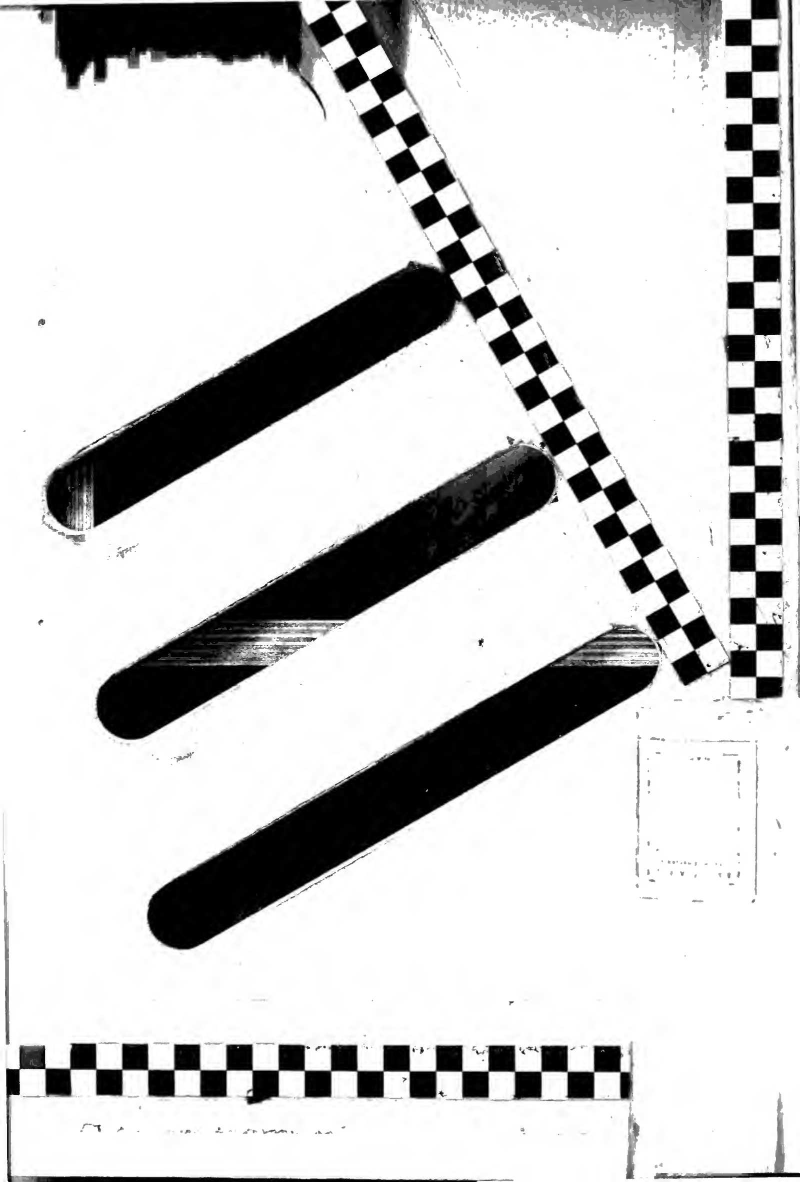
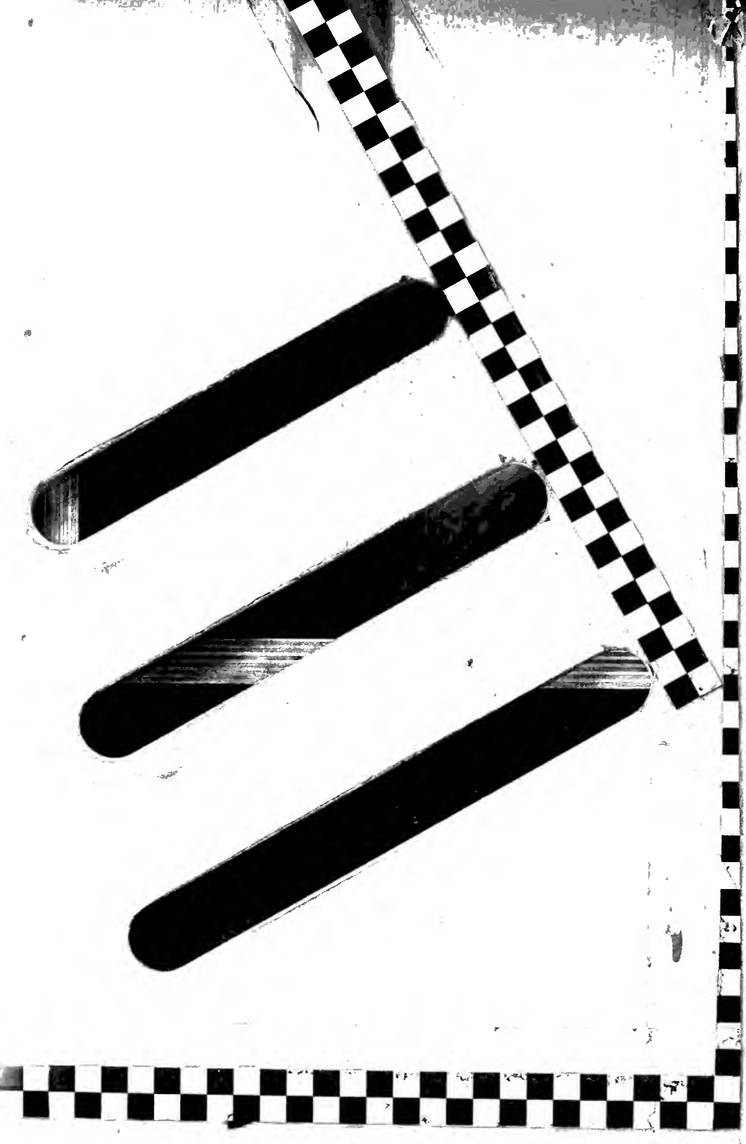
UGOLINI
THESAUR
ANTIQUI
SACRARU

THESAURUS
ANTIQUITATUM
SACRARUM.

THESAURUS
ANTIQUITATUM
SACRARUM.

COMPLECTENS

SELECTISSIMA CLARISSIMORUM VIRORUM OPUSCULA,

IN QUIBUS

VETERUM HEBRÆORUM MORES

LEGES, INSTITUTA, RITUS SACRI, ET CIVILES ILLUSTRANTUR:

OPUS

Ad illuſtrationem utriuſque Teſtamenti, & ad Philologiam ſacram, & profanam utiliſſimum, maximeque neceſſarium.

VOLUMEN VIGESIMUMSEXTUM.

AUTORE

BLASIO UGOLINO.

VENETIIS

MDCCLXIII.

APUD JOANNEM GABRIELEM HERTHZ, ET SEBASTIANUM COLETTI.

SUPERIORUM PERMISSU AC PRIVILEGIO.

MAXIMILIANO

COMITI DE AMILTON

EPISCOPO OLMITIENSI

MARIÆ THERESIÆ AUGUSTÆ

Reginæ Pannoniæ, & Bohemiæ &c.

AB INTIMIS CONSILIIS

BLASIUS UGOLINUS

FELICITATEM.

CUM *ea sit*, PRÆSTANTISSIME PRÆSUL, *de Tua pietate & sapientia fama, quæ maxima esse potest, ea de causa* ANTIQUITATES SACRAS, *quas edendas illustrandas-*

que

quæ suscepi, Tibi præcipue dicandas addicendasque putavi, quod probe nossem, quantum iis ex Tuis Auspiciis, adversus eam, qua sive temporum sive hominum injuria prope conflagrarunt, invidiam impartiri posset præsidii ac dignitatis. Permagni mea intererat eas Tuo judicio atque autoritate commendari, cum omnium bonorum laude ac prædicatione commenderis. Singulari enim flores gratia, atque autoritate; quam ut Tibi comparares, multa Tibi a fortuna, maxima a natura atque ingenio præsidia affuerunt. Genus vetustate, opibus, civili & militari gloria, rerum domi bellique gestarum magnitudine in tota fere Europa celebratur. Ne majorum memoriæ ac dignitati defuisse viderere, magna cura ac diligentia abs Te data opera est, ut domesticum gloriæ patrimonium sartum tectumque tuerere. Itaque cum singulari doctrinæ & pietatis fama floreres, factum est, ut Clementis XIII. *Pontificum omnium, quos adhuc vidimus aut meminimus innocentia atque integritate Optimi Maximique, &* Mariæ Theresiæ Augustæ, *constantia, prudentia, magnanimitate, beneficentia, rerum domi bellique gestarum magnitudine, post omnium hominum, atque omnium seculorum memoriam clarissimæ celeberrimæque judicio dignus haberere, ut Episcopatu Olmitiensi, in Germania amplissimo, honorificentissimoque insignirere: quo munere adhuc summa cum laude & commen-*

men-

mendatione perfunctus es, ne tam insigni judicio defuisse viderere. Prudentia, pietas, sapientia, liberalitas, beneficentia, ceteræque virtutes, quæ Episcopum quammaxime decent, abs Te excoluntur, & commendantur omnes; Tua cura & solicitudo in hortandis, excitandisque civibus, ne in tanto bello, tantaque rerum desperatione (cum omnia, quæ victis patienda metuendaque essent mala, ab hoste infensissimo timerentur) in tuenda propugnandaque provincia, metu & formidine percellerentur, omnium literis, ac prædicatione celebrata est. Dici vix potest, quæ Tua sit in tuendo, custodiendoque populo, cura & diligentia, ut diu noctuque vigilandum excubandumque Tibi esse censeas, ut abs Te gregis Tibi commissi saluti atque incolumitati consulatur. Qua de causa nulla generis, nulla officiorum, nulla ambitus, nulla prehensationis habita ratione, iis unis abs Te impertiuntur sacerdotia, qui a pietate & doctrina præcipue commendantur. Literis omnibus, præsertim Ecclesiasticis, quibus Clerici imbuantur, ut Tecum in Vinea Domini excolenda operari possint, nulla abs Te unquam præsidia, atque ornamenta defuere: ANTIQUITATES SACRÆ, PRÆSUL PRÆSTANTISSIME, *dignæ sunt præ ceteris, quas tuendas ornandasque suscipias: Etenim divina, qua gloriantur origine, præ ceteris excellunt. Græcas, & Romanas, quæ Imperii majestate, & rerum gestarum magnitudine tantopere celebratæ sunt, vetu-*

state,

ſtate , præſtantia , dignitate , atque utilitate longe præſtant , atque antecellunt . Leges Atticæ Romanæque , quibus tandiu Orbis terrarum temperatus eſt , ex hoc fonte deductæ , derivatæque ſunt . Denique , ut uno verbo omnia complectar , Jehova Legislatore , Rege , atque Imperatore gloriantur : Vale .

BLA-

BLASIUS UGOLINUS
LECTORI.

POsteaquam in superiori Volumine de Synedriis Hebræorum luculenter actum sit, rerum ordo postulabat, ut in hoc ea quæ judicia pœnas, asylos, servos, & juramenta spectant, illustrarentur; In primis data opera est, ut illustraretur celeberrimum illud Jacobæum oraculum, de auferendo in adventu Messiæ sceptro Jehuda, quo Judæi pervicaciæ & erroris arguantur: Etenim maleferiati homines nescio quos Æchmalotarchas in Babylonia, & principes Synhedrii in Palæstina sibi somniarunt, ut inde continuati Imperii & juris gladii sibi argumenta desumerent, cum satis superque manifestum sit, jam nato Christo Redemtore, Romanos in Judæa Regno, & summa rerum potestate potitos fuisse.

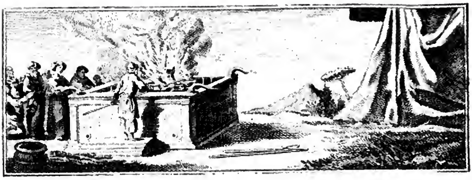
IN-

INDEX

OPUSCULORUM,

Quæ in hoc volumine continentur.

DANIE-

DANIELIS HEINRICI DISSERTATIO DE JUDICIIS HEBRÆORUM.

بسم الله رحمن رحيم.

POSITIO I.

Adæ ſublimis in ſtatu integritatis felicitas proponitur, ejuſdemque matura nimis defectio. Satan. شيخ من أرض نجد Senex de terra Negidhæa quondam *Arabibus*, *&* *rerum experientia probatiſſimus*. Homo filius defectus. *Sex ipſi a Deo primitus injuncta præcepta*. Jura *hominem a feritate revocant*. *Hæc Judæis*, una ex tribus mundi columnis. *Demoſtheni* συνθήκη πόλεως *Partiliter ac ſigillatim ferme Patriarchis diſpenſata*. Ἀπαισθαλία *unde?* ἄλειστα δαὶς *&* δαιτρός. *Vocabuli* ΝΟΜΟΣ *apud Homerum & alios ſilentium*, *&* *ſcriptarum legum ab initio defectus*, *harum antiquitati nihil derogat*. *Ante Moſem an ſcriptura extiterit?* Enochus *Beidavi Arabi*, Edrites, *Euſebio*, Atlas *gentium*. *Vocabuli* السحاب *ſignificatio examinatur*. Cantilenæ Magiſtrales. Germanis *literarum notitia*, *&* *civilis cultus*, *admodum ſerus*. Bardi *qui*, *&* *a quo dicti?* Dryjus *IV. Gallorum Rex*. Druidæ. *Ebræorum Cabala*. *R. Joſephus Coecus translationis Chaldaic. Hagiographorum auctor*. *Ebræa gens præ cæteris de legibus ac juribus triumphat*.

ERat iſta primævæ rationalis creaturæ hominis, ac illibatæ illius & ſimplicis innocentiæ ardua integritas, tantaque virium harmonia ac perfectio; ut ipſum animi virtutibus abſolutiſſimum, mentis ſapientia eminentiſſimum, cordis ſanctitate beatiſſimum, & appetituum rectitudine videris feliciſſimum. Iſta quidem, inquam, erat ſublimis protoplaſtorum felicitas: verum nimis, heu! brevis iſta fuit, ac exiguo tempore, ſua laborans mole, mature fragilis. Decepit incautos, ac ſecure credulos animos, شيخ من أرض نجد الذي رأى الدهور وبلوات الأمور أعلم مصالح *Senex ille Negidhæus, qui ſecula vidit, & rerum experientia probatus evaſit*. (Ita antiquum illum ſerpentem vere deſcribit *Abunazar. Ibn. Abdorrachman, alleg. Cl. Hott. Hiſt. orient. Lib. II. cap. IV. p. 263.*) ac unico morſu, æternam ipſis inflixit cladem ac miſeriam, nulla non penetraturam ſecula. Recens jacebat originalis juſtitiæ corona, jamque dives illa ac beata ſpi-

ſpiritualium bonorum exſpiraverat copia & poſſeſſio, mentemque mille agitabant novi furoris ſtimuli, & Stygio pravorum appetituum æſtu, jactabant miſeram, nullis ſalvandam viribus, nullo, de totali interitu, vindicandam labore, non ope ulla! ita quidem, ut optime Arabicus ille Sophiſta, ineffabilem hanc mortalitatis deploraturus ſtragem ac miſeriam, hominem nervoſe appellitet لبن الـنقصان *filium defectus*; & non immerito, Iſraeliticam illam Synagogam, hanc calamitatem, in totius humani generis perſona Jehovæ exaggerare volentem, deſperabundam ferme, & hunc in modum exclamantem, fingant Ebræorum Doctores. במדבר *Rabb. fol.* רכב *f. b. c.* 2. רבוני של עולם אתה יודע כחו של יצר רע שהוא קשה i. e. *Domine mundi, Te certe non latet, quanta ſit vis appetitus ac concupiſcentiæ* (ſc. figmenti etiam, ſicut hoc vocabulum accipitur *Gen. 6. 5.* quod attendiſſe videntur Rabbini:) *pravæ, quam ſit illa vehemens, & vincendo ſumme difficilis!* Sed quid ſumma illa divini Numinis miſericordia? pergunt enim ibidem: אמר הקבה סקלו אותו קימע בעולם הזה ואני מעבירו מכם i. e. *Reſpondit Sanctus Benedictus ille: removete ac reprimite ipſam ſenſim, quantum ejus in hac vita fieri poterit, & Ego illam abigam a vobis*. i. e. non tantum quiſque privata ſollicitudine, verum etiam, quibus incumbit, publica, ipſius conatus frangite, authoritate; *nec ego* meam vobis denegabo operam & auxilium. Nec enim tum de humano genere penitus conclamatum erat, ac ſi nulla prorſus ipſi ad efficiendam (ut cum *Aug. Confeſ.*, *ex articulo ejuſdem* XVII. loquamur,) civilem juſtitiam; & deligendas res rationi ſubjectas, adfuerint media, & nullus plane, impetuoſos illos coercendi motus, ſuperfuerit modus: Reſtabat altior quædam vis, ac divinior in natura Genius, qui præeunte divina gratia, Stygias illas compeſcere furias, ac atros illos, ſi non omnino exſcindere, debellare tamen poſſet, ac convellere ὁρμίας impetus. Superimminebat ipſa divina Majeſtas, quæ periculoſos illos ſcopulos ad quos noſtram, cœcus ille impetus, illidendam duceret ſalutem, digito quaſi monſtrabat fugiendos, certoſque legum & præſcribebat, & mentibus inſcribebat articulos, non tam ad infernales iſtas eludendas fraudes, quam, in illarum perniciem, jurium in ſimul jacienda fundamenta, de poſtero in juſtam ſurrectura molem. Nec enim hac in cauſa, Judæorum, quam ipſius Moſis authoritati alligant, ſuſpectam habeo fidem; dum affirmant, Deum primorum parentum impediendo ulteriori lapſui, ſtatim quibuſdam ſuccurriſſe legibus ac mandatis, pariterque quædam judiciorum inſtituiſſe ſimulacra, nullo ferme non loco inculcant. Ferunt namque ſex tum ipſis propoſuiſſe præcepta, eaque ceu *naturalis legis* inſinuaſſe, *compendia*, (ita iſta vocantur *Lib. Chin fol.* 10.) quæ recitat. *Rabb. Moſe b. Maim, Halach. Melach. c. IX.* על ששה דברים נצטוה אדם הראשון על עכום ועל ברכת השם ועל שפיכות דמים ועל גלוי עריות ועל הגזל ועל הדינים: *Sex*, inquit, *mandata data fuiſſe primo homini:* ſcilicet *de idololatria, de benedictione ſeu ſanctificatione, (ſive uti Joh. Cocc. Exc. Gem. Thalm. Sanh. c. VII. Exc. V. p.* 268. *vertit, de exſecratione Nominis divini,) de homicidio, de inceſtu, de rapina, & demum de judiciis, ſeu de judiciis, publice inſtituendis. Vid. Maim. Hal. Melach. cap. IX. Schemoſ. Rabb. fol.* לט f. a. c. 2. *Buxtorffium, Lex. Thal. Rabb. pag.* 1316. *P. Cun. L. II. de Rep. Ebr. c. XIX. p.* 274. *& de ſeptem Noachi, Clar. Hakſp. de Script. Jud. uſ. Supr. Lipm. p.* 340. *Caſp. Genr. Hiſt. Jud. pag. 96.* Noverat ſiquidem ſummus rerum Monarcha, Deus, *nullam immaniorem beſtiam homine fore*, ut ex *Aug. de Civ. D.* loquar, *ſi ſibi relinqueretur*; & a jure & legibus, queis ſolis nocentes reſtringuntur & proteguntur innocentes, futurus eſſet ſolutus, ſicque non forent, qui cuſtodirent leges, & jurium tuerentur regna. Nimirum hæc ipſa ſunt, propter quæ mundum conditum eſſe, ſeu queis ſine, ipſum ſubſiſtere non poſſe, (ut quæ אחד משלושה רגלי העולם *una ſint ex columnis ſuper quas fundatus ſit* ישובן של בני אדם *orbis habitabilis. Vid. Maſs. Abhoſ. c. I. §.* יח & R. עובדיה מברטנורה *ad l. Miſchn. cit. item. debbarim. Rabb. fol.* רצה. *f. a. c.* 2.) Judæorum affirmant eruditiores: hæc ſcil. ipſa ſunt, quæ jam olim vocavit Demoſthenes κοινὴν συνθήκην πόλεως. *Arniſ. Doctr. Pol. c. XVII. p. m.* 428. ac ſine quibus nullam unquam diu ſtare poſſe rempublicam, etiam vidit *Ariſtoteles*, (*l.* I. *Rhet. c.* IV. *L. V. Pol. c.* IX. IV. *Polit. c.* IV.) nulla diuturna fore pacis vincula, nulla æquitatis fundamenta, immo, ſine quibus, (quod, ac ſi ex Apollinis Tripode Judaica Gens:) איש את רעהו חיים בלעו *proximum ſuum vivum deglutiret*. Depravatam ſiquidem poſt lapſum hominis naturam ita comparatam invenimus, ut vix unquam ſuo vivat contenta, ſed aliena ſemper appetat, quavis arte ea acquiſitura, dolo quovis. Hoc malum ut ſiſteretur dubium non eſt, quin per ſalutares leges, (quarum unam vel alteram temporis

poris progressu, reliquis interdum promulgavit majoribus parentibus ac Patriarchis *Deus*: ceu de Noacho, Abrahamo, & Jacobo in Schemos. *Rabb.* (male quidem huc trahendo verba. *Ps.* CXLVII. 27.) refertur: לא עשה כן לכל גוי אלא למי ליעקיב שבחרו מכל האומות ולא נתן להם אלא מקצת נתן לאדם ו׳ מצוות הוסיף לנח אחם לאברהם ח׳ ליעקב ט׳ אבל ישראל נתן להם בל *Non ita fecit reliquis populis, nisi iis, qui cum Jacobo erant, quem elegerat de omnibus populis; neque illis dedit simul omnia (præcepta,) sed quædam tantum, & ex parte: Adamo dedit sex, ad quæ Noacho adjecit unum: Abrahamo octo, Jacobo novem &c. Ast Israeli dedit omnia in universum. adi. & Maim. in Hal. Melach. c.* IX. *apud P. Cun. l.* II. *d. Republ. Hebr. c.* XIX. *p.* 274.) & publica jurium exercitia, mature objecta sint repagula. *Vid. Suaresz. l.* II. *d. legibus* §. 5. Ut enim Deus a primo usque mundi conditu, judiciorum suorum viam semper exseruit quam evidentissime: ita inficiandum non est hanc sacram justitiæ normam, a *Deo* primum implantatam protoplasto, & exemplis deinde iteratam ac declaratam illustribus, primo quoque hominum seclo, insuper habitam non fuisse, sed suo modo semper cultam, atque exercitam. Ita enim requirebant; & temerarii protervorum insultus, & necessaria adversus eos opitulatio, ac æqua bonorum defensio. Elegans & notatu dignum, quod offendimus *apud Ath.* Δειπν, *l.* 1. *p.* 12. de ἀπαρθαλία: quam inquit vocatam, quod ἐν ταῖς θαλίαις, i. e. conviviis ac festivitatibus, primum illud hominum genus, scelus id patrasset; eamque homines impulisse, ut lege sancirent, æqualiter victus partiretur; hincque; ἄλεισα dicta, (tanquam ἄλις ἔτα), & δαῖτα (ἐπὶ τὸ δαίεσθαι) quod divideretur ac distribueretur æquis partibus. Verba authoris hæc sunt: Ἐπεὶ γὰρ οἱ πρῶτοι Ἄνθρωποι, οἷς δὴ ὀυ παρῆν ἄφθονος τροφὴ ἄρτι φαινομένης, ἀθρόον ἐπ᾽ αὐτὴν ἰόντες βίᾳ ἥρπαζον, καὶ ἀφῃροῦντο τὸς ἔχοντας καὶ μετὰ τῆς ἀκοσμίας ἐγίνετο καὶ φονοὶ ἐξ ὧν οἰκὸς λιχθῆναι καὶ τὴν ἀπαρθαλίαν, ὅτι ἐν ταῖς θαλίαις τὰ πρῶτα ἐξημάρτανον οἱ ἄνθρωποι ἐις ἀλλήλους. Ὡς δὲ παρεγένετο αὐτοῖς πολλὴ ἐκ τῆς Δήμητρος, διένεμον ἑκάστῳ ἴσην, καὶ ὅτως ἐις κόσμον ἦλθε τοῖς ἀνθρώποις τὰ δόρπα. διὸ ἄρτυ δὲ ἐπίνοια πέμματός τε ἐις ἴσον διαμεμοιραμένων, καὶ τοῖς διαπένουσιν ἄλεισα· καὶ γὰρ ταῦτα ἐς ἴσον χωροῦντα ἐγίνετο· ὡς τε ἡ τροφὴ, δαὶς, ἐπὶ τὸ δαίεσθαι λέγεται, ὅ ἐστι διαμοιρᾶσθαι ἐπίσης, καὶ ὁ τὰ κρέα ὀπτῶν δαιτρὸς ἐπεὶ ἴσην ἑκάστῳ μοῖραν ἐδίδυ. i. e. *Mortalium primum illud genus, dum humanior cibus haud ita dudum repertus, non afflueret, confestim & avide in alimentum irruebat, iisque qui habebant, vi eripiebant: qua immodestia & insolentia cædes fiebant, indeque probabile est τὴν ἀπαρθαλίαν vocatam, quod ἐν ταῖς θαλίαις i. e. conviviis ac festivitatibus, scelus id primum homines patravere. Ut autem Cereris beneficio largior annona fuit, cibum ex æquo singulis distribuebant, quæ res ad modestiam cœnas revocavit, hominesque impulit, ut æqualiter, panem ac bellaria partirentur, &* ἄλεισα *(sic dicta quidam volunt tanquam* ἄλις ἔτα *) pocula bibituris paris magnitudinis fierent, est itaque* δαὶς *appellatus* ἐπὶ τὸ δαίεσθαι, *quod divideretur ac distribueretur æquis partibus: & qui carnes assat coquis,* δαιτρὸς, *quoniam æquam portionem cuique frustulatim disseeat &c.* Itaque in prima illa, confusa ac indiscreta multitudine, dum quisque in proximum sæviebat, omniaque cædibus miscebantur & rapinis, ipsa necessitas creavit leges, ipsaque scelera sibiipsis interclusere, viam, dum injustitiam, & pravos istos mores, vel natura ipsa duce, quisque paterfamilias seu primogenitus, prout in sua familia, vel tota gente antecellebat, in suis puniebat.

Nec refert, quod nonnulli urgent: quod nullibi apud antiquissimos Poetas, Orpheum, puta, Musæum, Homerum, & qui hujus æris fuere alii, vocabuli ΝΟΜΟΣ, nulla extet mentio, nec unquam leges publicis tabulis ac monumentis consecratæ legantur; *Arnis. Doctr. Polit. cap.* XVII. *p. m.* 329. *P. Cun. de Rep. Ebr. lib.* 1. *cap.* 1. *p.* 4. hujusque rei sub vestibulo scripturarum non statim luculenta sese offerant testimonia atque exempla. Ut enim ista quæ ad Politiam externam spectant, non semper attenderunt, quippe quæ ad longe altiora hominum ducunt animos: ita illi harum antiquitatum, non eos attigerunt terminos, ut silentio suo derogare aliquid assertioni huic possint. *Vid. Flav. Jos. Apol. contra App. in fronte. P. Cun. l. c. p.* 3. Quid? quod nec ipsum ante Mosen, literas & scripturam earum, (cujus rei quidem originem, *Kessæus in Vitis Patrum, cum Tornello* ad Adamum, *Josephus* ad Sethum ejusque posteros, *Beidavi Comment. in Surat. de Maria* ad Edritem, h. e. *Enochum*, Gentilium illum *Atlantem (teste Eusebio)* quem ipse fuisse dicit: لولى من خط بالقلم ونظر في علم النجوم والسحاب *principium seu autorem Scripturæ per Calamum, ipsumque Studiose coluisse scientiam de stellis & meteoris*, (ita enim reddere libet vocem, السحاب, quam ferme Doctiss. Hotting. l. c. omisisse videtur,

verum ut plurimum ſignificare, nubes, aerem, apparitiones igneas, nimbos &c. Vid. *Pſ. Arab.* XVII. 13. XCVI., 2. *Schind. Lex. Pent. rad.* כרב) referunt, *adi Joſeph. Antiq. l.* 1. *c.* IV. *Aug. L.* XVIII. *de Civ. Dei c.* XXXIX. *Heinr. Hott. Theſ. Phil. l.* 1. *c.* 11. *Sect.* 11. *p.* 85. *Hiſtor. or. l.* 1. *c.* 11. *p.* 22.) aliquam fuiſſe, quaſi indubitatum habetur a plurimis, quapropter non tantum leges illas, qui primi a Deo acceperunt, ſuis etiam nepotibus, oretenus ac veluti per manus tradebant. *Corn. Bertr. de Pol. Jud. c. l. p.* 14. verum etiam per certas quaſdam cantilenas, ac oralem traditionem, quicquid egregii conſtitutum, factum, geſtumve fuerat, ad poſteros tranſmittebatur. Quemadmodum cujus *Fl. Joſ. l.* 1. *contra App. teſtis* eſt, nec Homeri de bello Trojano carmen ſcribebatur primitus, defectu nimirum literarum, ſed cantu docebatur, ac diſcebatur παραδόσει mutua. Idque ad eum omnino modum, quo Germani olim noſtri, (ad quos literarum cognitio admodum ſero pervenit, & ſi *Æn. Sylvio* credendum, ſed vix credendum exiſtimem: demum ſub *Adriano Imperat.*, i. e. poſt nat. Chriſtum, ann. CXXX. *civilem cultum cum literis accepere*, *vid. Les annotations de Blaiſe de Vigenere ſur les Comment. de Jule Cæſar, de Guerre de la Gaule p. m.* 183.) facta Heroum egregia, & ſuas de virtutibus doctrinas, cantibus, quos *Magiſtrales* appellitabant, propagabant & tradebant in vulgus. *Beat. Rhenan. d. Germ.* Hinc & ipſis, illi, qui tales componebant cantilenas, vocabantur *Bardi. Joh. Dorſch. Adm. Jeſ. Chriſti Sept. Diſſert.* 1. *p.* 24. a, *Bardo*, *Dryii*, IV. tum Gallorum Regis, (a quo poſtea *Druidæ* nomen ſortiti ſunt,) filio. Ita ſupra laudatus auctor, *Blaiſe de Vigenere l. c. p.* 349. ex *Beroſo: Le quatrieſme fut le ſuſdit Dryius, homme de grand eſprit & ſçavoir, ſelon que Dit Beroſe:* Dryjus apud Celtas peritiæ plenus: *lequel laiſſa un fils appellé Bardus, dont furent appellè Bardes, une autre ſorte de Philoſophes, qui ſe mesloyent de Poeſie, & Muſique; & chantoyent en baux vers, ſour leurs inſtrumens les lovanges des hommes valereux, & les blaſmes, & reproches des poltrons, & puſillanimes, ainſi que dit Lucian au j. de ſa Pharſalie:*

Vos quoque, qui fortes animas belloque peremtas
Laudibus in longum vates demittitis ævum,
Plurima ſecuri fudiſtis carmina Bardi.

Hæc ille: Eadem ferme ratione Ebræos olim per *Cabalam* ſuam, (quæ inde nomen traxit,) i. e. non ſcriptis, ſed viva voce, traditiones ſuas ac dogmata, per ſucceſſionem poſteris inſinuaſſe notum eſt, hocque ipſo παιδείας τρόπῳ Deum in V. T. ab initio mundi uſque ad legis Moſaicæ lationem, per annos 2453. uſum fuiſſe, non inique contendunt Judæorum Doctores, dignum, quod huc inſeratur illud eſt, quod ex *Rabb. Gedalia Schal. hackabb. p. 6. ſ. 6. Heinr. Hott. Theſ. Philol. l.* 1. *c.* 11. *ſect.* 11. *p.* 82. וגם אין ספק שבדרך טבע כל האבות מבקשים שישלמו בניהם כמותם ויותר כפי האפשרות כי האב והמלמד אינם מקנאים בבנו ותלמידו אם כן אדם מסר כל חכמתו אל שת בנו הנולד לו בצלמו וכדמותו ומהם נשתלשל לנח ואברהם ודורותיהם וכל עד מתן תורה שאז הורה מסורה בגלוי אל מ״עה ולכל ישראל ומהם נשתלשלת אל דור ודור עד היום הזה *i. e.* ſi κατὰ πόδα reddideris: *Non eſt dubium, quin ipſa natura duce, omnes parentes ſtudeant, ut reddant liberos ſuos in perfectione (doctrinæ) ſibi ſimiles, vel etiam majores, juxta id, quoad ejus fieri licet: quoniam pater & præceptor invidia non laborant erga filium ſuum & diſcipulum ſuum. Quod ſi ita eſt; tradidit Adam omnem ſapientiam filio ſuo Setho, qui ei genitus erat juxta imaginem ſuam & ſimilitudinem ſitam*, (Gen. c. V. v. 3.) *ab hoc & poſteris ejus concatenata ſerie pervenit ad Noachum & Abrahamum, & generationes illorum, & ſic deinceps uſque ad lationem legis, quam tunc Deus benedictus tradidit palam in conſpectu omnium Moſi Magiſtro noſtro, ſuper quo pax! & toto Iſraeli, a quibus poſtea continuata fuit ad omnes generationes, ad hunc uſque diem.* *Confer. P. Fag. Targ., not. ad Deut.* V., 27. *Chemnit. Exam. Concil. Trident. P.,* 1. *p.* 35. 39. *Camer. op. p.* 166. *Theophylactum initio Comment. in Matth. Chryſoſtomum Hom.* 1. *in Matth. Hott. Th. Phil. l. c. Jacob. Alting. Hebr. ling. in Acad. Groning & Omlandiæ Prof. de Republ. Ebr. Scholaſt. p.* 62. 63. Quin & verſionem olim Chaldaicam, non ſcripto, ſed orali traditione ſuſtentatam eſſe, auctor eſt *R. Jom. Tof. Abrahamida, gloſs. ad Cod. Megill. c.* 1. *ubi* ubi de *R. Joſepho Cœco*, cui a quibuſdam tranſlatio Chaldaica *Hagiographorum* tribuitur, ita inquit: הא דאשכחן לר׳ יוסף דעסיק ומיירי בתרגום טובא בכל דוכתא משום דהוא סג״נ נהור ולא יכול ללמוד דברים שבכתב על פה ולפיכך היה קורא הפסוקים בתרגום שהוא דבר שבעל פה i. e. *R. Joſephum plurimum ubique invenimus in inſtitutione & meditatione paraphraſi Chaldaica uſum. Nam quum captui luminibus eſſet, id quod per ſcripturam tradebatur, diſcere non poterat. Ideo ſententias ſcripturæ, ſermone Chaldaico recitabat:* ea

ea enim versio non scripto sed orali traditione continebatur, adi. *Joh. Coch. annot. ad Exc. Gem. Talm. c.* XI. *Exce.* XVIII. *n.* I. *p.* 327. *Heinr. Hots. Thes. Philol. l.* I. *c.* III. *sect.* I. *p.* 262. & 263. Habebant itaque antiquissimi illi, & primi ipsi, sua judicia, suasque judiciorum formas, sed sine literarum commentariis, & rudia omnia atque informia. Nihil enim illico ut natum est, statim absolutum est atque perfectum; sed principio parce viribus suis utitur, donec per justam temporis successionem incrementum acquirat, & tandem ad suæ perfectionis ascendat culmen. Quod itaque ab initio parcum paucumque heic fuit, & sine literis, Jehovæ postmodum æterni Induperatoris instinctu & jussu, perfectius perfectiusque, & majus majusque factum est, & ostensum, ut in monumenta tandem referretur literarum.

Atque hæc quæ diximus, ut quidem ad universi humani secli videntur pertinere gentes, imprimis tamen ad eam omnino sunt restringenda, quæ a *Deo*, O. M. in peculiarem olim sui fuerat lecta cultum. Istud enim hodieque pro summa, summi Numinis amoris erga sese, jactitat indicina; præ cæteris gentibus suas ab ipso habuisse leges, sua ipsis ab ipso concessa judicia, id quod hoc משל sc. parabola docere satagunt, in *Debbarim Rabb. fol.* רצה *f. b.* א'ר' לוי למה ד' למלך שהיו לו בנים הרבה והיה אוהב את הקטן יותר מכולן והיה לו פרדס אח' והיה איהב יותר מכל מה שהיה לו אמר המלך נותן אני. את הפרדס הזה שאני אוהבו מכל מה שיש לי לבני הקטן שאני אוהבו מכל בני כך אומר הב'ה מכל האומות שבראתי איהב אלא לישראל שנ' כי נער ישראל ואוהבהו מכל מה שבראשי אני לא אוהב את הרון שנ' כי כנ' אני יאוהב משפט אמר הב'ה נותן אני מה שאהבתי לעם שאני אוהב. *Dicit R. Levi, quare hoc? Fuit rex quidam cui erant filii multi, qui amabat natu minimum, magis, quam cæteros omnes, erat autem ei quoque paradisus seu hortus amœnus, quem itidem deperibas præ omnibus bonis suis. Dixit Rex: Dabo ego hortum hunc, quem amo præ cæteris meis omnibus, filio meo minori, amo enim ipsum præ cæteris omnibus filiis meis: Ita dixit Sanctus benedictus ille: ex cæteris gentibus omnibus quas, creavi, non amo ullam magis, quam Israeliticam, quia dictum est:* etenim puer Israel & dilexi eum. (*Hos. XI.* 2.) *ex omnibus autem, quæ creavi, nihil magis amo quam judicium, quia dictum est:* Ego Dominus amans judicium. (*Jes. LXI.*) *Propterea dixit Sanctus benedictus ille, dabo istud quod amo, populo, quem amo.*

Sic enim summo numini placuerat, ut eo in populo, ac ab origine quidem, una fere in familia, stirpe una, & paucis in personis, pietas & justitia quam maxime conspiceretur, ex cujus pomœriis omnes tandem rivuli melioris vitæ, tanquam ex inciliis, profunderentur in omnes angulos orbis habitabilis. Fuit hic populus gens quondam Judæorum, non qualis hodie oberrat, a *Deo*, ob blasphemias in Christum Dominum, justo zelo abjecta; sed qualis olim erat, electa in peculium *Dei*, futuri tum, at tandem dati Salvatoris salutare sitiens & expectans desiderio ingenti. De horum ergo judiciis aliquid in medium proferre est animus. Omnia enim de iis dicere velle, majorum virium est, alius loci, temporis alius. Ne vero sub his angustiis deerremus, aut vagemur extra oleas, triplicem nostri discursus, nobis figemus metam, ut nimirum consideremus, I. τὰ περὶ τῶν ὑποκειμένων, i. e. *loca horum judiciorum, tempora, ac persona &c.* II. τὰ περὶ τῶν προκειμένων, *ut consideremus, ea quæ ad processum illorum, & ad ea, quæ istam secuta sunt, spectare supplicia ac pœnas*, quibus denique III. exigua quædam annectemus *de istorum mutatione ac interitu, & Judæorum, si quæ restat, hodierna Politia.*

POSITIO II.

Judicia Ebræorum quid? Vocis משפט *significatio expenditur. Ejus a voce* חוקים *differentia, vox* דין *quid proprie?* ناس *Arabibus*, lex communis. [illegible] *Æthiopum* דיני ממונות *quæ?* It. דיני קנסות & דיני נפשות*? Caput olim sacrum.* Κεφαλὴ, τοῖς LXX. *visa ac salus hominis* Heinsius *in explicanda voce* ἐκεφαλαίωσαν *Marc.* XII., 4. *errasse notatur, verbum* شج *male Romana versio reddidit contumelia afficere.* شجاج *Avicennæ quid?* Λιθοβολεῖν *non semper pœnam capitalem denotat. Muchammedis in suffurandis S. Scripturæ historiis astuta sagacitas. Eadem deprehenditur in traducendis Judæorum figmentis.* צאחב *vox Arabum periphrasi inserviens.* רחמן *Rab. ac Mucham. Deus. Verbum* אנחתי VII. *conj. quid?* Ebr. vox *unde?* Ebher. *Patr. Arab.* Hud. *Inde Judæi, quasi* Hudæi. בני אלהים Gen. VI., 2. *plurimis pro Magnatibus sc.* Magistratibus. *Duplex primitus Magistratuum cura.* Adami, *in Cainum filium pœna.* Enochus, *Adami discipulus. Primus anathematis præco.* Mathusalem & Ebher, *judices. Noachi*

in

in Chamum maledictio quæ? Æthiopes *cur nigro colore? Fons* משפט Gen. XIV. 7. Furtum. *Jacobi evidentes justitiæ in suis vindiciæ. Ignis supplicium apud Judæos & Crotoniatas in adulteros positum.* Thamar *Schemi Sacerdotis filia olim credita.* Job *vere* εὐσεβὴς, & νομοθέτης *Arabibus prædicatur.* קנים Exod. III., 16.

FUerunt *judicia Ebræorum*, actiones in in populo *Dei*, quibus delicta & accusationes examinabantur, insontes absolvebantur, & sontibus infligebantur pœnæ; ut metus ingereretur mentibus, & honor vindicaretur æterni Numinis. Duplici autem isthæc in gente illa imprimis gaudebant nomine. Vel communiori quodam ac latiori: atque ita vocabantur משפטים, quibus complectebantur, *jus strictum, vel omne id, ad quod jus nos obligat, consuetudines, mores, statuta*, (eaque inprimis, ex mente Maim. in Moreh. P. III. c. 26.) *quorum utilitas conspicua nobis sit; puta, probibitionem homicidii, furti, &c.* ita enim ille l. c. idiomate Arab. hujus vocis explicat vim ac emphasin:

وتلك البينة الفائدة عند الجمهور

تسمى משפטים

وهو الغير بينة الفائدة عند الجمهور

تسمى חוקים

i. e. *hæc, (præcepta) de quorum utilitate nobis constat, dicuntur* משפטים, *de quorum vero utilitate non, appellantur* חוקים, *sicut in probibitione præputii, & beterogeneorum in vineis, adi H. Hott. Th. Phil. p. 546.) crimina, itidem, supplicia, justitiam ac ipsius cultum, sontium correctionem, & locum judiciorum ipsum*, quamvis ego malim confessum: *adi Grotium, d. Jur. bell. & pac. lib. II. c. XIV. §. 6. Joh. Coch. ann. ad Exc. Gem. Thalm. Maccoth. c. III. Exc. I. n. I. p. 435. it. Excerpt. Gem. Thalm. Sanb. c. I. Exc. II. n. 5. p. 131. Flac. Clav. P. I. cap. CCCCLXXIX. Fag. Targ. not. ad Exod. c. XVIII. 157. it. R. D. Kimch. libr. rad. rad* שפט *col.* חקמה, qui itidem id nominis explicat per החוק והדת והכונה. Vel specialiori quodam ac angustiori: quo ipsis veniebant sub nomine סדינים, & דינים quam voculam non tantum his, verum etiam aliis orientalibus, sub hac ipsa ferme notione, communem fuisse, conferenti patet. Ita Chaldæus Judicium suo Idiomate דינא, Syrus ܕܝܢܐ, Arabs paululum discedens, communem horum normam, *legem communem* دين. Quin & ipsum Æthiopem ab hac Ebraica, suam radicem ኰነነ *dominari, judicare, mutuasse*, hincque sua judicia appellasse ኵነኔ (*mutato scil.* ד *in* ת) vix dubitare ausim. Voluere autem hac ipsa voce, non tantum significare ipsum *judicii actum*, verum etiam ipsas insuper denotare *caussas, lites ac controversias, quæ in talibus ventilabantur olim judiciis. Vid. Genebrard. Psal. IX. p. 29. Job. Bapt. Ferr. Nomencl. Syr. col.* 125. Hæ ipsis ut plurimum numerabantur triplices: vel n. erant דיני ממונות causæ ac judicia pecuniarum & divitiarum, ac, qui circa ipsas surgebant, contractuum. Ita *R. Obad. Mibbartenur. ad Mass. Sanh. c. l.* §. I. דיני ממונות דהיינו הודאות והלואות *Mammonot, ea sunt conventionum creditorum & debitorum.* Quibus adjunge, emtionum, venditionum, oppignorationum, &c. de quibus vid. *Exod.* XXI. *a. v.* 2. *usque ad* 12. *& c.* XXII., *v.* 25. 26. vel etiam erant דיני קנסות, quæ occupata erant circa eas causas, quæ non in nuda rerum compositione acquiescebant, ac contestatione, sed etiam certas quasdam ac singulares exspectabant, mulctas ac pœnas; non quidem capitales, sed pecuniarias tantum, & corporales. Utpote restitutionem quatrupli, quintupli, sextupli &c. flagellationem, fustigationem & quæ illarum fuere species aliæ; *de quibus Exod.* XXI. *a. v.* 18. *usque ad fin. c.* XXIII. *a princ. usque ad v.* 17. *Consule & Lexicon Thalm. majus, Joh. Buxt. in rad.* קנס. Vel denique erant דיני נפשות i. e. Judicia animarum; quæ nos alio nomine hinc inde vocavimus κεφάλικα, *criminalia seu capitalia*, more consueto, à κεφαλῇ, seu principali illa ac nobili corporis humani, (quæ sacra olim reputabatur ac adorabatur quasi, Ath. Δειπν l. II. p. 66.) parte, capite, quod vitam, famam, ac existimationem denotare vel Tyroni liquet; quia hæc duo in discrimen vocare solita fuerint. Atque hoc modo Hellenistas, Ebræorum נפש, per κεφαλὴν i. e. vitam ac salutem *Esdr.* XLIII. 4. reddidisse, recte quidem observasse videtur, vir alias eruditissimus D. Heinsius, sed male ex isto fundamento transtulisse, illud ἐκεφαλίωσαν, quo utitur Marcus in Evangelii sui capite XII. v. 4. *pœna capitali afficere.* Nec enim verborum familiarior in profanis ac forensibus usus, ad sacram temere trahendus scripturam, neque ad cujusvis vocis significationem Metaphoricam, derivati verbi, statim examinanda vis est, sed suo modo, consueto Scripturæ Stylo æquanda, & contextui sæpe danda interpretatio est; proindeque in omni loco illud ruminandum, quod B. Hieron. de optimo interpretandi genere: *opti-*

optima interpretatio non semper fit transferendo verbum ex verbo, sed aliquando melius est transferre sensum ex sensu. Rectius Lutherus, ac ipsius Marci sensui, (qui in his impiorum contra Domini Apostolos recensendis persecutionibus, contra reliquorum Evangelistarum ordinem, gradatim, h. e. a levioribus ad graviora procedit, ac extremas) convenientius, qui pro Græco λιθοβολήσαντες ἐκεφαλαίωσαν αὐτὸν, substituit, und sie geworffen Ihm den Kopff mit Steinen. Cum quo consentire video interpretes ferme omnes, Syrum præcipue ac Arabem, quorum ille utitur verbo ܘܪܓܡܘܗܝ & *contuderunt* eum, hic v. ἐμφατικωτέρως وشججوه quod quidem, (minus contentus cum iis, qui id verbi cum Romana tantum referunt ad lusus ac contumeliam,) verto, *capite vulneraverunt*, *sc. læsere* eum: aurem vellicante illo Arabum lumine Avicenna, qui ab hac ipsa conjugatione excoriationem cutis, non in quavis corporis parte, sed in capite, vocat, شجاج, & vulnus seu cicatricem, sine dubio itidem in capite, شج, ceu videre est in *Lex. Pent. Schindl. Rad.* שגג. *Lud. de Dieu. Comm. ad. Marc. l. c. c.* XII. *p.* 217. Nec obstat diversus Matthæi in hac explicanda parabola ordo; cum Lucas *c.* XX. 21. itidem hanc recensendo parabolam, hunc ipsum virgis castigatum dicat, immo nullius plane actionis capitalis, sed vulnerationis tantum, faciat mentionem, nec istud, quod hoc antecedit, λιθοβολήσαντες: licet enim id quandoque usitatam illam Judæis pœnam, *lapidationem* seu סקילה, denotare, non eamus inficias: non raro tamen furiosos illos ac impotentes plebis insultus, quibus sibi exosos ut plurimum de facto petebant, quique modo in vulnera, nonnunquam in mortem cedebant, non pœnam capitalem, indicare, clamant loca 1. *Sam.* XXX. *6.* 1. *Reg.* XII. 18. *Job.* VIII. 59. X. 31. sicut iterum præ cæteris accuratior Arabs, istud ll. cc. non pro pœna capitali accepit, sed tantum pro vulneratione, hincque notanter reddidit وجرحوه & *vulneraverunt eum*, quod alio loco, sed eodem ferme sensu eadem Romana reddidit, *& plagis affecerunt eum*, *Luc.* X. 30. Hoc Luth. und sie schlugen ihn. Videtur versutum istud Diaboli instrumentum, Muchammed, a Christo Domino hanc quoque mutuasse parabolam, ac ipsam recensendo, non minus, suis imposturis, (si quid valeant,) nobis adstipulari, quam extreme mutilando ac corrumpendo suam facere. Eadem dexteritate, qua usus etiam fuit in traducendis *Cabbalistarum & Judæorum* (quorum vivam etiam operam in concinnandis diabolicis suis monumentis adhibuisse notum est,) fabulis ac traditionibus. *Consule Clar. ac Exc. Dn. Theod. Haksp. Promos. ac Præcept. meum omni ætate sancte suspiciendum, Tract. de scriptorum Jud. in Theol. usque p.* 245. 265. 489. narrat iste Apostolos, qui missi fuerant ad *socios* cujusdam *civitatis* (ita hic *concives* appellitare videtur, idque singulari Arabum περιφραστικῶς elegantia, cui hoc vocabulum אצצאחב inservire deprehenditur. Ita idem iste *Surata* II. *damnatos ac infideles*, vocat צחאב אלנאר *socios ignis*, & alio loco *fideles* צחאב אלכתב *socios libri*. Avicenna, *Studiosos Physices* צחאב אלעלם אלטביעי *socios scientiæ naturæ sc. naturalis*, *&c.* Vid. modo citatum *Clar. Hacksp. de Fid. & relig. Mucham. Pos.* IV. *Schindl. L. P. in rad.* צחב,) hos, inquit, quum in dictam civitatem venissent (חאא הא) loquitur Mucham. i. e. *venit ipsam* (apostoli sc.) consueto suo & Arabum dicendi genere, quo plurali humano jungunt verbum singulare; *Erp. Synt. Arab. cap.* 1. 2. *& Ellipsi* particulæ ב vel אלי, pro *venit in*, vel *ad ipsam*; cum qua hoc verbum חאא ut plurimum construitur:) licet auctoritatem ac ablegationem *Misericordis* (vestigia iterum premit Rabbinorum, qui familiari suo loquendi modo Deum κατ' ἐξοχὴν appellant רחמן) prætenderint, nihilominus ab ipsis habitos esse, ac essent *ex mendacibus*, (formulam hanc loquendi vid. ap. *Clar. Hacksp. in suo Mucham. c.* VII. §. 8.) immo contumeliis etiam ab infidelibus affectos, & in ipsos, hos, nisi *finirent* (*Shindl. L. P.* verbo huic נהא etiam in hac VII. conjugat. significationem tribuit *probibendi* tantum & *corrigendi*, verum reddere placuit *finire & terminare*, docente inde derivato nomine מנתהי, *finis*, *terminus*, *extremitas*, *epilogus*,) discursum suum, tormentis ruituros minatos esse, & lapidatione quadam, hanc ipse proponit per verbum רגם, quod etiam impetuosum quendam (quem supra diximus) plebis insultum & ausum nonnunquam significare, patet ex locis *Job.* VIII. & X. Scilicet, meminit & ipse non supplicii capitalis, sed minarum tantum gravium ac irarum. Sistit denique virum quendam, qui de extremitate civitatis accurrens, infideles istos ad obedientiam adhortatus fuerit, hunc innuit ab ipsis morti traditum. Verba ejus extant *Surata* XXXVI., quæ vulgo alias, inscribitur يس per abbreviaturæ licentiam pro يالنسان quibus duabus

bus vobis Surata hæc inchoatur. *Interpret. Teffin. Kitabel. Tenoir.* ipfa ita habent

ولضرب هم مثلا اصحاب القية انجاهــا
الرسلون ، اذ لرسلنــا السم اثنين فلذ
بوها ففرزفا بثلش فقالواافا اليلم مرسلون،
قالوامــا انتم الا بشر مثلنا ومالزلب
الرمن من ستى لنام دلا نكذ بون ،
قالوا ربنا يملم انا اليلم ارسلون ، وما
علينا الا البلاغ المبين، قالوا لنا تطيرنا
بكم لرن لدتنتهولانر صنلم وامشنلم
منا عذاب اليم، قالوا صاركم معلماين
نكد قميلاكتم قور فسر فعن ، وحا من
اقصتى المدينة دجل يستى قال يا قوم
اتبعوالر سلين ، فاتبعوا من لا يسككم
ابراوهم هتدون ، ومالي لا اعبد
النتى فطر في والبكر حعون ، اتعذ
من دونه الهة لن ردس الرمن دص لا تقر
غي شفا عتم شيا ولا ينقذون ،
لمن اغي اذ المن ضلالت مبين ، اني
امنت بربكر فا سعون قيل احخل الجنة،

quæ, quoad ejus, ope unici Schindleri Lexici Pent. fieri potuit, aliorum destitutus adminiculo, ad verbum ita latinitate dono: *Propono vobis in parabola focios civitatis, quum venere in ipfam* (civitatem) *Apoftoli. Tunc mifimus ad illos, duos, & mendacio arguere ambo illos: fuperaddimus bis tertium, hi dixerunt: utique nos ad vos, Apoftoli:* (fubintellige, miffi fumus,) *dixerunt* (*econtra,*) *quid vos nifi caro, ficut nos? & quid rei* (figni) *Deus demifit?* (fc. ut vobis credamus?) *utique vos, non nifi de mendacibus, dixerunt: fcit Deus, quod nos ad vos Apoftoli, & quid nobis* (*expectandum,*) *nifi plagæ ac in fortunium certiffimum? dixerunt: utique, auguramini vobis ipfis; fin. non finietis* (verba veftra,) *nos vos lapidabimus, & vobis applicabimus tormenta dolorifica, dixerunt: veftrum augurium fit cum vobis ipfis, qui eftis gens corrupta ac impia. Et venit de extremitate civitatis vir quidam currens, qui dixit: o popule! reveremini ac bonis verbis excipite Apoftolos, reveremini eos, qui non petunt de vobis mercedem, & tamen docent ac erudiunt: & quod ad me; nonne adorem eum qui blafmavit me? ad quem revertemini? Si me ille prebenderit in judicio fuo, & corripuerit me malo Deus, interceffio idolorum, num me dimovebit, aut illi liberabunt me? nonne ego in errore manifefto,* (effe) *fi crederem in Deos veftros? obedite quæfo! dixerunt* (ipfum occidentes?) *vade tibi in Paradifum.* Gallus *Le Sieur de Ryer* plus fuæ nonnunquam, indulgens linguæ eligentiæ, quam ipfius textus curans genuinam verfionem, ifta ita interpretatur: Raconte leur la parabole de ceux de la ville, au ton Seigneur à envoyè fes Prophetes, nous leur avons envoyè deux Prophetes, ils les ont deux dementis, nous les avons fecourus par un troifième, ils ont tous trois dit aux habitans de ville, nous fomme envoyez de part de Dieu pour vous precher fes commendemens, ils ont refpondu, vous n' eftes que des hommes comme nous, Dieu ne nous à point envoyè de figne pour vous faire cognoiftre, vous efte des menteurs. Ils ont dit: Dieu fcait, qu'il nous à envoyè vers vous, nous ne fomme obligez qu' a vous precher fes commandemens; ils ont refpondu, nous voule vous randre infidelles comme vous? fi vous ne finiffe pas ce difcours, nous vous lapiderons, & vous ferons fouffrir, de rigoreufes peines. Ils ont dit voftre mal foit avec vous, qui vous à cy devant fi mal inftruit? certainemant vous efte des mefchans. Alors un homme accourut de' extremitè de la ville, qui leur dit: O peuple obeiffe aux ceux qui ne vous demande point de recompenfe de la peine qu' ils prennent de vous inftruire, & qui font dans le droict chemin; pourqoy n' adoreray je pas celuy qui m' a creè? & devant lequel vous ferez tous affemblez pour eftre jugez? adorez vous un autre que luy? S' il me veut chaftier, les prieres de vos idoles ne me pourront pa fauver, je feroy extrememenr devoyè fi je croiois en vos Dieux, efcutez & comprennez je que je vous dis. (Neamoint ils l' ont tuè) & luy ont dit: va entre dans le Paradis &c.

Continuat ibidem impoftor, inchoatam, ad Salvatoris veftigia, parabolam, gravemque Domini memorat ftomachum, emiffumque in perfecutorum perniciem, vindicem angelum, quæ omnia huc arceffere odiofum nimis foret, cum alias a propofito nimis longe divertiffe videamur. Hæc fufius tranfcripfiffe juvabat, non tam, ut ex ipfo Arabico fonte, hiftoriæ hujus plenius peti poffit nervus; quam fceleratiffimi hujus feductoris, ingens in deprevandis ac traducendis SS. locis, patere aftutia, ac temeritas.

Ut ad rem redeamus. Quæ de Judiciorum etymis proferenda duximus, expofuimus: nobis fub ea militent ratione, qua non tantum judiciorum objecta ac cau-

causas, verum nonnunquam, ipsorum etiam actum, & quæ ad ipsum pertinuere, denotent accidentia, ac requisita cætera. Cæterum vocamus ista, *Ebræorum*: προσδιορισμῷ suo & universali nomine; quia secundum ea caussas disceptabant, ac judicabant, qui erant ex *Abrahami* progenie, & communi nomine (idque ut R. *Becchai* super *Exod. c.* XXI. 2. placet: *maxime in Ægypto, ubi sine lege essent:*) vocabantur *Ebræi;* non quidem a nomine proprio *Abbraham*, quasi *Abbræos* dictos velis: sicut male, & contra linguæ Ebrææ principia, existimant *Eusebius de Præp. Evang. l.* IX. *c. ult. Ambros. in Ep. ad Philipp. cap.* 3. *Nicol. Lyr. in Matth.* XXI. 28. *& alii*, sed ab ipsius cognomento quo dicebatur עברי: hocque vel *ab Ebræo* עבר *transiit*, a trajectu ipsius, quo ex Mesopotamia trans Euphratem, quo tunc habitaverat, transiit in terram Canaan, *Gen.* XIV. 13. ut quasi περάτης seu transitor dicatur; cujus sententiæ *Divus Hieron. Jes.* XIX. 18. *Chrysost. Hom. in Gen.* XXXVI. *Ariemontanus in Canaan. cap.* IX. Vel, *ab* עבר *sc.* ut vult *Georg. Amir. Gram. Chald. præfatione de linguæ Chaldaicæ sc. Syriacæ utilitate, ex Syriaco* ܥܒܪ, *Trans*, a regione illa transfluviali, seu Transeuphratæa, (quomodo priscis illis temporibus synecdochice in Cananæa, *Mesopotamia* appellabatur. *Buxt. loco infra cit.*) quam antea inhabitaverat. *Vid. Jos.* XXIV. 3. *Es.* VII. 20. *& Rabb. Becb. in Exod. circa fin. Beresch. Rabb. Parascha* 41. vel certe, *quia ortus erat ab Ebero filio Selah.* a cujus sententiæ partibus stant ex nostratibus: *Luth. Comm. in Gen. c.* V. ex Ebræis *Aben Esr. ad Exod.* I. 16. *ubi ita*: כל שהוא ממשפחת עבר יקרא עברי i. e. *quicunque est de familia* Ebher, *vocatur Ebræus*, nec aliter *Auctor Berischit. R. sect.* 41. *qui ex sententia R. Nebemiæ*, Abrahamum *dictum dicit* עברי, שמבני בניו של עבר *quia ipse ex posteris* Ebheri, *& R. D. Kimch. in* ספר שרשים *colum.* שוב *rad.* עבר, qui & eandem ob causam contendit *Jonam* se appellasse עברי (ut legimus in ejus *proph. cap.* I. *v.* 9. שממשפחה עבר *quod ex familia* Ebher *esset*, quibus consentire videntur, *inter* Arabes, *Propheta Meccensis, Elmakinus, & Beidavi;* quos nullam aliam ob causam, *Eberum* vocasse هود, nisi, quod ab ipso *Ebræos*, postea *Jebudæos*, & per Aphær. *Hudæos*, dictos; ab ipso appellatos existimarint, innuit *Clar. Hotting. Diss. hist. Theol. supr. Heptapl. Paris. Hist. or. L.* I. *c.* III. *p.* 27. *L.* II. *cap.* II. *p.* 213. *cujus vide & Thess. Philol. L.* I. *c.* I. *Sect.* II. *p.* 4. & rem totam ex professo discussam *apud Buxt. Diss. de conserv. Ling. Ebr. Sect.* IV. *imprimis* §. 37. Nos hic nomen *Ebræorum* ita accipi volumus, ut late quidem sub eo intelligatur, tota Dei sub veteri testamento ecclesia, ea etiam, quæ ante universum mundi cataclismum; stricte tamen ea, quæ post illum, & imprimis, quæ fuit post latam legem, ac *paginas illas ruptas, & volumen illud fractum*, (*ita Salvianus l.* I. *de gub. Dei*, Decalogum vocat) quod Moses acceperat e manibus Jehovæ.

Fuisse autem illo in populo, talia aliqua judicia; etiam in prima illa ac œconomica Politia, ac ante lationem illarum legum, nemo negabit, nisi qui negare velit, justissimos illos Patres, in suis noluisse vindicare injustitiam; quorum sicut in officio fidelitas, ut firma steterit, atque immota: ita de eorum, quorum, in impia illa ac aberrante multitudine, erat, vitia flagitiaque arcere ac punire, neglecto officio, videtur conqueri summum Numen. *Gen.* VI. 2. 3. *Andr. Riv. Pict. ad l. c.* & certe, si Chaldaicam paraphrasin, ac Ebræorum evolvamus commentaria, non aliud deprehendemus, quam omnia ferme, eo unice collimare, quo illud loc. cit. בני אלהים, ad magistratus trahant, & rerum potentes, ac Magnates. Hinc *Onkeloso*, præ illo בני אלהים, arridet, בני רברביא: R. D. Kimchi *lib. radicum rad.* אלה *col.* ל': הנגידים והאצילים *R. S. Jarchi* השרים ההולכים בשליחות של מקום i. e. *principes obeuntes apostolatum DEI: Libro Halichosolam:* מומחה ומוסמך *probatus, & certa ratione in judicem ac Doctorem promotus.* Consule, si placet, *Fag. Targ. ad l. c. Alting. de Repub. Scholast. Ebr. pag.* 65. 66. Sed ut ab ipsis mundi natalibus, & ab ipsa radice, ac omnium societatum seminario, exordium capiamus, profecto, quemadmodum Deus ipse diversis gradibus ac prærogativis societates istas distinxit, & mutua necessitudine, jubendi parendique officio, devinxit: ita summa rerum potestas, ac rei ut ita loqui liceat, civilis, administratio, penes patrem familias, vel etiam penes primogenitum constituta fuit. Et quemadmodum, Patriarchæ divinitus erant *Prophetæ*, *he:* כמו היועצים החכמים המזהירים האומה *quasi consiliarii populum exhortantes, & monentes; sive* המכריזין ומשמיע לעם דברי תוכחות i. e. *qui res divinas, ad aliorum institutionem convictionemve, promulgabant*, ut *Rascbi inquit ad Exod.* VII., I. & familiæ suæ *Dei* voluntatem promulgabant, ipsiusque aut promissa, aut minas prædicabant: ita etiam magistratus erant, qui non tantum suos ad justitiæ regulam compo-

nebant, de criminibus intra familiam, vel adversus familiam commissis cognoscebant, verum etiam pœnas statuebant, & exsequendas curabant, *adi Corn. Bertr. de Polit. Jud. c.* II. *p.* 15. *c.* III. *p.* 26. *Thom. Bilf. Episc. Winton. de perpetua Eccl. Christi gubernatione c.* I. *p.* 29. 32. *Molinum Vate. L.* I. *c.* IV. & V. *H. Hott. Thes. Philol. L.* II. *c.* III. *Sect.* IV. *pag.* 569. *Alting. l. c. p.* 69. Ne autem verbis triumphare videamur, exempla in medium procedant: Ita Deus *Adamum* gubernandæ familiæ præfecit, *Gen.* III. 16. & tantum abest, ut ipsum ad exsecrabile illud factum, quo degener ipsius filius *Cain*, piissimum fratrem, *Abelem* rus invitando, (ita n. cum Græca legit Samaritana: *& locutus est Caineum Abile fratre suo:* ࠍࠋࠊࠄ ࠄࠔࠃࠄ *in rus abeamus*) inaudito destinaverat fratricidio, ita connivisse credam, ut nihil plane statuerit adversus tantam impietatem vindictæ, ut potius, (si conjecturis quid assequi liceat, & *Altingio* illud credendum, quod de profana ipsius secessione ex Patris Scola, novæque alicujus institutione, refert loc. cit. *p.* 14. & 64.) ipsum, furentem hunc filium, ex piorum coetu, ac sua ecclesia expulisse, hancque patris severitatem, ad novum illud cœptum, novamque ambitionem hunc impulisse, plane mihi persuadeam. *Hanochus* sane, septimus ab ipso homo, quemque *ab ipso Adamo institutum* fuisse refert. *Lib. Zoar*, apud *Alting. l. c.* cum videret, *Dei* filios, magis ac magis ab antiqua puritate indies de scîscere, ac in pejus ruere; judicii adeo non pepercit, ut suæ ætatis homines solemni illo ac rigoroso anathemate ferire, ac cordate illud ܡܪܢ ܐܬܐ ἰδοὺ ἦλθε κύριος, (quod Paulus suis olim proposuit Corinthiis, 1. *Cor.* XVI. 22.) intonare veritus non fuerit. *Ep. Jud. v.* 14. Nec desunt Rabbinorum scita, quæ diserte asserunt, *Methusalemum*, ante diluvium, *Ebberumque*, post ipsum, in suis domibus, (notanter Auctor בבתי דינים) sedisse, ibique docuisse, ac præcepisse, quæ discerent filii, nepotes & posteri, *referente Maim. in Moreh. Nevochim. P.* III. *c.* XXXIX. *p. juxta Buxt. versionem* 302. Luculentius ista deprehendimus in iis, quæ diluvium secuta sunt, temporibus. Præterquam enim, quod Deus ipse, statim post istud, auctoritatem publici gladii restauravit: *Gen.* IX. 6. præterea tamen Justitiæ rigorem in pluribus observatum, certa supplicia in sontes constituta, jus vitæ & necis penes primores ac patres familias positum, ipsaque capitalia in usu fuisse, ex S. paginis, satis superque animadvertimus. Noachus אב וראש לכל הנבראים אחרי המבול *Vindex ille humani generis* (*ita illum appellitat Bechai, Leg. fol.* 17.) quando ab illuvione vix aruerat terra, cum intelligeret a *Chamo* sibi illatum opprobrium, gravissimam ob tantum scelus, etiam nepoti, *Chami filio*, irrogavit mulctam ac maledictionem æternam quasi. *Gen.* IX., 25. Cujus & infucatæ justitiæ splendor, non tantum intra illius populi ac terræ fines sese continuit, verum etiam ipsius ad confines Arabes, quædam penetravit umbra, ita, ut & hunc usque in diem apud ipsos Chamus male audiat, hujusque rei pœnam, ipsius posteros, Æthiopes,) hodieque luere, comminiscantur. Scilicet atrum istum colorem, quem saniores propriori Solis adscribunt vehementiæ, dicto Noachi dant maledicto, rem totam, sicut refert *Kessæus*, apud *H. Hott. Histor. or. L.* I. *c.* III. *p.* 25. in Ismaeliticæ linguæ studiosorum gratiam, proprio involutam Charactere, benevolo mancipabimus lectori: Verba illius hæc sunt:

في حجر ولده سام وهبت الريح
وكشفت سوة نوح وسترة سام فضحك
حام ضحكا فاسحا لما لرا اسولد فانتبة
نوحا فقال ما هذا الضحك فا خبره
سام بما كان فغضب نوحا غضبا
شديدا علي حاروقال له يا حار
أتضحك علي سوات ابيك غر الله
كلكقتك وسود وجهك قال واسود
وجهحار من وتموساعاته: i. e. *Dormivit autem Noachus in gremio filii sui Schemi: vento autem violenter spirante, pudenda Noachi deteguntur, quibus visis, in immodestum risum Chamus erupit. Expergefactus autem Noach rogavit; quis hic risus? & aperit ei Schem, quid fecisset Chamus. Unde gravissimam Noachus in Chamum exarsit ira, eique dixit: Itane rideas pudenda Patris tui? mutet Deus formam tuam, & nigrescat facies tua, dicuntque dicto citius Chami faciem, tetra nigredine mulctatam. Abrahami* Patriarchæ tempestate, judicia quoque floruisse, vel aliquo modo, nomen illud innuit משפט, quod fonti, ad quem reversi dicuntur Kedor Laomor, & reges qui cum ipso erant, inditum legimus *Gen.* XIV. 7. videtur enim ita iste appellatus, quod ibi incolæ conveniebant, res sacras ac *Dei* cultum peragebant, vel etiam causas forenses disceptabant, ac lites componebant. Sicut non male hunc locum interpre-

preratur *Fag.* & ipse *Onkelos*, fontem *Mischpat* vertit מישר פילוג דינא i. e. *planiciem, ubi dirimebantur lites judicio*. Nec minori suis Patribus severitate, in suos animadvertit *Jacobus*. Siquidem *furtum* capite plectere animus erat, *Gen.* XXXI. 32. & quantum ad incestuosum filii Rubenis concubitum, excanduerit, indicina manifesta est, quod ob illum, ipsi jus eripuerit primogenituræ, dederitque, qua parte spectarat ad Sacerdotium, *Levi*; qua parte Regnum, *Judæ*. *Genes.* XXXV. 22. XLIX. 4. Quin & *ignis supplicium*, quod apud *Crotoniatas posuisse adulteris Salætum*, refert *Fac. Polit. Liv. cap.* XXXV. *p. m.* 434.) in fornicationem statutum, exemplo est Thamar: quam tamen eam ob causam, huic supplicio subjacere debuisse, contendunt Hebræorum Eruditi, quod fuerit, filia Sacerdotis, (quibus fornicantibus hoc supplicium constituit *Thalm. M.* 8. *c.* IX. §. 1.) *Schemi* nempe. Consule *Raschi Peruscb. ad Gen.* XXXVIII. 24. *P. Fag. ad l. c.* Nec tandem prætereundum, quod de *Jobo* memorat *Kessæus*, *in vitis Patrum*; quem præ cæteris νομοθεσίᾳ claruisse refert, *pag.* 69. *Alleg. Hott. Hist. Orient. L.* I. *c.* III. *p.* 37.

فشرع لهم الشرائع وبنا لهم المس
اجد وكانت له موائد يضعها للفقر
والمساكين ويكرم الاضياف وكان
لليتيم كالاب الرحيم وللارامل
كالزوج العطوف وللضيف كالاخ الودود

i. e. *Leges iis dedit, templaque ædificavit, mensas egenis & pauperibus certas destinavit, peregrinos honoravit, orphano pater fuit misericors, viduæ benignus maritus, Advenæ frater dilectus*. Sicut autem hæc cura primitus penes patres familias fuit: ita paullatim, ecclesia *Dei* crescente, in alios etiam derivata fuit. Nec dubium est, quin statim in Ægypto, exuberante tum Ebræa multitudine, si non ab ipso Jacobo, ab ipsius tamen posteris ac nepotibus, aliqua, altioris regiminis stabilita, fuerit forma; vel si mavelis, rerum summa, ac judiciorum potestas, penes septuaginta illas animas, quæ cum Jacobo in Ægyptum profectæ memorantur *Gen.* XLVI. 27. *Deut.* X. 22. steterit, & jure successionis, in succedentes earundem familiarum primores, derivata fuerit, & videntur hæc ipsa LXX. animarum capita, ii ipsi esse, ad quos Moses, Ægyptum salutaturus, mandata habuit, *Exod.* III. 16. quique ibi appellantur זקנים, quos *R. Aben-Esra* definit eos, היועצים בכל דור ודור: *qui in consilium adhibiti fuerint in ætate ad ætatem, sc. anterioribus seculis*, seu ut Alting. Rep. Schol. p. 73. quorum fuerit להנהיגם וללמדם *populum universum ducere ac dirigere*, (quod Magistratuum) & *docere* (quod Magistrorum) *vid. Alting. l. c. Aben-Esr. ad Exod.* IV. 29. *Cornel. Bertr. de Pol. Jud. c.* V. *p.* 30. 31. Nec ipsis שוטרים, istam destitutam fuisse ætatem, ex eo liquet, quod *Pharao* tali judicum genere usus fuit in dirigendis, & urgendis Israelitarum operibus, ceu legitur *Exod.* V. 14. Et plura forsan hujus rei adduci possent testimonia, sed instituti atque propositi habenda ratio est, sufficiant hæc: quæ licet sine evidenti justitiæ testimonio, & spectabili procul dubio judiciorum schemate, acta esse, ut ego credam, vix inducar; facile tamen concessero, levia illa, & tantis ceremoniarum pompis, quales deinde fuerunt additæ, transacta haud fuisse.

POSITIO III.

Mose *homo familiaris Deo Arabibus. Chiliadum, centuriarum, ac pentecostarum &c. in populo olim Israelitico, ratio ac computus. Summi Synedrii sc.* LXXI. *institutio. Unicum istud Moses voluit. Primis temporibus circa* arcam *convenire solebat. Sola postmodum id capiebant Hierosolyma. Locus Deut.* XVII. 18. *perpenditur*. R. Sal. Jarch. *de vero ejus sensu opinio.* Hierosolyma *in duarum tribuum*, Judæ *sc.* & Benjaminis *finibus, sita. Synedrium in Portione* Judæ. *Duo ibidem Synedria minora. De illorum proprio officio ac potestate dubitatur*. ביה דין של שבט הגדול Consistorium tribus magnum, *ejusdemque ampla satis autoritas*. R. Judæ *de loco consistoriorum idoneo, superciliosa sententia*. *Mitior* Jarchidis. *Ipsi, quis* urbs *proprie dicta*. בטלנים *qui? Locum consessui triumvirorum ac* XXIII. *quem tribuant Thalmudistæ? numerus illorum de* CXX. *discutitur*. חוטסים *qui?* מוכחשים *it.* & חוטסי' חוטמי'? *Eleemosynarum olim colligendarum ac dispensandarum ratio*. בית דין' *Ebræis* locus judiciorum, *non judicum consessus*. *Vox* Judicii, *Imperatori idem quod* tribunal. Georgius Weigenmayerus *perstringitur*. Senatus Romanus, *Romulo olim*, Curia. *Locus iste habendorum judiciorum apud Orientales & Judæos* Portæ ac fora. פיתח הר הבית *quæ? it.* פתח עזרת? *Sinedrium magnum in Sanctuario. Suavia de hoc Judæorum somnia, ac insulsæ, de piorum animarum ascensu & Christi nativitate in nos insimulationes* עזרת ישראל *quis proprie in templo* *locus?*

locus? atriorum quorundam longitudo panditur ac latitudo. Cur atrium istud Israelis dicatur עזרת, Kimchi *explicat. Sex* לזכירת *sc. cameræ in atrio isto.* לזכת הפרות *ope præstigiorum extructum.* לזכת הגזית *sc. quæ versus meridiem camera, Synedrio magno dicata. In ejus medio* sceptrum *Precibus item ac solemnis illius* שמע sc. audi Israel *declamationi. Duplici ista surgebat fundo sacro sc. ac profano, area tamen æquali plane. Profanus Synedrio datus erat. Locus Sedendi*, Regibus David *in ista, atrii pars sacra.* החיל sc. antemurale, *quis in templo locus? Jarchidi* סורג בית הסרדש murus. *Decem in templo loca Sanctitate differentia. Locus* לפני סן החוסה. Bethphage *vicus unde dictus? Judæi Babylonienses sc.* מרנחאי *Orientales R. Benjamin in itin.* עראק ? אלעירהקיין *sc.* Irak *locus orientis, duplex. Paraph.* Samaritanæ idem, quæ שנער *Gen.* XI. מומחין *qui? Judiciis capitalibus* Babylonienses *carebant.* Αἰχμαλωτάρχαι *Babylonienses* נשיאים *in Terra sancta nihil inferiores. Genus suum serie masculina ad Davidem -eferebant.*

MAjora sensit Reipublicæ incrementa, majora fori & curiæ, postquam كليم الله *Vir ille Deo familiaris* (ut Arabibus vocatur) Moses, ipsi præfectus fuerat, ipseque Deus ipsam dirigebat, legesque sacras, ac jura ipse præscribebat. Hic enim postquam per aliquod tempus, Populum Israeliticum solus gubernasset, ac varias, inter populum exortas, composuisset lites, ac controversias; Soceri tandem *Jethronis* ductus consilio, primum in populo Israelitico, publice publicam instituit auctoritatem, elegitque sibi viros חכמים נבונים וידעים, creavitque illos in Chiliarchas, Centuriones, Pentecostarchas, & Decuriones, h. e. judices, super. 78600. שורים sc. principatus, (inclusive sumtos, h. e. ut Raschi inquit: שקצתן נבללין בתוך קצתן *quorum una includebatur alteri*, v. g. decuria Pentecosti, pentecostes Centuriæ &c.) qui in 600000. illis qui ex Ægypto exiverant, continebantur, 60000. *Vid. R.S. Jarch. ad Exod.* XVIII. 19. *Coch. Exc. Gem. Th. Sab. c.* I. *Exc.* XIX. Non multo post, nihilominus succrescente molestiarum numero, ipsius Jehovæ auspiciis, LXX. illos ex Israele seniores, si non confirmavit, novos tamen constituit, ac publica inauctoravit χειροθεσίας initiatione, ut qui electum *Dei* populum imposterum regerent ac gubernarent, non sine sublimiori auxilio, non sine sanctiori impetu, ac animo; atque nunc tandem, non tantum in quavis chiliade, centuria quavis, immo in omni decuria, sacra Astrææ vigebant imperia, & universo populo sublimis ille lucebat seniorum consessus, שממנו יוצא תור׳ מכל ישראל, a quo lex & justitia egrederetur toti Israeli, ut *loquitur Mischna Mass. Sanh. c.* X. §. 2. quemque in rebus oppido arduis ac magnis, apprime consulerent, ac in cujus omnino acquiescerent decisione, ac arbitrio. *Vid. Mischn. l. c. Deut.* 17. *v.* 10. 11. 12. Hunc autem sicut unicum volebat Moses ac summum: ita de digno ipsi ac idoneo, mature prospexit loco, in quo unice suam figeret sedem. Postquam enim in deserto suis, temporibus locum hujus conventus, illum habuerat, qui erat circa אהל המועד; emergentibus felicioribus ac tranquillioribus Reipublicæ temporibus, occupataque terra Canaan, illum edixit, ut esset, ubi arca fœderis quiesceret, *vid. Deut.* XVII. 8. *Jos.* XVIII. 1. *Jud.* XX. 18. XXI. 16. 22. proindeque summum hunc consessum posterioribus temporibus, sola, quæ Reipublicæ arx essent, caperent Hierosolyma. Nec minori, de cætero judiciorum, in terra sancta instituendo ordine, sollicitus ille cura, quibusvis judicibus suas civitates, ac civitatibus quibusvis suos ac proprios dari judices, expresso mandato sanxit: *in* משנה תורה h. e. *Deut. c.* XVII. 18. שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך אשר יהוה אלהיך נותן לך לשבטיך *judices*, inquit, *ac præfectos constituas tibi, in omnibus portis tuis, quas tibi dabit Dominus Deus Tuus, juxta tribus tuas.* Vel juxta versionem *Sebastiani Castalionis: Judices ac magistratus tributim creatote.* Quæ certe, ut pro virili, occupata Cananæorum terra, suo seculo præstitisse, h. e. ubivis locorum idoneos quosdam constituisse judices, videtur Josua: ita, hujus officii cultus, omni tempore, ad ultimum usque reipublicæ finem, neglectos non fuisse, aut si quandoque, temporum injuria collapsi fuerint, mox tamen eos restituos esse, extra dubium est. vid. 1. *Chron.* XXIV. 5. 2. *Chron.* XIX. 5. *&c.* 1. *Paral.* XIX. 14.

Judæi his nostræ explicationis non acquiescunt angustiis; sed verba ista latius latiusque extendunt. Non ingratam rem lectori me facturum confido, si majoris evidentiæ gratia, ea adducam, quæ Jarchides ad loc. *Deut.* citatum comminiscitur, præsertim, cum minus absurda illa dicat, & nostro discursui non parum inservire videantur. Primum ibi contendit; si unam in urbem, duæ confluxissent tribus, numerum horum judiciorum fuisse duplicatum, ac utriusque multitudini, singulares suos, ac proprios constitutos judices.

ces. Talem fuiſſe aſſerit Hieroſolymam, Utpote in qua, (poſt ſeceſſionem X. tribuum) reſediſſent Juda & Benjamin: quod ipſum confirmatur alibi, *tract. c. Megillah. c.* IV. qui & ipſam urbem Hieroſolymam, in dictarum tribuum confinio ſitam loquitur, ita, ut *mons ædis, cellæ & atria, in tribu Judæ* æſtimata fuerint; *in tribu Benjamin, porticus, templum, & Sanctum Sanctorum*, idemque iſtud inculcant. *Sebbachim, & Roſch. Haſſchana c.* IV. שבינה בחלק בנימין סנהדרין בחלק של יהודה *habitatio divinitatis in portione* Benjamin, *Synedrium in portione Judæ*. An vero ibidem duplicata fuerint judicia, ipſe non innuit. Id tamen nos docet *Maſſ. Sanh. c.* X. §. 2. quæ duorum judicum collegiorum expreſſe mentionem facit: licet iſta, non cujuſvis tribus proprias cauſas, ſed omnes, quæcunque ad illa delatæ fuerint, ventilaſſe, ex l. c. optime colligi videatur; niſi, hoc tantum in diebus Sabbathinis, cum Synedrio magno ea factitaſſe, ſtatuas. Deinde, inquit, unicuique tribui בית דין הגדול ſc. collegium ac judicium majus, [quod quidem reſpectu Synedrii ſummi, minus erat, neque plures continebat judices, quam, qui ad minus conſtituendum alias requirebantur, h. eſt viginti & tres, ceu exponit. *R. Salom. l. c. vid. & Maſſ. Sanh. c.* I. §. ה׳] fuiſſe præfectum, quod totam tribum judicaret, pari poteſtate in tribum ſuam, quali Synedrium של שבעים ואחר in totum populum. Verba ejus hæc ſunt: מוסף על תתן לך שופטים ושוטרים תתן לך לשבטיך בכל שעריך. מלסר שמושיבין דייני לכל שבט ושבט ובבל עיר ועיר i. e. *addis ad illud:* judices ac præfectos conſtituas Tibi, & *iſtud* juxta tribus tuas in omnibus portis tuis; *ad indicandum, quod judices conſtitui debeant in ſingula tribu, & civitate ſingula*, mox ſe ipſum ulterius explicat: ולא ידעתי פי׳ דבר זה כי כיון שמנינו בד בכל עיר ועיר הרי בתי דינים רבים בכל שבט ושבט אולי לומר שאם היתה עיר אחת לשני שבטים בירושלם שיש בה יהודה ובנימין שנושיב שני בתי דינים ובן העלו בפ׳ חלק שחולקין עיר אחת לשני שבטים ובן ירושלים היה בה ליהודה ובנימין ויתכן לפרש שיחייב הכתו׳ למנות בית דין על כל השפט והוא ישפוט את כלם ואח״כ נמנה ב״ד בבל עיר ועיר שישפוט את העיר ואף על פי שכלם שוים במנין שהם כג׳ בדיני נפשות וג׳ בדיני ממונות אבל הגדולים שבהם בחכמה יתמנו על כל השפט ותחתיהם לכל עיר ועיר & paucis interjectis. אם נסתפקו בעלי הדין של העיירות יבאו לפני ב״ד הגדול של שבט וישאלו בדרך שהסנהדרין גדולה ממונה על כל בתי ד׳ שבכל ישראל וכה יהיה ב״ד אחר על כל שבט ושבט ואם הוצריכו לגזורת ולתקן דבר על שבט שלהם גוזרים ומתכנין והיה לשבט בגזרת סנהדרין לכל שבט וזה הב״ד הוא המזכר במסכת הוריות: i. e. & *non ſuccurrit, quomodo hoc explicandum ſit*, (ſcil. quod dicat: judices & magiſtratus conſtituas tibi בכל שעריך לשבטיך,) *quia, ſi præficiatur* ב״ד *in ſingulis urbibus, ecce, jam ante multa judicia in ſingula tribu. forſitan dicendum: quod, ſi fuerit urbs aliqua, in qua duæ confederint tribus*, (ſicut) *in Hieruſalem, in qua fuere Jehuda & Benjamin; quod conſtituantur ibidem duo dicaſteria*. Et huc ſpectat (illud quod legitur) *in Pereck* חלק*: quod nonnunquam diſtribuant urbem aliquam in tribus duas, talis fuit Hieruſalem, quæ diſtributa erat in tribum Benjamin & Judæ. Et hanc ob cauſam, potius videtur dicendum eſſe, quod velit textus hic: ſc. ut præficiatur conſiſtorium ſuper unamquamque tribum, quod judicet omnes*, (*tribules*,) *itemque ſuper civitatem unamquamque, quod judicet in civitate. Et licet hæc omnia numero fuerint æqualia, qualis requirebatur olim* XXIII. *in judiciis capitalibus, & trium, in pecuniariis; illi tamen, qui erant ſapientiores cæteris, præficiebantur ſuper unamquamque tribum*. It. *quod ſi dubitaverint*, (*quod ſi in deciſione conſiſtorii urbis non acquieverint*,) *partes litigantes, appellant ad conſilium magnum tribus, ibique cauſam diſceptant. Quemadmodum itaque fuit Synedrium magnum præfectum ſuper omnia conſiſtoria Iſraelis: ita fuit conſiſtorium quoddam conſtitutum ſuper unamquamque tribum, & ſi neceſſitas quandoque poſtulabat decernere aliquid & corrigere in tribu, decernebant & corrigebant ut lubebat, eratque decretum illud quoad tribum, ſicut Synedrii magni quoad tribus omnes. Et hoc eſt illud conſiſtorium, cujus mentio fit in Maſſec. Horajot.* verba, ad quæ ille digitum intendit, in *Maſſ. Horajoſ. in c.* I. §. ה *hæc ſunt:* הורו׳ בית דין של אחד מן השבטים ועשה אותו השבט על פיהם אותו השבט הוא׳ חייב ושאר כל השבטים פטורין: *ſi quid ordinet conſiſtorium aliquod ex tribubus, & iſta tribus faciat juxta mandatum illius, iſta tribus rea fit, reliquæ autem tribus omnes liberæ abeunt*. Vid. etiam de hoc ſi lubet *Maſſ. Sanh. c.* I. §. *pen.*

Itaque in toto olim Iſraele eminebat conſiſtorium illud magnum LXXI. in quavis tribu, juxta *R. Salomon Jarch.* itidem conſiſtorium, quod reſpectu minorum vocabatur בית דין הגדול של שבט. conſiſtorium tribus magnum: in quavis Chiliade, Centuria &c., ſui שופטים ſ. שוטרים Judices vel præfecti: in quavis urbe certi quidam magiſtratus: immo in omni loco; modo judicibus ſuis municipalibus, utpote Chiliarchis, Centur. &c. deſtitutus non

non fuerit: quibus ullum aliquem, vel minimum, caruisse, verisimile non est. Arctiori paulo Thalmudici econtra incedunt tramite. Parcissimus omnium R. Jehuda; qui rem eo restringit, ut nisi sint in urbe duo ad minimum, qui LXX. linguis loqui sciant, & unus qui intelligat, consilium ibi esse non possit. *Joh. Cocb. annot. ad M. Sanb. cap. I. §. ult. n. 32. p. 18. R. Sal. Jarchi*, hocce privilegium, ei loco (respiciens forte *ad loc. II. Paral.* XIX. 5.) videtur adscribere, qui urbs esset; h. e. in quo, præter reliquam multitudinem, decem בטלנים h. e. *homines otiosi, nulloque opere vacantes*, (h. e. decem Judaicæ Synagogæ quasi Stipendiarii, qui primi in Synagogam venirent, & ultimi cum Sacerdote abirent, hincque Synagogæ sumtibus sustentarentur. Vid. *Bux. Lex. Th. Rabb. p. 292. & de his mox infr. R. Mibbarten.* pluribus.) *reperirentur*. Sin: ipsi כל קרך שאין בו י׳ בטלנים נידון ככפר: *omnis locus s. civitas, in qua non sunt* X. בטלנים *habetur, ut pagus. Thosephos. Jom. Tobb. ad locum Mischn. citatum*. Cæteri tandem utplurimum, minimo s. triumvirorum consessui, locum de finiunt eum, qui pauciores quam centum & viginti, minori vero, qui CXX., sive, ut *Corn. Bertramo* placet, בעלי בתים, patres familias, s. quod aliis arridet, tantum cives, contineret, sive, si illorum insistamus vestigiis; personas spectatiores, ac doctiores, quique ut plurimum, vel literis operam dederint, vel officio quodam publico insignes, vel etiam certis de causis necessario ad judicia tracti fuerint? licet *R. Nehemias* CXXX., quo numero Decurionibus respondeant, statuat. *Vid. Petr. Cun. Lib.* I. *d. Rep. Hebr. c.* XIII. *p. m.* 107. *Fag. ad Deut.* XI. 15. *Schick. d. jur. Reg. c.* I. *Theor.* II. *p.* 9. *Maff. Sanh. c.* I. §. *ultimo*. Ita compuiant illum numerum ex *Gem. R. Obadias Mibbarten. l. c. M. c. & ex parte*, רשי *apud Jom. Tobb.* l. *c.* כ״ג סנהדרי קטנה וג׳ שורות של כג כג יושבים לפניהם שאם הוצרכו להוסיף על הדיינים מוסיפים מהם וי׳ בטלנים י׳ בני אדם בטלנים מכל מלאכה שיושבים תמיד בבה וב׳ סופרים לכתוב רברי המזכין ורברי המחייבים וב׳ חזנים שמשי ב״ד להלקות החייב ולהזמין בעלי הרין וב׳ בעלי רינין ושני ערים וב׳ זוממין וב׳ זוממי זוממין וב׳ נבאים ושלישי לחלק הצדק שצרקה נגביה ב״ב ומתחלקת ב״ג ורופא אומן להקיז רם ולבלר ומלמד תינוקות הרי ק״כ: i. e. XXIII., *senatores Synedrii parvi: tres ordines*, [תלמירי חכמים) Candidarorum, (*quorum unusquisque constabat* XXIII. *personis*,) *qui sedebant coram ipsis, ut, si necessitas postularet, ut adderentur judices, ex ipsis quosdam addere possent:* X. *homines otiosi, h. e. decem vacantes ab omni opere, qui continue sederent in Synagogis*: (i. e. nullo non tempore interessent precibus ac reliquis conventibus sacris de quibus R. Johannan: *quando Deus Sanctus ac Benedictus venit in Synagogam, & non invenit in ea decem, statim irascitur*. Vid. *Buxt. Lex. Thalm. in l. c.*) *duo scribæ, quorum unus scribat verba absolventium, alter condemnantium: duo ministri judicum, ad percutiendos reos, & citandas partes litigantes, quæque a judice requirebantur: actor & reus: duo testes: & pro rei eventu, bini, qui malitioso quodam testimonio, hos evertere conentur:* (hi vocabantur ii, qui in eo mentiri deprehendebantur, quod se suis oculis rem vidisse asserebant, reliqui, qui quovis modo errarant, dicebantur טוכחשים,) *duo, qui hos dolo aggrederentur, horumque mendacium in lucem protraherent:* (*de quibus postremis* vid. *Cocb. not. ad cap.* VI. *Maff. S.* §. II. *n.* 2. *p.* 49. *L'Emp. Bav. Kam. c.* VII. §. 3. *n.* 1. *p.* 149.) *duo exactores: tertius quidam, qui cum his dispartiatur Eleemosynam: quæ scil. colligitur, reponitur, & asservatur a duobus, & distribuitur a tribus*; (quaque hebdomade pridie Sabbati *Cocb. not. ad Exc. Gem. Th. c.* I. *Exc.* XVIII. *p.* 167.) *Medicus: Chirurgus*, (sc. secans venas,) *scriba denique & unus qui instituat pueros. Ecce tibi* CXX. hæc ille:

Sicut autem judicia hæc, atque consessus maxime circa res publicas, seu civiles ac politicas erant occupata: ita quoque in publicis atque conspicuis adibantur locis. Ea generali Etymo δικαστήρια Græcis Hebræis בתי רינים, nonnunquam etiam, ut supra monitum, משפטים atque hoc ea ferme ratione, qua Imperator vocem *judicii*, usurpavit, pro *tribunali*, & loco ubi judicia exercentur, *passim t. t. ff. si quis caution. judic. sist.* Vid. *Rheing. de Regim. secul. & Ecclesiastico* II. II. 13. 6. Fallit ac fallitur *Georgius Weigenmejerus*, Professor olim linguarum, in Inclyta universitate Tubingensi, dum in suis ראשי תיבות: *sub* ב״ר, e vestigio huic nostræ contradicit sententiæ: בית רין, inquit ille, *Domus judicii i. e. consistorium, congregatio ipsa judicum, non locus ubi sedent judices*. Licet enim negari vix possit, nonnunquam illud consessum judicum significare, id tamen, non nisi eo sensu, quo Romulus, *Senatum Romanus*, dixit *Curiam*, h. e. Metonymico fieri, & ingens exemplorum probat numerus, & *Clar. Buxtorffius* amplissimo authoritatis suæ, evincit calculo, *in Abbr. sub* ב״ר. *Vid. etiam Schindl. Lex. Pent. in rad.* רון *col.* 376. Ista, ut diximus, constituta ac erecta fuere in locis publicis, h. e. *portis* seu *foris* cujusque civitatis. Vid. 2. *Reg.* VII. 17.

17. *Deut.* xxv. 9. *Ruth.* iv. 1. *Pf.* LXIX. 13. hinc &, quem locum Hebræus *Ruth.* iv. vocat שער, Chaldæus interpres appellitat: תרע בית דין דסנהדרין Is mos, non tantum Hebræis, verum etiam reliquis orientalibus in uſu fuit. Ceu de Arabibus inſtruit auctor L. r. *Alc. ſeu libri de generatione Machomed, & nutritura ejus*, ubi hæc legenti obviam venient, in verſione ejus Latina, *interprete Hermanno Dalmata, Scholaſtico ſubtili & ingenioſo apud Legionenſem Hiſp. civit. Cumque per majorem portam (Meccæ) intrarem, in introitum portæ ſenatus conſederat, hic & ego, cum audiendo cauſas conſediſſem, ſubito inter manus puer evanuit.* atque eodem plane modo verſio *Salomonis Swigeri Paſtoris olim Norinbergenſis ad S. Mariam:* Als ich durch das groſſe Thor hinein gieng / ſaſſen die Herren im Rath / ich ſaſte mich auch nieder wolte hören / was man guts fürbrächte / und ſihe das Kind verſchwandt mir unter den Händen. Nec aliis in locis, duo illa Hieroſolymitana conſiſtoria, quorum ſupra mentio facta eſt, conveniebant. Hinc unum juxta Hebræorum mentem ac Judæorum, ſedebat על פתח הר הבית in porta, quæ aditum aperiebat ad montem templi. *M. Sanh. c. x. ſc. ad editionem Prag. c.* XI. §. 2. hoc eſt in illa, quæ erat inter duo iſta templi loca ſingulari ſanctitate conſpicua, החיל & עזרת נשים *Hhailſcil.* & atrium mulierum, (de quibus infra:) dextraque h. e. meridiem verſus reſpiciebat לשכת העצים: i. e. *atrium, in quo reponebantur ligna;* ſeptentrionem verſus לשכת הנזירי *Atrium, in quo ſe continebant Naſiræi*, præeunte *Jom Tobb* in deſcriptione templi, ad literam ח' & ז' rem exponit *Mibbartenura ad l.* Miſchn. citatum: אחד יושב על פתח הר הב' *unum quod ſedet in porta atrii*, הוא שער מזרחי שלפנים מן החיל ולפני עזרת נשים: i. e. *hæc eſt porta quæ eſt poſt Chail, coram vero atrio mulierum, idem repetitur in Thoſephoſ. Jom Tobb*, qui idem addit calculum R. Sal: *Jarchidis*: כתב הר הוא שער מזרחי שלפנים מן החיל ולפני עזרת נשי' ובן פירשי ונראה שספרתם לקרוב הבתי דינין אל מקום היותר מקודש שבאפשר ולפי' פי' פתח הבירה הוא הפתח על העבר שלפנים ששם מחחל' עזרת נשים ולא בפתח של עבר שבחוץ: *i. e. porta iſta erat porta meridionalis, quæ pone ſe habebat* חיל *Hhail, ante ſe vero atrium mulierum. Atque ita docet quoque Raſchi: videtur autem quod opinio illorum id intendat, ut duo hæc judicia trahant & ſtatuant, quantum ejus fieri poteſt, ad loca plus ſanctiora: propetereaque pergit, porta dicaſterii hujus, eſt illa quæ erat ad latus anterius, a quo principium ſumebat atrium mulierum, non in porta quæ erat in latere exteriori.* Alterum quod diximus δικαστήριον reſidebat. על פתח עזרה *in porta per quam perveniebatur ad atrium Iſraelis i. e.* בשער מזרחי של עזרת ישראל (ut illam vocat *Jom Tobb. in deſcriptione templi ad lit.* יא') *in porta itidem meridionali atrii Iſraelis;* quæ verſus dextram, adjunctum habebat לשכת פנחס *conclave Pinchas*, ulterioreque atrii parte, reſpiciebat לשלכת הנזיר: verſus ſiniſtram vero לשכה עושי חביתין: h. e. *conclave eorum, quorum erat, ea quæ in ſartagine frigebantur*, (*vid.* 1. *Paral. IX.* 31.) *curare;* pergebatque ad illud, quod mox infra dicemus, לשכת הסלה *præeunte Jom Tobb. in deſcript. templ. ad lit.* לא', כח', יג', יב'. rem alias iterum explicat *Mibbartenuræ l.c.* אחד יושב למעלה היסינו כשעברו נשים ובאים לפתח עזרת ישראל i. e. *alterum ſedebat ad aſcenſum, qui dextram verſus patebat, quodque tranſibant per atrium mulierum, ac veniebant ad portam Iſraelitici atrii.* Summum Synedrium, Hebræorum republica, itidem occupatum erat במקדש *in ſanctuario*, h. e. eo in loco, quem Moſes ipſi aſſignaverat. *P. Cun. L.* 1. *d. Rep. Hebr. c.* XII. *pag.* 94. ubique *Deum*, mundi creationem exorſum, hodieque in vertice montis ſaxum ſupereſſe, in quo fundata ſit mundi machina, ſuaviter ſibi fingunt Judæi, *adſtipulante R. Schlom. fil. virgæ. In* שבט *Juda interpret. Gent. p.* 21. & 355. quæ quidem ſuo relinquimus loco: id unice, ὡς ἐν παρόδῳ, perſtringentes, quo nos Chriſtianos per hunc locum, piorum mortalium animas, in cœlum aſcendere, huncque ipſum eſſe locum, quo Salvator natus ſit, ſtatuere, immo affirmat credere. λωμὴ plane κεφαλῆ, & fœda calumniandi libidine. Fuit autem ea in templi parte, quæ vocabatur עזרת ישראל ſc. κατὰ ἐξοχὴν, עזרת: *atrium, ſ. atrium Iſraelis:* vel alio nomine המקום דריסת ישראל ſcil. המקום דריסת רגלי ישראל *ambulacrum, ſc.* πόδρομος *Iſraelis;* quod erat inter עזרת נשים *atrium mulierum*, & עזרת כהנים *atrium ſacerdotum*, æquali ſpacio cum atrio ſacerdotum & mulierum, h. e. longitudinem habebat juxta computum *R. Jom Tobb.* CXXXV. longitudinem XI. ulnarum. Locus itidem promiſcua plebe, ac frequenti turba, quæ undique confluebat orandi cauſa, præ cæteris inſignis, propereaque dictus, העזרה, ab *auxilio*, quod, ut ſcribit *R. D. K.* a quotidiana multitudine ibidem a *Domino* petebatur, riteque precando impetrabatur. Verba ejus extant in *L.Rad. in rad.* עזר *col.* שסו *ad Ez.* XLIII. הוא החצר שנאספים בו בבית המקדש להתפלל שם והקבה שומע ועוזרם לפיכך נקראת עזרה כי כל הבא להתפלל שם בלב שלם נעזר ביי' אלהיו: i. e. *h. eſt atrium*, *in*

in quo conveniebant Israelitæ ad fundendas preces, ibique sanctus Benedictus exaudiebat eos, & auxilio succurrebat ipsis. Propterea que dictus est, עזרה, *quoniam omnis, qui se eo conferebat orandi causa, idque faciebat recto corde, ac integro, auxilio non destituebatur.* Qua vero in parte hujus atrii, proprie consederint סנהדרין; prodit *Mass. Middor.* §. ג. & ד. שש לשכות היו בעזרת שלש בצפון ושלש בדרום שבצפון לשכת המלח לשכת הפרוה לשכת הסריחין. לשכת המלח שם היו נותנין סלח לקרבן לשכת הפרוה שם היו סלוחים עורות קרשים ועל גב̇ היה בית הטבילה לכ̇ג ביום הכפורים לשכת המריחין ששם היו מדיחין קרבי הקדשים ומשם מסבה עולה לגג̇ בית הפרוה שבדרום לשכת העץ לשכת הגולה לשכת הגזית: i.e. *Sex cameræ fuere in atrio: tres versus Aquilonem, tres austrum versus: versus Aquilonem* לשכת המלח, *ex qua sal promebant ad oblationes:* לשכת הפרוה, (quam præstigiator quidam nomine פרוה, ע̇י כשפיה ope præstigiorum, ædificaverat; *Mibbart.*) *in qua reponebantur & sale conspergebantur pelles* (scil. ut, quod rationi consentaneum, cum magna copia quotidie reponerentur, eo melius a putredine, & quæ evenire ut plurimum solet, vermium corrosione præservarentur,) *sacrificiorum, cujusque in parte superiori, fuit balneum, in quo sese abluere solebat sacerdos m. in die expiationum:* לשכת המריחין, *in qua abluebantur sacrificiorum intestina, & exinde patebat ascensus* בנין אבני מעלות מגלגלות וכבושות: *extructus lapidibus in ascensum factis, rotundis, & in circuitum ducentibus, ad dictam partem superiorem domus* הפרוה: *Austrum versus* לשכת העץ *Camera lignorum:* לשכת הגולה, in qua erat בור קבוע והגלגלה נתון עליו ומשם ספסיקין מי לכל עזרת: *puteus, ex quo ope rotulæ aquam hauriebant, ac in omnia alia derivabant atria:* & לשכת הגזית *in qua* סנהדרין גדולה של ישראל: *Synedrium magnum.* Patet hinc, dictum Synedrium sedisse in parte hujus atrii meridionali, inquam, illo ipso loco, qui olim לשכה הגזית nuncupabatur h. e. *conclavi isto ex cæso lapide structo*, sceptroque, summæ illius majestatis nota ac insigni, in medio ejus pendente, apprime nobili. *P. Cun. Lib.* 1. *de Rep. Jud. c.* IX. *d. Christ. Ver. cap.* V. *p.* 139. Huic alias, *camera dolata:* עשויה גזית לכבוד של סנהדרין: *in honorem & gloriam Synedrii* (ut loquitur *Jom. Tobb. ad l. c.*) *tanta arte & diligentia facta*, ita, *ut hujus ædificii tantus splendor, tantaque magnificentia fuerit, ut totus terrarum orbis nihil ipsi simile, aut secundum habere visus fuerit. Auctor Schebheth Israel l. c. p.* 263. unicum hic, tanti hujus splendoris finem adducit, *Jom. Tobb.* libet addere alterum: nempe: non solum Hebrææ jurisdictioni inserviebat istud, verum etiam, לקראות את שמע precibus quoque ac solemni illi, ac quotidianæ, istius *Audi Israel, Jehova Deus tuus, Dominus unus est, Deut.* VI. *in fin.* ירדו ובאו להם ללשכת הגזית לקרות שמע: i. e. *descendunt deinde, ac veniunt in* לשכת הגזית *ibique orant* שמע. Factum id esse post mactationem sacrificii jugis, docet *Mischna l. c.* ante vero suffitum, h. e. ante tractationem ac ventilationem ullarum causarum *Tosephos Jom. Tobb.* לאחר ק̇ש יקטירו את הקטרת והכי נכון הדבר שיתפללו קוד̇ שיקטירו שם הקטרת ויעל קרבנם לריח ניחום: i. e. *absoluta lectione* ה̇ת שמע, *incendunt suffitum; ita enim ordinatum est, ut prius orent quam suffitum faciant, ut sit oblatio eorum Domino in odorem gratum.* Cæterum structura hujus ædificii, partim ex sacro, partim ulterius extensa, profano surgebat fundo, area æquali plane, ac ubique plana, saltim, qua parte ad fores, quæ in profanum ducebant, quibusdam depressa gradibus, quibus ex profano in לשכת הגזית, & ex hoc in profanum, facilior meantibus pateret aditus: qua v. parte in sanctum s. עזרת ישראל, nulla omnino laborabat inæqualitate, sed æque alto tramite, discurrentium excipiebat gradus, *ordine hæc explicat Jom. Tobb. ad Mass. Middos. in descriptione templi ad literas.* לשכת לסזרחי הגזית חצי לא בקודש וחצי בחול ופתיחה לחה לחול ולקודש: *quod versus meridiem est* לשכת הגזית, *partim situm est in templi parte profana, partim sacra, duæque ipsi portæ sunt, una, quæ in profanum patet, altera, quæ in sacrum.* Tum pergit *in Toseph. ad l. c.* וצריך לומר שהמקום שבנויה בו בחול היה גם כן גבוה כגבוה העזרה שזה אין ספק בו שהלשכה קרקעיתה שוה אבל במקום שפתוחה היה לחול היה מעלות שעירה עולין ומסנו יורדין לחול: i. e. *Nec prætereundum est, quod locus in quo ædificata fuit camera ista dolata, in profano, fuerit æque altus cum* העזרה, *de quo non est dubium; nam cella s. camera ista fuit tabulato æquali plane, nisi, quod ea in parte, qua fores, quæ in profanum ducebant, erant gradus quidam per quos adscendebatur & descendebatur.* Quod ad hujus conclavis sacrum spacium: nemini id ullam concedebat requiem, nisi soli regi de familia David: Profanum Synedrio datum erat, quo ad audiendas considere poterat causas. *Hinc R.O. Mibbartenura ad l. c.* סנהדרי גדולה של ישראל יושבת בצד החול שבה לפי שלשכת הגזית היתה חציה בקודש וחציה בחול ובחצי של קדש לא היה אפשר לסנהדרי לשבת שאין ישיבה בעזרה אלא למלך בית דוד בלבד דכתיב ויבא המלך דוד וישב לפני ה׳: i. e. *Consistorium*

ma-

magnum Israelis, sedebat in latere profano: לשכת הנזירה *n. fuit partim in sancto, partim in profano templi: jam in parte sacra Synedrium considere non poterat: nemo enim, nisi reges de domo David, in* עזרה *considere jure audebat, quia scriptum est:* veniat Rex David, & assideat coram Domino.

Atque istud quidem tantum diebus profanis. Diebus Sabbatis ac festivis, temperabant sibi a profana multitudine, quæ tum in loco solito, supra communem augebatur numerum: *R. Salomo. apud Coch. Exc. Gem. Sanh. c.* x. *Exc.* I. *n.* 2. *p.* 299.: Secedebant autem בחיל intra murum s. antemurale, quo tempore lex Mosaica ac Prophetæ, qui tum prælegebantur, audiebantur. *Act.* XIII. 15. &, si quæ difficilior quæstio ad eos redundabat, eam explicabant. *Vid. Coch. Exc. Gem. Thalm. l. c.* Hinc *Ramb. Hilchos Sanh.* III. *c.* id nominis (חיל) per בית המרש explicat. LXX. id interpretantur *προτείχισμα Thren.* II. 8. quod *Targum* per מיקעתא, quod *ambitum* significat. Quis, proprie in Sanctuario locus ita dictus sit, optimus omnium exponit *R. D. Kimch. libr. Rad. Rad.* חלי. *col.* קנ. חיל החומה הקטנה וחיצונה שלפני החומה הגדולה: Hhail, murus est parvus exterior, coram muro majori, & *Mibbartenura ad Mass. Chelim. cap.* I. §. ה. החיל לפני מחומת הר הבירה היה כותל גבוה עשרה טפחים והוא נקרא כורג ולפנים ממנו החול עשר אמות: i. e. *post murum montis sanctuarii, erat paries altus decem palmorum, (ex lignis fissilibus decussatim in retis modum contextus: addit hoc Salomo filius Virgæ. in Scheph. Jud. p.* 359.) *qui vocabatur* כורג, *post hunc demum erat* חיל *s. antemurale, altum decem cubitorum.* scil. hoc loco, intelligitur locus, qui muro exteriori circundatus erat, intra ambitum montis s. parietem Soreg, & atrium mulierum: qui, sicut sacræ lectioni ac divino cultui dedicatus erat, ita singulari quadam sanctitate, inter cætera templi eminebat loca. Utpote, quod gentibus, & iis, qui super mortuo sese contaminaverant, prohibitus erat, ceu instruit *Mischn. Chelim. l. c.* ubi de decem templi locis, sanctitate invicem differentibus, ita discurrit: לפני מין רחומה *locus pone murum*, inquit, *sanctus habetur ex eo, quod ibi a sacerdotibus consumebantur reliquiæ de sacrificiis, oblationes ex frugibus maturescentibus, juxta ignem testæ, cum decimis, secundis:* הר כבירה mons sanctuarii, *quod ab ipso arcebantur qui seminis profluvio laborarant, cum menstruatis, & eis, quæ puerperio adhuc immundæ essent:* החיל antemurale: *quod id intrare, gentibus, & iis, qui super mortuo immundi facti fuerant, prohibitum erat.* עזרת נשים atrium mulierum: *quod in id, ii, qui eo ipso die sese lavaverant,* (לשם יהוספט ובית דינו גזרו ex decreto *Josaphati* ipsiusque senatorum,) *non admittebantur:* עזרת ישראל Atrium Israelis, *quod ab ipso abstinere se cogebantur, destituti expiationis, s. qui sacrificium expiatorium, pro peccato, nondum obtulerant.* עזרת כהנים Atrium Sacerdotum, *quod in id præter sacerdotes, sese recipiebat nemo, nisi quum solemni benedictione consecrabatur Israel, & ii quorum sacrificia & oblationes, vel mactabantur, vel agitabantur:* בין האולם ולמזבח locus inter porticum & altare, *quod in eo reperiebatur nullus, qui vitio laborabat, vel Nasiræus esset & comam alebat:* Templum, (cujus & altaris interceptum spacium, videtur illud esse, quod morte *Zachariæ* contaminatum dicitur apud *Matthæum* XXIII. 35.) *quod in id penetrabat nemo, nisi lotus manus & pedes:* קרש קרשים Sanctum sanctorum, *quod ejus penetralia solum recipiebant pontificem, idque solum, in die expiationum.* Primo alias hæc loco ponit לפני מן החומה, *locum pone murum.* Per quem, quis proprie intelligendus sit, ipsi dubitant *Magistri.* Nos, in majoris interim textus hujus Thalmudici perspicuitatis gratiam, in transcursu tantum, brevibus de ipso dispicere non supersse debimus. *R. O. Mibbartenum* intelligit spacium sc. locum pone murum Hierosolymorum. *R. Juchanan*, apud *Jom Tobh. Toseph.* illum, qui extra muros *Bethphage*; conveniunt tamen in eo, quod uterque locum quendam dicat ab Hierosolymis sejunctum. Ita enim חומת בית פאגי, exponit *Baal. Aruch. apud Lud. de Dieu*, *ad Matth.* XXI. *vers.* I. *p.* 86. מקום חוץ ירושלים istud in aprico est: istum fuisse locum quendam epulis Levitarum, ex decimis & sacrificiorum reliquiis, sacrum. Quid si dicamus: istud לפני מן החומה, si non ipsum vicum *Bethphage*, locum tamen fuisse non longe ab ipso semotum: ut qui forte, non aliam ob causam, hoc sortitus, fuit nomen, quam quod si non in eo, non longe tamen ab eo, Sacerdotes sua consumsere alimenta, ultima voce *φαγή*, quam *Græcus* legit, derivata ex ipsius verbo *φάγειν*. In quibus tamen benevolo ac cordato Lectori omne delatum esto judicium.

Patere nunc confido, quibus in locis: h. est, quibus in civitatibus, ac urbibus, quibus in curiis ac tribunalibus, judicia Hebræorum in Palestina olim, offendere licuerit. Extra Palæstinam אנשי

מדנחאי בבל & ut cum *Masorethis* loquamur, Judæi *Babylonienses*, & *orientales*; s. ut *R. Benj.* in itinerario appellantur, אלעירהקיין *Irakæi*. (Ita nuncupantur a nomine עראק Irak, quæ duplex numeratur, עראק אלערב *Irak* seu Irackæa *Arabum*, i. e. *Babylonica*, & עראק אלעגם *Irack* seu Irakæa *Persarum*, scil. prima provincia versus Syriam. Quapropter etiam istius forte respectu Paraphr. Samar. pro שנער *Gen.* xi. 2. substituisse videtur ࠏࠓࠀࠒ sc. עראק. *Vid. Heinrr. Hotting. Thes. Philol. L.* i. *c.* i. *Sect.* iv. *p.* 19. Hi inquam Judæi, licet non in quovis districtu, ac quibusvis municipiis, in Eparchiis tamen suos habuere, tum judices ac consessus ordinarios, qui jura dicerent cæteris omnibus de eadem gente in illius terræ confinibus degentibus: (Inter quos eminuisse videntur ii, quos Nahardææ, Soræ & Pombedithæ fuisse constat,) tum communes, quos vocabant סומכין, qui χειροθετοὶ a Synedrio magno in Palæstina initiati, judicia passim exercebant extra illam; hac tamen notabili inter hos, & illos, in Palæstina vigentes, differentia, ut hi quidem passim judicia pro lubitu exercerent, verum tantum דיני ממונות & קנסות, non autem נפשות, quæ ut Synedriis terræ sanctæ propria erant, ac intra ipsam tantum stetere, ita ab his, ceu magistratu extero, & profano quasi, nusquam terrarum exerceri potuere, ac ne in Palæstina quidem, nisi tantum in לשכת הגזית de quo supra: *Vid. P. Gal. d. Catholica veritate. L.* iv. *c.* v. *p.* 142. *P. Cunæus. L.* i. *d. Rep. Jud. cap.* ix. *p.* 86. Illi autem, utraque, sua in terra tractarent, ac ex lege quælibet jura suis civibus redderent intra Patriam, extra ipsam vero nihil statuerent in populares suos, nisi precario, & si hoc illis, aut Babyloniensium permisissent proceres, aut alii qui exulantium Judæorum, capita erant. Quapropter etiam סומכין non tantum his rationem reddere, verum etiam, si quando deliquissent, ab ipso veniam impetrare cogebantur, aut nisi impetrassent, dictam luere pœnam s. mulctam. Hæc ipsa illorum capita vulgo appellabantur ipsorum lingua; ראשי גלות בבל, Græca Αἰχμαλωτάρχαι, qui, licet potestatem suam, habebant a regibus Persicis, ejusdem tamen auctoritatis erant, cum הנשיא in terra sancta. Immo hoc natura gloriosiores & fastuosiores, hincque genus suum, impermixta serie masculina referebant ad Davidem, hujus vero fœminina. *Vid. Job. Coch. Exc. Gem. Thalm. Sanh. c.* i. *p.* 227. *&* 193. *Caus. Exerc.* i. *p. m.* 18. *Buxt. Exerc.* S. *in Institut. S. Coem. S.* iii. §. 33. *Hein. Hott. Thes. Phil. l. c.*

POSITIO IV.

Temporum momenta crassiuscule primitus divisa. Matutina *judiciis habendis impendebantur. Minorum Synedriorum ordinarium conveniendi tempus.* Pecuniaria *ad noctem usque protrahebantur.* Condemnatoria in capitalibus *sententia postridie demum divulgabatur.* Sabbatho *aut* die festo *judicia exercere nefas. Summi Synedrii senatores cur. Sabbatho in* החיל? הזונות *qui? Synedrii summi conveniendi tempus.* בין הערבים *Exod.* xxviii. 38. *Duplices Hebræis olim horæ* æquales *&* inæquales.

Sicut autem in judiciis exercendis, certa quædam adhibebantur loca ita quoque certa observabantur temporum momenta, licet ab initio quidem & primis istis temporibus, quibus noctis & diei spatia crassiuscule adhuc divisa erant, nec & apud Græcos, nedum Homeri etiam seculis, in duodenas istas, in quas nunc, divisa, partes erant; (Et hoc, ut videtur, a Chaldæorum, eximiis illis in Astronomia antistibus, primo artificio. Vid. *Joannem Spondanum comment. ad Iliad. Lib.* xi. *non procul ab initio p.* 200.) non certi ac determinati horarum articuli, sed tenebrarum ac lucis, & forte etiam Solis jam in medio cœli constituti, inclinationis initia. Quale in tradendis olim populo Israelitico judiciis Deus ipse observaverit, a Rabbinis discere licet, quibus scilicet nil incognitum, & qui mira ac superstitiosa sagacitate in rerum omnium, etiam a naturali scientia abhorrentium, notitiam penetrant. Ferunt autem in שמות *Rabb. Sed. Misbp.* בבק' צוה התר' ובער' נתנו משפטי: i. e. *mane tradidit Deus Israeli legem, vesperi judicia.* Contrarium huic suis judiciorum actibus præfigere libuit Hebræorum Patribus, quibus matutinum & antemeridianum tempus visum est commodissimum, utpote quod a Mose quoque in auspicandis suis judiciis, & rerum arduarum decisionibus observatum fuerat. *Exod.* xviii. 13. 14. Pari ferme passu ambulabant duo consessus minores. Ad hos enim conveniebatur a precibus matutinis, & ordinarie permanebatur ad finem horæ sextæ, quæ nostro respondebat meridiei, quod tempus olim prandii sapientibus erat. *Vid. Schick. d. Jur. Reg. c.* i. *Theor.* ii. *p.* 9. *Coch. annot. ad Exc. Gem. Thalm.*

c. x.

c. x. *M. Sanh. Exe.* I. *n.* I. *p.* 298. *Rab. Maim. Hilch. Sanh. cap.* III. In hoc tamen utraque iſta judicia differebant, quod illa, in pecuniariis, ſemper in quamcunque partem, eo ipſe die, (quare nonnunquam etiam uſque ad noctem protrahebantur, & de nocte, אם רצו quod addit *Raſchi in Toſeph. Jom. Tobb.* decidebantur,) hæc vero non ita, niſi ſententia abſolutoria perferebatur, condemnatotia enim non niſi poſtridie erumpebat. Quare etiam pridie Sabbathi, eadem judicia exercere nefas erat, ac nemo rite primo actæ cauſæ die, in capitali judicio condemnari poterat. *Maſſ. Sanh. c.* IV. §. I. דיני ממונות דנין ביום וגומרין בלילה דיני נפשות דנין ביום וגומרין ביום דיני ממונות גומרי' בו ביום בין לזכות ובין לחובה דיני נפשיות גומרין בו ביום לזכות וביום של אחרי לחובה לפי' אין דנין לא בע״ש ולא בערב יום טוב: i. e. *Judicia pecuniaria in quamcunque etiam partem decidebantur tum de die, tum de nocte, eodem ipſo die: judicia capitalia exercebantur de die, ac decidebantur de die: judicia pecuniaria decidebantur eo ipſo die, ſ. abſolutoria, ſ. condemnatoria eruebatur ſententia, capitalia eo ipſo quidem die abſolvendo, condemnando non niſi poſtridie. Quare etiam pridie Sabbathi, vel diei feſti non exercebantur. Vid. etiam, quæ Iſaac. Cauſ. ex Maim. ult. Jad. ſect. I. Sanh. Excert.* XVI. *p. m.* 482. cauſam hujus canonis addit *Gloſſa in Gemara:* שנמצא גמר דינו בשבת ולשהותו אחר השבת א״א מפני עינוי הדין ולרוגו בו ביום א״א שאין ד׳ מיתות דוחין את השבת: *quia executio judicii in Sabbatho exiſteret, jam autem proferre diem mortis damnati non licet: neque eodem dies ſupplicium ab eo ſumi poteſt, ſiquidem quatuor Suppliciorum capitalium genera Sabbathum non urgent.* Scilicet ſicut reliqua judicia omnia diebus Sabbatis ac feſtivis, ita hæc præcipue dictis diebus eorumque paraſcevis exercere, ſummopere cavebant. Quod ſupra innuimus de Synedrio magno: illud diebus Sabbathis ac feſtivis convenire בחיל; id intelligendum non eſt, quaſi judicii habendi, & juris dicundi cauſa, tum temporis una fuerint *R. Salom. apud Coch. ann. ad Exc. Gem. Sanh. Exc.* I. *n.* 2. *p.* 299. ſed, ut, ſi quæ legalis quæſtio, quæ vel ab inferioribus dicaſteriis, quæ vel in aliqua alia civitate, vel Hieroſolymis reſidebant, & primum adibantur ac audiebantur, (eo enim ordine procedendum erat), ventilata fuerat, ac ab ipſis decidi non potuerat, ad ipſos tum per partes, tum per memoratorum dicaſteriorum judices, delata fuerit, quid de cauſa ſentiendum, populo promulgarent.

Coch. Gem. Sanh. cap. x. *Exerc.* II. ובשבתות ובימים טובים יושבין בחיל: i. e. *diebus Sabbathis ac Feſtivis conveniebant in loco, qui dicebatur* חיל, & mox: נשאלה שאלה בפניהם אם שמעו אמרו להם אם לאו עומדין למנין רבו המטמאין טמאו רבו המטהרין טהרו: i. e. *Si quæ ad illos quæſtio deferebatur, ſi jus acceptum habebant, dicebant, ſin, in ſuffragia ſurgebant, ſi plures pollutum cenſeant ſeu purum, plurium vincit ſententia.* Talis aliqua quæſtio videtur fuiſſe ea inter *R. Simeonem & R. Gamalielem:* cujus mentio fit *in Maſſ. Peah. c.* II. §. מעשה שזרע ר׳ שמעון ו׳ איש המצפה לפני רבן גמליאל ועלו ללשכת הגזית ושאלו ואמר נחום הלבלר מקבל אני מרבי מיאשא שקבל מאבא שקבל מן הזוגות שקבלו מן הנביאים הלכה למשה מסיני בזורע את שדהו שני מיני חטין אם עשאן גרן אחת נותן פאה אחת שתי גרנות נותן שתי פאות: i. e. *detulerat cauſam quandam ſuper ſemente R. Simeon, qui oriundus erat ex urbe Mizpah. ad Rabban Gamalielem,* (qui, ſi modo huic hiſtoriæ veritas ſubſit, videtur ille fuiſſe, qui tempore Chriſti viguit, quique Divi Pauli a quibuſdam æſtimatur Præceptor: *de quo vid. Buxt. Albr. ſub* ר׳,) *qui* שלא היה בירי׳ cum hic non haberet quod reſponderet; *vid. Toſ. Jom. Tobb. ad l. c.*) *ambo apparuere coram conſilio magno, quod ædibatur Hieroſol. in* לשכת הגזית *ſeu camera delata, ipſique cauſam propoſuere: ubi* R. Nachum Scriba *ita incepit: ita ego accepi a R. Maeſa, qui id accepit ab Aba, qui ſuum debebat* אותם שנים שנים הנזכרים בפרק ק׳ דמסכת (אבות), הזוגות שקבלו שנים מפי שנים מפי שמעון הקריק: i. e. *illis, quorum mentio fit in cap.* I. *Maſs. Abboſ. qui bini ſuas traditiones acceperant a binis, a R. Simeone juſto:*) *qui bini ſuum derivabant a Prophetis, utpote traditiones Moſis in Monte Sinai: quod ſi quis in agrum ſeminaverit duas ſpecies tritici,* v. g. albam unam, ſubnigram alteram; *ſi fructus illarum conjunxerit, neque ab invicem ſepararit, unam tantum aliquam partem cedit pauperibus, ſin ſepararit, duas.*

Duo Minora Synedria ut dictum eſt, conveniebant a precibus matutinis ad finem uſque horæ ſextæ, altiori paulo temporis impendio egebat ſummus iſte Senatus. Quippe congregabatur a ſacrificio jugi matutino, uſque ad idem ſacrificium veſpertinum. *Maim. Hilch. Sanh. init. c.* III. *Schick. l. c.* quorum illud mactabatur *diluculo*, (*Maſs. Thamid. c.* III. §. I. *Num.* XXVIII. 2. vid. etiam ex *dicto tract. Thalmud. ſupra in fin. Poſ.* III.) h. e. mane ante Solis ortum: hoc vero

vero בין הערבים *Inter duas vesperas. Num. l. c.* h. est. hora octava & dimidia, quo ipso tempore sol pergebat ad occasum, atque cum diei tempore pomeridiano, jam ferme elapso, ac solis *occiduo*, duas quasi efficiebat vesperas. *Tract. Pesach. cap.* v. §. א. *Vid. Rabb. D. K. & Buxt. Lex, in* ערב. *Coch. annot. ad Exc. Gem. Thalm. Sanh. c.* x. *Exc.* I. *n.* I. *p.* 298. Sciendum tamen, tum in hoc, tum in præcedenti loco, intelligi horas non *æquales*, quæ perpetuo ejusdem erant quantitatis, & per æquinoctialis circuli regularem & æquabilem motum distinguebantur; sed *inæquales*, quorum quantitas cum incremento & decremento dierum, modo augebatur, modo minuebatur. De quibus *Glos. ad Maim. Hilchos. Kidd. Chod. cap.* VI., §. 2. השעות על שני פני שעות שוות ושעות עקומות ויקראו זמניות השעות השוות ישתנה מנינם ולא ישתנה שיורם והשעות הזמניות בהפך לא ישתנה מנינם אלא ביום או בלילה יב שעות לא פחות ולא יותר אבל שיורם משתנה i. e. *duplices numerantur horæ*, æquales & inæquales, *qua &* זמניות i. e. temporales h. e. *quæ se quantitati diurni, vel nocturni temporis accommodant*, *dictæ sunt*, *horarum æqualium numerus quidem mutatur, verum non quantitas; sicut econtra inæqualium non numerus sed quantitas mutatur: sunt enim & manent tum de die tum de nocte* XII. *horæ, eæque nec plures, nec pauciores, id quod in æqualibus non evenit*. Itaque duo *Synedria* minora, ordinarie sex integras horas judiciis habendis impendebant. Scilicet conveniebant a prima diei hora usque ad sextam, quam nostro respondisse meridiei, ex eo sequitur שבחמש חמה במזרח ובשבעה חמה במערב: *quod quinta Sol, illis in regionibus, versus orientem, septima autem occidentem versus situs est:* ut dicitur *in Mass. Sanh. c.* v. §. ג. Summum vero, itidem a prima usque ad IX. fere diei horam, quæ nostræ respondebat tertiæ pomeridianæ. Hoc ipso quoque tempore, nempe a primo statim mane, ætate Christi congregatos legimus seniores populi, sacerdotes, ac scribas, de Salvatore morti tradendo consultabundos *Matth.* XXVII. I. *Marc.* XV., I. *Luc.* XXII. 66. parum vel de sua lege, vel avitis sollicitos ritibus; quorum extremam malitiam ac infernalem furorem, quo minus sanguineam de Salvatore non restinguerent sitim, nec inviolabilis festi ac Sabbathi reverentia, nec suspicienda ac omnibus seculis infracta ferme patriorum scitorum, ab inaudito scelere compescuit, autoritas.

POSITIO V.

Maimonidis *de* persessorio, *de quo Exod.* XXII. 12. *judicium. Tres personæ ad judicium requiruntur necessariæ. Judicum varia apud Hebræos Etyma.* Sacerdotium, τεκμήριον γένους λαμπρότητος.

כהן Arab. Interpreti شريف *Nobilis*.

Locus Job. X. v. 34. 35. 36. *perpenditur. Singulare Scripturæ N.T. in allegandis V. T. locis compendium. Qui a judiciis arceri olim potuerint?* Posteri *ex familia* Eli *Pontificis*. Rex *in Synedrium magnum non admissus. Personarum apud Judæos notabilis olim differentia.* Hhallilæi *qui? Quilibet ad pecuniaria judicia admissus.* הדיוטות *qui? certum quendam personarum delectum poscebant causæ de* rapina *&* læsione. *Inferiorum, dictæ differentiæ, personarum, in dicasteriis* παῤῥησία *ac libertas. Sacerdotum connubia: it. cum Israelitide connubium contrahere qui potuerint? Summum Synedrium solos admittebat* Sacerdotes, Levitas, & Israelitas. *Illorum non rerum tantum sacrarum verum etiam civilium cura.* Sacerdotum *nomine & seniorum &c.* LXXI. Israelis Seniores *innuuntur*. Sacerdotes *nonnunquam idem quod*, Summi Sacerdotes; *&* Levitæ *idem quod* Sacerdotes Aaronitici, *decimandi olim inter sacerdotes ratio. Israelitæ spectatiores seu nobiliores qui olim æstimati fuerint. Qui item idonei sacerdoti filiam collocare. Judices prosapiandi ac connotandi mos. Parentum merita. Maimonidis de summo pontifice, quatenus iste ad summum Synedrium admissus sit, sententia examinatur. Rara Pontificum tempore templi secundi eruditio. Certam quandam pecuniæ summam, quotannis Regibus pendere tenebantur. Quæ ab illis tempore templi primi requiri solita fuerint. Consilii istius magni præsides creduntur. Ardua in judicibus summi Synedrii requisita.* Interpres ad latus, *summum Rabbinatus insigne.*

Legitime in propria causa jus nemo dicebat, multo minus sibi ipsi vindictam ipse sumebat, sed quisque suum judicem, sive is ab illo alium in jus vocari, sibique ab ipso dari hoc contenderit, sive propositis exceptionibus ac argumentis, contra alius vim ac accusationem sese defenderit, adibat. *Vid. Rheing. de Reg. Eccl. & secul. L.* II. *Class.* II. *c.* XIII. *p. m.* 434. *n.* 8. *&* 9. Quapropter & *Maim.* persessorium, de quo legimus

gimus *Exod.* XXII. t. 2. Si qui noctu in alienam domum irruperit, & testes haberi non potuerint, non occidendum, sed suo reservandum ac sistendum contendit judici. *Coch. annot. ad Mass. Sanh. c.* VIII. §. VI. *num.* 3. *p.* 69. Patet hinc, omne judicium plerumque tribus constare personis: *Judice*, nimirum, *actore*, & *reo*; nisi quandoque; judex egerit ex officio, per viam inquisitionis super delicto notorio ac manifesto. *Rheing. l. c.* Hoc Judæorum Magistratus quam maxime patrabant per suos ministros, quos שוטרים vocabant. His enim utebantur, ut per plateas ac tabernas circumirent, mensuras ac pondera observarent, & si quid pravi aut impii offendissent, ipsis deferrent, qui demum illud, pro rei judicabant qualitate. *Hal. Sanh. Initio cap.* I. שוטרים אלו בעלי סקל ורוצח והם עומדין לפני הדיינו' המסבבים בשוקים עיר ועל החנויות לתקן השערים והמרים ולהכות כל מעוות וכל מעשיהם על פי הדיינים וכל שיראו בו עוות דבר מביאין אותו לבה' ודנין כפי רשעו: quæ, cum facilia sint, explicatione non indigere arbitror. *Vid. interim quæ de ipsis infr. Pos.* VIII.

II. Quod itaque ad judices, ut de *basi ac fundamento judiciorum* (Ita ipsos appellitat *Vand. de nullis. Rubr. ex def. Jurisd.*) ordiamur; varia ipsi, tum in S. paginis, tum in cæteris Hebræorum monumentis sortiti sunt Etyma, vel enim dictos invenimus *ab officio*, *quod exercebant*: quod, cum olim non tantum fuerit, defendere sc. vindicare bonos, punire ac condemnare sontes ac injustos, verum etiam, ut supra *Pos.* I. demonstratum est, parentum instar, ac Doctorum, subditos, non aliter ac filios suos & discipulos, instruere, docere, informare, itaque nunc vocabantur דיינים, nunc שופטים, h. est, ut *uterque Moses Cozensis & Ægyptius ad Deut.* XVI. 18. explicant: הפוסקים הדין *ii*, *qui pronuntiabant sententiam decisoriam*: nunc, ab *Ezræ* temporibus & exemplo. סופרים *Scribæ*: *Vid. Jac. Alting. Rep. Schol. Hebr. p.* III. & *quæ de Scriba Nachum* supra *Pos.* IV. *ex Mass. Peah. cap.* II. §. 6. nunc אבים *Patres*; vel quod non inepte cum *Xenophonte* de magistratibus loquente *d. Instit. Cyr. L.* VIII. dixeris, *Patres Patriæ*: *Vid. Genes.* XLV. 8. *R. D. Kimchi in* ספר שרשים *Rad.* אב *fol. cap. modo* רבים רבנים i. e. *Magistri & Doctores*: *Dan.* II. *vid. etiam Alting. loc. cit. Maim. apud*, *Selden. L. d. Syn. Vet. Hebr. cap.* XIV. *p.* 553. *& ea*, *quæ infra de ritu initiandi ac creandi judices*. *Pos.* VI.

III. Vel quoque etiam appellabantur *ab ætate & Sapientia*: atque ita vocabantur זקנים, h. est *Seniores*, scil. ii, qui sapientia & doctrina & dignitate: antecellerent: quod nomen, sicut in Ægypto videtur natum, ita quoque postmodum usurpatum constantissime est. *Jarch. in Exod.* III. 16. *Num.* XI. 16. I. *Reg.* VIII. 1. 3. *Ps.* CV. 22. [ad quem locum vide *Targum*] *Ezr.* X. *v.* 8. Confer. *Act.* IV. 8. *Hott. Thes. Phil. L.* I. *c.* III. *&* III. *p.* 308. *Alting. l. c. p.* 90. *Seld. de Synedr. Vet. Hebr. c.* XIV. *p.* 547. 548. *ss. & ad l. Lev.* XIX. 32. *Num.* XI. 16. XXIV. 25. *p.* 554. *& ss.* mox, cum priscis illis Sapientibus, qui *Philosophi*, dici maluere, quam *Sophi* תלמידי חכמים *Sapientiæ Studiosi*: *Vid. R. Maim.* הלכות עדות *c.* V. *hinc*, *inde*, *cap.* VI. §. 2. *& omnino L'Empereur*, *ad Itin. Benj.* sive eo etiam nomine, quo *Arabes* judices suos imprimis insignire solebant, dicebanturque חכמים *Sapientes Vid. Esdr.* I. 14. *alting.* I. *cap. p.* 91. *& Seld. loc. c. & quod ad Amb. Matth.* XII. 15.

IV. Vel *ab Excellentia sæpe & dignitate*, *quæ illis adscribebatur haud exigua*: qua ratione vocabantur שרים *Principes*: II. *Paral.* XXXII. 3. נשיאים *Prælati*: *Exod.* XXII. 28. ראשי העם *Capita populi*: *Num.* XXV. 4. ubi, quos Moses modo appellavit ראשי העם, mox vocat שפטי ישראל אצילי העם *optimates*: *Exod.* XXIV. 11. קריאי מועד *vocati cœtus*: *Num.* XVI. 2. בעלי אסופות *Domini congregationis*: *Eccl.* XII. 17. Et cum Sacerdotalis dignitas, non infima apud ipsos reputabatur, immo illud ipsum erat quod τεκμήριον γένους λαμπρότητος esse, (ut inquit *Joseph. initio vitæ suæ*,) & nobilitare poterat, nonnunquam judices vocabantur כהנים *Sacerdotes*, *Sebast. Munst. ad. Exod.* II. 16. *Schindl. L. P. in voc.* כהן. *Bez. in Cap.* V. *Luc. p. m.* 244. *b.* 5. *Fag. ad Exod.* II. *v. c.* quo ipso in loco Arabicam versionem, pro hac voce notanter substituere suam شريف *excelsum*, *nobilem*; præ cæteris observavit *Hott. Thes. Phil. L.* I. *c.* III. S. II. *p.* 272. Tandem etiam non semel quoque sublimi *Dei* honorabantur nomine, vocabanturque אלהים DII. Huc illud trahendum *R. Jos. Lev. in Olam. Tract.* I. *c.* III. אין אלהים אלא מיסחה והסמוך, *non est ullus magistratus*, *nisi qui* χειροθεσίᾳ *initiatus*, *vel cum hac simul in magistrum seu Doctorem promosus fuerit*. Id quod & in SS. infrequens non est, utpote *Exod.* XXI. 6. XXII. 8. II. *Part.* XXV. 3. *Ps.* LXXXII. 1. 6. *consul. R. David. Kim. ad Exod.* XXII. *l. c. &* II. *Par. l. c.* nonnunquam, quod eodem recurrit, בני אלהים *filii altissimi*, ut *Psal.*

c. v. c.

c. v. c. cui non absimile etymon, opportune Sacrificulo illi ac Ecclesiæ Antistiti, Galliæ Ducem d' Orleans, Lugdunum intrare parantem, bonis verbis excipienti, subvenit; cum ipsum appellabat Jovis Filium. Cujus rei ordinem ac eventum narrat Auctor *Hist. Heinr.* IV. *Lib.* II. *p.* 427. *Edit. Leyd.* II. (Le Duc d'Orleans) prit la poste à Lyon jusques à Roüane. De là descendit par batteaux à Orleans, & faillit à se perdre vers le Pont de Gien. Le Roi lui envoya le Dùc de Nemour pour le recevoir. La ville lui fit des harangues belles & respectueuses. L' un des Orateurs accommoda judicieusement sont discours à ce qui se lit de l' entrèe d' Alexandre au Temple de Juppiter Hammon. Le grand Prestre le voulant salver en paroles plus expresses & conformes à son affection, l'appella ὁ pai Dios, ὁ fils de Juppiter, pensent dire, ὁ Paidion qui signifie cher fils. Cestu cici disoit au Duc que la langue fourcha un peu à ce Payen en parlant Grec qui n'estoit pas son langage naturel mais que sens fourchement de langue on le pouvoit appeller fils de Dieu, parce que l'Escriture sainƈte appelle les princes enfans de tres-haut, & encore Roi & Pere de la Patrie pour estre issu de la fille du grand Roi du Fransois. Illud ipsum est, quod dulcissimus mundi Salvator *Joh.* x. 34. 35. 36. innuit. Ubi non tam ad Judæorum animis, cœcam incredulitatem, ac *spontaneam ignorantiam* improbandam, quam eripiendam, hæc ipsa verba modo allegata ex *Ps. d.* אלהים אתם, s. ut Græcus textus habet, θεοί ἐστε, adducit: utpote quorum perversa mentis acies, ac obstinatum in Deum ac suos ministros odium, tantum concedere non poterat, ut, cum Scriptura V. T. (id quod optime calluerant,) mortales potentias, ac terrestres magistratus, *Deos* appellitet, ac *filios altissimi*, eum, qui ipse ab æterno Patre ab æterno exiverat, & quem æternus Pater innumeris divinæ virtutis operibus clarificaverat, præ istis optimo ac meliore jure appellari posse *Deum*, *ac filium altissimi*, sibi persuaderent. Videtur enim ipsa veritas non tantum ad hæc ipsa solum verba, quæ in Textu N. T. extant, habuisse respectum, verum etiam sequentia illa in text. V. T. בני עליון כלכ׳, pariter subintelligi, plane voluisse. Quapropter & *v. c.* 36. causam, cur ipsum blasphemiæ reum efficere voluerint, hanc dictitat: Quod se *Dei* dixerit *filium*, quod cum filio altissimi idem, ac plane Synonymum esse, quis non intelligit? Atque hoc notabili compendio uti solet N. T. Author Sp. S. in allegandis V. Instr. locis, ut, si quæ præ cæteris familiaria ac magis in vulgus nota, ea quandoque proferat non integra, lectorum interim ac auditorum animos ad ipsos remittens fontes, quo accuratiore speculatione istos teneat suspensos. *Confer. loc. Matth.* v. 38. *Exod.* XXI. 24. *Lev.* XXIV. 20. *Deut.* XIX. 21. *Job.* XIII. 19. *Ps.* XLI. 10. *Rom.* x. 21. *Es.* LXV. 2. *Rom.* XV. 12. *Es.* XI. 10. I. *Cor.* XV. 55. *Os.* XIII. 14. *&c.* Et forte etiam *Matth.* IV. 6. *Ps.* XCI. 11. Quamvis verba ista ex *Ps.* all. omissa, infernali potius Tentatoris versutiæ, quam contractæ sanctissimi Evangelistæ Styli brevitati, adscribenda videantur. Ista tamen in suis evangeliis, ad suam revocant sedem, *Hebraicus ac Æthiopicus* interpres, adduntque istud לשמרך בכל דרכיך, vel quod forte Æthiopicus juxta versionem *Potkenii* ከሙ:ይዕቀበከ:በኵሉ:ፍናዊከ::

ut custodiant te in omnibus viis (egressibus, incessibus, emissionibus, legationibus,) suis, *Vid. Lud. de Dieu*, *App. in Matth. l. c. p.* 511.

V. Voluit autem SS. Magistratus ac judices, sublimibus his ac illustribus insignire titulis, ut & ipsi & subditi meminerint, magistratus his in terris, non tantum loco *Dei*, adeoque aliorum Dominos ac Deos quasi esse, verum etiam suam, qua funguntur, potestatem ac officium, ab ipso ipsis concreditam mundi Domino. Quapropter nec hi, sua vel nimis aut parum utantur potestate, sed semper præ oculis habeant את מי הן דנין ולפני מי הן דנין ומי עתיד לפרע סהן: *quem & coram quo judicent, & quis vindicaturus sit*, sicut ab iisdem exigitur, *Gem. Sanhedr. c.* I. ac juxta monitum ejusdem *Gemaræ*: לעולם יראה דיין עצמו כאלו חרב מונחת לו בין ירכותיו וגהנם פתוח׳ לו מתחתיו: *perpetuo cogitent, quasi gladius esset insertus lumbis eorum, & subter ipsos infernus apertus*, nec illi etiam, hos vilipendant, & contemnant, sed ut Deum ipsum venerentur ac respiciant, ac perpetuo istud Arabum in ipsorum auribus resonare jubeant: ظل السلطان كظل الله

Umbra imperatoris ac magistratuum, ut umbra Dei.

VI. Et hoc ipsum est, cur veneranda olim antiquitas, hanc dignitatem, hunc honorem, cuivis patere noluerit, sed certis eam, illam præsertim, qua summum gaudebat Synedrium, circumscripserit legibus, requisitis certis, queis sine intra hujus se conferre limites liceret nemini. Hinc non tantum certas quasdam ac invio-

violabiles, de certis ac ad tale officium idoneis perſonis perſcripſit regulas, verum etiam certas quaſdam ac pias inſuper addit ceremonias ac ritus, quibus recte illa peteretur, & ſuſciperetur devote.

VII. Quales ab initio & quidem ante captivitatem Babylonicam, ad judicia, minora præſertim, electæ fuerint perſonæ, vix definire licet; niſi iis inſiſtamus, quæ in judicibus requiſiviſſe ſummum Moſen, mox dicemus. Interim multa hinc inde largiuntur Judæi, quæ vel ad reprobationem, vel electionem judicum requiri olim ſolita fuiſſe, jactitant: quæ tamen ut plurimum non niſi ad tempora templi ſecundi pertinere, ex iis, quæ infra ex illorum ſcriptis proferemus, manifeſte ſatis patebit. In genere arcebantur: Eunuchi, illiberales, crudeles, immites, fæmina, ambobus oculis capti, (qui alterutro, ad pecuniaria admittebantur;) paſtores, publicani, convicti, quod plus ſtato exegerint; & ut videtur, a conſilio majori, nimia ætate confecti, patre & matre gentiles exterive, ac ἄτεκνοι *Vid. Fag. ad Deuter.* XV. *Maim. Hal. Sanh. c.* 11. *Cocb. ad Maſs. Sanh. c.* 1. *n.* 32. *p.* 18. *c.* IV. *not.* 10. *p.* 36. *Exc. Gen. Sanh. c.* III. *Exc.* III. *n.* 2. *p.* 195. *c.* VII. *Exc.* V. *n.* 2. *p.* 269. *Petr. Cun. L.* 1. *d. Rep. Hebr. c.* XII. *p.* 99. *Seld. de Syned. Vet. Hebr. L.* 1. *c.* XIV. *p.* 546. His nonnulli addunt *poſteros ex familia Eli Pontificis;* moti Prophetico illo, quod legimus 1. Sam. II. 32. לא יהיה זקן בביתך *non erit ſenior in domo tua:* per quem judicem, non additum intelligi oportere, contendunt in *Gem. Sanh. cap.* 1. *Exc. juxt. Cocb.* XV. Exemplo adducunt *R. Chanina* & *Rab. Hoſchaja*, quos, cum *R. Juchannan.* promovere ad magiſtralem ſ. judiciariam dignitatem laboraſſet, hanc ipſam ob cauſam rejectaneos factos eſſe, referunt *ibi.* Verum, ex parte reclamare videtur, id, quod Zemach David refert *P.* 1. *p.* 44. nempe ipſum hunc *Chanina*, *a R. Juda Sancto* Synedriali magno, (ſi vel tunc temporis, ex mente Judæorum, id ita licuerit appellare:) in *Bethſearim*, *Tiberiade*, & *Zephoria*, ac Academiæ in terra Iſrael Rectore, in ipſius dignitatis conſtitutum fuiſſe ſucceſſorem; ipſumque poſt obitum illius, qui incidit in annum Chriſti 230. iſtam occupaſſe, immo quod hunc ipſius *Juchananis* Thalm. Hieroſol. Auctoris, anteceſſorem fuiſſe, affirmat. *Heinr. Hott. Hiſt. Eccl. P.* 1. *c.* 11. *S.* III. *p.* 71. *c.* III. S. III. *pag.* 130. Vide &, *quæ de R. Schemuele Jarchinæo*, ſingulari Emboliſmorum notitia claro, & R. Juhudæ S. medico, itidem ex tribu Eli oriundo, referuntur, *l. c. p.* 129. Memorabile illud eſt, quod de Ebræorum regibus refert *Maim. Hal. Sanh. cap.* 11. nec ipſos etiam, in magni Synedrii ſenatorum numerum, fuiſſe receptos. Scilicet tanta præter alia regis reverentia, & tantus apud priſcos illos juſtitiæ amor, ut cum res univerſæ, votis ac ſuffragiis in utramque partem libratis agebantur, ac decidebantur, verendam regis majeſtatem, penitus potius excludendam, quam ipſi contradicendum, aut præter æquitatem forte aſſentiendum putaverint. Quod docet *Rambam l. c.* his verbis. אין מושיבין מלך ישראל בסנהדרין שאסור לחלק עליו ולמרות דברו: i. e. *non concedunt regem Iſrael aſſidere magno conſilio, quia vetitum eſt ab ipſo diſſentire, ipſiuſque contradicere verbis Vid. Schick. Jur. Reg. c.* 1. *Theor.* 11. *p.* 10.

VIII. Cæterum ſex perſonarum genera, gradu invicem, dignitate, ac exiſtimatione differentia, recenſet *Miſchna Maſſ. Horaj. cap.* III. §. ח. כהן קודם ללוי לוי לנשראל ישראל לממזר וממזר לנתין ונתין לגר גר לעבד משוחרר: i. e. *major eſt Sacerdos Levita Iſraelita, Iſraelita Mamſero, Mamſer Nethinæo, Nethinæus peregrino, peregrinus ſervo manumiſſo.* Quæ hic contractius ac generalius, fuſius ac ſpecialius enarat iſta alio loco, in *Maſſec. Kidduſchim c.* IV. §. 1. עשרה יוחסין עלו מבבל כהני לויי ישראלי חללי גירי וחרורי ממזרי נתיני שתוקי ואסופי: i. e. *decem hominum genera aſcendere ex Babel. Sacerdotes, Levitæ, Iſraelitæ, Hhallilæi, peregrini, Mamſeri, Nethinæi, & Spurii;* (h. eſt ut pergit *Miſchna* §. *ſeq.* II. שהיא מכיר את אמו ואינו מכיר את אביו: *quibus quidem conſtabat de matre, non ita vero de patre,*) & *expoſitii:* h. e. ut eadem explicat, l. c. כל שנאסף מן השוק ואינו מכיר לא אביו ולא אמו: *ii omnes, quibus in foro repertis ac expoſitis, neque de patre conſtabat, neque de matre,* ſcil. quos ibi forte per גר & ממזר intelligi velit, hic exponit: nempe per illud ſimul comprehendit חרורי h. eſt ut R. Obad. Bartenurenſis inſtruit עבדים משוחררים: *ſervos libertate donatos:* per hoc vero, natu non tam ſacro (ut ita loqui liceat) ſuſpectos, quam profano, ac de hoc quidem שתוקי ואסופי *ſpurios ac expoſititios:* de iſto vero חללי *Hhallilæos*, de quibus, antequam pedem ulterius moveamus, qui proprie ita dicantur, monendum eſt, id nobis iterum explicat *Mibbartenum*: חללי כהנים שנולדו מן הפסולים לכהונה: *Hhallilæi ſunt ex genere ſacerdotum, quidque nati ſunt ex tali, quæ cum Sacerdote rite contrahere conu-*

nu-

nubium non poterat, quæ tales æſtimatæ fuerint, ſuppeditat *Maſſ. Jebhamoſ. c.* II. §. 4. איסור קרושה אלמנה לכהן גרול גרושה וחלוצה לכהן הריוט: i. e. *cum vidua ſponſalia Sacerdoti magno contrabere non licet, neque cum expulſa, & iſta, quæ calceum detraxit Leviro*, (quam Scribas expulſæ æquiparare, *vid. apud Job. Cocb. not. ad Maſſ. Maccotb. c.* I. §. I. *p.* 96.) *Sacerdoti communi*, ut ita Hhallilæi fuerint, qui nati fuerant ex אלמנה לכ״ג חללה גרושה וזונה לכהן הריוט: *Vidua juncta Sacerdoti magno, Hballilæa, expulſa ſ. repudiata, & proſtibulo ſ. vitiata, quæ juncta erat Sacerdoti communi*, iterum manuducente *R. Ob. de Barten. ad l. Kidd. cit.* Vid. etiam *Lev.* XXI. 7. 13. *Ezech.* XLIV. 22.

IX. Videntur autem, ex his modo recenſitis perſonarum generibus nullum ferme iſta tempeſtate, a judiciaria ac Politica fuiſſe ſecluſum dignitate, ſed ex quibuslibet dictorum generum ordinibus, certa quædam nonnunquam electa, ac ad Hebræorum tribunalia tracta eſſe ſubjecta: licet alio diſcrimine ac reſpectu ad ſummum, alio ad media, alio ad minora & infima, h. e. mulctatitia ac pecuniaria dicaſteria. Ad hæc (utpote, quæ ſæpius quoſdam, non ut judices, ſed potius, ut rei teſtes, expetierint,) omnes olim fuiſſe admiſſos, niſi forte, vel ſuperiores ac nobiliores rerum ac cauſarum, quæ in hiſce judiciis quandoque eveniebat, vilitas, vel inferiores paſtoratus rejecerit, ac telonium, vel utroſque ſuſpecta vita, vel rara ac humilis eruditio & prudentia ſemoverit: dubitare prohibet illud quod expreſſe pronuntiat *Miſchn. Sanb. cap.* IV. §. 2. הכל כשרין לרון ריני ממונות: i. e. *quilibet de judiciis pecuniariis judicare poteſt*. h. e. ut exponit *Ramban apud Jom. Tobb. in Toſ. ad l. c.* ואפילו גר והוא שתהא אמו מישראל & paucis interjectis: וממזר נמי כשר לרון רמ״: i. e. *omnis idoneus ad tractandum judicia pecuniaria, etiam peregrinus, & qui matre natus eſt Iſraelitide, is: & Mamſer etiam non arcetur a cauſis pecuniariis*. His addit *Cocb. ad c.* III. *Maſſ. Sanb. n.* I. *p.* 27. יושבי קרנות, homines ἀργὰς καὶ ἀπράκτους, & הריוטות h. e. ut explicat Aruch. נקלה וטפל אנשים *homines viles & abjectos: vel ut deſcribit R. Juchannan, apud Mibbart. ad Maſſ. Sanb. cap.* III. §. I. שאין יורעים רין תורה אלא שהרגלו לרון: *illos, qui ſibi judicandi quandam dexteritatem, non ex eruditione & legis ſtudio, ſed cum ſæpius judiciis interfuerint, ex diuturna acquiſivere conſuetudine*, quos quidem, non niſi in caſu neceſſitatis ad talia judicia tractos fuiſſe teſtatur *R. Obad. de Bartenura ad Maſſ. Sanb. c.* I. §. I. ne ſcil. illis, qui pecuniam mutuo ſumere vellent, defectu ג״ר סומחין δοκίμων intercluderetur aditus: ולא אצריכו רבנן לג׳ סומחין שלא תנעול רלת בפני לוין שמא יכפור הלוה ולא ימצא סומחין לכופו לרין אלא או יחיר סומחה או ג׳ הריוטות אבל גזלות וחבלות בשלשה סומחין: *neque de neceſſitate eſt*, inquit, *ut ſemper in talibus judiciis adbibeantur tres* סומחין, *ne illis qui forte pecuniam mutuo ſumere vellent, omnis præcidatur anſa. Quod ſi forte debitor neget debitum, & non baberi poſſint tres* סומחין *ad conſtituendum judicium; ſufficit, ſ. unus ex* סומחין *cauſam componat, ſive tres* הריוטות *cauſæ vero de rapina & læſione, poſtulant tres* δοκίμους *ſ.* סומחין. Et cur hiſce infima iſta in populo Iſraelitico inviderem judiciorum ſubſellia, quibus tamen, his longe majora tribuant autoritatis munera Thalmudici Doctores, nec enim leve pondus addere videntur ea, quæ legimus *in Tbalm. Horaj. c. I.* §. ר. הורו בירת בין וירע אח׳ מהן שטעו ואמר להן טיעים אתם או שלא היה מופלא של בירת רין שם או שהיה אחר מהן גר או ממזר או נתין או זקן שלא ראה לו בנים הרי אלו; פטור׳: i. e. *Quod ſi conſiſtorium quoddam quid promalget, & intelligat quidam ex ipſis, quod iſtud errore teneatur, & dicit illis: erratis vos; ſ. iſte non fuerit maximus inter judices illius conſiſtorii, ſ.* ראש הישיבה; *ſ. fuerit unus ex illorum medio: ſ. peregrinus, ſ. Mamſer, ſ. Netbinæus, ſ. ſenex cui non ſunt liberi; ecce iſti ab omni culpa liberi evadunt*. Scilicet, cum judiciaria dignitate, ſapientiæ etiam ac eruditionis quendam gradum, tacite illis tribuit illud, & majora etiam Synedria, ſi quando errarint, in errore placide reprehendere, poteſtatem facit. Id quod alias תלמירי חכמים: ſ. *Sapientiæ Studioſis* in Magiſtros ſuos licitum fuiſſe, demonſtrat *Cocb. Exc. Gem. Tbalm. Sanb. c.* I. *Exc.* III. & VI. *& not ad bunc* I. *p.* 140. ad quem tamen ſapientiæ & honoris gradum, aliquem ipſis aditum ſpondere, proindeque portam ad pecuniariæ Aſtreæ atria iterum aperire, videtur *iterum Miſchna. Horai* primo limine citata. §. *cap.* cum, cum, אמתי בזמן שכלן שוין quando inter dictas l. c. perſonas, reſpectus mutatio quædam intercedere, & una alterius vices & dignitatem quaſi ſubire poſſit, quærenti, ita reſpondet: אבל אם היה ממזר תלמיר חכם וכנ׳ עם הארץ ממזר ת״ח קרם לכנ׳ ע״ה: *cum fuerit Mamſer* (idem pronuncies de reliquis perſonarum ordinibus.) *Sapientiæ Studioſus, & Sacerdos ſummus Idiotæ inſtar ac ultimæ ſortis bo-*

mi-

minum; *Mamſer*, *qui fuerit Studioſus ſapientiæ*, *major erit ſummo iſto ſacerdote*, quod tamen ad tempora templi ſecundi (id quod de ante dictis ſupra quoque ſubinnuimus) recte reſtringit *ad l. c. Jom. Tobb.* ut pote, quibus Sacerdotis ſummi Sapientia tanta non extiterit, quanta quidem olim in ipſo requiri ſolita fuerit, ceu ex infra dicendis pluribus patebit.

X. De pecuniariis jam dictum eſt. Ad h. e. דיני קנסות ſ. *mulctatitia*, licet iſtos omnes admiſſos in genere ita non dixerim, omnes tamen illos ex iis affirmem receptos, qui cum Iſraelitis eadem ara & foco, i. e. eadem religione, eodemque civitatis jure gaudere datum erat, h. e. qui admittebantur ad Judæorum religionem, conjugia, officia publica, & quæcunque commercia alia, quorum poſſeſſionem & adminiſtrationem, ſicut Iſraelitæ ſibi vindicabant propriam: ita pia etiam diſpenſatione *in Hballilæos*, *peregrinos*, *& ſervos* redundabat *manumiſſos*, quorum poſteri, utpote, *qui matre ſati eſſe poterant Iſraelitide*, etiam ad ſummi Synedrii trahi poterant palatia. *Petr. Cun. L. 1. de Rep. Hebr. c.* XII. *p.* 99. talia autem inter hos & illos interceſſiſſe neceſſitudinum vincula, manifeſte tradit *Miſchna*, *Kidd. c.* IV. §. *c.* לויי ישראלי חללי גורי וחרורי סותרים לבא זה בזה: i. e. *Levitæ*, *Iſraelitæ*, *Hballilæi*, *peregrini*, *& ſervi manumiſſi poterant convenire* בקהל) (זה בקהל זה *ad invicem*. h. e. ut explicat *Schindl. Lex. Pent. rad.* בוא *col.* 165. *A.* communi uti jure, eadem frui religione, contrahere connubia, & quæ hujuſcemodi converſationis fructus dixeris alios, id certe quod reliquis non licebat. *Nethinæis n. illegitimis & ſpuriis*, ultra *perigrinorum* commercia aſcendere non licebat, docente *Maſſ. Jebbamoſ. c.* II. §. 4. *& Kidd. l. c.*

XI. Quod ad majora Synedria, & quod, in hiſce de electione ac reprobatione ſtatutis ac conſuetudinibus, cum iſtis conveniebat ferme, magnum Synedrium attinet: Sicut iſta omnia, quæ in ſummi Synedrii judicibus, ceu abſoluta & neceſſaria requiſita, priſcos illos requiſiviſſe juſtitiæ antiſtites, mox dicemus; ſumma omnia erant, ac ardua virtutum ſpecimina, ita ad iſtum honorum apicem, non niſi ardui aſcendebant animi, ingenia ſumma. Atque ab initio quidem & ante ſeceſſionem decem tribuum, (licet *Andr. Riv. Pict. in Iſag. ad SS. p.* 127. id continuatum uſque ad captivitatem Babylonicam, dicere fatagat) ex ſingulis tribubus præclariſſimi quique, in horum ſenatorum tracti fuere ordinem. Poſterioribus temporibus ac ſuccedentibus ſeculis, ad exemplum *Joſaphati* II. *Par.* XIX. 8. Sacerdotes tantum, Levitæ & Iſraelitæ nobiliores, id quod etiam inculcat *Maſſ. Sanh. c.* IV. §. 2. אין הכל כשרין לדון דיני נפשות אלא כהנים לויים וישראלים המשיאין לכהנה: i. e. *non cuilibet licitum eſt judicare capitalia*, *niſi Sacerdotibus*, *Levitis*, *& Iſraelitis*, *qui filiam ſacerdoti collocare poterant*, vel, ut expreſſius *Fag. Targ. ad Deut.* 1. 13. אין מושבין בסנהדרין הגדולה אלא כהנים לויים וישראלים הראוים להשיא לכהונה: i. e. *non cooptant in Synedrium magnum*, *niſi Sacerdotes*, *Levitas*, *& Iſraelitas*, *qui digni reputabantur*, *ut filiam ſacerdoti deſponſare poſſent*. Atque illi quidem, Sacerdotes nempe, præcipue ac primario, ut pote ad quos non rerum tantum ſacrarum, verum civilium etiam pertinuerit cura, ac Politicarum, docente præter alios *Flav. Joſ.* κατὰ Ἀπιώνος λογ. β. *p. m. Edit. Baſil.* 974. τὰ τοῖς (ſc. ἱερεῦς) δ' ἦν τοῦ νόμου ϗ τῶν ἄλλων ἐπιτηδευμάτων, ἀκριβὴς ἐπιμέλεια, ϗ γὰρ ἐπόπται πάντων, ϗ δικασταὶ τῶν ἀμφισβητουμένων, ϗ κολασταὶ τῶν κατεγνωσμένων, οἱ ἱερεῖς ἐταχθήσαν. & *Phil. l. d. princ. conſtit.* ὅταν ἂν ἀμαυρὰν ποιῆται τὴν ἀντίληψιν τῶν πραγμάτων ἀσάφεια, ϗ πολὺ σκότος ἀπεργαζομένων παραιτείσθω τὰς κρίσεις, ϗ ἀναπεμπέτω πρὸς ἀκριβεστέρους δικαστάς: οὗτοι δὲ τίνες ἂν εἶεν ἱερεῖς, ϗ ὁ τῶν ἱερῶν ἔξαρχος ἡγεμών. Ita Sacerdotes primo illo Synedrio, cui tum Moſes præerat, cum hominem Sabbato ligna colligentem, coram ſiſterent, aſſediſſe, teſtatur *Philo Lib.* III. *de vita Moſ. p. m. Edit. Adr. Turn.* 134. 40. pari modo, quo apud gentiles olim cuncta ſacerdotum regebantur, & conſilio, & arbitrio, etiam quæ ad Politicum ſpectabant imperium. *Sicut de* Æthiopibus *Strabo Lib.* XVII. *de* Ægyptiis: *Ælian. Var. Hiſt. Lib.* XIV. 34. *de* Perſis eorumque Magis: *Euſeb. in Chron. Agathias L.* II. *de* Gallis eorumque Druidis: *Jul. Cæſ. de bell. Gall. de* Romanis eorumque auguribus: *Cic. Brut. Lib.* II. *de leg. Turn. ad l. Phil. cit. p. m.* 143. 38. de Indis orientalibus eorumque Bohitiis *h. e.* Sacerdotibus: *Urban. Calvetonis & G. M. notis ſuper Hiſt. India. orient. Tom.* I. *Hieron. Benzonis & Joann. Lerii Lib.* I. *p. m.* 33. *Vid. Corn. a Lap. ad loc. Deut.* XVII. 9. *p. m.* 928. *col.* 2. *C. Petr. Cun. Lib.* II. *de Rep. Hebr. c.* IX. *p. m.* 217. *Iſaac. Cauſ. Exc.* XIII. *p. m.* 244.

XII. Illud tamen exiſtimandum non eſt, id quod modo de Levitis diximus, ad totam tribum Levi, ſ. in genere ad omnes pertinuiſſe Levitas, horum enim major pars reliquis, per vices in templo miniſtrabant, eaque obibant officia, quæ igno-

ignobilioris erant operæ, quos ad hos pervenisse honores, nisi quosdam ex his in שוטרים s. ministros superiorum judicum, horumque sententiæ exsecutores admissos velis, s. in Collegium triumvirorum assumtos, mavelis, verisimile non est: Sed ad eos dumtaxat, qui eruditione ac doctrina cæteris anteibant, vel ut verius dicam suam progeniem ab Aarone deducebant Pontifice, solique sacerdotii gaudebant jure: atque ad illos præcipue, quos jam ante, propria elevaverat virtus ac dexteritas, quique stationum illarum (quarum Moses constituit octo, David XXIV. quasque omnes, usque ad totalem Hierosolymæ eversionem permansisse restis est *Josephus*.) principes ac capita constituti essent. Hos SS. hinc inde appellitat ראשי כהנים 1. *Par.* XXV. 4. *Neh.* XII. 7. כהנים ראשי אבות *Neh. c. cit. v.* 12. vel etiam ראשי מקרש *præfectos templi*, (quorum tamen diversum plane munus erat ab iis qui in N. T. vocantur στρατηγοὶ ἱερῶ: (Arabs الهيكل جند *cohortem s. exercitium templi vocat*.) 1. *Par.* XXIV. 4. quorum sane eruditio & Sapientia, utpote quæ in constituendis judicibus apprime attendebantur, ut cæteros superabat, ita præ cæteris hos sibi istam vindicasse dignitatem, nemo non fatebitur. Hanc ego causam arbitror quod nonnunquam, *Sacerdotum* idem veniat nomine *& judicum s. seniorum*, nonnunquam etiam *Sacerdotum*, *Levitarum*, *Capitum patrum* & similium *Deut.* XVII. 9. XXI. *c.* 6. eadem plane ratione, qua in novo *T.* per *principes Sacerdotum & scribas*, s. etiam per *principes Sacerdotum*, *scribas*, *& seniores populi* idem consessus innuitur ut patet *ex Matth.* II. 4. *Luc.* XXII. 66. & aliis locis plurimis. Hæc in transcursu leviter saltim attigisse sufficiat, immo hanc ipsam proclamo rationem, sub qua non tantum SS. verum etiam profani Scriptores *Josephus Phil. & alii* hac in negotio verba facientes, solium *sacerdotum* fecerint mentionem, ommisso *Levitarum* Patrocinio ut patet, ex *locis supr. all. Vid. Deut.* XIX. *Ezech.* XLIV. 24. atque ita non hic tantum, verum etiam multis aliis tam sacris, quam profanis locis, per *Sacerdotes*, summi, seu primores Sacerdotum; *Levitas* vero (stricte sumto Levitarum vocabulo) *Sacerdotes* intelligendi veniant, sicut labentibus seculis, & superante ambitionis pruritu, illi expresse τῶν ἀρχιερῶν, hi γραμματέων gaudebant titulo. Ita *Nehemias* quos modo vocavit *Sacerdotes c.* X. 1. XII. 1. mox vocat *capita Sacerdotum*, *c.* XII. 7. *& Sacerdotes capita Patrum d. c. v.* 12. (Sicut & indifferenter *Aaron*, *Eleasar*, *Esras unus ex ἀρχιερῶν*, modo sacerdotes, modo ἀρχιερεὺς appellantur.) Sic ille vocat *Levitas*, quos *Sacerdotes* rectius appellaveris. *c.* X. *v.* 38. Aderit autem *Sacerdos* filius Aaron cum *Levitis*, pro decimando cum Levitis, h. e. ut ipse & Levitæ accipiant decimas, de decimis Levitarum, per istos autem Levitas, intelligi sacerdotes Aaronitas, ex eo manifestum est, quod Levitæ ex suis decimis, quotannis decimam partem in alimoniam Sacerdotum pendere tenebantur. *Vid. Luc. Osiander. super Neh. c.* XII. *v.* 44. *p. m.* 424. *adi etiam* 1. *jam cit. confer Nic. d. Lyr. Gloss. ord. super. Esdr. c.* VIII. *de quibus tamen pluribus forsan cum DEO Disp.* III. *de interitu Judiciorum.*

XIII. Præter Sacerdotes & Levitas, Israelitas quoque admissos diximus: verum id demum factum, cum e Sacerdotum & Levitarum numero, non reperirentur, qui Magistralem hanc ornare potuerint spartam, sicque soli Sacerdotes & Levitæ totum constituerint consilium magnum, id quod nullo sæculo unquam accidisse observat. *Fag. Targ. ad Rom.* XVII. 8. Deinde non quivis admittebantur, sed מיוחסין h. e. *nobiliores* tantum & *spectabiliores*, s. מנוקין בצדק *mundi per justitiam*, & ii ישראילי להשא לכהנה qui, ut dictum est, *idonei æstimabantur sacerdoti filiam collocare*, quales reputabantur, שחוחזקי משוטרי הרבים ונבאי צדקה *quorum parentes probabantur esse ex judicibus pecuniariis s.* præfectis majoribus, ac *Eleemosynarum coactoribus*: quibus *R. Jose* addit מי שהיה חתום בערכי הישיבה של צבור: *illum qui in Catalogo nobilium virorum cœtus, reperiretur*, h. e. ut *R. Jom. Tobb.* animadvertit ex רשי, qui more recepto: היה כתוב בסדרי הדיינין *relatus & inscriptus esset in catalogo judicum ac nobilium istius loci.* Istud enim in more positum fuisse apud Hebræam gentem, refert ex *Jarchide Jom. Tobb.* שהיו רגילין לייחס את הראוים לדון שהיו מיוחסין וכותבין על הסדר פלוני פלוני מיוחסין הן שאין רגילין בני המקום למנות דינון מעירבה אלא מיוחס *quod diligenter notarint ac consignarint, qui digni reperirentur ad judiciariam ac magistralem dignitatem, quod essent prosapiati & ad judicia tractanda non idonei, hinc & in illorum matricula, nominatim connotatos ait: hic NN. hic. NN. prosapiati sunt: non enim alicujus loci cives costituisse judicem, qui judicet in isto loco, nisi prosapiatus, ac in catalogo judicum repertus fuerit*, huic adjungit *R. Jochannan ben Antigoni* illum שהיה מוכתב באס טרטיא של מלך *qui regiæ militiæ ad-*

scri-

ſcriptus eſſet h. e. *itidem proſapiatus* שלא היו יוצאין למלחמה אלא מיוחסין שתהא זכותן וזכות אבותן מסייעתן *quia nulli legebantur ad militiam* (Regis) *niſi proſapiati, quod non tam merita ipſorum, quam Parentum ipſos adjutura, credebantur*, ut inquit *R. Mibbart. Vid. Maſs. Kidd. c.* IV. §. ה. Major itaque horum magni conſilii Senatorum numerus ſemper ex Levitis & Sacerdotibus conſtabat, quibus nonnunquam adjungebantur Prophetæ, (ſicut horum longam ſeriem narrat *Clar. Schick. d. jure regio c.* II.) nonnunquam etiam pontifices maximi, reliqua ex primatibus & nobilioribus populi Iſraelitici. Quod de Pontificibus maximis dictum eſt, liquet id. ex *Maſs.* 14. *Sab. c.* II. §. כהן גדול דן ודנין אותו, verum reſtringit id *Maimonides* ad eminentem quandam judicandi, & conſilia capiendi dexteritatem, eoſque eatenus tantum admiſſos contendit אם היו ראוים בחכמה quatenus *cordati, & capiendis conſiliis non inepti fuerint*, ſin, reprobare ipſos nefas non fuiſſe. *Vid. Petr. Cun. L.* I. *de Rep. Hebr. c.* XII. *p.* 98. Sed credibile eſt ipſum hac ſua limitatione, non niſi ad tempora templi ſecundi reſpicere; quibus non eruditio, nec ſapientiæ fulgor ac prudentiæ; ſed favor Regis, & quæ hunc utplurimum ciebat, pecuniæ, (quæ Regibus quotannis pro pontificatu pendebatur, quodque onus Maccabæorum etiam tempora preſſiſſe, patet ex illorum *L.* II. *c.*, IV. 9. 24. 27. 28. 29.) major ſemper vis, creabat magnos Sacerdotes, idque labente jam Hebræorum Rep. quotannis ferme alios ac novos: contra quam olim fieri conſueverat, tempore templi primi. Hinc etiam *Mamſerum*, ſapientia & eruditione pollentem, illi, cui alias generis forte eminentia detuliſſet Sacerdotium magnum, reſpectu iſtius iſta tempeſtate anteponere non dubitant, *in Maſs. Horaj. cap.* IV. §. ח'. Et magno tum temporis de ſummi ſacerdotis eruditione, laboraſſe dubio Synedrii ſeniores, manifeſte ſatis indicant iſta, quibus ipſum ad lectionem Paraſchæ אחרי מות, animaſſe ac ſtimulaſſe referuntur *in Maſs. Jom. c.* I. §. ג' מסרו לו זקני' מזקני ב"ד וקורי' לפניו בסדר היום ואומרים לו אישי כהן גדול קרא את בפיך שמא שכחת או שמא לא למדת: i. e. *adjungunt ipſi* (Sacerdoti magno ſeptem diebus ante diem expiationum in *Liſcath Phalbadrin* commoranti,) *ſeniores de ſenioribus Synedrii, qui legunt ipſo præſente in* סדר יום *h. e. Paraſcha* אחרי מות, *& dicunt ipſi:* (ארני) אישי: *Sacerdos magne, ſine, te ipſum audiamus legentem, niſi forte oblitus es, aut prorſus non didiciſti*, ad quæ Miſchnæ verba *R. Mibbartenura:* במקדש שני היו צריכין לכך שהיו מעמידין כ"ג שאינם מהוגנים על פי המלכות: *ſtante templo ſecundo, ita procedere cogebantur, cum ſacerdotes magni conſtituebantur juxta decretum regum, licet indignos ipſos ac inidoneos ad tale officium repererint:* quum econtra ſtante templo primo, omnia juxta illorum virtutem, eruditionem, ac ſapientiam fieri ſolita, ut mox audiemus ex iis quæ laudatus Rabb. ſtatim ſubjungit. Hinc crebræ illæ Rabbinorum lacrymæ: בזמן בית שני' שלא דקרקו לקיי' וה"כ ה"ג שלא גדול בחכמה: i. e. *tempore templi ſecundi, cum non amplius* (ſicut ſub templo primo) *veterum more, per vota ac ſuffragia conſtituebantur, nec ſtabiles illa ſacerdotii magni manſiones attendebantur*, (ſed ad nutum regis, mox huic, mox alteri cedebantur;) *ſacerdos ſummus fuit, etiam qui non ita ſapientia excellebat, & eruditione eminebat. Toſeph. Jom. Tobb. ad Maſs. Horajoſc. c.* IV. §. ח'. *Verba modo alleg.* item, de dicta regum in ſacerdotium poteſtate ac arbitrio, *Mibbartenum ad Maſſ. Jom. c.* I. §. I. *ad verba* שבעת ימים קודם יום הכפורים מפרישין כהן גדול מביתו ללשכת פלהדרין: *ſeptem diebus ante* יום הכפורים, *deducunt ſacerdotem magnum e domo ſua in Liſcath Phalbadrin:* פקירי המלך נקראים פלהדרין ומתוך שהכהנים הגדולי' שהיו בבית שני אחר שמעון הצדיק היו נותנין ממון כדי לשמש בכהנה גדולה ומתוך שרשעים היו לא היו משלימין שנתן והיו מתחלפין בכל יב' חודש כפקירי המלך שהמלך מחליפן כל שנ' לכך נקראת לשכה זו לשכת פלהדרין: *præfecti*, inquit laudatus Rabb. *regis appellabantur Phalbadrin: cum enim ſacerdotes magni ſub domo ſecunda, jam inde poſt ſeceſſum Simeonis juſti, certam quandam pecuniæ ſummam, pro fideli ac firma in officio protectione, pendere tenebantur, multi autem ex his fuerant, quorum malitia ac temeritas, debitam annuæ penſionis ſummam non ſolverat, ſingulis duodecim menſibus in officio mutabantur, ſicut præfecti Regis ac commiſſarii, quos hic ſingulis mutabat annis, hincque hoc atrium*, (in quod ſe Sacerdos ſummus ſtato tempore conferebat,) *dictum fuit* לשכת פלהדרין: *Vid. & Heinr. Hott. Hiſt. Eccl. P.* I. *c.* I. §. I. *p.* 4.

Atque ad hæc quidem, ut dixi, crediderim tempora, & mentem & calamum intendiſſe Maimonidem. Quod ſi vero ad anteriora, & iſta, quæ priorem concomitata ſunt domum: an illa ab ipſo recte dicta, merito dubitatur: Obſtat ſummus ſummorum ſacerdotum in iſtis generationibus honor ac autoritas, arduum ipſorum in dijudicandis Legis con-

troversiis judicium, opum abundantia, eruditio summa; omnia judiciariæ dignitatis, (ut demonstrabitur,) requisita fere præcipua: quæ tamen maximam partem, ista tempestate, in sacerdote summo quoque spectata fuisse, suggerit *Obad. d. Barten. ad l. c.* בסקרש הראשון לו היו מעמדין כ״ג אלא הגדול שבכהנים בבינה בכח ובעושר ואם לא היה לו עושר אחיו הכהנים מגדלין אותו משלה i. e. *Stante templo primo, non constituebant Sacerdotem magnum, nisi qui fuerit maximus inter sacerdotes, genere, sapientia, prudentia, virtute ac divitiis: quæ licet ipsi defecerint, fratres ipsius inopiam suis sublevabant opibus*. Quid? quod filiæ *Selophead*, causam mere civilem ad *Mosen* retulere, ac summum pontificem *Eleazarum*? *Num.* VII. 1. 2. 3. & *Josepho lib.* IV. *Ant. cap.* VI. *teste*, ipse *Moses*, populo Israelitico ultimum dicturus Vale, hunc, si quando consilii inopes forent, non tantum Eleazarum & Josuam cum senioribus & principibus tribuum adire commendavit, ipsisque obedire præcepit: verum etiam omnem causam, si quæ ab inferioribus dicasteriis difficilior solvi non potuerit, Hierosolymam ad Pontificem, Prophetam, & Seniores remittendam suasit? Sane Clar. ille de Rep. Hebræorum Scriptor. *Carolus Sigonius l.* VI. *c.* VII. pontificem summum, reliquis Judicibus præfuisse statuere non veretur: ipsumque *Vatablus & Abulensis*, *apud Corn. a Lap. ad l. c. Num. ult. p.* 978. 979. 980. sententiam decisoriam publicasse pronunciasseque cordate asserunt. Ut ita, si his securior habenda fides sit, (quam tamen ex parte habendam, suadere illud vult, quod legitur II. *Par.* XIX., II. & apud *Niceph. Patriarch. de Phinea sacerdote summo*: φινεὶς ὑὸς Ελεαζαρ μετὰ πάντων πρεσβυτέρων κρίνας s. ut legit *Seldenius* ex pervetusto Manuscripto *Biblioth. Coll. Sion*: τὸν λαὸν κρίνας.) tantum absit, ut summum pontificem istis temporibus unquam a Synedrio magno arcitum cum Maimonide dixerim, ut potius, eundem ferme cum illo Hebræorum אב בית דין fuisse, adeoque secundum post נשיא, Synedrio magno præfuisse, pronunciaverim, siquidem hic ipse, quem *ab bes-din* vocitare solebant, & maximus inter judices fuerit, & sententiam latam divulgarit: approbante id *Cethubbos. c.* XII. אב בית דין הוא הגדול שבדיינין שהדינין נפסקין על פיו: i. e. *Pater senatus*, (quem alias *R. Lipm. Niz. ad Hagg. c.* II. *p. m.* 142. ראש הסנהדרין: vocat) *maximus est inter judices, ejusque ore lites deciduntur ac controversiæ*. Istud extra omnem dubitationis aleam: neminem omnino alias, ex istis omnibus, ad judiciariam in universum admissum dignitatem nisi quem sua probarit pietas, sua prædicarit vita ac virtus, sua commendarit eruditio. Quapropter nec ii etiam, quos alias vitæ conditionis, sive generis valor ac vis, minoribus dicasteriis dare poterat, recipiebantur, nisi præter alias, quas in superiorum consistoriorum judicibus requiri solitas mox dicemus virtutes, septem hisce ad minimum instructi fuerint, Sapientia, nimirum, modestia, timore *Dei*, odio quæstus, amore veritatis, Philanthropia s. ut ab hominibus ametur, & tandem bono nomine, ac fama integra: quæ unice si defuerit, si forte non in hisce infimis, in majoribus tamen, repulsa laborabat candidatus, id quod nos suo periculo docet Anan ille, quem cætera quidem satis eruditum, hanc tamen tantum propter causam, rejectaneum factum fuisse, atque ita neque ad χειροθεσίαν admissum, constat. *Adi Coch. Exc. Gem. Sanh. c.* X. *Exc.* 1. *n.* 7. & 9. *p.* 300. *Cor. a Lap. ad Deut.* 1. 15. *p.* 928. *Alting. de Rep. Schol. Hebr. p.* 96. *Heinr. Hott. Hist. Eccl. P.* 1. *c.* VIII. *S.* IV. *p.* 537. Hinc nec illi, qui vulgo vocabatur מומחה δόκιμος, cui, סמיכה s. χειροθεσία in Palæstina initiato, דיני ממונות & קנסות, extra ipsam exercendi potestas concessa erat, assumebatur, nisi חכמתו ומעלתו מפורסמת ההמון *sapientia & eminentia ipsius in lege, nota fuerit vulgo*, & דבקיע במשנה ובגמרא ובקיע נמי בשיקול הדעת ומעיין בדיני כמה שני ומנסו ליה זימנין כניאין ולא חזולי טעותא *in Mischna & Gemara versatus fuerit, ponderanda sententia exercitatus, aliquot annos interfuisse judiciis observatus, probatusque vicibus ac temporibus diversis, non errasse deprehensus fuerit*. Quæ eadem ferme sunt, quæ in judicibus ex soceri Jethronis consilio requisivit Moses, dum se illos eligi præcepisse ait: אנשים חכמים ונבונים וידעים בשבטיהם: *viros sapientes, prudentes, & notos tribubus. Exod.* XVIII. 21. *Deut. l.* 15. *Sapientes*, ut explicat *Fagius*, qui cum ex libris & Magistris, tum ex rerum experientia, multa didicerint, viderint, ac noverint: *prudentes*, qui ea omnia, quæ norunt ac intellexerunt, ad bonum usum commode accommodare potuerint, ita, ut ex præteritis & præsentibus, quid de futuro statuere, e re foret, perspicere valuerint: ידעים s. *notos*, qui pietate, honestate vitæ, lenibus moribus ac virtutibus, in opinionem hominum venerint, vel quod eodem recidit: יהא פרקן נאה, *qui honeste & decore adolescentiam egerint*, ut observ. *Coch. ann. ad Exc. Gem.*

Sanh.

Sanh. c. IX. *Ex.* 1. *n.* 1. *p.* 291. atque ita *Joſephum* vocari vult Doctiſſimus *Fagius l. c.* בנון וחכם *Gen.* XLI. 39. *Sapientem & prudentem* : *Sapientem*, quia intellexerit ſomnium Pharaonis, commodeque potuerit explicare : *Prudentem*, quod conſilium, quomodo terræ Ægypti proſpici oporteret, dederit. *Vid. interim de* סומחים, quorum paullo ſupra mentio facta eſt, *Joch. Coch. ad Maſs. Sanh. c.* I. §. 1. *n.* 1. *p.* 4. *&* 5.

XV. Major hinc in cæteris requirebatur virtutis ſplendor, major pietatis ac vitæ, eruditio major. In conſiſtorio ſummo tribuum, eos tantum allectos eſſe, qui cæteris omnibus doctrina anteirent ac ſapientia, ex *Raſchi*, *ſupra Poſit.* III. demonſtravimus : cæteri, qui in numerum LXX. adigebantur judicum; eligebantur omnes, תלמידי בעל הישיבה *tales, qui aliquod temporis in Academiis triverint: Alting. de Rep. Hebr. Schol. p.* 97. præterea juſtæ ætatis viri, nec nimio ſenio confecti, aut ſpiritu refragantes ſuperbo: liberorum parentes: ſtatura & apparentia eminentes: opibus divites: ſcientia & ſapientia præ cæteris inſignes: Mathematici : magiæ ac idololatriæ gnari : LXX. linguarum periti, & quæ hujuſmodi ab ipſis requirebantur alia. Ita *Jom. Tobh. Toſ. ad Maſs. Horajoſ. c.* 1. §. 4. *ex Nachmanide, & Maimonide* אין מושיבין בסנהדרין זקן או סריס ומי שאין לו בנים *non trahunt in Synedrium, ſenem, vel caſtratum, vel orbum liberis*, cauſam, adjungit *Ob. de Bart. ad loc. cit.* cur orbo liberis judicare in his conſiliis interdictum fuerit, hanc : שהוא אכזרי ולא ירחם *quod* ſcil. *ipſe crudelis ſit, & miſereri neſciat: J. Coch. not. ad c. I. M. S. n.* 32. *p.* 18. אין מושיבין בסנהדרין אלא בעלי קומה ובעלי חכמה ובעלי מראה ובעלי זקנה ובעלי כשפים ויודעים בשבעים לשון: i. e. *Non cooptatur in Synedrium niſi qui ſit egregia ſtatura, & ſapientia, & forma, juſta ætate vegetus, magiæ non rudis, & callens* LXX. *linguas*; quales fuiſſe dicuntur *R. Elieſ. Joſua, Akiba, & Simeon Theman.* Jabhnenſes Synedriales : *ap. J. Coch. n. ad M. Sanh. c.* 1. §. *ultim. not. c. p. c.* vel ut *ſummus Maim.* אין מושיבין בסנהדרין גדולה וקטנה אלא בעלי חכמה בעלי עושר בעלי כשפים *non cooptant in Syned. ſive majus, ſive minus niſi qui excelluerit in ſapientia, abundaverit divitiis, & norit magiam: ac alio l. c.* 11. *Hal. Sanh:* אין מעמידין בסנהדרין אלא אנשים חכמים ונבונים מופלגים בחכמת התורה בעלי דיעה ויודעים קצת משאר חכמות כגון רפואות וחשבון ותקופות ומזלות ואיצטגנינין ודרכי המעוננים והקוסמין והמכשפים והבלי עבודה זרה וכיוצא באלו שיהיו יודעים לדון אותם : i. e. *non conſtituunt ſenatores Synedrii, niſi viros ſapientes, prudentes, & exercitatos in ſtudio legis : Philoſophos ac Metaphyſicos : ſcientes quoque aliquid de reliquis diſciplinis: e. g. Medicina, Arithmetica, Calendario; Aſtronomia ac Theoria planetarum, Aſtrologia & modis divinationum : præſtigiorum veneficiorumque gnaros, ipſam quoque idololatriam & talia callentes, ut illa dijudicare valeant*, & mox : וצוין להשתדל ולרבוק שיהיו כלון בעלי מראה ובוני להשוש יודעי ברוב לשונות *attendere oportet ac diligenter explorare, ut omnes ſint aſpectabiles, curioſi, ſolliciti, diſſimulandique periti : gnarique plurium linguarum exoticarum*, Scil. illa quidem, non, ut exercuerint, ceu de *Eleazaro* quodam ipſius ὁμοφύλῳ, refert *Joſ. Antiq. Jud. L.* VIII. *c.* 11. Et de *Chaſdæo* Academiæ Bagdenſis rectore, ejuſque diſcipulo *David Eldavid*, (quos dicit auctor, fuiſſe Thalmudicæ doctrinæ liberaliumque artium peritiſſimos, ac in Magorum, præſtigiatorum, & Chaldæorum libris verſatiſſimos:) *Gentius, in Schephet Jud. ſ. Hiſt. Jud. p.* 163. ſed, ut modo dictum eſt, שהיו יודעים לדון אותם *ut illa dijudicare*, ſ. ut alibi לפטל הכשפים ולהשמר מהם *ut iſta refutare, & cavere ab illis potuerint. Vid. Munſt. ſup. Matth. c.* 11. *p. m.* 133. Hoc vero שלא תשמעון מפי התורגמן *ne opus habuerint audire per interpretem*, maxime vero per interpretem jus & reſponſa reddere : *Joh. Coch. ann. ad Maſs. Maccol. c.* 1. §. 9. *n.* 27. *p.* 103. הנהו לעוזי דאתו לקמיה דרבא אוקי רבא תורגמן בינייהו והיכי עביד והתנן שלא תהא כנהררין שומעת מפי התורגמן רבא מידע הוה ידע מה דהוו אמרי ואהדורירה הוא דלא הוא ידע: *Vult*, inquit Cochius, Rabbam *quandoque jus reddentem barbaris, interpretem appoſuiſſe, non quod ipſorum linguam non intellexerit, ſed quod eadem ipſis reſpondere nequiverit*. Si illud verum eſt, quod modo de Synedrialibus ac judicibus diximus, & quod ſupra *P.* III. *ex Maſs. Sanh. c.* 1. §. *ult.* retulimus : *conſilium in urbe eſſe non potuiſſe, niſi ad minimum duo ibi fuerint, qui* LXX. *linguis loqui ſciverint, & unus qui intellexerit:*) tantam imperitiam de hoc doctore affirmare non auſim, veriſimilius eſt ipſum interprete uſum, non ex quadam inſcitia, ut vult, cit. *Rabb.* ſ. reſpondendi penuria, ſed potius ad oſtendendam & coram exteris magis declarandam, ſuam autoritatem & magnificentiam. Hoc enim magnificum olim ducebatur ac ſublime, idque magiſtralis erat inſigne dignitatis, per interpretem animi ſenſa revelare auditoribus. Quapropter & illud *Num.* XVII. 18. מטבת את ידך עליו

R. Sa-

R. Salom. Jarch. & *Siphri* exponunt: חן לו תורגמן שירוש בחייך *adjunge ipsi interpretem, ut ipso assidente, concionem habeat, te adhuc vivente*, de quo etiam ritu adl. *Gen.* XLII. 23. *Joh. Coch. not. ad Mass. Sanh. c.* I. §. 3. *n.* 10. *p.* 14. *ad Gem. Sanh. c.* I. *Exc.* VIII. *n.* 9. 10. *p.* 143.

POSITIO VI.

Dignitatem pretio redimere, summa olim infamia. Rite *expectanda* vocatio *erat ac* ordinatio. *Inferiores dignitatum gradus, primi utplurimum adibantur. Trium ordinum candidati. Legitimus hos in Synedria promovendi ordo. Judices* ordinandi *ritus, h. e.* סמיכה *s.* χειροθεσία, *maxime olim necessaria. Infractus* R. Jehudæ Ben Babæ, *in custodiendis ac propagandis avitis ritibus, animus. Istius* χειροτονίας *actus introducitur. An* una *peractus fuerit* manu? *Creatio in* Magistrum. Claves *tradendi mos. Luc.* XI. 52. *Judicandi potestas, vel oretenus ac immediate, vel per literas & internuncium, h. e. mediate, candidatis conferebatur.* Carmen virgini Sponsæ dicatum. Aichmalotarchas *apud Babylonienses initiandi consimilis mos. In loco sacro iste peragebatur, at publico tamen. Proprie* χειροθεσίαν, sola terra sancta *sibi vindicabat. Extra ipsam collata, candidatis potestatem exercendi judicia capitalia præscindebat.* Unus *primitus, ante quidem eodem consecratus ritu, sed* non solus, *ad manus judici novello imponendas, sufficiebat. Maxime deinde hoc jus a summi Synedrii sapientibus coarctatum. Penitus nunc de isto conclamatum.* R. Hillel, *R. Jehud. S. nepos, Christo nomen dedisse creditur.* Cornelius a Lapide *reprehenditur.*

UTut autem unusquisque sapientia & eruditione cæteris anteibat, hanc tamen dignitatem sponte obire, vel pretio eam redimere, non licebat. Hinc judici, qui suam emerat dignitatem, vel ullum honorem exhibere, pro piaculo habebatur, tantaque ipsius existebat infamia ac despectus, ut ejus pallium non aliter, כמרדעת החמור *ac clitellas asini* æstimandum ordinarint. *Maim. Hilch. Sanh. c.* III. *ex tract. Hieros. Bechoros. alleg. Coch. Exc. Gem. Sanh. c.* I. *Exc.* VIII. *n.* 13. *p.* 144. Synedrii magni exspectanda, sive ista mediata, sive immediata, sive per literas, sive legatos ac commissarios, vocatio, ac ordinatio erat; nec ad supremos statim cuivis adspirandum gradus, sed utplurimum ab infimis subselliis, ad altiora progrediendum honoris altaria, exponit hoc nobis *Gemara Sanh. apud Joh. Coch. in Exc. ad cap.* X. *Exc.* I. משם בוחנין ושלחין בכל מקומות כל מי שהוא חכם ושפל ברך ודעת הבריות נוחה הימנו יהא דיין בעירו משם מעלין אותו להר הבית משם לעזרה משם ללשכת הגזית: i. e. *ab hoc*, (consistorio magno scil.) *missis hinc inde literis ac legatis, quilibet qui sapiens ac humilis genu invenitur, & quem probant homines.* (*Vid. quæ ad hæc verba laudatus Coch. n.* 7. & 8. *p.* 300.) *potestatem accipit, ut judex esse possit in civitate sua, inde ipsum evehunt ad consilium, quod sedet in aditu montis templi, inde ad istud, quod in porta atrii, inde tandem ad istud, quod in camera dolata, h. e. ad Synedrium magnum ipsum.* Propriori autem ac certiori promotionis spe fruebantur illi, qui jam in aliquem trium ordinum, qui coram Synedriis sedere solebant, recepti erant; hi enim, mortuo aliquo ex judicibus, ordine ascendebant, & defuncti supplebant locum, non quidem proprium, sed quem ipsis consueta judicum concesserat promotio: *Mass. Sanh. c.* IV. §. 4. ג׳ שורות של תלמידי חכמים יושבין לפניהן כל אחד ואחד מכיר את מקומו היו צריכין לסמוך סומכין מן הראשונה א׳ מן השנייה בא לו לראשונה ואחד מן השלישית בא לו לשנייה ובוררין להן עוד אחד מן הקהל ומושיבין אותו בשלישית ולא היה יושב במקומו ומושיבין אותו בשלישית ולא היה יושב במקומו של ראשון אלא יושב במקום הראוי לו׳: i. e. *Tres ordines candidatorum* (*quorum singuli juxta Maim.* XXIII. *candidatos habebat. vid. etiam, quæ supr. Pos.* III. *ex Mishnat. ad M. Sanh. c.* I. §. *ult.*) *coram illis sedebant,* (*judicibus:*) *horum quisque suum observabat locum. Si quem promoveri* (*ut, si quis senatorum diem obierit, vel etiam, quod tamen ad summum senatum haud referas,* אם נחלקו *si ipsi inter sese dissenserint, ut ait Maim. Hilchos. Sanhedrin. cap.* I.) *necessitas exigeret, ex primo ordine is capiebatur. Tunc primus secundi ordinis in primum ascendebat, primus tertii item in secundum, denique ex coetu delectus aliquis in tertio ordine, non quidem in loco primi, sed sibi conveniente, collocabatur.* Quod hoc l. de mutua candidatorum promotione quoque subinnuit Mischna, nempe, primum tertii ordinis in secundum ascendisse, id noli interpretari de primi ordinis primo loco, sed ultimo, ita, ut omnes ordines simul quasi promoveri videris, secundusque primi ordinis, locum occuparit in eodem ordine primi jam in senatorum numerum recepti, primus vero secundi ordinis, primi ordinis ultimi, jam

jam penultimi, ſuberit vices, & ſic porro. Ne autem quis ſorte ambitioſior, ex loco primo in ultimum tranſportari, duceret ignominioſum, acclamare ſoliti: הוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשעולים: *eſto potius cauda Leonibus, quam caput vulpibus. Job. Coch. not. ad. Miſchn. c. not. 14. p. 39.*

Interim tamen judex, licet ita electus & approbatus, ne in triumviratu quidem, & in cauſis vel minima concernentibus, admittebatur, niſi prius rite examinatus, χειροθεσίᾳ initiatus, vel cum hac ſimul in Magiſtrum ſive Doctorem creatus fuerit: *Vid. quæ ex Maim. Seld. de Syn. Vet. Hebr. Lib. 1. c. xiv. p. 552. & 553.* Hinc notanter *R. Joſua Levita in* עולם *Tract. 1. c. iii.* אין אלהים אלא סומחה וסמוך: *non eſt ullus Magiſtratus, niſi qui χειροθεσίᾳ initiatus, vel cum hac pariter in Doctorem promotus fuerit.* Nec Moſes ullos conſtituiſſe creditur judices, niſi qui antea *Magiſtri honore*, h. e. רוח הנבואה *ſpiritu prophetiæ*, per χειροθεσίαν collato, fuerint inſignes. *Alting. de Rep. Heb. Schol. p. 79.* Scilicet: *idem ſunt judices & Magiſtri, & tum demum felices cenſendæ Reipublicæ*, inquit *Plato Lib. v. de Rep. p. 466.* ἢ οἱ φιλόσοφοι βασιλεύσωσιν, ἢ οἱ βασιλεῖς φιλοσοφήσωσι γνησίως τε καὶ ἱκανῶς; *cum nemo melius, quam literatus imperet*: hoc quod S. P. R. *Tacito Auguſto* imperium deferendo, pie ac prudenter acclamaſſe, ſuggerit *Cl. Salmaſius Hiſt. Aug. in Flav. Vop. Syr. Tacit. p. m. 227.* Iſtam Hebræi vocitabant סמיכת ידים: i. e. ἐπίτεκνψιν τῶν χειρῶν, deſumta voce סמיכה ex illo, quod dicitur *Num.* xxvii. 18. ויסמוך את ידך עליו: *pone manum tuam ſuper ipſum.* Atque hanc primus quidem *Jacobus* moriens, patrios forſan imitatus ritus, in benedictione *Ephraimi ac Menaſſis* nepotum, exercuiſſe dicitur *Gen.* xlviii. 14. Quem deinde ſequutus *Moſes*, prius tamen ut *R. Salom. Jarchi comminiſcitur ad Exod.* xxxiv. *v.* 29. hac ipſa manuum impoſitione ab ipſo Numine collata, (juxta illud quod Altiſſimus promiſerat: שכתי כפי עליך quod ipſe de impoſitione manus intelligit.) nobilis, ex mandato Jehovæ, Joſuæ, præmiſſo hoc ipſo ritu, gubernandi poſt ipſum populum, poteſtatem fecit. *Num.* xxvii. 22. 29. ac poſteritati ſimul egregius exſtitit auctor, iiſdem ceremoniis & ritu, ſuos conſecrandi judices ac magiſtratus. Quem certe, licet ſuccedentibus deinde ſeculis in uſu fuiſſe, adeo perſpicue ac ſolide probari non poſſit, ultimis tamen temporibus, ſancte ſemper cultum, ac ceu ſumme neceſſarium obſervatum fuiſſe, ex eo colligimus, quod *R. Judas Ben Baba, Akiba*, illius 24000. diſcipulorum Magiſtri, ac ut quidam exiſtimant ex poſteris *Siſaræ* proſelyti, ſocius, (*Vid. Heinr. Hott. Hiſt. Eccl. P. 1. c. ii. S. iii. p. 68. 75.*) hanc neceſſitatem rite ſecum perpendens, hujus propagationem & continuationem jamjam intermoritura, ſanguine ſuo redimere maluit, quam impiis Adriani ſatisfacere שמדות ſeu edictis, abſque quo ſane ſi fuiſſet, ſatentibus ipſis Judæorum arbitris, judicia pœnalia apud Iſraelitas agi non potuiſſent, immo prorſus abolita fuiſſent. *Johan. Coch. Gem. Sanh. c. 1. Ex c. xiv.* Stupendum eſt, quod de ipſo mox ſubjungit *c. Gemara:* גזרו סלכות שמד על ישראל שכל הסומך יהרוג וכל הנסמך יהרג ועיר שסומכין כה תחרב ותחסין שסומכין כהן יעקרו מה עשה ר׳ יהודה בן בבא הולך ויושב לו בין שני הרים גדולים ובין שני תחומי שבת בין אושא לשפרעם וסמך שם ה׳ זקנים ואלו הן רבי מאיר ורבי יהודה ורבי שמעון ור׳ יוסי ור׳ אלעזר בן שמעון רב אויה מוסף אף נחמיה כיון שהכירו אויבים באו להרגם אל בני רוצו אמרו לו רבי מה תהא עליך אמר להן הריני מוטל לפניכם כאבן שאין לה הופכין אמרו לא זזו משם עד שנעצו ג׳ מאות לונביאות של ברזל ועשעוהו ככברה: i. e. *Regio edicto quondam ſancitum erat, ut quicunque manus imponendo judicem crearet, & qui judex creatus eſſet, interficeretur: qua in urbe res geſta eſſet, ea ſolo æquaretur, quibus in finibus, eorum incolæ exularent. Quid R. Judas ben Baba? profectus ſubſtitit inter duos montes, atque inter duos terminos Sabbathi, inter Uſcham & Sepharbam, ibique quinque manu impoſita, in judicum ac Magiſtrorum numerum allegit. R. Meir, ſcil. R. Jehudam, R. Simeonem, R. Joſe, R. Eleaſarem f. Simeonis, quibus R. Uja, addit Nehemiam: cognita re, hoſtes ad ipſorum cædem properant: tum R. Jehudas: Filii mei, fuga quæſo vobis conſulite; reſpondent hi: Rabbi, quid vero de Te fiet? quibus ille: Ego ſaxi inſtar coram vobis projecti ero, quem ipſi non dimovere poterunt. Narratur, perſecutores ibi non diſceſſiſſe, priuſquam configerent illum trecentis lanceis ferreis, facerentque cribri inſtar confoſſum.* Quo ordine, ritu quo, ceremoniis quibus, dicta χειροθεσία ſive manuum impoſitio, (quæ quidem nonnunquam ad דיני ממונות tantum, nonnunquam ad דיני קנסות, ſive etiam דיני נפשות, reſtringebatur,) abſoluta fuerit; diſcere poſſumus ex *Gemara Sanhedrin c. 1.* quo in loco *R. Acha* ita diſputat: בידא ממש סמכינן לה: אמל כמכינן ליה בשמא קרו ליה רבי ויהבו ליה רשות למידן דיני קנסות: i. e. *num manu ſimpliciter fit promotio?*

Reſp.

Resp. *imponunt illi manum: nomine promovendi appellato, acclamant ipsi Rabbi: & dant ipsi potestatem exercendi judicia criminalia*, idem inculcant etiam *Maim. ap. R. Jom. Tobb. ad Mass. Sanh. c.* I. §. III. *& R. O. Mibart. ad l. c.* Primam itaque omnium, suo ordine ponit סמיכת ידים *impositionem manuum*: quam quidem una fieri manu, mandasse videtur Dominus, *Num.* XXVII. 18. verum ambabus peragendam voluisse. Moses suo declarat exemplo. *l. c. v.* 22. *Deut.* XXXIV. 9. quem merito, hoc in negotio, nec inobedientiæ erga verbum ac mandatum DOMINI accusamus, nec superstitioso ac inutili prosequimur patrocinio: quorum illud quidem, sicut de ipso affirmare non verentur Rabbinorum quidam: ita, quo magis placide suum excusent procedendi modum, in suam rem istud trahunt, quod legitur Prov. XXII. 9. עין טוב הוא יברך *qui benignus est, benedicetur*. Nescientes interim: & *Enallagen* numeri singularis pro plurali, sicut in aliis non infrequentem, ita in his, quæ vel arte vel natura duplicate inveniuntur, esse frequentiorem (*confer Job.* XVI. 20. *Jer.* IX. I. *Thren.* II. 10. *Psal.* XCII. 12. *Prov.* XXX. *v.* 71. *Esa. Lib.* 4. *Ps.* XXXVI. 12. *Es.* X. 13. *Ps.* XXXVI. 12. XXXVIII. 17. *&c.* & hunc ritum, ipsis fatentibus, ab hoc Mose petitum, citra omnem erroris suspicionem, vel ad ultima usque Reipublicæ momenta ambabus continuatum manibus. *Act.* XIII. 3. XIX. 16. I. *Tim.* IV. 14. *v.* 22. 2. *Tim. l.* 6. Atque hic quidem externus impositionis manuum ritus (seu iste manibus juxta se positis, sive ad modum publicæ illius סמיכת ac totius populi consecrationis, de qua *Num.* VI. 6. manibus, ceu quibusdam videtur, in transversum vallatis ac ad modum crucis dispositis, factus, fuerit,) ut videtur, nihil aliud fuit, quam ipsius candidati consecratio, ac rita precum & votorum, s. ista pro ipsius candidati persona ac sorte, s. pro obtinenda communis Reipublicæ, cui imposterum ille ministraturus esset, salute concepta fuerint, immolatio. Tantum enim abest, ut omni benedictione, comprecatione, ac nominis divini invocatione, actum hunc destitutum crediderim, ut ipsum potius solennibus quibusdam formulis & conceptis verbis condecoratum fuisse, plane mihi persuadeam: utpote, qui habebat significationem solennioris cujusdam consecrationis, quam hac ceremonia contestatus olim fuerat Jacobus. *Jac. Alt. de Rep. Hebr. Sch. p.* 82. fidem quodammodo faciunt ea, quæ ex Thalmudistis & libro Juchas. refert illustris *Scaliger in Elench. Tribæresii apud P. Cun. d. Rep. Hebr. L.* I. *c.* XII. *pag.* 97 הסמיכה לא דוקא ביד כמו שעשה משה ליהושע אלא אפילו בדבור בלבד די שיאמר אני סומך אותך תהיה סמוך: i. e. *actus iste τῆς χειροθεσίας, non fit simpliciter per manum, quemadmodum Moses fecit Josuæ, sed etiam fit per formulam, (hanc vetustissimam dicit auctor de Rep. Hebr. l. c.) quæ hæc dicitur: Ego impono tibi manum, & manus imposita tibi esto;* verum longe sublimiorem ea aluisse Genium, quæ in actu hoc χειροθεσίας adhibita diximus verborum monumenta, si dixerimus, non multum forte a veritate diverterimus, hanc manuum impositionem cum benedictionis initiatione, sequebatur *creatio in magistrum*, pronunciato ac proclamaro Magistri seu Doctoris titulo, hanc enim factam fuisse indicat *Gemara*, solemni *nominis promovendi appellatione, Magistrique s. Doctoris tituli renunciatione*. Nos, quoad ad hunc præcise actum, addimus: *Candidati in sellam, ad hanc rem paratam, elevationem: interpretis, quod supremum Rabbinatus insigne fuisse, supra exposuimus, adjunctionem, ac tandem pugillarum ac clavium pro more traditionem*. Hoc in Magistris creandis apprime observatum fuisse, *ex Cameron. Myroth. in Luc.* XI. 52. testis est *Jac. Alting. de Rep. Hebr. Schol. p.* 107. istud vero, subinnuunt *R. Salom. Jarchi, & auctor* (quem vulgo jactitant *Ras.* cognomento *Abba*, discipulum *R. Judæ, Amoræorum*, sive ut Scaliger loqui amat, γνωμολόγων, Gemaræ constipatorum Coryphæi, *vid. Heinr. Hott. Hist. Eccles. c.* III. S. III. *p.* 130.) *libri Siphri, ad loc. Num.* XXVII. 18. (a quo & hujus rei, & modum, & originem præcipue derivant;) ad verba ista: סמכת את ידך עליו, quorum illa ita: העמידו מן הארץ והושיבו אצלו על הספסל i. e. *eleva ipsum de terra, eumque colloca juxta se super sellam*, hic vero: הן תורגמן ליהושע להיות שואל ודורש ומורה הוראות בחייך: i. e. *adjunge Josuæ interpretem, ut de adhuc superstite sua populo jura reddat, summaque penes ipsum resideat judicandi decidendique potestas, ipsumque iste, in rebus dubiis præcipue appelles*. Recte interim Gemara: quod Candidato tributum ait, titulum s. nomen רבי, illud enim, sicut summi fastigii nota erat: ita excellentiorem quandam designabat dignitatem ac potestatem, nullique tribuebatur, nisi qui in terra Israel promotus esset, licet ipsum ad tempus, h. e. quandiu הסומך in vivis esset, hoc carere oportuerit. Illi enim, qui extra terram sanctam permoti erant, vocem רב tantum & מר sustinebant, ac

cum

cum isto, χειροθεσίας privilegii parte carebat non minima, nempe, nulli horum דיני נפשות h. e. *judicia capitalia* exercere concessum erat quod obiter monendum duximus, vide interim *Buxt. Lex. Thalm. in* סמך *Abbr. sub.* ר'. *Alting. l. c. p.* 113. *&* 114. Addimus id etiam: candidatum jam in petiti honoris culmen evectum, ac in Magistrum creatum, de sui promotoris participasse cognomine, vocatumque ipsius חבר; socium familiarem, ex. gr. *R. Johanna Sandalar* הכר *discipulus sapiens R. Meir*, & sic in aliis, non aliter ac olim Magistrorum discipuli, qui illorum filii, illique horum parentes appellati fuere, exemplo sunt LXXX. *Hillelis* discipuli, quos ratione disciplinæ suæ, suos filios dictos fuisse, meminit *P. Gal. L.* 1. *d. Christ. Ver. c.* 11. *p. m.* 3. *Vid. & Buxt. Lex. Thalm. l. c. Alt.* 1. *c. p.* 116. *& ea quæ paulo supra ex Gem. Sanh. c.* 1. *de R. Juda ben Baba*, ejusque novis creatis judicibus ac doctoribus. Tradita magistrali laurea, juris-dicundi potestas ipsi conferebatur, hanc posterioribus temporibus, & jam cessante manuum impositione, hac formula, candidato præsente & regulariter, institutam fuisse tradit *Maim.* הרי אתה סמוך ויש לך רשות לדון דיני קנסות: i. e. *ecce tibi manus imposita est: daturque tibi potestas exercendi judicia criminalia:* vel absente isto, per internuncium & scriptum renunciationis testimonium: ita enim significasse candidato promotorem, ait: שהוא סמוך ונתנה לו רשות לדון *quod scilicet promotus esset, ac nunc ipsi liceret inter esse judiciis, adi Petr. Cun. Lib.* 1. *de Republ. Hebr. cap.* XII. *p.* 97. *Alting. loc. cit. pag.* 109. Quo autem novelli judicis eruditio, ac dexteritas melius populo innotesceret ac civibus ipse si unus solum, vel maximus inter candidatos, si plures promovebantur, orationem ad populum habere tenebatur: id quod iterum inculcat *Raschi l. c.* cum inquit: *addito ipsi interpretem*, שירוש בחייך שלא יאמרו עליו לא היהלו להרים ראש בימי משה: *quo concionem instituat, ne populus deinde dicat, se abhorruisse ut quicquam magni aggrederetur in vita sua*; ac subinnuit *auctor* הומשה וחומשי תורה *idiomate Rabbinico-Germanici, excusi Pragæ in fol. Anno juxta supputationem minorem* 369. h. e. *Anno Chr.* 1609. *ad l. c.* גוט דער זאגט נעם דיר יהושע מיט גוטן דירן דן ער הט גיוועזן צו זיין מנהיג ישראל. אונ' דוא זאלשט דיין הענד אוף אין טון דז ישראל זאל' זעהן דז ער איז אן דיין שטאט אנ' איז אין אויך איין סול' דרשן ביי דיינם לעבן פר כל ישראל דז ישראל' זאלן ניט זאגן יהושע האט קיין כבוד גיהט אוף צו הערבן זיין הענד ביא לעבן משה: Tandem tota peracta solennitate, gratulationibus ac votis non omnino ipsos pepercisse, liquet ex eo, quod legimus *de R. Sira, apud Coch. Gem. Sanh. cap.* 1. *Ex.* XVI. רבי זירא הוא מיטמר מלסמכיה דאמר ר' אלעזר לעלם הוי קבל זקים כיון דשמע לה דרבי אלעזר אין ארם עולה לגדולה אלו אם כן מוחלין לו על כל עוונות אמצי ליה אנפשיה כי סמכו לרבי זירה שרו ליה הכי לא כחל ולאשרק ולא פירכוס ויעלת חן: i. e. *Rabbi Sira occultabat sese ne ipsi imponerentur manus, ob id. quod dixerat R. Eleasar: perpetuo sis obscurus, & eris superstes, verum quum audivit illud Eleasari: non ascendit homo ad dignitatem, quin ei remittantur omnes iniquitates; revocavit id ad animum, cum itaque ipsi imposuerunt manus, accinerunt illi:* (id quod *virgini sponsæ* proprium carmen erat) *sine oculorum fuco, aut infectione, aut fractis crinibus, rupicapra gratiosa ex Prov.* v. 19. Non absimile huic, in creatione judicis Palæstiniani, observato ritui, legitur itidem de initiatione Æchmalotarchæ Babylonici, quod, cum nostris, quæ modo explicavimus, & explicaturi sumus non minorem lucem, quam confirmationem afferre videatur, operæ pretium duximus huic nostro discursui ea inserere. Suppeditat ista nobis *R. Mosch. b. Schebbet, in Schebbet Juda, Interprete Casp. Gent. ejus editionis, nuper editæ p. m.* 301. *& s.* quo in loco *R. Salomonem* quendam ita discurrentem inducit: Consilium est mihi *Salomoni, hic principum, quos Babylone atque in Persarum regno sibi gens Hebræa elegit, seriem pertexere*, & mox: *Historiam vero legi in veterum quorundam sapientum responsis: Quando sibi olim principem lecturi erant Hebræi, quem sua lingua* נשיא & ראש הגולה: i. e. *exulum caput appellant, Babylonem conveniebant Academiarum Rectores, Doctores, civitatis principes, senatores, judices, quotquot in regno essent. Hic paratæ erant ædes magnificæ, aulæis splendide obductæ, in quibus Academiarum Rectores, Doctores, & Seniores considerent, instructæ: præcipue vero splendida quædam sella, in qua futurus princeps collocandus erat: huic aliæ duæ adstabant, altera a dextris, altera a sinistris, quibus Academiæ Syriacæ & Pompeditæ Rectores, insidebant. Tum in frequenti procerum sapientumque consessu, Syriacæ Academiæ Rector insurgens, principem his verbis auspiciis prudenter admonebat: Noli fastu quodam & animo elato fratribus tuis superbe dominari: Nos enim tibi servitutem, non imperium conferimus: Quemadmodum sacræ monent literæ* 1. *Reg. c.* XII. 7. *Die* Jo-

Jovis in sacram ædem frequentes conveniebant, ubi dum Academiarum Rectores principi manus suas imponerent: alii interea tubis, alii vero cornibus accinebant, cuncti autem bene ominantes, festa voce acclamabant: Noster vivat princeps, vigeatque æternum. Ille princeps noster, ille exulum caput; exulum caput est Israelitarum. Deinde ipsum domum rite deducebant, ubi tubis denuo canentes, ipsi potestatem faciebant regendi gentem Hebræam, integritate, justitia, prudentia, moderatione & longanimitate, ac paucis interjectis. *Die Sabbathi vero omnes Academiarum Rectores & proceres principis ædes mane adibant, quem ex ædibus ad sacram ædem euntem prosequebantur frequentes. Præibat populum suum Princeps. Mos enim apud Babylonios reges & principes est, ut subditos præcedant. Præeuntis principis facies, bombycinno panno tecta, nemini conspicua erat*. Paulo post, hæc subjungit: *His actis, cantores & alii peritissimi Musici, circa principis cathedram convenientes, preces suas instrumentis musicis cantabant, donec sacer legis codex, ritu nostro ex arca depromeretur. Deinde principem facie velatum, in Cathedram (quam scil. die Veneris ad hanc rem præparaverant referente Auctore paulo supra,) deducebant, quem secuti Syriacæ atque Pompedithæ Academiarum Rectores, in sede illic posita collocabant, Hinc divinæ legis liber, ex arca sua in cathedram ferebatur, ex quo primum recitabat princeps, mox Academiarum Rectores. Lectione finita, princeps clausis ob legis divinæ reverentiam oculis, orationem ad populum habebat, quam si ille forte non haberet, Academiæ Syriacæ Rectori habendam committebat: præstitis his pietatis officiis, universi consurgentes, principi bene ominantur*. Atque hæc sunt, quæ de hoc סמיכה seu χειροθεσίας ritu, tum ex Rabbinorum monumentis, tum ex modo laudato R. Mosch. ben Schephet, eruere licuit, quorum illa quidem, nullius loci expressam mentionem faciunt, hic vero istum publicum quendam fuisse ac sacrum, diserte innuit, tali quoque ac simili in loco, a primis usque temporibus, actum hunc celebratum fuisse, testes sunt Jarchides, & Rb. Efra. scil. in s. circa אוהל המועד, tabernaculum testimonii, sive etiam labentibus Solibus, בלשכת הגזית *coram Synedrio magno*. Ita enim dicti isti Doctores sentiunt, *dum illud Num.* XXVII. 22. לפני כל העדה: ille quidem per *Sanhedrin* explicat, hic vero ita describit: כדבר שהיה פרש לעדה הם הנועדים באוהל המועד: nim: *per* אהל המועד, *circa quod* LXX. *quoque in judices delectos ac creatos fuisse, legimus Num.* XI. 16. 24. cum quibus sentit etiam *Jonathan in Thargum. pro* illo enim, quod in Hebr. legitur מתוך העדה, ipse substruit. מגו סנהדרי לידה: *Num.* XXV. 7. Ex quibus aliud, ac generalius statuimus: nempe hanc χειροθεσίαν stricte ac præcise, ita sumtam, non nisi in terra sancta exerceri potuisse; quamvis per eam collata potestas extra ejus fines sese exseruerit, h. e. ut ambo, & promotor, & candidatus, in terra Israel præsto essent, requirebatur. *Mibbarten. ad Mass. Sanh. c.* I. §. III. אין סומכין בחוצה לארץ אלא צריך שהסומך והנסמך יהיו כולן בארץ ישראל ואחיהו לו רשות לדון דיני קנסות ואפילו בחוצה לארץ לפי שסנהדרי נוהגת בין בארץ בין בח״ל אחר שנסמכו בארץ: i. e. *non exercent impositionem manuum extra Palæstinam. Sed necesse est, ut & promotor & promovendus, ambo sint in terra Israel, si promovendus velit tractare judicia criminalia; imprimis vero extra terram sanctam: quod ipsi quidem prohibitum non est, cum Sanhedrin obtineat, tum extra terram, tum in terra; modo creatus sit in ipsa terra*. Notanter vero dictum fuit, vocabulo χειροθεσίας stricte ac præcise sumto: extra enim Palæstinam, hanc quoque suis judicibus & magistratibus adhibuisse, vel illud loquitur, quod modo ex *Gentio* adduximus, verum ut diverso id fiebat titulo, ita diverso extra ipsam creati ac promoti, fruebantur privilegio, & quemadmodum hi, titulo *Rabbi* Magistris ac judicibus in terra Israel familiari, gaudere non poterant: ita judicia capitalia seu criminalia, (utpote quæ ista, in Palæstina tantum, & quidem in לשכת הגזית ventilabantur,) exercere nullo modo valebant, nisi iterata in terra Israel χειροθεσίᾳ, & novi tituli, & sublimioris redemissent jura potestatis: ceu modo monuimus. *Consule Alting. l. c.* 105. 114.

Quot & a quibus dicta hac סמיכת ידים peracta fuerit, disceptant Thalmudici. *R. Judam* quinque statuisse ad hunc actum necessarios, autor est *P. Gal. Lib.* IV. *d. Christ. ver. c. V. p. m.* 140. Communior omnium opinio in eo secura, tres præcipue huic interfuisse actui. *Mass. Sanh. c.* I. §. 3. *Gem. ad l. c. verum recte istis ibidem Gem. c. opponitur exemplum Mosis, & modo laudati R. b. Babæ*. Si verum fatendum: penes unum ipse ἐπιστολὴ(?) actus steterit, reliquos si qui adfuerint, sive unus, sive duo, vel quendam ex ipsis Rabbinatus dignitatem, alium rursus judicialem potestatem candidato contulisse, vel certe, ut testes adstitisse dixerim, sicuti in actu illo fustigationis, *de quo Paulus* II. *Cor.* XI. 24. exsequendo,

do, tres quoque occupatos fuisse legimus: (quorum unus quidem numerum plagarum observavit, alter percuti mandavit, tertius exsecrationem intonavit.) & Babtisma Proselitorum, trium præsentia administrari oportuisse, testatur ex *Munst. Ev. Hebr. Matth. c.* XXIII. *p.* 330. *Buxt. Lex. Thalm. in voc.* גר. *Hott. Thes. Phil. Lib.* 1. *cap.* 1. *S.* III. *p.* 17. qui certe testium interventus, adeo apud ipsos censebatur necessarius, ut ne ipse quidem הנשיא, hunc actum absente אב בית דין, nec hic absente illo, absolvere potuerit: nempe, ne res, debito destituta testimonio, quovis modo suspecta fieri posset; quod in judices creatos nonnunquam cadere potuisse, ex eo discere licet, quod ad *Mass. Sanh. cap.* 1. §. 1. adducit *R. Jom. Tobb.* Rem totam declarat, *R. Mos. ben Nachmani*, apud *Jom. Tobb. Toseph. ad Mass. Sanh. c.* 1. §. III. כת׳ הר״ב סמני הדיין שהגדול הסמיך צריך שיצרוף עמו שני סגלן אילימה מדכתיב ויסמוך את חסני בחד וכת משה במקום ע״א קאי את לבעי ע״א קשיא נמ׳ והיינו דלא התנם הר״ב שהשנים צריך שיהו ג״כ סומכין וכן מבואר בפי׳ הרמ״בם בחבורו פ״ד סה׳ סנהדרין וכתב שם הכ״מ דהיינו טעמא דכיון דאסיקנא בקשיא דלא מצינו למילף דבעינן ג׳ סוקמינן לשלשה דתנן דהיינו אחד ושניים אף על פי שאינם סומכים: i. e. *R. Mosch. ben Nachm. qui ad istam rem constitutus erat judex, qui ut plurimum erat senior seu maximus inter doctores, necessario sibi injungebat adhuc duos:* (כשרוצה לסמוך חכם, quoscunque voluerit, si cuidam manus imponere paret, *ceu addit Mibbart. ad l. c.*) *unde autem discimus hoc? dicamne ex illo quod scriptum est: & impones manum tuam &c. Num.* XXVII. 18. *quod si sic, unus tantum sufficiet: atqui gloria decoris tui*, Moses, *loco* LXXI. *stat*; *quod si concedimus, dicendum erit* LXXI. *ad hunc actum requiri: quod difficile est, hæc ex Gemara. Verum respondetur* הר״ב *h. l. non statuere, duos, qui simul imponerent manus esse necessarios: (sed quod concernit χειροθεσίας actum, unum tantum.) id quod eodem modo exponit & in commentariis suis Maimonides, in opere quod inscripsit Halacha Sanhedrin. c.* IV. *cum ita ibidem scribit, gloria Domini nostri: (rem componendi,) hunc esse modum ut eum, inferant: nobis non esse, quo demonstrare possimus, quod diximus:* tres (*esse ad χειροθεσίαν necessarios*) nihilominus iis, quæ diximus insistamus, & statuamus tres ad hunc actum necessarios, *vero cum conditione, ac quod ajunt cum grano salis. Scilicet unum, qui manus imponeret, & duos alios quosdam, qui actui huic interessent, etiamsi candidato manus suas non imponant*, & mox iterum Maim. הרי לא היה בא״י אלו סמוך אחד מושב שנים בצדו וכימך שבעים כאחד או זה אחר זה ואחר כך יעשה הוא והע׳ ב״ד הגדול ויסמכו בתי דינין אחרים: i. e. *ecce non fuit in terra Israel nisi unus tantum qui χειροθεσίαν perficeret, collocabat autem sibi ad latus duos alios, idemque censebatur; sive septem simul, proclamabat ac creabat judices & Magistros, sive unum post alterum, & mox: idque peragebat tum ipse, tum reliqui* LXX. *consilii magni, quibus quoque licitum erat cæteris judicibus suas imponere manus.* Addit hic alterum, nempe promotorem ut unicum, ita ejus vim ac potestatem plura simul respexisse objecta, h. e. plures simul, sive septem, sive centum etiam uno, eodemque tempore potuisse creare judices ac magistros. *Confirmat id. Maim. apud Ob. Mebart. verbis mox citand. Buxt. Lex. Thalm. p.* 1160. Cæterum primis temporibus hanc χειροθεσίαν, quilibet peragere poterat, qui antea hac ipsa initiatus fuerit. *Petr. Cun. Lib.* 1. *de Rep. Hebr. c.* XII. *p. m.* 96. donec lapsus seculorum, & hujus succrescente abusu, istud jus soli sibi Synedrii magni proceres h. e. הנשיא & אב בית דין cum reliquis senioribus, vel demum etiam soli נשיאים, ceu de Hillele sene refert *P. Cun. L. c.* vindicavere, & ad illos tantum, quibus ab his concessum fuit, redundavit, id quod durasse videtur usque ad *Hillelis* ראש הישיבה, & celeberrimi illius Embolismorum computatoris, qui unicus, tum temporis in terra Israel eminebat, & teste *Epiphanio*: sub medicæ curæ prætextu, Christo tandem nomen dedit, tempora, sub quo, hoc est, seculo a Christo IV. prorsus in terra Israel occubuit, extra illam, ut videtur, sub Geonatu, & seculo tandem XI. ita, ut ejus usus apud ipsos hodie nullus sit: fatente ipso *Maim. apud Mebart. ad Mass. Sanh. c.* 1. *l. c.* וכתב הרמ״בם שנראה לו שבזמן הזה שאין לנו סמוך איש מפי איש עד משה רבינו אם היו מסכימים כל החכמים שבארץ ישראל לסמוך יחיד או רבים הרי אלו סמוכים ויכולים לדון דיני קנסות ויש להן לסמוך לאחרים: i. e. *Scribit Rambam, quod ipsi videatur, ut hoc tempore, quo ipsis non amplius essent χειροθεσίᾳ initiati judices, quales olim fuerant, quorum unus ab altero, inde a Mose usque interrupta serie ordinatus erat: si omnes sapientes in terra Israel consentirent, ut manus imponerentur uni vel pluribus, illis licitum sit & judicare* דיני קנסות, *& manus rursus imponere aliis. Vide etiam Heinr. Hott. Hist. Eccl. P.* I. *c.* IV. *S.* III. *p.* 203. 204. *P.* II. *c.* XI. *S.* IV. *Thes. Phil. Lib.* 1. *c.* II. *S.* IV. *p.* 106.

p. 106. *P. Cun. Lib.* 1. *de Rep. Hebr. c.* XIII. *p. m.* 109. Exposita hujus χειροθεσίας ratione ac ritu, nunc sese latus quoque aperiret discurrendi campus, de modo ordinandi ministros Ecclesiæ N.T. quem ab ista consuetudine originem traxisse, extra dubium est; nisi a proposito nostro longius divertamus, metuendum foret. Unicum monemus: fallere ac falli cum suis sectatoribus celebrem alias Jesuitam illum, *Cornelium a Lapide*, *qui non tam huic actui*, *unctionem nescio quam*, *immiscere*, *quam Chrismatis sui defendere conatur ritus*; ex ea ratione, quod vox כסיכה, ut ipse somniat, non modo manuum impositionem tantum, verum etiam unctionem quandam notet, cum ipsius radix, a qua descendit, סמך, præter alia, interprete *Pagnino* etiam *inungere* significet. Profecto: *τιχαωμένος ὀφθαλμῶν*, ut cum *Isæo*, *apud Philostratum*, *loquar*, vel Claucomate captus, qui *jungere* (quam significationem, & in Hebraicis & Chaldaicis & Rabbinicis seu Thalmudicis, ambabus largimur,) pro *inungere* legere potuit: quod obiter perstringendum duximus.

POSITIO VII.

Solum f. unicum judicia exercere intra Palæstinam probibitum. Triumvirorum consessus, *ejusque quas proprie tractavit causæ. Judicem ab omni omnino suspicione liberum esse volebant. Liberum partium in eligendis judicibus arbitrium.* XXIII. *consessus sive* Synedrium minus, *ejus erat* judicia capitalia *tractare*, h. e. *ventilare quidem non vero consummare.* Summa Synedrium LXXI. *capiebat. Ejus potius. Causas tractabat graviores quasvis. Vox* Synedrium *unde?* Græcæ linguæ *apud Judæos olim familiarior usus:* Consentes *qui?* novemsiles, *it. &* novemsides? *Quadringenta & octoginta* בתי כנסיח *f.* Synagogæ *Hierosolymis. Certi dignitatum inter judices gradus.*

HIS itaque ritibus atque solennitatibus initiati judices, sua pollebant autoritate, suaque exercebant judicia, non tantum intra Palæstinæ fines, verum etiam extra ejus terminos, idque, vel separatim, vel conjunctim: illud factitabant extra Palæstinam tantum, dum enim in peregrinis locis, ac extra sanctam terram degebant Israelitæ, ac inter alieni populi Lares diffusi, mixti, ac nonnunquam rari vivebant, adeoque judicia, vel in terra sancta, vel etiam in ipsa Babylonia, & aliis locis dissitis adire f. molestum nimis & periculosum, vel ob dispersam ac confusam multitudinem, ubique; debitos cogere consessus, impossibile nonnunquam erat, ac absonum, unis ac solis quibusdam demandata potestas erat illis in locis exercendi judicia. Hi peculiari nomine dicebantur סומחים, & non nisi דיני קנסות & ממונות tractabant, eaque non absolute, sed ad nutum & arbitrium Æchmalotarchæ Babylonici, sicut supra exposuimus. Pos. III. Solum seu unicum judicare intra Palæstinam, summum credebatur piaculum: conjunctim ac ad unitis quasi viribus jura reddere moris erat. Hinc illud *Sapientem* מצות חכמים הוא שמושיב עמו אחרים שהרי אל תהי דן יחיד שאין דן יחיד אלא אחר: *Scitum est, ut nemo solus judicet, nemo enim judicat solus nisi unus*, h. e. *Deus*. Atque id quidem, nunc majori personarum numero, nunc minori; prout loci ac priscæ consuetudinis postulabat ratio, ac causarum, quæ proponebantur, diversa attendebatur natura. Tres ad minimum requirebantur, qui in Judæa judicium, ac juxta Hebræorum opinionem, minimum conventum ac Senatum constituere debebant, unde crebra illa Rabbinorum *ἐπιφωνήματα*, אין בד פחות משלשה כדי שהא רוב ומיעוט אם אחד יחלוק מהם: *Consistorium non constat paucioribus quam tribus, ut sit in eo plus & minus, si unus dissentiat*, & : שנים שדנין דיניהם אין דין *duo qui judicant, ipsorum judicium non est judicium*. Qui ad trium trahebantur consessum, erant illi ut plurimum, ceu supra monuimus, non adeo præclari, verum nonnunquam ex numero laicorum etiam, tractabantque res ac causas, non graviores, sed leviores tantum, quæque res mobiles concernebant, ac bona fortunæ, easque etiam, quæ de capite non dispiciebant, propterea que dicti, דיני ממונות & קנסות h. est, tales judices, qui in contractus, modos acquirendi, ac nonnulla crimina non capitalia animadvertebant, atque illos quidem, vel inchoatos confirmabant, vel male corrruptos solvebant; hæc vero temere commissa, vel pœna dicata corrigebant, vel ad superiora dicasteria relegabant, talia erant: de pecunia mutuo sumenda, aut sumta, de votis solvendis: (Fag. num. XVI. 2.) de rapinis: læsione: de damno vel dimidio damni: de restitutione dupli, quadrupli, quintupli: de decollatione junicis: de extractione calcei: de recusatione orbæ minorennis: de decimis: de suppellectili sacra: de pœna flagellationis, & quæ hujusmodi alia, quæ recen-

fet

set *Mischna Sanch. c.* 1. §. א׳, ב׳, ג׳ quo in loco etiam, intercalationem anni, mensis, & χειροθεσίαν, de qua modo egimus, trinis hisce adscribit. §. ב׳. Quomodo vero, hunc ternarium numerum ipsa intellecta velit; an scilicet de numero judicum ordinario loquatur & immobili: an vero determinato, h. est: an certis ac ordinariis judicibus, iisdemque semper individuis, in trinum semel allectis; atque ita collegio semper immobili ac eidem causas has adscribat transigendas: an vero, illum saltim numerum, quem ad minimum ad illarum ventilationem adhiberi necesse fuerit, & infra quem descendere non licuerit, judicibus interim pro lubitu ascitis, specificet, ex Philologorum sententia, quod præcipue referamus, non invenimus: plurimis prius arridere animadvertimus: verum an sano sensu, merito dubitatur: præsertim, si ea spectetur, quam modo dicta χειροθεσίᾳ initiati judices, obtinebant, libertas ac licentia, nempe: semel hoc ipso ritu consecrati, libere ac promiscue ea, ad quæ destinati erant, scil. mulctatitia ista fuerint, seu pecuniaria, vel abdicabant, vel exercebant judicia, salvo tamen manente, cujusque civitatis municipali jure, ac debita Promotoris, erga Magistrum reverentia, reservatoque partium libero eligendi arbitrio, quod, nisi observaverint aut expectarint, non bene judicasse credebantur. Hinc ista quoad judices; si vel inter se de causa convenire non poterant, vel unus ex istis, se rei nervum nescire (qui non aliter, ac absens, existimabatur) affirmaverat, in hoc minimo & minori, etiam, personarum iterata auctio, vel ii, cum quibus judicaturi essent non placuerant, liberum judicii repudium, vel a partibus suspecti quid ac familiarius nimis, (id, quod tanto apud ipsos observabatur rigore, ut ne judici alias integerrimo, si ipsi, s. de partium alterutra, s. ipsarum adhærentibus, vel plumula saltim de capite, aut saliva ipsius, incuriosius in vulgus patens, operta fuerit, isti judicio interesse non licuerit. *Vid. Coch. Exc. Gem. Sanh. Exc.* VI. *not.* 4. *p.* 153.) in alterutrum cecidisset, omnino de ejusdem abdicatio. Hinc ista etiam quoad partes; libera itidem judicum electio & rejectio, & sancta in electorum ac approbatorum judicum, (ea quæ de necessitate non fuisset, si quisque immobile suum ac fixum in civitate scivisset dicasterium:) judicium compromissio, quorum, cum hæc in Disp. cum Deo secunda, propriam sibi vindicabunt sedem, uberiorem declarationem ac explicationem illuc relegamus. *Vid. interim. Johann. Coch. ad Exc. Gem. Thalm. Sanh. cap.* 1. *Exc.* 1. *num.* 3. *pag.* 134. §. x. *num.* 4. *pag.* 153. *cap.* III.

Quæ tamen omnia, sicut immobilitatem judiciorum, quoad personas, quo magis videntur evertere, ita non minus evincere, illud quod modo ex Gemara adduximus, בשלשה, nihil aliud velle, quam dictos triumvirorum collegii judices, ad ternarii numeri ordinem, aut a partibus ad Exemplum *Boas-Ruth.* IV. 2. pro cujuslibet rei natura, aut gravitate, ascitos ac electos, aut certe pro rei eventu ab ipsis superioribus dicasteriis pro lubitu fuisse delegatos. Atque istud, ita quidem, ut, & partibus, sua semper constiterit in eligendis judicibus libertas ac arbitrium; nec hocce destituta fuerint, nisi mutua in electum judicium compromissione, istud vendiderint: & judicibus jam electis, alios, s. de causa inter ipsos convenire non potuerit, s. res ipsa ac tempus, alios, alias atque alias ob causas, postulaverit, superaddere licuerit: sicuti in modo producto exemplo, plures quam tres invitatos videmus, quos tamen Rabbini ut plurimum לפרסומי, מילתא: *ad testimonium causæ*, tum interfuisse memorant. Licuisse autem utrique parti, suum sibi deligere judicem (qui duo a partibus electi judices, invicem, (nesciis partibus ut *addit. R. Ob. Mebart.*) eligebant deinde tertiæ) Licuisse utrique, ab alterutra electum, s. ob propinquitatem, s. aliam ob causam suspectum, rejicere, expressis ostendit *Mischna Sanhedr. c.* III. §. 1. דיני ממונות בשלשה זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד ושניהן בוררין להן עוד אחד זה פוסל דיינו של זה וזה פוסל דיינו של זה: i. e. *judicia pecuniaria* (quibus addimus mulctatitia) *penes tres; hæc pars eligit sibi unum* (judicem) *ista alterum, & duo hi eligunt sibi tertium, hæc rejicit judicem istius, & ista judicem hujus*, pro rerum autem diversitate superiora dicasteria, nonnunquam ordinasse quosdam, qui istas tractarent: scil. talibus in causis, quæ non privatum, sed publicum concernebant commodum, patet, quod Gemara Sanh. ad locum Mischn. cit. de anni intercalatoribus: אין מעברין את השנה אלא במזומנין לו: i. e. *non intercalatur annus, nisi ab his, qui ad hoc negotium constituti fuerint*: scil. a Synedrio magno. *Vid. Coch. not. ad Mass. Sanh. c.* 1. §. II. *not.* 9. *p.* 6. *de compromissione adisis, Mass. Sanh. c.* III. §. 2. *Cocb. ad l. c.* Quæ altiora spectabant causarum genera, trium non acquiescebant arbitrio, sed viginti insuper requirebant, ex quibus viginti trium fur-

surgeret magis ordinarius consessus. Hinc *R. Meir S. apud Jom. Tobb. ad Mass. Sanh. cap.* I. §. I. אם יהיו צרכין לדיני נפשות יוסיפו על הג' עשרים i. e. *si necessitas postulet, ut tractent judicia capitalia, addunt ad tres viginti*. Quod tamen inique fieri scil. שמא יצא לעז על הג' הרואשנים שאינם מסחין או שהם פסולים: *ne forte suspicio ac rumor cadat in istos tres, quod non sint ordinati, aut forsan omnino rejectanei*, frivole contendunt ibi. Hic respectu supremi illius dicasterii, ipsis dicebatur סנהדרי קטנה *Synedrium minus*: quod non tam præter pecuniarias ac bona fortunæ, omnes causas, (exceptis tamen iis, quas ad consessum Sanhedrin maximum relatas, mox trademus) decernebat, quam capitales tractabat & θανατηφόρους, hasque præcipue & primario, ut exponit *Thalmud. Sanh. c.* I. §. IV. scil. dispiciebat, de homine occidendo: jumento spurco concubito subacto. Lev. xx. 16. bove cornupeta Exod. XXI. 16. Leone, lupo, vipera, & Panthera, quæ hominem vel morsu, vel veneno interfecerat: quibus nonnulli addunt המוצא שם רע: Diffamatorem (v. g. qui dicat: לא מצאתי לבתך בתולים Deut. XXII. 14. 19. אם אמת היה הדבר ונמצא תחתיו וסקלוה ודיני נפשות בעשרים ושלש: *quod, si forte veritas rei subsit, filiaque inveniatur rea, & lapidare illam oporteat*, capitalia tantum a tribus & viginti ventilentur. *Vid. Mass. S. c.* I. §. I. *Ob. Meb. ad l. c. Petr. Cun. de Rep. Hebr. L.* I. *c.* XIII. *p. m.* 106. *Buxt. Lex. Thalm. p.* 1513. & de bove cornupeta. *Bava Kama, cap.* IV. §. 4. *& L'Empereur ad l. c. not.* 6. 7. *p.* 78. §. 5. *n.* 2. *& c. p.* 80. 81. *& ss.* de Panthera. *Bav. Kam. c.* I. §. 4. *& L' Empereur not.* 7. *p.* 21. Sicut autem duplex istud, & ut videtur propter duas tribus, *Juda & Benjamin*, post secessionem aliarum, Hierosolymis, (licet impari dignitate illud, quod in porta atrii sedebat sibi vindicabat majorem, præ illo, quod sedebat in porta montis) geminum fuit, ac in quibusvis tribubus, locis quibusvis ac urbibus majoribus, quæ CXX. (*ut supra Pos.* III. *demonstravimus*) ex civibus eruditioribus, & spectabilioribus utcunque comprehendebant, tale aliquod constitutum erat: ita horum potestas ac autoritas, tota a Synedrio Hierosolymitano magno, cujus imperio & arbitrio subesse tenebantur, dependebat; nec ita absolute de causa capitali s. homine occidendo statuere, licebat, multo minus sententiam capitalem ab ipsis latam, exsequi, quin ista, a Synedrio magno iterum examinata, hæc vero, confirmata fuerit ac approbata, cujus rei manifestum argumentum habemus in *Mass. Sanh. c.* x. *Sive juxta Exemplar Prag.* XI. §. 4. אין ממיתין אותו לא בבית דין שבעירו ולא בבית דין שביבנה אלא מעלין אותו לבית דין הגדול שבירושלים: i. e. *non occiditur; s. sententia ipsi condemnatoria non fertur, neque a Senatu civitatis suæ, neque a Senatu qui Jafne residet, sed mittunt ipsum Hierosolymam, ibidemque summo Synedrio sistunt*, ad quæ verba R. Obad. Mebart. שאלו לבית דין שבלשכת הגזית ואמרו לו וחזר לעירו ושהא שם ימים רבים עד שגלתה סנהדרי גדולה ליבנה ואכ' (הורה) כבתחלה אין ממיתין אותו ביבנה אעפ שסנהדרין גדולה שם כיון שסנהדרי גדולה אינה יושבת במקום: בלשכת הגזית i. e. *mittunt ipsum in Synedrium, quod est in* לשכת הגזית, *qui postquam examinavere illum, redit in urbem suam, manetque ibi per aliquot dies: ex eo autem quo Synedrium eo migravit; licet pro more causas ventilaverint, non tamen occidebant ipsum Jabne; licet Synedriales magni ibi fuerint, quia tum temporis Synedrium non sedebat Hierosolymis* בלשכת הגזית *s. in camera dolata*, luculentius paulo Jom. Tobh. אבל דנין אותו שבאין לשאול מהיורו & mox בבר שבעירו: וחוזר לעירו' ואם הורו לעשות כבתחלה נידון כשאר מזמתים: i. e. *non occiditur, s. sententia decisoria ipsi fertur, in judicio quod est in civitate sua, ast judicatur quidem ibidem*, & *causa ipsius ventilatur tantum, non vero consummatur, adeunt autem* (consilium magnum) *ad explorandum, quid hac in causa ipsi statuant, & tunc demum revertuntur cum reo, quod si ordinaverint, ut agant juxta illorum conclusum, judicatur ipse ac occiditur, sicut malefici reliqui*, huic suffragatur istud quod legitur *in Massecheth Sotah. cap.* 9. §. I. id quod etiam docet *Raschi ad Deut.* XXI. *v.* I. 2. Senatores urbis, ne de illo quidem, qui in terminis ejusdem civitatis occisus repertus fuerit, absentibus Synedrialibus judicare potuisse ימצא חלל באדמה ויצאו זקניך ושפטיך. שלשה מסנה' הגדול שבירושלים היו יוצאין: i. e. *quod si occisus quidam reperiatur in terra, egrediantur seniores tui & judices Tui*: i. e. *tres de Synedrio magno simul egrediantur*. Addimus tertium: judicia capitalia non nisi in Sanctuario, ac quidem in לשכת הגזית solum fieri potuisse, h. est, consumari. Quapropter Synedrio ex isto loco sublato, capitalia evanuisse unanimiter conqueruntur, id quod ad XL. annum, ante totalem urbis ruinam referunt *in Schabbas. fol.* 15. *Abboda Saras.* 8. *&c. Vid. Buxt. Lex Thal. l. c.*

Supremus ille, ac unicus in Judæa Senatus, LXXI. capiebat seniores, nobi-

les,

les, ac rara doctrinæ & eruditionis nota eminentes omnes, licet quidam unum superaddant, tres *Corn. Bertr. L.* I. *de Polit. Jud. c.* VI. *p.* 35. quidam vero dicto numero, detrahant, ut *Rabb. Judas in Maſſ. cap.* I. §. I. Hi paſſim nomen tantum ſeptuaginta audiunt: ſeu rotunde & a numero judicum, præſide excluſo, ſeptuagenario: ſ. præcipue a numero, qui primus a Moſe, primo hujus conſilii capite, collectus & conſtitutus legitur, *Num.* XI. 16. *ſs.* & juxta *Euſebium apud Corn. a Lap. ad loc. Num. c.* eo tempore quo magnum illud Græcorum judicium *Areopagum* natum eſt. Libet enim hujus conſilii originem cum clariſſimorum virorum judicio, ſecuriori ſcripturæ fundamento, tutos, potius ad Moſen referre, quam unico, eidemque lubrico & carioſo *Gemaræ* loco, fidem exponentes, *Matthiæ* eam *Chaſmonæorum* illi tribuere Antiſtiti. Summum interim hoc apud ipſos erat conſilium, a quo provocare ulrerius licebat nemini. Cujus auctoritas, ut ſumma erat, atque inviolabilis: ita etiam ejus poteſtas, extra Palæſtinæ fines ſeſe extendebat quam maxime, docente *Maſſ. Maccoth. c.* I. §. י. כנהדרין נוהגת בארץ ובחוצה לארץ. *Synedrium obtinet in terra ſancta & extra eam.* Officium hujus erat, cognoſcere de rebus apprime magnis, ac ad religionem & rempublicam pertinentibus. Utpote, de controverſiis legalibus: ſene rebelle: Pſeudoprophetis: apoſtatis excommunicandis: adultera ſuſpecta. *Num.* V. *v.* 19. homine occiſo in confinibus reperto: *Deut.* XXI. 2. Sacerdotum vitio *Petr. Cun. h.c.* de rege: Pontifice maximo: bello arbitrario: fœderibus: legatis: vectigalibus: ædificiis publicis: magiſtratibus &c. *Maſſ. Sanb. c.* I. §. ה׳. אין דנין לא את השבט ולא את נביא השקר ולא את כ״ג אלא בב״ד של ע״א ואין מוציאין למלחמת הרשות אלא על פי ב״ד של ע״א אין מוסיפין על העיר ועל עזרות אלא בב״ד של ע״א אין עושים סנהד כנהדרין לשפטים אלא על פי ב״ד של ע״א אין עושין עיר הנדחה אלא בב״ד של ע״א אין עושין עיר הנדחה בספר ולא שלש עיר יהנדחת אבל עושין אחת או שתים: *Hinc hujus conſeſſus Senatores per omnem Judæam ibant*, conventus populi luſtrabant, in oppidis magiſtratus condebant, cumque Cabala quædam myſteriorumve doctrina, jam inde a tempore Moſis tradita per manus eſſet, hujus omnis poteſtas, autoritaſque penes illos fuit: ſtatuta de rebus ſacris condebant, modos quibus exponerentur comminiſcebantur, quin & neceſſitate urgente, in ipſas leges divinas diſpenſabant; eaque puniebant ſeverius, quæ merito tanto rigore caruiſſent, modo ut reliqua majori impoſterum vitentur cautione. Horrendum illud eſt, quod Synedrii quidam princeps Aſcalone ſtatuit, quod *narrat Miſchna Sanb. c.* VI. §. ד. חכמים אומרים האיש נתלה ואין האישה נתלית אמר להן ר׳ אליעזר הלא שמעון בן שטח תלה נשים באשקלון אמרו לו שמונים נשים תלה ואין דנין שתים ביום אחד: i. e. *ſtatuerunt ſapientes, marem ſuſpendi, non vero mulierem, quibus objecit R. Elieſer: nonne Simeon ben Schætach ſuſpendit mulieres? Cui reſponderunt: omnino octoginta mulieres ſuſpendit una vice, eum tamen uno in die, ne bini quidem interficiantur.* Vid. Petr. Cun. Lib. I. de Rep. Ebr. c. XII. p. 100. & de hoc procedendi modo Coch. not. ad I. Miſchn. c. n. d. 8. 500. Heinr. Hott. Theſ. Phil. L. II. Sect. II. c III. p. 554.

Cæterum hi quidem præcipue, ac ordinarii Judæorum conventus ac conſeſſus, primis illis temporibus, cum immutata adhuc Palæſtina, purus Hebræi idiomatis obtinebat Genius, veniſſe videntur (ſummus præſertim ille Hieroſolymitanus,) vocabulo עדה *Vid. quæ ſupr. ex R. S. J. & Ab. Eſr. Poſ.* VI. Relicto patrio cœlo, ac paulatim licet recuperato, extera tum ipſum infeſtante gente, paulatim quoque mutata, ſacri hujus conſilii Etyma ſunt: dictaque fuere סנהדרין קטנה, atque alterum quidem, alterum, סנהדרין גדולה: peregrino plane vocabulo ac exotico, ut taceam, jam ſtatim poſt ipſam captivitatem Babylonicam, iſtius mutatum nomen, vocatumque קהלה גדול: quomodo accipi videtur apud *Nehem.* V. 7. Inſulſum plane eſt, ac ridiculum, procaces Judæorum verpulos, ſeu ex hæreditario quodam in exteras linguas, (Græcam præſertim,) odio, ſcil. craſſa quadam ignorantia, nodum in ſcirpo quærere, hujuſque dictionis vim ac Etymologiam, patriæ vindicare linguæ, ac ex Hæbræorum petere penu. Ceu refert *Jom. Tobb. ad Maſſ. Sanhedr. c.* I. §. I. cujus de hac voce opinionem, præmiſſa tamen ſua, ac probabiliori forſan, his verbis recenſet. ולשון סנהדרין ארמית נמצא פעמים רבות בתרגום ירושלמי ובתרגום כתובים ולדעת הרב בפי׳ משנה יא פ׳ בתרא דסוטה לשון עברי הוא והוא שם מורכב שונא הדרת פנים ושין סתחלף בס׳ סמך: i. e. *Von Sanhedrin eſt von Aramæa, reperiturque ſæpius in Thargum Jeruſchalmi, & Targum eorum librorum, qui nobis* כתובים *vocantur. Juxta opinionem* הרב, *in explicatione ad Miſchnam* XI. *caput ultimum Maſſecceth Sotah. h. e. c.* 9. *von hæc Hebræa eſt, dictaque, quod Sanhedrin, ita* שונאי הדרת פנים ſ. ut

Ma-

Magnus Buxtorff ex Bartenora ad l. c. שונאי הרורנות qui oderint munera, Lex Thalm. p. 1513. oderit προσωποληψίαν: ש *cum finiſtro puncto, mutato in Samech.* Nos anilibus hiſce ſomniis ne minimum quidem moti, hujus naturæ vocis originem Græcæ tribuimus: ſeu ipſa ex Chaldaicæ linguæ, quæ non pauca jam dum Græcanica adoptaverat vocabula, qua in captivitate & poſtea uſi, diuturna conſuetudine, pomæriis, ad Judæorum tranſierit caſtra: (*id quod R. Jom. Tobb. 1. c. cum Wiſſio Dial. Sacr. p. m. 321. placet.*) ſ. ex ipſo Græcæ linguæ ſinu, ac fœcunditate deſumta, ac demum Hebræa donata fuerit civitate; utpote quæ ipſis non ignota, ſed jam inde ab Alexandri M. *tempore*, uſque ad *Adrianum* Imperatorem, (quo ipſo imperium tenente, cum per præſidem Judææ *Turannium, al. Titinnium Rufum*, & ducem *Julium Severum*, quinquaginta octoginta millia Judæorum, exceptis iis, qui innumeris plagis aliis interierant, ingenti clade trucidati eſſent, ab ipſoque vectigal, ut liceret libros Moſis & Prophetarum Hebraice in Synagogis legere, imperatum eſſet, ab ipſis decreto cautum fuit: maledictum, qui filium ſuum Græcorum lingua, relligione, & diſciplinis erudiret, & quotannis, die VIII. men-Thebheth, Solenne jejunium ordinatum, in memoriam rei omnium moleſtiſſimæ, nimirum *verſæ in Græcam linguam legis. Rein. variar. lect. Lib. 1. c.* XXV. *p.* 112. admodum familiaris fuerat, & tanta iſta apud ipſos polluerat dignitate, ut libros ipſorum, h. eſt, ut ſuggerit *Jom. Tobb. in Toſ. ad loc. citand.* תורה, נביאים, וכותבים non niſi *Græca* ſcribere, jam ante conſtitutum fuiſſe, ingenue fateatur *R. Simeon* Pauli Apoſtoli præceptoris *Gamalielis* filius: אין בין ספרים לתפילין ומזוזות אלא שהספרים נכתבין בכל לשון ותפילין ומזוזות אינן נכתבות אלא אשורית רש״ ב״ג אומ׳ אף בספרים לא התירו שיכתבו אלא יוונית: i. e. *inter libros Biblicos, preces, & ſchedas poſtium, de quibus Exod.* XXI. 6. *differentia alias adeo magna non intercedit, niſi quod libri Biblici ſcribi ſoleant omni lingua, preces vero & ſcheda poſtium, nonniſi lingua Aſſyriaca. R. Simeon ben Gamaliel dicit: etiam hoc in libris Biblicis, traditum enim eſt, quod hi non ſcribantur, niſi lingua Græca.* Addit *R. Obad. Mebart.* rationem, cur iſte mos invaluerit, jam vero defierit: & in ſuam rem male trahit iſte verba illa, quæ leguntur *Gen.* IX. 27. quæ quidem verius ad vocationem Gentium ad ſalutem æternam, reſtringuntur, verba ejus hæc ſunt: וטעמא דשרו סיפרים ביוונית יותר משאר לשונות דאמר קרא יפת אלהים ליפת וישכון באהלו שם כלומר הלשון היפה שבכול בני יפת ישכון באהלי שם ואין לך לשון יפה בכל בני יפת בלשון יוני והלכה כרכן שמעון בן גמליאל מיהו בזמן הזה כבר אבד אותו לשון יוני ונשתבש לפיכך אין כותבין ספרים בזמן הזה בכתב הקדש ולשון הקדש: *ratio eſt, inquit, quod ſcribæ linguam Græcam magis calluerint, quam cæteras alias omnes: ſcriptum enim eſt:* dilatet Deus Japhet, & habitet in tabernaculis Sem; *quaſi dicat, lingua iſta, quæ erit omnium pulcherrima, inter omnes poſteros Japhet, habitabit in tabernaculis* Sem; *jam autem, nulla lingua inter Japheti poſteros, pulchrior eſt Græca: atque hæc juxta verba Rabban Simeonis filii Gamalielis. Hoc autem tempore, cum ipſa interierit ferme, & valde corrupta ſit, libri Biblici non amplius in iſta exarantur, ſed in lingua ſancta tantum, & ſcriptura ſancta.* Ex his forſan quid de N. T. Græco Stylo dicendum veniat, liquere poteſt. Verum ut quæ modo diximus, planius conſtent: dicta conſilia סנהדרין, ex Græcorum voce συνέδριον, (qua ipſa hi, & *Æſchyli Areopagum*, & celeberrimum illud vetuſtiſſimumque *Amphictionicum Pauſaniæ* denotabant.) traducta eſt: ſicut ex illorum μυστήριον מסטורין, ἰτεῖον אטרין μεθόριον מחרין: ex Latino Salarium סלרין, *calamarium* קלמרין. Nos eorum opinione, qui id nominis, locis judiciorum imponunt, & ita appellata, autumant ipſa dicaſteria, minus contenti, Græcum ſequuti Genium, diximus *conſeſſus, conſilia, collegia* h. e. in abſtracto, ipſos judices ac aſſeſſores ordinarios, in tales conſeſſus, conſilia, ac collegia, pariter congregatos, vel congregandos. Idem notare Hebræorum, עדה, h. e. non locum, ſed ipſos cœtus, collegia atque conventus, eoſque certo loco ac tempore ordinarios ſignificare, ſupra indicavimus. Quod reliqui etiam orientales interpretes *Chaldæus* modo כנשתא modo סיעתא, *Syrus* ܟܢܘܫܬܐ vel ܟܢܘܫܐ *Arabs* per لمحفل *Æthiops* per ማኅበር፡ ſive formam abſoluta ማኅበር፡ (quod deſcendit a radice ኀበረ፡, quæ proprie *conſociavit ſignificat, congregavit, mutuas operas conjunxit, mutuas operas conduxit*, ſignificat,) h. e. talibus vocibus, quæ cum iſtis apprime conveniant, reddidere. Sicut videre licet in illo Pſal. LXXXII. 1. אלהים נצב בעדת־אל & aliis locis. Pari modo invenio veteres olim *Latinos*, quæ *Græce* dixiſſent Synedria τῶν Θεῶν, Synodos, conſeſſus, conſilia, collegia, & quod

quod maxime antiquum, CONSENTIA vocasse, per quæ ea, non locum Synodorum, consessuum &c. sed ipsos potius συνέδρους Θεὼς, quos ipsi CONSENTES vocabant, s. etiam παρέδρους NOVEMSILES ac NOVEMSIDES, qui ipsis erant morales ob merita virtutum συνεδρείῳ τῶν Θεῶν adjuncti connotasse. *Vid. Clar. Salm. not. in Ælium Spart. p. m.* 83. Hoc ipsum pronuntiat ex Judæis *Mebartenura ad cap.* IX. §. י״א. *Massec. Sotab.* הדיינים נקראים סנהדרין שהדרת פנים שונאים. i. e. *Judices vocantur Sanhedrin, quod in judicio nullum personarum respectum observant;* & vir Doctissimus juxta & πολυμαθέστατος *Johann. Drus. Quæst. & Resp. L.* II. *quæst.* LXII. *Sanhedrin;* inquit, *vocem Græco Hebraicam, video a nonnullis interpretibus accipi pro judiciis, cum designet potius ipsos judices. Nam eo vocabulo sic utitur auctor Hierosolymit. Exod.* XV. *& Ruth.* IV. *v.* 2. *Elias Thesbitæ: Sanhedrin vocantur* LXX. *senes curiæ magnæ, quæ est Hierosolymis, esse autem Sanhedrin, quos Josephus* συνέδρους *vocat, ita credo ut nihil magis, in N. T. vocantur etiam* πρεσβύτεροι *Matth.* XVI. 21. *Huc facit Targ. Psal.* CVII. *nam pro eo, quod in Hebræo est in consessu senum. Thargum illud: apud Sanhedrin, sapientes, diserte pro senioribus interpretando posuit.* Hactenus *Drusius* magnus ille in Scholis Hebræorum arbiter, & horum similia habet *animadversionibus Lib.* II. *c.* XXXVII. *p. m.* 36. Nec illis adstipulamur quoque, qui vocem συναγωγὴν eandem cum συνεδρείῳ, vel Synonymam existimant. Hæc enim sicut proprie judices ordinarios, ac consenssum ipsorum ordinarium significare, modo diximus: ita illa quemcunque populi confluxum, ac quamvis multitudinem, sive sacram, sive profanam denotare, erudite demonstrat *Dan. Heins. Exerc. Sacr. p.* 87. immo ad ipsa sæpe loca trahi, ac ædificia, in quæ conveniant, vel discendi, vel docendi causa, non tantum nostra, verum etiam Eusebii olim, abunde loquitur ætas, ita namque ille: *l. n. p. m.* 225. εἰς ἱερὰς ἀφικνούμενοι τόπους, αἳ καλοῦνται συναγωγαὶ, καθ' ἡλικίας ἐν τάξεσιν ὑπὸ πρεσβυτέροις νέοι καθίζονται, μετὰ κόσμου τοῦ προσήκοντος, ἔχοντες ἀκροατικῶς. Hæc Hebræis sua lingua vocarentur בתי כנסות: quarum olim Hierosolymis, sub templo secundo, numero quadringenta & octoginta fuisse referunt in *Echa Rabb.* ר' פנחס בשם ר' הושעיה אומר ארבע מאות ושמונים בתי כנסיות היו בירושל' חוץ מביתה המקדש סנין מלאתי בגמטריא הכי הוי וכל אחת ואחת היה לה בית ספר למקרא ובית תלמוד למשנה וכולן עלה אספסיאנוס והחרבן: *Dicit Rabbi Pinchas in nomine R. Hoschaja: quadringenta & octoginta domus congregationum, vel ut Alting. Gymnasia, fuere Hierosolymis, excepto sanctuario, id quod computant, ex eo, quod dicitur: Jes.* 1. 21. מלאתי *plena* (judicii:) *quod per Gematriam, eundem numerum conficit.* (superante tamen unitate.) *unaquæque vero illarum singularem quemdam continebat locum, pro lege legenda & Bibliis, & talem aliquem qui studiis inserviret, ac ipsorum institutioni, quas tamen omnes sustulit Vespasianus & combussit eas.*

Itaque minimæ in Judæa causæ coram tribus ventilari poterant, leviores coram XXIII. gravissimæ coram summo tantum, quod diximus, Synedrio. Unicum adhuc observandum: horum judiciorum personas, licet omnes eadem ratione constitutas, eodem ritu vocatas, ac in singula judicia receptas, non tamen dignitate semper, ordine, ac prioritate, fuisse æquales. In summo illo præsertim Synedrio, ubi, quo unusquisque alium antecedebat sapientia, ac eruditione, eo sublimiori præ cæteris gaudebat autoritate & honore. Summus enim qui inter omnes illos eminebat, dicebatur נשיא, *Princeps.* s. ut *Epiphanius* interpretari videtur, *Patriarcha. Vid. H. Hott. Hist. Eccl. P.* I. *c.* IV. *Sect.* III. *p.* 210. vel alio nomine, maxime a tempore *Raf. Huna,* ראש הישיבה (*vid. Heinr. Hott. cap.* I. *pag.* 211.) *caput Synedrii* item: מופלא של בית דין: de quibus postremis *uterque Moses.* הגדול שבכלם שופטים יושב נקרא נשיא ומופלא: i. e. *summus qui inter omnes judices sedet dicitur Nasi sive Maphla vid. etiam R. Men. ben Israel not. ad Mass. Horaj. c.* I. §. ד. Quapropter etiam sublimiori præ cæteris hic pollebat autoritate, utpote, qui vicem Mosis sustinere credebatur, quam maxime, והוא הבעל הדרשה ומלמד התורה ברבים: *& publice interpretandæ legis potestatem habebat. Vid. Mass. Sanh. cap.* IV. §. 3. quem excipiebat iste, quem vocabant, אב בית דין *Patrem Senatus, Epiphanio, apud Hott. l. c. Apostolus.* שגדול בדיינין שהדינין פוסקין על פיו: *cujus ore scilicet decidebantur lites.* Hunc denique sequebatur. Tertius κατ' ἐξοχὴν dictus, החכם, *sapiens* שנושאים ונותנין עמו *cum quo de agendis rebus præcipue communicabatur,* quibus deinde reliqui, pro sua doctrina ac eruditione, succedebant ordine: id quod infra, permittente summo Nomine, pluribus demonstraturi sumus.

POSITIO VIII.

שוטרים *Judicum ministri*, *ex* Levitis *illi delecti erant*. Tertulliano *Angeli exsecutionis*, *eorum officium*. ܦܪܘܥܐ *vox* שוטרים *diversi ab istis quos* שוטרי הרכם: *absolute diximus*.

SIcut autem hi in unum collecti judices, unicum quasi repræsentabant corpus: ita quoque sua adjuncta habebant membra, ac partes ministrantes, requirebantur enim non tantum duo סופרים seu *scribæ*, qui tam verba partium, quam vota judicum notabant. Verum etiam certi quidam ministri, ac apparitores, qui ipsis ministrabant & si quid facto opus esset, juxta ipsorum mandatum exsequebantur. Hi ipsis dicebantur שוטרים, quos etiam Pharaonis seculo exstitisse, ex *Exod.* v. 15. apparet: & quantum ex scripturis dignoscere possumus, ut plurimum oriundi erant, ex *familia Levi*. II. *Paral.* XIX. *cap.* I. *Nehem.* VIII. 7. quod & ipsum asserit, liber Hebræus, qui inscribitur כפרי, quando inquit: שוטרים אלו הלוים Scilicet *Levitæ* olim, ut quibus nulla permissa erat hæreditas cum reliquis tribubus, tam sacro, quam profano negotio, ordinarii habebantur ministri, ac suo quodam sibi jure, legum omnium, & rerum humanarum divinarumque scientiam vindicabant. *Adi. Fag. Targ. Deut.* I. 15. *Petr. Cun. L.* II. *de Rep. Hebr. cap.* IX. *p.m.* 217. Quales vero hi fuerint, id nobis definiunt Rabbinorum monumenta: שוטרים גוליירים חובטין במקלות השופטין לכל מי שאינו שומע: i. e. *Schoterim sunt staperii*, *s. præfecti carcerum* (videtur enim Rabbinorum *hoc* גוליר, idem esse, quod Gallicum, *Geolier.*) *ferientes baculo*, *ad nutum judicum*, *omnes*, *qui proterve obedire negligunt*. Paraphrastes *Chaldæus* ubique ferme transtulit per vocem סרכיא, cujus Thema Lexici Chaldaici autor, exponit חבש h. e. *apprehendit*. *R.* vero, *Elias* in *Thesbite suo*, קשר *vinxit*, *ligavit*, ut שוטרים non incommode latine dicas, apprehensores, vinctores, lictores: & profecto *Chaldaici* סרכיא, cum nostro *Germanico*: Scherge non male convenire, ipse sonus ingerit, *Syro placuit* ܦܪܘܥܐ *Exactor*, *Arabi*; مستخرج *minister*, *Aquilæ* & *Theodotioni Prov.* VI. 7. ἐκβιαστὰ *coactor*, *compulsor*: scil. quod horum officium sit ἐκβιάζειν h. e. ἀνύειν, (ut erudite exponit *Heinsius*) *perficere*, *conficere*, *ad effectum producere magistratuum jussa*. *Vid. Full. Misc. Sacr. L.* III. *c.* 19. *p.* 377. *Munst. ad cap.* I. 16. *Deut.* In N. T. venire videntur sub nomine ὑπηρέτου: *Matth.* V. 25. πρακτόρων Luc. XII. 58. & βασανιστῶν *Matth.* XVIII. 34. qui *Tertulliano angeli exsecutionis*. *Dan. Heins. Exc. S. p.* 86. Cæterum, quod horum fuerit officium, ex ipso nomine jam explicato, facile augurari possumus, & quodammodo liquet, ex *Deut.* XX. 5. *Job.* I. 10. II. *Reg.* VII. 2. 17. & II. *Paral.* XVI. 11. cujus ultimi loci vocabulum בשער *Gemara Sanhedr. c.* XI. *jux. Coch. Exc.* I. apposite explicat על פסקי שער i. e. *in negotio fori & mensurarum*, *quibus hi*, *ut inspectores præpositi erant*, paucis rem totam, præ cæteris explicat, רשי *Perusch super Deut. c.* XVII. שוטרים הם אשר בירם הכח והמשלה להוציא לאור משפט השופטים ובזולתם אין לשופטים שום כח ושום ממשלה על בעלי הריב כלל אלא להורות את הרין בלבד ואחרי הורתם את הדין אז השוטרים הם שבירם הכח והממשלה להכות ולרדות את החייב לקבל עליו את הרין ופי אחר מצותן אחר הוראתם כי הם אין להן כח לצוותן רק להורות: i. e. השוטרים *isti sunt*, *quibus facultas concessa erat*, *juxta ac potestas*, *sententiam ac mandatum judicum exsequi*, *absque his judices nullam omnino habebant potestatem in partes litigantes*: *sed ventilabant tantum causam*, & *pronuntiabant sententiam*, *juxta quam deinde* השוטרים *licitum erat*, *percutere ac cogere*, *eum*, *qui reus deprehensus fuerit*, *ad satisfaciendum pœnæ a judicibus dicatæ*, *juxta decretum illorum*, *hi enim non poterant mandare & præcipere aliquid*, *sed mandata tantum exsequi*. Hic subjungit אף כאן נקראו שוטרים כופוי הממשלה שיש להם על אותם שמחייבו כבר להכותם ולרדותם עד שיקבלו איליהם את הרין וכן על שאר העם לתקן השערים המדות שלהם ע״פ הריינים: i. e. *Proptereaque dicti sunt* שוטרים, *ob potestatem*, *quam habebant super illos*, *qui in judicio condemnati fuerant*, *percutiendo eos ac cogendo*, *donec pœnam dederint*, *eodem modo etiam super reliquum populum*, *rectificando fora*, & *mensuras*, *quæ ipsi concreditæ erant*; *juxta mandatum judicum Si R. Mesnass. b. Israel vox* ܦܪܘܥܐ ea notione venit, qua diximus subiisse mentem Syri interpretis, hos, quos modo שוטרים s. apparitores vocavimus, etiam in ventilandis, & erogandis decimis, occupatos fuisse, dixerim ex *Mass. Peah. cap.* I. §. ד. כהן ולוי שלקחו את הגורן המעשרות שלהם עד שיטרחו המקרש ופידה חייב במעשרות עד שיסרח הניזכר: i. e. *Sacerdos & Levita*, *qui colligunt frumenta nondum triturata*, *reservant decimas*, *quæ ipsis invicem*

cem debentur, *donec ventilaverint*, *quod vero consecratum aut certo modo redemtum fuerit*, *ejus decimæ deberi censentur*, *usque dum ventilaverit baggesbar*, h. e. ut explicat *R. Menasse ben Isr.* גבאי, *exactor* f. ut Ferrarius Lex. *præfectus ærarii*, immo, si istud: ipsis quoque Eleemosynis præfecti, vide ex supra dictis de CXX., qui in civitate Synedrio digna, requirebantur, ex *Jarchide Pos.* III. Patere vero hinc arbitror, quid horum שוטרים præcipuum fuerit officium nempe, ut verbo me expediam: *pravorum obsistere petulantiæ*, *ac divæ Astrææ*. Sacra vindicare jura. Patet, quæ inter judices, & istos differentia: scilicet, illorum erat mandare & præcipere: horum obedire, & mandata exsequi, ita ut hoc, eosdem cum illis fuisse, dicere, plane absonum sit. Id quod iterum inculcat Raschi c. I. dum sua etiam ætate hanc quoque quæstionem motam, subinnuit: verbis ferme a superioribus non multum alienis: ופרשי השופש ממונה על השו השוטר שהשוטר עשוי לנגש ולנוף מי שיצוה השופט לנוף: i. e. Judex major est præfecto, quia hic ea tantum facit ac exsequitur, quæ ipsi exsequenda mandat judex. Diversi vero ab his, & alii plane erant illi, qui vocabantur שוטרים הרבים, f. ut, cum א prosthetico loquuntur, *Gemaristæ*, אשוטרי הרבים: qui sicut proprie erant דייני ממונות, & nonnunquam, ut videtur, ad דיני קנסות adigebantur, & ad Synedria minora, ita non raræ erant apud ipsos dignitatis homines, non infimæ prosapiæ: ut qui Sacerdoti filia collocare poterant *Kid. c.* IV. §. ח. & cum, ut dictum est, judices erant, sua non destituti fuere reverentia, autoritate & eminentia; quam ego istis coactoribus & lictoribus, non tribuerim. Tales שוטרים, ac præfectos, istos fuisse existimo, quos Moses, ex viris sapientibus & peritis lectos, *Deut.* I. suo tempore, quo nec tribunalium arrogantior ordo, nec ipsarum dignitatum ambitiosior collatio, ad eos, ad quos posterioribus seculis pertigisse diximus, ascenderant gradus, singulari *Dei* decreto, in numerum LXX. f. Synedrium magnum allegit, quique ut exponit R. Sal. J. נתמני עליהם שוטרים בעבירת פרן מרחמים עליהם ומוכים על ירם: *anterioribus temporibus præfecti fuerant*, *in urgendis Pharaonis operibus*, *ac simul misericordes & correctione severi*, *judicia inter suos exercuerant*. Atque hoc forsan modo שוטרים eosdem cum שופטים pronunciaveris, quod alias, si ita *absolute* protuleris, contra omnem rationem dixeris.

POSITIO IX.

Reus quis esse potuerit? Rex & Sacerdos Summus. *Prophetæ Vaticinium pro testimonio non admittebatur. Propria it. turpitudinis confessio. Certus in testibus delectus.*

TRes ut plurimum in omni judicio requiri personas, *judicem* nimirum *actorem* & *reum*, ex Jurisconsultorum Schola, supra retulimus, de judicibus, eorumque personis, qualitate, vocatione, ordinatione, ordine, & qui ipsis adjungebantur, ministris, nunc egimus: restat, ut brevissimis, quoad ejus fieri poterit, de reliquis, h. est. *actore* & *reo*, nostram explicemus mentem. *Actor*, qui in Judæorum Curia non צעק audiebat, quilibet esse poterat, qui injuriam sibi factam, animadvertebat, vel illatam existimabat. De cujus conditione ac jure, cum in Judæorum monumentis, digni quod referamus, inveniamus nihil, statim transimus ad *Reum*, ipsorum lingua passive dictus, נצעק, per quem h. l. non intelligimus eum, qui ratione facti tantum reus esse potest, שדינם מסור לשמים, *cujus judicium* ut ipsi loquuntur, *cælo* i. e. *Deo* committitur, neque illum etiam, qui in judicio constitutus, ab ipso declaratur talis, sed illum proprie, qui ab actore talis præsumi, adeoque ab ipso coram judice accusari potest, hujus vices subire non poterant קטון וקטנה minorennes, quales apud ipsos censebantur, *qui numerum tredecim annorum & diei unius*, sive quod *apud femellas*, *undecim annorum & diei unius* nondum excesserant, aut quod aliter efferunt: לא משיבין שתי שערות ועד שיקיפין זקן התחתון: *Vid. Job. Coch. not. ad Mass. S. cap.* VII. §. 4. *n.* 9. *p.* 58. & *Mischam ipsam cap.* VIII. §. א. de his enim, licet crimen quoddam commiserint, ante ætatem adultiorem supplicium sumere non licebat: sicut de *puella vitiata tres annos nata* refert *in Kidd. Maim. apud Coch. c.* I. *p.* 60. Cæterum perstringebat hoc jus in antiqua Hebræorum gente, non tantum plebejos ac inferioris ordinis cives, vel cum his simul totas civitates, ac tribus totas, verum ad ipsos magnates penetrabat etiam, ac regum quoque pulsabat palatia. Hi si quidem in jus vocari poterant, verum non coram alio judicio, quam Synedrio magno, id quod, ut erudite exponit Schickard, *de Jur. Reg. cap.* II. *Theor.* VII. *p.* 56. ita non mediocriter impingit, vir alias incomparabilis, *Isaac. Caus. Exerc.* XIII. *ad Annal.*

nal. Baronii dum regem Hebræorum, nec unquam in judicio, de jure comparuisse; omnibus viribus adstruere, satagit, idque unico tantum motus loco *ex Mass. Sanh. c.* II. §. 2. המלך לא דן ולא דנין אותו: quem tamen, non nisi de *regibus transgressoribus & Samaritanis*, velle ipsam intelligi, ipsa clamat *Gemara ad l. c.* מלך לא דן ודנין אותו וכ' אומ' ר' יוסף לא שנו אלא מלך ישראל אבל מלכי בית דוד דן ודנין אותו: i. e. *Rex neque judicat, neque judicatur &c. id juxta Rab. Joseph intelligendum non est, nisi de regibus illis, qui decem tribubus Israelis a tribu Juda sejunctis, præfuere. Reges vero domus David & judicant, & judicantur.* Interim reges etiam in jus vocatos, ipsosque coram Synedrio magno comparuisse, patet ex eo, quod refert *Gemara c.* I. de *Jannæo Rege*, (sub quo legum peritos, qui alias חכמים nuncupari solebant, cognomen פרושים s. *sanctorum* adeptos esse, notat *Cocb. ad l. c. n. 2. p. 169.*) verba ipsius hæc sunt: עבדיה דינאי מלכא קטל נפשא אמר להו שמעון בן שתח לחכמים תנו עיניכם בו ונדוננו שלחו ליה עבדך קטל נפשא שדריה להו שלחו ליה תא אנת נמי להכא והעוד בבעליו אמרה תורה יבא בעל השור ויעמוד על שורו אתא ויתב אמר ליה שמעון בן שתח ינאי המלך עמוד על רגליו ויעידו בך ולא לפנינו אתה עומד אלא לפני מי שאמר והיה העולם אהדה עומד שנא' ועמדו שני אנשים אשר להם הריב וגו' אמר ליה לא כשתאמר אתה אלא כמה שיאמרו חביריך נפנה לימונו כפשו פניהם בקרקע נפנה לשמאלו בפשו פניהם בקרקע אמר להן שמעון בן שתח בעלי מחשבות אתם יבא בעל מחשבות ויפרע מכם מיהבא גבריאל לוח בטן בקרקע ומתו באותה שעה: i. e. *Servus regis Jannai occiderat quempiam, dixit R. Simeon filius Schatach ad Sapientes: animadvertite in ipsum, & de ipso judicate. Mittunt ad ipsum, ipsique nuntiant: Servus tuus homicidium commisit: mittit ipsum: secunda vice ei denuo mandant: Tu te ipsum huc sistas, ac testimonium perbibeas: dicit enim Lex de Dominis.* Exod. XXI. 29. *veniat Dominus bovis, & consistetur de bove, venit & assedit: Dixit ad ipsum R. Simeon ben Schatach: Rex Jannai: surge in pedes tuos, & tunc de ipso testimonium dicitur neque enim coram nobis surgis, sed coram isto, qui dixit, & factus est mundus, dictum enim est: stabunt ambo, quorum caussa est, ante Dominum &c. Tum ille, non ex eo quod Tu dixisti, sed quod dicent collegæ Tuæ, circumspiciente illo, dextrorsum & sinistrorsum, vidit omnium oculos in terram defixos, quibus R. Simeon: vos meditabundi futurum est ut cogitabundus aliquis vos incurvet: quo facto: confestim Gabriel illos humi prostravit, omnesque morti tradidit*: huic *Josephus* aliud addit *de Herode*: quem vid. *Antiquit. L.* XIV. *cap.* XVII.

Nec melior conditio *summi sacerdotis fuit. Mass. Sanh. c.* II. §. 2. hic quippe, non tantum cædi, verum etiam occidi prorsus potuit, si mortem meritus fuerit, h. v. non nisi a Synedrio magno, illud autem etiam a tribus, adstipulante *M. Jom. Tobb. Tos. ad l. c.* כל שאר דינין חוץ מדיני נפשות דן ודנין אותו כהדיוט בשלש' ולא כג' אלא בכ"ר ש'ל ע"א בדיני נפשות: i. e. *omnia reliqua judicia exceptis capitalibus judicat ipse, & rursus ab ipsis judicatur, etiam ab idiotis, si bi in confessum triumvirorum allecti fuerint, in capitalibus vero, a nemine nisi a Synedrio magno, sententiam exspectat.* Hunc ipsum rigorem, tribus & civitates, quæ vel totæ, vel maximam in partem ad idololatriam defecerint, a judicio illo supremo sustinere tenebantur. *Mass. Sanh. cap.* I. §. V. *f. ult. quem vid. supr. Pos.* VI. Immo, neque a brutis iste abhorrebat etiam, si illa hominem occidisse demonstrari poterat: verum non eatenus, ac si in bruta jus cadere statuerent, sed tantum, ut facti atrocitas severiori quodam motu, spectantium perstringere posset animos, cui ferme non absimilem rationem adducit, *Mischna Sanh. c.* III. §. 4.

Explicatis demum iis quæ de ordinariis judiciorum personis proferenda duximus, restat, ut antequam rivos claudamus, nonnulla de testibus addamus. Quorum interventus adeo erat necessarius, ut sine illis controversia decidi potuerit nulla. *Deut.* XIX. 15. *Matth.* XVIII. *v.* 16. 2. *Cor.* XII. I. nedum aliquis dari morti. *Num.* XXXV. 30. *Deut.* XVII. 6. *Hebr.* X. 28. Propria turpitudinis allegatio, cui *Joh. Cocb. not. ad Mass. Sanh. cap.* VI. §. 2. *n.* 5. *p.* 49. addit prophetæ vaticinium) pro testimonio non admittebatur: *Hal. Sanh. cap.* XVIII. אין ממיתין ולא מלקין המודה בעבירה שמא נפטרו דעתו ובדבר זה שמא מן העלמין מירי נפש הוה המחפנים למות: i. e. *non interficiunt, ne verberant quidem, qui ultro confitetur transgressionem, ne forte soluti sint sensus ejus, & præcipue, Melancholicus quispiam si sit, occasionem moriendi excogit.* Sicut autem testimonium proprium, in propria causa non habebatur pro legitimo: ita non quivis, pro teste veniebat idoneo. Quosdam n. arcta nimis arcebat sanguinis propinquitas: quosdam autem, cum exigua lucri spes, in vita ipsos transversum agebat, ac ab hone-

nestis moribus & studiis, detinebat otiosos, dum nihil non lucri causa, vel libidinis, facturi videbantur, ipsa excludebat civilitas ac justitiæ amor. de illis, cum hujus rei tractatio proprie ad processum judiciorum pertinere videatur, inquit hac nostra prima dissertatione, præcipue de personis judiciorum, quatenus personis, agamus cum Deo Dissertatione secunda. Hoc Maimonides duabus comprehendit regulis: I. Qui dignum fustigatione crimen admiserint. II. Quicunque per nefas pecuniam ceperint. Speciatim hi enumerantur in *Mischna. S.* 1. *c.* §. המשוחק בקוביא ומלוים ברבית ומפריחי יונים וסוחרי שביעית: *Aleatores, fœneratores, qui columbas volare docent* (h. e. qui *columbas illices alunt*) & *nundinatores fructuum anni septimi. Utpote qui ad usum tantum, non ad quæsium concessi erant.* Addit *Gemara* החמסנים ונגזלנין, *eos, qui depensa pecunia rem non venalem invito Domino auferunt, Publicanum itidem & pastores:* quibus junge: mulieres, servos, Mamseros sive allophylos, de his *J. Tobb. Tos. ad Mass. Kidd. cap.* IV. §. de illis vero *Josephus. Antiq. lib.* IV. *c. ult.* γυναικῶν μὴ ἔστω μαρτυρία διὰ κουφότητα καὶ θράσος τοῦ γένους αὐτῶν. Μαρτυρείτωσαν δὲ μηδὲ δοῦλοι, διὰ τὴν τῆς ψυχῆς ἀγένειαν, ubi, ubi, quæ de servis, tantum de servis natura, & illis quos χείρους κατὰ φύσιν αὐτῶν, dicit *Aristoteles* 1. *Pol.* IV. pronunciare videtur Josephus. Reliqui, licet proselyti etiam, omnes, Rex itidem & sacerdos summus testimonio suo optime veritati subvenire poterant: immo tenebantur.

ܫܘܒܚܐ ܠܐܠܗܐ

JOHANNIS NICOLAI
TRACTATUS
DE
SYNEDRIO ÆGYPTIORUM,
Illorumque Legibus insignioribus.

PROLOGUS.

CUM Ægyptii viderent, nullam Rempublicam sine legibus diu salvam & incolumem stare posse. Certum enim est remotis his illam facile ruinam pessimam habituram. Leges quippe sunt vinculum, quo Imperantes & obedientes, superiores & inferiores arctissime conjunguntur, ut Respublica firmo talo stare possit. Hinc salubres leges sanxerunt Reges Ægyptiorum, per quas Jus dicebant & crimina supplicio afficiebant; unde non dubitandum quin alii populi horum vestigia presserint. Nam de Græcis legimus, quod ab Ægyptiis leges suas, & ab his Romani suas hauserint, quarum utilitatem adhuc ex Jure nostro perspicimus. Ut igitur benevolus Lector has in succum & sanguinem convertere possit, nobiscum constituimus, Tractatulum de Synedrio Ægyptiaco illiusque Legibus conscribere, & collationem Legum Ægyptiacarum cum legibus civilibus instituere, quo quilibet facile cognoscere queat, quo nitantur fundamento. Nemo enim erit, qui hoc negaverit, quod collationes legum magnum in Jure proferant usum. Accipe igitur Benevole Lector hanc Legum collationem serena fronte, & si gratum hunc laborem cognoverimus, promittimus, inposterum publicæ luci dare collationem Legum Mosaicarum in Institutiones Justiniani, in Codicem, in Decalogum, &c. Precibus ergo flagitamus, ut his utatur B. L. donec illæ Lucubrationes lucem publicam viderint. Vale in Domino & favore illustra tuo hunc laborem.

CAPUT PRIMUM.

De Synedrii Ægyptiaci existentia.

I. QUemadmodum nulla fere gens reperta, nec hodie reperitur, quæ non varios habeat Magistratus, superiores & inferiores, in hunc finem constitutos & ordinatos, ut lites dirimant exortas, jura dicant, & omnem moveant lapidem, ut Respublica in tranquillo & beato statu conservetur; non est, ut ambigamus; An Ægyptii,

ptii, qui inter antiquiſſimos terræ populos numerantur, etiam *Synedrium* quoddam, ſeu ſummum *Tribunal* habuerint? quærimus. De Hebræis conſtat, & extra omnem dubitationis aleam poſitum, quod diverſa & quidem tria habuerint *Synedria*, de quibus doct. Angl. *Johannes Seldenus* eruditum opus *de Synedriis Hebræorum* edidit, quem B. Lector evolvere velit, & ſtatim rei veritatem reperiet. Legi etiam poſſunt de his D. *Quenſted. Antiquit.* Bibl. B. *Carpzov. annot. ad Guilielmi Schickardi* משפט המלך *jus regium*, *edit. Lipſ.* aliique plurimi Scriptores, quorum graviſſima nomina ſatis nota. Græci ſane ſua quoque habuerunt *Synedria*, inter quæ *Amphictyonicum*, & *Areopagiticum*, aliaque, de quibus erudite diſſeruit *Johannes Meurſ. in tract. de Areopag.* Confer. *Carol. Sigon. de Republ. Athenienſi*. Quid prohiberet aſſerere, quod etiam Ægyptii populi ſapientiſſimi *Synedrium* habuerint, ubi jus dictum & controverſiæ deciſæ? Impoſſibile etiam fuiſſet, tantam populorum multitudinem, ſine Magiſtratibus gubernare. Et licet regem habuerint; attamen probabile non videtur, illum ſolum jus dixiſſe. Onus enim intolerabile fuiſſet, quod humeris imparſuis.

II. Cum igitur univerſa Ægypti terra juxta *Strabonem* antiquitus in triginta Nomos ſeu præfecturas diviſa fuerit, neceſſe etiam fuit ſingulo Præfectum aut Ephorum adhungere; nam omnes hi Nomi in triginta Deorum & Geniorum, quos *Ephoros* aut *Decanos* in Deorum Republ. appellat *Triſmegiſtus*, diſtinguebantur. Confer. *Hugo Robinſon in Annal. Mundi fol. m.* 122. *lib.* 2. *edit. Londin.* qui quidem XL. Νόμυς τȣ̃ Νόμυ accuratius inſpiciamus, quod Græce a *Ptolomæis* ita dictum, quod nihil aliud, quam *Juriſdictionem* ſignificet. Hinc NOMUS eſt locus JURI DICUNDO CAUSISQUE TRACTANDIS OPORTUNUS, quem antiqui ⲠⲒⲦⲀϢⲈⲚϤ i. e. Præfecturam ſeu Curiam, Arabes ايوان i. e. prætorium vocant.

III. Ex his ſatis elucet, quod quilibet NOMUS certam curiam vel prætorium habuerit, ubi convenerint Senatores deliberandi vel judicandi cauſa. Jure meritoque hos poſſemus appellare νομοφύλακες *legum cuſtodes*, qui non ſolum literas, ſed etiam facta hominum obſervarent ad legeſque revocarent. Vid. *Lexic. Jurid. ex Briſſon. Hotman. Prate. Cujac.* aliiſque auctoribus collectum *pag. m.* 660. Quid enim aliud curia antiquitus erat, quam forum judiciale? uti probat *Marcell. Donat. in dilucidat. in Flav. Vopiſc. pag. m.* 1049. Ita quoque apud Ægyptios factum non dubitamus. Tempore enim *Seſoſtris* totam *Ægyptum* in tres partes diviſam legimus, in inferiorem, mediam, ſuperiorem; quarum unaquæque in *Decem* iterum *Curias* ſive præfecturas dirimebatur teſte *Abenephio*, ſuuſque ſingulis erat Præfectus, qui in ordines inferiores imperium habebat. Complexa autem eſt Regio ordines tres, Ordinem nempe *Paſtorum*, *Agricolarum* & *Opificum*.

IV. Horum hominum multitudo in quovis NOMO reperiebatur magna, quæ aliter regi non poterat, quam per Magiſtratum ibi ordinatum & conſtitutum. Hinc negari non poteſt, in ſingulis *Nomis Curias* vel *Præfecturas* fuiſſe inſtitutas, in quibus certæ perſonæ Magiſtratus munere functæ jus dixerint & unicuique ſuum tribuerint. *Thebis* autem & *Heliopoli* certa *delubra* fuiſſe ajunt, ut in his iterum quicquid vago cultu tota complecteretur *Ægyptus* componeretur. Horum meminit *Strabo lib.* XVII. ubi de Labyrintho agit, qui cum fuſe de hoc dixiſſet, denique in hæc erumpit verba: In fine hujus ædificii, quod plus ſtadio occupat, eſt ſepultura, quædam pyramis quadrangula, cujus quodlibet latus quatuor fere jugerum & altitudo par. Sepulti nomen eſt *Imandes* (verius Simandes) dicunt, tot aulas ibi factas eſſe, quot PRÆFECTURÆ, ſolitoſque eo convenire, atque epulum quoddam ſacris viris ac mulieribus fiebat ſacrificii gratia Deo reddendi, & JURIS DICUNDI de rebus maximis; quævis autem præfectura in ſuam aulam procedebat. Eadem fere refert *Abenephius* de عين شمس *Ainſchems*, i. e. *Heliopoli*, cujus verba ex verſione *Athanaſii Kircheri* ſequentia ſunt: Eſt autem in عين شمس *Ainſchems*, h. e. Heliopoli fabrica, cui tot domus perhibentur eſſe, quot CURIÆ antiquitus in Ægypto cenſebantur, & unaquæque ex iis habebat Teleſman & idolum, quod colebant pro ſalute terræ, in qua erat *Curia*.

V. Colligi facile ex his dictis poteſt, quod quilibet Nomus peculiarem Curiam habuerit, in qua Idolum & oraculum repoſitum, quod Sacerdotes conſuluerint, ſi controverſia decidenda occurreret; quippe in *Nomo* 1. *Racoti Mercurius ſub Ibidis figura* cultus teſte *Kirchero fol. m.* 15. *Oedip. Ægypt. Syntag.* 1. Nomo ſecundo Phtenutho *Curia* vel delubrum erat, in

quo

quo *Serapis*, quem maximum Deorum Ægyptii, teste Diodoro, Apulejo & Ammiano Marcellino appellabant, sacra faciebant, insomniaque captabant. Ita in reliquis *Nomis* factum esse ostendit fuse *Kircher.* l. c. Observandum autem quod in his Nomis Sacerdotes Magistratuum officium gesserint, & in inferioribus & superioribus Synedriis vel Curiis Judices fuerint. His leges suas tradidisse dicitur *Mercurius*. Vid. *Kircher. Syntag.* 2. *cap.* 1. *fol. m.* 115. ubi pluribus de his & illorum Adjutoribus disserit. Ex quibus omnibus satis patet, Ægyptios Synedria seu Curias habuisse.

CAPUT II.

De Synedrii Magni Ægyptiorum Personis.

I. JUdicia Ægyptiorum non casu fiebant, sed ratione; existimabant enim rite facta plurimum vitæ humanæ prodesse. Nam punire nocentes, auxilium ferre oppressis, optimam ad prohibenda mala facinora viam putabant; pœnam vero delicti, aut pecunia, aut gratia tolli, confusionem vitæ communis fore existimabant. Quamobrem e civitatibus clarioribus *Heliopoli*, *Memphi* & *Thebis* viros optimos eligebant, quos judiciis præficerent; qui Judicum consessus, neque Athenarum Areopagitis, nec Lacedæmoniorum Senatui, longo tempore postea institutis, cedere videbatur. Videantur *Athanas. Kircher. in Oedip. Ægypt. Syntag.* 2. *de politic. Ægypt. cap.* 11. *fol. m.* 120. *edit. Rom. Hugo Robinson. in Annal. Mundi edit. Londin. lib.* 2. *fol. m.* 123. Confirmat hoc testimonio suo *Diodor. Sicul. lib.* 1. *pag.* 48. b. his verbis: *Ex nobilissimis civitatibus viros optimos judiciis præfecerunt Ægyptii. Nam ex Heliopoli & Thebis & Memphi Celenos judices elegerunt.* Clarius *Ælianus histor. variar. lib.* XIV. *cap.* XXXIV. explicat, quinam ipsi viri optimi fuerint, quando ita literis tradit: Δικασταὶ δὲ τὸ ἀρχαῖον παρ' Αἰγυπτίοις ἱερεῖς ἦσαν, i.e. *Judices apud Ægyptios iidem quondam fuerunt, qui & Sacerdotes.*

II. Ex jam allatis testimoniis quilibet facile intelliget, quod personæ in Synedrium Ægyptiacum cooptatæ fuerint Sacerdotes, penes quos maxima fuerit auctoritas. Aderant enim hi gravibus semper in rebus consilio atque opere Regibus, tum astrorum peritia, tum vero sacrificiis futura prædicentes. Hi post Reges secundum honoris dignitatisque gradum vel locum tenebant; quare Regibus semper adjungebantur, ut horum ministrorum die noctuque adstantium conspectu Rex nihil turpe committeret. Vid. *Petr. Gregor. Tholosan. prælud. optim. Jurisconsulti lib.* 2. *cap.* XXVI. *pag. m.* 229. *edit. Lugd.* 1583. Priusquam autem ulterius progrediamur, ex *Diodori* verbis, loca prius examinabimus, unde desumti vel accersiti fuerint Judices Sacerdotes? Non diu hic disquirendum & inquirendum; cum ipse Auctor referat, ex nobilissimis civitatibus *Heliopoli*, *Thebis* & *Memphi*. Merito autem hic quæritur, cur tantum ex his tribus civitatibus apud Ægyptios Judices electi? Et si accuratius rem examinamus, nulla alia ratio dari potest, quam quod hæ urbes bonarum artium & profundioris doctrinæ sedes fuerint. Quod igitur ad *Heliopolim* attinet, illa *civitas Solis* dicta est, quæ ex primariis totius Ægypti urbibus fuit, religione & cultu Deorum celebris. Quidam hanc cum *Memphi* seu *Mesra* confundunt, id quod ab *Athanas. Kirchero fol. m.* 29. *Oedip. Ægypt. Syntag.* 1. *c.* IV. decisum est. Ab Arabibus vocatur عين شمس *Oculus Solis*, uti *Geograph. Nubian.* recensente *Kirchero* testatur. Ab Hebræis autem dicitur *On.* Ita Rasse in Micra Haggedola in XXX. Ezech. און מדינת מצרים נקרא בלעז בית שמש או עין שמש: i. e. On civitas Ægypti dicitur in lingua barbara Bethsames vel Ainsames, i.e. domus vel oculus Solis. Cum autem hæc civitas *Osiridi*, qui Sol putatur, dedicata, arbitramur, quod in illa educati fuerint, qui Osiridem imitarentur. Nam ille a primis annis fingitur avidus audiendi, gradior factus flagrasse desiderio eruditionis. Quid aliud his significatur, quam quod in urbe hac studia maxime floruerint, ubi studiosi in omni disciplina eruditi fuerint, ut aliquando Reipublicæ maximo commodo esse possent.

III. Hoc autem probamus ex illo, quod scientiis & disciplinis ab omni antiquitate Ægyptii dediti fuerint, maxime post tempora *Abrahami*, qui ex Chaldæis primus eos docuit Astronomiam, auctor est *Joseph*, *Antiq. lib.* 1. *cap.* 9. Hodie sane ubique suas habere Scholas, nullum esse NOMUM, ubi non Academiam & aliquando plures reperias. Quod de veteribus Ægyptiis tradidit *Diodor. Sicul. lib.* 1. *cap.* 3. Non solum Professores habere publicos in Scholis & Academiis, sed & erudiri singulari cura a Sacerdotibus. Vid. celeb. *Braun. in Select. Exercit.* IV. *pag. m.* 725. Si igitur in quovis Nomo Academiam habuerint, sequi-

ſequitur quod potiſſimum ſtudia in nobiliſſimis Urbibus culta fuerint. Requirebatur etenim ab Ægyptiorum Sacerdotibus, ut docti eſſent & periti, potiſſimum in his, quæ ad religionem eorum pertinebant, ideo & leges callere debebant, ut notat *Livius* & *Cicero de legib. ad Attic. lib.* 4. *epiſt.* Et Sacerdotes *Heliopolitani* Philoſophiæ & Aſtrologiæ erant peritiſſimi, teſte *Strabone lib.* 17. *Geograph.* Et apud *Ægyptios* Sacerdotes tantum ex Philoſophis eligebantur. Confer. *Tholoſani Præludia optim. Juriſconſult. pag. m.* 228. *lib.* 2. *cap.* XXV. Sic etiam de duabus aliis celeberrimis civitatibus ſentiendum, e quibus Judices accerſebantur Sacerdotes.

IV. Viſis locis ad qualitates harum perſonarum progredimur, quibus præditæ eſſe debebant, ſi ad hoc munus eligi vellent. Indicat hoc *Siculus* quando ita diſſerit: *Viros optimos judiciis præfecerunt Ægyptii.* Vocat illos *optimos*, quod vocabulum omnes Judicum qualitates in ſe comprehendit, ut ſcil. prudentes & virtuoſi eſſe debeant. *Prudentes*, alias non poterunt Reipublicæ naviculum regere. Quis enim navim mihi dirigat ſine ferro, quod affricuit Siderites? Sic nemo Rempubl. ſine mente, quam afflavit illa Diva. Hinc *Plato* vere ait *in Menon. ſub fin. temp.* ἡ φρόνησις μόνον ἡγεῖται τοῦ ὀρθῶς πράττειν, & alter Sophus *Ariſtotel. lib.* 6. οὐχ οἷόντε ἀγαθὸν εἶναι κυρίως ἄνευ φρονήσεως. Quare ulterius inquit: φρόνησις ἐστιν ἕξις ἀληθὴς μετὰ λόγου πρακτικὴ περὶ τὰ ἀνθρώπῳ ἀγαθὰ καὶ καλά. Vel ſecundum *Lipſium Pol.* 1. *cap.* 7. Prudentia eſt intellectus & delectus rerum, quæ publice privatimque fugiendæ aut appetendæ. Intellectum dixi, quia hic eſt, qui videt omnia, ideoque ὄμμα τῆς ψυχῆς a *Jamblicho* apud *Stobæum ſermo* 3. jure dectus. Dilectum addidimus, quia eadem, quæ ſeligit, & recto judicio, honeſta e deterioribus, utilia a noxiis diſcernit. Itaque judicare vel conſulere nihil aliud eſt, quam quid agendum vel fugiendum ſit, inquirere ac ratiocinari, is bene conſulit, quod eſt prudentiæ munus. Ergo primum quod ad optimos pertinet requiſitum eſt prudentia. Eligebant igitur optimos Sacerdotes Judices, qui ſingulari prudentia præditi erant.

V. Cum autem prudentia non ſine virtute, nec virtus ſine prudentia eſſe queat, ideoque viro optimo virtutem adjungimus. Sine virtute enim prudentia (inquit Lipſius) calliditas eſt & malitia, & quidlibet potius, quam prudentia. Quicquid enim non temere agimus, id eligimus. Eſt enim electio appetitio cum ratione; atque ut electio bona ſit, neceſſe eſt, rationem rectam eſſe & appetitum bonum: quorum illam Prudentia perficit, hunc virtus. Videatur D. *Schaller*, *in diſſert. politic. de Conſiliar.* Qui nunc prudentia & virtute carent, optimi non poſſunt ſalutari; nec illi qui prudentia ſola præditi; ſed qui ſimul morum gravitate vitæque continentia. Eligebantur in Judices ergo ab Ægyptiis *optimi*, quorum veſtigia preſſit *Alexander Severus* teſte *Herodian.* VI. 1. *pag.* 253. quos ita deſcribit: *Quippe cum primum ſedecim ordinis Senatoris viros, ætatis gravitate vitæque ſanctimonia præcellentes, aſſeſſores Principis delegerunt*, &c. Illuſtratur locus ex *Lampridio in vita Alexandr. p.* 137. his verbis: *Amicos ſanctos & venerabiles babuit, non furaces, non factioſos, non callidos, non ad malitiam vel malum conſentientes, non bonorum inimicos, non libidinoſos, non crudeles, non circumventores, non irriſores, non qui illum ſicut fatuum circumducerent; ſed ſanctos, venerabiles, continentes, religioſos, amantes Principis ſui*, &c. Hi itaque, qui his virtutibus præditi optimi dicuntur; quare hinc conjici poteſt, quibus virtutibus Sacerdotes Judices ornati fuerint, quæ ab omnibus Judicibus hodienum requiruntur. Ex his jam ſatis patet, quod perſonæ in *Synedrium Magnum Ægyptiacum* receptæ Sacerdotes probatæ fidei & inculpatæ vitæ graviſſimiſque moribus fuerint. Quas qualitates de Judicibus Hebræorum etiam requiſivit Deus ipſe *Exod.* XVIII. 21. Evolvantur hic *Selden. de Synedr. Hebræor. lib.* 1. *cap.* 14. *pag. m.* 380. *ſeqq. Herman. Conring. Diſſert. de Republ. Hebr. Sigon.* & *Cunæ. de Republ. Hebræor. Henric. Ainſvvorth. Com.* in h. l.

CAPUT III.

De diverſis Sacerdotum Ægyptiorum ordinibus.

I. SAcerdotes ergo a Mercurio in Judices inſtitutos fuiſſe extra omnem dubitationis aleam ponimus, cum hiſtoriarum teſtimonia id ſatis confirment. Factum autem hoc eſſe non ſine rationibus, quia humanæ voluntatis in legibus ſervandis caducitatem probe noverat, & ut ſuarum legum conditarum perpetuos ſucceſſores haberet, ſacerdotum hominum ſagaciſſimorum, ingenio, ſapientia & peritia rerum præcellentium, quibus ſolis ad regni ſucceſſionem aditus foret, inſtituit *Collegium*; quibus *ar-*

tium, *legumque* a se *conditarum* normam tradidit, eosque juramento adegit, ne præter ordinis sui homines, eandem ulli alteri communicarent; præterea sacrificiorum rituumque in Numinibus qua colendis, qua placandis præscriptas leges, iisdem veluti optimam hæreditatem reliquit, & quia soli Sacerdotes tantæ moli insufficientes putabantur, iis varios veluti Coadjutorum regni ordines substituit.

II. Primi inter hos erant *Cantores*, qui dubia ex legum Mercurii Digestis circa Deorum hymnos & laudes exorta solverent, rationes vitæ regiæ ad supremarum mentium ideas dispositas edocerent. Et hi forte erant, qui semper Regem comitabantur, de quibus *Diodorus Sicul. l.* 1. sed nobiliorum sacerdotum filii, tum ultra viginti annos nati, tum doctrina præ cæteris eruditi. Et ritum hunc canendi leges forsitan Græci ab Ægyptiis hauserunt, qui cantilenæ hujus genus per NOMON explicant. *Aristotel. Sect.* 19. *Probl.* 28. de hoc ritu ita disserit: Διὰ τί νόμοι καλοῦνται, οὓς ᾄδουσιν; ἢ ὅτι πρὶν ἐπίστασθαι γράμματα ᾖδον τοὺς νόμους, ὅπως μὴ ἐπιλάθωνται, ὥσπερ ἐν Ἀγαθύρσοις ἔτι εἰώθασι, καὶ τῶν ὑστέρων οὖν ᾠδῶν τὰς πρώτας, τὸ αὐτὸ ἐκάλεσαν ὑπὲρ τὰς πρώτας, i. e. *Cur leges pleræque cantilenæ appellantur? An quod homines priusquam literas scirent, leges cantabant, ne eas oblivioni mandarent; quod etiam nostra ætate Agathyrsis in more est. Ergo primas quoque posteriorum cantilenarum eodem appellaverunt nomine, quo nomine superiores vocabantur*. Confer. *Francisc. Rous in Archæologia Attic. lib.* 3. *cap.* 1. *pag. m.* 95. *edit. Oxoniens.* Ut igitur Reges Ægyptiorum & alii leges memoriæ firmiter inprimerent, constituti fuerunt Sacerdotes *Cantores*.

III. Secundi ordinis erant *Horoscopi*, quorum Symbolum erant *horologium* & *palma*, quos quatuor *Mercurii* de Astrologia libros alto pectore imbibisse oportebat; eorumque officium erat, temporum exactam distributionem in Deorum cultu peragendam observare, legum traditarum certis anni temporibus, dierumque solenniis populo prælegere, festorum stativas solennitates juxta Solis & Lunæ siderumque cursum dispositas perpetuo & constanti tenore conservare. Tertii ordinis erant *Hierogrammatistæ*, i. e. Scribæ sacrorum. Observandum autem, apud Ægyptios triplicem literarum viam & rationem esse, indicante *Clemente Alexandrino l.* v. *Strom.* unam ἐπιστολογραφικὴν, alteram ἱερογλυφικὴν, tertiam ἱερατικὴν *Sacerdotalem*, qua utebantur ἱερογραμματεῖς sive Scribæ sacrorum, quos hic inprimis considerabimus. De his *Suidas*: Οὗτοι παρ' Αἰγυπτίοις ἦσαν δεινοὶ, καὶ περὶ τῶν μελλόντων τὴν ἀλήθειαν εἰπεῖν. Καὶ τούτων τις ἀναγγέλλει τῷ βασιλεῖ, τεχθήσεσθαί τινα, κατὰ ἐκεῖνον τὸν καιρὸν, τοῖς Ἰσραηλίταις, ὃς ταπεινώσει μὲν τὴν Αἰγυπτίων ἡγεμονίαν, αὐξήσει δὲ τοὺς Ἰσραηλίτας, τραφεὶς ἀρετῇ δὲ πάντας ὑπερβαλεῖ, καὶ δόξαν ἀείμνηστον κτήσεται. Περὶ Μωυσέως λέγων, i. e. *Hi apud Ægyptios erant valde periti prædicendi veritatem de rebus futuris. Horum autem quidam Regi prædixit, quendam illo tempore genitum iri apud Israelitas, qui educatus Ægyptiorum quidem principatum esset depressurus, Israelitas vero aucturus, & omnes virtute superaturus, & gloriam immortalem consecuturus: de Mose loquens.* Quæ quidem *Suidas* ex *Josepho*, *lib.* 2. *Archæol. cap.* v. hausisse videtur: addit *Josephus*, Regem hoc vaticinio territum infantes aqua mergi jussisse. Pergit *Suidas*: Εὐήνης Αἰγυπτίων βασιλεὺς δίκαιος πάνυ, ἕπεται δὲ τῷ τρόπῳ τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἄλλα μὲν ἐκ θεοῦ ἀγαθά. Καὶ μέντοι καὶ ἱερογραμματέα ᾄδουσιν οἱ Αἰγύπτιοι κατὰ αὐτὸν γενέσθαι θεοφιλῆ τε καὶ ἐς πολλὰ λυσιτελῆ, ὄνομα αὐτῷ Ἰαχίμ. Ὅν φασι τελεσμάτων καὶ ἐπαοιδῶν ἔμπειρον γενέσθαι. *Evenes fuit Ægyptiorum Rex justissimus, cujus viri mores & virtutem cum alia divinitus data bona consecuta sunt: tum etiam illud, quod Ægyptiaci libri canant, fuisse illius tempore sacrum scribam, virum Deo charum, & ad multa utilem, cui nomen erat Jachim: quem amuletorum & incantationum peritum fuisse tradunt.*

IV. Ægyptiorum Sacerdotes & sapientes autem Magiæ deditos fuisse ex sacris Literis Exod. VII. manifestum est. Celebrantur præcipue duo *Mosis* coætanei *Janes* & *Jambres*, quorum etiam *Paulus* 2. *Tim.* III. 8. meminit, & Talmud Babylonic. & *Apulejus in Apolog.* 2. secundum antiquam divisionem. Vid. *Trogil. Arnkiel. pag.* 322. *Numenius* etiam & *Artapanus* apud *Eusebium lib.* 9. *Præpar. Evangel. cap.* III. & IV. Mercurium Trismegistum Saturni Scribam fuisse, idem *Euseb. lib.* 1. *Præpar. Evangel. cap.* VII. affirmat hunc autem *Mercurium* Ægyptium ipsum Mosem fuisse judicat *Huetius demonstr. Evangel. propos.* IV. *cap.* 4. §. 5. Hi etiam γραμματεῖς ἱεροὶ καὶ προφῆται sacram navem adornant, qua Apidem, ex loco ubi ad tempus nutritus est, Memphim transferunt, teste *Æliano lib.* 11. *de animal. c.* 10. Inter Regis Ministros apud *Diodor. Sicul. lib.* 1. *cap.* 70. comparet a sacris libellis Sacerdos, qui post sacrificium consulta quædam & facta clarissimorum virorum e Commentariis sacris prælegit, & *cap.* XCI.

circa

circa cadaverum sepulturam primus Scriba, deposito humi corpore, circum illa sinistrum latus, quantum inde resecandum sit, circumscribit. In sacrorum pompa, apud *Clementem Alexandrinum lib. 6.* post *Cantorem* & *Horoscopum* tertio loco procedit ἱερογραμματεὺς pennas in capite gestans, habens in manibus librum, regulam in qua atramentum scriptorium & calamus ad scribendum. Hunc scire oportet hieroglyphica, Cosmographiam, Geographiam, ordinem Solis, Lunæ & quinque planetarum, Chorographiam Ægypti, ac descriptionem Nili, ac omnis sacri apparatus, locorumque sacrorum cum sua dimensione, & quicquid in sacris utile. Confer. *Athanas. Kicher. Oedip. Ægypt. Syntag.* 2. *fol. m.* 115. *cap.* 1. & *Obelisc. Pamphil.* ubi fuse. Sic & in *Isidis* pompa, quam *Apulejus lib.* 11. *Metamorph.* describit, γραμματεὺς cœtu pastophororum velut in concionem vocato, de libro, de literis fausta vota præfatur: *Principi magno*, *Senatuique & Equiti*, *totique Romano populo*, *nauticis*, *navibus*, &c.

V. Quarti ordinis erant *Stolistæ*, qui justitiæ cubitu & calice ad libandum instructi, consuetis Comitiis & conciliabulis aderant, quorum officium erat, ea omnia, quæ ad sacras disciplinas & instituta pertinebant, & ea inviolabili rigore servanda, & illibato vigore custodienda sollicitare, & si quæ a primo rigore defecissent, summo studio, cura & sollicitudine instaurare; præterea sacrificia opportuno tempore peragere, sacra μοσχοσφραγιστικά, i. e. quæ Apides, seu Vitulos sacros qua consignandos, qua mactandos concernebant, disponere. Horum meminit *Clemens Alexandrin. lib.* VI. *Strom.* Sequitur, qui dicitur στολιστὴς, i. e. ornator, qui justitiæ cubitum & ad libandum habet calicem. Is scit omnia, quæ dicuntur παιδευτικά, i. e. ad disciplinam & institutionem pertinentia. Hi sacerdotes sine dubio dicti sunt *Stolistæ* ab amictu, quod longis stolis induti incesserint, quale genus vestium sacerdotibus plerumque commune fuit, uti *Saubertus de sacrif.* & celeberrim. *Braun. de vestit. sacerdot. Hebr. fuse demonstrant*. Videatur quoque *Trogil. Arnkiel.* Von den Cymbrischen Heydenthumb *pag. m.* 275.

VI. Quinti ordinis erant *Prophetæ*, quorum symbolum erat *hydria* in manu gestata, atque horum officium erat, de rerum in Comitiis agitatarum eventibus judicare, sinistros eventus a prosperis per auguria cæterasque divinationum species discernere. Horum meminit *Clemens Alexandrin. l. c.* his verbis: Post omnes exit Propheta, qui aperte in sinu gestat hydriam, quem sequuntur, qui emissos panes portant; is, ut qui sit sacrorum præfectus, ediscit libros sacerdotales, continent autem de legibus & diis & universa sacerdotum disciplina. Propheta etiam apud Ægyptios præest distributioni vectigalium. Atqui hi sunt ordines sacerdotalis dignitatis, quorum autoritate, consilio & prudentia, totius Monarchiæ Ægyptiacæ moles veluti fundamento insistebat.

CAPUT IV.

De Judicum Synedrii Ægyptiaci numero, & hujus Principe.

I. Visis sacerdotum Ægyptiorum ordinibus, ex quibus Judices in Synedrium recipiebantur; ordo requirit, ut paucis etiam de numero illius verba faciamus. Ante Pastorum incursionem, in capitalibus cujusque Regni urbibus, *Memphi* olim, *Heliopoli* atque *Thebis*, Præfecturas juridicas constitutas fuisse verisimile est. Jam vero post expulsos Pastores, cum Ægyptus omnis unius imperio subjecta fuit, unum fuit totius Ægypti Tribunal, servata nihilominus Privilegii veteris ratione. Judices enim tam ex *Memphi*, atque *Heliopoli* quam *Thebis* ad magnum Thebanorum Consistorium electi sunt, teste *Diodoro Siculo lib.* 1. *pag.* 48. Confer. *Athanas. Kircher. Oedip. Ægyptiac. Syntag.* 2. *fol. m.* 120. *edit. Rom. Hugo Robinson. in Annal. Mund. lib.* 2. *fol. m.* 123. *edit. Londin.* Et quidem ex singula harum *Decem*, ita ut numerus Judicum Synedrii hujus *triginta* fuerit, qui omnes controversias dirimerent, & suum cuique tribuerent.

II. Si ergo aliorum populorum mores Hebræorum & Græcorum consuetudinem perpendamus; certe illi certum numerum in Synedriis suis habuerunt. Ad Hebræos quod attinet, illi tria habuerunt tribunalia, quorum maximum Hierosolymis erat constans LXXI. membris. Vide *Johan. Selden. tr. de Synedriis Hebræor. B. Carpzov. erudit. annot. ad Schickardi* משפט המלך *Joh. Henric. Othon. Lexic. Rabbino-Philolog. p.* 628. *annot. ad Carol. Sigon. de Republ. Hebr.* aliosque. Deinde etiam *Synedrium* XXIII. virorum erat. Vid. *D. Quensted. Antiquit. Bibl.* & denique Synedrium *trium virorum*, quod minimum erat. Ita apud Græcos varia fuerunt *Synedria*, de quibus egimus in tract. de Synedr. Græcorum. Inprimis celeberrima erant *Areopagiticum* & *Amphictyonium*, in quibus certus as-

fessorum numerus conspiciebatur. Cætera jam silentio præterimus. Evolvere tamen potest B. Lector *Sigonii libellum de Republ. Athen. edit. Venet.* 1565. Joh. *Meurs. lib. de Areopagit.* Ita Ægyptiorum Synedrium Magnum *Triginta Judicum* erat, teste *Diodoro Siculo l. c.*

III. Numerum hunc confirmat sæpe citatus Diodor. Sicul. lib. 1. pag. 48. his verbis: *Congressi* XXX. *hi viri*. Confer. *Hugo Robinson. l. c.* & *Job. Marsham. in Canon. Chron. pag. m.* 316. edit. *Lips.* Cur autem XXX. tantum electi fuerint & non plures ex his civitatibus, merito quæritur? Quidam putant factum hoc esse ob libros *Mercurii*, in quibus tota politicæ doctrina & Philosophiæ Ægypticæ exstaret. Hi numero XLII. erant, quorum XXXVI. dictorum quinque ordinum virorum, potissimum X. quibus universa sacerdotalis doctrinæ ratio, uti & hieroglyphicorum arcana scientia continebatur, mente tenere obligabantur; ut obortis in Regno difficultatibus dissidiisque, quomodo secundum traditas leges mature iis occurrendum, prompta mente dispicerent. Tenebantur hi Sacerdotes ut X. libros accuratissime memoriæ impressos haberent; & si conjecturare licet; Ex quavis nobilissima urbe *Mempbi*, *Heliopoli* & *Thebis decem* accersebantur, quorum unusquisque unum tantum librum edidicisset, & ex illo expedite responsa dare posset; ita etiam de duabus reliquis sentiendum. Ne itaque fallerent, nec falli possent, ex quavis decem elegerunt, qui simul collecti numerum XXX. explebant, ita ut tres ex uno eodemque libro bene sentire & judicia ferre possent. Verum vix his calculum addere possumus album, cum conjectura tantum nitantur. Probabilior illorum sententia, qui statuunt, XXX. Judices electos esse ad numerum NOMORUM Ægypti, in quos universa Ægyptus teste *Strabone* divisa fuerit, ut ita hi XXX. totius Ægypti statum repræsentarent. Imo uti cap. I. ostendimus in quavis harum trium nobilissimarum civitatum delubra fuisse, ubi quilibet NOMOS curiam propriam habuerit.

IV. Ex his igitur curiis judices eligebantur, qui Synedrium XXX. virorum efficiebant. Hi summum caput sibi constituebant, seu Præsidem doctrina & gravitate morum conspicuum, alios ætate superantem. De hoc *Diodor. lib.* 1. ita scribit: *Congressi hi* XXX. *viri unum ex se ipsis, qui optimus, summum Judicem constituunt, in cujus locum urbs alium Judicem constituit.* Hinc patet, Præsidem quendam seu caput in hoc Synedrio fuisse, uti etiam in aliis Synedriis apud varios populos. Hebræi in Synedrio summum caput seu Pontificem habuisse ex illorum scriptis elucet. Confer *Selden. de Synedriis Hebr.* Druidæ præsidem habebant, uti Cæsar meminit. *Olaus Magnus lib.* 3. *c.* 8. hujus in populo suo mentionem facit. Apud Prussos & Vandalos vocabatur CRIVE, reliqui autem, qui sub illius imperio erant, SIGONOTÆ dicebantur: vid. *Dysburg. p.* 3. *Chron. Pruss. c.* 5. *Waisel. in Chron. Pruss. fol.* 21. Germani quoque tale summum caput agnoscebant referente *Cluver. pag.* 211. Romanis hunc morem usitatum fuisse *Fenestell. lib.* 1. *de Sacerdot. Rom. c.* 8. *Pomp. Lætus lib.* 2. *de sacerdot. Rom. cap.* 9. Ita etiam *Ægyptiis*, teste *Herodot. lib.* 2. *n.* 46. *pag.* 113.

V. Non autem putandum ac si Ægyptiis tantum hæc consuetudo usitata fuerit, quod Judices Sacerdotes fuerint, cum & aliis populis hæc frequens. Ut igitur probemus hanc opinionem, ex *Æliano* testimonium afferemus, qui ita *Hist. Var. lib.* XIV. *cap.* XXXIV. Δικασταὶ δὲ τὸ ἀρχαῖον παρ' Αἰγυπτίοις ἱερεῖς ἦσαν. ἦν δὲ τούτων ἄρχων ὁ πρεσβύτατος, καὶ ἐδίκαζεν ἅπαντας. Ἔδει δὲ αὐτὸν εἶναι δικαιότατον ἀν-

θρω-

θρωπων καὶ ἀρεδίστατον, &c. *Judices apud Ægyptios iidem quondam fuerunt, qui & Sacerdotes. In his Princeps erat maximus natu, & in omnes statuendi jus habebat. Eum omnium hominum esse justissimum & sincerissimum oportebat*. Apud Romanos olim Pontifices suum habuisse collegium & judicia exercuisse, non tantum in rebus sacris, & civilibus, nimis est notum, quam ut probatione egeat. Videatur *Guther. de jure Pontif. lib.* I. *c.* XXIV. & XXXIII. & *lib.* 2. *cap.* I. II. & *seqq.* Imo Virgines Vestales judicia exercuisse constat ex Gutherio, quem vide.

CAPUT V.

De horum Judicum vestitu & victu, & quidem summi Judicis.

I. CUM ergo hi Judices apud Ægyptios Sacerdotes fuerint, facile de vestitu & victu constabit, de quibus in hoc capite acturi sumus. Quod autem Judices certum vestimenti genus habuerint in causa capitis testimoniis probabimus. Prætores apud Romanos Prætextam non mutabant, nisi in causa capitis, uti ex *Valer. Maxim. lib.* IX. patet, qui sic de C. *Licinio* scribit: Consimili impetu mortis *C. Licinius Macer vir Prætorius repetundarum reus, dum sententiæ dicerentur, in Mœnianum conscendit, siquidem cum Marcum Ciceronem, qui id judicium cogebat, prætextam ponentem vidisset*, &c. Posita autem prætexta induebant *Pullam*, quæ in funere frequens. Apud Græcos *Nemei* certaminis *Judices pullatos* sedisse compertum est, quod ii ludi funebres essent. Apud Romanos tamen Prætores in Megalensibus, quorum Judices erant, prætextati sedebant. Dubitationem *Seneca* tollit in I. *de Ira cap.* XVI. cujus hæc sunt: *Itaque etsi perversa induenda Magistratui vestis, & convocanda classico concio est, procedam in tribunal non furens, nec infestus, sed vultu legis*. Quem locum *Muretus* sic explicat: *Prætextati incedebant magistratus; sed cum civem quempiam capitis damnaturi erant, ponebant prætextam, eamque perversam induebant: id est, partem illius floridiorem, ac nitidiorem introrsus ad se vertebant, mœroris significandi gratia*. Confer. *Martin. de Roa Singular. lib.* 3. *pag. m.* 272.

II. Quare ita censemus Magistratus ac Judices in ea veste semper judicasse, in qua forum & urbem inire vulgo solebant: si Reges essent, in veste cultuque regio: si Prætores, si Judices in prætexta, aut alia quapiam usitata, non apud Romanos solum, sed etiam apud Hebræos. Sic extra omnem dubitationis aleam ponimus apud Ægyptios Judices certum quoddam vestimenti genus habuisse, cum jus dicerent. Facile autem conjicere possumus ex vestibus Ægyptiacis Sacerdotibus communibus, quæ lineæ erant, uti ex *Herodoto* probavit celebr. *Braun. de vestit. Sacerdot. lib.* I. *cap.* VI. *pag. m.* 103. *edit. noviss.* Hunc morem plurimi populi retinuerunt, uti Trogil Arnkiel in libello Cymbrische Heyden. Religionem pluribus testimoniis illustrat, quando ita pag. m. 273. disserit: Die heilige Priester-Kleider sind bey den Heyden lange weisse röcke gewesen / von köstlichem Leinwad / mit einem gurtel umbgeben: *Joseph. Laurent. l.* 3. *Polymath. Synop.* 5. Vestes albas gestarunt Gothici Sacerdotes, *Ola. Magn. lib.* 3. *cap.* 8. Germanorum Sacerdotes, Alex. ab Alex. lib. 4. c. 17. Gallorum, *Plin. lib.* XVI. *cap.* 44. Ægyptiorum, *Herod. lib.* 2. *n.* 45. *p.* 113. Syrorum, *Ross. p.* 2. *de relig. Mund. q.* 3. *cap.* 13. *Ursin. vol.* 2. *Analector. Sacr. lib.* 2. *num.* 26. Persarum, *Diogen. Laert. Præf. de vit. Philosoph. p.* 5. *Curt. lib.* 3. *cap.* 13. Græcorum, *Ross. l. d. P.* 4. *q.* 19. *p.* 187. Romanorum, *Fenestell. lib.* I. *de Sacerdot. Rom. cap.* V.

III. Quod Sacerdotes Ægyptiorum linteis vestibus amicti fuerint *Apulej. lib. Metam.* testatur XI. Antistites Sacrorum candido linteamine vestiti erant. Confer. *celeb. Anton. van Dale in lib. de antiquit. ex marmor. edit. Amstel.* 1702. *pag. m.* 168. *seq.* de Sacerdotibus *Isidis* seu magnæ Matris Deum differentem. Inter quos tamen summum Sacerdotem aliter amictum fuisse ex *Luciano* probat *pag. m.* 169. inquiens: Summus autem Sacerdos quotannis alius surrogatur: qui solus purpuream vestem gerit, & aurea tiara redimitur. Unde facile colligere possumus Judices Sacerdotes in Synedrio Ægyptiaco candidis amictos fuisse vestibus; Judicem vero summum seu Præsidem ornamentis quibusdam præditum fuisse. Ille enim de collo, ex aurea catena dependens gestabat ζώδιον τῶν πολυτελῶν λίθων SIGNUM E PRETIOSIS LAPILLIS, cui nomen VERITAS. Audiamus *Ælian. lib.* XIV. *cap.* XXXIV. ita scribentem: Apud Ægyptios olim Judices Sacerdotes erant: qui natu maximus, eorum princeps erat, & in omnes jus dicebat; Εἶχε δὲ καὶ ἄγαλμα περὶ τὸν αὐχένα ἐκ σαπφείρου λίθου, καὶ ἐκαλεῖτο τὸ ἄγαλμα Ἀλήθεια, i. e. Gerebat de collo imaginem ex Sapphiro, & imago illa vocabatur VERITAS. Ex quo *Athanasius Kircher. in Oedip. Ægyptiac. Syntagm.* 2. *fol. m.* 120. *Tom.* I. *edit. Rom.*

Rom. cap. 2. ita recenſet: Is (Judex ſummus) auream catenam ſuæ dignitatis ſignum, variis ornatum lapillis a collo ſuſpenſum, quod Veritatem dicebant, geſtabat. Confer. *Hugo Rabinſon. in Annal. Mundi lib.* 2. *fol. m.* 123. *edit. Londin.*

IV. Idem videtur intellexiſſe *Diod. Sicul. lib.* 1. *cap.* 111. ubi de Judicibus Ægyptiorum differit: Ἐφόροι, inquit, δὲ ἀρχιδικαστὴς περὶ τὸν τράχηλον ἐκ χρυσῆς ἀλύσεως ἠρτημένον ζώδιον τῶν πολυτελῶν λίθων, ὃ προσηγόρευον ἀλήθειαν. *Geſtabat judex ſummus in collo ex aurea catena pendens e lapillis pretioſis ſimulacbrum, cui veritas nomen.* Ex utroque Auctore colligendum eſt, ſimulacrum hoc VERITATIS ex Sapphiro præcipue confectum, aliis pretioſis lapidibus ornatum fuiſſe. Tribunalis, ſeu Synedrii Ægyptiaci imago ex Oſimandis ſepulchro exhibetur, quod ex variis probatis Scriptoribus deſcriptum nobis exhibet Angl. *Eques Johannes Marſham. in Can. Chronolog. Secul.* xv. *pag. m.* 429. *edit. Lipſ.* ita differens: In ultimo pariete duæ ſunt ſtatuæ ſedentes, ex integro ſaxo xxvii. cubitorum; juxta quas ex periſtylio tres ſunt introitus, in domum columnis ſubſtructam, inſtar Odei, cujus ſingula latera duorum plethrorum: in ea multæ ſunt ſtatuæ ligneæ litigatorum, reſpicientium Judices. Illi, in uno parietum ſculpti, ſunt numero xxx. & in medio SUMMUS JUDEX, habens VERITATEM ex collo pendentem, & oculos clauſos, & libros plurimos ſibi adjacentes. Ex quibus clare cognoſcitur, quod Judex ſummus præ aliis Judicibus catena & ſimulacro Veritatis fuerit præditus.

V. Notandum autem quod ſimulacrum hoc dictum ſit Ἀλήθεια VERITAS LXX. Interpretes Ægyptiaco Ἀλήθεια vocabulo Hebræorum *Thummim* exprimunt, innuentes, Moſen, illo Sacerdotis ſummi ornamento, Ægyptios imitatum fuiſſe, ut citatus Angl. *Johannes Marſham. pag. m.* 316. aſſerit. Cui adſtipulatur Angl. *Johann. Spencerus in tract. de Legib. Hebr. ritualib. part.* 2. *lib.* 3. *cap.* IV. *diſſert.* VII. *pag. m.* 388. 389. *edit. Hagæ-Com.* 1686. qui multis argumentis probare conatur, hoc Pontificis Ægyptiaci ſimulacrum idem eſſe ac apud Hebræos Pontificis *Urim* & *Thummim*. Quo reſpexerunt quidam doctiſſimi Interpretes, qui אורים ותומים Urim & Thummim per δήλωσιν καὶ ἀλήθειαν doctrinam & veritatem reddiderunt, ita *Vulgatus* & *Hieronymus* expoſuerunt, & *Chryſoſtom. Orat.* IV. *contra Judæos*, δήλωσιν καὶ ἀλήθειαν explicat. Hoc ſenſu optime cum pectorali ſummi Sacerdotis Hebræorum conveniret illa torques, quam habebat circa collum Sacerdos Aegyptiorum, cujus imago aut lapides pretioſi, aut etiam Sapphirina imago dicitur Ἀλήθεια VERITAS, uti annotavimus paulo ante. Verum antequam ad refutationem opinionis falſiſſimæ *Spenceri* & Marshamii progrediamur, ſententiam clar. *Martini Mauritii* in medium producemus, quam in *libr. de ſortitione Veter. Hebræor. pag. m.* 237. *ſeqq. edit. Baſil.* adduxit, quæ ſequentibus verbis ita exprimitur.

VI. Tradunt rerum antiquarum ſcriptores Diodor. Sicul. & Aelianus, *Judices* Aegyptiorum antiquitus geſſiſſe in pectore de collo pendentem bullam quandam ex pretioſis gemmis confectam, quam vocabant *imaginem Veritatis* ſeu *Veritatem*; eamque pro tribunali ſedentes partibus litigantibus applicaſſe, atque ſic veritatem ſeu juſtitiam fuiſſe manifeſtam. Ejuſmodi Judex erat *Moſes* quoque, in omni Aegyptiorum ſapientia educatus: ergo & ipſe hujuſmodi imaginem ex avito inſtituto geſtavit in pectore, tunc inprimis ea uſus, quando inter partes litigantes jus erat ei dicendum: tum enim accedebant illum, ut & alii, qui conſilium in rebus gravibus a Deo petebant, *Exod.* XVIII. 15. erat autem tunc temporis apud Aegyptios alioſque Orientales conſuetum, ut qui Judex erat, eſſet ſimul Sacerdos. Poſtea vero quam *Iſraelitæ* ex *Aegypto* erant liberati, Deus plurimos ritus priſcos immutavit, proprium & ſibi acceptum cultum inſtaurans: tum & hoc factum, ut duo officia, judiciale & Sacerdotale in duos diſtinguerentur ordines, inque duas diſtribuerentur perſonas, *Moſen* & *Aaronem*; quorum ille retinebat officium forenſe, hic fungeretur ſacro; quapropter huic etiam inſignia ſummi Sacerdotii fuerunt permiſſa. *Exod.* XXVIII. 30. *Intra pectorale immittas Urim & Thummim, ut ſint ſuper corde Aaronis*, q. d. in poſtremum *Urim* & *Thummim* in *Aaronis* & cujuſvis ſuccedentis Pontificis pectorale geſtentur, quæ hactenus in tuo, Moſe, pectore fuerunt. Ubi obſervandum, quod *Exod.* XXVIII. dicitur: Et indas in pectorale *Urim* & *Thummim*, *Levit.* VIII. 8. dici ita: Et induit *Moſes Aaroni* pectorale, & in pectorale indidit *Urim* & *Thummim*: erat enim pectorale duplicatum, *Exod.* XXVIII. 16.

VII. Moſes ergo *Urim* & *Thummim*, oraculi divini inſtrumentum, de ſuo pectore tranſplantavit in pectus *Aaronis*. Divinum vero hoc oraculum reſponſa dabat externo ſplendore gemmarum, quem & in-

& interius antiquum *Urim* & *Thummim* & exterius pectorale novum Aaronicum virtute divina fundebat: erant enim hæ gemmæ pectorales quaſi novum *Urim* & *Thummim*, aut cum veteri *Moſaico* coalitum in unum, ut tam gemmæ veteris *Urim* & *Thummim*, quam gemmæ Aaronici pectoralis collucescerent ad aperiendam veritatem: a quo ſplendore ſimul & munere ejus vocatur *Urim* & *Thummim*, i. e. lucentia & recta, q. d. ſi lucent, recta quoque ſunt, quomodo ſæpe in S. Scriptura conjungitur *Lux* & *Veritas*; conf. *Pſalm.* XLIII. 3. Si cauſa aliqua inter partes controverſa & judicio humano imperſcrutabilis ad oraculum hoc deferebatur, ſplendore vel emiſſo vel denegato, bonitatem vel malitiam cauſæ denotabat. Confer. 1. *Sam.* XXVIII. 6. Sic in reddendis oraculis ſplendor Urim & Thummim certiſſimum erat & gratiæ divinæ & dati reſponſi indicium. Denique concludit his verbis: Quæ ſententia quanquam a nemine hactenus, quantum novi, quoad ſubſtantiam † *Urim* & *Thummim* ſit aſſerta, quia tamen & ipſi S. Hiſtoriæ, & veterum Judicum Aegyptiorum ritibus ſit conformis, ita mentem meam occupavit, ut vix credam quicquam ſolidi contra eam poſſe efformari. Huc uſque *Mauritius*.

VIII. Hanc quidem Cl. *Mauritii* ſententiam defendit doctiſſimus filius ſub præſidio plur. *Reverendi Maji Fautoris noſtri æſtumatiſſimi Giſſ.* 1696. cujus argumenta etiam proferemus. Inſcribitur Diſputatio illa de *imagine Veritatis fatidica* & *Juridica*, ubi §. 1. ſignificat, quid per imaginem veritatis fatidicam intellectum velit, ſeipſum ſimul explicat, quod maxime quidem Hebræorum Urim & Thummim indicetur; ſed ſimul quoque id oraculi divini inſtrumentum, quod ipſum hoc Aaronicum præceſſit & ab Auctoribus vulgo *Imago Veritatis* vel *Veritas* nuncupari conſueverit. Et paucis lineolis interjectis dicit: Revera enim Hebræorum *Urim* & *Thummim* nihil aliud erat uſu ſuo, quam imago veritatis, qua Deus veritatem cauſarum inter litigantes partes & certitudinem futurorum eventuum arcanarumque rerum, pondus habentium, notitiam, gratioſe populo ſuo manifeſtabat. §. IV. hoc theorema ponit: Cultus Iſraeliticus & ante & poſt Exitum ex Aegypto plurima habuit communia cum cultu Aegyptiorum. Hoc theorema probare conatur, quia multa Aegyptii a Patriarchis habuiſſent; uno aſſerit, quod cultus Iſraeliticus in deſerto reſtauratus multa communia habuerit & retinuerit ex cultu Aegyptiaco; ubi tamen *Spenceri* ſententiam rejicit tanquam duram; attamen in ſequentibus verbis defendit, quod plurima in reſtauratione cultus *Moſaici* retenta, quæ Aegyptii vel Iſraelitæ in Aegypto commorantes obſervaſſent, uti *Spencerus* de legibus Hebr. probaſſet, hac tamen limitatione addita, quod neceſſe non ſit dicere, Deum ex Idololatrico cultu in ſuum verum tranſtuliſſe; dari enim tertium, nimirum, Deum ea quæ Ægyptii ex Veteris ſeu Patriarchalis Eccleſiæ inſtitutis bona adhuc habuerunt, & retinuiſſe, & nova lege reſtituiſſe, Idololatricis ceremoniis exterminatis.

IX. Verum ut ad hæc pace viri docti reſpondeamus, haud calculum album addimus aſſertioni *Imaginem fatidicam Ægyptiorum* fuiſſe *Urim & Thummim*, & longe præceſſiſſe *Aaronis Urim & Thummim*; quod veritati conſentaneum non videtur. Nam *Urim & Thummim* non a ירה *docere &* אמן *verum eſt*, derivantur; ſed ab אור & תם *luce & perfecto*. Optime ergo *Luther*. Licht und recht reddidit. Audiamus ea quæ *Excell. & acutiſſimus Hillerus Profeſſ. O. L. in hac Alma famigeratiſſimus Fautor noſter æſtumatiſſimus in ſuo tract. de Gemmis duodecim in Pectorali Pontificis Hebræorum pag. m. 60. edit. Tubing. 1698.* adduxit: Splendor gemmarum vocatur אש eſch vel אשתא eſchtha Chaldaico effatu, vel אורים *Urim*, quæ dictiones *ignem* denotant, hinc & ipſum pectorale propter gemmas ſuas dictum Urim vetummim, ignes & perfectiones, id eſt, natura & artificio perfecti ignes. Cadit igitur ſententia ex etymo allata, qua putat תמים veritatem ſignificare. Nec firmo ſtat talo §. 2. quo hoc theorema conſpicitur, ubi ſtatuit, Ægyptios præ cæteris Orbis populis laudem ſcientiarum habuiſſe, quam multis verbis probare vult; cui adjungit §. 3. ubi hoc theorema extat, quod Aegyptii ſapientiam celebratam habuerint a ſanctis Patriarchis. Hæc ſane ſi accuratius examinaverimus, plane contrarium cum celeberrimis viris, *Braunio*, *Wormio*, aliiſque ſtatuimus, quorum teſtimonia paulo poſt publice dabimus. Quæritur itaque, quænam illa ſapientia Ægyptiorum fuerit, quam jactitent profani Scriptores? Ad quam reſpondemus, Aſtrologicam ſcientiam fuiſſe, ab Aegyptiis cultam, uti tradunt hiſtorieorum plurimi, & ipſe Athanaſius Kircher, in Oedip. Aegyptiaco hanc ipſis maxima laude tribuit.

X. Sed quam infantes verba ſunt doctiſſimi *Wormii pag. m.* 94. *lib.* 1. *antiq.* cot-

corrupt. in cælestium motuum observatione fuerint Aegyptii Chaldæique fere omnes, nemo in his sacris mediocriter versatus ignorare potest. Hanc ignorantiam itaque sequentibus verbis ita probat: En quam motuum cælestium periti, stellarum in Occidentem motum non deprehenderant, ideo octavam sphæram primum mobile opinabantur, Solem cæterasque planetas iu excentricis moveri nesciebant. Hinc ab uno æquinoctio ad alterum spatium æquale definiebant, idque non ex speciali observatione, sed ex solstitiorum computatione. Vid. *Johann. Morin. in epist. ad Vendelin.* Hanc Aegyptiorum inscitiam considerans vetustissimus Orphicorum auctor, non potuit non quin eos præ Abrahamo contemneret, quem solum fere Astrologum vocare dignatus est, & quidem apud *Clement. Alexandrin. Strom. lib. 2. & Euseb. lib. 3. Præparat. Evangel.* hisce verbis:

Οὐ γάρ κεν τις ἴδοι θνητῶν μερόπων κραίνοντα
Εἰ μὴ μουνογενής τις ἀπόῤῥωξ φύλου ἄνωθεν
Χαλδαίων, ἴδρις γὰρ ἔην ἄστροιο πορείης
Καὶ σφαίρης, κίνημ' ἀμφὶ χθόνα ὡς περιτέλλει
Κυκλοτερὲς, ἐν ἴσῳ τε μετὰ σφέτερον κνώδακα.

Nemo illum novit mortalia cuncta regentem
Unicus ille nisi Chaldæo sanguine cretus
Norat enim solis qua se astrum lege rotaret
Et circum terram magnus se volveret orbis
Æqualisque teresque intus sita circumplectens.

Nullum autem alium his significari asserit prælaudatus *Wormius*, quam *Abrahamum*, id quod variis testimoniis *pag. 95.* illustrat. Hinc constat, Ægyptios non tanta scientia præditos fuisse, ut vulgo putatur.

XI. Quod ad theorema secundum §. 3. adductum attinet, ubi asseritur, quod Ægyptii a Patriarchis scientiam hauserint, id quod iterum probabile videtur. Aut enim ab Abrahamo didicerunt, aut ab alio. Jam autem constat, ante Abrahamum nullum ejusmodi institutum viguisse in Ægypto. Ergo sibi ipsi contradicit, quod ab Ægyptiis hauserint Hebræi. Ita etiam cadit tertium theorema affirmans: Cultum Israeliticum ante & post exitum ex Ægypto plurima communia habuisse cum cultu Ægyptiorum, quod negamus cum celeberrimo *Braunio*, qui in *Select. Sacr. lib. v. Exercitat. 1. pag. m. 580. 581.* in hæc erumpit verba: *Turpissime itaque delirant hodie non minus, quam simplicius olim, quicunque affirmant, Hebræos & Circumcisionem, & Pascha, & Templa, & Sacerdotia, & Sacrificia, & Sacerdotes, & Vestes albas lineas, & Pectorale, Urim & Thummim, & Gemmas, & Tintinnabula, & Arcam & Cherubim, omnesque ritus, & religionem, & leges didicisse ab Ægyptiorum ritibus, sistris, vestibus xilinis albis, lapide Sapphiro,* ἀληθείᾳ, *ex eorum cista, & Teraphim, & imagunculis, aliisque superstitionis & Idololatriæ instrumentis atque ritibus; Cum certissimum sit, ipsos Ægyptios suorum pleraque per Cacozeliam ab Hebræis habuisse, & religionem, & ritus, & leges quamvis corruptissime, omnibusque etiam sanctissimis rebus in superstitionem versis.* Et quamvis Ægyptiorum sapientia apud reliquos populos maxime fuerit decantata, ut etiam *Stephan. Act. VII.* dixerit: *Mosen* edoctum fuisse in omnibus scientiis *Ægyptiorum*, inde tamen probari non potest, Priscos Hebræos sapientiam didicisse ab *Aegyptiis*. Nam & ipsi Hebræi tempore Mosis, Aegyptii dicti sunt; & *Aegyptii* sapientiam, quam profitebantur & quam docuerunt, ab *Abrahamo* illiusque nepotibus didicerant.

XII. Ita & alia, quæ in dicta Dissertatione continentur, recensere possemus, si prolixi esse vellemus. Hoc tamen intactum linquere non possumus, quod §. VI. cum *Spencero* unum inflet cornu, qui *Aeliani* & *Diodori* testimonia infallibilia æstimat, cujus vestigia duo docti viri presserunt, arbitrantes *Aeliani* & *Diodori* autoritatem tantam esse, ut ulteriori probatione opus non habeant. Verum quam labili fundamento nitantur hi cum Spencero pluribus ad oculum demonstrarunt victiri doctissimi, inter quos referendi sunt plur. Reverend. Vir. D. *Johann. Frideric. Mayer. S. R. M. Sueciæ Consiliar. in Dissert. Theolog. Kilon. habita 1700. de* Λόγῳ, *pag. m. 28. 29.* ubi hæc leguntur verba, quæ huc adscribere non pigebit: Nemo divino huic oraculo majorem intulit injuriam, quam *D. Johannes Spencerus*, & paucis interjectis scribit: in quo illi adstipulatur *Johannes Marsham. in Canon. Chron.* Hunc errorem data opera refutarunt *Hermann. Witsius de Ægyptiorum sacrorum cum Hebraic. collatione. Christian. Worm. lib. 1. de corrupt. antiquit. Hebr. apud Tacit. & Martial. vestigiis. Salomon Tillius in Atrio Gentium. Johannes vander Wayen in Var.* Sa-

Sacris, & speciatim de Urim & Thummim sententiam *Philipp. Ribeudealdus Cabilonensis* peculiari Tractatu, qui Aegyptiorum ἀλήθειαν ex professo rejecit, quod cum Hebræorum Urim & Thummim convenientiam habuerit. Vid. Excell. *Otho Professor Marpurgens. Amicus noster colendus in Diss. de Urim & Thummim*; quare benevolum lectorem ad illos remittimus. Imo apud alios moris quoque fuit, quod Sacerdotes fœminæ de collo imagines suspensas habuerint, uti ex effigie ex *Sponio* retulit *celebr. Anton. van Dale in antiquit. pag. m.* 142. *edit. Amstel.* cujus rei imaginem hoc loco damus.

XIII. Ad victum quod attinet, ille dabatur a Regibus Judicibus, ita tamen ut summo Judici opulentior daretur quam aliis. Vid. *Athanas. Kircher. Oedip. Ægypt. fol.* 120. *Syntag.* 2. qui hæc ex *Diodoro Siculo* retulit. Confer. Hugo *Robinson. in Annal. Mund.* loco supra citato. Verum hic non diu hærebimus, sed ad alia magis necessaria nos conferemus.

C A P U T VI.

De modo agendi in hoc Synedrio.

I. CŒptis Judiciis ac signo veritatis a Principe Judicum proposito, omnibusque legibus, quæ octo libris continebantur, in medio eorum constitutis, *disceptationes* incipiebant. Vid. *Ælian. Var.* XIV. *c.* 34. Sciendum autem est, quid per τὸ agere intellectum velimus, tunc respondemus, quod agere actionem apud Ulpian. *l. non solum* 39. §. 1. est in judicio proponere. Judicium vero definitur ab Aristotele disceptatio de justo & injusto. In disceptatione de justo & injusto necesse est tres esse personas: duas, quæ inter se disceptent, & tertiam, cujus beneficio disceptatio finem consequatur, nimirum ut in lucem producatur veritas. Hinc judicium, quatenus sumitur pro eo quod simile est conventioni seu contractui, potest definiri societas disceptiva de eo quod justum vel injustum est, quæ constat ex tribus personis, actore conquerente de injusto, *reo*, qui actori respondet, & judice lites dirimente & quid justum vel injustum sit pronunciante.

II. *Actor* is est, qui querelam in Judicio proponit. Ut vero hic admittatur, & ut bene disceptationem suam informet, instructus esse debet actione aliqua. Est autem hic actio jus seu facultas jure competens persequendi in Judicio, quod sibi debetur. Et omnis actio fundata est in Syllogismo, cujus medium concludendi est damnum illatum. Conclusio vero continet modum illud damnum corrigendi. Corrigere autem est ei qui plus habet detrahere, & addere ei qui damnum perpessus est. Ex his patet, nemini actionem competere, nisi læsionem aliquam allegare possit. Læsio autem in eo posita est, quod cum quis habeat jus, destituatur exercitio. Ita quoque in Synedrio coram Judicibus hoc modo actio instituebatur, ut duæ personæ coram Judice litigarent, quarum una *actor*, altera *reus* erat. Verum modus agendi hic erat.

III. Mos erat accusatorem ea, in quibus alium accusabat, modumque patratæ injuriæ aut damni facti, quanti eam æstimaret, scribere, *Reo* tempus dabatur rescribendi ad singula, quibus aut se id non fecisse, aut recte fecisse vel purgando aut injuriam, vel damnum minoris æstimando protestabatur. Scribere igitur hic erat in judicio provocare. Unde in rem scriptæ actiones exceptionesque appellantur, quæ generaliter in rem proponuntur & adversus possessorem dantur, quanquam ex certæ personæ facto oriantur. Si igitur quis injuria ab altero affectus vel damnum ipsi illatum erat, tunc scribere vel æstimare poterat damnum vel injuriam & lædentem accusare. Damnum autem est omne malum, quod quis præter voluntatem patitur & pecunia æstimari potest. Nam quod pecunia æstimari nequit, nec in correctionem venire potest: nihil enim habemus, quod damnum vel lucrum æstimare possit præter pecuniam, utpote quæ est commu-

nis mensura omnium rerum, quæ in commutationem veniunt. Hinc si *bona inæstimabilia*, veluti *pudicitia*, *vita*, *valetudo & integritas membrorum liberi hominis* amissa sint, correctio fieri nequit; sed tunc vitiositas potius puniri solet.

IV. Accusatione hoc modo facta, *reo* rescribere permissum erat ad singula vel *exceptione*, vel *negatione*, vel *diminutione*. Cum enim intentio *actoris* sit nihil aliud, quam conclusio Syllogismi, in quo fundatam actionem esse tradit, contineatque conclusio illa modum corrigendi, quem *actor* vult a *judice* adhibendum esse, quo injustum, quod se putat perpessum esse, corrigatur. Vocamus hanc intentionem *postulationem*, quia solebat apud *Romanos Actor*, comparente in judicio *Reo*, suam actionem prius edere, ac deinde desiderium suum exponere, vel alterius desiderio contradicere. Hic *Reo* in Synedrio Ægyptiaco tempus dabatur ad singula scriptis respondere vel excipiendo, vel negando, vel factum minoris pretii æstimando, vel seipsum purgando. Hoc facto rursus *accusatori Reoque* invicem locus erat. Ita his auditis litigatoribus, cum judices de controversia quæsivissent, princeps *signo veritatis* in partem veriorem verso, sententiam ferebat. Bene modum agendi in Synedrio hoc expressit Anglus *Hugo Robinsonius* in *Annal. Mundi lib.* 2. *fol. m.* 123. *edit. Londin.* his verbis: *Actor & crimen, & facti modum & damni æstimationem scripto exhibebat. REUS criminationibus libello scriptam opponebat defensionem. Vel enim negabat, vel non concedebat peccatum, vel minori pœna dignum excusabat. Bis uterque auditus est, data respondendi mora. Tum collatis judicum sententiis, alteri litigantium Veritatis tradebatur, Victoriæ jam, signum. Scriptis Ægyptii nudam rei veritatem citius expediri posse, quam orationibus putabant & voce viva. Causidicorum enim artibus, multum juri caliginis offundi, judicibus ipsis fucum fieri aliquando & fraudem.*

CAPUT VII.

De Lege & pœna perjurii.

I. HIS ita prælibatis, haud alienum ab instituto judicamus, si antiquas Ægyptiorum leges, de quibus in hoc Synedrio actum, in medium proferamus, quo cognoscamus, quam convenientiam cum aliis legibus habeant. Inter has sit prima ex *Diodoro Sicul. lib.* 1. *cap.* VI.

PERJURI MORTE MULTANTUR.

Ratio additur, quia *pietatem* in Deos violabant, & *fidem*, maximum societatis humanæ vinculum. Duplici ergo scelere tenebantur in Deum & in homines. Ut igitur clarius res pateat, videbimus, quam sancta apud Ægyptios juramenta fuerint. Sane *Ægyptiis*, referente *Grotio lib.* 2. *de jur. Belli & Pac. p. m.* 247. *ex Diodoro*, Jusjurandum μεγίστη παρ' ἀνθρώποις πίστις, *maxima fides hominibus inter se*; quare omnem moverunt lapidem, ut juramentum stricte servarent. Hinc magnum apud *Ægyptios* & solenne juramentum erat per *Osirin*, qui maximus illorum habebatur Deus, uti variis in locis ostendit *Selden. de diis Syris. Confer. Elias Sched. de Diis German. pag. m.* 94. *Marsham. Canon. Chron. pag. m.* 32. *edit. Lips. Herman. Witsi. in Ægypt. pag.* 65. Hunc magnis honoribus afficiebant, & nefas esse ducebant JURAMENTUM per OSIRIN factum violabile futurum, quare Scholiastes Lycophronis, ὁ μέγας ὅρκος τοῖς Αἰγυπτίοις ἐπιγχώριος μὰ τὸν Ὄσιριν. Vid. *Tract. nostr. de jurament. pag.* 12. Cum Ægyptii quoque Reges suos ut Deos colerent, per vitam Regum jurabant, quod in Ægypto magnum fuisse jurisjurandum asserit Henricus *Ainswworthius Comment. in Genes. fol. m.* 148. *edit. Londin.* his verbis: *And so swveare by the Kingslife was a great Oath in Ægypt.*

II. Jusjurandum itaque dictum velut *Jovis jurandum*, uti ex libello de Deo Socratis observavit *Apulejus*, ex quo excellent. *Andreas Adam Hochstetter. Fautor noster æstumatissimus in Dissert. de Juramentis* recenset: prodiit *Tubingæ* 1702. Confer. huc *Johann. Henric. Meibom. illustrat. ad Hippocratis jusjurandum edit. Lugd. Batav.* 1643. *cap.* 2. *pag. m.* 15. qui *Cicer. lib.* 3. *de Offic. Turneb. Adversar. lib.* VI. *cap.* XVII. *Lips. lib.* 1. *Elector. cap.* 18. adducit. Græci Ὅρκον dicunt. Vid. *Francisc. Rous Archæolog. Attic. lib.* 6. *cap.* IV. *edit. Oxon.* Ὅρκον quidem *Eustathius* refert veteres censuisse dictum ἀπὸ τοῦ ὅρου seu *limite*, quod ὁρίζωσίν τι ὁμολογητικῶς ὀμνύοντες, *determinent aliquid qui definitive jurant*. Ipse vero ἀπὸ τοῦ ἕργειν, quod est *cogere*, derivat, aut quia is, qui jurat, καθείργνυταί πως οἷς ὁμολογεῖ, *coercetur quasi aut compellitur ad ea præstanda, quæ jurando adfirmat*. Alii ἀπὸ τοῦ ἀρκεῖν deducunt, i. e. *sufficere*, quod litibus finiendis sufficiat, maximumque sit earum expediendarum remedium, ut Gajus JC. vocat L. 1. D. de jurejurando, & sit πάσης

ἀπ-

ἀντιλογίας πέρας εἰς βεβαίωσιν, finis omnis controversiæ ad certitudinem, ut cum *Paulo* ex *Epist.* ad Hebr. c. VI. loquamus. Sive *ἀπὸ τοῦ ἀρκεῖν*, quod est *βοηθεῖν juvare*, ut notat Auctor Etymolog. *ὥσπερ γὰρ βοηθήματι αὐτῷ χρῶνται οἱ ἀδικούμενοι*: pro remedio eo utuntur, qui injuriosi sunt in alios. *Guilielm. Stuck. lib. de sacrif. Gentil. fol.* 91. *ὅρκον* dici putat, quasi *Orcum*, quod jurisjurandi violatores ad *Orcum* sint detrudendi.

III. Quoniam autem in juramentis res cum Deo est, & nullum vinculum ad adstringendam fidem jurejurando inter mortales arctius habetur, vix ulla unquam gens extitit, quæ non singulari cum reverentia ad jurandum accesserit; hinc *Aristoteles* naturam juramenti describens lib. *Rhetor. ad Alexand. cap.* XVIII. in hæc prorumpit verba: *Ὅρκον εἶναι μετὰ θείας παραλήψεως φάσιν ἀναπόδεικτον*, *Jusjurandum esse cum veneratione divina assertionem, quæ demonstratione non indigeat*. Paulo aliter eam effert, & quasi explicat *Clemens Alexandrinus Strom. lib.* VII. & juramentum ait esse *ὁμολογίαν καθοριστικὴν μετὰ προσπαραλήψεως θείας*, *adsertionem definitivam cum divina veneratione*. Nec aliud vult illa *Ciceronis* definitio, quæ habetur *lib.* III. *Offic.* quod sit *affirmatio religiosa Deo adhibito teste*. Unde *Philo lib. de Decalog.* jusjurandum vocat testimonium Dei de rebus dubiis. Ea causa etiam *Paulus* JC. jusjurandum *religionem* dixit, *Lib.* 24. *D. de jurant.* Idque ut *Lactant. lib.* IV. *cap.* XXIV. voluit, quod jurejurando mens jurantis ligetur & religetur: seu potius, quod juramentum jurantem religione obstringat, h. e. conscientiæ scrupulum moveat, ob Numinis contestationem adhibitam.

IV. Cum ergo juramentum sit res religiosa, graviter hi peccant, qui *perjurium* committunt. Nam pietatem in Deos violant & fidem maximum humanæ societatis vinculum frangunt; quare jure meritoque *Ægyptii* PERJUROS morte dignos judicarunt. Non solum autem Ægyptii, sed etiam alii populi, quorum testimonia in medium proferemus. *Maimonides in lib. de juramentis cap.* XII. hæc refert: Tametsi vani vel falsi juramenti reus, flagellationis pœnam luat, & qui de deposito vel testimonio pejeravit, sacrificium offerat; non tamen iis omnimode juramenti talis iniquitas condonatur, q. d. *Non dimittet Deus impunitum*, *Exod.* XX. 7. Ad quæ verba & sequentia Cl. *Joh. Frederic. Mieg. Theol. quondam Doctor & Professor Heidelberg. in annotat.* ita commentatur: Merentur hic apponi, quæ de vani falsique juramenti gravitate duo insignes Commentatores, *R. Bechai* & *Aben-Ezra* ad *Exod.* annotarunt. Prioris verba hæc sunt: Fundamentum prohibiti juramenti vani & falsi, quod ipsam fundamentalem veritatem subvertat, sitque fidei abnegatio; sive enim Pentateuchus a jurante manu teneatur, sive non, habetur, ac si abnegaret legem & eum, qui dedit ipsam, Deum benedictum; Ejus enim verba æquipollent hisce; Quam certe Deus est veritas; tam certe sunt vera verba mea; quæ si adeo falsa sint, est ac si Deum falsitatis redargueret. Posterior autem ita: Mos obtinet hodieque inter *Ægyptios*, ut qui per vitam Regis juravit, nec servat juramentum, MORTE AFFICIATUR, nec vitæ gratiam vel tanto auri pondere, quantus est ipse, redimere queat; siquidem Regem publice sprevit: Quod si fiat propter Regem terrenum, cujus principium vanitas, regnum vanitas, finis vanitas, quanto infinities æquius est, in juramenti divini Numinis Venerationem observari.

V. Videmus etiam quod *Saul Jonathanem* filium suum hoc ipso nomine morte afficere voluerit, quod non observasset juramentum, 1. *Sam.* XIV. 27. Et tamen *Jonathan* non proterve, sed ex ignorantia id fecerat; Unde addiscimus, PERJURUM MORTIS reum esse, æque ac eos, qui capitali supplicio in foro afficiuntur: quandoquidem & Scriptura illud peccato adulterii æquat, utpote de quo æque ac hodie dicitur: לא ינקה *Proverb.* VI. Ideo & Deus propter violatum a *Saule* juramentum Gibeonitis præstitum famem in terram immisit. Summa in Decalogo nullum est præceptum, quod promissionem annexam habeat, præter illud de honorandis parentibus; nullum quod comminationem, præter illud de Idololatria & juramento falso. Græci si hominem pessima nota exprimere vellent, vocabant eum *ἐπίορκον*, qui *perjurus* est. Vid. *Francisc. Rous in Archæolog. Attic. lib.* VI. *cap.* VII. *pag. m.* 288. *edit. Oxon.* Pessimum igitur æstimabant Græci *perjurum* & gravissima pœna dignum, nam perjurio ipsos Deos sibi infestos facere asserit *Ælian. Var. lib.* XIV. *cap.* 2. *pag.* 719. *edit. Argentor.* Plato de Legib. lib. XI. talem fert legem: *Nemo Diis invocatis mendacium dicat aut decipiat, aut adulterare verbo, vel re quicquam audeat, nisi Deo velit odio esse. Cui quidem odio est, qui falso jurans, Deos parvi pendit*. Et paucis interjectis: *Quicunque in foro aliquid adulterat, mentitur certe & decipit, Diisque* ad-

advocatis adversus rerum venalium Curatores eorumque jura pejerat. Qua certe in re nec homines veretur, nec Deos colit, addito sanctissimo monito: *Æquum profecto est nomina Deorum non facile inquinare, nec ea huc atque illuc devolvere: sed omnia, quæ ad Deos pertinent, pure casteque servare*.

VI. Atque hinc ista jurisjurandi religio, quo, ut *Cicero de Offic.* 1. de popularibus suis loquens, ait, *nullum vinculum ad adstringendam fidem Majores nostri arctius esse voluerunt*. Merito enim impium videbatur, violare, quod Deo teste promiseris, ejusque nominis sanctitate ad alios decipiendos abuti. Ideoque non postremam eam Deorum curam judicabant, inspicere, quæ cuique in servandis juramentis religio, aut negligendis impietas, suamque in istos iram atrocissimis pœnis effundere, qui, dum jurejurando sese obstringerent, Deos non testes minus, ac si fallerent, vindices invocaverant. Inde Jupiter *juramentorum Præses* ab *Euripide in Medea Act.* 1. & *jurisjurandi Inspector* a *Sophocle* 1. *Trach.* v. 1195. appellatur. Hinc *Horcius Jupiter* dictus & apud Sophoclem l. c. Ἐπώμοτος seu ὅρκυ ἐγγυητὴς seu sponsor dicitur, uti explicat *Suidas*, aut τῦ ὅρκυ ἔφορος, ut habet Scholiastes *Thucydidis Hist. lib.* 1. Videturque idem fuisse, quem *Romani* vocabant Δία πίστιον & DIVUM FIDIUM, cui easdem partes resignabant. Erat olim *Jovis Horcii* signum in Olympiæ curia, specie maxime formidanda, utraque manu fulmen tenens, ante cujus pedes tabula visebatur ænea, cum incisis elegis, quibus a *perjurio* deterrebantur homines, ut auctor est *Pausan. in Eliac.* Confer. *Francisc. Rous in Archæolog. Attic. lib.* VI. *cap.* VII. *pag. m.* 289. *edit. Oxon.*

VII. Jurisjurandi contemtam religionem Deum ultorem habere censuit Alexander Imperator *l.* 2. *c. de reb. credit. & jurejur.* Quo respiciens *Pindarus Olymp. Od.* 2.

> —— —— παρὰ μὲν τιμίοις
> Θεῶν οἵτινες ἔχαι-
> ρον εὐορκίαις,
> Ἄδακρυν νέμονται
> Αἰῶνα τοὶ δὲ ἀπροσόρα-
> τον ὀκχέοντι πόνον.
> —— —— *apud honoratos*
> *Deos illi qui gaude-*
> *bant fidelitate in jurejurando*
> *Illachrymabili fruuntur*
> *Ævo: alii autem visu horren-*
> *dum tolerant cruciatum.*

Imo perjurium tantum crimen judicarunt, ut crediderint pœnam in posteros quoque transmitti. Vid. *Hugo Grot. de jure B. & P. lib.* 2. *cap.* 13. *num.* 1. Pariter Jovem Horcium *perjuria* vindicare, veteres putarunt, quanquam horum vindictam *Hesiodus* ἐν Ἔργοις *Erynnibus* transscribat, easque ὅρκυ τιννυμένας, seu PERJURII vindices vocet: quæ *Homero* etiam *Illiad.* Τ. sunt:

> —— —— αἵθ' ὑπὸ γαῖαν
> Ἀνθρώπυς τίνυνται, ὅ τις κ' ἐπίορκον ὀμόσσῃ.
> —— —— *quæ tellure sub ima*
> *Castigant meritis hominum perjuria pœnis.*

Imo refert Anglus *Francisc. Rous in Archæolog. Attic. lib.* VI. *cap.* VII. *pag. m.* 289. quod quidam fontes prope aliquod templum fuerint, qui *Perjurium* vindicassent. Verba ejus hæc sunt: *I have read that in a Temple at Paliee a City in Cicily, there were certain Cratenes or fonts, out of which there rose sometimes flames, and sometimes hot boyling water: and that thither people used to resort from other places, for deciding of Controversies by taking an oath. For if any one swore false near those fonts, he was presently strucken blind, or lame, or dead in the place.*

VIII. Cum ergo Jusjurandum ad religionem pertineat; itaque Deus non vult ut quisquam perjuraret in nomine suo, *Levit.* XIX. 12. *Matth.* V. Lex *Platonis* est *de Legib.* 12. ut paucissimis jurare liceat. Est & apud *Ciceronem* illa: *Perjurii* pœna divina, exitium: humana dedecus esto, 2. *de Legib.* Ac tametsi leges civitatis esse contemptæ videantur: tamen quod jurisjurandi contemtio Deum ultorem habeat, ideoque nec periculum corporis, nec majestatis pœnam inducat: qui in Deum peccant, etiam Principum legibus puniendi sunt, *lib.* 1. *Codic. tit.* 1. Fundamenta & rationes hujus sunt istæ, quia I. jusjurandum est affirmatio religiosa, neque ullum vinculum est ad distinguendam fidem hoc arctius, uti ex *Cicerone* adduximus. II. Qui falsum jurat, ipsum Deum contemnit: contemtus autem Numinis divini puniendus, *Plato* 1. *de Legib.* III. Improbus & impudens talis merito judicatur: quia coram se majoribus mentitur, *Plato* ibidem. IV. Talis enim fidem inter homines tollit: quia maximum vinculum societatis humanæ jusjurandum, *Diodor. lib.* 1. *c.* 6. Ideoque Ægyptii capite perjuros mulctarunt. Censores quoque Romæ de nulla re magis

gis & ſeverius, quam de jurejurando judicare ſunt ſoliti, *Alexander ab Alexand. lib.* III. *cap.* 13.

IX. Extra omnem dubitationis aleam hinc ponimus, quod *Perjurium* militet contra omne jus *divinum & humanum*. Contra *divinum*, cum Lex Exod. XX. & Levit. XIX. expreſſe perjurium prohibeat. Contra jus humanum, decreta decretalia & Leges, uti argumentis plurimis probat *Pepin. in tract. de deſtruct. Niniv. pag. m.* 139. 140. Quare etiam a Magiſtratu tanquam atrox blaſphemia puniri deberet. An autem hodie Perjurii ſufficiens ſit pœna juxta leges noſtras, qua infames redduntur, uti *Jodoc. Dambouder. in praxi criminal. pag. m.* 109. *edit. Antverp.* 1562. vult, & Leges XII. *Tabular.* jubent, valde dubitatur, cum nulla ſit proportio inter crimen & pœnam; & Deus apud *Zachar. cap.* V. aliam pœnam in Perjuros ſtatuat, nempe *exciſionem*, quæ vel a Deo ipſo fit, vel per Magiſtratum. Modeſtinus eandem pœnam eſſe reſpondit, quæ *Stellionatus*, L. *vit. ff. de crim. ſtell.* Si itaque *perjurium* eſt *blaſphemia*, ſequitur quod morte puniendum. Nam ſi lædere Majeſtatem terreſtrem, morte puniatur; quid de læſione Numinis divini dicendum erit? Longe gravius eſt æternam, quam temporalem lædere Majeſtatem. Sed qui contra temporalem Majeſtatem delinquit, punitur. Ergo multo fortius iſti puniendi ſunt & gravius, quia majora delicta majoribus pœnis ſunt punienda. Aſſerimus hinc Perjuros non tantum infamia, ſed & morte puniendos eſſe, uti Deus ſæpe hoc jus in perjuros exercuit: vid. *Richter. Axiomat. Oeconom.* CI. *pag. m.* 252. ſeqq. ubi plurima exempla de pœna a Deo contra perjuros immiſſa legi poſſunt. Verum hæc hoc loco ſufficiant.

LEX SECUNDA.

SI QUIS IN VIA HOMINEM VEL INTERFICI CERNERET VEL PULSARI, NEQUE SUBVENIRET AUXILIO, SI POSSET, MORTE DAMNANDUS ERAT. SIN AUXILIARI NON POTERAT, PRODERE LATRONES JUBEBAT LEX, ET ACCUSATIONE PERSEQUI.

Vid. Hugon. Robinſon. in Annal. M. fol. 123.

I. Hæc lex agit de obligatione hominis erga alium, qua tenetur in omnibus vitæ neceſſitatibus illi ſuccurrere. Nam homo homini ea tantum cauſa, ſi nulla alia eſſet, quod homo ſit, prodeſſe tenetur, uti probat & oſtendit *Petr. Gregor. Tholoſan. in prælud. Optim. Juriſconſulti lib.* 2. *cap.* XIX. *n.* 5. *edit. Lugdun.* 1583. Verba itaque legis neminem excludunt, ſed omnes obligatos eſſe aſſerunt, mandantque ut omnes, qui cernerent quendam a Latronibus interfici vel pulſari in via, ipſi auxilio venire deberent. Si enim ex mente JCtorum illud *necare* quoque dicitur, cum quis proximo in neceſſitate alimoniam denegat, *Paul. l. necare ff. de agn. & alend. lib.* Certe & hoc *necare* erit, cum quis alteri in diſcrimine vitæ non ſuccurrit, cum poſſit, & occidi patitur, cum vitam conſervare poſſet. Conſentiunt huic legi tam Rabbinorum teſtimonia quam aliorum Scriptorum, quæ huc adducere non pigebit.

II. R. Maimonides in הלכות רוצח cap. 1. ita literis prodit: *Qui proximum ſuum perſequitur ad eum occidendum, etiamſi perſecutor ſit parvulus, omnibus injunctum eſt liberare eum e manu perſecutoris, quocunque poſſunt modo* אפילו בנפשו של רודף *etiam cum jactura vitæ perſecutoris*. Præceptum petunt ex *Deut.* XXV. 12. Sermo ibi eſt *de muliere, quæ dum conatur maritum e manu percuſſoris eripere, manu ſua apprehenderit pudenda ejus*, & additur; Tunc abſcindes manum illius, non parcet oculus tuus. Quod explicant, ideo juberi manum hujus mulieris abſcindi, quod inde periculum vitæ immineat viro illi quem ſic prehenderit. Hinc generalem regulam exſtruunt, *Opem ferendam illi, cujus vitæ vis infertur, etiam ad cædem uſque vim inferentis*. Vid. diſſert. cl. *Johannis Buxtorff. de homicid. edit. Baſil.* 1663. Quod autem addatur, manum illius abſcindendam eſſe, rationem dat *Henric. Ainſvvorth. Comment. in h. l. fol. m.* 116. quia immodeſto modo hoc fecerit, alias quoad prius juſte ſe feciſſe aſſerit inquiens: *It vvas lavvfull for her to doe, and a fruit of her love*.

III. Aliud hujus fundamentum petunt ex illo לא תעמוד על דם רעך Non ſtabis ad ſanguinem (h. e. cædem) proximi tui, Levit. XIX. 16. Hoc eſt; Non ſtabis otioſus, ſed opem ei feres, quacunque ratione potes. Hoc præceptum transgredi volunt eum, qui a morte aliquem liberare poteſt, & id non facit. Hinc concludunt etiam; Si quis videat proximum ſuum in aqua ſubmergentem, aut a latronibus, vel a feris beſtiis impetitum, vel alio in periculo vitæ conſtitutum, illum vi hujus præcepti teneri ipſum liberare. Sic volunt peccare, qui teſtimonio ſuo proximum a morte liberare

rare poteſt, & id non facit. Habentur hæc in *Talmud. Sanhedrin. cap.* VIII. Ita quoque hæc verba explicat *Henric. Ainsvvorth. Comment. in Levit. cap.* XIX. *fol. m.* 113. *edit. Londin. Not ſtand againſt the blood, that is, not ſtand and ſee thy neigbbors blood ſpilt, and thou vvithdravv thy helpe from him either by vvord or deed.* Huic adſtipulatur Paulus Fagius in annot. ad Paraphr. *Chaldaic.* his verbis, *Ne ſtes contra ſanguinem proximi*, quibus verbis innuitur, quod quis non debeat deſerere proximum ſuum, quem videt in mortis periculo conſtitutum, vel a latronibus petitum, unde tamen illum eximere poſſet. Nam ut Hebræi dicunt: *Quicunque liberare poteſt* (proximum ſuum) *aliquo membrorum ſuorum & non facit, perinde eſt ac ſi ſanguinem fundat & mortis reus eſt.* En convenientiam cum Lege hac Ægyptiorum.

IV. Audiamus verba *Maimonidis tom.* IV. *tr. de homicid. c.* 1. *ſect.* 6. 7. 13. 14. quæ Anglice recenſuit prælaudatus *Ainsvvorth.* fol. 113. edit. Londin. Quæ hæc eadem affirmant, quæ jam diximus: *He that purſueth his nieghbour to kill him, all Iſrael are commanded to deliver the purſued from the hand of the purſuer, yea though it be by the life of purſuer. As if he hath been vvarned to leave off, and yet he purſueth him, &c. he may be killed. And if thy can deliver him vvith the loſſe of ſome of the purſuer's limmes, as by ſtriking off his eye, let them doe it. Who ſo can deliver him, by bereaving the purſuer of a limme, and doth not, but killeth the purſuer: that man ſheddeth blood, and is guiltie of death; hovv be it, the Magiſtrates may not put him to death. Whoſe can deliver and doth not, transgreſſes this lavv, Thou ſhalt not ſtand againſt thy neigbbours blood. And ſo he that ſeeth his neighbour ſinking in the ſea, or theeves, and can deliver him, either by him ſelfe, or by hiring of others to deliver him, and doth not breaketh this Lavv.* Ex his & præcedentibus teſtimoniis ſatis conſtat obligatos fuiſſe Iſraelitas liberare a latronibus invaſos, & ſi non feciſſent, mortis reos fuiſſe, qui id, quod potuiſſent prohibere, permiſiſſent.

V. Addunt quoque Rabbini, Deum velle, ut mundus hic inhabitetur, & habitatio ejus conſervetur eripiendo debilem e manu fortioris; eum, qui injuſtam vim patitur, indeſinenter Deum invocare ut ſalutem ſibi afferat. Deum autem requirere, curam ſuſcipere ejus, qui perſecutionem ab alio patitur, ſicut *Salomon* inquit Eccl. III. 15. *Deus requirit, curam habere perſecutionem patientis.* Hæc omnia vero ita afferunt; I. Ut velint neminem teneri ſeipſum periculo vitæ propter alium exponere. II. Eo uſque non progrediendum, donec videat, nullam aliam viam eſſe proximum e manu perſecutoris eripiendi; quamdiu quis poſſit cædem prohibere alia ratione, veluti mutilatione membrorum, vulneratione, vel alia læſione, tamdiu eſſe abſtinendum: aut ſi aliter fecerit, homicidii reum eſſe. In his quoad aſſertionem quæſtionis primæ, nihil exiſtimamus eſſe abſurdi; quoad ſecundam, dubitamus utrum adducta loca ſingula ad ejus confirmationem ſint ſatis ſolida & idonea. Quatenus ſalus proximi innocentis intenditur, ut is ſervetur a vi injuſta, eatenus licet omnem ipſi poſſibilem opem ferre; an vero uſque ad cædem devenire adhuc in medio relinquimus: periculoſum eſt in hujuſmodi caſibus modum ſervare.

VI. Aliorum Scriptorum teſtimonia recenſere jam Ordo poſtulat, quæ omnia teſtantur, hominem ad id obligatum eſſe, ut alteri in neceſſitate & periculo ſuccurrat. *Cicero lib.* III. *Offic.* ita diſſerit: Pro omnibus generibus, ſi fieri poſſit, conſervandis, aut juvandis, maximos labores moleſtiaſque ſuſcipere, &c. *Ovid. de Pont. lib.* 2. *Regia, crede mihi, res eſt, ſuccurrere lapſis.* Et rurſum *epiſt.* 9. *Conveniens homini eſt hominem ſervare voluptas. Diogen. Laert. in Solon.* tradit: *Humanitatis* ſcil. dicente etiam *Lactantio div. Inſtit.* VI. II. officium eſt, neceſſitati hominis ac periculo ſubvenire; adeoque ut idem iterum, *qui ſuccurrere perituro poteſt, ſi non ſuccurrit, occidit.* Quid enim, quæ *Tertulliani verba ſunt adverſus Marcion. lib.* I. *p.* 159. *tam malignum, quam nolle prodeſſe cum poſſis, quam injuriam ſinere?* Hæc omnia cum Lege Ægyptiorum ſatis conveniunt.

VII. Quæ in Lege hac Ægyptiorum extant, etiam apud nos obtinent. Nam lege Cornelia ille homicidii reus tenetur, qui cum poſſet opem ferre periclitanti, non tulit, adeoque in cauſa eſt, ut ab alio occidatur, *l. culpa* 50. *l.* 180. *D. de reg. jur. arg. l.* 3. *D. de juſtit. & jur. l.* 1. §. 28. *D. ad Sc. Silanian. c. qui non facit. de regul. jur. in* 6. *Althuſ.* 1. *dicajol.* 119. & 228. *n.* 5. Additur in lege: Si auxiliari non poſſet tenetur Latrones accuſare inſtar vindicis ſanguinis apud Hebræos illoſque perſequi. Licebat enim ipſi vindici ſanguinis, quis ille etiam ſit, homicidam ad tribunal trahere & ad jus dicendum revocare, ſi ad aſylum profugiſſet. Vid. cl. *Joach. Chri-*

ſto-

stophor. Stoer de vindice sanguinis Diss.

LEX TERTIA.
CALUMNIOSI ACCUSATORES STATUTAM FALSO A SE DELATIS PŒNAM SUBIBANT.

I. Statutam pœnam calumniatorum *Ægyptiorum* nobis ostendit *Diodor. Sicul. lib.* 2. *c.* 3. qui *mortis supplicio* illos afficiebant. Ut igitur hæc lex & illius gravitas eo melius intelligatur, ratum esse ducimus ut omnia vocabula bene examinentur, quo proportio pœnæ dignoscatur. Calumniosi itaque accusatores vel calumniatores sunt, qui scientes prudentesque per fraudem litem aut controversiam faciunt alteri, ut vexent eum, vel ut ei aliquid extorqueant. Vid. *Lexicon Juridic. ex Brissonio* aliisque conscriptum *pag. m.* 168. Nomen habet calumniator a *calumnia*, quæ pro accusatione accipi videtur in *Arcadii & Honorii* constitutione, *l. sancimus C. de pœn.* sed quæ calumniose instituta est, ut ibid. *Accursius* docuit. Calumniari apud Scriptores classicos est, falsum crimen scienter intendere: vel per fraudem & rationem dolosam, vincendi gratia alium litibus vexare, *Cicer. pro Sex. Rosc.* 33. & *Calumniator* est, qui per fraudem & frustrationem alium vexat litibus, aut qui malitiose aliquid interpretatur, *Cicer. pro Cluent.* 131. Hebræis *calumnia* seu falsa accusatio dicitur עשק descendens a radice עשק quod significat opprimere per vim & fraudem, vid. *Buxtorff. Lexic. Rabbino-Talmud. fol. m.* 1679. Græce διαβολὴ, συκοφαντία, ἐπήρεια, *a false accusation.* Et ita Calumnia est callida quædam fallendi ratio cum malevolentia conjuncta. Vid. *Thom. de S. Quercu Lexic. Etymolog. edit. Londin.*

II. Pessimum hoc esse crimen ostendit *Richter. in Axiomatib. Œconom. axiom.* CXLII. *pag. m.* 302. ex *Strigel. in* 2. *Sam.* 16. hisce verbis: Calumniator tribus personis eadem opera nocet. Nam delatum injuria afficit, & auditores veritate privat: & conscientiam suam atrociter sauciat. Omnis calumniator scribit *Philip. in Cordial. Abraham. Bucholceri pag.* 20. est simul injustus & crudelis; Unde merito Calumnia est malum sævissimum, in quo duo sunt, qui injuriam inferunt: & unus qui injuria afficitur, qui injuriam patitur. Nam qui calumniatur, injuriam facit ei, quem calumniatur absentem. Qui persuasus assentitur calumniis, eidem injuriam facit absenti, quod assentitur calumniæ re non explorata. Confer. *Peucer. in lect. Chron. d.* 8. *Mart.* 1572. Quare *Bernhardus* non male dixit: Detractor & auditor detractoris, uterque habent Diabolum: iste in lingua: hic vero in aure. Ex his patet, quam horrendum crimen calumnia sit, & quam detestandi sint calumniatores. In hujus testimonium afferemus *Sigfried Sacci* verba *in Postill. pag.* 365. *d.* Die Alten haben gesagt ein verleumbder sey ein dreyfacher Moerder. Denn er begehe dreyerley todtschlaege mit einem streiche. Erstlich mordet er sich selbst / durch wissentliche lugen und todtsunde. Zum anderen er mordet den / dem er seinen Namen abstielet. Zum dritten mordet er die / so ihm zuhoeren und seine verleumbdung glauben.

III. Cum igitur calumniatores & calumniosos accusatores Ægypnii tanti criminis reos putarint; itaque supplicium mortis in ipsos statuerunt, quod etiam alii fecerunt. *Plaut. in Pseudol. Act.* 1. *sc.* 5. *v.* 12. Homines qui gestant, quique auscultant crimina, si meo arbitratu liceat, omnes pendeant, gestores linguis, auditores auribus. Apud *Romanos* quidem ita grassabatur calumnia, ut summa vi cogerentur Imperatores extinguere. Illo tempore incredibilem in morem invaluerat calumnia, nam Sycophantæ improbis Imperatoribus subserviebant, hominesque deferebant, donec prudentiores Reges exosi isto calumniandi more delatores graviter punirent. Sic I. de *Tito* scribit *Suetonius in ejus vita cap.* 8. Inter adversa temporum delatores mandatoresque erant ex licentia veteri. Hos assidue in foro flagellis cæsos, ac novissime traductos per Amphitheatri arenam; partim subjici in servos, ac venire imperavit, partim in asperrimas Insulas avehi. Utque etiam similia quandoque ausuros perpetuo coerceret, vetuit inter cætera, de eadem re pluribus legibus agi. II. *Domitianus* Imperator alias minus laudabilis in hac parte laudabiliter se gessit, ut *Suetonius* in *ejus vita cap.* 9. ostendit: Fiscales calumnias magna calumniantium pœna repressit: ferebaturque vox ejus: Princeps, qui delatores non castigat, irritat. III. Ab *Herodiano lib.* 2. *cap.* 18. laudatur *Pertinax*, quod delatores urbe exegerit, & ubi invenirentur puniri imperaverit. Cavens ne cui vanis criminibus periculum conflaretur. IV. Idem *lib.* V. *c.* 2. de *Macrino* scribit: Delatores & servi omnes, quicunque Dominos detulerant, patibulo suffixi, totaque urbs & Romanum Imperium sceleratis hominibus purgatum, partim supplicio affectis, partim exilio mulctatis.

IV. Quod autem Calumnia & Calumnia-

niatores vel falsi accusatores multa ac magna mala patrent, testimoniis probabimus certis Scriptorum. *Lucianus* calumniam sic describit: Calumnia, inquit, est accusatio, quæ reo absente & ignorante facta, & altera tantum parte audita contradicente nemine creditur. *Herodot. lib. 7. c. 10.* Calumnia importunissima res est, in qua duo sunt, qui injuriam faciunt, unus, cui injuria fit. Qui enim detrahit, injurius est, quod non præsentem accusat: item qui huic credit injurius est, quod prius credit, quam rem compertam habeat: & illi, cui absenti detrahitur fit injuria, quod ab altero insimulatur, ut malus ab altero putatur. Exemplo nobis sunt viri magni, qui a falsis accusatoribus delati, occisi fuerunt. De *Boethio* viro omni eruditionis laude claro legitur quod a calumniatoribus apud Regem *Theodoricum* falso delatus supplicium passus. *Apellas* depinxit egregie calumniam, sed qua occasione hoc fecerit narrat *Lucianus*. Apelles insimulabatur conjurationis, quæ in urbe *Tyro* auctore *Theodoto* facta erat: cum tamen nec urbem, nec Auctorem unquam vidisset. Sed *Antiphilus Apellis* gratiæ & artis æmulus ita eum calumniabatur & pro certo testabatur, se vidisse *Apellem* cum hoc *Theodoto* crebros agitare sermones, multaque in aurem insusurrasse. Quæ res suspicionem clandestini consilii manifeste arguit. *Ptolomæus* cum alias satis animi compos esset, hac tamen assentatione Tyrannica fractus, adeo excanduit, ut statim in *Apellem* vellet animadvertere, nec prius considerare, an reus hoc vitio posset urbem ad seditionem & occultam molitionem adducere & persuadere. Apelles quoque hanc suspicionem luisset capite, nisi quidam ex conjuratis, qui captivi tenebantur, graviter tulisset illam calumniam. Libera confessione testatur *Apellem* innocentissimum esse, & quicquid delatum esset Regi, dolum esse *Antiphili* sincero huic homini insidiantis. Quare *Ptolomæus* animo collecto hanc mutavit sententiam, decem talenta donavit *Apelli*, eique *Antiphilum* calumniatorem dedit in servitutem. Quidam addunt, Regem Calumniatori manifestum quoque doli ac fraudis suæ signum in fronte exuri jussisse, quod duplici CC. notabatur, denotatque: CAVE CALUMNIATOREM. Facile igitur plura exempla adducere possemus de *Aristobulo* & *Alexandro Hyrcani* filiis, de *Demetrio* & *Perseo Philippi* filiis & aliis, qui falsorum accusatorum fraudibus necati fuerunt.

V. Quis igitur non conclusionem hanc eliciet, quod hi falsi accusatores more & lege *Ægyptiorum* morte plectendi essent ob rationes sequentes, I. Quia optimus quisque vir res suas sic cupit instituere, ut sui memoriam magna cum laude ad posteros transmittat, *Plato in Epist. epist. 2.* II. Sine honestæ vitæ laude deinde vir esse perfectus nequit. *Idem 12. de Leg.* III. Existimatio præclara secundus est ventus iis, qui ad Rempubl. & officia honoraria tendunt, *Plutarch. in præcept. gerend. Reipubl.* Non mediocriter etiam telum. IV. Ad res gerendas, *Cicer. in libell. de Amicit.* V. Opus in Republ. est mutua civium benevolentia, quæ calumniis & delationibus dissolvitur, *Aristotel. polit. 6. cap. 5.* Quandoquidem ex mutuis imprecationibus & leviculis calumniis inter cives odia & inimicitiæ gravissimæ oriuntur, *Plat. 11. de leg.* VI. A cæteris maleficis, adhibitis custodibus res familiaris servari potest: & qui noctu domi manet, nihil mali patitur. At a calumniatorum metu nemo liber vivit, *Demosthen. in orat. contr. Theocritum*. VII. Vitium hoc facit, ut Magistratus falsum credat & sequatur sæpe, *Herodot. lib. 7.* Bonum oriatur judicium de improbis: improbi contra videantur viri boni, *Isocrat. in orat. de permutat.* VIII. Et ut vulnus nullum ita solerter curatur, quin cicatrices maneant, nec macula in charta aut veste sic scalpello tollitur, ut vestigia quædam non deprehendantur, ita semper aliquid hæret. Nec de nihilo esse putatur, quod dicitur: Calumniare audacter, semper aliquid hæret. Itaque merito cum *Aristotel. lib. 6. Polit. cap. 1.* capitis pœnam statuimus, & non nudam infamiam, uti *Instit. 4. tit. 18. Digest. lib. 48. tit. 16. & Cod. lib. 9. tit. 46.* Laudatur hinc *Alexander Severus*, qui *Thurinum* quendam calumniatorem fumo necari curavit, præcone clamante: FUMO PUNITUR, FUMUM QUI VENDIDIT. *Lamprid.*

VI. Non negamus quidem, quosdam hanc Ægyptiorum legem ad jus talionis referre, uti *Athanas. Kircher. in Oedip. Ægypt. Tom. 1. Syntag. 11. fol. m. 121.* ita differens: *Falso quempiam accusans, si postmodum ad Judicium delatus esset, TALIONIS pœnam calumniatoribus statutam subibat*. Quod cum explicatione nostra non pugnat, nec Legi adversatur. Nam qui falso accusabat alterum, ut famam illius læderet, & notam inureret, jure talionis puniebatur. Si autem de vita ageretur, ut falsus & calumniosus accusator intenderet, ut vita privare vellet, iterum reperta causa falsa jus talionis exercebatur in illum. *Talio enim est ju-*

sti-

stitia commutativa, qua damnum alii inferens, eodem, seu specifice, seu analogice a Judice vel ad instantiam læsi, vel ex officio punitur, ad coercendas injurias, & limites certos humanis affectibus in vindictam pronis ponendos. Deducitur autem *Talio* a *Tale*, ea scil. significatione, quod tale quisque pati, quale fecerit, & talem respicere debeat pœnam, qualem delicto suo meritus, a paritate & similitudine delicti & pœna facti admissi & retorti. Hinc *Isidorus* Talionem ita describit: Talio est similitudo vindictæ, ut taliter quisque patiatur, qualiter fecit. Consentit hic *Excell. Johan. Andr. Daz. LL. OO. Professor celeberrim.* in *exquisita sua dissertat. Jen. habit. de Jure Talionis ad mentem Gentilium, Judæorum ac Christianorum*, in qua fere omnia illa, quæ ad hanc requiruntur materiam, reperire licet.

VII. Recte autem in calumniosos accusatores jus Talionis exerceri jubet jus naturæ, cujus propositio firmissima: Nemini inferendam esse injuriam; Jam autem falsus accusator proximo maximam injuriam infert, tum & famam & vitam lædere intendit. Necesse igitur erit, ut inter injuriam passum & inferentem æqualitas quædam fiat, ad quod, ut alter, quod alteri fecit, idem patiatur, requiritur. Honori & famæ innocentis nequaquam est detrahendum, ast verum candide fatendum, neminemque fallendum esse jus naturæ postulat. Falsiloquium autem prohibet, quia hoc violatur illud; Hinc facile demonstratur, quod jus alterius non sit violandum. Ergo nec honori & famæ innocentis est detrahendum, uti pluribus egregie demonstravit B. *Henricus Uffelmann. Præceptor quondam in Alma Helmstadiens. fidelifs. in Tr. de jure, quo homo homini in sermone obligatur, edit. Helmst.* 1676. Jam autem detractio, qua proximi innocentis fama vehementer & malitiose læditur, gravissimum & turpissimum crimen est, quod calumnia vocatur, quæ interdum ad injustam & falsam accusationem refertur, Ergo merito pœna gravissima dignum. Unde *Thomas q.* LXVIII. *art.* III. ait: *Accusatorum temeritas tribus modis detegitur, aut enim calumniantur, aut prævaricantur, aut tergiversantur. In accusatione duplici ratione contingit esse peccatum: Uno modo ex eo, quod aliquis injuste agit contra eum, qui accusatur, crimina falsa ei imponendo, quod est calumniari. Alio modo ex parte Reipubl. cujus bonum principaliter intenditur in accusatione, dum aliquis impedit malitiose punitionem peccati. Quod iterum dupliciter contingit, uno modo fraudem in accusatione adhibendo, & hoc pertinet ad prævaricationem. Alio modo totaliter ab accusatione desistendo, quod est tergiversari.* Huc usque *Thomas*.

VIII. Quod turpissimum crimen cum id homicidio æquiparetur a doctis, hinc etiam talem pœnam meretur. Audiamus in hanc rem erudite differentem prælaudatum *Uffelmannum pag. 168.* his verbis: Et vero non sine causa obtrectator virulentus appellatur homicida, calumniis enim & improperiis tanquam acutis & alte penetrantibus mucronibus, qua clam, qua palam, directe & oblique innocentes sauciat, neque quicquam intentatum relinquit, quo vel brevem vel miseram reddat ipsorum vitam. Quare & eandem merentur pœnam. *Prævaricatores, calumniatores, tergiversatores e S.C. Turpiliano plectuntur l. 1. ff. ad S. C. Turpil.* Sunt autem calumniatores qui falsa crimina intendunt. Calumniantes ad vindictam exposcit similitudo supplicii, Impp. *Honor. & Theodos. l. ult. de calumniat.* Prævaricatores, qui vera crimina abscondunt colludentes cum adversariis. Tergiversatores, qui ab accusatione desistunt, d. l. 1. Pœna constituta quinque libr. auri, vel extra ordinem pro qualitate admissi plectuntur, *l. 3. ff. eo.*

IX. Cum lege hac Ægyptiorum, *Calumniosi accusatores statutam falso a se delatis pœnam subibant*, optime convenit lex Hebræorum *Deut. cap.* XIX. *Si steterit testis mendax contra hominem, accusans eum prævaricationis, stabunt ambo, quorum causa est ante dominum, &c. Cumque diligentissime perscrutantes invenerint falsum testem dixisse contra fratrem suum mendacium: reddent ei sicut fratri suo facere cogitavit.* Hic clarissimis verbis convenientia harum legum perspicitur; nam a lege divina condemnatur ad pœnam illius delicti, quod delator imputabat suo proximo. Audiamus *R. Maimonid. in Tr. de testimon. cap.* XVIII. *sect.* 1. 2. 3. cujus verba Anglice recitavit *Henric. Ainsvvorth. Comment. in Deut.* XIX. *fol. m.* 78. *edit. Londin. The Hebrevves call the false vvitnesse* זמם *Zomem, the thinker, or presumer, and say, vvho so vvitnesseth falsly, this man is called* עד זמם *the false vvitnesse; and it is commanded to doe unto him as he vvould have done by this testimony unto his neighbour. If they have testified falsly of a transgression for vvhich men are guilty of stoning to death, they are all to be stoned; if of burning, they are to be burnt; and so for other deaths. And if*

if they testifie of crimes vvorthy beating, every one of them is to be beaten, &c. i. e. Hebræi vocant testem falsum זומם Zomem falso & præsumptuose excogitantem, & dicunt, qui ita falsum testimonium perhibet, vocatur עד זומם falsus testis, & mandatur ei reddere, sicuti fratri suo falso hoc testimonio facere cogitavit. Si itaque testimonium exhibuerunt de transgressione quadam, ob quam homo reus lapidationis judicatur, & falsa reperta re omnes lapidantur; si combustione dignus, omnes comburuntur, & sic de aliis dicendum.

X. Ut igitur sciamus quod sit זומם brevibus dicemus, זומם dicitur a זמם quod significat, cogitare, excogitare, studio, data opera aliquid præsumere & animo moliri, sive sit bonum sive malum: sæpius autem in malum sumitur Hebr. Et apud *Talmudicos* עד זומם est testis falso excogitans, fingens, mendaciterque afferens scelus in aliquem. Veluti si quis dicat, Testor quod Ruben Simeonem eo die Venetiis interfecerit. Ruben se defendens inquit: At ego probabo, te eo die mihi adfuisse Romæ, quomodo ergo Simeonem eo die Venetiis interfecerim? Unde apparet, te in me mentiri & falsum scelus excogitare. Si hujusmodi עד זומם Testis mendax de mendacio convincatur, antequam plectatur is contra quem mendax testimonium excogitavit, tum ea pœna afficitur, qua pars adversa affici debuisset, juxta illud: Facietis ei כאשר זמם sicut cogitavit facere fratri suo. Ita falsi accusatores *Susannæ* subjacuerunt supplicio lapidationis, quod inique machinabantur in innocentem matronam, *Daniel.* XIII. *Haman* suspensus est e ligno, quod mendacibus imposturis præparaverat *Mardochæo*, *Esth.* VII.

XI. Simili modo ex decreto legis Corneliæ, qui falsum deponit contra proximum, & procurat ipsum ad mortem tradere, capitali sententia plectendus est, §. 3. *Instit. de publ. Judic.* & ita videri potest *l.* 1. §. *ff. ad l. Cornel. de Sicar.* Ita *Honorius* & *Theodosius l. ult. C. de Calumn.* Quisquis crimen intendit, non impunitam noverit licentiam mentiendi, cum calumniantes ad vindictam poscat similitudo supplicii. Videatur *Constantin. L'Empereur in not. ad* בבא קמא *edit. Lugd. Bat.* 1637. *pag.* 152. Ita veteri jure Romano in calumniatores lata erat lex Remnia (cujus etiam *Cicero in pro Rosc. Amer.* meminit) ut qui crimen intenderet, quod probare non posset, pœnam ferret illam, quam reus convictus sustinere debuisset. Hanc legem severe exercuit *Marc. Anton. Philosoph.* de quo *Capitolinus*. Tria alias apud *Romanos* in calumniantes erant pœnarum genera, corporalis, pecuniaria, & infamiæ nota: vid. *tit. de calumniat. Instit. de pœn. temere litig.* & *JCti ff. ad SC. Turpilian.*

LEX QUARTA.

NECESSE ERAT PROFITERI OMNES APUD MAGISTRATUM ET NOMINA SUA ET QUA ARTE VIVERENT. SI QUIS AUT MENTIRI COMPREHENSUS EST, AUT MALIS ARTIBUS QUÆSTUM AGERE, IN MORTIS POENAM INCIDEBAT.

I. Hanc legem expressam legimus apud *Herodot. lib.* 2. *in Euterpe circa finem*, qui inquit: *Amasis quoque exstitit, qui legem hanc apud Ægyptios condidit, ut singulis annis apud Provinciarum Præsides Ægyptii omnes demonstrarent; unde quilibet viveret: & qui aut hoc non faceret, aut non demonstraret se legitime vivere, is morte afficeretur. Athanasius Kircher. in Oedip. Ægyptiac. Syntagm.* 2. *fol. m.* 121. *edit. Rom.* legem hanc sequentibus verbis exprimit: Cogebantur Ægyptii omnes scripta nomina sua ad Præsides, & simul quo exercitio quisque viveret, deferre, qua in re, si quis mentiretur, aut si injusto viveret quæstu, in mortis incidebat pœnam. In hac lege sane nobis ob oculos ponitur idea felicis Reipublicæ, quæ Magistratibus præscribit, quomodo se in munere suo gerere debeant, ut scilicet rationem accuratam civium habeant, ne vel luxuria bona consumant, vel illicito more quæstum faciant, unde habeant quo vivant. Optandum igitur esset, ut hac in re Christiani Magistratus morem hunc imitarentur, tunc forsitan feliciores essent in imperio. Accuratius itaque examinabimus hanc legem, & videbimus primo de Auctore & constitutore legis hujus, & deinceps ad alia accingemus.

II. Quod ad Auctorem hujus legis attinet, vocatur ille *Amasis*, qui regnasse dicitur tempore illo, quo *Jacob* sæviente fame descendit in *Ægyptum* ad filium suum *Josephum*, uti ex *Manethone* apud *Eusebium* recenset *Athanas. Kircher. in Oedip. Ægypt. Syntag.* 1. *fol. m.* 93. *cap.* x. *edit. Rom. Eduard. Simson. in Chronic. Cathol.* A. M. 2247. & *Jacob.* CVII. vixisse *Amasim* ex *Capello* affirmat. Alii autem volunt Amasim Cyri tempore vitam egisse, uti refert Anglus *Eques Johann. Marsham. in Canon. Chron. pag. m.* 432. *edit. Lips.* Amasis, inquit, ut antea,

tea, ita poſt *Cyri* tempora regnabat in *Ægypto*. Verum hanc controverſiam dirimere non eſt hujus loci; illud tamen obſervandum quod Rex fuerit, qui hanc laudabilem legem promulgaverit, uti confirmat ex *Herodoto* citatus *Marſhamius pag. m. 633.* his verbis: Hic legem tulit, unumquemque Ægyptiorum quotannis apud Nomarcham demonſtrare unde vivat, qui id non fecerit, aut qui juſtam vivendi rationem non demonſtraverit, hunc morte mulctandum. Conferatur huc quoque *Nicolai LLoydii Dictionar. Geograph. pag. m. 85. edit. Genev.*

III. Cur autem hanc legem promulgaverit, facile poteſt conjecturari, quia cognitum habebat, quod cives nihil agendo, male agere diſcant, & omnes machinationes excogitent, quæ ad detrimentum Reipubl. tendant. Hinc omnibus Magiſtratibus ideam præſcribit eo ſpectare, ut accuratam civium ſuorum rationem habeant, vitæ genus obſervent, & omnes otioſos vel pravis artibus quæſtum quærentes exſtirpent, ne incommodum Reipublicæ univerſæ accreſcat. Hanc legem, ut inculpatam, ad alios translatam populos ex hiſtoriis conſtat. De *Græcis* certiſſimum eſt, quod hanc legem tenaciſſime ſervaverint; ſed quis illius primus Legislator fuerit, controvertitur. *Herodot.* dixit, hanc τῆς Ἀργίας legem de otioſis morte plectendis ex Ægypto a Solone advectam eſſe, & ex illo *Diodor. Sicul. lib.* 1. His ſe opponit *Marſhamius* & ex aliis Scriptoribus probat *pag. m. 640.* quod *Solon* non promulgaverit, ſed *Draco*. Nam *Solonem* leges *Athenienſibus* præſcripſiſſe antequam in Ægypto regnaſſet *Amaſis*, aſſerit. Verba itaque ejus huc adducere non pigebit. Draco ſtatuit, mortem otii eſſe pœnam: quamvis nec de pœna iſta ſatis convenit. *Pollux. lib.* 8. *cap.* VI. *pag.* 386. Τῆς δὲ ἀργίας ἐπὶ μὲν Δράκοντος ἀτιμία ἦν τὸ τίμημα, ἐπὶ δὲ Σόλωνος, εἰ τρὶς τις ἁλῴη, ἠτιμοῦτο, *Juxta Draconem, otii pœna erat imfamia: juxta Solonem, tertio reus otii infamiæ erat.* *Lyſias* apud *Diogen. Laert. Solon.* ἐν τῷ κατὰ Νικίου dicit, *Draconem* legem ſcripſiſſe: Ὁ ἀργὸς ὑπεύθυνος ἔστω παντὶ τῷ βουλομένῳ γράφεσθαι, *Otioſi nomen deferre cuivis licet.* *Solon* itaque non legis auctor fuit; ſed τὴν ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴν ἔταξεν ἐπισκοπεῖν ὅθεν ἕκαστος ἔχει τὰ ἐπιτήδεια, καὶ τοὺς ἀργοὺς κολάζειν. *Areopagitis negotium dedit, ut viderent, unde quiſque viveret, & in otioſos animadverterent.* Vid. *Plutarch. Sol. p.* 90. & ibid. *pag.* 96. *Sed & Theophraſtus tradidit, non Solonem, ſed Piſiſtratum,* τὸν τῆς ἀργίας νόμον *legem de Otioſis tuliſſe; qua & agrum cultiorem & urbem infrequentiorem redderet.*

IV. In his *Marshamii* verbis monendum eſſe putamus, quod ex *Polluce* probare conatus fuerit, pœnam *a Dracone* latam in otioſos fuiſſe infamiam, quod vix probabile, & lapſus memoriæ videtur, cum is capitale id pronuntiaverit, uti ex *Plutarcho* apparet: Μία γὰρ ὀλίγου δεῖν, ἅπασιν ὥριστο τοῖς ἁμαρτάνουσι ζημία. ὥστε καὶ ἀργίας ἁλόντας ἀποθνήσκειν. *Una enim fere cunctis delinquentibus pœna mortis conſtituta: ut & otii convicti capitis ſupplicio afficerentur.* Quod ad *Piſiſtratum* attinet, quem *Theophraſtus* hujus legis autorem ſtatuit, vix veritati conveniens videtur. Nam quod otioſos ad laborem impulerit, teſtatur *Ælian. lib.* IX. *Var. cap.* XXV. quando ita ſcribit: *Piſiſtratus cum in regnum eſſet evectus acceſſi jubebat eos, qui in foro deambulando atque otiando tempus tererent: & interrogavit, num quæ cauſa eſſet ipſis in foro mœſto vultu oberrandi, ſimulque dicebat: Si tibi boves aratores mortui ſunt, de meo cape rurſus alios, atque ad labores te confer. Si egenus & inops es ſeminum, de meo dentur tibi: veritus, ne horum otium inſidias aliquas pareret.* Ex his verbis ſatis elucet, cur Piſiſtratus ex otioſis ſtrenuos habere voluerit, quia decimarum avidus hoc ſubſidio plures ſibi parare poterat. Ex his conditionibus Piſiſtratus civibus ſuis boves & ſemina dedit, ut decimas ferret ab agricolis. Et ſimul operibus ruſticis diſtricti, & in diverſa ſparſi, minus virium & otii haberent ad res novandas. Hinc Dio Pruſæus teſtante *Kuhnio in not. ad Ælian.* Piſiſtrato jubente & imperante populus in urbem non venit, ſed ruri agros colebat & Atticam ante nudam & ſine arbore, oleis conſitam fecit, eodem jubente.

V. Alii tamen ſunt, qui aſſerunt, legem hanc *Solonem* ab *Ægyptiis* tranſtuliſſe ad *Athenienſes*, uti ex *Plutarch. Sympoſ.* recenſet *Nicol. LLoydius in Dictionar. Geograph. pag. m. 85. edit. Genev.* cui adſtipulatur *Joh. Philipp. Pfeiffer. in antiq. Græc. lib. 2. cap. 67. edit. Regiomont. pag. m.* 453. Calculum album adjicit clar. *Joh. Meurſius in Themid. Attic. edit. Traject. ad Rhen.* 1685. *lib.* 2. *cap.* XVIII. *pag. m.* 107. Hanc quoque a Solone indictam pœnam tradunt alii & acceptam ab *Amaſide Ægyptio* legem. Hancque ſuam ſententiam confirmat teſtimonio *Herodoti lib.* 2. ex quo hæc lex deſumta & *Diodori Siculi lib.* 1. quorum Scriptorum verba ipſa audire jam lubet. Νόμον τε Αἰγυπτίοισι τόνδε Ἄμασίς ἐστι ὁ καταστήσας, ἀποδεικνύναι ἔτεος ἑκάστου τῷ

νομάρχῃ πάντα τινὰ Αἰγυπτίων, ὅθεν βιοῦται· μηδὲ ποιεῦντα ταῦτα, μηδὲ ἀποφαίνοντα δικαίην ζόην, ἰθύνεσθαι θανάτῳ. Σόλων δὲ ὁ Ἀθηναῖος, λαβὼν ἐξ Αἰγύπτου τοῦτον τὸν νόμον, Ἀθηναίοισι ἔθετο. τῷ ἐκεῖνοι ἐς αἰεὶ χρέωνται, ἐόντι ἀμώμῳ νόμῳ. i. e. *Legemque hanc qui Ægyptiis constituit Amasis est; ut demonstret unusquisque annis singulis apud Præsidem ejus loci, unde vivat: qui non fecerit, neque vitæ rationem demonstrare justam possit, is ut morte puniretur. Solon vero Atheniensis cum hanc legem ex Ægypto accepisset, Atheniensibus promulgavit: qua perpetuo illi utuntur, tanquam plane inculpata.* Hæc Herodotus. Testimonium *Diodori Siculi lib.* 1. hoc est: *Insuper* (Latina tantum recensebimus) *injunctum erat Ægyptiis omnibus, ut nomina apud Præfectos profiterentur, indicantes simul, quo proventu, & vitæ genere, victum sibi unusquisque compararet: ac mentitus, vel injustum agitans quæstum, mortis pœnam incurrebat. Quam legem Solon, ad Ægypti imitationem, Athenas transtulisse fertur.* Non solum autem Athenis hæc lex viguit; sed etiam lex *Sardoa* erat teste *Æliano lib. 4. cap. 1. Var. pag. m.* 253. *edit. Argentorat.* Apud quos hæc lex fuit: Ἀργίας ἦσαν δίκαι, καὶ τὸν ἀεὶ ζῶντα ἔδει κρίνεσθαι, καὶ διδόναι τὰς εὐθύνας, ἀποδεικνύντα ὅθεν ζῇ: *Pœnas ignaviæ & socordiæ constituebant: & qui otiose viveret, eum rationem reddere oportebat, & unde viveret ostendere.*

VI. Quanti Græci hanc legem æstimarint, ex sequentibus patebit. Sanctissimo etenim Synedrio Areopagitico concredebatur teste Isocrate in Areopagitica scribente: *Οὕτω γὰρ οἱ πρόγονοι ἡμῶν περὶ τὴν σωφροσύνην ἐσπούδαζον, ὥστε τὴν ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴν ἐπέστησαν ἐπιμελεῖσθαι τῆς εὐκοσμίας*: Majores enim nostri tantam modestiæ rationem habuerunt, ut Senatum Areopagiticum censuræ morum præfecerint. Clarius hoc exprimit *Valer. Max. lib.* II. *c.* VI. his verbis: *Est & ejusdem Urbis sanctissimum concilium Areopagus, ubi, quid quisque ageret, aut quonam quæstu sustentaretur, diligentissime inquiri solebat: ut homines honestatem, vitæ rationem memores reddendam esse, sequerentur.* Ut autem hoc eo accuratius cognosceret Areopagus, quosdam mittebat, qui teste *Suida* Episcopi dicti & ad res sociorum inspiciendas mittebantur: qui etiam *φύλακες* i. e. custodes fuerunt appellati; quos Lacedæmonii *ἁρμοστὰς* nominarunt. Qui si quosdam viderent, quod prodigaliter & non de suis reditibus viverent, accusabant eos, & hi ab Areopago in judicium vocabantur, uti *Athenæ. lib.* IV. refert: *Quod vero prodigos, quique non ex reditibus suis viverent, Areopagitæ in jus vocaverint & punierint, referunt Phanodemus & Philochorus aliique plures.* Exemplum quoque addit de *Demetrio* quodam uno e posteris *Demetrii Phalerei*, quod in judicium vocatus, quia luxuriose vitam agebat. Qui autem nulla bona possidebant, & tamen honestam & lautam vitam agebant iterum vocabantur, ut rationem redderent vitæ, uti *Cleanthes*, *Menedemus* & *Asclepiades* novi Philosophi facere coacti fuerunt. Hi enim in judicium vocati, interrogabantur, qui fieri posset, cum toto die operam Philosophiæ navarent, ac nihil penitus possiderent, eorum corpora nihilominus tam bene se haberent, ac tam robusta essent? Cæterum ajunt Philosophos jussisse adduci molitorem quendam, & alium hortulanum, victus sui optimos testes, qui dicerent, uti apud se singulis noctibus aqua nunc haurienda, nunc volutatione rotæ atque pistrini, pro opera duas drachmas lucrifacerent. Itaque magnopere admiratos Areopagitas non solum Cleanthem, Menedemum & Asclepiadem innoxios dimisisse, sed & ducentarum drachmarum munere donavisse. Vid. *P. Ærodii libr. 2. decretorum, rerumve apud diversos populos ab omni antiquitate judicatarum, edit. Francof.* 1580. *pag. m.* 177. ad *tit.* 1. de furtis, ubi hæc addit: *Homines ita ab alieno facile abstinebunt, si artis suæ & industriæ rationem reddant.* Conferatur huc *Johann. Meursii Areopagus pag. 69. 70. edit. Lugd. Batav.* 1624.

VII. Narratur & apud *Corinthios* hunc morem fuisse, ut si quem cernerent splendidius obsonari: hunc interrogarent, unde ille sumtus ei competeret, quidve ageret: quod si huic vitæ generi sumtus suppeterent, frui sinebant; sin autem sumtus facultates excederent, jubebant imposterum moderatius uti: ni pareret, mulctam imponebant, quod si nihil cum haberet, attamen ita splendide & opipare viveret, necandum carnifici tribuebant. De his *Diphilus* apud *Athen. lib.* VI. *Erasmo* interprete:

Hoc lege cautum est hic apud Corinthios
Si quempiam opsonare semper splendide
Videmus, hunc rogamus, unde vivat? &
Quid faciat operis? Si facultates habet,
Ut reditus solvere harum expensas queat,

Per-

Perpetimur illum frui bonis suis.
Sin forte sumtus superat ea, quæ possidet,
Probibemus huic ne faciat hoc in posterum.
Ni pareat, jam plectitur mulcta gravi
Si sumtuose vivit is, qui nihil habet,
Tradunt eum tortoribus, Prob Hercules.

Quam esset optandum, ut inter Christianos hujusmodi institutum consuetudoque vigeret, multo profecto meliore felicioreque in loco res publicæ atque privatæ essent, nec tot calamitatibus atque naufragiis obnoxiæ.

VIII. Non solum autem Juventuti præfectos dabant *Athenienses*, qui nimirum morum rationem haberent, uti *Æschines Philosoph.* in *Axiocho*; sed etiam viris, senibus & omnis denique ordinis hominibus. Hoc est illud quod *Valerius Maximus* antea dixit. Idem innuit *Joannes Salisberiens. Polycrat: lib.* 1. *c.* 3. Insignis quoque locus *Isocratis in Areopagitic.* quem huc adscribere Latinis verbis non pigebit: *Hæc*, inquit, (Areopagitæ) *cogitantes, non spectabant, qui immodestos punirent, sed qua ratione cives adduci possent, ut ne quid vellent pœna dignum admittere. Hoc enim ad se pertinere existimabant; suppliciis infligendis invigilare, hostium esse. Curabant igitur cum omnes cives, tum vero adolescentes inprimis. Videbant enim, eam ætatem turbulentissimis affectibus agitari, & plurimis redundare cupiditatibus: maximeque necessarium esse, ita illam institui, ut honestis studiis, & temperatis voluptate laboribus gauderet. Eos enim, qui liberaliter educati, & magnitudini animorum assuefacti essent, in solis illis rebus perseveraturos. Universis porro easdem exercitationes præscribere, in tanta rei familiaris inæqualitate, non potuerunt: sed ut singulorum facultates sciebant, ita singulis præcipiebant. Nam tenuiores ad agriculturam & negotiationes deducebant: non ignari, & inopiæ causam esse pigritiam, & ad facinus inopia plerosque impelli. Quare fonte malorum sublato, etiam cætera delicta, quæ inde velut ebullirent, censebant posse præcaveri. Locupletes autem, animum ad rem equestrem, ad gymnasia, ad venationes & philosophiam adjungere cogebant. Hoc enim eam vim habere perspiciebant, ut alii virtutibus excellerent; alii flagitiis plurimis abstinerent. Neque contenti solas leges tulisse, de cætero negligentes erant; sed civitate in vicos, agro in populos distributo, uniuscujusque vitam spectabat, & immodestos in Senatum ducebant, isque alios monebat, aliis minitabatur, alios, ut par erat, puniebat.*

IX. Quod igitur hodie in Rebuspubl. tot tantaque crimina committantur causa est hujus legis abrogatio, quia fere nullus eo respicit Magistratus, quales subditos habeat, quo vitæ genere vivant; sed sæpe otiosi & quæstum facientes magni æstimantur. Hinc furta, & lenocinia, aliaque crimina pessima oriuntur, quæ Rempublicam evertunt. Cùm otium itaque sit causa omnis mali; merito hodie Magistratus in otiosos inquirere deberet, ipsosque interrogare qua arte vitam agerent. Exsecrandum & intolerabile illud genus hominum est, quod nulli subjectum Magistratui, hinc inde illicitis artibus quæstum facit, aut Diaboli suggestionibus imperitum, superstitiosum & impium vulgus decipit; nam qui nil bene agit, illum neque utilem ad quicquam esse.

X. Non solum autem otium morte puniebatur, sed etiam qui injustum quæstum faciebat, in hunc etiam pœna constituta erat. Injustum quæstum faciunt Lusores, vel ludicram artem exercentes. Vid. *Lexic. juridic. ex Brissonio aliisque collectum, pag.m.* 835. Confer. *Meurs. in Themid. Attic. lib.* 2. *c.* VI. & *cap.* XX. Sed de hac lege hæc sufficiant. Plura tamen qui legere cupit de iis, qui quæstus causa ludicra exercent & illorum pœnis, evolvat *Petri Fabri Semestr. lib.* 2. *pag. m.* 161. *seqq.* ubi plurima lectu digna reperiet.

LEX QUINTA.
QUI MORTEM INTULIT VEL SERVO SPONTE, MORTE LUEBAT HOMICIDIUM. SCELERA ENIM CONSILIO FACTORUM NON CONDITIONE HOMINUM ÆSTIMANDA CREDEBANT.

Vid. *leges & consuetud. Francisc. Roborsell. lib.* XV. *edit. Bonon. Diodor. Sicul. lib.* 1. *c.* 77.

I. Hæc Ægyptiorum lex optime convenit cum Hebræorum lege *Exod. cap.* XXI. 20. Qui percusserit servum suum, vel ancillam virga, & mortui fuerint in manibus ejus, criminis reus erit, reus homicidii, ut explicat Cornel. a Lapid. ac consequenter pœnæ mortis. Ita etiam hanc legem expositam volunt Rabbini, uti Cl. *Hottinger. lib. de Jure Hebr. leg.* XLVII. *pag. m.* 60. *ex Maimonide* recenset: *Quod jubeamur*, inquit, *occidere transgressores quorundam præceptorum legis, gladio. Atque hoc supplicium vocatur a Rabbinis nostris occisio, quæ mors facilis est.*

est. Unus autem eorum, qui hoc supplicio tollendi sunt, est qui servum suum percusserit, etsi Cananæus fuerit, si sub manu ejus moriatur, sicut dicitur; Vindicando vindicator, *Exod.* XXI. i. e. *occidatur occisione gladii*. Vid. *Baba Kam. Maim. Hil. Sanhedr. c.* 14. *Ratio hujus præcepti est, quod ita Deus Benedictus de medio populi sui sancti eradicare voluerit malitiam cordis & magnam illam crudelitatem. Mandavit propterea, ut omnis, quem forte iracundia effervescens ita vicerit, ut lethali ictu servum suum, quem domi suæ alit, percutiat, neque sit, qui eum liberet, occidatur*. Similiter *Maimonid. in juribus homicidii cap.* 2. asserit: Qui percusserit servum suum cultro, gladio, lapide, aut pugno, vel alio modo, ut lethale vulnus ei impegisse æstimetur, is, licet servus post annum demum mortuus fuerit, tanquam homicida occidendus est. Confer. *Henric. Ainsvvorthii comment. in Exod.* XXI. *fol. m.* 83. *edit. Londin.* qui eadem confirmat. Promulgabat hanc legem Deus non sine ratione, quia intolerabilis coram oculis Dei & hominum est illa crudelitas, quam interdum exercent Domini erga pauperes servos, nihil considerando, quod sint homines, in hoc æquales Dominis, qui eos tractant instar canum, impie percutiunt, & ex Dominis mutati in carnifices violenter occidunt.

II. Et licet Hebræi distinctionem quandam inter servum Hebræum & Cananæum fingere velint, quod de priori hæc lex sit intelligenda, non posteriori. Verum non videmus, quid impediat, quominus hæc verba legis de servis in genere intelligantur: qui quidem in aliis rebus pares non sunt, in hoc tamen quod sint homines; imo *Maimonides* in verbis præcedentibus nullum discrimen inter ipsos agnoscat; quare necesse est, ut ille, qui occidat servum, homicida sit, & sic quoque pœnæ reus. Agnovit hoc Jobus, qui benignissimum se erga servos suos exhibebat, considerans, omnibus hominibus eandem esse originem & unam naturam, ita ut dives æque ac pauper, Princeps ac servus ex eodem luto formentur: vid. *Job. cap.* XXXI. 15. *Act.* X. 26. XIV. 14. Huic adstipulantur saniores Gentiles. *Macrobius lib.* 1. *Saturnal. cap.* 11. An forte, inquit, servos in hominum numero esse non pateris? unde in servos tantum & tam immane fastidium, quasi non ex iisdem tibi & constent & alantur alimentis, eundemque spiritum ab eodem principio carpant? Vis tu cogitare eos, quos jus tuum vocas, iisdem seminibus ortos, eodem frui cœlo, æque vivere, æque mori? Servi sunt, imo conservi. Similes conceptus expressit *Seneca epist.* 47. Libenter ex his, qui ad te veniunt, cognovi, familiariter te cum servis tuis vivere. Hoc prudentiam tuam, hoc eruditionem decet, servi sunt? imo homines. Servi sunt? imo contubernales. Servi sunt? imo humiles amici. Servi sunt? imo conservi. Et paulo post; Vis tu cogitare istum, quem servum vocas, ex iisdem seminibus ortum, eodem frui cælo, æque spirare, æque vivere, æque mori.

III. Hoc considerantes *Ægyptii* legem promulgarunt hanc, teste *Diodoro Siculo lib.* 1. *c.* LVII. Qui sponte liberum hominem aut etiam servum necasset, ei leges apud Ægyptios capitis supplicium irrogabant; utpote quæ non fortunæ conditione, sed factorum consiliis a sceleribus inhiberi cunctos vellent, & hac erga servos cura homines condocefacerent, ingenuos multo minus injuriis afficiendos. Hic sane servi inter homines referuntur, secus ac leges civiles volunt, quæ servum quatrupedi comparatum jubent, cum quo liberum esset agere, quod velimus, *l.* 1. §. *igitur D. hic Arg. l.* 21. *Cod. Mandat.* Ita etiam *Grotius de jure belli & pacis lib.* 3. *cap.* VII. *pag. m.* 491. differit: Nulla perpessio est, quæ non illis imponatur, &c. & paucis interjectis lineis dicit: Apud omnes fere gentes (ait Cajus l. 1. D. de his qui sui sunt juris) animadvertere possumus, Dominis in servos vitæ necisque potestatem fuisse, & *Florus cap.* 20. *l.* 3. referente *Doctiss. Gronovio*, servos in omnia obnoxios dicit. Hinc atrocissimæ pœnæ, inprimis supplicium mortis, imponebantur, uti pluribus ostendunt *Faber in Semestr. lib.* 2. & *Lexici auctor ex Brissonio aliisque collecti, pag. m.* 930.

IV. Hoc jure quidem olim Romani in servos usi sunt, qui sæpe ob levissimas causas, de quo videas *Tacit.* XIV. *Annal.* & *Lips.* 2. *Saturnal. tum Dion. Cass. histor. lib.* 54. qui referunt *Vedium Pollionem* civem Romanum murenas in piscinis habuisse, easque servorum carne aluisse, imo puerum casu vas cristallinum frangentem ei supplicio addixisse. Ex quo sponte fluit, damnandam & damnatam esse Romanorum, quibus nulla omnino inter servos & quatrupedes differentia, (auctore *Cajo in l.* 2. *ff.* ad *L. Aquil.*) inhumanam in servos sævitiam, coercendamque esse omnium, qui alios in potestate habent, violentiam. Vid. *Conrad. Friedlieb. JCt. Diatrib. jur. univers. de honestat. & modest. edit.*

Ham-

Hamburg. 1679. *pag. m.* 82. Nec firmo ſtat talo *Hugon. Grotii* ſententia, qui ex *Cujacio* probare vult, jure gentium fere omnium hanc legem introductam eſſe, quod veritati non convenit. Ut enim patria poteſtas rigida dicitur Juris civilis, quod nullæ gentes talem per omnia in liberos habeant poteſtatem, qualem habent *cives Romani*: Ita Dominica erit Romanorum propria, quod nulli populi tale per omnia in ſervos jus exerceant, quale *Romani* in ſua mancipia. Conferantur hiſtoriæ nationum & manifeſtum erit, non adeo duram apud eas conditionem fuiſſe ſervorum, aut ſi in nonnullis cum Romana duritie ſit conferenda, id accidit propterea, quod ab iis nonnulla ſervorum jura hauſerint, eaque in civitatem receperint. Vid. *Athen. Deipnoſ. lib.* VI. *c.* VII. Nec fidem adhibemus *Triboniano* aſſerenti apud omnes plerumque Gentes Dominis in ſervos vitæ neciſque fuiſſe poteſtatem.

V. Certum etenim eſt apud Iſraelitas, populum moratiorem, poteſtatem Dominicam fuiſſe temperatiorem. *Exod.* XXI. 20. nequicquam obſtante loco *Gen.* XVI. 6. perperam a *Pacio* in notis allegato. Ubi ne gry quidem de vitæ neciſque in mancipia poteſtate, verum de expellenda ancilla e familia, cujus malos mores ferre non poterat Sarai mater-familias. Quinimo nulla ratio naturalis, nulla ſuperveniens ratiocinatio, nulla humana neceſſitas Dominis vitæ neciſque jus in ſervos conceſſit, ut hunc effectum juris gentium non eſſe facile liceat animadvertere. Neque enim quod crudelitas hujus aut illius populi introduxit pravo more, conſuetudine prava, ſtatim Juris Gentium eſſe cenſebitur, *Arg. l.* 39. *D. de Legibus*. Ita enim vix quicquam adeo nefarium excogitari poſſet, quin Juri Gentium adſcriberetur: cum grandia vitia, etiam ſcelera multa foverint nonnullæ Gentes, quæ omnia velamento Juris Gentium excuſari poſſent. Vid. *Paul. ad Rom.* 1. *Cæſar. de Bell. Gall. Tacit. de morib. German. Thucydid. de Græc. popul. ubi illorum mores deſcribuntur. Althuſ. dicajol. l.* 1. *c.* 27.

VI. Sunt tamen aliqui, qui probare conantur jus vitæ neciſque in ſervos ex *Levitic. c.* XXVII. 28. 29. *Omne devotum, quod devovebitur* מן הארם *ex hominibus, non redimetur, morte afficietur.* Hanc legem quidam ita intelligunt, quaſi ea permittatur & concedatur jus non ſolum in pecudes & jumenta, ſed & homines devovere, & ita devotos, internecioni dare & occidere; nempe eos, qui alicujus juri & poteſtati ſunt ſubjecti, veluti ſunt *Servi & Ancillæ*. Eliciunt hoc ex eo, quod *verſ.* 29. dicatur: Omne devotum quod devotum fuerit מן הארם, quod illi reddunt *ex hominibus, non redimetur, morte afficietur.* Rationem hujus juris reddunt hanc, ut ſervi tanto magis in officio erga Dominos contineantur debita obedientia & veneratione; cum videlicet audirent, tantam vitæ & necis ipſos habere poteſtatem, ut ſi ipſi luberet, ab uno oris ipſorum verbulo, vita & mors ipſorum dependeret. Verum alii tum ex *Chriſtianis*, tum ex *Hebræis*; aliter verba hujus legis exponunt, & verba illa מן הארם non ex homine, ſed ab homine reddunt, ut referatur ad devoventem & rem devotam ſeu ſubjectum patiens, præſupponendo, id tale eſſe debere, quod jure internecioni devoveri liceat ac debeat. Sic *Vulgat*. Ita plures alii. Hebræi etiam diverſimode explicant, quamvis unanimiter hominis devotionem excipiant, per quam ſc. morti, nullo ſuo merito, addiceretur & afficiendus ſit. R. *Salomon* exponit de eo, qui ad mortem a Judice condemnatus, ad ſupplicium educitur, ne ille a quoquam, oblato λύτρῳ, redimatur, ſed morte deſtinata afficiatur. Sic alii de quovis ſupplicium capitale promerito ſecundum legem. Ad tale quid reſpexiſſe videtur Interpres *Arabs*, qui verſum 29. ita reddit; *Et omnis perditus, qui meretur interire ex hominibus, ne redimatur, ſed occaſione occidatur.*

VII. Rabbi *Moſes Nachmanides*, *R. Bechai*, *R. Levi Ben Gerſon*, *R. Iſaac Abarbanel* eximii ſcriptores, propius videntur ſcopum attigiſſe. Illorum ſententia huc redit, *Duo eſſe* τὰ *Cherem* ſeu Anathematis Deo devoti genera; Unum, quod Deo ceu donum ſacrum abſolute devovebatur, ita ut nec vendi, nec redimi, nec ulla ratione ad Dominum redire poſſet. Tale Anathema conſtabat ex *Perſonis*, vel ex *rebus*, devoventis poteſtati & juri ſubjectis. Perſonæ, veluti erant *Servi & Ancillæ*, pretio ab illis emti ex populis Cananæis. Hi tradebantur, veluti ad cædenda ligna, hauriendam aquam & ſimilia miniſteria. Res, veluti pecudes & jumenta; Agri item & fundi, qui Deo conſecrabantur, & Sacerdotum & Levitarum bonis accedebant ad conſervationem Templi, Altaris & aliarum rerum ſacrarum, ad ſuſtentationem ipſorum commodiorem, & omnium eorum qui Deo in Eccleſia vel Scholis ſerviebant, in uſum pauperum, redemtionem captivorum, &c. Horum uſus & diſpenſatio ad ſolos Sacerdotes per-

pertinebat, & omnibus aliis interdictus erat: quia sunt קדש קדשים Sanctitas Sanctitatum Domini: inferenda in thesaurum Jehovæ, *Jos.* VI. 19. Hinc vocamus חרם Anathema, quia res amissæ & perditæ erant Dominis suis, & omnibus aliis, præterquam Sacerdotibus, quibus solis consecrata erant. Unde Deus ad *Aaronem* dicit; כל חרם omnis res per Cherem consecrata in Israel, tua erit, *Num.* XVIII. 14. Et de hac Anathematis specie volunt aliqui versum 18. loqui. Altera τῶ Cherem species fuit de Hominibus, Animantibus item & pecudibus, vel ex mandato speciali Dei, vel ex voto, vel ex Regis aut Synedrii sententia, perdendis, exscindendis & internecioni dandis. Per homines autem intelligendi non sunt *Servi & Ancillæ*; sed hostes tum Dei, tum populi. Vid. *Deut.* VII. 2. *Num.* XXI. 2. *Jos.* VI. 17. 21. 1. *Sam.* XV. 3. & de hac voti specie volunt agere *vers.* 29. Atque hæc ipsorum sententia nobis quoque videtur verissima, neque ulterius lex illa *vers.* 29. extendenda vel ad *Servos* vel *Ancillas*. Nam ex hac devovendi immolandive libertate magna invecta fuisset licentia, multisque modis imminuta Interdicti de homicidio amplitudo, nec ulla liberorum & servorum vitam innocentia tueri potuisset, adeoque ultroneum homicidium permissum.

VIII. Firmo igitur stat talo, asserere, quod Domini non habuerint jus vitæ & necis in servos, licet distinctione aliqua decidere rem velit B. *Osiander in annot. ad Hug. Grot. libr. pag. m.* 793. 794. inquiens: Quod concernit jus vitæ & necis Dominorum in servos, id ipsum dupliciter intelligi potest, aut supposita Republica & ordine civitatis vigentibusque judiciis, aut præscindendo a tali statu. Priori modo jus vitæ & necis Domini non habent in servos: Posteriori autem modo non videtur absurdum dicere, Dominos habere jus vitæ ac necis in servos, adeo ut si v. g. Dominus esset in Insula & in familia sua aleret servos, posset occidere vel per se, vel per alios. Verum negamus hoc partim ex Scriptura, partim aliis rationibus. Constat enim *Genes.* XVI. 6. quod Abraham familiam numerosam alens Hagarem ancillam immorigeram non occiderit, sed expulerit, quod tamen, hac hypothesi posita, facere potuisset, cum recta ratio ipsi dictaret, neminem lædendum vel occidendum propria autoritate. Vir bonus ad injuriam vindicandam non est proclivis. Cogitat enim. I. Homines malos ignorantia boni & mali laborare, caligantibus itaque æquior est. II. Nos ejusdem sanguinis esse participes, ut *Lactant. lib.* VI. *Instit. c.* X. testatur. III. Eadem anima ceu portiuncula divina prædiros. IV. Neminem nisi a se ipso lædi, de qua re vide *Max. Tyrium ingeniose differentem Diss.* 2. V. Homines ad mutuas operas natos esse, *Senec. l.* 1. *c.* 8. *de Ira.* Hinc rigidissima hæc Dominorum in servos potestas omni Juri adversatur. Repugnat *communi naturæ legi, & Juri divino.* Communi naturæ legi, dicimus, adversatur, quod inter homines natura aliqualem fecerit societatem, nec aliter velit, quam hominem ab homine beneficio affici, *l.* 3. *D. de just. & jur.* Conf. *Macrob. lib.* 1. *Saturn. cap.* 2. Si cogitaveris tantundem in utrosque licere fortunæ, tam tu illum liberum videre potes, quam ille te servum. Adversabatur etiam divinis præceptis, quæ nos in servos æquos esse jubent, abutique vetant potestate nobis de jure tributa, *Exod.* XXI. 26. *Levvit.* XXV. 38. *Deut.* XV. 12. 2. *Reg.* VI. 22. *Ephes. ult. v.* 6. *Coloss.* IV. 1. 1. *Petr.* 2. 18.

IX. Si nunc neque Domini neque alii privati homines jus vitæ ac necis in Servos habuerint, lex *Ægyptiorum* firma & immota manet, jubens, quod *omnis qui servum occiderit, morte afficiendus sit*, quia æque est homicidium, quod omni jure prohibetur. Cum autem duplex sit homicidium, voluntarium & involuntarium; ita etiam pœnæ variant. In nostra hac lege agitur de homicidio servorum sponte peracto, quod pœna capitis plectendum, nullo respectu habito ad personas, uti exstat in Ægyptiorum lege: *Scelera enim consilio factorum non conditione hominum æstimanda credebant.* Quibus verbis significare voluerunt, nullam exceptionem hic esse fingendam; an homicidium perpetratum sit in persona libera, vel etiam servo? morte dignum judicabant. Ita statuunt quoque leges divinæ. Nam *Levit.* XXIV. 22. expressa lex exstat: *Æquum judicium* (in homicidio) *sit inter vos, sive peregrinus sive civis peccaverit.* & vers. 21. *qui percusserit hominem, punietur.* Anglus *Henric. Ainsvvorth. Comment. in h. l. fol. m.* 151. *edit. Londin.* exponit: *that one manner of lavv, and punishment shall be.* & vers. 21. *Smiteth a man, that is killeth him as vers.* 17. *Shall dye, shall be put to dye the death. And. Targ. Jonath. Shall be killed vvith the svvord.* Hic nullus excipitur sive pauper, sive dives, sive liber, sive servus fuerit, qui hoc crimen commiserit.

X. Decretis Mosaicis respondent profana.

ſana. Marcianus *ff. ad l. Corn. de Sicar. l.* 1. §. 1. Qui hominem occiderit, punitur, non habita differentia cujus conditionis hominem interemerit. Vid. D. *Carpzov. Criminal. p.* 1. *q.* 2. *fol. m.* 9. *ſeqq.* Quod voluntarius homicida pœna capitali plecti debeat, omnibus legibus & decretis Principum comprobatum & in praxim deductum eſt. Imo ipſemet etiam infernus videtur huic ſententiæ ſubſcripſiſſe, quando Oraculum Apollinis Delphici, ut refert *Ælian. l.* 3. *Var. Hiſt. c.* XLIII. Legatis *Sybaritarum*, qui in templo occiderant innocentem quendam Citharœdum reſpondit:

Cede meis menſis, manibus nam ſanguis adhærens.
Diſtillanſque recens, probibet tibi limina templi.
Non tibi fata canam, magnæ Junonis ad aram
Muſarum innocuum ſtraviſti cæde miniſtrum.
Non immortales hoc Dii patientur inultum.
Si quis enim prudens ſcelerata e mente profectum
Committat facinus, gravis hunc prope pœna ſequetur.
Non crorabit, neque ſi genus ad Jove ſummo
Duceret: ipſe ſuo collo, colliſque nepotum,
Hoc luet, & generi cumulatim damna ferentur.

Conſentiunt leges ab Imperatoribus latæ *Inſtit. lib.* 1. *tit.* 8. De his qui ſui vel alieni juris ſunt, §. 2. *Qui ſine cauſa*: qui proprium ſervum ſine cauſa, & quidem dolo malo occidit, perinde tenetur, ac ſi alienum dolo malo occidiſſet. Conferatur huc celeb. *Paul. Voet. Comment. in h. l. pag. m.* 148. 149. ubi tam ex civilibus, quam *Moſaicis* legibus rem deciſam reperiet Lector. Imo volunt Hebræi, non licere Magiſtratui λύτρον accipere, ſed ex rigore homicidium punire. Vid. *Maimon. de homicid.* Ratio hujus redditur in *Sepher hachinnuch*. *Si liceret Dominis terreſtribus λύτρον accipere ab homicida, quilibet potentia vel opibus valens proximum, contra quem ira excanduit, occideret, & pretium ejus ſolveret; ſicque homicidia forent frequentiſſima & mundus deſolaretur.* Ad hanc pœnam etiam referunt illos, qui homicidium non ſuis manibus quidem, ſed per alios ſubornatos & conductos, commiſerunt. Vid. *Maim. c.* 2. §. 2.

LEX SESTA.
AT CÆDES LIBERORUM PARENTIBUS NON ERAT CAPITALIS. SED IN CÆSI CADAVERIS COMPLEXU TRES DIES NOCTESQUE, ADHIBITA CUSTODIA, DETINEBANTUR. EOS ENIM VITA PRIVARI NATORUM CAUSA, QUI DEDISSENT VITAM, NON SATIS ÆQUUM VIDEBATUR, SED DOLORE POTIUS AFFLIGI ET PŒNITENTIA.

I. Hæc lex Ægyptiorum apud *Diodorum Siculum lib.* 1. *cap.* 77. reperitur, quam integram exhibere jucundum erit: Κατὰ τῶν γονέων τῶν ἀποκτεινάντων τὰ τέκνα θάνατον μὲν οὐχ ὥρισαν, ἡμέρας δὲ τρεῖς καὶ νύκτας ἴσας συνεχῶς ἦν ἀναγκαῖον, περιειληφότας τὸν νεκρὸν, ὑπομένειν φυλακῆς παρεδρευούσης δημοσίας: *Parentes, qui liberos occidiſſent, capite plecti noluerunt, ſed hi triduo continuo in complexu defuncti ſub publica cuſtodia permanere cogebantur.* Rationem hujus juris addit non abſurdam ita diſſerens: Οὐ γὰρ δίκαιον ὑπελήφθη τὸ βίου στερίσκειν τοὺς τὸν βίον τοῖς παισὶ δεδωκότας, νουθετεῖν δὲ μᾶλλον λύπην ἐχούσῃ καὶ μεταμελείᾳ ἀποτρέπειν τῶν τοιούτων ἐγχειρημάτων. i. e. *Nam injuſtum putarunt vitam iis adimere, qui vitæ liberorum fuiſſent autores, ſed triſti admonitione ac pœnitentia dehortari maluerunt ab ejuſmodi conatibus.* Magna apud omnes populos parentum poteſtas fuit, ut liberi reverentiam erga parentes haberent & timorem; interim tamen a plurimis poteſtas illa non ita rigide peracta fuit, ut jus vitæ neciſque exercuerint, quod tamen apud Romanos & Græcos olim in uſu fuit.

II. Hebræum populum conſiderantes, quærimus, an Parentes jus vitæ & necis habuerint in liberos? Ad quam quæſtionem reſpondemus negando. Licet enim apud quaſdam Gentes receptum fuerit hoc jus in liberos exercere; attamen Lege divina nuſpiam ipſis conceſſum legimus, ſed potius ademtum, quæ jubet filium caſtigare, non occidere, nec vult quenquam occidi, niſi cognita prius per Judices & Magiſtratum cauſa, & ſententia condemnationis lata. Ergo jure Hebræorum rigida illa patria poteſtas non obtinuit, ſic ut parens in filium jus vitæ neciſque (contra quam inſulſe ſtatuit *Bodin.*) non habuerit. Jubet enim lex divina, ut parens filium declinantem & rebellem ad judicem adducat, ut ſibi id non licere ſciat, quod ad officium

ſpectabat Magiſtratus, *Deut.* XXI. *v.* 18. *Ameſ. caſ. conſc.. lib.* 5. *cap.* 26. Id quod illo *Salomonis Prov.* XXI. confirmatur, ubi expreſſe prohibitum, ne ultra diſciplinam & caſtigationem pater procedat. Conf. G. *Donaldſon. Scoto-Britanni Abredonenſ. JCt. Synopſ. Oeconom. edit. Pariſ. pag.* 352. Nec quicquam obſtant exempla *Abrahami*, filium Deo offerre volentis, vel *Jephthæ Gileaditæ*, filiam devoventis. Quin illud erat peculiari Dei juſſu incœptum, hoc facti, non juris, adeoque in exemplum non trahendum. *Acacius Enenck. Baro. de privil. Parent. & liber. l.* 1. *c.* 1. *n.* 4. 5. *Arumnæ. diſcurſ. publ. part.* 1. *diſcurſ. fin. th.* 4. Uno tantum in caſu parens filium impune poterat occidere, ſcil. ſi fuiſſet Idololatra, quod illa gens admodum prona eſſet in Idololatriam. Hinc jure Hebræorum, Pater filium ex propoſito occidens, eadem pœna tenetur, qua alius homicida, uti docet *Maimonid.* הלכות רוצח *cap.* 1. §. 1. his verbis: *Si pater filium occiderit, qui habet quoque filium, tunc huic filio competit jus vindicis ſanguinis, ut poſſit Avum ſuum occidere, ſi non habeat filium, jus illud fratrum nullus habet, ſed Domus Judicii, ſeu Magiſtratus morte eum afficit.*

III. Et licet apud Græcos *Solon* parentibus jus vitæ ac necis in liberos dederit, ut metu pœnæ honorare diſcerent parentes; attamen vix rectæ rationi conveniens, nam quomodo is iterum id deſtruere tendet, ad quod primario intendit, & prima inter Græcos a Triptolemo data lex ſit: *Animalia non lædere*. Si igitur animalia non ſunt lædenda, multo minus liberi. Objiciunt & dicunt, quod ob pravitatem naturæ hæc lex a Solone introducta, cum alias liberos ad obedientiam cogere non potuiſſent; & hinc teſte *Sexto Empirico Pyrrh. Hypolyp. lib.* III. *cap.* XXIV. natam legem: Καὶ ὁ Σόλων Ἀθηναῖος τὸν περὶ τῶν ἀκρίτων νόμον ἔθετο, καθ' ὃν φονεύειν ἐκέλευσε τὸν ἑαυτοῦ παῖδα ἐπέτρεψε. *Quin etiam Solon Athenienſis legem de indemnatis poſuit, per quam unicuique filium ſuum interficere permiſit.* Hermogenes, de invent. l. 1. cap. 1. Ἐναντίον τις τῆς μητρὸς ἀπέκτεινε τὸν υἱὸν, κατὰ τὸν τῶν ἀκρίτων νόμον: *Occidit quis filium* coram *matre, juxta legem de indemnatis.* Curius Fortunatianus Reth. l. 1. Lege quemadmodum ſit abſoluta qualitas? Indemnatos liberos liceat occidere. Tres filios lege indemnatorum occidit: reus eſt uxori male tractationis. Hic enim ſe dicit lege feciſſe. Ac de matre quoque eſt locus Sopatri in diviſ. Quæſt. Ἐξεῖναι καὶ μητράσιν ἀκρίτους ἀναιρεῖν τοὺς παῖδας. *Licere etiam matribus liberos indemnatos occidere.* Ita quoque Romani parentes olim jus abſolutum habebant, liberos verberandi, coercendi, ruſticis in operibus habendi, tractandi crudeliter, vendendi, exponendi ubivis locorum ac denique occidendi.

IV. Unde quis concludere poſſet, eundem etiam morem Ægyptios habuiſſe, cum extaret in lege noſtra: *at cædes liberorum parentibus non erat capitalis.* Sed quare? non aliam ob cauſam, quam ex patria poteſtate hoc factum aſſerit *Petr. Gregor. Tholoſan. in prælud. optim. Juriſconſult. lib.* V. *cap.* 7. *pag. m.* 540. *edit. Lugd.* 1583. ita differens: Hæc autem poteſtas magna erat jure Romanorum & tanta, ut filium pater pro jure ſuo occidere poſſet. Item *Dionyſ. Halicarnaſſ. lib.* 2. *Antiquit. Rom.* omne jus & vitæ & necis Legiſlatores antiquos parentibus conceſſiſſe in liberos ſcribit. Sic apud Ægyptios nulla pœna patribus filios occidentibus conſtituta erat alia, quam quod tribus diebus ac noctibus circa cadaver interemti aſſiſterent: nec juſtum putabant ob interfectum filium vita privari eum, qui ejus vitæ autor fuiſſet, ſed dolore & pœnitentia facti affligendum. Hanc ſufficientem pœnam putabant; nam ut ait *Euripides in Supplicib. act.* 5. *verſ.* 128. Τί γὰρ ἂν μεῖζον, τοῦ δὲ ἐπὶ θνατοῖς πάθος ἐξεύροις, ἢ τέκνα θανόντ' ἐσιδέσθαι; i. e. Quod cruciabilius malum aliud inveneris, quam filium mortuum conſpicere? Confer. Cl. *Chriſtian. Rohrenſee Diſſ. Moral. de pœna innocent. edit. Witteberg.* 1680. §. XVIII. Sic legimus *Cardianos*, ut ſupplicio acerrimo afficerent *Miltocythem* Thracem, amicum Athenienſium, proditum Charidemo cum filio, primum filium ante patris oculos in navi jugulaſſe & e navi in pelagus projeciſſe, ut ſcribit *Demoſthen. contr. Ariſtocrat.* Fertur etiam, *Strateſicleam Spartiatam* mulierem cum filio captam, tortores rogaſſe, ut prior filio necaretur; ſed ut crudelius vexaretur non obtinuiſſe, *Plutarcho* teſte. Et apud *Virgilium Priamus* increpat *Neoptolemum*, non de cæde filii, ſed quod ante patris occidiſſet oculos, ut animadvertit *Sextus Victor lib.* 1. *Var. lect. cap.* 8.

V. Ut ut etiam doctiſſimus *Puſendorff. lib.* 6. *cap.* 2. *pag. m.* 920. 921. *de jur. N. & Gent. edit. Francoſ. ad Mœn.* 1694. ſtatuat, quod pater jus vitæ & necis in filium habuerit, id quod exemplis & teſtimoniis quibuſdam probat, quæ tamen tanti ponderis non ſunt, ut calculum his adjiciamus album. Aut enim hæc poteſtas occidendi liberos eſt Juris Naturæ,

ræ, vel Juris Gentium. Non Juris Naturæ, quia injustum & inhonestum imo turpissimum est in sua sævire viscera. Non Juris Gentium, quia non ab omnibus Gentibus fuit receptum, licet quidam hoc velint, uti sentire videtur *Pufendorffius* l. c. cui adstipulatur *Petr. Gregor. Tholosan. in præludiis optimi Jurisconsulti lib.* v. *cap.* VII. *pag. m.* 541. *edit. Lugd.* 1583. qui ita literis tradit: *Deinde etiam eadem facultas priscis Israelitis concessa videtur atque aliis adjacentibus nationibus*. Sed unde probabit hoc *Tholosanus*? Si priscis Israelitis hæc potestas fuit, utique Patriarchæ eandem exercuerunt. Jam autem constat ex Scriptura sacra, quod etiam atrocissima crimina a patribus impunita manserint in filios. Ergo vix probabit, quod facultas occidendi liberos priscis Israelitis concessa; alias necesse fuisset, ut Adam occideret Cainum ob fratricidium, & alii Patriarchæ in filios immorigeros animadverterent & illorum vitia morte punirent, quod autem nullibi in Scriptura legitur. Ut autem *Tholosanus* stabiliat suam sententiam, pergit hoc modo: *Et Abraham sacrificasset procul dubio filium suum Isaacum, nisi divinitus prohibitus fuisset*, Gen. cap. XXII. *nec ausum tam libere fuisse filium devovere morti diceres, nisi alioquin aliquo modo tunc permissa in filios omnimoda parentibus potestate*.

VI. Ex quibus verbis hoc axioma eliciendum, quod parens occidere possit filium, & filius parere teneatur, quemadmodum Isaac, quam obedientiam extollunt *Joseph. lib.* 2. *Antiq. cap.* XIV. *Chrysost. Hom.* XLVIII. Verum probet nobis Tholosanus, quod Abraham hoc ex jure patriæ potestatis fecerit; quod nunquam probabit. Sed specialis amborum virtutis ratio mandati divini intercessit, cui tanquam sublimiori & pater & filius se merito subjecerunt. At sine eo si fuisset, nec *Abrahamus* sine parricidii nota mansurus, nec Isaacus exuperantiam obsequii, sed obedientiam cæcam præstiturus fuisset. Conf. pluribus de hac materia differentem celebr. *Johannem Christophor. Becmannum in Differt. de exuperant. obsequii, edit. Francof. ad Oder.* 1679. *pag. m.* 33. *seq.* Pergit *Tholosanus* & probare conatur opinionem, testimonio Jephthæ, quod filiam immolaverit, quod iterum falsum deprehendimus, uti *Schedius de Diis German. & Saubertus de sacrificiis*, imo & alii ad oculum demonstrarunt. Denique *Gallos* producit, quibus jus hoc frequens, autoritatem quoque *Cæsaris lib.* 6. *de bello Gall.* in medium profert, id quod etiam *Doct. Pufendorff.* facit. Viri, inquit de Gallorum agens moribus, in uxores, sicut in liberos vitæ necisque potestatem habent. Quibus verbis improba & a vero aliena docetur eorum opinio, qui illud jus necis & potestatis proprium ducunt Romanorum, forsan a Justiniano persuasi, atque adeo corrigenda glossa in §. jus autem Romanorum. Verum hæc iterum cum veritate non convenire pluribus probavit autoritatibus celeb. *Paul. Voet. in Comment. ad Instit. pag. m.* 158. *lib.* 1. *tit.* 9.

VII. Miramur sane verba *Pufendorffii* inquientis *pag. m.* 921. *lib.* VI. *c.* 2. Nihil tamen ad rem facit, quod vulgo afferunt ex *l.* 5. *D. ad L. Pompej. de parricid.* quod patria potestas in pietate non in atrocitate consistat. Sed cur non ad rem faciat? cum *honestas* moraliter cogat, ut talis est coactio juxta *Grot. de jur. Bell. & Pac. lib.* 2. *cap.* 11. §. 1. Veteres Romanos patribus solum certum potestatis correctoriæ modum præscribere, non quidem in atrocitate consistentem, qui ad jus occidendi liberos promiscue extenditur, id quod viguit non tantum *Neronis*, *Augusti*, *Ciceronis* & *Claudii*, ævo, verum etiam tempore *Papiniani* ac *Constantini*. Vid. *Valer. Max. lib.* v. *cap.* VIII. *Senec. de Clement. l.* 1. *cap.* XIV. *& Sueton. in Claudio cap.* XVI. *Halicarnass. lib.* XII. sed clementiam magis, quam sævitiem spirantem: Nunquam enim crediderim *lege* XII. *Tabular.* datam esse patribus licentiam indicta causa & privata autoritate in filios ad necem usque animadvertere, contrarium enim manifeste liquet e *lib.* 3. *C. de patr. potest. & l.* 5. *ad L. Pompej. de parricid. lib. unic. Cod. de Emendat. propinq.* aut per eam adigi parentem, ut in nocentem filium capitalem sententiam ferat, cum non absque meditatissimo judicio & juris ordine vita hominis sit extinguenda, adeoque non tantæ parentum multitudini committenda, quorum plerique nec leges sciunt, nec causæ merita expendere valent, *Soto de jure & justitia lib.* v. *q.* 2. quinpotius credo Legem Regiam & Decemviralem hoc ad terrorem magis liberorum, eosque in officio rectius continendos ita constituisse, quam ut effrenis sæpe licentia parentibus invehendi in liberos concederetur, *Rittershus. in Comment. ad L.* XII. *Tabul. class.* 3. *p.* 1. *cap.* 1. Est igitur nullum aliud e constitutione Imp. jus coercendi parentibus datum, quam quod permisit filios quicquam gravius audentes judici castigandos offerre dicturo ex ipsorum præscripto sententiam, *lib.* 3. *C. de patr. potest.*

poteſt. Nec enim paternæ caſtigationis poteſtas immenſa, vel acerba, ſed finita & moderata eſſe debet, quam ſi egrediatur parens *inboneſte* imo *tyrannice* agit, imo filio, ſi admodum violenter egerit, jus reſiſtendi hoc ipſo concedit *arg. l.* 45. §. 4. *ff. ad L. Aquil.* præſertim ſi nullus detur fugæ locus, qui ſi pateat, honeſtius erit filio, fuga ſe ſubducere. Quare hallucinantur valde, imo peccant ſtatuentes, quod ſi parens filium ingratum, aut ſceleris capitalis reum adhuc hodie privatim mactet, ut domeſtico potius exemplo, quam publico pereat, hujus indignationem vel minime, vel plane nulla pœna coercendam, ſiquidem nullus tam juſtæ indignationis prætextus afferri poteſt, qui patrem ab interemtione excuſet, quando ne juſtiſſima quidem parentis exacerbatio ob adulterium filii cum noverca hunc a pœna liberabat, ſed referente *Marciano in lib.* 5. *ff. ad L. Pompej. de parricid.* deportationem in Inſulam huic merebatur. Manet igitur verum, parentibus nullum jus vitæ & necis in liberos conceſſum, quamvis *Bodinus lib.* I. *de Republ.* IV. *n.* 22. cum aliis hoc velit. Confer. *Paul. Voet. pag. m.* 160.

VIII. Facile itaque ex his elucet quid ſentiendum ſit de lege Ægyptiorum, quæ ſtatuit, cædem liberorum parentibus non capitalem eſſe. Aſſerimus itaque patrem occidentem filium homicidii reum eſſe; Ergo & ejus pœnæ. Confirmatur hoc ex verbis Maimonidis paulo ante allatis §. 2. Si pater filium occiderit, Domus Judicii ſeu Magiſtratus eum morte afficit. Quare pœna capitalis merito ſtatuitur in ipſum. Rationem addit Deus talem: כי בצלם אלהים עשה את האדם quia ad imaginem Dei fecit hominem. Deus qui creavit hominem ad imaginem ſuam, ſolus in eum dominium habet. Quomodo dominaretur ejus vitæ homo, qui Deo quoad imaginem geſtatam ſimilis eſt? An non hoc eſſet dominari ipſi Deo? Cui vero dominari homo non poteſt, quomodo poteſtatem eum occidendi ſibi ſumet? Falſum quoque eſt hoc, quod in lege addatur hæc ratio: *quia non æquum putatur, quod propter cædem liberorum parentibus vita eripiatur*, qui dediſſent vitam; cum Deus ſolus ſit, qui vitam homini largiatur, *Geneſ.* II. 7. Poſtquam enim primi corporis humani maſſa ad ultimam diſpoſitionem perfecte deducta & organis a bonitate divina ex terra inſtructa erat, Creator inſpiravit ſpiraculum vitæ. Bene Anglus reddit *inſpired or blevv.* ad quæ verba erudite commentatur Henric. Ainſvvorth. Comment. in *Geneſ.* II. *fol. m.* 10. *edit. London. This shevveth mans ſpirit not to be of the earth as his body, but of nothing; but inſufflation of God: and ſo differing from the ſpirit of beaſts, as Salomon obſerveth, Eccleſ.* III. 21. Ex his verbis ſatis conſtat, parentes ſpiritum ſeu vitam liberis non dare, ſed Deum, id quod clarius ex *cap.* XII. 7. *Eccleſ.* conſtat, quando ibi ita: *Revertatur pulvis in terram, & ſpiritus redeat ad Deum, qui dedit illum.*

IX. Conveniunt hic Rabbini & profani Scriptores. Quod ad Rabbinos attinet, audiamns *Maimonid. in Miſn. in Jeſudei batora cap.* 4. *ſ.* 9. cujus verba Anglice recitat *Ainsvvorth. Comment. in h. l. fol. m.* 10. *edit. Londin. The of the ſoule* (of man) *is not compounded of the elements, &c. but is of the Lord from heaven. Therefore vvhen the materiall body, vvhich is compounded of the elements, is ſeparated and the breath periſheth, becauſe it is not found but vvith the body, and is needfull for the body in all the actions thereof, this* (eſſentiall) *forme is not deſtroyed, &c. but continueth for ever, even for ever and ever.* Eadem Gentiles aſſerunt. *Plutarchus in Conſolat. ad Apollonium* refert illud Epicarmi dictum;

> *Concretus eſt, ac diſcretus, & rurſus abiit unde venerat:*
> *Terra quidem in terram, ſpiritus ad ſupera.*

Simili modo alius Poeta, citatus a Lorino in hunc locum:

> *Terris profecta, rurſus in terra eunt;*
> *Quæ germinant ab ætheris celſo ſitu*
> *Rurſum poli petunt ſitum ſoluta; nec*
> *Quicquam periit, ut editum ſemel fuit.*

Maria Ægyptia moriens dixit: Sepeli, Abba Zozime miſeræ Mariæ corpuſculum: *Redde terræ, quod ſuum eſt, & pulveri adjice pulverem. Plutarchus in vita Romuli* adducit hos verſus *Pindari:*

> *Omnium corpus tenetur morte pallida,*
> *Mens reſtans, æternitatis effigiem tenet.*

Et ſubjungit: Ea enim i. e. anima ex Diis eſt ſola, inde ejus ortus eodem eſt & reditus, non quidem comitante corpore, verum ubi plane a corpore explicata ſit & ſejuncta. Simili modo *Lucret.*

Ce-

Cedit enim retro de terra, quod fuit ante
In terra, sed quod missum est ex ætheris oris,
Id rursum cæli fugientia templa receptat.

Plato in Cratyl. Anima cum in corpore est, causa ipsi est, ut vivat, respirandi vim ei præbens; simul autem ut respiratio desinit, corpus interit & homo moritur. Cum igitur vitæ causa Deus, qui creavit animam; ita ex ipso jure creationis ad imaginem suam cum Deo subsit soli homo, nemo in ejus vitam nisi solus Deus jus habet.

X. Porro si vitam hominis consideramus, cum nulla alia mundi re quoad precium comparari potest. Jam nulla esset juris proportio inter pœnam & delictum, si nullam aliam pater occidens filium pateretur, quam triduum assidere & aspicere filium occisum. Parvi enim æstimaret hanc pœnam pater immitis, quem etiam naturalis amor ab homicidio retrahere non potuisset. Hinc Hebræorum doctores plane impossibile putant, ejusmodi casum dari, uti bene monet cl. *Buxtorffius in dissertat. de homicidio edit. Basil.* 1663. hanc quæstionem movens. Si pater filium castigare volens, præter suam mentem & intentionem lethaliter eum percutiat, ut moriatur, quid faciendum reliquis filiis? Illi, respondet, debent ejus facti ultionem Deo & Magistratui committere, neque ipsimet contra eum, vel facto, vel actione instituta insurgere. Hinc & Hebræi scribunt, non competere filiis hoc in casu jus vindicum sanguinis contra parentem, quod aliis propinquis est concessum, *Num.* XXXV. 19. Maimonid. in הלכות ממרים cap. V. §. 15. R. Bechai ad *Exod.* XXI. scribit, de hoc casu nullam specialem legem esse latam inter varias de homicidiis leges, *quia res sit insolita & contra naturam, ut tam crudelis reperiatur pater, qui velit filium suum occidere.* Hinc recte *Diodor. Sicul. lib.* IV. scribit: *Nullum patrem de liberis sua sponte supplicium sumere, nisi magnitudine delicti superent naturalem parentum erga prolem suam amorem.* Jam autem parentum amorem alia omnia superare testis est Scriptura. Testes etiam sunt profani Scriptores, quorum testimonia adducere supervacaneum judicamus, cum experientia ipsa testis sit. Ergo probabile, vix dari casum.

XI. Si tamen, dari ejusmodi casum, ut apud *Romanos*, *Græcos & Ægyptios* sæpius factum conjicimus ex legibus datis; attamen vix calculum adjicimus illorum sententiæ statuentium, homicidium hoc non capitale esse, vel levissimam mereri pœnam, quod sapientiores Gentiles etiam negarunt. Non necesse judicamus recurrere ad distinctionem, quam quidam faciunt inter patrem extra civitatem constitutum & intra civitatem; Priori licuisse, posteriori non, asserentes. Quis negabit quod Patriarchæ non extra civitatem vixerint, & quilibet pater instar regis fuerit? non autem legimus, quod unquam hoc jus exercuerint, etiam in servos, multo minus in liberos: Recte ergo sentit & judicat cl. *Johann. Henric. Heidegger. Exercit.* 1. §. 30. *histor. Patriarch. pag. m.* 36. Sanctos Patriarchas non egisse more barbararum gentium, sed potius naturæ & rationis præscripto obtemperasse, & asserit, impune non potuisse occidere servos, multo minus liberos, quia nemo hominem occidere posset, nisi is capital commisisset. Deinde ne quidem reos videntur Domini privati afficere supplicio potuisse; quia dominium privatum subjectum fuit & inclusum publico. Nam lex illa inscripta hominum cordibus, & post diluvium lata, de non effundendo hominis sanguine, liberi & servi conditionem non distinguit. Quod si Dominus impune injuriam facere potest servo, & pater filio, non arguit ea agendi impunitas jus agendi. Nec quia apud multos olim populos advertere possumus, Dominis in servos & patribus in filios vitæ & necis potestatem fuisse, sequitur id vel jure naturæ iis permissum esse, quia rursum aliud est agendi impunitas, aliud jus; vel Patriarchas sibi idem licere credidisse. Apud eas ipsas gentes, apud quas impunita fuit quævis major Dominorum erga servos, & patrum erga liberos sævitia, sapientiores & meliores sibi moderationis legem dixisse reperimus.

XII. Quare etiam sapientiores Gentiles in contrarium leges contra patres tulerunt, ut sævitiam hanc injustam esse ostenderent. *Plato lib.* XXXIV. *dialog.* IX. *de legib.* hanc posuit legem. *Si pater*, inquit, *aut mater (accidit quamvis raro) per iram verberibus, vel alio modo filium vel filiam interficiat, perinde ac cæteri homicidæ purgentur, & triennium exules ac post ipsam restitutionem, maritus ab uxore, uxorque a marito, separentur: nec simul amplius liberis procreandis operam dent, neuterque horum simul cum illo habitet cujus filium vel fratrem occidit, nec una cum eo sacris communicet.* Et ita ætas prudentior in parente, carnificis detestata est officium. Atque certe ferina

& ul-

& ultra ferarum inhumanitatem illa erat licentia.

XIII. Cum nemo etiam suam carnem odio habeat, si mentis sit compos: & naturali amore parentes in filiorum injuriis, magis quam in propriis torqueantur, ut notat *Paulus Jurisconsult. in l.* 8. *quod metus causa li.* 4. *P. t.* 2. *& Justinian. in* §. *fin. de noxalib. action. lib.* 4. *Instit. jur. civil. tit.* 8. explicat & *Virgil. lib.* VIII. *Æneid. vers.* 574. dum *Evandrum* ita loquentem inducit pro filio ad Deos suos:

Et patrias audite preces; si numina vestra
Incolumem Pallanta mihi, si fata reservant;
Si visurus eum vivo, & venturus in unum:
Vitam oro: patiar quemvis durare laborem.
Sin aliquem infandum casum Fortuna minaris,
Nunc o nunc liceat crudelem abrumpere vitam;
Dum curæ ambiguæ, dum spes incerta futuri,
Dum te, chare puer, mea sola & sera voluptas,
Complexu teneo, gravior ne nuncius aures
Vulneret.

Confer huc *Cornelii Schrevelii annot. ad Virgil. edit. Lugdun. Batav.* 1669. *pag. m.* 757. Ita *Thyestes* in morte filiorum & *Theseus* in morte *Hippolyti* a *Seneca* introducuntur anxie sibi optantes mortem. Mater *Euryali* tragico successu examati apud *Virgil. lib.* IX. *Æneid.* v. 493. ita conquerens introducitur:

Figite me, si qua est pietas, in me omnia tela
Conjicite, o Rutuli, me primum absumite ferro:
Aut tu magne Pater divum miserere. tuoque
Invisum hoc detrude caput sub Tartara telo.

Maximus Tyrius quoque, cum *sermon.* 36. disputaret, cur Homerus Jovem Deorum hominumque patrem dixisset, adjecit, hoc factum, quod nomen patris omnium antiquissimum est, ex his quæ amicitiam designant. Et *Aristoteles lib.* 2. *Magn. Mor. cap.* 12. parentum amorem primum erga filium gradum amicitiæ obtinere ait, tanquam actionem & finem sui: neque fieri posse filium ei in amore respondere, in eo eximia prærogativa data parentibus, in nunquam compensanda a filiis gratitudine: neque enim natus potest genitorem suum vicissim gignere. Dedit & parentum naturæ hoc Deus, ut esset partim mortalis, & partim immortalis: mortalis propter corpus corruptibile; immortalis, quod referat Deum creatorem omnium, ut docte annotat *Philo Judæus lib. de Decalog. & Rabbi Aben-Ezra in Perush gnaseret debarim* i. e. in explicatione præceptorum in Principio. Et quia Deus nihil odit eorum quæ facit, pater imitatus patrem omnium non potest nisi præter naturam, filium odisse, sic enim patres, ut Dei vicarios honorandos jussit *Plato* 4. *Dialog. de legibus.*

XV. Non igitur impunita debet esse parentum præter naturam crudelitas, cum nullus affectus reperiri possit, qui vincat paternum, ut ait *Justinian. in l. cum furiosi l.* 7. *ver. quis enim de curatores furiosi li. C. n.* 7. Unde sæpe optant filios se feliciores esse, quod testatur *Theodoretus* his verbis: *Quod nemo, qui paternam habet dilectionem, æmulatione prosequitur filios: & quod est proprium patrum, velle videre filios se clariores.* Hunc paternum affectum parentum cordibus congenitum, quod desiderent filios promoveri ad omnia felicitatis incrementa, ita ut etiam ipsos parentes superent, observavit *Claudian. in* 4. *Consul. Honorii:*

Aspice, completur votum, jam natus adæquat
Te meritis, &, quod magis est optabile, vincit.

Hunc natura propter sui conservationem ad ferocissima usque animalia extendit, teste Poeta *Papiano* ita canente:

.... aspera Tigris
Fœtibus abreptis Scythico deserta sub antro
Accubat, & tepidi lambit vestigia saxi,
Et Lea, quam sævo fœtum pressere cubili
Venantes Numidæ, natos erecta superstat
Mente sub incerta torvum ac miserabile frendens,
Illa quidem turbare globos & frangere morsu
Tela queat: sed prolis amor, crudelia vincit

Pe-

Pectora, & in media catulos circumspicis ira.

Et mirum certe quod refert *Orus Apollo de literis hieroglyph. Chenalopecem*, quam anserum speciebus annumerat *Aristoteles lib.* I. *de histor. animal. c.* XI. aucupibus se offerre capiendam præ nimio pullorum amore, ut interim his evadendi det tempus. Aliaque fere animalia, cum fœtus alunt, ferociores harum causa esse, nemo est qui nesciat, & fortius homines etiam, pro his ira facile excandescunt. Nam ut scribit *Apollon. Rhodius lib.* IV. *Argonaut. vers.* 1089. Λίαν γὰρ δύσζηλοι ἑοῖς ἐπὶ παισὶ τοκῆες, i. e. *Valde enim acerbi sunt propter suos liberos parentes.*

XVI. Addunt aliqui & bene, amorem in filios & posteros maxime augeri, quod in his sit parentum successionis unica spes. Interroga, inquit *Maximus Tyrius sermon.* XX. patrem, cur filium alat, & respondebit, ob successionis amorem, propter quem tam accurate illum conservat. Quando & ex illa procreatione videatur genus humanum renovari & immortale permanere artificioso quodam modo, qui tanto præstat, quanto magis legitimus est. Quod & scriptum reliquit *Justinianus in* §. I. *de nupt. in Novell. collat.* 4. *tit.* I. Sic in omnibus & plantis & animalibus inest quædam conservatio speciei, naturali quodam amore arcte constricta, præstantius tamen in homine, quod nobiliori materia & forma constet. Ex his & aliis rationibus facile concludere possumus, quod durum admodum sit, occidere filium. Et si hoc fiat, necesse est, ut pater luat pœnam.

LEX SEPTIMA.

PARRICIDIS EXQUISITAM PŒNAM IRROGARUNT. NAM ARTICULATIM PRÆACUTIS CALAMIS CÆSOS IN ARDENTIUM SPINARUM ACERVO CREMARI VIVOS VOLUERUNT, MAXIMUM INTER MORTALES JUDICANTES SCELUS, EI MORTEM INFERRE, A QUO VITAM QUIS ACCEPISSET.

I. Hæc Lex apud *Diodorum Siculum lib.* I. *cap.* LXXVII. legitur, ex quo etiam recensent *Athanas. Kircherus in Oedip. Ægypt. Syntag.* II. *fol. m.* 121. *edit. Rom. & Hugo Robinson. in Annal. Mundi, edit. Londin.* quam uberius jam explicare constituimus. Et I. Quod ad nomen *parricidæ* attinet, *parricida* est; qui I. occidit patrem. II. Parentem, patrem aut matrem. III. Propinquum. IV. Eum, qui loco parentis est. *Scaliger de caus. Ling. Lat. c.* 34. T. mutatur in R. si a patre non a parente sit parricida. *Priscian. lib.* I. Parricida vel a pari componitur, vel, ut alii dicunt, a patre. Quibusdam tamen a parente videtur esse compositum; & pro parenticida, per syncopen & commutationem: Sed euphoniæ causa videtur dici, pro patricida, ut Græcis est πατροκτόνος, πατραλοίας.

II. Ut autem eo melius res pateat, vim vocis parricidæ prius enucleabimus. Antiquissimis temporibus *Parricidarum* nomine apud Romanos insigniti fuerunt, qui hominem qualem qualem e medio sustulissent. Fidem huic rei *Festus* facit, in vocibus *Parici quæstores*. Parricida non utique is qui parentem occidisset, dicebatur, sed qualemcunque hominem. Confirmat idem vetustæ legis fragmentum sub rege *Numa* latæ, quod hoc modo citat: *Si quis hominem liberum dolo sciens morte duit, Parricida esto.* Attamen deinde extensum id verbi fuisse ad capitalia quævis & graviora crimina, patet ex *Cicerone* 2. *de LL. Sacrum Sacrove commendatum qui clepserit, repseritve, parricida esto.* Atque hinc appellati fuerunt *Quæstores Paricidii*, qui a populo ea gratia constituti erant, ut rebus capitalibus præessent, teste *Pomponio l.* 2. §. XXXII. *D. de* O. J. Amplius hæc quoque vox denotat *cædem* personarum venerabilium & excelsiore loco positarum. Quo sensu legimus apud Ciceron. Ver. V. *Facinus est vinciri civem Romanum; scelus verberari; Parricidium, necari.* Denique succedit angustior & propria hujus vocis significatio: Dictus enim *Parricida* contracte fuit quasi *Parenticida*, designaturque is, qui Patris vel Matris, aut cujusquam ejus affectionis qui Parentum nomine cognoscitur, fata præparaverit, §. VI. *Instit. Publ. jud.* Quæ strictior interpretatio valet heic loci, dum reus arguebatur *occidisse suum patrem.*

III. Hisce breviter expositis, consequens nunc est, ut, cum hic agatur de *manifesti parricidii reo*, videamus quomodo crimen istud vere committatur. Et generaliter dicendum est, tunc demum censeri Parricidium esse commissum ubi *Dolus malus* adfuerit. *Dolum* autem accipere debemus, προαίρεσιν πονηρὰν, ut Græci loqui amant, fraudulentum consilium & malignum necandi propositum. Requiritur θυμὸς εἰς ἔργον διατείνων, *Animus facto intentus*, ait valde ἐμφατικῶς *Plutarch. L. Quintii vita.* Quamvis enim auctore *Tacito An.* IV. C. *Nos vulgi sit fortuita ad culpam trahere;* longe secus tamen artis nostræ conditores sentiunt,

ut-

utpote qui certam animi propositionem & verum delinquendi affectum desiderant. Vix nos continemus, quin huc transferamus perelegantem *Phædri* fabulam LXXXIV. quæ sic habet:

Calvi momordit musca nudatum caput:
Quam opprimere captans alapam sibi duxit gravem.
Tunc illa irridens: punctum volucris parvulæ
Voluisti morte ulcisci, quid facies tibi
Injuriæ eam quæ dederis contumeliam?
Respondit: Mecum facile redeo in gratiam,
Quia non fuisse mentem lædendi scio:
Sed te contempti generis animal improbum,
Quæ delectaris bibere humanum sanguinem,
Optem necare vel majore incommodo.
Hoc argumentum veniam mage dari docet,
Qui casu peccat, quam qui consilio est nocens,
Illum esse quavis pœna dignum judico.

IV. More Jurisconsultorum loqui *Phædrum* manifestum est, & quidem venuste, tamque concinne, ut ferme ovum ovo similius esse non possit. Nonne & omnes doctissimi Juris Doctores ex æquitate Juris civilis statuunt, quod illi aliquam excusationem mereantur, qui non destinato consilio neque data opera, sed per imprudentiam & casum fortuitum peccarint? Illustrat hanc notabilem doctrinam probatissimus Auctor *Diodor. Sicul. Bibliothec. lib.* XIII. in hæc verba scribens: Εἰ τοὺς ἐξ ἐπιβολῆς ἀδικήσαντας δίκαιον ἐστὶ τιμωρεῖσθαι, τοὺς ἀκουσίως ἁμαρτάνοντας προσήκει ἐν συγγνώμης ἀξιοῦν. i. e. *Si consulto peccantes punire fas habeatur, invitos delinquentes venia dignos haberi par est*. His pulchre consentit Thucydides lib. III. Ξύγγνωμον εἶναι τὸ ἀκούσιον dicens: *Veniam mereri quicquid contra voluntatem fit*. Quicunque ergo meditatæ mentis proposito parricidium suscepit atque peregit, non incommode dici potest, hunc pro Parricida damnandum esse, modo sit doli capax: cujus expertes sunt *infantes* ac *furiosi*, dum illos innocentia consilii tuetur, hos fati infelicitas excusat, ait *Modestin. l.* XII. *ff. ad legem Cornel. de Sicariis*.

V. His Jurisconsultorum effatis accedunt testimonia sacræ Scripturæ & Rabbinorum. Loca Scripturæ sacræ sunt *Num.* XXXV. II. *Deut.* XIX. I. in quibus omnibus notanter additur vocabulum *per errorem*, *ignorantiam*, *contra voluntatem*. Bene quoque *Anglus Ainsvvorth*. Comment. in h. l. addit: *ignorantly*, *unadvised*, *unavvares*, *unvvillingly*, *vvithout knovvledge*, fol. m. 203. Confer. *Francisc. Ranguello Leg. Polit. ex sacræ jurisprudent. fontib. haust. pag. m.* 181. *edit. Francof.* Generis quoque homicidii, quod Hebræi vocant בלא כונה tres faciunt Magistri in *Mischn. & Gemar. tit. Maccoth*, *cap.* 2. *Maimonid. Halach. Rotzach. cap.* VI. *Mikotzi præcept. affirm.* 75. species. Prima est, quando בשגגה *ex errore* & *ignorantia* simplici atque infortunio, nec tamen sine culpa levi ex negligentia aliqua, qualem prudentiores fugerent, contracta, omnino interea nolens, quis hominem occidat, juxta illud in lege sacra *Exod.* XXI. 3. *Num.* XXXV. *Deut.* XIX. Cui speciei accedit etiam homicidium quidem per se alias voluntarium, sed ex ignorantia seu errore hujusmodi facti, velut ex jure commissum. Quemadmodum ubi vindex sanguinis homicidam ex hujusmodi errore, non sponte, e civitate Refugii egressum occiderat seu casu, sed qui קרוב לאונס ad injuriam seu violentiam prope accedens, seu eam quadamtenus imitans interea casus esset, qui nequaquam in rebus humanis evenire ut plurimum soleret; unde nec culpa ne levis quidem homicidæ tribuenda. Exemplum *secundæ speciei* habent in eo, qui, dum scalam adscendit forte delabens in quempiam, casu hoc mortem ei infert. *Tertia* autem homicidii involuntarii species est, *ubi qui alium occidit ex errore quidem aut ignorantia*, quæ tamen prope accedit ad id quod spontaneum est seu voluntarium. Ex. gr. ubi quis alterum occidere volens, alterum jactu aliterve perimit. Ex his tribus homicidii involuntarii speciebus nulla est, quæ morte ex sententia forensi ordinaria sive in Hebræo sive alio puniretur. Nam in universum pronunciant, homicidam nullum *qui non sponte* scelus patraret sic foro puniendum. Confer. cl. *Selden. lib.* IV. *cap.* 2. *pag. m.* 486. 487. *de jure Natur. & Gent. juxta Disciplin. Hebr. edit. Francof.*

VI. Ita etiam Rabbini omnem dolum ab homicida involuntario abesse volunt, unde recte Abarbanel: *Si quis superbe egerit cum proximo suo, ita ut eum occidat non manu sua, sed malo astu & dolo, non tutabitur eum ullus locus*. Non omnibus ergo homicidis casualibus promiscue hoc beneficium concedebatur ad

asyla

asyla confugere, sed pro qualitate eorum diversimodo dispensabatur. V. g. *Filius*, qui per errorem occidit patrem, relegatur in exilium, in urbes refugii: sic si pater filium, extra illud tempus, quo eum docet, vel literas, vel opificium: at si inter docendum castigare nempe eum volens, occidat præter suam intentionem, liber est ab exilio. Idem judicant de Præceptore, discipulum simili ratione occidente. Vide *Selden. pag. m.* 487. *lib.* IV. *cap.* 2. qui ex Maimonide locum recensuit. Qui *per imprudentiam* præter suam intentionem aliquem occidit, veluti explodens sclopetum, lapidem emittens vel ex alto dejiciens, ei nullus locus dabatur in urbibus Refugii, & quamvis ab ordinaria pœna domus Judicii immunis esset, poterat tamen a Vindice sanguinis impune occidi. *Maimonid. in* הלכורז רוצח *cap.* VI. Ratio, quia parum abest hæc cædes a voluntaria. Talis enim primo circumspicere debuisset, postea demum jacere. Itaque hic casus, juxta illos, non pertinet ad homicidium casuale, cui securitas & refugium indulgebatur.

VII. Excipitur etiam, si in simili casu occidens fuerit occisi inimicus; quia Scriptura addit in hoc casu Num. XXXV. 23. *Si non fuerit illi inimicus*. Suspectus enim est talis de *dolo* & *malitia*; Ergo non capax privilegii civitatum Refugii. Qui autem aliquid in altum trahit, & fune rupto decidendo hominem opprimat & occidat, aut qui per scalam ascendens casu decidit super hominem, liber est a pœna exilii, quia quasi coactus facit. Qui vero demittens dolium in cellam, vel aliquid aliud deorsum volvens, vel per scalam descendens, & hominem decidendo occidit, is in exilium ad civitatem Refugii mittitur, quia dicitur *Num.* XXXV. 23. Et cadere fecerit super ipsum, mortuusque fuerit. Debuisset enim diligentius sibi cavere & omnibus providere: Lanius manum cum securi retrorsum elevans & antrorsum reflectens ad ictum faciendum, si quem, retro se elevando manum, percutiat, extra culpam est, & immunis ab exilio, si autem, manum antrorsum ad ictum demittendo, exilio mulctatur. Has & plures alias exceptiones recenset cl. *Johannes Buxtorff.* ex *Rabbinor.* scriptis *Dissert. de homicidio, edit. Basil.* 1663. Hinc recte concludimus homicidium vel parricidium in foro civili aliquo modo excusari posse, qui non destinato consilio fecerit. Verum an omnes casus fortuiti sint excusandi, ex præcedentibus Rabbinorum exceptionibus facile conjecturare licet.

VIII. Diximus etiam in præcedentibus *infantes* & furiosos expertes esse, ubi intelligendi sunt impuberes; sed qui pubertati proxime accedunt vix procedit, quia id ætatis se delinquere intelligit, nec minus dolum capere potest, *arg. l.* XIV. *de Sc. Silan.* §. *pen. Instit. de Obligat. e del. l.* 23. *d. Furt.* Sed in ea re modum adhibere oportet, ut facilius præsumatur haud innoxium impuberis factum, siquidem egerit sine magna machinatione, vel alias præcoci malitia & immodica audacia se non imparem tanto flagitio ostenderit, de quo *Apulej. Apolog.* In iis sane quæ facinoris atrocitatem habent, difficilius est excusare pueritiam *doli mali* capacem; At in mediocri & leviore delicto, humanius est veniam culpæ dare, eoque referendum Euripideum in Supplic.

> *Peccavit. Adolescentulis id inest vitii;*
> *Gratiam itaque delicti facere oportet.*

Confer. *Homer. Il.* Ψ. qui verius, & *Byblius apud Ovid. Metam.* IX. Nisi licentiæ scelus addatur. Nam tunc impune non fert, qui ætatis lubrico se cum excusatione peccasse ratus est: quomodo puerum propter ablatam e corona Dianæ laminam auream Attici judices sacrilegii damnarunt. Vid. *Ælian. Var. Hist. lib.* V. *cap.* 16.

IX. Recte ergo infantes & furiosos Jurisconsulti a pœna parricidii excipiunt, qui rationis usu carent. Actiones enim eorum, qui continuo usu rationis carent, non possunt dici humanæ, & sic nec pœnam merentur, *l. infans ff. ad lib. Cornel. de Sicar. l.* 9. §. 2. *ibi sane si per furorem ff. ad L.* Cornel. *de* Parricid. *l.* 14. *de Offic. Præsid.* Carpzov. *in pract. Crim. p.* 3. *q.* 145. sicut & illæ actiones, quæ fiunt ex ignorantia inevitabili seu antecedente, quia hæc ignorantia non est ullo modo volita, ac proinde, quod ex illa sequitur, non censetur volitum seu voluntarium, sed involuntarium. Contra imputari potest actus homicidii, non tantum qui ex prævia scientia & plena & deliberata intentione fit. *Carpzov. pract. Crim. part.* 1. *q.* 7. verum etiam, qui fit ex indirecta intentione. *Thom.* 1. 2. *q.* 76. Carpzov. in pract. Crim. *p.* 1. *num.* 31. *& seqq.* Covarruv. *in Clem.* 5. *Constit. de homicid. secund. part. relect. in pr. num.* 2. imo qui fit ex vehementiori affectu, quo animus fuit concussus. Istum enim homo in ordinem redigere poterat, *Pufendorff. de Element. Jurisprud. lib.* 2. *axiom.* 1.

§. 7. *Constit. Carol.* V. *art.* 137. *Num.* 35. *verf.* 21. *Gen. cap.* IV. 6. *Carpzov. in pract. Crim. p.* 1. *q.* 6. & *part.* 33. *q.* 147. *num.* 55. & *seqq.* Idem statuendum in casu, quando quis volens occidere Titium ex errore occidit *Sejum*, *l. eum qui nocentem* §. *Si in Istria ff. de injur. l. scientiam* 45. §. 4. *ff. ad L. Aquil. l. si quis servo* 20. *in fin. C. de furt. l.* 7. *c. ad L. Cornel. de Sicar. Jacob Thoming. Decis.* 38. *Carpz. d. p.* 1. *q.* 5. *Anton. Matth. de crimin. tit. de Sicar. pag.* 541. Ex his facile conjecturari potest, quid sit homicidium proprie casuale, in quo hæc duo concurrere debent. I. Ut quis operam det rei licitæ. II. Ut eam, quam debet, adhibeat diligentiam, quibus conditionibus positis, de casu fortuito nemo tenetur. Qui autem contra fecerit ex culpa tenetur, *Carpz. pract. Crim. par.* 1. *quæst.* 27. *n.* 11. & *seqq.*

X. Quid nunc censendum sit de parricidio proprie dicto, facile patet, ubi vix ullum scelus flagitiosum magis atque indignum reperiri potest, quapropter *Euripides* ἔργον ἀνοσιώτατον, & *Diodorus Siculus Maximum inter homines scelus* appellare non dubitant. Hoc amplius, tanti maleficii crimen esse Parricidium existimat *Valer. Max.* ut pari vindicta Parentum ac Deorum violatio expianda sit. Gravissime in dirum hoc & atrox facinus invehitur *Cicero pro Sex Rosc. Amer.* Portentum atque monstrum certissimum est, inquit, esse aliquem humana specie & figura, qui tantum immanitate bestias vicerit, ut propter quos hanc suavissimam lucem adspexerit, eos indignissime luce privarit: cum etiam feras inter sese partus atque educatio, & natura ipsa conciliet. Hoc pessimum crimen execratur *Jason* apud *Euripidem*, acerrimoque convitio *Medeam* increpat fœdissimi parricidii ream:

O nimium exosa mulier, Diis invisa
Mihique, atque omni mortalium generi,
Quæ tuos partus jugulare gladio, meque
Privatum liberis ire perditum sustines:
His vero perpetratis solem adspicis
Ac terram, facinus impiissimum ausa?

Nec longe post affirmat, illam esse

Λέαιναν ꞗ γυναῖκα, τῆς Τυρσηνίδος
Σκύλλης ἔχουσαν ἀγριωτέραν φύσιν.
Leænam, haud mulierum, natura
Tyrrhena Scylla sæviori præditam.

XI. Hoc tantum facinus, tam immane, tam acerbum penitus ferme ignotum fuit apud *Persas*, qui in animum inducere nequiverunt, ut quendam eo sceleris progressurum crederent, quemadmodum illud tradidit *Herodot. in Clio*, cujus verba Græca Latine versa recensemus: *Neminem*, inquit, *unquam occidisse patrem suum ajunt, vel matrem. Sed quotquot hujusmodi extiterunt exempla, hæc adhibita omni cura apparuisse, facta quod sint a subdititiis vel adulterinis liberis suis verum necari parentem*. Hinc *Solon* Atheniensium Legislator nullam omnino pœnam in Parricidas constituit, quod neminem tam nefarium esse putaret, qui tantum crimen committeret. Vid. *Laert. in Solon. Melchior. Junii quæst. polit. q.* 96. *pag. m.* 244. Is, cum interrogaretur, cur nullum supplicium constituisset in eum, qui parentem necasset, respondisse fertur, διὰ τὸ ἀπελπίσαι, *quia neminem id facturum sperabat*. Seneca lib. 1. de clement. affirmat quoque, summa prudentia præditos viros noluisse de parricidio pœnam constituere, ne vindicando ostenderent, tale quid fieri posse. Ita *Romulus* lege supplicium contra Parricidas decernere noluit, quia sperabat tale non futurum, quod tamen fefellit, nam sexcentis post Urbem conditam annis *L. Ostius* patrem e medio sustulit, uti *Plutarch. in vit. Romuli* testis est.

XII. Attamen, cum nihil adeo sanctum sit, quod non aliquando violet audacia, necesse fuit quæsitissimis afficere pœnis audaces & sceleftos homines, quos non pudet paternum & maternum sanguinem effundere. Hinc *Ægyptii* justam & rationabilem causam habuerunt, quod horrendum & atrox crimen singulari pœna voluerint plecti. Memorabilis de illorum instituto locus apud *Diodorum Siculum* invenitur, quem iterum recensemus: Κατὰ τῶν τέκνων γονεῖς φονευσάντων τιμωρίαν ἐξηλλαγμένην ἔθηκαν, *Contra liberos parricidii reos exquisita pœna fuerunt usi*. Qua in re consistebat illa? Ἔδει τοὺς καταδικασθέντας ἐπὶ τούτοις, καλάμοις ὀξέσι δακτυλιαῖα μέρη τοῦ σώματος κατατμηθέντας, ἐπ' ἀκάνθαις κατακαίεσθαι ζῶντας, μέγιστον τῶν ἐν ἀνθρώποις ἀδικημάτων κρίνοντες, τὸ βιαίως τὸ ζῆν ἀφαιρεῖσθαι τῶν τὴν ζωὴν αὐτοῖς δεδωκότων. *Oportebat hujus criminis damnatos pennis acutis digitalibus corporis partibus præcisis vepribus comburi vivos, maximum inter homines crimen judicantes, vi spoliare vita, vitæ ipsorum auctores*. Placuit itaque Ægyptiis singulare exemplum in parricidas edere, quo sceleratorum hominum audaciam eo melius opprimerent.

XIII.

XIII. Supplicium certe acerbissimum in parricidas statuebatur apud Ægyptios; membra siquidem acutis pennis digitalibus pungebantur, quod maximum dolorem inferebat, & ita quodlibet membrum cruciatum patiebatur; id quod convenientiam habere videtur cum illo *Modestini l.* IX. *ff. de Lege Pompeja de Parricidis. More Majorum pœna parricidii hæc instituta est, ut parricida virgis sanguineis verberetur.* En convenientiam! hic *virgæ sanguineæ*, illic *stimuli acutissimi* adhibebantur ad augendam torturam; quid autem fuerint virgæ sanguineæ pluribus ostendit *Marcell. Donat. in dilucidat. ad Liv. pag. m.* 3. Convenit & alterum, quo dicitur, quod *parricidæ vepribus combusti vivi*, ubi *Basilici* ad *l.* I. *d. Lege Pompe. de Parricid.* simplici pœnæ mentione defunguntur, ὁ φονεύων πατέρα ἢ μητέρα πυρὶ παραδίδοται, i. e. *Qui patrem aut matrem occidit, igni necatur*, liquet hoc ex Pauli fragmento l. v. Sent. Tit. XXIV. *hodie tamen*, inquit, *vivi exuruntur.* Ita etiam Ægyptii statuebant non quidem lignis, sed vepribus acutis inutilibus terræ ponderibus, de quibus legimus Gen. III. 18. quod post maledictionem terra spinas proferre debeat. Quibus significatur, quod parricidæ sint maledictio terræ, de quibus nil boni sperandum.

XIV. Ob criminis atrocitatem quoque Romanorum leges acerbissimam pœnam excogitarunt, nempe ut culeo insuatur Parricida cum cane, gallo gallinaceo & vipera & simia, deinde in mare profundum culeus jactetur. Verissime dixit *Modestinus*, eam pœnam fuisse institutam *more majorum* i. e. lege vetusta & a majoribus in civitate Romana jam antiquitus recepta. Etenim Lege Civili publicitus cautum fuit, Parricidii reos in culeum debere vivos insui, atque ita in mare dejici. Fidem hujus rei certam & exploratam facit *Valer. Maxim. lib.* I. I. 13. Locum itaque ipsum adscribemus: *Tarquinius Rex M. Tullium Duumvirum, quod librum secreta civilium sacrorum continentem, corruptus Petronio Sabino describendum dedisset, culeo insutum in mare abjici jussit; Idque supplicii genus multo post Parricidis Lege irrogatum est.* Primus hanc pœnam sustinuit, qui omnem sui nominis apud Romanos memoriam inexpiabili detestatione perfudit, *Publicius Malleolus.* Hunc enim matre interempta, culeo insutum in mare præcipitatum esse, docet *Livii* epitom. *lib.* LXVIII. Hujus auctoritatem confirmat Cicero *pro Rosc. Amer.* Et bono publico talis introducta lex fuit, ut magnitudo pœnæ deterreat a summo periculosoque scelere malos ac proruptæ audaciæ homines.

XV. Quam ob causam hoc factum quærimus? Receptum hoc ea gratia fuisse monstrabit *Justinianus*, ut omnium elementorum usu vivus incipiat carere Parricida, eique cælum superstiti & terra mortuo auferatur. *Quid enim est tam commune quam spiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, littus ejectis? Ita vivunt, dum possunt, ut ducere animam de cælo non queant: ita moriuntur, ut eorum ossa terra non tangat: ita jactantur fluctibus, ut nunquam abluantur, ita postremo ejiciuntur, ut ne ad saxa quidem mortui conquiescant*, uti elegantissime *Cicero* ratiocinatur ibidem. Alludens eo canit *Ovidius Metam.* VIII. I.

> *Di te summoveant, o secli infamia nostri.*
> *Orbe suo; tellusque tibi pontusque negetur.*

Melchior Junius in quæst. politic. pag. m. 245. rationes addit, cur *parricidæ* culeo insuantur additis Cane, & Gallo Gallinaceo, & Vipera & Simia, quando ita scribit: *Canis* vero additus parricidæ, quia ferox & immundum animal: huic non dissimilis parricida: *Vipera*, quia parentibus inimica. Vid. *Petr. Gregor. Tholosan. præludia optim. Jurisconsulti lib.* 5. *c.* 7. *n.* 26. *pag. m.* 549. *edit. Lugd. Bat.* 1583. *Simia*, quia fœtus suos strangulat, & præter formam humanam humani nihil habet: Gallus Gallinaceus, quia viperæ maxime infestus, ideoque pugna ibi atrocior exoritur, pœna magis exasperatur. *Culeo* insuerunt Romani *Parricidas*, & sic nudos in flumen dejicere noluerunt, ne cum delati essent in mare, ipsum polluerent. Vid. Doctiss. *Pfanner. Theol. Gent. cap.* XIV. *pag. m.* 348. *Plato quoque lib.* IX. *de Legib.* scribit: Si quis filius in tantam iræ insanæ intemperiem inciderit, ut parentis sui sanguine manus impias commaculare audeat, extremis suppliciis subjectus erit. Et si fieri posset, justissimum esset, multis mortis generibus parricidam necari.

XVI. Si igitur parricidium supplicio maximo puniatur, quid dicendum erit de filio, qui patrem patriæ proditorem occiderit, & quæritur an impune hoc facere possit? quod affirmat *Marcellus in l.* 35. *ff. de rel. & sumpt. fun.* Sapientes enim censuerunt patriam omnibus necessitudinibus esse anteferendam. *Cic. de Offic.* inquit: *Omnium societatum nulla est gratior, nulla charior, quam ea, quæ cum Rep. est, unicunque chari sunt paren-*

parentes, *chari liberi*, *propinqui familiares*, *sed omnes omnium charitates patria una complexa est*. Valer. Max. lib. 5. c. VI. idem testatur. Ex quibus hoc consentaneum elicitur: salutem patriæ præferri debere saluti parentis, & si aut patri aut patriæ sit pereundum, patri potius, cum ad illam delendam veniret, quam patriæ pereundum esse, imprimis cum parentes ipsi hostili furore correpti, venerando parentum nomine excidant. His rationibus responsum *Marcelli* stabiliri posse videtur. Verum non desunt rationes, quibus illud impugnatur, sunt enim Deo proximi parentes & velut in terris Dii quidam, quorum ministerio Deus usus est, ut nos in pulcherrimum templum suum introducat. Ergo honori Dei secundus est honor, qui parentibus debetur, & merito cætera inter homines officia antecedit. Et sane, si parentes Deorum simulachra sunt, Diis autem nemo nisi vecors & impius resistit, qui parentibus salva pietate resistere poterimus? Nullo civitatis instituto reverentia parentibus debita deleri & exstingui potest. Pluribus de hac quæstione egit *Bernhard. Schultz.* in dissert. *non occides*, edit. *Rintel.* 1670. *pag. m.* 44. 45. Quid de Parricidis mulieribus partum in utero necantibus sentiendum, legi potest *Carpzov. in pract. crim.* & *prælaud. Schultz. pag. m.* 15. *diss. citat.* Omni ergo opera laborarunt Ægyptii, ut crimen hoc nefandum acerbissimis pœnis coerceatur, quia crudelissimum facinus putarunt, vi spoliare vita, vitæ ipsorum Auctores.

LEX OCTAVA.

MULIERUM MORTI DESTINATARUM, SI PRÆGNANTES ESSENT, PARTUS EXPECTABATUR, EXISTIMANTES PENITUS INIQUUM ESSE, EUM, QUI NIHIL COMMISISSET, UNA CUM FACINOROSO POENAM PATI, AUT DUOS PLECTI, CUM UNUS DELIQUISSET.

Diodor. Sicul. Bibliotb. lib. I. LXX. VII.

I. Hanc Legem Ægyptiorum nobis ob oculos sistit prælaudatus Scriptor, quam etiam retulerunt ex illo *Athanas. Kircher. in Oedip. Ægypt. Syntag.* 2. *de Politic. Ægypt. fol. m.* 121. *edit. Rom.* & *Hugo Robinson. in Annal. Mundi*. Et hoc institutum *Romani* videntur hausisse a veteri instituto *Græcorum* & *Ægyptiorum*, qui ejusdem constitutionis exemplo & eximia humanitate Lex Romana jussit fœminæ prægnantis differre supplicium, usque dum peperisset. Auctor est *Ulpian. l.* 18. *ff. de Stat. hom.* solitum esse mulierem, quæ prægnans ultimo supplicio damnata est, servari, dum partum edat. *Diodori Siculi* verba Græca ita sonant: Τῶν γυναικῶν τῶν καταδικασθεισῶν θανάτῳ τὰς ἐγκύους μὴ θανατοῦσθαι, πρὶν ἂν τέκωσι: *Gravidas mulieres condemnatas morte non affici, priusquam pepererint*. Confirmat id ipsum *Johan. Meurs. in Themid. Attic. lib.* 2. *cap.* IX. *pag. m.* 82. ex *Anonym. Probl. Rhetor.* XXV. his verbis: Τὴν ἐπὶ θανάτῳ καταδικασθεῖσαν, ἔγκυον οὖσαν, μὴ ἀναιρεῖν, ἕως τέκῃ: *Eam, quæ capitis damnata est, ne liceat supplicio afficere, quoad pepererit*. Addatur quoque testimonium *Plutarchi de sera numinis vindicta*: Τὸν δὲ ἐν Αἰγύπτῳ νόμον οὐκ εἰκότως ἡμῖν ἀπογράψασθαι δοκοῦσιν ἔνιοι τῶν Ἑλλήνων, ὃς κελεύει τὴν ἔγκυον ἂν ἁλῷ θανάτου, μέχρι τέκῃ, φυλάττειν: Nonne Græci recte videntur descripsisse Legem *Ægyptiam*, quæ jubet prægnantem capitis damnatam, donec pariat, servari. Hoc Ægyptiorum statutum etiam apud Græcos receptum demonstrat *Ælian. lib.* v. *cap.* 18. quod in Areopago obtinuerit. Ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴ, inquit, ἐπεὶ τινα φαρμακίδα συνέλαβον, καὶ ἔμελλον θανατώσειν: οὐ πρότερον αὐτὴν ἀπέκτειναν, πρὶν ἢ ἀπεκύησεν. *Senatus Areopagiticus captam quandam veneficam morte non mulctavit, nisi partu levatam*. Confer. *Meurs. de Areopag.*

II. Cum igitur hoc istitutum ab Ægyptiis ad Græcos, & a Græcis ad Romanos derivatum sit, merito inquiritur in ejus causam. Existimamus partim id receptum fuisse ex juris naturalis dictamine, quod jubet conservare prolem in augmentum Reipublicæ, Vid. *Junii quæst. Politic. de matrimon. pag. m.* 5. 6. partim etiam id receptum pari ratione, qua subnixa est Legis Regiæ sententiæ, insigni scil. cura, ne prolis speratæ jacturam temere faciat Respubl. Partui enim in hoc favetur, ut in lucemproducatur, quia non tantum parenti, cujus esse dicitur, verum etiam Reipubl. nascitur, ait pulchre *Ulpian. l.* 1. §. 15. *ff. de Vent. in pos. mit.* In qua sententia fuit etiam prudentissimus *Lycurgus*, teste *Plutarcho* in ejus vita: Οὐκ ἰδίους ἡγεῖτο τῶν πατέρων τοὺς παῖδας, ἀλλὰ κοινοὺς τῆς πόλεως ὁ Λυκοῦργος. *Liberos non parentum proprios sed totius civitatis communes arbitrabatur Lycurgus*. Partim etiam novæ rationi dandus locus, quam elegantissime reddunt *Diodorus Siculus* & *Ælianus*, quorum verba jam adducere lubet.

III. Verba *Diodori* pulcherrima in hanc rem & notatu dignissima hæc sunt: Ἡγοῦντο γὰρ παντελῶς ἄδικον εἶναι τὸ μηδὲν ἀδικήσαντα τῷ ἀδικήσαντι τῆς αὐτῆς μετέχειν τιμω-

μωρίας, καὶ παρανομήματος ἑνὸς γινομένου, παρὰ δυοῖν λαμβάνειν τὸ πρόστιμον. *Arbitrati sunt injustissimum, ut quod peccati expers est pœnæ fiat consors cum peccante, & cum unum sit delictum, a duobus exigi pœnam.* Πρὸς δὲ τούτοις, κατὰ προαίρεσιν πονηρὰν ἐκτελεσθέντος τοῦ ἀδικήματος, τὸ μηδεμίαν πῶς σύνεσιν ἔχον, ὑπὸ τὴν ὁμοίαν ἄγειν κόλασιν. *Præterea, cum maleficium sit admissum dolo malo, iniquum erat eidem pœnæ subjici, quod omni caret intellectu:* Τὸ δὲ πάντων μέγιστον, ὅτι τῆς κυούσης ἰδίᾳ τῆς αἰτίας ἐπενηνεγμένης, οὐδαμῶς προσήκει τὸ κοινὸν πατρὸς καὶ μητρὸς τέκνον ἀναιρεῖσθαι. ἐπίσης γὰρ ἄν τις φαύλους διαλάβοι κριτὰς τούς τε τὸν ἔνοχον τοῦ φόνου σώζοντας, καὶ τοὺς μηδὲν ὅλως ἀδικήσαντας ἀναιροῦντας. *Quod vero maximum est, cum prægnans sola sit criminis rea, non oportet e medio tolli infantem patris matrisque communem. Nam perinde mali forent judices qui cædis reum tuerentur, ac interficerent eos qui nihil deliquissent.* Certe hic acutissimus Scriptor ex intima Philosophia & Jurisprudentia ratiocinatur, ut nihil supra. Paulo brevius disserit *Ælianus* in eandem pœne summam: Τὸ ἀναίτιον ὂν βρέφος ἀπολύοντες τῆς καταδίκης αἰτίαν μόνην ἐδικαίωσαν τῷ θανάτῳ. *Innocentem infantem condemnatione liberantes* (Areopagitæ) *solam delicti ream morte mulctarunt.*

IV. Cum ergo infantes in utero sint innocentes; & innocentia sit qualitas moralis, hominem a delicto vacuum sistens, cur pœnæ subjacere deberent. Nunc autem constat, quod pœna semper referatur ad culpam tanquam consequens ad suum antecedens; Jam patet, in innocente culpam non reperiri, Ergo nec pœnam locum habere posse, conf. *Excell. Hochstetter. Profess. hujus Academ. celeber. disp. de pœnis. Petr. Fabr. Semestr. lib.* 2. *pag.* 108. 109. Turpiter idcirco se dedit Imperator *Caligula*, qui ne prægnantibus quidem pepercit, quin duriter immisericorditerque illas crudeli supplicio traderet una cum fœtibus in utero conceptis, ut notat *Dio lib.* 57. Hic contra jus naturæ egit, quod *innocentem non esse lædendum dictitat*. Vid. *Robert. Scharock. de Offic. secundum jus naturæ cap.* III. *num.* I. Id etiam recte observatum est *Grotio* II. *de Jur. B. & P. cap.* XXI. *n.* 12. qui inquit: *Obligationem ad pœnam ex merito oriri: meritum autem personale est, quippe ex voluntate ortum habens, qua nihil magis nobis est proprium: unde* αὐτεξούσιον *vocatur*. Unde patet, neminem, nisi pro suo peccato, pœnam luere posse, vel debere. Quemadmodum enim culpa, seu delictum delinquentis personam non egreditur, ita nec respondens eidem supplicium. Quod nec Jctis Romanis aliter visum, ceu patet ex *l.* 22. *C. de pœnis.* Sancimus, ibi esse pœnam, ubi & noxia est. Quis igitur noxiam tribueret infantibus in utero adhuc latentibus? Ergo nec pœna ipsis contingere potest. Et *l.* 26. *D. de pœn.* Unusquisque ex suo admisso sorti subjicitur; nec alieni criminis successor constituitur. Hinc & *prægnanti* differtur pœna, donec pepererit. Nam partus non pœnæ, sed Reipubl. nascitur, & calamitas matris ei non nocet, qui in ventre est; qui quia non existit, delinquere non potest, cum non entis nulla quoque sint accidentia.

V. Succedant in partes nostras *effata divina*, in quibus punitio innocentis injustitiæ postulatur Exod. XXIII. 7. *Innocentem & justum non occides*. Deuter. XXIV. 16. *Non interficientur patres pro filiis, neque filii interficientur pro patribus: quisque pro peccato suo morietur* (Confer. huc Angli *Henrici Ainsvvorth. annotat. in h. l. fol. m.* 109. *edit. Londin.*) Quod totidem verbis reperitur 2. *Reg.* XIV. 6. 2. *Paral.* XXV. 4. Sic *Job.* IV. 7. Eliphaz ad Jobum: Recordare obsecro, inquit, quis fuerit innocens, qui perierit: & utinam recti succisi fuerint. Sapientissimi Regum *Salomonis* effato, qui justificat impium, & qui condemnat justum, abominabilis est uterque apud Deum, *Proverb.* XVII. 15. Maxime autem illustris est locus *Ezechiel.* XVIII. ubi Deus exprobrantibus ipsi Israelitis, quasi innocentes posteros ob majorum peccata puniat, hac parabola in proverbium versa: Patres comederunt uvam acerbam, & dentes filiorum obstupescunt: respondet, interposito juramento: Anima, quæ peccaverit ipsa morietur: filius non portabit iniquitatem patris, neque pater portabit iniquitatem filii justitia justi super eum erit. Id quod eodem fere modo repetitur *Jerem.* XXXI. 10. & 30. De quibus locis Theologi pluribus agunt, in quorum castra Lectores remittimus.

VI. Confirmant hoc etiam profanorum testimonia, qui asserunt, haud fas esse, nec æquum liberis obstare parentum culpam, & non dubio querendam eorum sortem, qui sine crimine fiant miseri. *Ferretne*, inquit *Cicero*, *ulla civitas latorem istiusmodi legis, ut condemnetur filius aut nepos, si pater aut avus deliquissent?* De Romanis *Dionysius Halicarn. lib.* VIII. Τὸ ἔθος τοῦτο, Ῥωμαίοις ἐπιχώριον γέγονεν, ἀφεῖσθαι τῆς τιμωρίας ἁπάσης τοὺς παῖδας, ὧν ἂν οἱ πατέρες ἀδικήσωσι. *Mos ille Romanis proprius ab omni pœna libe-*

liberos eximere, quorum patres deliquerint. Sullæ nimiam hac de causa sævitiam execratur in ejus vita *Plutarchus:* Ὁ δὲ πάντων ἀδικώτατον ἔδοξε, τῶν προγεγραμμένων ἠτίμωσε καὶ υἱοὺς καὶ υἱωνοὺς, καὶ τὰ χρήματα πάντων ἐδήμευσε: *Quod maxime injustum videbatur, proscriptorum liberos atque nepotes infamia notavit, omniumque bona publicavit.* Chorus apud *Euripidem* profundo luctu miseratus fatum ac infortunium, quod propter matrem filium Andromachæ premebat, his utitur verbis:

> Δύστανε γύναι, τλήμων δὲ σὺ παῖ,
> Μητρὸς λεχέων ὃς ὑπερθνήσκεις,
> Οὐδὲν μετέχων,
> Οὐδ' αἴτιος ὤν.
> *Mulier infelix, & miserando puer,*
> *Qui propter maternum occumbis thalamum,*
> *Nullius delicti culpæve reus.*

Ipsa vero Andromache barbarum & inhumanum scelus istud pronunciat, Troad. verſ. 757.

> Ὦ βάρβαρ' ἐξευρόντες Ἕλληνες κακά,
> Τί τόνδε παῖδα κτείνετ' οὐδὲν αἴτιον.
> *O barbara Græci excogitantes mala,*
> *Quid puerum hunc immerentem occidistis?*

Suamque lamentabili stylo deplorat sortem; paritura scil. filium victimam libidinis & crudelitatis Græcæ.

VII. Quam graviter hoc rigidum nefas indignetur *Seneca* sub persona Medeæ, constat ex his:

> *Supplex recedens illud extremum precor,*
> *Ne culpa natos matris insontes trahat.*

Et *Jason* apud eundem:

> *Jam parce nato: si quod est crimen, meum est,*
> *Me dede morti; noxium macta caput.*

Hinc Agamemnon justissime queritur apud *Euripidem Iphig. in Aul.*

> Εἶτ' ἐγὼ δίκην δώσω, ὁ μὴ σφαλείς;
> *Mene peccati expertem pœnas dare fas est?*

Propemodum similis querela mulierum apud *Appianum lib. 4. Civ. bell.* Cur pœnam sentimus, quæ nihil delinquimus? Eandemque severitatem gravi vituperio prosequitur *Arnobius lib.* VII. *adverſ. Gent.* cujus verba merentur, ut huc scribantur: Sic enim Rusticus cunctabatur in re jussa, quid infelices ejus commeruerunt liberi, ut in eos ira & indignatio verteretur, offensasque alterius luminis sui spoliatione pensarent? Et quisquam est hominum, qui fuisse illum Deum credat, tam injustum, tam impium, nec mortalium saltem constituta servantem, apud quos nefas habetur magnum, alterum pro altero plecti, & aliena delicta aliorum cervicibus vindicari?

VIII. Ut igitur Poetarum testimonia sicco silentii pede transeamus, Jus Civile naturalis æquitatis viva vox est, eamque præcise subsequitur, utpote quo noxa caput sequitur, nullumque patris delictum innocenti filio pœnæ est, ut bene tradidit *Ulpianus l. 2. §. pen. ff. de Decur.* Quam egregie Callistratus *l. 26. ff. de Pœn. Crimen vel pœna paterna nullam maculam filio infligere potest. Namque unusquisque ex suo admisso sorti subjicitur, nec alieni criminis successor constituitur.* Quænam est causa, inquit iterum *Arnobius* eodem *lib.* VII. *ut alienum crimen meo luatur sanguine, & in nefas extraneum mea vita & innocentia perducatur?* Innocua Tellus queritur ob Phaethontis temeritatem ab *Ovidio* expositam, *Metam. 2. Fab. 1.*

> *Sed tamen exitium fac me meruisse; quid undæ,*
> *Quid meruit frater? cur illi tradita sorte*
> *Æquora decrescunt, & ab æthere longius absunt?*

Quemadmodum nunc secundum ea, quæ diximus peccata imputantur pœnæque delictorum inferuntur suis auctoribus, nec adeo matris delinquentis calamitas nocere debet, ei, qui in ventre est, necessaria prorsus fuit hæc LEGUM ÆGYPTIACARUM, Græcarum & Romanarum humanissima cautio de supplicio mulieris gravidæ differendo, donec partus jam maturus fuerit protractus in dias luminis auras. Eandem rationem agnoscit, & laudat in hac eadem hypothesi *Grotius lib. 2. de Jur. Bell. & Pac. cap.* XXI. §. XIV. *in fine.*

IX. Ex his allatis colligi potest sanctimonia legum Romanarum, quæ vetant, prægnantem fœminam capitali supplicio affici, fœtu nondum in lucem edito, *l. 3. ff. de pœn. l. 8. de stat. hom.* ne innocens partus cum nocente matre extinguatur & pereat, *Jul. Clarus in pract. §. ult. q. 97. n. 5.* Ex hac ratione post par-

partum editum mulier ad pœnam corporalem damnata, non nisi exactis sex septimanis ad supplicium trahitur, quo temporis spatio elapso, vires illam recuperasse verisimile est, ut hanc pœnam sine periculo mortis sustinere queat, *Petr. Theodor. in colleg. crim. Disp.* 10. *th.* 5. *Lit. F.* Licet enim puerpera dicatur sana *l.* 14. *ff. de ædil. edict.* attamen quia facile fieri potest, ut partus recens editus ob nutrimenti & lactis materni corruptionem periret, non immerito fustigatio per illud tempus differri, ac postea ita attemperari debet, ne per eam alimenta infanti detrahantur, uti de his fuse egit *D. Carpzov. in pract. crim. p.* 3. *q.* 137. *n.* 21. *& seqq.*

LEX NONA.

ORDINUM DESERTORIBUS, AUT IMPERATORUM JUSSA NON EXEQUENTIBUS, NON MORTIS SED INFAMIÆ EXTREMÆ POENAM DECERNIT LEX.

I. Hanc Legem nobis exhibet *Diodorus Siculus Biblioth. Hist. lib.* I. LXX. VIII. vide quoque *Athanas. Kircher. in Oedip. Ægypt. Syntag.* II. *fol. m.* 121. *edit. Rom. Robinson. in Annal. Mundi*, *edit. Londin.* quæ agit de re militari & militum pœnis. Ante oculos ergo nobis ponit I. *Ordinum desertores*, qui misso illo fugam capiebant. Cum igitur multum intersit, quod acies bene instructa sit; & contra multum detrimenti eveniat, si ordo disturbetur per desertores; hinc sequitur quod ob damnum illatum pœna sint afficiendi. Quia nunc acies, ut *Livius ait Deca.* I. *lib.* IX. distinctior, & ex pluribus partibus constans, non solum facilis est partienti, quacunque opus sit, facilisque jungenti: sed & firmam spondet contra inordinatos victoriam, etiamsi forent leones. Quemadmodum enim Polybio teste lib. 10. in ædificiis, ubi recto & uno vinculo comprehenduntur ædes, id quod consutum est, magis durat: sic & in Exercitu, ubi viritim & secundum manipulos cuncta diligenter procurantur, universus Exercitus firmus constituitur: & vere, secundum Xenophontem in Oeconomicis, ut nihil vel ad usum commodius, vel ad speciem pulchrius est ORDINE: ita ordinatus Exercitus amicis aspectu est jucundissimus, hostibus molestissimus. Non immerito igitur idem *Xenophon lib.* 8. *Pædiæ Cyrum* suum commendat, quod apta collocatione tribus militares distribuerit: Nam quanto magis subita sunt (inquit) in rebus bellicis temporum momenta: tanto plus ab iis delinquitur, qui tardius in iis se gerunt: per illos vero, qui mature adsunt, ea fieri videbat, quæ bellicis in rebus quantivis precii sunt. Hinc & *Nestor* apud *Homerum Iliad.* β. debellandi cum Trojanis modum enarraturus, Εὐταξίαν suadet *Agamemnoni*: ut delectu habito aciem instruat, & in *Ordines* certos segreget per nationes, tribus & classes. Quod & *Onosander* monet de *re milit. c.* 25. Est Imperatoris prudentis sic ordines collocare, ut fratres cum fratribus, amici cum amicis conjungantur.

II. Ubi enim periclitantes a proximis diliguntur, ibi necesse est, amantes pro illis depugnare audacius, siquidem pudor quoque & metus infamiæ prohibet, bene de se meritum deserere, neque gratiam ei referre. Omnino itaque juxta *Vegetium lib.* III. *Cap.* XIV. Acies si sapienter disponitur, plurimum juvat: sin imperite, quamvis optimi bellatores, mala tamen dispositione franguntur: periculumque de hostibus semper gravissimum sustinet divisus & inordinatus exercitus, ut idem loquitur *lib.* I. *cap.* 9. ORDINESQUE in prælio non servatos magnum cladis & internecionis exercitus esse causam, apud *Herodotum lib.* IX. satis superque testatur *Persarum* clades in pugna Platæensi. Nihil ergo magis prodesse constat in pugna, idem adstruit *Veget. lib.* I. *cap.* 26. quam ut assiduo exercitio milites in acie disposito servent ordines: necubi contra, quam expedit, aut conglobent agmen, aut laxent. Nam ut constipati perdunt spacia pugnandi, & sibi invicem impedimento sunt: ita rariores atque interlucentes, aditum perrumpendi hostibus præstant. Ex quibus liquet, in quacunque re (ut ex Xenophontis Oeconomicis scribit *Jovianus Pontan. lib.* I. *hist.*) præsertim vero militari, nihil ORDINE ipso potius ac majus esse. Quod ipsum militi sæpissime inculcare præcipit *Onosander c.* 28. Nihil esse melius; quam SERVARE ORDINES: nec quicquam periculosius, quam SOLVERE.

III. Qui nunc Ordinem deserebant, digni pœna erant; Turpe enim est stationem & ordinem in bello relinquere, & clypeum & arma abjicere, & fugere, & qui hoc faciebat infamis habebatur. Expresse *Lysias Orat.* I. Κατὰ Θεομνήστου innuit, τὸν τὰ ὅπλα ἀποβεβληκότα ἄτιμον εἶναι, h. e. *infamia notatum esse, qui arma abjecit*. Et Aristotel. l. v. Ethic. c. III. Προστάττει δὲ νόμος καὶ τὰ τοῦ ἀνδρείου ἔργα ποιεῖν, οἷον μὴ λείπειν τὴν τάξιν, μηδὲ φεύγειν, μηδὲ ῥίπτειν τὰ ὅπλα. Id est, *Lex au-*

autem viri fortis muneribus fungi jubet, ut locum in ordine tenere, non fugere, non arma abjicere. Item *in* 2. *Rhetor. c.* 6. dicit: Αἰσχρὰ ἐστιν ὅσα ἀπὸ κακίας ἔργα ἐστὶν, οἷον ἀποβάλλειν ἀσπίδα, ἢ φεύγειν: *Turpia sunt & flagitiosa omnia, quæ oriuntur ex nequitia, velut arma abjicere, & fugere.* Ac inprimis hoc erat turpe atque infame, abjicere clypeum. Qui enim clypeum abjecerat, eo testabatur se esse ab hoste victum, 2. *Sam.* 1. 21. Unde colligimus etiam apud Judæos summæ infamiæ fuisse, si quis clypeum in campo reliquisset. Vid. *Florileg. Zimmerman. pag.m.* 237. Hinc *Ulysses Odyss.* ξ (14.) 10. de se ipso dicit, quod non fuerit ἀποφώλιος, *obscurus*, οὐδὲ φυγοπτόλεμος, *neque pugnæ desertor. Chabrias Atheniensis* cum fortissime pugnaret in navi, & in rostro percussa cum cœpisset sidere, maluit in ea fortiter cum armis occumbere, quam omisso clypeo ad proximas naves enatare salvus, teste *Æmil. Prob. in ejus vit.* Quo pertinet illud *Platonis Dialog.* 5. *de Republ. Arbitror eum, qui in acie ordinem deseruit, vel arma abjecit, vel tale quid propter timiditatem commisit, ad opificum ordinem vel agricolarum esse transmittendum*, i. e. pro ignominioso habendum talem, quod ad capessendam virtutem neutiquam est idoneus, ac sordidis & infamis notæ artibus exercetur, quæ in civitate non magni fiunt. Cujusmodi homines etiam *Aristoteles*, propter ignominiosum vitæ genus, & numero civium exesse jubet, 3. *Politic. c.* v. & VII. *c.* IX. Hinc procul dubio apud *Germ. SCHELM*, quasi qui abjecit scutum & galeam Schild und Helm.

IV. Huc etiam refert Lex illos, qui Imperatorum jussa non executi fuissent. Certe suo Duci tam stricte obedire tenebatur miles, ut nihil præter ejus sententiam agere liceret impune. *Justiniani* Lex militaris XXVII. legi meretur: Ἐ' ἀν τις ἐν πολέμῳ πρᾶγμα ἀπαγορευόμενον αὐτῷ παρὰ γνώμην τοῦ δικαίου ἄρχοντος ποιήσῃ ἢ τὰ ἐνταλθέντα αὐτῷ παρ' αὐτοῦ μὴ πληρώσῃ, ἐσχάτως τιμωρεῖται, εἰ καὶ καλῶς τὸ πρᾶγμα διώκησεν. i. e. *Qui in bello rem sibi prohibitam contra sententiam proprii ducis fecerit, aut ab ipso mandata non adimpleverit, extremo supplicio afficitur, licet res bene cesserit.* Cujus strictæ disciplinæ exempla in Romana historia atque alibi non deesse constat. Brasidas olim apud *Thucydidem lib.* v. in milite tria requirebat: VELLE, VERERI, DUCIBUS OBEDIRE. Quæ si observentur, exercitus est quasi in cantu harmonia. Vid. Vid. *Augustin. lib.* 2. *cap.* XXI. *de Civit. Dei.* Conf. *Eli. Reusner. Bell. edit. Jen.* 1661. *pag. m.* 197. Unde hodienum severe in istos animadvertitur in bello, qui mandata Imperatorum non exequuntur, & præprimis ultimo supplicio afficiuntur.

V. Verum hanc severissimam pœnam abesse volebant Ægyptii ab ordinum Desertoribus & Imperatorum mandata non exequentibus. *Non mortis, sed infamiæ extremæ pœnam decernebant.* Sed qualis fuerit reperimus apud *Diodor. Siculum:* Προσέταξε τοὺς τοιούτους ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐφ' ἡμέρας τρεῖς καθῆσθαι ἐν ἐσθῆσι γυναικείαις. Statuit Lex: HOS TRES IN FORO DIES SEDERE IN VESTIBUS MULIEBRIBUS. Subjungit etiam *Diodorus: humaniorem etiam eam legem esse aliis; quæ mortem inferunt; sed occulta vi pene validiorem esse, cum metu tantæ infamiæ viros absterreret, quibus mors optatior.* Turpissimum profecto fuit existimatum, non apud Romanos tantum, sed & in Græcia, & apud alias quoque licet barbaras nationes antiquitus, si homines *muliebre vestimentum* assumerent. Quocirca *Licii*, cum iis luctus inciderat, *muliebrem vestem* induebant, ut deformitate cultus commoniti, maturius stultum projicere mœrorem vellent: idque *Valer. Maxim. lib.* 2. *c.* 1. & *Plutarch.* ἐν τῷ παραμυθητικῷ πρὸς Ἀπολλώνιον memoriæ prodiderunt. Nec movemur illis *Julii Pollucis lib.* VII. Ὀνομαστικῶν c. 2. verbis: Ὅτι οἱ βάρβαροι καὶ τὰ θηλυπρεπεστέρας τῶν ἐσθήτων ἔχαιρον, nam ex præcedentibus apparet, hæc cum dubitanter protulisse illis additis: Εἰ μὴ ἄρα. & Diogenes Laert. ex jure non scripto id esse docet alicubi *lib.* 3. *de vit. Philosoph. in Platone*, ne homines in forum, hoc est, in conspectum aliorum nudi aut vestibus muliebribus amicti prodeant.

VI. Priusquam autem ad pleniorem explicationem nos conferamus, examinabimus pœnarum militarium distinctiones. Quarum quædam sunt militum propriæ, quædam paganorum, quædam communes. Rursum quæ paganorum, eæ vel humiliorum, i. e. plebejorum; vel etiam honestiorum hominum personis infliguntur; sed de militaribus communibus hoc loco dicturi sumus. Pœnæ militum hujuscemodi sunt: (ait *Modestin. l.* 3. §. *pœnæ. D. de re milit.*) Castigatio, pecuniaria mulcta, munerum indictio, militiæ mutatio, gradus dejectio, ignominiosa missio. Hæc *Modestinus*, qui inter militum pœnas pecuniariam mulctam percensuit, non quod ea militum sit propria, sed quod ut paganis, ita militibus nonnunquam indicatur atque irrogetur. Nec mirum est pœnas quasdam communes

nes esse: cum & militum delicta sive admissa aut propria sint, aut cum cæteris communia: unde & persecutio aut propria, aut communis est, ut *Menander* scribit *l.* 2. *D. de re milit.* Proprium militare delictum idem esse ait d. l. 2. quod quis uti miles admittit in exercitu scil vel in castris, & hoc quidem castrense peccatum dicere cum *Vopisco* possumus: cujus hæc verba sunt in *Aureliano*. Militibus ita timori fuit, ut sub eo, posteaquam semel cum ingenti severitate castrensia peccata correxit, nemo peccaverit. Castrense sive militare delictum est, quod extra castra & in pace nullum aut perleve saltem esset: veluti *contumaciæ*, *segnitiæ* vel *desidiæ criminen*, (ut est apud *Menandrum l. omne delictum*, *in princip. D. de re milit.*) aut si miles artem ludicram fecisset; nam capite puniendum esse militem ex ea causa *Menander* idem apud *Macrum* auctor est *l. quædam delicta D. de pæn.* Ex quo apparet, militari delicto non semper propriam pœnam, sed plerumque communem injungi: ut & ex eo, quod miles, qui in bello arma amisit, capite punitur, humane militiam mutat, auctore *Modestino d. l.* 3. §. *miles.* Nam armorum amissio est militare & quidem grave, (ut Paulus docet) itaque flagitium militare, ut Imperatores loquuntur *l. & militibus C. de test. militis*, dici potest.

VII. Polybius quidem hoc ipsum non in delictis, quæ ἀδικήματα nominat, militaribus, sed in criminibus, quæ ἐγκλήματα vocantur, posuit: ut & alia quæpiam, veluti si quis *locum stationemve deseruerit*. Hi apud Ægyptios non fustibus vel aliis pœnis afficiebantur, sed ignominia hac, ut vestibus muliebribus induti in foro sederent. Hos imitatus *Octavius August.* teste *Sveton. cap.* XXIV. *in Octav.* Octavius Augustus cohortes, si quæ cessissent loco, decimatas hordeo pavit, Centuriones statione deserta itidem ut manipulares capitali animadversione puniit: pro cætero delictorum genera VARIIS IGNOMINIIS affecit, ut stare per totum diem juberet ante Prætorium interdum tunicatos discinctosque, nonnunquam cum decempedis vel etiam cespitem portantes. Hæc ex antiquo more *Octavius*. *Lucius Calphurnius Piso* Consul cum in *Sicilia* bellum adversus fugitivos gereret, & *Titius* equitum præfectus, fugitivorum multitudine hostium circumventus, arma ipsis tradidisset, his præfectum ignominiæ generibus affici jussit, eum toga laciniis abscissis amictum, discinctaque tunica indutum, nudis pedibus a mane noctem usque ad principia per omne tempus militiæ adesse: interdixit etiam ei convictum hominum usumque balneorum, &c. ut est apud *Valerium lib.* 2. *cap.* 2. Lucullus quoque ad *Mitridatem* & *Tigranem* debellandos missus, hanc *ignominiæ* labem *ignavis* & *meticulosis*, &, ut *Cæsaris* verbum usurpemus, *fugitivis militibus* suis aspersit, ut eos in aliorum commilitonum conspectu juberet *tunicatos* & *discinctos* fossam ad duodecim pedum altitudinem fodere. Idque *Plutarchus* idem memoriæ prodidit *in Lucull. vit.* Erat hæc quasi quædam pœna, *ignominia* quidem certe haud levis, præsertim militibus, obire cogi vilia potius quædam ministeria, quam militaria. Milites igitur *Mariani* apud *Plutarchum in vit. Mar.* de illo queruntur, cum a *Teutonibus* ad bellum (pugnam) provocatus esset, quod ipsis liturgis ad fossas excavandas, exhauriendum cœnum & flumina divertenda perpetuo uteretur: ad dimicandum vero in aciem exire adversus hostes non sineret, sed tanquam FOEMINAS sub janitorum custodia contineret. Plura de his militum pœnis vide apud *Marcell. Donat. in dilucidat. ad Sveton. pag. m.* 310. 311.

VIII. Cum hac Ægyptiorum lege aliquo modo convenire videtur Lex *Spartanorum*, qui ignavos in bello varie notabant, teste *Plutarcho in Agesil.* dum ita memoriæ prodit: *Non enim solum arcentur omni Magistratu aut imperio, sed & dare alicui horum uxorem, aut ab eo accipere infame est. Percutit autem & cædit eos, si quis vult, obviorum: at illi ferunt, squallidi & humiles, palliaque gestant colore aliquo tincta & inscripta. Partem etiam barbæ, quæ est ad labrum superius, sive mustaca radunt; partem vero alunt.* Quam ignominiosa hæc fuerint clare patet, cum non solum ab omni munere publico removerentur; sed & matrimonium contrahere non possent, imo versicolores vestes instar impudicarum fœminarum gestarent. Ita etiam hoc elucet ex eo, quod partem aliquam barbæ radi cogerentur, quæ ignominia gravissima, ut patet ex Scriptura Sacra 2. *Sam.* x. 4. ubi *Hanon* legatis Davidis partem barbæ deradi curavit in ignominiam & contumeliosæ servitutis indicium. Conf. *Marcell. Donat. dilucid. in Sveton. pag. m. 699.*

IX. His & aliis ignominiis ad meliorem frugem trahere volebant Ægyptii Desertores & jussa non exequentes, qui si postmodum virtute vitam emendassent, & recta facerent, ad priorem statum redibant. Sæpe enim ejusmodi homines ignominia affecti ad meliorem fru-

gem reducti sunt, uti experientia & historiarum monumenta satis testantur. Unicum exemplum in medium proferre lubet *Themistoclis*, quem infamia ad virtutem impulit, ut vitia cum virtutibus cummutaret. Et hæc de hac lege sufficiant.

LEX DECIMA
HIS QUI SECRETA HOSTIBUS REVELASSENT, LINGUAM LEX JUBEBAT ABSCINDI.

I. Hanc legem Ægyptiorum nobis subministrat Diodor. Siculus l. c. cui addantur *Robinson. Annal.* & *Kircher. in Oedip. Ægypt. fol.* 121. quam etiam illustrare proposuimus. Constat autem quod in bello & etiam in Republ. consilia sint occultanda, ne illorum propalatione nocumentum oriatur. Magnum etenim ad victoriam adfert momentum, quando secretorum cognitionem habet. Hinc multum confert occultare sua consilia, facta, & stratagemata, uti notat *Frontin. lib.* I. *c.* I. Pauci enim sunt, quibus fidere tutum est: multi vero sunt, quibus confringere tesseram libido est: ut ne fidei quidem ipsi in bello fidem habere expediat. Quam in sententiam & *Onosander lib. de Optim Imp.* c. de consiliis non evulgandis scribit: Stulti inconsideratique esse temere in vulgus consilium promere, & multitudini arcanum intempestive committere. Improbi enim, & qui de Republica male sentiunt, ejusmodi observant occasiones: quas nacti ad hostes confestim transfugiunt, eum nuncium allaturi, unde sibi honores & præmia consequi posse rentur. Nec fuit unquam ullus exercitus, de quo plerasque ob causas tum liberi tum servi in hostes haud commigrent: ubi præsertim arcanum aliquod atque serium tractari sentiunt: vel conferendi manum, & præliandi tempus adventare animadvertunt. Nulla igitur consilia, teste *Vegetio lib.* 3. *cap.* XXVI. meliora sunt, quam quæ ignoraverit adversarius, antequam facias.

II. Quam malum & nefandum crimen proditio sit, & quam male audiant proditores ex sequentibus testimoniis patebit. Proditores urbium, scribit *L. Danæus in Aphorism. polit. pag.* 141. sæpe ne ipsi quidem per proditionem evadunt, sed ab hoste trucidantur. *Camerar. Autor celeb. Centur.* 2. *Oper. succis. cap.* 60. *pag.* 363. de proditione ita loquitur: Constat proditionem esse tale vitium, quod licet primo aspectu iis, quibus utilitas aut emolumentum inde acquiritur, arrideat, iique se remuneraturos proditores promittant: tamen eos interno odio prosequuntur, ut tales homines indignos præmio aut honore existiment, eorumque scelus detestentur, non raro autem acerbe quoque puniant. Et *cap.* 61. *pag.* 372. Constat ex historiis, eos qui vel proditione, vel alio scelere, postposita salute patriæ & Principum suorum facinora aggressi sunt, majori supplicio puniri non potuisse: quam ut una cum ipsorum infami morte etiam memoria plane obliteraretur. Quam sæpe hoc factum ex probatis historiis probat *Georg. Richter. in Axiomat. Oecon. Axiom.* XXCV. *pag. m.* 212. 213. *seqq.*

III. Unde factum ut etiam leges civiles proditores acerbissimis pœnis affici jubeant. Apud veteres Romanos *transfugæ* atque proditores variis suppliciis subdebantur. Q. *Fabius Maximus*, cujus alioqui mansuetissimum ingenium fuit; transfugarum DESTRAS præcidit, ut *Julius Frontin. lib.* IV. *stratagem. cap.* I. narrat, & *Valer. Maxim.* his verbis, *lib.* 2. *cap.* 2. ubi de *Q. Fabio*. Omnium, inquit, qui ex præsidiis Romanorum ad hostes transfugerant, captique erant, MANUS ABSCIDIT, ut trunca præ se brachia gestantes, metum defectionis reliquis injicerent. Idemque a Romanis, jussu Claudii Flacci, ad Capuam fuisse factum *Appianus* tradit in illo loco: Ῥωμαῖοι δὲ (inquit in *Annibalica*) τῇ μὲν πόλει φρουρὰν ἐπίστησαν, καὶ ὅσους εὗρον αὐτομολοῦντας, χεῖρας αὐτῶν ἀπέτεμον. Uxeloduno etiam expugnato, cum necessitate coacti oppidani se tradidissent, Cæsar, qui suam lenitatem cognitam omnibus sciret, neque vereretur ne quid crudelitate naturæ videretur asperius fecisse, &c. Itaque omnibus qui arma tulerant, manus præcidit vitamque concessit: quo testatior esset pœna improborum, ut ab *Hirtio* vel *Oppio* relatum est *lib.* 8. *Commentar. Cæsar. de bell. Gallic.*

IV. Porro in transfugas durius aliquando animadversum a Romanis legimus, quippe vivi comburebantur, aut furca suspendebantur. Si miles, prius exauctorabatur: vid. *Fabri Semestr. lib. pag. m.* 92. Et *Africanus* quidem superior devicta Carthagine, cum omnes, qui ex Romanorum exercitibus ad Pœnos transierant, in suam potestatem redegisset, gravius Romanos quam Latinos profugas puniisse traditur: Hos enim i. e. Romanos tanquam Patriæ fugitivos crucibus affixit, illos autem tanquam perfidos socios securi percussit. Posterior autem *Africanus*, everso Punico imperio, exterarum gentium transfugas in edendis populo spectaculis feris bestiis objecit. *L. Pau-*

Paulus Perseo Rege superato, ejusdem generis & culpæ homines Elephantis proterendos substravit: quæ nobis exempla *Valer. lib.* 2. *cap.* 2. suppeditavit. Cæterum Romani milites transfugæ ita plerumque apud veteres præsertim Romæ plectebantur, ut verberati aut securi percuterentur, aut de saxo Tarpejo dejicerentur, *Liv. lib.* 3. *decad.* 3. vid. Fabr. Semestr. lib. pag. m. 93. Ex his satis elucet gravitas pœnæ in proditores & profugos apud Romanos.

V. Ad Græcos quod attinet, apud illos, sacrilegos & proditores eadem lex puniebat & eodem quoque modo: *exilio* nempe & sepultura extra patriam, ac bonorum omnium publicatione: vid. *Xenophont. Histor. Græc. lib.* 1. Si in potestate erant, MORTIS POENA afficiebantur. Hinc Hermogenes capiendus de Partit. Sect. IV. de Sacrilego quod morti sit dandus. De proditore vero *Lycurgus in Leocratem*: *Nam quis*, inquit, *videns proditorem morte punitum, patriam in periculis deseret?* Nec fas fuit eos sepelire, uti ex pluribus scriptoribus probat Johann. *Meurs. lib.* 2. *Them. Attic.* Quin post mortem etiam si quis proditor deprehensus foret, ossa lex effodere jubebat: &, quod vivo eventurum omnino erat, mortuo quoque accidebat, ac projecta extra patriam *Atticam. Lycurg. Orat. in Leocrat.* vid. *pag.* 63. *Meurs.*

VI. Plura genera pœnarum Proditorum adducere possemus, si opus esset, modo *Ægyptios* ut adducamus apud quos hæc lex posita erat, ut Proditoribus *linguam abscinderent*, ne impósterum ejusmodi crimen committere & Reipubl. damnum inferre possent. Putabant enim æquum esse, ut illud membrum, quo crimen commisisset ille, pœna afficeretur, & quidem tali, ne hoc ulterius uti posset. Quam gravis autem fuerit hæc pœna, omnibus conjectu facile est, & factum ob hanc causam, ut aliis terrorem incutiant, quo sibi ab hoc crimine diligentissime caverent.

LEX UNDECIMA.

QUI MONETAM CIRCUMCIDERET, AUT ADULTERINAM CUDERET, AUT PONDUS, AUT SIGNA MUTARET, AUT FALSAS SYNGRAPHAS ADFERRET, AMBÆ AMPUTABANTUR MANUS, UTQUÆ CORPORIS PARS PECCASSET, PER UNIVERSAM VITAM LUERET PŒNAM. CÆTERI QUOQUE MONITI ALIORUM CALAMITATE A SIMILI SCELERE ABSTINERENT.

I. Ita hanc legem recenset *Athanasius Kircherus in Oedip. Ægypt. Syntag.* 2. *fol. m.* 121. *edit. Rom.* quam *Diodorus Siculus lib.* 1. *pag. m.* 68. *edit. Hanov.* 1611. ita refert: *Illis qui monetam adulterarent, aut nova substituerent pondera, aut sigilla transculperent: Scribis etiam, qui tabulas falsas concinnarent: aut syngraphas ementitas obtruderent; Lex utramque manum præcidi jussit, ut qua quis corporis parte in legem peccasset; hac ad finem usque irreparabili cum damno & ipse culpam lueret, & alios pœna hac commonefactos ab id generis facinore deterreret.* Ex his adductis verbis perspicimus, quod hæc lex de variis agat, nempe de monetarum falsariis, ponderum, sigillorum transculptoribus, Scribis falsas tabellas concinnantibus; quare de singulis agere constituimus.

II. Quod ad monetarum falsarios attinet, observandum, quod monetam veteres incorruptam conservare voluerint; Hinc monetam ut Deam coluerunt, imo, ut *Arnobius lib.* 3. *contr. Gentes* refert, velut *Numen Maximum*. Extant quoque nummi longe plurimi, in quibus MONETA DEA stans erecta, manu sinistra cornu Amalthææ, dextra vero bilancem tenens, fere in habitum æquitatis figuratur: vid. *celeberr. Christophor. Wagenseil. Patron. nostr. magn. de re monetali veter. Rom. dissert. pag. m.* 8. *edit. Altorff.* 1691. Cæterum DEÆ MONETÆ in tertia urbis regione a L. Furio Camillo Dictatore, devictis Auruncis, templum fuit conditum in area montis Capitolini, ubi quondam M. Manlii domus fuerat. Docet omnem rem *Ovidio 6. Fast.*

Arce quoque in summa Junoni templa Monetæ
Ex voto memorant facta, Camille, tuo.
Ante domus Manli fuerat, qui Gallica quondam
A Capitolino reppulit arma Jove.

III. Cum igitur Moneta sancta haberetur; itaque nefas esse duxerunt, ut injuria ipsi inferatur; Hinc eos gravissima pœna dignos judicabant, qui monetam adulterabant. Romanos ex probo argento nummos seu pecuniam per initia cudisse, ex *Plinio* constat l. XXXIII. c. 3. ubi tradit etiam, quod *Livius Drusus* in Tribunatu plebis octavam partem æris argento miscuit primus, inde cœpit argenti puritas corrumpi. Et eodem libro inquit: *Miscuit denario Triumvir Antonius ferrum, miscuit æri falsæ monetæ,* cum

cum sit justum 84. *libris signari*. Vid. celeb. Wagenseil. diss. de re monetali vet. Rom. pag. m. 45. Quo loco docet *Budæus lib.* 3. *de Asse* legendum *miscentur æra*, & recte. Libripendens seu magister probandi nummos vocatur Jurisperitis *Zygostates l. ultima C. de ponder. lib.* 11. *l.* 2. *cod. tit. in C. Theodo.* Inde Zygostasii munus *in l.* 1. *de frument. Urb. Alexand. in C. Theod. & in C. Justiniani*. Cum ergo apud Romanos serius ars probandi monetam cœperit, quæritur: utrum etiam post *Marium Gratidianum* fuerint in Romana veteri Republ. constituti examinatores monetarum, quod incertum videtur. Seculo quarto fuisse per singulas civitates constitutos ponderatores auri, constat quidem ex *Juliani Augusti l.* 2. *Cod. de ponderatoribus & auri illatione*, hisce verbis: *Quotiens de qualitate solidorum orta fuerit dubitatio, placet quem sermo Græcus Zygostatam appellat, per singulas civitates constitutum, qui pro sua fide atque industria neque fallat neque fallatur, contentionem dirimere*. Utrum vero ille Zygostates fuerit etiam exacte peritus probandi latentia solidorum vitia, haud facile dixeris, inquit B. *Herman. Conringius in dissert. de re nummar. edit. Helmst.* 1662. §. 46. addit tamen, per tamen est verisimile. Cum autem multi adulterantes monetam, uti ex *Dione* & aliis constat, reperirentur. Quare oportuit, ut publicæ utilitati consuleretur & lege animadverteretur in eos, qui nummos adulterinos cuderent vel expenderent.

IV. Unde tradit *Plinius* legem latam a *Mario Gratidiano*, ut ludus, i. e. Schola Romæ institueretur probandi numismatis, ut ægre fallere possent adulteratores nummi. Igitur ars facta denarios probandi tam jucunda lege plebi, ut *Mario Gratidiano* vicatim totas statuas dicaverit, mirumque, in hac artium sola vitia discuntur, & falsum denarii spectatur exemplar, pluribus veris denariis adulterinus emitur. Ita in Imperio nostro Germanico ejusmodi personæ constitutæ sunt, quæ accuratam nummorum probationem sciant, ne adulterini intrudantur. Optandum igitur esset, ut melior haberetur cura in Republica ne tot falsarii monetarum reperirentur. Hoc etenim crimen enorme & exosum esse ostendit D. *Carpzov. in pract. crim. p.* 1. *q.* 42. *n.* 13. Hinc quoque meretur acerbissimam pœnam, quæ varia apud veteres fuit. Lege *Cornelia* cavetur, eum, qui in aurum vitii quid addiderit, qui argenteos nummos adulterinos conflaverit, *falsi crimine* teneri, ex *Ulpian, in l. Corn. l.* 9. *ad l. Corn. de fals. mon.* Tenetur & l. Julia *peculatus* qui in aurum argenti ærisve publici quid indiderit vel immiscuerit, & ut quid cudatur, immisceatur, fecerit sciens, dolo malo, quo id pejus fiat. Adulteratur materia tincturis, quæ imitantur veri metalli colorem, minuitur rasione.

V. *Constantinus* Cæsar eos, qui nummos falsa fusione formaverint, flammarum exustionibus vult mancipari, eorumque bona fisco Cæsareo addici ex *lib.* 1. *&* 2. *de fals. mon.* C. Quam & *Mediolani*, *Veronæ* obtinere ex *Jacobo Menoch. de arbitr. judic. quæst. lib.* 2. *cent.* 4. *cas.* 316. *n.* 14. probat *D. Carpzov. in pract. crim. p.* 1. *q.* 42. *n.* 15. *fol. m.* 261. qui n. 16. rationes addit, ob quas falsa moneta dici possit, quæ evolvantur. Extant porro præclaræ in hanc rem Constitutiones Cæsareæ etiam in Codice Justinianæo *Tit. de falsa moneta*. Severissima est *Constantini Maximi*, simul vero & Reipubl. omni utilissima, præsertim si vitium nonnihil inoleverit. Recitabimus ex lege 2. quædam ejus verba, quo ad illud exemplum prudens Legislator possit Reipublicæ suæ eo promtius consulere: Si quis nummos falsa fusione formaverit, universas ejus facultates fisco nostro præcipimus addici. *In monetis enim tantummodo nostris cudendæ pecuniæ studium frequentari volumus: cujus obnoxii, majestatis crimen committunt: & præmio accusatoribus proposito, quicunque solidorum adulter poterit reperiri, vel a quocunque fuerit publicatus, illico omni dilatione summota, FLAMMARUM EXUSTIONIBUS mancipetur*. Ex his elici posse videtur, quod pœnam hanc ignis Imperator non simpliciter omnibus monetæ adulteratoribus dictaverit, sed tantum aureorum seu solidorum. *Augustus* sane in *Codice Theodos. l.* 1. *tit.* 21. *lib.* 9. aliis falsariis longe mitiores pœnas decernit. Verba sunt: *Quicunque adulterina fecerit numismata, pœnam pro discretione sexus & conditionis suæ diversitate, sustineat: hoc est, ut si decurio, vel decurionis sit filius, exterminatus genitali solo ad quamcunque in longinquo positam civitatem, sub perpetui exilii conditione, mittatur, ac super facultatibus ejus ad nostram scientiam referatur. Si plebejus, ut rebus amissis perpetuæ damnationi dedatur: si servilis conditionis, ultimo supplicio subjugetur*. Valent. Theodosius & Arcad. falsæ monetæ reos majestatis crimine & pœna teneri statuerunt, *l. falsæ monetæ*, 8. *de fals. monet. cod. tit.* Jubent etiam Cæsares Valent. Val. & Gratian. *l. solitæ*, *lib.* 7. eodem, quicquid ex auro homi-

minum privatorum in moneris publicis inveniretur figuratum, largitionibus vindicari Imperatoriis.

VI. Simpliciter tamen omnis monetæ adulteratoribus in Germania Ordinatione criminali Caroli V. art. 3. pœna ignis dicta est. Welche falsche muntze machen / zeichen etc. Die sollen nach gewohnheit auch satzung der rechte mit dem feuer vom leben zum todte gestraffet werden. Eadem pœna afficiuntur in Saxonia adulterantes materiam monetæ: vid. *Carpzov. practic. crim. p.* 1. *q.* 42. *n.* 24. 25. 26. 27. *fol. m.* 262. In Hispania, ceu legere est *Partiar. l.* 7. *t.* 7. *l.* 9. In Gallia adulteratores in universum in aqua cum oleo fervente sive bulliente suffocantur, quod ex *Julio Claro* notat *D. Gothofred. ad l.* 2. *cod. de fals. monet.* Apud Suecos, qui moneta adulterina alios deceperunt, ita sunt puniti, ut monetam illi colliquarent, & in eam falsarios vivos immitterent: vel in sublimiori trabe circumligatos per totum corpus moneta undique splendente his gulam frangerent. *Olaus lib.* 6. *cap.* 13.

VII. Non solum autem *Romani* Legislatores, sed & alii falsam monetam detestati sunt. Sic *Demosthenes* contra *Timocr.* ait, *Solonem* statuisse, non minus severe a Judicibus summis esse plectendum, qui leges corrupisset, & adulterinas induxisset, quam qui numismata adulterasset. Idem circa finem Orationis *in Leptinem* inquit: *Miror eos, qui monetam adulterant, apud vos capite mulctari, Athenienses, illis vero, qui totam civitatem adulterinam & infidam reddunt, dicendi fieri potestatem. Laert. in vit. Diogen.* scribit: *Diogenes Cynicus cognominatus festimensarii filius Synopæus fuit, ambo cum deprehensi fuissent de civili moneta ære adulterasse, exilio damnati sunt.* Græci tamen plerumque illis, qui monetam publicam adulterassent, pœnam mortis statuebant. *Demosthen. in Orat. in Leptinem:* Τοῖς μὲν τὸ νόμισμα διαφθείρουσι, θάνατος παρ' ὑμῖν ἐστιν ἡ ζημία. Qui monetam quidem adulterant, mortis pœna apud vos afficiuntur. Nihil apud illos de comburendis adulterantibus monetam dicitur, sed tantum morte plectuntur, qui hoc crimen committunt.

VIII. Mitius tamen multo alibi in falsarios istos animadversum est: Apud *Ægyptios* enim, juxta legem nostram adductam, falsæ monetæ convictis non nisi manus præcidebantur. Eadem plane pœna placuit post *Justinianum* plerisque Cæsarum *Constantinopolitanorum*; ceu legere est ex *Harmenopuli Prochiro leg. l.* 6. *tit.* 14. §. 1. & apud *Michaelem Attaliotam in Synopsi Juris tit.* 86. Imo & in ipsis Basilicis *l.* 60. *tit.* 60. & Eclogia *Basilicor.* 44. *tit.* 60. *cap.* 1. Placuit enim *Ludovico Pio Francorum Augusto, Regi*; quod legitur apud *Ansegisum l.* 4. *capitular. tit.* 33. In *Africam* quoque transiisse hoc genus pęnæ, liquet ex eo, quod in *descriptione Fessæ l.* 3. memorat *Leo Africanus* de *Fessanis Alchymistis:* Scopum eorum fere esse solere, adulterinam cudere monetam; quare horum maximam partem *Fessæ* manu truncata reperiri. Lex *Longobardorum* a *Rotario* Rege lata huic fere similis *lib. de legib.* 1. *Longobard. tit. de* iis, qui *fals. monet. fec. l.* 1. & 2. Si quis aurum sine jussione Regis figuraverit, aut monetam confinxerit, manus ei incidatur. Vid. *Petr. Fabr. Semestr. lib.* 3. *p. m.* 297.

De Monetarum circumcisoribus.

IX. Hactenus vidimus adulterantes monetas illorumqe pœnas, nunc pedem movemus ad illarum circumcisores, qui apud Romanos capite plectebantur, quia etiam hoc crimen gravem meretur animadversionem. Quod hoc scelus Romanis capitale fuerit, liquet ex *l.* 8. *ff. de lege Cornelia de fals. monet.* Severa quoque Lex est Constantini Maximi *in Cod. Theodos. l. un.* §. *quod ille tit.* 22. *lib.* 9. *Qui mensuram circuli exteriorir adraserit, ut ponderis minuat quantitatem, vel figuratum solidum adultera imitatione in vendendo subjecerit, capite puniri debet, aut flammis tradi, vel alia pœna mortifera.* Confer. *Marcell. Donat. dilucidat. in Flav. Vopisc. pag. m.* 1044. Sed legibus *Wisigothorum* mitius plectuntur. Constitutum scil. fuit *lib.* VII. *tit.* 6. l. 2. ut, si servus circumcidisset, rasisset, &c. ei dextra manus amputaretur; si ingenuus, dives mediam bonorum partem fisco deberet, si sine bonis, in servitutem a Rege daretur ei, cui elegerit Rex. Constantinopolitanis Imperatoribus post *Justinianum* etiam hic placuit manus amputatio, ceu videre est *Basilic. l.* 60. *tit.* 41. *c.* 8. & *Michaelis Attaliotæ Synops. Jur. tit.* 72. & fortassis hæc pœna huic sceleri sufficiebat tum puniendo, cum cavendo.

De pondera & sigilla mutantibus.

X. Cum vero hæc verba duplicem involvant sensum; merito disquiritur an de ponderibus monetarum in specie; an vero de quibusvis ponderibus in genere sint intelligenda? Nihil itaque prohiberet, ut hanc legem de omnibus ponderibus intelligamus. Nam ponderum mutationes

ab

ab ipso Deo in Scriptura sacra severissime prohibentur. Evolvamus illam & quidem caput XIX. *Levit.* 36. v. Trutinæ justæ, PONDERA JUSTA sint vobis, & *Deut.* XXV. 15. Pondus integrum & justum esto tibi. Anglus reddit: *a perfect stone and a just shalt thou have*. Pondera justa ex mente Rabbinor. referente *Cl. Hottinger. in Jur. Hebræor. lege* CCXXIII. *pag. m.* 333. sunt, quæ exquisite justificata sunt, ut omnis remotio rapinæ & fraudis a filiis hominum absit; quare non faciunt pondera ex stanno vel plumbo, aut reliquis metallis, quia rubiginem contrahunt & deficiunt, sed parant e lapide, vitro, &c. vid. *Maimon. tract. de furt. cap.* VIII. *sect.* 4. Conf. Angl. *Henric. Ainsvvorth. Comment. in Levit.* XIX. *fol. m.* 120. abominatio Deo est hoc crimen. In hoc ipsum facinus invehuntur etiam seculares. *Modestin. ff. ad l. Cornel. de Falsar. l. penult.* ita determinat: *Si venditor mensuras corruperit, dolove malo fraudem fecerit, quanti ea res est, ejus dupli condemnatur; Decretoque* D. Hadriani *præceptum est, in insulam eos relegari, qui pondera aut mensuras falsassent.* Si igitur gravis pœna a Deo & Magistratu in illos constituta, qui pondera communia falsant, quanto gravius erit scelus & gravior pœna, si monetæ pondera minuantur, de quibus ci. *Pfeiffer. in antiq. Græc. lib.* 2. *cap.* XLVIII. *pag. m.* 334. 335. In hos *Ægyptii* statuebant hanc pœnam, ut ambæ manus abscindantur.

XI. Eadem pœna ab ipsis afficiebantur *Sigillorum transculptores* & falsas Syngraphas proferentes. Antiquos eodem modo, quo & nostrates in signandis claudendisque literis & instrumentis & aliis, usos fuisse SIGILLIS constat ex historiarum monumentis. Unde signum & signatum pro *Sigillo* & *Sigillato* Latinis accipitur, quod probat *Cicer. in Catil.* inquiens: *Tum ostendi Lentulo tabulas, & quæsivi, cognosceretque signum.* Et ad Brut. *Literæ omnes integris signi Prætoribus traduntur*. Quare SIGILLUM dictum a *Sigillo*, h. e. parva statua, qualemque in sigillis obsignandis literis dicatis observamus, uti ex Jure observavit *Marcell. Donat. in dilucid. ad Sveton. pag. m.* 452. Non ergo simplex & nuda sigillum nota erat, sed ornamentis & symbolis ornatum. *Romani* & alii populi, inter quos etiam *Ægyptios* referimus, soliti erant, notas & symbola quædam imprimere annulis, quæ quidem *Ulpianus* *χαρακτῆρα* h. e. formam insculptamque signi imaginem vocat in *l. ad testium* 22. §. *signum ff. qui testam. fac. poss.* Justinianus sculptura *Instit. de testam. ordinand.* Sic Plinius scribit *lib.* X. *epist.* 78. se usum fuisse quadriga in annulo, memoriæque prodidit *Capitolinus* in *Clodio Albino*, *Commodum* signasse literas suas signo *Amazonio*, & quæ alia fuerunt symbola. Vid. *Francis. Juretus in not. ad Symmach. lib.* 2. *cap.* 12. *Rittershus. ad Plin. lib.* 10. *epist.* 75. *Kirchman.* de annul. præprimis *Matth. Zimmermanni Florileg. Philolog.* pag. m. 120. ubi fuse de varia apud Antiquos & multiplicis in annulis Principum & virorum illustrium cælatura in annulis signatoriis agit.

XII. Cum igitur Reges & Principes annuli signatorii maximam curam haberent, & nulli traderent, nisi Regi & Principi amicissimo, uti probari hoc potest ex more Ægyptiorum, quem Rex Ægypti observabat, qui *Josepho* annulum tradidit, Genes. XLI. Ecce, inquit, constitui te super universam terram Ægypti. Tulitque annulum de manu sua, & dedit eum in manu ejus, &c. *Joseph. lib.* 2. *Antiq. Jud. c.* 41. Testanrur hoc quoque alia exempla, quæ videnda apud *Kirchmann.* Imo *adeo*, inquit *Fortunat. Licet. in libro raro de annulis Antiquor. c.* XV. magni habebatur Regium custodire annulum, ut ab antiquissimo tempore id censeretur post Principem in publica gubernatione præstare cæteris. Sic & a priscis Francorum Regibus non tradebatur nisi viris, qui gratia apud ipsos pollerent, quique probatæ fidei essent, & participes arcanorum. *Aimon. lib.* 1. *c.* 13. De hoc ritu evolvatur *Curt. de Alexandro lib.* X. *c.* VII. *Sveton. in Tiber. cap.* 73. *Valer. Maxim. lib.* III. *c.* 5. Cur autem hoc fecerint, ratio est, ut fraudes & pericula, quas sibi annulo signatorio parare possent, vitarent. Videatur *Tit. Liv. Decad.* 3. *lib.* VII. de *Marcelli* annulo, quem Hannibal acceperat, e quo multa damna deinde orta. Legatur etiam *Curt. lib.* VII. *c.* 3.

XIII. Sæpe etiam accidit, ut ab illis, qui sigilla transculpunt, magnum damnum alicui inferatur. Signare enim his & obsignare literas possunt falsis & adulterinis sigillis, quibus multoties legentes fallunt & fefellerunt. Refert *Paulus Æmilius lib.* VII. hæc verba: Emissi clam ex urbe nonnulli, pari atque ille erat calliditate, cum paulo longius processissent, SUBORDINARUNT quosdam alios non minori audacia astuque, qui lugentium habitu ex Suevia cum literis, quas ipsi conscripserant, adulterinoque ANNULO signarant, venire se dicerent, simulatisque cum lacrymis falso nunciarent, quod CONRADUS OBIISSET.

Falsis

Falsis literis & falsis sigillis utuntur falsarii mendicantes, qui pœna falsi tenentur, cum illis qui SIGLLA aliave SIGNA ADULTERINA faciunt, uti apparet ex verbis artic. 122. *Ordin. Crimin. Carol.* Der falsche siegel macher.

XIV. His annumerantur *Scribæ*, qui literas falsas scribunt & syngraphas. Hi speciem falsi in scriptis publicis & privatis, quod variis modis accidit, veluti scripta falsa componendo, minutando, in mundum redigendo, item Instrumenta, Registra, Rationes, Acta, Libellos, Contestationes, Cautiones, Chirographa, Epistolas scienter & dolo malo in fraudem alterius lædendo, corrumpendo, mutando, abjiciendo, demendo, adendo, delendo, abolendo, false subscribendo, falsa sigilla appendendo, aut dolose aliorum chirographa efficte imitando. Hi cum reliquis præcedentibus eadem pœna afficiebantur apud Ægyptios, qui crimen falsi sive in moneta & nummis, sive in scripturis judicialibus gestis & instrumentis, sive in ponderibus & mensuris admissum; & alius cujuscunque generis, præcisione utriusque manus vindicabant; idque ideo, ut quibus quisque corporis partibus adversus leges commisisset, iis coercitus ac punitus, perpetuam incommoditatem experiretur, suique supplicii exemplo alios admonitos a similibus delictis perpetrandis averteret. Has Ægyptias leges probavit haut dubie India; in qua falsos testes olim extremis digitis, quibus falsum testimonium scripto consignatum esset, decurtari solitos, e Megasthene apud Strabonem addiscimus. Ægyptiorum enim & Persarum moribus receptum, ut propter falsum decurtationes membrorum fierent. Conf. *Petr. Fabr. Semestr. lib.* 3. *p. m.* 286. Vid. *lib.* 6. *Basilic.* tit. 41. *de falsariis fol.* 242. Falsario igitur præcidi solitæ manus, vel ideo quod ipsarum quodam quasi ministerio atque instrumento, delictum admissum foret, vel præcipue id hominis membrum plecti pœnasque pendere debuerit, vel ea propter ut non ulterius tale admitterent quippiam. Hodie autem ejusmodi homines arbitrariis pœnis mulctantur, de quibus videndus *D. Carpzov. in pract. Crimin. p.* 2. *q.* 93. *fol.* 373. *seq.*

LEX DUODECIMA.
QUI MULIEREM LIBERAM VIOLASSET, EI VIRILIA EXSECABANTUR, QUIA UNO CRIMINE TRIA HAUD PARVA SCELERA COMPLEXUS ESSET.

I. Ita hanc legem recensuit *Athanasius Kircherus in Oedipo Ægypt. Syntagm.* 2. *fol.* 121. *edit. Rom.* cui adjungatur *Hugo Robinson. in Annal. Mundi*. Verum *Diodorus Siculus Bibliothec. hist. lib.* 1. *pag. m.* 69. his verbis retulit: *De sexu muliebri acerbas habebant leges, nam qui vim ingenuæ attulisset, huic genitalia præcidi jubebant: unius enim facinoris enormitate tria maxima flagitia, injuriam, corruptelam, liberorum confusionem perpetrari judicabant*. Per mulierem liberam intelligit Lex *Virginem*, quæ adhuc a matrimonio libera & sine viro est. Hæc si a quodam violaretur, tunc magnam pœnam ipsi infligebant. In Jure crimen hoc *Stuprum* vocatur, quod cum omni muliere libera committitur, quæ neque uxoris, neque concubinæ loco habetur *l.* 3. *D. de concubin. l. stuprum* 34. *D. de adulter.* Proprie autem *stuprum est virginum illicita defloratio*. Vid. Carpzov. *p.* 2. *q.* 68.

II. Crimen hoc a variis gentibus variis pœnis punitum legimus, ita ut quædam harum acerbius, quædam mitius hoc vindicarent. Apud Hebræos stupri pœna olim fuit VIVICOMBURIUM, uti cl. *Selden. de Synedr. Hebræor. lib.* 1. *cap.* 2. *pag. m.* 9. *asserit* ita scribens: Et *stupri* pœnam *Vivicomburii*, quam irrogaturus erat Juda *Thamaræ*, ajunt Magistrorum aliqui (Simeon Ben Jochai in Gem. Babyl. ad tit. Abotazar. c. 2. fol. 36. Scheph. Juchas. fol. 8. a) iique pervetusti, in posteros manasse a ביות דינו של שם *Præfectura juridica Semili.* Testatur hoc etiam *libr.* VII. *c.* 5. *de jure Natur. & Gent. juxta Discipl. Hebr. pag. m.* 851. Necessario, inquit, ideo sequitur ex Jure Civili sive a *Juda* Principe, sive aliter superinducto, coitum sive ejusmodi innuptæ ante interdictum fuisse; adeoque pœnam adjectam, UT FŒMINA QUÆLIBET ILLICITI COITUS REA COMBURERETUR. Vid. R. *Bechai in Biur Beresith. fol.* 51. *col.* 2. Nec desunt alii Hebræorum, qui nolint ultimum supplicium combustione factum, sed volunt, intelligi hic quod frons inureretur לסימן שהיא זונה: *signo*, quo eam scortum esse indicaretur. Has pœnas Hebræorum contra stupratores acerbissimas putamus, & fere omnium populorum pœnas superant. Nam quid crudelius, quam *vivicomburium*?

III. Ab Hebræis ad Græcos nos conferimus, & pœnas in stuprum constitutas videbimus. Marcellin. in Hermogenem, Νόμος, τὸν βιασάμενον κόρην Ἀθήνῃσι, χιλίας διδόναι. *Lex est, qui virginem Athenis violaverit, uti MILLE DRACHMAS solvat*. Et iisdem fere verbis *Sopater, in divis. Quæst.* Νόμος, τὸν βιασάμενον κόρην, δι-

διδόναι χιλίας: *Lex est, ut qui virginem violaverit DRACHMIS MILLE luat*. Hinc intelligenda illa Syriani in Hermogenem. Νόμος, τὸ ἐξιόντα στρατηγὸν εἰς πόλεμον ἔχοι θυγατέρα, παρατίθεσθαι τῷ συστρατηγῷ τὴν θυγατέρα. Λαβὼν ἐκεῖνος ἐβιάσατο. Ἐπανελθὼν ὁ στρατηγὸς, κρίνει αὐτὸν δημοσίων ἀδικημάτων, ὁ δὲ, ὡς βιασάμενος τὰς χιλίας διδόναι. *Lex erat, ut Dux exercitus ad bellum exiturus, si filiam haberet, eam apud collegam deponeret, ille, acceptam violavit. Dux reversus agit contra eum de publica injuria, ille vero, veluti qui violasset, DRACHMAS MILLE deberi contendit*. Qui in panegyri virginem aliquam violasset, DRACHMAS DECIES MILLE dabat. *Sopater* in Divis. quæst. Ὁ νόμος διδοσθαι χιλλίας τὰς μυρίας, ἐαν βιάσηται κόρην ἐν πανηγύρει: *Lex jubet dare DECIES MILLE DRACHMAS, si quis virginem in panegyri violaverit*. Ita intelligendus *Sulpitius Victor in Institut. Orat*. Qui virginem vitiaverit, det decem millia. Ea summa faciebat centum minas.

IV. Et licet pecuniaria pœna affecti fuissent Stupratores, quæ satis magna; attamen etiam isti, qui virginem violassent, capite plectebantur. Ita Auctor proble. *Ret. cap.* XVII. in corpore libero mortem statuit: in servili talenta centum. Νόμυ κελεύοντος, τὸ μὲν ἐλευθέραν βιασάμενον, ἀποθνήσκειν· τὸ δὲ δούλην, ἑκατὸν διδόναι τάλαντα. *Lege jubente, qui liberam violaret, ut capite plecteretur: qui servam, ut centum talentis mulctaretur*. Ita etiam alia lex *capitis* pœnam statuebat. *Hermogenes, Partit. Sect.* IV. Ἡ βιασθεῖσα, ἢ γάμον, ἢ θάνατον αἱρείσθω τοῦ βιασαμένου. *Violata, aut nuptias, aut mortem ejus, qui vim intulit, eligat*. Marcellinus ad eum locum. Violavit aliquis duas virgines, eodem tempore. Cum lex esset, ut ejus, qui vim intulisset, matrimonium, aut mortem, optaret; illa quidem, nuptias eligit; ista, mortem. Postmodum autem cum multi delinquerent, sola mortis pœna constituta fuit. Nam lex erat hæc: *Quæ violata* est, aut *ejus, qui vim intulit, nuptias sine dote, aut mortem eligat*. Multis nihilominus vim inferentibus, fert quis legem, ut sublato fine dote matrimonio, CAPITE, qui violassent, punirentur. Elucet hinc quod ii, qui virginem violassent, apud Græcos mortem pati coacti fuerint.

V. Et licet etiam de Jure Civili stupri pœna capitalis & ultimum supplicium mereatur juxta *l.* 1. §. *qui puero* 2. *in med. ff. de extraordin. crim.* Quem tamen textum *Bartol.* ibid. restringit ad eum solummodo casum, ubi aliqua violentia intervenerit. Vid. *Carpzov. pract. crim. part.* 2. *q.* 68. *fol. m.* 141. Nihilominus tamen mitior pœna apud ipsos usitata, & asseritur, quod pœna stupri de Jure Civili non capitalis sit, sed in stupratoribus honestis publicationem dimidiæ partis bonorum; in vilioris vero & humilioris conditionis hominibus, corporis coercitionem, puta fustigationem cum relegatione. Vid. cit. *Carpzov.* Mitius adhuc est jus divinum, quod stupratorem mulierem stupratam *dotare* & *ducere* jubet, uti idem eodem loco asserit. Verum vix calculum addere possumus verbis celeberrimi alias viri, quibus affirmat *stupratorem stupratam dotare & ducere* debere, cum hæc Rabbinorum scriptis contrarientur. Nam *Henric. Ainsvvorth. in Comment. ad Exod. cap.* XXII. *ex Maimon. Naarah betul. cap.* 1. *sect.* 3. refert, quod si noluerit ducere, *they compelled him not, but he gave the mulct, and vvent his vvay. If he married her, then he paid not this mulct.* non compulerint ipsum, sed mulctam dabat, & abibat. Si duceret eam, *tunc mulctam non solvebat*. Deinde hæ leges a celeb. *Carpzov.* adductæ non de una eademque stuprata agunt. Nam una loquitur de virgine ad concubitum bonis verbis pellecta; altera de virgine vi ad stuprum coacta; de qua egit cl. *Hottinger. in jure Hebr. leg.* LVII. *pag. m.* 67. Priorem poterat dotare & in matrimonium ducere; sed si nollet, mulctam dabat: posteriorem non poterat dimittere. Conf. *Selden. de Uxor. Hebraic. lib.* 1. *c.* XVI.

VI. Missis his ad legem Ægyptiorum progredimur, quæ severam pęnam in *Stupratores* statuit: *Qui mulierem liberam violasset, illi virilia exsecabantur*. Putabant enim hi, æquum esse, ut id membrum pęnæ subjiciatur, per quod aliquis facinus aut flagitium patrarit, quod apud exteras gentes in multis delictis observatum legimus; ut sacrilego, impio in parentem, quem verberandi causa esset ausus attingere, manus præciderentur. Vid. *Cujac. lib.* 7. *Observat. cap.* 16. ut falsario nervi digitorum inciderentur, *Senec. declam.* 8. *lib.* 2. *& declam.* 4. *lib.* 9. Adulterius ac męchis raptoribus certe fęminarum apud Ægyptios membrum abscinderent, atque, ut *Horatii* verbis utamur, *cauda salax ferro demeretur*. *Ægyptiis* & *Persis* mutilationem pęnariam membrorum corporis humani usitatam fuisse atque amputationem e *Seneca lib.* 3. de Ira, cap. XX. ubi de naribus toti populo recisis a Rege Persarum, *Diodoro Siculo*, *Tacito lib.* 12. *Curtio lib.* V. *Theodoret. lib.* V. *histor. Eccles. c.* 39.

c. 39. & aliis discimus. Et quamvis nulla talis pœna membrorum apmutarionis legibus Romanis prodita, sed de servis & iis ad barbaros transeuntibus; postea tamen ea parte corporis humani patrari cœpit. Huc allusisse *Auson epigr.* XVII. reperimus; sic fere canentem:

At tu, qui dominus, peccantia membra coerce;
Injustum falsos excruciare reos:
Aut inscribe istam, quæ non vult scribere dextram,
Aut profugos ferri pondere necte pedes.

Eundem morem de plectendo membro Martialis observat, quando ita:

Quis tibi persuasit nares abscindere mœcho?
Nil hac peccatum est parte, marite, tibi.
Stulte, quid egisti? nihil hic tua perdidit uxor,
Cum sit salva sibi .... Deiphobi.

Belle vero Poeta: Mœchus enim deprehensus vasa illa, quæ honeste nominari nequeunt, soliti mariti abscindere ulciscendæ injuriæ gratia, plura qui de hac pœna legere vult, evolvat *Petr. Fabr. Semestr. lib.* III. Invaluit etiam apud Septentrionales populos illa stupri pœna, ut nares aure sque præciderentur. Magis ignominiosa erat pœna, quam Ostrogothi adulteris imponebant: nam autores *Olao Magno lib.* XIV. fœmina virilibus masculi fune aut loro ligatis ipsum trahere per medium forum & extra urbem cogebatur. Rationes adduntur; quia uno crimine tria haud parva scelera complexus esset, quæ ex *Diodoro Siculo* §. 1. adduximus, & quæ hodienum in Jure Civili adducuntur. Vid. differtat. *Berbardi* Schultzen Prof. Rinthel. non mœchaber. in qua hæc dilucidantur.

LEX DECIMA TERTIA.
IN ADULTERIO SPONTANEO DEPREHENSUS VIRGIS CÆDEBATUR AD MILLE PLAGAS, MULIER NASO MUTILABATUR, QUO DEDECORE VULTUS MACULATUS, EA MULTARETUR PARTE, QUA MAXIME FACIES EXORNANTUR.

I. Hanc legem de adulterio spontaneo ita recenset *Athan. Kircherus in Œdip. Ægypt. Syntag.* 2. *fol. m.* 121. Hanc legem hausit ex *Diodoro Siculo*, qui pag. m. 69. hanc ita recenset: *Si persuasu adulterium esset commissum, viro mille plagæ fustium, mulieri narium detruncatio irrogabatur: nam mulieri ad vetitas libidines sese exornanti, præcipua venustatis lenocinia adimenda censebant.* Quantum autem in oculis Dei grave sit adulterium vel ex duobus locis Scripturæ colligi potest: unus ex mundi *Genesi cap.* 20. ubi in mortis discrimen venit Abimelech cum omni domo sua, eo quod uxorem *Abrahami* detinuisset, quamvis eam non cognovisset. Ipse enim Deus mentem suam declarat ob hanc rem dicens: *Tu es vir mortis*, Angl. reddit, *Thou art a dead man*, hoc est, uti bene Anglus Henricus *Ainsvvorth. comment. in h. l. fol. m. m.* 78. explicat: *thou shalt surely dye:* & indicare vult, quod ob hoc crimen morte dignus sit. Alter locus ex libro *Numer.* v. *v.* 19. dum fuit datum sacrificium a Deo, ad exploranda occulta adulteria per aquam Zelotypiæ. Vide *celeber. Wagenseil. in hunc locum erudite commentantem. Confer. Acoluth. de aquis amaris, Henric. Ainsvvorth. Comment. in h. l. fol.* 39. 31. Fuit & hoc crimen Ethnicis communi ferme consensu visum improbissimum: cum propter prolis incertitudinem, tum etiam propter individuæ conjunctionis schisma. Ea de causa & apud omnes fere prohibitum & punitum. Sicuti etiam probrum natura visum est adulterium, *Ulpian. in l. probrum l.* 42. *de verbo. significat. lib.* 50. *P. tit.* 16. & probrum esse docet docte *Philo Judæus lib. de decalog.* 24. *lib. de decalog.* 24. *lib. de special. legib.* Propterea *Aristoteles lib.* VII. *politic. cap.* 16. ipsum prohibet, punirique jubet.

II. Quamvis autem punitum fuerit *levius* alicubi, alibi autem durius, semper tamen aliquo modo in optima politia vindicatum reperimus. Quare operæ pretium esse duximus, ut pœnas has populorum recenseamus. Et quidem quod ad Hebræos attinet, illi ex mandato Dei severe in hoc crimen animadverterunt. Mandatum Dei de adulterio extat Levit. xx. 10. *Vir qui adulteravit cum uxore alicujus omnino morte plectitor adulter ipse & adultera*. Ita etiam *Deut.* XXII. 22. Et licet genus mortis non addatur; attamen ultimo supplicio afficiebantur vel *lapidibus*, vel *strangulatione*, uti eleganter sæpe citatus *Ainsvvorthius comment. in Levit.* xx. *fol. m.* 122. explicat. Ita quoque Pharisæi apud *Johannem cap.* VIII. 4. 5. ad Christum adulteram adducentes, dicunt: Hæc mulier deprehensa est in ipso facto, cum mœcharetur. In Lege vero Moses præcepit, ut tales lapiden-

tur; sed *Levit.* XXII. 22. nihil de pœna exprimitur, & ubi lex nihil exprimebat, accipiebatur mitissima, i. e. *Strangulatio*, quam & speciatim in Adulteræ supplicio agnoscunt Hebræorum Magistri, uti ex *Maimonid. in Sanhedr. cap.* XV. *sect.* 13. refert *Ainswvorthius fol. m.* 123. qui ita: *Howbeit the latter Pharisees say the adulterers death was STRANGLING.* Vid. cl. Hottinger. Jus Hebr. leg. XXXV. pag. m. 49. ubi hæc refert: *In Sanhedrin explicatur, adulterum (i. e. maritum) cum alterius conjuge congredientem utrumque suspendi*. Et hæc pœna erat inter mitiores, Lapidatio autem inter atrociores, de qua *annot. ad Sigon. de Republ. Hebr.* evolvendæ. Quo igitur jure hoc graviore supplicio affectæ adulteræ? Ajunt quidam, cum *Levit.* XX. initio & fine capitis mentio fiat Lapidationis, etiam in medio posita eodem trahenda. Sed eodem capite quædam incendio puniuntur: itaque hæc ratio non procedit. Alii dicunt, cum Deuteronomio sequentibus verbis sponsæ corruptæ imponatur pœna Lapidationis, ex pari aut majori ratione debere eam & Adulteræ aptari. Sed objici potest, in sponsam gravius animadversum, quia in custodia mariti non erat, sicut & gravius punitur furtum de pascuo, quam de ovili.

III. Accedimus Hebræis tradentibus, ubi mortis pœna Lege exprimitur, non item mortis genus, ibi a Synedrio pro ratione temporum genera poenarum definita, ut graviores exigerentur ubi occurrendum erat glisenti exemplo. Quare cum crebra fuissent adulteria ante exilium Babylonicum, ubi in exilio Judæis concessum fuit in suos jus puniendi, etiam morte, lapidatæ sunt adulteræ, quod docemur *Ezech.* XVI. 40. collato *commate* 38. ad quæ loca etiam *Kimchius* notavit, nonnullis temporibus lapidatas adulteras. Et eo factum, ut qui de *Susanna* historiam scripsit, falso adulterii insimulatores lege talionis lapidatos dixerit. Similiter & *Hyrcani* sequentibusque temporibus in Judæa putem *lapidatas adulteras* ob criminis frequentiam. Vid. *Grot. ad Johan. c.* 8. Cognoscimus hinc adulterium apud Hebræos morte dignum semper fuisse; ita ut etiam poena in quibusdam acerbior fuerit, uti refert *Maimon. in Isurbiah, cap.* 3. inquiens: *Si filia fuerit Sacerdotis, illa comburitur, huic vero gula frangitur.*

IV. Apud Græcos adulterium variis modis fuit punitum, mox morte, mox pecunia, mox alia re, uti jam testimoniis probabimus. Primus itaque autor vindicandi adulterii apud Athenienses *Draco* memoratur; ante Draconis enim tempora non licebat, uti *Libanius* indicat, *Tom.* I. *Declam.* XXXIII. cujus verba Græca Latine recitabimus: *Et cum animo reputans comperiebam, eum, qui leges civitati condiderat, partim quædam pulcre divisisse, & virtutes, quatenus oportuit, honorasse; partim cum iis, qui cætera quidem deliquissent, non recte egisse; adulteris vero istis, minime, quod æquum erat, intulisse.* Quod autem *Draco* primus autor adulterii vindicandi *Pausanias in Bœotic.* refert his verbis: *Primum vero hunc Hyettum de adulterio pœnas sumsisse constat, ac postea Draco cum Atheniensibus dedisset sanctiones suas, ex legibus ejus, quas in magistratu scripsit, constitit, tum quarum rerum aliarum impunitas foret, tum & de adultero pœnas sumi libere posse.*

V. Post hunc *Solon* etiam capitis damnavit, uti Plutarchus in ejus vita asserit: Μοιχὸν ἀνελεῖν τῷ λαβόντι δέδωκε: *Adulterum interficere deprehendenti permisit*. Lex ejus apud Lysiam ita sonat: Ἐάν τις μοιχὸν λάβῃ ἐν ἔργῳ, ἄρθρα ἐν ἄρθροις ἔχοντα, ὅτι ἂν βούληται χρῆσθαι. h. e. *Si quis adulterum in ipsa turpitudine deprehenderit, de eo quicquid libuerit, statuito.* Syrianus in Comment. *Adulterum quispiam juxta legem de adulteris interfecit.* Et *Sopater*: Νόμος, τὸν μοιχὸν τεθνάναι. *Lex est, adulterum occidi.* Itaque concessa erat cædes, sed qui nollet interficere, pecunia mulctare poterat, uti Autor Problem. Rhetor. cap. XX. Νόμος, τὸν μοιχὸν χρήματα διδόναι, ἢ παραυτίκα ἀποθνήσκειν: *Lex est, adulterum pecuniam dare, aut statim mori*. Et videre est apud *Lysiam in Orat. de cæde adulteri Eratosthenis*: cujus Græca Latine reddita a cl. *Meursio* ita sonant: Et ille fatebatur quidem injuriam, ac supplicabat, ne se interficerem, sed pecuniam exigerem: ego vero inquiebam, non me occisurum ipsum, verum civitatis legem, quam transgressus, voluptate inferiorem existimasset, ac flagitium istiusmodi in uxorem, liberosque etiam meos, admittere maluisset, quam obedientem legibus se præbere. Hoc etiam confirmat *Hermogenes de Invent. lib.* II. *c.* I. Τοὺς μοιχοὺς χρήματα ἀποτινῦναι (ὁ νόμος κελεύει) Adulteros pecuniam pendere (lex jubet.) Et hæc poena non tantum in uxoribus violatis, verum etiam in concubinis, constituta est, uti *Lysias* refert *in eadem Prat.*

VI. Nec occidere duntaxat, aut pecunia mulctare; sed & excæcare licuit. Autor Problem. Rhet. cap. LVIII. Νόμος

μος ἐκέλευε τὸ Μοιχὸν καταλαμβανόμενον τυφλῶσθαι ἀκρίτως. Lex jubebat adulterum deprehensum excæcare indemnatum. Asserit & hoc *Curius Fortunianus Ret. Schol. lib.* 1. Adulteros deprehensos licet excæcare. De oculis ob libidinis perpetrationem erutis, cui non illa *Zaleuci* Legislatoris Locrensium nota Lex, atque adeo justitiæ conjuncta in filium pietas memorabilis, qui enim jusserat, ut adultero deprehenso, vel (sicut ipse malim ab interprete redditum) adulterii convicto uterque oculus evelleretur, cum evenisset ut adulterii reus teneretur filius: nolens quod semel sancitum a se fuerat, irritum fieri pater, pro altero filii oculo ipse suum veluti vicarium & pœna succedaneum tradidit; ne utique prorsus excæcaretur juvenis. Qua de re *Ælian. lib. var. histor. cap.* XXIV. Quin & *stigma* inurere permittebatur, uti *Hermogenes*, part. Stat. Sect. XIII. scribit: Stigma adultero inurere licet. Similiter *Syrianus:* Νόμου ὄντος, τὸ μοιχὸν στίζειν, cum lex sit, mœchum stigmate notare. Marcellinus: Lex est, adulterum stigmate notare. Vid. plur. cl. *Johann. Meurs. Them. Attic. lib.* 1. *pag. m.* 11.

VII. Aliquando etiam ridicule adulterium puniebatur, nisi mores & temporum distinguantur occasiones. Apud *Cumæos* quippe mulieres in adulterio deprehensæ, in forum deduci solitæ, ut ibi lapidi insidentes, ab omnibus conspici & despici possent: demum asino impositæ, per omnem urbem vectabantur, rursusque ad lapidem deducebantur, ut refert *Plutarch. in Probl.* & Alciatus *lib.* 2. *parergon. jur. cap.* 47. In *Cathalania Hispaniæ* & aliis multis locis, vir per uxoris adulterium infectus, solvit Domino temporali XL. solidos. *Parisiis*, imponebatur asino, facie ab auribus asini aversa, & sic per totam civitatem, asinum trahente uxore, ducebatur, præcone clamante, eum, qui idem crimen admisisset, similiter punitum iri, teste *Guilielmo de monte Laduno*. Et *Zabarel. Clementin. cum ex communic. de senten.* Et Guilielm. Benedict. *in repetitio. c. Raymunt. in* 2. *parte in verb. cuidam Petro tradiderant numero* 62. jus canonum adulteram privat dote & parafernalibus, quæ adjudicat marito. Apud Græcos adulteri pauperis poena erat παρατιλμὸς & ῥαφανίδωσις. Erat autem παρατιλμὸς, quando deprehensus adulter prehenderetur, eique nates calido cinere depilarentur: ῥαφανίδωσις vero, quando raphani prægrandes in podicem ipsi immitterentur. Cujus utpote ridiculæ poenæ meminit *Aristophan. in Pluto & Nubibus*. Aliquando etiam vice raphanorum *mugiles* per posticum impingebantur, *Catullo* teste. Conf. *Juvel. Satyr.* x.

> ---- *necat hic ferro, secat ille cruentis*
> *Verberibus, quosdam mœchos & mugilis intrat.*

VIII. Apud Germanos adulterii pœna præsens & maritis permissa erat, quo factum est, ut terror certissimi supplicii cunctas a flagitio deterreret detineretque. *Tacitus de morib. German.* de Germanis hæc refert: *Paucissima*, inquit, *in tam numerosa gente adulteria, quorum pœna præsens & maritis permissa. Accisam crinibus, nudatam coram propinquis expellit domo maritus, ac per omnem vicum verbere agit: publicatæ enim pudicitiæ nulla venia; non forma, non ætate, non opibus maritum invenerit.* Ergo pœna adulterii maritis permissa, qui arbitrio suo scelus uxoris & perfidiam vindicabant: quæ potestas posteris quoque temporibus maritis concessa fuit. Lex Longobardica *lib.* 1. *Tit.* XXXIII. *leg.* 11. Si quis cum uxore sua liberum aut servum fornicantem invenerit, potestatem habeat, eos ambos occidendi; & si eos occiderit, non requirantur. Similiter Lex *Frothonis Daniæ* Regis apud *Saxon. Grammat. lib.* v. Adulteros a veris conjugibus corporum parte spoliandos constituit, quo minus continentia flagitiis elideretur. Sed apud Germanos antiquissimos poena adulterii duplex erat, ut Tacitus scribit: primum enim accisis crinibus nudatam domo expellebant: inde per omnem vicum verbere agebant. Consentit his lex postera *Liutprandi* Regis Longobardorum in foeminas violentas: *Publicus, in quo loco factum fuerit, comprehendat ipsas mulieres, & faciat eas DECALUARE ET FUSTARE per vicos vicinantes ipsius loci.* Paulo aliam & magis sævam adulterii poenam tribuit priscis *Saxonibus Bonifacius* Archiepiscopus in epistola ad *Ethelbelaum Anglorum* Regem: *In antiqua*, inquit, *Saxonia, ubi nulla est Christi cognitio, si virgo in paterna domo, vel maritata sub conjuge sit adulterata, manu propria strangulatam cremant, & super fossam sepultæ corruptorem suspendunt: aut cingulo tenus vestibus abscissis flagellant eam castæ matronæ & cultellis pungunt, & de villa in villam sic missæ occurrunt novæ flagellatrices, donec interimant.* Cujus moris vestigia apud *Westphalos*, nobilissimam *Saxonum* partem, sua adhuc ætate extitisse scribit *Werner. Rolefink de situ & moribus Westphal. lib.* 1. *cap.* VII. ubi scribit: *Si in-*

ferioris status sive puella, sive famula, in stuprum aut adulterium corruisset, secreto eam virgis & quidem acerrime flagellabant, conviciis placentisque ex putredinibus ovorum factis eos reficiente, sic eas in amaritudinem adduxerant, ut aut mori solatium foret; aut post primum partum nullas deinceps proles gigneret.

IX. Hi etiam populi Adulterium severissime puniverunt. Athenienses jubebant adulteros ab equis trahi ac rapi per plateas, donec dilaniati ac mortui jacerent, ut scribit *Suidas*, interdum ipsos interficiebat ascia vel gladio, ut notat *Heliodor. lib.* I. *Æthiop. Parthi* nulla delicta gravius adulteriis vindicant, ut ait *Justin. in Trogo lib.* 41. De Julio Cæsare & de Augusto narrat Svetonius in ipsorum vita; Libertos ob adulterium capite damnarunt. Constantinus lege sancivit, ut contaminans lectum conjugalem, elueret hanc maculam sanguine & ultimo supplicio. Exemplum hujus sententiæ affert *Ammian. lib.* 28. Adulteræ *Ægyptiacæ* a *Sesostre* Rege concremantur, uti refert *Diodor. Sicul. lib.* I. *cap.* LIX. Nolumus autem prolixiores esse in recensendis pœnis adulterorum adulterarumque apud Romanos, Græcos, Barbaros usitatis; sed Lectores remittimus ad viros doctissimos sequentes, qui diligenter has collegerunt. *Andr. Tiraquell. in legib. connub.* 13. *num.* 6. 7. & 8. 23. *Boer. decis.* 297. 298. & 338. *Cujac. lib.* 20. *Observ. ad Novell. Just. Barnab. Brisson. ad l. Jul. de adulteriis, Jul. Clar. Sentent. lib.* 5. §. *adulterium, vers.* 7. *post Didac. Covar. ad.* 4. *Decret.* 2. *part. cap.* 7. *num.* 16. & 17. *Bod. cap.* 3. *lib.* 1. *de Republ. & qui alii sunt, quorum catalogum recenset Petr. Faber lib.* 3. *Semestr.*

X. Quidam porro populi fuerunt, qui Adulterium *ignominia* coercere voluerunt; unde lex *Gortynæ* civitatis Græciæ, ut adulter comprehensus & criminis convictus, LANA coronaretur: qua coronatione argueretur ejus mollities & mulierositas, addita mulcta quinquaginta staterum, summa infamia & privatione administrationis Reipubl. ut scribit *Ælian. lib.* 12. Et hoc loco etiam *Ægyptii* adulterium lege corrigere voluerunt; quare adulterum ad MILLE PLAGAS CÆDEBANT, ET MULIER NASO MUTILABATUR. In hac lege sane pœna viri gravior videtur, quam mulieris, & cum his convenit Jus Justinianeum Civile, ubi adulteri gladio plectuntur; adulteræ autem virgis cæsæ & tonsæ in monasterium detruduntur. At quænam diversitatis hujus ratio sit, & quare mulieres adulteræ mitius puniantur, quas tamen leges Mosaicæ æque mortis supplicio puniri jubent, *Levit.* XX. 10. *Deut.* XXII. 21. *Daniel.* XIII. *Ezech.* XVI. 38. expeditum non est. Nam *Constantini*, *Theodosii*, *Valentiniani* & aliorum *Justiniano* vetustiorum Principum temporibus ultimo gladii supplicio adulteræ puniebantur. Sane sub *Theodosio & Valentiniano Impp.* præstituta omnibus nuptiarum sacrilegis gladii pœna est, etiam fœminis, eamque adulterii pœnam tum fuisse usurpatam cognoscimus ex eo quod ab *Ammiano Marcellino lib.* 28. scriptum legamus: *Tunc Cethegus Senator adulterii reus delatus cervice periit abscissa*. Et aliquanto post, *Nec minus fœminæ quoque calamitatum participes fuere similium: nam ex hoc quoque sexu peremtæ sunt Originis altæ complures adulteriorum flagitiis obnoxiæ vel stuprorum; inter quas notiores fuere Claritas & Flaviana.*

XI. Rationes plures adduxit D. *Carpzov. in pract. crim. part.* 2. *q.* 53. *n.* 11. 12. *seqq. fol. m.* 20. 21. inter quas etiam retulit hanc Ægyptiorum legem, ubi adulter virgis ad centum plagas cædebatur, vel virilia amputabantur, mulieri adulteræ autem nasus abscindebatur, quod plerumque ab illis fieri solebat, qui adulterium leve peccatum existimarunt. Tandemque concludit: Quicquid sit, licet fortasse veram rationem mitigationis pœnæ ad ulterii quoad fœminas assequi non valeamus, certum tamen est, in crimine adulterii de jure communi uxores adulteras non pœna mortis, sed mitiori supplicio afficiendas esse, quod scire nobis sufficiat. Attamen aliquam rationem subesse putamus. Nam constat, virum perfectioris ingenii atque ad fallendum & seducendum aptiorem muliere; hinc non negamus majori pœna dignum esse.

XII. Cum autem adulterium in uxore gravius habitum, quam in marito, uti innuit *Euripides in Electr. act.* IV. *v.* 286. ubi *Clytæmnestra* de adulterio ita loquitur:

> *Stultæ igitur mulieres, non aliter dico.*
> *Quando enim pravo animi vir peccat impetu.*
> *Domesticum fastidiens torum, mulier virum imitatur.*
> *Et alium sibi creans amicum quem amet:*
> *Demum nobis probrum eminet:*
> *Horum autem autores viri non male audiunt.*

Unde fuerunt aliqui, qui mulierem adulteram

teram gravius peccare, quam virum adulterum existiment, utpote quia sobolem alterius viro supponat: tum quia subdita viro sit, nihilque sit mulieribus tam proprium, quam pudor: aliis tamen diversum sentientibus, tum quia vir a muliere debitum subducat, & in alio vase disseminet. Tum etiam quod constantioris debeat esse naturæ, mulieribus natura existentibus mollioribus & fragilioribus. Quorum tamen opiniones, in eo quod & vir & mulier peccet uterque, amplectamur, cætera contemnimus. Nam quod pertinet ad torum, utrumque & virum & uxorem pares censemus, quia quicquid in castitate matrimoniali præcipitur viris, hæc consequenter redundant in fœminas & contra. Quemadmodum enim vir non habet potestatem sui corporis, sed uxor: ita nec uxor, sed vir potestatem habet sui, 1. *Cor.* VII. & ideo utrumque puniendum graviter existimamus, cum leges etiam id jubeant, & pari pœna jure divino adulter cum adultera necaretur.

XIII. Nulla nos cogit necessitas, ut a Scripturæ Sacræ præceptis discedamus, & adulteras mitiori pœna plectendas statuamus, quam adulteros. Melius hac in re Leo Philosophus statuit, quamvis etiam mitigari velit poenam adulterii, quando ita *Novell.* 32. statuit: At vero nos fere ad benigniora trahimur, quam illi constituerunt pœnam, ut nempe nasus detestandis illis ambobus abscindatur, hanc & nos statuimus, atque hæc quidem nefarii illius sceleris esto poena. Verum an truncatio nasi sufficies adulterii sit poena, merito dubitamus. Sed ad legem Ægyptiorum, qua viri adulteri fustibus vel virgis cædebantur, quæ infamia satis magna erat, & ipsa morte crudelior. Quid enim viro acerbius contingere potest, quam tot sustinere plagas? Et quid turpius mulieribus, quam amputatis nasis incedere? Et licet nares etiam viris abscinderentur adulteris, attamen interdum solis uxoribus, quæ id in se probri admisissent, ut quæ pars corporis ad formæ elegantiam summopere necessaria videretur, ea, quoniam intemperantiæ subserviisset legibus prohibitæ, adimeretur: vel ad ipsam deformitatem, quam poenæ loco esse Jurisperiti non ignorant. Confer. *Petr. Fabr. Semestr. lib.* 3. *pag. m.* 292.

LEX DECIMA QUARTA.
SI QUIS PECUNIIS MUTUO ACCEPTIS ABSQUE SYNGRAPHO SE DEBERE NEGET INTERPOSITO JURAMENTO A DEBITO ABSOLVATUR.

Diodor. Sicul. lib. 1. *Bibliothec.*

I. Leges has de commerciis a Bocchoride latas asserunt Scriptores. Vid. *Athanas. Kircher. in Oedip. Ægypt. Syntagm.* 2. *fol. m.* 122. *edit. Rom. Robinson. in annal. Mund. edit. Londin.* Legislator hujus legis vocatur *Bocchoris*, Saites, Ægyptiorum Rex, qui anno Mundi 3237. regnasse dicitur. Vid. *Eduard. Simson. Chron. Cathol. part.* 3. *fol. m.* 42. *edit. Oxon.* De hoc *Diodor. Sicul. lib.* 1. *Bibliothec.* hæc refert: *Regnum suscepit Bocchoris, corpore exili & despecto, sed ingenio & prudentia ante se regibus præcellens.* Plutarchus in vit. Demetr. judicium Bocchoris commemorat. Celebratur Bocchoris, tum ob prudentiam, tum ob justitiam, ita ut cognomen τῦ Σοφῦ meruerit. *Diodor. lib.* 1. Legislator erat prudens & solers. Ille fertur, Constituta de regio munere & de exacto Contractuum modo præscripsisse. In judiciis adeo perspicax fuit, ut multa ejus Decreta propter excellentiam ad nostra usque (Diodori) tempora memorentur. Inter quæ etiam hoc edictum; quod Diodorus ita recenset: Προστάττουσι τοὺς μὲν ἀσύγγραφα δανεισαμένους, ἂν μὴ φάσκωσιν ὀφείλειν, ὀμόσαντας ἀπολύεσθαι τοῦ δανείου, i. e. *Mandatur, ut si quis, pecuniis mutuo acceptis absque Syngrapho, se debere neget, interposito juramento, absolvatur a debito.* Quam legem uberius declarare volumus.

II. In hac lege examinanda vox δανεισαμένους, mutuo dantes. *Theophilus* & cæteri omnes Græci Juris interpretes, MUTUUM Latinorum per δάνειον reddunt. Et recte id quidem. Quod sine usura mutuum datur ita proprie dicendum. Qui enim putant δανείζειν esse fœnore dare, falsi sunt. Nihil quippe est aliud, quam mutuum dare, & quidem sine usuris. Id enim olim mutuum quod sine usura dabatur. Imo δανείζειν est simpliciter dare, largiri egenti, commodare. Nec aliter ea voce usi sunt LXX. Interpretes, quam pro simplici absque usuris mutui datione, ut Exod. XXII. *Si mutuum dederis fratri tuo egeno, qui apud te est, non impones ipsi usuram.* Ἐὰν δὲ ἀργύριον ἐκδανείσῃς τῷ ἀδελφῷ τῷ πενιχρῷ τῷ παρὰ σοί, οὐκ ἔσῃ αὐτὸν κατεπείγων, οὐκ ἐπιθήσεις αὐτῷ τόκον. Ergo ἐκδανείζειν est mutuum sine usura dare. Autor libr. Siracid.

cid. hoc verbum ita semper accipit de mutui datione citra usuras, ut *c.* XXIX. Ita etiam *Luc. cap.* VI. accipitur, Confer. *Christophor. Binder. libell. de usur. edit. Tubing.* 1616. qui mutui tres modos recenset, quorum primus est, ut gratis absque spe emergentis lucri sublevemus proximi necessitatem operibus misericordiæ. Secundus est, ut detur mutuum, sic tamen ut proximus teneatur, constituto termino, loco & tempore satisfacere, tantumque reddere, quantum accepit. Tertius modus in mutuo est, ut si debitor non sit solvendo, non evertas ejus substantiam.

III. Cum igitur inter mutuo dantem & mutuo accipientem pactum esset, ut pecunia mutuo data redderetur, & facile fieri posset, ut Debitor Creditori pecuniam negaret; hinc sub testibus pecunia credebatur mutua aut chirographo aut syngrapha, & ita cavebatur de reddenda pecunia. Probabile est veteres non aliter pecuniam credidisse, quam pluribus testibus præsentibus, aut sub cautione chirographæ vel syngraphæ. Si scripto caveretur, non opus erat testibus, nisi qui syngrapham subscriptione sua firmaret. Differebant autem syngraphæ a chirographis vel eo discrimine, quod non sicut in chirographis debitor ipse fatebatur se accepisse pecuniam, sed exponebatur in ea, quid inter utrumque convenisset de sorte aliisque debiti conditionibus, item de pignoribus & hypothecis, sub quibus pecunia esset credita, eo plane modo, quo narratio historica narrari solet. Unde & συγγραφή nuncupata, quo nomine Græcis vocabatur historiæ conscriptio. Hinc συγγραφεῖς historiarum scriptores. Ita igitur formabatur: LUCIUS TITIUS MUTUO DEDIT CAJO SEJO DECEM MILLIA NUMMUM NUMERATA DE DOMO, VEL DATA EX SCRIPTURA MENSÆ, SUB USURIS CENTESIMIS, EA CONDITIONE, UT POST NAVIGATIONEM PERACTAM, QUAM CAJUS SEJUS IN AFRICAM DESTINAT, UBI NAVIS SALVA IN PORTUM REDIERIT, EA SUMMA SIBI CUM USURIS DE QUIBUS CONVENIT RESTITUATUR, SUSCEPTO IN SE PERICULO TOTIUS NAVIGATIONIS. QUOD ITA FIERI PROMISIT CAJUS SEJUS. Neutrius manu scripta, sed utriusque manu signata, utrique contrahentium servanda dabatur syngrapha. Et inde fortasse dicta syngrapha scriptura inter duos, quæ & duobus servanda daretur.

IV. Quatuor autem modis pecunia mutuo danda ante *Justinianum* in creditum ibat, deque ea reddenda creditori cavebatur: Per *stipulationem* sine scriptura, per tabulas nomine facto, per chirographi cautionem, & per SYNGRAPHAM. Quos quatuor modos his verbis *Seneca lib.* 3. *de Benefic.* comprehendit. *Sed necessaria optimis prætulerunt, & cogere fidem quam spectare malunt. Adhibentur ab utraque parte testes: ille per tabulas plurium nomina interpositis parariis facit: ille non est interrogatione contentus, nisi reum sua manu tenuit.* Testes adhibiti tantum in *syngraphis* qui signarent. Paulo infra idem: *O turpem humano generi fraudis ac nequitiæ publicæ confessionem! Annulis nostris plus quam animis creditur. In quid isti viri ornati adhibiti sunt? In quid imprimunt signa? nempe ne ille neget accepisse se quod accepit. Hos incorruptos viros & vindices veritatis existimas? At his ipsis statim non aliter pecuniæ committentur.* Signatores lib. II. vocavit: *Quidam nolunt nomina secum fieri, nec interponi pararios, nec signatores advocari, nec chirographum dare.*

V. Testes isti signaturi non adhibebantur chirographo, ut ex hoc loco constat & ex *leg. unic. Cod. Theodos.* si certum petatur de chirographis. Privata enim scriptura manu debitoris facta, quæ testium subscriptione non firmari solebat ante Justiniani constitutionem. Sed nec tabulis, per quas nomina fiebant, Signatores adhiberi soliti, quibus tabulis fides habebatur sine testibus.

VI. Restat ut ad solas *Syngraphas* advocati fuerint. Quod verum est. Cautiones & *Syngraphas* alio loco simul commemoravit idem *Seneca lib.* 2. *de Benef.* ubi cautiones pro chirographis accipi demonstrat cl. *Claud. Salmas. in lib. de Usur. edit. Lugd. Batav. pag. m.* 146. Qua forma concipi solerent *Syngraphæ* §. 3. documus. Hæ subscribebantur tribus testibus, ut ex *Syngrapha Androclis* de pecunia trajectitia videre est apud Demosthen. in ea πρὸς τ Λακρίτε παραγραφήν. Hæ Syngraphæ tabellionis etiam manu conscribi solitæ, utrique parti servandæ dabantur, uti paulo ante dictum. *Obligationes* eas vulgo vocitamus, quia debitorem obligant, & actio ex his in eum datur, statimque ad solvendum compellitur, vel pignoribus captis, quod non licet in simplici chirographo. Nam prius scripturam suam in judicio agnoscere debet aut inficiari. Si agnoscat, ad solutionem compelletur. Si inficiabitur, & probet creditor, condemnabitur; si non probet, liberabitur. In chirographo locum etiam habuit exceptio non numera-

tæ

tæ pecuniæ, ut passim videre est in Cod. Tit. *de non numerata pecunia*, quod tamen in *Syngrapha* potius debuit, ex ejus definitione quam Asconius attulit. Cum enim chirographo accepta tantum pecunia caveretur, numeratam etiam oportuit. Atque ita olim, postea, ut videtur, æque chirographis non numerata caveri cœpit, ut *Syngraphis*. Non tamen hoc inde explicandum.

VII. Quemadmodum enim *Apocha*, quæ chirographo respondet, nulla erat, nisi probaretur solutio facta per numerationem, ita chirographum, si probaretur non facta numeratio, nihil valebat. Quippe quod non consisteret, nisi numerata pecunia esset. Nam hoc de essentia chirographi, ut in eo tantum, quæ gesta sunt, ut ait *Asconius*, scribi soleant. Si igitur in eo scribatur pecunia numerata, quæ non numerata sit, vitiosum instrumentum & nullum. At in *Syngrapha* aliud fuit. Etiam in hac contra fidem veritatis pactio interposita obligabat debitorem, & quamvis non numerata pecunia pro numerata tamen ut haberetur, inter contrahentes convenerat, cui conventioni standum erat. Vid. plur. different. *Jacob. Ravardi Comment. de diverſ. reg. jur. pag. m.* 94. 95. *edit. Antverp.* 1568. *Johan. Coraſ. Miſcell. jur. lib.* 1. *cap.* 18. *pagin.* 61. *edit. Colon. Agripp.* 1581. Testes in ea subsignabant tres, & utrique parti servanda tradebatur.

VIII. Has Syngraphas non solum dedisse eos qui commercia inter se habebant, sed etiam alios, imo amatores constat. Hujus scitum & elegans syngraphi inter adolescentem amicam, & lenam conscripti exemplum a *Barnaba Briſſon. lib.* VI. *de formul. pag. m.* 557. quod plurimas leges continet. Ejus ipsa verba, quæ ita incipiunt,

DIABOLUS NICLAUCI FILIUS CLERETÆ
LENÆ DEDIT DONO ARGENTI VIGINTI MINAS.

citato loco legenda. Si quis igitur aliquid mutuo dedisset, vel mutuo accepisset, tunc semper syngraphæ tradebantur, ut utraque pars falli non posset. Hinc recte *Bocchoris* statuit, quod, *ſi quis pecuniis mutuo acceptis abſque ſyngrapho ſe debere negaret, juramento res decidatur, quo præſtito a debito abſolvatur.* Voluit enim prudens Legislator hac lege indicare, ut syngraphæ dentur, ne alter, qui pecuniam absque syngrapho mutuo accepit, ansam habeat negandi illam. Ut autem lis & controversia inter has personas dirimatur, sanxit, ut pars negans se juramento purgaret, quo facto, absolvebatur a debito, & rationes addit *Diodorus* loco citato, quod nullus tam maledicti animi esset, qui juramentum ob hanc rem falsum deponere velit; itaque addit: primum ideo ut jurisjurandi religionem magnifacientes Deum revereantur: cum enim manifestum sit, quod sæpius dejerans fidei jacturam faciat, unusquisque, ne hoc emolumento privetur, maximopere cavebit, ne ad juramentum deveniatur. Hinc *Metellus* Romanus maluit urbe ingratæ cedere & exul a Patria vivere, quam pejerando Deorum vindictam, omnium bonorum indignationem & ipsius veritatis censuram incurrere, sapienter admodum censens peccare pravorum esse ingeniorum, recte facere sine periculo vulgarium, at egregios animos a justo honestoque nullis aut præmiis aut minis dimoveri. Vid. *Appian. de bell. civ. l.* 1. *Grot. de J. B. & P. l.* 2. *cap.* 13. §. 3. *Supplem. Liv. Freinsh. l.* 69. *cap.* 14. Deinde & hoc animum Legislator *Bocchoris* induxit, si fidem in vitæ integritate totam constituat, cunctos ad morum probitatem invitatum iri, ne tanquam fide indigni infamentur. Iniquum præterea judicabant, quibus citra juramentum fides habita esset, his de eodem contractu juratis fidem denegari.

LEX DECIMA QUINTA.
AT PER INTERVENTUM SYNGRAPHÆ FOENERANTES, ULTRA DUPLUM PER USURAM AUGERE SORTEM VETABAT.

Diodor. lib. 1. Bibliothec.

I. Aliam legem præscripsit prudens Legislator Bocchoris injustis foeneratoribus, qui summa injuria usuram extorquebant a debitoribus, quando ita edicit: Τοὺς δὲ μετὰ συγγραφῆς δανείσαντας ἐκώλυε διὰ τοῦ τόκου τὸ κεφάλαιον, πλεῖον ποιεῖν ἢ διπλάσιον. i. e. *At per interventum ſyngraphæ fœnerantes, ultra duplum per uſuram augere ſortem vetabat.* Qui igitur pecuniam dabant ad interesse, foenus quærebant, & usuras. Mutuum duplicis generis est. Anum, quod proprie mutuum vocatur, quod sine usuris datur, quale Arabes vocant عوض a commutatione. Et inde verbum عوض *mutuum dare*. Alterum cum usuris, quod est *fœnus* Arabibus قرض Et verbum أقرض *fœnerari* ab arrosione vel detractione & abrasione. Prius illud δάνειον ἄτοκον Græcis

cis dicitur; alterum δόσειον ἐπίτοκον vel ἔντοκον. Hoc loco non prius, sed posterius intelligitur, quippe τόκοι mercedes sunt, quas aliquis solvit pro usu pecuniæ, quam ab alio accepit utendam mutuo. At autem sciamus quid foenus sit, hanc damus definitionem: *Fœnus est mutui datio cum usurarum stipulatione legitimarum pro creditæ rei qualitate & contrahentium conditione.*

II. Hinc gratuitum opponitur fœnori apud *Suet. in Jul. Cæsar. Omnibus gratuito, aut levi fœnore obstrictis*. Et passim in Jure *pecunia fœnebris* dicitur, & opponi solet *gratuitæ pecuniæ*. Mentio fit *fœnebris leg.* IX *D. de usuris*: *gratuitæ* multis locis, ut leg. VIII. D. in quibus causis & alibi. Vetabat autem lex ut *fœnerantes ultra duplum per usuram augerent sortem*. Origo autem prima usurarum & causa fuisse videtur, ut qui pecuniam accepisset mutuam, nisi intra certum tem pusredderet, pro moræ pretio usuras ejus penderet. Hujusmodi mutuæ pecuniæ stipulationes sub pœna usurarum, nisi ad diem sors solveretur, conceptæ, ita frequentes in Jure occurrunt, ut nihil frequentius sit. Hinc genus usurarum pœnalium a quibusdam legulejis inventum. Sed etsi non in stipulatum expresse ita deductæ sint, tacita tamen omnis usura, moræ solutionis pœna est. Usuræ enim, ut dixit *Paulus*, in libro singulari de usura leg. XVII. D. eodem, non propter lucrum petentium, sed propter moram solventium infliguntur. Atque inde certe *fœnus* ex Græco φόνος, quod idem est ac ποινή, dictum videri, præter alias rationes, maxime debet. Sed & ποινή etiam pro mercede, quo sensu etiam usura est poena, i. e. merces pro usu.

III. Priusquam autem ad alia progrediamur, usuræ nomina Hebraica, Arabica & Græca examinabimus. Arabes usuræ quoddam genus vocant نسيئة quæ ex mora solutionis pretii debetur pro re vendita, a verbo نسا & أنسا quod est, non præsenti pecunia vendere, sed tempore dato ad solvendum, & pacto interusurio medii temporis, Hebræis נשה quod *oblivisci* inter alia significat. Quorum enim obliti sumus, & in longum protrahuntur tempus, nec præsentia se nostræ memoriæ sistunt. Ita ergo iidem Arabes in jure suo distinguunt نقد & نسيئة *Nesia* & *Nood*. Hoc posterius enim repræsentatum in venditione pretium denotat, prius illud dilatam ejus solutionem, sed usura constituta. Quam usuram ideo discernunt a فضل, quæ proprie est usura ex mutui causa. Græcis Latinisque non licet esse tam disertis: nam illi nullum habent vocabulum præter τόκον, quo utitur etiam Legislator *Bocchoris*; isti quoque nullum præter *usuram*. Sic appellant *Latini* quicquid accessionis vice debetur ex quacunque causa.

IV. De Græca voce τόκος nunc videndum. Græci, ut notum est, usuram τόκον appellant, quæ proprie γένεσιν & generationem significat, sive partum. Quod igitur nummus nummum parit, ut pater sibi similes liberos, inde usura τόκος, vel potius a multiplicatione: nam & generatio multiplicatio est. Hinc & Chaldæis usura רביתא. Arabes ab eadem causa & origine ربا & Hebræi similiter הרבית. vid. *Christoph. Binder. libell. de usuris pag. m.* 13. *edit. Tubing.* 1616. LXX. Interpret. πλεονασμὸν verterunt, atque usuram vocarunt, ut in *Levit.* XXV. Καὶ ἐπὶ πλεονασμῷ ὀ δώσεις, pro ἐπὶ τόκῳ. Et alibi passim, ubi in Hebræos est הרבית, Latini quoque accessionem pro *usura* dicunt. Ut *leg.* XII. *Cod. de usuris*: Frumenti vel hordei mutuo dati accessio etiam ex nudo pacto præstanda est. Et sane quid aliud est usura, quam crescentis in dies singulos pecuniæ accessio? ut dicitur in *lege* XVIII. *Cod. Theod.* de lustrali conlatione. Quo sensu & alibi in Jure aliquoties occurrit nomen accessionis. Alii vocant *incrementum*, ut *Isidor.* qui usuram incrementum esse definit, ut Arabes فضل i. e. accessionem, excessum & additamentum. In eodem tamen Ezechiel πλεονασμὸς & τόκος distinguuntur: Τόκον καὶ πλεονασμὸν οὐκ ἔλαβε, ubi πλεονασμὸς in Hebræo est תרבית *Tarbith*; τόκος vero est נשך *Neschech*. Similiter & in Levitico cap. XXV. & XXXVI. Οὐ λήψῃ παρ' αὐτοῦ τόκον οὐδὲ πλεονασμόν, legitur quidem in Græco nunc, οὐδὲ ἐπὶ πλήθει, sed in Hebræo est תרבית. Et paulo post πλεονασμὸν reddit, quod in Hebræo est מרבית *Marbith*, quod est ab eadem origine.

V. Ex quibus patet πλεονασμὸν & τόκον esse synonyma, ut & Hebræis תרבית & נשך Quod si junctim ponuntur, non recte inde colligitur, invicem differre, quæ diverso respectu eadem sunt. Nam תרבית usura est quantum ad creditorem, quia ad sortem ei accedit, & opes ejus amplificat: נשך *Neschech* autem quantum attinet ad debitorem; & ita dicta est usura ex parte debitoris, quia veluti quodam

dam morſu deterat atque oblimet ejus facultates. Vid. *Chriſtophor. Binder. libell. de uſuris pag. m.* 13. *edit. Tubing.* 1616. Qua igitur incrementum eſt pecuniæ creditoris uſura, תרבית nomen habet; qua detrimentum eſt debitoris appellatur נשך *Neſchech*, ut ἀπουσία hoc quod abſcedit & abeſt a ſumma; ita e contrario παρουσία pro facultatibus & copia vel abundantia Græcis ponitur, uti videre eſt apud *Harpocrationem*, qui idem eſſe dicit, quod περιουσίαν, & interpretatur τὴν αὐτίαν, πλοῦτον, οὐσίαν. Ita *Demoſthenes*, ita *Dinarchus* ea voce uſi ſunt. Etiam Menander in his verſibus:

> -------- ἔχοιμι ἄπαθῆ βίον
> Παρουσίαν τε χρημάτων.

נשך *Neſchech* plane eſt ἀπουσία, תרבית *Tarbit* παρουσία. Arabes quoque uſuram قرض *Kerez* vocant a morſu. Nam verbum قرض eſt arrodere & detrahere ab Hebræo קרץ quod ſuccidere & amputare ſignificat, & Chaldæi pro calumniari & criminari uſurpatur, quo faciunt ſcil. alienæ famæ adroſores, qui detrahere & detrectare iis dicuntur quorum famam imminuunt. Qua in ſignificatione & carpere & mordere Latinis accipitur, ut apud *Terentium* & *Horatium*. Uſura autem mordet debitorem, dum ſenſim facultates ejus adrodit. Quantum quippe addit fœneratori, tantum demit ac detrahit debitori, metaphora ſumta a flumine, qui ſenſim abradit ripam alteram, ac diminuit, alterique per alluvionem addit.

IV. Onkelos in loco illo Levitic. נשך Neſchech vertit חבוליא quo nomine uſuram vocant Chaldæi, a verbo חבל quod eſt *deſtruere*, *perdere*, atque etiam *incidere* & excidere. Unde מחבל cui ademti ſunt teſtes, caſtratus. Contrario ſenſu iidem uſuram etiam appellant רבית *Ribitha*, ab augendo & adjiciendo. Atque ita item *Onkelos* reddidit, quod in Hebræo eſt תרבית, *Saadias Gaon* in ſua paraphaſi Arabic. ربا *Riba* vertit, quod eſt proprie augmentum & incrementum. At illud נשך, quod a morſu ac per morſum diminutione derivatum eſt, Arabice dixit عينة quod uſuram quidem Arabibus notat, ut & ربا *Riba*, non illam tamen adcreſcentem, quæ creditorem reſpicit, ſed decreſcentem, quæ ſpectat debitorem. Nam عينة *defluxum* denotat, a verbo عسان inde عينة & عين uſura, qua pecunia defluit debitori ut creditori adfluat. Hinc verbum عين *fœnerare*. Sed & عين التاجر h. e. fœnerare emptorem, de eo dicunt, qui mercem emtori dedit certo ad pretium ſolvendum ſtatuto tempore, a quo mercem eandem poſtmodum recipit pretio minore, quam quanti vendidit. In quo eſt detrimentum & ἀπουσία emtoris, ut Græci vocant, quod eſt proprie عينة. Sed & arbores cum flores aut folia producunt عين dicuntur. Quæ omnia ab eadem origine. Joſephus Tavoſius interpres Perſa pro נשך Neſchech reddit سود quod eſt Perſice lucrum, uſura, idemque quod Arabicum قرض & pro תרבית سلف quæ vox eſt Arabica idem cum عينة ac pro uſura etiam ſumitur. Alter interpres Arabs, quem cl. *Erpenius* edidit, pro נשך *Neſchech* Hebræo poſuit رشاء Certe Chaldæis רשא *fœnerari* & δανείζειν ſignificat, & רשו uſuram. Id verbi tamen iiſdem Syris Chaldæiſque pro carpere, accuſare ponitur, ut & קרץ, unde etiam קרץ pro uſura Arabibus. Alias رشوة Arabibus munus eſt merces, quæ datur pro opera præſtita.

VII. Videndum nunc an & Græci ſimiliter Interpretes æque bene reddiderint, vertendo τόκον καὶ πλεονασμόν. Non ſane videtur; Etenim τόκος reapſe idem quod πλεονασμός, quatenus fœtura res multiplicantur & augentur. Et Ariſtophanes in Nebul. τόκον ita deſcribit:

> ---- ---- τοῦτο δὲ ἐσθ' ὁ τόκος τί θηρίον;
> Τί δὲ ἄλλο γ', ἢ κατὰ μῆνα καὶ καθ' ἡμέραν
> Πλέον πλέον τἀργύριον αἰεὶ γίνεται,
> Υπορρέοντος τοῦ χρόνου.
> ---- ---- *& iſta uſura qualis bellua eſt?*
> *An alia, quam in menſes dieſque ſingulos*
> *Subinde major facta cum pecunia*
> *Majorque, ſuevit tempore ipſo increſcere?*

Per illa πλέον πλέον τἀργύριον αἰεὶ γίνεται plane πλεονασμὸν deſignavit; At id τόκος eſt. Ergo proprie hoc תרבית non נשך quod

quod abradendi, arrodendique, ac proinde diminuendi ac deterendi habet significationem, non addendi aut multiplicandi. Non igitur recte expresserunt vim utriusque nominis Hebraici, quod diverso respectu & ratione eandem rem designat. Sed in causa fuit Græcæ linguæ hac in parte inopia, qui vocem non habuerunt, qua illud נשך *Neschech* exprimerent, quam τόκον, quæ usura quidem est, sed non ea quæ debitorem pauperat, verum quæ fœneratorem ditat. At illud תרבית *Tarbit* non aliter ad verbum reddere potuerunt quam per πλεονασμὸν, qui reapse idem cum nomine τόκος, qua ἀργύριον ἀεὶ πλέον πλεῖον γίνεται. In lege hac usurpat quoque Legislator τόκον, quæ ex pecunia credita cum damno debitoris novum pariens fœtum, multiplicatum eum reddit creditori.

VIII. Ex his jam dictis satis elucet, qualem usuram prohibeat Legislator, nempe mordentem & ultra duplum se extendentem. Non autem æstimandum ac si usuræ tantum essent in pecunia, uti quidam putant, sed de aliis quibusvis rebus quæ augmentum addere possunt. Trahitur eadem vox generali significatione nonnunquam ad omnes contractus, circa quos iniquitas committitur, ut sit idem *Usura*, quod iniquum, cum justitia pugnans; ut qui rem locat, & præter morem receptum pecuniam, seu mercedem exigit: qui vendit adulterinas merces, scoriam pro argento, vinum mixtum aqua, Esai. I. 22. quisquilias frumenti, seu paleas, imminuens mensuram, & augens siclum, & supponens stateras dolosas, Amos. VIII. 5. 6. 7. in permutationis, emtionis, venditionis contractu, item pignoribus, si quis alterum quovis modo decipiat vel defraudet: hi omnes vulgo USURARII dicuntur, quæ tamen locutio impropria est.

IX. Proprie loquendo contractum mutui non egreditur *usura*, ac *mutuando* unice fit, si videlicet aliquid sorti accedat, vel ex pacto illicito, vel intentione corrupta, solum mutui officium respiciente, vel utroque, ex parte Creditoris, qui non mutuasset, nisi spes lucri intercessisset. Spe enim & expectatione committitur *vitium usurarium*. Nam res, in qua *Usura* committitur, est *mutuum*, de quo lucrum gignitur. Est igitur usura lucrum illicitum supra sortem, per pactum ex mutuo debitum vel exactum, aut etiam ex intentione speratum: unde sequitur vel gravamen manifestum, vel morsus clandestinus proximi, per quem sensim & lente in bonis suis tabescit, donec tota ipsius substantia convertatur in debitum, ut *Chrysostom. in cap.* V. *Matth.* loquitur. Inde colligitur, etsi alias ex conventione contractus legem accipiant, & quis licite accipere possit, quod voluntarie datur: usuram tamen modo descriptam, ratione pacti & contractus de sui natura illicitam, quam contrahentes facere licitam nunquam possunt: Pugnat enim cum justitia, quæ suum cuique tribuit. Vid. *Christoph. Binder. libell. de usur. pag. m.* 17. In hoc sensu conveniunt Patres, Scholastici & Jureconsulti, quorum omnium sententia est, in *contractu mutui* esse illicitam usuram. Patres unanimi quasi voto pronunciant, usuram esse quamcunque superabundantiam, sorti accedentem, uti videre est apud *Hieronym. in Ezech. & Augustin. in Psalm.* XXXVI. Hostiensis in Summa sua usuram sic describit: Usura est, quodcunque solutioni rei mutuatæ accedit, ipsius rei usus gratia, pactione interposita, vel hac intentione habita in contractu, vel exactione habita post contractum. Thomas secunda secundæ quæst. 78. quicquid ultra justum pretium exigitur, est pretium quasi mutui, quod pertinet ad rationem usuræ. Unde Jurisconsulti definiunt usuram, quod sit lucrum ex mutuo debitum, vel exactum pacto. Verum hæ generalitates illicitam usuram non satis declarant. Ad agnoscendum ergo virus *Usuræ* in mutuo, traditur communis regula a Doctoribus. Tum enim sapit usuram mutuum, quando is, qui res suas exponit, nulla habita ratione facultatum *proximi*, *fratris*, *pauperis*, *viduæ*, *pupilli*, quas suas facere unice studet, ob solam mutuationem, sine alia justa causa LUCRUM quærit: cum potius charitatis lege, necessitate proximi permoveri deberet. Nec moderationem adhibet, sed ex alterius necessitate summum sperat LUCRUM. Hinc *usura* vere & proprie censetur, quando in mutuo non agitur hoc, ut sublevetur inopia proximi, nec curatur quomodo illi qui accipit cedat, sed tantum quæritur LUCRUM & COMMODUM MUTUANTIS, & sequitur gravamen manifestum & eversio bonorum proximi vel morsus clandestinus. B. *Brentius quondam in hac Academia Profess. celeb.* non male definit *Levit.* XXV. Usuram esse ubi præter sortem aliquid solvitur propter mutuationem.

X. Hæc usura in sacra Scriptura acriter damnatur, utpote res pugnans cum fide, charitate & timore Dei. *Levitic.* XXV. 35. 36. Non accipies usuras a fratre tuo נשך ותרבית neschech & tarbit, τόκον καὶ πλεονασμὸν. Ubi enim Hellenistæ

ſtæ proprie נשך τόκον reddant, non inde ſequitur תרבית aliud eſſe genus ab uſura diverſum. In Deut. cap. XXIII. נשך tam de uſura pecuniæ, quam de uſura cibariorum dicitur: vide cl. *Salmaſium de uſuris pag. m. 612. 613. 614. 615.* ſeqq. Damnat etiam uſuram *Pſalm.* XV. 1. Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? aut quis requieſcet in monte ſancto tuo? qui pecuniam ſuam non dedit בנשך *ad merſum*. Ergo qui pecuniam ſuam dant ad uſuram, & tanquam ſerpentes mordent ſubſtantiam proximi, non habitabunt in monte Dei. *Ezech.* XVIII. 13. Vir qui genuerit filium nebulonem, qui dederit ad uſuram & augmentum acceperit, moriendo morietur. *Ezech.* XXII. 12. Uſuram & ſuperabundantiam accepiſti, meique oblita es: ſed nemo niſi incredulus Domini Dei benefactoris ſui obliviſcitur. *Luc.* VI. 34. 35. Mutuum dantes nihil inde ſperantes, & eritis filii Altiſſimi. Ergo *Uſurarii* non ſunt filii Altiſſimi, ſed membra Diaboli, *Pſalm.* 91. 1. Beatus qui proſpicit egeno in die quo malum ei ingruit: ſed hoc non agunt *uſurarii*. Ergo maledicti ſunt. Confer. *Henric. Salmuth. ad Panciroll. part.* 1. *pag. m.* 58.

XI. Audiamus Hebræorum ſententias de uſuris, quas doct. Anglus *Henric. Ainsvvorth. Commentar. in Exod.* XXII. *fol. m.* 88. *edit. Lond.* retulit ex *Maimon. tract. de creditor. & debitor. cap.* 4. 5. 6. quando verba Hebraica Anglicano idiomate ita profert: *And vvhy is the name of it called* נשך *bitting uſurie? becauſe it* (נשך) *bitteth; for it nippeth thy neighbour, and eateth his fleſh. As it is unlavvfull to lend, ſo it is unlavvfull to borrovv upon uſurie, for it is vvritten* (in Deut. XXIII. 19.) *thou ſhalt not cauſe to bite, (that is, to lend upon bitting uſurie) by tradition vve have beene taught, that this is an admonition to the borrovver, &c. Likevviſe it is unlavvfull to have ought to doe betvveene the borrovver and the lender upon uſurie: and vvhoſoever is either ſuretie or ſcribe, or vvitneſſe betvvene them, he tranſgreſſeth againſt this prohibition. Yee ſhall not lay upon him bitting uſurie* (Exod. XXII. 25.) *this is an admonition to the vvitneſſes alſo and to the ſurety and to the ſcribe. He that lends upon uſurie tranſgreſſeth againſt ſix prohibitions. Thou ſhalt not be to him as an exacting creditor.* Exod. XXII. 25. *Thou ſhalt not give him thy mony upon uſurie.* Levit. XXV. 37. *Thou ſhalt not give him thy victuals for increaſe.* Levit. XXV. 37. *Thou ſhalt not take uſurie of him or increaſe.* Levitic. XXV. 36. *Yee ſhall not lay uſurie upon him.* Exod. XXII. 25. *And thou ſhalt not put a ſtumbling bloke before the blinde.* Levit. XIX. 14. *And the borrovver tranſgreſſeth againſt tvvo; Thou ſhalt not cauſe to lend upon bitting uſurie.* Deut. XXIII. 19. *And thou ſhalt not lay a ſtumbling blocke before the blinde.* Lev. XIX. 14. *The ſuretie, vvitneſſes, and ſuch like tranſgreſſe againſt this; yee ſhall not lay uſurie upon him. VVhoſoever borrovveth or lendeth upon uſurie, are like unto them that deny the name of the God of Iſrael, and deny the comming out of Egypt; as it is vvritten: Thou ſhalt not give him thy money upon uſuris*, &c. *I am the Lord your God*, &c. Levit. XXV. 37. 38. *It is unlavvfull to take uſurie before or after. As one intending to borrovv of a man ſends him a gift to the end that he may lend unto him: this is uſurie afore hand. Or he hath borrovved of a man, and paid him againe, and ſends him a gift for his money vvhich he had of him for nought: this is after uſurie. VVho ſo borrovveth of his neighbour, and vvas not vont in former time to ſalute him firſt, it is unlavvfull for him to ſalute him firſt (& I need not ſay to praiſe him) for it is vvritten, Uſurie of any vvord (or thing)* Deut. XXIII. 19. *Though they be but vvords, they are unlavvfull. Likevviſe, it is unlavvfull for the borrovver to learne his lender to reade*, &c. *all the vvhile his money is in his hand, if he vvere not vvont to doe it before, as it is ſaid, Uſurie of any thing. It is unlavvfull to let out money to hire, as they doe other things*, &c. *He that lendeth to his neighbour, and conditioneth vvith him to dvvell in his courtyard for nought untill he pay him vvhat he hath borrovved; or that hireth a thing of him for leſſe then it is vvorth till he pay him*, &c. *this is uſurie ---- A bill for uſurie, the principall may be required by it, but not the intereſt.*

XII. Ex his *Maimonidis* verbis conſtat, quomodo ſe creditor habere debeat, nempe ut nullam mordentem uſuram capiat, alias ſi contra ageret, peccaret. Et hi potius qui duplum poſtularent. Hoc reſpexit Lex *Ægyptiorum*, *quæ vetat duplum pro uſura augere ſortem*. Hæc enim eſt damnoſa utilitas & pernicioſa inæqualitas, contra rationem, ordinem charitatis, ſecundum quam homo proximo indigenti ſubvenire debet, & quoties mutuationis officium exercetur ea intentione, non ut ſublevetur inopia proximi, ſed ut pecunia multiplicetur, peccatum eſt. Quod ſi nominatim id lucrum in mu-

mutuo prohibitum eſt, quod in fraudem cedit proximi, quod mordet, quod trucidat pauperem, ut Auguſtinus ad Macedonium loquitur: ergo lucrum ſine proximi incommodo, imo cum ejus commodo paratum, aut requiſitum, iniquum nullo modo erit. Non enim abſolute omnem retributionem prohibet, ſed *duplum*. Si debitor creditori aliquid ſolvat retributionis loco ſine peccato recipi poſſe ſtatuitur, modo intentio mala lucri ex officio mutuationis abſit. Nullam enim maculam oblatio ſuſcipienti ingerit, quæ non exigentis illicita immodica pactione proceſſit: quin imo ob charitatem principaliter mutuanti, ſecundario debitor naturaliter ad *ἀντίδωρον* obligatus videtur. Charitas namque reciproca eſt.

XIII. Si enim naturaliter obligatus eſt ob officium mutui & lucrum acquiſitum ſalva conſcientia intervenire poteſt ſtipulatio de retribuendo, non honorarii tantum loco, ſed etiam ob temporarium uſum pecuniæ alteri conceſſæ: ita tamen ut modice fiat, non per *morſum*, illæſis charitatis limitibus, abſque deſtructione ſubſtantiæ proximi: modum autem ſtatuunt leges politicæ. Denn wer hat beſſere macht / ſein eigen geld zu nieſſ n / dann der / dem es eigenthumblich zuſtehet. So Kan er nun die nieſſung deſſen pro æquabili compenſatione einem andern vergoennen. In mutuo igitur ex meo tuum fit, non ſimpliciter, ſed cum conditione compenſationis lucri ceſſantis, & damni emergentis, quam charitas requirit. Et hoc officio Chriſtiano non eſt contrarium, alium juvare, ut te ſerves indemnem. Quod ſi autem debitor pecunia mutuato lucraretur, nihilque refunderet Creditori, non faceret, quod charitatis eſſet: cum natura quemque gratum animum ad *ἀντίδοσιν* trahat. Et hac ratione uſuræ ſunt congrua & æqualis compenſatio temporarii uſus alienæ pecuniæ. Nullum hic lucrum ſupra ſortem exactum, proprie, ſed æſtimatio uſus ſortis conſumtæ, cum damno creditoris.

XIV. Non accuſandi ſunt Legumlatores iniquitatis, ob conceſſionem moderati lucri; ſed modum tolerabilem, æquum & charitati convenientem, quo uterque ſibi obſtringitur, & mutuo dans, & mutuo accipiens, per leges definivere: quibus uſuræ compenſatoriæ, interuſurii medii temporis, vel damni emergentis, moderatæ, & ad legitimum, atque æquabilem modum reductæ fuere: pariter ut fit in venditione, ubi non ſimpliciter verum eſt, licere cuivis ſuam rem vendere quanti voluerit. Nam ſi excedat pretium, dimidiam partem juſti, venditio lege civili reſcinditur. Quod igitur leges civiles ſecundum rectam rationem ſtatuunt, eo pii bona conſcientia uti poſſunt. Debet Legislator, tanquam communis Reipubl. parens, non ſolum crimina prohibere, ſed etiam in commerciis iniqua lucra & damna arcere, & in his ita moderari rationem contractuum, ut primum æquabile, deinde probabile ſit commercium. Ideo dicit Imperator *C. l. 9. tit. 32. de uſuris*. Super uſurarum vero quantitatem generalem ſanctionem facere, neceſſarium duximus, veterem duram & graviſſimam earum molem ad mediocritatem deducentes.

XV. Non ergo *Ægyptii* omnem rejecerunt uſuram, ſed illam tantum quæ *duplum* augeret, injuſtum enim putabant lucrum hoc mordens, cui legi Ægyptiorum adſtipulatur *jus municipale VVirtembergicum*, quod omnem acceſſionem in mutuo ultra ſortem, ſive pecuniariam, ſive frumentariam, ſub comminatione pœnæ prohibet, & creditorem ſua ſorte contentum eſſe prudenter ordinat, occaſionem ſtatuto dedit abuſus: Weil mehrmahls bey den leyhungen wucherliche / und von rechts-wegen verbotene Contract / gefaehrlicher und betruglicher weiſe furgenommen werden: ut verba ibidem habent: Alten Landrechts part. 2. pag. 183. Daſs der Entlehner dem leyher eine gute Summa gelts / oder gelts werth / mehr wider zu bezahlen verſchreiben muſs / dann ihme gelichen worden: Landts-Ordnung pag. 118. Facit enim immoderata habendi cupiditas, ob quam damnum non cenſetur cum mala fama lucrum, & *αἰσχροκερδῶν ἐπιθυμίαι ϗ κακοτεχνίαι πολλαί*, quia lucrum ex mutuo moderari nequeunt, præſertim in contractibus remotis arbitris factis, ut id fiat illicitum, quod alias charitate temperatum licitum foret. Quare damnanda & execranda eſt ſimpliciter omnis uſura, quæ eſt MORSUS, ſuperabundantia ſeu multiplicatio ad opprimendum, gravamen ſeu onus, quo tandem ſuccumbendum eſt proximo. Plura qui de uſuris prohibitis legere cupit evolvat cl. *Salmaſ. tract. de Uſur. Henric. Salmuth. not. ad Panciroll. Chriſtoph. Binder. Abbat. quondam Adelberg. libell. de uſuris*; & quilibet convenientiam hujus Ægyptiorum legis cum aliis facile videbit.

LEX DECIMA SEXTA. DE OBÆRATORUM FACULTATIBUS DUNTAXAT USURAS EXIGERE; SED CORPUS NULLO MODO IN NEXUM DUCERE CONCEDEBAT.

Diodor. Sicul. Biblioth. hiſt. lib. I. LXX. 9.

I. Hanc

I. Hanc legem recensent quoque *Athanas. Kircher in Oedip. Ægypt.* & *Anglus Robinson. in Annal. Mundi.* Quam Græcis verbis refert *Angl. Nobil. Joh. Marsham. Secul.* XVI. *in Canon. Chron. pag. m.* 483. *edit. Francofurt.* Τῶν δὲ ὀφειλόντων τὴν ἔκπραξιν τῶν δανείων ἐκ τῆς οὐσίας μόνον ἐποιήσατο, τὸ δὲ σῶμα κατὰ οὐδένα τρόπον ἔασεν ὑπάρχειν ἀγώγιμον i. e. *de obaeratorum facultatibus duntaxat usuras exigere, sed corpus nullo modo in nexum ducere concedebat*. Et rationes addit *Diodorus Siculus* his verbis: bona illorum arbitratus esse, qui vel labore comparassent, vel per donationem a possessore legitimo accepissent, sed corpora civitatibus deberi, quibus ad congrua belli pacisque munia utantur. Absurdum enim esse, militem, qui pro patria sese periculis objiciat, propter fœnus a creditore, si ita contigerit, in nervum abduci, & ob privatorum avaritiam communem omnium salutem in discrimen venire. Hanc legem *Solon* Athenis invexisse videtur, qua cives universos ab ære alieno, in corporis nexum credito, liberavit. Et quidem non immerito culparunt Legislatores Græcos, quod vetuerint, ob fœnus pignori capere arma, aratrum, aliaque operi faciundo necessaria; sed eos, qui illis uti debebant, nectendos permiserit.

II. Mitior hæc lex Ægyptiorum fuit, quam *Leges civiles*, quæ debitorem exuunt omnibus bonis, si solvendo non velit esse, nec curant ejus paupertatem: & si vel modicum de sorte, aut usuris in debito perseveret, distractio rei obligatæ non potest impediri, *C. libr.* 8. *tit.* 38. Cum in contrarium leges Hebræorum statuant, quæ volunt שלא נתבע חוב מעני שאין לו מה לפרעו: *Ne exigamus debitum a paupere, qui non est solvendo*; vel plenius: Quod prohibeantur exigere debitum a mutuo accipiente, eo tempore, quo constat nobis, illum, propter inopiam, non esse solvendo parem, sicut dicitur: Non eris ei tanquam usurarius, Exod. cap. XXII. 25. vid *clar. Hottinger. jus Hebr. leg.* LXXIII. *pag. m.* 91. Bene Henricus Ainsvvorthius in Comment. ad Exod. fol. m. 88. edit. Londin. *Thou shalt not be to him as an exacting creditor, as a lender that is urgent to have his ovvne againe, or to have a pavvne for the same, so the vvord is sundry times used in this sense* 2. Regum IV. 1. Psalm. CIX. 11. Nehem. V. 7. 10. 11. *So the Lavv elsevvhere forbiddeth exacting ob debts upon our poore brethern.* i. e. *Ne exigens & rigidus creditor sis; quemadmodum creditor, qui urget, ut iterum suum habeat, vel pignus (ob pecuniam creditam ita vox in specie usurpatur hoc sensu* 2. Reg. IV. *ita lex prohibet exactionem debitorum a fratre paupere*. His ita recitatis ex Maimonide de creditor. & debitor. cap. 1. sect. 2. refert Anglice: *vvhose so exacteth* (payment) *of a poore man, and knovveth that he hath not ought to pay him vvith, he transgresseth against this prohibition*. Similiter Deut. XV. 2. 3. expressum habetur præceptum, ubi videndæ annotationes *Ainsvvorthii fol. m.* 57. *edit. Londin.* Ex quibus satis elucet, quod Judæi non rigide debeant exigere a pauperibus fratribus debitum. Verum obstare his videtur locus 2. Reg. IV. 1. ubi expresse legimus, quod vidua Prophetica dixerit: Ecce creditor venit, ut tollat duos filios meos ad serviendum sibi. Qui sane morem illum antiquum indicat, quo in Judæa solebant alienari filii, ac in servitutem vendi ad dissolvenda debita, ab ipsorum progenitoribus contracta. Huc reflectunt Oracula Esaiæ cap. L. 1. *Quis est creditor meus, cui vendidi vos?* Cui ex creditoribus meis, q. d. Non habeo creditores, non habeo oppressores, quorum pecuniis indigeam, quibus, cum non sim solvendo, oporteat pignus dare, aut filios meos in servos tradere immerentes & servitute indignos. Vid. *Forer. in h. l.* Ita *Matth.* XVIII. 24. hæc extant: Cum autem non haberet (debitor) unde redderet, jussit eum Dominus ejus venundari & uxorem ejus & filios & omnia quæ habebat. Verum hi duo textus nobis ob oculos ponunt non creditores, quales juxta Scripturam esse debent, sed *usurarios*, quorum signa sunt I. Quod ex professo pecuniam suam elocent, nec unquam, aut rarissime misero opem ferant. II. Quod nocenti morsu evertant bona proximi. III. Quod veniente termino solutionis importune urgeant debitorem, irruendo in eum. IV. Quod non velint alium solutionis terminum expectare quem offert debitor. V. Quod soleant ultra constitutum legibus extorquere.

III. Volunt quidem leges civiles, quod debitor ad extremum denarium excuti possit, *Gloss. ultim. in leg. pen. de cess. bon.* Angel. *in* §. *ultimo n.* 11. *Instit. de act.* Brun. *tract. de cess. bon. q.* 3. *per leg. pen. C. qui bon. ced. poss.* pro quo in textu in *Novell.* 135. vers. ad quotidiani victus & amictus corporis inopiam atque adeo usque ad intimam excutiatur interulam, ut ait *Bald. l. ult. C. qui bon. ced.* & alii. Et si plane non solvendo est debitor, *luat corpore*. Sane triplici modo in hac parte *debitores* a veteri-

teribus tractati memorantur. *Primus* erat, ut lapidi insiderent remotis femoralibus, qui per podicem bona turpiter egessisset, Zas. *in l. ult. t. ex ista ff. de cess. bon.* Alciat *l.* 2. *parerg. c.* 47. Guid. Papa *q.* 344. Johan. Ferrar. Montan. *in jud. praexercit. l.* 3. *c.* 3. *Secundus modus* erat XII. Tabularum, per quas licitum erat debitores in partes secare, Covarruv. *l.* 2. *resol. c.* 1. *n.* 1. *Johann. Oldendorp. comment. in* XII. *Tab. fol. m.* 64. Operæ pretium erit totam legem proferre, quam *Sextus Cæcilius* apud *Agellium lib.* XX. *cap.* 1. item *Agell. lib.* XV. *cap.* XIV. *lib.* XVI. *cap.* X. Quintilian. *lib.* III. *cap.* XVIII. Varro *lib.* 1. *de vit. pop. Rom. apud Non. in Proletar. Cicero in Topic.* recensent. Apud Agell. hæc leguntur: *Confessi æris ac debiti judicatis triginta dies sunt dati, conquirendæ pecuniæ causa quam dessolverent*. Eosque dies Decemviri justos appellaverunt, quoddam velut Justitium, id est, juris inter eos quasi interstitionem quandam & cessationem, quibus diebus nihil cum his agi jure posset. Post deinde nisi solverent ad Prætorem vocabantur, & ab eo quibus erant judicati, addicebantur. Nervo quoque aut compedibus vincrebantur. Sic enim sunt verba legis: ÆRIS CONFESSI REBUSQUE JURE JUDICATIS TRIGINTA DIES JUSTI SUNTO, POST DEINDE MANUS INJECTIO ESTO, IN JUS DUCITO, NI JUDICATUM FACIT AUT QUIPSENDO EO IN JURE VIM DUCIT, SECUM DUCITO, VINCITO AUT NERVO AUT COMPEDIBUS QUINDECIM PONDO NE MINORE, AUT SI VOLET, MAJORE VINCITO, SI VOLET, SUO VIVITO.

IV. Hujus legis fragmenta singulas partes consideranda essent, ut omnia clariora evaderent, ni hoc fecissent clarissimi & doctissimi viri *Paulus Merula de legib. Rom. pag. m.* 2. *Oldendorp. ad leges duodecim Tabul. fol. m.* 64. ex quibus tamen quædam in pleniorem verborum sensum excerpemus. ÆRIS CONFESSI, i. e. debiti confessi. Confessus æris hic dicitur, qui propria sua confessione debitorem se creditori suo agnoscit; huic triginta dies, i. e. mensem concedebant, ut procurare posset, quo debitum solvat. Postea autem alterum tantum cœpit esse. Nam ex Constitutionibus: *Judicati faciendi vel solvendi tempus est duorum mensium*, l. 11. C. Theodos. de usur. rei judic. Hodie quatuor est mensium, *l.* 11. *C. de usur. rei judic.* Curia Hollandiæ tempus fere observat a Decemviris in duodecim Tabulis præscriptum. Solutione non facta manus injiciebantur, qui mos adhuc in Hollandia locum habet. Si enim reus condemnatus nihil habet in bonis, unde judicatum solvat, apprehendi soler a Creditore, inque publicam custodiam condi, quemadmodum *Paul. Merula* docuit *in prax. Tit. de exsecution.* XI. *cap.* 1. §. 11. Solutione nondum facta lex vult, ut Debitor tribus nundinis ad Prætorem in judicium producatur & tandem capite plectatur; aut trans Tiberim peregre venum eat. In arbitrio enim Creditoris erat, Debitorem vel necare, vel in servitutem vendere. Mitius autem erat debitorem vendere, quam necare, id quod per dissectionem fiebat. Causam tam atrocis supplicii, in debitores fallentes fidem constituti, reddit Agellius lib. XX. c. 1. his verbis: *Nihil profecto immitius, nihil immanius, nisi (ut re ipsa apparet) eo consilio tanta immanitas pœnæ denunciata est, ne ad eam unquam perveniretur. Addici namque nunc & vinciri multos videmus, quia vinculorum pœnam deterrimi homines contemnunt Dissectum enim antiquitus neminem equidem neque legi, neque audivi, quoniam sævitia ista pœna contemni non quita est.* Quintilian. lib. III. *Sunt quædam laudabilia natura, sed jure concessa, ut in duodecim tabulis corpus inter Creditores dividi licuit, quam legem mos publicus repudiavit.* Sic Tertullianus in Apologet. *Judicatos*, inquit, *in partes secari Creditoribus leges erant, consensu tamen publico crudelitas postea erasa est, & in pudoris notam capitis pœna conversa est, bonorum adhibita proscriptione.* Vid. *Oldendorp. in leg.* XII. *Tabul.* Periculum enim imminebat Creditoribus ex sectione. Secandum enim erat debitoris corpus in justas portiones pro quantitate æris, quod singulis debebatur. Videatur Cl. *Claud. Salmas. libr. de usur. pag. m.* 544. 545. *seq.*

V. *Tertius modus* erat *addictio in servitutem*. Antiquam hanc consuetudinem nobis repræsentat Sacer Codex, quod Debitor, qui non solvendo esset, carceri mancipatus vel in *servitutem* raptus, vel venditus fuerit, ex quo leg. XII. Tabul. originem hausisse extra omnem dubitationis aleam ponimus. Incarceratio indicatur Matth. v. 25. 26. *Esto amicus adversario tuo cito, ne te tradat judici, & in custodiam conjiciaris; amen dico tibi, non exibis illinc usque dum reddideris ultimum quadrantem.* Et cap. XVIII. v. 30. Ut hic non minus suspecta sit fides Commentatoris in Maimonidem de Mutuo c. 2. quam contradictoria sententiæ istius, quando scribit: זה פשוט שלא

מצינו

מצינו בשום מקום חיוב גוף מהמת ממון ולא שבועה שאין לו׃ *Hoc eſt ſimpliciter certum, non reperire nos ullibi obligationem corporis pro pecunia neque juramentum, quod nihil habeat*. Raptos in *ſervitutem* debitores docet exemplum 2. Reg. IV. 1. adductum. Propter debita igitur in ſervitutem rapi poterant non ſolum debitor ipſe, verum etiam ejus hæredes ſive liberi, & Creditor operam eorum ſervilem in ſolutum accipiebat. Denique *venditionem* probat parabola Matth. XVIII. 25. Atque hic venditioni patrocinatur *Maimonides*, quamvis perperam reſtringat ad ea ſolum debita, quæ vectigalium nomine ſolvenda; *de ſervit, cap.* 1. מלך שגזר שכל מי שלא יתן המס הקצוב על כל איש ואיש ישתעבד לזה שנתן המס על ידו הרי זה מותר להשתמש בו יותר מראי׃ *Rex ſi decretum fecit, ut quiſquis non dependerit tributum, unicuique impoſitum, in ſervitutem detur illi, per cujus manum tributum fuit ſolutum, tunc huic licitum eſt, illius miniſterio uti, etiam durius, quam alias:* juxta illud in Bava Metzia cap. V. fol. 73. 2. *qui dant pecuniam pro tributo aliorum, hos ſervire faciunt vehementer*: ubi Regem ſtatuiſſe referunt: *qui non perſolverit vectigal capitationis in ſervitutem addicatur illi, qui iſtud perſolverit*.

VI. Verum quemadmodum nimia hæc acerbitas prohibita fuit in legibus civilibus, ita etiam in legibus Hebræorum poſterioribus. Prohibita enim eſt in Receſſ. Imper. de Anno 1527. c. 17. etiam in caſu conventionis. Coler. *de proceſſ. executionis part.* 1. *c.* 8. *num.* 60. *uſque* 81. Daniel Moll. *ad conſtitut. Saxon.* 43. *n.* 4. *p.* 4. Et nominatim eo rigore, qui in XII. *Tab.* ſancitus eſt, Romani nunquam uſi ſunt, uti teſtatur Covarruv. *l.* 2. *reſolut. c.* 1. *n.* 1. Quintil. *inſtit. Orat.* 8. *c.* 8. Heig. *q. juriſ. p.* 1. *q.* 35. *n.* 26. Gilken *de præſumt. p.* 3. *c.* 6. *n.*42. Quod ſervi facti aut carcerum nexui obſtricti propter debitum, id etiam ſublatum eſt a Conſtantino *l. nemo.* 2. *C. de exact. tribut.* Parormit. *par.* 2. *de pignor. l. liber homo* 13. *ff. ad* L. *Aquil. l. ob æs alienum* 12. *C. de act.* Similiter Leges Hebræorum poſteriores id non indulgent. *Maimodes* de mutuum dante & accipiente cap. 1. כשיתבע המלוה הלואתו אעפי שהוא עשיר והלוה דחוק וטרוד במזונות אין מרחמין בדין אלא גובין לו חובו עד פרוטה אחרונה׃ i. e. *Si exegerit creditor mutuum etſi dives ſit, debitor contra preſſus inopia & aſſidue occupatus in alimentis parandis, non exercent miſericordiam erga ipſum in Judicio, ſed exigunt ab ipſo debitum ſuum uſque ad ultimum λύτρον*. Sed cap. 2. *Si nihil quicquam reperiatur, quod debitoris ſit, abibis debitor quo voles: non autem vinciunt eum, nec dicunt ipſi, affer probationem, quod pauper ſis; neque adjurant eum, quomodo judicant gentes; ſed dicit Judex ſcil. creditori, ſi noris iſti eſſe aliquas facultates, iſti, inquam, qui tibi debendi reus eſt, abi & occupa eas*. Addit autem, a poſterioribus Doctoribus, ob multiplicem debitorum fraudem conceptam fuiſſe graviſſimam jurisjurandi formulam, qua *Debitor* in Judicio profiteatur, ſibi nihil ſupereſſe præter ea quæ debitori relinquenda ſtatuerunt; nihil abſcidiſſe, neque aliis aſſervandum dediſſe; promittat inſuper, quicquid ulla ratione poſtea acquiſiverit, non ſe converſurum eſſe in alimenta aut veſtimenta uxoris aut liberorum, nedum per donationem alienaturum, ſed ſubducto ſolum menſtruo ſuo victu & annuo ſuo amictu, reliquum omne ſuis creditoribus bona fide traditurum, donec omne ſuum æs alienum diſpunxerit.

VII. Ut autem apud Ægyptios Legislator *Bocchoris* avaritiam fœneratorum coerceret, qui etiam corpora debitorum in nexum ducere conentur, Legem hanc promulgavit, ut *de obæratorum facultatibus duntaxat uſuras exigerent, ſed corpus nullo modo in nexum ducerent*. Rationes §. 1. adduximus. A quo deinde *Solon* accepit, & *Athenis* invexit; Seiſachthiæ nomine ab ipſo vocitatam, qua cives univerſos ab ære alieno, in corporis nexu credito, liberavit. Quantas uſuras apud Græcos fœneratores poſtularint, ex iſtis *Ariſtophanis in Nebulis* conſtat, quod ſcil. menſtrua uſura uſitata. Singulis enim menſibus anni νεομηνίᾳ, una drachma, nummus argenteus Atticus, de centum drachmis dabatur. Vid. plur. *Pfeiffer. antiquit. Græc. lib.* 2. *cap.* XXXVIII. *pag. m.* 303. qui igitur ſolvere non poterat, addictus creditori fuit, ut ſerviret, aut peregre venundaretur. Vid. *Cl. Claud. Salmaſ. de uſur. pag. m.* 565. Unde factum, ut urbs plane in lubrico verſaretur. Totus enim populus ſive plebs ἦν ὑπόχρεως, h. e. ære alieno opprimebatur a divitibus, ut ſcribit *Plutarchus in Solon. p.* Athenis, inquit, jam quidem obtinebat Democratia; *verum tanta erat pauperum inæqualitas cum divitibus, ut urbs prorſus in lubrico verſaretur. Plebs enim tota ære alieno a divitibus oppreſſa, aut illis arabant, ſextantem fructuum penſitantes* (unde ἑκτημόριοι κ̀ θῆτες, *ſextantuli & capite cenſi vocabantur*) *aut nexu corporis verſuram facientes, creditoribus addicti, partim ibi ſerviebant, partim peregrinis venundabantur: multi etiam liberos*

beros suos vendere (neque lex vetabat) aut urbem deserere , propter fœneratorum crudelitatem , compellebantur. Quapropter pars maxima *Solonem* oravit, ut Rempnblicam capesseret & controversias componeret. Hoc facto tanto temperamento inter plebem Senatumque egit, ut ab utrisque parem gratiam traheret. Primo animadvertens Atheniensium civitatem usuris exhauriri & plurimos redactos esse ad inopiam, multos etiam coactos vendere filios & filias, moderatus est usuras, sanxitque, *ne quisquam* propter æs alienum in servitutem traderetur. Lex hæc est: Ἐπὶ τοῖς σώμασι μηδένα δανείζειν, i. e. PECUNIAM MUTUAM NE DANTO SUB NEXU CORPORIS, in servitutem adducendi, quæ optime cum Lege *Bocchoris* convenit, & eadem est.

VIII. Deinde ut huic malo prudenter occurreret, Σεισάχθειαν instituit, *oneris excussionem. He,* (inquit *Anglus Francisc. Rous in Archæolog. Attic. lib.* 3. *c.* 1. *pag. m.* 96.) *therefore cut off all use as some write, or else lessened the burthen of it, making it more moderate by this Law* Σεισάχθεια, *so called from* Σείω, *to shake off, and* ἄχθος *an heavy weight.* Χρεωκοπία, seu æris alieni rescissio, benigno & blando vocabulo σεισάχθεια fuit appellata. Heraclides de Politiis: Σόλων νομοθέτης Ἀθηναίων χρεῶν ἀποκοπὴν ἐποίησε, τὴν Σεισάχθειαν λεγομένην, i. e. Solon Atheniensiam Legislaror, novarum Tabularum Auctor exstitit, & Sisachthean, hoc est æris decisionem introduxit. Ἡ σεισάχθεια, ut ait *Laertius*, ἦν λύτρωσις σωμάτων τε καὶ κτημάτων, *erat corporum possessionumque redemtio.* Dicunt *autem non æris alieni remissione, sed usurarum moderatione, pauperes allevatos esse*: Eadem lege & mensurarum modum auxit & Monetæ pretium. Quippe *Minam* fecit C. drachmarum, quæ antea erat LXXV. Et hoc modo cum obærati redderent summam numero quidem æqualem, sed valore minorem, ipsi multum lucri faciebant, at creditores nihil lædebantur: Accipiebant a debitoribus drachmas eodem quidem numero, qui in syngraphia ferebatur, eademque puritate atque æstimatione, sed non eodem pondere. Vid. *Marsham. Can. Chron. Eduard Simson. Chron. Cathol. part.* 3. *fol.* 101. *Francisc. Rous Archæol. Attic. lib.* 3. *edit. Oxon. cl. Claud. Salmas. lib. de usuris, Pfeiffer antiquit. Græc. lib.* 2. *c.* XXXVII.

LEX DECIMA SEPTIMA.
QUI FURTIS OPERAM DARE VOLUNT, NOMINA APUD FURUM PRINCIPEM PROFITENTUR ET E VESTIGIO FURTUM EX PACTO AD EUM REFERUNT, QUI RES SUAS AMISERUNT CONSIMILITER UNUMQUODLIBET AMISSORUM LITERIS CONSIGNATUM EXHIBENT, LOCUMQUE AC DIEM ET HORAM, QUIBUS JACTURAM FECERINT, ADSCRIBUNT, HOC MODO CUNCTIS FACILE REPERTIS FRAUDATUS, TAXATIONE RERUM FACTA, QUADRANTEM HORUM PERSOLVIT, ET TUM SUA RECUPERAT.

Diodor. Sicul. lib. 1. Biblioth. Histor.

I. Quamvis furtum referatur a nonnullis scil. *Aristotele lib.* 2. *Nicom. c.* VI. & utroque *Grotio, Hugo. quidem lib.* 1. *de Jure Belli & Pacis cap.* 1. §. 10. 11. *Guil. vero de princip. juris natur. cap.* 3. §. 10. inter illas actiones, quarum vel sola nomina implicatam pravitatem demonstrant, quæque ob intrinsecam turpitudinem suam nullo tempore & casu indifferentiæ cancellis includi possint. Nam furtum naturali jure prohibitum dixit Paulus JCtus *in l.* 1. *ff. de furt.* Natura turpe *Ulpian. l.* 42. *ff. de V. S.* ibique Wissenbach: Deo displicere, *Euripides* his in Helen. versibus:

> *Namque odit ipse vim Deus, nec divites*
> *Nos esse rapto, sed probe partis cupit.*
> *Spernenda, si non jure veniat, copia est,*
> *Communis æther hominibus, tellus quoque,*
> *In qua ampliare cuique sic fas est domum,*
> *Ut ab alienis rebus ac vi temperet.*

Attamen alii reperiuntur, qui hanc ipsam vocem in largiori significatu adhibere volunt, ut denotet quamcunque ablationem rei, quam alter possidet, quæ in se nec bona moraliter, nec mala esset, bonitatis tamen aut malitiæ capax pro varietate circumstantiarum. Præprimis hoc fieri videmus ab illis, qui furta apud *Lacedæmonios* ac *Ægyptios* pro perfecte licitis habent, eaque omni morali malitia destituta esse asserunt.

II. Hujus asserti defensorem offendimus

mus *Johannem Selden. de Jure Naturæ & Gentium lib.* VI. *capit.* 2. *pag. m.* 703. qui surreptionem apud *Lacones* & *Ægyptios* ob Legem revera furtum non fuisse autumat, licet externam quodammodo furti speciem repræsentaret! Verba ejus hæc sunt: Quid sane dicendum de *Lacedæmoniis* & *Ægyptiis*, apud quos furta quædam licita fuisse traditur. Nimirum quandam rerum juxta eorum, quibus Legum ferendarum potestas, placita, surreptionem licitam esse palam est, sed in eo, quod licitam eam esse voluere, plane dominio rerum apud suos temperamentum tantum adjecere, unde velut in communionem quandam eo usque redigeretur. Adeo ut ex singulari jure Domini id juste apud ipsos fieret, non interea alibi, quod furti speciem quadantenus imitaretur, furtum autem omnino non esset. De quo, quatenus crimen est, sine modorum ac temperamentorum, quæ dominio adjici solent, velut Lydio hic lapide frustra nimis sæpe decernuntur; qui de casibus conscientiæ solicitius disquirunt. Huc usque *Seldenus*.

III. Ab eadem opinione non aliena sunt, quæ apud *Robertum Scharrockium de Offic. secundum jus Naturæ cap.* 3. *n.* 3. *p. m.* 166. reperiuntur. *Ægyptii Ægyptiorum*, *Spartiatæ Spartiatarum* res rapuisse dicuntur: at neque *Ægyptios*, neque *Spartiatas* posse furti accusare, sunt qui sentiunt. Solus ille *fur* audit, *qui invito Domino res alienas occupat*: Spartæ vero & Ægypti Dominos invitos concludi, iniquum videtur, cum Legi consensisse credantur, qua auctrice hæc, qui fures improprie audiunt, ausi sunt facinora. Lex enim erat, ut in rebus furreptis hac conditione jus haberent raptores, si morem in Actibus ejusmodi exercendis ratum & statutum observarent. Et alibi *cap.* XIV. *n.* 4. *pag. m.* 558. Licentia apud *Spartiatas* data, imo apud *Ægyptios*, ut res ab innocente vicino surreptæ, si modo leges de furto facto observentur, lucro furum adeoque innocentium damno cederent. Non igitur queri de injuria possunt, quibus amissæ res, cum ex communi hoc contractu fiat. Licet autem ab allegatis Auctoribus *furta* Ægyptiorum & Lacedæmoniorum conjungantur; attamen ut existimamus, nemo nobis vitio dabit, si sepositis iis, quæ de justitia Laconici furti disquiri possent, ea solum, quæ speciose satis justam furti apud Ægyptios licentiam defendunt, excutiamus.

IV. Ut vero eo facilius in pleniorem hujus controversiæ cognitionem pervenire liceat, recitanda est iterum Lex ipsa Ægyptiorum, quæ furta concernebat. Eam proponit *Diodorus Siculus lib.* 1. *pag. m.* 72. *edit. Hanov. Ann.* 1604. ex versione Latina *Laurentii Rhodomanni* in his verbis: De furibus Lex quædam Ægyptiis est perquam singularis: qui furtis operam dare volunt, nomina apud *furum* Principem profitentur, & e vestigio furtum ex pacto ad eum referunt. Mentionem hujus licentiæ facit etiam *Gellius lib.* XI. *Noct. Attic. cap.* XVIII. his verbis: Id etiam memini legere me in libro *Aristonis* JCti haudquaquam viri indocti, apud veteres Ægyptios (quod genus hominum constat & in artibus reperiendis solertes extitisse & in cognitione rerum indaganda sagaces) furta omnia (scilicet non manifesta) fuisse licita & impunita. Quod autem dicatur illa ad Principem furum allata, ibi recentiores nonnulli hoc de Sacerdotum Principe produnt, ut *P. Gregor. Tholosan. in Syntagm. Jur. Univers. lib.* XXXVII. *cap.* 1. *num.* 4. *Andr. Tiraquell. in not. ad Alexandr. ab Alexandr. Gen. dier. lib.* VI. *cap.* 10. *fol.* 890. *Athanas. Kircher. in Oedip. Ægypt. Tom.* 1. *Syntagm.* II. *cap.* 2. *fol. m.* 122. Forte ut conjicimus in quodam veteri Codice pro πρὸς τ̃ ἀρχιφῶρα occurrit πρὸς τ̃ ἀρχιερέα. Qui nunc res suas amiserunt, consimiliter unumquodlibet amissorum literis consignatum exhibent, locumque ac diem & horam, quibus jacturam fecerint, adscribunt. Hoc modo cunctis facile repertis, fraudatus, taxatione rerum facta QUADRANTEM horum persolvit, & tum sua recuperat. Cum enim fieri non possit, ut omnes a furto abstineant, viam Legislator invenit, quo tota res sublata præter exiguum redemtionis pretium servaretur.

V. Præsupposita hac Lege inculpabilem in furto hoc licentiam tueri conatur *Johannes Seldenus* ratione sumta a plenitudine juris, quod Magistratui in bona Subditorum suorum competeret. Potuissent enim Legislatores, ob potestatem Principi in res privatorum jure debitam, ita adjecto quodam temperamento constringere vulgare Dominium in sua Republica, (quod doct. *Samuel Pufendorf. in Elem. Jurisprud. Univers. lib.* 1. *defin.* 5. §. ita describit. *Vulgare Dominium dicitur illud, quo privati bona sua possident, circa quæ plenam disponendi facultatem habent, quatenus a potestate eminenti ea restringatur*) ut ea res, quæ prima facie propria cujusdam civis appareret, nihilominus tamen ejus esse desineret, fieretque alterius, qui lege præscriptum in occupando modum probe observasset. Et sane primo intuitu satis plau-

plausibilis *Seldeni* hæc videri potest sententia. Id enim omnino certum est, jus quoddam in possessiones privatas competere Potestati civili, vigore cujus ea ex causa rationabili, quæ utilitatem in publicam privatamque rem redundantem respicit, declarare potest, non manere amplius subdito circa res suas id juris quod antea fuit. Solent hanc Majestaticam potestatem insignire nonnulli, uti *Johan. Frideric. Horn. de civit. lib.* 2. *cap.* IV. *Heinric. Hahnius ad Wesenbec. tit. de Usucap. & usurpat. n.* 9. *fol.* 336. *& ad leg. Faleid. n.* 1. *fol.* 224. generali Eminentis Dominii nomine, & pro ejusdem effectibus omnia indistincte exempla, quæ ad summi imperii jus in bona civium pertinent, venditare. Sed rectius *doctiss. Pufendorf. de jure Natur. & Gent. lib.* VIII. *cap.* V. §. 3. *pag. m.* 1146. nonnulla tantum exempla ad exercitium Dominii eminentis refert. Huic præivit Cl. *Johan. Henric. Boecler.* in Commentar. ad Grot. lib. 1. pag. 90. ubi docet, quædam a civibus exigi posse non jure Dominii eminentis, sed alio summi Imperii nomine, quod ad Tributa & exactiones merito reducitur. Et pag. 93. scribit, summam civilem potestatem etiam extra usum eminentis Dominii circa bona & possessiones privatorum, salva proprietate singulis Dominis semel constituta, & onera quædam imponere & leges ponere posse. Notanter dicitur a Pufendorfio *exercitium Dominii eminentis*, cui loquendi modo auctoritatem fecit *Grotius* annotante *Boecler. l. c. pag. m.* 85. *&* 134. & in *Notitia S. R. Imper. lib.* XVIII. *cap.* 1. quem secutus Cl. *Becman. in meditat. Polit. disp.* XXI. §. 2. Sunt tamen nonnulli, qui cum B. *Dn. Casparo Zieglero in not. ad Grot. pag. m.* 46. 125. 244. 375. 489. *&* 589. & *Dn. Johanne a Felde in annot. ad Grot. pag.* 349. pro mero figmento habent Dominium eminens & ab ambitioso hoc vocabulo, ne Princeps in Tyrannum degeneret, sedulo adstinendum monent.

VI. Certos quoque casus recenset *Bernhard.* Schultz *Profess. Rintbel. in differt. Non furtum facies, edit. Rintbel.* 1671. *pag. m.* 49. *seq.* ubi eminens dominium bona subditorum auferre, qui ibi videndi. Addit tamen una cum aliis, quod non existimandum sit, potestati civili *absolute* & simpliciter assignari jus eripiendi Civibus suas possessiones; adjudicandique vel sibi vel aliis, prout libuerit, quod certe tyrannicum est, quorsum respexit משפט המלך jus regium 1. Samuel. VIII. vid. annot. *B. Carpzov. ad Guil. Schickardum*. *Bernhard.* Schultz *l. c. pag.* 62. 63. sed tum demum, quoties communi Reipubl. bono expedit: *vid. cit. disp. pag.* 58. Si enim præcedente nulla probabili causa dominium alicui suum auferret, id non jus esset, sed mera injuria. Sed objici hic posset. Si Princeps potestatem habet privandi subditos dominio suarum rerum, illudque transferendi in alios, frustraneum & mutabile erit præceptum juris Naturæ, quod invito Domino sua auferre prohibet. Factum tamen hoc esse delictum contra immutabile Naturæ jus non nisi insanus ac demens affirmare negabit ab Israelitis, aurea & argentea vasa ab Ægyptiis auferentibus vid. *B. Joh. Adam. Osiandr. in typo legis natur. Th.* LIII. *pag.* 211. Add. *Calixt.* verba a *Boecler. citat. in Comment. ad Grot. lib.* 1. *cap.* 1. *pag. m.* 157. Jam quæ de Deo supremo rerum Domino quoad ejusmodi actus, qui relaxationem quandam non veram, sed saltem apparentem Juris Naturalis præ se ferunt, enunciantur, ea quoque ad vicarios Dei in his terris cum proportione (vid. *Guil. Grot. lib.* 1. *cap.* 1. *& cap.* 13. §. 8. *&* 9.) quadam & cautela applicari possunt.

VII. Hoc concesso, quod interveniens voluntas & arbitrium Superioris id efficere possent, ut res invito Domino ablata non sit furtiva, sequitur *primo: Furtum* non esse intrinsece malum ac turpe, sed per se indifferens, atque solum ideo peccatum, qui voluntate Dei prohibitum. Erroneam hanc opinionem fovent Caramuel, Tvvissus, Rhætorfortis, Zydlovius, Maccovius citat. Dn. *M. Johann. Cyprian. in disput. de indifferentism. Moral.* §. 12. *Johann. Zydlovii verba ex Vindic. Quæst. difficil. cap.* IX. *&* X. *pag.* 124. adducit *B. Joh. Ad. Osiander. l. c. th. L. p.* 189. *Secundo*: Etiamsi furtum lege naturæ interdicatur, quid tamen nostrum sit aut alienum, id non eadem, sed civili demum lege determinari. Ita sentit *Hobbes. de Cive c.* 6. §. 16. *pag.* 109. *cap.* 14. §. 10. *pag.* 239. *& cap.* 17. §. 10. *p.* 335. Verum enim vero inconcinna atque inepta hæc est illatio: Objectum Reale alicujus actionis, consideratum absolute sine certis circumstantiis, neque bonum neque malum est moraliter. Ergo etiam ipsa Actio per se indifferens est, & tantummodo extrinsece vel bona vel mala. Nam actio moralis mente quidem sine respectu ad certas circumstantias cogitari, nequaquam tamen realiter, sicut ejus objectum, ab iisdem separari potest. Licet igitur & Deus & Magistratus variare possint objectum Actionis jure Naturæ vetitæ, attamen

ipsam

ipſam Actionem a jure Naturæ prohibitam, manentibus iisdem circumſtantiis, ne Deus quidem bonam reddere poteſt: cum in his Actionibus independens Moralitatis norma ſit Juſtitia ac Sanctitas Dei, uti in Actionibus juri divino poſitivo adverſantibus eſt Dei voluntas.

VIII. Ex his ſua ſponte fluit, quid malum ſit intrinſece, quidve extrinſece. Scilicet intrinſece & eſſentialiter malum eſt illud, quod in ſe & ſua natura ita malum eſt, quoniam deflectit a Juſtitia & Sanctitate divina. Extrinſece & accidentaliter malum dicitur id, quod in ſe & ſua natura indifferens eſt, & per voluntatem Legiſlatoris malum efficitur. Quicquid ergo legi Naturæ contrariatur, ut h. l. furtum, id intrinſecus malum eſt, & eſſentiali pravitate liberam Dei voluntatem in ſigno, ut loquuntur, rationis, i e. in conceptu noſtro antevertit, ita quidem, ut turpitudo iſta intrinſeca cognoſci poſſit ex honeſtatis regula, quæ nobis implantata eſt, & ad Juſtitiam & Sanctitatem Dei ſe conformat, licet de voluntate divina per Legem poſitivam declarata non conſtaret. Aliter res ſe habet cum illis Actionibus quæ a jure poſitivo deviant, hæ enim moralem malitiam per latam demum prohibitivam legem extrinſecus accipiunt, uti ex matrimonio cum ſorore contracto & aliis patet. Manifeſtum, uti putamus, ex dictis evadit, ab indifferentia objecti ad indifferentiam ipſius Actionis nullam eſſe conſequentiam.

IX. An autem argumenta, quæ hactenus pro ſtabilienda & probanda Seldeni opinione, ſufficiant, nunc videbimus? Certe tanti ponderis non ſunt, ut publicum mereantur applauſum, & ad confirmandam in *Furto Ægyptiaco* perfectam licentiam ſufficiant. Dicitur autem perfecte licitum quod rectum eſt & ſalvis officiorum Regulis fieri poteſt. Vid. *Grot. de J. B. & P. lib.* 3. *cap.* 4. §. 2. & *cap.* x. §. 1. *n.* 3. *Samuel. Puſendorſ. de J. N. & G. lib.* 1. *c.* VII. §. 2. Huic opponitur imperfecte licitum, quod legi quidem Naturali aut Divinæ adverſatur, in foro tamen humano impunitatem a pœna, aut libertatem ab impedimento, aut utrumque habet. Quamvis autem hæc omnia in theſi concedantur *Seldeno*, quod Magiſtratus vel in pœnam vel ob aliam probabilem cauſam Dominio rerum ſuarum privare poſſet ſubditum, attamen in hypotheſi, quoad *Furtum Ægyptiacum*, deficiet Applicatio. Nimirum in hoc furto caute a ſe invicem diſcernendi ſunt duo Actus diſtinctiſſimi: Prior conſpicitur in ablatione rei alienæ, poſterior in retentione quadrantis ex re furtiva. Per legem publicam nulla furi licentia tribuebatur ad eripiendam alteri rem; Si deprehenderetur priuſquam ad furum Præſidem vel Principem perveniret, nulli dubitamus, quin Dominus totam rem ſibi vindicare, furemque verberibus ac plagis digne coercere potuerit. Ita etiam Lex a *Lycurgo* lata ſtatuebat. Nam apud *Lacedæmonios* Lex ipſam quoque ablationem licitam pronunciabat, ſi modo clam peracta, illoſque tantum qui in furto deprehenderentur, judicabat dignos pœna, quæ conſiſtebat in verberibus, mulcta & fame. Conſ. *Iſocrat. in Panathenaic. fol.* 407. *edit. Wolff. Xenoph. de expedit. Cyr. lib.* 10. *fol.* 335. & *de Republ. Lac. fol.* 677.

X. Quæ unquam gens ejuſmodi legem edixit, ut publicam licentiam furibus tribueret ad eripienda alterius bona? Antiquiſſimas leges Noachidis ſi conſideremus, ab ipſo Deo datas, uti Hebræi commemorant *Gem. Bab. ad Tit. Sanhedr. c.* VII. *Maim. Hal. Melach. c.* IX. & hoc interdictum reperitur. Vid. *Hugo. de Roy de eo quod juſtum lib.* 1. *Joh. Selden. de Jur. Nat. & Gent. lib.* VI. *c.* 1. 2. Imo etiam Philoſophi teſtantur, ut *Ariſtotel. l.* 2. *Ethic. c.* VI. Contra naturam eſſe ait Cicero de *Offic.* 3. ex hominis incommodo ſuum augere commodum. Et alibi, illud natura non patitur, ut alienis ſpoliis noſtras facultates, opes augeamus. Arnold. Vinn. ad §. 1. *Inſtit. de Furt. n.* 6. Et profecto ſocietas mortalium, ad quam geniti ſunt homines, conſtare non poteſt, niſi poſſeſſiones cujuſque tutæ ſint; Quare qui privato aliquid eripit & ſubripit, lædit ſimul Rempubl. ejus vinculum diſſolvendo; & fur hoc faciens hoc facit & turpe quid committit. Hinc merito explodenda *Pyrrhonis* ſententia, qui teſte *Diogen. Laert. in Pyrrhon.* tradit: nihil natura turpe eſſe, ſed lege, opinione & inſtituto hominum. Et in vita Ariſtippi hoc refert dogma Cyrenaicorum: Nihil eſſe natura juſtum ſive malum ſive turpe, ſed lege & more. Contra quos fuſe diſputat *Cicero lib.* 1. *de LL.* Conſ. *Selden. de jur. Nat. & Gent. lib.* 1. *c.* VIII. & *Hugo Grot. in proleg. de J. B. & P.* Unde ſaniores populi furtum turpe, injuſtum & pœna dignum judicarunt ex hoc fundamento.

XI. Nec procedit alterum in lege Ægyptiorum, quod ſi furtum jam eo loci delatum fuerit, quo deſtinabatur, Furi manifeſto relinquebatur quarta furtivæ rei pars conſentiente priſtino Domino. Pugnat hæc lex cum jure naturali, quo omnes obligantur, ut res noſtras, quæ in pot-

potestate habent, in nostram iterum veniant. Si itaque Princeps furum bona proximo detracta in potestate habuit, cur non restituit ex obligatione juris naturalis, sed lucrum quoddam quæsivit retenta scil. quarta parte? Qui enim rem furtivam in custodiam sciens recipit, ut furi servet, tenetur Domino restitutionem: vid. *Bernhard.* Schultz *dissert. citat. pag.* 92. Si enim inventa res restitui debuit Domino, ut præmium inventionis petere non possit inventor, cur etiam non res furto ablata? Quare graviter hoc loco peccaret Princeps furum, si sciens rem furtivam detineret, nisi quarta pars relinqueretur. Non itaque videmus quomodo hæc lex excusari possit a *Seldeno*.

XII. Devenimus nunc ad argumentum Roberti Scharockii, qui plenam ac proprie dictam licentiam *furti Ægyptiaci* ex lege eorum positiva conatur evincere: in eo saltem a Seldeno diversus, quod pro fundamento ponat non potestatem Magistratus, sed potius populi in legem consensum. Quoniam enim ab initio *Ægyptii* sine omni conditione fortunas vitasque suas commisissent, non fidei, sed veluntati Regis, ejusque Legislativam potentiam consensu suo confirmassent, inde postea, licet aliquod damnum sensissent, de injuria conqueri non posse, utpote quæ volenti non facta. Præsupposita ergo hujus Legis justitia, quæ ex consensu esset, negat eum, qui in surripiendis rebus morem præscriptum observasset, proprie *Furem* appellari posse, eo quod res invitis Dominis esse surreptas absonum foret dicere. Verum quam erronea hæc sit sententia cl. *Rivinus* in dissert. ad h. loc. Diodor. satis refutavit, quando Scharrockii suppositionem ex Demosthene & Aristotele ita explicat: Verba Demosthenis & Aristotelis non sunt accipienda de Monarchico statu, qualis apud *Ægyptios* erat, sed statu populari, ubi leges communi Civitatis suffragio feruntur. Deinde, inquit, consensus subditorum in Regis imperium, cujus pars est Legislatoria potestas, id quidem operatur, ut injustas Leges ferenti resistere non possint, cum ipsis sola obsequii gloria sit relicta. Exinde tamen nondum conficitur, ejusmodi Leges, quibus vis infertur subditis, esse justas, cum injuste agat Rex, si personas, res & jura & actiones non moderetur eo ordine, quo ad Felicitatem publicam pervenire licet.

XIII. Accedit, Legem apud Ægyptios, uti jam dictum, dedisse quidem furi non manifesto immunitatem a pœna publica, furi tamen manifesto nequaquam libertatem ab impedimento: cum sine dubio Dominus potuerit furi in ipso delicto deprehenso resistere & rem sibi suam servare. Quod si vero furtum esset patratum, & ad Principem furum deportatum, tunc pristinus Dominus rei ex duobus malis non moralibus eligens id, quod minus erat, ne totam rem amitteret, in retentionem quadrantis consentiebat, qui tamen consensus, utpote subsequens, vix furem tutum in conscientia præstabat. Et hæc sunt, quæ de legibus Ægyptiorum insignioribus in medium proferre voluimus. Tu, Benevole Lector, si quid illius, quod omnibus hominibus commune est, passi fuerimus, id benigne interpretare.

JOH.

JOH. BENED. MICHAELIS
TRACTATIO
DE JUDICIIS
Pœnisque capitalibus in Sacra Scriptura commemoratis.

I. CUM de judiciis & pœnis capitalibus in Scriptura sacra commemoratis, ac Hebræorum inprimis, tractationem ingredimur, argumentum ad disserendum delegisse videmur, quod non solum nostris disputantium conveniret studiis, sed etiam sua se commendaret tum jucunditate tum utilitate. Verum est quidem, nos civilibus Hebræorum legibus in republica nostra non teneri; unde existimari posset, parum aut nihil ad nos attinere, quidquid est hujus tractationis: sed aliter ut sentiamus, movet nos utique attentior rei consideratio. Etenim si vel antiquitatem spectes, Hebræorum leges omnium aliarum gentium instituta & jura superant; adeo ut Græci legislatores, Lycurgi, Dracones, Solones, Zaleuci, & quæ sunt alia vetustiora nomina, si quidem cum Mose comparentur, novi sint, & heri demum aut nudius tertius nati videantur: prout *Flavius Josephus* gemino *adversus Apionem* libro copiose, strictim vero ex eo *Petr. Cunæus*, Jureconsultus humanissimus, *lib. 1. de Rep. Hebr. cap.* I. demonstrarunt. Quodsi aliarum gentium antiquarum leges prudentissimis quibusque Jureconsultis dignæ sunt visæ, quas eruerent, & illustrationis caussa cum nostris conferrent, existimare igitur non debemus, solos esse Hebræos, quorum jura nullam mereantur attentionem, nullamque spondeant utilitatem: inprimis cum Deum ipsum, sapientissimum legislatorem, habeant autorem, indeque divinitatis laude, quam ethnici nonnulli falso institutis suis obtendisse leguntur, vere conspicuæ fuerint. Immo Moses Deut. IV. 6. Israelitis de Lege a se lata loquens, *Ipsa*, inquit, *sapientia vestra erit, atque prudentia, coram populis; utpote qui, audientes omnia statuta hæc, utique, inquient, populus sapiens atque prudens est gens magna hæc.* (1) Etsi vero nullam vel exiguam Hebræorum leges utilitatem adferrent ad civilis juris prudentiam, (quod quidem nemo sanus dixerit); tamen hoc nomine nobis merito commendabiles esse deberent, quod partem illæ constituunt pandectarum sacrarum, harumque intelligentia accuratior passim ab illis pendet, adeo ut loca sat multa V. & N. Testamenti nobis obscura mansura essent, si prisca Hebræorum instituta,

ta, & in his nominatim supplicia Hebræorum aliorumque Orientalium capitalia, minus cognita & perspecta haberemus.

II. Capitales pœnas, quæ ipsis quidem scriptoribus sacris *judicia mortis* Deut. XIX. *6.* cap. XXI. 22. Ier. XXXI. n. 17. Hebræorum vero magistris דיני נפשות *judicia animarum*, vel מיתות *mortes*, (2) adpellantur, generatim in duas licebit distribuere classes, ut aliæ quidem fuerint primariæ, Hebræis domesticæ, & usitatiores, aliæ vero secundariæ aut minus usitatæ, & barbaricæ. De illis ex instituto agunt Hebræorum magistri in *Talmudis Babylonici* tractatu, qui *Sanhedrin Synedrium* inscribitur, quemque, versione Latina & adnotationibus illustratum, *Joan. Coccejus* Amstelodami Anno CIƆDCXXIX. seorsim edidit; maximeque *Moses Maimonides* in præclarissimo Antiquitatum Juriumque Hebraicorum thesauro, quem היד החזקה seu *Manum validam* inscripsit, Tomo IV. in *Hilchoth Sanhedrin* cap. XII. - XV. Ex Christianis de eodem argumento exposuerunt *Adr. Relandus Antiquit. sacr.* P. II. cap. VIII. §. 5. strictim, paulo vero plenius *Thom. Goduvinus Mos. & Aaron.* lib. V. cap. VI. VII. junctis ad eum notis *Joan. Henric. Reizii*; itemque *Joan. Seldenus de Synedriis Hebræorum*, & plenissime Celeberrimus *Christ. Stockius* V. dissertationibus, quas Jenæ Ann. CIƆIƆCCII. & sequenti evulgavit. (3) In præsenti non de primariis solum illis Hebræorum, sed etiam de reliquis in Scriptura S. commemoratis pœnis capitalibus, pariter sic commentabimur, ut quæ tum sacræ litteræ, tum Judæorum magistri perhibent, velut in fasciculum congesta exponamus; dispecturi de pœnarum capitalium generibus, modis, caussis, judicibus, exsecutoribus, exsecutionis loco, & fine. Faxit Deus, feliciter & cum fructu!

III. Ex Rabbinorum mente quatuor tantum capitalium suppliciorum genera in foris Hebræorum obtinuerunt. Sic enim habent in modo laudato Tr. Talmudico *Sanhedrin cap.* VII. ineunte: ארבע מיתות נמסרו לבית דין סקילה שריפה הרג וחנק: *Quatuor supplicia capitalia tradita sunt Senatui, lapidatio, ustio, interemtio & strangulatio.* (4) Eodemque modo *Maimonides* in *Hilchoth Sanhedrin cap.* XIV. nisi quod pro *interemtionis* voce, nimis generali atque ambigua, qua Talmudistæ urebantur, magis determinate posuit הריגה בסייף *interemtionem quæ fit gladio.* Vox הרג enim, quam Talmudistæ adhibent, quum alias *interemtionem* notet quamlibet, *coll. Ps.* LXXVIII. 31. 34. & vero *Deut.* XIII. 10. de ipsa *lapidationis* pœna usu veniat, coll. ibidem v. 11. Rabbinis contra per antonomasiam loco citato *pœnam gladii* designat. Mirum est vero, *Paraphrasten Chaldæum* ad *Ruth. l.* 17. quum cetera traditionem magistrorum sequatur, in quarto supplicii capitalis genere constituendo eam deserere. Sic enim ibi Noomin loquentem inducit: *Sunt penes nos quatuor supplicia capitalia, quibus rei subjecti sunt,* רגימת אבנא ויקידת נורא וקטילת סייפא וצליבת קיסא: *jactus lapidum, vivicomburium, pœna gladii, & suspendium a ligno.* Quæ dissensio ostendit, circa quartam pœnam capitis doctores Judæorum jam olim diversas tenuisse sententias, ac adeo *strangulationem*, quam Talmudistæ quarto collocant numero, non extra omnem dubitationis aleam esse. Omnino de *lapidatione* & *vivicomburio* res certa & explorata est, eas in pœnarum numero apud Hebræos fuisse. *Lapidatio* quippe tum imperata a Deo est *Lev.* XX. 27. *c.* XXIV. *6. Deut.* XXII. 23. 24. tum confirmata exemplis, v. g. *Lev.* XXIV. 23. *Num.* XV. *36. Combustio* item divinitus præcepta est *Lev.* XX. 15. *cap.* XXI. *9. Gladii* vero *pœnam*, & multo magis *strangulationem*, cujus nullibi in sacris litteris diserta mentio fit, quomodo Judæorum doctores ex lege civili Mosaica per certas observationes & regulas eliciant, id deinceps, ubi de singulis suppliciorum caussis, hoc est, de criminibus capitalibus, agendi locus erit, tempestive explicabimus.

IV. Notandum est autem, supplicia ista quatuor, prout a Talmudistis loco superius allegato ordinata sunt, ita ab eis vel graviora vel leviora esse habita; ita quidem, ut primum fuerit omnium gravissimum, ultimum vero mitissimum. Hinc *Maimonides* in *Sanhedrin c.* XIV. §. 4. *Lapidatis*, inquit, *gravior est vivicomburio, vivicomburium gravius pœna gladii, gravior strangulatione.* Gravitatem autem hanc suppliciorum æstimant ex gravitate criminum, in quæ statuta sunt singula. Nam quia *lapidatio in blasphemum & idololatram statuta est* (*uti Coccejus* in Notis ad *Sanhedrin* c. VII. *monet*) *crimina omnium maxima: merito igitur hæc maxima pœna censetur.* (5) Unde pro circumstantiis crimen vel aggravantibus vel allevantibus, judices in exasperanda vel moderanda pœna hunc ordinem quasi normam ac regulam sequi jubent. Attamen nec gravitas pœnarum uno eodemque modo ab Judæorum doctoribus æstimata est. Etenim Talmudistæ, licet in *Sanhedrin* c. VII. ordinem modo commemoratum sequantur, tamen ibidem addunt, seriem suppliciorum, pro gravitate

tate

tate ſua vel levitate, ex mente *R. Simeonis* hanc eſſe*: Vivicomburium*, *lapidatio*, *ſtrangulatio*, *& pœna gladii*.

V. Quis ſingularum ex his infligendis pœnis modus fuerit, ex magiſtrorum mente ediſſerendum eſt nobis, ita tamen, ut noſtram, ubi opus erit, ſubjungamus epicriſin ac declarationem. *Lapidationis* igitur, quæ pœnarum prima eſt habita, hic fuit modus: *Locus lapidationis* (intelligunt *Cataſtam*, ein Chavot. oder Gerüſte / in qua ſtatuuntur, qui ſuppliciis adficiendi ſunt) *altus erat geminam hominis longitudinem. Teſtium alter inde reum detrudebat, ut in lumbos caderet. Si converſus in pectus eſſet, in lumbos convertebatur. Hoc caſu mortuus ſi eſſet, ſatisfactum legi: ſin minus, alter lapidem ſublatum in pectus immittebat. Si hoc ictu moreretur, ſatis factum: ſin minus, a toto Iſraele lapidibus cædebatur. Quemadmodum dicitur Deut. XVII. 7. Manus teſtium primo in illum ſit, & manus totius populi deinceps*. Ita habetur in *Sanhedrin* c. VI. §. 4. quod copioſius explicat *Maimonides* in *Hilchoth Sanhedrin* c. XV. §. 1. Sed, quod contra notamus, modus hic lapidationis nititur ψευδερμηνείᾳ, ſeu falſa interpretatione verborum illorum, quæ Exod. XIX. 13. præcepto lapidationis ſubjunguntur. או ירה יירה quæ cum verti debuiſſent, *aut telis conficietur*, a Talmudiſtis eorumque ſequacibus ex alia Verbi Hebraici ſignificatione, ſed huic loco parum conveniente, ita ſunt explicata, *aut dejiciendo dejicietur*, ſeu, quod idem eſt, *deturbando deturbabitur*. Unde *R. Sal. Iſaacides* in Comment. ad verba illa notat: *Senſus eſt, dejicietur deorſum in terram; ſicut dicitur* Exod. XV. 4. ירה בים *dejecit in mare. Hinc fit, ut lapidandi dejiciantur deorſum ex loco lapidationis, qui fuit altus geminam hominis longitudinem* Clarius vero idem R. *Sal.* Comm. ad *Sanhedrin* cap. VI. f. 45. a. locum iſtum ex mente Talmudiſtarum ad confictum ab eis modum ſupplicii adplicat, *Undenam conſtat*, inquiens, *reum deturbandum eſſe? Ex eo, quod dicitur, dejiciendo. Unde vero conſtat, lapidandum eum eſſe? Ex eo, quod dicitur, lapidando. Unde item, lapidandum & deturbandum eſſe? Ex eo, quod dicitur, lapidando lapidabitur, aut dejiciendo dejicietur. Unde conſtat, ſatisfactum eſſe de illo, ſi ex deturbatione moriatur? Exinde, quod dicitur, aut dejiciendo dejicietur*. Adparet, modum hunc ſupplicii in allegato loco Exod. XIX. 3. magis arte quæſitum, quam ſponte inventum eſſe. (6) Enim vero, ſi verba Moſis ſententiæ Talmudicorum doctorum patrocinari exiſtimanda eſſent, debuiſſent ſic ordinari, *dejiciendo dejicietur, aut lapidando lapidabitur*, non vero, uti textus ibi habet, inverſo membrorum ordine, *lapidando lapidabitur, aut dejiciendo dejicietur*. Falſitas commenti pateſcit quoque ex verbis loco citato mox conſequentibus, *ſive jumentum fuerit, ſive homo, non vivet*: quæ præmiſſo cædis generi utrumque, & jumentum & hominem, ſubjiciunt. Quis enim credat, Moſen in cædendo jumento, quod limites transgreſſum, proprius ad montem Sinai acceſſiſſet, tantum voluiſſe præſcribere adparatum, ut prius conſtitueretur in cataſta, ex cataſta vero deinceps in terram præcipitaretur, præcipitatumque, ſi ſupervixiſſet, lapidibus ſive ab alterutro teſte, ſive a toto cœtu, obrueretur? Quod ſi credibile de jumento non eſt, ergo nec de homine, cujus in transgreſſione limitum montis Sinai par erat cum jumento ratio, ut, ſi proprius acceſſiſſet, vel lapidibus confligeretur, quod eſt יסקל; vel ſagittis, quod eſt יירה. De ſagittarum jaculatione, non de lapidandorum deturbatione in terram, verbum illud יירה intelligi debere, id ipſæ loquuntur circumſtantiæ illius loci Moſaici, quæ cerimonias moraſque refugiebant, promtum & inſtantiſſimum requirentes tranſgreſſoris ſupplicium: & nos infra ulterius id demonſtrabimus, ubi de pœna telorum dicemus. (7) Suſpectam quoque nobis traditionem Talmudicam, de lapidandorum dejectione, faciunt lapidationum tum in V. tum in N. Teſtamento occurrentia exempla, in quibus ne umbra quidem illius ritus, quem impugnamus, occurrit. (8)

V. Prius autem, quam ad reliqua pergamus ſupplicia, juvabit unam adhuc alteramve de *lapidatione* ſuperaddere obſervationem. Primo enim *lapidatio* Hebræis quidem indifferenter, modo רגימה, modo סקילה adpellatur; at Joſ. VII. 25. in hiſtoria Achanis, qui propter violatam anathematis religionem illud ſupplici paſſus eſt, diverſis iſtis Verbis diverſi lapidationis actus deſignari videntur: *Lapidaverunt* (וירגמו) *eum omnes Iſraelitæ lapidibus; deinde combuſſerunt eos igne, & lapidaverunt* (ויסקלו) *eos denuo lapidibus*. (9) Nempe prior *lapidatio* רגימה, fiebat in vivis, poſterior vero סקילה, in mortuis eorumque cineribus; prior ante, poſterior poſt combuſtionem; prior ad interficiendum damnatos, poſterior vero ad contumelandum obruendumque lapidibus interfectorum oſſa & cineres: unde quod ſequitur ibidem v. 26. *Erexerunt ſuper eum acervum lapidum*, poſteriorem

lapi-

lapidationis actum ulterius illustrat. Deinde, licet lapidatio Judaicum fuerit supplicium, tamen & apud gentes usitatam fuisse, docet Io. *Meursius* Comment. in Lycophronem p. 178. ad vocem δημόλευσος. (10)

Sequitur שריפה, poenarum capitalium altera: quam, si Doctorum Judaicorum placita spectes, *Vivicomburium*; sin vero Codicis sacri rationem simul habere volueris, generaliori nomine *Combustionem* adpellare licebit. Est enim, ubi poena ustionis a mortuis quoque sumta est, ut ab Achane illo, cujus paulo ante mentionem injecimus §. v. qui quum igni ipse cum suis adjudicatus esset *Jos.* VII. 15. tamen flammis ante datus non est, quam lapidibus periisset *vers.* 25. plane ut *Dan.* VII. 11. (ubi ad hanc poenam respicitur) quarta illa bestia prius interficitur, deinde vero datur incendio ignis. Igitur, quod *Joan. Clericus* ad posterius hocce comma notavit, ibi combustio non ad augendum dolorem, sed ad supplicii speciem ampliandam, ut fit, adhibita est. Quod vero ad *Vivicomburium*, ejus modus ex Rabbinorum mente, secundum *Sanhedrin cap.* VII. §. 2. & *Maimonidem* in *Hilchoth Sanhedrin cap.* XV. §. 3. ita habuit; *Damnatus fimo immergitur usque ad genua. Tum linteum durum molli involvitur. Id collo ejus circumdatur, atque in diversa hinc inde a duobus trahitur, eo usque, donec os hiscat. Quo facto, plumbum stannumve candefactum ori ejus illiquatur, quod in viscera ejus descendens, intestina ustulet. Enimvero si moriatur in manibus illorum, non censetur in illo peractum praeceptum ustionis. Ergo aperiunt os ejus forcipe, ipso invito, & metallum candens ori illiquant.* Adparet igitur, modum ustionis ex Rabbinorum praecepto, alium longe esse ab eo, qui apud nos viget, ubi non viscera infuso metallo liquefacto ustulantur, sed corpora damnatorum rogo imposita cremantur. Admodum vero est credibile, modum illum ustionis esse commentitium, a Rabbinis potius excogitatum, quam vel legibus Dei scriptis, vel exemplis in Scriptura sacra obviis nixum. Objecit quidem *R. Eleasar filius Sadoki*, *exemplum exstare, ubi filia quaedam sacerdotis, cum scortata esset, aggestis circumquaque fascibus cremiorum sit combusta:* sed illi responsum, *Factum id esse, quod Senatus ejus temporis rudis statutorum fuerit*. Quod enim *Joan. Coccejus* ad *l. c. p.* 58. adnotavit, caussati sunt, judices illius temporis Sadducaeorum haeresi infectos fuisse, שאין להם קרא אלא כמשמען: *quibus nihil sit authenticum, nisi Scriptura κατὰ ῥητὸν accepta*. (11) Age autem, videamus, quibus artificiis traditionarii Judaei modum hunc vivicomburii a se confictum ex ipsa Scriptura sacra firmare nitantur. Ajunt in *Gemara* ad *Sanhedrin* cap. VII. §. 1. *Unde modus ustionis confirmatur? Ex poena coetus Corachi: ubi erat animae exustio, corpore integro. Talem igitur urendi poenam in noxios statutam a lege intelligimus*. Sed quod magistri de Corachi coetu afferunt, itidem ab eis sumitur potius, quam probatur: quum *Num.* XVI. 35. Moses de illorum morte nihil ultra dixerit, quam, *ignem a Deo erumpentem* sive *ambussisse*, sive *combussisse* (utrumque enim, quanquam hoc magis, illud vero minus, significare potest verbum Hebraicum ותאכל) Quamobrem *R. Eleasar* in eadem *Gemara* potius ad exemplum filiorum Aaronis, nempe Nadabi & Abihui, provocans, *Quid his*, inquit, *evenit? Igne exanimati sunt, corpore integro*. Vide de illis *Lev.* X. 2. 5. ubi eos Levitae, igne a Deo enectos, cetera vero illaesos, in tunicis suis jacentes, ex sanctuario sustulerunt. Sed nec haec quidem historia rem conficit. Recte enim Cel. *Christ. Stockius* Dissert. I. de *Poenis Hebraeor. Capital.* p. II. monuit, minus apte ad vivicomburium, per magistratus instigendum, exempla trahi hominum, qui igne a Domino emisso perierint.

Cum de poena ignis agimus, in memoriam simul ducimur tum barbarorum quorundam suppliciorum, quae illam genus suum agnoscunt, tum locorum quorundam Scripturae sacrae, in quibus ad eam respicitur. Quod ad prius momentum attinet, eo referimus immane crudelitatis exemplum, quo Moabitarum Rex filium primogenitum regis Idumaeorum, qui ei in regno olim successurus erat, captum, instar holocausti super muris urbis Charescheth immolavit, 2. *Reg.* III. 27. hoc est, ossa ejus ad instar calcis concremavit, uti id explicat *Amosus cap.* II. 1. Item projectionem sociorum Danielis in candentem fornacem, a Nebucadnetsare Babylonio imperatam, & ab hujus ministris, quanquam sine piorum confessorum noxa, perfectam, *Dan.* III. 6. 11. 15. 19. *seqq.* Porro falsos Judaeorum exulum prophetas, Sedekiam atque Achabum, quos rex Babyloniae igne torruit, *Jer.* XXIX. 22. Huc & refertur a nonnullis, quod David Ammonitas, ad comprimendam immanem illorum adversus se ferociam, per *fornacem traduxit laterariam* 2. Sam. XII. 31. quam phrasin eodem intelligunt modo atque hanc, *traducere per ignem*, id est, igne concre-

cremare, in cultu Molochico. Adde sævum illud supplicium, quo Judæi quidam, tempore tribulationis Epiphanicæ, ob servatam Sabbati religionem, in spelunca συνεφλογίσθησαν, *concremati sunt*, 2. Macc. VI. 11. Et τὸν τηγανισμὸν, seu *frictionem in fervente sartagine*, qua Antiochus Epiphanes in Judæos, constantes patrii cultus professores, lingua prius membrisque mutilatos, desæviit, *ibid. cap.* VII. 3. *seqq.* Quod vero ad alterum momentum, spectat huc, quod *Matth.* V. 22. legitur: *Quisquis dixerit* fratri suo, *Stulte*, ἔνοχος ἔσαι εἰς τὴν γέενναν τῦ πυρός, *reus erit gehennæ ignis*, seu, qui projiciatur *in geennam ignis*; hoc est, coram Deo & judicio ejus perinde est, ac si quis in foro humano igni & flammis addicendus sit. Spectat huc item, quod ultimum illud supplicium, damnatis a Deo irrogandum, vocatur γέεννα τῦ πυρὸς, *geenna ignis*, seu *igne ardens*, & τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, *ignis æternus*, paratus Diabolo & angelis ejus, *Matth.* XVIII. 8. 9. *c.* XXV. 41. & quod bestia æque ac Pseudopropheta, vivi projecti sunt in lacum ignis, ardentem igne, *Apocal.* XIX. 20. Confer illud Esa. LXVI. 24. *Ignis eorum non exstinguetur:* & quæ *Joan. Henr. Reizius* in Notis ad *Goduvini Mos. & Aaron.* lib. V. cap. IV. §. 3. monuit.

VIII. Transimus ad tertiam pœnarum, quæ Talmudistis הרג *cædes* seu *interfectio* absolute, clarius vero & magis definite *Maimonidi* הריגה בסייף *interfectio, quæ fit gladio*, adpellatur. Talmudicæ illi similis esse Synecdoche videtur, quum *Matth.* XXI. 35. ἀποκτεῖναι *interficere*, lapidationi contradistinguitur, eam probabiliter capitis designans pœnam, quam Apostolus *Hebr.* XI. 37. φόνον μαχαίρας *cædem gladii*, nos vero *pœnam gladii* nominamus. Hujus modum brevissime describit *Maimonides* in *Hilehoth Sanhedrin* cap. XV. §. 4. his verbis: *Amputant caput rei gladio, ea ratione, ut reges facere solent.* Plenius edisserunt Talmudistæ in *Sanhedrin* cap. VII. §. 3. *Caput rei gladio amputant, quomodo jussu regio fieri adsolet. Dixit quidem R. Judas, Indecorum hoc esse: potius caput impositum trunco securi præcidendum: sed responsum est ei, turpius hoc genere mortis nullum esse.*

IX. Quarta tandem pœnarum capitalium est חנק *strangulatio*, non talis, qualis est apud nos, ubi damnatis laqueo gula in patibulo frangitur; sed qualis hodienum apud Turcos obtinet. Modum ejus Talmudistæ ac *Maimonides*, locis aliquoties allegatis, ita definiunt: *Damnatur fimo usque ad genua immergitur. Tum collo ejus circumdatum linteum durum, molli involutum, hinc inde diversi trahunt, donec exspiraverit.* Hinc Paraphrastes Pseudo-Jonathan *Levit.* XX. 10. supplicium hoc vocat *suffocationem, quæ fit linteo duro in medio molliori.* Strangulationis pœna nullibi locorum in sacro Codice V. T. expresse commemoratur; multoque minus ritus ille præparatorius, immersio damnati in fimum ad genua usque, qui proin commentum redolet Rabbinicum, non minus quam in combustionis supplicio. Legitur quidem Ahitophel *strangulatus esse*, 2. *Sam.* XVII. 23. & Jobus præoptavit strangulari, quam vivere *Job.* VII. 15. sed prior ille locus de strangulatione voluntaria, quæ fit laqueo seu suspendio; posterior de suffocatione, seu interclusione spiritus, qualis ex morbo vel mœrore accidere potest, intelligendus esse videtur. Interim licuit omnino Judæorum magistratibus, ubi lex Mosaica capitale quidem supplicium decerneret, nec tamen genus supplicii determinaret, strangulationis pœnam rei dictitare.

X. Ceterum ante quam ad exponenda reliqua suppliciorum genera, in sacris litteris commemorata, progrediatur, juvabit, crimina illa explicare, quæ cardinalibus capitis pœnis, hactenus descriptis, ex lege Mosaica subjacuerunt. Ac generatim quidem crimen capitale Hebræis vocatur *Peccatum mortis Deut.* XXII. 26. vel *Peccatum judicii mortis cap.* XXI. 22. vel denique *Peccatum ad moriendum cap.* XVIII. 22. Quam locutionem Johannes imitatus est, quando 1. *Epist.* V. 16. 17. distinguit inter ἁμαρτίαν πρὸς θάνατον, & ἁμαρτίαν μὴ vel ὐ πρὸς θάνατον. Rei ipsi, seu peccatores, qui capitis supplicium meruerunt, Hebræis audiunt *viri* vel *filii mortis* 1. *Sam.* XX. 31. *c.* XXVI. 16. 2. *Sam.* XIX. 29. plane ut is, qui plagas meruit, *filius percussionis* adpellatur *Deut.* XXV. 2. Ac denique capitis pœnam subire, ore Hebræo effertur, *mori* vel *interfici in peccato suo*, *Deut.* XXIV. 16. 2. *Reg.* XIV. 6. Quam judicialem formulam imitatus est Christus, quum Judæis semel iterumque dixit: *In peccato vestro*, vel *In peccatis vestris moriemini*, Joh. VIII. 21. 24.

XI. Ut autem ad rem ipsam adgrediamur, in constituendis singulorum criminum capitalium pœnis Lex Mosaica vel certi quid decernit; ut, quum *lapidationem* vel *combustionem* his illisve facinorosis expresse adjudicat: vel indefinite loquitur, his vel illis generalioribus formulis utens, מות יומת *is morietur*, מות יומת *moriendo morietur*, מות יומת *moriendo occidetur*; quæ mortem quidem, non vero genus mortis designant. Quid heic igitur judi-

judici Hebræo agendum existimaverimus, in tali casu aliquid arbitrio judicis dari, ut liberum ei sit, pœnam pro circumstantiis criminum vel allevare, vel graviorem dictitare. At Hebræorum doctores definiunt quæ Mosaicæ leges indeterminata reliquerunt, idque beneficio quarundam regularum juris, quas non tam per rationabilem interpretationem ex lege scripta eliciunt, quam majorum suorum orali traditioni transcribunt. Hinc *Aben Ezra* Comment. ad *Levit.* XX. 9. scribit: *Opus habemus traditione patrum nostrorum in definiendis suppliciorum capitalium generibus, quoniam non possumus ea debita ratione definire* (להוציאם לאמיתם) *ex Scriptura*. Et *Maimonides* in *Hilchoth Sanhedrin cap.* XIV. §. 1. *Lapidatio quidem & combustio*, inquit, *in Lege ipsa expressæ sunt: sed orali contra traditione a Mose accepimus, ubicunque in Lege dicitur*, Morietur, *vel* Morte plectetur, *absolute, id intelligi debere de pœna strangulationis; gladii vero pœnæ subjacere homicidam ac incolas urbis in idololatriam inductæ*. (12) Hisce consona tradit *R. Sal. Isaacides* Comment. ad *Levit.* XX. 10. ubi ad v. 9. aliam simul regulam præscribit, *Lapidationis pœnam intelligi, ubicunque de damnato dicitur, Sanguis ejus in ipso*, vel *Sanguis eorum in ipsis erit*; firmans regulam ex *Levit.* XX. 27. ubi de pythone & hariolo dicitur, *Lapidibus obruent eos, sanguines eorum in ipsis erunt*.

XII. Videamus, an & quatenus hæc magistrorum traditio in ratione fundata sit? Regulæ primæ, *Supplicium capitale, in sacris litteris ipsis non definitur, strangulatio est*, *Coccejo* ad *Sanhedrin cap.* VII. non absurda videtur ratio esse a Rabbinis adducta, *quod ubicunque capitale supplicium non definitur, non liceat sibi ad gravius trahere, sed ad levius*. Verum adhuc sub judice lis est, utrum *strangulatio*, an *pœna gladii*, gravius supplicium sit; certe Judæorum aliqui ipsi de pœnarum vel gravitate vel levitate dissentiunt, uti ostendimus supra, §. IV. Præterea si allegata ratio decidendi omni modo valeret, dispiciendum igitur fuisset, annon alia forte suppeterent supplicia capitalia strangulatione mitiora, verbi gratia, venarum incisio, potus venenatus, & quæ sunt alia hujus generis. Valeret forte magistrorum decisio, si quidem demonstrari posset, strangulationem jam inde a Mose per omnia retro tempora non solum in usu, sed etiam pro mitissimo habitam fuisse supplicio: verum hoc adeo incertum est, ut, fatentibus ipsis Rabbinis, strangulationis pœna ne nomine quidem in sacris literis commemoretur. Denique falsitas regulæ adparet ex *Exod.* XXXI. 14. & *cap.* XXXV. 2. ubi de violatore Sabbati dicitur, *moriendo mori fiat*. Quodsi vera ac certa esse regula Rabbinica, debuisset igitur, casu exsistente; pœna strangulationis in transgressorem illius legis statui. Sed ecce! quum Israelita quispiam die Sabbati collegisset ligna, reponitur in custodia, sub ratione, *quoniam non erat diserte explicatum, quid fieri deberet ei*, hoc est, quo genere mortis perimi deberet, *Num.* XV. 34. Et subsequens declaratio authentica, non *strangulationem*, sed *lapidationem* imperat. Claudicat quoque regula illa in adplicatione ad legem de adulteris, in qua tum adultero tum adulteræ hæc pœna dictatur, *Moriendo mori fiet*, vel *Morientur ambo Exod.* XX. 10. & *Deut.* XXII. 22. Quæritur enim heic, qua morte? Num strangulatione? Ita quidem regula & hypothesis fert Rabbinorum, sed nos lapidationem potius, quam strangulationem, in hoc crimine valere evincimus. Primo enim ex *Deut.* XXII. 23. 24. liquet, ad adulterium a *desponsa* admissum, pœna lapidationis piandum fuisse. Quodsi ergo adulteris *nuptis* strangulatio tantum decernenda esset, sequeretur inde hoc non leve incommodum, quasi minor foret culpa adulterii post matrimonium jam consummatum, quam ante nuptias, post facta demum sponsalia: quia sic gravior pœna in adulteram modo desponsam, quam in nuptam decerneretur; licet illa esset uxor tantum in fieri, & cingenda adhuc, illa vero jam in statu, & cincta. Deinde, quum *Ezech.* XVI. 38. Deus Hierosolymæ, *Judicabo te*, inquit, *judiciis* (id est, suppliciis) *adulterarum & fundentium sanguinem*; id ibidem v. 40. cum respectu ad diversa hæcce crimina sic explicatur: *Obruent te lapidibus*, quæ est pœna adulterarum, *& dissecabunt te gladio*, quæ est poena fundentium sanguinem, seu homicidarum. Tum vero *Joh.* VIII. 5. Scribæ & Pharisæi, adducta muliere quæ in adulterio deprehensa esset, *In lege*, inquiunt, *præcepit Moses, tales lapidari*. Claudicat & alibi regula, ut cum Exod. XXI. 12. de homicida, & v. 17. de plagiario, absolute dicitur, *moriendo mori fiet;* cum tamen Rabbini huic quidem lapidationis, illi vero gladii poenam dictitent. Denique Pseudoprophetam, aut qui nomine Deastri cujus vaticinatur, magistri ex hypothesi sua damnant ad strangulationem; quia *Deut.* XIII. 6. de eo dicitur, יומת *morte perimetur:* sed Zacharias, ad

Mo-

Mosaicam legem respiciens, eum gladio contra subjicit, *Confodient eum*, inquiens, *ob vaticinationem ipsius*, *Zach.* XIII. 3. (13) Unde manifestissime consit, formulas illas, *morietur*, *mori fiet*, seu *perimetur*, uti in se generales sunt, sic & in Mosaicis legibus supplicium quodvis capitale significare posse, si vel maxime nil ultra eis sit additum.

XIII. Regula altera, *Homicida & incolæ urbis in idololatriam inductæ*, *subjacent pœnæ gladii*, non traditione sola nititur, sed suis suffulta esse videtur rationibus. Dicitur enim de homicida: *Sanguis ejus per hominem effundetur*, *Gen.* IX. 6. ad quod exsequendum gladio saltem vix quidquam est aptius atque commodius. De urbe ad idololatriam prolapsa, expresse præcipitur *Deut.* XIII. 16. *Percutiendo percuties incolas urbis illius acie gladii*. Adeo ut mirum sit, Rabbinos poenam hujus criminis a traditione potius, quam Lege scripta, repetere. Sed nimirum hoc inde est, quod & de homicida Lex absolute loquitur, *Morte perimetur* *Exod.* XXI. 12. *De altari meo auferes eum ad moriendum* v. 14. quæ verba sec. regulam primam Rabbinorum potius strangulationem, quam poenam gladii, inferunt; ac adeo ab illa regula per aliam traditionem & regulam excipienda fuerunt. Tertia regula, *Lapidationis pœna est*, *ubicunque de damnato dicitur*, *Sanguis ejus in ipso erit*, vitio & ipsa laborare videtur. Nam quæ consequentia est: De pythone atque hariolo dicitur *Levit.* XX. 27. *Lapidibus obruent eos*, cum subjuncta formula, *Sanguines illorum in ipsis erunt*; ergo ubicunque posterior hæc exstat formula, ibi, licet genus mortis non definitum sit, lapidatio tamen intelligitur? Atqui hæc formula generatim dicit, sua perire culpa quisquis pereat; seu caussam mortis non in judice, aut alio quocunque, sed in reo ipso quærendam esse: ac adeo quadrat tam reliquis suppliciis capitalibus, quam lapidationi. Nec abnuit *Aben Ezra* in Comment. ad *Lev.* XX. 9. saltem *de strangulandis æque ac lapidandis dici*, *sanguinem eorum super ipsis esse*.

XIV. Nunc, ubi hæc hactenus monuimus, crimina singula ad suas revocabimus poenas, idque ex Rabbinorum potissimum mente, nempe Talmudicorum in *Sanhedrin cap.* XII. seqq. & *Maimonidis* in *Hilchoth Sanhedrin cap.* XV. §. 10. *seqq.* Igitur *Lapidationi* subjacuerunt: 1. *Qui rem habuit cum matre*, id quod Rabbini per consequentiam videntur elicere ex sequentis criminis poena; 2. *cum noverca*, Levit. XX. 11. 3. *cum nuru*, ibid. v. 12. 4. *cum puella desponsata*, Deut. XXII. 21. 23. 24. 5. *cum mare*, Lev. XX. 13. 6. *cum jumento*, ibid. v. 15. 7. *mulier admittens jumentum*, ibid. v. 16. 8. *blasphemus*, Lev. XXIV. 14. sqq. 9. *idololatra*, nempe quia idololatra Deum blasphemare, ac adeo crimine, quod modo præcessit, se obstringere censetur, coll. quæ §. XVIII. dicemus; 10. *quisquis dederit de semine suo Molocho*, Levit. XX. 2. 11. *Python* ibid. v. 17. 12. *Hariolus*, ibid. 13. *Seductor*, Deut. XIII. 7. seqq. 14. *Impulsor ad apostasiam*, ibid. v. 6. 15. *Magus*, Exod. XXII. 17. 16. *Profanator Sabbati*, Num. XV. 35. 17. *Maledicens patri aut matri*. Levit. XX. 9. 18. *Filius refractarius & rebellis*, Deut. XXI. 21. Et hæ quidem lapidandorum sunt classes, ex mente Talmudistarum, de jure. Sed & injuste ac de facto lapidationem ab Judæis passi sunt aliqui ex sanctis Dei servis atque Prophetis, sub obtentu, quod *blasphemi* aut *seductores* fuissent, *Matth.* XXI. 35. *cap.* XXIII. 37. *Luc.* XIII. 34. In his nominatim Zacharias Jojadæ filius, 2. *Par.* XXIV. 21. ac Stephanus protomartyr. N. T. *Act.* VII. 58. 59. Quin & Christo ipsi lapidatio ab improbis Judæis, quanquam irrito conatu, intentata est, *Joh.* VIII. 58. 59. *cap.* XI. 33. haud aliter, acsi criminum illorum enarratorum uno aut pluribus se polluisset. Ceterum de *maledicente patri aut matri*, quod erat crimen decimum septimum lapidationem merens, dicitur *Ex.* XXI. 17. *moriendo mori fiet*, absolute. Et tamen, cum ex hypothesi Rabbinica crimen hoc lapidationi subjaceat, novo id documento est, phrasin hanc, *mori*, vel *moriendo perimi*, absolute positam, non præcise *strangulationem* dicere, uti quidem Talmudistarum ferebat regula, superius (§. 12.) a nobis confutata.

XV. Porro *combustionem* passi sunt: 1. *filia sacerdotis*, *quæ scortata erat*, Lev. XXI. 9. 2. *quisquis rem habuit cum filia sua*, aut 3. *cum nepte ex filia*, Lev. XVIII. 10. 4. *cum nepte ex filio*, ibid. 5. *cum privigna*, Lev. XX. 14. 6. *cum filia privignæ*, 7. *cum filia privigni*, 8. *cum socru*, ibid. & Lev. XX. 14. 9. *cum matre socrus*, 10. *cum matre soceri*. Quod tamen ad *filiam sacerdotis*, Rabbini non cælibem intelligunt, sed vel ductam a marito, vel desponsatam: forte, quod Genes. XXXVIII. 24. Judas de Thamara, cui matrimonium cum Sela filio suo promiserat, *Educite eam*, inquit, *ut comburatur*; quam ea de caussa & filiam faciunt sacerdotis & quidem Semi, nulla tamen idonea ratione, uti ostensum est in Differt. sub meo moderamine ventila-

ta, *de studio partium a SS. litterarum interpretatione removendo*, p. 22. ubi & *R. Meir* laudatus est, de judicio illo adversus Thamaram pronunciato ita scribens: *Sic mos fuit illorum, quando vidua quædam leviro obligata erat*. Flammis quoque adscriptus est Achan cum suis, ob violatam devoti religionem, Jos. VII. 15. ubi tamen combustio prius exsecutioni data non est, quam prævia demum lapidatione, ibid. v. 25.

XVI. *Pœnam Gladii* sustinuerunt duæ tantum facinorosorum classes, 1. *Homicida*, 2. *Incolæ urbis ad apostasiam inductæ*: id quod supra §. XIII. jam declaravimus. Restat igitur *Strangulationis* supplicium: quod luerunt, 1. *Concumbens cum alterius uxore*, Deut. XXII. 22. 2. *qui patrem matremve pulsavit*, Exod. XXI. 15. 3. *plagiarius*, seu *qui hominem furatus fuit ex Israele*, ibid. v. 16. 4. *Vir edicto senatus obnitens*, Deut. XVII. 11. 12. 5. *Propheta falsus*, cap. XVIII. 20. & 6. *qui vaticinatur in nomine Deastri alicujus*, ibid. Quæ de adultero & adultera, ex lege scripta lapidandis potius, quam ex Judaica traditione strangulandis, jam supra (§. XII.) contra Rabbinos monuimus, ea heic ad primam strangulandorum classem, si volupe sit, repetantur. Addere hic liceat nobis, ex hypothesi Rabbinica simplicem *idololatram* gravissimo *lapidationis*, at *prophetam*, *qui vaticinatur in nomine Deastrorum*, mitissimo subjacere *strangulationis* supplicio; ac adeo seductum severius, seductorem vero lenius puniri. Quod ut est absonum, ita ex regula illa juris, a Rabbinis perperam adsumta, quam §. 12. confutavimus, profluxit. Pari modo ex adsumta hac regula id absurdi sequitur, ut qui *parentibus maledicit*, ac adeo verbis tantum in eos injurius est, *lapidationi*; ast qui *parentes verberat*, & realibus injuriis lædit, non nisi *strangulationi* sit obnoxius. Porro in *Pseudoprophetam*, aut *Prophetam idololatricum*, Talmudistæ pœnam strangulationis pronunciant: at *Pseudo Jonathan*, quamvis ceteroquin Talmudistarum placitis sit addictissimus, tamen de utroque dicit Deut. XVIII. 20. *interficietur gladio*. Adeo sibi non constat gens traditionaria.

XVII. Post pœnas Hebræorum capitales quatuor ordinarias, & veluti cardinales, earumque caussas, hactenus expositas, sequitur nunc, ut de secundariis partim & minus usitatis, partim vero barbaris suppliciis, in Scriptura sacra commemoratis, itidem aliquid adjiciamus. Ubi ante omnia occurrit pœna *suspendii*, seu *suffixionis in ligno*. Hanc scriptores sacri Vet. Testamenti exprimunt verbis תלה, *tollere*, hoc est, *suspendere*, תקע *adfigere*, sive *suffigere*, יקע sive הוקיע, quod uti sono, ita significatione cum præcedente convenit. De hoc videatur *Num.* XXV. 4. 2. *Sam.* XXI. 6. 9. 13. de illo 1. *Sam.* XXXI. 10. 1. *Par.* X. 10. de isto *Deut.* XXI. 23. Eadem pœna Hebræorum magistris vocatur זקיפה *sublatio*, & צליבה *suffixio*; Græcis vero Novi Testamenti scriptoribus ὕψωσις *exaltatio*, quæ τὴν σταύρωσιν, seu *suffixionem in cruce*, sub se comprehendit. Conf. *Joh.* III. 14. *cap.* VIII. 28. *cap.* XII. 32. ubi Salvator noster dicit, ἐὰν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς, *si exaltatus fuero de terra*, quod Evangelista v. 33. dictum ab eo esse interpretatur ad significandum, *quali morte* (nempe crucifixionis) *esset moriturus*. Quin & adpellatur κρεμᾶν *suspendere*, sive absolute, sive cum addito ἐπὶ ξύλου, *a ligno*, *Luc.* XXIII. 39. Act. V. 30. *cap.* X. 39. Et quod magis est, verba illa Legis *Deut.* XXI. 23. *Maledictus sit quisquis pendet a ligno*, ab Apostolo ad suffixionem Christi in cruce diserte referuntur *Gal.* III. 13.

XVIII. Quid sentiendum igitur de *pœna suspendii*, ac inprimis de *suffixione in cruce*? Fuitne Hebræis usu recepta, nec ne? Fuit utique sed non eo, ut apud alias gentes, modo. Nam primo apud Hebræos suspendium passi sunt, non vivi, sed quovis alio supplicii genere, ac nominatim lapidatione, jam interemti; idque spectaculi caussa, & ad ampliandum intuentibus terrorem. Unde quod *Num.* XXV. 4. secundum veritatem Hebraicam est *suspende eos*, id LXX. Interpretes reddiderunt, παραδειγμάτισον αὐτούς, id est, *fac*, *ut* aliis *exemplo* & spectaculo *sint*. Plane ut 1. *Sam.* XXXI. 8. seqq. Philistæi cadavera Saulis & filiorum ejus, postquam in prælio cecidissent, a muro urbis Scythopolis spectaculi caussa suspenderunt. Igitur suspendium prævia morte apud Hebræos ita se habuit, uti combustio Achanis post ejus lapidationem *Jos.* VII. 25. (14) Deinde vero suspensorum cadavera non relinquebantur in patibulo, sed ante occasum solis detracta de ligno, humabantur. Huc spectat locus *Deut.* XXI. 22. 23. *Si quis reus fuerit criminis capitalis, indeque mortem luerit, & suspenderis eum a ligno*; (En igitur, quod mors præcedere, suspendium vero sequi debuerit:) *ne pernoctare sinas cadaver ejus in ligno*; *sed sepeliendo sepelias ipsum eodem die*, cetera. Ex quibus verbis simul colligi potest, liberum fuisse magistratibus, suspendium a ligno exercere in quorumvis facinorosorum cadaveribus: quemadmodum & 2. *Sam.* IV.

12. legimus, parricidas Isbosethi, jussu Davidis, (gladio probabiliter) interemtos, interemtorum vero cadavera, præsectis prius manibus pedibusque, Hebrone juxta piscinam suspensa fuisse. (15) Et vero hac in re secessionem facimus a Talmudistis in *Sanbedrin cap.* VI. §. 4. qui, quum R. Eleasar adseruisset, omnes in universum lapidatos suspendi, contradixerunt: *Non suspenditur, nisi blasphemus & idololatra.* Rationem, cur duobus tantum his facinorosorum generibus suspendii pœna adstringenda sit, exponit *Maimonides* in *Hilcboth Sanbedrin cap.* xv. §. 6. estque desumta ex verbis, locum illum paulo ante adductum immediate subsequentibus, *Quoniam maledictio Dei est suspensus, Deut.* xxi. 23. Atqui, inquiunt, *maledictio Dei*, seu qui maledicit Deo, *blasphemus* est. Sed & de idololatra (sic illi porro subsumunt) dicitur, *Dominum ille blasphemat, Num.* xv. 30. At enim vero, locus hic postremum allegatus non de idololatra agit, (uti quidem *R. Samuel fil. Meir* in Comm. eum explicat), sed generatim de peccatore proæretico, opposite ad eum, qui peccat per errorem, coll. v. 27. eamque ob caussam parum quadrat ad id, quod quærunt Talmudistæ. Sed & in superiore illo Deuteronomii loco perperam *maledictio Dei* ab Judæis capitur pro eo, *qui maledicit Deo*; cum potius notet *maledictum a Deo*, hoc est, Deo invisum & exsecrabilem: sicut *abominatio Dei cap.* VII. 25. dicitur, *non qui Deum abominatur*, sed *quem*, vel *quod abominatur Deus*.

XIX. Est quidem, ubi pœna suspendii apud Hebræos a viventibus quoque sumta esse videtur; nimirum *Num.* xxv. 4. ubi postquam Israelitæ ad scortationem & idololatriam a filiabus Moabiticis inducti fuissent, Deus ad Mosen. *Accipe*, inquit, *omnes primores populi, & suspende eos Domino coram sole.* Sed quod l. c. vulgo vertitur *accipe*, quasi Moses juberetur principes ad supplicium rapere, reddendum est potius *assume*, ut intelligatur Moses principes illos in societatem adsciscere debere in instituendo contra facinorosos judicio; plane ut sumsit interpres Arabs, qui vertit, *sume tecum*, & *Onkelos*, qui sic reddidit, *assume omnes principes populi, & judica, occideque*, cetera: quo pacto illud, *suspende eos*, non ad principes refertur, qui cum Mose judicaturi erant, sed ad facinorosos. v. 1. 2. 3. descriptos. Hoc vero mandatum quomodo exsequutioni dedit Moses? Id dicit ibidem v. 5. sequens comma: *Dixit Moses ad judices Israelis*, (hi vero iidem sunt, qui v. 4. *principes* vocabantur:) *Occidite quisque viros suos, adsociatos Baali Peoro.* Inde igitur porro probabile fit, reos illos a magistratibus prius capitali supplicio adficiendos, & tum demum, ubi hoc factum, suspendendos, atque ita publico spectaculo ceteris in exemplum proponendos fuisse: quemadmodum *Jos.* VII. 15. reus anathematis jubetur quidem *igne comburi*; sed combustioni præmissa est lapidatio v. 25. Adeo ut hoc quidem exemplum reliquæ Hebræorum praxi nequidquam fuerit contrarium.

XX. Aliud exemplum videmus objici nobis posse, nempe illud septem filiorum & nepotum Sauli regis, a quibus, propter injuriam Gibeonitis ab Saulo illatam, pœna suspendii sumta est, primo sine ulla mentione prævii cujusdam supplicii, secundo ita, ut suspensi manserint inde a principio messis triticeæ, usque dum imber de cælo super illos effusus esset, 2. *Sam.* XXI. 6. *seqq.* Sed respondemus: Argumentum a silentio prævii supplicii non satis tutum est. Deinde urgere possemus, casum illum prorsus fuisse extraordinarium, ut ratione ipsius actus suspendii in viventes statuti, ita ratione durationis mansionisque suspensorum in patibulis. Sed quod maxime considerandum, in exemplo illo non Israelitæ, sed Gibeonitæ suspendii pœnam a reis sumserunt, *coll. v. 6. 9.* Ab alienigenis vero ad Israelitas argumentari non licet. Sic *Esr.* VI. 11. Persarum rex Darius decernit, ut si quis edicto regio refragaturus esset, *lignum de domo ejus erueretur, isque suspensus* (זְקִיף *exaltatus*) *adfigeretur ei.* Sic item Romani, quum rerum in Judæa potiti essent, *crucifixione* (uti ex historia passionis Dominicæ liquet) in damnatos usi sunt quidem: & hæc tamen pœna, non domestica Judæis, sed adventitia, & cum Romanorum demum dominio in Judæam illata fuit. (16) Unde si Judæorum Synedri Jesum Christum, salvatorem nostrum, suis ipsorum institutis ac legibus, quasi vel blasphemum, vel seductorem, judicare, consultum duxissent, lapidibus eum obruturi fuissent, coll. supra §. XIV. Atqui certo consilio & certis rationibus inducti, maluerunt eum quasi rebellem ac seditiosum hominem, qui Cæsari tributa dari prohibuisset, ad præsidis Romani judicium delatum, capitis accusare, *Luc.* XXIII. 2. Ac adeo Christus supplicium capitale subiit, non Judæis proprium domesticumque, sed exoticum, peregrinum, Romanum. Quod autem Pontifices ac Synedri Jesum non ipsi judi-

dicaverint, sed Pilato crucifigendum tradiderint, ejus rei rationem Cel. *Stockius Dissert.* I. *de pœnis* p. 22. hanc reddit idoneam: *Motus plebis*, inquit, *timebant, quos interfecto Christo adversus se fieri credebant. Hos ergo evitaturi, eum Pilato tanquam seditionis reum crucifigendum tradebant*, Luc. XXIII. 2. coll. Matth. XXVII. 63. Qua in re consilium & providentiam Dei, nutu omnia hominum gubernantis, & ad exsequendum decretum suum sapientissime dirigentis, observavit Evangelista *Joh.* XVIII. 31. 32. nempe, *ut impleretur verbum Jesu, quod dixerat, significans, quali morte defuncturus esset.*

XXI. Ad pœnas capitales minus solemnes, & extraordinarias, pertinet mortifera *telorum jaculatio* in delinquentes, quam vocabulo nostri sæculi, & nobis vernaculo, Arquebusirung adpellare potueris. Et vero hæc nobis est, quæ *Exod.* XIX. 13. his verbis, ירה יירה, hoc est, secundum LXX. interpretes Græcos, βολίσι κατατοξευθήσεται, secundum Latinum vulgatum, *confodietur jaculis*, sec. Arabem, *jaciantur in eum tela*, sec. Chaldæum, Syrum & Samaritanum, *aut jaculando perimetur*, & elegantissime secundum vernaculam Luth. versionem, oder (er soll) mit Geschoß erschossen werden, designatur. Erat illa ad tempus tantummodo instituta, quum populus Israeliticus, excipiendæ legis caussa, ad radices montis Sinai staret, & septis quibusdam seu limitibus a contingendo *ipso* monte arceretur, quos limites quisquis transilire ausurus esset, eum Israelitæ, reliqui *videntes, vel lapidibus e loco stationis suæ perimere illico, vel, si jam procul abesset, telis conficere debebant*, ut recte ad h. l. notavit *Aben Ezra*. Et poscebant omnino circumstantiæ instans hujusmodi & præsentissimum supplicium: quia reliquis Israelitis non licebat, transgressorem persequi, retractumque pœna adficere ordinaria. Sic enim & ipsi limites constitutos excessissent, & irreverentiæ erga sanctissimum Numen rei futuri fuissent. Quamvis autem Talmudici doctores illud ירה יירה intellexerint, *dejiciendo dejicietur*, & cum superiore, *lapidando lapidabitur*, unum idemque supplicii genus, quod vero actibus tantummodo diversum esset, constituere putaverint; tamen hunc errorem jam supra confutavimus §. V. Certe quod verba hæc aliud a lapidatione supplicium denotent, particula disjunctiva interposita docet, *lapidando lapidabitur*, aut *telis perimendo perimetur*. Quod vero illa non dicant actum aliquem præcedaneum in supplicio lapidationis sumendo, uti quidem Talmudistarum fert opinio, id ipse orationis ordo docet, quo *lapidatio* præcedit, יירה vero, hoc est, *telorum jactus*, demum sequitur. Ceterum ירה *jaculationem telorum* designare, non solum cum telorum expressa adjicitur mentio, v. g. 1. *Sam.* XX. 20. 36. 37. 2. *Reg.* XIX. 32. sed etiam cum Verbum illud absolute ponitur, v. g. 1. *Sam.* XXXI. 3. 2. *Sam.* XI. 24. *cap.* XX. 4. 1. *Par.* X. 3. 2. *Par.* XXXV. 23. id ex locis modo adductis in confesso est, & manifestum.

XXII. Eodem pertinet πρίσις, seu *Dissectio quæ fit serra*, dirum & immane supplicii genus, quo tamen (ut complurium ex Judæis, & christianæ antiquitatis constans est traditio) Manasses, Judaicorum Regum improbissimus, in excellentissimum Prophetarum Esaiam crudelissime abusus est. Testimonia tum Rabbinorum, tum Ecclesiasticorum scriptorum, hanc in rem collecta, tum in Ven. D. I. H. *Michaelis Præf. in Jesaiam* §. V. tum apud *Joh. Casp. Svicerum* in *Thes. Eccles.* sub voce πρίω, videri possunt. Quoquo autem modo se res habeat de martyrio isto Esaiæ, si non ille, certe alii ex prophetis, aut piis confessoribus Dei, tempore Veter. Testamenti serræ ab improbis tyrannis subjecti sunt. Hoc enim diserte dicit Apostolus *Hebr.* XI. 37. ἐπρίσθησαν *serrati sunt*. Non inusitatum autem Orientalibus hoc supplicium fuisse, colligimus ex 2. *Sam.* XII. 31. & 1. *Par.* XX. 3. ubi David Ammonitas, nefarie & insolentissime adversum se insurgentes, *serrasse* legitur. Aliter quidem utrumque locum explicare conatus est *Joh. Andr. Danzius* Dissert. de *mitigata Davidis in devictos Ammonitas crudelitate*; verba sic reddens: *Et posuit ad serram*, sc. trahendam, pro secandis lignis, & *in ferri fodinis*, ad fodiendum parandumque ferrum, *atque ad scalpra ferrea*, secandorum lapidum, *postquam transire fecisset eos una cum rege suo* in exilium. Sed sunt, quæ assensum nostrum, huic novæ explicationi præbendum, adhuc suspendunt; quæ tamen brevitatis caussa exponere nobis nunc non licet. (17) Potius ad alia hujus generis dira supplicia enarranda pergimus.

XXIII. In horum numero est הידום, seu διχοτομία, *Dissectio*, cujus tum *Dan.* II. 5. *cap.* III. 29. tum *Matth.* XXIV. 51. & *Luc.* XII. 46. fit mentio. Illic Nebucadnetsar Babylonius partim Chaldæis, *Nisi indicaveritis mihi*, inquit, *somnium, & interpretationem ejus*, הדמין תתעבדון *frusta fietis*, seu *in frusta concidemini*, hoc est, secundum interpretem Syrum, *membratim concidemini*; partim vero edicit, ut, si quis blasphemiam contra

tra Deum Sadrachi, Mesachi & Abednegonis dicturus esset, הדמין יתעבד *is in frusta conficiatur*. Heic vero de improbo servo dicitur, *Veniet Dominus illius die, quo non exspectat, & hora, qua non novit*, καὶ διχοτομήσει αὐτὸν *& dissecabit eum*, puta, membratim. Hæc enim, nisi fallimur, differentia est hujus supplicii ab illo, quod superiore §. XXII. modo explicavimus, quod dissectio illic ferra, heic cultro; illic in duas, hic vero in plures partes & membratim facta est. Nam verbum illud הרם, quo supplicium hoc nominatur, in Chaldaica paraphrasi 1. *Reg.* XVIII. 33. de *dissectione* victimarum in frusta adhibetur: pariterque διχοτομεῖν apud LXX. Interpretes in victimarum negotio respondet Hebræo נתח quod est *dissecare*, sive *membratim concidere*, *Exod.* XXIX. 17. Et נתחים itemque בתרים, quæ *partes*, seu *membra*, dissectarum victimarum denotant, exprimuntur per διχοτομήματα, ibidem, & *Lev.* I. 8. *Gen.* XV. 11. Ut adeo si formam & modum sumendi hujus supplicii quadantenus cognoscere cupis, ad victimarum dissectionem, veluti ad exemplar & typum, ablegandus sis. Aliquam cum hoc supplicio analogiam habet, quod David percussores Isbosethi, quanquam prius interfectos, manibus pedibusque mutilari jussit 2. *Samar.* IV., 12. (18)

XXIV. *Dissectioni per serram*, & *concisioni membrorum*, adfinis est בקיעת ההרות ἀνάῤῥηξις, sive διάῤῥηξις, *Discissio gravidarum*, bellicum, idque immane supplicium, cujus mentio fit 2. *Reg.* VIII. 12. ubi Elisæus Hazaeli Syro, *Gravidas Israelitarum*, inquit, *discindes*; & *capit.* XV. 16. ubi Menahem, Israeliticus rex, capta urbe Thiphsach, *omnes gravidas ejus discidisse* legitur. Idem supplicium Samariæ denunciatur inferendum, eo quod Deo suo immorigera exstitisset, *Hos.* XIV. 1. Et quoniam Syri sine caussa in miseros Israelitas immani hoc supplicio sævierant, graviter id eis exprobatur, *Amos* I. 13. Sævitia videlicet est illa, qua (ut vernacula fert loquutio) des Kindes in Mutter-Leibe nicht verschonet wird.

XXV. Porro huc refertur ריטוש העוללים *Allisio*, inprimis *infantum*, sive ad solum, sive ad saxum, sive ad angulos parietum. Græci ἐδαφισμὸν vocant, vel ὤσειν, vel denique ῥῆξιν. Commemoratur illa in propheticis comminationibus 2. *Reg.* VIII. 12. *Esa.* XIII. 16. 18. *Hos.* X. 14. *cap.* XIV. 1. *Nah.* III. 10. quibus adde imprecationem illam adversus Babylonem *Ps.* CXXXVII. 9. *Beatus, qui adprehenderit*, ונפץ *& alliserit infantes tuos ad saxum!* nempe ut par pari referatur tibi, & eandem crudelitatem, qua tu sæviisti contra alios, vicissim talionis jure experiaris. Documento igitur sunt hæc supplicia, quousque progrediatur tum impietas hominum, quæ tanta subinde est, ut vix aliter quam horrendis his coerceri possit carnificinis; tum immanitas, quæ in bello seipsam nonnunquam superat.

XXVI. Eodem loco habetur שמיטה, κατακρημνισμὸς, *præcipitatio ex alto*: supplicium, quod Judæi, regnante Amatsia, Idumæis irrogarunt, *coll.* 2. *Par.* XXV. 12. *Decies mille* Idumæos *vivos ceperunt Judæi, quos in cacumen petræ adductos, inde præcipitaverunt, ita ut omnes rumperentur*. Idem supplicium Jehu in improbam Jesabel statuit, *dicens* aulicis ex regia prospectantibus, *Dejicite eam*, qui *& dejecerunt eam, adeo ut pars aliqua sanguinis respergeretur ad murum & equos*, 2. *Reg.* IX. 33. Sic divino ardens zelo David, de impiis persecutoribus, *Dejiciantur*, inquit, *per latera petræ! Psal.* CXLI. 6. Contra in furorem improbum acti Nazarethani, Jesum duxerunt usque ad supercilium montis illius, cui ipsorum urbs inædificata erat, εἰς τὸ κατακρημνίσαι αὐτὸν, *ut præcipitem darent illum*, *Luc.* IV. 29. Et tyrannico Antiochi jussu, Ethnici duas mulieres Judæas, quod filios circumcidissent suos, revinctis ad ubera illarum infantibus, publice circumductas, de muro tandem ἐκρήμνισαν, *præcipitarunt*, 2. *Macc.* VI. 10. Hanc pœnam non Judæis solum, sed Græcis quoque & Romanis receptam fuisse, ostendit *Suicerus* in *Thes. Eccles. Tom.* I. *p.* 408. Quo pertinet, quod Æsopum Delphenses ὦσαν κατὰ κρημνοῦ, *de rupe præcipitem egerunt*, teste *Suida* in Ε῎ωσαν; & quod apud *Livium Dec.* I. *lib.* IV. *damnatum* Manlium Capitolinum *tribuni de saxo Tarpejo dejecerunt*.

XXVII. Novum, sed non minus dirum supplicii genus fuit ὁ καταποντισμὸς, *Submersio*. (19) Vestigium ejus exstat in decreto illo Pharaonis, quo Ægyptios omnes in Hebræorum infantes armavit, præcipiens eis; *Omnem filium nasciturum Hebræis, in Nilum projicietis*, *Exod.* I. 22. Ejus vero immanitatis tum Pharao tum Ægyptii justam persolverunt pœnam; utpote aquis aglosi maris, sive sinus Arabici, vicissim suffocati, *Exod.* XIV. 27. 28. ut vel hoc ipso exemplo confirmaretur, quod dicit proverbium, *Per quod quis peccat, per id punitur & idem*. Supplicium hoc olim a Græcorum more alienum, in Oriente contra frequens fuit. Nam apud *Curtium lib.* X. *cap.* IV. cum quidam ex Macedonibus ad Alexandrum ita loquutus fuisset, *Quo usque animo tuo*

etiam

etiam per supplicia, *& quidem* Externi moris, *obsequeris?* rex *rursus mergi in amnem*, *sicut vincti erant*, jussisse legitur. Ad illud igitur supplicium respectum fuit, cum in Veteri, tum in N. Testamento. Nam *Jer.* LI. 63. 64. legitur Propheta Serajæ, Babylonem ituro, injunxisse, ut, si libellum vaticiniorum contra Babylonem, sibi ab Jeremia traditum, illic legisset, *alligato lapide eum in Euphratem præcipitans*, hæc verba diceret: *Ita mergetur Babylon*, *nec resurget!* Et Salvator noster *Matth.* XVIII. 6. *Qui scandalizaverit unum*, inquit, *depupillis*, *qui in me credunt*, *expedit ei*, *ut suspendatur mola asinaria in collo ejus*, *& demergatur in profundum maris*. Ad quem locum *Hieronymus: Secundum ritum provinciæ loquitur*, *quo majorum criminum ista apud veteres Judæos pœna fuerit*, *ut in profundum*, *ligato saxo*, *mergerentur*. Rectius tamen forte dictutus, *apud veteres Syros*, vel *in Oriente*. Quia nusquam videmus, apud Judæos nominatim hoc supplicium in usu fuisse. Videantur ad eundem locum *Joh. Clericus* in *Adnotatt. ad Hammond*, & *Joh. Christ. Wolfiius* in *Curis philol. & crit.*

XXVIII. Locum quoque heic invenit *Projectio* damnatorum *in leonum foveam*, ita ut *bestiarii*, sive θηριόβρωτοι, *a bestiis devorati* fierent. In usu fuit apud Persas Medosque; uti videre est ex historia Danielis, *cap.* VI. 8. 17. 23. 25. quem cum iniqui cavillatores huic supplicio doloso, sed irrito conatu destinavissent, illo quidem per miraculum salvo, ipsi id supplicii (uti meruerant) cum suo suorumque exitio subjerunt. Convenit cum illo supplicio, quo Romani utentes, sceleratos in caveis theatrorum bestiis objiciebant. Ad quem ritum Paulus respiciens, 1. *Cor.* XV. 32. tropo inde sumto, *Si secundum hominem*, inquit, ἐθηριομάχησα; *cum bestiis depugnavi*. 20. Tandem huc refertur ὁ Τυμπανισμὸς, id est, *Fustigatio*, seu *Verberatio* usque ad mortem, Apostolo commemorata *Hebr.* XI. 35. ubi, confessores veri cultus tempore Maccabæorum (uti videtur) respiciens, de illis dicit, ἐτυμπανίσθησαν, hoc est, ut *Œcumenius* explicat, διὰ ῥοπάλων ἀπέθανον, *per fustes mortui sunt*, seu *fustibus ad mortem usque cæsi sunt:* a Nomine τύμπανον, quod & *fustem* notat, dictum ἀπὸ τοῦ τύπτω, a *verberando*, & ipsum quoque *fustigationis supplicium*, supplicii-que locum, 2. *Mecc.* VI. 19. 28. ubi, quid sit τύμπανον & τυμπανίζεσθαι, ex v. 30. liquet: Μέλλων δὲ ταῖς πληγαῖς τελευτᾷν, *Verberibus autem moriturus* pius confessor, *ingemiscens dicebat: Domino*, *sanctam habenti scientiam*, *manifestum est*, *quod*, *licet a morte liberari queam*, (plane ut Apostolus l. c. de his, qui ἐτυμπανίσθησαν, dicit: *Non admittentes*, licet oblatam, *liberationem*) *tamen duros perferam in corpore dolores*, μαστιγούμενος, *verberibus cæsus*. Plura de hoc supplicio dabit *Suicerus* in Thes. Eccl. sub τυμπανίζω. (21)

XXIX. De capitalium suppliciorum numero, generibus, modis caussisque vidimus hactenus. Sequitur nunc, ut dispiciamus, ad quem judicem caussæ capitales in Republica Hebræorum pertinuerint. Talmudistæ in Cod. *Sanhedrin* c. 1. §. 4. *Capitalia judicia*, inquiunt, *a viginti tribus exercentur*. *At* (sic addunt ibidem §. 5.) *integra tribus*, *pseudopropheta*, *& sacerdos magnus*, *non nisi a* LXXI. *judicum consessu judicantur* Paullo post: *In nullam urbem sententia universalis apostasiæ fertur*, *nisi a* LXXI. *judicum collegio*. Adparet, capitales pœnas, ex illorum mente, partim a minoribus Synedriis, partim a Synedrio magno pronunciatas fuisse. Et vero iidem §. 6. de duobus hisce Collegiis sic habent: *Synedrium magnm constitit* LXXI. *viris*; *minus vero tantum* XXIII. Quem numerum quomodo ex dictis Scripturæ S. ibidem extorqueant, id explicare nihil ad nos jam attinet. His igitur duobus collegiis (ut supra vidimus §. 3.) tribuunt potestatem irrogandi IV. *supplicia*, *lapidationem*, *ustionem*, *interemtionem quæ fit gladio*, *& strangulationem:* cum (quod mirum est) Regi e contrario non nisi *pœnam gladii* concedant. Sic enim ex illorum doctrina *Maimonides* in *Hilchoth Sanhedrin* c. XIV. *Unumquodque horum suppliciorum*, *ut præceptum adfirmativum incumbit Senatui*, *ad occidendum eo quisquis illud meruit: at Regi non est potestas infligendi aliud ullum*, *quam gladii solum*. Utut vero fortasse hæc praxis fuerit ultimorum temporum stantis Reip. Judaicæ; tamen sub Josua, Judicibus & Regibus nulla vel Synedrii magni, quod in Republica perpetuum esse deberet, vel potestatis regiæ circa puniendos sceleratos, in hunc modum restrictæ & coarctatæ, clara ex sacris literis cernimus vestigia, vide *Joh. Clerici* Dissert. de *Synedrio* LXXII. *virorum*, ejus *Commentario in libros Historicus V. T.* subjunctam. Tantum scimus, debuisse ab Israelitis magistratus in singulis constitui urbibus, ad cognoscendas & judicandas caussas quascunque, *Deut.* XVI. 18. *Judices & scribas constitues tibi in omnibus portis tuis*, *quas tibi Dominus Deus tuus daturus est secundum tribus tuas; & judicabunt*

bunt populum judicio justo. Scimus item, in difficilioribus ac dubiis caussi recurrendum fuisse magistratibus ad collegium sacerdotum, in loco sanctuarii residentium, vel ad Judicem quoquo tempore futurum, *Deut.* XVII. 8. *seqq. Si quid intricatius fuerit, quam ut solvendo par sis, in judicio cædis, aut litis, aut plagæ, de quo caussa dicta sit in portis tuis, tum surgens adscendes ad locum illum, quem elegerit Dominus Deus tuus. Ibi vero adibis sacerdotes Levitas, aut Judicem qui erit tempore illo: eosque interrogabis, atque indicabunt tibi, quid sit jus*, cet. Denique scimus, Regum quam maxime fuisse, magistratus judicesque constituere. Quod nisi fuisset, non id arrogaturus sibi fuisset pius rex Josaphatus, teste historia sacra 1. *Par.* XIX. 5. (ad exemplum Davidis, coll. 1. *Part.* XXVI. 29. 32.) *constituit judices in terra, in omnibus urbibus Judææ munitis, oppidatim. Sed &* (sic ibidem v. 8. porro dicitur) *Hierosolymæ quoque constituit aliquos ex Levitis, sacerdotibus, & principibus familiarum Israelis, ad judicium Domini, & ad disceptandas lites*. Atque his pius rex v. 10. *In omni*, inquit, *lite, quæ ad vos delata fuerit a fratribus vestris, habitantibus in oppidis suis*, de discrimine *inter cædem & cædem*, cet. *commonefacietis eos*.

XXX. Alia vero hic quæstio incidit, num penes Judæorum Synedrium tempore crucifixionis Christi adhuc fuerit jus vitæ & necis, sive potestas infligendi pœnas capitales? Negant aliqui; alii vero adfirmant. (22) Qui negant, gemino hoc nituntur fundamento: primo, quod Judæi ipsi *Jon.* XVIII. 31. Pilato, *Nobis*, inquiunt, *non licet occidere quemquam*; deinde, quod Talmudistarum est traditio, XL. *annis ante excidium Templi posterioris ablata esse judicia capitalia ab Israele*, coll. *Schickardo de jure reg. Hebr. cap.* IV. Theor. XIV. & ad eum *Carpzovio* not. (p) pag. 252. seq. (23) Qui vero adfirmant, ad prius argumentum respondent, orationem Judæorum non absolute capiendam esse, sed cum aliquo temperamento & restrictione; nempe non licere sibi quemquam occidere, qui crimen læsæ majestatis commiserit; ut qui prohibeat Cæsari tributa dari, ac regiam adfectet dignitatem. Hoc enim nomine Judæi Jesum criminati sunt *Luc.* XXIII. 2. ut quasi rebellem ac seditiosum reipublicæ turbatorem præsidi Romano ad supplicium crucis traderent, coll. *Job.* XVIII. 33. (24) Ad alterum reponunt, traditionem illam Talmudicam non esse usque quaque admittendam; quum si illam Reipublicæ conversionem innueret, qua Judæa, in provinciæ formam redacta, a Romanis cœpit gubernari præsidibus, non XL. sed LXI. anni ante excidium templi facta dicenda esset, uti *Jos. Scaliger Animadvers.* in Chronol. Eusebii f. 182. a observavit. Ajunt contra, Judæis, exceptii tantum caussis, quæ ad statum publicum attinebant, ceterum suis vivere legibus a Romanis permissum fuisse, ut in rebus ad religionem ac legem maxime spectantibus, facinorosos capite plectere possent. Id ipsum innuere Pilatum, quum *Jos.* XVIII. 31. Judæis dicit: *Sumite ipsum vos, & secundum legem vestram judicate*; & cap. XIX. 6. *Sumite ipsum vos, & crucifigite*. In quibus verbis ironia neutiquam sit necessaria. Ajunt, idem probari ab exemplis: ut, quum Stephanum protomartyrem, quasi blasphemum, in judicium vocarunt, ac productis contra eum quanquam falsis testibus, capitis damnaverunt, indeque ad supplicii locum eductum, lapidibus obruerunt, testibus (ut lex Mosaica requirebat) primum saxum in eum conjicientibus, *Act.* VI. 12. seqq. *cap.* VII. 58. seqq. Item quum, Tertullo oratore verba faciente, Præsidi Romano de Paulo dicunt: *Qui templum tentavit profanare, quem & prebendimus, & secundum legem nostram voluimus judicare* Act. XXIV. 6. Ac denique Paulus fatetur, se in pristina infidelitate *multos sanctorum carceribus conclusisse; potestate a Pontificibus accepta, & quum illi interficerentur, suffragium tulisse*, cap. XXVI. 10. Quæ perpendentes, non possumus, quin illorum accedamus sententiæ, qui capitalium suppliciorum jus eo tempore quidem imminutum, sed non penitus ablatum fuisse existimant. (25.)

XXXI. Supplicia capitalia a damnatis exigere, priscis temporibus res neutiquam fuit ignominiosa atque infamis. Ad irrogandum illa nullo fuit opus carnifice, professo saltem, & qui spartam hanc solus, nec sine labe, administrasset: ut potius honestissimi quique hanc provinciam cepisse in sacris literis legantur. (26) Non dicemus quidem, magistratus ipsos suis manibus supplicia a damnatis sumsisse: quia, licet e. g. Pharao, rex Ægypti, Pincernam suum patibulo suffixisse legatur *Gen.* XL. 22. & Moses jussus sit, capite sontes plectere, *Num.* XXV. 4. Pilatus item sumsisse dicatur Jesum, & flagris cæcidisse, *Jon.* XIX. 1. tamen id procul dubio interpretandum est ex notissimo canone: *Quod quis per alium facit, ipse fecisse videtur*. Attamen non nisi honestæ personæ in Scriptura sacra leguntur, in irrogandis suppliciis, carni-

ficum loco fuisse. Nempe si capitalis sententia regalibus auspiciis exsequenda esset, milites & in his honoratissimi quique, isti muneri præfuerunt. Sic David, pœnam exacturus ab Amalekita illo, Sauli, ac Rechabo & Baana, Isbosethi percussoribus, utitur ad id opera הנערים *ivvenum*, 2. Sam. I. 15. c. IV. 12. id est, *militum*, de quibus nomen illud synecdochice dicitur *c.* II. 14. 21. *cap.* XVIII. 15. Sed nec Benajæ, qui Crethæis atque Plethæis, hoc est, prætoriano militi Davidis ac Salomonis, præfuit, 2. *Sam.* XX. 23. turpe est habitum, Salomoni manum commodare suam in cædendis Adonia, Joabo, Simejo, 1. *Reg.* II. 25. 34. 46. Quin præcipuorum militum, quos prætorianos Romani adpellare solebant, hoc veluti proprium munus fuisse videtur, Regibus a custodiendis plectendisque morte facinorosis esse: unde & טבחים *trucidatores*, seu *mactatores*, forte adpellati sunt. Sic Potiphar, ex magnatibus Pharaoni, fuit *præfectus* טבחים, idemque custos captivorum, *Gen.* XXXIX. 1. 20. *cap.* XL. 3. ubi, quod in Hebræo est *præfectus satellitum*, seu *mactatorum*, paraphrastes Chaldæus, Latina utens voce, reddidit, רב ספיקלטוריא *præfectus spiculatorum*, sive ut alii scribere malunt, *speculatorum*. Talem igitur σπικουλάτορα, seu *speculatorem*, misit quoque Herodes ad decollandum Johannem Baptistam, *Marc.* VI. 27. 28. Ceterum si quis reus jussu & auspiciis Synedrii interficiendus esset, *eum* (ut *Maimonides in Hilchoth Sanhedrin.* cap. XIII. §. 1. habet) *testes ipsius occiderunt quocunque mortis genere, ad quod damnatus erat. Homicidam vero, quem testes ipsius non occiderunt, interficere debuerunt per manum hominis cujuscunque*. De seductoribus, itemque seductis ad idololatriam, expressa est constitutio divina, *manum testium primum adversus eos esse debere, ad interficiendum eos, deinde vero manum totius populi*, Deut. XIII. 10. cap. XVII. 7. Quod de manu testium sancivit Lex, id traditionarii Judæi eo superstitiose extendunt, ut, *si quis reus non potuerit vinciri usque ad diem supplicii promeriti, testes peracto judicio, eum, quocunque possunt, supplicio perimant: nec vero liceat reliquo populo prius ipsum interficere. Proinde, si manus testium* a resistente *succisa fuerit*, damnatus *liber est*: *sin vero testes jam ante manibus fuerint mutili, tum demum occiditur manu aliorum*. Sic habetur apud *Maimonidem* l. c. Cap. XIV. §. 8.

XXXII. Locus irrogandi supplicii fuit olim, quum Israelitæ in eremo sub tentoriis adhuc agerent, *extra castra*; v. g. cum ille blasphemus, & ille Sabbati profanator, lapidibus obruendi essent, *Lev.* XXIV. 14. & 23. *Num.* XV. 35. postea vero quam Cananæam ingressi essent, *extra urbem*; ut in judicio illo adversus Nabothum instituto 1. *Reg.* XXI. 13. (27) Unde quod Apostolus *Hebr.* XIII. 12. cum respectu ad sacrificia quædam, quæ extra castra fuerint combusta, monet, *etiam Jesum extra portam passum esse*; id & ad hunc locum suo modo transferre licet, cum subjuncta ibidem parænesi v. 13. *Exeamus igitur ad eum extra castra, probrum ejus ferentes*. (28) Excipitur tamen casus puellæ desponsæ, virginem mentitæ, cum vitiata esset. Hæc enim, quod scortando labem adspersisset paternis ædibus, *ad ostium domus patris sui* educta, lapidari jussa est *Deut.* XXII. 21. Excipitur item, si quando reges, velut ex plenitudine potestatis, ab hac regula discessionem fecerunt, uti David & Salomo in exemplis modo adlatis §. XXXI. Inprimis vero excipitur casus ille prorsus extraordinarius Joabi, qui, quum altaris cornua tenens, ad summum Dei judicium provocare visus esset, nec exire domo Dei vellet, jussu Salomonis, qui de justitia sententiæ a se latæ certus, judicium illud Dei nequaquam formidabat, apud ipsum altare est interemtus, 2. *Reg.* II. 28. seqq. Hoc exemplum forte imitari, sed perperam, præsumsit rex Joasus, qui, quasi & ipse judicium Dei haud metuendum haberet, Zachariam Jojadæ filium in atrio Templi lapidibus obrui jussit, 2. *Par.* XXIV. 21.

XXXIII. Restat, ut de suppliciorum capitalium fine paucula adjiciamus. Sunt autem illa eo comparata, primo, ut justitiæ Dei satis quodammodo fiat, & ira Numinis, quam atrociora crimina toti Reipublicæ attractura essent, averruncetur, deinde, ut malum, uti pœnæ, ita & culpæ eliminetur; & justitiæ vindicativæ exemplis alii a similibus facinoribus deterreantur. Hinc v. g. *Num.* XXXV. 33. cum de homicidii pœna esset actum, hæc subjunguntur verba: *Non expiabitur terræ culpa sanguinis in ea fusi, nisi sanguine fundentis eum*, vicissim suso. Hinc & toties totiesque, ubi populus Israeliticus capitis pœnam de sontibus sumere jubetur, notabiles hæ subjiciuntur formulæ: *Et exterminabis* (ובערת) *malum*, vel *sanguinem temere effusum*, *e medio tui*, vel *e medio Israelis*. Ubi Verbum illud Hebraicum, quod nos *exterminabis*, reddidimus, pro subjecto argumento admodum emphaticum est. Quippe cum proprie sit, *conflagrare facies*,

cies, vel *everres*, *ut materia ignis fiat*, malum exterminandum, sive ut sterquilinium, quisquilias, sordes, repræsentat, quæ scopis everruntur, flammis (v. g. in valle filii Hinnom juxta Hierosolymam) absumenda; quo respectu de familia improborum regum, Jeroboami atque Baesæ, dicit Deus 1. *Reg.* XIV. 10. & cap. XVI. 3. ובערתי *& everram post* (id est, veluti scopis ad everrendum prosequar) *domum Jeroboami* (vel *Baesæ*,) *sicut qui everrit stercus*, *donec consumtum fuerit*: sive considerari illud jubet ut supellectilem, quæ pestilentialem hausit aerem, igne cremandam, ne ex contagione latius serpat malum, & sanam quoque trahat partem. Eodem fine frequens est in legibus Mosaicis, capitali pœna sancitis, formula: *Audient*, vel *videbunt omnes* reliqui *Israelitæ*, *atque timebunt*, *nec ultra facient secundum rem malam hanc*: v. g. Deut. XIII. 12. cap. XVII. 13. cap. XIX. 20. cap. XXI. 21. Quod superest, quum, tractatione hac de judiciis & pœnis capitalibus jam absoluta, liqueat, quam tremenda sint supplicia corporis, a magistratibus jussu divino maleficis inferenda; meminerimus igitur illius, quod Christus dixit Matth. X. 28. *Magis timete Eum*, *qui & animam & corpus potest perdere in geenna!*

N O T Æ.

(1) Conferri meretur *Christ. Thomasius* de *Prudentia legislat* c. 7. 8. 9. & in *Cautelis circa præcognita jurisprudent. Ecclesiast.* c. 6. §. 10. 15.

(2) Vide e. g. seq. §. III. Hinc & Apoc. XXI. 4. ὁ θάνατος μου notat violenta supplicia testibus veritatis sub imperio bestiæ illius apocalypticæ irrogata.

(3) De posterioribus itidem egit *Goduvinus* lib. V. cap. IX. quod de *suppliciis ab aliis nationibus adscitis* inscripsit, referens eo 1. *crucem*, 2. *serræ dissectionem*, 3. *damnationem ad bestias*, 4. τροχὸν *rotam*, 5. καταποντισμὸν *submersionem in mare*, & 6. τυμπανισμὸν *fustuarium*. Eum tum quod ad has, tum quod ad illas, ulterius illustravit Ven. D. *Jo. Gottlob Carpzovius* in *Adparatu historico-critico antiquitatum S. Codicis & gentis Hebrææ*, Lips. 1748. 4. Adde B. *Jo. Christoph. Wolfium* in *Curis crit. & philol.* ad Hebr. XI. 36. ubi autores, qui de suppliciis in S. S. memoratis commentati sunt, laudavit.

(4) Confer *Adr. Relandum* in *Dissertatt. miscell.* Parte II. p. 55. seq.

(5) Sed omnino fundamento destituitur hæc pœnarum æstimatio ex atrocitate criminum. Pœnæ enim potius vel ex doloribus, quos excitant, vel ex communi, quam de earum vel honestate vel infamia habemus, opinione æstimandæ videntur. Sapientissimi enim legislatores pœnas criminibus statuunt pro ratione damni, quod ex iisdem in universam rempublicam redundat. Sic quamvis atrocius videatur, si quis famam alterius famoso libello læserit, quam si bonis ejus, divitiis præsertim, modicum damnum intulerit, tamen quoniam posteriori delicto majus universæ reipublicæ damnum infertur, hoc suspendio, illud vero mitius, id est, arbitrariis pœnis coercetur.

Ceterum quod ad *strangulationem* attinet, quæ mitissimum supplicii genus videbatur Judæorum magistris, id ex orientalium populorum moribus derivandum videtur. His enim honestissimum supplicii genus strangulatio. Sic hodieque apud Turcas satrapæ aliique honestiores funiculo serico suffocari solent.

(6) Confer. *Frid. Sigf. Ring.* disp. de *Lapidatione Hebræorum*, Francof. 1716.

(7) Confirmant sensum hunc LXX. Græci, interpretum qui exstant omnium vetustissimi, vertentes: Ἐν γὰρ λίθοις λιθοβοληθήσεται, ἢ βολίδι κατατοξευθήσεται· ipseque Apostolus Hebr. XII. 20. Κἂν θηρίον θίγῃ τοῦ ὄρους, λιθοβοληθήσεται, ἢ βολίδι κατατοξευθήσεται; ubi tamen ultimum comma in multis & codicibus & versionibus deest.

(8) Vide Levit. XXIV. 14. Jos. VII. 25. 1. Reg. XXI. 10. 13. 2. Par. XXIV. 21. Act. VII. 58. seqq.

(9) Datur & lapidatio non capitalis, seu quæ mortem non infert lapidatis: ut quum Dominus noster Jesus lapidibus impetitus fuit Joh. VIII. 59. cap. X. 31. itemque Paulus 2. Corinth. XI. 25. Vid. *Jac. Gussetium Comment. linguæ Hebr.* p. 777.

(10) Neque olim Germanis penitus incognitum fuit hoc supplicii genus. In *Vita Lugderi* apud *Leibnit. Rer. Brunsv. T. I. p. 97.* memoratur quidam, *qui ob furtum caballorum Wittekindi Ducis Saxonum huic morti adjudicatus est*, *ut in campo ad stipitem ligatus*, *jactatis in eum sudibus acutis & lapidibus necaretur*.

(11) Obiter hic nota, Sadducæos in infligendis pœnis severiores fuisse Pharisæis. Qua de re adi *Fl. Josephum* in *Antiquitatt. Jud.* l. XIII. c. X. §. 6. et l. XX. c. IX. §. 1.

(12) Sed sublestæ fidei esse hanc, ad quam Judæorum magistri provocant, traditionem oralem, quasi a Mose acceptam, liquet ex analogo, quem circa lapidandos fingebant, ritu ex Exod. XIX. 13. ירה יירה *jaciendo jacietur*, exsculpto, quasi illic de lapidandorum dejectione de catasta ageretur, cum potius de telorum jaculatione locus exponendus sit, uti jam supra §. V. a nobis ostensum est, & infra §. XXI. ulterius ostendetur.

(13) Sic de illo, qui quid sobolis suæ Molocho dedisset, dicitur Levit. XX. 2. מות יומת *moriendo mori fiet*: & tamen subjicitur statim, עם הארץ ירגמהו באבן *populus terræ lapidabunt eum lapidibus*.

(14) Quid vero dicendum de Jos. VIII. 29. *Regem Ai* (quem Josua ibid. v. 23. vivum cepisse dicitur) תלה על העץ *suspendit a ligno?* Respondeo: Probabile est admodum, etiam heic cædem præcessisse, utut compendii caussa scriptor sacer narrando prætermiserit illam. Colligimus id ex analogo exemplo quinque regum Amoræorum apud Maccedam captorum, de quibus expresse legitur Jos. X. 26. *Percussit eos Josuas*, *& interfecit*, *suspenditque a quinque lignis*.

(15) Conf. *Theod. Dassovii* Diss. *de suspendio hominis lapidibus obruti*, Witteb. 1694. Pari modo se res habuit de suspendii pœna apud Ægyptios, ut videre licet ex Gen. XL. 19. ubi dicitur, 1. ישא פרעה את ראשך מעליך *tollet Pharao caput tuum a te*, quod capitis amputationem, 2. ותלה אותך על עץ *& suspendet te a ligno*, quod suspendium, & 3. ואכל העוף את בשרך מעליך *& vorabit avis carnem tuam a te*, quod suspendii illius consequens notat.

(16) Contrarium quidem evincere conatus fuit *Georg. Moebius* in diss. Lipsiæ olim habita, *de crucis supplicio, quo Christus Jesus fuit adfectus*, *apud veteres Hebræos non insuetato*: sed quo successu, id ex modo dictis, ut spero, intelligetur.

(17) Danziana sententia non placet: quia 1. aliter præfixum ב sumit in במגרה, *ad serram*, quam in ובחריצי הברזל *& in ferri fodinis*, quod ei statim adjicitur; cum tamen utrumque in eadem orationis serie pendeat a Verbo וישם *& posuit*: 2. facit hysterosin in ultimo orationis membro, והעביר וגו, quod proin vertit, non *& transire fecit*, sed *postquam transire fecisset* cet. quali tamen figura lubenter, quoad licet, supersedemus: 3. negligit puncta vocalia, & consonantes in margine, quæ nomine τοῦ *Keri* veniunt, ac adeo, si non textum ipsum, prout nobis a Synagoga Judaica est traditus, saltem testi-

monium & consensum antiquitatis Judaicæ deserit: 4. ipsum quoque Cthib, cui soli inhæret, legit quidem במלכן, sed per antistœchon pro במלכם *una cum rege suo* explicat per anomaliam, cum regulæ potuisset ac debuisset insistere: 5. Verbum העביר vertit *transire fecisset*, supplens *in exilium*, vel *ad novas sedes*, cujus tamen supplementi simile exemplum frustra quæsivit Gen. XLVII. 21. utpote ubi Verbum illud non absolute positum est, sed cum adjecto termino tum a quo, tum ad quem, לערים מקצה גבול מצרים ועד קצהו, cujus contra in nostro, de quo quæritur, loco (2. Sam. XII. 31.) nullum adparet vestigium: 6. Verbum וישר, *& serra dissecuit*, quod in parallelo 1. Par. XX. 3. exstat, itidem per antistœchon, sed non necessarium, commutat in ויסר *& recedere fecit*: & 7. tum heic, tum illic, Præfixo ב, quod ante nomina instrumentorum, ut sunt מגרה *serra*, חריצי הברזל *tribulæ ferreæ*, מגזרות הברזל *secures ferreæ*, ipsum quoque instrumenta significare præsumi debebat, heterogeneam significationem *ad* tribuit. E contrario recepta firmatur sententia: 1. ex consensu tum veterum tum recentiorum interpretum reliquorum omnium; 2. ex analogia supplicii ab Idumæis sumti, qui, licet minus quam Ammonitæ deliquissent, tamen sic puniti sunt, ut omnes, qui reperirentur, illorum mares percussi exscinderentur. 1. Reg. XI. 15. 16. & ab exemplo severitatis statuto in Moabitis, quos *mensus est fune, coæquans terræ*, mensus est autem duos funes ad occidendum, & unum ad vivificandum, 2. Sam. VIII. 2. Nec obstat explicationi præfixum nominibus, quæ suppliciorum instrumenta notant, ב, utpote quod non *in* solum, sed etiam *sub* valet, v. g. Jos. II. 6. *occuluit eos* בפשתי *sub calamis ligni*, Esa. XXXIV. 15. *& colliget* ova בצלו *sub umbram suam*. Licebit ceterum suppliciis hactenus enumeratis addere, ex locis modo adductis, tum השמה בחריצי הברזל *positionem sub tribulis ferreis*, tum השמה במגזרות הברזל *positionem sub securibus ferreis*. Ceterum extat & *Jo. Christ. Nimptschii* diss. de *Ammonitis a Davide absque crudelitate sub jugum missis*, quam tamen videre, & ex rationibus, quas secutus illius auctor est, expendere, nondum nobis contigit.

(18) Item, quod *Muhammedes* Coran. c. XX. 74. & XXVI. 49. Pharaonem Magis Ægyptiis sic loquentem inducit: ايديكم وارجلكم من خلاف *Abscindam manus vestras & pedes vestros alterne*, i. e. uti *Marraccius* illic explicat, *manum dexteram & pedem sinistrum cujuslibet*.

(19) De qua & legi poterit *Christ. Stockii* καταποντισμὸς, *occasione Matth.* XVIII. 6. *delineatus*, Jenæ a. 1704. itemque *C. Grefii* diss. de καταποντισμῷ, num Judaicum fuerit supplicium? Lips. 1662.

(20) *Thom. Godwinus* in suo *Mose & Aarone* lib. V. c. IX. §. VIII. proprio sensu locum capit: rectius vero, ut puto, *Jo. Henr. Reizius* ad illum, improprio de certaminibus illis, quæ gessit Apostolus cum hominibus bestiarum instar immanibus, quales tum Judæi furentes, tum Demetrius sociique Act. XIX. 23. sqq. Certe probabile vix est, Lucam, diligentissimum actorum Pauli scriptorem, tam notabile momentum prætermissurum fuisse.

(21) *Godwinus* l. c. suppliciis his a me explicatis addit אופן *Rotam*, ex Prov. XX. 26. ita tamen, ut putet, verba ista non plus importare, quam hoc, quod quemadmodum rota circumagitur, ita a prudenti rege malitia improborum revolvatur in caput illorum. Tu vide contra, si placet, quæ in *Adnotatt. uberioribus* ad l. c. scripsi.

(22) Negantibus aliquot abhinc annis accessit *Ikenius* dissert. de *Jure vitæ & necis tempore mortis Servatoris apud Judæos non amplius superstite*, Bremæ a. 1740.

(23) Loca Talmudicorum doctorum vide apud *Scheidium*, sive hujus editorem *Meuschenium* in *N. T. ex Talm.* illustrato p. 156. sq.

(24) *Godwinus* lib. V. c. VII. *Quædam*, inquit, *maleficia arietabant legem Romanam, ut furtum, cædes, rapina, cet. Hæc judicandi facultas ipsis erepta erat. Alia autem maleficia erant contra legem Mosis, ut blasphematio cet. quæ judicare ipsis licebat*.

(25) Vide & *Jo. Chistoph. Wolfium* in Curis philol. & crit. ad Joann. XVIII. 31. ubi plures diversarum de hoc argumento sententiarum auctores laudat, iisque suum adjicit calculum, qui quæstionem, quanquam aliqua sub restrictione, adfirmant.

(26) Vide *Jo. Dunte* in eleganti diss. de *Executionis pœnarum capitalium honestate*, sub præsidio Excell. *Jo. Sam. Frid. Bohmeri* defensa Halæ a. 1738. p. 7—15.

(27) *Maimonides* in *Hilchoth Sanhedrin* cap. XII. de facinoroso capitale supplicium merito: מקום שהורגין בו בית דין היה חוץ לבית דין ורחוק מבית דין שנ' הוצא את המקלל אל מחוץ למחנה: *Locus, ubi judices interficiebant, erat extra locum judicii, & procul a domo judicii: sicut scriptum est Levit.* XXIV. 14. *Educ maledicentem extra castra*.

(28) Caussa forte fuit, ut ne publica loca, a populo in urbibus frequentanda, interfectorum sanguine & cadaveribus, ex rituali lege Mosaica polluerentur, ac adeo & ipsos, qui ea frequentabant, pollucrent.

FRID.

FRID. WILHELMI BIERLING
DISSERTATIO PHILOLOGICA,
DE
VETERUM HEBRÆORUM
Circa vitulam decollandam ritibus.

ابتدي بعون الله الذي خلق السموات والارض

PRÆFAMEN.

Antiquos populi Judaici ritus, quorum in ſacris paginis fit mentio, ex Talmudis atque Rabbinorum voluminibus, ulterius explicare, lucemque iis affundere, multi Eruditionis laude celeberrimi Viri dudum aggreſſi ſunt. Unde & commune præjudicium, ac ſi Rabbinorum ſcripta puerilibus tantum repleta eſſent fabulis, apud quamplurimos evanuit. Videbant enim eorum explicationes, circa Divini Numinis, quibus ipſi olim populum Iſraeliticum peculiarem ſibi reddere placuit, inſtituta, non tantas, quam equidem mente ſibi conceperant, continere ineptias. Nam etſi omnia Rabbinorum effata pro oraculis venditare omnino haud foret congruum; ita & ſingulas ipſorum opiniones, quæque ſacro Textui non repugnant, quin imo eundem potius illuſtrant, rejicere ac pro nugis habere, nimis ſane erga hos Scriptores videtur injurium. Unde ſub finem elapſi, ac per totum fere jam vergentis ſeculi curſum ſtudia Rabbinica, ac Virorum eruditorum circa eadem occupationes ſemper magis magiſque creſcere inceperunt, donec tandem ad hunc, in quo ea conſpicere nunc poſſumus, pervenere apicem. Nec hoc immerito. Si enim Viri Docti, ut antiquitates Græcas & Romanas ex iſtarum nationum Scriptoribus nobis explanarent, nec operi nec labori perpercerunt, egregiamque inde ac ſuo quidem merito reportarunt laudem; cur non & ſacras Summi Numinis leges, ritusque olim circa eaſdem obſervatas, ex iis Autoribus, ad quos eorum notitia per Majores ſuos translata eſt, haurire ac diſtinctius noſcere licebit? Hinc ſpero, quin imo confido, nemo mihi vitio vertet, quod præ aliis Thema ejuſmodi Philologicum publice defendendum ſelegerim. Etſi enim tanta animum meum nunquam invaſcrit arrogantia, ac ſi paria ſummis, & quorum eruditionem veneror, Philologis, in hoc ſtudiorum genere mihi, qui prima tantum ejus limina ſalutavi, præſtare liceat; hoc tamen eruditiores, quique omnes Talmudis receſſus rimari poſſunt, mihi concedent, ut pro ingenii modulo, aliquale ſaltem virium, etſi tenuiſſimarum, periculum faciam. Placuit præ cæteris materia, de *Vitula in caſu homicidii*, *cujus Autor ignorabatur*, *decollanda*, occaſionem præbente loco *Deuter.* XXI. *v.* I. *ſeqq.* Diſtribui totam Diſſertationis ſeriem in tria Capita, quorum *primum* antecedens decollationis, menſurationem nempe diſtantiæ cadaveris a circumjacentibus urbibus, ſiſtet; *ſecundum* de ipſa decollatione aget, *tertium* denique ejuſdem conſequentia, lotionem nempe manuum, precumque recitationem, commonſtrabit. Summum in hoc ſtudio Virum, quemque hoc tempore, merito inter fulcra Philologiæ ſacræ numerare poſſumus, *Celeberrimum Wagenſeilium*, nec non haud imparis meriti ac eruditionis *Seldenum* quædam mihi ſuggeſſiſſe fateor; reliqua ex Rabbinorum fontibus, aliunde enim haud licet, *Maimonidis* præcipue & *Abarbenelis* hauſi. Uberius ac eruditius de hac diſſerere potuiſſem materia, ſi Talmudis adyta interiora, Gemaram ſigno, conceſſum fuiſſet ſcrutari; aſt profiteor imbecillitatem meam, dum in hocce ſtylo intricatiori non ſatis verſato, librorumque præterea apparatu deſtituto, ea quæ quidem voluiſſem, effectum reddere mihi haud licuit. Relinquo hoc negotium eruditioribus, quibus tam felicibus eſſe contigit, ut ad ſummum hujus literaturæ culmen ſe perveniſſe putent, eoſque rogo, cogitent, Juvenis hæc eaque prima in hoc ſtudiorum genere eſſe conamina, meque non eruditionis Philologicæ oſtentandæ, ſed ingenii tantum ac virium experien-

da-

darum causa, hæc qualiacunque suscepisse.

ויהוה עוזרני יאזרני חיל ויחנני
לשון למודים אמן:

CAPUT PRIMUM.

De antecedenti Decollationis, seu mensuratione distantiæ cadaveris occisi a circumjacentibus urbibus.

SUMMARIA.

I. *Terminorum explicatio.*
II. *Connexio textus nostri cum antecedentibus.*
III. *Causa efficiens mensurationis, principalis & instrumentalis.*
IV. *Terminus mensurationis a quo, & cautelæ circa cadaver adhibendæ.*
V. *Terminus ad quem, ac quædam de urbibus circumjacentibus observationes.*

I. NON multum de explicatione terminorum laborabimus, cum quid עגלה quid ערף significent, in vulgus fere notum sit. Ne tamen officii nostri partes hic destituisse videamur, paucis horum verborum usum ostendemus, eumque toti Dissertationi, quia terminis non statim ab initio explicatis cætera quoque non satis intelligi putantur, præmittemus.

Radix עגל, unde עגלה descendit, apud Hebræos in usu non est. עגלה autem, cujus masculinum est עגל juxta plurimorum Rabbinorum mentem vitulam ad summum duorum annorum significat. Unde עגלה משלשת quod *Gen.* XV. 9. & עגלת שלשיה quod *Es.* XV. 5. legitur, non de vitula trium annorum juxta illos explicare licet, (1) cum tunc non amplius vitula, sed vacca potius appellanda veniat.

Quod alteram radicem ערף attinet, ea *decollare* notat, ac ab ערף quod *cervicem* significat, descendit, quasi decervicare (*verba sum Buxt. in Lex. min.*) dicas, decollatione enim cervix præscinditur. Occurrit & *Exod.* XIII. *v.* 13. ubi *Elias Levita in notis ad Kimchii* שרשים (2) dissentit, quod ordinariam *decollationis* significationem isto loco habeat, sed potius e Chaldaismo transsumtam *cognitionis* vim (quæ & in Arabica radice عرف obtinet) induere judicat, quod tamen durum videtur. *Hos.* X. *v.* 2. itidem hæc vox occurrit, ubi juxta *Radack in* שרשים *destruere* notat. Nonnunquam per *stillare* interpretandum venit, quod ex locis *Deut.* XXXII. 2. & XXXIII. 28. elucescit. Plura non congerimus, ne enodationi terminorum nimis inhærere videamur.

II. Præmissa sic toti materiæ terminorum explicatione, ipsam nunc rem aggredimur, ac quam hoc capite explicandam nobis sumsimus mensurationem, consideramus, paucis tamen antequam de hac plenius agamus, connexionem textus nostri *Deut.* XXI. 1. *seqq.* cum antecedentibus juxta mentem *Abarbenelis* tradituri.

Sic autem ille *Comm. in Pentat. pag.* CCCLXXVI. *col.* 2. ratiocinatur: אחרי שהזהיר בלמוד הדברים המתיחסים למלכים ולשופטים בעניני המלחמות צורת בפרשה הזאת ולמד דין עגלה ערופה שהיה מתיחס לכהני׳ ללוים ולשופטים אשר בבית דין הגדול ולשופטי׳ הראשונים אשר בשערים. ובזה האופן היו כל המצוות אשר באו בסדר הזה כוללות כפי מה שזכרתי. ורבי אברהם כתב שכאשר זכר מלחמ׳ עם האויב זכר דין האדם עם חברו בריבו עמו ויהרגהו וימצא חלל באדמה. והנה המצוה הזאת כבר באה בכלל בדבור לא תרצח ובפרשת מסעי הזהיר מאד עליו באמרו ולא תקחו כופר בנפש רוצח וגם לא תחניפו את הארץ אשר אתם בה כי הדם הוא יחניף את הארץ ולארץ לא יכיפר לדם אשר שופך בה כי אם בדם שופכו. האמנם כשימצא חלל באדמה ולא נודע מי הכהו אם היה בשגגה לחייבו גלות או במזיד לחייבו מיתה הנה הוצרך מרעה לפרש באן מה יהיה ממנו: Quæ latine sic reddimus: *Posteaquam certiores nos reddidit Moses de doctrina illarum rerum, quæ spectant ad Reges ac Judices in bellis gerendis; ulterius injungit in hac sectione ac edocet ritum vitulæ decollandæ, qui pertinebat ad Sacerdotes & Levitas, Judicesque Synedrii magni, nec non ad Judices primarios, qui in portis considebant. Ac hac ratione omnia, quæ hac sectione comprehenduntur, præcepta generalia sunt,* (dum ad Reges ac Judices, non vero ad personas privatas spectant) *prout jam supra commemoravi. R. Abraham vero scribit: Quod postquam meminerit Scriptura belli adversus inimicum, subjungat exemplum hominis cum socio suo, dum cum ipso rixatur, eumque interimit, mortuusque in agro deprehenditur. Generaliter autem hæc lex jam injuncta est in præcepto de non occidendo. Et in sectione* מסעי בני ישראל *Num. cap.* XXXV. *vers.* 31. *serio admonet his verbis:* ne accipiatis expiationem pro anima homicidæ. *Ac ulterius* v. 33. *pergit:* neque prophanetis terram in qua degitis, sanguis enim prophanat terram, nec mundari potest terra a sanguine, qui profusus est in ea, nisi per sanguinem

nem profusoris. *At cum invenitur confossus in terra, neque notum est, quis eum percusserit, (sive id factum sit per errorem, adeoque istiusmodi homicida exilii foret reus, sive voluntario, ut adeo occisor capitis pœnam incurreret) hunc casum, quidve in eo agendum sit, Magister noster Moses h. l. debuit explicare.*

Subjungere adhuc juvat verba *Chaskuni*, quia brevia quidem attamen non inelegantia sunt: אחר שהזהיר המלחמה עם האויב׳ הזכיר אדם נלחם עם אחר: *Postquam commemoravit sacer textus bellum adversus inimicos, annectit deinde hominem pugnantem cum alio.*

III. Hucusque verba *Abarbenelis* & *Chaskuni*. Nunc ipsam mensurationem ejusque primo *causam efficientem* ex Rabbinorum mente describemus.

Principalis erat Synedrium magnum (3) vel potius quinque ejus ad hoc officium deputati collegæ, utpote qui numerus justam judicii mensuram implebat, ac nomine בית דין שקול (4) veniebat. Sic scribit *Maimonides in Jad Chasaka Part.* IV. *Hilc. Rozeach. cap.* IX. *num.* I. הרוג שנמצא נופל לארץ ולא נודע מי הכהו מניחין אתו במקומו. ויוצאין ה׳ זקנים מבית דין הגדול שבירושלם שנ׳ ויצאו זקניך ושפטיך ומודדין ממנו אל הערים שסביבות החלל: id est: *Cum occisus in terra jacens reperitur, auctorque perpetratæ cædis ignotus est, tum cadaver occisi in suo loco, prout jacet, relinquitur. Postmodum egrediuntur quinque Seniores de Synedrio magno Hierosolymitano, prout textus habet:* Et egredientur Seniores tui & Judices tui, (utpote quæ verba conjunctim sumta Rabbinis Synedrium magnum designant) *ac a cadavere occisi ad urbes ipsum circumjacentes mensurationem instituunt*. Consentiunt cum *Maimonide*, *Abarbenel*, *Ralbag*, *Raschi*, *Misrachi*, *R. Alschech*, *R. Arama*, *Psickta Sutarta*, *Jalkut*, omnesque, quos evolvere nobis licuit, Rabbini, præter unicum *Aben Esram*, qui receptæ huic opinioni adversatur, ac per זקניך ושופטיך Seniores ac Judices urbium proximarum intelligit, unde & illum *Celeberr. Seldenus Tr. de Synedr. lib.* 3. *cap.* 7. §. 2. *circa fin.* notavit.

Instrumentalem jam porro hujus mensurationis causam quod attinet, de hac mirum apud omnes quos evolvimus Hebræorum Doctores silentium, ut ideo nec nobis aliquid de ea decernere liceat. Fortasse, si conjecturis locum dare velimus, funiculo in certas mensuras, tunc temporis usitatas, diviso, aut alio quodam Geometrico instrumento hæc dimensio peracta fuit. Sed uti ante monuimus, de hoc nihil certi nobis equidem constat.

IV. Nunc *terminus* hujus mensurationis *a quo* considerandus se nobis offert: *Generalis* erat cadaver occisi, utpote a quo, non vero ab urbibus mensurare incipiebant, uti testatur *Psickta Sutarta p.* LXXVIII. *col.* 3. ומדדו אל הערים ולא מן הערים אל החלל: Et mensurabunt ad urbes, (sunt verba textus) *non vero ab urbibus ad occisum*. Variæ autem circa ipsum cadaver ejusque situm adhibendæ erant cautelæ, quarum si una forte in interfecto reperiretur, tota mensuratio totusque ritus juxta Rabbinos negligendus erat. Leguntur illæ in *Misch. Sotâ cap.* IX. *n.* 2. ac a magni nominis Viro *Wagenseilio* illustratæ sunt *l. c. p.* 896. *seqq.* Nos illas ex *Maimonidis Hilc. Rozeach. cap.* IX. *num.* II. recitabimus: נאמר כי ימצא חלל לא חנוק ולא מפרפר שאין זה נקרא חלל. באדמה לא טמון בגל. נופל לא תלוי באילן. בשדה לא צף על פני המים. לא נודע מי הכהו הא אם נודע לא היו עורפין: id est: *Extat in Scriptura:* cum invenietur cæsus, *non strangulatus nec adhuc palpitans, hic enim occisus vocari nequit*; in terra, *non occultatus sub acervo*; jacens, *non suspensus ex arbore*; (5) in agro, *non natans super aquis*; non notum est, quis ipsum interfecerit, *ecce enim hoc cognito non detruncabant juvencam*. Eadem offendere est in *Abarbanele* & *Psickta Sutarta* itemque in *Paraph. Pseudo-Jonathanis*, qui sic fabulatur: ארום ישתכח קטילא בארעא דלא טמיע באוגרא בארעא דיי׳ אלהיכון יהיב לכון רמי ולא צלוב בקיסא בחקלא ולא טאיף על אנפי מייא לא אשתמודע מן קטליה: i. e. *Si invenitur cæsus in terra, isque non occultatus sub acervo, in terra quam Dominus Deus vester dat vobis in possessionem, projectus, non suspensus in ligno, in agro, non natans super aquis, nec notum est, quis occiderit eum*. His conditionibus adde & hanc, si cadaver in confiniis terræ sanctæ, aut prope urbem, cujus incolarum plurima pars gentiles erant, reperiretur, tunc enim pariter non mensurabant, ut *Maimonides l. c. n.* 5. docet: נמצא סמוך לספר או לעיר שיש בה כותים אין מודדין כל עיקר שהרי זה בחזקת שהרגוהו הכותים: *Si cæsus inveniebatur prope limites terræ Israeliticæ, aut prope urbem in qua erant gentiles, plane non mensurabant, probabile enim erat, quod per violentiam illum occiderint gentiles*. Posset porro cuipiam videri, tunc quoque mensurationem cessasse, cum cadaver prope portas urbis repertum ipsam præ aliis vicinam, adeoque omnem mensurationem supervacaneam

neam esse satis aperte commonstrarer. Sed enimvero etiam in tali casu mensurationem nihilominus negligi non debuisse *Maimonides l. c. n. 1.* his verbis prodidit: אפילו נמצא בצר עיר זו שהדבר ידוע בודאי שהיא הקרובה מצוה למדוד: i. e. *Etsi cadaver prope urbem reperiatur, illamque proximam esse in confesso sit, tamen ex præcepto divino facienda est dimensio*. An vero non nimia sit hæc subtilitas, alii judicent. Hæc de termino generali.

De *speciali* disputant Rabbini, quibusdam umbilicum, aliis nares, (6) nonnullis jugulum asserentibus, uti in *Misch. t. c. n.* 4. videre licet. Plurimorum tamen sententia a naribus mensurationem incipiendam esse contendit, cujus rei rationem *Abarbenel loco sæpius citato* hanc reddit: מטה שאמר ומדדו אל הערים אשר סביבות החלל למדנו שהמדידה תהיה מהמקום אשר בו החיות יותר נרגש באדם שהוא החטם: Ex verbis Scripturæ: *Et metient ad urbes, quæ circa occisum jacent, discimus, quod mensuratio ab eo loco institui debeat, in quo vitalitas in homine maxime deprehenditur, isteque locus sunt nares.* (7) Unde quando caput a cadavere avulsum reperiebatur, non caput trunco admovendum erat, (uti R. Eliesér statuit) sed truncus capiti, ne sc. terminus a quo, nares nempe, e loco suo dimoverentur. Testem habemus iterum *Maimonidem l. c. cap.* IX. *n.* 9. qui sic loquitur: נמצא גופו במקום אחד וראשו במקום אחר מוליכין הגוף אצל הראש וקוברין אתו במקומו וכן בכל מת מצוה מוליכין גופו אצל ראשו ונקבר במקומו: i. e. *Cum invenitur corpus occisi in uno loco, caputque ab eo semotum in alio, admovent truncum capiti, ac cadaver loco suo sepeliunt. Sicque cum omni occiso facere convenit, ut adducatur corpus ad caput, mortuusque illo loco terræ mandetur.* Dubium jam adhuc hoc moveri posset, cum plures occisi simul reperiantur, quis tunc terminus hujus mensurationis a quo constituendus foret? Sed & hoc nobis dissolvet *Maimonides*, verbis proxime allatis hæc subjiciens: נמצאו מתים רבים זה בצד זה מודדין מחוטמו של כל אחד ואחד מהן. ואם היתה עיר אחת קרובה לכולם מביאה עגלה אחת על כולן. נמצאו זה על גבי זה מודדין מן עליון במות שהן מונחין: id est: *Cum plures occisi prope se invicem jacentes reperiuntur, mensuratio peragenda venit a naridus cujuscunque illorum. Sique tunc una urbs omnibus proxima fuerit, unam pro omnibus offert vitulam. Inventis pluribus cadaveribus, quorum unum alteri superimpositum est, dimensionem a supremo, prout jacent, instituunt.* Eadem fere *e Codice MS. Ex bachajim* adducentem vide *Celeb. Wagens. l. c. p.* 920.

V. Considerato sic mensurationis termino a quo, eoque tum generali tum speciali, explanandus nobis succedit *terminus ad quem*. Is vero erant urbes cadaver proxime circumjacentes (ad quas hoc fine mensurabant, ut ea, cui ob majorem præ reliquis propinquitatem vitula offerenda incumberet, dignosceretur) quod tam disertis Scripturæ verbis, quam Rabbinorum suffragio constat.

Nec vero ad omnes indiscriminatim urbes dimensio peragebatur, nec statim ea, quæ distantia loci proxima erat, vitulam offerebat, sed & hic variæ iterum juxta Rabbinorum placita exceptiones observabantur. Urbes, versus quas mensuratio plane omittebatur, erant minores illæ, Synedrio viginti triumvirali destitutæ, nec non Hierosolymæ, utpote, quæ inter alia, quibus juxta Talmudicorum mentem gaudebant, privilegia, hoc etiam possidebant, quod vitulam decollandam non offerrent. (8) Audiamus *Maimonidem loc. cit. num.* 4. & 5. אין מודדין אלא לעיר שיש בה בית דין של כג׳. ואין מודדין לירושלם שירושלים אין מביאה עגלה ערופה לפי שלא נתחלקה לשבטי׳ ונאמר בארצה אשר יי׳ אלהיך נותן לך לרשתה. נמצא קרוב לירושלם או לעיר שאין בה בית דין מניחין אותה ומודדין אל שאר העיירות הסמוכות לו: id est: *Non peragitur dimensio, nisi versus urbem, in qua est Synedrium minus viginti tribus Collegis constans. Hierosolymitana urbs pariter a mensuratione excipiebatur, utpote quæ vitulam non offerebat, quoniam non fuit distributa inter tribus. In textu autem expresse legitur*: in terra quam Dominus Deus tuus dat tibi ad eam possidendam. *Cum igitur occisus ejusmodi prope Hierosolymas aut urbem, quæ Synedrio minori destituta erat, reperiebatur, omittebant eam, mensurabantque ad reliquas urbes cadaver circumjacentes.*

Hic vero iterum aliquam cautelam, quæ circa urbem proximam observanda erat, Rabbini tradunt, quæ multitudinem incolarum concernit. Produxit hanc ex Maimonide *Eruditissimus Wagenseilius l. c. p.* 920. Nos eam ex *Abarbenele* afferemus: ומאשר אמר והיה העיר הקרובה אל החלל למדנו שהקרובה תהיה בערים נבחרת ראשנה ברבוי העם ואחר כך במקום. ולכן העיר הגדול׳ הרחוקה היא יותר קרובה לענין הזה מהעיר היותר קטנה שהיא יותר קרובה במקום. *Ex eo quod in textu legimus*: & erit urbs proxima apud occisum &c. *discimus, quod proxima ista urbs debeat selecta esse præ reliquis primo quoad multitudinem incolarum,*

&

& deinde demum quoad viciniṫatem diſtantiæ. Ac hanc ob rationem urbs major, etſi remota, propinqua tamen in hoc negotio reputatur præ alia minori, etſi ea, quod loci intervallum attinet, minori a cadavere diſtantia ſemota ſit.

Fieri autem poterat, ut in hac dimenſione duæ urbes pari fere incolarum numero gaudentes, pari etiam ab occiſo diſtantia remotæ reperirentur. Quæſtio itaque naſcitur, an tunc duæ etiam, an una tantum, offerendæ vitulæ. R. Elieſer binatium vitularum numerum affirmat, uti in *Miſcb. l. c. n.* 4. videre licet. Aſt reliquorum Rabbinorum ſuffragia ipſius opinio haud fuit aſſecuta. Diſerte enim id teſtatur R. Bartenora his verbis: ואין הלכה אלא שתיהן מביאות עגלה אחת בשותפות: *Deciſio non eſt facta juxta ſententiam R. Elieſeris, ſed ambæ ſocialiter offerebant unam vitulam.* Pariter *Maimonides* reliquique Doctores ab ejus opinione diſcedunt. *Maimonidis* verba *l. c. num.* 8. hæc ſunt: נמצא הנהרג מכוון בין שתי עיירות ואנשי זו כאנשי זו בשוה יביאו עגלה אחת בשותפות ויתנו ויאמרו אם זו היא הקרובה הרי היא שלהן ואלו יתנו להם חלקם מתנה ואם אלו הן הקרב׳ הרי היא שלהן ואלו יתנו להם חלקם מתנהו: Quæ *Celeb. Wagenſeilii* verſione ſic reddimus: *Si cadaver jaceat in centro duarum urbium, nec altera alteram incolarum multitudine ſuperet, vitula unica ſocialis adducitur, atque bis verbis fit pactio: Si hæc urbs vere eſt proxima,* (9) *hujus eſto junix, alteriuſque urbis cives ſuam portionem dono dant. Sed ſi iſta vere eſt proxima, illius eſto junix, atque hujus urbis cives ſuam portionem dono dant.*

CAPUT II.

De ipſo Decollationis actu & ad eum pertinentibus.

SUMMARIA.

I. *De ſubjecto Decollationis, vitula nempe, & qualis ea eſſe debuerit.*
II. *De loco decollationis.*
III. *De cauſa efficiente decollationis.*

I. MEnſuratione ſic a Collegis Synedrii magni ad hoc negotium deputatis peracta, mortuum ſuo loco ſepeliebant, ipſique domum revertebantur, utpote quorum officium non aliud erat, quam dimenſione ſua urbem proximam explorare. Sic *Maimonides l. c. cap.* 9. *n.* 2. אחר שמודדין ונודעה העיר הקרובה קוברין את הנהרג במקומו. וחוזרין זקני ירושלם למקומן. ובית דין של אותה העיר מביאין עגלת בקר משל אנשי אותה העיר ומורידים אותה אל נחל ששוטף בחוקה והו איתן האמור בתורה: *Cum finita dimenſione urbs proxima in notitiam perveniſſet, ſepeliebant occiſum loco ſuo ubi jacebat, Senioreſque Hieroſolymitani domum revertebantur. Synedrium vero urbis proximæ afferebat vitulam de armento, ab hominibus iſtius civitatis acceptam, deducebatque illam ad fluvium fortiter inundantem, hoc enim per* איתן *in Scriptura expreſſum innuitur.*

Proximum itaque poſt menſurationem erat, ut vitula afferretur, de qua, utpote ſubjecto decollationis, quædam perluſtranda veniunt. Requiſita ejus erant, ut eſſet duorum tantum annorum, nec ullus labor eadem eſſet peractus. Quæ ſic e *Maimonide* declarare juvat, *l. c. cap.* 10. *num.* 2. 3. 4. עגלה ערופה בת שתי שנים ופחות. אבל אם היתה בת שתי שנים ויום אחד פסולה. ואין המומין פוסלין אף על פי בן אם היתה טריפה פסולה בפרה נאמ׳ בה בקדשים: כל העבודות פוסלות את העגלה כמו שפוסלין בפרה אדומה שנאמר אשר לא עובד בה. ולמה נאמר עול אחר שנאמר אשר לא עובד בה שהוא בולל העול אם שאר העבודות. שהעול פוסל בין בשעת מלאכה בין שלא בשעת מלאכה. כיון שנמשכה בעול טפח נפסלה אעפ׳ שלא חרש ולא עשה בה מלאכה. ושאר עבודות אין פוסלין אלא עד שעת מלאכה: כל מלאכה שהיא לצרכה בגון פירש טליתו עליה מפני הזבובים אינו פוסלה. וכל שהיא שלא לצרכה בגון שפירש טליתו עליה לנושאה פסולה וכן כל כיוצא בזה כמו שביארנו בהלכ׳ פרה אדומה: Hæc fere omnia jam explicavit *Celeb. VVagenſeilius in Sot. p.* 906. Secuti itaque Viri ſummi ductum ſic propemodum verbis ejus reddimus: *Vitula decollanda annorum duorum aut minus eſſe debet. Sed ſi nata eſſet biennium diemque unum, eam adhibere nefas eſt. Non autem omnia vitia inidoneam ipſam reddunt, attamen ſi inſigniori aliqua macula laborat,* (v. g. ſi membro mutila, aut corpore ægra ſit) *ad hunc ritum inidonea eſt, verba enim expiatoria ſuper ea ſicut ſuper aliis rebus ſacris pronunciantur,* (quod ex v. g. textus noſtri conſtat) quas tamen inſignioris ejus labis expertes eſſe decebat. *Cujuſque generis labores in tantum eam vitiant, ut porro ad detruncationem apta eſſe nequeat, eſtque hactenus vitulæ juniciſque rufæ par ratio.* (10) *Sic enim expreſſe Scriptura vitulam accipere jubet, qua nullus labor fuit peractus.* (At quærat quis:) *Eccur* ibi-

ibidem additur, quod nec jugum illa traxisse debet, cum ea res generali laboris voce æque ac cæteri omnes probibeantur? Nimirum, jugum quod subit vitula, id vitiat eandem, tam si laborem cum illo faciat, quam si citra eundem id passa sit, modo enim palmi spatio vitula jugum trabat, etiamsi maxime nec araverit, nec alio labore functa sit, tamen decollationi haud amplius inservire potest. Cæterum labores reliqui non vitiant vitulam, nisi cum opus aliquod iisdem peragitur. Excipe tamen opus, quod ipsius vitulæ causa factum, uti cum pallium ei insternitur, ne muscæ illam vexent, ex hac enim re nullum vitulæ vitium oritur. Quod vero extra hunc respectum est, uti cum quis pallium suum vitulæ gestandum injicit, id vitium infert. De similibus casibus idem esto judicium, prout jam explicavimus, cum ceremoniam vaccæ rufæ pertractaremus. Hucusque *Maimonides.*

Vitula porro hac nec vesci, nec ullam ex ea utilitatem capere licebat, sed post detruncationem statim sepeliebatur, nisi fortassis testes, (11) quorum autoritate vitula decollata erat, falsitatis arguerentur, aut homicida plane ante decollationem reperiretur. Docebimus hoc ejusdem *Maimonidis* verbis, quæ *loc. cit. num. 6. seqq.* sic sonant: ענל' ערופה אסורה בהנאה ונקברת במקום עריפתה. ומשתרד לנחל תיאסר בהנאה אעפ שערין לא נערפה. ואם מתה או נשחטה אחר ירידתה הרי זו אסורה בהנאה ותקבר: נמצאו עידיה זוממין הרי זו מותרת בהנאה. ביצד כנון שאמר עד אחד אני ראיתי את ההורג ובאו שנים והבחישוהו ואמרו לו לא ראית והפרישו את העגלה והורידוה לנחל לערפה על פיהם ואחר כך הוזמו השנים הרי זו מותרת בהנאה: נמצא ההורג עד שלא תיערף העגלה תצא ותרעה בערר. נמצא אחר שנערפה תקבר במקומה שעל' הספק באה מתחילתה כפרה ספיקה והלכה לה. ואף על פי שנמצא הרוצח אחר עריפתה הרי זה יהרג שנאמר ואתה תבער הדם הנקי: id est: *Probibitum est ullam ex vitula decollata capere utilitatem, sed potius in loco detruncationis sepeliebatur. (12) Quamprimum ad vallem deducta fuit, frui ea minime licebat, etsi nondum esset decollata. Nec minus valebat hoc praeceptum, si moreretur aut discerperetur post deductionem. Exceptionem tamen hæc lex patiebatur, si testes, quorum autoritate decollata erat, falsitatis postea arguerentur. Adducamus exemplum: v. g. Dicit testis unus, Ego vidi occisorem, alii duo autem ipsum vidisse negant. Seniores urbis plurimorum verbis fidem adhibentes seligunt vitulam, eamque educunt ad vallem ut decollaretur. Si postmodum duos istos testes falsa dixisse constet, vitula frui licet. Cum reperiretur homicida ante decollationeme, vitula libere exibat ac inter armenta pascebat. Sin inveniretur post peractam decollationem, loco suo humabatur. Nam principio in causa dubia oblata, eandem expiavit, & officio functa est. (13) Etsi autem sicarius post decollationem demum reperiretur, nihilominus capitali supplicio erat afficiendus, prout scriptum est:* Tu autem removebis a te sanguinem innocentem.

Non vero duas simul offerebant vitulas, unde *Maimonides cap. 10. n. 8.* אין עורפין שתי ענלות כאחר שאין עושין מצוות חבילות חבילות: *Non duæ simul detruncabantur juvencæ, quoniam præcepta catervatim peragi non solent.* Necessarium quoque erat vitulam hanc a proxima urbe offerri, nec detruncatio ejusdem omitti debebat, quod ex modo *citati Autori* verbis *num. 10.* elucescit: אנשי עיר קרובה שנתאחרו ולא אביאו ענלה ערופה כופין אותן ומביאין ואפילו לאחר כמה שנים. שחייבי ענלה ערופה שעבר עליה יום הכיפורים חייבים להביא אחר יום הכפורים: Eadem fere cum e *Codice MS. Ezbachajim* afferat *Wagenseil. l. c. p. 920.* ipsius fere verbis hæc vertimus: *Si incolæ urbis occiso proximæ vitulam afferre negligant, vi ad ejus oblationem compellendi sunt, etiamsi multi anni effluxerint, a quo hæc obligatio fuit contracta. Si ceremoniam decollandæ vitulæ cœptam solennis dies expiationis interrumpat, ea post finitam hanc sacram lucem peragenda est.*

II. Locus, ubi decollationis ceremonia peragebatur, *in genere* erat terra sancta, utpote extra quam locum eam non habuisse *Maimonides* confirmat, *in specie* Scriptura eum nobis definit per נחל איתן אשר לא יעבד בו ולא יזרע. Hic voces נחל & איתן præcipue advertendæ sunt, utpote de quibus diversæ occurrunt opiniones.

De נחל disputant, an per *vallem*, an per *fluvium* potius reddendum sit, cum utrumque in Scriptura significet? Rabbinorum præcipui *de torrente* explicant, e quibus *Maimonidem*, *Abarbenelem* & *Chaskuni* adducit *Celeb. Wagenseil. l. c. p. 907.* Favere dicunt huic explicationi, quod de lavandis manibus postea sequitur, utpote quam ex hujus torrentis aquis fieri debuisse statuunt. Sed de hoc *capite sequenti* videbimus. Enimvero quibus *vallis* significatio magis arridet, (e quibus *Wagenseil l. c.* præter *recentiores*, LXX. *Interpretes*, *Josephum* & *Vulgatum* adducit) illi verba textus: אשר לא עבד בו ולא יזרע pro se allegant, cum flumina nec arare, nec semen iis committere li-

liceat. Quæ tamen verba *Caskuni* ad solum torrenti adjacens applicare nititur. Sed obstat vocula בו in textu reperta, quæ culturam & seminationem ad τὸ נחל non vero terram ei proximam restringit. Nos itaque textui sacro inhærentes, qui ob rationes allatas aliam expositionem non patitur, נחל per *vallem* explicamus.

Nunc quid איתן notet, dispiciendum est. Talmudistæ ac Rabbini plerique, qui נחל de *torrente* sumserunt, per *rapidum fortiterque* fluentem explicant. Illi vero qui נחל per *vallem* exponunt, in partes abeunt aliis per איתן *solum pingue ac fertile*, aliis *durum ac incultum* intelligentibus. Nos receptiorem vocis significationem secuti per *asperum* seu *durum & saxosum* explicamus. Commodissima itaque vocum נחל איתן expositio videtur, quod notent *vallem asperam ac incultam*, (14) quæ nec antea arata fuit, nec post decollationem arari aut coli debebat. Nec obstant *futura* יעבר ac יזרע, quis enim illa pro præteritis in sacro textu sæpissime sumi ignorat? Si quis tamen pro *præsentibus* eadem accipere velit, non multum reluctabimur, cum & præsens per futurum sæpe innuatur, idemque nostri textus maneat sensus. Vid. *Glass. Philol. Sacr. Lib.* 3. *Tract.* 3. *Can.* 49. Non licuisse autem hanc vallem post decollationem colere aut serere his verbis testatur *Maimonides l. c. cap.* 10. *num.* 9. הנחל שנערפה בו העגלה אסור בזריעה ועבודה לעולם שנאמר אשר לא יעבד בו ולא יזרע . וכל העובד שם עבודה בגופה של קרקע כגון שחרש או חפר או זרע או נטע וכיוצא באלו הרי זה לוקה . ומותר לסרוק שם פשתן ולבקר שם אבנים שזה כמו שארג שם בגד או תפרו שאינה מלאכה בגופה הקרקע לכך נאמר לא יעבד ולא יזרע. מה זריעה בגופה של קרקע אף כל העבודה שנאסרה שם אינה אלא בגופה של קרקע: id est: *Vallem, in qua decollabatur vitula, nunquam serere ac colere licebat, prout legitur in textu*: quæ nec colitur nec seminatur. *Omnis igitur, qui ibi laborem circa ipsam tellurem peragit*, v.g. *qui arat, aut fodit, aut seminat seu plantat ibidem, vapulare debet. Permissum tamen est, linum ibi pectere, lapidesque colligere. Idem enim hoc est, ac si quis vestem ibi texat, aut consuat, ejusmodi enim labor non ipsum fundum respicit, ideirco dicitur*: quæ nec colitur, nec seminatur. *Ubi peragitur autem seminatio? In ipso solo. Sicut itaque hæc non nisi circa ipsum fundum telluris occupatur, ita etiam omnis labor quem ibi peragere illicitum erat, paris est generis.*

III. Vitula sic ad vallem deducta Seniores eam detruncabant, quæ decollatio non a jugulo, sed a cervice instituenda erat. Cui vero speciatim e tot Senioribus decollationem hanc peragere incumbebat, nec Scriptura exprimit, nec Rabbini definiunt, unde & nos de causa efficiente principali nihil determinare possumus. Instrumentalem Rabbini per קופיץ exprimunt, quod per cultrum prægrandem dissecandis carnibus ac confringendis ossibus aptum, (Germ. ein Fleisch Beil) R. Salomon Jitzchaki (Jarchi vulgo appellatus) reddit, cujus verba adducta vid. in *VVulfer. Schekal. p.* 162. In quam sententiam plurimi Rabbinorum consentiunt.

IV. Finis sacræ hujus ceremoniæ tradendus nobis restat. Is fuit expiatio latentis homicidii, ac ablatio reatus sanguinis innocenter effusi, quod tam ex recitatione precum expiatoriarum a Senioribus peracta, (quamvis illas aliter capiat *Abarbenel*, ut *cap. seq.* videbimus) quam e versu textus nostri 9. aperte patet. *Maimonides* in *More Nebuchim par.* 3. *cap.* 40. duplicem causam affert, *unam*, ut Magistratus populo diligentiam probet de vindicando homicidio; *alteram*, ut eadem ceremonia populus incitatus de autore cædis colloquatur, ut is forte hac ratione innotescat. Verba ejus adduxit *Celeberr. VVagenseil. in Sota pag.* 291. *Abarbenel* prolixior est, ac hisce *Maimonidis* rationibus nondum contentus in causas porro specialium hujus præcepti circumstantiarum inquirit. Verba ejus ea tantum de causa afferemus, ut de Rabbinorum mente circa finem hujus sacri ritus constet. Sic autem *Com. in Pentateuch. p.* CCCLXXVI. *col.* 3. & 4. disserit: והנה לפי דעתי טעם הרמב״ם הוא האמת וסכבים מכל צד אבל לפי שהרב המורה לא נתן טעם לפרטי המצוה אשתדל בהם אני בנתינתם כדי לאמת דעתו ולהסיר מעליו תלונות הרמב״ן וספקותיו . וגם ספקות אחרים אשר לא העיר עליהם הרמב״ן כנגד הרב ואפשר שיסופקו נגדו . והם למה צוה בעגלת בקר . ולמה צוה שתהיה אשר לא עובד בה ולא משכה בעול . ולמה צוה שביאוה אל נחל איתן . ולמה אסר הנאתו של נחל איתן שלא יעבד בו ולא יזרע. ולמה צוה שתערף העגל׳ מאחור: ואם היה כטעם הרב המורה היה די ביירוי דברים בלבד לפני הסנהדרין או שיביאו קרבן משור או עז ויתירו עליו . ומה צורך יהיה כפי דעתי בה׳ התנאים האלה אם היה הנרצה כי לפרסם הענין ולגלותו : אבל נעשה הענין לדעתי לאחר משני צדדי ההוראה או לשניהם יחד . הצד הראשון הוא שיורה זה המעשה כולו על מעשה הרוצח ולזה באה העגלה לפי שישראל יכונה בשם הזה כמו שאמר אפרים עגלה מלומדה. וצוה שיביאוה העיר הקרוב׳ להורות שהחלל יצא ובא מאותה העיר כשנהרג. וצוה שתהיה אשר לא עובד

בת ואשר לא משכה בעול להורות ולרמוז שהחלל ההוא נהרג על לא חמס בכפיו כי היא לא עשה שתחייב הריגתו ולזה היתה העגלה בת שתי שנים ולא עוד בהיותה בשני הנערו׳ לרמוז על היות החלל נקי בלא חטא כלל . וצוה עוד שיביאוה אל נחל איתן ושתערף בנחל כי היה הנחל רמז והוראה על היות העיר ההיא שהיתה מקום התור׳ והמשפט כי המים רומזים לתורה כמו שאמר הוי כל צמא לכו למים ואמרו רז״ל בע״א פ״ק אין מים אלא תורה. והיתה ההוראה שבתוך אותה העיר מקום הצדק והמשפט נהרג האדם ההוא שנתאר ונרמז בעגלה . ובמה שאמר מקום המשפט שמה הרשע. ולכן צוה שתהיה העגלה נערפת. כי הנה עריפת׳ מצד העורף ירמוז שהחלל ההוא נהרג בקשר גדול כי לא נהרג על פי בית דין או בפרסום כדרך האנשים שימיתום אויביהם פנים בפני׳ כי אם בסתר כמו שהעגלה לא נהרגה בצד פניה כי אם בצד ערפה . וצוה שהנחל איתן לא יעבד בו ולא יזרע עוד כדברי הרב המורה עצמו לפי שבעל השדה יחקור בהשתדלות גדול לדעת מי היה הרוצח כדי שלא תערף העגלה ולא יאסר שדהו לעולם: Et paucis interjectis pergit : ואמנם הצד השני מהעדה והרמז בפועל הזה הוא שהיה מעיר ורומז על העונש הגדול אשר יבא אל העיר ההיא בעון אותו החלל. ולפי שישראל בזמן ההוא היו עובדי אדמה או רועי צאן ובקר והצלחת שני המלאכות האלה תהיה באמצעות המים כשיבאו בעתם. לכן צוה שיושבי העיר הקרובה אל החלל שהיו יותר חשודים בהריגתו יביאו עגלת בקר אל נחל איתן כדי להעיר שהמקנה כולו ימות בחטא ההוא . ואמר אשר לא עובד בה להגיד כי המקנה ימות קודם שיגיע לגבול הגדול וצוה שתערף בנחל לרמוז כי מסבת המים בהעדרם או ברבוים המופלג׳ ימות המקנה כולו ואמר שהזקנים יערפוה לרמוז שבסבתם והטאת׳ ברציחה הזאת ימות כל המקנה . וצוה שלא יעבר השדה ולא יזרע עוד לרמוז שגם עבודת האדמה תבטל ותחרב . וכאשר יעשו הפועל הזה שמגיד ומורה גודל העונש אשר ימשך אליהם מזה החטא הנה יפחדו האנשים כולם וישתדלו לחקור ולדעת מי היא הרוצח כדי שיוסר דם הנקי מביניהם ויבא הדבר לפרסום ההריגה וידיעת׳ שהוא התכלית המכוון במצו׳ כמו שאמר הרב: id est : *Quod meam attinet sententiam* Maimonidis *opinio vera omnique ex parte congrua mibi videtur . At quia laudatus Autor rationes specialium hujus præcepti circumstantiarum non adjungit ; ego de illis solicitus ero , ejusque opinionem ulterius asserendo eam ab objectionibus* R. Nachmanidis , *aliisque dubiis ab hoc autore contra eum non adductis , quæ tamen eidem objici possent , vindicabo . Sunt autem illa : Quare nempe sacer textus præceperit , ut offerant vitulam de armento , qua nullus unquam labor peractus fuerit , quæque jugum non traxerit , deducantque eam ad fluvium rapidum* (ita enim juxta hujus Rabbini mentem verba נחל איתן reddere debemus) *ac quare omnem usum hujus loci interdixerit , ne colatur aut seminetur , cur denique vitulam a cervice decollari injunxerit ? Nam juxta* R. Maimonidis *sententiam professio coram Synedrio aut oblatio bovis aut agni vel hirci , ac verborum expiatoriorum super eis recitatio sufficere poterat . Quid itaque secundum ejus opinionem memoratis quinque conditionibus opus erat , si totius instituti finis non alius fuit , quam manifestatio rei ac detectio homicidæ ? Quod meam itaque opinionem attinet , videtur mibi ob unam ex duabus rationibus , aut ob ambas simul totum negotium peractum esse .* Prima *est , quod hac ceremonia nihil aliud adumbratum fuerit , quam factum homicidæ . Adducique jubet textus vitulam, quoniam populus Israeliticus hoc nomine insignitur , prout Hos.* x. v. 11. *legitur :* Ephraim est vitula docta : *Porro ejusdem adductio præcipitur urbi proximæ ad ostendendum , quod cæsus ex ea urbe exiverit , cum interfectus fuit . Injungit præterea , ut sit vitula laboris ac jugi expers , ad demonstrandum , quod occisus iste plane insons fuerit , nec delictum morte dignum patraverit . Ac eandem ob causam vitula duorum tantum annorum , nondumque ætate provecta adhibita fuit , ad comprobandum , quod occisus iste innoxius ac sine omni plane culpa fuerit . Mandat ulterius , ut vitula ad torrentem fortem deducatur ibique decolletur , quoniam torrens iste argumentum exhibuit , quod in urbe ista , quæ erat locus legis & judicii* (*lex enim aquæ assimilari solet , sicut* Esa. LV. 1. *legitur :* Heus omnes sitientes ite ad aquas , & Rabbini nostri *in Tractatu* Abodat Elilim cap. 1. *dicunt :* non sunt aquæ nisi lex ,) *quod , inquam , intra terminos istius urbis , in loco judicii & justitiæ occisus fuerit homo ille , qui per vitulam indicabatur . Sicut legimus* Eccl. III. v. 16. in loco judicii ibi est iniquitas . *Ulterius præcipit ut vitula decolletur. Nam decollatio ejus a cervice peracta monstrat , quod interfectus iste occisus sit nefarie , non enim mandato Synedrii aut aperte , sicut alias homines adversus inimicum publico occumbunt prælio , sed per insidias & clanculum trucidatus fuit , sicut & vitula non a facie , sed a cervice decollabatur . Probibet insuper , ne ager iste amplius colatur aut seminetur , quoniam juxta verba ipsius* Maimonidis *hanc ob causam possessor istius agri magna cura in id incumbet , ut autor perpetratæ cædis innotescat , neque decollatione vitulæ terra ipsius inutilis reddatur .*

Secunda *ratio hæc est , quod hoc ritu in-* di-

dicetur pœna insignis ventura super illam urbem ob reatum occisi istius. Ac quoniam populus Israeliticus tunc temporis agriculturæ aut pecudum pasturæ operam ut plurimum dabat, prosperque harum successus ab aquis recto tempore venientibus magna ex parte dependebat; idcirco præcipit, ut incolæ urbis cæso vicinæ (utpote in quos maxima cædis cadebat suspicio) afferrent vitulam de armento ad fluvium rapidum, ut indicaret, pecudes omnes ob hoc peccatum morituras. Pergit porro textus : qua nullum opus peractum, *ad ostendendum, pecus moriturum, antequam legitimam attingat ætatem, vitulamque in fluvio decollari jubet, ad monstrandum, quod per aquas, dum aut deficerent, aut nimia copia inundarent, pecus interiturum sit. Senioribus autem decollationem injungit, quoniam ob eorum in hac occasione peccatum pecoris jacturam populus patietur. Agrique istius culturam prohibet, quoniam & hæc cessatura, agrique inculti mansuri erant. Cum itaque hunc ritum, qui magnitudinem pœnæ ob hoc peccatum ipsis infligendæ exhibet, peragent; omnes timebunt, ac seduli erunt ad investigandum sicarium, quo sic hujus supplicio sanguis innocenter effusus ab iis removeatur. Et hoc modo res hæc publica fiet, & autor cædis in notitiam perveniet, utpote qui juxta* Maimonidem *est finis hoc præcepto intentus.*

Juvat adhuc audire *R. Bechai*, cujus verba adducit & ex *Zennarrenna* illustrat *Celeb. Wagens. l. c. p. 923.* quibus nos Latinam versionem subjiciemus. Sunt autem hæc: יש בענין עגלה ערופה התעוררות גדולה להודע מהות החלל בראותנו כי צוה הכתוב לכפרת הרציחה שלשה ענינים האחד עריפת העגלה השני שיהיה המקום נחל איתן אשר לא יעבד בו ולא יזרע השלישי וידוי דברים והוא שיאמרו הכהנים בני לוי ידינו לא שפכה את הדם הזה כפר לעמך ישראל. ומן הידוע לכל משכיל כי הרוצח לא שלט כי אם על פי פרוד החבור שהפריד מן חחלל הזה שלשה נפשות הנפש הבהמית והנפש הצומחת והנפש השכלית ודבר ידוע כי הנפש המסתלקת ממנו תחלה היא הנפש הבהמית ולכך צוה עגלת בקר שהיא הנפש הבהמית כנגד מה שהפריד ממנו תחלה הנפש הבהמית ומה שצוה שיהיה המקו׳ אשר לא יעבד בו ולא יזרע הנה זה כנגד מה שהפריד ממנו הנפש הצומחת ומה שצוה בוידוי דברים לומר ידינו לא שפכה כפר לעמך ישראל כנגד מה שהפריד ממנו הנפש השכלית שהיא המדברת ועניו הפרשה מבאר ליהודים מהות החלל ועם המעשה הזה ונכפר להם הדם: id est: *Ritus iste de vitula decollanda multum ad pernoscendam qualitatem ac essentiam occisi conducit. Videmus enim Scripturam ad expiationem cædis tria præcepisse, detruncationem nempe vitulæ, utque locus decollationis sit vallis dura, quæ nec colitur nec seminatur, denique confessionem per preces factam, utque dicant Sacerdotes filii Levi,* manus nostræ non effuderunt sanguinem hunc, propitius esto populo tuo Israel. *Notum autem est omni intelligenti, quod homicida in nullam aliam rem, quam separationem conjunctionis, qua corpus cum anima unitur, dominium habeat, dum ab occisi istius corpore tres animas separavit, sensitivam nempe, vegetativam ac rationalem. Porro constat, animam sensitivam esse primam, quæ e corpore discedit. Et hac de ratione vitulam afferre præcepit, quæ anima sensitiva instructa est, quia nempe homicida primo ab eo sejunxit animam sensitivam. Quod ulterius attinet prohibitionem culturæ ac seminationis loci istius, hec fit in respectu ad separationem animæ vegetativæ ab occiso. Denique quod recitationem precum concernit, dum Seniores dicunt,* manus nostræ non effuderunt sanguinem hunc, propitius esto populo tuo Israel, *hæc ob sejunctionem animæ rationalis peracta fuit, utpote quæ loquela nos instruit. Ideoque hac sectione explicatur Judæis qualitas occisi, ut antea dixi, expiaturque hoc ritu sanguis innocenter profusus.*

CAPUT III.

De Decollationis consequentibus, lotione manuum & recitatione precum.

SUMMARIA.

I. *A quo lotio peracta fuerit?*
II. *Unde aquam hauserint!*
III. *Finis lotionis.*
IV. *Preces a quo & qua lingua fuerint prolatæ?*
V. *Precum intentio ac effectus.*
VI. *Dissertationis epilogus.*

I. DEcollationis ceremonia hac ratione peracta proximum erat, ut Seniores urbis vicinæ omnes ac singuli manus suas lavarent. (15) Sic *Maimonides l. c. cap. 9. n. 3.* ובית דין של אותה העיר עם כל זקניה אפילו הם מאה כולן רוחצין את ידיהן שם במקום עריפתה: *Synedrium autem omnesque urbis istius Seniores, etsi centum sint numero, manus suas ibidem in loco decollationis lavant:* Quæstio autem hic se offert: an a Senioribus tantum, an vero etiam a Sacerdotibus hæc lotio peracta fuerit? Pro prio-

ri

ri ſententia pugnant Rabbini, pro poſteriori quidam e noſtris Interpretibus. Si textum ipſum inſpicimus, vix apparet, quomodo Sacerdotibus lotio attribui queat. Sic enim habet verſus 5. & *6.* ונגשו הכהנים בני לוי כי כם כחר יהוה אלהיך לשרתו ולברך בשם יהיה ועל פיהם יהוה כל ריב וכל נגע: וכל זקני העיר ההיא הקרובים אל החלל ירחצו את ידיהם על העגלה הערופה בנחל: *Et appropinquabunt Sacerdotes filii Levi, illos enim elegit Dominus Deus tuus, ut ipſi ſerviant, ac per nomen ejus benedicant, imo ab ore eorum omnis lis & plaga dependet. Et omnes Seniores urbis iſtius proximi apud occiſum lavabunt manus ſuas ſuper vitula in valle decollata.* Hic expreſſe appropinquatio Sacerdotibus lotio vero Senioribus adſcribitur. Alias enim prius hemiſtichium verſus *6.* ad 5. adhuc verſum referendum fuiſſet, poſteriorique; ejuſdem hemiſtichio integrum jam verſum conſtituenti præmittenda particula Vau, & hac ratione tam appropinquatio quam lotio Sacerdotibus ac Senioribus fuiſſet communis, quod e principio accentuationis facile patet.

II. Nunc de loco, unde aquam hujus lotionis hauſerint pauca delibabimus. *Rabbini*, qui נחל per fluvium interpretantur, eam hujus fluvii aquis peractam fuiſſe aſſerunt, idque ex verbis v. *6.* ירחצו את ידיהם על העגלה הערופה בנחל: probare nituntur, quæ ſi vertunt: *lavabunt manus ſuas in fluvio ſuper vitula decollata.* Nos autem, qui נחל. per vallem vertimus, huic ſententiæ adhærere non poſſumus, ſed potius lotionem aquis e proximo forte fonte hauſtis aut aliunde allatis factam fuiſſe conjicimus. Hoc tamen non plane negamus, fieri potuiſſe, ut fluvius proxime præterflueret; ac in hoc caſu ipſius aquis lotionem inſtitui potuiſſe non refragamur.

Quod vero verſum *6.* attinet, ille pro Rabbinorum ſententia adſtruenda nihil confert, repugnat enim allatæ juxta eorum mentem interpretationi accentuatio. Nam maximus in ditione Silluki ſubdiſtinctivus voci ידיהם inſidens lotionem ad omnes in hoc verſu ſequentes voces, non vero ad ſolum נחל referendam eſſe monſtrat. Alias enim maxima diſtinctio hujus hemiſtichii apud vocem הערופה ponenda & accentuatio ſic inſtituenda fuiſſet: ירחצו את -- ידיהם על -- העגלה הערופה בנחל: quod facile patet. Verba itaque iſta hoc modo verti debent: *Et lavabunt manus ſuas ſuper vitula decollata in valle.* Inſtituebatur ergo, ut ex hoc textu colligere licet, lotio ſuper cadavere vitulæ.

III. De fine hujus lotionis paucis agendum. Is erat, ut innocentiam ſuam publice teſtarentur Seniores, ſimulque nec a ſe, nec per negligentiam ſuam homicidium hoc eſſe commiſſum, nec ſibi de autore cædis quicquam conſtare confirmarent, quod e verbis v. 7. facile colligitur. Unde *Maimonides*: כלומר שלא בא לידינו הנהרג הזה ופטרפוהו בלא מזונות ולא ראינוהו ופטרנוהו בלא לויה: *Hoc verbis v. 7. dicere volebant Seniores: Non venit ad nos iſte occiſus, & dimiſimus ipſum ſine viatico, neque vidimus eum & dimiſimus incomitatum.* (16)

IV. Lotionem ſubſequebatur precum, quæ *v.* 7. & 8. continentur, recitatio. De his quæſtio inſtituenda, An *v.* 7. & 8. ab iiſdem, an vero a diverſis perſonis recitati fuerint? *Rabbini* ſtatuunt, Seniores *verſum* 7. Sacerdotes autem *verſ.* 8. pronunciaſſe. Sufficiat audire Abarbenelem: ובית דין של אותה העיר וכל זקני העיר ואפילו שיהיו מאה רוחצין את ידיהן שם במקום עריפתה של עגלה ואומרים בלשון הקדש בתוך הנחל ידינו לא שפכה את הדם הזה ועינינו לא ראו. (17) והכהנים עונים בלשון הקדש גם כן כפר לעמך ישראל והק"בה מכפר להם שנאמ' ונכפר להם הדם: id eſt: *Synedrium iſtius civitatis proximæ omneſque ejuſdem Seniores, quamvis centum fuerint, lavant manus ſuas ibi in loco decollationis vitulæ, dicuntque lingua ſancta in media valle:* manus noſtræ non effuderunt ſanguinem hanc, oculique noſtri non viderunt. *Sacerdotes autem reſpondent eadem lingua ſancta* propitius eſto populo tuo Iſrael. *Ac hoc modo Deus ipſis condonat, ſicut textus habet:* ac expiabitur ipſis ſanguis iſte. Verum enimvero hic cum Rabbinis conſentire non poſſumus, quoniam opinio ipſorum textui ſacro repugnat. Ex ejus enim cohærentia clarum evadit, verba *verſ.* 8. ab iiſdem perſonis pronunciari debuiſſe, a quibus verba *verſ.* 7. prolata fuere, quod tam apertum eſt, ut longa demonſtratione non egeat. Verba enim וענו ואמרו toti precum formulæ duobus his verſibus conſtanti, præmiſſa, non patiuntur, ut earum, quæ *verſ.* 7. continentur, recitatio aliis, quæ autem *verſ.* 8. comprehenduntur, iterum aliis adſcribatur perſonis.

Jam vero, ſi quæramus, quibus tandem precum prolatio, an Senioribus, an vero Sacerdotibus, an utriſque tribuenda ſit? nobis quidem eam a ſolis factam eſſe Senioribus videtur. Subjectum enim verbis וענו ואמרו aliud aſſignari nequit, quam verſu proximo præcedentia verba וכל זקני העיר ההיא, illud enim e remotiori aliquo verſu petere regulæ her-

me-

meneuticæ prohibent. Sin vero objicere alicui placeat: Sacerdotes ac Levitas hac ratione plane fuisse otiosos, dum nec manus laverint, nec preces simul recitarint; eidem responderemus, eorum officium nihil aliud fuisse, quam ut hanc ceremoniam præsentia sua solenniorem redderent, ac omnia rite peragi observarent. Præcipuæ enim totius ritus circumstantiæ judices urbis proximæ tangebant. Quoniam vero sacra erat ista ceremonia, eidem Sacerdotes quoque interesse conveniens erat. Quod autem linguam, qua precum formula fuit prolata, attinet, Rabbini non aliam adhiberi debuisse, quam Hebræam (18) statuunt, quod ex *Abarbenelis* ante allatis verbis clarum evadit, nec aliorum Rabbinorum testimonia congerere necessarium videtur, cum ii, quos vidimus, omnes consentiant.

V. Finis ac intentio harum precum non fuit alia, quam ut iis Deum exorent, ut propitius sit populo suo, peccatumque hoc condonet, nec reatum sanguinis innocenter effusi ipsis imputet, ac homicidium in illis vindicet. Et eundem effectum (19) has preces quoque subsecutum esse, verba ונכפר להם, *& expiabitur ipsis*, testantur. *Abarbenel* vero hic mirum in modum textus verba torquet, dum negat iis innui, ut Deus hoc ab ignoto homicida commissum peccatum populo condonet, nec in eo vindicet, sed potius iisdem remissionem pro aliis similibus peccatis exorari contendit. Cum enim in *Comment. in Pentat. p.* CCCLXXVII. *col.* I. *Aben Ezræ* verba breviter adduxisset, sententiam suam sic subjungit:

ולפי דעתי נראה לי לפרש הכתוב כך שאחרי שהם העידו שאין ביניהם הרוצח ושהם לא שפכו את הדם ושהם לא ידעו מי הוא ההורג וזהו ועינינו לא ראו ואמרו הכהנים כפר לעמך ישראל לא אל העון הזה כי אם אל יתר העונות אשר כבר עשו דומים לזה כי לולא היו חוטאים בדבר הדומה לזה פעם אחרת לא תהיה קורה בגבולם ההריג' הזאת. ולפי שהם היו בלתי יודעים חטאם התפללו בעדם הכהנים הלוים הם שיכפר להם הש״י כיון שפדאם מיד צר ומעשה ידיו הם. ויתפללו עוד שלא יתן דם נקי בקרבם ר״ל שלא יענישם על הדם הנקי שנשפך בגבולם בדומה לזה והעידה התורה שבסבת התשובה והתפלות הזאת והיותם עצבים בדבר יכפר להם יתברך החטאות שכבר עשו דומים לזה. אבל הנכון אצלי הוא כי חטא העם ופשעם ראוי שיוחס למנהיגיהם יען וביען לא הישירו העם בשמירת דרכי התורה באופן שלא יהיה ביניהם שפיכות דמים וגם תהיה אשמה על מנהיגיהם לפי שלא הניעו לדעת מי ההורג ולבערו כי זהו המוטל על שופטי העיר וזקניו וגם כי מיעוט המשפט ביניהם יביא אל שפיכות דמים. כי אם היה משפט בעיר קשה ומדוקדק כראוי לא יגבר יד הרוצח לבא להרוג נפש בגבול אותה העיר כי יפחד לבבו ממשפט אותה העיר ושופטיה שירדפו אחריו ויכיתהו וירמסו לארץ חיו. הנה להיות זקני העיר ושופטיה חוטאים בזה מהצדדים האלה הוצרכו הכהנים הלוים להתפלל עליהם כפר לעמך ישראל לא שיתפללו על ההריגה הזאת עצמה ויבקשו כפרה עליה כי אם על החטאים והאשמה שיוחסו אליהם מהצדדים אשר זכרתי. ואמר עוד ואל תתן דם נקי בקרב עמך ישראל שיהיה רצון לפניו ית׳ שלא יקום עוד בדבר הזה ר״ל שלא יהרג עוד בגבולם איש בהיותו נקי כמו שנהרג זה. וזהו שאמר ואל תתן דם נקי בקרב עמך ישראל ר״ל שלא יהיה ולא יבא שבקרב הארץ ההיא וגבולה יתן דם נקי שיקרה שישפך דם שם וזו שנכפר להם שהדם ההוא יחשב להם למיעוט המשפט בארץ ועצלת המנהיגים ושאר הצדדים אשר זכרתי. ואמנם אמרו עוד ואתה תבער הדם הנקי מקרבך כי תעשה הישר בעיני יי פי׳ כי הם יבערו הדם הנקי מקרבם וימנעו הרציחות והפעולות המגונות כאלה כאשר יעשו הישר בעיני יי׳ לדקדק בהנהגת העם ומשפטיו. או יאמר שלא יחשבו שאחרי עריפת העגלה (אשר הכוונה בה לדעת המכה והרוצח כמו שזכר הרב) ולא יכלו לדעתו שלא יחושו עוד לעשות חקירות לדעת מי הוא ההורג אותו החלל. אבל צוה אשר יחקרו תמיד לבער הדם להכיר הרוצח ולהורגו ובזה יעשו הישר בעיני יי׳:

id est: *Quod meam concernit sententiam, videtur mihi textus sic explicandus: Postquam Judices ac Seniores homicidam non inter se inveniri, neque se sanguinem effudisse, sibique occisorem non esse notum,* (*quod per verba:* & oculi nostri non viderunt, *innuitur*) *publice testati fuere; Sacerdotes deinde verba hæc protulerunt*: propitius esto populo tuo Israel. *Non vero ea sic capi debent, quasi ob hoc scelus commissum recitata fuissent, sed potius ob alia peccata, quæ huic similia perpetrarunt. Si enim alio forte tempore non simile admisissent delictum, non accidisset, ut intra ipsorum terminos ejusmodi homicidium patraretur. Quoniam vero non omnium suorum criminum conscii fuere, orabant pro iis Sacerdotes Levitæ, ut Deus ipsis sit propitius, utpote qui ipsos e manibus hostium liberasset, opusque manuum ejus essent. Porro precantur*, ne det sanguinem innocentem in medio illorum, *id est, ne puniat eos ob sanguinem innocentem intra terminos eorum effusum, sicut hic erat. Et propter hanc pœnitentiam ac orationem, & quia dolore ob hanc rem cruciabantur, Deum ipsis peccata, quæ huic æqualia commisere condonaturum, Scriptura confirmat. Hoc quoque mihi probabile videtur, deli-*

cta

ƈa ac crimina a populo commiſſa Magiſtratui ejuſdem adſcribi debere, quoniam non recte gubernavit ſubditos ad cuſtodienda legis præcepta, ne inter eos ſanguis effunderetur. Præterea in eo peccavit Magiſtratus, dum in ſcientiam homicidæ non pervenire, adeoque ipſum non e medio tollere potuit, hoc enim incumbit Judicibus ac Senioribus civitatis alicujus. Hoc inſuper effuſionem ſanguinis cauſavit, quia negligenter nimis exercuerunt judicium. Si enim illud in urbe iſta ſeverum ac accuratum fuiſſet, nunquam invaluiſſet manus homicidæ ad occidendum intra terminos urbis iſtius hominem. Timuiſſet enim ſibi a Judicio ac Judicibus illis, eorumque perſecutio, & timor capitalis ſupplicii eum ab ejuſmodi facto abſterruiſſet. Quoniam itaque his ex partibus Seniores ac Judices deliquerunt neceſſe erat, ut Sacerdotes preces pro eis funderent ac dicerent: Propitius eſto populo tuo Iſrael. *Non quaſi ob hoc commiſſum homicidium orarent, ac remiſſionem pro eo expeterent, ſed potius pro aliis peccatis ac delictis, qui ipſis ex ante allatis rationibus attribui poterant. Pergit porro textus:* & ne des ſanguinem innocentem in medio populi tui Iſrael, *quorum verborum ſenſus eſt, velit Deus benigne concedere, ne amplius ejuſmodi factum contingat, nempe, ut occidatur intra terminos ipſorum homo innocens, ſicut iſte. Et hoc ipſum innuitur verbis,* ne des ſanguinem innocentem in medio populi tui Iſrael, *ne ſcilicet eveniat, ut in medio terræ aut intra ejus terminos det ſanguinem innocentem, dum effunditur ibidem ſanguis. Et hoc ipſum eſt, quod in textu ſequitur,* & expiabitur ipſis ſanguis, *ſanguis enim iſte eis imputatur ob paucitatem judicii & negligentiam Magiſtratus, ac ob reliquas, quarum memini, rationes. Quod autem porro extat:* Tu autem removebis ſanguinem innocentem e medio tui, cum facies rectum in oculis Domini, *eo innuitur, ipſos remoturos ſanguinem innocentem ac prohibituros, ne ejuſmodi homicidia ac turpia facta amplius committantur, cum facient rectum in oculis Domini per accuratam gubernationem populi ejuſque judiciorum. Aut explicari ſic etiam poteſt: ne cogitent, quaſi poſt decollationem vitulæ (cujus intentio eſt cognitio homicidæ, juxta mentem* Maimonidis) *ſi illum invenire non potuerint, nullam amplius impendere debeant curam, ut autorem cædis inveſtigent; ſed potius præcipit ipſis ulteriorem ſcrutationem ad removendum ſanguinem, id eſt, ad cognoſcendum homicidam ipſumque puniendum. Et per hoc ipſum facient rectum in oculis Domini.*

VI. Hæc de themate noſtro jam ſufficiant, pluraque hac vice afferre non licuit. Promittimus, ſi Divina Gratia vitam vireſque ad hoc ſtudium ulterius excolendum concedet, fructus impoſterum poſt has primitias uberiores. Nihil jam reſtat, quam ut manum de tabula tollentes humillima erga Divinam Clementiam gratiarum actione concludamus, quam verbis initialibus *Ahmedis Arabſiadæ in hiſtoria Tamerlanis* peragemus:

الحمد لله الذي على منوال
ارادته وتدبيره تنسج مقاطع
الامور ومن منبع قضايه الى
لجج قدرته تجري تيار الاعصار
والدهور. Quæ Latine ſic ſonant:

Laus DEO, ad cujus voluntatis & gubernationis modum pertexuntur ſectiones rerum, & ex cujus decreti fonte ad abyſſos ejus potentiæ fluunt fluctus temporum & ſeculorum.

N O T Æ.

(1) De primo loco *Geneſ.* XV. *verſ. 9.* ita ſcribit *Kimchi in* שרשים *p.* CCXLI. עגלה משלשת פירוש שלש עגלות ואין לומר בת שלש שנים כי בת שלש שנים תקרא פרה: *Verba* עגלה משלשת *iſto loco tres notant vitulos, nec explicanda veniunt per vitulam trium annorum, ejuſmodi enim vitula vaccæ potius nomine inſignienda eſt.* Conſentiunt in hanc explicationem *Raſchi, Ralbag & Ramban*, diſſentit vero *R. Aben Eſra. Abarbenel* duplicem explicationem integri verſus ſuggerit, utramque allegoricam, cumque *in prima* illorum ad tres Patriarchas, (quos per animalia greſſilia denotari ſtatuit) Moſenque & Joſuam (qui per aves ipſi ſignantur) applicat, *in ſecunda* autem per quadrupedes beſtias Mirjam, Aharonem & Moſen, per volatiles vero Joſuam & Eleazarem intelligi vult, quam verbis ipſius addocere non pigeret, niſi nimis prolixa eſſet. Cui perluſtrare eam lubet, evolvat ejus *Commentarium in Legem, p.* LVI. *col.* 2. ubi *quæſtionibus* 12. 13. & 14. dubia pro more ſuo de hoc verſu movet, poſtmodum *p.* LIX. *col.* 3. eadem explicatione ſua diſſolvit.

De ſecundo *Ex.* XV. *v.* 5. ita *Raſchi in Comment. ad h. l.* (quem & *Buxt. in Lex. min. p.* 529. adducit) שהיא שלישית לבטן *quæ tertia eſt partu*, quæ ut plurimum robuſtior eſſe ſolet. *Kimchi* vero ſibi ipſi hic contradicit, dum inquit: פירוש עגלה בת שלש שנים כי היא הטובה: i.e. *Verba* עגלת שלישיה *h. l. notant vitulam magnam trium annorum* (cum in loco antea adducto dixiſſet, tunc non amplius vitulam, quin potius vaccam eſſe) *quoniam ea ſolet eſſe optima.*

(2) *Kimchi in Schoraſchim pag.* CCCLXXVIII. hoc modo loquitur: והפועל ממנו וערפתו כלומ׳ שתכרת ערפו *Verbum exinde deſcendens* (ab ערף nempe) *eſt* ערף *cujus exemplum Exod.* XIII. *v.* 13. וערפתו *i. e. præſcindes cervicem ejus.* Diſſentit vero ab hac explicatione *R. Elias Levita in notis marginalibus* his verbis: אני אומר ויש מפרשים וערפתו לשון הכרה כלומ׳ שיעשה בו סימן להכירו שהוא בכר ואינו רוצי לומ׳ שימיתנו כי הבהמ׳ מה חטאת׳ &c. id eſt: *Mea ſententia cum illorum coincidit, qui explicant* וערפתו *h. l. in ſignificatione cognitionis, quod nempe redem-*

tutus

turus asinum (de quo h. l. agitur) *signum aliquod in eo facere debeat, quo cognosci possit illum esse primogenitum. Non vero occisionem notat, quid enim bestia hæc peccasset, ut occideretur?* Contradicentes vero *Elias* habet *Raschium* & *Abarbanelem*, totumque fere reliquorum Interpretum cœtum. *Aben Esra* admodum sarcastice dissentit his verbis: יש אומרים תכתב על ערפו קדש והאומר כזה אומר אני שהוא חסר קשה ערף כי הנה כתוב הוא יערוף מזבחותם וערפו שם את העגלה בנחל שהפירוש לכרות הערף כאשר פירשו מעתיקי הדת כי כל בכור שלא תקרב לגבי המזבח או לא יפדה חייב מיתה id est: *Statuunt quidam, scribendam esse super cervicem asini sanctitatis notam*, (vel sic etiam juxta aliquorum sententiam reddi posset: *scribendam esse super cervicem ejus vocem* קדש). *Qui autem ejusmodi ineptius loquitur, de eo ego pronuncio, ipsum esse asinum duræ cervicis. Ecce enim legimus Hos.* x. 2. Ipse succindet altaria eorum, *& Deut.* xxi. v. 14. Et decollabunt ibi vitulam in valle, *ubi significatio decollationis utrobique obtinet*, (in priori quidem loco metaphorice, in posteriori proprie.) *sicut & explicant Scripturæ interpretes. Omne enim primogenitum, quod non offerebatur super altari, aut non redimebatur, mortis erat reum.*

(3) Differentiam Magistratuum ac Synedriorum Judaicorum qui cognoscere cupit, adeat *Seldenum in tractatu modo citato, libro præprimis secundo*, ubi prolixe ac erudite hanc materiam pertractat. Brevius vero eam exhibet *Celeberr. Wagenseil. in Sota p.* 15. & qui *Maimonidis* verba ex *Hilc. Sanhedrin* adducit & illustrat *Cl. Voisinius in observ. ad Raym. Martini Pugion. fid. part. II. c. 2. p.* 267.

(4) Sic enim in *Mischna Sota cap.* 1. *n.* 1. שלשה מבית דין הגדול שבירושלם היו יוצאין ר׳ יהודה אומר חמשה מוסיפין זקניך שנים ושפטיך שנים ואין בית דין שקול מוסיפין עליהן עוד אחד: Quæ Celeb. *Wagenseilius* sic vertit: *Tres e Senatu magno Hierosolymit. egrediebantur, vel ut R. Judas* (cujus opinio communem assensum meruit) *perhibet, quinque*, Q. S. E. Seniores tui, *quibus duo minimum innuuntur*. (Pari modo & illud) Judices tui, *saltem duos arguit. Cum vero judicium in æquilibritate non relinquatur, unus adhuc superadditur*. Ad verba ואין בית דין שקול *R. Bartenora* sic commentatur: אין בית דין עשוין אפשר לחלק שוה בשוה אלא שיהא הרוב לצד אחד לקיים אחרי רבים להטות: id est: *Non constitui solet judicium, in quo fieri possit, ut decisiones partium sint æquales, sed ita adornandum est, ut ab una parte plura sint suffragia, ut deinde secundum illam pluralitatem decisio institui queat.*

(5) *Celeb. Wagenseil. in Sot. p.* 897. verba hæc sunt: *Causam quare ob suspensum aut sub acervo occultatum cadaver decollatio vitulæ locum non invenerit hanc Chaskuni allegat:* ואין דרך רוצח לשהות ולטמון ולהתלות מפני שירא לנפשו. *Quia non solet tantum temporis sibi indulgere Sicarius, ut cadaver abscondat, aut suspendat, eo quod vitæ suæ metuit*. Non addit judicium suum de hac *Caskuni* ratione Vir Summus, nobis si nostrum addere liceret, non multum ponderis eidem inesse diceremus.

(6) Pulchre de his diversis Talmudicorum opinionibus disserit *Menasse ben Israel in Nischmat Chajim part. 2. c.* 12. sub finem. Ubi cum primo de principali sede animæ in corpore egisset, tandem hæc subjungit verba: גם לענין הזה נוכל ליחס מחלקת רז״ל במסכת סוטה פ׳ עגלה ערופה משנה שלשה מאין היו מודדין ר׳ אליעזר אומ׳ מטבורו ר׳ עקיבא אומר מחוטמו ר׳ א׳ בן יעקב אומ׳ ממקום שנעשה חלל מצוארו ונראה שסברת מי שאומר מראשו או מחוטמו נוטה לדעת גאליינוס נזור ומקיים שהתחלת החיים היא הראש וכמו שהביא ראיה מתחלואי קוף אחד שגודל אצלו והיה מהאונן והולך עד שמת ובקעו בטנו ונמצא לו מורסא בלבו ודעת מי שאומר מטבורו נוטה לדעת אבן סינא ארסטו והר״מבם אשר בפרקי הרפואה שלו הכרה על קדקד ראש גלינוס באמרו כי אין התחלת החיים אלא בלב כאשר העיד שראה אוז אחד נחתך ראשו והלך יותר מס׳ פסיעות ואיה אם כן התחלת החיים במוח וכן נזר בתחלואי הלב שאפילו נקב מחט מרקית לא יסבול וכן העיד על איש אחד חייט שפעם אחד נכנס להוציא יין וסחטו בבגדו נגד לבו ויהי כאשר נכנע להוציא היין על גניתו והמחט נתקע בבשרו ופתאם בא אידו ומת כהרף עין ובדקו ומצאו שלא נכנס המחט כי אם כחוט השערה ומה שאמר ר׳ אליעזר מטבורו לא יאמן שכן עלה ברעתו שתחלת היצירה היה הטבור אבל כוונתו להורות כי בהיות הטבור קרוב ללב התחלת החיים כאשר לא היו מבקעים את כרסו למדוד מן הלב היו מודדין מן המקום הקרוב אליו הגם שגם כן נוכל לפרש כי בהיות הטבור ההלת מה שנראה ביצירה למה שבו מקור המזון וסבת החיות לכן נזר עליו שממנו היו מודדין: Quæ sic interpretamur: *Ad hanc materiam referre quoque licet disceptationem Magistrorum in Massechet Sota, capite quod verbis* עגלה ערופה *incipit. Mischna integra ibi sic habet: Unde mensurandi initium fecerunt? R. Elieser vult ab umbilico. R. Akiba statuit a naribus. R. Elieser filius Jacobi denique contendit, ab eo loco, ubi quis jugulatur, nempe a jugulo. Videtur itaque opinio ejus, qui asserit, a capite aut naribus initium mensurandi fieri, ad mentem Galeni inclinare, qui similiter decernit, principium vitæ esse caput, illudque demonstrare nititur e simiæ cujusdam affectibus, quam educaverat, quæque semper mœsta tristisque incesserat, donec moreretur. Dissecto deinde corpore ejus, pustula in corde ejus reperta fuit.* (Hic legendum puto ובקעו אותו ונמצא מורסא בראשו alias enim non video, quomodo Galenus opinionem suam hac relatione probet, nisi fortasse Autor noster mentem ejus non recte assecutus sit.) *Sententiæ vero statuentis ab umbilico mensurari, favet Aben Sina, Aristoteli ac Maimonidi, qui in capitibus suis de Medicina Galeno contradicit, dum inquit: Quod principium vitæ nullibi sit, nisi in corde, perhibetque se vidisse anserem, qui disciso capite nihilominus ultra sexaginta adhuc passus ambularit, quomodo itaque nativa sedes vitæ in cerebro poterit statui? Sic disserit idem Autor de affectibus cordis, quod illud ne quidem foramen acus sartoriæ ferre queat. Refertque de sartore quodam, qui aliquando ad vinum afferendum egressus fuerat, acu ipsius vesti prope cor infixa. Cumque se ad vinum in vas suum recipiendum inclinaret, acus in carnem ipsius pervasit, statimque agone correptus eo momento exspiravit. Eo postmodum dissecto inventum est, acum non ulterius intrasse, quam fili seu capilli latitudine. Quod autem R. Elieser de umbilico asserit, non sic accipiendum est, quasi in mentem ipsi venerit, quod principium vitæ sit umbilicus, sed intentio ejus est, ostendere, quod quoniam umbilicus proximus est cordi, tanquam principio vitæ, corpus autem occisi dissecare non decebat, ut dimensionis principium a corde institueretur, quod ideo, inquam, potius mensurare debuerint a loco cordi proximo, umbilico nempe. Quin imo sic etiam explicare ejus mentem licet, eam ob causam dimensionem ab umbilico ipsum defendisse, quia umbilicus primum est, quod in formatione hominis apparet, in eo etenim fundamentum nutritioni vitæque causa, dum homo in utero formetur, consistit.*

(7) Probant id Rabbini ex Gen. VII. 22.

(8) Qui reliquas quoque hujus urbis prærogativas nosse cupit, adeat *Dn. Wagens. in Sot. p.* 900. ubi illas ex *Maimonide* affert, ac pro more suo eruditissime illustrat.

(9) Conditionis hujus rationem adductis verbis statim subjungit *Maimonides:* לפי שאי אפשר לצמצם אפילו בירי ארם *Quoniam impossibile est, tam accurate mensurationem institui, ut nec latitudine manus humanæ aberret*. Tam accurate tamen imo accuratius adhuc de jure eam peragi debuisse ex *Bartenora* liquet, cujus verba vide apud summum *Wagenseil. loc. cit. pag.* 899. ubi simul illum pro merito satis acute perstringit.

(10) Imparitatem tamen quandam offendere licet inter vaccam rufam & vitulam in *Pesiccta Sutarta, P.* LXXVIII. *col.* 3. ubi hæc extant verba: אשר לא משכה בעול בפרה אומה אשר לא עלה עליה עול אבל בעגלה ערופה עד שתמשך לא נפסלה וכמה תמשך בעול ותפסל כשיעור העיר לרחבו מיכן אמרו הכשר בפרה פסול בעגלה והפסול כפרה כשר בעגלה ערופה: *Textus noster inquit*, quæ non traxit jugum. *At de vacca rufa num.* XIX. *dicitur:* super quam non ascendit jugum, (ex quibus verbis sequitur, jugum vaccæ solummodo impositum ipsum vitiasse) *Ast vitula non prius inidonea reddebatur, quam cum jugum traxisset. Quantum autem spatii requirebatur, ut hæc labore irrita fieret? Urbis præter propter latitudo.* *Maimonides* palmi tantum latitudinem concedit.) *Exinde dicunt, quæ de vacca rufa permissa sunt, vitulam vitiant & contra.* Qui ritum de vacca rufa perfecte nosse cupit, adeat *Dissertationem inauguralem* de hac materia *a Magnifico Dn. D. Carpzovio, Patrono nostro æternum venerando* conscriptam, ubi plene

eam pertractatam repetiet. Unicum de ea *Muhammedis* commentum adducere jovat, quod *Surat.* 2. *v. 67. 68.* offendimus. Cum enim ibi Impostor longum colloquiom inter Mosen ae populum Israeliticum de hac vacca recitasset, (quod adduxie, ac latine transtulit in *Erudita de* שׁופר *Dissertatione sub finem cap. 1. Du. M. Zoega*, Vir in sacratiori Philologia exquisitos, (Fautor ac Præceptor noster eolendus) tandem in hæc erumpit verba: وان قتلتم نفسا فادراواتم فيها والله مخرج ما كنتم تكتمون. فقلنا اضربوه ببعضها كذلك يحيي الله الموتي ويريكم اياته لعلكم تعقلون.

Quæ sie reddimus: *Et cum occidissetis quendam certastis inter vos invicem de eo, quis autor cædis esset. Deus vero in apricum producit quod occultatis. Tunc diximus ad vos: Verberate mortuum parte quadam hujus vaccæ* (per quam Muhammedani linguam intelligunt,) *& revivisset. Hoc modo vivificat Deus mortuos, & decet vos signa sua, ut fortasse intelligatis.*

(11) Quinam testes ad hoc negotium idonei fuerint, e *Codice MS. Ez bechajim* docet *Celeb. Wagenseil. l. c. p. 917.* Nos *Maimonidis* verba afferemus. Sic autem ille *loco citato cap. 9. §. 12. seqq.* אפילו ראה ההורג עד אחד אפילו עבד או אשה או פסול לעדות בעבירה: לא היו עורפין לפיכך משרבו הרצחנין בגלוי בטלה עגלה ערופה עד אחד אומר ראיתי את ההורג ועד אחר הכחישו ואמר לו לא ראית היו עורפין במה דברים אמורים כשבאו שניהם כאחת אבל אם אמר אחד אני ראיתי את ההורג הרי זה נאמן כשנים לענין הזה ואם בא אחר כך עד אחד והכחישו ואמר לו לא ראית אין משגיחין על דברי האחרון ואין עורפין באו שנים אחר שהעיד האחד והכחישוהו ואמרו לו לא ראית הרי הן כשני עדיות המכחישות זו את זו ועורפין אשה אומרת ראיתי את ההורג ואשה אחרת מכחשת אותה ואומרת לא ראית היו עורפין בין שבאו שתיהן כאחת בין שבאו זו אחר זו שנים אומרים ראינו ואחד אומר להם לא ראיתם אין עורפין אחד אומר ראיתי ושנים אומרים לו לא ראית היו עורפין במה דברים אמורים כשהיו שלשתן כשרים או פסולים אבל אם אמר עד אחד ראיתי ההורג ושתי נשים או שני פסולים אומרים לו לא ראית אין עורפין שתי נשים או שני פסולים אומרים ראינו ההורג ועד אחד מכחישם ואומר לא ראיתם עורפים שאפילו מאה נשים או מאה פסולים ועד אחד מכחיש את כולן הרי אלו כאיש אחד ועד אחד שלש נשים או שלשה פסולים אומרים ראינו ההורג וארבעה נשים או ארבעה פסולים אומרים לא ראיתם עורפין זה הכלל בפסולין אחר רוב הדעות בכל מקום: id est: *Si testis tantum unus homicidam viderit, etsi servus sit, aut fœmina, aut qui ob crimen aliquod ad testimonium perhibendum inidoneus est, non decollabatur vitula. Quamobrem cum homicidarum manifestiorum numerus augeretur, decollatio vitulæ cessavit. Si testis unus se homicidam vidisse asserat, aliusque mendacii eum arguat, decollabatur vitula. Quomodo hoc intelligendum? cum ambo simul testimonia edunt. At cum unus se sicarium vidisse asseverat, ei in hoc negotio tanta fides adhibetur, ac si duo essent. Quod si itaque alius postea superveniat, falsa ipsum dixisse affirmans, non attendunt ad verba hujus postremi nec vitulam detruncant. Sin vero duo alii testes, postquam unus testimonium de homicida sibi viso perhibuit, eidem contradicant, de hoc casu perinde judicandum, ac si duo testes simul contraria testimonia referant, ac decollari debet vitula. Una muliere se occisorem vidisse, alia autem eam mentiri perhibente, pari ratione decollatur vitula, sive simul, sive diverso hæc testimonia proferant tempore. Si duo testes, se homicidam vidisse nuncient, unusque se illis opponat, omittebatur decollatio. Sin autem vice versa, uni qui se eum vidisse confirmat, duo contradicant, decollatio peragebatur. Quomodo hæc capienda veniunt? Si nempe tres isti testes aut omnes genuini, aut omnes inidonei fuerint. At cum unus testis genuinus se vidisse perpetratæ cædis autorem dicat, idque duæ fœminæ aut duo intestabiles pernegent, tamen non decollabatur vitula. Si vero duo mulieres aut intestabiles se vidisse affirment, unusque testis idoneus contrarium perhibeat, decollabatur. Quippe cum etiam centum intestabiles aut mulieres cum uno vero teste concurrunt, id perinde, ac si unus uni contradicat, æstimari debet. Denique si tres mulieres, totidemque intestabiles se homicidam vidisse nuncient eosque quatuor ejusdem generis falsa tradere confirment, decollari debet vitula. Hoc enim loco regulæ habendum, quod quoties cum meris intestabilibus res est, semper & ubique secundum majorem illorum numerum decisio institui debeat.* Decem autem omnino classes eorum, qui a perhibendo testimonio excluduntur, Hebræi statuunt, suntque sequentes: נשים עבדים קטנים שוטים חרשים סומים רשעים בזויים קרובים והנוגע בעדות: id est: *fœminæ, servi, impuberes, amentes, surdi, cæci, impii, infames, propinqui, & qui ad dicendum testimonium passi sunt se induci.* Vid. *Wagens. Sot. p. 639.*

(12) Lepidam de cadavere vitulæ fabellam affert *Bechai*, quam hic referre jovat: ושמעתי כי בנבלת גוף העגל נעשה תולעת כדרך הטבע שהולך והורג הרוצח באשר הוא שם והנה זה מאצילות שר הנחל והיא מנפלאות סתרי הטבע: id est: *Audivi, quod e cadavere vitulæ naturaliter prodeat vermis, qui homicidam persequutus, eumque ubicunque terrarum degeret, assecutus, eum interficiat. Hoc autem fit per planetæ vallem hanc gubernantis influxum, ac merito pro occulto naturæ miraculo habendum est.* Eadem in *Pesikta Sutarta* offendes.

(13) Ad hæc verba rectius intelligenda omnino faciunt, quæ Celeb. *Wagens. l. c. pag. 915. not. 2.* commentatur.

(14) Rationem ob quam hæc vallis inculta esse debuerit, sic reddit *Raschi ad h. l.* אמר הקב״ה תבא עגלה בת שנתה שלא עשתה פירות ותערף במקום שאינו עושה פירות לכפר על הריגתו של זה שלא הניחוהו לעשות פירות: *Præcepit Deus B. Veniat vitula annua, quæ fructus nullos edidit, & decolletur in loco infructuoso, expietque cædem ejus cui ob illatam mortem non permissum fuit, ut ferat fructus.* Talmudistæ disputant, an per fructus hic procreatio sobolis, an vero fructus bonorum operum intelligantur, asseruntque posterius, quoniam alias sequeretur, ob Senem aut Eunuchum mortuos repertos decollationem locum non habuisse. Vid. *Wagens. loc. cit. pag. 1019.*

(15) Lotio manuum adhuc hodie apud Judæos usitata quomodo peragatur, prolixe ac erudite docet *Vir Celeb. Eduard. Pocokius in notis miscell. ad portam Mosis cap. 9. p. m. 355. seqq.* Quanti eam faciant ejusque necessitatem monstrat *Celeb. Wagens. in Sot. p. 91. seqq.* ac de ea apud Muhammedanos quoque usitata verba quædam ex versione Corani Gallica *du Ryer* producit. Nos ea Arabico idiomate e *Surat. IV. v. 46.* afferemus, nostramque subjiciemus versionem. يا ايها الذين امنوا لا تقربوا الصلوة وانتم سكاري حتي تعلموا ما تقولون ولا جنبا الا عابري سبيل حتي تغتسلوا وان كنتم مرضي او علي سفر او جا احد منكم من الغايط او لامستم النسا ولم تجدوا ما فتيمموا صعيدا طيبا فامسحوا بوجوهكم وايديكم ان الله كان عفوا غفورا ❖

O vos qui creditis, ne appropinquetis ad orationem cum estis ebrii, donec sciatis, quid loquamini, neque cum estis polluti, nisi cum per viam transitis seu iter facitis) donec vosmet lavastis. Si vero estis ægroti, aut in itinere, aut si venit unus e vobis ab excremento alvi reddendo, aut si fœminam subegistis, nec invenitis aquam, tunc accipietis pulverem bonum, vel puriorem, eoque abstergetis facies & manus vestras. Utique vero Deus est condonans peccata ac propitius.

(16) Quæ de comitandis iter facientibus Gemara hic tradat, quæque ex ejus observatione commoda, ejus-

ejusdemque neglectu incommoda promanarint. Vid. ap. *Wagenseil. l. c. p.* 1020. *seqq.*

(17) De irregulari voicis ושפכה scriptione *vid. Wagens. l. c. p.* 911.

(18) Quæ præterea verba non alia quam lingua sancta proferre licuerit, docet *Mischna Sot. c.* 7. *n.* 2. quam Latinitate donatam vid. apud *Wagens. loc. cit. pag.* 658. Breviter ea referemus: Sunt autem: Verba de primitiis, *Deut.* XXVI. *v.* 5. *seqq.* ii. ea cum Levir calceo exuitur, *ib. c.* XXV. *v.* 9. Benedictiones & execrationes, *ib. c.* XXVII. *v.* 15. *seqq.* Benedictio Sacerdotalis, *Num.* VI. 24. *seqq.* Benedictiones Pontificis in festo expiationis, *Lev. cap.* XVI. *cap.* XXIII. *v.* 27. *seqq.* & *Num.* XXIX. 7. *seqq.* Sectio Regia, *Deut.* XVII. *v.* 14. *seqq.* Sectio vitulæ decollandæ, *ib.* XXI. *v.* 7. 8. & denique verba Sacerdotis castrensis, *ib.* XX. *v.* 3. 4. quibus ex *Halichoth Olam Celeberr. Wagens.* addit juramentum in judicio præstitum & juramentum vulgare.

(19) Ridicule de precum harum effectu fabulatur *Bechai*, quem adducit *Wagenseil. l. c. p.* 923. Nos verbis ipsius Latinam versionem (quam *Vir Celeberrimus* omisit, solam Germanicam ex *Zennarenna* paraphrasin afferens) subjiciemus. Verba ejus hæc sunt: מתחלה היו זקני העיר רוחצין ידיהן על העגל ואומרים ידינו לא שפכה והיו הכהנים אומרים כפר לעמך ישראל וכפר לשון גלוי הוא שיגלה להם הרוצח אם היו ישראל שבאותו הדור זכאין היתה העגלה הולכת עד בית הרוצח והורגים אותו שם וזהו ונכפר להם הדם כלומר שתגלה להם הרוצח ואם לא היו זכאין והעגלה לא היתה הולכת מכין אותה בקופיץ מסול ערפה ועורפין אותה שם והכהנים אומרים כפר לשון כפרת ואז הקב״ה מכפר זהו ונכפר להם הדם. id est: *Initio lavabant Seniores urbis manus suas super vitula, ac dicebant:* manus nostræ non effunderunt. *Postea subjungebant Sacerdotes*, propitius esto populo tuo Israel. *Vox* כפר *vero manifestationem significat, ut scil. innotescat ipsis homicida. Si enim populus Israeliticus isto tempore justus fuit, tunc vitula ivit ad domum occisoris, quem merita deinde afficiebant pœna. Hoc sibi volunt verba:* & expiabitur ipsis sanguis, *i. e. manifestabitur ipsis homicida. Sin vero populus non erat justus, vitulaque non iret ad istam domum, tunc ipsam a cervice percutiebant securi, ac detruncabant. Postea Sacerdotes dicebant* כפר *in sensu expiationis, Deusque ipsis reddebatur propitius, & hoc intenditur verbis:* & expiabitur ipsis sanguis.

ÆGIDII STRAUCHII
DISSERTATIO
DE
FLAGELLANDI RITU
APUD HEBRÆOS.

בהגוא

F*Lagitium neutiquam censetur*, tempori cedere. Semper *potius* sapientis est habitum, necessitati parere. Necesse enim est, servire eidem, & non amittere tempus, cum sit datum; *fatente ac admonente ita fere, & vere quidem*, Oratore e Romanis eloquentissimo, *caeteroquin* pagano, *sive si mavis*, ethnico, *in* epistolis, *tum ad* familiares *suos*, *tum suum ad* Atticum, *datis. Unde eo magis idem competet observandum Christianis in quovis negotio, quippe quos inprimis* Plinii Senioris *sententiam secum probe expendere decet*, perire omne tempus *arbitrantis*, quod studiis, *utilibus intellige*, (*imo addere liceat: sacris aut ad sacra accommodatis, minimum inde depromtis*) non impertiretur. *Mecum certe sic ego rem reputavi æque ac repetii, ut quas in il*lustri hac Academia *hactenus consumseram, horas perdere plane noluerim: quin volui eas* exercitio *cuidam* publice *exerendo impendere. Quandoquidem vero*, Hebræorum *effato*, כל דבר חביב בזמנו Omnis res, quæ fit in tempore, grata atque dilecta *esse ducitur: duxi hic*, δῆλος *ego* καιρῷ, *haud adeo fore inconcinnum, si inclamatam illam apud veteres* præconis vocem *mibi itidem velut acclamatam dicerem, qua quasi admoneret, ut ante omnia* hoc, *quod tempus nunc flagitat*, agere *sustinerem*. Egi *itaque* hoc, & temporis *potissimum ratione habita, elegi* materiam *talem, qualem ferre videtur* Christiana *devotio, in eo jam tota, quo acerbissimam sed saluberrimam simul DOMINI nostri* Passionem, *juxta singulas partes, partim meditetur, partim interpretetur. Cujus auspicium cum pene consistat in* POENA FLAGELLANDI, JESU *immerenti immerito illata: constitui, sepositis paululum meditationibus aliis, hujus varie usitati ritus explicationem hac vice paulo intimius indagare, eamque pro ingenii viribus indagatam ulteriori eruditorum examini sistere. Quod quidem istitutum ut undique cedat feliciter, velim adjuves conatum hunc Tua*, o flagellate pro no-

nobis JESU, *gratia*: *qua non tam cupidissime flagrans*, *quam firmissime fretus*, *jamjam*, *absque longiori ambage*, Thematis *mei aggredior* Thesin.

I. FLagellandi ὀνομασίαν paulisper ab initio ponderabimus, quo res ipsa, voce hac contenta, melius postea possit perpendi, expendi accuratius. Vox ea, ut patet *Gerundii* hic formam nacta, significationem & *activam* & *passivam* subindicat atque; involvit. Verbum vero, *flagellare*, nomini, *flagellum*, suam debet originem, *Flagellum* autem cum *diminutivum* proprie sit, derivatur facile a primitivo suo vel nomine, *flagrum*: vel etiam, si placet, verbo, *flagrare*, eo quod corpus *flagellis* cæsum dolore cruciatuum quodammodo *flagret*, id est, ardeat. *Isidorus Hispalens. libr. Etymolog.* 5. *c.* 27. putat, *flagra*, *plagas*, atque; *flagella* ita dici, quia cum *flatu* & strepitu sonant in corpore. Interim *promiscue* a scriptoribus usurpata invenies duo hæc *flagri* & *flagelli* nomina, siquidem *utrumque*, sive primum, sive ortum, sine discrimine pro *instrumento* eo, quo quis, vel aliquid, *cæditur* positum subinde legimus. Sensu itaque primario *flagellare* idem est, ac *flagris* vel *flagellis cædere*. Improprie tamen & secundario significat rem *duriorem* aut *cariorem* reddere, ut v. g. *annonam flagellare*. Interdum, at rarius pro *increpare* itidem, seu *castigare* in genere, sumitur. Sed hisce de significationibus plura apud *Lexicographos* videri poterunt.

II. Nos hic loci acceptionem *potissimam* respicimus, puta nuncupatam ita *Flagellationem*: qua ipsa quidem vocula, sat alias hodieque vulgari, lubentes in *Dissertationis* nostræ *frontispicio* fuissemus usi, si modo vel apud unum *antiquorum* e probis autoribus Latinis copia ejus fuisset nobis concessa. Unde hac, nec fortassis contemnenda, ducimur conjectura, tum demum *Flagellationis* vocem vim in pronunciando obtinuisse suam, postquam inter Romano-Catholicos isti homines quodam religionis Zelo seipsos *flagellare* cœpissent. Atque; sub illa jam dum tempestate *Latinitatis* barbariem invaluisse, imo viguisse, quis est nostrum, qui ignorare queat vel debeat? saltem si impurum plerorumque *Scholasticorum* secum consideraverit stylum, dignum sæpius, qui si non *Prisciani* ipsius ferula, *Ciceroniano* ad minimum verberetur flagello.

III. A Latino, *Flagellum*, ortum est nomen in Græcia per se peregrinum, φραγέλλιον; sicut & a verbo, *Flagellare*, φραγελλόω: quæ duo *Grece* posita cum *Latinis* & pronunciatione & significatione non parum coincidunt. Vox est utraque; in N. T. ab Evangelistis ipsis usurpata. Cæteris alias *Græcis* dicitur *flagellare* μαστιγῶν, μαστίειν, & μαστίζειν. Is enim μάστιξ proprie *flagellum*, *flagellationem* μαστίγωσις denotat. *Hebræis* est illud שוש, *a* שוש, *circumire*, *circumagere*, hæc בקרת a בקר *bove*, ob lorum *bovinum*, quo sæpe fieri solebat cæsio. *Rabbini* vocant *flagellationem* סלקות a radice לקה id est, *vapulare*, *percuti*, *flagellari*. *Buxtorff. in Lexic. Hebr. Rabb. Talmudici* dicunt נגד, quod usurpatur apud *Syros* pro *flagellare*, & respondet Greco, ῥαβδίζειν. *Flagellationem* enunciant voce נינדא, & *flagellatorem* מנגדנא Confer *Buxtorff.* in Lexico Talmud. p. 1293. Quid ac quomodo in idiomate *Germanico* hæ significent voces, notum est. Nempe Geisel/ Geisseln/ Geisslung. *Latinis* vero flagelli *Synonymis* haud omnino incommode accensemus *lorum corrigiam*, *scuticam*, die Peitsche *virgam* item ac *ferulam*, die Ruthe. Quanquam enim, si accurate velimus loqui, non omnia hæc nomina tam *adæquate* cum *flagello* convenire fateamur, ut cum eo eadem *reapse* penitus sint: nihilominus talia ad flagrum *proxime* referri debent, tanquam *agnata* instrumenta, quibus itidem *plagæ* similes corpori infliguntur.

IV. Verbera certe *diversa*, esse quilibet animadvertit ac videt ne dicam, sentit. Etenim quod differentiam attinet inter *cæsionem* eam, quæ *flagris*, & quæ *virgis* perficitur, differunt non tantum, ceu constat, ratione *medii* & *modi*, sed & *gradibus*, quandoquidem posterior pro *mitiori*, pro *graviori* pœna prior habetur. Testis hujus rei non aspernandus *Consul Romanus*, qui: *Porcia Lex*, inquit, *virgas ab omnium civium corpore amovit; hic* (Labienus Tribunus plebis) *misericors* (per Antiphrasin) *flagella retulit*. *Romana* porro consuetudine & *virgis* & *flagellis* cæsi sunt homines: sed apud apud *Judæos* tantum mos obtinuisse videtur flagellandi *flagris*. De *fustuario* quoque, seu ut *Laurent. Valla El. lib.* 1. *cap.* 6. interpretatur, *fustigatione* hoc monendum, quod, si determinate sumuntur ritus flagellationis & fustigationis, variis a se invicem distinguantur modis: 1. respectu *organi*: altera namque *flagellis*, *fustibus* altera seu *baculis* peragi fuit solita. 2. *objecto*. *Non* enim *omnes fustibus* dedolabantur, sed ii duntaxat, qui *liberi* erant, quippe ob ultionem criminis, habentis infamiam, fustigati: *Servi* vero mala patrantes *flagris* ca-

castigabant. Unde *Macer. L. in servorum ff. de Pœn.* existimavit, *ex quibus caussis liber homo fustibus cæditur, ex iisdem servum flagellis cædendom*. 3. differunt ratione *adjunctorum*, dum dolorem *acerbiorem* affert flagellatio, fustigatio *leviorem*: cum & *flagra* admoveantur *nudorum* corporum cuti, cujus incisæ *vibices* feruntur durius, quam quando *vestitis* ictus inferuntur *fustium*. Flagrorum etiam cæsione *sanguis* insimul utplurimum effunditur; *raro*, *nec* ita *facile*, fustium percussione. Quamobrem ipse *Accursius* pœnam flagellorum, *majorem* quam fustium arbitratur. Imo 5. peculiaris adhuc restat fustigationis ac flagellationis inter *Judæos* distinctio, ratione nimirum *causæ efficientis*. Illam namque a *Rabbinis* solis institutam fuisse tradunt: hanc e transverso ipsis ab ipso summo legislatore, DEO, primum dictatam novimus.

V. Veruntamen utut sit cum allatis hisce, tum nominalibus, tum realibus, differentiis; ipsa tamen *flagellationis* significatio *duplex* statuitur: *altera*, quæ fit *flagris* ac *flagellis* propriissime dictis, *altera*, quæ *virgis*. *Leusd. l. c.* §. 1. Ad eundem modum *Petr. Gregor. Tholosanus: Flagellorum*, scribit, *pœna est*, *cum quis & virgis*, *& flagris vel mastige*, *cæditur*. Sed & quæ *pœna* forensis ab antiquis *Romanis fustuario* luebatur, hodienum, apud *Germanos* præcipue, in eam penitus transiit, quæ exercetur *virgis*. Germ. der Staupenschlag / mit Ruthen aushauen: *re* nimirum in diversam mutata, manente solum fustigationis *nomine*. Retinent enim *JCti*, Juris *Justinianei* suis terminis diligentissime inhærentes, voculam adhuc *fustigationis*; etsi *usum* illius pœnæ pene sciverint abrogatum. Adeo verum est id, quod in proverbium ubique abiit, *verba valere sicuti nummos*. Nos, qui tot tamquam *varias* significationes vocula *flagellandi* subinnui innuimus, in seqq. etiam interdum, ubi commoda dabitur occasio, annectemus nostro *huic* ritui ritus hujusmodi *cognatos*, quales audiunt *castigationes*, *virgis fustibusve* fieri solitæ, idque genus aliæ.

VI. Ex explicatis his horum terminorum significatis apparet, ipsam (nam tantisper ita cum vulgo loqui liceat) *flagellationem*, quamvis *proprie* acceptam, capi tamen in *ordine* ad *inferiora* sua significata non aliter debere, nec posse, quam *analogice*, ita ut *primario* ac *per prius* tribuatur ei pœnarum ritui, qui *propriissime flagris* seu *loris*; per *posterius* demum & *secundario* isti, qui *virgis* sive *ferulis*, adeoque ex consequenti *fustibus* quoqve ac *baculis*, expediri consuevit. Quæ quidem *analogia* vocis non parva est causa, cur *una* accurrata *definitione* tota flagellationis *essentia* nequeat exprimi. Cui accedit, quod pro *varietate* variarum circumstantiarum, veluti *personarum*, *modorum*, *causarum*, *rerumque* similium, *varier* similiter mos *flagellandi*: quem proinde, etsi velimus, haud valemus *adæquata* quadam complecti descriptione. Descriptam itaque qui desiderat *flagellationem*, is ipse sibi ejus conceptum vel pro suo judicii acumine licite *efformet*, vel, si lubet, ex subsequenti nostro qualicunque discursu *colligat*, vel saltem a potiori nobiscum ita *describat*: Fragellatio *est ritus*, *quo diversæ corporis partes flagris aut virgis cæduntur atque læduntur*, *a variis populis diversimode*, *in pœnam potissimum*, *introductus ac exercitus*. In qua quidem descriptione *quatuor* causarum extant *genera*; sicuti quivis, si recte resolverit, facili ea negotio poterit deprehendere.

VII. Nobis ut in præsenti materia nec adeo *necessarium*, nec multum *utile* videtur, *explicitam* apponere flagellationis *definitionem*: ita nec *congruum*, appositæ *explicationem* latius proponere; præsertim quia nunc non tam in *Logicum* & *stricte* dictum *Philosophicum*, quam *Philologicum* ac *Historicum* cumprimis campum excurrere cupimus. Capimus igitur, dum progredimar, explicandi initium ab *existentia*: quam tamen *omnem* nemo, nisi contra *sensus* ac *experientiam* sentiens, negabit, imo, quisquis *præfracte* hanc inficiatur, meretur vel eam ob causam *hujuscemodi* verberibus *tamdiu* excipi, donec dolore *evictus* ingenue fateatur, *flagellandi*, quandam saltem, *existere* formam; ad normam videlicet eam, quam *Mendoza* edocet contra eum, qui *prima principia* pertinaciter negat, observandum, dum: *Si quis*, ait, *hæc negaverit*, *fuste* (vel flagello) *potius*, *quam ratione erit erudiendus*.

VIII. Enimvero concessa, ut est concedenda, *aliqua* flagellandi *existentia*, operæ porro pretium erit, ex *autoribus*, partim *sacris*, partim *profanis*, cætera probatis fideque dignis, ostendere, apud *quos* & *quomodo* ritus hic extiterit *olim*, ac adhuc *hodie* existat. Ubi causam flagellationis *efficientem*, tum *moralem*, tum *physicam*, inquisituri, eam in genere generali *gentium*, sive, si mavis, *hominum* nomine nuncupamus. *Diversi* siquidem diversæ *religionis* populi non modo *morem* hunc *instituerunt*, sed & institutum *imperando* non minus, quam *exercendo* probe *observarunt*: ceu ex variis posthac *literarum* monumentis monebimus. Atque

que ut commodior nostra sit tractatio, dispescemus hæc *hominum* genera in *tres* præcipuas, *Judæorum*, *Gentilium*, *Christianorum*, sectas.

IX. Equidem *Judæos*, generatim ita vocatos, speciatim quod spectat, his hac de re ab altissimo DEO speciale quoddam dabatur mandatum, quod in *Veteris Fœderis* repetita lege legitur. Verba *fontis* Hebræi ita sonant: והיה אם--בן הכות הרשע והפילו השפט והכהו לפניו כדי רשעתו בטספר ארבעים יכנו לא יסיף פן--יסיף להכתו על--אלה סכה רבה ונקלה אחיך לעיניך: *Ariæ Montani* versio hæc est: *Et erit, si filius cædis* (id est, si fuerit cædendus) *impius, & prosternere faciet eum judex, & cedere faciet eum ad facies suas* (coram se), *secundum sufficientiam impietatis ejus, in numero. Quadragesies percutiet eum: non addet; ne forte addat, cædendo eum super hæc, percussionem multam, & vilescat frater tuus in oculis tuis.*

X. Ex qua *positiva* forensi divini Legislatoris *revelata* Lege *originem* ritus Judaici, quem attendunt in flagellando, quoad *præcipua* capita, rite colligimus. Nam quis non intelligit, causam ejus *principalissimam moralem* fuisse DEUM, utpote qui primus *immediate* pœnam hanc *Hebræis* ac *Judæis* delinquentibus sustinendam imposuit, & ut post hinc promulgaretur ac observaretur, *mediate* per *Mosen* (en causam *instrumentalem*) serio præcepit? Unde præcepti hujus justi *custodes* ac pro re nata *executores* esse debebant *judices*, (causam ecce principalem *moralem*) ad quorum & *imperium* & *permissionem* infligebatur impiis percussio talis ab *aliis* illis, qui ad eam peragendam (habes hic *physicam* causam) præ reliquis erant destinati.

XI. An vero verberatione hac in Lege *determinate* flagellatio fuerit indicata, *per se* quidem ac *seorsim* ex nudis vocibus הכות vel הכה non liquet: quandoquidem radix hæc in Hiphil usitata significat generatim: *percussit*, *occidit*, *verberavit*; sive jam fiat *flagro*, sive *virgis*, seu *gladio* etiam, aut *alio* quovis *instrumento* lædente. Nihilominus non solum ex recto verborum *contextu*, sed & ipsius *textus* communi *interpretatione*, quin eadem apud *Judæos* hujus legis *observatione*, edocemur, eas hic *unice* intelligendas esse plagas, quæ sub *flagellationis* singulari denominatione comprehenduntur. Hinc factum, ut *subjectum* etiam, flagra *recipiens*, appellaretur בן-מכות *filius verberum*: quippe appellatio hæc restringebatur ad illam solummodo *personam*, quæ *publice* flagellis verbera fuerat passa. Vid. *venerandum* Dn. Dilherrum, *Præceptorem & Patronum meum singularem*.

XII. *Flagellationem* ipsam quod concernit, illam apud Judæos *pœnæ* cujusdam *civilis*, quanquam *non capitalis*, locum obtinuisse, haud est obscurum. Ea enim castigabantur, qui supplicium *capitale* non *meruisse* videbantur; ut docent *Judæorum Sapientes* ad hunc ipsum *Deuteronomii* locum. Vide iterum *Excellent. Dn. Dilherrum*. Num autem hæc pœna *mere* fuerit *forensis*, an etiam *Ecclesiastica*, quærenti paucis respondemus, *proprie* ac *primario* nonnisi *civilem* fuisse, ob crimina quippe *civilia* a *civilibus* judicibus inflictam. Interim *quodammodo* certoque respectu *Ecclesiastica* quædam pœna itidem talis salutari potest, quatenus ab *Ecclesiasticis* quibusdam imponebatur, tanquam *peculiaris* peccatorum pœnitentia. Conf. *exquisitissimum Philolog. Leusden.* Sed de *posteriori* hac nonnihil deinde adducemus. Nunc de *priori* prius plurima dicenda.

XIII. Divino de flagellatione præcepto Viri בבי דינא *in domo judicii*, hoc est, *judices Judæi*, semper morigeros sese præbebant *in tantum*; non tamen *in totum*: nam & *addiderunt* aliquid legi, & eidem aliud *ademerunt*; quemadmodum id mox ostendemus. Inchoabimus rem ab *objecto*, sive *hominibus*, quos, veluti *reos*, dignos judicabant flagellis. *Flagris* videlicet adjudicabantur ab iis sine discrimine sequentes: Nempe qui *concubuerit* cum *sorore*; cum *amita*; cum *matertera*; cum *uxoris sorore*; cum *glore*; cum *uxore patrui*; cum *menstruata*; cum *vidua* item, si quis sit *sacerdos summus*; cum *repudiata*, cuique *calceus* est *traditus*, si sit *gregarius sacerdos*: cum *spuria* & *Nethinæa* (id est; Gibeonitarum) generis, si sit *Israelita*: cum *Israelitide*, si sit *spurius* vel *Nethinæus*. *Pollutus* porro, qui *sacrum comederit*, quique *in sacrarium immundus sese intulerit*: qui *obtulerit* aut *jugulaverit foris*: qui *fermentum in Paschate comederit*, *sumserit cibum*, *opusque die expiationis fecerit*: qui *oleum paraverit*, *confecerit suffimentum*, *oleoque se sacro unxerit*: qui *sacra leviora* & *decimas secundas ederit extra muros*: qui *agni paschalis puri os fregerit*: qui *abstulerit matrem super pullis*: qui *calvitiem in capite suo fecerit*: qui *capitis circumtonderit angulos*, *angulumque barbæ corruperit*: qui *se una secuerit cæsura ob defunctum*: qui *scripturam scripserit stigmatis*: *Nasiræus* (id est, qui certam Deo abstinentiam vovit) si *die toto se ingurgitaverit vino*: si *polluatur ob funus*

toto

toto die: & *si qui sunt alii*; ficuti hi & hujus farinæ *plures* recenfentur *rei* in *Maccoth*, quem corporis Talmudici *titulum* una cum *Sanhedrin* vertit Latine, & annotationibus auxit doctiffimus *Joh. Coch.*; ex cujus etiam Tractatu tradita hæc mutuati fumus, fecuti præeuntem *Leufdenium*. Addimus nunc e *Fl. Josephi* loco, ubi *Moses* leges divinas *repetens* introducitur, *eum* quoque, qui *reliquos vindemiarum fructus* cum *inquilinis* aut *peregrinis* non benigne *communicaverat*, nec non *iftum*, qui *infontem* fuam *defponfatam*, tanquam *vitiatam*, falfo *detulerat*; *ambos* inquam, *hos* tum ob *avaritiam*, tum propter *temeritatem* ac *petulantiam*, fcutica publica *plagas* fuftinere debuiffe.

XIV. Sed videtur fane in aliquos horum tranfgrefforum aliquanto *mitius*, in alios contra *feverius*, fuiffe flagellatio ftatuta: quanquam, quo jure pœna illa omnibus & fingulis fit illata, non opus arbitremur multis hic difquirere. Hoc faltem inde facile cognofcitur, Judæos in dictanda hac caftigatione haudquaquam ex affe DEI *voluntati* fatis feciffe, fed interdum pro *arbitrio* ac *lubitu* traditiones humanas inftituiffe, quibus nixi, vindictam de hoc reo *leniorem graviorem*, quam fuadet *æquitas*, de altero fæpius fumebant.

XV. Verum ipfos intueamur *judices*, qui pro fua, qua pollebant, *poteftate* potuerunt flagri pœnam puniendis imponere. Hi *tres* illi erant, in quavis *civitate*, fi ad *centum* modo & *viginti* habuiffet *incolas*, *Confiftorium minus* conftituentes. *Buxtorffio* enim notante, *Synedrium inferius* cognovit דיני ממונות *res pecuniarias*, *lites*, & fimiles *caufas civiles*, quæ *mortis* non attigerunt *pœnam*. Hinc huic etiam flagitia, *flagellatione* five מלקות compenfanda, fubjacuerunt. Is vero, qui ad mandatum judicii *triumviralis* coercere debebat reos, fuit unus, חזן הכנסת feu *minifter cœtus judicialis* dictus: quo nomine nemo hic indigitatur alius, quam *lictor*, vel *carnifex*, cui competiit judicum latam hanc fententiam *flagellandi actu* exequi.

XVII. *Flagrum*, feu *inftrumentum*, quo flagellabantur fontes, dicebatur רצועה : עגל כפול *lorum vitulinum duplex*, vel, ut *Coccejus* vertit, *lorum bubulum complicatum*. Conftitit fcilicet olim apud veteres, referente id ex ore *Rabbini* cujufdam *Buxtorffio*, *flagellum* quodlibet *tribus* peculiaribus *loris*; *binis* quidem *brevioribus*, ut attingerent tantum femora, *tertio* tamen tam *oblongo*, ut ventrem flagellantis pertingeret, imo totum hominem totumque flagellandi corpus circuiret. *Triplex* ergo, juxta *Buxtorffii* fententiam, lorum fuerit: an vero non *quadruplex*, dubitat ferme *Coccejus* ob opinionem *R. Solom.* Videri de eo meretur laudatus *Autor*, aut faltim audienda funt ejus ipfiffima *verba*, hunc in modum fonantia: *Perinde eft*, *five unum lorum tribus plicis aut flexuris*, *five duo lora fingula fingulis plicis compofita fint*, (*quemadmodum opinatur R. Sol.*) *ut quatuor lora efficiantur*. *Quo animadverfo*, *labat*, *quod dicitur*, *fingulos ictus triplices fuiffe*. *Nam quadruplices forent*. Ita ille. Interim nos fingulare hoc dubium hac vice relinquimus in medio, contenti fententia *communiori*, fed & fortaffis probabiliori, certe ad rationem plagarum dandam magis *idonea*.

XVIII. Ad *Rabbinum* revertimur a *Buxtorffio* adductum: cui fi qua adhibenda fides, credendum eft *tria* illa *lora* fuiffe *vitulina*. Malunt tamen omnes fere reliqui adftruere *lorum unicum bubulum*; cui & *duo* addita *afinina minora*, quæ *bifida* rurfus in *binas* diffindebantur partes, ut quodvis feorfim *furfum* atque *deorfum* permoveri potuerit: non fecus ac *cingula* & *ftapedes* ab *equite* contrahi queunt atque laxari. Adhæc dependebat bubulum lorum a *ligno* quodam, quod vocatur ידה *manubrium*, idque *longitudine* gaudebat טפח h. e. *palmi*. *Foramen* illi erat inditum, unde *utrumque* brevius *afcendere* ac *defcendere* poffet: prout nimirum *conditio* requirebat *corporis* cædendi.

XIX. Quod fi quis jam quærat, cur *loro* fint ufi *bubulo* Judæi, refponfum, quod dant, habent in proclivi. Nempe id effe factum ajunt ob *verba* ftatim in lege *fubfequentia*, quibus prohibeatur: לא־תחסם שור בדישו: *ne os obtures trituranti bovi*. Senfum igitur hujus præcepti volunt hunc elicere, quod, qui contra id fecerit, *fenfurus* fit *pellem bovis* in *fua pelle*. Egregia fcilicet ratio, quia Judæo placet. Rationem infuper, cur *afinina* addant lora, depromunt ex *Efajæ cap.* 1. ubi per *Prophetam DEUS* ita loquitur: ידע שור קנהו וחמור אבוס בעליו ישראל לא ידע : *Agnofcit bos poffefforem fuum*, & *afinus præfepe Domini fui*; *Ifrael autem haud agnofcit*. Hinc hunc eruunt fenfum, quafi diceretur: Veniat *afinus*, qui *agnofcit* præfepe fui Domini, & *vindictam* fumat ab eo, qui *non* agnofcit. Explicatio certe iterum lepida, ridicula applicatio.

XX. Sed tempus eft, ut ipfum flagellandi *actum* actutum proponamus. Ejus *antecedentia* adhuc hæc fuerunt: *Ligabantur*

tur a lictore *ambæ* hominis flagellandi *manus* ad *columnam*, seu *lignum* infixum terræ, altitudinis *sesquicubiti*, ut inde reus ei incumberet *inclinatus*. *Detrahebantur* etiam misero sonti usque ad *pectus* vel *femora vestes*, imo *rumpebantur*: Parum enim intererat, sive *dilacerarentur* extra suturas, sive per easdem *dissuerentur* vestimenta. Minister vero, ad plagas dandas destinatus, stabat a nudi istius *tergo* in *lapide*, triplex illud descriptum antea lorum *manu* tenens, & tangere laborans inter *scapulas* ictibus jacentem.

XXI. Jacet ergo, secundum mandatum divinum, coram judicibus *prostratus* is, qui jamjam est flagellandus. Tum lorum una cum manubrio manu *utraque* attollit lictor, atque sic incipiendo *executionem* in se suscipit. *Una* tamen tantummodo utitur, quippe quod est convenientius, ad infligendas plagas. Has infligere afflicto studet *lente* & sensim cum sensu, adeo ut *numerari* possint; nec vero *leniter* aut *leviter*, sed pro *extremis* suis viribus, memor, ut inquiunt, ejus, quam jubebat Deus מכה רפה *plagæ vehementis*. Singula verbera *trifariam* feriunt ferentem. Lorum *longius* anteriorem *ventrem*, *umbilicum*, & *pectus*; *breviora* duo *dorsum* partemque *posteriorem* percutiunt. Has *uno* quovis ictu *triplicatas* plagas existimant Judæi in *textu* legis esse fundatas; quia *ter* dicitur, הכהו, *cædat ipsum*, יכנו, *verberet eum*, להכותו *si addiderit verberare eum*. Unde *unus* hujusmodi ictus pro *tribus* semper computatur; neque licet lictori *plures*, quam *tredecim* tales, flagellato incutere: quibus illatis *sat* pœnarum pertulit reus, etsi ter tredecim tantum importent *triginta novem*, adeoque *una* pauciorem, quam ipsa Lex divina ab initio præscripserat, plagam. Verum de *diminutione* horum verberum paulo post. Nos *concomitantia* & *consequentia* flagellationis ante considerabimus.

XXII. Dum indictam pœnam flagellis luit בן-מכות *impius* iste, *tres* ordinarii illi adstant *judices*, penes quos stabat *facultas* hominem ad flagra *condemnandi*. Ubi, postquam flagellari incepisset, cœpit insimul הקורא i. e. *præco*, seu *judicum primarius*, exclamare verba scripturæ, eaque acclamare *prostrato*, partim ut *pœnitentiam* in animo fontis excitet, partim ut ad *consolationem* hauriendam eundem incitet. Recitat autem aut prælegit *idiomate suo* legis sequentia dicta: *Deuter.* XXVIII. *v.* 58. 59. *Si non observaveris, ut omnia facias verba legis hujus: segregabit in te Dominus plagas tuas* מכותך *& in semen tuum* מכות גדלות, *plagas magnas & infallibiles*. Item *Deut.* XXIX. 9. *Custodietis itaque verba &c.* Tandem dictorum finem facturus addit dictum ex *Psalm.* 78. *v.* 38. *Ipse misericors & propitius peccatis &c.* *Judex* deinde *secundus singula* observat *numeratque* separatim *verbera*. *Tertius* denuo *ministrum* adhortatur ad *cædendum* voce הכהו *cæde eum*. Cæterum si *multi* adhuc supererant ictus, judicum *primus* sermonem pronunciando *producere* conabatur: si *pauci*, *deproperavit* loquendo; ut utrobique ita cum *fine* plagarum suam pariter *finiret* orationem.

XXIII. Finitis tot plagis, quot meritus esse videbatur reus, recuperabat is statim ab *exterminio* libertatem, nec *plane* interficiebatur; imo pro *ignominioso* homine non habebatur, sed ex mandato DEI potius in *fraternitatem* a Judæis recipiebatur. Testor *Maccoth*, ubi sic in versionem legimus: *Omnes rei* כריתות *exterminii seu excisionis ex hac vita, postquam vapularunt, ab exterminio liberi sunt, quia dicitur: Et* (quæ vox hic ob contextum exponenda est per, *ne*) *vilescat frater tuus coram oculis tuis. Postquam vapulavit*, הא כאחיך, *ille quasi* (vel: *sicut*) *frater tuus est*.

XXIV. Hi sunt *præcipui* mores, quos observasse leguntur Judæi *ante*, *in* & *post* flagellationem. Nitebantur autem in irroganda hac pœna inprimis *lege* ante allegata *divina*, secundum quam haud quaquam licitum erat ad summum ultra *quadraginta* dare verbera. Unde nomen flagellationi indiderunt, ut interdum eam dicerent מלקות ארבעים *supplicium quadraginta plagarum*. Mirum vero, quod ipsi illi, qui æquissimi alias datorum mandatorum *observatores*, acerrimique violatorum *vindices* videri, minimum sibi, volebant, nequaquam tamen *ex asse* satisfecerint eidem DEI præcepto, quod *certas*, quadraginta nimirum, infligendas inculcaverat plagas. Nam; ut ex præcedentibus notum est, ritum in flagellandi supplicio instituerunt ita, ut non prorsus numerum dictum voluerint verberando expleri, sed uno demto, verbera tantum *novem triginta* irrogari. Scilicet sapientissima Divina *sapientia* suis ab insipidis *filiis* injuste sic justificatur, imo *corrigitur*. Sed ita sæpe soliti sunt Judæi vel aliquid adjicere legi, vel ei aliquid detrahere.

XXV. Verum mittamus quærere, quo *jure* quave *injuria* sibi hac in parte legem DEI sumserint *mutandam*; quandoquidem id ad propositum nostrum parum quadrat. Potius peculiares *traditionis*

nis hujus Judaicæ *rationes* a *Rabbinis*, eorumque *discipulis*, excogitatas percipiamus. Aperuit *principem* illarum pridem Vir in literatura Rabbinica omnium princeps, *Joh. Buxtorffius*, qui ex versione libr. *Maccoth. in Mischna* & *Gemara* sequentem depromit, quod nempe Judæorum doctores in ea versati fuerint sententia, scripturam nec *plures* nec *pauciores* commendasse ac demandasse plagas, quam *infra* quadraginta *unam*: frustra aliud afferente unico R. *Jehuda*, qui communem *suorum* deserens opinionem, *literæ* scripturarum inhærendum, & *quadraginta* plagas plene infligendas esse docuerat. Ejus namque traditio אין הלכה, usu ac consuetudine *nec recepta* fuit *nec approbata*.

XXVI. De cætero vulgarem suam persuasionem inde Rabbini probant, quod scribatur in Lege: במספר ארבעים, *cum numero quadraginta*, non: ארבעים במספר, *quadraginta in numero*. *Posteriorem* enim phrasin inquiunt innuere *quadraginta* numero *pleno*; *priorem* loquendi modum significare numerum, qui *in causa* est, ut *post eum* statim numerentur *quadraginta*, seu, ut ex versione *Cocceji* in *Maccoth* extat, qui *proximus quadragenario*. Et hic non est alius, quam tricesimus nonus. Rem hanc involutam maxime evolvunt verba *R. Majemonis*, quæ in Latinum sermonem translata, non pudet ex *Buxtorffio* prælaudato & *Dn. Dilberro* huc adscribere: *Si* (Rabbi ait) *dixisset*: ארבעים במספר quadraginta numero, *æquum esset, ut intelligerentur quadraginta plene: quia vero præmittit* במספר, *vult dicere, ne verberetur plagis infinitis, sed numero certo & definito, prout possit ferre, sicut dicitur*: juxta improbitatem suam numero certo: *& quando postea statim subjicitur:* quadraginta cædet eum; *sensus est*: usque ad quadraginta. *Exclusive* intellige.

XXVII. Prægnans profecto & firma ratio, ob quam quadraginta in novem & triginta verbera sunt vertenda. Credat autem eam *Judæus* Apella; nos *Christiani* ei non credemus. Et qui possimus, vel debeamus? Si quidem Talmudici isti *confundunt* distinguenda, quando *distinctionem* duorum *versuum*, per pausam *Sophpasuck* notatam, prorsus non annotant, sed *duo* illa crassiora *puncta*, inter voces במספר & ארבעים posita, de industria negligunt, legentes conjunctim במספר ארבעים tanquam essent in statu *regiminis*, aut per juncturam *substantivorum* conjuncta nomina. Id quod esse falsissimum cuilibet, vel leviter inspicienti Hebraicum textum, ad oculum patet.

Referri enim solet & debet vox במספר velut *ultima* hujus versiculi, ad vers. 2. ארבעים contra, utpote *prima* sequentis, 3. versus principium constituit. Committunt ergo Judæi hi *fallaces* fallaciam *compositionis*, composito accipientes sensu vocabula, quæ *diviso* erant intelligenda.

XXVIII. Hinc nos eo magis eos admiramur *interpretes* qui passi sibi sunt a *circumcisis* istis hic imponi, ut toti fuerint persuasi, persuasuri idem aliis, legem in *Deuteronomio* haud *aliter* esse explicandam, quam de *trigesimo nono*, non *quadragesimo*, plagarum numero. *Vir* sane *meritissimus b. m.* cujus tamen nomini parco, ne insultare videar, scribere non veretur, *juxta legem id esse factum, quod Judæi triginta novem verbera reis dederint:* nisi dixerimus forte, mentem Ejus cum nostra *eandem* fuisse, etsi verbis paulo fuerint *alia*. Aliud alias docent expressa *mandati* verba, quæ quadragesimi, non noni & tricesimi, verberis meminerunt. Unde quicquid sit cum *subtilitatibus* quibusdam quorundam *Rabbinorum*, veluti *R. Beccai*, *R. Abraham*, & *aliorum*, quorum meminit *Buxtorffius*; quicquid etiam habeat *Fl. Josephus*, cujus *locum* antea citavimus, ubi Mosen loquentem repræsentans, *bis* mentionem facit *quadraginta* plagarum minus *una*: quicquid, inquam, illi loquantur, certum tamen est, hanc *imminutionem* non ab ipsa *lege* descriptam, sed per *traditiones* Patrum Judaicorum fuisse circumscriptam. Indeque; nihilominus omnes & singuli, quotquot contrarium statuunt, Judæi *fallunt* atque; *falluntur* ipsi; statuente sic *Cl. Hilperto* in peculiari de *Flagellatione Judæorum* Disputatione: quam quanquam maximopere nunc exoptaverim perlustrare tamen ne videre quidem hactenus mihi contigit. Hausi interim hoc ex discursu *perquam Reverendi* Dn. Luc. Fr. Reinharti, *Præceptoris & Patroni mei summopere observandi*, cui magnam studiorum meorum partem post *Deum* acceptam refero, *in Excerpt. MS. super Epist. 2. Cor. XI. 24.*

XXIX. Hic vero ipse *Apostoli* locus meretur huc præ cæteris afferri, utpote ex quo *mos* flagellandi Judaicus *multum* illucescit: nam *v.* 24. Divus *Paulus* libere fatetur de seipso, *se a Judæis quinquies quadragenas* παρὰ μίαν ut exponitur communiter, *una minus* plagas *accepisse*. Acceperit itaque; Apostolus pius *quinquies* diversis vicibus *flagellationis*, quamvis haud meritam, pœnam sed ne semel quidem ultra ictus *novem* & *triginta*, ut ita, si in universum singula quæ Paulus ferre cogebatur, conferamus verbera,

ſumma fuerit 194. plagarum. Quo ipſo pariter diſpaleſcit, tum temporis etiam plagis non pluribus, quam *triginta novem*, a Judæis exceptos eſſe, quos flagellis dignos judicarunt, homines: Niſi forſan velimus tranſire in ſententiam ſingularem *celeberrimi B. Eraſmi Schmidii*, ſentientis, neutiquam eo reſpexiſſe Paulum. Paulo igitur aliter reddidit παρὰ μίαν, ut non ſub intelligeret πληγὴν, ſed potius ἡμέραν, hoc nimirum ſenſu: *alternis diebus*. Germ. über den andern Tag / ita ut *Judæi* Apoſtolum, *nulla* plane remiſſa plaga, ex affectu crudeliſſimo, plagis *quadraginta* quinquies *altero* quolibet *die* ceciderint, addituri *plura* verbera, *niſi* lege fuiſſent *prohibiti*. Ita explicat laudatiſſimus *Autor* hunc locum, & *ſine* alia addita *ratione* eos, qui deſiderant *autoritatem* ſignificationis talis παρὰ μίαν, remittit ad ipſa *Lexica*. Cæterum Ejuſdem *ſententiam*, quod ſciam, hactenus admodum *pauci* ſunt ſecuti. Sectantur potius *plurimi priorem*, quam & *nos* hoc in negotio ſubſequimur, melius eſſe rati, *veriſimiliorem* verborum adſtruere ſenſum, quam *minus probabilem*, imo valde adhuc *dubium* aſſumere.

XXX. Dubitamus vero amplius nulli, quin Judæi triginta modo novem inflixerint ictus, ſeducti præcipue traditionum *humanarum* aſſumento, certe vitioſo *Scripturæ* intellectu abducti: ceu ex *genuina* noſtra ſuperius allata loci Moſaici elucet *interpretatione*, cum *Talmudica* Rabbinorum *corruptione* accuratius collata. Hæc enim *primaria* eſt ratio, cur unam quandam imminutionem in flagellando ſervaverint Judæi. *Secundarias* remiſſionis hujus cauſas tum *Judæi*, tum *Chriſtiani*, proferunt alias. Movit aliquando, ut ipſe recenſet, *Buxtorffius* hanc *Rabbino* alicui quæſtionem, quamobrem *ſui* triginta *tantum* & novem infligerent plagas, cum tamen *expreſſe* in lege decretæ eſſent quadraginta. Sed reſponſi loco id retulit, *veteres* olim uti conſveviſſe *flagello*, quod *tribus* conſtiterit *loris*: Hoc triplici *ter* & *decies* ſontem fuiſſe percuſſum. Si igitur vel *ſemel* ulterius cædere perrexiſſent, *duos* ſupra *quadraginta* reo intuliſſent ictus: quod quidem facere a *Moſe* in *Lege* fuerat *vetitum*. Ratio non rejicienda, ſi modo fucus non ſubſit orationi; quippe quo ſæpius adverſus Chriſtianos utuntur Judæi.

XXXI. S. *Chryſoſtomus* ſubtractam eſſe *unam* plagam *priſca* lege arbitratus eſt ideo, *ne*, ſi reus plus, quam quadraginta, accepiſſet, *infamis* redderetur. At taxat tamen rationem hanc *Buxtorffius*, hunc in modum: *Vox*, inquiens, *Hebræa*, נקלה (id eſt, *vileſcit*,) *in textu legit id*, *ut mihi quidem videtur*, *non ſignificat*. Alii plerique, iique *noſtrates* etiam, exiſtimant, *in ſignificationem miſericordiæ*, *clementiæ* item aut *majoris humanitatis* exhibendæ cauſa, *unam* plagarum a Judæis *detractam* fuiſſe atque amotam. Vid. meritiſſ. Theolog. B. D. *Michaei*. *Walther*. & *Dn. Dilherrum*. Confer *Buxtorff*. l. c.

XXXII. Sed videtur *Leuſdenio* ſententia *de miſericordia* non habere ſpeciem veritatis, quoniam Judæi *crudeliſſime* ſeſe geſſerint erga *ſontes*. Hinc addit, propter eorundem *crudelitatem* cordiſque duritiem, DEUM in T. V. permiſiſſe *libellum repudii* atque *divortium*. Veruntamen, pace *Leuſdenii*, dicimus minime ſequi: Si Judæi in *hac* vel *illa* re v. g. *erga uxores*, ſeſe non manſuetos ac humanos exhibuerunt. E. in *nulla* alia. Conſequentia, inquam, non confeſtim valet ab *univerſale* ad *particulare*. Poterat namque; alia adfuiſſe ratio, cur ibi *ſeveriorem clementiorem* hic ſuum oſtenderint animum *judices* præſertim, qui in *publico* hoc judicandi officio idpropter erant conſtituti, ut *juſtitiam* adminiſtrarent & *æquitatem*. Unde non eſt præſumendum, omnem eos *humanitatem* erga reos exuiſſe, nec pro ratione delictorum delinquentibus aliquam ſaltem *gratiam* facere voluiſſe: utut interim in *privata* domos res cum licitis *uxorum* divortiis fuerit comparata.

XXXIII. De cætero rationes imminutionis hujus *potiſſimas* eleganter complectitur *Guilielmus Eſtius*, quando ita ſcribit: *Legimus Deut.* 25. *v.* 3. *præceptum fuiſſe Iſraelitis, ut in flagellando fratre, id eſt, Hebræo, quem dignum plagis comperiſſent, quadragenarium numerum plagarum non excederent. Judæi vero, ſive caventes, ne forte in ipſo verberandi impetu præfinitum tranſilirent numerum, ſive clementiæ & humanitatis cauſa, memorato numero ſtatuerunt unam plagam demendam eſſe: etiam ſi quis integrum numerum plagarum commeruiſſet. Quod quidem arbitror referendum ad Judaicas traditiones in DEI legem injurioſas: neque enim illis licebat numerum legis, in quo etiam myſterium continebatur, unitate demta mutare: ſiquidem quadrageſimus numerus afflictioni & pœnitentiæ conſecratus eſt.* Hæc *Eſtius*. Confer. *Excell. Dn. Reinhartum*, qui itidem in ſummam *breviſſimis* cauſas collegit *præcipuas*, ob quas Judæi numerum plagarum *imminuiſſe* videntur.

XXXIV. His probe obſervatis, pronum eſt nunc exponere, quid ſibi *proprie* voluerit DEI præceptum de plagis

qua-

quadraginta inpigendis. Nempe non *æqualis* ibi præfigitur modus, quo omnes rei *pariter* verberari debeant: ſed interdicitur tantum, ne *ad ſummum* pro delicto *ultra* plagas quadraginta judices infligi jubeant. Prohibitum enim erat, ne *ſuperadderentur* plagæ, ex quibus reus *nimium* vulneraretur, & frater fieret *deformis*, vel inde *plane* moreretur. Unde *ſimpliciter* nequaquam opus fuit, ſemper Divinam legem *tam* obſervare *ſtricte*, ut Judæi nequiverint penitus ullas *auferre* vel *detrahere* plagas. Minuere ac remittere licebat, non augere, verbera: modo *ſuperſtitioſa* illa *unius* ictus aberat, de qua paulo ante egimus, remiſſio. Siquidem hanc a *Lege* non incluſam, excluſam potius fuiſſe, arbitramur.

XXXV. Abſque vano hoc reſpectu non eſt de nihilo, quod *Lyra* notavit. *Sapientes*, inquiens, *Judæorum ad prætendendum pietatem ordinaverunt, quod de illo numero aliquid dimitteretur plus vel minus, prout rationabiliter videretur ratione delicti, vel conditionis verberandi.* Nam, *Buxtorffio* ex *Bartenora* l. c. monente, quicunque cædi debebant in *domo judicii*, eos æſtimabant *prius* judices juxta facinus, & ad *certum* plagarum numerum condemnabant, ne *morerentur* propter eas, ſicuti ſcriptum eſt: לא יוסיף, *non ſuperaddet* iſtis: quo doceri dicebant, ſi neceſſe ſit plagas minuere, *minui* utique poſſe *interdum*, *nunquam* tamen *augeri*.

XXXVI. *Prudenter* certe hoc ab ipſis eſſe factum, quis neget? præſertim cum nec *omnes* ad plagas haſce duras *æqualiter* ferendas, *ex æquo* fuerint diſpoſiti. *Imprudentiores* tamen ac *ineptiores* fuiſſe videntur in eo, quod *ſpecialiores* quoſdam poſuerint caſus, ob quos putabant æquitatem quodammodo poſtulare, ut plagas *pauciores*, quam *triginta novem* conſuetas, inferrent. Equidem *primus* bene adhuc habebat ſeſe, eratque talis: *Si quis ad quadraginta ferendas idoneus ſit æſtimatus, & nonnihil cæſus videatur cæteras ſuſtinere non poſſe, dimittitur.* Sed *ſecundus* paulo eſt abſurdior: *Si quis addictus ictibus octodecim, hos in ſe & animo & corpore patienti receperit, atque tum apparuerit, plures potuiſſe eum recipere, liber a ſuſcipiendo reliquas relinquitur. Tertio, quiſquis commiſerit crimen, in quo duplex interdictum violatum eſt, ſi una æſtimatione damnatus ſit ad plagas, abit, acceptis iis, liber: ſi diverſa vero condemnatione, vapulat, cumque fuerit ſanatus, irrogantur ei ictus cæteri. Quartus*, qui omnium maxime eſt *ridiculus*, ita deſcribitur: *Si ſons inter flagellandum conſpurcaverit ſeſe, & mas quidem* (juxta *R. Jehudam*) *fimo, fœmina obſcœno quodam liquore*, veluti *lotio*; *liber uterque a reliquis pronunciatur plagis.* Vid. *Maccoth ex edit. Coccej.* Add. *Leuſd.*

XXXVII. Flagellandi igitur hunc hactenus recenſitum ritum Judæi procul dubio ſervarunt, *quamdiu*, *ubi*, & *quando* poteſtatem habebant judicandi. Ex *hiſtoriis* ſane *contrarium* nequit monſtrari. *Colligi* inde potius poteſt, ſub ſapientiſſimo adhuc Regum, *Salomone*, *flagellis* caſtigatos fuiſſe homines. Rex enim *Rehabeam* poſt obitum ſui *parentis* populo, jugum *levius* poſtulanti, reſpondit: *Pater meus cecidit vos flagellis* בשוטים, *ego autem vos* בעקרבים, *ſcorpionibus*, id eſt, *punctionibus ſpinarum*, ſive, ut *Vatablus* vertit, *flagris aculeatis*, cædam. Quæ quidem verba etſi ab interpretibus *communiter* inſtar *proverbii tropice* pro *afflictionibus* gravibus, gravioribuſque *oneribus*, capiantur: nihil tamen obſtare cernimus, quo minus in *propria* quoque ſignificatione ea poſſint capi; præſertim cum præeat nobis *Leuſden. Durius* enim utique fuit ſupplicium *ſcorpionibus*, paulo *mitius flagellis* verberari. Unde & *Cornel.* a *Lapide* de hoc *Roboami* reſponſo: *Vox*, ſcribit, *hæc dignior eſt carnifice, quam Rege.*

XXXVIII. Nec vero in *civili* tantum foro, ſed & in Choro *Eccleſiaſtico* flagellationem exercuiſſe Judæos, ex *Novi Fœderis* variis colligitur locis. Inprimis veritas ipſa, CHRISTUS, ſuis *prædixit* diſcipulis futuras haſce plagas: *In Synagogis*, dicens, μαστιγώσουσι *flagellabunt vos*. Quin & *Phariſæos*, prolemque *Judaicam*, is ita alloquitur: *Ecce mitto ad vos Prophetas & Sapientes & Scribas, & illorum nonnullos flagellabitis* (μαστιγώσετε) *in conciliabulis veſtris.* Triſte hoc vaticinium *ſufficienter* poſtea eſſe impletum in hinc inde *cæſis* Apoſtolis, ecquis ignorat? *Hieroſolymis* namque *omnes* hos ac *ſingulos* convocatos Phariſæi *in concilio ſacerdotum* ceciderunt, δείραντες. Ibidem *Paulum* etiam Judæi *percutiebant*, τύπτοντες; ceu concluditur ex *Act.* XXI. Imo quid multis? *S. Apoſtolus* ſui ipſius fidelis eſt *hiſtoricus*; etſi in *Actis Apoſtolicis* nihil tale de eo expreſſe reperiatur. Is a Judæis ἔλαβον τεσσαράκοντα παρὰ μίαν: *Accepi*, ait, *quinquies quadraginta una minus*. Verum de hoc ſatis antea. Flagellabantur autem *Apoſtoli*, *Apoſtolicæque*, vel a potiori *Chriſtianæ* doctrinæ confeſſores, in *Synagogis* utplurimum, ut innueretur, eos, quos peſſimi illi ſubjecerant *flagris*, non ob *flagitia* quædam *civilia*, ſed propter *doctrinam* ac con-

confessionem suam plagas ejuscemodi pati. Vid. *B. Gerhard.*

XXXIX. Quemadmodum autem, more modoque *iniquissimo*, in *Synagogis* Judaicis obnoxii flagris reddebantur Christi *discipuli*: ita, *æquissimo* contra jure & ex *Zelo* justissimo, ipse *Christus* ex stirpe *Judaica* secundum carnem oriundus, dum in exinanitionis statu inter *Judæos* versabatur, vindictam in *templo* exercuit; cujus hic meminisse non est incommodum. Inveniens enim ibi *Servator numularios* sedentes, istosque qui *boves* ac *oves* una cum *columbis* vendiderant, ποιήσας φραγέλλιον ἐκ σχοινίων *flagellum ex funiculis fecit*, & eodem *omnes* ac *omnia* e *templo* ejecit projecitque. Equidem non exprimit *Evangelista*, unde *funiculos* hos, qui *proprie* e junco nexi dicuntur, Christus tum acceperit: probabile tamen est, flagellum illud ex *abjectis* iis ibidemque *jacentibus*, quibus mercatores eo oves bovesque adduxerant, simpliciter *contextum* fuisse. Sed *qualecunque* etiam fuerit hoc flagellum, *ineptissimum* interim est, apte sic *B. Chemnitio* sentiente, quin & consentiente *B. Erasm. Schmidio*, exinde fingere, quod *Christus*, instar *monachi Franciscani* vel *Dominicani*, fune *duplici* præcinctus, tunc *incesserit*. Nugæ hæ sunt omni penitus carentes *fundamento*: quas proinde recitasse satis est refutasse.

XL. Nos ab *extraordinaria* Christi ad *ordinariam* Judæorum flagellationem revertimur: quam ipsis fuisse in *judicio*, tum Politico, tum Ecclesiastico, consuetam, huc usque diximus. Dicimus nunc, eandem durasse pœnam usque ad *eam* tempestatem, sub qua sceptrum a Juda *prorsus* ablatum, & regimen illius cum urbe primaria *funditus* fuit eversum. Tamdiu enim aliqua adhuc *publice* puniendi penes Judæos steterat potestas: licet diu ante cogerentur גוים seu *incircumcisorum* subesse jugo, nec amplius facultate pollerent ullum *reum* afficiendi *morte*; ipsismet vel testibus coram Romano Præside *Pilato* sic confitentibus, *sibi non licere quenquam interficere*. Nihilominus tamen *indulgebantur* ac *permittebantur* iis a *Romanis* exercitia *judiciorum* alia, maximam partem non, *capitalia*, qualibus annumerandum quoque venit supplicium *flagellationis*, quam, occasione data, secundum suam consuetudine restrictam ac moderatam legem, sontibus suis inferre poterant, plagis videlicet non ultra, sed inde quadraginta, illatis. Atque hanc potentiam competiisse Judæis adhuc *Fl. Josephi* tempore, aliqui ex illo *superius* allato *loco* conantur eruere, nec *frustra*, nec, ut videtur, *sine ratione*.

XLI. Enimvero postquam *Hierosolymæ* a *Tito* non tantum obsessæ, sed & mox deinceps una cum *templo* expugnatæ essent, Judæis *plurimis* oppressis *superstites* in *varias* dispergebantur regiones, in quibus *regimini* aliorum suas debebant cervices subjicere. *Subjecti* ita in *hodiernum* usque manserunt *diem*. Unde nequaquam licitum est iis judicia *publica*, multo minus judiciales *pœnas*, adeoque nec *flagellationem*, amplius instituere, aut instituta *tuto* exequi: sed ad *Romanum* præcipue olim, hodie ad *Christianum* vel *Turcicum*, Magistratum *causas*, ni crimen magnum incurrere velint, coguntur deferre.

XLII. Ne tamen nihil de suis retinerent ritibus, placuit pertinacibus istis *pœnam* flagellandi in *Ecclesiasticam* quandam transmutare *pœnitentiam*, quam *Buxtorffius* sequentibus fere enarrat verbis: *Unico ante festum expiationis die*, (qui est *nonus anni* novissime *incboati*) *& quidem sub vesperam, alter alteri sua solet confiteri peccata. Confessio autem in hunc peragitur modum: Eunt semper bini in peculiarem quendam scholæ seu synagogæ locum. Tum alter se prosternit humi, obverso ad septentrionem vultu, ad meridiem tergo. Alter itaque loro scorteo vel cingulo triginta novem ictus illius infligit dorso. Is, qui flagellatur, confitetur interim, sibique ipsi ad singula verba pectus anxium plangendo tangit. Flagellator ex Psal.* LXXVIII. *orat:* והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא-יעיר כל -- חמתו: i. e. Ipse misericors condonavit iniquitatem, neque disperdidit: & multiplicavit, ut averteret iram suam, neque excitavit omnem iram suam. *Constat hic versiculus in lingua Hebraica tredecim tantum vocibus, terque repetitur a flagellante, qui ad voces quaslibet infert ictum: id quod novem & triginta conficitur plagis. Hic, qui flagellavit, postea humi itidem procumbit, & eodem modo excipitur a socio, quo ille hunc excepit. Atque sic ambo graves peccatorum suorum dant pœnas. Verum in hac flagellatione asini mutuum fricant, lacertisque suis parcunt. Ipsam flagellationem* מלקות *Malkus appellant ex Deuteronomio &c.* Et post paulo pergit: *Pœnam quadraginta plagarum minus una se quinquies a Judæis esse perpessum, inquit Apostolus Paulus: sed acerbius paulo, omni procul dubio, quam ipsi hodie se se invicem in Synagoga flagellant*. Hæc hactenus ille. Nempe *pœna* hac *Ecclesiastica* homines isti *impii* expiare petunt *peccata*, putant expiari. Verum en ludicram contritionem. Certe, nisi resipuerint melius, ad Ca-

len-

lendas demum Græcas vera sequetur remiſſio.

XLVII. Sed nondum ſufficit. Pœnas enim *ſpeciales* quaſdam *pœnitentiæ* vice, *Synagoga* Judaica imponit etiam iis, qui inter Judæos *graviter* deliquerunt. Scilicet tam *audax* eſt hoc genus hominum, ut, cum ſentiat, ſe omni regimine *pridem* deſtitutum; cum ſciat, nullam ſibi *amplius* in ullius vitam ac corpus competere poteſtatem; nihilo tamen minus, neglecto *Politico* Magiſtratu non vereatur ſontibus ſuis, ſub *Eccleſiaſticæ* pœnitentiæ prætextu, pœnas injungere ſubeundas. Utpote ſi quis cum *muliere menſtruata* rem habuerit, præter *jejunium quadraginta* dierum, *diebus* quoque *ſingulis bis* aut *ter flagellationem* cogitur experiri. Toties enim, juxta Judaica ſtatuta, *nudo* is *quotidie* plectitur tergo, & ad *triginta* uſque *novem* plagas loro *ſcorteo* vel *cingulo* excipitur. *Homicidam* præterea quamvis Judæi, per *tres* integros *annos* in *exilium* pulſum, *ubivis* locorum, ubi ipſi habitant, pacto *eodem*, *die* quolibet, *flagellis* mactant: qui hiſce ſubjectus altiſſima ſubinde debet exclamare voce: רוצח אני, *Homicida ſum ego*. Vid. *Buxtorff*.

XLIV. Enimvero ſat aliquando dictum de *flagellandi* moribus, quibus gens recutitorum in civili æque ac Eccleſiaſtico ſtatu fuit *olim*, & eſt *nunc*, addicta. Ex abundanti tantum addimus, *Rabbinos* in *hodiernum* uſque diem *diſcipulos* ſuos non *virgis* vel *ferulis*, ut apud nos *Chriſtianos* fieri ſolet, ſed *flagellis* caſtigare. *Reliqui* huc pertinentes ritus; ſi qui a nobis ſunt omiſſi, aliorum magis curioſæ operæ ſunto relicti: nobis, hos inveſtigantibus, plures *hac vice* perveſtigare non licuit.

XLV. Libet tandem, tanquam *corollarii* loco, aliquid de Judaica *fuſtigatione* adjicere, quam inter *Judæos*, extra tamen *terminos* terræ *Canaan*, uſuveniſſe annotat *Coccejus*. Conf. *Leuſden*. Plagæ hæ infligebantur *baculo*: nec verberum *certus* fuiſſe videtur *numerus*, ſed gravitati *culpæ* attemperabatur *pœna*. Tota nimirum res ex *judicum* pependit *arbitrio*: unde ad *necem* uſque reis id ſupplicium irrogari poterat, ſi modo *Magiſtris* ſive *Rabbinis* ita placuiſſet; quippe quorum *ſola* autoritate fuſtigatio fuerat introducta. In hanc pœnam inciderunt *contumaces*, qui *convicti* non volebant *fateri*; *præceptorum* item *affirmativorum tranſgreſſores*; ii porro, qui *aſpernabantur admonitionem teſtium*; quique *interdicta*, quæ proponebantur a *Scribis*, *violarant*. Idem Coccejus *Excerpt. Gemar. Sanhedrin*: ex *Aruch* poſt alia addit hæc: *Eodem* (fuſtigationis) *ſupplicio afficitur*, *qui ſtatutis Rabbinorum inobediens fuerit*. *Pœna hæc ob rebellionem illam* מכת מרדות percuſſio contumaciæ, *dicitur*.

XLVI. Dignus eſt, qui hic adhuc audiatur, *Buxtorffius*, in voce מרדותא ex *Baal Aruch* adducens ſequentia: Malkuth, *h. e. vapulatio*, *in lege præcepta*, *infligitur propter tranſgreſſionem præceptorum negativorum*, *cum certa menſura & præmonitione*, *& præterea requirit numerum tripertitum*, *ſicut dicitur*: Quadraginta plagis percutiet. *Sed qui tranſgreditur præceptum affirmativum*, *ut cum alicui dicitur*: fac tabernaculum, fac ramum palmæ; *& is non obtemperat*, *percutiunt eum*, *donec animam exhalet*, *ſine æſtimatione*. *Quare autem vocant hanc pœnam* מכת מרדות? *Eo*, *quod ejus reus* מרד *i. e. rebellavit*, *contra verba legis*, *& contra verba ſapientum*. Ecce ſapientiam *Rabbinorum* multo ſapientiorem ſapientia DEI. Scilicet. Sed *tantum* de Judaica *fuſtigatione*.

XLVII. Jam ad ultimum annecteremus *pœnam*, quæ fieri conſuevit *virgis*, dummodo hunc *ritum* apud Judæos *uſitatum* fuiſſe inveniſſemus. *Cajetanus* ſane, teſte *comment. in h. loc.* Eſtio, *ex* 11. *Cor.* XI. 25. apparenter colligit, *Judæos non virgis*, *ſed inſtrumento alio flagellare ſolitos*. Hinc nos, qui de hoc apud illos ritu *ſolidi* nihil, nec *certi* quicquam, affirmare ac afferre poſſumus, ſilentio hic litantes, noſtrum de *Judaico flagellandi Ritu* diſcurſum terminamus.

JOH.

JOH. JACOBI SEYPPELII
DISSERTATIO
DE
FLAGELLANDI RITU
APUD ROMANOS.

B. J. F. A.

Hactenus Judæorum *mores in flagellando dedimus considerandos*. *Ordinis nunc instituti exposcit ratio*, *ut post primam secundam ingrediamur classem*, *quam voce* gentilium *sumus complexi*, *omnes in genere subintelligendo gentes*, *quæ Deorum simulacra extra ac præter omnem Scripturæ revelationem more idololatrico coluerunt coluntque*. *Hos inter præ cæteris*, *quantumvis plurimis*, *in institutis eminuerunt olim*, *si scriptores præsertim percurramus*, *primum* Græci, *post* Romani, *his ab illis non pauca in Rempublicam suam transferentibus*: *quod vel ex sola* duodecim tabularum lege *sat patescit*. *Vid.* Liv. Histor. Rom. Johann. Cluver. Epitom. Histor. Andr. Dom. Floccum Florentin. *falso L.* Fenestellam *vocatum*. *Adde* Lipſ. de Legg. Decemviralibus, quando scriptæ. *His omnino accensendus venit* Philologus accuratissimus Dn. Christoph. Arnoldus, *Præceptor meus ac Fautor honoratissimus*, in Syntagmatibus *sed MSS.* Ἀρχαιονομίας, *seu* de priscis Atheniensium legibus, *ubi consonantiam rituum Græcorum ac Romanorum elegantissime hinc inde demonstrat*. *Nostrum quod attinet*, *propositum*, *apud* duos *hosce* populos *potissimum* flagellandi *hic*, *in historiis rite descriptus*, *emicat ritus*: *quanquam si ambos iterum conferamus inter seipsos*, *longe plura notatu inveniuntur digna*, *quatenus sub* Romanis, *quam quatenus sub* Græcis *viguerat* flagellatio. *Mihi sane scrutanti perscrutari paucissima contigit de hujusmodi* Græcorum *moribus*: *quæ tamen ipsa sparsim conquisita occasione*, *si vult* Deus, *alia una cum aliis afferam*. *Hac vice allubescit subsistere in unica* Romana *consuetudine*, *quam Græcæ hic præferimus*, *alioquin haud ignorantes*, *anteferendos esse* Romanis Græcos *eo quoque nomine*, *quod horum imperium longis temporum decempedis regni ac Reip. Romanæ præcesserit primordia*; *testantibus id variis variorum* Chronologorum *ac* Historicorum *libris*. Athenas enim, *regnante Servio Tullio*, *Regum Romanorum sexto*, *jam supra* septingentos *stetisse annos*, *ex* Ciceronis *Bruto refert* Sleidanus l. 1. de 4. summis Imperiis *ex editione ac cum continuatione Viri in his studiis consummatissimi* Dn. D. Strauchii, *Patroni mei maximi*, *p.* 59. *Add. annotat.* Francisci Schapern in libell. Sleidan. *edit. vet. Vid. celeber.* Rupert. observat. in Synopſ. Besold. *Confer etiam adjectas* Tabb. Chronolog. ab Anno *M.* 2100. *usque ad Ann.* 3200. *ubi* Attici *regni &* Spartanorum *urbis initia invenies*. *Cæterum ad tractandam prius* flagellationem Romanam *nos imprimis etiam præsens incitavit tempestas*, *quippe intra quam omnium convenientissime de ineffabili* Dominica *passione*, *quantum pia recordatione possumus*, *loqui solemus*, *debemus certe*. *Atque*, *eo quidem referendas esse plagas* flagrorum, *quibus in innocentissimum* JESUM Romani *crudelissime sævierant*, *quis est verorum Christianorum*, *qui fere dubitet*, *nedum plane nesciat*? *Verum sine ulteriori transitione ad rem potius ipsam B. C. D. transeamus*.

THESIS I.

Romanis non insolitam fuisse castigationem sive cæsionem *flagrorum* ex *Legibus*, *Historicis*, *Comicis*, & unde non? sat abunde constat. Sane ne a *Sacris* quidem *Scriptoribus* res hæc est intacta relicta: qui igitur a *secularibus* omnino esset prætermissa? Mittamus jam scriptorum *sigillatim* quævis adducere nomina locaque; cumprimis quia haud pauca in hac ipsa nostra *Dissertatione* passim posthac sumus adducturi. En *Leges*, ex *Callistrato* ac *Macro* collectas, quæ mentionem *flagellationis* faciunt. Sed sufficiat has *breviter* indicasse. Reliquarum

ro-

totam *messem* ii metant, penes quos *potior* est potestas in illas suam immittendi *falcem*: Nobis modo licitum esto, *aristam* unam alteramve, prout *materiæ* requisiverit conditio, carptim inde excerpere.

II. Nimirum inter *pœnas* a legibus legumque latoribus refertur *flagellatio*. Sed cum *duabus* potissimum de causis a *Romanis* non minus, quam cæteris *gentibus*, *pœnæ* delinquentibus imponerentur; vel in ipsorum delinquentium *emendationem*, Latinis eleganter *admonitionem* dictam; vel in *animadversionem*, superstitum ergo ac loco exempli maxime adhibitam: (Vid. de hac distinctione libell. *Dieterichii de antiquit. Rom. veter. nov.* cui adjecti varii ritus ex *Petro Sainct-Fleur*) hinc ob *ambas* rationes videntur sæpe homines pœnæ *flagrorum* fuisse expositi. Romani enim vel *leviter* peccantes *virgis* seu *flagellis* cædere solebant. *Alexand.* ab *Alex.* Quanquam respectu eo, quod non raro ad *necem* usque rei verberarentur, magis *animadversionis* pœna *pœna* hæc nominanda veniat: quicquid sit de appellatione *Columellæ*, flagellationem *flagrorum admonitionem* vocantis.

III. Verum quo *tempore* flagellatio exerceri cœperit apud Romanos, non adeo liquet; nec fortassis quisquam hujus natales certo ac exacte ex autoribus eliciet, licet diligens rituum sit fueritque, indagator. Equidem si hic quicquam *conjecturis* tribuendum, attribuimus talem huic pœnæ *originem*, ut illam sub *Tullo Hostilio*, *tertio* Romanorum *Rege*, *innotuisse primum* dicamus, quippe cujus mandato *Metium Suffetium* proditorem cesum *virgis*, ac propemodum laceratum fuisse, ex *Dionysio Halicarnass.* constat. Add. *ap. Liv. l.* 1. *hist. Rom. c.* 26. actionem ac orationem *Horatii*. Nihilominus tamen *flagellationem* propriissime dictam tum magis per Decemviros *usu-venisse* statuimus, postquam e *Græcia* a Romanis essent allata *Solonis* sancita & Romæ *Leges duodecim tabularum* promulgatæ. Quid? quod forsitan hæc Romanorum pœna aliquem inde si non *ingressum*, *progressum* saltem, sumserit, postea quam pœnam hanc a *Judæis* jamdum usurpari, ii vel ex aliis *inaudierint*, vel ipsi sæpius exerceri *viderint*, tum præsertim, cum paulatim magis atque magis *Judæi* eorumque *ditiones* in *Romanam* traherentur potestatem.

IV. Sed quid opus in tam *incerta* re multam facere *conjecturam?* Undecunque enim *primam* originem Romana habuerit flagellatio, eam tamen tantopere non juvat nosse, quantopere conducit indagare, quod ex historiarum libris *certius est*, & pro *certo* ibi ponitur. *Flagra* fuisse in *pœnam*, aut *castigationem*, præcipue illata, non est cur dubitemus. Dubium namque nobis omne tollet *objecti*, seu *subjecti* patientis, *primarii* consideratio accuratior, quam jam ingredimur. Etenim *servile* inprimis hoc erat *supplicium*, quod vilissimis etiam & abjectissimis irrogari *mancipiis* solebat. Confer *Leges*, quas allegat *JCtus. Georgius Cb. Waltherus* in *Postill. Harmonic. Theologo Jurid. Politico-Philolog.* Add. Clasen *Exercitat. sacr. ad Pass. Dom. l.* 2. *c.* 19. §. 1. *p.* 237. *Nomen* certe *flagrionum*, a *Vopisco* usurpatum, *servis* tam erat *proprium*, quam proprium maxime, dum *nominabantur* ita, quod *flagris* essent *subjecti*, iisque toties, quoties delinquerent, *digni* fierent.

V. Apud *Plautum* servus describitur *subiculum flagri*; quod idem est, ac *assidue flagro subjectus*; vel ut, *Gruterus* vult, quod *flagrum* eum *subigat*: quanquam alii cum *Meursio* malint legere *flagri sudiculum*; quod quidem *antiquis* erat *flagelli* genus, vapulantes *sudantes* faciens. *Sudor* autem ille non alius, nisi *sanguis* fuisse videtur. Hinc facete *Comicus* servum *subiculum* vocaverit *flagri*, tanquam ipse *flagellares*, non *flagellaretur*. Apud eundem *Leonida Libanum*, servum servus ita salutat: *Salveto*, *Gymnasium flagri*; h. e. in quo flagello verbera exercentur. Apud *Terentium* senex *Demea* servum *Syrum* nominat *mastigiam:* que vox, ut ex origine *Græca*, ita *Latinis* significat *mancipium*, quod aut *flagris cæditur*, aut iisdem *dignum* censetur.

VI. Omnes scilicet per omnia in eo conspirant, ut pro *servorum* veluti *proprio* flagra habuerint ac habeant, non tantum quoad *nomina*, sed *rem* etiam ipsam. Unde merito huc revocari potest vetus illud: *Conveniunt rebus nomina sæpe suis*. Jam vero *triplices* præcipue fuerunt apud Romanos *servi:* quidam *originarii* ac *vernaculi*, qui, in servitute *nati*, per se multis legalibus *pœnis* subjacebant; alii *emtitii*, qui ab hostibus *capti* vel *emti*, jugo servitutis opprimebantur; reliqui *conductitii*, qui ob propriam spem *lucri* serviebant aliis. Sed uti in eorum *conditione* alias *nulla* datur *differentia :* ita nec *hic* aliqua data fuisse videtur; ut *omnes* adeo *servi*, tum qui *nascebantur* tales, tum qui *fiebant*, omnes, inquam, quandocunque contra dominorum fecerant mandata, *flagris* fuerint *excepti*. Hinc & *flagra*, *lora flagella*, *servilia* vocantur *verbera*, quippe quibus *servi* uni-

unice ferme affligebantur. Ita *Horatii* commentator, *Acron*, *lora* ac *virgas propriam servorum pœnam* fuisse ac mansisse asserit. *Loris* præterea ac *corrigiis coriaceis* plerumque; *captivi* verberabantur *servi*, ut *conditionis* suæ reminiscerentur, nempe quod *capti loris vincti* fuissent. *Vile* igitur & *servile* ducebatur ac dicebatur, loris affici.

VII. Non quidem plane negamus, *Romanos* itidem *cives* eorumque *liberos* ac *libertos*, per *intervallum* aliquod temporis *flagellis*, ubi meruissent, fuisse cæsos: siquidem in eos ipsos *primo* verberibus esse animadversum, recte colligitur ex *Porcia Lege*, cujus lator *Porcius* quidam *Tribunus plebis*, sed quod *Cato* ille *Censorius* negat TIRAQUELLUS. Lex igitur hæc in gratiam demum *civium Romanorum* data, ab horum corporibus *flgella* non minus, quam *virgas*, removebat. Meminit ejusdem verbis expressis *Cicero:* at eorum jamdum in præcedentis *Dissertationis* Th. IV. meminimus. Nunc adjungimus *Scriptorem historiæ Romanæ Principem* T. LIVIUM *l.* 10. *hist. ab urbe condit. prim. decad. edit. Grut. p.* 365. *Porcia Lex* (scribit ille) *sola pro tergo civium lata videtur*; *quod gravi pœna*, (exilii videlicet, aut confiscationis) *si quis verberasset necassetve civem Romanum*, *sanxit* M. Valerius Cos. Ex quo apparet clare, ab illo usque; tempore, quod in annum *quadringentesimum* cum *dimidio V. C.* præter propter incidit, *nulli* ampius ne *Magistratui* quidem, *jus* concessisse, ut Romanorum *civium* quispiam, inprimis absque cognitione causæ, *flagellis* vel *virgis* posthac cæderetur. Vid. CORNEL. a LAPID. *comment. in Act. Apost. c. XVI. v.* 22. *seqq.*

VIII. Hoc ipso jure suo fretus *Apostolus*, cum *jamjam* in periculo *flagellorum* versaretur: *An hominem*, exclamat, *Romanum & indemnatum licet vobis* μαςίζειν, *flagellare?* Qua audita *civis Romani* voce, *Centurio Tribunum* adiit exemplo, qui ipse *metuit*, postquam rescisceret *Paulum Romanum* esse, quem ante impetraverit *loris vinciri*, & μάστιξιν ἀνετάζεσθαι, *flagris examinari*. *Examinaturi* itaque *protinus* abhinc discedere *jussi* sunt; jussuique obedientes *discesserunt*. Idem *Apostolus*, postquam una cum *comite* suo *Sila Philippis* mandato Magistratus *virgis* cæderetur, & post *multas* impositas plagas custodi carceris nocte media diceret: *Cæsos nos publice, indicta causa, quum simus Romani, conjecerunt in carcerem;* metum inde magnum urbis *Magistratui* incussit. Audientes enim, quod, quos verberassent, *Romani* essent, venerunt, & deprecati sunt hos, & eductos e carcere rogarunt, ut e *civitate* egrederentur. Quadrat etiam huc haud inconcinne, quod apud *Comicum* legitur. Nam cum præ ira *Æschinus* adolescens in lenonem *Sanionem* inveheretur hoc modo: *Si molestus pergis esse, jam intro arripiere, atque ibi usque ad necem operiere loris*, respondet per interrogationem alter: *Loris liber?* sub innuens nempe, *loris* atque *flagellis liberum* hominem non esse prosequendum.

IX. Exclusis ita semel a virgis Romanis *civibus*, semper postea eos, quos pro *servis* sontibus *Romani* habuerunt, manebant flagella *de jure*, eoque *dupliciter*, tum *publice*, tum *privatim Privata* hæc *servorum* flagellatio *Domino* competebat *cuilibet*. Etenim quanta egerint *severitate*, imo quanta crudelitate *sævierint*, in *servorum* suorum non *bona* solum, sed & *corpora*, scriptores *historiæ Romanæ* sat attestantur. Ast *lege Petronia*, quam latam fuisse A. V. C. DCCCXIII. ex *Hotomanno Arnisæus* refert, *Dominis* facultas est ademta *arbitrio* suo *servos* ad depugnandas bestias tradendi. Nihilominus tamen ea ipsa *remissio* tantummodo *secundum* quid fiat, non *simpliciter*.

X. Scilicet consulebatur servili *servorum* fortunæ ita quidem, ut *ab illorum tergis vis omnis amoveretur privata*, sed *usque ad virgas & lora*. Hinc *L. unic. C. de Emend. serv.* non prohibetur, sed tanquam licitum adhuc supponitur a *Constantino Imp. virgis aut loris a Domino servum affligi posse*; modo ne *immoderate* Dominus *jure* suo utendo, eodem abutatur. Ubi *Baldus: Dominus*, ait, *servum potest castigare, sed non dolo malo occidere*. Sic *A. Gellius* narrat de *Plutarcho*, quod *servo suo*, *nequam homini & contumaci*, *tunicam detrahi ob nescio quod delictum*, *cædique eum loro jusserit*. Hinc eleganter *Virgo* apud *Plautum: Herus si minatus est malum servo suo, ubi captum est flagrum, dum tunicas ponit, quanta afficitur miseria!* Similiter captivus *Tyndarus: Væ*, queritur, *illis virgis miseris, quæ hodie in tergo morientur meo*. Adhuc *Hegio* herus: *Colaphe*, clamat, *Cordalio*, *Corax*, *ite isthinc atque efferte lora*. *Lorarii* nimirum ii dicebantur *servi*, qui *Domini* jussu *conservum* suum vinciebant, cædebantque *loris*. Sed hæc *de castigatione servorum privata* dixisse sufficiant.

XI. Jam *publicam* flagellationis *pœnam* accuratius ponderabimus, quam Romani *servis*, aliisque *non Romanis*, si quos quorundam criminum *reos* in *judicio* deprehen-

hendisent, ut plurimum imposuerunt. Ubi pervenimus primo ad *Judices*, qui *jure* gaudebant eo, ut possent ac deberent suam de vere reis *flagellandis* sententiam *publice* pronunciare. Tales vero erant *Magistratuum* Romanorum *diversæ* species; quippe diversis *temporibus* nunc *hac*, nunc *illa* nunc *alia*, nunc *nulla*, potestate pollentes. Ab ipsis ergo *Regibus* ac *Imperatoribus*, tanquam *supremis* judicibus, *jus flagellandi* obtinuit *Præfectus urbis*, quippe penes quem, *Rege* vel *Imperatore* absentibus, *summa* rerum *Romæ* relinquebatur, adeo ut, cum imperium Romanum propagaretur, totius Italiæ *jurisdictio* ad *Præfectum urbis* sit delata. Omnia ergo crimina, quæ non tantum *intra urbem*, sed & *per totam* admittebantur *Italiam*, ut *Epistola Divi* Severi *ad Fabium Cilonem* cautum est, *Præfectura urbis* sibi vendicabat. *Cum* (sic *Imperator* literas inchoat) *urbem nostram fidei tuæ commiserimus &c.* Et post aliqua pergit: *Audiet servos*. Item: *Si quis servum suum in uxorem suam adulterium commisisse asserat, apud Præfectum urbis erit audiendus*. Vid. *Dom. Flocc. Florent.* qui ibidem ex professo agit de *urbis Præfecti* officio. *Ulpianus* sane, *ultimis* inprimis *temporibus*, procurationi *Præfecturæ urbis* has inter alias tribuit partes, ut *servorum* de *Dominis querelas*, vicissimque *horum* in *illos criminationes*, audiret; asserente *Hotomanno*: ceu enim adducit Joh. *Calvinus* in *Lex Juridic.* qui *notatu* digna *plurima* de hoc *officio* congessit.

XII. Præter hunc *Præfectum*, *Consulibus*, *Censoribus*, *Dictatoribus*, ac *Decemviris in litibus judicandis*, licuisse, si non *eodem*, *diversis* saltem *temporibus* reos etiam, *servos* præcipue *flagrorum* condemnare non est cur ambigamus; præprimis quia nihil ab *historica* fide alieni non dicere existimamus, *singulorum* modo *potestatem* quivis per se respexerit. *Maximam* autem *jus* dicendi facultatem, temporis successu, inter urbanos *urbanum* impetrasse *Prætorem*, ob differentiam postea *Præfectum urbis* dictum, jam ante declaravimus. Quis ergo flagris adjudicandi *potestatem* competiisse *eidem* ibit denegatum? *Prætorem* hunc, postquam *plurimæ* sub *ditionem* Romanam rediissent *provinciæ*, plures sequebantur *Prætores* alii, qui ob id, quod *rebus* præessent provincialibus, *Provinciales* dicebantur, alio nomine *Præsides* vocati, *majus* in *provinciis* habentes imperium *omnibus* post *Principem*. Hosce tanta polluisse ἐξουσίᾳ ut *flagellari* reos quoque juberent, vel unicum *Pontii Pilati* comprobat exemplum, *Præsidis* hujuscemodi personam munusque in terra *Judaica* sustinentis, ac *suo* mandato *Christum* innocentissimum *flagellis* subjicientis. Qua de re, post pauca, plura dicemus.

XIII. Erant præterea *Triumviri capitales*, qui eum in finem præcipue constituti ut *custodiam* haberent *carceris*. Hi *nequaquam* queunt excludi ab hac *flagra* exercendi *potestate*. *Cum* enim *animadverti oporteret*, *eorum id interventu fieri debebat*. Inprimis vero illi de *vilibus* & *abjectæ* tantum conditionis *hominibus*, utpote de *furibus* ac *nequam servis*, jus dixerunt. Vid. *Henr. BEBEL. de Magistr. & Sacerdot. Rom.* Conf. *Pomponium*. Adde *Lipsium*. Evolve & *Juridic. Lexic. Calvini p.* 920. Audiamus hac vice *Plautum*, apud quem noctu obambulans *Sosia*: *Quid*, ait, *faciam nunc*, *si* Tres Viri *me in carcerem compegerint? Inde cras e promtuaria cella depromar ad flagrum: Nec causam liceat dicere mihi, neque in hero quicquam auxilio fiet. Nec quisquam sit, quin me omnes esse dignum deputent: ita quasi incudem me miserum homines octo validi cædant*.

XIV. Ex quo ipso loco pariter elucet, *octo* fuisse *lictores*, seu *quæstionarios* qui jussa *Triumvirorum* horum flagris in *damnatis* exequebantur. Hinc & ab eodem *Plauto octo valentes*, *astuti audaces viri*, *virgatores* memorantur, item *octo validi lictores*. Quorum igitur *opera* servis aliisque reis *potissimum* infligebantur flagra, ii fuerunt *lictores*, etsi non semper *tot*, *quot* ad id peragendum a *Triumviris* constituebantur. Dicebantur tamen omnes hi publici servi in genere *lictores*, voce *a ligando* desumta, quod, quem *Consules* prehendi *ligarique* jussissent, præsto essent iidem ad *parendum* ac *prehendendum*. *Flocc.* Etenim *Magistratui* Romano a *lictoribus* fasces *præferebantur*, ex quibus hi ocyùs *virgas* betulæ arboris expedire, & *reos*, jubentibus iis, qui subserviebant, *percutere* poterant. Unde & *pronunciata* qualibet sententia, ac adjecta *judicis* voce: *I lictor, deliga ad palum*; *lictoribus* incumbebat reum *nudare*, *spoliare*, *virgasque* & *flagra* expedire.

XV. Nimirum ante quam verberarentur miseri, iis *vestes exuebantur* ac *detrahebantur a lictoribus*; quin imo interdum *Judæorum* more *discindebantur*. Exempla talium *nudatorum* collegit *Clasen* in *Exercit. sacr.* qui ipse evolvi potest. Adde *Act.* XVI. *v.* 22. ubi & *Pauli* ac *Silæ vestes* ante, quam *virgis* cædebantur, scissæ sunt. *Vestimenta Muciano detracta* prius, quam *Crassi* jussu *virgis* multum cæderetur, *Agellius* refert. l. I. noct.

noct. Att. cap. 13. p. 25. *Quousque* tamen *nudata* fuerint corpora non *expressum* in historiis extat. *Credibile* est, homines istos *maximam* partem fuisse *denudatos*. *Funibus* præterea flagri candidatos ad *palos* aut *columnas* alligabant: quod ipsum clare ex *Apostoli* historia deducitur, ubi *Tribunus* Paulum προέτεινε τοῖς ἱμᾶσιν, *adstrinxit loris*; nec non ex *Agellio*, a quo, verbis *Gracchi*, *palus destitutus fuisse in foro* ad cædendum *Marium* refertur: referente confirmationis loco *loca* hæc *duo Ph.* Carolo *in Gustu Philol. Sacr.* De *ligatione* flagellandorum ad *columnam* agit itidem *Lipsius*. Delicta *servorum* ad columnam *Mœniam*, jussu Triumvirorum, flagris fuisse a lictoribus octo punita, perhibet Cl. *Kipping*.

XVI. Quod si ipsa aspiciamus *organa*, *quibus* declarati rei *cædebantur*, varias flagellorum species fuisse deprehendimus. Aliæ enim erant *lenes*, velut *frondium*, *virgarum*, ac *ferularum*; aliæ solis *loris corrigiisque coriaceis* constiterunt; aliæ etiam *aculeis*, *funiculis* aliæ. Interdum *plumbei nodi* ac *scorpiones* flagellis addebantur. Atque hinc in *Jure* commemorantur *verbera* ac *ictus plumbatarum*; quamvis quidam legere malint: *plumbatorum*: Dicebantur etiam flagra aliqua *hamata* ac *venenata*. Vid. *Dionys. Gothofred. Lipsius l. 2. de Cruc. c. 2. flagris taxillatis Romanos etiam usos esse* annotat. Notat & ex *Eustathio*, flagra talia *talaria* dici, quod ex *insertis talis involutisque* sint *confecta*. *Idem* cum *Apulejo* scite denominat flagrum ejusmodi *pecuinis ossibus catenatum*. *Solebant* videlicet non raro Romani *aciculas*, *uncinulos*, & *aculeos ferreos scuticis innectere suis*, *quibus miserorum cutis ad costas usque & ossa lacerabatur*; ita summatim nos edocente *Theologo celeberrimo B. Gerbardo*.

XVII. Intelligimus inde, *flagellationem*, ritu *Romano* peractam, nequaquam *leve* ac *lene*, sed multo *gravius fustigatione*, quippe qua *milites civesque* facinorosi præcipue afficiebantur, (vid. *Phil. Carol. l. 2. antiquit. Rom. cap.* 8. *p.* 57. *lib.* 3. *cap.* 9. *p.* 85. Dieterich. *in addit am. p.* 185. Conf. *Clasen. l. c.* §. 1.) imo præ multis *gravissimum* ac *acerbissimum* revera fuisse *supplicium*; ipso *Horatio* non diffitente, qui *flagellum* vocat *horribile*. Sed *pœnæ* hujus *gravitas* magis adhuc colligitur ex eo, quod vix *certum* in plagis infligendis *Romani* observaverint *numerum*: licet, quod *Kipping.* l. c. annotat & ex *Horatii illo*: *sectus flagellis hic triumviralibus Præconis ad fastidium*; Probat, *Præco* interdum adstiterit, & ictus *numerando* exclamaverit, tot *vicibus* debere *cædi* facinorosos, nec pluribus, nec minoribus. Nam & sæpius passi sunt crudeliter *flagellatores* in *corpora* reorum flagris ruere, adeo, ut, hac *ministrorum* effræni immanitate manente, *flagellati* multi sub hac *flagellationis* pœna *plane* interierint; fatente id ipso *JCto Ulpiano*, qui ita: *Non*, inquit, *ea quidem pœna damnari quem oportet*, *ut verberibus necetur*, *vel virgis interimatur*: *quamvis plerique*, *dum torquentur*, *deficere solent*. Et quidni deficerent *plurimi*? cum & *sæpissime ac pedes servorum* ac *reorum pendentium pondus aliquod*, quod a *Plauto* dicitur *centupondium sit alligatum*, idque eum in finem, *ne inter vapulandum vapulantes calcitrarent*, *neve pedibus aut calcibus eos a quibus verberabantur*, *peterent*. Imo docet *Meursius*, *adeo crudele a servis sumtum supplicium*, *ut totam sæpe noctem pendentes*, *flagris fuerint exagitati*. Hinc *lictorum* ait *ac carnificum ad tantam tamquam diutinam sævitiam exercendam electos fuisse octo*. Adjicit observandum, quod *Comico virgæ* hæ vocentur *lentæ*, quia nimirum *totum diem noctemque sæpius totam cæderent*. Vid. *Taubmannum comment. in alleg. Plauti loc.*

XVIII. Tantum itaque *flagellatio* fuit supplicium, ut utplurimum *mortem*, si non *inferret*, saltem *non procul* abesse significaret. Pertinent, ut opinor, non incommode huc *Hieron. Magii* verba, scribentis: *Qui in equuleo torquebantur*, *non solum distendebantur*, *sed & alios cruciatus patiebantur*: *nam & flagris cædebantur*. *Unde* Quintilianus *ait*: per flagella, per verbera; *loquens de equulei tormento*. Huic enim procul dubio *servi* delinquentes sæpe *insidere* debebant.

XIX. Quinimo *quotquot* ferme *cruci* erant addicti, judicabantur a Romanis *ante* digni, qui *flagellis* pinserentur. Sic enim *Hieronimo* observante, *legibus Romanis sancitum* fuerat, *ut*, *qui crucifigeretur*, *prius flagellis verberaretur*, quo hac ratione ab hominum honestorum societate quasi separaretur. Vid. B. *Gerbard.* & *Waltherus JCtus*. *Flagellatio solennis antecessor*, & *raro in crucem dati*, *nisi sic purpurati*; ait *Lipsius*, qui ibidem loca *aliquot*, *morem* hunc aut *legem* apprime comprobantia, ex *Livio*, *Curtio*, *Josepho*, *Philone*, adducit, ac addit, *cruci affigendos verberatos* esse nunc *flagris*; *crebrius* tamen, ut reperitur, *hisce*, *illis infrequentius*.

XX. Porro *flagellatio* hæc, *crucifixionem* præcurrens, non *uno* semper *loco* aut *tempore* accidit, sed *diversimode* potius ita statuebatur, ut modo *domi* vel in *prætorio*

rio ante deductionem, modo in *deductione* ipsa *per viam*, exerceretur; ceu patet ex illa voce: *Verbera intra aut extra pomœrium*. *Posterior* ritus ut *magis* est *antiquus*, sic is ipse etiam *aliquanto* erat *rarior*. Tunc enim miserandi sontes ad *furcam pœnalem*, impositam collo, *ligati* ducebantur per *viam*, & *cædebantur* vel ad *necem usque*, vel *ita* tamen, ut post *verbera* ad *furcam* fixi *in crucem* tollerentur. Exempla, quæ ex *Suetonii Nerone* ac *Livio* producit in hanc rem *Lipsius*, apud ipsum videri poterunt. *Prior* autem mos modusque, quo *domi* in *carcere* aut *prætorio* adhuc candidati crucis flagellabantur, *magis* extitit *vulgaris*; unde eundem in *crucifixi* nostri *Servatoris flagellatione* videmus occurrisse: quem proinde, *tempori* attendentes, nunc paulo altius nobiscum repetemus.

XXI. Nempe JESUS *innocentissimus* noster pro *nocenti* ac *noxio* a *Judæis* æque ac *Romanis* agnitus, dignus (o rem relatu, nedum indignam factu!) tandem habebatur, qui sanctissimum *tergum* suum daret, tanquam *servile*, *flagellis*. *Servili* hac *pœna* maximeque *servis* propria animadversum est in eum, qui *Dominus Dominorum* fuit, est, eritque. Flagellabatur igitur *Christus* instar *servi*, qui *formam* hanc in *exinanitionis* statu assumserat, tum cum primis, cum *passionem* ingrederetur ac aggrederetur suam. Testes ecce flagellationis hujus locupletissimi ipsi sunt *Evangelistæ*. Audiamus singulos. *S. Matthæus* eam ita describit: *Pilatus JESUM* φραγελλώσας, *flagellans*, *tradidit*, *ut crucifigeretur*. Ad eundem penitus modum *Marcus*. *Johannes* similiter sic illam depingit. *Tunc apprehendit JESUM Pilatus*, & ἐμαστίγωσε *flagellavit eum*.

XXII. Hic vero statim quæritur, *quoties* ergo Christus *flagellis* fuerit tritus? *Dubitandi* namque ratio ea esse videtur, quod ex priorum *duorum* Evangelistarum effato colligi queat, *post* latam *mortis* sententiam, demum ex *Johannis* vero verbis jamdum *ante* dictatam condemnationem *crucis*, CHRISTO *flagellationem* contigisse. Hinc *duplici* vice JESUM flagra sustinuisse aliqui volunt: quos inter numerandi *Gerson Arias Montanus*. *Montacutius*. Nihilominus non *bis*, sed *semel* tantummodo, flagellatum esse JESUM nostrum, omnium *probabilissime* nos cum *S. Ecclesiæ Patre* defendimus. Nam & *Beza* fatente *ad cap.* 27. *Matth. unam esse flagellationem*, *non duplicem*, *ex circumstantiis liquet*. Non itaque ea *revera* fuit diversa, etsi *diversimode* a *diversis Evangelistis* sit descripta: quandoquidem *Matthæus* ac *Marcus* flagellationi *præposuerunt* prolatam Pilati de crucifixione sententiam, *ordinem* adeo factorum (ceu sæpius solent in Evangeliis suis *anticipare* Evangelistæ) non observantes, quem tamen *recte* ac *rite* hic observaverat *Johannes*: Unde & paulo *distinctius* ac *dilucidius* hic præ illis annotasse *circumstantias* videtur.

XXIII. Scilicet res ita se habuit. Cum advertisset *Pilatus*, se *spe* sua de *liberando* a *nece* JESU prorsus excidisse ob optionem *populi*, qui latronem *Barabbam* maluit vivum relinqui, quam pretiosissimum λύτρον, *Christum*: tum *medium* apprehendit adhuc illud, ipsumque *prehendendo* JESUM *flagellis* eundem adjudicavit. Quo quidem judicio facto, *Judæorum* furorem denuo *sedare* laborabat, fore sic confisus, ut, post flagra hæc inflicta, Judæi moti *misericordia* miserum JESUM a crucis *morte* liberum tandem pronunciarent. Eadem enim de causa apud LUCAM legitur hæc ad *Judæos* protulisse verba: παιδεύσας οὖν αὐτὸν ἀπολύσω, *Castigatum ergo eum dimittam*.

XXIV. Ex quo sponte sua sequitur, Christum *alia* quadam *ratione*, quam alias fieri consueverat, *flagellis* fuisse subjectum. *Causa* namque *per se* non erat *secutura crucis* afflictio ac *affixio;* quippe hanc Pilatus, *quantum* poterat, *tum* adhuc *temporis* a JESU; quem *innocentem* esse *hominem* ipse senserat, conabatur depellere. Sed adhibitum id est supplicium tantum, tanquam *medium*, quo *Prætor* Ethnicus *Judæorum* crudelitatem quæsiverat *quadantenus*, quanquam *frustra*, (ut *eventus* docuit,) satiare.

XXV. Hæc nostra *explicatio* uti cum continua JOHANNIS *narratione* ad amussim convenit: ita tantum abest, ut *reapse* a *descriptione* cæterorum *duorum*, quamvis *videatur*, discrepet, ut potius ipsi nobis cum exasse consentiant; si *unica* modo *particula*, ἵνα, eo hic, quo *debet*, modo explicetur atque intelligatur. Siquidem, ut utique notum est, *causalis* hæc *conjunctio* non *semper* & ubique aliquam importat *causam*, sed *eventum* sæpius ac *sequelam* tantum denotat; quemadmodum præter hoc *exempla* alia dari possunt, quorum multa colligit B. GLASSIUS: Nimirum, *nimium* urgentibus *Judæis*, flagellationem *subsecuta* quidem est in crucem elatio, sed *ex eventu* duntaxat: præter *primam* enim *Pilati*, quam foverat, *intentionem* crucis *executio* deinde accessit. Imo si *ordinem* verborum *Matthæi* servemus, ipse *contextus Græcus* edocet, cohærere rem sic optime, ut *primo* Pilatus *flagellasse* JESUM dicatur, *postea*

postea addatur demum, *tradidisse*, ut *crucifigeretur*. Quo ipso nonnihil innuitur *diversissima* Pilati *actio*: *alia* namque fuisse videtur, dum *flagellaverat* Christum; *alia* plane, cum ad *crucifigendum* eundem *tradidisset*.

XXVI. Verum nunc in *quaestionem* venit, num *ipse* forsitan *Pilatus* JESUM *flagellaverit*? praesertim cum *utrobique*, tum a *Matthaeo* & *Marco*, tum *praecipue* a *Johanne* ita res narretur, ut appareat, a Pilati *propria* persona Christo fuisse *flagra* illata, non a *militibus* illius, quippe quorum fit mentio demum v. 2. Atque in hac quidem sententia *Bedam*, dum literae *nimis* inhaereret, haesisse, B. GERHARDUS indicat. Sed quis tamen tam *facile* crediderit, tantum *Virum*, in tanta *dignitate* ac *autoritate* apud *Romanos* aeque ac *Judaeos* constitutum, sese eo usque submisisse, ut *munus* hoc, quod *militibus* ac *lictoribus* velut *proprium* expediendum erat, *ipse* exequeretur? *Probabilius* potius est, per eos *potissimum* carnificinam hanc esse peractam, qui a *Pilato* ad eam peragendam *maxime* fuerunt *amandati* ac *destinati*. *Imputatur* autem *flagellatio* ipsi hic *Pilato*, Judaeae *Praesidi*, tanquam *causae principali morali*, quia *jussu* ejus ac *imperio* res tota fuit gesta. Haud itaque est absurdum, sed valde commodum, verba *Evangelistarum* sic exponere. Nonne enim, juxta communem canonem, *quod quis per alium aliosve facit*, *per seipsum fecisse* ducendum est atque dicendum?

XXVII. Insuper *ministerialem* causam indagantes, non abs re judicamus quaerere, *quinam* ac *quales* ad JESUM *flagellandum* praecipuae sint admissi? Hic si intuemur *Graecos* emendatiores *codices*, non invenimus in *textu separatim*, quoad hoc, mentionem *eorum* fieri: *colligimus* tamen non male ex verbis, tum *antecedentibus*, tum *consequentibus*, Romanos *milites & lictores*, ab aliquibus *Brutianos* l. *Brutios* dictos, eosque gentiles, praecipuos fuisse hujus tragoediae auctores. Nam adjecta & *Judaeos* respiciens vocula, *Eis*, quae in exemplaribus *quibusdam* post vocem, *tradidit*, legitur, non est genuina: hinc, ERASMO notante, nonnihil officit sensui. *Neque enim* (additis) *Judaeis tradidit* JESUM *Pilatus*, *sed suis militibus*, *supplicii ministris*. Hi siquidem & ipsi Christum antea *ceperunt*, captum *vinxerunt*, vinctum *judicis stiterunt*, statum *flagellarunt*, flagellatum post *purpura vestierunt*, vestitum *coronarunt*, coronatum *illuserunt*, illusum *verberarunt*, verberatum *abduxerunt*, abductum *crucifixerunt*: sicut id in *historia* totius *passionis* non *semel*, sed *saepius*, inculcari cernimus.

XXVIII. At *dubium* forsan alicui oriri posset, annon *Judaei* auxiliatrices suas hoc in negotio *Ethnicis* porrexerint *manus*? Certe, *Juda* proditore facem praeferente, his ii *tradiderunt* Christum, nil aliud expetentes, quam ut e *medio* suo JESUS a *gentilibus*, post varios *cruciatus*, in *crucem* denique ipsam tolleretur. Qua propter *culpam* longe *maximam* integrae *passionis*, adeoque & *flagellationis*, in *Judaeos*, tanquam *causas moraliter efficientes*, inde redundare, quis nostrum unquam dubitat? Enim vero quod *Judaei Physicae* cujusdam *causae* vicem in ullo opere obierint, nec *legimus*, *nec credimus*: cumprimis cum ipse patienter passus SERVATOR in ultimo itinere *Hierosolymitano* id ita *discipulis* suis de seipso praedixerit, futurum, ut *Filium hominis Sacerdotum Principes ac Scribae tradant* gentibus *ad illudendum & εἰς μαστιγῶσαι ad flagellandum*. Confer. MARC. & LUC. Videbis utrobique de *gentibus*, sive, (quod in hisce aliisve plurimis locis idem,) *Gentilibus*, minime vero *Judaeis*, enunciari: *μαστιγώσουσιν* & *μαστιγώσαντες αὐτὸν*. Unde ut impleretur simul *veracissima* haec VERITATIS *praedictio*, *gentiles* soli JESUM *flagellare* debebant.

XXIX. Sed & si ipsam *Judaeorum* inspiciamus *mentem*, non difficulter constat, cur *ipsi* JESUM flagris afficere noluerint. Etenim, cum juxta *divinam legem* non esset permissum *Judaeis*, plagas ultra *quadraginta*, vel ut, ipsi male interpretabantur, *triginta novem*, flagellis infligere hinc procul dubio ex accerrimo adversus CHRISTU odio nimium *lenis* haec videbatur poena, si ea a *suis* JESU huic, ut blasphemabant, *seductori* irrogaretur. Maluerunt igitur ad hanc infligengendam *poenam* eligere *gentiles*, quippe qui nulli *certo* numero adstricti verberare reos supra *modum*, interdum & ad *interitum* usque solebant. Neque vero intenderunt *per se* flagellationem, sed *solum* postulabant *crucifixionem*. Unde haud *contenti* illa a *Pilato* illata *poena*, puniendum etiam *cruce* Christum clamarunt, nec clamare *prius* desierunt, donec id, quod tantopere petebant, ipso *facto* impetrarunt. *Vitam* nempe nolebant, volebant *necem*, eamque *cruce* luendam: quam tamen *capitalem* poenam illis exercere *non* licuit, licet eandem inter *Judaeos Romani* pro *lubitu* exercuerint. Quo maxime facit *propria* eorum confessio, coram *Pilato* ore unanimi edita: *Non licet* inquiunt, *nobis ullum interficere*; intellige inprimis, ut *autores* haud incele-

lebres fubintelligunt, *fupplicio crucis*. Tam *reftricta* jamdum tum temporis erat fub Romanis *Judæorum* poteftas. Imo fortaffi ideo quoque *Judæi* in *flagellando* Chrifto fefe Romanis *focios* præbere recufabant, quod putarent, quemlibet fuorum *contaminari*, fi quis, imminente *Pafchate*, in *prætorium* modo *introiret*, multo magis itaque, fi in eodem *fuppliciorum adjutor* fieret. Vid. *Joh.* XVIII.

XXX. Sed quid? *Qua* tandem de *caufa* illud ab *illis* fit factum, fcire *noftra* parum refert. Revertimur rectius ad ipfum flagellandi *actum*. Collegimus ante ex *fcripturæ* textu, immitibus potiffimum *militibus fatellitibusfque* Pilati a *Pilato* demandatum fuiffe, ut *flagellarent* Jefum. *Quot* autem *lictores* illi præcife fuerint, non diximus, nec dicere poffumus; tacente præprimis *Scriptura* & *antiquitate*. Extra tamen controverfiam plures *uno*, imo *multi*, fi non *plurimi*, huic *actui* interfuerunt, qui *ope operaque* fua flagellationis negotium adjuverunt. *Locus*, ubi *flagellatio* erat inftituenda, ftatuebatur *atrium* feu *prætorium*, domus, in qua *provincialis Prætor* non *habitabat* modo fed & *jus* dictitabat. Eo enim *Præfidis* fefe receperant *milites*, convocata fimul ac congregata in illam *univerfa* cohorte.

XXXI. Ibi vero fata *flagellandorum* fingula Jefus experiri cogebatur. *Veftibus* eundem fuiffe *privatum*, cur *hic* negabimus, qui audiimus *fuperius*, morem hunc in hac *inflictione* pœnarum Romanis *ufitatiffimum* manfiffe? Præftamus etiam haud illibenter *fidei* nonnihil fententiæ ei, qua Jefum *columnæ alligatum* effe afferitur; non tam propterea, quod *Lipfius exemplis* quibufdam ac *teftimoniis* alienis ritum hunc ftuduerit confirmare, quam quod *pii* ipfi & in religione antiqui *Patres* non plane dubitarint tale quid de *columna flagellati Servatoris* adftruere. Clare ac plæclare *prudentiffimus Poetarum* fuo adhuc feculo cecinit:

> *Vinctus in his Dominus ftetit ædibus, atque* columnæ
> *Annexus, tergum dedit, ut fervile, flagellis.*

Imo pergit: *Perftat adhuc, templumque gerit veneranda* columna.

Cum quo convenit, quod *B. Hieronymus* de *Paulæ* in ejus Epitaphio ad Euftochium recitat: *Oftendebatur*, inquiens, *illi in monte Sion columna porticum fuftinens, infecta cruore Domini, ad quam dicitur vinctus & flagellatus*. Tempore *Bedæ in medio Ecclefiæ fuiffe* ipfe *Beda* teftatur. Sed quod de *columna* hac in *templo* pofita dicitur, haud immerito *fufpectum* minimum, fi non penitus *falfum*, effe cenfemus. Interim five extiterit, five non, *in templo columna* talis, fufficit extitiffe in *prætorio* tum, cum ad eam Chriftus *vinciretur*. Hinc *Hieron.* Drexelius *columnam* hanc ita depingit: *Romano ritu funibus adftringebatur Jefus ad bipedalem columnam, quæ ad viri ftantis umbilicum duntaxat pertingeret, ut tam pectus quam tergum rei verberibus undique pateret. In brevioris hujus columnæ fummo ferreus annulus immiffus accipiebat funes, quibus flagellandi corpus vinciebatur.*

XXXII. Gætera, quæ de hac *columna* traduntur, *mira* mere *falfa* ac *ficta* videntur. Nos ad propofitum redimus, quod eo nunc revocat, ut luftremus *inftrumenta*, quibus CHRISTI latera cæfa fuerunt fciffaque. Ac *virgas* quibus fuiffe arbitratur *Erafmus*, nec abnuit *Maldonatus*, *Beza* tamen *flagellis proprie* dictis Chriftum *percuffum* effe non male contendit; nec abfque ratione: præprimis quia in *fonte* voces μαςιγῦν ac φραγελλῦν ponuntur; quæ *fignificatione* fua *primaria* id fignificant, quod *propriiffime* flagellare dicitur. Ut adeo non neceffe fit, præter *neceffitatem* a *propria* verborum fignificatione hic recedere. Facit huc, quod & *Nonnus* vocula ἱμάσθλῃ utatur, qua *loreum* denotatur *flagellum*. Narratur inter alia quoque; (an *vere*, alii videant) *flagellis aculeatis, infixis aculeis & retractis, non evellendo, fed fulcando, totum corpus Chrifti fuiffe laceratum*. Sane *probabile* alias eft, pro *Romano more*, quem fupra innuimus, *militum* fævitiam *flagellis* quoque *aculeos* adjeciffe.

XXXIII. Quod fi *traditionibus* credendum, (quibus tamen *caute* ac cum *prudentia* decet credere) tradunt aliqui, *tribus* flagellorum generibus *Chriftum* fuiffe afflictum: primo *vepribus* & *fpinis acutiffimis*, poft *flagellis aculeatis*, tandem *ferreis catenulis*. Verum quod attinet *flagellum*, quo *Papicolæ Romani* in *æde B. Virginis Romæ* jam fuperbiunt, nos *tanto* non dignamur *honore*, ut fentiamus, illud *iis* effe accenfendum, *quibus* dudum *revera* JESUS in *prætorio* fit *cæfus*. Mirum enim fi *Pontificii* poft *tot* fecula tales *reliquias* non *adulterinas* demum *fartas tectas* acceperint. Imo vero *maxime* mirum. Scilicet *tanta* ii præ *nobis* gaudent *felicitate*, fi fas eft *credere*. Sed *gaudeant*, ut *ferme* infaniant: nos pergimus ad reliqua dicenda.

XXXIV. Nonnulli *nimis* fere *curiofi* funt in eo, ut una cum aliis *certum plagarum numerum* inquirere haud fuper fedeant.

deant. *Ajunt* enim *Brigittæ revelatum*, *CHRISTUM esse perpessum ultra quinque millia ictuum ex flagellis*. *Vincentius* in *serm. de Passione* colligit, cum *ossa corporis ex sententia Medicorum sint ducenta sex & septuaginta*, *CHRISTUM ita fuisse flagellatum*, *ut cuilibet corporis ossi triplex verberum ictus responderit*. *Gerson numerum* constantem allaturus: *Dicunt aliqui*, scribit, *revelatum fuisse*, *quod Christus in corpore suo quinque millia trecenta & septuaginta quinque acceperit plagarum*. Vid. *Harm. B. GERHARDI*. Utut vero se res habeat cum hisce *relationibus* aut *revelationibus*, quas *auctorum* suorum *fidei* merito relinquimus; *certum* tamen *verberum* definire *numerum* non *volumus*, nec *possumus*. Cum enim *Romani* non *æque*, ut *Judæi*, *definitas* in flagellando infligerent *plagas*, quis, quæso, facile credet, ab atrocibus istis *militibus* ea *tum*, quæ Jesu dederant, *numerata* fuisse *verbera*? Numeraverint autem nec ne, *temere* certe fit, *ignotum* ictuum numerum nimium *scrutari* aut *determinare* velle, ex *ejusmodi* præsertim *scriptis* ac *scriptoribus*, qui valde *dubiæ* sunt *auctoritatis*.

XXXV. *Sat* est, si dixerimus, *dirissimam* ac *durissimam* hanc SERVATORIS extitisse *flagellationem*. Colligitur, ut *brevibus* multa complectamur, satis ex *textus* circumstantiis. Nec obstant *objectiunculæ* duæ, quas una cum *Responsionibus B. Gerhardus* adfert. Nos nostræ *Dissertationi* imponimus *finem* ea, quæ *de ritu flagellandi* supersunt *exponenda*, *alio* cum DEO, *die* proposituri. Jam quæ restant, *debitæ* sunt piæque *gratiæ*, quas *Servatori* nostro, pro *flagitiosis* nobis tantopere *flagellato* dicere decet *æternum* absque *termino*.

JOH. GEORGII BINDRIM
DISSERTATIO
DE
GRADIBUS EXCOMMUNICATIONIS
APUD HEBRÆOS.

بسم الله الرحمن الرحيم

PROŒMIUM.

Relatu non solum, verum & observatu digna est adhortatio Filii Asai, quæ legitur in cap. 4. Pirke Abhoth. §. 2. הוי רץ למצוה קלה כבחמורה ובורח מן העבירה שמצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה ששכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה: h.e. *esto currens ad præceptum leve*, *tanquam ad* (*præceptum*) *grave*, *& fuge a transgressione*: *nam præceptum trahit præceptum*, *& transgressio trahit transgressionem*: *siquidem merces præcepti* (*est*) *præceptum*, *& merces transgressionis* (*est*) *transgressio*. Quo celebri præcepto, R. Asai homines, ut omnia, tam levia quam gravia præcepta æquali semper diligentia servarent, admonere voluit. Non enim sapientem illum latebat, quanta vis sit consuetudinis; quam item proclive, ut is qui leve primum transgredi præceptum assuetus, postea ad majora peccata perpetranda feratur, adeo, ut non peccare, non vivere putet; Hinc seria illa de peccato fugiendo adhortatio; & licet alicui peccatum commissum videatur minimum, abstinendum tamen ab eo, cane pejus & angue, monet, cum uno perpetrato facilis sit descensus ad alia quæque. Hæc Ecclesiæ Judaicæ Antistites perpendentes, omnem curam, operam & studium adhibuerunt, ut hominibus, omnium præceptorum eandem esse rationem, eaque pari reverentia observanda, inculcarent, ne, præcepta levia transgrediendo, majoribus quoque servandis abstinerent, adeoque peccata peccatis cumularent. Quemadmodum enim virtuose agere assueti, etiam nihil tale cogitantes, recta quandoquidem agimus, adeoque merces virtutis est ipsa virtus; ita e contrario, qui peccatis assueti, nihil nisi peccaminosum agunt, & ita peccata cumulando, merces transgres-

sio-

ſionis eſt ipſa tranſgreſſio. Huic igitur malo, ut Hebræi obviam irent, nullum peccatum impunitum facile abire voluerunt, ſed minimis etiam tranſgreſſionibus certas, imo ſat graves pœnas conſtituerunt. Hinc in libro rituali Schulchan Aruch, parte 2. quam יורה דעה vocant, num. 334. ajunt: העובר על דבר איסור מנדין אותו לאלתר: *Qui aliquid vetitum deſignat, extemplo excommunicatur.* Atque hujus Excommunicationis ipſe etiam Chriſtus in terris agens quandoque mentionem fecit, quando diſcipulis ſuis prædixit, quod Judæi illos *ἀποσυναγώγους* eſſent facturi *Joh. 16. 2. cap. 9. 22. cap.* 12. 42. &c. quæ, ut & alia loca N. T. cum abſque bene perſpecta Judæorum excommunicationis ratione, ſolide explicari & intelligi nequeant, viſum mihi eſt hoc loco pro ingenii mei tenuitate Tò חרם i. e. *excommunionem* ברחם h. e. adſiſtente Summi Numinis *gratia*, ex Hebrçorum monumentis proponere. Quandoquidem autem juxta Arabum veriverbium, (quod & hic locum invenire puto) مرتبة العلم اعلى المرتب *Ordinatio ſcientiæ, ſupremus eſt gradus*, ejus & hic memores diſſertationem hanc in aliqot ſectiones partiri voluimus, quarum quid unaquæque complectatur, breviter præmiſimus.

C A P U T I.

Quo prima Excommunicationis ſpecies Niddui, ejuſque cauſæ & ritus proponuntur.

I. UT vero in rem, quod dicitur, præſentem veniamus, primamque ſpeciem, quam Niddui vocare amant, conſideremus, longe antiquiſſimum hunc ritum eſſe, ex eo magni nominis Viri colligunt, quod multis retro ſeculis ante Chriſtum natum eum locum obtinuiſſe conſtat. Quin non deſunt, qui natales ejus ex ultima antiquitate accerſentes, inde uſque a Caini tempore in uſu fuiſſe eum perhibeant, nempe cum fratricida maledictus & profugus fuiſſe dicitur *Gen.* 4. & Deus exterminium fœderis circumciſionis contemtoribus minatus eſt *Gen.* XVII. 14. Qui locus cum diverſimode explicetur ab Interpretibus, Hebræorum quoque interpretamenta in medium afferre conſtituimus.

II. R. Abarbenel in Peruſch. hatthorah ad *cap.* 15. *verſ.* 30. *Num. p.* 297. 298. (cujus, ut & aliorum paſſim hic allegatorum, copiam nobis fecit Vir Ampliſſimus, atque Excellentiſſimus *Dn. Johannes* Friſchmuth / *Ling. Sacr. Prof. Publ. Celeber.* Patronus ac ſtudiorum meorum Promotor æternum Devenerandus) Veterum ſex ſententias recenſet, ſuamque ſeptimam hac de phraſi adjungit. Prima eſt. R. Saadiæ ומכנים לזה בזה כתב הראבע כאן על הכרת תכרת הנפש ההיא חל הנפש איננה הנפש המשכלת כדברי תועי' רוח רק הוא חביר הנפש עם הגוף עד כאן ולפי זה יהיה דעתם שענין הכרת הוא קצור ימי החוטא ומיתתו קודם קצו בעולם הזה לא דבר אחר ויתחייב מזה שיהיה ענין הכרת הוא עצמו ענין המיתה בידי שמים: *Cui conſentit, quod ſcribit R. Aben Eſra. b. m. ad hoc, excidendo exſcindetur anima illius*, נפש *non denotat animam intellectivam, ſecundum quorundam errantium ſententiam, ſed conjunctionem animæ cum corpore*, vel ut R. Eſra in comm. in Bibl. Baſileenſ. ſcribit: נפש כמו איש וטעמו גוף שיש לו נפש: *hic idem eſt quod* איש *& notat corpus anima præditum*, hinc Targ. vertit אנשא ההוא *homo iſte. Hæc Eſra. Et juxta hunc erit ſententia illorum, quod per exciſionem intelligenda ſit abbreviatio dierum peccatoris, & mors ejus ante tempus ſuum in hoc mundo, nihilque aliud. Ex quo neceſſario ſequitur, exciſionem notare illam mortem opera cœli*, h. e. *DEI, illatam.* Altera eſt R. Salomonis Jarchi, qui putavit כל כרת הוא ערירי שימות בלי בנים *omne exterminium in eo conſiſtere, ut quis ἄτεκνος moriatur*, puta ut vel nunquam aliquos liberos procreaverit, vel ſi quos genuerit, ante patrem ut moriantur. Nam ut R. Aben Eſra loc. cit. dicit מי שיש לו בנים כאילו הוא חי ושמו לא נכרת *ille qui habet liberos, eſt tanquam vivus, neque nomen ejus exſcinditur.* Tertia eſt cujuſdam Autoris. תוספות בריש מסכת יבמות: *Additionum in principio Tract. Jebhammoth.* שהכרת הוא לחמישים שנה *quod excidium hoc intelligendum ſit de quinquageſimo anno* ſi quis ſcilicet inter tempus hoc moriatur. Alii vero hunc terminum extendunt uſque ad ſexageſimum annum; ſi prius moreretur, ex ſpecialibus peccatis ex hac vita ereptum; ſin longiorem traheret vitam ex ſingulari DEI benedictione id eſſe, putantes. Vid. *Buxtorff. Lexic. Rabbin. pag.* 1101. Quarta ſententia eſt alterius cujuſdam cit. l. qui vult שהכרת יבחן כפי ימי החולי כי כאשר ימות האדם ביום הג' בחליו יהיה נכרת מעמו: *exterminium hoc intelligendum eſſe de diebus morbi, & ſi quis mortuus fuerit die tertio morbi ſui, ille dicatur exciſus de populo ſuo.* Hæ allatæ ſententiæ in eo conveniunt שענין הכרת הוא לגוף בלבד בעולם הזה ושאינו מגיע דבר ממנו לנפש: *quod exciſio tantum ad*

cor-

corpus hoc in mundo referenda, nec quicquam de ea pertingat ad animam.

III. Quinta sententia est R. Maimonidis in comment. ad cap. ultim. Sanhedr. & libr. Madda scribentis שתכרת הנפש ותאבד ושלא תהיה חיית וקיימת והוא הכרת שכתוב בתור' שנ' הכרת תכרת הנפש ההיא וארז״ל הכרת בעולם הזה תכרת לעולם הבא: *Exscindetur anima, & perdetur, & quod nec amplius vivet, neque subsistet, hocce est excidium quod memoratur in Lege, cum dicitur, exscindendo exscindetur, dixerunt Rabbini nostri b. m. exscindendo in hac, exscindetur in altera vita.* Hæc opinio de plenaria animæ annihilatione, qua כבהמה sicut bestiæ anima, in tenues evanescit auras, merito rejicitur recteque a R. Abarbenele dicitur כי הוא עצם רוחני קיים בעצמו בלתי נפסד בטבעו: *esse substantiam spiritualem, in se subsistentem, minime sua natura corruptibilem.* Sexta est R. Nachmanidis in comment. in Leg. Parasch. אחרי מות putantis, pœnam excisionis non esse semper unam, eandemque: sed triplicem ponit. 1. כרת נשמיי והוא למי בלבד: *excisionem corporis tantum* שזכיותיו מרובים מעונותיו: *hæcque in eum, cujus opera bona plura sunt, quam ejus iniquitates, cadit.* 2. נפשיי בלבד *animæ tantum* והוא למי שעונותיו מרובים *caditque in eum cujus iniquitates sunt plures.* 3. הכולל לגוף ולנפש שיכרת גופו בעולם הזה ונפשו בע״ה וזה ייחד לבד לעובד עכ״ום ומגדף את השם: *complectitur & corpus & animam, corpus ejus exscindetur in hoc, anima ipsius in altero seculo, proprieque spectat tantum ad cultores stellarum & planetarum, atque blasphemantes nomen DEI.* Septima & ultima est Abarbenelis, nempe quod excisio sit כולל לגוף ולנפש אם לגוף בעולם הזה שיקצרו ימי החוטא וימות קודם עתו שהיה ראוי לו כפי טבעו ואם לנפש שאחרי הפרדה מן הגוף בעולם הנשמות תתרחק מזיו השכינ' ומקבול השפע העליון לנפשות הזכות שמה בצרור החיים: *communis corpori & animæ. Corpori in hoc mundo cum decurtantur dies peccatoris, & moritur ante tempus, quod secundum naturam suam ei conveniebat. Animæ, quod ea post separationem animæ a corpore, in mundo animarum elonganda sit a splendore Majestatis Divinæ, & a receptione influentiæ supernæ in animas justas ibidem ex fasciculo vitæ.*

IV. Hæ sunt Judæorum Interpretationes circa hanc phrasin, quas fus. refutat, suamque comprobat R. Abarben. c. l. Christianorum recepta est sententia, Excommunicationis quandam hic innui speciem, id quod l' Empereur in Annotat. ad Bertram. de Republ. Judaic. pag. 356. licet, alias in primam sententiam inclinet, non diffitetur. *Theologi nostri*, inquit, *ut plurimum ejectionem e coetu Ecclesiæ ac fidelium ista phrasi designari autumant.* Hinc Junius Gen. 17. 14. hanc formulam ita explicat: Hic & in futuro seculo a sanctorum consortio excludetur, nempe ut Leusden. differr. 50. p. 347. Philol. Hebr. Mixt. ait, ille erit ἀποσυνάγωγος in hac vita, & post hanc vitam erit hæres inferni, si non resipiscat. Quo tendit, quod R. Abarben. comment. in Leg. p. 63. col. 3. scribit שלא רצה להתחבר אל עמו בברית ולהכנס עמהם בדבוק האלדי והנהגתו אין ראוי שלעולם הבא נכנס עמהם במחיצתם ולא שיקבל משכרם: *Qui se non vult associare populo illius in fœdere, neque cum ipsis Deo adhærere, & eum sequi; non quoque conveniet, ut in altero seculo ingrediatur cum illis in requiem ipsorum aut accipiat de mercede illorum.*

V. Quemadmodum autem omnia prius medicamenta adhibenda, quam membrum aliquod rescindendum. Ita & hoc in pœnis infligendis observatum fuit, prius legis transgressores levibus quibusdam pœnis coercebantur, & ut ad bonam frugem redirent, quasi præmonebantur, quam ultima & gravissima pœna affecti, Dei judicio relicti, prorsusque Sathanæ, tanquam desperatæ malitiæ homines traditi sunt. Hinc tres Excommunicationis gradus sunt constituti, quos in pœna peccatoribus infligenda transilire non licuit. Primus utut gravis, levis tamen in respectu subsequentium vocatus fuit נדוי, alter gravior חרם; tertius autem gravissimus. שמתה

VI. Ad primum igitur Excommunicationis gradum quod attinet, vocatur ille Niddui a R. נדה, quæ, ut R. Mardochai Nathan docet, פירושו רחוק significat *elongationem* sive *remotionem*; estque nihil aliud, quam certis legibus restricta alicujus a conversatione hominum ad certum tempus separatio. Causæ autem, cur aliquis hoc excommunicationis genere afficiatur constanter numerantur viginti quatuor. Si enim in Berachot fol. 19. 1. בכ״ד מקומות בית דין מנדין על כבוד רב: *in viginti quatuor locis* (i. e. propter viginti quatuor causas) *Judices excommunicant propter honorem Rabbi sive Magistri & Præceptoris.* Sic in Talm. Hierosolymir. Moed. Katon cap. 3. in Gem. fol. 81. 4. על עשרים וארבעה דברים מנדין: *propter viginti quatuor causas excommunicant.* Maimon. in Hilcoth Talmud Tora cap. 6. p. 22. 2. על עשרים וארבעה דברים מנדין את האדם בין איש

בין

בין אישה׳: *propter viginsi quatuor causas excommunicant tam virum quam fœminam.* Hæ autem viginti quatuor causæ nullibi simul in Talmude recensentur, sed modo hoc, modo illo loco afferuntur, congessit tamen eas R. Maimonides in הלכות חלמוד תורה: cap. 6. p. 22. 2. Buxtorff. Lexic. Talmud. p. 1304. Selden. de Jure. Nat. & Gent. lib. 4. cap. 8. p. 529. Coccejus ad Sanhedr. p. 164. Joseph. Karo in Schylchan aruch, lib. Jore deah, sect. 334. §. 43. pag. 103. 2. Edit. Hanov. quibus adjungunt Eliam de Widas in Reschis Chochmah. lib. 1. cap. 7. Nos eo ordine, quo in Maimonide loc. citat. inveniuntur, eas referemus.

VII. 1. המבזה את החכם ואפילו אחר מותו: *qui contemnit Sapiensem* (Rabbinum, Magistrum, Doctorem legis) *etiam post mortem ejus* II. המבזה שליח בית דין *spernens ministrum vel nuncium domus judicii.* III. הקורא לחבירו עבד *vocans proximum suum* (liberæ scilicet conditionis) *servum.* IV. מי שׁשלחו לו בית דין וקבעו לו זמן ולא בא: *Is ad quem misis judex, & determinavit ipsi tempus comparitionis, & non comparet.* V. המזלזל בדבר אחר מדברי סופרים ואין צריך לומר בדברי תורה: *Qui spernit præcepsum unicum Scribarum, ne dicam Legis Divinæ.* VI. מי שלא קיבל עליו את הדין מנדין אותו עד שיתן: *Is qui non in se recipit latam sententiam, excommunicant eum us paret.* VII. מי שיש ברשותו דבר המזיק כגון כלב רע או סולם רעוע מנדין אותו עד שיסיר חיזקו: *Is qui in sua potestate baberet, quod aliis damnum inferret, veluti caucm mordacem aut scalam fragilem, excommunicabant eum usque dum damnum resarciret.* VIII. המוכר קרקע שלו לגוי מנדין אותו עד שיקבל עליו כל אונס שיבא מין הגוי לישראל חבירו בעל המיצר: *Qui fundum suum vendiderat gentili, excommunicabant eum usque dum in se susciperet resarcire damnum quodcunque inde eveniens Israelitæ proximo suo.* IX. המעיד על ישראל בערכאות של גוים והיציא ממנו בערתו ממון שלא כדין ישראל מנדין אותו עד שישלם: *qui testimonium perbibet in tribunalibus Gensium adeo ut inde pecuniam solvere cogeretur ex moribus Israelitarum indebitam, excommunicans eum usque dum rependeret.* X. טבח כהן שאינו מפריש המתנות ונותנן לכהן אחר מנדין אותו עד שיתן: *Sacerdos mactans, qui non seposuerat donanda Sacerdotibus ceteris, excommunicant eum usque dum daret.* XI. המחלל יום טוב שני של גליות אף על פי שהוא מנהג: *Qui prophanat diem feriatum secundum in captivitate tametsi id esset ex consuetudine.* XII. העושה מלאכה בערב הפסח אחר חצות: *qui opus aliquid facit pridie paschatis post meridiem.* XIII. המזכיר שם שמים לבטלה או בשבועת בדברי הבאי: *commemorans nomen DEI frustra, aut per juramentum vanum.* XIV. המביא את הרבים לידי חילול השם: *adducens alios ad prophanationem nominis Divini.* XV. המביא את הרבים לידי אכילת קדשים בחוץ: *adducens alios ad esum rerum sacrarum extra locum sacrum.* XVI. המחשב שנים וקובע חדשים בחוצה לארץ: *Qui annos supputaret, & menses præfigeret extra terram sanctam.* XVII. המכשיל את העור: *Labi faciens coecum.* XVIII. המעכב את הרבים מלעשות מצוה: *retardans alios a faciendo legis opere.* XIX. טבח שיצאת טרפה מתחת ידו: *mactans qui permiserat pecudem laceratam exhiberi.* XX. טבח שלא בדק סכינו לפני חכם *Mactatör non ostendens coram sapiente cultrum suum.* XXI. המקשה עצמו לדעת *difficilem se præbens ad discendum.* XXII. מי שגירש את אשתו ועשה בינו ובינה שותפות או משא ומתן המביאין להן להיזקק זה לזה כשיבאו לבד מנדין אותן: *qui repudiavit uxorem suam, & postea instituis cum ea commercia emtionis & venditionis, quibus adducitur ad redintegrandum congressum, cum in judicium vocabantur, excommunicabantur.* XXIII. חכם ששמועתו רעה *sapiens malæ famæ & existimationis.* XXIV. המנדה מי שאינו חייב נידוי: *e communicans eum, qui non est meritus excommunicationem.*

VIII. Formulam, qua usi sunt in excommunicatione hac, talem refert Maimonid. lib. cit. cap. 7. pag. 23. 1. פלוני יהיה בשמתה: N. N. *sit in excommunicatione* (Ploni apud Hebræos significat idem quod Græcis ὁ δεῖνα.) Si autem excommunicatio *fiebat* בפניו *in facie* המנודה *excommunicati* hoc est coram: פלוני זה בשמתה: *præsens. N. N. sit in excommunicatione* dicere consueverunt, & cum nomen excommunicandi non constaret, dicebant: ההוא גברא בשמתה *bomo ille sit in excommunicatione.* v. Selden. l. c. p. 533. Quando autem excommunicatio fiebat לא בפניו *non coram* sed denuntiabatur absenti, tunc hoc fiebat vel verbis per alium aliquem, vel publicabatur scripto per scribam publicum, quod scriptum dicebatur כתב של נדוי vel פתחא של נדוי: qua de re vid. Schylchan aruch in Chosen hammischpat, num. 11. sect. 4. Buxtorff. Lex. Talm. p. 1307. conf. p. 2469.

IX. Fiebat autem hæc excommunicatio non solum autoritate publica, sed etiam pro ratione causæ privatim a privato peragebatur. Sic qui nomen DEI in vanum assumserat, etiam is qui audiverat חייב לנדותו ואם לא נדהו הוא עצמו נדוי: *obligabatur ad eum excommunicandum, & si cum non excommunicaret, ipse* reus

reus erat excommunicationis ut Joſeph. Karo. Schulch. Aruch lib. Jore dea ſect. 334. §. 17. p. 1031. refert. Hoc feciſſe R. Hunam, cum audiret nomen DEI in vanum proferri, teſtis eſt R. Ibba ap. R. Aſcher in comment. ad Moed Katon fol. 37. 1. Quod vero R. Ibba dicit ibid. ושם נרחו בפניו אין מתיר לו אלא בפניו: h. e. *diſcas exinde, quod cui coram inflictum eſt, anathema non niſi coram remittatur*, hoc non ſimpliciter videtur eſſe intelligendum, quod ipſum ex cauſu illo, qui in Gemar. Moed. Katon. cap. 3. fol. 17. 1. refertur, demonſtratur. ריש לקיש הוא סנטר פרריסא אתא ההוא גברא וקאכיל תאיני רמא ביה קלא ולא אשגח ביה אמר ליהוי ההוא גברא בשמתה אמר ליה ארבה ליהוי ההוא גברא בשמתא אם סמון נתחייבתי לך נדוי מי נתחייבתי אתא לבי סדרשא אמר ליה שלו נדוי שלך אינו נדוי ומאי קקנתיה זיל לגביה דלישרי לך לא ידענא ליה אמרו ליה זיל לגבי נשיאה דלישרי לך: Hoc eſt *Riſch Lakiſch cuſtodiebat hortum, venit aliquis & cœpit vorare ficus. Inclamavit eum ſed iſte nihil quicquam curavit. Tum ille juſſit eum in anathemate eſſe. Reſpondit alter & ego te in anathemate eſſe jubeo, nam ſi ad pecuniam* (pro redimendis ficubus) *tibi ſum obſtrictus, nunquid anathemati obnoxius ſum?* (nam propter debita pecuniaria neminem excommunicabant, niſi judicii nomine prius ter moneatur, nempe, die ſecundo ſeptimanæ, die quinto, & rurſus die ſecundo, qui dies ſemiſacri ſunt, vid. Schylchan Aruch loc. c. p. 102. 1. conf. Buxtorff. Lex. Chald. p. 1305.) *Adiit ſuper hoc Riſch Lakiſch ſcholæ Rectores. Reſponſum eſt: ipſius anathema, anathema eſt; tuum nullum eſt* (denuntiarat enim alteri anathema citra cauſam) *Quid igitur remedii? adi ipſum ut remittat tibi. At non novi, qui ſit? Adi ergo principem, ut remittat tibi.* Hic anathema coram indictum remiſſum fuit ab alio, qui non indixerat, ex quo videmus anathema poſſe ſolvi, licet ab alio ſit coram indictum, ſi non a privato, attamen a Principe ſive Rectore Scholæ, quod ipſum affirmat quoque Maimon. l. 6. c. 7. p. 13. 1. מי שלא ידע מי שנדהו ילך לו אצל הנשא ויתיר לו נדויו: *Qui non noverit excommunicantem, adeat principem & ſolvet eum.*

X. Tempore illo, quo המנודה erat ſub anathemate variis illi fuit interdictum, quæ a Maimon. in lib. cit. cap. 7. p. 23. 1. & in Gem. מועד קטן fol. 15. 1. aliiſque afferuntur. Nam המנודה אסור לספר ולכבס כאבל כל ימי נדויו ואין מזמנין עליו ולא כוללין אותו בעשרה לכל דבר שצריך לעשרה: *Non debebat ſe tondere aut lavare, inſtar lugentis, quamdiu erat excommunicatus. Neque vocant aut cenſent eum in numero hominum denario, ubicunque numerus ejuſmodi neceſſarius.* Requirebatur autem hic numerus ad varia: non enim circumciſionem peragebant, connubia non ſtabiliebant, libellum Repudii non dabant, ſolenniores quaſdam preces a Deum non fundebant &c. niſi in cœtu עדה hoc eſt congregatis decem perſonis. Imo, ut Joſ. Karo in Schylch. Ar. Jor. dea. cap. 334. §. 10. pag. 102. 2. אם ראו בית דין לנדות שלא יזמן בנ' ולא יתפלל בי ולא יקבקו לו מת ולא ימולו לו בן-רשאים הם: *Si ita viſum eſſet foro, interdici ipſi poterat, ne convivio trium intereſſet, ne cum decem oraret, nec, ſi mortuum haberet, eum quis ſepeliret, nec, ſi filium, eum quis circumcideret.* Non aſſidebant ei niſi intra quatuor cubitorum ſpatium, quod tamen non ad omnes pertinebat, ut teſtatur R. Aſcher in comment. ad Moed Katon fol. 36. 4. אין יושבין בארבע אמותיו חוץ מבני ביתו אשתו ובניו שמותרין עמו. *non accedebant ad eum propius niſi ad quatuor cubitos, exceptis tamen ejus domeſticis, uxore, & liberis ejus, quibus licitum fuit eum accedere.* conf. Schylch. Aruch. l. c. p. 102. §. 2.

XI. אבל שונה הוא לאחרים ושונין לו ונשכר ושוכר: *Verum* licitum ei fuit, *docere alios, & doceri potuit. Conducebat quoque & conducebatur*, ad opus ſcilicet faciendum. Ubi tamen Autor animadverſionum ad R. Aſcher. p. 36. 36. 2. ex Talmud. Hieroſolym. notat quod docuerit במקום שאין רגיל לשנות *in loco aliquo, ubi docere alias non conſueverunt.* In templum quoque ingredi ei licuit, ſed certo ritu ut cognoſceretur excommunicatus eſſe. Hinc in cap. 2. Middoth, cit. Buxr. pap. 1306. legitur כל שנכנסין לדרך הבית נכנסין דרך ימין ומקיפין ויוצאים דרך שמאל חוץ ממי שאירעו דבר שהוא מקיף לשמאל מה לך מקיף לשמאל שאני אבל השוכן בבית הזה ינחמך שאני מנודה. השכון בבית הזה יתן בלבבך ותשמע לדברי חבריך ויקרבוך: *Quicunque ingrediebantur templum, ingrediebantur per viam ad dexteram, & circumeuntes egrediebantur per viam ad ſiniſtram, excepto eo, cui obvenerat caſus aliquis, ut teneretur verſus ſiniſtram ingredi, cui dicebant: Quare ingrederis ad ſiniſtram? quia lugens ſum. Reſpondebant; qui inhabitat hanc domum conſoletur te. Quia excommunicatus ſum:* (*dicebunt*) *Qui inhabitat hanc domum, indat animo tuo, ut obtemperes verbis ſociorum tuorum, & reſtituant te.*

XII. Si autem המנודה Excommunicatus

tus in excommunicatione ſua moreretur, tunc אין מספירין אותו *non luxerunt eum*, ſed tumulum ejus lapidarunt, quemadmodum patet ex Gemar. מועד קטן cap. 3. p. 15. 1. מנודה שמת בית דין סוקלין את ארונו ר' יהודה אומר לא שיעמידו עליו גל אבנים כגלו של אכן אלה בית דין שולחין ומניחין אבן גדולה על ארונו ללמדך שכל המתנדה ומת בנידויו בית דין סוקלין את ארונו: *Excommunicatus qui moritur in excommunicatione ſua, domus Judicii lapidat tumulum ejus. R. Jehudah dixit, non ac ſi ſaxorum cumulum ſuper eum congererent, inſtar cumuli Achan, ſed Judices mittunt & ponunt ſaxum aliquod grande ſuper tumulum ejus, ex quo diſcas, cujuſlibet excommunicati, qui in ſua excommunicatione moritur, tumulum eſſe lapidandum*. Fuit autem Lapidatio apud Judæos graviſſima pœna, qua qui enormiter peccaſſent, fuerunt affecti; hæc quoque ſimulata fuit apud tumulum excommunicati demortui, propterea, ut Maim. loqnis l. c. שהוא מובדל מין הציבור *quod ſeparatus ab Eccleſia*.

XIII. Finis & effectus hujus excommunicationis erat, ut ſolita conſuetudine converſandi cum hominibus Legis tranſgreſſor privaretur, uſque dum pœnitentiam agens, adque ſanam mentem rediens, anathemate ſolveretur. Et quidem ſi excommunicatio privatim erat facta, privatim quoque ſolvebatur, & ſi excommunicans המנדה ignotus vel interea mortuus, a ſuperiori ſolvebatur. Si autem anathema hoc publice annunciatum, publice quoque reſcindebatur; Si quis præſens coram fiebat ſolutio, ſin vero abſens per ſchedulam aut alium aliquem fiebat ſolutionis annunciatio v. R. Aſcher pag. 37. 1. Formulam autem, qua uſi ſunt in ſolvendis anathematibus, hancce annotavit R. Maimonid. l. c. p. 23. 1. וביצד מתירין הנדוי או החרם אומרים לו שרוי לך ומחול לך ואם התירוהו שלא בפניו אומרי פלוני שרוי לו ומחול לו: *quomodo ſolvunt Niddui aut Cherem? dicunt excommunicato*, (ſi coram ſit ſolutio) *abſolutus es & res tibi eſt remiſſa. Et ſi ſolvunt aliquem, qui non præſens, dicunt. N. N. abſolutus eſt & res ei eſt permiſſa*.

XIV. Tempus hujus anathematis ordinarium erat menſis ſpatium ſive triginta dies. Ubi tamen bene diſtinguendum נידוי a נזיפה ſeu objurgatione, quæ erat ſaltim ſeptem dierum & præcedebat excommunicationem, fiebatque cum homo aliquis autoritate præditus, delinquentem increparet. vid. Schylch. Aruch. l. c. p. 102. 3. Hinc in Gemar. Moed. Katon. c. 3. p. 16. legimus אין נדוי פחות משלשים יום ואין נזיפה פחות משבעה ימים: *non ſit excommunicatio minus, quam in triginta dies neque objurgatio minus, quam in ſeptem dies*. Hæc objurgatio licet ſæpiſſime, non tam ſemper excommuuicationi præceſſit, nam ut R. Aſcher, comment. in Moed. Moed. Katon. fol. 36. 2. ait: לאפקרות מנדין לאלתר בלא התראה: *Epicureitatem* (hominem Epicurum) *excommunicant ſtatim abſque præmonitione*. Si quis autem hiſce diebus non ſupplex fiebat, ſed pertinax in ſua malitia perſiſteret, tunc condemnabatur ad Niddui, atque triginta dies ad ſe convertendum concedebantur, ita tamen ut nonnunquam verberibus coerceretur & licet intra hoc ſpatium ad bonam mentem rediret, non tamen ſtatim abſolvebatur, ſed quandoque pecuniæ quandam ſummam pendere tenebatur, in primis ſi læſerat ſapientem, teſte Maimon. l. c. p. 22. 6. cap. 6. ſcribente קונסין אותו ליטרא זהב בכל מקום ונותנין אותה לחכם: *adjudicant ei, ut ſolvat aurum, quod dant ſapienti*. Cum autem dicitur, quod Niddui complectatur præciſe triginta dies, tunc hoc non eo intelligendum modo, ac ſi prius hoc anathema ſolvi nequeat, ſed ita, cum Niddui alicui annunciant, non alterius definiti temporis, quam triginta dierum facta fuit mentio, quod ipſum confirmat R. Aſcher p. 36. 3. וכן אומ' בשעה נדוי יהא בנידוי שלשים ואין אומרים יהא בנדוי ט״ו יום: & *paucis interjectis Et ſic dicunt quando aliquem excommunicant: excommunicatus ſit triginta diebus: & non dicunt: excommunicatus ſit per quindecim dies*. Eodem modo hoc intelligit Joſeph. Karo l. c. pag. 102. 3. §. 13.

XV. Cæterum ſi ſupplex המנודה ad preces confugeret, tunc intra hoc tempus fuit ſolutus, nam licet hic varie diſputent Rabbini, ex collatis tamen inter ſe exemplis, tandem concludit R. Aſcher in comment. ad Moed. Kat. p. 36. 3. his verb. ונראה מכאן שהכל חלוי בדעת בית דין למעט ולרבות בימי נדוי ולהוסיף על הנידוי ולמעט בימי הנדוי: *Videtur ex hoc, quod omne poſitum ſit in ſententia domus Judicii, minuendi & multiplicandi dies Niddui, tam adjiciendi ad illos dies, quam diminuendi illos*. Si vero quis diem trigeſimum præterlabi ſineret, contumaxque in ſua ſententia perſiſteret, tunc eadem pœna reiterabatur prius, quam graviori afficeretur, atque ſic ſexaginta dies Excommunicato concedebantur quod liquet ex Maimonid. pag. 23. 3. cap. 7. מי שישב בנדוי שלשים יום ולא בקש להתירו מנדין אותו שנייה ישב שלשים יום אחרים מחרימים אותו: *qui ſedet in Niddui tri-*

ginta diebus, & non petit solvi eam, separabant sive excommunicabant eum secundo. Si sederit triginta diebus aliis, neque petierit se solvi, anathemate Cherem ipsum excommunicant. Imo interdum, rarissime licet, triplicabatur tempus, adeoque nonaginta dies Excommunicato ad pœnitentiam permittebantur, quod si & hic terminus præterflueret, tunc multo gravioribus pœnis feriebatur de quibus in sequenribus vid. Joseph. Karo in Schylch. Aruch. lib. Jore dea. pag. 102. 1. §. 1.

CAPUT II.

In significationem vocis חרם *inquiritur, & altera excommunicationis species, quæ eo ipso nomine insignitur, uberius declaratur.*

I. PRogredimur jam ad alterum Excommunicationis gradum, qui חרם *Cherem* vocatur. Qua de voce notandum, quod ea plurimis Oriental. linguis sit recepta. Syrus enim & Chaldæus in paraphrasibus suis sæpissime pro Hebr. חרם suum ܚܪܡܐ & חרמא adhibuerunt eodem significatu. Arabs quoque hoc verbum, licet paulo aliter sensu deflexerit, retinuit: حرم enim illi est, *prohibuit*, nomen autem inde deductum حرام notat *sacrum, quod non est promiscui usus*, quemadmodum etiam templi Meccani circus حرام الله dicitur, vid. Gol. Lexic. Arab. p. 601. Neque etiam Æthiopi insolens hoc ሐረመ enim est, *illicitum esse dixit*, sive *censuit*, nomenque ሕሩም፡ *illicitum, sanctum, Deo sacratum*, vid. Lexic. Æthiopic. Nobilissimi, & Cl. Bocharti judicio, omnium Europæorum Æthiop. Linguæ peritissimi Viri, Jobi Ludolfi p. 31.

II. Significatum Hebreæ vocis explicarurus R. Mardochai Nathan in Concord. Hebr. scibit כל שם חים והנגזר מסנו הן שפירו' הריגה כריתה ואבוד או הקדש או מצורים: *Vox* חרם *& quæ inde derivantur, significant occisionem, excisionem & perditionem, aut rem sacram aut sepositam.* Nempe quemadmodum res, quas DEO sacras esse volebant, quandoque diversissimæ, variaque de causa quoque offerri solitæ: quædam enim DEO consecrabantur, ut ex oculis hominum removerentur, adeoque occidebantur, quædam vero ad usus sacros destinabanrur, vel in rei gestæ memoriam in templis adservabantur, de utrisque in Scripturis vox hæc usurpatur. Et quidem posteriori, significatione adhibetur Levit. 27. v. 28. ubi Moses dicit כל חרם אשר יחרים *Omne anathema, quod consecrabit vir Domino ex omnibus quæ ei, ab homine, & animali, & ab agro possessionis ejus, non vendetur neque redimetur:* כל חרם *omne anathema sanctitatas sanctitatum ipsum Domino.* Hic Targ. Hierosolymitan. pro חרם substituit אפרשות quod quamlibet *oblationem*, תרומה, sive de quacunque re separationem notat. Targum Onkeli ubique retinet vocem חרמא. Prior significatione adhiberi videtur statim vers. subseq. 29. ejusd. capitis, quando dicitur. כל חרם *Omne anathema, quod devovetur* מן האדם *ex homine, non redimetur, morte moriatur.*

III. R. Aben Esra in commentar. ad hunc locum, provocat ad Num. 21. 1. seq. ubi Israel contra Chananæos præliaturus, votum vovit Domino: Si tradendo tradideris populum istum in manum meam, והחרמתי את עריהם Chald. ואגמר ית קרויהון *morti & internecioni devovebo urbes eorum*, quod ipsum præstiterunt, cum & homines & civitates eorum anathematizarunt, unde & locus iste, propter populum anathemate deletum, *chorma* sive anathema dictus fuit. Esse autem חרם hoc, cujus mentio fit in v. 29. diversum ab eo cujus in v. 28. exinde quoque clare patet, quod priori versu requiratur, ut id, quod devovebatur, sit in potestate ejus qui devovebat, hoc enim sacris usibus, & Sacerdotibus possidendum tradebatur, adeoque sanctum erat Domino, nec proinde vendendum neque redimendum, cum quod semel Deo dicatum, in prophanos postea usus converrere non liceat: posteriori autem versu simpliciter fit mentio devotamenti facti, licet res devota, nondum esset sub potestate voventis; atque hic mos fuit observatus in hostibus eorumque civitatibus devovendis. v. Num. 21. Jos. 7. &c. Huic anathemati etiam subjecerunt, qui jura militaria violaverant, nam qui Jabes Gilead inhabitarunt, neque ad Mizpa ascenderant, a duodecim millibus invasi & ad internecionem usque cæsi leguntur Judic. 21. Ad hoc quoque Anathema referunt, cum Saul cum Philistæis dimicans, omnes, qui ante noctem aliquid comederent, devovit. vide 1. Samuel. 14. ibidemque R. David. Kimchi. Comment.

VI. Quae de duplici hoc Anathematis sive חרם specie diximus, calculo quoque

que

que suo comprobat R. Isaac Abarbenel in *Peruscb. battorab* pag. 275. col. 2. ad verf. 28. c. 27. Levit. fcribens, quod hoc verfu requiratur, ut de vovens fit מחרים *devovens ea quæ in fua erant poteftate* & cum fuerint חרמי' לכהני' anathemata Sacerdotibus deftinata אין להם פריון עוד vel ut R. Mofes Kozenfis in Sepher Mizvoth haggadol, præcept. 132. pag. 195. 2. loquitur לעולם אלא ניתנים לכהנים כתרומה *amplius redimi non poterant, fed dabantur Sacerdotibus tanquam oblatio*. Ad verf. autem 29. *ita* commentatur אבל המחרים מן האדם שאינו שלו כגון הנלחמים על אויביהם ונודרים נדר ליי' אם נתון תתן את העם הזה בידי והחרמתי את עריהם אז ימיתו כל החרם שנמצא בהם כי לא היה דעת הנידר לתת לכהנים החרם אלא להחרימו בהחלט ולהפסידו ולפי שהיו מיני החרם שנים אם חרם שהוא לתתו לכהן ולא יחזור עוד וחרם מההשחתה וההפסד לכן צותה התורה על' כל אחד מהם כי כנגד המין הראשון אמר אך כל חרם אשר יחרים וגו' לא ימכר ולא יגאל' לפי שהחרם ההוא הוא קדש קדשים ליי' ומה שהוא קדש ליי' לא ימכר כי הוא אסור בהנאה ולכן החרם הזה הוא לה' בלבד ועל המין השני אמר כל חרם אשר יחרם ליי' מן האדם לא יפדה מות יומת ומזה המין היה חרם יריחו שאם יגיע ליד איש ישראל נפש אדם מהנלכדים שמה לא יוכל לפדות אותו אבל על כל פנים מות יומת אך בחרם שיחרים איש עבדו ליי' לא יומת לך ינתן לחטוב עצים ולשאוב מים ולשרת לכהנים וזהו פשוטו של' ענין׃ h. e. *Verum qui devovit homines, qui non funt fub fua poteftate, quemadmodum cum bellum gerunt adverfus hoftes fuos, & votum vovent Domino, fi dederis populum in manum meam, & anathematizabo civitates illorum, tunc occidebatur omne anathema quod inter illos reperiebatur, quoniam non fuit mens devoventis, ad hocce Anathema Sacerdotibus tradendum, fed abfolute & fimpliter ad anathematizandum perdendum. Et propterea, quod fuerunt duæ anathematis fpecies, una, qua quid devovebatur facerdotibus, neque redimi poterat, altera internecionis, & perditionis, ideo fcriptura de unaquaque figillatim præcipit. Et de prima quidem ait: Veruntamen, omne anathema, quod quis devoverit &c. non vendatur neque redimatur, quoniam fcilicet hujufmodi anathema, eft fanctiffimum Domino. Et quod ita facrum eft Domino, non vendatur, quia propbanis ufibus interdictum eft. Idcirco anathema hoc tantum eft Domini. De fecunda vero fpecie ait; omne anathema quod devoverit quis ex homine, non redimatur, morte moriatur. Et hujus fpecie erat Anathema Hierichuntis, fi nempe inciderit in poteftatem cujufpiam Ifraelitæ vita hominis ex eis, qui ibi caperentur, non potuit redimi, fed omnino morti tradendus erat. Verum, quod ad anathema illud, quo fervum fuum quis Domino devoverat, attinet, is morti tradendus non erat fed dabatur ad fcindendum ligna hauriendum aquam, & Sacerdotibus inferviendum. Atqui hic eft literalis loci illius fenfus.*

V. In præfentiarum cum de *Cherem* tractationem *in*ftituimus, in illo fignificatu intellectum hoc volumus, quatenus notat Excommunicationem Judæis ufitatam: quo in fenfu nec tum uno fumitur modo. Ufurpatur enim vel arctius & quatenus opponitur לְנִ Niddui & Schammatha, vel generaliori acceptione, qua quamlibet exprimit excommunicationem, quo modo infra in verbis Eliæ Levitæ accipitur, ajentis; tres effe fpecies חרמות anathematum. Nos hoc loco hanc vocem in priori fumimus fignificatu, prout reliquis excommunicationum fpeciebus contradiftinguitur: notatque nobis graviorem, quam Niddui, excommunicationem, in quam, fi quis in Niddui pœnitentiam agere nolebat, incidebat, & peragebatur multis cum diris & execrationibus ex Deuteron. 28. & aliunde excerptis.

VI. Differt autem Cherem a Niddui non uno modo. Primum enim Cherem conceptis & expreffis fiebat maledictionibus atque execrationibus; in Niddui autem nullarum execrationum mentio fiebat. Deinde, qui Cherem notatus, non docebat alios, neque difcebat cum aliis, fed folus folummodo ne doctrinæ fuæ oblivifceretur, literis operam navare poterat; verum המנודה & docere alios, & cum aliis fimul operam ftudiis dare quivit, modo quatuor cubitorum fpatio inter fe diftarent. Tertio, qui in Cherem detinebatur, non conducebat neque conducebatur, quod ipfum tamen excommunicato per Niddui non fuit negatum. Quarto, cum מוחרם, per Cherem excommunicato nullum commercium, nulla confuetudo erat habenda, at vero cum המנודה anathemate Niddui excommunicato; converfatio non nifi certis legibus fuit prohibita. Quinto, Cherem fieri non poterat, nifi a pluribus, & ad minimum a decem virorum cœtu. Niddui vero ab uno folum privatim fieri, imo aliquis feipfum per נדוי obligare & folvere iterum poterat, nam teft. Maimon. cap. 7. p. 23. 1. l. c. תלמיד חכם מנדה לעצמו ומיפר לעצמו : *Sapiens feipfum poteft excommunicare & feipfum abfolvere*, quod tamen inter prærogativas, quarum plurimas quafque Legis Divinæ ftudiofi apud Judæos habuerunt, referendum eft.

VII.

VII. In anathemate autem hoc infligendo, sequentia fuisse observata, memoriæ proditum est. Proclamatur coram tota Synagoga, congregatis omnibus Ecclesiæ capitibus & senioribus, aut ad minimum decem Viris, ut ex Pirke Eliesër cap. 38. patet. Hoc requisitum, adeo observatu necessarium fuit, ut etiam fabulari non erubuerint, novem fratres Josephi (Rubene absente) Deum ipsum in consortium impii sui Cherem assumsisse vid. Buxtorff. Lexic. Targ. p. 828. Incendebantur candelæ ac maledictionis forma finita, repente exstinguebantur, in signum quod excommunicatus luce cœlesti sit indignus. Atque adeo a Synagoga, conventibus & negotiis publicis, sacris & politicis omnibus המוחרם plane excludebatur, donec resipisceret, & ea, quæ ei præstanda injuncta fuere, præstaret. vid. ejusd. Epistol. Institut. p. 56. 57. Ad majorem quoque horrorem tum reis tum cœtui Ecclesiæ incutiendum solebant etiam cornua sive buccinas inflare, quod non tantum in Cherem sed etiam Niddui annuntiando pro ratione circumstantiarum observatum fuit, uti luculentum exemplum exstat in Kidduschin cap. 4. Ubi R. Jehudah aliquem, qui contumeliosis verbis se lacessiverat prolatis tubis excommunicasse fertur. Ubi de alia excommunicationis specie quam Niddui sermo esse non potest. Sic aliquot vicibus in Gemar. ad Mœd. Kat. cap. 3. & R. Ascher legitur טוט אסר טוט שרי cornu ligat & cornu solvit. v. Pfeiffer. decad. 3. Antiquitat. Sacrar. pag. 63. Coccej. ad Sanhedr. pag. 146.

VIII. Forma solennis & brevissima, qua in hoc excommunicationis genere utebantur, hæc erat, referent. Maimon. in hilcoth. Talmud Tora cap. 7. p. 23. 1. פלוני מוחום וארור בו אלה בו שבועה בו נידוי: N. N. *devotus atque maledictus habeatur. In illo sit exsecratio, in illo sit juramentum, in illo sit anathema.* Quibus verbis quicquid horrendi, sive DEI vindictam sive hominum odium, aversationem, detestationem, imo omnia, quæ in tota rerum universitate, adversa, tali homini devoto imprecabantur. Nec hac breviori tantum maledictionis formula, sed interdum etiam multo longiori, & maledictionum atque execrationum myriadibus referta utebantur, qualis generis ex antiquo quodam MS. excerptam nobis reliquid Buxtorff. in Lex. Talmud. p. 828. hac forma. רעת ארוני הארונים יהיה בחרם פבפ בשני בתי דינים בעליונים ובתחתונים ובחרם קדישי ליונים ובחרם שרפים ואופנים ובחרם כל הקהל גדולים וקטנים ויהיו עליו מכות גדולת ונאמנים וחלאים רבים ונשונים ויהיה ביתו מעון תנים ויאפל מזלו במעונים ויהיה לקצף אף וחרונים ותהיה נבלתו לחיות ופתנים וישמחו עליו קמים ושוטנים כספו וזהבו לאחרים נתונים וכל בניו אל פתחי אויביו יהיו מזוסנים ועל יומו נשמו אחרונים ויהים מקולל מפי אידירון ואכתריאל ומפי סנדלפון והדרניאל ומפי אנסיסיאל ופתחיאל ומפי שרפיאל וזגנזאל ומפי מיכאל ונבריאל ומפי רפאל ומשרתיאל ויהיה מוחרם מפי צבצביב ומפי הבהביב הוא יי' הגדול ומפי שבעים שמותיו של מלך הגדול ומן צד צירטק חותם הגדול. ויבלע בקרח ובערתו בבהלה ובחפזון תצא נשמתו גערת יי' תמית אותו ויחנק באחיתופל בעצתו ובצרעת נחזי תהיה צרעתו ולא יהוה תקומה למפלתו ובקבורת ישראל לא תהיה קבורתו ולאחרים תנתן אשתו ועליה יכרעון אחרים במותו בזה החרם יהיה פבפ זזה יהוה נחלתו ועלי ועל כל ישראל יפרוש השם שלומו וברכתו.

IX. *Ex sententia Domini Dominorum, sit in anathemate Ploni filius Ploni, in utraque domo judicii, Superorum scilicet & Inferorum, in anathemate item Sanctorum excelsorum, in anathemate Seraphim & Ophannim, in anathemate denique totius Ecclesiæ maximorum & minimorum. Sint super ipsum plagæ magnæ & fideles, magni morbi & horribiles. Domus ejus sit habitaculum draconum: caliginosum fiat sydus ejus in nubibus: sit in indignationem, iram & excandescentiam: cadaver ejus objiciatur feris & serpentibus: lætentur super ipso hostes & adversarii: argentum & aurum ipsius dentur aliis: & omnes filii ejus ad ostium inimicorum ipsius sint expositi: super die ejus obstupescant posteri. Sit maledictus ex ore Addiriron & Achtariel, ex ore Sandalphon & Hadraniel, ex ore Ansisiel & Patchiel, ex ore Seraphiel & Saganfael, ex ore Michael & Gabriel, ex ore Raphael & Mescharetiel. Sit anathematizatus ex ore Zafzavif & ex ore Hafhavif, qui est Deus ille magnus, & ex ore septuaginta nominum Regis ter maximi, ex ore denique Tzortak, cancellarii magni. Absorbeatur sicut Korah, & cœtus ejus: cum terrore & tremore egrediatur anima ejus: increpatio Domini occidat eum: stranguletur ut Achitophel in consilio suo: sicut lepra Gechasi sit lepra ipsius: neque ulla sit resurrectio ruinæ ejus: in sepultura Israelis non sit sepultura ejus: alienis detur uxor ipsius, & super eam prostranto se alii in morte ejus. In hoc anathemate sit Ploni filius Ploni, & hæc sit hæreditas ipsius. Super me autem & super totum Israëlem expandat Deus pacem & benedictionem suam.* Adduntur etiam versus 18. 19. 20. cap. 29. Deuter.

X. Polixiorem anathematizationis formulam ex libro Juridico, quem כל בו *Colbo*,

Colbo, hoc eſt Pandecten nominant, affert Selden. de jur. Nat. & Gent. cap. p. 524. ſeq. in qua itidem plurima Angelorum nomina, eorumque invocationes, & alia Aſtrologica occurrunt, quæ nihil aliud quam phantaſticorum Cabaliſtarum figmenta, & luſiones. An vero horrenda formula, quæ a Buxtorff. ad Cherem refertur, huc ſpectet, an vero ad Schammatha ſive ultimam excommunicationis ſpeciem? non immerito quis dubitare poteſt, quando quidem tantis execrationibus, diris ac maledictionibus, quæ ad Schammatizatum pertinere videntur, abundat; accedit quod omnis quaſi pœnitentiæ via homini iſti obſtruatur cum, dicitur ולא יהיה תקומה למפלתו *neque ulla ſit reſurrectio ruinæ ejus*. Cuthæorum quoque anathematizatio cum recenſetur, in ea nullarum aliarum rerum, quam quarum hic, facta fuit mentio: Fuerunt enim Schammatizati, per nomen, per forum ſuperius & inferius, &c. quæ omnia & hic commemorantur: cum tamen Cuthæi abſque ſpe redeundi fuerit ab Eccleſia excommunicati; dicitur enim ואל יתגייר אדם כותי ואין להם חלק בתחיית המתים שנאמר לא להם ולני לבנות בית אלהינו לא בעולם הזה ולא בעולם הבא: *ne proſelyti fierent Cuthæi, neque eis ſit pars in reſurrectione mortuorum, juxta illud quod ſcriptum eſt*: (Eſra 4. 3.) *Non ad vos ſimul nobiſcum attinet inſtauratio domus DEI noſtri. Neque in hoc, neque in futuro ſeculo.* v. Buxtorff: Lexic. Talm. p. 2464. Selden. l. c. p. 521. Ex quibus formulam hanc a Buxt. allatam, ad Schammatha referendam, haud improbabiliter concludi poſſe videtur, qua in re conſentientem quoque habemus Conſtant. l'Empereur in Annotat. ad Betram. de Rep. Ebr. p. 377. qui, hanc formulam nulli alii, quam ultima excommunicatione ſchammatha percuſſo convenire, putat.

XI. Ad מוחרם ſive per Cherem *excommunicatum* quod ſpectat; conditio & ſtatus ejus fuit multo pejor & miſerabilior quam qui fuerat in Niddui, non ſolum quod diras & execrationes quam plurimas ei imprecati fuerint, ſed etiam quod omnimoda fere conſuetudine hominum privatus erat. Nam ut Maimon. cap. 7. p. 23. 1. hilc. Talm. Tor. teſtatur אינו שונה לאחרים ואין שונין לו אבל שונה הוא לעצמו שלא ישכח תלמודו ואינו נשכר ואין נשכרין לו ואין נושאין ונותנין עמו ואין מתעסקין עמו אלא מעט עסק כדי פרנסתו: *Neque docet alios, neque docent eum, ſed ipſe ſemet, ne ſcientiam ſuam obliviſcatur, docere poteſt: neque conducit, neque conducunt eum, neque ullum commercium cum eo habent; neque illius ullam curam gerunt, niſi in quantum ut alatur, ſive ne inedia moriatur.* Nam ne illud fieret; nec tamen aliorum conſuetudine fruique poſſet, faciebant ei חנות קטנה בשביל פרנסתו *tabernaculum ſeu tugurium exiguum in quo ali poſſet*. vid. Gemar. ad Mœd Katon. fol. 15. 1. Neque ſolum in eum qui deliquerat, tam ſevere fuit animadverſum, verum & illi, qui ullam illius curam habebant, præterquam quod illis conceſſum fuerat, graviſſime multabantur, quod ipſum docet Maimon. l. c. מי שיאכל עמו ושותה עמו או מי שיעמוד עמו בארבע אמות מחרימין כדי לייסרו וכדי לעשות סייג לתורה עד שלא יפרצו החוטאים: *Eum, qui comederet cum eo, aut biberet cum eo, aut qui aſſideret ei intra quatuor cubitos, excommunicabant, ut affligerent eum, & facerent ſepem legis talem, qualem peccatores perrumpere non poſſent.* vid. Schylch Aruch. l. c. p. 102. 2. §. 9.

XII. Terminus hujus anathematis non erat fixus & certus, ut in Niddui, ſed ſi ſpes converſionis ac pœnitentiæ ſuper eſſet, המוחרם hoc anathemate tam diu continebatur, uſque dum pœnitentiam agens & ad preces confugiens, ſe ſolvi petiſſet. Hoc niſi fiebat, lata Judicis ſententia excommunicatum manebat. ut Maimon. teſt. l. c. ואם ראו בית דין להניח זה בנידוי כמה שנים מניחין כפי רשעו: *ſi Judicio videbatur, excommunicatum aliquot annis manere in hoc anathemate, ratum hoc habebatur ſecundum malitiam ejus*. Solutio hujus anathemati quando fiebat, eodem modo, iiſdem formulis peragebatur, ſive abſens ſive præſens excommunicatus fuerit, ut in Niddui. v. ſect. ſuper §. 13. Hoc tamen diſcrimine obſervato, quod Niddui ab uno quoque ſive privatim ſive publice anathematizationem feciſſet, ſolvi potuerit; Cherem autem a tribus vulgaribus viris tantum, duobus aut etiam ab uno tantum, ſed gravi & probato Viro, ſolvi poterat. v. Maimon. loc. cit. Buxtorff. Lex Talm. p. 828.

CAPUT III.

Quo in originationem vocis שמתה *ejuſque uſum apud Ebræos inquiritur.*

I. De ultima Excommunicationis ſpecie, quam שמתה *ſchammata* nominant, non una eſt Doctorum ſententia. Numerus ternarius claris quidem ab Elia Levita aſſeritur verbis, quando in Thiſchbi ſub voce שמתה ſcribit שלשה

מיני

מיני חרמות הן נדוי חרם ושמתה ונדוי הוא הרחק ואם לא היה שב היו מחרימין אותו ואם לא היה שב היו משמתין אותו ופי' שמתה שם מיתה בם׳: h. e. *Tres sunt species excommunicationum, Niddui, Cherem & Schammatha. Niddui consistebat in segregatione. Quod si ita non resipisceret, devovebant eum per Cherem. Quod si nec tum resipisceret, devoverunt eum per Schammatha. Schammatha autem idem denotat, ac si dicatur ibi mors, quæ longe a nobis absit*. In eadem sententia dicitur esse David de Pomis in Lexic. p. 126. 2. Viris tamen quibusdam in Talmude versatissimis, hocce Eliæ, utpote non tam Talmudistæ, quam Grammatici, testimonium non videtur usque adeo stringere. Sed potius, cum expressis monumentis ex Talmude hæcce tertia species probata nondum sit, שמתא idem esse cum נדוי contendunt. Quo facit quod in Hebræorum scriptis שמתה & נדוי sæpissime inter se permutentur, quorum exempla quædam videri possunt ap. Buxtorff. in Lexic. Talm. pag. 2468.

II. Verum licet concedamus, in Talmude non distingui expresse: Communior tamen est sententia Dd. affirmantium. In quorum gratiam in scenam producemus R. Salomonem Jarchi, rituum & legum Hebræorum peritissimum, adeo ut κατ' ἐξοχὴν dici meruerit: פרשן דתא hoc est: מפרש הדת *Interpres legis* v. Buxtorff. abbreviat. pag. 196. Qui, non solum schammata a Cherem, sed etiam a Niddui, de quo maxima lis est, distinxit. A Niddui quidem in Gloss. ad Pesachin fol. 52. 1. Edit. Venet. quam semper hic allegavimus, cap. 4. ita scribens רב תלמיד שסרח היו נמנין להלקותו ולא לנדותו משום דשמתא חמורה וחוששין לכבוד התורה: h. e. *Sapientem, qui aliquid commiserat, adjudicabant ad flagellationem, & non ad excommunicationem* (sc. per schammatha) *propterea quod schammatha res gravissima, & rationem habebant legis Divinæ*. Ad quæ Buxtorff. in Lexic. Rabb. pag. 2467. notat, quod לנדותו ponatur pro לשמתו, & ita commode sequitur, quod שמתה Excommunicatio Schammatha sit res gravior, quam ut sapientia & Legis Divinæ perito & professori conveniat, quod ipsum testatur quoque R. Ascherin comment. ad Pesachin fol. 134. 3. השמתא היה חמורה מין המלקות: *Schammatha*, inquiens, *res gravior est quam flagellatio*. At vero, τῷ Niddui etiam Legis studiosus fuit subjectus, & licet interdum ratio personæ haberetur, quandoquidem Legis Divinæ studiosi multis prærogativis fuerunt prædi- ti, flagellationi autem adjudicari non potuit, cum ita graviori pœnæ fuisset subjectus, gravior enim pœna est studiosos Legis Divinæ flagellis cædi, quam excommunicari, cum hoc ob levem quoque culpam fieri ex cap. 1. §. 7. pateat.

III. A Cherem autem (simul & a Niddui) Tò Schammatha distingui, patet ex ejusdem Glossa ad Moed Katon. fol. 17. 1. Gemar. מאי שמתה אמר רב שם מיתה ושמואל אמר שממה יהיה ומהניא ביה כשיחיא בתנורא: *Quid est Schammatha? dixit Rab. dicitur quasi* שם מיתה: *ibi est mors. Et Samuel dixit* שממה יהיה: *desolatio erit, quæ proderit ei sicut pinguedo fornaci calenti*. Ad quæ R. Salomon Jarchi sic scribit. Erit כשומן שטוחין את התנור ונבלע בתוכה שאין יוצא לעולם כלומר מכהלכל (מכולכל legendum) מאן דמשמתינן ליה דלא נפקא מיניה לעולם: *tanquam pinguedo, qua illinunt fornacem, in cujus medio absorbetur, quia in æternum non exit, quasi dicas, consumtus & perditus est quem per Schammatha devovemus, quia inde non evadit in æternum*. At vero per Niddui & Cherem rejectos recipi posse uno ore affirmant. Concludimus igitur ex ista comparatione & verbis R. Jarchi, שמתה, quamvis non ita frequenter, subinde tamen ultimam eamque gravissimam excommunicationem denotare.

IV. Hisce jungi potest R. Gersom natione Gallus, ac communiter מאור הגולה *lumen captivitatis* dictus, qui obiit Anno Christi 1070. Hic aliorum literas resignantes excommunicavit per tres anathematis species, quod adhuc Judæis in usu, cum superscriptioni, literas quasdam, superne virgula notatas subjiciunt, inter quas & hæ בנחש׳, hoc est, excommunicati sint qui alienas aperiunt literas per anathemata נדוי חרם & שמתה, positis omnibus speciebus ad prohibitionem exaggerandam, adduntur & aliæ execrationes, quas videre est ap. Buxtorff. Epist. Instit. p. 59. Accedit quod in libro Tanchuma, cit. Buxtorff. Lexic. Talm. p. 2464. expresse trium specierum anathematis mentio fiat, cum dicitur quod Judæi ומחרימין ומשמתין ומנדין את הכותיים: *& anathemate cherem, & Schammata & Niddui excommunicaverint Cuthæos*. Hisce testimoniis aliqui suffulti, satis probabiliter se ex iis, schammata interdum a Niddui & Cherem distingui, adeoque peculiarem, eamque ultimam Excommunicationis speciem constituere, evincere posse existimant.

V. Etymologiam hujus vocis שמתא quod attinet, circa eam Autores non reperies ὁμοψήφους. Sunt enim quidam, quibus hanc vocem derivare lubet ex שם

&

& מיתה quasi dic. *ibi mors*, putantes, hujus excommunicationis reum & mortis reum esse, quod, si de morte civili intelligatur, oppido falsum est. Alii existimant שמתא, dici, quasi שממה יהיה *desolatio erit*, hancque originationem R. Samuel supr. §. 3. protulit. Verum allusiones hæ magis sunt, quam veræ etymologiæ. Alii probabiliorem arripentes opinionem dicunt, vocem hanc esse compositam ex השם sive שמא, quod apud Rabbinos nomen DEI tetragrammaton designat, & אתא *venit*, præterito pro futuro posito, hocque hac voce notari: Dominus DEUS certissime veniet, & ulciscetur. Atque adeo respectum haberi ad illud Apostoli 1. Cor. 16. 22. si quis non amat *Dominum nostrum* ܡܪܢ Jesum Christum, esto ܚܪܡܐ anathema ܡܪܢ ܐܬܐ Maranatha: hic Syriacum exprimunt, Dominus veniet. Verum licet Apostolum ad anathema sive excommunicationis quoddam genus his digitum intendere, libentissime concedamus. שמתא tamen habere originem ex שם & אתא correspondent. Syr. ܡܪܢ ܐܬܐ adeoque notare, Dominus veniet, probabile nobis non est, quandoquidem congruentior derivatio, imo radix unde nomen hoc derivari potest, sese offerat.

VI. Derivamus igitur hanc vocem שמתא ex R. שמת, quæ radix, licet in Scripturis non inveniatur, in Paraphrasibus tamen, in Talmude, & scriptis Rabbinorum habetur, obtinetque significationem *exclusionis*, *separationis* & *segregationis*. In Arabica lingua adhuc residuum est verbum شمت quod inter alias significationes adhuc in 2d. conjugat. significationem anathematizationis habere testatur Gol. in Lexic. Arabic. p. 1309. & commutata inter se ش & س vocabulum شمّت dicitur de invocatione DEI super aliqua re. Vid. eund. p. 1210. quæ omnes acceptiones anathemati huic bene possunt applicari. Huic originationi calculum suum quoque addit Const. L' Empeteur in Annot. ad Betram. de Rep. Hebr. quando. pag. 371. refert. Erpenium hoc verbum شمت in not. ad proverb. 56. lib. 1. a se edit. interpretari per, *despicere*, imo *vituperare*, *fœdum facere*, cui consentit Valent. Schindlerus in Lexic. Pentaglot. p. 1900. & tandem concludit. h. m. *Hinc Talmudistæ suum* שמתא *desumserunt*: *quo ignominiosam ejectionem a cœtu exprimere solent*.

VII. Est autem Schammata, extrema eaque gravissima excommunicatio, qua homo post omnia, incassum tamen, adhibita media, humanæ societatis juribus, legibus, officiis, commerciis & conversationibus exclusus judicio Divino totaliter relinquebatur atque destinabatur. Quemadmodum autem hæc pœna, cum quis ab omni hominum societate & conversatione separatur, gravissima, ita hæc quoque pœna, nulli nisi graviter peccasset, & contumaciter, spretis omnibus adhortationibus & reliquis castigationibus, in peccato suo persisteret, inflicta fuit. Quod ipsum testantur R. Ascher in comment. ad Pesach in fol. 134. 3. quando ait אין משמתינן אלא על דבר חמור: *non schammatizamus aliquem nisi propter rem gravissimam*. Et R. Salomon Jarchi in supr. allegat. דשמתא חמורה: *Schammatha est res gravis*. Imo homo ille fuit tanquam pinguedo illita candenti fornaci, quæ statim in fumos abit, nec unquam recolligitur, sic etiam talis excommunicatus nunquam ad Ecclesiæ cœtum se iterum recepit, verum pertinax in sua malitia & impœnitentia permansit, adeoque spes nulla conversionis affulsit. Cum igitur excommunicatio sive schammatizatio adeo gravis, noluerunt etiam patres illius Ecclesiæ statim hanc homini peccatori denunciare, sed prius levioribus quibusdam pœnis, & admonitionibus, nempe objurgatione, quam excepit Niddui, deinde Cherem, eum affixerunt, ne quicquam, quo peccatoris conversio promoveri posset, intentatum relinquerent.

VIII. Verum ut sunt hominum ingenia a nativitate ad malum prona, ita quandoque tales fuere inventi, qui toti a Satana occupati & obsessi, nullis admonitionibus, nullis adhortationibus, nullis pœnis ad peccatorum suorum agnitionem perduci potuerunt. Hi igitur, ne & alios in exitium trahant, secundum Poetæ effatum.

> --- --- *immedicabile vulnus*
> *Ense recidendum est ne pars sincera trahatur*.

A reliquo Ecclesiæ cœtu & conversatione segregebantur, & Justissimi DEI Judicio, quem aliquando futurum, omnesque bonos & malos, illos remunerando, hos damnando ad æternum & inextinguibilem ignem, judicaturum credebant, relinquebantur. Hujus excommunicationis vestigia reperiri putant in 2. Tim. 4.

Tim. 4. 14. ubi Paulus Timotheum, ut Alexandrum devitet, admonet, quandoquidem non ſolum ſibi mala multa intuliſſet, ſed etiam Evengelio DEI reſtitiſſet; propterea rependat ipſi DEUS ſecundum opeta ipſius.

IX. Bonavent. Cornel. Bertram. de Rep. Hebr. cap. 1. p. 21. refert: Chanochum ſeptimum ab Adamo, cum Caini poſteros in pejus ruere, & DEI filios ſeu populum DEI in dies magis ac magis ab antiqua puritate deſciſcere, vidiſſet, Anathema illud ſolenne ſuæ ætatis hominibus propoſuiſſe, quod extat apud Judam verſ. 15. Ecce ἦλθε κύριος Syr. ܐܬܐ ܡܪܝܐ *venit Dominus* in ſanctis millibus ſuis, facere judicium contra omnes, & redarguere omnes impios eorum, de omnibus operibus impietatis eorum, quibus impie egerunt &c. Quibus verbis anathema illud, cujus Paulus 1. Cor. 16. v. 22. meminit, indigitari putat, imo Maran atha ex illius prophetiæ verbis eſſe deſumtum. Quando autem Judas ſimpliciter adhibet vocem Κύριος *Dominus*, deinde autem dictum Maran, κύριος ἡμῶν, ex idiotiſmo linguæ Aramicæ factum contendit. *Aramæi enim*, inquit, *præſertim Syri, pro* Κύριος *dicunt* מרן *id eſt Dominus noſter, ubi Hebræi dicunt* ארוני *id eſt Domini mei, abundante utrobique pronomine, tam Græcis quam Latinis.*

X. Quod autem Maran atha cujus meminit Paulus 1. Cor. 16. 22. attinet, circa ejus originationem variæ reperiuntur ſententiæ. Sunt qui Maran atha pro una habent voce, junctimque efferunt, putantes hanc quidem vocem eſſe Syriacam ſed τεχνικῶ, qua animi execrantis magis notetur geſtus, quam exprimatur ſenſus. Verum hos falli omnes codices, cum Græci, qui conſtanter μαρὰ ἀθὰ legunt, tum Syriaci qui haſce voces ܡܪܢ ܐܬܐ ſejungunt, neque adeo autoritatem & conſenſum codicum in dubium vocare licet, demonſtrant. Alii idem quod ἀνάθεμα eſſe concedunt, vocem tamen Hebraicam eſſe contendunt, & quemadmodum dicitur, Abba Pater, ſic & anathema, Maran atha dicendum; & ita legendum, non Maran atha, ſed מוחרם מותה, ut denotet rem execrandam morti addictam. Et hoc ſequitur Lutherus: qui ita reddit, ſo jemand den HERRN. JEſum Chriſt nicht lieb hat / der ſey anathema Maharam motha / & in ſcholio ſubjuncto. Bann auff Teutſch / anathema auff Griechiſch / Maharam auff Ebreiſch / iſt ein Ding. Mota aber heiſſet Tod / und wil Paulus ſagen: Wer Chriſtum nicht lieb hat / der iſt verbannet zum Todt. Hanc interpretationem & aliæ quæque verſiones ſunt amplexæ, cum autem de etymologia vocum harum, Maranatha nobis jam ſit quæſtio, non videtur alluſio hæc, quod legendum ſit quaſi מחרם מותה quod magis ſenſus explicatur, nodum ſolvere. Aliis, vocem tantum Hebraicam eſſe, videtur, legendumque מחרם אתה *tu ſis maledictus*, verum ita lectum non denotat maledictum, ſed maledicentem, eſt enim participium activum, & in paſſivo legendum מוחרם, quod tamen adhuc longe diſtat a Maran. vid. Glaſſ. lib. 1. Philol. Sacr. tract. 4. ſect. 2. Canon. 4. pag. 236. Alii priorem vocem *maran*, pro Syra agnoſcunt, *atha* tamen pro hebræa habent. Verum licet verbum אתה in bibliis inveniatur, Syris tamen æque ſit uſitatum, non videtur, Autores unam vocem ex Syriaca, alteram ex Hebræa lingua deſumſiſſe: accedit, cum hæc vox in uſu eſſe conſuevit, Hebræam linguam jam tum deſiiſſe.

XI. Neque de voce Maran conſentiunt; & quidem quod ad ultimam literam Nun pertinet, putant quidam, illud eſſe paragogicum tantum, adeoque ſimpliciter verti debere *Dominus*. Alii literam illam agnoſcunt pro ſuffixo, quod vocibus apud Syros adjectum, *noſter*, ſignificat, vertuntque hanc vocem, *Dominus noſter*. Inprimis autem lapſus fuit Vir quidam magni nominis, cujus meminit Hackſpan. in Obſervat. Arabico-Syriac. p. 177. §. 9. Cujus verba hæc ſunt. *Videtur Syriacum* Maram, *præpoſita litera heemantbi ab* Aram *deſcendere, qui erat filius Sem, a quo Aramia ſeu Armenia, quæ poſtea vocata eſt, Syria, ut apparet Gen.* 10. *v.* 22. *ut Syri ad generis ſui auctorem reſpicientes, Deum & Dominum nominarint* Maram, *ſicut idolum* Maram, *quod Arami fuit, ſuo adhuc tempore extitiſſe in Phœnicia, teſtatur Hieronymus.*

XII. Verum licet concedere poſſimus, Syros idolum aliquod, cui nomen *Maram*, coluiſſe, quod confirmat *Marnas* Gazæorum Deus, quod & ܡܪܢܫܐ & ܡܪܢܫܐ ſcribitur, hoc eſt, *Dominus hominum*, quaſi πατὴρ ἀνδρῶν, ut Jupiter Poetis dicitur, vide Selden. de Dis Syr. ſynt. 2. cap. 1. p. 215. ܡܪܢ tamen ab ܐܪܡ filio Semi, a quo Aramia, Armenia, dicitur, originem traxiſſe, non videtur probabile. Primum enim non legitur Maram, ſed Maran cum Nun in fine.

Mim

Mim in Maram non eſt ſervilis ſed radicalis litera: at vero Nun in Maran quomodocunque explicetur eſt ſervile. Deinde licet Mim apud Hebræos ſæpiſſime in initio vocis adjiciatur, apud Syros tamen, talis litera abit in literam radicalem: quemadmodum ex voce ܡܪܝܐ videre eſt, quæ derivata ex Hebræa ירה, a qua, adjecta litera heemantica, מ fit מורה Doctor, Dominus: apud Syros autem מ illud fit radicale. vid. Schiodler. Lexic. Pentagl. p. 1035.

XIII. Variis igitur variorum ſententiis allatis tandem concludimus, ambas has voces eſſe Syriacas: Et ad priorem quidem quod attiner, eam eſſe ejuſdem formationis & terminationis, cujus רב & רבן, ſic quoque מר & מרן, quorum illud multo inferius quam hoc, nam ut in halichot olam, edit. ab l' Emper. p. 25. legitur גדול מרב רבי וגדול מר' רבן וגדול מרבן שמו: *Rabbi excellentior titulus eſt quam Rabb, Rabban major quam Rabbi. at ſimplex nomen ejus, majus quam Rabban.* Et quidem titulus Rabban adeo fuit illuſtris, ut tantum ſeptem Hillelis poſteri eo inſigniti legantur. vid. Buxtorff. in abbrev. Hebraic. p. 173. Mar autem eſſe nomen Syriacum ſive Babylonicum, patet itidem ex cit. loc. halich. olam. כל רב ומר מבבל וכל רבי מארץ ישראל: *quicunque dicitur Rab ſive Mar ille eſt ex Babylone, qui vero Rabbi, ille eſt ex terra Iſraelitica.* Quæ vero ratio eſt inter Rab, Rabbi, & Rabban, eadem quoque obtinet inter Mar & Maran. Mar enim de omnibus ſapientibus promiſcue uſurpatum fuit. At vero Maran non niſi de ſummo Doctore & Sapiente, qui præerat reliquis ſapientibus, quem etiamnum communiter Rabbini vocant מורנו Morenu, (Doctorem noſtrum) uſurparunt. Hinc quoque Chriſtus vocatur. ܡܪܢ An vero Tò Nun in hac voce tantum ſit paragogicum, an vero etiam vices pronominis ſuſtineat, diſquirere parum refert; poſito enim quod ſit paragogicum, ſummus tamen erit titulus, quem ad Chriſtum quoque referri poſſe, nihil prohibet. Si vero erit Nun pronominale, neque ita emphaſi carebit. Et certe quod Elias objicit, dicendum tunc eſſe מרנן; ſi a מרן derivatur, verum eſt: at nihil obſtat quo minus a ſimplici מר & in ſtatu emphatico ܡܪܝܐ, abjecta terminatione Emphatica, ut apud Syros fieri conſuevit, & adjecto Nun pronominali, derivetur. Poſterior vox *atha* tam Syris quam Ebræis, Chaldæis, Talmudiſtis, Rabbinis, Arabibus eſt in uſu: Nec plane, abludit Æthiops. illi enim አተወ፡ ſignificat, *domum abire*, diciturque de actione durante & nondum finita.

XIV. Denotati autem per has voces excommucationis quandam ſpeciem, communis Interpretum fere eſt ſententia. Hinc Tremell. in not. ad. 1. Cor. 16. 22. *nihil*, inquit, *mihi occurrit hactenus magis conſentaneum aut aptum, quam ut his verbis extrema anathematis formula attingatur, quia extremæ Chriſti, mundi judicis, condemnationi, abſque ſpe veniæ, addicebatur peccator*, Et paucis interjectis. *Hac igitur ſolenni formula, Maran atha, Dominus venit, priſca Eccleſia docuit ſe omnibus ſui officii partibus erga virum ejuſmodi perfunctam eſſe, & deinceps ab eo de communi conſilio abſtinere, eumque Dei judicio, atque adventui, ut deploratæ inter homines ſpei, permittere.* Huic ſententiæ adſtipulatur Beza ad h. l. Glaſſius in Philol. Sacr. p. 236. l. 1. Buxtorff. in Lexic. Chald. p. 1249. & in Inſt. Epiſt. Hebr. p. 58. Schindler. p. 1035. Leuſden. in Joel. explic. p. 57. Pfeiffer. in decad. 3. antiquitat. Sacr. p. 68. Walther. in Harm. Bibl. p. 1147. Druſ. in annot. ad l. c. Mayer. in Prod. Chaldaiſmi Sacri p. 415. & alii complures.

XV. Formula, qua in hac ſchammatizatione uſi ſint Judæi; nulla reperitur expreſſa neque in Mœd Katon, neque in Maimon. neque in Schylchan Aruch, neque in comment. R. Aſcher. ex eo forſan quod infrequens fuerit hæc excommunicatio, adeo ut uſurpatam eſſe vix conſtet, teſt. quoque Bonav. Corn. Bertram. cap. 7. p. 84. quando h. m. ſcribit: *hujus anathematis non ita ſemper nota eſt nobis ratio, uſus eſt etiam rariſſimus.* Si vero uſurpata fuit, ſatis probabile eſt, quod & in ſuper. ſect. §. 10. monuimus, formulam illam, quæ a Buxtorff. ad Cherem refertur, aut etiam prolixiorem illam quæ a Selden. l. c. p. 524. ſeq. affertur, mutatis, pro renata, mutandis, hic quoque fuiſſe adhibitam, ſatis enim dirarum & execrationum in ea continentur, adeo ut vel legenti horrorem incutere poſſint, ne dicam de aliis probabilitatis ſignis quæ formulam ſupra allegat. perlegenti non poſſunt eſſe non manifeſta.

XVI. Prius autem, quam Maran atha dimittamus, non poſſumus quin commentum aliquod pulchrum, cujus meminit Selden. de Jur. Nat. & Gent. Juxt. Diſcipl. Ebræor. cap. 9. p. 546. ex Jacob.

cob. Simanca de Catholica Institut. tit. 27. §. 8. hic apponamus. *Quidam*, inquit, *hanc sive fabulam sive historiam retulit; Maranatha anathematis significationem induit ex illo eventu, quia Judæi gloriantes de venturo Messia dicere solebant vulgo*, Maran, *hoc est*, *Dominus noster: contra quos Christiani dicebant*, Maran atha, *Dominus noster venit. Hinc inimicitia orta inter Christianos & Judæos, quorum in ore erat Maran, quos per contemtum Christiani Maranitas vocabant, & illis obtrudebant, Maran atha, id est, Dominus noster venit vel invitis vobis, irridentes eos & illis male precantes. Unde apud nostrates vulgo* Maranos *appellant eos, qui ex Judæis descendentes apostatæ facti sunt, Messiam suum exspectantes.* Hæc satis bene, si ita vere.

XVII. Sed hæc hactenus de usitata quondam apud Judæos Excommunicatione: in quibus, si alicubi aberraverimus, satis enim periculosa & salebrosa est via procedendi in Talmude, adeo ut sæpissime cum Talmudistis ingemiscendum sit illud תיקו h. e. תשבי יתרץ קשיות ובעיות *Tischbi* (Elias venturus) *solvet objectiones & quæstiones*, a candido tamen Lectore veniam nos impetraturos speramus, cum homines simus, & juxta Barclaj. part. 3. Satyr. p. 424. *nimis superbe dedignatur mortalitatem, qui peccasse erubescit.* Si autem melioram & solidiora fuerimus edocti, iis assentiri non renuemus, nam ut Abi Ismaelis Tograji in Lamiato 'l Ajam vers. 3. meum faciam.

فيم الاقامة بالزورا لا سكني
بها ولا ناقتي فيها ولا جملي

Cur maneam Zauræ? non habitaculum meum
In ea, neque camela mea, nec camelus meus.

JOH. ADAMI OSIANDRI

DISSERTATIO

DE

ASYLIS HEBRÆORUM.

Σ Υ Ν Θ Ε Ω!

Quanti sit Sanguis humanus in oculis divinis ipse DEUS ostendit in verbo, partim illum qui effundit temere pœnæ subjiciendo, partim innocenti, qui absque dolo occidit cavendo; de priore quidem Genes. IX. *hæc leguntur verba:* Effundens sanguinem hominis, per hominem Sanguis ejus effundetur. *Quæ verba non per modum prædictionis, sed præcepti esse accipienda, contra Photinianos jam pridem ostenderunt nostri Theologi, utut in futuro enunciata; cum solemne sit Hebræis Præcepta hoc modo enunciare: quod non tantum Decalogus docet, sed & verba illa Exod. 21. 12. ubi de Homicida dicitur:* Moriendo morietur, *h. e.* interficitor. *De posteriori vero* Num. XXXV. Deut. IV. & XIX. *nec non Josuæ vigesimo capite. Ex quibus locis delibaturi, quæ ad præsens argumentum faciunt, DEUM, qui nostrum REFUGIUM, solicitamus, ut adspiret cœptis, & Spiritu suo nos ducat in semitam veritatis.*

THESIS I.

LOCA, quæ quondam subveniebant Innocentiæ in Populo Judæo dicta sunt Hebræis ערי מקלט Urbes Receptus, sive Perfugii. LXX. Interpretibus *φυγαδεῖα*, *φυγαδευτήρια*, *καταφυγαί*. Asylorum fit quoque passim mentio apud Scriptores. Ita *ἄσυλος τόπος* dicitur 2. *Macc.* 4. *ἄσυλος γῆ* apud Euripidem, *ἄσυλος τράπεζα* apud Synesium Epist. 58. Quanquam vero Covarruvias lib. 11. variarum Resolutionum cap. XX. a *συρῶν* deductam velit hanc vocem, vix tamen hoc admittendum esse videtur, quum commodius derivetur a verbo *συλᾶν*, rapere, spoliare, violare, cui præfixa particula privativa *α*, designat vel personam, vel rem vel locum aliquem inviolabilem, inspoliatum & a præda immunem.

II. Fuerunt autem urbes Confugii *Bosor* in solitudine, quæ sita est in terra campestri in Tribu Ruben, & *Ramoth* in Galaad, quæ est in tribu Gad; & Go-

Golan in Basan, quæ est in Tribu Manasse, ut constat ex *Deuter.* 4. *v.* 43. nec non *Cades* in Galilæa Montis Naphtali, & *Sichem* in monte Ephraiim & *Kirjath Arba*, sive *Herbon* in monte Juda, quod docet locus *Josuæ c.* 20. *v.* 7.

III. Prima itaque Urbs receptus fuit *Bosor* in solitudine, Hebraice & Chaldaice dicta בצר Bezer, & notat vel *in Augustia*, ut vult Hieronymus, vel ex rad. בצר Bazar, *roborare*, *turrim munitam*, quod non displicet Chytræo; Græce Βόσορ, postea a Pœnis dicta est Byrsa, quod fuit Carthaginis nomen, de quo Virgilius 1. Æneidos:

— — ingentia cernes
Mœnia, surgentemque novæ Carthaginis arcem,
Mercatique solum facti de nomine Byrsam.

Hieronymus dicit hanc esse *Hostram*, Metropolin Arabiæ: Verum non legendum esse Hostra sed *Bosra*, ostendit non tantum locus *Jeremiæ* 48. *v.* 24. sed & Eusebius, qui habet Βόσρα. Erat vero ex Civitatibus Levitarum attributa Filiis Merari inferioris conditionis, in illo ordine, ut constat ex *Josua* 21. *v.* 34. 36. & 1. *Par.* 6. 77. *&* 78. & mentio illius fit *Deut.* 4. *v.* 43. *Josuæ* 20. *v.* 6. *cap.* 21. *v.* 39. 1. *Par.* 6. *v.* 78. 1. *Maccab.* 5. *v.* 26. 28. 36. Commendatur præterea a magnitudine & munitione 1. *Macc.* 5. *v.* 26. Distincta a Bosra Idumæorum, de qua *Esaias* 63. *v.* 1. an autem tertia quædam fuerit in tribu Manasse, ut vult Caspar Sanctius, merito dubitatur: tum quia Socii religionis Masius & Castrus non nisi duas agnoscunt; tum quia urbs, illa, quæ jungitur Gauloni in Basan non dicitur Bosra, sed Botser, sed Behesterah, græce Βεεσθερά, & 1. *Paralip.* 6. *v.* 71. Astharoth tum quia reliqui Interpretes hic discedunt.

IV. Dicitur hæc Urbs in solitudine, quæ sita sit in terra compestri de Tribu Rubeni videatur *Deuter. capitis* 4. *v.* 43. & *Josuæ capitis* 20. *v.* 8. addatur etiam *versiculus* 78. 1. *Paralip. cap.* 6. ubi quoque describitur a solitudine, in qua sita. Editio Sixtina legit βοσὸρ ἐν τῇ ἐρήμῳ τῇ μισὼ, *Bosor in deserto Miso*, manifesto errore: non enim legitur hæc vox vel in Hebræo textu vel Chaldæo Interprete. 2. Ipsi Græci Codices, Complutenses & Regii illam non habent. 3. Nullum desertum in Scripturis occurrit, quod Miso dicitur, & prorsus, si licet conjicere, deceptus fuit Pontifex voce מישר *Mischor*, quæ notat *planitiem*, & legitur *Deut.* 4. *v.* 43. Eo ipso autem, quo asseritur, illam sitam fuisse in terra campestri, sive solitudine & planitie. Nec obstat, quod dicatur 1. *Macchab.* 1. munita & magna, cum etiam tales dentur in plano, & eo magis muniantur, attollantur turribus, & mœnibus firmentur, quo magis Solum depressum, nec dubium Masio, hanc urbem fuisse in planitie Moabitica, juxta illud *Jeremiæ* 48. *v.* 24. *Adveniet Judicium & in Kerijothas, & in Botzram, denique in omnes civitates terræ Moabi in eas, quæ longinquæ & in eas quæ propinquæ sunt.* De tribu vero Ruben dicitur, quia in Sorte illius, & cum nulla fuerit æque illustris in hac tribu, ideoque hæc electa est in Refugium, utpote magna & ædificata in campestri planitie, ut & facilis esset accessus & conspectus illius amplissimus. Falsum itaque quod sibi finxit Hieronymus, nisi sit Error Librarii, vel memoriæ lapsus scribens: *Bosor in deserto trans Jordanem, quæ cecidit in sortem Tribus Ruben ad Orientalem plagam Hierichus, civitas Sacerdotalis & fugitivorum*; partim quia nulla Sacerdotalis Urbs fuit in Tribu Ruben, sed omnes & singulæ in tribu Juda & Benjamin; partim, quia ubi mentio fit illarum Urbium Refugii, nunquam laudantur ut Sacerdotales; sed vel simpliciter recensentur, vel ita circumscribuntur, ut Levitarum fuisse facile deprehendi possit.

V. Altera Urbium fuit *Ramoth* in Galaad, quæ quibusdam notat *Excelsum*, q. d. Specula, quibusdam *Visionem mortis*: prior etymologia placet Bedæ, utramque jungit Hieronymus. Græcis vocata Ῥαμώθ, vel etiam, Ῥαμμώθ. Josepho Arimanus vel Arimna. Videatur ipse lib. XIV. Antiq. Cap. V. Distincta fuit a *Ramoth in Tribu Isaschar*, de qua *Josuæ* 19. *v.* 21. & 1. *Paralip.* 6. *v.* 34. 73. alias dicta Jaramoth. *Josuæ* 21. *v.* 29. & ab illa quæ in tribu Juda vel Simeonis ad Meridiem, de qua 1. *Reg.* 30. *v.* 27. Dicitur autem cum adposito Ramoth in Galaad, *quæ est in tribu Gad*. Tota quippe Tribus *Gad* in Galaaditide. Erat Levitica quoque, non Sacerdotalis; ut volunt Eusebius & Hieronymus, hanc quondam Syriæ Reges Belli jure suam fecerunt; ex intentione vero illam recuperandi Achabus vitam amisit. Unctus etiam fuit hic *Jehu* in Regem Israel, de quo 1. *Paral.* 6. 1. *Reg.* 22. 2. *Paralip.* 18. *v.* 22. 2. *Reg.* 8. *v.* 9. hodie obscurissima, quæ illustris quondam & jam tempore Hieronymi & Eusebii vicus seu villa juxta flumen Jaboc.

VI. Tertia fuit *Golan in Basan*, quæ in tribu Menasse. Variat hoc nomen & modo Golan, nunc Golam, nunc

Gau-

Gaulana, Gaulane, Gaulademan, & Gaulalin dicitur. Quidam volunt notare *transmigrationem*, quidam *volutationem*, quidam *revelatum* sive *manifestum*. Qui cum Hieronymo respiciunt ad radicem גלל galal, *volvere*, priorem eligunt significationem: qui vero cum Aria Montano ad rad. גלה galah attendunt, quæ notat discooperire & revelare, posteriorem præferunt. Sunt qui exponunt per *Cumulum*. Græcis dicitur vel Γαυλὼν vel Γωλάν. Sita fuit hæc in Basan, regione pascuis pingui, ubi Oppida Jair; & ab hac denominata fuit tota regio circumjacens *Gaulonitis*. Recte quoque Adrichomius illam adsignandam esse statuit Leviris. Ab Alexandro Rege Judæorum, teste Josepho lib. XIII. Antiquit. Cap. XXI. de B. J. cap. 4. fuit subacta; nec non postea Regio ipsa, una cum Trachonitide, Batanea & Paneade ab Herode filio Philippi testamento legata. Degeneravit quoque a pristino Splendore, atque tempore Hieronymi villæ nomine venit, & pertinuit ad dimidiam tribum Menasseh.

VII. Hæ urbes fuerunt I. Phrasi scripturæ trans Jordanem, quum potius dicendum videatur oppositum, nempe cis illud flumen fuisse, cum in regione fuerint Amorrhæorum, quam ante ingressum in terram Canaan Israelitæ subjugarunt. Verum cum dicuntur trans Jordanem sitæ, non hoc ita accipiendum respectu Moysis in Campestribus Moabitarum hærentis & hæc constituentis, sed respectu Populi jam habitantis in Canaan. II. fuerunt ad Orientalem plagam. At hoc iterum videtur repugnare veritati, cum potius ratione regnorum Sihonis & Ogi cis Jordanem fuerint, ad Occidentalem plagam. Sed & hoc facile diluitur, nam, aut comparantur ad terram Canaan aut ad regna prius commemorata: si primum; utique fuerunt ad Orientalem plagam comparate scil. ad regionem trans Jordanem, unde etiam dicuntur contra Orientalem plagam Jerichus *Jos.* 20. *v.* 8. si vero secundum; non negamus occidentales fuisse has urbes. Omnem vero ἐναντιοφανίαν diversitas respectus tollit. III. dicuntur fuisse de tribu Ruben, in tribu Gad & in tribu Manasse, quod non ita accipiendum ratione finis, quasi Bosor destinata fuisset tantum fugitivis Rubenitis, Ramoth Gaditis, Golan Manassæis, quo quidem vergit LXX. Interpretum minus accurata Versio: sed ratione situs & loci, in quo unaquæque harum fuit ædificata, ut observant Interpretes.

VIII. Nec tribus his acquievit benignum Numen, sed tres alias addidit in terra Canaan, quarum prima *Cades* in *Galilæa* Montis Naphtali, & *Sichem* in *Monte Ephraiim* & *Kiriath-Arba* in monte Juda, ut non tantum constat ex *Numeror.* 35. *v.* 14. sed & *Josue* 20. *v.* 7.

IX. Prima itaque fuit *Kedes* קדש Sanctitas. LXX. habent ΚΑΔΕΣ. Fuit autem hæc urbs Levitica, non Sacerdotalis, ut voluerunt Eusebius & Hieronymus; magna & munita, ob agri adjacentis Ubertatem nullis non rebus abundans, Josepho dicta Cadesa, alias Sesecha & Tarsa vocata; distincta ab illa quæ erat in Tribu Isaschar: quanquam & hæc Levitarum fuerit. 1. *Paral.* 6. *vers.* 72. & ab alia ejusd. nominis in Tribu Judæ, cujus fit mentio *Josue* 15. *vers.* 23. sita in Galilæa, & ita, ut conformiter Scripturæ vult Hieronymus, super montem Nephtalim, quæ illius tempore Cidissus appellabatur in vicesimo Tyri milliario juxta Paneadem.

X. Secunda fuit *Sichem* in monte Ephraiim שחם *portio* vel *humerus terræ*. Unde quando *Gen.* 48. legitur: *Do tibi partem unam*, in Hebræo est: ואני נתתי לך שכרה אהר על אחיך: LXX. legunt Σιχίμ: Qui putant Sichen notare non tam partem, quam humerum; existimant respici ad elevationem hujus urbis, quum sita fuerit in Monte Ephraiim, & Garizim atque Hebal eidem imminuerint; Quanquam alii contra Melanchthonem dictam esse volunt a Sichem Filio Hemor; tempore Christi corrupte vocabatur *Sichar*; itidem Levitica; quam Eusebius & Hieronymus distinguunt ab alia Synonyma in Tribu Manasse, in qua Ossa Josephi sepulta sint; sed frustra: quum ipsi agnoscant sitam fuisse hanc urbem in Monte Ephraiim, & in prædio suburbano illius condita fuerint ossa Josephi, ut constat ex *Josue* 24. *vers.* 31. excisa quidem fuit ab Abimelecho *Judic.* 9. restituta vero a Jeroboamo, qui ibidem sedem fixit Regiam 1. *Reg.* 12. *vers.* 25. a postrema restauratione vocata est *Neapolis*, quam & Matortham ab indigenis adpellatam scribit Josephus; nunc vero dicitur, *Pelosa* seu *Napolosa*. Non tamen dissimulandum Neapolim distingui & aliquantum loco sejungi a Sichem secundum Hieronymum, Breidenbachium & Adrichomium.

XI. Tertia fuit *Kirjath-Arba*, in monte Juda, in Hebræo קריה ארבע *Civitas quadruplex*, secundum Hieronymum. LXX. ἀρβὸ habent. Quam Hieronymus statuit sic dictam a quatuor Patriarchis Abraham, Isaac, Jacob & Adamo,

mo, ibidem ſepultis. At hæc ſententia ſe ipſam conficit. Si enim Adam conditus fuit in loco Calvariæ, ut quidem non abnuunt illi, non potuit ſepultus eſſe in Ebron, cum ultra ſex milliaria hæc diſſita fuerit ab urbe Hieroſolyma. II. Dicta fuit hæc Urbs *Ciriath-arba* tempore jam Abrahami. Quomodo autem de Sepultura Abrahami, Iſaaci & Jahacobi; qui ſane illo nondum ſepulti? III. Si ponamus, ita dictam adpellative πτράτολιν; num confeſtim concludi poterit; ergo propter illos Adamum, Abrahamum, Iſaacum & Jacobum, ibidem ſepultos ita vocata eſt. Erunt alii, qui cum Rabbinis hoc referant ad Sepulturam quatuor Gigantum Enak, Schelchai, Ahiman, Thalmai, de quibus *Joſuæ* 15. *verſ.* 13. & 14. Erunt, qui ex quatuor partibus, in quas diviſa hæc Civitas etymologice explicabunt. Erunt qui ad habitationem quatuor illuſtrium virorum referent, Aner. ſc. Eſcol, Mambre & Abrahami; vel tandem ad Fœminas celebres, Evam, Saram, Rebeccam & Liam ibidem ſepultas. Imo veriſimile quibuſdam duodecim Patriarchas Hebrone ſepultos. Commodius itaque loquuntur, qui Ciriath-Arbe exponunt *Civitatem Arbe*, qui Pater fuit *Hanaki*, famoſiſſimi Gigantum Patriarchæ, de quo poſteri omnes Gigantes *Hanakitæ* adpellati ſunt. Dicta fuit alias quoque *Chebron* a Chebron, nepote Calebi; & fuit Urbs Sacerdotalis, ut docet libri *Joſuæ caput* 21. *v.* 10. & 11. antiquiſſima terræ Chanaan; condita quippe ſeptem annis ante Tanim Ægypti Urbem; ſita, ut Benjamin Tudelenſis oſtendit, in Monte: in valle vero ager fuit in quo מכפלה *Duplicitas* h. e. gemina veluti vallicula, ubi monumenta antiquæ domus Patris Abrahæ adhuc extitiſſe, & fontem ante illam ſcaturire adſerit. Epiſcopalem fuiſſe ſedem, cum Latini terram ſanctam occupaſſent, ſtatuit Adrichomius, cujus Epiſcopatus titulum uſurpet nunc ſibi ſuffraganeus Epiſcopi Trajectenſis; ornaſſe etiam locum antea Helenam, Conſtantini Matrem, Templo ſplendidiſſimo ibidem extructo citato loco addit.

XII. An utem hic non adeo certum eſt inter Doctores. Quidam exiſtimant inhærendum præciſe Senario: idque ideo, quia talium determinate ſemper ſit mentio, vel ratione diſtributionis in tres transjordanas, & tres Ciſjordanas, vel ratione numerationis ſpecificæ, ut videre eſt. *Numer.* 35. *verſ.* 13. & 14. *Deuter.* 4. *verſ.* 41. 42. 43. *Joſuæ* 20. *verſ.* 7. & 8. Quidam volunt, in univerſum, tres, ſcilicet trans Jordanem, tres citra Jordanem, & tres in terra verſus Euphraten expugnanda. Diſerte enim dicitur *Deuteron.* 29. *verſ.* 8. & 9. *Cum dilataverit Dominus DEUS tuus terminos tuos, quemadmodum juramento promiſit majoribus tuis, & dederit tibi totam illam terram, quam promiſit, ſe daturum majoribus tuis; Siquidem obſerves totum præceptum hoc, faciendo illud quod ego præcipio tibi hodie, diligendo Jehovam DEUM tuum & ambulando per vias ejus omnibus diebus: tum. adjicies tibi amplius tres civitates ad tres iſtas.* Imo cum *Joſuæ* 21. *verſ.* 1. quinque numerentur Urbes Confugii in ſola Tribu Ephraiim, & duæ aliæ in Tribu Manaſſe trans Jordanem *verſic.* 27. tres in Tribu Naphtali *verſic.* 35. quatuor vel quinque in Tribu GAD, unde colligunt de reliquis etiam Urbibus, utut non addatur vox Confugii, eſſe id intelligendum, adde 1. *Paral.* 7. *verſ.* 57. & 67.

XIII. Prima ſententia nititur authoritate Scripturæ, cui tamen ſecunda, ſi dextre explicetur, non repugnat. Aut enim intelligitur de numero actu extiturarum Urbium in tractu terræ occupandæ abſolute, aut de numero Urbium conſtituendarum, ſuppoſita conditione dilatationis ad Euphraten & Mare rubrum. Si prius: ſtatuendum eſſe cenſemus ſex tantum fuiſſe, tres cis ac totidem trans Jordanem Urbes; tum quia nulla additio unquam legitur facta, nulla nomina occurrunt trium additarum Urbium, aperte vero Senarius determinatur *Joſ.* 20. *verſ.* 7. 8. tum quia Iſraelitarum fines nunquam ita fuerunt dilatati, ut attigerint Euphraten habitando extra cisjordaninam & transjordanam regionem a Joſua ipſis adſignatam in terra flumini celeberrimo vicina; tum quia locus ille *Deuteron.* 19. nondum videtur eſſe ita liquidus, ut ſtabiliat opinionem Novenarii. Sunt enim Interpretes qui eum accipiunt, non de additione trium extra transjordanam regionem ſed de trium illarum in regione trans jordanenſi comparate ad cisjordanas, jam conſtitutas, & demum poſt tranſitum addendas, quo pacto tantum fuiſſe tres citimas & tres ultra amnem concludendum erit. Verum conceſſo quod agatur de aliis Urbibus extra hunc numerum, ut quidem concedimus, nondum erit evictum, actu illas additas fuiſſe ſex prioribus: quia ſub conditione tantum deſignatur ille numerus non tantum dilatationis ſed & obſervationis mandatorum, quæ, cum defecerit in Iſraelitis, etiam id quod ſuperſtructum fuit, non fuiſſe impletum, facile colligitur. Unde etiam ex Patribus Ambroſius lib. de fuga ſeculi, cap. II. nec pauciores nec plures fuiſſe aſſerit aſſignatas quam ſex, ex

Ro-

Romano-Catholicis Alphonſus Toſtatus, non difficile eſſe dici, omnes Urbes refugii fuiſſe ſolum ſex aperte fatetur; & ex Recutitis *Rambam Tom. IV. Tract. de Legibus & Bellis cap. XI.* nunquam factum eſſe, nec præcepiſſe *Deum* B. quicquam fruſtra, expreſſe ſtatuit. Si poſterius, textus eſt evidens, nec non Paraphraſis Judæorum, Romano-Catholicorum & Orthodoxorum. Rabbi enim Solomon admittit tria in futurum ex hoc Textu, cui conſonant Nicolai Lyræ & Dionyſii Carthuſiani exegeſes, nec non B. noſtri Brenti & Proavi, qui omnino hic videndus; nec abnuunt Calviniani Druſius, Piſcator & alii.

XIV. Nondum tamen omnis difficultas ſublata. Nam quum conditio dilatationis fuerit adimpleta, tempore Davidis & Solomonis ad minimum tunc tres fuiſſe adjectas, concludendum videtur; quid quod quidam hanc Dilatationem non accipiunt de illa; quæ porrigere ſe debuit uſque ad Euphraten, ſed de illa, quæ intra terminos Canaan facta, ſenſim excindendo incolas, quos uno impetu nec ſternere poterant, nec debebant, juxta illud *Deuteron. 7. verſ.* 22. At ſi dilatatio hæc facta fuit ſub Regibus felicibus, Bello & pace inclytis, Davide ſcil. & Solomone, cur quæſo ne veſtigium additarum trium Urbium Confugii? *Secundo*; dilatatio facta ſub Davide & Solomone, non fuit *poſſeſſionis* ſed *ſubjectionis*: non enim David, & Solomon gentes vicinas devictas ſolo expulerunt, coloniis ex habitato a Judæis, eo deductis, ſed ſubjugarunt & tributa impoſuerunt. An enim unquam Syriam occuparunt hi Reges, ut ejectis incolis ibidem ſedem fixerint Iſraelitæ? *Tertio*, dilatationem illam eſſe accipiendam, non de illa, quæ intra fines terræ Canaan, ſed eam quæ extra eam eſt, exinde conſtare poteſt, quia actu nunquam extiterunt illæ Urbes Refugii in terra Canaan, quæ exiſtere tamen debuiſſent, ſi conditio dilatationis reſpiceret terram Canaan, ut argumenta ſupra adducta evincunt; & dilatationem illam ultra fines Cananæorum eſſe extendendam in circumjacentes regiones & Euphrate terminatas luculenter promiſſiones divinæ oſtendunt *Geneſ.* 15. *verſ.* 18. *Exod.* 23. *verſ.* 31. *Deuteron.* 1. *verſ.* 7. & *cap.* 11. *verſ.* 27. quod etiam obſervavit Hieronymus *in Epiſt.* 129. ad Dardanum. Unde non ſubſcribimus R. Salomoni, in quantum aſſerit, actu contigiſſe, ut Urbes illæ deſignarentur, nec Dionyſio Carthuſiano, in quantum refert hoc ad tempora Davidis & Solomonis, nec Kimchio illis ὁμοψήφῳ.

XV. Illa autem opinio, quæ Urbes XLVIII. Levitarum vult fuiſſe Aſyla fundo caret. Quanquam enim videatur favere *Cap. Joſuæ* 21. penitius tamen inſpectum nihil confert huic ſententiæ. Nam *primo* poſito omnes Urbes Leviticas dici ibidem Urbes Confugii, nondum tamen eſt conſequens omnes propterea habuiſſe Jus Aſyli. Potuerunt enim dici Urbes Confugii alio ſenſu, ut ſc. quis in illas reciperet ſe preſſus vel mentis ſcrupulo vel adverſarii cujuſdam potentia, ut ibidem vel conſilio vel auxilio eidem ſubveniretur; *Secundo*; quamvis nolumus negare vocem מקלט eſſe emphaticam, nec generali tantum Receptus nomine accipiendam, nihilominus nondum confectum erit negotium. Nam *Joſuæ* 21. in Hebræo non habetur ערי מקלט Are Miklat, *Urbes Refugii* in plurali, ſed in ſingulari עיר & refertur hæc vox ad urbem tantum illam proximam, quæ nominatur e. g. *in verſic.* 21. ad Sichem *in verſic.* 27. ad Golan, & ſic conſequenter. Unde potius ſententia recepta de ſex Urbibus Aſylis, tantum exiſtentibus in terra Canaan ſtabilitur, & hoc Jus ad illas reſtringendum eſſe colligitur, vitiumque Vulgatæ, luculenter deprehenditur, quo quidem modo etiam exponitur locus *ex l. Paralip. ſeptimo* adductus. *Tertio*; ita circumſcribuntur illæ Urbes Aſyli, tum ratione numeri, tum ratione diſtantiæ, tum ratione viarum, ut attendenti facile conſtet, illas ſolas hoc privilegio, hoc Jure fuiſſe præ cæteris omnibus gaviſas.

XVI. Nullum itaque præſidium in Scripturis. Rabbinorum autem num ſubveniant copiæ illis, qui privilegium hoc tam late extendunt diſputari poteſt. Sane Majemonides ex veteribus confidenter affirmat, Univerſas Urbes Levitarum fuiſſe Urbes Refugii, nullam earum fuiſſe, quæ non hoc gravifa fuerit privilegio. *Nam*, inquit, & *in Lege dicitur. Ultra has dabitis quoque* 42. *civitates, ut ſcil. omnes Civitates ſint* 48. *Civitates, ita pares facit Scriptura univerſas ſimul ſibi invicem, quantum ad Refugii ſeu Aſyli jus.* An autem hoc commentum Rabbinicum ſit ſatis liquidum & certum, merito dubitatur. Nam, ut ſupra oſtenſum, præter ſex illas nullius ſit mentio alibi. *Secundo* teſtimonium, quo nititur Majemonides infirmum eſt; nec verba ſonant, quod vult Rabbinorum ΑΛΦΑ. non enim dicitur *Num.* 35. *v.* 6. & ultra dabitis quadraginta Civitates, ut ſint Aſyla, ſed, *de ipſis oppidis, quæ Levitis dabitis, ſex erunt in fugitivorum auxilia ſeparata, ut fugiat ad ea qui fuderit ſangui-*

guinem, & exceptis his alia quadraginta duo oppida sc. dabitis, ita ut præter Sex dicta Oppida sint quadraginta duo, quæ cedant Levitis. *Tertio*; Si indulgeamus hic aliquid Rabbinicæ fidei, distinguendum erit inter Civitates, quæ Jus Asyli habuerunt stricte & late; nec, si quocunque modo participarunt Urbes Leviticæ reliquæ, inter Asyla ordinaria erunt computandæ, id quod ipsi Hebræi observant, qui VI. illas urbes talia fuisse asyla adserunt, ut nefas fuerit vindici sanguinis ibidem homicidam occidere; cæteras vero potuisse quidem recipere fugitivum, excludere tamen quoque pro Arbitrio. Diserte Majemonides: *Discrimen inter Urbes refugii eo nomine signantius adsignatas & reliquas Levitarum Urbes erat hujusmodi, ut scil. illæ Jure Asyli gauderent, sive vellent sive nollent incolæ: adeo, ut simulac ingrederetur in earum aliquam homicida, tutus esset; hæ vero non nisi vellent incolæ, sed pro earum arbitrio*. Addunt, Homicidam in Urbium aliqua signantius refugii causa adsignatarum, Domicilium absque mercede habuisse, in cæteris vero Domino ædium mercedem ab eo fuisse solvendam.

XVII. Vidimus Numerum, pergimus ad *Tempus*, quod signant loca *Deuteronomii* 4. *v.* 41. *cap.* 19. *v.* 1. & 2. & tandem *Josuæ* 20. *v.* 1. 2. 7. 8. ex quibus constat tres cisamnanas fuisse ab ipso Mose circa finem vitæ separatas, tres itidem tranjordaninas a Josua, qui ingressus terram sanctam post occupationem illius. Quanquam enim *Josue* 20. dicatur demum: *Separate Urbes fugitivorum*, versiculo secundo, septimo & octavo recenseatur executio, quod sc. decreverint tres cis & totidem trans Jordanem: evidens tamen est ex loco *Deuter.* 4. *v.* 41. jam tempore Mosis fuisse trans Jordanicas, utut in Hebræo legatur verbum futuri temporis יבדיל & pariter apud *Chaldæum*, cum possit habere significationem præteriti vel imperfecti, vel perfecti, nec enim est insolitum, vocem אז in verbis convertere temporis significationem, ut ex Aben-Esra docet Buxtorf. Thesaur. Lib. II. cap. XIX. Unde etiam LXX. Interpretes usi fuerunt verbo ἀφώρισε. Verba autem *Josuæ* 20. *cap.* non obstant, nam, vel cum B. Proavo dicendum a Mose fuisse designatas has Urbes; a Josua vero illas constitutas, & ab Israëlitis consecratas in Asyla homicidarum, quem juvat Textus Habræus; dicitur enim, *Israëlitas sanctificasse Kedes in Galilæa &c.* vel Urbes cisjordaninas fuisse a Mose quidem constitutas, sed a Josua confirmatas; vel denique perfectam secutam esse Urbium harum Collectionem, atque Civitatibus cisamnanis additas fuisse a Josua transjordanenses tres; adeoque tum temporis completum fuisse numerum juxta voluntatem divinam terra jam divisa per sortes, & unicuique Tribui sua assignata sede. Disputari quoque potest hic num prius fuerint Urbes fugitivorum separatæ, an vero Levitarum: prius colligi videtur ex *Numer. cap.* 35. *v.* 2. & 6. Verisimilius quidam putant, prius fugitivorum urbes separatas ex *Josuæ* 20. & *sequenti Capite*, ubi historica relatio eo duxit hærentes.

XVIII. Quæri insuper solet, & populi electi introductionem in cisjordanam & transjordanam Regionem cum tamen non credibile nullum fuisse commissum homicidium, cui non subveniri debuerit benigno aliquo medio? De anterioribus temporibus & egressu Israëlitarum ex Ægypto nihil constat. In deserto tamen, cum multitudo populi oberraret, & tabernaculum jam extructum colligitur *primo* ex *Exod.* 21. *v.* 13. & 14. dicitur enim satis clare: *Si quis non quæsiverit quemquam, sed* Deus, *ipse abjecerit manui ejus, constituam tibi locum quo confugiat. Quum autem quis arrogaverit contra proximum suum occidere eum astu, etiam ab altari meo rapito eum ad mortem*. Hic Deus in futurum prospicit, & promittit se constituturum locum in quem fugere debeat homicida, de præsenti autem sanxit, fore Asylum occisori Altare; neque enim avelli potuisset ab altari dolosus homicida, nisi supponeretur fuisse illud locum Confugii illo tempore pro non dolosis non avellendis proinde ab illo. *Secundo*; Si jam constitutis Urbibus Refugii, Altare adhuc retinuit jus Asyli, colligi poterit quamprimum illud extructum fuit, Deum hoc privilegio illud ornasse. Antecedens autem constat ex 2. *Regum* 2. *v.* 28. ubi *Joab* dicitur fugisse in tabernaculum Domini & adprehendisse cornu Altaris, quo sane non confugisset, nisi eo fugere etiam consuetum fuisset, vel sperasset a loco aliquam immunitatem; nec Benajas scrupulo aliquo fuisset retardatus ab interfectione illius, secundum mandatum Regis, nisi in ea quoque sententia fuisset, locum esse sanctum & aliquando præstare posse tutamen eo confugientibus. *Tertio*; ipsi RR. agnoscunt hoc Jus obtinuisse in Altari; quanquam videantur nimium extendere, dum etiam Castra Levitarum hoc privilegio gavisa fuisse statuunt.

XIX. Utut autem ita probabiliter disputari possit, non tamen desunt rationes in

in oppositum. Nam *primo* cum Deus sufficienter prospexerit populo Confugii Urbibus, sitis commodo loco, distributis per omnem Regionem, viis ad illud ducentibus complanatis, ut facile quilibet undiquaque ad earum aliquam potuerit confugere, non videtur opus fuisse ut hoc jure ornaret Altare aut Templum; neque si fuissent, Asylum commodum fuissent illis, qui extra Hierosolymam, dissiti ab Urbe habitarunt; nec, vel Tabernaculum vel Templum adeo amplum erat, ut sufficeret homicidarum recipiendorum multitudini. *Secundo*; quia diserte præceptum, ut involuntarii homicidæ, postquam apud judices suæ civitatis innocentiam suam probassent, remitterentur ad Urbem, ad quam confugerunt, & manerent ibidem usque ad summi Sacerdotis obitum. Num vero credibile, confugam hæsisse in Templo apud Altare tam diu, non ausum fuisse egredi, homicidam cæteros potuisse aut debuisse in Officio sacro remorari? *Tertio*; occisione pollutio & immundities aliqua contrahebatur, ut constat ex *Num.* 35. qua non modo ingredi Sanctuarium, sed etiam prope accedere prohibitum. Nolumus quidem morose refragari huic Sententiæ: rationes tamen adductæ quomodo solide concludant, nondum videmus. Prima enim non urget; quia Deus non tantum non deficit in necessariis, sed quandoque etiam liberalem se exhibet in abundantibus: neque si Oculus unus sufficit ad videndum, alter censendus erit superfluus, præterea, si multum concluditur, hoc obtinetur constitutis jam Urbibus Confugii, non fuisse Templum aut Altare Asylum, quid vero fiet de populo oberrante adhuc in Deserto, nec nisi Tabernaculum & Altare habente? denique etsi dissitis non profuerit, tamen Incolis Urbis populo ofissimæ in tali casu conduxit. Secunda quoque ratio non stringit. Nam, quæ lex producitur, agit de illis qui ad Urbes confugerant, non de illis, qui in Templo vel Altari aliquod præsidium quæsiverant; nec probabile illos debuisse manere intra Templi septa usque ad mortem summi Pontificis; sed extemporali hoc Remedio fuisse usos, dispiciente deinde Collegio Sapientum, quid de talibus fieri oporteret. Præterea potuerunt involuntarii Homicidæ eo confugere, & postea cognita caussa ad Urbium aliquam Refugii remitti, ut in illa manerent ad præfixum a Deo terminum. *Tertio*; quod de involuntariis homicidis dicitur, nondum liquidum esse censemus. Neque enim illi fuerunt immunditia aliqua conspersi, sed voluntarii, vi loci *Num.* 35. ubi dicitur *hanc maculam non abstergi nisi saguine illius qui sanguinem fudit* & cum dissentientes admittant de facto & ex consuetudine servatam fuisse Templo immunitatem, planum est illud confugientes fuisse ingressos, nec a Sacerdotibus fuisse exclusos.

XX. De Modo vario harum Urbium quoque dispiciendum, & quidem I. quantum ad Constitutionem, dicitur *Numeror.* 35. *vers.* 11. *Decernite, quæ urbes esse debeant*. Quod quidam, attendentes ad verbum קרה *Ke ab*, *rediderunt consignate, facite ut tigna coaptentur, coagmententur*, cum vox קרה alias quoque tignum aut trabem notet. Quidam commodius, quanquam barbare, reddunt *Urbificate*, *Civificate*, cum vox קריה notet quoque Civitatem. Et quidem erant separandæ hæ Urbes transjordanenses in medio terræ; non quasi medium Mathematicum vel Physicum debuerint obtinere, quod neque cum descriprione convenit, nec fugitivis fuisset commodum: sed phrasi hebræa *intra terram* scil. transjordanensem, quam DEUS dispersis gentibus traditurus erat. Præterea ita erant sitæ, ut æquali spatio distarent. *Deuter.* 19. *v.* 3. & 7. non nimium vicinæ, nec nimium distantes, ut ex omni parte pateret aditus, & commode confugere eo posset Percussor; neque tantum ita per proportionem distabat una pars illarum, sed utraque, tum cisjordanina, tum transjordanina; imo ipsæ hæ quoque urbes cis & trans jordanem inter se, ut posset aliquis homicida, qui cis jordanem, fugere ad transjordanensem & vicissim. Unde Fagius ex RR. refert, has Civitates æquali spatio ab invicem fuisse dissitas, ita ut æquale spatium a Meridie Hebron, & ab Hebron ad Sichem, a Sichem ad Cadesch, a Cadesch ad Aquilonem. Et quamvis supra notaverimus, non omnes fuisse montanas: pleræque tamen excelsis eminuerunt locis, ut essent instar Phari, & eminus videri possent. Secundo, quantum ad Accessus præparationem, dicitur *Deuter.* 19. *vers.* 3. *Sternes diligenter viam*, ne ullum esset obstaculum, quod fugitivum moraretur, & fuga facilitaretur. In Hebræo habetur vox חכן quæ notat aptari, disponi, rectificari, in Niphal, & firmari; unde nomen Columnæ. Templi Solomonici, יכין *Jachin*, a robore vel firmitate. LXX. Interpretes habent στόχασταίστοι, quasi diceres, conjecta; quamvis στοχὸς & στοχασμὸς sit Polluci strues ex materia aut lapidibus ad æquanda loca concava & inæqualia, in quibus tenduntur ipsæ plagæ sive retia. Unde quidam volunt στόχασται hoc loco idem esse,

esse, quod reddere viam æqualem. An autem via solum complananda, an vero etiam lapidibus sternenda, nondum definitum est in Senatu eruditorum, prius placet Episcopio, qui scribit: *Itinera ad has Urbes ducentia complanari Deus voluit, ut homicidæ innoxio, facilis ac tuta esset etiam in hyeme fuga, & ubique obvium refugium*, quo vergit quoque Commentarius B. Proavi. Posterius aliis, qui existimant, cum optimus modus viam firmandi sit per lapides stratos, *Deum* hunc innuisse. Quanquam autem verbum Hebræum notet quoque *firmare*, & ad viæ æqualitatem plurimum conferat ut sternatur; unde celebres ab Urbe Roma per longissima spatia stratæ viæ, Appia, Flaminia, Æmilia, Latina, Vaticana, Aurelia &c. cum tamen generaliter accipi possit verbum Hebræum, de dispositione, aptatione & directione viæ; malumus in generali ratione acquiescere, quam ad specialem citra testimonia Scripturæ descendere. Alias vero ut omnia facilitati itineris subservirent Hebræi, in quibus scriptum ac bene magnis characteribus exaratum conspici potuerit מקלט *Miqulath* q. d. Refugium; ne in fugiendo uspiam aut hæreret aut erraret innoxiæ cædis autor, & dirigeretur eo commodius ad Civitatem, in qua tutus latere poterat, observant. Quo etiam facit, si verum quod Hebræi produnt, quod fugienti homicidæ duo aut, qui adversarium sanguinis Autorem, si forte in itinere occurreret blandis verbis & admonitionibus arcerent, ne quid violentius nondum caussa discussa in homicidam conaretur. *Tertio*; si Fagio fides, oportuit illas Urbes ad commoditatem commorandi non nimis esse parvas, ne deficerent victui necessaria, nec etiam nimis magnas, ne forte per frequentiam hominum eo confluentium, ut fit in magnis urbibus vindex sanguinis, propinqui scilicet occisi, urbem non observatus intraret, atque fugitivo ibi exsulanti insidias strueret: sed urbes debuisse esse mediocres statuit easdem oportuisse esse in loco, in quo erat aquarum copia, sin minus aliunde aqua adducebatur. Fuisse eas in loco ubi sæpius nundinæ haberentur quo eo facilius potuerint haberi cibaria, & reliqua necessaria, si opus fuisset, ut in vicinia multi pagi essent ad arcendum adversarium, si forte stipatus exercitu veniens, vi vellet urbem ingredi & occidere homicidam, si civitas refugii destituta esset civibus & incolis, aliunde Sacerdotes, Levitas & Israelitas fuisse accersitos, nec licuisse in hujusmodi civitatibus parare arma bellica, nec venatoria, nec retia, nec funes, aut aliquid tale, ne vindex sanguinis sub prætextu aliquid emendi in urbem veniret, atque ita homicidam opprimeret; denique necesse fuisse, cives urbis refugii homicidæ venienti parare aliquod artificium, quo vitæ necessaria sibi comparare posset, id quod colligunt ex verbis *vers.* 4. Hac vero de causa, homicida illuc fugere debet, ut vivat, h. e. præparetur ei, unde victum habere possit.

XXI. Si vero progrediamur & quæramus, *quibus fuerint hæ Urbes constitutæ, quorum bono fuerint in Republica Judaica hoc jure dotatæ*, liquida erit ex sacris responsio. Nam *Num.* 35. *v.* 11. dicitur: *Decernite quæ Urbes esse debeant in præsidia fugitivorum, qui nolentes sanguinem fuderunt*. In Hebræo & Chaldæo legitur בשגגה Bischgagah. LXX. Interpretes, habent ἀκουσίως, *involuntarie*. Consimiliter *Deut.* 19. *v.* 4. determinatur Subjectum quod hoc Privilegio dignum. Verba textus ita sonant: *Qui percusserit proximum suum nesciens, & qui heri & nudius tertius nullum contra eum odium habuisse comprobatur*, & subjicitur exemplum *vers.* 5. In Hebræo legitur בבלי דעת bibli-daath, *in non*, sive *sine scientia*. LXX. iterum vocem ἀκουσίως usurpant. Optime autem hæc verba exposuit B. Proavus scribens p. 262. *Hæc erit Lex, Hebræi homicidæ fugientis, cujus vita servanda est*, i. e. *Si quis velit gaudere eo Urbis privilegio, necesse est, ut ejus causa ad infra scriptum modum sese habeat: nimirum qui percusserit, seu interfecerit proximum suum nesciens* i. e. *non data opera, sed fortuito casu*. Denique *Josuæ* 20. *vers.* 3. dicitur, *ut confugiat ad Urbes refugii, quicunque animam percusserit nesciens*. in Hebræo iterum בשגגה in ignorantia, & apud LXX. ἀκουσίως.

Non itaque securitas ulla erat voluntariis Homicidis a *Deo* concessa, neque in Urbibus præsidium, sed potius Lex Divina in oppositum disponebat, ut dolosus homicida ab altari avelleretur ad mortem. *Exod.* 21. *vers.* 12. & 14. & qui ferro percussisset, vel lapidem jecisset, vel ligno læsisset, subjiciebatur Vindicis propinqui occisi potestati, ut & qui per odium occidisset, ut constat ex *Numer.* 35. *vers.* 16. 17. 18. 19. 20. 21. imo Joabus geminæ cædis reus, utut confugisset ad altare & sibi spem quandam fecerit, nihilominus tamen occisus fuit 1. *Reg.* 2. *vers.* 28. nec II. constituta erant asyla crimine aliquo alio contaminatis furibus sc. adulteris & istiusmodi furfuris hominibus; imo si quis etiam hic per necessitatem vel errorem peccasset,

non tamen Urbs receptus eidem subveniebat: ex. gr. si quis in paupertate extrema, vel gravi, aut extremæ proxima aliquid subduxisset alieni, vel rem habuisset cum aliqua, quam ignorabat alteri vel desponsatam vel maritatam, non patebat illi Urbium prædictarum ulla; idque ideo, quia poterat differri negotium & discuti in judicio, nec præsens erat periculum, ut in homicidio a Vindice sanguinis, cujus manibus & menti exacerbatæ hac ratione fuit submovendus. III. Non erant Asyla in subsidium illis, qui voluntarie quidem occidissent, sed sub moderamine inculpatæ tutelæ, defendendo & vim vi repellendo. Quanquam enim quidam censeant, & illos receptasse urbes refugii, quia privilegia dilatanda, hoc tamen discrimine, quod non expectata Pontificis morte liberum fuerit tali se ipsum defendenti abire quocunque vellet, modo caussa fuisset ventilata & judicum sententia fuisset absolutus istiusmodi percussor: destituitur tamen hæc sententia solido aliquo ex Scripturis argumento. *Secundo*; eo ipso quo Urbes Confugii ita constitutæ sint, ut homicida maneat intra illarum aliquam ad mortem usque Pontificis, mera censenda erit hariolatio illa de casu necessariæ defensionis, & libera abeundi facultate. *Tertio*; si aliquid hic indulgendum Analogiæ, non tamen concludendum erit, illis, qui defendendo sese alios occidebant, universaliter Jus habuisse Asyli, vel potius debuisse confugere ad Urbes Miklat; sed illos tantum, de quorum defensione inculpata nondum constabat, ut propterea ipsis quoque idem periculum incubuerit; aliam vero rationem fuisse, nec opus fuga, sicubi notorie vel manifeste homicidium commissum ex casu meræ ac subidæ defensionis.

XXIII. Qualitas Homicidii, cui cautum est Urbium illarum designatione, secundum Hebræos ita se habet, ut distinguant in homicidio involuntario patratum ex errore vel ignorantia simplici, atque infortunio, non tamen absque culpa levi imprudentiæ vel negligentiæ. *Secundo;* patratum casu mero, qui in rebus humanis raro evenire solet. *Tertio*; in patratum ex errore quodam aut ignorantia, quæ tamen prope accedit ad id, quod spontaneum est vel voluntarium. Primi exemplum illis est, abiens cum aliquo in Silvam ad ligna cædenda, si in succisione lignorum securis fugerit manu, ferrumque lapsum de manubrio amicum ejus percusserit, de quo *Deuteron.* 19. *vers.* 5. Alterius exemplum exhibent in aliquo, qui dum scalam ascendit, forte delabens in quempiam illo ipso casu illi mortem infert. Tertium denique exemplum illis est, si quis alterum occidere volens, alterum jactu aliterve perimit, aut ubi jactu vel saxi vel teli in hominum cœtum, cujus nec ignarus qui jecerit quis occisus, adeoque intervenerit culpa latissima, non constitutam fuisse Urbem Refugii tertiæ speciei constanter adserunt, nec salus ulla in φυγαδευτηρίῳ istiusmodi Homicidæ si Majemonidem audimus nec in secunda specie, secundum illos, opus erat asyli præsidio, sed liber erat talis ab exilio seu migratione in Urbem Refugii, & si eum interimeret Vindex sanguinis, ipse eo nomine ultimo puniendus supplicio. Verum primæ unice φυγαδευτήριον subveniebat, & quidem si percussus statim moreretur, nec ex vulnere seu ictu langueret.

XXIV. Num autem omnino sit subscribendum Judæorum Magistris, merito dubitatur. Nam I. ad primam speciem referunt locum *Exod.* 21. v. 3. ubi dicitur: *Qui non est insidiatus, sed* Deus *illum tradidit in manus ejus, constituam tibi locum, in quem fugere debeat.* Agi autem hic non de culposo aliquo Homicidio sed casuali, constat ex ipso textu, quia removetur ita omnis causa ab homine, ut Deus solus constituatur ille, qui causarit illud homicidium, occasionarit, interfectoris manibus destinarit, & occidere fecerit percutientem, ut quidem verbum אנה innah, latissimæ significationis exponitur. Adeoque hic tale Homicidium describitur, quod sola Providentia factum, homine nihil cooperante, cum alias etiam voluntaria non fiant absque Providentia, nec tamen ea phrasis illis aptari possit. Videatur Augustinus Quæstione 79. Ex ipsa ulterius Magistrorum sententia putant recutiti, agi hic de traditione alicujus in manum potentiori, ob latentem aliquam causam, si flagitium scilicet ab illo patratum sit, utut dignum exterminio, nec punitum a Magistratu. Utut autem si universaliter ita pronuncietur, non consentiamus illis, nihilominus colligi potest talem occidi ab ipso Deo, homine saltem manum commodante, quæ plane a culpa immunis esse potest, & exequi quod Carnifex in foro humano. Ex Interpretum denique consensu. Nam & Romano-Catholici & Calviniani hunc textum accipiunt de homicidio casuali; nec non ex nostris B. Brentius cum cæteris Orthodoxis: II. In Dicto ex *Cap.* 35. *versic.* 22. habetur expresse בפתע bephethah, quod quamvis vertant, ad momentum, subite; repente plerique tamen

men

men reddunt *casu*, five *fortuito*. Denique etiam locus *Deuteronomii* de casuali accipitur, a noftris & diverfæ quoque Religionis Theologis, qui comparant exemplum ibidem propofitum, cum cafu qui habetur in Canone Concilii Tiburienfis XXXVI. qui talis: *Si contingat duo fratres fimul arborem fuccidere, five in fylva, five alio in loco, & cadente arbore alter alteri Fuge, feu Cave dixerit, & ipfe ftans five fugiens fubter arborem devenerit ac mortuus fuerit*, quo quidem in Cafu pronunciant innocentem Patres illius Concilii.

XXV. Non negamus tamen intercurrere potuiffe quandoque aliquid culpæ ex negligentia vel imprudentia in tali Cafu: hoc tantum volumus ex verbis hifce præcife non deduci; adeoque Urbes Confugii conftitutas non tantum culpa aliqua levi adfperfo homicidio, fed & Cafuali. Idque id eo; quia, quamvis tale homicidium quandoque fuerit abfque culpa, nihilominus, quum fuerit patratum in fylva, remotis arbitris, nec per teftes oftendi potuerit evidenter, quomodo occiderit aliquis, ideoque etiam tale urgere potuit homicidam, ut fe conferret ad Urbem aliquam Refugii & pateretur difcuffionem Cauffæ, interea tutus a Vindices fanguinis, adde hic quæ habet Toftatus diftinguens, fi cui fcindendo ligna, percutiendoque in duro loco, aliove defilierit tota fecuris de manibus, vel ferrum duntaxat, manubrio remanente in manu, & dicit, videri fecundo modo magis involuntarium homicidium, ac fortuitum, quia primo modo fufpicari quis poffet, dimiffam data opera fecurim.

XXVI. Non tantum vero hoc medio *Deus* profpexit Ifraelitis, fed etiam Advenis & peregrinis, ut confugeret ad iftiufmodi φυγαδευτήρια, qui nolens fanguinem fuderit, ut habent Verba *Numeror.* 35. *verf.* 15. Duo autem hic occurrunt nomina גר Ger & תושב Thofchabh. Similia in Chaldæo &, apud LXX. Interpretes, qui ufurpant vocem προσήλυτος & πάροικος, & repetitur extenfio hujus Privilegii *Jofuæ* 20. *v.* 9. Difputant vero circa hæc verba Toftatus, Mafius & Magalianus. Ille enim per advenas peregrinos vult intelligi Converfos ex gentilifmo ad religionem Judaicam: hi vero laxius accipiunt & cæteros quoque comprehendi homines ftatuunt. Nec deftituuntur rationibus fuis, ductis a benignitate divina, deteftari Deum dicunt omnem fanguinis innoxii effufionem fimpliciter, neque jus dediffe Ifraelitis in quofvis extraneos, fed tantum in rebelles & Cananæos, populos excidio devotos; a paritate Ifraelitarum in Ægypto, qui quoque peregrini fuerint & alterius religionis cultores; docuiffe itaque illos, ut adverfus peregrinos etiam fe exhiberent benevolos & benignos, atque hoc etiam pacto alios allicerent ad veri *Dei* venerationem; denique a Fine intento ab ipfo *Deo*, fpectaffe enim ad reverentiam & Honorem *Dei*, illam extenfionem privilegii, qui primarius finis introductæ ἀσυλίας. Pro Abulenfi, qui militare vellent, niterentur *Dei* confilio, qui cum Judæi rerum potirentur, nolebat gentiles tolerari, nifi forte fervirent; multo minus itaque eo ufque indultum fuiffe credibile quod legem ftatuerit de illis & Previlegio donarit illos, qui religioni non acceſſerunt. II. Diftinctione illa inter גר & תושב quorum primum notat illum peregrinum, qui non ita pridem acceffit, alterum, qui diu jam inter Ifraelitas commoratus & fedem fixiffet. Quo etiam videntur referri nomina apud LXX. Interpretes diftincta; denique Hebræorum fuffragio qui Gentilem ab hujus Privilegii participatione excludunt.

XXVII. Nos exiftimamus primo & directe refpexiffe hanc Legem peregrinos & advenas, qui aliqua ratione Judæis addicti & per *Ger* five peregrinum intelligimus Profelytum Juftitiæ, five tractum vel Confederatum, quales fiebant Circumcifione, Baptifmo & Sacrificio & habebantur fere Judæis æquales; per תושב vero Profelytum portæ, qui citra fupra recenfitos ritus locum habebat inter Judæos, & ita habitabant in terra benedicta ut abftineret ab Idololatria gentilium & VII. Præcepta Noachidarum obfervacent, fique fides habenda Rabbinis, prioris generis non fuerunt recepti toto tempore Davidis & Solomonis a Synedrio magno, Senatus quamvis inferior illos toleravit.

XXVIII. Diftinctius progrediuntur Hebræi, & *primo* afferunt: Si Profelytus portæ occiderit liberum five fervum cafu, fugiendum illi fuiffe ad aliquam Urbium a Deo tutelæ deftinatam; ad gentilem vero, qui nondum Profelytus Domicilii fuerit factus, five Ebræum five gentilem ex errore feu Cafu qualicunque occidiffet, Urbium Refugii Privilegia non pertinuiffe; quanquam non fuerit ex fententia forenfi morte plectendus, fed Vindici fanguinis relinquendus. *Secundo*; fi Ifrælita occidiffet fervum aut Profelytum Domicilii, migrandum ei fuiffe ad φυγαδευτήριον? fi vero Gentilis Gentilem cafu interfeciffet, nullam Tutelam præftitiffe Ur-

Urbem Refugii. *Tertio*, si Proselytus Domicilii occidisset Hebræum sive Circumcisum, non profuisse illi Urbes refugii, sed, utut involuntarium fuisset homicidium, nihilominus morte seu gladio a Vindice Sanguinis eum plecti potuisse: si autem Proselytum sui generis, potuisse advolare & Asyli Privilegio in aliqua earum frui.

XXIX. Satis diu inhæsimus Numero Urbium, Situi, Modo, Qualitati Homicidæ, nunc dispiciendum, quid de *Vindice Sanguinis* sit statuendum, qui dicitur גואל Goel, *Redemtor*, *ultor sanguinis*, ut reddit Hieronymus. Hic fuit Cognatus occisi, de quo confestim Controversia oboritur: an indefinite notet quemcunque cognatum an vero illum tantum, qui proxime attigerit occisum, & primo quidem illud extra controversiam ponimus licuisse cognato interficere homicidam tantum, non autem alteri alicui, qui nullo sanguinis vinculo attigit occisum, utut amicus fuerit; quum id satis constet ex *Num.* 35. *v.* 12. & *Deut.* 19. *v.* 6. unde erronea censenda opinio Eugubini, putantis non tantum cognato & propinquo, verum etiam aliis fuisse jus ulciscendi. Interim num jus hoc fuerit omnium cognatorum, quocunque sanguinis titulo vicinorum, num vero tantum propinquissimi, nondum expeditum est. Qui Josephum sequuntur ac Philonem, putant se invenisse *in plurali numero* præsidium pro extensione ad omnes sanguine junctos, quo uterque Scriptorum utitur; maxime si attendatur desiderium erepti, non uni sed omnibus cognatis esse commune. An autem hæc tanti sint, ut dimoveant a tramite recto, unicuique anagnostæ sacro expendendum relinquimus. Nam *Primo* quoties in mendacio deprehensus est Josephus, quoties in favorem vel suorum vel gentilium, addidit quædam pro arbitrio, quædam demit & truncavit, a qua labe etiam non immunis est Philo. *Secundo*; quamvis desiderium erepti fuerit commune, non tamen ejusdem gradus & intensionis penes omnes & singulos, sed pro ratione distantiæ vel propinquitatis intensius vel remissius. *Tertio*; pro nobis stat ipsa Scriptura, quæ uniformiter de uno & in singulari loquitur; & ut obligatio ducendi Fratriam ad unum spectabat, ita quoque hoc jus vindicandi sanguinem occisi.

XXX. Illud altioris est indaginis, Vindici sanguinis vero voluerit illum obligatum adeo, ut interficere eum qui sanguinem proximi fudit. Prius placet quibusdam non contemnendæ Authoritatis viris. Nam *primo Num.* 35. *v.* 19. & 21. dicitur: *Redemtor sanguinis ipse interficiet homicidam, in obviando ipsum in ipso; is eum interficiet.* LXX. Interpretes quoque repetunt phrasin ἀποκτενεῖ & *v.* 26. *v.* 27. verba ita sonant: *Si egrediendo egressus fuerit homicida terminum Urbis sui Refugii, quo se receperat illuc: & invenerit eum Redemtor sanguinis citra terminum urbis Asyli, & occiderit Redemtor sanguinis homicidam, non erit ei sanguis.* Denique in *Deuteronomio* præcipitur aperte *cap.* 19. *v.* 12. *mittent Seniores civitatis illius & capient eum inde & eum dabunt in manum Redemtoris sanguinis, ut moriatur.* II. Ut in ceteris actibus se habuit Goel ad proximum suum, ita quoque in hoc ipso: In ceteris autem actibus se ita habuit, ut obligatus fuerit ad executionem. Ergo in hoc quoque opere, prius constat; quia Goel tenebatur ad sublevationem Fratris, *Lev.* 25. *v.* 35. *Deut.* 15. *v.* 7. & *seq.* tenebatur redimere bona proximi quæ abalienarat, vi Legis *Levit.* 25. *v.* 25. tenebatur in id niti, ut in libertatem restitueret cognatum, qui in servitutem incidisset, juxta illud *Levitici* 25. *v.* 39. III. Si attendamus ad Hebræos, tam certum hoc est, quam quod certissimum. Verba Majemonidis radio Solis scripta tantum hic adducamus, quæ ita leguntur in Latino: *Præceptum est de Vindice sanguinis ut homicidam interficiat juxta illud quod dicitur: Vindex Sanguinis morte plectat homicidam: & quisquis jure hæreditario ei succedere debuisset, is vindex erat sanguinis.*

XXXI. In oppositam vero sententiam nos inclinare faciunt rationes non exigui ponderis. Nam I. licet verba ex Numeris producta videantur esse præceptiva, alibi tamen, ubi Scriptura de Goele loquitur, nihil tale potest ostendi; sed potius stylus ita figuratur, ut tantum referatur illa Vindicis persequutio sub ratione alicujus operis futuri vel eventualis, prout docet locus *Deuteron.* 19. *vers.* 6. *Josuæ* 20. *vers.* 5. imo sub hypothesi persequutionis Goeliticæ prohibetur Extraditio, injungitur ut studiose ipsum conservent & tueantur a violentia Incolæ Urbis, & ipsum factum elevatur, quod scil. non in scientia sed nescius, nec ex affectu, sed ἀκουσίως & citra causam aliquam, ex parte infelicis homicidæ interemerit proximum. *Secundo*; prolixe hactenus ostendimus in superioribus, Casuali homicidio fuisse destinatas Urbes refugii; illum eo se recepisse, qui nullo dolo & quandoque extra omnem culpam occidisset: atqui intelligi potest, jus datum

tum sceleri, mandatum fuisse a *Deo* sanguinis Vindici, ut occideret innocentem? quod utique fuisset infortunium peccato expiare; & qui tam solicite cavit, sanguinis effusioni Asylorum constitutione, a Benignitate devians eo ipso latam portam aperuisset homicidiis innocentum, mandando & præcipiendo illam violentiam, quod a *Deo* sapientissimo, benignissimo, nec unquam sibi contrario, nunquam præsumendum esse censemus. Quid si ponamus aliquam culpam intervenisse in illo homicidio, vel universaliter vel particulariter; quum tamen prius plane nequeat ostendi: num imperandum fuisset Vindici sanguinis ut occideret fugientem? quum ipsa ratio, & æquitas naturalis dictet culposum homicidium non æquandum doloso, nec puniri posse talem supplicio sive pœna ordinaria, Justitia alias periclitante, quæ unicuique tribuit, quod suum est. *Tertio*, notanter dicitur *Deut. 19. vers. 6. Ne forte insequatur Redemtor sanguinis post homicidam, cum incalueris cor ejus*. Affectui itaque excedenti illa persequutio, & futura vel futuribilis occisio tribuitur, & quidem vindicativo, ex intervallo etiam adhuc perseveranti & pertinaci. Confirmat nos in nostra Sententia B. Proavus, qui in Commentario ad *Num. cap.* 33. hanc epicrisin addere voluit: *Hanc violentiam* Deus *in populo duræ cervicis non tam adprobavit, quam toleravit: sicut etiam divortium ex alia quam adulterii causa usurpatum magis dissimulavit, quam instituit. Ceterum inter Christianos talis vindicta neutiquam est concedenda, & Deo & Magistratui permittatur legitima vindicta, ne in vindicando magis iracundiæ quam vocationi inserviamus*.

XXXII. Argumentis supra in oppositum adductis satisfieri potest, si dicatur ad primum I. posito quod præceptive illa verba essent accipienda, loqui tamen Legislatorem de obligatione in casu homicidii voluntarii, quod si quis ferro percusserit & mortuus fuerit, qui percussus fuit vel lapide vel ligno, ut versus antecedentes docent; tunc & tali in casu obligatum fuisse Goelem ad vindicandum proximi sanguinem. *Secundo*; posito de involuntario homicidio, culpa tamen aliqua adsperso, hæc verba quoque esse exponenda, nihil dicitur, quam propinquus occisi homicidam interficiet; statim ut deprehenderit eum interficiet, num autem hoc ita absolute intelligendum? nondum evidens esse existimamus; quia hoc suppositis supponendis potest accipi, scil. Propinquum Occisi interficere debere caussa Homicidæ discussa, dijudicata, & sententia jam in illum lata; non autem Judices tradituri essent istiusmodi homicidam Goeli, nisi latissimæ culpæ fuisset homicidium, quæ dolo æquiparatur. Præsidium pro hac restrictione est, tum in *versic. hujus Cap.* 22. 23. 24. & 25. in quibus ita decernitur: *Quod si fortuito & absque odio & inimicitiis quicquam horum fecerit, & hoc audiente populo fuerit comprobatum, atque inter percussorem ac propinquum sanguinis quæstio ventilata, liberabitur innocens de ultoris manu, & reducetis per sententiam in urbem ad quam confugerat &c.* & trigesimo, in quo hæc leguntur: *Homicida sub testibus punietur: ad unius testimonium nullus condemnabitur*, quem aliqui urgent, qui tamen, an stringat in hoc casu non absque caussa dubitamus; tum in Chaldæo Interprete, qui expresse adjecit hæc verba: *Quando condemnatus fuerit in Judicio*; tum in ipsa recta ratione. Nam si simpliciter jussus est occidere *Goel*, jussus est etiam innocentem interficere, qui ut ipse *Deus* loquitur, non insidiatus est, & quem ipse *Deus* tradidit in manus percussoris *Exod.* 21. *vers.* 13. jussus est occidere illum, qui secundum Hebræos occidi debuit ex Decreto divino ob maleficium quoddam impunitum, homine tantum commodante manum vel operam, citra influxum principiorum moralium, ut carnifex vel lictor Magistratus; jussus est interficere indiscriminatim voluntarium & involuntarium homicidam, & concessum est homini affectu incenso sævire, supposita diversitate insigni in factis, in disparis conditionis homines, dignum venia & pœna. *Tertio*; tam non obligatum fuisse ad interfectionem alicujus homicidæ Goelem quidam arbitrantur, ut etiam voluntarium non jussus fuerit interficere statuant. Nec ratione destituuntur, quia privato exasperato se & suorum sanguinem nimium æstimanti, non videtur concessum fuisse, ut ipse distingueret inter homicidam voluntarium & involuntarium, sed aliis ἄνευ πάθους & dextre judicantibus hoc relinqueret, ne conscientiam contaminaret. Ad *secundum ex vers. 26. & septimo* commode dicitur posito, quod injunctum fuerit *Goeli* homicidam extra fines urbium divagantem interficere, tamen illud nondum stabilire mandatum de occidendo percussore etiam involuntario. Sermo enim est de tali, qui jam habuit Jus Refugii, urbem adiit & ab illa fuit receptus, & nihilominus beneficii divini immemor, vitæ suæ prodigus, negligens propriæ salutis exerravit; quum tutus latere potuisset. Posito enim hoc contemptu gratiæ, hac ingratitu-

titudine, & neglectu Præsidii divinitus constituti, *Deus* utique decernere potuit, ut talis dignas non homicidii sed contemtus illius profundi lueret pœnas debitas. *Secundo*; etiam ex his verbis mandatum exsculpi nequit; cum tantum hoc dicatur, illum *Goelem*, qui temere excedentem fines Urbis exulibus deputatæ absque noxa fore, si eum occiderit, quod de impunitate accipi potest, quod scil. talis *Goel* in tali casu non obnoxius futurus supplicio, quod alias in homicidas decernitur in foro humano; secundum Hebræum & Chaldæum: *non nisi sanguis*, scil. fusus, imputabitur, non erit obnoxius morti. Conferendus locus *Exodi 22. vers. 2. Tertio*; ipse Cornelius a Lapide ad verba, *absque noxa erit*, addit, non punietur, non sanguis ipsi imputabitur, ita ut pro eo suum perdat. Ad tertium *ex Deuteronomio* responderi potest I. agi de Casu post discussionem caussæ, & sententiam latam, tunc enim tradere vel poterant vel debebant in manum proximi illius, cujus sanguis effusus. Quis autem credat, illum, qui deprehensus innocens, tradendum fuisse Goeli, cum oppositum diserte imperatum *Numer. 35. vers. 25.? Secundo*; dubium adhuc est, num facta traditione Goel obligatus fuerit interficere reum & executor esse Justitiæ. Quamvis enim hoc placuerit Nicolao Lyrano, nihilominus probabilius est, potuisse vi hujus dispositionis per se occidere traditum, si vellet, atque ita sese exhibere ministrum Justitiæ, non tamen ita debuisse, ut non per alium potuerit hoc exequi vel *Goel*, vel ipse Judex. *Tertio*; aperte constat ex toto textu agi ibidem de Homicidio voluntario, unde hic locus plane ἀπροσδιόνυσος.

XXXIII. Alterum argumentum non concludit. Nam si concedatur in cæteris actibus fuisse mandatum vinculum injiciens, obligationem inducens, non tamen erit necessarium admittere in hoc actu, idque ideo, quia illi actus absque illa labe, imo, si ex sincero corde proficiscerentur, opera misericordiæ, actus Charitatis, fundati in Lege divina, morali: *Diliges proximum tuum ut temetipsum*; at occidere illum, qui citra principium morale non tam commisit homicidium, quam destruxit physice, quum non labe carere videatur sua, ideoque merito removemus ab imperio Numinis Sanctissimi, qui non nisi illa, quæ justa & sancta, mandare potest. *Secundo*; in ipsis his actibus Goeliricis ratione obligationis non erat par ratio & gradus necessitatis, imo in Vindicatione in Libertatem quandoque expirare potuit obligatio. Si itaque in tali parte officii cessavit quandoque obligatio, non poterit firmiter concludi a similitudine actuum ad paritatem Obligationis. *Tertio*; posito obligatum fuisse ad vindicandum sanguinem proximi: non tamen eo usque obligatus censendus erit, ut etiam potuerit progredi ad effusionem sanguinis innoxii, sed hoc tantum facere tenebatur ex mandato, ut debito modo & gradu progrederetur ad opus imperatum, nec quicquam omitteret, quod ad sanguinem Proximi occisi legitime vindicandum faceret, maxime in homicidio doloso, vel culpa notabili contaminato.

XXXIV. Tertium ab Authoritate ductum nos non terret, qui novimus Majemonidem, utut primus inter Rabbinos insanire desierit, non tamen cœcitati Judaicæ renuntiasse, & non etiam quandoque putamina baccis miscuisse. Comparate ad alios hoc elogium illi quondam a Viro erudito tributum, non absolute; novimus ipsum in his ipsis verbis fuisse hallucinatum, dum allegavit locum *Numer. 35. vers. 19.* qui tamen pro ipso non facit secundum discussa. Denique novimus in universum illos fabularum hamaxarios quævis confingere, ut thesin aliquam tueantur, vendere passim falsa pro veris, vitrum pro gemma.

XXXV. Placet itaque nobis sententia, quæ permissionem hic agnoscit, & existimamus *Goelem* vel in genere quidem fuisse obligatum, cæde facta proximi, urgere & fatigare omnia media, ut sanguis ille non neglectim haberetur. *Secundo*; si interveniret Receptus in Urbem, iterum urgere discussionem facti, & agere contra homicidam. *Tertio*; etiam attendere, num intra terminos φυγαδευτηρίου maneret, nec ne. Permissum vero fuisse 1. illi occidere ad minimum homicidam voluntarium citra caussæ disquisitionem in foro soli; permissum 2. fuisse ac toleratam etiam cædem alicujus Homicidæ involuntarii: maxime si culpa adhæserit facto; & tandem 3. permissum fuisse interficere homicidam etiam receptum, si egressus fuerit fines urbium Refugii. Quo vero permissionis genere vel gradu distincti hi actus fuerint gavisi, & quomodo inæqualiter sese habuerit ad illos divina Voluntas, in ipsa Disputatione data occasione uberius exponemus.

XXXVI. Supra mentionem fecimus discutiendæ causæ in porta aliqua celebriore Urbis, ubi Judicia Hebræorum exerceri solebant. Quænam vero illæ Urbes, an Refugii, num vero domicilii vel cæ-

cædis factæ, hactenus non definitum est. Quanquam autem pro utraque sententia sint argumenta in medio, & placuerit Andreæ Masio & Montano prior sententia, posterior tamen videtur prævalere. Nituntur affirmantes loco *Numer.* 35. *vers.* 25. ubi dicitur, post causæ examen liberari innocentem de ultoris manu, & reduci per sententiam in urbem in quam confugerat; 2. Hebræorum testimonio, quod prolixius adductum videatur apud Fagium. Denique processus Juridici modo, quia in urbe illa, in qua cædes facta, fuerint testes, & haberi potuerint ad indicia facilius explorandæ veritatis, quam in urbe dissita Confugii.

XXXVII. Ut autem urbes Confugii tutatæ sunt Homicidam, qui capax Juris illius adversus Vindicem sanguinis, ita illud Munimentum, illa tutela, certum habebat terminum, qui describitur *Num.* 35. *vers.* 25. quum dicitur. *Manebit ibi, donec Sacerdos magnus, qui oleo sancto unctus est, moriatur.* De nocente liquidum est, Jure Asyli non fuisse capacem, & deditum urbi, in qua cædes commissa, ut constat ex *Deuteron.* 19. *vers.* 11. & 12. Innocens autem reductus fuit ad urbem post declarationem Judicum & sententiæ pronunciationem: Quia quamvis agnitus fuerit innocens, nihilominus usque ad mortem Pontificis reductus, illius urbis terminis sive territorii, ut volunt Ebræi, fuit circumscriptus. Causa hujus mansionis intra urbium illarum aliquam fuit tum *moralis*, ut scil. interea mitigaretur ira cognati & sanguine junctorum: quum secundum Theodoretum fuga tanti temporis propinquorum emolliverit iram, & vindictæ libidinem refrenarit. Terminus vero fuit Pontificis Mors, partim ut in luctu totius Reipublicæ publico, ille affectus in homicidam prorsus extingueretur; cum afflictio & luctus populi alias sedare soleat curas & irarum impetus; partim, quia Sacerdos summus expiator erat talium culparum; partim quia Summo Pontifice mortuo, videbatur pars adversa extincta, quæ ultionem a *Deo* peteret; tum *Politica*, ut scil. homines maxime absterrerentur ab homicidio, dum etiam involuntarium viderent ita lege divina coherceri, tanquam carcere quodam concludi, urbe Refugii, atque abhorrerent ab homicidio tali, cum ne involuntario cautum esse perfecta securitate. Tum *Typica*, inprimis ut significaretur *Christi*, tanquam Pontificis summi morte perfectam libertatem adferendam & remeationem in Patriam, a qua propter peccatum exules facti sumus. Quod tamen non accipiendum sensu Romano-Catholico quasi ante mortem *Cristi* aditus fuisset Patribus ad Cœlum præclusus, sed orthodoxo, quod antecedenter ad mortem *Christi* tanquam causam nihil fuerit, quod vel Patribus, vel nobis viam patefecerit ad Beatitudinem æternam.

XXXVIII. Displalescit ex dictis, quis *Finis* harum Urbium, cui Bono illa φυγαδευτήρια. *Primo* enim ideo a *Deo* constituta sunt, ut Innocentiæ consuleretur, atque is, qui citra dolum, imo citra culpam quandoque interfecisset in vita conservaretur. Detestatur quippe *Deus* innoxii cædem, & vitæ ut Author, ita quoque & conservator est. *Secundo?* ut peremti propinquorum & inprimis Vindici sanguinis sufflamen aliquod injiceretur, fervor temperaretur exæstuantis animi, atque dolori & iræ materia & pabulum subduceretur. *Tertio*; ut judicibus suppeditaretur stimulus officii, & commendaretur tum Prudentia, tum Justitia tum Æquitas. Prudentia quidem, ut probe causam discuterent, caute progrederentur in materia quæ sanguinem hominis spectabat, de quo supra; Justitia, ut dolosum homicidam & illum, qui non capax hujus Juris, dignum supplicio vel pœna extraordinaria traderent, nec nebulones foverent, & urbem suam macula Πονηροπόλεως conspurcarent; Æquitas, ut reciperent Confugam, innocentem defenderent, commiseratione prosequerentur, & præscinderent omnem occasionem novarum vel rixarum vel cædium. Addunt aliqui hic pœnitentiæ figuram esse insinuatam, ut scil. ad hoc exemplum peccator confugiat ad Asylum misericordiæ divinæ corde contrito, & in Pontificis summi morte suam quærat libertatem, speret salutem.

XXXIX. Huic vero Fini triplici subserviebat etiam illa urbium assignatio, illæ æqualis per provincias divisio, *Deuteron.* 19. *vers.* 3. Præceptum quippe erat Israelitis, ut terram in partes sive circulos dividerent, *triplicarent*, velut Hebræum sonat verbum, tertiarent, & in id incumberent, ut in unoquoque Triente civitas Confugii commodo statueretur loco. Impugnare tamen videtur illam divisionem æqualem, ipsa partium comparatio. Cisjordanina enim regio, cui tres adsignatæ erant, longe erat minor transjordanina, quæ tamen non pluribus quam tribus quoque gravisa fuit. Verum I. ratio reddi potest hæc, quod expedierit homicidas etiam involuntarios, quam longissime abesse a loco homicidii commissi, adeoque potuisse fugere transjordanenses etiam in urbes cisjordaninas;

nas; ut tamen consuleretur illis, qui non vicini Jordani sed in interioribus partibus aut extremitatibus transjordaninæ regionis habitabant, ideoque etiam intra hanc tres sunt assignatæ; ut nihilominus aliqua distantiæ proportio locum habere potuerit. II. Quamvis transjordaninus Tractus latior fuit cisamnano, in longitudine tamen ambo fere conveniebant. Ut terra Canaan fuit divisa in tres partes æquales, ita in medio primæ fuit *Hebron* ad meridiem, *Sichem* in medio sequentis, denique *Cedes* in ultimo versus septentrionem medio, quod etiam de tribus in cisjordanensi regione dicendum.

JACOBI LYDII
DISSERTATIO
DE
JURAMENTO.

Juramentum sanctum & legitimum est invocatio veri Dei, qua petitur, ut, tanquam unicus ΚΑΡΔΙΟΓΝΩΣΤΗΣ, *testis sit rei affirmatæ aut negatæ, & jurantem puniat, si perperam & dolose juraverit. Quid autem sit alio præeunte jurare, sive conceptis verbis jurare Calvinus in Lexico juridico, & Phil. Pareus in Lexico Plautino explicarunt. Ego vero non inconveniens esse duxi, si systemati de re militari sacro, hanc de juramento ejusque dandi ac concipiendi vario modoque dissertationem adjunxerim. Dicam autem.* I. *De personis jurantibus.* II. *De Formulis juramenti.* III. *De personis & rebus per quas juratum.* IV. *De gestibus & ceremoniis in juramento usurpatis.* V. *De loco juramenti.* VI. *De tempore ejusdem.*

CAPUT PRIMUM.

De personis Jurantibus, quæ recensentur. Senatu. Imperatoribus. Consulibus. Sponsa. Militibus. Loci 2. Sam. XV. 21. Apoc. XIV. 4. *illustrati.*

I. A Senatu exordium facturus invenio eum jurasse, nihil se consulturum aut decreturum, nisi quod egregio publico promovendo conveniens esse judicaret. Xenophon de Cyri Exped. lib. v. in oratione Hecatonymi: Ἐι δὲ μὲν συμβουλεύοιμι ἃ βέλτιστα μοὶ δοκεῖ εἶναι, πολλὰ μοὶ ἀγαθὰ γένοιτο: εἰ δὲ μὴ τ' ἀναντία. αὕτη γὰρ ἱερὰ συμβουλὴ λεγομένη εἶναι, δοκεῖ μοὶ παρεῖναι. Ubi formulam fere habemus istiusmodi juramenti; & sic conceptum ἱερὰν συμβουλὴν dictum. Audiendus etiam Plutarchus in Solone: Κοινὸν ὤμνυεν ὅρκον ἡ βουλὴ, τοὺς Σολῶνος νόμους ἐμπεδώσειν. Proinde juratus dicebatur ejusmodi Senatus. Livius lib. XLII. *Ut juratus Senatus decerneret, qui eam rem quæreret.* Haud aliter quam in Belgii magistratum agentes Beswoorene, id est, jurati appellantur variis locis.

II. Imperatores imperium capessentes jurejurando se adstrinxisse Photius in Praxagora, Procopius de Peroze, Persarum rege, verba faciens aliique firmant. In veteri quidem Roma Consule natu majori verba solemnia præeunte, uti Plinius in Panegyrico docet; In nova autem Magno Logotheta id exigente, ut autor est Nicetas in Manuele Comneno lib. III. Qualis autem ille fuerit (ne extra oleas vagemur) apud Cantacuzenum & Curopalatam de hujusmodi Officiis agentes videre est.

III. Adhæc *Consules* creati in manu Consulis alicujus jam munere defuncti jusjurandum dabant, ut Plinius in Panegyrico testatur. Et quidem *stantes* jurasse indicat: *Stetit designatus Consul) ante gremium Consulis (sedentis) eoque præeunte*

te juravit. Etiam Confulatum deponentes jurababant. Cicero Conful ipſe firmat Epiſt. I. ad *Metellum: Atque ille, quod te audiiſſe credo, pridie Kal. Januar. qua injuria nemo unquam in aliquo Magiſtratu improbiſſimus civis affectus eſt, me Conſulem affecit, cum Rempub. conſervaſſem; atque abeunte Magiſtratu concionis habendæ poteſtate privavit, cujus injuria mihi tamen honori ſummo fuit. Nam cum ille mihi nihil, niſi ut jurarem permitteret, magna voce juravi veriſſimum pulcherrimumque jusjurandum, quod populus item magna voce, me vere juraſſe juravit*. Clarius Plinius modo nominatus: *Itaque & abiturus conſulatu juraſti te nihil contra leges feciſſe*. Conſimilia ſunt, quæ de Samuele leguntur 2. *Sam*. XII. 5. jam munere ſuo defuncto, ac dicente: *Teſtis eſt Dominus adverſum vos, & teſtis Chriſtus ejus in die hac, quia non inveneritis in mane mea quippiam. Et dixerunt Teſtis*.

IV. *Sponſi* & *Sponſæ*, matrimonium contrahentes, juraviſſe etiam ex veterum monumentis manifeſtum eſt. Conſtat hoc ex Gellio *lib*. IV. *cap*. III. & *lib*. XVII. *cap. ult*. quibus locis etiam indicatur, Cenſores id juramentum exegiſſe. Adde Svetonium in Tiberio *cap*. XXXV. *Equiti Romano jurisjurandi veniam fecit, ut uxorem, in generi ſtupro deprehenſam, dimitteret, quam ſe nunquam repudiaturum ante juraverat*. Legenda apud Senecam Controverſia ſecunda libri ſecundi, cujus inſcriptio eſt *Jusjurandum mariti & uxoris*. Ubi formula juramenti uxoris exhibetur: *Ita patri placeam*. Utrum autem ante matrimonium, an, data occaſione, jam matrimonio copulati juramentum illud, quo de Seneca agit, præſtiterint in incerto eſt. Illud certo certius, juramentum illud execrandum ſumma ratione, quod invenio apud Suidam in voce Κύλιξ procacibus ac protervis fœminis adſcriptum, fidei legibuſque conjugialibus frangendis. Ἔστι δὲ καὶ ὅρκος ἐπὶ τῆς κύλικος οὗτος: οὐδείποθ' ἑκοῦσα ἀνδρὶ τ' ἐμῷ πείσομαι. εἰ δέ μ' ἄκουσαν βιάζεται βίᾳ, κακῶς πράξω, κοὐχὶ προσκινήσομαι. οὐ πρὸς τὸν ὄροφον ἀνατενῶ τὼ περσικά. οὐ στήσομαι λέαινα ἐπὶ τυῤῥοκνήστιδος. ταῦτ' ἐμπεδοῦσα μὲν πίοιμ' ἐντευθενί. εἰ δὲ παραβαίην, ὕδατος ἐμπλησθείη κύλιξ. *Jusjurandum autem ad calicem hoc eſt: Nunquam ultro marito meo parebo; ſin me invitam vi ſubegerit, male obſequar, neque eum adorabo; Non lacunar. intuebor, Perſica. Non ſtabo leæna in tyrrocneſtide* (Monſtra verborum in monſtroſo juramento) *Hæc ſi præſtitero bibam binc; ſin fecero ſecus, aqua impleatur calix*.

V. Poſtremo jurabant quoque *Milites*, & juramentum iſtud *Sacramentum* proprie dicebatur. Græcis στρατεία inde appellata. Gloſſe: στρατεία. ὅρκος στρατικός. Optime ergo Servius iu lib. VIII. Æneid. *Sacramentum legitima erat militia, cum ſinguli milites jurabant*. Florus *lib*. I. *cap*. XII. id dicit *ſua ſponte jurare*, cum *in ſe quiſque jurabat*, ut eſt apud Livium *lib*. II. Sed inſuper in caſtris denuo omnes jurabant. Tribuno adigente & uno electo ex tota legione præeunte, qui ſingula juramenti verba conciperet. Poſt quem reliqui omnes ſingillatim prodeuntes jurabant, ſe facturos quod ille primus promiſiſſet. Quo de argumento videndus Lipſius de Militia Romana *lib*. I. *dial*. VI. Ubi formulam etiam ex Dionyſio Halicar. exprimit. Τοῖς στρατηγοῖς ἀκολουθεῖν, ὅποι πότ' ἂν ἄγωσι, *Sequi duces quocunque duxerint*. Vetuſtiſſima eſt formula & ab Ethai Gethæo, copiis Davidis fugientis ſe adjungente uſurpata cum juramento: II. Sam. XV. 21. *Vivit Dominus, & vivit Dominus meus Rex; quoniam in quocunque loco fueris, Domine mi Rex, ſive in morte, ſive in vita, ibi erit Servus tuus*. Alluſit Spiritus Sanctus *Apoc*. XIV. 4. Nam cum *comm*. I. Agnus Chriſtus ut Dux exercitus ſui numeroſiſſimi deſcriptus eſſet, adjunguntur illa, quæ ſacramentum militare rite obſervarum, & fidem juratam religioſe præſtitam innuunt. *Hi ſequuntur Agnum, quocunque jerit*.

CAPUT II.

De formulis juramenti variis. Juramentis exſecrationis. Formulis pœnam reticentibus. Donum devoventibus. Locus Matth. XV. 5. *illuſtratur &* Matth. XXIII. 18. *Amen, Amen*. ΜΑ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΟΝ. *De formulis gentilium*.

I. JUdæi ut plurimum juramenta concipiebant cum inprecatione alicujus mali ac pœnæ, ſi fallerent. Exempla vide *Joſ*. XXII. 22. 23. I. *Reg*. II. 23. Et hæc dicebantur *Juramenta exſecrationis* I. Reg. VIII. 31. Diras & imprecationes ejuſmodi in juramentis videre eſt in Smyrnæorum Fœdere cum Magneſiis icto & juramento firmato, quod exiſtat in Marmoribus Arundelianis, a Seldeno deſcriptis & evulgatis, ubi jurans dicit, *Si ſancte hæc ſervavero, bene mihi ſit; ſi pejeravero* exitium & mihimetipſi & poſteris meis. Vettius Valens Antiochenus Scriptor necdum evulgatus, Anthologion ſive Floridorum *lib*. VIII. a Seldeno laudatus, fratrem ſuum, cæteroſque omnes,

qui libro ſuo Apotelesmatico initiandi erant, ita adjurat: Ὁρκίζω σε, ἄδελφέ μου τιμιώτατε, καὶ τοὺς μυσταγωγοὺς μου ταύτῃ τῇ συντάξει, οὐρανὸν μὲν ἀστερόεντα κύκλον. καὶ ☉ δυοκαιδεκάζωδον θ τε ☽ καὶ τοὺς ε πλανήτας ἀστέρας. δι' ὧν ὁ πᾶς βίος ἡνιοχεῖται, αὐτήν τε τὴν Πρόνοιαν καὶ Ἱερὰν ἀνάγκην. ἐν ἀποκρύφοις ταῦτα συντηρῆσαι, καὶ μεταδοῦναι τοῖς ἀπαιδεύτοις, εἰ μὴ τοῖς ἀξίοις καὶ δυναμένοις διαφυλάσσειν καὶ ἀμείβεσθαι δικαίως αὐτῷ εἰσαγησαμένῳ ἀείμνηστον καὶ ἀγαθὴν φήμην ἀπονέμειν. καὶ μάλιστα ἐπιγνόντας τὸ ἄφθονον καὶ τὸ τῆς ἀληθείας μέρος, ὡς ἀπὸ οὐδενὸς ἀνδρὸς ἐπιλελυμένου αὐτὰ ἐφώτισα. μὴ δὲ παρέντας τὸ ἐμὸν ὄνομα ἐπίμους ἐπιστρέψεις ταύτῃ συντάξει. μὴ δὲ λωβῆσαι τινὰ τῶν προγεγραμμένων ἢ μελλόντων λέγεσθαι πρὸς τὸ ἐθεπίσται τοὺς ἐντυγχάνοντας. καὶ μὴ ψόγος ἐπενέγκαι. Καὶ ταῦτα μὲν διαφυλάσσουσιν ὁ προειρημένοι Θεοὶ πάντες εὐμενεῖς ἔσονται καὶ βίος εὐπαθύμιος λογισμῶν συντέλεια. Ἐπιορκοῦσι δὲ τὰ ἐναντία μήτε γῆ βατή. μή τε θάλαττα πλωτή. μή τε τέκνων σπορά. τυφλὸς τε νοῦς καὶ πεπαιδευμένος ὑπάρχων, ἀσχήμονα βίον καὶ ἀνεπίτευκτον ἀγαθῶν ἐπάγοι Ἐὰν δὲ τις καὶ μετὰ θάνατον ἐστὶ κακῶν τε καὶ καλῶν ἀμοιβὴ κακῆ τῶν ὁμοίων μεταλάβοιεν. Videndus & Julius Firmicus *lib.* VII. Matheſeos in initio. Nec non juris Græco-Rom. *lib.* I. *pag.* 119. ubi agitur de imprecationibus Judæorum Conſtantinopolitanorum, quæ juramentis eorum adjectæ erant ex tabulis præfectoriis. De iis etiam, quæ Chriſtianis olim in uſu, legere eſt in Novella VIII. *tit.* III. *Si vero non hæc omnia ſervavero, recipiam hic & in futuro ſeculo in terribili judicio Magni Domini Dei, & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti, & habeam partem cum Juda, & lepra Giezi, & tremore Cain, inſuper & pœnis quæ lege eorum pietatis continentur, ero ſubjectus.*

II. Etiam ſæpicule per ἀποσιώπησιν aut εὐφημισμὸν reticebant pœnam (II. *Reg.* VI. 31.) quam ſibi imprecabantur dicentes: *ſic faciat mihi Deus, & ſic addat*, I. *Sam.* XIV. 44. II. *Sam.* XIX. 13. I. *Reg.* XX. 10. *Gen.* XIV. 22. 23. *Elevo manus meas ad Dominum Deum &c. Si a filo uſque ad corrigiam calceamenti, immo ſi accepero de omni quod tuum eſt.* Ubi (ut & in ſimilibus formulis jurandi, quæ Deo etiam adſcribuntur: I. *Sam.* III. 14. *Pſal.* XXXIX. 36. XCV. 11. CXXXII. 2. 3. *Jeſ.* XIV. 24.) אם *ſi* ſimpliciter poſitum negandi vim habet (ut εἰ *Marc.* VIII. 12. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, εἰ δοθήσεται τῇ γενεᾷ ταύτῃ σημεῖον.) Et quidem illud *Pſal.* XCV. 11. negative exponitur Hebr. III. 18. Τίσι δὲ ὤμοσε μὴ εἰσελεύσεσθαι εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, εἰ μὴ τοῖς ἀπειθήσασι; At vero אם לא affirmandi. Cui כי cauſalis æquipollet I. *Reg.* II. 23. & alibi. Alias dicebant jurantes *vivit Jehova.* I. *Sam.* XIV. 45. II. *Reg.* II. 2. quo poſteriore loco quod additur *& vivit anima tua*, efficacis aſſeverationis, juramento adjunctæ, non autem proprie, dicti juramenti vim habere videtur. Rabbini tamen in juramentis, teſte Buxtorfio, dicere amant חייך *per vitam tuam*. Item *per vitam tuam, & vitam animæ tuæ*. Illæ autem imprecationes *Pſ.* VII. 4. 5. 6. & CXXXVII. 5. 6. non ſunt juramenta: ſed confeſſiones ardentes innocentiæ & ſynceritatis amoriſque erga Deum, abſque quibus eſſet, Deus juſtiſſime per hoſtes eos peſſundaret.

III. Quod autem de אם particula in juramentis negante antea dicebamus, locum quoque habet in illo *Matth.* XV. 5. Δῶρον, ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς. Quod Beza vertit: *Donum (eſt) quocunque a me juvari poſſes.* In Syriaco eſt *Korbar meum*, pro quo Matthæus habet *Donum*. Et quidem proprie id notat vox Syriaca. At quia etiam Judæi perperam jurare ſolebant *per donum quod eſt ſuper altare* Matth. XXIII. 18. etiam juramentum ipſum eodem vocabulo ſignificabatur. Joſephus *lib.* I. contra Appionem: ubi ex Theophraſto refert caput Legis apud Tyrios. Ne quis externa jurisjurandi forma uteretur, qualis erat illa, quæ *Korban* dicebatur. Sic enim ſcribit: Λέγει γὰρ ὅτι κωλύουσιν οἱ Τυρίων νόμοι ξενικοὺς ὅρκους ὀμνύειν, ἐν οἷς μετὰ τινων ἄλλων καὶ τὸν καλούμενον ὅρκον Κορβὰν καταριθμεῖ. *Dicit enim* (ſc. Theophraſtus) *Tyriorum leges prohibere peregrina juramenta jurare: inter quæ, cum quibuſdam aliis, etiam jusjurandum, quod Korban appellatur, enumerat.* Adeo ut ipſum juramentum *Korban* appellatum fuiſſe liquido appareat. Integra autem formula, per juramentum debito auxilio ac ſubſidio parentes defraudantium idque ſub ſpecie religionis, quaſi, nimirum nefas plane eſſet juramentum tale irritum facere, ejuſmodi erat: *Korban meum:* (I. *Per Korban* meum) *Si quicquam a me tibi profuturum ſit.* Vel hac, *Korban.* (nam textus Græcus Matthæi habet ſimplex Δῶρον & *Marcus* VII. 11. κορβᾶν.) *Si quicquam a me tibi profuturum ſit. Ubi Korban meum* in priori tantundem eſt ac *Per Korban meum*. Quomodo illa alia apud Rabbinos jurandi formula המעון הזה uſurpatur pro במעון הזה, *per domicilium hoc*, ut obſervavit Druſius de Tribus Sectis Judæorum *lib.* II. *cap.* XVI. & XVII. Pleniorem autem, quoad priorem partem, habes hanc formulam in verbis illis, quæ exſtant *Matth.* XXIII. 18. Ὃς δ' ἂν ὀμόσῃ ἐν τῷ δώρῳ τῷ ἐπάνω

τῷ

τῆ θυσιαστηρίῳ. Ubi ἐν τῷ δώρῳ &c. eſt, *Per donum*. Altera vero pars juramenti liberorum, quo ſe obligabant ad auxilium parentibus non præſtandum ex veteri more Judæorum concepta eſt. Exſtat enim illa *Gen.* XIV. 23. & alibi. Nec ovum ovo ſimilius, quam ea ipſa huic eſt, de qua agimus, nempe, ὁ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς, quod ſonat, *Si quicquam tibi prodero*. Omiſſa, quæ ad ſenſum explendum faceret, pœna. Adeo ut ad verbum integra formula apud Matthæum hæc fuerit. *Per donum*. *Si quicquam a me tibi profuturum ſit*. Nam ſicuti *Matth.* X. 14. ὃς ἐὰν μὴ δέξηται ὑμᾶς, notat *ſi quiſquam vos non receperit*; Et Matth. XXIII. 18. ὃ ἐὰν ὀμόσῃ, *ſi quiſquam juraverit*: ita in hac formula jurandi, ὁ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς recte veteris, *ſi quicquam ex me tibi profuturum ſit*. Reprehenduntur ergo, qui prætextu hujus juramenti, quo ſe devinxerant, parentibus ſe ſubſidium non daturos, negabant iiſdem debitum amorem atque honorem. Maxime autem illud hypocriſin ſpirabat, quod ſi *per altare* id juraſſent, non adſtringi ſe crederent; at ſi id ipſum juraſſent *per Korban* ſive *donum ſuper altari*, minime irritum fieri poſſe juramentum iſtiuſmodi crederent; atque idcirco ἀστόργους & hypocritas ſummos ſe præberent manifeſto. Dicitur autem *Korban* a קרב *appropinquavit*, quia per ſacrificia & juramenta legitima ad Deum appropinquatur. Senſus quem *Sam. Petitus lib.* I. *Var. Lect. cap.* 4. loco Matthæi tribuit multum abludit a vero & duriuſculus eſt. Jacobus Capellus quatuor ſignificationes τῷ κορβᾶν attribuit, quarum prima eſt oblatio rei mox igne conſumendæ, ſecunda oblatio nummorum, tertia gazophylacium, quarta res quælibet Deo devota. Quicquid ſit, eam quam ex Joſepho attulimus notionem & ſignificatum huic loco proprium omiſit. Unde alio delatus exiſtimat liberis hanc vocem adſcribi, *Tibi proſint oblationes quæcumque proficiſcuntur a me*. Simili nempe modo, atque mendicis dici conſuevit, quibus nil porrigere decrevimus, *Deus tibi ſit auxilio*; ſicuti etiam apud Theocritum, qui Poetas mendicantes ablegant & valere jubent, dicunt: Θεοὶ τιμῶσιν ἀοιδούς. *Dii honorant Poetas*. Oppoſuit ſe hujuſmodi ἀστόργοις Synodus Gangrenſis *Can.* XVI. Εἴ τινα τέκνα γονέων, μάλιστα πιστῶν, ἀναχωροίη, προφάσει θεοσεβείας, καὶ μὴ τὴν καθήκουσαν τιμὴν τοῖς γονεῦσιν ἀπονέμοι, προτιμωμένης, δηλονότι, παρ' αὐτοῖς τῆς θεοσεβείας, Ἀνάθεμα ἔστω. *Si qui filii ſecedant a parentibus, maxime fidelibus, divini cultus occaſione, debitumque parentibus honorem non exhibeant, æſtimata, videlicet, longe pluris in ipſis Dei religione, Anathema ſunto*. Adſtruit propemodum, an recenſet duntaxat, ſententiam noſtrum de juramento *Korban* dicto aut *per Korban* concepto Ludovicus Balleſter in Onomatographia ſua. Nam cum ex Joſepho docuiſſet ipſum juramentum *Korban* appellari, *Quidam*, inquit, *ſic interpretantur locum illum* Matth. XV. 5. Δῶρον, ὁ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς. *Munus, quodcumque ex me ſi tibi proderit. Id eſt, Si ex eo juvaberis a me; id eſt, Fore ut nunquam a me juveris. Quem ſenſum ideo putant eſſe verum, quia Korban, id eſt Munus ſive Donum eſt frequentiſſime uſurpatum vocabulum in traditionibus Judæorum, eſtque jurandi forma aut devovendi, ac ſi dicatur: Korban, id eſt, Per donum ſacrum juro me eſſe damnatum aut devotum, ſi quicquam ex me juveris. Vel, Sit donum altarique devotum quicquid tu ex me juvari poſſis, atque ita devotum non poterit ad tuos uſus transferri.*

IV. *Amen*, *Amen*, & interdum unicum ac ſimplex *Amen*, tametſi pro affirmatione tantum habeatur a multis, & inter illos juramentum non eſſe doceat Nic. Fullerus Miſcellaneorum *lib.* I. *cap.* II. Etſi etiam me non fugiat Chriſtum multoties *Amen*, *Amen*, apud Johannem Evangeliſtam ingeminaſſe, nec ſatis videri poſſe a temerario juramento plane abſolvi poſſe, ſi ita juramento aſſueviſſe dici queat. Quod enim Franciſcus Nanſius ſentit, ideo illud *Amen* apud Johannem geminari, apud alios autem Evangeliſtas non item; quia cum, teſte Hieronymo, poſtremus Evangelium ſcripſerit, & pleroſque aliis Evangeliſtis ſuo tempore non ſatis credere animadverterit. Hinc enim duplici affirmatione aſſeveraſſe, quod cæteri ſimplici affirmatione aſſeverarunt. Id, ut verum fatear, probare mihi eſſet religio, qui Evangeliſtas verba Chriſti ita ſcriptis mandaſſe, ut illa protulit, nullus dubito; ideoque par eſt credere Johannem nil addidiſſe verbis Chriſti, nec pro ſimplici *Amen* duplex ſubſtituiſſe, ne culpæ & pœnæ illi *Apoc.* XXII. 18. obnoxius foret. Nihilominus ſunt qui jurandi formam hic agnoſcunt. Joh. Wemſius in Anglica Decalogi expoſitione hanc ſententiam ideo amplectitur, quia ipſe Deus dicitur *Amen*, id eſt, *Veritas*, id enim אמן Hebræis ſonat. Unde quod *Matth.* XVI. 28. dicit *Amen*, id Lucas IX. 28. exprimit per ἀληθῶς. *vere*. Hinc *Amen* dicendo juratur per *Veritatem*, id eſt, ipſum Deum, qui ſic dicitur *Eſ.* LXV. 16. & *Apoc.* III. 14. Moviſſe hoc Jacobum Revium ar-

arbitror, ut in Notis ad Vallam de Collatione N. Teſtamenti ad 1. *Cor.* xv. 31. ſcriberet ΕΠ' ΑΛΗΘΕΙΑΣ videri poſſe aliquam jurandi formam habere *Luc.* IV. 25. Ἐπ' ἀληθείας δὲ λέγω ὑμῖν Et XXII. 59. Ἐπ' ἀληθείας, καὶ οὗτος μετ' αὐτοῦ ἦν. Chaldæi inſuper, ſi Wemſio fides, *Amen Amen, dico vobis* interpretantur per *juro vobis*. Adhæc *Sam.* Petitus Var. Lect. *lib.* I. *cap.* XVII. in eam propendet ſententiam, quod Ἀμὴν ſit jurantis. Saltem vim juramenti habuiſſe, ubi quis judici eum adjuranti reſpondiſſet *Amen*, ex Maimonide, libro הפלאה. tractatu נדרים Perek II. Et tract. שבועות. Perek XI. demonſtrat, & addit: *Quare cum dicit Chriſtus*, Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, *idem eſt ac ſi diceret, juratus vobis dico, Unde etiam petenda interpretatio horum verborum*, Ὅσαι γὰρ ἐπαγγελίαι Θεοῦ, ἐν αὐτῷ τὸ ναὶ καὶ ἐν αὐτῷ τὸ ἀμήν. II. Cor. I. 20. *Nam docet promiſſiones illas Dei in Chriſto ratas eſſe, Metaphora deſumpta, priori quidem ab illo qui alquid affirmat ſine jurejurando*, ἔστω ὁ λόγος ὑμῶν ναὶ, ναὶ, οὒ οὔ. Matth. v. 37. Jac. v. 12. *Poſteriori vero, qui jurando confirmat. Eodem quoque ſenſu* Apoc. I. 7. ναὶ ἀμήν *confirmat quæ dixit ſimplici aſſeveratione, & deinde jurejurando*. Errant autem, mea quidem ſententia qui Ἀμὴν jurandi formulam eſſe colligunt ex *Hebr.* VI. 14. nam ibi non invenitur Ἀμὴν ſed Η'ΜΗΝ, quod pro juramenti formula accipiendum, quia commate decimo tertio expreſſe dicitur, Deum juraſſe cum hoc diceret.

V. ΜΑ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΟΝ, quorundam juramentum fuiſſe Cunradus Rittershuſius IC. annotavit ad Salviani locum lib. IV. de Gubernatione Dei, qui ſic habet: *Quis eſt omnino hominum ſecularium, præter paucos qui non ad hoc ſemper Chriſti nomen in ore habeat, ut pejeret? Unde etiam pervulgatum hoc fere & apud nobiles & apud ignobiles Sacramentum eſt*, per Chriſtum. Per Chriſtum quia Hoc Facio. Per Chriſtum quia nihil aliud dicturus ſum. *Et quid plura? In id penitus deducta res eſt, ut ſicut de paganis barbaris prius diximus, Chriſti nomen non videatur jam Sacramentum eſſe, ſed ſermo. Nam in tantum apud plurimos nomen hoc parvi penditur, ut nunquam minus cogitent quippiam facere, quam cum ſe jurant, per Chriſtum eſſe facturos*. Sic ergo ad hæc Rittershuſius: Nota „ formulam jurisjurandi, quæ apud Græ„ cos talis eſt μὰ τὸν χριστὸν. Noſtri homines, Bey Gott.

VI. Ad Gentilium tranſeo formulas in juramentis uſurpatas. Romani *per Jovem lapidem* jurabant. Apulejus enim De Deo Socratis: *Quid igitur jurabo? Per Jovem lapidem, Romano ritu*. Certe lapidem adhibitum fuiſſe in fœdere faciendo etiam a veteribus Arabibus autor eſt Herodotus *lib.* III. Quomodo & in fœdere feriendo occurrit ſolemnis formula apud Feſtum, *Lapidem ſilicem*, inquit, *tenebant juraturi per Jovem, hæc verba dicentes*: Si Sciens fallo tum me dieſpiter, ſalva urbe arceque, bonis ejiciat, uti ego lepidem hunc ejicio. Alexander ab Alexandro *lib.* V. *cap.* X. *Quin etiam vetus Romanis inolevit mos, ut juraturi per Jovem modo ad Deorum aras ſacrificio perfecto, ignem aram atque exta tangerent: modo ſuper cæſis hoſtiis jurarent: Nonnunquam lapidem ſilicem tenentes, hæc ad verbum proferrent*, ſi ſciens fallo me Jupiter ſalva urbe arceque bonis ejiciat, uti ego lapidem hunc ejicio. *Quibus enunciatis, lapidem manu emittebat: ideo per Jovem lapidem ſolenniſſimum ſanctiſſimumque jusjurandum veteribus fuiſſe proditum eſt, illudque intentiori cura ſervari oportebat. Quod quidem in fæderibus publicis ſolemnius præſtabatur, ut fecialis, ſumto manibus lapide, pactis conventis ſtare promitteret, in hæc verba*: ſi recte ac ſine dolo malo hoc fœdus atque hoc jusjurandum facio, dii mihi cuncta felicia præſtent, ſin aliter aut facio aut cogito, cæteris omnibus ſalvis, ſolus ego peream uti lapis hic e manibus meis decidet. *Poſt quam precationem, manu lapidem ejiciebat. Cui juramento nullis opibus nulloque negotio contraire fas erat*. Quæ omnia, veterum celebriorum autorum teſtimoniis compluribus adductis, confirmat ad Alexandrum Tiraquellus in Annotationibus ſuis. Sed hæc atque talia abſolutiſſima diligentia abunde congeſſit Barnabas Briſſonius de Formulis *lib.* VIII. Quibus addere velle eſt Iliada poſt Homerum ſcribere & lapidem in acervum Mercurii mittere. Niſi hoc unum monuiſſe operæ fuerit pretium, Jovem in hac jurandi formula non appellari *lapidem*, ſed juramentum ſic conceptum, *jovem lapidem juro* formulam eſſe abbreviatam, pro *jovem, lapidem tenens juro*. uti ex Feſto colligo. Exſtat autem formula illa ſic abbreviata apud Ciceron. *Epiſt. lib* VII. *ep.* XII. *Quomodo autem tibi placebit, Jovem lapidem jurare, cum ſcias Jovem iratum eſſe nemini poſſe*. Adhæc Arabes fœdus faciendo lapides non omiſerunt. Audi Herodotum *lib.* III. non procul initio. *Quoties fœdus inire volunt* (Arabes) *alius quidam medius inter utroſque ſtans, acuto lapide ferit volam, juxta majores digitos eorum qui fœdus ineunt. Deinde, ſumto flocco ex utriuſ-*

que

que vestimento, inungit eo sanguine septem lapides in medio positos, inter inungendum invocans Dionysum & Uraniam. Demosthenes etiam lapidis in juramento meminit in Orat. contra Cononem: Καὶ πρὸς λίθον ἄγοντες, καὶ ἐξορκῶντες. *Et ad lapidem ducentes ut per illum eos adjurarent.*

VII. Brevius juramenta concipiebantur dicendo *polædepol, ecastor, ecere, medius fidius, Herele, mehercle.* Quæ a Brissonio non intacta, uti nec a Tiraquello ad Alex. ab Alexandro loco antea indicato. Illud præterire sicco, quod ajunt, pede non possum, quod sicut Græci juramentis præponunt μὰ & νὴ, ita Romani *me & e*, ut *mecastor mehercle, medius fidius, ejuno e quirine, ecere, epol, ecastor.* Festus autem (non *Ecere* sed) *eccere* scribens, *eccere*, inquit, *jusjurandum est, ac si dicatur* per cererem, *ut* ecastor, ædepol. *Alii* eccere *pro ecce positum accipiunt.* Sed Glossæ addicunt, *Eccere* κατὰ τῆς Δήμητρος. Unde id vocabuli Terentio restituit quasi postliminio Jon. Baptista Hansenius in Andria *Act.* v. *Sc.* IV. *Andrium ego Critonem video? eccere is est.* Nam vulgo ibi legitur *certe is est.* Et in Adelphis *Act.* I. *Sc.* I. *Sede estne hic ipsus, de quo agebam? eccere is est.* Similiter enim vulgo scriptum ibi videas, *& certe is est.* Ab uno horum juramentorum, nempe *medius fidius* (quod alii divisim sic legendum existimant: *me dius fidius* sc. *juvet:* aut simile quidpiam.) Hispanorum formulam jurandi *edios* sagaciter deducit Franciscus Fernandius de Cordova Didascaliæ multiplicis *cap.* XLI. Fidius autem (teste Varrone *lib.* IV. de Lingua Latina) *Deus est qui fidei præ est, & Jovis fuisse filius creditus est.* Ubi vero pro *epol*, hoc est, pro juramento, per Pollucem, dicebant *ædepol* jurasse existimo per *Ædem Pollucis*, id est, templum & sacra ejus Dei. Hæ omnes formulæ sunt juramentorum sive plenorum sive ellipticorum ac defectivorum; ad quæ posteriora non male referas ea, quæ concipiebantur per Personas aut Res varias ac propemodum infinitas.

CAPUT III.

De personis & rebus per quas juratum fuit. Per Deum. Per res ad numina sua relatas. Per Anchialum. Per octo numina. Per legem. Per Evangelium. Per Christi sepulchrum. Per Cœlum, Solem, Aquam & terram. Matth. v. 35. *Per caput.* Matth. 5. 36. *& barbam. Per Hierosolymam.* Matth. v. 35. *Per templum* Matth. XXII. 16. *Per sepulchra, cinere, defunctos & manes, ne non animas avorum & proavorum. Per animas viventium. Per solium, sceptrum, armaque Regis, nec non signa militaria. Per montes. Allium cæpasque. &c. Anserem. Canem. Hircum. Quaternionem. Per personas & res ebaras. Pellem suam, barbam & habitaculum. Nec non capreas cervosque* Cant. 2. 7. 3. 5. *Per nummos ferreos. Vultum de Luca. Fidemque viri nobilis.*

I. Tertio enim loco *Personas* & *res* varias, per quas juratum, exsecuturum me receperam. *Persona* ergo quod attinet, *Per Deum* jurandum communis Judæorum, Christianorum immo & Gentilium est sententia, quanquam per alias personas & res jurari posse errantes nonnulli existimaverint. Quia enim juramentum est legis naturalis, gentes omnes juramenta probarunt, & quidem talia quibus jurabatur *per Deum.* Certe Aristoteles in Rhetor ad Alex. *cap.* XVIII. jusjurandum definit φάσιν ἀναπόδεικτον μετὰ θείας παραλήψεως; Et Cicero *lib.* III. Offic. *affirmationem religiosam quasi Deo teste.* Antea eodem libro dixerat: *Cum vero jurato sententia dicenda sit, meminerit, Deum se adhibere testem.* Etsi enim (verba Antonii Walæi Professoris Leydensis ex Disputatione ejus de juramento *Thes.* VI. hic usurpo) in falsorum numinum attestatione errarint, tamen in rebus seriis & magni momenti assertionibus, illud quod pro Deo colebant, in testimonium vocandum esse, universi agnoverunt.

II. Addo etiam per ejusmodi minimum res a Gentilibus juratum, quas ad Numina sua certa relatione referendas, aut ad ipsa pertinere, vel admodum acceptas iisdem esse varias ob rationes colligebant. Magis hæc firmantur verbis Apuleji in de Deo Socratis: *Si nemo huic capiti crediderit, quis pro te Deus fidem dicet? An ut ferocissimo Mezentio dextra & telum, quod missile libro? Apagesis tam cruentos Deos, dextram cædibus fessam & telum sanguine rubiginosum. Utrumque idoneum non est per quod adjures, utve per ista jurent* cum sit summi Deorum hic honor proprius; *Nam & jusjurandum dicitur, ut ait Ennius.* Quæ posteriora verba in mendo cubant, & Lipsii judicio, sic emendanda, *Nam & Jovis jurandum dicitur*, ut ait *Ennius.* Itaque per Jovem, summum Deorum jurandum esse, ex ipso vocabuli etymo colligit; Ut jusjurandum sit quasi *jovisjurandum*, pro quo postea, ut fit, contra-

ctius

ctius nomen fecerunt, & *jusjurandum* pronunciarunt & scripserunt. Ennii autem versus est apud Ciceronem.

> *Fides alma, apta Jovis pennis, jurandum.*

Nec absimilis ille Nævii,

> *Jus sacratum Jovis jurandum sagmine.*

Huc pertinet juramentum *Per anchialum*, cujus mentio fit apud Martialem *lib.* xi. *epigr.* xcv.

> *Ecce negas, jurasque mihi per templa tonantis.*
> *Non credo: jura, verpe*, per anchialum.

Ubi Farnabius *Anchialum* nomen corruptum esse putat & correptum ex Hebrea jurandi formula, אם חי אלה, Si vivit *Deus*, quod videri vult se reperisse *Jerem.* v. 2. saltem quoad literas, etsi ibi יהוה pro אלה reperiatur, & אם, *si* alio sensu ibi ponatur quam in juramentis solet, ubi vim habet negandi. Ex his ergo elementis & vocibus אם חי כלה facit *Anchiala m* ante *ch* in *n* mutato. Sed illud, *Si vivit Deus*, non satis formulam jurandi consuetam exprimit; Nam cum אם in juramentis negationis significatum habeat; tandundem esset ac si diceres *Non vivit Deus*. Eapropter oppido quam elegans est Sam. Petiti observatio & sententia Var. Lectionum *lib.* i. *cap.* xvi. cui accedo præ cæteris. Is enim *Anchialon* sive *Anchialum* censet compositum ex אין sive אן, id est, *Non*: חי id est, *vivit*; & עליון, *Alon* (sic enim pronunciatum fuisse e Plauto constat) quod Dei nomen est, & *Excelsum* vel *Summum* denotat; ut *summum deorum* designet, apud Apulejum loco modo recitato, memoratum, ubi per illum solum jurandum indicatur. Ergo formula talis erit, *non vivit excelsus*. Et hoc Romanorum more expressit Martialis. Ait enim Judæum negasse scelus cujus arcessebatur, quod prima formulæ voce exprimitur, *non* & illa particula sensum absolvit. Deinde formula jurandi additur, *vivit excelsus*: quam Judæis familiare juramentum esse nemo non novit; quæque apud eosdem ὀφείλει & efficax est, nec impune violatur, adeoque reum constituit sic jurantem, ut est *Matth.* xxiii. 16. 18. Similis autem formula jurandi, cui negotio præmittitur, exstat inter Aurea Carmina Pythagoræ.

> Οὐ, μὰ τὸν ἁμετέρᾳ ψυχᾷ παραδόντα τετράκτυν,

> *Non, per eum a quo animæ datus ille quaternio nostræ.*

III. Erant inter Ethnicos, qui jurabant *per octo numina*. Orpheus enim, si quis divinam justitiam (verba, refero Alexandri ab Alexandro *lib.* v. *cap.* x.) attestari vellet per Numina octo jurare permisit Ignem, Aquam, Terram, Cœlum, Lunam, Solem, Phanem & Noctem. Fuit quoque literis proditum, Pontifici Maximo per Deos jurare licuisse, per liberos vero non licuisse. Illud etiam profuerit admonuisse, diu servatum apud Romanos, ut neque viri per Castorem, neque mulieres per Herculem jusjurandum darent. Pollucem vero utrique jurare non vetabantur. Hæc fere sic apud Gellium quoque reperias *lib.* x. *cap.* vi. ubi, quoad Herculem fœminis jurare vetitum, hæc ratio redditur, *quod Herculano sacrificio abstineant. Cur autem*, inquit, *viri Castorem jurantes non appellarunt, non facile dictu est. Nusquam igitur scriptum invenire est, apud idoneos quidem scriptores, aut Mehercle feminam dicere, aut Mecastor virum. Et* post pauca, *Sed M. Varro asseverat, antiquissimos viros neque per Castorem neque per Pollucem dejerare solitos: sed id jusjurandum fuisse tantum feminarum ex initiis Eleusinis acceptum. Paulatim tamen, inscitia antiquitatis viros dicere Ædepol cœpisse, factumque ita dicendi morem. Sed Mecastor a viro dici, in nullo veteri scripto inveniri*. Apud Apulejum autem uno præterpropter post Gellium seculo *lib.* iv. *Metam.* anus sic jurat: *Bono animo esto Mehercules, nec vanis somniorum figmentis terreare*. Adhæc *sæpius masculi per Deos* (ut dicto loco scribit Alex. ab Alexandro) *mulieres per Deas jurare usurparunt. Licet Socrates apud Platonem* (in Gorgia) *per Junonem jurasse legatur*. Qui religiosiores videri volebant, metu pejerandi & Numina irritandi, nomen Deorum omittebant dicentes, Οὐ μὰ τὸν, vel Νὴ τὸν. Nec deerant qui *per* ipsum *juramentum* jurabant, sic Deos etiam nominare supersedentes. Sic Pindarus jurat *Nem. Od.* xi. Ναὶ μὰ ὅρκον. *Per jusjurandum*. Scholiaste id ibidem observante. Vetustissimum sanctissimumque vero jurandum *fides* fuit. Sic enim de Numa Plutarchus in ejus vita: Πρῶτον δέ φασι καὶ Πίστεως καὶ Τέρμωνος ἱερὸν ἱδρύσασθαι, καὶ τὴν μὲν Πίστιν ὅρκον ἀποδεῖξαι Ῥωμαίοις μέγιστον. ᾧ χρώμενοι μέχρι νῦν διατελοῦσιν.

Hunc

Hunc memorant primum Fidei & Termini templa excitavisse. Fidem autem constituisse Romanis maximum jusjurandum, quod etiamnum observant. Sive per fidem, veluti Deam, jurarint, sive fidem suam interponendo, maximum juramentum præstitisse Romani tunc crediti fuerint; idque illis revera juramentum fuerit. Certe Petronius sic jurat: *Per fidem, inquam, pater, cujus hæc navis est, aut quos vehat dicere potes.* Et iterum: *Per fidem, saltem nobis parce.* Quomodo Galli hodie *par ma foy*, hoc est, *per fidem meam* dicendo, jurare, an fortiter quidpiam asseverare se existimant.

IV. Judæi posterioribus seculis *per legem* jurare in more positum habuerunt. R. David. (ut observavit Drusius De Tribus Sectis Judæorum *lib.* II. *cap.* XVI.) *Jes.* VIII. 20. לתורה, per legem, *juramentum est. Ut cum homo dicit*, per legem *erit istud sic vel sic*. Fagius annotat ad Oncelum *Exod.* XXIII. I. Judæos hodie, cum jurant, ponere manum super librum Legis, & hoc solum juramentum in pretio haberi, cætera vilipendi. Non abs re quis conjecerit inde ad Christianos fluxisse consuetudinem jurandi *super Evangelia*. Qua de re mox plura: Similiter etiam judaica Anathematis formula sic inchoabatur: *Ex decreto civitatum & sanctorum jussu nos anathematizamus, adjuramus, exterminamus, excommunicamus, maledicimus & exsecramur, volente Deo & Ecclesia*, per librum hujus legis, *per* DCXIII. *præcepta in eo conscripta &c.* Videsis plenam ex Sepher Colbo descriptam a Seldeno *lib.* IV. de jure Naturali & Gentium juxta Disciplinam Hebræorum *cap.* VII.

V. De Christianis autem constat jurasse eos *per evangelium*. Decretum Gratiani *Caus.* XXII. *qu.* I. *cap. Si quis. Queritur quis magis teneatur, an ille qui per Deum, an ille qui* super sacra evangelia? *Huic quæstioni Joannes Chrysostomus respondet, dicens: Si aliqua causa fuerit, modicum videtur facere qui jurat per Deum; qui autem* per evangelium, *majus aliquid fecisse videtur; quibus dicendum est: Stulti: propter Deum Scripturæ sanctæ sunt, non Deus propter Scripturas.* Ubi Glossa: *Vel dic, quod qui jurat per Deum non solemniter, minus peccat quam qui solemniter* per evangelium; *sed si utrumque juramentum est solemne, magis peccat qui jurat per Deum* Novella VIII. tit. III. in juramento quod præstatur ab his qui administrationes accipiunt, jurans dicit, *per quatuor evangelia, quæ in manibus meis teneo*. Arabes quidam similiter *per evangelium* jurare ex Pauli, Episcopi Sidonii, Systemate Theologico *MS.* ostendit *Hottingerus* Ἀρχαιολογίας *Orient. part.* II. *pag.* 90.

VI. Item *per Christi sepulchrum*. Meminit ejusmodi juramenti Nicetas Choniates *lib.* V. in Manuele Comneno. Τὸν τοῦ χριστοῦ τάφον, inquiens, εἰς ὅρκον παραλαμβάνων, id est, *Christi sepulchrum jurans*.

VII. Qui per octo Numina, ut supra dicebamus, jurabant, *per cœlum, per solem, per aquam, & per terram*, manifeste etiam jurabant; propterea de illis nunc agere decretum est. Homerus de illis sic habet Iliad. γ.

> Ζεῦ κύδιστε, μέγιστε κελαινεφὲς αἰθέρι ναίων
> Ἠέλιός θ' ὃς πάντ' ἐφορᾷς, καὶ πάντ' ἐπακούεις,
> Καὶ ποταμοὶ καὶ γαῖα, καὶ οἳ ὑπένερθε καμόντας
> Ἀνθρώπους, τίνυσθον ὅ τις κ' ἐπίορκον ὀμόσσῃ.

Quomodo adducuntur hi versus ab Heraclide Pontico in libro de Allegoriis in Homeri Fabulas. Sic autem a Conrado Gesnero transferuntur:

> *Jupiter omnipotens, clarissime, maxime Divum.*
> *Et tu Sol, qui cuncta vides, audisque per orbem,*
> *Et Fluvii & tellus, & qui perjuria subtus*
> *Omnia punitis hominum, qui falsa loquuntur.*

Et quidem *per cœlum* jurasse Judæos non tantum ex verbis Salvatoris *Matth.* V. 34. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ὀμόσαι ὅλως: μήτε ΕΝ ΤΩ ΟΥΡΑΝΩ &c. sed etiam Rabbini, qui ex male intellectis nonnullis S. Scripturæ locis sic jurari posse collegerunt. Qualis ille est *Amos* VIII. 7. *juravit Dominus per excellentiam Jacobi*, quod R. David & Aben Ezra exponunt *per cœlum*; cum sensus sit *per seipsum*, utpote qui solus est *excellentia Jacobi*. Abrah Scultetus Exercitat. Evangelic. *lib.* II. *cap.* XXV. ex Philonis libro περὶ τῶν ἀναφερομένων ἐν εἴδει νόμων, hæc verba adducit: *Non quidem per ipsum Deum, sed per terram, solem, stellas*, cœlum, *totum denique mundum nos jurare posse*. Apud Epiphanium legere est, Elxai quendam suos non tantum per Deum sed & alias res creatas, ac speciatim etiam ΕΝ ΟΥΡΑΝΩ, id est, *per cœlum* jurare coegisse. Tametsi autem *Cœlum* designet interdum ipsum Deum *Matth.* XXI. 25. ubi *Cœlum* manifeste *hominibus* opponitur; & hoc

hoc ipsum adstruatur locis illis *Ps.* LXXXIII. 9. *Dan.* IV. 26. *Luc.* XV. 18. 21. & 1. *Maccbab.* III. 18. quomodo etiam שמים frequenter apud Talmudicos usurpatur, cujus rei exempla suppeditat Buxtorfius in Lexico Chaldaico & Talmudico. Item Drusius Proverbiorum *Classe* 1. *Proverb.* XLVI. Et Aloysii Novarini Schediasmata Sacro prophana *lib.* 1. *cap.* III. Nec non Poeta qui dixit ---- *cælo gratissimus amnis*, id est, Deo aut cœlicolis. Cœlum enim pro Numine cultum tyrones norunt. Nihilominus hoc significatu *Cælum* a Judæis jurantibus non usurpatum Christus satis liquido ostendit, cum juramentum tale, ut illegitimum reprehendit & vetat. Unde mirari subit, cur Petrus Cunæus *lib.* III. *de Rep. Hebr. cap.* VI. משמים, *Cælum* apud Rabbinos Dei nominibus accenseri dicens, continuo subjungat, Quam *usitata autem illis res esset, jurare per Cælum, non potest ignorare, qui Divi Matthæi verba legit in capite quinto, ubi istum morem reprehendit Servator hominum Messias*. Quippe enim, si per *Cælum* Deum ipsum intellexissent, qua ratione eos reprehendere Christus potuisset? Res autem clara est, juramentum illud explicante Christo *Matt.* XXIII. 22. *Qui juravit per cælum, jurat per thronum Dei*.

VIII. *Per Solem* jurasse nonnullos liquet ex Euripide in Medea, ubi Ægeus, præeunte Medea, jurat per Terram & Solem, hoc modo:

> Ὄμνυμι γαῖαν, λαμπρὸν ἡλίου τε φῶς
> Θεούς τε πάντας, ἐμμενεῖν ἅ σου κλύω.

Seldenus in De Diis Syris laudat Vettium Valentem, Astrologum ἀνέκδοτον, qui ejusmodi juramentum memorat: Ἐντυγχάνοντας ὁρκίζω, ΗΛΙΟU μὲν κύκλον ἱερόν, καὶ σελήνης ἀνωμάλους δρόμους, τῶν δὲ λοιπῶν ἀστέρων δυνάμεις, καὶ κύκλον δύο καὶ δέκα ζωδίων, ἐν ἀποκρύφοις ταῦτα ἔχειν, καὶ τοῖς ἀπαιδεύτοις καὶ ἀμυήτοις μὴ μεταδιδόναι, τιμὴν τε καὶ μνήμην τοῦ εἰσηγησαμένου ἀπονέμειν. εὐορκοῦσι μὲν εὖ εἴη, καὶ κατάθυμιοι οἱ προκείμενοι θεοί. ἐπιορκοῦσι δὲ τὰ ἐναντία. *Omnes qui in me inciderint adjuro* per sacrum solis circulum, *inæquales Lunæ cursus, reliquorumque siderum vires, & signiferum circulum, ut in reconditis hæc habeant, nec indoctis aut prophanis communicent, sed præceptoris memores sint, eique honorem retribuant. Dii jam dicti sancte jurantibus dent quæ velint, pejerantibus contraria*. Ita Persarum mos fuit jurare *per mithram*, hoc est, Solem; ut est apud Alex. ab Alexandro *lib.* V. *c.* X. Et quidem omnia Ethnicorum Numina ad Solem referri commode posse alibi observamus. Sol autem unicum & summum Deum designat, qui sic dictus quod *solus* sit, sive unicus.

Sic in Fœdere Smyrnæorum cum Magnesiis: *Smyrnæi juranto iis qui e Magnesiis advenerint, juramentum hujusmodi:* juro per terram, solem, Martem, Minervam &c. In Mahumedis Alcorano aliquoties ejusmodi habemus formulas. Azoara XCV. *per cælum signiferum* invenitur. Ubi Paraphrastes Arabs id sic interpretatur, *Sydera* XII. *antiquitus delineata in Alphurcan* seu *Alcorano*. Similes formulas habes in Azoara LXIII. & XCVI. ubi *per stellam vespertinam* juramentum concipitur. Etiam in Azoara XCIX. juratum videmus *per auroram*. In Azoara autem LVI. secundum numerum Arabicum, scriptum invenitur: *Ne jura* per occasus stellarum. *Nam illud juramentum, si noveritis, magnum est*.

IX. *Per aquam* etiam jurabant, aut *Per fluvios*. Ita enim Alex. ab Alexandro sæpe mihi hic nominandus: *Massagetis*, inquit, per Tanaim & Mæotidem *paludem, solemne juramentum fuit*. Maximus Tyrius Serm. XXXVIII. *Mons Cappadocibus est Deus, jusjurandum & simulacrum; Mæotis palus, & Tanais Massagetis*. Paulo ante dixerat Alexander. *Per terram, per amnes, per fontes, per undas fluentes immanissimum sanctissimumque jujurandum fuisse*. Sunt autem verba Plutarchi in vita Demosthenis, ut Tiraquellus observavit. Rursus: *Indi per Aquam Sandracinam, quæ aqud magos e fonte manabat, maximum jusjurandum æstimarunt, ita ut dejerantes gravi nexu & certissimo exitio tenerentur*. De illa aqua sic Philostratus in vita Apolloni: *Dicebatque Apollonius postmodum didicisse, omnem quæ sub puteo est, terram Sandaracinam esse; aqua etiam ejusdem putei arcanam vim quandam habere arbitrabantur. Nec ex ea bibit aut haurit omnino quisquam. Putatur autem per omnem Indiam, maximum esse jusjurandum, si quis per eam aquam juraverit*. Ita apud Homerum Juno Stygis aquam vocat μέγιστον ὅρκον, *maximum juramentum*. Nam *per stygem* jurasse Deo tralaticium est. Virgilius *lib.* VI. *Æneid.*

> *Cocyti stagna alta vides, Stygiamque paludem,*
> *Dii cujus jurare timent & fallere numen.*

Vide eundem *lib.* IX. Homerum Idiad. *lib.* II. Ausonium in Monosyll. Minucium Felicem, Lactantium *lib.* I. *cap.* VII.

VII. Tertull. de anime, Theodoretum de Providentia *Orat.* IV. Eusebium de Præpar. Evangel. *lib.* III. *cap.* VII. & *lib.* XI. *cap.* XX. Nec non Apollodorum Bibliothecæ *lib.* I. ubi late hoc jurandum exponit. Qui autem per Stygiam aquam jurabant Dii illum morem servabant, ut una manu terram, altera mare contingerent. Homerus Iliad. Ξ ubi Somnus Junonem sic ad jurandum impellit:

> Α῎γρει νῦν μοι ὄμοσσον. ἀάατον Στυγὸς ὕδωρ
> Χειρὶ δὲ τῇ ἑτέρῃ μὲν ἕλε χθόνα πουλυβότειραν,
> Τῇ δὲ ἑτέρῃ ἅλα μαρμαρέην.

> *Age, nunc mihi jura inviolabilem Stygis aquam:*
> *Manu vero altera quidem cape terram multipascuam;*
> *Altera vero mare marmoreum.*

Verus autem Dei Filius αὐτόθεος *Apoc.* X. 5. 6. longe aliter pede uno terram, altero mare pressit, ut imperium in utrumque hoc pacto declararet. Absit enim ut quis Ethnicam jurandi rationem inibi expressam & usurpatam a Christo cogitet. *Et per Istrum* jurarunt accolæ. Claudianus de Bello Getico:

> ---- *qui cuncta sibi cessura ruenti*
> *Pollicitus, patrii numen juraverat Istri.*

Et Prudentius.

> *Tentavit Geticus nuper delere tyrannus*
> *Italiam, patrio veniens juratus ab Istro.*

Unde Junius Philargyrius in Virgilii Georg. *lib.* II. *Anfidius Modestus legisse se affirmabat, hunc morem esse Dacorum, ut, cum ad bella proficiscerentur, non prius rem capesserent, quam de Istro certum modum haurientes ore, in modum sacri vini, jurarent, non se ad patriam sedem regressuros, nisi hostibus cæsis; Et idcirco Virgilium, familiari sibi hypallage usum, dixisse,* Istrum conjuratum; *apud quem Daci conjurare consueverunt.* Gentes enim (ut autor libri Sapientiæ testatur) *aut ignem, aut ventos, aut celerem aerem, aut violantas aquas, aut cœlestia luminaria, mundi rectores & Deos esse existimarunt.*

X. *Per terram* jurasse Judæos Christus, eos propterea reprehendens, indicat *Matth.* V. 35. Epiphanius Elxai illum, de quo modo diximus, narrat instituisse inter alia quoque jusjurandum. ΕΝ Τῃ Γῃ, *per teram.* Et Philo Judæus in libro illo qui inscribitur, Περὶ τῶν ἀναφερομένων ἐν εἴδει νόμων &c. circa principium jurare permittit *per terram, Solem, cœlum aut mundum;* deceptus nimirum ab illis Judæis, qui eundem errorem imbiberant cum illis, qui Christo fuerunt σύγχρονοι. Sic quoque apud Ovidium legere est *lib.* I. *Trist. Eleg.* I.

> *Per mare, per terras, per tertia numina juro.*

XI. Morem jurandi *per caput suum* videmus *Matth.* V. 36. Ethnicorum imitatione, qui sic juramenta concipiebant, aut etiam *per caput alterius.* Ovidius *lib.* V. *Tristium Eleg.* VIII.

> *Per caput ipse suum solitus jurare, tuumque,*
> *Quod scio non illi vilius esse suo.*

Ulpianus D. de jurejurando *lib.* 3. §. ult. *Cæterum si ego detuli, ut per Deum jurantes, tu* per caput tuum *jurasti, vel* Filiorum suorum, *non erit juratum habendum jusjurandum.* Quæ Balsamon imitatus est ad Synod. VI. in Trullo Can. XCIV. *Sicut defertur jurisjurandum, ita etiam debet jurari. Si enim cum ego per Deum detulerim, per caput tuum juraveris, vel per tuos liberos, non est firmum ac ratum. Quare si detuli tibi per caput tuum, vel liberorum tuorum, & sic juraveris, jusjurandum valere debuit &c.* Quæ autem juramenta dicebantur *Græca*, sive ὅρκοι Ε῾λληνικοί (ut ibidem videre est) talia erant quæ per ἀδόκιμων θρησκειῶν & ψευδωνύμων θεῶν concipiebantur. De his mentio fit in Photii Nomocanone *tit.* XIII. *cap.* XIX. Et Basilii *Can.* LXXXI. Quod obiter & in transitu hisce adjicere, licet loco alieniore, haud plane alienum duxi. Item *per oculos suos* aut *alterius.* Ovidius *lib.* III. Amorum *Eleg.* II.

> *Perque suos illam nuper jurasse recordor,*
> *Perque meos oculos.*

Ita Cyclops apud Theocritum Idyllio XI. jurat: Ναὶ τὸν ἕν ὀφθαλμὸν τῷ μοι γλυκερώτερον οὐδέν. Ut locum restituit Daniel Heynsius. Sed plura harum omnium formularum exempla addere non est otium, quæ diligenter congessit Brissonius *lib.* VIII. de Formulis. Nec non Tiraquellus in Alex. ab Alex. *lib.* V. *cap.* X. Joh. Michael Dilherrus Disputationum Academi-

carum & Philologicarum *tom.* II. *Disp.* VII. *Posit.* III. obiter ritus jurandi *per caput* mentionem injiciens lectorem suum remittit ad Bartholomæi Majeri *lib.* I. *Phil. Sacram. pag.* 227. Interim adjicit R. Aben Ezræ verba; in *Exod.* x. 7. sic de Ægyptiis scribentis: *jurabant* per caput regis. *Quod jusjurandum qui violabat, capite plectebatur, nec ulla pecunia se redimere poterat, quandoquidem publice contempserat regem. Si sic fit regi, qui est caro & sanguis, cujus initium vanitas, finis vanitas, & regnum quoque vanitas: quid fiet Deo, qui millies millesies rege major est?* Sic enim plenius illum locum descriptem invenio apud Drusium de Tribus Sectis Judæorum *lib.* II. *cap.* XVI. His omnibus pro mantissa addo scriptorem Ecclesiasticum Augustinum *Tract.* XXXV. in Johannem: *Nam & oculi nostri lumina dicuntur, & unusquisque ita juvat, tangens oculos suos,* per lumina sua. *Sic* vivant lumina mea, *usitata juratio est.* Item Balsamonem, qui in Canonem XCV. Synodi sextæ in Trullo sic commentatur: *Si enim, cum ego per Deum detulerim,* per caput tuum, *juraveris, vel* per tuos *non est firmum ac ratum.* Sic enim Gentianus Hervetus verba illa e Græco recte transtulit, ubi male legebatu, (teste Sam. Petito Variarum *Lect. lib.* I. *cap.* XVI.) ὅτως ὠφελῶν ἶναι ὅρκος ἐῤῥωμένος, legendum enim ὅτω ὠφελῶν εἶναι ὁ ὅρκος ἐῤῥωμένος, *non erit ratum habendum jusjurandum.* Et hoc ipsum verbis Ulpiani modo adductis stabilitur. Cæterum, cum juratum fuerit Ethnicis, ut dicere me memini, per id quod Dei instar colebant, & divini aliquid in se continere existimabant, indagare lubet, quid hac in parte de capite humano judicarint. Athenæus causam aperit jurandi per caput *lib.* II. cum ait: *Quod sacrum olim caput existimarint, indicio est, jurandi per ipsum consuetudo.* Et sic Isidorus Pelusiota *lib.* III. *epist.* CCLXVII. Eutonio Diacono ait: *Illud scito, sacrosanctum caput.* Et *Epist.* CXXX. Hermogeni Episcopo, *Cum Scriptura sacra de Salvatore verba facit, o sacrum caput! haudquaquam pugnantia docet.* Item Synesius *epist.* CXXIII. *Num quando sacrum tuum caput amplector.* Etsi non nesciam totos homines *ibi sanctos diei.* Caput tamen non excluditur, sed maxime respicitur. Caput loco aræ habebant. *Per aram* autem, sive *altare* jurasse veteres liquet ex *Matth.* XXIII. 18. Nec non ex Hesychio, βώμωσιν per ὤλοσε explicare. Prius enim verbum a βωμὸς deduci arbitror. Uti & quod sequitur apud eundem Hesychium: Βῶμεν, ὀμόσωμεν idem firmat. Unde Cælius Rhodigin. *lib.* XX. *cap.* XIII. ex Johannis Grammatici Commentario in Hesiodum hæc affert: *Ara borum Deorum, id est, animalium potentiarum, est in capite locus, ubi rationalis resides facultas: nam & Euripides inquit:*

> Οὐκ ἔστι πειθοῦς ἱερὸν ἄλλο πλὴν λόγος.
> Καὶ βωμὸς αὐτῆς ἐστὶ ἐν ἀνθρώπου φύσει.

> *Suadelæ sacellum non est aliud præter orationem:*
> *Ipsius autem ara in hominis natura.*

Immo caput *Cœli* nomine indigitabant, quod inter Numina recenseri neminem fugit. Proinde idem Joannes Grammaticus sic hanc rem exsequitur: *Olympus cœlum est, & universus mundi ambitus, quod undique colluceat. Sed & Cœli quadam similitudine, sphæroides hominis caput, in quo est* τὸ ὅλον λαμπὶς λογιστικὸν, *id est, hinc inde enitescens rationis facultas, Olympus dicitur. Sed & in primum Iliodos Eustathius,* ὀρανὸν *apud Homerum ab antiquis pro capite accipi scribit; proinde Pallada e Cœlo fingi descendisse.* Hinc similiter tanquam per capitis decus, *per capillos* & *per canos* juratum. Apulejus *lib.* III. Metam. *Adjuro per dulcem istum capilli tui nodulum.* Augustinus in *Psalm.* x. ad illa verba, *Qui confidunt in Domino,* sic scribit: *Illi timeant qui confidunt in homine, & de parte homines se esse negare non possunt per cujus canos jurant.* Huc facit juramentum *per caput Dei* & *per capillum Dei*. Id vetitum reperio in Decreto Gratiani *c.* XXII. *qu.* I. Si quis. *Si quis* Per capillum dei; *vel* caput juraverit, *vel alio modo blasphemia contra Deum usus fuerit: si in Ecclesiastico Ordine est, deponatur: si laicus, anathematizetur.*

Accedat his jusjurandum *per barbam suam.* Quomodo jurasse Barbarossam, in Proverbiis Germanicis Agricola refert *fol.* 397. *b.* teste Joh. Michaele Dilherro Disput. Philolog. *tom.* I. *pag.* 188. ubi juramentum illud sic affertur. Ich wills halten bey meinem Bart. Simile exemplum Othonis Magni Imp. & Ducis Albani infra memorabimus.

XII. *Per Hyerosolymam* juramentum concipere Salvatoris tempore male inoleverat, ut liquet *Matth.* v. 35. qua formula indirecte jurari quodammodo per Deum ipsum docetur, *quia* (ut ibidem dicitur) *urbs est magni regis.* Putat Drusius consuetudinem illam inde originem du-

duxiſſe, quod Deus juraviſſe legatur *per excellentiam Jacobi Amoſ.* VIII. 7. per quam ipſam Hieroſolymam interdum deſignari exiſtimat, non abs re: nam id liquet *Pſalm.* XLVII. 5. itaque videntur putaſſe Judæi, Deum juraviſſe *Amos* VIII. 7. *per Hieroſolymam*. Sed fruſtra. quia *excellentia Jacobi* Deum ipſum ibi deſignat, qui cum majorem ſuperioremque non habeat, per ſeipſum juraſſe dicitur *Heb.* VI. 13.

XII. *Per templum* ſimiliter Judæi juraſſe reperiuntur *Matth.* 23. 16. Et hoc ipſum in Judæo agnoſcit Martialis verſibus ex *lib.* XI. ſupra adductis, ubi eſt.

> ···· *juraſque mihi* per templum *tonantis*.

Item *per aurum Templi* apud eundem Evangeliſtam in eodem commate. Et, ut rem ſacram ſacris adjungam, *Per Hoſtiam* jurare etiam Ethnici moris fuit. Inde enim eſt quod Pauſanias in Eliacis narrat, veteres ſolitos fuiſſe hoſtiam per quam jurarant non amplius inter edulia & cibaria hominibus apponere. Sicuti & Homerus præconem inducit, qui aprum in mare proturbarit, ideo quia Agamemnon per illum jurarat, Briſeida ſibi intactam, lectique ſui expertem eſſe.

XIV. Non hic ſepulcra, cineres, ipſique defuncti omiſſi. Nam *Per Sepulchrum Chriſti* juratum. *Nicetas Choniates* lib. 5. in Manuele Comneno: Τὸν τοῦ Χριστοῦ τάφον εἰς ὅρκον παραλαμβάνων *Chriſti ſepulchrum jurans*. Nec ſilendum juramentum *per Abelis ſanguinem*, quod Sethi poſteros juraſſe narrat autor libri *Said Aben Batrich*, qui Arabica lingua ſcriptus eſt, & in quo Sethi familiæ recenſentur. Hi etenim populi Caino ejuſque nepotibus infenſi, ſolemni juramento ſeſe conſtringebant *per ſanguinem Abelis*, in vallem ſe nequaquam ſeu a monte ſacro deſcenſuros, ut annotavit in Schediaſm. ſacroprophanis Aloyſius Novarinus.

Adhæc *per defunctos*, & *per manes* jurarunt veteres ſæpicule. Alex. ab Alexandro *lib.* V. *cap.* X. Strabonem *lib.* XVII. ſecutus, *Æthiopes* inquit per defunctos, *quorum corpora vitro ſervabant*, *dejerarunt*. Et poſtea: *Augilis, qui circa Cyrenem ſunt, & Naſamonibus, niſi* per manes Defunctorum, *quos veluti Deos colebant, jurare fas erat, illorum ſepulchra contingentes. Quod Æpypriis quoque in more fuit, ut* per defunctos, *quos in fictilibus circa templum condiderant, maximum putarent jusjurandum; contra cujus religionem venire non licebat:* De Æthiopibus, non de Ægyptiis id verum eſt. Nam Diodorus Siculus *lib.* III. *cap.* I. de iiſdem Æthiopibus locutus, hæc habet: Ἔνιοι δὲ εἰς ὀστρακίνας σοροὺς ἐμβάλλουσι, καὶ κατορύττουσι κύκλῳ τῶν ἱερῶν, καὶ τὸν ἐπὶ τούτοις γινόμενον ὅρκον μέγιστον ἡγοῦνται. Quæ inde depromſiſſe Alexandrum clare cuivis dilucet: falſum tamen, dum Ægyptiis id adſcribit, niſi librariorum error ſit. De Augilis ſic Mela *lib.* I. *cap.* VIII. *Augilæ* manes *tantum Deos putant;* per eos *dejerant, eos, ut oracula conſulunt; precatique quæ volunt, ubi tumulis incubuere, pro reſponſis ferunt ſomnia*. De Naſamonibus autem Herodotus *lib.* IV. *Jurejurando ac divinatione tali utuntur, per eos viros qui juſtiſſimi atque optimi apud illos fuiſſe dicuntur jurant, illorum ſepulchra tangentes.* Pari modo *per cineres ſuorum* jusjurandum more receptum fuit. Seneca *lib.* I. controv. I. *Ego fame morientem videbo* per cujus cineres *juratus ſum*. Suetonius de Claris Orat. *Jura* per patris matriſque cineres, *qui inconditi jacent hinc*. Propertius *lib.* IV. *eleg.* XII.

> *Teſtor majorum cineres* ····

Ovidius accedat, cujus hic verſus eſt: *oſſa tibi juro per matris, & oſſa parentis.* Philo in libro nobis antea laudato ſatis declarat ſe Judæoſque ſuos a gentibus hanc conſuetudinem mutuo ſumſiſſe, cum ſcribit: *Quod ſi rei neceſſitas religionem jurisjurandi poſtulet. magis, decet jurare* per patris aut matris ſanitatem, & ſenectutem proſperam, *ſi vivunt; aut, ſi defuncti ſunt*, per eorum beatam memoriam. *Sunt enim effigies & ſimulachra Numinis, qui liberos ad vitam produxerunt de nihilo. Extat ſcriptum in legibus priſci cujuſdam celebrati ſapientiæ nomine: Dejerato per religionem patris tui.* Enimvero per creaturas jurare fas eſſe Judæi crediderunt, ubi res non agebatur coram publicis judicibus, ut oſtendit & probat ex Hebræorum Magiſtris Sam. Petitus Var. Lect. *lib.* I. *cap.* XVI.

Nec abſimile juramentum illorum, qui *per ſepulchra* virorum fortium dejerabant. Seneca Rethor *Suaſor.* II. *Caſſius, cum deſcripſiſſet honores, quos habituri eſſent, ſi pro patria cecidiſſent, adjecit: per ſepulchra noſtra jurabitur*. Illi affine eſt jurandum *per interfectos* in bello. Quintilianus *lib.* IX. *cap.* IX. *Demoſthenes, jurando* per interfectos *in Marathone & Salamine, id agit, ut minores injuria cladis apud Chæroneam acceptæ laboret.* Et *lib.* XI. extremo: *Neque Demoſthenes jurando per Marathonis & Platædrum & Salaminis propugnatores, recto ſono juravit*. Id

eſt,

est, proprie dictum juramentum non præstitit. Quod testatur etiam Aristides ἐν τῷ περὶ σεμνότητος. Eupolis tamen juramentum esse diserte affirmat. Sunt enim Demosthenis hæc verba satis evidentia in Orat. περὶ στεφάνου: Οὐ μὰ τοὺς ἐν Μαραθῶνι πρόκιν δυνεύσαντας τῶν προγόνων, καὶ τοὺς ἐν Πλαταιαῖς παραταξαμένους &c. *juro per majores nostros, qui in Marathone pro aliis caput periculo objecerunt, & qui ad Platæas in acie steterunt &c.* Hinc corrigendus Lactantius Placidus, vetus Papinii Interpres, cum ad versum illum *lib.* v. *Thebaid.*

> *Hic & ab asserto nuper Marathone superbum Thesea &c.*

sic scribit: *Marathon civitas, in qua Theseus nutritus est; quam cum Persæ invasissent, ab Atheniensibus, Theseo duce, cæde magnorum virorum liberati sunt. Unde factum est, ut ita Athenienses jurent*: Marti & Marathoni. Casp. Gevartius Electorum *lib.* III. cum in veteri Codice Fr. Tiliobrogæ animadverteret scriptum esse: *Matthæos & Marathoni*, pro verbis illis nihili, substituit: Μὰ τοὺς ἐν Μαραθῶνι, quæ Latinis literis scripta hactenus viros eruditos fefellerant.

Huc pertinet juramentum *per animas avorum & proavorum*. Tale enim juramentum refert exhibetque lectori Seldenus in Notis ad Smyrnæorum Decreta & Fœdus cum Magnesiis ictum. Anno enim a nato Christo MDCIV. Achmetem Turcarum Imperatorem narrat cum Henrico Magno, Galliarum Rege fœdus factum juramento firmasse *per veritatem magni Dei omnipotentis, Creatoris coeli & terræ, & per animas avorum suorum, & proavorum*.

XV. Sed potissimum juratum *per animas viventium*. I. Sam. I. 26. Heli Sacerdotem viventem & præsentem compellans Anna dicit: *Vivit anima tua, Domine*. Et II. Reg. II. 2. Elisæus sic ad Eliam: *Vivit Dominus, & vivit anima tua, qui non derelinquam te*. Vide etiam II. *Reg.* IV. 30. Quod æquivalere putant τῷ *per animam tuam*, a quibus ego seorsim sentio, & formulam illam, ut alias complures, existimo fortem asseverationem esse, sumtam a re præsenti & evidentissima, q. d. tam vere, quam certum est te superesse & vivere. Recte enim Basilius in *Ps.* XIV. Εἰσὶ δέ τινες λόγοι σχήματι μὲν ὅρκου ἔχοντες, οὐχ ὅρκοι δέ ὄντες, ἀλλὰ θεραπεία (genus quoddam obtestationis, quo auditorum animi concilientur ac confirmentur) πρὸς τοὺς ἀκούοντας, ὡς ὁ Ιωσὴφ τὴν Αἴγυπτον οἰκονόμων, Νὴ τὴν ὑγίειαν ὤμνυε Φαραω καὶ ὁ ἀπόστολος τὴν πρὸς Κορινθίους ἀγάπην ἑαυτοῦ παριστῶν, ἔφη, Νὴ τὴν ἡμετέραν καύχησιν, ἣν ἔχω ἐν χριστῷ Ιησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν. Et hanc sive jurationis formulam in verbis Davidis sibi reperisse visus est sæpe mihi nominatus Sam. Petitus *Psal.* XXIV. 4. לא נשא לשוא נפשו: *Non sustulit in vanum animam suam*. Sic enim est Ketib, ut sensus sit, Non vane juravit per animam suam. Vel (ut punctatio suadet τοῦ נפשי, & sicuti in Keri invenitur, testibus etiam Masoretis nempe, נפשי *animam meam*) ostendit Propheta, populum sæpe jurasse per animam Davidis Regis sui, loquitur enim David ibi de seipso, utpote Psalmum illum ipse scribens. Itaque Petitus illud נפשי refert ad juramenti illam formulam qua jurabant בנפש המלך, *per animam Regis*. Quomodo Josephus *Gen.* XLII. 15. 16. *vivit Pharao* dixit, cum fortiter & quasi jurando aliquid affirmare vellet, ac si dixisset, *per vitam Pharaonis*. Sed potior mihi alia visa est sententia, Davidem nimirum loqui de vero & proprie dicto juramento: nam additur, *Nec juravit in dolo*. Itaque eadem locutio hic reperitur quæ exstat in tertio Decalogi præcepto, *Non tolles in vanum nomen Domini Dei tui*; & dicit Vates sanctus, eum ascensurum montem Domini, qui non jurat vane *per animam ejus* (נפשו) nempe *Jehovæ*, quod nomen præcessit. Aut *per animam meam*, erunt verba Jehovæ, ut ipse inducatur sic loquens. Alioquin, si proprie dictum juramentum recenseri quis velit, dicendum etiam erit, Davidem juramenta ejusmodi *per animam Regis*, approbare & mercedem æternam ex gratia a Deo consequi tales dicere, præsertim, si rata habeantur, & impleantur. Nam *per animam meam* etiam dicebant jurantes solemni formula. Sic enim Orestes apud Euripidem in Oreste:

> Ὄμοσον. εἰ δὲ μή, κτενῶ σε, μὴ λέγειν ἐμὴν χάριν.
> Φρ. Τὴν ἐμὴν ψυχὴν κατώμοσ', ἣν ἂν εὐορκοῖμ' ἐγώ.

> Orest. *Jura (alias te necabo) te hoc non dicere in meam gratiam.*
> Phryx. *Per animam meam juravi; & quidem bona velim fide.*

Utinam vero Belgis nostris id juramentum non nimium frequens esset & temerarium! By miin ziel.

Non abutar hic meo aut lectoris otio, si adscripsero, quæ Joh. Seldenus ad Smyrnæorum Decreta & Fœdus cum Ma-

Magnesiis istum, & speciatim ad verba
ilia, „ Καὶ τὴν τοῦ βασιλέως Σιλεύκου τύ-
„ χην. Mos, inquit, invaluit in Orien-
„ te jurandi sæpius per Fortunam, Sa-
„ lutem, Vitam, Caput Principis. Ne-
„ que inter hæc in Gentilitatis Theolo-
„ gia discrimen erat. Vetustissimum est
„ exemplum in Geneseos *cap.* XLII. Ubi
„ Josepho חי פרעה *vivit Pharaoh*, seu
„ *per vitam Pharaonis*, ad Hebræorum
„ & qui cognatas habent linguas, mo-
„ rem adjurandi profertur. Nec aliter
„ transtulit Aquila quam per ζῆ Φαραὼ
„ ut & hodie Galli *vive Pharoah.* At-
„ qui senioribus redditur, Νὴ τὴν ὑγιείαν
„ Φαραὼ *per salutem Pharaonis*, quod re-
„ tinet Latina. Nam vivere etiam est
„ valere, lætari, felicem esse. Vetustis-
„ simum autem Geneseos exemplar MS.
„ in Bibliotheca Cottoniana habet ibi,
„ Μὰ τὴν ὑγιείαν Φαραώ. “ Jurat etiam
„ Urias Davidi Regi חייך וחי נפשך per
vitam tuam & per vitam animæ tuæ,
seu per salutem tuam & salutem animæ
tuæ, ut in Latina editione. Habetur II.
Samuelis *cap.* II. *comm.* 12. „ Et de ca-
„ pite Regis testatur R. Abenezra in
„ Decalogum. Ubi eum capite plecten-
„ dum, etiam suo ævo, scribit suisse,
„ qui apud Ægyptios בראש הלסך *per*
„ *caput Regis* pejeraverat, nec tanto au-
„ ro, quantum ipse pendebat, redimen-
„ dum. Sed hæc omnia in τὴν τύχην,
„ pro veterum ritu, recidunt. Et Jura-
„ mentum ita prestitum ὅρκος βασιλικὸς
„ dictum videtur, saltem in Armenia.
„ Adi Strabonem *lib.* XII. Ubi de fano
„ Pharnacis mensis. Manavit mos ex
„ Oriente ad Romanos. Decreverat Se-
„ natus Julii Cæsaris τὴν τύχην ὀμνῦναι
„ quod scribit Dio *lib.* XLIV. Eo occi-
„ so, populus Antonii oratione de ejus
„ dignitate habita (ut fit) irritatus, per-
„ cussores furibunde quæsitum it, & Se-
„ natores incusat quod passi essent eum
„ virum interfici, pro quo, uti quotan-
„ nis publice vota conciperentur, decre-
„ vissent, καὶ οὗ τήν τε ὑγιείαν τήν τε τύ-
„ χην ὤμνυσαν *& per cujus salutem &*
„ *Fortunam jurassent*. Ex Decreto erat
„ quod jurabant. Atque inde indiscrimi-
„ natim per salutem jurabant & per
„ Fortunam. Honor hic qui in juramen-
„ tis tributus est Julio, mansit etiam
„ Augusto; sed a Tiberio vetitus est,
„ postea redivivus. Videsis Dionem *lib.*
„ LVII. de Tiberio. In Epistolæ item
„ Stationariorum Tyriorum, Puteolis ad
„ Tyrios ceterasque Phœniciæ civitates
„ sub Antonino Philosopho scriptæ, fron-
„ te legitur Διὰ τοὺς Θεοὺς καὶ τὴν τοῦ κυρίου
„ ἡμῶν αὐτοκράτορος τύχην, quod videre
„ est apud Janum Gruterum, in Inscri-
„ ptionum corpore. pagina 1105. Et Ari-
„ sto medicus, qui Romani martyris lin-
„ guam Asclepiadis jussu sub Galerio Im-
„ peratore exsecuerat, accusatus (cum
„ elinguis martyr summum Dei veri
„ Optimi Maximi potestatem verbis, ut
„ scribunt, copiose proferret) quod mer-
„ cede ductus collusisset, nec linguæ ner-
„ vos omnes abscidisset,

> „ *Testor, inquit, salutem Principis,*
> *me simplici*
> „ *Functum secantis arte, judex opti-*
> *me,*
> „ *Servisse jussis absque fraude pu-*
> *blicis.*

„ Ita Prudentius Peri Stephano X. In-
„ humaniter autem aliquos plectebat Ca-
„ jus, quod nunquam per Genium suum
„ dejerassent, teste Svetonio *cap.* XXXVII.
„ Ita Genius seu δαίμων idem cum For-
„ tuna æstimatus. Nam & εὐδαιμονία *Vir-*
„ *tus cum Fortuna conjuncta* recte Cice-
„ roni redditur. Consule, si placet, V. CL.
„ Danielem Heinsium ad Hesiodi opera
„ & dies *cap.* XVII. Quin Plutarchus in
„ præceptis politicis, Οἱ μεγάλοι inquit
„ δαίμονα καὶ τύχην τοῖς κατορθώμασιν συνε-
„ πιγράφουσι, “ Magni viri rebus præcla-
re gestis Genium & Fortunam, ut au-
thores, secum inscribunt. „ Et in exem-
„ plis quæ adducit utrumque confundit.
„ Sed & tam Partis seu Sortis δαίμονος
„ seu Genii quam aliarum complurium
„ Sortium, quæ in usu erant veteribus
„ Astrologis, unica Fortunæ sors (de
„ qua supra) Ptolemæo & ceteris ple-
„ risque, si Arabas & eorum sequaces
„ excipias, vices sustinet. Per Genium
„ autem Principis jurandi mos diu post
„ Tiberium renatus duravit. Vide acta
„ Martyrii S. Polycarpi apud Eusebium
„ *hist. Ecclesiast. lib.* IV. *cap.* XI. Et Ul-
„ pianus *lib.* XIII. si duo D. *tit.* de ju-
„ rejurando *sect.* VI. “ Si quis juraverit
„ in re pecuniaria per Genium Principis
dare se non oportere, & pejeravit, vel
dari sibi oportere, vel intra certum tem-
pus juraverit se solutum, nec solvit,
Imperator noster cum patre rescripsit fu-
stibus eum castigandum dimittere, & ita
ei superdici προπετῶς μὴ ὄμνυε, *i.e.* „ pe-
„ tulanter ne jurato. Nam pejerantibus
„ per Principis Fortunam pœna erat
„ quam sustulit suo tempore Tiberius,
„ uti est apud Dionem, minuit etiam
„ ita Alexander Severus, ut, qui, ca-
„ lore animi, non consulto pejeraverat,
„ is minime puniretur C. tit. de rebus
„ creditis *lib.* II. “ Periculum corporis
vel

verſio) animi calore motus juravit, veniam conſequitur. Qui in re pecuniaria per Principem (per Genium Principis, ſubſtituit heic Mercerus) juraverit, & pejeraverit, fuſtigatur. Qui vero ſive ex ſententia judicis, ſive adverſario poſtulante, jusjurandum in eccleſia præſtiterit ſacroſanctis tactis evangeliis, ei perjurii poſtea convicto lingua exſcindatur.
„ Idemque in teſtibus obſervetur. Ver-
„ ba uſque ad ῥιναλίζεται excerpta ſunt
„ ex Baſilicis. Videſis Theodorum Bal-
„ ſamonem ad Photii Nomocanonem tit.
„ 13. *cap.* 18. Eclogas Baſilicon. *lib.* 40.
„ *tit.* 30. Cujacium obſervat. *lib.* 2. 19.
„ Cetera Harmenopuli fere in Ecloga
„ Leonis & Conſtantini Imperatorum
„ habentur, *tit.* 28. & apud Michaelem
„ Athaliatam in Synopſeos titulo 18. Sed
„ de diſcrimine Juramenti quod per Deum
„ & quod tactis Evangeliis præſtatur,
„ vide illud D. Chryſoſtomo tributum
„ C. 22. *q.* 1. C. 2. & Sententiarum *lib.* 3.
„ *diſtinct.* 39. *cap.* 5. & ibi Magiſtros.
„ Sed hæc obiter. Ceterum non modo
„ per Salutem principum, ſed etiam
„ per ſuam litigantes ex præſcripto legis
„ jurabant. Uti & vetuſtioribus ævis per
„ Capita, Oculos, & hujuſmodi, tum
„ ſui tum parentum ex more paſſim
„ jurabant, non aliter ac Hiberni hodie
„ per manes ſive parentum ſive Domi-
„ ni. Videſis Briſſonium Formularum *lib.*
„ 8. De litigantibus vero per Salutem
„ ſuam jurantibus, conſule ſis Ulpianum
„ ff. tit. de Jurejurando *lib.* 3. *ſect.* 4. *l.*
„ 5. & 33. Quin legimus in Baſilicon
„ Eclogis *lib.* 22. *tit.* 5. *cap.* 30. Ὁ κα-
„ τὰ τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας ὀμνὺς δοκεῖ μὲν ὀμ-
„ νύναι κατὰ τοῦ Θεοῦ, quod rranslatum
„ eſt a Græcis Juriſconſultis iiſque Chri-
„ ſtianis ævi medii ex illis Ulpiani ver-
„ bis loco jam ultimo citato. “ Qui per ſalutem ſuam jurat, per Deum jurare videtur. Reſpectu enim divini numinis ita jurat. „ Et Syneſio non in-
„ frequens eſt in epiſtolis, jurare νὴ τὴν
„ ἱερὰν σοῦ κεφαλὴν καὶ τὴν τῶν παίδων μοῦ σω-
„ τηρίαν, “ per ſacrum tuum caput & per liberorum meorum ſalutem. „ Vide
„ epiſtolas ejus 49. 85. 103. alias. Nec
„ aliud puto voluit quam per Salutem aut
„ Caput jurare Coſmas ſub Alexio Comne-
„ no Patriarcha Conſtantinopolitanus,
„ cum per ſuum nomen jurabat nolle
„ ſe Patriarchali ſede ſecedere, niſi Ire-
„ ne Imperatrix ſuis manibus inſignire-
„ tur. Anna Porphyrogenneta in Ale-
„ xiados *lib.* 3. Τὴν ἰδίαν ἐπομοσάμενος
„ κλῆσιν φησὶ πρὸς αὐτοὺς νὴ τὸν Κοσμᾶν,
„ εἰ μὴ διὰ τῶν ἐμῶν χειρῶν ἡ Εἰρήνη τοῦ στέφους
„ ἀξιωθῇ, τοῦ ἀρχιερατικοῦ θρόνου οὐχ ὑποστήσο-
„ μαι, quod idem ſonat. Et per vitam
„ ſuam jurat Avicenna Arabs *lib.* de Al-
„ mahad *cap.* 3. Videſis item Balſamo-
„ nem ad Canonem 44. Synodi in Trul-
„ lo. Idem autor τὴν ἐξωμοσίαν ſeu Jura-
„ mentum Epiſcoporum Ægypti, quod
„ fidejuſſionis vicem ſupplebat, in Sy-
„ nodi Chalcedonenſis Canone 30. ita
„ interpretatur, ut eam eſſe dicat, τὸ
„ εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ βασιλέως ἢ εἰς τὴν αὐτῶν
„ σωτηρίαν ὀμόσαι τινά, per Imperatoris
„ caput, vel ſalutem ſuam quempiam
„ jurare. Sed Zonaras ibi, per Impera-
„ toris caput, & Salutem ejus ipſiuſque
„ jurantis jurare, ἐξωμόσιον eſſe notat.
„ Obtinuit etiam mos per Filiorum Re-
„ gis Vitam jurare. Sed in Occidente,
„ lege ante annos 800. lata, hujuſmodi
„ juramenta vetita ſunt, atque inde pu-
„ to in judiciis exoluerunt. In Occiden-
„ te dico. Nam in Oriente diutius man-
„ ſiſſe ſcimus ex Græcis Juriſconſultis.
„ Lex eſt, “ Ut nullus præſumat per vitam Regis & filiorum ejus jurare.
„ Habetur in Capitulis Karoli & Ludo-
„ vici *lib.* 51. *tit.* 42. & Legum Lon-
„ gobardorum *lib.* 3. *tit.* 24.

Hactenus Seldenus. Quibus adde (obſervante Spanhemio) juramenta *per ſalutem* Cæſarum Metonymice intelligi potuiſſe, & ad illum referri, qui *Salus* eſt Ceſarum, & a quo illa, & per quem obtingit. Sicuti quidam etiam interpretantur juramentum Joſephi Gen. XLII. *per vitam Pharaonis*. Sic II. Reg. II. *vita animæ Eliæ*, per quam adjurat Eliſa Eliam *efficienter* intelligi poteſt, non *formaliter* pro illo qui autor & conſervator eſt, & ſolus quidem, vitæ & animæ illius. Ita ſapientiores *per Genium Principis* jurantes exiſtimare licet Deum ipſum *Genii* nomenclatura intellexiſſe. Quod Arrianus intellexiſſe viſus *lib.* I. *cap.* XIV. Comment. in Epictetum, ubi cum dixiſſet, Deum unicuique addidiſſe Genium cujuſque, eumque illi cuſtodiendum tradidiſſe, & tali quidem qui nec dormiat nec decipiatur; atque adeo cuidam præſtantiori & diligentiori cuſtodi unumquemque noſtrum commiſiſſe, addit: Ὥσθ᾽ ὅταν κλείσητε τὰς θύρας, καὶ σκότος ἔνδον ποιήσητε, μέμνησθε μηδέποτε λέγειν, ὅτι μόνοι ἐστέ, ἀλλ᾽ ὁ θεὸς ἔνδον ἐστὶ, καὶ ὁ ὑμέτερος δαίμων ἐστί. Addit de juramento quo de agimus: Τούτῳ θεῷ ἔδει καὶ ὑμᾶς ὀμνύειν ὅρκον, οἷον οἱ στρατιῶται τῷ καίσαρι. *Cum igitur fores clauſeritis, & conclave tenebroſum effeceritis, cavete ne unquam dicatis, vos eſſe ſolos. Neque enim eſtis, ſed Deus intus, veſter Genius intus eſt. Huic Deo & vos tale dare jusjurandum oportebat, quale milites Cæſari.* Non invitus hiſce omnibus fir-

gentis, per arma *juraverunt*. Et Annales Fuldenses ad annum DCCCLXXIII. de legatis Holbdeni, qui frater fuit Sigifridi, Regis Danorum, sic habens: *jurabant etiam, juxta ritum gentis suæ, per arma sua*. Speciatim *per acinacem* Scythis jurare mos erat, ut ex Luciano constat in Scytha & Toxari, ubi etiam rationem hujus rei hanc reddit, quod acinaces causa sit mortis. Sed verba Luciani ipsa Latine dabo: *Quin potius ante tibi jurabo nostrum juramentum, quandoquidem istud initio sum pollicitus. Non enim* per ventum & acinacem *quidquam mentiturus fuam apud te de Scythicis amicis*. Mnes. *Equidem tuum jusjurandum haud magnopere desiderabam; proinde recte facis, qui nullum Deorum jures*. Tox. *Quid tu narras? An non tibi esse videntur Dii*, ventus & acinaces? *Adeone te fugit, quod nihil sit majus mortalibus vita ac morte? Per hæc utique juramus, quoties* per ventum & acinacem *juramus*.

Adhæc *per signa militaria* milites juramenta concipiebant. Unde Tertullianus in Apolog. *cap.* XVI. *Religio Romanorum tota castrensis signa veneratur*, signa Jurat, *signa omnibus Diis præponit*. Hinc Lucanus *lib.* I.

> *---- per signa decem felicia castris,*
> *Perque tuos juro quocunque ex hoste triumphos.*

Quid mirum? nam signa militaria adorarunt, iisque sacrificarunt, ut alii docuerunt. Nec de eo dicendi hic locus est.

XVII. Neque etiam mirum videri debet *per montem* jurasse Cappadoces, utpote *quem pro Deo colebant*, ut scribit Alex. ab Alexandro. Et Maximus Tyrius *Serm.* XXXVIII. *Mons Cappadocibus est Deus, jusjurandum, & simulachrum*. Uti nec juramentum *per ventum*, nam præterquam quod Numinis instar haberetur (Deus enim רוח *πνεῦμα* dicitur, *ventoque* assimilatur *Job.* III. 8.) etiam jurationis per eum hæc a Luciano ratio assignatur, quod Ventus sit causa vitæ. Ita Elxai ille, de quo supra ex Epiphanio, etiam jurare suos docebat EN ANEMΩ, *per ventum*.

XVIII. Non denique mirum, vel *per allium cæpasque* juramenta præstita fuisse. Plinius *lib.* XIX. *cap.* VI. *Allium cæpasque inter Deos in jurejurando habet Ægyptus*. Antea ergo bene dixit *lib.* II. *cap.* VII. *Gentes vero quædam animalia etiam, & quædam obscœna pro Diis habent, ac multa dictu magis pudenda, per fœtidos cibos & alia similia jurantes*. De ridiculis fœdisque Ægyptiorum Diis agens Juvenalis *Sat.* XV. sic inter alia cecinit:

> *Porrum ac cæpe nefas violare, ac frangere morsu.*
> *O sanctas gentes, quibus hæc nascuntur in hortis.*
> *Numina!*

De cæpis etiam Lucianus in Jove Trogœdo idem attestatur. Unde bene scripsit Alex. ab Alexandro *lib.* V. *cap.* X. *Ægyptii allium, porrum & cæpas, velut sanctissima Numina, venerati sunt, quæ fallere, aut illorum perjurio adstringi, sine gravi piaculo non licebat. Fertur Zeno* per capparim, *Jones* per chambem, *Lampon* per anserem, *Socrates* per canem & platanum, *ne per Deos juraret, aliquando* per quercum & Hircum *dejerare consuevisse*. Et quidem de Crambe & Cappari sic Athenæus *lib.* IX. *cap.* II. Καὶ οὐ παράδοξον εἰ κατὰ τῆς κράμβης τινὲς ὤμνυον, ὁπότε καὶ Ζήνων ὁ Κιτιεὺς, ὁ τῆς στοᾶς κτίστωρ, μιμούμενος τὸν κατὰ τῆς κυνὸς ὅρκον Σωκράτους, καὶ αὐτὸς ὤμνυε τὴν κάππαριν, ὥς Ἔμποδός φησιν ἐν Ἀπομνημονεύμασιν. *Neque mirabile est, si* per crambem *quidam jurabant, quando Zeno Citticus* (de quo etiam Laertius in ejus vita) *qui porticum condidit, cum Socratis jusjurandum* per canem *imitaretur, & ipse* per capparim *jurabat, ut inquit Empodus in Memorabilibus*. Antea dixerat: Μήποτε δὲ ὁ Νίκανδρος μάντιν κέκληκε τὴν κράμβην, ἱερὰν ἦσαν. ἐπεὶ καὶ παρ' Ἱππώνακτι ἐν τοῖς ἰάμβοις ἐστί τι λεγόμενον τοιοῦτον: Ὁ δὲ ἐξολισθὼν ἱκέτευε τὴν κράμβην, Τὴν ἑπτάφυλλον, ᾗ θύεσκε Πανδώρῃ Ταργηλίοισιν ἔγχυλον πρὸ φαρμάκου. Ubi divini quidpiam Brassicam sive Crambem habere veteribus nonnullis creditum fuisse ostenditur. Addiderat etiam Ananii hoc juramentum, *Ego te magis quam omnes homines diligo* (ναὶ μὰ τὴν κράμβην) *per crambem*. Et eundem plane in modum jurasse Teleclidem, Epicharmum & Eupolim dixerat, allatis ipsorum verbis. Quorum postremum etiam *per amygdalum* juramentum concepisse idem autor est *lib.* II. *cap.* X.

XIX. *Anserem vel per anserem* juratum etiam Aristophanes indicat in Avibus: Λάμπων δ' ὄμνυσιν ἔτι καὶ νῦν τὸν χῆν', ὅταν ἐξαπατᾷ τι. *Lampon autem jurat etiam & nunc* anserem, *quando decipit aliquis aliquid*.

XX. Præterea de *Cane* a Socrate in juramentis memorato videndus Laertius in vita Zenonis, nec non Hesichius. Idque adeo familiare Socrati fuit, ut Plato in Apologia non vereatur vel animam agenti Socrati id juramentum adscribere, &

& ſic jurantem inducere. Excidit autem ea jurandi formula apud Laertium in vita Diogenis, ubi ſic vulgo legitur de Diogene ſtratum Platonis calcante: Πατῶν αὐτοῦ ποτὲ στρώματα κεκληκότος φίλους παρὰ Διονυσίου, ἔφη, Πατῶ τὴν Πλάτωνος κενοσπουδίαν. πρὸς ὃν ὁ Πλάτων, ὅσον, ὦ Διόγενες, τοῦ τύφου διαφαίνεις, δοκῶν μὴ τετυφῶσθαι. ὁ δὲ φασὶ τὸν Διογένην εἰπεῖν, Πατῶ τὸν Πλάτωνος τῦφον. τὸν δὲ φάναι. Ἑτέρῳ γε τύφῳ, Διόγενες. Σωτίων δὲ ἐν τῷ τετάρτῳ φησὶ τοῦτο πρὸς αὐτὸν εἰπεῖν τὸν Πλάτωνα τὸν κύνα. Quæ ſic reddidit interpres: *Calcans ipſius aliquando ſtratum, præſentibus Dionyſii amicis, quos ille invitarat, dixit: Calco Platonis inane ſtudium. Ad quem Plato, Quanto, inquit, o Diogenes, faſtu tumes, dum ſuperbiam te calcare putas? Alii Diogenem hoc dixiſſe ferunt: Calco Platonis faſtum; illumque reſpondiſſe, At faſtu alio Diogenes. Porro Sotion in quarto refert, hoc illi dixiſſe Platonem Cynicum*. Ubi vides interpretem (proculdubio locutionis ambiguitate deceptum) nobis dare novum aliquem Platonem Cynicum. Caſaubonus autem in Notis interpretatur *Diogenem canem*, quod præter mentem Laertii mihi facere videtur, qui Diogenem hoc pacto contemtui non habet; nec adeo ſupina negligentia Laertium fuiſſe putandum eſt, ut oblitus fuerit legum hiſtorici ſcriptoris, vitam alicujus concinnantis, cui nefas eſt de ſuo vitia & convitia promere. Proinde ſatius fuerit exiſtimare e poſtremis illis Laertii verbis excidiſſe vocum unam ναὶ, ut ſenſus ſit: Sotion refert Platonem *hoc dixiſſe*: ΝΑΙ ΤΟΝ ΚΥΝΑ, hoc eſt, *per canem*, & hoc juramento dicta ſua confirmaſſe, ſimulque caninam Diogenis indolem ac maledicentiam perſtrinxiſſe. Alii porro complures juramenti hujus meminerunt. Theophilus *lib.* III. ad Autolycum Socrati adſcribit τὸ ὀμνύειν ΤΟΝ ΚΥΝΑ καὶ ΤΟΝ ΧΗΝΑ καὶ ΤΟΝ ΠΛΑΤΑΝΟΝ *jurare per Canem, & Anſerem & Platanum*. De iiſdem omnibus juramentis Socratis etiam meminit Philoſtratus de Vita Apollonii *lib.* VI. *cap.* IX. Etiam Lucianus in Icaromenippo: Ο῾ δὲ κατὰ κυνῶν, καὶ χηνῶν, καὶ πλατάνων ἐπώμνυτο. Rurſus Socrates apud eundem in βίων πράσει: Καὶ μὴν ὀμνύω γέ σοι τὸν κύνα, καὶ τὴν πλάτανον, οὕτως ταῦτ' ἔχειν. Et apud Porphyrium *lib.* III. Περὶ ἀποχῆς de eodem per Canem & Anſerem jurante ſermo eſt. Ante Socratem autem hujuſmodi juramenta obtinuiſſe, & Radamanthum eorum autorem fuiſſe Ariſtophanis Scholiaſtes ex Socratis *lib.* XII. Κρητικῶν docet. Nam de Radamantho agens Λέγεται δὲ inquit, αὐτὸν πρῶτον οὐδένα ἐᾶν ὅρκους ποιεῖσθαι κατὰ τῶν Θεῶν, ἀλλὰ ὀμνύναι κελεύεσθαι χῆνα, καὶ κύνα, καὶ ΚΡΙΟΝ καὶ τὰ ὅμοια. Idem de Radamanthu teſtatur Porphyrius ſupra mihi nominatus. Auguſtinum denique hic non audire mihi religioni eſt. Is *lib.* II. de Vera Relig. *cap.* II. ſic ait: *Poſt Socratis damnationem mortemque, nemo auſus eſt jurare* per canem, *nec appellare quemcunque lapidem, Jovem*. Per arietem autem etiam juramentum conceptum ex Scholiaſte Ariſtophanis jam didicimus.

Ex ipſo quoque Ariſtophane in Nubibus *per aves* jusjurandum datum lego:

> Ὤμνυεν οὐδεὶς τότ' ἀνθρώπων θεόν· ἀλλ'
> ὄρνιθας ἅπαντες.

> *Jurabatque nullus tunc hominum Deum,*
> *ſed aves omnes.*

XXI. *Per hircum* jusjurandum præſtitum, ut & *per quercum* ab eodem Socrate Tertullianus autor eſt *Apologet. cap.* XIV. Res autem pleraſque, ſi non omnes, hactenus nobis memoratas, per quas juratum diximus, ſacras veteribus habitas alii demonſtrarunt. Vid. *Voſſium de Idololatr.* Et hoc ipſum de Menſa aſſerere non dubitamus, per quam ab antiquo jusjurandum conceptum fuiſſe certum eſt. Feſtus: *Menſa frugibuſque jurato, ſignificat* per menſam & pruges, nimirum Menſæ ad offerendum impoſitas, quomodo Judæos quoque per donum ſuper menſa ſive ara juraſſe jam antea obſervavimus. Menſæ enim in Ædibus ſacris pro aris erant. Unde Feſtus continuo addit: *Menſæ in ædibus ſacris ararum vicem obtinebant*. Videſis quæ Scaliger ad eum locum annotavit, nec non ea quæ in noſtra Cœna Dominica literatorum ſuper hac re ſumus commentati. Utique illud Ovidianum *lib.* V. Faſt. decantatiſſimum eſt.

> *Ante focos olim ſcamnis conſidere longis.*
> *Mos erat, & menſæ credere adeſſe Deos.*

XXII. His accenſeto morem jurandi Pythagoreorum *per quaternionem, ſiquidem hunc numerum ad animæ integritatem ſpectare dicunt; in his fuere Mens, Scientia, Opinio & Senſus*, ut ſcribit Alex. ab Alexandro, loco compluries indicato. Ad quem Tiraquellus teſtes hujuſce rei adducit Polybium *lib.* III. Lucianum in Vitarum auctione & in libello cujus lemma eſt, Pro eo quod inter ſalutandum verbo lapſus fuerit. Hunc numerum τε-

τρα-

τρακτὺν vocabant, ut ex Macrobio *lib.* I. in Somn. Scip. *cap.* VI. liquet, hunc versum laudante.

> Οὐ μὰ τὸ ἁμετέρᾳ ψυχᾷ παραδόντα τετρακτύν.
>
> *Non per eum a quo animæ datus ille quaternio nostræ.*

Ipse Pythagoras, cujus ille versus exstat, inter Aurea ejus Carmina, statim subjungit, Παγὰν ἀενάου φύσεως, numerum illum quaternarium *æternum naturæ fontem* appellans. Plutarchus autem *lib.* I. de Philosophorum decretis *cap.* III. aliter versum Pythagoræ citavit quam vulgo legitur: sic nimirum Παγὰς ἀενάου φυσιως ῥιζώματα ἔχουσαν. Hoc est *Fontem æternæ naturæ radices habentem.* Et similiter Pythagorei apud Proclum *lib.* II. & III. in Timæum in Hymno quodam τετράδα ζαθέην indigitant. Ad carmen autem illud videndus Hierocles Commentarius in Aurea Carmina Pythagoræ, & in utrumque Theodorus Marcilius, numeri hujus arcana ex antiquitate eruentes. Adde Joh. Brodæum Miscellan. *lib.* II. *cap.* VI. Bartholomæum Chassanæum in Catalogo Gloriæ mundi parte XII. considerat. XXXVII. Antonium Verderium *Variar. Lect. lib.* IV. *cap.* X. Indubium est Pythagoram multa ex Hebræorum disciplina, ac religione hausisse, quæ Ægyptii peregrinanti revelarunt. Imo Judæum fuisse multi tenent. Ambrosius enim *lib.* I. *epist.* VI. *Nam cum ex populo Judæorum, ut plerique arbitrantur, genus duxerit Pythagoras, ex ejus disciplina derivavit etiam magisterii præcepta.* Obscurius autem intellecta novis verborum involucris texit & in arcanis habuit. Tale fuit illud dogma de Quaternione, per quem discipuli jurasse memorantur. Equidem nomen illud Tetragrammaton, sive quatuor literarum יהוה in animo habuisse existimo & per id juravisse Pythagoreos. Unde illud perpendisse volupe erit, tacito quodam consensu gentes ferme omnes Dei nomen potissimum quatuor literis expressisse. Nam Ægyptii *Teut*, Persæ *Sire*, Magi, ex disciplina sua, *Orsi*, Arabes *Alla*, Græci Θεός, Germani prisci Diet, Sclavi *Buch*, Poloni *Buog*, Pannones *Istu*. Quin ipsum Hebræorum *Adonai* quod legunt loco יהוה revera quatuor duntaxat literas complectitur *Adni*. Nec illos moror, qui Gentes id nomen tetragrammaton latuisse putant. Aliter enim credere jubent Rabsacæ hominis gentilis verba *Jes.* XXXVI. 15. nomen illud exprimentis.

XXIII. Crebra fuisse juramenta per personas & res charas atque acceptas partim ex jam dictis constat, & jam porro demonstrare pergimus. Servius in *lib.* II. *Æneid. Naturale est jurare per id, quod charum quis habuit.* Cajum Caligulam *per Drusillam* juravisse Alex. ab Alexandro testatur. Et affirmat id ipsum Svetonius in ejus vita *cap.* XXIV. *Neque unquam postea quantisque de rebus, ne pro concione quidem populi, aut apud milites, nisi per nomen Drusillæ dejeravit.* Dion autem mulieribus imperatum scribit, ut eam, tanquam Junonem scilicet, in posterum jurarent. Similite (quod primo loco dictum oportuit) *per Mariam & per Michaelem & Gabrielem* archangelos juramentum conceptum lego *Novell.* VIII. *tit.* III. *Juro ego per Deum Omnipotentem, & Filium ejus unigenitum, Dominum nostrum Jesum Christum, & Spiritum Sanctum, &* per sanctam gloriosam Dei genitricem & semper Virginem Mariam, *& per quatuor Evangelia, quæ in manibus meis teneo, &* per Sanctos Archangelos Michaelem & Gabrielem &c.

Se de hominibus potissimum dicere statuimus, de quibus sic Alex. ab Alexandro. *Aphri per viros insignes, qui virtutibus enituere, fidem jurejurando sacrarunt.* Quod Herodotus *lib.* IV. Nasamonibus adscribit. Et paulo post idem Alexander *Philosophos* per Socratem, *tanquam numen sanctissimum* jurasse ait. Sic Claudianus jurabat *per Augustum*, ut Svetonius in vita ejus *cap.* XI. memoriæ prodidit. Alii autem *per Dioclem* prestabant juramentum. Sic enim apud Aristophane lego in Acharn. *Act.* III. *Sc.* III.

> Δ. Ἀλλ' ἔστιν ἀνθρώπου γε. M. Ναὶ τὸν Διοκλέα.
> Ἐμοίγε.
>
> Hoc est:
>
> *Sed hominis est* (porca) *m. per dioclem.*
> *Mea est.*

Jurat autem sic Megaricus. Unde Heinsius collegisse videtur Megarensium id fuisse juramentum, & quidem amatorum. Videsis Emendationes ejus ad Theocriti Idyllium XII.

XXIV. Erant qui *per pellem suam* juramento se obstringebant. Callimachus in Hecate apud Suidam sic eam jurantem inducit: *per rugosam* meam pellem *juro; per hanc arborem, quamvis aridam.* Ducem Albanum *per barbam suam* jurare solitum testatur Wilhelmus Princeps Auraicus in Apologia sua. Barba enim magni

gni olim fiebat, adeo ut Græci eam pignoris loco darent. Adi Poimenandrum de Capillis Abſolomi *pag.* 108. & 142. Sed & Otho Imp. cognomine Magnus, in Metropoli Crantzii, narratur hoc juramento ſtupratorem mortis ſupplicio ſe puniturum promiſiſſe: *per barbam Othonis impudicum illum regia bipenni emendabo*. Id enim illi erat in more poſitum. Et quia domus optima & chara, etiam per eam jusjurandum a Judæis datum reperio, nempe המעון הזה, *per hoc habitaculum*. Abraham Salmanticenſis, laudante Druſio: *Baba filius Buta, jurabat* per hoc Habitaculum. Et poſtea: *Zacharias filius Haccaſeb dicebat*, per hoc habitaculum *non mota fuit manus ejus &c. Rabban Sema Haggaon expoſuit, quia viderat deſtructionem templi, ideo juravit per hoc habitaculum. Sed hoc non eſt verum, quia Baba filius Buta juravit ſic in fine Cherituth, & ſimiliter Rabban Gamliel in principio Cherithuth: & hic erat mos in Iſrael.*

XXV. Non poſſum hic non meminiſſe juramenti vel adjurationis *per capreas cervoſque*. Quæ animalia pulchra ſunt & venuſta, inquit Aben Ezra. Ita autem habet Canticum *cap.* II. comm. 7. & *cap.* III. 5. *Adjuro vos, filiæ Juraſalem*, per capreas cervosque *camporum*, *ne ſuſcitetis neque evigilare faciatis dilectam quoadusque ipſa velit*. Ego equidem cum Junio Eccleſiæ hæc verba attribuenda potius quam Chriſto exiſtimo, qui more paſtorali, per res animo ſuo chariſſimas alios obteſtatur & obſecrat, ne tranquillitatem & pacem Eccleſiarum turbent quovis modo. Immo ſic adjurando juramentum ab illis exigit, quo fidem ſuam ei adſtringant: hæc enim adjurationis vis & natura. Non parum diſtans (ut docti obſervant) ab ipſo juramento. Certe illud, *Si ſuſcitaveritis* (ut in Hebræo eſt) juramenti formam exprimit, ut Piſcator recte obſervavit. Neve quis exiſtimet deferri hic a fidelibus juramentum per creaturas & pecora campi, conferenda hæc duo loca cum tertio, qui exſtat *cap.* VIII. *comm.* 4. ubi de *capreis cerviſque* altum ſilentium. Itaque hoc tenendum, obnixe rogat hic ab Eccleſia omnes fidelium cœtus, ut quam charæ ſunt paſtoribus (Canticum enim Paſtoralem in multis vitam moremque ſapit, & Bucolici Carminis inſtar ſonat, & Palæſtinas virgines ut venationi indulgentes exhibens. Unde & de Tyriis quæ Palæſtinis ſunt vicinæ ſic Virgil. *lib.* I. Æneid. *Virginibus Tyriis mos eſt geſtare pharetram.*) capreæ & hinnuli cervique, ita jurare non vereantur per Deum, ſancteque promittere, ſe pacem Eccleſiarum non temeraturos. Adhoc ut ex vero erga Eccleſiam amore jurent, exemplum capi vult ab illis ipſis animalibus amoris ac ſollicitudinis in conſervanda quiete aliorum. De quibus audiendus Xenophon in Cynegetico, ubi de venatione cervarum & hinnulorum agens ſic ſcribit: Ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ ὄψεται ἀγούσας τὰς νέβρους πρὸς ὃ ἂν μέλλῃ ἑκάστη τὸν ἑαυτῆς εὐνάσειν. κατακλίνασαι δὲ καὶ γάλα δοῦσαι, καὶ διασκεψάμεναι μὴ ὁρῶνται ὑπό τινος, φυλάσσει τὸν αὐτῆς ἑκάστη, ἀπελθοῦσα εἰς τὸ ἀντίπερας. *Cervas ſimul cum luce hinnulos ad locum ducere videbit, in quo ſuum quæque ad dormiendum & quieſcendum compoſitura eſt. Sed quum recubuerint & lac præbuerint, intentæ ne ab ullo videantur, ſuum quæque in oppoſitam ſtationem abiens, obſervat.* Quia ergo cervæ tam ſollicitam curam gerunt, ne hinnuli, quos in ſuis habent luſtris, excitentur e ſomno & turbentur, in exemplum eos proponit, cum a fidelibus juramentum exigit. Sane ὁρκίζειν & ἐξορκίζειν, ſive *adjurare*, non eſt juramentum dare, ſed exigere, & ad jurandum adigere. Quo ſignificatu fere *obteſtari* uſurpatur. Donatus in Andriam Terentii *Act.* I. *Sc.* v. *Obteſtatio dicitur quando eum adjuramus quem rogamus. Oramus per eas res, propter quas rogamus.* Adde ut verba illa Cantici non ſint proprie dictum juramentum, ſed ejuſmodi, quod cum Quintiliano in fine *lib.* XI. dicere poſſis *non recto ſono juratum*. Hæ obteſtationes & adjurationes pertinent ad μέθοδον τῆς λαμπρότητος & ſplendidam reddunt orationem, ut voluit Hermogenes de Ideis ſive Formis Oratoriis *lib.* I. *cap.* IX. Demoſthenem producens, qui pro ſimplici oratione, quam inſtituere potuiſſet, dicendo: *Recte ergo conſilium dedi, ut pro libertate Græcorum pericula adiretis. Sic etiam fecerunt majores, qui ad Marathonem pericula obiverunt;* Sermonem tali obteſtatione ſive exemplo magnificentiorem atque ſplendidiorem reddidit, cum ait, *Non erravi hæc conſulens, non per eos, qui ad Marathonem periclitati ſunt.* Certe Ariſtides non *juramentum* id vocavit, ut Hermogenes dicto *cap.* IX. & libri de Eloquentia *cap.* XX. ſed *exemplum*. Itaque non illuſtrem quoque ac ſplendidam admodum ſponſi, an ſponſæ, in Cantico orationem eſſe dicemus cum obteſtatione & adjuratione utitur, & *capreas cervoſque* in exemplum producit, quod in amore ſtudioque quietis ſuorum imitentur filiæ Jeruſalem. In hanc rem ergo bene Caſpar Laurentius in Commentario in Hermogenem: „ Non ſatis eſt id quod

„ hic

„ hic precipit Hermogenes, Oratores „ non debere jurandi verba usurpare, „ cum aliquid asserunt: sed tantum cum „ volunt mores suos & mentem confir- „ mare. Contra, eo nomine non licet „ jurandi voces usurpare. Hæc autem „ dico de juramento Morali voluntario, „ non de Judiciali legitimo. *Obtestationes* „ vero, quæ fiunt per Prosopopœiam, „ vocantur quidem ὅρκος *juramentum Po-* „ *liticum*, generali nimirum significatio- „ ne vocabuli ὅρκος, quo quicquid est sa- „ crosanctum significatur: sed proprie „ non sunt obtestationes juramentum, „ nec Morale nec Forense, ut cum di- „ citur: *Per eos qui ad Marathonem oc-* „ *cubuere pro patria; vos obtestor, adju-* „ *ro, compello &c.* Ita enim explicanda „ sunt Demosthenis verba in Orat. de „ Corona. Passim pathetice usurpantur „ ista ab omnibus Scriptoribus, non tan- „ tum ab Oratoribus aut a Poetis; id- „ que legitime ac licite. " Non repugno tamen, si quis Joh. Deodatum sequi velit, qui adjurari Ecclesias a Christo vult per id quod sibi ipsi erat charissimum, uti pastoribus tunc erant cervi & hinnuli; Si modo mentem Diodati Anglicus translator recte percepit, cum ait jurari a Christo per amorem suum erga electos, quos mitibus hisce animalibus felle carentibus comparat. Adeo ut per seipsum jurare dicendus, sit, qui per amorem suum jurat æternum. Deus autem majorem non habens, per seipsum jurare solet, ut Apostolus bene monuit.

XXVI. *Per nummos ferreos* in more positum Byzantinis jurare. Ita colligo ex Aristophanis Nubibus *Act.* I. *Sc.* III. cum Socrates dixisset Strepsiadi. *Quosnam Deos juras? nam primum Dii nobis non sunt recepto jure*; respondens Strepsiades, rogat:

---- πῶ γὰρ ὄμνυτ᾽; ἢ
Σιδαρέοισιν, ὥσπερ ἐν Βυζαντίῳ,

---- *Quomodo juratis igitur? an*
Per nummos ferreos, sicut Byzantii?

Ubi Scholiastes: Ἐδόκει τὸ τῶν Βυζαντίων νόμισμα ἐλάχιστον εἶναι πάντων καὶ φαυλότατον, ἅτε σιδηρῶν ὑπάρχον. ἢ ὅτι ἔχει μέταλλον ἦ, ἐν ᾧ ὤμνυον.

XXVII. Illud vero jurejurandum *vel vultum de Luca* quid sit juxta cum ignorantissimis scio; quod tamen Guillermo II. regi Angliæ familiare fuisse Guillelmus Malmesb. *lib.* IV. testatur. *Tum vero Rex placidus*, per vultum, *ait*, de Luca (*sic enim jurabat*) *meus a modo eris*. Et post pauca sic iterum loquentem facit Historicus. Et *per vultum de Luca nihil in me viceris, pro hac venia rerum paciscar*. Nisi forte illis juramentis accensendum sit, quæ fiebant per Sacra, Sanctorumque reliquias, inter quas fuisse volunt vultum Christi a Luca pictore depictum.

XXVIII. Adde Gallorum juramentum *per fidem viri nobilis*, quod his verbis efferunt. *Foy de Gentil homme*. De quo sic M. Mantua Polymathiæ *lib.6.cap.*10. *Cum primum dixerit tibi Gallus, qui nobilis sit tamen, promittens* soy de Gentil homme, *nil majus aut firmius dici potest, faciliusque sol a mundo, quam ipse a fide data, quæ loco jurisjurandi est, divelli poterit*. A quo non multum deflectit Anabaptistarum formula *per meam viri veritatem*: nam Belgice dicunt, By mijn manne waerheyt, quam examinare hic non vacat.

CAPUT IV.

De Gestibus jurantium. Elatis duobus digitis prioribus: Manu integra, & utraque. Manu femori supposita, aut pectori imposita. Per festucam. Contactum evangeliorum aut bibliorum. Aræ. Septima manu. Per medium divisorum pecorum transeundo. Tacta lauro, cereis, annulo. Veste. Oculis. Elevatione sceptri. Ejectione rei cujuspiam e manu. dextræ alterius contactu. Scedulæ in aquam projectione. Gladio cervici admoto. Ferri igniti gestatione. Phylacteriorum contractatione.

I. NUnc ut gestus jurantium exequamur, instituti nostri ratio jubet. Inter jurandum itaque *duo priores digiti elati* cœlum versus, reliquis digitis sub pollice complicatis, cum ut per Deum in cœlis jurari indicaretur, tum ut indicetur orthodoxa confessio Jesu Christi, in quo duæ naturæ ἀσυγχύτως conjunctæ unitæque in una hypostasi. Ut enim de Jacobitis seu Monophysitarum & Monothelitarum delirio captis referunt nonnulli apud Brerevvoodium de Linguis & Religione *cap.* XXI. (quamvis Brerevvoodius ipse hac in parte eos liberet) illos signum Crucis uno tantum digito effingere, quasi unam tantum naturam in Christo professuros, aliis per Orientem Christianis duobus digitis sese signantibus, ut duas naturas in Christo profiteantur hoc veluti symbolo; ita potuit hic usus duos digitos attollendi obtinuisse apud veteres Christianos Orthodoxos, in Eutychianismi detestationem, & in duarum in Christo naturarum genuinam con-

confessionem. Quemadmodum in aliam veritatis confessionem *tres digiti erecti*, sic scribente Pareo de Germanis suis in Comment. ad Genes. *cap.* xxiv. *Nos juramus digitis tribus dextræ sublatis, invocantes vindicem S. Trinitatem*. Quæ sic fere extulit Samuel Maresius in Decisione Acedemica Quæstionum aliquot Theologicarum *Quæst.* x. Sane Athanasius Kircherus in Prodomo Copto *cap.* viii. *pag.* 210. & 211. huic sententiæ adstipulatur, cum ait, *Sacerdotes summos solemnem olim populo* (*Judaico*) *benedictionem daturos, tribus mediis digitis dextræ manus extensis, veluti tribus* יוד *Jod, hic nomen* (יה) *teste Perplexorum Doctore Rambam, non sine causa mystice expressisse. Erat enim illa*, inquit, *typus quidam benedictionis per Patrem, Filium & Spiritum Sanctum, in lege gratiæ dandæ fidelibus. Certe per hoc nomen, tribus quoque digitis elevatis,* (*vel, ut alii sentiunt, uno digito, in quo tria internodia tria jod exprimebant, extenso*) *juramentum veteres præstitisse apud varios comperio & in hunc diem, non in Græca tantum Ecclesia, sed & Latina multis in locis adhuc moris esse intelligo*.

II. Alias *una manu integra ad cœlum elata* jusjurandum conceptum. *Gen.* xiv. 22. jurans Abrahamus dicit: *Levo manum meam ad Dominum Deum excelsum &c.* Unde ipsi Deo quoque ille gestus adscribitur *Exod.* vi. 7. *Deut.* xxxii. 40. *Nehem.* ix. 15. *Ezech.* xxxvi. 7. *Apoc.* x. 5. & alibi. Quibus omnibus locis Deus aliquid promittit aut promisisse narratur. Unde non temere quidam censent, verbo *promittere* hunc ritum designari. Quia enim id notat πόῤῥω, id est, longe seu procul, *mittere*; atque adeo *promissis* manibus sibi mutuo polliceri homines consueverunt, inde mos invaluit, ut in juramento manus extenderentur & elevarentur. Hinc ad gentes transiit mos. Virgilius *lib.* xii. *Æneid.*

> *Sic prior Æneas: sequitur sic deinde Latinus,*
> *Suscipiens cœlum, tenditque ad sydera dextram;*
> *Hæc eadem Æneas; Terram, mare, sydera juro.*

Hinc Drusius in Comment. ad difficiliora loca Pentateuchi *manum* Exod. ii. 16. pro juramento accipi existimat.

Erat cum *utramque manum in cœlum efferrent*. Hoc docuit nos Novarinus sæpe nobis laudatus Schediasm. Sacro prophan. *lib.* viii. *cap.* vii. ex R. Aben-Ezra, qui sic scribit: *Qui jurat, levat dexteram suam & sinistram suam in cœlum*.

III. Adhæc *manum femori supponere* ejus cui juramentum præstabatur sacer mos fuit patribus antiquissimis. *Genes.* xxiv. 2. xlvii. 29. R. Salomon & alii Rabbini, postque illos Fagius, putant in honorem Circumcisionis id factum tacta scilicet parte in qua illa facta erat. Hinc Targum Hierosolymitarum Chaldaicum *Gen.* xxiv. 2. *Pone nunc manum tuam sub femore fœderis mei*. Licet enim alii aliter existiment, & vulgarem hanc consuetudinem sic jurandi tunc inolevisse tradant, ego tamen ab illis seorsum sentio, & magis est ut credam sacrum huic rei subesse mysterium; & quidem ejusmodi, quo Messias ex femore illorum Patriarcharum proditurus designabatur & per eum jurabatur. Hoc volunt Isidorus Pelusiota *lib.* i. *epist.* xliii. & Augustinus de Civ. Dei *lib.* xvi. *cap.* xxxiii. & *Quæst.* lxii. super Gen. *Femur* enim honestiore vocabulo ipsas partes genitales denotat tam in mulieribus quam in viris. De his vide *Gen.* xlvi. 26. *Exod.* i. 5. *Jud.* viii. 30. De illis vero *Num.* v. 27. Et Judith. ix. 2. Ἐγύμνωσαν μηρὸν εἰς αἰσχύνην. *Denudarunt femur in ignominiam*, de barbaris dicitur, qui virginibus Judaicis vitium obtulerunt. Unde Procopius, ὁ γὰρ μηρὸς τὸ σπέρμα δηλοῖ. *Nam* femur *semen designat*. Unde, ex more Orientis, Bacchus, ille lætitiæ Deus, *e fomere* jovis *natus* dicitur. Heinsius a voce *μηρὸς femur* verbum διαμηρίζεσθαι deducit, quod dicit esse in obscœnis. Equidem istud verbi hac notione non reperio apud Græcos, sed *dividere & dispertire* apud Latinos, non fortassis magnum virum fefellit. A Patriarchis autem mos ille jurandi ad alios manavit. Aben-Ezra in subjectionis signum manum femori suppositam scribens, addit: *Eoque more hodie quoque quædam regiones utuntur, scilicet India*. Idem sentiunt Isidorus Clarius & Oleaster ad *Gen. cap.* xxiv. quorum posterior, *qui jurandi modus*, inquit, *adhuc apud Indos observatur*. Nec non Aloysius Lippomanus referente Drusio in Notis ad Sulpitium *fol.* 54. Cum autem femur alterius manu jurantis tactum dicimus, non ipsum genitale membrum immediate tactum putamus (Id enim pudor dissuadet & lex vetat *Deut.* xxv. 11. 12. & quia vindicatus graviter aspectus in Canaane per maledictionem patris Noæ *Gen.* ix. multo magis tactio. Quis ergo credat Jacobum eam mandasse filio Josepho? *Gen.* xlvii. 29.) sed femur ipsum sic proprie dictum, & quidem vestibus opertum velatumque. Sed

non

non reticendum, femoris hunc contactum fuisse interdum reciprocum, ut ex Josepho constat *Antiq. lib.* I. *cap.* XV. cum jurasse dicuntur ὑπὸ τοὺς μηροὺς ἀλλήλοις τὰς χεῖρας ἀναγαγόντες. Martinus de Roa *tom.* II. Singularium S. Scripturæ *lib.* III. *cap.* XII. multus in eo est, ut ostendat, haud incommode per tactum femur, aut manum ei suppositam, servitutem & subjectionem jurantis designatam. Adeo quidem ut sic jurans potestatem ejus agnosceret, cujus femur hoc pacto tangebat. Alii sic juratum putant, quasi dicere vellent jurantes, Si fallimus, gladio tuo pereamus. Gladium enim sive baltheum ad femur applicatum *femoris* vocabulo designari. Verum enim vero ἀλλόκοτα hæc mihi videntur & Jacobo Patriarchæ tam provectæ ætatis viro minus convenientia, tametsi multis non indoctis verborum lenociniis incrustata, ut inde colorem trahant, quem veritas negat. Quis etenim credat Jacobum jamjam vitam cum morte commutaturum voluisse a filio perquam dilecto illud exegisse, ut imprecaretur sibi ipsi vindictam per gladium patris moribundi, si fidem falleret. Petrus Ravanellus subjectionis professionem significatam arbitratur, & subtilem quidem, at parum solidam pronunciat eam sententiam, quam nos, ut cæteris verisimiliorem, amplectimur, usquedum alii hujus ritus rationes dabunt solidiores. Itaque, ut institutum persequar sermonem, sunt qui a tactione femoris in jurando Græcam vocem ὅρκος *juramentum* ab Hebræa ירך *jarek*, quæ *femur* denotat, derivant; ut &, ob manum femori suppositam, verbum ὀμνύω *juro*, a ימין *dextera* per literarum non insolitam metathesin. Simile quidpiam juramenti genus erui posse videtur ex illa Decii devotione apud Livium *lib.* VIII. *sect.* XXIV. ubi devoturum sese *Pontifex cum togam prætextam sumere jussit, & velato capite, manu subter togam ad mentum exserta, super telum subjectum pedibus stantem sic dicere &c.* Sequitur autem devotionis formula. Nam Macrobius Saturn. *lib.* III. *cap.* IX. ex Sammonici Sereni libro quinto Rerum Reconditarum formulam devotionis urbium aut exercituum recitans, addit sic devoventem ac in fine istius formulæ dicentem: *tellus mater teque Jupiter obtestor; cum Tellurem dicit, manibus terram tangere; cum Jovem dicit, manus ad cælum tollere, cum votum recipere dicit, manibus pectus tangere.* Sunt enim hi duo posteriores gestus jurantium. Unde subit suspicari Livium scripsisse *manu subter togam ad juramentum exserta.* Manum namque exserere ad res varias tangendas in juramentis usitatissimum fuit. Decius autem manum ad femur, aut pectus proprium exserere subter togam commodissime potuit, non autem ad mentum, quod subter togam non latuit. Quod vero *mentum* pro *sacramentum* in editis libris habemus, facile evenire potuit per amanuensium incuriam, qui quæ per breves notas olim scriptæ fuerunt magnam partem aut omiserunt aut adulterarunt. Ait ergo Livius Pontificem Marium sese pro Rep. Romana devoventem ad juramentum adegisse, quo firmior esset hæc ejus devotio.

IV. Præterea *manus supra pectus posita* hic commemoranda est. Sic enim hodieque feminas in Transisulania jurare audio. Fortunius Licetus in libro de Annulis *cap.* XXXIII. de Sacerdotibus suis Italis sic scribit: *Nostri Sacerdotes apud judices jurare consueverunt manu tangentes proprium pectus, quod sacrum est. Ut semper juramenta fieri consueverint contrectatione rei cujuspiam sacræ.* Richardus Baker, scriptor Chronici Regum Angliæ in vita Henrici tertii, testatur regem hunc *juravisse in modum Sacerdotis, manu dextera pectori imposita.* Et postea narrat, cum pacta & conventa quædam in publico conventu essent recitata, in humum projectis & extinctis candelis, adhuc tamen fumantibus tetrumque olentibus, regem *manu pectori imposita* omnia illa confirmasse, & cum reliqui clamarent: *Sic extinguantur, nec gratiorem odorem habeant quam hæ candelæ, ii omnes qui hisce pactis stare noluerint;* Regem ipsum alta voce dixisse: *Ita me Deus juvet, tanquam Vir, Christianus, Eques, & Rex coronatus & unctus hæc omnia inviolata observabo.*

V. *Per festucam* juramentum præstabatur. Formulæ vett. incerti autoris, *cap.* II. *Tale sacramentum per suam* (Comitis) *fistucam visus fuit adrhamire,* (id est) jurare, promittere. Sic in L. Ripuar. *tit.* XXX. §. 2. *cum festuca fidem facere* reperitur. Mos inde ortus, quod *baculus, virga, fustis,* loco *sceptri* antiquorum, autoritatem & reverentiam conciliabant, in quorum locum Comites ruri videntur admisisse *festucam*. Quæ, Comitis memoriam renovans & eum quasi præsentem sistens, jurantibus præsto fuit, ut per eam juramentum conciperetur. Sicut hodie in prædiorum traditione festuca aut culmus adhiberi, & cum eis dominium in alium transferri consuevit.

VI. *Tacta Evangelia aut Biblia* sæpicule. Chrysostomus *tom.* VI. *homil.* LIII. Σὺ δὲ εἰ μηδὲν ἕτερον, αὐτὸ γοῦν τὸ βιβλίον αἰδέσθητι, ὃ προτείνεις ὁρκίζων καὶ τὸ εὐαγγέλιον, ὃ μετὰ χεῖρας λαμβάνων κελεύεις

ὀμνύναι ἀνάπτυξον, καὶ ἀκούσας τὰ περὶ τῶν ὅρκων ὁ Χριστὸς ἐκεῖ διαλέγεται, φρῖξον καὶ ἀπόστηθι. *Tu autem, si non aliud, saltem librum istum reverere, quem jurans protendis, & aperi Evangelium quod in manus sumendo jurare jubes, & audito id quod de juramentis Christus ibi disserit, exhorresce & desiste.* Et paulo post: Οὐχ οὕτω στένω καὶ δακρύω σφαζομένους ἀκούων τινὰς ἐν ὁδοῖς, ὡς στένω καὶ δακρύω καὶ φρίττω, ἐπειδὰν ἴδω τινὰ πλησίον τῆς τραπέζης ταύτης ἐλθόντα, καὶ τὰς χεῖρας θέντα, καὶ τῶν εὐαγγελίων ἁψάμενον, καὶ ὀμνύοντα. *Non sic gemo & lachymor cum audio cæsos quosdam in viis, quomodo gemo, lachrymor & horreo, ubi aliquem prope mensam accedentem & manus imponentem, & Evangelia tangentem, atque jurantem.* Novellam idem affirmantem supra lectori dedimus. Constantinus Porphyrogenneta de Admin. Imp. *cap.* XXVI. *Tres isti, quos nominavi Duces; discalceati, sumtis in manus Evangeliis ad Berengerium iverunt, veniam petentes, jurantesque, nunquam, eo vivo, se illuc reversuros esse.* Fagius ad Onkelum *Exod.* XXI. observat, Judæos hodie, cum jurant, libro Legis manum apponere; & hoc juramentum in pretio habere; cætera non æstimare. Laurentius Brancatus in Epitome Canonum, Romæ excusa anno CIↃIↃCLIX. *pag.* 483. ex Corpore juris Canonici, de tactione Evangeliorum in juramentis hæc profert testimonia 22. *quæst.* 1. *cap. Si aliqua* 35. *quæst.* 6. *cap. De parentela cap. Illud Sacramentum* & *cap. Episcopus.* Nicolaus I. ad Consulta Bulgar. *cap.* 67. juramentum statuit fieri non posse per aliquod instrumentum, ut gladium, vel aliud, sed per Evangelium. Ita apud Bakerum supra nominatum in vita Henrici tertii Richardum Comitem Cornvvalliæ tale juramentum dedisse invenio: Ego *Richardus, Cornvvalliæ Comes juro super Sanctis Evangelistis, me fore fidum ac diligentem in reformando Angliæ regno, & coadjutorem in expellendis rebellibus ac turbatoribus ejusdem. Et hoc jusjurandum inviolatum servabo, mihi indicens amissionem omnis agri, quem in Anglia possideo, si secus fecero. Ita me Deus juvet.* Et similem fere in modum Germaniæ Cæsares & Sveciæ Reges, cum inaugurantur, juramentum præstare consueverunt. Aquisgrani etiam Codex ille in Archivis servatur & annuatim solenni modo spectandus exhibetur, cui Cæsares manum imponunt, cum inaugurantur & juramentum præstant. Inde enim peti Codicem illum tunc ajunt, ubi Cæsar aliquis inaugurandus est. Huc refero quod Novarinus in Schediasm. Sacro-proph. *lib.* XI. *cap.* XIX. ex descriptione Hyberniæ refert, nempe, apud Hybernos viguisse hunc morem, ut juraturi *ad altare accederent, libro tacto, aperto, superque caput posito.*

Adde juramenta concepta *manibus clausis Missali inclusis.* De hoc ritu sic Gerbrandus Chron. Belg. *lib.* XXIII. *cap.* VI. de Guillelmo, Hollandiæ Comite, in ordinem militiæ adscribendo: *Dominus Cardinalis conjunctas manus clausit in Missali, super lectum Evangelium.* Et postea hæc protulit Guillelmus: *Ego Guillelmus Holandicæ militiæ Princeps, sacrique Imperii vasallus liber jurando profiteor Regulæ militaris observantiam, in præsentia Domini mei Petri, ad velum aureum Diaconi Cardinalis, & Apostolicæ Sedis Legati, per hoc sacrosanctum Evangelium, quod manu tango.*

VII. Nonnunquam *tacta ara* juratum lego. Cicero pro Flacco: *Is, si aram tenens juraret, crederet nemo.* Hinc Theo, Arati enarrator, de θυτηρίῳ sive Ara, cœlesti signo, agens: Ἐρατοσθένης δέ φησι τοῦτο τὸ θυτήριον εἶναι, ἐφ᾽ ᾧ τὸ πρῶτον οἱ θεοὶ συνωμοσίαν ἐποιήσαντο, ὅτε ἐπὶ τοὺς Τιτᾶνας ἐστράτευσεν ὁ Ζεύς, Κυκλώπων κατασκευασάντων. ἔχον ἐπὶ τοῦ πυρὸς κάλυμμα, ὅπως μὴ ἴδωσι τοῦ κεραυνοῦ δύναμιν. ἐπιτυχόντες δὲ τῇ πράξει, ἔθηκαν εἰς οὐρανὸν τὸ αὐτὸ κατασκεύασμα. ὃ καὶ εἰς τὰ συμπόσια φέρουσιν οἱ κοινωνεῖν βουλόμενοι, ἢ αὐτοὺς αἱρούμενοι ἐν τοῖς ἀγῶσι. καὶ τοῖς ὀμνύειν βουλομένοις δίδοται, ὡς δικαιοτάτην πίστιν πρῶτοι. καὶ τῇ χειρὶ ἐφάπτονται, δεικνύντες εὐγνωμοσύνης μαρτύριον τὸ πῦρ. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ μάντεις τοῦτο ποιοῦσι. Ubi tactum in juramentis altare dicitur. Sic imprimis I. *Reg.* VIII. 31. jurandum Judæis solenniter audis: *Si homo venerit propter juramentum coram altari tuo in domum tuam, tu exaudies in cælo.* Horatius quoque ad Augustum scripsit,

> *Præsenti tibi maturos largimur honores,*
> *Jurandasque tuum per numen ponimus aras.*

Hoc dicebant ὀμόσαι vel ὁρκῶσαι κατὰ, vel ἐπὶ τῶν σφαγίων. Testimonia autorum id demonstrantia videsis apud Heraldum in Tertulliani Apolog. *lib.* I. *Digress.* XVI. Adhæc Ἐμπύρια Hesychio ὅρκος δημόσιος exponitur. Juvenalis *Sat.* XIV.

> *Falsus eris testis, vendet perjuria summa*
> *Exigua, Cereris tangens aramque pedemque.*

Sæpius id affirmat Alexander ab Alexandro *lib.* V. *cap.* X. Justini unum insu-

super locum addo *lib.* XXIV. *Quo perducto in sanctissimum Jovis templum veterrimæ Macedonum religionis, Ptolemæus, sumtis in manus altaribus, contingens ipsa simulacra, & pulvinaria Deorum, inauditis ultimisque execrationibus adjurat, se sincera fide matrimonium sororis petere.* Virgilius imprimis accedat *lib.* XII. Æneid.

Tango aras mediosque ignes & numina testor.

Videsis Juvenalem *Sat.* III. & Macrobium *lib.* III. *cap.* II. Saturnalium. Nec non Livium *lib.* XXI. sub initium. Cicero pro Balbo, cujusdam (erat is Xenocrates ut ex Diog. Laertio *lib.* II. *cap.* V. item Valerio constat) meminit, qui cum Athenis, *ut mos est* (inquit) *Græcorum, jurandi causa, ad aras accederet*, ab omnibus pariter judicibus jurare prohibitus fuit. I. Baptista Hansenius inscriptionem hanc Romæ in hortis Vaticanis sibi suggestam exhibet: *Ubios cum ab Augusto in Galliam traducti essent, & in proximis Rheno collocati, aram constituisse ad quam jurisjurandi deorumque religione se adstringerent in fide mansuros.* Philostratus in Heroic. adulteros ad aram Protesilai jurasse memoriæ prodidit. Non possum silentio præterire tabellam Romæ, quæ olim in Æsculapii fuit, quia ritus varios non alienos ab hoc argumento complectitur.

ΑΥΤΑΙϹ ΤΑΙϹ ΗΜΕΡΑΙϹ ΓΑΙΩ
ΤΙΝΙ ΤΥΦΛΩ ΕΧΡΗΜΑΤΙϹΕΝ
ΕΛΘΕΙΝ ΕΠ ΙΕ
ΡΟΝ ΒΗΜΑ ΚΑΙ ΠΡΟΣΚΥΝΗΣΑΙ
ΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟΥ ΔΕΞΙΟΥ ΕΠΙ
ΤΟ ΑΡΙΣΤΕΡΟΝ
ΚΑΙ ΘΕΥΝΑΙ ΤΟΥΣ ΠΕΝΤΕ ΔΑ-
ΚΤΥΛΟΥΣ ΕΠΑΝΩ ΤΟΥ ΒΗ-
ΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΑΡΑΙ ΤΗΝ ΧΕΙ
ΡΑ ΚΑΙ ΕΠΙ ΘΕΙΝΑΙ ΕΠΙ ΤΟΥΣ
ΙΔΙΟΥΣ ΟΦΘΑΛΜΟΥΣ.

Hisce diebus Cajo cuidam cæco oraculum indicavit, veniret ad sacrum altare & adoraret a parte dextra ad lævam, & poneret quinque digitos super altare & elevaret manum & poneret super proprios oculos. Idem fecerunt Christiani. In libro Formularum veterum, qui Marculfi Formulis subjungitur, & exstat quoque in Bibliotheca Patrum tom. VI. Formula XXIX. hæc leguntur: *Posita manu sua super sanctum altare Sancti illius, sic juratus dixit: Hic juro per hunc locum sanctum &c.* Et Formula XXXIII. *Posita manu sua super sacrosanctum altare Sancti illius, sic juratus dixit: Hic juro per hunc locum sanctum &c.* Item Formula XXXIV. *Veniens fœmina aliqua, &, posita manu sua super sacrosanctum altare Sancti illius, sic jurata dixit: Juro &c.* Nec non Form. XLI. *Positis manibus super sanctum altare, juratus dixit: Per hunc locum sanctum &c.* Sanctum quoque reliquiæ religionem juramentis apud complures conciliarunt, cum *tactis reliquiis*, aut *super capsa reliquiarum positis manibus* jurandum conciperent. Marculfus Formularum *lib.* I. *Form.* XXXVIII. *Fuit judicatum ut de quinque denominatis, idem ille apud tres & alios tres, sua manu septima, tunc in palatio nostro*, super capellam Domini Martini, *ubi reliqua sacramenta percurrunt, debeant, conjurare.* Antiquæ Frisiorum Leges tit. XII. §. I. *Si servus rem magnam quamlibet furasse dicatur, vel noxam grandem perpetrasse, dominus ejus in reliquiis Sanctorum pro hac re jurare debet.* Leges Alaman. *tit.* VI. §. I. *Ista vero sacramenta sic debent fieri, ut illi conjuratores manus suas* supra capsam *ponant & ille solus, cujus causa requiritur verba tantum dicat, & super omnium manum suam ponat, & sic eum Deus adjuvet, vel illæ reliquiæ, & illas manus, quas comprehensas habet.* Ubi *capsa* idem quod *capella* apud Marculfum, in qua nimirum Martyrum aliorunque Sanctorum reliquiæ servabantur. Evodius de Miraculis S. Stephani *lib.* I. ab Hieronymo Bignonio adductus: *Capella argentea, in qua erat reliquiarum portio.* Postea Sacrarum Ædium partes illæ, quibus reliquiæ ejusmodi erant conditæ atque inclusæ, *Capellæ* dici cœperunt; immo ipsa minora ædificia sacra quælibet cultui peragendo destinata, quæ vulgo *sacella* nuncupamus, quasi *sacras cellas* dicas. Adde de tactis reliquiis locum C. 33. *qu.* I. *cap. Requisisti*: His subjungo verba Gregorii Turonensis *lib.* IV. *cap.* XLVI. *Requirit hominem alium Ursum nomine, quem ad altare clam ductum jurare fecit ac dicere: Per hunc locum sanctum & reliquias Martyrum beatorum &c.* Idem de Miraculis *lib.* I. *cap.* XXXIII. *Ingressique in ejus memoratæ ædis altare, cum, elevatis manibus, sacramenta proferrent &c.*

VIII. Non abusurum me patientia lectoris arbitror, si explicuero illam Marculfi formulam de *septima manu*, qua juratum audivimus. Non de nihilo est quod quidam Hebræorum שבועה *juramentum* sic appellatum putant a שבע *septem* ideo quia jurando septem aut multi testes adhibebantur antiquitus. Unde Patriarcha Abrahamus jurejurando suam Abimelecho regi adstringens fidem,

Gen. xxi. 30. ſeptem agnas ſtatuit deditque ad rei confirmationem ac teſtimonium ſolenne. Quod Arabes imitati videntur, qui, fœdus facientes, *ſeptem lapides, in medio poſitos, inungebant ſanguine &c.* ut eſt apud Herodotum *lib.* III. non longe ab initio. Unde & Belgarum Eed, id eſt, jusjurandum plane Hebraicum eſt vocabulum, nempe עד quod teſtem denotat. Hinc majores ſeptem fere teſtium ſuffragio juramenta firmari volebant. Quod *manu ſeptima jurare aut conjurare* dicebant, ut eſt apud Marculfum modo laudatum. Hildebertus Cenomanenſis Epiſcopus Epiſt. LXIX. ad Honorium: *judicatum eſt, Decanum, ſi non pro Nicolao, quibuſdam moratoriis cauſis quærente judicium differre, pro Eccleſia tamen, quæ cum habebat ſuſpectum; debere purgari, atque in ſeptima manu ordinis ſui ſuam jurejurando declarare innocentiam.* Arnulfus Lexovienſis Epiſcopus *Epiſt.* IX. ad Papam Hadrianum IV. *Abbati eſt a nobis adjudicata purgatio, ſeptima quidem manu, trium ſcilicet Abbatum, & trium Monachorum Sacerdotum notæ opinionis & nominis, quorum juramentis vulneratæ famæ poſſet remedium comparare.* Et in Lege Ripuaria *tit.* XXXV. id ipſum *ſeptima manu fidem facere* dicitur. Ivonis Epiſt. CCXXIX. *Quinta manu mulieris, vel ſeptima purgationem ejus accipiatis.* Hinc etiam in jure Canonico ſeptem teſtium auxilio *Purgationem, Canonicam* vulgo dictam, peragendam eſſe docetur 2. *qu.* 4. *cap. Si legitima* cap. *Præsbyter* & cap. *Omnibus.* Alibi duodecim teſtes cum purgando jurare debere ſtatuitur, hoc quidem pacto, ut principalis & purgandus juret, ſe non feciſſe, alii vero. Se credere illum vere ac ſincere juraſſe. Hinc in Legibus Friſiorum *tit.* XIV. §. 2. & 3. invenitur *duodecima manu manu ſe excuſare.* Vide Laurentium Brancatum in Epitome Canonum, Voce *Purgatio*; & Ivonis Epiſtolam CCVI. ubi de teſtium numero agitur. Quandoque etiam plures teſtes erant advocandi; quandoque pauciores ſeptem. In Alamannorum Legibus *tit.* VI. eſt *ſexta manu jurare.* Rurſus in jure Canonico invenias *purgari quarta & quinta manu*, in titulo *De Purgatione Canonica* cap. 5. Et C. 2. qu. 4. cap. *Quoties.* ubi vulgo legitur. *Judicamus ut tertia manu ſui ordinis; & quatuor abbatum & religioſorum ſacerdotum &c. ſe debeat expurgare;* alia exemplaria habent, *& quarta manu abbatum &c.* Frequenter admodum *manu quinta, ſexta, ſeptima, duodecima* in Veteribus Legibus, Capitulis, Epiſtolis Romanorum Pontificum & alibi. Hæc autem per juramentum purgatio *Canonica* propterea dicebatur, quia Canones eam permittebant, non autem eam quæ per duellum, ferrum candens &c. fiebat. Atque inde *tit. lib.* v. Decretalium *De Purgatione Canonica*, & *De Purgatione vulgari.* Teſtes autem ejuſmodi auxiliares, quia ſacramentum, hoc eſt, jusjurandum dabant, *Sacramentales* inde dicebantur, ut videre eſt in priſca Lege Alamannorum *tit.* VI. VII. XXXVII. XC. XCI. Item in Lege Bajuvariorum *tit.* I. & V.. Iidem & *Conjuratores* appellati in eadem Alamann. Lege *tit.* VI. Item in Lege Salica *tit.* L. LV. LXI. ubi etiam *juratores* dicuntur. Nec non *Compurgatores.* Videſis Laurentium Brancatum, plus ſemel nobis laudatum, Voce *Compurgatores.*

Autor eſt Demoſthenes contra Ariſtocratem, eum, qui homicidii accuſabat aliquem apud Areopagitas, *tactis ſacris Suovetaurilibus*, στάντα ἐπὶ τῶν τομίων κάπρου, καὶ κριοῦ, καὶ ταύρου, jusjurandum concipere ſolitum, ſibi, liberis, totique familiæ exitium imprecantem, ſi ſciens falleret. Verba ipſius Demoſthenis ſunt κατ' ἐξωλείας αὐτοῦ, καὶ γένους, καὶ οἰκίας. Hoc ipſum Demoſthenes contra Neæram vocat ὀμόσαι καθ' ἱερῶν τελείων; nam Suovetaurilia intelligit.

IX. Hæc me in memoriam redire faciunt vetuſtiſſimi moris in ſanciendo fœdere uſurpati, quo receptum fuit, ut per medium diviſorum pecorum tranſirent *Jerem.* XXXIV. 18. ad quem alluſum *Gen.* XV. 9. 10. 17. & *Matth.* XXIV. 51. Qua de re me ſcribere nonnulla memini in Syntagmate Sacro de Re Militari *lib.* VI. *cap.* I. Hæc enim non ſine ſanctiſſimo jurejurando peragebantur. Sic itaque in hanc rem ſcripſit Cyrillus Alexandrinus *lib.* III. in Geneſin: *Apud Chaldæos juramenti uſus fuit, per medium animalium, quæ in duas partes diſſciſſa eſſent, incedere, dicentes quodammodo, hoc pacto: Ne fiam ut hæc. Cum itaque Chaldæus natione eſſet Abraham, & recens patria exceſſiſſet, Deus conſueto fœderis more uti juſſit.* Adeo ut temere non dixerit Alex. ab Alexandro *lib.* V. *cap.* X. *ſuper defectis carnibus* olim juratum fuiſſe. Item cum poſtea addit: *Quin etiam vetus Romanis inolevit mos, ut juraturi per Jovem, modo ad Deorum aras, ſacrificio perfecto, ignem, aram atque exta tangerent: modo ſuper cæſis hoſtiis jurarent.* Et iterum: *Præ cæteris vero maximum vinculum juramenti apud Samnites vetuſta religione fuiſſe traditum eſt, ut, ara in medio conſtituta, ac cæſis victimis, omni aditu præſepto, jurans introducatur, & furiali carmi-*

mine inter stragem victimarum dira execratione adstringatur. Qui etiam Arcadibus mos erat, cædes victimarum solennem fidem & jusjurandum dare. Huc refer quod antea idem autor sub initium dicti capitis dixerat, interdum veteres *Verre immolato & in mare abjecto jusjurandum præbuisse.* Item *agnum læva, dextra silicem tenentes Pœnos, Deos hominesque contestatos, ut si illos scientes* fallerent, ita se Jupiter feriret, quemadmodum ipsi agnum percuterent. Ubi videndus Tiraquellus. De juramento etiam super desectis carnibus Lucianus meminit in Toxaride & alii complures. Nam hoc erat ἐπὶ τῶν τομιων ὀμόσαι, vel ὅρκια τέμνειν, & uno verbo (si Heraldo fides) ὁρκοτομεῖν. Homerus Iliad. Γ.

> Οἱ δ' ἄλλοι φιλότητα, καὶ ὅρκια πιστὰ ταμόντες.

Ad quæ Eustathius: Τὸ δὲ φιλότητα καὶ ὅρκια τεμεῖν, ἀντὶ τοῦ φιλίαν καὶ ὅρκον ποιῆσαι διὰ ἐντόμων, ἤγουν θυσιῶν. Dionysius Halicarn. *lib.* v. Καὶ ὅρκια τεμόντες, αὐτά τε πρῶτοι, στάντες ἐπὶ τῶν τομίων, ὤμοσαν. Unde Plutarchus πίστιν, καθ' ἱερῶν λαμβάνειν dixit. Nec non Demosthenes contra Eubulidem simpliciter dixit, ὀμόσαι καθ' ἱερῶν; Idemque contra Neæram, καθ' ἱερῶν τελείων. Quæ postremæ locutiones magis respiciunt aras & sacrificia, per quæ juratum, quam hostiarum victimarumque divisionem ac scissionem in frusta.

X. *Tacta lauro* per Apollinem etiam jurabant. Alcidamas nempe ὤμοσε τὸν Ἀπόλλωνα τῆς δάφνης ἀψάμενος, quod habetur ex Nicandro apud Antonium Liberalem in Metamorphosi prima, ut annotavit Seldenus ad Smyrnæorum Decreta, & Fœdus cum Magnesiis ictum. Fœderis autem ipsius verba sunt. Ὁρκισάτωσαν αὐτοὺς οἱ ἐξεταστὰι ἐπὶ τοῦ Μητρῴου ἱερῶν νεοκαύτων. *Adjurante eos Quæsitores super ardentibus Fani magnæ Matris victimis.* Quibus firmantur ea quæ de juramento tactis sacris concepta paulo ante dicebamus.

Syracusanos *tactis cereis ignitis* juramentum præbuisse, autor est Alex. ab Alexandro *lib.* v. *cap.* x. & ad eum Tiraquellus, Plutarchum in Dione testem advocans.

Contrectato annulo juramentum solemniter datum ab Islandis docet Olaus Wormius in monumentis Danicis *lib.* I. *cap.* VII. ex Arugrimo: *In ara præterea annulus asservatur argenteus (vel ex orichalco) unciarum viginti, quem forensi aliquo munere fungentes jusjurandum jam præstituri, victimarum illinitum cruore, religiose inter jurandum contrectabant.* Sed ad Frisios me confero.

XI. Hi in more positum habuerunt olim *jurare in vestimento*, ita quidem ut jurans oram vestis ejus, cui se purgabat, vel alterius testis, vel sui ipsius, apprehendens, solemni juramento se vel servum suum purgaret, uti existimat Sibrandus Siccama ad Legem veterem Frisionum *tit.* XII. quæ sic habet: *Si vero de minoribus furtis & noxis a servo perpetratis fuerit interpellatus*, in vestimento *vel pecunia jurare poterit.* Ubi idem Siccama sic illum ex lege *in pecunia* jurasse scribit, ut prolato nummo solido, vel denario, in quo vultus Regis, vel Crux effigiata, ei manum imponeret, atque ita, quasi teste Rege vel Cruce juraret. Extat (sic pergit Siccama) in jure nostro Frisico Articulo LXXXI. alia jurandi forma, seu ritus solennis, quem adscribere non gravabor: Dir is dio rinchte Boetelted, di da iena swarra schil, der kamer en kaien warada, ho aeg hy op tho nimen mit siner winstera hand sine winstera hara, ende der op tho lidsena tween fingeren mit sima fera hand, en swarra dan. *Hoc est legitimum juramentum ejus, qui in domo mortuaria cameras & claves custodit. Tollat sinistra manu sinistros capitis capillos, eisque imponat dextræ manus duos digitos, atque ita juret.* Qui mos jurandi, inquit Siccama, cum apud majores nostros esset frequentissimus, & sanctissimus haberetur, proverbio locum dedit vicinis & finitimis populis, *Tum demum Frisio credendum, si manu capillos adprehendisset*; atque ita sacratissimo juramento fidem alteri adstrinxisset. Hactenus Siccama. Non absimilem consuetudinem apud Bulgaros obtinuisse fidem facit Anastasius in vita Adriani: *In tantum pietas venerat Principis, & abundabat circa Beatum Petrum veneratione affectus, ut quodam die manu propria capillos suos apprehenderet, & contemplantibus cunctis, se Romanis missis tradiderit, dicens: Omnes Primates, & cuncti populi Bulgarorum terræ cognoscant, ab hodierno die me servum fore, post Deum, Beati Petri, & ejus Vicarii.* Hoc ipsum latet in adagio, Belgis usitato, Men meet niemant gelooven, of hy is ruych in de hand. Quod non bene expressit, qui Rhytmo id hoc modo comprehendit:

> Geen mensch vertrouwt van heel het land,
> Dan die daer hayr wast in de hand.

Neque enim adagium indicat manus, enatis in palma pilis, hirsutas (quod parum naturæ conveniens) sed manus capillos complexas aut apprehendentes, ex more veteri, quem jam exposuimus.

XII.

XII. Solenne quoque quibusdam fuit *tactis oculis* jurare. Augustinus tractatu XXXV. in Johannem: *Nam & oculi nostri lumina dicuntur; & unusquisque ita jurat*, tangens oculos suos, *per lumina sua*: *Sic vivant lumina mea usitata juratio est*. Accedat sancto Antistiti prophanus ille Apuleius Metam. *lib.* III. *Tandem denique reversus ad sensum præsentium, arrepta manu Fotidis, & admota luminibus meis; Patere, oro te, inquam, dum dictat occasio, magno & singulari me affectionis tuæ fructu perfrui, & impartire nobis unctulum indidem, per istas tua pupillas* (sic restituit Lipsius pro *papillas*) *mea mellitula*. Ubi tangendi oculos ritus in jurando se prodit, teste Lipsio Elect. *lib.* I. *cap.* XVII. Hoc vero ritu cecitatem sibi imprecati videntur, si scientes fallerent. Etenim ὁρκαπάταις cæcitatem a Deo immitti vulgo creditum. Certe ob fidem violatam commissumque perjurium gravissime a Deo punitus Zedekia Rex, oculisque orbatus fuit a Nebucadnezare II. *Reg.* XXV. 7. Ita Eusebius Histor. Eccles. *lib.* VI. *cap.* VIII. de tertio falso Narcissi, Episcopi Hierosolymitani, accusatore memoriæ prodidit, quod, cum cæcitatem sibi imprecatus esset, si falsus foret, etiam utriusque oculi usum revera amiserit. Sic a Deo excæcatus perjurus quidam, & a S. Eutychio sanatus si Surio fides in Actis hujus Sancti. Alexander autem ab Alexandro loco sæpe a nobis indicato scriptum reliquit in Sardinia aquas reperiri, quibus immersus perjurus cæcitate admissum facinus luebat; qui vero integer ad jusjurandum accessisset, incolumi etiam fama, clarius cernebat.

XIII. *Sceptrum elevando* Regum Principumque juratio peragebatur. Aristoteles Polit. *lib.* III. *cap.* X. de Heroum priscorum gubernatione differens, cum de juramentis eorum verba facit, hæc habet: Ὁ δ' ὅρκος ἦν τοῦ σκήπτρου ἐπανάτασις. Jusjurandum autem erat *sceptri elevatio*. Homerus Iliad K. Dolonem inducit sic ad Hectorem verba facientem:

> Ἀλλ' ἄγε μοι τὸ σκῆπτρον ἀνάσχεο, καί μοι ὄμοσσον,
> Ἦ μὲν τοὺς ἵππους τε καὶ ἅρματα ποικίλα χαλκῷ
> Δωσέμεν.
>
> *Sed age, mihi* sceptrum attolle, & *mihi jura,*
> *Omnino te equos & currus ornatos ære*
> *Daturum.*

Quandoque *eductis mucronibus* juramenta fiebant. Ammianus Marcell. *lib.* XVII. de Barbaris quibusdam Principibus. *eductisque mucronibus, quos pro Numinibus colunt, juravere, se mansuros in fide*. Hinc Cælius Rhodiginus Antiq. Lect. *lib.* XVIII. *cap.* XXVIII. *Scytarum proprium illud, uti mucronibus, quos pro Numinibus colunt, eductis, jurent, se permansuros in fide*. Imprimis commemoratione digna sunt, quæ ex hoc more Abares fecisse legimus apud Menandrum in Excerptis Legationum ab Hœschelio editis: Τοὺς ὅρκους γοῦν αὐτὸν ὀμώσαι προὐκαλοῦντο, καὶ ὃς παραυτίκα τούς τε Ἀβαρικοὺς ὤμνυεν ὅρκους, ξίφος σπασάμενος, καὶ ἐπαρασάμενος, ἑαυτῷ τε καὶ τῷ Ἀβάρων ἔθνει παντὶ, ὡς εἰ κατὰ Ῥωμαίων τι μηχανώμενος γέφυραν βουλεύοιτο τὸν Σάον, ὑπὸ ξίφους μὲν αὐτός τε καὶ τὸ Ἀβάρων ἅπαν ἀναλωθείη φῦλον. τὸν δὲ οὐρανὸν ἄνωθεν αὐτοῖς, καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ Θεὸν πῦρ ἐμαφήσειν, καὶ τὰ πέριξ ὄρη, καὶ τὰς ὕλας αὐτοῖς ἐπιπεσεῖσθαι, καὶ τὸν Σάον ποταμὸν ὑπερβλύσαντα συγκαλύψαι αὐτούς.

XIV. Saxonibus juramentum quoddam adscribit Casp. Barthius Advers. *lib.* XLVI. *cap.* XXIII. quod præstitum fuerit *ejiciendo aliquid e manibus*; sed obscura & tenui satis conjectura. Producit in hanc rem verba Engolismensis in Vita Caroli Magni *pag.* 242. sic scribentis: *Ibique multitudo Saxonum baptisata est, & secundum morem illorum, omnem ingenuitatem illorum & alodem, manibus gurpierunt, si amplius immutassent secundum malam consuetudinem eorum, sed semper erunt in fidelitate Regis Caroli*. Cum autem *ingenuitates* explicasset per bona, quorum domini successione erant Saxones, & *alodem* per bona quæ illis aliunde advenerant; pro *gurpierunt* substituendum *vverpierunt* (an per hoc ipsum exponendum) putat. De quo verbo Bignonus ad Formulas Marculfi *pag.* 475. & Henricus Spelmannus in Glossario Archaiologico, vocibus *Gurpire* & *Werpire*. Ita ut *manibus gurpierunt* sit, manibus ejecerunt. Certe Belgis werpen/ est *projicere*. Hunc ergo Saxonum morem hinc se collegisse Barthius existimat, Quod homo ei rei & juramento destinatus aliquid in manu capiens ejiceret illud, adjurans & attestans, non aliter sese omnia bona projecturum sua, & velut pro derelictis habiturum, si violasse fidem datam repertus fuisset. Huic rei aliquatenus firmandæ facit locus ille, quem e Legibus Caroli Magni a Grotio in Florum Sparsione ad jus Justinianeum adductum reperi: *Profitemur omnes, stipulas dextris in manibus tenentes, easque propriis a manibus ejicientes*, &c. Neque silentio involvenda *lapidis in mare projectio*, quam dabo fide & verbis *Aloysii Novarini Sacrorum Ele-*

cto-

ctorum lib. VI. *cap.* XXXII. *num.* 275. Olim, inquit, juraturi lapides in mare projiciebant, quos μύδρυς vocabant, ut annotat Sophoclis Interpres. Idem habet Plutarchus in Aristide. *Sacramento adegit Græcos in Atheniensium verba jurare, votisque nuncupatis ignitos lapides in mare porrexit.* Huc videtur allusisse Macedonicus in Epigrammatis:

> *Virginis ora feræ juravi triplic saxo*
> *Me placidis nunquam velle tueri oculis.*

Jusjurandum aut illi adfine illi de projectione stipulæ etiam confieri solebat *stipulæ fractione, & deinde conjunctione.* Disco illud ex Isidoro, Originum lib. V. *Stipulatio est quasi promissio vel sponsio. Unde & promissores stipulatores vocantur. Dicta autem stipulatio a stipula. Veteres enim, quando sibi aliquid promittebant, stipulam tenentes frangebant; quam iterum jungentes, sponsiones suas agnoscebant.*

XV. *Dextram tangendo* alterius juramentum veteres dedisse, apud Cornelium videre est Annal. *lib.* 11. *Juravere amici, dextram contingentes.* Ideo ὅρκυς κ̀ δεξίας conjungit Xenophon, apud quem illud exstat, Ε῎π κ̀ Τρκαίυς, οἷς τὰ ὅρκυς, κ̀ τὰς δεξίας ἴδωκα. Id certe Persis firmissimum fidei pignus. Diodorus Siculus *lib.* XVI. ἡ πίςιν αὐτὴ βεβαιοτάτη παρὰ τοῖ Πέρσαις, de dextre porrectione agens, similiter pronunciavit.

XVI. *Schedulæ inscriptum juramentum in aquam abjicicere Palicæ* civibus in more positum fuisse Stephanus autor est in Παλίκη ubi ait: Ε῎ςι δὲ ὅρκος ἅγιος αὐτόθι. ὅτα γὰρ ὀμνύῃ τις εἰς πινάκιον γράψας, βάλλει αὐτὸ εἰς τὸ ὕδωρ. ἐὰν μὲν ὖν εὐορκῇ, ἐπιπολάζει. ἐὰν δὲ μὴ, τὸ μὲν πινάκιον ἀφανίζεται, αὐτὸς δὲ πίμπραται. *Juramentum sanctum ibi est. Nam quæcunque jurat aliquis, ea, schedulæ inscripta, abjicit in aquam. Ubi ergo bene jurat, supernatat, contra vero, schedula subsidit, & Ipse comburitur.*

XVII. *Gladio cervici admoto* juravisse milites comperio apud Marcellinum *lib.* XXI. *jussi*, inquit, *universi in ejus nomen jurare solemniter, gladiis cervicibus suis admotis, sub execrationibus diris, verbis juravere conceptis.*

XVIII. Præterea *ferrum ignitum gestando, aut ignem transgrediendo* dejerasse veteres Interpres Sophoclis in Antigone docet: Εἰώθασι ὀμνύοντες, κ̀ διδόντες μύδρυς βαςάζειν, κ̀ ὑπερβαίνειν. De quo more ad Tertullianum de Idololatria (ubi de innocentiæ variis probationibus antiquis usitatis agimus) dicere plura memini.

XIX. Agmen hoc claudant Judæi, qui *stando* jurabant, ut ex R. Abraham aliisque id annotavit Novarinus Schediasm. Sacroprof. *lib.* XI. *cap.* 11. honorantes hoc modo Deum ipsum, quem jurando invocabant. Adeo ut communem hic Orationis ritum observarint. Nec subticendum quod Philo scribit in libro de Specialibus legibus: *Illis*, inquit, *laus debetur, qui quoties urgentur sacramentum dicere* cunctando tergiversandoque *religionem incutiunt, non solum spectantibus, sed & ad jurandum provocantibus. Solent enim quidam, ubi hoc solum protulerim, Ita me adjuvet, reliquum ex abrupto subticere; nihil addentes amplius, nec absolventes formulam. Potest enim suppleri, si libeat, non statim addendo, Altissimus, aut Summus rerum Conditor, sed Tellus, Sol, Cœlum, Mundusve.* Adhæc *manu gestantes* φυλακτήρια, jurare interdum in judicio consueverant. Maimonides Tractatu שבועות. Perek XI. juramentum הדיינין illud fuisse dicit, quod quis volens & lubenti animo, itemque corporaliter, id est, manu gestans Librum Legis aut φυλακτήρια (nam qui ea in manu habeat, nihil erat necesse, si vellet, librum Legis tangere) jurabat. Eum vero qui jurabat jusjurandum הסת invitum adactum a judice, nec jurasse corporaliter, id est, non tetigisse librum legis, quanquam eum præ manibus haberet Synagogæ apparitor, aut alius quivis de plebe. Ipsa Maimonidis verba habes in Variis Lectionibus Sam. Petiti *lib.* 1. *cap.* XVI.

Hæc autem atque ejuscemodi juramenta dicuntur *corporalia*, aut *corporaliter præstita*; Belgice lijflick gedaen, quia corporis aliquo gestu, motu aut actione peragebantur. Audi hac de re Seldenum in Notis ad Marmora Arundeliana quem hic describere non pigrabor, quia paucis in numero est.

„ Quæ vero ita sive tactis sive inspectis, & admota, sublata, aut protensa manu præstantur juramenta, Corporalia dicuntur seu Corporaliter præstita, ut in C. tit. Si adversus venditionem *lib.* 1. & *tit.* Si minor se majorem dixerit *lib.* 3. Et Cujacius ad Novellam 51. de Mulieribus scenicis; Corporaliter inquit, jurat, qui jurat tactis sacrosanctis Evangeliis vel manu sublata, quos Balsamon vocat σωματικοὺς ὅρκυς. Quin vide, si placeat, Linduvodum nostrum ad Constitutionem *Presbyteri*, tit. de Jurejurando, verbo *inspectis*. Et ὅρκος σωματικῶς διδόναι & σωματικῶς ὀμνύναι est Sacramentum corporaliter præstare Jurisconsultis Græcis. Consule Basilicon eclogam 10 tit.

25.

,, 25. cad. 4. & Harmenopuli Prochei-
,, ron *lib.* 1. *tit.* 12. Id ipſum vocabant
,, *αὐτῇ τῇ ἀληθείᾳ ἐπωμνύναι* ſeu ipſa veri-
,, tate aut revera jurare, quo nempe
,, corporaliter jurare diſtinguerent ab eo
,, quod eſt *συμβολαίῳ* ſive *ἐγγράφως μεθ'*
,, *ὅρκου βεβαιοῦσθαι* pro quo ſub Diocletia-
,, no Romæ dicebant " in inſtrumento
per ſacramenti religionem adſeverare; ut
in lege Codicis penultimo citata legimus.
,, Non enim fiebat reſtitutio in inte-
,, grum, ſi minor in inſtrumento per
,, Sacramenti religionem ſe majorem eſſe
,, adſeveraſſet, niſi palam ex ipſo inſtru-
,, mento conſtitiſſet illum nihilominus
,, minorem fuiſſe. Sin vero corporaliter
,, & revera præſtitiſſet de ætate majori
,, juramentum, haud reſtituendus erat
,, omnino. De reſtitutionis illa ſeu *ἀπο-*
,, *καταστάσεως* lege in dicta Baſilicon
,, Ecloga; *Ταῦτα ὅτε ἐνεγράφη τῷ συμ-*
,, *βολαίῳ μόνον ὁ ὅρκος, οὐ μὴν σωματικῶς καὶ*
,, *τῇ ἀληθείᾳ ὤμοσεν ὁ νεώτερος ἑαυτὸν εἶναι*
,, *μείζονα*, quod non aliud ſonat quam
,, quod jam diximus. Putarunt igitur
,, Græci Juriſconſulti Sacramenti religio-
,, nem inſtrumento inſertam, nec corpo-
,, raliter præſtitam, non eſſe *τῇ ἀληθείᾳ*
,, *ὅρκον*. Certe fidem interpoſitam ſine
,, corporali juramento, corporali æquipa-
,, rari, video apud clariſſimum Juriſcon-
,, ſultum Andream Gaillium, quem vi-
,, ſis *lib.* 1. Obſervationum practicarum
,, 101. & *lib.* 2. *obſervat.* 59.

C A P U T V.

De locis, in quibus juramenta concipi conſueverant: ſcil. ad aram ſepulcra Martyrum ſuper Mortuorum tumulos. In templis apud lacus. Sub Dio. Ad lapidem in foro.

AD quintum nunc hujus argumenti caput noſtra ſe convertit oratio, loca ubi juramenta concipi conſueverint ex variarum gentium recepto more, deinceps expoſitura. Et quidem Philo in libro de Specialibus Legibus, non procul ab initio, illos reprehendit, qui temere & quaſi illotis pedibus ad Deum Creatorem jurando irrumpunt, *non habita ratione* locorum *& temporum*.

I. Hinc ad *aram* jurare mos fuit; ita ut eam quoque tangerent. Quod, ubi de variis juramenri geſtibus egimus, exſecuti ſumus.

Similiter *præſente Cruce*. Cedrenus, in Conſtantino, Leonis filio *pag.* mihi 504. *Palatii primarius Sacerdos (ipſi Protopapam vocant) miſſus (μετὰ τῶν τιμίων ξύλων) cum Venerandis Lignis*. (Crucem intelligo) *omnes in genua procumbere juſſit, & jurare, ſe uſque ad mortem una perſeveraturos*. Apud Sigebertum autem anno DCCLXX. juramenta ſuper lignum Crucis ſolemniter facta legere eſt.

II. *Apud Martyrum ſepulcra* autem, religione tacti quoſdam juraviſſe veterum monumenta manifeſtum faciunt. Nonnulla quantilibet pretii ex Actis Sanctorum laudat Aloyſius Novarinus Schediaſm. Sacroprophan. *lib.* VIII. *cap.* VIII. Naſamones in more poſitum habuiſſe, ut jurarent *ſepulchra defunctorum tangentes* poſt Herodotum *lib.* IV. teſtatur Alex. ab Alexandro *lib.* V. *cap.* X. Gregorius Turonenſis *lib.* X. *cap.* XXXII. *Si*, *inquiunt*, *eſt innoxia*, *ſuper tumulum beati Dionyſii Martyris ſacramentis adfirma*. *Faciam*, *inquit pater &c.* Sed hac de re actum quoque paulo ante, cum de juramento per & ad reliquias Sanctorum diximus.

III. His affine eſt, quod veteres Londinenſes ſoliti fuerint in judiciis publicis *ſuper mortuorum tumulos* jurare de eo, quod ipſi mortui teſtarentur, ſi in vivis ſupereſſent. Seldenus, his firmandis, ex tabulis publicis, ab Henrico III. Angliæ rege, civibus Londinenſibus confectis, hæc affert: *Conceſſum eiſdem civibus, quod de placitis ad Coronam pertinentibus, de iis maxime quæ infra civitatem prædictam & ejus ſuburbium fieri contingent, ſe poſſint diſrationare, ſecundum antiquam conſuetudinem civitatis prædictæ, eo tamen excepto, quod ſuper tumulos mortuorum, de eo quod dicturi ſunt ſi viverent, non liceat præciſe jurare, ſed loco mortuorum, qui ante obitum ſuum electi fuerint ad eos diſrationandos, qui de rebus ad Coronam ſpectantibus appellati fuerint vel rectati, alii liberi & legales eligantur, qui idem ſine dilatione faciant, quod per defunctos memoratos, ſi viverent, fieri oporteret*.

IV. *In Templis* ergo jurare mos habitus fuit laudatiſſimus. *Græcis*, *libantes Diis in ædibus ſacris jurare*, *magnum vinculum juramenti exiſtimatum eſt*, inquit Alex. ab Alexandro loco ſæpius indicato. Ibidem loci teſtatur, ſpeciatim in Cereris templo ſolemniter admodum juramenta concepta. Sic enim ſcribit: *Apud Græcos qui ſanctam & inviolabilem præſtant fidem, in Theſmophoræ, hoc eſt, legiferæ Cereris templum deſcendere, &, quibuſdam exhibitis ſacris, Deæ purpuram induere, incenſiſque facibus, velut præſentibus numinibus, per quicquid eſt Deorum, dejerare ſolebant*. Quæ ex Plutarcho ſumſit in vita Dioniſ. Poſtea idem Alex. ad Alexandro de Anaitidis templo ſimilia:

AR-

Armenii jusjurandum de rebus magnis in templo Anaitidis Deæ, quam maximi Numinis instar habebant, ab ipsisque religiose colebatur, præstare consuerant. In Zela urbe id templum esse inibique juramento præstari solere Strabo *lib.* XII. autor est.

V. Alii *apud lacum* aut *aquarum scaturiginem* jusjurandum dare bonum factum imprimis putarunt. Ita Siculos in ara Palicorum, lacu seu cratere religioso juramentum præstasse Alexander ab Alexandro, sæpe mihi nominandus, testatur ad ebullientem multiplici scaturigine aquam constitutos. Qua de re videndi Diodorus Siculus *lib.* XI. prope finem, Stephanus de Urbibus, & Macrobius Saturn. *lib.* V. *cap.* XIX. Morem etiam obtinere, accepi a fide dignis Edamensibus in Hollandia Boreali, ut promissuri invicem stent in margine præterfluentis in ipsa urbe rivi aquarum, hic cis ille ultra eum; quodque sic promiserunt, id tam ratum esse, quam si verbis conceptissimis & ex animi sententia esset juratum. Cæterum id reliquum illi populo (quod pace illius dixerim) mansisse ex Ethnica superstitione ad aquas juramenta sanctissima concipiendi, mihi fit verisimile. Sed quia apud Diodorum & Macrobium ritus novi juramentorum produntur, eos inde promere decretum est. Ait ergo Diodorus de Palice urbe agens, prope eandem Crateres statuit aquarum religiosarum & admirandarum in templo, per quod sanctissima, summæque obstricta religioni juramenta depromi solebant. Adeo ut perjuri subito inibi punirentur manifestarii. Ita quidem ut, si quibusdam, de aliqua re ardua & inextricabili, lis & controversia intercideret, adactis ad juramentum disceptantibus eadem in hoc templo & ad hasce aquas, veluti per quoddam divini judicii examen componeretur. Macrobius vero in Crateribus hisce, juramentisque ibi præstitis, describendis multus est. *Præcipue*, inquit, *circa exigendum juxta eos jusjurandum præsens & efficax numen ostenditur. Nam cum furti negati, vel ejuscemodi rei fides quæritur, & jusjurandum a suspecto petitur, uterque ab omni contagione mundi ad crateras accedunt, accepto prius fidejussore a persona, quæ juratura est, de solvendo eo quod peteretur, si addixisset eventus. Illic, invocato loci Numine, testatum faciebant esse jurator, de quo juraret. Quod si fideliter faceret, discedebat illæsus. Si vero subesset jurijurando mala conscientia, mox in lacu amittebat vitam falsus jurator.* Polemon autem, apud eundem laudatus, in libro de Admirandis Siciliæ Fluminibus de iisdem Crateribus scribens rationem & modum ibi jurandi sic exponit: Οἱ δὲ ὁρκωταὶ γραμμάτιον ἔχοντες, ἀγορεύουσι τοῖς ὁρκωμένοις περὶ ὧν ἀπαιτοῦσι τὸν ὅρκον, ὁ δὲ ὀρκώμενος θαλλὸν κραδαίνων, ἐστεμμένος, ἄζωστος καὶ μονοχίτων, ἐφαπτόμενος τοῦ κρατῆρος ἐξ ὑποβολῆς δίεισι τὸν ὅρκον &c. De pœnis perjurorum deinde quoque meminit. *Qui autem juramentum exigunt, libellum tenentes, denunciant atque edisserunt, de quibusnam rebus juramentum dari petant; jurant vero ramum viridem quassans, coronatus, discinctus, interula sola indutus, tangens craterem, juramentum, ex consilio, refert & exsequitur.*

VI. *Sub dio* juramentum dantes, Diis testibus sibi jurare quoque visi sunt. Certe ibi a pueris juratum per Herculem accepimus ex Plutarcho Quæst. Romanarum *quæst.* XVIII. *Cur pueros Herculem jaraturos non sinunt jusjurandum hoc intra domum facere, sed exire sub dium jubent?* Mox: *Nam Bacchum quoque non jurant sub tecto.* Quæ inde depromsit Alex. ab Alexandro loco jam nobis decantatissimo.

VII. Denique jurejurarunt Athenienses *ad lapidem in foro*. „ Qua de re videsis Meursii *Lect. Attic. lib.* I. *cap.* VI. Erat Athenis lapis in foro, ad quem ex lege Solonis jurabant Thesmothetæ, se leges servaturos esse; aut, si quam violassent, statuam pondere sibi parem ex auro Delphis dedicaturos. Plutarchus in vita Solonis. κοινὸν μὲν οὖν ὤμνυεν ὅρκον ἡ βουλή, τοὺς Σόλωνος νόμους ἐμπεδώσειν, ἴδιον ἕκαστος τῶν θεσμοθετῶν ἐν ἀγορᾷ πρὸς τῷ λίθῳ καταφατίζων, εἴ τι παραβαίη τῶν θεσμῶν, ἀνδριάντα χρυσοῦν ἰσομέτρητον ἀναθήσειν ἐν Δελφοῖς. Hunc ipsum lapidem intelligit Moschopulus. καὶ παρ' Ἀθηναίοις λίθος τις ἰδίως, πρὸς ᾧ τοὺς ὅρκους ἐποιοῦντο. Nimis dubitanter de hac re Harpocration. ἐοίκασι δὲ Ἀθηναῖοι πρός τινι λίθῳ τοὺς ὅρκους ποιεῖσθαι, ὡς Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Ἀθηναίων πολιτείᾳ. Corrigendus insignis locus Pollucis *lib.* VIII. *cap.* IX. ubi de Thesmothetis. ὤμνυον δ' οὗτοι πρὸς τῇ βασιλείῳ στοᾷ, ἢ ἐπὶ τοῦ λίθου. Hodie non recte editur. ἢ ἐπὶ τοῦ λίθου. Hoc vult dicere; jurasse Thesmothetas vel juxta porticum regiam, vel juxta lapidem. Jurabant autem illic non Tesmothetæ tantum, sed quilibet etiam alii. Id satis apparet ex Moschopuli verbis jam citatis. Sed & Demosthenes Orat. κατὰ Κόνωνος satis locuples testis. Τῶν τε παρόντων ἡμῶν καθ' ἕνα ἑκαστοί πρὸς τὸν λίθον ἄγοντες, καὶ ἐξορκίζοντες, καὶ γράφοντες μαρτυρίας. Ita laudanr hæc verba Harpocration, Suidas, & Moschopulus. Hodie tamen in editis Demosthe-

„ nis exemplaribus illo loco legitur, πρὸς
„ τὸν βωμὸν ἄγοντες. Itaque puto vocem
„ fugitivam restitui oportere, ex auto-
„ ritate Grammaticorum, nam vocem
„ βωμὸν glossema censeo, & verbi λίθον,
„ quo Orator usus erat, interpretamen-
„ tum. Sic apud Hesychium λίθος hic
„ explicatur βωμός. Ista ejus verba. Λί-
„ θος, βῶλος, βωμός. καὶ βάσις, τὸ ἐν τῇ
„ θείᾳ ἐκκλησίᾳ βῆμα. Ubi cum ait, τὸ
„ ἐν τῇ θείᾳ ἐκκλησίᾳ βῆμα, locum intel-
„ ligit in templis Christianorum; ubi
„ quid βῆμα dictum fuerit, abunde a no-
„ bis explicatum in Glossario Græco bar-
„ baro, in πρόθεσις. Sed hoc ἐν παρόδῳ,
„ ne quis confundat cum lapide Athe-
„ niensium. Hunc ipsum intelligit Ari-
„ stophanes Acharn.

„ Τον θορυβοῦντες δὲ γέρα τῷ λίθῳ προτίσαμεν,
„ Οὐχ ὁρῶντες οὐδὲν, εἰ μή τις δίκης τὸν ἤλεγξε.

„ Ubi Scholiastes. λίθῳ, τῷ βήματι,
„ τῷ ἐν Πνυκὶ δικαστηρίῳ. Sed lapis in Pny-
„ ce alius erat; meminitque ejus idem
„ Comicus in Pace.

„ Ὅστις κρατεῖ νῦν τοῦ λίθου τοῦ ἐν τῇ Πνυκί.

„ Ab hoc in foro lapide, qui illic jura-
„ rent Oratores, Λιθομόται dicebantur.
„ Hesychius. Λιθομόται, δημηγόροι, ἐπὶ τοῦ
„ λίθου ὀμνύντες. Erat porro alius quo-
„ que in foro lapis, preconi proprius.
„ Meminit Plutarchus in Solone. Ὄχλου
„ δὲ πολλοῦ συνδραμόντος, ἀναβὰς ἐπὶ τὸν
„ τοῦ κήρυκος λίθον, ἐν ᾠδῇ διεξῆλθε τὴν
„ ἐλεγείαν.

CAPUT VI.

De temporibus hisce destinatis & selectis: scil. Anno novo ineunte. Die dominico & quibusdam aliis jurare nefas. Mane a jejunis jusjurandum ab aliquibus exactum.

I. Sexto & postremo loco Tempora varia, juramentis selecta aut improbata, percurrere convenit. Novo anno ineunte tempestiva imprimis juramenta militibus habita. De militibus in superiori Germania sic Svetonius in Galba *cap.* XVI. *Ergo primi obsequium rumpere ausi, Kalend. Januarii adigi sacramento, nisi in nomen Senatus, recusarunt.* Hinc Tacitus Annal. lib. I. *Addebat Messala Valerius, renovandum per annos Sacramentum in nomen Tiberii.* Et Annalium *lib.* XVI. Thraseæ objectatum inter alia, *principio anni vitare solenne jusjurandum, nuncupationibus votorum non adesse.* Idem Histor. lib. I. *Inferioris tamen Germaniæ legiones Kalend. Januarii Sacramento pro Galba adactæ.* Sic Dio *lib.* XLVII. de ipsis Triumviris scribit, eos Kalendis novi anni in omnia Julii acta jurasse, & alios ut jurarent coegisse. Idque deinceps sic observatum. Ordinem autem militaris Sacramenti sic descripsit Alex. ab Alexandro *lib.* I. *cap.* XX. *Quod quidem imperator præstare tenebatur prius, suo mox ordine subsequebantur legati, deinde tribuni, deinde centuriones, postea decuriones, mox præfecti castrorum, demum milites: quod singulis annis Kalendis Januariis denuo præstabatur.*

II. *Die Dominico* autem jurare nefas olim habebatur, quemadmodum & in *Festis*. Sic enim Gratianus 22. *quæst.* 5. *cap. Decrevit. Decrevit sancta Synodus* (apud Sanctum Medardum congregata) *ut a* LXX. *usque in octavam Paschæ; & ab adventu Domini usque in octavam Epiphaniæ; nec non & jejuniis quatuor temporum & in Letaniis majoribus, & in diebus rogasionum* (*nisi de concordia & pacificatione*) *nullus supra sacra Evangelia jurare præsumat.*

III. Adhæc *mane* aut *a jejunis* jusjurandum præstari juri Ecclesiastico consentaneum erat. Idem quippe Gratianus *ib. cap. Honestum. Honestum etiam videtur, ut, qui in Sanctis audes jurare, hoc jejunus facias cum omni honestate & timore Dei.* Sic in Capitulis Herardi *num.* XII. *Ut testes jejuni jurent, ac prius de perjurio moneantur.* Antiquitatem hoc olet magis quam vulgus eruditorum credit. Nam Isaac cum confœderatis *Gen.* XXVI. 31. peracto convivio *post cibum & potum, surgentes mane, juraverunt sibi mutuo.* Ubi Lyranus: *Mane surgentes juraverunt, scilicet, saliva jejuna, propter reverentiam juramenti.*

COROLLARIUM.

De Perjurii pœnis, mirabiliter inflictis apud aquas Siculas, & alias. Corporis deformitate. Deos ulcisci, ut crediderint gentes.

I. Pœnas postremum adjungo, lectori non pœnitendas quas juramentorum violatoribus inflictas legimus mirabiliter. In Sicilia apud Palicorum aquas mirandas pejerantes *illico Deus ultor supplicio repentino corripit. Nam nonnullos templo compertum est discessisse, luminibus ob perjurium excæcatis,* Diodoro Siculo

lo *lib.* XI. Polemon vero in de Admirandis Siciliæ Fluminibus de iisdem aquis verba faciens, perjurio ibi sese commaculantes confestim & manifesto morte plecti asserit, ut ex illo refert Macrobius Saturnal. *lib.* V. *cap.* XIX. Et quidem in ipsis illis aquis sive lacu illo Siculorum falsum juratorem vitam amisisse Alexander ab Alexandro autor est *lib.* V. *cap.* X. Similem aquam describit Philostratus in Vita Apollonii Thyanæi *lib.* I. *cap.* IV. *quam puris* (ut verba ejus Latine reddam) *& juramenti fidem præstantibus, aspectu placidam, & gustu dulcem esse perhibent; Perjuris vero & infidis palam adversatur; Epota namque oculos, pedesque ac manus pejerantis invadit; pustulis ac vomicis totum corpus inquinans.* Non minus mirandæ in pravorum pœnam illæ aquæ in Sardinia, de quibus Solinus *cap.* X. hæc memoriæ prodidit. *Fontes quidam coarguendis valent furibus. Nam quisquis Sacramento raptum negat, lumina aquis attrectat. Ubi perjurium non est, cernit clarius. Si perfidia abnuit, detegitur facinus cæcitate, &, captus oculis, admissum tenebris fatetur.* Stephanus de Urbibus in παλίκη perjuros ibi divinitus combustos memorat: Ἔστι δὲ ὅρκος ἅγιος αὐτόθι. ὅσα γὰρ ὀμνύει τις, εἰς πινάκιον γράψας, βάλλει αὐτὰ εἰς τὸ ὕδωρ. ἐὰν μὲν οὖν εὐορκῇ, ἐπιπολάζει. ἐὰν δὲ μή, τὸ μὲν πινάκιον ἀφανίζεται, αὐτὸς δὲ πίμπραται. *Juramentum sanctum ibi est. Quæcunque jurat aliquis, ea, schedulæ inscripta, abjicit in aquam: in qua si supernatat, pro legitime jurato habetur; sin minus, sed subsidit, tunc ipse uritur.*

II. Credebant gentiles, eos qui pejerassent insigni aliqua deformitatis nota in corpore deturpari. Horatius Carm. *lib.* II. *Od.* VIII.

Ulla si juris tibi pejerati
Pœna, Barine, nocuisset unquam:
Dente si nigro fieres, vel uno
Turpior ungui;
Crederem: sed tu, simul obligasti
Perfidum votis caput, enitescis
Pulchrior multo, juvenumque prodis
Publica cura.

Non posse ait Barinum perjurii convinci, quia cum per caput jurasset, non solum nullam corporis deformitatem contraxerit, sed continuo pulcriorem enituisse. Hinc etiam illa Nasonis:

Esse Deos credamne? fidem jurata fefellit,
Et facies illi, quæ fuit ante, manet.
Quam longos habuit, nondum perjura, capillos,
Tam longos, postquam Numina læsit, habet.

Propertius, Scaligero Judice huc facit *lib.* 3. *eleg.* V.

Attulimus longas in freta vestra manus.

Longas enim intelligit perjurio non debilitatas; aut mancas atque decurtatas. Præsertim quia postea addit:

Portabat sanctos alveus iste viros.

Hoc est, non perjurio commaculatos. Tetigit idem Theocritus Idyll. IX.

Μηκέτ' ἐπὶ γλώσσας ἄκρας ὀλοφυγδόνα φύσῃς.

Non amplius in summitate linguæ tuæ postulam produxeris.

Quod licet Scholiastes aliorsum trahat, Casaubonus tamen & alii, de pustula & linguæ morbo interpretantur, iis immitti solito, qui fidem fregerint. Et Idyll. XII. simile quid tangit.

---- ἐγὼ δέ σε τὸν καλὸν αἰνῶν,
Ψεύδεα ῥινὸς ὕπερθεν ἀραιῆς οὐκ ἀναφύσω.

---- ego vero te laudibus celebrans,
Non edam mendacia super nasum rarum.

Ubi Scholiastes sensum huic: Ἐγὼ δὲ ἐπαινῶν τε τὸν καλόν, οὐ ψεύσομαι, οὐδὲ ἐπὶ τῆς ἐμῆς ἀναβλαστήσουσι τὰ τοῦ ψεύδους σύμβολα. Postea vero: Εἰώθασι γὰρ ἔνιοι τὰ ἐπάνω τῆς ῥινὸς φυόμενα ψυδράκια, ψεύσματα καλεῖν, καὶ εἶναι ταῦτα σημεῖον ψευδολογίας. Et iterum post pauca: Οἱ Σικελιῶται τὸν ταῦτα φύσαντα, ψευδηγόρον ἐσημαίνοντο εἶναι.

JOHANNIS NICOLAI
DIATRIBE
DE
JURAMENTIS
Hebræorum, Græcorum, Romanorum, aliorumque populorum.

AUGUSTINUS VAGERIUS JOHANNI NICOLAI S. D.

ERuditiones, quarum utilitas atque præstantia latissime patet, cum summa gratæ mentis veneratione DEO acceptas ferri debere, nullus unquam negaverit, cui in deliciis non est ignorantia. Quemadmodum vero solidæ cuilibet eruditioni suus bones perpetuo constat, ita sane rituum antiquorum scientia in supervacuis nequaquam erit numeranda. Mihi certe jucundum est cognoscere, quid in stadio currentibus fuerit observandum ut coronam adipiscerentur; unde lucis nonnibil accipiunt Apostoli verba, de cursu ad metam Christianorum recte dirigendo tam serio nos admonentis. Alia plura taceo hinc inde occurrentia; & cum Te, Clarissime Vir, in jurandi ritibus investigandis operam locasse video, temperare mihi neutiquam possum, quin eo magis Te adhorter ad plura ejus generis ex penu antiquitatis depromenda, quo sanctior est præsentis dignitas materiæ. Quædum scribo, menti meæ ritus jurandi observatur quo ipse DEUS IMMORTALIS æternum fœdus olim non dubitabat stabilire. Quando tenebrosæ noctis silentio pro media pecorum discerptorum membra ibat, atque fœdus vel sola verbi sui virtute inviolabile, non jurato tantum confirmabat, sed etiam, si jusjurandum servaturus non esset, hoc ritu semet ipsum ferme devovebat. Quantopere tremendus rerum Moderator sese hic demiserit, testantur singula ritus hujus arcana, quæ proinde, si nota fuerint, haud levem materiam piis præbebunt meditationibus. Is vero fructus e Philologia potest atque debet redundare, & huc merito tendit studium, quod in perficienda collocatur eruditione. Norunt quoque sapientes, quantum utilitatis viri de antiquitate sollicitii in omni doctrinarum genere soleant præstare; norunt, quanta pars ipsius historiæ sit rituum notitia, qua æquo animo nunquam poterunt carere divini vel humani Juris studiosi. Age igitur, Clarissime Vir, perge bono publico Tua consecrare studia, ut literatus orbis particeps doctrinæ fiat Historicæ & Philologicæ, quam vectigalem Tibi dudum reddidisti. Meo non indigebis præconio, quo vix persuasum iri quemquam crediderim, qui literas humaniores nescit æstimare, Vale.

CAPUT PRIMUM.

I. IN quavis re Etymologia evolvenda occurrit, antequam manus ad alia moveatur; quapropter etiam hic æquum esse duximus, varia vocabula juramentum significantia evolvere, ut ad alia deinde graviora progredi possimus. Nomina & verba igitur Latina, quibus hæc actio exprimitur, sunt, jurare, juratus, injuratus, jusjurandum, adjurare, dejerare, ejurare vel ejerare, pejerare, perjururus & perjurium: quibus adde Sacramentum, quod juramentum est militare. Cæterum *jurare* est jure jurando devincire, seu jurare, teste *Martin. in Lexic. Philolog. fol. m.* 1390. est aliquid confirmare, Deo teste invocato, quod non debet fieri, nisi ubi opus est: vel afferendo aliquid simpliciter vel promittendo. Hinc illa jurandi paraphrasis 2. *Corint.* 1. 23. Ego testem Deum invoco in meam animam. *Perottus in Cornucop.* ita scribit: Ajure juro, quod proprie est promitto, me adhibitis etiam testibus ita servaturum, ac si jus esset. *Becmannus in orig. Latin. lingu.* A jure est juro, vel quasi Jovem oro, aut testem invoco. Malo simpliciter, juro, jus firmo: seu juris servandi gratia religiose assevero; unde jure jurare & jusjurandum dicimus. Juramentum enim debet esse vinculum juris, non iniquitatis.

II. Præter hæc Latini dicunt, conceptis

ptis verbis jurare, id est, dictatis a deferente juramentum, & ex arbitrio adjurantis h. e. adigentis ad jusjurandum prænotatis. Pari ratione etiam dicunt, jurare in aliquid, ut jurare in legem, vel in verba. Unde *Horat. Nullius addictus jurare in verba Magistri*. A verbo *jurare* descendit juratus, *i. e.* jure jurando devinctus vel obligatus: & licet passivæ significationis esse videatur, deponentis tamen magis est: præsertim cum de persona dicitur, uti *Cicero in Verr. Act.* 2. pro *Flacco* & *Sylla* hac voce in hoc sensu utitur. Confer *Guil. Stuck. descript. Sacrific. fol. m.* 90. *seq.* qui plura de his vocibus collegit.

III. Progredimur ad Græcos, qui actionem hanc duobus nominibus exprimunt, quorum primum est ὅρκος, quod multoties in Novo Testamento occurrit, ut *Matth.* v. 33. & XIV. 7. 9. & XXVI. 72. *Marc.* VI. 26. *Luc.* I. 73. *Act.* II. 20. *Hebr.* VI. 16. 17. *Jacob.* 12. & quibusdam probabile videtur, ab hoc nomine descendere *Orcum* quod *Ethnici* soliti fuerint jurare per *Orcum*; vel violatores juramenti ad *Orcum* detrudantur. Conf. *Francisc. Rous Angl. in Archæolog. Attic. lib. 6. c. 4. pag. m.* 282. 283. *edit. Oxford.* 1658. Alii vocem ὅρκον deducunt ab Hebræo ירך *Jereck* (femur) quia jurantes supponebant manus suis femoribus. Hujus opinionis est Anglus doctissimus *Henry Ainsvvorth in Genes.* XXIV. *fol. m.* 91. *edit. Lond.* ita scribens: *Hereupon the Greekes have of the Hebrevv vvord JERECK, that is, a thigh. framed their* ὅρκος *that is, an oath*. Alii derivant ab ἕρκος, quod *septum* significat, ut sit quasi sepimentum quoddam, quo homines contineantur atque coerceantur intra officii sui terminos atque cancellos manere. Vel ab ὅρος terminus, finis, quia juramentum omnem controversiam seu litem tollit. vid. *Eduard. Ligh. Critic. Sacr. Nov. Testam. pag. m.* 433. *edit. Francof.* & *Lips.* 1696. vel quia jurantes intra metam sui officii continentur conf. *Guil. Stuck. descript. Sacrif. Gentil. fol. m.* 91. *edit. Tigur.* Ad utramque istam hujus vocis significationem respiciens *Eustathius* inquit: Eandem ob causam juramentum vel jusjurandum jurgiorum finis dicitur; & *Cicero* de *Legibus*: Plurima, ait, firmantur inter ipsos homines, Diis immortalibus interpositis, cum judicibus tum testibus. *Matth. Martinius in Lexico Philolog. edit. Bremens.* 1623. *fol. m.* 1330. Græcum ὅρκος vult esse ab ἕργω coarctare, constringere: quia juramentum est vinculum, quo arctatur conscientia, ne fallat, aut quo constringitur fides. *Cicero offic.* Nullum vinculum ad adstringendam fidem jurejurando majores arctius esse voluerunt.

IV. Porro ab ὅρκος dicimus ὅρκους διδόναι, λαμβάνειν, ἀπολαμβάνειν, καὶ παραβαίνειν jusjurandum vel juramentum dare, accipere, exigere & violare. Fit inde ὁρκόω voco ad jusjurandum & caveo ab aliquo jure jurando. *Thucydides:* ὥρκωσαν τοὺς στρατιώτας μεγίστους ὅρκους *ad maximum jusjurandum adegerunt milites*. Hinc ὁρκωτὴς legatus, qui jure jurando homines adigendi missus est. Inde ὁρκισμὸς juramenti exactio, per jus jurandum obstrictio. Porro ὅρκιος est is, qui juri jurando adbibetur, ut θεοὶ ὅρκιοι apud *Thucydidem*, Dii, per quos jus jurandum concipi fuit solitum, quique fuerunt ejus præsides, judices, testes ac Vindices: inter quos Jupiter principem locum obtinuit, ideo ζεὺς ὅρκιος sæpe numero appellatus.

V. Alterum deinde verbum, quo jurandi actio a Græcis exprimitur est ὄμνυμι sive ὀμνύω juro: unde Latinum *Omen* & *Ominor*. Nam jurantes sibi ipsis & aliis vel bene vel male ominantur. Cæterum utrumque & ὀμνύω Græcum & Latinum Omen vel ominor est ab Hebræo אמן Aman seu *Amen*, quod fidem, veritatem certitudinem & confirmationem significat. vid. plur. *Stuck. descript. Sacrif. Gentil. fol. m.* 92. *edit. Tigur.*

VI. Hebræi variis verbis juramenta expresserunt, quorum primum שבוע *juramentum*, quod a radice שבע & inde Niphal נשבע juravit, descendit, uti *Genes.* XXIV. 7. *Psalm.* CX. 4. *Genes.* XXII. 16. *Exod.* XXXII. 13. Videtur autem hæc vox derivata a שבע numero septenario, qui numerus est religiosus, perfectionis, plenitudinis, saturitatis, sufficientiæ & quietis symbolum: quo significatur, juramentum esse actionem sacram & religiosam, quæ non temere sed certo confirmatoque animo atque conscientia, certis testibus & argumentis fieri debeat; vel, quod juramenta fieri debeant & fieri soleant multis adhibitis & idoneis multumque confirmatis testibus & causis. Passiva voce, quasi dicas; jure jurando obstringi, quod nemo, inquiunt, jurare, nisi coactus solenniter debeat: semper itaque verbum jurandi *Hebræa* consuetudo usurpat in voce passiva; conf. *Eduard. Ligh. Critic. Sacr. pag. m.* 405. *edit. Francof. & Lips.* 1696. *in* 4. A septenario itaque numero, qui pro perfectionis numero habetur, originem ducit, quia juramentum perfectissima rei confirmatio est, *Glass. in Gramm. Sacr. lib.* 3. *tract.* 3. *Merc. in Pagnin. Thesaur. & Rivet in Exod.* XX. 7. conf. *Buxtorff. Lexic. Rabbi-*

bino-Talmud. fol. m. 2314. Primus, quem legimus jurasse & juramentum septem agnorum dono confirmasse, fuit Abrahamus *Gen.* XXI. 28. qui tertius ab Adamo septenarius. vid. *Luc.* III. numerus sane sacratissimus; hinc *Athanas. Kircher. Œdip. Ægypt.* II. 2. 35. ad juramentum illum refert, ita scribens: nec minus sacrum juramentum, quod qui violat, a septem rebus se excludit, inquiunt *Cabalistæ*: a vita, pace, sapientia, divitiis, gratia, Semine, imperio. vid. *Edmund. Castell. Lexic. Heptaglott. fol. m.* 3679. *edit. Londin.* 1669.

VII. Alia etiam nomina reperiuntur, quibus Orientales Juramentum significant sc. אומאה מומתא מומי *Juramentum, Jusjurandum, Exsecratio, Blasphemia, Levit.* v. 1. Sacer Codex legit קל מומי Et audierit *vocem Execrationis*, ubi in *Jonathane* קל אומאה Hebr. אלה *maledictio*: & adjurabit sacerdos mulierem istam juramento maledictionis. *Num.* v. 21. conf. *Buxtorff. Lexic. Rabbino-Talmudic. fol. m.* 957. descendit a radice Chaldaica ימא *Juravit, Jerem.* v. 2. *Zephan.* 1. 5. *Exod.* XX. 7. Syrus quoque a ימא deducit מומתא *Talmudici* in *Nedarim fol.* 10. 1. נוודר במוהי vovens per Exsecrationem, quod corrupte sic dicitur pro מומי vid. cit. *Buxtorff. Lexic. fol. m.* 957. *Edmund Castelli Lexic. Heptaglott. fol.* 1614. Sequitur nunc קים quod I. significat *pactum, fædus*, statutum. II. juramentum, jusjurandum, uti habetur *Num.* XXX. 3. יקים קים aut juraverit juramentum, ubi Anglus reddidit *or swveare an oath. Deut. VII.* 8. quod servat juramentum illud, quod juravit patribus vestris, ubi semper hoc vocabulum reperitur. Ita etiam cum affixo in *Psalm.* CV. 9. Et juramentum suum Jacobo. Pari modo juramenta per קונמי exprimunt, a קונם descedentia, quæ vox significat vovere sancte, sancte promittere vel jurare, hinc קונמי vota cum execrationibus, nti in libro precum: כל חרמי וכל קונמי omnia anathemata & omnes execrationes in *Machsor*, precum libro citata a *Buxtorffio*, in orat. כל נדרי quam principio anni dicunt ubi *Glossa* inquit, poni in *Targ. Hierosolym.* pro אלה *Num.* v. 21. quo loco nunc legitur קינוסתא & in *Onkelo* מומתא.

VIII. *Germani & Galli* juramentum & hanc jurandi actionem certis nominibus vel verbis exprimunt. Germanis quidem in genere jurare est Schweren / & juramentum Schwur / quasi schwär / videlicea a gravitate & difficultate: quod res sit gravis, difficilis & periculosa, & quod non temere, inconsulto, sine ratione, justa necessariaque causa & cum gravitate fieri debeat. Alio nomine juramentum illis dicitur Eyd / & Eyd-schwur / quod proprie est jusjurandum: forsan ab Hebræo עיד Ed, testem vel testimonium significante, quod jusjurandum sit & debeat esse testimonium animi, conscientiæ, veritatis, & quod is, qui jurat, debeat esse testis veritatis, & quod Deus testis adhibeatur. *Galli* vocant *serment* quasi *seurement* eandem ob causam, quod juramentum sit asseveratio religiosa. Et hoc de nominibus & verbis jurandi sive juramenti.

CAPUT II.

De Formulis Jurandi per Deos.

I. REm sacram, *Juramenta* tractamus procul ite profani. Ut autem ab initio exordiamur, Jurandi formulas *per Deos* ceu maxima adducemus. Magnum itaque apud Ægyptios & solenne juramentum erat per *Osirin*, qui maximus illorum habebatur Deus uti variis locis ostendit *Seldenus de Diis Syris*; conferatur etiam *Elias Schedius de Diis Germanis pag. m.* 94. *seq. Marsham. Can. chronico. pag.* 32. *edit. Lips. celeberr. Hermanu Witsius. in Ægypt. pag.* 65. Hunc magnis honoribus afficiebant, & nefas esse ducebant, juramentum per *osirin* sfactum violabile futurum quare *Scholiastes Lycophronis* ὁ μέγας ὅρκος τοῖς Αἰγυπτίοις ἐτυγχανὶ μὰ τὸν Ὄσιριν. De cujus cultu apud Ægyptios singulari testantur *Horapollo in Hieroglyph.* & *Laurent. pignor. Mens. Isiac.*

II. Persarum Reges fere per *Mithram* jurabant; sanctissimum enim jusjurandum illis erat, μὰ τὸν Μίθρην ut docet *Barnab. Brisson de regno Persico lib.* 1. Observandum autem, quod per *Mithram* intelligatur *Sol. Mithri* enim vel *Mithir* vel *Mithra* vel *Mether* Persice Dynastam & Dominum significat, ut *Joseph. Scaliger lib.* 6. *de emendat. Tempor.* scribit. conf. *Eli. Sched. de Diis German. pag. m.* 103. Id ipsum quoque confirmat *Beyerus in additamentis ad cap.* 3. *prolegom. Seldeni de Diis Syris*. pag. m. 51. 52. *edit. Lips.* ex *Reines.* epist.

SOLI. INVICTO
MITHRÆ
VESTALIS
CÆS. N· SER.
ET C. VESTIUS
AUGUSTALIS
D. D.

Ubi

Ubi inter alia ſubjicit, hominibus Romanis *Mithræ* tanquam extero a *Perſis* accepto, Solem veluti proprium & indigenam jungere ſolenne fuiſſe: ſic enim interpretari oportet *Deo invicto Mithræ & ſocio ſoli*. Quaſi diceret vellet σύνθρονον, σύνναον καὶ σύμβωμον, & paulo ante de *Mithra* τῦ ἡλίῳ παρὰ Πέρσαις, inquit, per quem jurare ſolebat *Cyrus teſte Xenoph.* in *Oecon.* quem ſub ſymbolo divino ignis venerabantur. Ex his ſane conſtat, *Perſas* per *Mithram* ſeu *Solem* jurare ſolitos fuiſſe, quod etiam *Schedius* & alii affirmant *pag. m.* 102. dicens: *Perſæ* per *Mithram* hoc eſt Solem jurare ſolebant. vid. *Alexand. ab Alexandr. lib.* 5. *c.* 3. *Gen. dier.*

III. Apud Græcos inventor Juramenti magni *Jupiter* habebatur, qui & hoc aliis præſcripſiſſet Diis, cum per *ſtygium* juraſſet, cauſam hujus referunt hanc eſſe, quod *ſtyx* & filii ejus auxilio fuiſſent, cum contra *Titanes* pugnaret, aut biberet de aqua ad ſedandam ſitim in pugna. *Servius* ex *Orpheo* ſcribit, quod hoc juramentum tam ſanctum fuerit, ut etiam Deus, ſi falſo juraſſet, ſeu juramentum hoc fregiſſet, in tartaro novem millia annorum punitus fuiſſet. Afferunt etiam *Jovem* ipſum ſe huic ordini ſubjeciſſe; itaque dicunt, quod majorem curam habeat in juramento, quod jurabat uti *Minutius Felix* tradit, inquiens: *deſtinatam ſibi cum ſuis cultoribus pœnam præſcius perhorreſcere*. Dii autem per quos jurabant viri juxta *Solonis* inſtitutum tres erant, ſcil. Ἱκέσιος, Καθάρσιος & Ἐξακεστήριος quæ tria nomino ſub *Jove* comprehendebantur. Nam *Jupiter* proprie *Cuſtos* juramentorum erat, uti hoc cognoſcitur ex voce *jusjurandum*, quaſi *Jovis jurandum*. Unde ζεὺς ὅρκιος ſingulari epitheto dicebatur. Hinc in *Eliacis* apud *Pauſaniam* legimus in *Olympia* βυλευτηρίῳ i. e. ſenatu Jovis ſimulacrum fuiſſe, cognominati ὅρκιος, quod utraque manu fulmen continebat, quaſi ulturus ille fulmine, qui falleret juramentum & violaret. vid. *Guil. Stuck. deſcript. ſacrif. Gentil. fol. m.* 92. *edit. Tigur.*

IV. Romani ſanctiſſimum jusjurandum æſtimabant, quando per *Jovem lapidem* jurabant. Teſtis eſt *Agellius lib.* 1. *Noct. Attic. cap.* 21. Jovem, inquiens, lapidem, quod ſanctiſſimum jusjurandum fuit habitum, ſum paratus jurare. De hoc legendus *Guilelm. Stuck. deſcript. ſacrif. Gentil. fol. m.* 93. *edit. Tigur. Apulejus in libr. de Deo Socratis*: quod igitur, jurabo per *Jovem lapidem* Romano vetuſtiſſimo ritu. Eoque reſpexiſſe videtur *Auſonius* in precatione matutina ad Deum, cum ait: *ſi lapides, non juro* Deos. Huic vero juri jurando *Execratio* addi ſolebat, cujus formulam *Feſtus lib.* 11. docet: *Jovem*, ait, *illum Lapidem juraturi*, ſilicem tenentes, his verbis utuntur: *ſi ſciens fallo, tum me Dieſpiter, ſalva urbe arceque, bonis ejiciat, ut ego hunc lapidem.* vid. *Barnab. Briſſon. formul. lib.* 8. *pag. m.* 710.

V. Aliquando eligebant unum Deum, cui juramentum erat datum. aliquando plures, uti *Briſſonius* ex *Plauto c. l.* refert: ...... *ita me Jupiter* (inquit Chryſalus) *Juno. Ceres*

Minerva, Latona, Spes, Ops, Virtus, Venus
Caſtor, Polluces, Mars, Mercurius, Hercules.
Sumanus, Sol, Saturnus Diique omnes ament.

Sic *Alceſimarchus* adoleſcens in Ciſtellaria apud eundem *Plautum*: *At ita me* (inquit) *Dii deæque ſuperi atque inferi & medioxumi.*

Itaque me Juno, regina & Jovis ſupremi filia.
Itaque me Saturnus patruus ejus & Caſtor pater.
Itaque me Ops opulenta, illius avia &c.

Plura de antiquo jurandi modo per Deos ac Deas, & quam varium ac multiplex jusjurandum iſtud fuerit vide apud *Polydor. Virgil. Cælium Rhodigin.* & *Alexandr. ab Alexandro libr.* 5. *cap.* 10. *genial. dier.* Illi, qui Mercaturam exercebant per *Mercurium* jurabant præſidem Mercatorum. De qua re videndus *Franciſc. Rous in Archæolog. Attic. lib.* 6. *c.* 5. *pag. m.* 284. *edit. Oxon.*

VI. Quod ad mulieres attinet, illæ *Junonem*. jurabant, ut illa apud *Petronium Satyr.* Junonem meam iratam habeam, ſi unquam me meminerim virginem fuiſſe. *Alcmena* quoque apud *Plautum Amphit. Act.* 2. *ſc.* 2.

Per ſupremi, ait, Regis Regnum juro & matrem familias.
Junonem, quam me vereri & metuere eſt par maxime.
Ut mihi extra unum te, mortlis nemo corpus corpore.
Contigit, quo me impudicam faceret.

Eodem modo *Amantes* nonnunquam & molliores homines jurabant. Sic *Tibull. lib.* 4. ad amicam:

Hæc

Hæc tibi sancta tuæ Junonis numine juro
Quæ sola ante alios est mihi magna Deos.

Ita etiam per *Dianam* uti *Francisc. Rous* ex *Euripid in Electr.* narat de *Clytemnestra pag. m.* 783.

VII. Qui dicta ac promissa sua divino Numine adhibito, firmabant, interdum per *Castorem*, interdum, per *Pollucem*, nonnunquam per *Herculem* dejerabant. Inde illa in Comædiis pervulgata, *Pol*, *Perpol*, *Ædepol Ecastor*, *Hercle*, *Meherele. Fest. Pomp. lib.* 11. *Micastor* ait, & *Hercle* jusjurandum erat, quasi diceretur, ita me *Castor*, ita me *Hercules* juvet. Non solum Gentiles ita jurabant sed etiam imprudentibus *Christianis* sæpe hæc verba, ex vulgari usu, & vulgata loquendi consuetudine excidisse legimus apud *Tertullian. de idololat.* ita scribentem: *Consuetidinis vitium est, dicere Mehercule, accedente ignorantia quorundam, qui ignorant jusjurandum esse per Herculem. Mehercle* itaque jurant *Junius Bassus* & *Domitius Afer* apud *Quintilianum lib. 6. c.* 4. Observandum autem est ex *Agellio lib.* 1. *noct. Attic. c.* 5. quod differentia hæc fuerit, ut mulieres nunquam Romæ per *Herculem*, neque viri per *Castorem* dejerarint: *Ædepol* autem jusjurandum viro & fæminæ commune fuerit. Similiter *Donat. in Andr. Terent. Act.* 3. *sc.* 2. refert, per *Castorem* & *Pollucem* jurare aptum sit fæminis, id quod variis testimoniis probat *Barnab. Brisson. de formul. lib.* 8. *pag. m.* 707.

VIII. Ut autem de *Hercule* planius constet, quis & qualis fuerit? tunc sciendum, mentionem hujus fieri 2. *Maccab.* IV. 19. 20. Nomen quod concernit, Phænicium esse vult *Johann. Henrich Kipping. in antiquis pag. m.* 121. quod est אור-כל *Orchol*, *illustrator omnium. Beyerus* in *additionibus ad Selden. de Diis Syris pag. m.* 262. *edit. Lips.* Tyrium vel Lybicum putat, de quo *Curt. l.* 2. *c.* 19. *l.* 8. *c.* 21. 25. Alias etiam *Meliearsus*, quod מלך קרתא urbis Præfectus vel Rex dictus, nec non Ἄζιζος ab עזז robustus fuit, uti est apud *Jul. Cæsar. in Hym. p.* 34. & exponi nonnulli dicunt posse inde *Daniel.* 11. 38. Deum מעזים, qui *Hercules* ἄζιζος Phænicius & novo majoribusque; ignoto ritu ab *Antiochio Epiphane*, ut novus Deus cultus fuerit, ex singulari ejus amore, quod ludos *Herculis* Tyrii speculatum concesserit. vid. D. *Geier. in l. c. Dan. pag.* 921. D. *Quensted. dissert. de Deo Mausim*. Verum si rem accuratius perpendimus cum cl. *Hottingero in histor. Orient. lib.* 1. *c.* 8. statuimus, *Herculem Solem* esse, & opinionem probamus, quod *Hercules* in Hebraica lingua, dicatur quasi omnia illustrans & illuminans & quod *Hercules* apud *Tyrios* & *Phænices* religiose cultus & adoratus fuerit. *Geusius de victimis humanis* arbitratur & ex multis probat, quod hic *Hercules* etiam apud *Amosum* Prophetam *cap.* v. 26. כיון *Cijun*, Arabice כואן *Kevan* vocetur, & *Chon* ab *Ægyptiis*, apud quos forma gigantea solebat depingi, ut author *Lyl. Gyrald. in histor. Deor.* plur. vid. c. l. Solem itaque fuisse *Herculem Seldenus*, *Beyer. Geusius* aliique testimoniis approbarunt. Hinc nullum dubium, quin juramentum per *Herculem* factum sanctissimum fuerit quia Sol Deorum primus habitus fuit.

IX. Progredimur ad *Castorem* & *Pollucem* filios *Jovis* e *Leda* geminos, bellatores fortes adversus piratas qui ob divinum hoc beneficium in Geminorum sidus evecti sunt, & nutarum patroni esse meruerunt. De his fusius tractarunt *Joh. Henric. Kipping.* in. *antiq. lib.* 1. *c.* 3. *p. m.* 88. *Eli Sched. de Diis German. c.* 9. *pag.* 498. Per hos Ethnici jurabant, uti ex *Gellio lib.* 1. *noct. Attic. c.* 6. constat conf. *Dillher. volum. dissert.* 1. *pag. m.* 187. Similiter per *Cererem* jurabant, uti *Festus* docet, ita dicentes: *eccere*, quod jurisjurandi genus usurpat *Sosia* apud *Plaut. Act.* 2. *Scen.* 1. & *Phormio* apud *Terent. Act.* 2. *sc.* 1.

CAPUT III.

De Ritu jurandi per astra & formulis Turcarum & Arabum.

I. Antiqui cælestia corpora & quæ visui exposita sunt signa pro Diis coluernnt. Astra itidem tanquam Deos adorarunt. Sic enim *Esa.* cap. LXV. *præparantes Gad mensam & implentes planetis libamen*, vid. *Sched. de Diis Germ. pag.* 68. & nostras annotationes ad h. l. Hinc factum ut per *eandem* juraverint. De *Sole* teste advocato testimonium exhibent *Apulejus Metam.* 1. *pag.* 4. *Ovid. lib.* 3. *Metamorph.*

Per tibi nunc ipsum (neque etiam præsentior illo
Est Deus) adjuro, tam me tibi vera referre
Quam veri majora fides

Æschyl. Καὶ παντόπτην κύκλον ἥλιον καλῶ.
Et *Julianus*

Mi-

Misopeg. Καὶ τῦτυ μάρτυρα καλῶντιν μέγαν ἥλιον πρὸς τὰς ἀπιςῦντας. *Philostrat.* 6. 4. Καὶ ἐς τὸν ἥλιον καταβλέψας ὄμνυ αὐτὸν &c. apud *Orphea* etiam legas ὐρανὸν σε ὁρκίζω *Cœlum tibi adjuro*. Euripides Ægeus præeunte *Medea* eadem peragit, & *Latinus apud Virgil. lib.* 12. *Æneid.* omnia sidera jurat:

> *Suspiciens cœlum tenditque ad sidera dextram*
> *Hæc eadem Ænea, inquiens terram, mare sidera juro.*

Sic impurus *Muhammed* in *Alcorano* suo per Solem jurat, per Lunam, astra, igneum splendorem &c.

II. Turci itaque & Arabes jurantes communiter his conceptis verbis utuntur: Verum est per vitam meam. Per vitam Dei, vel per Deum, & hæc *Possevitus* per *Cœli Dominum*. *Surat.* sive *Azora* VI. per cœlum signiferum, per zodiacum, ubi Commentator *Muhamed ben Abhmed* sidera XII. delineata olim in Alsurcam, perinde ac *Vettius Valens Antiochenus* author ἀνέκδοτος, lectorem *Floridorum* suorum per signa adjurat cælestia. ὁρκίζω σε ταύτῃ τῇ συντάξει ὐρανῦ μὲν ἀςήρικτον κύτος, καὶ δυοκαιδεκάζωδον τε καὶ Σελήνην καὶ τὰς πλανήτας ἀςέρας: *adjuro te per systema cœli, zodiacum, Lunam & cæteros planetas*. Ulterius per Auroram diei cujuslibet, ut habet Paraphrastes ad *Surat.* XCIX. Et denique LVI. Noli jurare per *Occasus* stellarum, nam juramentum illud, quod sciatis magnum est, ita hæc expressimus ex Arabico, ut ut interpretes *Latinus* & *Italus* in alia abeant.

III. Ut multa paucis comprehendamus ex *Rever. Pfeifferi antiquit. Hebraic. pag. m.* 190. *cap.* XXIII. adducemus Juramenta Muhammedanorum, ubi in compendio & quasi parva tabella exhibentur. In scenam, inquit, prodeat impostor ille magnus Muhamed, qui in *Alcorano* suo passim & ipse jurat, & jurantem Deum introducit *per montem* & scripturam delineatam in pagina extensa. Per domum habitatam & per tectum elatum, & per mare fervens. *Surat.* LII. per ficum item & olivam, per montem Sinai & per hanc Provinciam fidelem. *Surat.* XCV. item per seriem Angelorum & procellosos ventos, per sparsas dissipationes & separatrices separationes *Surat.* LXXVII. sic jurat per calamum & quo scribunt. *Surat.* LXVIII. per stellam cadentem. *Surat.* LIII. per ventos, nubes, cœlum *Surat.* L. LI. per signa zodiaci. *Surat.* LXXXV. per sidus lucens. *Surat.* LXXXVI. per noctem obscuratam & auroram, *Surat.* LXXXIX. per vesperam *Surat.* CIII. per Solem *Surat.* XCI.

IV. *Abhmed* Turcarum Imperator cum *Henrico Magno* Galliarum Rege Anno 1604. fædus iniens, jurat per *veritatem magni Dei Omnipotentis Creatoris Cœli & Terræ, & per animas avorum suorum & proavorum. Sultan Suleiman ben Selim Ferdinando I.* Cæsari Imperatori jurat per *vera signa magni & venerandi Prophetæ Muhamed*. Plura eaque infinita prætermittimus, ut quæ ex versione Alcorani *Roberti Retinens.* & *Hermanni Dalmatæ* cuivis sunt obvia. His addi possunt verversiones Alcorani Gallica & Anglicana ut & Authores plurimi, qui de moribus Turcarum scripserunt.

V. Unum adhuc addimus, quod notavit vir eruditione summus *Johannes Seldenus in libro de Diis Syris pag. m.* 46. *edit. Lips. cap.* 3. *prolegom.* ita differens posteros *Sethi*, ob easdem, quæ *Cedreno* λεπτογενέσει memorantur rationes, filios Dei dictos, & ob *Abelem* adeo *Caino* infensos ejusque nepotibus, ut solenni se juramento obstringerent בדם הבל per *sanguinem Abelis* (בדם האבילי) in vallem se nequaquam a monte sacro descensuros.

CAPUT IV.

De formulis jurandi per homines & genios.

I. PER homines quando jurabant, (quæ juramenta potius civiles obtestationes vocamus) partim *per Vivos* jurare sunt soliti vivorumque vel salutem, vel calamitatem vel nomina vel genios: partim per *defunctos*. *Per vivos* quidem vel per integros, vel per certas eorum partes. Prioris illustria exempla peti possunt cum ex aliis literatorum monumentis, tum istud ex his *Suetonii verbis in Claudio*: Conversus hinc, inquit, ad officia pietatis, jusjurandum neque sanctius sibi, neque crebrius instituit, quam per *Augustum*. In quibus simul hoc quoque notandum, Veteres solitos & jurare & obtestari nomen carissimi cujusque sibi. Idem in *Julio Cæsare* Romæ longo tempore sacrificare, vota suscipere, controversias quasdam, interposito per Cæsarem jure jurando distrahere perseverarunt. Sic C. *Caligula*, ut *Suetonius* & *Dion* scripserunt, *Drusillam* divinis honoribus coli jussit, ac *Veneri* adæquavit, & *Pantheam* vocari, imperatumque fuisse, ut per eam, tanquam *Junonem* im-

impoſterum jurarent. Sic *Pythagorei* per *Pythagoram*, magiſtrum ſuum jurare fuerunt ſoliti, non tanquam per Deum immortalem, aut *Heroem*, ſed per hominem Dei ſimilem. Ita etiam *Judæi* per *Prophetam* & *Moſen* jurabant, de quibus in ſequentibus. Exempla, ex quibus conſtat, vel per ſalutem vel per calamitatem jurare fuiſſe ſolitos Veteres, plurima paſſim apud *Homerum* extant. Præ aliis illuſtre eſt *Telemachi*, qui per Deum & τὰ ἄλγεα i. e. ærumnas cum patris, tum proprias juravit.

II. Sic Imperatores Romani pro inſana ſua ambitione, ut alios honores divinos ſibi vendicarunt, ita per nomina quoque ſua, perque *Genium* ſuum jurari voluerunt. Sane oppreſſa a Cæſaribus Republica mos invaluit, per eorum *Genium* jurandi. Atque adeo poſt Julii Cæſaris cædem Senatum decreviſſe, τὴν αὐτοῦ τύχην ὀμνύναι. *Dio lib.* 44. refert. Eodemque libro ὑπὲρ τοῦ, ait, δημοσίᾳ κατὰ ἔθος εὔχεσθαι ἐψηφίσαντο, καὶ οὗ τήν τε ὑγίειαν, τήν τε τύχην ὤμνυσαν i. e. per cujus *ſalutem* & per *genium* juraverant, non ut interpres per valetudinem & per fortunam. Illius autem moris teſtis eſt *Ulpianus* in l. ſi duo §. ult. ff. de jure jurand. & *Tertullian.* non uno loco, veluti in *libr. ad Scapulam* his verbis: ſed iidem ipſi, qui per Genios eorum in pridie uſque juraverant, qui pro ſalute eorum hoſtias & fecerant & voverant, hoſtes eorum ſunt reperii. Et in *Apolog. cap.* 28. Citius denique apud vos, per omnes Deos, quam per unum *genium* Cæſaris pejeratur. Quæ verba ut alia pleraque imitatus *Minut. Fel. in libello* qui *Octavius* inſcribitur. Et eſt, ait, illius tutius, per *Jovis Genium* pejerare, quam Regis. Idque ita eſſe, Imper. *Alexandri* reſcriptum comprobat: quo jurisjurandi contemtam religionem ſatis Deum ultorem habere definit: periculum vero corporis vel majeſtatis crimen inferri non placere, ſi per Principis Genium inconſulto. calore fuerit pejeratum, *lib.* 2. *C. de reb. Credit. l.* 2. *C. ad legem Juliam majeſt.* Nimirum Deorum injurias, ut ille apud *Tacitum* ait, Diis curæ eſſe: principes vero majeſtatis ſuæ perjurio violatæ vindices eſſe debere cenſebant. Tiberium quidem paſſum non eſſe per *Genium* ſuum jurati, aut in diſcrimen judiciumve vocari, hoc nomine, quod per *Genium* ſuum pejeraſſet, *Dio lib.* 57. memoria prodidit.

III. Contra *Cajum* Cæſarem pleroſque honeſti ordinis deformatos prius ſtigmatum notis ad metalla & beſtias condemnaſſe, quod nunquam per *Genium* ſuum dejeraſſent, *Sveton. in ejus vita cap.* 27. autor eſt. *Caligula* itidem, cum ob leviſſimas cauſas morte plurimos quotidie afficiebat, & dicere ſolebat, ut *Svetonius* teſtatur, ſe illos punire, propterea quod nunquam per ſuum *Genium* juraſſent, hoc præſeferens, hos ſe ipſum contemnere indignumque cenſere, qui coleretur, vid. *Barnab. Briſſon formul. lib.* 8. *pag. m.* 708.

IV. Chriſtiani tamen, qui non tam per Creatorem, quam per Autorem creaturarum jurabant, nec in creatura aliud, quam Creatorem ipſius venerabantur, ut ait *Gratian. cap.* 16. & *cap.* XXII. *quæſt.* 1. in hæc prorumpit verba, per *Genios* Cæſarum jurare recuſabant, bene tamen per *ſalutem* eorum, ut quæ omnibus Geniis auguſtior. Irreligioſi dicimur in Cæſares, neque imagines eorum repropritiando neque Genios dejerando, ait Q. *Septim. Florens Tertullian. ad Nation. l.* 1. *cap.* 17. quem ut & ceteros *Jacobo Godofredo* Icto debet doctior orbis, Apologetico *cap.* 32. 35. & ad *Scapulam*: hinc *Polycarpus* ſuo in agone adhortabatur ὄμοσον τὴν Καίσαρος τύχην, ſed malebat B. Martyr vivicomburium pati, quam in gratiam Gentilium verum Deum abnegare, inque ejus locum Cæſarem, *Fortunam* vel *Genium* ejus ſurrogare, δαίμων namque & τύχη hic coincidunt; inde Εὐδαιμονία recte *Ciceroni* redditur: *Virtus cum Fortuna conjuncta*. In Actis Proconſularibus Martyrum Scillitanorum apud Baronium *Annal. Tom.* 11. Saturninus dixit: tantum jura per *Genium* Regis noſtri. Speratus reſpondit: ego Imperatoris Mundi Genium neſcio, ſed cæleſti Deo meo ſervio.

V. Nec vero per Salutem Principum, ſed & per ſuam quandoque vel filiorum Salutem olim jurabant. *Ulpian.* in l. quod ſi. ff. de jurejur. Quod ſi exegi per Salutem Tuam jurares & juraſti *Plin. epiſtol. ult. lib.* 2. Clamat moriens: O hominem nequam, perfidum, ac plus etiam quam perjurum, qui ſibi per ſalutem filii pejeraſſet! Facit hoc *Regulus* non minus ſcelerate quam frequenter, quod iram Deorum in caput infelicis pueri deteſtatur. Enimvero, religioſiſſimum parentum jusjurandum erat, ut ſuperſtites filios relinquerent, vid. *Terent. Heauton. Act.* 5. *ſc.* 4.

VI. Nec vero tanquam per *Homines vivos* jurare ſoliti ſunt, ſed etiam per defunctos, defunctorumque genios: quod præ aliis gentibus inprimis *Naſamones* & Ægyptios feciſſe conſtat. Sic quia religioſe cineres parentum & amicorum olim ſervabantur, corporibus crematis, per illos etiam ſupplicabant & jurabant, ut eſt in *Oratione Verrina Ciceronis* quarta.

ta. Obsecravit per patris sui cinerem & apud *Horatium:*

> *Expedit matris cineres opertos*
> *Fallere* -- i. e. *per matris manes falsum jurare.*

CAPUT V.

De formulis jurandi per membra corporis.

I. PArtes hominis, per quas jurabant, fuerunt 1. *Caput*, per quod jurare solebant *Ægyptii*, uti *Aben Ezra* ad *caput* xx. *Exod. comma.* 7. scribit: מנהג אנשי מצרים עד היום אם ישבע אדם בראש המלך ולא יקיים את דברו הוא בן מות ואילו נתן כופר משקלו זהב לא יחיה בעבור כי הוא בוזה את המלך בפרהסיא: i. e. Usu hodie *receptum est penes Ægyptios: si quis juraverit* per caput Regis, *neque steterit promisso suo, morti adjudicatur, etiamsi pro redimenda vita sua tantum auri, quantum ipse pendet, obtulerit, non vivet amplius, eo quod tam notorie Regem contemserit.* Conf. *Buxtorffii Lexicon Rabbino-Talmud. fol. m.* 2315. *Balsamon ad Can.* xxx. *Synodi Chalcedonensis* τὴν ἐξωμοσίαν seu juramentum fidelitatis, quod Episcopi *Ægyptii* præstabant, interpretatur τὸ εἰς τὴν ΚΕΦΑΛΗΝ τοῦ βασιλέως ἢ εἰς τὴν ΟΙΚΕΙΑΝ ΣΩΤΗΡΙΑΝ ὀμόσαι τινά. Per Imperatoris *Caput* vel suam ipsius salutem jurare. Hoc vulgus hominum facere solebat. Eundem ritum Ægyptiorum observavit *Don Philip. Picinelli de i lumi riflessi part.* 7. *fol. m.* 724. *ex Pallad. in Lusiac. cap.* 1. ita differens: in *Alessandria d' Egitto* un Ministro della gentilità minacciò la Santa Vergine Potamiena, di farla trar nuda e gettarla in un vaso di pece bollente a cui ella: *Per caput Imperatoris tui obtestor.*

II. Hanc superstitiosam gentilitatem in juramentis imitati sunt *Judæi*, quam Christus *Matth.* v. *vers.* 36. prohibet his verbis: μήτε τῇ κεφαλῇ σου ὀμόσῃς: neque per *caput tuum juraveris.* Legitur in *Sanhedrin fol.* 24. 1. דור לי בחיי ראשך *Jura mihi per vitam capitis tui.* Id ipsum quoque vult citatus *Don Philip. Picinelli fol. m.* 723. in hæc prorumpens verba: *questa consuetudine tenuta da i Giudei.* Uti probat *Hieronymus* in locum *Matth.* v. Horum vestigia presserunt *Græci*, de quibus unum vel alterum exemplum proferemus. *Juno* apud *Homerum Iliad.* ξ. jurat per caput Jovis his verbis:

> Ἴςω νῦν τόδε γαῖα ϗ ὐρανὸς εὐρὺς ὕπερθεν
> Καὶ τὸ κατειβόμενον Στυγὸς ὕδωρ ὅςε μέγιςος
> Ὅρκος δεινότατος τε πέλει μακάρεσσι θεοῖσι
> Σή θ' ἱερὴ κεφαλή.

Ad hanc consuetudinem iterum alludit citatus author Iliad. a. cujus verba Latine reddita hæc sunt:

> *Sed age jam tibi capite annuam, ut confidas.*

Iste capitis nutus, ut egregie adnotat *Spondanus*, augustissime promissum Jovis confirmavit: unde Thetis de ipsius auxilio dubitare non potuit. Est autem caput pars in corpore præstantissima, in qua secundum *Platonicos* est animæ rationalis sedes, quia illic est cerebri conceptaculum, ac membrorum animalium, quæ organa sunt & principia virtutis animalis, tam apprehendentis, quam eligentis seu voluntarie moventis, ut observavit quoque ex illis *Cœlius Rhodigin. lib.* 3. *cap.* 23. *antiquar. Lection.* Unde colligi potest, cur tam augustum sit capite Jovem annuere. Ex eo enim, tanquam primo motore pendent voluntates nostræ, maxime, quæ cum ratione consentiunt. Nam hic non loquor de θυμικῇ aut ἐπιθυμητικῇ, quorum illa est in corde, hæc in jecore. Itaque *Jupiter* subjungit, pollicitum suum capitis nutu sancitum esse irrevocabile, omni fraude carens, & cujus eventus certissimus sit. Denique res sacra caput existimatum est, de quo postea. Jusjurandum ergo per *Caput* pro sanctissimo habitum apud veteres. Alii dicunt caput fuisse salutis symbolum. Itaque illud adjurare & devovere in fide præstanda receptum fuisse. Hinc *Lyricus* Latinus *Juliam Barinem* perfidum caput votis obligare solitam dicit: & κατὰ παίδων i. e. in capita puerorum jurare moris fuisse *Budæus* testatur *in Commentariis*: id quod fiebat tacto ejus capite, in quem jurabant. Ita se sacrare caput ejus Diis inferis ac devovere significantes, si pejerassent. Hinc etiam *Apulejus adjuro tuum caput, nulli me prorsus* &c. Ubi interpres addit, hoc esse Græcorum juramentum seu jusjurandum jurare per caput. Unde idem *Homerus* lib. 15. Iliad ---- πατρῷον κεφαλὴν μέγαν ὀμῦμαι *patrium caput testor quod magnum juramentum. Et Poeta alibi:*

> ---- *Nondum Græcis jurare paratis*
> *Per caput alterius.*

Et *Euripid. in Helen.* ---- ἁγνὸν ὅρκον: adjuro tuum caput ſacrum jusjurandum.

III. Sic de *Romanis* in *Aſcanio* probat *Virgil. lib. 9. Æneid. verſ.* 300. ita canens:

> *Per caput hoc juro per quod pater ante ſolebat.*

Firmat hic capitis juramento, quod ſibi ſolenne, nam per illud quoque pater ſolitus jurare. Pari modo *Ovidius lib.* 15. *Triſt. eleg.* 5.

> *Per caput ipſe ſuum ſolitus jurare tuumque*
> *Quod ſcio non illi vilius eſſe ſuo.*

Silius Italicus lib. 8. hic calculum addit:

> *Tellurem hanc juro vota inter noſtra frequenter*
> *Auditam nobis, juro caput ----*

Et *lib.* 10. *Perque caput nullo levius mihi Numine, patris*
Magnanimi juro.

Quod ad Chriſtianos demum attinet, ſufficiet vel unicum illud *Nicephori* Imperatoris apud *Sozomen.* Καὶ ἐπειδὴ σὺ φησὶ τὴν χεῖρα τῇ κεφαλῇ, καὶ ὄμοσον κατ' αὐτῆς ---- *Pone*, inquit, *manum tuam in vertice meo & jura quantum tibi ſit aurum*, *Hiſtor. Eccleſ. lib.* 6. & *P. Diacon. lib.* 24. Exempla plura de hoc ritu adducere poſſemus, ſi liceret. Attamen qui plura deſiderat, evolvat *Jacob Pontan. Tiraquell. in Alexandr. ab Alexandr. Genial. dier. Barnab. Briſſon. de antiq. formul.*

IV. Cauſam breviter tam inſulſæ pariter, atque impiæ ubicunque conſuetudinis reddit, aut ſaltem reddere conatus eſt *Athenæus Deipnoſoph lib.* 2. ὅτι δ' ἱερὸν ἐνόμιζον τὴν κεφαλὴν, δῆλος ἐκ τοῦ καὶ κατὰ αὐτῆς ὀμνύειν, καὶ τοὺς γινομένους ὑπὸ αὐτῆς πταρμοὺς προσκυνεῖν, ὡς ἱερούς. Quod autem caput ſacrum veteres exiſtimarent, ex eo liquet, quod per ipſum jurarent, adorarent etiam *Sternutationes* inde ortas, tanquam ſacras. Ex his conſtat, non ſolum caput, ſed & ſternutamenta ſacra ſint habita, & reſpondet, quia caput corporis ſit θειοτάτη. Verum quam labilis ſit reſponſio, pluribus demonſtrat *Johan. Henric. Urſin. in Analect. Sacr. pag. m.* 19. *tom.* 1. & merito a Chriſtianis hæc conſuetudo removenda eſt. Nec valet ratio, quod ob hanc cauſam juretur per caput, quia chariſſimum, ſed etiam quia ſacrum, cum & alia membra eadem dignitate ſint. Ex Gentiliſmo hoc originem traxit, quæ caput *Jovi* ſacrum eſſe cenſuit, teſte *Hadrian. Junio. pag. m.* 174. *edit. Baſil.* 1556. & hinc jusjurandum per caput. Confer. in h. l. *Johan. Dougbtæi. analect. Sacr. lib.* 1. *pag. m.* 8. *excurſ.* 5. *edit. Amſtelod.* 1694. *Dilher. vol.* 1. *diſput. pag. m.* 188. *Don Philip. Picinell. lumi riſleſſi part.* 7. *fol. m.* 724. *edit. Milan.* 1667. *de la Cerd. Comment. in lib.* 9. *Æneid. fol. m.* 324. *Carol. Paſchal. de coron. lib.* 5. *pag. m.* 291. *ubi plura.*

V. Cum etiam capita Regum varie exornarentur, præprimis autem *coronis* vel his ſimilibus; hinc per *coronam* jurabant. De corona apud *Hebræos Schicbardus* in משפט המלך & ad eum plur. *Reverend. Carpzovius* in annot. *Perſarum* Regum capita *Tiara*, *Ægyptiorum Cydari* tegebantur, de quibus conſulendus *Carol. Paſchal.* in lib. elegantiſs. *de coronis lib.* 10. *cap.* 2. & *cap.* 3. *edit. Lugd. Batav.* 1671. Coronam itaque ſanctam habebant, ut per eam jurarent *Judæi* cæterique populi. Jurabant inquit, *Buxtorff.* in *Lexic. Rabino-Talmudic. fol. m.* 2315. *ex Kidduſch. fol.* 9. 1. per *coronam regis* hac formula חגא דמלכא conf. *Auguſt. Peiffer. antiq. Hebr. cap.* 25. *pag. m.* 189. *edit. Lipſ.* 1687.

VI. Nonnunquam etiam per *oculos* ſuos jurabant, per Dementiam amoris, ut ita Amicæ delitias facerent. Teſtis hujus eſt *Ovid. lib.* 2. *Amor. eleg.* 16.

> *At mihi te comitem jurabas uſque futuram*
> *Per me, perque oculos, ſidera noſtra, tuos.*

Et *lib.* 3. *Amor. eleg.* 2.

> *Perque ſuos illam nuper juraſſe recordor*
> *Perque meos oculos.*

Propertius Eleg. 15. *lib.* 1.

> *Quamve mihi viles videantur ocelli*
> *Per quos ſæpe mihi credita perfidia eſt.*
> *Hoc tu jurabas ſi quid mentita fuiſſes.*
> *Ut tibi ſuppoſitis exciderent manibus.*

Tibull. Eleg. ult. lib. 3.

> *Et ſi perque ſuos fallax juravit ocellos.*

Ita etiam *Barbam* ſacram eſſe putabant, quare etiam per hanc jurabant, quæ conſuetudo ita invaluit ut inviolabile judicarent juramentum hoc. Teſtis hujus rei eſt

est Juramentum *Barbarossæ*, veluti in proverb. Germanic. *pag.* 397. observavit Agricola: Ich wills halten bey meinem Bart. conf. *Dilbeer. vol.* 1. *differt. pag.m.* 188. De more etiam per *dextram* sic *Apulejus* scribit: utrumque idoneum non est, per quod adjures, nempe per dextram.

CAPUT VI.

De Formulis jurandi per vitam Regum & Fortunam.

I. SUnt etiam aliæ jurandi formulæ quas civiles vocamus, ut quando *Josephus Gen.* XLII. 15. 16. *vitam* apellat *Pharaonis* חי פרעה ubi optime *Lutherus*, interpres πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων : Bey dem Leben Pharaonis. Belgæ so waerlick als Pharao leeft, secuti Græcos: μὰ, vel νὴ τὴν ὑγίειαν, & *vulgatum*: per *salutem*. Quamvis *Aquila* ζῇ φαραὼ & Gallica : *vive Pharao* reddiderint. Angli legunt *as Pharaoh liveth*. Id quod in Ægypto magnum fuisse jusjurandum asserit *Henri. Ainsvvorth comment. in Genes. fol. m.* 148. *edit. London.* his verbis: *And so svveare by the Kings-life vvas a great oath in Ægypt.* item *Urias* 2. *Sam.* XI. 11. חייך וחי נפשך vitam Regis obtestatur atque (*) *Animam* ejus 1. *Samuel.* XVII. 55. passim. Sane *Gentiles*, an ex κακοζηλίας Judæorum ἐπίχω, formulas illas suis in jure jurandis imitabantur. *Græci* pariter ac *Latini*. Loquatur illustre illud fœdus inter *Smyrnæos* & *Magnetes* olim initum, quod *Londini* in hortis Comitis *Arundelliæ*, marmori incisum Orientali: ὀμνύω διὰ γῆν, ἥλιον, Ἄρη, Ἀθηνᾶν Ἀρείαν, καὶ τὴν Ταυροπόλον, καὶ τὴν μητέρα τὴν Σιπυληνὴν καὶ Ἀπόλλω τὸν ἐν Πάνδοις, καὶ τοὺς ἄλλους θεοὺς πάντας καὶ πάσας καὶ τὴν τοῦ βασιλέως ΣΕΛΕΥΚΟΥ ΤΥΧΗΝ ἐμμενῶ ἐν ταῖς συνθήκαις, αἷς συντίθεμαι πρὸς Μαγνήτας (ἢ Σμυρναίους) εἰς ἅπαντα τὸν χρόνον i. e. Juro per *Terram*, *Solem*, Martem, Minervam, Martiam, Dianam, Matrem, Sipylenem, Apollinem in Pandis, & reliquos Deos Deasque omnes, & per Regis Seleuci *Fortunam*, stabo pactis conventisque quæ inivi cum Magnesiis (vel hi cum Smyrnæis) in perpetuum.

II. Ita etiam Senatus Populusque Romanus decreverat ὀμνύναι ΤΗΝ ΥΓΙΕΙΑΝ καὶ τὴν ΤΥΧΗΝ Julii Cæsaris, uti testantur *Dio. l.* 44. & *Sveton. Tranquill.* Idem honos mansit & *Augustum*, licet postmodum a Tiberio abrogatus *l.* 57. 58. ac videtur dictus fuisse ὅρκος βασιλικὸς *Straboni l.* XII. revixit autem superiori seculo. Ita *Tyrii* quoque διὰ τῆς θείας τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν αὐτοκράτορος ΤΥΧΗΝ jurant apud *Janum Gruterum* Inscription. *pag.* 1105. & Arrianus τὴν τοῦ Καίσαρος ΣΩΤΗΡΙΑΝ *l. i. cap.* 14. per *Salutem* Principis jurat *Aristo Medicus* apud *Prudentium* περὶ στεφάνων. hymno X. *Athalaricus* Rex apud M. *Cassiodor. Variar. l.* 8. *cap.* 3. ita loquitur: Trajani vestri clarum seculis reparamus exemplum. Jurat vobis Rex, per quem juratis nec potest ab illo quisquam falli, quo invocato non licet impune mentiri.

III. Ex recepto itaque temporum adulandi modo sic gentes consueverunt jurare, ut notat *Herodot. l.* 4. *c.* 68. Mos est, inquit, Scythis præcipue jurandi per regium solium, quum maximum volunt interponere juramentum. Tangit hunc ritum *Ann. Senec. in l. consol. ad Polyb. cap.* 36. & *Lucianus in Catapl.* Scoptice & suo more ex Persona Tyranni loquens: voce magna bona mihi omnia precabantur, & in summa nihil aliud quam nomen meum jurabant. Sic *milites* apud *Veget. l.* 2. *cap.* 5. per *Salutem* Imperatoris jurant.

IX. Quanquam vel id etiam & recte (jurandi scil. morem per *Salutem* mere, aut vitam Principis) tanquam minus orthodoxæ fidei decorum, damnatam alibi reperimus in Jovio Italiæ Hyparcho, *Sozom. Hist. Eccles. lib.* 9. *cap.* 7. Veritus Jovius ne forte Imperatori suspectus esset, quasi faveret Alarico, in temeritatem priore etiam graviorem incidit; & per Salutem Imperatoris cum ipse juravit, tum alios quoque præfectos jurare induxit.

CAPUT VII.

De Formulis Jurandi per bruta & res inanimatas.

I. PER animalia etiam rationis expertia jurabant scil. *anserem*, per *canem* & *arietem*, quod triplex juramentum *Eustathius* refert *Rhabamantum* primum reperisse, ne omnibus juramentis adhiberetur Nomen Dei. Per *anserem* potissimum *Socrates*, per *canem Diogenes* jurabat. Sic per *porcum* jurasse *Agamemnonem* apud *Homerum* legimus. Et pugiles certamen inituros juxta *Horcii Jovis* statuam in *Elide*, mactato *porco* jurare solitos, sine fraude se comparasse tradit *Pausanias*. Quin etiam judices præfectosque certaminum eodem sacro, & apud eandem statuam jurasse tradit. Nulli vero porcum illum, per quem illi jurassent

(*) Conf. Picinell. *lumi riflessi part.* 1. *fol.* 56. *Joh. Frid. Miegii annot. ad Maimonid. pag. m.* 131. *edit. Heidelb.* 1672.

ſent edere licuiſſe. Quare *Taltibius Homericus* porcum, quem *Agamemnon* pro juramento ſtatuerat, arreptum in mare præcipitem dedit.

II. Verum enim vero hæc futilia juramenta mittimus, & ad inanimatas res nos accingimus. Inter quas primo loco ponimus *Sidera* & *Elementa*, per *Cœlum*, per *Terram*, per *Mare*, per *Ventum* & alia. Hinc *Virgil. Æneid.* 12.

> *Hæc eadem, Ænea, terram, mare, ſidera juro*

Huc referendi illi verſus *Horatiani Od.* 8. *lib.* 2.

> *Expedit matris cineres opertos*
> *Fallere, & toto taciturna noctis*
> *Signa cum cœlo, gelidaque Divos*
> *Morte carentes.*

Inde forſan Impoſtor ille magnus *Muhamed* juramentorum ritum ſumſit, quorum antea mentionem fecimus, & quem morem Judæi quoque obſervarunt, de quo in ſequentibus.

III. Sic quoque jurabant veteres II. per *ſtygiam paludem*, quod maximum & graviſſimum fuiſſe juramentum apud Ethnicos ex his verſibus. *Homeri Odyſſ.* ε. conſtat:

> *Sciat nunc iſtud terra & cœlum latum ſupernum*
> *Et ipſa ſubterlabens Stygis aqua (quod maximum*
> *Juramentum graviſſimumque exiſtit beatis Diis)*
> *Non ullum tibi ipſi damnum malum me conſulturum aliud.*

Hunc honorem datum *Stygi* volunt fabulæ, vel quod hujus filiæ *Victoria*, *vis*, *robur*, *zelus* Jovi opem tulerint adverſus *Titanas*, vel quod *Styx* ipſa patefecerit *Jovi* conjurationem Deorum, qui ipſum volebant vincire. Iſta in fabulantibus ſunt. *Homer. Illiad.* 15. & *Odyſſ.* 5. igitur de juramento *Stygis*, ait, *μέγιστος* maximus, & addit utroque in loco, *δεινότατος μακάρεσσι θεοῖσι graviſſimus beatis Diis*. Et *lib.* 14. *Iliad ἀάατον στυγὸς ὕδωρ inviolabilem Stygis aquam*. *Heſiodus in Theog.* δεινὴ στὺξ *gravis* Stygis aquam vocat *ἄφθιτον incorruptam*. Juramentum ejus dicitur *ὠγύγιον* & *ὀπιζομένη θεοῖσι terribile, venerandum Diis*. Hanc igitur Paludem ſtygiam referente *Byſſio in comment. ad Claudian. de rapt. Proſerpin. fol. m.* 26. *edit. Milan.* tanta in veneratione apud ſuperos fuiſſe teſtantur, ut per eam Dii ſuperi *Jurare* conſueverint ac nefas duxerint, quæ per Stygem juraſſent non implere, quod optime inſinuat *Virgil. Æneid.* 6. Fallentibus enim pœna ſtatuta eſt, nempe ut, ſiquis Deorum hujuſmodi *juramentum* violaſſet, centum annos a nectare abſtineret Numinis majeſtate privatus, atque ex aureo Deorum albo expunctus. De hoc juramento intelligitur etiam illud *Odiſ.* β.

> Ὣς ἄρ᾽ ἔφη γρηῦς δὲ θεῶν μέγαν ὅρκον ἀπώμνυ.

> *Sic loquuta anus Deorum magnum juramentum juravit.*

Eadem prorſus formula uſa eſt etiam *Latona*, de templo condendo & lucis. Sic enim *Homerus Hymno in Apollin.* cujus verba Latine reddita hæc ſunt:

> ---- *Latona autem Deorum magnum juramentum juravit:*
> *Sciat nunc hæc terra, & cœlum latum ſuperius*
> *Et inferne fluens Stygis aqua (quodque maximum*
> *Juramentum graviſſimum exiſtit beatis Diis)*
> *Certe utique Phœbi hic odoriferum erit ſemper*
> *Altare & templum: honorabit autem te utique maxime omnium.*

Cæterum, cur per Stygiam aquam ſive paludem jurare firmiſſimm Deorum habitum fuerit jusjurandum *Cœlius Rhodigin lib.* 27. *c.* 5. *antiqu. Lect.* has affert rationes: vel quia a Diis & hominibus odio habentur, qui ad dejurium procliviores ſunt, vel quia juxta *Heſiodum* omnibus elementis antiquior eſt aqua, quod etiam confirmat. *Ariſtotel. lib.* 1. *Metaph. cap.* 3. *Oceanum* & *Tethyn*, inquit, *generationis parentes fecerunt. Jusjurandum quoque Deorum, aquam eſſe, Stygem ab ipſis Poetis vocatam. Honorabiliſſimum enim, quod antiquiſſimum eſt, jusjurandum autem honorabiliſſimum eſt.*

IV. Præterea jurabant III. per *plantas*, ut *Crambem*, qui mos Jonicus fuit: & per *Capparim*, quomodo *Zeno* Stoicus ſibi jurare permiſit, per cibos omnis generis ſimiliaque multa. Hinc de more per cibos fœtidos jurandi ita *Plinius lib.* 2. *c.* 7. Gentes vero quædam animalia, tiam aliqua obſcœna pro Diis habent, ac multa dictu magis pudenda per fœtidos cibos, & alia ſimilia jurantes. vid. Guil. Stuck. *deſcript. Sacriſi. Gentil. fol. m.* 94.

V.

V. Sic IV. per *Vinum* mulieres jurasse legimus (unde Vino inscribere mulieris juramentum dici solet) & per *lapidem* vel *silicem Carthaginenses* & *Athenienses*. De illis scribit *Livius lib.* 1. *decad.* 3. Inducitur enim *Hannibal* agnum læva manu, dextera silicem lapidem retinens: Si falleret, Jovem cæterosque Deos precatus ita se mactarent, quemadmodum ipse agnum mactasset: & secundum precationem caput pecudis saxo elisit. Eadem formula, sed sub alia verborum conceptione reperitur *lib.* XXII. Ejus quoque meminit *Agell. lib.* I. *c.* XXI. & *Polyb. lib.* 3.

VI. Græcis etiam in more positum fuisse legimus, ut V. *ferrum candens* tenentes jurarent, quamdiu mydrus latuisset (id enim ferro ignito & candenti nomen) statimque in mare mydrum præcipitabant. Moris hujus meminerunt *Sophocles*, *Callimachus* & *Grammatici* : qui mos postea apud quosdam etiam in *Livonia* superstitiose potius, quam pie, æditumos templi, fuit observatus. Nam sceleris alicujus accusati, ad ferri candentis judicium vocabantur: & id subire nonnunquam vel inviti compellebantur. Id erat hujusmodi, ut criminis reus ferrum candens e mediis prunis exemtum, in manus caperet, accusatoribusque & judicibus ostentaret, sique adustione nulla subsecuta illæsus esset, absolveretur; si vim eam pati non posset, objecti criminis ita convictus damnaretur. Purgabant vero se prius *jejuniis*, *confessione* & *Eucharistia*, mox ad horrificum illud experimentum accedebant. Id quia periculosum erat, & insontes aliquando ex eo condemnabantur, præcipue vero contra Christianos pietatis mores erat, Deusque tentari videbatur *Honor.* III. fieri per gravissimum edictum vetuit, ut *Decretal. lib.* V. *tit.* XXXVI. *de injur. c.* 3. habetur. De hoc juramento videatur auctor *Demetri. Triclinius apud Meurs. mantiss. ad de Luxu Rom. c.* 13.

C A P U T VIII.

De Formulis jurandi per Instrumenta.

I. PEr certa quin etiam instrumenta eos urasse ex multis probatis autoribus constat, inprimis vero I. per *sceptrum*. Sceptrum autem insigne Regium fuisse testantur *Wilhelm. Schickard.* in משפט המלך *seu Jure Regio pag. m.* 61. *edit. Lips. Carpzov. in annot. ad h. l. pag.* 62. & *pag.* 235. *Martin. de Roa Singul. pag. m.* 123. 124. *edit. Lugd.* 1667. aliique. Cum igitur *Sceptrum Regium* sanctum fuerit, itaque per illud jurabant. Testem provocamus *Nebucadnezarem*, qui juravit per Sceptrum & regnum suum, quod se defenderet. Ita etiam *Jupiter* apud *Claudian. lib.* 4. *de rapt. Proserpin. fol. m.* 458. jurat his verbis: Per *hoc ego Sceptrum & Imperium Juro*, Et profecto hujusmodi jurandi morem invaluisse apud Reges, ut per *Sceptra* jurarent sua, negari omnino non potest. Et quidem, cum sacra semper habita fuerint regnorum insignia, nil mirum, si per ea jurare consueverint. Insuper *Juramenta* per *sceptrum* facta, maximam apud omnes religionem inducere potuerunt. Nam jurare per *Sceptra* idem erat, ac Deos precari, ut si juramento non stetisset jurans, illud idem Sceptrum in sui perniciem verteretur, h. e. ut rebellantes subditæ Nationes pejeratorem dejicerent de throno & perderent, vel cœlum fulmine Sceptrum de manu excuteret, sicuti factum legimus ultimo *Neronis* anno, cum fulmen e cœlo decidens Sceptrum ex *Augusti* manibus excutiens, finem scelestissimo illius prænunciavit imperio.

II. Apud Ethnicos non etiam inusitatum erat, per *Sceptrum* jurare uti literis prodidit *Alexander* ab *Alexandro lib.* 5. *cap.* 10. hæc proferens verba: *Per regium Sceptrum, in quo jura dabant*, jurabant, quod præpotens jusjurandum regibus visum. Cui calculum adjicit *Homerus* Poeta Græcorum celeberrimus *lib.* I. *Iliad.*

> Ἀλλ' ἔκ τοι ἐρέω, ϗ ἐπὶ μέγαν ὅρκον ὀμοῦμαι
> Ναὶ μὰ τὸ δι σκῆπτρον, τὸ μὲν ὔποτε φύλλα ϗ ὄζυς
> φύσει i. e.
> *Sed tibi edico & super magnum jusjurandum juro*
> *Certe per hoc Sceptrum, quod quidem nunquam folia & ramos.*
> *Producet.*

Hic ea, quæ *Spondanus in Commentario* addit, subjungere placet. Non assentior, inquit, *Eustathio*, qui Achillem dicit ex re obvia & contingenti jurandi occasionem arripuisse, quam illi ira suggessit. Etenim si Sceptrum Regium imperii & justitiæ signum fuit, (unde Justinus histor. ab origine rerum pro Diis immortalibus Veteres hastas coluisse dixit, ob cujus religionis memoriam, inquit, adhuc Deorum simulacris hastæ adduntur. Hasta autem nihil aliud est, quam σκῆπτρον Sceptrum) non potest in rebus humanis a re augustiori jusjurandum illis peti, quod Veteribus etiam usitatissimum fuit.

fuit. conf. *plur. Thom. Bartholin. antiquit. Danic. lib. pag. m.* 74. *edit. Hafn.* 1689. Tale est illud *Parthenopæi* apud *Æschylum*, & notum, quid de *Cæni* hasta proverbiali a Græcis interpretibus referatur. Sic apud *Flaccum* ex imitatione *Homerica*.

> *Hanc ego magnanimi spolium Didymaonis hastam.*
> *Quæ neque tam frondes virides, neque proferet umbras.*
> *Ut semel est avulsa jugis, ac matre per empta*
> *Fida ministeria & duros obit horrida pugnas*
> *Testor.*

Idem elegantissime *Virgil. lib.* xxII. *Æneid. v.* 206. Regem *Latinum* jurantem introducit per Sceptrum.

> *Ut Sceptrum hoc (Sceptrum dextra nam forte gerebat)*
> *Nunquam fronde levi fundet virgulta, neque umbram*
> *Cum semel in sylvis imo de stirpe recisum*
> *Matre caret, posuitque comas & brachias ferro*
> *Olim arbos, nunc artificis manus ære decoro.*
> *Includit, patribusque dedit gestare Latinis.*

Jurat autem *Latinus* per *Sceptrum* usurpato antiquo more, de quo loquitur *Aristoteles lib.* 3. *Politic.* 14. hunc in modum, ubi sermo est de antiquis Regibus: *Controversia disceptabant*, hoc autem faciebant, alii injurati, alii jurati. Jusjurandum porro erat Sceptri sublatio. conf. *antiquit. Græc. lib.* 2. *c.* 7. *pag. m.* 192. *Pfeifferi*. Jurat per Sceptrum *Achilles* duplici de causa apud *Homerum*, quasi dicat: Si Sceptrum ut lignum considerες, quemadmodum illud nunc a montibus abscissum amplius non revirescet: sic nos, ubi diffiti erimus invicem, non sumus in illum gratiæ & amicitiæ florem redituri. Si vero ut divinum aliquid & sacrum hoc Sceptrum intelligas, est, cur jusjurandum augustum existimetur. Hoc enim Sceptrum gerunt filii *Græcorum* δικάσπολοι. Sunt autem δικάσπολοι, qui circa jura versantur, & θεμιστοφύλακες, quod erant Reges, quibus Sceptrum erat justitiæ symbolum. Aliud quoque exemplum hujus jurandi per *Sceptrum* extat apud eundem *Homer. Iliad.* 1. Sic dixit: ὁ δ' ἐν χερσὶ σκῆπτρον βάλε καὶ οἱ ὄμοσσε: *Hic autem Sceptrum in manibus jecit & juravit*. Ubi *Spondanus*, Observandus est mos antiquus iuramento aliquid alicui sanciendi, a Rege videlicet injiciendo Sceptrum in manus ejus, cui fit promissio. Certe apud *Homer. lib.* 10. *Iliad.* Juraturus *Hector Doloni* Sceptrum suum ponit in illius manus, quo *Dolon* firmissimum esse jusjurandum intelligeret. Sed nolumus hic absint verba *Servii*. Ut autem Sceptra adhibeantur ad fœdera hæc ratio est. Quia majores semper simulacra Jovis adhibebant, quod cum tædiosum esset, præcipue quando fiebant fœdera cum longe positis gentibus, inventum est, ut Sceptrum tenentis, quasi imaginem simulacri redderent *Jovis*.

III. Jurabant II. quidam populi per *acinacem*, *telum* & *mensam*. Uterque mos *Scythicus* fere est, cujus meminerunt *Apulejus* & *Lucianus*. Notum ex Scriptoribus est, *Schythas* acinacem ut Deum Martem coluisse, de qua re *Elias Sched. de Diis Germ. pag. m.* 347. & *Thom. Bartholin. in antiquit. Danic. pag. m.* 75. *seq.* Non solum autem ut insigne *Martis*, gladium in honore apud Scythas fuisse, sed & simpliciter gladium ut Martem eos coluisse, *Ammian. lib.* 35. *c.* 2. testatur: *Gladius* inquit, *barbarico ritu* humi figitur nudus, eumque ut Martem, regionum quas circumcircant præsulem verecundius colunt. Per eum sane ut sanctissimum Numen, juramenta concipiebant. Sic facit *Toxari* Scytha apud *Lucianum* in *Toxari* per *Ventum* & *Acinacem* Scytharum jusjurandum jurans, quos Deos esse probat, ita juramentum suum explicans: *Adeone te fugit, quod nihil sit majus mortalibus vita ac morte? Per hæc utique juramus, quoties per Ventum & Acinacem juramus: videlicet per Ventum, tanquam qui vitæ sit causa: per Acinacem vero, ut qui mortis sit author.* Et alibi *in Scytha Anacharses* conjurat *Toxarin* per *Acinacem* & *Zamolxim* Deos Scythis penates, Licet doctissimus *Vossius de Orig. & progress. Idol. lib.* 1. *c.* 33. hanc formulam jurandi non tam eo spectare censeat, quod *acinacem* crederent Deum, sed quia *Martis* symbolum putarent. Suspicionem *Vossii* amplectitur *Schefferus Upsal. c.* 8. & eam juvare nonnihil videtur factum *Bruti*, qui arrepto, quo *Lucretia* se confoderat, gladio, & cadaveri imposito, juravit *Martem* Deosque cæteros, se omni vi ad *Tarquinis* Dominatum subvertendum annisurum, referent *Dionys. Halicarnass. antiq. Rom. lib.* 4. ut non esset absonum credere, cum *Martem* testem jurare vellet, gladium prius ut symbolum Martis tetigisse. Sic apud eundem *lib.* 9. de *Flavolejo* primipilo legimus, qui bello contra Etruscos arrecto ense juravit patrium Sacramentum,

tum, cujus apud Romanos erat vis maxima: Bona sua fide, non nisi devictis hostibus reversurum se in omnibus placuit, moxque ambo Consules id imitati sunt, cæterique Duces minorum Ordinum, tribuni atque Centuriones: & postremo reliqua multitudo militum.

IV. Attamen *Scythis* ipsum *Acinacem* non minus *Zamolxide* Numen fuisse, ex altero *Luciani* loco apparet; & coluisse *Acinacem Scythæ Arnobius lib. advers. Gent. 6.* ridet. Coluerunt quoque *Quadi*, quorum Princeps atque Optimates eductis mucronibus, quos pro Numinibus colunt, juravere se permansuros in fide, referente *Ammiano Marcellino lib. 17. c. 12. Saxones* etiam fœdera sua & sponsiones super arma confirmasse ex notabili *Chronici San-Benigniani loco Spicileg. Dacherian. tom. 1. pag.* 383. colligitur. Cujus locum in juramentis Germanorum adscribemus. *Turcas* quoque per *acinacem* ac *gladium* jurare *Lazius de gent. migrat. lib.* 10. scribit. Sic in juramentis *balteus* tangebatur uti testatur *Martin. de Roa. Singul. tom. 2. pag. m. 379. edit. Lugd.* Olim qui se Regum Clientelæ dedebant, tacto gladii capulo obsequium polliceri solebant ut scribit *Saxo Grammat. lib. 2. histor.* apud quem *Hiartuartus* Danorum Tyrannus, *Vvigone oblato, perinde ac de munere gratulatus, an sibi militare vellet, perquirit. Annuenti* districtum gladium offert. Ille cuspidem refutans, capulum petit: hunc morem *Rovolni* (Regis occisi) in porrigendo militibus ense extitisse præfatur. Olim namque se Regum clientelæ daturi tacto gladii capulo obsequium polliceri solebant.

CAPUT IX.

De Ritu & Formulis jurandi Germanorum.

I. Apud Germanos, si quis criminis accusabatur, & accusatus innocentiam testari conabatur, jurejurando id factum reperimus, quod primum & simplicissimum probationis genus erat, cujus usum sanctissimum voluntas & opinio gentium, tum decreta Principum fecere, cum nullum vinculum ad stringendam fidem arctius putaretur. Sed diversis ritibus *Sacramentum* dicebatur. Apud *Francos* juraturus, *stipulas* sive *fasciculum segetum* manu dextra tenebat, iisque versus cœlum projectis, Deo Angelisque innocentiam suam commendabat. *Alemanni gladii* seu *spathæ*, ut vocarunt prehenso *capulo* jurabant, parati manu etiam tueri veritatem, quam semel affirmassent, uti *Vadianus* ait, & in præcedente capite dictum. Sic *Saxones* fœdera super arma seu gladium confirmabant teste *Chronico San-Benigniani* his verbis: *Saxones missos ad Dagobertum dirigunt, petentes, ut ea tributa, quæ fisci ditionibus dissolvebant, indulgeret, promittentes se Winidis resistere, & Francorum limitem de illis partibus custodire spondentes. Quod Dagobertus consilio Neustrasiorum præstitit. Saxones qui hujus postulationis Legati fuerant, Sacraments, ut eorum mos erat, super arma pro universis Saxonibus firmant. Danos* quoque priscis temporibus per gladios jurasse apertum est, hinc in vetustissima *Semundar Edda. Nidudus* Rex cum *Vaulundum* interrogaret, quid filiis Regis factum esset, a *Vaulundo* hoc responsi tulit:

> *Juramenta mihi prius omnia dabis*
> *Ad latus navis, & ad scuti extremitatem,*
> *Ad equi armum, & ad gladii aciem*
> *Te non torturum esse uxorem Vaulundi.*

Vid. *antiquit. Dan. Thom. Bartholin. pag. m.*78. Quo ritu etiam fœdera ipsos sancisse, colligo ex *Analista*, qui *Astronomus Reuberto* audit, *And. du Chesnio Eginhart. Cointio ad ann. 774. n. 139. Monachus Lauresbamensis*, is de pace inter *Carolum* Imperatorem & *Hemmingum Daniæ* Regem: *Indicta*, inquit, (*ad ann.* 811.) *inter Imperatorem & Hemmingium Danorum Regem pax, propter hyemis asperitatem, quæ inter partes commeandi viam claudebat, in armis tamen jurata servatur.* Postea *ann.* 873. *Halbdeni* & *Sigifridus* Daniæ Reges nuntios ad *Ludovicum* Cæsarem miserunt, qui gladium aureum habentem capulum pro munere offerentes *jurabant etiam juxta ritum gentis suæ per arma sua, quod nullus deinceps de regno Dominorum suorum regnum Regis inquietare, aut alicui in illo læsionem inferre deberet*, uti legitur in *Analib. Fuldens.* a *Frebero editis pag.* 73. licet *Adamus Bremens. lib. 1. cap.* 33. in historia *Francorum* inveniri scribat, eosdem Reges *missis utrinque ad Egdoram fluvium mediatoribus, pacem firmam, ritu gentis, per arma juravisse.*

II. Putasse *Danos*, armis se protegi & salvari, ideoque ea ac Numina veneranda & ea de causa per illa juravisse, non obscure colligitur ex *Regenarii aliorumque Danorum*, Ducum promissione *Carolo* Regi facta, quam *Aimoinus* monachus ita describit *de miracul. S. German. lib.* 1. „ His ita placitis Rege quidem nolente, „ Prin-

„ Principibus tamen quibusdam muneribus læsis, Ragenarius Dux eorum „ (Nortmannorum sive Danorum) cunctique Principes ad Regem, qui tunc „ in monasterio Macharii Dionysii residebat, adducuntur: per Deos, perque „ ea quibus maxime se protegi ac salvari putabant testantes Numina vel „ arma, quatenus nequaquam ulterius „ vel fines Regni sui nisi fortasse auxiliatores intrarent aut contingerent." Hinc frequentissimum clarissimumque probationis genus erat apud Germanos *Duellum* sive lex *Duellionum*; ut nimirum dubiis in judiciis, cum utrinque argumenta essent obscura, armis litigantium crederetur, victusque pro nocente haberetur. De quo leges *Alemannicæ Tit.* XLV. §. c. *Si quis liber libero crimen aliquod mortale imposuerit, & ad Regem, aut ad Ducem eum accusaverit, & inde probata res non est, nisi quod ipse dicit, liceat illi alio, cui crimen imposuit, cum tracta Spatha* (stricto gladio) *se idoneare contra illum alium*. Pariter Leges *Bojoar.* & *Werin. Tit.* XV. & XVI. Leges *Frisionum Tit.* XIV. §. 4. & 5. Leges *Longobardic. Tit.* CXII. & alibi passim; quibus & recentior Lex Ottonis accedit. Nec populo tantum ea fuit facultas, ut innocentiam suam gradiis defenderent; sed & Principes Proceresque singulari certamine lites in campo discernebant. vide de his pluribus *Pauli Hachenberg. dissert. de German. media edit. Jen.* 1686. *pag. m.* 82. *seqq.*

III. Supra mentionem fecimus juramenti per *ferrum candens*, quod *Ordalium Saxonibus* & *Anglis* dicebatur, & purgatio seu probatio vulgaris vocabatur. *Ordalium* dicitur a Saxonica voce *Or*, i. e. magnum & *Dael* vel *Dele* judicium, quasi magnum judicium vid. *Thom. de S. Quercu* Lexic. etymolog. in voce *Ordalium*. Variæ igitur *Ordalii* species fuerunt, inter quas prima erat *Ferrum candens*, de quo in *synodo Trib. cap.* XIII. Si quis fidelis libertate notabilis tanto talique crimine publicatur, ut criminosus a populo suspicetur, per ignem candenti ferro, caute examinetur. Igitur ignitam ferri laminam sive reus sive rea in conspectu judicum, & circumstante populi concione, manu prehensam circumferebat versabatque, aut nudis pedibus calcabat. Ipsa lamina, pro ratione criminis indagandi, aut ad unam libram, aut ad tres libras apud *Anglo-Saxones* formabatur: quod ipsi *Ladam simplicem* & *Ladam triplicem* appellarunt. Sed apud *Alemannos* grandior plerumque erat, & sæpe in novem ac plures partes dissecabatur, ut latius sparsa, calcantem corriperet: quemadmodum lex *Werinorum Tit.* XV. de muliere beneficiis infami sancit, ut ad novem vomeres ignitos examinanda mittatur. Quod si innoxie ferrum premeret aut tangeret reus, a suspicione criminis absolvebatur; si tostus ac læsus foret, tanquam culpæ manifestus, ad supplicium tollebatur. Ferrum ipsum a Sacerdote consecratum solenni ceremonia devotumque; cujus formula in *Tom.* II. *Antiquit. Alemann.* apud *Goldastum* talis invenitur: *Benedic Domine, per invocationem sanctissimi nominis tui, ad manifestandum verum judicium tuum, hoc genus metalli: ut omni dæmonum falsitate procul remota veritas judicii tui fidelibus tuis manifesta fiat, per Dominum nostrum* Jesum *Christum filium tuum, qui venturus est judicare vivos & mortuos & seculum per ignem, Amen*. Atque hoc judicium subiit *Emma*, mater Regis *Eduardi Confessoris*, quæ narrante *Ranulpho Cestrensi lib.* 6. *cap.* 23. cum consuetudinem liberiorem cum *Episcopo Wintoniensi* habuisse insimuletur, novem ignitos & candentes ferri vomeres, pleno premens vestigio singulos, illæsis pedibus supergressa est. Ita cum *Haquino*, Norwegiæ Regi quæstio moveretur, num regii esset sanguinis, mater ejus *Inga* nobilitatem filii tractatione ferri igniti probare jussa, flammiferam laminam impavida arripuit & illæsa manu circumtulit, ut in *Chron. Norvveg.* legitur. Quod id Numine factum sit, ambigere fatemur, præsertim cum similia miracula in Romanorum historiis apud *Strabon. lib.* 5. *Geograph.* & *Plinium histor. natur. lib.* 7. *cap.* II. memorentur. Sane cum suspectum id probationis genus plurimis esset, tandem *Stephanus* V. Papa judicium omne ad inventionem superstitiosam damnavit ut *Can.* II. *q.* 5. *cap.* 20. habet. Pariter *Fridericus II. in Constit. Neapol. lib.* II. *Tit.* XXXI. inhibuit.

IV. Altera *Ordalii* species fuit Probatio per *Aquam calidam* de qua *Capitul. lib.* 4. *cap.* 13. Si servus hominem in Ecclesia interfecerit, judicio aquæ ferventis examinetur, utrum hoc sponte, an se defendendo fecisset. Et si manus ejus exusta fuerit, interficiatur. Imprecationes a Sacerdote factas & a Ludovico Pio institutas apud *Goldast. Tom.* 3. *rerum Alemann. fol.* 254. & 255. conspiciendæ. Quam probationem etiam *Stephan. V. Papa* sustulit Tertia. *Ordalii* species est Examen per *aquam frigidam*, in quam accusatus se immergere tenebatur, quam Sacerdos obtestabatur, ne hominem susciperet, quod *Carolus Calvus Im*pera-

perator invasit. De qua fuse egit *Hacbenberg. in disput. pag. m.* 88. Post *Ordalium* erat purgatio per *Sacram Eucharistiam* quæ probatur in *Concilio Wormat. cap.* 15. cujus formulam vide apud citatum *Hacbenbergium pag. m.* 89. Eo examine Adrianus *II.* Papa *Lotharium* Regem *Lotharingiæ* probandum putavit. Similiter judicium Crucis apud *Francos*, *Saxones*, *Longobardos*, *Frisios* vigebat. De qua re vide cit. *authorem pag. m.* 90. Nec non minora probationum genera habebantur, uti ex antiquitatibus constat, scil. occurrit consuetudo de *caseo execrato* de *pane hordaceo*, quem certo carmine execrabatur Sacerdos, suspectoque hauriendum porrigebat, & quæ alia sunt, de quibus fusius legendus *Hacbenberg pag. m.* 91. 92. *edit. Jenens.* conf. *Selden. Analect. Anglo-Britann. l.* 2. *cap.* 8. F. *Acinius de probat. igni & aqua*.

CAPUT X.

De Formulis jurandi apud Hebræos.

I. HActenus de variis jurandi formulis diversorum populorum egimus; Jam series & ordo tangit populum Judaicum, cui quoque variæ jurandi formulæ fuerunt, inter quas formula jurandi הכל per *Templum*. *Rabbi Jochanan* uti refert *Gemar. Babyl. tit. Kidoschim cap.* 4. *pag.* 71. 1. de familiis aliquot restituendis locutus היכלא inquit בידינו היא *per templum* in manibus seu potestate nostra est, ubi Glossa היכלא שבועה בהיכלו של מקום: Templi nomen ibi, est Juramentum per Templum Dei, pro quo dicebant item המעון הזה *per Habitaculum hoc, ædes hasce. Matth.* XXIII. 21. Ita aliquoties in *Mischn. Tit. Cerithoth c.* 1. *Talm. Babyl. fol.* 8. 1. *& cap.* 6. *fol.* 25. 1. *& tit. Kethuboth. c.* 2. *fol.* 27. Z. Et in *Gemara Babyl. Tit. Baba Bathra cap.* 10. *fol.* 166. 1. Rabba *Simeon* Ben *Gamaliel*. המעון הזה אם אלין הלילה עד וגו' *Per habitaculum hoc, si dormivero hac nocte donec &c.* Ubi etiam Glossa de Templo explicat, licet nonnulli de Hierosolymis sumserint, vid. *Johannes Drus. ad Matth.* V. 35. *in Opere Critic.* Verum de *Templo hoc* intelligi satis probarunt *Selden. de Synedriis Hebræor. lib.* 2. *pag. m.* 306. *edit. Amstel.* 1679. Joh. *Henrich. Otho in Lexic. Rabbino-Philolog. pag. m.* 308. *edit. Genev. Buxtorff. observat. ad Matth.* XXIII. *Ligfthoot Hor. Talmud. in Matth.* V. *pag. m.* 280. *edit. Lipf.*

II. Hoc ipsum confirmat *Martial. lib.* 11. *epigramm.* 95.

Ecce negas, jurasque mihi per Templa Tonantis
Non credo, jura Verpe per Anchialum.

Dici nequit, quam torserit interpretes vox insueta Latinis auribus, imo quam torserint locum ipsummet, ut sensum ejus aliquem rederent. Sic certe ut præstitisset multo, intactum cum professione ignorantiæ, transilire: Quam enim sunt aliena, quæ hic de statua & numine *Sardanapali*, in *Anchiala*, urbe Ciliciæ culto *Dominicus Calderinus*; & quæ *Rigaltius* de *Anchialo*, quem Martialis puerum esse autumat. Certe nugantur hi, qui *Anchialum* de Urbe & puero interpretantur, non secus ac illi, qui de ludo quodam incerto somniarunt, cujus meminit *Balsamon ad Concil.* VI. *can.* LI. ἔοικε δὲ διὰ τὰ τῶν τοιούτων κανόνων ἐπιτίμια ἐπινοηθῆναι τὰ βασιλικὰ παίγνια, τὸν χορτοπαίκτην, δηλαδὴ τὸν Μάρωνα τὸν Ἀγχιαλλον, ni forte aliter ac in *Palatino* codice legendum, cum Regius Parisiensis τὸν Ἀχιλλέα præferat. Aliis hinc lectionem immutare visum, ut *Seldeno de Synedr. Hebræor. lib.* 2. *pag. m.* 306. *edit. Amstel.* in: *jura verpe; iperan chi olam*, quasi ista Judæo formula a *Martiale* præscribatur, יפרע חי עולם i. e. *Ulciscatur, aut vindictam sumat is, qui vivit in seculum*, sc. si pejeraverim: prout & *Daniel.* XII. 7. Angelus uravit per viventem in secula. *Johanni Crojo: in jura, verpe, per Achialam*; quod sonat, *Deus vivit in æternum*. *Isaaco Vossio*, in *jura*, verpe *in Anchariun*, nempe quia in optimo Codice *Thuanæo* jam ante annos octingentos exarato, pro, *Anchialum* invenerat *Ancharius*. *Ancharius* autem prout restituendum putat, *asinum* significat, ἀγγάειον, s. ἀχθοφόρον per quem jurari *Martialis* velit, recepta tunc opinione illa imbutus, caput asininum a Judæis in templo asservari & coli, de his videatur *Tacitus l.* 5. *histor.* verum hunc refutarunt argumentis firmissimis M. Georg. *Michael. Præpos. Flensburg. in not. ad Jacob. Gaffarell. Curiositates edit. Hamb.* 1676. *pag. m.* 31. 32. *Joh. Henric. Boecl. in Tacit. Comment. edit. Argentor.* 1643. *pag. m.* 173. Celeberrimus *Joh. Frideric. Miegius in Electoral. Academ. Palatina quondam Professor in notis summa eruditione collectis ad R. Mos. Maimonid. de juramentis pag. m.* 132. *edit. Heidelberg.* 1672. opinioni *Scaligeri in libr. de emendat. Tempor. Farnabii & Petiti Variar. Lect. lib.* 1. *cap.* 16. accedere videtur, quando hæc profert verba: His ego omnibus, ceu mi-

minus laboriosas ac consuetam lectionem retinentes, preferendas arbitror, *Scaligeri*, *Fernabii*, *Petiti* conjecturas, quibus ex trita inter Judæos per Deum viventem jurandi formula, vox composita creditur, & in Latinam terminationem flexa; Sive jam cum primo respexisse dicatur ad חי אלה *Chiala; vivit Deus*. Sive cum secundo ad אם חי אלה *Si vivit Deus*, m. ante ch. in n. verso, ad Græcas & Romanas literarum dispositionis leges; Sive cum tertio ad אין חי עליון q. d. *Non*: (s. nego) *ut vivit Alon. s. Excelsus:* Quibus propriam adjungit sententiam, quam olim fovisse dicto loco, asserit. Præterea enim lubens propriam, quam olim fovi, conjecturam, de initialibus Decalogi vocibus, אנכי הי אלהיך *Anochi Elochecha*, ex quibus decurratis & ad carminis rationem redactis, *Anchialum Martialis*, enatum opinabar, cum non sit improbabile, per *Decalogum* præstita a Judæis juramenta fuisse; asserat illud certe, quanquam non probet *Durand. in Speculo lib. 2. tit. de jurament. Calum.* §. 3. *n.* 17. Denique concludit *Vir celeberrimus*: Videtur autem *Farnabii* conjectura ad veritatem maxime accedere, quæ hæc est (*Si vivit Deus.*) Quodcunque dixeris res tamen eodem recidet: Nempe sibi per Deum Hebræorum jurari postulat Poeta, haud contentus præstito ante juramento per Templa Tonantis. Ex his constat, *Martialem* non fuisse ignarum traditionum Judaicarum. Nam si per *Templa Tonantis Jovis Capitolini* templum intellexisset, ut *Gerhard. Johann. Vossius* & *Dionys.* censent: ille *histor. Pelag. lib.* 5. *part.* 2. Hic in *notis* ad *Maimonid. de Idol. c.* 5. §. 13. Judæus hoc non obstrictus fuisset.

III. Verum ut ut hoc viri doctissimi & celeberrimi asserant, vix tamen calculum addere possumus nostrum. Equidem quod ad opinionem Doctissimi *Samuelis Petiti lib.* 1. *Var. Lection. cap.* 16. attinet, qui τὸ *Anchialum* emendat per *Anchialon*, & differit, quod juramentum abnutivum sit tribus distinctis vocibus, *An*, quod est אין sive אן confunduntur enim hæ duæ voces i. e. *non*: חי *vivit* עליון *Alon*, uti e *Plauto* pronunciatum fuisse constat, Dei nomen: Sit itaque jusjurandum hominis negantis & inficiantis crimen, cujus accusabatur: אן חי עליון *An Chialon*: *Non vivit Deus*. Unde patet omnino his verbis per *Anchialon* denotari juramentum *per Deum*. Rectius igitur agemus si retinemus *Anchialum*, quod est quasi אני חי עולם *Ego vivens in æternum*. Expressa enim videtur hæc jurandi formula ex ea, qua Deus utitur *Num.* XIV. 21. עולם חי־אני & *Deut.* XXXII. 40. Unde & Dei epitheton: הי העולמים Glossa ad *Numer.* 6. *n.* 7. כי חי העולמים הוא חלקו לא המתים: quoniam is, qui vivit in æternum est portio ejus, non demortui. Lego itaque constanter apud *Poetam*: *Anchialum* אני חי עלום quasi dicat: non credo tibi *Verpe*, etiam si per *Templum* Dei juraveris, cum fallere ita possis ac soleas, utpote extra judicium, per rem creatam conceptum, jura vero per Eum, qui juravit: *Ego vivens in æternum* h. e. per ipsum Deum, tanquam in judicio, & non pejerabis, nisi pœnam luere velis.

Observatu etiam dignum, quod Hebræi dicantur *cœlicoli* uti fuse *in antiquit. inaudit. Gaffarell. & annot. Michael.* cognoscere licet. Non autem cœlum hic accipiunt pro visibili cœli aspectu, sed apud Hebræorum Magistros usitatissimum, voce שמים Deum significare. Apud Talmudicos celebre est illud הכל לשם שמים *Omnia ad cœlum*. Quod R. *David Kimchi in Psalm.* I. sic effert: כל מעשיך יהיו לשם שמים *Omnes actiones tuæ sint in nomine cœli* h. e. *Dei*. R. *Elias Levita in Tisbi* voces שמים in hanc rem citat illud: הכל בידי שמים היו מיראת שמים *Omnia sunt in manu cœli, præter timorem Deis*; item illud: סש שמים שגור בפיו Nomen cœli assuetum in ore ejus. Ubi cœlum notare Deum in aprico est. Pertinet insuper huc illud in *Medrasch. Koheleth. c. v. 6.* Qui venit visitatum ægrotum: dicit: השמים ירחמו עליך Cœli misereantur tui. Sic in *Pirke Abboth cap.* I. Nec non ipsæ Literæ Sacræ Cœli vocem sæpissimæ pro Deo usurpant, ut *Psalm.* LXXIII. 9. de impiis dicitur. Opponunt cœlis os suum. Ubi *Euthymius*. Per cœlum quidem Deum intelligit, qui in cœlis habitat. Sic *Hugo* verba versionis Latinæ: posuerunt in cœlum os suum considerans, *in cœlum*, interpretatur, contra Deum. Eodem modo *Basilio M.* Cœlis os opponere est, blasphemiis contra Deum uti; *Dionysio* Carthusiano, (qui cum his verbis locum *Jobi* XV. 26. confert) erecto collo & tumida mente loqui verba blasphemiæ. Similia apud recentiores, *Matth. Facium*, *Jacob. de Valentia*, *Conradum Pellicanum*, *Augustin. Marlorat. Salomon. Gesner. Hieronym. Weller. Jun. & Tremell.* atque alios legi potest. Huc porro pertinet locus *Daniel* IV. 23. *Ex quo cognoverit quod dominentur Cœli*, hoc est, (ut versu præcedenti exponitur) quod dominetur Altissimus, quomodo etiam explicat R. *Joseph ben Jachija. Paraphras. in Daniel.* Referunt quoque huc nonnulli, quod Deus dicitur attollere manum suam על

שמים

שמים *ad Cœlos Deut.* XXXII. 40. cum hoc ipso nihil innuatur aliud, quam quod alibi dicitur Deum jurare per se ipsum. Vid. *Gen.* XXII. 16. *Esr.* XLV. 23. conf. *Henric. Ainsvvorsh. in Deut. fol. m.* 157.

Cum itaque Poeta *Juvenal.* Judæos Deum cœlorum nomine appellare videret & oculis ad cœlos versis illis supplicare, nubes & cœli numen adorare credidit. Quod si vero concedatur pro cœli, cilli scripsisse *Petronium*, minime tamen ex eo probari affirmat *Pinedo*, quod per cillum juraverint Judæi, ut proinde ἀκροποσθίωντα videantur, quæ ad *Martialis* locum afferat *Vossius*, qui sic legendum putat; *Non credo, jura, Verpe, per Ancharium* i. e. per asinum, ac si Judæi unquam ab Ethnicis derisi fuerint quod per asinum jurarent, quod conatur *Petronii* disticho probare: Judæus licet porcinum numen adoret &c. Legendum potius *Anchalium*, cujus vocis interpretationem ex lingua Hebræa petendam esse visi Docti affirmant, uti sunt: *Joseph. Scaliger, Thomas Farnab. Samuel Petitus, Johannes Seldenus, Claud. Salmas. Vossii. Stephan. Monachus, David Clericus, August. Buchner*, ut & vir amicus, Dn. *Martin. Mauritii* in liter. nuperrime datis. In quibus hæc habet: Jurare etiam solebant Hebræi per Deum ipsum & quidem hac formula: האלהים, per Deum, uti me legere memini in Talmude, tract. Gittin. f. 7. 1. qua formula jurare solebant Hebræi השמים de quo in Lexico Talm. Col. 2441. unde Anchialum forte deduci posset, maxime si addatur אם חי האלהים si vivit Deus. Conferendus omnino hic est Drusius de tribus sectis Judæorum p. m. 108. ubi de formulis Hebræorum Jurandi peculiare Caput habet. Agmen ducat *Joseph. Scaliger*, quem primum omnium animadvertisse, aliquam Hebræis usitatam jurandi formulam & forte illam *Chiala* vivit Deus hic latere scribunt *Seldenus, Buchner. Cleric.* Sic enim ille ad illos de emendatione temporum libros: Præterea Josephus refert ex Theophrasto περὶ νόμων, *Tyriis* & *Sidoniis* nunquam licuisse jurare, nisi κατέλυς ὅρκυς, inter quos ponit κορβᾶν. Et sane mirum est, sanctissimum fuisse jusjurandum *Korban*, ut Judæis חי אלה vel חי יהוה. Sed tempore *Martialis* pronunciabant *Chiala*. Jura Verpe, per Anchialum; Quia Judæos audiebat *Chiala* jurare, propterea putavit esse *Anchalium*, quod vox Anchalius sit notior, quam *Chiala. pag.* 40. *edit. Col.* Hujus acumen prædicat *Farnabius* & huic expositioni subscribit, nisi quod Poeta posuisset *Anchialum* pro notiori vocabulo. Quinimo integrum hoc fuisse Judæorum juramentum contendit. Hinc Syllabam primam a Scaligero omissam per particulam *Im* supplet, ratus, *Anchialum* pro tribus distinctis diversisque vocibus a Poeta usurpari qui ex אם חי אלה i. e. si vivit Deus, aut ignoraro sibi, aut male intellecto *Anchialum* fecerit.

Quærit autem opinionis suæ fundamentum, quod mos & consuetudo gentis Hebraicæ fuerit אם in juramentis adhibere, ut *Jerem.* V. 2. ubi simul annotat אם absolute positum in jurando negare *Psalm.* XXCIX. 36. 1. *Reg.* XVII. 1. Ex quo Poetam sic explicat: Quoniam te suspectum habeo, non credo tibi neganti per templum jurato &c. Verum adigo te ad juramentum per Deum vestrum, per quem jurato tibi credam. *Petitus* idem tres distinctas voces admittit & primam vertit non אם sed אן quasi אין חי עליון quod Dei nomen ita pronuntiatum fuisse ex Plauto ostendit & ex eo jusjurandum negandi vim habens esse colligit his verbis: Est itaque hoc jusjurandum abnutivum tribus distinctis vocibus An, quod est אין sive אן non חי עליון. Est ergo jusjurandum hominis negantis & inficiantis crimen, cujus accusabatur: Anchialon: *Non vivit Deus*. Unde etiam patet omnino his verbis per *Anchialon* denotari juramentum per Deum, *lib.* 1. *Var. Lect. cap.* 16. *pag.* 72. 73.

Clericus calculum addit *Petito*, qui *Martialis* locum ita explicat: Deceptus procul a Judæo, qui per templum juraverat, noli mihi, inquit, per templum Dei jurare, sed jura per ipsum Deum per חי עליון quam vocem Martialis per Anchialum expressit, *vid. Qu. Sacr. qu.* 12. *pag.* 120. *seq.* Horum virorum doctorum opiniones Seldenus quidem suscipit, amplecti tamen recusat. Quare aliunde rationem adsciscit, & apud *Martialem* hanc formulam fuisse putat יפרעחיעלם *iperanchiolam* i. e. ulciscatur aut vindictam sumat is, qui vivit in æternum, si pejeravero. Et incuria librariorum Poetam esse corruptum. Quo ut major sibi habeatur fides multis argumentis corroborare prætendit ex variis firmamentis. Ac primo quidem in eo totus, ut חי עולם: *Chiolam* ex sanctissimis nominibus Dei esse demonstret. Vossius ex חי אלה deducit & formulam juramenti fuisse: Vivit Dominus, & asserit idem esse ac si hodie dicamus: Sic me Deus adjuvet. Sic etiam alii gravissimi viri, *Stephanus* autem *Monachus* scribit, vocem *Anchialum* nec Latinam esse nec Græcam sed prorsus Hebraicam, eamque fluxisse ab חיכליה *Heicalia*, quod significat *templum Dei*. Tunc temporis enim moris erat Judæis,

dæis, ut, ſi aliquid magna aſſeveratione affirmare vellent aut negare conceptis verbis per *Heicalia* jurarent, quod ſanctiſſimum erat juramentum, cujus religione ſe adſtringi credebant. Quare tantum abeſt, ut traditas a majoribus jurandi formulas ipſis neglectas putemus, ut potius ſummo quodam ſtudio fuiſſe obſervatas affirmemus, quod ſpeciatim de jurejurando per *Heicalia* admittendum, quo nihil ipſos frequentius ſanctiusſque habuiſſe Judæorum Magiſtri tradunt. Accedit, quod *templo Tonantis* i. e. Jovis Capitolini, *Heicalia*, ſive quod idem eſt templum altiſſimi rectius opponatur, quam *Anchiala*, *Hachajolam*, *iperanchiolam* & quæ ſunt aliæ doctorum conjecturæ.

His argumentis motus ſe in Martialis epigrammate legiſſe ſcribit *Heicalia*, ſimulque conjecturas eorum, qui vel *Chiala* Deum viventem, vel *Chiolam*, viventem in æternum intelligunt leviter perſtringit. Olim inquit, ſuſpicatus eram, vocem Anchialum non eſſe vocem Latinam, nec Græcam, ſed prorſus Hebraicam, illamque fluxiſſe ab היכליה quod ſignificat templum Dei. Adeo ut Romanus diceret Judæo: nolo te jurare per templa Tonantis, ſed jura per templum Dei, quod juramentum apud Judæos omnium ſanctiſſimum, & quod majori cum religione apud illos ſolet obſervari. Et revera jurabant per templum Dei, quod patet *Matth.* XXIII. & apud Talmudiſtas nihil frequentius, quam juramentum per templum Dei היכליה *Heicalia*. *Sic in tract. Kidduſch. fol.* 70. Cum igitur Judæi jurarent frequentiſſime per *Heicalia*, & hoc Romanis ſatis innotuiſſet, præcipue iſti, de quo *Martialis*, non mirum, ſi Romanus iſte rerum Judaicarum non prorſus ignarus, poſtulet a Judæo juramentum, non per Templa tonantis, ſed per templa Jehovæ Dei Judæorum, per Heicalium, quod templum Numinis Judaici deſignat, & quæ vox apud Judæos erat uſus frequentiſſimi, ſi ergo vox ſit ab Hebræa, non a חי אלה non a חי עלם: non ab יפרעחיעלם mihi petenda videtur, ſed ab היכליה quod Hebraice notat Templum Hieroſolymitanum, templum Dei Hebræorum. Vid. *Var. Sacr. Tom.* 2. *p.* 84. *ſeq.*

Prædictæ itaque omnes adverſarios expertæ ſunt. Namque quæ ad hunc locum proferunt Scaliger, Farnabius, Salmaſius, ἀπροσδιόνυσα judicat *Pinedo* negatque his verbis jusjurandum Judæorum conceptum fuiſſe, quippe non *Chajalah* vel *bachajolum* ſed *Chai Adonai* pronunciaverint. Unde nullo modo deduci poteſt juramentum illud apud Martialem ab his, in quo nihil Hebraicæ eruditionis latet. *Farnabii* opinionem notat *Clericus*, *Clerici*, *Seldenus* uti longa ſerie probat *M. Gregor. Sigiſm. Greenius*, in *differt. de Anchalio* qui tandem colophonem opinionum imponit, dicitque per Ægialum Poetam emendandum quibus rebus calculum addit *Stephan. Monach. Var. Sacr. tom.* 2. *pag.* 83. 84. his verbis: Anchialum forſan vox Græca eſt & loco *Anchiali* legendum *Aigiali*, quaſi dixiſſet Romanus: O verpe recutite, juras mihi per templum Jovis tonantis quod numen profundiſſima obſervantia colere lubens profiteor, & ego prius dictis tuis fidem non habebo, niſi juraveris per litoralem Deum, quem vos Judæi colitis ad litora. Conf. diſput. cit. ubi plura.

IV. Cæterum jurare conſueverunt *Judæi* באמת per *veritatem*, quam vocem notat *Joſephus Albo* Hiſpanus continere primam, mediam & ultimam literarum Hebraicarum, indeque æternitatem Dei concludit *ſerm.* 2. *l. Ikkarim*, *cap.* 27. cujus libri authorem *Vir* quidam *magnus*, magno errore ſtatuit R. *Moſen Ægyptiacum*, quod annon *Apocal.* I. *comm.* VIII. Ἐγώ εἰμι Α καὶ Ω elucidet, judicent quibus Corculis eſſe datum eſt. Tantum ſaltem abeſt, ut ex eo *Chriſtus* negetur eſſe ἀρχὴ καὶ τέλος, tam quoad prioritatem, Naturæ, quod non nemo putabat, ut illo potius egregie ſtabiliatur ejus nempe æternitas & infinitas. Vid. *Joh. Henric. Urſin. analect. Sacr. tom.* 1. *pag. m.* 4. Hinc R. *Jona* apud *Ludovic. Capell. in Spicileg. Nov. Teſt.* in h. l. ait: *Non jurabit omnino*, ne quidem per agnomina Dei, qualia ſunt, *El*, Schadai: neque per Attributa ejus, ut ſunt, Channun & Rachum: neque per opera ejus ut ſunt cælum & Angeli ejus glorioſi; Sic etiam non jurabit per legem, neque per *veritatem* quia Deus vocatur Veritas &c. ubi vulgata formula bey der Wahrheit / de qua *Carol. M. l.* 1. *Capitul.* Sunt qui per Charitatem & *Veritatem* jurant, & cavent ſe a juramento Nominis Dei, ac neſciunt, quia idem eſt Deus, quod eſt Charitas & Veritas. Amplius בחיי המלך per *Vitam Regis* uti cognoſcitur ex illo *Joſephi* fratribus ſuis jurantis חי פרעה *Vivit Pharao*, νὴ τὴν ὑγείαν Φαραὼ per vitam *Pharaonis*. Gloſſa ibi אם חי פרעה *ſi vivit Pharao* (quod graviſſimum Ægyptiis juramentum,) de quo ſupra actum. Uti & ex illo *Uriæ Davidi*: *Per vitam tuam & vitam animæ tuæ*. *Conf. Buxtorff. Lexicon Rabbino Talmudic. fol. m.* 2314. Per *Altare* במזבח: Hinc legitur in *Echa rab. cap.* 2. 10. כמה השביעו ר' יוסי בר חנינה אמר במזבח הפניםי i. e. Quomodo jura-

re

re fecit eum? dixit. *R. Josia bar Chanina* per Altare interius. Per Hierosolymam: *Tosapht. ad Nederim. cap.* 1. Dicit R. *Judah*, *Qui dicit per Hierosolymam, nihil dicit, nisi intento animo voverit Hierosolymam versus.* Ubi etiam post duas lineas interjectas adduntur hæ jurandi formulæ: *Hierosolyma, pro Hierosolyma, per Hierosolymam. Templum, pro Templo, per Templum. Altare, pro Altari, per Altare. &c.* conf. *Joh. Lightfoot. Hor. Talm. in Matth. c.* 5. *pag. m.* 28. *edit. Lipf.* Porro בעבודה per *Cultum Dei* vel *Fidem*, uti *Baba bathra fol.* 11. quæ formula apud *Talmudicos* usitata. Dixit ipsi: *Per cultum Dei* (id est per Deum) si *in arca eleemosynaria quicquam amplius est*. Et in *Taanith. fol.* 24. 1. dixit ipsis: *Per cultum, per fidem*, ante versuræ sunt filiam meam. Ita in *Joma fol.* 32. 1. *Per fidem* sunt sacra tibi. vid. *Buxtorff. Lexic. Rabbin-Talmud. fol. m.* 1565. & hoc juramentum sanctissimum erat. vid. *Desider. Herald. advers. lib.* 2. *c.* 3. בנביא per *Prophetam* in *Schevuoth. c.* 4. במשה per *Mosen* cujus exemplum est in *Talmud. Hierosolym. Megilla cap. ult. fol.* 75. 3. *Per Mosen, ego aspexi* (sacerdotes benedicentes) *& non avocatus fuit animus meus*, Glossa משה לשון שבועה. Aliud est in *Horajoth c.* 3. *fol.* 47. *col.* 4. *lin.* 4. Per Mosen si adjungat ei aliam, occidet eum. conf. *celeber. D. Miegii tract. de juramentis ex Maimonid. pag. m.* 123. בחייהן לעולם הזה והבא קרושי דבארעא דישראל רבנן: Per *vitam seculi hujus & venturi Rabbinorum sanctorum in terra Israelis* in *Pesachin. fol.* 113. *col.* 2. Per *Sacrificia* ex *Josepho contra Appion. l.* 1. Spectat huc juramentum, cujus *Philo Judæus* meminit περὶ τῶν ἀναφερομένων ἐν εἴδει νόμων quando urgente necessitate πατρὸς ἢ μητρὸς ζώντων ὑγίειαν καὶ εὐγήρειαν, τετελευτηκότων δὲ τὴν μνήμην *Parentum*, qui in vivis adhuc superant, *Salutem* ac bonam Senectam, defunctorum vero *Memoriam* jurare permittit. Verba ejus hæc sunt & ab *Joh. Henric. Ursino in analect. Sacr. tom.* 1. *pag.* 23. adferuntur. Si necessitas, inquit, postulet religionem juris jurandi, *magis decet jurare per Patris aut Matris sanitatem & senectutem prosperam, si vivunt; aut si defuncti sunt, per eorum beatam memoriam. Sunt enim effigies & simulachra Divini Numinis, qui liberos ad vitam de nihilo produxerunt.* Confirmat testimonio *Prisci* cujusdam Sapientis Legislatoris: *jurato per religionem Patris sui*. conf. *Selden. de Synedr. Hebr. lib.* 2. *cap.* 11. *pag. m.* 307. *edit. Amstel.* Per *Decalogum* ac *Libros Sacros*. Hinc legitur in *Aruch*, in שבע secundo: *Qui jurat per decem verba, & per librum legis, nunquam in perpetuum id revocare potest.* conf. sæpe citat. *D. Mieg. in Maimonid.* quo refert *R. David Kimchi v.* 20. *cap.* VIII. *Esaiæ.* לתורה לתעורה שבועה כארם האומר בתורה יהיה כן וכן אם לא שבועה: per legem ac testimonium formula jurandi perinde ac si dicas: per legem erit ita vel ita, atque *nisi* juramentum notat.

V. Alibi בשמים per *Cœlum* ארץ per *Terram* בשמש per *Solem Maimonid.* in *Schevu. cap.* XII. Talmud *Schevuoth. cap.* 4. Si quis jurat per cœlum, terram, solem & similia: sit licet animus jurantis sub his verbis per illum jurare, qui hæc creavit, hoc tamen non est juramentum. Sic in altero loco: *Si quis alium adjuret per cœlum aut terram reus non est*. Jurarunt per cœlum hoc modo test. *Babà Beracot. fol.* 55. השמים כן הוא *per cœlum res ita se habet*. conf. *Selden. de Syned. Hebr. lib.* 2. *pag. m.* 305. *edit. Amstel.* Sane *Philo* laudabat olim eos, qui quoties urgerentur, sacramento rei fidem facere, solitabant hæc tantum verba proferre: τὴν τὸν μηδὲν προσλαμβάνοντες προφάσει τῆς ἀποκοπῆς nihil amplius addentes, titulo vel prætextu brevitatis. Gentiles haud absimiles, ut notat *Scholiastes Aristophanis in Ran*: ἔθος ἐστὶ τοῖς Ἀρχαίοις, ἵνα τε μὴ προστιθῶσι τὸν θεὸν, εὐλαβείας χάριν ἀθεύτως δὲ τοιούτοις ὅρκοις χρῆσθαι ἐπευφημιζόμενοι. ὥστε εἰπεῖν μὲν μὰ τὸν ὄνομα δὲ μηκέτι προσθῆναι.. *Mos erat antiquitus, nomen Dei aliquando juramento non adjicere, pietatis nomine, consueverunt igitur his talibus uti jurandi formulis: μὰ τὸν, nomen autem Dei reticere per euphemismum. Pergit vero ille*: ἀλλὰ καὶ προσλαβέτω, τὶς εἰ βούλοιτο, μὴ μὲν τὸ ἀνωτάτω καὶ πρεσβύτατον εὐθὺς αἴτιον, ἀλλὰ Γῆν, ἥλιον, Ἀστέρας, οὐρανὸν, τὸν σύμπαντα κόσμον. *Si quis tamen abruptum illud jurandi genus supplere velit, non statim summam caussam addat; sed Terram, Solem, Stellas, Cœlum atque universum.*

VI. Laudabilis omnino locus, quem jam olim vidit doctissimus *Henricus Stephani Schediasmat. l.* 6. 19. atque hæc in *Judæis* notasse *Salvatorem Matt.* v. 34. seqq. & *Jacobum* Apostolum v. 12. indubium est, quemadmodum & illud natum inde esse *Petronii Arbitri* scomma in *Ebræos Satyricum*, dignum ingenio nequam.

Judæus licet & porcinum Numen adoret.
Et cœli summas advocet auriculas.

Fal-

Falluntur enim qui legunt: *porcinum nomen abhorret* & *cilli* i. e. asini. Ita *Juvenal. Satyr.* 14. *v.* 97.

> *Nil præter nubes & Cœli numem adorant.*

Illustr. *Scaliger* legit *cæli lumen* & doctissimus *Pithæus* pro voce *cæli* substituit *cilli*. Idem Christianis imputabatur quasi contemptis gentium deastris oculos & mentem ad cœli nubisque conditorem elevabant. Ita ridebantur, quoties sub *Dio* ad nubes vel sub tecto ad lacunaria caput erigebant. Gentes hoc fecisse testatur *Aristophan. in Neb.* ubi *Socrates* affatur *Strepsiad. Act.* 1. *sc.* 3. *v.* 28. *seq. p.* 751.

> Βύλει τὰ θεῖα πράγματ' εἰδέναι σοφῶς
> Καὶ συγγίνεσθαι ταῖς νεφέλαισιν εἰς λόγυς
> Ταῖς ἡμετέραισι δαίμοσιν i. e.

Vin' tu res cœlicas clare perdiscere, & quales sint cognoscere? etiam cum nubibus in colloquio congredi cum nostris Deabus. Idem in seq. *Act. s.* 44. pericope. *ϛιχῶν*

> *Σέβομαι γ' ἐ͂ν πολιτοί ματοι* i. e.
> *Veneror vos nubes sanctæ*

Videntur hæc sub Persona *Socratis*, qui se nubes dicit colere, irrideri Judæos, non quod omnino nubes colant, sed ut ostendat a cæterorum cœtu & cultu abire, q. d. Numen adorant quod *non vident*. vid. *Michael. nota ad Gaffarell. p.* 34. *n.* 9.

VII. Frustra autem sunt, qui per Cœlum *Deum* ipsum hic vel *apud Matth.* intelligunt, quod facit. *Pet. Cunæus de Republ. Hebræorum lib.* 3. *c.* 6. Nec ausim affirmare *Judæos* ob id *cœlicolas* dictos. *C. de Jud. & Cœlic.* sed potius assentior celeberrimo *Petito. lib.* 2. *c.* 11. *variar. lect.* qui eos Christiano-Judæos fuisse censet, sacro quippe lavacro lustrati fideique mysteriis initiati ritus saltem Judaicos amplectebantur, neque tamen illi *Apostatæ*. Vocantur enim ab *Imperatoribus secta*, cujus vel nomen antehac inauditum fuerat. conf. *Dilber. Differt. pag. m.* 82.

VIII. Juramenti etiam *Korban* frequens apud Autores fit mentio. Citat etenim *Josephus lib.* 1. *contra Apionem Theophrastum ἐν τοῖς περὶ νόμων* atque ita loquentem introducit: Κωλύεσιν οἱ Τυρίων νόμοι *ξενικὸς ὅρκυς ὀμνύειν*, *probibent Hebræorum leges peregrinis uti juramentis.* In quibus eum enumerasse ait, *τὸν καλύμενον ὅρκον* Κορβᾶν, & addit: *παρ' ὐδενὶ δ' ἂν ὗτος εὑρεθείη, πλὴν μόνοις Ἰυδαίοις δηλοῖ δ' ὡς ἂν εἴποι τις ἐκ τῶν Εβραίων μεθερμηνευόμενος διαλέκτυ δῶρον* Θεῦ *nullibi etenim juramentum illud, quod dicitur* Κορβᾶν *occurrit, nisi apud solos Judæos. Idem vero est, ac si quis ex Hebræo interpretetur, Donum Dei*. Ejusdem meminit *Sanchoniathon in Phœniciis*. Huc referunt nonnulli illud vexatissimum e Digestis Evangelicis: δῶρον, ὃ ἐὰν ἐξ ἐμῦ ὠφεληθῇς. Quam jurandi esse formulam apud *Judæos* multis hactenus persuaserunt *Viri* longe *doctissimi* Juramentum nempe Κορβᾶν sive ἐν τῷ δώρῳ cujus *Matth.* XXII. 16. 18. meminit, cum præsenti formula pessime confundentes. Hoc magis miror *Ariam Montanum* in notis ad Evangelistas hunc sibi verborum sensum fingere: *Sanctum munus juro, me esse damnatum, si quid proficiscatur ex me, quod tibi prosit.* Et quidem ex mente *Hebræorum*, cum tantum Virum latere non potuerit maxime ab iis distingui נדר votum & חרם *ἀνάθεμα* נזירות *Nasireatum* ac שבועה juramentum, ut vel ex C. נדרים *de votis c.* 1. §. 1. constat.

IX. Formulam autem *Matth. ac Marci* Evangelistarum vovendi esse, non jurandi ex *Maimonid.* saltem liquet. Illi vero *Votum* aliud est הקדש *de re sacra*, ut הבית *templo* ac מנח *Sacrificio*; aliud איסר *interdicti*. Et hoc vel מאכל *cibi*: *πραξαποςόλυ* XIII. v. 12. 21. vel הנאה cujuscunque rei proficuæ. Illa si disertis verbis concipiuntur נדרים עקרים *formalia vota* Hebræis dicuntur; ac modo intregre formantur, hac fere formula: ככר זה עלי כקרבן *particella hæc sit mihi instar Corban*. Quo nempe nec vesci vel tangere nefas erat. item לך קרבן שאני נהנה *Corban mihi esto, quomodocunque commodis tuis velificari possem*, id quod *Hellenistæ κατὰ πόδα* expresserunt: δῶρον, ὃ ἐὰν ἐξ ἐμῦ ὠφεληθῇς, munus sacrum, seu res devota sit, quo tibi prodesse possim. Sive illud, quo juvari petis at posses, *Deo* jam cessit, uti mavult *Daniel Heinsius. Exercit. Sacr. ad N. T. l.* 1. *cap.* 11. qui tamen præter crimen falsi in allegando *Jario*, nihil novi huic loco attulit. Modo vero abrupte ידות cujus hæ quasi formulæ erant: *Absit, interdictum esto, quicquid ego a Te*, subintellecta voce איכל vel הנאה *cibi vel commodi cepero*. Item שאני טועם vel איכל לך supplendo אסור vel קרבן *nefas sit cibum capere tecum*. Sin æquipollentibus verbis enunciantur נדרי כנויין Hebræis appellantur, quæ per קונם קונם ac קונה vicaria ac Synonyma τῦ Κορβᾶν concipiuntur, sicut hæc latius deduxit vir nobiliss. *Ludovicus Capellus peculiar. diatrib. ad Matt.* XV. 5. Qui omnino acute observavit *Misnam* 4. addere הקרבן esse כקרבן sensus est: qui dicit, *Corban mihi hoc esto*, idem dicere, ac, *sit mihi instar Corban*, res nempe illicita atque prohibita. Formula igitur Evangelica voti est formalis, &

qui-

quidem interdicti הנאה non vero juramenti. Nisi forsan dicendum, Votum illud ab *Hebræis* modo sine, modo sub juramento conceptum fuisse, quo tanto fortius se obstringerent, id quod *Philonis* locus insignis evincit: testatur enim libro laudato περὶ εὐορκίας ϗ σεβασμοῦ fuisse in Judæis, qui jure jurando se obstrinxerint, τῷ δεῖν μὴ ῥέζειν ὠφέλειαν τινα, ἢ παρά τινα λήψεσθαι: *non benefacere alicui, nec* beneficium ab eo accipere velle. Quod est נדר הנאה etiam μέχρι τελευτῆς *usque ad mortem*, maxime cum inter כנויין לשבועה recenseatur quoque נדר hac serie.

X. Ita vero edocti Judæi erant a suis Doctoribus, si quis voto illi se obstrinxisset, non liceret ulli hominum id rescindere, nec parentibus, neve liberis. Clarissime hoc docetur *Cod.* נזיקין *part.* 1. בבא קמא *cap.* 9. §. 10. Si quis filio suo dixit: res devota Deo sit, quicquid ex meis tibi proficuum esse posset; (קונם namque est, ut loquuntur Magistri Hebræorum כינוי לקרבן æquipollens τῷ Κορβᾶν) si quando obiit, filius ejus hæres est, sin de vita ac morte sua votum illud intellexit, tum, sicubi objerit, filius ejus hæres non est, sed filiis aut fratribus suis bona ac hæreditatem cedit. Alia loca quamplurima collegit *Johann. Coccej. ad Cod. Sanhedr.* & מכות de *judiciis ac pœnis*, e quibus illa C. נדרים *cap.* 11. §. 4. קונם עושה על פי אבא *Sacrum ac devotum esto, quicquid in gratiam parentis facere possem*. R. *Nissim*: *Quicquid paravero esto parentis meo* velut Κορβᾶν *Sacra oblatio*. Ex quibus constat, utrorumque impietas & parentum erga liberos, qua, sub prætextu voti vel maxime nefandi, filios suos exhæreditabant, & liberorum erga parentes. Utrique facultates suas Deo devovebant, ita ut cum jurandi essent parens aut filius, votum prætenderent oblationis, eoque se excusarent, quasi jam omni pietatis officio ex asse defuncti. Atque huc respexit *Lutherus* interpretatione sua vernacula: Wenn ichs opffere / ist dir es viel nützer. & *Angli: By the gift that is offered by me, thou mayest have profite: quicquid obtulero, tibi commodabit*. Syrus quoque bene קירבני מנם דתתהנא מני *Oblatio mea est id, unde utilitatem capies ex me*, e versione olim Judæi, Tremellii, quam tamen alii emendarunt: oblatio *sit*, quicquid ex me utilitatis *ceperis*, ut *Cocbus*, vel *caperes* ac *lucrareris* uti Cl. *Ludovic. de Dieu*. Idque ἐὰν junctum subjunctivo exigere videtur q. d. munus Deo consecratum nec tibi petere licet, nec mihi concedere: Sic denique Arabs. Κορβᾶν *venerationem lucraberis a me*. Et quamvis πολυθρύλλητον sit inter Judæos illud *Hiscuni*: *Tenetur filius alere parentem*, *vel ostiatim emendicando stipem*, hoc tamen, voto obstante, non fuisse observatum exemplis probari posset, si operæ pretium esset. Ut taceamus Ἀρχαίους in tali casu potuisse dispensare, etiam insuper habito præcepto de honorandis parentibus, sicut & חכמים *sapientes* multos a votis προπετῶς facto absolvere poterant, etiamsi ei addidissent, *non licere illud ἀκυροῦν* aut *irritum facere*, ut in causa *inter parentes* & *filium* in *honorem illorum*, ut nimirum filius iis subvenire posset in casu extremæ necessitatis. Hoc namque persuaserant discipulis suis, majorem deberi reverentiam ac honorem Magistris quam ipsis parentibus, ita *Moses Ægyptius Tom.* 1. הלכות תלמוד תורה *cap.* 5.

XI. Non itaque assentiri possumus Viro stupendæ Lectionis *Samueli Pesito*. *Var. Lect. lib.* 1. *cap.* 4. qui ductus autoritate Legis ab *Hiscuni* traditæ, quam nullam pati posse exceptionem frustra supponit, verius putat, *Corban* ab *Evangelistis* dici, qui ex *Levit.* XXVII. sacro se devovebant ministerio. Testem laudat *Josephum Antiquit. Judaic. lib.* 4. *cap.* 4. qui postquam de *Nasiræis* egisset, quos male cum τῷ Κορβᾶν confundit *Baronius* ad *A.* LIII. *num.* XXXV. meminit eorum, qui se ipsos *Corban* nominabant & perinde ac *Nasiræi* Deo ex voto se consecrabant, adeoque ad ministerium sacrum ultro ad tempus obligabant. Liberos itaque cum hac exceptione vel prætensione se tueri potuisse adversus parentes, ne honorem illis haberent lege sancitum; hac fere formula: *Δῶρον Dei sum dicatus*, ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ubi vacabo a liturgia, ὠφεληθῇς *tibi adero ac juvabo*; ita censet vir ille eruditus, sed absque populi suffragio, repugnante phrasi & quotquot sunt *Apellarum*. Longe sagacius *Josephus Scaliger* ad complendum integrum textum subaudit לא אכור ἀναίτιος ἐστι. *Elencho Tribæres. Serar. cap.* 9. hoc fere sensu: *Qui dixerit Patri aut Matri. sit tanquam devotum Deo quocunque tibi prodesse possem, is crimine vacas*, nec non Anglicana: *though he honour not his father or his mother, shall be free*, etiamsi parentes non honoraverit, expers erit criminis. Luther. Ihr aber lehret: Wer zum Vatter oder Mutter spricht: Es sey als ein Opffer und eine geheiligte Gaabe dem HErren / womit ich dir helffen solte / oder das dir zu nutzen kommen könnte / auff daser also seinen Vatter und seiner Mutter nichts gutes thue / der erfüllet das Gesetze. Atque hæc occasione jura-

CAPUT XI.

De Ritibus variis Judæorum in Juramentis obſervatis.

I. **R**Itus primus in juramentis, cujus mentio fit in Scriptura Sacra eſt ille, quem uſurpavit *Abrahamus Geneſ.* XIV. 22. ubi Regem *Sodomæ* his alloquitur verbis: *Extuli manum meam ad Jehovam*, h. e. *juravi*, me non capturum eſſe vel filum, vel corrigiam calcei tui. Et Abrahamus dicere volebat: *Juravi elata manu ad Jehovam, & Deum quaſi in teſtem vocavi*. Sic de ſe ipſo loquens Deus *Deut.* XXXII. 4. inquit: *Attollo ad cœlos manum meam, & dico, Vivo ego in æternum*. Rurſus, *ſic ait Dominus Jehova, quo die eligens Iſraelem, ſublata manu mea ſemini domus Jacobi*, juravi, *Ezec.* XX. 5. 6. Nec enim in precationibus ſolum cœlum verſus manus levabant, uti oſtendit *Guilelm. Stuck. in deſcript. Sacrif. Gentil. edit. Tigur. fol. m.* 87. & *Homer.* ſæpiuſcule: ſed etiam jurantes idem ſolenniter faciebant: τ̃ ὐρανὸν ϗ τὴν γῆν ἔθος μαρτυρῶντες, *Cœlum & Terram pro more atteſtantes*, ut recte obſervavit *Nazianzen. Orat.* 27. & crebro occurrit in Scriptura Sacra. Teſtes invoco hodie cœlum & terram *Deuter.* IV. 26. ubi ſane per elevationem manus nihil aliud ſignificatur quam juramentum quod ipſe Deus hoc quaſi ſigno more humano loquendo, præſtat uti explicat *Anglus Henric. Ainſvvorth. in Comment. ad Geneſ.* 14. & *fol.* 155. *in Deut.* quo loco ita diſſerit: *When i lift up my hand, Which is a ſigne of Swearing as in Gen.* XIV. 22. *Exod.* 6. 8. *Num.* XIV. 30. *So the Greeke here explaineth it, i VVill lift up my hand unto heaven, and ſweare by my right hand* i. e. Cum elevarem manum, quod ſignum Juramenti erat. Ita Græcus hic explicat; elevabo manum meam verſus cœlum & jurabo in dextra mea.

II. Præprimis autem locus *num.* XIV. de juramento Dei agit ad exſtirpandum ſemen *Amalekitarum*. Quam autem *Scaliger* jurisjurandi formulam ſuper thronum Dei, quam hic interpretes concipiant, ſuggillat, pro ea Hebræorum conſenſum, puta *Onkeloſi*, *Jonathæ*, *Paraphraſ. Jeroſolymitan.* R. *Salomon. Aben-Ezræ* videbis *Chriſtoph. Carthvvighti electis Targumico-Rabbinicis* ad *Exod. pagin.* 219. 220. cui ipſi eadem maxime expoſitio cum *Sixtino Amama* arridet, quam & verſioni vulgatæ adaptari poſſe cenſet *Serarius in Joſ. lib.* 1. *cap.* 3. *quæſt.* XXV. *fol.* 73. ibi, quod *vulgata* habet: *manus ſolii Domini*, *Serarius* interpretatur, *Dei manum in ſolio ad jurandum collocatam*: Atque ita antiquiſſimos Hebræorum accepiſſe, præter citatos a *Carthvvighto Targumicos* arguit, quod in *Pirke.* R. *Eliezer cap.* XLIV. *fol.* XXXIII. *col.* 4. *edit. Prag.* legitur: R. *Schilo ait: cum vellet Deus exſcindendum exterminandumque innuere omne Amalekitarum ſemen, quid fecit? R. extendit manum dextram ſuam & apprehendit thronum gloriæ ſuæ juravitque* &c. vid. pluribus *Reverend. Carpzov. in not. doctiſſ. ad Schickard* משפט המלך *pag. m.* 290. *edit. Lipſ.* Manus dextræ cœlum verſus elevatio adhibebatur autem in Juramentis ἑκουσίοις quæ quis ſponte ſuſcepit & non ex alterius imperio, uti refert Anglus *Doctiſſimus Robert Sanderſonius in tractat. de juramenti Promiſſorii obligatione edit. Londin.* 1646. quem benevole mihi e bibliotheca inſtructiſſima *Excell. Juris Conſultus Hertius noſter* communicavit, *pag. m.* 164. Quem ritum ſive ex *Hebræorum* imitatione, ut plurima alia, ſive ductu quodam naturæ quaſi Deum intuentes, quem ὑπέρτερα δώματα ναίων crediderunt, plerarumque gentium populi obſervarunt, veluti primo *Latinus* & deinde *Æneas* ſublatis hoc modo manibus invicem jurantes inducit *Virg. Æneid.* 12. ita canens:

> *Sic prior Æneas, ſequitur ſic deinde Latinus*
> *Suſpiciens cœlum, tenditque ad ſydera dextram*

Simile quid adfert *Ariſtoteles polit. lib.* 3. *cap.* 10. de priſcorum *Heroum* gubernatione ibi diſſerens, & quomodo regna ſua adminiſtrabant alias jurati, alias injurati: *jusjurandum autem erat ſceptri elevatio.*

III. Et ſi conjecturare licet ab exemplo Abrahami hoc hauſerunt, qui primus præluxit exemplo ſuo, ſed & hoc nullo, quod ſcimus, mandato ſubnixum. Qui ritus nihilominus ita poſtea invaluit apud ejus poſteros, ut per metonymiam adjuncti illa phraſis levandi manum pro ipſo actu jurandi frequenter poſita reperiatur, imo & ipſa vox ימין quæ proprie dextram ſignificat *Hebræis* & Arabibus pro juramento non raro accipiatur. Quamvis τὸ levare manum interdum aliter ſumatur teſte *Martino de Roa in Singul. pag. m.* 30. ubi ad illum *Jobi* locum *cap.* XXXI. Si *levavi ſuper pupillum manum meam*, ita commentatur: *Levare manum ſuper aliquem*, idem eſt, quod manum alicui ſive in aliquem injicere, perinde atque in rem ſuam, & ſuo ſibi jure vindicandam. Quare levare aut tollere manum

ab aliquo, Latinis eſt, remittere vel condonare alicui aliquid. Hinc Jobum ſic explico. *Si levavi manum meam ſuper pupillum*, i. e. ſi unquam ego manum cum aliquo conſerui, aut debitum mulctamve reperii apud Judices, tametſi apud eos majore gratia valerem. Interim tamen *tom.* 2. *lib.* 4. *cap.* 7. *pag. m.* 534. 535. noſtræ opinioni accedere videtur dicens: Sunt qui vertunt: *Non levabis manum*. Qui geſtus interdum jurantis eſt, interdum vocantis, alias minantis aut percutientis, uti *Ezechiel.* xx. 23. *iterum levavi manum* ut diſperderem, ſeu pœnam infligerem. Quanquam alii adjurandi formulam referant, ut ſenſus ſit: jurejurando iterum comminatus ſum. Unde aliqui interpretum illa verba *Pſalm.* 144. 8. & 11. de juramento intelligunt: *Quorum os loquitur vanitatem, & dextra eorum eſt dextra iniquitatis* vel potius *mendacii* ſive *falſitatis*, id enim proprie ſignificant Hebræa ימין שקר.

IV. Quem proinde ritum jure miramini in Chriſtianis Eccleſiis non tolerari modo, ſed & approbari ab ipſiſſimis illis viris, qui tamen alios Veteris Teſtamenti ritus (cum ſint ejuſdem rationis omnes aut liciti pariter, aut illiciti) a Chriſtianis uſurpari adeo non probant, ut ne tolerent quidem, ſed e cœtibus ſacris penitus exterminandos clamitent. Quod attinet ad ritus Chriſtianorum, ut reliquas priſcæ Eccleſiæ ceremonias varias, varieque pro locorum & temporum varietate obſervatas miſſas faciam: Una fere eſt, quæ a priſco ſeculo ad nos uſque derivata, etiamnum in uſu eſt, ut *tactis Sacroſanctis Evangeliis* in verba concepta jurent. Et hoc omne genus juramenti, in quo præter verba prolata, adhibetur etiam aliquis externus viſibilis motus corporalis, ut tactus pectoris ſeu levatio manus dici ſolet, *Juramentum Corporale*, *Balſamoni* σωματικὸς ὅρκος: Ein Cörperlicher Eyd. Inde in vulgi paſſim ore auff meinen Cörperlichen Eyd & Angli *upon my corporall Othe*. Juris conſulti Græci item dixere eodem in ſenſu σωματικῶς καὶ τῇ ἀληθείᾳ ὀμνύειν *corporaliter* & *reapſe ſeu veritate jurare*, ita diſcriminantes ab eo, quod erat, ubi ἐνεγράφη τῷ συμβολαίῳ μόνον ὁ ὅρκος inſcriptum eſt inſtrumento ſeu ſcriptis ſolum juramentum, ſeu inſtrumento per Sacramenti religionem eſt adſeveratum. Ex Jure Cæſareo, jurant *tangentes Sancta Evangelia* clauſula addita: *Ita me Deus adjuvet & hæc Sancta Evangelia*. So wahr mir GOtt helffe und ſein Evangelium. Alii etiam per res Sanctas, ut Sanctum aliquem, Reliquias, Crucem, Altare, Hoſtiam jurandum ſolum volunt. In jurando autem *manus extenſio* quæ ſæpius tum pectori adhiberi, tum in aere fieri libero ſolet.

V. Interdum jurans ponebat manum ſuam ſubter ſemore alterius, cui jurabat. Legimus ita Abrahamum adminiſtraſſe hunc jurandi modum. *Gen.* XXIV. 2. & *Jacobum* Gen. XLVII. 29. Quam ceremoniam quidam exponunt eſſe ſubjectionis ſignum uti pluribus oſtendit *Joh. Henric. Heidegger. in hiſtor. Patriarcharum* in h. l. quem benevol. Lector evolvere velit. *Aben-Ezra* eadem vult ita ſcribens: *Probabile mihi videtur, morem fuiſſe temporis ejus, ut jurarent poſita manu ſub femore ejus, qui Dominus ac ſuperior eſſet: perinde ac ſi ita diceret Dominus. Si tu ſub poteſtate mea es, adeoque paratus ad juſſa mea capeſſenda, pone manum tuam ſub femore meo: quo dicto Dominus ipſe ſedere ſolebat, poſito femore, ſub jurantis manu. Qui autem jurabat, ſic dicebat: Ecce manus mea ſub femore tuo. Fateor me tibi obſtrictum ad faciendum voluntatem tuam. Et conſuetudo hodieque eſt regionum quarundam, nominatim in India*, conf. *Joh. Dougbtæi analect. Sacr. part.* 1. *pag. m.* 17. Probabile etiam videtur, quod talis ritus *manus admotione ad femur* perageretur, & *dextræ* quidem, quia ad fidem faciendam pangendumque juramenti lege fœdus, illam adhiberi ſolenne Patriarchis erat. *Judæis* enim non ſecus ac *Ethnicis* dextra fidei ſymbolum antiquitus extitit. De Judæis id patet ex capite XXI. *Samuel.* in quo hæc verba comparent: *Apprehenditque manus dextra Joabi manum Amaſæ*. De Gentilibus idem conſtat ex *Terentio*:

> *Quod ego per hanc te dextram oro*
> *& per genium tuum*
> *Per tuam fidem per hujus ſolicitudinem*
> *Te obteſtor.*

Ubi *Donatus*, inquit, fœderis ac fidei membrum erat dextra, nempe quia hæc ſanciuntur dextrarum conjunctione. Unde *Maro* de *Anchiſe*: *Dat dextram atque animum præſenti pectore firmat*: conf. *Joh. Bompartii parallela Sacra & profana*, *edit. Amſtel.* 1689. *pag. m.* 237. videatur etiam Anglus *Robert. Sanderſon. de juramento. Promiſſ. obligat. edit. Londin.* 1646. *pag. m.* 163.

VI. Alii dictitant hunc ritum fuiſſe myſterium *circumciſionis* cujus notam ferebant circiter eum corporis locum, *Salom. Jarchi* ibid. Aliis videtur probabilius, fuiſſe *myſticum ſignum Chriſti promiſſi ſeminis*, quod naſciturum eſſet ex lum-

lumbis *Abrahæ* aut femore, quemadmodum similis loquendi modus usurpatur *Gen.* XLVI. 26. *Animæ egressæ ex femore Jacobi. August. quæst. super Gen. 62. Targum Jonath.* sic legit: *Jurare te faciam in nomine Sermonis Domini, cujus habitatio est in cœlis excelsis, ille est Deus cujus Dominium est super terram.* Verum mihi hic suspicari subiit, femoris voce non tam *femur*, quam *balthcum* significari. Itaque examinandum proponam, utrum intelligi possit in femore baltheus sive gladius, qui gestatur ad femur, quo tacto & jurantis servitus & imperium agnoscitur adjurantis. Olim qui se Regum clientelæ dedebant, tacto gladii capulo, (uti antea dictum) obsequium polliceri solebant, ut scribit *Saxo Grammaticus lib.* 2. *Histor.* Ac si verum est, ut plerique affirmant, quod *Aben-Ezra* pronunciavit, gestum illum subjectæ femori manus, nihil aliud, quam servitutis & obedientiæ professionem: quid aptius ad id significandum, quam *balthcur, gladiusve*, qui, ut potestatis insigne, uti qui manum ei subjiciat, suam necesse est obedientiam profiteatur, & simul etiam potentiam, sive dominationem illius, qui gestet. Nam ut producta manus, atque imposita, dominationis atque potentiæ symbolum est; ita contracta & subdita subjectionis. Perinde autem facere videtur, qui manum femori, sive baltheo supponit, ac si diceret: sub manu & potestate tua sum; me tibi imperioque tuo subjicio. Manus itaque extenta & ejus impositio in Sacris literis significat, potentiam exercere. Contracta vero est impotens. Ita olim apud Persas in more positum fuisse videtur, ut qui Regi occurrerent manus intra *manicas* cohiberent, ut se inferiores profiterentur. Docet *Xenophon lib.* 2. *Rer. Græc. Autobisacem* & *Mitreum* filios *Daræ* quæ soror *Xerxis*, patris *Darii*, a *Cyro* non aliam ob causam necari jussos, nisi quod sibi occurrentes manus intra manicas non contraxerant. Scilicet ut profiterentur ejus imperium, & suum famulatum atque impotentiam.

VII. Verum, ut ad ritum illum jurandi redeamus, monemur, nihil obstare Patrum explicationi, quod *femur* pro *balteo* capiatur. Imo illustrior multo & locupletior existit significatio ejus mysterii, quod inveniunt; censent enim in tacto femore adumbratam esse generationem *Messiæ* ex femore, i. e. ex stirpe & genere *Abrahæ* propagandi: ipsumque *Abrahamum* eo signo profiteri & contestari voluisse fidem suam juxta factam sibi a Deo promissionem *Genes.* XII. 22. Ex eo enim, quod *balteus* sive gladius tangatur, qui femori adhæret, non modo generatio veri Messiæ, sed & summum ejus Imperium adumbratur, quod ipse postea in balteo, quo se succinctum *Johanni* ostendit, atque in ejus inscriptione significavit. Est qui manum balteo subdit, & femur etiam, cui incumbit, attingit: ut & generationem Christi, & regiam ejus dignitatem eodem signo simul profiteatur. Imo ut notarunt *Hieronymus, Augustinus* & alii ex Patribus in *Psalm.* 44. ad illa verba: *Accingere gladio tuo* &c. Verbum Patris, gladius Spiritus est, qui femori humanæ carnis unitus, caro factum est, & Regis in morem gladio super femur accinctum. Sed ut explicatio ista de tactu *baltei* non absurda alicui videatur in *Abrahamo* bene valente; videbitur fortasse in *Jacobo* qui *cap.* XLVII. 29. Cum appropinquare cerneret diem mortis suæ, vocavit filium suum *Joseph* & dixit ad eum: Si inveni gratiam in conspectu tuo, pone manum tuam sub femore meo &c. Nam ætate illa tam devexa supra centum quadraginta annos & amplius, non videtur verisimile, gladio succingi solitum, quem filius tangere potuisset; maxime, si, ut sentiunt aliqui, eo tempore decumbebat ægrotans. Verum responderi posset, non opus esse, ut gladio esset accinctus, sed balteo, sive cingulo tantum, in quo eadem, quæ & in gladio inest significatio. Nam & Hebræa vox, quam noster vertit, *femur*, latus præcipue significat. Nec ægrotabat tam senex, ut alii existimant, sed, quia ingravescentem sentiebat ætatem, apte de mortis vicinitate conjecturam faciebat. Adhuc tamen de moris hujus & jurisjurandi ritu, ut diximus explicato nihil aut statuimus aut docemus, sed Doctorum judicio plane permittimus.

VIII. Prodigiosum quoque ejuscemodi exemplum in jure Græco Romano, quod citat cl. *Johannes Seldenus Anglus in lib.* 2. *de Synedriis Hebræorum pag. m.* 301. *edit. Amstel.* Ubi Judæorum quilibet in forensi negotio, adjurandus, *Rubo* cingendus fuit, & per *Baraje*, *Baraa* (forte depravatum ex בורא השמים והארץ *Bore haschamaim vearez* Creatorem Cœli & Terræ) *Adonai Eloi* qui traduxit siccis pedibus Israelem per Mare rubrum &c. (adjectis scil. beneficiis Divinis, Aquæ e Saxo, Mannæ, Coturnicum) per eam legem quam Adonai dedit, & Actum conspuendi circumcisionem corporis mei, & Rubum, quo cinguntur lumbi mei. Non falso aut mentiendo juro nomen Domini Sabaoth. Sed si falso juro, execrandi sunt posteri ventris mei, more

cæci

cæci parietem palpando quæram, & instar ejus qui oculos non habet, cadam. Cum hisce omnibus Tellus aperiat os suum, meque absorbeat ut Dathan & Abiran. Absque autem ritibus illis *Rubi*, *Cullei*, *Maris*, obtinuit apud Christianos posteros, ut adjurarentur Judæi in foro Christiano secundum legem suam, super decem præceptis Mosis; vel sic, Juras tu per Deum Patrem omnipotentem Sabaoth? vel per Deum qui apparuit Mosi in rubo? vel per verum Adonai patrem? vel per Deum *Elohim*, & hujusmodi, quibus respondendum a Judæo *Juro*, vel sic, si tu culpabilis es & perjurus, sis dispersus in Gentes, & moriaris in terra inimicorum tuorum, & sic te terra absorbeat, sicut Dathan & Abiran, cui respondendum *Amen*. Vel sic, Te lepra apprehendat sicut Naaman Syrum, vel sic, veniant super caput tuum omnia peccata tua & parentum tuorum & omnes maledictiones quæ in lege Mosaica & Prophetarum inscriptæ sunt & semper tecum maneant, respondente Judæo *Amen*. Ita hodie, juramenta Judæorum fiunt tacto libro legis vel φυλακτηρίοις uti constat ex *Recessibus Imperii de Anno* 1538. *&* 1555. quo Judæus a Christiano per *Deum* & *Thorah* legem adjuratus, manum dextram infra rascettam biß an den Knoten super librum legis ponit, & quidem verba illa *Exod.* xx. *vers.* 7. recitat. De juramento ob mulierem adulteram observato & ritu illius videndus *Acoluth. de aquis amaris lib. pag. m.* 295.

C A P U T XII.

De Juramentis majoribus & minoribus Græcorum & ritibus in his observatis.

I. **R**Itus & consuetudines in Juramento magno apud Græcos varii fuerunt. Si in publico loco & ad vindicandam veritatem præstabatur, hi erant. Dii cum jurarent manum levabant, uti *Apollo* in Poeta *Lachesi* χεῖρας ἀντεῖναι manus porrigit. Homines vero jurantes magnum juramentum manus imponebant aræ seu aram tangebant. Hinc *Cicero* pro *Flacco*: Ergo is, qui si *aram tenens* juraret, credere nemo per epistolam quod volet, injuratus probabit. *Plaut. in Rudente*:

-- GR. *Tange aram hanc Veneris*. LA. *Tango* GR. *Per Venerem hanc jurandum est tibi?* L. *quid jurem?* GR. *quod jubebo*. L. *Præi verbis quid vis, id quod domi est, nunquam illi supplicabo* GR. *Tene aram hanc*. LA. *Teneo*. GR. *Dejura te mihi argentum daturum*. Ita quoque *Juvenal. Satyr.* 14.

> *Falsus erit testis, vendet perjuria summa*
> *Exigua*, Cereris tangens aramque pedemque

Eoque pertinet, quod idem *Juvenal. Satyr.* 13. ait.

> *Atque adeo intrepidi* quæcunque altaria tangunt

Innuens eos, ut *Ulpian* in l. quæ sub conditione *ff. de condic. instit.* loquitur faciles esse ad jurandum, contemtu religionis. Idem in *Græcia* servatum ostendit *Justin. lib.* 24. cum ita scribit: Quo perducto in Sanctissimum Jovis templum veterrimæ Macedonum religionis, Ptolomæus *sumtis in manus Altaribus, contingens ipsa Simulacra & pulvinaria Deorum* inauditis ultimisque *execrationibus adjurat, se sincera fide Matrimonium Sororis petere*. De *Hannibale Polyb. lib.* 3. scribit *tangentem Sacra jurasse*. Hic mos quoque penetravit ad Christianos in solennibus juramentis. Advocamus verba *Sigiberti Ann.* 552. *Pelagius* insimulatus de morte Vigilii Papæ tenens sancta Evangelia & crucem publice satisfecit. Expresse, *tenens*, nam tactio illa fiebat apprehensione rei sacræ. Revocat hunc morem *Turneb.* ab ævo *Titanum*, nam cum Dii suscepturi bellum contra *Titanas* ad aram jurassent, obtinuit inde religio, ut juramenta tactu sancirentur. Observandum autem, quod conceptis verbis juraverint teste *Plauto Cistellar. Act.* 1. *Sc.* 1.

> At ille *conceptis juravit verbis apud matrem meam*
> *Me uxorem ducturum*.

Conferantur *Livius lib.* 43. Sil. *Italic. lib.* 10. *Agell. lib.* 2. *cap.* 24. *Macrob. lib.* 1. *Saturnal. cap.* 6.

Præterea in *juramento minori* vel *privato*, quod huic vel illi, promissionis gratia, faciebant, juxta Romanorum ritum Græci superimponebant manum manui illius, cui jurabant. Hujus ceremoniæ mentio fit in *Euripidis Helen. vers.* 834. ubi *Menelaus* præter verba juramenti petit hunc ritum ab *Helena*: ἐπὶ τοῖς δὲ τοῖς νῦν δεξιᾶς ἐμῆς θίγε.

II. In honorem Deorum II. per quos jurabant, sacrificabant unam harum trium bestiarum, quæ teste *Aristoph.* in *Lysist.* erant κάπρος κριὸς & τράγος *aper*, *aries*, *hir-*

hircus. Vel omnes tres simul, vel de quavis specie tres immolabant, ut Adrastus vice *Argivi* facere intendebat. Teste *Euripide in suppl.* v. 1200. -- λαιμοὺς τρεῖς τρίποδ μῆλον τεμών. Id quod vocabant μηλοσφαγεῖν. Sæpe cum occiderent *aprum*, exscindebant *testiculos* & super illos stantes jurabant, uti refert *Francisc. Rous* in *Archæolog. Attic. lib. 6. cap. 5. pag. m.* 285. *edit. Oxoniens. Aper* vel *Aries* ita adhibitus, dicebatur proprie τομία, ἀπὸ τῆς τομῆς a sectione, in qua significatione *Demosthenes* & *Æschines* hoc nomine τομίων utuntur, quasi dicas secta, sive resecta, exsecta, profecta, quia sectione e victima eximebantur, super quæ exsecta manus imponere, vel etiam stare atque ita *Jurare* solebant, ut docet *Dionysius Halicarnass. lib. 7.* his verbis: *Stantes super exsis in vestram & nepotum vestrorum perniciem jurastis*. Ubi τόμια exta vocat ἀπὸ τοῦ τέμνειν, quod ipsum conjunctum cum voce ὅρκια, hostias secare significat *jurisjurandi* gratia. Forsitan more *Romanorum*, porcellos sacrificabant, uti *Autores passim* confirmant. Cum igitur in aliis negotiis magni faciebant hanc bestiam; unde facile concludere possumus, & in *juramentis* porcum magni habitum fuisse, quia omnium Sacrificiorum antiquissimum judicatur; de quo animali tradunt, id præcipue *Circensibus* sacrum fuisse, quod *Jovem* infantem a *Rhea* matre, ne a *Saturno* parente devoraretur, absconditum in Creta, lactaverit: & ne pueri vagitus a patre audiretur, grunnitu suo obstiterit; quare *Cretenses* sine immolatione porci initiari non poterant. *Sus* porro, inquit *Marcus Varro de re Rustic.* græce dicitur ὗς, olim θῦς a verbo θύειν quod est immolare, quoniam a *Suillo genere pecoris immolandi initium sumtum videtur*: cujus vestigia: quod initio *Cereri* porci immolantur; & quod initiis pacis fœdus cum feritur, porcus occiditur; & quod nuptiarum initio antiqui Reges ac sublimes viri in *Hetruria*, in conjunctione nuptiali nova nupta & novus maritus, primum porcum immolant. Prisci quoque Latini & etiam Græci idem factitasse videntur conf. *Guil. Stuck descript. Sacrific. Gentil. fol. m.* 43. *edit. Tigur. Francisc. Rous Archæol Attic. lib. 6. cap. 5. pag. m.* 285. *edit. Oxon.* Caro, quam in aliis comedere solebant sacrificiis, in his non edebatur nisi a vermibus & piscibus vid. *Aristophan. in Lysist.* Nam aut igni tradebant & comburebant aut in mare projiciebant, uti *Talthybius* porcum, qui in *juramentum* Agamemnonis sacrificatus erat, in mare mittebat.

III. Μικρὸς ὅρκος seu Juramentum parvum erat, quando per *Creaturam* jurabant, scil. per *Crambem*, *anserem* & Canem de quo antea diximus. Et *Aristophanes lib. 12. in Avib.* retulit, quod *Radamanthus* justissimus hominum qui unquam in mundo vixerunt, expresse interdixerit, ne *per Deos* jurarent, sed loco illorum creaturas constituerit. Interdum *per Terram* super quam stabant jurabant ut *Hippolitus* in *Euripide v.* 1025. ---- Καὶ πέδον χθονὸς ὄμνυμι. Interdum per *reticulum*, quo utebantur. Si res magni momenti & seria erat, per dextram, per caput & per cineres jurabant, uti in præcedentibus ostensum fuit. Aliquando manum igni immittebant, seu illa ferrum candens tenebant, quod μύδρον vocabant, uti *Euripid. in Helen.* & *Scholiast. Eurip.* referunt. De quo ritu antea actum. Interdum arripiebant ferrum & in mare projiciebant, solenniter voventes, se *juramentum* absque læsione servaturos tamdiu, quamdui ferrum super aquas non nataturum sit. Interdum juramentum chartæ inscribentes aquæ immittebant; si natabat, legitime & vere jurabat, verum si fundum quærebat, puniebatur sine ulteriore probatione, vid. plur. *Francisc. Rous in Archæolog. Att. lib. 6. pag. m.* 287. 288. *cap. 7. edit. Oxon.*

CAPUT XIII.

De variis juramentorum generibus & ritibus apud Hebræos.

I. Quandoquidem mos ille apud *Judæos* detestandus jam olim invaluerat, ut tantum non מרוב רגילות ex nimia jurandi consuetudine לפני כל דבור שידברו יקדימו השבועה omni verbo juramentum præmitterent לשון צחות elegantiam sermonis arbitrantes, ita dejerare, ut merito *Aben Ezra* de suo seculo quiritetur. *Etiamsi in Israel non esset nisi sola illa transgressio, sufficeret ea ad prolongandam captivitatem & ad augendum plagas nostras*: ideo *Magistri Hebræorum* huic malo remederi voluerunt, integro titulo Thalmudico שבועות in cujus *Misnam Maimonides* commentatus est diligentia & perspicuitate nunquam satis laudata. Ibi vero statim sub initium *quatuor juramentorum* species recenset. שבועת ביטוי *Juramentum Temerariorum*. שבועת שוא *Vanorum* שבועת הפקדון *Depositi* ac denique העדות *Testium*, de his generibus videatur *Maimonides de juramentis & celeberrimi Miegii annotationes. edit. Heidelberg. pag. m.* 1.

Cl.

Cl. Joh. Henric. Othonis Lexic. Rabbino-Philolog. pag. m. 305. *edit. Genev.*

II. Genus primum seu quod est *Juramentum futile* & *Temerarium* habetur in illo legis *Levit. v.* 4. *Anima*, *Persona*, *si juraverit inconsiderate pronuntiando labiis suis malefacere aut benefacere*, *juxta omnia*, *quæ temere proferre solet homo cum juramento* &c. Et non rite cognoverit consideraveritque, ove fœmella aut turturibus aut columbis aut simila, aut *capra*, ut hostia pro peccato illo, expianda erat. Hoc iterum in partes quatuor dividunt: *Binas de Futuro*, *binas de præterito*. De Præterito, ut cum non sine juramento ejusmodi quis sive affirmaverit, sive negaverit se comedisse, aut saxum in mare projecisse, aut Rubenum cum Simeone colloquium habuisse. Ita partes illæ sunt affirmativæ & negativæ. Simili modo de *Futuro*, se comesturum, saxum projecturum, aut se non comesturum, saxum non projecturum; Nec versabatur hoc juramentum temerarium, nisi tantum in rebus, quæ sive facere, sive non facere in potestate jurantis esset. Si pronunciatum aliquod in hisce, falsum de *præterito*, aut non præstitum de *futuro* esset, *juramentum falsum dicebatur*: Nam de ejusmodi juramentis sumitur illud *Levit.* XIX. 12. *Non jurabitis per nomen meum falso*. Ac illi, qui scienter ad hunc modum pejerarit, flagellationis pœna decreta; ei vero, qui ex ignorantia, variabile sacrificium incumbit. vid. *Maimonid. de juramentis ex versione sæpius laudati D. Miegii pag.* 2. *edit. Heidelberg. Henrii Ainsvvorth comment. in Levit.* fol. *m.* 25. conf. R. *Mos. Maimonid. de Sacrif.* & *annot. Ludovic. de Compiegne de Veil. cap.* 10. *pag. m.* 155. *edit. Londin.* 1683. *Joh. Henric. Othon. Lexic. Rabbin-Philolog. pag. m.* 303. 304. *edit. Genev.*

III. Juramentorum genus secundum, id est, שוא *Vanum* quadrifariam item tributum est, (sed non eodem modo, quo prius.) I. Cum quis juramento asserit quod notissimæ veritati est contrarium. Veluti si juraret, virum esse fœminam, fœminam esse virum, columnam lapideam esse auream & similia. Vel cum quis juraret, id esse vel fuisse, quod omnino impossibile, ut, se vidisse Camelum in aere volitantem. II. Cum quis jurejurando id assereret, de quo nemo dubitaret. v. g. *Cœlum esse cœlum*, *lapidem esse lapidem*, *duo esse duo*, in quibus homini nullum est dubium, ut juramentum ad ejus confirmationem requireretur. III. Cum quis jurat se velle abstinere ab eo, quod præceptum est, v. g. se nolle sua ציצית aut *phylacteria* gestare, se nolle in tuguriolo festum Tabernaculorum transigere, in Paschate azymum comedere, se velle jejunare in Sabbathis & diebus festis. IV. Cum id se facturum juraret, quod omnino ipsi impossibile v. g. se per triduum & trinoctium non dormiturum, per plenam septimanam se nihil gustaturum. Speciem harum quamlibet interdicto illo Decalogi *Exod.* XX. 7. contineri ajunt: לא תשא את שם יי אלהיך לשוא *Nomen Domini Dei tui non assumes in vanum*, atque ita *Græci* ȣ λήψῃ &c. *Onkelos* vero. *Non jurabis per nomen ---- frustra seu sive causa*. Uziel. Haud quis vestrum jurabit per Nomen Verbis Domini frustra. Neque eum non reum habebit Dominus in die judicii magni, qui juraverit per nomen ejus frustra. *Syrus* non jurabis ברגלותא *cum mendacio*. Anglus, *ye shall not svveare by my name to falshood*. & Judæi Hispaniens. a *falsedad*. Si quis autem juramenti ejusmodi vani reus esset, ex disciplina Talmudica lege illa fundata, idque ultro ac scienter, verberibus plectendus erat. Si vero ex errore & ignorantia omnino liber erat, nec pœnæ forensi, nec Sacrificio Expiatorio obnoxius. vid. *Maimon* & annot. *D. Miegii. pag. m.* 9. 10. *Joh. Henric. Otho.* Lexic. Rabbino-Philolog. pag. m. 306. *Ludov. de Compiegne de Veil annot. ad R. Mos. Maimon. de Sacrif. pag. m.* 155. *Seld. de Synedr. Hebr. lib.* 2. *pag.* 313. *edit. Amstel.*

IV. Tertium genus juramenti erat de *deposito*. Quando quis jurat socium suum nihil apud ipsum deposuisse, aut se quicquam habere, quod ad ipsum pertineat; aut quando juramento, se depositum non habere, asseverat, sed illud surreptum, fractum, aut perditum esse. Propter hanc præcepti negativi transgressionem non vapulant. Qui vero de deposito falso juraverit, debet restituere substantiam, quam se juramento habere negavit, cum additione quintupli & oblatione pro reatu. vid. *Maimonid. cap.* 7. versione D. Miegii: Circa *Deposita* ipsa sic vulgo dicta, res alienas, mutuo acceptas, casu repertas versabatur hoc juramentum. Depositum autem dicebatur a deponendo, & erat res, quæ custodienda committebatur alteri, quam juris Consulti ita describunt: *Depositum est contractus*, *quo res ita traditur*, *ac fidei alicujus* committitur, ut eam gratis custodiat & asservet, adeoque quandocunque libuerit deponenti, eandem in specie reddat. vid. *Sebastian. Almers manual. Jur. edit. Brem.* 1668. *pag. m.* 106. Varie etiam vox *Depositi* accipitur, I. aliquando significat *rem*

ipsam,

ipsam, quæ deponitur, II. frequentius accipitur pro contractu, quo res custodienda deponitur. Et *late* ac generaliter denotat etiam illam custodiam, quæ venit implicite, v. g. nautæ, cauponis, stabularii. Sed *strictius* & per excellentiam est contractus, quo res alicui explicite custodienda conceditur, quam Angli vocant a *thing*, *delivered him to keep*, *a thing commited to one; vvhich shall againe be required;* & in Hebr. dicitur פקדון *Pikkadon* res deposita, *de qua* videatur *Eduard Lighs Critic. Vet. Test. pag. m.* 328. edit. *Francof.* & *Lips.* *1696.* Græcus hoc loco παραθήκην legit, quæ vox in Græca lingua denominationem habet a committendo depositum alicujus fidei, hac utitur *Paulus* 2. *Timoth.* 1. 12. Certus sum, quod is, cui credidi potens sit τὴν παραθήκην μȣ φυλάξαι *depositum meum custodire*, id quod Anglus optime interpretatur his verbis: *i am persuaded that he is able to keepe that vvich i have committed unto him.* Notanter dictum in definitione *Depositi*, GRATIS; nam ex sententia Domus judicii ad judicandam causam ejus, qui aliquid *gratis* custodit, legimus hoc præceptum, quod ex verbis *Exod.* XXII. *v.* 7. eliciunt: Cum dederit quispiam proximo suo argentum vel vasa ad custodiendum, & furto ablatum fuerit e domo viri illius: si inventus fuerit fur, reddet duplum. Glossa autem vult, hanc Parascham agere de eo, qui custodit חנם *Gratis*. Chinnam autem est, cum is, cui aliquid deponitur, pro depositi custodia nihil accipit. Chin. *Maim. Hil.* שאלה ופקדון *cap.* 7. Specialia habentur *in Mass. Bab. Kama. cap.* 9. *cap.* 3. *Mezia* & 8. *Schebhuoth.*

V. Quartum genus juramentorum erat *juramentum Testimonii*, quando testes sciunt de deposita pecunia, & deinde cum coram magistratu sunt jurant, se nescire, an aliqua pecunia deposita sit nec ne? Lex de eo habetur *Levit.* 5. 1. Si peccaverit quis & audierit vocem juramenti testisque ipse fuerit aut viderit aut cognoverit, si non indicaverit, portabit iniquitatem suam. Videantur de hoc juramento Selden. de Synedr. Hebr. *l. c.* Ludov. de Compiegne de Veil annot. in R. Maimonid. de *Sacrif. pag. m.* 156. *edit. Londin. Joh. Henric. Othon. Lexicon Rabbino Philolog. pag. m.* 307. *D. Mieg. in comment. ad Maimonid. de juramentis.* Et hæc de quatuor juramentorum generibus hic dicta sunto, plura in sequentibus.

VI. Fatetur autem *Moses ben Maimon* 'פ XII. jusjurandum per Creaturas, per *Cælum*, *Terram*, *Solem*, & *ejus feminis* alia, in quod Salvator noster *Matth.* v. tam graviter invehitur, a doctioribus Judæis improbatum fuisse, ut vanum, futile ac temerarium, idque proprerea in Judicio sibi ab eo abstinere. Hinc claudit *Maimonid.* suas de hac materia velitationes hoc effato: טובה גדולה היא לאדם שלא ישבע כלל: *Magnum bonum homini est, si ab omni juramento possit abstinere:* Christus voluntario & arbitrario juramento plane nullum locum permisit, interim tamen legitimum non exclusit; dehortantur Judæi suos, ne nimii sint in juramentis, quia impossibile esset, ne multum jurando non aliquando profanent, sicuti monent in *Demai cap.* 2. 3. *in Gloss. R. Salomon* Recte itaque & consone verbis Christi R. יונה *Gerundensis* ספר היראה fol. לא e recensione *Menasseh ben Joseph, ben Israel*: Noli Jurare omnino, neque per nomina Dei, ut sunt אל' שדי, nec per Attributa ejus, veluti רחום' חנון nec per *Creaturas*, ut *Solem* ac ministros ejus excellentes, *Angelos*, neve per *Legem* vel *Veritatem*. Deus enim veritas est, sicut dicitur *Jerem.* 10. 10. Nec per *idola*, uti ex Rabbinorum scriptis refert *Joh. Henric. Hotting. de jur. Hebr. pag. m.* 114. Ne juremus per nomen *Idoli* alicujus, ne quidem cultoribus ejus, nec juramentum per illud exigamus, sicut dicitur *Exod.* XXIII. neque nomen Deorum aliorum memorabitis. Finis hujus præcepti est ad removendam omnem rationem Idololatriæ, sive opere designetur illa, sive verbo, usque adeo ut ne quidem cor nostrum commemoratio ejus unquam subire debeat &c.

VII. Nec jurandum per septem Dei nomina, יוד' הא' וו' הא' quod alias dicitur המפורש או הנכתב nomen interpretatum vel scriptum שדי אהיה אלהים :אלוה צבאות .י' .נ' .ד' .א' vid. *Maimonid. de fundament. Leg. pag.* 75. *edit. Amstel.* 1638. *Attributa* longe plura, quorum aliqua recenset *Maimonid. de fundament. Leg. cap.* 6. §. 5. Misericors, magnus, fortis, formidabilis, verax, zelotes, potens, & ejus generis plura, quæ ab Hebræis solent dividi in מעשיות *practica*, quæ relationem habent ad extra, ut pleraque hactenus recensita, & השלליות *fundamentalia*, quæ in ipsa Dei essentia fundantur. Atque hoc est, quod Christus jubet *v.* 37. Ἔστω ὁ λόγος ὑμῶν Ναὶ, Ναὶ, ȣ̈, ȣ̈, quem secuti sunt *Paulus* 2. *Cor.* 1. 17. ἢ παρ' ἐμοὶ τὸ ναὶ ναὶ, καὶ τὸ ȣ̈, ȣ̈, & *Jacob.* v. 12. ἤτω ὑμῶν τὸ ναὶ ναὶ, καὶ ȣ̈ ȣ̈ phrasi Hebræis usitatima. R. *Salom Jarchi* ad vocem לאמר *Exod.* XX. 1. commentatur: Docet, quod responderint ad

ita, ita & ad non, non. *Juchasin.* 33. 2. justorum ita est ita, & eorum non est non. Nec non Arabibus: *Sit Sermo* tuus etiam aut Non, ut sis verax apud omnes homines.

CAPUT XIV.

De Juramento depositi &c. & qualis ac quotuplex ex eo falso præstito reatus nascatur,

I. JUramentum *depositi* juxta *Maimonidem* est, cum quis de facultatibus alterius penes se quicquam asservat seu *depositum*, seu *creditum*, seu *furto ablatum*, seu *violenter detentum*, seu *inventum*, seu alio titulo quocunque, idque necdum restituit, altero rei suæ restitutionem urgente, id se habere pernegat. Talis homo negativum præceptum transgreditur, non tamen sub flagellationis pœna: At si jure jurando insuper eam inficiationem it stabilitum, aliud transgreditur præceptum, istud nempe; *Ne mendaciter alter alterum fallatis*: Quod adversus eum dictum, qui juramento debiti inficiationem confirmat. Atque id solet juramentum *depositi* vocari, & reus tenetur ad sortis redditionem cum auctario quintæ partis: tum ad oblationem sacrificii pro reatu manifesto, sive ex scientia illud admiserit facinus, sive ex ignorantia &c. conf. *Maimonid. ex* vers. *celeb. Miegii pag. m.* 4. 5.

II. Capite VII. adducit rationes, ob quas *reatus* nascatur, inter quas I. est Cum quis debitum ab alio reposcit, cujus confessio restitutionis infert necessitatem, isque illud vel spontaneo juramento, vel alterius adjuratione interveniente, inficiatur, Juramento depositi conventus tenetur, ut ut non responderit Amen; Nam in hujus quidem naturæ juramento seu spontaneo motu præstetur, seu debitum exigente alio, id simpliciter, nec adhibita particula *Amen*, negetur, ad reatum istud quidem perinde est & negatio simplex post adjurationem postulantis, æquipollet particulæ Amen. II. Cum vero talis debiti instituitur postulatio, cujus confessio restitutionis non infert necessitatem, e. g. *mulctæ* (mulctam enim solvere nemo ex propria confessione tenetur) negans illud ac jurans, liber quidem a juramento depositi est, simplicis tamen perjurii reatu tenetur. III. Ita & ubi fundus, servus, syngrapha petuntur, juramento autem interveniente negantur, nullus ex juramento depositi, sed ex simplici saltem siquidem mendaciter juratum est, reatus consequitur. IV. Causa autem, cur non & ad ista, etsi talia, quorum confessio restitutionis necessitatem infert, juramentum depositi attinere dicamus, hæc est, quia legis hac de re verba *Levit.* v. 21. 22. Si *negetur* &c. mobilium tantum bonorum mentionem faciunt, quæ translatione iterum vindicantur, ac adeo *Fundi*, *Servi* & *Chirographa* excipiuntur, quæ inter bona non censentur. V. Tantundem est, sive juret inficiator, postquam quod suum est, legitimus possessor repoposcit, sive id suapte sponte, & sine prævia hujus petitione faciat; ut si a tergo sequentem ita alloquatur: Quid sibi vult, quod me a tergo sequeris? Num tuarum forte rerum aliquam penes me esse censes? Juro enim vero nihil esse. Talis ex juramento depositi reus est. VI. Nemo ex juramento depositi reus fit, qui lingua sibi non intellecta adjuratur. VII. Quicunque juramentum depositi deliberato animo mendaciter, imo adversus factam sibi ipso juramenti tempore, a testibus præmonitionem, dixit; non ideo flagellorum pœnam luit, sed sacrificium pro reatu afferre tenetur eo quod scriptura talem ex numero flagellandi eximit. Plura ejusmodi præcepta videnda sunt in Maimonide quem Latinitati donavit celeberrimus D. *Miegius* cujus *annotationes Doctissimæ* hoc loco legendæ *pag.* 77. seqq.

III. Verum Rabbinorum scripta relinquimus & ad Scripturam Sacram nos conferimus, ubi *Leviticorum cap. 6. v.* 3. expressis verbis legimus, quod non negandum sit id, quod depositum, aut quicquid alterius, apud nos fuerit. Lutherus in versione sua *capit.* 5. (id quod tamen ad cap. 6. referendum) ita: Wenn eine Seele sündigen / und an dem HErrn sich vergreiffen würde / daß er seinem neben-Menschen verläugnet / was er ihm befohlen hat / oder das ihm zu treuer Hand gethan ist / oder daß er mit Gewalt genommen / oder mit unrecht zu sich bracht / oder das verlohren ist / funden hat / und läugnet solches mit einem falschen Eyd &c. Hic plane nulla exceptio perspicitur, uti Rabbini fingunt; sed ille statim reatus pœnam incurrit, qui juramento negat, se non possidere depositum, seu raptum, seu inventum. Hinc in *Siphra:* Ex eo, quod extat: Et negaverit illud, aut juraverit falso *Levit. 6.* 3. discimus mulctam; unde vero admonitionem? Quia Scriptura dicit: *Non negabitis*. Quamvis autem transgressor hujus præcepti non vapulet, habetur tamen I. tanquam violator præcepti regii: & qui II. negat depositum, ineptus est ad dicendum testimonium, etsi non juraverit. Plura pete ex *Talmud. Cod. Schebb. cap.* 7. סמג *N.* *S.* 240.

S. 240. 241. Similiter *Hottinger. in libr. de Legib. Hebr. pag. m.* 349. ex Rabbinorum Scriptis hæc adducit ex *Maimonide*, quæ huc annotare non pigebit. *Ne juremus propter negationem* q. d. Ne mentiamini *Levit.* 19. 11. quasi diceret; quod qui abnegaverit alicui depositum, violet negativum: Ne negeris: Si quis vero ei propter abnegationem illam juraverit reus fiat negativi: neque mentiamini. Ita enim locus hic explicatur, quod si *νυθεπχὸς* contra jurantem propter abnegationem opum. Et quemadmodum in *Siphra* ad verba: Ne mentiamini, legimus: Quid sibi vult Scriptura, cum dicit; *Et juraverit falso?* Discimus hinc pœnam. Unde vero admonitionem? Ex eo quod Lex dicit: Ne mentiamini. Ita explicatur in *Codice Schebhuoth*, quod qui falso juraverit propter negationem pecuniæ, duorum negativorum contrahat reatum, quorum illud: Ne per nomen meum juretis falso; hoc vero: Ne mentiatur quisque in proximum suum. Obtinet ubique & semper. Legirupa qui & mentitus fuerit temere, & ad abnegandum depositum, juraverit, vapulat. Et quanquam nullum sit in hoc peccato opus tamen propter gravitatem juramenti lex eum verberum reum facit. Toties igitur reatus nascebatur quoties falso jurabat. vid. sæp. cit. Maimonid.

CAPUT XV.

De Pœna perjurii in Juramento Depositi.

I. Convictus itaque ratione depositi, vel ablati vel inventi, tenebatur restituere rem & quintas ejus partes superaddere. Hoc testatur ipsa Scriptura Sacra *Levit. 6. v.* 4. quæ ex mandato Dei expresse præcipit, ut restituatur; Imo & Rabbini ipsi hoc prohibent in legibus suis teste *Hottingero pag. m.* 352. Ne retineamus, inquiunt, quod in manu nostra cum sit, ad alium spectat, modo violento, depulsionis aut fraudulento. Quomodo homines scelerati alios propellunt dicendo: Abi, & revertere, ut oblata hac occasione, sibi relinquatur, quod in manibus suis alieni habent. Atque hæc consuetudo cum pessima sit, longissime ab ea abesse nos, vult Lex nostra perfecta. Qui enim hoc modo alterius facultates retinet, oppressor vocatur. Et quod magis est, referunt, quod etiam Gentili nihil rapere liceat. Hoc qui fecerit, restituet ablatum illi. Raptor enim tenetur restituere raptum ipsum. *Levit. 6.* 4. quod sic explicant Magistri: Restituet id ipsum, quod rapuit. Optime R. *Maimonid. tract. de rapina cap.* 7. *§.* 2. 3. Restituet sive sit violentus raptor, sive fraudulentus oppressor sive fur sive mutuator, ut ita loquar, sive is cui aliquid commissum seu depositarius, vel qui rem perditam, invenerit, & neget falso &c. Regula generalis est de quavis re, ut qui eam deneget, non modo summam restituere, sed etiam quintam addere partem teneatur. Ubi iterum ex mente illorum observandum, quod hoc intelligendum sit de se ipso; verum si pro patre restituat, solvit summam absque quinta parte: Scil. Si pater suus rapit, furatur, seu ære alieno premitur, & filius hoc novit, ast negat id & jurat, postmodum autem debitum confitetur, tunc modo summam principalem solvere tenetur, nam Scriptum est *Levit.* VI. 4. quod violento modo abstulit, & ob hunc superaddit quintam partem, ast non ob patrem, sed suam propriam violentam ablationem. Si vero res violento modo ablata non præsens, & pater mortem obiret, & ablatæ res remanerent, hæres autem negaret & juraret, postmodum autem confiteretur, tunc summam & quintam partem solvit. vid. *Maim. de rapin. & perdit. c. 7. §.* 2. 3.

II. Porro Hebræorum Doctores de *quinta parte* ita literis tradunt: ille qui proprietario restituit summam & denegat secunda vice quintam partem & jurat ob illam, tunc quinta pars est instar summæ, & loco illius aliam solvere tenetur quintam partem, uti scriptum est; superaddat quintam partem, propter quintam partem, donec quinta pars ob quam jurat & negat minor fiat minuto. Ille cui res custodienda credita, si causam agit ac si perdita esset, & jurat, tandemque confitetur, se possidere, & iterum ac si amissa esset, propalat, & jurat, iterumque confitetur se habere, tenetur pro quovis juramento dare quintam partem cum una summa, uti scriptum est, superaddet quintam partem, qua docetur, quod plures quintas partes possit addere Summæ principali. *Maimonid. tract. de rapin. cap. 7. sect.* 12. 13. conf. huc *Henrii Ainsvvorth. in Levit.* VI. *fol. m.* 31. ubi plura.

III. Tenebatur II. pro reatu offerre *arietem*, quod sacrificium Hebræis dicebatur אשם, quod iterum duplex erat אשם חלוי *victima pro noxa dubia* & אשם ודאי *victima pro noxa certa*. Non primi sed secundi generis victimam offerebant, & huic quinque victimæ accensebantur teste *Maimonid. in Schegagoth. cap.* 9. conf. *Henrii Ainsvvorth. comment. in Levit.*

fol. m. 29. edit. Londin. Prima Nazaræis injuncta fuit inopinato funere inquinatis *Num. 6.* 12. Altera lepra contaminatis post morbum exutum sacrificanda. *Levit.* 14. 12. *Tertia* his, qui servam Hebræam vitiabant servo Hebræo desponsatam. *Levit. 19.* 20. 21. *Quarta* omnibus his constituta fuit, qui sacra inscii defraudabant. *Levit.* v. 16. & *Ultima* his imperata fuit, qui rem alienam sibi concreditam, aut inventam, aut vi ereptam aut interversam jure jurando abnegabant. *Levit.* VI. 3. 4. 5. 6. Quibus tamen ad veniam impetrandam illud etiam præceptum fuit, ut rem falso adjuratam, eamque quinta parte auctam ejusdem justo ac proprio domino, eove mortuo, propinquis ejus, vel si propinquos non haberet, Sacerdotibus redderet. *Num.* 5. 7. 8. Non igitur hic controversiam movebimus, quæ agitatur inter doctos de vocibus חטאה & אשם quam enucleavit *Guiliem. Outram de Sacrif. edit. Amstel.* 1678. *lib.* 1. *cap.* 13. *pag. m.* 134. Hoc tantum dicimus, quod sacrificium reatus manifesti offerenduum fuerit *aries*, quem æquivalere oportet duobus siclis. Bene R. *Levi*, cuju verba latina cl. *Hottinger. de jur. Hebr. pag. m.* 161. affert, literis tradit: In cujus manu est aliquid facultatum Israeliticarum, quod vel ad Prutam accedit, aut ultra, nullo jure, quod vel furto abstulit, vel rapina, aut in cujus manu relictum est ex deposito, quod alius ei deposuit, aut propter mutuum aut communionem; summa quicquid sciens & volens, quod suum non est retinuerit; insuper etiam illud negaverit & ejuraverit, hujusmodi peccati reus fit. Cum vero resipuerit pœnitentiaque ductus peccati commissi, rapinam, quæ in manibus ejus est, restituerit, tenetur sacrificium illud, quod diximus propter peccatum suum offerre, præter quintam partem, quam substantiæ, ei videlicet, quæ rapta erat addere. Conferantur huc & videantur *Henrii Ainsvvorth. cit. loc. Outram de sacrific. lib.* 1. *cap.* 13. *Saubert. de Sacrific. cap.* 3. *Hottinger. de jur. Hebr. pag. m.* 161. *seq. Ludov. de Compiegne de Veil R. Mos. Maimonid. edit. Londin. de Sacrif. tract.* 4. *de noxiis imprudenter admissis pag. m.* 153.

IV. Illud porro observandum, quod certis cæremoniis & ritibus victima hæc fuerit oblata. Primo confitendum erat peccatum imponendo manum victimæ. vid. *Outram. de Sacrif. lib.* 1. *cap.* 15. nam teste *Aaron. Ben Chajim ad Siphra in diburath*, hachataoth *fol.* 95. Hebræi ita dicunt: Ubi non est peccatorum confessio, ibi non est impositio manuum, quia manuum impositio ad confessionem pertinet. Jam autem nemini ad culpæ suæ veniam sacrificium ullum valuisse asserunt, nisi cui culpam expiandam prece supplici confiteretur. Sic *Abarbanel.* ad *Levit. 16.* ex *Talmudistis* his verbis: *Docuerunt* laudatæ memoriæ Sapientes in codice Zebachim, omni sacrificio pro peccato culpæ admissæ confessionem necessario addi debuisse. Idem docet *Maimonid. in Teshuba cap.* 1. tam de victimis pro noxa, quam pro peccato quovis cæsis: *Victimarum* pro peccato noxave Domini, quo tempore de culpis incogitato aut cogitato factis sacrificant, nisi pœnitentiam agant, & peccatorum confessionem disertis verbis conceptam edant, sacrificiis suis non purgantur, dictum enim est, & confitebitur in quo peccavit. II. Formulam deprecandi, quam manibus victimæ capiti impositis reus ipse suo ore edidit *Maimonides* in *Maase Korban cap.* 3. profert: *Obsecro Domine peccavi, deliqui, rebellavi, hoc & illud feci, nunc autem pœnitentiam ago, sitque hostia hæc expiatio meæ.* Hoc facto in ipso die abnegatum depositum proprietario tradebat addita quinta parte. vid. *Heinrii Ainsvvorth. in Levit. fol. m.* 31.

CAPUT XVI.

De Juramentis Testimonii & quæ ad ejus violationem requiruntur.

I. SUpra mentionem fecimus juramenti *Testimonii* & vidimus, quid fuerit; Nunc ad ejus violationem progredimur & considerabimus testes, qui testimonium perhibere tenentur. Magnam itaque curam adhibebant, an idonei vel inidonei sint. Rejiciebantur itaque I. *aleator*, II. *Fœneratores* III. *qui columbas volare docebant* IV. *Nundinatores fructuum anni septimi*, qui ad usum, non ad quæstum concessi. Ex propinquis repudiabantur I. *frater*, II. *patruus*, III. *avunculus*, IV. *Amita* & *matertera* &c. Intelligunt enim Hebræi ut *Maimonid. Hal.* explicat, per propinquos, illos qui ex una stirpe prognati sunt, hi adversus se testimonium dicere prohibentur. Atque hic gradus primus est. Secundus est eorum, qui ex fratribus sororibusque nati sunt. Hi quoque adversus se invicem testimonium non perhibent. Tertius est eorum, qui ex fratrum filiis generantur, quos indigitant שלישי בשלישי. Horum testimonium admittitur: Idem *Maimon. tract. Aioloth. cap.* 9. 10. 11. refert, quod inidonei sint decem genera I. *Fœminæ*, II. *Servi*, III. *Minores*, IV. *Fa-*

Fatui, V. *Surdi*, VI. *Cæci*, VII. *Impii* VIII. *Impudentiores*, IX. *Propinqui* X. *Falsi antea convicti*. His adde *Amicos* & *inimicos*. Ita etiam *Rex* excludebatur a testimonio ferendo. *Mischn. Sanhedr. c.* 2. §. 2. His calculum addit *Johan. Henric. Otho in Lexico Rabbin. Philolog. pag. m.* 653. *edit. Genev.* paucis mutatis verbis: Vir magnus, inquit, in rebus vilibus & in minori judicio non tenetur testimonium dare. Sacerdos summus non nisi in Regem, & coram Magno Synedrio. Decem genera hominum testimonia dicere nequeunt, *mulier*, & *qui dubii sexus est*, *Servi* & *Semiliberi*, *minor.* XIII. *annis*: *delirus*, *stolidus*, *fatuus*, *insanus*, *epilepticus*, *mutus*, *cæcus*, *sceleratus* & illi qui sunt *pastores parvi pecoris* i. e. qui nutriunt capras, & alia, quæ sata carpendo corrumpunt. His accensetur *homo de fæce plebis* & alii contemtibiles, *Necessarii* & illorum quorum interest.

II. Quomodo autem testes examinati fuerint, priusquam testimonium perhiberent, testatur *Sanhedrin cap.* 3. §. 6. Intro vocatis terrorem incutiebant, ne quid ex conjectura vel rumore dicerent, etiamsi ex ore alterius fide digni audivisse se affirment. Item: *Forte ignoratis* nos pervestigaturos tandem vos esse inquisitione & indagatione. Ne sitis nescii, aliter se habere judicia, quæ de pecunia, quam quæ de capite habentur, conf. *Joh. Coch. ad tit. Talmud Sanhedrin* & *Maccoth. not. cap.* 4. *pag. m.* 32. Hoc facto maximum natu testium ita alloquuntur: *Credo*, qui nosti, hunc illi debere? Si responderit, ipse mihi dixit: Ego isti debeo: aut, Alius mihi revocavit: nihil testatus est, usque dum dicat: *Nobis præsentibus fassus est* adversario suo, se ipsi debere ducentas drachmas. Septem autem quæstionibus testes examinabantur, quo anno, mense, quoto die mensis, quo die, qua hora, quo loco? Quando testimonia non conveniunt, non accipiuntur, conf. *Sanhed. cap.* V. *pag.* 48.

III. Citati itaque ad testimonium dicendum testes, veritatem dicere tenebantur adjuratione præmissa; sin autem abnegabant, juramentum testimonii violabant, uti varios modos adducit *Maimonid. tract. de juramentis*, quos ob nimiam prolixitatem huc locare nolumus; interim lectorem remittimus ad *Maimonid. versionem celeberrimi Miegii pag.* 90. 91. *seq.* præprimis si actori exinde damnum accrescere poterat. Discimus autem ex *cit. Maimon.* quod si juramentum testimonii violasse testes statuantur, decem ista concurrere debeant I. ut Actor eos requirat, II. ut quæstio controversa sit de debito, & III. eo quidem in bonis mobilibus consistente IV. ut solo horum testimonio reus ad solutionem obligari possit. V. ut denegatio testimonii sit posterior requisitione Actoris. VI. ut eadem fiat coram consessu judiciario. VII. ut ibi juramentum per nomen Dei proprium, vel aliquod ex appellativis præstetur, VIII. ut notitiam rei testandæ ante juramentum habeant, testes, IX. ut iidem dum adjurantur, vel ad testimonium dicendum invitantur, *sigillatim* compellentur. Et X. ut lingua iis cognita adjuratio fiat.

CAPUT XVII.

De Variis Juramentis Græcorum & eorum ritibus.

I. HActenus *Hebræorum* varia juramenta perlustravimus eorumque ritus. Operæ igitur pretium erit, ut adjungamus his juramenta Græcorum. Juramentum itaque præstabant ministræ in sacris *Bacchi* teste *Gregor. Gyrald.* 17. *Syntag. hist. Deor.* scribente: Ipsos insuper sacrificulos & sacrificulas, quæ ad canistra quæque ad aram ministrabat, per præconem prius lustrari oportuit, interposito *Juramento*: quale illud fuit ministrarum in *Bacchi* sacris apud *Demost. Or. in Neæram. fol.* 873. Pia & pura & munda sum, a cæteris immundis, & a viri congressu, & divinum natalem & Tobacchea celebro Baccho patrio ritu & legitimis temporibus.

II. In *Ludis Olympiacis* ab Actoribus solenne *juramentum* exigebatur antequam ludos inciperent, quod Pausanias describit. Solenne vero, inquit, Athletis omnibus, eorumque Parentibus, fratribus, gymnasii magistris, super *exsectis suis testibus* verbis conceptis dejerare, nihil fraudis facturos &c. Sic apud Græcos *fœdera* olim fiebant conceptis verbis, iisque, statuis lapideis inscriptis, δικαίως καὶ προθύμως, καὶ ἀδόλως i. e. *juste*, *impigre* & *pure*: præstito *juramento* κατὰ ἱερῶν πλέων apud *Templa Augusta* prout videre est apud *Thucydidem lib.* 5. *Bell. Pelopon. fol. m.* 208. 219. 220. e quo posteriori loco quoque constat *jusjurandum* quoque cum placitis fœderalibus columna lapidea fuisse descriptum. Jurisjurandi formula hæc erat: *Stabo in societate conventa juste* & *innocenter* & *simpliciter*, neque transgrediar ulla neque arte, neque machinatione. Item ubi fœdera inter Lacedamonios & Athenienses describit: *Sto his partibus & his fœderibus juste & pure*. Sic Lacedæmoniis ac sociis in hunc

mo-

modum erga Athenienses jusjurandum. Meminit *Sophocles* & *Callimachus* aliique *Grammatici* (notante Gregor. *Tholosano Syntagm. l. U. lib.* 5. *cap.* 8. 11. 13.) morem fuisse apud *Græcos* in sanciendis fœderibus, ut ferrum candens tenerent, & ut tamdiu fœdus perduraret precatos Deos, quamdiu Mydrus latuisset.

III. Si quis alterum accusare vellet, *jusjurandum* de calumnia rigidissimum exhibere tenebatur, antequam agendi potestatem impetrabat. Testis hujus est *Demosthen. in Aristocratem* his verbis: Scitis hoc nimirum omnes, in Areopago, ubi lex de cæde agendi potestatem dat, & mandatum, primum jusjurandum dare & exitium, si calumnietur, tum sibi ipsi, tum genti, tum familiæ suæ imprecari cogitur is, qui facinoris istiusmodi accusare quempiam instituit. Ac videmus apud eundem, *Orat. in Neæram*. Ac causam egit *Stephanus*, jurejurando dato, *Apollodorum* eam mulierem suis manibus occidisse: exitium imprecatus sibi, & generi, & familiæ. Meminit juramenti hujus etiam *Lysias* in *Theomnestum Orat.* 1. Præterea & hoc considerate, Judices, quod hic, præ inertia & mollitie, ne ad Areopagum quidam unquam ascenderit. Quandoquidem omnino nostis, quod in eo loco, quando de cæde controversia est, non hoc nomine Juramentum de calumnia præstatur sed ut ego recte audivi, actor, quod interfecerit, jurejurando affirmat: reus autem quod non interfecerit.

IV. Mactabant vero *Aprum*, *arietem*, *taurum*, & eorum carnibus insistentes jurabant. *Demosthenes* citato loco mox subjungens clare dicit: *Deinde non vulgare aliquod juramentum dare cogitur, sed, quale nemo in re ulla aliqua jurat, insistens consecratis carnibus apri, arietis & tauri, qui mactati tum a quibus oportet, tum iis etiam diebus, quibus fieri illud convenit, ut ea, quæ & spatio temporis, & eorum, quæ adhibentur, solennitate, perfici jus fasque est, omnia præstentur.* Breviter *Antiphon.* in *Orat. de Saltator.* Propter hæc ipsa & leges, & juramenta de calumnia, & sectæ victimarum carnes, & priores causæ dictiones cæteraque in causa cædis usitata longe ab aliis differunt. Gravitatem juramenti, & cum eo usitatæ item imprecationes etiam *Antiphon.* commemorat, in orat. de cæde *Herodis*. Cum oporteret te maximum illud & validissimum juramentum præstare, exitium imprecantem tibi ipsi & generi & familiæ item tuæ. Nec jurabat in hunc modum *actor* tantum, sed & testes. Apparet apud eundem illum *Antiphonem* in eadem oratione, verbis paulo post sequentibus: Ipse tibi novas leges inveniens, injuratus me accusas, tum & testes injurati contra me dant testimonium, cum & ipsos eodem tecum juramento obligatos, & iisdem animalium mactatorum tactis carnibus, testimonium in me dare oporteret, conf. *Pfeiff. antiquit. Græc. lib.* 2. *cap.* 30. *pag. m.* 274.

§. V. Ita *juramento* obstringebatur Magistratus civibus, quod populum injuriis non sit affecturus. De *Thesmothetis* apud Athenienses ita scribit *Jul. Pollux lib.* 8. *Onomastic. cap.* 9. *num.* 1. ὤμνυον δὲ οὗτοι πρὸς τῇ βασιλείῳ στοᾷ, ἣ ἐστὶ τοῦ λίθου, ἐφ' ᾧ τε συμφυλάξειν τοὺς νόμους, καὶ μὴ δωροδοκήσειν, ἢ χρυσοῦν ἀνδριάντα ἀποτῖσαι· εἶτα ἐντεῦθεν εἰς ἀκρόπολιν ἀνελθόντες, ὤμνυον ταῦτα. Hi vero jurabant apud portam regiam, quæ est lapidea, se leges observaturos, & munera non sumturos: aut auream persoluturos statuam: deinde in *Acropolin* præfecti, eadem jurabant. *Plutarch. in Solon. fol.* 92. Senatus autem, se *Leges Solonis* stabilituros commune jusjurandum peregerunt, singuli autem Thesmothetæ conceptis verbis peculiare juxta *Lithon* (suggestus est in concione Athenis) si quam violassent legem, auream statuam pacis sibi ponderis Delphis ipsos dicaturos. In universum testatur *Ulpianus Enarrat. in Orat. Demosthen. in Leptinem* omnes jurasse, qui jus dicebant. Conf. *Plutarch. in vit. Solon. Bartholom. Keckermann. disp.* 3. de *Republ. Athen. num.* 9. De *Spartanorum* præcipuo magistratu ita memoriæ prodit *Xenophon. de Republ. Lacedæm.* Singulis, inquit, mensibus jurejurando se invicem adstringunt. Ephori quidem civitatis nomine, Rex autem suo. Jusjurandum Regis est, secundum conditas Reipubl. leges se imperaturum. Ephororum autem civitatis nomine Rege jusjurandum inviolatum servante, regnum inconcussum servare. Apud *Stobæum*, *Nicolaus* de morib. Gentium, non singulis annis aut mensibus juramentum ejusmodi a Rege præstari solitum scribit, sed ante Regni initia, ut nostro seculo moris est. Jurabant etiam inferiores Magistratus in decreta superiorum. *Demosth. in orat. de falsa legat. fol.* 320.

VI. Nulli etiam Cives Athenienses absque juramento in album Civitatis recipiebantur, sed ex parentibus civibus nati adultiores juramentum præstare tenebantur. Hoc autem nobis exhibet *Pollux in lib.* VIII. *Onomast. cap.* 9. *num.* 25. cujus verba Latina recitabimus: *Vigesimo anno in Lixiarchicum librum* inscribebantur, (qui cives esse volebant) & sub Dio jurabant; Arma non dehonestabo,

nec

nec adstantem quisquis is fuerit, socium relinquam: pugnabo quoque pro focis & aris solus, & cum multis, patriam nec turbabo, nec prodam. Navigabo contra quamcunque destinatus fuero regionem: Solennitates perpetuas observabo: receptis consuetudinibus parebo, & quascunque alias populus prudenter statuerit, & si quis Leges receptas sustulerit nisi comprobaverit, non permittam. Tuebor denique & solus & cum reliquis omnibus, atque patria sacra colam. Dii ἵστορες. Cognitores, Agrauli, Enyalius, Mars, Jupiter, floreo, augesco duci. Quod juramentum fere ad eundem modum sic reperitur apud *Joh. Stobæ. Serm.* 41. *qui agit de Republ. fol.* 253. Non ignominia afficiam arma sacra, neque deferam meum adstitem, quocum junctus fuero. Dimicabo pro sacris & profanis, sive solus, sive cum multis. Patriam non relinquam in deteriori statu, sed ampliori meliorique quam acceperim. Semper Magistratui præfecto prudenter obediam, & legibus constitutis parebo, atque aliis quibuscunque plebis consensu decretis. Quod si quis leges vel irritas facere, vel eis non obtemperare velit, non concedam, sed ulciscar tam solus, quam cum pluribus. Sacra quoque patria colam. *Horum Dii mihi testes & conscii sunto.*

VII. Mos & consuetudo Athenis erat, ut quotannis ἀντίδοσις facultatum permutatio fieret ubi is qui provocabat ad facultatum permutationem, ad sacra vocabat eum, quem suo loco obire munus volebat, ut juraret conceptis verbis: *Declaro opes meas recte & juste, iis exceptis, quæ in argentifodinis sunt, quas leges immunes fecerunt.* Moris etiam fuit, ut qui dixissent testimonium, ad *Aras* progressi, se vera dixisse jurarent. Unde cum *Xenocrates* vir integerrimus testimonio perhibito, jurandi causa ad aras accessisset, una voce omnes judices, ne is juraret acclamarunt. Aliquando aræ vices supplebat *saxum*. Ita namque *Suidas* in voce λίθος: Videntur Athenienses ad quoddam saxum jusjurandum jurare, ut *Aristoteles* & *Philochorus* subindicant.

VIII. Progredimur ad juramentum *Judicum* apud Græcos, quod prolixius adducit *Demosthen. in orat. in Timocratem fol.* 796. his verbis: Pronunciabo secundum leges & decreta populi Atheniensis & Senatus quingentorum. Tyrannidem vero aut paucorum Dominatum mea sententia non comprobabo. Neque si quis populi Atheniensis libertatem oppresserit, aut quicquam contra hanc dixerit, aut decreverit, concedam. Neque novas Tabulas privatim, neque agrorum Atheniensium divisione, neque ædium neque exules revocabo, neque capitis damnatos, neque eos, qui manent, expellam contra leges receptas & decreta populi Atheniensis & Senatus. Neque egomet ipse, neque alium sinam, neque magistratum creabo, ut is imperet, antequam de alio gesto magistratu rationem reddiderit, sive sit novem-vir, sive Pontifex, sive quicunque cum novem-viris eadem die creantur, sive præco, sive legatus, sive assessor, neque bis eundem magistratum, eundem virum, neque binos magistratus eundem gerere sinam eodem anno: nec accipiam munera propter Heliæam vel ipse ego, vel alius meo nomine; vel alii, me conscio, non fraude, non machinatione ulla: & natus sum annos non pauciores triginta; audiamque cum accusatorem tum reum, eodem modo utrumque: & sententiam de eo feram, quod est in controversia positum. *Adjuro Jovem, Neptunum, Cererem, & ipse mihi exitium imprecor, & familiæ meæ, si quid horum neglexero aut violaro. Sin bona fide præstitero, præclara mihi & bona multa eveniant.*

IX. Quo etiam quisque fideliter in militia versaretur, juramento obstringebatur, cujus formulam erat illa solennis apud *Johannem Stobæum. Sermon.* 41. de *Republ. fol.* 253. his verbis: Non ignominia afficiam arma sacra, neque deseram meum astitem, quo cum junctus fuero. Dimicabo pro sacris & profanis, sive solus sive cum multis. Patriam non relinquam in deteriori statu, sed ampliori meliorique quam acceperim. Semper Magistratui præfecto prudenter obediam, & legibus constitutis parebo, atque aliis quibuscunque plebis consensu decretis. Quod si quis leges vel irritas facere, vel eis obtemperare nolit, non concedam, sed ulciscar tam solus, quam cum pluribus. Sacra quoque patria colam. *Horum mihi Dii testes, & conscii sunto.* Eratque hoc commune juramentum apud Athenienses *Ephebis*. Sic enim *Jul. Pollux. lib.* 8. *Onomast. c.* 9. *n.* 25. refert: Et inter *Ephebos* jam recensebantur octodecim annos nati, duo vero ad circum numerabantur. Vigesimo autem anno in Lixiarchicum librum inscribebantur, & sub Dio jurabant: Arma non dehonestabo, nec adstantem, quisquis is fuerit, socium relinquam: pugnabo quoque pro focis & aris solus, & cum multis. Patriam nec turbabo, nec prodam. Navigabo contra quamcunque destinatus fuero regionem: solennitates perpetuas observabo: receptis consuetudinibus parebo, & quascunque alias populus prudenter sta-

ſtatuerit. Et ſi quis leges receptas ſuſtulerit, niſi comprobaverit, non permittam. Tuebor denique & ſolus & cum reliquis omnibus. *Dii horum mihi teſtes, agrauli, Enyoclius, Mars, Jupiter, Floreo, Augeſco. Duci.*

C A P U T XVIII.

De Variis Juramentis Romanorum eorumque ritibus.

I. APud *Romanos Conſules* deſignati jurabant, ut *Plin.* in Panegyrico *Trajanum* ait Conſulem deſignatum ſtetiſſe ante gremium *Conſulis* ſedentis, eoque præeunte conceptis verbis juraſſe: quod ille miris in cœlum laudibus effert his verbis: *Peracta erant ſolennia Comitiorum, ſi principem cogitares* jamque ſe omnis turba commoverat, , cum tu mirantibus cunctis, accedis ad Conſules: Adigendum te præbes *in verba* Principibus ignota, niſi cum jurare cogerent alios. Et mox *Trajanum* Conſule præeunte juraſſe cum ſolenni execratione, ſi falleret, addit Conſulatu quoque abeuntes *Juſjurandum* dabant, ſe nihil contra leges feciſſe, aut aliud quid ejus generis. Argumento eſt, quod, Ciceroni, pridie *Calend. Januar.* quo die Conſulatu abiturus erat, concionis habendæ facultatem a *Metello Nepote Tribuno plebis* denegatam: nec aliud conceſſum, quam ut legitimum juſjurandum præſtaret, *Dio lib.* 37. refert. Ita etiam *Tacitus lib.* 20. adducit univerſi Senatus *Juſjurandum* in hæc verba: *Senatus inchoantibus* primoribus. *Juſiurandum* excepit, quo certatim omnes Magiſtratus, ceteri ut ſententiam rogabantur, *Deos teſtes advocant, nihil ope ſua factum quo cujuſquam ſalus læderetur: neque ſe præmium aut Honorem ex calamitate civium cepiſſe* conſ. *Barnab. Briſſon. formul. lib.* 8. *pag. m.* 715.

II. Sic in *Leges* juraſſe *Judices* non eſt ignotum, ſed & Magiſtratus plerumque atque adeo univerſum Senatum in *Leges* juraſſe, *Cic. pro Sextio. Livi: lib.* 29. *&* 30. & *Appian. lib.* 1. *de bell. civil.* oſtendunt. *Dionyſ. Halicarnaſſ. lib.* 6. ait *Populum* etiam *Romanum* in legem *Sacratam* ſeu *Tribunitiam* juraſſe. Jurisjurandi *in Verba* meminit *Horat. od.* 15. *Epod. & Epiſt.* 1. *lib.* 1. *Tacit. lib.* 17. & *lib.* 1. ſcribit, quod *Sex. Pompejus* & Sex. Apulejus *Coſſ.* primi *in verba Tiberii Cæſaris juraverint*. Plane *Triumviro* Reip. conſtituendæ auctores fuiſſe, ut in *acta Julii Cæſaris juraretur*, idque poſtea in exemplum tractum *Dio lib.* 47. enarrat. Similiter de jure jurando in *Litem* pluribus egit *Barnab. Briſſon. de formul. lib.* 5. *pag. m.* 372. 373. ubi ex legibus multas conſuetudines profert.

III. Moris etiam fuit apud Romanos ut juramentum *Calumniæ* deponerent, in quo tamen non una tantum ſpecies erat. Nam & qui opus novum nunciabat, *jurare* debebat, *non calumniæ cauſa opus novum nuntiare*. Quod juſjurandum auctore *Prætore* deferebatur. Similiter qui damni infecti caveri ſibi poſtulabat, prius de *calumnia* jurare debebat & quæ aliæ ſunt ſpecies. vid. *Barnab. Briſſon. Formul. lib.* 5. *pag. m.* 462. Inprimis autem Actor juret: *Hanc litem quam movi calumniandi animo non movi. Sed exiſtimo me habere bonam cauſam, nec dilationis, nec calumniæ, nec vexandi adverſarii gratia probationes in tota hac cauſa ab adverſario meo nullas exigam: Si Deus &c.* Poſtea reus ita: *Ego putans bona inſtantia cauſæ ad contradicendum pervenio, nec dilationis, nec calumniæ cauſa, nec vexandi adverſarii gratia probationes in tota hac cauſa ab adverſario meo ullas exigam: Si Deus &c.*

IV. Quibus autem verbis juſjurandum in Actionibus tam in *perſonam*, quam in *Rem* conceptum fuerit, differit pluribus ſæpe citatus *Barnab. Briſſon. form. lib.* 5. *p.* 372. *ſeq.* De jurisjurandi formulis, quod adverſario deferente ſuſcipiebatur. Videatur *p.* 472. 463. Verum inter omnia juramenta Militum juramentum notatu dignum erat. Formulam certe juris jurandi, quo Tribunus militaris, cum delectus antiquitus fieret, militeſque ſcriberentur, eos adigebat, hujusmodi fuiſſe *Agell. lib.* 16. *Noct. Attic. c.* 4. ex *Cincii de re militari libro* 3. literis prodidit: *In Magiſtratu* C. *Lælii* C. F. *Coſ.* L. *Cornel.* P. F. *Coſ. in Exercitu, decemque millia paſſuum prope, furtum non facies dolo malo, ſolus, neque haſtam, haſtile, pluris numi argentei in dies ſingulos, extra haſtam, haſtile, ligna pabulum, utrem, follem, faculam, ſi quid ibi inveneris, ſuſtulerisve, quod tuum non erit, quod pluris numi argentei erit, uti tu Ad.* C. *Lælium* C. P. *Coſ.* L. *ve Cornelium* P. F. *Coſ. ſive adquem eorum jus erit. Proferas, aut profitebere. In triduo proximo, quidquid inveneris ſuſtulerisve dolo malo: Aut Domino ſuo, cujus id cenſebis eſſe, reddes, uti quod recte factum eſſe voles.* Sic *Polybius lib.* 10. teſtis eſt, milites in procinctu ſolenni jure jurando adactos, *Seſe nil quicquam ex præda parta averſuros interverſuroſve eſſe. Dionyſ. Halicarnaſſ.* lib. 11. tradit, juraſſe eos, Duces non deſerturos eſſe. Obligatos etiam eodem jure jurando, *ne Signa desererent*.

V.

V. *Scipionem* vero *Livius lib.* 22. docet jurejurando a se dato & præstito, alios eodem adegisse in hæc verba, *ut ego Remp. non deseram, neque ullum civem Rom. deserere patiar: Si sciens Fallo ex animi mei sententia. Tum me Jupiter Opt. Max. Domum, familiam, remque eam pessimo letho afficiat &c.* Ipsi etiam inter se milites quandoque jurabant, *Se non nisi victores ex acie reversuros.* conf. plut. *Barnab. Brisson. Form. lib.* 2. *pag.* 338. *Kippingi antiquit. lib.* 3. *c.* 1. *pag. m.* 402. Alios etiam hoc jusjurandum *Sacramentum* dixerunt. Fuit autem hæc Sacramenti militaris ratio stante Republ. At ubi ea in Cæsarum potestatem venit, militaribus Sacramentis hoc amplius adjectum est, ut Cæsaris salutem omnibus rebus anteferrent. Quod *Arrian. lib.* 3. *Epictet. cap.* 14. docet. Afferunt *Caligulam* quoque instituisse, ut sacramentis omnibus adjiceretur: *Neque me, liberosque meos cariores habeo, quam Cajum & Sorores ejus, Suetonius* in ejus vita memoriæ prodit. Præterea milites jurasse, *militia se nisi post completa stipendia recessuros Isidorus lib.* 9. *Etymol. c.* 3. *Servii*, quantum conjicio, in *lib.* 8. *Æneid.* auctoritate fretus tradit. Denique ubi religione Christiana Populus Romanus imbui cæpit, mutatam fuisse Sacramenti militaris formulam ex *Vegetio lib.* 2. *c.* 5. patet. Nam *picturis*, ait ille, in cute punctis, milites scripti, cum matriculis inseruntur, jurare solent. Et ideo *Sacramenta* dicuntur, *Jurant autem per Deum & Christum,* & *Spiritum Sanctum* & *per majestatem Imperatoris*, quæ secundum Deum generi humano diligenda est & colenda. Et mox: *Jurant* autem *milites omnia se facturos quæ præceperit Imperator: nunquam deserturos militiam, nec Mortem recusaturos pro Romana Republica.* Plura qui desiderat, evolvat cit. *Brisson. lib.* 2. *pag. m.* 333.

CAPUT XIX.

De Juramentis in fœderibus pangendis eorumque ritibus variis.

I. RItum in fœderibus pangendis ipse Deus præscribit *Genes.* XV. 9. 10. Verum ut ordine rem tractemus, I. Hebræam vocem perlustrabimus, ubi generali venit nomine ברית, quo notatur quodvis testamentum, fœdus seu pactum, sive *nudum absque ceremoniis*, quale erat illud inter *Deum* & Protoplastos nostros post lapsum *Genes.* III. 15. Sive *vestitum* certis quibusdam *ceremoniis*, *solennitatibus* & *promissionibus*. Verum quod ad primum attinet, pactum in rigore sic dictum inter *Deum* & *hominem* proprie nullum est, nam egregie demonstrat *Aristoteles Ethic.* V. συναλλάγματα vel proprie pacta inter æquales fieri; Sed inter Deum & hominem proportio nulla, æqualitas nulla, imo distantia infinita est, eo tamen non obstante, misericors Deus pro immensa φιλανθρωπία sua cum rebus a se creatis, præsertim cum miseris mortalibus per quendam quasi condescensum pacta ferire non dubitavit, hinc expresse *Genes.* IX. dicitur: Deum cum *Noacho* pactum iniisse legis de mundo per diluvium nunquam evertendo, hujus pacti gratiosum signum in nubibus iridem constituit, ex quo Noachi pacto regula Theologorum nota est: Quoties in Sacra Scriptura divina promissio habet additum signum æternum, toties est pactum. Hinc dicitur arca fœderis, item Tabulæ fœderis, quod hæ tabulæ & illa arca essent signa divini fœderis cum hominibus initi interim non nego, interdum nudas promissiones inter Deum & hominem ultro citroque factas, sine addito signo pacta vocari, ut proinde regulam illam Theologorum non liceat simpliciter convertere.

II. Constat igitur hanc & olim & nunc quoque esse omnium fere gentium consuetudinem, ut partim sacris quibusdam ceremoniis, libationibus atque victimis: partim symposiis adhibitis fœdera stabilita fuerint. Nam ut ab Hebræis incipiam, apud illos in fœderibus faciendis victimas simul atque convivia in usu fuisse cum ipsius nominis Hebraici notatione, tum exemplis quibusdam probari potest. Fœdus enim Hebræis ברית *Berith* appellatur, quasi כרית *Cerith*, ut nonnullis videtur, quod in fœderibus ineundis victimæ cædebantur, ac proinde sæpe construatur cum verbo כרת *Carath* i. e. *feriit, percussit*. Sic *fœdus* quoque Latine nonnulli a feriendis victimis volunt esse dictum. conf. *Buxtorff. Lexic. in voce* בתר, a qua alii recedunt & a בתר deducunt, quæ divisionem significat, literarum tantum facta transpositione, & sic volunt fœdus dictum ab illa divisione victimæ in duas partes & paciscentium per illas transitu olim usitato, de quo mox dicetur. Sunt qui ita volunt dictum a ברה, quod *cibum capere* significat, ab epulis nimirum atque conviviis, quæ adjungebantur. Nonnullis tamen, ut hoc quoque addamus, magis placet vocabulum ברית derivati a ברר quod & eligere & purum esse sive purgare significat; idque vel quod in fœderibus ineundis voluntatum consensus requiratur, vel ab electio-

ne tum personarum, cum quibus vinculum amicitiæ inire volumus, tum capitum fœderis, quæ sancte religioseque sint servanda, tum victimarum, quæ adhiberi debent: vel denique quod ingenue atque candide & sincere sine omni fuco atque dolo fœdera & iniri & servari, debeant.

III. Nunc ad exempla pedem movemus, ex quibus clarius adhuc patebit & victimas & epulas ab Hebræis fœderibus contrahendis fuisse adhibitas. Antiquissimum sane & clarissimum est illud *fœdus*, Deus cum *Abrahamo* & tota illius progenie hujusmodi fere ceremoniis percussit. *Sume*, inquit Deus, *mihi vaccam triennem*, (de qua *vid. Henric. Ainsvvorth. comment. in Gen. fol. m. 60. edit. Londin.*) & *capram* atque *arietem triennes*, *turturem* quoque & pullum columbarum. Abrahamus itaque Dei jussu & mandato animalia illa accepit, & terrestria quidem mactavit, ac in duas partes divisit, & unamquamque e regione alterius posuit: aves autem non divisit. &c. Ex quibus constat, victimas jugulatas, deinde ceremonias quasdam observatas fuisse. Id enim apud Veteres Orientales moris fuit, ut inter sanciendum fœdera primo *Juramenta*, quæ etiam apud quosvis non ejusdem generis erant, præstarent, postea inter partes pecudis cæsæ transirent, eoque ritu sibimet ipsis simile exitium precarentur si fœdifragi fierent, quasi dicerent: *Faxit Deus, nisi foedus servavero, ut & ego in partes discernar perinde ut hoc Animal jam discretum est.* Hinc in Sacris sæpius legitus *dissecare fœdus*, quod non significat violare vel solvere fœdus, ut vulgo errant, sed ferire fœdus conf. *Buxtorff. in Lexic. rad.* כרת. Et hic paciscendi ritus tum *Chaldæis* fuit usitatus, tum ipsis quoque *Judæis*. De Chaldæis hoc ostendit B. *Matthiæ* in *art. de V. & N. T.* quibus calculum addunt *Cyrill. lib.* 10. *contr. Julian* & ex eo. *Gensius de victim. hum. part.* 1. *pag. m.* 287. *edit. Amst.* 1689. B. *Hildebrand. Msum antiquit. Script.* De Judæis ex hoc loco res manifesta est, ubi eundem sanciendi fœdus per animalium sectionem Deus observat morem in pacto Abrahamico. Quo facto & ipse Deus sub symbolo clibani fumantis per medias divisiones transiit, indicans ita fore dividendum, qui fœdus rumperet. Ad eum fere modum spectasse omnino verisimule est *Saulum*, qui divisis suis in omnem terram Israel bobus Israelitis fœdus secum tanquam Rege coram Domino initum in memoriam revocatum voluit, subnexo hoc mandato, nisi quis ad Regium signum advolaret, idem illius bobus futurum. conf. *Trancis. Mendoza. comment. in h. l. fol. m.* 187. *tom.* 3. *Frischmuth. Diss. de fædere Novo.*

IV. Ad eundem more *Jeremias Propheta* perspicue alludit, dum Deum ipsum loquentem, & populo suo fœderis violationem his verbis exprobrantem inducit: *Viros*, inquam, istos, qui fædus meum transgressi sunt, neque rata habuerunt verba pacti coram me in templo meo initi, quando mactatam buculam in duas dividentes partes inter ipsas, inita pacta confirmaturi transiverunt Principes regni Judaici & Proceres Hierosolymorum, Eunuchi Sacerdotes & omnis populus, qui inter divisas buculæ partes pro more confirmandi pacti transierunt. Hanc cæremoniam sic explicat *Petrus Martyr in Genes.* Præterea cum pactum ineatur minimum inter duos, idcirco frustorum carnium duplex ordo statuebatur, ut transeuntes per medium denotarent, se recipere, quod pro sua parte facturi essent, quicquid tunc promittebant. Ad hoc animal, quod erat unum, sic aperiebatur, ut cum ineuntes fœdus per ejus medium transirent, viderentur quodammodo conjungi atque colligari in uno & eodem corpore. Hoc ergo symbolo significabant velle se arctissime conjungi. Ad quem ritum Judæi respiciunt, cum inprecibus suis dicunt: *Obsecro Rex misericors & gratiose, recordare & respice fœdus inter segmenta initum*, quemadmodum ex libro precun Judaicarum *Ludov. de Dieu* affirmat.

V. Hic ritus postmodum ad alias transiit Nationes. Eodem fere modo *Græci* & *Trojani* amicitiam resarcire studebant, de quo prolixe *Homerus* 3. *Iliad.* Verum paganos & profanos in fœdere confirmando partes dissectas non transiisse vult celeberrimus Vir *Christian. Schottan. in Histor. Sacr. tom.* 3. *p.* 96. *ad lib.* 1. *c.* 6. *Sulpit. Sever. Histor.* Cujus viri sententiæ sicut refragari nolo, ita certum est, quod Ethnici cum mutuam fidem ad aliquid præstandum inter se obligarent, & jurarent (quod juramentum certe & obligatio quid aliud, quam fœdus est?) per porci mactati medium transgressi fuerint. Sic *Dictys Cretens. lib. bell. Trojan.* de Græcis: Tunc communi consilio super conditione prælii (belli) jusjurandum interponi hoc modo placuit: *Calchas Testoris* filius, præscius futurorum porcum marem in forum medium afferri jubet, quem in duas partes dissectum orienti occidentique dividit, atque ita singulos nudatis gladiis per medium transire jubet. Dein mucronibus sanguine ejus oblitis, adhibitis etiam aliis ad eam rem necessariis,

ritis,

riis, inimicitias sibi cum Priamo per religionem confirmant, neque prius se bellum deserturos, quam *Ilium* atque omne regnum eruissent. Queis perfectis pure loti Martem atque concordiam multis immolationibus sibi adhospitavere. Hoc etiam extra omnem dubitationis aleam positum est exercitus lustrandos *animalis* per medium discissi partes transiisse, sicuti de *Bœotis Plutarchus* ex fide *Hugonis Grotii* apud eundem *Sebortanum* eodem loco *pag.* 97. de *Macedonibus Curt. lib.* 10. testatus, qui ad hoc canem edhibuerunt. Ita etiam *Melotti* lustraturi copias taurorum segmenta transgressi sunt, teste *Hugone Grot.* ex *Zenobio*. *Xerxes* vero *Persarum* Monarcha animalibus irrationalibus non contentus exercitum suum per *Pythii* filii natu maximi dissectas duas partes traduxit & lustravit sicut docet *Herodot. lib.* 7. *pag.* 389.

VI. Ad Romanos progredimur & illorum ritum perlustramus. Hi fœdera inire solebant animalis alicujus, præcipue porci, uti habet *Quintilian. lib.* 8. *cap.* 3. mactatione, unde fœdus quidam dictum volunt a feriendo. Alii a *fœdando*, i. e. cœdendo porcam. Sunt etiam qui fœderis vocabulum a fæcialibus derivant, quia per illos olim fœdera sanciebantur. Fœderis autem pangendi apud Romanos hæc olim fuit consuetudo atque cæremonia: Si quando fœdus feriendum erat, fiebat Sanatus consultum in hæc verba: ut privas verbenas, privosque lapides Prætorem Fæciales poscerent (sancire enim aut pacta concipere Fæciales non aliter poterant, quam si Consulis aut Prætoris autoritate intercedente S. C. jussuque populi permissum esset (qui verbenam ex arce & sagmina (herbæ genus est) ac lapidem silicem ex templo Jovis Feretrii daret, Fæcialesque ea secum ferrent. Ac porca adhibita, vetere præfatione, priscis carminibus ad præstitutum diem in foro, seu ubi convenerat, enunciatis, Fæcialis sceptrum manu tenens, pro Jovis simulacro, tanquam is fœderi adhiberetur, filo lanæ capite velatus & verbena coronatus, *Jovem*, *Martem* cæteros obtestari Deos & dira obsecratione precari solebat, ut si quis eorum fœdera violasset, aut illa sciens falleret, ita illum Jupiter feriret, quemadmodum ipse porcum percuteret. Quibus obtestationibus quamsanctissime prolatis, secundum rem divinam precationemque lapide silice porcam percutiebat: mox aqua & igne in saccis adhibitis illam immolabat: qua cæsa jura pacis & fœdera conventa icta rite esse putavere: hancque fidem socialem & sanctissimum fœdus esse arbitrabantur, quo nihil firmius esset. Nam post meridiem eas precationes facere aut fœdus percutere non licebat. Hoc de Romanorum antiquo fœderis percutiendi more videndus *Liv. lib.* 1. *dec.* 1. confer. *Dieter. antiquit. Bibl. fol. m.* 633. Hic addere lubet vetustissimum *Jurisjurandi* morem a *Livio* prætermissum, quem *Polybius lib.* 3. his verbis describit: Carthaginenses Deos patrios attestati sunt: deinde *Romani* per lapidem, secundum vetustissimum ritum, *Martisque Quirinique* nominibus additis, *Jusjurandum* præstiterunt. Ritus lapidis fuit hujusmodi: Fæcialis populi Romani sumto in manu lapide, postquam inter partes de fœdere convenir sic loquitur: *Si recte & sine dolo malo fœdus hoc atque jusjurandum facio Dii mihi cuncta fœlicia præstent. Si aliter aut ego aut cogito, cæteris omnibus salvis in propriis legibus, in propriis laribus, in propriis Templis, in propriis Sepulcris solus ego peream, ut hic lapis e manibus meis decidit.* Ejusdem meminit *Sab. lib. 6. Enn.* 4. *Gell. lib.* 1. *cap.* 21.

VII. Hunc ritum nobis quoque exhibet *Barnab. Brisson. lib.* 4. *pag. m.* 596. ubi juxta circumstantias illum describit. In fœdere ineundo certa fuisse, ex Feciali jure, verba adhibita ostendit *Tiraquell. in Claud. cap.* 25. Cum *regibus*, inquiens, fœdus in foro icit, porca cæsa, ac veterum Fecialium præfatione adhibita. Ea præfatio qualis fuerit, ex his *Livii* quæ sequuntur verbis illucescit. Sic enim *ille lib.* 1. de fœdere inter Tullum Hostilium & *Albanos* percusso agens, *Fœdera* ait, alia aliis Legibus, cæterum eodem modo omnia fiunt. Cum ita factum accepimus, nec ullius vetustior fœderis memoria est, Fecialis Regem *Tullium* ita rogavit: *Jubesne me Rex cum Patre Patrato Populi Albani Fœdus ferire* jubente Rege, *sagmina*, inquit *te Rex posco*. Rex ait: *Puram tollito*. Fecialis ex arce graminis herbam puram attulit: postea Regem ita postulavit: *Rex facis ne me tu regium nuntium Populi Rom. Quiritium, vasa, comitesque meos*: Rex respondit, *quod sine fraude mea Populi Roman. Quiritium fiat; facio*. Fecialis erat M. *Valerius*: is Patrem Patratum *Sp. Fusium* fecit, verbena caput, capillosque tangens (pater patratus ad *jusjurandum* patrandum, i. e. sanciendum fit) fœdus multisque id verbis, quæ longo effata carmine non operæ est referre, peragite Legibus deinde recitatis, *audi* inquit, *Jupiter*, *audi Pater Patrate Pop. Albani audi*

di tu Populus Albanus, ut illa palam prima poſtrema ex illis Tabulis, ceravε recitata ſunt, ſine dolo malo, utique ea hic bodie rectiſſime inter lecta ſunt: Illis legibus Populus Rom. prior non deficiet. Si prior detexit publico conſilio, dolo malo, ut illo die Jupiter Populum Rom. ſic ferito, ut ego hunc porcum hodie feriam: tantoque magis ferito, quanto magis potes polleſque. Id ubi dixit, porcum ſaxo ſilice percuſſit. Formulam etiam *jurisjurandi* quo Fœdera firmabantur *Polybius lib.* 3. eleganter explicat. *Servius in* 12. *Æneid.* ad verbum, *concipe fœdus*, concipe, ait, conceptis verbis: Concepta autem verba dicunt *jurandi* formulam, quam vobis tranſgredi non licet: plura qui de his formulis & ritibus deſiderat, adeat cit. *Barnab. Briſſon. lib.* 4. *pag. m.* 358. 359. *ſeqq.*

VIII. Fœdera quoque una cum præſtito *juramento* facta fuiſſe inter convivia teſtatur Scriptura *Gen.* XXVI. ubi *Iſaacus* cum *Abimelecho* ejuſque amicis fœdere percuſſo convivium magnum apparaſſe, & una cum illis cibum potumque ſumſiſſe dicitur. Similis epuli fœderalis fit mentio *Joſ.* IX. 14. Ita *David* initio fœdere cum *Abnere* & ejus ſociis, convivium illis adornaſſe dicitur, quod quidem fœderis illius indicium fuit. 2. *Sam.* 3. 20. Hujuſmodi quoque illud *Labani* & *Jacobi* convivium fuit, de quo ſcriptum eſt *Geneſ.* XXXI. Erecta ſtatua, nec non lapidum tumulo excitato, ſuper eum una panem, hoc eſt, cibum ſumſerunt ad mutuam nimirum animorum reconciliationem ſignificandam. Illum autem tumulum, qui illis menſæ loco hoſpitalis fuit, *Laban* quidem lingua ſua Syriaca *Jegar Schachadutha*, *Jacob* autem ſua *Galeed*, hoc eſt tumulum Teſtimonii, nec non *Miſpach.* h. e. ſpeculam appellavit, propter cauſas, quæ ibi commemorantur. At paulo poſt *verſ.* 54. *jurejurando* ad fœderis confirmationem ab utroque facto, *Jacob* illo monte mactationem mactaſſe dicitur, confer. *Henric. Ainſvvorth. comment. in h. loc. fol. m.* 118. *edit. Londin.* Sic *Abrahamus* cum *Abimelecho* fœdus iniens ſeptem agnas ſtatuit in teſtimonium, quod is numerus abſolutus & *juramenti* inſtar eſſet, uti *Gen.* XXI. ſcriptum eſt.

IX. Nec ſilentio prætereundum, quod ſacrificia in fœderibus ſanciendis fuerint adhibita, teſtis hujus eſt *Moſes*. Nam cum ille ad radices montis *Sinai* altare ædificaſſet & duodecim titulos ſecundum XII. tribus excitaſſet, juvenes (Sacerdotes) juſſu Moſis holocauſta, victimas pacificas, ac duodecim vitulos Domino immolaverunt. Tunc Moſes dimidia ſanguinis parte crateras implevit reliquam partem effudit ſuper altare. ---- Tunc ille populum ſanguine aſperſit, talia fatur: Hic eſt ſanguis fœderis, quo pepigit Dominus vobiſcum ſuper omnibus ſermonibus iſtis. Accedit & *fœdus Salis*, quod firmum & perpetuum dicitur.

X. Hunc Judæorum ritum fœdera ſacrificiis ineundi, aliæ quoque gentes ſedulo fuerunt imitatæ. Ac apud *Græcos* quidem illum fuiſſe uſitatiſſimum, ex multis Scriptoribus ſatis conſtat, id quod ipſa nomina teſtantur. Sic enim σπονδὰς vocant & *libationes* & *fœdera*, quæ libatione intercedente ſanciebantur. Hinc σπένδεσθαι, & σπένδεσθαι σπονδάς, ποιεῖσθαι σπονδὰς, σπονδοποιεῖσθαι illis idem eſt, quod fœdus inire: σπονδὰς contra λύειν ſive παραβαίνειν i. e. fœdus ſolvere, tranſgredi: item ἄσπονδος fœderis expers. Similiter ὅρκια τεμεῖν quod frequens eſt apud *Herodotum* & *Homerum* idem valet, quod mactata hoſtia fœdus ſancire, ita *Latini* eandem ob cauſam fœdus icere, ferire atque percutere appellant: qua phraſi utitur *Euſtath. in Homer.* item τάμνειν ὅρκια apud *Homerum* & *Herodotum* teſte *Stuckio lib.* 1. *antiquit. Conviνal. fol. m.* 109. *edit. Tigur.* In his ſacrificiis imprecatio fiebat maxima in eum, qui fœdus violaſſet.

XI. Sic Ægyptiorum Auxiliares *Græci* & *Cares* cum hoſtibus congreſſuri puerorum mactatorum ſanguinem ſibi invicem propinarunt, quo fortaſſe tanquam *Sacramento* fidem mutuam interpoſuerunt, quod alter alterum in prælio non deſereret, ſed omni opera & viribus, quantum poſſet, adjuvare conaretur. *Herodot. lib.* 3. *pag.* 161. Filios qui erant a Phane relicti in *Ægypto* in caſtra perduxerunt, atque in conſpectum patris poſitoque in medio duorum exercituum cratere: dehinc productos ſingulos puerorum ſuper craterem obtruncaverunt: quo ſanguine epoto auxiliares ita conflixerunt. Dici etiam poſſet, quod hoc ſanguine ſe inebriaverint, ut victoriam ab hoſte reportarent. Simili fere modo *Græci* adverſus Perſarum inſultus, & inſtans bellum, ſe mutuo juramento obſtrinxerunt, fœduſque ad hoſtem propulſandum fecere, *Herodot. lib.* 8. Fœdus autem ita habebat: Quicunque *Græci* ſe dediſſent *Perſæ* non adacti neceſſitate, eorum decimum quemque rebus bene conſtitutis, ſe Deo, qui Delphis eſt, devoturos. Hoc nefando *Sacramento Bruti* filii in Romanæ Reipubl. perniciem etiam conſpiraſſe dicuntur a *Johanne Tzetza hiſtor. Chil.*

VI.

VI. *cap.* 59. cujus verba Latine reddita adducemus:

In parallelis Plutarchus Bruti filios dicit
Titum & Valerium, & illos Colasini
In latrina obscura hominem immolasse
Et intestina ejus comedentes conjurasse
Ut tyrannidem haberent veteris Romæ.

XII. Errat autem maxime *Tzetzes*, quod *Plutarchum* in *Parallelis* conspirationem hanc *Bruti* filiorum per viscera humana factam commemorare affirmat. Sed eo in loco *pag.* 308. *Plutarchus* quidem ex *Aristide Milesio* in Italicis scribit, quod *Brutus*, filios ob proditionem securi percuti jusserit, sed de intestinorum comestione & latrina ibi ne jota quidem habet. Ita hanc historiam commemorat *Plutarchus* in vita *Puplicolæ pag.* 98. Ut igitur hi adolescentes pellecti in colloquium cum Aquiliis venerunt, omnibus visum est hominis jugulati sanguine libato, & visceribus tactis, magnum & dirum *Jusjurandum* concipere. Ad eam rem in domum Aquiliorum congrediuntur. Eodem modo Romano Imperio insidiati sunt *Catilinæ socii* & *satellites*, qui non tantum super mactati pueri visceribus *juramento* inito ad mutuum auxilium & fidem se obligarunt, sed etiam hostiæ mactatæ intestina comederunt. *Dion. lib.* XXXVII. *Histor. Roman.* illud describit: Erant inter hos primarii viri potentissimique, ac præter alios, ipse etiam Consul *Antonius*. Hos, ut se nefando *juramento* adstringerent (*Catilena*) adegit. Puerum enim quendam mactavit, *juramentoque* inito super ejus visceribus, ea deinde ipse cum aliis comedit. Humani sanguiniis solummodo potus & propinationis mentionem facit *Salustius bell. Catilin. pag.* 15. Fuere ea tempestate, qui dicerent, *Catilinam*, oratione habita, cum ad *jusjurandum* populares sceleris sui adigeret, humani corporis sanguinem vino permixtum in pateris circumtulisse; inde cum post execrationem omnes degustavissent, sicuti in solennibus sacris fieri consuevit, aperuisse consilium suum. Idem *Florus lib.* 4. *cap.* 5. Additum est pignus conjurationis sanguis humanus, quem circumlatum pateris bibere summum nefas nisi amplius esset, propter quod biberent. *Minucius in Oct. pag.* 71. cum prioribus etiam exacte consentit. Ipsum credo docuisse sanguinis fœdere *conjurare* Catilinam, & Bellonam sacrum suum haustu humani cruoris imbuere. Adde de hoc Catilinæ scelere *Suidam in Catil. Lactan. in V. Theb. Stat. pag.* 170. *Nicet. Choniat. de Imper.* Isaac. *Angeli lib.* II. *pag.* 444. *Tertull. in Apolog. cap.* 9. qui cum *Dione Cassio lib.* XXXVII. *pag.* 48. uno ore affirmant, quod conjurari hominis illius mactati carnem & viscera comederint, sicut etiam docet *Plutarchus in Cicer. pag.* 866.

XIII. Ita etiam *Hannibal*, cum tempestatem illam, quam in Romanos effudit, animo conciperet, libato humano sanguine æternum *Romano* nomini bellum & odium indixisse & *jurasse* videtur. *Sil. Ital. lib.* II. *de bell. Punic. f.* 20. ita intelligi & capi potest.

Parte alia supplex infernis Hannibal aris
Arcanum stygia libat cum Vate cruorem
Et primo bella Æneadum jurabat ad aras.

Hinc etiam illustrari posset *Stat. Thebaid. lib.* 5. ubi agit de *Lesbi* insulæ fœminis, quæ furiata mente bacchantes omnem virilem sexum per insulam exstirparunt, de quibus ita canit:

Congestisque avidæ simul undique dextris
Perfringunt, ac dulce nefas in sanguine vivo
Conjurant.

Eodem etiam modo *Sariaster Armenius* adversus patrem suum *Tigranem* Armeniæ Regem ita cum amicis consensit, & conspiravit, ut omnes dextris manibus sanguinem mitterent, atque eum invicem sorberent, sunt verba *Valer. Maximi lib.* 9. *cap.* II. Sic cruore e dextris constrictis elicito, & ab utraque parte delibato *Ponti Reges* fœdera, & amicitiam pacemque contraxerunt. *Tacitus Annal. lib.* 12. *pag.* 261. Mos est Regibus, quoties in societatem coeant, implicare dextras, pollicesque inter se vincire, nodoque perstringere. Mox ubi sanguis in artus extremos se effuderit, levi ictu cruorem eliciunt, atque invicem lambunt, quasi mutuo cruore sacratum. Eodem fere modo pacifcuntur *Lydi* & *Medi*. *Herodot. lib.* I. *pag.* 29. Ineunt autem hæ Gentes fœdera cum cætero ritu *Græcorum*, tum feriendo brachia, quo illa humeris connectuntur, ac mutuum sanguinem delingendo. Omnia fœdera, societates & amicitiæ sive inter publicas sive privatas per-

perſonas initæ, *ſanguinis mutui* ex corpore provocati deguſtatione apud *Scythas* ſacrabantur. De iis *P. Mela. lib.* II. *c.* 8. Ne fœdera quidem incruenta ſunt, ſauciant ſe, quia paciſcuntur, exemtumque ſanguinem ubi permiſcuere, deguſtant. Idem de *Scythis* teſtatur *Herodot. lib.* 3. *pag.* 241. Fœdera cum quibuſcunque ineunt *Scythæ*, hoc modo ineunt: Infuſo in grandem calicem fictilem vino, commiſcent eorum ſanguinem, qui feriunt fœdus, percutientes cultello aliquantulum corporis, deinde in calice tingunt acinacem, ſagittas, gladium. Hæc ubi fecerunt, ſe ſe multis verbis devovent. Conf. *Lucian. Toxar. pag.* 636. & 637.

C A P U T XX.

De Juramentorum diviſione.

I. **V**Ariæ extant apud *Theologos* & *Jure-Conſultos*, pro diverſo reſpectu *juramentorum* diviſiones *ſeu diſtinctiones*. Dividitur alias in *Judiciale* & *Extra judiciale*: alias *publicum* & *privatum*: in *Simplex* & *Solenne*: in *Nudum* & *Execratorium*: in *Abſolutum* & *Conditionale*; & alias aliter. Sed nobiliſſima omnium, nec ulli eorum, qui de juramentis ſcripſere prætermiſſa, ea eſt, qua diſtinguitur in *Aſſertorium* & *Promiſſorium*. Cum enim in juramento omni, aſſumatur nomen Dei per modum invocationis in teſtimonium rei alicujus; & hoc variis modis fieri poteſt, uti *Robert. Sanderſon. de jurament. promiſſ. obligat. edit. Londin.* 1647. *pag. m.* 14. fuſe demonſtrat, qui evolvendus. In illo requiritur *Veritas*, ne quid juremus falſi, in hoc *juſtitia*, ne quid ſpondeamus illiciti; in utroque judicium, ne facile ac leviter: ad utrumque Salvatorem reſpexiſſe in Novo Teſtamento aſſerimus.

II. Neque hic fidem accommodare poſſumus Viro celeberrimo *Hugoni Grotio lib.* 2. *de jure belli & pac. cap.* 13. §. 21. Is quæ in Chriſti præceptis & apud Jacobum Apoſtolum de non jurando dicuntur, proprie non ad *Aſſertorium*, ſed ad *Promiſſorium* futuri incerti pertinere cenſet, eo quod dicatur: ὐκ ἐπιορκήσεις, ἀποδώσεις δὲ τῷ Κυρίῳ τὰς ὅρκους σου. Reddes Domino juramentum, id eſt, præſtabis promiſſum, & a *Jacobo* addatur: ἵνα μὴ εἰς ὑπόκρισιν πέσητε *ut ne fallaces inveniamini*. πλοκὴν autem Rhetoricam verbis Chriſti contineri, prius ναὶ & οὒ promiſſum ſignificare, poſterius ejus implementum, ita enim Græcorum ναὶ Syrorum אין promittentis eſſe, ac μάλιστα, quidni? *Iſtorum Romanorum* reſpondentis ad ſtipulationem, *Apocal.* 1. 7. 2. *Cor.* 1. 20. Hæc vir ſui nominis *Grotius* ſubtilius ſane quam vulgus *Meniſtarum* in *Belgio* qui omnino juramenta, interdicta eſſe a *Chriſto* & *Jacobo* blaterant, haud paulo verius, ſupponit enim, *Judæos* perjurium in *promiſſorio* tantum juramentorum genere agnoviſſe, *verſ.* 33. non item in *Aſſertorio*, quod μέγα λίαν ἄτημα, nec non omne promiſſivum in novo fœdere interdictum eſſe, quaſi vero ὑπόκρισις ac fallacia non in utrumque cadere poſſit. Nec opus eſt ad πλοκὴν recurrere, qualis in illo: *ad illum diem Memmius erat Memmius*, cum hunc oraculi Chriſti ſenſum ſequi liceat: *ſermo veſter adfirmans* fiat per Ναί & negans per οὒ quemadmodum λόγος de communi ſermone *Græcis* uſurpatur ac *Helleniſtis*. Et recte obſervavit Academiæ *Lugduno-Batav.* decus olim immortale, *Conſtantinus L' Empereur* הין ac לאו quibus ναὶ & οὒ reſpondet Rabbinis non tantum adſignificare *eſt* ac *non eſt*, ſed orationem quoque deſignare affirmantem & negantem, κατάφασιν καὶ ἀπόφασιν quæ alias משפט מחיב & משפט השולל Hebræis dicuntur, uti ex R. *Simeon* ההגיון conſtat, ſic apud *Moſen Kimchi* הרעה המלך שבילי: occurrit: *Oratio eſt affirmans* vel negans cum veritate vel falſitate. Unde לאוים illis ſunt præcepta negativa ſeu interdicta. Quo ipſo cadit quod *Grotius* ſubjicit, καὶ καὶ οὒ veritatem ſignificare ſecundum *Feſtum in Nauc.* & *Apoſtolum* 2. *Cor.* 1. 18. itaque ναὶ ναὶ & οὒ οὒ conſtantiam.

III. Cum igitur in quovis Juramento aſſumatur a jurante nomen Dei per modum invocationis in teſtimonium rei alicujus dubiæ: advertendum eſt, id poſſe contingere tribus modis. Poteſt enim res aliqua in dubium vocari vel de *Præterito*, itane fuerit, vel non fuerit: ut vidiſtine heri *Cajum* in foro, vel non vidiſti? Vel de *Præſenti*, itane ſit, vel non ſit; ut habeſne pecunias quas apud te depoſui, vel non habes? Vel denique de *futuro*, Itane futurum ſit vel non: ut Dabiſne mihi cras mutuo centum, vel non dabis? Quoties igitur adhibito Juramento Deus advocatur in teſtimonium *rei præteritæ*, vel *præſentis* dici ſolet ejuſmodi *Juramentum aſſertorium*, quia jurans ſine ulla in futurum ſponſione, aſſerit tantum rem ita eſſe vel fuiſſe ſicut ipſe tunc jurat. Quod ſi Deus interpoſito juramento invocetur in teſtimonium rei *futuræ*, dicitur id *juramentum promiſſorium*, quia jurans pollicetur ſe aliquid impoſterum facturum vel non facturum. *Aſſertorii* uſus præcipuus in judiciis, ad lites terminandas maxime in quæſtione

fa-

facti: *Promissorii* exiguus usus est in judiciis, sed in *promissis*, *pactionibus* & *contractibus* plurimus. Extant hujus generis juramenti multa in historia sacra & alibi passim exempla. Jurat pie *Abrahæ servus Gen.* 24. se Domini mandata fideliter observaturum. Jurat sed incaute *Josuæ cap.* 9. 15. fœdus cum *Gabeonitis*. Juravit Rex *Herodes* sed per quam temere. *Matth.* 14. 7. filiæ Herodiadis daturum se quicquid postularet.

IV. Neque quod *Juramenti Promissorii* rationem aut *effectum* attinet, quicquam omnino interest, *nude* proferatur Juramentum, an cum adjecta consecratione. Sunt quidam, qui Juramentum per *simplicem contestationem* a juramento cum *execratione*, *specie* differre dicunt, ea adducti ratione, quod in illo Deus tantum advocetur ut *Testis*, in hoc ut *Judex*. Verum si rem attentius consideramus, constat, perinde esse. Nam omne juramentum quocunque modo proferatur, sive addita *execratione* aut *expresse*, aut implicite Deum ut Testem primario & ut *Judicem secundario* invocat, vid. pluribus Angl. *Robert. Sanderson de juramenti promissor. obligat. pag. m.* 16. 17. *edit. Londin.* 1647. & *obligationem* involvit, *pag. m.* 24. 25.

V. Paulo ante mentionem fecimus, quod in juramentis *Veritas* adesse debeat, verum hoc discrimine putamus, quod ad juramentum *Assertorium* unica sufficiat Veritas de *præsenti*, cum in *Promissorio* duplex requiratur, una scil. de præsenti, altera de futuro. Veritas de præsenti respicit *ipsum Actum* jurandi, & consistit in hoc, ut jurans, quando jurat, verum dicat; hoc est, ut mens sit congrua verbis, & ut habeat intentionem servandi id quod promittit. Qui actus jurandi in *Promissorio*, quoad veritatem & falsitatem omnino convenit cum actu jurandi in *Assertorio*. Obligatio ergo illa, qua tenetur jurans de præsenti verum dicere, cadit super ipsum actum jurandi, estque illi actui inseparabiliter conjuncta: & proinde, solvi non potest, nec a Juramento separari: & juramenti *Assertorii* præter istam de præsenti nulla est ulterior obligatio, quia materia ejus est factum aliquod *præteritum* aut *præsens*. Sed in *Promissorio juramento*, cujus materia est res de futuro præstanda, requiritur etiam veritas altera *de futuro* sc. quæ respicit materiam *Juramenti*: & consistit in hoc, ut jurans id, quod promisit, efficiat esse verum; hoc est, ut adimpleat promissum. Cum igitur materia juramenti *promissorii*, nempe res de futuro præstanda, propter futurorum eventuum incertitudinem multiplici mutationi obnoxia sit: hinc fit, obligatio quæ cadit super illam Materiam, & qua tenetur jurans de futuro promissum adimplere, mutabilis sit, & a Juramento separabilis. Plura videnda sunt in libello de jurament. promissor. obligat *Sandersonii pag. m.* 209.

VI. Hinc non *nudam promissionem* dicimus, quando quis *signo* tantum jurat. Fuerunt qui æstiment nudam esse promissionem & non juramentum, nisi expresse adhibito verbo *juro* aut Dei nomine dicendo: Juro me facturum, vel *per Deum faciam*, *Deum testor*: ita *me Deus adjuvet*, & proinde non obliget sub pœna *perjurii* sed modo sub pœna mendacii, ita ut qui non fecerit, quod pollicitus, reus sit violatæ fidei, quæ & in promissionibus servanda sit, non autem Religionis, quæ in juramento sit. Dicitur & *Bartolus* in ea fuisse sententia ut putaret, verba saltem aliqua ad juramentum sic esse necessaria, ut nisi verbis prolatis fiat testificatio, non sit formaliter juramentum, nec eo nomine obliget. Sed merito hæc opinio rejicitur. Nam multi & qui ex gravi morbo, vel jam jam morituri sermonis usum amiserunt, si testamentum condunt, quod tantum nutu efficiunt & animi sensa explicant. Eadem prorsus & juramenti ratio est, in quo modo Deus quoquo modo testis invocetur sive expresse sive tacite fiat. Quo facit illud *Stobæi Serm.* 27. Firmum est juramentum, si vel annuero solum. Eodem modo res se habet cum juramentis *per cœlum terram*, *stellas*, *caput* & alia.

VII. Similiter juramentum per idola etiam obligat in conscientia, ut siquis juret per *caput Muhammedis*. Quamvis hoc juramentum sit λατρεία & cultus divinus, & consequenter non supposito debito objecto potius recedat a Deo, quam ad Deum tendat, nihilominus ratione obligationis effectum suum habet. Nam obligatio etiam oritur ex conscientia erronea quæ vim obligandi habet. Unde recte *Robert. Sandersonius Theolog. Anglus in Academ. Oxoniens.* quondam Professor Regius *in lib. de jurament. Promissorii obligatione prælect.* 5. *sect.* 3. *pag. m.* 148. *edit. Lond. Etsi*, inquit, *Deus falsus revera non sit Deus* (quia ut verum convertitur cum ente, sic falsum convertitur cum non ente) *est tamen Deus opinione ipsius, qui jurat, quod sufficit ad inducendam obligationem*: *Et proinde tale juramentum est ex Hypothesi verum juramentum, supposita scilicet erronea jurantis conscientia sua id præstare quilibet quod se-*

ſecundum conſcientiæ ſuæ judicium juramento firmavit. Ratio hæc addi poteſt, quia ille, qui per fictitios Deos jurat, tamen pro erroneis non agnoſcit, & ſuos Deos veros putat, idcirco & per eos veluti teſtes infallibiles jurat, & promiſſis ſic firmatis ſtare cupit. Huc accedit aliud momentum, quod ponit *Hugo Grotius lib.* 2. *de jure Belli & Pacis cap.* XIII. §. 12. *pag. m.* 250. nimirum, Deum ipſum, ſi perjurus idololatra fiat, id in ſuam injuriam, interpretari, contra quod aſſertum ſe armare videtur Cl. Dn. *Caſpar Zigler*. in notis & animadverſionibus ſuper hunc locum. Non autem videmus prægnantes negationis cauſas, & potius dicimus: Deum levitate pejerantis Idololatræ ideo moveri ac offendi, quod perjurio ſuo in putativos Deos admiſſo ſatis declaraverit, quam ipſi parum cordi ſit, fidem Deo datam ſervare; Hæc idola Deos veros exiſtimat, & ipſis fidem rupit, quam neque vero Deo ſervaturus fuiſſet, ſi ipſum agnoviſſet. Unde *Auguſtin. ep.* 154. Et qui per lapidem jurat, ſi falſum jurat, perjurus eſt. Deinde non te audit lapis loquentem, ſed punit Deus fallentem. Huc pertinet caſus a *Luthero* propoſitus in *Explicat. Am. Tom.* 8. *Witteberg. pag.* 418. Hie wird gefragt / warumb der Prophet die Verunehrung und Läſterung dieſes Tempels / der in Iſrael war / ſo hart ſtraffet / da er ſie billich hätte loben und ehren ſollen / weil ſie dieſelben Götzen-Häuſer wider GOttes Wort und Befehl auffgerichtet / &c. Reſpondet: Auff die Frage iſt zu antworten / ſolche und dergleichen unzehliche Straffen ſind den abgöttiſchen und gottloſen Leuten nicht derehalben von GOtt widerfahren / daß ſie ihre Abgötter nicht geachtet / ſondern dieweil nach Verachtung deß wahren lebendigen GOttes den ſie gar nicht kenneten / auch aller anderen Religion Spott und Läſterung bey ihnen erfolget / welche / ob ſie wohl an ſich ſelbſten GOttes Läſterung wahren / ſie gleichwohl für rechte und wahrhafftige Gottesdienſt hielten / und vermeineten damit dem rechten lebendigen GOtt zu dienen; Alſo ſynd dergleichen auch falſche Eyde under den Heyden gewiſſe Straffen erfolget / nicht darumb / als dörffte man *Jovis* oder *Caſtoris* Namen nicht mißbrauchen / ſondern darumb / weil ſie den rechten wahrhafftigen GOtt nicht erkenneten / und an deſſelben ſtatt ihrer Götzen und Abgötter Namen gebrauchten / und als rechten Gott ehreten / und gleichwohl derſelben zu ihrem Nutz und Vortheil mißbrauchten / auß Spott und Verachtung aller Religion und Gottesdienſt. Ex quibus omnibus ſequitur, obligari illum, qui per falſos Deos juraverit, ſicuti, qui per Juramentum verum ſe Deo vero adſtringit. Plura hic de Juramentorum obligatione, ſcil. de juramentis Magnatum & Satraparum, Doctorum & ſtudioſorum in Academiis adducere poſſemus, quæ omnia in conſcientia obligant, ni brevitati ſtudere vellemus. Remittimus lectorem ad ſæpe citatum *Sanderſonium*, ubi de his ſcitu neceſſaria reperiet.

CAPUT XXI.

De Juramentorum uſu & abuſu.

I. QUod ad Juramentorum uſum attinet, ſane *Pelagiani* in Novo Teſtamento interdictum dixerunt, quod recte in illis notarunt *Janſenius*, *Maldonatus* & cl. *Voſſius hiſtor. Pelag. lib.* 5. *part.* 2. Quamvis iſtius erroris neque *Centuriatores Magdeburgenſes* Cent. V. neque *Nicolaus Sanderus* de viſibili Monarchia Eccleſiæ, meminerint; ſed & *Patrum* quidam *Pelagianis* hac in parte adſtipulati ſunt. *Baſilius ad Pſalm.* 14. *Chryſoſt. homil.* 17. *Theophylact. Auctor Operis imperfecti*, *Hieronym. ad Galat.* 4. alii apud *Sixtum Senenſem Bibliothec. Sanct. l.* 9. *annot.* 26. ſane levi de cauſa, cum longe alia mens ſit Salvatoris, non quaſi omnia juramenta, qua talia, damnet, cum non omnis diffidentia ſit irrationabilis, ut cui fides merito ſit ſuſpecta. Nec in Chriſtianis potius quam *Judæis*, quod volunt *Magiſtri Socinianorum*; aut unum magis, quam alterum: Sed cum hæc conſtans ſit vulgi Hebræorum opinio, quamvis erronea, eum, qui per res creatas jurat, non ἐπιορκεῖν, neque illud juramentum vanum eſſe & temerarium, ſed οὐδὲν εἶναι indifferens, καὶ οὐκ ὀφείλειν; aliter autem, ſi quis per Deum juraverit, tum ſi perjurium commiſerit, ſacrificio eſſe purgandum, ac poenas temeritatis luere debere, ut ex *Maimonid. cap.* XII. conſtat. Contra Chriſtus, non jurandum eſſe omnino per res Creatas, cum Deus aliquo modo interpelletur, eo ipſo jurejurando tanquam teſtis & judex, ac teneri lege perjurii, qui feſellerit, ſimpliciter autem vana eſſe ejuſmodi juramenta ac temeraria, quod etiam quidam ſapientes e Judæis agnoſcebant. Et ſane perquam eſt abſurdum, quaſdam Juramenti formulas putare vim habere obligandi, non tamen perjurii poenam mereri, ut ſecundum Judæos בקרבן & ἐν τῷ χρυσῷ τοῦ ναοῦ.

Diſputant equidem ex hoc loco *Thomas* 2. 2. *q.* 89. *a* 6. *Caſuiſtæ* & maxime *Canoniſtæ* ad *cap.* 8. conſidera & *cap.* 9. clericum 22. *q.* 1. an licet per creaturas jurare? de *jure Civili* nullum relinquitur. De *jure Divino*, ſunt qui affirmant, abuſi exemplis *Joſephi*, *Eliſæi*, non quidem ſimpliciter, ſed in ordine ad Creatorem, quatenus in illis elucet divina veritas, non explicite, tanquam per primam veritatem, ſed indirecte & re-

reductive. Arrisit hoc *Johanni Calvino Harmon. Evangel. cap.* 5. *Hugoni Grotio* §. 11. aliisque; merito tamen displicet *Andreæ Riveto prælect. in cap.* xx. *Exod. v.* 7. *q.* 3. *Guilielmo Amesio de conscientia & ejus jure lib.* 4. *cap.* 22. Cum Dominus non formulas approbet faciendas, sed factas doceat obligare. Certe, cum *Juramentum sit actus voluntatis imperatus religiosus, quo Deus vel simpliciter, vel cum imprecatione aliqua, in testem eorum invocatur, quæ adferuntur vel promittuntur;* sequetur, jurare per creaturam, in ordine ad Creatorem, esse religiose invocare creaturam, in ratione Creatoris, quod implicat. Alia tamen est ratio juramenti *Execratorii*, ubi per Deum directe juratur, devovendo res creatas. De *jure Canonico* videndus *Innocentius* III. *cap.* 26. *Etsi Christus. Extr. de jurejurando*, poenam nempe ἐξομολογήσεως incurrit, qui per creaturam jurat. Sicut qui capillum Dei vel caput ejus blasphemiæ *cap.* 10. si quis per capillum, stabat scil. blasphemus ex præscripto *Gregorii* IX. *cap.* 2. *Statuimus Extr. de maledicis*, præ foribus Ecclesiæ, hoc enim προσκλαίειν dicebatur, idque septem diebus Dominicis, jejunans in pane & aqua, postrema quidem die sine calceamentis ac sine pallio, ligatus corrigia circa collum, quo de ut & aliis Poenitentium Ordinibus eorumque stationibus ex *Gregorio Thaumaturgo* agunt *Meisnerus de legib. Joseph. Mede Angl. tr. Churches, that is* appropriate places for Christian Worship. seu de antiquitate Templor. *Isaac. Casaubon. Exercit.* 16. *ad. annal. Baron. diatr.* 43.

III. Nos itaque contra Anabaptistas & Socinianos statuimus *Juramenti usum esse licitum*, id quod probamus ex usu Veteris Testamenti. Jurabant pii *Patriarchæ Gen.* XIV. 22. & 26. 35. & 31. 53. Jure jurando terminari controversias instituit in lege *Moses Exod.* XXII. 11. Conditiones in jurando observandas præscripserunt Prophetæ. *Jerem.* 42. Neque potest reddi justa aliqua ratio, cur piis sub Veteri Testamento jurare licuerit, fidelibus sub novo non item liceat; cum non pertinuisse jusjurandum ad legem Ceremoniarum per Christum abrogandam, & ex ejus *fine* patet, cujus est perpetuus usus; & ex *forma* quæ nihil videtur habere cum typo commune. *Secundo* ab exemplis *Dei Gen.* XXII. 16. *Psalm.* 140. 3. *Hebr.* 6. & 7. *Angelorum Dan.* XII. 7. *Apocal.* x. 6. *Apostolorum. Rom.* 1. 9. & 9. 1. qui omnes sæpe in Scriptura Sacra jurantes introducuntur. *Tertio* a consuetudine omnium populorum, qui ductu luminis naturæ ad fidem firmandam in civilis societatis commoditatem jurisjurandi religionem adhibendam censuerunt: quo nullum potest esse legis naturalis indicium certius. *Quarto*, a fine juramenti, quæ est fidei confirmatio in rebus dubiis, ubi aliæ probationes deficiunt. Qui finis cum sit necessarius ad tollendas & terminandas lites, media ad illum finem necessaria, necesse est, ut sint saltem licita. *Quinto* a natura juramenti, nihil in se continentis quod sit intrinsece malum. Neque enim malum est Actus religiosus, neque malum est rei dubiæ confirmatio; Neque malum est divini testimonii advocatio: ex quibus quasi membris integratur juramenti essentialis definitio. conf. *Dieter. Catechis.* aliosque.

IV. Illicitus Juramenti usus seu abusus in quotidiano sermone est. Probatur I. a natura juramenti. Quia actus omnis religiosus, cum sit pars cultus Dei, debet præstari cum debita reverentia & cum aliqua animi cum præparatione, tum attentione: quæ omnia abesse necesse est, cum temere adhibentur & sine judicio, vel incautis & incogitantibus excidunt verba juratoria II. a *fine* juramenti, quæ est rei dubiæ confirmatio. Cum in sermone quotidiano de rebus fere levibus colloquia ferantur, quæ aut non sunt dubia aut non tanti, ut egeant religiosa confirmatione. Aut si tanti essent, non multo confirmatior esset fides apud eos, qui cum agitur ex ejus hominis juramento, qui temere & multum jurat: cujus fere est apud plurimos existimatio, ut ei vel injurato credatur, si putatur vera dixisse, vel jurato non credatur, si putetur falsa. *Tertio* a causa unde promanant ejusmodi juramenta, quæ vel est vitiosus habitus ex longo usu & pessima consuetudine contractus da einer schweret wenn er das Maul aufthut. Quo mihi videntur quasi peculiariter respicere verba illa *Jacobi cap.* 5. *v.* 12. Ante omnia nolite jurare neque per cœlum, neque per terram &c. Multas hic implere possemus paginas ex *Hebræorum*, *Græcorum* & *Latinorum* scriptis adversus hanc impium consuetudinem, ni brevitatis studiosi esse velimus. Accipite itaque ex plurimis unum vel alterum. Ex Hebræis sapientissimum virum *Siracidem cap.* XXIII. 9. 14. *Ne assuesce* os tuum ad jurandum. E *Græcis Eusebium* Philosophum *Gentilem* apud *Stobæum serm.* 37. Multi, inquit, hortantur homines ut verum jurent: ego autem existimo ut ne quidem omnino facile jurent. E *Latinis Augustinum lib.* 1. *de serm. Dom. in mont.* Jurationem cave quantum potes. Melius quippe nec ve-

verum jurare .... non quia peccatum est verum jurare, sed quia gravissimum est, falsum jurare: quo citius cadit, qui jurare consuevit. Et alibi *in Psalm.* Falsa juratio exitiosa: etiam vera periculosa Sunt etiam alia, quæ juramentum prohibent & abusum, scil. quando non ex justa causa gravi & necessaria provenit; si injuste ab alio seu indebite exigitur, videatur de his *Robert. Sanderson. pag. m.* 242. *seq.* conf. *Guilelm. Pepin. de destruct. Ninive pag. m.* 134. *edit. Antverp.* 1656.

CAPUT XXII.

De Gravitate perjurii & pœna illius apud Hebræos, Græcos & Latinos.

I. MAimonides *libr. de juramentis cap.* XII. in hæc prorumpit verba: Tametsi vani vel falsi juramenti reus, flagellationis pœnam luat, & qui de deposito vel testimonio pejeravit, sacrificium offerat; non tamen iis omnimode juramenti talis iniquitas condonatur q. d. *Non dimittet Deus impunitum Exod.* xx. 7. Ad quæ verba & sequentia cl. *Joh. Frideric. Mieg.* 95. *Theol. quondam Doctor & Professor celeberrimus in annotationibus ex* aliis *Rabbinis* ita commentatur. Merentur hic apponi, quæ de vani falsique juramenti gravitate duo insignes Commentatores, *Becbai* & *Aben Ezra ad Exod.* xx. 7. annotarunt. Prioris verba hæc sunt: *Fundamentum prohibiti juramenti vani & falsi, quod ipsam fundamentalem veritatem subvertat, sitque fidei abnegatio; sive enim Pentateuchus a jurante manu teneatur, sive non, habetur, acsi abnegaret legem & eum, qui dedit ipsam Deum benedictum; Ejus enim verba æquipollent hisce; Quam certe Deus est veritas; tam certe sunt vera verba mea; quæ si adeo falsa sint, est acsi Deum falsitatis redargueret.* Posterior autem ita: Mos obtinet hodieque inter Ægyptios, ut qui per vitam regis juravit, nec servat juramentum, morte afficiatur, nec vitæ gratiam vel tanto auri pondere, quantus est ipse, redimere queat: Siquidem Regem publice sprevit: Quod si fiat propter Regem terrenum cujus principium vanitas, regnum vanitas, finis vanitas, quanto infinities æquius est, in juramenti divini Numinis Venerationem observari: Unde videmus, eo quod Israelitæ in negotio concubinæ publice *Gibeæ* jurarunt, præsente Phinea Sacerdote summo: transgressores illius juramenti, incolas *Jabes Gilead*, interfectos ad unum omnes fuisse, tam fœminas & parvulos, quam viros: qualis vindicta nunquam, ne quidem de violatoribus Sabbati sumta legitur. Videmus quoque quod *Saul Jonathanem* filium suum hoc ipso nomine morte afficere voluerit, quod non observasset juramentum 1. *Sam.* 14. 27. Et tamen *Jonathan* non proterve, sed ex ignorantia illud fecerat: Unde addiscimus, perjurum mortis reum esse, æque, ac eos, qui capitali supplicio in foro afficiuntur: quandoquidem & scriptura illud peccato adulterii æquat: ut pote de quo æque ac hoc dicitur: לא ינקה *Prov.* 6. Ideo & Deus, propter violatum a *Saulo* juramentum Gibeonitis præstitum, famem interram immisit. Summa in Decalogo nullum est præceptum, quod promissionem annexam habeat, præter illud de honorandis parentibus; nullum quod comminationem, præter illud, de Idololatria & juramento vano. Multi sunt, qui putant, non adeo graviter ab eo delinqui, qui nomen Dei in vanum usurpavit. Ego autem ostendam, omnium interdictorum sequentium hoc esse gravissimum: Homicidii enim adulterii perpetrandi rarior occasio est, metu cohibente voluntatem: At qui se ad usum divini nominis assuefecit, nullum diem præterlabi patietur, quin isto se peccato multoties commaculet: imo tanquam formula elegantiæ in omni sermone, utetur. Quod si non aliud, quam hoc unum peccatum, in Israele reperiretur, solum protrahendo exilio nostro & augendis calamitatibus nostris sufficeret. Insuper, ut magis stoliditas istorum hominum patescat, homicida, ex inimici sui nece, & ultione voluptatem percipit. Voluptate quoque aliqua, adulterium, ut furtum utilitatis spe, pellicere homines potest: & sicut testis mendax, vindictæ studio talis esse potest: At abusus divini nominis tanto utique culpabilior omni & voluptate & utilitate destitutus est. Quæ sane egregie dicta, non Judæis solum, sed & nobis ipsis, inter quos non minor, imo major divini nominis profanatio viget dicta putare debemus. Quam grave peccatum perjurium sit, *Guil. Pepin. l. c. p.* 188.

II. Græci, si hominem pessima nota exprimere volebant, utebantur vocabulo ἐπίορκος, qui *perjurius* est, uti pluribus demonstrat *Francis. Rous in Archæol. Attic. pag.* 288. *lib.* 6. *c.* 7. *edit. Oxoniens.* significans pessimum esse eum, qui pejeraret, & pœnas graves mereri. Audiamus *Xenophontem* de expedit. *Cyri lib.* 2. Hoc primum & præcipuum est, quod Deorum Sacramenta nos hostes invicem esse prohibent. Ea vero siquis neglecta sibi conscius est, illum ego nequaquam beatum existimaverim. Divinitus enim

al-

allatum bellum, haud ſcio, qua quis aut celeritate effugere poſſit, aut quibus in tenebris latere, aut in quo munimento arcere. vid. de his *Guilielm. Stuckii deſcript. Sacrificiorum Gentilium fol. m. 96. edit. Tigur.* Ita etiam *Latini* perjurantes magna affecerunt pœna.

III. Ut igitur paucis plurima comprehendamus, ſciendum, quod *perjurium* militet contra omne *jus divinum* & *humanum*. Contra *divinum* cum Lex *Exod.* 20. & *Levit.* 19. expreſſe perjurium prohibeat: *Non* pejerabis in nomine meo. Contra *jus humanum decreta*, *decretalia* & Leges uti argumentis plurimis probat ſæpe citatus *Pepri in tract. de deſtruct. Ninive pag. m.* 139. 140. Perjurium etiam apud Ethnicos fuit execrabile; ita *Cicero lib.* 2. *de Legib.* dicit, qua poena perjurii ſit duplex, *divina* & *humana*. Poena divina illius eſt exitium, *Pœna humana* eſt *dedecus* ſive infamia. Unde etiam tales ſolent ab aliis Infames, vocari: nec quidem injuria: maxime cum jura Eccleſiaſtica eos declarent infames. Imo illi qui pejerant offendunt graviſſime Deum. Facit enim illi maximam injuriam, & ſimul eum blaſphemat turpiſſime, in hoc ſcilicet, quod adducit eum in teſtem ſuæ falſæ locutionis: volens eum involvere in ſuo mendacio. Offendit etiam ſe ipſum, quia peccando occidit animam ſuam. Hinc ob gravitatem perjurium punitur poena *civili*, *Eccleſiaſtica: ſpirituali*, *temporali*, *Corporali*, *Temporali* uti *Guil. Pepin. pag. m.* 143. *deſtruct. Niniv. pag. m.* 143. *ſeqq.* fuſius tractat ad quem Benevolum Lectorem mittimus. Jam autem huic labori finem imponimus, gratias Deo, quas poſſumus, agentes, quod tantas vires largiri clementiſſime voluerit, quo hic labor, qui cum Deo inceptus, ad finem quoque perductus fuerit, Cum ſit laus & gloria in ſecula ſeculorum, *Amen*.

JOHANNIS SELDENI
DISSERTATIO
DE
JURAMENTIS EXCERPTA
Ex ejus libro ſecundo de Synedriis.

I. SEquitur ut edendi, poſtulandi, actiones intendendi, excipiendi, teſtes adhibendi, cauſas diſcutiendi, ſententias ferendi, præjudicandi, formulas ſolennes, aliaque ad illas ſpectantia intueamur. Capitibus in ſuperioribus ſparſim id genus nonnulla, dum aliud agimus, inſerta ſunt. Etiam ejuſmodi aliqua in Uxoris Hebraicæ libro tertio. Fuere etiam agendi formulæ aliquot quibus per Synedria vigintitriumviralia ad Synedrium Magnum deducebantur actiones. Sed de eis libro proximo. Cum autem omnigenæ actiones, ut paſſim alibi, aut criminales ex lege eſſent, nec capitales, ſeu ad mortis pœnam tendentes, דיני קנסות *Judicia multatitia* dictæ, aut etiam capitales, quas דיני נפשות *Judicia animarum* vocitabant, in quibus ultimum ſupplicium irrogabatur (atque נפש eſt *anima* & *perſona*, & *vita*, unde etiam *amiſſio animæ* pro ultimo ſupplicio uſurpatur Juſtiniano, *Inſtit. tit. de Publicis Judiciis*, §. *ſunt præterea*, uti & animæ parilis ſignificatio vetuſtioribus aliis) aut demum tertii generis, ſeu mere civiles ac pecuniariæ, דיני ממונות nuncupatæ, & tam primum harum genus quam tertium & triumvirale eſſet & vigintitriumvirale, uti & generis ſecundi, cunctæ, in Synedrio Magno reſervatis non cenſitæ, vigintriumvirales, ſecundum ſuperius oſtenſa; videndum erit primo de formulis ad primum & tertium genus ſpectantibus, & deinde de eis quæ ad ſecundum attinent, id eſt de דיני נפשות *judiciis*, ut vocant, *Animarum*, nomine perquam conſono, ut diximus, veterum uſui τῆς ψυχῆς & *animæ* pro vita. Qua de re locus eſt egregius ille Tertulliani, *In Scorpiaco cap.* 11. ubi Chriſtum de Martyrio loquentem, *Luc.* 14. 26. *Matth.* 10. 39. *Johann.* 12. 25. inducit; *Qui pluris fecerit etiam animam ſuam quam me, non eſt* me

me dignus, id eſt qui maluerit vivere me negando, quam mori confitendo. Qui animam ſuam invenerit perdet illam, qui vero perdiderit illam mei cauſa, inveniet illam. Proinde enim invenit eam qui negarit lucrifaciendo vitam. Sed perdet in gehennam, qui ſe putat negando lucrifacere eam. Perdet autem eam ad præſens, qui confeſſus occiditur; ſed inventurus eam in vitam æternam. Et ſubjicit præſidum de vocis animæ notione ſenſum. *Ipſi denique Præſides quum cohortantur negationi, ſerva Animam tuam dicunt, & noli animam tuam perdere.* Et hujuſmodi vocis ψυχῆς & *Animæ* eſt alibi ſatis obvia. Priuſquam vero formulas ipſas agendi excipiendique & quæ inde pendeant, adgredimur; quoniam haud exiguus erat in actionibus, & judiciis juramenti (quod Ariſtoteli, *Rhetoric. ad Alexandrum cap.* 18. rectiſſime dicitur κατὰ θέιας παραλήψεως φάσις ἀναπόδεικτος, *cum Divina ſibi aſſumtione dictio non demonſtrabilis*; aliis *Apud Philonem Jud. de Allegoriis lib.* 2. *& lib. de Sacrificiis Abelis & Caini & lib. de Plantatione Noe, lib. de Decalogo.* velut proverbio, μαρτυρία θεȣ̃ περὶ πράγματος ἀμφισβητȣμένȣ, *teſtimonium Dei de re qua de ambigitur*, & τὸ πίςεως βεβαιότατον σύμβολον, *Fidei firmiſſimum ſigillum*; autori ad Hebræos, *Cap.* 6. 16. πάσης ἀντιλογίας πέρας, εἰς βεβαίωσιν, *omnis controverſiæ finis, in confirmationem* aut ad ſtabiliendam eam, tollendamque, & Gajo, *Lib.* 1. *D. tit. de Jurejurando. remedium expediendarum litium*) quoniam inquam haud exiguus erat juramenti, ſcilicet litigantium & teſtium, uſus; Ideo viſum eſt, ut reliquis præviam hac de re Hebræorum diſciplinam exhibere; idque ita, ut juramentorum formulas, ac genera, perſonarum in juramentis præſtandis diſcrimen, abſolutionem juramenti, ac perjurii tum pœnas forenſes aliaſque tum expiatorias, uti etiam Paganorum & Mahumedanorum & Chriſtianorum, hanc circa rem, diſciplinam breviter repræſentemus. Neque enim ſine hiſce ſimul cunctis, diſciplinæ circa juramentum qua forenſe tantum erat, magis fere poteſt revera dignoſci, quam quadrans aliudve circuli ſegmentum ſine circuli totius ratione habita.

II. Juramenta forenſia, adeoque alia quotquot licita; rite præſtanda erant per nomen ſanctiſſimum Domini; quam ad rem, præceptum habent affirmativum ex illo, *Deut.* 6. 13. את יהוה אלהיך ונו' *Dominum Deum tuum timebis & illum coles*, ובשמו תשבע *& in nomine* aut *per nomen ejus jurabis.* Titulus eſt in Talmude utroque de שבועות *juramentis*, cujus præcipua, tum circa formulas tum circa reliqua heic advertenda, prout illic, ac apud Maimonidem Cotzenſem, alios Magiſtrorum, diligentius exhibentur, mox ſuis in locis trademus. Exemplum huc afferunt illud jurandi vetuſtiſſimum de Abraha adjurante ſervum, *Geneſ.* 24. 3. ad uxorem Iſaaco quærendam iturum; שים נא ירך תחת ירכי ואשביעך ביהוה אלהי השמים ואלהי הארץ: *Pone manum tuam ſubter femur meum, & adjurabo te per Dominum Deum Cæli & Deum terræ*; ubi Joſephus, *Lib.* 1. *cap.* 26. *ſeu* 24. miſiſſe ait Abrahamum ſervum illum, ἐγχειρισάμενον μεγάλαις πίςεσι. γίνονται δὲ αὐταὶ τȣ̃τον τ̀ τρόπον. ὑπὸ τȣ̀ς μηρȣ̀ς ἀλλήλοις τὰς χεῖρας ἐπαγαγόντες ἐπικαλȣ̃νται τ̀ θεὸν μάρτυρα τῶν ἐσομένων, *magnis fidei Sacramentis eum obſtringentem, quæ hæc modo fiebant. Utrique invicem manum ſub femora mittebant & invocabant Deum Teſtem eorum quæ futura eſſent.* Fedus item quod cum Gibeonitis iniebant Principes Iſrael (de quo dicitur primo generatim. Principes Congregationis eis juraſſe) pro jurandi tam Gentilibus quam ſuis apud Hebræos more jureque uſitato, firmabatur juramento, *Joſu.* 9. 15. *&* 18. ביהוה אלהי ישראל: *per Dominum Deum Iſrael.* Alia ejuſmodi ſunt obvia. Ajunt igitur, *Maimonides tract.* Shebuoth *cap.* 11. §. 1. *&c. Moſ. Kotzenſis Præcept. affirmat.* 123. מצוה עשה שישבע מי שנתחייב שבועת בבית דין בשם: *Præceptum eſt affirmativum ut cuicunque præſtandum fuerit in foro juramentum, is juret per nomen Dei.* Item, ואסור להשבע בדבר אחר עם שמו. וכל המשתף בדבר אחר שם הקב״ה בשבועה נעקר מן העולם: שאין שם מי שראוי לחלוק לו כבוד שנשבעין בשמו אלא האחד ברוך הוא: *& nefas eſt jurare per rem aliam cum nomine Dei, Scilicet quiſquis aſſociaverit aliquam rem aliam in jurejurando, cum nomine ſanctiſſimi illius & Benedicti, extirpatur e mundo. Neque enim nomen præter ſolum illum Benedictum, habetur nomen quod dignum eſt cui communicetur gloria*, ſeu *honos, per illud jurandi.* Adjiciunt autem, *Maimonides tit.* Shebuoth. *cap.* 2. etiam de Dei *cognominibus*, quæ per vocem הכינוין a nomine המיוחד *proprio*, id eſt tetragrammato, diſtinguunt; אחד הנשבע או שהשביעו אחר בשם המיוחד או באחד מן הכינוין כגון שנשבע במי ששמו חנון ובמי ששמו רחום ובמי ששמו ארך אפים וכיוצא בהן בכל לשון הרי זו שבועה גמורה: *Jus parile eſt, ſive quis juret aut ab alio adjuretur per nomen proprium, ſive per cognominum, De illis, videſis Maimonid.* More Nebochim *part.* 1. *cap.* 59. *&* 61. *aliquod, ut ſi juramentum fecit, per nomen ejus*

ejus qui est Gratiosus, per nomen ejus qui est misericors, per nomen ejus qui est Longanimis, per ejusmodi alia, quocunque modo. Atque hoc juramentum est perfectum. Nec duntaxat verbis expressis clarisque declaratum juramentum pro præstito habebatur, verum etiam qualiscunque, inter jurandum, nominis seu verbi, depravata, curta, aliave ejusmodi prolatio velut balbutientis, modo de animi sensu satis constaret, pro juramento habebatur. Inde ajunt ולא השבועה בלבד אלא כל כנוי שבועה כשבועה: *Nec solum juramentum ipsum* (clarum, perspicuum, expressius) *verum etiam quicquid speciem juramenti præ se fert, velut juramentum censendum;* וכל האוסר לאו לאו שני פעמים דרך שבועה או הן הן והזכיר שם או כינוי הרי זה כנשבע: *Ita etiam si quis dixerit non non bis modo* seu *animo jurandi, aut etiam etiam & mentionem fecerit nominis seu cognominis Dei, is censendus pro jurante.* Itidem si dixerit se hoc vel illud facturum & mentionem fecerit nominis cognominisve. אסר איסר לה׳ או למי ששמו חנון שאעשה או שלא אעשה הואיל והוציאו בלשון שבועה הרי היא כשבועה: *Si quis dixerit, etiam Domino interdictum sit seu eo cui nomen est Gratiosus, ut ego faciam aut non faciam, cum illud posuerit modo juramenti, etiam ut juramentum hoc habendum.* Qui alium expressim jurantem audiens; dixerit ואני כוחך *& ego sicut tu,* הואיל ולא הוציא שבועה מפיו ולא השביעו חבירו הרי זה פטור: *cum ex ore suo neutiquam protulerit juramentum ipse, neque eum adjuraverit alius ille, obligatione juramenti liber est.* Scilicet זהו מתפיס בשבועה והוא פטור: *hic captat solum juramentum* alterius, *adeoque est liber* seu non obligatus, vi nempe juramenti. Captionem hujusmodi vocant התפיסה בשבועה *captationem juramenti*, quæ itidem, qua ipsum jurantem solummodo spectaret, locum habuit. Ut si quis juraret se carnem hanc non comesturum, & postea, sine expresso juramento dixerit legumen hoc ei fore, ut carnem illam, non tenebatur juramenti vi, quoad legumen, שהרי לא הוציא שבועה מפיו עליה אלא התפיסה: *quoniam non protulit juramentum de illo, sed* tantum *captationem*; unde tamen nefas erat ei comedere legumen illud, quoniam voti reus ex ejusmodi etiam captatione, sed non perjurii, ob non prolatum juramentum, nec expiationem perjurii nomine. Generatim etiam addunt de corde & ore, אינו חייב עד שיהיה פיו ולבו שוין: *non obligatur juramento* (ut scilicet perjurii pœnæ & expiationes sequantur) *nisi jurans idem in corde ac ore habuerit*, seu *nisi os & cor sint æqualia.* Parile insuper Jus docent esse sive quis juret מפי עצמו *ex ore sui* aut מפי אחרי *ex ore aliorum* eum adjurantium, quibus respondeat *Amen*, idque sive Minor, sive Gentilis eum adjuraret; שכל העונה אמן אחר שבועה כמוציא שבועה מפיו ואחד העונה אמן או האוסר דבר שענינו כענין אמן כגון שאמר הן או מחוייב אני הרי זו שבועה: *quoniam quisquis adjuratus ab alio responderit Amen, parilis habendus est juris cum eo qui juramentum ex ore suo protulerit. Neque discrimen est sive quis Amen dicat sive aliud aliquod vocabulum tantundem innuens, ut etiam, seu reus sum, obligatus sum hoc juramento.* Ita illud, ex quo juramentum, pro obligante sumtum, in se consistebat, erat usus, inter jurandum, sive nominis proprii (quamdiu nomen illud pronuntiare licuit) sive cognominum alicujus Dei O. M. per quod juraret quis sive expressius (ut cum, verbis conceptis, juraret ipse) sive breviuscule, sed palam satis intellectus; ut cum ab alio adjuratus assensum, ut dictum est, præberet. Præter perjurii autem poenas forenses & expiationes (de quibus mox) vindictæ coelestes pejerantibus expectabantur ut debitæ, idque sive earum invocatio inter jurandum aliqua adjiceretur, sive non; adeoque exerationes, si perjurium admissum, velut necessario, atque ex sui natura, conjunctæ, in juramento, sive a jurante ipso sive ab adjurante, prolato, licet non expressæ, continebantur.

III. Atque ita quidem veteres Pagani Deorum suorum, pro discrimine cultus vario, generatimque sæpius Deorum & Dearum omnium nomina in juramentis usurpabant, adjectis solennioribus expressim plerunque, si veraciter jurarent, bonæ fortunæ ac felicitatis sibi, si vero pejerarent, contrarii, atque exitii invocationibus. Quod Juramentis tacite, si non expressim, semper inesse existimatum; unde Plutarchus: *Quæst. Rom. ubi de Flamine Dial.* πᾶς ὅρκος εἰς κατάραν τελευτᾷ τῆς ἐπιορκίας, *Jusjurandum omne in exsecrationem Perjurii terminatur.* Jurabant Pagani, & *Deus* suos, & *per eos*, & *coram eis*, & eos testabantur, adhibitis in formulis ipsis eorum nominibus. Sæpius item publice, ad Aram, super Exta, & per Sacra aliasque res, & in familiari vitæ commercio, per caput, salutem suam, Cæsaris genium, plura, quorum specimina egregia in Regum Juramentis, per sceptra sua *Aristot. Politic. 3. cap.* 14. in Socraticis illis per Canem, per Anserem, per Platanum, id genus alia, juramentis, in Zenoniano illo *Athæ-*

neus

neus Dipnos. 9. per Kapparim; de quo etiam forte dicendum, Apollonius *Philostratus lib. 6. cap. 9.* de Socrate, ὤμνυ ταῦτα, οὐχ ὡς Θεοὺς ἀλλ᾽ ἵνα μὴ Θεοὺς ὀμνύῃ, *jurabat hæc non ut Deos, sed ne Deos* (ipsos) *juraret*; qualem disciplinam circa juramenta, velut ex Rhadamanthi lege obtinuisse scripsit Cratinus *Apud Suidam in* Ῥαδαμάνθυος ὅρκος. Et nunc per Jovem, nunc per Canem in eodem colloquio jurat Socrates *Plato in Hippia majore*. Nec voluit Pythagoras quemquam (*Julian. Orat. 7. pag. 439.*) ἐν τῷ ὅρκῳ χρῆσθαι προπετῶς τοῖς τῶν Θεῶν ὀνόμασι, *in juramento temere uti Deorum nominibus*. Atque de sectariis ejus, Jamblicus, *de vita Pythagoræ cap. 28.* Θεῶν ὀνόμασι χρῆσθαι πολλὴν φειδὼ ἐποιοῦντο, *Deorum nominibus* (in juramento) *parcissime utebantur*. Unde illa de religiosissima sua suorumque jurisjurandi ut observatione ita & abstinentia notatu dignissima, apud eum, Hieroclem, *In Carmina Pythagoræ pag. 29.* alios. Etiam ex hisce Paganorum scitis edoctus Julianus Augustus, impie exagitans Mosis Decalogum (in quo illud de non sumendo Dei nomine ἐπὶ ματαίῳ *in vanum*) & pleraque ibi, utpote cuique familiaria & receptissima, tanto legislatore ac populo peculiari indigna esse prætexens, ποῖον, inquit, *Apud Cyrillum adversus Julian. lib. 5.* ἔθνος ἐστὶ πρὸς τῶν Θεῶν, ἔξω τοῦ οὐ προσκυνήσεις Θεοῖς ἑτέροις, καὶ τοῦ μνήσθητι τῶν Σαββάτων, ὃ μὴ τὰς ἄλλας οἴεται χρῆναι φυλάττειν ἐντολὰς ὡς καὶ τιμωρίας κεῖσθαι τοῖς παραβαίνουσι ἐνιαχοῦ μὲν σφοδροτέρας, ἐνιαχοῦ δὲ παραπλησίας ταῖς παρὰ Μωσέως νομοθετηθείσαις, ἐστὶ δὲ ὅπου φιλανθρωποτέρας. *Quænam gens est per Deos (modo hæc demseris, non adorabis Deos alios, & Memento Sabbatorum) quæ mandata cætera* (adeoque de nomine Dei in vanum non sumendo) *servanda non putet, adeo ut illa violantibus pœnæ constitutæ sint alibi quidem graviores, alibi vero similes eis quæ a Mosis lege constitutæ sunt, alicubi etiam humaniores*. Id genus sunt plura. Sed ita, ut Deorum etiam nomina & vindicta sive expressim sive tacite etiam in juramentis contineri cunctis admitteretur. Et notissima sunt apud Comicos curtatæ illæ formulæ Ædepol, Mecastor, Pol, Perpol, Mehercle, ejusmodi aliæ, quæ judiciariæ non erant, sed vulgaris in confabulationibus usus, satis Deorum suorum nomina sic indicantes, *Homer. Iliad ξ. in Junonis Juramento. Odyss. 5. Aristot. Metaphysic. lib. 1. cap. 3.* Diis etiam ipsis Styx fluvius singulare erat & maximum Juramentum, adjectis etiam Deorum inferorum nominibus. Etiam per illum Deos pejerantes poenis subjiciebant Poetarum figmenta. Unde Hesiodo, *in Theogonia*, dicitur fluvius ille,

---- μέγα πῆμα θεοῖσιν,

magnum Diis damnum; & Venus apud Apulejum, *Miles. 6.* ad Psychen, *Diis etiam, ipsique Jovi, formidabiles aquas istas Stygias, vel fando comperisti? Quodque vos dejeratis per numina Deorum, Deos per Stygis Majestatem solere?* Apud Hesiodum etiam quisquis Deorum per Stygem perjurus deprehenderetur,

> Κεῖται νήϋτμος τετελεσμένον εἰς ἐνιαυτὸν
> Οὐδέποτ᾽ ἀμβροσίης καὶ νέκταρος ἔρχεται ἆσσον
> Βρώσιος, ἀλλά τε κεῖται ἀνάπνευστος καὶ ἄναυδος &c.

Jacet velut Spiritus expers per annum integrum, nec Ambrosiæ & Nectaris attingens cibum; sed sine Spiritu jacet & mutus, lectis scilicet, in illam poenam, a Diis destinatis. Accedit ibi etiam post annum illum, Dei perjuri e veterno ejusmodi experrecti, exilium seu plane excommunicatio.

> Εἰνάετες δὲ θεῶν ἀπομείρεται αἰὲν ἐόντων
> Οὐδέποτ᾽ ἐς βουλὴν ἐπιμίσγεται οὐδ᾽ ἐπὶ δαῖτας
> Ἐννέα πάντ᾽ ἔτεα· δεκάτῳ δ᾽ ἐπιμίσγεται αὖτις
> Εἰρέας, ἀθανάτων ------

Per novennium tunc relegatur a Diis immortalibus, nec interim Consilio eorum aut Epulis immiscendus per totum illud novennium. Anno autem decimo immiscetur iterum cœtibus immortalium, ut perjurus satis sic purgatus. Item ex Orpheo habet Servius, *Ad Æneid. 60. quod Dii pejerantes per Stygem paludem novem annorum spatio puniuntur in Tartaro*, licet ipse paulo ante ajat *dici, statuisse Jovem, ut si quis fefellisset eius (Stygis) numen, uno anno & novem diebus ab Ambrosia & Nectare prohiberetur*. Sed res ipsa de tempore, ex illis Orphei, & Hesiodi rite intelligenda. Addit Hesiodus, quoties Jupiter mendacii reum esse Deorum quenquam suspicaretur, Iridem accersiisse ut poculum aquæ Stygiæ afferrent, quæ juramenti esset materies. Et de Stygio juramento Deorum, Poetæ alii tam Latini quam Græci, Scriptoresque alii obiter. Etiam Vettius Valens Antiochenus; *Floridorum lib. IX. MS.* ἐστὶ καὶ inquit, ἐπὶ Θεοῖς

Θεοῖς ςύγιος ὅρκος φόβον ἔχων ϗ τιμωρίαν, *est & Diis Stygium juramentum nec sine timore & vindicta*. Quod sane videtur ab Empedocle intellectum ubi de necessitate & juramento apud Deos loquitur. *Apud Simplicium in Aristot. Physic. lib.* 8. *comm.* 14. Sed de Styge, si plura velis adi Natalem Comitem *Mytholog. lib.* 3. *cap.* 2. Etiam probatio (ut ex imminente reis numinis vindicta (juramentum, apud Paganos, continebat in se sive tacite sive expressim; qualis illa Uxoris apud Hebræos suspectæ, *Numer.* 5. 19. & *videsis Uxor. Hebraic. lib.* 3. *cap.* 5. & τῆς λίμνης δοκιμαςηρίας *Lacus probationis* usus apud veteres Indos, de qua Porphyrius *apud Stobæum Eclog. Physic. cap.* 7. & *Andream Schottum Observat.* 5. *cap.* 20. & *Lucam Holstenium in Porphyrianis*, qualis item per massam ferream, & ignem pergatio apud Sophoclem *in Antigone*, & per ignem & aquam seu ordalia apud veteres Christianos. Paganorum autem formulæ eminentiores aliquot, unde natura apud eos juramenti vera ritusque integer elici possint, animadvertendæ. Cernitur Formula vetustissima Græcorum in celebratissimo illo ab Hippocrate Medicis præscripto jurejurando. Ὄμνυμι Ἀπόλλωνα ἰητρὸν ϗ Ἀσκληπιὸν ϗ Ὑγείαν ϗ Πανάκειαν ϗ Θεοὺς πάντας ϗ πάσας, ἵςορας ποιεύμενος &c. *Juro Apollinem Medicum & Æsculapium, & Hygiam, & Panaceam, & Deos Deasque omnes testes faciens* &c. Et insertis quæ juranti ex promissione Sacra fuerint præstanda, optat bonam sibi cum felicitate existimationem uberrimumque artis fructum, si religiose observaverit juramentum, Παραβαίνοντι δὲ ϗ ἐπιορκοῦντι τἀναντία τουτέων, *violanti vero & pejeranti, hisce contraria*. Foederis autem juramentum quod præstitere Hannibal & omnes Senatores Carthaginienses commilitonesque ejus, Xenophani legato Philippi Regis Macedoniæ, fieri dicitur, *Polybius Hist.* 7. ἐναντίον Διὸς ϗ Ἥρας ϗ Ἀπόλλωνος· ἐναντίον δαίμονος Καρχηδονίων ϗ Ἡρακλέους &c. *Et coram Jove, & Junone, & Apolline, & Dæmone Carthaginiensium, & Hercule, & Jolao; Coram Marte, Tritone, Neptuno; Coram Diis expeditionis Comitibus, & Sole, & Luna, & Tellure: Coram Fluviis, Pratis, Aquis; Coram omnibus Diis qui Carthaginem imperio tenent; Coram Diis universis qui Macedoniam, & reliquam Terram Græciam imperio suo obtinent; Coram Diis omnibus præsidibus rei bellicæ*, ὅσοι πάρεισιν ἐφεςήκασιν ἐπὶ τοῦ Ὅρκου, *quotquot huic sanciendo federi præsentes interveniunt*. Fœdus item inter Carthaginienses & Romanos, *Idem lib.* 3. firmatum, ab hisce διὰ Λίθου κατὰ τὸ παλαιὸν ἔθος *per Lapidem* (Jovem Lapidem) *secundum morem antiquum*, ἐπὶ δὲ τούτῳ τὸν Ἄρην ϗ Ἐνυάλιον, *atque insuper per Martem, & Neptunum*, ab illis, per Deos Patrios. Sanctissimum autem Romanis habitum est, *A. Gellius lib.* 1. *cap.* 11. gravissimisque in rebus adhibitum jusjurandum illud per Jovem lapidem. *Silicem tenebant jaraturi*, (*Festus in* Lapidem) *per Jovem, hæc verba dicentes, si sciens fallo tum me Diespiter, salva urbe arceque, bonis ejiciat, uti ego hunc Lapidem*. Et simul Lapidem manu ejiciebant; de quo Polybius, *Histor.* 3. item, Plutarchus *in Sylla*, alii. Habebatur apud eos etiam Sacramentum militare, quod per Fidem suam præstitum, (*Dionys. Halicarnas. lib.* 9. & 11.) & pro obligatione summa existimatum a jurejurando (*Livius lib.* 22. *cap.* 38.) distinguebatur. Sed nec minus in illo numinis, ut testis tacite invocati, vindicta expectabatur. Et de Romanorum veterum, circa juramenta, more omnimodo affatim vir præstantissimus Bernabas Brissonius. *Formularum lib.* 8. Sed animadvertenda singularia quædam huc de juramentis Forensibus spectantia in Jure Cæsareo; ut illud Ulpiani, *Lib.* 5. *D. tit. de jurejurando & Basilic. lib.* 22. *tit.* 5. *Omne omnino litium jusjurandum, per quod voluit quis sibi jurari, idoneum est*. (Quod de juramentis forensibus dictum.) *Et si ex eo fuerit juratum, prætor id tuebitur*; etiam & illud e Divi Pii rescrito, *jurijurando quod propria superstitione juratum est, standum*, ubi *non standum* olim legabatur. Sed negativa illa carent Florentinæ. *At si quis*, inquit illic Ulpianus, *illicitum jusjurandum detulerit, scilicet improbatæ publicæ religionis, videamus an pro eo habeatur atque si juratum non esset? quod magis existimo dicendum*. Et *D. Ib.* §. 1. *Si quis per salutem suam jurat, licet per Deum jurare videatur (respectu enim Divini numinis jurat) attamen si non ita specialiter eis jusjurandum delatum est, jurasse non videtur. Et ideo de integro solenniter jurandum est*. Quod tum in Digesto Justinianeo tum in Basilicis *lib.* 22. *tit.* 5. §. 33. habetur. Græcorum autem vetustiorum occurrunt publica aliquot insigniora, quorum pauca, præ aliis satis innumeris, memoratu non indigna, subjicio ut inde conceptum & naturam apud eos, non ita, si cultum disparem excipias, ab Hebræorum dissimilem dignóscere liceat. Fœdus inter Athenienses eorumque socios & Laconas ictum ita firmandum erat (*Thucydides hist.* 5.) ut quælibet civitas τὸν ἐπιχώριον ὅρκον *juramentum patrium* seu *domesticum* juraret, idque τὸν

μέ-

μέγιστον ἐξ ἑκάστης πόλεως, *quod maximum erat in unaquaque civitate* seu ἰσχυρότατον (ut Ulpianus Scholiastes interpretatur) *firmissimum*, *fortissimum*, nec sine Sacris. Ipsum juramenti subjectum breviusculum satis erat. Εμμενῶ ταῖς συνθήκαις καὶ ταῖς σπονδαῖς ταῖσδε δικαίως καὶ ἀδόλως, *Stabo bis pactis & bis fœderibus juste & pure*. Cippis item erectis incidi in Olympiis, in Pythiis, in Isthmo, Athenis intra urbem, & Lacedæmone in Amyclæo, conventum est. Athenis ipsis post exactos triginta tyrannos, ex psephismate jurandum unicuique erar: *Andocides Orat.* 1. *seu περὶ μυστηρίων*, *& videsis Samuel. Petit. Leg. Attic. lib.* 3. *tit.* 2. *& comment. p.* 252. idque super sacra Majora, occisurum se, sua ipsius manu, eum qui tyrannidem affectaret aut rempublicam invaderet, adjuncta clausula illa inprimis advertenda, utpote etiam rarissima, quæ pars erat formulæ jurandæ, ὁπόσοι δὲ ὅρκοι ὀμώμονται Αθήνησιν ἢ ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἢ ἄλλοθί που ἐναντίοι τῷ Δήμῳ τῷ Αθηναίων λύω καὶ ἀφίημι, *Et quotquot juramenta jurata fuerint Athenis aut in castris alibive contra populum Athenienſem solvo & dimitto*. Accessit invocatio, εὐορκοῦντι μέν εἶναι πολλά καὶ ἀγαθά. ἐπιορκοῦντι δὲ, ἐξώλη αὐτὸν εἶναι καὶ γένος, *recte*, *ex animo*, *juranti multa & felicia*, *pejetanti vero & generi ejus exitium*. Præstitum hoc πρὸ Διονυσίων paulo *ante* seu *pridie Dionysiacorum* seu *Liberalium vernorum festum*, Athenis celeberrimum, quod male vertit Alphonsus Miniatus, *ante Dionysii templum*. Heliastarum item seu summi Athenis ordinis Judicum juramentum erat (*Demosthenes Orat. in Timocratem*) Επόμνυμι Δία, Ποσειδῶνα, Δήμητρα, *juro Jovem*, *Neptunum*, *Cererem*, ut alii Judices illic *Apollinem Patrium*, *Cererem & Jovem Regem*. Imprecatio autem Heliastarum solennis erat, ἐπαρῶμαι ἐξώλειαν ἐμαυτῷ καὶ οἰκίᾳ τῇ ἐμαυτοῦ εἴ τι τούτων παραβαίνοιμι, εὐορκοῦντι δὲ καλὰ πολλά κἀγαθὰ εἶναι, *imprecor exitium ipse & mihi & familiæ meæ si quid horum transgressus fuero; recte vero juranti ut Pulchra multa & Bona eveniant*. Testium Juramentum voluit esse Plato, *de Legibus lib.* 11. *per Jovem*, *Apollinem & Themidem*. Epheborum Athenis juramentum clausum ex cum illo, Ἵστορες Θεοὶ Αγραῦλοι, Ενυάλιος, Αρης, Ζεὺς, Θηλὼ, Ηγεμόνη, *Testes sunt Dii Agrauli*, *Enyalios*, *Mars*, *Jupiter*, *Thelo*, seu terra *Nutritia*, *Diana*, ut emendavit Pollucem *Onomastic.* 8. *cap.* 25. Petitus *Comm. ad leg. Attic. pag.* 144. Et a Solone juramentum præscriptum est *Pollux lib.* 8. *cap.* 12. *& vide Petit. ad leg. Attic. pag.* 349. Ικεσίου, Καθαρσίου, Εξακεστηρίου, *per Supplicem*, *Purgatorem*, *Averuncatorem*. Item in fœdere illo vetusto Smyrnæorum & Magnetum *in Marmoribus Arundellianis pag.* 27. Magnetes jurabant διὰ Γῆν, Ηλιον &c. *Terram Solem*, *Martem*, *Minervam Martiam*, *Dianam*, *Matrem Sipylenem*, *Apollinem in Pandis*, καὶ τοὺς ἄλλους Θεοὺς πάντας καὶ πάσας, καὶ τὴν τοῦ Βασιλέως Σελεύκου τύχην, *& reliquos Deos Deasque omnes & Seleuci Regis Fortunam*; qua de accessione, nos *ibid. p.* 147. ad dictum fœdus. Smyrnæi vero διὰ Γῆν, Ηλιον &c. *Terram*, *Solem*, *Martem*, *Minervam Martiam*, *Venerem Stratonicidem*, *& reliquos Deos Dea omnes*. Utrisque dein eadem imprecatio, Ευορκοῦντι μὲν μοι εὖ εἴη, ἐφιορκοῦντι δὲ ἐξώλεια καὶ αὐτῷ γένει τῷ ἐξ ἐμοῦ, *Recte juranti*, *mihi bene sit; pejeranti vero*, *exitium & mihimetipsi & posteris meis*. Adnumeretur heic Taurus Mons qui Deus & jusjurandum Cappadocibus, ut Palus Mæotica Tanaisque Massagetis. *Maximus Tyrius dissertat.* 38. Alia ejusmodi apud Scriptores teri solitos, etiam de Gentibus veterum aliis. Habetur in autem Cretensi marmore *apud Gruter. Thes. p.* 505. fragmentum aut appendix, ut videtur, fœderis vetustissimis Hierapuntiorum & Priansiorum, Cretæ civitatum (quod ipsum etiam e Marmore Arundelliano V. doctissimus Joannes Prisæus *notis ad Apuleii Apologiam p.* 59. typis mandavit) ubi enumeratis a Priansiis in juramento, Vesta, Junone, compluribus aliis Diis (ut ὀμνύω τὴν Εστίαν *&c. Juro Vestam* &c.) subjungitur καὶ Θεὼς πάντας καὶ πάσας, *& Deos Deasque omnes*, cum imprecatione sibi, si pejerarent, exirii pessimi, atque ut nec tellus nec arbores sibi fructum ferrent, μήτε γυναῖκας τίκτειν κατὰ φύσιν, τοῖς τε πολέμῳ ἐνέχεσθαι, *nec mulieres secundum naturam parerent*, *atque ut bello opprimerentur*; recte autem jurantibus ut propitius esset Deus, καὶ γίνεσθαι πάντα ἀγαθά, *& omnia fausta evenire*. Creticum aliud marmor e Creta a Francisco Molino insulæ præside, ad Dominicum Molinum fratrem, missum ac typis quidem, cum aliis simul aliquot, Venetiis circa annos abhinc triginta mandatum, sed raro nimis prostans, fœdus exhibet Latiorum & Olontiorum, populorum Cretensium, maxime de utrorumque finibus, ubi idem utrinque juramentum, in Dorismo Cretico (sed non sine exscriptoris plane hallucinationibus) ad hunc se habet modum;

OM-

ΟΜΝΕΩ ΤΑΝ ΕΣΤΙΑΝ ΚΑΙ ΤΟΝ ΖΗΝΑ ΤΟΝ ΚΡΗΤΟΓΕΝΙΑ ΚΑΙ ΤΑΝ ΗΡΑΝ ΚΑΙ ΤΟΝ ΖΗΝΑ ΤΟΝ ΤΑΛΛΑΙΟΝ ΚΑΙ ΤΟΝ ΠΟΣΕΙΔΑΝ ΚΑΙ ΤΑΝ ΑΜΦΙΤΡΙΤΑΝ ΚΑΙ ΤΑΝ ΧΑΤΩΝ Κ' ΑΡΤΕΜΙΝ ΚΑΙ ΑΡΕΑ ΚΑΙ ΤΑΝ ΑΦΟΔΙΤΗΝ ΚΑΙ ΤΑΝ ΕΛΕΥΣΙΝΑΝ ΚΑΙ ΤΑΝ ΒΡΙΤΟΜΑΡΤΙΝ, ΚΑΙ ΕΡΜΑΝ ΚΑΙ ΚΩΡΗΤΑΣ ΚΑΙ ΝΥΜΦΑΣ ΚΑΙ ΤΩΣ ΑΛΛΟΣΙΩΣ ΠΑΝΤΑΣ ΚΑΙ ΠΑΣΑΣ.

Juro Vestam & Jovem in Creta genitum & Junonem, & Jovem Tallæum (Jovis τετέω non raro mentio; sed Hesychius, ταλαιὸς, ὁ Ζεὺς ἐν κρήτῃ, *Talæus est Jupiter in Creta;* & quod habet ille Ταλλαιδίτης ἀγὼν γυμνικὸς, *Talæditet certamen gymnicum*, de festo ei eo nomine illic sacro sumit Johannes Meursius, *Græciæ Feriata lib. 6. & Neptunum, & Amphitritem, & Chaton* (legendum ΛΗΤΩΝ *Latonam*) *& Dianam, & Martem, & Venerem, & Eleusinem, & Britomartin, & Mercurium, Curetes, & Nymphas, & Deos alios* (fallor enim nisi ΑΛΛΩΖΙΩΣ ab exscriptore depravatum fuerit ex ΑΛΛΟΥΣ *alios Deos*; nam nemo nescit Σιὼς pro Θεὼς Laconice aliasque Dorice usurpatum, tametsi interim verum sit, Θεὼς etiam in eodem fœdere pro Diis adhiberi) *cunctos cunctasque*. Et dein ΕΠΙΟΡΚΟΥΝΤΙ ΜΕΝΗ ΜΕΝ ΠΟΛΛΑ ΚΑΙ ΑΓΑΘΑ ΕΦΟΡΚΟΥΝΤΙ ΤΑ ΕΝΑΝΤΙΑ, *Recte juranti sint multa ac Bona. Pejeranti, contraria*. Subscribitur ΟΡΚΟΣ ΟΛΟΝΤΙΩΝ ΟΑΥΤΟΣ, *Jusjurandum Olontiorum idem*.

IV. Philosophi item, Theologi, Astrologique, apud Paganos veteres, formulas suas habuere quibus in Scholis suis discipulos adjurabant ne mystica sua evulgarent. Julius Firmicus, *Mathes. lib. 7. in præf.* de Orpheo; *Cum ignotis hominibus Orpheus sacrorum ceremonias aperiret* (MS. Collegii Lincolniensis Oxoniis non habet *aperiret*) *Jurisjurandi necessitatem, & cum terribili quadam* (deest in MS. *quadam*) *autoritate religionis exegit, ne profanis auribus, inventæ ac compositæ religionis secreta* (MS. non habet *secreta*) *proderentur* &c. Unde & usos ejusmodi Pythagorei (*Jamblich. de Vita Pythagoræ cap. 35.*) tenacissimi fuere. *Unde & ego* (inquit Firmicus ad Movortium Lollianum Proconsulem) *horum virorum legem secutus, convenio te jurejurando, per Fabricatorem Mundi Deum, qui omnia necessitate perpetuitatis excoluit, qui Solem firmavit* (MS. *formavit*) *& Lunam, qui omnium Siderum cursus ordinesque disposuit, qui Maris fluctus intra certos terræ terminos coartavit, qui ignem ad sempiternam sibi substantiam inflammavit, qui Terram in medio collocatam æquata moderatione* (MS. *æquatam morationem*) *suspendit, qui Homines, Feras, Alites & omnia animantium genera* (MS. *qui omnes Feras alienantes, & ex omni animantium genere*) *divina artificii majestate composuit, qui Terram perennibus Fontibus rigat, qui Ventorum fluctus cum quadam facit necessitatis moderatione variari, qui ad Fabricationem omnium quatuor Elementorum, diversitate composita, ex contrariis & repugnantibus cuncta perfecit, qui ortum ac Occasum, ac omnium Terræmotuum* (MS. *Occasumque Terræ motum omnium*) *per Animæ descensum, & ascensum, immortalitate æternæ perpetuitatis ordinavit* (MS. *per immortalitate æternæ perpetuitatis ordinem*) *ne hæc Veneranda, Communia profanis vel imperitis auribus intimentur, sed iis tantum* (in MS. deest *tantum*) *quos animus incorruptus* &c. Nulla quidem adjicitur pejeranti vindictæ divinæ imprecatio. Sed plane illa, ut in juramentis cunctis receptissima, innuitur, expressiusque in Vettii Valentis (*Penes me MS. Anthologiarum lib. 4. Videsis Prolegom. de Diis Syris cap. 3. Notas ad Marmora Arundelliana pag.* 151.) Astrologi discipulorum suorum adjurationibus quas & alibi attulimus; Ἀδελφέ μου τιμιώτατε καὶ τοὺς μυσταγωγοὺς μου ταύτῃ τῇ συντάξει &c. Ὁρκίζω σε &c. *Adjuro te, honorate mi frater, & eos qui alios sub me initiant huic Disciplinæ, per Stellatum Cœli fornicem, per circulum Zodiaci, Solem, & Lunam, & quinque Stellas errantes, per quas vita universa gubernatur, ipsamque Providentiam, & Sacram necessitatem* (scribitur Ἱερὰν ἀνάγκην) *ut in secretis hæc conservetis, nec eorum participes faciatis indoctos, nisi qui sint digni & possint ea conservare, & juste vicissim compensare me valentem, qui eos introduxi, perpetua, & bona fama* &c. *Hæc observantibus, jam dicti Dii omnes propitii erunt, vita strenua, & pro votis res succedent*, Ἐπιορκοῦσι δὲ τὰ ἐναντία, μήτε γῆ βατή, μήτε θάλαττα πλωτή, μήτε τέκνων αποραί. τυφλός τε νοῦς καὶ πεπαιδευμένος ὑπάρχων ἀσχήμονα βίον καὶ ἐνδεῆ τῶν ἀγαθῶν ἐπάγοι· εἰ δέ τις καὶ μετὰ θάνατόν ἐστι κακῶν τε καὶ καλῶν ἀμοιβή, κἀκεῖ τῶν ὁμοίων μεταλάβοιεν: *Pejerantibus vero contraria; nec gressus eorum Terra patiatur, nec navigationem Mare, prole careant. Cæcus sit eis animus, & etiamsi edocti fuerint, vitam sordidam & bonis indigentem degant. Et si sit post Mortem Malorum, & Bonorum compensatio, etiam ibi similium* par-

participes fiant. Et alibi idem; *Lib. 7.* Τοὺς τὰς παραγγελίας ἡμῶν πειθομένους, ὁρκίζω Ἡλίου μὲν ἱερὸν κύκλον καὶ Σελήνης ἀνωμάλους δρόμους τῶν τε λοιπῶν ἀστέρων δυνάμεις καὶ κύκλον δυοκαίδεκα ζωδίων ἐν ἀποκρύφοις ταῦτα ἔχειν καὶ τοῖς ἀπαιδεύτοις ἢ ἀμυήτοις μὴ μεταδιδόναι, τιμήν τε καὶ μνήμην τοῦ εἰσηγησαμένου ἀπονέμειν· Εὐορκοῦσι μὲν εὖ εἴη καὶ καταθύμιοι οἱ προκείμενοι θεοί. ἐπιορκοῦσι δὲ τὰ ἐναντία. *Qui disciplinam nostram edocti sint eos adjuro per Sacrum Solis circulum, & inæquales Lunæ motus, viresque reliquorum siderum & circulum duodecim animalium, ut in secretis ea* (quæ didicerint) *habeant nec eorum participes facere rudes aut nondum initiatos, & demum honorem & famam tribuant institutori suo. Eis qui recte juraverint, bene sit, & Dii jam dicti benevoli, & propitii; Peierantibus vero Contraria*. Et nobilissima est formula illa qua se invicem obligare, *Epist. 6.* Plato voluit Hermiam, Erastum, & Coriscum, atque ut videtur alios ejusmodi, studiorum socios, τὸν τῶν πάντων θεὸν ἡγεμόνα τῶν τε ὄντων καὶ τῶν μελλόντων, τοῦ τε ἡγεμόνος, καὶ αἰτίου πατέρα κύριον ἐπομνύντας, *Deum omnium, Ducem*, seu *Gubernatorem præsentium & futurorum, ac Ducis, & causæ Patrem dominum jurantes*; *quem*, adjicit. *Si vere Philosophemur cognoscemus aperte cuncti, juxta facultatem hominis fœlicis*. Quod Origenes ut expressim etiam dictum intelligit, *in Celsum lib. 6.* περὶ τοῦ Θεοῦ *de filio Dei*. Locum integrum citat. Sed pro ἡγεμόνος legit ἡγεμονικοῦ. Maximum item erat Pythagoræis juramentum *Situs Empiricus adversus Mathematicos lib. 4. & 7. Plutarch. de Placitis Philosoph. lib. 1. cap. 3. Hierocles in Carm. Pythag. Porphyr. in vita Pythagoræ, Jamblich. de vita Pytag. cap. 28. Macrob. in somnium Scipionis lib. 1. videsis lib. 2. Syntag: 2. de Diis Syris cap. 1.* per Μαὶ & Οὐ,

---- Μὰ τὸν ἁμετέρᾳ ψυχᾷ παραδόντα
τετρακτύν.

eum qui dederit Animæ nostræ quaternionem, id est Pythagoram ipsum (ut Pythagoræi Platonici aliique explicant) quem ut Deum colebant, & sic jurabant, uti simul etiam sic ipsam Tetractyn cujus disciplinam ab eo acceperant. Pejerare vocabant Græci, (*Eustath. ad Iliad δ. pag. 470. edit. Rom.*) ut ἐπιορκεῖν, ita τοὺς ὅρκους seu τὰ ὅρκια παραβῆναι, δηλήσασθαι, τημῆναι, καταπατῆσαι, συγχέαι, ψεύσασθαι, *Juramenta transgredi, lædere, decipere, confundere, fallere*. Habebant etiam, ut passim, juramenta σοφιστικὰ & παραλογιστικὰ, *Idem ad Odyss. 6. pag. 1870.* seu ὅρκους σοφισματώδεις, fallacia quidem juramenta, sed non tam ex violatione, quam verborum in ipso juramento prolatorum homonymia. Item adverbia ὁρκωμοτικὰ *Juramentis*, ut solennia, *inservientia* notantur, *Iliad α. pag. 92.* μὰ & μὴ & νὴ & ναὶ sive Deorum nominibus jurandorum, sive Actibus juratis præfigenda hoc affirmativo, negativo illud juramento proprium. Egregium autem erat sententiæ discrimen inter Scholæ Stoicæ illustre illud Philosophorum Par, Cleanthem, & Chrysippum ejus discipulum, circa obligutionem ex juramento, & perjurii naturam; idque cum primis animadvertendum. Cleanthes enim asserebat, (*Stobæus Serm. 28.*) τὸν ὀμνύντα ἤτοι εὐορκεῖν ἢ ἐπιορκεῖν καθ᾽ ὃν ὄμνυσι χρόνον. Ἐὰν μὲν γὰρ οὕτως ὀμνύῃ ὡς ἐπιτελέσων τὰ κατὰ τὸν ὅρκον, εὐορκεῖν. ἐὰν δὲ πρόθεσιν ἔχων μὴ ἐπιτελεῖν ἐπιορκεῖν, *Jurantem eo ipso quo jurat tempore* (de Juramentis Promissoriis dictis loquitur) *vere* seu *recte jurare aut pejerare. Nam si ita juret tanquam facturus* (animi sententia faciendi) *quæ in juramento continentur, vere & recte jurare* (officium εὐορκίας seu juramenti servandi integrum præstare) *sed si propositum ei* (tunc) *fuerit, non se facturum, pejerare*. Adeo quidem ut, juxta Cleanthem, juramentum quodlibet proprie & ex intima sui natura Assertorium esset dicendum, & in animi præsentis sola assertione consistere (licet insuper adjiceretur, pro materiæ subjectæ discrimine, futuri promissio) nec perjurium committi ex eo quod jurans promisso postmodum non steterit; quasi non de eventu futuro, sed de præsenti tantum quis jurare posset. At Chrysippus; διαφέρειν ἔφη τὸ ἀληθορκεῖν τοῦ εὐορκεῖν, καὶ τὸ ἐπιορκεῖν, τοῦ ψευδορκεῖν, *discrepare id quod est verum jurare, & bene seu sancte jurare, uti & pejerare, & falsum jurare*. Atque adjicit, τὸν μὲν γὰρ ὀμνύοντα καθ᾽ ὃν ὀμνύει καιρὸν, πάντως ἢ ἀληθορκεῖν ἢ ψευδορκεῖν. τὸ γὰρ ὀμνύμενον ὑπ᾽ αὐτοῦ, ἢ ἀληθὲς εἶναι ἢ ψεῦδος ἐπειδὴ ἀξίωμα τυγχάνει ὄν. τὸν δὲ ὀμνύοντα μὴ πάντως καθ᾽ ὃν ὀμνύει χρόνον, ἢ εὐορκεῖν ἢ ἐπιορκεῖν, ὅτι μὴ πάρεστιν ὁ χρόνος, εἰς ὃ ἡ ἀναφορὰ τῶν ὅρκων ἐγίγνετο. Ὃν τρόπον γὰρ λέγεταί τινα εὐσυνθετεῖν οὐχ ὅτε συντίθεται ἀλλ᾽ ὅτε οἱ χρόνοι ἐνίστανται, τῶν κατὰ τὰς ὁμολογίας. οὕτω καὶ εὐορκεῖν τις καὶ ἐπιορκεῖν ῥηθήσεται ὅταν οἱ καιροὶ παρῶσι, καθ᾽ οὓς ὡμολόγησεν ἐπιτελεῖν τὰ κατὰ ὅρκους. *Jurantem enim ipso quo jurat tempore aut verum jurare aut jurare falsum. Quod enim juratur ab eo aut verum est, aut falsum, cum sit enuntiatio. Jurantem autem tempore quo jurat, non omnino aut bene & sancte*

ste jurare, *aut male jurare* seu *Pejerare*; *quoniam nondum adest tempus ad quod jusjurandum refertur*. *Nam sicut aliquis dicitur bene pacisci vel male pacisci*, *non cum pactum ipsum initur*, *sed cum præscriptum conventa præstandi tempus accessit*. *Ita etiam bene & sancte jurare quis dicitur*, *& pejerare*, *cum adfuerint tempora in quibus ea quæ Juramento continerentur præstare promiseris*; ita Chrysippus, cujus sententia plerunque recepta. Certe qui eadem ipsa statis temporum intervallis denuo eisdem iterari juramenta voluere, sententiam Cleanthis hominum animis inhærere existimare visi sunt; quasi, ne opinionem illam, juramentum in futurum extendi nequire, imbibissent illi, timerent. In Fœdere Atheniensium & Laconum superius memorato, conventum est, τὸν Ορκον, *Thucydid. hist.* 5. ἀνανεῶσθαι κατ' ἐνιαυτὸν ἀμφοτέροις, *juramentum quotannis renovari ab utrisque*. Quasi autumassent, id quod ex animi sententia vere sic juratum esset, licet in futurum, juxta Cleanthem, non, ex sui natura, jurantem obligaret, nihilominus (quantum ad verisimile ac probabile) per statum aliquod tempus ita in animo jurantis manere, ut juratum servaret. Sive autem per Deum unum, plures aut omnes, aliasve res juraretur, pœnæ cœlitus infligendæ perjuris expectabantur; quæ non omnino (juxta illud Ciceronis, *De legibus lib.* 2.) *perjurii pœna Divina exitium*, *humana Dedecus* aut rarissime eo nomine seculis vetustioribus, ab hominibus irrogatæ. Eumenides, Erinnyes, Furiæ, (sic in Theologia Græcanica creditum) quinta die cujuslibet mensis lunaris, perjuros in pœnam quæritabant. Hesiodus, de diebus infaustis.

> Πέμπτας δ' ἐξαλέασθαι, ἐπεὶ χαλεπαί τε καὶ αἰναί.
> Εν Πέμπτῃ γάρ φασιν Ερινύας ἀμφιπολεύειν
> Ορκον τιννυμένας τὸν Ερις τέκε πῆμ' ἐπιόρκοις.

Quintas vero evitato (maxime in conjugiis) *quia difficiles sunt gravesque*. *In quinta enim ajunt furias*, *erinnyas*, *circum ambulare ut juramentum* (violatum, perjurium) *vindicent*, *quod eris* seu *contentio genuit exitium perjuris*. Moschopulus ibi interpretatur τιννυμένας per ἀπαιτοῦντας & ζητοῦντας *ut ad rationem exigant & inquirant*. Addit Johannes Tzetzes Hesiodum disciplinam illam e Melampode, poeta vetustissimo sumsisse, qui etiam scripserat, perjurii die quinta commissi pœnam divinitus infligendam, fuisse intra quinque dies mortem. Et σημειωσάμενος ποτὲ, inquit Tzetzes, εὗρον τοῦτο ἀληθὲς, *quod ex observatione nupera comperi esse verum*. Proclus autem ibi juxta disciplinam Pythagoricam, τὸ Ορκον sumit pro eo quod est τὸν Ορκον Θεὸν κολαστικὸν ὄντα τῶν συγχεόντων τοὺς ὅρκους ἐν τῇ πέμπτῃ γενέσθαι, καὶ τοὺς τιμωροὺς δαίμονας τὴν γένεσιν αὐτοῦ πεντασημῶ οὕτω τελετᾶν, *orcum Deum*, *qui punit perjuros*, *die quinta natum*, *adeoque dæmones ultrices natalitia ejus quintana sic observare*. Ita quidem ille, quasi natum ex eride seu discordia orcum die quinta illic voluisset Hesiodus, ideoque die illa ita ad perjurii vindictam circumambulare, ut orco Deo juramentorum inservientes, Erinnyes. Certe Virgilius etiam Erinnyes (id est Eumenides) tunc natas, velut ex Hesiodo canit, *Georgic.* 1.

> .... *Quinta fuge* : *Pallidus Orcus*
> *Eumenidesque satæ* ....

Et Celsus pro jurisjurandi Deo orcum ibi capit uti & Servius. Sed de loco illo Virgilii, qua Hesiodum spectat videsis doctissimum Cl. Salmasium de Annis Climactericis, *pag.* 828. Gravissimas autem utcunque perjuris debitas esse pœnas & divinitus ab eis exigi solitas, receptissimum erat. Unde evenit ut Diagoras ille Atheos ideo primum Deos esse negaret, ἀδικηθεὶς (*Sixtus empiricus adversf. Mathematicos lib.* 8. ὑπό τινος ἐπιορκήσαντος καὶ μηδὲν ἕνεκα τούτου παθόντος *cum injuriam accepisset a quodam pejerante ne quid pœnæ nomine patiente*. Sed hæc tantum extra causam amoris. Velut irrita nec pœnis obnoxia amantium invicem fuisse juramenta, sed Diis ridenda, ut apud poetas obvium est, ita etiam a philosophis summis, ut sententia recepta, traditur. Apud Platonem, ubi de amantis privilegiis agitur, *in Symposio*, *& apud Stobæum Serm.* 61. ὃ δὲ δεινότατον, ὥς γε λέγουσιν οἱ πολλοί, ὅτι καὶ ὀμνύοντι μόνῳ συγγνώμη παρὰ Θεῶν ἐκβάντι τὸν ὅρκον. Αφροδίσιον γὰρ ὅρκον ἔρασιν εἶναι, *Maximum autem est id*, *quod ferunt plerique*, *soli ex perjuris amanti Deos dare veniam*. *Nam juramentum venereum velut pro nullo habitum*. Idem tantundem alibi, *in Philebo*. Summa demum est, apud Gentiles veteres, tam Græcos quam Romanos tum numina communia, tum propria, tum res alias pariter & publice & privatim jurari solitas, nec rite quem jurasse nisi *ex animi sui sententia* sive expressa sive tacita, nec perjurii quempiam reum habitum, nisi qui ex animi sui sententia, ultro, sciens, fefellisset, *Videsis L. 26. D. tit. de*

de jurejurando & Cujacium lib. 1. *Obser-vat. cap.* 21. & *Basilic.* 22. *tit.* 5. §. 26. Vindicta perjurii divina apud eos expectabatur, nec forensis aliave ex jure Cæsareo vetustiore irrogata est, quoties Deos quis jurasset. Si vero per Principem ejusve genium, venerationem, salutem, caput pejerasset, nisi *calore quodam*, nec ex sedati animi sententia id fecisset, *periculum corporis aut majestatis crimen inferri placuit*. Sic Alexander Severus, *l.* 2. *C. tit. de Rebus Creditis & Jurejurando & videsis Cujacium lib.* 2. *Observat. cap.* 19. idque ex decessornm constitutionibus. Unde etiam non modo in Codicem Justinianeum adeoque in Christianismum sed & in Basilica, *lib.* 60. *tit.* 36. sumtum est & in Jurisconsultos, *Harmenopulus in Prochiro lib.* 1. *titul.* 7. *Mich. Attaliate in Synopsi, tit.* 28. *Vide not. ad Marmora Arundelliana pag.* 150. recentiores etiam Orientis. Pœna vero spontanei neque ex calore, per Principis salutem &c. juramenti erat Fustigatio, quod periculum corporis dicebatur. In versione autem Michaelis Attaliatæ inde hac de re agentis male pro κατὰ βασιλέως per oscitantiam substituitur *adversus Imperatorem* pro *per Imperatorem*. Sed & inolevit tandem ut hisce adjectum, perjuriis aliquot forensibus infamiam irrogari, *l.* 41. *C. tit. de transactionibus*, uti & in Jure Orientis Cæsareo lex illa, *Ecloga Leonis & Constantini tit.* 28. §. 2. & *Harmenopulus Prochir. lib.* 1. *tit.* 7. testi seu Litigatori, qui in foro ἐφαπτόμενος τ̃ ἁγίων Θεῦ Ευαγγελίων κ̓ ὀμνύμενος, ἐπίορκος δὲ κατὰ ταῦτα ἀποδεικνύμενος, γλωσσοκοπείσθω, *tactis Sacrosanctis Dei Evangeliis juraverit, & dein perjurus esse probatus fuerit, lingua præciditor*. De Christianorum vero juramentis, plura mox. Hoc autem de Paganis haud prætereundum, monita apud eos esse singularia de non omnino jurando in vulgaribus collocutionibus, nec quidem, ubi res contrarium impense non exigeret, in foro. Chœrilus poeta, *apud Stobæum serm.* 27.

> Ὅρκον δ' ἔ τ' ἄδικον χρεὼν ἔμμεναι, ὅτε δίκαιον,

quod generatim dictum ab Epicteto, *in Enchiridio*, temperatur; *evitandum juramentum* εἰ μὲν οἷόν τε εἰς ἅπαν, εἰ δὲ μὴ ἐκ τῶν ἐνόντων, *si quidem fieri potest, omnino, sin vero, saltem quoad fieri possit*. Qua de re perquam egregia habentur apud Platonem, *lib.* 11. *de Legibus*, & Hieroclem, *in Carmin. Pythagoric.* Quibus accedat illud e veteri Essenorum, inter Judæos, disciplina, *Joseph. de Bello Judaico* 2. *cap.* 7. τὸ ὀμνύειν αὐτοῖς περίϊσανται. χεῖρόν τι τῆς ἐπιορκίας ὑπολαμβάνοντες. Ἤδη γὰρ ἤδη κατεγνῶσθαι φασὶ τ̃ ἀπιστούμενον δίχα Θεῦ. *Ipsum Jusjurandum quasi perjurio deterius vitant. Jam enim mendacii condemnatum arbitrantur, cui sine Deo non creditur*. Quod de colloquiis aut commercio magis vulgari tantum dictum. Nam & ipsis constitutum erat (*Ibidem*) ne quis in cibi communionem eorum admitteretur antequam ὅρκους φρικώδεις *Juramenta formidanda* præstitisset, se Deum colere, & erga homines Justitiam servare.

V. Quod ad Mahumedanos; legitur quidem in Latina Roberti Retinensis Alcorani versione, *Azoara* 2. *pag.* 14. *Jurans namque falsum confunditur. Utroque vero jurante, verum super Judæos transit*. Sed nihil omnino habetur in Arabicis quod verbis illis respondeat. Nec quid pars eorum posterior significet ariolari possum. Sed Codex MS. Retinensis concors est. Quæ etiam habentur postmodum ibi, *Azoar.* 12. *pag.* 38. *Nullus nisi per Deum juret. Sin autem, injuriam effecit*, in Arabico non sunt; nec disciplinæ Mahumedicæ consona. Nec quod alibi, *Azoar.* 26. *pag.* 29. illic legitur de Jurejurando præstando. Nec quamplurima alia in versione illa Arabice occurrunt. Et juxta Mahumedicam disciplinam ipsiusque Mahumedis exemplum, tum per Deum tum per Creaturas variatim jurari solitum. Lex habetur in Alcorano, *Azoar.* 34. *Lat.* 24. *Arab.* de Juramento forensi, in causa Adulterii. Viri accusantis, qui testibus careret, testimonio, quater invocando ac jurando, بالله انه لمن الصدقين *per Deum se verum dicere*, seu *ex veracibus se esse*, quinquies adjecta imprecatione, ان لعنة الله ان كان من الكذبين *ut maledicat ei, anathematizet eum, Deus, si mentiretur*. Uxoris accusatæ; quater similiter Deum testando virum suum falso jurasse, quinquies itidem imprecando, ان غضب الله عليها ان كان من الصادقين *ut irascatur ei Deus si is fuerit veridicus*; quo præstito, illa absolvenda. Jurat autem Mahumedes ipse, per Angelorum Ordines, *Azoar.* 47. *Lat. Arab.* 37. *De illis Avicenna Metaphysic. Tract.* 10. *cap.* 1. Per Alcoranum, *Azoar.* 48. *Lat.* 38. *Arab.* Per ventos, per nubes, per æquoris naves, per Cœlum, per Stellas, *Azoar.* 61. *Lat.* 51. *Arab.* item, *Azoar.* 62. *Lat.* 52. *Arab.*

والنلون

والطور وكتاب مسطور في رق منشور والبيت المعمور والسقف المرفوع والبحر المسجور *Per Monsem* (Sinai, ut interpretes) *Librumque lineariter in chartis subtilissimis scripsum* (ut Retinensis; Mahumed Ben Achmed paraphrastes exponit per Legem & Alcoranum) *per domum superne ædificatam* (sic Retinensis; Gallus, *par les voutes des cieux*; paraphrastes ille collocatam esse ait in Cælo sive tertio sive sexto sive septimo, locumque esse ubi Angeli septuagies mille, per vices, Mecæ felicitatem quotidie procurant) *& tectum excelsum* (Cœlum ipsum) *& mare repletum*, per Stellam vespertinam, *Azoar.* 63. *Lat.* 33. *Arab.* per occasum Stellarum, *Azoar.* 66. *Latin.* 56. *Arab.* (ubi adjicitur, وإذا لقسم لو تعلمون عظيم *quod magnum est, si cognoveritis, Sacramentum*) per calamum, *Azoar.* 78. *Lat.* 68. *Arab.* يوم القيمة *per diem resurrectionis* & بالنفس اللوامة, *Azoar.* 85. *Lat.* 75. *Arab.* *& per animam ream*, per Angelos juxta ministeria sua sive bonos, sive malos, simul & ventos, *Azoar.* 87. *Lat.* 77. *Arab.* per Planetas, & Lucem, & Noctem, *Azoar.* 91. *Lat.* 81. *Arab.* *& Az.* 96. *Lat. Arab.* 89. والفجر وليال عشر والشفع والوتر والليل اذا يسر, *per Az.* 99. 89. *Arab.* *Auroram* (paraphrastes فجر كل يوم *Auroram quotidianam*) *pernocte decimam* اي عشر ذي الحجة *Decimam Dilchagiashi*; Retinensis noctesque x. Gallus, *par la dixieme nuit de mois*; forte intelligitur decima nox decem dierum Peregrinationis solennis ad Mecam) *Per par, & impar* (Retinensis, *& per Bascha, biduumque præcedens*, Philippus Guadagnolus, *Apologia pro Christianæ Religione tract.* 2. *cap.* 4. *per intercessionem & cordas*) *& Noctis transitum*, per quæ & qualia nunc se, nunc Deum O. M. impie inducit quasi jurantem, ut item & per Mecham, *Az.* 100. *Lat.* 90. *Arab.* per Solem, *Az.* 101. *&* 104. *Lat. Arab.* 91. *&* 92. *&* 103. *Lat. Arab.* 93. Lunam, Ignem, Cœlum, Terram, Noctem, Animæ creatione, per poma Persica & Olivas, *Az.* 105. *Lat. Arab.* 95. Et de juramentis Alcoranicis videsis plura apud Guadagnolum. Adeo ut والله *per Deum* ita per res alias ex disciplina hac semper licuerit jurare. Inde ad Jacobum Consiliarium, cum se occidisse Ulwæum affimaret, Mahumed Almahadi Chalifa, qui idem jusserat, *Elmac. in Saracenic. Histor. lib.* 2. *cap.* 4. لحلف inquit, بر سي وللف *Jura per caput meum, & ita juravit ille.* Ita Abugiafar Haron Rasiiol Giafarem de statu Jahiæ custodiæ traditi respondentem, adjurat وبحياتي *an per Vitam meam*, inquit, *Ibid. cap.* 6. cui Giafar وبحياتك *Non per Vitam suam*. Et Avicenna *Lib. Almahad cap.* 3. *Et vide sis poetam Arabem anonymum apud Ed. Pocockium in notis ad Abul Farajium pag.* 100. *Juro per Vitam meam, quod si Deus misseret aliquem prophetam &c.* Sic Achmetes Turcarum Imperator fœdus, inter se & Henricum quartum Galliarum Regem, Turcico-Gallicum firmat juramento, *per Deum Ann.* 1604. *Parisiis* 1615. *omnipotentem creatorem Cæli & Terræ, & per Animas Avorum nostrorum proavorumque.* Pejerantes non memini eo nomine pœnis forensibus ex lege Mahumedica obnoxios. At vero præscribitur in Alcorano *Azoar* 15. *Lat.* 5. *Arab.* Perjurii pœna, quoad Deum, Expiatoria singularis, quam nuncupat Mahumedes كفارة ايمانكم لذ حلفتم *Expiatio juramentorum vestrorum cum ea violaveritis*. Ut scilicet perjurus aut decem pauperes Musulmanos bene pascat لو كسوتهم aut vestiat eos, aut Musulmanum captivum redimat, aut si hæc præstando non fit, per triduum jejunet; quam ut expiationem leviculam & ridiculam Mahumedanis exprobrat Johannes Cantacuzenus. *Orat.* 2. κατὰ τοῦ Μωαμὲθ. §. 7. Certe qualia Pagani de juramenti abstinentia, habent etiam Mahumedani, ut videre est in Proverbiis eorum Arabicis, *Censuria* 2. *Prov.* 38. *&* 40. ubi non modo perjurium omnino interdicitur, sed juramentum collocutionibus excludi videtur. فلتكن كلمتك نعم لو لا لتكون حقا عند جميع الناس *Esto sermo tuus Etiam vel non, ut sis verax apud omnes homines*, nec jurando affirma aut nega. Et quicquid de expiatione perjurii dixerit Mahumedes in supra allatis, postmodum in Alcorano, *Azoar.* 58. *Arab.* 68. *Lat.* multo gravior ejusdem fit quoad Deum pœna.

VI. In Christianismo vetustiori dubitandum non est quin disciplina Juramentorum maxima fundata esset verbis D. N. Jesu Christi, quibus Legem Judæorum ve-

veterem de Perjurio, commentis non paucis a Magistris antea inquinatam (qua de re, plura mox) ex Judaismo genuino ac vero explicavit, *Audistis*, *Matth.* 5. 33. *dictum esse antiquis* οὐκ ἐπιορκήσεις *non peierabis*, *Levit.* 19. 12. (Syrus ܕܠܐ ܬܕܓܠ ܒܡܘܡܬܟ *quod non mentiaris in juramento tuo*, Arabes لا تحنث يمينك *fidem non falle*, *perfidus non sis in juramento tuo*) *reddes autem domino juramenta tua. Ego autem dico vobis non jurare* ὅλως (Syrus ܣܟ Arabes البتة ullo modo, not at all / *ne jures aucunement*) *omnino*, μήτε ἐν τῷ οὐρανῷ, *neque per Cœlum*, *quia thronus Dei est*, *neque per Terram*, *quia scabellum pedum ejus est*, μήτε εἰς Ἱεροσόλυμα &c. *neque per Hierosolyma*, *civitas est magni Regis*; *neque per Caput tuum juraveris*, *quia non potes unum capillum album facere aut nigrum*. Ἔστω δὲ ὁ λόγος ὑμῶν ναὶ, ναὶ, οὒ, οὔ, τὸ δὲ περισσὸν τούτων ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστιν, *sit vero sermo vester; est*, *Etiam*, *Non*, *non*, (Syrus) ܐܠܐ ܢܗܘܐ ܡܠܬܟܘܢ ܐܝܢ ܐܝܢ ܘܠܐ ܠܐ *sed sit sermovester*, *Ita*, *ita*, aut *Est*, *est*, & *Non*, *non*, quod Græcis consonum, uti & Arabes Romanus & Erpenianus, ولتكن كلمتكم نعم نعم ولا لا *Et sit verbum vestrum Etiam*, *Etiam*, & *Non*, *Non*; Jajanus Arabs, بل تكون قولك في النعم نعم وفي اللا لا *Sed sit verbum tuum* seu *quod loqueris per Etiam Etiam*, & *per non*, *non*) *quod autem bis abundantius est*, *a malo est*. Totidem ferme verbis idem iterat S. Jacobus, *Cap.* 5. 12. ubi monet πρὸ πάντων *ante omnia* juramentis abstinere. Nec per Cœlum, nec per terram jurari jubet μήτε ἄλλον τινὰ ὅρκον, *nec alium quodpiam Juramentum*. Certe id quod in Matthæo sic de Juramentis ab Christo interdictis legitur haud exiguam existimo fuisse causam, cur doctissimus ille Thomas Linacer nostras, circa 130. abhinc annos, medicus celeberrimus, cum studiis morbisque fractus & jam morti vicinus, novum Testamentum tum primo (licet etiam Sacerdos esset) in manus cepisset, & Matthæi capita quintum (ubi hoc de Juramentis) sextum & septimum percurrisset, *abjecto iterum* (sic Joannes Chekus, *Disput. de pronuntiatione Linguæ Græcæ p.* 282. & *apud Balæum ad Cent.* 8. *script.* 65. in literis ad Stephanum Episcopum Wintoniensem) *quantum potuit totis viribus*, *libro*, *jurasse*, *aut hoc non fuisse Evangelium*, *aut nos non esse Christianos*. Usus proculdubio frequentissimus temere adversum ipsa Christi verba jurandi apud Christianos etiam illius temporis, ut nostri, ita viguit ut, cum interdictum hoc legeret Linacer, abstinere sententia & eloquio ejusmodi nequiret. Jurare per Cœlum, terram, caput in more fuisse apud Judæos, ex verbis illis Christi non elicere nequimus; qua de re etiam plura inferius. Sed quisnam fuerit verborum sensus integer, controversum est. Si de non omnino Jurando, simpliciter, ut ab aliquibus veterum *Vide Chrysostom. Orat.* 1. *adversus Judæos &c.* capiatur, undenam aliquoties Testem Deum ejusque præsentiam (ut plane jurando) invocat S. Paulus, *ad Rom.* 1. 9. 2. *Cor.* 11. 30. *Galat.* 1. 20. ut scripta sua confirmet? Unde Augustinus, *in Epist. ad Galat. cap.* 1. *Apostolus noverat præceptum Domini & juravit tamen?* Atque Autor ad Hebræos, *Cap.* 6. 16. de Juramento expressim loquitur ut cujus in controversiis omnibus definiendis usus sit maximus, atque omnino legitimus. Ita etiam Christianis primitivis, qui per *Genium* aut *Fortunam* Cæsaris, quoniam pro Dæmonibus sumebantur voces illæ, jurare renuerent, *Origen. contra Celsum. l.* 8. *Tertullian. Apologetic. cap.* 32. *vide Prudent.* περὶ στεφάνων *hymno* 10. & *Collat. Carthagin. cap.* 5. & *Cassiodor. Variarum* 8. *formul.* 3. per *salutem* ejus libenter jurabant. Perinsigne postea est exemplum illud Athanasii de Deo palam ab eo jurato, ubi *in Apologia ad Constantium Tom.* 1. *pag.* 674. & 678. ad Constantium Cæsarem, μάρτυρα τὸν Θεὸν ἐπικαλοῦμαι ἐπὶ τῆς ἐμαυτοῦ ψυχῆς &c. *Deum testem invoco in animam meam* &c. *nunquam in te me malum fecisse*, *apud Constantem fratrem suum* &c. Addit aliquoties ibi, μάρτυς ὁ Κύριος καὶ μάρτυς ὁ Χριστὸς αὐτοῦ *Testis est Dominus*, & *testis Christus ejus*, ad formulam illam Samuelis, 1. *Sam.* 12. 3. Etiam, Christianorum morem receptum indicans, ἃ γὰρ ὡς Θεοῦ παρόντος λαλοῦμεν, τοῦτον ὅρκον ἔχομεν ἡμεῖς Χριστιανοί, *In eis quæ*, *ut Deo præsente*, *loquimur*, *eodem Juramento utimur nos Christiani*. Et Synesius Ptolemaipis circa annum 400. Episcopus sæpius νὴ τὴν ἱερὰν σου κεφαλὴν, *per Sacrum tuum caput* aliterque sic in Epistolis, *Epist.* 49. 95. 103. &c. jurat. Et quamplurima tam apud Patres Orientis Occidentisque, atque in Conciliis integris, *Toletan.* 8. *c.* 2. & *videsis Collat. Carthagine habitæ* 1. *c.* 5. *Caus.* 22. *q.* 1. &c. & *Sent.* 3. *Distinct.* 39. quam in Principum Christianorum Constitutionibus, ac adhibito

paf-

paſſim tum in Foro tum in Fœderibus uſu; apertiſſime oſtendunt illud *ne Jurate omnino* non aliter acceptum eſſe quam ut id quo Jurationis genera omnimoda neutiquam interdicerentur. Et in Oriente, veterum (*Baſilius Canone* 81. *Synod. in Trullo Can.* 94. *ubi vide Balſamonem & Zonaram*, *& Balſam. ad Photii Nomocanon. tit.* 13. *cap.* 18. *& videſis Samuel. Petitum Varianum lectionum lib.* 1. *c.* 16.) Canones ὅρκους quidem Ἑλληνικοὺς *per Gentilium numina juramenta* vetabant, alia interim ultro admittentes, tam per res alias (modo non per Dæmonas aut res pro Dæmonibus habitas) quam per Deum Opt. Maximum, ut, per caput, per vitam. Sed in Occidente, circa annos abhinc 850. non ſemel lege vetitum eſt, *Capitul. Caroli & Ludovici lib.* 3. *tit.* 42. *& Leg. Longobard. l.* 3. *tit.* 24. *per Vitam Regis & filiorum ejus jurare*. Summa demum eſt, verba illa Chriſti ita ſcriptores & Reſpublicas Chriſtianas interpretatus eſſe ut non intelligant velut de interdicto omnimodæ jurationis, ſed ejuſmodi tantum quæ oſcitantius, petulantius, levius, moroſius, temere in confabulationibus, pollicitationibus, ſeu ſermone familiari vulgarique (nam de λόγῳ ſeu *ſermone* loquitur, veluti ſolo interdicti objecto) male committi ſoleret; non quæ circa res graviores ſive publicas, ſive forenſes, ſive privatas etiam, pro natura rei varia, adhiberetur. Auguſtinus, *in Epiſt. ad Galat. cap.* 1. *& cauſ.* 22. *qu.* 1. *cap.* 2. *intelligitur ita Dominum prohibuiſſe a jurando, ut quantum in ipſo eſt quiſque non juret, quod multi faciunt, in ore habentes Jurationem tanquam Magnum aut Suave aliquod*; &, *prohibemur ergo jurare cupiditate aut delectatione jurandi*. Nam faciles ad jurandum cito perjuri evadunt, quod & veteribus *Vide Dion. Pruſæum Orat.* 68. aliquoties dictum manifeſtum eſt. Patres alii conſoni. Adeoque idem illis aſſeritur quod Epicteto qui nollet jurari, niſi ubi res ſerio exigit; non omnino ex loquacitatis petulantia aliove uſu. Cui ſatis concordes philoſophi ſummi ſuperius cum illo memorati, aliique obvii. Atque hac de re præ aliis conſulas Hugonem Grotium in verba Chriſti ſuperius allata. Poſtquam autem Chriſto nomen dederant Cæſares, Juramentum inſtituerunt militare *per Deum & Chriſtum & Spiritum Sanctum & per Majeſtatem Imperatoris* (quod in locum illorum, *per Genium*, *fortunam*, *per ſalutem* ſucceſſit) *quæ ſecundum Deum generi humano diligenda eſt & colenda*. Ita apud Vegeſium, *de re millitare lib.* 2. *cap.* 5. Mittimus heic, Principibus Chriſtianis, ut ex hiſtoriis ſatis obviis liquet, ſolennia fuiſſe & peculiaria juramenta, ut *per vultum S. Lucæ*, *per pedem Chriſti*, per Sanctum hunc vel illum, ejuſmodi alia nimis crebra. Inolevit vero tandem ut quemadmodum Pagani Sacris ac myſteriis aliquot ſuis aut tactis aut præſentibus jurare ſolebant, ita ſolenniora Chriſtianorum Juramenta fierent aut tactis Sacroſanctis Evangeliis, aut inſpectis, (*Extra tit. de Juramento Calumnia cap.* 7. *Speculator lib.* 2. *Partic.* 2. *tit. eodem* §. 4.) aut in eorum præſentia manu ad pectus admota, ſublata aut protenſa. Atque id corporaliter (*L.* 1. *C. tit. Si adverſus venditionem & l.* 3. *C. tit. Si Minor ſe majorem dixerit*) ſeu perſonaliter juramentum præſtare dictum eſt, ut ab juramentis, per Epiſtolam, aut in ſcriptis ſolummodo, præſtitis diſtingueretur. Inde in vulgi paſſim ore upon my Corporall Othe. Juriſconſulti Græci dixere item, eodem in ſenſu, σωματικῶς καὶ τῇ ἀληθείᾳ ὀμνύειν, *corporaliter Baſilic. lib.* 10. *tit.* 25. §. 3. *Harmenopulus Procbir. lib.* 1. *tit.* 12. *& reapſe* ſeu *veritate jurare*, ita diſcriminantes ab eo quod erat, ubi ἐνεγράφη τῷ συμβολαίῳ μόνῳ ὁ ὅρκος, *inſcriptum eſt inſtrumento* ſeu *ſcriptis ſolum juramentum*, ſeu *in inſtrumento*, *l.* 3. *C. tit. Si minor ſe majorem dixerit*, *per Sacramenti religionem eſt adſeveratum*. Ex Jure Cæſareo vetere, ut hodieque frequentius, jurabant in ſoro alibique, ubi ſolennior juramenti uſus, ἁπτόμενοι *Juſtinian. Novell.* 124. *cap.* 1. *&c.* τῶν ἁγίων Εὐαγγελίων, *tangentes Sacra Evangelia*. Acceſſit dein clauſula illa, *Ita me Deus adjuvet & hæc ſancta Evangelia*, aut *& ea quæ codice in hoc continentur*, &, pro perſuaſionis diſcrimine, *& omnes Sancti*. Ita quidem tam per Codicem, *vide cauſ.* 22. quam per Deum jurant. Et obſervandum eſt ſolenne illud procerum in Hiſpaniis de ſocietate ac συμμαχίᾳ ineunda juramentum, in quo præibat pater patratus, & demum -- *Si prior defecero*, inquit, *Jo. Mariana de rebus Hiſp. lib.* 15. *cap.* 18. *certo conſilio, illo die vos ſuperi corpus in hoc ſeculo, in futuro animam diris cruciatibus mactate; vires verbaque deficiant facite; in pugna equus, arma, calcaria, ſubditi, cum opus eſſet maxime*. Quo dicto ſocietatem ſic ineuntes dicebant Amen. *Nonnunquam etiam divinam hoſtiam diviſam in duas partes, uterque ſociorum libabat*. Alii item per res Sanctas, ut Sanctum aliquem, Reliquias, Crucem, Altare, Hoſtiam, jurandum ſolum volunt, alii (*Scholaſtici ad Sent.* 3. *diſt.* 39. *& videſis Par. tit. Alphonſinam lib.* 3. *tit.* 11. *lib.* 1.) etiam

per

per res creatas alias, nec juramentum sic conceptum non obligare; alii nec per creaturas, *Cauf.* 22. *q.* 1. *cap.* 9. & 10. jurandum. In jurando autem, manus extensionis, quæ sæpius rum pectori adhiberi tum in aere fieri libero solet, exemplum videtur forsan vetustum in Apologia illa Athanasii, *Apolog. ad Constantium tom.* 1. *p.* 674. quod ante memoravimus, ad Constantium Cæsarem. Καὶ τὰ χεῖρα ἐκτείνας, ὃ γεμάθηκα παρὰ τῦ Αποςόλυ, μάρτυρα τ̃ Θεὸν ἐπικαλῦμαι &c. *Et manum extendens, quod didici ab Apostolo, Deum testem invoco* &c. Sed Apostolicum illud non tam ad juramentum revera attinet quam ad Apologiam ipsam. Paulus, *Act.* 26. 1. ἀπολογεῖτο ἐκτείνας τ̃ χεῖρα, *apologiam iniit extendens manum*, ubi Syrus ܦܫܛ ܐܝܕܗ ܘܡܦܩ ܗܘܐ ܪܘܚܐ ܘܐܡܪ *extendit manum suam & depromens Spiritum locutus est*. Obiter in Juris utriusque ad notissimos titulos commentariis & scholasticorum disceptationibus, de recepto apud Christianos adjurandi usu habentur perplurima. Atque se inter suos adjurandi sunt formulæ cuique satis familiares. Interdum item per Procuratores juratur, in aut *per animam Domini*: *Speculator lib.* 2. *Partic.* 2. *tit. de Juramento Calumniæ* §. 4. & *videsis supra cap.* 10. §. 7. aliorum etiam. Ita cum Isabella Henrici Angliæ Regis Tertii soror Friderico Cæsari secundo desponsanda erat, Legati, eam heic circa rem, Cæsarei, Westmonasterii *confirmarunt* (*Matth. Paris. Ann. D.* 1235.) *matrimonium, in Animam Imperatoris interposito Juramento, offerentes ei ex parte ipsius Imperatoris annulum sponsalem. Quem cum in ejus digito posuissent, pronuntiaverunt eam Imperatricem esse Romani Imperii* &c. Primas si non solas Legationis illius partes egit Petrus de Vineis, Cæsaris Cancellarius, ut liquet ex Henrici literis ad sororem suam Reginam Scotiæ ea de re tunc missis. *De consilio Magnatum*: *Rot. Claus.* 19. *Henrici* 3. *dorso, membrana* 18. *in Arce Londinensi* 23. *Feb.* 1259. *nostrorum ipsam sororem nostram Imperatori concessimus in uxorem & ipsa soror nostra de voluntate nostra in præsentia eorundem magnatum nostrorum, per verba de præsenti, consensit in ipsum Imperatorem per Petrum de Vinea nuntium ipsius Imperatoris ad hoc specialiter destinatum cum potestate consentiendi in ipsam sororem nostram, nomine ipsius Imperatoris, qui quidem Petrus ipsam consensit & in Animam Imperatoris juravit quod idem Imperator eam ducet in uxorem*. Alia sunt ejusmodi exempla. Æquiparari etiam solet interpositio fidei, *Per Honorem, Fidem Andr. Gaill. lib.* 2. *Practic. Observ.* 59. &c. Juramento solenniori. Alienæ autem persuasionis homines per id quod venerantur illi, & juxta modum quo venerantur adjurari *Videsis DD. ad l.* 5. *D. tit. de Jurejurando* §. *Divus & Stephan. Forcasulum in Necyomantia Juris Dial.* 12. consueverunt. Prodigiosum est ejusce rei exemplum in Jure Græco-Romano *Tom.* 1. *p.* 119. ubi Judæorum quilibet in forensi negotio, adjurandus, Rubo cingendus fuit &, καβαλλικεύειν τὸν ἀσκὸν κ̀ ἐμβαίνειν εἰς τ̃ θάλασσαν κ̀ πτύειν τ̃ περιτομὴν αὐτῦ τρίτον, *Culleo* seu *Utri* (*Vide inferius*) §. 7. *insidere, & mare ingredi* debuit *ac circumcisionem suam ter conspuere*, ac dein jurare Μὰ τ̃ Βαρασῆ, Βαραᾶ, Αδωναὶ, Ελωὶ, τὸν διαπεράσαντα τὸν ἐρυθρὰν θάλασσαν τὸν Ισραὴλ ἀβρόχως &c. μὰ τὸν νόμον ὃν δέδωκεν Αδωναὶ κ̀ τὸν ἐμπτυσμὸν τῦ σώματος τῆς περιτομῆς κ̀ τὴν βάτον ἣν τῇ ἐμαυτῦ ὀσφύι περιζώννυμαι. ὐκ ἐπὶ ψεύδους ὀμνύω τὸ ὄνομα Κυρίου Σαβαώθ. Εἰ δὲ ἐπὶ ψεύδους ὀμνύω, ἐπικατάρατα τὰ ἔκγονα τῆς κοιλίας μῦ. ψηλαφήσω ὡς ὁ τυφλὸς τοῖχον, κ̀ ὡς μὴ ὑπάρχων ἔχων ὀφθαλμὺς, πεσῦμαι. σὺν τύτοις πᾶσιν ἀνοιξάτω ἡ γῆ τὸ σόμα αὐτῆς κ̀ καταπινέτω με, ὡς Δαθὰν κ̀ Αβειρών. *Per Barase, Baara* (forte depravatum ex בורא השמים והארץ *Bora haschamim vvearesz, Creatorem Cœli & Terræ*) *Adonai, Eloi, qui traduxit siccis pedibus Israelem per mare rubrum* &c. (adjectis scilicet beneficiis Divinis, aquæ e saxo, mannæ, Coturnicum) *Per eam legem quam Adonai dedit, & actum conspuendi circumcisionem corporis mei, & rubum quo cinguntur lumbi mei. Non falso* aut *mentiendo juro nomen Domini Sabaoth. Sed si falso juro, execrandi sint posteri ventris mei; more cæci parietem palpando quæram, & instar ejus qui oculos non habet, cadam. Cum hisce omnibus tellus aperiat os suum, meque absorbeat ut Dathan & Abiron*. Aliud ibi sequitur ex libro Eparchico seu Præfectorio consimile, sed brevius. Rubo autem ibi etiam Judæus jurans cingitur, & jurat κρατῶντας ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῦ τὸ μεγαλεῖον, *tenens in manibus suis rem magnam*, Augustam, id est, Legis Codicem. Ad tempora hæc attinent Basilii Junioris & Constantini Porphyrogennetæ Imperatorum seu annum 980. aut circiter. Delatum quidem est in lite jusjurandum illud Judæis aliquot a nescio quo Judæo paulo ante converso, qui in libello ea de re ad Imperatorem supplice formulam exhibens, κ̀ ὅτοι, inquit, τὸν ὅρκον τῦτον ἀσμένως ἐδέξαντο, *& ipsi hoc juramentum libenter admiserunt*, velut Judæis legitimum & solenne, licet in lite illa

jura-

juramentum præstare renuerent. Absque autem ritibus illis rubi, cullei, maris, obtinuit apud Christianos posteros, ut adjurarentur Judæi in Christiano foro in quo, nec apud Seniores seu Presbyteros eorum, utcunque variatim permissos, dirimendæ, inter eos & Christianos controversiæ, *Lib.* 15. *Cap. tit. de Judæis & C. Theodosii l.* 16. *tit.* 8. *l.* 22. *Secundum legem suam, super decem præceptis Mosis*, vel sic, *Juras tu per Deum patrem omnipotentem Sabaoth?* vel *per Deum qui apparuit Mosi in rubo?* vel, *per verum Adonai patrem?* vel, *per Deum Elohim*, & hujusmodi, quibus respondendum a Judæo *Juro*, vel sic, *Si tu culpabilis es & perjurus, sis dispersus inter gentes, & moriaris in terra inimicorum tuorum, & sic te terra absorbeat, sicut Dathan & Abiron*. Cui respondendum, Amen. Vel sic, *te lepra apprehendat sicut Naaman Syrum;* vel sic, *veniant super caput tuum omnia peccata tua & parentum tuorum & omnes maledictiones quæ in Lege Mosaica & Prophetarum inscriptæ sunt, & semper tecum maneant*, respondente Judæo *Amen*. *Durandus in speculo lib.* 2. *tit. de Juramento Calumniæ* §. 3. *num.* 17. *Bartol. ad L. jurari D. tit. de Jurejurando, Marquardus de Susanes de Judæis pars.* 2. *c.* 5. §. 10. Atque ad hunc modum usus forensis est in Camera Imperiali, (*Mynsingerus Centur.* 6. *Obs.* 20. *quem & vide Cent.* 5. *Observ.* 6.) uti olim in Anglia nostra, cum sæpius pro duodecimviris, juxta morem in forum, ut facti Judices, in Christiani alicujus simul & Judæi causa, evocandis, *sex* juberi Regio soleret *probos* & *legales homines & sex legales Judæos* (is stylus Archivorum in Arce Londinensi forensis est) *adesse*. Simplicior item multo sed in eundem sensum, Judæum in Christiano foro adjurandi formula habetur in Alphonsinis, *Partit.* 3. *tit.* 11. *lib.* 18. Mauris seu Mahumedanis deferri solebat in Hispaniis a Christianis juramentum in hunc modum ut in Alphonsinis etiam legitur, *Partit.* 3. *tit.* 11. *lib.* 21. Tam is qui deferret quam Maurus adjurandus sistebant se coram Mesquita Mahumedana, si loci opportunitas ferret, aliove in loco a Judice præstituto, ubi Maurus, in Meridiem versus, manu sublata sic etiam per Deum & sacra sua, adjurabatur, *Juras me tu Fulan Moro, por Aquel Dios, que non ha otro si el non, a quel que es demandador, e conocedor, e destruydor, e alcancador, de todas las cosas, e crio esta parte de Alquibla* (القبلة quod pro Austro, *Alcoran. Azoar.* 10. *Arab.* 20. *Lat. ubi vertitur* Oriens, usurpatur) *contra que tu faces oracion. Eotrosi juras me por lo que recibio Jacob de la fe de Dios, para si, e para sus fijos e por el omenaie, que fizo de la guardar. Epor le verdad que tu tienes, que puso Dios en la boca de Mahomat, fijo de Abdalla, quando lo fizo su propheta, e su mandadero, segun que tu crees, que esto que io digo, non es verdad, o que es assi como tu dizes. Esi mentira juras, que seas a partado de todos los bienes de Dios, e de Mahomat, aquel que tu dizes que fue su propheta, e su mandadero. E non ayas parte con el nin con los otros prophetas in ninguno de los paraysos. Mas todas las penas que dize en el Alcoran, que dara Dios a los que non creen en la tu ley vengan sobre ti.* Respondebat Maurus, *Assi lo juro*, ipsique juramento prima persona ab illo repetito, subjiciebat, Amen. De Juramenti autem Judæorum fide, ubi per vetus Testamentum editionis alicujus Christianæ jurant, consulas Paulum Fagium in Exodi, *Cap.* 23. 1. paraphrasin Chaldaicam. Pœna item Judæo & Mauro perjuro inflicta est, non minus quam Christiano, licet pro locorum & seculorum discrimine dispar. Sed de Vetustiore ac simpliciore Judæorum jurandi formula forensi, plura mox. Atqui mira, quod obiter adnotare liceat, inoleverat apud Christianos disciplina de Temporibus etiam amplioribus, quibus in litibus Jurare prohibebatur. Unde legitur e Concilio apud S. Medardum habito *apud Burchardum Decret. lib.* 12. *cap.* 20. *Decrevit Sancta Synodus ut a Septuagesima usque in Octavam Paschæ, & ab adventu Domini usque post consecratos dies, nec non & in jejuniis quatuor temporum & in Letania majori, & in diebus Rogationum, & in diebus Dominicis, in fide, concordia & pacificatione, nullus super sacra jurare præsumat*, quod item transcripsit Gratianus, *Caus.* 22. *Quæst.* 5. *can.* 17. *& videsis Ivonem, in Pannormia lib.* 8. *c.* 12. excepto quod habet *ab adventu Domini usque in Octavam Epiphaniæ, & nullus super sacra Evangelia jures*. Tantundem habetur e Concilio Erphordiense sub Henrico Aucipe Cæsare & Joanne Papa XII. anno 932. celebrato, etiam & de diebus aliquot aliis; licet nihil de Juramentis illic dictum. Scilicet *Placita secularia* & *Potestas Judiciaria* (quæ sine Juramento manca est) per tempora illis interdicuntur, *Buchard. lib.* 3. *cap.* 21. *Ivo Decret. part.* 3. *cap.* 53. *Grat. Caus.* 15. *quæst.* 4. *Can.* 2. Glossa ad priorem canonem apud Gratianum, *huic tamen canoni & præcedenti* (id est Cauf. 15. quæst. 4.) *obviat consuetudo præscripta*. Et ad præce-

dentem illam, *hoc tamen hodie non servat Romana Ecclesia*. Nec quidem ullibi recepti sunt canones illi de non Jurando, aliter atque pro loci seculique temperamentis variis. Vetus est non ita dissimilis apud Romanos veteres (*Macrobius Saturnal. 1. cap. 16. &c.*) de Feriis solennibus disciplina, qua de re etiam titulus in digestis & Codice utroque. Et de Sabbatis diebusque priduanis, aliisque festis hanc circa rem apud Judæos veteres, satis elicitur ex eis quæ de diebus illis Juridicis superius dictum est. Certe & in Christianismo olim obtinuit Honorii & Theodosii Minoris AA. sancitum (anno Christi 409.) quo, *die Sabbati ac reliquis sub tempore quo Judæi cultus sui reverentiam servant, neminem aut facere aliquid aut ulla ex parte conveniri debere præcipitur*, *Lib. 3. C. Theodos. lib. 2. tit. 8. & L. 8. tit. 8. cum Fiscalibus commodis & litigiis privatorum constat reliquos dies posse sufficere*. Quod generatim sic dictum ad Judæorum hinc litium adeoque Juramentorum vacationem pertinere vult Aniani glossa. Sub vicennium ante, seu 389. rescripto Valentiniani, Theodosii & Arcadii AAA., *L. 7. C. Just. tit. de Feriis L. 2. C. Theodos. lib. 2. tit.* 8. vacationis intervalla etiam aliquot eis quæ in canonibus jam memoratis occurrunt satis similia, præter dies Solis seu Dominicos quibus item interdicuntur lites a Constantino (*L. 1. ibidem & C. Justin. eod. tit. L. 3. & videsis Sozomen. lib. 1. cap.* 8.) & Principum natales ac Imperii ortus. Et explanatio seu glossa in Theodosiano sequitur, quæ in codice Theodosiano meo MS. ipsius Constitutionis locum occupat cum titulo *Idem Augustus*, id est *Constantinus* qui Legis primæ illic autor est. Accessere aliæ Constitutiones Cæsareæ, *L. 6. & 8. Cod. Just. eod. tit.* ad intervalla firmanda, uti & Pontificiæ *Extr. tit. de Feriis cap.* 5. Etiam habetur in codicibus aliquot Justinianeis constitutio similis Theodosio Imperatori tributa. Sed suppositiria potius illa, saltem non Theodosii, a nonnullis existimatur. Apud Anglos autem nostros Leges simul & Canones illi de litium adeoque Juramentorum Vacationis intervallis eousque recepti sunt, ut illis proculdubio, dierum Festorum, quos *Terminos* dicimus quatuor, Origines partem maximam æquum fuerit deberi agnoscere. Intervalla nostra & Canones & temperamenta climati nostro necessaria intuenti, id facile liquebit. Et tum in libris nostris juridicis editis *Leg. Heinrici 1. cap. 62. Breton cap. 53. Statut. VVestmonast. 1. 3. Ed. 1. cap.* 51. tum in Archivis, *Rot. Claus. 11. Hen. 3. part. 1. membrana 26. Rot. Pat. part. 1. 11. Hen. 3. membran. 13. Claus. 15. Ed. 3. part. 1. in Dorso 40. Registr. Roberti VVinchelseii Archiepiscopi Cant. pag. 141. & 273.* obvia sunt quæ litigiorum juramenta in Quadragesima aliisque ejusmodi intervallis non præstanda fuisse, extra quam ubi autoritate sive Regia sive parlamentaria expressim permitteretur, ostendant. Sed diu est quod mores ejusmodi prorsus evanuere. Sequitur ut de Juramentis tam in vetustissima Ecclesia Dei unde Judæi propagati sunt quam de ipsorum circa ea, scita subtiliora, sed interim vetusta, porro videamus.

VII. Licet recepta fuerit disciplina illa, juxta superius, §. 1. tradita, Jurandi per nomen aut cognomen aliquod Dei O. M. nec simul aliam rem aliquam cum Juramento illo conjungendo (quale quidem Juramentum in Foro pro legitimo & obligante habitum est, modo infra ostenso, juxta etiam illud *Hierem. c. 4. 2. & jurabis* חי יהוה *vivit Dominus in veritate & in justitia & in veritate*) nihilominus ex usu majorum vetustissimo, per res alias, sed non cum Dei O. M. nomine aut cognomine conjunctas, Jurare in pollicitationibus colloquiisque solebant. Moris illius vetustissimis exempla cernuntur in illo Josephi Patriarchæ fratribus suis jurantis חי פרעה *vivit Pharao*, *νὴ τὴν ὑγίειαν Φαραώ*, per *vitam*, *salutem Pharaonis*, Glossa, ibi, אם חי פרעה: *si vivit Pharao* (quod gravissimum Ægyptiis juramentum, & capite *Abenezra in Decalogum*, si falso præstitum, luendum) uti & in illo Uriæ, 2. *Samuel cap.* 11. 11. Davidi, חייך וחי נפשך: *per vitam tuam & vitam animæ tuæ*, quibus accedat illud برم بدم هبيل ברם הבל: *per sanguinem Abelis*, quod Sethianorum juramentum solenne fuisse scribit, ex Orientalium monimentis Eutychius patriarcha Alexandrinus, *in Annalibus*. Postmodum vero per cœlum, terram, caput, Hierosolyma, jurandi morem fuisse Hebræis, satis elicitur ex juramentorum interdictione Dominica, de qua supra. Item per Templum, per aurum Templi, per Altare & per Altaris aurum, *Matth.* 13. 16. Atque in scriptis Hebræorum vetustissimis occurrit, formulæ illæ בחיי הכול *per vitam Regis*, *Gemara Babylonia ad t.* Rosh hashena *c. 1. fol.* 17. 2. velut familiaris; item veluti forensis quandoque, ex delatione דור לי בחיי ראשך: *vove* seu *jura mihi per vitam capitis tui*, *Misn. tit.* Sanhedrin *cap.* 3. *Gem. Babylon. fol.* 24. 1. seu ut glossa

ibi,

ibi, דור לי לשון שבועה *vove mihi ad modum juramenti*, ubi quæstio fit utrum qui detulerit (etiamsi nec perfectum nec forense revera esset Juramentum) perfectum postmodum & rite forense deferre potuisset. Etiam *per Templum*. Rabbi Jochanan *Gemar. Babylon. tit.* Kidoschin *cap.* 4. *pag.* 71. 1. de familiis aliquot restituendis locutus היכלא, inquit, בידינו היא: *per Templum in manibus* seu *potestate nostra est*, ubi glossa היכלא שבועה בהיכלו של מקום: *Templi nomen ibi, est Juramentum per Templum Dei;* pro quo dicebant item המעון הזה *per habitaculum hoc, ædes hasce, Matth.* 23. 21. Ita aliquoties in Misna. *Tit.* Cerithoth. *cap.* 1. *Talm. Babylon. fol.* 8. 1. & *cap.* 6. *fol.* 25. 1. & *tit.* Kethuboth *c.* 2. *fol.* 27. 2. Et in Gemara Babylonia, *Tit.* Baba Bathra *cap.* 10. *fol.* 166. 1. Rabba Simeon Ben Gamaliel, המעון הזה אם אלין הלילה עד וגו': *Per Habitaculum hoc, si dormivero hac nocte donec &c.* ubi etiam Glossa de Templo explicat, licet nonnulli de Hierosolymis sumserint. Cum vero, ex disciplina eorum, nemini non satis nota, per Numinis sanctissimi sive Nomen aliquod sive Cognomen, juxta superius ostensa jurandum esset, & affirmationis negationesve professio cum jurandi animo, legitimum juramentum etiam sine expressa, modo satis intellecta, Nominis aut Cognominis mentione obligaret, nec juramenta per res alias pro obligatoriis sumerentur, exempla adjurandi afferunt, *Videsis Joan. Drus. ad Mat.* 5. 35. משביע אני עליכם מצוה אני עליכם אוסרכם אני הרי אלו חייבין בשמים ובארץ הרי אלו פטורין באלף דלת ביוד הא בשדי בצבאות כחנון ורחום בארך אפים ורב חסד ובכל הכינויים הרי זה חייב: *Adjuro vos ego* (si quis nempe sive in Foro sive alibi deferret alicui generatim juramentum) *jubeo vos, interdico vobis* falsum dicere (dum adjuramini; nam in Gemara Babylonia, *Exod. tit. fol.* 35. a. intelligitur ibi de Adjuratione seu Juramento legitimo & jussu & interdictione שבחורה *legitima*) *hinc illi sic adjurati obligabantur* (assentiendo nimirum; etenim de Juramento per Numen ipsum sic verba capiebantur) *sed si adjurarentur, per Cœlum & Terram, liberi erant nec Juramento ejusmodi obligati. Per Aleph Daleth* (Adonai) *per Jod He* (*Tetragrammaton* seu *Jah*) *Per Sadai, per Zabaoth, per Gratiosum, per Misericordem, per Tardum ad iram, Beneficentissimum, seu per omnia cognomina obstringebantur*. Scilicet qui legitime juratum quenquam vellet, id est non sine obligatione ad pœnam perjurii sive forensem sive per sacrificia (idque juxta expressam tantum lege pœnam) expiatoriam (qua de re plura mox) haud juramento ulli satis credendum existimavit, quod minime per sanctissimum Numen aut expressim aut tacite (juxta ante dicta) præstaretur. Neque enim pœnæ publicæ illæ ad juramenta alia attinebant. Quæ sane disciplina Pharisaica aperte cernitur in verbis Domini, *Matth.* 23. 1. de Juramentis per Templum, per Altare, apud illos pro nihilo habitis, ubi interim Dominus ipse ait, ὁ ὀμόσας ἐν τῷ ναῷ ὀμνύει ἐν αὐτῷ καὶ ἐν τῷ κατοικήσαντι αὐτόν, *Jurantem per Templum, jurare per illud, & per eum qui habitat in Templo*, uti & jurantem per Cœlum jurare, tum per thronum Dei tum per illum qui sedit super eum. *Videsis Samuel. Petit. Variar. Lection.* 1. *cap.* 16. Neque aliunde quam ex Disciplina illa Pharisaica rite intelligendum illud Martialis, *Lib.* 11. *epigr.* 95. in Verpum, poetam æmulum; Hierosolymitanam nempe seu Judæum Romæ degentem. Quod detraheret scriptis ejus eaque carperet Verpus, non curabat Martialis, & Ironice eum inde sapere ait. Sed, inquit,

Illud me cruciat, Solymis quod natus in ipsis
Pædicas puerum, Verpe poeta, meum.
Ecce negas, jurasque mihi, per Templa Tonantis.
Non credo. Jura, Verpe, per Anchialum.

Vix aut ne vix quidem dubitandum, quin Martialis injuria ejusmodi, a Judæo isthoc affectus, didicisset inter Judæos reliquos ibi satis frequentes, quonam Juramenti genere Judæo ipsi legitimo, sibi religiosius servando, & pro satis obligante habito, illum de puero adjuraret. Judæum quidem ei jurasse, ex Epigrammate satis liquet, per *Templa Tonantis* in quibus nec nomen Numinis sanctissimi nec cognomen ex eis quæ sic Hebræis vocantur. Sed *per Templum* etiam *Hierosolymitanum* facile, ne dicam necessario, intelligi possit in illis *per Templa Tonantis*, quibus tamen si Jovem Romanum seu Capitolinum Tonantis nomine notissimum intellexisset Martialis, in idem res recideret. Nam ut illicitum ac plagis luendum, ita & irritum habebatur Juramentum, *Maimonides Tract. de Idololatria cap.* 5. §. 13. per Gentilium aliquod idolum. Voluit igitur, ut, si fieri posset, non falleret, eum ita jurare ut, per Numen ipsum suum, expressius juraret, *Jura, Verpe, per Anchialum. Nam dicebant vulgo Romani* (inquit

Stephanus Forcatulus, *Necyomantia Juris*, *Dialog.* 12.) *Anchialum esse Judæorum numen Sanctissimum*. Nec male. Nugaciter nimis ad Martialem, superioris seculi scriptores aliquod de Anchialo urbe heic somniabant. Sed primus Josephus Scaliger, *in Prælogomen. ad libros de Emendat. Temp. edit.* 1598. ex Judæorum formulis voluit in Anchialum, per pronuntiationem Romanam, migrasse חי אלה *Vide Hierem. cap.* 4. 2. *&* *Caus.* 22. *q.* 1. *cap.* 7. *Chi allah* aut *per viventem Deum*, *vivit Deus*, quod & viris doctissimis Petro Scriverio, Gerardo Vossio, *Historia Pelagianæ lib.* 5. *part.* 2. & Dionysio Filio, *Ad Maimonidem de Idololatria cap.* 5. §. 13. uti & Hugoni Grotio, *Not. ad Matth.* 5. 34. placuit. Atque ut recepta formula forensi utitur Caiphas, *Matth.* 26. 63. Ἐξορκίζω σε κατὰ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, *adjuro te per Deum viventem*. Alii אם חי אלה *si vivit Deus* originem esse volunt, alii nuperorum aliter, sed ex Hebræorum interim usu variatim deducentes; qua de re etiam nos alibi, *in Prolegomen. ad lib. de Successionibus pag.* 5. plura. Sic autem jurans, si perjurii reus, eo nomine apud suos puniendus; non item si per Templum, Caput, Cœlum; licet etiam Juramenta ejusmodi, citra Dei sive nomina, sive cognomina, Conscientiam satis obligarent, ut ante Legem, seu in exemplis illis vetustissimis superius memoratis, & violatis pœnæ quidem, sed cœlitus tantum infligendæ expectarentur. Et singularib huc spectantia meritoque advertenda habet Philo, *Lib.* 2. *de Allegoriis*, ubi de Deo per seipsum jurante loquitur. Ad illud, *Deut.* 6. 13. ובשמו תשבע *&* *per nomen ejus jurabis*, Ἀσεβεῖς ἂν νομισθεῖεν οἱ φάσκοντες ὀμνύναι κατὰ Θεοῦ, *Impii sunt* (homines) *qui se ajunt per Deum Jurare*, quia nemini satis cognita ejus natura; sed bonum est, inquit, si nominis ejus haud nescii esse possimus ὅτι περ ἦν τοῦ ἑρμηνέως λόγου, *quod erat interpretantis verbi* (ejus) & dein subdit, Οὗτος γὰρ ἡμῶν τῶν ἀτελῶν εἴη Θεὸς, τῶν δὲ σοφῶν καὶ τελείων, ὁ πρῶτος· καὶ Μωσῆς μέντοι, τὴν ὑπερβολὴν θαυμάσας τοῦ ἀγεννήτου, φησὶν, καὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ὀμῇ, οὐχὶ αὐτῷ. Ἱκανὸν γὰρ τῷ γενητῷ πιστοῦσθαι καὶ μαρτυρεῖσθαι λόγῳ Θείῳ, *Hoc enim Verbum nostrum qui imperfecti sumus, Deus est; Sapientum autem & perfectorum, ille Primus. Certe Moses summam ingeniti excellentiam admiratus dicit, & per Nomen ejus jurabis, non per illum ipsum. Satis enim est per Genitum fidem adstrui & testimonium haberi a verbo Divino.* Quod quidem inprimis animadvertendum apud Judæum, nec dum Christianum, cui alias τοῦ λόγου *Verbi* etiam & *Filii Patris* mentio quasi Platonica, sed interim notioni Christianæ perquam conson. Dum autem alibi, Περὶ ἀναφερομένων ἐν εἴδει νόμων, *seu de* 3. 4. 5. *præcepto*, de Juramentis agit, Jurandum non esse voluit per Dei nomina, nec dubitans quin juramenta per res alias satis conscientiam jurantis obligarent etiam & ad pœnas cœlitus expectandas. A jurandi autem usu dehortans & ab omni mendacio, quoties, ait, Juramentum fuerit (in feria fidei interpositione) necessarium, πατρὸς ἢ μητρὸς, ζώντων μὲν ὑγίειαν καὶ εὐγηρίαν, τετελευτηκότων δὲ τὴν μνήμην, ὅρκον ποιητέον *præstandum Juramentum, per Patris seu Matris sanitatem & senectutem felicem, si superstites sint, & si mortui fuerint, per eorum memoriam*. Rationem reddit, αὗται εἰκονίσματα γάρ οὗτοί γε καὶ μιμήματα Θείας δυνάμεώς εἰσι, τοὺς μὴ ὄντας εἰς τὸ εἶναι παραγαγόντες, *Sunt enim hi effigies & imitamenta Divinæ potestatis, utpote qui eos qui non erant* (liberos suos) *in vitam produxerunt*. Adjicit dein, ἀναγέγραπταί τις ἐν τοῖς νόμοις τῶν ἀρχιγενῶν καὶ ἐπὶ σοφίᾳ μάλιστα θαυμασθέντων, ὑπὲρ ὠφελείας οἶμαι τῶν ἔπειτα, καὶ διδαχῆς ἀναγκαίας ἵνα τοὺς γονεῖς ὃν χρὴ τρόπον τιμῶσι, στέργοντες ὡς εὐεργέτας καὶ εὐλαβούμενοι ὡς ἀπὸ φύσεως κατασταθέντας ἄρχοντας, καὶ μὴ ῥᾳδίως ἐπιχειρῶσιν ὀνομάζειν Θεόν, *Memoratur in antiquorum & maxime admirandorum legibus quidam qui jurabat, per Timorem* seu *religionem Patris, ut posteris sic prodesset, nec sine disciplina necessaria cultus ejusmodi exhibendi parentibus, qui honorandi ut benefici, & observandi ut a natura constituti principes, nec temere* (ut in jurandi usu vulgari) *nominarent Deum*. Religiosum tunc hanc circa rem usum aliquorum laudat, qui a Juramentis adjurationibusque qualibuscunque etiam & in eis a Dei nominatione abstinentiores, αὔθαπι ἀναφθεγξάμενοι τοσοῦτον νὴ τὸν, ἢ μὰ τὸν, μηδὲν προσλαμβάνοντες, προφάσει τῆς ἀποκοπῆς, τρανοῦν ὅρκον οὐ γενόμενον. ἀλλὰ καὶ προσλαβέτω τις, εἰ βούλοιτο, μὴ μὴν τὸ ἀνωτάτω καὶ πρεσβύτατον εὐθὺς αἴτιον, ἀλλὰ Γῆν, Ἥλιον, Ἀστέρας, Οὐρανὸν, τὸν σύμπαντα Κόσμον. Ἀξιολογώτατα γὰρ ταῦτά γε καὶ πρεσβύτερα τῆς ἡμετέρας γενέσεως, καὶ προσέτι ἀγήρω διαιωνισθέντα τῇ τοῦ πεποιηκότος γνώμῃ. Τοσαύτῃ δέ τινες εὐχερείᾳ καὶ ῥᾳθυμίᾳ χρῶνται, ὥστ' ἐν γένεσει πάνθ' ὑπερβάντες, ἐπὶ τὸν Ποιητὴν καὶ Πατέρα τῶν ὅλων ἀνατρέχειν τολμῶσιν &c. *Solent, ubi hoc solum protulerint, Ita per Illum, aut non per Illum, nihil adjicere, abscissionem* (juramenti integri) *obtendentes, nec juramenti expressim proferentes formulam integram. Sed vero adjiciat quis, si libuerit,*

non

non statim supremam & antiquissimam causam (Rerum Omnium ; Deum O. M.) *sed Terram*, *Solem*, *Astra*, *Cœlum*, *totum Mundum*. *Sunt enim hæc Præcipua & antiquissima Generationis nostræ*, *& insuper sempiterna ex Creatoris decreto*. *Aliqui vero tam faciles*, *& negligentes*, *ut quæ generata sunt* (creaturas omnes) *prætereuntes*, *ad ipsum Creatorem*, *& Patrem omnium* (ejus nomen aliquod) *recurrere audeant*. Et tunc infrequentiam, & temeritatem jurandi merito invectus, οὐ γὰρ, inquit, πίστεως ἡ πολιορκία τεκμήριον ἀλλὰ ἀπιστίας ἐστὶ παρὰ τοῖς εὐφρονοῦσιν. *Neque enim Fidei signum est frequens Juramenti usus sed perfidiæ*, *apud sapientiores*. Et deinde Mendaciter jurante a quo invocantur Numinis sanctissimi testimonium, ὁ τοῦτο, optime inquit, ποιῶν μόνον ἐκ ἀντικρύς βοᾷ χἂν ἡσυχάζῃ, σοὶ χρῶμαι τῷ ἀδικῶν παρακαλύμμασι, αἰδουμένῳ μοι τῷ δοκεῖν ἁμαρτάνειν, συνέργησον, αὐτ' ἐμοῦ πονηρευομένῳ τὴν αἰτίαν ὑπόστηθι. Μέλλει γάρ μοι πλημμελοῦντι μὴ φαύλῳ νομίζεσθαι. Σὺ δὲ τῆς παρὰ τοῖς πιστοῖς δόξης ἀλογεῖς, οὐδὲν εὐφημίας ἐπιστρεφόμενος. ἅπερ καὶ λέγειν καὶ ἐννοεῖσθαι ἀθεώτατον, *qui hoc fecerit*, *non tantum Deo occlamat*, *sed interim tacite dicit*, *Te utor pro tegumentis injustitiæ* (mendacii) *meæ*, *dum peccare quidem me pudet ; adjuva me*, *in te culpam mei peccantis recipe*. *Evenit sic me utcunque transgressorem*, *malum non existimari*. *Tu autem existimationem eorum*, *qui fidem servant*, *negligis*, *nec bonam famam commutas*. *Quæ quidem sive dicere*, *sive cogitare perquam est nefarium*. Libentius ex Philone hæc adduximus, quoniam egregia sunt ipsa, nec interpreti Latino satis quidem reddita. Et Pythagorica plane sunt & Socratica uti, & Platonica, atque, ut ante notatur, Rhadamanthina hæc Philonis de Dei nomine ipso juramentis neutiquam adhibendo, sed interim Talmudicis haud parum adversa. Consonam ei disciplinam heic habes ex veterum plurimis apud Stobæum, *Serm.* 27. & 28. Antonium, Maximum. *Serm.* 85. 86. 87. Jurandi autem, sive in colloquiis sive in pollicitationibus, necessarium juramentum non est, frequentiam quæ perjurio dispositio est prævia ac primaria, tantum abest ut magistri Talmudici non etiam fugiendam moneant, ut quasi ipsis Christi de Juramento evitando verbis utantur. טובה, inquiunt, *Maimonid. tract.* Shebuoth *cap.* 12. §. 12. גדולה היא לאדם שלא ישבע בלל: *Bonum esset homini*, *non omnino jurare*, ubi tamen maxime & ferme solum spectant juramenta ex legi sermone præstanda, id est per Dei, sive Nomina, sive Cognomina, quod Philoni satis est dissonum. Adeo grave autem Juramenti, sive Falsi, sive Futilis (de quibus statim plura) peccatum æstimabant ut, præter pœnas alias ex lege præscriptas (de quibus mox) Excommunicari protinus debere tradatur & jurantem, ab eo qui audierit, eumque, si officio huic defuerit, etiam ipsum Excommunicandum. Maimonides, *Ibid.* §. 9. & *videsis Gemaram Babyloniam ad tit.* Nidarim *cap.* 1. *fol.* 7. 2. השומע הזכרת השם מפי חבירו לשוא או שנשבע לפניו לשקר או שבירך ברכה שאינה צריכה שהוא עובר משום נושא שם יי' לשוא הרי זה' חייב לנדותו ואם לא נדוהו הוא בעצמו יהא בנידוי: *Qui audierit mentionem Nominis seu Dei*, *ex ore proximi sui in vanum*, *aut eum falso jurantem*, *aut maledictione non necessaria utentem ita ut sic quoque transgrediatur assumendo nomen Domini in vanum*, *obligatur eum excommunicare* (Quid illud esset fusius ostenditur libro primo) *Si vero eum non excommunicaverit*, *ipse est etiam Excommunicationi obnoxius* seu *a seipso excommunicandus*. Absolutio autem sequi debebat עיד *statim*. Quod interim de Excommunicatione sic dictum, intelligit solummodo de perjuriis ejusmodi scienter non ex Errore aut Ignorantia commissis. Per res autem alias, ne quidem sanctissimas, præter Deum ipsum, aut simpliciter quod in Pentateucho scriptum, Juramenta præstita credenda aut pro Juramentis civiliter haberi (ut ante etiam tactum est) volebant. Idem Maimonides, *Tract.* Shebuoth *cap.* 12. §. 3. & 4. *Moses Mikotzi Præcept. Negat.* 241. aliique heic satis subtiliter מי שנשבע בשמים ובארץ ובשמש וביוצא בהן אף על פי שאין כוונתו אלא למי שבראם אין זו שבועה וכן הנשבע בנביא מן הנביאים או בכתב מכתבי הקדש אע"פ שאין כוונתו אלא למי ששלח נביא זה או למי שצוה בכתב זה אין זו שבועה ואע"פ שאין אלו שבועות מאיימין עליהם ומלמדים את העם שלא ינהגו קלות ראש בכך ומראין בעיניהם שזו שבועה ופותחין להם פתח ומתירין להם בכמה דברים אמורים בשאר כתבי הקדש אבל הנשבע בתורה אם נשבע בספר שכתוב בה רעתו על ההזכרות ואם נשבע בה סתם דעתו על הגויל ואין כאן שבועה נטלה בידו ונשבע בה הרי כמו שנשבע בכמה שכתוב בה ואסור: *Si quis juraverit Per Cœlum*, *& Terram*, *& Solem*, *& similia*, *tametsi cogitaverit tantum de eo qui ea creavit*, *Juramentum nihilominus* (legitimum) *non est*. *Ita etiam si per Prophetam aliquem ex Prophetis*, *aut Scripturam aliquam ex Sacris Scripturis*, *tametsi cogitarit tantum de eo qui prophetam hunc misit*, *aut de eo qui per Scripturam hanc quid jussit*, *Juramentum nihilo-*

bilominus (legitimum) *non eſt*. *Cæteùm licet hæc non ſint juramenta quibus fides habenda*, *monere tamen ſolebant populum ut nec hiſce temere uteretur*, *cum etiam ipſis Juramenta eſſe videantur*. *Et oſtium eis aperiunt*, *& abſolvunt eos*. *Quæ dicta ſic tamen temperanda*, *ut intelligantur de reliquis Sacris Scripturis*. *Sed ſi quis juraverit per Legem* (ſeu Pentateuchum) *ita ut juret per id quod in ea ſcriptum ſit*, *in mente habet Nomina in ea Divina*. *Sed ſi ſimpliciter per eam juraverit adeoque cogitans* (tantum) *de Volumine* (qua Volumen eſt) *haud ibi Juramentum* (legitimum) *præſtatur*. *Sed ſi ceperit eam in manus ſuas*, *& per eam juraverit*, *idem eſt ac ſi juraſſet per id quod ſcriptum eſt in ea* (cogitationis diſcrimine adhibito nullo) *& obligatur*. Atque hæc ex Gemara Babylonia. *Ad tit.* Nidarim *cap.* 2. *fol.* 14. 2. Adeoque legitimum Juramentum ſeu Perfectum, שבועה גמורה Talmudicis dici ſolitum, non habebatur ſine Dei Nomine aut Cognomine ſive expreſſim, ſive aſſentiendo, juxta ante dicta, tacite adhibito. Forenſis autem jurandi formula ſeu שבועה הדיינים a Moſe Maimonide, *Tract.* Shebuoth *cap.* 11. §. 8. & Mikotzi *Præcept. Affirmat.* 123. aliiſque, ex uſu & ſcriptis ſuorum vetuſtis, ita deſcribitur, הנשבע אוחז כפר תורה בזרועו והוא עומד ונשבע בשם או בכינוי או בשבועה או באלה מפיו או מפי הדיינים: *Qui jurat Librum prehendit brachio ſuo*, *& ſtans jurat*, *Per nomen ſanctiſſimum aut Cognomen*, *aut Juramentum aut Execrationem*, *ex ipſius ore aut ex Judicum* ſeu *Synedrorum ore*. Addiderunt item, Baal Aruch *in verb.* הכה Migdoloz *ad Maimonid. tract.* Shebuoth *cap.* 11. *fol.* 400. 1. in Juramentis forenſibus ſolennioribus quandoque Feretrum, Culleum, ſeu utrem inflatum (qualis forſan memoratur ſupra, in Chriſtiana Judæos adjurandi formula) & Candelas quæ Spiritu cullei emiſſo extinguerentur, non ſine execrationibus in pejerantem horrendis, ſive a Synedris ſive a miniſtris Synedrii proferendis, ut terrore ſic, ſi fieri poſſet, perjurium præveniretur. Unde & ad infamiæ timorem augendum, adhibiti, ſæpius, ut in Excommunicatione graviſſima & ſolenniori, Buccinarum clangores. Inter Judicum item monita, quibus perjurium amoliri ſic ſtudebant, a circumſtantibus in terroris augmentum, clamari eſt ſolitum, *Gemar. Babylon. tit.* Shebuoth *cap.* 6. *fol.* 39. 1. illud Moſis ad populum de cœtu Corah, Dathan & Abiram, סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים וגו'. *recedite*, *Numer.* 16. 26. *quæſo*, *a tabernaculis iſtorum virorum impiorum*, *& nolite tangere quicquam quod eorum eſt*, *ne forte conſumamini omni peccato illorum*. Et dein Jurans ex ore ſuo exemplum ſeu formulam affert, הריני נשבע באלהי ישראל במי ששמו רחום במי ששמו חנון שאיני חייב לזה כלום וכן אם אמר הרי הוא ארור לה' או ארור למי ששמו רחום אם יש לזה כלום אצל: *Ecce juro per Deum Iſrael*, *per eum cui nomen Miſericors*, *per eum cui nomen Gratioſus*, *me reum huic non eſſe*. *Atque ita ſi dicat ſe maledictum eſſe Domino aut maledictum ei cujus nomen Miſericos*, *ſi quid habeat quod adverſario debeatur*. Delati autem a judicibus juramenti forenſis formula erat hujuſmodi, משביעין אנו אותך בה' או במי ששמו חנון שאין לזה בידך כלום והוא עונה אמן כענין שנאמר והשביע הכהן את האשה בשבועת האלה ואמרה האשה אמן אמן או שאמרו לו הרי פלוני בן פלוני ארור לה' אלהי ישראל או למי ששמו חנון אם יש לפלוני אצלו ממון ולא יודה לו והוא עונה אמן: *Adjuramus te nos per Dominum*, *aut per eum cui nomen eſt Gratioſus*, *quod in manu tua* (poſſeſſione, poteſtate tua) *nihil habes quod adverſarii eſt*. *Et reſpondeat ille Amen*, *juxta negotium illud* (de uxore ſuſpecta *Num.* 5. 21. 22.) *& adjuret Sacerdos fœminam per Juramentum & Execrationem*, *& dicat fœmina Amen*, *Amen*. *Aut ad hunc modum*, *Ecce*, *N. maledictus ſit Domino Deo Iſrael*, *aut ei cui nomen Gratioſus*, *ſi ſit apud N. res aliqua τῷ N. quam non illi agnoſcit*, *atque is reſpondet Amen: Videſis Sam. Petit. Variar. Lect. lib.* 1. *cap.* 17. Morem item ajunt fuiſſe, eos qui in foro adjurarent, monere ſolitos jurantem, ſe illum non juxta conceptum ejus adjurare ſed ſecundum conceptum ipſorum adjurantium & Synedrii. Et ſeculis recentioribus, deſiiſſe in forenſibus Juramentis uſum nominis Sanctiſſimi, atque in locum ejus ſucceſſiſſe Execrationes alias legitimas. Illud autem de adjuranti more, juxta ſententiam (verbis declaratam) Synedrii, nec jurantis (ut pectore celatam) firmant *Gemara Babylonia tit.* Shebuoth *c.* 3. *fol.* 29. 1. *& c.* 6. *fol.* 39. 1. *& tit.* Nidarim *cap.* 3. *f.* 25. 1. exemplo Moſis populum adjurantis *Deuter.* 29. 14. in fedus Divinum. *Non autem vobiſcum ſolum ego ferio pactum iſtud & Juramentum iſtud*, כי את אשר ישנו פה עמנו עמד היום לפני יהוה אלהינו ואת אשר איננו פה עמנו היום *Sed & cum omni eo qui hodie apud nos heic ſtat coram Domino Deo noſtro*, *& cum eo qui hodie non eſt heic nobiſcum*, ut etiam Græci, Onkelos, Arabs Erpenianus, & MSS. apud me veteres bini; recentiores paſſim. Vulgata tantum, *ſed cunctis præſentibus*, *& abſentibus*

bus. Targum Hieroſolymitanum, *ſed & omnibus generationibus quæ fuere*, מן יומות עלמא ועד כדון עמך קיימין הכא יומא וגו' *a diebus ſeculi uſque hactenus tecum ſtant* (ſeu *ſunt*) *quaſi hodie*, *coram Deo veſtro & cum omnibus generationibus futuris quæ fuerint poſt nos quaſi conſiſterent hodie nobiſcum*; uti & Uzielides ſic dictus, וית כל דריא דעתידין למיקם עד סוף כל עלמא כולהן הינין קיימין הכא עמן יומא *& omnibus generationibus quæ futuræ ſint uſque ad finem totius mundi* (quæ quaſi) *ſtant hic nobiſcum hodie*. Arabs autem Jajanus habet, *& cum eo qui eſt hæic præſens nobiſcum* أنا نفل الية *cum ei delatum fuerit hoc Juramentum*. Jam vero, ad hæc Talmudici, de adjurationibus forenſibus, ajunt, כשמשביעין אותו אומר לו הוי יודע שלא על דעתך אנו משביעין אותך אלא על דעת המקום ועל דעת בית דין שכן מצינו במשה רבינו כשהשביע את ישראל אמר להם דעו שלא על דעתכם אני משביע אתכם אלא על דעת המקום ועל דעתי שנ' ולא אתכם לבדכם וגו' כי את אשר ישנו פה אין לי אלא אותן העומדין על הר סיני דורות הבאים וגרים העתידין להתגייר מנין ת"ל ואת אשר איננו ואין לי אלא מצות שקיבלו עליהם מהר סיני מצות העתידות להתחדש כגון מקרא מגילה וגו': *Cum adjurandum adjurabant, dictum eſt, Heus, ſcire oportet nos haud adjurare te juxta conceptum mentis tuum, ſed juxta conceptum Numinis ſanctiſſimi, uti & Synedrii, juxta id quod reperimus in eo quod fecit Moſes magiſter noſter, qui, cum adjuraret Iſraelitas, dixit eis, ſciendum eſt vobis me neutiquam vos adjurare juxta conceptum veſtrum* (veſtram ſententiam) *ſed juxta ſententiam Numinis ſanctiſſimi, & ſententiam Dei ipſius. Secundum quod dicitur, nec vobiſcum ſolum &c. verum etiam eo qui eſt heic. Non comperio heic alios præter eos qui ſtant in monte Sinai. Generationes futuræ & Proſelyti qui impoſterum in Judaiſmum recipientur quid facient? Adjicitur, & qui non eſt heic.* Et compluria alia monita, quæ perjurium amolirentur, inculcare ſolebant. Ex veterum autem uſu, adjurationes Judicum forenſes lingua fiebant ſancta, ſed ita ut neceſſario lingua adjurato cognita ſtatim explicarentur. Etiam introductum eſt a τοῖς Gaonim (contra quam voluere Rabbini vetuſtiores) ut rite adjurarent Judices, *Maimonid. Tract.* Shebuoth *cap.* 11. §. 8. & 14. בכל לשון שהוא מכיר *in quacunque lingua ſatis intellecta*. Et quantum ad Pentateuchum brachio, inter jurandum, tenendum, ritus ille non ita neceſſarius ut Juramentum neutiquam ſic præſtitum non obligaret. Verba & aſſenſus illud ſatis conficiebant. Ajunt tamen Judices erraſſe, qui ex Lege adjurarent quempiam בלא נקיטת חפץ *abſque re aliqua* (puto, ſacra) *ſic prehens a* aut *manibus* ſive *tenta* ſive *alligata*. Supplebat ſatis, maxime in Presbyterorum ſeu Sapientum Juramentis forenſibus, Pentateuchum, manus phylacterium, *Deut.* 6. 8. in quo verba Sacra & Domini nomina. Sapientes etiam ſeu Presbyteri rite jurabant ſedentes; qui ex vulgo, ſtantes. Neque vero שבועת הסת *Juramentum Impoſitionis*, etſi pro graviſſimo habebatur (de quo plura mox) ſuper Pentateuchum præſtabat adjuratus. Sed id, inter jurandum, coram tenebat ſive fori miniſter aliquis, ſive alius ex eis qui adeſſent.

VIII. Genus autem Juramentorum, qua ſive forum ſive hominum alibi mores & commercium ſpectabant, Talmudici faciunt quadruplex. Diſtribuunt in *Maimonides Tract.* Shebuoth *cap.* 1. *Moſ. Mikotzi præcept. negativ.* 239. שבועת ביטוי ושבועת שוא ושבועת הפקדון ושבועת העדות: *Juramentum futile* ſeu *temerarium*, *juramentum vanum*, *juramentum depoſiti*, *juramentum teſtimonii*. Genus primum ſeu quod eſt Juramentum ביטוי *futile* ſeu *temerarium*, habetur in illo legis, *Levit.* 5. 4. נפש כי תשבע לבטא בשפתים להרע או להיטיב לכל אשר יבטא האדם בשבועה וגו': *Anima, Perſona, ſi juraverit inconſiderate pronuntiando labiis ſuis male facere aut benefacere, juxta omnia* (ſeu aliquod eorum) *quæ temere proferre ſolet homo cum juramento* &c. Et non rite rem cognoverit conſideraveritve, ove femella aut turturibus aut columbis, aut ſimila, aut capra, ut hoſtia pro peccato illo, expianda erat. Hoc itidem in partes quatuor dividunt; שתים להבא ושתים לשעבר *Binas de futuro & Binas de præterito*. De præterito, ut quum non ſine Juramento ejuſmodi quis ſive affirmaverit ſive negaverit ſe comediſſe, aut ſaxum in mare projeciſſe, aut Rubenum cum Simeone colloquium habuiſſe. Ita partes illæ Binæ ſunt negativa, & affirmativa. Simili modo de futuro; ſe comeſturum, ſaxum projecturum, aut ſe non comeſturum, non projecturum, ואין שבועת ביטוי נוהגת אלא בדברים שאיפשר לו לעשותן בין להבא בין לשעבר: *Nec verſabatur Juramentum hoc temerarium, niſi tantum in rebus quæ ſive facere ſive non facere in poteſtate jurantis eſſet*. Si pronuntiatum ſic in hiſce aliquod, falſum de præterito, aut non præſtitum de futuro eſſet, הרי זו שבועת שקר: *juramentum falſum dicebatur*. Nam de ejuſmodi Juramentis ſumitur illud *Levitic.* 19. 12. לא תשבעו בשמי לשקר

non

non jurabitis per nomen meum falso; Græci ἐπ' ἀδίκῳ *injuste*, Judæi Hispanienses *a falsia*. Ita alii. Et vulgata *non perjurabis in nomine meo* ואם נשבע לשקר במזיר לוקה: *& si in hisce scienter juraverit falso, verberibus puniendus erat*. Sic ex errore aut ignorantia, præscripta in lege, *Levitic.* 5. *6.* Expiatio tantum adhibenda erat. Juramentorum genus secundum, id est שוא *vanum* quadrifariam item tributum est. Species prima, ubi jurabat quis id quod nemo nescit se non ita habere; ut virum fœminam, aut fœminam virum esse, aut columnam marmoream auream esse & similia. Secunda, ubi quis jurabat, על דבר שאין בו ספק לאדם שהוא כן: *rem ita esse vel non esse, de qua nemo mortalium dubitat*, ut cœlum esse cœlum, saxum esse saxum, duo esse duo, & similia. Tertia, cum quis jurabat, לבטל את המצוה ἀκυρῶν *vide Matth.* 15. *6. Marc.* 7. 13. *irritum facere* (non observando) *mandatum* aliquod, ut se non usurum phylacteriis, Pascha aut Scenopegiam non rite hoc vel illo modo celebraturum, jejunaturum se Sabbatis & diebus festis & similia. Quarta denique secundi hujus generis species est quando quis jurabat, על דבר שאין כח בו לעשות *se facturum rem quæ in potestate sua non esset*, ut se per dies noctesque tres continuos non dormiturum, aut per dies noctesque tres continuos se nihil gustaturum. Speciem harum quamlibet interdicto illo Decalogi *Exod.* 20. 7. contineri ajunt, לא תשא את שם יי' אלהיך לשוא: *Nomen Domini Dei tui non assumes in vanum*, atque ita Græci, οὐ λήψῃ &c. ἐπὶ ματαίῳ & εἰς εἰκῆ, Onkelos vero, לא תימא בשמא וגו' לטגנא: *non jurabis per nomen* &c. *frustra*, seu *sine causa*, & Uzielides dictus לא ישתבע חד מנכון בשום מימריה דיי' על מגן ארום לא מזכי יי' ביום דינא רבא ית כל מאן דמשתבע בשמיה על מגן: *haud quis vestrum jurabit per Nomen Verbi Domini frustra. Neque eum non reum habebit Dominus in die Judicii magni, qui, juraverit per nomen eius frustra*. Syrus, *non jurabis* &c. ܒܕܓܠܘܬܐ *cum mendacio*. Sed Onkelo posteriora illa sunt, דיימי בשמיה לשיקרא *qui juraverit per nomen ejus falso*. Atque ita Judæi Hispanienses, *no jures a nombre de A. tu Dio a vanidad, que non a pardonara A. al que jurare a su nombre a falsedad*. Arabs Erpenianus, لا تحلف باسم الله ربك باطلا *non jurabis per nomen Dei domini tui frustra*. Nec aliter Jajanus. Si quis autem Juramenti ejusmodi vani reus esset, ex disciplina Talmudica Lege illa fundata, idque ultro ac scienter (במזיד) verberibus plectendus erat. ואם היה שוגג פטור מן הכלום: *Si vero ex errore aut ignorantia, omnino liber erat*; nec pœnæ forensi nec Sacrificio Expiatorio, obnoxius. Tertium genus Juramenti הפקדון *Depositi*, circa deposita ipsa sic vulgo dicta, res alienas, mutuo acceptas, casu repertas, aliterve in cujuspiam potestate, sed quales dici solent fungibiles, versabatur. Quasi prævia ac inserviens sit Juramenti generi huic lex illa, *Lev.* 19. 11. לא תכחשו *ne mentiamini* (ne *sitis perfidi*) Quod pro אזהרה לכפירת ממון *præmonitione* (divina) *sumitur, ne quis neget sibi bona credita aut aliena*. Simplex autem negatio verberibus non puniebatur. Si vero cum Juramento falso negasset, reus erat perjurii ad tertium hoc genus spectantis, idque ex verbis proxime sequentibus, לא תשקרו איש בעמיתו *nec fallaciter agaris vestrum quis cum proximo suo*, ubi statim etiam sequitur, לא תשבעו בשמי לשקר: *nec jurabitis per nomen meum falso*. Perjurus hujusmodi ex sententia forensi præter rem ipsam, quintam ejus insuper partem *Levit.* 6. 5. restituebat. Et sive scienter sive ex ignorantia juris, de non falso in causa ejusmodi jurando, pejeravera, sacrificio commissum expiabat. At vero si ignarus esset mandati de Sacrificio hoc nomine præstando, aut si revera possideret rem petitam, sed oblitus id nesciret tempore quo juraret, liber erat tum a quintæ mulcta tum a Sacrificio expiatorio. Et in causa hac utraque Juramentum ejus veluti pro vi illato sumebatur, seu irrito, quale quodlibet coactum Juramentum. Quale itidem ajunt de genere heic quarto quod Juramentum est העדות *Testimonii*. Lex, *Lev.* 5. 1. de eo, *Si peccaverit quis & audierit vocem Juramenti testisque ipse fuerit, aut viderit aut cognoverit*, אם לא יגיד: *Si non indicaverit, portabit iniquitatem suam*. Juramenta autem violata, quæ sive verberibus luenda sive Sacrificio expianda erant, ea sola fuere in quibus expressim aut tacite inerat nomen aut cognomen numinis sanctissimi. Qui juraverat, se hodie non comesturum, אוכל פחות מכזית פטור שאין אכילה פחותה מכזית *& comederat quod oliva minus esset, liber erat, cum quod oliva minus est, in comestione, pro nihilo deputetur*. Quale sexcenties dicunt de cibis comestis; uti de potatione, parili in casu, loquitur Maimonides, jurantem scilicet, se non hodie potaturum, non violare juramentum, עד שישתה רביעית בשאר האסורין: *usque dum potaverit* (Haustus usitati) *partem quartam. Quale jus obtinet circa reliqua in-*

interdicta. Si quis juraverat ſe hodie non comeſturum, & biberat, liber non erat. Quoniam השתייה בכלל אכילה *potatio includitur in comeſtione*. Si vero, ſe non hodie bibiturum, comedere ei fas erat. Nam אין אכילה בכלל שתייה *comeſtio non includitur in potatione*. Et quamplurima ſubdunt ſubtilia de juramenti objectis, in quibus & illud ſingulare de re notiſſima jurata, ſeu Juramento vano. Exemplum afferunt, *Maimonid. tit.* Sanhedrin *cap.* 5. §. 22. Aſtronomis non dubitari ſolem tellure majorem eſſe centies ſeptuagies; unde jurabat quis e vulgo imperito, Solem tellure eſſe majorem. Is אינו לוקה משום שבועת שוא: *non vapulabat nomine juramenti vani*. שאף על פי שהדבר כן הוא אין דבר זה גלוי וידוע לכל העם אלא: לגדולי החכמים בלבד *quoniam tametſi res ſe ita habuerit, non adeo manifeſta & aperta eſt toti vulgo, ſed ſapientibus* (Philoſophis, Aſtronomis) *ſummis*. Neque, quantum ad hoc Juramenti genus, pro reo habebatur, aut flagellandus erat uſque dum juraret, על דבר שגלוי וידוע לשלשה בני אדם משאר העם כגון איש שהוא איש ואבן שהוא אבן ובן אם נשבע שהשמש קטנה מן הארץ אינו לוקה ואף על פי שאין הדבר כן מפני שאין זה ידוע לכל אדם ואינו כמי שנשבע על האיש שהוא אשה שהרי לא נשבע אלא על ראיית עיניו שהרי הוא רואה אותה קטנה ובן כל כיוצא בזה מדבר השבין תקופות מזלות וגימטריאות וכיוצא בהן מדברי חכמה שאינן נכרין אלא לאנשים אחרים: *De re qua manifeſta eſſet & nota tribus hominibus* (quibuſque) *ex reliquo vulgo, ut virum eſſe virum, ſaxum eſſe ſaxum. Ita, ſi juraret Solem minorem eſſe tellure, nec flagellandus erat* (*tametſi res ipſa ſe neutiquam ita habeat*) *quoniam hoc non cuique notum, & aliud eſt ab eo quo juratur virum eſſe fœminam. Neque enim jurabat* (de ſole) *aliunde quam ex oculi conſpectu, quo viſus eſt ſibi minor. Parile jus de ſimilibus in Arithmetica, calculo aſtrononico, Geometria, id genus aliis Philoſophicis, quæ ignota ſunt aliis præter homines aliquot ſingulares.*

IX. Addunt de Juramenti futilis ſeu temerarii (per incogitantiam, iram, aut ejuſmodi animi affectum prolatum) in futurum de hoc vel illo præſtando ſeu vitando prolati, abſolutionis modum; quoties ſcilicet qui ſive ſic temere, ſive ob aliud quid quod inter jurandum non cognoſceret, juraverat, pœnitentia ductus, vinculo Juramenti ſe abſolvi deſideraret. Quod itidem jure parili in votis ſic conceptis obtinebat. Adeundus jurandi erat aut ſapiens ſeu Presbyter, aut, ubi is deerat. Tres aliquot ex vulgo, quorum, veluti in Juriſdictionis voluntariæ actu, munus habebatur legitimum, eum pœnitentem & abſolutionem petentem abſolvendi. Maimonides, *Tract.* Shebuoth *cap.* 6. §. 1. *&c. Sic. Talmudici Tit.* Nidarim *cap.* 3. *fol.* 21. 1. *& tit.* Becoroth *cap.* 5. *fol.* 37. 1. *Tit.* Nazir *cap.* 9. *fol.* 62. 1. *Tit.* Chagiga *cap.* 1. *fol.* 10. 1. הרי זה נשאל לחכם אחד או לשלשה הדיוטות במקום שאין שם חכם ומתירין לו שבועתו ויהיה מותר לעשות דבר שנשבע שלא לעשתו או שלא לעשות דבר שנשבע לעשותו וזהו הנקרא היתר שבועות: *Is rogare debuit Sapientem unicum aut in loco ubi is deerat, tres ex vulgo, & ab eis ſic nanciſci abſolutionem. Et tunc licitum erat rem quamcunque ſibi Juramento ejuſmodi interdictam facere, uti & eam prætermittere quam juraverat ſe facturum. Atque hoc dictum eſt Juramentorum abſolutio*. Hiſce e veteribus, ut reliqua, ſubdit, ודבר זה אין לו עיקר כלל בתורה שנכתב אלא כך למדו ממשה רבינו מפי הקבלה שזה הכתוב לא יחל דברו שלא יחלל הוא בעצמו דרך קלות ראש בשאט נפש כענין שנ׳ וחללת את שם אלהיך אבל אם נדם וחזר בו חכם מתיר לו: *Diſciplina autem hæc in ipſa non omnino Lege ſcripta fundatur. Cæterum ita didicimus a Moſe Magiſtro noſtro e Cabala* (traditionibus e Moſis tempore ad nos tranſmiſſis) *ſcriptum illud, Numer.* 30. 3. *is non violet* ſeu *non faciat irritum verbum ſuum* (de vovente & Juramento dictum) *ita intelligi, ut is per ſe non violet, idque impudenter & contemtu animi, juxta interdictum illud, Levit.* 19. 12. *de non profanando nomine Dei tui. Sed interim ita ut, ſi eum pœnituerit & ad meliorem mentem circa rem juratam redierit, Sapiens eum legitime abſolvere poſſet*. Ideoque: אין אדם יכול להתיר שבועת עצמו *nemo ſeipſum Juramento poteſt abſolvere*. Nec quis rite abſolutione ejuſmodi alterius uſus eſt in præſentia ſapientis ſe, eo nomine, eminentioris, aut ubi Magiſter ſuus præſens erat, citra Magiſtri aſſenſum. Neque per nuntium res hæc tranſigenda; ſed omnino coram. Et adſtanti qui abſolvi petebat, dicendum erat, Juravi hoc vel illo modo, & me pœnitet. Et conſcius mihi ſum me hucuſque doluiſſe hanc ob rem, nec me voluiſſe ſic jurare ſi rem ſatis intellexiſſem. Sapiens tunc aut triumvirorum primarius interrogabat illum, וכבר נחמת & *jamne te pœnituit?* Illo affirmante, reſpondendum erat שרוי לך או מותרלך או מחול לך וכל כיוצא בענין זה בכל לשון אבל אם אמר לו מופר לך או נעקרה שבועתך וכל כיוצא בענין זה לא אמר כלום שאין מיפר אלא הבעל או האב אבל חכמא אנו אומר אלם לשון התר ומחילה: *Solutus es, aut liber es, aut re-*

mit-

mittitur tibi, *aut ejusmodi quid aliud quocunque loquendi modo* idem significante. *Sed si dixerat* (sive sapiens ille sive triumvirorum primarius) *Irritum est tibi*, *aut pro nullo habendum* (quasi juramentum ab initio non obligasse assereret) *pro nihilo dictum censebatur*. *Id enim genus absolvendi ad Maritum & Patrem tantum* (ex Lege sacra ea de re lata, *numer.* 30. *9. &c. attinet*. *Sed sapienti heic* (& absolventibus) *usurpandæ erant tantum voces quæ solutionem obligationis & remissionem denotarent*. Nimirum in causis Filiæ & Uxoris, Pater & Maritus plane ab initio irritum reddebant, non pro contracto habitum Juramentum dissolvebant; ut heic sapiens ille & triumviri, qui ligatum solvebant. Actus hujusmodi, jurisdictionis voluntariæ instar, nec tamen pro forensi censitus, a propinquis æque fiebat atque ab aliis, & tam noctu quam die, etiam diebus Festis & Sabbatis. Temperamenta autem heic habebantur; ut, absolutionem hujusmodi locum non habuisse, ubi quis ab alio in Juramentum ejusmodi adjuratus, absolvi desideraret, nisi etiam qui adjuraverat, præsens fuisset. Idem si quis על דעת רבים *ex consensu plurium*, veluti urbis, oppidi, eis juraverat אין מתירין לו לעולם אלא לדבר מצוה: *perpetuo ligatus manebat*, *nec absolvebant eum*, *nisi tantum in re aliqua*, *in juramento contenta quæ ex præcepto penderet*. Veluti שלא יהנה מבני העיר: *se nolle sibi acquirere ex urbis beneficio commodum omnino aliquod*. Si, hac in causa, per urbem illam opus esset prælectioni Legis aut circumcisionis aut Sacrificii ritibus quenquam præficere, nec quis alius præter hujusmodi duntaxat juratum ibi reperiretur idoneus, הז נשאל לחכם או לג׳ הדיוטות ומתירין לו שבועתו ועושה להם מצות אלו ונוטל שכרו מאותן האנשים שנשבע שלא יהנה מהם: *Is impetrare potuit a sapiente aut triumviris* (quales dicti sunt) *ut eum absolverent a juramento suo*, *& tunc præstare præceptiva illa*, *adeoque mercedem accipere ab hominibus illis a quibus se commodum percepturum nullum juraverat*. Sed quoad causas non ejusmodi, absolvendum non omnino erat, *Videsis Maimonidem Tract.* Shebuoth. *cap.* 12. §. 12. Si quis juratus, ad Synedrium se contulisse לקיים שבועתו *ut firmaret* seu *præstaret Juramentum suum* (animi sui sententiam ea in re ostenderet) *& visum esset Synedrio absolutionem Juramenti ejus pietatis pacisque causam fore*, *præstationem vero* seu *obligationem Juramenti fore in causa transgressionis ac contentionis*, פותחין לו ונושאין ונותנין עמו בדבר ומודיעין לו דברים שגורמת שבועתו עד שיתנחם אם נחם כדבריהם מתירין לו אם לא נחם ועמד במריו הרי זה יקיים שבועתו: *Ostium ei aperiebant*, *& exhortabantur*, *argumentis ex eis quorum in causa fuerit Juramentum ejus petitis*, *ut se pœniteret*. *Et si pœniteret secundum monita illa*, *eum absolvebant*. *Sin vero persisteret*, *præstandum ei erat Juramentum suum*. Nec absolvendus erat. Juramentorum, in hoc de Synedrio casu, exempla sunt, se uxorem repudiaturum, Israelitarum neminem ex bonis ejus commodum aliquod percepturum, carnem se non comesurum, vinum non bibiturum per 30. dies, ejusmodi alia qui Juramentum ejusmodi effuderat, & postmodum etiam juraverat se nolle absolvi, & dein pœnituerat, primo impetrare debuit absolutionem Juramenti secundi, & tunc primi. Se non habiturum cum N. colloquium, & postea, si impetraverit hujus Juramenti absolutionem, se nunquam postmodum vinum bibiturum. Pœnitenti absolvendum primo primum, dein secundum, שאין מתירין נדר או שבועה שעדיין לא חלו: *quoniam absolvendum non erat sive votum sive Juramentum aliqua* (cujus tempus) *nondum inceptum*. *Ut si quis in mense Nisan juraverat se a carnibus abstenturum per triginta dies a mensis Jiar novilunio* & pœnituerat, ante initium Jiar absolutio impetranda non erat. Si idem ipsum juraverat quis ter, impetrandæ erant totidem absolutiones, ita ut prima, secunda, tertia ordine suo succederent. Et demum mirum est quod habent de effectu absolutionis, etiam Juramenti de futuro jam violati, *Maimonid. Tract.* Shebuoth *cap.* 6. §. 18. sive flagellationis pœnas sive expiatorias spectes; מי שנשבע שבועת בימוי להבא ושקר בשבועתו כגון שנשבע שלא יאכל פת זו ואכלה ואחר שאכלה קודם שיביא קרבנו אם היה שוגג או קודם שילקה אם היה מזיד נחם ונשאל להכל והתירה לו הרי זה פטור מן הקרבן או מן המלקות ולא עוד אלא אפילו כפתוהו ללקות ונשאל והתירו לו קודם שיתחילו להלקותו הרי זה פטור: *Cum juraverat quis Juramentum futile de futuro & illud violaverat* (*ut si juraverat*, *se non comesturum buccellam istam*, *& comederat*) *& postquam comederat eam*, *& antequam obtulerat sacrificium suum*, *ubi ex errore aut ignorantia reus esset*, *aut priusquam flagris cæsus esset*, *ubi reus scienter*, *pœnituerat*, *& a sapiente absolutionem impetraverat*, *is nec ad Sacrificium hoc nomine obligabatur*, *nec flagris obnoxius erat*. *Imo quod plus est*; *si jam flagellandus impetraverat absolutionem*, *idque priusquam flagellare eum cœptum est*, *etiam inde liber erat*: Advertendum autem, quæ de absolutione

ne ſic impetranda dicta ſunt, ubi juramenta per Legem ſimpliciter aut ſimiliter (juxta ante memorata) præſtita, nec interim pro ſatis obligantibus habita abſolvenda erant, ad vulgus, non ad חכמים *ſapientes* ſeu Presbyteros eorumve diſcipulos neceſſario ſpectaſſe. Expreſſim Maimonides, הנשבע בתורה סתם אם תלמיד חכם הוא אינו צריך שאלה לחכם ואם עם הארץ הוא צריך שאלה לחכם כדי שלא ינהיג קלות ראש בשבועות : *Si etiam per Legem ſimpliciter juratum fuiſſet, ſapientis Diſcipulos ſic juranti neceſſe non erat Sapientem de abſolutione conſulere, quod tamen facere debuit quiſque e vulgo ſic jurans, ne frequenter nimis temeraria fierent Juramenta*. De pœna tum forenſi tum expiatoria, uti & abſolutione Juramenti & futilis & vani dictum eſt. De eo quod eſt depoſiti; flagellationem ad illud non attinuiſſe ajunt, הנשבע שבועת הפקדון במזיד אף על פי שנשבע לשקר והתרו בו עדים בשעת שבועתו אינו לוקה אלא מביא אשמו בלבד שהרי הכתיב מיציאו מכלל חייבי מלקות והייבו אשם בין בזדון בין בשגגה : *Qui juraverat Juramentum Depoſiti ſcienter, etiam ſi pejeraſſet nec ſine teſtibus eum præmonentibus tempore juramenti, flagellandus non erat. Sed Sacrificium tranſgreſſionis ab eo duntaxat offerendum erat. Scriptura enim excipit ejuſmodi jurantem e numero flagellandorum. Et reum eum facit Sacrificii pro tranſgreſſione; idque tam ubi ex errore quam ſcientia pejeraverat*. Depoſiti nomine nihil continebatur quod erat, פחות מפרוטה או משוה פרוטה : *minus nummo minimo aut ejuſdem valore*; unde ſi quis de hoc impetitus cum juramento negaret, liber erat a juramento Depoſiti, ſed interim (ſi falſo) juramenti futilis reus.

X. Quod ad Teſtimonii Juramentum violatum aut negatum attinet; lege de ea ſingulari neminem teneri ſcribunt, ubi petebatur Fundus, Servus, Syngrapha, aut quæſtio erat de Natalibus ſive puris, ſive inquinatis, ſeu de re aliqua, ſive male, ſive bene geſta, aut ſimilibus (extra cauſam zelotypiæ, *Num.* 5. 13.) ſed tantum, *Idem ibid. cap.* 9. §. 3. & *cap.* 10. §. 3. על כפירת עדות ממון שרומה לפקדון ותשומת יד וגזל ואבדה שפרטן הכתיב בפרשה שהן מטלטלין שגופן ממון : *ob negationem* ſeu violationem *teſtimonii circa rem quæ Depoſiti fuerit inſtar, commodati, ſurrepti, deperditi, qualia particulatim enumerantur in Lege, Levit.* 6. 5. & *vide cap.* 5. 1. & *in rebus ſunt quæ fungibiles dici ſolent*. Nec locum habuit violati aut negati Juramenti hujus Lex circa קנס *mulctam*, veluti Dupli, Quadrupli, Quintupli; ſed tantum circa קרן ſeu actionis aut quæſtionis *rem principalem*. Atque is, cujus intererat, rogabat, & adjurabat, etiam extra forum, teſtem ut de re atteſtanda teſtimonium ſuum præberet, ad quod faciendum ex Lege ſacra tenebatur. Nec reus heic quis, niſi adjuraretur in lingua ei nota. Juramentum hoc extra caſus jam dictos proferens, licet minime teſtimonii Juramenti violati nomine teneretur, nihilominus Juramenti Futilis erat obnoxius. Qui vero Juramenti teſtimonii rite reus erat, illo duntaxat nomine is, non Juramenti Futilis, reus habebatur. Nec alia heic pœna quam per Sacrificium expiatoria; non Flagellatio. Teſtimonio idonei neutiquam fuere quales Judiciis impares fuiſſe ſuperius eſt oſtenſum, nec propinquiores. Juramenta jam memorata cuncta, quoties eſſent in foro delata, ſolenni nomine vocabantur, *Idem ibid. cap.* 11. §. 4. & 7. & *videſis Buxtorf. Lexic. Talmudic. col.* 626. & *Maimonid. Tract.* Toajon Wenetajen *cap.* 1. שבועות הדיינים *Juramenta Judicum*, qui itidem alio interdum, juxta Talmudicorum veterum diſciplinam, utebantur quod שבועת הסת *Juramentum Impoſitionis*, dictum, & gravius erat, & verbis variatim, & ſæpius repetitis; ſive Reo, ſive Teſtibus, ſive utriuſque delatum; ad extorquendum veritatem; veluti per interrogationum, & pœnarum comminationum torturam. Nec tamen hoc, nomine *Juramenti Judicum* ſolenni venire volunt. Carmina fuere in adjurationibus illorum forenſibus perquam horrenda, etiam ubi Juramentum Impoſitionis non adhibitum. Sed præter hæc Juramento huic acceſſere moleſtiſſimæ, *Gemar. Babylon. tit.* Shebuoth *cap.* 6. *fol.* 39. 1. Baal Aruch *in* הסת & *Maimonid. tract.* Shebuoth *cap.* 11. & ſæpius iteratæ variatæque adjurationis formulæ quibus tandem, ſi fieri poſſet, veritas erui quiret. Nec dubitandum quin generis hujus Juramenta fuerint illa, de quibus Johannes Chryſoſtomo, *Orat.* 1. *adverſus Judæos*. Locutus eſt Chriſtianus ille qui fœminam illuſtrem, etiam Chriſtianam, adegerat, Εἰς τὰ τῶν Ἑβραίων εἰσελθεῖν χάριν παρασχεῖν ὅρκον περὶ τῶν ἀμφισβητουμένων αὐτῷ πραγμάτων, *in Hebræorum* (Synedria, veluti quæ, in Palæſtina utraque, *Lib.* 17. *C. tit. de Judæis*, ipſo Chryſoſtomi tempore fuere; & τὰ ibi τὰ Συνέδρια denotare palam eſt ex ſequentibus) *ibique jusjurandum de negotiis ſibi controverſis præſtare*. Hic a Chryſoſtomo rogatus cauſam δι' ἣν τὴν ἐκκλησίαν ἀφεὶς ἐπὶ τὰ Ἑβραίων εἷλκε συνέδρια, ob quam, *eccleſia relicta eam in Hebræorum Synedria traxiſſet*, reſpondet πολλοὺς

πρὸς αὐτὸν εἰρηκέναι, φοβερωτέρους τοὺς ἐκεῖ γινομένους ὅρκους εἶναι, *multos ei dixiſſe, formidabiliora eſſe juramenta ibi adbibita*. Sed graviſſime eſt hoc nomine a Chryſoſtomo reprehenſus. Atque ita demum juramenta illis erant partim של תורה *ex ipſa Lege* partim של דברי סופרים *ex verbis* ſeu *diſciplina Scribarum*, id eſt Sapientum, ſuperinducta, quæ itidem in שבועות דאורייתא *Juramenta Legis* & שבועות דרבנן *& Juramenta Rabbinorum noſtrorum* diſcriminantur, *Gemar. Babylon. tit.* Sebuoth *cap. 6. fol.* 41. 1. Et ſatis reſpondent Juramentis jam dictis, genera illa in Jure Cæſareo, *Lib.* 1. *D. tit. de Jurejurando*. Tria, Voluntarium, Judiciale, Neceſſarium, quod Græcis, *Heſychius*, *Suidas*, *Zenobius in* Ἐπακτὸς, dicitur Ἐπακτὸς ὅρκος *Jusjurandum ad actum*, & *οὐκ ἐγχώριος ἀλλ' ἀπὸ ξένης ἐπηγμένος*, *non vernaculum* ſeu ex jure ordinario ſeu patrio, *ſed aliunde adactum*, quale quidem *Juramentum Impoſitionis* Magiſtris dictum. De horum omnium ſimul pœnis, ait Maimonides, *Tract.* Shebuoth *cap.* 11. §. 20. דבר ברור ונלוי שכל חנשבע שבועת הדיינין או שבועת הסת בשקר שיהא חייב משום שבועת הפקרון ואינו לוקה: *Juris eſt exploratiſſimi, quicunque juraverit Juramentum Judicum aut Juramentum Impoſitionis falſo, reum eum eſſe Juramenti Depoſiti* (violati, juxta varias ante oſtenſas ejus notiones) *nec flagellandum eſſe*, ſed ſacrificio tantum expiandum. Quantum vero ad forum cœleſte ſeu Numinis ſanctiſſimi tribunal, ajunt perjurium, & nominis Divini abuſum ejuſmodi omnimodum peccatorum eſſe graviſſimum, utpote cum Dei profanatione communem. Unde Maimonides, *Ibid. cap.* 12. §. 2. אעפ שאין בו לא כרת ולא מיתת בית דין יש בו חילול השם הסקודש שהוא גדול מכל העונות: *tametſi neque exciſio* (divinitus infligenda) *neque moris forenſis ei præſtituatur, attamen in eo eſt Profanatio Nominis ſanctiſſimi quod peccatorum cunctorum eſt graviſſimum*. Accedit autem de Servis, eos Juramentis ſuis de futuro, non omnino obligatos eſſe, quoniam neutiquam in poteſtate ſua ipſi. Idem; *Ibidem* §. 6. עבר שנשבע אין רבו צריך לכפותו והרי הוא אחר שנשבע כקודם שנשבע לפי שאין גופו קנוי לו כדי שתחול עליו שבועתו ונאמר בשבועות לאסור אסר על נפשו מי שנפשו ברשותו יצא עבד שהוא ברשות אערים ונמצא זה כמו שנשבע על נכסי אחר: *Si ſervus juraverat* (de futuro quopiam præſtando) *dominus ejus non obligabatur ad cogendum eum. Et ſane ipſe ejuſdem poſtquam juraverat conditionis habebatur, cujus ante. Quoniam corpus, Perſonam ſuam ipſe non ita poſſidebat ut in ſe Juramentum ſuum præſtandum reciperet. Et dici ſolet de Juramentorum obligatione, obligationem eſſe ſuper ipſos jurantes* ſeu *animam, Vide Athanaſii Juramentum, ſupra* §. 6. *ipſorum, quod intelligendum de eo qui ſua eſt in poteſtate. Excipitur ita ſervus quia in aliorum eſt ille poteſtate. Et revera Juramentum illiuſmodi haud aliud erat, quam ſi quis de bonis juraret alienis*. Sed de Juramentis eorum ut, & jurandi uſu forenſi plura Capite proximo.

BERN.

BERN. LUDOV. MOLLENBECII
DISSERTATIO
DE
JURAMENTO
Per genium Principis.

APHORISMUS I.

GRande illud actionum in vita civili vinculum *Jusjurandum*, ab omni utique ævo mortales sancte pariter ac religiose habuerunt: vel ipso Ethnico Cicerone 3. *officior. nullum esse vinculum ad stringendam fidem jurejurando arctius*, asserente. Nimirum fundamentum humanæ societatis illud esse recte credidere, ideo introductum, ut dictorum fieret factorumque fides stabilis atque certa. Etenim cum per naturæ pravitatem, nil apud homines fere esset certius, quam ut fides data falleretur, nil contra incertius, quam ut servaretur, omnino reipublicæ intererat, ut tale aliquod medium interveniret, quod pondus dictis factisque adderet; tale aliquod vinculum inveniretur, quo simplex promissio assertiove stabiliretur solide ac confirmaretur: At vero arctius nullum visum fuit, nullum cui majus inesset pondus, nullum cui major reverentia deberetur, nisi quo quis Dei O. M. qui actuum humanorum testis ac arbiter, malorumque vindex & ultor severus est, misericordiæ gratiæque renuncians, gravissimis suppliciis in hac & futura vita ferendis, se devoveret, si aut falsum esset, quod assereret, aut quod promissum non servaret: Dn. Joan. Schilter, *in introduct. philos. moralis adver. nec simul jurispr. cap.* 2. §. 14. *p. m.* 54.

II. Hinc est quod jurijurando eos characteres tributos videas, ea non minus elogia, quæ non possint nisi vel singularem venerationem persuadere, vel timorem horroremque mentibus hominum incutere: Ita *Jus Sacratum* dicitur, apud *Virg.* 2. *Æneid. v.* 157.

Fas mihi Grajorum *Sacrata* resolvere *Jura*.

Sacramentum (1) *l.* 12. 13. *C. de reb. cred. l.* 2. §. 3. *de his qui not. infam. l.* 1. *pr. l.* 2. *C. de jurejur. propter calumn. l. ult.* §. 10. *C. de jure delib. l.* 14. *pr. C. de judic. l. ult. C. de fideicomm. l.* 8. *C. de legat. l.* 21. *C. de fide instrum.*

Juris jurandi Religio. *l.* 2. *C. de reb. cred. l.* 1. *ff. de jurejur.*

Et simpliciter *Religio l.* 24. 25. *ff. de jur. l.* 4. §. 1. *de in litem jurando*.

Forte quod mentem jurantis ita religet arctetque, ut tremorem ei timoremque injiciat, juxta *l.* 8. *de condit. Inst. l.* 1. *C. de jurejur. propter calumn. dand.*

III. Inprimis autem Romanis hanc præ aliis deberi laudem contendunt omnes, quod juris jurandi inviolabiliras, sancta ipsis adeo fuerit, ut si vel in minimo læderetur, maximum id esse nefas crediderint: Unde Cicero 3. *offic.* nulla de re diligentius judicasse scribit Censores, quam de jure jurando, si scilicet hoc fuisset violatum, imo eos omnibus hac in re gentibus palmam præripuisse, *Polybius* testis est, ap. Rosin. *Antiq. Rom. p. m.* 1298. *al.* 1297. quo etiam facit *lib.* XII. *Tabb.* fragmentum, *ut jurisjurandi ad fidem adstringendam præcipua vis esset*: Nec non Gaji in *lib.* 1. *ff. de jurejur.* responsum, *maximum expediendarum litium remedium jurisjurandi religionem esse*.

IV. Ut ut vero hoc forte ita sit, interim tamen dubium quoque non est, quo major honor juramentis ab ipsis Romanis habitus fuit, eo magis in iis concipiendis formandisque fluctuasse illos ac variasse: jurabant aliquando per vitam, per salutem, per caput suum liberorumque, per Deos immortales, interdum per Castorem, interdum per Pollucem, nonnunquam per Herculem: inde in comœdiis illa pervulgata: *Pol*, *Ædepol*, *Ecastor*, *Hercle*, *Mehercle:* jurabant & per Jovem Lapidem, idque sancto omnino (sanctissimum enim hoc jusjurandum habitum fuisse Gellius testis est *Noct. Att.* (2) 21.) ac peculiari ritu, nec minus his conceptis solennibus verbis: *Si sciens fallo, ita me Diespiter* (3) *salva urbe arceque bonis ejiciat, ut ego hunc lapidem:*

dem: quem statim, qua poterat vi projiciebat; vid. Perez. *in Cod. de rebus cred. num.* 3. Oldendorp. *Class.* 1. *act.* 9. §. *porro.* 3. *p. m. Edit. noviss.* 96. Tandem etiam, ut taceam alia, per *Genium Principis* juramentum conceperunt.

V. De quo quidem, per *Genium Principis* jurandi modo, cum eximius extaret apud Ulpianum in *lib. si duo* 13. §. *fin. ff. de jurejur.* locus, dubiaque desuper non nulla deprehenderem, quæ in diversas ingenia sententias traxerunt, non lusurum me operam credidi, si jurisjurandi hujus naturam, originem, effectum, affinia atque huc non impertinentia, opera saltem summaria, & per indicem quasi ostenderem.

VI. Et primo ergo *Genius* quid fuerit, dicendum est. Nimirum suum cuivis Dæmonem Laremve agnasci superstitiose antiquitas credidit: qui ut vel nulli, vel paucis admodum visus, ubique tamen præsens & omnium non modo actorum, verum etiam cogitatorum testis esset. Dæmonem hunc *Genium* appellabant, a *gignendo*, seu potius antiquo *genendo*, quod quasi *Deus naturæ* vel nascatur nobiscum, vel genitos nos suscipiat tueaturque: *Genius ita assiduus nobis observator est*, sunt verba Censorini apud Rosin. *Antiquit. Rom. lib.* 2. *cap.* 14. *ut ne puncto quidem temporis longius abscedat, sed ab utero Matris acceptos ad extremum vitæ diem comitetur. Appellatur autem hoc Numen Genius, sive quod in ejus tutela, ut quisque natus est, vivit: sive quod, ut generemur, curet: sive quod una gignatur nobiscum: sive etiam quod nos genitos suscipiat ac tueatur.*

VII. Qua quidem in re mirandum foret, inter medias Gentilium tenebras, simulacrum aliquod veritatis emicare; cum certe nec alienum adeo a scriptura sit, aut probabilitate careat, suum unicuivis piorum Angelum, Deum assignasse, qui a nativitatis statim ortu custodiat hominem servetque: quo pertinet, quod Hieronymus *sup.* 18. *cap. Matth. Magna est*, inquit, *dignitas animarum nostrarum, quarum unaquæque habet ab ortu nativitatis, in custodiam sui, deputatum Angelum*, nec non quod Bernhardus *semones* 12. *in Psal.* 91. *in omni loco*, dicit, *in omni angulo reverentiam habe Angelo tuo, neque illo præsente facias, quod me præsente erubesceres.* Si non tot figmentorum, tot etiam superstitionum ambages, insimul hic deprehenderentur: Enimvero non omnium hominum modo, sed & Regnorum, Regionum, urbiumque suos esse *Genios* Deosque credebant; Indeque & illud forte est, quod urbem obsessuri Romani, quam capi jam posse confidebant, certo prius carmine *Genios* sive tutelares Deos evocarent, vel quod capi urbem non aliter posse crederent, vel siquidem posset, nefas tamen putarent, Deos habere captivos. Gotofr. *in not. ad lib.* 9. §. 3. *ff. de divis. rer. lit. g.* certum enim est, Deorum numero ab ipsis, *Genios* habitos fuisse, divinoque quemlibet suum *Genium* honore mactasse: quo vere pertinet, quod vulgo Deum Genium invocare, Genio litare, ac sacrificia offerre, qua de re Tibullus *lib.* 4. *ad Corinth.*

> *Magne* Geni, *cape thura libens, votisque faveto*

& alius

> ---- *Tu cespite vivo*
> *Pone focum*, Geniumque *loci*, *Faunumque*, *Laremque*
> *Salso farre voca.*

Quin imo rogare, obtestari, & quæ singularis Deorum prærogativa est, *jurare* per Genium alicujus solebant.

VIII. Imprimis vero Principibus hoc datum legimus, ut per eorum *Genios* maxime juraretur: Quod vel inde evenisse probabile est, quia licet proprium cuivis agnasci *Genium* existimaverint, alium tamen alio valentiorem excellentioremque esse statuerunt, quod cujus *Genius* potentior esset, cæteros is omnes antecelleret: Cumque ergo Augustis Principibus augustior inesse spiritus *Geniusque* crederetur, qui inter *Genios* omnes, quemadmodum inter homines ipse Princeps, summus esset, arctissimum utique jusjurandum ipsis videri poterat, quod per *Genium Principis* conciperetur; quin imo decreto a Senatu facto cautum fuisse, ut per Cæsaris Genium juraretur, ex Dione Cass. Refert Phil. Caroli *Antiq. Rom. lib.* 1. *cap.* 7.

IX. Qua rursus in re, uti ab omni omnino errore Romanos non libero, ita ab omni etiam eos deviasse vero, vix dixerim. Utique enim in eo rem acu tetigisse videntur, quod singularem quandam divinamque Principibus insitam virtutem esse, eorumque Spiritum Geniumque cæteros superare omnes crediderunt. Ecquis enim etiam vel nostrum est, qui grandi illo cœlitus demisso merito, *Majestatem* puto, præditis, divini, quid inesse negare audeat? Sunt sane *Divini* Principes, *Sacratissimi*, *Sanctissimi*, *lib.* 87. §. *ult. ff. de leg.* 2. *lib.* 11. *C. de his quib. ut indign. lib.* 8. *pr.* & §. 12. *ff. de transact. lib.* 5. *C. de divers. rescript.*

&

& in tit. de concept. ff. §. 1. Imo ab ipso *Deorum Deo*, Sacratissimo Principum Principe, *Dii* vocantur *Psalm.* 82. *v.* 2. Dei sunt Vasalli Principes, *Sap. cap.* 6. *v.* 4 Dei gratia regnant. *Prov.* 8. *v.* 15. Adde, quod a Supremo omnium rerum Numine, nunc cœlestibus donis, nunc naturalibus, & Genitivis insignibus notisque, ita condecorari ornarique communiter soleant, ut divinus eorum vigor, cœlestis oculorum fulgor, veneranda quoque, & grata omnibus Majestas, non perstringat solum & adspectus inviret, sed & reverentiam singulis ac venerationem imperet: vid. post alios Sveton. *in Octav. cap.* 79. *ubi de oculis claris & nitidis Augusti, quibus divini quiddam inesse vigoris scribit*, & qui pluribus rem illustrat exemplis Theodor. Hopping. *meditat. Hist. de not. natur. genit. & gentilit.* §. 5. *pag.* 16. 17. *seqq. Divinitus* inquit Franciscus Scribanius *in Princip. Musc. p. m.* 534. *quædam amplitudo impressa est Principibus, qua adducti homines, tacita quadam & ineffabili veneratione, Principem suum, tanquam aliquem ex Deorum societate prosequuntur.* Apposite quoque M. Terentius Eques Romanus apud Tacitum *lib. 6. Annal. cap.* 8. *Non est*, ait, *nostrum æstimare, Tiberi Cæsar, quem supra cæteros, & quibus de causis extollas: Tibi summum rerum judicium* Dii *dederunt, nobis obsequii gloria relicta, abditos Principis sensus, & si quid occultius parat, exquirere inlicitum, anceps, nec ideo assequare.*

X. Præterea grandia illa & divina quibusdam Principibus concessa charismata, queis varios persæpe morbos, stupendo plane modo, sanandi facultatem habent, quid quæso evincunt aliud, quam Divino Principes Genio esse, & ab ipsius Divini, cujus vicem gerunt, Numinis, sacratissima quid virtute participare? Enim vero de *Imp. Vespasiano*, quæ Romanarum rerum scriptores Tacitus (4) 4. *Histor. cap.* 81. Sveton. *in Vespas. cap.* 7. Dio Cassius *Histor. Rom. lib.* 66. *in Vespas. vers. idem Vespasianus cæcum hominem*, aliique tradunt, eum cœcis visum, & manu vel crure debilibus, sanitatem cœlesti plane favore, & Numinum quadam inclinatione restituisse, quem in admirationem non rapiant? Lucem rei afferant ipsius Taciti saltem initialia verba: *Per eos*, inquit ille, *menses multa miracula evenere, queis cælestis favor, & quædam in Vespasianum inclinatio Numinum ostenderetur. Ex plebe Alexandrina quidam, oculorum tabe notatus, genua ejus advolvitur, remedium cæcitatis exposcens gemitu &c.*

XI. Imo non personis saltem singulis (quarum referri plurimæ possent) sed & integro sæpe Regum Principumque Ordini, totisque familiis illustribus, divina hæc dona competiisse, unde Divinus eorum Genius nosceretur, Historicorum tradita inculcant. Sane de *Christianissimis Galliæ Regibus*, fama constans est, raro quodam certoque Dei privilegio concessum eis esse, ut si morbo strumarum infectos, Rex legitime succedens, ac antiquis & receptis ceremoniis coronatus, manu tetigerit, verbis aliquot certis & solennibus recitatis, velut: *Le Roy te touche, Dieu te guarisse: tangit te Rex, sanet te Deus:* (Le Mercure François addit verba: *au nom du Pere, du Fils, & Sainct Esprit*) valetudinem recuperent. Limn. *in not. Regn. Franc. lib.* 2. *cap.* 5. Johann. Tilius *in comm. rer. Gallic. de Sacris Regum Reginarumque & eorum coronatione lib.* 2. Crusius *de univers. jur. προεδρ. lib.* 3. *cap.* 4. *num.* 76. *& seq. p. m.* 445. Sic & *Angliæ Regibus*, percurandæ Elephantia στως divinam vim quandam inesse, ex *Polyd. Virgilio, Chopino, Valdesio, Piccarto, Bizarro*, Hoppingius nos docet. *cit. tr. de not. nat. Genit. & Gentilit.* §. 7. Similiter & *Arragoniæ Reges* morbo strumarum afflictis, salutem contulisse, *Hispaniæ Reges* crucis signo Dæmonia expulisse, ex *Chassanæo, Carolo Tapia, Valdesio, Beutero* idem Hoppingius *c. l. p.* 29. & Crusius *cit. tr. pag.* 447. *num.* 89. memorant. Quin & Potentissimos Austriæ Archiduces, cælitus hac concessa prærogativa gaudere, ut strumosis sanitatem, & balbis loquelam restituere possint, Dn. du May testis est, *dans son livre de l'Etat de l'Empire: dialogue* 3. *p. m.* 128. verbis: *Les Princes de cette Maison, ont receu de grandes graces de Dieu, de la nature, & des hommes. De la nature, en ce qu'ils ont tous le menton long, & les levres grosses, ce qui temoigne leur piete, constance, & integrite. De Dieu, en ce que donnant de leur main, un verre d'eau à ugoi treux, ils le gueriffent; & baisant un begue, ils denouent sa langue.*

XII. Sic ergo divini quid non raro Principibus inesse, certæ veritatis res esto. Ad juramentum per *Genium Principis* revertor: Illud tanti Principes nonnulli fecerunt, ut peculiare decus, ac singularem quandam prærogativam, si per eorum Genium juraretur, contra dedecus, Majestatisque quandam imminutionem esse, si non juraretur, existimaverint. Sane Cajus Caligula Imp. *Svetonio* teste, cum divinitatis cultum sibi adsereret, multos honesti ordinis, deformatos prius stigma-

tum notis, ad metalla, aut viarum munitiones, aut ad bestias condemnavit, aut bestiarum more cavea coercuit, aut medios ferra dissecuit, hac fere præscriptione, quod nunquam per *Genium* ejus dejerassent. Nec aliorsum forte trahendum illud Corn. Tacit. 1. *Annal.* 73. *Rubrio crimini dabatur, violatum perjurio nomen Augusti*. Quin & jurantes ipsi, grandiusaliquod juramentum, quodque magis jurantem stringeret, nullum putaverunt, quam quod per *Genium Principis* præstaretur, quo *Alex. Neapolitani* locus pertinet, exhibitus a Spiegelio in *Lexic. jurid. voc. Genii*. *Per salutem & Genium Principis dejerare, longe præstantissimum jusjurandum haberi cœptum, cui nulla vi, nulloque imperio contra ire fas erat*. Unde non immerito ipsis a S. Patribus, *Tertulliano* imprimis, objectum, *Majori ipsos formidine Cæsarem observare quam Deum: Esse illis tutius, per omnes Deos, quam per unum Genium Principis pejerare:* vid. Schonborn. 2. *Polit.* 21. Rauchbar. *quæst. jur. civ. p.* 2. *q.* 2. *n.* 23. Phil. Carol. *lib.* 1. *Antiquit. Rom. cap.* 6. *num.* 26. Quanquam tamen Christiani, qui sub Gentilium Principum imperio vixerunt, veriti ne idololatriam committerent, religiose ab hoc juramento abstinuerint. Henel. *in Otio Uratis l. c.* 2.

XIII. Et sane recte: Est namque juramentum divini cultus species, qui non imaginariis fictitiisque tribuendum Diis est: Solus Deus T. O. M. ut omnipotens adorandus, solus ut omniscius in conscientiæ nostræ testem, perfidiæque ultorem invocandus venit. *Deut.* 6. *v.* 13. *& cap.* 10. *v.* 20. *Jerem.* 5. *v.* 7. *Hebr.* 6. *v.* 16. *Matth.* 5. *v.* 33. vid. Balduin. *de Cas. consc. lib.* 2. *cap.* 9. *Cas.* 2. *pag.* 331. Ergone vero macula laborare *lib.* 13. §. *fin. ff. de jurejur.* dicendum? in qua, *si quis*, inquit Ulpianus, *juraverit per Genium Principis, dare se non oportere, vel intra certum tempus juraverit se soluturum, nec solvit, Imperator noster cum Patre rescripsit, fustibus eum castigandum dimittere, & ita ei superdici; προπετῶς μὴ ὄμνυε, h. e. petulanter ne jurato:* Minime: Et ut ut insignis erroris illam legem arguant multi, vix tamen errorem, quo minus inde, ad servandum illud juramentum, obligatio inducatur, invenire poteris. Sane enim per *Genium*, seu fictitium Numen Principis jurare, nec præcipit jus Justinianeum, nec approbat: Saltem & quando juratum ita fuerit, servari jubet; quia etsi in abstracto & qs. in idea, non possit nomen mereri juramenti, nisi ubi invocatur verum Numen, & sic revera non juraverit, qui per Genium, quippe in quem nec religio cadit, nec vindicta, juravit, considerata tamen opinione jurantis, qui dum, quantum in ipso fuit, vere jurare voluit, ideo haud aliter ac si vere jurasset obligabitur: Quo pertinet, quod Divus Pius, *jurejurando, quod propria superstitione juratum est, standum esse* rescripsit. Ulpian. *in l.* 5. §. 1. *ff. de jurejur.* Et similiter, *quamvis non sit per creaturam jurandum, si tamen juretur per creaturam, servandum est. c. etsi Christus* 26. *v. & quamvis* x. *eod.* Cumque jurans sub falsa licet nota, generali tamen complexione verum Deum respexerit, verus etiam Deus, si pejeratum sit, in suam injuriam id factum interpretabitur. H. Grot. *D. J. B. & P.* 2. *cap.* 13. §. 12. Deutamm. *de jurament. membr.* 1. *num.* 30. Balduin. *de cas. consc.* 2. *cap.* 9. *cas.* 3. Strauch. *de jur. Nat. & Civ. conven. thes.* 30.

XIV. Unde facile responderi & illis potest, qui absurde LL. Statutum esse asserunt, ut per *Principis Genium* pejerantes gravissime puniri, per Deum vero perjurium committentes, vel nulla, vel saltem leviori pœna coerceri debeant: vid. Henel. *in otio Uratis l. c.* 2. Rauchbar. *quæst. jur. Civ. & Sax.* 2. *part.* 2. *n.* 24. Etenim ostendendum prius erat, dispositum ita in jure esse, antequam ad eam asserendi temeritatem prolaberentur: Sane ex ante *cit. l.* 13. §. *fin. de jurejur.* frustra id colligas: Nec magis id ipsum evincit textus (5) in *l.* 2. *C. de reb. cred. jurisjurandi contemta religio satis Deum ultorem habet: periculum autem corporis, vel Majestatis crimen secundum constituta Divorum Parentem meorum, etsi per Principis venerationem quodam calore fuerit pejeratum, inferri non placet*. Quæ enim inde illatio? jurisjurandi contemta religio satis Deum ultorem habet: Ergo per Deum pejerans legibus non punitur: Quasi vero delicta, quæ Deum ultorem habent, quæque se puniturum ipse in Verbo suo minatur, ea in foro propterea impunita relinquantur: Quasi, si certa delicto statuta pœna non est, aut ordinaria accusatio non competit, extra ordinem eo nomine agere, & delinquentem punire non liceat: Quasi, v. g. stuprum committens, quando jam *satis* a Politico Magistratu punitus dicitur, nihilominus non Ecclesiasticæ censuræ adhuc reus maneat: Præterea verba illa, *jurisjurandi contemta religio in d. l.* 2. satis generalia sunt, ad quodlibet juramentum applicari apta, ut absurdus proinde non fuerit, qui etiam, juramenti per Genium Principis præstiti contemtam

re-

religionem, Deum ultorem habere, dixerit.

XV. Sed fac: (citra tamen præjudicium veritatis *vid. l. 41. C. de transact.* & ibi Brunnem. *num. 4.* Gœhauf. *p. 1. peric. 7. quæst. 54. Ord. crim. Carol. art. 107. & 108.* Perjurium per Deum, legibus vel plane non, vel non adeo graviter puniri, puniri vero gravius, quod per *Genium Principis* commissum: propter eane talis contra rationem, absurdaque lex fuerit? Absit! Nam si in pejerantem per Genium Principis graviter adeo animadverti Leges voluerunt, utique quoque perjurium per Deum punivere, cum qui per Genium Principis pejeraverit, per Deum perjurium commisisse dicendus sit: Saltem in eo discriminis aliquid subesse æstimavere, quod in perjurio per Genium Principis, ipse offendi Princeps, securitasque publica & sancta majestas violari videretur, quod fieri pariter non putabatur, per eum, qui omissa Principis mentione per Deum pejeraverit, quare juxta illud, quod Tiberius apud Tacitum inquit 1. *Annal. 74. in fin. Suæ Diis curæ sunt injuriæ*, satis puniri eum crediderunt Principes, qui quoniam nullo digno satis pœnarum genere affici poterat, *Dei* horrendo judicio, quippe cujus æternis suppliciis se devoverat, unice reservaretur, cum perjuria impunita non sinat *Deus*; *Exod. 20. v. 7. Deut. 5. v. 11.* conf. Carpz. *in pr. crim. quæst. 46. num. 4. & multis seqq.* Pariter & in læsæ Majestatis crimine comparata res est: Illi enim, qui in Principem quid nefarie patraverit, præterquam quod bona ejus fisco addicantur, gladii statuta poena est, memoria ejus post mortem *damnata*, (6) filiisque insimul, non a materna saltem, vel avita omnium etiam proximorum, quin & extraneorum hereditate exclusis, sed & infamia notatis, sic, ut ad nullos prorsus honores, ad nulla sacramenta pervenire, sed perpetua quasi egestate sordentes tales esse debeant, ut mors solatium, & vita sit ipsis supplicium, (7) juxta rescriptum DD. AA. Arcadii & Honorii in *l. 5. C. ad L. Jul. Maj.* cum contra in eum, qui in Divinam quid Majestatem commiserit, nil adeo durum statutum quid reperiamus: non quod eandem pœnam non mereatur, sane enim longe gravius est æternam, quam temporalem Majestatem offendere: *Auth. Gazaros C. de hæret. & Manich.* Sed quia satis adhuc atrociter cum ipso agi Principes crediderunt, si divinis suppliciis scelestus ille, mactandus relinqueretur. Similiter nec in liberos in Deum delinquentis animadverti poterat: quoniam licet Princeps offensus metuere possit, ne delicta parentum sint imitaturi filiis, proindeque, ne noceant, suorumque necem vindicent, recte in eos quasi ex infortunio quodam obligatos, animadvertat; Non pariter tamen Deus, quod in posteris delinquentis metuat, habet. vid. Gomez. *variar. resol. cap. 2. num. 13.*

XVI. Sic ergo recte voluerunt Principes per eorum *Genium*, pejerantem fustibus castigari, insimulque ei ita superdici, *προπετῶς μὴ ὄμνυε*, *petulanter ne jurato*, *d. l. 13. §. fin. ff. de jurejur.* Nimirum recepti apud veteres moris erat, ut supplicium de reo sumentes, causam simul pœnæ solenni ritu exprimerent, idque vel per proclamationem præconis, qui publice ita supplicii causam edicebat, cujus exemplum extat in *lib. 6. C. ex quibus cauf. infam. irrog. Fustibus cæsum, cui per præconem ita dictum est*, *ἐσυκοφάντησας*, i. e. *calumniatus es, ut calumniatorem videri notatum manifestum est*: Et pertinet huc illud Spartiani in Severo: *Fustibus eum sub elogio præconis cæcidit, Legatum Popul. Romani homo plebejus temere amplecti noli*. Item Trebell. Pollionis in *Gallien. Polycarpus tertio confessus est se Christianum esse*: Nec non Eusebii, *4. cap. 5. Agnes sacrilega virgo, Diis blasphemiam inferens, scortum lupanaribus nota*. Vel etiam ipsi supplicii loco, *ἐπιγραφὴ* quædam affigebatur, qua & supplicii causa innotesceret populo, & mali a simili flagitio patrando revocarentur: Hinc Tranquillus: *Canibus eum objecit cum titulo: Impie locutus Parmulanus*. Quin & ipsam crucis Salvatoris nostri inscriptionem, *Jesus Nazarenus, Rex Judæorum*, communiter huc referunt. Itaque quando nunc, per *Genium Principis*, pejeranti superdici jubetur, *προπετῶς μὴ ὄμνυε*, *petulanter ne jurato*, num de verbali illud, an de scripta superindictione intelligi deberet, dubitari poterat: Et utut scriptam intelligant *Duarenus* & qui eum sequi videtur N. a Salis in *Sicilim. juris ad. d. lib. 13. §. fin. de jurejur. p. m. 38.* potius tamen de verbali textum loqui, & ipsum verbum *superdici*, & tradita Cujac. 8. *observ. 7.* evincunt, adde Godofr. *in not. ad d. l. 13. §. fin. de jurejur. & ad l. 17. C. ex quibus cauf. infam. irrog.*

XVII. Tantum nunc de juramento per *Genium Principis*. Liceat adhuc paucis & extremo, quod ajunt, digito, alia huic nostro affinia juramentorum genera, quippe queis æque maculam juri Sacratissimo nostro adspergi, visum nonnullis est, *ὡς ἐν παρόδῳ* & coronidis loco attingere. Sint illa sequentia: quæ fiebant per salutem Prin-

Principis *l.* 41. C. *de transact.* per caput suum, *l. ait prætor.* 3. §. *fin. de jurejur.* per caput filiorum *l.* 4. *ff. eod.* per salutem suam, *l.* 5. *eod.* inprimis vero per Sanctam & Gloriosam Dei Genitricem & semper Virginem Mariam, & per sanctos Archangelos Michaelem & Gabrielem, *Nov.* 8. *in fin.* de qua ultima juramenti specie antequam quid afferam, de prioribus quid sentiendum putem, indicabo.

XVIII. Et ergo illæ ita comparatæ sunt, ut affirmare ausim, in illis vix reperiri posse, quod reprehensione aliqua dignum: Nimirum duplici ratione per *aliquid jurari* Romani dicunt, semel enim id significant, *cujus vindictæ* jurans sese devovet, deinde illud: *quod devovetur*. In priori notatione, non nisi per *solum* Deum jurandum esse, recte Romani crediderunt, quos ab Ethnicismi superstitionibus Christiana religio liberaverat. In altera tamen notatione etiam per alia sine vitio jurari sunt arbitrati, ut nempe, majoris venerationis timorisque injiciendi causa, nonnulla in jurejurando *Deo* devoverentur, ejusque vindictæ submitterentur: Hinc soliti fuerunt non se ipsos tantum, sed quicquid ipsis carum esset sacramento Deo offerre; Eoque nunc pertinent pervulgatæ istæ formulæ, *per caput*, *per salutem*, *per vitam*, *per salutem Principis*, *per liberos* &c. Enim vero, non nisi absurdus dixerit, capiti, vitæ, saluti Principis, liberisque suis Romanos sese devovisse, cum ita jurassent, aut in assertionis suæ testes perfidiæque vindices invocasset; proindeque aliter statui non potest, quam in his ipsis formulis, divini Numinis invocationem implicite contineri, creaturas vero has non *invocatas* a Romanis, sed tanquam Divinæ vindictæ instrumenta, subjectas *Deo* fuisse, quibus ita in perfidia ulciscenda uti posset. Quare recte Ulpianus in *l.* 33. *ff. de jurejur.* *Qui*, inquit, *per suam* (vel etiam Principis, juxta *l.* 41. *C. de transact.*) *salutem jurat*, *per Deum* (cui salus devovetur) *jurare videtur*. Et Herman. Vultejus (vere Majorum Gentium JCtus, elogio Henelii *in otio Uratisl. cap.* 2.) *discept. schol. cap.* 3. *sive quis*, dicit, *per suam sive per Principis salutem juraret*, *salutis Authorem*, *qui unus est Deus* (*homine quippe nec capitis sui nec salutis Domino*) *appellare censeretur*. Nimirum qui ita jurant, hoc videntur sensu, exponente Mejero *in C. I. A. tit. de jurejur. th.* 14. jurare: Ita salvus sit Princeps: Ita *Deus* Principem præstet salvum: Ita salvus sim, vel ita salvi sint liberi mei, id est, Ita me *Deus* & liberos meos salvos præstet. Sic etiam *juramentum per caput suum*, nil utique impietatis superstitionisque involvit: Idem enim est, ac jusjurandum per salutem suam, quo jurans, si perfidiam sit commissurus, caput suum, tanquam principaliorem corporis sui partem *l.* 44. *de relig. & sumpt. fun.* offert *Deo* devovetque. Nil utique obstante textu *Matth. cap.* 5. *vers.* 36. qui quomodo intelligendus veniat, accurate ostendit ante laud. Mejerus in *C. I. A. citat. loco*.

XIX. Quantum vero nunc attinet jurisjurandi in *d. Nov.* 8. *in fin.* præscriptam formulam, (ab ipso Justin. propter tremendas & diras forte additas devotiones, *omnium horrendissimam* vocatam, in *Nov.* 102. *de moderatore Arabiæ*) qua per *gloriosam* Dei *Genitricem semper Virginem Mariam*, *perque sanctos Archangelos Michaelem & Gabrielem*, jurare Divus Justinianus præcipit, de ea aliud dicendum videbatur, postquam interpretes fere omnes orthodoxos, eam ut impiam damnasse ac improbasse certum est: ideo quod jusjurandum sit aliqua cultus divini species, quæ per creaturas fieri præstarique haud debeat, inque Angelos nec religio cadat, nec perfidiæ etiam vindicta, ipsorum, sed solius Dei sit, vid. Rauchbar. *part.* 2. *quæst. jur. civ.* 2. *num.* 33. Henel. *in otio*. *Uratislav. cap.* 2. Rittershus. *part.* 9. *Novellar. cap.* 20. *num.* 2. Donell. 24. *comment. cap.* 13. Wissenb. *ad ff. part.* 1. *disp.* 24. *th.* 19. Deutamm, *de juram. memb.* 1. *num.* 33. *ubi ait*, *neminem ignorare textum in d. Nov.* 8. *LL. divivis e diametro contrariari*. Verum enim vero, cum non castigare, sed abstergere legum errores, si qui irrepsisse videntur, boni civis, jurisque imprimis Sacerdotis sit: Tabor (8) *part. Elem. p. m.* 276. Utique & nobis, huic nostro *Sacratissimarum Legum* (9) operi, maculam hac in materia adspergere, ipsumque adeo Imperatorem idololatriæ præter meritum insimulare, merito religio esse debet. Etenim, ut, quod res est, cum Excell. Dn. Schiltero, *manud. Phil. moral. ad veram nec simul*. *Jurispr. cap.* 2. §. 27. dicam, nil adeo in *d. Nov.* 8. pietati contrarium continetur: Sane enim non juratur ibi per Angelos, tanquam assertionis nostræ testes, perfidiæque futuræ vindices, quippe cum per se soli peccata hominum non vindicent; neque etiam honor, qui soli *Deo* debetur, hic simul Angelis tribuitur, sed saltem *Deo* subjunguntur, tanquam *vindictæ divinæ instrumenta*, per quos, si velit *Deus*, suam ultionem exercere possit. Et certe ita rem esse, ex penitiore & attentiore textus perlectione apparebit: Quam maxime vero ex conclu-

sio-

sione Novellæ, quippe ubi solius *Dei* se vindictæ jurans submittit, ibi: *Si vero non hæc omnia ita servavero, recipiam hic & in futuro seculo in terribili judicio Magni Domini* Dei *& Salvatoris nostri Jesu Christi, & habeam partem cum Juda, & lepra Giezi, & tremore Cain: insuper & pœnis, quæ lege eorum pietatis continentur, ero subjectus:* Ecce nulla hic fit Gloriosæ *Dei* Genitricis, nulla Michaelis & Gabrielis mentio: certo sane indicio, in principio textus, alio sensu per Deum, alio per Angelos fuisse juratum.

XX. Sed hæc uti dixi, ὡς ἐν παρόδῳ. Interim prædictas juramentorum formulas & similes, quæ superstitionis speciem præ se ferre videri poterant, hodie in orthodoxorum foris exulare, & cum lance, ut dicitur, & liceo ab aula recessisse, non ambigo; Insuperque lubens & ultro largior, satius esse, ut illis abstersis, aliis atque aliis inter Christianos magis usitatis utamur formulis, v. c. So wahr mir Gott helffe &c. externosque tales adhibeamus ritus, qui in sensus incurrant & unde religio injiciatur hominibus, & a perfidia magis illi absterreantur: Quo referri maxime meretur, ut jurans si vir est, levata dextra manu, sursum exsertis duobus digitis anterioribus cum pollice, sin vero fœmina, illis digitis sub mammillis lævi pectoris, ubi cordis sedes est, firmatis, juretur. Wesenb. *παρατ. ff. de jurejur. n. 6. ibique Habn. in not.* Scheffer. *p. 2. q. 9.* Stando erecto corpore, nonnunquam etiam flexis genibus, incensis duabus candelis cereis, prout in Supremo Consistorio Electorali Dresdæ observari testis est Barschamp. *Rad. clauf. cap.* 30. Quandoque apertis januis, fenestris, nudatis capitibus eorum, qui adsunt, & stantibus iisdem. Hahn. *ad VVesenb. ff. de jurej. num. 6. in fin.* Confer omnino Balduin. *de Casib. Consc. lib. 2. cap. 9. cas. 6.* Et sicut olim, ita etiamnum tactis SS. Evangeliis jurari poterit, si consuetudo permittat: qua solennitate innuitur, quemadmodum Evangelium nostræ religionis fundamentum nulli de causa violari debet, ita jusjurandum nulla de causa frangendum esse: Polyd. Vergil. *de invent. rer. lib. 4. cap.* 13. Groenevv. *tract. de legib. abrog. ad l.* 12. §. 4. *C. de jud.* add. Matth. Steph. *ad Nov.* 8. *num.* 17. Sic & Judæi per legem Mosaisam & super 10. *Dei* præcepta jurent. *Ord. Cam. p. 1. tit. 86.* Mynf. *cent. 6. obs.* 10. Quanquam parum referat, quales pro more Regionum solennitates ritusque usurpentur, si modo *vere* juremus, *juste & liberate, c. animadvertendum 2. causs. 22. q. 2.* per *solum Deum* omniscium & veracissimum: *Huic* enim *Soli* non de astris, non idolis, nec creaturis, uti & supra monui, *hic honor, hæc reverentia debetur*.

NOTÆ.

(1) Unde Sacramento interrogari dicebantur, qui mediante juramento adigebantur, ut veritatem dicerent, ceu ex *Festo* & *Paulo* Grammat. tradit Balduin *de casib. consc. l. 2. c. 9. in princ.*

(2) Quas Noctes Atticas multijugæ eruditionis penum vocat Vossenholen de *Neutralit. cap. 2. th.* 6.

(3) Ita Jupiter dictus vel quod Diei & Lucis Pater sit, ut Rosinus 2. *c.* 4. Hildebr. in *comp. Antiq. Rom. voc. Iupiter*, aliique conjiciunt: vel a Ζεὺς, quod corruptum erat Διὸς, & antiquo Latinorum *Piter*, pro quo nunc *Pater* dicimus, quod *Deorum Pater* Jupiter esset, quæ derivatio Kippingii est *in Recens. Antiq. Rom. lib. 1. c. 1. p.* 48.

(4) Prudentissimus ille annalium conditor, & anlicarum rerum vaferrimus, encomio Henelii *in otio Vratislav. c. 2. p. 16.* Quo nihil sublimius, nihil perfectius tota Gentilium habuit eruditio: judicio Vossenhol. *de Neutralit. c. 1. in fin.*

(5) Quem alias in quæstione *an perjurium LL. impunitum sit?* mire Dd. torquent & retorquent, ut imprimis videre est apud Carpz. *pr. crim. p. 1. quæst.* 46. cui jungi possunt Pacius *cent. 3. ἐναντιοφ.* q. 79. Bronchorst. *cent. 3. assert.* 25. Cujac. 2. *obs.* 19. Donell. *tract. de jurejur. c.* 9. Ummius *disp.* 14. *num.* 34. *th.* 6. Perez. *ad tit. C. de reb. cred. n. ult.* Mihi Acutissimi JCti (ut laudatur a Brunnem. *in d. l. 2. C. de cred. cred.*) Antonii Matthæji *in tract. crim. lib. 47. n. ult.* explicatio arridet: Alexandrum Imperatorem hoc non velle, non posse extra ordinem accusari perjuros, sed non esse proditam publicam accusationem, frustraque adeo timeri pœnam L. Juliæ Majest. Quod vero adjicit, Jurisjurandi contemtam religionem, satis Deum ultorem habere, id ad inconsulta & calore facta perjuria referendum esse, ad quæ temetsi jus Civile connivet, Deum tamen Optimum Maximum impunita ea non relinquere, add. Dn. Struv. *Exerc. ad ff. 17. th.* 54.

(6) Quæ *damnatio*, interprete Harprechto ad §. 3. *l. de publ. jud.* sic fieri consuevit, ut ejus, cujus damnabatur memoria, ex Magistratuum albo nomen eraderetur: effigies & statuæ dejicerentur, tituliquę luto detegerentur, nec lugebatur, nec filii ejus sepulchrorum jus habebant. *l. 11. §. non solent. ff. de de his qui not. infam. l. 1. §. interdum ff. de suis & leg. hered. adde* Heinden *conclus. crim. cap.* 1. *conclus.* 18. Perez *in Cod. ad. L. Iul. Majest. n.* 19.

(7) Satis ut videtur durum: unde Brunnem. *ad d. l. 5. C. ad L. Jul. Majest.* Imperatores aliquid humani hac in re passos esse, & Wiessenbachius *disput. ad ff. 34. part.* 2. constitutionem hanc, à lege divina pariter ac naturali æquitate, prorsus abhorrere, ait. Quibus accedunt Grotius *de l. B. & P.* 2. *c. 21. num.* 13. ibique Ziegl. *p.* 490. *& ad Lancellott. Instit. Jur Can. p.* 498. Bachovius *ad Treutl. vol. 2. D.* 32. Eckoldtus *ad tit. ff. ad L. Jul. Maj. n.* 12. & alii. Interim tamen, nihil hic constitutum esse cum Perezio *in Cod. ad L. Jul. Majest. n.* 17. *&* 18. Summoque JCto Dn. Struvio. *Exerc. ad. ff.* 49. *th.* 20. aliisque dicemus, quod defendi non possit.

(8) De quo JCtissimus Dn. Malcomesius in *Disp. de Illustri foro Spirensi* §. 32. *p.* 38. *In hunc virum*, inquit, *profecto quadrat, quod Cicero de Servio scriptum reliquit: Sic Brute existimo, juris Civilis magnum usum, & apud Scævolam & apud multos fuisse, artem in hoc uno.*

(9) De quibus vere & eleganter Princeps JCtorum Wesenbecius *in parat. ff. de l. & l. n.* 17. ait, *quod si omnium Gentium populorumque instituta, mores, leges in unum conferantur, nequaquam tamen sint cum his Romanor. legibus & institutis, prudentia, pondere, ubertate ullo modo comparanda.*

JOHANNIS SPENCERI
DISSERTATIO
DE
JURAMENTO
PER ANCHIALUM.

PRÆFATIO.

CUM in eo jam ſim, ut ritus moreſque Judæorum, a Gentibus acceptos, & in juramentis ipſorum uſitatos illuſtrarem; cum re præſenti conjunctum eſt, jam dicto *Martialis* diſticho lucem fœnerari, cum præſertim argumento meo cognatione propinqua jungatur, & carminum eorum ſenſus & intentio tot virorum doctorum indaginem eluſiſſe videatur. Ut autem carminibus hiſce lux clarior affulgeat, par eſt ut rei totius exordium altiuſcule repetatur.

Sic itaque ſe habuit res tota quæ carminibus illis occaſionem adminiſtravit: Rumor in vulgus Romæ ſpargebatur, poetam quendam Judæum, *Anchialum*, *Martialis* puerum Sodomitice corripuiſſe. Arguit eum *Martialis*, quod ipſe ſcelere tam tetro ſeipſum contaminaret, cum præſertim in ipſis *Solymis* natus eſſet, adeoque ſanctior & purior haberi vellet. Judæus interim, ut criminis tam horrendi, forſan etiam capitalis, odio ſeipſum liberaret; factum negavit, & verborum ſuorum fidem, juramento per Jovem Tonantem concepto, firmare ſtuduit. *Martialis* (1) autem, cum ſubleſtam Judæi fidem probe ſciret, hujus juramentum pro nihilo habuit, addens:

> *Non credo: jura, verpe, per* Anchialum.

Rem hanc *Martialis* diſticho cauſam præbuiſſe, lector e verbis proxime præcedentibus haud ægre colligat.

> *Illud me cruciat, Solymis quod natus in ipſis;*
> *Pædicas puerum, verpe poeta meum.*
> *Ecce negas: juraſque mihi per* Templa *&c.*

Cum autem ex antedictis verborum occaſio ſatis intelligatur, nodos qui ſuperſunt, hoc ordine ſervato, conabor expedire. I. Doctorum ſententiæ de juramento per *Templa Tonantis* erroris arguuntur. II. Illius juramenti ſenſus genuinus explicatur, & ratio redditur cur *Martialis* illud nullius æſtimavit. III. Sententiæ de *Anchialo*, paſſim receptæ, recenſentur, & rejiciuntur. IV. Auctoris opinio de *Anchialo* Theſibus aliquot exponitur & confirmatur. V. Cur *Martialis* juramento per *Templa Tonantis*, tam facile præferendum cenſuit. De his omnibus ordine differendum eſt.

SECTIO I.

Doctorum ſententiæ de juramento per Templa Tonantis, *erroris arguuntur.*

CIrca ſenſum horum verborum inter doctos multum diuque diſceptatum eſt. Eos autem tres opiniones præcipue diviſos habuere:

Prima, *Seldeni*, *Farnabii*, (2) *Hammondi*, & aliorum eſt; nempe Judæum poetam per *Templa Tonantis*, templum Hieroſolymitanum intellexiſſe, & auguſtum ejus incolam, qui ſolus de cœlo tonare novit. Nam *per Templum Dei*, vel *Dei Tonantis*, inquit (3) Seldenus, *mihi juraſſe videtur*, id eſt בבית אלה הרועם *quod Hebræi de Templo Hieroſolymitano intelligebant*. Atque huic opinioni ſuſtentandæ fulcrum non unum excogitavit: nam I. Hujuſmodi jusjurandum ad illius Judæi perfidi rationes maxime aptum erat & accommodatum. Sententia ſcilicet impia, diu ante *Martialis* ætatem, inter magiſtros inoleverat, juramentum per Templum plane inane fuiſſe, nec jurantis conſcientiam obligaſſe. Hoc e (4) Domini verbis conſtat: *væ vobis duces cæci, qui dicitis, ſi quis per Templum juraverit, nihili eſt*. II. *Tonantis*

tis nomen Judæo illi præsto esse potuit, cum tonandi facultas Deo, eique soli, in Scriptura non raro tribuatur. Id scire licet e 1. *Sam.* 2. 10. *Psal.* 29. 3. *Job.* 40. 9. *Psal.* 77. 18. & 104. 7. & aliis Scripturæ locis: III. Non erat e more Romano, per Jovis templa jurare; sed per ipsum Jovem aut Jovem Lapidem: ideoque consuetudo Romæ recepta locutionem illam, *Templa Tonantis*, de Jovis delubris interpretari vetat. IV. Cum hac sententia bene quadrat responsio *Martialis*. Cum enim Judæus ille, pæderastiæ suspectus, crimen illud, per *Templa* jurans, denegasset; *Martialis* ei fidem abnuit, statim respondens, *non credo*. Hujus autem responsi sensus, aut fallor, huc redit: probe novi, vos Judæos gentem esse ad omne genus libidinis projectissimam: scio itidem, vos per Templum juratos, nulla religione vel perjurii metu teneri solitos, vosque hoc juramento frequenter incautos fallere. Cum itaque juramento illi specioso nihil non doli & perfidiæ subesse soleat; palam & aperte profiteor, me nihil fidei tibi, per Templum tuum jurato, tribuendum existimare.

Quamvis autem hæc opinio tot patronis & argumentis innitatur, non possum a meipso impetrare, ut ei assensum præbeam. Nam. I. Vix est ut credamus, quenquam e Judæis per Templum Dei jurare voluisse *Martialis* ævo, qui *Domitiano* σύγχρονος erat; cum *Titus* diu antea Templum funditus evertisset: verisimile est enim quemvis opinionem sinistram de tali juramento habiturum. II. Creditu difficile est, juramentum hac verborum formula conceptum (*per Templa Tonantis*) inter Judæos olim in usu fuisse; cum nulla istius vestigia, vel in veteri Testamento, vel in scriptis Hebræorum hodie reperiantur. III. Judæus ille sibi persuadere vix potuit. *Martialem* poetam quid fidei juramento mere Judaico dare voluisse, cum ille totam Hebræorum fidem cultumque dicteriis incesseret, ipsum Judæum jam *verpum* vocaret, & eo nomine præcipuum religionis Judaicæ sacramentum in contemtum traheret.

Sententia secunda eorum est, qui per *Templum Tonantis*, Capitolium, Templum Jovi Tonanti sacrum, intelligendum sentiunt. Ea sententia præ cæteris arrisit (5) autori nupero, qui cum repetita dedisset illa carmina *Martialis*, continuo addit, *per Templa Tonantis intelligo Jovem Capitolinum, cui juramento sacro obligabantur Romani: at Judæorum conceptum jusjurandum erat per Deum viventem*. Ad hanc sententiam firmandam rationes afferri possunt haud facile contemnendæ: nam I. Capitolium templum erat Romæ structum, Jovi tonanti sacrum, quod etiam templa quævis alia sanctitate & magnificentia superare, eaque omnia in se uno quasi complecti, censebatur. Hisce consona *Maronis* illa, *Æn.* 3. v. 84.

> *Templa Dei saxo venerabar structa vetusto*,

Templa Dei, i. e. Delubrum magnificum, Romæ structum, & Jovi Capitolino dedicatum. II. Titulus ille *Tonantis*, Jovi datus, aliique similes, in scriptis Græcis & Romanis passim obvius est; cum tamen Deus, eo titulo notatus & discretus, nusquam in Scriptura reperiatur. Jupiter, in scriptis Græcis Ζεὺς βρονταῖος, & Ζεὺς ὑψιβρεμέτης, in scriptis Latinis, *tonans*, *fulgurator*, *fulminator*, frequenter appellatur. (6) *Horatius* exemplum nobis exhibet, his verbis.

> *At cum tonantis annus hibernus Jovis*
> *Imbres nivesque comparat:*

Cum hisce non parum cognati habent (7) *Apuleii* illa, *Jupiter -- dicitur & fulgurator, & tonitrualis, & fulminator*. Hisce plane gemina & germana habet (8) *Arnobius*, sic e more Romano gentes alloquens; *ergone, iterum dicam*, Jupiter *tonans*, *fulgurans*, *fulminans*, *& nubila terribilia conducens*. His, ne in re trita nimius sim, addam tantum inscriptionem altaris a (9) *Grutero* memoratam; JOVI FULMIN. FULG. TONANTI RUSTIUS &c. *dedicavit*. Adeo ut, quantum e jam dictis intelligo, titulus ille merum ethnicismum sapere, & inde principium petere videatur. III. Probe norat Judæus ille sua multum interesse, ut *Martialis* gratiam & favorem obtineret, & ita juraret ut illius verba fidem apud *Martialem*, æmulum ejus, invenirent. Ut autem hoc effectum daret, necesse habuit, ethnici personam induere, Judaismum ejus dissimulare, & (cum Romæ jam ageret) Jovem Capitolinum, non *Deum Hebræorum*, innocentiæ suæ testem advocare. Se nempe persuasum habuit, *Martialem* juramento tam sacro fidem facilius adhibiturum, & hac ratione se *Martialis* ethnici gratiam facilius initurum.

Quamvis autem hæc omnia veri speciem ferant, multa faciunt quo minus pro certis & indubitatis habeantur. Nam I. Judæorum lege non magis vetitum erat

erat

erat pejerare, quam Deorum exterorum nominibus inter jurandum uti. Sic enim (10) lege sacra sancitum legitur, *non memorabitis nomen Deorum alienorum: non audietur ex ore tuo*. Non est autem vel simile vero, Judæum illum, timidum licet & nullius fidei virum, legem suam violare simul & pejerare voluisse. II. Non minus a fide alienum est, Judæum illum, per *Jovis Templa* jurantem, contribules suos Romæ degentes irritare voluisse. Norat enim proculdubio, plagas multas, e (11) legis forensis præscripto, ei debitas cujus ex ore שם עבודה זרה *nomen Dei alieni* audiretur; & gentem illam zeloticam plagas eas infligere voluisse, nec consultum esse (si cutem suam curaret) crabrones illos irritare. III. Ne quidem veri speciem præsefert, Judæum illum poetam, *Martialis* æmulum & adversarium, eum tam studiose colere voluisse, ut ejus gratia non verbis tantum, sed etiam Juramentis ad gratiam comparatis uteretur. Norat nempe Martialem *petulanti splene cachinnonem* esse, & hoc vel aliud quodvis jusjurandum, pro joco tantum & ludo habiturum.

Tertio: quidam, hisce forte rationibus inducti, se persuasos habent, Judæum illum, non per Jovem tantum Capitolinum, sed Deos Deasque omnes, juramentum præstitisse. Nam per *Templa* jurans, Deos Deasque, Templorum illorum incolas intelligere, eosque testes advocare censeatur. Alias enim (uti probabilius interpretor) per *Templum* potius quam *Templa* jurare voluisset. Deinde: cum *Martialis* Judæum illum crimine tam infami onerasset, ut nec ora nec oculos hominum sustinere potuerit, si pro vero haberetur; consentaneum est existimare, eum per Jovem, per templa, per Deos Deasque omnes, jurare voluisse, ut se purgaret, & a *Martialis* æmuli scommatis seipsum liberaret. Quamvis autem & hæc opinio colore suo minime destituta sit, ei nil firmi vel solidi subesse judico: nam (12) lege sacra prospectum erat, ne Judæi *nomen Deorum aliorum* religiose *commemorarent*, *neque jurarent per eos*, *aut servirent eis; sed Domino Deo suo adhærerent*. Noluit itaque Judæus ille, si quid ei sanæ mentis inerat, in legem & religionem patriam tam graviter committere, ut Deorum Dearumque omnium nomina commemoraret, & eorum omnium fidem testaretur: nam hac ratione se pessimi nominis idololatram probasset, & facinus non nisi sanguine suo purgandum admisisset.

SECTIO II.

Juramenti per Templa Tonantis *sensus illustratur, & ratio redditur cur* Martialis *illud nullius æstimavit.*

DUctis argumentis jam allatis, opiniones antedictas de sensu & scopo juramenti hujus, ut argutiora tantum commenta, rejiciendas arbitror. Proximum est, ne forte lectoris expectationi jam desim, ut sententiam meam de re tam perplexa & impedita in medium proferam. Si itaque fas esset verum conjecturis assequi, dicerem, Judæum illum, per *Templa Tonantis* jurantem, perfide & dolose se gessisse, nec sensum aliquem certum & determinatum in animo continuisse; cum id unum curasse & studiosius egisse videatur egregius ille fallendi artifex, ut verbis ad fraudem & fucum faciendum maxime accommodatis uteretur. Ut expediam paucis: Juramenti sui formulam sic ad Romanorum, Judæorum Romæ viventium, & *Martialis* forte, gustum & ingenium attemperare studuit; ut apud Romanos religionem fidemque suam dissimularet, apud Judæos (omnia candidius in fratribus eorum interpretari solitos) gratiosus esset, & apud *Martialem*, æmulum & accusatorem ejus, gratiæ forsan & fidei nonnihil obtineret. In hanc sententiam variis inducor argumentis: nam

Primo: Hæc jurandi formula (si quis curatius attendat) frontem tam dubiam & incertam præsefert, ut ad fraudem dolumque facta & quasi nata videatur. Cum enim per *Templa*, & *Templa Tonantis*, juraret, apud Romanos proculdubio, verba illa de *Jove* capientes, religionem fidemque suam subdole dissimulabat, & pro Gentili habebatur: norat etiam se tali juramento Judæorum suorum malam gratiam nullatenus initurum, cum solus Deus supremus dignus sit qui *Tonans* audiat; & Templum nuper Hierosolymis excisum *Templa*, potius quam *Templum*, dici meruit, si gloriæ & magnificentiæ suæ singularis ratio habeatur: cum etiam gentium delubra *Templum* nomine dignari, adeoque Deos Deasque omnes testari, eosque juramenti temerarii vindices agnoscere videretur; id egit, ut eundem cum *Martiale* Deum & sacra colere crederetur, & hac arte felleum illius animum emolliret, & a seipso minus aversum redderet.

Secundo: Huic opinioni pondus addit ipsa Judæorum consuetudo, qui Romæ vitam agebant ætate *Domitiani*, qui religio-

gionem & originem suam tegere solebant & dissimulare, ne fiscum sibi gravem, aut Romanos infensos, experirentur. Hoc intelligere licet e (13) *Suetonii* verbis: *præter cæteros Judaicus fiscus acerbissime actus est: ad quem deferebantur qui veluti professi, Judaicam intra urbem viverent vitam, vel dissimulata origine imposita genti tributa non pependissent*. Hæc autem historiola causam opinandi præbet, hunc etiam Judæum vafre & subdole se gerere, & ipsius naturam, fidem, originem & mores infames, ullis simulationum involucris tegere voluisse.

Tertio: Martialis ipse nullam huic Judæo, vel Juramento suo, fidem adhibendam censuit. Hoc e verbis ejus (*non credo*) clare satis intellectum est. Cur autem *Martialis* hujusmodi juramentum nullius æstimaret, & illius Judæi fidem, juramento licet tam sacro firmatam, suspectam haberet, hæc sola ratio videtur assignanda. Promtum erat *Martiali* Judæi hujus ingenium e dolosæ gentis usu metiri, cum præsertim hoc ipsum juramentum sensus tam varios admitteret, ut vel inde suspicioni locus esset, illud ad fraudem potius quam fidem inducendam excogitatum fuisse. Cum itaque *Martialis* juramento suo tantum *non credo* tam morose regerit, nil vetat quo minus illius verba sic interpretemur; „ nullus dubito quin dolis instructus & „ arte Judaica ad jurandum accedas, cum „ *verpus* audias, & juramentum jam præ„ stes, facies varias & sensum ubique „ fallacem ferens: si enim *Templa Tonantis* de Templo tuo, nuper Hiero„ solymis exciso, capiantur, mihi fraudi „ foret; cum notum sit, magistros ve„ stros impostores juramentum hujusmo„ di omni virtute vacuum & plane nul„ lum judicare. Nec meliore loco res „ erit, modo verba tua de Jovis no„ stri templis intelligantur; cum pro„ be norim, (14) apud vos profana es„ se omnia, quæ apud nos sacra; & ni„ hil vos prius imbui quam Deos exte„ ros contemnere, & Deum solummodo „ vestrum vereri; adeo ut te nulla hic „ religione vel perjurii metu teneri pu„ tes. Tibi itaque, tam perfido & fal„ laci, aram licet ipsam tenens jurave„ ris, fidem nullam adhibebo.

SECTIO III.

Celebriores doctorum sententiæ de Anchialo *recensentur, & rejiciuntur.*

NON satis erat *Martiali*, Judæi juramento per *Templa Tonantis* fidem derogare, sed aliam ipse proponit jurandi formulam, *per Anchialum* nempe, qua fidem ejus exploraret. De *Anchialo* variæ inter Doctos opiniones invaluere, ut circa res longa vetustate prope obliteratas usu venit. Inter eas autem hæ sex principatum tenent.

Prima sit ea quæ originem debet (15) *Domitio Calderino*, qui *Anchialum* intelligit de *Sardanapali* statua & numine, quæ in *Anchiala*, urbe *Ciliciæ* litorali, & *Solymis* finitima, colebantur. Per *Anchialum* autem Judæum jurare postulat, non serio sed joco; ut scilicet illius Judæi patriam & mollitiem ostenderet simul & exprobraret. Ab hac autem sententia liceat assensum cohibere, cum hactenus de *Anchialo*, illo *Sardanapali* numine, ne verbum legerim.

Sententia secunda (16) *Rigaltii* est, quam lector accipiat ipsis auctoris conceptam verbis: *rumor erat Anchialum puerum Martialis a poeta quodam Judæo pædicari. Arguit eum Martialis quod natus in ipsis Solymis, adeoque sanctior & castior putaretur, tamen pædicaret. Negabat ille simul & per Deum jurabat. At proterve Martialis, Jura, inquit, per ipsum Anchialum, puerum meum. In odium Judaicæ religionis. Nec assentior viris doctissimis qui aliter interpretantur.* Hanc viri docti sententiam, utpote probatione simul & explicatione omni destitutam, in medio relinquo, eique (in præsens) lapidem nec album nec nigrum apponendum censeo.

Sententia tertia (17) *Scaligeri* est, quam ipse suis verbis exprimat; „ sanctissimum Judæis jusjurandum erat חי „ אלה vel חי יהוה Chajala vel Chajado„ nai. Sed tempore Martialis pronun„ ciabant Chiala, *Jura verpe, per An*„ *chialum*. Quia Judæos audiebat Chiala „ jurare: propterea putavit esse Anchia„ lum, quod vox Anchialus sit notior „ quam Chiala. “ Cum autem hæc sententia doctis innotesceret, omnes omnia bona dicere, & *Scaligeri* fortunas laudare, qui sententiam tali acumine commendatam inveniret. Tanta habita est istius conjecturæ felicitas, ut statim theatri pene totius literarii plausibus acciperetur. Nonnulli tamen assensum cohibebant, quod illis incredibile visum esset, *Chajala* in

An-

Anchialum transire potuisse. Nec minus a fide alienum censebatur, *Martialem* poetam quicquam Hebraice calluisse. Deinde, cuivis *Martialis* Epigramma perlegenti pateat, eum in Judæum illum quem pæderastiæ reum egerat, iniquiorem fuisse; nec verisimile videri, *Martialem* hujusmodi juramentum excogitare voluisse, quo præstito, *Martialis* ipse fortis tantum calumniator, & Judæus ille castus haberetur.

Sententia quarta (18) *Farnabii* est, qui sententiæ *Scaligeri* editionem secundam, eamque (si credas) magis auctam & emendatam, in lucem protulit. Nam hæc assuit *Scaligeri* sententiæ, denuo repetitæ: hujus *ingeniosissimi viri expositioni subscribo, nisi quod poetam posuisse Anchialum* tanquam notius vocabulum, *inficias eam. Quinimo totum hoc & integrum fuisse Judæorum juramentum contendo.* אם *enim Hebræis sonat* si, *in juramentis usitatum, ut Jerem.* 5. 2. ואם חי יהוה: & si vivit Dominus, *atque alibi pluries in Scriptura sacra. Quin &* אם *absolute positum in jurando negat*, Psal. 89. 36. & 1. Reg. 17. 1. *Quum itaque poeta ex pronunciatione* τῶ אם חי אלה si vivit Deus, *advertisset Judæos jurasse, Hebræa non intelligens, esse has distinctas voces unius Dei nomen credidit, atque ita usurpavit*, m *ante* ch *in* n *verso, ad Græcas & Romanas literarum dispositionis leges. Erit itaque hic poetæ sensus; -- Quoniam* fidem tuam suspectam *habeo, -- non credo tibi neganti per Jovem jurato: verum adigo te ad juramentum per Deum vestrum, per quem jurato tibi credam.* His omnibus operose refellendis nil opus est immorari, cum vocabulum *Anchialum* ad originem longe aliam referendum esse, satis e jam dictis, & postea dicendis, elucescat.

Sententia quinta *Seldeno* patrono gaudet, qui fidens asserit, *Martialem* hic ipsissimum Hebræorum juramentum, sed nonnihil contracta pronunciatione, exacte satis expressisse. Nam apud Martialem, ait (19) ille, integra videtur mihi fuisse hæc *jurandi* „ formula; יפרע „ חי עולם *iperan chi olam*, id est, *ulci-* „ *scatur*, aut *vindictam sumat is, qui* „ *vivit in æternum*, si pejeraverim. Adeo „ ut *ita* potius scripserit Martialis,

> „ *Non credo*; *jura verpe*, iperan chi olam.

„ Quod quam facile a Librariis, qui „ ignota sibi vocabula in ea, quæ co- „ gnati soni notiora sunt, vertere so- „ lent, in *per Anchialum* mutari posset, „ nemo non videt. Ut autem fides eo „ certior accedat ante dictis, observatum „ est ei, hanc ipsam juramenti formu- „ lam in Daniele reperiri: nempe Cap. „ 12. 7. וישבע בחי העולם & *juravit* „ *per chi haolam* seu *per chi olam*, id „ est, *per eum qui vivit in æternum*; „ unde cognomen illud juramentis adhi- „ beri solitum *est*.

Hæc & alia farinæ consimilis, ad sententiæ suæ fidem firmandam, attulit autor ille præstantissimus. Ea vero omnia telis ex ipsius armario petitis confodi & prosterni possunt: asserit enim I. *Ipsam juramenti formulam*, hisce *verbis conceptam*, se *nondum* in Scriptis Hebræorum, *compertam* habuisse. At proculdubio vir ille, qui in literis humanioribus ætatem pene totam egisse videtur, Juramentum illud in magistrorum scriptis invenire potuerat, si tale aliquod in sermone quotidiano tam frequens habuissent. II. Significationem illam *verbi* פרע *ex Syriaco seu Chaldæo, in Rabbinicum ac Talmudicum sermonem* fluxisse dicit, & verbum illud *alia notione in sacrarum literarum Hebræo passim* usurpari. Sed anne credibile est, magistros olim linguam Hebræam & Chaldæam, in tam brevi præsertim & familiari juramento, commisceri voluisse; cum etiam principium ejus e *Daniele* peteret, si *Seldeno* credimus? III. Utraque illa juramenta Romanam formam gerere, & jurare *per Anchialum*, τῷ *per Templa Tonantis* opponi, eique juramento ex adverso *respondere videatur*. Et ita sane viri docti, nullo non ævo, se persuasos habuerunt. His alia cum *Seldeni* sententia non minus ἀσύστατα subjungi possent, nisi quod honoris aliquid ipsis etiam erroribus & cineribus virorum insignium deferendum existimarem.

Opinio sexta (20) *Vossii* ingenium singulare sapit, quam verbis autoris (ne quis fraudi sit locus) accipiat lector: *optimus codex Thuanæus jam ante octingentos annos exaratus, qui excerpta continet Martialis epigrammata, legit hoc loco* anchalium. *Omnino legendum est.*

> Non credo; jura verpe per ancharium.

Ancharius vel ancarius est asinus. -- Utitur hac voce Lucilius; ---- Unice vero confirmat hanc conjecturam versiculus ille Petronii, ex quo liquet, Judæos olim male audiisse, quod crederentur per Asinum jurare.

> Judæus licet & porcinum numen adoret,
> Et cilli summas advocet auriculas.

Ine-

Inepti sunt qui de veritate hujus lectionis dubitant. Cillus enim *est asinus*, &c. Si quis conjecturis hisce juvenilibus genii quicquam inesse censeat, illius opinioni refragari nolo. Me quod attinet, ipse nomen meum inter *ineptos* illos numerari patiar, qui de lectionis utriusque veritate dubitare solent; cum probe norim, nec hanc nec illam testimonio aliquo, cui niti liceat, confirmari posse.

SECTIO IV.

Autoris opinio de Anchialo *proponitur*, *& fuse confirmatur*.

Ut sententia mea de *Anchialo* clarius intelligatur, necesse est ut quæstionibus hisce quatuor responderem: I. An vox *Anchialus* pro nomine proprio vel appellativo haberi debeat? II. Quis eo nomine (*Martialis* puer, an alius aliquis) intelligendus est? III. Quid sit jurare per *Anchialum*. IV. Quare *Martialis* Judæum illum ad istam juramenti formulam adigere voluit eamque aliis omnibus præferendam censuit.

Primo: an vox *Anchialus* pro nomine proprio vel appellativo haberi debeat? Hac de re Criticorum natio studia in contraria scinditur. Ipse me persuasum habeo, vocem *Anchialum* hic nominis proprii vicem obire, adeoque personam aliquam eo nomine denotari. Sic judico, non tantum quod e jam dictis appareat, eorum sententias perplexas, incertas, & impeditas esse, qui vocem illam nomen appellativum censeri volunt; sed quod variis exemplis evinci possit, *Anchialum* nomen proprium fuisse, in veterum usu (21) frequentissimum. Primum nobis exhibet *Epigramma* vetustissimum, quo *Lesbia* sic hospitem affari dicit:

(*a*) HOSPES. STA. ET. LACHRVMA. SI. QVICQVAM. HVMANITVS. INTEST
OSSVA. DVM. CERNIS. CONSITA. MAESTA. MIHI
QVOIVS. LAVDATI. MORES. ET FORMA. PROBATAST
ANCHIALO. QVEM. CVRA. ANXIA DEBILITAT
SEI. NOMEN. QVAERIS. SVM. LESBIA. SI. DVO. AMANTES
ANCHIALVS. DVLCIS. CVM. (*b*) SVAVE. HOMINE. SPVRIO

(a) Vid. *Gruter. Inscript.* pag. 799. 8.
(b) *Almeloveen* legit SUO.

Sic etiam *Orator* nominis ejusdem, seu proprii, mentionem ingerit; (22) *L. Egnatio -- vel familiarissime utor. Ejus Anchialum servum, negotiaque, quæ habet in Asia, tibi commendo*, &c. (23) *Homerus* etiam *Anchialum* quendam inter pugiles suos notæ clarioris numerat versu illo,

Ναυτεύς τε Πρυμνεύς τε, καὶ Αγχίαλος,
καὶ Ερετμεύς.

Nauteusque, *Prymneusque*, *&* *Anchialus*, *&* *Eretmeus*.

Cum re præsente conjunctum videtur, *Michaelem Anchialum*, inter Patriarchas Constantinopolitanos numeratum, hoc in loco memorare. Si quis ingenio magis curioso sit, quam ut exemplis in medium allatis possit acquiescere; (24) *Phavorinum* adeat, e cujus exemplis fides paulo firmior & certior accedat ante dictis.

Si quis rem hanc adhuc in incerto manere sentiat, quod nulla constet ratio cur nomen *Anchialus* hominibus tam frequenter imponeretur; responsio promta est; *Anchialus*, mari vicinus, ad mare situs, litoralis, Græce denotat; voce Αγχίαλος ab ἄγχι *prope* vel *juxta*, & ἅλος *mare*, originem accipiente. Nec a vero alienum est, nomen a maris vicinia multis olim inditum fuisse, quod iis juxta mare nasci vel vitam agere contigisset. Hoc & eo credibilius existimetur, quod ob eandem rationem viri quidam clariores, aut eorum majores, nomina illa cognata, (25) *Paralus*, *Enalus*, *Eurialus* (a mari vicino sumta) reportarent. Nec promtum est rationem assignare, cur tot urbes, apud *Strabonem*, *Stephanum* de *Urbibus*, *Pomponium Melam*, aliosque memoratæ, nominibus illis affinibus ((*c*) (26) Αγχίαλος, (27) Αγχιάλη, (28) *Anchialos*, & hujusmodi,) antiquitus innotescerent; nisi quod urbes litorales essent, & in maris vicinia struerentur.

Id proximo succedit investigandum, quis *Anchiali* nomine (*Martiali* puer, an alius aliquis) hic intelligendus est; Ne quæram ambages, promte respondeo, me non posse ab animo meo impetrare ut censeam, quemvis alium hic intelligendum præter *Martialis* puerum, quem Judæus ille misere deperibat, quem etiam pædicasse ferebatur. Nam,

(c) Apud *Strabonem*: L. 14. p. 988. C. & *Stephanum*, legitur ΑΓΧΙΑΛΗ urbs scil. quam *Sardanapalus* condidisse fertur. *Arrianus* vocat eam Αγχίαλος *Exped. Alex.* L. 2. p. 66.

R r I. Hac

I. Hac sententia, nihil expeditius, captu facilius, cum seipsa vel ratione magis constans, excogitari potest. Qui contendunt, ut *Anchialus* vox hybrida (partim Hebræa vel Syra, partim Romana,) censeatur; hærent, algent, sudant, & nil certi, probati, vel veri proferunt. Cum primum enim *Scaligeri* pia mater notionem illam de *Chiala* peperisset, Criticorum παῖδες ingenii ejus felicitatem impense mirabantur, & illius opinioni palmam humile deferebant. Postea vero ingenii *Scaligerani* fœtum lambere, & in formam paulo concinniorem fingere studuerunt, & ita se gesserunt, quasi inventionis tam egregiæ laudem & honorem *Scaligero* soli non parum inviderent. Postquam enim *Scaliger*, e voce *Anchialus Chiala* procudisset; *Farnabius*, ut inventis adderet, vocem illam in אם חי אלה: *Im chai alah*; *Salmasius* in החי עלם: *hachai olam*; *Seldenus* rem in *Ipcran chi olam*, emendavit. Interea temporis, in hac opinionum pugna veritas non parum lædebatur: certum est enim', Judæorum juramentum (29) olim non fuisse חי אלה *Chai Ala*, sed חי יהוה *Chai Adonai*, i. e. *Vivit Dominus*, quo & hodie utuntur frequentissime. Manifestum est autem, sententiam meam incommodis hisce maxime laborare.

II. Martialis, in verbis præcedentibus, *pueri* tantum sui mentionem fecerat: nisi itaque puerum illum, *Anchiali* nomine, denotaverit; fieri non potuir, ut Judæus ille *Martialis* mentem sensumque certo deprehenderet.

Apud ethnicos & Hebræos, jusjurandum concipientes, usu vetere receptum est, per res aut personas jurare quas maxime charas habuerunt. Inde factum est, ut gentes utræque per suas aut amicorum (30) animas, utpote res charissimas, jurare solerent. Eadem de causa *Byzantii* juramento per nummos ipsorum (31) ferreos concepto seipsos obligarunt. Judæos antiquos juramento per liberos suos concepto seipsos obstrinxisse, testimonio est Juramenti Judaici formula, in (32) *Jure Græco-Romano* memoriæ prodita; εἰ δὲ ἐπὶ Ψεύδους ὀμνύω, ἐπικατάρατα τὰ ἔκγονα τῆς κοιλίας μου. *Si mendacii causa* nomen Domini jam sumo, *execrationi sint liberi e ventre meo prodeuntes*. Alia moris hujusce testimonia studiosi petent ex (33) *Hansenii* libro de *Jurejurando Veterum*. Est itaque mori simul & rationi consentaneum, ut *Martialis* Judæum illum ad juramentum per *Anchialum*, (personam quam in deliciis habuit) adigere voluisse censeatur.

Tertio: curandum est, ut sensus hujusce locutionis, *Jura per Anchialum*, paulo clarius innotescat. Veteres enim hujusmodi juramenta sensu non uno & eodem solebant interpretari: & nobis in obscuro & ambiguo est locutionis hujus intentio, *jura verpe per Anchialum*, cum sensus tam varios & diversos capiat. Nam *jurare per Anchialum*, est, illius genium, tanquam perjurii vindicem, advocare, si quis fidem fallat: vel hæc verba ritu solenni fundere, *Dii perdant Anchialum*, *si pejeraverim*; vel *ita Dii ament Anchialum*, vel *ita Deos ei propitios velim*, ut ego jam verum assero: vel *ita me amet Anchialus*, ut ego illum semper honestis & amico dignis tractavi modis. Quamvis autem hujusmodi juramentum in sensus hos & alios inflecti possit, probabile judico *Martialem* id in animo habuisse, ut Judæus ille Diis & diris omnibus *Anchiali* caput devoveret, si jam datam fidem perjurio violaret. Si enim criminis tam tetri conscius fuisset, verimile est, amorem *Anchiali*, vel timorem *Martialis*, eum ab hujusmodi juramento cohibere voluisse.

Quarto: dicendum superest, cur *Martialis* Judæum illum ad hujusmodi juramentum adigere studuit, & illud aliis omnibus præferendum censuit. Si quis enim rem totam considerate pensitaverit, mirum videri possit, *Martialem* juramentum infimum (per *Anchialum* nempe, puerum suum) juramento maximo (per *Templa Tonantis*) præsertim nullum hujusmodi juramento in scriptis ethnicis invenire detur. Sed hujusce rei rationes quatuor, si recte judico, possunt assignari:

Primo: Martialis hujus Judæi religionem turpem & odiosam, fidem etiam suspectam & fallacem habuit. Ei itaque, vel per Templum Judaicum, vel Numen Romanum juranti, fidem nullam tuto adhibendam censuit; cum præsertim probe sciret lubricam Judæorum fidem, eamque juramentum nec hoc nec illud obstringere potuisse. Judæo itaque autor erat, ut per *Anchialum* juraret; ut sensus tam certi & aperti juramentum indicio esset eum bona fide jam agere, & ethnicum hujusmodi jusjurandum, se, verpum licet, legem cultumque Judaicum ejurasse testaretur.

Secundo: Apud ethnicos olim jurare per amasios suos, (eorum nempe capita, crines, oculos, vitam, & hujusmodi) religiosissimum habebatur. Ethnicos, præcipue molliores hujusmodi juramenta dare solitos, plurima (34) *Brissonii* testimonia extra dubium ponunt. *Martialis* itaque derisor Judæum illum per *Anchialum*

lum jurare monet forsan ut innueret, *Anchialum* illius amasium & delicias esse, nec aliud juramentum lascivo illi Judæo tam belle convenire. Novit etiam *Martialis*, istiusmodi juramentum Judæum illum Gregalium suorum odio, & Romanorum dicteriis exponere voluisse.

Tertio: Martialis, Judæum illum ad hujusmodi jusjurandum adigens, cum vilipendere, & hisce verbis probrosis affari videatur. „ Novi te verpum esse, nullius „ fidei, frontis, aut honoris, homun- „ cionem, & nullo non genere vitiorum „ infame caput; jures itaque *per Jovem*, „ aut *per Anchialum*, mihi perinde est: „ tibi non credam ipse; ne mortuo quidem.

Quarto: Non temere credidit *Martialis* eum qui juraverat *per Templa Tonantis*, juramentum *per Anchialum* honeste recusare minime potuisse. Novit autem, Judæum illum *Anchialum* sibi maxime infensum & adversum habiturum; si pejeraret, eumque diris omnibus devoveret. Haud itaque credibile fuit, se tale juramenrum præstare voluisse, ne *Anchialus* infensus, illius Judæi *Ganymedes*, nudam veritatem proderet.

Si quis hæc omnia diligentius expender, ei liquidum erit, autores plerosque, non spernendæ licet eruditionis viros, ab *Epigrammatis* hujusce mente & scopo prorsus aberrasse.

Non ingratum fore arbitror in medium proferre, de *Anchialo* sententiam doctissimi *Jo. Savage* de *Clothal.* in Comit. *Hertford.* S. T. P. Sentit ille vocem *Anchialum* esse technicam, & verbis Judæorum Juramenti Hebraicis כה יעשה לי אלהים originem suam acceptam referre. Meminit enim, cum *Græcam Missam* Romæ agi videret, sacerdotes Romanos, linguæ nescios, sermone quodam incondito Græcos deridiculo habuisse: nil mirum itaque si *Martialis*; cui lingua Hebræa magis erat ignota, כה יעשה לי אלהים verteret *Anchialum*, parte desumta ab initio vocum, viz. יע-לי אלים quæ *Anglice* sonant, *God do so to me*.

N O T Æ.

(1) Libr. 11. *Epigram.* 95.
(2) *Annot.* in *Mat.* 23. 16.
(3) *Lib.* de *Successionibus*: *Proleg. pag.* 10.
(4) Ap. *S. Mat. c.* 23. 16.
(5) *Henric. Kipping. Antiq. Roman. l.* 1. *p.* 50.
(6) *Epod.* 2.
(7) Lib. de *Mundo*: p. 752.
(8) *Adverf. Gent.* lib. 4. p. 140.
(9) *Inscript.* Lib. pag. 21. 6.
(10) *Exod.* 23. 13.
(11) *Selden.* de *Succes. Proleg.* pag. 10.
(12) *Joseh.* 23. 7. 8.
(13) In *Domitian.* cap. 12.
(14) Vid. *Tacit. Histor.* Lib. 5. p. 115. 116.
(15) *Observat.* in *Martial.* p. 507.
(16) *Rigaltii Not.* ad *Martial.* l. 11. Ep. 96.
(17) *Prolegom.* ad Lib. de *Emend. Temp.* p. 40.
(18) *Comment.* in *Martial. Epigr.*
(19) *Prolegom.* ad *Leges Ebræor.* de *Successiion.* p. 5. 6.
(20) *Isaaci Vossii Observat.* ad *Mel.* Lib. 1. p. 48.
(24) In Αγχιάλεια & Αγχίαλος Col. 29. & Col. 127.
(21) *Id nominis Anchialus erat valde commune Ethnicis pueris, servis; & viris, Thom.* de *Pined.* in *Stephan.* de *Urbib.* p. 20.
(22) *Epistol.* L. 13. *Epist.* 45. *Appuleio.*
(23) *Odyss.* Lib. 8. vers. 112.
(25) Vid. *Harpocrat.* ad voc. Παίραλος.
(26) *Strab.* l. 14.
(27) *Steph.* de *Urb.* ad voc.
(28) *Pomp. Mel.* de *Sit. Orb.* l. 2. c. 2.
(29) Vid. *Jer.* 4. 2. & 5. 2. & c. 12. 16. *Hos.* 4. 15.
(30) *Voss.* de *Physiolog. Christ.* & *Theolog. Gent.* L. 5. cap. 46.
(31) Id. ibid.
(32) Tom. 1. pag. 119.
(33) Cap. 12. & c. 14. & c. 26.
(34) Lib. de *Formul.* L. 8. p. 736. 737

 JOH.

JOH. CASIMIRI MIEGII

CONSTITUTIONES

SERVI HEBRÆI.

PRÆFATIO.

Quantum vel ornamentum, vel emolumentum ex prudentis domesticæ tum institutione, tum administratione accedat reipublicæ, sana ratio & quotidiana experientia evidenter nos edocent. Eam proinde pro suis adjuvare viribus, uti cujusvis boni civis, ita præcipue Patrum & Matrum familias, Principum, atque Doctorum officium est. Priores suo rite funguntur munere, quando, quid sibi, quidve cæteris dictæ societatis membris vere prodesse queat, sollicite explorant, & huic scopo singula singulorum negotia, quantum pote, adcommodare student. Principes rei familiari prospiciunt, ubi leges statui domestico salutares promulgant, easdemque præmiis & pœnis muniunt. Doctorum partes sunt, utrisque parare viam, eumque in finem regulas œconomicas tradere, easque tum rationibus firmare, tum exemplis inlustrare. Huc redit præsens institutum meum, quo insigne prudentiæ domesticæ specimen vestris, Lectores, expono oculis. Facillime potuissent leges de servis Hebræis ad amussim & normam artis politicæ probari, earumque utilitas ad oculum demonstrari, sed tempori & spatio parcendum fuit. Aliæ tamen rationes accedunt, quæ mihi præsentem imperarunt laborem. Multa S. Scripturæ loca hinc suam mutuantur lucem. Quare mihi, qui Theologiæ me totum consecravi, hoc Scripturæ genus haud poterit vitio verti. Præsens denique thema Antiquitatum pars est, quas me profiteri Serenissimi Principes *quam clementissime voluerunt, atque jusserunt. Et tandem nulli non obvium esse puto, quam varii, variaque eruditione referti tractatus de servis reliquarum gentium publicam conspexerint lucem. Ne quid proinde servorum historiæ deesse videatur, pauca de servis Hebræis proferre malui, quam prorsus tacere. Et licet Cel.* Cremerus in Exercitationibus Prophetico Typicis: *& Cl.* Abicht, in Diss. de acquisitione servorum Hebræorum *huic materiæ suam quodammodo commodarint operam, neminem tamen novi, qui* (א) *statum servitutis antelegalem accurate delineaverit, quique* (ב) *historiam servorum sub lege absolutam tradiderit, quique* (ג) *Rabbinorum dogmata de omnibus, quæ servos concernunt, nobis exposuerit. Vidi equidem* Seldeni *tractatum de servis Hebræis alicubi allegatum, verum si hic differat a brevi*

vi illo capite, quod hac de materia Juri Naturæ & Gentium inservit, fateor me satis infelicem fuisse, quod mihi eundem consulere haud licuerit. Ordine & nexu naturali potissimum delector, prout tractatio ipsa testabitur. Certitudini, quantum fieri potuit, studui, eaque de causa Magistrorum testimonia a Scripturæ dogmatibus separavi, quæ methodus Doctissimo Gousſetio *jam ante me quam maxime arrisit. Quæ futura sint mei libelli fata, mea prævideo mente. Plerique enim in rebus dijudicandis ignorantiam, Autoritatem, adfectus, temperamentum, seculi gustum, & illud studiorum genus, quod callent, sequuntur duces. Rari sunt in gurgite nantes, qui dictamen sanæ rationis & regulas artis constituunt judicii normam. Verum his placuisse sufficit.*

CAPUT PRIMUM.

De Statu servituti Antelegali.

I. NUllam fuisse gentem, puta mansuefactam, & ad elegantiorem vitam excultam, quæ non suos aluerit servos, inter Historiographos indubitatæ constat esse sententiæ. Quid aliud declarant servilia nomina; Romanorum Statii, Dyonissi, Stichi, & Heræ; Atheniensium & Getæ; Syrorum Damæ; Paphlagonum Tybii; Phrygum Manes & Midæ; Laconum Helotæ; Argivorum Gymnetæ; Cretensium Epharmiotæ & Callyrii; Mariandinorum Doriphori; Lycioniorum Corynephori? Hinc Veterum scripta innumeris servorum ministeriis & suppliciis referta sunt, prout nos luculenter edocet tersissima *Pignorii* Præfatio Tr. de Servis Romanorum præmissa. Nec minus moderni Scriptores, qui veterum & recentiorum gentium Historias condiderunt, servorum ubique mentionem inferunt. *Indis equidem & Taprabonæ incolis nullam fuisse servitutem, omnesque una ingenuitate teneri Alex.* ab *Alex. testatur. Dier. Gen. lib.* III. *cap.* 10. *f.* 158. Sed interpretis adinstar *Arrianus* nobis erit, qui clarius hac de re suam expressit mentem: *In Tr. de rebus Judicis pag.* 529. *Ed. Blancardi*: εἶναι δὲ, inquit, καὶ τὸ δὲ μεγα ἐν τῇ Ἰνδῶν γῆ παντας Ἰνδους εἶναι ἐλευθερους. οὐδε τινα ἰνδον εἶναι δοῦλον. Τοῦτο μεν Λακεδαιμονιοισιν ἐς τουτο συμβαινει καὶ Ἰνδοισιν. Λακεδαιμονιοις μὲν γε οἱ εἵλωτες δοῦλοι εἰσι, καὶ τα δουλων ἐργαζονται. *Hoc etiam memorabile est, omnes Indos liberos, nec ullum ex ipsis servum esse, qua quidem in re Indis cum Lacedæmoniis convenit. Lacedæmoniis enim Helotes tantum servi sunt, serviliaque munia obeunt.*

II. At non par fuit ubique servorum numerus. Gentes præ cæteris bello insignes, voluptati obsequentes, & rei mercatoriæ operam navantes numerosam, variisque officiis descriptam, familiam habuerunt. Hinc Romæ, cujus incolæ sub initium nullos habuerunt servos (1) in progressu paucis fuerunt contenti, *Lib.* VI. *de ipnos p.* 270. *Val. Max. lib.* IV. *c.* 3. post eversam Carthaginem & Corinthum tanta propter luxum irrupit servorum copia, ut numerus venalium in Deliaco expositorum ad paradoxon videretur accedere, *Strabo lib.* XIV. *p.* 460. ipsique contra civitatem tam amplam bellum subinde fuerint meditati. *Liv. A. R. lib.* III. *cap.* XV. *p.* 102. & 103. Athenis, quum Demetrius Phalereus servorum censum ageret, numeratæ sunt quadraginta servilium capitum myriades. *Athen. lib.* VI. *p.* 272. Persis nimiam fuisse servitutem varii produnt Authores. *Alex. ab Alex. dier. Gen. lib.* III. *cap.* XX. *f.* 158. *Xenoph. lib.* VIII. *παιδ. p.* 183. Lacones tot servos habuerunt, ut ipsis plurimum negotii fuerint in illis custodiendis. *Thucyd. lib* VIII. *p.* 581. In Sicilia propter servorum multitudinem seditio fuit exorta. (2) Volsinenses, a servis oppressi, coacti fuerunt auxilia petere a Romanis. *Florus lib.* I. *cap.* XX. *p.* 42. *Ed. Græv.* Tyriorum Lares occuparunt servi, qui simul Dominos interfecerunt, conjugesque mortuorum duxerunt. *Justinian. lib.* XVIII. *cap.* 2. Solos Hebreos, gentem utut bellicosissimam, non tanta circumstetit servorum privatorum turba (3), qua nec indigebant. Regio non fuit magna, cives fuerunt numerosi, non in luxum effusi, sed laboriosi, qui liberos a teneris unguiculis ad labores sollicitarunt, quorum fidei sua fidentius commiserunt negotia, quibusque alimenta debuerunt, etiamsi nihil præstitissent. Ad hæc facilius erat pascere paucos ventres bene institutos, & nihil aliud desiderantes, quam impleri.

III. Nec eadem apud gentes dominandi ratio obtinuit. Severi Lacones intemperanter & propterve laxatis omnibus pudoris habenis in servos suos debacchati fuerunt. Unde Proverbium enatum δουλότερος Μεσσήνης, quod, *Erasmo* teste, *in coll. Proverb. Francof. f.* 404. de minime libero dicitur. Et patet exinde, quo jure *Plutb.* ipsis hanc Tyrannidem exprobret dicendo: *In vita Lycurgi pag.* 57. ὅτι τοὺς λέγοντας ἐν Λακεδαιμόνι καὶ τὸν ἐλεύθερον μάλιστα ἐλεύθερον εἶναι, καὶ τὸν δοῦλον μάλιστα δοῦλον, οὐ φαύλως τεθεωρηκέναι, τὴν διαφοραν.

Qua-

Quare, qui ajunt, liberum lacedæmone maxime liberum, & servum maxime servum esse, non male consideraverunt discrimen. Similiter Romani in suos servos fuerunt crudelissimi, superbissimi, & contumeliosissimi teste *Seneca*; *Epist.* XLVII. *p.* 126. & judicat *Potterus*, *In Archæol. græca lib.* I. *cap.* X. *pag.* 55. duriorem fuisse sortem servorum Romanorum, qua Græcorum. Aliquoties tamen natura hanc caliginem discussit, prout videre est apud *Priscum* in excerptis legationum, qui Romanos Scythis & Barbaris præferre non dubitavit. Paululum leniores fuisse Persas, Babylonios & Germanos *Alex.* ab *Alex.* observat. Præ cæteris tamen laudem merentur Athenienses, apud quos solos plus erat clementiæ quam crudelitatis; quare *Plautus* servum ita loquentem introducit: *In Stich. Act.* III. *sc.* I. *v.* 37.

> ---- *Homines Servulos*
> *Potare, amare, atque ad cœnam condicere.*
> *Licet hoc Athenis nobis.*

IV. Israelitæ Atheniensibus clementia non cesserunt, verum in sapienti ejus administratione & justa temperatione eos superarunt, cujus rei non alia censeri debet ratio, quam quod ad justissimi Legislatoris legem suum in servos composuerint dominium. Libet hic in medium proferre *Abarbanelis* testimonium (4): אין ספק סבניהם מי שקנה עבר קנה גופו עד יום סותו ולא יהיו מזונות אשתו ובניו מוטלות על ארון העבד אבל משפטי יהוה הם מיוסדים על הרחמים והטוב בלי ספק: *Nullum est dubium, quin inter gentiles qui servum emit, corpus ejus emat, nec alimentatio uxoris & liberorum servi Hero incumbat, sed judicia Jehovæ dubio procul in misericordia & benignitate sunt fundata.* Quare cum Viri eruditi ex usu esse judicarint, ut cæterarum gentium servi ad illustrationem profanorum Authorum in lucem protrahantur, spero lectorem boni consulturum, si præstantissimum servorum Exemplum ex ea re publica, qua nulla præstantior, nulla sanctior, nulla bonis Exemplis ditior unquam extitit, ipsius a me subjiciatur oculis, non alio fine, quam ut variis Scripturæ locis lux adfundatur.

V. Servus Hebræis dicitur עבר, cujus mihi nunc origo & causa dicenda erit. עבר designat primario hominis actiones *Eccl.* V. II. illas in specie, quæ in usum alterius, ad ejus honorem & testandam submissionem instituuntur, & quia servorum opera ita sunt comparata, hinc nomen illud ipsis impositum fuit. Non desunt, qui ab Hebræo עבר derivant germanicum Knecht ב mutantes in כ & ד in ת. At nobis videtur vox germ. descendere vel a קנה acquisivit ita, ut significet ministrum pretio vel alio modo acquisitum. Haud in frequens enim est permutatio ה in ח, quodsi deinde addas terminationem t, habes Knecht, vel a כנגד ita ut Knecht appelletur, is qui circa aliquem discurrit, coram aliquo stat ad mandata excipienda paratus. Sed redeamus ad nomen Hebræum, & dispiciamus, quam notionem usus huic voci junxerit. In Sacris paginis עברים vocantur omnes Ministri tam honorati, (5) quam subjecti. (6) Frequentius tamen de conditione duriori sumitur, opposite ad Hebræorum שרת, aut Chaldæorum שמש, quæ significant servitium voluntarium I. *Reg.* XIX. 21. levius, I. *Reg. lib.* 4. 15. *Est l.* 10. *&c.* & in præsentia Domini præstitum, *Gen.* XXXIX. 4. qua de causa שרת non raro cum פנים conjungitur, I. *Sam.* II. II.

VI. Plures servi, qui sub unius dominio vivunt, veniunt sub nomine עבדה *Gen.* XXVI. 14. Haud equidem ignoro, quod Arabs, Targum, LXX. & R. Isaacides hanc vocem vertant per agriculturam, sed omne punctum mihi ferre videntur, qui significatum famulitii eligunt. Etenim (א) Isaacus, qui in terra Canaan peregrinus fuit, nec fixam ibi sedem habuit, agris haud ita dives esse potuit (7). (ב) Divitiæ, quas Isaacus ex agricultura sibi paravit, supra memorantur, quod si proinde hic denuo earum inferretur mentio, scriptor facer vel ταυτολογίας, vel confusionis postulari posset. (ג) Aliis in locis, quæ Patriarcharum facultates exhibent, servorum mentio nunquam non fuit facta. *Vid. Gen.* XII. 16. 14. XXX. 43. Quidni & hic illi commemorentur? (ד) Quando *Job.* I. 3. ad divitias Jobi refertur עבדה רבה, haud improbabile est, designari magnum famulitium, quia in reiteratione earum divitiarum, quæ sub finem, *cap.* I. facta est, de agricultura altum silentium, cum econtra recenseantur נערים pueri, pastores, servi, quos in prima *cap.* parte vel nuspiam vel per עבדה notatos fuisse oportet. (ה) Quia scriptor pecoris in præsenti loco meminit, a vero non abludit, eundem per עבדה ejus pastores, Isaaci servos indigitare voluisse. Accedit (ו) convenientia hujus vocis cum Græcorum θεραπεία, qua plures ministri unius Domini notantur, (8) & Latinorum famulitio (9), servitio, quæ postrema vox a Scriptoribus medii ævi hoc sensu adhibetur. Nam observante du *Fresne* (10) ser-

ſervitium Chariſio eſt multitudo ſervorum.

VII. Reſtat, quod primo loco nominandum fuiſſet, nomen נערים, quod, ſi ſenſum ſpectamus, & a Græcis, & a Latinis Scriptoribus tam Sacris, quam profanis, ſervis tribuitur. (11) Variæ ſunt rationes hujus denominationis. Primam nobis ſubminiſtrat *Kimchius* (12) לפי שדרך הקטן לשרת ארת הגדול נקרא המשרת נער ואף על פי שהוא גדול בשנים: *Quia moris eſt, ut minor ſerviat majori, vocatur ſervus puer, quamvis annis ſit provectior*. Quocum convenit, quod *Athenaus* tradit. *Pag.* 264. Εἴθιςαι γὰρ ἐν τοῖς οἰκιάκοις διακονεῖν τοὺς νεωτέρους τοῖς πρεσβυτέροις. *Conſuetum eſt inter domeſticos, ut junior ſerviat ſeniori*. Neſcio annon lux hinc adſundi poſſit loco Paulino *Rom.* IX. 12. Altera ratio inde petitur, quod juventus horrida brachiis ut ad militiam (13), & miniſterium ſacrum (14) ita ad commune ſervitium maxime idonea fuerit viſa. Hin Galatis nonniſi pueri juniores ætate tenera miniſtrarunt, *Diod. Sic rer. Ant. Lib.* VI. *cap.* 9. & Julius. Cæſar ſervitia recentiora, politioraque magno pretio comparavit. (15) Idipſum ſuo quoque teſtimonio confirmat *Ulpianus* L. XXXVII. *De ædil. edict.* qui mancipia novitia, tamquam ad miniſterium aptiora veteranis præferenda eſſe cenſet. Hanc excipit tertia, quod veteres ἀφαιροῦντες τὸ τίχρον τῆς προσηγορίας ad declinandam invidiam nomen non tam a ſervitute, quam ætate petere amarint (16): quamvis, *Tertulliano* teſte, *Adv. Marc. L.* I. *p.* 368. *Ed. Rigaltii*, ſervorum conditionem nomina meliorem non reddant. Si enim communio nominum præjudicat, quantum nequam ſervi regum nominibus inſultant, (ſunt ejus verba.)

VIII. Nominibus delibatis ſervitutis origo inveſtiganda. Pauca alibi hac de re monui. Sed nonnulla addenda judicavi. Primum qualiſcunque ſervitutis veſtigium in hiſtoria lapſus deprehendiſſe mihi videor; *Deus* enim, quum viro ſemel a muliere ſeducto videret, quam miſer ſit homo ſub imperio vivens uxorio, fœminam omni poteſtate exuit, eique præter obſequii laudem nihil reliquit, dicendo *Gen.* III. 16. אל אישך תשוקתך והוא ימשל בך: *Accurſatio tua erit ad virum tuum, & ipſe dominabitur tibi.*

IX. In verbis laudatis ſervitium mulieri denuntiatum fuiſſe, nullus dubito. (א) Ea certe eſt emphaſis vocis תשוקה, quæ a שוק jugiter ambulare derivata, notat accurſum fœminæ ad virum, tum appetitus, (17) tum cohabitationis, (18) tum ſervitii ergo (19) (ב) In verbis annexis והוא ימשל בך viro expreſſe Dominium tribuitur, quod ſine authoritate viri ab una, & ſubjectione mulieris ab altera parte concipi vix poteſt. Nec eſt, cur dicas, indigitari ſervitium ex amore præſtitum; Ad illud enim uxor in ſtatu naturali æque ac poſt lapſum fuit obligata. Verum officium naturale pœnæ vicem ſuſtinere non poteſt; (ג) Quam cauſam allegabimus reverentiæ a probatiſſimis fœminis marito præſtitæ, ſi huc non deveniamus? Conſtat *Petrum* hoc nomine Saram laudaſſe, quæ Abrahamum Dominum ſuum vocavit, 1. *Petr.* III. 5. 6. & *Rebecca* Polona hoc exemplo ſimiliter fœminas Judaicas ad ſubmiſſionem exſtimulat, dicendo: *In* מנקת רבקה *Part.* 2. *f.* 14. *Ed. Prag.* Und auch lernen wir von unſer Mutter Sara, daß ſie ihren Mann hat geheiſſen: Mein Herr / wiewohl ſie is mehr in der נביאה geweſen als er &c. (ד) Hæc denique opinio ſedit *Paulo* & *Petro*, qui huc reſpicientes, mulieribus in mandatis dederunt, ut propriis viris ſubjectæ ſint 1. *Cor.* XIV. 34. in omnibus, *Eph.* V. 22. 24. omni ſubjectione, 1. *Tim.* II. 11. eo quod mulier ſit ex viro 1. *Cor.* XI. 8. propter virum, *Ib. v.* 9. viro poſterior condita, 1. *Tim.* II. 13. & prior lapſa *Ib. v.* 14. Hinc quoque derivandum videtur, quod mulier velamen in ſignum ſervitutis ſuper capite habere debuerit (20) Unde manifeſtum eſſe puto, quam vere dicat *Auguſtinus*, *in comm. ad Gen.* L. XI. *cap.* 37. Recte accipi poteſt, hanc ſervitutem ſignificatam, quæ conditionis eſt potius, quam dilectionis, ut etiam ipſa talis ſervitus, qua homines poſtea ſervi eſſe cœperunt, de pœna peccati reperiatur exorta.

IX. Hæc tamen ſervitus perſonæ libertatem non ſuſtulit, nec fuit hactenus ſocietas Heros inter & ſervos inſtituta. Quem itaque huic aſſignabimus ortum? Honeſta Sethi ſoboles ex naturæ conſortibus ſervos facere neſcivit, ſed forte Caino ſcelerato illi capiti ſervitus accepta ferenda eſt, eo magis, quod profugus factus in terram Nod ſibi novam nequitiæ officinam, omniumque flagitiorum domum paraverit. Quod aliis ita viſum fuit, mihi minus probabile videtur. Cainum diffidentia eremitam fecit, nec alio fine civitatem exſtruxit, quam ut ſecurus ibi deliteſcat. Cui prima vice Tyrannis male ceſſit, is altera experiri noluit, quam periculoſum ſit, alios injuria afficere, bello laceſſere, & in Deorum, hominumque offenſionem incurrere. Liberis proinde vindicamus, quod Parenti denegamus; Κακοῦ κόρακος κακὸν ᾠόν; Naturæ

turæ ſequitur ſemina quiſque ſuæ. Nephilæi, poſteri Caini, primi coætaneis injuſtam & moleſtam ſervitutem impoſuiſſe videntur.

XI. Ad ea progredior tempora, quæ diluvium tum præceſſerunt, tum ſubſecuta ſunt. Aſſem hic para, mi lector, & accipe auream Rabbinorum fabulam, quæ primo ſtatim intuitu ſe nobis offert. Referunt Judæi (21) Ogum vixiſſe ante diluvium, & ne fides huic dicto derogetur, ex eo, quod præter Noachi familiam nemo arcam intraverit, hoc fingunt commentum; Og, ajunt, inſedit ligno cuidam ex arcæ ſcalis, & quo facilius a Noacho admitteretur, ei promiſit, ſe fore ipſi filiiſque ſuis in ſervum perpetuum. Quæres procul dubio unde miſer hic janitor ſibi vitam reperierit? Reſpondent Magiſtri: Noachus fecit in arca foramen quoddam, & ſingulis diebus ei cibum ſuum porrigebat; Hinc Og fuit diluvio ſuperſtes

Hoc ne locutos ſine mercede exiſtimes?

verum, quotuſquiſque eris, mi lector, mirari deſine. Si enim Judæorum documenta vel a limine ſalutaveris, exploratiſſimum habebis, hanc gentem fabulis anilibus penitus emancipatam eſſe. Inprimis hoc ipſis in more poſitum eſt, ut ſi quando loca Scripturæ ſint difficiliora, fabulares excogirent hiſtorias, quibus conceſſis nihil reſtet difficultatis (22). Has autem recitaſſe eſt refutaſſe, & inſanæ temeritatis arguiſſe.

XII. Poſt diluvium ſervitus pœnalis fuit introducta, ſiquidem Noachus filio & nepoti, qui Parentis nuditatem aſpexerunt, eaque propter ipſum detiſerunt, hanc portendit pœnam: *Vid. Gen.* IX. 25. 26. 27. ארור כנען עבר עבדים יהיה לאחיו ויאמר ברוך יהוה אלהי שם ויהי כנען עבד למו: יפת אלהים ליפת וישכן באהלי שם ויהי כנען עבד למו: *Maledictus ſit Canaan, ſit ſervus ſervorum fratribus ſuis; Benedictus ſit Jehova* Deus *Semi, & Canaan ſit ſervus ejus. Alliciat* Deus *Japhetum, ut habitet in tentoriis Semi, & ſit Canaan ſervus ejus.* Hæc verba Interpretes jam dudum exercuerunt, quare nec lectori ingratam, nec ab inſtituto meo alienam fore exiſtimavi paulo fuſiorem eorum elucidationem. Poſtulat autem ordo naturalis, ut attendamus (א) ad ſervitutem Canaam denuntiatam, (ב) ad Dominos Canaanis (ג) ad pœnam & maledictionem in ſervitute latentem, (ד) ad juſtitiam hujus pœnæ a parte tam Canaanis, qui illam perpeſſus fuit, quam Noachi, qui ipſam intentavit.

XIII. Qui in licentiam convertit libertatem, libertatis pœnam pependit ſervus factus a Noacho: עבד עבדים יהיה וגו׳: *Sit ſervus ſervorum &c.* (23) Turpiter ſibi aliiſque imponunt, qui per עבדים: Canaanis fratres Ægyptios atque Æthiopes intelligunt (24), quibus Eſajam ſervitutem vaticinatum fuiſſe perhibent, *Eſd.* XX. 3. Ubinam proſtant documenta Hiſtorica, quæ Ægyptios ac Æthiopes Cananæis dominatos fuiſſe evincant? Quo tempore dicemus, Cananæos hoc ſervitio fuiſſe functos? Quis non ut inconcinne dicta hæc rejiceret, ſit Canaan ſervus fratrum ſuorum fratribus ſuis? Sed hunc ſenſum verba fundunt, quando per עבדים Ægyptios atque Æthiopes per אחיו vero Semitas & Japetitas intelligimus. Nec minus a vero aberrat *Abeneſra*, qui verba laudata ita explicat: יהיה עבד באחד העברים *Sit ſervus ſicut unus ex ſervus*. Num enim Ellipſis voculæ כ citra prægnantem rationem admittenda, maledictio a ſpiritu *Dei* dictata contra ejus intentionem extenuanda, frigida denique, & inutilis in re clara ταυτολογία fingenda ſit, penes cordatum lectorem, qui verum a falſo diſcernere potis eſt, judicium eſto. Mihi ſaltem ſimpliciſſima, & genio linguæ ſanctæ adcommodatiſſima videtur expoſitio R. *Sal.* ben *Melech* (25): עבד עבדים עבדות חזק ונפלא והוא כמו קדש קדשים: *Servitium durum ac ſtupendum indigitatur his verbis* עבד עבדים *ſimiliter ac dicitur ſanctum ſanctorum*. Adeoque notatur hac Phraſi ſervus abjectiſſimus, ſerviliſſimus, ſit (venia voci a *Fagio* adhibitæ,) mediaſtinus, qui medius quaſi in ædibus ſtat paratus ad omnia obſequia, ita, ut quiſquis in eum incidat, eo pro ſervo abutatur, perpetuus denique, qui nunquam manumittitur.

XIV. Servus non eſt, qui Dominum non habet: Canaani debebant dominari Sem & Japhet: ברוך יהוה אלהי שם וכנען יהי עבד למו וגו׳ *Benedictus ſit Jehova Deus Semi & Canaan ſit ſervus ejus &c.* Recutitæ gentis Magiſtri hic denuo nodum in ſcirpo quærunt; Obſervant acutiſſimi Grammatiſtæ, vocem למו, quæ eſt numeri pluralis, reſpectum habere ad Sem, quod eſt nomen ſingulare; Hoc, niſi alia ſubeſſet ratio, impingeret in regulas Grammaticas. Ne proinde ſacer ſcriptor vitium grammaticum commiſiſſe exiſtimetur, varia pro more ſuo fingunt ad nodum ſolvendum. *Abarbanel* denuo Canaanis fratres ſubintelligit dicendo (26): והנה אמר עבד למו כלשון רבים בהיות שם לשן יחיד למגיד שיהיה הכנען עבד לשם ועבד לאחיו וגו׳ *Et ecce dixit: ſit ſervus ipſis*

ipsis in numero plurali, *cum Sem sit nomen singulare ad indicandum*, *Canaanem servum fore tum Semo*, *tum fratribus suis*. Quantum huic sententiæ sit deferendum ex præcedenti §. satis liquere puto. Nec *Abenesra*, utut *M. Coccei* authoritate & consensu stipatus (27), hic audiendus est, qui למו illud ad Jehovam & Semum simul refert. Optime enim *R. Mose ben Nachman* monet (28): פי׳ רבי אב׳ למו שיהיה כנען עבד לאלהים ולשם כי הוא יבריחנו לעבוד האל ובשני פירש שהיה העבד לופת ולשם ואם כן לקוב אויביו בא והנה ברך שהיה כנען עבד לאלהים *Explicat R. Abenesra illud* למו, *quod Canaan servus sit futurus Deo & Semo*, *eo quod bic ipsum sit coacturus ad serviendum Deo. Et alterum* למו *exponit*, *quod servus futurus sit Japheto & Semo. Si res ita se habet*, *Noachus ad maledicendum venit*, *& reipsa benedixit*, *cum futurus esset servus Dei*. Certe quis grave putaret servitium, obsequi Deo? Dei servum esse potius gloriæ loco habetur, & omnium benedictionum coronis est. Nihil itaque superest, quam ut dicamus voce למו simul respici ad posteros Semi & Japheti (29), nec carnales duntaxat, sed & spirituales.

XV. *Proprio pane vesci & sedere melius est*, *quam aureo cingulo accinctum servitio adstare*, ut scribit *Sadi* (30). Servitutem maledictionis fructum esse, docent verba præmissa: ארור כנען *Maledictus sit Canaan*. Nec hoc inficias ibit, qui perpendit infimam semper servorum fortunam fuisse. Imperantis ira subdito jus est, & ad libitum Domini vocem non habet conditio servitutis. Raro evenit, ut quod *Paulus* Jure Consultus tradit (31), difficile sit dignoscere liberum a servo. Plerumque servus habetur pro pecude (32), pro nullo (33), & pro mortuo. Quare *Abarb.* dixit: *In Paral. Mischp. f.* 144. 2. והראשון מין הרציחה הוא כשיקנה אותו לעבדות בהשתעבור בו כל ימיו כיון היא רציחה בחיים וגו׳ *Prima homicidii species est*, *si quis alterum emit ad servitium*, *ita ut eum cogat servire in perpetuum*, *quia hoc ipsum est homicidium in vita*. Quinimmo ab alieno pendere arbitrio, cum tui Dominus esse possis, corpus in nervum ac supplicia dare, capite obstipo a diluculo ad vesperam & quidem vili mercede operam navare, humeris sæpe majores labores, non qui tibi, sed domino placeant exantlare, tot privilegiis privari, tot tormentis subjici, quot *Aristophanes* recensuit, Βατραχ. *Act.* II. *sc.* VI. *v.* 85. *&c. pag.* 469. simulque ab omnibus contemtim haberi, quis hæc omnia ingravate ferret? Nec modo quoad corpus statu servili nihil miserabilius est, sed & ipsa anima ex eo maculam contrahit teste Poeta (34):

> Ἡμίσυ γὰρ τῆς ἀρετῆς ἀποαίνυται εὐρύ-
> ποος ζεὺς
> Ἀνέρος εὖτ' ἄν μὶν κατὰ δούλιον ἦμαρ
> ἕλῃσιν.
> *Domidium enim virtutis aufert late*
> *sonans Jupiter.*
> *Viro quando ipsum servilis dies oc-*
> *cupat.*

Hinc libertas omnibus rebus favorabilior, (35) imo inæstimabilis habetur. (36) ejusque æstimatio infinita judicatur (37). Nec alia de causa Cato mori, quam uni parere maluit, & *Lucanus* censuit: *Lib.* IV, 576.

> *Quam sit non ardua virtus,*
> *Servitium fugisse manu.*

Inde quoque derivari debet, quod libertas nulli non grata, servitus vero omnibus invisa nullo non tempore fuerit visa (38).

XVI. Justa tamen fuit hæc peccati pœna. Imprudenti expedit esse sub imperio, & æquum est, ut ut servili subjectione prematur, qui filialem suavem naturalem subjectionem violare non dubitavit, *oculumque ejus*, *qui Parentem subsannat*, *eruant colli vallis*; *Prov.* XXX. 17. quibus verbis *B. Lampe* ad Chamum respici opinatur (39). Hinc mirari non satis potui, quod Doctissimus *Jurieu*, (40) & Hermannus van der *Hard* (41) proportionem inter peccatum Chami & pœnam videre vel non potuerint, vel noluerint, cum ipsi pagani irrisionem parentum, qualis hic non potest non intelligi, commemorent inter grevissima scelera. Ita *Hesiodus*: ἐργ. *v.* 329. Ὅς τεγόνηα γέροντα κακῷ ἐπὶ γήραος ὐδῷ νεικέῃ, χαλέποισι καθαπτόμενος ἐπέεσι τῷ δή τοι ζεὺς αὐτος ἀγαίεται ἐς δὲ τελεύτην ἔργων ἀνθ' ἀδικῶν χαλέπην ἐπέθηκεν ἀμοιβὴν. *Qui parentem senem misero in senectutis limine probris affecerit*, *gravibus incessens verbis*, *huic certe Jupiter ipse irascitur*, *tandem vero pro operibus iniquis gravem dabit talionem*. Cæterum non dubito, attento lectori idem quoque succursurum, quod mihi hanc historiam percensenti miraculo fuit, cur a Canaane, non Chamo peccante, pœnas repetierit Noachus. Simile veri est, hoc factum fuisse, non propter cognationem sui (42), nec propter benedictionem a Deo in filios Noachi pronuntiatam (43), sed quia Canaan correus, hujusque peccati consors fuit, at-

atque ex justo *Dei* judicio in filio puniri debuit, qui ipse probi Parentis filius degener fuit (44) inprimis tamen, quod Noachus occasione peccati a Chamo commissi atrocissima posterorum scelera prævidens, ea perstringere & vindictam ipsis imminentem notare voluerit. (45)

XVII. Non minus juste Noachus hanc pœnam intentavit, utpote, qui hoc non vitio, aut rancore quodam fecit, sed laudando justitiæ zelo, agitatus spiritu Prophetiæ. Etenim hæc paterna, heroica, inimitabilis maledictio non tam mali imprecatio, quam futuri status Prophetica denuntiatio fuit (46). Quod ut pateat in tabella quadam analytica implementum exhibebo.

DEUS

I. Benedixit Semo filio Noachi charissimo, in posteris tum
- א Carnalibus, quos
  - α ex servitute Ægyptia redemit,
  - β in deserto custodivit,
  - γ in Canaane portavit, bajulavit & quidem
  - δ Omnibus diebus vitæ. Es. LXIII. 9.
- ב Spiritualibus, sive filiis promissionis, quorum
  - A DEUS & summum bonum Jehova factus est in CHRISTO, Jer. XXXI. 31. quibusque
  - B Benedixit, ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν χριστῷ. Eph. I. 3.

II. Japhetum ad tentoria Semi allexit in posteris
- *a* Carnalibus, iisque tum
  - 1 Proximis, ut Melchisedeco Japetita, qui ut rex justitiæ, & Sacerdos Altissimi Hierosolymæ, quasi in medio Tabernaculorum Semi habitavit, seque cum Abrahamo in fide conjunxit.
  - 2 Remotis, quando Hittæi Japheti posteri adducti sunt Num. XXIV. 25. quod factum ubi
    - א Græci, ex Japheto oriundi, sub Alexandro ejusque successoribus Syriæ regibus Canaanem possederunt, & inhabitarunt.
    - ב Romani similiter Japetitæ magnam Asiæ partem occuparunt, imo ipsam Judeam sibi obnoxiam habuerunt.
- *b* Spiritualibus, quatenus gentes Europæ & septentrionalis Asiæ ex Japeto ortæ ad fidem CHRISTI, & in tentoria SEMI, veram Ecclesiam, fuerunt adductæ. Vid. Ps. II. 8. LXX. 11. LXXXVI. 9. Jes. XLIII. 5. XLIX. 3. & conf. Acta Apostolorum.

III. Canaani maledixit iu posteritate
- *א* carnali, eaque
  - *o* subjecta semitis, quippe qui
    - a Cananæos maximam partem ex regione ejecerunt,
    - b Eos ultimo supplicio affecerunt, Deut. XX. 17. XXV. 19. conf. JOS. Ant. Jud. L. IV, c. 8.
    - c Cæteros ad infima, & abjectissima servitia destinarunt, ut Gibeonitas. Jos. IX. 21. 26. conf. EPIPHANIUS hær. LXVI.
  - *oo* Subjecta Japetitis, quando post plurium sæculorum tractum Tyrus, Thebæ, & Carthago, in quibus rebus Publicis Phœnicum reliquiæ a funesta clade servatæ insigniter floruerunt, a Græcis & Romanis Japeti posteris deletæ destructæque sunt. Vid. SPONDANUS ad AN. CIϽIϽCLXIX. num. 3.
- *אא* Spirituali, nempe Judæi infidelibus, qui terrestri Canaani tantum inhiantes, & Cananæorum vestigia prementes similia cum ipsis fata experiri debuerunt. Quapropter in exemplum divinæ maledictionis constituti, servique omnium gentium miserrimi facti sunt. Vid. Cel. VITRINGA in Comm. ad Apoc. c. 1. v. 20. §. 28. 29. p. m. 53. 54.

XVIII. Posito uno alterum non tollitur. Manserunt post diluvium præter servitutem pœnalem bellica atque spontanea jam ante, ut visum fuit, consuetæ. Non defuerunt, qui Nephilæorum vestigiis insisterent. Hos inter præ cæteris caput extulit Nimrod, qui Sacris literis attestantibus fuit גבור ציד לפני יהוה *Potens venator coram Domino*; *Gen.* x. 9. nimirum venator primo animalium, post etiam hominum. Animalium enim venationem sæpe præludium fuisse artis bellicæ jam dudum abservarunt *Pollux* qui τὴν κυνηγίαν εἰρηνικῆς τι καρτερίας ἅμα καὶ πολεμικῆς τόλμης μελέτημα, id est, *venationem tam placidæ fortitudinis quam militaris audaciæ specimen vocat*. *Philo*; juxta cujus testimonium, *In lib. de vita Mos. p.* 612. *quod in pascendo & venando omnibus, quibuscum commercium haberet, nagnam de se opinionem præbuerit, se ad imperandum, quam parendum, natum potius esse* (47). Hominum autem venationem hic excludi non posse, sequentia evincunt. (א) Verba valent, quantum valere possunt. Jam vero vox ציד in Sacris tabulis utramque venationem designat (48), nec pugna inter eas interce-

cedit. Sed potius sibi invicem subordinatæ sunt, nulla denique circumstantia in textu, antecedentibus & consequentibus occurrit, quæ vocis significatum restringat. Nihil itaque obstat, quo minus utraque venatio intelligatur. (ב) Subjecti notionem ex adjunctis prædicatis eruendam esse omnes fatentur. Nimrod autem vocatur potens venator לפני יהוה *coram Domino*, quibus verbis haud obscure docetur, factum Nimrodi fuisse publicum, nefandum & cum contemtu *Dei* conjunctum (49), quæ prædicata soli animantium venationi haud commode conveniunt. (ג) *Nimrod potens fuit in terra* juxta versum præcedentem. Verum an is potens dici meretur, cujus imperio nonnisi animalia subsunt. Ante diluvium Nephilæi audiebant גבורים. Post diluvium Nimrod cœpit esse גבור, certe non alia ratione, quam priores, nimirum homines subjugando, dominiumque suum longe lateque extendendo. (ד) Fructus venationis fuit acquisitio regni Babel, quod suæ potestati subjecit; Nollem equidem negare, Nimrodum animalium venatione sibi insignem parasse famam, & Babyloniis tum metum tum amorem hac via inspirasse, quod *Cl. Perizonius* maxime urget (50), gratis tamen assumitur, hac sola ipsum efficere potuisse, ut cæteri omnes se ipsi dedant. Etenim divino quodam naturæ instinctu omne jugum potius aversamur & depellimus, quam sponte suscipimus. Alia quoque venationis suæ specimina dedisse videtur, quando in *Assyriam processit* eam *nimirum* bello oppugnaturus (51), nec non excelsam turrim magnis molibus atque cæmentis ædificare adgressus est, ut se muniret subditosque extenuaret. Si quis tamen mavelit authoritate quam rationibus pugnare, ei opponimus authoritatem *Abarbanelis*, *In Comm. ad Pentat. Par. Noach. f.* 40. *c.* 4. aliorumque.

XIX. Utut autem per ציד venationem hominum pariter ac animalium intelligamus, non ea tamen nobis cum *Josepho*, *Ant. Jud. lib.* I. *cap.* IV. *p.* 22. & *R. Isaacide*, *in comm. ad Legem Par. Noach. f.* 7. *cap.* 6. sedet mens, ac si animas hominum venatus, easque a *Deo* alienas reddere conatus fuerit. Non interpono, Nimrodum suo consorrio multorum bonos corrupisse mores, suoque Exemplo varios religionis contemtores effecisse. Illud tamen a me impetrare non possum, ut credam, omnem ejus operam in eo sitam fuisse, aut ex nostris verbis ejusmodi animarum venationem exsculpi posse. Ferox ille venator religionem curæ non habuit, parumque ei visum fuit, an quis *Deum* colat, an minus; contentus, modo jugo, quod imposuit, submiserit collum. Ad hæc robur & venatio, de corporibus proprie, de mentibus improprie dicuntur. A proprio autem vocum significatu tamdiu recedendum non est, donec necessitas quædam nos urgeat. Regnum denique statuitur consequens hujus venationis; At quid regno cum animarum venatione commune est? Hæc aliave me adducunt, ut phrasin cum *Augustino lib.* XVI. *de civit. Dei cap.* IV. *de oppressione*, & *captivitate hominum*, quibus servitus, ut plurimum comes it, exponam.

XX. Non videbor Nino injuriam facere, si ipsum pariter naturæ consortes subjugasse dicam. Fuit natura bellicosus, nec dominandi cupiditate nec potentia Nimrodo cessit, res secundæ ipsi ingesserunt majorum cupiditates, hinc bella finitimis intulit, omnesque maritimas ac propinquas gentes suo imperio subjecit. (52) Quis proinde dubitaret ipsum bello captos sub potestatem suam redegisse & ad servitutem volentes nolentes adegisse? De uxore ejus Semiramide *Diod. Siculus* refert, (53) quod *insulas ac urbes in flumine sitas ceperit ad centum millia hominum in servitutem redactis*, quibus postmodum metallorum, quæ prima invenit, & magna collegit copia, tractationem mandavit. Hinc liquere puto, quot servos Ninus ac Semiramis vi belli sibi comparaverint. Neque tamen cum iis facio, qui a Nimrodo & Nino servitutis primordia ducenda esse existimarunt. (54)

XXI. Superest, ut pauca de regimine domestico hujus ætatis moneamus. Sed prospectu opus erit, ne certa amittamus, dum incerta petimus. Familiis post exstructam turrim Babylonicam dispersis, singulas juxta fines a se intentos peculiarem regiminis formam adoptasse haud improbabile est. Posteri Chami sub initium feroces & bellicosi videntur & plures habuisse servos & majorem in ipsos adfectasse tyrannidem. Si enim fides habenda *Diod. Siculo*, *pag.* 61. 62. 63. ipsi integros populos sibi subjecerunt, & in eos potestate αὐτοκρατορικῇ καὶ ἀνυπευθύνῳ usi sunt. Excipit quidem ibi memoratus Author Ægyptios, sed sine ratione: Nam *coma*, Luciano teste, (55) *ab omni tempore Ægyptiacæ nobilitatis & libertatis signum fuit*. Quare Reges fere ab incunabulo hujus regni nomine Pharaonis, quod a פרע cæsarie sive capillo promisso descendit, insigniti fuerunt εἰς τεκμήριον suæ libertatis. Contra *populus extra casum luctus barbam & caput tondere solebat* (56) Quod argumento

to est, solum regem fuisse liberum, populum ipsi obnoxium servum. Cæterum constat ex S. S. absolutam & plenariam potestatem Reges Ægyptiorum non ante tempora Josephi obtinuisse. Semi posteros simpliciorem vixisse vitam, nec tot servos aluisse, nec ita in eos defæviisse existimamus. Maximam enim partem pecoris pastores fuerunt, bella finitimis raro intulerunt, a Tyrranide magis alieni, ad clementiam econtra proni fuerunt. Quare nullum est dubium, ipsos servis suis per totam vitam τὰ ἐπιτήδεια suppeditasse.

XXII. Quæ fuerint servitutis primordia a mundo condito ad diluvium, quis ejus progressus a diluvio ad Patriarcharum tempora, hactenus exposui, res quum vetustate nimia obscuras, velut, quæ magno ex intervallo loci vix cernuntur, tum quod Sacra Scriptura, una fidelis custodia rerum gestarum, de multis sileat. Clariora deinceps certioraque de servis Patriarcharum exponentur.

XXIII. Patriarchæ usi sunt familia, si numero judicandum est, satis ampla; si utilitate, optima; si forma, vix mediocri. Isaaco fuit עבודה גדולה *famulitium magnum Gen.* XXVI. 14. Jacobus possedit ingentem servorum & ancillarum copiam *Gen.* XXXII. 15. *coll.* XXXIII. 11. Solus Abrahamus aluit 318. vernas suæ potestati subjectos, *Gen.* XIV. 14. ex quo haud immerito *Cajetanus* colligit, numerosam admodum fuisse Abrahami familiam, cum præter hos, qui armati fuerunt, dubio procul adhuc senes, mulieres, parvulos ad bellum ineptos & ad curam animalium domi relictos habuerit. Ne vero numerus ille Luciano aut Porphyrio cuidam incredibilis videatur, notentur sequentia: I. Abrahamus revera non tam privatus, quam Princeps sua ætate fuit, atque a cæteris regibus nonnisi in eo distulit, quod propriæ familiæ rex esset, nec superbum ejusmodi titulum adfectaret. II. illa servorum copia fuit fructus divinæ benedictionis ut bene observavit Eliezer *Gen.* XXIV. 35. 3. Numerus servorum haud parum adauctus fuit per prolem servilem. *Deus* enim ventri ancillarum benedixit. IV. Abrahamus admodum dives fuit pecore, quare multis indigebat servis. V. Exstant etiam apud alias gentes exempla privatorum, qui magnum possederunt famulitium, velut ex *Pignorii* præfatione luculenter adparet. Nullam tamen rationem video, quæ jubeat hunc numerum amplificare, ut fecit *Josephus*, *Ant. Jud.* VI. 11. qui vernas illos militum duces fuisse statuit. Neque etiam cum *Barthio* *in Adversf. pag.* 2269. censemus, alios inexercitatos simul in aciem processisse. Cæterum nugæ Judæorum, qui solum Eliesérem cum Abrahamo exiisse contendunt, eo quod illud nomen per Gematriam numerum 318. vernarum efficiat (57); & Christianorum, qui in illo numero signum crucis *Christi*, (58) vel typum 318. Episcoporum in Synodo Nicæna præsentium (*Vid. Pererius in Genes.* XXVI. 14.) inveniunt, derideri potius, quam refutari merentur, utpote quas nemo, nisi qui cum ratione insanit, probabit.

XXIV. Status servitutis Patriarchalis conformis fuit dictamini sanæ rationis, id est, juri naturæ. Nemo in alios pro lubitu dominatur nisi insipiens aut injustus fuerit. Justi enim est, suum cuique tribuere, adeoque non quod placet, sed quod competit; sapientis est, non ex mero beneplacito, sed justa ex ratione agere. Verum quis Patriarchas stultitiæ vel injustitiæ accusare vellet? Dicendum potius, eos ad certam normam suum in servos composuisse dominium. Norma esse debuit vel hominis vel *Dei* voluntas: Hominis potestati in his terris subjecti non fuerunt. Homo proinde ipsis leges ferre, aut dominandi rationem præscribere non potuit. Divina itaque voluntas fuit, ut cæterarum actionum, ita dominii Patriarchalis mensura. Verum nec *Dei* voluntas obligat hominem, nisi manifestata. Manifestatur autem vel intus in corde per insitas boni atque mali, turpis & honesti notiones, vel extus per scripturam, aut adlocutionem oralem. Leges a *Deo* Patriarchis de justo dominandi modo latæ non exstant, nec prostat testimonium, quod evincat *Deum* oraliter hunc ipsis revelasse. Ex adverso lex naturæ omnium animis digito *Dei* inscripta est. Unde conficitur, hanc legem communem fuisse normam dominii, quo Patriarchæ in servos suos usi sunt. *Philonem* testem habemus, qui de Patriarchis asserit, *quod a se ipsis instituti, doctique ordinem naturæ secuti sint*, quæ lex est omnium antiquissima (59). Cæterum non negamus, ex consuetudine gentium multa Patriarchis priva fuisse, quæ frustra quæres apud alias gentes. Eo tantum tendit hæc nostra thesis, ut in dubiis normam habeamus, ad quam dijudicari possint.

XXV. Ætas, quæ homines acuit, servorum usum magis magisque perspectum reddidit. Hinc tempore Patriarcharum servi divitiis accenseri cœperunt. Etenim ubicunque facer Scriptor ovium, boum, cæterorumque animantium mentionem intulit,

tulit, ibi ſervos, ut partem bonorum adjecit. Hoc obſervare licet in Hiſtoria Abrahami, *Gen.* XII. 5. & 16. Iſaaci *Gen.* XXVI. 14. Jacobi, *Gen.* XXX. 43. Verum ex nullo loco evidentius illud claret, quam ex *Gen.* XXIV. ubi Elieſer Rebeccam Iſaaco ſponſam petiturus refert, quod *Deus* Abrahamo benedixerit, eumque maximis auctarit opibus, & ne ipſos lateat, quænam fuerit divina benedictio, ſpeciatim divitias recenſet dicendo: *v.* 13. ויתן לו צאן ובקר ובכסף וזהב ועבדים ושפחות *Et dedit ipſis oves, boves, argentum, aurum, ſervos & ancillas.* Nec apud Hebræos duntaxat, ſed & alias gentes mancipia haud poſtremam conſtituerunt opum partem. Ita Ægyptii, *Gen.* XII. 16. incolæ Gerari, *Gen.* XX. 14. Syri, *Gen.* XXXV. 2. præter alia bona multos ſervos poſſederunt. Nec mos ille poſthac abrogatus fuit, ſed indies invaluit. Hinc Eliſæus, quando puerum ſuum ob divitias a Naamane petitas & acceptas reprehendit, ſervorum & ancillarum oblitus non fuit. Audiamus ipſum loquentem, 2. *Reg.* v. 26. העת לקחת את הכסף ולקחת בגדים וזיתים וכרמים וצאן ובקר ועבדים ושפחות: *An tempus fuit accipiendi argentum, aut accipiendi veſtes, aut oleas, aut vineas, aut greges & armenta, aut ſervos & ancillas.* Et quis ignorat a Græcis, Romanis, aliiſve ſervos non modo magno numero fuiſſe comparatos, ſed & nutrimentum atque alimentum ſuperbiæ magis magiſque evaſiſſe. (60) Immo adhuc hodie a Turcis viri cujuſdam facultates ex multitudine mancipiorum æſtimantur, & adduxit *Busbequius*, in epiſtol. Exot. 3. p. 265. Turcarum proverbium, quo docetur, neminem pro inope habendum eſſe, qui vel unum poſſidet mancipium. Nec eſt, cur miremur veteres ſervos magni æſtimaſſe. Eorum operæ æquivalent argenti pretio. Ipſi dominorum vitam famamque tuentur. Per eos bona noſtra maximam partem acquiruntur, conſervantur, adminiſtrantur, augentur. Quidni igitur ſervi in bonis noſtris ſibi primas vindicent partes?

XXVI. Servi, qua pars divitiarum, in dominorum proprietate fuerunt. Eſſe in alterius proprietate proprius mancipiorum character eſt, quo a mercenariis diſtinguuntur (61) Mancipia proinde, non mercenarii fuerunt Patriarcharum ſervi. Potuerunt Patriarchæ de ſervis & ancillis pro lubitu diſponere, eorum liberis ſerviendi neceſſitatem imponere, utroſque ex familia ejicere. (62) Sed quis hæc aliave Domino in mercenarios licere putaret?

XXVII. Haud ignoro, quod *Maldonatus* עבד & שכיר δοῦλον καὶ μισθωτὸν promiſcue habeat, *in com. ad Luc.* XVII. 10. Verum in eo ὑποθέτει δουλεύει. Rectius *Corn. a Lapide* differentiam inter utrumque agnovit, *in comm. ad Exod.* XXI. 2. Mercenarius conduci, ſervus emi vendique ſolet, *Matth.* XX. 1. *coll. Ex.* XXI. 2. Prior nonniſi interdiu, poſterior etiam nocte ſervitium præſtare tenetur. Hinc Rabbini in Gem. Kidd. f. 15. a. שכיר אינו עובד אלא ביום עבד עברי עובד בין ביום בין בלילה וכי תעלה על דעתך שעבד עברי עובד בין ביום ובין בלילה והלא כבר נאמר כי טוב לו עמך במאכל עמך במשתה וא״ר יצחק מכאן שרבו מוסר לו שפחה כנענית: *Mercenarius non ſervit niſi interdiu, ſervus Hebræus autem ſervit tam die, quam nocte. Sed quomodo tibi in mentem venire poteſt ſervum die & nocte ſervire, cum ſupra dictum ſit ipſum proſpere acturum tecum tam in cibo quam in potu?* (adde etiam in lecto) *Reſpondet R. Izchak, eatenus, quatenus Dominus ipſi adjungit ancillam Cananæam.* Mercenarius ad breve tempus hero operas ſuas addicit prætereaque nihil ſervus præter operas etiam corpus vel ad ſupremum vitæ diem vel ad diuturnum temporis ſpatium domino ſubjicit. (63) Servum occidente ſole, nil niſi umbra & virium recollectio, mercenarium merces, qua dignus judicatur, manet. (64) Chriſtiano proinde oculatior fuit paganus, (65) qui utriſque diſtincta nomina impoſuit, homines liberos, qui pro mercede aliis operam ſpondent θῆτις, ſervos autem δμῶες παρὰ δαμασθαι vocando.

XXVIII. Fuerunt ex præſtantiſſimis œconomis nonnulli, qui in communi, aliis tamen obnitentibus, ad promovendam rem ruralem mancipia præ mercenariis præſtare judicarunt (66), quod ita omnia minori pretio haberi poſſint dum ſervi viliori aluntur victu, durioribus laboribus tolerendis aſſueti ſunt, ad dominorum nutum omnia ſive grata, ſive ingrata, ſive facilia, ſive difficilia, præſtare tenentur, nullam denique mercedem accipiunt. Putem ego hanc theſin pro differentia regionum, nationum, temporum, conditionis limitandam & in Germania hoc inprimis ſæculo utrique ſtatui tum mancipiorum, tum mercenariorum ſervitutem temporariam præferendam eſſe, quamvis ea ſuis non careat abuſibus.

XXIX. Illud tamen haud difficulter ab unoquoque impetrabo, œconomiæ Patriarchali ſervos magis fuiſſe adcommodatos, quam mercenarios. (א) Patriarchæ paſtoritiam egerunt vitam, & hinc bonæ frugi paſtoribus indiguerunt. Μισθωτὸς autem φεύγει, καὶ οὐ μέλει περὶ τῶν

προ-

πρόβατων Job. x. 12. proinde huic muneri tam idoneus non eſt, quam ſervus. (כ) Sancti illi Patres divinæ vocationi obſequioſi, patria terra relicta, per varios terrarum tractus vagabundi oberrarunt, nec ubique fidos mercenarios reperire potuerunt, quare ſervos ſibi parare conſultius duxerunt, quod illis heris, quocunque etiam tendunt, indivulſo nexu conjuncti maneant juxta illud jureconſultorum: Acceſſorium ſequitur ſuum principale. (ג) Patriarchæ non minus boni Patres familias, quam religioſi *Dei* cultores fuerunt habiti. At ſignum non ſolum continentiæ, ſed & diligentiæ eſt ſervos habere dominatos, domique factos. *Sunt Verba Corn. Nep. in vita Atici cap.* XIII. Viro vere religioſo ea potiſſimum incumbit cura, ne familia maculam contrahat ex frequenti conſortio cum idololatris, niſi ſpes converſionis ſuperſit. Sed hocne caviſſent Patriarchæ, ſi homines Polytheiſmo infectos mercede conduxiſſent, qui nec ſponte Patriarcharum religionem in ſe ſuſcepiſſent, nec ad eandem cogi potuiſſent? Quanto proinde ſatius fuit acquirere ſervos, quos nullo labore fecere proſelytos.

XXX. Alios homines natura ſervos non habemus, ſed facimus, eos nimirum comparando, quod ipſum R. *Aben Tybbon* ſuo confirmat calculo, dum ſcribit *in Phyſ. Hebr., cui titulum fecit* רוח החן *cap.* XI. *p. m.* 144. וכן תאמר באדון ובעבר ששנויה ארונות אינו לו כטבע רק מפני שהוא מיוחס לדבר אחר והוא עבר שקנאו בדמים: *Sic quoque dici poteſt de Domino & ſervo, quoniam mutatio Domini non eſt in natura ipſius, ſed propterea modo convenit, quia ipſe ad aliam rem comparatur videlicet ſervum, quem pecuniis ſuis emis.* Id ipſum in Sacris literis obſervatur, quando de Abrahamo dicitur, *Gen.* XII. 5. לקח אברם את הנפש אשר עשו בחרן: *Aſſumſit Abrahamus ſecum animas, quas fecerunt in Charane.* Per animas illas Rabbini maximam partem intelligunt proſelytos. Prolixe hanc ſententiam nobis exponit Rab. Simeon dicendo *in Jalkut. f.* 17. *conf. Sanh. cap.* 11. *& Bereſch. Rabba ad loc. cit.* Animæ ſunt proſelyti, quos fecerunt. Cur autem dicit Moſes? אשר עשו: ad docendum te, quiſquis gentilem adducit, vel convertit, de eo Scripturam loqui, ac ſi ipſum genuiſſet. At dicendum videtur עשה cur itaque in plurali עשו fecerunt? Dixit Raf Huna: Abrahamus proſelytos fecit mares, Sara proſelytas fecit fœminas. Verum enim vero adverſatur huic hypotheſi authoritas tum Scripturæ, tum Grammaticæ. Quare aliis placuit נפש explicare de ſervis & ancillis (68), quibus favere videtur, quod non modo *Ezechiel.* XXVIII. 13. *Apoc.* XVII. 13., ſed & in ſcriptis profanorum Authorum hæc animæ notio occurrat. Ita *Epictetus: apud Stobæum Tom.* 2. *tit.* 5. Ἄτοπον γὰρ ὀλίγοις ςἰβασιν πολλὰς δουλίυειν ψύχας. Abſurdum enim eſt, ut exiguis toris multæ inſerviant animæ. *Plato lib.* VI. *de legibus.* ὑγιες ὀδεν ψύχης δύλης. Nihil ſani ineſt animo ſervili. *Tacitus* Lib. IV. Hiſt. cap. XXXII. *Vos Treveri & cæteræ ſervientium animæ.* Nobis tamen videntur hac voce ſimpliciter notari homines. Hoc enim ſenſu נפש & ψύχη frequentiſſime adhibentur. Quare *David* de *Pomis* Medicus Hebræus נפש explicat per נשמה וגוף עם נשמה Italice *ſignifica anima, corpo animato* (69) Nec video, cur citra neceſſitatem ſignificatus alicujus vocis ſint multiplicandi. Cæterum cum ſubjectum tale ſit quale a prædicato ſuo eſſe permittitur, ex adjunctis demum colligi poteſt & debet, quales homines heic intelligantur.

XXXI. Quia proinde adnexa deſcriptio אשר עשו בחרן: demum declarat, quos homines Sacer Scriptor notare voluerit, eam phraſin ut enodemus, neceſſe eſt. Si Abrahamo fuiſſent tum temporis liberi, forte nemo dubitaret, eorum mentionem hic fieri, ſed cum adhuc improles eſſet, quando ex Charane profectus eſt, de alia vocis עשה notione cogitandum erit. Obſervamus autem in Sacris non minus quam profanis ſcriptis, quod facere ſubinde idem ſit ac comparare, acquirere. Ita Jacobus *Gen.* XXX. 30. מתי אעשה גם אנכי לביתי *Quid faciam & ego* [id eſt, acquiram] *domui meæ.* Laban, *Geneſ.* XXXI. 1. עשה את כל הכבד הזה: *comparavit ſibi omnem gloriam iſtam.* Græcis ποιεῖν ἀργύριον, βίον eſt *comparare argentum, victum.* Similiter *Cicero* dixit *orat. in Verrem. Maximam uno anno pecuniam facere poſſet.* Quid quæſo ibi facere deſignat, quam aggerare, undique colligere? Et quando *Quintilianus* longe florentiſſimus Author ſcripſit, *Vires faciamus*; Quid aliud ſignificat, niſi vires nobis paremus? *lib.* X. *cap.* III. *Similiter* Phædrus *lib.* III. *Fab.* VII. 7. 5.

Aut quo cibo feciſti tantum corporis.

Proinde נפש אשר עשו בחרן: *ſunt homines, quos acquiſiverunt in Charane* nimirum ad ſervitium, adeoque mancipia, id eſt, ſervi & ancillæ.

XXXII. Ad rem ipſam veniamus propius, & ſpeciales acquirendi modos perlu-

lustremus. Patriarchæ servos suos acquisiverunt.

(א) Emtione. Ita ex historia circumcisionis & aliis locis evidenter adparet, inter servos Abrahæ fuisse מקנת כסף *sive ære emtos*, *Genes.* XVII. 12. & 23. Et si conjecturæ locus est, tales maximam partem fuerunt animæ, quas Abrahamus ex Syria asportavit. Nam T. H. ibi נפש transtulit per מלוכים. Maluch autem & Malchus non a מלך sed מלך vendere descendunt, adeoque servum pecunia acquisitum denotant. Quapropter adhuc hodie servus emtus, & in disciplinam Turcicam traditus vocatur Mammeluch.

(ב) Donatione. Patriarchæ & ob summam, qua valebant authoritatem, & ob divinam benedictionem, quæ aliorum perstrinxit oculos, varia acceperunt munera, & in his servos atque ancillas. Sic Pharao & Abimelech Abrahamo servos dono dederunt, *Gen.* XII. 16. & XX. 14. quos recte appellaveris נתונים sive נתינים donatitios, dono datos.

(ג) Bello. Qui enim victas dederunt manus vel sponte vel necessitate coacti, in colendis agris & id genus aliis ministeriis operam navare tenebantur. Quare *Gen.* XLIX. 15. היות למס עובד *esse in tributum serviens*, id est, servum tributarium a LXX. redditur esse εἰς ἄνδρα γεωργόν hominem agricolam. Rabbini per מס ibidem intelligunt עבודת בגוף ובממון *Servitium corporale æque ac subsidiarium*. His mancipiis a nonnullis adnumerantur fœmellæ Sichemiticæ a Simeone & Levi abductæ, *Gen.* XXXIV. 29. Verum non certo constat, an Jacobus eas dimiserit, nec ne: Illud interim manifestum est, Patriarchis sæpius juri suo renunciasse, & quos juxta victoriæ leges ad servitium cogere potuerunt, liberos dimisisse, cujus exemplum præbet generosus ille heros Abrahamus, qui, cum justo adortus esset bello reges vindicandi fratris ergo, & victoriam reportasset, generose magis, quam ex debito prædam oblatam recusavit, neminemque servum fecit, *Gen.* XIV. 23.

(ד) Titulo nativitatis. Proles enim servilis cessit Patriarchis, quia accessorium sequitur suum principale. Hinc in historia Abrahami mentio infertur ילידי בית *vernarum*, *Gen.* XVII. 12. & 23. quales etiam fuerunt tyrones milites, quos Abrahamus secum in bellum eduxit. *Gen.* XIV. 14. Nescio, an non in horum numerum referri debeant נערים *sive pueri*, quos Abrahamus secum assumsit, quando Isaacum mactare voluit. *Gen.* XXII. 3. & 5.

(ה) Titulo dotis. Mos enim erat mulierum tum temporis enubentium, ut inter cæteras res dotales dotale quoque famulitium e domo paterna adducerent, quorsum respexit *Tertullianus*, *lib. de anima cap.* 41. *conf.* Dougt. *in Anal. Sacr. V. T. exerc.* XVIII. qui animam vocavit, *dotale carnis mancipium*, quod in resurrectione adjectitiæ dotis instar animæ associabitur. Prostant quoque exempla, veluti quando Laban primogenitæ suæ Silpam & Racheli Bilham ancillas suas dotis dedit. *Gen.* XXIX. 24. & 29. Judæi hos servos dotales distinguunt in עבדי צאן ברזל & עבדי מלוג: Per priores intelligunt servos, quorum opera & officiis dominus uti potuit, sed quos nec alienare nec divendere licuit. Posteriores autem Rabbinis sunt illi servi, quos maritus certa pecuniæ summa in literis matrimonialibus designata, si morerentur, redimere debuit. *Jevemot. f.* 66. 1. & *Bavakama f.* 89. 1. *conf.* Maim. *tr. Jevamoth. cap.* VII. §. 1. & 2. Num illa distinctio ante legem, vel sub lege introducta, an potius a Judæis excogitata fuerit, in præsentiarum non disquiremus.

(ו) Hereditate, quandoquidem liberi vel ab intestato, vel legatione parentum omnia eorum bona & hinc etiam servos atque ancillas acquisiverunt. *Gen.* XXV. 5.

XXXII. Verum non ubique Patriarchis commoda fuit occasio servos acquirendi. Una regio, quam altera, servilibus ingeniis fertilior est, & nationes aliæ aliis ad servitutem aptiores sunt. Quare *Ulpianus l. Quodsi §. qui mancipia ff. de Ædil. Edict. præsumtum esse ait* (70), *quosdam servos bonos esse*, *quia natione sunt non infamata*, *quosdam vero malos videri*, *quia ea natione sunt*, *quæ magis infamis est*. Ætate Patriarcharum præcipua servorum officina fuit Syria. Ita ex Sacris tabellis constat Abrahamum multas animas serviles ex Charane adduxisse. *Gen.* XII. 5. Charan autem fuit urbs Mesopotamiæ inter Chaboram & Euphratem sita. Mesopotamia autem pars erat Syriæ, utpote quæ tum temporis in duas partes divisa fuit regionem cis Euphratem & Mesopotamiam. Similiter Eliefer servus Abrahami fuit Syrus origine. Erat enim Damascenus, *Gen.* XV. 2. id est, ex Damasco oriundus. Damascus autem fuit urbs Syriæ. Mancipia Jacobi ex Syria ortum traxisse nemo ignorat. *Gen.* XXXI. 6. Nec desiit memorata regio post hæc communis servorum taberna esse. Quare *Xenophon. lib.* 2. *de dictis & factis Socr. Livius*, *Ant. Rom. lib.* XXXVI. *cap.* 17. & *Cicero*, *orat. de Provinc. conf. cap.* 5.

T. 5.

T. 5. *pag.* 455. *Edit. Graev. Syros nationem servituti natam* vocarunt & alibi Flaminius apud eundem *Livium* testatur : *Lib.* XXXV. *cap.* 59. *Syros omnes esse haud paulo mancipiorum melius propter ingenia servilia, quam militum genus.* Immo observat Oratorum Princeps varias servilis conditionis notas in Syris, quando in Lucium Pisonem ita invehitur : *Nemo queritur Syrum nescio quem de grege novitiorum factum esse consulem. Non enim nos color iste servilis, non pilosæ genæ, non dentes putridi deceperunt.* Addi potest, quod *Petronius*, *Martialis*, *Plautus* aliique servorum ex Syria adductorum frequentissime mentionem faciant. Adauxit autem Abrahamus mancipiorum suorum numerum in Ægypto, *Gen.* XII. 16. prout e.g. Hagar ancilla fuit Ægyptia. *Gen.* XVI. 1. Cæterum & post illa tempora servos frequentissime ex Ægypto fuisse advectos docent *Statius* quando scribit. *Lib.* II. *Sylvar.* 1. *v.* 72. 73.

> *Non te Barbaricæ versabat turbæ catastæ,*
> *Non mixtus Phariis venalis mercibus infans.*

Et *Juvenalis*, cui Crispinus dicitur: *Sat.* 1. *v.* 26.

> *Pars Niliacæ plebis, Verna Canopi.*

Huc quoque respexit *Martialis*, lib. XII. Epigr. 75. in verbis. Conferri potest Capit. in Vero, qui tam de Syria quam Ægypto idem refert verbis sequentibus: *Adduxerunt secum & fidicinas, & tibicines, & histriones, scurrasque mimarios & præstigiatores & omnia mancipiorum genera, quorum Syria & Alexandria pascitur voluptate.*

> *Cum tibi Niliacus portet chrystalla Catastus.*

Canaanem quoque Patriarchis haud pauca mancipia subministrasse haud improbabile nobis videtur.

XXXIII. Servi Patriarcharum in Sacris tabellis distinguuntur in ילידי בית & מקנת כסף domi natos & ære emtos, quod discrimen non modo ante legem, *Gen.* XVII. 24. & 27. & sub lege, *Lev.* XXIII. 11. sed & post *Christum* natum receptum fuit. Quapropter *Philo* scribit, *in lib. quod omnis probus liber sit p.* 867. *Edit. Francof.* Ἀπελῶντες ἂν ἐκ ποδῶν τὰς προφασιςικὰς ἐλευθερίας, καὶ τὰ φυσέως μὲν ἀλλοτρία, δόξης δηρτημένα ὀνόματα οἰκοτρίβων καὶ ἀργυρωνήτων αἰχμαλώτων τὸν ἀψευδος ἐλεύθερον ἀναζητῶμεν. *Omissis igitur altera illa libertate fortuita, & alienis a natura, pendentibusque ex sola opinione nominibus vernarum, venalitiorum, captivorum vere liberorum quæramus.* Nec aliis gentibus hæc differentia ignota fuit. Hinc *Quintilianus Declam.* CCCXI. *pag.* 563. *Servus est aut dominatus, aut hæreditate relictus, aut emtus.* Et *Bractonius Lib.* 1. *cap.* 6. §. 4. *apud du* Fresne *in Gloss. inf. & med. Lat. T.* 2. *in voce nativus p.* 725. *Servi nascuntur, aut fiunt.* De singulis pauca notasse juvabit.

XXXIV. Verna Hebræis vocatur בן בית *Job.* XIX. 17. opposite ad בן בטן sive ad בר נדר & בר בטן, *Prov.* XXXI. 1. Græcis nuncupatur οἰκοτρίψ *Ælianus var. hist. lib.* XX. *cap.* 15. *p.* 562. οἰκογενής, οἰκοτραφής, *in Glossa Cyrilli. Verumtamen Thomas* τὸ οἰκοτράφης *& Phrynichus* τὸ οἰκογενὴς *damnat.* item ὃς δούλης ἦν, *Ælian. lib.* XII. *cap.* 43. *pag.* 609. ὃς δοῦλος καὶ ἐκ δούλων ἐστί, *Lysias Orat. contra Agorat.* ἐκ γένους δοῦλος, *Philo in libro modo cit. p.* 870. *&c.* Singula nomina nos edocent, vernam esse, quem ex mancipiis nostris natum in propria domo & familia educavimus. Quæri solet, num servorum liberi æque ac proles ancillarum ad vernas pertineant? Negant Rabbini, quare *Abarbanel* scribit *in Comment ad legem f.* 52. *c.* 6. כל ילידי ביתו הם בני שפחותיו שנולדו בביתו: *Omnes vernæ ipsius fuerunt liberi ancillarum, qui nati erant in domo Abrahæ.* Nos contraexistimamus distinctione opus esse. Si Pater fuerit incertus, filius conditionem matris secutus est. Si vero sufficiens præsumtio patrem indicasset, paterna forte filius gaudere debuit. Hæc sanæ rationis dictamini sunt conformia, jus naturæ autem tempore Patriarcharum Dominii normam fuisse supra adstruxi. Observant præterea recutitæ gentis magistri, quod si mater jam gravida fuerit, priusquam Dominus illam conduxerit, gnatus ad מקנת כסף, si vero in domo demum conceperit, ad ילידי בית pertineat. *Vid. Maim. Jad. Chasaka t.* 1. הלכות מילה *cap.* 1. *f.* 128. *c. b. & Joreh Deah* הלכות עבדים *f.* 236. *c. a. & b.* Non dubito, quin hæc observatio multis videatur subtilis, sed vereor, ut æque solida sit, siquidem in hoc servorum discrimine non tam conceptionis, quam nativitatis tempus respicitur. Quare uterque in domo domini natus ad vernas referendus erit.

XXXV. Alteram servorum speciem constituunt ære emti, Hebræis מקנת כסף, græcis ἀργυρώνητοι dicti. Hic acquirendi mo-

modus (nimirum emtio) præ cæteris antiquitatem redolet, nec tantum Hebræis sed & Græcis fuit usu receptus. *Homerus* ejus meminit dicendo: *Odyss. lib.* XIV. v. 115. *p. m.* 402.

> *Ω᾽ φίλε τίς γάρ σε πρίατο κτεάτεσσιν ἑοῖσιν.*

> *O amice, quis te emit rebus suis?*
> *Conf. Iliad. l.* XXI. *v.* 39. *&* 40. *p. m.* 738.

Non defuerunt autem tum temporis, qui mancipiis negotiarentur. Etenim invidi Josephi fratres, quam primum viderunt negotiatores ea via transeuntes, protinus de fratre vendendo cogitarunt *Gen.* XXXVII. 18. *&c.* quos perfecto certos fuisse oportet, quod illi hominum mercaturam exerceant. Proinde *Philo* ipsos pro rei veritate ἀνδραποδιστὰς vocavit, *quos in alienos homines conspirasse* afferit, *in lib. de Josepho p.* 129. Experimentum quoque suæ negotiationis fecerunt, quando in continenti Josephum Midianitis, Midianitæ hunc ipsum paulo post Eunucho Regis vendiderunt, quo utrique testati sunt, se hunc puerum non in proprium usum, sed ut quæstum ex ejus venditione faciant, comparasse. Ejusmodi mercatores autem ante omnia de pretio cum emtoribus suis convenerunt. Quanti servi ea ætate fuerint æstimati, ex S. S. haud satis liquere puto. Nonnulli 30. alii 20. Siclis servos veniisse statuunt. Verum nec priores illud ante legem obtinuisse evincent, nec posterioribus favet historia Josephi, quem fratres pro 20. argenteis venum dedisse legimus. *Gen.* XXXVII. 28. Locus sua difficultate non caret, quare LXX. hoc pretium nimis vile existimantes temerario ausu pro argenteis posuerunt aureos, parique audacia *Josephus* substituit 20. minas. *Ant. Jud. lib.* II. *cap.* III. §. 3. *p. m.* 87. Qui hoc pretium fuisse juvenum ejus ætatis contendunt, siclos Sacros cum vulgaribus confundunt. Maxime credibile est, Josephum infra pretium fuisse venditum, ut mercatores ipsum illico emant. *Ita in Baal. Hatt.* הם שמכרוהו בכתר הוצרכין לזלזל בו Ipsi (memorati fratres Josephi), quia Josephum in occulto venum dederunt, coacti sunt viliori pretio eum vendere. Remotis proinde aliorum conjecturis meam de pretio servorum depromam sententiam. Videtur illud pacto demum fuisse constitutum, quia jus naturæ, quod, ut supra monui, norma fuit Status servitutis antelegalis, illud pretium non determinat, sed liberæ paciscentium voluntati relinquit quinimmo pro diversis personarum qualitatibus, statura, ætate, sexu, donis modo augendum modo imminuendum esse docet. Et quis inficias iret, servos hac in parte ob rationis paritatem mercenariis comparari posse? Mercedem autem, quæ mercenariis fuit eroganda libero dominorum arbitrio tum temporis permissam fuisse suo comprobavit exemplo Laban, qui Jacobi mercedem decies immutavit. *Gen.* XXXI. 41. Pretium, quod quis spopondit, statim solvit. Græca enim fide mercari olim fuere soliti, prout ex Josephi historia conjici potest. Addunt nonnulli servorum venditores antiquitus coactos fuisse emtori sponsionem dare, quod ipsos furati non sint, & sub his sponsionibus Potipharem ab Ismaelitis Josephum emisse. *Vid. Beresch. Rabba. Sect.* 86. Verum nobis supra id, quod scriptum est, sapere nec licet, nec libet.

XXXVI. Vernæ non minus, quam ἀργυρώνητοι dominorum potestati fuerunt subjecti. Quis proinde Patriarchis denegaret jus disponendi de servorum actionibus? Sane dominus sine tali authoritate & servus sine obedientia concipi non possunt, quinimmo de cœlo Patriarchis hæc potestas fuit confirmata, quando Angelus *Dei* Hagarem a Sara ob severitatem aufugientem protinus redire, Matronæque in ingratis non minus quam gratis patienter obsequi jubet, *Gen.* XVI. 9.

XXXVII. Frustra injungitur obedientia, nisi contumaciam pœnis arcere liceat. Proinde Patriarchæ etiam jus habuerunt eos, qui obsequium exuerunt, castigandi. Gratis a Judæis assumitur, fuisse tum temporis dicasterium a Semo constitutum, quod ut cœteras lites ita quoque controversias domesticas dijudicaverit. *Vid. Talm. Bab. Bava Kama cap.* 8. Scriptura non modo ejus non meminit, sed & causæ decisionem Patriarchis relinquit, qui servos pro facinorum diversitate debitis potuerunt adficere pœnis. Primas autem mariti in castigatione servorum vel ancillarum fuisse partes ex colloquio Saræ cum Abrahamo liquet, ubi marito committit emendationem Hagaris dicendo: *Gen.* XVI. 5. חמסי עליך quorum verborum hic sensus esse videtur. Ancilla mea me despicit ob sterilitatem, atque ita injuria afficit. Vides, sed silentio premis. In quo inique agis. Quæ silendi causa? Nulla ne in te injuria redundat? Tu caput es, ego corpus, Tu Dominus hujus ancillæ. Hoc ne capitis, mariti, domini officium est? An non potius tibi incumbit injuriam mihi uxori tuæ illatam propulsare? Notandum autem hic est, quod nobis particula על jus

jus & obligationem maxime designare videatur. Hoc enim sensu in Sacris literis, *Jer.* I. 35. *Ps.* LVI. 3. & a Rabbinis adhibetur, quibus familiare est illud הרי עלי *Conferri poterit phrasis illa in N. T.* αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς v. g. הרי עלי נזירות Ita in Talm. *Bava Mezia cap.* 7. quis operarios conducens eis hanc proposuit conditionem על מנת שאין לכם עלי אלא פת וקטנית: *Hac conditione vos conduxi, ut vobis non sit super me præter bucellam panis & legumen.* Licuit tamen fœminis ex mariti concessione mancipia propter admissum crimen castigare, inprimis si fuerit ancilla eaque vel dotalis vel dono uxori data. Hinc Abraham Saræ respondet: *Gen.* XVI. 6. אמתך עשה לה אשר טוב בעיניך quasi diceret: En tibi ancillam, tua est dominio, (post patrem enim matrifamilias maxime competit dominium in domesticos) donatione, Tui enim causa mihi donata fuit. Tua quoque sit dispositione; fac ipsi, quod bonum videbitur in oculis tuis, servata saltem justitiæ & æquitatis ratione.

XXXVIII. Non licet tamen hanc potestatem eousque extendere quasi ipsum jus vitæ & necis in se complectatur. Hoc nec *Deus* nec natura ipsis concessit, nec sine temeritatis & tyrannidis macula sibi propria authoritate illud arrogare potuerunt. An verosimile est severius a Patriarchis in servos fuisse statutum, quam ab Ægyptiis, penes quos ultimum servorum supplicium tum temporis fuit carcer. *Gen.* XXXIX. 20.

XXXIX. Quos non interficere, eos saltem alienare potuerunt Patriarchæ. Ad bona ipsorum pertinuerunt servi. Sed bona mea quo minus vendam, nemo prohibere potest. Nec injustitiæ idcirco accusari possunt, cujus alias non minus se reos fecissent servos coemendo. Tam ille peccat, qui malum perpetrandi occasionem præbet, quam qui ipsum scelus committit. Nec infrequens fuit, eo tempore aliis mancipia donare. Ita Jacobus Esavo servos & ancillas dono dedit. *Gen.* XXXIII. 17. *coll. v.* 29. *&c.* Donatio autem æque est alienandi modus quam venditio.

XL. Dominorum jura excipiunt servorum operæ. Omnes enumerare non licet, quia innumeræ & libero dominorum arbitrio relictæ fuerunt. Operam tamen dabo, ut præcipua & ordinaria fere eorundem ministeria breviter, & quantum pote, accurare, recenseam. Gregis curam pastionemque primo collocamus loco, quia maxima divitiarum pars ex ovibus, bobus aliisque animalibus constitit. Et fuerint Dominorum filiæ atque fili, *Gen.* XXXIV. 5. *Gen.* XXXVII. 12. *Gen.* XXIX. 9. (illi inprimis, quos *Deus* per animalium pastionem explorare constituit) Subinde pecoris custodes; *Schemoth Rabba Sect.* II. §. 2. 7. ולמי בוחן לצדיק יהוה צדיק יבחן ובמה הוא בוחנו בסרעה צאן בדק לדוד בצאן ומצאו רועה יפה וגו׳: *Quem exploras? justum. Nam (dicitur) Dominus explorat justum. Quomodo exploras eum? Pastione ovium, ita de Davide experimentum cepit grege ipsi commisso & invenit ipsum pastorem dignum (pulchrum) &c.* Non fuerunt tamen soli. Etiam servis hæc cura commissa fuit, quare *Christus* ait: *Luc.* XVII. 7. *Quis vestrum habet servum pascentem aut arantem?* Nec est cur ad *Christi* ætatem hoc restringamus. Etenim ex Sacris tabellis constat Abrahami, Isaaci, Jacobi servos maximam partem fuisse gregis pastores. *Gen.* XXVI. 20. XXXII. 16. Judæi pastores distinguunt in primarios & secundarios; primarii plerumque secundariis suum detulerunt officium דאורחיה דרועה למימסר לברזיליה: *quia consuetudo pastoris est, ut gregem tradat discipulo sive vicario suo. Vid.* בבא קמא *cap.* 6. §. 2. *& commentatores ad illum locum. Tales primarii pastores Pharaonis in Ægypto fuerunt Jacobus ejusque filii, qui hinc Gen.* XLVIII. 6. שרי מקנה *vocantur.* Multa fuerunt pastorum negotia. Gregem suæ fidei creditam primo mane ad vesperam pastum, *Gen.* XXIX. 7. bis de die, inprimis ante vesperam aquatum, *Ibid. conf. Ex.* II. 16. 17. ipso meridie ad quietem sub umbra capiendam ducere, *Ps.* XXIII. 2. *Cant.* I. 6. de nocte excubias agere, *Ezech.* XXXVI. 20. *Conf. Luc.* II. 8. & *Hebr.* XIII. 17. pecus tondere non deglubere, *Gen.* XXXI. 19. *Sic tritum est illud Tisi ad Vespas.*

Boni pastoris est tondere pecus, non deglubere.

Cuique suum tribuere debuerunt. *Hoc nomine Rabbini Davidem laudant vid. Schemot. Rabba Sect.* II. §. 2. Maximæ eorundem molestiæ fuerunt, quas in compendio exhibet Jacobus: *Gen.* XXXI. 38. & *seqq. Arietes gregis non comedi, discerptam pecudem non retuli ad te, ego illud luebam, de manu mea reposcebas furto mihi sublatum noctu. Fui, quum interdiu me absumeret æstus, & gelus noctu, profugeretque somnus ab oculis meis.*

XLI. Pastores ovium militiæ quoque fuerunt adhibiti, nec sine ratione. Quid non illi, qui pro conservatione gregis projecerunt animam, pro dominorum vita tentarent? Cur non, quæso ii, qui lu-

lupos leonesque subjugarunt, feras dominis infestas propulsare auderent? Prudenter itaque Patriarchæ, ut se ab interitu, suaque a spolio & deprædatione vindicarent amicis denique & agnatis in casu necessitatis auxilium ferre possint, servos suos rem militarem non tam per regulas quam exercitium docuerunt. Huc spectat quod de Abrahamo dicitur: *Gen.* XIV. 14. וירק אברם את חניכיו ילידי ביתו *Clericus* inverecundus sacrarum literarum interpres loco חניכיו legendum esse חניתיו & vocem ילידי in dativo sumendam conjicit, unde postmodum hunc sensum exsculpit: Dedit Abrahamus vernis suis hastas. *Vid. ejus comm. ad h. l.* Verum an adserti rationem habet vel adducit? Nullam. An testimonio Authoris fide digni confirmat? Nullo. Num ejus varietatis aliquod in exemplaribus authenticis, vel in Masora Keri & Ketibh, Tikkun Sopherim aliisve Hebræorum Criticis reperitur vestigium? Nullum. Quare itaque voces permutat & ל notam dativi citra rationem supponit? Latet anguis in herba. Scripturam corruptionis arguere ei animus fuit. Absit proinde, ut ejus explicationi nostrum addamus calculum. Quærit equidem in eo temeritatis suæ præsidium, quod diversæ sint interpretum sententiæ de vocum significatu & genuino loci sensu. Sed an propterea Scripturæ verbis sui cerebelli phantasmata substituere & ex Sacris literis nasum cereum conficere licet? Id potius nobis incumbit, ut inquiramus in verum verborum significatum, atque sensum. Sed videamus, num quid certi possit statui. Vocem חניכים Onkelos per עולמוהי pueros ejus, Arabs per מצחא fidos, LXX. per Ἰδίους, vulgatus per expeditos milites, Judæi per תלמידי חכמים vertunt. *Vid. Massechet Nedarim cap.* III. §. 2. Cum postremis quodammodo facit *Bohnerus*, qui hanc initiationem refert ad Catecheticam eorum institutionem. *In institutionibus Theologiæ Catecheticæ*. Bolducus, *in tract. de Ecclesia ante legem lib.* III. 3. explicat de familiæ suæ religiosæ in *Deo* genitis sive de alumnis sodalitatis Hebræorum, & proselytis. Verum quisquis eas versiones ad unam omnes accurato subjiciet examini, observabit illas vel contextui atque connexioni, vel vocis emphasi & usui adversari, vel nimis contortas & ex hypothesi enatas esse. Quodsi econtra hæc tria notentur, primo in loco vexato sermonem esse de militia, hisque verbis non posse non militarem Abrahami expeditionem designari, cum ejus in seqq. nulla fuerit illata mentio. 2. voce חנך ordinario notari initiationem & primum rei usum. 3. eandem pro variis subjectis, quibus tribuitur, diversis quoque modis sumendam esse, unde si ad domum refertur, ejus consecrationem, si de homine adhibetur, primum ejus tentamen dicitur, tum sua sponte patescit חניכים vocari tyrones milites, juvenes prima vice miliciæ adhibitos, prout bene observat *Gousetius*. Sed magis adhuc interpretes exercuit altera vox וירק. Arabs transtulit per הרר concivit, Onkelos per זריז expedivit armavit LXX. per ἠρίθμησε & vulgatus per numeravit. Nos cum paucis aliis ad primarium & generalem vocis significatum recurrendum esse censemus, ריק nimirum significat evacuationem, quæ postea de variis rebus prædicatur. Hic possunt commode subintelligi ædes, quas Abrahamus vacuas & destitutas reliquit partim hominibus, partim instrumentis bellicis: unde hic verborum sensus enascitur. *Abrahamus tyrones milites suos vernas armavit*, Conf. Mal. III. 10. Lev. XXVI. 33. *&* *ex ædibus ad bellum eduxit*. Vid. *Abenesra* in comm. ad hunc loc.

XLII. Patriarchæ denique servorum ministerio usi sunt in suscitandis atque eliciendis fontibus. Etenim regio Canaan fuit admodum sicca, prout Scriptura præeunte, *Jud.* I. 15. veteres & recentiores historiographi uno fatentur ore. *Joh. Baptist. Tavernier in Itiner. p.* I. *l.* II. *cap.* III. *p.* 60. *&* 62. *J. Vinc. Stochove Itiner. p.* 415. Pluviæ perraro deciderunt, nec multi putei sub initium fuerunt reperti. Maxima proinde aquæ penuria laborarunt, quæ eo molestior fuit, quo magis hoc elemento indigebant ad gregem potandum, suamque familiam sustentandam. Hunc tamen timorem ratione minuerunt, dum servis subinde negotium dederunt, ut reliquis operibus intermissis ad fodiendos puteos animum conferrent, *Gen.* XXI. 25. XXVI. 20. *&c.* qui postmodum aqua inventa dominis suis hoc renuntiarunt, quo puteis effossis imponerent nomen, ut ita a cæteris fontibus distinguantur. *Gen.* XXVI. 32. 33. *& alibi*. Hoc facto servi ingentem lapidem super os putei posuerunt, si loci natura situsque postularent, *Gen.* XXIX. 2. 3. & ad latus aquaticulum collocarunt, in quod aquam hydria haustum infuderunt, ut armentum, quod huc aquatum duxerunt, eo commodius potari possit. *Gen.* XXIV. 20. Casas quoque juxta fontes videntur extruxisse, *huc refert* Almeloveenius *Gen.* XXXVIII. 14. *ubi per* פתח עינים *januam talis casæ intelligit*, *ast Camp. Vitr. in Obs. S. lib.* I. *cap.* IV. §. 10. *vertit per aperturam fontium*, tum ut homines se ab

ab injuria cœli tueri queant (Aquam enim haurire cupientibus persæpe propter populi multitudinem diu exspectandum fuit, quare etiam de ordine aquationis sortiti sunt, *vid. Cel. Schultens animadv. in Job. p.* 173.) tum custodis gratia, qui observare tenebatur, ne præter illos, quibus jus erat ad aquandum, venirent (Certi enim homines eo jure gaudebant, qui ad unum omnes dicebantur φρεάρις. *Conf. Casaub. ad Aristoph. equit. p.* 79.)

XLIII. Unicum adhuc servorum officium notatu dignum restat, videlicet procreatio sobolis in usum & servitium Domini. Haud memini quidem expressam ejus ante legem mentionem fuisse factam. Nihilo tamen minus per legitimam consequentiam ex Scripturæ verbis infertur. Etenim in Historia Patriarcharum inter alios servos commemorantur vernæ. *Gen.* XIV. 14. XVI. 27. Vernæ sunt & servorum liberi & servi. Adhæc jus naturæ prolem servilem addicit dominis, eo quod ad accessoria parentis spectet, & hinc ejusdem sortis cum parente particeps fieri debeat. Patriarchas autem hoc salutari naturæ privilegio gavisos fuisse quis negare ausit? His aliisve præsidiis instructa positio nostra non indiget pugione plumbeo Judæorum, qui ex conditione ancillarum (quas fœminæ steriles maritis eum in finem adjunxerunt, ut sibi per ipsas excitetur semen) inferunt, Domino multo magis potestatem fuisse servos cum ancillis conjungendi, gnatisque servitutem imponendi.

XLIV. Herus hero, servoque servus est prior, prout alia servitia sunt honoratiora, alia magis necessaria. Hoc Stagiritæ enuntiatum, (*vid. Aristoteles. Pol. lib.* 1. *p.m.* 425.) *qui scribit*, τὰ μὲν ἐντιμότερα ἔργα τὰ δ' ἀναγκαιότερα καὶ κατὰ τὴν παροιμίαν δοῦλος πρὸ δούλου. *Alia ministeria sunt magis honorata, alia magis necessaria & juxta commune proverbium servus servo prior:* merito servis antelegalibus adplicamus. Domini namque ejus ætatis singulis sua distribuerunt munia, & universis præfecerunt Atriensem quendam, quod institutum laudari meretur. Mancipia sunt genus hominum gratuito malum, & *vulgus servorum heros dolis deludere non dubitat*, Terent. *Andr. Act.* III. *sc.* IV. *v.* 3. quare inspectore opus est, qui absente domino attentum omnibus adjiciat oculum, reique familiaris curam gerat. Hanc spartam ornarunt in domo Abrahami Eliefer Damascenus; *Gen.* XV. 2. 3. *coll.* XXIV. 2. in domo Potiphari Josephus; *Gen.* XXXIX. 4. in domo Josephi האיש אשר על בית יוסף *Vir qui familiæ Josephi præfectus erat. Gen.* XLIII. 19.

XLV. Ad hanc præfecturam ex omni servorum numero delecti fuerunt (א) Senes, nec male; *Columella* quippe monente, *lib.* 1. *de re rust. cap.* 8. *requiritur, ut is, qui villicus instituendus, transcenderit ætatem primæ juventæ, ne auctoritatem ei detrahat ad imperium, eum majores dedignentur parere adolescentulo.* Hinc Eliefer fuit & audit זקן ביתו *Senior domus*, *Gen.* XXIV. 2. id est non modo שליטא senior respectu dignitatis, sed & ratione ætatis, quia olim in dignitatis collatione potissima ætatis habebatur ratio. (ב) Prudentes. Quodsi prudentis est τὸ δυνᾶσθαι καλῶς βουλεύσασθαι *Aristot. Eth. Nicom.* VI. 5. nemo sanus negabit, hanc bene consultandi artem in præfecto maxime desiderari, eandemque præ cæteris calluisse illos atrienses. Declarant profecto Eliesferis sermones, facta, legatio in Mesopotamiam, eum fuisse vere φρόνιμον & servile ingenium longe superasse. De Josephi prudentia quid multa commemorem? Ea in juvene adparuit, in viro pelluxit. *Quod si gubernator præcipua laude fertur, qui navem in hyeme marique scopuloso servat, cur non singularis ejus existimetur prudentia, qui ex tot tamque gravibus procellis ad incolumitatem pervenit? Sunt verba Cornelii Nepotis in vita Attici* cap. X. Nonne plurima ejus specimina præbuit solerti granarii cura e prævisa septennali annonæ caritate, non voto penuriæ, sed antidoto, non aggravationi, sed subsidio in conservationem boni publici, non compendii privati, nomine Regis, non suo dispensanda pretio æquo, non veteratorio, nec non mancipatu subditorum regi acquisito, quo Niloticorum luxum, ignaviam, futurique incuriam mulctavit. Verum mea laude superior est, qui suæ prudentiæ encomiastas habet *Pharaonem*, *Gen.* XLI. 38. הנמצא כזה איש אשר רוח אלהים בו: *Ubi reperitur Vir sicut hic divino spiritu afflatus* & v. 39. אין נבון וחכם כמוך: *Non est vir tam prudens & sapiens, quam tu: Josephum*, *Ant. Jud. lib.* II. *cap.* IV. *pag.* 88. *Philonem*, *in tr. de Josepho*, *pag.* 543. aliosque (ג) Homines exploratæ fidei & probitatis. Exempla fidelitatis subministrant Eliefer, qui polliceri noluit, de quo dubitavit, an præstare possit, *Gen.* XXIV. 5. & Josephus, qui respuit fœda ministeria ab impudica muliere delegata dicendo: Non esse justum, hujusmodi sibi imponi servitium, unde emtorem, a quo tanta dignitate fuerat honoratus, contingeret injuriam sustinere. *Gen.* XXXIX. 9. 12. *conf.*

Jo-

Joseph. Antiq. Judaic. lib. II. *cap.* IV. *pag.* 89.

XLVI. Atriensis servus esse non desit. Eliéser enim & Josephus nominantur servi, *Gen.* XXIV. 2. XXXIX. 17. & prior plus una vice Abrahamum Dominum suum vocavit. *Gen.* XXIV. 27. 35. 37. & alibi. Nihilo tamen minus inter cæteros eminebat, ut luna inter stellas minores. Immo cæteris omnibus fuit præpositus qui proinde ut servi ejus spectantur. Ita Jacobi filii se servos vocarunt Atriensis Josephi, qui ipse non respuit, sed sibi vindicavit hoc dominium dicendo: *Gen.* XLIV. 10. אשר ימצא אתו יהיה לי עבד: *Penes quem invenietur poculum, is mihi servus erit.* Clerico equidem hic servus heri nomine loqui videtur, quod probabile non sit, Atriensem hoc sibi juris tribuisse, ut servos haberet, qui furati essent heri utensilia. Verum cur non, quæso, is, qui Dominus erat omnium facultatum, etiam hanc facultatum partem sibi subjectam haberet? Annon servi inferiores omnia ad hujus nutum præstare tenebantur? Hoc ipsum autem servitutis essentiam constituit. Regeris ei saltem titulum Domini non fuisse dari solitum, adeoque cæteros servos non posse vocari ejus servos. De priori non disputabo. Illud saltem subinde accidit, ut servis tribuantur servi. Ita *Theophilus* Romanorum ordinarios vocat τὰς πρώτας οἰκέτας, vicarium autem τὸν τοῦ οἰκέτου οἰκέτην. *Vid. Popma de operis servorum pag.* 14. Ex illa atriensis eminentia derivamus, quod honestiori conditione gavisus sit, quæ proinde per שרת exprimitur, *Gen.* XXXIX. 4. quodque in majori honore, quam reliqui, fuerit habitus, prout Josephus de se ipso testatur, *ibid. vers.* 9. איננו גדול בבית הזה ממני *Nemo me major est in hac domo.* Utrumque de Josepho refert Josephus *Ant. Jud. lib.* II. *cap.* IV. *pag.* 88. Ἰωσήπον δὲ πωλούμενον ὑπὸ τῶν ἐμπόρων ὠνησάμενος Πετέφρης ἀνὴρ Αἰγύπτιος ἐπὶ τῶν Φαραώθου μαγείρων τοῦ βασιλέως εἶχεν ἐν ἁπάσῃ τιμῇ, καὶ παιδείαν δὲ τὴν ἐλευθέριον ἐπαίδευε, καὶ διαίτῃ χρῆσθαι κρείττονι τῆς ἐπὶ δούλῳ τύχης ἐπέτρεψεν. *Josephum autem venditum a negotiatoribus comparans Petephres Vir Ægyptius, qui erat super coquos Pharaonis Regis, habebat in omni honore, doctrinamque liberalium artium edocebat, & eum meliori uti cibo, quam fortunæ servili conveniret, jubebat.* Terentius eleganter ejusmodi præfectum *familiæ columen* vocat, *ita enim in Phorm. Act.* I. *Sc.* II. *v.* 57. *p. m.* 802. scribit:

Bone custos salve columen vero familiæ.

Nam ut columen in ædificio totius culminis fastigium occupat, ita servus primarius proxime & secundum herum ipsum supremum in familia administranda locum obtinet, & ut omnes cantherii ab extremo tecto ducti undique in unum culmen conveniunt, ita familia universa ad servum primarium assidue recurrit, ventitat, illum respicit, & ex ejus consilio ac moderamine pendet.

XLVII. Primatus Atriensis ex operis potissimum, queis defungi tenebatur, elucebat. Malo hanc thesin *Abarbanelis* quam meis explicare verbis. Ita autem scribit de Josepho *in Comm. ad legem. Par.* וישב יעקב *f.* 85. *b.* הגדיל אדוניו עבודתו בשלשה דברים הא׳ שהיה משרת את אדוניו ר״ל מלבישו ומאכילו וזהו וישרת אותו והב׳ שהפקידו על כל הבית שהוא הפקיד ומצוה לכל עבדי הבית לעשות כל אחד העבודה הראויה לו לעבוד והשלישי שכל אשר לו נתן בידו כי עשאו שומר אוצרותיו ועשרו והיה מהשגחת השם שמאד הפקיד אותו בביתו על כל אשר יש לו: *In tribus Josephi herus ejus servitium eminere fecit; primo in eo, quod domino immediate a servitiis fuerit, cum nimirum induendo atque cibando & hinc dicitur. Serviit ipsi; secundo, quatenus ipsum toti familiæ præfecit (i. e.) ipse eum præposuit (cæteris) & servis suis domesticis universis præcepit, ut singuli eo fungantur ministerio, quod ipsi fuerit visum; tertio quod omnia, quæ possedit, in ejus tradiderit manus, eumque custodem fecerit thesauri sui & divitiarum suarum, & fuit, ut Deo providente eum adhuc ulterius præficeret domui suæ, iisque omnibus quæ ad ipsum pertinuere.*

XLVIII. Fugiat honorem, qui odit onus: Honore suo Atrienses fuere digni, siquidem molesto Oeconomorum munere defungi tenebantur. Oeconomi namque dicuntur, ὡς κατέστησεν ὁ κύριος ὑπὲρ θεραπείας αὐτοῦ τοῦ διδόναι αὐτοῖς τὴν τροφὴν ἐν καιρῷ, *quos Dominus constituit super famulitium suum, ut singulis (servis) alimenta præbeant justo tempore, Matth.* XXIV. 45. quique parta tueri, ne auferantur, meliorare, ne quid decrementi, sed incrementum capiant, prospicere, ne quid desit ad munditiem & vitæ necessitatem, nihilque supersit ad luxum, totam denique domum circumire, ne ignorent, quid fiat, quidve fieri debeat, servis suas assignare operas, bonorum diligentiam remunerari, petulantium malitiam vel emendare vel frangere debuerunt. Sunt, qui huc referunt nomen Elieseri impositum בן משק *Kimchi & alii Rabbini. Vid. Fullerus Misc. Sacr. lib.* III. *cap.* XV. *p. m.* 421.

421. Derivant enim vocem משק a שקק ita, ut hac phrasi notetur הולך ובא qui domi egreditur, ingreditur, ultro citroque commeat, dum rei familiaris curam agit. Sed obstat non modo significatus verbi שקק quod assiduitatem in officio non exprimit, at πολυπραγμασίαν, sed & contextus. Quare aliis alia videntur, quorum sententias recenset *Kuhnius*, *in qu. Philol. Pentade* 2. *Q.* 1. Duæ conjecturæ mihi in mentem venerunt, quas cum orbe litterato eo fine communico, ut accuratiori examini, ad quod mihi, nec vires, nec tempus, nec media suppetunt, subjiciant. Juxta primam verba illa hunc fundunt sensum; בן משק ביתי הוא דמשק: *Filius irrigans domum meam* (qui liberis suis eam fœcundam reddit & per quem prole abundat) *is est Elieser Damascenus*. Hunc vocis significatum postulare videtur textus. *Deus* enim Abrahamo semen promisit. Abrahamus liberis hactenus orbus dubium quoddam obmovet dicendo: Quomodo illa promissio impleri potest, cum hactenus fuerim infœcundus, nec liberos habeam nisi ex servo meo prognatos? Radix quoque ejusmodi significatum admittit. Sive enim a שוק sive a שקה derivetur, utrumque irrigandi notione gaudet, nec grammatica adversatur, siquidem per acopopen משק pro משקה legitur ut הרף pro הרפה: Nec metaphorica illa locutio, qua irrigare adhibetur pro fœcundare inusitata prorsus est. Etenim Esai. I. 3. *Judæi steriles* comparantur *cum horto, cui nulla est aqua*, & *sponsa cum scaturigine* confertur. *Cantic.* IV. 12. Cui hæc minus arrident, ei perpendendum relinquimus, annon per בן משק possit filius deliciarum designari, ita ut hunc verba exhibeant sensum: Filius in quo familia & domus mea delectatur est &c. משק enim percommode originem suam mutuari potest, a שקק sicut סכס a בכס & ממר a מרר. Verbum שקק autem non modo discurrere sed & appetere, in re quadam delectari notat. Connexio pariter hunc sensum non respuit, dum Abrahamus *Deo* proponit sibi hactenus non alias esse delicias, quam in servo suo. Phrasis denique similis de pueris atque servis adhibetur, ita *Jer.* XXXI. 20. *Deus* Ephraimum appellat ילד שעשועים ex translatione Targ. Hierosf. *puerum delicatum*, sive ut Græcis vocatur παιδίον ἐντρύφων. Conf. cum hoc loco *Prov.* VIII. 13. A profanis quoque authoribus pueros minutos & servos delicias fuisse vocatos probat *Casaubonus*, *in not. ad Suet. in Vit. Aug. c.* 83. *p.* 256.

XLIX. Alia denique Arriensium officia accesserunt. Fuerunt enim (א) dominorum amanuenses, quos ad manus, id est, promtos paratosque ad cultum usumque suum habuerunt, quare Dominos vestire, amictum diloricare, cibum potumque iis præbere debuerunt. Hæc est emphasis illius phrasis quæ in historia Josephi occurrit: *Gen.* XXXIX. 4. וישרת אתו & serviit ipsi nimirum immediate atque coram (ב) Thesaurarii, quorum fidei domini pretiosa æque ac viliora bona, quæ ruri domique possederunt, ut paucis dicam omnes facultates suas commiserunt. In Josephi historia plus una vice hoc traditur veluti *Gen.* XXXIX. 4. כל יש־לו נתן בידו: *Qicquid ei fuit, in manum ipsius tradidit* v. על כל אשר יש לו מאז הפקיד אותו: *Magis adhuc eum præfecit omnibus, quæ possedit*, conf. v. 9. &c. (ג) Arcarii, siquidem expensa & recepta retulerunt. Hinc Josephi fratres argentum pro frumento præfecto domus obtulerunt, quod mandato domini illis restituit, *Gen.* XLIII. 20. *& seqq. conf.* XLIV. 1. (ד) legati. Quoties enim dominis negotia ponderosa inprimis cum absentibus intercesserunt, hos atrienses tanquam legatos miserunt ad illa peragenda. Hinc Elieser ab Abrahamo in Syriam fuit ablegatus ad desponsandam ipsius filio unam ex agnatis; *Gen.* XXIV. tandem (ה) tricliniarchæ, qui hospites excipere, necessaria subministrare, eorumque negotia curare debuerunt. *Gen.* XLIII. 24.

L. Servilis industriæ fomes est pietas. Hujus positionis Patriarchas gnaros fuisse ipse effectus atque eventus demonstrat. Sui enim officii esse quam maxime existimarunt, ut nexu sibi deditos ad veritatis agnitionem perducant, & convertant. Signa & sigilla proselytismi, externa videlicet, fuerunt ea ætate circumcisio atque baptismus. Primus qui servos domi natos æreque emtos circumcidit, fuit Abrahamus *Gen.* XVII. 27. Controversia agitatur inter eruditos, num coactioni locus fuerit, quando servi sponte ad fœdus cum Deo transire noluerunt. Parti affirmanti præter alios Judæorum Magistros accedit quoque *Rabi Eliefer c.* 29. *p.* 66. *ex verf. Vorst.* Servi, ait, non circumciduntur in ipsorum commodum, neque ex illorum beneplacito. Ad quæstionem illam ita decidendam, ut ab una parte excessus, ab altera defectus evitetur, sequentia notanda videntur. (א) Deus Abrahamo mandatum universale dedit de circumcidendis omnibus masculis sive liberi, sive servi fuerint *c.* 29. *p.* 66. *ex vers. Vorst.* בן שמונת ימים ימול לכם כל זכר לדרתיכם יליד בית ומקנת

ומקנת כסף מכל נכר אשר לא מזרעך הוא *Natus octo dies circumcidetur vobis, omnis masculus per vestras ætates, domi natus & aere emtus de quibuscunque alienigenis qui non (erit) ex semine tuo.* (ב) Abrahamus non potuit citra transgressionem præcepti divini quendam præputiatum in familia sua tolerare. Integra enim & sincera non est ejus obedientia, qui mandato non in totum sed ex parte obsequitur (ג) vernæ juniores invitis parentibus ab Abrahamo & Patriarchis circumcidi potuerunt, quia proles servilis non tam parentis, quam heri potestati fuit subjecta. (ד) Ἀργυρωνήτους econtra & adultos vi externa ad circumcisionem admittendam adigere non licuit, cum ita peccandi necessitas fuisset imposita. Quem quis colit invitus non melior est eo, qui sponte idolis servit: & bene monuit *Tertullianus* in Apol. cap. XXIV. *Videte ne & hoc ad irreligiositatis elogium concurrat, adimere libertatem religionis & interdicere optionem divinitatis, ut non liceat mibi colere, quem velim, sed cogar colere, quem nolim. Nemo se ab invito cogi vellet ne homo quidem.* Quodsi proinde (ה) nonnulli circumcisioni nullum prorsus locum voluissent dare, reliquum nihil erat, quam ut in familiam non recipiantur, vel ex illa ejiciantur: Unde (ו) manifestum esse puto. Abrahami servos, quos ad unum omnes circumcisos fuisse legimus, sponte hoc fœdus iniisse. Frustra denique Judæi negant, servos hac circumcisione fœderi fuisse initiatos & populo Israelitico adscriptos. Huc spectant, quæ traduntur in Jalk. f. 23. c. a. כל העבדים שנמולו עם אבינו אברהם לא נתקיימו לא הם ולא זרעם בישראל ולמה מלן בשביל טהרה שלא יטמאהו ארוניהם במאכליהם ובמשתיהם: *Omnes servi, qui cum patre nostro Abrahamo circumcisi sunt, non fuerunt in Israele stabiliti, nec ipsi, nec semen eorum. Quare itaque eos circumcidit? propter puritatem ne polluant dominum cibis suis & potu suo.* Scriptura namque in ipsa circumcisione fœdus constituit. *Gen.* XVII. 10. Circumcisum itaque fœderatum esse dubitare non licet. Ad mandatum *Dei* omnis præputiatus ex populo exscindi debuit. *Ibid. v.* 14. Quis proinde inficias ire ausit, circumcisum populo fuisse accensendum? Baptismi originem acceptam ferimus Jacobo, qui familiæ suæ sequens præscripsit mandatum: *Genes.* XXXV. 2. הסירו את אלהי הנכרים אשר בתככם והטהרו: *Removete a vobis Deos alienos, qui in medio vestro, & purificate vos.* Postremam vocem non male *Abenesra* interpretatur שירחצו הגוף *ut corpus lavent*, nimirum per baptismum. Quos Patriarchæ intercedentibus his signis in fœdus cum *Deo* miserunt, iis pariter præceperunt, ut observent viam Jehovæ exercendo justitiam & jus. Nec minus spectat ad religionem, quod servos in actionibus majoris momenti adjurarint. Posuerunt autem adjurati manum sub femore dominorum, *Gen.* XXIV. 2. *conf. Ditmari Præf. ad tract. de juramentis*, quod factum vel in signum submissionis, vel ad honorem circumcisionis vel in testimonium, quod si scientes fallant per gladium femori adjacentem, sive per sterilitatem aliosve morbos puniri velint. Suppetunt quoque specimina servilis fidei & probitatis. Ita Eliefer ardentissimo adfectu *Deum* veneratur, quo velit susceptum iter in Mesopotamiam, legationemque secundare. Nec minus Hagar supremum Numen hunc in modum fuit adlocuta: (*Gen.* XVI. 13. 14.) אתה אל ראי וגו: *Tu es* Deus *fortis providens omnibus &c.*

LI. Pietatis fructus fuit divina benedictio. Non dubitamus hanc famulitii probitatem inter præcipuas referre causas quarum ope Patriarchæ tantis abundarunt divitiis, omniaque eis feliciter cesserunt. Non fugit hoc ipsum Labanem, qui Jacobi pietati suas adscripsit opes dicendo: *Gen.* XXX. 27. יברכני יהוה בגללך *Benedixit mibi Deus propter te.* Immo Ægyptius, Potiphar scilicet, non potuit non reale ejus rei testimonium deponere, quandoquidem Josephum familiæ suæ præfecit, eo quod viderit כי יהוה אתו וכל אשר הוא עשה מצליח בידו: *Jehovam ei adesse, atque omnia, quæ fecit, secundare in ejus manu. Gen.* XXXIX.

LII. Servi, quos honore Dominos, fide fratres, eos amore & dilectione habuerunt Patres. Mite admodum & lene fuit Patriarcharum regimen (א) quoad labores. Non intolerabiles, aut minus necessarias ipsis injunxerunt operas, nec iis ad luxum vel pompam, a qua maxime fuerunt alieni, sed ad rei domesticæ & pecuariæ curam usi sunt. Ipsi subinde manus admoverunt. Ita Abrahamus, qui satis amplam servorum familiam aluit, ipse divinis hospitibus aquam ad pedes lavandos attulit, cibos præparavit, adposuit, atque convivis aperto capite serviit *Gen.* XVIII. 6. *& seqq.* quo ipso tamen suam hospitalitatem simul commendare voluit. (ב) quoad τὰ ἐπιτήδεια victum & amictum nec non cætera, quorum usus est in vita, quæ omnia ipsis abunde suppeditarunt. *Vid. Maim. Jad. Chasaka. T.* IV. הלכות עבדים *cap.* 9. *f.* 148. (ג) Quoad jus servorum quod æqua-

(21) Vid Pirke *R. Eliefer* cap. XXIII. p. 52. ex verf. Vorft. Fabula ibi *R. Tzadek* adfcribitur.

(22) Hoc bene obfervavit *Conftant. L'Empereur* ad Jachi ad. in Dan. p. 186.

(23) Injuriam faciunt Pontifici Romano, qui ipfius titulum ex hoc loco derivant. Nam (א) Pontifices non fimpliciter fe vocant fervos fervorum, fed fervos fervorum *Dei*, ut bene obfervat *Corn. a Lapide* ad *Gen.* IX. p. 135. (ב) Patres etiam ufi funt hoc titulo ita *Auguftinus* in Ep. ad Vitalam de orando fe fervum *Chrifti*, & per Ipfum fervum fervorum ipfius vocavit. Conf. *Barthius* adverf. lib. 29. cap. X. p. 1373. (ג) Quivis optimus verborum fuorum interpres jam vero ipfi nunquam de fervitute maledicta, fed humili, fideli, titulum illum interpretantur, quoad hiftoriam vid. Diff. *Mayeri* de hoc titulo & Gloff. Med. & inf. lat. Tom. III. p. 841. ad tit. fervus fervorum *Dei*.

(24) Vid. *Abarb.* Par Noach. f. 39. b. & *Petr. Martyr.* in comm. ad h. l.

(25) In Michlal. Jophi Par. Noach. f. 5. c. 2. Edit. Amftel. Notandum enim eft, quod apud Hebræos fubftantivum fe ipfum vel aliud ejus Synonymum regens anxefin & fuperlativam locutionem inferat. Vid. Andr. *Sennert.* Diff. de Idiotifmis linguarum Orient. Sect. 1. can. 2.

(26) In Par. Noach. l. cit.

(27) In not. ad h. l. & Job. XX. §. 10.

(28) In ביאור על התורה Par. Noach. f. 16. c. 6. Edit. Wilmersd.

(29) Vid. *Rab. Sal. Ben Melech.* Par Noach. fol. 5.

(30) In Rofario Perfico cap. 1. p. 134. & 135. Edit. Amft.

(31) Lib. 5. ff. de contr. emt.

(32) *Sen.* Epift. XLVII.

(33) Lib. 2. §. 2. ad Legem Aquiliam.

(34) *Homerus* Odyff. lib. XVII. v. 323. 314. p. 502. Conf. *Longin.* de fubl. Sect. 43. pag. 231. Edit. Toll.

(35) Lib. 122. de R. I.

(36) Inft. lib. 1. tom. 6. §. 7. lib. 106. ff. de R. I.

(37) Lib. 176. ff. §. 1. cod. 1. Conf. lib. 56. §. 3. C. de Epifc. & Cler.

(38) Vid. *Reinhard* ad Lipf. Pol. lib. 2. c. 2. §. 11. num. 4. & ad ejufd. lib. 5. cap. 59. §. 15. num. 3.

(39) In fœdere gratiæ Tom. II. p. 372.

(40) Dans l'Hiftoire Critique Livr. 1. ch. XI.

(41) In Ephemerid. Sacr. earumque vind. pag. 105.

(42) Hoc placuit *Jofepho* Ant. Jud. lib. 1. c. VI. §. 4. p. 31.

(43) Ita fentiunt *Abulenfis*, *Chryfoftomus*, & alii.

(44) Vid. *Gennad.* in Cat. Græc. Fumani ad hoc loc.

(45) Potiffimam hanc rationem allegat Cel. D. *Melchior* in Diff. IV. de muliere adulterii fufpecta Th. 3. §. 6. Lubet huc pauca fubjicere ad vindicandam juftitiam pœnarum hæreditariarum. Putamus autem fequentia notanda. I. In judiciis divinis effe feveritatem non fævitiam. II. Severitatis Exempla in N. T. fuiffe data Rom. IX. & alibi. III. Hanc feveritatem effe fine omni injuftitia, quia judicium *Dei* eft fecundum veritatem. IV. Aliam effe pœnam fenfus, aliam pœnam damni, priorem in pofteris rarius habere locum. V. In pœnis damni aliam, quæ bono temporali, aliam, quæ fpirituali privat. VI. In fpiritualibus aliam, quæ neceffaria ad falutem, aliam quæ media externa aufert. VII. Aliud quid effe pœnam, ubi præter dolorem ex parte *Dei* vindicta in peccata, quam ordo juftitiæ poftulat, & ex parte hominis in totum contraria voluntas accedunt, aliud effe damnum in bonum finem tendens Hebr. XIII. 10. 2. Sam. XII. 23. VIII. Neminem effe fine peccato, faltem originali. Gen. VI. 5. IX. Accedere fæpius malum actuale & habituale, quod oritur ex concupifcentia carnis, mala educatione, malove exemplo. X. Aliud effe damnum illatum fine peccato, aliud ex peccato. XI. Diftinguendum effe inter caufam impulfivam & occafionalem. Peccata liberorum caufam impulfivam, parentum vero occafionem tantum effe eorum judiciorum, quæ liberos manent.

(46) Notari hic meretur canon, quem viri docti in Prophetiarum interpretatione commendat. Futura quandoque prænuntiantur forma optandi & imprecandi, vid. Auth. cit. a Cel. *Rambachio* in Inft. Herm. Sacr. lib. IV. cap. 1. in not. ad §. 7. pag. 745.

(47) Proinde ineptiunt *Saresberienfis* & Thom. *Morus*, quando prior lib. IV. Policrat. pofterior lib. II. Utop. p. 198. venationem vix homine, nedum Chriftiano, minus Principe dignam cenfent.

(48) De venatione animalium Gen. XXI. 3. hominum Thren. III. 32. IV. 18. adhibetur

(49) Vid. Gen. VI. 11. & conf. *Mart. Delrio* in adag. Sacr. p. 17.

(50) In Orig. Bab. Diff. 7. ubi contendit, verba de fola animalium venatione explicanda effe.

(51) Vid. 1. Sam. II. 1. & conf. *Fullerus* in Mifc. Sacr. lib. 1. c. 1. IV.

(52) Vid. *Diodorus Siculus* Rer. Ant. lib. III. c. 1. p. 118. & p. 129.

(53) Vid. Idem ibidem p. 149.

(54) Ita fentiunt *Joh. Saresberienfis* lib. 1. Policrat. cap. IV. p. 13. & lib. VIII. p. 559. *Pererius* lib. XV. in Gen. *Rittershufius* in fcholiis ad Oppianum aliique.

(55) Dial. 2. 2. in navig. feu vot. p. 667.

(56) *Herod.* in Euterpe lib. II. cap. 15. p. 103. Iungermanni.

(57) Vid. Pirke *R. Eliefer.* cap. 27. pag. 61. ex verf. Vorft. Jalk Par. לך לך f. 19. c. b. & R. *Sal. Ifaac.* ead. Par. f. 9. cap. 4. Ed. Venet.

(58) Ita *Clem. Alex.* Strom. lib. VI. XI. p. 781. &

& 781. Verba latina dabo : *Dicunt Dominici quidem signi typum, quod ad figuram attinet, esse elementum, quod significat trecentos nempe T, Iuxta, autem & xm* (quæ denotant octodecim) *significare nomen salutare Ἰησοῦν significari ergo eos esse Abrahæ domesticos, & ei conjunctos, quod ad salutem attinet, qui ad signum & nomen Domini confugerunt, & superasse eos, qui in captivitatem adducebant plurimas gentes infideles, quæ eos sequebantur.*

(59) Vid. ejus opera & in illis lib. de conf. ling. pag. 350.

(60) Vid. *Marc. Anton.* de rebus suis lib. 1. §. 16. & *Mer. Casaub.* in not. ad h. l.

(61) Vid. Diss. meam 1. de Serv. §. 23. Add. *Abarban.* f. 153. cap. 1.

(62) Vide de his juribus infra quædam notata.

(63) Lev. xxv. 39. Hinc mercenarii a Judæis distinguuntur in diurnos, nocturnos, mercenarios horarum septimanæ, mensis & anni.

(64) Job. VII. 2. conf. Deut. XXIV. 14. 16. & *Maim.* hilch. Schechirut. cap. XI. §. 2.

(65) *Homerus*, ut docet *Everard. Feith.* Ant. Hom. lib. 2. cap. 17.

(66) Wilh. Baro a *Schroeder.* in seiner Fürstl. Schatz-und Rent-Kammer & alii.

(68) Ita *R. Becchai* Par. לך לך f. 22. cap. 6. edit Cracov. similiter. *Crot.* & *Vitr.* in Comm. ad Apoc. XVII. 13.

(69) In Zemach. *David.* f. 996.

(70) Lib. Quodsi §. qui mancipia ff. de Ædil. Edict.

CAPUT II.

De statu servitutis Legali.

SECTIO I.

Continens Observationes quasdam generales.

I. Servitutis facies per legem paululum fuit immutata, prout reipublicæ ratio & utilitas postulavit. Ex paucis Patriarcharum familiis ingens populus fuit enatus. Crescente numero crevit malitia, nec potuisset integra omnium potestate vel fratrum dignitas, vel salus reipublicæ salva sartaque manere. Sui proinde juris esse meruerunt Patriarchæ, qui sponte officium fecerunt, non posteri, quos libertate abusuros esse probabile fuit. Horum tyrannis per Magistratum vel emendari vel frangi debuit. Prioribus sat normæ fuit ratio, ad quam suum unice composuerunt Dominium. Sed cum rationi prævalerent affectus, lex fuit ferenda improbis, qua ad justitiam & æquitatem exstimulentur. Frustra Patriarchis prohibita fuisset fratrum oppressio, quorum nulla tum fuit subjugatio, sed instituta republica, in qua populares nativam libertatem potuerunt amittere, servorum cura supervacua censeri non debet.

II. Quis fuerit servorum sub lege status, leges a *Deo* latæ & a Mose consignatæ nos edocent. Parum interest, ad quam classem illas referamus. Occurrunt in illis, quæ ad mores spectant, veluti lex de lenitate & clementia erga servos observanda &c. Possunt aliæ cæremoniales dici, ut leges de servi perforatione & privilegio Jubilæi. Maximam tamen partem forenses fuisse quis inficias iret? *Jobus* appellat jus servorum. *Job.* XXXI. 13. Sed jura ad forum spectant. Alibi vocantur משפטים, *Exod.* XXI. 1. qua voce ut in genere judicandi actus, *Ps.* I. 5. *& alibi*, vel judicii norma, sive lex, *Jerem.* LII. 9. ita in specie judicia forensia, non est, cur a sententia *Bezæ*, *Coccei*, *Burmanni*, aliorumque discedamus. *Vid. Deut.* IV. 8. 13. 14. II. *Chron.* XIX. 10. notantur. Iis enim, qui nullam inter מצות חקים & משפטים differentiam agnoscunt, *ut Deyling. Obs. Sacr. p.* 2. *Obs.* 24. *& Job. Jac. Cramer in* גואל ישראל *Lib.* 1. *cap.* 1. accedere religioni duco, quia omnes ταυτολογίας ex Sacris literis eliminandas esse judico.

III. Digitum *Dei* vel in eo agnoscimus, quod in judiciis primo compareat loco

loco jus servi Hebræi. Errat *Lutherus*, *in præf. ad libros* V. T. qui Mosen confuse, nullo certo ordine leges tradidisse putat, ejusque rei hanc rationem allegat, *quod liber Mosis sit forma & imago politicæ vitæ, & in eo omnia ita describantur, prout in politia geri solent*. Accuratius inspecta lege ordinem observamus, & hinc *Deum* authorem ordinis, ejusque sapientiam deprædicamus. Vidit hoc ipsum *Abarbanel*, qui propterea quærit, *in Comm. ad legem Par. Mischp. f.* 178. cur jura servi præferantur reliquis? & duas ibidem adducit rationes 1. moralem, nimirum ut Judæi ex domo servituris a *Deo* educti meminerint servos Hebræos ad perpetuum servitium cogendos non esse 2. mysticam, quia hoc judicium est fundamentum innovationis mundi. Mihi videtur illud judicium ideo præmissum esse, ut homines videant, quantum de servis despectis ad Deorum summum cura pervenerit; judices discant jus omnibus æque dicere nec ingenuos servis præferre juxta illud monitum supremi Legislatoris: *Deut.* I. 17. לא תכירו פנים בקטן כגדל תשמעון: *Non estote προσωπολήπται in judicio, æque parvum ac magnum auditote*. Denique ut Israelitæ servitutis Ægyptiacæ & divinæ ab ea liberationis memores tyrannidem exuant, suæque libertatis vindicem imitentur; tandem ut servi injuria ab Heris adfecti, se judicem in cœlis habere cogitent, seque hoc ipso solentur, quod ejus cura & providentia præ cæteris digni sint.

IV. Prima hominum apud Judæos divisio erat in liberos servos & libertos. *Aliis quoque gentibus hoc discrimen receptum fuisse docet* Justinianus *Inst. tit. de libert.* Jure gentium tria hominum genera esse cœperunt, liberi; & his contrarium servi; & tertium genus, libertini, qui servi esse desierunt. Liberi dicuntur, qui qua privati sui fuerunt juris, nec alterius imperio paruerunt. Proinde subditi regum, licet eorundem mancipia fuerint, (1. *Sam.* VIII. 11. *&c. Conf. Illustris* Thomasius *in Diss. de hominibus propriis & liberis Germanorum* §. 35. *pag.* 19.) quia privati tamen manserunt liberi. Servi audiunt, quotquot privati cujusdam imperio & voluntati corpus vel actiones suas subjecerunt. Liberti appellantur, qui justa servitute finita pristinam libertatem recuperarunt.

V. Hebræi nullo non tempore libertatis tam publicæ, quam privatæ maxime fuerunt studiosi. Quot querulas voces ejus causa ad *Deum* miserunt? *Vid. Jud.* III. 9. 15. IV. 3. VI. 7. *& alibi*. quot prælia susceperunt pro libertate communi? *Liber Judicum illis refertus est*. Quantum de illa gloriati sunt sub ipso Romanorum dominatu? *Liberi sumus*, ad *Christum* dixerunt, *Joh.* VIII. 33. *nec ullius servi unquam fuimus*. Quam sollicita fuit muliercula illa in tuenda libertate filiorum suorum? Non habuit, quo sibi suisque filiis reperiret vitam, nihilominus miseram libertatem auræ servituti longe prætulit. 2. *Reg.* IV. 1. *& seqq.*

VI. Justum fuisse hoc libertatis desiderium quis dubitaret? Omnes perfectionem & dignitatem nostri status conservare & promovere studemus. Nulli genti conveniens visum fuit, ut citra rationem natura pares fiant fortuna impares. Judæi inprimis mala servitutis fuerunt in Ægypto experti. Jugum hominum *Dei* servis, semini Abrahæ non potuit non intolerabile esse. *Vid. Lighfotus in horis Hebr. ad Joh.* VIII. 33. & *Seldenus in Jur. Nat. & Gent. lib.* VI. *cap.* 19. *p.* 816. *& seqq.* Privilegia libertati annexa nemo citra facinus spernere potuit.. Tandem libertas temporalis præfiguravit spiritualem. Prioris neglectus fuit posterioris contemtus.

VII. Verum justo huic desiderio non fuit adcommodatum Judæorum ingenium plusquam servile. Mendicitas & assentatio quid sunt nisi servilis animi notæ & characteres? His fuisse Hebræos notatos *Juvenalis* refert. *Sat.* VI. Prodiderunt quoque ingenium suum, quando præ minimis molestiis libertatis in deserto sociis præoptarunt servitutem Ægyptiacam, seque suis sceleribus plus una vice libertate, quam maxime voluerunt restitutam, indignos reddiderunt; & libertatis pertæsi Regem postularunt. Nullam proinde injuriam ipsis facit *Cicero*, quando *gentem* vocat *servituti natam in Orat. de Prov. cons. cap.* 5. *p.* 455. *T.* 5. *ed. Græv.* Nam & ipse Apostolus gentium Judæos cum Hagare ancilla Ægyptiaca comparavit, *Gal.* IV. 25. & *Deus* huic indoli suum attemperavit Dominium.

VIII. Vides proinde rationem, cur *Deus* servitutem in republica Israelitica justis potius cancellis circumscribere, quam penitus interdicere voluerit, quod ipsum luculentius apparebit, quando ad varia servorum genera, beneficia, officia, incommoda, diversos acquirendi & manumittendi modos nostros convertimus oculos.

IX. Servi Hebræorum a Gentilium pedissequis fortuna; (*vid. Abarb. Par. Michp. fol.* 177.) ab ancillis sexui a ministris publicis quoad statum, negotia, & dominos, a se invicem, variis differunt modis. Primaria tamen eorum distinctio est, qua distinguuntur in servos Hebræos, qui

qui ex Hebræis parentibus prognati fuerunt, & exteros, qui aliunde ſuum traxerunt ortum: *Vid. Ex.* XI. *& conf. Lev.* XXV. 35. 44. Ab Hebræis incipiemus & poſtea de Cananæis quædam adnotabimus.

SECTIO II.

De Servis Hebræis & quidem privatis juxta S. S. delineatis.

I. Quinam fuerint modi ſervos Hebræos acquirendi primo κατ' ἄρσιν ſecundo κατὰ θέσιν demonſtrabo.

II. Iſraelitæ in bello hoſtili capti ab exteris ad ſervitium ſubeundum juſte potuerunt obligari. Hic enim valet communis victoriæ lex a *Paulo* & *Petro* propoſita: *Rom.* XIII. 5. 2. *Petr.* II. 19. *A quo quis vincitur, ejus ſervus eſſe tenetur.* Quocum convenit, quod legatus Athenienſium apud *Thucydidem*, *lib.* V. *fere circa finem*, dixit: Ἡγέμεθα γὰρ τε, τῇ θεῖον δόξῃ, τὸ ἀνθρώπειον τε σαφῶς διαπαντὸς ὑπὸ φύσεως ἀναγκαίας, ὗ ἂν κρατῇ, ἄρχειν. *Exiſtimamus autem, & divinitus conſtitutum videri, & ita rationem comparata eſſe vitæ naturæque humanæ, ut is haud dubie ei dominetur, quem vicerit.* Et quis negaret, quod juxta jus naturæ & gentium par pari referre liceat? Jam vero licuit Iſraelitis gentiles captos facere ſervos, quidni idem licuerit aliis gentibus in Iſraelitas? Proſtant quoque Exempla. Puella enim ex terra Iſraelis a Syris abducta adminiſtra fuit uxori Naamanis. 2. *Reg.* V. 2. 5.

III. Econtra Iſraelitæ in bello civili devicti nec in captivitate diu retineri, nec ad ſervitium populari addici potuerunt. Idcirco Propheta Hoded nomine *Dei* Iſraelem ex bello contra Judam victorem redeuntem hunc in modum adloquitur. 2. *Chron.* XXVIII. 11. השיבו השביה אשר שביתם מאחיכם *Reſtituite prædam* (id ſt, tum captivam multitudinem, tum ejus bona) *quam abduxiſtis ex fratribus veſtris.* Ex poſteris Judæorum Eſſem maxime a fratrum ſubjugatione alieni fuerunt *Joſ. A.* I. XVIII. 2. *p.* 618. Romani in bello civili captos nonniſi proſcripſerunt: *Vellejus Paterc. Hiſt.* II. 28. Græcum Græco ſervire prohibuit *Plato*; *vid. Euſeb. in Præpar. Evang. lib.* XII. *cap.* 24. Similiter Illyrii, Triballi & Bulgari a violenta popularium ſubjectione abſtinuerunt, ut ex Gregora refert *Grot. in* I. B. *& p.* III. VII. 9. Nec Muhamedani Sodales bello captos ſervire cogunt *Busbequius Epiſt. Exot.* III. Chriſtianos a Chriſtianis devictos non amplius ſervos fieri conſtat ex *Rec. Imp. de* A. 1570. *Art.* 95. Huic mandato Iſraelitæ promte non minus ac generoſe fuerunt obſecuti, ut ſubſequens hiſtoria docet. Et oportet hanc legem de captis fratribus non ſubjugandis jam ante Achazi tempora innotuiſſe. Alias non potuiſſet Propheta citato loco eos, qui tale facinus meditati fuerunt, tanto zelo coarguere, & divinæ indignationis reos agere. Nam lex non publicata neminem obligat. Expreſſa quidem ejus mentio in Pentateucho non exſtat; Sed quid obſtat, quo minus dicamus eam incluſam fuiſſe generali mandato: *Lev.* XXV. 42. 43. לא ימכרו ממכרת עבד לא תרדה בו בפרך *Ne vendas eum venditione ſervi, neve affligas ipſum per potentiam* id eſt, vel violenta ſubjugatione vel ſævo dominio.

IV. Quiſquis in rationem legis ſedulo inquirit, & legis æquitatem & Legislatoris prudentiam demirari tenetur. Æquum profecto fuit, ut *Dei* ſervi quantum pote a jugo hominum liberi, & fratres, qui unum duxerunt ſanguinem, ſtatu permaneant æquales. Salutarem quoque fuiſſe hanc legem, non eſt, cur negemus. *Pirke Avot.* מרבה שפחות מרבה *cap.* 2. §. 7. זמה מרבה עבדים מרבה גזל *Qui multiplicat ancillas, adauget malas machinationes, qui ſervos multiplicat, promovet rapinam:* Multitudo ſervorum, diſcordia fratrum, intolerabile populorum dominium, ad ruinam reipublicæ viam ſternunt. *Chryſoſtomus lib.* II. *de providentia.* Οἶσθα δὲ ὅτι πανταχοῦ μὲν ἡ δουλεία πικρόν· ὅταν δέ τις παρὰ τοῖς ὁμοτίμοις τὴν τῶν οἰκετῶν ὑπομένειν ἀναγκάζεται, ἀφόρητον γίνεται. *Noſti autem ſervitutem, cum ſemper moleſta ſit, tum demum videri moleſtiſſimam, quando quis propinquis & paribus ſervire cogitur:* Ea proinde præcavere prudentis legiſlatoris eſt.

V. Hebræi quatuor modis nativam libertatem amiſerunt, & in ſervilem ſtatum pervenerunt (א) Spontanea ſui mancipatione, *Lev.* XXV. 39. *coll. Deut.* XV. 11. (ב) fori addictione, *Ex.* XXII. 2. (ג) Patris venditione, *Ex.* XX. 7. (ד) ſervili nativitate. *Ex.* XXI. 4.

VI. Hebræis permiſſum fuit ſeipſos in caſu extremæ neceſſitatis popularibus addicere: *Lev.* XXV. 39. כי ימוך אחיך עמך ונמכר לך *Si attenuatus*, h. e. ad extremam paupertatem redactus fuerit; מוך enim ſignificat attenuatum eſſe tum potentia, tum facultatibus, & convenit cum דלה, דלל *Frater tuus tecum* (id eſt, qui tecum in una rapublica degit,) *& tibi venditus.* Hac permiſſione *Deus* declaravit & miſericordiam ſuam, qua pauperi medium vitam conſervandi ſupereſſe voluit, & juſtitiam, qua negligentiæ & igna-

ignaviæ pœnam ſtatuit ſervitutem, quo ſenſu *Salomo* ſcribit: *Prov.* XXII. 7. עשיר ברשים ימשל: *Dives pauperibus dominabitur*. Græcis antiquitus ſpontaneam venditionem non fuiſſe receptam teſtatur Tymæus Tauromenites apud Athenæum. Οὐκ ἦν πάτριον τοῖς Ἕλλησιν ὑπὸ ἀργυρωνήτων διακονεῖσθαι. *Non fuit uſitatum Græcis ab ære emtis miniſtrari*. Primi Chii barbaros ſervos pecunia numerata mercati ſunt, quare iram Deorum contraxiſſe dicuntur. Poſtea tamen in Græcia idem invaluiſſe narrat *Dio Pruſæenſis Orat.* XV. μυρίοι δήπου ἀποδίδονται ἑαυτοὺς ἐλεύθεροι ὄντες, ὥστε δουλεύειν κατὰ συγγραφήν. *Innumeri, cum liberi ſint ſe in ſervitutem dant ut ex contractus formula ſerviant*. Romanis ſpontaneam ſui addictionem permiſſam fuiſſe *Seldenus in* I. N. *&* G. *lib.* VI. *cap.* 7. *p.* 738. *& Sigon.* A. R. I. *6. obſervant*. Germanis idem licuiſſe refert *Tac. de mor. Germ. lib.* XXIV. De Gallis audiamus *Jul. Cæſarem lib.* VI. *p. m.* 209. *Plerique ex plebe, quum aut ære alieno, aut magnitudine tributorum, aut injuria potentiorum premuntur ſeſe in ſervitutem dicant nobilibus. In hos eadem omnia ſunt jura, quæ Dominis in ſervos*. Ex his omnibus conſtat apud alias quoque gentes hoc paupertati reliquum fuiſſe remedium.

VII. At nemo gratis intolerabile ſervitutis jugum in ſe ſuſcepit; pro certa pecuniæ ſumma ſeipſos vendere fuerunt ſoliti. Hinc ſervus כספו *argentum domini*, *Ex.* XXI. 21. קנין כספו *argento emtus*, *Lev.* XXII. 11. dicitur, & cum domino ſuo מכסף ממכרו *de argento venditionis ſuæ* ſubtrahere jubetur, *Lev.* XXV. 50. ad quem poſtremum locum reſpexiſſe videtur Jeſaias dicendo *cap.* LII. 3. חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו: *Gratis venditi eſtis, gratis proinde vendicabimini* (redemtio enim fieri debuit ſubtrahendo de argento venditionis, quo retento ab hero non potuit non ea gratuita eſſe). *Vid. ad h. l.* Sanderſon *in Serm.* 7. *ad Aulam, ubi aliarum gentium conſuetudines ſimul confert*. Pretium in Sacris tabellis non exprimitur, ordinario tamen 30. ſicos argenteos fuiſſe, ex eo conjicitur, quia Domino, cujus ſervus ab alterius bove percuſſus fuit, 30. ſicli debuerunt rependi. *Ex.* XXI. 32. Quare Zacharias cum alluſione ad pretium ſervi 30. ſiclos pro *Chriſto* ſolutos per ironiam *magnificum ſive egregium pretium* vocat. *Cap.* XI. 13. Subinde tamen hoc pretium adauctum vel imminutum fuiſſe inde claret, quia ſervus non tanti fuit æſtimatus Jubilæo inſtante, quam ſi adhuc remotum fuerit, quorſum ſpectat ſequens Legislatoris mandatum *Lev.* XXV. 14. 15. אל תונו איש את אחיו במספר השנים אחר היובל תקנה מאת עמיתך: *Ne frater fratrem decipiat. Juxta numerum annorum a Jubilæo* (res quaſvis) *emes a proximo tuo*.

VIII. Illud ſervis Hebræis & quidem præ cæteris peculiare fuit, quod ultra *6.* annos nec ſe addicere, nec a Domino in ſervitio potuerint retineri. Hinc legimus *Exod.* XXI. 2. כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבד: *Si emeris ſervum Hebræum, 6. annos tibi ſerviet. Conf. Deut.* XV. 12. Quia Scriptura non reſtringit, hinc nec nos illud privilegium reſtringimus, & omnibus ſervis tam ſpontaneis, quam propter furtum addictis tribuimus. Nec eſt, cur miremur. Servitus enim humana perpetua eſſe non potuit, nec debuit in illis, quos *Deus* liberavit, ſibique vindicavit. *Lev.* XXV. 42.

IX. Deus, qui paupertati Iſraelitarum ſubvenit permittendo ſervitutem ſpontaneam, eorum quoque dignitati proſpexit arcendo ſervitutem indignam. Huc referimus præceptum de redimendis ſervis Hebræis ſub exterorum poteſtatem redactis, *Lev.* XXV. 47. 55. ad cujus illuſtrationem pauca adferre mihi conſtitutum eſt.

X. Perſonæ miniſterio Iſraelitarum haud dignæ fuerunt ſequentes (א) גר תושב *Proſelytus portæ*, id eſt gentilis, qui Judaicam fidem quidem in ſe non ſuſcepit, veruntamen præceptis Noachicis debitum obſequium præſtitit, qua de cauſa ipſi habitatio in Judæa conceſſa, nec commercium cum cæteris denegatum fuit (ב) עקר משפחת גר id eſt, *gentilis, qui in familia proſelyti radices egit*, vel quatenus antea fuit membrum hujus familiæ & proſelytus fieri recuſavit, vel poſtea huic familiæ affinitate conjunctus fuit & ita gentilis permanſit. Hanc vocis עקר emphaſin eſſe colligo tum ex radice עקר quæ ſignificat radicare, radicem agere tum ex contextu, qui haud obſcure docet de pagano, gentili, & quidem non extraneo, ſed domeſtico agi, tum quia Targum reddit לארמי Nemo enim ignorat per ארמי in verſione N. T. & alibi deſignari gentilem, Ethnicum (ג) omnes pagani, qui extra Judæam in aliis quoque regionibus commorati ſunt. Expreſſa quidem eorum mentio facta non eſt, quia Hebræorum poteſtati ſubjecti non fuerunt, & hinc ad illas leges obligari non potuerunt. Veroſimile nihilominus videtur ſervos Hebræos, qui in exterorum poteſtatem pervenerunt, cum bona dominorum venia fuiſſe & redimendos & ſubinde redemtos.

XI. His ſe vendere nefas fuit, nec li-

licuit ulli Hebræo. Notanter enim dicitur : כי ימכר לך *Si venditur tibi* non alienigenæ . Deinde idem per קל וחמר id eſt argumentationem a majori ad minus conficitur . Si redemtio venditorum mandata eſt, multo magis venditio liberorum prohibita cenſeri debei . Et cur, quæſo , negaremus id ſingulis dictum , quod toti Iſraelis injunxit *Deus Deut.* XVII. 15. לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא: *Non poteris tibi præficere virum extraneum, qui non ſit frater tuus.* Accedit tandem viri graviſſimi *Joſephi* teſtimonium. *Ant. lib.* XV.

XII. Si quis tamen hoc non obſtante ære alieno aut paupertate oppreſſus ſe addixerit proſelyto aut gentili, redimendus fuit. *Similiter Conſtant. in lib.* 2. *C. de parent. qui liberos diſtraxerunt* , *diſpoſuit, ut ii, qui extrema neceſſitate eſſent venditi, ad ingenuitatem ſtatim redeant* , *cum redemtionis facultas data* , *ſive pecunia emtori reddita fuerit*. Poſſumus autem hic attendere (א) ad perſonas redimentes, (ב) ad modum redimendi (ג) ad conſequens redemtionis (ד) ad caſus , qui exceptionem patiuntur.

XIII. Ante omnia ipſe fuit obligatus ad ſe redimendum, ſi facultates ad redemtionem neceſſarias miniſterio, hæreditate , vel alio modo fuerit nactus , quod indigitatur verbis השינה ידו ונגאל *ſi fuerit aſſecutus* , *ſe ipſum redimet* , & tum cæteris ab officio ſuo fuerunt exemti. Verum, ſi ipſi deeſſet nervus rerum gerendarum, proximi ejus agnati ad pretium redemtionis procurandum tenebantur; & quidem quo quis ſervo conjunctior fuit, eo magis hoc ipſi debuit officium, cæteris hunc ordine excipientibus pro diverſo conjunctionis gradu . Si nemo ex proximis agnatis potis fuerit , quilibet ex ſervi familia , cui facultates ſupetebant , ad redemtionem ejus fuit obligatus v. 49. nos edocet . או דדו או בן דדו יגאלנו או משאר בשרו ממשפחתו יגאלנו: *Aut Patruelis* , *aut hujus filius eum redиment*, *vel quivis ex reliquis ſuæ familiæ membris ipſum redimet*, Quod ſi integra familia ob paupertatem aliaſve circumſtantias non potuerit non a religione officii declinare , quivis Iſraelita lege adſtrictus fuit ad ſervum redimendum. Huc referimus verba : אחרי נמכר גאלה תהיה לו אחד מאחיו יגאלנו : *Poſtquam venditus fuerit*, *redemtio ipſi erit* , *unus ex fratribus ipſum redimet*.

XIV. Quo modo ſervi redemti fuerint, præennte Scriptura Sacra exponam. Quando ſervus ſe Domino in perpetuum vel ad Jubilæum addixit, & mercedem pro integro miniſterio reportavit, tum ſi intra annos ſuæ ſervitutis velit ſe redemtione a ſervitute liberare, Herus & ſervus præſente redemtore, vel minus , ad calculos revocabunt , quantum faciat integrum ſervi pretium ab anno venditionis uſque ad Jubilæum , poſtea diſpiciunt, quot annos ſervus ſuo miniſterio fuerit functus, quotve ſuperſint ad Jubilæum , tandem ſervus pretium annorum, quibus emtori a miniſterio fuit, ſubducit , ſibique ſervat, reliquam partem pro annis ad Jubilæum reſiduis domino reſtituere tenetur . Cæterum , quia facile evenire potuit, ut Dominus ſua abutatur poteſtate , & ſervo in illa ſupputatione vel vi vel fraude injuriam faciat, hanc *Deus* redemtori injunxit curam, ne emtorem ſervum arte deludere aut injuſte tractare patiatur, utque proſpiciat, quo ſervo non minus ac mercenario pro ſingulis annis miniſterii debita exſolvatur merces.

XV. Conſequens redemtionis fuit plenaria libertas . Non enim exiſtimamus , ſervum poſtmodum ſui redemtoris poteſtati ſubjectum fuiſſe . Nam (א) nulla ejus rei mentio facta eſt in lege Moſaica ; Scriptura autem tacente loqui erubeſco (ב) opera amicorum non debet eſſe mercenaria (ג) adverſatur talis reiterata ſubjugatio ſapientiſſimo *Dei* inſtituto, quo ſervitutem in republica Judaica voluit imminui non multiplicari (ד) comparatur hæc redemtio cum manumiſſione Jubilæo facta. *v.* 55. *cit. cap.* Proinde uti poſteriori plena perfectaque libertas fuit reddita, ita nec priorem alia ſervitus comitari potuit.

XVI. Quæ hactenus de redemtione monui, applicari non poſſunt ad illos caſus; ubi 1. ſervus ſe domino ad certos annos mancipavit quorum ultimus præceſſit Jubilæum; Tum enim juri naturæ conveniens fuit , ut ſupputatio fiat a die venditionis ad annum miniſterii finalem, non ad Jubilæum , quod illum ſubſecutum eſt 2. quando ſtipendium adhuc in manu emtoris fuit; tum enim nulla reſtitutio a ſervo facta eſt, ſed ſervus ab emtore accepit, quod ipſi debuit : 3. Si Hebræus extra Judæam gentili in alia provincia fuit venditus . Hoc enim caſu ſervus, Hero pretium recuſante, redimi non potuit.

XVII. Quod ſi Hebræus , ſervus proſelyti vel alterius gentilis in Judæa commorantis, modo memorato non fuerit redemtus, ſe ipſum dolo gentilis dominio ſubducere non potuit, ſed permanere debuit in ſervitio ad Jubilæum uſque, quo adveniente ſervus una cum liberis ſuis liber exiit. *Ibid.* Cæterum vel me tacente quivis ex hac legislatoris ſapientiam

tiam perspicit; cum ita nec honori populi *Dei* aliquid deesset, quia Israelitæ tandem jugum hominum exuerunt, & ad servitium, quod *Deo* debuerunt; regressi sunt; simul vero adversus infimos & peregrinos justitia fuerit servata.

XVII. Fori addictione fures, non tamen omnes, in aliorum potestatem fuerunt traditi. Ordinaria quidem furti pœna fuit mors aut restitutio. Morte mulctati sunt, qui hominem furto ablatum vendiderunt; *Ex.* XXI. *16.* duplum restituebant, qui animal rapuerunt, quod adhuc vivum penes ipsos fuit repertum; *Ex.* XXII. 3. quod si autem animal a fure fuerit aut venditum aut mactatum in furto bovis quintuplum, alterius jumenti quadruplum reddere tenebatur. *Ex.* XXI. 37. Si fur solvendo non esset, illi, cui furtum erat factum addici debuit. אם אין לו ונמכר בגניבתו *Si non possideat facultates, vendatur ob furtum suum*. *Ex.* XXII. 2. Hæc lex parum differt a notissima Jure consultorum regula. Luat in corpore, qui non habet in aere. Ex locis citatis *Josephus* sua transcripsit, *Ant. Jud. Lib.* IV. *cap.* 8. Apud alias quoque gentes ob delictum quidam servi facti sunt, siquidem antiquitus hoc permutationis genus justum judicarunt, cum servitus sit pœna morte mitior. Furibus in specie hanc pœnam fuisse irrogatam *Aulus Gellius* nos edocet *noct. Attic. Lib.* II. *cap.* 18. *Decemviri autem nostri, qui post Reges exactos leges, quibus P. R. uteretur, in XII. Tabulas scripserunt, neque pari severitate puniendis omnium generum furibus, neque remissa nimis lenitate usi sunt. Nam furem, qui manifesto furto prehensus esset, tum demum occidi permiserunt, si aut, cum faceret furtum, nox esset, aut interdiu se telo, cum prehenderetur, defenderet. Ex cæteris autem manifestis furibus liberos verberari, addicique jusserunt ei, cui furtum factum esset, si modo id luci fecissent, neque telo se defendissent*, quæ ita sonant: ἐπ' ἀνθρώπῳ μὲν κλοπῇ θάνατος ἔστω ζημία. Ὁ δὲ χρυσὸν ἢ ἀργύριον ὑφελόμενος τὸ διπλοῦν ἀποτινύτω. Βοσκήματα δὲ ὁ κλέψας τετραπλῆν τὴν ζημίαν ἀποτινύτω πλὴν βοὸς πενταπλῆν δὲ ὑπὲρ τούτου καταβαλλέτω. ὁ δὲ τὸ Ἐπιτίμιον ἄπορος διαλύσασθαι δοῦλος ἔστω τοῖς καταδικασαμένοις. *In furto hominis, pœna sit mortis; si quis vero aurum & argentum abstulerit, condemnetur in duplum. Quodsi jumentum rapuerit, damno quadrupli condemnetur præter bovem, pro hoc enim quintuplum solvat. Qui vero ad solvenda multa fuerit inops, sit servus eorum, quibus est condemnatus.*

XVIII. Fœminis æque ac viris hanc pœnam fuisse irrogatam a vero non abludit. Nam (א) furtum a quocumque sexu fuerit commissum, impunitum dimitti non potuit. Verum quas pœnas dedisset mulier, si ob inopiam ablatum non restituere, nec per legem alteri addici potuisset. (ב) Uxor expilatoris ob flagitium sui mariti vendi potuit, & servitutis jugum subire debuit. *Matth.* XVIII. 25. Quanto magis fœmina, quæ suo proprio scelere hoc supplicium fuit merita? (ג) *Deut.* XV. 2. non tantum de spontanea sed & fori addictione agitur; Nam quia Scriptura non restringit, nos verborum sensum restringere non possumus, ibi autem Hebræa comparatur & jungitur Hebræo, proinde Hebræa æque ac Hebræus a foro addici potuit.

XIX. Eadem quoque pœna secuta fuit malum debitum, quæ furtum. Aliis quoque gentibus in usu fuit eos, qui versuram fecerunt, nec solvendo fuerunt, creditoribus addicere. (Bochoris equidem apud Ægyptios peculiari lege id ipsum prohibuit, ut refert *Diod. Siculus Rer. Ant. lib.* II. *cap.* 3. Solutio, inquit, *ex bonis debitoris solum fiebat, corpus non poterat addici creditori. Putabat enim oportere bona tantum subdita esse debitis, corpora, quorum opera bello & pace uterentur civitatibus addicta esse*. Athenis econtra malus debitor servus fiebat creditoris usque ad tempora Solonis, qui primus constituit ἐπὶ σώματι μὴ δανείζεσθαι *ne corpus pro credito obligaretur; Plut. in Sol. pag.* 86. *Romæ ex Lege* XII. Tabularum inops debitor creditori per Magistratum adjudicabatur, quæ lex postmodum non fuit abrogata. Hinc tam frequens nexorum mentio fit. Nexi autem sunt, qui vel ultro, vel judicis sententia ob æs alienum operas præstabant. *Sic Heracleas, cum judicatum non faceret, Hermippe addictus & ab hoc ductus*. Cicero *in Orat. pro Flacco cap.* 20. *T.* IV. *pag.* 151. *ed. Græv. conf.* LIV. L. II. *c.* 24. & 27. Varro. *6. de Lib.* L. 82. Addictus autem a servo quid differat docet *Quintilianus Lib.* VII. *Servus, qui manumittitur, fit libertinus, addictus recepta libertate est ingenuus*. Postea tamen Imperatores nullum bene natorum ex supplicio servum fieri ulterius permiserunt. *Nov.* 22. *cap.* 3.) (א) Par enim utriusque sceleris ratio est. Alterum est furtum manifestum, alterum occultum, adeoque priori longe periculosius; Utrumque injusta alienæ rei detentio citra legitimi possessoris consensum. (ב) Luculenta sunt Scripturæ testimonia, ita ut Judæorum hanc veritatem negantium pervicaciam satis mirari non possim. Queri-

ritur Vidua Prophetæ, quod creditor filios suos ob debitum ad servitium trahere velit, 2. *Reg.* IV. 1. Ille exactor autem sive Judæus sive paganus potestati Judaicæ subjectus fuerit, legibus Judaicis se accommodare debuit. Excipiunt equidem Judæi peregrinum fuisse; sed nulla veritatis specie se commendat, Judæum & quidem Prophetam a pagano extraneo mutuum accepisse. Et posito hoc ipso, at non concesso. Quid juris fuisset huic peregrino in terra Judaica? Elidant denique, si vires suppetunt, Salomonis testimonium, qui scribit, *Prov.* XXII. 7. ועבד לוה לאיש מלוה *Debitor creditoris servus*. Et annon ipse *Deus* hoc indirecte indigitavit, quando per Jesajam populo suo hanc proponit quæstionem? מי מנושי אשר מכרתי אתכם לו: *Quis est exactor meus, cui vos vendiderim?* Christianis omne dubium eximit *Christus* in parabola de rege servum debitorem vendente. Ex ipsis quoque Judæis nostræ sententiæ accedit R. Simeon prout legimus in Veikra Rabba f. 121. אמר שמעון בן לקיש דרכו של לוה להיות עבר למלוה *Asseruit Simeon filius Lakischi, moris esse, ut debitor fiat servus creditoris.*

XX. Jus fures aut debitores addicendi penes forum fuisse multæ suadent rationes. Neque enim in potestate furis relinqui debuit, utpote qui nunquam sponte servitutem subiisset, nec creditor in propria causa judex esse potuit, nec nisi legislatori causæ cognitio competebat. Tandem uti reus in foro accusari, ita ibidem ob furtum commissum condemnari debuit: A foro autem nec gentili, nec proselyto, sed Judæo duntaxat, nec illi nisi ad 6. annos addici potuit. *Lev.* XXV. 44. *Ex.* XXI. 1. 2.

XXI. Patris venditione nonnulli suam amisere libertatem, aliorumque servi facti sunt. Similiter *Thebani infantes*, sive masculi sive fœmellæ fuerint, *aliis hoc pacto alendos tradiderunt, ut pro educationis mercede eorum accipiant operas*: Ælian. II. var. 7. Phrygibus patrium quasi fuit liberos addicere *Philostratus* in vita Apollonii Thyanæi L. VIII. hæc forte Onesimi sors fuit. *Athenis lex non vetabat liberos in casu necessitatis distrahere*. Plut. in Sol. pag. 85. Solon tamen *filias & sorores vendere prohibuit*. Ibid. pag. 91. Romanis liberos non semel tantum, sed & secunda ac tertia vice venum exponere licuit, quam legem & refert & improbat *Dion. Halicarnasæus lib.* 11. 28. *p.* 97. Postea tamen *Constantinus* in *l.* 2. C. de patribus, qui filios distrahunt, prohibuit, ne filii extra casum extremæ paupertatis a parentibus vendantur. Germanis urgente necessitate filium in servitutem dare permissum fuit, quod ex Theodoro Cantuariensi probat du *Fresne* in *Gloss. T.* 3. *pag.* 23. Quod lex Mosaica de hoc acquirendi modo sileat, mirum videri non debet. Naturæ lex est, quæ proinde alia manifestatione non indiget, nec desunt in S. L. similes casus, ex quibus id ipsum colligi potest, Judæorum dissensus veritati nocumento esse nequit. Ipsorum enim somnia lymphatica omni ratione destituta certitudinis norma & mensura non sunt. Inconcussa manet hæc thesis, quia firmis stat talis. Etenim (א) natura jus dat ad illud omne, sine quo obtineri non potest, quod ipsa imperat. Quodsi Pater fuerit inops pariter ac ægrotus, nec filias habeat, quas vendat. Quidni liceret ipsi filios in summo necessitatis casu vendere? (ב) Licuit Parenti in summa paupertate filias aliis addicere. Filii conditione meliores non sunt filiabus Liberis enim filii non minus quam filiæ accensentur. Quare non video, quomodo parium in pari causa dispar possit esse ratio. Quinimmo Pater non magis adstrictus erit filio, quam sibi ipsi. Amor enim incipit a se ipso, proinde cum Pater sæpe egestate pressus ad servitutem fuerit adactus; cur non, quæso, liceret ipsi vendere filium? (ג) Patria potestas tum temporis se ultra hæc, quæ adhuc minora videri possunt, extendit. Ruben enim non dubitavit duos filios suos oppignerare, & Jacobo committere, ut morti tradat, si non reduxerit Benjaminem. *Gen.* XLIII. 37. Mors autem gravius malum est servitute. Quis proinde parenti in summis angustiis constituto denegaret jus filium ad servitutem dicandi? Sed quid opus est aliis argumentis, cum Exemplum ad manus sit. Plebs enim, quando injurias a ditioribus illatas recenset, simul conqueritur de necessitate liberos addicendi his verbis: *Neh. vers.* 5. ועתה כבשר אחינו בשרנו כבניהם בנינו והנה אנחנו כבשים את בנינו ואת בנותינו לעבדים ויש מבנותינו נכבשות: *Jam vero ut caro fratrum nostrorum ita caro nostra, & ut filii ipsorum ita nostri filii, & ecce necessitate impulsi subjicimus filios nostros & filias nostras ad serviendum ipsis, & sunt ex filiabus nostris quædam ipsis subjectæ*. Locum proinde damus conjecturæ *Grotii*, qui observat, Legem Thebanam, quæ filium oppignerare, & si necesse sit, vendere Patri permisit, a Phœnicibus, ac porro ab Hebræis traxisse ortum. Interim illud certissimum est, nonnisi in casu extremæ paupertatis exercitium hujus juris patri competere. Num autem filii tantum על עכק המעגירת

num

num etiam ob alia debita publica vel privata, quæ bona jam absumserant, fuerint venditi non satis liquet.

XXII. Ultimus acquirendi modus fuit servilis nativitas; Domini liberos servorum Hebræorum ex ancilla Cananæa prognatos jure sibi vindicarunt, prout apparet ex lege sequenti *Ex.* XXI. 4. (*Conf.* Grot. *lib.* II. *de I. B. & P. C. V.* §. 29. & III. *Boehmer* in Diss. de commodo servitutis perpetuæ præ temporaria *cap.* II. §. 7. qui probant idem in Jure civili & canonico fuisse statutum adde Mev. vom Zustand der Bauren *q.* 2. *n.* 19. *& Is.* Gasaubonum in Animadvers. ad Athenæum pag. 288.) אם ארוניו יתן לו אשה וילדה לו בנים ובנות האשה וילדיה תהיה לארניה והוא יצא בגפו : *Quodsi Dominus ei uxorem dederit, eaque pepererit ipsi filios filiasque, tum uxor gnatique ejus erunt Domino, ipse vero exibit solus.* Nostrum est, hanc legem juxta regulas sanæ interpretationis explicare, quare pauca notabimus I. de lege ordinaria II. de privilegio Domini III. de ancilla, quæ IV. de servo, cui jungi potuit, V. de ipso matrimonio VI. de causis divortii & tandem VII. de exitu & fructu.

XXIII. Juxta legem ordinariam haud licuit ulli Reipublicæ Judaicæ civi cum extranea vel ancilla inire matrimonium. Prius interdicitur *Deut.* VII. 2. לא תתחתן בם בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך : *Affinitatem cum ipsis* (nimirum gentilibus) *non contrahes, nec filiam tuam dabis filio ejus, nec ipsius filiam desponsabis filio tuo.* Posterius nefas fuisse discimus ex *Josephi Ant. Jud. lib.* IV. *c.* VIII. §. 23. δούλας δὲ μὴ γαμεῖσθαι τοῖς ἐλευθέροις μηδ' ἂν ὑπ' ἔρωτος πρὸς τοῦτο τινὲς ἐκβιάζονται; κρατεῖν τὸ τῆς ἐπιθυμίας τὸ εὐπρέπες καὶ τοῖς ἀξιώμασι πρόσφορον. *Ancillas liberi non ducent uxores, nec si per amorem aliqui ad hoc compellantur. Etenim concupiscentiam retinere decorum & liberæ dignitati congruum est.*

XXIV. Dominos potuit servo uxorem dare, cujuscunque etiam fuerit sortis, sive ipse se sponte sive suorum ipsum propter furtum addixerit. Sunt equidem ex interpretibus nonnulli, qui negant servo spontaneo uxorem ab hero adjungi potuisse; sed fundamento nituntus valde lubrico Gratis enim assumunt Exod. XXI. de illis duntaxat servis, quos forum vendidit, sermonem esse. Quo argumento hanc hypothesin fulcire possint, non video. Scriptura profecto non restringit, proinde nec nobis licet memoratas leges restringere. Servos Hebræos citatum caput nobis sistit, non peculiarem eorum speciem. Sed his non immoramur. Invitis quoque servis uxorem ab hero obtrudi potuisse nostra est sententia. Nam privilegium dominis fuit irrogatum, sed hoc irritum & vanum fuisset, si a consensu servi ejus pependisset exercitium.

XXV. Uxor, quæ servo dari potuit, non est nisi ancilla Cananæa. Hebræam servo nubere haud fuit permissum. Etenim (א) lege cautum fuit, ne quis ancillam Hebræam, quam conduxit, alteri, quam sibi aut filio suo desponset, si quis judicaret ex re haud fore, ut ipsam uxorem ducat, eam dimittere, vel saltem redemtionem ejus promovere & procurare tenebatur. En tibi verba legis *Ex.* XXI. 8. & 9. אם רעה בעיני ארניה אשר-לא יערה והפרה לעם נכרי לא ימשל למכרה בבגדו בה ואם לבנו יעדנה כמשפט הבנות יעשה לה וגו': *Si ancilla mala videbitur in oculis ejus, ita ut eam sibi non desponset, tum eam redimi curet; Jus non habebit eam vendendi extraneo perfide agendo cum ipsa. Si filio suo desponset ipsam, ei faciat juxta, jus puellarum.* (ב) Uxor, quam Dominus servo adjunxit finitis 6. annis in potestate Domini permansit, e contra Ancilla Hebræa non minus ac servus Hebræus post 6. annos libertatem recuperavit *Deut.* XV. 11. כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה ועבדך שש שנים ובשנה השביעית תשלחנו חפשי מעמך : *Quando tibi venditur frater tuus Hebræus aut Hebræa, tibique a servitio fuit per 6. annos, tum septimo anno ipsos liberos dimittes a te.* (ג) Ratio legis ita melius constat; Ancilla enim peregrina non potuit cum marito sub finem sexti anni libera exire, quia de mancipiis Cananæis lex generalis sancita fuit, vi cujus in perpetuum servire tenebantur. Accedit (ד) testimonium Onkelosi, qui verba legis *Deut.* XXIII. 18. לא תהיה קרשה מבנות ישראל ולא יהיה קרש מבני ישראל : *Ne sit meretrix inter filias Israel, nec scortator inter filios Israel* sequentem in modum explicat לא תהי אתתה מבנות ישראל לגבר עבד ולא יסב גבר מבני ישראל לאתתה אמה: *Non erit fœmina seu uxor de filiabus Israel viro servo, neque vir ex filiis Israel uxorem ducet ancillam.*

XXVI. Disquirunt Christiani pariter ac Judæi, num servo cælibi an uxorato ancilla Cananæa fuerit jungenda. Ex verbis *Ex.* XXI. 3. אם בגפו יבוא בגפו יצא: *Si solus venerit, solus exibit*; sequi videtur, servo, qui fœminam non habuit. uxorem dari non potuisse; Venerandus Præceptor *Jo. Christianus Kirchmeier* vir acerrimi judicii hanc forte ra-

rationem illi traditioni, ſi vera ſit, ſubſuiſſe judicat, nimirum quod Legislator iniquum cenſuerit Iſraelitam cogere, quo per generationem in ſervitute augeat alterius familiam, antequam ſibi ſemen excitaſſet *Vid ejus Diſſ. de perp. Hebræorum ex aurium perfeſſione ſervituse ad Sponſorem Chriſtum non referenda* §. VIII. *p.* 7. Ratio nobis valde arridet, ſed ipſius traditionis veritatem non poſſumus non in dubium vocare. Nam (א) ex verbis citatis illud modo inferri poteſt, quod uxor, ſi quæ ſervo intra tempus miniſterii datur, non libera cum ipſo exeat, verum (ב) non eſt, cur eo confugiamus. Videntur Ex. XXI. 3. 4. tres memorari caſus, quorum primus ſpectat ad ſervum, qui cælebs & ante ſervitutem fuit & in ſervitio permanſit. His autem verbis exprimitur: אם בגפו יבוא בגפו יצא *Si ſolus venerit, ſolus exibit:* ſecundus concernit ſervum, qui ante ſuſceptum ſervitium fuit maritus uxoris Iſraeliticæ. Huc ſpectant verba: אם בעל אישה הוא ויצאה אשתו עמו *Si fuerit uxoratus, uxor ejus cum ipſo exibit;* Tertius agit de ſervo, qui antea fœminam non habuit, ſed cui Dominus ancillam Cananæam in uxorem dedit juxta v. 4. אם אדניו יתן לו אשה וילדה לו בנים ובנות האשה וילדיה תהיה לאדניה והוא יצא בגפו *Si dominus ei uxorem dederit, eaque pepererit filios ac filias, uxor & gnati erunt Domini & ipſe ſolus exibit liber.* Ea certe emphaſis eſſe videtur particulæ אם, ut non modo novum quid addat, ſed & antecedens excludat. (ג) Huic ſervo non prius fuiſſe uxorem Iſraeliticam, inde quoque colligo, quia de ipſo prædicatur שהוא יצא בגפו *quod ſolus exeat;* Conſtat enim ex verſu antecedenti & Deut. XV. 2. uxorem Iſraeliticam, ſi quam habuiſſet, ſimul dimittendam fuiſſe cum ipſo & quia Scriptura non reſtringit, dici non poteſt ancillam Cananæam heic tantum excludi (ד). Inter cauſas, quæ ſervum impulerunt ad ſervitium iterato ſuſcipiendum, recenſetur uxoris nimirum Cananeæ amor *Ex.* XXI. 5. Sed annon uxori Iſraeliticæ, quam adverſarii ei tribuunt, injuriam feciſſet, ſi ab ipſa maluiſſet ſeparari, quam a Cananæa, aut ſi ipſam propter hujus amorem a ſervitutis jugo liberare non ſtuduiſſet? Tandem (ה) *Maimonides* refutabit ipſum *Maimonidem*. Scribit ille הלכות עבדים c. 3. §. 5. f. 141. t. IV. אינו יכול ליתן לו שתי שפחות *Non poteris* (Dominus *ipſi duas adjungere ancillas*. Sane ſi hoc prohibitum fuit, multominus legitimæ uxoris ancilla Cananæa ſuperinduci potuit.

XXVII. Conjugium ſervi Hebræi cum ancilla Cananæa non fuit veri nominis matrimonium, ſed contubernium Similiter apud Romanos conjugium cum ancilla pro vero matrimonio non fuit habitum hinc *Alex.* ab *Alex. Dier. Gen. L.* II. *c. V. f. m. ſcribit: Si Romanus cum peregrina, vel Latini nominis muliere aut ſerva vel barbara jungeretur, nullum fuiſſe jus nuptiarum neceſſitudinisque.* In Græcia tamen, & Apulia & Carthagine ſerviles ſæpe nuptias curari idem *Alex.* author eſt l. cit. Ob rationam allegatam ſolebant matrimonia ſervorum vocari contuberuia. Ita *M. Seneca contr.* XXI. *Servorum proprie non ſunt nuptiæ, ſed contubernium* & Petron. *c.* 56. *Servorum contubernales ſunt eorum uxores.* Nam 1. Conſenſus ſervi non neceſſario requirebatur, nec ſemper adſuit; ſed citra conſenſum tum maſculi tum virginis non datur verum matrimonium. 2. Liberi, quamvis tribuantur ſervo, quia ab ipſo prognati ſunt, reipſa tamen a patria poteſtate exemti Hero paruerunt, atque ejus poteſtati per totam viram ſubjecti fuerunt 3. Vinculum matrimoniale non fuit indiſſolubile, ſed ſervus libertate ſexto anno recuperata ab obligatione conjugali fuit ſolutus.

XXVIII. Juſtas autem huic divortio ſubeſſe cauſas, qui cœcus non eſt, haud difficulter videbit: (ὑποθέτῃ δηλῶν *Corn. a Lapide qui in comm. ad Ex.* XXI. 4. *ſcribit Matrimonia in lege veteri valde imperfecta fuiſſe, cum conjuges tam facile potuerint ſeparari, nec aliud ejus imperfectionis fundamentum fuiſſe tradit, quam quod tum temporis matrimonia nondum habuerint rationem Sacramenti, utpote quæ ea in nova lege reddat plane indiſſolubilia.*) (A) Repudium Judæis jure civili ob cordis duritiem fuit permiſſum (B) Uxor, quam herus jure dominii ſervo dedit, fuit alienigena, quacum in conjugio poſt ſervitutem exactam vivere non potuit. Saltem tale matrimonium nec legitimum, nec *Deo* gratum fuiſſet *Neh.* XIII. 3. *Eſr.* X. 2. (C) Ipſa quoque ſervitus juſta fuit cauſa dirimendi hoc conjugium, prout ex legibus aliarum gentium luculenter apparet *Alex. ab Alex. Dier. Gen L.* II. *c. V. f.* 58. *b. Apud Hetruſcos in conjunctione nuptiali, viri ſublimes porcam immolant, quaſi Diis teſtibus illud bene ceſſurum & futurum inviolabile. Quod quidem dirimere non licebat, niſi divortio, morte, captivitate vel ſervitute.* (D) Procreatio ſervilis ſobolis fuit officium ſervi, quo cum intra dies miniſterii ſui functus eſſet, matrimonium ultra conſtare non debuit,

buit, quia ex fine actionum qualitates metimur.

XXIX. Consequens hujus matrimonii erat perpetua servitus uxoris & liberorum. Mater fuit Cananæa, partus sequitur matrem *Auth. modo cit. f. 61. Nati liberi sub patris jure aut familia non erant, sed matrem sequebantur.* Idem de Germanis tradit & evincit du *Fresne* in *Gloss. T.* 3. *p.* 838. In Anglia tamen Patris conditionem sequuntur velut adparet ex legibus *Henr.* 1. Regis Angliæ *c.* 77. *&* 68. proinde filii filiæque ejus non potuerunt non pro Cananæis haberi. Cananæis per legem indictum fuit perpetuum servitium. Proinde nec matri nec liberis injuria facta est, quando ipsis negabatur liber exitus. *Cajus L.* 10. *de acq. rer. Dom. & Paulus L.* 14. *de ritu nuptiarum. Qui in potestate alterius est nihil suum habere potest, itaque filios etiam servos procreabat. Inter ipsos enim non matrimonium, sed contubernium erat. Hi sunt qui vernæ vocantur.*

XXX. Hæc quoque lex declarat imperscrutabilem *Dei σοφίαν* Finis enim hujus contubernii fuit, ut servus susciplat liberos, qui cedant in usum Domini, ejusque servi fiant. Ita autem voluit *Deus* damnum dominis illatum per privilegium servis de libertate sexto anno recuperanda concessum, denuo gratiose compensare & servitutem saltem in semine & prole servi Hebræi perpetuare.

XXXI. Servi Hebræi omnes, si modo discesseris ab illis, qui ab ancilla Cananæa fuerunt prognati, & hinc ad Cananæos magis quam Hebræos referri merentur, dominorum mancipia nequaquam fuerunt: Conferri hic meretur, quod *Grotius* observat in 1. *B. & P. L.* 11. *c. V.* §. 30. *Præter perfectam servitutem sunt & imperfectæ ut quæ aut in diem sint, aut sub conditione, aut ad certas res. Talis est libertorum, statuliberorum, nexorum, addictorum, adscriptorum Glebæ: septem annorum servitus apud Hebræos & altera ad Jubilæum usque; Penestarum apud Thessalos; eorum, quos manus mortuas vocant, ac postremo mercenariorum. Vid.* Commentatores ad illum locum. *Potgieser de Stat. & Cond. serv. l.* 1. *c.* 3. *Joann. Ern. Knichen* in opere politico *L.* 1. *c.* III. *th.* III. *&c. Cl. D. Muller in J. N. c.* XIV. §. V. XI. (א) Liberantur enim *servi Hebræi* a servitio mancipii per interdictum divinum *Lev.* XXV. 39. לא תעבד בו עבודת עבד *Non coges ipsum servire servitium servi.* Respicitur his verbis ad Canaanem, quem servum servorum (Hebr. עבד עבדים) futurum esse Noachus prænuntiavit *Gen.* IX. 25. Supra autem notavi phrasin ibi adhibitam de infimo mancipio explicandam esse. Proinde his quoque verbis insinuatur, servos Hebræos pro mancipiis habendos non esse, nec ita tractandos. Hanc interpretationem confirmat v. 46. hujus cap. ex quo apparet per עבד in sensu strictiori designari personam, quæ in domini possessione est, id est mancipium. II. Servi Hebræi in Sacris tabellis cum mercenariis & inquilinis comparantur *Lev.* XXV. 40. at nemo sibi unquam jus corporis in mercenarium vel alienigenam citra evidentem injustitiæ notam arrogavit. III. Servi Hebræi opponuntur cananæis; *Ibid.* v. 44. Cananæos mancipia fuisse sequentes versus evidenter declarant. Alius itaque ac mancipiorum status Hebræis assignari debet. IV. Hebræi ultra 6. annos in servitute detineri non potuerunt. *Deut.* XV. 12. *Ex.* XXI. 2. Econtra mancipii servitus perpetua est, quia ejusmodi servus sui corporis dominus amplius esse nequit. V. Merces non datur mancipio, erogari tamen debuit servis Hebræis. *Deut.* XXV. 13. 14. *& alibi.* Tandem. VI. Deus plus una vice testatur, Israelitas suos esse servos; Unde colligimus, ipsis potestatem non fuisse suam personam aliis addicendi, nec potuisse Hebræos servorum servos aut mancipia esse.

XXXII. Unum tamen est, quod obstare videtur, nimirum, quod servus vocetur כספו *argentum Domini*, *Ex.* XXI. 21. adeoque bonis, quæ in possessione sunt, æquiparetur. Quid Judæi respondeant, haud me fugit. Contendunt illi, in loco citato de Cananæo, non Hebræo sermonem esse, verum meretur hoc commentum somniis Judæorum lymphaticis accenseri. Legislator sub initium hujus capitis leges tulit de servis Hebræis, non Cananæis. Quis proinde putaret in fine Hebræos excludi & Cananæos solos notari, cum tamen Scriptura hactenus non meminisset ejus distinctionis? Privilegia v. 19. 20. irrogata non possunt non Hebræis cum Cananæis communia esse, quia *Deus* in privilegiis servorum Hebræorum potissimam rationem habuit. Quid nobis itaque videatur, exponam. Argentum servus metaphorice dici potuit, quia argento fuit paratus. Quando autem sacer scriptor exinde conficit, Herum ob servum castigatum & ex castigatione post unum alterumve diem mortuum non posse pœna ordinaria adfici, hinc colligi non debet, Legislatorem cum bonis servum conferre voluisse, ac si Dominus de servo ut de cæteris bonis disponendi jus habeat, sed in eo vis argumento collo-

canda, quod Dominus servi equidem juxta statuta ordinaria pœnam fuerit meritus, nihilominus in præsenti casu ab illa liberandus sit, quia pœnæ adinstar fuit, quod una cum operis servi argentum pro ipso erogatum perdiderit & ita sibi nocumento fuerit.

XXXIII. Potestati dominicæ jura dominorum adcommodata fuerunt. Jus vitæ & necis Hebræis in Hebræos nequaquam competebat, Legi Hebræorum respondet lex Ægyptiorum: *Qui mortem intulit vel servo sponte, morte luebat homicidium. Scelera enim consilio factorum, non conditione hominum æstimanda censent.* Vid. leges & consuetud. *Francisci Robertelli* L. XV. *ed. Bonon. & Diod. Sic. R. A. L. I. cap.* XVII. Paucis ex Græciæ populis hac in re convenisse cum prioribus docet *Athenæus* L. VI. & VII. De Romanis refert *Priscus* in excerptis legationum: ἤδη γὰρ οὐδὲ αὐτοῖς θάνατον, ὥσπερ σκύθαις, ἐπάγειν θέμις. *Neque enim ipsis jus est servos occidere, ut apud Scythas.* Saltem temporibus postremis *Divus Pius*, *Hadrianus* & alii servos a Dominis occidi vetuerunt. Vid. *Alex. ab Alex. Dier. Gen. lib.* 3. *cap.* 20. *f.* 158. Quid aliis gentibus hac in parte placuerit, observavi in *Diss.* 1. de Servis §. 26. prætterquam enim, quod illud cum sanæ rationis dictamine adversa pugnet fronte, accessit lex divina, qua servi occisio pœna mortis mulctatur, En tibi verba legis: *Exod.* XXI. 20. כי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט ומת תחת ידו נקם ינקם: *Si quis percusserit servum aut ancillam virga, ita ut sub manibus ejus fuerint mortui, vindicando vindicabitur.* Postrema phrasi mors indigitatur. Ea enim ordinaria homicidii pœna fuit. Quodsi vero Legislator extraordinariam voluisset statuere, exprimere illam debuisset. Judæi quidem hæc ad solos Cananæos referunt. Sed non modo hypothesis illa falsa est ob rationes supra citatas, verum etiam, si vel maxime vera esset, nostram sententiam non evertit, sed confirmat. Nam si herus fuit morte puniendus ob servum Cananæum, quem interfecit, quanto magis si Hebræum necasset? Nec minus aberrant cœci illi duces, quando literæ inhærentes non aliam percussionem quam virga factam intelligunt, veruntamen, si & hoc ipsis concedamus, nihil derogat illa traditio nostræ thesi. Etenim si ultio sumi debuit de eo qui virga servum percussit, quantomagis vindicabitur, is qui gladio vel alio instrumento lethali quem interfecit?

XXXIV. Unicum tamen est, quod thesin nostram haud parum infringere videtur, nimirum quod Patrifamilias jus devotandi personas potestati suæ subjectas relictum fuerit prout apparet ex lege sequenti: *Levit.* XXVII. 28. 29. כל חרם אשר יחרים איש ליהוה מכל אשר-לו מאדם ובהמה ומשדה אחזתו לא ימכר ולא יגאל כל חרם קדש-קדשים ליהוה: כל חרם אשר יחרים מן האדם לא יפדה מות יומת: *Omne devotum, quod quis devovebit Jehovæ ex omnibus, quæ in ejus potestate, hominibus bestiis & agris suæ possessionis, non vendetur, nec redimetur. Illud omne Deo sacrosanctum erit. Omne devotum, quod devovebitur ex hominibus, non redimetur, sed morte afficietur.* Si cum *Capello* hæc verba de furibundo & temerario voto irati patris aut domini, qui hoc vel illud caput morti consecrare studet, explicemus, negari nequit, furori hominum impotentium nimium quantum frœna fuisse laxata & tragicis casibus patentissimam fenestram fuisse datam. Quod si enim omnes furibundi Patris aut domini anathemate percussi ita fuissent constricti necessitate obeundæ necis, ut exitus pateret nullus, funestissima materia existere debuit malorum ac scelerum, & in quacunque familia cor & linguam Patris vel Domini ira invasisset & in votum furiale præcipitasset, rivi cruoris fluere debuissent & omnes urbes atque agri sanguine innocuo fuissent contaminati.

XXXV. Hæc aliave interpretes adduxerunt, ut aliam in citati loci expositione viam ingrediantur. Verum nec idem omnes hac in parte sentiunt. Aliorum autem sententias hac vice non morabor. retulit illas *Joannes Nicolai* in tr. de Synedrio Ægyptiorum *cap.* 5. §. *6. pag.* 88. *& seqq.* Meam paucis subjiciam. 1. In his verbis integra lex devotationis exhibetur, utpote quæ alibi nuspiam tota traditur, sed partes ejus tantum memorantur. 2. Devotatio distingui debet in religiosam & profanam. Nisi enim inanem ταυτολογίαν scriptori adfingere velimus, dicendum erit, de alio casu v. 29. quam v. 28. agi. Verum alia differentia admitti nequit, quam quæ ex verbis elicitur. Quando verba inspicimus, observamus in v. 28. ליהוה: adjici in v. 29. illud omitti; in illo subjectum devotationis esse omnia quæ in potestate viri sunt, in hoc simpliciter homines; in priori aliam devotandi rationem notari quam in posteriori. Hæc si conferantur, inde fluit discrimen devotationis religiosæ & profanæ. 3. Devotatio religiosa ita a nobis concipitur. Si quis ea, quæ possedit, *Deo* Sacra dixisset, veluti servos Cananæos, jumenta & proventus agri, tum non

non amplius ipſius poteſtati ſubjecta fuerunt, ſed *Deo* ceſſerunt, eaque propter *Dei* miniſtris ſacerdotibus tradi debuerunt, ut ad miniſterium & cultum publicum adhibeantur convenienter ſuæ naturæ. Adeoque ſervi ad ſervitia publica in ſanctuario vel alibi præſtanda, jumenta ſacrificiis proventus agri tum oblationibus, tum ſacerdotum conſervationi inſervierunt. Quæ ſemel hoc modo devota fuerunt, nec vendi vel a poſſeſſoribus vel a ſacerdotibus, neque etiam redimi (nimirum oblato & exhibito Sacerdotibus pretio pro rebus devotis) potuerunt. *Conf. Num.* XVIII. *Luc.* XXI. 4. 5. Devotationem profanam quod attinet, notandum certos homines potuiſſe devoveri & morti conſecrari, veluti idololatras, *Exod.* XXII. 20. hoſtes, *Deut.* VII. 2. XX. 17. immo etiam homines alicujus poteſtati ſubjectos in caſibus extraordinariis, veluti ſi inſignis victoria a *Deo* fuerit ſub voto petita & conceſſa, quorſum referimus votum Jephtæ. *Jud.* XI. 30. 31. coll. V. 34. Et videntur mihi hoc ſenſu explicanda verba, quæ Pontifex Maximus tempore *Christi* elocutus eſt. Satius eſt, ut unus homo moriatur, quam ut totus populus pereat. Qui vero ita devoti fuerunt, non redimi potuerunt, ſed morte neceſſario affici debuerunt. Ex allatis autem liquere puto ſervum Hebræum devotari non potuiſſe, quia is quoad corpus dominorum poteſtati ſubjectus non fuit, ſed tantum quoad operas nec ut hoſtis aut idololatra conſiderari potuit.

XXXVI. Non licuit Hero ſervum Hebræum alteri vendere. Nam (א) corpus ſervi non poſſedit, ſed tantum operas ejus, proinde perſonam alteri addicere non potuit; (ב) expreſſe hoc commercii genus prohibetur *Lev.* XXV. 42. לא ימכרו ממכרת עבד: *Non venditis eos venditione ſervili*, id eſt, ſervi communes ſive mancipia jure gentium a Dominis pro lubitu divendi poſſunt, quia ſua ſervitute ut cætera omnia ita ſe ipſos perdiderunt. Sed ea non erit ſors ſervi Hebræi. Is vobis quidem ſerviet, aliis autem addici non poterit. Ratio adjecta non eſt de nihilo: כי עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים: *quia mei ſervi ſunt, quos eduxi ex terra Ægyptiorum*, q. d. Multis variiſque beneficiis, in quibus primum locum occupat eductio ex Ægypto, ſervitutis domo, Iſraelitas tanquam pretio quodam mihi vindicavi & comparavi. Mei proinde ſervi ſunt, & ego ſupremus eorum Dominus pariter ac vindex ſum. Conſequenter mihi ſoli competit jus de his ſervis meis diſponendi. Jam vero mea diſpoſitione veſtri ſervi facti ſunt, quod fieri permitto, quia cedit & in veſtrum & in ſervorum uſum. Vos itaque non eſtis niſi domini vicarii. Vicario non competit facultas bona domini directi & primarii in alterius poteſtatem pro lubitu tradendi. Vobis itaque citra meum conſenſum, quem hac in parte denego, non licet cum meis ſervis negotiari. (ג) Mercenarii a conductore nunquam poſſunt divendi. Mercenariis ſervi Hebræi aſſimilantur, adeoque nec hos aliis addicere licuit (ד) ultra *6.* annos Hebræus in ſervitio detineri nequit. Quod ſi quis autem per unum alterumve annum domino fuiſſet a ſervitiis, poſtea alii venditus adhuc *6.* annos miniſtrare debuiſſet, ſervitium ſane ſtatutum annorum numerum excederet. Tandem (ו) a pari argumentamur. Lege cautum fuit, ne Herus ancillam Iſraeliticam alteri ad ſervitium tradat: *Exod.* XXI. 8. לעם נכרי לא ימשל למכרה: *Extero ne quis audeat eam vendere*. Quo minus idem ſervis Hebræis adplicemus, quantum ego novi, nihil obſtat.

XXXVII. Hactenus, κατ᾽ ἄρσιν quædam de Dominorum Hebræorum juribus monui, nunc κατὰ θέσιν illa explicabo. Ante omnia ipſis tribuenda facultas injungendi operas domeſticas & reliquas. Hæc enim conſtituit potiſſimum poteſtatem dominicam & jure gentium omnibus dominis competit. Ab illa centurio *Christi* potentiam deprædicaturus ſimile fuit mutuatus dicendo: *Matth.* VIII. *Ego homo ſum, ſub poteſtate conſtitutus habens ſub me milites & dico huic: Vade & vadit; & alteri: veni & venit: & ſervo meo: Fac hoc, & facit*, (quanto magis itaque tu, qui es dominus dominorum, ſervis, diſcipulis tuis mihi aut aliis committere potes, ut ſervum meum ſanent.) Et quis negaret tantum domino in ſervum licere, quantum conductori in mercenarium licet? Dicitur enim: כשכיר יהיה עמך: *Sicut mercenarius erit tecum*. *Lev.* XXV. 40. At mercenarius tenetur operas præſcriptas exequi. Quidni & ſervus? Verum, quia monente *Salomone Prov.* XXIX. 19. 11. Conferri meretur illud *Menandri*:

> Δουλογενοῦ ἰὼ δοῦλε δουλεύειν φέβου.
> Ἀμνήμονες γὰρ ταῦροι ζυγοῦ.

> *Servire ſervo metue, qui ſervus fuit.*
> *Jugo abſoluti ſemet non norunt boves.*

Servi מנער ob animi teneritudinem delicatius a Dominis habit tandem ipſos tractant ut infantes, hinc verbis non mo-

modo sed & verberibus subinde castigari debent, qui suo officio desunt. Hanc castigandi potestatem Dominis Hebræis denegare non possumus. Patrisfamilias est curare, ut familia sit incorruptis moribus, servi a contumacia & negligentia, liberi a corruptione præserventur, necesse itaque est, ut media, quæ ad hunc finem obtinendum conducunt, in ipsorum potestate sint posita. Et quando *Deus* prospexit, ut moderatæ sint pœnæ. *Exod.* XXI. 20. 26. 27. Annon hoc ipsum supponit facultatem servorum malitiam vel emendandi vel frangendi. Nec desunt Exempla. Elisæus puerum suum propter talentum citra ipsius consensum a Naamane acceptum punivit 2. *Reg.* V. 27. *Idcirco*, ait *lepra Naamanis adhærebit tibi & semini tuo in sæculum. Sic egressus est a conspectu ejus affectus lepra alba, sicut nix.*

XXXVIII. Potestati dominicæ in servis respondit obediendi necessitas. Cl. *Abicht, in Diss. de Serv. Hebr. acquisitione* §. 7. *pag.* 27. de debito servorum obsequio explicat verba Davidis: *Ps.* CXXIII. 2. כעיני עבדים אל יד אדוניהם כעיני שפחה אל יד גברתה: *ut oculi servorum spectant ad manum Dominorum suorum, ut oculi ancillæ ad manum heræ suæ &c.* q. d. Sicut servi cum omni attentione atque expectatione mandata dominorum excipiunt & exequuntur. Aliud tamen *Maim.* placuit, qui locum illum sequentem in modum exponit: *Hilch. avod. cap.* IX. §. 8. f. 148. *cap.* IV. חכמים הראשונים היו נותנין לעבד מכל תבשיל ותבשיל שהיו אוכלין ומקדימין מזון הבהמות והעבדים לסעודת עצמו הרי הוא אומר כעיני עבדים וגו׳: *Sapientes veteres de quovis cocto, quod comederunt servis suis dederunt, & prius quam ipsi cibum sumserunt, pecudes & servos suos cibarunt. Hinc Psaltes dixit: sicut oculi servorum &c.* Verum neuter mentem Scriptoris Sacri fuit assecutus. In Psalmo memorato nec de mandatis domini, nec de servorum cibatione sermo est, sed David *Deum* ibi veneratur, ut tandem cesset ipsum per aliorum contemtum & injurias castigare, quod declaratur verbis postremis hujus v. & v. *seq.* oculi mei ad te respiciunt, donec gratiam feceris mihi. חנני יהוה חנני כי רב שבענו בוז: *Miserere mei, Domine, gratiam fac mihi, quia satis est, saturi sumus contemtu.* Is proinde verborum sensus est, quem *Augustinus* nobis exhibet: *enarr. in hunc Psalm. Qui sunt*, inquit, *servi isti & ancillæ, qui sic habent oculos in manum Domini directos, nisi qui jubentur cædi*, & paulo post. *Fac ergo aliquem Dominum jussisse servum suum cædi, vapulat servus, sentit plagarum dolores, attendit ad manus Domini sui, quoad usque dicat parce. Manus enim potestatem dicit.* Aliæ tamen phrases suppetunt, quæ hanc obedientiam involvunt, veluti servire, stare coram Dominis, *Jer.* LII. 12. *coll.* 2. *Reg.* XXV. 8. quo notatur, quod servi in Dominorum potestate constituti teneantur dominorum mandata expectare & exequi.

XXXIX. Ex generali servorum obligatione ad obedientiam derivari debent specialia eorum servitia. Fuerunt autem ea partim servis Hebræis communia cum Cananæis, partim ipsis priva. Ad priora spectant agricultura & custodia gregis sibi commissæ. Utriusque meminit *Christus*: *Luc.* XVII. 17. Τὶς δὲ ἐξ ὑμῶν ἔχει δοῦλον ἀροτριῶντα ἢ ποιμαίνοντα. *Quis vestrum habet servum arantem aut pascentem?* Hinc *Raschi* ad verba: Quasi mercenarius & advena erit tecum. עבודת קרקע ואומנות כשאר שכירים תתנהג בו: *Operi ruri faciundo, artique exercendæ non aliter ac mercenarios aliosque conductitios adhibeto.* Servorum quoque fuit negotia domestica curare, convivas ad epulas tum ante justo tempore, tum etiam sub ipsam cœnæ horam invitare, *Prov.* IX. 1. 8. *Matth.* XXII. 3. *Luc.* XII. 4. si cæteris præfecti essent, ipsis alimenta & alia justo tempore præbere debuerunt. *Luc.* XII. 4. Fuerunt denique servi ad mercaturam adhibiti, quod ex *Christi* parabola, *Matth.* XXV. 14. conjici potest. Opinatur equidem *Cl. Abicht, in Diss. cit.* §. 4. *p.* 33. sub nomine δούλων ibi venire liberæ sortis ministros, sed non video, cur a proprio vocis significatu sit recedendum. Nulla enim documenta prostant, quæ doceant mercaturam liberorum hominum privilegium fuisse, multo minus probari potest famulos sive liberos ministros apud Judæos in usu fuisse. Nec emphasi caret, quod ἴδιοι αὐτοῦ δοῦλοι vocentur, qua phrasi innuitur, ipsos fuisse servos more consueto & legitimo acquisitos, ipsique proprios. Accedit, quod pœna servis propria illi servo, qui talento suo abusus fuit, jussu Domini fuerit inflicta. *Conf. Diss. m.* 1. *de Servis not. a. ad* §. 29. *p.* 30. Ministerium servo Hebræo proprium fuit procreatio sobolis in usum Domini. *Exod.* XXI. 3. Verum quidem est, prolem servi Cananæi similiter domini potestati addictam fuisse, sed negamus Cananæo invito ancillam jungi potuisse, ut procreet servilem sobolem. Tandem huc referri debent officia, quibus servi regum defungi tenebantur, quæque satis accurate describuntur. 1. *Sam.* VIII. 11. *&c.* בניכם יקח ושם לו במרכבתו ובפרשיו ורצו

ורצו לפני מרכבתו ולשום לו שרי אלפים ושרי חמשים ולחרש חרישו ולקצור קצירו ולעשות כלי מלחמתו וכלי רכבו ואת בנותיכם יקח לרקחות ולטבחות ולאפות: *Filios veſtros accipiet & diſponet in curribus & equitibus ſuis, ut currant ante curſum ſuum, & ad diſponendum ſibi chiliarchos & præfectos quinquagenis, & ad arandum arva ſua, & ad metendum meſſem ſuam. Similiter filias veſtras accipiet in unguentarias, coquas & piſtrices.* Huc denique referimus armigeros, 1. *Sam.* XIV. 1. equites & tandem ſitarchos, quorum officium fuit menſæ regis proſpicere, & per menſem miniſterio menſæ fungi, nec non hordeum & ſtramen in equos & in angarias adferre ad locum ubi erant. 1. *Reg.* IV. 26. *& ſeqq. Conf.* Schikard. *de Jure Reg. Hebr.* De Operis ſervorum apud alias nationes alii pluribus egerunt, & quidem de Romanis *Pignorius* & *Popma*; de Græcis *Meurſius*, *Cragius*; & *Petitus*, de Helotis in ſpeciali Diſſ. *Carolus Schlægerus*; de Germanis *Potgieſer*, *Thomaſius* & alii legi poſſunt.

XL. Tres potiſſimum virtutes in ſervis ejus ætatis deſideratæ & laudatæ fuerunt. (א) Obedientia, qua opus injunctum promte & diligenter perficitur. Hanc *Chriſtus* commendat dicendo: *Luc.* XII. 43. *Beatus ille ſervus, quem Dominus, quum venerit, inveniet ita facientem* (nimirum, prout a Domino mandatum fuit). (ב) Prudentia, qua quis commodis domini cum fructu invigilat. Ejus præſtantiam deprædicat prudentiſſimus *Salomo* tum *Prov.* XIV. 35. רצון מלך לעבד משכיל: *Benevolentia Regis erga ſervum prudentem*: *tum* Prov. XVII. 2. עבד משכיל ימשל בבן מביש: *ſervus prudens dominatur in filium pudefacientem.* (ג) Fidelitas, qua quis res domus ſibi commiſſas ſine fraude, ſedulo & accurate curat. Hanc vehementer laudat Rex memoratus, quando ſcribit: *Prov.* XXVII. 18. נצר תאנה יאכל פריה ושמר אדניו יכבד: *Qui cuſtodit ficum, fructum ejus comedet, & qui Domino fidelis eſt, honorabitur.*

XLI. *Deus*, qui proſpexit Dominis ſervos ad officium extimulando, ſervorum non minus cauſam egit, quando Dominis præter officia naturalia injunxit lenitatem declaranda in emtione venditione, operarum exactione, pœnarum inflictione, victus & amictus ſupeditatione, & tandem remuneratione.

XLII. A venditione legislator omnem ſeveritatem removit his verbis: *Lev.* XXV. 42. לא תמכור ממכרת עבד *Non vendito eum venditione ſervili.* Hinc pateſcit verum eſſe, quod *Plato* ſcribit Epiſt. 9. *Moderata eſt ſervitus, quæ* Deo *placet; immoderata, quæ ad hominum libidinem exigitur.* Cum illa Hebræorum lege *Euſebius* confert Platonis interdictum, *quo Græcum Græco ſervire prohibuit, ut Græcia ad Barbaros verſa facilius a ſe ipſa abſtineat.* Vi. ejus Præp. Evang. lib. XII. cap. 24. Similiter apud Theſſalos, qui non genere, ſed fortuna erant ſervi, non ſervili venditione venditione venditi ſunt, ſed media inter liberos & ſervos conditione habebantur & hinc πενέσται pauperes dicebantur potius quam δοῦλοι. Romanorum addictos, qui privatim heris operas ſuas addixerunt ſerviiſſe, at non ſervos fuiſſe obſervat *Fabius*. Nec deſunt, qui Chriſtianis a *Paulo* 1. *Cor.* VII. 23. verbis: *Μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων* idem injunctum eſſe cenſent. Verum explicat Apoſtolus mentem ſuam *Eph.* VI. 5. 6. *οἱ δοῦλοι ὑπακούετε τοῖς κυρίοις μὴ κατ' ὀφθαλμοδουλείαν ὡς ἀνθρωπάρεσκοι, ἀλλ' ὡς δοῦλοι τοῦ χριστοῦ.* Quid ſibi illa phraſis velit, tum demum adparet, quando ſignificatus vocis עבד accurate conſtat. Per illam vero heic ſervum communem vel mancipium nota riantecedentia, conſequentia & res ipſa docet. Eo enim ſenſu illud nomen adhibetur ver. 39. ubi עבודת עבד opponitur ſervitio mercenarii cujus mentio fit v. 40. & v. 44. ubi ſervos ex gentibus circumjacentibus petendos eſſe monetur. Hos autem mancipia fuiſſe ſubſequentia evincunt. Et tandem, cum hic ſervus opponatur ſervo Hebræo, ejus quoque conditio multo deterior ſorte Hebræi ſupponetur. Quis proinde non videt, mancipii ſtatum eo vocabulo exprimi? Verum ut pateat, quid ſit venditio talis mancipii, oportet notare, qua de cauſa, quo modo, & ſub quibus conditionibus ſervi communes fuerint venditi. Pagani ſive prælio ſive obſidione devicti tanquam captivi in ſervitutem fuerunt redacti, *Deut.* XXI. 10. *Num.* 26. *Joſephus Archæol. lib.* IV. *cap.* 7. & quidem publice, præcone præcedente, qui eorum venditionem proclamavit, in platea vel ad locum mercatus: Judæis illud extra controverſiam poſitum eſt. In Scriptura non aliud publicæ illius venditionis documentum occurrit, præter ſolennem perforationis ritum, quo ipſo Hebræus, qui privilegio renunciavit עבד עולם mancipium quaſi perpetuum publice factus & declaratus eſt. Aliis tamen gentibus publicam ſervorum venditionem receptam fuiſſe manifeſtum eſt. *Græcis, ubi venalia perducuntur mancipia cicli, ubi vero conſcendunt, ut eſſent conſpicua omnibus, trapezæ dictæ ſunt.* Alex. ab Alex. Dier. Gen. lib. III. cap. XVI. f. 152. b. Hinc

He-

Hesychio dicitur τόπος ἐν ἀγορᾷ, ἔνθα σκεύη καὶ σώματα πιπράσκεται *locus in foro, in quo vasa & mancipia vendebantur*, & Harpocration Κύκλοι ἐκαλοῦντο οἱ τόποι, ἐν οἷς ἐπωλοῦντο τινες. Apud Romanos præco lapidem aſcendebat & venales proclamavit, qui poſtmodum de lapide emti dicti ſunt. *Vid. Eraſm. Adag. Chil.* II. *cent.* x. *num.* 77. *& conf. Plaut. in Aſin. Act.* I. *Sc.* I. *v.* 16. *& in Bacchidibus Act.* IV. *Sc.* VII. *v.* 16. 17. Alii pileati fuerunt expoſiti, quorum nomine emtori venditor nihil præſtabat. *Aul. Gell. Noct. Attic.* L. VII. *cap.* IV. quibuſdam titulus fuit inſcriptus, ita ut intelligi potuerit, quid vitii morbive cuique ſit, quis fugitivus errove ſit &c. Idem *lib.* IV. *cap.* 2. Nonnulli ſtigmatibus ſunt notati, ut Dominus noſceretur. *Ultr.* ad *Apoc.* XIII. 16. Alii ſub haſta aut corona vendebantur *Alex.* ab *Alex.* loc. cit. ſubinde de cataſta emti fuerunt. Vid. *Gollingii Diſſ. Philol.* de Cataſta ſervorum, ea ſimul conditione, ut in perpetuum Dominis ſerviant, & ab eorum nutu toti pendeant. *Lev.* XXV. 45. 46. Hac ratione Hebræos vendere prohibuit Legiſlator: Non vendes ipſos venditione ſervili, i. e. I. Non ſubjugabis Hebræum in bello civili captum, nec eum vel conterraneis vel aliis addices. Victoria enim pretium eſt, quod pro mancipio pagano, non vero pro fratre ſolvitur. *Vid.* ſupra §. 3. II. In ipſa autem venditione fratris honori parcendum erit. Quapropter non publice ſervorum more ipſum vendes, puta, quod ſuper lapide ſiſtatur & præco alta voce exclamet: Hic vænum exponitur ſervus, III. nonniſi ad 6. annos vel Jubilæum poterit addici. Mancipia enim ſunt perpetua, ſed ſervi Hebræi fuerunt temporarii, *Exod.* XXI. 2. & alibi, IV. cum tibi non idem jus competat in Iſraelitam, quam quidem in paganum, hinc nec Hebræum, qui tuæ poteſtati ſubjectus eſt, alteri de novo vendere poteris, *Vid. ſupra* §. 36.

XLIII. Ad operas denique, quas injunxerunt, lenitas illa fuit extendenda. LXX. huc referunt ſequens interdictum, *Lev.* XXV. 43. לא תרדה בו בפרך *Non dominaberis in eum cum ſævitia*, ex eorum verſione, οὐ κατατενεῖς αὐτὸν ἐν τῷ μόχθῳ. *Non conficies eum labore*. Mallem ego cum *Philone*, *lib.* II. de ſpecialibus legibus ad *Deut.* XV. Conferri hic meretur dictum *Salomonis* quod exſtat *Prov.* XIV. 3. עשק דל חרף עשהו ומכבדו חנן אביון: *Qui opprimit pauperem, ſpernit creatorem ejus, qui hunc autem glorificat, miſeretur egens*, transferre per κατακόρως χρῆσθαι ταῖς ἐξουσίαις κατὰ τῶν οἰκετῶν, quia non ad ſolos labores ſed & ad pœnas ſervorum in verbis citatis reſpicitur. Vi hujus legis non licuit Hebræis imponere labores I. indeterminatos, quorum finem, modum, tempus, locum ſervi ignorarent. Neque enim nares porcinæ ipſis ſunt, ut odorari poſſint, quid his in partibus domino placeat: II. fruſtraneos, unde nullum commodum ad Dominum, ejus familiam & œconomiam redundaret. III. infinitos, qui eorundem vires ſuperarent, ſive abſolute fuerint impoſſibiles, cujus generis fuit ſervitus Ægyptiacæ, quæ hinc *liquefactio in ferro catini* dicitur, *Deut.* IV. 20. (α) quia Ægyptus fuit regio extremi caloris, (β) quia Iſraelitæ ſubjecti fuerunt, שרי מסים præfectis liquefactoribus, & tandem (γ), quia ſub immenſis laboribus eorum anima fuit liquefacta; ſive relative, quatenus ſervi miniſteria ſibi injuncta non calluerunt, huc ſpectat exemplum Domini, peregre abeuntis, qui ſervis ſuis bona ſua commiſit, ut cum illis negotiarentur, & quidem uni 5. alteri 2. talenta tertio unum dedit, ἑκάστῳ κατὰ τὴν ἰδίαν δύναμιν *cuivis pro viribus ſuis*, ita ut nec abſolute, nec relative impoſſibilia ab ipſis exigeret. IV. illicitos, qui conſcientiam læderent, & in *Deum* aut proximum injurii fuiſſent.

XLIV. Verum quia *Deus* inſuper diſcrimen quoddam inter ſervos Hebræos & paganos ſtatuere voluit, hinc prohibuit labores his proprios ab illis exigere. En tibi verba legis, *Lev.* XXV. 39. לא תעבוד בו עבודת עבד: *Ne cogas ipſum ſervire ſervitium mancipii*: ſive ut *Raſchi* explicat: לא תעבוד בו עבודה שיהא ניכר בה כעבד: *Non injunges ipſi miniſterium turpe & vile, quo, agnoſcitur eſſe ſervus*. Referuntur autem ad miniſterium ſervi communis (א) ſolutio calceorum. Teſte namque *Theophylacto: in Hom. ad Joh. lib.* 27. plura *in ſeq.* parte hac de monebo, Τὸ λύειν τὸ ὑπόδημα τῆς ἐσχάτης διακονίας ἐστι *ſolvere calceum infimum miniſterium eſt*. (ב) Functio oſtiarii. Ad portas enim excubare viliſſimorum hominum officium fuit, quare veteribus hujuſmodi ſervi canes vocantur, *Vid.* Saubertus *de Sacrif. Veterum cap.* XIV. *pag.* 337. nec deſunt, qui ſervos oſtiarios Epulonis in illa *Chriſti* parabola, *Luc.* XVI. 22. per canes intelligendos eſſe judicant. Amelius *in Diſſ. ad h. l.* Ejus autem cogitata de *h. l.* & illo Paulino 2. *Chor.* XI. 23. *examinat Gabr.* Fiſcher. *in Diſſ. Philol.* Regiomonti 1712. edita. (ג) Molæ circumactio. Hinc *Deus*, quando Moſi indicat, ſe Ægyptiorum primogenitos a maximo ad mini-

nimum intersecturum esse, his utitur verbis: *Exod.* XI. 5. ומת כל בכור בארץ מצרים מבכור פרעו הישב על כסאו עד בכור השפחה אשר אחר הרחים: *Et morietur omnis primogenitus in terra Ægyptiorum a primogenito Pharaonis, qui sessurus erat super thronum ejus usque ad primogenitum ancillæ, quæ est post molas*. Sunt qui memoratis officiis alias adjungunt operas, veluti Dominum induere, portare instrumenta in balneis adhibenda, devestire, lavare, ungere, fricare &c. *Gem. Bab. Kidd. f.* 22. 2. Sed de his infra. Justo denique modo operas fuisse exigendas dubium nullum est; si verparum Magistris fides habenda, non licuit mulierum servitia viris injungere, nec ministeria noctis cum operis diurnis confundere. Moses Mikotzi *præc. negat.* 174. 175. & alii *Vid. infr.*

XLV. Et tandem cum ratio valetudinis simul habenda sit, siquidem corpus ægrum laboribus impar est, hinc suo quoque tempore quies fuit concedenda. *Deus* cæteris hac in parte præivit, quando præcepit, ut servi singuli & universi die septimo ab operibus suis quiescant, *Exod.* XX. 10. *Deut.* V. 14. *Conf. lib.* 26. *ff. de operis libert.* quo instituto supremus Legislator miseræ servorum conditioni subvenire. Judæorum fastum supprimere, quippe qui hac lege monebantur, se natura & origine a servis nihil differre, nec non cavere voluit, ne quies Sabbathi per illos homines turbetur.

XLVI. Lege quoque cautum fuit, ne domini in pœnis se immites præbeant, & modum excedant: *Exod.* XXI. 26. 27. וכי יכה איש את עין עבדו או את עין אמתו ושחתה לחפשי ישלחנו תחת עינו ואם שן עבדו או שן אמתו יפיל לחפשי ישלחנו תחת שנו: *Quum quis percusserit oculum servi sui vel ancillæ suæ, liberos dimittet ipsos pro oculis suis. Et si dentem servi sui vel dentem ancillæ suæ excusserit in libertatem dimittet ipsos pro dente*. Hebræis proxime in lenitate accedunt Athenienses, quorum servi, si crudelius fuerint habiti, injuriarum actionem contra heros instituere, eosque eo adigere potuerunt, ut mitiori domino ipsos venderent. Vid. *Plutarchus* de superstitione *pag.* 166. & si hoc remedio uti noluerint, licuit ipsis ad templa Thesei & Furiarum tanquam ad asyla confugere, unde abigi non potuerunt *Aristophanes* in equitibus *v.* 1309. Similiter *Anton. Pius* servos ab injuria defendit §. 2. Inst. de his, qui sui vel alieni juris sunt. *Germanis veteribus nefas habebatur servum verberare*. Alex. ab Alex. Dier. Genial. lib. III. cap. XX. *Tacitus* Hist. cap. 14.

Placuit mihi sequentia notare, ut verbis exigua quædam lux adfundatur.

XLVII. (א) Subjectum, cujus mentio infertur, est servus, non modo Chananæus, sed & Hebræus. Judæi quidem Hebræos heic excludunt, & legem strictius de Cananæis interpretantur. Verum ignorat hanc limitationem contextus non modo hujus versiculi, sed totius capitis, ignoravit eandem accuratus hujus legis interpres *Philo*, loco mox citando, respuit denique hanc restrictionem mensura probabilitatis. Quis enim verosimile putaret, a *Deo* Hebræi populi Rege ac vindice majora privilegia servis Chananæis, quam Hebræis concessa fuisse? inprimis cum aliis in casibus clementia erga Servos Hebræos multis commendata, & severitas prohibita fuerit.

XLVIII. (ב) Castigatio utriusque servi fuit permissa, si saltem justa adesset causa. Non modo dictamen sanæ rationis tantum juris dominis in servos tribuit, sed nulla quoque specialis lex servorum vitia pœnis coerceri vetuit, unde ad minimum colligitur, impune servos ab heris fuisse castigatos; Accedit tandem, quod certi ponantur limites servorum suppliciis, quod omni ratione careret, si omnis censura fuisset prohibita. *Conf.* præter supradicta *Prov.* XXIX. 19. *Syr.* XXIII. 10. XXXIII. 27. & *seqq.*

XLIX. (ג) Excessus tamen in illa castigatione vitari debuit. *Prov.* XIV. 11. *Syr.* VII. 22. Nefas fuit membrum quoddam servi vel ancillæ ita lædere, ut hinc inutile reddatur ad officium suum præstandum. Nemini mirum videri potest, quod verbis latiorem tribuamus sensum, cum tamen specialis in illis notetur casus. Etenim, *Levit.* XXV. 43. privilegia, non principium, ut Jure consulti ad assentationem eruditi philosophari amant, sed hominum miserorum, servorum &c. late sunt interpretanda. (b) Fons hujus privilegii fuit lex generalis לא תרדה בו בפרך: *Non dominaberis in ipsum cum sævitia*. Sævitia autem non minor occurrit in læsione reliquorum membrorum, quam dentis & oculi. (c) Nihil obstat, quo minus his quam præcedentibus verbis eandem latitudinem tribuamus. Jam vero a v. 22.-26., ubi jus talionis exponitur, expresse monetur, non tantum oculum pro oculo, dentem pro dente reddendum esse, sed & manum pro manu, pedem pro pede. Quidni hinc concludamus servis a dominis non modo pro oculis corruptis aut dentibus excussis, sed & pro manu abscissa aliisve membris libertatem fuisse reddendam? (d) Parium par ubique habetur ratio. At *Paulo* te-

ſte, 1. *Cor.* XII. 19. 20. 21. πολλὰ μὲν μέλη, ἓν δὲ σῶμα. Οὐ δύναται ὀφθαλμὸς εἰπεῖν τῇ χειρὶ σοῦ οὐκ ἔχω ἢ πάλιν ἡ κεφαλὴ τοῖς ποσὶ χρείαν ὑμῶν οὐκ ἔχω. Ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον τὰ δοκοῦντα μέλη τοῦ σώματος ἀσθενέστερα ὑπάρχειν ἀναγκαῖά ἐστι. *Multa quidem membra ſunt, unum vero corpus. Non poteſt autem oculus manui dicere, Te mihi non eſt opus, aut rurſum caput pedidus. Non eſt mihi vobis opus. Immo multo potius, quæ videntur membra corporis infirmiſſima eſſe, ſunt maxime neceſſaria.*

L. (ד) Non tamen ratione ſua caret, quod oculi & dentis præ cæteris mentio fiat. Nimirum voluit *Deus* hoc ipſo duplex damnorum genus notare & arcere, alterum, quod membris externis, & alterum, quod internis infertur. In externis merito oculus primas ſibi vindicat partes, ſiquidem corporis lucerna eſt. *Matth.* VI. 22. Quapropter cæterorum loco ponitur & nominatur. Ex internis dentes nobis maxime ſunt perſpecti, quia labiis remotis ſtatim adparent, & uſus eorundem maxime familiaris & communis, hinc etiam in caſtigationibus magis læſioni obnoxii ſunt, quia irati facillime manum verſus offenſoris faciem extendunt, & alapis, quas vehementius infligunt, vel oculos corrumpunt, vel dentes excutiunt.

LI. (ה) Pœna feris illis heris irrogata nec ultra modum ſevera nec remiſſa nimis, ſed ſceleri adcommodata fuit. Extat in hanc rem pulcher locus *Philonis*, qui haud parum hanc legem illuſtrat. *in lib.* 2. de Legibus ſpecialibus ad *Ex.* XXI. Οὕτω γὰρ, inquit, ὁ μὲν ἀνθ' ὧν ἔδρασε, διττὴν ἐκδέξεται ζημίαν, ἅμα τιμὴν καὶ τὴν ὑπηρεσίαν ἀφαιρεθεὶς, καὶ τρίτον ὁ τῶν λεχθέντων χαλεπώτερον ἀναγκαζόμενος ἐν τοῖς μεγίστοις εὐεργετεῖν ἐχθρὸν, ὃν ἴσως ηὔχετο κακῶς ἀεὶ δύνασθαι, ὁ δὲ, ἀνθ' ὧν ὑπέμεινε, παρηγορίαν ἕξει διπλῆν, οὐ μόνον ἐλευθερωθεὶς, ἀλλὰ καὶ ἀργαλέον καὶ ὠμὸν δεσπότην ἐκφυγών. *Sic ille pro facto duplicem pendet pœnam, amiſſis & operis & ſervi pretio, & adhuc tertium bis duobus gravius, quod cogatur in rebus maximis benefacere homini exoſo, & quem optaſſet ſemper vexare poſſe, alter autem pro malo, quod pertulit, duplex habet ſolatium non libertatem tantum adeptus, ſed a tam fero ſævoque domino exſolutus.* Ad hanc legem videtur alludi verbis *Jeſajæ cap.* XVIII. 6. הלא זה צום אבחרהו פתח חרצבות רשע התר אגדות מוטה ושלח רצוצים חפשים : *Nonne hoc eſt jejunium, quod eligo, ut ſolvatis nexus improbitatis, & diſſolvatis faſces loris vinctis & liberos dimittatis conquaſſatos?* (i. e. ſervos, quorum membra a vobis ſunt conquaſſata & violata) Hinc quoque explicari debet phraſis, quæ occurrit *Luc.* IV. 18. ἀποστεῖλαι τεθραυσμένους ἐν ἀφέσει.

LI. Familiæ ut bene ſit provideto, ne algeat, neve eſuriat. Non magis Iſraelitæ ſuam in ſervos voluntatem atque lenitatem teſtatam facere potuerunt, quam victum & amictum præbendo. Nec eſt, cur dubitemus hoc in officiis Judæorum haud fuiſſe poſtremum. Extat hac de re lex generalis & ſymbolica, quæ ad ſervos & mercenarios æque ac miniſtros publicos ſpectat; nimirum, *Deut.* XXV. 4. לא תחסם שור בדישו *Bovi trituranti os ne occludas*, quibus verbis innuitur, æquum non eſſe rei cuipiam operam dare, neque tamen ex ſua opera fructum colligere ad ſui conſervationem & ſuſtentationem. Quod non parum confirmat *Syracidis* monitum *Cap.* XXXIII. 25. *Pabula, virgaque & onera ſunt opus aſino, cibus, & caſtigatio, operaque famulo.* Accedit, quod ancillæ Hebreæ alimentum vel operimentum denegare nefas fuerit, *Exod.* XXI. 20. cur autem hac in parte melior ancillæ, quam ſervi conditio eſſe debeat, non video. Rabbini inſuper hoc probant ex comparatione ſervi cum mercenario, quia de poſtremo dicitur ישב עמך *ſit tecum*, *Deut.* XXIII. 16. nimirum in potu, cibo, veſtimentis & lecto. At potiori jure huc referuntur verba *Deut.* XV. 16. כי טוב לו עמך quibus verbis docetur, cauſam ſervitutis perpetuandæ ſimul fuiſſe mite heri dominium, vi cujus ſervus proſpere egit, ſiquidem ei nec cibaria ad vitam ſuſtendandam, nec veſtimenta ad frigus arcendum defuerunt. Verum cum ſervus nihil proprium habeat, hinc nec uxori nec liberis ſuis proſpicere poteſt, quapropter eorum cura incumbit hero, qui ipſis ſimiliter neceſſaria vitam ſervandi media ſubminiſtrare debuit. Videtur primis temporibus mulierum potiſſimum officium fuiſſe cibare ſervos & ancillas; hinc *Prov.* XXXI. 14. ad ipſum virtutibus mulieris accenſetur verbis ſequentibus : ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחק לנערתיה: *Et ſurgit, cum adhuc nox eſſet & dat eſcam familiæ ſuæ & dimenſum puellis aſſignat.* Cæterum nemo non videt ſervos oportuiſſe contentos eſſe cum iis, quæ Domini voluntas conceſſit; Nam ut in genere *pietas cum animo ſua ſorte contento magnus quæſtus eſt*, 1. Tim. VI. 6. 8. *quare habentes alimenta & quibus tegamur, hæc nobis ſatis erunt:* ita in ſervis præprimis hoc deſideratur, quippe qui jure perfecto ultra neceſſaria nihil a dominis exigere poſſunt. *Elle Schemos Rabba Sect.* 19. & *Berachot. fol.* 58. 1.

Nul-

Nulli hac in parte liberaliores fuerunt, quam Lacedæmonii. Audiamus *Plutarchum in Instit. Lacon. pag.* 239. Οἱ εἵλωτες τοῖς Λακεδαιμονίοις εἰργάζοντο τὴν γῆν, ἀποφορὰν τὴν ἄνωθεν ἱςαμένην. Ἐπάρατον δὲ ἦν πλειόνος τινα μισθῶσαι. *Helotes Lacedæmoniorum colebant agros, pendebantque reditus antiquitus constitutos. Exsecrabile autem erat, si quis pluris prædium locasset.* Plut. hoc factum esse perhibet ἵνα εἵλωτες κερδαίνοντες, ἥδιον ὑπηρετῶσιν, *ut Helotes lucrum facientes eo libentius serviant.* Sed probabilius est, hanc subesse rationem, ne Lacones effœminati fiant pecuniæ abundantia. Nec servis Atheniensium aliquid defuisse non modo ad sustentationem, sed & ad luxum docet locus *Plauti* supra allegatus. Videntur etiam certæ ciborum species servis propriæ fuisse. Hinc *Persius Sat.* IV.

> *Tunicatum cum sale mordens cæpe*
> *Allium quoque cibus servorum Græcorum.*

Servis Romanis contra Dominos ipsos fame torquentes auxilium præbet *Antoninus* §. 2. I. de his, qui sui vel alieni juris sunt. *Lib.* I. §. 3. *C. de Latinis. lib. toll.* Demensum sive σιτόμετρον tempore Senecæ constabat 5. modiis & 5. denariis Vid. ejus *Epist.* LXXX. Nihilominus in universali fame fraudabant parte diurni cibi servitia LIV. IV. 12. *Conf Laurent. de prand.* & cœna veterum. Apud Germanos adhuc laxior erat servitus, dum sibi acquisiverunt, & proprium peculium habuerunt. *Alex.* ab *Alex.* loc. cit. Recentius adhuc *Clemens Const. Ap.* IV. *prohibuit ne ab ejusmodi sævis & sanguinariis hominibus, qui fame, verberibus, & acerbo dominatu familiam vexarent, oblata recipiat Episcopus. Damnatur ab historicis crudelitas Siculorum, qui captivos fame necabant.* Vid. *Diod. Sic. rer. ant. l.* XII.

LII. Ultimum lenitatis documentum cernitur in manumissione, siquidem servus Hebræus non vacuus fuit dimittendus, sed muneribus, quæ de grege, area & torculari sumenda fuerunt adficiendus *Deut.* XV. 13. 14. *coll. cum v.* 18. de quibus infra plura recurrent.

LIII. Scriptura, quæ in tradendis servi Hebræi privilegiis satis prolixa fuit; in exponenda liberorum prærogativa præ servis admodum parca est, quod ideo dubio procul factum, quia Domini natura sua proni sunt ad supprimendos subditos, eorumque jura imminuenda, quapropter legibus non tam heris, quam miseris servis fuit prospiciendum. Quædam nihilominus ad ductum Scripturæ & *Josephi* hic notanda veniunt. Reliqua Rabbini in cap. sequenti suppeditabunt. Discrimen quoddam sub lege fuisse inter liberos & servos vel inde satis evidenter adparet, quia *Paulus* plus una vice Œconomiam novam præ veteri & legali eo quoque nomine commendat, quod nunc omnis differentia Judæos inter & gentiles, liberos atque servos sublata sit *Gal.* III. 28. I. *Cor.* XII. 13. *Col.* III. 11. Quibus lucem fœnerantur alia duo loca, nimirum I. *Cor.* VII. 22. & *Eph.* VI. 8. Magnam autem libertatis præ servitute prærogativam fuisse nemo sanus in dubium vocabit. Nonne præstat sui quam alieni juris esse? Nonne illa pro privilegio fuit reputata? Quanto nisu illam & conservare & recuperare Israelitæ studuerunt? Quantum de illa gloriati sunt? Contra servitus ut jugum spectatur, quod maxime premit nostra colla. Verum non est, cur in re tam evidenti adeo prolixus sim. Discrepat autem sors servi a conditione liberorum tum in naturalibus, tum in civilibus, tum in ecclesiasticis, tum denique indifferentibus.

LIV. Naturalia concernunt vel animam vel corpus vel statum externum divitias, honores &c. Anima maculam contrahit ex servitute. Dimidium enim virtutis aufert latesonans Jupiter servo teste *Homero*, *Odyss. lib.* XVII. *v.* 323. & 324. *pag.* 502. sive servi spiritu servitutis impulsi sibi metuunt, *Rom.* VIII. 15. *conf. Diss.* Avi mei de Spiritu servitutis sub lege, in minutiis & externis hærent, neque ad excelsa animum erigunt, affectus sequuntur & rationi valedicunt: Vitiis indulgere animi servilis, non liberi & generosi est. Hinc veteribus servi σώματα a parte potiori dicta, quia parum rationis in ipsis observatur. *Vid. Apoc.* XVIII. 13. & *alibi*. παῤῥησία nec in sermonibus, nec in actionibus pollent. Cum allusione ad statum naturalem hæc & similia bona in S.S. veræ & spirituali libertati appropriantur. *Vid. Hebr.* X. 16. &c. inprimis *v.* 19. Apud Persas famulo nec loqui, nec hiscere, nec spuere licuit. *Ammian. Marc. lib.* VI. *cap.* 23. *p.* 415. Corpus continuis laboribus, verberibus, cibis ad palatum non satis adcommodatis aliisve moldis affligitur. Huc quoque respiciunt phrases de spirituali servitute adhibitæ, veluti quando servi peccati & legis *Matth.* XI. 28. ut κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι & *Matth.* XX. 12. *Pondus diei & æstum portantes* describuntur. Maxime autem status externus multis incommodis fuit obnoxius. Dignitas eorum fuit imminuta. Οὐκ ἔςι δοῦλος ὑπὲρ τοῦ κυρίου αὐτοῦ.

τῦ. Ἄρκετον τῷ δούλῳ ἐὰν γένηται ὡς ὁ κύριος αὐτῦ. *Non est servus major Domino suo. Sufficit ipsi*, (immo superabundans quid est) *si æquiparetur Domino suo*. *Matth.* x. 24. 25. Ubique autem servi pro infimis habentur. Quare *Florus* non dubitavit novum hominum genus ex iis conficere. Rem extra dubitationis aleam constitutam testimoniis obscurare nolo. Beneficii loco habetur, quod servus Hebræus assimuletur mercenariis & indigenis *Lev.* xxv. 40. Quocum loco conferri meretur illud *Ciceronis in off. lib.* 1. *cap.* XIII. *Est autem infima conditio & fortuna servorum, quibus non male præcipiunt, qui ita jubent uti ut mercenariis, operam exigendam, justa præbenda*. Hos ipsos autem fuisse ex postremis Judaicæ reipublicæ membris nemo ignorat. Ipsa denique servitus fuit reale testimonium extremæ inopiæ: Jure Romano servus nihil proprii habet *Sen.* VII. *ben.* 4. *Thuan.* 12. *p.* 254. administratio bonorum quidem ad ipsum, sed dominium vel possessio ad dominum pertinet *lib.* 16. *ff. de pecul.* quandoquidem nonnisi ob extremam paupertatem vel propter res alienas furto ablatas, qnas restituere non potuerunt, addicti sunt.

LV. Nec minora fuerunt servitutis incommoda in statu civili. *Paulus lib.* 3. *ff.* de capite minutis: *Caput servile nullum jus habet, caret nomine, censu, tribu*. Hæredes enim institui non potuerunt; ὁ ὑὸς γὰρ ἐςι κληρονόμος, *Gal.* IV. 7. Similiter ex *Inst. Tit.* XIV. *lib.* 2. de *Hærd. Instit. liquet*, servum non potuisse hæredem institui, quia in calatis comitiis comparere non potuit, nec mancipatio circa ipsum locum habuit: ab omnibus officiis & muneribus publicis fuerunt exclusi, non modo quia his indigni censebantur, sed & quod alias suo ministerio non potuissent defungi: Hoc etiam apud alias gentes obtinuit, inprimis tamen prohibitum fuit, ne servi militiæ nomen darent, quorsum spectat edictum *Mariani l. ab omni* 11. *ff. de re militari*. De Græcis idem refert *Jos. Laurent. de re vestiaria cap.* III. excipitur tamen casus necessitatis *Livius lib.* XXII. Jure Ecclesiastico servi invito domino ordinari & clerici fieri non possunt. *Vid. Frid. Spanhem. Misc. Sacr. lib.* VII. *p.* 896. & 897. & Ill. *Bohemer. in Jur. Eccl. lib.* 1. *tit.* XVIII. *de servis non ordinandis*: hinc, quando *Jeremias* deploratum reipublicæ statum depingere voluit, hoc extremæ miseriæ documentum allegat, *Thren.* v. 8. עבדים משלו בנו: *Servi nobis dominantur*. Denique ad testimonium servi admissi non sunt. Audiamus *Josephum*: Γυναικῶν μὴ ἔςω μαρτυρία διὰ κουφότητα ϗ θράσος τῦ γένους αὐτῶν. Μαρτυρήσοντα δὲ μήτε δῦλοι διὰ τὴν τῆς ψύχης ἀγενείαν ὡς ἢ διὰ κέρδος ὑκος ἢ διὰ φόβον μὴ τ' ἀληθῆ μαρτυρῆται. *Mulierum testimonium recipiendum non est propter levitatem & procacitatem generis eorum. Sed neque servi testimonium perhibeant propter ignobilitatem animi, quos aut propter lucrum, aut propter timorem verosimile est non vere testaturos esse*. Ita Servis Græcis testimonium dicendi authoritas non competebat. *Vid. Joach. Stephanus de Juridictione veterum Græcorum cap.* X. Apud Romanos sub initium, cum alia indicia non adessent, ad testimonium dicendum admissi fuerunt, *lib.* 22. *Tit.* 3. *de probat. & præsumt. postea tamen Nov. Just.* 90. *cap.* 6. & *Nov. Leonis constit.* 49. ab omni testimonio exclusi fuerunt. Apud Wisigothos servis non licuit testari *L. W. Lib.* 2. *tit.* 4. §. 4. Tandem in judiciis non tanti fuerunt æstimati servi, quam quidem liberi. Hinc si quis liberum interfecisset, mortis pœna adficiendus fuit, etiamsi alter post unum alterumve diem adhuc in vivis esset. At si servus esset occisus ab hero suo, tum tempore illo præterlapso, de ipso vindicta sumi ulterius non potuit. Similiter quando quis oculum liberi corrupit, aut dentem ipsi excussit, jure talionis ejus membrum æque lædi potuit, vel etiam debuit, at servus pro membri sui læsione nonnisi libertatem recuperavit. *Exod.* XXI. 19. 20. 26. 27.

LVI. In Ecclesiasticis multa quidem servi privilegia cum liberis communia habuerunt; Ita utriusque licuit Sacris interesse, officiis pietatis defungi, quiete Sabbati frui, *Exod.* XX. 10. *Deut.* V. 14. (Nescio, an cum hac lege conferri debeat placitum aliarum gentium, quæ die festum instituerunt, quo domini cum servis non modo vescebantur, sed honores illis in domo gerere permiserunt. *Vid. Sen. Epist.* 47. *Alex. ab Alex. Dier. Gen. lib.* 11. *cap.* 22. *f.* 228. *Macrobius in Saturn.* & alii:) de fructu septimi anni & de Sanctis comedere, *Lev.* XXV. 6. & XXII. 11. agno paschali vesci, *Exod.* XII. 44. legem audire, quam post septennia quævis Pontifex Maximus in festo Scenopegias coram toto populo, & cujuscunque ætatis & conditionis hominibus, si a peregrinis discesseris, ab umbone recitavit, *Josephus Ant. Jud. lib.* IV. *cap.* VIII. *pag.* 289. in festis lætari modo nimirum præscripto, *Deut.* XII. 12. 18. XVI. 11. 12. Unde sponte sua liquet, servis licitum fuisse ingredi atrium, in quo Græcis cum Hebræis convenit. *Demostenes* enim contra Neæram testatur. Τοῖς ξέ-

τοις

τοις ϗ τοῖς δύλοις ἐλθεῖν ἐξεῖναι εἰς τὰ ἱερα δημοτελῆ, ϗ θεασαμένοις ϗ ἱκετεύοντας εἰσιέναι. *Peregrinis & servis licitum esto ingredi sacra publica vel videndi vel supplicandi causa*. Conf. de Romanis Inst. de his qui sui vel alieni juris sunt: & quæ sunt plura. Quædam nihilominus his concessa, illis autem denegata fuerunt. 1. Nemo servus ad officium ecclesiasticum promoveri potuit, etiamsi fuerit ex familia Levitarum. Hominum servi *Dei* ministri esse haud commode potuerunt *Lev.* XXV. & alibi, nec devoti nisi pristina servitute sublata ad ministerium sacrum admissi fuerunt. 2. Non consummata fuit servorum spes atque fides, siquidem servitus ipsorum *μνημόσυνον* quasi pristinæ in Ægypto servitutis esse debebat, quapropter *Deus* illam perpetuam esse noluit, eo quod sui servi sint, quos eduxit ex Ægypto, *Deut.* XV. 12. 15. *Lev.* XXV. 42. & quatenus naturali libertate gravisi non sunt, eatenus simul privati fuerunt symbolo & pignore veræ libertatis, *Es.* XI 1. 2. & LXI. 1. 2. *a servili legis disciplina*, Gal. IV. 5. 6. 7. Col. II. 16. 20. 31. *a mortis metu*, Hebr. II. 15. *a pædagogis*, Gal. IV. 2. 7. Hebr. II. 2. & XII. 9. 10. nec 3. tam plena aut perfecta eorundem cum cæteris communio in cultu *Dei* esse potuit, ac si sui juris, suarumque actionum domini fuissent.

LVII. In indifferentibus quoque quædam cernitur differentia. Fuerunt liberis sua peculiaria vestimenta, quibus ornari solebant; Vocantur illa בגדי חפשי. *Ezech.* XXVII. 20. Possent hic plura adduci, si de servis Græcorum vel Romanorum sermo esset. At de servis Hebræorum hac in parte eadem non liquent. Scriptura enim has minutias maximam partem intactas reliquit. Qui conjecturis delectantur, iis permittimus ut ex ingenio suo fœcundo plura addant pluraque fingant. Videntur autem huc referri posse toga alba, quapropter Viri insignes in Sacris literis audiunt בני חורים, 1. *Reg.* XXI. 8. *Eccl.* X. 17. *Jer.* XXVII. 19. Judæis ingenuos ita dici infra notamus. *Conf. Woken. de albis Judæorum pag.* 6. Græcis similiter albam vestem libertatis signum fuisse probat d'Outrein in *Obs. Misc. p.* 175. nec non Romanis. *Vid. Abram. in not. ad Cic. Orat. in Luc. Pisonem c.* 38. Item annuli aurei, quorum mentionem injicit *Jacobus* in epistola sua, quam ad fideles Israelitas ἐν τῇ διασπορᾷ direxit. En tibi verba ejus. *Jac.* II. 2. Ἐὰν γὰρ εἰσέλθῃ εἰς τὴν συναγωγὴν ὑμῶν ἀνὴρ χρυσοδακτύλιος ἐν ἐσθῆτι λαμπρᾷ &c. *Nam si quis in Synagogam vestram ingrediatur aureos in quovis digito gestans annulos veste splendida &c.* De illis viris χρυσοδακτύλοις communiter dictum fuit: *In quocunque digiti articulo lucet gemma*. Conf. Cel. *Elsner.* in Obs. ad Luc. XV. 22. Calcei denique; *Vid.* Bynæus *de Calceis Hebræorum &* Balduinus *de calceo antiquo cap.* XXIII. *pag.* 210. *& seqq.* & tandem pileus. Huc respicitur 1. *Petr.* II. 16. ὡς ἐλεύθεροι ϗ μὴ ὡς ἐπικάλυμμα ἔχοντες τῆς κακίας τὴν ἐλευθερίαν ἀλλ' ὡς δοῦλοι Θεοῦ, quorum verborum hic sensus esse videtur. *Ambulate ut liberi, sed ne libertate illa abutamini* εἰς ἐπικάλυμμα *pro colorato pileo* (qui libertatis signum atque pignus fuit) *vel tegmine* Exod. XVI. 14. *malitiæ* tum in communi, ac si a lege *Dei* soluti essetis, eamque possitis adhibere εἰς ἀφορμὴν (ita Græcis quartus & summus concupiscentiæ gradus dicitur) carni *Gal.* V. 13. vel in specie odii, invidiæ, iræ, rebellionis in superiores, quæ in proverbio רשעה vocatur. *Vid.* 1. *Sam.* XIV. 14. Apud Græcos pariter servis Pileus non concessus fuit *Meurs. in Misc. Lacon. lib.* 1. *cap.* XVII. & de Romanis legi merentur Octav. *Ferrarius* de re vestiaria & Theoph. *Raynaudus* de pileo cæterisque capitis tegminibus tam sacris quam profanis. Alius econtra fuit servorum habitus, qui nudipedes, lintes succincti ministrarunt dominis suis, *Joh.* XIII. *Vid. Ligtfotus in hor. Hebr. ad h. l. D. Wolf. in Cur. crit. ad eund.* De vestitu servorum Romanorum *Vid. Jos. Laurent. de re vestiaria cap.* III. & certis signis apud veteres notati fuerunt. Similiter Domini prius cibum sumere fuerunt soliti, quam quidem servi, qui mensæ adstantes Dominis ministrarunt; *Luc.* XXII. 27. prout Salvator noster observat: *Luc.* XVII. 7. 8. Τίς δὲ ἐξ ὑμῶν δοῦλον ἔχων ἀροτριῶντα ἢ ποιμαίνοντα, ὃς εἰσελθόντι ἐκ τοῦ ἀγροῦ ἐρεῖ εὐθέως Παρελθὼν ἀνάπεσαι: Ἀλλ' οὐχὶ ἐρεῖ αὐτῷ, ἑτοίμασον τί δειπνήσω, ϗ περιζωσάμενος διακόνει μοι, ἕως φάγω ϗ πίω: ϗ μετὰ ταῦτα φάγεσαι ϗ πίεσαι σύ. *Quis autem vestrum habet servum arantem, aut pascentem, qui regresso ab agro dicat statim; Accede & recumbe? Nonne dicit ei, Para, quod cœnem & præcinctus ministra mihi, usque dum edero & bibero; postea & edito tu & bibito? Maim.* equidem in הלכות עבדים *cap.* IX. §. 8. *f.* 148. contrarium testatur dum scribit חכמים הראשונים מקדימים מזון הבהמות והעבדים לסעודת עצמן הרי הוא אומר כעיני עבדים אל יד אדוניהם כעיני שפחה אל יד גבירתה: *Antiquiores nostri sapientes cibum dederunt jumentis & servis ante prandium suum. Idcirco David dixit: Sicut oculi servorum ad manus Dominorum suorum*,

rum, & oculi ancillarum ad manus dominæ suæ directi sunt &c. Insuper non licet servis de benefactis gloriari, cum omnes operas suas debeant dominis, quod ibidem innuitur. Μὴ χάριν ἔχει τῷ δούλῳ ἐκείνῳ, ὅτι ἐποίησε τὰ διαταχθέντα αὐτῷ· Οὐ δοκῶ. Οὕτω καὶ ὑμεῖς, ὅταν ἐποιήσετε πάντα τὰ διαταχθέντα ὑμῖν λέγετε ὅτι δοῦλοι ἀχρεῖοι ἐσμέν. Ὅτι ὃ ὀφείλομεν ποιῆσαι, πεποιήκαμεν. *Num gratiam habet servo illi, quando fecit, quæ ipsi* (præter operas ordinarias) *edicta fuerant? Non puto: ita & vos, quum feceritis omnia opera supererogatoria*, (wann ihr alle neben-Commissiones ausgerichtet habt) *dicite: servi inutiles sumus; nam quod debuimus facere, fecimus.*

LVIII. Magna sunt servitutis incommoda, quæ hactenus exposui; at longe majora forent, si nulla libertatis recuperandæ spes superesset. Servis Hebræis fortuna adsulsit, quippe quæ medium servituris tempestatem effugiendi ipsis reliquit. Variis autem modis in libertatem adserti sunt, quorum alii sunt naturales, alii legales.

LIX. Ad naturales referimus (א) manumissionem stricte sic dictam, qua Dominus vel domina servitutis vinculum, quo sibi servi obligati fuerunt, libera voluntatis declaratione solverunt, iisque liberum exitum propter fidelem & bonam, quam sibi præstiterunt, operam citra ullam compensationem concesserunt. Hoc manumittendi jus heris Israeliticis, nemo, qui sanæ mentis compos est, denegabit, siquidem nulli non licet juribus & commodis suis renunciare. Hinc legimus de Juditha, quod ancillam suam Abram manumiserit, sive in libertatem dimiserit. *Jud.* XVI. 28. (ב) Redemtionem contractu vel pacto bilaterali constitutam & firmatam. Fatemur equidem nec propinquos potuisse obligari ad redimendum servum Hebræo addictum, nec dominum ad acceptandum redemtionis pretium. Quodsi tamen uterque se pacto obligarit, dominus ad libertatem reddendam, servus ad pretium solvendum, promissis stare tenebantur. Immo spectat ad officia domini, ne servo libertatis cupido obicem ponat, quo minus voti sui compos fiat. Huc tendit Syracidis monitum *Syr.* VII. 21. *Famulum intelligentem diligito anima tua, neve ejus libertati viam intercludas.* Cui non dissimilem esse puto legem de ancilla latam: *Exod.* XXI. 8. *Si mala videbitur in oculis suis, ita ut eam non desponset sibi, illam redimi curabit.* Quo cum loco conferri meretur exemplum Diogenis Cynici, qui Manem servum, cum aufugisset, non modo verbere non adfecit, sed liberum ire jussit ac dimisit, turpe existimans Manem sine Diogene vivere posse, non autem Diogenem sine Mane *Ælian. var.* XIII. 28. *Alex. ab Alex. lib.* III. *cap.* XX. (ג) liberationem servitutis ac molestiæ morte paratam. Mors servi sustulit obligationem, siquidem ad impossibilia nemo tenetur, & hinc nec mortuus ad operationes vitales voluntati domini conformandas obligari potest, quia ejus vires superant. Mors domini finem imposuit juri & potestati dominicæ. Sublata potestate tollitur obligatio, quippe quæ juris correlatum est. Regeri quidem posse, ad filium, Patris imaginem & successorem, in posteriori casu transiisse potestatem, & ita servitutis nexum nondum esse solutum. Sed, quamvis concesserim. In mancipiis hæreditariæ possessioni locum fuisse, *Lev.* XXV. 40. 2. liberos servorum dominorum filiis cessisse 3. pactis quoque talem possessionis continuationem potuisse decerni, immo 4. nihil certi hac in parte determinari posse, quia non expressa lex ea de re in Sacris tabellis extat, nihilominus perquam probabile mihi videtur, servos Hebræos cum essent temporarii & mercenariis æquiparandi, a Dominio liberorum patre mortuos fuisse exemtos, non tam ob phrasin, qua eorum venditio describitur אם ימכר לך *Quando tibi* (non filiis tuis,) *venditur* &c. (quo argumentandi genere Judæi utuntur,) sed quia de servis Cananæis in oppositione ad Hebræos prædicatur, illos demum jure hæreditario posse acquiri. En tibi verba legis *loco modo citato*. והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם לרשת אחזה לעולם בהם תעבדו ובאחיכם בני ישראל איש לא תרדה בו בפרך: *Et jure hæreditatis possidebitis ipsos*, (*nempe Cananeos*,) *& filii vestri post vos*, (*siquidem*) *eorum possessionem acquiretis, & in perpetuum eorum servitio utemini; at fratres vestros Israelitas quod atinet, nemo in fratrem suum dominator cum sævitia.* Morte proinde finitur servitus, quod ipsum testatur *Jobus* III. 18. *Parvus ac magnus illic* (nimirum in sepulchro) *est; Servusque liber a Domino suo.*

LX. Libertatis speciem quandam esse fugam, observant Jure consulti; *Vid. D. lib.* 21. *T.* 1. *de Ædil. edict. lib.* 17. §. 10. Est autem fuga remedium naturale, quo a potestate dominica de præsenti saltem liberamur. Hinc in quæstionem venit, an Servis Hebræis licuerit a Tyrannis sive dominis durioribus aufugere an minus. Quod mihi videatur, paucis dicam. (א) Fugam proprie ac ordinario fuis-

fuiſſe illicitam jus naturæ & lex divina teſtantur. Pactum enim, quo ſervus Domino ſuas addixit operas, violatur. Hinc *Deus* ne quidem ſervo Hebræo permittere voluit, ut a pagano vel proſelyto citra redemtionem aufugiat: *Lev.* xxv. 54. אם לא יגאל באלה ויצא בשנת היבל *Si modo memorato non fuerit redemtus, in anno Jubilæo* (demum) *exibit*, (in fugam ſe non conferet). Quanto minus proinde Hebræi dominio ſe ſubducere licuit? *Conf.* de ſervis fugitivis aliarum gentium *Alex. ab Alex. Dier. Gen. lib.* III. *cap.* xx. *p.* 158. *Petron. in Sat. cap.* III. *p.* 480. *edit. Surmann. Hoppii Diſſ. de ſervis litteratis* §. 4. *& ſeqq.* Nec (ב) quævis caſtigatio aut dura tractatio justa & ſufficiens fugæ cauſa fuit. Utut enim Sara Hagarem adflixerit, nihilo tamen minus Angelus eam redire jubet: *Gen.* xvi. 9. שובי אל גבירתך והתעני תחת ידיה׃ *Revertere ad heram tuam, & patere te affligi ſub manibus ejus*. Nec ob quaſvis læſiones, ſed unice ob membra corporis violata, ſervos in libertatem dimitti voluit Deus. *Exod.* xxi. 26. 27. Hinc (ג) ſua ſponte fluit, eum, ad quem confugit, in tali caſu obligatum fuiſſe ad reddendum ſervum domino ſuo, ſiquidem communis Salvatoris regula, quæ juris naturæ eſt, ad hoc officium quemvis obſtringit, nimirum, *quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris*. Accedit lex *Dei* generalis ad ſervos æque ac alias res referenda: *Deut.* xxii. 1. 2. 3. *Videns bovem fratris tui, aut pecudem ejus devios, non occultabis te ab ipſis, ſed omnino reducito eos ad fratrem tuum. Quod ſi frater tuus non erit propinquus tibi, aut non noſces eum: tum recipies illum intra domum tuam, ut ſit apud te, donec quærat frater tuus illum, & eum ipſi reſtituas. Et ſic facito aſino ejus, ſic etiam veſtimento ejus, & ſic facito omni rei amiſſæ fratris tui, quum perierit ei, & inveneris illam; non poteris ab ipſo occultare*. In eo quoque *Paulus* nobis exemplum præivit, qui Oneſimum Philemoni & quidem cum lucro reſtituit. *Vid. Epiſtola Pauli ad Philemonem, inprimis v.* 10. 11. 12. 16. *&c.* Veruntamen (ד) evidens eſt, caſum immanis ſævitiæ hic excipi, illiſque ſervis, qui nulla ſua culpa in eam calamitatem devenerant, perfugium fuiſſe, non modo quia jure naturæ ſervis quoque moderamen inculpatæ tutelæ competit, & ſævitia illa compenſationis inſtar fuit pro eo, quod Domino debetur, ſed & propter expreſſa *Dei* mandata, quæ huc ſpectant: לא תסגיר עבד אל ארוניו אשר ינצל אליך מעם ארוניו׃ Non trades ſervum Domino ſuo, qui ad te (velut aſylum) confugit præ domino ſuo (id eſt, præ ſævitia domini ſui.) Nec eſt, cur ad ſervos gentilium cum *Franc. Burmanno* aliiſve reſtringamus, ſiquidem humanitas vetat ſervos fugitivos iratis reddere heris, ſi forte noſtram appellent fidem, noſtrumque præſidium; officia humanitatis autem omnibus debemus. Sunt, qui hunc ſimul referunt dictum *Salomonis*: *Prov.* xxx. 10. אל תלשן עבד ארוניו פן יקללך ואשמת *conf. M. Coccejus ad h. l.* Verum ex collatione Pſalmi CI. v. 5. manifeſto liquet, per vocem הלשין notari illum linguæ abuſum, quo quis proximo clam lingua ſua detrahit, nec non intempeſtive, aut calumniatorie, ex mera dicacitate, aut petulantia, aut nocendi libidine alterius dicta & facta prodit. Rectius forte cum priori loco conferuntur dicta Praphetæ: *Eſai* xvi. 3. xxi. 14. סתרי נדחים נודר אל תגלי *Abſconde propulſos, vagantem ne prodite*. ישבי ארץ תימא בלחמו קדמו נדר׃ *Incolæ regionis Thema cibo ſuo præveniant vagantem*: quamvis lubens conceſſerim, in locis citatis de ſervis proprie ſermonem non eſſe. Illud tamen (ה) notandum venit, fugæ non prius fuiſſe locum, donec Magiſtratus malo mederi vel non potuerit, vel noluerit. Quamdiu remedium civile reliquum eſt, naturale adpetere nefas habetur, ſiquidem in ſocietate civili non privatis, ſed judici vindicta competit. Quodſi tamen (ו) ſervus eo ſaltem fine ad alios confugerit, ut ibi tamdiu commoretur, donec commoda reconciliationis ratio iniri poſſit, injuſti nihil commiſiſſe cenſendus erit. Ita enim Apoſtolus pro Oneſimo fugitivo interceſſit, *In Epiſt. cit.* & Johannes fugitivo adoleſcenti omnem ſpopondit clementiam atque indulgentiam: *Euſebius lib.* III. *Hiſt. Eccl. cap.* XXIII. Atque huc potiſſimum pertinet verſus ſequens *cit. cap.* XXXIII. *ex Deut.* ubi de ſecura habitatione ſervo proſpicitur.

LXI. Ad legales manumittendi modos me converto, quos inter primum ſibi vindicat locum privilegium a ſupremo Legiſlatore ſervis Hebræis irrogatum, vi cujus anno ſeptimo ſuam recuperarunt libertatem. Extat illud *Exod.* xxi. 2. כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבד ובשביעית יצא חפשי׃ *Quum emeris ſervum Hebræum, 6. annos tibi ſerviet, & ſeptimo liber exibit. Conf. Deut.* xv. 12. *Jer.* xxxiv. 14. Occaſione hujus privilegii duo potiſſimum quæri ſolent 1. quis fuerit annus ille ſeptimus, quo libertas fuit reddenda. 2. Quam ſervorum ſpeciem concernat memoratum privilegium.

LXIII.

LXII. Ratione prioris quæstionis eruditi in diversas abeunt partes. *Corn.* a *Lapide*, in comm. ad locum supra cir. & Cel. *Cremerus*, in Comm. literali ad *Ex.* XXI. *p.* 5. *& seqq.* inserto ejus exercitationibus Prophetico - Typicis. (Vide plures Authores allegatos apud *Lund.* in seinen Jüdischen Heiligthümer *lib.* IV. *cap.* XXIV.) aliique per septimum annum intelligunt annum Sabbathicum sive Schmitah. Rabbini, *Fagius* & *Vatablus*, *ad Deut.* XV. nec non Authores magno agmine a *Lundio* citati explicant de septimo servitutis anno. His accedere nullus dubito. Verum ut pateat non sine ratione hoc a me fieri, nostram prius sententiam gravissimis & firmissimis argumentis adstruere conabor, postea adversariorum hypothesin examinabo, eorumque objectiones pro viribus enervabo.

LXIII. Differentia temporis primum nobis subministrat argumentum. Fateor equidem, utramque legem, tam illam de anno Sabbathico, quam alteram de servi manumissione a *Deo* Mosi in monte Sinai fuisse promulgatam, attamen prior Israelitas non obligavit ante occupationem & inhabitationem terræ Canaan, prout exordium legis evidenter nos edocet: *Lev.* XXV. 2. דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם ושבתה הארץ שבת ליהוה: *Loquere ad filios Israel & dic ipsis: Quum venerint ad terram, quam ipsis dabo, tum quiescet illa terra, eritque Sabbathum Jehovæ.* Lex posterior autem in deserto non modo sancita fuit, sed & valuit, tum quia nulla restrictio ei adjecta est, tum quia seniores & alii servos Hebræos jam ante ingressum in terram Canaan possederunt, qui non potuerunt non hoc privilegio gaudere, tum quia *Jeremias* hoc ipsum insinuare videtur verbis sequentibus: אנכי ברתי ברית את אבותיכם ביום הוצאי אותם מארץ מצרים מבית עבדים לאמר מקץ שבע שנים וגו׳: *Ego pepigi fœdus meum cum patribus vestris eo die, quo ipsos eduxi ex regione Ægypti, e domo servitutis, dicendo: In fine septem annorum &c.* Omne autem fœdus obligat a die institutionis, nisi specialis exceptio occurrat. Hinc manifestum esse puto, servos Hebræos in deserto non potuisse in anno Sabbathico, ac debuisse proinde septimo servitutis anno in libertatem dimitti. Temere autem adseritur, hanc consuetudinem postmodum fuisse immutatam, cujus rei nulla in Sacris literis mentio fit.

LXIV. (ב) Gratis assumitur per שביעית annum Sabbathicum designari. Illud quidem extra dubitationis aleam constitutum est, anno septimo Sabbathum in lege memoratum fuisse celebratum, sed hinc non sequitur eo quoque nomine in sacris tabellis venire, siquidem vocabula, quæ numeros exprimunt, sunt relativa, quæ pro diversitate initii, a quo calculantur, diversos notant annos. Quapropter nunquam hic vel ille dies, hic vel ille annus simplicirer potest dici septimus, nisi forte usus specialiter hoc ei nomen proprium fecerit; Alius enim annus in relatione ad aliud quid similiter septimus esse ac vocari poterit. Usus non declarat annum Sabbathicum audire septimum, dum ubique vocatur Schmita, *Lev.* XXV. *Deut.* XV. *&* XXXI. si discesseris ab his locis controversis. Inde colligo, posse in locis vexatis æque alium annum juxta alium calculum, quam quidem Sabbathicum indigitari. In illud proinde sedulo inquirendum erit, quæ relatio Scriptori Sacro fuerit obversata, & pro fabstrata materia numerus erit explicandus. Jam vero quisquis loca huc spectantia apertis oculis inspicit, facile videt de servi venditione & emtione in locis citatis agi & ad hanc ipsam respici voce שביעית prioribus proxime adnexa, econtra altum de Sabbatho ibidem silentium esse. Quapropter non potest non septimus servitutis annus, minus autem Sabbaticus, intelligi.

LXV. (ג) Ex locis huc spectantibus evidenter liquet eum indigitari annum, quem 6. integri servirutis anni præcesserint, hinc toties dicitur: שש שנים יעבד ובשביעית יצא וגו׳ *Per 6. annos serviet, & in septimo exibit.* Quodsi autem anno Sabbathico liber exitus fuisser concedendus, non potuit non fieri, quin multi vix duorum aut trium annorum ministerio fungerentur pro diverso servitutis initio, quod vel remotum a Schmita, vel ei proximum fuit. Et sic Domini adversus clarum & perspicuum legislatoris mandatum fuissent obligati ad manumittendum servum ante 6. annorum decursum. Haud me fugit, quid excipi possit ad hoc argumentum, nimirum verbis שש שנים יעבד id saltem innui, servitutem spatio 6. annorum, quod antecedit annum Sabbaticum, licitam ac permissam fuisse, & hinc intra 6. illos annos potuisse quemvis pro lubitu suo servitium obire, parum autem interesse, num ministerium servi integrum temporis memorati spatium exhauriat nec ne. Et videtur huic interpretationi haud parum roboris conferri per similem fere locutionem, quæ in Decalogo extat: *Exod.* XX. 9. ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך: id est, non necessario per 6. in-

integros hebdomatis dies ſervies, ſed ſaltem *6.* illis diebus licitum tibi erit ſervire, & opera ſervilia perficere. Verum enim vero non modo contorta nimis hæc explicatio mihi videtur, ſiquidem 1. gratis aſſumitur per שש שנים notari ſpatium quod anno Sabbatico prævium eſt 2. fruſtra quoque aſſeritur verba Decalogi permiſſionem duntaxat, non vero mandatum exhibere, quis enim negare auſit ſervum ſingulis illis diebus teneri ad nutum Domini ſuas componere actiones 3. haud obſervatur differentia, quæ inter imperativum & indicativum intercedit. Mandatis enim ſubinde pro rei natura talis reſtrictio ſubeſſe poteſt, ſed ſimplex relatio eam reſpuit 4. nulla habetur ratio explicationis, quam ipſa Scriptura ſuppeditat, quando dicitur: *Jer.* XXXIV. 14. תשלחו איש את אחיו העברי אשר ימכר לך ועבדך שש שנים: quæ verba ejuſmodi ſenſum non admittunt. Sed accedit inſuper, quod ipſa ſervitus *6.* annorum, quæ æquiparatur miniſterio duplicis mercenarii, pro ratione adducatur, propter quam dominus haud gravate ſervo dimiſſionem concedere debeat. En tibi verba Scriptoris Sacri: *Deut.* XV. 18. לא יקשה בעיניך בשלחך אתו חפשי מעמך כי משנה שכר שכיר עבדך שש שנים: *Non durum videatur in oculis tuis, quum liberum ipſum dimittes a te. Duplum enim eſt mercedis mercenarii, quo tibi ſervivit 6. annis.* Bene autem Cl. *Altingius, in C. ad h. l.* & ex eo Cel. *Cremerus* obſervant, mercenarios fuiſſe diurnos, *Job.* XIV. *6. Matt.* XX. 1. annuos, *Jeſ.* XXI. 16. & triennales, *Jeſ.* XVI. 14. & hinc ſervos, quibus dabantur bis ter id eſt *6.* anni, conſiderari debere ut duplices mercenarios. Hinc autem ſua ſponte ſequitur, in verbis citatis miniſterium *6.* annorum ſpectari, ut fundamentum dimiſſionis. At fundamento ſublato non potuit non ceſſare ipſum privilegium, quod ei inædificatum fuit. Regerit equidem Cel. *Cremerus* non inde ſequi, omnes ſervos fuiſſe obligatos ad ſerviendum *6.* annos, ſed illos, qui *6.* annos ſerviunt, conſiderandos eſſe ut mercenarios duplices, & ſeptimo fuiſſe dimittendos. Ratio, quam adjungit, inde petita eſt, quod pro diſſeritate paupertatis ac furti debuerit diſferre venditio ad plures vel pauciores annos. Sed, quod cum venia viri doctiſſimi dictum ſit, videntur mihi haud pauca latiorem verborum ſenſum poſtulare. 1. An hoc durum videri potuit ſervum, qui ad *6.* annos tantum ſe addixit, anno ſeptimo dimittere? Neque enim tum aliud quid præſtitit herus, quam quod vi pacti cum ſervo initi præſtare debuit. Ad *6.* annos ſervus operas promiſit, & dominus adſtipulatus fuit. Ergo ultra *6.* annos eas exigere non potuit, quia promiſſis ſtare eſt juris naturalis. Naturæ officia autem nemini dura videri poſſunt. (ב) Non video, qua de cauſa illi potius, qui *6.* annos ſerviit, quam qui ad decem vel plures ſe addixit, libertas ingravate fuerit concedenda. Hujus enim ſervitium adhuc diutius duravit, adeoque præſtantius fuit miniſterio duplicis mercenarii. (ג) Nemo inficias ire poterit hoc mandato reſpici ad v. 12. hujus capitis, quocum conveniunt *Ex.* XXI. *v.* 2. *& Jer.* XXXIV. 14. Sed haud facile quis mihi perſuadebit in locis citatis de illis ſervis, qui ad *6.* annos ſe addixerunt, unice agi, cæteris omnibus excluſis. Etenim (α) verba, quæ huc ſpectant, tam generalia ſunt, ut ad omne ſervorum genus referri non modo poſſint, ſed & debeant, veluti כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה: Quod ſervorum diſcrimen hic occurrit? Nec eſt cur abutamur verbis ſequentibus ועבדך שש שנים quaſi his ipſis certa ſpecies eorundem exprimatur. Etenim, quæ heic in indicativo ponuntur, alibi per modum imperativi proponuntur: כי תקנה עבד עברו שש שנים יעבד: Quum emeris ſervum Hebræum *6.* annis ſerviet. Fingamus autem eam ſervitutis ſpeciem ſubintelligi, cujus Cel. Author mentionem fecit, tum non alius verborum ſenſus eſſe poteſt, quam qui ſequitur: Quum emeris ſervum Hebræum, qui *6.* annos ſerviit, *6.* annos ſerviet. At non puto, hanc viri doctiſſimi mentem eſſe. (β) Inter omnes convenit, jura & privilegia ſervi Hebræi in locis citatis exponi. Verum nulla probabilitatis ſpecie ſe commendat ea ſententia, quam Author hic adoptare tenetur, ac ſi ea ſingula & univerſa uni ſervorum generi priva eſſent, ad reliquos autem non ſpectarent: Cur his, qui *6.* annos ſervierunt potius, quam cæteris munera fuiſſent eroganda, aures perforandæ &c. Ejuſmodi limitatio profecto ex ſacris tabellis evinci non poterit. (γ) Quam rationem ſubeſſe judicabimus, quod *Deus* maluerit ſervitutem *6.* annorum, quam aliam ſervitii ſpeciem deſcribere. Immo (δ) videtur potius hæc ſervitus per *6.* integros annos præſtanda haud bene convenire cum dimiſſione anno Sabbatico ex hypotheſi priva, quacum nihilominus immediate conjungitur. Etenim, ut ſupra monui, non potuerunt non plures juxta hunc calculum ante *6.* annum ſuam recuperare libertatem. Nec (ה) dubium, quod ipſe Author obmovet, removetur per ipſius hypotheſin, ac ſi alias

si alias nulla ratio fuisset habita diversorum graduum paupertatis & furti. Etenim id saltem ipse Author concedere tenetur, ad plures quam *6.* annos servos Hebræos vendi non potuisse, quia ex *7.* annis unus saltem fuit Sabbathicus, qui omnes servos liberos fecit. Hoc nisi admittere velit, adfirmare tenetur, ab illo privilegio fuisse exemtos omnes illos, qui se ad plures quam *6.* annos addixerunt. Sed non video, quomodo hoc respondeat instituto ac fini legislatoris qui servituti Hebræorum certos limites ponere proposuit. Manet proinde adhuc controversum, quod remedium paupertati aut furto fuerit adhibitum, si ejus pretium superaret mercedem, quam herus servo pro ministerio *6.* annorum debuit. Quod vero ad pauciores quam *6.* annos potuerit vendi, illud authorem parum juvat, siquidem in hoc casu pretium *6.* annorum multo magis sufficiens fuit ad paupertatem sublevandam & furtum compensandum. Sed de his infra.

LXVI. (ר) Haud videbor probabilitatis leges transgredi, si ex ipso Scripturæ silentio argumentum depromsero, quo nostra firmetur sententia. Quisquis enim secum reputat, in iis locis, quæ Jubilæi beneficia exponunt servorum dimissionem, qua præcipuum hujus festi privilegium, diligenter fuisse notatam, omnibusque civibus Israeliticæ reipublicæ serio mandatam, *Lev.* xxv. 10. non potest non in eam incidere opinionem, tantam anni Sabbathici præ cæteris prærogativam haud fuisse, ut servis nativam redderet libertatem, siquidem nulla hujus rei mentio facta est in iis Scripturæ locis, quæ privilegia anni Sabbathici accurate recensent. Haud dubito, fore, qui, meo me posse jugulari gladio, heic sibi persuadeant, quandoquidem *Deut.* xv. manumissio servi Hebræi cum lege anni Sabbathici proxime conjungitur. Verum nihil metuo, siquidem non is est verborum nexus, quem adversarii fingunt, cum lex de servitute non legi anni Sabbathici, sed illi de fratre egeno subjungatur. Absonum proinde foret, ad remotiora referre, quæ longe commodius ex proximis derivantur. Dicam itaque, quid mihi de nexu hujus capitis videatur. Tria potissimum in citato capite occurrunt subjecta. Primo debitores, ad quos spectat lex anni Sabbathici a v. 1. ad 7. Secundo pauperes, quorum indigentiæ duplex procuratur remedium. Alterum est pecunia promutua, quæ ipsis non obstante anni Sabbathici propinquitate a ditioribus erogari debuit a v. 7. ad 12. Alterum vero est servitus non perpetua, sed temporaria, non dura & intolerabilis, sed moderata, a v. 12. ad 19. Tertio primogenitura, cujus ritus & jura exponuntur a v. 19. ad finem usque. Quam parum itaque primogenituræ consuetudines, & cætera servorum jura ad legem anni Sabbathici spectant, tam parum eorundem manumissio huc referri potest. Accedit, quod in ipso anno Sabbathico dominis adhuc servi & ancillæ tribuantur: *Lev.* xxv. 6. והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך ולאמתך: *Sed erit* (fructus) *Sabbathi ipsius terræ vobis ad comedendum, tibi, & servo tuo, & ancillæ suæ.* Non video, qui hoc fieri potuisset, si hoc ipso anno servi fuissent dimittendi. Posset equidem regeri sub finem anni Sabbathici servos exiisse, sed tum omnem vim probandi amittit argumentum, quo Cel. *Cremerus* nostram opinionem conficere conatur. *Videntur quoque* (inquit) *Servi esse oneri Heris, si ipso in Sabbathico anno, ubi nihil ferebatur, atque agricultura cessabat, in sua perseverassent servitute, aut saltem operibus inutilibus & peccaminosis adbibendi propter agriculturæ cessationem.* Nec est, cur ad solos Cananæos restringamus legem modo citatam. Hanc enim limitationem Scriptura ignorat. Tandem in eadem nobiscum sententia fuisse videtur *Josephus*, quando scribit: *Ant. Jud. lib.* IV. *cap.* VIII. §. 28. *pag.* 307. πραθεὶς δὲ ὁμοφύλῳ τις ἓξ ἔτη δουλευέτω, τῷ δὲ ἑβδόμῳ ἐλεύθερος ἀφείσθω. *Si quis fuerit contribuli venditus, sex annos serviat, septimo autem liber discedat.*

LXVIII. Sunt tamen nonnulla, quæ hoc privilegium anno Sabbathico vindicare videntur. Huc potissimum spectat *Jerem.* XXXIV. in quo capite ex sententia adversariorum refertur, *Deum* ad normam illius legis, quæ in monte Sinai de servorum manumissione lata fuit, fœdus pepigisse cum Israelitis, eosque obligasse ad servos dimittendos; Huic stipulationi Israelitas in continenti satisfecisse, postmodum vero denuo servos reduxisse & subjugasse. Hinc jam colligunt, annum, quo servum dimitti *Deus* voluit, fuisse Sabbathicum, siquidem juxta nostrum calculum singulis annis libertas promulganda & servi quidam dimittendi fuissent. Fateor huic argumento primo intuitu speciem veritatis haud vulgarem inesse, quodsi tamen veritates illius capitis justo ordine collocentur, evidenter adparet, hanc rationem non sufficere quo missa naturali explicatione ipsarum legum contrariam adoptemus sententiam. Faxo, ut hoc in omnium incurrat oculos. Narratur in citato capite (א) legem fuisse la-

latam de ſervis anno ſeptimo manumittendi *v.* 14. ſeptimum autem ſervitutis annum intelligendum eſſe, ex eo pateſcit, quod ſervus dicatur ante manumiſſionem 6. annos completos ſerviſſe (ב) hanc legem veteres Hebræos tranſgreſſos fuiſſe ibidem: לא שמעו אבותיכם אלי ולא הטו ארת אזנם: (ג) Zedekiam vero ad compenſationem hujus iniquitatis in *Deum* Legiſlatorem & ſervos injuriæ novum cum populo fœdus pepigiſſe de promulganda libertate *v.* 8. (ד) hoc fœdus non ad normam prioris fœderis *Dei* cum populo in monte Sinai inſtitutum fuiſſe. Utut enim utrumque in eo conveniret, quod ſervis libertatem reddat, diſtulit tamen in modo. Nam prioris cauſa fuit ratio & utilitas Reipublicæ, poſteriori occaſionem præbuit prioris negligentia, illius Author fuit *Deus*, hujus Rex Zedekia *v.* 8. *coll. v.* 13. illud fuit ordinarium hoc extraordinarium ibid. Illo libertas non ante ſeptimum annum, hoc autem omnibus ſervis illa uno die fuit reſtituta, quapropter non ibi, ſed heic libertas publice promulgari debuit. Tandem poſt manumiſſionem ordinariam haud fuit prohibita reiterata ſervitus, ſed poſtremo fœdere illa fuit denegata *v.* 9. (ה) vi hujus fœderis extraordinarii non vero ordinarii omnes heros fuiſſe obligatos ad ſervos quoſvis Hebræos ſimul atque ſemel dimittendos. Quotquot enim illam legem quæ *v.* 14. proponitur, pro norma hujus fœderis habent, aberrant, ſiquidem ejus occaſio duntaxat ibi notatur, quæ fuit illius tranſgreſſio. (Hinc ſequitur ex eo quod tempore Jeremiæ ob mandatum Zedekiæ omnes ſervi uno quaſi die manumiſſi fuerint, male concludi, vi divinæ legis in monte Sinai datæ eodem modo ſervos fuiſſe dimittendos) (ו) Fœdus illud ſub initium ab omnibus Iſraelitis fuiſſe ſervatum *v.* 10., hocque *Deo* placuiſſe *v.* 15. at (ז) hos ipſos poſtmodum ad priora ſcelera rediiſſe, quatenus ſervos denuo ad ſervitium reduxerunt *v.* 11. quo ipſo fœdus violarunt, *vid. v.* 9. & *Dei* indignationem provocarunt *v.* 16. & hinc (ח) Prophetam ipſis nomine *Dei* debitas pœnas fuiſſe minatum.

LXVIII. Videtur denique Cel. *Cremero* libertas anni Sabbathici melius cum politia populi Iſraelitici conſpirare. Verum non dicam hac vice, argumenta, quæ hinc petuntur maximam partem hypotheſes, & conſequentias eſſe, quæ nullam neceſſitatem imponunt a claro & perſpicuo verborum ſenſu diſcedendi, ſed illud ſaltem demonſtrabo, noſtram ſententiam tam bene cum politia Judaica conciliari poſſe quam contrariam. Etenim (a) manumiſſio ſeptimi anni commodum ſignum & pugnus fuit liberationis a ſervitute Ægyptiaca. Utrobique occurrunt ſervi. Apud hos non minus, quam illos certus & determinatus ſervitutis annus, idem amborum vindex *Deus*, idem eorum privilegium, libertas a ſervitute, eædem perſonæ privilegii capaces Hebræi ſoli atque omnes, nec obſtat, quod horum liberatio publica & ſimultanea fuerir; ſiquidem hujus rei non manumiſſio ſeptimi anni, ſed Jubilæum ſignum & memoriale eſſe debuit. (b) Manumiſſio ſeptimi anni magis adhuc convenit cum Sabbatho dierum, quam annus Sabbathicus. Sex enim dies ſeptimanæ dicati erant operibus, ita & heic ſex anni ſervituti erant conſecrati, quod non potuiſſet ſemper obtinere, ſi juxta annum Sabbathicum calculus fuiſſet inſtituendus. In Sabbatho & ſeptimo ſervitutis anno quies hominum, in anno Sabbathico quies terræ fuit mandata. Utrobique etiam fixum & determinatum tempus occurrit, ibi reſpectu omnium, hic reſpectu ſingulorum. (c) Fruſtra objicitur, ſervos heris in anno Sabbathico oneri fuiſſe, ſiquidem pecoris cura & alia officia ipſis committi potuerunt. Hæc denique exceptio non minus Scripturæ quam nobis opponitur, quippe quæ ſervos hoc ipſo tempore dominis adſcribit, (d) publicas tabulas faciendas fuiſſe gratis aſſumitur, ſiquidem per teſtimonium aliorum de primo & ultimo ſervitutis anno conſtare potuit. Quærit (e) Cel. Author; unde victus & amictus ſervo fuiſſet, ſi ſeptimo ſervitutis anno dimiſſus eſſet? Reſpondemus, munera ipſum non modo accepiſſe intra tempus ſervitii, ſed & in ejus fine, quæ primo anno ipſi ſufficere potuerunt, ſed & pretium pro miniſterio ſuo ei ſolutum fuiſſe, quo mediante laborum initium facere, & laborando alimenta & alia comparare potuit. Simile exemplum nobis ſuppeditant hodierni famuli, quorum hac in parte eadem ratio eſt ac ſervorum Hebræorum.

LXIX. Hactenus in genere demonſtravi, ſeptimo ſervitutis anno libertatem ſervis Hebræis fuiſſe redditam, ſed nunc ſpecialius illa temporis particula, qua manumiſſi fuerunt, notanda venit. Nonnulli interpretes initio ſeptimi anni hoc privilegium vindicant, quos videntur Scripturæ phraſes in hanc opinionem adduxiſſe, ſiquidem ſervi 6. annos ſerviiſſe, & poſtmodum libertatem recuperaſſe perhibenrur, verum, quia obſervarunt verba: מקץ שבע שנים ſibi adverſari, hinc varia excogitarunt ad ſolvendam hanc diſ-

ficultatem. *Abenesra* monet, קץ significare extremum temporis, extremum autem duplex dari, prout in linea duplex datur terminus, a quo, & ad quem. In verbis citatis intelligi extremum a quo sive initium. *Rivero* authore illa verba ita erunt vertenda: Quum advenerit annus septimus. Is enim in subsidium vocat regulam, quam viri docti in Scripturæ interpretatione commendant; nimirum impletum aliquando dici, quod tantum inchoatum est. Aliis videtur מקץ significare ante finem, quandoquidem præpositio מן hinc inde non in sed ante notat, quo sensu etiam venit *Mich.* v. 1. מימי עולם: ante dies sæculi. Verum nihil obstat, quo minus hæc verba sensu communi atque ordinario interpretemur, nimirum. *In fine septimi anni*; nihilominus & illud verum manet, servum per 6. tantum annos nempe completos a ministerio fuisse, quia septimus annus considerarur ut annus libertatis: Nihil autem insoliti heic video. Nam & Germani hoc privilegium non aliter exprimerent. Ein Jüdischer Knecht soll 6. Jahr dienen / und zu End des siebendten frey ausgehen. Quis non videt hæc verba sensum minime incommodum fundere?

LXX. Cur *Deus* septimum præcipue annum libertati dicarit, haud certo constat; variæ tamen conjecturæ in medium heic proferuntur. Sunt, qui id ipsum derivant a servitute Jacobi, qui 6. annos pro grege Labani serviit, & septimo nativam dignitatem denuo adeptus fuit: Probabilius tamen videtur, *Deum*, qui septimo die quievit ab omnibus operibus suis, ejus quietis signum & memoriale in republica Judaica statuere voluisse, eumque in finem Sabbathum terræ, hominum, & servorum septimo tum anno, tum die, ad ipsius nutum celebrandum fuisse. Video *Abarbanelem* ejusdem nobiscum sententiæ esse, quare ipsius testimonium adponere placuit: *in Par. Mischp. f.* 178. b. וירוע כמשפט הזה כמה הוא אלהים בענינו שהגביל וסנו כשש שנים יעביר ובשביעי יצא לחפשי כענין השמיטה שצוה בה שש שנים תעבור ובשביעיה תשמטנה וכמו מצות השבת שנאמר בה המספר הזה בעצמו ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי שבת להוריע שהמשפשים האלה אשר ישים לפניהם היו אלהיים ויסודם הוא אמונת חדוש העולם כי אין המשפט הזה מהדינים בהחלט אבל יש לו סדר עמוק בחדוש הבריאה ומי ידענו וגו׳: *Adparet ex hoc judicio, quantus sit* Deus *in sua ratione*, (quippe) *qui tempori limites posuit: sex annos serviet, & septimo exibit liber, ad normam Schmitæ, de qua præcepit, 6. annis, (terram) coles & septimo eam quiescere facies, nec non convenienter præcepto de Sabbatho, in quo similiter hic numerus exstat: Sex dies opus (suum) facies & die septimo erit Sabbathum, ad manifestandum, quod judicia quæ positurus est coram ipsis, sint divina; quodque ipsorum fundamentum sit fides creationis mundi, siquidem hoc judicium non est ex juribus absolutis, verum est ipsi profunda dispositio in nova creatione. Et quis nobis hæc nota faciet?*

LXXI. Reliqua adhuc est altera quæstio, qua quæritur, quinam servi hujus privilegii capaces fuerint. In eo eruditi conveniunt, quod nemo non potuerit hoc privilegio frui, siquidem is, qui 6. annos serviit, sub finem septimi liberam sui dimissionem exigere, ac discedere potuit, prout ex legibus jam sæpius allegatis patescit. Unde certo constat, Hebræos ad plures quam 6. annos nec se addicere, nec a Magistratu propter furtum vendi potuisse, quia 1. illa venditio fuisset frustranea. Etenim per privilegium illud pactum potuit annihilari 2. pugnat cum utraque sententia ea non minus, qua Schmita, quam altera qua septimus servitutis annus pro tempore manumissionis legitimo venditatur. Nam ex octo annis non potuit non unus esse Sabbathicus. Quodsi itaque in Schmita omnes servi fuerint dimittendi, non potuerunt ultra 6. vel 7. annos addici. Illud autem adhuc in dubium vocari potest, an nulli ante septimum annum exire licuerit. Fatemur ordinario & regulariter omnibus servis fuisse expectandum tempus libertatis statutum, quodsi tamen alia intervenissent, quæ ipsos in libertatem asseruerunt, huic privilegio per casus illos extraordinarios nihil decessit, econtra finis & scopus privilegii, qui fuit vindicatio Israelitarum ex servitute, tum eo citius fuit obtentus. Hinc lubentes largimur, servos, qui propter debita fuerunt addicti, in anno sabbathico, quando præcessit annum servitutis finalem, dimitti potuisse, quia tum omnia debita fuerunt remittenda, & hinc debitorum causa serviens retineri non potuit. Cessante enim causa, cessat effectus. Idem de furibus dicendum videtur, si minori pretio, quam quod servitute 6. annorum paratur, damnum illatum compensari potuit. Veruntamen, quia Scriptura hæc silentio præterit, cavendum erit, ne propter consequentias, & opiniones, in quas ratio nos adducit, ea quæ clare & evidenter in Scriptura traduntur, pervertamur, & ita sensum potius inferamus, quam efferamus.

LXXII. Utut maxima pars hominum na-

naturalem libertatem expetat & oblatam utrisque amplectatur manibus, reperiuntur tamen nonnulli adeo servili ingenio, qui sordes, quibus assueti sunt illi præferunt. Non potuit autem hic libertatis contemtus laudibilis censeri, siquidem & creaturam rationalem, & Judaicæ reipublicæ membrum dedecet. Servitus enim naturalis non modo sed & politicæ sive acquisitæ dignitatis imminutio fuit, quæ proinde non tantum æqualitate, sed multis insuper privilegiis & juribus hominem subjectum privat. *Vid. quæ supra hac de re monui, & conf. Cel. Kirchmejeri Diss. cit.* §. 12. *p.* 11. Quare hujus appetitus fuit propriæ salutis neglectus. Idem nobiscum sentiunt Josephus, *Ant. Jud. lib.* v. *cap.* 1. & qui ejus vestigia munt *Richard. Monsacutius*, atque *Spencerus*, quibus hinc servitus Ægyptiaca *Jos.* v. 9. tanquam חרפת מצרים describi videtur, quod ipsum tamen propter *συναφέαν* textus adhuc in dubium vocari potest. Longe evidentius hoc perspicitur ex lege Perforationis, qua *Deus* displicentiam suam testatus fuit. Hanc paulo plenius explicare operæ pretium erit. Notabimus autem primo occasionem; secundo ipsum perforationis ritum; tertio hujus effectum.

LXXIII. Perforationi occasionem præbuit servi voluntas, qua libertatem septimi anni acceptare recusavit, servitutem autem, qua Hero alligatus fuit, sponte continuare decrevit. Hanc exprimunt verba: לא אצא חפשי *liber non exibo*, (sive exire). Verum quia omnis voluntas per motiva flectitur, hinc evidens est, nec hanc servi voluntatem potuisse suis destitui causis. Ratio autem continuandæ servitutis alia esse non potuit, quam amor eorum, quibuscum tempore servitii in societate vixit, nimirum 1. heri, qui ipsi benefecit, omnem injuriam ab ipso arcendo, necessaria & debita vitæ alimenta suppeditando, immo indebitam quoque æquitatem & lenitatem erga ipsum servando, nec non hujus familiæ 2. ancillæ Cananææ, quam Dominus ipsi in uxorem dedit, quæque cor ipsi furata fuit, ita ut maluerit cum ipsa servire, quam solus liber esse. 3. Liberorum, quos ex illa ancilla procreavit, & ut pignora sui amoris, quo charissimam thori sociam complexus fuit, pariter in deliciis habuit, ita ut ipsorum curam & educationem prætulerit suæ libertati. Huc spectant verba: *Ibid.* אהבתי את-ארני את-אשתי ואת-בני: *Amo Dominum meum, uxorem meam, & liberos meos*, quibuscum conferri meretur sequens dictum: *Deut.* xv. 16. אהבך ואת-ביתך כי טוב לי עמך *Amo te & familiam tuam, quia bene mihi est tecum*. Quamvis autem hæc primo intuitu in servi virtutibus commemoranda esse videantur, siquidem amor est vinculum societatum, non possunt tamen non ea penitius inspecta, partim infamia, partim humilia, & ab honestate remota judicari, quia amor rationalis non aliam agnoscit normam, quam *Dei* amorem, sui potius quam aliorum felicitatem promovere studet, nec versus illicita dirigitur, neque in carnis & sensuum delectatione fundatur. At nemo non videt servi amorem ita comparatum non fuisse, & hinc pro irrationali amore habendum esse.

LXXIV. Voluntas servi nulla fuit, quamdiu non publica ejus declaratio accessit: *Exod.* XXI. 6. והגישו ארוניו אל-האלהים *Et adducet ipsum Dominus ipsius ad Deos*, quibus ex versu præcedenti adjungi debent illa duo verba אמר יאמר *dicendo dicet &c.* Oportet autem ante omnia nosse, quinam sub nomine אלהים heic veniant. Quem in finem observamus (א) hanc vocem in Emphasi sumtam nonnisi soli vero *Deo* competere, *Vid. Deut.* IV. 35. *coll.* v. 39. & innumera alia loca: (ב) in singulari nuspiam de Angelo vel judice, sed solo *Deo* adhiberi. *R. Samuel Zirza in* מקור חיים *f.* 4. *cap.* 1. *l.* 28. ולא מצאנו שיקרא המלאך או הדיין אלוה אלא הבורא יתב׳: *Nuspiam invenimus, quod Angelus aut judex quidam* אלוה *sit vocatus, sed solus* Deus *benedictus*. (ג) In plurali saltem primario & principaliter sive juxta primam impositionem *Deo*, aliis autem vel abusive, vel tropice tribui, abusive, quando regibus & idolis datur, vel cum particula imminuente & alienante vel ex opinione & judicio nunc proprio nunc cultorum, *Ezech.* XXVIII. 13. 14. *& conf. Lactant. de ira Dei cap.* XI. *p.* 740. tropice de Angelis & Magistratibus occurrit, quatenus venerandi Numinis vestigia in ipsis exstant, vel ejus inter homines vices & munia gerunt, *Psalm.* LXXII. 1. *ubi Targ.* במצע דיינין *Conf. Gousset. ad v.* אלוה, (ד) ultimum significatum heic voci אלהים tribuendum esse substrata materia evincit. Servus enim non ad *Deum* immediate, sed ad Judices ejus in terra vicarios adducendus fuit. Nec probabile est ipsum divinum judicium heic notari, prout visum fuit LXX., qui reddiderunt *πρὸς τὸ κριτήριον τοῦ Θεοῦ* & *Abarbaneli*, qui multis hanc sententiam adstruere conatur; *In Comm. ad legem f.* 5. *cap.* 3. *&* 4. (ה) Hoc judicium ex tribus ad minimum constitisse universalis Judæorum sententia est. Hinc R. Chalpeta de vico

Cha-

Chanajæ probaturus, *Deum* tribus in ipsius honorem congregatis interesse, provocat ad verba hymni Davidici, *Psal.* LXXII. 1. בקרב אלהים q. d. *in medio trium Judicum judicat*, quocum conferri meretur id, quod in N. T. exstat: Ubi duo vel tres in meo nomine congregati sunt, in eorum medio ero. Huc etiam spectat illud *Maimonidis* ב׳ד לא יהיה פחות משלשה והם נקראים אלהים לעניין המשפט: *Synedrium non ex paucioribus, quam tribus constat, & illi vocantur Dii respectu judicii.* (1) Ad hos judices dominus servum adduxit, qui coram iis serio voluntatem suam testari debuit, a qua postmodum discedere non potuit. Hæc est emphasis verborum אמר יאמר *dicendo dicet* i. e. non tantum joci causa, sed certo declarabit &c.

LXXV. Servus, qui voluntatem in servitio permanendi declaravit, haud fuit coactus ad acceptandam libertatem. *Deus* enim qui nemini beneficia sua obtrudit, multo minus Judæis propter ipsorum σκληροκαρδίαν potestatem huic juri suo renuntiandi denegare voluit. Hoc ipsum *Josephus* tradit *Ant. Jud. lib.* IV. *cap.* VIII. §. 28. *p. m.* 307. Ἐὰν δὲ τέκνα αὐτῷ γενομένῳ ἐκ δούλης παρὰ τῷ πριαμένῳ διὰ τὴν εὔνοιαν ϗ τὴν πρὸς τὰ οἰκεῖα φιλοστοργίαν βούληται δουλεύειν ἐνστάντος τοῦ Ἰωβήλου, πεντηκοστὸς δὲ ἐνιαυτός ἐστιν, ἐλευθερούσθω, ϗ τὰ τέκνα ϗ τὴν γυναῖκα ἐλευθέρα ἐπαγόμενος. *Quodsi vero filio ei ex ancilla nato apud emtorem propter affectum ejus ex familiaritatis dilectione servire voluerit, instante anno Jubilæo, qui est quinquagesimus, liber efficiatur una cum uxore & liberis.*

LXXVI. Non tamen hoc ipso *Deus* illud servi factum probavit. Signum enim displicentiæ dedit in perforatione hujus servi injuncta, qua vere heri mancipium factus est, quia hujus manu captus & januæ adfixus fuit. En tibi verba legis de perforatione: *Exod.* XXI. 6. והגישו אל הדלת או אל המזוזה ורצע אדניו את אזנו במרצע: *Et adducet ipsum ad januam vel ad postem, & subula aurem ejus perforabis.* Quum sensus verborum literalis, si non quoad omnia, saltem pleraque verba planus atque perspicuus sit, in rationes hujus ritus potissimum erit inquirendum, sed ut ordine heic procedamus oportet distincte considerare א ipsam perforationem, ב causam ejus efficientem, ג testes hujus solennitatis.

LXXVII. In perforatione spectamus (α) subjectum patiens, (β) passionem, quam sustinere debuit, (γ) locum, quo hæc fieri solebant.

LXXVIII. Subjectum patiens fuit in genere servus tam furti causa, quam propter extremam egestatem addictus Haud quidem ignoro, totam hanc legem ad priores unice referri, sed quo jure, mihi nunc perinde est. In specie auris servi, qui septimo anno exire noluit, non utraque, sed alterutra, num vero dextra, an potius sinistra perforanda fuerit, ex Sacris haud constat. Quærunt Judæi non minus, quam Christiani, cur servus per aurem potius, quam aliam corporis partem fuerit terebrandus? Rabbini ad unum omnes respondent aurem hanc pœnam fuisse meritam, ideo quod in monte Sinai audierit: Filii Israelis erunt mihi servi. Non erit ipsis alius dominus coram facie mea, neque tamen huic divino mandato obsequens fuerit. Si *Corn.* a *Lapide* fides habenda, *Vid. ejus Comment. ad Exod.* XXI. *6.* servus hoc symbolo monebatur, se teneri multa dura, gravia atque molesta heri imperia audire & obire, quæ non secus ac subula terebrarent aures ejus. Subtilior est *Cl. Almeloveenius* in indaganda hujus ritus ratione, qui aures ideo posti alligatas fuisse scribit *in Amoenit. Theol. Philol. p.* 14. eo ut indicarent, perpetuam ipsis esse illarum legum, quæ ostiis postibusve erant inscriptæ, servandam memoriam æque ac obedientiam. Constat enim aures memoriæ olim consecratas fuisse, ut recordarentur eorum, quæ audierunt; item Minervæ, ut indicetur, sapientiam auribus esse percipiendam, veluti id etiam docet ipsa sapientia, cum toties filium, ut aures arrigat, legatur adhortari. Quid mihi videatur, dicam, postquam de perforatione nonnulla monui, quia hæc duo ab invicem separari non possunt.

LXXIX. Illa servi auris ostio fuit applicata, quo significabatur hunc servum domui heri jugiter & fixe mancipari, ita ut nunquam domo illa exire possit absque venia domini sui. Applicationem insecuta fuit perforatio, quæ subula facta est. Hanc aurium incisionem pœnam fuisse hujus libertatis contemtui adcommodatam *Ven. Kirchmeierus*, pro more suo solide evincit, *in Diss. sæpius laudata*, ex eo, quod 1. doloris plena 2. ignominiosa fuerit, tum singulis & universis, siquidem templi & rerum sacrarum violatoribus aures olim findebantur, tum ingenuis in specie, eo quod mancipiorum signum & character fuerit, prout loca ab authoribus magno agmine citate evidenter probant, (*Ibid. conf. Dougt. Anal. Sacr. V. T. excurs.* 37. *p.* 65. & *Frischmuthum atque Cel. D. Jungstium in Diss. ad Ps.* XL. 7.) tum Judæis specialissime non modo quia integritas corporis,

qua

qua requisitum Sacerdotum eo majori in pretio fuit habenda, sed & quia hæc nota omni impressa erat indicium exclusionis & rejectionis a sanctitate fœderali, 3. quod circumstantiæ hujus perforationis ejusque rationes haud obscure innuant inobedientiæ pœnam fuisse hunc ritum. Quibus omnibus Cel. Author tandem adjungit testimonia Rabbinorum.

LXXX. Sed nec locus silentio prætereundus, qui, Scriptore Sacro observante, in genere domus, in specie ostium, specialissime postis januæ fuit. Sunt, qui per domum intelligunt curiam, sive domicilium, in quo Magistratus convenire consuevit, eo quod servus ad illum a Domino fuerit ductus, & in ejus præsentia perforatus. Sed quamvis propter silentium Scripturæ nihil certi possit statui, probabile tamen nobis videtur, domum heri heic designari, tum quia porta urbis & curiæ שער non דלת dicitur, tum quia ita ratio hujus ritus facilius demonstrari potest. Fuit nimirum hoc ipso indicatum, servum domui heri perpetuo affixum & mancipatum fore. Quod vero in ostio atque poste potissimum, non vero aliis domus instrumentis servi auris fuerit perforata, ejus rei variæ ab interpretibus adducuntur rationes. Rabbini utplurimum hoc factum esse perhibent, quia janua & postes fuerunt testes in Ægypto, quando Deus ad conspectum sanguinis ædes Judæorum transierat, & filios Israel sibi vindicaverat. (*In seq. cap. loca quædam producam.*) Sunt tamen qui servi ignominiam hac re notari malunt, eo quod legis divinæ jugum excusserit, quo hominis jugum subeat. Huc collimat illud in Midrasch *ad Exod.* XXI. 6. *& quidem in specie ad verba : adducet eum ad ostium.* אמר הקבה אני פתחתי לו פתח הבית לצאת חפשי והוא סגר עליו פתח הבית להיות עבד לפיכך ילקח בפתח *Ego, dicebat Deus Benedictus, recluseram illi ostium domus, quo liber exeat, & ipse clausit januam post se, quo servus maneat. Idcirco plectetur in ostio.* Alii hanc auris terebrationem in ostio ejusque poste factam eo spectasse judicant, ut servus hinc agnoscat, se teneri ad portas excubare & totam domum custodire, non aliter, ac canis qui posti alligatur. Ego cum Cel. Almeloveenio *loc. supra cit.* auguror, hanc ritui subesse rationem, quod servi hoc modo sua quasi nomina postibus inscripserint, nisi malis, legibus illis postibus adfixis subscripserint se in æternum, id est, ad mortis diem lubenter præceptis domini ejusque mandatis aures apertas & obsequentes præbituros. Si cui tamen videatur, rationes memoratas secum invicem conciliari, & universim subintelligi posse, me non adversarium experietur.

LXXXI. Debuit autem perforatio ab ipso servi hero peragi. ורצע ארניו אזנו וגו' *Et perforabit dominus ipsius aurem.* Nec desunt, inter Judæos potissimum, qui hoc denuo ad labeculam ignominiæ hero adspersæ revocant, eo quod dominus hoc pacto carnificis officium sustinuerit. Idcirco autem herum hac pœna affectum fuisse contendunt, ne blanditiis & promissionibus servum induceret, sed ut eum potius deserat. Ita R. Bechai observat *in Comm. ad legem, ad Levit.* XXI. 15. hero & servo sic fuisse insinuatum, quod Deo serviendum sit.

LXXXII. Testes ex eorum sententia, (qui statuunt servo præponenti vincula libertati, in quam semen Abrahamidarum erat vindicatum, ignominiæ notam publice in curia inuri debuisse,) fuerunt omnes qui civitatem ingressi & egressi sunt, sed juxta alios soli judices. De postremis dubium nullum superest, siquidem servus, qui ad judices fuit adducendus, & coram illis voluntatem suam declaravit, etiam inspectante Magistratu fuit perforandus, tum ut sententiæ legislatoris, qua ad sextos annos tantum venditus fuit, satisfieret, tum ne per oppressionem fratris opera exigeretur gratis, quod crimen fuit Judæorum tempore Zedekiæ, tum ne servus a domino in servitio detineatur sub prætextu, quod egredi nolit (servo namque, quamdiu in potestate domini fuit, non licuit hero contradicere,) tum ut dominus habeat, quo æquitatem suam tueatur, si ei objiceretur, servum ab ipso ultra terminum in lege statutum fuisse detentum.

LXXXIII. Perforatione servus heri mancipium factus est, ut docent verba ועבדו לעולם *& serviet ipsi in æternum. Exod.* XXI. *6. conf. Deuter.* XV. 17. Mirum in modum vox עולם Interpretes exercuit. Josepho visum fuit, Jubilæum ea significari, quare de servo perforato scribit *loc. supra cit.* Εἰςαύτος τῦ Ἰωβήλυ ἐλευθερούσθω. Ei adstipulantur Rabbini fere omnes, quorum partes nonnulli Christianorum tuentur, veluti Hieronymus qui observat *in Comm. ad Gal.* I. עולם quando cum vau scribitur sæpius notare æternitatem, quodsi vero scribatur sine vau, ut in loco præsenti, tum significare sæculum Jubilæum. Buxtorfius quo Authore עולם non necessario significat æternitatem, nisi ei conjungatur עד vel עד & quidem vel post priorem vocem ut עולם ועד vel ante illam ut עד עולם Utrosque conficit unus idemque locus, qui extat

Gen.

Gen. III. 22. ubi vocabulo olam nec עד jungitur, nec vau inferitur, quo non obſtante evidenter liquet æternitatem ibi notari. Quapropter alii, qui pariter ſignificatum Jubilæi huic voci in præſenti loco tribuendum eſſe exiſtimant, eam pro ſubſtrata materia vertendam eſſe cenſent; Unde ipſi videtur olam ordinario deſignare tempus perpetuum συνεδοχικῶς vero hinc inde ſumi pro parte temporis continui tum indeterminata, tum finita. In caſu poſtremo Jubilæi ſignificatu ex ipſorum ſententia guadet: *Vid. Saubert. in Diſſ. ad Jeſ.* IX. *6. 7. Galat. de arc. cat. verit.* XI. 5. *f.* 293. *c.* 1. *&* *alios*. Ab his diſcedit Ainswortus, qui de morte domini interpretatur. Verum omne punctum ferunt, qui illud olam cum Gouſſetio & aliis (*Vid. B. Lampii Diſſ. de Pœn. ætern.* §. VI.) ad mortem ſervi referunt. Quo ſenſu autem Alardus de Raat hunc locum illuſtriſſimum in hanc rem (dogma nimirum de pœnarum æternitate) exemplum nuncuparit, mihi non ſatis liquet.

LXXIV. Ne videar fruſtra priorum ſententiam deſeruiſſe, & illam Gouſſetii laudaſſe & adoptaſſe, rationes, quæ me eo induxerunt, exponere conſtitui. Suppeditant mihi illas tum radicalis vocis ſignificatus, tum ejus uſus, tum circumſtantiæ & Jubilæi & perforationis, (א) עולם deſcendit a עלם quod abſcondere & occultare ſignificat, adeoque notatur hac voce tempus, cujus vel uterque, vel ſaltem alteruter, terminus occultus & abſconditus eſt, quod ipſum ex multis Scripturæ locis confirmari poteſt *Pſalm.* XC. 2. CXIX. 93. 1. *Sam. l.* 23. 28. Jam vero nemo ignorat, Jubilæum fuiſſe quinquageſimum quemvis annum, & hinc tempus certum, determinatum, omnibusque Hebræis perſpectum. Hinc non video, qui fieri poſſit, ut Jubilæum ſub illo nomine veniat. Diem mortis e contra nemo novit; Hic itaque commode עלם vocari potuit. (ב) Quando Legislator ſervos Cananæos heris in æternum addixit verbis ſequentibus *Lev.* XXV. 46. והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם לרשת אחזה לעולם: tum omnes interpretes uno fatentur ore, עילם hic notare tempus perpetuum ad ſupremum obitum uſque, quod ipſum evidenter liquet ex collatione hujus loci cum v. 40. ex quo pateſcit nonniſi ſervis Hebræis privilegium Jubilæi conceſſum fuiſſe. Temerarium itaque foret, aliter vocem in lege perforationis, quam hic interpretari, cum tamen nulla diſcriminis ratio ſuppetat. (ג) Potiſſima ratio, quam propter Deus ſervum anno Jubilæo liberum exire juſſit, fuit Tyrannidis declinatio, ne herus cum ſævitia dominetur in ſervum Hebræum. Verum quomodo ſævus aut crudelis eſſe potuit dominatus, quem quis ſponte elegit, & quidem ea de cauſa, quod proſpere agat cum domino ſuo. (ד) Lex de Jubilæo eo tempore, quo perforationis ritus Iſraelitis fuerunt propoſiti, nondum fuit lata, ſiquidem ea præcepta, quæ *Exod.* XXI. capite occurrunt ante fœdus Sinaiticum, illa vero quæ Leviticus exhibet, poſt μοσχολατρειαν demum injuncta & enarrata fuerunt. Proinde non potuit ibi per עולם Jubilæum deſignari (ה) Deus ſummopere indignatus fuit & improbavit libertatis contemtum in ſervo Hebræo, quapropter hic ſervus non modo in perforatione ſervilis ingenii pœnas luere, ſed & ſpes libertatis recuperandæ ejus contemtori præcidi debuit. Quare nulla veritatis ſpecie ſe commendat ea ſententia, quæ Jubilæi privilegium perforatis adjudicat, (ו) Quodſi ponamus, annum ſervitutis ſeptimum, quo ſervus dimittendus fuit, proxime præceſſiſſe Jubilæum, & ſervum egredi nolentem tum temporis perforatum fuiſſe, tum admiſſa illa ſententia de Jubilæo perforatos liberante, dicendum foret, voce עולם unum, duos, tresve annos poſſe ſignificari, ſed quis non videt hæc uſui vocis maxime adverſari?

LXXXV. Antequam ſervi Hebræi perforationem miſſam facerem, placuit duo ſubjicere Scripturæ loca, quæ ex communi interpretum ſententia ad hunc ritum reſpiciunt, quamvis alii hanc alluſionem in dubium vocent. Huc autem primo referuntur verba Davidis *Pſalm.* XL. 7. זבח ומנחה לא חפצתה אזנים כרית לי: *Sacrificium & munus non placuerunt tibi aures perfodiſti mihi*. Ex iis, qui de perforationes heic cogitarunt. Doctiſſimus Altingius præcipue nominari meretur, qui in peculiari Diſſertatione *Quæ* VI. *eſt heptad.* VII. hoc dictum ex illa lege inluſtrare conatus fuit. Verum non ſine ratione ab ejus ſententia diſcedunt Viri Celeberrimi Joannes Chriſtianus Kirchmeier, *In Diſſ. cit.* Albertus Schultens & alii, quorum alteri ob Theologiam & Philoſophiam novo lumine hinc inde illuſtratam, alteri propter ſolide jacta Arabiſimi & Antiquitatum fundamenta, & reliquis multis aliis nominibus Eccleſia & orbis literatus gratias agunt. Et ſane argumenta partis negantis tam varia, tamque gravia ſunt, ut non poſſint non aſſenſum nobis imperare. Obſervatur enim diſconvenientia (א) in verbis. *Exod.* XXI. capite adhibetur verbum רצע quo terebratio & perforatio quædam notatur.

tatur. Sed Pſalmo XL. occurrit vocabulum כרה quod parare, fodere, ſignificat (ב) in circumſtantiis. Ex priori loco haud injuſte colligitur, unicam ſaltem ſervi aurem fuiſſe perforatam, ſiquidem in ſingulari exprimitur, ירצע אזנו. Sed in poſteriori loco plurium aurium mentio facta eſt; gratis autem heic aſſumitur, dualem loco ſingularis poni, quia nulla neceſſitas nos urget a proprio vocis ſignificatu recedere. Myſterium quod Cel. Roellius *in Diſſ. de Oecon. ſervi Dei* hic latere putat, ac ſi per duas aures duplex Chriſti natura, humana, & divina, nec non utriuſque obedientia fuerit inſinuata, poterit equidem pro ſpecimine elegantis ingenii admitti, ſed ſolidi argumenti vicem non præſtabit (ג) in perſona. Perforationis ſubjectum fuit ſervus ilibertatem ſeptimi anni ſpernens, eaque propter heri mancipium factus, ſed perſona quæ in cit. Pſ. loquitur, fuit Rex Meſſias, poſt ſervitutem exactam exaltatus, & cum iis omnibus, quos Pater ipſi dedit in priſtinam dignitatem & libertatem reſtitutus (ד) in factis. Servi propoſitum fuit peccaminoſum & Deo diſplicuit, prout omnes particulares circumſtantiæ evincunt, e contra Meſſiæ obedientia Deo & hominibus grata fuit. (ה) In ipſa paſſione & ejus ſequela. Servus non fuit innocuus, ſed pœna ipſi aſſignata dignus. Contra Chriſtus mortem ſuo ſcelere meritus non fuit. Ille poſt perforationem non exiit. Hunc mors liberavit. Accedit tandem explicatio LXX. interpretum & Pauli *Hebr.* x. 5. qui verba Davidis reddunt *σωμα δὲ κατηρτισω μοι* Novi equidem edverſarios his verbis abuti ad ſtabiliendam ſuam ſententiam, illisque hunc ſenſum adfingere. *Corpus mibi ad ſervitutem præparabo*. Verum cum *σώμα* in Sacris literis rariſſime mancipium, frequentiſſime corpus denotet, *καταρτίζειν* autem nuſpiam ad ſervitutem præparare ſignificet, evidens eſt, contortam nimis eſſe hanc verborum translationem. Accedit, quod *σώμα* heie opponatur ſacrificiis, quod, qua ratione ſieri poſſit, ſi mancipium hac voce indigitaretur, non video: Hinc aliis viſum fuit alludi Apoſtoli verbis ad גוף של כבש פסח *Corpus agni paſchalis*, q. d. nunc corpus victimarum minime deſiderari, ſed ipſius Meſſiæ (*Joh. Henr. Mayus Obſ. S. P.* II. *p.* 60 *&* *Cel. Taco Hayo van den Honert in libro Belg.* Waarachtige Wegen. *p.* 1199.) Nobis tamen videtus eo confugiendum non eſſe, ſed poſſunt textus Hebræus & Græcus commode inter ſe componi, ſi modo cum Rambachio notemus. 1. כרה guadere generali notione parandi & formandi, quæ ſi ad foveæ formationem transfertur, neceſſario ſignificatum fodiendi obtinet. 2. In textu Hebræo exprimi partem nempe aures, in Græco totum nimirum corpus, ut ſenſus emergat: *Præparaſti & formaſti mihi corpus auribus inſtructum & ad extremam obedientiam paratum*. Adeoque non male conjiciunt, qui exiſtimant Metaphoram petitam eſſe a ſtatuariis, qui quando ſtatuas perficiunt, aures & nares ſubinde excavant, ut ars & imago perfectior atque accuratior ſit. *Vid. Leidekker de Rep. Hebr. c.* x. Et forte LXX. qui verbo Καταρτίζω. uſi ſunt, huc reſpexerunt.

LXXXVI. Alter locus, cui ex perforationis ritu *Leiſildus* & *Gatakerus in adverſ. Miſc.* LII. *cap.* XI. lucem adfundunt, extat *Pſalmo* LXXXIV. 11. בחרתי הכתופף בבית אלהי סרור באהלי רשע: *Malo alligaous poſti eſſe in domo Dei mei, quam libere verſari in tentoriis improborum*. Ex communi ſententia hæc verba reſpiciunt ad ſervos janitores, quos heri non aliter ac canes cuſtodes vinculis ad limina affixerunt, prout conſtat ex hiſtoria tam Sacra, 2. *Reg.* XI. 9., quam profana. Hinc *Ovidius* ſcribit: *Lib.* 1. *Elog.* VI.

Janitor indigna dura relegate catena.

& Maro: *Æn. lib.* IV.

Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Pœnorum exſpectant.

Nituntur autem hujus ſententiæ patroni eo potiſſimum fundamento, quod סף limen ſignificet. Sed quamvis hoc certum ſit, poteſt tamen etiam hæc vox per poſtem verti, prout nonnulla Scripturæ teſtimonia nos edocent: *Amos* IX. 1. *Ex.* XL. 6. *&c.* דור autem quod a דרר deſcendit, deſignat חירות ſive libertatem, & quidem plenariam libertatem qualis Jubilæo promulgata fuit, ut *Raſchi* teſtatur verbis ſequentibus: *Vid. ejus Comment. ad Lev.* XXV. 10. *& conſ. Jalk. Part.* 1. *fol.* 191. *col.* 1. Dixit R. Juda: Ecquid ſignificat דרור? Res ſimilis eſt viatori סדייר qui divertit, quocunque vult, qui דר i. e. divertit, in quovis loco pro lubitu ſuo, nec ipſe in aliorum poteſtate eſt. Hinc ille enaſcitur verborum ſenſus: *Malo in domo Dei mancipium & infimum & perpetuum agere, atque poſti, ut ſervus, cujus auris perforatur, adfixus eſſe, quinimmo ſimilis eſſe Sacerdotibus excommunicatis, qui ad limina relegabantur*, (Ezech. XL. 6. & XLIII. 8.) *quam cum plena libertate verſari in tentoriis improborum*.

LXXXVII. Tandem Jubilæum ſervis Hebræis plenariam reſtituit libertatem, quo ſpectant verba legis *Lev.* xxv. 40. כשכיר כתושב עד שנת היבל יעבד עמך : *Ut inquilinus & mercenarius erit tecum, ad annum Jubilæum uſque ſerviet penes te.* Hoc fundamento nititur, quod *Joſephus* tradit *Ant. Jud. lib.* III. *cap.* XII. §. 3. *p.* 231. Καλεῖται δὲ ὑπὸ ἑβραίων ὁ πεντηκοστὸς ἐνιαυτὸς Ἰωβῆλος, ἐν ᾧ οἵ τε χρεῶσται τῶν δανείων ἀπολύονται, καὶ οἱ δουλεύοντες ἐλεύθεροι ἀφίενται, ὡς ὄντας ὁμοφύλους καὶ παραβάντας τι τῶν νομίμων τῷ σχήματι τῆς δουλείας ἐκόλασε, θάνατον οὐκ ἐκδεχομένους: *Annus quinquageſimus ab Hebræis vocatur Jubilæus, in quo & debitores a credito relaxantur, & ſervi liberi dimittuntur, quos, cum contribules eſſent,* (Deus) *propter quandam legum tranſgreſſionem, ſervitii ſchemate caſtigavit, mortem econtra ſuſtinere prohibuit.* Poſſumus autem hic diſtincte conſiderare (א) perſonas privilegiatas, (ב) privilegii tempus, (ג) ſolennitatem, (ד) rationes ſonticas, & tandem (ה) durationem.

LXXXVIII. Perſonæ, in quorum gratiam annus Jubilæus fuit inſtitutus, ſunt debitores & ſervi. Illos a debitis, hos a ſervitio liberavit. Utroſque ad priſtinum reduxit ſtatum. Et quidem, ſi a perforaris diſceſſeris, omnes ſervorum ſpecies libertate donavit. (א) illos, qui paupertate preſſi ſe ipſos vendiderunt, aut furtum commiſerunt, & hinc venditi ſunt: *Lev.* xxv. 39. 40. כי ימיך אחיך ונמכר לך וגו' עד שנת היבל יעבד עמך : *Cum attenuatus fuerit frater tuus tibique venditus &c., tum ſerviet tibi ad annum Jubilæum uſque* (ב) ſervorum liberos: *Ibid. v.* 41. ויצא מעמך הוא ובניו עמו : *exibit a te ipſe una cum liberis ſuis.* Et quamvis lex uxoris non meminerit, traditio tamen hunc defectum ſupplet, quod in Jalkut obſervatur: תלמוד לומר הוא ואשתו ובניו *Traditio habet. ipſe* (*egrediatur*) *& uxor ejus & liberi ipſius.* (ג) Servos, qui alienigenæ venditi & non redemti fuerunt, eorumque liberos. *Lev.* xxv. 5. אם לא יגאל באלה ויצא בשנת היבל הוא ובניו עמו : *Si modo memorato non fuerit redemtus, anno Jubilæo exibit ipſe & ejus liberi cum ipſo.* Quin immo poſſet videri ipſos perforatos ab hoc privilegio non fuiſſe excluſos, ſiquidem ſingulis terræ incolis libertas adjudicatur: *Ibid. v.* 10. וקראתם דרור בארץ לכל ישביה יובל הוא תהית לכם ושבתם איש אל-אחזתו ואיש אל-משפחתו תשבו : *Et proclamate libertatem in ipſa terra omnibus habitatoribus ejus : Jubilæi annus ille eſto vobis, revertamini quiſque ad poſſeſſionem & quiſque ad familiam ſuam.* Quodſi tamen legis ſenſum penitius inſpiciamus, haud difficulter obſervamus, hæc verba non tam ſtricte & juxta literam eſſe explicanda, ſiquidem 1. non omnes Judææ inhabitatores libertati proclamatione indiguerunt, cum non omnes eſſent debitores aut ſervi, & 2. Servi Cananæi, quamvis inquilini eſſent, tamen anno Jubilæo non fuerunt dimiſſi. Quapropter hic verbis tribuendus erit ſenſus, quod libertas in tota regione Judaica coram omnibus ejus incolis nullo non loco promulgari debeat iis omnibus, qui fato & fortuna, non ſponte ſerviunt. Etenim cum beneficia nemini obtrudantur, probabile non eſt, ſervos nolentes volentes ad familias & poſſeſſione ſuas debuiſſe regredi. Adeoque cum perforati eſſent ſervi voluntarii, & lubenter huic privilegio renuntiaſſent, dubitari nequit, illos ad acceptandam libertatem haud fuiſſe obligatos vel potius coactos. Tandem nulla regula eſt tam univerſalis, quæ non patiatur ſuam exceptionem. Quia itaque ipſe Deus perforatos excipit, hinc univerſalitati ſuos poſuit limites, quos nos haud removebimus.

LXXXIX. Tempus nobis deſcribitur *Lev.* xxv. 8. *& ſeqq.* וספרת לך שבע שבתת שנים שבע פעמים והיו לך ימי שבע שבתות השנים תשע וארבעים שנה והעברת שופר תרועה בחודש השביעי בעשור לחדש ביום הכפרים תעבירו שופר בכל ארצכם וקדשתם את שנת החמישית וגו' : *Numerabis tibi deinceps ſeptem annos Sabbathicos, ſeptem annos ſeptem vicibus, ita ut tempus ſeptem ſeptimanarum annorum ſint tibi 49. anni & tuba perſonabis menſe ſeptimo die decimo illius menſis ipſo expiationis die perſonabitis tuba per totam terram, ita ut ſanctificetis annum 50. &c.* Noſtram haud faciam hac vice controverſiam Chronologicam de juſto Jubilæi tempore, quod flos & honor Chronologorum *Scaliger*, puta, *lib.* 5. *de emend. temporum*, Calviſius, *in Iſagoge cap.* xxv. immo gravis Scaligeri adverſarius *Petavius lib.* 9. *de doctrina temporum cap.* XXVIII. ſeptimum annum Sabbathicum ſive annum 49. fuiſſe judicant. *Uſſerius* econtra, *Spanhemius* & alii pro anno quinquageſimo ſtant. Priori ſententiæ contradicere haud plane ſuſtineo, veruntamen poſteriori ſubſcribere tutius cenſeo, ſiquidem Hebrææ veritati, loco inprimis citato, magis conformis eſt. Etenim (1) in hoc loco evidenter ſeptimus Sabbathicus ſive quadrageſimus nonus a quinquageſimo diſtinguitur. Tantundem itaque foret, ac ſi quis diceret in ſermone communi ſeptimo anno hoc faciam, & alter hoc interpretaretur de anno octavo. (2) Libertatis promulga-

tio

tio die decimo mensis septimi, adeoque dimidia parte anni quadragesimi noni jamjam præterlapsa, facta est, non potuit itaque ipse 49. annus Jubilæus esse. Accedit (3) quod publica annunciatio Jubilæi saltem aliquot menses ante Jubilæum fieri debuerit, quo se omnes præpararent ad cæremonias hujus anni celebrandas neque enim tam promte possessiones alienatæ & multorum annorum tractu divenditæ antiquis dominis reddi potuerunt. Cætera argumenta authores citati suppeditabunt. Id saltem addo, fuisse plures, qui a libertatis restitutæ privilegio huic anno nomen יובל impositum esse existimarunt. Hinc *Josephus* scribit *loco modo citato*: ἐνστάντος τοῦ Ἰωβήλου, ἐλευθερίαν δὲ σημαίνει τοὔνομα &c. *Instante enim Jubilæo, quod nomen libertatem significat &c.* Quæ sententia nititur dicto *Jeremiæ*: *cap.* XXXI. 9. Benevolentiæ ergo ipsos reducam ac restituam, ἐν παρακλήσει ἀνάξω αὐτούς, בתחנונים אבילם Quodsi ad genuinam vocis Etymologiam magis, quam Jubilæi beneficium attendere velimus, observamus, hoc thema in hiphil nimirum הוביל Synonymum esse verbi הביא adduxit, hac tamen differentia, ut prius pompam simul, magnificentiam & celebritatem ex magno confluxu ortam denotet, prout varia loca testantur, *Psalm.* XLV. 16. *Esai.* LV. 12. *Hos.* XVI. 7. in quibus pompam & celebritatem tum nuptialem tum funebrem significat. Possumus itaque יובל exponere annum pompantem, magnifica quadam celebritate insignem cum omnium ordinum atque ætatum incredibili confluxu conjunctum.

XC. Solennitates, quæ comitatæ sunt hanc nativæ dignitatis restitutionem, aliæ a Rabbinis notantur, aliæ in Sacris literis memorantur. Priores suo reservamus loco. Ad posteriores referimus insignem clangorem cujus lex meminit: *Lev.* XXV. 9. והעברת שופר תרועה & tuba personabis. Quales fuerint tubæ clangentes disceptatur; juxta sapientes quibuscunque cornibus præter bubula, juxta R. Judam ταῖς αἰγείαις, juxta alios ταῖς κριατίναις clangebatur. Verum cujuscunque etiam generis fuerint, illud certo constat, nihil buccina Jubilæi validius, nihil productius audiri inter voces humanas, quorsum spectant loca sequentia, *Exod.* XIX. 13. במשוך היובל: quod redditur: ὁ πόππρόμηκες σαλπίγξη sive ad instar clangoris Jubilæi & alibi: *Jos.* VI. 5. במשוך בקרן היובל: Accesserunt deinde confluxus hominum & publica libertatis promulgatio וקראתם דרור בארץ לכל ישביה *Et proclamabitis libertatem in terra omnibus ejus inhabitatoribus*. Qua facta omnibus servis licuit ex servitio discedere & ad familiam suam regredi.

XCI. Variæ & graves fuerunt rationes, quæ *Deum* impulerunt ad concedendum servis Hebræis hoc privilegium. Hac enim lege prospexit I. ut Israelitæ memores sint & maneant libertatis in quam *Deus* ipsos asseruit, liberando Hebræos a servitute Ægyptiaca. Hinc tam frequenter addit, *Lev.* XXV. 55. & 42. כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים: *Quoniam mihi Filii Israel sunt servi, mei servi sunt, quos eduxi ex terra Ægyptiorum*. II. Ne multitudo servorum rebellioni occasionem præbeat. Nihil enim magis rempublicam turbare potest, quam numerus & copia servorum, atque civium liberorum inopia. Quis enim ignorat, quid desperata servitus valeat, efficiatque & quantum bella servilia Romanos, Volsinenses, Tyrios & Siculos exercuerint, atque adflixerint. III. ut familiarum dignitas & totius populi æqualitas conserventur. Huc spectant verba *Lev.* XXV. 10. ואיש אל משפחתו תשבו: *Et quivis ad familiam suam revertetur*, IV. ut domini dediscant Tyrannidem atque sævitiam, nec non cogirent se ipsos servos fuisse in Ægypto *Deut.* XV. 15. & tandem V. ad notandam lætitiam & libertatem a Messia præstandam, vi cujus tempore jubilæi spiritualis liberari debuerunt a jugo Diaboli, peccati, legis & hominum. *Vid.* Flaccius Illyricus *ad vocem Jobel*.

XCII. Quamdiu Jubilæa & una cum his jura servorum duraverint, ex Scriptura certo determinari nequit, sed Rabbini nobis materiam hac in parte suppeditabunt, quapropter sequenti capite hac de re pauca monenda erunt.

XCIII. Qui servorum curam egit per totum ministerii tempus, eorum commodis in ipso quoque exitu invigilavit. Hinc non modo prohibuit manumissionis pretium a servo exigere verbis *Exod.* XXI. 2. יצא חפשי חנם *Liber exibit gratis*, sed ex adverso muneribus eum adficere jussit: *Deuter.* XV. 13. 14. וכי תשלחנו חפשי מעמך לא תשלחנו ריקם: העניק תעניק לו מצאנך מגרנך ומיקבך אשר ברכך יהוה אלהיך תתן לו: *Et quum dimiseris ipsum liberum abs te, non dimittes ipsum vacuum. Veluti torque ipsum cinges muneribus de grege suo, de area sua, & torculari suo. Prout Jehova* Deus *suus tibi benedixit, ita dabis ipsi*. Posset videri ac si huic loco contradiceret alter: *Exod.* XXI. 3. בגפו יצא *cum corpore suo exibit*, quasi his verbis notaretur ipsum nu-

nudnm discessurum esse, atque indonatum, sed facile hæc inter se concilientur, si modo observetur, נֵיהּ ibi significare personam, quo significatu etiam apud Rabbinos gaudet. Sensus itaque erit: quoad suam personam id est solus exibit. Verum paulo accuratius hæc lex de donatione servi manumissi erit enodanda. Possumus autem hic attendere (א) ad ipsa munera, (ב) ad donationis modum, & (ג) ad mensuram, nec non (ד) ad ejus rationes.

XCIV. Munera fuerunt desumenda de grege, area, & torculari. Noluit *Deus* servo pecuniam aut alia ejus generis erogari, quibus facile ad luxuriam vel intemperantiam abuti potuisset. De necessariis vitam conservandi mediis ei prospiciendum fuit. Indiget homo tum alimentis ad corporis nutritionem, & vestimentis ad frigus arcendum. Alimenta sunt duplicis generis, alia partes solidas humani corporis in suo esse conservant, & sanguinis nutrimentum sunt, alia succum præbent. Priora sub esculentorum, posteriora sub potus nomine veniunt. Neutrum servo deesse voluit Legislator. Esculenta fuerunt panes ex proventu areæ confecti & caro gregis; potum subministravit torcular. His accesserunt vestimenta quæ ex lana & pelle ovium sibi præparare potuit. Nollem tamen inficias ire, fuisse hæc munera tum temporis ordinaria & consueta, siquidem in his maxima divitiarum pars penes Israelitas fuit posita.

XCV. Modus donationis describitur verbis: העניק חעניק לו quibus verbis (א) munerum ratio, (ב) eorundem præstantia, & (ג) abundantia notatur, ענק enim designat torquem, sive ornamentum, quod collo adpenditur. Verum I. Ejusmodi torques apud veteres, Ægyptios, Chaldæos aliosque, nonnisi a liberis & quidem viris maximæ authoritatis gestari solebant, *Dan. v. 7. Psalm.* LXXIII. 6. quapropter verba citata hunc sensum admittunt. *Honorando honorarium ipsi dabis* id est Munera illa erunt quasi signum & indicium manumissionis & pristinæ dignitatis, in quam hic Judaicæ reipublicæ civis restitutus est. II. Torques constabant ex pretiosissimo auro & splendidis gemmis, hinc merito colligitur, non de eo, quod vitiosum fuit ex proventu areæ &c. sed de præstantissimis fructibus fuisse sumenda. Ideo Targum verba illa reddit: אפרשה תפרש לה separando separabis illi de grege tuo &c. III. Torques circumquaque cingebat collum; quod indicat munera non tam parce, sed liberaliter & in sufficienti copia servo manumisso fuisse eroganda ita, ut his quasi undiquaqne cinctus abierit.

XCVI. Mensura donationis fuit divina benedictio: *Deut.* xv. 14. אשר ברכך יהוה אלהיך תתן לו: *Prout Deus tibi benedixit, ita eum donabis.* Haud quidem ignoro *Abarbanelem* in ea esse sententia, quod in his verbis contineatur motivum liberæ donationis. Quare scribit *in com. ad legem Par.* ראה *f.* 290. והנה אמר אשר ברכך יהוה אלהיך תתן לו לוסר שאל ירע לבבו בתתו אל העבר ההוא היצא מעמו מאשר יש לו כי לא מממונו הוא נותן אליו ומעניקו אם מאשר ברכו יהוה יתן לו כמו שזכרתי למעלה שהאדם נותן בהצדקה מהשאינו שלו כי אם מהשי: *Et ecce dixit:* quia benedixit tibi Jehova Deus tuus, dabis ipsi, *vult dicere. Ne ipsi displiceat in corde suo, quum dederit servo a se exeunti ex eo, quod possides, siquidem non ex suis facultatibus ipsi erogabit, eumque donabit, sed ex eo, quo ipsi* Deus *benedixit, dabit ipsi, prout supra monui, quod homo non ex suo, sed ex eo quod* Dei *est, eleemosynam eroget.* Verum licet res heic proposita in dubium vocari nequeat, illud tamen obstat, quo minus doctissimo Magistro accedam, quod sensus potius in scripturam inferri, quam ex illa efferri deprehendatur. Quare mihi probabilius videtur, his verbis mensuram donationis notari, q. d. non tantum quod sufficit, sed quo carere poteris, non pro servi indigentia, sed pro tuis facultatibus ipsi dabis, siquidem pro divinæ benedictionis mensura vel largiori vel minori munera modo augebis, modo imminues. Benedictio enim non immediate, sed mediate facta est mediante sevi ministerio. Servus proinde, qui plura acquisivit, majus honorarium fuit meritus, quam qui exiguas tantum divitias paravit suo servitio. Cæterum non dubitamus, sapientissimo Legislatori haud defuisse rationem, quando noluit numerum & exactam mensuram munerum exprimere, (quam proinde Judæi temere determinant.) Forte voluit ita cavere, ne domino cui parva suppellex fuit, de necessariis alimentis quid decederet, si magnam copiam ei præscriberet, & ne servus conquerendi occasionem habeat, si huic donationi nimis arctos poneret limites.

XCVII. Hujus legis de donatione manumissorum tres in Sacris tabellis allegantur rationes. Primo fuit instituta in memoriam liberationis a servitute Ægyptiaca, prout docent verba sequentia *Deut.* xv. 15. וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויפדך יהוה אלהיך על כן אנכי מצוך את הדבר הזה היום: *Ut memineris*

ris te servum fuisse in terra Ægyptiorum, & Jehovam Deum *tuum te redemisse, ideirco præcepi tibi hodie hanc rem*. Primo intuitu hæc verba cum versu præcedenti haud bene cohærere videntur, Neque enim statim adparet, quomodo servi donatio eductionis ex Ægypto memoriale esse possit. Verum qui penitius contextum inspicit, observat in prioribus agi tam de manumissione servi quam de modo manumittendi. Utroque libertas, in quam *Deus* Israelitas asseruit, fuit significata. Servi dimissio vel septimo anno, vel Jubilæo facta fuit signum & pignus divinæ liberationis & redemtionis a servitute Ægyptiaca. Munera servis data in memoriam revocabant spolia Ægypti, quæ Israelitis in exitu ex Ægypto providente *Deo* cesserunt. Etenim Scriptore Sacro notante haud vacui exierunt Hebræi. *Loquere* (inquit Jehova ad Mosen, *Exod.* XI. 2.) *audiente hoc populo: ut petant quisque ab amico suo, & quæque ab amica sua instrumenta argentea & instrumenta aurea. Reddideratque Jehova gratiosum populum illum in oculis Ægyptiorum*:

XCVIII. Secundo voluit legislator, ut illa donatio sit remuneratio quædam & compensatio quasi fidelis operæ quam servi præstiterunt; Huc spectant verba *Deut.* XV. 18. לא יקשה בעינך בשלחך אותו חפשי כי משנה שכר שכיר עבדך שש שנים: *Ne tibi malum videatur in oculis tuis, quum servum liberum dimiseris, siquidem duplum est mercedis mercenarii, quo tibi servivit 6. annis*. Variæ sunt interpretum sententiæ de hoc loco. *Vid.* Poli *Biblia Crit. ad h. l.* Nonnullis duplex merces idem est, ac merces copiosa & liberalis, juxta alios servus dupla mercede dignus judicatur, vel quia necessaria servitute defunctus fuit, vel quia majori fidelitate servivit, quam peregrinus, nec potuit servitium suum domino cunctanter & negligenter præstare. Quidam observant, mercedem fratris spectatam in relatione ad mercedem aliorum duplicem esse. Verum rem acu tetigisse videntur, qui contendunt, mercenarium triennalem hic intelligi, & servum ut mercenarium duplicem considerari, qui dupla mercede dignus sit (*Vide quæ supra monui*, q.d.) Ne tibi grave videatur servum anno septimo liberum cum donis dimittere. Cogita, quid mercenario per triennium daturus fueris, & cogita hunc alterum tantum temporis tibi inserviisse & invenies te multum lucrum fecisse.

XCIX. Tandem prospexit *Deus* hac lege servo de viatico, quod innuitur verbis *Deuter.* XV. 13. לא תשלחנו ריקם *Non dimittes vacuum*. Servus propter extremam paupertatem iterum operam suam in sexennium addicere debuisset, nisi *Deo* placuisset alio modo subvenire hujus paupertati; Hac de causa jussit benignissimum Numen, ut servo exeunti ea concedantur munera, quæ ad corpus nutriendum & vestiendum inservire possint. Huc oculos suos direxisse videntur LXX. quando verba: העניק תעניק לו transtulerunt ἐφόδιον ἐφοδιάσεις αὐτὸν viaticum ei suppeditabis. Saltem *Abarbanel* hoc ipsum ut potissimam hujus mandati rationem commendat *in Par.* ראה *f.* 290. שהעניק תעניק לו מצאנך מגנך ומיקבך לפי שביאתו משם יהיה לו מה שיאכל: *Onerando onerabis ipsum muneribus de grege tuo, de area tua & torculari tuo, ea de causa, ut statim in exitu suo habeat, quod comedat*.

SECTIO III.

Continens Dogmata Rabbinorum de Servis.

I. Rabbinis membra reipublicæ Judaicæ distinguuntur in בני חורים עבדים ומשוחררים: liberos, servos, & manumissos. Prout enim in Sacris literis homines ex illustri prosapia prognati, ita in scriptis Talmudicis ingenui חורים audiunt. Hinc in Gemara plus una vice scribitur (*Vide Bava Kama cap.* I. §. 3.) חורים למעוטי עבדים: *ingenui, excipe servos*. Hunc vocis significatum *Maimonidis* interpres notavit: *Karo in Kesepb Mischne ad hilch. tepb. cap.* XIII. §. 4. ומשאמר ובני חורין מדאמרין כפ׳ר שולה שר״ג נכנס לבית הכנסת ולא מצא עשרה שחרר עבדו להשלים לעשרה: *Quod vero dicat Maimonides, illos decem debere esse* בני חורין, *illud ex eo est, quod cap.* IV. *Cod. Gittin. legatur, R. Gamalielem, cum aliquando intrasset scholam, nec decem invenisset, illico servum suum manumisisse ad supplendum numerum denarium*.

II. Servorum duplicem constituunt speciem verparum Magistri. Prima sub se complectitur servos Hebræos, altera nobis sistit servos Cananæos. De illis agitur in *Kiddusch. c. l.* §. 2. עבד עברי נקנה בכסף וגו׳: *Servus Hebræus emitur argento &c.* Observante autem *Abenesra* servus Hebræi peregrinus nunquam vocatur עבד עברי. Hinc scribit: הנה בכל המקרא לא מצאנו מלת עברי כי אם על בני יעקב: *Ecce in tota Scriptura non reperimus nomen Hebræi de aliis adhibitum quam quidem de filiis Jacobi*. Cananæorum mentionem injicit §. 2. *cap. cit.* עבד כנעני נקנה בכסף ובשטר וגו׳: *Servus Cananæus emitur argento & contractu &c.*

Heic

Heic autem notandum venit omnes ſervos e quacunque gente Ethnica a Judæis coemtos adpellari ſervos Cananæos. Hinc adplicant ipſis dictum, quod omnes ſervos peregrinos concernit: והתנלחם לבניכם אחוזה: *Et jure hæreditario relinquetis ipſos filiis veſtris poſt vos, ita ut eorum poſſeſſionem acquiratis*. Rationes hujus denominationis potiſſimæ ſunt, quod Canaan ſervus ſervorum fuerit dictus, & ex Cananæis ut gentibus vicinis maxima ſervorum pars deſumta ſit. Hoc eſt, quod haud obſcure *Abarbanel* nos edocet, in Comm. ad legem & quidem ad *Gen.* IX. 25. &c. והנה נח ברוח הקדש ראה כל אשר ראוי לחיות על כנען סהעבדות והכנעה והגרוש סארצו ולכן קללו וגו *Et ecce Noachus in Spiritu Prophetico prævidit, quicquid Canaam eventurum ſit, (poſterorum) ſervitutem, depreſſionem, & ejectionem ex terra, hinc ipſi maledixit &c.*

III. Quid de ſervi Hebræi acquiſitione Magiſtri ſtatuant, modo exponam. Negant nobiſcum Hebræum bello devictum potuiſſe ſubjugari, novum autem argumentum ex Oratione Sacerdotis ad populum in prælium exeuntem exſculpunt, quo memoratam theſin evictam dare conantur. Tranſcribam illud ex tract. Sotah. *Cap.* VIII. *Miſchn.* 2. ונגש הכהן זה כהן משוח אל המלחמה ודבר אל העם בלשון הקודש ואומר אליהם שמע ישראל ונוסר על אויביכם ולא על אחיכם לא יהודה על שמעון ולא שמעון על בניסין שאם תפלו בידם ירחמו עליכם כמה שנאמר ויקומו האנשים וגו׳: „ *Et accedit Sacerdos*, qui eſt Sacerdos ad „ bellum unctus *& alloquitur populum* „ lingua ſancta (i. e. Hebræa) *& dicit* „ *ad ipſos: Audi Iſrael &c.* Contra ini„ micos veſtros (expeditionem ſuſcipie„ tis) non contra fratres veſtros. Non „ Juda contra Simeonem nec Simeon „ contra Benjaminem. Ideo, ut ſi in „ ipſorum manus incideritis, veſtrum „ miſereantur, prout ſcriptum eſt (2. „ *Chron.* XXVIII. 15.) *Et ſurrexerunt* „ *viri &c.* „ Huic tamen argumentandi generi quo ex certa ſubjecti vel prædicati determinatione alterius excluſio colligitur, perexiguam ineſſe vim nullo labore agnoſcimus. Quippe cui non modo duo Logicorum axiomata, quorum alterum verba valere docet, quantum valere poſſunt, alterum hujus fere tenoris eſt: Uno poſito non negatur alterum; ſed & varia Scripturæ exempla adverſantur.

IV. Duobus tantum modis ſervus Hebræus ex ſententia Rabbinorum acquiri potuit, nimirum addictione tum ſpontanea; tum fori. Audiamus *Maimonidem*: *Hilch. avod. cap.* 1. §. 1. *f.* 139. *T.* IV. *Jad Chaſaka*. עבד עברי האמור בתורה זה ישראלי שסכרו אותו בית דין על כרחו או המוכר עצמו לרצונה: *Servus Hebræus in Scriptura memoratus eſt Iſraelita, quem invitum vendidit forum, aut qui ſe ipſum ſponte addixit*. Ad priorem referunt leges, quæ *Exod.* XXI. capite traduntur. De poſteriori explicant *cap.* XXV. *Lev.* Ne ſine teſte loquar, R. *Iſaacidis* monitum in medium proferam (*Vid.* ejus *Comment. ad Exod.* XXI. 1.) הוא אומר כי ימוך אחיך עסך ונסכר לך הרי מוכר עצמו ספני דחקו אסור ומה אני מקיים כי תקנה בנסכר בבית דין: *Quando Scriptura dicit* (Lev. 39.) *Cum frater tuus fuerit attenuatus, de eo, qui propter neceſſitatem ſe vendidit, id ipſum dictum eſt. Sed quid inde ſtabilio? Quod verba* כי תקנה *quando emes &c.* (quæ extant Ex. XXI.) *de ſervo quem forum vendidit, debeant intelligi*. Hac hypotheſi nititur illa inter סכר עצמו & סכרוהו בית דין differentia, quæ in Gem. Kidduſchin, *f.* 14. b. fuſius exponitur. המוכר עצמו נסכר לשש ויתר על שש סכרוהו בית דין אינו נסכר אלא לשש המוכר עצמו אינו נרצע סכרוהו ב״ד נרצע מוכר עצמו אין מעניקים לו מכרוהו ב״ד מעניקים לו המוכר עצמו אין רבו מוסר לו שפחה כנענית סכרוהו ב״ד רבו מוסר לו כנענית: *Servus, qui ſe ipſum vendit ad 6. & plures, quam 6. annos venditur, is vero, quem forum addicit, nonniſi ad 6. annos venditur; ille non perforatur, hic perforatur; illi non dantur munera, at huic eroganter; Priori dominus ancillam Cananeam non adjungit, ſed poſteriori illam tradit*. Noſtram quiſquis ἐπίκρισιν heic deſiderabit, ei paucis dicimus, Judæos hac in parte ſapere ultra id, quod ſcriptum eſt.

V. Spontanea ſervi addictio primo loco erit explicanda. Poſſumus autem heic diſtincte notare (א) perſonam, quæ ſe potuit addicere, (ב) perſonam, cui ſe potuit vendere, (ג) modum, quo in alterius poteſtatem pervenit, (ד) tempus, ad quod ſuam ſervitutem ſpondere permiſſum fuit.

VI. (א) Non fœminis, ſed tantum viris ſervitutis jugum ſponte ſubire licuit. Evidens hujus rei teſtimonium occurrit in Mechilta *Fol.* 29. *a. col.* 1. *lin.* 19. איש מוכר את עצמו ואין האישה מוכרת את עצמה שהיה כדין: *Vir vendit ſe ipſum, at non fœmina, quod continetur in jure*. Conſentit Maimonides *Hilch. avod. c.* 1. §. 2. *f.* 139. אשה אינה מוכרת את עצמה: *Fœmina ſe ipſam vendere nequit*.

VII. Verum (ב) nec viris niſi in caſu extremæ paupertatis ſe in ſervitutem dicare permiſſum fuit. Teſtis eſt R. Si-

meon

meon *in Jalkut. Par. behar. Sinai fol. 194. qui ſua exſcripſit ex Siphre ſiphri.* סנין שאין אדם רשאי לסכר עצמו ולהצניע פונדתו וליקח לו בהמה וליקח לו כלים וליקח לו בית אלא אכ׳ העני חל כי ימוך ונו׳: *Unde (conſtat,) quod nemini liceat ſe vendere, quo pretium abſcondat, aut beſtias, vel vaſa, vel domum ſibi compa-ret, ſed tantum, ſi ſumma egeſtate fuerit preſſus? Scriptura dicit, cum fuerit atte-nuatus.* Addit Maimonides *avod. c.* 1. §. 1. nec ad hoc ſe vendere potuiſſe, ut creditori debitum ſolvat. Forte noſſe cu-pis; cur ad ſervitutem obeundam extre-mam illam paupertatem requirant Ju-dæi? Illud eo nititur fundamento, quod Lev. XXV. diverſi notentur paupertatis gradus, eorumque ultimus atque ſupre-mus habeatur, is quo quis ad ſui vendi-tionem adigitur. En tibi Abarbanelis te-ſtimonium, *in Par. Behar Sinai f.* 217. *p.* 2. quod ex Gem. Kidduſchin f. 20. 2. deſumtum eſt אחר שצוה על העני שירד סן נכסיו עד שמוכר אחוזת שדהו וכרמו וצוה אם ישפל ענינו ויגדל דלותו עד שיבא לסכור את ביתו שהיא מדרגה שנית מהדלות וצוה עוד אם יגדל דלותו במדרגה שלישית עד שיםשכן משכנותיו בעד מעות או מאכל בהלואה צוה עוד אם יגדל דלותו יותר במדרגה רביעית עד שימכור עצמו לעבד או יגנוב ונמכר בגנבתו: *Poſtquam leges tuliſ-ſet de egeno, cujus pecuniæ in tantum de-fecerunt, ut poſſeſſionem ſuam, agrum (nempe) & vineam vendere (coactus ſit,) præceptis proſpicit illi qui majori egeſtate fuit preſſus, cujuſque paupertas in tantum crevit, ut neceſſe habuerit vendere domum ſuam, in quo ſecundus paupertatis gradus conſiſtit, his alia mandata addit de iis, quorum paupertas ad tertium devenit gra-dum, ita ut pignora ſua oppigneraverint, quo proximum ipſis mutuo det argentum vel cibum, & tandem præcipit nonnulla de illis, quorum paupertas ad quartum aſcendit gradum, ita ut vel ſe ipſos aliis addixerint, vel furati, & propter furtum venditi ſint.*

VIII. Sed licet quis tanta premeretur inopia, ut præter ſervitutem nullum ſu-pereſſet remedium, non potuit tamen fœminæ ſuas ſpondere operas, ne videa-tur ſub illicita conditione ejuſmodi pa-ctum conditum eſſe, quod ipſum Mai-monides teſtatur ſcribendo Avod. c. 1. §. 2. האישה אינה קונה לא עבד עברי ולא עבד כנעני מפני החשד: *Fœmina non emit ſervum Hebræum, nec ſervum Ca-nanæum propter ſuſpicionem ſcortationis.* Multominus licuit ſe gentili vel proſely-to addicere, prout infra ex Rabbinorum teſtimoniis evincam.

IX. Modus venditionis deſcribitur in Kidduſchin c. 1. *Miſchn.* 2. עבד עברי נקנה בכסף ובשטר: *Servus Hebræus emi-tur argento & contractu.* His tertium ad-dit Maimonides qui ſcribit *Avod.* c. 11. §. 1. f. 140. המוכר עצמו נקנה בכסף ובשוה כסף ובשטר: *Servus ſpontaneus emi-tur argento, argenti pretio,* (ſive eo quod argento acquiparatur,) & *ſcripto obli-gatorio.*

X. Argento ſervos Hebræos fuiſſe pa-ratos Sacræ tabellæ ſatis evidenter nos edocent, quo non obſtante Rabbini pro-lixo admodum argumento (quod גזרה שוה ipſis vocatur,) hanc theſin probare ſo-lent. En tibi male ſanorum ratiocinia, *Petita ſunt ex Gem. Kidduſch. f.* 14. *p.* 2. עבד עברי נקנה בכסף מנלן אק׳ מכסף מקנתו מלמד שנקנה בכסף אשכחן עבד עברי הנמכר לנכרי הואיל וכל קנינו בכסף נמכר לישראל מנלן אמר קרא והפדה מלמד שמגרע פדיונה ויוצאה אשכחן אמה העבריה הואיל ומוקדשה בכסף מיקניה בכסף עבד עברי מנלן אמר קרא כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה ועבדך שש שנים מקיש עברי לעבריה אשכחן מכרוהו בד׳ הואיל ונמכר בעל׳ כורחו מכר עצמו מנלן יליף שכיר שכיר: *Unde (probatur,) ſer-vum Hebræum argento emi? Scriptura di-cit (Lev. XXV. 50.) ex argento venditio-nis ſuæ, quo docetur, ipſum argento pa-rari. Hoc (dictum) reperio de ſervo, qui extraneo venditur, ſiquidem omnis emtio (peregrini) argento fit. Unde (idem conſtat) de ſervo quæ Iſraelitæ venditur? Scriptura dicit (Exod. XXI. 8.) & curet eam redimi, quo docetur, quod redemtio-nem ſuam ſubtrahat atque exeat. Hoc (notatum) invenio de ancilla Hebræa; ea enim, quum argento deſponſetur, etiam argento emitur. Quomodo (idem) de ſer-vo Hebræo (probabo?) Scriptura dixit : (Deut. XV. 12.) Quando tibi venditur fra-ter tuus Hebræus, aut Hebræa & ſerviit tibi 6. annos. Heic comparatur Hebræus cum Hebræa. Ita deprehendo ſervum a fo-ro addictum (argento emi), quoniam is invitus venditur. Unde (evincam,) idem de ſervo, qui ſe ipſum vendidit (dicen-dum eſſe)? Unus alteri æquiparatur, quia uterque cum mercenario confertur.*

XI. Servos Hebræos ſcripto obligato-rio vendi ex Rabbinorum ſcriptis ſupra demonſtravi. Supereſt, ut argumentum, quo hanc ſententiam ſuam ſtabilire co-nantur, in medium proferam. Depro-mam hoc ipſum ex Gem. Kidduſchin : *fol.* 16. a. בשטר מנלן אמ׳ עולה אק׳ אם אחרת יקח לו הקיש הכתוב לאחרת מה אחרת מקניי׳ בשטר אף אמה העבריה מקניי׳ בשטר: *Unde (probatur,) contra-ctu (ſervum emi?) Reſpondet Olab in Sacris literis ſcriptum eſſe* (Exod. XXI. 10.)

10.) *Quodſi aliam duxeris &c. Comparat proinde Scripsura (ancillam Hebræam) cum alia (virgine,) ſicut alia (virgo) per contractum (deſponſasur,) isa & ancilla Hebræa ſcripto obligatorio acquiritur.* Non eſt, cur mireris, ſervi Hebræi heic nullam mentionem fieri. Etenim jam ſupra notavi, hunc alibi cum ancilla Hebræa confersi, atque ita idem ipſi adplicandum eſſe. Quomodo tale ſcriptum obligatorium confectum fuerit, *Maimonides* refert *Avod. cap.* 11. §. 1. כיצר בשטר כותב לו על הנייר או על החרס הרינו מכור לך הרינו קנוי לך ונותן לו השטר: *Quomodo ſcripto obligatorio (acquiritur?) Scribis ſervus ſuper charta, aut teſta: Ecce me: Tibi venditus ſum, a te emtus ſum, & porrigit ei (nempe Domino) hoc ſcriptum.*

XII. Monui, ſervos Hebræos quoque argenti pretio coemi potuiſſe. Forte rationem hujus dogmatis deſiderabis! Eam nobis ſubminiſtrat *Joſephus Karo*: *in Keſeph Miſchne ad Maim. avod. cap.* 11. §. 1. בכל מקום הוי שוה בכסף בכסף דילפינן מנזיקין: *Ubique id quod argento æquivales, habesur pro argenso, veluti diſcimus ex Tract. de damnis.*

XIII. Ad quod tempus ſervus ſpontaneus ſe addicere potuerit, diſpiciendum erit. Ex mente Hebræorum fere omnium hujuſmodi ſervo a *Deo* nullus venditionis terminus ſuit conſtitutus. Audiamus *Abarbanelem Par. Miſchp. fol.* 144. אמנם הנמכר מעצמו יש לו רשות למכור לשנים רבות ומועטות כרצונו: *Verum is, qui ſe ſponte vendit, poteſtasem habet ſe vendendi ad plures vel pauciores annos pro lubiou ſuo.* Quocum conſentit, quod *Maimonides* tradit *Avod. cap.* 2. §. 3. המוכר עצמו יש לו רשות למכור עצמו ליותר על שש: *Et, qui ſe ipſum vendit, licet ſe ad plures quam 6. annos addicere.* His oculatior ſuit *R. Elieſer*, qui jure contrarium ſtatuit in Gem. Kidduſch. *T.* 14. *pag.* 2. אף על גב דרבי אליעזר פליג התם ואמר זה וזה אינו נמכר אלא לשש פסק כתנא קמא: *Licet R. Elieſer controverſiam heic moviſſet & dixiſſet: Uterque nonniſi ad 6. annos venditur, deciſio tamen juxta priorem doctorem facta eſt.*

XIV. Ratio, qua ſententiam ſuam ſtabilire conantur, ex verbis ועבדך שש שנים depromitur, ſiquidem primam vocem ad ſervum a foro addictum non vero ſpontaneum referunt. En tibi verba *Gem. loco modo cit.*: מט רתק דאמר מכר עצמו נמכר לשש ויתר על שש מיעט רחמנ' גבי מכרוהו ב״ד ועבדך שש שנים זה ולא מוכר עצמו: *Quæ eſt ratio Doctoris primi, qui aſſeris, quod ſervus ſpontaneus ad plures, quam 6. annos vendi poſſit? Reſtringit Deus (verba:)* ועבדך שש שנים *ad illum, quem forum vendit. Proinde hic (ad 6. annos unice vendisur,) non is, qui ſe ipſum addicit.* Quam infirmum hoc Rabbinorum argumentum ſit, vel me tacente nemo non videt. Etenim (א) affixum in voce עבדך ad dominum, non ſervum ſpectat. Quodſi proinde reſtrictio quædam heic locum haberet, dicendum foret, domini hæredes, non ſervos ſpontaneos, ibi excluſos fuiſſe, quod ipſum ex Magiſtris quidam agnoverunt. ואירך ועבדך לך ולא ליורש: *Nonnulli (vocem)* ועבדך *(ita interpretantur ſerviet) tibi, non hæredi suo.* (ב) Illa argumentatio, qua affixis ſenſus excluſionis tribuitur, non ubique obtinet, ſiquidem data occaſione aliquidem data occaſione de uno aliquid adfirmatur, quod ea propter de altero non negatur. (ג) Hypotheſis, qua argumentum nititur, vacillat; quandoquidem *cap.* xv. *Deut.* non tantum ad ſervos a foro addictos ſpectat, prout Judæi opinantur. Nam (1) jus ſervi ibi ſubjungitur juri pauperum, quo innuitur, eos quam maxime ſervos notari, qui extrema paupertate ad miſerum hunc ſtatum pervenerunt. (2) Conjunguntur in citato capite ſervus Hebræus & ancilla Hebræa: עברי או העבריה *Hebræus aut Hebræa.* Aut juxta propriam Judæorum confeſſionem fœmina propter furtum non addicitur, unde ſua ſequitur ſponte, ſervos a foro propter furtum venditos non poſſe heic potiſſimum indigitari. (3) Cum pauper intra *6.* annos ſibi neceſſaria vitæ alimenta potuerit parare, non eſt credibile *Deum* ipſi ulteriorem ſervitutem concedere voluiſſe. Cæterum una cum Judæis in errore verſatur *Lundius*, qui exiſtimat, (*Vid.* Die Jüdische Heiligthümer. *cap.* xxx. *pag.* 1077.) ſervos ſpontaneos fuiſſe obligatos ad ſerviendum uſque ad Jubilæum, niſi agnatus ipſum redemiſſet, aut herus fuiſſet mortuus.

XC. Servus Hebræus populari venditus potuit ſe ipſum redimere, at non potuit ab agnatis ſuis vel aliis redimi. Prius nos edocet *Maimonides in avod. cap.* 11. §. 8. אחד המוכר עצמו בין לישראל בין לגוי ואחד שמכרוהו בית דין הרי זה מגרע מפריונו ויוצא כיצד הרי שמכריהו בששים דינרים ועבד ארבע שנים ומצאה ירו הרי זה מגרע ארבעה דינרין לכל שנה שעבד ונותן לו הנשאר בכסף או שוה כסף: *Sive qui ſe ipſum vendiderit, & quidem tum Iſraelisæ tum gensili, ſive forum ipſum addixeris, ſubtrahit de pretio redemtionis ſuæ & liber diſcedit. Quomodo? E. g. ubi quem forum vendidit [puta, ad 6. annos] pro ſexaginta denariis, & [ſervus] ſer-*

viit

viit quatuor annos, tum si fuerit assecutus, reddit domino viginti denarios, & liber exit. Similiter, si quis seipsum vendiderit pro quadraginta denariis, ad 10. annos, tum servus pro quolibet anno sui ministerii quatuor denarios sibi subtrahit & residuum sive argentum sive argenti pretium domino. reddit. Posterius traditur in Gem. Kiddufchin : *fol.* 20. עבד עברי הנמכר לישראל נגאל לקרובים או אינו נגאל אליבא דר׳ לא תבעי לך דאמ׳ סי שאינו נגאל באלה נגאל בשש: *An servus Hebræus, qui Israelitæ fuit venditus, per agnatos redimitur, nec ne? Juxta sententiam Magistrorum hac quæstione tibi non est opus, quippe qui dicunt, eum, qui per agnatos non redimitur, per (decursum) 6. annorum redimi.* Consentit Maimonides *Avod. cap.* 11. §. 7. אבל הנמכר הקרובים פודין אותו ואינו לווה וגואל: *Verum servum Israelitæ venditum nec agnati redimunt, nec ipse mutuum accipit, quo se redimat.* Duobus autem fulcris hæc Rabbinorum positio nititur, primo *Lev.* xxv. 5. ubi ex verbis נגאל באלה exsculpunt, per agnatos non redimi, qui anno septimo dimittitur, nec hoc anno liberari, qui per priores redimitur. *Vid. Kesepb. Mischn. ad cit. Maim. loc.* Secundo *v.* 45. hujus capitis, in quo redemtio duntaxat ad servos exteris addictos refertur. En tibi argumentum prout in Gem. Kiddufchin exhibetur *L. modo cit.* עבד עברי הנמכר לישראל לא א״ע הנמכר לנכרי בהדי׳ כתיב כיה׳ או דודו יגאלנו או כן דודו יגאלנו: *Servus Hebræus, qui Israelitæ venditur, non est servus Hebræus, qui peregrino venditur. Jam vero de servo Hebræo qui alienigenæ venditur, (tantum) scriptum est: Aut agnatus ipsius, aut hujus filius ipsum rediment.* Argumento priori parum roboris inesse nemo non judicabit, posteriori vim probandi tribuendam esse mecum agnoscent omnes, qui nullis præjudiciis laborant. Proinde erravit *Lundius*, qui asserit servum Hebræum per agnatos potuisse redimi.

XVI. Veruntamen Hebræorum Domini esse vel saltem permanere non potuerunt גר ועקר לסישפחת גר *Proselytus & gentilis, qui in familia proselyti radices egit.* De priori voce nulla movetur controversia. Quid vero per עקר significetur, Rabbini disquirunt. Plerique in eo conveniunt, notari idololatram, vel potius ipsum cultum idololatricum. Hinc in Bava Kama, *fol.* 113. *a.* & Kiddufchin, *fol.* 20. *a. & b.* illud verbum sequentem in modum explicatur לעקר זה הנמכר לעבודת אלילים: *h. e. venditus ad cultum idolorum.* Clarius mentem Magistrorum nobis exprimit R. Isaacides *in comment. ad Lev.* xxv. 47. זה נמכר לע״ז עצמה לחטוב עצים לא לשם אלוהות: *Qui venditus est ad ipsum cultum idololatricum, ut ligna cædat, & reliqua ministeria necessaria exequatur, non ut idolo serviat.* Rationem hujus denominationis subministrat R. Salomo ben Melech *in Michlal Jophi ad Lev.* xxv. 47. quando servum ita vocatum esse scribit, eo quod ab omnibus aliis negotiis fuerit eradicatus, quo cultui idololatrico serviat. Non est, cur moneam hunc significatum & a notione radicali & a contextu maxime remotum esse, quippe quod vel oculis clausis perspici potest.

XVII. His se vendere nefas habebatur; Hinc Author Sepher Siphra scribit *Par. Behar. Sinai cap. 6. cap. 219. unde R. Simeon in Jalk. Par. ead. f. 194. cap. 4. sua transcripsit*: ומניין בשיהא נמכר אינו נמכר אלא לך תלמוד לומר כי ימכר לך: *Undenam evincitur, quod servus, quando venditur, nonnisi tibi soli vendatur? Scriptura dicit* כי ימכר לך *Quum tibi fuerit venditus.* Accedit Maimonides *Avod. cap.* 1. §. 3. המוכר עצמו אינו רשאי למכור עצמו לגוי ואפילו גר תושב: *Ei, qui se ipsum vendit, non licet se addicere gentili, etiamsi fuerit proselytus portæ.* Rationes, propter quas *Deus* lege prospexit, ne paganus atque proselytus Hebræis dominentur, in medium protulit *Abarbanel* quando nexum *cap.* xxv. *Lev.* cum *Cap.* xxvi. demonstrat: כי לי בני ישראל עבדים ולמה אם כן הגר או העקר ירדה בעברי בפרך ואם יעסוד עברי עם הגר או העקר אולי שיצוהו לעשות אלילים ולהקים מציבה ולתת לאבן משכית ולחלל את השבת ומפני זה סמך לזה אסורי עבום לא תעשו וגו׳ בי בלי ספק הישראלי הנמכר לגר או לעקר עם כך היתה מכירתו לעשות את כל התועבות האלה ולזה אמר נכ׳ את שבתותי תשמורו ואת מקדשי תיראו שהישראלי הנמכר לגר או לעקר לא ישמור את השבת כראוי ולא ילך למקדש להשתחוות ליהוה: *Quoniam filii Israel mei sunt servi. Quodsi proinde proselytus vel idololatra meo servo dominaretur cum sævitia, atque Hebræus in societate pagani vel proselyti viveret, ipsi fortasse in mandatis daret, ut idola faciat, statuam erigat, & lapidem figuratum ponat, nec non Sabbathum profanet. Hinc (dicto citato) adnectitur interdictum de vitanda idololatria: Non facite vobis idola &c. Siquidem dubio procul Israelita idololatræ vel proselyto hac conditione fuit venditus, ut faciat omnes istas abominationes, eademque de causa dixit quoque: Sabbatha mea observate & sanctuarium meum reveremini, eo quod Israelita proselyto aut pa-*

pagano addictus non sit Sabbathum observaturus, prout oportet, nec sanctuarium visitaturus, quo se incurvet coram Jehova.

XXIII. Israelita non ante venditionem servi Hebræi ad dehortationem, sed post illam ad redemtionem fuit obligatus. Audiamus Maimonidem *in Gem. Kiddusch. fol.* 15. *b.* בא ואמר לך הריני מוכר עצמי לגוים אין אתה זקיק לו עד שנמכר אבל לאחר שנמכר לגוי אף על פי שעבר ועשה שלא כהוגן מצוה לפדותו ולא יטמע בהם שנאמר אחרי נמכר גאולה תהיה לו: *Quum quis venerit, tibique dixerit. Ecce me vendam gentilibus, ante venditionem nullo obligationis vinculo ipsi adstrictus eris* (i. e. non teneris ad eum dehortandum) *sed post quam gentili venditus fuit, tibi, non obstante quod legem transgressus sit, & injuste egerit, injunctum est, ut ipsum redimas, ne inter gentiles abscondatur. Etenim dicitur: Post venditionem redemtio ipsi erit.*

XIX. Quænam fuerint personæ ad servum redimendum obligatæ Magistri ex *Lev.* xxv. 49. nos edocent: או דודו או בן דודו יגאלנו זה גאולת קרובים או השינה ידו זו גאולת עצמו ונגאל זו גאולת אחרים: *Aut patruelis, aut ejus filius ipsum redimet; hæc est redemtio agnatorum. Aut ipse assequitur; hæc est redemtio propria. Et redimetur; hæc est redemtio aliorum.* Verum falluntur heic Rabbini, quando verba postrema, quæ arctissimo vinculo colligata sunt, ab invicem separant, & duplicem redemtionem ex illis exsculpunt. Non par fuit omnium obligatio. Hic enim ordo in redemtione fuit servatus, ut primo ipse, postea proximi agnati, hinc reliqua familiæ membra & tandem alii redemtionis pretium procurarent. Testem habemus amplissimum, puta Maimonidem: *Avod. cap.* 11. §. 7. *fol.* 149. *a.* הנמכר לגוי אם לא השיגה ידו לגאול קרוביו פודין אותו וקרוב קרוב קודם שנאמר או דודו או בן דודו יגאלנו לא פדאוהו קרוביו או שאין ידם משג' מצוה על כל אדם מישראל לפדותו: *Quando quis gentili fuit venditus, nec habet, quo se redimat, agnati ejus ipsum redimunt: & quidem, quo quis ipsi conjunctior est, eo prius tenetur ad servum redimendum, quia dicitur: Aut patruelis aut hujus filius ipsum rediment. Quodsi autem agnati ejus ipsum non redemerint, nec facultates [ad hoc opus] requisitas possideant, cuivis Israelitæ hoc redimendi officium incumbit.*

XX. Quo modo quave ratione servus Hebræus redemtus fuerit, Rabbini satis prolixe nobis exponunt. Præcipua tantum heic loci notabo.

XXI. (א) Observant servum gentilis vel proselyti potestati subjectum argento duntaxat, non vero eo, quod argento æquivalet, redimi potuisse. Huc spectat, quod legimus in תורת כהנים *Par. Behar Sinai ad Lev.* xxv. 50. הוא נגאל בכסף ואינו נגאל לא בתבואה ולא בכלים: *Argento redimitur & non redimitur proventu (agri) vel vasis.* Quocum consentit, quod *Maimonides* tradit *Avod. cap.* 11. §. 1. *f.* 140. *b.* לא בתבואה ולא בלים שנאמר כסף ממכרו בכסף הוא נגאל מיד הגר ואינו נגאל בשוה כסף: *Nec fructus nec vasa (pro redemtione dari possunt,) quia dicitur: De argento suæ venditionis. Argento ipse redimetur a potestate gentilis, non vero argenti pretio.* Qua difficultate hæc ipsorum positio prematur, Rabbini animo suo præviderunt, quam propterea solvere omni nisu & animi contentione studuerunt. Audiamus eorundem verba: *Vid. Kesepb. Mischn. ad loc. Maim. cit.* בכל אתר את עביר שוה כסף ככסף והכא לית את עביר שוה כסף ככסף אמר רבי אבא מהי שניא היא ששנה עליו כסף בכסף: *In omni loco argenti pretium ponis in locum argenti, at heic non comparas id quod argento æquivalet cum argento: Dixit proinde R. Abba. Quid hoc rei est? Intercedit diversitas quædam, quia hac in causa Scriptura argentum cum argento permutavit (vel comparavit.)*

XXII. (ב) Docent Magistri, nonnisi accurata supputatione hanc redemtionem procurari potuisse. Huc spectat lex generalis *Kiddusch. cap.* 1. *Mischn.* 2. עבר עברו קונה את עצמו בשנים ביובל בגרעון כסף: *Servus Hebræus se ipsum redimit annis, Jubilæo & supputatione.* Postremus redimendi modus in sequentibus Scripturæ verbis fundatur: וחשב עם קנהו משנת הסכרו לו עד שנת היבל והיה כסף ממכרו במספר שנים כימי שכיר יהיה עמו אם עוד רבות בשנים לפיהן ישיב גאלתו מכסף מקנתו ואם מעט נשאר בשנים עד שנת היבל וחשב לו כפי שניו ישיב את גאלתו: *Supputabis autem eum emtore suo ab anno, quo vendidit se ei usque ad Jubilæum, ut sit pecunia dierum mercenarii. Si adhuc multi supersunt ex illis annis ante Jubilæum, pro eorum numero restituito pretium redemtionis sui. Sin autem parum superest ex illis annis ad Jubilæum usque, ubi supputaveris eum eo pro numero annorum, restituito redemturam suam.* Hanc legem fusius & quidem satis accurate nobis exponit *R. Isaacides* dum scribit *in comm. ad h. l.* לא תבא עליו בעקיפין מפני חלול השם אלא ליגאל ידקדק בחשבון לפי המגיע בכל שנה ושנה ינכה לו הגוי מן דמיו אם היו עשרים שנה משימכר עד היובל וקנאו בעשרים מנה נמצא שקנה הגוי עבודת שנה במנה ואם שהה זה אצלו חמש שנים ובא ליגאל

ליגאל ינכה לו חמשת מנין ויתן לו העבד חמשה: עשר וזהו והיה כסף ממכרו בשנים: *Non fraudulenter ſervus (cum emtore ſuo) aget, ne nomen (Dei) profanetur, ſed quum venerit ad ſe redimendum ſollicite cum ipſo ſupputabit juxta convenientiam. De quovis anno, (qui ad Jubilæum adhuc ſuperſtes erit,) detrahet herus ſervo de pecunia (qua emtus fuit.) v. g. ſi viginti fuerint anni a tempore venditionis ad Jubilæum, & ipſe viginti minis fuerit acquiſitus, deprehenditur, quod gentilis una mina ſervitium alicujus anni comparaverit. Quodſi proinde ſervus quinque annos penes herum moratus fuerit, & poſtea ſe redimere velit, tum detrahet quinque minas & dabit ſervus (emtori ſuo) quindecim minas & illud eſt quod dicitur: Et erit pecunia venditionis ſuæ pro numero annorum.* Conferri meretur locus *Maimonidis* §. XIII. hujus capitis citatus.

XXIII. Tandem referunt Judæi, hanc ſupputationem ſervo modo emolumento, modo noxæ fuiſſe. Nititur autem hoc ipſem illa hypotheſi, qua ſtatuitur, ſolutionem non ſemper ſimul atque ſemel, ſed haud raro ſucceſſive fuiſſe factam. Quapropeer, cum pretium perſonæ pro temporum differentia modo adauctum, modo imminutum fuerit, non potuit non ſupputatio ſervo mox commoda mox moleſta eſſe. Explicat nobis Magiſtrorum mentem *Maimonides* verbis ſequentibus: הנמכר לגוי הואיל ויש לגאול עצמו לחצאין כמו שביארנו פעמים יהיה להקל ופעמים להחמיר כיצד להקל קנה אותו במתי' ונחשף והרי הוא עתה שוה מאה ונתן לו חמשים חצי דמיו והכריא והרי הוא שוה מאתים נותן לו מאה שהן חצי דמיו הנשאר ויצא כיצד להחמיר קנה אותו במאתים ונתן לו חצי דמיו שהן מאה ונחשף והרי עתה שוה מאה נותן לו חמשים שהן דמי חציו הנשאר ומצא שנתן מאה וחמשים אף על פי שהוא עתה שוה מאה: *Servo, qui ſe pagano addixit, eo quod ſe ipſum per partes redimere poſſit, ut expoſuimus, ſui redemtio modo facilitatur, modo difficilis (ſive moleſta) redditur. Quomodo facilitatur? Quando herus ipſum comparavit ducentis (florenis,) ſervique pretium fuit imminutum, ita ut de præſenti conſtet centum (florenis,) dabit ipſi 50. & poſtea fuit adauctum ita ut denuo ducentis conſtet, dabit ipſi centum florenos qui reſiduam partem dimidiam efficiunt, & liber exibit. Quomodo aggravatur? Quando herus ſervum acquiſivit ducentis florenis & ſervus ipſi dedit dimidiam pecuniæ partem videlicet 100. florenos, & poſtea pretium ejus minuitur, ita ut 100. florenis conſtet ſervus, & hinc dabit ipſi quinquaginta florenos dimidium reſiduum, tum deprenditur, quod ſervus dederit centum & quinquaginta florenos, quamvis hoc ipſo tempore non niſi centum florenis conſtet.*

XXIV. Hujus privilegii participes facti ſunt omnes & ſoli Hebræi pagano addicti, ea tamen conditione, ut in eorum redemtione ordinis ratio fuerit habita. Nimirum cum quilibet ſibi proximus ſit, hinc ſinguli ſe prius quam cæteros, parentes præ alienis, ſapientes præ idiotis, Levitas præ Iſraelitis, Iſraelitas præ ſpuriis redimere ſoliti fuerunt. Hinc profecto ordo in captivorum redemtione fuit obſervatus (*Vid. Gem. Horajot. f.* 13. *a.* & Maim. *in Mat. not. aniym. cap.* VIII.) nec ut ſpero, male heic a me adplicatur.

XXV. Hoc redimendi officium ſumme neceſſarium fuiſſe R. *Iſaacides* obſervat, quando verba גאולה תהיה hunc in modum explicat *in Comm. ad Lev.* XXV. 48. מיד אל תניחהו שיטמע עד שנת היובל שהרי כל' עצמו לא קנאו אלא לעבדו עד היובל שהרי ביובל יצא כמו שנאמר לממה: *Extemplo (redimetur,) ne patiaris ipſum abſcondi ad annum Jubilæum uſque. Quivis enim non alter emit ſervum, quam ut ſibi ſerviat ad Jubilæum uſque, ſiquidem in Jubilæo quivis exit, ut inferius dicetur.* Hæc deſumta ſunt ex Gem-Kidduſchin. ubi ſequentia leguntur *f.* 21. *a.* עבד עברי הנמכר לנכרי בהדי בתיב ביה או דודו יגאלנו או בן דודו ונגאלנו ההוא לקובעו חובה: *De ſervo Hebræo, qui peregrino venditus fuit, ſcriptum eſt: Aut patruelis aut hujus filius ipſum redimens, quo ipſo debitum (agnatorum) determinatur.* Poſſet lectori in illo R. Iſaacidis loco ſignificatus vocis יטמע obſcurus aut ambiguus videri, quare neceſſe erit, ut ejus explicationem ex ſchiplite chachamim addamus, רצה לומר אל הניחהו עד שיהא טמון בין עובדת אלילים: *Raſche vult dicere, ne relinquatis eum, donec ſit occultatus in cultu idolorum.*

XXVI. Ex illa redemtionis neceſſitate ut fonte ſequentes Judæorum obſervationes velut rivi profluxerunt. Nimirum. (א) quod agnati vi potuerint compelli ad ſervum redimendum. Audiamus *Maimonidem Avod. cap.* 11. §. 7. 7. *f.* 140. *a.* בית דין כופין את קרוביו לפדותו שלא יטמע בגוים: *Forum cogit agnatos ad ipſum redimendum, ne inter gentiles abſcondatur;* (ב) quod ſervis licuerit pecuniam commodare, & ſe per vices ſive ſucceſſive redimere. In Gem. Kidduſch. *f.* 20. prolixa diſputatio hac de re inter R. Scheſchet & R. Chunam fuit habita, cujus finalis deciſio parti adfirmanti favet. Qua-

propter *Maimonides* non dubitavit idem asserere *Avod. cap.* II. §. 7. יש לו ללות לגאול את עצמו מן הגוי ונגאל לחצאין: *Est servo potestas accipiendi mutuum, quo se redimat, & per vices se redimendi,* (ג) quod servus, qui secunda vice se addixit, altera quoque vice redimendus, non vero, si posthac venditus fuerit. Huc spectat sequens in Mischnajor *Gittin. cap.* IV. §. 9. *sive ult.* locus: המוכר את עצמו ואת בניו לעכו״ם אין פודין אותו אבל פודין את הבנים לאחר מיתת אביהן: *Quando quis se ipsum & liberos suos vendit* (tertia nimirum vice) *cultui idololatrico, tum ipsum non redimunt, at liberos redimunt post obitum eorundem patris.* Explicat hæc verba *Maimonides in Matnot. aniym. cap.* VIII. §. 13. מי שמכר עצמו ובניו לגוים או שלוה מהן ושבו אותן או אסרוהו בהלואתן פעם ראשונה ושנייה מצוה לפדותן שלישית אין פודין אותו אבל פודין את הבנים לאחר מיתת אביהן ואם בקשוהו להורגו פודין אותו אחר מירם אפילו כמה פעמים: *Ubi quis prima & altera vice se liberosque suos gentili addicit, aut ab eo mutuatur, & hinc captivus abducitur, vel propter mutuum in vincula conjicitur, Hebræis injunctum est, ut ipsos redimant. Tertia vice venditum non redimunt, sed parente mortuo liberos redimunt. Quodsi gentilis eum interficere studeat, liberant eum ab ipsius potestate etiam post plurimas vices.*

XXVII. Neque tamen hac ipsa lege gentili aut proselyto injuria fuit facta, siquidem is, qui se ipsi addixit, legitimus ejus servus fuit teste *Maimonide Avod. cap.* I. §. I. *f.* 139. *a.* ואם עבר ומכר עצמו אפילו לעובד ע״ז ואפילו לע״ז עצמה הרי זה מכור שנאמר או לעקר וגו׳: *Quod si transgrediatur* (præceptum) *seque ipsum vendat etiamsi idololatræ, quin immo ipsi idololatriæ; Ecce venditus est* (*& manet,*) *quia dicitur aut gentili.* Hinc sua sequitur sponte, ipsum, nisi redemtus fuerit, non ante Jubilæum suam recuperasse libertatem, quod Scriptura præeunte idem tradit *Maimonides ibid. cap.* II. §. 6. המוכר עצמו לגוי אם לא נפדה אינו יוצא אלא ביובל שנאמר ואם לא יגאל באלה ויצא בשנת היובל הוא ובניו עמו: *Qui se ipsum gentili vendit, nisi redimatur, non exit præterquam in Jubilæo, quia dicitur, si non redimetur per agnatos, exibit in anno Jubilæo ipse una cum liberis suis.* Quisquis proinde ante hoc tempus aufugit, is non modo injuste agit sed & damnum illatum compensare debuit ut testatur *Josephus Karo* in Keseph Mischne ad loc. modo cit. שם תנא מנין לבורח שחייב להשלים: *Exinde discimus de profugo, quod teneatur compensare* (*illos annos.*)

XXVIII. Verum uti nulla datur regula sine exceptione, ita & heic notandum venit Hebræos pagano extraneo venditos non potuisse redimi aut per Jubilæum liberari. Ita sentiunt Magistri in Gemar. Kiddufchin: *f.* 15. *a, & b.* ויצא בשנת היובל בגוי שישנו תחת ידך או אינו אלא בנכרי שאינו תחת ידך וכי מה אפשר לעשות לו הכתוב אינו מדבר: בנכרי שאינו תחת ידך: *Exibit in anno Jubilæo* (*nimirum*) *a gentili, qui tuæ potestati subjectus est, vel forte res ita se non habet, sed simul* (*id referendum erit*) *ad extraneum, qui a potestate tua exemtus est? Verum quid ipsi facies,* (*quando obedire recusat*: *Vides proinde Scripturam non loqui de pagano, qui tua potestati non subjacet.* Consentit R. *Isaacides, in comm. ad Lev.* XXV. 47. בגר שתחת ידך הכתוב מדבר: *de proselyto, qui tuæ potestati subjectus est, Scriptura loquitur,* quem locum R. *Jehuda Leo* ita explicat *in Gur. Ariel sive not. ad Isaac. f.* 159. *cap.* 3. *si gentilis non fuerit sub potestate Israelitarum, quis coget illum, ut Judæum liberum dimittat in anno Jubilæo?*

XXIX. Fur, qui solvendo non fuit, propter furtum commissum vendi non modo potuit, sed & debuit, prout Scriptura præeunte testantur Rabbini. Ita *Maimonides Aniba cap.* III. §. II. *f.* 19. *a. Tom.* IV. דין הגנב לשלם הקרן והכפל או תשלומי ארבעה וחמשה מן המטלטלין שלו אם לא נמצאו לו מטלטלין בית דין יורדין לנכסיו וגובין הכל מן היפה שבנכסיו כשאר הנזקין שנאמר מיטב שדהו ואם אין לו לא קרקע ולא מטלטלין ב״ד מוכרין אותו ונותנין דמיו לניזק שנאמר אם אין לו ונמכר בגנבתו: *jus furis est, ut restituat summam atque duplum vel etiam quadruplum & quintuplum ex bonis suis mobilibus, si non possederit ejusmodi bona, tum forum ad reliquas facultates suas se convertit, & tollit id quod potissimum est de facultatibus ipsius, prout in reliquis damnis fieri solet, de quibus dicitur: ex optimo proventu agri* (*restitutio fiet.*) *Quodsi nec fundum nec bona mobilia possideat, forum vendit ipsum & ejus pretium læso adjudicat quandoquidem dicitur. Si non fuerit solvendo, vendetur propter furtum suum.*

XXX. Fœminam propter furtum commissum vendi potuisse Judæi temere non minus quam obstinate negant; prout ex Tract. Sota, *cap.* III. §. 8. evidenter adparet: האיש נמכר בגניבתו ואין האשה נמכרת בגניבתה: *Vir venditur propter furtum suum, sed fœmina non item.* Veruntamen circa hanc ipsam thesin Ma-

gistri

gistri in partes abeunt, quorum alii ex traditione alii ex Scriptura illam derivant. Prioribus accedit *Maimonides (vid. ejus Comm. ad Mischn. cit. & Avod. cap.* VI. §. 1.) האישה אינה נסכרת בגניבתה ודבר זה ספי הקבלה: *Fœmina non addicitur propter furtum, quam thesin traditioni acceptam ferimus.* Posterioribus calculum suum adjicit R. *Isaacides in com. ad Deuter.* XV. 13. אין האשה נמכרת בגנבתה שנאמר בגנבתו ולא בגנבתה: *Non venditur fœmina propter furtum suum, quia dicitur propter furtum ab ipso non ab ipsa commissum.* Verum errant & illi, qui suæ traditioni nimis fidunt, & hi, qui pro more suo nihil non ex Scriptura eliciunt.

XXXI. Rabbini per גניבה in loco citato duntaxat furtum stricte sic dictum intelligunt. Testis est *Maimonides avod. cap.* 1. §. 1. אין לך איש בישראל שמוכרין אותו בית דין אלא הגנב בלבד: *Non est vir in Israele, quem forum vendit, prætorquam fur.* Ex illa Pseudermeneja sequentes theses profluxerunt (א) neminem propter debita ad servitium addici posse, prout loca a doct. *Altingio* citata confirmant. (ב) Falsos testes, qui furti quendam postularunt, hujus loco vendi non potuisse, qua de re prolixa disputatio extat in Gem. Macoth: *cap. 1. f. 2. c. 2.* אין נמכרין כעבד עברי. סבר רב המנונא למימר הני מילי היכי דאית ליה לדידיה ומיגו דאיהו לא נזדבן אינהו נמי לא מזדבני אבל היכא דלית ליה לדידיה אפע״ג דאית להו לדידהו מזדבני. אמר ליה רבא ולימרו ליה אי אנת הוה לך מי הוה מיזדבנת אנן נמי לא מיזדבנינן אלא סבר רב המנונא למימר הני מילי היכי דאית ליה או לדידיה או לדידהו אבל היכי דלית ליה לא לדידיה ולא לדידהו מזדבני אל רבא ונמכר בגניבתו אמר רחמנא בגניבתו ולא בזממו: *(Falsi testes) non venduntur. Opinatur R. Menuna id posse dici, si (accusato) fuerint facultates, quas pro sua persona possit solvere, quia enim hoc in casu (accusatus) non venditur, nec (falsus testis) vendendus erit (quippe qui in prioris locum succedit.) Respondet ei Rabba dicendo; si tu fueris solvendo, quis te vendidisset? ita & nos falsum testem (cui suppetunt facultates) non vendimus. Verum putat itaque R. Menuna illud dici posse, si utrisque fuerint facultates, sed si utrisque desint, tum ad minimum falsum testem venditum iri. Respondet Rabba:* (Dicitur *Exod.* XXII. 2.) בגנבתו *quo* Deus *innuit, ob furtum non ob falsum testimonium vendi* (ג) Servos non pro duplo, quadruplo vel quintuplo, sed tantum pro re ipsa sive summa furti servire. Paucis hoc traditur in Gem. Kiddu-schin: בגניבתו ולא בכפילו *propter furtum suum & non propter duplum vendetur* & fusius idem exponitur a R. *Ezechiele Hechaiim in Hilch. Genev. Mammon. c.* 1. אין גנב נמכר על כודה רק על הקרן הקרן מאה ודמיו ג׳ נמכר ושאר הקרן חוב עד שיעשיר: *Fur non venditur propter quadruplum aut quintuplum, sed tantum propter summam. Quodsi summa furti centum florenis constet, & ipse pretio quinquaginta florenorum æstimetur, tum venditur & reliqua pars summæ manet debitum, donec ditescat.* Et in Mechilta *Par. Mischp. Sect.* 13. *f.* 32. *cap.* 3. *in fine.* נמכר בגניבתו ולא פחות ולו יתר רבי יהודה אומר אם גנב פחות ממה ששוה אינו נמכר יותר ממה ששוה הרשות ביד בעל הגניבה אם רצה למכור ימכר ואם לאו כותב לו שטר רבי אליעזר אומר גנב פחות ממה ששוה אינו נמכר יתר ממה ששוה דין להשתכר מחצה ולהפסיד מחצה: *Venditur ob furtum suum, nec vilius, nec carius. R. Jehuda dixit: si furatus est minus, quam valet, non venditur, si plus, quam valet, tum in furis arbitrio positum est. Quodsi velit se vendere, se vendit; Sin minus, scribit Domino scriptum obligatorium. R. Eliesier dicit: si minus furatus est, quam valer, non venditur, si plus, quam valet, furatus est, jus est ut furti partem recipiat, partem perdat.* His poterit adjungi testimonium, quod Gemar. Kidduschin: *fol.* 18. 2. subministrat: ת״ר גניבו אלף ושוה ח״ם מאות נמכר וחזר ונמכר גניבו חמש מאות ושוה אלף אינו נמכר כלל ר״א אומר אם היה גניבו כנגד ממכרו נמכר ואם לאו אינו נמכר אמר רבא בהא ר״א לרבנן זכנהו דמ״ש גניבו ה׳ מאות ושוה אלף דאין נמכר דנמכר כולו אמר רחמנא ולא חציו הכא נמי נמכר בגניבתו אמר רחמנא ולא נמכר בחצי גניבתו: *Docuerunt Rabbini, servum, qui mille florenos furatus est, & quingentis constat, vendi, & quando revertitur, denuo vendi, quodsi vero quingentos furatus fuerit, nec nisi mille florenis valeat, non venditur, quæ regula generalis est. R. Eliesier respondet, quando ipsius furtum respondet pretio suæ venditionis, venditur, sin minus, non venditur. Dixit Rabba: In eo R. Eliesier vicit Rabbinos. Prouti enim ipsi dicunt, servum, qui quingentos furatus fuit & millenis constat, non esse vendendum, eo quod* Deo *notante totus vendi debeat, non ejus dimidium, ita & heic* Deus *dixit, servum vendendum esse propter furtum suum (nempe integrum), non propter dimidiam furti partem.* Quod si hæc ita se haberent, prout Judæi narrant, sane perpauca forent exempla servorum, qui propter furtum aliis fuissent addicti. Verum his singulis

gulis falsitatis suspicionem subesse vel inde colligimus, quia in sacris literis ne gry quidem hac de re occurrit.

XXXII. Hujusmodi fures (1) a Synedrio & quidem (2.) solis Hebræis, nec (3.) his nisi ad 6. annos fuerunt addicti. Primum vel inde satis evidenter adparet, quia servus ob furtum venditus Hebræis perpetuo nuncupatur סכרוהו בירת דין is, quem Synedrium vendidit. Alterum *Maimonides* suo confirmat testimonio *Avod. cap.* 1. §. 5. עבר עברי שמכרוהו בירה דין אין מוכרין אותו אלא לישראל או לגר צרק: *Quando Synedrium servum Hebræum vendit, tum eum nonnisi Israelitæ aut proselyto justitiæ addicit.* Tertium traditur in Gem. Kiddufchin: *f.* 14. *c. b.* סכרוהו ב״ד אינו נמכר אלא לשש: *Servus a foro addictus non venditur, nisi ad 6. annos.* Quod ipsum in Glossa exponitur ratione simul notata. סכרוהו ב״ד וג׳ו דכתיב ועבדך שש שנים אבל כסובר עצמו לא כתיב רבי תקנה עבר עברי סיר אחרים משמע: *Servus, quem forum vendit &c. quia de ipso scriptum est, & serviet sibi 6. annos, verum de illo, qui se ipsum vendit, hoc scriptum non est.* (*Quando enim dicitur*: Ex. XXI. 2.) *Quum emeris servum Hebræum &c. tum subintelligitur ex manu aliorum.*

XXXIII. Quia Sacræ tabellæ non meminerunt, quid faciundum sit, ubi servus vel gentili, vel uni sæpius, vel pluribus simul furatus fuit, hinc Rabbini illos casus determinare operæ pretium judicarunt. Placuit hæc ex Maimonidis loco jamjam citato vestris subjicere oculis *Aniba c.* III. §. 23. *& seqq.* גנב את הנוי או הקרש אינו נמכר על הקרן אלא הרי זה עליו חוב עד שיעשיר גנב ונמכר וחזר וגנב אם לשני גנב הרי זה נמכר פעם שנייה ואפילו גנב למאה אנשים נמכר מאה פעמים ואם לראשון גנב פעם שנייה אינו נמכר שנייה אלא ישאר עליו הכל חוב גנב לזה וחזר וגנב לזה וחזר וגנב לזה כולם שותפין בו אם היו דמיו כנגד הקרן של שלשתן או פחות מן הקרן נמכר ומחלקין ביניהן ושאר הכפלות חוב עליו ואם היו דמיו יותר אינו נמכר והכל חוב עליו עד שיעשיר שותפין שגנבו כאחר משלשים ביניהן וכל אחר מהן נמכר בחלקו מן הקרן וכל מי שרמיו יותר על חלק הקרן שנתחייב בו אינו נמכר: *Qui furatus fuit gentili aut sanctuario, non venditur propter furti summam, sed manet illa debitum, donec ditescat. Qui propter furtum fuit addictus, & postmodum denuo furatur, is ubi duobus furtum fecit, utraque vice venditur, & si vel centum viris furatus esset, centies venditur, ubi vero priori bis fuit furatus, huic altera vice non venditur, sed manet super ipso debitum. Quando huic furatur, & postea redit ac furatur alteri, & denuo revertitur, ac furatur tertio, tum omnes de ipsius pretio participant, si pretium suæ venditionis æquivalet furti summæ. Quodsi fuerit infra summam, venditur, & partiuntur (illi tres servi pretium) inter se, reliquorum duplorum debitum restat furi solvendum. Quando pretium servi superat (furti summam), tum totam summam ablatam tamdiu debet, usque dum facultates acquirit. Socii fures sunt sicut unus, quando furta inter se deponunt. Eorum quivis venditur propter summæ ablatæ partem, verum quando ipsius pretium superat partem summæ ablatæ, quam debet, tum non venditur.*

XXXIV. Capite superiori notavi, potuisse filios in casu extremæ necessitatis a Patre aliis addici. Verum hoc ipsum est, quod Judæi literæ stricte inhærentes strenue negant, prout satis luculenter claret ex Mechilta *Par. Mischp. f.* 29. *cap.* 1. וכי ימכר איש וגו׳ האיש מוכר את בתו ואינו מוכר את בנו שהיה בדין מה אם הבת שאינו נמכרת על הגניבה אביה רשאי למכרה הבן שהוא נמכר על הגניבה אינו דין שיהא אביה רשאי למכרו ת״ל וכי ימכר איש את בתו האיש מוכר את בתו ואינו מוכר את בנו: *Et si quis vendet &c. Vir vendit filiam suam, non filium suum, quod continetur in jure. Quid? si Patri licet filiam addicere, quæ non venditur propter furtum. Nonne juris erit ut ipsi (multo magis) liceat vendere filium, qui propter furtum addicitur? Scriptura dicit. Si quis vendet filiam suam; adeoque Pater vendit, filiam, non item filium suum.*

XXXV. Nativitate alios servos fuisse factos Scriptura satis evidenter nos edocet, quando liberos servi Hebræi ex ancilla Cananæa prognatos dominis adjudicat *Exod.* XXI. 4. Quid Judæi ad inlustrandam hanc legem conferant, dispiciendum erit.

XXXVI. Ex eorum sententia non licuit (1.) Israelitis liberis matrimonium inire cum ancilla Cananæa. Audiamus Maimonides *Avod. c.* III. §. 3. המוכר עצמו אסור בשפחה כנענית כשאר כל ארשלי *Servo, qui se ipsum vendidit, non minus ac cæteris Israelitis universis ancilla Cananæa probibita est*, nec (2.) servo spontaneo talis ancilla in thori sociam adjungi potuit, prout prolixe traditur in Gem. Kiddufchin. f. 15. a. מ״ט דת״ק מוכר עצמו אין רבו מוסר לו שפחה כנענית מיעט רחמני גבי סכרוהו ב״ד ואם אדוניו יתן לו אשה לו ולא למכר עצמו ואידך לו באל כורחו ואידך מכי משנה שכר שכיר עבדך שכיר אינו עובד אלא ביום עבר עברי עובר בין ביום בין בלילה וכי תעלה על דעתך שעבר עברי

עובד

עובד בין ביום בין בלילה והלא כבר נאמר כי טוב לו עמך עסך כסאכל ואו״ר יצחק סכאן שרבו סוסר לו שפחה כנענית : *Quæ est ratio Doctoris primis, qui dicit : servo spontaneo Dominus non associat ancillam Cananæam? Excludit Deus omnes præter servum a foro addictum (dicendo* Exod. XXI. 14.) *Si dominus ejus ei dederit uxorem, ipsi, (quem forum addicit,) non ei, qui se sponte vendit. Nonnulli tamen illud ita explicant. Ipsi, nempe invito. Sunt denique, qui ex verbis : duplum est mercedis mercenarii, quo tibi servivit, (eliciunt hanc positionem.) Mercenarius non servit, nisi interdiu, sed servus Hebræus tibi servit tam die, quam nocte Quodsi tibi in mentem venerit, quomodo servus noctu & interdiu servire possit, cum supra dictum sit: prospere tecum aget in cibo (& in lecto). Respondet R. Izchak prius eo respicere, quod Dominus servo ancillam Cananæam in thori sociam adjungat.* Quinimmo (3.) ne quidem is, qui ex parte servus & ex parte ingenuus fuit, hanc ancillam ducere potuit, prout notatur in Schulchan aruch *Hilch. avod. fol.* 218. *b.* סי שחציו עבר וחציו בן חורין אינו יכול לישא לא שפחה ולא בת חורין לפיכך כופין רבו לשחררו: *Qui partim servus, partim ingenuus est, non poterit uxorem ducere nec ancillam, nec liberam, quapropter dominum cogunt, ut ipsum dimittat liberum.*

XXXVII. Servus, qui potuit obligari ad ducendam Cananæam & prolem servilem ex ea procreandam fuit is, quem Synedrium vendidit, ut Maim. testatur *L. cit.* כין הארון בין בנו של ארון הרי זה נותן לו שפחה וכופהו על זה כרי שיוליד טסנה עברים : *Tum Dominus tum ejus filius servo ancillam in uxorem dant, eumque cogunt ad hoc ipsum, ut ex illa liberos procreet, qui sint servi.* Nec ratio habetur in hoc casu interdicti quo alias cautum fuit, ne Judæus cum pagana & ancilla jungatur. Etenim nec Sacerdoti, cui alias maxime matrimonii puritas commendata esse debuit, si addictus fuerit, tale contubernium illicitum fuit, ut idem Maimonides observat *Ibid.* §. 4. ודכר זה קבלה הוא ואפילו היה הנסכר כהן הרי זה מותר בשפחה כנענית כל ימי עבודתו : *Per traditionem illud accepimus, quod, quamvis Sacerdos sit addictus, ei permissa sit ancilla Cananæa intra dies servisii.*

XXXVIII. Sunt, qui ne ab hoc quidem servo ancillam Cananæam ductam fuisse judicant, si non ante fuerit maritus fœminæ Israeliticæ, & ex ipsa sibi procrearit liberos. Huc spectat illud in Gem. Kiddufchin f. 20. 2. או״ר נחמן בר יצחק ישלו אשה ובנים רבו מוסר לו שפחה כנענית אין לו אשה ובנים אין רבו מוסר לו שפחה כנענית: *R. Nachmanides filius Isaaci dixit: Quod si servo fuerint uxor Hebræa, & ex illa liberi, tum Dominus ipsi ancillam Cananæam dare poterit; sin minus, non dabit.* Ne autem gratis hoc assumi videatur, argumentum quo suam thesin stabiliant, petunt ex verbis אם בגפו יצא בגפו יבא qui solus venit, solus exibit. Huc nos manu quasi ducit R. Salomo bel Melech, quando verba citata explicat, ut sequitur *in Michial Jophi ad Exod.* XXI. 3. (*Conf.* Kidd. *f.* 20. 2.) רל׳ אם בגפו לבדו יבא שלא בא גוף אחר עמו והוא אשתו : (*Scriptor Sacer*) *vult dicere. Se solus venerit, ita ut non aliud corpus nimirum uxor una cum ipso venerit, (tum etiam solus exibit .* Noluit tamen his suum addere calculum Abarbanel qui in Comment. ad Exod. XXI. statuit, non nisi servo cælibi ancillam Cananæam dati potuisse. Nec diffiteor, me hac in parte plus hujus, quam Magistrorum sententiæ deferre.

XXXIX. Servi contubernalis ancilla Hebræa esse non potuit, sed tantum cananea. Hoc uno omnes Rabbini adfirmant ore. Sufficiat hac vice testimonium Isaacidis: *In Comm. ad. Exod.* XXI. 4. (*Conf. Kidd. f.* 68. *b. Jer. f.* 21. *b.*) אם ארוניו וגו׳ סנין שהרשות ביר רבו למוסר לו שפחה בנענית להוליד טסנה עברים או אינו אלא בישראלית תלמוד לוסר האישה וילדיה תהיה לארניה הא אינו סרבר אלא בכנענית שהרי העבריה אף היא יוצאה בשש אפילו לפני שש אם הביאה סיסנין יצאה שנ׳ אחיך העברי או העבריה סלמד שאף העבריה יצאה בשש : *Si Dominus &c. Hinc adparet, quod Dominus habeat potestatem servo associandi ancillam Cananæam, ut ex illa servos progignat: sed forte de ancilla Israelitica illud erit intelligendum. Scriptura dicit: Uxor, ejusque gnati erunt Domino. Unde patescit eam heic nonnisi de extera loqui, siquidem Hebræa in fine sexti anni exii, quinimmo ante 6. annos exit, ubi signa suæ virginitatis adduxerit. Dicitur enim* (Deut. XV.) *frater tuus Hebræus, quo docetur ipsam quoque Hebræam exire sexto anno.*

XL. Liberi in hujusmodi contubernio prognati matris conditionem fuere secuti, & hinc servitio una cum matre ad extremum halitum usque defungi tenebantur. Testimonium, quo thesis mea confirmatur, extat in Schulchan Aruch *Hilch. avod. f.* 219. 2. ישראל שבא על שפחה אפילו שפחתו הולד עבד וי״א שאם בא על שפחתו או קדשה הולד בן חורין לכל הדברים ויש סי שאסר שאע״פ שלשאר דברים דינו כבן חורין אינו סותר בבת עד שיקבל גט שחרור: *Quando Hebræus concumbit cum ancilla sua propria,*

pria, tum gnatus erit servus. Alii tamen contendunt, infantem ex propria ancilla vel meretrice prognatum esse liberum ex omni parte. Nonnemo dixit, quod in cæteris quidem pari jure gaudeat cum homine liberæ conditionis, veruntamen cum virgine Hebræa non possit matrimonium inire, nisi prius libellum manumissionis acceperit. Dissimulare quidem haud possum in loco citato de illicito congressu civis Hebræi cum ancilla aut meretrice, non vero de concontubernio servi sermonem esse, verum hoc non obstante argumento vis sua remanet, non modo quia parium par debet esse ratio, sed & quod sufficienter inde patescit, sorte matris guadere liberos. Accedunt alia dicta, quæ huc specialius referri merentur, ut Abarbanelis *In Comm. ad* 2. *Sam.* XIII. *fol.* 156. c. 2. & 4. כי אין הבן הבא לישראל מן השפחה או מן הגויה קרוי בן ישראל ולכן אמר בפרשת משפטים בבנים שיולדו לישראל מן השפחה הכנענית שהם עברים כמותה ולא ישראלים כאביהם: *Filius, quem ancilla vel pagana Hebræo peperit, non vocatur filius Israel. Hinc in Parascha Mischpatim dicitur, quod liberi Israelitæ ex ancilla Cananæa prognati sint servi sicut mater, non Hebræi, ut ipsorum Pater.* Ex hac liberorum cum matre connexione profluit, quod juris matrimonialis sint incapaces non minus ac ipsa mater, quæ est ancilla. Audiamus Magistros *In Gem. Kidduschin f.* 68. *a.* שפחה כנענית אשכחן דלא תפסי בה קידושי ולדה כמותה מנלן דאק׳ האשה וילדיה תהיה לאדוניה: *Ita deprehendo, quod ancilla Cananea (cum libero cive reipublicæ Israeliticæ) sponsalia celebrare non possit. Sed unde evincam eandem esse liberorum sortem? Scriptura dicit: Uxor ejusque liberi erunt Domino.*

XLI. Proles ancillæ Cananææ dum Cananæis accensetur, non potest non indissolubili servitutis jugo subesse, quod Rabbini plus una vice fatentur ut Maimonides *Hilch. avod. c.* 9. §. 1. ישראל שבא על שפחה כנענית אף על פי שהיא שפחתו הרי זה הולד כנעני לכל דבר ונמכר ונקנה ומשתמשים בו לעולם כשאר העבדים: *Quando Israelita concumbit cum ancilla Cananæa, etiamsi propria, gnatus Cananæis adnumeratur in omnibus rebus, adeoque venditur, emitur, parique dominio in perpetuum subest, ac cætera mancipia.* Nec non Abarbanel *Par. Mischp. f.* 178. *b.* cujus verba latine ita sonant: „ Quodsi „ Dominus servo dederit uxorem, ancil„ lam Cananæam puta eaque filios aut „ filias ipsi pepererit, liberi non una cum „ patre exibunt, quia sunt heri manci„ pia. De mancipiis Cananæis autem di„ ctum est, quod omnibus vitæ diebus „ servire teneantur, filiisque in hæredi„ tatem cedant.

XLII. Quot modis servis patentur, ex Rabbinorum documentis hactenus demonstravi. Postulat ordo, ut quam dominis in servos potestatem tribuant iidem Magistri, dispiciamus. Erit autem in antecessum notandum, potestatem dominicam differre, quatenus vel corpus seu ipsa persona hero mancipatur, vel tantum operæ ei locantur. Servi, quorum corpus possidetur, mancipia, illi vero, quorum operæ potestati heri subsunt, mercenarii adpellantur. Nec invitis Hebræis hoc discrimen notatur, quippe qui עבודה בגוף servitutem personalem seu personæ adhærentem distinguunt במעשה ידיו מעבודה a servitute ad solas operas restricta. *Huc spectat illud in Baal Hatturim. ad Ex.* XXI. 20. *in Bibl. Buxt. f.* 86. המוכר עבדו לשלשים יום רבי מאיר אומר ראשון ישנו בדין יום או יומים ולא שני דקנין פירות לאו כקנין הגוף: *Ubi quis servum suum vendit alteri ad* 30. *dies, ibi servus ratione prioris, si eum occidisset, judicatur judicio diei vel bidui, at non respectu posterioris, siquidem operarum emtio similis non est corporis seu personæ acquisitionis.* Hinc in quæstionem venit. Num servi Hebræi mancipia, an vero mercenarii fuerint. Operam dabo, ut Judæorum mentem distinguere exponam.

XLIII. (א) Discrimen, quod inter utrumque ministerium mancipiorum videlicet & mercenariorum intercedit, non ex jure naturæ, sed Hebræo derivant. Personalem enim servitutem non nisi Mosaica lege constitutam fuisse, & lege naturæ sive dictamine sanæ rationis servorum operas duntaxat acquiri contendunt *Vid.* (*Gittn. c.* 11. *f.* 45. & 40.) Quo ipso satis superque produnt, quam parum naturæ leges perspectas habeant. Proprie enim jus naturæ omnem servitutem ignorat, quandoquidem æqualia omnibus tribuit jura, at ea semel introducta tam parum ministerium personale, quam operarum sponsionem prohibet, quia pacto corpus, non minus quam operæ, heris addici potest.

XLIV. Paganis denegant jus disponendi de persona servi, sive Ethnicus, sive Israelita, sive emtus, sive bello captus fuerit. De servo gentili idipsum adseritur in Gemara Babylonica *Gittin. c.* IV. *f.* 58. a. לא הם קונים זה מזה לגופו אלא למעשה ידיו: *Gentilium alter alterius personam non acquirit, sed tantum ejus operas.* De servo Hebræo Gentili vendito idem testatur *R. Isaacides in comm. ad Lev.* XXV. 48. גאולה תהית לו מיד אל תניחהו שיטמע עד שנת היובל שהרי כל׳ עצמו

עצמו לא קנאו אלא לעבדו עד היובל שהרי ביובל יצא: *Redemtio ipsi erit: statim. Ne sinas eum immergi usque ad annum Jubilæum. Nam ecce (Ethnicus) totum illum non comparavit (id est, corpus ejus non acquisivit,) sed tantum ut ei serviat usque ad Jubilæum, quandoquidem in Jubilæo egreditur*. Huc refert Seldenus *in Jure Nat. & Gent. L.* VI. *c.* 19. *p.* 816. & 817. responsum, quod Christo dederunt Judæi *Joh.* VIII. 32. Semen Abrahæ sumus, καὶ οὐδενὶ δεδουλεύκαμεν πώποτε & nemini servivimus unquam q. d. servitus nostra, qua aliorum dominio parere coacti sumus, non fuit servitus perfecta, aut personalis, proinde veri nominis libertate nunquam privati fuimus. Servos a pagano tam emtos, quam captos a ministerio personali liberos declarat Maimonides *Avod. c.* IX. §. 5. 147. *b.* 1. IV. גר שקנה עבד לעבדות לא קנה גופו ואין לא בה אלא מעשה ידיו: *Gentilis, qui alterum ad servitium sibi comparat, non ejus corpus seu personam, sed tantum operas acquirit.*

XLV. Hebræis e contra Rabbini adjudicant jus absolutum in servos, eorumque personam non minus quam operas, quos proinde ut eorundem mancipia spectant. Testis est Maimonides loco modo citato. ואף על פי כן אם סכרו לישראל הרי גופו קנוי לישראל: *Hoc non obstante, ubi servus venditur Israelitæ, ejus corpus ab hoc acquiritur*. Dubia, quæ hanc positionem premere videntur, optime solvit Maimonidis interpres *Josephus Karo in Keseph. Mischne sive not. ad loc. cit.* קשה שהרי בהדיא אמרינן בפרק החולן דלוקח עבד מן הנוי לא קנה גופו משום דגוי לא מצי מקני לישראל אלא מאי דאית ליה בידה דהיינו זכות מעשה ידיו וכתבו רבינו בפרק שקור' זה והיאך כתב כאן גוי שקנה גוי לעבדות וכו' אף על פי כן אם סכרו לישראל הרי גופו קנוי לישראל וי'ל דהק' גוי שמכר עצמו לגוי לא קנה הגוי גופו ואעפ' כן אם הגוי סכר עצמו לישראל הרי גופו קנוי לישראל בדאמרינן בגמרא אתם קונים מהם ויותר נ'ל דהק' גוי שקנה גוי לעבדות לא קנה גופו אעפ' כן אם בא הגוי הקונה הזה וסכרו לישראל הרי גופו קנוי לישראל אחר שיטבילנו לשם עבדות דלא אמרו דאין גופו קנוי לישראל אלא קודם שיטבילנו לשם עבדות אבל אחר שהטבילנו לשם עבדות קני ליה לגופיה: *Heic difficultas quædam occurrit. Perspicue enim in Gem. cholin dicitur, quod servum a gentili paraturus non acquirat ejus corpus, eo quod gentilis nihil possit Israelitæ vendere, nisi quod sui juris est (sive ad ipsum spectat,) & hinc non nisi ministerium & operas servi, (quo non obstante) scribunt Rabbini capite præcedenti & heic etiam Maimonides scribit: Gentilis, qui alterum gentilem acquirit ad servitium „ &c. Veruntamen ubi Israelitæ venditur, „ servi corpus ab Israelita acquiritur. „ Poteris dubium ita solvi. Quando gentilis seipsum vendit alteri pagano, hic illius personam non acquirit, e contra ubi gentilis se ipsum Hebræo addicit, servi corpus ab hoc acquiritur, prout refertur in Gemara (quæ ita incipit) vos parabitis ex illis &c. Deinde, poterit etiam hoc modo conciliari. Paganus, dum alterum gentilem emit, in ejus personam nullum prorsus jus obtinet. Ubi vero Ethnicus comparat servum & hunc ipsum Israelitæ vendit, tunc postquam addictus servitii nomine fuerit baptizatus, ejus persona domino cedit. Neque enim alia ratione dicitur: servi corpus non acquiri domino Hebræo, quam antecedenter ad baptismum servi, sed post baptismum jus in corpus servi Israelitæ competit.*

XLVI. Veruntamen (ר) nec hujus, (puta Israelitæ,) potestati subjicitur corpus servi Hebræi, sed tantum Cananæi. Prius tradunt Maimonides *Avod. c.* 1. §. 7. לא תעבד בו עבדת עבד אינו נוהג בו אלא כשכיר שנאמר כשכיר כתושב יהיה עמך: *Non coges ipsum servire servitium mancipii, id est, non aliter eum tractabis, quam ut mercenarium, siquidem Scriptura dicit: Ut mercenarius & ut inquilinus erit tecum. Nec non R. Isaacides in Comm. ad Lev.* XXII. 10. איזהו תושב זה נרצע שהוא קנוי לו עד היובל ואיזהו שכיר זה קנוי קנין שנים שיצא בשש בא הכתוב ולמדך כאן שאין גופו קנוי לארוניו לאכול בתרומתו: *Quis est ille inquilinus? Is est servus perforatus, qui possidetur ad annum Iubilæum usque. Et quis mercenarius? Hic est servus, qui ad certos annos acquiritur, nimirum qui 6. annis finitis egreditur. Venit hic Scriptura, ac docet te, quod corpus ejus non acquiratur domino, quapropter nec de sancto comedere potest &* puallo post *Ibid. ad v.* 11. וכהן כי יקנה נפשו עבד בנעני שקנוי לגופו: Sacerdos autem, „ si emerit aliquem nimirum servum „ Cananæum, qui quo ad ipsum corpus „ a Domino emitur.

XLVII. Licet autem servus Hebræus ministerio personali non defungatur, nec proprie mancipiis accenseri queat, non poterit tamen (ה) servitio servi communis se penitus subducere. Hanc in rem notatu dignum est testimonium quod exstat in Sepher Siphra *Par. Behar. Sinai c.* 7. *f.* 45. *c.* 3. אחיך שתנהוג בו באחוה יכול אף הוא לנהוג בעצמו באחוה ת'ל עבד יכול אף את תנהג בו בעבד ת'ל אחיך הוא הא ביצד את נוהג בו באחוה והוא נוהג בעצמו בעבדות: *Frater tuus:*

 pro-

proinde fraterne cum ipso conversaberis. Forte ipse etiam se uti frater erga te poterit gerere? Scriptura dicit: Servus. Forte tu poteris ipsum tractare ut servum? Scriptura dicit. Frater tuus ille. Ecce uti tu cum ipso fraterne ages, ita ipse se erga te ut servum geret.

XLVIII. Potestate dominica cætera dominorum jura nituntur. His ordinario accensentur jus vitæ & necis, jus alienandi, jus disponendi de servorum actionibus, eosque propter inobedientiam castigandi. Priora Magistri dominis Hebræis denegant, posteriora iisdem vindicat. Faxo, ut asserti veritas in omnium incurrat oculos.

XLIX. Rabbinis in eo nobiscum convenit, quod servi Hebræi occisionem prohibitam fuisse judicent. Id ipsum patescit ex regula generali, quam præeunte Talmude Maimonides notavit: הלכורה רוצח ושמירת נפש: *cap.* 2. §. 10. *f.* 52. *b. tom.* IV. אחר ההורג ארת ישראל או ההורג עבד כנעני הרי זרה נהרג עליו: *Sive quis Israelitam sive servum Cananæum occiderit, ejus loco morte mulctandus erit.* Nemo non videt, servum Hebræum sub nomine Israelitę simul venire. Inde est, quod R. Isaacides legem de occisione civis Hebręi latam hujusmodi servo adplicare nullus dubitet, dum scribit: *In comm. ad Exod.* XXI. 20. *Omnes etiam servos percussos exceptis Cananæis contineri sub regula illa. Si qui percusserit aliquem, ita ut moriatur.* Hanc denique positionem confirmant, quæ ex Maimonide recenset Henr. Hottingerus, *in Trat. de Jure Hebr. pag.* 60. quæque argumentum a minori ad majus referunt: Quod jubeamur, inquit, occidere transgressores quorundam pręceptorum legis, gladio. Atque hoc supplicium vocatur a Rabbinis nostris occisio, quę mors facilis est. Unus autem eorum, qui hoc supplicio tollendi sunt, est, qui servum suum percusserit, etsi Cananęus fuerit, si sub manu ejus moriatur, sicut dicitur, vindicando vindicator. Exod. XXI. id est, occidatur occisione gladii. Ratio hujus praecepti est, quod ita Deus benedictus de medio populi sui sancti eradicare voluerit malitiam cordis, & magnam illam crudelitatem. Mandavit propterea, ut omnis, quem forte iracundia effervescens ita vicerit, ut lethali ictu servum suum, quem domi suae alit, percutiat, neque sit, qui eum liberet, occidatur. Quodsi tamen herus inscius & invitus servum occidisset, non aliter ac caeteri homicidæ involuntarii in civitatem refugii sese recipere debuit. Veluti liquet ex Gem. Macoth: עבד וכותי גולרה על ידי ישראל וישראל גולה על ידי כותי ועבד: *Servus & Cuthæus aufugiunt propter Israelitam (ex improviso interfectum, & Israelita fuga se salvat propter Cuthæeum aut servum occisum.*

L. Nihilo tamen secius a nobis discedunt in explicanda illa lege, quæ specialius servi interfectionem concernit: Si quis (sunt verba legis) percusserit servum suum vel ancillam virga, ita, ut mortui fuerint in manibus ejus, vindicando vindicator &c. Hanc ipsam non ad servos Hebræos, sed tantum Cananæos relatam volunt. Ita R. *Isaacides: lib.* modo citato. וכי יכרה איש ארת עבדו בעבד כנעני הכתיב מדבר או אינו אלא בעברי ת״ל כי כספו הוא מה כספו קנוי לו עולמית אף עבד הקנוי לו עולמית: *Si quis percusserit servum suum &c. De servo Cananæo Scriptura loquitur. Vel forte res ita se non habet, sed de hebræo hic sermo est? Scriptura dicit, quia argentum ipsius est. Sicut argentum perpetuo possidetur ab ipso, ita & servus ejus, qui ab eo in perpetuum emtus est.* Hinc inferunt, dominum servi Hebræi non judicari judicio unius diei aut bidui, sed, ubi eum ita percusserit, ut ex percussione mortuus sit, homicidii reum fore, etiamsi servus per integrum annum adhuc superstes fuerit.

LI. Non possum hic silentio transmittere varia Judæorum commenta, queis legi Mosaicæ de servi occisione lucem adfundere conantur, quæve tum servum occisum, tum tempus, tum instrumentum, quo fuit interfectus, tum pœnam homicidæ concernunt.

LII. Servus, cui necem attulit herus, vel fuit ei proprius, vel ad alium pertinuit. Propter utrumque morte mulctandus fuit interfector, ea tamen differentia, ut, si proprius esset servus, biduo præterlapso vindicari non potuerit, si vero alienus esset, dominus per longum tempus mortis reus permaneret. Hæc notata reperio apud *Maimonidem*, *Rozeach. cap.* 11. §. 11. 12. &c. אחר ההורג ארת עבד אחרים או ההורג עבדו הרי זרה נהרג עליו שהעבד קבל עליו מצות ונוסף על נחלת ה מה בין עבדו לעבד אחרים שעבדו יש לו רשורת להכותו לפיכך אם הכהו הכארה שיש בה כדי להמירת ונטרה למות ועמד ארבעה ועשרים שעורת ואחר כך מרת אינו נהרג עליו אף על פי שמרת מחמת המכרה שנאמר לא יוקם כי כספו הוא אבל המכרה עבד שאינו שלו אפילו מרת לאחר כמרה ימים מחמרת המכרה הואיל והכהו כדי להמית הרי זה נהרג עליו כשאר בני חורין: *Sive quis servum alienum, sive proprium occidisset, cædis hujus nomine morte plectendus erit, si modo servus in se receperit præceptorum observantiam,*

tiam, & ita hæreditati seu possessioni Dei *adjectus sit. Quænam igitur inter servum proprium & alienum (hac in causa) differentia intercedit? Si proprius fuerit, dominus potestatem habuit eum plectendi, proinde ubi eum percusserit percussione, (vehementi) ferme usque ad mortem, ita ut (servus) morti proximus, neque tamen nisi post quatuor & viginti horas mortuus esset, (dominus) morte adficiendus non fuit, etiamsi ex percussione decessisset, quia dicitur: Non vindicabitur, quandoquidem argentum ipsius est. Si quis autem percusserit servum alienum, is, licet post multos demum dies percussio ipsi necem attulerit, morte erit mulctandus propter servum occisum æque ac propter ingenuos, eo quod ad mortem usque ipsum percusserit.* Dantur denique alii casus, qui exceptionem formant circa legem de judicio unius diei vel bidui, veluti si servus alteri esset addictus, & priori adhuc a servitio fuerit, si quis & servus & ingenuus simul esset, vel etiam duobus ministerium suum locasset. Paucis hæc singula exequitur Author modo citatus: *ibid.* המכר עבדו ופסק עמו שישמשנו שלשים יום והכהו אחד מהן בתוך השלשים יום והמיתו הרי זה נהרג עליו ואינו בדין יום או יומים הראשון לפי שאינו כספו המיוחד לו והשני לפי שאינו עדיין תחתיו וכן מי שחציו עבד וחציו בן חורין ועבד של שני שותפין אינן בדין יום או יומים שהרי אינו לאחד מהן כספו המיוחד לו ולפיכך נהרג עליו כשאר העם: *Qui servum suum alteri vendit, atque cum ipso paciscitur, ut ejus ministerio adhuc per triginta dies frui possit, intra quos postmodum unus ex duobus (nimirum vel venditor, vel emtor) servum ita percutit, ut moriatur, (percussor) morte erit plectendus, nec gaudet privilegio diei vel bidui. Non prior, (qui ipsum vendidit,) quia non est argentum ipsius proprium, nec posterior (qui ipsum acquisivit,) quia illius potestati nondum subjectus est. Similiter si quis fuerit partim servus & partim ingenuus vel servus duorum sociorum, tum domini, qui ejusmodi servos interficiunt, non judicantur judicio diei vel bidui, quia ad neutrum spectant ut argentum ipsis proprium, & proinde hujus cædis ergo morte adficiuntur, non aliter ac reliqui homicidæ ex populo.*

LIII. Tempus quod intercedere debuit, donec herus servum ad mortem percutiens a pœna ordinaria absolvi potuit, in citata lege describitur יום או יומים: quod verbotenus sonat per diem vel duos dies. Verum Rabbini alium verbis sensum tribuunt, ne videatur sacer Scriptor superfluum quid inseruisse. Nimirum per יום intelligunt tempus 24. horarum adeoque diem perfectum, qui noctem includit, per יומים vero dies imperfectos sive quoad partem absolutos. Hinc *Abenesra* scribit: *in Comm. ad Exod.* XXI. 20. חכמים ז״ל אמרו כי טעם יום או יומים שתהיינה השעות מארבעה ועשרים שעות ביום: *Sapientes nostri b. m. dicunt, eum esse verborum* יום או יומים *sensum; ut, si ad horas referatur tempus, viginti quatuor horæ unius diei notentur.* His accedit R. *Isaacides loc. cit.* אך אם יום או יומים יעמוד לא יוקם אם על יום אחד הוא פטור על יומים לכ״ש אלא יום שהוא כיומים ואי זה זה מעת לעת: *Verum si per diem aut biduum steterit, non vindicabitur &c. Si per unum diem liberatur (a pœna,) nonne multo magis per biduum? (Quem in finem itaque additur alterutrum?) Rs. per* יום *intelligitur dies, qui est quasi biduum. Quis ille? Qui de tempore ad tempus durat (i. e. dies 24. horarum)* Nescio, annon & hinc argumentum peti possit, quo interpretum sententia de triduo *Christi* sepulti firmetur: Conferri meretur Doctissimi & Cel. D. *Schrammii* Collegæ desideratissimi Diss. de hoc triduo.

LIV. Notatur etiam in lege memorata instrumentum, quod in percussione adhiberi solet, sub voce שבט, qua tum virga tum baculus communiter designantur. Sunt ex Rabbinis, qui verba κατὰ τὸ ῥητὸν interpretantur, & negant hanc legem illos simul complecti casus, ubi dominus alio instrumento, ferro nimirum &c. usus fuit. Hujus sententiæ fuisse *Maimonidem*, evidenter adparet ex sequenti ejus testimonio: Extat in Hilch. Rozeach. *cap.* II. §. 14. יראה לי שהמכה את עבדו בסכין וכייף או באבן ואגרוף וכיוצא בהן ואמדוהו למיתה ומת אינו בדין יום או יומים אלא אפי׳ מת לאחר שנה נהרג עליו לכך נאמר בשבט שלא נתנה תורה רשות להכותו אלא בשבט מקל ורצועה וכיוצא בהן ולא בהכאת רציחה: *Mihi videtur, quod si quis servum suum percusserit cultro, gladio, lapide, pugno aut simili instrumento, eumque interficere existimaris, ubi servus obierit, non judicetur judicio diei aut bidui, sed etiamsi post annum demum servus (ex percussione) mortuus esset, hujus cædis ergo morte plectendus sit, hinc dicitur* בשבט, *siquidem lex non dedit (hero) potestatem (servum) aliter percutiendi, quam virga, baculo & subula, minus autem percussione mortifera.* Aliud tamen placuit *Isaacidi* qui per שבט omne instrumentum ad alterum necandum idoneum intelligit, prout sequentia ejus verba testantur: בשבט בשיש בו כדי להמית דכתוב מדבר או אפי׳ אין בו כדי להמית

חל׳ בישראל ואם יד באבן אשר ימות
בה הכהו והלא דברים קל וחומר מה
ישראל חמור אין חייב עליו אלא אם כן
הכהו בדבר שיש בו כדי להמית ועל אבר
שהוא כדי למות בהכאה זו עבד הקל
לכ״ש : *Virga &c. Scriptura loquitur de quovis instrumento ad interficiendum idoneo, vel forte loquitur de re, quæ non est sufficiens ad occidendum? Scriptura de Israelita dicit & si manus lapide, quo morietur, percusserit illum. Nonne hic a majori ad minus argumentari licet? Si aliquis propter Israelitam, qui est res gravis, non (homicidii) reus sit, nisi illum percusserit instrumento ad interficiendum idoneo, ut & propter membrum (abscissum), quod per istam percussionem mortem consciscere potest, quanto magis id obtinebit, si quis servum, qui est res levior, percusserit?*

LV. Pœna, qua talis homicida affici debuit, fuit capitalis, ut testantur verba נקם ינקם: *vindicando vindicabitur*, quæ Samaritanus reddit מות יומת *morte morietur*. Judæi pœnam gladii his verbis indigitari contendunt, ad quod probandum alii traditionem, alii ipsam Scripturam in subsidium vocant. Ex prioribus allegari meretur sæpe laudatus *Maimonides*, qui scribit *Rozeach. cap.* 1. §. 1. *f.* 15. *b.* כל הורג נפש אדם מישראל
עובר בלא תעשה שנאמר לא תרצח ואם
רצח בזדון בפני עדים מיתתו בסייף שנאמר
נקם ינקם מפי השמועה למדו שזו מיתת
סייף בין שהרג את חבירו בברזל בין ששרפו
באש מיתתו בסייף : *Quisquis interficit hominem ex Israele interdictum* Dei *transgreditur, quoniam dicitur: Non occides Et si eum consulto præsentibus testibus occidit, gladii pœna afficitur, quia* (Exod. XXIV. 20.) *dicitur: Vindicando vindicator. Ex traditione autem discimus, his verbis notari supplicium gladii. Quare hac gladii pœna mulctandus erit, sive ferro socium interfecerit, sive igne eum cremaverit.* Ex Scriptura argumentatur *Chaskuni* (notata reperies apud *Wagenseilium* in Sota *cap.* IX. *pag.* 916. *Conf.* Isaac. *loc. cit.*) דין
מיתת רוצח בסייף מקל וחומר דעבד השתא
א קטל עבדא דינו בסייף דהוא חמור
דכתיב נקום ינקם ואין נקמה אלא חרב
דכתיב חרב נוקמת נקם ברית קטל בן
חורין לכ״ש : *Supplicium mortis, quo homicida plectendus, esse pœnam gladii argumentando a minori ad majus evincimus. Etenim quisquis virum servum interimit, gladii pœna, quæ strangulatione gravior est, afficitur, ut scriptum est, vindicando vindicator. At non exercetur vindicta nisi gladio, siquidem scriptum est* (Lev. XXVI. 25.) *gladium vindicantem ultionem fœderis. Quanto magis proinde hanc pœnam subire debet, qui hominem liberum interfecit?*

LVI. Non obstat memoratis dogmatibus lex devotionis, qua omne devotum ex hominibus internecioni fuit dandum. Eam enim Rabbini ita interpretantur, ut cum illa altera lege de servi nece vendicanda commode possit conciliari. Statuunt quippe (א) non servos Hebræos vel ancillas Hebræas devoveri potuisse, eo quod juri & potestati dominorum non quoad corpus, sed quoad operas tantum sint subjecti, prout fusius docetur in Tract. Talm. Erachin, *Fol.* 28. *b.* & in Gur. Arieh, *Fol.* 162. *c.* 1. (ב) ad Cananæos proinde spectare, quod dicitur: *Lev.* XXVII. 28. כל חרם אשר
יחרם איש ליהוה מכל אשר לו מאדם
ובהמה וגו׳: *Omne devotum, quod quis devovebit ex facultatibus suis, sive fuerit homo, sive pecus &c.* Eam profecto sententiam præter alios adoptavit *R. Isaac.* quando in not. ad vocem מאדם scribit: כגון שהחרים עבדיו ושפחות הכנענים : *Veluti si quis devovisset servos suos & ancillas suas Cananæas* neque tamen hinc (ג) sequi hos ipsos Cananæos morte fuisse adficiendos. Quodsi enim anathema constaret ex personis & rebus devoventis potestati subjectis ad usus Sacros destinatæ sunt personæ devotæ, veluti ad cædenda ligna, hauriendam aquam & similia ministeria morte vero plecti non potuerunt quemadmodum in suis ad h. l. commentariis testantur *R. Moses Nachmanides*, *R. Bechai*, *R. Levi* ben *Gerson* & *Abarbanel*, eaque de causa (ד) versum sequentem, qui devotis mortem indicit, de alia anathematis specie volunt loqui, puta de hominibus & animantibus vel ex mandato speciali *Dei* vel ex Regis aut Synedrii sententia vel ex alia causa perdendis atque occidendis, prout iidem Authores locis citatis observant. Sunt tamen (ה) qui his verbis alium adfingunt sensum, notantes eorum heic unice prohiberi redemtionem, qui morti proximi, & hoc ipso mortuis adnumerandi sunt. Hos inter nomen suum profitetur *Maimonides in* הלכות ערכין וחרמין *cap.* 1. §. 13. *& seqq. f.* 48. *a. tom.* 3.
הגוסס אין לו לא ערך ולא דמים הואיל
ורוב הגוססין למיתה הרי הוא כמת וכן
מי שנגמר דינו בבית דין של ישראל להורגו
על עבירה שעבר והעריכו אחר או שהעריך
עצמו או שאמר דמו עלי או שאמר אחר
דמי זה עלי אינו חייב כלום שזה כמת
הוא והמת אין לו ערך ולא דמים ועל זה
נאמר כל חרם אשר יחרם מן האדם לא
יפדה כלומר אין לו פדיון אלא הרי הוא
כמת: *Ei, qui in mortis articulo constitutus, nec æstimatio nec pretium est, nam*

quo-

quoniam eorum, qui morti proximi, plurimi ad mortem abeunt, hinc pro mortuo habetur. Similiter ubi Synedrium Iſraeliticum in quem pœnam mortis ſtatuit propter tranſgreſſionem, cujus ſe reum fecit, & poſtmodum alter ejus æſtimationem in ſe ſuſcepit, aut ipſe hoc fecit, vel dixit: Ero obligatus ad pretium meum (ſolvendum,); aut alter elocutus fuit. Pretium ejus mihi incumbat, nihil prorſus debent, quod ſit quaſi mortuus, cujuſmodi (homini) nec æſtimatio nec pretium eſt. Idipſum in Scriptura traditur verbis. Omne devotum, quod devovebit ex hominibus, non redimetur, id eſt, nulla ei erit redemtio, at mortuis adnumerabitur.

LVII. Negant denique Magiſtri dominis Hebræis jus & facultatem ſervum, Iſraelitam inprimis, alteri vendendi, quod tamen maxime de traditione ejus in poteſtatem gentilis intelligunt. Nihil namque magis averſantur, quam paganorum dominium atque Tyrannidem. Hinc Talmudici *Seldeno* referente *in Jur. Nat. & Gent. juxta Diſcipl. Hebr. lib.* IV. *cap.* 3. *pag.* 499. אסור למסור ישראל ביר הגוים בין בגופו בין בממונו: *Nefas eſt Iſraelitam tradere in poteſtatem gentilium, quod tam de bonis ejus ſumendum quam de perſona.* Hinc etiam negant traditori ſortem fore in futuro ſæculo & ſimul adjiciunt: מותר להורג המוסר בכל מקום ואפילו בזמן הזה שאין דנין דיני נפשות ומותר להרגו קודם שימסור: *Fas eſt occidere traditorem ubivis, etiam hoc ipſo tempore, quo (Iſraelitæ) non amplius exercent judicia capitalia, quinimmo licet eum occidere, antequam Iſraelitam tradiderit.* Alia quoque pœna plectendus fuit, cum ſervum tradiderit, videlicet ſervi tum redemtione, tum dimiſſione. Huc ſpectat illud *Maimonidis: Gittin. cap.* IV. §. 6. המוכר את עבדו לגוים יצא בן חורין וכופין את רבו לחזור ולקנותו מן הגוים עד עשרה בדמיו וכותב לו גט שחרור ואם לא רצה הגוי למכרו אפילו בעשרה בדמיו אין מחייבין אותו יותר וקנס זה אין גובין אותו ודנין אותו אלא בב״ד סומכין ואם מת המוכר אין קונסין את היורש להחזיר את העבד לשחרור: *Domino vendente ſervum ſuum gentilibus, hic liber diſcedit, quinimmo cogunt herum ipſius, ut revertatur, eumque redimat ex poteſtate gentilium vel decima facultatum ſuarum parte, poſteaque ipſi libellum manumiſſionis ſcribat, quo facto exit. Quodſi noluerit paganus ſervum vendere etiamſi pro decima illa parte opum, herum ad ulteriora non obligant. Cæterum hanc mulctam nec tollunt, nec dijudicant niſi probata Synedria, & mortuo traditore, eam non imponunt hæredi, ut is abeat, ſervumque in libertatem priſtinam reſtituat.* Nec heic diſcrimen occurrit inter gentilem & proſelytum portæ. Neutri vendi potuit, venditus autem ab utroque liberari debuit. Quinimmo ne mutuum quidem accipere ſub ſponſione tradendi ſervum fas habebatur, & ſi non tantum operæ ſervi, ſed & perſona pro mutuo fuerit addicta, plenariam ſuam libertatem recuperavit. De eo tamen dubitant Magiſtri, Num ſervus, qui ad 3. tantum dies ac eo quidem tempore quo & ab operis ſeu ſervitio ſuo & a praeceptorum obſervantia vacare ipſi licuit, nec Feſtum aut Sabbathum celebrare neceſſe habuit, pagano fuit traditus, manumittendus fuerit, nec ne. Veruntamen hac poſita conditione, quod ſcilicet dominus ei ſecuritatis & certi exitus fidem ſufficienter fecerit, in negativam potiſſimum inclinare videntur. Hæc aliave plura, quæ tanti momenti non ſunt, & ex fœcundo Rabbinorum cerebello enata fuerunt, apud *Maimonidem* citato loco notata reperies. Sed nec Hebræo ſervum vendere licuit uti *Joſ. Caro* nos edocet *in not. ad Maim. avod. cap.* II. §. 12. *f.* 140. *b.* עבד עברי עובד את הבן ואינו עובד את הבת ובברייתא אחרת אמרו דאינו עובד את האח וכתב רבי לוי בן גרסון בפרשת משפטים שיתבאר מזה שאין האדון שליט למכור עבדו ולתתו לאחר: *Servus Hebræus ſervit filio heri, at non filiæ & in alia traditione Talmudica dicunt Tannaim, quod nec fratri ſerviat. Hinc ſcribit R. Levi ben Gerſon, manifeſtum exinde eſſe, quod Dominus non habeat jus ſervum vendendi, aut alteri tradendi.*

LVIII. Servi Hebræi, utut in omnia obnoxia non fuerint, poteſtati dominicæ nihilominus ſubeſſe debuerunt. Eam vero Magiſtri non ultra jus exigendi operas condictas, quod jure gentium omnibus dominis privum eſt, extendere ſolent. Inde eſt, quod ne quidem caſtigationem ſervi Hebræi licitam fuiſſe putent. Teſtis eſt *Abeneſra in Comm. ad Exod.* XXI. 20. והכתוב שאמר זו המיתה במלת נקמה כי האדון מתגולל בעבור היותו ברשותו כי לא יוכל להכות ככה ישראל אחיו וגו': *Et Scriptura exprimit hanc mortem voce* נקמה, *quia dominus ſeſe devolvit ſuper ſervum ſuum proprium (nempe Chananæum) eo quod poteſtati ſuæ ſubjectus ſit. Ita enim non licuit hero percutere fratrem ſuum Iſraelitam.* Et forte haud multum a vero aberrabit, qui hanc judicaverit ſubeſſe rationem illi Rabbinorum hypotheſi, qua ſolum Cananæum, non vero Hebræum propter oculos & dentes excuſſos (ſive ut ipſi loquuntur, propter viginti quatuor membra) dimiſſum fuiſſe ſtatuunt.

tuunt. Ratio enim communis, quam utplurimum deſumunt ex verbis לא תצא כצאת העבדים: tanto laborat defectu, ut nec ipſis ſingulit atque univerſis arrideat.

LIX. Uti dominorum eſt imperare, ita ſervorum officium eſt obedire, obedinnt, quando ſervitiis injunctis debito modo defunguntur. Hebræos autem nonniſi ad operas mercenariorum obligatos fuiſſe, communis eſt Rabbinorum ſententia; Audiamus hac vice *Iſaacidem*: *in Comm. ad Lev.* xxv. 40. כשכיר כתושב עבודת קרקע ומלאכת כשאר שכירים תתנהג בו: *Agris colendis (ſeu operi ruri faciundo) artique exercendæ non aliter ac alios mercenarios ipſum adhibeto*. Conſentit *Maim. Avod. cap.* 1. §. 7. אינו נוהג בו אלא לשכיר שנאמר כשכיר כתושב יהיה עמך ומותר לספר לו שערו ולכבס לו כסותו ולאפות לו עיסתו אבל לא יעשה אותו בלן לרבים: *Non aliter ac mercenarium eum tractabit, quia dicitur: ut mercenarius & inquilinus erit tecum; proinde permiſſum eſt ſervo, ut ipſi barbam detondeat, veſtimenta lavet, & panes coquat. At pluribus hæc non faciet*. Excipiunt tamen procreationem ſobolis in uſum domini, quam ſervo Hebræo privam fuiſſe agnoſcunt, teſte eodem *Iſaacide*: *in Com. ad Deut.* xv. 18. משנה שכר שכיר מכאן אמרו עבד עברי עובד בין ביום בין בלילה וזהו כפלי שבעבודת שכירו יום ומהו עבודתו בלילה רבו מוסר לו שפחה כנענית והולדות לאו ון: *Duplex merces mercenarii: Hinc dicunt ſervus Hebræus ſervit tam interdiu, quam nocte, & hoc eſt duplum ejus, quo mercenarius diurnus ſervit. Sed quodnam ejus ſervitium nocturnum eſt? Dominus tradit ei ancillam Cananæam, cujus liberi ſpectant ad dominum*. Huic obedientiæ comitem adjungunt fidelitatem, quam pariter in ſervis deſiderant. Idcirco non tantum Gehaſi infidelis pœnam diligenter notarunt, ſed & ſervo *Dei* fidum miniſtrum comparant. Ita enim *Abarbanel* ad *Jeſ.* XLII. 1. הוא דבור המשליי כמו המלך הנשען בעבדו נאמן ביתו: *Eſt ſimile petitum a Rege, qui nititur ſervo ſuo fideli in domo ſua*. Cui accedit *R. D. Kimchi in comm. ad Eſ.* XLII. 1. דרך משל כמו המלך הנשען בעבדו הנאמן לו: *Eſt ſimilitudo deſumta a Rege, qui innititur ſervo ſuo fido*. Verum cum ad hæc officia ſtimulus ſit animus ſua ſorte contentus, hinc eundem ſervis imperant tum in Schemot Rabba, *Sect.* 19. tum in Berachot, *fol.* 58. 1.

LX. Ne vero Domini limites juſtitiæ & æquitatis tranſgrediantur in exigendis operis, Rabbinis obſervantibus, lege divina tam ſcripta quam orali cautum fuit. Officia ea in parte præſcripta ſpectant partim ad operas, partim ad modum eas exequendi. Operas quod attinet, nefas fuit ſervis imponere (א) labores indeterminnatos, veluti *Maimonides* docet *Avod. cap.* 1. §. 6. *fol.* 139. אי זו היא עבודת פרך זו עבודת שאין לו קצבה מכאן אמרו חכמים שלא יאמר לו עדור תחת הגפנים עד שאבא שהרי לא נתן לה קצבה אלא יאמר לו עדור עד שעה פלונית או עד מקום פלוני: *Quodnam eſt ſervitium durum? Illud quod non determinatur (ſeu cui nulli ponuntur limites.) Hinc monent ſapientes noſtri, quod hero non liceat dicere: Sarri inter vites, donec venero, nam nullum ei conſtituit terminum; & dicet ipſi, Sarri ad hanc vel illam horam, ad hunc vel illum locum uſque*. Nec (ב) labores fruſtraneos quibus nec ipſe, nec ejus familia, nec res domeſtica indigent. Quare *Iſaacides* ad verba לא תרדה בו בפרך ſcribit: מלאכה שלא לצורך כדי לענותו אל תאמר לו החם לי את הכוס הזה והוא אינו צריך עדור תחת הגפן עד שאבא שמא תאמר אין מכיר מרכר אם לצורך אם לאו ואומר אני לו שהוא לצורך הרי הדבר הזה מסור ללבו לכך נאמר ויראת: *Opus, quo ſibi non eſt opus, niſi ad ſervum affligendum, ne injungas. Ne dicas ipſi: Calidum fac mihi poculum iſtud, cum tamen neceſſe non habeat, ſarculo fode ſub iſta vinea, donec venero. Nec dicas, non eſt qui rem cognoſcit, utrum illud ſervitium ſit neceſſarium, nec ne, quare ipſi dicam, eo opus eſſe. Hæc res ipſius cordi tradita eſt, quapropter dicitur (in fine hujus loci) & timebis*. Nec (ג) ſervitia ab honeſtate paululum remota atque infimæ conditionis hominibus priva teſte *Maimonides loc. cit.* §. 7. ואם היתה אומנותו זאת קודם שימכר הרי זה יעשה אבל לא ילמדנו בתחלה מלאכה כלל אלא אומנות שהיה בה היא שעושה כשהיה עושה מקודם כמה דברים אמורים בעבד עברי מפני שנפשו שפלה במכירה: *Si quis arte quadam fuerit eruditus ante addictionem ſuam, eam & poſtmodum exercebit. At non de novo opificium quoddam addiſcet, verum illud, quod prius ipſum diſtrictum ſeu occupatum tenuit, poſt ut ante continuabit. De quibus hoc dictum eſt? De ſervo Hebræo, cujus anima depreſſa eſt propter venditionem*.

LXI. Quo modo operæ fuerint exigendæ, dicendum nunc erit. Servitia primo perſonis, ſecundo tempori, & tandem viribus attemperari debuerunt, quapropter nec ſervitia virorum atque mulierum, nec miniſteria diei ac noctis confundi, nec ſervi ſua quiete privari potuerunt. Primum, quod poſui, & ſecundum

dum *Maimonides* suo confirmat assensu *in not. ad avod. cap.* 1. §. 6. ילפינן פרך ספרך האמור בסצרים תניא בפרך שהיו סחליפין עבודת אנשים לנשים ועבודת נשים לאנשים עבודת יום ללילה ועבודת לילה ליום: *Quæ durities sit intelligenda, ex sævitia Ægyptiis tributa discimus. Ea enim, ut traditio habet, consistebat in eo, quod quæ mulieribus convenerunt, viris, quæque viris priva sunt, mulieribus injuncta fuerint, quodque servitia nocte præstanda die, & operæ diurnæ nocte exigerentnr.* Ex eo in interdictis Judæorum *in prae. neg. num.* 175. 176. *&c.* & illud continetur: „ Israelita non dure imperet fratri suo, neve abutatur servis Hebræis, ita ut ipsis mulierum servitia injungat. „ Tertium seu postremum abunde firmatur ex eo, quod quietem Sabbathi servis Scriptura præeunte non tam concedant, quam injungant Rabbini. Ejus rei testimonium extat in Schulchan Aruch *Tit. Schabbat cap.* 104. אדם סצווה על שביתת עבדו שסל וטבל לשם עבדות וקבל עליו סצות הנוהגות בעבר: *Cuivis Israelitæ imperatum est, ut ejus servus Sabbathum observet, si nimirum circumcisus, ac nomine servi baptizatus fuerit, nec non in se receperit præcepta, quæ eo more ad servos attinebant.*

LXII. Verum non tantum in operis sed & cæteris lenitas fuit declaranda, & quidem (א) in venditione. Publice enim Hebræum vendere nefas fuit. Audiamus *Maimonidem Avod. cap.* 1. §. 1. אחד הסוכר את עצמו או שסכרוהו בית דין אינו נסכר בפרהסיא על אבן הסצת ולא בסיסטא כדרך שהעבדים נסכרין שנאסר לא יסכרו ססכרת עבד אינו נסכר אלא בצנעה ודרך כבוד: *Sive quis se ipsum vendiderit, sive a foro addictus fuerit, non venditur publice super lapide emtionis, nec in semita more servorum communium, qui ita vendi solent. Dicitur namque: Non væneant venditione servili. Proinde servus Hebræus nonnisi in occulto & honeste vendendus erit.* (ב) In sustentatione tam ipsius servi, quam ejus uxoris atque liberorum. De priori quædam notantur in Gem. Kiddusch. *fol.* 22. 2. דתניא כי טוב לו עסך עסך במאכל עסך במשתה שלא תהא אתה אוכל פת נקייה והוא אוכל פת קיבר אתה שותה יין ישן והוא שותה יין חדש אתה ישן על גבי סוכים והוא ישן על גבי התבן: *Docetur ipsi bene fore tecum, tecum in cibo, tecum in potu. Neque enim tu comedes panem purum & ipse furfuraceum, nec tu bibes vinum vetus, & ipse recens, nec tu jacebis in lecto molli & ipse super stramen cubabit.* De posteriori prolixe & accurate disserit sæpius laudatus *Maim. Avod. cap.* 3. §. 1. *f.* 140. *b.* cujus verba breviatis studio latine dabo: *Uxori, quam servus Hebræus duxit, Dominus alimenta debet, non desponsatæ aut fratriæ, sed illi, quæ servo permissa est. Si fuerit ex prohibitis, utut secunda, dominus non tenetur ei alimenta præbere, quia dicitur & uxor ejus cum ipso, id est, quæ ab ipso duci potuit. Similiter liberos servi alere debet &c.* Et paulo inferius. *Sive servo Hebræo uxor & liberi fuerint, eo, quo addictus fuit, tempore, sive post sui venditionem, Dominus æque obligatus est, si modo conscio Domino cum ea inierit matrimonium, at si inscio hero eam duxerit, ad alendum non fuit adstrictus. Quo non obstante Hero in operas uxoris & liberorum nullum jus competit, quippe quæ sunt in potestate fœminæ, ita ut earum fructus cedat marito. Quicquid proinde maritus per fœminam acquirit, ad ipsum spectat, etiamsi fuerit servus Hebræus.* (ג) In eroganda mercede debita, prout notatur in Sepher Siphra *Par. Behar. Sinai cap.* VII. *f.* 45. *col.* 3. אבל עבר אתה כבן הורים עבודת עבר כשכיר סה שכיר ביוסו תתן שכרו אף זה ביוסו תתן שכרו: *Tu enim servis sicut filius nobilium servitutem servi. Sicut mercenarius? Quia de hoc scriptum est* (Deut. XXIV. 15.) *tempore suo dabis ipsi mercedem, sic etiam huic nempe servo justo tempore merces eroganda est.* Et ut paucis complectar omnia, fraterne herus cum servo suo conversari debuit: סכאן אמרו החכמים הקונה עבד עברי כקונה האדון לעצמו: *Hinc dicunt sapientes, qui servum Hebræum emit, similis ei est, qui dominum sibimet ipsi acquirit. Vid. Kidd. f.* 22. *a.*

LXIII. Non tamen minora fuerunt servitutis incommoda, quam quidem privilegia, quinimmo majora viderentur, si omnia Judæorum dogmata veritati consentanea essent. Usitatissima proinde penes ipsos formula est נשים ועבדים וקטנים פטורים: quæ non pro privilegio sed adhærentis maculæ atque labis testimonio reputari debet, siquidem ea a juribus tum Ecclesiasticis tum politicis excluduntur, adeoque beneficiis tam immediatis quam mediatis privantur. Ecclesiastica quod attinet, (א) a legis notitia arcendos fuisse judicant Magistri. Huc spectat illud *Maimonidis in* הלכות תלמוד תורה *cap.* 1. §. 1. *f.* 17. 2. *c.* 1. נשים ועבדים וקטנים פטורים מתלמוד תורה: *Mulieres, servi & infantes a doctrina legis liberi sunt.* Fundatur hæc positio in verbis ולמדתם אותם את בניכם: unde conficiunt, filiis unice & quidem adultis studium legis fuisse injunctum. Quo non obstante præceptum de fundendis preci-

bus

bus ad ſervos quoque ſpectaſſe concedunt. Audiamus *Maimonidem*: לפיכך נשים ועבדים מחייבין בתפלה לפי שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמה אלא חיוב מצוה זו כך הוא שיהא אדם מתחנן ומתפלל בכל יום ומגיד שבחו של הקב״ה ואחרי כן שואל צרכיו שהוא צריך בבקה ובתחנה ואחרי כן נותן שבח והודייה ליהוה על הטוב שהשפיע לו כל אחד לפי כחו: *Et propterea etiam mulieres & ſervi obligantur præcepto orandi, quia abſolutum præceptum eſt, quod a certo tempore non dependet, obligatio autem hujus præcepti hæc eſt, ut homo* Deum *O. M. ſupplex adoret, ejuſque laudem enarret, tum vero ea, quibus ipſe quotidie indiget, humiliter petat, ac denique debitas* Deo *pro collatis in ſe beneficiis grates laudeſque reddat. Unumquemque vero id pro viribus ſuis agere oportet.* (ב) Ad cœtum & conventum publicum admiſſi non fuerunt, quod tradit *Maimonides*. וביצד היא תפלת הצבור יהיה אחד מתפלל בקול רם והכל שומעין ואין עושין כו בפחות מעשרה גדולים ובני חורים ושליח צבור אחד מהם: *Quænam eſt precatio cœtus (publica)? Unus precatur voce alta & cæteri omnes audiunt. Neque tamen id fieri ſolet, ſi pauciores quam decem adulti & liberi adfuerint, ex quorum numero unus eſt miniſter cœtus.* Quocum conferri meretur, quod in Keſeph Miſchne explicationis loco adſertur *ad loc. cit.* ומשאמר ובני חורין מדאמרין בפ׳ ד׳ שולה שר״ג נכנס לבית הכנסת ולא מצא עשרה ושחרר עבדו להשלים לעשרה: *Quare vero* Maimonides *dicit illos decem debere liberos eſſe? Illud ex eo eſt, quod* cap. IV. *Cod. Gittin. legatur, R. Gamalielem cum aliquando Synagogam ingreſſus decem homines in illa non inveniret, e veſtigio ſervum ſuum manumiſiſſe ad numerum denarium ſupplendum.* Nec (ג) præcepta de geſtandis phylacteriis & precatione quæ incipit: Audi Iſrael &c. ſervos obligant. נשים ועבדים וקטנים פטורים מק״ש ומן התפילין וחייבין בתפלה במזוזה ובברכה המזון: *Mulieres, ſervi & infantes nec ad phylacteria geſtanda nec ad precationem: Audi Iſrael &c. recitandam adſtricti ſunt, ſed obligati ſunt ad preces communes, Meſuſam & benedictionem cibi: Berachot. cap.* III. *Miſchn.* 3. Nec (ד) in feſtis eadem ſervorum ac liberorum ratio aut conditio fuit. Servi namque feſtum tabernaculorum non una cum cæteris celebrare aut ſoliti fuerunt, aut debuerunt. נשים ועבדים וקטנים פטורים מן הסוכה: *Fœminæ, ſervi & infantes a celebrando feſto tabernaculorum exemti ſunt. Succa* II. 7. Nec tandem (ה) ſuper ſervis condicere conſueverunt עבדים וקטנים אין מזמנין עליהם: *Berachot. cap.* VII. §. 2.

LXIV. Animus irreligioſus hæc forte ut minora parum curavit, magiſque doluit, quod juribus civitatis gaudere non licuerit. Neque enim ſervi ad teſtimonium dicendum admiſſi fuerunt. Qua de cauſa in Bavakama C. I. §. 3. non aliis teſtandi facultas conceditur, quam qui ſunt בני ברית ובני חורים fœderati atque liberi, & in Gem. ad h. l. expreſſe excluduntur ſervi חורים למעוטי עבדים quod ipſum Maimonides plenius tradit *in* הלכות קדוש החדש *Cap.* II. §. I. *f.* 289.*b.t.*I. נשים ועבדים הרי הן בשאר פסולי עדות ואין מעידין: *Mulieres & ſervi, æque ac cæteri, ad teſtimonium perbibendum ſunt incapaces & teſtari nequeunt*, quo in loco haud incommode junguntur fœminæ atque ſervi, quia ad quod teſtimonium fœmina non eſt apta, ad idem ſervos ineptos eſſe docetur in Roſch haſcana c. I. §. 8. Sed (ב) prout libero homini fas erat, quemvis patrem compellare, ut ita ab iſto homine ambiendo quaſi adoptionem ſibi præparet, ita ex adverſo ſervis & ancillis Dominos patris nomine compellare non licuit, prout ex Judæorum ſcriptis probat Seldenus *In tr. de ſucceſſione in bona defunctorum c.* IV. Et videtur hoc inſtitutum eo tendiſſe, ne Patris familia ſic aſcita ſervilis maculæ fama aſpergeretur. Paulus, ni fallor, huc reſpexit, quando ſcribit *Gal.* IV. *6.* Ὅτι δέ ἐστε υἱοὶ ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν κρᾶζον Ἀββᾶ ὁ πατήρ. Nec (3.) ſervi plenam hæreditatem adire potuerunt. Quodſi enim dominus ſervum hæredem ex aſſe conſtitueret, hic eo ipſo libertatem recuperavit, prout notatur in tr. Peah. c. III. *Miſchn.* 8. הכותב נכסין לעבדו יצא בן חורין שייר קרקע כל שהוא לא יצא בן חורין: *Quando (herus) omnes facultates ſuas ſervo aſſignat vel legat, ſervus liber exit, quodſi autem agrum qualemcunque reliquiſſet, (eumque ſervo haud legaſſet,) ſervus non liber diſcedit.* Tandem, (4.) ſervi & ancillæ, ubi vitæ præſenti valedixerunt, a Dominis ſuis non lugentur obſervaute Maimonide *in* הלכות אבל *c.*XII. §. 12. *ſen. ult. f.* 296. *a. t.* IV. העבדים והשפחות אין מספידין אותן ואין עומדין עליהן בשורה ואין אומרין עליהן ברכות אבלים ותנחומי אבלים אלא אומרין לו כעל שורו או על חמורו המקום ימלא חסרונך: *Servos & ancillas non lugent, nec propter eos ſeriatim adſtant, nec recitant orationes lugubres aut conſolationem admittunt, ſed tantum utuntur ea formula, quæ in bovis aut aſini interitu uſitata eſt: Dominus penſet jacturam tuam.* Hoc non obſtante

pro-

prostant exempla, ex quibus patescit, heri luctum non fuisse prohibitum, cum servus probus domino diligentem navasset operam. Unicum adponam ex tr. Berachot C. 11. *Mischn.* 7. ובשמת טבי עברו קבל עליו תנחומין אמרו לו תלמידיו לא למדתנו רבינו שאין מקבלין תנחומין על העבדים אל אין טבי עברי כשא כל העבדים כשר היה : *Cum mortuus esset Tabi servus ejus, consolationem super ipso admisit. Tunc dixerunt ei ipsius discipuli. Nonne Rabbini nostri nos docuerunt, quod consolationem non accipiamus super servo, verum respondit ipsis, Tabi servus meus non similis erat cæteris servis, probus namque fuit.*

LXV. Servituti finem imponit manumissio, quæ hinc merito ultimo consideratur loco. In Sacris exprimitur phrasi יצא לחפשי cui qualemcunque lucem adfundit R. Sal. ben Melech. *in Michlal Jophi ad Par. Mischp. h. l.* יצא לחפשי למקום שיהיה חפשי כלומר שיצא מבית אדוניו אל ביתו ויש מפרשים כי היוד נוסף והוא כמו לחופש ואחרים אמרו כי הלמד נוסף לחפשי : *id est discedet in locum, ubi sua gaudet libertate, quasi diceres, quod ex domo heri sui in propriam domum sit reversurus. Alii interpretes Iod illud redundare censent & tum sensus erit ad libertatem. Adhuc alii dicunt Lamed illud additum esse.*

LXVI Plures a Judæis enumerantur manumissionis modi, quorum tres servis ordinariis, & duo perforatis in tr. Kiddusch. tribuuntur. En tibi verba C. 1. §. 1. עבד עברי קונה את עצמו בשנים ביובל ובגרעון כסף הנרצע קונה את עצמו ביובל ובמית' הארון : *Servus Hebræus seipsum redimit complemento annorum præscriptorum, Jubilæo & supputatione, perforatus a servitute liberatur tum Jubilæo, tum morte Domini.* Maimonide teste *Avod. cap.* 11. §. 12. quinque de causis servus Hebræus in pristinum statum fuit restitutus, queis deficientibus omnis libertati via præclusa fuit: עבד עברי קונה את עצמו בחמשה דברים בשנים או ביובל או בגרעון כסף או בשטר שחרור או במיתת ארון בלא בן ובנוי או בנר אפילו הניח בן : *Servus Hebræus quinque rebus suam acquirit libertatem, servitute 6. annorum, Jubilæo, supputatione, libello manumissionis, morte domini, qui nullum reliquit filium, & si herus fuerit paganus aut proselytus, etiamsi reliquerit filium.*

LXVII. Septimus annus servum Hebræum propter expressum Dei mandatum liberum fecit. Num vero annus Sabbathicus, an septimus servitutis annus intelligi debeat, inter eruditos non convenit. Meam hac de controversia mentem supra aperui. Nunc Rabbinorum statuta in medium proferenda erunt. Haud quidem defuerunt inter Magistros, qui integram controversiam in medio relinquere, quam uni alterive parti accedere maluerunt. Hos inter nomen suum profitetur R. Simeon *in Jalkut Par. Mischp. f.* 84. *c.* 3. *n.* 311. Reliqui autem, & quantum scio, maximam partem anno Sabbathico hoc manumissionis privilegium abjudicant, quod ipsum confirmant testimonia sequentia, nimirum Authoris Sepher Siphra *F.* 170. 1. בשביעית אין מוציאת עברים : *In anno Sabbathico non obtinet servorum manumissio.* Maimonidis *Avod. c.* 11. §. 2. אם פגעה בה שנת השמיטה בכלל השש הרי זה עובד בה : *Quod si inciderit annus Sabbathicus intra illos 6. servitutis annos servus in eo servire tenetur.* Magistrorum in Kiddusch in *Ad. c.* 1. §. 2. שביעית של מכירה ולא שביעית של עולם : *Septimus annus a venditione numeratus, non septimus sæculi annus (seu annus Sabbathicus) intelligendus est.*

LXVIII. Nunc positive discutiendum erit, de quo ἀφετικῶς egimus. Sententia Judæorum de privilegio anni septimi ad tres positiones commode referri potest. Prima hæc est, quod illud privilegium nonnisi servis a foro addictis irrogatum fuerit. Quapropter Maimonides his unice illud tribuit *Avod. c.* 11. §. 2. מכרוהו בית דין עובד שש שנים מיום מכירתו : *Servus a foro venditus a die venditionis suæ 6. annos servit.* Cujus thesis fundamentum Abarbanel nobis exponit, dum scribit *Par. Misph. f.* 144. הנמכר מעצמו יש לו רשות למכור עצמו לשנים רבות ומועטות ברצונו : *Ei, qui se sponte addicit, competit facultas se ad plures pauciores ve, quam 6., annos vendendi pro lubitu suo.* Altera propositio huc redit, quod septimus *servitutis* annus nativam libertatem servo restituat. Testis est R. Joseph. Karo *In Keseph. Mischne seu not. ad l. cit.* מה שכתב מיום מכירתו במכלתא ובשביעית שביעית למכירה או אינו אלא לשנים תלמוד לומר שש שנים יעבוד שביעית למכירה ולא שביעית לשנים : *Quare scribit Maimonides a die venditionis suæ? Idem est ac illud, quod traditur in Mechilta ad vocem* בשביעית *nimirum quod septimus annus a venditione intelligi debeat, sed forte res non ita se habet, & annus Sabbathicus (in citato loco) notatur? Scriptura dicit: 6. annos serviet. (Hinc manifestum est,) hac voce septimum annum a venditione non annum Sabbathicum exprimi.* Tertia thesis nos edocet, servum sub initium anni septimi dimittendum fuisse. Audiamus Maimonidem *loc. cit.* ובתחלת השנה

השביעית שלו יצא בן חורי: *Et sub initium septimi servitutis anni liber exit*. Cui jungis meretur Abenesra *Par. Mischph. ad Ex.* XXI. 2. בתחלת שנה השביעית לסכירתו יצא חפשי אי זה שנה שתהיה ואל תתמה על מקץ שבע שנים הכתו' בירמיה כי לכל דבר יש שני קצות והנה ימצא קץ שהוא תחלה ופעם שהוא בסוף; *Sub initium anni septimi a venditione sua liber discedes, qualiscunque etiam fuerit ille annus. Nec est cur mireris, in Jeremia scriptum esse* מקץ *in extremitate anni septimi. Quælibet enim res duo habet extrema, (nempe a quo, & ad quod,) & subinde extremum (in Sacris) reperitur abbibitum pro initio, subinde pro fine.*

LXIX. Heic quæritur a Rabbinis, an servus, qui tempore servitii ægrotavit, operarum intermissionem compensare teneatur? Responsum, quod ad hanc quæstionem communiter ferunt, extat in Kiddufchin *fol.* 27. 2. והתני' חלה שלש ועבד שלש אינו חייב לחשלי' חלה כל שש חייב להשלי' א״ר ששת בעוש' מעשה מחט הא גופא קשיא אמרת חלה ש״לש ועבד שלש אין חייב להשלי' הא ארבע חיי' להשלים: *Dicimus, eum, qui per 3. annos servitio suo defunctus fuit, non teneri ad tempus intermissionis compesandum, cum econtra, qui per 6. integros annos ægrotavit, obligatum esse ad compensationem. R. Schescbet dixit; Id ipsum sibi contrarium est respectu ejus, qui mediante acu opus quoddam perficere potest. Dixisti eum, qui tres annos ægrotat, tresque servit, ad campensationem obligatum non esse. Vides itaque eum, qui per 4. annos ægrotavit, esse obligatum.* Hæc, quæ paululum obscuriora videntur, in claram lucem ponuntur a *Momonide Avod. cap.* 11. §. 5. חלה בין שחלה שנה אחר שנה או שחלה הלאים מקוטעים אם הכל פחות מארבע שנים עולין למנין שש אבל אם חלה ארבע שנים חייב להשלים כל ימי החולי שנאמר כשכיר כתושב ואם פגע בו יובל יצא כמה דברים אמורים שמחשבין ימי החולי כשהיה חליו כבד שאינו יכול לעשות מלאכה אבל אם לא היה חליו כבד אלא יכול לעשות מעשה מחט אפילו חלה כל שש עולין לו: *Si quis detinetur morbo, sive continue sive diversis vicibus ægrotarit, tempus morbi 6. annis accensetur, quando infra 4. annos absolvitur, verum ubi per quatuor annos ægrotavit, eos compensare debet, quia dicitur: Vi mercenarius & inquilinus erit. Quandonam vero supputantur anni, quibus ægrotavit? Quando morbus gravis fuit, ita ut nec ullum opus facere potuerit. Quodsi autem morbus non fueris tam vehemens, & ipse saltem cum acu opus facere potuerit, licet tum totos 6. annos ægrotasset, nihilosecius pro 6. perfectis servitutis annis reputantur:*

LXX. Libertas a *Deo* miseris servis oblata non potuit citra opprobrii notam contemtim haberi ac respui. Quapropter *Abarbanel* hujus libertatis contemtum merito ut illaudabilem improbat, atque culpat *Par. Mischp. f.* 178.*b.* והתבונן בפרשה מתחלתה ועד סופו בגנות העבד העברי תרבר כי בהיותו נמכר מעצמו או שמכרוהו ב״ד מפני גנבתו תחת אשר הערה לעבודת נפשו נפסק מעליו עול התורה וקבל על עצמו מוטות חבלי אדם ועבותות עבורתו ואהבתו: *Animadvertitur, totam banc Paraschani ab initio ad finem de opprobrio servi Hebræi loqui, eo quod is non minus, qui se ipsum addixit, quam qui a foro propter furtum venditus fuit, animam suam servituti applicuerit, adeoque jugum legis ruperit, ac in se susceperit jugum & laqueos hominum, nec non funes servitii & amoris sui*, & specialius ad perforationem idem refert, quando ibidem scribit: *Idcirco Scriptura ipsum simpliciter servum vocavit, ut indices probrum, quod sibi in servitute elegit, cui rei videtur inservisse, quod Dominus exponere debuerit, se servum nec bypocrisi nec defraudatione sibi conciliasse, quodque in sui pœnam ipsemet eum perforare teneretur, nec non servus publice coram omnibus, qui civitatem intrarunt, perforatus fuerit.*

LXXI. Quod si hoc non obstante Hebræus libertati servitutem præferre non dubitaret, legi perforationis se prius subjicere debuit. Hæc namque *Dei* voluntas fuit, ut is, qui in servitute permanere vellet, perforetur; hæc consuetudo penes Judæos semper recepta. Hæc Scripturæ & Rabbinorum constans doctrina.

LXXII. Non ancilla mediante perforatione servitutem suam prorogare potuit docente *Maimonide*: מפי השמועה למדו שאין האשה נרצעת וכן יראה מענין הכתוב שהרי אומר בנרצע אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני ומהו שנאמר ואף לאמתך תעשה כן להעניק שכשם שמצות עשה להעניק עבד עברי כך מעניק אמה העבריה: *Ex traditione discimus, quod fœmina non perforetur, & idem Scripturæ sensus esse videtur, quippe quæ de perforato scribit: Amo Dominum meum, uxorem meam & liberos meos: (Sed objici potest) quid proinde sibi velint illa verba. Et ita facies ancillæ tuæ? (Rs.) ea spectant ad remunerationem, ita ut pari modo, ac servus Hebræus vi præcepti positivi muneribus fuit adficiendus, ancilla quoque Hebræa bis fuerit ornanda.* Quocum consentiunt, quæ traduntur in Kiddu-

duſchin: *fol. 17. b.* אף לאמתך תעשה כן להעניק את' או' להעניק או אינו אלא לרציעה כשר ו' או' אם אמו' יאמ' העבד ולא אמרה העבריה הרי רציעה אמו' הא מה אני מקיי' אף לאמתך תעשה כן להעניק: *Similiter facies ancillæ tuæ nempe eam remunerando (Obj.) Dicis ad remuneretionem hæc ſpectare, ſed forte ad perforationem referenda erunt? Verum, ut alibi notatum, ſcribitur: Si dicendo dixeris nempe ſervus. Unde liquet, de ſervo, non de ancilla Hebræa, perforationem dictam eſſe. Quid jam inde ſtabilio? Quod verba: ſic quoque facies ancillæ tuæ, ſpectent ad remunerationem.*

LXXIII. Sed nec ſervus ſpontaneus, verum is tantum, quem forum addixit, perforatur. המוכר עצמו אונו נרצע מכרוהו בית דין נרצע: *Servus ſpontaneus non perforatur, ſed ſervus a foro venditus perforatur.* Kidduſchin f. 14. b. Ratio, qua pnſitionem ſuam Magiſtri fulciunt, inde perita eſt, quod *Exod.* xxi. *cap.* ut & *Deut.* xv. unice de poſteriori ſervo agatur.

LXXIV. Nec hic, ſi fuerit Sacerdos, perforatur notante *Maimonide Avod. c.* iii. §. 8. עבר עברי כהן אינו נרצע מפני שנעשה בעל מום: *Servus Hebræus, qui eſt ſacerdos, nnn perforatur, eo quod ita reddatur vitiatus.* Idem traditur in Gem. Kidduſchin, *fol.* 21. *b.* ubi ſimul objectiones prolixe ſolvuntur.

LXXV. Nec ſervum communem dominus blanditiis, promiſſionibus, aliave arte fraudulenta inducere potuit, quo ſervitutem ſuſceptam continuaret. Lex enim oralis ejuſmodi pactum annullavit & invalidum declaravit. Videri hunc in finem poterit locus *Abarbanelis* §. LXIX. citatus.

LXXVI. Servus proinde ſponte & quidem duplici vice ſub initium nempe & in fine ſervitutis teſtari debuit, quod in ſervitio permanere velit. Id clare docetur in Kidd. *fol.* 22. *a.* אם א' יאמר עד שיאמר וישנה אמר בתחלת שש ולא אמר בסוף שש אינו נרצע שנ' לא אצא חפשי עד שיאמר בשעת יציא' א' בסוף שש ולא אמר בתחיל' שש אינו נרצע שנא' אם אמר יאמר העבד: *Si dicendo dicet, id eſt, donec dixerit, illudque repetierit. Quiſquis enim ſub initium 6. (annorum) hanc voluntatem ſuam exponit, & non ſimul in eorundem fine, is non perforatur, quia dictum eſt (in ſacris tabellis): Non exibo liber, quod proinde ipſi dicendum erit in hora exitus. Qui in fine 6. annorum mentem ſuam declarat, non ſub initium, ſimiliter non perforatur. Siquidem ſcriptum eſt: Si dicendo dixerit.*

LXXVII. Verum, ut illa ſervi declaratio optatum ſortiatur eventum, inſuper requirebatur, ne alterutri uxor aut familia deſint, neve ſors unius melior fuerit alterius conditione, utque mutuo ſe invicem proſequantur amore. Huc ſpectant, quæ in Gem. Kidduſchin *ibid.* & ex eadem a *Maimonide Avod. cap.* iii. §. 11. *& ſeqq.* proponuntur: ת"ר לו אש' ובני' ולרבו אין אשה ובנים אינו נרצע שנ' כי אהבך ואת ביתך לרבי אשה ובנים ולו אין אשה ובנים אינו נרצ' שנ' אהבתי את ארוני את אשתי ואת בני הוא אוהב את רבו ורבו אינו אוהבו אינו נרצע שנ' כי טוב לו עמך רבו אוהבו והוא אינו אוהב את רבו אינו נרצע שנ' כי אהבך הוא חולה ורבו אינו חולה אינו נרצע שנ' כי טוב לו עמך רבו חולה והוא אינו חולה אינו נרצע: *Docuerunt Rabbini, quod ſervus, ſi ipſi fuerint uxor & liberi, Domino his carente, non perforetur, eo quod dictum ſit: Quia amo te, & familiam tuam. Quodſi dominus uxorem liberoſque habeat, ac ſervus his deſtituatur, pariter non perforatur, quia ſcriptum eſt: Amo herum meum, uxorem meam, & liberos meos. Quando ſervus herum amat, & dominus non viciſſim ſervum diligit, prior non perforatur. Dicitur namque, proſpere tecum aget. Si domino ſervum amante, hic eum non redamet, haud perforatur, quia in Sacris extat: ideo, quia te amavit, ſervus qui ægrotat, cum Dominus valeat, non perforatur, quia, notante Scriptura, ipſi bene erit cum hero. Contra, ubi herus morbo laborat, & ſanitas ſervi integra eſt, hic æque non perforatur.*

LXXVIII. His præmiſſis perforatio ſecuta eſt, cujus ritus tum antecedentes, tum conſtituentes notandi veniunt. Antecedentes ſunt adductio ſervi ad Magiſtratum, ejuſdemque appropinquatio ad oſtium. Conſtituens fuit ipſa auris perforatio.

LXXIX. Ante omnia ſervus ab hero ad Synedrium ſeu conſeſſum trium Judicum ducendus fuit, coram quo ſuam in ſervitute permanendi voluntatem exponere, ejuſque rationes enarrare debuit. Paucis hæc complectitur *Maimonides loc. cit.* §. 9. כיצד רוצעין מביאו לבית דין של שלשה ואומר דבריו לפניהם: *Quomodo (ſervum) perforant? Adducit herus ipſum ad Synedrium, quod tribus conſtat judicibus, ibidemque ſervus facti ſui rationes exponit.* Obſervari heic debet I. cur illi Judices veniant ſub nomine אלהים II. qua de cauſa ſervus his ſiſtendus fuerit. De primo *Maimonides* הם נקראים אלהים לענין המשפט: *Dii vocantur reſpectujudicii*. Clarius *Abeſnera Par. Miſchp. Exod.* xxi. 6. אלהים כמו מקימי משפט אלהים בארץ: *Dii; eo quod ju-*

dicium Dei *ſtabiliant in terra* & ſubtilius *Abarbanel in* פרוש על התורה *f. 6. cap. 2.* „ Quando Scriptura dicit: *Exod.* 21. ad *Deos* &c. & alibi, quem condemnabunt Dii, non intendit judices adpellare de nomine *Dei*, ſed vult indicare, omnia judicio divino dijudicanda eſſe. Judicium itaque ipſum, quia divinum eſt, juxta legem & mandata *Dei* inſtitutum, vocat Scriptura אלהים. Eodem modo, quo *Pſ.* LXXII. 1. dicitur: Judicium inſtitutum eſt in conventu fortis, & in medio *Deus* judicat; hoc eſt in medio cœtus judicum judicat *Deus* ipſe. Et jam olim conſuetudo hæc ad gentiles deducta fuit, ut judices quarumvis provinciarum vel urbium ſententiam juxta ſtatuta imperii pronuntiantes dicant, quod Rex ita jubeat, hoc velillud puniat. „ Cauſam adductionis exponit R. *Iſaacides ad Exod.* XXI. 6. לבית דין צריך שימלך במוכריו *Ad Synedrium (adducetur). Nam opus eſt, ut (herus) conſulat eos, qui ſervum ſibi vendiderunt.*

LXXX. Ductus ad Magiſtratum ducendus denique fuit ad oſtium ſeu poſtem domus herilis juxta nonnullos, curiæ juxta alios, urbis juxta cæteros. Ad priorem ſententiam inclinaſſe videtur *Maimonides Avod. cap.* III. § 9. ומגישו לסוף שש אל הדלת או אל המזוזה שבשהן עומדין בבניין בין דלת ומזוזה של ארון בין של כל ארם: *Sub finem ſexti herus ſervum adducit ad portam ſeu poſtem, quæ in medio erectæ ſtant loco, ſive fuerint oſtium & poſtis domus herilis ſive alterius cujuſdam.* Et quando in Baal Hatturim notatur, hoc ritu ſervis inculcatum fuiſſe, ut domum domini ſui diligenter cuſtodiant, id eo potiſſimum nititur fundamento, quod domus herilis apud Moſen innuatur. Altera ſententia R. *Iſaacidi* & *Abaraaneli* magis arriſit, tum quod Magiſtratus præſentia & interpoſitio requireretur, tum quod publica ignominia libertatis contemtus puniendus fuerit. Tertiam, quæ a ſecunda parum aut nihil differt, tuetur *Abeneſra loc. cit.* המנהג להיותם בשער העיר יושבים שיש לה דלתים ובריח וזה טעם אל הדלת או אל המזוזה שיעשו זה לפני יושבי השער: *Conſuetum fuit, ut judices ſederent ad portas civitatis, quæ oſtiolis & repagulo inſtructæ fuerunt. Unde verborum ad portam ſeu poſtem hic ſenſus eſſe videtur, ut hoc fiat coram omnibus, qui civitatem ingrediuntur.* Cur oſtii potiſſimum mentio fuerit illata, docetur in *Gem.* Kidduſchin *fol.* 12. *b.* ר״ש היה דורש את המקרא הזה כמין חומר מה נשתנה דלת ומזוזה מכל כלים שבבית אמר הקב״ה דלת ומזוזה שהיו עדים במצרי בשעה שפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרתי כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבד׳י והוצאתים מעבדות לחרו׳ והלך זה וקנה ארון לעצמו ירצע בפניהם: *R. Simeon explicuit hanc Scripturam argumentando a majori ad minus. Cur mutatus eſt uſus januæ & poſtis præ omnibus aliis inſtrumentis? Dixit ſanctus benedictus ille, janua & poſtis fuerunt teſtes in Ægypto, quando prætergreſſus ſum ſuperliminare ac poſtes, & dixi: Nam filii Iſraelis mihi ſunt ſervi, & non erunt ſervorum ſervi. Hic vero abit, & dominum ſibi emit, perforetur itaque coram illis, janua nimirum & poſte.*

LXXXI. Oſtio adplicanda fuit ſervi auris & quidem dextra. Audiamus *Iſaacidem in Comm. ad Exod.* XXI. 6. ורצע ארוניו את אזנו הימנית או אינו אלא של שמאל תלמוד לומר אזן אזן לגזירה שוה נאמר כאן ורצע ארוניו את אזנו ונאמר במצורע תנוך אזנו הימנית מה להלן הימנית אף כאן הימנית: *Perforabit Dominus aurem ejus, nempe dextram. Vel forte ſiniſtra intelligenda erit? Lex dicit aurem, aurem, unde argumentum a pari formatur. Heic dicitur. Dominus perforabit aurem ejus, & alibi de leproſo dicitur: Imum auris ejus dextræ. Sicuti igitur ibi auris dextra notatur, ita & heic dextra eſt intelligenda.* Cæterum cur ſervus per aurem potius, quam aliam corporis partem terebrandus fuerit in Kidduſchin *loco modo cit.* obſervatur: ריב״ז היה דורש את המקרא הזה כמין חומר מה נשתנה אוזן מכל אברי׳ שבגוף אמר הקב״ה אזן ששמעה קולי על הר סיני בשעה שאמרתי כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדי׳ לעבדי׳ והלך זה וקנה ארון לעצמו ירצע: *R. Jochanan filius Zachai explicuit hanc ſcripturam a majori dum quærit, Cur ſervi auris potius quam aliud corporis membrum perforanda fuerit? (ſequitur reſponſum:) Dixit* Deus: *auris, quæ audivit in monte Sinai vocem meam ea hora, qua dixi: Filii Iſrael mei erunt ſervi & non ſervorum ſervi, & hoc non obſtante abit, ſibique dominum acquirit (præter me,) merito perforatur.* Eadem repetit R. *Iſaacides* in ſuo ad h. l. commentario.

LXXXII. Auris applicationem ſecuta eſt ejuſdem perforatio, quam paucis deſcribit *Maimonides Avod. cap.* III. §. 9. *f.* 141. *b.* נוקב את אזנו בנפה של אזן במרצע של מתכת עד שיגיע לדלת: *Perforabit ipſam auris ſubſtantiam ſubula ex metallo conflata tamdiu, donec pertingat ad fores.* Quænam auris ſubſtantia ſit *Maim.* interpres nobis exponit *Joſeph Karo in Keſeph Miſchne ad loc. cit.* בניפה של אזן פירוש בתנך ולא בבשר וזה

מחלוקת

מחלוקת בפרק קמא דקידושין ופסק כחכמים: *In auris substantia, quod explicari debet in cartilagine non vero in carne, eaque de re disputatio extat in* cap. 1. *tr.* Kiddu*schin, & decisio facta est juxta sapientes.* Qualis subula requiratur, adparet ex tr. Kiddufchin *fol.* 21. *b.* ת״ר מרצע אין לי אלא מרצע מנין לרבו׳ הסול והסירא והמקדח והמכתב ת״ל ולקח׳ לרבו׳ כל דבר שנקח ביד דר״ יוסי בר׳ יהוד׳ ר׳ אי׳ מה מרצע מיוח׳ של מתכת אף כל של מתכ׳ דבר: *Docuerunt Rabbini ad vocem* מרצע: *Heic non reperio nisi subulam quæ est species, quæ proinde sub se complectitur lignum aculeatum, spinam, acum, terebram & Scalpellum. Lex dicit & accipies, quo notatur, omnem rem comprehendi, quæ in manus sumitur. R. Josi filii Jehudæ verba sunt: Dixit R. sicut omnis subula percutiens ex metallo conficitur, ita & heic omnis res ex metallo conflata intelligitur.* Cur subula perforandæ auri adhibita fuerit nihil necesse est quærere, siquidem instrumentum fuit omnium aptissimum. Quo non obstante Magistri, qui cæteris oculatiores esse volunt, rationem mysticam subesse somniant. Hinc in Baal Hatturim scribitur: במרצע עולה במין ת׳ שהשם גאלנו אחר ת׳ שנה מעבודת מצרים והוא הלך ונשתעבד אחר כך לפיכך ירצע במרצע מרצע: *Vox* מרצע *in se complectitur numerum* 400. *Etenim, quia* Deus *post* 400. *annos nos redemit ex servitute Ægyptiaca, & hic postmodum abiit, seque ipsum servum fecit, hinc subula perforari debuit.* Quamdiu perforatio continuanda fuerit, adparet ex tr. Kiddufchin *fol.* 22. *b.* ת״ל באזנו ובדלת הא ביצ׳ דוקר והולך עד שיגיע אצל דלת דלת שומע אני בין עקורה בין שאינו עקורה ת״ל מזוזה מה מזוזה מעומד אף דלת נמי מעומד: *Scriptura dicit in aure sua & janua (perforabit eum.) Quomodo hoc fieri potest? Tamdiu pungit, donec subula pertingat ad fores. Audio januæ hic mentionem fieri. Forte parum refert, num evulsa fuerit necne. Scriptura dicit & in poste: Sicut postis erecta est, ita & janua erecta esse debet.*

LXXXIII. Illa vero perforatio ab ipso hero peragi debuit, quod a Rabbinis ad labeculam quandam ignominiæ hero adspersæ revocatur, quippe qui ita carnificis opificium sustinuerit. Cum uterque in culpa esset, servus alium sibi dominum præter *Deum* quærendo, herus in servum, qui unius *Dei* servus esset, admittendo, uterque etiam plectendus fuit, servus pœnam ferendo, dominus eam inferendo. Hinc R. *Bechai* scribit *in Com. ad legem Par. Mischp. Exod.* XXI. 6. lege injunctum fuisse, ut servus ab hero pœnas ferret כדי שיתבאר כי הוא והאדון שלו שניהם יחדו בעבר באדניו מוזהרים בעבודת האדון עליון יתברך אשר לו כל הממשל והאדנות לא לבשר ודם: *Quo inde manifestum fieret, hunc & illum ambos simul nempe Dominum & servum admoneri, soli* Deo *serviendum esse, omneque imperium & dominium ipsi, non vero ulli mortali competere.*

LXXXIV. Tempus, quo perforatio illa peragi solita fuit, describitur in tr. Schekalim c. 1. hal. 3. Ab initio 30. dierum ante Pascha nempe quintodecimo mensis Adar testaurarunt vias, plateas, pontes, congregationes aquarum, ועושין כל צרכי הרבים & omnia negotia publica perfecerunt, Ubi in Gem. Hierof. אלו הן כל צרכי הרבים *Illa sunt negotia reipublicæ publica.* Judicarunt judicia pecuniaria, capitalia & flagellativa. Redemerunt vota & sacrata, potarunt uxorem suspectam, combusserunt vaccam rufam, terebrarunt aurem servi Hebræi, mundarunt leprosum, atque amoverunt opercula a puteis.

LXXXV. Perforationis effectus seu sequela fuit servitus perpetua, id est, ex mentem Judæorum ad Jubilæum vel morte Domini usque continuanda. Illud est, quod in Kiddufchin *F.* 21. *b.* docetur רצע ארניו את אזנו במרצע וקונה את עצמו ביובל *Perforat Dominus aurem servi subula, & hic Jubilæo seipsum redimit.* quæ thesis eo nititur fundamento, quod per עולם spatium Jubilæi seu 50. annorum significetur. Ita namque præter Maimonidem sentiunt Abarbanel, qui scribit *in Comm. ad legem Par. Mischph. f.* 178. *b.* לעולם שהיא עד היובל קרוב יהיה בשנים או רחוק שמפני שחמשים שנה הוא זמנו של דור אחד נקרא היובל שנת החמשים בשם עולם: *In sæculum id est, ad Jubilæum, sive annus Jubilæus propinquus fuerit, sive remotus. Nam quia quinquaginta anni conficiunt tempus unius generationis, hinc annus Jubilæus, qui est quinquagesimus,* עולם *vocatur,* R. *Sal. Isaacides in Comm. ad Exod.* XXI. 6. עד היובל או אינו אלא לעולם כמשמעו תלמוד לומר ואיש אל משפחתו תשובו מגיד שחמשים שנה קרוים עולם ולא שיהא עובדו כל חמשים שנה אלא עובדו עד היובל בין סמוך בין מופלג: *Ad Jubilæum usque (serviet,) vel forte in perpetuum juxta sensum vocis literalem? Lex dicit: Quivis ad familiam suam revertetur, quo innuitur, quinquaginta annos vocari sæculum. Nec hoc ita accipi debet, ac si servus per totum illud tempus servire teneatur, sed serviet ad annum Jubilæum, sive propinquus, sive remotus fuerit.* His accedunt R. Abenesra & pars Rabbinorum maxima, quip-

pe qui omnes ſequuntur Gemaram Kidduſchin, in qua לעולם vertitur לעולמו של יובל: Unicus tamen Iſaacus Arama hanc vocem accipit, uti ſonat, nimirum in perpetuum, כי מחנגאי והפחיתות לא יצא ביובל: *eo quod ſervus propter ignominiam & infamiam, (qua notatus eſſet,) de heri poteſtate exire haud potuerit in Jubilæo. Vid. de Muis in variis Sacris ad Ex.* XXI.

LXXXVI. Annus denique Jubilæus ſervos & quidem omnes nullo excepto liberos fecit. Hoc Jubilæi privilegio gaviſi ſunt (א) ſervi ſpontanei, & a foro addicti. Audiamut Abenesram *in Comm. ad Lev.* XXV. 41. ויצא מעמך הוא' מעצמו או גנב ממך וסכרוהו בבית דין: *Et exibit a te ipſe, nimirum tam qui ſeipſum ſponte addixit, quam qui furatus, & propter furtum a foro venditus fuit.* (ב) Servi perforati obſervante Maimonide *Avod.* c. III. §. 6. מכרוהו בית דין ועבר שש ולא רצה לצאת הרי זה נרצע ועובד עד שנת היובל: *Servus a foro addictus, qui 6. annos ſerviit, nec vult exire de poteſtate heri, is perforatur, & ad annum Jubilæum uſque ſervit.* (ג) Servi vel per totum ſervitii tempus, vel ſaltem per aliquod tempus ægrotantes, & lecto adfixi, prout idem teſtatur Author *ibid. c.* II. §. 5. *Avod. cap.* II. §. 4. *Conf. cap.* III. §. 15. חלה אם פגע בו יובל יצא: *Servus ægrotans incidente Jubilæo liber evadit.* (ד) Servi, qui fuga, aliiſve malis artibus ſe in libertatem aſſerere conati ſunt. Huc ſpectat illud *Maimonidis*: (*Conf. cap.* III. §. 15.) אחר המוכר עצמו או שמכרוהו בית דין וברח חייב להשלים שש ואם פגע בו יובל יצא לחירות: *Quando ſervus ſpontaneus vel a foro addictus aufugit, compenſare tenetur illos ſervitii annos, aſt Jubilæo incidente liber exit.* (ה) Servorum uxores atque liberi. Quamvis enim hero haud fuerint a ſervitiis, adeoque illo privilegio opus non fuiſſe videatur, propter dominum tamen, ut is ab obligatione eos alendi liberetur, hoc ipſum Scriptura notatu dignum judicavit. Hujus rei teſtimonium exſtat in Gem. Kidd. *fol.* 22. *a.* (*conf. Maim. Hilch. avod. cap.* III. §. 1. *fol.* 141.) ת״ר ויצא מעמך הוא ובניו עמו א״ר שמעון אם הוא נמכר בניו ובנותיו מי נמכרין מכאן שרבו חייב במזונות בניו כיוצ׳ בדבר אתה אומר אם בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו א״ר שמעון אם הוא נמכר אשתו מי נמכרה מכאן שרבו חייב במזונות אשתו: *Docuerunt Rabbini (Scriptura præeunte,) quod ſervus una cum liberis ſuis exeat (de poteſtate heri.) Quid? ait R. Simeon. Num itaque patre vendito liberi ſimul venduntur (aut venditi cenſentur?) Neutiquam, ſed ideo hoc dicitur, quia Dominus liberis (tempore, quo pater ſervit,) alimenta præbere tenetur. Similiter dicitur: Si maritus fuerit, uxor cum eo exibit. Quæris hinc denuo R. Simeon, an marito alterius poteſtati ſubjecto uxor una ſubjiciatur? Quod iterum negatur, ſiquidem eo tantum ſcopo hæc dicta ſunt, quod Dominus obligatus ſit ad alendam ſervi uxorem.*

LXXXVII. Manumiſſio ſervorum in Jubilæo facta non ſuis deſtituta erat ſolennitatibus. Sub initium hujus anni a primo Tiſri ad diem expiationis uſque ſervi nec dominis ſervierunt, neque tamen etiam liberi fuerunt, ſed ſaturnalia quaſi celebrarunt, donec in die expiationis poſt clangorem tubæ eorum quivis dimiſſus, & ad familiam poſſeſſionemque ſuam reverſus fuerit. Hæc prolixe in Roſch haſchana f. 8. cap. 6. & exinde a *Maimonide*: הלכות שמיטה ויובל *cap.* X. §. 14. *fol.* 141. *b. tom.* 3. traduntur, cujus verba hæic adponam: מראש השנה עד יום הכפורים לא היו עבדים נפטרים לבתיהן ולא משתעבדין לאדוניהן אלא אוכלין ושותים ושמחים ועטרותיהם בראשיהם כיון שהגיע יום הכפורים תקעו בית דין בשופר ונפטרו עבדים לבתיהן: *Ab initio anni ad diem expiationis ſervi necdum libertate reſtituta ad domum ſuam revertuntur, nec etiam ulterius miniſterio ſuo defunguntur, ſed comedunt, bibunt, bono animo ſunt, atque coronas ſuper capite geſtant. Quampriimum vero dies expiationis advenit, & tuba in foro perſonat, liberi diſcedunt, redeuntes ad domus ſuas.*

LXXXVIII. Nec attenditur in illa ſervorum dimiſſione, num proxime attingat annum venditionis, num vero procul ab eo diſtet. Teſtis eſt *Maimonides Avod. cap.* II. §. 2. הרי שמכר עצמו לעשר שנים או לעשרים שנה ופגע בו יובל אפילו אחר שנה הוא יצא ביובל שנאמר עד שנת היובל יעביר עמך: *Qui ſeipſum ad decem aut viginti annos addixit alteri, is incidente Jubilæo liber exit, etiamſi vel unicus tantum annus præterlapſus eſſet, dicitur namque: Ad annum Jubilæum uſque tibi ſerviet.*

LXXXIX. Denique ſupputatione ſervus Hebræus libertatem ſuam recuperare potuit. Quod tamen de iis, qui paganis addicti fuerunt, unice dicendum eſſe videtur, ut alibi evici. Nec eſt, cur ſupra allatis aliquid adjiciam, ſi non teſtimonium, quod exſtat in בבא קמא *fol.* 113. *a.* quoque hic manumiſſionis modus haud parum illuſtratur: דרש רבי עקיבא מנין לגזול נכרי שהוא אסור תלמוד לומר אחרי נמכר גאולה תהיה לו שלא ימשכנו ויצא יכול יגלום עליו ת״ל וחשב עם קונהו: *Interrogavit R. Akibba, unde probatur, quod prohibitum ſit ſe clam ſurripere*

pere peregrino. Lex dicit: Poſtquam venditus fuerit, redemtio ipſi erit, adeoque ſe non ſubtrahet (ſervitio) atque exibit. Sed forte decipiet eum in calculo? Scriptura dicit: & (accurate) calculabit cum emtore ſuo.

XC. Inſuper mors heri ſolvit vinculum, quo ſervus Hebræus ei alligatus fuit. Neque tamen ſimpliciter ſeu abſolute ſed ſub certa conditione Magiſtri id aſſeruerunt, quapropter ſequentes eorundem theſes notari merentur (א) ארדון שמת אם לא הניח בן זכר הרי זה יצא לחירות ואינו עובד לא את הבת ולא את האח ואין צריך לומר שאינו עובד שאר היורשין: *Quando herus obiit, nec filium reliquit, ſervus liber exit, non vero ſervit filiæ nec fratri; Nec opus eſt monere, quod cæteris hæredibus non ſit a ſervitiis*, Maimonides ibid. §. 12. (ב) אבל אם הניח בן זכר הרי העבד עובד הבן עד סוף השש או עד סוף השנים שמכר עצמו להן או עד שיפגע בו יובל או עד שיגרע פדיונו ויתן השאר: *Quodſi autem reliquerit filium maſculum, ei ſerviet vel ad finem anni ſexti, vel ad finem annorum, ad quos ſeipſum addixit, vel ad Jubilæum, vel donec redemtionis pretium ſubtraxerit, heroque reſiduum dederit:* Ibid. Fundamentum, quo utraque poſitio nititur in Gem. Kidduſchin, *fol.* 17. per modum diſputationis exponitur: עבד עברי עובד את הבן ואינו עוב' את הב' מהס' דתו' ועבדך שש שנים לך ולא ליורש את' או' לך ולא ליורש או אינו אלא לך ולא לבן כשהוא או' שש שנים יעבד הרי לבן אמור הא מה אני מקיים ועבדך שש שנים לך ולא ליורש מה ראיתה לרבות את הבן ולהוציא את האח מרבה אני את הבן שבן קם תחת אביו ליעד' ולשדה אחוזה אררב' מרב' אני את האח שבן קם תחת אחיו ליבם כלו' יש ייבו' אלא במקום שאין בן אלא יש בן אין ייבם: *Servus Hebræus ſervit filio, non filiæ. Qua ratione firmantur hæc verba, quæ Rabbini notarunt? (Dicitur:) Et ſerviet tibi 6. annos, tibi & non hæredi, vel forte non hic eſt ſenſus, ſed tibi & non filio? Quando lex dicit ſex annos ſerviet, illud de filio ſimul dictum eſt, (quod nempe ei ſerviat.) Quid inde ſtabilio? verba illa 6. annos ſerviet, ita accipienda eſſe, ſerviet tibi & non hæredi. Verum quid neceſſitatis adeſſe vides ad includendum filium & excludendum fratrem? Filium includo, quia hic ſub Patre collocatur reſpectu deſponſationis & agri, qui poſſidetur. Verum juxta hanc ſententiam poſſum & ego fratrem ſubintelligere, quia hic ſub fratre collocatur in præcepto leviratus; Leviratus locum non habet, niſi ubi nullus adeſt filius, verum ubi filius relictus eſt, levir non datur.* (ג) הנרצע והנמכר לנכרי אינו עובד לא את הבן ולא את הבת: *Perforatus, & qui peregrino addictus eſt, nec filio nec filiæ ſervit. Kidduſchin Ibid.* Quodipſum latius, quam par eſt, extendiſſe videtur *Maimonides*, quando ſcribit *Avod. cap.* 11. § 12. הנמכר לגר צדק או לגוי אפילו הניח בן אינו עובד אלא כיון שמת הארון יצא לחירות: *Proſelyto juſtitiæ, aut gentili addictus, licet herus reliquiſſet filium, ei non ſervit, ſed quam primum Dominus mortuus eſt, liber exit.* (ד) אמה עברי' אינ' עובד' לא את הבן ולא' את הבת: *Ancilla Hebræa nec filio, nec filiæ ſervit*, Kidd. l. cit.

XCI. Tandem libello manumiſſionis ſervis plenaria & perfecta redditur libertas, cum quivis ſuo poſſit renuntiare juri, Multa Rabbini in Gem. Gittin *fol.* 10. *b. &c.* de his libellis commenta attulerunt, quæ breviter & clare propoſuit *Maimonides*, quem proinde ducem ſequar. Contenta libelli non poſſunt alia eſſe, quam quæ ſequuntur. הכותב בשטר עשיתי פלוני עברי בן חורין או נעשה פלוני בן חורין או הרי הוא בן חורין הרי זה יצא לחירות: *Quando (herus) ſcribit in libello: ſervum NN. liberum feci, vel ſervus ille liber fiat, vel ecce hic ſervus liber eſt, tum de poteſtate heri exit. Avod. cap.* VI. §. 2. Manumiſſio, quæ hoc modo fieri ſolet, commode diſtingui poteſt in ſolennem & minus ſolennem. Minus ſolennis nobis dicitur declaratio heri in agone conſtituti de ſervo dimittendo qualitatibus alias requiſitis deſtituta. Hanc, ni fallor, ſequentia *Maimonidis* verba exprimunt *ibid.* §. 4. מי שצוה בשעת מיתתו ואמר שחררוה כופין את הירשין לשחרר אותה מפני שמצוה לקיים דברי המת: *Ubi quis in momento mortis præcepit atque dixit. Liberam facitote ancillam N.N. cogunt hæredes ad eam dimmittendam, eo quod præceptum ſit verba morientium exequi.* Solennis itaque erit, quam comitantur circumſtantiæ requiſitæ, quæ in plurimis conveniunt cum qualitatibus libelli repudii. Heic denuo provoco ad teſtimonium Authoris citati *ibid.* §. 5. בששה דברים שוין שחרורי עברים לגיטי נשים וכשאר' דברים הרי הן כשאר כל השטרות ואלו הן הששה פסולים כערכאות של גוים וכשרים בעד גוים וצריכין בחיבה לשם המשחרר עצמו ואין נכתבין במחובר ואין חותמין עידיהם אלה זה בפני זה אחד גיטי נשים ואחד שחרורי עברים שוין למוליך ולמביא: *In 6. rebus (ſeu punctis) conveniunt libelli manumiſſionis ſervorum cum libellis repudii uxorum 1. Utrique illegitimi cenſentur, quando in conſiſtoriis gentilium confecti ſunt. 2. Teſtimonio gentilis firmati recti habentur. 3. Subſcriptione nominis manumiſſi (ſeu repudiatæ) opus*

eſt

est 4. non plures conjunctim scribuntur. 5. Non subsignantur a testibus, nisi omnes præsentes fuerint 6. quatenus pari modo (ex terra Israelitica) efferuntur, & in eam inferuntur, eatenus sibi invicem assimilantur. Ad valorem hujus libelli insuper requiritur, ut plena separatio fiat heri a servo גט שחרר צריך שיהיה ענינו דבר הכורת בינו לבין ארוניו ולא ישאר לארון בו זכורת: *In libello manumissionis necesse est, ut ejus argumentum (seu contentum) sit res servum ab hero separans (seu abscindens,) ita ut hero circa servum nulla relinquator possessio. Avod. cap.* VIII. §. 1. Cujus rei exempla ibidem adducuntur. Cum lis fuerit inter herum & servum de illa manumissione, judicis est dispicere, in quo consistat, remque omnem dijudicare. Quando herus asserit, se manumisisse servum suum, servus autem illud negat, ita proceditur: *Ibid. cap.* VI. §. 3. האומר עשיתי פלוני עברי בן חורין והוא אמר לא עשאני חוששין שמא זכה לו על ירי אחר אומר בתבתי גט שחרור ונתתי לו והוא אמר לא כתב ולא נתן הור׳ של בעל דין כמאה ערים והרי זה עבד עד שישחררנו בפנינו: *Quum dixerit (herus) servum NN. manumisi, & servus hoc factum esse negaverit, judices sollicite inquirunt, num forte per alterum eum libertate sua frui feceris. Verum si dixisset, scripsi libellum manumissionis, eumque ipsi dedi, tum servo utrumque negante, confessio adversarii (puta servi) erit instar mille testium, & hic serviet (hero suo) donec eum in præsentia judicum manumiserit.* Verum ubi servus se manumissum fuisse adfirmat, herusque illud negat, prior confirmatione indiget, quam loco citato describit *Maimonides ibid.* §. 7. אם אין ערים מצוין לקיימו ואמר השליח בפני נכתב ובפני נחתם זהו קיומו: *Quando testes non ex mandato aderunt ad confirmandum libellum manumissionis, saltem legatus testabitur, quod coram ipso scriptus & subsignatus fuerit & hæc erit ipsius confirmatio.* Ubi vero servus ipse producit libellum, necesse non erit, ut ipsemet illum confirmet. Libellus ita scriptus ante insinuationem suo effectu carebat, teste eodem *ibid.* §. 1. אם אמר תנו גט זה לעברי אינו יכול לחזיר בו ולא יצא העבר לחירית עד שיגיע הגט לירו לפיכך האומר תנו גט זה לעברי ומת לא יתנו לאחר מיתה: *Quando herus dixit, date hunc libellum servo meo, verbum suum revocare nequit, servus autem non exit, donec ad manus ipsius pervenerit. Hinc quando dixit, meo servo date hunc libellum, & (postea statim) mortuus est, post mortem (heri) ei non amplius traditur.* Excipiunt tamen Magistri casum subsequentem *ibid.* הכותב גט שחרור לעברו וזכה לו בו על ידי אחר ואמר זכה בגט זה לפלוני עברי יצא לחירות אף על פי שלא הגיע גט לידו שזכין לאדם שלא בפניו: *Qui scribit literas manumissionis, & servum per alium quendam legitimum earum possessorem constituit, dicendo: Has loco servi mei possideto, servus exibit, licet ad ipsius manus haud pervenerint, quia absentem quoque alicujus rei possessorem constituunt..*

XCII. Servi manumissi muneribus fuerunt adficiendi, exceptis iis, qui supputatione se ipsos redemerunt. Huc spectat, quod in Gem. Kiddușchin, *f.* 16. b. (*conf.* Maimon. *avod. cap.* III. §. 14.) exstat: אלו מעניקים להם היוצא בשנים וביובל ובמיתת הארון ואמה העבריה בסימנין: *Sequentibus munera erogantur, ei qui finita servitute 6. annorum, vel in Jubilæo, vel hero mortuo, exit, & ancilla Hebræa, quæ allatis virginitatis signis libera redditur.* Cui adjungi debet, quod paulo post sequitur. אבל בורח ויצא בגירעון כסף אין מעניקים לו: *Verum aufugienti & mediante pecuniæ subtractione exeunti nulla dantur munera.* Nec ratio ipsis deest, qua propositio adducta stabiliatur, prout patescit ex verbis sequentibus: יכול לא יהו מעניקים אלא ליוצא בשש סנין לרבות יוצ׳ ביובל ובמית הארון ואמ׳ העברי׳ בסימנין ת״ל תשלחנו וכי תשלחנו יכול שאני מרבה בורח ויוצ׳ בגירעון כסף ת״ל וכי תשלחנו חפשי מעמך מי שישלוחו מעמך יצ׳ בורח ויוצא בגירעון כסף שאי׳ שילוחו מעמך: *Forte nulli præterquam post 6. annos exeunti munera conferuntur. Unde constat simul eos, qui in Jubilæo, & domino mortuo exeunt, atque ancillam, quam virginitatis signa liberant, his debere adfici? Lex dicit: dimittes eos &c. Verum quando plures ita dimittendi, tum forte & aufugient, & qui per supputationem se redimit, includuntur? Lex dicit, quos liberos a te dimittes, ii proinde donis honorandi, quos herus dimittit, quo ipso excluduntur, & qui fugit, & qui se redimit, quippe quos herus non manumittit.*

XCIII. Præcepto negativo cautum, ne servi memorati dimitiantur vacui, & lege positiva statutum fuit, ut onerando onerentur. Audiamus *Maimonidem Avod. cap.* III. §. 14. כל המשלח עברו ואמתו ריקם עובר בלא תעשה שנאמר לא תשלחנו ריקם והרי הכתוב נתקו לעשה שנ׳ הענק תעניק לו: *Quisquis servum suum vel ancillam suam vacuos dimittit, transgreditur præceptum negativum, quia dicitur: Non dimittes ipsos vacuos. Et ecce Scriptura transtulit in præceptum positivum, dicendo: onerando onerabis eum.* Quis verba

po-

poſtrema ſibi velint, R. *Iſaacides* nos edocet *in Comm. ad Deuteron.* xv. 14. הענק תעניק לשון ערי בגבוה ובסראירת העין דבר שיהי הטענה על צוארו: *Onerando onerabis eum. Vox adhibetur de ornamento excelſo, omniumque oculis expoſito. Unde talis res notatur, qua (publice) agnoſcitur, herum ſervo benefeciſſe. Sunt vero alii interpretes, qui illam accipiunt de onere, quod alicujus collo imponitur.*

XCIV. Munera ſervis collata, Scriptura notante, de pecude, area & torculari deſumta fuerunt. Rabbini autem ad alias quoque res hæc verba extendunt, prout apparet ex Gem. Kidduſchin *fol.* 17. a. יכול לא יהו מעניקים אלא מצאן גורן ויקב מניין לרבות כל דבר תל כאשר יברכך ה׳ אלהיך אכ מה תל צאן גורן ויקב לומ׳ לך מה צאן גורן ויקב מיוחדים שישנן בכלל ברכה אף כל שישנן בכלל ברכה יצאו כספים דברי רש ראׂ בן יעקב אומ יצאו פרדות: *Forte non alia munera ſervis dantur, præterquam ea, quæ pecus, area & torcular heri ſubminiſtrant. Unde conſtat includi alias quoque res? Lex dicit. Prout tibi Jehova* Deus *tuus benedixit. Verum, ſi ita comparatum eſt, cur Scriptura (tantum) pecudis, areæ, & torcularis mentionem injicit? Hoc ipſo notatur, quod ſicuti pecus, area & torcular ſub regula benedictionis comprehenduntur, ita & cætera omnia, quæ ſub hac regula continentur, heic intelligenda ſint. Excipitur autem pecunia juxta verba R. Simeonis. R. Elieſer filius Jacobi dicit, mulos heic excipi.* Hinc ſua mutuati ſunt *Maimonides in Avod. cap.* III. §. 14. & *Iſaacides*, *loco cit.* qui in eo tamen differunt, quod prior argentum, veſtes & ſimilia exceperit, poſterior mulos ex numero hujuſmodi munerum eliminaverit, & notatu digna eſt ratio, qua poſtremus ſuam ſtabilire conatur exceptionem: (*Vid.* Breithaupt *in not. ad cit. Iſaacidis locum*) יצאו פרדות שאינן בכלל ברכה כי אין ילדות אלא מסוס ובעארת אחון *Excluduntur muli, utpote qui non comprehenduntur ſub regula benedictionis, quia nonniſi ex equo & aſina naſcuntur.*

CXV. Munerum quantitas divinæ benedictioni reſpondere debuit: ת״ר כאשר יברכך ה׳ אלהיך יכול נתברך בית בגללו מעניקים לו לא נתברך בית בגללו אין מעניקים לו ת״ל העניק תעניק מ״מ אכ מה ת״ל כאשר יברכך הבל לפי ברכה תן לו: *Docuerunt Rabbini noſtri, prout* Deus *tibi benedixit, (ita ſervum donabis.) Forte hic verborum ſenſus erit, cum domus heri per ſervum benedicta fuerit, muneribus adficiendus erit, ſin minus, hiſce carebit? Lex dicit. Nihilominus onerando onerabis eum. Si res ita ſe habet, quid proinde ſibi volunt verba: prout benedixit tibi? (eorum ſenſus eſt:) Pro menſura benedictionis dabis ipſi, Kidduſchin. f.* 17. *a.* Veruntamen non infra triginta ſiclos ipſi dandum fuiſſe Magiſtri ſtatuunt. Ita *Maimonides*, *Avod. cap.* III. §. 14. במה נותן לו אין פחות משוה שלשים סלע בין ממין אחד בין ממינים הרבה כשלשים של קנס העבד שנאמר בו יתן לארוניו: *Quantum dabit herus ſervo? Non infra pretium triginta ſiclorum, ſive de una, ſive de pluribus ſpeciebus, ſicuti in mulcta ſervi (occiſor) hero (teſte Scriptura* Exod. XXI. 32.) *triginta ſiclos perſolvere tenebatur.* Ejuſdem ſententiæ fuit R. *Jehuda*, *Kidduſchin f.* 17. a. ר׳ יהוד׳ א׳ שלשים כשלשים של עבר מ״ט דר׳ יהודה יליף נתינה נתינה מעבר מה להלן ל׳ אף כאן שלשים: *R. Jehuda dixit triginta ſiclos ei dandos fuiſſe, ſicut hero propter ſervum occiſum triginta dabantur. Qua ratione nititur R. Jehuda? Comparat dationem, quæ hic extat, cum ea, quæ ibi expreſſa fuit, & inde colligit, heic non minus, ac ibi* 30. *ſiclos indigitari.*

XCVI. Duæ hujus mandati de ſervis muneribus adficiendis allegantur rationes. Prima extat *Deut.* xv. 15. *Recordare, quod ſervus fueris in Ægypto, quodque te redemerit Jehova* Deus *tuus, ideo tibi præcipio hanc rem hodie.* Quale motivum in his verbis contineatur ad donationem heris inculcandam, R. *Iſaacides* exponit: *in Comm. ad Deut.* xv. 15. והכרת כי עבד היית׳ והנקתי לך מבזת מצרים ובזת הים אף אתה הענק ושנה לו: *Et recordaberis, quod ſervus fueris &c. Ego tibi munera conſuli, eaque duplicavi ex præda tam Ægypti, quam maris rubri, hinc & tu ſervos muneribus adficies, eaque duplicabis ipſi.*

XCVII. Altera ratio *ibid. v.* 18. adducitur, & ex eo deſumitur, quod ſervi merces merito duplo major conſtituatur mercede mercenarii, cum tempus ſervitii ultra dimidiam partem ſuperet tempus, quo mercenarius ſuo defunctus eſt miniſterio. Notatu dignum judico *Abarbanelis* teſtimonium, quo dicta haud parum confirmantur, (*exſtat in Comm. ad legem Par.* ראה *f.* 290.) כי משנה שכר שכיר עבדך שש שנים שימי השכיר בסתם שלש שנים שאין רשות לאדם שישכיר את עצמו יותר משלש שנים שאמר הנביא שלש שנים כשנו שכיר׳ ולזה יהיה זה שעבד שש שנים עיבד משנה ובפל משכר השכיר: *Quia duplum eſt mercedis mercenarii &c. Sex tibi annos ſervivit, cum dies mercenarii tantum tres annos conſtituant. Neque enim mercenario licet ultra* tres

tres annos se (vel suas operas) locare (aut condicere,) sicuti Propheta dixit: Tres annos, quot sunt anni mercenarii, & hinc reperitur, quod is, qui 6. annos serviit, duplo majus servitium præstiterit ac mercenarius, adeoque pro duplo mercedis, mercenarii laboraverit.

XCVIII. Tandem vindicandus in libertatem lustratione inauguratus fuit. Quare *Maimonides* scribit *in* הלכות איסורי ביאה *cap.* XIII. §. 12. *f.* 143. *b. c.* 2. כשישתחרר העבד צריך טבילה אחרת בפני שלשה ביום שבו תינסר גרותו ווהיה כישראל ואין צריך לקבל עליו מצות ולהודיעו עיקרי הדת שכבר הודיעוהו כשטבל לשם עבדות : *Quando servus manumittitur, altera lustratione opus habet coram tribus (judicibus,) & quidem eo ipso die, quo in libertatem assertus est. Quo facto erit sicut Israelita, nec necesse est, ut de novo observantiam præceptorum in se suscipiat, vel articulos fidei (publice) confiteatur, utpote quos jam ante professus fuit, cum servitii nomine baptizaretur.* Ex his verbis adparet, (א) sine baptismo manumissionem non fuisse consummatam; Nam quia per tria Israelitæ in fœdus mittuntur, videlicet per circumcisionem, baptismum, & sacrificium, hinc existimarunt, servum non posse in libertatem & Judaismum migrare, nisi præmisso baptismo. (ב) Hanc lustrationem fuisse secundam. Prima namque fuit, qua servitutem subiturus initiabatur. Veruntamen cum in Schulchan Aruch *Part.* II. *cap.* 267. §. 9. non minus, quam citato *Maimonidis* tractatu, illa prior ad servum Cananæum potissimum referatur, secunda autem non possit nisi de Hebræo prædicari, siquidem Cananæus manumitti non potuit, illi Rabbinorum traditioni fidem habere vix potero. (ג) Tres testes requiri. Hoc requisitum in aliis quoque baptismi speciebus desiderari, testis est *Maimonides*, qui de baptizatis לשם עבדות scribit *loco cit.* ומודיעו בפני הדיינין שלשם עבדות : *Et profitentur coram tribus judicibus servitium suum.* (ד) Tempore manumissionis id factum esse. Non prius, siquidem intentioni hujus baptismi illud haud respondisset, quæ ante servitutis finem ad effectum perduci haud potuit. Non post, siquidem manumisso nulla baptismum prorogandi ratio fuit. (ה) Effectum baptismi fuisse restitutionem in pristina civis Hebræi jura. Adeoque illa lustratione haud fuit indicatum servum immundum esse, & a servitutis macula purificandum; verum ipsum hactenus Hebræorum juribus non esse gavisum. Hoc ritu autem factus est כישראל לכל דבר adeoque connubiis Israeliticis idoneus, unde ejus filii non potuerunt non postmodum pro legitimis civibus haberi. Sunt tamen interpretes, qui, teste *Karone, in Keseph Mischne seu not. ad l.* Maim. *cit.* sponsalia manumissi jam ante baptismum valida & legitima fuisse judicarunt. Tandem (ו) novam fidei confessionem supervacaneam esse, quippe quæ repeti non solet. Modus baptizandi duplex fuit, vel הוא טובל את עצמו: ipse se baptizavit, vel אחרים מטבילין אותו: alii ipsum baptizarunt. Immersionis modum Talmudici, *in Mikvaoth. cap.* I. & 3. & *Maimonides, cap.* VIII. nobis describunt, ad quos lectorem remitto.

XCIX. Ita baptizatus, utut reipsa parum differret a cæteris Hebræis, nomine tamen eorum insignitus non est. Sed ad distinctionem & in memoriam pristinæ conditionis משוחרר-libertinus vocabatur, quem *Seldenus* in omnibus comparat proselyto justitiæ *in J. N. & G. lib.* II. *c.* V. *Maimonides* exinde semper eos adpellat משוחררים, prout ex citato capite evidentissime liquet. Cum proselytis eos combinari duobus potissimum testimoniis probat *Seldenus*, quorum alterum in Jevamot exstat *cap.* VIII. גרים שנתגיירו ועבדים הנתשחררו : Proselyti, qui nostram religionem adoptarunt, & servi, qui manumissi sunt, alterum *Maimonides* citato loco suppeditat. Nec illud silentio prætereundum esse duxi, quod *Ligtfootus* & *Seldenus* sub nomine λιβερτίνων (*Act.* VI. 8.) hos ipsos manumissos, non vero cum *Suida* ὄνομα ἔθνους, nec cum aliis Sectam Ægyptiorum Judaicam, aut libertinos Romani generis indigitari censeant.

C. Leges de servis Hebræis hactenus allatæ una cum Jubilæis exspirarunt, nec verpas nostræ ætatis ulterius obligant. Plus una vice id asserit *Maimonides*, veluti in tt. de servis *cap.* I. §. 10. אין אמה העבריה נוהגת ולא עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג בין עבד עברי שמוכר עצמו בין זה שמכרוהו בית דין : *Nec jus ancillæ Hebrææ, nec jus servi Hebræi in usu sunt, præterquam eo, quo Jubilæa celebrantur, tempore. Nec refert, an servus se ipsum vendat, num a foro addicatur.* Idem non tantum refert, sed & cætera Jura Jubilæis allegata adjicit in tract. de Anno Sabbathico & Jubilæo *c.* X. §. *9. f.* 143. בזמן שהיובל נוהג נוהג דין עבד עברי ודין בתי ערי חומה ודין שדי חרמים ודין שדה אחוזה ומקבלין גר תושב ונוהגת שביעית בארץ והשמטת כספים בכל מן התורה ובזמן שאין היובל נוהג אינו נוהג אחד מכל אלו חוץ משביעית בארץ : *Eo tempore, quo Jubilæum in usu est, (sequentia quoque jura vigent,) veluti jus servi Hebræi, jus civitatum muro cinctarum,*

rum, *jus agrorum excisorum*, *jus agrorum possessionis*, *nec non proselyti recipiuntur*, *& terra non minus quam pecunia credita quiescunt*. *Sed quando Jubilæum observari non solet*, *nullum eorum obtinet*, *præter quietem terræ*. Nec est, cur illam positionem soli adscribamus *Maimonidi*, qui nihil aliud fecit, quam quod Magistros secutus fuerit, eorumque sententiam ex tract. Erachin, *fol.* 29. fideliter descripserit, prout ipsemet in not. ad hilch. geniva fateri tenetur.

CI. Sed nec ita duratio harum legum plana atque perspicua est, siquidem haud satis liquet a quo tempore Jubilæa cessaverint. *Maimonides* equidem fidenter asserit, post tribuum commixtionem Jubilæa exspirasse, prout sequentia ejus verba docent *lib.* cit. §. 8. משגלה שבט ראובן ושבט גד וחצי שבט מנשה בטלו היובלות שנאמר וקראתם דרור בארץ לכל יושביה בזמן שכל יושביה עליה והוא שלא יהיו מעורבבין שבט בשבט כולן ישבין כתקנן: *Postquam deportata fuit tribus Ruben*, *& tribus Gad*, *& dimidia tribus Menasse*, *cessarunt Jubilæa*, *quandoquidem dicitur*: *Et proclamabitis libertatem in terra omnibus ejus incolis i. e. eo tempore*, *quo omnes ejus incolæ in terra commorantur*. *Et quando hoc obtinet? ubi tribus non sunt commixtæ*, *sed quævis juxta suum ordinem terram inhabitant?* Verum (א) argumentum, quod Author ad probandam suam thesin adduxit, nullius ponderis est. Neque enim tam stricte verba Scripturæ sumenda de omnibus reipublicæ Judaicæ membris. Absentium namque nulla habetur ratio. Et quod in genere notandum, ritus a *Deo* præscripti non obligarunt, nisi eos, qui sua gavisi sunt libertate. Deinde illa quæstio de Jubilæi duratione est quæstio facti, non juris, quæ proinde ex historia, non legibus, determinari debet. Jam vero (ב) nullum ex Historia attulit argumentum, quod ipsi faveat. Quinimmo (ג) multa prostant documenta, quæ contrarium probant. Ita enim ex *Jer.* XXXIV. 8. 9. constat, jus servi obtinuisse, postquam memoratæ tribus jam fuerint abductæ sub ipso Zedekia. Deinde in Sederolam *cap.* XXX. asseritur, Judæos tempore Esræ æque ac in diebus Josuæ obligatos fuisse ad Jubilæa, ad annos Sabbathicos, & ad jura civitatum muro cinctarum. Tandem frequens apud *Josephum* aliosque mentio fit proselytorum portæ, qui circa nativitatem *Christi* & postea recepti fuerunt. Unde non possumus non illi *Maimonidis* traditioni fidem denegare. Sed satis jam nugatum est.

JOH. CHRIST. WAGENSEILII
DISSERTATIO
DE
SCEPTRO JEHUDA
DE LOCO CLASSICO *Gen.* XLIX. 10.

לא יסור שבט מיהודה ומחקק מבין רגליו עד כי
יבא שילה ולו יקהת עמים:

Non deerit ad adventum usque Messiæ Legislator, ex lumbis, seu femore, hoc est semine Judæ, continue nascendus.

CUM per hos dies, in Urbe degens, more meo, ad te, *Clarissime Arnolde*, viserem, producto inter nos per horam unam & alteram de rebus litterariis familiari colloquio, denique id a discessuro scire expetebas, quid egerim ego hactenus, quid agam, quid velim agere? Quoniam vero ex jure antiquæ necessitudinis nostræ, mea consilia omnia tibi credere soleo, jussui tuo me obsequi conveniebat, professusque sum, in certæ spem gratiæ Domini & Servatoris mei, aliis rebus missis, hujus me causam adversus sacrilegum nebulonem R. Lipmannum, defendendam suscepisse. Scilicet, fuisse me dies plusculos in eo, atque etiamnum illo labore distringi, ut solide confutem, impium & ferale illud ἀνέκδοτον Carmen, quo, breve quasi impietatis, ac blasphemiæ corpusculum faciens, summam abominandi libri נצחון complexus est, & quod tu, apud Batavos degens, ex Vorstiano Lipmanni MS. Codice tibi quondam descripseras, mecumque communicaveras, quodque uni meorum MSS. pari ratione subjunctum deprehenditur. Addebam, hoc opere confecto, recensiturum me varios libellos Hebraicos Chaldaicosque, multiplicis argumenti & eruditionis, quorum major pars nondum in lucem venerit: quæ omnia in unum volumen compingendo, editurum me non spernendam scriptorum Judaicorum farraginem. Postquam vero tu cœptis nostris bene ominatus fueras, Lipmannianum Carmen redibat in memoriam, deque eo inter nos convenit, haud alio fine a nequam ho-

homine scriptum videri, quam ut memoriæ consuleret tribulium, & ut semper in promtu haberent, quod, Christianis disputando molestis esse volentibus, usque ad aurem ogganirent. Agnoscebamus simile Præstantissimi Viri, Hugonis Grotii, sed fine contrario, institutum; qui, prorsus eodem modo, ea quæ de Veritate Religionis Christianæ, in carcere suo præclare meditatus fuerat, primum vernaculis versibus, (quorum a Martino Opitio, Germanicæ pœseos assertore, facta translatio apud nos extat) inclusisse deprehenditur. Nimirum, id Viri re æque ac nomine Magni, erat consilium, ut gens sua, egregium poema probe ediseeret, ac insigni illa navigandi solertia, qua cæteras omnes totius mundi nationes facile vincit, tanquam divino beneficio, non ad quæstum tantum, sed & veræ religionis propagationem uteretur. Atque, ut per longinqua itinera, aut in Paganos, ut in Sina & Guinea, aut in Mahumetistas, ut sub imperio Turcæ, Persæ, & Pœnorum, aut in Judæos, per maximas terrarum orbis partes dispersos, incidentes Batavi, revincendis erroribus incumberent, aut saltem caverent, ne ab infidelibus vincantur. Verum enim vero, cum de præsidiis Judæos impugnandi, postea quædam dixissemus, & inter reliqua, Dicti Classici Genes. XLIX. 10. לא יסור שבט מיהודה ומחקק מבין רגליו עד כי יבא שילה ולו יקהת עמים: facta esset mentio, tu, propemodum assentiri Nobilissimo cuidam Viro, te dicebas, qui non ita pridem edita Dissertatione, locum Librariorum vitio corruptum pronunciaverit, & merito censuerit, pro רגליו ex Samaritano דגליו rescribendum esse. Quæ assertio, cum præter opinionem a me percepta esset, ibi, non ego putaram, inquam, hodie nos tam discordes separationem ab invicem facturos, parum enim diei quod superest, vereor ut sufficiat ad mentem tuam mihi persuadendam. Non dissimulo, pergebam, doctam & ingeniosam esse hanc conjecturam, meque eam cum sensu quodam & voluptate didicisse: interim pro vera illam admittere non ausim, imo ne alteram quidem, nescio cujus Autoris, recentiorem, quæ duritiem prioris, unde nata est, sententiæ emolliens, verbum רגליו retinet, & de pedestri exercitu nove exponit. Cæterum, cum tu causas rei sciscitareris, respondi, habere me non frivolas, quin & in ipsa Confutatione Lipmanniani Carminis, quia dictum hoc ab impuri hominis corruptelis vindicandum erat, ex occasione totum hoc argumentum prolixius jamdum me persequutum esse, non quidem, quod serio tester, animo cuiquam ægre faciendi, illumque refellendi, (id enim a me alienum,) sed solius veritatis inquirendæ studio. Quibus auditis, summopere a me flagitabas, ista tecum communicarem, ut videas num merito dissentiam, atque ego pollicitus sum, descripturum me ex schedis meis verbo tenus fragmentum integrum, prout illud edere constitueram, & curaturum ut mature ad te perferatur. Ecce tibi, *Vir Clarissime*, libero nunc fidem meam, & legas hic licet, quæ pro ingenii mei tenuitate sum commentatus. Ea vero si minus probabis, meum tamen tibi morem gerendi studium utique gratum erit advorsum te; qua fiducia fretus, ipsam Dissertationem citra ulteriores ambages subjicio.

PRopositum mihi, cum cura tractare locum Gen. XLIX. 10. inprimis quantum ad verba ומחקק מבין רגליו attinet, circa quorum sensum hærent Interpretes, non exigua constricti difficultate. Extabant vulgo hactenus inter Christianos pariter Judæosque, duæ præcipue dicti explicationes. Harum una, respiciens morem, quo Doctores olim apud antiquissimos Judæos in cathedra excelsiore, ab illorum vero ore pendentes Discipuli, humi, & ad Magistrorum pedes consedisse creduntur, locum sic exponit, quasi diceretur: *Non deerunt Doctores inter Judæos, ad quorum pedes Discipuli sedeant, donec veniet Messias*. Altera, de generandi modo verba accipiens, id significari contendit: *Non deerit ad adventum usque Messiæ Legislator, ex lumbis, seu femore, hoc est semine Judæ, continue nascendus*. Enim vero, utramque hanc opinionem, peculiari Dissertatione, prolixe eruditeque nuper discussit, Nobilissimus quidam & eximiæ dignationis Vir, multisque in medium allatis rationibus, solide (si quid nos judicare possumu) ostendit, neutram scopum ferire, nec posse eas admitti. Scilicet, respectu prioris sententiæ, merito urget, haud bene de Discipulis dici posse, quod בין רגלים sive μεταξὺ aut *ἐν μέσῳ τῶν ποδῶν inter pedes*, vel *in medio pedum* Doctorum suorum sedeant, cum potius, si hoc intendisset Scriptura quod perhibetur, לרגליה hoc est *παρὰ τοὺς πόδας*, quæ in Novo Testamento non infrequens locutio sit, sive, *ad pedes*, dicere illam oportuisset. Tum vero, probe observat, etiam admissa illa vulgari explicatione, non tam tolli difficultatem, quam augeri. Cum enim non de Discipulis, sed de Doctore sermonem esse,

esse, interpretationis istius Patroni contendant, & vero pro Juda Judæ posteros intelligere omnis ratio flagitet, jam minime in Doctorem, phrasin *sedere ad pedes*, aut *recedere a pedibus*, quadrare ait, quippe, qui ad caput discentium Judæ posterorum, sessitaverit. Est proinde dura locutio cum quis id dicere Scripturam contendit: *Non recessurum Sceptrum a Judæ posteris, neque Doctorem ab eorundem pedibus, ad Messiæ usque adventum*. Sed, nec minus dura & insueta est illa expositio, quæ ex altera sententia tandem emergit, secundum quam sermo omnino ita concipiendus fuerit: *Non recedet vel auferetur Sceptrum de Juda, & non recedet seu auferetur Doctor, vel, ut aliis placet, Legislator, de medio pedum Judæ, seu de genitalibus aut femore Juda*. Namque verbum סור pertinet ad utrumque o rationis membrum, nec aliter exponendum in posteriore, quam in priore erat factum. Atque his, aliisque argumentis, nos plane acquiescimus, iisque quatenus prior sententia impugnatur illud succenturiatum addi potest, quod in Commentario ad Sotam p. 993. seqq. idoneis veterum Talmudistarum testimoniis ostensum nobis est, inde, a Mosis temporibus, ad ætatem usque R. Gamalielis, atque sic ad Messiam usque exhibitum & amplius, stantes in pedibus discipulos, a sedentibus Præceptoribus suis fuisse edoctos, & incongrue accepisse plerosque Interpretum verba Pauli Act. XXII. 3. Ἐγὼ μὲν εἰμι ἀνὴρ Ἰουδαῖος ἐν Ταρσῷ τῆς Κιλικίας, ἀνατεθραμμένος δὲ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ παρὰ τοὺς πόδας Γαμαλιὴλ, πεπαιδευμένος κατὰ ἀκρίβειαν τοῦ πατρώου νόμου. Quorum, apud veterem Vulgatum, hæc versio est & vulgo interpunctio: *Ego sum vir Judæus, natus in Tarso Ciliciæ, nutritus autem in ista civitate, secus pedes Gamaliel eruditus juxta veritatem paternæ legis*. Neque vero aliam ob causam, quam quod plerisque creditum, est, profiteri Apostolum, se ad Gamalielis pedes sedentem, legi divinæ discendæ operam navasse, illa prior Jacobæi Oraculi explicatio tantopere se videtur nostris Expositoribus commendasse. Cum igitur verborum ומחקק מבין רגליו communia interpretamenta, locum non inveniant, nova ratione, Vir laudatus, rem illustrare aggressus est, ac Hebræum textum, quem hic corruptum opinatur, emendando, legendum esse censet, prout Samaritanus Codex habet, ומחקק מבין דגליו levi unius elementi immutatione. Isto fundamento substrato, porro מחקק de *Belli Duce*, דגליו ceu res ipsa postulat, de *vexillis* & *signis militaribus* accipit, ut ita sensu plano facilique in integro illo Scripturæ dicto id doceatur: *Non ablatum iri Sceptrum sive Principatum de Juda, neque Ducem belli de vexillis ejus, inter quæ scilicet versari soles, donec venerit Siloh.* Sive, quod idem est: *Tribum Judam tamdiu habituram suos Principes ac Duces, aut jura pacis & belli, donec venerit Messias*. Equidem, non diffireor, solertem, ingeniosamque esse hanc conjecturam, & omnino talem, ut ejus nunquam autorem pœnitere debeat. Quamobrem, si de ullo alio, præter Sacras Literas, Scriptore ageretur, citra hæsitationem assensum præberem, nec verum ullum commutarem amplius. At enim, quia ipsius Sacris Codicis lectio in controversiam venit, nemo æquus rerum æstimator mihi vitio, quod spero, vertet, si caute & cum circumspectione hic versor, nec tam facile a constanti omnium Hebræorum Codicum, tot insuper vetustissimorum Interpretum testimoniis confirmata scriptura, me dimoveri patior. Iterum enim iterumque hoc publice profiteor me illi Sectæ nomen dedisse, cui religio est, citra antiquorum Codicum, aut Translatorum fidem, & præsentem ac urgentissimam insuper necessitatem, vel apicem minimum in Sacris Literis Antiqui, imo & Novi fœderis, ex ingenio immutare. Interim, non id velim ego, omnes Scribas, quorum opera hodiernus Veteris Testamenti Codex ad nos pervenit, fuisse ἀναμαρτήτους & θεοπνεύστους, quin potius olim Codices Hebræos inter sese alicubi variasse non ibo inficias: At nego, tam corruptam, in classico præsertim loco, nostrorum librorum esse uspiam lectionem, ut nobis sine antiquitatis præsidio, ex sola conjectura emendanda veniat, idque cœlestem in his rebus Providentiam, ea qua par est pietate suspiciens, firmissime sum persuasus. Cæterum, hæc minime adversus Virum Nobilissimum faciunt, eadem enim nobiscum in ipsa, quam prædicavimus Dissertatione animatus est, nec ex sese novam lectionem comminiscitur, verum illam suggerit, quam Samaritani exemplaris tuetur autoritas. Ut ergo propius ad rem accedam, jam istud indicandum venit, nondum vel sic comprobatum esse, variantem fuisse quondam in bonis & probis Hebræorum Libris, hoc loco lectionem. Nam, ut unus solusque Samaritanus Codex se mihi commendet, & adversus innumeros alios, turbamque Paraphrastarum & Translatorum veterum consistat, prius certus esse debeo, ex optimo Codice Hebræo fuisse expressum; non deceptum fuisse exscriptorem similitudine ele-

elementorum Daleth & Resch; idem prorsus legi in omnibus Samaritanis exemplaribus, nec in his potuisse confundi duas has ד & ר æque ac in Hebræo admodum affines literas; denique probandum, a mendis cæteroquin Samaritanum exemplar plurimum immune esse. Hæc omnia inquam solide mihi demonstrentur opus est, antequam suspicionem admittam, minus olim quam nunc inter se concordasse Hebræos Codices: quæ probatio, difficilis futura est, imo in tanta exemplarum Samaritanorum, quæ nobis suppetunt, paucitate, παρὰ τῶν ἀδυνάτων. Sed esto, fuerit in Antiquorum libris discrepantia, neutiquam tamen a trita usitata totque suffragatoribus confirmata lectione discedo, nisi me hinc abigat, & ad Samaritanum confugere compellat ultima necessitas, quali nos nondum urgeri, ex dicendis patebit. Addo illud quoque, quod, si maxime in alio Scripturæ loco facilis essem ad acumini critico quid indulgendum, non id tamen in hoc præsenti facturus eram, quando ad Judæos confutandos illo mihi summopere opus est. Hi vero, si receptam lectionem me solicitare deprehendant, Dei hominumque fidem continuo inclamabunt, & tam desperatam causam nostram esse criminabuntur, ut necesse sit a Scripturæ depravatione remedium petere. Ne igitur Classicum dictum, quo veritas Christianæ religionis adversus infideles Judæos quam maxime confirmatur, nobis fiat inutile, & offendiculo iis simus, retinenda est vetus lectio, & potius de commoda ejus interpretatione dispiciendum. Et vero, videntur hoc agere eruditi: Etenim, non multo post editam illam, quæ nos hactenus occupavit, Dissertationem, continuo circumferri cœpit alia, incertum cujus autoris, ex priore nupera sine dubio enata, nova rursus & elegans expositio, quæ cætera alterius vestigia premens, רגליו de *peditatu* sive *pedestri exercitu* accipit, atque sic vulgatam scriptionem servando, eundem prorsus sensum exhibet, quem secundum Samaritanum immutata lectio progeneraret. Verisimile est, hanc explicationem multos reperturam adstipulatores, & ipse eam propemodum amplecterer, nisi quidam scrupuli obstarent, qui mentem inquietant, nec plene planeque assentiri permittunt. Scilicet, nondum a me impetro, ut credam, de Belli Duce Jacobo sermonem fuisse, eumque, nisi me omnia fallunt, excludit quodammodo contextus συνάφεια. Nimirum, de *Sceptro* mentio præcedit, quod quatenus insigne Principum est, (prout hoc loco accipi debet,) nescio an ullis Scriptoribus, de potestate, solam togatam Rempublicam, & prout a bellico imperio distinguitur administrandi, fuerit usurpatum. Imo, si rem recte reputemus, militarium magis Ducum, quam in pace regentium Rempublicam, Sceptrum apud veteres fuit symbolum. *Per ea adhuc tempora*, inquit, l. 43. c. 3. de incunabulis Romæ loquens Justinus, *Reges hastas pro diademate habebant, quas Græci sceptra dixere.* Atque cum Homerus Iliad. 4. v. 218. seqq. sic nobis Ulyssem belli Ducem figurasset:

> Στάσκεν, ὑπαὶ δὲ ἴδεσκε, κατὰ χθονὸς ὄμματα πήξας.
> Σκῆπτρον δὲ ὅτ' ὀπίσω ὅτι προπρηνὲς ἐνώμα,
> Ἀλλ' ἀστεμφὲς ἔχεσκεν.
>
> *Stabat, subtusque cernebat, in terram oculos defigens:*
> *Sceptrum vero neque retrorsum neque in anteriorem partem movebat,*
> *Sed immobile tenebat.*

Ad ista observat Scholiastes: Σημειωτέον, ὅτι ἕκαστος τῶν ἡγεμόνων σκῆπτρον εἶχεν ἴδιον. ὡς καὶ Ἀχιλλεὺς ἐν τῇ α ὄμνυσι κατ' αὐτοῦ. *Indicio est, Imperatorum militarium cuique suum Sceptrum fuisse, unde & Achilles in Illiade 1. per illud jusjurandum fecit.* De Romanis, Servius: *Apud majores, omnes Duces cum Sceptris ingrediebantur curiam.* Et Isidorus lib. 18. cap. 11. *Namque & purpuream, & palmatam togam, triumphantes induebantur, & scorpionem cum Scepto in manu tenebant.* Quo in loco, vitiose, *scorpionem*, pro *scipionem* legi, ad Themistii *Orat.* 11. recte monuit Dionysius Petavius. Nolim tamen negare, etiam in pace jus subditis dicentes, eosque imperio regentes, Sceptro usos esse, quod inprimis de Ægyptiorum antiquissimis Regibus affirmandum videtur. Sed, istis, omnimodam potestatem notabat Sceptrum, tam ad belli, quam pacis jura, sese porrigentem. Unde Plutarchus de Ægyptiis: Τὸν δὲ Ὄσιριν ὀφθαλμῷ καὶ σκήπτρῳ γράφουσι, ὧν τὸ μὲν τὴν πρόνοιαν ἐμφαίνει, τὸ δὲ τὴν δύναμιν. *Osirim, oculo, & sceptro pingunt, oculo, providentiam, sceptro, potentiam indicantes.* Sic apud Persas quoque, Sceptrum supremum potentiæ, αὐτοκρατορίας, & majestatis fuisse argumentum, ex Estheris libro perspicue discimus. Non tantum enim, prout est ibi *cap.* IV. 11. Esther nunciari jussit Mardochæo: כל עבדי המלך ועם מדינות המלך יודעים אשר כל איש ואשה אשר יבוא אל המלך אל החצר הפנימית אשר לא יקרא אחת דתו להמית לבד

לפר מאשר יושיט לו המלך ארת שרביט הזהב וחירה: *Omnes ſervi Regis, etiam populus provincinciarum Regis ſciunt, quicunque vir aut mulier ingreſſus fuerit ad Regem in atrium interius qui non fuerit vocatus, unum eſſe jus de eo morte afficiendo, præterquam cui extenderit Rex Sceptrum aureum eum vivere.* Sed & cum Mardochæus ſummis honoribus admotus, & משנה למלך אחשורוש *ſecundus a Rege Ahaſvero* conſtitutus eſſet, ſane quidem יצא מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת וחור ועטרת זהב גדולה ותכריך בוץ וארגמן: *Egrediebatur a conſpectu Regis cum indumento regio, hyacinthino, coronaque aurea magna, & ſtola byſſina & purpurea*: atque ſic omnia ornamenta regia, ipſamque adeo coronam auream ingentem capiti geſtabat: nihilominus Sceptrum manu non tenuit, regiæ dignitatis ſignum proprium, & peculiare. Atque hæc Sceptri ſignificatio, poſtea apud pleraſque gentes invaluit, & ad hanc uſque ætatem conſervata. Quippe, veteri ævo, cum primum Germani Imperatores Eccleſiaſticos Imperii Status, Sceptro de majoribus Feudis inveſtire conſueverunt, non pacatas tantum regiones gubernandi, verum & bellum adminiſtrandi facultatem largiebantur. Et apud Bochellum, *lib.* 5. *Decr. Eccleſ. Gall. tit.* 2. *cap.* 1. legitur, Regibus Galliæ, quando conſecrantur, Sceptrum in manus tradi cum hac ſolemni verborum præfatione: *Accipe Sceptrum regiæ poteſtatis inſigne, virgam ſcilicet regni rectam, virgam virtutis, qua teipſum bene regas, ſanctam Eccleſiam populumque videlicet Chriſtianum tibi a Deo commiſſum, regia virtute ab improbis defendas: pravos corrigas, rectos pacifices, & ut viam rectam tenere poſſint, tuo juvamine dirigas, quanto de temporali regno ad æternum regnum pervenias: ipſo adjuvante, cujus regnum & imperium ſine fine permanet in ſecula ſeculorum.* Nihil abludit ab hactenus dictis ſtylus Sacrarum literarum, in quibus ſimili modo, Principale Sceptrum, aut militaris imperii, aut αὐτοκρατορίας pacisque ac belli ſupremi juris ſymbolum eſt, nuſquam, quod ſciam, ad ſolam gubernationem tranquillæ Reip. pertinet. Prius, reſpiciunt loca Pſal. 11. 9. תרועם בשבט ברזל בכלי יוצר תנפצם: *Confinges illos Sceptro ferreo, ut vas figlinum diſſipabis eos.* Num. XXIV. 17. דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל ומחץ פאתי מואב וקרקר כל בני שת: Id ſecundum Tremellianam verſionem eſt: *Procedit ſtella ex Jacobo, & exſurgit Sceptrum ex Iſraele, quod franget latera Moabitarum, & deſtruet omnes eos qui pone ſunt.* Ad poſterius, præter alia dicta, infra alleganda, revoco illud Amoſi I. 5. ושברתי בריח דמשק והכרתי יושב מבקעת און ותומך שבט מבית עדן וגלו עם ארם קירה אמר יי: *Et confringam vectem Damaſci, exſcindamque habitatorem e convalle Avenis, & tenentem Sceptrum e domo Hedenis: migrabuntque populus Syriæ in Kirum ait Dominus.* Eadem mox commate 8. loquendi ratio iterum repetitur. Proinde colligas, vocem שבט in Jacobæo oraculo haudquaquam ad ſolam civilem, vocem מחקק vero, ad ſolam militarem gubernationem reſtringendam eſſe, & duriuſculum evadere ſermonem quo dicitur: *Non auferetur Sceptrum e Juda, neque Dux ex peditatu ejus*: non enim apud Judæos alii Sceptrum tenebant, alii exercitui præerant, ſed idem, qui Sceptrum moderabantur, bella quoque gerebant, ducebant agmen, & cum hoſte præliabantur. Quod ſi vero omnino quidam ex Regibus non ipſi copias in expeditionem educebant, ſed per Duces cum inimicis decertaverunt, tum ſaltem, non ſuis ſed Regum auſpiciis Duces militaſſe deprehenduntur, nihilque iis relictum erat præter obſequii gloriam, omnis rerum geſtarum eventus Regibus tribuebatur. Neutiquam igitur ſegregare licet ab eo, qui pacis jura in Judæorum Republic. habebat, bellicam poteſtatem, quæ ne apud eos quidem populos, ubi Reges multum reſtricta & limitata potentia utebantur, imperantibus fuit ademta. Nam, de Lacedæmoniis, ſic eſt apud Philoſophum 3. *pol. cap.* 14. Ἡ γὰρ ἐν τῇ λακωνικῇ πολιτείᾳ δοκεῖ μὲν εἶναι βασιλεία μάλιστα τῶν κατὰ νόμον. οὐκ ἔστι δὲ κυρία πάντων. ἀλλ' ὅταν ἐξέλθῃ τὴν χώραν ἡγεμών ἐστι τῶν πρὸς τὸν πόλεμον. *In Lacedæmoniorum Repub. videtur Rex eſſe maxime ſecundum leges, neque enim poteſtatem habet omnium. Sed, cum egreditur regionem, imperium habet eorum quæ pertinens ad bellum.* Subdit poſtea Ariſtoteles eodem loco, Homeri fretus autoritate, ſimilem regiminis formam apud antiquos obtinuiſſe. Quanquam, non opus eſt, ut de aliarum gentium inſtitutis hic ſimus ſoliciti, quia controverſia caret, ſaltem inter Judæos, id oatiouiſſe quod diximus, unde de illorum Rege in Miſchna Sanhedrin *cap.* 2. §. 4. quoque traditur: מוציא למלחמת הרשות על פי בית דין של שבעים ואחד: *Educit copias ſuas ad bellum αὐθαίρετον, ſuaſu tamen magni Synedrii.* Etſi Sacras literas ſequendo, fortaſſe ſatius fuerit aſſerere, ne Synedrii quidem aſſenſum, Reges bella gerere volentes, requiſiviſſe, ac illud Thalmudis dictum, uti alia ibi multa, non ex vero, ſed ex poſtremorum tempo-

porum Judaicæ gentis insolentissimo fastu professum esse, quo, ne suis quidem Regibus subditi fuisse, sed liberiore semper Repub. usi esse, videri volebant, sic apud Johaunem cap. VIII. 33. quoque crepantes: Σπέρμα Ἀβραάμ ἐσμεν, καὶ οὐδενὶ δεδουλεύκαμεν πώποτε. Hæc igitur sola causa est, quare de veterum Regum potestate tam abjecte sentiunt Thalmudistæ, eamque exiguis cancellis circumdant. Quod, uti eos facere minime diffiteor, ita cavere tamen jubeo ne quis porro (quando id jam Cl. Salmasio in Defens. *Reg. cap.* 2. accidisse observamus) Summi Viri, Hugonis Grotii in *lib.* I. *de Jure Belli & Pacis cap.* 3. §. 20. autoritate deceptus, existimet, id quoque eos tradidisse, de quo ipse *consentire Hebræos* asserit, *quod nimirum Regi in eas leges quæ de officio Regis scriptæ exstabant peccanti, inflicta fuerint verbera*. Enim vero, hoc apud Thalmudistas non legitur, nec adeo comparet in universo Thalmude, ille quem ter exinde nobis, in laudato opere Grotius testem citat, de *Rege Titulus*. Siquidem, ceu ad oculum ostendere nobis in promtu est, fraudi fuit Viro Magno, quod Schikardi in Mischpat Hammelech ex Maimonide allegationes, non recte accepit. Atque, apud Maimonidem quoque etsi Regiæ castigationis mentio aliqua, sed paucis verbis injicitur, nempe tantum, ex canone quodam antiquo per meram consequentiam ineptissime sic illata; non tamen, id aut a Maimonide, aut ab ullo unquam Hebræorum proditum est, *Regem in signum pœnitentiæ verbera sponte suscepisse, ideoque non a lictore, sed ab eo quem legisset ipse, cæsum fuisse, & suo arbitrio verberibus statuisse modum*, prout illam sententiam Grotius recitat. Interea loci, ut discamus quæ vere Regis apud Judæos potestas, quod hujus jus fuerit, illud I. *Sam.* VIII. II. descriptum משפט המלך sive *Jus Regium*, quia in eo Eruditi disputant, in præsentia minime attendentes, ipsum illum qui Sceptra gentis tenuit, & habenas rexit eorundem Reip. ut libentes auscultemus consultissimum fuerit. Salomon is est, cujus in *Ecclesiaste* II. 2. *seqq.* gravis exhortatio, uno Deo minores fuisse Hebræorum Reges, cætera nullis legibus subjici, a nemine in ordinem cogi potuisse, sed omnia pro lubitu gessisse, manifeste comprobat. אני פי מלך שמור ועל דברת שבועת אלהים: אל תבהל מפניו תלך אל תעמד בדבר רע כי כל אשר יחפץ יעשה באשר דבר מלך שלטון ומי יאמר לו מה תעשה: Recentior Interpres transtulit: *Præstitutum meum, præstitutum Regis observa, sed pro ratione juramenti Dei. Ne perturbate a facie ejus abito, ne persistito in re mala: nam quicquid volet, facturus esset. Ubicunque verbum Regis est, ibi dominatio: ecquis dicit ei quid facis?* Cæterum, ut e brevi diverticulo redeam jam in viam, istud quoque minime prætereundum videtur, vix esse, ut vocem מחוקק de *Duce bellico*, commode & ex genuino suo sensu, interpretari nobis liceat. Est enim מחוקק participium verbi חקק, quod *decernere, statuere*, atque quia antiquorum leges tabulis incisæ publice exstabant, *insculpere*, & *exarare* significat. At statuendi & decernendi in Repub. facultas, sive quod idem est, legislatoria potestas, ad togatam illius administrationem pertinet, unde etiam τὸ חקים quod τῷ חקק & effectum, & (ceu Dialectici loquuntur) correlatum dicere licet, quodque sexcenties credo, in Scripturis legitur, haud fere unquam aliud quam leges & instituta pacatæ Civitatis denotat. Equidem, ultro concesserim, in uno alterove Scripturæ loco non absurdum & absonum enasci sensum si מחוקק de Imperatore exercitus interpreteris. Sed utique sic exponi oportere, nescio an solide evinci queat, certe nemo antiquorum Interpretum (ut recentiores, eosque qui Lexica conscripserunt, Rabbinos quoque Commentatores nunc taceam) uspiam in Scripturis ita accepit. Etenim, pro מחוקק apud LXX. nunc ἄρχων, nunc βασιλεύς, alias γραμματέων legitur. Chaldæi Paraphrastæ ספרא *Scribam*, item מלפנא *Doctorem*, & in plurativo numero, ספרין vel כפרין מלפי מאלפי אורייתא אוריתא *Scribas docentes legem*, nec minus ספריא דבית אולפנא *Doctores Academiarum*, interpretati sunt. Semel apud Chaldæum, nimirum *Jud.* v. 14. pro ירדו מחוקקים ad bellum attinens est expositio, quippe מרשמין בקרבא ibi offendas, sed, qua explicatione nihil juvatur adversa sententia, quippe מחוקקם hoc loco, passivo sensu, de *conscriptis in militum matriculam*, sive *gregariis militibus*, non vero de agminum ductoribus & Chiliarchis Paraphrastes intellexit. Denique, Veteri Latino Interpreti מחוקק est *Doctor, Doctor legis, Rex, Legifer, Princeps*, & in loco præsenti *Genes.* XLIX. 10. quidem *Dux*, verum non ideo statim Dux belli. Nam verisimile est, voluisse illum exprimere Græcorum Ἄρχων, quæ appellatio Civilis maxime potestatis propria, unde notum est, eos, qui post Codrum Atheniensium Reipublicæ præerant, *Archontas* dictos esse, pro quo verbo, quod Latinorum plerique retinuerunt, Hieronymus tamen & Plinius, etsi nimis lata voce, Ma-

Magiſtratus dixerunt, ceu clariſſimæ memoriæ Vir Joh. Henricus Bœclerus, in Vellejano Indice annotavit. Cum igitur interpretum circa vocem מחוקק expoſitiones, in eo unanimi conſenſu conſpirent, non proprio & nativo ſuo ſenſu ipſum Belli Ducem ſpectare, nolim per vim quandam hanc ſignificationem illi obtrudere. Quin potius, ſi quis iſta, aliaque quæ hactenus diſſeruimus, λογιζόμενος ſecum probe diſcutiat, illud aliqua ratione conſequitur, ut ſi omnino, Jacobæum Oraculum de ad adventum uſque Meſſiæ, duraturis pacis bellique inter Judæos juribus exponendum ſit, tum ὕστερον πρότερον facere forſitan ſatius fore, & converſo rerum ordine, σκηπτροῦχον de belli Duce, τὸν מחוקק autem, de cuſtode & gubernatore pacatæ Reip. interpretari. Supereſt, ut quid mihi hunc locum meditanti, in mentem venerit præfiſcini proponam, idque exequar, ſingulas prius voces ſeparatim examinando. Ante omnia vero, illud præmonuiſſe operæ pretium eſt, perperam iſtos hoc vaticinium tractare, qui initium impletionis ejuſdem ſtatim in id tempus quo editum eſt aut paulo poſt deſignat, & ſic per continuationem ſucceſſionis, ad Meſſiæ adventum uſque producunt. Præterquam enim, quod ſecundum Theologorum regulam, etiam prophetias quæ aliquid brevi & e veſtigio quaſi eventurum prænuntiant, tamen cum temporis aliqua mora, & tali, qualem res ipſa efflagitat, accipere oportet, ut idem tanto magis de hac noſtra pronuntiare conveniat: Tum vero inſuper ipſe entheus Vates noſter Jacobus, cum oracula ſua edere vellet, ſignanter ita filios ſuos alloqutus eſſe deprehenditur, האספו ואגידה לכם את אשר יקרא לכם באחרית הימים: Vulgatus tranſtulit: *Congregamini, ut annuntiem quæ ventura ſunt vobis, in diebus noviſſimis*. Non igitur in eo laborandum nobis, ut vaticinium hoc ad ætatem Jacobo proximam accommodemus, ad quam minime pertinet, cum res ipſa loquatur, proprie, conſtitutam & adultam inter Judæos Rempublicam id reſpicere, prout aliæ in eodem loco prophetiæ collimant ad conſtituendam. Quo velut fundamento jacto, nunc, ad ipſa verba Claſſici noſtri dicti progrediendo, non eſt quod circa vocem לא ſubſiſtamus, nam, eam *negandi particulam* eſſe, nemo ambigit. Verbum יסור futurum tempus eſt radicis סור quæ *diſcedere*, *recedere*, *ceſſare auferri*, hoc loco ſignificat, prout alibi in Scripturis paſſim. II. *Sam.* VII. 15. חסדי לא יסור ממנו: *Benignitas mea non auferetur, non recedet ab eo*. Job. XV. 30. לא יסור מני חשך ינקתו תיבש שלהבת ויסור ברוח פיו: *Non recedet a tenebris, tenerum ramum ejus areſaciet flamma: denique recedet ſpiritu oris illius*. שבט generatim, *Virgam* ſive *Baculum*, ſpeciatim, eam *virgam baculumque quo paſtores, cædentes, milites ordinum anteſignani* utuntur, & exinde per tranſnominationem, ipſos *Ordines Tribuſque* innuit: ſed, hoc loco, שבט מלכות שבט מושלים aut שבט למשול ſive quæ *Eſaiæ* XIV. 5. *Ezech.* XIX. 11. & 14. ac *Pſ.* XLV. 4. pleniores ſunt locutiones, hoc eſt, *virga imperantium*, *virga Regum*, ſive *Sceptrum*, & μονοκρατμένως, ſumma regia poteſtas, ἀνυπεύθυνος ἀρχὴ, & monarchicum imperium notantur. Aliter vocem interpretari non ſinunt nos ea, quæ proxime præcedunt, & cum quibus ſermo continuatur. Ecce enim præmittitur; יהודה אתה יודוך אחיך ידך בערף איביך יתחוו לך בני אביך גור אריה יהודה מטרף בני עלית ברע רבץ כאריה וכלביא מי יקימנו: Quod eſt ſecundum Veterem Interpretem: *Juda te laudabunt fratess tui, manus tua in cervicibus inimicorum ſuorum, adorabunt te filii patris tui. Catulus leonis Juda: ad prædam fili mi aſcendiſti: requieſcens accubuiſti ut leo, & quaſi leæna, quis ſuſcitabit eum?* Nihil intelligat oportet, qui non agnoſcit, iſtis verbis, dignitatem longe maximam, τὰ κύρια τῆς πολιτείας, ſupremum belli jus, & dominium non tantum in externos hoſtes, ſed & in fratres & tribules promitti; hoc eſt, promitti Regum futurum Judam jure optimo maximo. Sequitur eapropter deinde, de illius dignitatis duratione, & fatalis termini quo Judas poteſtate excidere debebat, fit indicium. Quamobrem, ut paucis me expediam, haud aliud hoc loco mihi ſignificat phraſis לא יסור שבט מיהודה quam id quod alibi eadem exprimit. Dixit enim, ſimili prorſus ratione Zacharias etiam, *cap.* X. 11. ושבט מצרים יסור *Et Sceptrum Ægypti amovebitur*: quibus polliceri *Deum*, ceſſaturum ſupremum illud dominium quod Ægyptii tum in exules & ſibi ſubjectos Judæos exercebant, nemo qui locum inſpexerit, ibit inficias. Quin, nec alio quam, quo nos accipimus ſenſu, vocem שבט in Jacobæo vaticinio Judæorum interpretata eſt antiquitas. Etenim, pro ea Onkelos habet שולטן *Dominum*, Jonathan מלכין ושליטין *Reges & Dominatores*, Hieroſolymitanus Paraphraſtes ſimpliciter מלכין ſive *Reges*, expoſuerunt. His accedit liber antiquiſſimus Rabbot, ubi *fol.* 113. *col.* 2. diſerte legas; לא יסור שבט מיהודה זה כסא מלכות: i.e. *Verba*, Non recedet Sceptrum a Juda, *ſolium regium innuunt*. Omitto Recentiores,

res, quos inter, Obadias Sephorono Chaſkuni, Bechai, Iſaacus Abarbenel, R. Moſes Nachmanides, alii. Hoc ergo ἐυδηλον, voce שבט *Regnum* ſignificari. De verbo מיהודה probatione non indiget, *Judæ poſteritatem* illo notari, nam id inter omnes conſtat: & quidem proprie attinet iſta appellatio, tum primum ad tribum Judæ, eoſque qui hanc ſectabantur, tum deinde ad illos, qui ex Babylonica captivitate in Palæſtinam facti ſunt reduces, quorum major pars, ex tribu Judæ genus ducebat, ut ideo omnes merito Judæi audiverint, duraturo in ævum nomine. Nunc vox מחוקק nobis trutinanda eſt, quam, radicem ejus, verbaque inde deflexa, tum & alia Scripturæ loca, Veterum denique interpretationes perpendendo, intrepide inſignem quidem Magiſtratum, ſed tamen ὑπεύθυνον, & ſuperiorem majeſtatem recognoſcentem exponimus, talem nimirum, quali priſci Rerumpub. Legumlatores, aut apud Athenienſes Α'ρχοντες functi ſunt, quas voces priſci interpretes in hac re quoque adhibuerunt. Nam leges condere, jura exercere, & quidem in integra gente, non niſi Magiſtratus, & poteſtatis ampliſſimæ proprium eſt, ea tamen, facultas neutiquam ſummi imperii ſignum habetur, quippe quam ſupremi Domini iis qui poſtquam devicti fuerant, poſtea precario regnare permittuntur, vel vices ſuas in adminiſtrandis provinciis gerentibus, ſolent concedere. Aliquibus ea poteſtas a libero populo tribuitur, retenta ſibi legum approbatione, ſuprema provocatione, aliiſque majeſtatis juribus. Eſt igitur מחוקק cum ſolitarie vox adhibetur *Legiſlator*, ἄρχων, *& Dux Reguluſque in Republica*, non tamen omnibus numeris abſolutus Princeps, & Sceptro utens, ſed qui ab alia poteſtate dependet, eamque vereri cogitur, quales Duces in omni memoria multi fuerunt, plurimi quoque in orbe ſuperant. Atque hunc quidem ſenſum plerunque gignit de hominibus & nude, ceu jam prædictum, uſurpata vox, nam ad Deum tranſlata, æque ac aliæ omnes, a ſuis liberanda eſt impuritatibus. Quin imo & Regibus ſupremiſque dominis tributa appellatio, ampliorem habet ſignificatum, quatenus omnem Regem, Ducem & Legiſlatorem quidem dicere licet, cum tamen hi iſtius nomine non cenſeantur. De reliquo, ſignificare veriſimiliter verbum מחוקק proprio ſenſu, illud quod contendimus, conſentientes rurſus habemus Judæorum Magiſtros primarios. R. Salomo Jarchi, vel, uti Judæi communiter nuncupant, R. Salomo Iſacides in Comment. ad Sanhedrin *fol.* 5. *a.* cum in locum de quo diſquirimus incidiſſet, ſic annotat: ושבט לשון שררה ויש להן רשות להפקיר דהפקר בית דין הפקר רכתיב וכל אשר לא יבא וגו׳ מחוקק שררה מועטת שרורים את העם שיש להם כח ורשות מאת מלכי פרס: i. e. *Vox* שבט *notat Principatum, atque ei Magiſtratui fas eſt bona ſubjectorum publicare, nam quod Magiſtratus in hac re ſtatuit, id ratum eſt: unde* (Eſræ x. 8.) *legitur*: Et quiſquis non venturus eſſet &c. *Vox* מחוקק *notat minorem Magiſtratum, qui autoritate & venia Regum Perſicorum populo* (Judaico) *præerat*. Non me nunc movet, quam bene aut ſecus R. Salomo has voces applicet, illud enim ſufficit, eo autore שבט *Magiſtratum ſummum*, מחוקק *inferiorem*, exponendum eſſe. Idem faciendum, ſi Kimchium ſequimur, cujus hæc ſunt in libro Radicum; מחוקק ה״א מושל ונקרא כן כי הוא משים החוקים בארצו: i. e. *Verbum* מחוקק *Rectorem notat, qui ſic vocatur, quia in ditione ſua legum ferendarum jus habet*. Abarbenel Commentario in *Pentat. fol.* 121. *col.* 2. de verbo מחוקק inter cætera annotavit: אפשר לפרשו על המושל שהוא מחוקק ומסדר חקים נגיד ומצוה לאומים: *Poteſt exponi de Dominatore, qui leges condit & promulgat: item de Principe, qui gentibus imperat*. Hæc autem, cum ita ſe habeant, conſequens eſt, ut *Conjunctionem Vau*, quæ verbo מחקק præfigitur, diverſa disjungendi potius, quam eadem copulandi vim habere; ac pro *aut* adhibitam eſſe, fateamur: nec enim ſimul & eodem tempore Judæorum tota Reſpublica, vel nobilior ejus pars, Judaica ſcilicet tribus cum ſociis, & a Regibus, & a Ducibus gubernari poterat. Eſt igitur hoc loco, ejuſmodi locutio, qualis *Exod.* xxi. 15. מכה אביו ואמו מות יומת *Qui percutit patrem ſuum & matrem ſuam morte moriatur*: ubi *&* pro *aut* poſitum eſſe, ipſe Spiritus Sanctus nos edocet, dum apud *Matth.* xv. 4. locus ſic exprimitur: Ο' κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευτάτω. Idem fecit quoque Divinus ille Magiſter circa locum 2. *Sam.* ii. 19. cum enim ibi per conjunctivam particulam dicatur וירדף עשהאל אחרי אבנר ולא נטה ללכת על הימין ועל השמאל: *Et perſequebatur Haſael Abnerum, nec declinabat eundo ad dextram & ad ſiniſtram*: mox commate 21. cum disjunctione ſermo concipitur: ויאמר לו אבנר נטה לך על ימינך או על שמאלך: *Et dixit Abner: declina tu, ad dextram tuam*, aut *ad ſiniſtram tuam*. Simile exemplum *Deut.* xvii. 9. *&* 12. commatibus occurrit. Idcirco, cum Salomo *Prov.* xxx. 8. dixit: ראש ועשר אל תתן לי: Recte vertit recentior Interpres:

pres: *Paupertatem*, aut *divitias ne des mihi*; & melius præ Antiquo, apud quem est; *Mendicitatem & divitias ne dederis mihi*. Plura ejusmodi loca Glassius ὁ μακαρίτης in *Grammat. Sac. l.* 4. *tract.* 1. *Obs.* 7. collegit, cujus verbis unum adhuc per appositum adscribimus: *Es.* VII. 6. *Ascendamus contra Judæam, ut fatigemus eam, & dividemus inter nos*, ונמליך *aut præficiamus Regem in ea filium Tabeelis*: q. d. *aut certe, si non poteris inter nos convenire de regno partiendo communi nomine præficiamus illi Regem*. Succedit in textu vox מבין quam, quia commodius Latine non licet, uti vulgo receptum est, *a*, *ex*, interpretamur, sunt cæteroquin non contemnenda, quæ circa hoc vocabulum Bellici Ducis defensor nobilis, observat. Jam offert se vexatissimum illud verbum רגלין quod non admodum torquebimus. *Pedes* enim nobis significat, & per translationem, plerisque gentibus familiarem, id quod est in re quaque ultimum, quod est rei finis, quod postremum post aliud consequitur. Aristophanes in Pluto: Ἄκουε τοίνυν ὡς ἐγὼ τὰ πράγματα, ἐκ τῶν ποδῶν ἐς τὴν κεφαλήν σοι πάντ᾽ ἐρῶ. *Audi igitur, quomodo ego negotium, a pedibus usque ad caput totum tibi enarro*. Apud Latinos Scriptores, *a capite usque ad calcem*, *a summo capillo ad imum usque calcaneum*, *calcem operis*, *extremum literarum calcem*, *ad calcem venire*, atque id genus alias loquendi formulas, passim legimus. Sed, magis est, ut has Scripturæ notemus; uti cum *Ex.* XI. 8. de Mose adhibetur phrasis: צא אתה וכל העם אשר ברגליך *Exi tu, & omnis populus, qui est in pedibus tuis*. Item cum 2. *Reg.* III. 9. dicitur: וילך מלך ישראל ומלך יהודה ומלך אדום ויסבו דרך שבעת ימים ולא היה מים למחנה ולבהמה אשר ברגליהם: *Profecto itaque Rege Israelis cum Rege Jehudæ & Rege Edomæorum circumiverunt itinere septidui: deinde non erat aqua pro agmine, & pro jumentis quæ erant in pedibus eorum*. Ergo hi, qui Duces suos sequuntur, qui novissimi incedunt, qui agmen claudunt, qui pedissequi sunt, eos Scriptura ait *in pedibus*, aut, *inter pedes esse*. Insuper, illud quoque sedulo observandum, statum futurum Reipublicæ Judaicæ, in vaticinio Jacobi quasi personam quandam induere, quæ manu Sceptrum gestat, quæ pedibus consistit, & juxta eos Duces & ἄρχοντας habet. Ergo, ut *Pedes* non minus hic, quam in illa Nabuchdonosoris apud Danielem *cap.* II. celebri statua, de ultimis & postremis temporibus, rei ad quam institutum pertinet, accipiamus, aut valde fallor, aut omnis cogit ratio: ut proinde *a pedibus*, aut *ex pedibus* Judæ, ii auferendi dicantur, quibus seri illius nepotes carituri erant, quos ultima Reipublicæ ætas amissos luxit desideravitque. Quod in prophetia Jacobi superest, levi negotio expediemus, עד כי יבא *donec veniat* quidam explicant, alii, *donec venerit*, levi discrimine, malim tamen amplecti posteriorem expositionem, quæ eventibus rerum magis respondet. Per שילה *Messiam* intelligi, dudum ab aliis est probatum, allatis ad rem confirmandam, trium *Targumim*, *Talmudis in Sanhedrin cap.* XI. nec non *Al Baal Hatturim*, *Raschi*, *Kimchi*, *R. Mosis Gerundensis*, *R. Joelis ben Sueb*, *Isaaci Abarbenelis & Bechai* testimoniis, quæ, ne actum agamus, iterare supersedemus. Quin, nec ea producimus, quæ post alios, in *Talmude*, *Sohar*, & *Rabbot*, nobis sunt observata, ipse enim Lipmannus hostis noster, nihil refragatur, & manus victas dedit veritati. Suprema sacri commatis verba sunt: ולו יקהת עמים quæ, varii varie exponunt: Καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν habent LXX. quos sequutus vetus Latinus Interpres, transtulit: *Et ipse erit expectatio gentium*. Propius ad verum eos accedere existimaverim, qui Onkelosi & Hierosolymitani Paraphrastarum vestigia legentes, vertunt: *Et ei erit obedientia populorum*: ut sensus sit: Ejus doctrinam populi recipient & amplectentur, illius præceptis & mandatis morem gerent ac obtemperabunt. Namque vocem יקהת etiam *Prov.* XXX. 17. quo solo loco in Scripturis repetitur, *obedientiam* significare, fit verisimile. Atque hæc Kimchii quoque in libro Radicum est expositio, ubi scripsit: ולו ופירו״ש יקהת עמים אליו ישמעו העמים לקבל עליהם מה שיצום: i. e. *Sensus verborum* ולו יקהת עמים *is erit: Populi ei obtemperabunt, ut in se recipiant, quæ ipse eis est imperaturus*. Neque vero recedunt summopere ab hac interpretatione ii, quibus R. Salomonem autorem sequi, ac, *& ei erit aggregatio populorum*, reddere placet, prout Pagninus, Munsterus, Tigurini & Vatablus expresserunt, res enim tandem eodem recidit. Atque sic omnibus in sacro nostro vaticinio minutatim discussis, totam nunc rationem colligendo, sequens sensus, si paulo verbosius παραφράζειν velimus, sese exinde nobis aperit. *Ea, quam prædixi Judæ posteris obventuram, regia potestas & αὐτοκρατορία, non auferetur ab iis, aut sane, attritis jam ab exterorum potentia eorundem rebus & inclinante se pedetentim ad interitum Republica, saltem non destituentur Ducibus & Rectoribus suis, ad ad-*

ven-

ventum usque Messiæ. Iste vero postquam advenit, tum cessabit denique illud discrimen, quod inter Judæos, cæterasque gentes hactenus in orbe fuerat, atque tam hæ, quam illi, Messiam consectabantur, ejus monitis obsequium præstabunt, fietque ex Judæis & gentibus, unius pastoris, unus grex, unum ovile. Proinde carebit postea Judæ posteritas, non Regibus tantum, sed & Ducibus propriis, totaque Judaica Respublica omnem formam amittet, ad nullam unquam amplius reducenda. Videlicet, graphice, vivisque coloribus, quasi in tabella, depingit nobis Jacobus, universam Judaicæ Reipublicæ, quatenus ex Judæ maxime posteris constabat, & ex quo semel post Judices, nova forma fundata fuerat, ad ejus usque interitum, faciem. Nimirum, cœptum semel in tribu Judæ a Davide Regum, secundum Josephi *lib.* 11. *Antiq. cap.* 4. calculum, per quinque secula integra, non interrupto ordine continuandum in hac stirpe erat, ad Zedekiam usque, qui fatalis ultimusque terminus huic supremæ potestati ac dominatui statutus fuerat, ipsius *Dei* apud *Jerem.* XXII. 30. gravissima prædictione, quam ad Regem illum perferri jussit. כה אמר יי' כתבו את האיש הזה ערירי גבר לא יצלח בימיו כי לא מזרעו איש יושב על כסא דוד ומושל עוד ביהודה: *Sic ait Dominus, scribite virum istum liberis carentem fore, virum non prosperaturum unquam: nam non prosperabitur de semine ejus quisquam sessurus in solio Davidis, & dominaturus amplius in Judam.* Sequuta deinde est anno decimo nono Zedekiæ, Hierosolymitanæ urbis expugnatio, & deportatio Judæorum in Babyloniam. Ex ea cum post LXX. annorum exilium, in avitas sedes Judæi reversi essent, propriis quidem legibus institutisque vivere permissi sunt, sed regiam & absolutam imperandi formam nunquam revocare licuit, nempe, quia sui juris nunquam amplius erant, nec plena libertate utebantur. Etenim, primum Persarum Monarchis parebant, ad quos summum imperium a Babyloniorum & Assyriorum Rege ultimo Belsazare, cum Darius Medus, ope Cyri Persarum Regis, generi sui, illum vicisset, transierat. Postea, quia Alexander Macedo, Dario Codomanno, & Persarum simul imperio deleto, omnem hujus gloriam ad Græcos transtulerat, ei obsequium Judæi præstare coacti sunt. Exinde, Asiæ minoris, & Ægypti Regibus fuere subditi; donec a Romanis initio illis servitus imposita est, deinde vero Reipublicæ, sacris, gentique propemodum universæ, excidium illatum. Res omnis certa est, nec eget testimoniis: de Romanorum tamen in Judæos dominio, notanda Abrahami Sacuti confessio, ex Juchasin *pag.* 15. *a.* ומאז התחילו הרומיים לכבוש ישראל שיהיו תחת ידם כי יהודה התחיל אהבה עמהם ולגדלם כי הם החיה הרביעית שראה דניאל תקיפה ובעזור שהשמיד יהודה ליונים עשו ברית ועמדו בו כו שנים ואחר זה חפ״ק שנים קודם חרבן הבית כדאיתא בעבודה זרה ובפרק קמא דשבת ובטלו בברית ומשם ואילך היו משועבדים לרומיים ואז התחיל גלות אדום: Id est: *Debine*, (loquitur de Jonatharis & Simeonis Chasmonæorum ætate) *cœperunt Romani debellare Judæos, eosque suæ potestati subjicere. Et vero, Judas* (Maccabæus) *amicitiam cum iis contraxerat, iisque ad res augendas fuerat præsidio. ipsi enim sunt quarta illa & robusta bestia, quam conspicatus est Daniel. Atque quia Judas Græcos superaverat, fœdus eum ipso pepigerunt, illoque fœdere steterant annis* XXVI. *At postea, anno ante desolatum templum nostrum centesimo octogesimo, ceu in Avoda Sara, & in cap.* 1. *Massichtæ Schabbat scriptum est, rupere fœdus, atque ab hoc deinde tempore,* (Judæi) *Romanis servitutem servierunt, estque hoc initium captivitatis Edomiticæ.* Sic peregrinorum Regum jugo pressi Judæi, habebant tamen in omni illo temporis, quod inter reversionem ex captivitate, & natum Servatorem intercessit, intervallo, Duces suos, semperque unus aliquis in illa Republica eminebat, qui ad clavum ejus sedens, potestatem administravit. Primus horum fuit *Zorobabel* Salathielis filius, פחת יהודה *Princeps Judæ* Haggæo I. 1. dictus; quo Duce, Cyri Regis indultu, Judæi ex Babylonia in patriam profectionem adornarunt, & templum ac Hierosolymas cœperunt restituere. Sequuti sunt *Esdras*, & *Nehemias*, & fortasse ante hos alii, ceu Scaligero non immerito visum est, ob ista Nehemiæ v. 15. והפחות הראשונים אשר לפני הכבידו על העם ויקחו מהם בלחם ויין אחר כסף שקלים ארבעים גם נעריהם שלטו על העם: *Nam Principes priores qui antecesserant me, prægravabant populum, accipientes ab eis de pane & vino, præter argenti siclos quadragenos, etiam pueri eorum dominabantur in populo.* Et vero, si fides habenda Judæorum Annalibus, quos Autor libri Olam Suta compilavt, reversus ex Judæa in Babyloniam Zorobabel, ibi fato functus est, succedente in principatu apud Judæos *Mesullam* filio, & post hunc *Chananja* nepote, quæ nos, uti parum comperta, in medio relinquimus. Mortuo Nehemia, ad Pontifices rerum summa pervenit, ceu ex historia apud Josephum *lib.* 11. *Antiq. cap.* 8. de *Jaddo* Pontifi-

ce,

ce, qui Alexandro M. obviam processit, apparet. Hæe potestas, in illo ordine, per *Chasmonæos*, uti Judæi vocant, (nostri enim Maccabæos appellare solent,) est confirmata. Cœpit ea in *Mathatia*, cujus fortitudo bellica, & zelus in restaurando cultu divino I. *Macc.* 2. & apud Josephum *l.* 2. *cap.* 9. prædicantur. Is, ante obitum, filium *Judam* successorem constituit, qui, ut ii, quos modo allegavimus, Scriptores, narrant prolixius, fœdus cum Romanis pepigit, multaque prælia cum Syriæ Regibus feliciter commisit, ad postremum vero a Bacchide, Demetrii Syriæ Regis Duce, victus & vita exutus est. Judam, *Jonathas* frater excepit, quem fœdus cum Romanis, imo & Lacedæmoniis redintegrasse, ex *Mac.* XII. constat. Huic, tertius fratrum *Simeon* surrogabatur, cujus auspiciis recepta arx Hierosolymitana est, Syrorum inde præsidio ejecto. Atque in hoc Simeone, Principatui quo priores functi erant, multum splendoris, autoritatisque accessit, solemni Judæorum Plebiscito, quod, quia tabulis æreis incisum, in loco publico Hierosolymis fuit propositum, dignum quoque est, ut hic ex I. *Macc.* XIV. legatur: *Judæi & Sacerdotes eorum, consenserunt Simonem esse Ducem suum, & summum Sacerdotem in æternum, donec surgat Propheta fidelis: & ut sit super eos Dux, & ut cura esset illi pro sanctis, & ut constitueret præpositos super opera eorum, & super regionem, & super arma, & super præsidia: & cura sit illi de sanctis: & ut audiatur ab omnibus, & scribantur in nomine ejus conscriptiones in regione, & ut operiatur purpura, & auro; & ne liceat ulli ex populo, & ex Sacerdotibus, irritum facere aliquid horum, & contradicere his quæ ab eo dicuntur, aut convocare conventum in regione sine ipso, & vestiri purpura, & uti fibula aurea: Qui autem fecerit extra hæc, aut irritum fecerit aliquid horum, reus erit.* Atpue hinc nepos Simeoni *Aristobulus*, ad quem intercedente *Hircano* filio transmissa est ab avo dignitas, occasionem sumsisse videtur, pro Rege se gerendi, idque nomen simul cum ornatu regio affectandi, etsi Regis potius imaginem referebat, quam ut examussim verus, & quales priores erant, Rex dici queat. Interim posteri quoque Aristobuli, regium nomen, ad *Herodem* usque retinuerunt, a quo potestas Chasmonæis est erepta, & genus extinctum, ipso sese in eorundem locum ingerente. Herode morte sublato, regnum ejus in Tetrarchias ab Augusto Cæsare scissum est, *Archelao* Judææ Tetrarcha constituto, reliqua regione inter *Philippum* & *Antipam* divisa Archelaus cum impotenter dominaretur, inde extrusus, Viennamque Galliæ urbem relegatus est. Atque hac tempestate, Judæa in provinciæ formam redacta, Syriæ accedens, a Cæsaribus Procuratores accepit, per quos deinde regebatur, nullusque unquam postea Judææ neque Rex fuir, neque Ethnarcha, Philippus tamen & Antipas suæ quisque Tetrarchiæ res adhuc curabant. Hoc igitur tempore Judæi post Sceptrum pridem dem ablatum, nuuc Duces quoque & Regulos suos cœperunt amittere, omnique jure administrandæ Reipubl. quod utcunque hactenus servaverant, paulatim exciderunt. Ea tempestate vero jam in orbem venerat sacrosanctus divinusque Siloh, novi, cœlestisque Regni futurus conditor. Itaque nihil restabat, quam ut paulo post, supremus prædictis rerum eventibus cumulus accederet, quod tum factum est, quando post Messiam cruci affixum, urbe Hierosolyma capta, & cum templo funditus eversa, omnino omnis simul est deleta totius Judaicæ Reip. forma ac species, non profana minus quam sacra. Sic postea, quod futurum Hoseas III. 4. prædixerat, *sederunt filii Israelis.* אין מלך ואין שר *nec Rege, nec Principe* porro gaudentes, qui locus, nescio quomodo nostræ, quam dedimus Jacobæi oraculi expositioni favere parumper videtur, & hoc nunciasse, nunquam amplius, non Reges tantum ullos apud Judæos, sed ne Duces quidem regnaturos: hoc est, neutram illarum Reipublicæ formarum revocatum iri, quæ pridem obtinuerant, & quę, arcano cœlestis Providentię decreto, per Jacobum manifestato, se invicem consequi debebant.

Atque ista, quę hucusque disseruimus, simul multum quoque faciunt, ad abstergendas dissipandasque futiles nimium ineptias Lipmanni, quibus fucum nobis facere, & glaucoma ob oculos objicere, ne Jacobęi hujus vaticinii verum sensum pervideamus, annititur. Cessavit sane Regnum domus Davidicæ, cum Nebucadnezar Judaicam gentem patria mulctatam, in Babyloniam deportasset, nec unquam postea Sceptrum & vera regia potestas, etiam post solutam captivitatem, & postliminii quodam jure, in pristinas sedes reversionem ei fuit reddita. Nihilo minus, finito exilio, restaurata est Reipublicæ forma, semperque unus aliquis ad clavum ejus sedens, eximia potestate functus esse deprehenditur. Ablato igitur Sceptro, saltem מחקקים sive *Duces*, Judæis relicti sunt, atque sua sic per omnia constat veritas Jacobææ prædi-

dictioni, haud enim alios rerum eventus ipse prænunciaverat, ceu nobis est demonstratum. Postquam vero Duces quoque inter Judæos esse desierunt, tum, ut adventaret Siloh æquum erat, atque id quoque hercle factum est, ad suit in tempore. Manent igitur, manebuntque, nequicquam frementibus inferorum portis, sua connexio, vis & robur, argumentum nostrum, quando legitime & ex necessitate sic inferimus: *Quem venire necesse fuit, antequam Regia, aut saltem, quæ in locum ejus succedere debebat, Ducalis dignitas, apud Judæos interiret, illum venisse comprobat Regiæ non minus, quam Ducalis pariter potestatis, a tot jam seculis cessatio. Atqui venire debuit Silo sive Messias, antequam Regia vel Ducalis dignitas apud Judæos interiret: Venit igitur, quando a longo seculorum decursu, illæ dignitates inter Judæos cessasse deprehenduntur. Næ! venit Dominus Jesus noster! Sit nomen ejus benedictum in secula!* Est hoc argumentum, si quod aliud, utile & efficax, ad Judæos impugnandos, neque ejus autoritatem elevat, quod Christus & Apostoli, eodem minime usi esse leguntur. Nam, non superstite tantum Servatore, sed & post ejus in cœlos ascensum, eludere poterant Judæi vim ratiocinii, causando, etiamsi Ducibus careant, salvam tamen adhuc esse Reipubl. formam, salvum esse templum, vivere se suis legibus, posse fieri, ut Romanorum dominatione excussa, tempora in priscum aurum redeant, & avita αὐτοκρατορία recuperetur: nondum igitur in eo statu rem esse, ut Messiam venisse necesse sit. Et vero, Casauboni, *Exerc. 16. adv. Baron. n.* 70. aliorumque dissentientium existimatione salva, sic mihi videtur, diutine gavisos fuisse Judæos, etiam sub ipsis Romanis Procuratoribus, non tantum immunitate sacrorum, sed & politica aliqua potestate, quæ adeo ad jus vitæ & necis se extendebat, fere quoad templum superfuit incolume. Equidem agnosco, ipsos, cum de Servatore occidendo ageretur, professos esse apud Johannem XVIII. 31. Ἡμῖν οὐκ ἔξεστιν ἀποκτεῖναι οὐδένα. *Nobis non licet interficere quenquam.* Enim vero, expendendum quoque est, quod ibidem præcedit, nimirum, potestatem facere Pilatum Procuratorem Judæis, ut de eo secundum patrias leges supplicium sumant, dixisseque illum Λάβετε αὐτὸν ὑμεῖς, καὶ κατὰ τὸν νόμον κρίνατε αὐτόν. *Accipite eum vos, & secundum legem vestram judicate eum.* Et iterum, *cap.* XIX. *6.* verbis enunciasse fertur. Λάβετε αὐτὸν ὑμεῖς καὶ σταυρώσατε *Accipite eum vos, & crucifigite.* Nunquid autem verisimile est, voluisse Pilatum derogare hactenus supremæ jurisdictioni Romanorum Imperatorum, eumque, si omnino a Cæsaribus facultas capitaliter animadvertendi in fontes Judæis ademta erat, hanc illis exercendæ gratiam suo ausu indulgere sustinuisse? Imo vero nec poterat per leges & instituta Romanorum id facere, si maxime voluisset. Præsides enim Provinciarum, *habebant quidem jus gladii, & in metallum dandi potestas eis permissa erat. l. 6.* §. 8. D. de Offic. Præs. sed hanc potestatem, quæ aliis vocibus in jure Quiritium, & nominatim *l.* 3. *D.* de *jurisd. Merum Imperium* appellatur, mandari non potuisse, certum est, & nota in hanc rem *lib.* I. §. I. D. de offic. ejus cui mand. *Qui mandatam jurisdictionem suscepit, proprium nihil habet: sed & ejus, qui mandavit, jurisdictione utitur. Verius est enim, more majorum jurisdictionem quidem transferri: sed merum Imperium, quod Lege datur, non posse transire.* Utique, si his advorsum facinus Pilatus cœptasset, merito ei objectum fuisset, οὐκ εἶ φίλος τοῦ Καίσαρος. *Non es Cæsaris amicus*: quæ, Judæorum apud Johannem XIX. 12. vel, τῷ ὕβριν Καίσαρι φέρειν, *hoc cum Cæsaris injuria conjunctum esse*, quæ, ipsius Pilati apud Josephum *lib.* 8. *Antiq. cap.* 4. phrasis est, cujus rei suspicionem tantopere a se amotam volebat. Porro, ecquis ignorat, ex Actorum VII. etiam post Christi in cœlos ascensionem, criminalem jurisdictionem, & merum imperium vere Judæos exercuisse, ferendo adversus Stephanum capitalem lapidationis sententiam? Minime enim eorum placet opinio, qui illud factum ad zeli judicium referunt, quomodo præter alios, Hugo etiam Grotius, gravissimus cæteroquin Vir, *lib.* 4. de *Jure Belli & Pac. cap.* 20. §. 9. animatus fuisse deprehenditur. Nam, si verum est, quod ait illo loco Grotius: *Hebræorum moribus, Hebræus a Deo & Dei lege deficiens, aut Ducem se ad falsos cultus præbens, illico a quovis homine poterat interfici. Judicium zeli id vocant Hebræi, quod a Phinea primo exercitum ajunt, & inde abiisse in morem.* Si, inquam, hæc ita se habent, ecquomodo ad hoc judicium ulla ratione quadrat Stephani historia, in qua nos legimus Stephanum ab accusatoribus coram Synedrii Judices fuisse deductum; ibi blasphemiæ criminis cum reus factus esset, dixisse testimonium testes etsi falsos, Stephanum contra insigni oratione se suamque innocentiam defendisse: Cum vero nihil promoveret, capitis damnatum, ejectum fuisse ex civitate, atque pœna blasphemis debita, lapidatione nimirum, & qui-

quidem more majorum affectum esse, ita, ut secundum Dei *Deut.* XVII. 7. præceptum, primi in eum saxa testes jecerint, quippe de quibus scriptum extat: Ἀπέθεντο τὰ ἱμάτια αὐτῶν παρὰ τοὺς πόδας νεανίου καλουμένου Σαύλου. *Deposuerunt vestimenta sua, secus pedes adolescentis, qui vocabatur Saulus*: ut ideo *Actor.* XXII. 20. ipse Paulus *Deo* fateatur: Ὅτε ἐξεχεῖτο τὸ αἷμα Στεφάνου τοῦ μάρτυρός σου, καὶ αὐτὸς ἤμην ἐφεστὼς, καὶ συνευδοκῶν τῇ ἀναιρέσει αὐτοῦ, καὶ φυλάσσων τὰ ἱμάτια τῶν ἀναιρούντων αὐτόν. *Cum funderetur sanguis Stephani testis tui, ego adstabam, & consentiebam, & custodiebam vestimenta interficientium illum.* Quæ omnes circumstantiæ, ipso sole, cum sudum est, clarius ostendunt, legitimum judicii criminalis processum observatum esse, nihilque minus, quam zeli judicium obtinuisse. Scilicet, in zeli judicio, nec judex, nec accusator, nec testis, nec sententiæ pronunciatio, nec denique supplicii forma consueta locum habebant, sed, uti recte observavit Seldenus, *l.* 4. de *Jur. Nat.* & *Gent.* juxta *disc. Hebr. cap.* 4. ex zeli judicio *supplicium capitale* בשעת מעשה id est, in ipso dum committebatur facinus duntaxat momento, *seu homini*, ἐπαυτοφώρῳ deprehensio, *a zelotis, id est, privato zelo ductis, infligi permittebatur. Nempe homines pii, qui zelo Numinis accenderentur, jus ejusmodi habebant, ut si viderent* בפרהסיא palam *seu* in publico, *id est, ut recepta fertur sententia, præsentibus coram decem minimum Israelitis, quempiam Hebræum, aut circumcisum alium, seu in Judaismum cooptatum, adversus sanctitatem sive Numinis, sive Templi, sive Gentis, aliquid commissurum, ipso eodem momento fas eis esset incurrendo seu aggrediendo eum, aut verbere aut vulnere præpedire ac cobibere, aut etiam cæde perseverantem e medio tollere. Nam, si intermitteret, occidendus non erat sine judicio forensi.* Convenit cum his apprime, Phineæ *num.* XXV. factum, dum Simri filium Salu, Ducem Simeoniticæ tribus, & Cozbi, paganam mulierem, filiam Zur Principis Midianitarum, in stupro palam deprehensos, evestigio, solo zelo ductus, hasta confodit, idque zeli judicio originem dedit formamque. Sed, operæ pretium est, ipsos Judæorum Magistros de hac re audiamus, quorum verba, & Grotius, & Seldenus, afferre supersederunt. Maimonides, Hilchot Issure Bia *cap.* 12. כל הבועל כותית בין דרך חתנות בין דרך זנות אם בעלה בפרהסיא והוא שיבעול לעיני עשרה מישראל או יותר אם פגעו בו קנאין והרגוהו הרי אלו משובחין וזריזין ודבר זה הלכה למשה מסיני הוא ראיה לדבר זה מעשה פנחס בזמרי ואין הקנאי רשאי לפגוע בהן אלא בשעת מעשה בזמרי שנאמר ואת האשה אל קבתה אבל אם פירש אין הורגין אותו ואם הרגו נהרג עליו ואם בא הקנאי ליטול רשות מבית דין להרגו אין מורין אף על פי שהוא בשעת מעשה ולא עוד אלא אם בא הקנאי להרוג את הבועל ונשמט הבועל והרג הקנאי כדי להציל עצמו מידו אין הבועל נהרג עליו: Id est: *Quisquis paganam mulierem init, sive id fiat ob sponsalia quæ præcesserunt, aut solius libidinis explendæ causa, si istud propalam faciat, hoc est, decem vel pluribus Judæis scelus inspectantibus, tum, si zelotæ hominem adoriantur, & impigre trucident, laudantur. Est hoc institutum, traditio Mosis, inde a monte Sinai ad nos derivata, ejusque argumentum habetur cædes, quam Phineas circa Simri peregit. Veruntamen, haud aliter licet zelotæ impetum in concubitores facere, quam si ipsi venereo operi sint intenti, prout de Simri res se habet, unde Scriptura* (num. XXV. 8.) *ait*: Et mulierem, in locis genitalibus. *Quod si ab opere cessent, tum porro trucidare nefas est, secus enim qui facit, ipse postea capitis supplicium subire cogitur. Quod si magistratum adeat zelotes, veniam occidendi concubitores petiturus, non eam indulgent, etiamsi maxime incessus rei genialem rem adhuc peragant. Quin imo, non hæc tantum venia non conceditur, sed &, si dum zelotes concubitorem occidere molitur, ipse surgens zeloten interimat, ut vitam suam adversus aggressorem tueatur, non id ei capital fuerit.* Et re, & verbis propemodum, conveniunt, quæ habet Codex noster MS. ineditus Ex Hechajim Hilchot Nidda *cap.* 10. אם בא ישראל על הגויה בפני עשרה מישראל או יותר משהיה (fortasse legendum אם הה) קנאי לשם יהרגנו כמו שעשה פנחם לזמרי ואין רשאי להורגו רק בשעת מעשה כמו שני אל קבתה אבל אם פירש אם הרגו נהרג הקנאי עליו ואפילו בשעת המעשה אם בא לשאול הוראה מבית דין לא יורו לו להרגו וגם אם עמד הבועל להציל נפשו והרג הקנאי פטור והבועל בת גר תושב הקנאי לרה יהרגנו: *Si quis Judæus, cum pagana muliere, in decem, aut plurium Judæorum præsentia, rem habeat, tum si adsit zelotes, trucidato illum, & imitator factum Pinchasi cum Simri. Sed, nefas est aliter occidere, quam* ἐπαυτοφώρῳ μοιχευόμενον, *unde dicitur* (num. XXV. 8.) In genitalibus. *Quod si enim a scelere cessantem interficiat zelotes, vicissim capitali supplicio afficiendus fuerit. Quin &, si facinus patrante homine, zelotes Magistratum adeat, ejusque sententiam perquirat, nequaquam is ei autor est occidere. Adde, quod si concubitor consurgat, & vitæ defen-*

fendendæ causa zeloten perimat, immunis ipse sit, & , quod cum filia proselyti domicilii concumbentem , zelotes vita privare non debeat . Paria leguntur apud Mosen Kozensem Præcept. Negat. CXII. estque illorum fundamentum in *Sanhedrin cap.* IX. sive *fol.* 82. *a.* & exinde apud Coccejum in Excerptis *pag.* 293. unde locum transcribimus : אמר רבה בר בר חנה אר' יוחנן הבא ליםלך אין מורין לו ולא עוד אלא שאם פירש זמרי והרגו לפנחס (פנחס; legendum) נהרג עליו נהפך זמרי הרגו לפנחס אין נהרג עליו הוא רודף הוא : (שרר legendum) Laudatus Coccejus vertit : *Rabbabar Channa* (mallem, *Rabba nepos Channæ*) *refert dixisse R. Johannem. Si petat (zelotes) consilium, non datur: imo etiam si Zimri a scorto se abduxisset, capite plectendus fuerit. Atque adeo si conversus Zimri Pinehasum vita privasset, capitis pœnam luendam non habuisset* . Nihil igitur in universum est manifestius, quam, Stephani cædem nullo prorsus modo ex zeli judicio profectam esse, tantumque discrimen inter hæc intercedere , quam quod maximum. Ut vero cum hactenus traditis, Judæorum illud: Ἡμῖν δὲ οὐκ ἔξεστιν ἀποκτεῖναι οὐδένα, conciliemus, existimaverim, id hac ratione commode fieri posse, si dicamus, Romanos Cæsares, cum , (quæ Josephi 2. contra Apionem verba sunt , & vulgo tantum Latine in nostris Codicibus extant) *pro magnanimitate & modestia sua , qua non cogebant subjectos patria jura transcendere* , Judæis, quod apud Josephum *lib.* 4. *Antiq. cap.* 17. est vetus privilegium , τοῖς πατρίοις ἔθεσι καὶ ἱεροῖς χρῆσαι *patriis moribus & sacris uti* , salvum & incolume conservarent, simul id quoque potestatis , primario eorundem Magistratui gentili , sive Synedrio reliquisse, ut , si quis popularium , sacra temeraret, Deumque patrium violare , & ejus religionem profanare, impio ausu præsumeret, in hunc non tantum carcere, flagis, aliisque minoribus pœnis, sed &, si facinoris id postularet enormitas , supremo supplicio animadvertere posset. Estque observatu dignum, quod Josephus *lib.* 18. *cap.* 4. retulit, eos, qui Pilatum præcesserant Præsides, tantum Judæis tribuisse, ut in illorum gratiam , a militaribus cum effigie Cæsarum signis , abstinuerint, quod, magno argumento est , sedulo ipsos cavisse, ne Judæorum sacris ulla ratione obesse, aut offensionem præbere viderentur. Atque ipse adeo Pilatus, qui noctu illatas effigies Hierosolymis statuerat, cum Judæos potius extrema quæque pati, quam illas tolerare velle animadverteret , θαυμάσας τὸ ὀχυρὸν αὐτῶν ἐπὶ φυλακῇ τῶν νόμων, παραχρῆμα τὰς εἰκόνας ἐκ τῶν Ἱεροσολύμων ἐπανεκόμισεν εἰς Καισάρειαν. *Admirans tam constans legum studium, continuo reportavit eas imagines Cæsaream a Hierosolymis*. Quin, nec fieri adeo commode poterat, ut Præsides Romani, de sacris Judæorum contaminatis, cognitionem instituerent, quippe qui cæremoniarum divinarum apud ipsos , jurisque Ecclesiastici, penitus erant ignari , imo omnem Numinis in illa gente colendi rationem, ridiculosissimam & ineptissimam reputabant. Facit huc apprime, illud Portii Festi Præsidis, ad Agrippam Regem , & Bernicen, *Actor.* XXV. 19. 20. de Judæorum & Pauli coram se disceptatis libus. Ζητήματα δέ τινα περὶ τῆς ἰδίας δεισιδαιμονίας εἶχον πρὸς αὐτὸν, καὶ περί τινος Ἰησοῦ τεθνηκότος, ὃν ἔφασκεν ὁ Παῦλος ζῆν. Ἀπορούμενος δὲ ἐγὼ εἰς τὴν περὶ τούτου ζήτησιν, ἔλεγον εἰ βούλοιτο πορεύεσθαι εἰς Ἱερουσαλὴμ κἀκεῖ κρίνεσθαι περὶ τούτων. *Quæstiones vero quasdam , de sua superstitione habebant adversus eum , & de quodam Jesu defuncto , quem affirmabat Paulus vivere . Hæsitans autem ego de hujusmodi quæstione, dicebam, si vellet ire Hierosolymam, & ibi judicari de istis*. Quamobrem , salva adhuc utcunque Judæorum Republica, & cum nondum summa imis permiscuisset temporum fatalitas, sacras causas ad Synedrii tribunal pertinuisse affirmandum est , atque licuisse huic , sontes , tum leviori castigatione , tum pœnis capitalibus coercere. De priore dubitare nos non sinit , illud Pauli , de suo adversus Christi sectatores (quos pro veteris Judaicæ Religionis profanatoribus habebat,) odio extremo , & ausibus, in allocutione publica civium Hierosolymitanorum , quæ *Actor.* XXII. refertur : Ταύτην τὴν ὁδὸν ἐδίωξα ἄχρι θανάτου, δεσμένων καὶ παραδιδοὺς εἰς φυλακὰς ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας , ὡς καὶ ἀρχιερεὺς μαρτυρεῖ μοι , καὶ πᾶν τὸ πρεσβυτέριον· παρ᾽ ὧν καὶ ἐπιστολὰς δεξάμενος πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς, εἰς Δαμασκὸν ἐπορευόμην, ἄξων καὶ τοὺς ἐκεῖσε ὄντας , δεδεμένους εἰς Ἱερουσαλὴμ , ἵνα τιμωρηθῶσιν· *Hanc viam persecutus sum , usque ad mortem , alligans & tradens in custodias , viros ac mulieres, sicut princeps Sacerdotum mihi testimonium reddit , & omnes majores natu , a quibus & epistolas accipiens , ad fratres Damascum pergebam , ut adducerem inde vinctos in Jerusalem ut punirentur* . Jungendus his locus *Act.* IX. 2. & adeo ipsum Servatoris *Matth.* X. 17. huc pertinet dictum : Παραδώσουσι ὑμᾶς εἰς συνέδρια, καὶ ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν μαστιγώσουσιν ὑμᾶς. *Tradent vos Synedriis , & in Synagogis suis flagellabunt vos*. Nec desunt exempla , quippe Synedrii jussu , Pe-

Petrus aliique Apostoli vapularunt, simulque denuntiatum iis fuit, ne omnino loquerentur in nomine Jesu, *Actor.* v. 40. & Paulus 2. *Corinth.* XI. 14. a Judæis, quinquies, quadragenas plagas, una minus se accepisse gloriatur. Enim vero, ultimo insuper supplicio Synedrium eos quos religionis avitæ violatores credebat affecisse, non solum quæ de Stephani lapidatione jamdum adducta nobis sunt, perspicue comprobant, sed etiam idem adhuc amplius confirmat, Tertulli, Judaici Oratoris, nomine Ananiæ Pontificis, & Seniorum, apud Felicem Præsidem, adversus Paulum instituta accusatio, *Actor.* XXIV. memoriæ prodita. Εὑρόντες γὰρ τοῦτον τὸν ἄνδρα λοιμὸν, ϗ κινοῦντα στάσιν πᾶσι τοῖς Ἰουδαίοις τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην τε τῆς τῶν Ναζωραίων αἱρέσεως. Ὃς ϗ τὸ ἱερὸν ἐπείρασε βεβηλῶσαι, ὃν ϗ ἐκρατήσαμεν, ϗ κατὰ τὸν ἡμέτερον νόμον ἠθελήσαμεν κρίνειν. Παρελθὼν δὲ Λυσίας ὁ χιλίαρχος, μετὰ πολλῆς βίας ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν ἀπήγαγε, κελεύσας τοὺς κατηγόρους αὐτοῦ ἔρχεσθαι ἐπί σε. *Invenimus hunc hominem pestiferum, & concitantem seditiones omnibus Judæis in universo orbe, & autorem seditionis sectæ Nazarenorum: qui etiam templum violare conatus est, quem & apprehensum*, voluimus secundum legem nostram judicare. *Superveniens autem tribunus Lysias, cum vi magna eripuit eum de manibus nostris, jubens accusatores ejus ad te venire.* Constitutum igitur fuerat Judæis, *secundum patrias leges* in Paulum animadvertere, quod clarissimo indicio est, fas illis fuisse, jus administrare, & quidem jus necis vitæque, nec enim aliam, quam capitalem pœnam, secundum mores & instituta gentis, meruerat *homo*, qui ipsis videbatur, *pestifer, concitans seditiones omnibus Judæis in universo orbe, & autor seditionis sectæ Nazarenorum, quique templum etiam violare conatus erat.* Imo Lysias tribunus, diserte in suis ad Felicem literis, *Act.* XXIII. 27. Τὸν ἄνδρα τοῦτον συλληφθέντα ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, ϗ μέλλοντα ἀναιρεῖσθαι ὑπ᾽ αὐτῶν, ἐπιστὰς σὺν τῷ στρατεύματι ἐξειλόμην αὐτὸν, μαθὼν ὅτι Ῥωμαῖός ἐστι: *Virum hunc, comprehensum a Judæis, cum jam futurum esset*, ut ab eis interimeretur, *superveniens cum militum manu, erui, edoctus Romanum esse.* Ex quibus, id simul discimus, nisi Lysias compertum habuisset, Paulum civem Romanum esse, non eum impediturum fuisse, quo minus e medio tolleretur. Liberavit igitur Paulum ab imminente exitio, illud civitatis Romanæ jus, ut tanto magis credibile evadat, id, quod supra tacite innui, scilicet, non licuisse Synedrio, in plane peregrinos, etiamsi sacris Judæorum contumeliam fecissent capitaliter animadvertere. Atque sane miles ille, qui, celebrantibus Judæis in templo azymorum festum, stans super porticum, reductis turpiter vestimentis, προσαπέστρεψε τοῖς Ἰουδαίοις τὴν ἕδραν, ϗ τῷ σχήματι φωνὴν ὁμοίαν ἐπεφθέγξατο, *posticas corporis partes nudas populo obverterat, & huic schemati convenientem ediderat vocem*, de quo est apud Josephum *lib.* 2. de Bello *cap.* 11. & *lib.* 20. *Antiq. cap.* 4. minime Judæis castigandus tradebatur, quamvis tota multitudo Cumanum Præsidem circumstaret, ac inverecundum hominem ad necem deposceret. Quin, & (quod, ex iisdem Josephi locis constat) cum alius miles, libros Mosaicos in vico quodam inventos, protulisset, eosque lacerasset in conspectu omnium, multis debacchatus, & in Legem, & in gentem totam conviciis; similiter facinus Judaico Magistratui vindicare non licuit, sed, Cumani Præsidis jussu, miles securi percussus est. Cæterum, si quæ crimina, ab ipsismet Judæis, non adversus sacra sua proprie commissa viderentur, sed civilem quietem turbarent, Reipublicæ detrimentum afferrent, aut læderent Imperatoriam majestatem, in his nullam Judaici Magistratus fuisse cognitionem, sed omnem rem ad Præsidis tribunal pertinuisse, juvat credere; ut de his casibus vere dicere possent Judæi: Ἡμῖν οὐκ ἔξεστιν ἀποκτεῖναι οὐδένα. Verum, non istud tantum pronunciatum, sed & alia multa Passionis Domini & Servatoris nostri, ex hactenus dictis lucem accipiunt, eademque vicissim illustrant, quæ, scelus esset negligere. Scilicet, a manipulo furum, quos Summi Sacerdotes, Scribæ, & Seniores, ad illum prehendendum miserant, captus Servator, ante omnia ad Senatum Synedrii, (quam vocem *Matthæus* XXVI. 59. *Marcus* XIV. 55. *Lucas* XXII. 66. signanter usurpant) est pertractus. Etenim, ad hoc forum spectabant crimina quæ intentabantur, violata nimirum blasphemiis religio, seductio plebis, & templi profanatio. Unde, præter alios, duo quoque testes contra illum producti, asseverantes: Οὗτος ἔφη. Δύναμαι καταλῦσαι τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, ϗ διὰ τριῶν ἡμερῶν οἰκοδομῆσαι αὐτόν. *Ille dixit: Possum destruere templum Dei, & post triduum reædificare illud: Matth.* XXVI. 61. Cumque insuper, in ipso illo consessu Judicum, blaspheme se filium Dei jactasse videretur Dominus noster, jure suo, quod in sacra hac causa ei competebat, usus est Senatus, & capitalem sententiam pronunciavit. Cum enim Pontifex, qui suf-

fra-

fragia colligebat, sententiam rogasset, verbis conceptis, Τί ὑμῖν δοκεῖ; *Quid vobis videtur?* inquiens; omnes concordibus votis clamitabant: Ἔνοχος θανάτου ἐστί: *Reus est mortis*, uti *Matthæus* XXVI. 66. in literas retulit. Quæ verba, secus quam Cl. Casaubonus loco supra citato censuit, non de privata opinione, sed de vero jure pronunciandi sententiam cum effectu, accipienda esse, sit verisimile. Atque, ne hac in re tergiversemur, *Marcus* XIV. 64. facit, quando paulo distinctius ait: Οἱ δὲ πάντες κατέκριναν αὐτὸν εἶναι ἔνοχον θανάτου. *Omnes* condemnaverunt *eum esse reum mortis*. Non igitur animo tantum & voto, sed solemni validaque judicum condemnatione, Servatori nostro mortem irrogatam fuisse crediderim, qua affici potuisset quoque, nisi alia obstitissent. Nempe, erat tum Paschatis festum, confluxeratque ejus celebrandi causa Hierosolymas infinita hominum multitudo; inter hos, cum innumeri essent, quos Christus doctrina & miraculis suis sibi obnoxios reddiderat, itaque verebatur Magistratus, ne qua ingens seditio in urbe oriretur, si ipse de Christo supplicium sumeret, quem metum *Matthæus* XXVI. 5. *Marcus* XIV. 2. *Lucas* XXII. 2. expresserunt. Ergo remedium aliquod reperiendum erat, ut sine Synedrii culpa, Christus interimi crederetur, & sceleris invidia in alios omnes potius, quam in ejus autores redundaret. Post longam deliberationem, callide placuit Pilati Procuratoris uti opera, atque in id loci illum redigere, ut Christum suis præjudiciis jam damnatum, ipse interimere cogeretur. Ita gestum esse negotium, Matthæus, & Marcus Evangelistæ, fidem faciunt, qui, cum narrassent, pridie a Synedrio *Christum* jam condemnatum fuisse, postridie in consultationem venisse referunt, quomodo id quod decreverant, reddi posset effectum. *Matthæi cap.* XXVII. 1. 2. verba sunt: Πρωΐας δὲ γενομένης, συμβούλιον ἔλαβον πάντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ κατὰ τοῦ Ἰησοῦ, ὥστε θανατῶσαι αὐτόν. Καὶ δήσαντες αὐτὸν, ἀπήγαγον, καὶ παρέδωκαν αὐτὸν Ποντίῳ Πιλάτῳ τῷ ἡγεμόνι. *Mane autem facto, consilium inierunt omnes principes Sacerdotum, & seniores populi, adversus Jesum, ut eum morti traderent. Et vinctum adduxerunt eum, & tradiderunt Pontio Pilato præsidi*. Pro istis, *Marcus* XV. 1. habet: Καὶ εὐθέως ἐπὶ τὸ πρωῒ συμβούλιον ποιήσαντες οἱ ἀρχιερεῖς μετὰ τῶν πρεσβυτέρων καὶ γραμματέων, καὶ ὅλον τὸ συνέδριον, δήσαντες τὸν Ἰησοῦν ἀπήνεγκαν, καὶ παρέδωκαν τῷ Πιλάτῳ. *Et confestim mane consilium facientes summi Sacerdotes, cum Senioribus, & Scribis, & universo Synedrio, vincientes Jesum, duxerunt, & tradiderunt Pilato*. Atque hos dolos, uti versutissimi Judæorum Judices, quibus mala mens, malus animus, machinati sunt, quo destinata redderent effecta: ita agnoscimus tamen in istis, & devote veneramur, cœlestis Providentiæ dispositionem. Non enim Judæorum tantum, sed & gentilium calculis, damnandus erat, qui utrorumque sanguine cretos, morte sua, æterno Patri propitiare, illorumque crimina expiare instituebatuebat. Ad Pilatum vero, cum saxum quod satis diu volutabant, devolvissent Judæi, quoniam ad impetrandum ab eo, quod volebant, necesse erat, ut ipse Pilatus quoque Christum capitis damnaret, idcirco apud hunc similiter accusationes suas factitant. Sed enim, non hic falsæ & avitis præceptis contrariæ doctrinæ, Servatorem nostrum insimulant, non queruntur, illum extrema quæque templo atque supremo Numini dicatis ædibus comminatum esse non affectatam divinitatem exprobrant; quippe; prævidebant facile, responsurum Pilatum, procul facessere ipsos debere, cum istius generis querelis, & operam dare, ut hæc sua ista miscerent, ne se admisceant, neque enim sui muneris esse, lites circa superstitiones ipsorum enatas, componere. Nequaquam igitur illa criminum capita, quæ coram Synedrio in disquisitionem venerant, ultimisque pœnis digna judicata fuerant, apud Pilatum recensentur, sed, mutato stylo, eorum malefactorum Christus reus sit, quorum cognitionem subterfugere non posse Præsidem, accusatores certo sciebant. Nimirum seditio, & læsæ majestatis crimen, scelerum omnium, quæ committi inter mortales poterant, longe atrocissima, objectabantur. Lucas testis, cum *cap.* XXIII. 1. 2. ait. Καὶ ἀναστὰν ἅπαν τὸ πλῆθος αὐτῶν, ἤγαγεν αὐτὸν ἐπὶ τὸν Πιλάτον. ἤρξαντο δὲ κατηγορεῖν αὐτοῦ λέγοντες. Τοῦτον εὕρομεν διαστρέφοντα τὸ ἔθνος, καὶ κωλύοντα Καίσαρι φόρους διδόναι, λέγοντα ἑαυτὸν Χριστὸν βασιλέα εἶναι. *Et surgens omnis multitudo eorum, duxerunt illum ad Pilatum. Cœperunt autem illum accusare, dicentes: Hunc invenimus subvertentem gentem nostram, & probibentem tributa dare Cæsari, & dicentem se Christum Regem esse*. Sane, cum nihilo secius Pilatus, judicis officio fungi detrectaret, ac sententiam pronunciare nollet, verbaque sequentia quæ Johannes *cap.* XIX. annotavit, proloqueretur: Λάβετε αὐτὸν ὑμεῖς, καὶ σταυρώσατε, ἐγὼ γὰρ οὐχ εὑρίσκω ἐν αὐτῷ αἰτίαν· *Accipite eum vos, & crucifigite: ego enim non invenio in eo causam*.

Respondebant quidem Judæi: Ἡμεῖς νόμον ἔχομεν, καὶ κατὰ τὸν νόμον ἡμῶν ὀφείλει ἀποθανεῖν, ὅτι ἑαυτὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐποίησεν. *Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia filium Dei se fecit.* Non tamen ideo, concessam a Pilato potestatem sibi vindicant, & Christum neci tradere sustinent, sed ista tantum dixisse eos apparet, ut significarent, bis illum mortem promeritum esse, contemnendo videlicet, & violando, tam suas, quam Romanorum leges, temerandoque, & Numinis, & Imperatoriam majestatem. Proinde, nec insistunt huic rei, sed, cùm paulo post Pilatus Christum tanquam insontem liberare conaretur, ad antiquum redeunt, & sublata voce, illud fere supra jam a nobis allatum, immodice clamitant, quod, ideo nunc Nonni verbis exprimere placet:

> ---- Ἀπήμονα τοῦτον ἐάσας,
> Καίσαρος οὐ φίλος ἐσσὶ μονοσκήπτρου βασιλῆος.
> Πᾶς γὰρ ἑαυτὸν ἄνακτα λέγων ψευδήμονι μύθῳ.
> Καίσαρι Τιβερίῳ ψευδώνυμος οὗτος ἐρίζει.

> ---- *Illæsum hunc relinquens,*
> *Cæsaris non amicus es, solius sceptriferi Regis.*
> *Omnis enim seipsum Regem dicens, mendaci sermone,*
> *Cum Cæsare Tiberio falso nominatus hic contendit.*

Sic igitur postremo effectum est, ut gloriæ Dominus a Pilato condemnaretur, & ageretur in crucem; namque, ut Theophylactus notat: Οἱ Ῥωμαῖοι σταυρῷ τοὺς διχάζοντι. *Romani, regni affectati reos, cruci affigunt.* Quemadmodum vero in prædictis probatum dedimus, sub Felice Præside, penes Judæos jus vitæ ac necis, in sacris causis adhuc fuisse, ita nolim contendere, discrimen illud jurisdictionis, omni retro tempore tam exacte fuisse observatum, ut non aliquando Judæorum immunitates detrimentum passæ sint. Quippe, Præsides, pro suo erga Judaicam gentem odio, aut affectu, sæpe res temperasse, dubitari nequit, eoque factum esse, ut Synedrium modo liberiore modo restricta potestate, etiam circa sacra uteretur. Hinc, ex Josephi. *l.* 20. *Antiq. c.* 1. colligas, Cuspium Fadum Claudio Cæsari consilium dedisse, sacræ Pontificis stolæ, itemque coronæ illius custodiam Judæis adimeret; atque morem gesturum fuisse Cæsarem, nisi Agrippa Junior deprecator intercessisset, effecissetque, ut gratia, quam Vitellius Syriæ Præses in reddendo Pontificio ornatu, cujus custodiam, post Herodem, & Archelaum, Romani sibi vindicarunt, Judæis concesserat, adhuc porro fruerentur. Sic Pilatum contra antecessorum instituta, imagines in Hierosolymas inferre conatum esse, paulo ante indicavimus. Nunc porro, haud difficile nobis apparet, definire, quando, & qua occasione, Synedrium potestatem judiciorum capitalium, in rebus ad sacrum forum pertinentibus, amiserit. Etenim, postquam Claudius Imperator, Herodi Chalcidis Dynastæ, potestatem in templum Hierosolymitanum, & sacrum ærarium, facultatemque eligendorum summorum Pontificum, hæreditario jure concessisset, (quod ita factum esse asseverat Josephus *l.* 20. *Antiq. cap.* 1.) is gradus fuit, ad Judæos sacra autonomia privandos. Accidit postea, cum Portius Festus, Felicis Successor, fato functus esset, atque sic Judæi Præside carerent, ut interea temporis Ananus Pontifex, & Synedrium, in aliquam multos, & inter cæteros, in Jacobum quoque, fratrem Domini nostri, quos violatæ religionis damnaverunt, lapidationis supremo supplicio animadverterent. Nempe, quantum suspicor, occasionis commoditate utendum esse rati sunt, cavendumque, ne novus adventans Præses, religiosæ causæ se ingereret, illamque sub quodam prætextu ad suum tribunal evocaret; atque habebant fortasse in memoria, quæ circa Paulum non ita pridem acciderant, & quomodo is a Felice, Judaici Magistratus potestati subductus, promeritas ipsorum opinione pœnas, apud γνησίους judices effugisset, quamobrem maturarunt supplicia. Ea res, pessime habuit cordatiores inter ipsosmet Judæos, tanquam quibus minime obscurum erat, per meram injuriam & impotentiam, homines nullorum scelerum reos, e medio sublatos esse, & ideo de facti hujus indignitate, tum apud Agrippam Juniorem, Herodis modo dicti e fratre filium, Trachonitidis Tetrarcham, tum & apud novum Præsidem Albinum, in itinere constitutum, gravissime conqueruntur. Hos, cum ausi offendisset temeritas, eam severo exemplo vindicandam esse statuerunt: Itaque Anano ab Agrippa ablata est Pontificalis dignitas, Synedrio vero autoritas tantum non omnis, tum videtur simul esse ademta. Sed, ipse Josephus *lib.* 20. *Antiq. cap.* 8. hanc historiam referens, audiendus est, &, confert ad veritatem, ipsis Scriptorum, iisque plenis, uti testimoniis. Ὁ δὲ νεώτερος Ἄνανος, ὃν τὴν ἀρχιερωσύνην ἔφαμεν παρειληφέναι, θρασὺς ἦν τὸν τρόπον, καὶ τολμητὴς διαφερόντως,

τοι, αἵρεσιν δὲ μετῄει τὴν σαδδουκαίων οἵπερ εἰσὶ περὶ τὰς κρίσεις ὠμοὶ παρὰ πάντας τοὺς Ἰουδαίους, καθὼς ἤδη δεδηλώκαμεν· ἅτε δὴ οὖν τοιοῦτος ὢν ὁ Ἄνανος, νομίσας ἔχειν καιρὸν ἐπιτήδειον, διὰ τὸ τεθνάναι μὲν Φῆστον, Ἀλβῖνον δὲ ἔτι κατὰ τὴν ὁδὸν ὑπάρχειν, καθίζει συνέδριον κριτῶν· καὶ παραγαγὼν εἰς αὐτὸ τὸν ἀδελφὸν Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου χριστοῦ, Ἰάκωβος ὄνομα αὐτῷ, καὶ τινας ἑτέρους, ὡς παρανομησάντων κατηγορίαν ποιησάμενος, παρέδωκε λευσθησομένους· ὅσοι δὲ ἐδόκουν ἐπιεικέστατοι τῶν κατὰ τὴν πόλιν εἶναι, καὶ περὶ τοὺς νόμους ἀκριβεῖς, βαρέως ἤνεγκαν ἐπὶ τούτῳ, καὶ πέμπουσιν πρὸς τὸν βασιλέα κρύφα παρακαλοῦντες αὐτὸν ἐπιστεῖλαι τῷ Ἀνάνῳ, μηκέτι τοιαῦτα πράσσειν, μηδὲ γὰρ τὸ πρῶτον ὀρθῶς αὐτὸν πεποιηκέναι· Τινὲς δὲ αὐτῶν καὶ τὸν Ἀλβῖνον ὑπαντιάζουσιν ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας ὁδοιποροῦντα, καὶ διδάσκουσιν ὡς οὐκ ἐξὸν ἦν Ἀνάνῳ, χωρὶς τῆς ἐκείνου γνώμης καθίσαι συνέδριον· Ἀλβῖνος δὲ πεισθεὶς τοῖς λεγομένοις γράφει μετ' ὀργῆς τῷ Ἀνάνῳ, λήψεσθαι παρ' αὐτοῦ δίκας ἀπειλῶν· Καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀγρίππας διὰ τοῦτο τὴν ἀρχιερωσύνην ἀφελόμενος αὐτὸν ἄρξαντα μῆνας τρεῖς, Ἰησοῦν τὸν τοῦ Δαμναίου κατέστησεν· *Junior autem Ananus, is, quem nunc summum Pontificatum accepisse diximus, audax erat, & ferox ingenio, secta Sadducæus, quod hominum genus apud Judæos in judicando est severissimum, ut ante docuimus. Talis igitur cum esset, tempus opportunum se nactum ratus, mortuo Festo, Albino adhuc agente in itinere, Synedrium advocat: statutumque coram eo fratrem Jesu Christi, Jacobum nomine, & una quosdam alios, reos impietatis peractos, lapidandos tradidit: quod factum, omnibus in ea civitate bonis, & legum studiosis vehementer displicuit: missisque ad Regem clam nunciis, rogaverunt, mandaret Anano, ne quid tale posthac ageret: nam, ne nunc quidem recte egisse. Quidam etiam Albino occurrentes, venienti ab Alexandria, docuerunt eum, non licuisse Anano sine ipsius consensu advocare Synedrium. Horum verbis ille persuasus, iracunde scripsit Pontifici, daturum sibi pœnas minitans: & Agrippa Rex, eam ob causam, post tertium mensem ablatum ab eo pontificatum Jesu Damnei filio concessit* Post hæc, sequuntur quædam apud Josephum, de sicariis, quibus tum plenæ erant Hierosolymæ. Sequuntur item lamentabiles ejus questus. Ἐξ ἐκείνου μάλιστα τοῦ καιροῦ συνέβη τὴν πόλιν ἡμῶν νοσεῖν, προκοπτόντων πάντων ἐπὶ τὸ χεῖρον. *Atque ex illo maxime tempore, labare cœpit nostra Respublica, & indies indeterius ruere.* De reliquo, non dissimulandum, acerrime cum nostra hypothesi, de capitalium judiciorum apud Judæos ad postrema usque urbis tempora duratione, pugnare illud in *Schalsch. Hakkab. pag.* 26. *b.* ex Avoda Sara *cap.* 1. & aliunde: ארבעים שנה קודם החרבן גלתה סנהדרין ממקומה מפני שרבו הרצחנים ובטלו דיני נפשות מישראל ואז נפתחו שערי ההיכל מעצמן וגער בהם רבי יוחנן בן זכאי : *Quadraginta, annis ante excidium urbis Hierosolymitanæ, pulsum est Synedrium loco suo, quia auctus fuerat numerus homicidarum, atque cessaverat inter Judæos cognitio de criminibus capitalibus, tum quoque sponte sua adapertæ fores templi sunt, quas R. Jochanan Saccai filius, increpuisse dicitur.* Sed hæc, non tam nobis adversantur, quam ipsi rerum veritati. Josepho enim, fideli, diserto, & æquali istorum temporum scriptori, citra hæsitationem credendum est, Synedrium paulo ante Albini Præsidis adventum, capitalem lapidationis sententiam adversus aliquos & pronunciasse, & adimpleri curasse, quo supplicio nullum aliud apud Judæos erat gravius. Nam, de capitalium pœnarum inter illos receptarum gradibus, sic est in Codice nostro MS. Ez. Hechajim *Hilch.* Dine *Mam. Unepb. cap.* 6. & apud Mosen Kozensem *fol.* 188. *col.* 3. סקילה חמורה משריפה ושריפה מסייף וסייף מחנק: *Lapidatio, gravior est Combustione, Combustio, atrocior est pœna gladii. Gladii pœna, mitior est Strangulatione.* At, ceu calculum in Annotat. ad Eusebii Historiæ Ecclesiast. *l.* 2. *cap.* 23. inivir, Insignis Vir, & quem in Gallia non suspicere tantum, sed & complecti nobis licuit, Henricus Valesius, Albinus anno Neronis quarto administrare Judæum cœpit, mansitque usque ad annum decimum. Ergo consequitur, decennio adhuc ante urbis desolationem Synedrium meri Imperii jus exercuisse. Amplius, nec postremum membrum Talmudici dicti, de Templi portis ultro patefactis, anno quadragesimo ante Hierosolymarum eversionem convenit. Non me fugit quidem, Buxtorfium avum, in sua Operis Talmudici Recensione, istud asserium tueri conatum esse, atque de Templi velo, quod patiente Christo scissum fuit, accepisse, ut sic ille annorum numerus non magno absurdo obnoxius, & propositio congruere videtur. Verum, quod pace Manium Doctissimi in his literis viri, dixerim, frustra fuit, & decepit illum opinio. De velo Templi apud Talmudistas crebra mentio & sermo multus, at nunquam, si bene memini, nominibus שערים aut דלתות quæ in hac historia narranda adhibent, illud designant; nam, istæ voces, *portas*, atque *ostia*, omnino innuunt. Et vero, an dubium cuiquam esse potest, illud prodi-

gio-

giosum ostentum significare Talmudistas, quod, inter cætera, quæ Urbis & Templi excidium, Albino adhuc Præside, præcesserant mala omnia, his nobis verbis narrat Josephus *l.* 7. de bello *cap.* 12. Ἡ' δὲ ἀνατολικὴ πύλη τοῦ ἐνδοτέρου, χαλκῆ μὲν οὖσα καὶ στιβαρωτάτη, κλειομένη δὲ περὶ δείλης μόλις ὑπ' ἀνδρῶν εἴκοσι, καὶ μοχλοῖς μὲν ἐπερειδομένη σιδηροδέτοις, καὶ καταπήγας δ' ἔχουσα βαθυτάτους, εἰς τὸν οὐδὸν ὄντα διηνεκοῦς λίθου καθιεμένους, ὤφθη κατὰ νυκτὸς ὥραν ἕκτην, αὐτομάτως ἠνεῳγμένη· *Orientalis autem porta interioris templi, cum esset ænea atque gravissima, & sub vesperam vix a viginti viris clauderetur, serisque ferro vinctis obseraretur, pessulosque altos haberet in saxeum limen demissos, uno perpetuo lapide fabricatum, visa est noctis hora sexta patescere.* Ad tollendum igitur scrupulum, quem jam modo allatum Talmudistarum effatum injicit, illud suspicor maxime utile esse, si dicamus, corruptam esse in Codicibus nostris lectionem, librariorum vitio, eosque cum ארבע שנים *Quatuor annos* scribere deberent, ארבעים שנה *Quadraginta annos* expressisse, facilis & obvio lapsu, sive integras in suis, quibus utebantur exemplaribus habebant voces, sive suo fine truncas. Hanc emendationem si admittimus, salva omnis res est, & pulchre ac probe, imo ad amussim conveniunt Talmudistæ cum Josepho, & in veritate utrique conspirant. Nam, quarto anno ante Urbis expugnationem, aut circiter, cum Præsidem etiamnum Albinus ageret, & nondum Gessius Florus, ultimus Præsidum successisset, suam formam vultumque perdidit Judaica Respub. periitque Synedrii honos & autoritas. Tum temporis insuper sicarii & latrones omnia cædibus & rapinis complebant, tum Templi fores sua sponte patuerunt, tum, re hac insolita exterritus R. Jochanan Saccai filius, quippe qui in *Rosch. Hasch. fol.* 31. *b. & Zemach David part.* 1. *fol.* 37. *a.* Templi excidio superfuisse legitur, hanc in Joma *fol.* 39. *b.* literarum monumentis consignatam vocem, emittere potuit: היכל היכל מפני מה אתה מבעית עצמך יודע אני כך שסופך עתיד ליחרב ותאכל וכבר נתנבא עליך זכריה בן עדוא פתח לבנון ותאכל אש בארזיך : *Heus Templum! heus, tibi dico Templum! Quare temetipsum territas? Satis scio te manere excidium, sic enim pridem vaticinatus est Zacharias filius Iddo* (cap. XI. cap. I.) Aperi Libane januas tuas, ut consumat ignis cedros tuos. Postquam ab Urbe exulare cœpit Synedrium, non pertinaciter refragabor afferentibus, incertis sedibus huc illuc migrasse, & receptaculum quæsivisse, nec tamen potuisse reperire; usque donec, dilapsis, mortuisque antiquis Senatoribus, & nullis aliis in locum surrogatis, cum re, quæ pridem funditus perierat, periit quoque Magistratus illius vanum & inutile nomen. Atque sic poteramus videri defuncti esse labore nostro, & difficultates, quæ circa durationem pœnarum capitalium apud Judæos, illarumque limites, se offerebant, expedivisse. Sed enim, intercedit, de Republ. Literaria optime meritum nobile par virorum, & Anglicani orbis decora, qui in tota hac controversia longe aliter versati esse deprehenduntur, ac nos fuimus, ut ea propter necessitas nobis imponatur, illorum dicta ad animum revocandi. Horum alter, Clarissimus *Johannes Lightfootus*, in egregiis illis super Evangelistas lucubrationibus, quæ Horæ Talmudicæ inscribuntur, quæque nuper Lipsiæ, a Reverendo & Celebri Fautore nostro, *Jo. Benedicto Carpzovio*, junctim editæ, mihique, multo carissimum munus, dono datæ sunt, ad Matthæi *cap.* XXVI. & *Johannis cap.* XVIII. 31. id nobis persuadere nititur, Romanos, rerum apud Judæos dominos, nequaquam iis ademisse judicia capitalia etiam in ullo crimine, verum fuisse integrum Judæis, in latrones, homicidas, aliosque Reipublicæ turbatores animadvertere. Cæterum, cum ex inepta lenitate, de sceleratis ejusmodi supplicium sumere neglexissent, tantopere auctum esse latronum numerum, ut jam cum vellent, non amplius eos in ordinem cogere, & meritis pœnis afficere possent. Ex hac igitur sola oscitantia, periisse potestatem, qua præditum fuerat Synedrium, judicium faciendi de rebus capitalibus, idque quadragesimo anno ante templi excidium, sive sesquianno ante Servatoris nostri crucifixionem, & tum postea Senatores, nefandorum atrocitate, quibus mederi non poterant, permotos, non conclave tantum Gasith, sed & urbem deseruisse, atque Jasnen se recepisse, ibique exulasse; inde tamen Hierosolymas ante illarum excidium, ad festa rediisse, sedisseque ut antea. Ista, summatim Viri Docti est sententia, cujus pleraque autoritatibus Talmudistarum stabilivit, unum illud si demas, quo Synedrium ex Jasne circa solemniora festa Hierosolymas reversum fuisse, ibique jus dixisse arbitratus est, nam id sola conjectura ductus sic censuit, ut Talmudistarum placita, qui perhibuisse creduntur, Synedrium quadragesimo anno ante urbis excidium, aut non multo post, Hierosolymis excessisse, cum Actorum *cap.* XXIII. ubi Paulum Hierosolymis coram Sy-

Synedrio causam dixisse legitur, conciliaret. Circa hæc autem, multa sese offerunt monenda. Est principio falsissimum, quod Talmudistæ credi sibi postulant, penes Synedrium, tum quoque, cum Judæa in provinciæ formam esset redacta, potestatem omnium judiciorum capitalium fuisse, estque mendacium profectum ex illo fastu, quo semper majorum suorum conditionem extollunt, & res beatas ipsorum deprædicant, etiam cum illi parce & duriter vitam egisse noscuntur. Atqui ex *Josephi l. 14. Antiq. cap. 17.* hoc discere licet, ne in liberiore quidem Judæorum Republ. & cum Judæa nondum in provinciam redacta esset, Magistratui eorundem de quibuscunque causis cognoscendi, a Romanis concessam fuisse veniam. Huc enim tendit illa C. Jul. Cæsaris restricta ibi verborum conceptio, quibus Hyrcanum Judaicæ genti Rectorem constituit. Postquam fidelem ab eo sibi navatam operam sedulo collaudasset, porro ait: Διὰ ταύτας τὰς αἰτίας Ὑρκανὸν Ἀλεξάνδρου καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ ἐθνάρχας Ἰουδαίων εἶναι βούλομαι, ἀρχιερωσύνην τε Ἰουδαίων διὰ παντὸς ἔχειν κατὰ πάτρια ἔθη, εἶναί τε αὐτὸν καὶ τοὺς παῖδας αὐτοῦ συμμάχους ἡμῖν ἔτι τε καὶ ἐν τοῖς κατ' ἄνδρα φίλοις ἀριθμεῖσθαι. ὅσα τε κατὰ τοὺς ἰδίους αὐτῶν νόμους ἐστὶν ἀρχιερατικὸς ἢ πιλάνθρωπος (Recte emendant Viri docti, & legunt, ἀρχιερατικὰ ἢ φιλάνθρωπα) ταῦτα κελεύω κατέχειν αὐτὸν καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ, ἂν δὲ μεταξὺ γένηταί τις ζήτησις περὶ τῆς Ἰουδαίων ἀγωγῆς, ἀρέσκει μοι κρίσιν γενέσθαι παρ' αὐτοῦ. *Has ob causas, Hyrcanum filium Alexandri, & ejus liberos, Ethnarchas Judæorum esse jubeo, & Pontificatum Judæorum perpetuo retinere more patrio, esseque ipsum & filios ejus, nostros socios, & in amicorum nostrorum recipi numerum. Jura quoque omnia pontificalia habere ipsum & filios decerno*, & si qua controversia exorta fuerit. de Judaica disciplina, *judicium penes ipsum esse*. Igitur, patescit, judicium de gravioribus causis, &, quæ Judaicam disciplinam proprie non concernebant, jam tum Romanos sibi vindicasse, & voluisse, ut de iis Hyrcanus, ejusque successores posteri, ad se referrent. Neque aliud sibi vult privilegium, quod, multis interjectis, Cæsar amplius Hyrcano, ejusque filiis tribuit: Αἰτησαμένοις παρὰ δικτάτορος ἢ παρὰ ἱππάρχου παρελθεῖν ὅταν εἰς τὴν σύγκλητον ἀνάγωσι. καὶ τὰ ἀποκρίματα αὐτοῖς ἀποδίδωσιν ἐν ἡμέραις ταῖς ἁπάσαις ἂν τὸ δόγμα γίνηται. *Ut quoriescunque postulaverint a Dictatore, aut Magistro equitum, in Senatum introducantur, & responsum eis omnibus intra decem dies reddatur, si quid a Senatu decretum fuerit.* Hæc jam obtinebant, cum nondum plane libertas Judæis ademta esset, non igitur credibile, meliore usos fuisse conditione, & omnia ex arbitrio gerere ipsos potuisse, quando servitus imponebatur, ac Præsidem acceperant, cum autoritate juris dicundi missum. At, non Talmudistarum primum nata est ævo, sed vetus inter Judæos fuit illa hæresis, qua multi eo pervicaciæ progressi sunt, ut, quamvis victa & sub jugum missa gente sua, tamen victores Romanos, dominos & superiores recognoscere detrectarent, quidvis potius perpeti quam veritatem fateri parati. Ostendimus supra rei indicium in ipsius Novi Testamenti sacris literis; sed Josephus I. 7. *de Bello cap. 29.* clare & aperte memorat, fuisse plurimos, quibus infixum & implantatum quasi erat, ῥωμαίους μὲν μηδὲν κρείττους ἑαυτῶν ὑπολαμβάνειν, θεὸν δὲ μόνον ἡγεῖσθαι δεσπότην. *Romanos nihilo se meliores putare, Deum vero solum Dominum dicere.* Idque adeo, *ut cum, omni genere tormentorum & vexatione corporum in eos excogitata cruciarentur, ob hoc solummodo, ut Cæsarem dominum faterentur, nemo cesserit, neque dicere velle visus sit: sed omnes illa necessitate validiorem sententiam conservarent, tanquam brutis corporibus, non animis etiam, cruciatus ignemque susciperent. Quin, ne puerorum quidem quisquam commotum est, ut Dominum Cæsarem nominaret.* Enim vero, quicquid tergiversentur Judæi, nunquam tamen ipsorum ἀναισθησία, & mendacia conficta dolis, veritatem e medio tollent, atque ea quæ facta sunt, nobis reddent infecta. Bene Literatissimus *Casaubonus Exer. 1. adv. Baron. Obs. 2. Unus quasi gradus ad perniciem ultimam est factus, anno post natum Dominum circiter decimo, cum Archelao Viennam relegato, Judæa in formulam provinciæ est redacta: quod, quam vim habeat, peritis rerum Romanarum satis est compertum.* Imo vero, mediocriter in historia Romana versati, sciunt, in Provinciæ formam redigere, olim non constitisse intra tributi impositionem, sed, cum id fiebat, patriam libertatem, & leges insuper domesticas, fuisse ademtas, substitutasque in locum Romanas leges cum Prætore, qui ex illis Rempubl. instituerct, & jus diceret, insuper imperium belli gerendi causa haberet. Quocirca, rem ipsam premit Critognatus, cum apud *Cæsarem 7. de Bello Gall. sic verba facit: Romani vero quid petunt aliud, aut quid volunt, nisi invidia adducti, quos fama nobiles, potentesque bello cognoverunt, horum in agris, civitatibusque considere, atque his æternam injungere*

gere

gere servitutem: neque enim unquam alia conditione bellum gesserunt. Quod si ea quæ in longinquis nationibus geruntur, ignoratis; respicite finitimam Galliam, quæ, in provinciam redacta, jure, & legibus commutatis, securibus subjecta, perpetua premitur servitute. Videlicet, Senatus Romanus, acceptis ab Imperatore suo literis, quibus de superatis hostibus, & regione aliqua in potestatem redacta certior reddebatur, quid de devictis statuendum esset, secum deliberabat; ac quicquid decretum fuerat, Imperatori significavit, decem aut quinque Legatis ad eum missis, ut secundum consulta, de hostibus, & eorum regione, statueret. Iis mandatis acceptis, Imperator victis gentibus aut ignovit, aut regionem in formam provinciæ redegit. Ignovisse dictus est, cum liberas reliquit, ac suis uti legibus, suosque creare more patrio Magistratus permisit, impositis tantum vectigalibus: In provinciæ formam redigere, cum ademtis aut immutatis legibus, eas omnino, Magistratui Romano quotannis ab Urbe mittendo, subjecit, ac vectigalia conventusque constituit. Eam sententiam Imperator in concione Præconi pronunciandam mandavit, sicque Romam, relicto aliquo Præfecto Provinciæ, decessit. Hac de re Carolus Sigonius in libro de *Antiq. Jur. Civ. Rom.* pensiculare agit, enucleateque. Et vero, eccui non liquet ex divinis tabulis, Præsides Romanos capitalia judicia in Judæa extra sacras causas exercuisse? Etenim, Pilatus miscuit sanguinem Galilæorum cum sacrificiis eorundem, *Luc.* XIII. 1. Idem, Servatorem nostrum cruci affixit, eidemque pœnæ latrones duos simul subjecit, Barrabæ vero sceleris fecit gratiam. Jam, de Fado Præside, Josephus *lib.* 20. *Antiq. cap.* 1. memorat: *Ἀναιρεῖται δὲ καὶ Θολομαῖος ὁ ἀρχιληστὴς μετ᾽ οὐ πολὺ χρόνον, ἀχθεὶς δέσμιος ἐπ᾽ αὐτὸν, διαπεθεικὼς μέγιστα κακὰ τὴν Ἰδουμαίαν καὶ τοὺς Ἄραβας. ἐκαθάρθη τε λῃστηρίων ἅπασα τούτου θεν ἡ Ἰουδαία. Nec ita multo post capitis damnavit Tholomæum latronum principem, vinctum ad se perductum, qui plurima damna intulerat Idumæis & Arabibus: deditque operam, ut tota Judæa purgaretur a latrociniis.* De Felice Præside, l. 2. de Bello cap. 12. scribit: Οὗτος τὸν ἀρχιληστὴν Ἐλεάζαρον ἔτεσιν εἴκοσι τὴν χώραν λῃσάμενον, καὶ πολλοὺς τοὺς σὺν αὐτῷ ζωγρήσας, ἀνέπεμψεν εἰς Ῥώμην. τῶν δὲ ἀνασταυρωθέντων ὑπ᾽ αὐτοῦ λῃστῶν, καὶ τῶν ἐπὶ κοινωνίᾳ φωραθέντων οὓς ἐκόλασεν, ἄπειρόν τι πλῆθος ἦν. *Hic, principem latronum Eleazarum, qui, per viginti annos regionem fuerat deprædatus, aliosque cum eo multos cepit, vinctosque Romam misit: aliorumque quos in crucem sustulit; latronum, vel in communione sceleris deprehensorum popularium, fuit pane innumerabilis multitudo.* Omitto alia, quæ ad confutandos Talmudistas afferre licebat, cum ista sufficiant ostendendæ falsitati. Ex dictis vero simul intelligere datur, non convenire temporibus passionis Christi nostri, tantam latronum in Judæa multitudinem, quæ coerceri amplius non posset. Videmus enim, & tum, & postea quoque, latrones, pœnas dedisse gravissimas, atque ab iis repurgatam fuisse regionem, etsi radicitus id nebulonum genus exstirpari non potuit, unde passim crebræ sunt in eam rem querelæ apud Josephum. Dum autem ista sic eversa sunt, eadem opera Cl. Lightfooti conjectura vacillare itidem occipit. Atqui, si omnino Synedrium præ justi doloris impatientia, quoniam quidlibet audendi quibusvis potestas erat, nec facinoribus sceleribusque ulla jam fibula poterat imponi, jamdum quadragesimo ante urbis excidium anno, aut paulo post, inde excessit, Jafnenque exulatum abiit, non capio, quomodo circa ipsa solemniora festa, Senatus ille Hierosolymas, ad officium pristinum faciendum, assidue rediverit. Nam, si judiciis locus supererat, æque bene ante festum exercere illa licebat, quam sub ipsam publicam panegyrin: imo longe felicius tutiusque inter paucos jus reddere valuisset Senatus, quam inter innumeros. Nec aliud vel ipsi fuisse persuasum, metus arguit, quo Servatorem nostrum circa paschatis festivam lucem neci tradere formidabat, qua de re antea nonnihil diximus. Sed enim, si unquam latrones ac prædones Hierosolymas infestabant, festis utique diebus quam maxime id evenit, cumque reliquo tempore, soli domestici, ut ita dicam, nebulones grassarentur, in festis solemnibus undecunque locorum nequam & nullius frugis homines factis agminibus in urbem irrupisse, nemo inficiabitur. At, ego firmiter persuasus sum, Synedrium semper Hierosolymis perdurasse, ad postrema usque tempora, faventque huic opinioni, præter quædam jam ante in hanc rem ex Josepho allata, multa alia quoque, ejusdem incomparabilis Scriptoris. Exempli gratia Epistola Claudii Cæsaris, quæ *lib.* 20. *Antiquit. cap.* 1. superat, dum ei præscribitur: Κλαύδιος Καῖσαρ γερμανικὸς δημαρχικῆς ἐξουσίας τὸ πέμπτον, ὕπατος ἀποδεδειγμένος τὸ τέταρτον, αὐτοκράτωρ τὸ δέκατον, πατὴρ πατρίδος, ἱεροσολυμιτῶν ἄρχουσι, βουλῇ, δήμῳ, ἰουδαίων παντὶ ἔθνει χαίρειν. *Claudius Cæsar Germanicus Trib. pot. V. Cos. designatus IV. Imp. X. PP. Hieroso-*

rosolymitanorum Magistratibus, Senatui, & Populo, totique Judæorum genti salutem. Accedit illud, de seipso, in vita: Ἐπεὶ δ' εἰς τὴν γαλιλαίαν ἀφικόμην ἐγὼ, καὶ ταῦτα παρὰ τῶν ἀπαγγειλάντων ἔμαθον, γράφω τῷ συνεδρίῳ τῶν ἱεροσολυμιτῶν περὶ τούτων, καὶ τί με πράττειν κελεύουσιν ἐρωτῶ. *Interea, cum venissem in Galilæam, certis nunciis super his rebus edoctus, scripsi Hierosolymitano Synedrio, quid me juberent sciscitans.* Tandem, etsi supra, dignitatis potestatisque amissionem, quam Synedrium passum est, in adventum Albini Præsidis conjecimus, tamen non diffitemur, coivisse illud adhuc, paulo ante quam Albinus provincia decessisset, non tamen coivit sponte, verum jussu & autoritate Agrippæ Junioris, teste iterum Josepho *lib.* 20. *Antiq. cap.* 8. ut merito tum ad summas angustias redactum esse, & mox plane exspirasse opineris. Ad eam rem, si latronum immanis licentia, magis magisque indies aucta, aliquid contulit, & denique Synedrium prorsus Hierosolymas & tribunalia sua fugere coegit, illud temporibus Gessii Flori, ultimi Præsidis, accidisse suspicio est, ob ista Josephi *l.* 20. *Antiq. cap.* 9. Γέσσιος δὲ φλῶρος καθάπερ εἰς ἐπίδειξιν πονηρίας πεμφθεὶς, τὰς εἰς τὸ ἔθνος ἡμῶν παρανομίας ἐπόμπευε, μήτε ἁρπαγῆς παραλιπὼν μηδένα τρόπον, μήτε ἀδίκου κολάσεως. ἦν γὰρ ἄπηγκτος πρὸς ἔλεον, παντὸς δὲ κέρδους ἄπληστος, ᾧ γε μηδὲ τὰ πλεῖστα τῶν ὀλίγων διέφερεν, ἀλλὰ καὶ λῃσταῖς ἐκοινώνησεν. ἀδεῶς γὰρ οἱ πολλοὶ τοῦτο ἔπραττον, ἐξέγγυον παρ' ἐκείνου τὴν σωτηρίαν ἐπὶ τοῖς μέρεσιν ἔχειν πεπιστευκότες. καὶ τοῦτο μέτριον οὐκ ἦν, ἀλλ' οἱ δυστυχεῖς Ἰουδαῖοι, μὴ δυνάμενοι τὰς ὑπὸ τῶν λῃστῶν γινομένας πορθήσεις ὑπομένειν, ἠναγκάζοντο τῶν ἰδίων ἐξιστάμενοι ἠθῶν φεύγειν ἅπαντες, ὡς κρεῖττον ὁπουδήποτε παρὰ τοῖς ἀλλοφύλοις κατοικήσοντες. *Florus quasi ad ostentandam missus malitiam, publice traducebat nostræ gentis injurias, nihil sibi ad summam in rapinis & suppliciis iniquitatem reliquum faciens. Erat enim inflexibilis ad misericordiam, nullis unquam lucris satiabilis, undecunque parva æque captans ac magna, ut etiam latronum esset particeps: multi enim illum quæstum exercebant de incolumitate, quam ab eo redimebant decisis prædarum partibus: adeoque nullus erat injuriarum vel modus, vel finis, ut miseri Judæi, non ferentes rapacem latronum insolentiam, cogerentur laribus relictis, & patriis cæremoniis, ad exteros fugere, judicantes, ubivis etiam apud barbaros, se vivere posse commodius.* Quicquid de hoc sit, saltem nemo æquus rerum arbiter negabit, Synedrium Hierosolymis circa ultima urbis illius tempora adhuc fuisse, cum Ligtfooti conjectura, ad faciendum adversus ea, quæ attulimus, exceptionem, non quadret. Nec muto opinionem, qua statui, ne quidem ipsos Talmudistas aliud prodidisse, ac, quadraginta annorum numerum, per vitium, & ἀβλεψίαν meram librariorum irrepsisse in textum. Nam, sic alibi in Talmude Synedrii cessatio & urbis excidium ita conjunguntur, ut, velle Magistros, utrumque prope eodem tempore evenisse, liquido appareat. Inquiunt in Sota *pag.* 123. *nostræ edit. in Sanhedrin pag.* 208. *edit. Coce. & in Ketuvot fol.* 30. *a.* non sententia tantum, sed & verbis concordissime: מיום שחרב בית המקדש אף על פי שבטלה סנהדרי גדולה ארבע מיתות לא בטלו: *Licet ab eo die, quo templum solo æquatum est, Synedrium magnum perierit, non tamen quatuor supplicia capitalia interciderunt.* Nempe, uti porro explicant, manet scelestos aliquid ἀνάλογον illis pœnis, si non aliunde, saltem Θεηλάτω.

Atque sane, consenrit hactenus nobiscum, ille alter, &, cui nunc opera danda, Anglus eruditissimus Johannes Seldenus, in diffusæ & multiplicis doctrinæ opere, quod, de Synedriis veterum Ebræorum scripsit, & morte præventus, non absolvit. Quippe, & ipse, Sinedrium, ad Hierosolymarum excidium usque in ea urbe mansisse perhibet; ut proinde hoc ratum esse videri queat. At vero, in reliquis, frustra fuerim, si ad ejus autoritatem confugiam, nihil enim fere præterea cum eo mihi commune. Nam, ut & hujus mentem breviter eloquar, sic ipsi, Talmudistarum similiter vestigia solicite legenti, visum est, fuisse penes Synedrium, etiam postquam in Provinciæ formam redacta erat Judæa, potestatem supremam judicandi, de quibuscunque criminibus capitalibus. Habuisse illud sedem in Liskat hagazit, seu conclavi saxeo, quod ex ipsa Synedrii origine ita ei proprium credebatur, ut judicia capitalia extra illud rite exercere, seu de re capitali sententiam ferre Synedris ejusdem non liceret. Cæterum, sub annum ante excidium templi quadragesimum, qui anno Christi trigesimo, vel triennio aut biennio ante ejus mortem, juxta calculum scilicet vulgarem, respondeat, cum ob sicariorum frequentiam, qui sæpius Præsidis favore, aliterve tuti, etiam Synedrii judicio procul dubio eripiebantur, illud nec homicidia compescere posset, nec cædis reos morte plectere, visum esse e loco judiciis hujusmodi adeo proprio, ut alibi rite exerceri ab ipsis nequirent, migrare locum in alium, ibique sedes ponere, ubi ex ipsa sessione manifestum red-

redderetur, tum homicidas se in jus vocare nolle, quia plane frustra fieret, tum pudere se in loco judiciis capitalibus ita proprio sedes habere, cum tot homines rei capitalis damnandi, ultimoque afficiendi supplicio, potestatem suam ac sententiam quotidie eluderent. In Tabernas igitur primo migrasse, seu locum illum Hanoth, seu Chanoth dictum; dein in alias urbis ædes, prout Principi placuit, aut commodius est visum, non tamen extra Hierosolyma, ante excidium. Sic vero, quoniam supremum hoc tribunal carebat extra locum proprium imperio ac jurisdictione, unde appellatum a Judicibus minoribus juxta Legem sacram rite posset in capitalibus causis respondere, ideo nec Minoribus Synedriis, quæ passim in Judæa erant, mansisse rerum capitalium jurisdictionem, post Synedrii magni migrationem, ne cum Appellationis legitimæ effectui locus non esset, temere nimis & contra majorum instituta, quis morte plecteretur. Interim, testimoniis ex Tosephot sese muniens, illud de capitalibus judiciis quadraginta annis ante excidium sublatis, sic intellectum vult, ut non prorsus & penitus ea cessasse quis opinetur, rediisse enim quandoque Synedrium Magnum in Liskath hagazith tempore opportuno, ibique capitalia judicia exercuisse, unde præter alia, id, quod in Tosiphtha ad Gemaram Babylonicam Sanhedrin *cap.* 4. *fol.* 37. 2. in hanc sententiam scriptum est, laudavit: *Quoties decernerent ipsi esse opportunum, rediisse dicuntur in Liskath hagazith, quemadmodum ob causam Jesu, & quæ similia sunt.* Hæc, plurimum ipsius præstantissimi Seldeni verbis, sed hinc & illinc ex laudati Operis *loc.* 2. *cap.* 15. varie excerptis, sumus effati; in quibus, suis erga Talmudistas propensissimis affectibus nimium indulsisse, nec, quæ ipsi crude afferebant, vel leviter expendisse videtur vir πολυμαθέστατος. Faciunt vero ad ista impugnanda, multa quæ jam præoccupavimus, nec fieri potest, ut qui sacras literas, & Josephum (cujus, ut *Dei* verbum taceam, utique longe major quam Talmudistarum, præsertim Gemaricorum, autoritas) sine præjudicio legerit, aliud exinde colligat, quam, tempore mortis Servatoris, & sequenti deinde ætate, omne jus in sicarios & latrones, adde & alios in politico foro facinorosos, animadvertendi, aut capitale supplicium iis remittendi, penes Præsides fuisse. Scilicet, si quem necis candidatum, Senatus Populusque Judæorum circa festa sua exitio ereptum cupiebant, nihil pro imperio & autoritate, ipsis agere, sed tantum precibus supplicibus fidem & clementiam Præsidis obtestari licuisse, ex historia Evangelica omnibus est perspectissimum. *Matthæum cap.* XXVII. 15. & 20. tantum audiamus, cujus verba sunt: Κατὰ δὲ ἑορτὴν εἰώθει ὁ ἡγεμὼν ἀπολύειν ἕνα τῷ ὄχλῳ δέσμιον, ὃν ἤθελον. Οἱ δὲ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἔπεισαν τοὺς ὄχλους, ἵνα αἰτήσωνται τὸν Βαραββᾶν, τὸν δὲ Ἰησοῦν ἀπολέσωσιν. Vetus Interpres transtulit: *Per diem autem solennem consueverat Præses populo dimittere unum vinctum, quem voluissent. Principes autem sacerdotum, & Seniores, persuaserunt populo, ut peterent Barabbam, Jesum vero perderet.* Omnis igitur, tum judicii capitalis in Barabbam latronem exercendi facultas, penes Pilatum erat, citra ullum dubium. Ne vero quis effugium quærat, objectando, fieri potuisse, ut hoc jus solo sesquianno, vel triennio, ante Christi crucifixionem, tum scilicet, cum capitalia judicia in Judaica gente cessasse dicuntur, Præses nactus sit; hanc rimam præcludemus, urgendo constare ex allato Matthæi testimonio, veterem fuisse Pilati consuetudinem, captivum aliquem statis temporibus liberandi imo si *Marcum* XV. 8. conferimus, cum hujus officio cœptam: Καὶ ἀναβοήσας ὁ ὄχλος ἤρξατο αἰτεῖσθαι, καθὼς ἀεὶ ἐποίει αὐτοῖς. *Et vociferans turba cœpit petere* (ut faceret) *prout* semper *ipsis fecerat.* Unde manifeste inferimus, si maxime quis de Coponio, M. Ambivio, Annio Ruso, & Valerio Grato, qui Pontium Pilatum in officio præcesserant, idem asserere hæsitet ac cunctetur, saltem Pilatum nunquam meri Imperii jure caruisse, qui tamen, cum generis humani Salvator perimeretur, Judæam provinciam, jam per universum septennium rexerat. Porro, meram utique fabulam sapit, ita affixum glebæ, sive Conclavi suo, fuisse Synedrium, ut nusquam alibi convenire ei & officium suum facere licuerit. Novi optime, prohibitos fuisse Judæos severo Dei mandato, extra locum ab ipso demonstratum, victimas offerre, & sacras cæremonias peragere; non dubitarunt tamen vel sic viri pii, ita flagitante evidenti causa, migrare hanc legem, idque factum ab iis, citra Numinis offensam. At, Judiciis, æque ac sacrificiis, Deum locum proprium & peculiarem designasse, nuspiam proditum est, & ideo, quomodo credemus Talmudistis, summum tribunal, e loco, in quem mero hominum arbitrio, & fortasse recenter admodum collocatum fuerat, minus avelli potuisse quam hostias a sibi unice dicatis aris; & maluisse Senatum, ut potius in tota,

tota, quanta quanta erat, Judæa regione, jus, ſanctitas, pietas, fides perirent, ſupera inferis permutarentur, & in ultimum diſcrimen deduceretur Reſpublica, quam ut ipſe extra ſuum Liskat Haggaſit coiret, unde tamen nulla vi fuerat pulſus, ſed ſua tantum voluntate coactus exceſſerat? Atqui, ſi nulla ibi capitalia judicia exercendi dabatur facultas, tamen locum hunc tueri debebat Synedrium, in ſpem temporis melioris, & interim minoris momenti negotia expedire. Pernimium inter veterum Romanorum Conſulum, & eorum qui noſtro ævo creantur, poteſtatem, intereſt, vixque σκιᾶς ὄναρ antiquæ dignitas relinquitur. Nihilo minus, non ſuos tantum faſtos condunt, auro & purpura veſtiuntur, auream catenam collo geſtant, (quomodo priores ornati fuiſſe perhibentur,) ſed & in Capitolio conſident, nec locum illum averſantur, cum, ſi potentiæ parum, honoris tamen & autoritatis aliquid conciliet. Quo ſpectat Nova Inſcriptio, quæ ibidem in aula, *Chriſtinæ*, Sveciæ quondam Reginæ, & Heroinæ, marmoreo vultui, parieti inſerto, ſubjicitur, & quam cum Lectore, prout eam deſcripſimus, communicare non gravabimur.

CHRISTINÆ
SUECORUM GOTHORUM ET
VANDALORUM
REGINÆ
QUOD INSTINCTU DIVINITATIS
CATHOLICAM FIDEM REGNO
AVITO PRÆFERENS POST ADORATA SS. APOSTOLORUM LIMINA ET SUBMISSAM VENERATIONEM ALEXANDRO VII.
SUMMO RELIGIONIS ANTISTITI
EXHIBITAM DE SEIPSA TRIUMPHANS IN CAPITOLIUM
ASCENDERIT
MAJESTATISQUE ROMANÆ
MONUMENTA VETUSTIS IN
RUDERIBUS ADMIRATA.
III. VIROS CONSULARI POTESTATE ET SENATUM TECTO
CAPITE CONSIDENTES
REGIO HONORE FUERIT PROSECUTA VIII. EID. QUINCTIL.
AN. MDCLVI.

S. P. Q. R.
STEPHANO PETRUCCIO
JOSEPHO DE ANNIBAL DENSIBUS EX DOMINIS CASTRI-
ZANCATI
FABRICIO DE MAXIMIS EX DOMINIS CASTRI ARSULI
CONSERVATORIBUS.
JO. CAROLO DE PICCOLOMINIBUS EX DOMINIS CASTRI BALZERANI
CAPITUM REGIONUM PRIORE.

Cæterum; ad amplius demonſtrandum ineptias Talmudicæ παραδόσεως, non utar hiſtoria, quam Literatiſſimus Lightfootus in notatis ad *Matth. cap.* XXVI. ex Sanhedrin Talmudis Hieroſolymitani recenſuit, & a qua probare conatus eſt, ne quidem poſt ipſum Hieroſolymitanæ urbis excidium, Synedrio facultatem & jus capitalia judicia inſtituendi, fuiſſe ademtum. Eam, his Latinis verbis complectitur: *Statuunt* (hæretico & ſeductori populi, cum ejus teſtimonium expiſcari volunt,) *in inſidiis duo teſtes in domo interiori, illumque in exteriori collocant, accenſa juxta eum lucerna, ut eum videant, audiantque. Sic actum eſt cum Ben Sutda in Lydda. Collocarunt ei in inſidiis duos diſcipulos Sapientum, eumque adduxerunt ad Synhedrium, & lapidarunt.* Nolim, inquam, iſta adhibere, ad evincendum, judicaſſe aliquando Synedrium extra Liskat Haggaſit, de cauſis capitalibus, etſi temporibus R. Akibæ, atque ſic longe poſt exciſam urbem, accidiſſe dicuntur. Sunt enim hæc infirma, & ne ipſi quidem Doctiſſimo Lightfooto, ad ſuam tuendam aſſertionem, magnum præbent adminiculum. Quod, clarum reddemus, ſi prius ipſa Talmudis Hieroſolymitani verba adduxerimus. מכמינין עליו שני עדים בבית הפנימי ומושיבין אותו בבית החיצון ומדליקין את הנר על גביו כדי שיהיו רואין אותו ושומעין את קולו כך עשו לבן סוטדא בלוד והכמינו עליו שני תלמידי חכמים והביאוהו לבד וסקלוהו: In his, de Synedrio Magno, ſermonem eſſe, (nam de eo loquitur Lightfootus) non credo, vis enim unquam, tam humiliter Judæi de eo loquuntur, ut per ſolas voce בית דין quæ generatim, judicium, fere ſemper tamen inferius, Synedrioque, quod diſcriminis cauſa, בית דין של שבעים ואחד aut בית דין הגדול audit, ſubjectum tribunal notant, illud deſignent. Tum vero Lyddæ iſta evenerunt, quo, ne ipſo-

rum quidem Talmudistarum sententia, Synedrium unquam pervenisse dicitur. Est de variis illius e loco in locum migrationibus, antequam plane periret, ac intercideret, narratio in Rosch Haschana *fol.* 31. *a.* Lightfooto quoque laudata, sed Lyddæ urbis, nulla ibi mentio. Adduxi locum integrum in Commentario ad Sotam *pag.* 928. *seqq.* & certe, poscebat jam sæpe illum sibi hæc quoque Dissertatio, ut eum tandem inserere ex usu sit: אמר רב יהודה בר אידי א״ר יוחנן
עשר מסעות נסעה שכינה וכולהו מקראי
וכנגדן גלתה סנהדרין מגמרא י׳ מסעות
נסעה שכינה מקראי מכפורת לכרוב ומכרוב
למפתן וממפתן לחצר ומחצר למזבח וממזבח
לגג ומגג לחומה ומחומה לעיר ומעיר להר
ומהר למדבר וממדבר עלתה וישבה במקומה
אמר ר׳ יוחנן ו׳ חדשים נתעכבה שכינה
לישראל במדבר שמא יחזרו בתשובה ולא
חזרו אמרה תיפח נפשן וכו׳ וכנגדן גלתה
סנהדרין גדולה גמרא מלשכת הגזית לחנויות
ומחנויות לירושלים ומירושלים ליבנה ומיבנה
לאושא ומאושא ליבנה ומיבנה לאושא
ומאושא לשפרעם ומשפרעם לבית שערים ומבית
שערים לציפורי ומציפורי לטבריה: Id est: *Tradente R. Juda, filio Iddi, autor fuerat R. Jochanan:* (Stante adhuc primo templo,) *decem quasi stationes*, (usque & usque paulatim recedendo,) *fecisse divinam majestatem*, (priusquam templo, urbe, populoque Judaico relictis, cœlum repeteret:) *Idque in ipsis Scripturæ verbis contineri. Harum autem stationum respectu*, (cum suis jam satis urgeretur, & succumberet secundum templum, toties) *Synedrium exulare coactum esse, quod traditione compertum habeatur. Quantum ad prius attinet, meavit scilicet divina Majestas ab ἱλαστηρίῳ super Cherubinos: inde, ad limen: hinc, in atrium: porro, super altare: deinde, in tectum: ulterius, in murum: tum, in urbem: postmodum, in montem: denique in desertum. Quod deserens, suum in locum contendit, ibidemque permansit. Si tamen fides R. Jochanani*, (totos) *sex menses in deserto Judæos est præstolata, si forte per pœnitentiam* (ad bonam frugem) *redituri essent, sed minime id fecere: dixerat igitur: Male pereant* (Judæi) *&c. Diximus, harum Stationum respectu, totidem vicibus Synedrium Magnum in exilium actum esse, atque hoc traditione constare. Nimirum, e conclavi quod ex cæso lapide erat conditum, migravit in Tabernas, ex iis, in ipsam Urbem, inde Jabnem, porro Oscham, ex qua urbe denuo Jabnem, atque e Jabne pristinam Oscham repetere compulsum: hinc, Schiphramum fugatum, porro Beth-Schearimum, ulterius Zipporam, tandemque Tiberiadem.* Quamobrem, non potuit Lyddæ a Synedrio supplicio affici, quisquis ille fuit Sutdiades, cum in ea urbe Senatus iste nunquam hospitasse deprehendatur: sed, si quid veri inest narrationi, ausi sunt aliqui primores ibi Judæorum, cum occasionem ad id nacti essent, (conniventibus scilicet iis, qui id prohibere debebant,) de homine pœnas sumere. Fortasse totum id clam factum est, eluseruntque Judæi τῷ ἔξω, Magistratum, qualia multa in omni memoria ipsos perpetrasse, & etiamnum ab iis fieri, nemo tam imperitus rerum est, qui nesciat. Quantum enim possunt, forum peregrinorum judicum declinant, sæpe extrema potius perpeti parati, quam ut coram iis, de jure injuriisque suis experiantur. Atque, habent quoque in hanc rem antiquorum præcepta, de quibus, cui vacat, consulere licet Gittin *cap. ult.* Maimonidem Hilchot Talmud Tora *cap. 6. §. 9.* & Hilchot Sanhedrin *cap. 26. §. 7.* Schulchan Aruch in Hilchot Dajanim *num. 26.* Abarbenel. *Comm. in Pentat. pag.* 365. *col.* 2. quorum nihil adducimus, nisi quod, quia sic commoditas fert, huc spectantem, memorabilem locum R. Salomonis ad *Ex.* XXI. 1. in Venetis & Buxtorfianis Bibliis omissum, ex nostro MS. (cum quo Pentateuchi cum tribus Targumim & R. Salomone editio, fere convenit, nisi quod ad Christianorum odium averruncandum mitiora quædam verba, pro durioribus substituuntur,) producere, & ingentem lacunam supplere, opere pretium esse existimo. Post verba igitur לאכול לפני הארם subjicere oportet sequentia: לפניהם ולא
לפני גוים ((Pent. cum 3. Targ. אלילים עובדי
ואפילו ידעת בדין אחד שהגוים (שהם) דנין
אותו כדיני ישראל אל תביאהו בערכאות
שלהם שהמביא דיני ישראל לפני גוים (כמוהם)
מחלל את השם ומיקר שם עבודה זרה
להחשיבה (האלילים להחשיבם) שנו כי לא
כצורנו צורם ואויבינו פלילים כשאויבינו
פלילים זהו עדות לעילוי יראתם: Id est: (Scriptura ait: Hæc autem judicia quæ propones) *coram illis*: (postremum ἐμφατικῶς positum: notat enim, Hebræis, fidelibusque judicibus, causas proponendas) *neutiquam vero Gentilibus. Atque si vel maxime constet, de controversia aliqua, quod eodem, quo Judæi modo, Gentiles eam decidant, non tamen ad illorum tribunalia illa deferenda: qui enim coram Gentilibus, de Judaicis litibus actiones intendit, is profanat nomen Dei, idolorum vero nomen effert, iis dignitatem quandam conciliando* Q. S. E. (*Deut.* XXXII. 31.) Non enim ut rupes nostra, rupes illorum est, ac inimici nostri sunt judices. (*Sensus:*) *Cum ii, qui nos odio habent,*

bent, *judices existunt*, *id quasi testimonium est tributi cultus illorum terriculamentis*. Non igitur admodum juvat me Sutdiadis cædes, ut obtineam, futilem, & absurdam esse illam *παράδοσιν*, quam per manus nobis tradere Gemarici satagunt, quasi nimirum a religione sua alienum credidissent Synedrii Senatores, foris, extra Liskat Haggasit, conventum instituere, & de causa capitali deliberare. Habeo enim longe certius firmiusque argumentum, quo id probatum dabo, dummodo illud prius adjecero, Gemarico commento futilius longe, magisque absurdum & a veritate alienum esse, quod Tosiphtæ autores addunt, ita cessasse Synedrium, ut tamen subinde, per opportunitatem, ad suum Liskat Haggasit, (illorum activitatis sphæram merito vocassent Scholasticis,) reverterentur, atque in casu simil, *Jesum Christum*, Dominum Deumque nostrum, capitis damnatum esse. Medius fidius unice hoc mihi videntur agere voluisse homines isti, ut mendacia mendaciis tegerent, ne perpluat. Nos, contra reputando, fatemur quidem, & fassi pridem sumus, a Synedrio mortis sententiam adversus Servatorem fuisse pronunciatam, & fuisse pronunciatam, non dicis causa, sed vere & cum effectu, nisi ad eum rem deducere, metus, terrorque obstitissent. Ita enim nos sentire Marcus compellit, cujus locum ex *cap.* XIV. 64. in iis quæ præmisimus, adductum, ut tanto illustriorem reddamus, Syriacam nunc superaddimus translationem, quæ habet: ܗܢܘܢ ܕܝܢ ܟܠܗܘܢ ܕܢܘ ܕܚܝܒ ܗܘ ܡܘܬܐ *Illi vero omnes* judicarunt, *quod reus sit mortis*. Proinde, cum nihil aliud obstet, *κατακρίνειν*, quod habet fons; & ܕܢ quod substituit Interpres, id est, *condemnandi*, & *judicandi*, de Judicibus pro tribunali sedentibus, & de vita hominis deliberantibus, enunciatas voces, eo sensu accipimus, quem in omnium animis ultro progenerant. Sed, illud præterea Christiani (nam, inter nos hæc nunc aguntur, & scio, ista ad Judæorum linguas compescendas non valere) certius certo compertum habemus, quicquid illius negotii gestum est, non accidisse in Templo, ubi Liskat Haggasit erat, verum ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ ἀρχιερέως, *in aula Pontificis maximi*, vel, ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ἀρχιερέως, *in domo ejusdem*. Syrus vocat: ܕܪܬܗ ܕܪܒ ܟܗܢܐ; item ܒܝܬܗ ܕܪܒ ܟܗܢܐ ibi enim convenerant, οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ ὅλον τὸ συνέδριον, *primarii Sacerdotes*, *&* *universum Synedrium*, & illuc, præter Johannem, hujus deprecatione apud ancillam ostiariam, Petrus quoque ingressus erat, sedens ibi cum ministris, & ad ignem se calefaciens. Testes sunt Marcus *cap.* XIV. 54. 55. Johannes *cap.* XVIII. 15. 16. Matthæus item *cap.* XXVI. 58. 59. Lucasque *cap.* XXII. 54. 55. Apage igitur procul a nobis ineptias de Synedrio non celebrante judicium in capitali causa, nisi in Liskat Haggasit, & apage præcipue turpissimum mendacium quoque, de illic sedente Synedrio, cum de capite Servatoris nostri anquireret. Sic falsi criminis manifeste reos jamdum tenemus Talmudistas cum Tosephot: etiamsi minime addam, plane ἀσύστατα esse quæ tradunt, nec fieri posse, ut simul & cessasse dicatur Synedrium ante urbis excidium, & toties rursum prorsum cursasse, ac modo latebras quæsivisse, modo ad domicilium munusque suum esse reversum, & vixisse in claritate. Deprehendit contradictionem ipse Præclarus Seldenus, quare, ad ejus suspicionem tollendam, hanc illi excusationem adferre visum est: *Nemo quidem*, inquit, *Hbraicis literi paulo versatior*, *nescit verbum* בטל *tam* impediri, cessare, intermittere, *quam* sufferre, *aut* auferre *denotare*. *Ita tamen ut ablatio ejusmodi significare commode possit temporaneam cessationem solummodo*, *seu intermissionem*, *aut in desuetudinem abitionem*, *non juris omnino seu rei. ipsius deletionem*. *In Threnis legitur* זקנים משער שבתו Presbyteri *seu* Seniores defecerunt de portis; *ubi Chaldæus* סביא מתרע סנהררין איתבטלו Presbyteri ex porta Synedrii cessarunt: *simili* τοῦ בטל *notione*. Sed, non tam facile magnæ lites componuntur, & frustra Vir Doctus laborem insumsit. Etenim, cum בטל dicunt Talmudistæ, fere semper cessationem omnimodam, & vix, eam quæ est longissimi temporis, multumque ultra quadraginta annos sese porrigit, significant, nedum, ut eam, quæ intra hunc terminum, varias admittit intercapedines, velint intellectam. Sufficiat provocare ad solum ultimum caput Mischnæ in Sota, ubi toties phrasis repetitur. Ajunt: משמתו נביאים הראשונים בטלו אורים ותומים משחרב בית המקדש בטל השמיר ונופת צופים: *Simul ac Prophetæ priores fato functi sunt*, *Oraculum pectorale cessavit*. *Templo desolato*, *cessavit Schamir*, *&* *acetum mel*. Mox: משמת רבי מאיר בטלו מושלי משלים משמת בן עזאי בטלו השרקנים: *Mortuo R. Meir*, *cessarunt*, *qui homines erudieban parabolis*. *Mortuo* τοῦ *Asai filio*, *cessarunt lucubrantes*.

tes. משמת בן זומא בטלו הדרשנים *Mortuo Sumæ filio cessarunt interpretes*. Iterum: משמת רבי עקיבא בטל בבוד התורה: משמת רבי חנינא בן דוסא בטלו אנשי מעשה: *R. Akiba mortuo, cessavit decus legis. R. Chanina Dusæ filio mortuo, cessarunt viri thaumaturgi*. Denique: משמת רבן יוחנן בן זכאי בטל זיו החכמה משמת רבן גמליאל הזקן בטל כבוד התורה וטחת טהרה ופרישות משמת רבי ישעאל בן פאבי בטל זיו הכהונה משמת רבי בטלה ענירה ויראת חטא: *Mortuo R. Johanane Saccai F. cessavit splendor Sapientiæ. Mortuo R. Gamaliele Sene, cessavit honos Legis, simulque mundities & sanctimonia intermortuæ. Rabbi Ismaele Filio Pabi defuncto, cessavit spendor Sacerdotii. Mortuo Rabbi* (Jehuda Sancto,) *cessavit modestia, & timor peccati*. Non potest in his locis omnibus בטל sive *cessare*, alio sensu accipi, quam de vera amissione rerum, quibus additur; gignit igitur profecto sensum eundem, cum in ipso illo Mischnæ loco, & alibi, prædicatur de Synedrio. Neque officit nobis quicquam, illud, quod ex Chaldæo Seldenus allegavit. Nam, ut demus Paraphrasten convenienter Hebraica Threnorum esse interpretatum, deplorat proinde Jeremias Synedrii omnimodam sublationem, dum judicibus in exilium deportatis, halcyonia & justitium in foro erant, & saltem, quoad ille viveret, nullæ amplius actiones Hierosolymis instituebantur: ut ideo Propheta aliud nihil, quam, Synedrium occidisse & extinctum esse, dicere posset. At, de Talmudistis, alia res est, nec iis licebat hoc sermone uti, si id exprimere volebant, ita sublatum e medio fuisse Synedrium, ut tamen ipsius usus subinde revocaretur. Quod superest, illud demiror, Viros Eruditissimos, Lightfootum & Seldenum, Talmudistarum de cessatione Synedrii quadragesimo ante urbis devastationem anno, (prout in nostris Codicibus legitur) assertum, tam acerrime tueri, & tamen ne leviter quidem solicitos fuisse, quomodo reliqua quoque salvarent, quæ uno & eodem anno simul contigisse iidem Scriptores adjiciunt. Atqui, exinde non leve causæ eorundem patrocinium accessurum erat, si ostenderent, totam παράδοσιν sibi constare. Volunt præterea Talmudistæ, quod quadragesimo ante urbis excidium anno לא היה גורל עולה בימין ולא היה לשון של זהורית מלבין ולא היה נר מערבי דולק והיו דלחות ההיכל נפתחות מאליהן: *Non ascenderit amplius sors* (hirci *Deo* sacrandi) *in manu dextram, neque ligula coccinea albuerit, neque lucerna vespertina arserit, & quod portæ templi, ultro sua sponte adapertæ fuerint*. Nimirum, sine dubio animadverterunt Viri Docti, quam minime hæc sesquianno aut triennio ante Christi crucifixionem conveniant, & non satis commode ista divisa esse temporibus. At, cum nostra opinione, prout supra eam explicavimus, uti optime congruit illud de templi portis sponte patefactis, ita apte quoque quadrant, in misera & calamitosa Reipublicæ Judaicæ, quæ mox sequentem cito pede πανολεθρίαν fatalemque periodum præcesserunt, tempora, miracula reliqua; ut ea, excisionis, & omen dici queant, & principium; ac clarissimis patuerit indiciis, perituras Hierosolymas perdere prius *Deum*. Quanquam, ut verum fatear, quia de istis Josephus silet, nec uspiam portentorum, quæ tamen perpetua, & templo suo coæva volunt Judæi, etiam ubi res quibus hi ea adhæsisse volunt, ipse sermone persequitur, mentionem ullam fecit, ægre fidem apud me inveniunt. Accedo enim ac libens, sententiæ Illustris Herois Josephi Scaligeri, quando in Prolegom. æterni Operis de Emendat. Temp. Josephum, *diligentissimum*, καὶ *φιλαληθέστατον omnium Scriptorum* vocat, &, *non solum in rebus Judaicis, sed etiam in externis, tutius illi credi, quam omnibus Græcis & Latinis*, asseruit. Atque huic effato, illud amplius audacter adjicio, in rebus quidem Judaicis, tutius Josepho credi, quam Rabbinis & Talmudistis omnibus. Quin, & eo præterea ingenio natus sum, ut non tantum Mirabiliariis (quod S. Augustini notum verbum est) novis, sed & antiquis,

> *Magis audiendum, quam auscultandum censeam.*

KAì ταῦτα μὲν δὴ ταῦτα. Hæc enim sunt, *Arnolde Clarissime*, quæ circa nobilem Scripturæ locum, nuper sum commentatus. In quibus, uti illud, inter cætera, vere ac ingenue præstiti, quod, Vir Amplissimus, Bellici Judæorum Ducis, Signorumque ejus πρόμαχος, alios agere, publice cum obtrectatione jussit; hoc est, opinionem illius, ea, qua par erat modestia, nihil aliorsum, atque dictum fuerat, detorquendo, non perfunctorie perpendi, rerum simul testimonia in medium afferens. Ita, cum hæc nostra olim emittentur, & in manus hominum venient, mutuam similemque æquitatem, tum ab eo, tum ab aliis, qui ista examinare dignabuntur, non spero, sed plane confido. Neque enim te, *Vir Optime*, id de me arbitrari

ri velim, quasi veritatem penitus me assequutum esse existimem: assequi tamen illam laboravi, quamobrem, si quis rectiora me docebit, huic ego magnam & solidam habebo gratiam. Haud alio pretio hæc sacra constant, quam ut cuique citra metum ac verecundiam, profiteri liceat quod sentit, neque magnum in ea re malum, si diversi, diversa in talibus persuasi sint, ἀγαθὴ δ' ἔρις ἥδε βροτοῖσι, excitat enim ipsa velut aculeis viros eruditos, ne illorum intentio relanguescat. Quod de ipsis hominibus nonnemo eleganter dixerat, idem ad eorundem judicia non incommode transferre licet, nempe, pati ea sæpe suos manes, & optima illa esse, quæ minimis urgentur. Atque hæc sola causa est, cur in sententias eorum, qui Sacrum textum, sive ex propria conjectura, sive ex hariolatione variarum lectionum, præsertim in re gravi (nam, de virorum aut locorum propriis nominibus, aut numeralibus verbis, ipse non admodum repugno) emendare instituunt, invitus descendam, cum hac fenestra patefacta, multa temere irrumpere queant, majestati sacrarum literarum vim allatura & injuriam. Neque vero, quod iterum dico, si *Gen.* XLIX. 10. aliter in Samaritano est, ac nostri nunc legunt Hebræi Codices, continuo id argumentum fuerit variantis olim lectionis. Nam, qui Samaritanum exemplar transcripsit, potuit hallucinari, potuit recte scripta prave legere, potuit opinari aliter legendum esse, quam habebat præ oculis. Imo, potuit longe facilius in Samaritanum codicem, negligenter semper habitum, sphalma clam irrepere, quam in Hebraicum, tanta cura, tanta solicitudine, ut ex admiratione in stuporem omnes rapiantur, custoditum. Arnoldus Bootius in Epistola ad Jacobum Usserium, Archiepiscopum Armachanum, quæ Parisiis An. 1650. typis excusa prodiit, narrat illi Præsuli, *se Pentateucho Samaritano, quem Cottoniæ Bibliothecæ is donaverit, Londini usum esse, erratisque scriptionis tantopere illum scatentem deprehendisse, ut in sola Genesi, præter septuaginta vel leviora, vel talia, quæ pervicacior aliquis negare posset in mendo cubare, observaverit centum undecim ad minimum vocabula manifestissime vitiosa, & pleraque admodum monstruosa, nihilque omnino significantia; alia autem satis usitata, ac suas significationes habentia, sed a locis illis, in quibus aliorum loco scripta sunt, in totum aliena: & tamen codicem illum non esse plebejum aliquem aut rejiculum, sed unum de melioribus; quippe librum magnum in folio, charta pergameni æmula, optimo atramento, literis accuratissimis, ac fere dodrantalibus, justo & marginum spatio, & vocum ac versuum intervallo exaratum; idque non a triviali aliquo scriba, sed a primario gentis Sacerdote, qui nomine Ithamar ben Aharon ben Ithamar, eum Anno 764. regni Ismaelitici, in urbe Damasco descripserit.* Quæ, si vera sunt, graviter laborat quoque fides cæterorum MSS. (quales equidem me non tractasse fateor) Samaritanorum Codicum, ut multum in recessu eos habere credamus. Porro, nec Samaritanus Codex, quatenus editus extat, magni pretii æstimandus est, juvatque etiam de isto, Doctissimi Bootii, quando jam semel ejus opera uti cœpimus, ex eadem Epistola audire sententiam. *Admirabilis*, inquit, *est istius hominis* (Ludovicum Cappellum sermone suo notat) *vertigo, adeo parum sibi constantis, ac res adeo insociabiles penitusque ἀσυστάτως copulantis; ut eodem illo loco, ubi probatos tantum Codices, ut par est, ad conferendam hanc symbolam admittit, Codicem Samaritanum ac τῶν* LXX. *in isto censu nominet; a quo illi certissime, atque ob rationes gravissimas excludi merentur. Septuaginta quidem, ob rationem modo allegatam: Samaritanus vero, ob apertissima ac prorsus indubitata νοθείας indicia, atque ob plurimas & magni momenti corruptelas data opera in ipsum invectas: quæ clare demonstratæ a doctissimo viro D. Johanne* (Henrico) *Hottingero, in peculiari de ea re tractatu (cui varias adhuc confirmationes, si opus foret, adjungere in promtu mihi est) omni eum autoritate spoliant, ac prorsus ἀπόβλητον & aspernabilem efficiunt, apud omnes æquos & intelligentes istarum rerum æstimatores; utut Capello visum fuerit, Morinum suum in hoc sequi potius, corruptumque ac nihili librum, cum elogiis in medium producere, ac pro notabili Hebraici textus exemplari apud imperitos venditare.* De reliquo, illud unum addo, quod dudum viri cordati ante nos sapienter monuerunt, æquum esse, ut seri nepotes, S. Patris nostri Hieronymi sequamur exemplum, qui quoties veterum Interpretum versionem ab Hebræo textu discrepare deprehendit, non eos aliter atque aliter, sed vero male legisse, ac turpiter lapsos esse pronunciavit. Adscribam unum & alterum locum, eosque appositos, dum unice ad permutationem literarum Daleth & Resch, quæ nunc quoque in disceptationem venit, attinent, iisque omnem hanc causam finiam. Scilicet, ad *Es.* XXVIII. 9. scripsit Hieronymus: *Quod autem verbum Hebraicum*, רעה *quod*

omnes

omnes verterunt scientiam, *soli Septuaginta* κακά, *id est*, mala, *interpretati sunt: error perspicuus est. Prima enim litera resch & daleth parvo apice distinguuntur*. Sic, ad *Ezech.* XXI. 2. habet: *Quodque dixere*, Ducem Nageb, *melius habet in Hebræo*, agri vel regionis meridianæ: *non enim* sar, *ut putaverunt Septuaginta, quod verbum* ducem & principem *sonat, sed* sadeh *scriptum est, quod proprie* agrum regionemque *signat: & propter daleth & resch literarum similitudinem error inolevit*. Item ad *cap.* XXVII. 15. *Filii Dadan: pro quo nescio quid volentes Septuaginta, filios Rhodiorum interpretati sunt, nisi forte primæ literæ falsi similitudine, ut pro Dadan legerent Radan*. Et mox, commate 16. *Syrus quoque fuit negotiator Tyri: pro quo in Hebraico positum est* aram, *in cujus loco Septuaginta* homines *interpretati sunt, pro* aram *legentes* adam, *daleth & resch literarum, ut supra, decepti similitudine*. Rursus ad *cap.* XLVII. ejusdem Prophetæ, ait: *Quod in Septuaginta ponitur* φοινικῶνος, *id est* palmeti, *in Hebraico non habetur, pro quo nos* metiemini *interpretati sumus, errorque manifestus, quod pro* thamodu, *literæ decepti similitudine, resch & daleth, legerunt* thamaroth. Paria ad Amos I. I. commentatur: *In eo autem loco, ubi Septuaginta transtulerunt*: in Accarim, *Theodotio ipsum verbum Hebraicum posuit* nokedim, *quod Aquila vertit* ἐν ποιμνιοτρόφοις, *Symmachus & V. Editio*, ἐν τοῖς ποιμένων *id est, in pastoribus. Et puto propter daleth & resch similitudinem hic quoque deceptos, pro* nokedim, *quasi* nokerim, *& exinde* accarim *posuisse sermonem: quanquam in principio nominis, nun litera, nullam relinquit excusationem erroris*. Iterum, paulo post, commate 4. legimus: *Ubi in Hebræo habetur* Benhadad, *& unum nomen est, Septuaginta interpretati sunt* υἱὸ ἄδερ *id est, filii Ader, resch & daleth elementorum falsi similitudine. In eo quoque loco, ubi nos dicimus*, de domo voluptatis, *quod Hebraice dicitur* mibbeth beden, *& omnes similiter transtulerunt, Septuaginta interpretati sunt* ἐξ ἀνδρῶν χαῤῥάν, *id est, ex viris Charran, daleth mediam nominis literam resch arbitrantes*. Sed, de his, jam satis dictum esto, & vereor, ne quid nimis. Tu vero, *Vir Clarissime*, vidisti sine dubio, Paradoxa de Nummis Hebræorum, quæ flos eruditorum Germaniæ, *Hermannus Conringius ὁ πάνυ*, noviter edidit, & quibus, Exercitationem Academicam, de Republica Hebræorum, itemque Commentariolum de initio anni Sabbatici, & tempore messis Hebræorum, subjunxit. Teneo librum, dono ipsius Incomparabilis Autoris, quo, insignem perpetuamque apud me inivit gratiam. Magna refertus est doctrina, uti sunt ejus Viri omnia, atque iis, quæ nos de absoluti imperii forma cum sub Regibus Judæi essent, in Dissertatione hac, adversus Talmudistas asseruimus, si addas, quæ Vir, quo πολυπειρότερον neminem cognovimus, ad hanc thesin confirmandam, ex suæ disciplinæ regulis principiisque solertissime arguit, non dubitabis de veritate. Licebit igitur, pronunciato nostro, cum ista extra limen in aliorum conspectum prodire volent, robur addere his validis suppetiis, quæ porriguntur. Cæterum, partem Præfationis libri, me facere voluit, quatenus & effusus est in nostras laudes, & censura, qua humanior fieri nulla poterat, animadvertit in id, quod ad Sotam commentans scripseram, verisimile mihi videri, non extare ullam amplius veræ antiquitatis Hebræorum monetam usquam gentium, sed omnem omnino pridem periisse funditus; testem & suffragatorem deinde allegans, *Carolum Patinum*, Virum eruditissime doctum, & expertissimum in omni Re Nummaria. Agnosco ex utroque argumento affectum, & fecisset me superbum suis elogiis, nisi mea me moneret contubernalis tenuitas, quam longe supra meritum, prædicatione me extulerit. Vere igitur de illo dici potest, quod de Artemidoro suo scripsit Plinius Junior; Virum alioqui prudentissimum, in hoc uno interdum, honesto quidem, sed tamen errore versari, quod eos quos amat, pluris quam sunt arbitratur. Amat enim profecto nos, & ita velim, promerentem me, ætatem amet. Ad censuram quod attinet, dolenter paululum tuli, cum eam legerem, tam male mihi rem successisse, ut quem patronum & defensorem meæ de Hebræorum nummis amissis causæ, paraveram, eum nunc vinetis meis nocere, & illa cædere experiar. Nam, in Addendis ad Sotæ Annotata *p.* 575. cum prius ad nostram sententiam, de Hebræorum nummis ad interitum redactis, digitum intendissem, hæc ipsa verba postea subjeci: *Video, idem prorsus placere, Viro, judicio & eruditione inter nostrates maximo*, Hermanno Conringio, *dum lego Epistolam, quam ad Joh. Henricum Hottingerum scripsit, quæque inter cæteras p.* 413. *comparet. Ejus insignis autoritas, opinionem nostram vehementer commendabit*. Non igitur dissentio a Viro in quovis doctrinæ genere excellenti, vel leviter, ipseque, id quod res erat conjecturavit, cum in mentem ei ve-

venerunt, quæ in eruditissima illa Præfatione sic proloquitur: *Fortassis etiam elegantissimo Patino in animo fuerunt soli nummi isti, qui Ebræos habent characteres inscriptos, quoniam hi κατ' ἐξοχὴν Ebræi audiunt*. Hoc enim mea fide serio testor, nec alios mihi fuisse in animo, quando aut cum Patino agebam, aut in Sotam commentabar, unde & de hujus commatis moneta unice actum mihi, ac ne verbo quidem, ejus, quæ Samaritanas literas insculptas habet, feci mentionem. Secus si sensissem, qua fronte provocare poteram ad illam Hottingero scriptam Epistolam, nam in ea, charactere Samaritano insignitos nummos, tanquam veros & genuinos vindicari, cernebam oculis. Nolim tamen vitio vertere Viro Celeberrimo, quod aliter dicta nostra accepit, sunt enim, fateor, expressa negligentius, &, quod ipse voluit, significare videntur, eamque ob incuriam merito fero pretium. Sed, more hominum loquutus sum, quibus vulgo, soli Hebræi nummi sunt, qui quadratas literas exhibent, & quibus, elementis Samaritanis notati, Samaritani quoque audiunt. Atque sane, priores semper curavi unos, illi ad me attinent, a reliquis, occulto odio, alieniore fui animo, quia insanum difficilem de veterum Hebræorum literis controversiam, & ad quam ego nunquam accessi, ut non incertior multo rediverim, quam dudum fueram, mihi magis intricant, nec me eo pervenire sinunt, quo libenter vellem. Inferuerat Clarissimus Patinus, libello, quem de Cognitione Numismatum Gallice edidit, caput de Hebræorum, Pœnorum, Hispanorum, & Gothorum Nummis, quod ibi est duodecimum numero, afferens inter alia, Siclos Judæorum, in una parte referre Virgam Aaronis, in altera Calicem cum Manna, custoditum in sanctuario. Quoniam vero subjecerat ectypam scalpturam Sicli, quales passim cum literis quadratis, & non (qui mannæ convenire videbatur) rorato, sed fumigante cratere; circumferuntur, judicium suum suspendens, verumne an adulterium illum crederet, hinc, cum Præstantissimus Virorum nos visitaret, de Siclis ejusmodi sermones miscuimus, & quid iste fumus in mannæ vasculo sibi vellet? quærebam. Addidi, hanc exhalationem, in oculis virorum acutum cæteroquin cernentium, id progenerasse, ut alia omnia potius, quam mannæ calicem, se intueri arbitrarentur. Scripsisse Calvinum in Lexico Juridico: *Quod ad Sicli, dum moneta est, figuram attinet, in una facie habebat Aram cum circumscriptione* שקל ישראל *in altera facie virgam Aaron, cum circumscriptione* ירושלים קדוש Jerusalem Sancta. *Voluerunt autem duabus illis picturis, Ara & Virga, tanquam symbolo significare Sacerdotium & Regnum*. Scripsisse Theologum non infacundum, in Homilis: Der Tempel zu Jerusalem hatte seine besondere silberne Mantze/ nemlich den Sekel des Heiligthums/ und galt ohngefehr einen einen halben Thaler. Da liessen sie auf einer Seiten pregen/ die Ruthe Aarons/ die gegrunet und Mandeln getragen hatte: Auf der andern Seiten aber einen Kelch/ mit rauchenden Dprauch. die Uberschrifft war auf der einen Seiten: Die heilige Stadt Jerusalem: Auf der andern: Sekel in Israel. Cum neutrum probaremus, & nec Aram, aut Aaronis baculum, (dubium enim est quo respexerit Calvanus) pro Regni symbolo, neque calicem, pro incensa adolendi vase capere possemus, post multa tandem asseverabat Patinus non eum tantum, quem dedisset nummum, ὑποβολιμαῖον esse, sed omnes præterea, quos uspiam gentium, in Cæsaris, Regum, & Principium gazis, cum Hebraicis viderit literis, ejusdem judicare se commatis. Haud aliter animatus est Celeberrimus Conringius, palam pronuncians, probansque argumentis: *Nullum nummum characteribus Hebraicis vulgo jam usitatis ornatum, esse bonæ notæ, aut multum vetustum*. Proindeque, idem p. 67. Paradoxorum, optime conjecit, in Siclis cum charactere Assyriaco, ex imperitia rudis rerum sacrarum hominis alicujus, sive Judæi, sive Christiani, mannæ urnam, quam fidei indubitatæ cum Samaritana inscriptione Sicli conspiciendam præbent, in thuribulum mutatam esse, quæ mutatio, post pari imperitia fuerit propagata. Euim vero, multum omnino debet Respub. Literarie Conringio, qui nunquam definit bene de ea mereri, atque post tot alia, admirandi ingenii monumenta, quæ in omne ævum perennabuut, hoc novum specimen, consummatæ suæ doctrinæ edidit. At plura ab illo exspectat, & jure suo videtur poscere flagitareque, ut, quod potest, & potest solus, quæ ad veterem nostræ gentis Rem Nummariam, cujus ignorantia nos tam graviter exercet, pertinent, libens volens nos tandem doceat. Squallet non tam ævo & macie, quippe ætate juvenior, *Dea Moneta* nostra, quam mœrore, quod propemodum sola deseritur, cum illæ quæ aliis olim gentibus obtigerunt sorores Divæ, non in minore etiamnum sint veneratione, quam olim fuerant, cum pecuniam suam inter mortales spargerent. Agam vero hanc causam, apud Venerabilem Præsulem nostrum, & primarium in hac Academia Theo-

Theologum, *Johannem Saubertum*, Conringii Generum, cujus benevolentia plenissima fruor, rogaboque, ut ad cultum & ornatum Divæ conciliandum, Optimum Socerum suis precibus permoveat. Certe nihil se dignius unquam molietur Conringius, nihil gratius & acceptius Patriæ, eruditis, posteritati denique, præstabit. Sed, quorsum abripit me, *o noster Arnolde*, dulcedo quædam tecum loquendi? Modum, quem etiam in libro tenere præcipiunt, ego ne in Epistola quidem, observo. Verum, id si peccatum tamen non magnum est, eique apud te, jam paratam spero veniam. Scis enim probe, non cuivis datum esse, quod Lucilio suo tribuit Seneca: *Habere verba in potestate, non efferri ab oratione, nec trahi longius quam destinaveris.* Nondum tamen linguam cum stylo inhibeo, & prius tibi, quem scio mea solide solum gavisurum esse gaudia, narrandum est, quantum boni fors fortuna improviso & inopinanter mihi ante paucos dies objecerit. Præter prægandem enim fascem Arabicorum, & recentium Latinorum ac Italorum librorum, quos Florentia mihi misisse novisti, *Antonium Magliabechium*, Amplissimum Clarissimumque Virum, & quem jam ubique terrarum, non ut humanum & eruditum hominem, sed, ut humanitatem & eruditionem ipsam deprædicant: donavit insuper mihi, eodem tempore, (uti solent fata, & res secundas & adversas meas, opportune in unum concludere diem) Nobilis & Consultissimus Amicus noster, *Joh. Elias Keslerus*, Serenissimi Ottingensis Principis Consiliarius, Codicem veterem MS. Spiræ repertum, quem ego maximi facio, licet opisthographus sit, & minutissimis literis, aciem fere oculorum effugientibus, perscriptus. Complectitur enim principio, Commentarium in priores duas Terentii fabulas, & tertiæ partem, reliqua, eheu! desiderantur. Succedit postea eorum quæ Servius in Virgilii libros Æneidos, uberius fusiusque commentatus est, scita & elegans contractio sive epitome. Neuter horum librorum, quod equidem sciam, publice extat, atque sic hæc ita se habent, vehementer ambo digni sunt, ut ab interitu vindicentur. Illæ imprimis in Terentium notæ, mihi pulchræ & luculentæ videntur, ac præcipue τὸ σεμνὸν quod huic Comico eximium inest, perpetuo ostendunt. Ex indiciis quibusdam colligo, Seculo IX. circiter post Christum natum vixisse Autorem, sed, de quo amplius deliberandum fuerit. Nunc, Vale multum, *Vir Clarissime*, & nos, ceu soles, ama. Altdorf. Noricorum a. d. XX. Novembris A. C. CIↃ. IↃC. LXXV.

Ebodum ARNOLDE Doctissime!

CRedebam, me nihil ad scribendum habere reliquum, & jam in occludenda epistola occupabar. Sed, commodum venit mihi in mentem, fieri posse, ut ipsum ἀπόσπασμα Lipmanniani Carminis, ad rem præsentem faciens, requiras, atque, ut illud ad quædam, quæ disseruimus, intelligenda, non utile tantum, sed & necessarium judices. Quamobrem, quia restat aliquid pagellæ, id, quod fortasse præmisisse satius fuisset, dabo hoc, etsi alieno nonnihil loco, cum versione, vel potius paraphrasi. Est enim profecto dirum illud poema difficillimum, nec percipi sensus potest, nisi multa ex Libro Nizachon, cujus summam conficit, suppleantur. Fateor quoque, circa exponendum verbum אונציון quod in istis adhibuit infamis Poeta nebulo, aquam mihi plane hærere, nec posse me conjectura assequi, quid vere sibi velit. Latinum *Unctio* videtur valere vox, & *Christus* noster, sive *Messias*, qui ab *ungendo* nomen habent, innui: at, non admodum cohæret ea significatio cum orationis contextu. Si quis tamen acriter contendat, esse omnino illud vocabulum, non litigabo adversus eum, & mirum non esset, si etiam hic, prout alibi, in adhibendis Latinis verbis, se turpiter dedisset Lipmannus, qui, Latinæ linguæ peritiam venditans, ita voces effert, usurpatque,

Ut Arcadiæ pecuaria rudere credas.

Vale iterum, *Arnolde* mi, Vale ex animo.

ויען המין וישא מושלו:
עד כי יבא שילו:
משיב על הקללה:
הקחה את שיניו למען תיורא:
לסי אונציון אתה קורא:
למלכות בית דוד שבטלה:
ארבע מאות שנת נעצר:
קודם לידה ותליה:
כשהנלם נכובר נצר:
ועיור עיני צדקיה:
תען לפסיל כאיולתו:
שבט נשיא שילה:
שליתו הוא בן דוד לעת הגאולה:

Sed, instat Hæreticus, atque nobis parabolas suas occentare occipit:

(*Cum illo Gen.* XLIX. 10.) Donec venerit שילו (*mire paratragœdians, quasi exin-*

exinde necessario consequatur, Messiam pridem venisse.)
Tu vero, dilue ista maledicta,
Et hebeta homini dentes, (*obtundeque os*,) ut totus contremiscat.
(*Dicito*:) Quid existimas innui istis verbis?
Anne Regnum Domus Davidicæ? At vero, istud desierat.
Universos quadringentos annos.
Anne nativitatem & suspensionem (*vestri Redemtoris*,)
Cum Nebucadnezar Judaicam gentem in captivitatem abduceret,
Et Zedekiæ erueret oculos.
Responde stulto secundum fatuitatem ejus.
(*Inquiens: Vox*) שבט Principem (*designat, qualem nostra gens in Ægypto, ex stirpe Davidica descendentem, adhuc habet. Falsum igitur, Judæos* שבט *amisisse. Verbum*) שילה
A שליה (*quod* Secundinam *significat, deflexum est, idque innuit Messiam*) Davidis filium, futurum nostrum Salvatorem.

PETRI ZORNII
HISTORIA
FISCI JUDAICI
SUB IMPERIO VETERUM ROMANORUM

Qua periodi designantur Sceptri Judæorum ablati.

I. CUM præfanda quædam habeamus, videmur nihil alienum vel a præsenti argumento, vel persona nostra facturi esse, si ea audiamus, & intimis sensibus complectamur, quæ *Johannes Baptista* apud Matthæum III. 12. *ut vates* de *tristissimis gentis Judaicæ fatis* cecinit, & ipsa rerum veritate suffragante, prædixit: *Christus*, inquit, *in manu suum habens ventilabrum, aream suam expurgabit, frumentumque suum comportabit in horreum, glumam autem igni cremabit inextincto*. Ita quidem est *Simon Episcopius* itemque *Henricus Hammondus* negant Johannem proprie sic dictum Prophetam fuisse: at vero utriusque viri argumenta nullius hanc in rem momenti esse, facile fatebitur, quisquis aliquanto accuratius expendet, quæ de *Johanne Propheta Richardus Montacutius* Originum Ecclesiasticar. *P.* II. *pag.* 3. *Godofredus Olearius* in Observationibus in Matthæum *peg.* 298. *seqq.* & *Hermannus Witsius* (1) præclare observarunt. Quid multis hic opus erit argumentis? Johannes diserte προφήτης ὑψίστου patri suo Zachariæ in hymno, quem cœlesti afflatu ille canebat, celebratur *Lucæ* I. 76. Johannes ea de gente Judaica prædixit, quæ reliqui in sacris literis Vates unanimi consensu affirmant.

II. Quod autem ad ipsa Johannis verba attinet, ambages mihi nectere videntur, qui eadem verba ita illustrant, ut putent ad *usum vannornm iu Mysteriis Paganorum* respici. Vide *Edoardum Herbertum de Cherbury* de Religione Gentilium, errorumque apud eos causis *p.* 272. Ita quidem est: Pagani sacris suis tribuebant expurgationem animæ ab omni criminis reatu: hujus rei symbolum erat vannus, quæ mystice denotabat, ut vanno repurgatur triticum ab aceribus ac retrimentis, ita initiorum sacris mundari animam ab omni crimine anteacto. Et quemadmodum triplex erat animæ expurgatio in Paganorum sacris: aere una, altera aqua, tertia igni, ita ventilabrum sive vannus ad expurgationem aere factam pertinebat. Vide de hac *vanno mystica* in Mysteriis Paganorum *Gerb. Jo. Vossium lib.* II. de Origine & Progressu Idololatriæ *cap.* 14. *p.* 379. *Jo. Lomeierum* in Epimenide sive Syntagmate de Veterum Gentilium Lustrationibus *cap.* 18. *p.* 234. *Petrum Castellanum* in Ἑορτολογίῳ sive Syntagmate de Festis Græcorum in voce Dionysia *pag.* 100. *Phil. Jac. Maussacum* in Dissertat. Critic. in Harpocrationis lexicon *pag.* 377. aliosque, quos citat scriptores *Samuel Pitiscus* in lexico Antiquitatum Romanarum in voce Vannus.

nus. At vero hæc omnia, quæ de vanno mystica Paganorum traduntur, ab hoc loco aliena sunt prorsus, nisi quis admittere velit inconcinnam & perversam interpretationem verborum, quæ ex ingenio humano non erant supplenda.

III. Quæ cum ita sint, aliam ingressi viam, verba Johannis multo rectius ex re rustica veterum illustrabimus. Audiamus hanc in rem *Gisbertum Cuperum lib.* II. Observationum *cap.* 14. *pag.* 236. subjectis nostris animadversionibus. Sic autem *Cuperus inquit*: *Hesiodus lib.* II. ἔργ. *aream* docet debere fieri in loco εὐαεῖ, id est *ventis exposito*. Docet idem *Varro lib.* I. *cap.* 41. de Re Rustica: *aream esse oportet in agro sublimiori loco, qua perflare possit ventus.* (2) Veteres quippe alia longe ratione in purgando frumento & a paleis discernendo, usi sunt, quam qua hodierni agricolæ: nam boves, quibus subnexi tribuli, triturabant (3) vel potius excutiebant, & deinde ventus paleas secernebat, in area εὐαεῖ frumento posito, *Virgilius* III. Georg.

> *Cum graviter tunsis gemit area frugibus, & cum.*
> *Surgentem ad Zephyrum paleæ jactantur inanes.*

In quibus *paleam* & *ventum* observa: palea enim solo vento ablata: hinc etiam junguntur in *lib.* XVI. §. I. *Cod. de Servit.* & *a Palladio lib.* I. *cap.* 36. *sit autem area loco sublimi, & undecunque perflabili, longe tamen ab hortis, vineis, atque pometis. Nam sicut radicibus virgultorum prosunt letamen* (id est, *fimus. v. Virgilium in Georg.*) *& paleæ, ita insidentes frondibus eas perforant, atque arere compellunt.* Sed cum ventus munda satis frumenta reddere nequiret, aut acum, id est pulverem levissimum segregare (4) vanni usus repertus est. *Virgilius* I. *Æneid. v.* 165.

> *Arbuteæ crates & mistica vannus Jacchi.*

Servius exponit *cribrum areale*, & *Philargyrius* usum ejus vult, ut *fabam vannet*: sed omni frumento adhibitus, cumque rustici hoc facerent, ventum etiam captabant. Græci dicunt λικμῆσαι πρὸς ἄνεμον *Longus lib.* III. *ποιμενικῶν*: οἶδα καὶ (loquitur Daphnis) γῆς ἀρόω καὶ λικμῆσαι πρὸς ἄνεμον. Ubi in notis lapsus *Jungermannus*, dum purgationem, quæ solo vento fit, & eam, quæ cum vanno, confundit. Cum enim locum *Virgilii* paulo ante laudatum attulisset, ait, *evannare* hoc *Varronem* dicere. Locus est *lib.* I. *cap.* 52. *his tritis oportet e terra subjactari vannis, aut ventilabris, cum spirat lenis. Ita fit, ut quod levissimum est in eo, atque appellatus acus, evannetur extra aream, ac frumentum quod est ponderosum purum veniat ad corbem.* Hactenus *Cuperus*, adjectis nostris observationibus, uti dictum erat: modum etiam, quo ventilabant *Græci*, describit *Xenophon* in Oeconomico *p.* 863. sed *ventilandi apud Hebræos rationem* præcipue exposuit Gallus ille (5) qui *Bouboursium* (6) ad examen vocare voluit, uti nos docet Journal des Scavans Tomo XXI. Anni MDCXCIII. *p.* 675. En ipsam auctoris Galli sententiam in dicta Ephemeride his verbis expositam: *il dit, que quand* les Juifs vannoient, *ils tenoient* le van d'une main seulement, *par ce qu'il estoit soutenu par des cordes attachees ensemble a trois perches, ecartees par le bas en tiers proint, & posees en terre; & qu'* ainsi ils ne remuoient le van que d'une main, *pendant qu'ils otoient de l'autre tout ce qui devoit estre separe d'avec le grain. Il prouve cela par une figure ou se voit* un crible suspendu. (7) *Elle se trouve dans un livre, ou tout ce que les* anciens Juifs *faisoient pour celebrer la Paque, & tout ce que doivent faire encore ceux d'aujour d'huy*, est represente en tailles de bois. *Dela il conclut que s'ils* suspendoienr le crible, *a plus forte raison ils* suspendoient aussi le van. *Il ajoute que quand il seroit vrai que le van se tient toujours des deux mains*, le P. Bouhurs *n'en tireroit aucun avantage, puisque aux termes de l'Evangile, saint Jean Baptiste veut seulement avertir* les Pharisens *&* les Sadduceens *de faire incessamment penitence: par ce que celui qui doit netoyer son aire a deja le van à la main pour separer le bled d'avec la paille; c'est-a-dire qu'il a pris son van pour vanner bien-tot, sans expliquer s'il vannera avec une main, ou avec deux.* Et tantum de *vanno* sive *ventilabro veterum Hebræorum*, nunc porro addimus, *captasse* inprimis *ventum*, qui vanno utebantur. Ecquem autem, inquies, ventum captabant. *Eurum* puta: is enim messis & trituræ tempore Palæstinæ maxime imminebat, is vehemens erat, & præ reliquis siccus, ad paleas dispergendas, & glumas segregendas inprimis aptus. Vide Jeremiæ XIII. 24. XVIII. 17. Quod si quis existimet, vehementiam hujus venti (8) frumento, & intensissimos ejusdem æstus hominibus vanno utentibus obfuisse, is meminerit, ardores de die & in meridie sæviisse,

tri-

trituram & ventilationem nocte institui solitam uti ex Ruth. III. 2. colligimus.

IV. Sed quæres, cur Johannes *judicia divina in gentem Judaicam* descripturus, *Christum cum vanno* commemoret? Nimirum observandum est ante omnia, *ventos* apud divinos vates denotare *motus bellicos & hostiles impetus*. Vide Jerem. XLIX. 30. LI. 1. *Dan.* VII. 2. 3. Zachariæ VI. 5. *Apocal.* VII. 1. & adde *Johannis Medi* Clavem Apocalypticam *p.* 50. itemque *Jacobi Abbadie* librum, cui titulus: le Triomphe de la Providence, & de la Religion, ou l' Ouverture de sept Seaux par le Fils de Dieu Tomo II. *p.* 88. sequ. Inprimis autem *Eurus* motuum bellicorum emblema est in divinis oraculis. Jeremias XVIII. 17. *sicut ventus orientalis dispergam eos* (id est Judæos) *coram inimico*, hoc est Rege Babylonis. Idem LI. 1. 2. Deus Babeli denunciat, *se excitaturum adversus eam* רוח מחשית *ventum destruentem*, quem orientalem esse ex versu II. liquet, ubi Rex Mediæ ei comparatur. Idem Jeremias IV. II. sequ. imminentia Judæis judicia describit, quæ ita vertit *Nicolaus Nonnen* (9) *tempore illo dicetur populo huic & Hierosolymis, ventus siccitate nitere faciens collium culmina in deserto* (quod ab Euro-Noto Palæstinæ erat oppositum) *est versus filiam populi mei, non ad ventilandum, neque ad purgandum*, id est, ut omnes explicant, major quam ad ventilandum requiritur, quod & sequentia doceant, *ventus fortior præ illis veniet certe; loquar enim de judiciis istis*. Et profecto inde est, quod Deus ipse Judæis succensens ventilatoris partes sustineat, vide Levit. XXVI. 33. & quæ ad verborum Mosis interpretationem affert *Stephanus Morinus* dissertat. II. de Cognatione Lacedæmonum & Hebræorum p. 83. inde est quod hostes satis commode ventilatores appellentur apud Jeremiam LI. 2. *immittam in Babylonem* ventilatores, *qui eam ventilent, ejusque territorium exinaniant, eam mali tempore undique circumsidentes*: inde est, quod victi ab hostibus modo *stipulis* a vento jactatis Psalmo LXXXIII. 13. modo *paleis* comparentur, quas ventus, aliquo ventilante, auferat, dissipetque turbo Esaiæ XLI. 16. Quod si ita est, uti esse non dubitamus, ex verbis Johannis tristissima gentis Judaicæ fata dilucent. *Judaica* quidem *Ecclesia area* quædam fuit, cum ei adhuc Deus esset propitius & faveret, vide Esaiæ XXI. 10. ibidemque *Campegium Vitringam*, eadem autem nunc *area* appellatur, cum imminerent tristissima fata, uti illa areæ notio colligitur ex Jeremiæ LI. 33. *puella Babylon quasi quædam area est, cujus triturandæ tempus est, cui brevi veniet tempus messis*. Atque hanc aream, quam tanquam tristissimorum fatorum scenam intuemur, expurgavit Christus, vannum adhibens, quæ glumas secerneret igni cremandas inexstincto.

V. Videamus nunc *vaticinii Johannei implementum* in ultimo gentis Judaicæ excidio, cum *Christus Romanos ventilationis suæ administros* misisset, Euri instar irruentes. *Plaga mundi orientalis*, unde *Eurus* flabat, non incommode his judiciis applicatur, si quidem excidium Hierosolymis inde præcipue illatum est, cum *Titus* primum *montem Oliveti ad orientem urbis situm* occupasset, vide *Josephum* de Bello Judaico *lib.* V. *cap.* XI. §. 3. & postea castra, quorum parte a septemtrione impressiones fecerat, in eandem plagam, & locum, quem olim castra Assyriorum occupaverant, transtulisset, ibidem *cap.* VIII. §. 13. unde obsidionem & expugnationem templi præcipue urgebat. (10) In veterum quoque Judæorum monumentis occurrit, quod huc inprimis pertinet. Nimirum in Midras Tillim ad Psalm. X. 1. *R. Jochanan* dixisse fertur: *tribus annis & dimidio* שכינה *divina majestas stetit* בהר הזתים in monte olivarum, *& clamabat, quærite Dominum dum inveniri potest: & animum non adverterunt*. Excerpunt hæc verba *Antonius Bynæus* in dem gecreutzigien Christo *cap.* III. *pag.* 137. *Jo. Lightfootus* in Centuria Chorograph. Matthæo præmissa *cap.* 40. *Jo. Gothofr. Lakemacherus p.* IV. Observationum Philologicarum observat. VI. §. 4. *p.* 116. *Adrianus Relandus* in Palæstina *pag.* 337. *Hugo Grotius* de veritate religionis Christianæ *lib.* V. §. 21. in notis lit. (h) & *Christoph. Cartwrightus*, qui in Mellificio Hebraico *lib.* II. *cap.* 7. inde illustrat illa Lucæ XIII. 7. *ecce tribus annis venio quærens fructum*. Confer Tomum II. Opusculorum nostrorum sacrorum *p.* 301. Certe hoc dicto veteris Judæi, nihil est verius. Tempus enim adventus filii Dei in mundum expertis verbis a Domino in Parabola Matthæi XXI. 34. appellatur *ὁ καιρὸς τῶν καρπῶν tempus colligendorum fructuum*, quo tempore *agri* Johannis IV. 35. jam *albi* erant *ad messem*, *agri* inquam, sive metendi verbo Evangelii, sive carpendi gladio & falce Romanorum, cum finis Reipublicæ Judaicæ & Œconomiæ Veteris jam properaret. Vide *Campegium Vitringam Tomo* II. Commentarii in Esaiam *pag.* 134. qui affirmat emblema illud utroque modo sumiatque denotari. Et profecto Christus *in monte illo & vicus*

cius

cino templo diu multumque verſatus in manu ſua *vannum* habuit, ut paleam aut, ut rectius dicam, glumam a frumento ſecerneret, puta excutiendo, diſcutiendo, agitando, ventilando, hoc eſt, ut admonendo, redarguendo, convincendo, & interminando, ſtylo Scripturæ Sacræ *Jeremiæ* I. 10. Eccleſiam Judaicam judiciis divinis ſubjiceret. Huc tendebant omnes Chriſti labores, huc officii eum ratio vocabat, ut frumentum Dei, ſive ſemen electorum, quod inter glumas magnæ multitudinis hypocritarum & improborum hominum deliteſcebat, purgaret. Addidit Chriſtus lacrymas, cum ex monte illo deſcendens, viſa urbe, eam deploraret *Lucæ* XIX. 41. at contumaces & refractarii Judæi Chriſti benignæ adhuc ventilationi obſtinatis animis reſtitere, donec gravior illa ſuccederet ventilatio, cum Chriſtus Romanos ventilationis ſuæ adminiſtros miſiſſet, Euri inſtar irruentes. Jam videbant Judæi ſuperiorem civitatem igne concepto latius fundere incendium, ſed (uti *Jo. Bapt. Otrius* in Centuria locorum Novi Teſtamenti cum Flavianis vel phraſibus vel hiſtoriis aliquid commune habentium ex *Joſephi lib. de bello Judaico cap.* II. obſervat) ὅτι ἤλγησαν, ὅτε ἐδάκρυσαν *neque doluere*, *neque illacrymavere*, cum apud Romanos ipſos, qui hæc paterentur, inventi eſſent. Uſque adeo pertinacia Judæos vel excæcat vel orbat ſenſibus: interim tamen in iſta *ventilatione Judæorum ad Eurum* facta, Chriſtus ſuos tanquam frumenrum in *borreum ſuum* comportavit, hoc eſt ſalvos incolumeſque ſervavit, impios autem Judæos, expurgata prorſus area, tanquam glumas igni inextincto cremavit. Πῦρ ἄσβεστον dicitur, donec ſupereſt materia, quæ comburatur: neque vero neceſſe eſt, ut hic *ignem inferorum* intelligamus, quem deſcribit *Minucius Felix* in Octavio *cap.* XXXV. *num.* 3. (11) cum *Judæi una cum templo exuſti* multo rectius intelligantur, uti obſervavit *Johannes Deſpagne* dans l'Harmonie des Temps *p.* II. *pag.* 441. (12) Et profecto quemadmodum Chriſtus ad Eurum vanno ſua uſus aream ſuam expurgavit, ita ejuſdem Euri inextincto igni glumas, ſive impios cremavit. Nimirum idem ille *ventus* קדים *orientalis*, qui aliquando Νότος *Lucæ* XII. 54. 55. (13) ſatis crebro etiam καύσων præter Lucam l. c. & Jacobum in *Epiſtola* I. II. τοῖς LXX. dicitur, quia *æſtum* afferre & *adurere* ſolet. Vide omnino *Abrahamum Trommium* in Concordantiis Græcis verſionis vulgo dictæ LXX. Interpretum *Tomo* I. *pag.* 880. & *Petr. Keuchenium* in Annotatis ad IV. Evangeliſtas & Acta Apoſtolorum *pag.* 136. Quin imo *adurendi vis* huic vento in ſacris literis diſerte adſcribitur. Ita Deus *Ezech.* XVII. 10. de arbore interrogat: *nonne ubi attinget eam* רוח הקדים Eurus, *prorſus exareſcet*: LXX. habent, οὐχὶ ἅμα τῷ ἅψασθαι αὐτῆς ἄνεμον τὸν καύσωνα ξηρανθήσεται. Et rurſum *Ezech.* XIX. 12. ubi legimus ורוח הקדים & Eurus *exſiccavit fructum ejus*, in τῶν LXX. verſione occurrit, καὶ ἄνεμος ὁ καύσων ἐξήρανε τὰ ἐκλεκτὰ αὐτῆς: Pari quoque ratione *Hoſeæ* XIII. 15. poſtquam Propheta dixerat יבוא קדים *veniet Eurus*, ſecundum LXX. ἐπάξει καύσωνα ἄνεμον Κύριος, ſtatim ſubdit: *& exareſcet ſcaturigo ejus*, *& exſiccabitur fons ejus*. Atque hæc omnia confirmantur Celeberrimorum Periegetarum teſtimoniis. Teſtis eſt *Petrus della Valle*, ſiquidem tradit, ſe in plagis agri, ſuper quas flaverat καύσων, tanquam *ignis veſtigia* in *exuſtis campis*, obſervaſſe: teſtes & alii, quibus *ſtygii iſti flatus*, *rubente ac inflammante quaſi colore inſtar flammæ fornacis furere* dicuntur. Plura hanc in rem diximus *Tomo* II. Opuſculorum noſtrorum ſacrorum *pag.* 138. *ſeqq.* hic non repetenda, cum hæc quæ in præſenti dicta ſunt, ſufficiant.

VI. Jam vero nobis cum animis noſtris memoriam vaticinii Johannei recenſentibus occurrunt identidem verba illa *Pſalmi* XXXV. 5. 6. diratum plena: *ſimiles ſint* (Judæi) *aceri per auras*, *& angelus Jehovæ agites eos*: *ſit eorum via tenebricoſa atque lubrica*, *& angelus Jehovæ perſequatur eos*. Ita enim eſt, uti canit *Prudentius* in Apotheoſi v. 541.

> *Exſiliis vagus huc illuc fluitantibus errat*
> *Judæus*, *poſtquam patria de ſede revulſus*,
> *Supplicium pro cæde luit*, *Chriſtique negati*
> *Sanguine reſperſus commiſſa piacula ſolvit*.

Ex quo enim tempore *vannus illa Chriſti*, Judæos poſt exſcidium ultimum *ubivis terrarum diſperſit* ad incitas redactos: iidem tot ſæculorum decurſu tot *fata* habuerunt, *miranda* ſane ac *obſtupeſcenda*. Neque enim ſolum (verbis utar *Cypriani* in libro de Idolorum vanitate *cap.* VI. *num.* 4.) *diſperſi & palabundi vagantur*, *ſoli & cœli ſui profugi*, *per hoſpitia aliena jactantur*, ſed & inter tot per omnia ſæcula vexationes, oppreſſiones & exilia *in longum ævum perdurant* non ſine divino numine, (14) cum tot gentes Deo in-

invisæ prorsus intercideririt. *Præsentem Judæorum statum* describit Italus Judæus *Simon Luzzati* in libro, cui titulus: Discorso circa il Stato degli Ebrei. (15) *Calamitates suas* longe gravissimas ipsi Judæi describunt *Isaac Abarbanel* passim, in primis in Commentario suo super *Levit.* XXVI. 14. R. *Asarias* in Meor Enajim, *Salomon Benvirga* in Scheveth Jehuda, *Samuel Usque* in singulari libro, (16) ut de scriptoribus Christianis taceam, qui idem argumentum tractarunt laudati a *Joh. Christ. Wolfio P.* II. Bibliothecæ Hebrææ *pag.* 1101. & *P.* IV. ejusdem Bibliothecæ *pag.* 504. *seq.* Nec opus est plura addi, cum ipsi *Judæi* in omnibus *exsilii sui* locis, ubi *ædes* exstruunt, in iisdem *ultimi excidii*, adeoque *omnium calamitatum*, quæ inde promanant, *memoriam* eamque *tristissimam* exstare velint. Audiamus *Leonem* de *Modena* (ex versione Gallica Domini de *Simonville* sive *Richardi Simonii*) dans les Ceremonies & Coustumes, qui s' observent aujourd'huy parmi les Juifs *P.* I. *cap.* II. §. I. *p.* 4. *si quelque Juif bastit une maison, il doit laisser une partie imparfaite*, conformement à ce qu' en ont ècrit les Rabins, & cela *en memoire de ce que Jerusalem & le Temple sont maintenant desolez*, & il doit marquer combien il en est touchè, selon ces paroles du Pseaume 137. *si je t' oublie, Jerusalem, que ma dextre l' oublie*; ou au moins celuy qui bastit laisse une coudèe en quarrè de la muraille sans estre enduite de chaux, où il ècrit *en grosses lettres* les paroles du *Ps.* 137. que je viens de dire, ou bien ces deux mots *zecher la chorban*, qui signifient, *memoire de la desolation*. Porro autem *Buxtorfius* in Synagoga Judaica *cap.* 28. ait, in nonnullis locis sponsi capiti cineres *in memoriam templi combusti*, esse inspersos, at regerit *Christoph. Cartvvrightus* Mellificii Hebraici *lib.* V. *c.* 5. istam consuetudinem, nec in *Seldenii* Uxore Hebraica, nec in *Leone Mutinensi* de Ritibus Hebræorum commemorari.

VII. Quemadmodum autem in istis *Judæorum calamitatibus*, earumque *vicissitudine* divina sapientia satis luculenter apparet, (17) ita Judæi inprimis inter calamitates suas referunt *acerbissimas tributorum exactiones*, quibus subinde discruciantur. R. *Abraham* in libro Zetor hammor *fol.* 120. *col.* 2. in Parascha Chykkath de Edom sive de Christianis ita disserit: *Scriptum est* Prov. XXX. 15. *sanguisuga duas habet filias* הב הב haf haf, cedo, cedo: *nam ita est mos Christianorum ab Israelitis* מסיר ואם נוגיות *exigere*: *semper efflagitant*, & *dicunt* הב הב da, da: *sanguisuga autem denotat malum illud genus quod est Edom*. Judæi quoque in suis Selichoth, sub titulo Lezom Gedalia, in oratione quadam, cujus initium Esrachi meever hannhaar, ita precantur: *libera populum tuum* ab haf haf *id est a Christianis, nam Israelitæ in te onus suum reponunt*. (18) Porro autem Judæi Christianos propter exactionem tributorum מדהבה *Madhefa* appellant, (19) quibus sit auri sacra fames. En Judæos in malis suis ambitiosos, qui suas calamitates maximopere exaggerant, more nimirum ambitiosorum, qui ditiores aut fortunatiores haberi volunt: cum ex recognitione sui scire debeant, se nequitia sua hanc meruisse fortunam nec quidquam accidisse, quod non sit ipsis, si in contumacia perseverarent, ante prædictum. Quamdiu Judæi Deum caste, innoxie, religioseque coluerunt, quamdiu præceptis salubribus obtemperaverunt, alias *gentes* habuerunt *tributarias*, de quibus exstat lex divina *Deut.* XX. II. Quid commemorem tributarios Cananæos *Josuæ* XVI. 10. XVII. 12 13. *Judic. lib.* 27. Palæstinos & Moabitas 2. *Sam.* VIII. I. 2. Syros 2. *Sam.* X. 19. Jebusæos I. *Reg.* IX. 21. Confer *Jo. Seldenum* de Jure Naturæ & Gentium *lib.* VI. *cap.* 14. jam vero *Judæi a Deo deserti*, & *ut disciplinæ transfugæ dediti* (ita loquitur *Minucius Felix* cap. 33. num. 9.) pro desperatissima parte servientium ubivis habentur. Ceterum secundum *prudentiores Judæos* quod Rex vel magistratus sibi pendi exigit, id jure fieri subditi existimare debent. Vide *Constantinum l' Empereur* in notis ad בבא קמא *pag.* 95. *P.* IV. Mischnæ *Guil. Surenhusii*. Utinam vero Judæi φίλαιτιοι & semper queruli hanc prudentiorum sententiam memori mente tenerent.

VIII. Quæ cum ita sint: *Historiam fisci Judaici sub Imperatoribus Romanis, iisque Paganis inde a prima origine* conscribere sustinui, præcipue cum *nummum Nervæ Cocceji*, qui *calumniam fisci Judaici sublatam* commendat, aliquanto accuratius illustrare mecum constituissem. Docti quidem homines, quorum subinde mentionem feci, passim de *fisco Judaico* commemorant, sed uti eruditas illorum observationes, quasi disjectas tabellas frustillatim conquirere & ordinatim aptare debui, ut musivum aliquod opus (loqui ita mihi liceat) concinnarem, ita, primus, quod præfiscine dictum sit, *integram fisci Judaici Historiam*, eo, quo dictum est, modo, contexui, præcipue cum mihi de hoc argumento ex cathedra publica differendi occasio data esset.

Ob-

Obsolescit quidem *Civium nostratium in Gymnasio Carolino* diligentia, socordia contra & veternus omnia tenet, (20) inter paucos tamen Juvenes, quibus ut cum Poeta loquar,

> *arte benigna*
> *Emeliore luto finxit præcordia Titan.*

egregium locum suo jure obtinuit *Melchior Ludov. Wiedekind*, gnavus, probus, atque industrius sacrarum literarum cultor, qui *Respondentis munere* functus *duo priora hujus Historiæ capita in publica quadam Dissertatione* (21) me Præside in Auditorii Majoris Cathedra A. O. R. MDCCXXXII. die XXVII. Maii, publico Eruditorum Examini submisit, eamque dissertationem *Illustrissimo in Toga Heroi* Domino *Samueli* de *Cocceii* summa animi demissione dedicavit. (22) Ex illo tempore reliqua capita, quæ restabant pertexenda, adjeci, ut sic tandem *Historia Fisci Judaici*, *ejusque calumniæ per Nervam Coccejum sublatæ* publicam adspicere lucem posset. Constitueram etiam dicta capita aliquot dissertationum Academicarum nomine conscribere, ut Cives nostri data ita occasione in Cathedra publica & in doctorum hominum consessu, suam probarent industriam, sed spes me omnis fefellit. Interea tamen, si *Civibus nostris insipientibus* non visum opera nostra, dum possunt, uti, non ego infelicior fuero, quin fortasse eo beatior ero. Quemadmodum enim *Hugo Grotius* alicubi ut Vates canit, inter ea esse, *Vitam quæ faciunt beatiorem*, *Nulli pendere temporis tributum*, ita quamdiu apud *ineptos Cives* ab hoc tributo immunis sum, sedulo id operam dabo, ut ne minus sim negotiosus, quam soleo.

IX. Accipitis igitur Benevoli Lectores *Historiam Fisci Judaici*, de qua pauca adhuc addere operæ pretium fuerit. Inter plures scriptores, quorum errores emendare collibuit, occurrebat *Cæsar Baronius*, dignus omnino, qui data occasione ad examen vocaretur. Sunt inter Romano-Catholicos, quibus *Baronius* est Deus quidam quasi ἀναμάρτητος (23) sed sunt quoque inter eosdem alii, & emunctæ quidem naris homines, qui non leves *Baronii* hallucinationes subinde castigarunt, uti alio loco & tempore id satis superque probavi, non sine doctissimorum hominum apud exteros consensu. (24) Porro autem inter Romano-Catholicos occurrunt, qui cum *Anselmo Bandurio* (25) & Abbate *de la Roque* (26) *Baronium* tanquam peritissimum veterum nummorum interpretem commendant, sed uti quinque abhinc annis (27) affatim declaravi, vel fidem vel ἀγχίνοιαν Purpurati in nummorum cognitione sæpius vacillare, ita & in hac *Historia Fisci Judaici* docui, a *Baronio Nervæ Cocceii nummum*, itemque alios Imperatorum Romanorum nummos, valde frigido & jejune explicari. Ceterum cum ipsa *Fisci Judaici Historia* magnum dicendi aperiret campum, collibuit subinde *in delicias* & *amœnitates Philologiæ* aut *adfinium literarum* excurrere, ut insignis ex illarum tractatione utilitas magis magisque enitesceret, apud eos præsertim, qui Philologiam sacro usui applicatam pro eo ac fas est, maximi faciunt. Neque vero hanc *Historiam Fisci Judaici Parochis* commendabimus, qui se illa *citra salutis*, & *citra Theologiæ damnum* perfacile carere posse, clamabunt, persuasi sanctas literas ad sanctitatem vitæ morumque formandam tantummodo pertinere, neque adeo opus esse humanioribus literis, quæ ad sacrum usum adhibeantur. At vero quemadmodum istiusmodi homines jure notavit *Joannes Despagne* (28) ab *Henrico Muhlio* laudatus, (29) ita eosdem gravissime errare judicamus, nisi quis eo impudentiæ devenire velit, ut credat, ea omnia, quæ in Sacris literis præter æternæ salutis negotium traduntur, frivola esse, & supervacanea, quæ nullum habeant usum. Jam vero si, ut recte affirmat S. *Basilius*: ἀργὸν ῥῆμα ἐν τῇ γραφῇ, βλασφημίας δεινῆς, *graviter maledicunt sacris literis*, *qui in illis verbum otiosum esse docent*: mittimus omnino dictos Parochos & Deo irato relinquimus, indignos, qui ex hac *historia Fisci* Judaici *Periodos sceptri Judæorum ablati* aliquanto accuratius pernoscant. Interim cum *Christoph. Cellario* in Præfatione Sciagraphiæ Philologiæ Sacræ præmissa, hanc summam votorum nostrorum facimus, ut res Ecclesiarum majorum minorumque Academiarum, addo, & Gymnasiorum, in melius transferantur, & divinum verbum ex intentione Spiritus Sancti prædicatum & ad veritatis cœlestis argumenta recte accommodatum fructus copiosiores ferat, &, quod Deus largiatur, *crescat nostra fides*, *atque exuberet nostrum omnium mutua charitas*, 2. Thessalon. 1. 3. Valete, *Benevoli Lectores*, & studiis nostri favete.

NO-

N O T Æ.

(1) Tomo I. Miſcellaneor. Sacror. lib. I. cap. 21. de Prophetis in Evangelio laudatis §. 23. p. 296. & Tomo II. Exercit. XV. de vita Joannis Baptiſtæ §. 21. p. 522.

(2) Nimirum *areæ* erant ſub dio, in quibus grana ventilabant, vel triturabant, non ut noſtræ ſub tecto clauſæ. Proinde illas omni vento patuiſſe conſtat ex his Oſeæ XIII. 3. *ſicut palea turbine rapta ex area*. Vide *Bochartum* Hierozoici P. I. lib. II. cap. 49. p. 548. Sed & area Omanis *in colle* ſita erat, in quo poſtea a Salomone templum exſtructum eſt 2 Paralipom. III. 1.

(3) Juſto brevior hic eſt *Cuperus*, vide de varia præſertim apud veteres Orientis gentes triturandi ratione *Nicolaum Fullerum* Miſcellaneor. Sacror. lib. VI. c. 12. *Thomam Gatakerum* in Cinno lib. II. c. II. ap. 182. ad p. 189. *Petrum Moll* ad *Longi* Ποιμενικὰ p. 90. *Auguſtum Pfeifferum* in Antiquitatibus Ebraicis Selectis cap. 19. *Bochartum* Hierozoici P. I. lib. II. cap. 32. *Matthiam Frider. Beckium* in notis ad Paraphraſin Chaldaicam libri I. Paralipomenon ad cap. XX. 3. *Campegium Vitringam* Tomo II. Commentarii in Eſaiam p. 129. 406. *Henr. Hammondum* & *Auguſtinum Calmetum* in notis ad Matthæi III. 12. *Joannem Dougtaeum* P. I. Analectorum Sacror. Excurſu 65. p. 113. *Chriſt. Schoettgenium* in Antiquitat. Trituræ, & Tomum noſtrum II. der Erorterung der dunckelſten Schrifftſtellen des Alten Teſtaments p. 795. ſequ.

(4) Per vocem ἄχυρον non ſignificatur *palea*, ſeu *ariſtarum calamus*, qui multis uſibus inſervit, nec unquam comburitur, ſed *gluma*, involucra nempe granorum, & ſpicarum fragmenta, quæ a Græcis ἄχυρα dicuntur. *Heſychius* ἄχυρα τὰ ἄχυρα at οἱ LXX. diſtinguunt Eſaiæ XVII. 13. ubi *glumam* χνὴν ἀχύρου *pulviſculum paleæ* vocant.

(5) Sibi impoſuit nomen *Abbe Albigeois*, librumque ſuum inſcripſit: Diſcuſſion de la ſuite des remarques nouvelles du P. *Bouhours* ſur la langue Françoiſe, pour defendre ou pour condamner pluſieurs paſſages de la *Verſion du Nouveau Teſtament de Mons*, & principalemente ceux que le P. *Bouhours* y a repris.

(6) Is dans la Suite des remarques nouvelles ſur la langue Françoiſe hiſce verbis reprehendit verſionem Montenſem: *les traducteurs qui ont mis*: il a le van en la main, *ont ſuivi en cela* les traducteurs de Geneve: *& il eſt aisè de s'égarer dans la langage auſſi bien que dans la doctrine en ſuivant de mauvais guides*. Ce qu'il y a de certain, c'eſt qu'on ne tient pas un van comme un eventail: on l'a entre les mains, & non pas en la main.

(7) Ita *manipulus paſchalis ex hordeo* igne toſtus in *vaſe undique perforato*, אבוב dicto, *vento* exponebatur in atrio templi. Vide præter alios *Adrianum Relandum* in Antiquitatibus Sacris veterum Hebræorum delineatis P. IV. cap. 3. §. 8. p. 404.

(8) *Vehementiam Euri* indicant ejuſdem nomina. Inde רוּחַ קָשָׁה diſerte vocatur Eſaiæ cap. XXVII. 8. *ventus durus & עַז validus* Exodi XIV. 21. inde & LXX. Pſalmo XLVIII. 8. קָדִים per *πνεῦμα βίαιον* vertunt. Confer Tomum II. Opuſculorum noſtrorum ſacrorum p. 135. itemque *Arnoldum Bootium* Animadverſionum ſacrarum ad textum Hebraicum Vet. Teſtamenti lib. IV. cap. 8. §. 9. p. 186.

(9) In diſquiſitione de effectibus Euri in Palæſtina tempore trituræ §. 6. p. 480. P. III. Voluminis I. Muſei Hiſtorico-Philologico-Theologici.

(10) Vide *Nonnenium* in modo dicta diſquiſitione §. 19. p. 538. *Baronium* Tomo I. Annalium ad A. C. 34. num. 8. *Hermannum Witſium* Tomo II. Miſcellaneorum Sacrorum Exercitat. XI. §. 82. p. 337. & Tomum II. Opuſculorum noſtrorum ſacrorum p. 304.

(11) En ejus verba inprimis notatu digna: *nec tormentis aut modus ullus aut terminus. Illic ſapiens ignis membra urit & reficit: carpit & nutrit, ſicut ignes fulminum corpora tangunt, nec abſumunt: ſicut ignes Ætnæ & Veſuvii, & ardentium ubique terrarum flagrant, nec erogantur: ita pœnale illud incendium non damnis ardentium paſcitur, ſed inexeſa corporum laceratione nutritur*. Præclarum utique hoc teſtimonium eſt judice *Petro Poſſino* in Spicilegio Evangelico §. 40. p. 93. unde probatur pœnas damnatorum æternas eſſe. Plura quidem alia aliorum Patrum teſtimonia *Stephanus Baluzius* in notis ad *Salvianum* pag. 389. *Origenis* Ἀποκατάστασιν πάντων opponit, ſed illud ipſum *Felicis* teſtimonium ex incuria neſcio qua, omittit.

(12) Audiamus ejuſdem verba: *ce feu n'eſt pas toujours celuy d'enfer. Le mot marque ſouvent* une vengeance qui tourmente & conſume juſques au bout. *Et celle fut celle que Dieu deſploya ſur les Juifs, en la derniere ruine de Jeruſalem: & que* Jean Baptiſte *leur denonce en ce paſſage*. Peut-eſtre meſme que ce feu inextinguible, duquel il parle, ſe doit entendre literalement. *Le Temple, en qui les Juifs ſe fioyent principalement, fut bruſlé de fond en comble. Le General de l'armée Romaine avoit voulu preſerver ce baſtiment; & ſes gens y ayants mis le feu, il taſcha de le faire eſteindre: mais il fut entierement impoſſible d'empeſcher qu'il ne conſumaſt tout ce grand edifice. Dans ces flammes perit auſſi une grande multitude de Juifs qui s'eſtoyent refugiez au Temple*. Nimirum, uti *Baronius* Tomo I. Annalium ad A. C. 72. num. 13. ex *Joſephi* lib. VII. de Bello Judaico cap. 11. obſervat, *Pſeudopropheta* quidam decipiens populum infelicem, jactavit, ſalutem Deum polliceri omnibus, qui in templum adſcenderent. Multi itaque fidem eidem habentes, eo ſe contulerunt, ita ut, ad *ſex hominum millia* omnes æque *incendio templi* conſumerentur.

(13) Quomodo Lucæ Νότος idem ſit ventus, qui Ebræis קָדִים *orientalis* dicitur, pluribus expoſui in Diſſertatione de Judæis Chriſti ætate Μετεωρολόγοις, quæ legitur inſerta P. II. Voluminis II. Muſei Hiſtorico-Philologico-Theologici p. 332. ſequ. Interim hic conferendus erit *Iſacus Voſſius* in diſſertationibus de LXX. Interpretibus eorumque tralatione & Chronologia p. 43. & in Appendice ad librum de LXX. Interpretibus p. 93.

(14) Vult Deus, ut ſparſi ſint Hebræi per omnes regiones in teſtimonium veritatis religionis Chriſtianæ, in memoriam & paſſionis & mortis illius Chriſti ab Hebræis occiſi, qui noſtram fidem fundavit, omniſque boni noſtri autor extitit. Hæc *Joannes Maria Vincenti* in tractatu Italico, quo diſquiritur: num ſatius ſit retinere quam expellere Judæos. Subſcribit *Vincenti J. C. Wagenſeilius* in Confutat. carminis R. *Lipmanni* p. 242. Alios de hoc argumento ſcriptores indicat *J. C. Wolfius* P. II. Bibliothecæ Hebrææ p. 1102.

(15) Inde excerpta videas apud *Jac. Baſnagium* dans l'Hiſtoire des Juifs lib. IX. cap. 38. §. 1. pag. 1061. *Wagenſeilium* in dicta confutatione carminis p. 213. & *J. C. Wolfium* Bibliothecæ Hebrææ P. III. p. 1150. ſequ.

(16) Qui liber ſcriptus eſt ſermone Luſitanico ſub hoc titulo: Conſolaes am as tribulacoens de Yſrael. Idem liber in Hiſpanica lingua prodiit ſub hoc titulo: Conſolation à las tribulaciones de Iſrael. Excerpta inde luculenta videas apud. *Jo. Chriſtoph. Vuolfium* Bibliothecæ Hebrææ P. III. p. 1071.

(17) Arrident nobis verba *Vuagenſeilii* in Confutatione Carminis R. *Lipmanni* p. 241. *Si quis attente & conſiderate* hiſtoriarum monumenta *evolvat, deprehendet, quamprimum Judæi in regno aliquo, aut gente inter Chriſtianos, tacitis incrementis augeſcere, divitias luculentas parare, criſtaſque erigere nonnihil cœperunt, ſtatim* occulta Dei diſpoſitione, *inſignem aliquam cladem, quæ homines illos omnibus fortunis exutos ad incitas redegit, aut ſolum plane vertere coegit, conſecutam eſſe*.

(18) Ceterum verba illa Salomonis de *ſanguiſuga* perperam intelligi pluribus probavit *Samuel Bochartus* Hierozoici P. II. lib. V. cap. 19. p. 799. Confer tomum noſtrum II. der Erorterung der dunckelſten Schrifftſtellen des Alten Teſtaments p. 464. ſq. Ex illa autem *Bocharti* interpretatione quilibet facile intelliget, Judæos verba Salomonis præpoſtero conſilio

ad *tributa Christianis pendenda* trahere & detorquere.

(19) Operæ pretium fuerit, hic audire *Jo. Andr. Eisenmenger* im entdeckten Judenthum P. I. cap. 17. p. 798. die *Christenheit* wird מדהבה *Madhesa* genennet, welchee Nahme aus Esaiæ XIV. 4. genommen ist, allwo er von *Babel* gesagt wird: und kommet derselbige von dem Chaldeischen Vvorte דהב *Dehaf* her, welches *Gold* heisset, und wird von einigen *Goldbegierig*, oder *Gold samlend*, von andern aber *Gold Steuer* oder *Zinsz* ausgeleget. Der Rabbi *David Kimchi* schreibet in seinem Commentario darubee also: *diesse ist ein Beynahme Babels, welches viel Gold batte, denn sie hatten von allen Landern* מס Tribut *genommen*. Dasz aber die Christenheit auch also genennet vverde, solches ist aus den Selichoth, untee dem Titul Lejom schelischi in einem Gebet, vvelches anfangt, ajeh col nifleothecha klarlich zu sehen, dariunen sie also beten: *Ich bins mud* (oder *uberdrussig*) *das Joch der Madhesa zu tragen, vvelche spricht, messe, und bringe viel*. In dem alten Prager Selichoth vverden gedachte Vvorte in dem Commentario also erklaret: *es ist mir beschvverlich das Joch des Volcks, vvelches* Madhesa *genennet vvird, langer zu trageg, dievveil es allezeit sagt: messe ein gehaust Mausz, und bringe Geld in unsre Schatz-Kammern.* In der Polnischen Siddurim aber ist es fol. 77. col. 8. unter dem Titul Jozer leschabbath revii acher happesach, in dem Commentario uber ein Gebet, vvelches anfangt Elohai becha echavek, gantz klae zu sehen, indem das Vvort *Madhesa* durch umma hareschas das ist *des gottlose Volck* erklaret vvird, vvordurch *die Christen* verstanden vverden.

(20) Quotus enim quisque Civium nostrorum est, cui sit incoctum generoso pectus honesto? quotus, qui Doctam Virum curto asse licitetur, ut mansuetiorum literarum fontes vel primoribus labris delibet; quotus, qui illud S. *Hieronymi* secum recordetur: *facito aliquid operis, ut te semper Diabolus inveniat occupatum*. Vide de hoc dicto *Hieronymi Joannem Hoornbeekium* in Oratione de Scholis Theologicis p. 573. P. II. Miscellaneorum Sacrorum, itemque *Josephum Binghamum* in Antiquitatibus Ecclesiasticis lib. VII. cap. 3. Et vero ex tanto literarum elegantiorum fastidio & veterno, qui Cives nostros occupat, quid consequatur, pudet pigetque referre. Habebimus *ακουσματικους*, qui plebis judicio multum sapere, suo nihil nescire videntur, habebimus perfrictæ frontis homines, quibus propter ignorantiam tanquam anseribus in Capitolio intempestive strepentibus cibaria publice locantur. Sed quid juvat indulgere dolori, nec profuturis questibus diem ducere?

(21) Titulus dissertationis hic fuit: Dissertatio Anti-Baroniana prima in Nummum argenteum Imperatoris Nervæ Coccej. de Fisco Judaico, ejusque Calumnia sublata ad illustrationem Geneseos XLIX. 10. Esaiæ VII. 8. Matthæi III. 10. Lucæ II. 1. 2. 3. & Act. V. 37.

(22) Dedicationem dissertationis dictæ hic suo loco inserere placet, ne intercidat:

Vir Reverendissime, atque Illustrissime,
Mæcenas Indulgentissime,
Gratiosissime.

Permitte, aut si mavis, patere, ut prius *Tecum* loquar, quam purpuram Tuam, illumque latum, quem demittis pectore clavum, & reliqua magnæ Tuæ potestatis ornamenta venereri atque osculari audeam. Plerique, qui potentiorum atria obsident, *Procerum fortunam* potius, quam *Ipsos* colunt, iniqui profecto rerum æstimatores. Quodsi enim hominibus nullius rei possessio mancipio data est, præterquam virtutis: si virtus nondum in illustrissimum quoddam theatrum producta, sua tamen fulget luce, seque ipsa decorat una & exornat; rectissime atique sentiunt, qui Procerum dignitatem non *fortunæ cæca manu missilia sua spargenti, sed soli virtuti* adscribendum esse judicant. Irridentur quidem vulgo hominum umbraticorum de virtute disputationes, ut quæ extra porticum in luce Reipublicæ nullius sint usus, sed Tu, *Vir Reverendissime atque Illustrissime*, stultum coarguis errorem, quoniam *Tua Virtutis suffragatione* es adeptus, quæ sui muneris ac beneficii esse *fortuna* volebat. Accessit etiam *tanta eruditio*, ut plerosque omnes ætatis Tuæ eruditos non minus longe a Te submoveas ingenii fascibus, quam loco illustrissimo & amplissimis functionibus, in quibus Tua Te virtus locavit, antegrediaris. In *summis* enim *tribunalibus* sive *civilibus* sive *sacris* ita clavum tenes, ita regis, ut quod *Petro Pithoeo*, in præfatione Mosaicarum & Romanarum legum Collationi præmissa, *Thuanus* fuit, Tu *ψυχὴ* Senatus, & quodammodo *ἔμψυχος νόμος* non immerito dici possis. In Orbe enim Literato regnas, atque ita regnas, ut cum Potentissimus noster Rex, idemque Clementissimus, Te *Academiis & Gymnasiis* tanquam *summum* præfecerit *Curatorem*, subinde *Census literatorum* agas, & *ingeniorum delectus* habeas. Equidem ego per biennium, eoque amplius Civis Gymnasii Carolini fui, idque sedulo cavi, ne inter *capite censos* aut *proletarios* nomen meum esset. Adsum itaque, & in *censum* venio, *Illustrissime Censitor, Peræquator, Inspector*, adsum, profiteor nomen meum in *Tabulas Tuas Censuales* referendum, profiteor ævitatem, profiteor fortunas meas qualescunque. Ecce autem ego hæc omnia professus, *primam* statim *pensionem* ex *census* mei, ut nunc est, æstimatione, Tibi persolvo, & dissertationem meam in Censum dedicatam Tibi offero, promtus & paratus, ubi Census meus Deo volente creverit, pensitare centesimam, ducentesimam. Quandoquidem autem primæ petitionis copiam mihi fecisti, permitte, ut nunc, devorata Purpura Tua, manum ori admovens osculum labiis imprimam inter vota precesque. Faxit Deus, ut quam diutissime vivas, & ad summam senectutem *multa literatorum*, multa, inquam, *lustra* agas: Faxit idem, ut *gens Cocceja* in seram usque posteritatem & dignitatum Tuarum hæreditatem cernat. *Sint vota hæc mea, uti auspicato nuncupata, ita rata!*

(23) In horum Scriptorum censum referas *Jo. Georg. Hervvartum*: is in Opere Chronologico *Baronii* Annales laude omni atque adprobatione dignissimos sine exceptione pronunciat, quod male habet *Casaubonum*. Ita enim Exercitat. I. ad apparatum Annalium Baronii num. 32. p. 131. *Hervvarto*, tacito ejusdem nomine, respondet: *aut non legit opus quod laudat, aut plus apud se valere studium partium, quam amorem veritatis, ostendit*. *Michael Alfordus* Ecclesiasticorum Britanniæ Annalium conditor Tomo 1. ad A. 262. in fine ait: *Baronium libentius sequor, quia ille conscribendis Annalibus labore & industria precessit omnes*: at vero *Alfordum* tædio investigandæ penitus veritatis, cum *Baronio* gravissime errare, pluribus probat *Henr. Norisius* in Parergo Chronologico de Votis Decennalibus cap. 5. p. 482. Tomo 1. Thesauri novi Antiquitat. Romanarum, quem debemus *Alb. Henr. de Sallengre*. In *Anglia* Hierarchæ & Hierarchici sæpius ad fidem autoritatemque *Baronii* provocant, uti videre licet passim apud *Robertum Parkerum* in libris III. de Politeia Ecclesiastica & Hierarchia opposita. Quid? quod *Rogerus Manvvinus* Episcopus Sandaviensis *Bellarminum* & *Baronium* laudibus ad coelum usque evehens, Reformatarum Ecclesiarum Doctores alga viliores reputavit, teste *Irenæo Philadelpho* in Epistola ad Renatum Veridæum, in qua aperitur Mysterium iniquitatis novissime in Anglia redivivum, & excutitur liber *Josephi Halli*, quo asseritur, Episcopatum esse juris divini.

(24) Innuo Censuram meam Eclogarum *Jo. Frieder. Mayeri* de fide *Baronii* & *Bellarmini* ipsis Romano-Catholicis ambigua. Et vero hæc Censura sub ficto *Nicetæ Critopuli* nomine a me edita, & Tomo 1. Opusculorum meorum Sacrorum pag. 503. post tot accessiones novarum observationum inserta, tanti exteris visa est, ut Journal des Scavans Tomo XL. VIII. a. 1710. mense Septembri a p. 278. ad p. 283. luculenta inde excerpta peteret, & de meliori nota posteris commendaret.

(25) Ita enim in Bibliotheca Nummaria p. 40. de *Baronio* judicat: *in* XII. *Annalium Ecclesiasticorum tomis*, numismatibus antiquis *ad* Historiam *usus est, cum* acri & limato judicio semper, *sæpe etiam cum* ingenti successu.

(26) Hujus Journal des Scavans Tomo IX. A. 1618. mense April. p. 130. magnas laudes *Baronio* tribuit: en ipsa verba: *la recherche & l'* etat moderee des Medailles *ne sont pas une curiosite vaine & inutile comme le croyent la plusspart de ceux, qui n'*

ont

ont pas ces sortes de goust. Elles donnent au contraire de grands secoura *pour les Lettres & particulierement* puor l' Histoire Ecclesiastique *& Profane. Les* Lumieres considerables, *que le* Cardiual Baronius *en a recues en plusieurs occasions n' en laissent pas douter.*

(27) In dissertatione Historica de *Nummo* Consulari aureo *Theodosii* II. & *Valentiniani* III. in quo *Cæsar Baronius sacra sacerdotum pallia* (das Mesz-Gewand) repræsentari credidit. Fateor *Petrum de Marca* lib. VI. de Concordia Sacerdotii & Imperii cap. 6. §. 3. p. 806. eandem cum *Baronio* tueri sententiam: *omophorii effigiem*, inquit, *exhibet vetus numisma Imperatoris Theodosii apud Fulvium Ursinum, in quo beati Apostoli Philippus & Joannes habitu Episcoporum repræsentantur, capite raso, & cum* palliolo illo crucibus ornato & ad pectus usque pertingente, *posito volumine & quidem in manus dextra & cruces in sinistra*. At vero fallitur vir doctissimus. Etenim *Henricus Norisius* in Dissertat. de Numismat. Licinian' Licin. Aug. cap. 3. & *Antonius Pagius* in Dissertat. de Consulibus Cæsareis c. 14. mecum contendunt Theodosii ac Valentiniani imagines repræsentari. Confer *Henrmeibomium* in Publico Programmate, quo nummorum veterum in illustranda Imperatorum Romanorum Historia usum ostendit. Subjunge denique *Salomonem Deylingium*, qui P. III. Observationum Sacrarum *pag.* 391. recte reprehendit *Baronium*, quoniam in dicto numo *vestes consulares* pro *Apostolicis* venditavit.

(28) In libro, quem inscripsit: Erreurs Populaires *sect.* I. *cap.* IX. *p.* 33. Tomo II. Operum in hanc sententiam differit: nul n' ose dire formellement que l' Ecriture contienne chose aucune qui ne serve a salut, Neautmoins outre une infinite d' histoires, toutes les genealogies, chronologies, ethimologies de noms propres, descriptions de pays & de bastimeuts, ordonuances ceremoniales, emblemes prophetiques, enveloppements de mysteres, & diverses autres pieces de l' Escriture, sont superflues au jugement du vulgaire, pour ce qu' il ne voit pas en quoy elles servent a l' salut. *Qui voudroit rayer tout ce que les ignorans tiennent pour inutile, il faudroit reduire la Bible au quart de ce qu' elle contient, en lieu que l' E glise Romaine croy qu' ily faut adjouster.*

(29) In der Vorrede uber *Jo. Lundii* Judische Heilig. humer.

CAPUT I.

De Nummo Nervæ itemque de Fisco Judaico quædam generatim dicenda præmittuntur.

I. TEmpus perderem, si vel *Nervam Coccejum* Imperatorem Romanum vel ejus *Nummum in Thesauro Regio Prussico* pluribus verbis commendare vellem. Quemadmodum enim *Nerva* omnium Bonorum laudes supergressus (1) *gentis suæ* decora atque ornamenta (2) mirum in modum auxit, ita nummus ejusdem quantivis judicatur esse pretii, maxime cum doctissimi homines in illo vel commemorando, vel strictim modiceque explanando operam suam, industriamque collocaverint. Vide sis *Adolphum Occonem* in Imperatorum Romanorum Numismatibus *pag.* 187. *Jo. Christoph. Wagenseilium* in dissertatione de Re Monetali Veterum Romanorum *cap.* 14. *p.* 68. *Fulvium Ursinum* ad Svetonii Domitianum, *Sebastianum Erizzo* sive *Ecbinum* in libro, cui titulus: *Discorso sopra le Medaglie degli Antichi* pag. 171. N. *de Grainville* in Epistola singulari, quam inscripsit: Lettre sur l'usage qu'on peut faire de Medailles par raport à la Religion, (3) *Jacobum Saurinum* Tomo II. Discours Historiques, Critiques, Theologiques & Moraux sur les Evenemens les plus memorables du Vieux & du Nouveau Testament *pag.* 276. (4) *Eumenium Pacatum* sive *Jo. Harduinum* in Epistola quadam ad Valentem, (5) *Casparem Waserum* de antiquis Nummis Hebræorum *lib.* I. *cap.* IV. *num.* 4. *Marquardum Freberum* in dissertatione de Numismate Census, *Jacobum Basnagium* dans l'Histoire de Juifs *lib.* VII. *cap.* XI. §. II. *pag.* 308. *Samuelem Petitum* in variis Lectionibus *cap.* XVIII. *Cæsarem Baronium* Tomo I. Annalium ad A. C. 98. num. 12. *Gaillardum Guiranum* in explicatione duorum vetustorum Numismatum Nemausensium ex ære, *Jacobum Gutberium* de Officiis domus Augustæ publicæ & privatæ *lib.* III. *cap.* 31. *Hugonem Grotium* in notis ad *Matthæi* XVII. 24. *Christoph. Cellarium* in dissertatione de septem Ecclesiis Asiæ in divina Apocalypsi memoratis §. 40. *Laurentium Begerum* Tomo III. Thesauri Brandenburgici *pag.* III. & , qui inter laudatos scriptores principem obtinet locum *Ezechielem Spanhemium* in Dissertationibus de Præstantia & usu Numismatum Antiquorum *Tomo II. dissertatione* XIII. Quamvis autem *Nervæ Coccei nummus de Calumnia Fisci Judaici sublata* in tot doctorum hominum monumentis laudetur, quippe satis cognitus: solus tamen J. C. *Bulengerus* lib. II. de Imperatore Romano *cap.* 15. dormitat & scribit, repetiri *numismata Domitiani*, cum inscriptione: Fisci Judaici calumnia sublata: nam inscriptio hæc a *Nerva* est, non a *Domitiano*. Quæ cum ita sint: *Ludov. Savotus* in Dissertationibus de Nummis Antiquis *P.* II. *cap.* I. *pag.* 1167. *Tom.* XI. Thesauri Grævii, errorem *Bulengeri* recte notavit.

II. Missis igitur ambagibus, dispiciamus, quid sit *Fiscus Judaicus*, cujus tam luculenta in hoc nummo memoria exprimitur. Nimirum *Fiscus Judaicus* est tributum, quod Judæi omnes, qui in imperio Romano erant, solvere debebant. Etenim *Judæi*, ut ait *Jo. Seldenus*, (6) soluto pretio ad fiscum, qui etiam huic rei singularis erat, adeoque Judaicus dictus est, libere ac suo more vivebant. Confer *Adrianum Turnebum* Adversariorum XXII. 16. & *Joann. Frieder. Franckensteinium* in dissertatione de Ærario Populi Romani *cap.* x. Ceterum ipsi Judæi *fiscum* illum *Judaicum* appellare solent משא מלך *onus* sive *vectigal Regium*,

 (7)

(7) ut taceam alia quibus utuntur in hoc argumento, nomina, qualia sunt סם, & סמם (8) nomina, quodammodo distincta, itemque nomina illa quibus *tributa* & *vectigalia* suo more indicant המסים והאר נונות.

III. *Origo fisci Judaici* paulo altius repetenda erat, ut intelligamus tandem, cur *Nerva Coccejus calumniam fisci* illius *sustulerit*. Et *originem* quidem *Fisci Judaici* apud *Romanos* eruere neglexere viri eruditi: id quod uno alteroque exemplo probabimus. *Andreas Cirino* in Libro Singulari Antiquarum Lectionum de Urbe Roma *cap.* x. §. 115. *pag.* 113. *Tomo II.* Novi Thesauri Antiquitat. Romanar. *de Sallengre*, cum S. *Hieronymo* apud *Danielem* VII. 7. quartum illud animal, dentibus ferreis, magnis, comedens ac comminuens, & reliquum pedibus conculcans, de *Imperio Romano* exponit, quia hostes conculcatos ac devictos *tributis* insuper *depresserit*, *Judaeos* imprimis. Testem citat *Appianum*, qui Syr. de Judæis scribit: *Judæos sæpius rebellasse, eoque tributum capitis gravius impositum, quam reliquarum facultatum*. Addit etiam ex *Xiphilino Vespasianum* instituisse, ut *duas drachmas Jovi Capitolino* penderent. Mittimus *Andream Cirino*, transimus ad *Ludov. Cappellum*, ille vero in Historiæ Judaicæ Compendio ex *Josepho* contracto ad Annum Christi 2. *6. 9.* de altero Quirini censu hæc verba *Josephi* affert: *καίπερ τὸ κατ' ἀρχὰς ἐν δεινῷ φέροντες τὴν ἐπὶ ταῖς ἀπογραφαῖς ἀκρόασιν licet* Judæi *jam antea ægre ferrent mentionem censuum*. Hinc liquet (addit *Cappellus*) alias jam ante fuisse factas Judææ ἀπογραφὰς, ut mirum videri non debeat, si sub *Herode* ipso, cum Christus natus est, facta est etiam ἀπογραφή aliqua. Nunc commemoramus Joannem *Hermanssonium*, is in dissertatione singulari de Denario Census Fiscum Judaicum tempore Christi describit, neque tamen altius ejusdem originem repetit, dilucidat. Vide Hamburgische Berichte von gelehrten Sachen Anno 1733. *num.* 85. *pag.* 705. Tandem agmen claudat *Baronius*, qui in Apparatu ad Annales Ecclesiasticos *num.* 87. *pag.* 39. *originem Fisci* Judaici hisce describit verbis: *quod Lucas primam descriptionem a* Cyrino *factam esse dicit, nemo prudens intelliget, tunc primum censos fuisse Judæos, atque redactos sub tributo, factosque Populo Romano vectigales. Si quidem longe antea sub Consulatu Ciceronis & Antonii*, Pompejus *eos domuit, & tributum ab eis exegit, idque ipse* Cicero orat. pro Flacco *inprimis testatur: id* Josephus antiquit. lib. 14. cap. 8. *& alii*. Ammianus *lib.* 14. Augustinus *de Civitate Dei lib.* 18. *cap.* 45. Hieronymus in Danielis *cap.* 9. *Neque id semel factum est: nam eundem* Pompejum (*ut auctor est* Cæsar in con. de bell. civ. lib. 3. *&* Josephus antiquit. lib. 14. cap. 17.) *tempore belli civilis a Regibus, Dynastis, & Tetrarchis Asiæ totius & Syriæ, sub qua continebatur &* Palæstina, *constat ingentes pecunias: quin etiam auctore* Dione hist. Rom. lib. 39. *scimus, &* Gabinium Syriæ Præsidem *tributum* Judæis *imperasse: hoc ipsum &* Cassium *& ceteros factitasse, qui post successerunt Præsides Syriæ, certum est: ac viginti novem annis* Judæos *Romanis tributa pependisse, antequam* Antipater Herodis pater, *Judææ procurator a Romanis institueretur, nec postea unquam cessasse tradit* Epiphanius in Panar. hær. 51. *Nec, licet ea provincia a Romanis* Herodi *ac ceteris Regibus concessa esset, desiit tamen aliquando tributum solvere: quod ex Evangelio etiam testatum habemus, cujus autoritate compertum est, eosdem* Judæos *tempore* Herodis regis *Rom. Imperatori censum persolvisse, perseverasseque usque ad* Vespasiani *tempora ejusdem pensitationem, omnes æque affirmant*, Epiphanius hær. 51. Josephus in antiquitatibus, & de bello Judaico, *aliique*. Hactenus *Baronius*, qui cum aliis, quos supra nominavi, de *origine Fisci* Judaici permixte & confuse differit, cum tamen argumentum illud majorem ἀκρίβειαν requirat. Equidem ego circumspectis rationibus omnibus, quæ ad rem hanc facere videntur, ita sentio atque sic animum induco meum, in hujus argumenti pervestigatione multa esse *capita difficillimis* fere *controversiis implicata*, quæ doctorum hominum industriam fatigant: sed tamen nostri esse putamus officii, ut hæc ipsa multis connexa nodis & obvoluta obscuritatibus enodemus, ac quantum vires suppetunt, dilucidemus. Ante omnia autem id dabimus operam, ut ubi *vetus Historia Fisci* Judaici temporum iniquitate manca, diminuta, corrupta atque obscura fuerit, ab ipsis *antiquis Romanorum nummis* suppetias ac lucem repetamus. Quemadmodum enim Historiæ Romanæ undequaque lucem præferunt nummi (id quod egregie præter *Rolandum Maresium* libro II. Epistolarum Epistola XXII. ad Joannem *Tristanum Sanctamantium*, præter *Ludovicum de Biel* in libello, cui titulus: Utilitas rei nummariæ veteris, compendio proposita, præter alios suo judicio comprobant *Joh. Hemelarius* in præfatione ad aurea Caroli Croy Ducis Arscotani numismata, *Claudius Chiffletius* in libro de Numismate Antiquo

quo *cap.* III. & *Ezechiel Spanhemius* summopere pro eo ac fas erat a *Johanne Smetio* in præfatione ad Antiquitates Neomagenses laudati) ita hæc *Fisci Judaici Historia sub imperio Veterum Romanorum* lucem haud exiguam ex eorundem nummis accipiet. Post *illam* autem *nummorum contemplationem* in eadem *Fisci Judaici Historia* suo loco & tempore *consensionem mirificam scriptorum sacrorum & profanorum* ob oculos ponemus: hoc enim pacto sacrarum literarum fidem atque autoritatem, quam homines impii & derisores labefactare sustinent, magis confirmabimus magisque. Conferatur egregius prorsus liber *Nathan. Lardneri* cui titulus : the credibility of the Gospel History, of the facts occasionally mention'd in the New Testament, confirmed by passages of Ancien Autors, who where contemporary wich our Savior, or his Apostles, or lived near their Time. Luculenta inde ἀποσπασμάτα videre licet apud *Joh. Clericum* dans la Bibliotheque Ancienne & Moderne *Tomo* XXVII. *pag.* 377. *seq.* & *Tomo* XXVIII. *pag.* 88. *seq.* Eandem viam, quæ est tuta satis, insistunt *Honoratus de Sancta Maria* in Animadversionibus super regulas & usum artis Criticæ, spectantes ad historiam ecclesiasticam, opera Patrum, acta antiquorum Martyrum, vitas Sanctorum &c. cum notis historicis, Chronologicis & Criticis *Tomo* III. *dissertatione* VII. *Jac. Usserius* in Annalibus Vet. & Novi Testamenti passim, *Ludov. Cappellus* in Historiæ Judaicæ Compendio ex *Josepho* contracto, ad illustrationem Historiæ Evangelicæ & Apostolicæ N. Testamenti accommodato, & in Appendice Historiæ Apostolicæ, *Joh. Lightfootus* in Commentario Chronologico, & Critico in Acta Apostolorum, *Tomo* II. Operum, & in Fragmentis quibusdam Historiæ Romanæ & Christianæ de rebus & personis quatuor primorum seculorum *pag.* 148. *Tomo* Operum Posthumorum, *Joh. Baptist. Ottius* in Centuria Locorum N. Testamenti cum Flavianis vel phrasibus, vel historiis aliquid commune habentium. *Paulus Pezronus* dans l' Historie Evangelique confirmèe par la Judaique & la Romaine, P. D. *Huetius* in Demonstratione Evangelica, *Dominicus de Colonia*, (9) Abbas *de Houtteville*, (10) *Hugo Grotius* de Veritate Religionis Christianæ *lib.* II. §. 2. *Joh. Eduardus*, (11) *Samuel Parkerus* (12) Quæ cum animo meo repeterem, subductis omnibus, quæ huc pertinent, rationibus, eodem etiam consilio *Historiam fisci Judaici* traditurus *Historicos sacros* & *profanos* inter se conferam, quoad potero. Neque vero ex *silentio* & *dissensu scriptorum profanorum* præjudicium aliquod sacræ creari debet historiæ: quam nos Christiani novimus esse θεόπνευστον & eo ipso αὐτόπιστον, adeoque talem, quam nec exotica testimonia juvent, si adsint, nec lædant, si absint. Sufficit ad fidem, sacris Scriptoribus aliquid dictum etsi indictum ceteris omnibus. Innumera alia scriptoribus aliis præterita sunt, de quorum tamen fide non dubitatur, modo ab uno ex illis relata fuerint. Nec solent committi scriptores vel Græci vel Romani in iis quæ quisque peculiaria habet; quin potius illa aliis vel incognita, vel per incuriam prætermissa censentur. Cur non eadem æquitate utemur erga *scriptores sacros*, quorum fides & αὐθεντία tot indiciis comperta? An credibile est adeo stupidos fuisse scriptores sacros vel adeo famæ suæ prodigos, ut in re sui temporis nota atque comperta, citra rationem ullam probabilem tam impudenter mentiri animum induxerint? Vide *Herm. Witsium Tomo* II. Miscellaneorum Sacrorum *Exercitat.* XI. §. 60. *pag.* 320. plura autem de silentio scriptorum profanorum ejusque causis, ubi satis tuta scriptorum sacrorum fides, plura, inquam, dabunt *Cæsar Baronius* in Apparatu ad Annales Ecclesiasticos *num.* 95. & *Richardus Montacutius* Originum Ecclesiasticarum *P.* I. *p.* 19. Quando autem inter Deistas Anglos, ille *Thomas Matthæus Tindal*, qui librum scripsit sub hoc titulo: Christianity as Old as the Creation: or the Gospel a Republication of the Religion of Nature, fidem atque auctoritatem divinorum Scriptorum ex silentio profanorum Scriptorum impugnare & labefactare annititur: monendum adhuc erat, *Jacobum Fosterum* allata *Tindalii* argumenta discussisse in libro, quem inscripsit: The Usefulneß, Truth, an Excellency of the Christian Revelation, defended against the Objections contain'd in a late Book, intitled, Christianity as old as the Creation &c. Et excerpta quidem ex *Fostero*, quæ huc pertinent, legere licet dans la Bibliotheque Raisonnèe des Ouvrages des Savans de l' Europe *Tomo* VIII. *P.* II. *pag.* 273.

IV. Sed ut tandem ad rem ipsam veniam missis ambagibus. Id nunc dico verbo, adeoque breviter. *Historiam Fisci Judaici* scripturus diligenter distinguo inter *tria tempora*. *Primum* intervallum est *a factis per Pompejum Judæis Romanorum vectigalibus ad Archelaum usque Herodis Magni filium in exsilium pulsum*: *alterum est a pulso Archelao ad excidium Hierosolymitanum*: *tertium* denique *post excidium* il-

illud. Atque ex hisce *Periodis Fisci Judaici* simul colligemus *Periodos* illas *sceptri Judæorum ablati*, uti pluribus declaravit *Christoph. Cellarius*, (13) *Dei autem*, inquit, *misericordia est*, *quod ita sensim & pedetentiam amovit*, *quæ uno impetu destruere potuisset*. Eadem est de Periodis illis *Isaaci Casauboni* sententia exercitatione I. ad apparatum Annalium *Baronii num.* 2. En ejus verba: *hæc est illa admiranda Dei Optimi Maximi* in pœnis *peccatorum exigendis* lentitudo, *de qua toties Prophetæ & ipse etiam Jesus Christus in pulcherrima parabola de vinea & vinitore apud* Matthæum XXI. 33. *atque alios Evangelistas*.

N O T Æ.

(1) Etenim *libertatem* & *principatum* miscuit res olim dissociabiles. Idcirco in Nervæ numismate æreo fuit in altera parte effigies ipsius Nervæ cum his notis: *Imp. Nerva. Cæsar. Augustus P. M. Tr. Pl. Cos.* II. *P. P.* in aversa parte hæc erant verba: *Libertas. Publica S. C.* & erat ibi imago Libertatis stantis in lacinia, in dextra pileum, in læva hastam tenentis. Confer. *Georg. Wolffg. Wedelium* Exercitationum Medico. Philologicarum Decade VIII. Exercitatione X. de Nummis Pileatis. Interim audire juvat *Henr. Thomam Chiffletium* in Dissertatione de Othonibus Æreis *cap. 6. pag.* 646. Tomi I. Thesauri novi Antiquit. Romanar. *De Sallengre*. *Libertas*, inquit, *adeo Galbæ propria fuit*, *ut ejus numisma consensu Senatus restituerit* Nerva, *in cujus aversa parte circa* typum libertatis *scriptum: Imp. Nerva. Cæs. Aug. Rest. Quod & idem proprium Galbæ symbolum instauravit etiam* Trajanus *cum epigraphe: Trajanus Aug. Germ. Dac. Part. Rest. Utrumque nummum propria delineatum manu reliquit Hubertus Goltzius*. Neque vero *Nerva* solum *libertatis publicæ autor* fuit, sed & multis aliis beneficiis Romam ornavit. Cum enim præter *Jo. Lightfootum* in Fragmentis quibusdam Historiæ Romanæ & Christianæ de rebus & personis quatuor primorum seculorum *cap.* III. *p.* 153. Operum Posthumorum, *Joannes Servilius* in libris suis de Mirandis Antiquorum Operibus, Opibus, & veteris ævi rebus, pace belloque magnifice gestis, libro II. cap. I. de Principum Romanorum in plebem liberalitate disserere secum constituisset, mox cap. II. hisce verbis commendat Nervam Coccejum: *in hoc virtutis laudisque ordine* primus Nerva, moderatissimus, prudentissimusque Princeps *tanquam antesignanus nobis progreditur. Hic* quicquid pœnæ nomine tributi accesserat, plebi indulsit, *afflictas civitates relevavit*, *puellas*, *puellosque parentibus natos egestosis sumtu publico per universæ Italiæ oppida ali jussit*. Ad sustentandam civium afflictorum vitam, decies & quinquagies centena millia nummum erogavit, *pecuniis exhaustis*, *vestibus*, *vasis aureis argenteisque etiam super supellectilem pretiosam*, *sive propria*, *sive publica esset*, *auctioni subjecit*, *ex eaque pretium corrasum civitatis necessitati elargiebatur*. Pauca dixit *Servilius*, plura adhuc restant dicenda illi, qui *vitam Nervæ Coccejii* ex scriptoribus, itemque *nummis antiquis* commendare volet. *Augustus* constituerat, ut *vicesima pars hereditatum & legatorum*, exceptis iis, quæ proxime genere junctis ac pauperibus morte aliorum relinquebantur, in *ærarium militare* inferatur. Duram hanc legem *Nerva* & *Trajanus* temperarunt. Confer *Jac. Gutherium* de Officiis Domus Augustæ lib. III. *cap.* 35. *pag.* 619. Tomo III. Thesauri Novi *De Sallengre*, & de Jure Manium *lib.* III. *cap.* 20. *p.* 1307. Tomo XII. Thesauri *Grævii*, itemque *Justum Lipsium* de Magnitudine Romana *lib.* II. *cap.* 4. *pag.* 705. Tomo III. Operum. Ad nummos transimus. Exstat nummus Nervæ, in quo *Vehiculatio Italiæ Remissa* legitur: quantum autem hoc fuerit optimi Principis beneficium, pluribus verbis exponunt *Ezechiel Spanhemius* de Præstantia Nummorum dissertat. IX. & *Henr. Christianus Henninius* in Notis ad *Bergierii lib.* IV. de Publicis, & Militaribus Imperii Romani Viis p. 731. sequ. Tomo X. Thesauri *Grævii*. Habemus porro Nervæ nummum, in quo *Frumentum*, *Plebi Urbanæ Constitutum* videmus: quantum autem hoc fuerit beneficium, intelliget facile, quisquis consuluerit *Laurentum Begerum* Tomo III. Thesauri Brandenburgici pag. 110. & *Vincentium Contarenum* in libro de Frumentaria Romanorum Largitione cap. IV. pag. 956. Tomo VIII. Thesauri *Grævii*. Quid denique commemorem nummos Nervæ in quibus tum *Æquitas* tum *Justitia* hujus Imperatoris commendatur apud *Begerum* in Continuatione Thesauri Brandenburgici *p.* 642. Summa hæc sunt Nervæ in plebem Romanam beneficia, æternitati jam pridem consecrata. Inde enim colligimus, cur in Veteri Kalendario apud *Ægidium Bucherium p.* 287. VI. Id. Novembris legatur *Natalis Nervæ*: etenim, cum apud eundem *Bucherium pag.* 276. Catalogus occurrat antiquus, in quo ortus Principum & quidem meliorum describuntur, *Natalis* utique *Nervæ* probe observandus erat. Confer omnino *Jac. Phil. Tomasinum* in libro singulari de Donariis ac Tabellis Votivis Veterum *cap.* 9. *p.* 796. Tomo XII. Thesauri *Grævii*. Inde etiam apparet, cur S. P. Q. R. in nummo quodam Nervæ, qui *Æquitatem tanti Imperatoris* repræsentat, *Optimi Principis* nomen apponat apud *Begerum* in Continuatione Thesauri Brandenburgici pag. 642. Quid multa? meruit tandem Nerva, ut post ultima fata *inter Divos* poneretur. Nummus quidem eximius apud *Vaillantium* Tomo II. *p.* 117. & *Gisbertum Cuperum* Exercitatione II. de Elephantis in Nummis vobiis *cap.* X. *pag.* 227. *Tom.* III. Thesauri novi antiquitat. Romanarum *De Sallengre*, ἀποθέωσιν sive *consecrationem Nervæ* satis luculenter oculis nostris exponit.

(2) *Gens Cocceja*, non satis constat, *patritiane* fuerit, an *plebeja*: ex ea certe *Nerva Imperator*, qui Domitiano successit, ortus. *Eutropius* in Breviario Historiæ Romanæ *lib.* VIII. *cap.* I. dicit, *Nervam* in vita privata, antequam factus esset Imperator, *nobilitatis mediæ* fuisse. Nimirum, quemadmodum hodie *sublimem Nobilitatem* ab *inferiore* seu *simplice* distinguimus, ita *Eutropius* de *Nerva* locutus, indicare videtur eundem non *patricium* sed *nobilem* fuisse. Audiamus *H. Valesium* in annotationibus ad *Eusebium pag.* 49. *si quis existimat*, patricios & nobiles nihil inter se differre, *is vehementer fallitur*. Patricius *enim apud Romanos dicebatur*, *qui erat* ex gente patricia; *& opponebatur* plebejo, *non autem* nobili. *Itaque* patricii quidam *fuerunt apud Romanos*, *qui non erant* nobiles, *ut docuit Sigonius in libro de Nominibus Romanorum*. *Observavi autem* nobilem *apud Romanos dictum esse*, *respectu habito ad* familiam *non ad* gentem. *Proinde ex eadem* gente *alii erant* nobiles, *alii* ignobiles. Nobiles *quidem*, *quorum pater & avus magistratum curulem gessissent*: ignobiles *contra*. Sed & ejusdem Nervæ *juridicam* seu *jureconsultoriam Nobilitatem*, uti loqui liceat cum *Christiano Wilhelmo Eybenio* in Dissertatione de Ordine Equestri Veterum Romanorum §. 31. intelligere videtur *Eutropius*. Est autem *juridica* seu *jureconsultoria Nobilitas* eorum, qui, quorumve Majores de Jure responderunt, & Jurisprudentiæ studio inclaruere. *Ejusmodi nobilitatem* jam pridem ea ratione vocavit ipse *Spartianus*, quando in Vita Imperatoris Didii Juliani, Salvium Julianum Imperatoris dicti proavum paternum bis Consulem & Præfectum Urbi fuisse scribens, mox adjicit, & *Jureconsultum* fuisse, quod *magis* eum *nobilem* fecerit. Vide plura de Juridica Nobilitate apud Veteres Romanos ab *Ægidio Menagio* in Juris Civilis Amœnitatibus *cap.* 16. *pag.* 85. & *Eybenio l. c.* observata, hic loci non repetenda: interim hoc addimus, *Jacobum Gutherium* libro I. de Officiis Domus Augustæ publicæ & privatæ, *cap.* XVIII. copiose disseruisse de Consiliariis priorum Principum, qui Jurisconsultis præcipue usi sunt. Inter alia sic infit: *Cæsar Julius Jurisperitos familiarissimos habuit*, *atque inter hos Ofilium*, *&*

Ner-

Nervam, *quem secuti Imperatores ceteri, qui Jurisperitos in Consilium semper assumserunt*. En nobilitatem Juridicam in *gente Cocceja*, quæ etiam viros plures habuit summos Magistratus gerentes. Fuit & inter alios M. Nerva Consul suffectus cum C. Vibio Rufino anno ab U. C. 774. de quo mentio exstat in antiqua inscriptione ad radices Capitolii. Vide *Ursinum* & *Patinum de Famil. Rom.* in Cocceia, *Bergierium* de Viis Militaribus II. *sect.* 16. §. 14. & alios scriptores, quos commendat *Samuel Pitiscus* in Lexico Antiquitatum Romanarum Tomo I. *pag.* 853. A. Frustra autem hic consules *Richardum Streinnium*, & *Antonium Augustinum*; ille quidem librum de Gentibus & Familiis Romanorum, hic itidem librum singularem de Familiis Romanorum edidit, sed utrique scriptores de *gente Cocceja* prorsus tacent. Quod autem ad *Ludovicum Savotum* attinet: is in Dissertationibus de Nummis Antiquis *P.* IV. *cap.* XVIII. *pag.* 1299. Tomo XI. Thesauri *Grævii*, enarrationem familiarum omnium Consularium *Fulvii Ursini* secundum ordinem Alphabeticum dispositam exhibet, atque hoc pacto *gentem Cocceiam* commemorat. Idem *Savotus*, dum *cap.* 19. *pag.* 1302. enarrat, quarum *familiarum numismata* pro rarioribus habenda sint, tandem hæc verba addit, *unum tantum gentis Cocceja numisma reperitur, quod rarum est*. Utinam *Savotus* numisma illud aliquanto accuratius descripsisset: forte talem nummum intelligit, qualem videre licet apud *Hubertum Goltzium*. Hujus nummi antica imaginem Augusti exhibet cum epigraphe: *Augusto. Divi. F. Cos.* XI. *Tr. Pot.* II. *Imp.* VIII. postica *Asiam*, *Europam*, *Africam* inscriptas tribus globulis: in ambitu: M. *Coccejus. M. F. Nerva* III. vir. *S. P. Q. R.* Confer de hoc nummo *Gottfr. Mascovium* in Exercitatione Inaugurali de Sectis Sabinianorum & Proculianorum in Jure Civili *cap.* III. §. 1. quando autem *Andreas Cirino* in Libro singulari Antiquarum Lectionum de Urbe Roma, eiusque Rege Romulo *cap.* I. §. 14. *p.* 27. *Tom.* II. Novi Thesauri Antiquit. Romanarum *De Sallengre*, dictum nummum *Imperatoris Nervæ Cocceji* esse contendit, gravissime errat, uti nummus ipse in conspectum allatus docebit. Ceterum *Gens Cocceja* summos olim dedit *Jurisconsultos*. Nerva Pater, qui successit *Antistio Labeoni*, Cæsari Tiberio fuit familiarissimus. Nerva filius, qui *Proculo* successit, citatur libris de usucapionibus, & *Pater* fuit *Nervæ Imperatoris*. Vide *Jo Albertum Fabricium* Volum I. Bibliothecæ Latinæ *lib.* IV. *cap.* 9. *pag.* 831. & Bibliothecæ Græcæ *Volum.* XII. *lib.* VI. *cap.* 6. *p.* 337. *Burcardum Gotthelff. Struvium* in Historia Juris Romani *cap.* II. §. 3. *pag.* 229. *Gottfriedum Mascovium* in Exercitatione Inangurali de Sectis Sabinianorum & Proculianorum in Jure Civili *cap.* III. §. 1. & 3. Cum itaque *Imperator Coccejus* ex Jurisconsultorum ordine avum & parentem haberet, inde factum, ut idem *magnam Juris scientiam* habuerit. Testes sunt eiusdem Imperatoris *nummi*, qui *Æquitatem* & *Justitiam* repræsentant: testes *Victor* & *Eutropius*, ille de Nerva Imperatore: *jurgiorum disceptator & scientissimus & frequens fuit*: hic de eodem scribit: *æquissimum se præbuit*.

(3) Integram hane Epistolam habent Diaria Trevoltiana A. 1715. mense Augusto p. 1411. & Journal des Scavans Tomo LIX. p. 565. sequ.

(4) Ibi simul promisit, se, ubi perventum esset ad dissertationes in N. T. adornandas, in iisdem de nummo hoc Nervæ aliquanto copiosius disserere velle, sed ultima intercessere fata, quo minus promissa exsolveret scriptor ille rei nummariæ non adeo ignarus.

(5) Inde excerpta quædam videas Tomo II. Operum *Josephi* pag. 406. quæ *Sigebertus Havercampius* curavit edenda.

(6) In Prolegomenis ad librum de Successionibus ad Leges Ebræorum in Bona defunctorum.

(7) Ita R. *Joseph* filius Isaaci, filius Esra scripsit ס׳ משא מלך de *onere* sive *vectigali Regio* ubi tum vectigalia & tributa annua Regi præstanda æstimandaque in hoc negotio diversis Synagogis exponit, tum ostendit, quomodo rationes vel secundum instituta vel secundum consuetudinem subduci debeant. Vide de hoc libro Jo. *Christoph. Wolfium* Bibliothecæ Hebrææ P. I. n. 911. p. 539.

(8) Vide J. B. *Carpzovium* ad *Schickardi* Jus Regium Hebræorum p. 275.

(9) In libro, cui titulus: la religion Chretienne, autorisee par le temoignage des Anciens Auteurs Payens.

(10) Librum suum inscripsit; la religion Chretienne prouvee par les faits.

(11) Scripsit librum patrio sermone, cui titulus: Adiscourse concerning the autority, stile and perfection of the boots of the Old an New Testament, with continued illustration of several difficult text of Scripture throughout ehe whole work. Excerpta inde satis luculenta videas apud *Basnagium* dans l'Histoire des Ouvrages des Savans A. 1694. mens. Decembr. p. 154. sequ.

(12) In Demonstratione Divinæ auctoritatis Christianæ religionis Anglice scripta §. 11. sequ. p. 112. Hunc librum *Parkeri* summopere commendat *Christoph. Mattheus Pfaffius* in Dissertatione C a de genuinis librorum Novi Testamenti lectionibus rite investigandis cap. I. §. 7. p. 27.

(13) In dissertatione de Cn. Pompeii M. expeditione Judaica §. 20.

CAPUT II.

Historia fisci Judaici inde a Pompeii tempore ad Archelai exsilium.

I. PRimus Romanorum Pompejus (1) *Hierosolymis* ἐπιτάττει φόρον *indicit tributum*, seu τὰ Ἱεροσόλυμα ὑποτελῆ φόρου Ῥωμαίοις ἐποίησε *Hierosolymam Romanis fecit tributariam*, ut scribit *Josephus* Antiquitatum *libro* XIV. *cap.* 8. *Pompejo primo Judæorum domitori* addit *Tertullianus* in libro de Pudicitia *cap.* IX. *Lucullum*. De *Pompejo* res nota. *Tacitus* lib. V. Historiar. *Romanorum primus Cnejus Pompejus domuit*. Addimus *Ciceronem* pro Flacco, pro lege Manilia, *Aurelium Victorem* in Vespasiano, *Plutarchum* in vita ejusdem Pompeii, *Appianum* de bello Mitrid. *Ammianum Marcellinum* lib. XIV. at de Lucullo ambigitur. Nam si Judæam primus domuit Pompejus, quomodo qui prius bellum in Syria pro Romanis gessit, eam subegisse dicitur? Neque cuiquam persuadet *Pamelius Lucullum* devictis Mithridate & Tigrane sub Pompejo sibi infenso, cuique exercitum invitus tradiderat, bello interfuisse Judaico. Verum cum parta de Mithridate atque Tigrane victoria, ceterisque in Syria præclare gestis, illarum provinciarum Regibus terrori esset Lucullus, & ut ait *Cicero* pro lege Manilia, *cum vehemens opinio per animos gentium barbararum pervaserat, fani locupletissimi & religiosissimi diripiendi causa in eas oras nostrum exercitum esse deductum*, facile crederem Judæos misisse, qui *populi Romani amicitiam* ab eo peterent, atque ut in eam reciperentur, *tributum quod imperari poterat, sponte offerrent*: nisi malis, cum a *Plutarcho* referatur in Mesopotamiam eum penetrasse & Chaldæos domuisse, Judæam quoque tentasse. Atque hoc pacto *Tertulliani* fidem *Gabriel Albaspinæus* in notis ad *Tertullianum* a falsi suspicione liberare voluit;

no-

nostrum institutum non patitur hic arbitrum agere, & exottas lites componere: satis est Joseph fidem tot scriptorum sive antiquorum, sive recentiorum consensu quam maxime inniti. Ceterum de verborum Josephi vero sensu nunc dispiciendum erit. Quid enim? Hisce Josephi verbis allatis, subdit *Samuel Petitus* Variarum Lectionum *cap.* XVIII. *vectigal istud, quod præstabant* Judæi, *utrum fuerit* e portoriis *an ex* emphyteumatis (2) *juxta cum ignarissimis scimus: hoc tantum ignorare nos non sinunt* Iosephus *&* *Eusebius* (3) *Judæos Romanis vectigalia præstitisse, postquam in ordinem a Pompejo coacti sunt.* Nemo non videt *Petitum* hic justo breviorem esse. Primum itaque dispiciendum, quam notionem habeat vox *Hierosolyma*? Nimitum *civitas Hierosolymitana* hic pro tota Judaica ditione accipienda erat, quemadmodum ex alio *Josephi* loco satis luculenter probavit *Joh. Seldenus* de jure naturæ & gentium *libro* VI. *cap.* 17. *p.* 790. Deinde inde vera notio vocis φόρος, qua *Josephus* utitur, aliquanto accuratius eruenda erat. Græcis τέλη sunt *vectigalia*, ut φόροι *tributa*. Audiamus C. S. *Schurtzfleischium* in Dissertatione de Ordine Publicanorum *thesi* IV. *Publicani redimebant* vectigalia ordinaria, *quæ ut semel a Magistratu erant constituta, ita semper permanebant, neque unquam mutabantur, etsi redituum summa certo non constabat: quo pacto etiam distinguitur vocabulum* τέλος ἀπὸ τοῦ φόρου *id est* extraordinario tributo & ἀπὸ δασμοῦ *hoc est* tributo eo, *quod hosti penditur*. Sic distinguit *Strabo libro* XVII. de Ægypto loquens εἰσαγωγικὰ τέλη καὶ ἐξαγωγικὰ vocans, quæ pro importatis & exportatis penduntur, hoc est τελῶνται, aliud enim est τέλος & aliud φόρος, quemadmodum ipse S. Paulus judicat in Epistola ad Romanos XIII. 7. (4) Quando itaque *Josephus*, Lucæ more XX. 2. XXIII. 2. tributa, quæ Judæi Romanis pendebant, φόρον appellat, nihil causæ video, cur *Petitus* verba *Josephi* de vectigalibus accipiat. An *Petitus* sui oblitus (5) tributa & vectigalia nunc confundit? an idem vocis *vectigalia* significationem latius protulit, ut omnes omnino reditus & emolumenta comprehendat, quæ ex re aliqua publico obligata ad ærarium perveniunt? Quod si posterius arridet *Petito*, laudo quodammodo ejusdem modestiam & cunctationem. Quod enim C. S. *Schurzfleischius* in dissertatione de Ordine Publicanorum *thesi* 9. & *Caspar VVaserus* de antiquis numis Hebræorum *libro* I. *cap.* 18. asseveranter scribit, *a Pompejo Publicanos in Judæam missos* esse, qui vectigalia redimerent, id falsum omnino est, uti ex paulo inferius dicendis apparebit. Præterea *Josephus*, cum dicit Pompejum *Hierosolyma* ὑποτελῆ φόρου *stipendiaria* Romanis reddidisse, & brevi tempore plusquam decem millia talentorum ab Judæis Romanos exegisse, non statim vectigalia erant nominanda, malumus enim cum *Jacobo Usserio* in Annalibus veteris & novi testamenti *pag.* 453. *Josephum* tantam summam intellexisse de tributis & pensitationibus populo Judaico indictis. Quando autem Romani *plusquam decem millia talentorum* a Judæis exegisse dicuntur, *Robertus Cenalis* in libro de vera Mensurarum Ponderumque ratione *p.* 1596. *Tomo* V. Thesauri Grævii, hunc in modum calculum subducit, & summam facit: mille talenta valent ducatos 10000000, seu decadem millionum: aut si mavis, chiliades chiliadum decem, centiesve centena millia ducatorum. Quo fit, ut decem millia talentorum, quæ *Josephus* commemorat a Judæis modico tempore fuisse extorta per Romanos, *centum millionibus ducatorum* æstimanda veniant, hoc est *centum chiliadibus chiliadum:* & id quidem, si de *talento librarum auri* intelligamus. Alioqui si respexerimus ad *centurias minarum Hebraicarum* (cum constet ex ipso *Josepho* minam Hebraicam duas libras cum semisse pendere, hoc est uncias triginta, siclosque semunciales sexaginta, juxta æstimationem ab *Ezechiele* designatam) augenda erit summa talentorum ex minis Hebraicis constitutorum, ad duplum sesquialterum. Assurget itaque ad ducentas 50. chiliades chiliadum. Quam summam exhauriri potuisse *nomine tributi* a quacunque vel provincia vel regno, non fidem tantum communem, verum cogitatum etiam humanum superat. Hactenus *Cenalis*, cui addere *Grævii* observationem non alienum fuerit. Etenim ex *Gronovii lib.* II. *de pec. vet. cap.* 7. ita differit in notis ad *Orat. Ciceronis* pro C. Rabirio Postumo: *mille talenta Romana computatione est ducenties quadragies, & facit utrumque nobis sexcenta millia Philippæum: decem millia talenta bis millies quadringenties, nobis sexaginta millia Philippæum, seu sex milliones Philippæum*. Utcunque autem erit, hæc computatio; tanta summa ex *capitatione* non ex *vectigalibus* collecta est. *Gerh. Joh. Vossius* Harmoniæ Evangelicæ *lib.* I. *cap.* VIII. §. I. postea quam de *numismate census* agere secum constituerat, hæc verba addit: *quæstio hæc inde nata fuit, quod Judæi postquam a Pompejo vectigales facti sunt Romanis, in capita singula mares quidem ab anno* XV.

fæ-

fœminæ autem a decimo ad annum usque LXV. *didrachma sive binos persolverent denarios*. Consimilis fere est sententia *Joh. Ludov. VVolzogenii* in Commentario in Matthæum *pag.* 360. & *Jacobi Basnagii* dans l'Histoire des Juifs *lib.* I. *cap.* 5. §. 8. *p.* 131. cujus hæc verba repetere liceat: *Pompèe rendit la Syrie tributaire & l'obligea à paier le centieme Denier. A ce prèmier Impot on ajoutoit ordinairement la Capitation qu'on paioit depuis douze ans pour les Filles & les Garcons, depuis* XIII. *ans, jusqu'à* LXV. *Pompèe se rendit Maitre de la Judèe, comme de la Syrie, & il soumit l'un & l'autre de ces Provinces à la meme Loi-il soumit cette Nation fiere* (Judæos intelligit) *aux memes Tributs que la Syrie.* Unde doctissimi illi viri pro stabilienda sua sententia argumenta repetere possint, me nescire fateor, neque enim ullius antiqui scriptoris fidei, qua nitantur, mentionem faciunt: si quis tamen hic conjecturæ locus sit, crediderim illos ad *Ulpianum* quippe hominem Syrum, Tyro oriundum respexisse. Hujus enim verba hæc sunt e *libro* II. De censibus: *in Syriis, a quatuordecim annis masculi, a duodecim fœminæ, usque ad sexagesimum quintum annum, tributo capitis obligantur*. Id legas *lib.* 3. D. De censibus. Verba *Ulpiani* præter *Marquardum Freberum* in dissertatione de numismate census; *Jul. Cæs. Bulengerum* in libro de tributis & vectigalibus Populi Romani *cap.* XV. *pag.* 859. *Tomo* VIII. Thesauri Grævii, *Henr. Norisium* in Parænesi ad *Joh. Harduinum*, & *Justum Lipsium* de Magnitudine Romana *lib.* II. *cap.* 3. *p.* 699. *Tomo* III. Operum, mihi primum indicavit P. D. *Huetius* in Demonstratione Evangelica *Proposit.* IX. *cap.* IX. §. 6. deinde in *Hugonem Grotium* incidi, qui in notis ad *Matthæi* XXII. 17. *Ulpiani* verbis itidem allatis probat, κῆνσον sive φόρον tributum in capita & agrorum & hominum denotare posse. Adhuc dixi de vera vocis φόρος apud *Josephum* notione, nunc videndum, quid idem scriptor velit, cum tradit, *Pompejum Hierosolyma* ὑποτελῆ φόρῳ *stipendiaria Romanis* reddidisse. Sicut populi ἀτελεῖς φόρων aut ἀφορολόγητοι a Græcis dicuntur, qui data a Romanis immunitate a tributis gaudebant, sic ὑποτελεῖς vectigales, sive tributarii (hæc duo enim confundi sæpe apud priscos autores videas (6) generatim appellati, quicunque parebant Romano imperio *socii* ac *fœderati*, vel *subjecti*, τὸ ἔνσπονδον nempe & τὸ ὑπήκοον. Ita *Josephus* Antiquitatum *lib.* XVIII. *cap.* 10. πάντων γοῦν ὅσοι τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ ὑποτελεῖς ὦσι, βωμοὺς τῷ Γαΐῳ καὶ ναοὺς ἱδρυμένων *nam cum omnes qui Romano imperio subditi erant* (7) *aras ac templa Cajo statuerent*. Ita secundum *Philonem* de Legat. ad Cajum Rex Agrippa ajebat, se φόρων ἄφεσιν *immunitatem tributorum* pro Hierosolymitanis non audere petere a Caligula, postea quam Hierosolymorum urbs ὑποτελὴς seu *tributaria facta* erat. Quod autem *Josephus* de statu Judææ, postquam a Pompejo subacta est, loco antea citato scribit: τότε ἐλευθερίαν ἀπεβάλομεν καὶ ὑπήκοοι Ῥωμαίων κατέστημεν *libertatem amisimus, & subjecti sumus Romanis*, id dextre accipiendum atque interpretandum est, certis finibus positis, quos ultra citraque nequit consistere verum. *Jo. Harduinus* in libro *de Nummis Herodiadum* (8) negat Pompejum Judææ victorem esse, merito a *Jac. Basnagio* (9) ad examen vocatus, contra *Is. Casaubonus Exercit.* I. ad Apparatum Annalium *Baronii num.* 2. *pag.* 20. & *Christophorus Cellarius* in dissertatione de Cn. Pompeii M. expeditione Judaica §. 13. allatis illis *Josephi* verbis, initium ablati ab Juda sceptri in illa Pompeii victoria statuit. Quid ergo hic consilii capiendum erit? Voces ἐλευθερία & ὑπήκοοι, quibus *Josephus* utitur, rite explanandæ sunt, ne qua erroris nebula oculis nostris objiciatur. Fuerunt sub imperio Romano *urbes liberæ*, quæ neque coloniæ, neque municipia essent: etiam *integri populi liberi*. Hæc *libertas* in αὐτονομίᾳ consistebat, ut suis uterentur legibus, suos sibi magistratus crearent; immunes essent ab jurisdictione Romani Præsidis, & ne præsidiis Romanorum tenerentur: quod vero ad *immunitatem a tributis*, nisi speciatim concessa fuerit; aut ad supremam præsidis curam non est extendendum: quod ex *Cicerone* in Pisonem, *Polybio lib.* XV. *cap.* 18. *Livio lib.* XXXV. *cap.* 46. ab aliis demonstratum est. Videantur ὁ πάνυ *Ezech. Spanhemius* in notis ad *Juliani Oration.* I. *p.* 37. & de Orbe Romano ad *Constitut. Antonin. Imperat. Exercit.* II. *cap.* X. *pag.* 219. *Edmundus Merillius* in notis Philologicis in Passionem Christi *pag.* 587. faciculi III. Opusculorum, quæ ad Historiam & Philologiam sacram spectant, *Adrianus Turnebus* in notis ad Orat. Ciceronis de Lege agraria contra Rullum, *Franc. Hotomannus* in notis ad Orat. Ciceronis de Provinciis Consularibus, *Samuel Pitiscus* in Lexico Antiquitatum Romanarum *Tomo* I. in voce Αὐτονομία *pag.* 229. A. & *Cellarius* in dissertatione de S. Pauli Apostoli Romana civitate §. 14. Certe inde factum est, ut multæ urbes, quas dixi, in nummis sibi imponerent nomen ΕΛΕΥΘΕΡΑΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟΝΟΜΟΥ *li-*

beræ & suis legibus utentis: sed videamus nunc aliquanto accuratius, quænam *Judæorum sub Pompejo* ἐλευθερία atque αὐτονομία fuerit. Nimirum Judæi continuo veniunt annumerandi inter gentes liberas & αὐτονόμους quas Pompejus reliquisse ab *Appiano Mitrid. pag.* 251. dicitur. Etsi captis a Pompejo Hierosolymis, stipendiariam eandem urbem tradat *Josephus*, ac tum primum, ut addit, *libertatem amisimus, & subjecti Romanorum imperio sumus*; aut, quod, eodem teste, mox etiam a Gabinio in quinque continuo *juridicos conventus*, (10) seu diœceses, in quibus jus diceretur, fuerit Judæa divisa, Hierosolymis nempe, Gadaris, Amathunte, Jerichunte, Sepphorio: suas tamen sacrorum leges ac instituta patria iisdem a Pompejo, ac dein a Gabinio relicta, abunde vel e constanti ac perpetuo eorundem in iis servandis, & quibus gravius erat iisdem legibus quam vita carere, studio, & ex Hyrcano ab iisdem Pompejo & Gabinio Pontifice constituto, licet colligere. Vide omnino *Spanhemium* jam laudata Exercitatione II. *cap.* XI. *pag.* 222. Et hæc quidem satis indicant vocem ἐλευθερία, itemque illam ὑπήκοοι, cum vel in latiore vel restrictiore significatu sumi possint, hic sane loci laxius interpretandas esse, *Campegio Vitringa* suffragante. Quid multa? *Libertas in legibus*: hinc leges pro libertate. *Phædrus lib.* I. *Fab.* 2. *Athenæ cum florerent æquis legibus*. Urbem legibus suis reddere sæpe legitur pro *urbi restituere libertatem*. Vide *Grævium* in notis ad *Ciceronis Orat.* de Lege Agraria contra Rullum. Transeamus nunc ad vocem ὑπήκοος illustrandam. (11) *A Dione Coccejano lib.* IV. *pag.* 526. *Romanum imperium* in duo genera distinguitur τὸ ἔνσπονδον καὶ τὸ ὑπήκοον *in fœderatos & subjectos*, ab aliis ut *Herodiano lib.* II. *cap.* 13. in ἔθνη ὑπήκοα καὶ φίλα *in nationes subiectas & amicas*: ac in libello, seu breviario Augusti, *in quo opes publicæ*, ut de eo *Tacitus Annal.* I. *cap.* II. *continebantur*, *quantum* civium sociorumque *in armis*, *quot classes*, regna, provinciæ, *tributa ac vectigalia*: atque ita apud *Ciceronem*, aliosque illius & proximi ævi scriptores per *socios* & *provincias* frequenter designata est Romani imperii amplitudo. Vide *Spanhemium* exercitatione II. *cap.* X. *pag.* 209. Quemadmodum igitur vox *socii* apud Romanos scriptores latius patet, ita & vox ὑπήκοοι amplæ notionis est, quia, ut observat *Vitringa* l. c. Romani Judæos φίλους *amicos*, & συμμάχους *socios* vocarunt, & ut tales ab aliis gentibus haberi & coli voluerunt. Quamvis autem *Franc. Fabricius* in notis ad *Ciceronis* Orationem pro Ligario scribat: *socii* σύμμαχοι *sunt*, *provinciales* ὑπήκοοι: *illi suis legibus vivunt*, *hi alienis*, *hi vectigales & stipendiarii erant*, *a quibus socii distinguuntur*: tamen ex iis, quæ paulo ante dicta sunt, *Fabritius* facile confutabitur. ἐλευθερία itaque, sive αὐτονομία *Judæis* mansit, quamvis essent Romanorum *stipendiarii*; *Judæi* etiam *Romanorum socii* dicti sunt, sed *stipendiarii* ac *vectigales*. Hoc ipso autem, inquies, probare licet, Judæos libertatem amisisse, sola illis per ludibrium relicta umbra libertatis. Fateor quidem Romanos sæpius alio tempore aliis gentibus specioso libertatis (12) & sociorum nomine (13) illusisse, sed quomodo probabitur sub Pompejo eodem modo cum Judæis actum esse? Præterea cum αὐτονομίας & ἀτελείας non eadem apud Romanos ratio fuerit, (14) Judæi liberi, itemque socii dicendi erant, quamvis tributa penderenr. Rem omnem in majori luce ponent *Nathenielis Lardneri* observationes, quas ex ejusdem libro: te credibility of the Gospel History nobiscum communicavit Jo. *Clericus* dans la Bibliotheque Ancienne & Moderne *Tomo* XXVIII. *pag.* 89. Posteaquam enim annotaverat, *Lardnerum* de Censu Augusti, cujus *Lucæ* II. I. fit mentio, differere, hæc ex eodem addit: *on touvera au reste ici diverses remarques, touchant les* Dènombremens & des Cens *des habitans de l'Empire Romain*, & *de ses Alliez; soit pour savoir quelles etoient les forces de cette grande Monarchie &* de *ses* Alliez; *soit que ce fût pour en pouvoir tirer des Provinces Romaines & des Voisins; car quoique tous les Voisins ne fussent pas tributaires à l'Empire Romain, il falloit bien qu'ils contribuassent, si les Empereurs en avoient besoin. C'ètoit alors* une civilitè, *ou* une dèference *que les Princes Voisins avoient pour les Romains. On appelloit cela à Rome* majestatem populi Romani comiter observare. *Fœdus* φιλίας καὶ συμμαχίας omnium primo, autore *Juda Maccabæo*, *Judæi inierunt cum Romanis*, cujus non Maccabaica tantum Historia, & *Josephus*, sed ipse quoque *Justinus* meminit: quod an in laude Judæ Maccabæi ponendum sit, nescit *Vitringa* in Hypotyposi Historiæ & Chronologiæ Sacræ *pag.* 141. Non opus habebat auxilium a Romanis petere, qui præsenrem sibi adhuc habuerat auxiliatricem Dei manum. Urique Judas non longe post Legatos Romam missos prœlio interiit, & victus est, cum adhuc feliciter pugnasset: quod quidem *Vitringa* loc. cit. animadversione dignum autumat. (15) Atque *hoc fœdus Ju-*

Judæorum cum Romanis non facile solvi posse videbatur, tum propter metum potentiæ Romanæ & reverentiam Majestatis illorum, quæ sanam populi partem facile in officio continere poterant, tum quia Primores Judæorum, Rectores populi, Pontifices, Sacerdotes, & melior pars populi in Romanos non male affecti erant. Et *ruptum* tamen est illud *fœdus*, non sane quod Optimates, Proceres, Pontifices & Sacerdotes præcipui, ϰ̀ τȣ̃ δήμȣ τὸ καθαρώτατον ϰ̀ εἰλικρινέςατον *purior & sincerior populi pars* (phrasis est ipsius *Josephi*) hic unquam mutarit sententiam, quippe qui omnes facile viderunt exitum consilii defectionis a Romanis funestum fore Reipublicæ: sed quod, Deo occultis Providentiæ suæ rationibus vindictam parante, seditiosi & zelotæ aliqui, turbulenti ingenii homines, gentem in hæc consilia præcipitarint, obtruncatis spectatissimis quibusque Proceribus, meliora suadentibus: ut ex Historia *Josephi* abunde liquet. Ruptum igitur violatumque hoc fœdus est præter omnium exspectationem, & sic delusa est prudentia Procerum, qui se resque suas securitatis causa Romanis dediderant. Estne illud, quod prædixerat *Zacharias* XI. 10. Deum Pastorem populi ante extremum ejus excidium, eum pasturum esse *duobus baculis* sive *pedis pastoralibus* נעם *amœnitatis & חבלים concordiæ*, sed finito extremo tempore patientiæ, illa peda tandem esse rupturum: rupto autem pedo pastorali נעם *amœnitatis*, *irritum factum esse fœdus Dei, quod habebat cum omnibus populis*. Intelligit *Campegius Vitringa Tomo* II. Commentarii in *Esaiam pag.* 124. Romanos, quibus plerique populi Orbis hoc tempore parebant: quos populos cum Deus huc usque sua Providentia per Romanos in fœdere sive conjunctione Judæorum servasset, Judæi rebellantes adversus Romanos ab hoc tempore expositi essent omnium injuriis & inimicitiis, ut eventus docuit: perinde ut *rupto pedo* חבלים *Concordiæ*, unionis, *solvenda dicitur fraternitas inter Judam & Israelem*, hoc est, eodem *Vintringa* interprete, Judæi in partes & factiones scindendi, & hoc ipso exitium suum acceleraturi: de quo historia liquidissime testatur. Et hæc quidem suo loco *de Judæis Romanorum adhuc sociis*, eorumque αὐτονομίᾳ adhuc integra & salva præmittenda erant. Accedamus nunc ad *Baronium*, qui in Apparatu ad Annales Ecclesiasticos *num. 6.* verba *Josephi* modo allata præpostero quodam consilio omisit & repetenda subinde, & rite expendenda. Scribit enim hunc in modum: *constat post Judæam a Pompeio M. debellatam, populoque redditam vectigalem, & ex parte in formam provinciæ redactam, ac per Scaurum primum, deinde Gabinium administratam esse:* at vero graviter errat purpuratus, quamvi *August. Calmetus* dans la dissertation sur la Police des Hebreux ou sur la Maniere d'administrer la Justice parmi les Hebreux & en particulier sur le Sanhedrin; *Henr Hammondus* in notis ad *Lucæ* II. I. *Caspar Waserus* de antiquis Numis Hebræorum *lib.* I. *cap.* 18. *Carolus Sigonius lib.* VII. de Republica Hebræorum *cap.* 4. & in notis ad *Sulp. Severi lib.* II. *fol.* 874. *Henricus Valesius* in notis *ad Ammiani Marcellini lib.* XIV. *cap.* 26. *pag.* 43. *Guil. Henr. Vorstius* in Observationibus ad *Davidis Ganzii* צמח דוד *pag.* 277. *C. S. Schurzfeleischius* in dissertatione de Ordine Publicanorum thesi 9. & 10. aliique in ejusdem erroris partes veniant. Certe viri eruditi multo rectius *negant Judæam a Pompejo in provinciæ formam redactam esse*. Testis est *Onuphrius Panvinius*, is in libro de Imperio Romano *cap.* 14. *p.* 405. *Tomo* I. Thesauri Grævi, longo ordine provincias Populi Romani extra Italiam recensens, de Syria quidem a Pompejo facta provincia differit, sed de Judæa, quod inprimis notandum erat, addit: *Pompejus in Palæstinam profectus Judæos debellavit, urbem Hierosolymam cepit, Hyrcano rege constituto*. En alterum testem *Julium Minutolum*, is in Dissertationibus Historico-Criticis Romanam Antiquitatem illustrantibus dissertatione II. *pag.* 35. *Tomo* I. Thesauri novi Antiquitat. Romanarum de *Sallengre*, de Pompejo ita differit: *Hierosolymam victor ingreditur, & regnum Hyrcano concedit*. Uterque adeo scriptor dixit id, quod res est. *Judæa* a *Pompejo subacta* est & facta *vectigalis*, eadem tamen tunc nulla ex parte, neque ullo pacto facta est *provincia*. Videtur etiam *Baronius* existimasse, *Scaurum*, Gabinium & Crassum Judæam administrasse velut unam e provinciis Populi Romani, quod omnino falsum est. Nam hi *Syriæ Præsides* fuerunt, a qua separata Judæa erat: quæ ex ordinatione Pompeji tradita Hyrcano Pontifici. Quod autem hi rebus Judææ se multum immiscuerunt, factum id propter turbas inter fratres, quas componi Romanorum intererat. Sic *Baronius* accipere debebat verbum διέπειν apud *Josephum*, quando scribit Judaici Belli *lib.* I. *cap.* 5. Pompejum e Syria & Asia Romam repetentem tradidisse Scauro Syriam Judæamque διέπειν administrandam, illam ut provinciam, hanc tanquam ex Sy-

Syria, si opus foret, defendendam. Quamvis autem *Jac. Usserius* in Annalibus V. & N. T. *pag.* 454. parum accurate verba *Josephi* de Scauro exposuerit, hæc tamen recte subjungit: *& Regis quidem nomen, licet sine diademate, Hircanus tum retinuit, sed illius tanta erat ingenii tarditas*, ut non vectigalia solum ordinandi, *sed alia quoque omnia pro libitu in Palæstina disponendi potestatem sibi* Syriæ Præsides *assumerent, ut in* Gabinii præfectura *postea videbimus*. Paulo inferius *pag.* 465. idem *Usserius* ex *Dionis lib.* 39. observat, Gabinium Aristobulum, qui Roma profugus tumultus aliquos ciebat, comprehendisse & Pompejo misisse, *imperato Judæis stipendio*. Vide plura argumenta *Baronio* opponenda apud *Isaacum Casaubonum* Exercitatione I. ad apparatum Annalium *Baronii num. 6. pag.* 45. & *Cellarium* in dissertatione de Cn. Pompeji M. expeditione Judaica §. 9. ut nunc taceam *Jac. Benigni Bossueti* observationes, partim veras, partim falsas (16). Sed fortasse erunt, qui pro *Baronii* sententia magis magisque stabilienda verba illa *Ciceronis* in oratione pro L. Flacco in medium afferent: *stantibus Hierosolymis, pacatisque Judæis, tamen istorum religio a splendore hujus imperii, gravitate nominis nostri, majorum institutis, abhorrebat: nunc vero hoc magis, quod illa gens, quid de imperio nostro sentiret, ostendit armis: quam cara diis immortalibus esset, docuit, quod est victa, quod elocata, quod servata*. Hæc ipsa *Ciceronis* verba in medium attulit *Baronius Tomo* I. Annalium ad A. C. 75. *num.* 7. Quamvis autem idem de sensu verborum Ciceronis nihil addiderit, vulgatam tamen lectionem, *quod elocata, quod servata*, retinet, persuasus jam tum *Judæam ex parte in formam provinciæ redactam* esse: id quod aliis quoque *Ciceronis* verba tractantibus in mentem venit. Et *Freberus* quidem in dissertatione de numismate census verba illa, *quod elocata* ita interpretatur: *publicanis nimirum vectigalium redemtoribus elocata: nihil enim hoc loco mutandum censeo*; ejusdem etiam cum *Frebero* sententiæ sunt *Jo. Mich. Dilherrus* in farragine rituum sacrorum & secularium *lib.* I. *cap.* 4. *pag.* 20. *Christoph. Cellarius* in notis ad *Minucii Felicis cap.* X. *num.* 4. *Sylvius* & *Manutius*; at vero de hac ipsa lectione an genuina sit & ferenda, dubitat *J. G. Grævius*. In MS. *Francii* primo legitur, *quod est victa, quod est locata, quod servata*. Elocabantur provinciæ a Censoribus, cum illarum tributa conducebant publicani, seu societates publicanorum. *Quomodo autem*, inquit *Grævius*, *potuerit* Judæa *tum* elocari, *quæ in provinciæ formulam non erat redacta, id non sane video. Nam* Judæa victa *fuit quidem* a Pompejo, *etiam* vectigalis *fuit reddita, ut multum argenti illi fuerit extortum teste* Josepho: *non tamen erat in provinciam redacta, sed libera & suis legibus relicta, constituto Rege Hyrcano, deinde Herode magno. Decimo demum anno post ejus mortem, Archelao illius filio in exsilium misso Viennam ab Augusto, Judæa demum provincia facta, & a Procuratoribus Imperatorum in posterum fuit administrata. Jam cum tributa a sociis & fœderatis populis exigerent Romani, Reges & supremos illorum magistratus compellabant, non vero ea publicanis elocabant. Itaque si* elocata *dixit* Cicero, *oratorie dixit, nulla veri ratione habita, quasi quæ victa sit, & in provinciam fuerit redacta, cujus* vectigalia elocentur; *aut* mendum *aliquod latet, quod sine melioris libri autoritate non possum eluere. Forte quod scripsit Cicero*, quod est pacata. *Plus est autem* pacare *quam* vincere*: est enim* pacare, *subigere*. Florus *proœmio*: ducenti quinquaginta anni, quibus totum orbem pacavit, *& sæpe in hac notione accipitur* pacare *cum apud hunc tum apud alios scriptores*. Porro autem addit *Cicero quod servata Octavius Pantagathus* restituit *enervata*, quo nihil aptius huic loco excogitari posse opinatur *Fulvius Ursinus*. Alii apud *Jac. Usserium* in Annalibus Veteris & Novi Testamenti *pag.* 453. malunt legere *serva facta*, (17) sed utraque emendatio non facile admittenda, quia longe distat ab antiquis literarum vestigiis, contra vulgo recepta lectio satis commode ostendit *Ciceronis* sensum. *Paulo Manutio servata* idem est quod *observata*, in custodiis tradita, & quasi obsessa, ne quid rerum novarum moliri possit: at in *servata* non video tantam difficultatem, quam hic movet *Manutius*. Quando autem *Adrianus Turnebus* in notis ad Orat. Ciceronis pro Lege Agraria contra Rullum, verba Ciceronis, ut sunt in vulgatis codicibus, retinet, & hoc modo interpretatur, quod elocata, quod *servata* id est *serva facta*, hanc interpretationem nullus admittet: nam *servare* pro *in servitutem redigere* dixisse Tullium, credat Judæus Apella, non ego, uti *Turnebo* recte respondet *Grævius*. Secundum *Grævium*, *Basnagium* dans l'Histoire des Juifs *lib.* I. *cap.* V. §. 7. *p.* 133. & *Freberum* docet *Cicero*, illam esse victam & subactam, sed Romanorum miseratione & bonitate servatam, cum potuisset deleri, aut in servitutem redigi. Mittimus *Ciceronis* locum, qui multos

tor-

torquet (neque enim huic ullam opem veteres libri afferunt) restat, ut pro stabilienda *Baronii* sententia verba *Ciceronis* afferamus, quæ leguntur in ejusdem Oratione de Provinciis Consularibus: *jam vero publicanos miseros (me etiam miserum, illorum ita de me meritorum miseriis ac dolore) tradidit* in servitutem Judæis & Syris, *nationibus natis servituti. Statuit ab initio, & in eo perseveravit, jus publicano non dicere: pactiones sine ulla injuria jactas rescidit: custodias sustulit, vectigales multos, ac stipendiarios liberavit: quo in oppido ipse esset, aut quo veniret, ibi publicanum, aut publicani servum esse vetuit.* Hactenus *Cicero*, at vero quis inde colliget, sermonem esse de *Judæa*? jam tum iu provinciam redacta, *Syriam* provinciam factam esse, haud negamus, ad illamque potissimum verba *Ciceronis* respicere, fatemur cum *Jacobo Usserio* in Annalibus Veteris & Novi Testamenti *pag*. 466. 469. Restat denique, ut audiamus quoque *Florum*, qui Historiæ *lib*. III. *cap*. 5. *Pompeji* res gestas referens hæc habet: *Hierosolyma defendere tentavere Judæi, verum hæc quoque intravit, & vidit illud grande impiæ gentis arcanum patens sub aureo uti cœlo*. Et vero hæc verba *Flori* multum itidem obscuritatis habent. *J. G. Grævius* censet *Florum* scripsisse: *vidit illud grande impiæ gentis arcanum patens sub aureo utique velo*, quam lectionem ita explicat. Intravit adytum templi, quod Sanctum Sanctorum vocatur, & vidit in illo nihil, nisi patens spatium, seu inane, cui appensum erat velum, aureis filis pictum: *Arcanum patens* est, quod *Tacitus* vocat, *nulla intus Deum effigie, vacuam sedem, & inania arcana*. Quamvis autem priora illa arcana, quæ in Tabernaculo & Salomonæo templo in sanctissimo loco extiterant, de quibus Paulus ad Hebræos *cap*. IX. agit, in posteriori templo desiderata fuerint, quod ex Rabbinis constat: illud tamen prorsus vacuum atque inane mansisse, plebemque naso adunco suspensam quis credat? Citat quidem *Grævius* ex *Josepho* locum *lib*. VI. *cap*. 14. ex quo nihil prorsus in eo penetrali fuisse contendit, *Josephum* tamen sibi ipsi opponere licet de Bello Judaico *lib*. I. *cap*. 7. §. 6. & *Antiquit. lib*. XIV. *cap*. 4. Confer de hisce *Josephi* testimoniis *Jo. Gothofr. Lakemacherum* Observationum Philologicarum *p*. V. *Observat*. VI. §. 7. *p*. 274. & *Adrianum Relandum* in libro singulari de Spoliis Templi Hierosolymitani in Arcu Titiano Romæ conspicuis *cap*. II. *pag*. 25. & præcipue *cap*. XV. *pag*. 120. Ponamus autem *Josephum* commiscere aut confundere locum, quo Pompejus intravit, nempe Sanctum Sanctorum cum Sancto, in quo Pompejus vidit sacram supellectilem, ordo tamen *Josephi* ponit quasi quædam ex illa sacra supellectili, si non omnia, in Sancto Sanctorum fuissent asservata. Vide J. *B. Ottium* in Epistola de Numis quibusdam Samaritanis ad Adrianum Relandum *pag*. 72. qui hoc pacto lectionem *Grævii* rejicit, & cum *Justo Lipsio lib*. II. Electorum *cap*. 5. *pag*. 771. *Tom*. I. Operum lectionem illam: *sub aureo vitem cœlo* pluribus argumentis ruetur. At vero quid sibi vult *Florus* cum *impiæ gentis arcanum* nominat? Nimirum Græcos & Romanos symbolum aliquod sanctius habuisse certum est, quod religione præcipua colere & servare solebant, quod & *regni Sacrum*, *Imperii Pignus*, aut *gentis Arcanum* appellabant, quod etiam in templorum penetralibus intimis collocabant, cui denique salutem publicam, & regni fatum veluti appensum & affixum existimabant. Vide de hac veterum opinione inter alios *Jac. Bolducium Og. Christian. lib*. III. *cap*. 17. *Becmannum* in Dissertat. de pignoribus rerumpubl. *cap*. 3. *Joh. Dan. Ramum* in Exercit. Philol. de Ancilibus Romanorum *cap*. II. §. 6. *pag*. 13. Atque hoc pacto *Caspar Barthius* in Animadversionibus ad *Claudii Rutilii Numatiani* Itinerarium *lib*. II. *pag*. 14. itemque *Jo. Spencerus* de Legibus Hebræorum Ritualibus *lib*. III. *dissertat*. V. *cap*. 9. *pag*. 1180. *gentis arcanum* apud *Florum* interpretantur, quasi is crediderit *in adyto templi Hierosolymitani sacri imperii pignus* fuisse aliarum gentium more. Quamvis autem *Pompejus* nihil ex sacris thesauris abstulerit (*Goronides Hebræus*, qui id ipsum affirmat, merito confutatur a *Cellario* in Dissertatione de Cn. Pompeji M. Expeditione Judaica §. 8.) quamvis *Pompejus* propter hanc abstinentiæ laudem præferendus sit *Crasso*, qui contra jusjurandum, cui se obstrinxerat, omnia, quæ intus in templo erant, rapuit teste *Josepho lib*. XIII. *Antiquit. cap*. 12. gravissimas tamen pœnas Deo dedit, cum templi adytum ingressus ea vidisset, quæ videre fas nemini erat, præter summos Pontifices. Certe, uti observat *Humfredus Prideaux* dans l'Histoire des Juifs *lib*. XIV. seu *Tomo* V. *pag*. 253. ex illo tempore, quo Pompejus templi adytum intravit, (quod ægre Judæi ferebant, prohibere autem non poterant) Deum sensit iratum, tristes mox rerum suarum conversiones, & præcipites casus expertus. Ceterum mittimus nunc *Pompejum*, qui teste *Josepho*, uti audivimus, Hierosolymam Roma-

manis fecit stipendiariam. De *Crasso*, quoniam ejus mentionem paulo ante fecimus, adhuc quædam dicenda erant. Nimirum expeditionem contra Parthos parans, in *Judæam* non attigerat, *duo millia talentorum*, sive *viginti ducatorum milliones* abstulit. Videatur *Robertus Cenalis* in libro de vera mensurarum ponderumque ratione *pag.* 1597. *Tomo* v. Thesauri Grævii. Idem *Crassus* etiam toto reliquo auro, cujus summa accedebat ae *octo talentorum* (Atticorum) *millia*, templum spoliavit. Quas tantas divitias, cum vix fidem apud exteros inventuras *Josephus* perspiceret, eas a Judæis in Europa, Asia, Ægypto & Cyrenaica degentibus longo tempore congestas esse, ex *Strabonis* Cappadocis libris historicis (hodie non exstantibus) & aliis probare nititur *lib.* IV. *Antiquit. cap.* 12. Confer *Jacobum Usserium* in Annalibus Vet. & Novi Testamenti *pag.* 470. Redimus ad *Crassum*, in colligendo auro totum: erat tum *in templo trabs ex auro solida*, minas Hebraicas sive libras 750. pendens, inserta trabi cavæ ligneæ, ex qua aulæa templi pendebant: & vero hanc trabem auream Crassus abstulit. Sed quid furtis & rapinis Crassi recensendis diutius justo immoramur? cogitemus *Hierosolymam a Pompeio factam stipendiariam*, uti ex *Josepho* intelleximus. Certum autem satis est ex eodem *Josepho Antiquitat. lib.* XIV. *cap.* 17. Hierosolymam in hoc statu relictam esse a Julio Cæsare sub Principatu Hyrcani. (18) *R. David Ganz* in צמח דוד ad A. 712. *pag.* 82. hæc de *Julio Cæsare* addit: quod jusserit *tributum quotannis dari Deo magno*, qui erat Hierosolymis, sicuti assignatum sit in *Josepho cap.* 44. At vero quantopere fallatur *Ganzius*, videas apud *Guil. Henr. Vorstium* in Observationibus *p.* 279. *de annuo tributo*, inquit, *a Julio Cæsare in bonorem Dei misso Hierosolymam*, *nihil omnino promit* Josephus Græcus, *sed tantum ex fabulosis assumentis* Josippi *contextum est*. Relinquimus homini Judæo nugas suas, ut in iis delicias faciat: Idem tamen Cæsar Hyrcanum ethnarcham tanquam σύμμαχον *socium* & φίλον *amicum* Romani populi Principem a vicinis gentibus coli & ab *hibernis militi præbendis* & *exactionibus pecuniarum* liberum esse voluit. Tabulæ fœderalis verba apud *Josephum Antiquit. lib.* XIV. *cap.* 22. hæc sunt: παραχειμασίαν δὲ ἢ χρήματα πράσσεσθαι οὐ δοκιμάζω. Neque vero mirabitur aliquis tantam fuisse Cæsaris erga Hircanum indulgentiam: erat hic de Cæsare optime meritus, dignus utique qui fidei, obsequiique præmia ab eodem acciperet. Audiamus *Humfredum Prideaux* dans l'Histoire des Juifs *Tomo* v. sive *lib.* XV. *pag.* 331. *en vertu de ce Decret Hyrcan fut rètabli dans la Souverainitè de la Judèe; l'Aristocratie de Gabinius fut abolie; & le Gouvernement fut remis sur le mème pied qu'il ètoit sous Hyrcan & sous le Sanedrin, avant le changement de Gabinius dont on a parlè ci-dessus*. Et profecto si *Judæi*, uti observat *Nicolaus Abramius* in notis ad *Ciceronis* Orationem II. Philipp. maximam erga *Cæsarem* benevolentiam præ se tulerunt, infensi autem fuerunt *partibus Pompejanis*, memores templi olim a Cn. Pompejo capti, facile intelligimus, cur Cæsar & Judæi officiis mutuo responderint. Ceterum ut ad *Josephum* revertamur, de *Cæsare* & *Hyrcano* differentem, inde hoc discere licet, *ne in liberiore quidem Judæorum Republica*, & *cum Judæa nondum in provinciam redacta esset*, *Magistratui eorundem de quibuscunque caussis cognoscendi*, *a Romanis concessam fuisse veniam*. Huc enim tendit C. Julii Cæsaris restricta ibi verborum conceptio, quibus Hyrcanum Judaicæ genti Rectorem constituit. Postquam fidelem ab eo sibi navatam operam sedulo collaudasset, porro ait: *jura quoque omnia pontificalia habere ipsum & filios decerno*, &, si qua controversia exorta fuerit de Judaica disciplina, *judicium penes ipsum esse*. Igitur patescit judicium de gravioribus caussis, & quæ ad Judaicam disciplinam proprie non pertinebant, jam tum Romanos sibi vindicasse, & voluisse, ut de iis Hyrcanus ejusque successores posteri ad se referrent. Neque aliud sibi vult privilegium, quod, multis interjectis, Cæsar amplius Hyrcano, ejusque filiis tribuit: *ut*, *quotiescunque postulaverint a Dictatore*, *aut Magistro equitum*, *in Senatum introducantur*, & *responsum eis omnibus intra decem dies reddatur*, *siquid a Senatu decretum fuerit*. Hæc jam obtinebant, cum nondum plane Judæis libertas adempta esset. Vide J. C. *VVagenseilium* in Confutatione carminis R. *Lipmanni pag.* 314. & *in differt. ad* C. Arnoldum de loco classico *Genes.* XLIX. 10. *pag.* 268. Fasciculo v. Opusculorum.

II. Post *Cæsaris* cædem C. *Cassius* e Judæa in Syriam venit, & urbibus gravia tributa imperavit, sed potissimum *Judæam* afflixit, exactis ab ea septingentis argenti talentis. In capite quidem 45. Historiæ Judaicæ, Arabice in Bibliis Polyglottis Parisiensibus editæ tot *talenta auri* nominantur, sed *argenti talenta* fuisse cum aliis judicat *Jacobus Usserius* in Annalibus Vet. & Novi Testamenti *pag.* 521. Præstat hic iterum audire *Robertum* Ce-

Cenalem in libro de vera Mensurarum Ponderumque ratione *pag.* 1601. *Tom.* v. Thesauri Grævii: *habes ex Abaco talenta centum valere ducatorum decies centena millia: quo fit ut septingenta talenta, septem ducatorum milliones æquo valore comprehendant*. Quicquid erit: Antipater res magno in metu esse videns, pecuniarum exactionem dividit, & utrique filio redigendas committit, partim etiam Malicho, sibi parum amico, partim aliis. Ac primum Herodes ex Galilæa parte sua, centum talenta, quantum ei imperatum erat, afferens, maximam apud *Cassium* gratiam iniit. Ceterarum urbium gubernatores omnes cum suis hominibus venundabantur. Et quatuor urbes hastæ subjecit *Cassius*, quarum erant potentissimæ Gophna, & Emmaus, reliquæ Lydda & Thamna. Quin etiam Malichum Cassius præ iracundia occisurus fuit, nisi ejus impetum cohibuisset Hyrcanus, missis ei per Antipatrum centum talentis de suo. Ceterum Cassius & Murcus, coacto exercitu, Herodem totius Coelesyriæ ducem fecerunt, attributis ei navalibus, equestribus & pedestribus copiis, regnum etiam Judææ illi polliciti post finitum bellum, quod tum gerebant contra Antonium & juniorem Cæsarem. Tandem ipse *Antonius Herodis* miseratione commotus, tum Antipatri recordatione, cujus ipse fuerat usus hospitio, tum propter pecuniam, quam ei daturum se promittebat *Herodes*, si rex factus esset, quemadmodum antea, cum quartæ partis rex factus fuerat, & multo etiam magis odio Antigoni, quem seditiosum & Romanis infensum existimabat, paratus erat, Herodem in suis postulatis adjuvare. *Cæsar* quoque partim propter Antipatri militiam, qua in Ægypto cum ipsius Cæsaris patre functus fuerat, propterque ejusdem hospitium, & omnium rerum benevolentiam, partim ut Antonio, Herodis studiosissimo, gratificaretur, erat ad juvandum Herodem paratior. Igitur convocato Senatu, Messala, & post eum Atratinus, producto Herode, ejus patris beneficia narraverunt, & ipsius erga Romanos benevolentiam commemoraverunt, accusantes simul, hostemque pronunciantes Antigonum, non modo propter ejus primum in eos delictum, sed etiam quod contemtis Romanis, a Parthis accepisset imperium. His commoto Senatu, procedit Antonius, & eos docet etiam ad Parthicum bellum expedire, ut Rex fiat Herodes. Ita *omnium suffragiis rex creatur Herodes*. Senatu finito, medium stipantes Herodem Antonius & Cæsar exierunt, deducentibus consulibus, una cum aliis magistratibus, ad sacrificandum & decretum in Capitolio proponendum. Vide *Usserium* in Annalibus Vet. & Novi Testamenti, *pag.* 541. itemque *Sebastianum Castellionem* in Historiæ Judaicæ ex *Josepho* continuatione. Sed haud multo post, cum *Cæsar Antonium in Actia pugna* vicisset, *Herodes* in periculo fuit, ne omnia perderet, quoniam Antonium juvisset. Atque ut res suas in tuto collocaret, Rhodum magnis itineribus contendit ad Cæsarem: ubi in urbem pervenit, *diadema* (19) *deponit*, cæteri apparatus nihil mutat. Atque ubi ad Cæsaris colloquium ventum est, magnum animum, nihil suppliciter orando præstitit, & ita verba fecit (sese & Antonio fidelem amicum fuisse, & Cæsari esse posse confitens) ut Cæsaris humani & magnifici viri, animum sibi conciliaverit, ita ut *Cæsar ei diadema rursus imposuerit*, eumque monuerit, ut sibi non minus amicus esset, quam ante fuisset Antonio. Itaque *Herodes* se in tanta gratia esse videns, sibique ex insperato regnum esse magis confirmatum tam donatione Cæsaris, quam Romanorum senatus consulto, quod ad majorem certitudinem curavit obtinendum, Cæsarem in Ægyptum proficiscentem deduxit, eumque & ejus amicos supra vires muneratus est, sese quam potuit magnificentissime gerens. Certe Cæsari ex Ægypto redeunti & per Judæam transeunti octingenta talenta dedit, & his rationibus magnam sibi benevolentiam peperit. Vide *Usserium pag.* 572. *Castellionem l. c.* & *Ludov. Cappellum* in Historiæ Judaicæ compendio. Audiamus in præsenti *Tacitum Hist. lib.* 1. *cap.* 9. *regnum ab Antonio Herodi datum*, *victor Augustus auxit*, & Strabonem lib. XVI. pag. 763. *tantum superioribus maxime Romanorum familiaritate præstitis*, *ut Rex quoque fuerit appellatus*, *Antonio primum*, *postea Cæsare Augusto potestatem ei concedentes*. An *Herodes Magnus* a Romanis Rex constitutus iisdem *tributum* pependerit? diu est quæsitum, quamvis mirer illam quæstionem, (20) quæ non exigui momenti est, a *Christiano Noldio* (21) & *Claudio Fleury* (22) vel paucis tantummodo verbis tangi vel prorsus omitti. An *Georgius Greenius* in binis Disputationibus de rebus Herodis M. hanc quæstionem disceptaverit, me nescire fateor, cum illas evolvere mihi haud integrum fuerit. *Onuphrius Panvinius* in libro de Imperio Romano *cap.* XV. *pag.* 412. *Tomo* 1. Thesauri Grævii, inter Augusti Reges socios & fœderatos *Herodem* quoque numerat, sed an *tributarius* fuerit, haud disquirit. Quæ cum ita sint,

no-

noſtrum fuerit pro virili hanc quæſtionem diſceptare. *Herodem Romanis tributarium* fuiſſe negant *Joſephus Scaliger* in animadverſionibus Euſebianis, *Samuel Petitus* Variarum lectionum *cap.* XVIII. *Henric. Noriſius* de Epochis Syro-Macedonum, *Antonius Pagius* in Critica Hiſtorico-Chronologica in annales Eccleſiaſticos *Baronii* apud *Joh. Clericum* dans la Bibliotheque Univerſelle & Hiſtorique *Tomo* XV. *pag.* 302. ſeq. *Antonius Bynæus* in libris de Natali Jeſu Chriſti, *Dionyſius Petavius* in Animadverſionibus in *Epiphanium pag.* 129. *Samuel Baſnagius* in Annalibus Eccleſiaſtico-Politicis *Tom.* I. *pag.* 107. *Bern. Lamyus* App. ad Harmoniam Evangelicam, teſte *Baſnagio* dans l'Hiſtorie des Ouvrages des Savans An. *1699.* menſe Julii *pag.* 313. *Jacob Hottingerus* in Pentade Diſſertationum Biblico-Chronologicar. diſſert. 4. *Petrus Poſſinus* in Spicilegio Evangelico §. 24. *Vitringa* Obſervationum Sacrarum *lib.* IV. *cap.* 5. §. 28. *pag.* 950. *Joh. Clericus* dans la Bibliotheque Ancienne & Moderne *Tomo* XXVIII. *pag. 96. ſeq.* & *Jac. Perizonius* in diſſertatione de Auguſtea Orbis terrarum (23) deſcriptione & loco Lucæ eam memorantis, itemque in notis ad *Æliani lib.* IV. *cap.* 25. *pag.* 358. At vero in contrariam malim deſcendere ſententiam, perſuaſus *Herodem* in populi Romani *clientela* fuiſſe, & *fiduciaria lege*, qua ſuperiorem agnovit & habuit, regnum tenuiſſe. Roma haud immerito a D. Joanne Apocal. XVII. 18. dicitur ἔχουσα βασιλείαν ἐπὶ τῶν βασιλέων τῆς γῆς *habens regnum*, ſive *imperium in Reges terræ*. Hinc *Tacitus Hiſtor.* II. *cap.* 81. iſtos Reges ſocios atque amicos Populi Romani *inſervientium Regum* nomine citra ambages deſignat; hinc illa ejuſdem *Taciti* verba in Agricola *cap.* XIV. *vetere & jam pridem recepta populi Romani conſuetudine, ut haberet inſtrumenta ſervitutis & Reges*. Hinc etiam *Straboni* lib. VI. pag. 198. iidem Reges nominantur ὑπήκοοι ὄντες, quod vere *ſubjecti eſſent* Romanis: hinc etiam paſſim *accepti*, vel *recepti in fidem*, aut *in fide populi Romani permanere* dicti, itemque *fideles* apud rerum Romanarum ſcriptores, uti id pluribus probavit *Spanhemius* Exercitatione II. cap. X. p. 205. & *Franciſcus Hottomannus* in notis ad Orat. *Ciceronis* pro Publio Sextio. Iſtiuſmodi Reges, quod ſocietate & auxiliis Romanos juvarent, ſe in nummis ſuis φιλορωμαίους, honoris cauſa appellabant. Teſtis inter alios *Ariobarzanes II.* Rex Cappadociæ cognomento *Philo-Romæus*, uti ex ejuſdem nummis ſatis luculenter apparet apud *Laurentium Begerum Tomo* III. Theſauri Brandenburgici *pag.* 12. & *Bernard. Lauredanum* in Commentario in Orationes *Ciceronis* pro Lege Agraria, niſi quis malit verum ejus commentarii autorem nominare *Carolum Sigonium*. Vide *Mich. Brutum* in Epiſtola ad Lambinum, in qua de Ciceronis editione, quam adornarat Lugduni apud Juntam agit. Hiſce præmiſſis ad *Herodem* revertamur. Quamvis autem Herodes Rex eſſet, idem tamen Romanæ magnitudinis mancipium fuit. A Romanis Senatus conſulto datum ei regnum: ab Auguſto dein confirmatum. Hinc non ad cultum modo Romani Principis ſe demiſit, ſed & ad obſequia ſubditi, Cæſarem prehenſando, adulando, demerendo omni ſtudio, iis etiam obſequiis, quæ infra dignitatem Principis ſunt. Etenim inter *Reges*, qui *templis*, aliaque devotione *Auguſtum* proſecuti ſunt, eminuit *Herodes*, qui in Samaria urbe maximum *Auguſto templum* condidit. Phœnices etiam urbem, Stratonis turrim antea vocatam reſtauravit, & portu ædificiiſque ſplendidiſſime ornatam *Cæſaream* appellavit, & contra oſtium portus *templum Cæſaris Auguſti* conſtituit, magnitudine ſimul & pulcritudine conſpicuum, & *quinquennale certamen* adjecit. Sed & ad *Jordanis fontes*, in loco qui *Panium* dicebatur, elegantiſſimum *fanum* conſtruxit *Auguſto* e candido marmore: ubi deinde *Philippus Tetrarcha* urbem ædificavit *Cæſaream Philippi*: uti hæc omnia ſigillatim ex *Joſepho* probat *Albertus Rubenius* in Diatriba de Urbibus Neocoris, itemque *Baronius Tomo* I. Annalium ad A. C. *16. num.* 10. Quæ cum ita ſint: Auguſtus etiam teſte *Joſepho lib.* XVI. *c.* 15. Herodi pro imperio ſcripſit: *ſe eo hactenus uſum amico, uſurum deinceps ut ſubdito* ὅτι πάλαι χρώμενος αὐτῷ φίλῳ τῷ ὑπηκόῳ χρήσεται. (24) Adhuc plura in hanc rem adducere licet, quæ juris non mediocriter deminuti & precarii regni fidem, indiciumque in Herode facere poſſint. Vide *Conr. Sam. Schurzfleiſchium* in diſſertatione de Statu & Rebus Judæorum §. 2. *Vitringam* Obſervationum Sacrarum *lib.* IV. *cap.* 5. §. 29. *pag.* 951. *Voſſium* in Harmonia Evangelica *lib.* I. *cap.* 8. §. 1. *pag.* 54. *Baſnagium* dans l'Hiſtoire des Juifs *Libro* I. *cap.* 5. §. 11. 12. *pag.* 139. *ſequ. Nicolaum Abramium* in notis ad *Ciceronis* Orat. pro Dejotaro. Quid multa? *Joh. Clerico* judice in animadverſionibus in *Hammondi* Paraphraſin N. T. Chriſtus ipſe *Lucæ* XIX. 12. ſuam parabolam deſumſit ex more Regum ejus ævi, qui beneficio Imperatorum Romanorum regnabant potius quam

jure

jure natalium, quales ab *Herode Magno* in Judæa fuerant. Non poterant diadema sumere, nisi jussu eorum, qui Romæ rerum potiebantur. *Herodes* ille longinquum iter suscepit, ut *regnum Judææ* ab *Antonio* obtineret, nec frustra: ivit enim ex Judæa Romam, ut docet *Josephus Ant. Jud. lib.* XIV. *cap.* 25. *sequ.* atque inde *τὴν βασιλείαν παραλαβὼν accepto regno*, in Judæam rediit. Iterum iter suscepit, ut sibi a Cæsare regnum confirmaretur, ut idem Historicus docet *lib.* XV. *cap.* 10. Idem successores ejus facere coacti sunt, quod ab eodem scriptotes discere est. Vide *lib.* XVII. *cap.* 13. *contra hosce legationes quandoque a Judæis Romam missæ*, ut ne regnum illis conferretur, aut etiam auferretur. Sic *Archelaum* accusarunt Judæi apud Cæsarem, Romæ per legatos. Vide *cap.* 11. & 15. ejus libri. Hinc intelligimus rationem, ob quam ita Parabola concepta est. Archelaus exempli caussa, erat homo *εὐγενὴς nobilis*, natus quippe ab *Herode*. Idem *abiit in regionem longinquam* (in Italiam) *accipere sibi regnum* (Judææ) *& reverti* in Judæam. *Cives* vero, *qui eum oderant*, *miserunt legationem post illum*, *dicentes* (apud Cæsarem) *nolumus hunc regnare super nos*; quod non potuerunt tamen impetrare. Itaque *rediit*, *accepto regno*, aut *ἐθναρχίαν παραλαβὼν* ut loquitur *Josephus*. Deinde de inimicis, *qui noluerant eum regnare super se*, gravem ultionem sumsit. Hactenus *Clericus*, consimiles sunt observationes *Mallemantii* dans les Memoires de Trevaux A. 1708. *Jul. p.* 1236. & *Dec. pag.* 2067. 2081. uti nos docet *Joh. Alb. Fabricius* in notis ad *Josephi* Hypomnesticon *pag.* 284. *Tomi* II. Codicis Pseudepigraphi Vet. Testamenti. Quæ cum ita sint, Herodes tributum utique Romanis pependit, non aliter ipsi regno collato, nisi *ἐπὶ φόροις τεταγμένοις*, ut tributa penderet. Testis hanc in rem gravissimus est *Appianus* libro V. Bellorum Civilium *p.* 715. qui conceptis verbis tradidit Antonium suo arbitratu *ἐπὶ φόροις τεταγμένοις* Reges appellasse ut Herodem Idumæorum & Samaritarum, ita Ponti Darium, Amyntam Pisidarum, Polemonem partis Ciliciæ, aliosque aliarum gentium reges. Atque ex hoc *Appiani* testimonio *Hugo Grotius* in notis ad *Lucæ* II. 1. & de Jure Belli ac Pacis *lib.* 1. *c.* 3. §. 22. *Ezech. Spanhemius* exercit. II. de Orbe Romano *cap.* 10. *pag.* 215. P. D. *Huetius* in demonstratione Evangelica *Proposit.* IX. *cap.* X. §. 3. *Herm. VVitsius* Miscellaneorum Sacrorum *Tomo* II. *Exercitatione* IX. §. 43. *pag.* 306. *Marquardus Freherus* in dissertatione de numismate Census, *Jac. Usserius* in Annalibus Veteris & Novi Testamenti *pag.* 542. *Nicolaus Serarius* in libro, quem inscripsit, Herodes, *cap.* 23. *Balth. Stolbergus* in dissertat. de Herodianis §. 9. aliique colligunt Herodem tributarium fuisse: at intercedit *Sam. Petitus* & in partem contrariam quam maxime nititur. *Erat*, inquit, *Herodes ἀνυπεύθυνος*, *non vectigalis*. Atque eo consilio statim *Petitus* nobis opponit *Josephum libro* XV. *cap.* 4. ubi hæc leguntur verba: *negabat Antonius Regem* puta Herodem *oportere facti sui rationem reddere περὶ τῶν κατὰ τὴν ἀρχὴν γεγενημένων εὐθύνας ἀπαιτεῖν*, *alioqui ne regem quidem futurum*, *sed dato illi semel honore etiam liberam potestatem permittendam esse*, *δόντας δὲ τὴν τιμὴν καὶ τῆς ἐξουσίας καταξιώσαντας ἐᾶν αὐτῇ χρῆσθαι*. At vero in hoc argumento nulla est firmitas, quemadmodum egregie ostendit *Jacobus Basnagius* dans l'Histoire des Juifs *libro* I. *cap.* 5. § 4. *pag.* 126. (25) Pergit *Petitus*, & quod ad locum *Appiani* paulo ante allatum attinet, eundem pro lubitu fingit, refingitque, ut dissentientium argumenta, velint, nolint, corruant. Posteaquam enim *Appiani* verba, quæ apud dissentientes utramque paginam faciunt, in medium attulerat, subdit: *hæc dicuntur facta ab* Antonio *cum ad bellum Parthicum proficisceretur*: *itaque si quis paulo accuratius ea expendat*, *facile animadvertet*, *ἐπὶ φόροις τεταγμένοις non esse hujus loci*, *nec quidquam facere ad mentem* Appiani, *quem ausim contendere non ita scripsisse*, *sed hoc modo ἐπὶ φορᾶς ἅμα τεταγμένους*. *Sensus est*, *Antonium jussisse*, *Herodem*, *alios Reges*, *sua quemque in ditione*, in armis esse, præsto ad quosvis incertos casus, *sive hostium irruptiones*, *sive si quid ipsi Antonio*, *ut incerta est Martis alea*, *secus accidisset*. At vero quis feret *Petitum* verba *Appiani*, quæ per se clara sunt, semel iterumque refingentem? an illi soli (nam alii doctissimi homines, quos nominavi, lectionem receptam nunquam sollicitant) licebit sensum verborum *Appiani* ad suum arbitrium revocare. (26) *Antonius* utique cum *Herode*, aliisque *regibus stipendiariis* suo dicam an Romanorum jampridem recepto more egit, *Appiano* iterum teste. Operæ pretium fuerit hanc in rem audire *Spanhemium* Exercitatione II. *cap.* X. *pag.* 216. *etiam Regibus*, *Dynastis ac liberis civitatibus imposita a* M. Antonio *multa aut tributi genus apud* Appianum (27) *dicitur*: *id vero de* capitatione, *sive illa de* humana (28) *hoc est* tributo *demum* capitis, *ut eam explicat magnus* Cujacius (29) *sive juxta* Jac. Gothofredum (30) *de* terrena

rena *insuper seu* possessionibus, *quarum nomine itidem tributa pendebantur, intelligi debeat : ab ea utique neminem in orbe Romano fuisse immunem, declarant aliquot Imperatorum constitutiones*, *sicut* (31) Constantini, (32) Valentiniani Junioris, *& aliorum*, *quæ etiamnum in* utroque *exstant* Codice. *Unius forte*, *si exteros*, *sed in Romanorum fide respicias*, (33) domus Arsacis Armeniorum Regis immunitas *ab illis tributariis functionibus*, *a Constantino decernitur*. Hactenus *Spanhemius* de altero *Appiani* loco, nunc videamus an ex *Josepho* colligere liceat, Herodem tributarium Romanorum fuisse. Negat id ipsum *Vitringa* l. c. *Herodes*, inquiens, *tributarius Romanorum fuisse non videtur*. *Nullum certe illius argumentum mihi in Historia Flaviana occurrere memini* : at *Nathaniel Lardner* in partem contrariam citat testem *Josephum* de Bello Judaico *lib.* II. *cap.* 6. ubi hæc leguntur: *Archelai ad ethnarchiam pertinebant & Idumæa & Judæa omnis & Samaria* κεκουφισμένη τετάρτῳ μέρει τῶν φόρων εἰς τιμὴν τοῦ μὴ μετὰ ἄλλων ἀποστῆναι *levata honoris ergo quarta parte tributorum*, *quod cum aliis non defecerat*. Prima statim fronte apparet de sola Samaria sermonem esse, hinc multi cum *Aldrichio* Idumæam & Judæam Samariæ addunt, ut sensus sit, hasce regiones omnes certam quandam immunitatem sive remissionem tributorum accepisse, quia non defecerint. Ego vero me nescire fateor, quorum Manuscriptorum codicum fide hæc emendatio niti possit, etenim χάριτος *tributi revelatio* ad solam pertinet Samariam judice *Christophoro Cellario* in dissertatione de Gentis Samaritanæ Historia & Ceremoniis §. 26. deinde adhuc incertus sum, utrum hic tributa, quæ vel Archelaus, vel ejus pater Herodes imposuit, an tributa Romanis pendenda intelligantur. Certe locus ille *Josephi* perobscurus est *Joh. Clerico* (34) *Jacobus* autem *Usserius* in Annalibus Veteris & Novi Testamenti *pag.* 605. existimat hanc *Josephi* mentem esse : *obtigit Archelao Judæa & Idumæa*, *præterque has Samaria* : cui ex autoritate Cæsaris tributorum quarta pars remissa est, *eo quod ceteris tumultuantibus soli quieti manserant in officio*. Quamvis autem *Josephus* nos incertos relinquat, cum conceptis verbis *tributa ab Herode Romanis solvenda* non commemoret, *Jacobus* tamen *Basnagius* dans l' Histoire des Juifs *lib.* I. *cap.* 5. §. II. *pag.* 139. certus est, se earum rerum memoriam apud *Josephum* reperisse, unde satis tuto colligere liceat, *Herodem Romanorum stipendiarium* fuisse. Nempe enim Herode mortuo, Sabinus Cæsaris in Syria Procurator in Judæam properavit ad *asservandam Herodis pecuniam*. Varus quidem Syriæ Præses ab Archelao Herodis filio arcessitus, intercedit, ita, ut ille in Præsidis gratiam *thesauros regios obsignare* desisteret, omnia relinquens in potestate Archelai, tantisper dum Cæsar de his aliquid statueret : sed postquam Romam navigavit Archelaus & Varus versus Antiochiam profectus est, iterum Hierosolyma petiit & regiam occupavit. Accitis deinde præfectis arcium & *regiis procuratoribus*, *rationes repoposcit ab eis*, & arces sibi committi postulavit. Hæc ex *Josephi lib.* XVII. *antiq. cap.* II. præter *Basnagium* recenset *Jac. Usserius* in Annalibus Veteris & Novi Testamenti *pag.* 603. Eat nunc *Petitus* & dicat: *erat Herodes* ἀσυντέλεστος, *non vectigalis*. Quid autem causæ fuerit, cur *Petitus* cum aliis doctis hominibus negarit *Herodem Romanorum stipendiarium* fuisse, satis quidem luculenter aperuit *Basnagius*, (35) at præstabit tamen rem omnem in majori adhuc luce ponere. Nimirum docti homines non poterant mente sua concipere, quo pacto tributa Judæorum, Herode regnante, ad Romanos pervenirent, at res ipsa cognitu facilis, dummodo Romanorum morem, quem *Humfredus Prideaux* (36) describit, cognitum & perspectum habeamus. Quid multa? audiamus *Grotium* in notis ad *Lucæ* II. I. *populus Judæus Herodi tributa pendebat*, *Herodes autem imperio Romano*, *ut alii Reges socii*, *dabat*, *ut* Appianus *loquitur*, φόρους τεταγμένους. Audiamus etiam *Abrahamum Scultetum* Exercitationum Evangelicarum *libro* I. *cap.* 48. *quando Judæa*, inquit, *sub Herode fuit & sub Archelao*, *Judæi per se tributum Romanis non pendebant*, *sed tantum Herodi Regi*, *qui & Judæis aliquando tertiam*, *aliquando quartam partem tributorum remisit*, *quod facere non potuisset*, *si id tributum Romanis datum fuisset* : *sed ipse Rex*, *quantum Imperator volebat*, *a se dabat*. Eadem propemodum verba observare licet apud *Ludov. Wolzogenium* in Commentario in Lucam *pag.* 580. *Baronius* quidem in Apparatu ad Annales Ecclesiasticos *num.* 87. *pag.* 39. agnoscit *Herodem Augusto fuisse tributarium*, sed quomodo illo Rege Judæorum tributa ad Romanos pervenerint, non satis accurate exponit, uti factum est a viris eruditis quos paulo ante laudavimus. Quicquid autem ejus rei erit, miserrima fuit *Judæorum* conditio sub *Rege tributario*, uti ex uno alteroque apparebit exemplo. *Herodes* apud *Josephum* lib. XIII. de Bello Judaico, cum Marco Antonio, alio-

qui

qui sibi non parum infenso, instigante Cleopatra, cujus amore insaniebat, controversiam transigens, *annuo tributo ducentorum talentorum* ablatas possessiones redemit, hoc est vigesies centenis millibus ducatorum, seu myriadibus ducentis, quæ duos perficiunt milliones judice *Roberto Cenali* in libro de vera Mensurarum Ponderumque ratione *pag.* 1597. *Tomo* v. Thesauri Grævii. Semel quidem *Herodes* regni sui subditis *tributorum partem* remisit, teste *Josepho Antiquit. lib.* xv. *cap.* 13. sed nec crebra, nec diuturna fuit hæc indulgentia, cum adhuc vivus sibi, & mortuus suis gratiam Augusti conciliare quam maxime vellet. Augusto enim legavit *argenti signati centies centena* millia, & vasa sua tam aurea, quam argentea, magnumque vestis pretiosæ numerum: Liviæ autem Augusti uxori, & quibusdam amicis *quinquagies centena millia*. Vide *Josephum Antiquitat. lib.* XVII. *cap.* 10. Plura exempla addere nolim: cum vel ex uno alterove consuere liceat exemplo, quam *gravissimæ* fuerint *Regum Herodiadum tributorum exactiones*, earumque causæ. Accedit hic *Jac. Basnagius* dans l' Histoire des Juifs *lib.* 1. *cap.* 13. §. 27. *pag.* 344. unde hæc verba repetere operæ pretium fuerit: *le Regne des* Herodes *fut desavantageux à la Nation Judaique*; *parceque n' aiant qu'* une Ombre d' Autoritè, & dèpendant toujours des Empereurs Romains, *qui changeoient, qui ètablissoient & dèposoient ces Rois selon leur bon-Plaisir*, ils ètoient en obligès de tenir le Peuple dans un Dèpendence servile. Ils ètoient les Sangsues qui tiroient la Substance de cette pauvre nation, pour enrichir les Favoris de leur Maitre. *Il falloit èlever des Villes & des Citadelles à l' Honneur de leurs Bienfaicteurs*; adoucir, par des Prèsens & des Sommes excessive ceux qui paroissoient irritez. *Il falloit de plus fournir à leurs Plaisirs, à leurs Dèpenses & porter le Fais de la Roiautè, sans en avoir les Avantages; puis qu' on ne laissoit pas de gèmir encore sous le Joug des Romains: cependant, ce n' ètoit pas là le plus grand Malheur des Juifs*.

III. De *Censu*, quem *Augustus*, *Herode regnante*, (37) instituit, nunc agendum erit, ut vel errores, quos multi inter Oratores sacros admittere solent, (38) redarguamus, vel testatæ impietatis hominibus arma, (39) quibus fidem atque autoritatem sacrarum literarum impugnare solent, eripiamus. Mirabitur autem aliquis, cur *insignem* quendam *Augusti nummum* (40) hic silentio prætereamus, sed mirari desinet, si intelliget (41) nobis nostri consilii causas fuisse graves satis & justas. Missis igitur, quæ nos morari poterant, ambagibus, rem ipsam videbimus magis magisque expendendam. Et *Michael* quidem *Neander* in notulis ad Protevangelium Jacobi annotat, instigante Herode descriptionem Bethlehemitarum potissimum factam esse, sub prætextu ἀπογραφῆς generatim atque universe instituendæ, ut Rex magnus, quem ex Oriente venturum fata præsagire credebantur, intercipi posset, at illam sententiam tanquam parum verisimilem, hic ubi de *Censu Augusti* agitur, omittendam esse censet *Joh. Alb. Fabricius* Tomo 1. Codicis Apocryphi N.T. *pag.* 103. Quæres autem quid consilii fuerit Augusto in hoc censu? Nimirum Augustus publicæ quietis fundator, postquam tributorum & vectigalium exactione provincialibus fierent intolerabiles, omnes extraordinarias tributorum vectigaliumque ærusicationes, quas avaritia magistratuum Romanorum Provincialium, Proconsulum, Prætorum, Præsidum malo publico repererat, velut uno ictu præcidit: (42) & neglecta veterum ratione nova tributa ordinaria instituit, alia in agros, alia in capita. Atque hæc ut tanto majore æquitate in singulos distribuerentur, jussit *censum* Romani imperii fieri. Neque vero ita censum sive ἀπογραφὴν intelliges cujus meminit *Lucas* II. 1. Hac enim *descriptione*, quæ etiam *census* dicebatur, citra tributi indictionem pernosse voluit, quantum hominum esset in Judæa quantumque singuli in bonis & facultatibus haberent. Quemadmodum autem *Baronius* de censu illo Augusti differens sæpius erravit, id quod præter *Casaubonum*, *Dionysius Petavius* in Animadversionibus in *Epiphanium* pag. 129. *Henr. Norisius* in Cenotaphiis Pisanis *dissert.* II. *cap.* 16. *Ludov. Wolzogenius* in Commentario in Lucam *pag.* 587. *A. Frid. Spanhemius* in Dubiis Evangelicis *P.* II. *Andr. Magenel* sive *Magendeus* (43) & *Richardus Montacutius* Originum Ecclesiasticarum *P.* 1. *pag.* 8. *sequ.* satis luculenter probarunt, ita idem *Baronius* (44) veram notionem vocum ἀπογραφὴ & *census* haud assecutus, aliud ex alio fingit, meliora nunc docendus. Ἀπογραφὴ est in hoc divini scriptoris loco descriptio non vectigalium aut tributorum causa, sed census, ut in tabulas publicas unius cujusque nomen juxta familiam ac conditionem suam referretur. *Hesychius* ἀπογραφὴ, ἀρίθμησις ἡ ἡ γινομένη μηνύσις *enumeratio*, *declaratio* numeri & generis hominum. *Phavorinus* similiter dicit ἀπογραφὴν ποιῆσαι, cum unusquisque mittitur, ut ape-

apeṡiat *ὅσα τι ἔχει ϗ ὅθεν τὰ χρήματα ϗ πόσα ταῦτα ἦν quæ habes, & unde ea comparaverit*. Hoc ipsum nos docent Glossæ Græco-Latinæ *Henr. Stephani: ἀπογραφὴ census, professus, professio:* nam vox *professio* propria est hujus rei, unde Vulgatus interpres *vers.* 3. *κυρίως* vertit: *ibant profiteri*, scilicet nomina in tabulas publicas referenda. Vide plura de voce *ἀπογραφὴ* apud *Montacutium* l. c. *Petavium Joh. Casp. Suicerum* in Thesauro Ecclesiastico in voce Απογραφή. (45) *Abrah. Sculterum* Exercitationum Evangelicarum *libro* 1. *cap.* 48. *Guil. Budæum* in Commentariis Græcæ Linguæ, *Joh. Mich. Dilherrum Tomo* 1. dissertationum Academicarum *p.* 434. *Humfredum Prideaux* dans l' Histoire de Juifs *Tomo* VI. sive *libro* XVII. *pag.* 225. *Nathan. Lardnerum* in libro, quem inscripsit: The Credibility of the Gospel History apud *Joh. Clericum* dans la Bibliotheque Ancienne & Moderne *Tomo* XXVIII. *pag.* 90. *Jac. Perizonium* (46) & *Salomonem Deylingium*. (47) Quod ad vocem *census* attinet, cave cum *Baronio* vel indictionem capitationis vel census solutionem intelligas. Mittimus *Sam. Pitiscum* (48) hic enim inprimis audiendi erant, P. D. *Huetius* (49) & *Nathaniel Lardner*, cujus observationes *de Censu Augusti per Quirinum acto* ex *Joh. Clerici* Bibliotheque Ancienne & Moderne l. c. hic repetere operæ pretium fuerit: *ici il ne s' agit point d' un dènombrement que l' on fit pour pouvoir imposer un tribut proportionnè. Il n' y avoit alors que le seul Herode, qui jouissoit d' un semblable revenu, en Judèe. Auguste ne vouloit savoir, que le nombre des Sujets d' Herode, non pour leur rien imposer de nouveau; mais pour savoir les forces non seulement des Provinces Romaines, mais aussi des Rois alliez de l' Empire Romain; afin de savoir les secours qu' il en pourroit tirer, s' il en avoit besoin ou si l' on veut, pour savoir s' ils ètoient à craindre. C' est ce que* Svetone *a nommè* rationarium & breviarium Imperii. (50) *Cet Ecrit tenoit quelles ètoient les forces des Rois confèderez à l' Empire Romain, tel qu' ètoit alors* Herode; *sans que, pour ce la, la Judèe payat aucune taxe, pendant la Vie de ce Prince. Ainsi il ne s' agit point ici du* Cens de Romains, *qui ne pouvoit pas ètre ètabli en Judèe; pendant que les* Juifs *eurent des Princes de leur Religion. Notre Auteur remarque, que* Justin Martyr, Tertullien *&* Eusebe *ont entendu les paroles de S.* Luc d'un Cens à la Romaine; *mais ce n' ètoient pas des gens fort versez dans l'* Histoire *& dans* les coutumes des Romains, *quand ils en ont parlè, ils sont tombez dans des fautes qui ne permettent pas qu' on se fie trop en eux. Nous ne devons pas nous imaginer, que c' ètoient des gens exacts, dans leurs raports, & sur leur garde, pour ne rien avancer, que de vrai*. Neque vero pigeat hic itidem subjungere verba *Hermanni Conringii* in Dissertatione ad Leg. 1. Codicis Theodosiani de Studiis Liberalibus Urbis Romæ & Constantinopolis: census voce tum omnis generis vectigalia ac tributa, tum annotatio publica hominum bonorumque, ex more illius ævi significabatur. Utraque certe significatione & alibi, & in Legibus Theodosianis pariter & Justinianeis, vox illa accipitur. Erat autem illius Census sive annotationis, *Floro* dicente, ea vis, *ut omnia patrimonii, dignitatis, ætatis, artium, officiorumque discrimina in tabulas referrentur*. Unde & *Cicero* de reipublicæ suæ, quam instituit, Censoribus *lib.* 3. de legib. ita sanxit: *Censores populi ævitates, soboles, familias, pecuniamque censanto*. Ac *Romæ* quidem primus Servius Tullus Rex ejusmodi censum egit, vel (ut Græci loquuntur) *ἀπογραφὰς* instituit: in *provinciis* quo auctore idem ceperit, haud certo dixerim: *Augustum Cæsarem per omnem Romanorum orbem* egisse censum ex singulari curiositate, notissimum est. Et vero duplici de causa census tum acti sunt; primario quidem, ut tributa de personis & bonis eo rectius solverentur, secundario autem, ut vis omnis Imperii, quæ utique in personis & bonis consistit, imperantibus innotesceret. Certe fini illi posteriori soli interdum census acti sunt. Cujus exemplo est census ille jussu *Augusti* a Quirinio per *Judæam* institutus, quem sacra Natalium Domini Historia memorat: nec enim *capitatio* a Cæsaribus indicta est *Judæis* ante rerum Archelai confiscationem, ut præclare a viris quibusdam doctissimis est observatum. Certe nonnisi ex talibus monumentis Censualibus in unum collatis potuit confici ab Augusto illud *Breviarium Imperii*, quod inter arcana ejus ab obitu repertum memorant *Svetonius* cap. ult. & *Dio* lib. 56. Hactenus audivimus *Conringium*, ceterum *Rualdum* ad *Plutarchum pag.* 106. de *Censu* omnino videndum esse judicat H. L. *Schurzfleischius* in Notitia Bibliothecæ Principalis Vinariensis *pag.* 279. Quid? quod *census* sæpe notant *tabulas censorias*, uti docet *Joh. Fried. Gronovius* lib. 1. de pecunia vetere Romanorum, a *Grævio* laudatus in notis ad *Ciceronis* Orat. pro Archia. Et hæc quidem de vocibus *ἀπογραφὴ* & *Census* contra *Baronium* observanda erant;

qui

qui tamen laude omni dignus videtur, cum in Apparatu ad Annales Ecclesiasticos *num.* 81. illos notat, qui affirmant verba de *descriptione a præside Cyrenio facta* non esse *Lucæ*, sed alicujus otiosi hæc in margine scribentis, unde tandem in ipsum textum irrepserint. *Ludov. Capellus* in Compendio Historiæ Judaicæ hanc parenthesin de Cyrenio tanquam a Lucæ verbis alienam & aliunde intrusam, arbitratur expungendam, secutus ut videtur *Theodorum Bezam*, qui in prioribus suis ad N. T. adnotationibus iisdem conjecturis adhæserat. Uterque tamen hanc parenthesin in Evangelistæ textu retineri posse statuit, dummodo nomen Κυρηνίου in nomen Κυιντιλίου mutetur, (51) qua ratione etiam *Huetius* (52) omnem difficultatem, quæ ex verbis Lucæ nasci posset, facili tolli negotio existimat. *Henricus Valesius* in notis ad *Eusebii* Historiam Ecclesiasticam *lib.* 1. *cap.* 5. *p.* 11. itidem judicat apud Lucam mendum esse, & pro Cyrenio vel Quirinio mavult Saturninum legere, cum jam *Tertulliani* ævo nonnulli in Lucæ Evangelio pro Cyrenio Saturninum legerint. (53) At vero quemadmodum hujus notæ scriptores judice *Friederico Spanhemio* in Compendiosa Introductione ad Historiam Ecclesiasticam N. T. *pag.* 8. nodum illum aut secant, aut adstringunt magis quam solvunt: ita cavendum inprimis, ne Lucæ sanctissimis & indubitatis tabulis vis ulla afferatur. Quæ cum recte secum reputaret *Samuel Basnagius* in Exercitationibus Historico-Criticis adversus *Baronii* annales explosa & *Valesii* & *Huetii* in textu sacro emendando audacia, fidem divini Scriptoris Lucæ omnibus istiusmodi conjecturis præponit. Vide de hac *Basnagii* sententia *Joh. Clericum* dans la Bibliotheque Universelle & Historique *Tomo* XXII. *pag.* 499. Quis ille *Lucæ Quirinus* fuerit, & quo officii genere defunctus eo anno, quo Christus Bethlehemi natus, si quid aliud ex vetustis historiis, difficile admodum est explicatu. *Stephani Chamillarti* (54) & *Joh. Harduini* somnia (55) de *Cyreno* nescio quo apud Lucam intelligendo, merito explodit *Joh. Clericus* dans la Bibliotheque Choisie *Tomo* XVIII. *pag.* 285. in hanc sententiam differens: *premierement, il n'y a aucun* MS. *Grec, où il y ait ὑπὸ τοῦ Κυρηνίου & préferer la Vulgate à tout les* MSS. *& à tous les anciens Interpretes, n'est pas d'un Critique, qui ait quelque gout, quoique cela soit bon pour un Auditoire de Thèologie, dans l' Eglise Romaine. L' Ancienne Vulgate avoit ici* Præside Syriæ Cyrino, *comme il parois par* S. Ambroise. *Secondement, il n' importe comment qu' on exprime Quirinus en Grec, & on sait, que les Grecs pouvoient dire* Κυρηνός, *ou* Κυρήνιος, *ou* Κυρίνιος (56) *parce qu' ils corrompoient diversement les noms Latins, en les accommodant un peu à leur Langue. Ainsi il ne s' ensuit nullement que ce soit un nom Grec, de quelque maniere qu' on le trouve ècrit. En troisième lieu, il est absurde de dire qu' un petit Magistrat, d' une ville peu considerable de la Decapolitane, ètoit Gouverneur de Syrie* ἡγεμονεύοντα Συρίας. *Il n' y a aucun exemplo semblable, car quoique la Decapolitano puisse ètre nommèe Syrie, il ne s' ensuit pas qu' un Magistrat d' une ville de la Decapolitane, puisse etre dit* ἡγεμονεύων Συρίας. *Quatriemement, c' est une imagination extrèmement bizarre, que de s' imaginer qu' Auguste employa un Grec inconnu, pour faire le dènombrement de la Judèe; pendant qu' il y avoit un Gouverneur Romain en Syrie. Il est vrai, que notre Auteur se moque de ce que l' Histoire nous apprend des Gouverneurs de ce pais là; sur lesquels on peut consulter le livre de* Cardinal Noris, *sur les Cenotaphes de Pise Diss.* 11. *Voilà ce que l' on appelle faire l' histoire sur les Mèdailles, c'est à dire, dèbiter toutes sortes songes, plutot que d' avouer qu' on ne les entend pas, & rejetter toute l' histoire ècrite, en faveur de ses propres rèveries. Je ne croi pas que depuis qu' on se mele d' ècrire, il soit jamais rien arrivè de semblable.* Hactenus *Clericus*, qui *Harduinum* dignis excepit modis: eundem, quia grandia professus hoc in argumento turget, cum suo *Raphaneatarum nummo*, & *supposito Cyrino* itidem rejecit *Corn. Dieter. Koebius* in dissertatione 11. de Natali Anno Christi §. 8. Ad *Quirinum* sive *Cyrenium Lucæ* reverrimur, ibidemque veram esse lectionem, quæ vulgo recepta est, cum *Jo. Millio* & credimus & affirmamus. Posteaquam enim vir doctus observaverat variam esse hujus nominis lectionem, siquidem in aliis codicibus Κυρηνίου, in aliis Κυρινίου, & Κυρίνου nomen occurrit, addit tandem ea, quæ veram lectionem extra omnem dubitationis aleam ponunt. *Cum lectionem vulgatam*, inquit, *firment exemplaria vetusta* MSS. *Eusebius*, *Justinus*, ut & *Josephus*, *non est quod ab ea recedatur*. Atque ita quidem verum viri nomen intelleximus, at pleniorem tamen uberioremque ejusdem cognitionem quis nobis dabit? *Josephus* diligentissimus rerum Judaicarum scriptor nihil de *censu horum temporum*, aut de *præsidatu Quirinii* commemoravit: XII. vero post annos Archelao in Gallias relegato, *Quirinium*, quem mirifice laudat, in Syriam cum pro-

proconsulari imperio missum esse, & simul Archelai bona percensuisse, idem ineunte *lib.* XVIII. Antiquitatum Judaicarum refert. Hic fuit P. Sulpicius Quirinius quem *Tacitus* laudat III. *Anal. cap.* 48. qui *expugnatis per Ciliciam Homonadensium castellis insignia triumphi adeptus, datusque Rector C. Cæsari Armeniam obtinenti, Tiberium quoque Rhodi agentem coluisset*. At eo anno, quo mundi Salus in lucem prodiit; *Sentius Saturninus* Syriarum Præses sive Proconsul erat, ut non tantum ex *Josepho* per successionem Præsidum inde a Pompeji victoria lucidissime constat, verum etiam *Tertullianus lib.* IV. contra Marcionem *cap.* 19. confirmat. Quapropter cum *Antonio Pagio* in Critica Historico-Chronologica in annales Ecclesiasticos *Baronii* apud Jo. *Clericum* dans la Bibliotheque Universelle & Historique *T.* XV. *p.* 302. *seq. Petro Possino* in Spicilegio Evangelico §. XXIV. *Isaaco Casaubono* Exercitatione I. ad apparatum Annalium *Baronii num.* 31. *pag.* 126. *Henr. Norisio* in Cenotaphiis Pisanis *pag.* 321. (57) *Jac. Usserio* in Annalibus Vet. & Novi Testamenti *pag.* 600. (58) *Dionysio Petavio* in Rationario temporum *p.* II. *lib.* IV. *cap.* 2. *pag.* 199. *Johanne le Sueur* dans l'Histoire de l'Eglise & de l'Empire *p.* I. *sect.* 8. *pag.* 12. *Petro Bælio* in lexico in voce Quirinus. *Antonio Bynæo lib.* I. de Natali Jesu Christi *cap.* 3. *Christoph. Cellario* in calce dissertationis de Cn. Pompeji M. expeditione Judaica, *Frider. Spanhemio* in Compendiosa introductione ad Historiam Ecclesiasticam N. T. *pag.* 7. *Rich. Montacutio* Originum Ecclesiasticarum *P.* I. *pag.* II. 21. *Campegio Vitringa* in Hypotyposi Historiæ & Chronologiæ Sacræ *pag.* 165. Jo. *Mich. Dillberro Tomo* I. disputat. Academicarum *pag.* 437. *Jac. Basnagio* dans l'Histoire des Juifs *lib.* I. *cap.* IV. §. 3. *p.* 153. *Sal. Deylingio P.* I. Observationum Sacrarum *pag.* 128. *Corn. Dieterico Kochio* in dissertatione II. de Natali Anno Christi §. 4. *Petro Allixio* in Diatriba de Anno & Mense Natali J. C. (59) aliisque censemus, *Quirinum virum consularem, quod id temporis in Oriente degeret, ac bellum contra Homonadenses feliciter confecisset, quod idem apud Augustum in maxima esset gratia, quippe spectatæ fidei vir, multique usus in rebus quæ ad Orientem pertinebant, vel gestis, vel gerendis, in Syriam cum extraordinario imperio missum fuisse, ut in Judæa, quæ gens erat socia & amica populi Romani, censum peragerct*. Atque ita utrumque constabit, & quod *Tertullianus* habet, census actos per Sentium Saturninum, & quod Evangelista docet, descriptionem factam esse ἡγεμονεύοντος Κυρηνίου. Nam amplæ notionis (60) hoc vocabulum est & tam extraordinariis quam ordinariis, tam majoribus, quam minoribus magistratibus conferri solet. Atque hæc sententia nostra se omnibus commendabit æquis harum rerum æstimatoribus iisdemque facili negotio probabit, falli *Baronium*, quando in Apparatu Annalium *num.* 85. vocem ἡγεμονεύω apud *Lucam* de *Quirinii præsidatu in Syria* intelligit. Quanto rectius *Jul. Cæsar Bulengerus* in libro de Tributis & Vectigalibus Populi Romani *cap.* XIV. *pag.* 859. *Tomo* VIII. Thesauri Grævii scripsit: *Lucas Quirinum vocat ἡγεμονεύοντα, non quod* præfectus Syriæ *esset, sed quod* extra ordinem ad census agendos *missus esset in Judæam*. Quamvis autem in illa nostra dicam an Doctorum Virorum, quos nominavimus, sententia, multa, propter quæ adhuc deliberberandum sit, alii iterumque alii moneant, videlicet *Ludovicus Wolzogenius*, (61) *Samuel Basnagius* (62) & Jo. *Clericus*, (63) crediderim tamen argumenta illa si penitus inspiciuntur, debiliora esse, quam ut nos de jam proposita sententia dimoveant. Interim fatemur *Paulum Pezronum* & *Camillum* de *Sylvestris* adhuc aliam quodam modo ingredi viam, ut inter *Tertullianum*, *Josephum* & Lucam concentum quendam & consensum tradant. Quod ad *Pezronum* attinet, is dans l'Histoire Evangelique confirmèe par la Judaique & la Romaine affirmat uno eodemque tempore *Syriam in inferiorem & superiorem divisam duos habuisse præsides Saturninum*, ut *Tertullianus* & *Josephus* tradunt, itemque *Varum*, uti nummi Antiochensium nos docent. Idem *Pezronus* fatetur Cyrenium Saturnino in censu peragendo operam dedisse, sed cum *primæ Saturnino, secundæ Cyrenio* partes fuerint, Saturnini tantummodo nomen in tabulario Romano occurrere dixit *Tertullianus*. Hanc mentem *Pezrono* esse, docet *Basnagius* dans l'Histoire des Ouvrages des Scavans Ann. 1696. mens. Martii *pag.* 333. & ex eodem hæc addit: *c'est pour cela que* Tertullien *n'avoit vu que le nom de* Saturnin *dans les* archives de Rome; *il n'y ètoit point fait mention de* Cyrenius *qui n'avoit qu'un pouvoir deleguè; &* St. Luc. *n'a parlè que de* Cyrenius, *parce qu'il avoit le departement de la Judèe*. Sed & audiamus necesse est *Camillum* de *Sylvestris*, qui in Chronologia sua primum judicat fidem omnino habendam esse *Tertulliano*, quando docet Sentium Saturninum

num ſub Auguſto cenſum egiſſe, deinde *Lucam* de *Cyrenio* tanquam *Procuratore* ſub Saturnino Præſide loqui, addit, *Juſtini Martyris* autoritate ſubnixus, ut qui Cyrenium primum in Judæa ἐπίτροπον *Procuratorem* appellet. (*64*) Eadem ratione *Tertulliani* & Lucæ conſenſum declarat *Jo. Harduinus* (65) & ante *Harduinum Philippus Priorius*. (*66*) Quod ad *nummos Antiochenſium* attinet, & *Camillus* de *Sylveſtris* & *Jo. Harduinus* ſuo quiſque modo id dant operam, ut inter dictos ſcriptores & nummos conſenſus appareat. Sed ſatis de iis ſcriptoribus, qui inter Lucam & ſcriptores exteros diſſidia e medio tollere conantur. Ceterum reſtat adhuc una interpretatio verborum Lucæ, quam *Jo. Georgius Hervvartus* in opere Chronologico protulit in medium. Scilicet hujus judicio verba Evangeliſtæ αὐτὴ ἡ ἀπογραφὴ πρώτη ἡγεμονεύοντος τῆς Συρίας Κυρηνίου non recte ex Græco ſic transferuntur: *hæc deſcriptio erat prima, cum Cyrenius eſſet Præſes Syriæ:* nam ad hunc ſenſum exprimendum, debuiſſet Lucas ita loqui: αὐτὴ ἡ ἀπογραφὴ ἡ πρώτη ἦν τῆς ὑπὸ Κυρηνίου ἡγεμονεύοντος τῆς Συρίας γεγονυίας. Quapropter cenſet *Hervvartus* verba Lucæ ita eſſe vertenda: *hæc deſcriptio fuit prior* vel *prius*, *quam Cyrenius Præſes Syriæ eſſet*. Et vero cum vox πρῶτος pro πρότερος tum in ſacris literis tum apud profanos ſcriptores occurat, hanc interpretationem *Hervvarti* magno conſenſu exceperunt, *Jo. Keplerus*, *Henſchenius* & *Papebrochius* in Diatriba Præliminari ad Acta Sanctorum Aprilis exercit. II. *Nicolaus Toinardus* in Harmonia Evangeliorum Græco Latina, *Eraſmus Schmidius* ad Lucæ II. 2. *Ludovicus Wolzogenius* in Commentario in Lucam *pag.* 568. *Jac. Perizonius* in Diſſertatione de Auguſtea Orbis deſcriptione, (*67*) *Anton. Bynæus*, (68) *Campegius Vitringa* in Hypotypoſi Hiſtoriæ & Chronologiæ Sacræ *pag.* 166. *Adrianus Relandus* in Antiquitatibus Sacris Veterum Hebræorum delineatis *P.* IV. *cap.* 3. §. 3. *pag.* 395. *Petrus Keuchenius*, (*69*) *Abrahamus Couet* de *Vivier* in libro: Hiſtoire Evangelique dans ſon ordre naturel, ou nouvelle Harmonie des quatre Evangeliſtes, teſte *Baſnagio* dans l'Hiſtoire des Ouvrages des Scavans Ann. 1705. menſe Majo *pag.* 218. *Thomas Reineſius Epiſt.* LVII. ad Rupertum *pag* 516. indicio *Thomæ Crenii Parte* x. animadverſion. philologicar. & hiſtoricar. *p.* 150. *Jac. Hottingerus* in Pentade Diſſertationum Biblico-Chronologicarum diſſertat. IV. *Chriſt. Aug. Heumannus* in ſingulari diſſertatione de Cenſu Ante Quiriniano, *Caſp. Erneſt. Trillerus* in der Unterſuchung etlicher Oerter des N. Teſtaments *pag.* 43. & *Jo. Clericus* tum in animadverſionibus in *Hammondum*, tum alibi in ſcriptis ſuis paſſim. Vide ejus Bibliotheque Ancienne & Moderne *Tom.* XXVIII. *pag.* 89. & Bibliotheque Choiſie *Tom.* IV. *pag.* 78. Fateor quidem *Iſaacum Caſaubonum*, (*70*) *Salomonem Deylingium*, (*71*) *I. M. Dilherum*, (*72*) *Abrah. Scultetum* (*73*) huic interpretationi nonnulla opponere, ſed ea levioris ſunt momenti, quam ut nos morari debeant. Reſtat adhuc ut quæramus, quid ſibi velit Lucas, cum in hoc cenſu πᾶσαν οἰκουμένην nominat. Sunt qui cum *Chriſtoph. Cellario lib.* I. Geographiæ Antiquæ *cap.* III. *pag.* 12. *J. F. W. Pagenſtechero* in Oratione inaugurali de Lege Regia Apoſtoli *Nicolao Bergierio lib.* I. de Publicis & Militaribus Imperii Romani Viis, *ſect.* XII. *num.* 8. *pag.* 40. *Tom.* X. Theſauri *Grævii*, *Jac. Uſſerio* in Annalibus Vet. & Novi Teſtamenti *pag.* 599. *Jo. Clerico* in Hiſtoria Chriſti ex quatuor Evangeliis concinnata *cap.* III. *pag.* 16. Jacobi, *J. B. Ottio* in ſpecimine lexici Flaviani, *Antonio Borremanſio* in Veſperis Gorinchemenſibus *cap.* V. *Jacobo Abbadie Tom.* I. libri, cui titulus: le Triomphe de la Providence, & de la Religion, ou l'Ouverture des ſept Seaux par le Fils de Dieu *pag.* 96. *Chriſt. Aug. Heumano* Pœciles *Tom.* I. *pag.* 88. *Jacobo Perizonio* in diſſertatione de Auguſtea Orbis terrarum Deſcriptione, & loco Lucæ eam memorantis, *Samuele Baſnagio* in Exercitationibus Hiſtorico-Criticis contra Baronii annales, *Chriſtiano Noldio* in Hiſtoria Idumæa *pag.* 339. *Antonio Pagio* in Critica Hiſtorico-Chronologica in Annales Eccleſiaſticos Baronii, *Sigeberto Havercampio* in notis ad *Joſephi Antiquit* VIII. 13. §. 4. *Paulo Pezrono* dans l'Antiquité des Tems defendé *cap.* III. *pag.* 129. *Campegio Vitringa* in Ἀνακρίσει *Apocal.* III. 10. *J. M. Dilherro Tom.* I. diſputat. Academicarum *pag.* 485. & *N.* de *Grainville orbem imperii Romani* intelligunt; quæ ſententia ſi vera eſt, de *finibus Imperii Romani*, qui illa ætate erant, audiendus erat *Juſtus Lipſius* de Magnitudine Romana *lib.* I. *cap.* 3. *pag.* 670. *Tom.* III. Operum: termini fineſque imperii *ſub Auguſto* erant, ab Oriente *Euphrates*, a meridie *Nili cataractæ*, & *Deſerta Africæ*, & *mons Atlas*, ab occidente *Oceanus*, a Septentrione *Danubius* & *Rhenus*. Ita enim ipſe bono conſilio inſtituit, claudere imperium naturæ aliquibus limitibus, & cuſtodes ac milites ad eos habere. Hoc *Tacitus* in eo laudat Ennal. I. *clauſum mari*, *aut amnibus*

lon-

longinquis imperium. Atque idem scribit, Augustum libello, quo rationes imperii conscripserat, consilium addidisse, *coercendi intra terminos imperium*, *incertum metu*, *an per invidiam*. Nolebat, inquam, posteros Augustus proferre terminos: sive quia jam satis partum videbatur, & metuendæ bellorum ac fortunæ vices, sive per invidiam, & ne gloriam suam vincerent, ut *Tacitus* suspicatur. Sane posteri consilium hoc neglexerunt, nec solum regna aliquot, defunctis aut eversis sociis Regibus, imperio adjecerunt; sed etiam ultra terminos nova quæsiverunt. Hactenus *Lipsius*, cujus verba a *Julio Minutolo* in Dissertationibus Historico-Criticis Romanam Antiquitatem illustrantibus dissertatione II. *sect.* I. *pag.* 37. *Tom.* I. Thesauri Novi de *Sallengre* jam pridem laudata, a nobis hic itidem propter illos hic repetuntur, qui per πᾶσαν οἰκουμένην apud Lucam *Romanum Imperium* intelligunt: at quid opus est illis ambagibus? ego malim cum *Salomone Glassio* in Rhetorica Sacra *Tract.* I. *cap.* 16. *pag.* 893. *Petro Keuchenio* in Annotatis ad IV. Evangelistas *pag.* 116. *Henr. Christ. Henninio* in notis ad *Bergierium* de publicis ac militaribus Romani Populi Viis *pag.* 647. *Tom.* X. Thesauri Antiquit. Rom. *Grævii*, *Jo. Alb. Fabricio Tom.* I. Codicis Apocryphi *N. T. pag.* 109. *Antonio Bynæo*, *Hermanno Conringio* in Dissertatione ad *Leg.* I. Codicis Theodosiani de Studiis Liberalibus Urbis Romæ & Constantinopolis, *J. C. Bulengero* in libro de Tributis ac Vectigalibus P. R. *cap.* XII. *pag.* 852. *Tom.* VIII. Thesauri *Grævii*, (74) *Henr. Hammondo* in notis ad *Matthæi* XXIV. 7. & *Lucæ* II. I. de *Beausobre* & l'*Enfant* in notis Gallice ad N. T. conscriptis (75) & *Sam. Pitisco* in lexico Antiquitatum Romanarum in voce Census, *solam Judæam*, aut ut rectius loquar, *Herodis regnum* intelligi, quippe quod satis amplum fuerit. Audiamus de illo regno *Ludov. Cappellum* in Observationibus ad *Villalpandi* Explanationum Ezechielis *lib.* V. *Herodes*, inquit, *non minimæ regni Salomonidi parti* (ut imperite admodum *Villalpandus* docet) *sed toti ejus regno*, *quam late patuit*, *imperavit*, a Libano ad desertum Pharan & a mari mediterraneo ad deserta usque Arabiæ, totam inquam, Chananitidem XII. tribubus a Deo assignatam, Palæstinam præterea totam, Idumæam, Ammonitidem, Moabitidem, totam Peræam seu Transamnanam, ultra Jordanem regionem, Ituræam & Trachonitidem ad Damascum usque regionem tenuit. *Plura non legitur vel David vel Salomon obtinuisse*. Intendit *Harduinus* & contendit, Herodis ethnarchiam regiamque potestatem ad Judæam tantummodo cum Samaria pertinuisse. Inter argumenta alia, quibus persuasus est, primum est, quia *Lucæ* I. 5. vocetur βασιλεὺς τῆς Ἰουδαίας tantum Judææ Rex. At si arcte sumitur, Judæa, neque Samariæ imperavit, quod contra *Harduinum* est; sin laxe, tam Galilæam & Peræam quam Samariam comprehendit. Confer omnino *P. D. Huetium* in observationibus & Notis ad *Origenis* Comentaria *pag.* 29. Quando itaque *Harduinus* coarctat imperium Herodis, fallitur: Herodes enim in totum regnum Hasmonæorum venit, cujus pars etiam Galilæa & vicinæ regiones erant, uti pluribus argumentis contra *Harduinum* provabit *Cellarius* in dissertatione sæpius laudata §. 7. *seq.* Tantum autem *Herodis regnum* Lucas commode appellat πᾶσαν οἰκουμένην. Ita quidem est, N. de *Grainville* ex *nummis Augusti*, in quibus legitur *Pax Orbis Terrarum*, (76) colligere vult censum totius orbis Romani a Luca intelligi, aut designari, sed nego quidquam hac ratione concludi. Constat enim in *nummis Romanorum* sæpius *pacem orbis terrarum* nominari, cum ubivis gentium, certe in ipso Imperio Romano vel bella suscepta, vel gesta esse videamus. Ac ne id frustra aut temere dixisse videamur, *aliquot nummis* rem ipsam probabimus. Exstat Imperatoris *Othonis* nummus cum hac inscriptione: *Pax Orbis Terrarum*, sed nummus hic cusus, postquam pax & concordia speciosis & irritis nominibus sunt jactata. Quæ pax enim potuit esse bellis civilibus, ubi solitudinem qui faciunt, ut ait *Tacitus* in Agricola, pacem appellant. Confer *Henr. Thomam Chiffletium* in Dissertatione de Othonibus æreis *cap.* I. *pag.* 639. *Tom.* I. Thesauri novi de *Sallengre*, præstat tamen hic audire *Laurentium Begerum* in Continuatione Thesauri Brandenburgici *pag.* 627. in numismate primo *Pax Orbis Terrarum*, in ultimo *Securitas* P. R. exprimitur. Utramque Otho jactavit, ut Imperii sui dulcedinem commendaret, re ipsa enim nec pax, nec securitas fuit. Vix imperiale fastigium per scelus conscenderat, *trepidam adhuc urbem*, inquit *Tacitus*, *ac simul atrocitatem recentis sceleris*, *simul veteris Othonis mores paventem*, *novus insuper de Vitellio nuncius exterruit*, *ante cædem Galbæ suppressus*. Hæc cum ita sint, in numismatibus his non rem, sed spem, imo rei speciem agnoverim, *Tacito* enim teste, Otho, *ut in nomine* Pace, *munia Imperii obibat*. Et mox ipse ad milites: *Senatus*, inquit, no-

nobiscum est : *æternitas autem rerum & Pax gentium incolumitate Senatus firmatur*. At vero dicet eliquis, in *Augusti nummis* fieri mentionem *Jani clausi*. Ita quidem est, fateor, *Hubertus Goltzius* in Numism. Cæsar. & *Levinus Hulsius* in Serie Rom. Num. exhibent Cæsaris Augusti numisma cum templo Jani clauso, hisce præcipue notis adjectis *Jan.* CLV. hoc est, uti præter *Barnabam Brissonium lib.* I. de Fosmulis & *Antonium Augustinum Dialog.* V. *Roman. Antiq. Hieronymus Bossius* in libro, quem inscripsit : Janotatius sive de Strena *cap.* IX. *pag.* 1439. *Tom.* II. Thesauri novi de *Sallengre*, recte legit & interpretatur *Janum Clusit*, at vero ne mentio quidem *Jani clausi* argumentum validum præbet. A *Nerone Janum clausum* docet *Svetonius*, docent etiam numismata ejusdem literis in orbem incisis: *Imp. Nero. Cæsar. Aug. Pont.* P. P. * R. E. * *Pace* P. R. *Terra Marique Parta. Janum Clusit*, at vero ex fragmento *Taciti* apud *Orosium lib.* VII. *cap.* discimus a senectute Augusti ad Vespasianum bella perpetua terrarum orbem perterruisse. Falso igitur *Nero* pacem partam, Jano etiam clauso, nobis obtrudit. Conferatnr *Josephus Castalio* in Opusculo de Templo Pacis atque ex occasione de Jani Gemini templo, bellique portis *Tomo* IV. Thesauri *Grævii pag.* 1850. *seq.* Satis abunde de *Augusti nummis*. Quod autem Jo. le *Sueur* dans l'Histoire de l'Eglise & de l'Empire *P.* I. *sect.* 4. *p.* 7. *Humfredus Prideaux* dans l'Histoire des Juifs *Tom.* VI. sive *lib.* XVII. *pag.* 221. *Petrus Daniel Huetius* in Demonstratione Evangelica Propositione IX. *cap.* 8. *Salomo Deylingius p.* I. Observat. Sacrar. *pag.* 93. *F. W. Pagenstetherus* in Oratione Inaugurali de Lege Regia Apostoli Jacobi, *Christoph. Cellarius* in Hystoria Antiqua *lib.* IV. *pag.* 106. Jo. *Lightfootus* in Harmonis Quatuor Evangelistarum *p.* 288. *Tom.* I. Operum, aliique *Christum tanquam pacis principem* secundum divina Oracula natum esse contendunt eo tempore, quo *orbis terrarum pacatus* erat, ea quidem sententia infirmo tibicine est suffulta, uti ex vero judicat *Jo. Ludov. Wolzogenius* in Commentariis in Lucam *pag.* 568. Posteaquam enim contra *Paul. Orosium*, qui primus omnium docuerat Christum toto terrarum orbe pacato natum esse, & ob eam causam Jani templum clausum esse, pluribus argumentis disputaverat, addit: *quocirca hoc nativitatis Christi de* occluso Jani templo *signum*, *quod nullo certo nititur fundamento*, *merito missum facimus*. Quod autem ad divina *Prophetarum* oracula attinet, quæ *Christum* tanquam *pacis principem* prædicant, videant illi, quos diximus, scriptores, imo caveant, ne, dum in vaticiniis illis *pacem corporalem*, & Messiam ejus autorem intelligunt, *Judæis* suppetias ferant, qui *inter signe Messiæ* adventantis istiusmodi *pacem* ponunt, & præcipue huc vaticinia *Esaiæ* XI. 6. aliorumque trahunt ex eo confutandi & in ordinem redigendi, quod divini Scriptores sive vates *non tam corporalem*, *quam spiritualem pacem* per Messiam partam intelligunt. Atque ita quidem *Judæis* refragantibus recte respondent *Stephanus Curcellæus* in Institutione Religionis Christianæ *lib.* V. *cap.* 26. §. 1. *seq. pag.* 337. *Philippus* a *Limboreh* in Theologia Christiana *lib.* III. *cap.* 28. §. 2. *pag.* 297. *Isaacus Jaquelotus* dans les Dissertations sur le Messie, ou l'on prouve aux Juifs, que Jesus, Christ est le Messie promis & predit dans l'ancien Testament, dissertatione II. *cap.* 3. *pag.* 272. *sequ.* Ut vero ad *templum Jani tempore Augusti clausum* redeamus, recte negamus inde argumentum hoc in loco desumi, uti pluribus probavit Jo. *Massonus* in libro, cui titulus : Jani templum Christo nascente reseratum, seu tractatus Chronologico-Historicus vulgarem refeliens opinionem existimantium, pacem toto orbe sub tempus Servatoris nostri natale stabilitam fuisse. Excerpta ex illo libro *Massoni* videas apud *Basnagium* dans l'Histoires des Ouvrages des Scavans Ann. 1700. mens. Majo *pag.* 238. *seq. Masono* autem alios doctos homines, qui idem sentiunt, adjungit Jo. *Alb. Fabricius* in Bibliographia Antiquaria *cap.* IX. §. 16. *pag.* 295. omisit tamen *Fabricius* addere *Campegium Vitringa*. Cum enim is videret *Nicolaum Abramum* in Pharo V. T. *lib.* IV. *cap.* 2. pro vulgari sententia stabilienda inter alia argumenta etiam *vaticinium Esaiæ* II. 4. afferre, non solum *Abramum* notat, sed & ab eodem verba Prophetæ perperam ad pacem illam fictam in toto orbe accommodari judicat. Quoquo autem modo sese habeat illa *divinorum oraculorum interpretatio*, *Henricus Norisius* in Cenotaphiis Pisanis *pag.* 197. teste *Christoph. Cellario* in Historia Antiqua *pag.* 106. probavit, *sub Augusto vix majus*, *quam trienni spatium bello fuisse vacuum*. *Norisii* sententia hunc in modum exponitur dans la Bibliotheque Italique ou Histoire litteraire de l'Italie *Tom.* X. *pag.* 248. *on sçait qu'* Auguste *avoit fait faire* un Cens gènèral de tout l'Empire Romain, *& qu'il en avoit un etat dressè dans un fort grand dètail*. *Les Historiens ne marquent point dans quel tems* ce Cens gène-

neral *s'est fait*, *mais il semble qu'il n'y en a point eu de plus propre que* l'intervale de paix qu'il y eut dès l'an 748. à 752. *& qui est l'intervale pendant lequel le Seigneur naquit*. Les paroles de la salutation des Anges aux Bergers, & tous les Pères supposent que le monde ètoit en paix lors de la naissance de Jesus-Christ. *Nôtre Auteur se sert de ce caractère Chronologique pour justifier son Systême sur la datte de cette naissance*. Suètone *dit*, *qu'Auguste ferma le temple de Janus trois fois*. Dion *marque la seconde fois a l'an 729. depuis lors jusques en* 748. on ne trouve que Guerres continuelles. *En 752. Auguste entreprie la guerre entre les Allemans, puis contre les Gaulois &c. Ce ne peut donc ètre que dans tet intervalle de 748. a 752. que le Temple de Janus ait ètè fermè pour la troisième fois, & que le Sauveur du monde peut ètre nè*. Hactenus *Norisius:* qui *Justo Lipsio lib.* I. Electorum *cap.* 20. *pag.* 714. *Tom.* I. Operum, rem omnem alioquin multis difficultatibus impeditam, tanto melius explanavit: neque vero hisce diutius justo immoramur: Ipse enim Lucas optimus verborum suorum interpres declarat, se non *orbem Romanum*, quoquo versum patet, sed *Judæam* intelligere. Vide Lucæ Evangelium XXI. 26. & *Acta* XI. 28. Porro si hæc ἀπογραφὴ fuit totius orbis Romani, cur tanta res tam profundo silentio foret sepulta apud τοὺς ἔξω. Etsi enim *Baronius* varias ejus silentii rationes edit in Apparatu ad Annales Ecclesiasticos *num.* 95. miramur tamen tantam rem tam profundo involvi silentio. Non me præterit Monumentum illud Ancyranum (77) a doctis hominibus (78) tantopere commendari, ut appareat vestigium aliquod ἀπογραφῆς sive census in orbe Romano habiti, sed verba Monumenti illius tantummodo loquuntur de censu Romæ aut forte in Italia acto, uti satis luculenter declarant *Is. Casaubonus* exercitatione I. ad Apparatum Annalium *Baronii num.* 33. *p.* 133. & *Sal. Deylingis* P. I. Observationum Sacrarum *pag.* 127. Quo magis miror *Isaacum Vossium* in libro de Magnitudine Romæ Veteris *cap.* VI. *pag.* 1513. *Tom.* IV. Thesauri *Grævii*, ex *Monumento illo Ancyrano censum Imperii Romani* colligere, merito refragante *Jo. Bapt. Donio*, qui in Opere Posthumo de restituenda Salubritate Agri Romani *pag.* 939. F. *Tom.* I. Thesauri Novi de *Sallengre* ex eodem monumento *Civium Romanorum tantummodo censum* factum esse conjicit. De *monumento Ancyrano* nihil innotuit *Baronio*, idem tamen in Apparatu ad Annales Ecclesiasticos *num.* 94. ex *Suida* in voce Αὔγουστος, puta *numerum censorum* se invenisse, quorum nomina *Quirinius* in descriptione *orbis terrarum* adnotaverit, at vero *Baronius* gravissime fallitur. Prima erroris origo inde ducenda est, quod verba Græca *Suidæ* ne inspexit quidem ab interprete Latino in errorem deductus, uti observat *Casaubonus* Exercitatione I. in apparatum Annalium *Baronii num.* 33. *pag.* 132. Altera erroris origo est, quod *Suidæ* verba etiam in textu Græco sunt corrupta, uti hisce verbis exponit *Isacus Vossius* l. c. *Suidas in voce* Αὔγουστος *affirmat*, *hoc regnante in imperio Romano censa fuisse* undecim millia & septendecim supra quadragies centena hominum millia, *sive ut ipse loquitur*, *myriades* CCCCX. *& insuper* MXVII. *Miror itaque hunc Suidæ locum*, *qui unice confirmatur* Ancirano marmore, *sollicitari a* Lipsio *lib.* II. de Magnitudine Romana *cap.* 3. *pag.* 701. *Tom.* III. Operum, *& aliis viris doctis*. *Ne quis autem errorem* literis numeralibus *subesse existimes*, *apponam integra verba*, *prout in* libris scriptis *integris vocabulis concipiuntur:* Αὔγουστος Καῖσαρ δόξαν αὐτῷ πάντας τοὺς οἰκήτορας τῶν Ῥωμαίων κατὰ πρόσωπον ἀριθμεῖν, βουλόμενος γνῶναι πόσον ἐστὶ πλῆθος, καὶ εὑρίσκονται οἱ τῶν Ῥωμαίων οἰκοῦντες τετρακόσιοι δέκα μυριάδες, καὶ χίλιοι δεκαεπτὰ ἄνδρες. Hactenus *Vossius*: fac autem, summam *omnium in Imperio Romano censorum*, quam *Baronius* ex *Suida* pro captu suo fingit, veram esse: jocularis tamen est *Suidæ*, vel ejus auctoris, unde ipse habet, hallucinatio, quæ & *Baronium* in erroris societatem traxit, ut existimaret eo numero *comprehendi omnia capita*, quæ venerunt in censum ex *toto orbe Romano*. Hæc analogia quanta sit, ne æstimari quidem potest. Nam vel *Judæa* sola, tantula provincia, eum numerum potuit superare, quem putavit *Baronius* omnes personas complecti universi Imperii Romani. Vide omnino *Casaubonum* loco paulo ante laudato, cui addimus *Jac. Usserium*, qui in Annalibus Veteris & Novi Testamenti *pag.* 595. in hac sententiam differit: *in C. Marci Censorini & C. Asinii Galli consulatu*, *Romæ secundum civium censum actum fuisse*, *in quo* 4233000. cives Romani *numerati fuerint*, *ex* Ancyrani lapidis *fragmentis apud Gruterum* in Inscriptionibus p. 213. *colligitur*. Apud *Suidam in* Αὔγουστος *longe minor censitorum habetur numerus* 4101017. *qui tamen non pro* urbis *tantum*, *sed pro* orbis *etiam* Romani censu *ridicule nobis ibi obtruditur*. Hactenus *Usserius*, idem est de

Suda

Suda judicium *Justi Lipsii* de Magnitudine Romana *lib.* II. *cap.* 3. *pag.* 701. *Tomo* III. Operum. Atque hæc omnia, quæ adhuc diximus, satis probant, teste Luca, regnante Augusto, non *universum Imperium Romanum* sed *regnum Herodis* in censum venisse. Interim *satis sic propitiis factum est, ut Dei mater Bethlehemum veniret census causa* (79) *& ibi in lucem ederet orbis Servatorem Romano censui* (80) *sed nostri causa obnoxium*. Ex vero scribit *Petrus Molinæus* Parte I. thesium Theologicar. de Providentia Dei thesi 38. *pag.* 121. *Tomo* I. Thesauri Disputationum Theologic. Sedanensium, *divinæ providentiæ Augusti censum* per capita & familias *inservire debuisse*, ut virgo paupercula gravida Nazaretho Bethlehemum evocaretur. Ita quoque judicat *Casaubonus* Exercit. I. ad Apparatum Annalium *Baronii* II. 31. *descriptio illa*, inquit, *e curiositate Augusti nata, vel, ut melius dicam*, ex arcano divinæ providentiæ consilio: *oportebat enim Augustum, illum Imperatorem & Monarcham tantum*, metatorem esse hospitii Christo filio Dei in terras venturo. *O infantem admirandum! cui necdum nato, primus omnium mortalium inservit, is, qui tunc & fere ex omni memoria, in terris fuit monarcha longe potentissimus.* Præclare *Chrysostomus* homilia in *Matthæum* VIII. καὶ ὁ Αὔγουστος ὑπηρετοῦντος τῷ ἐν Βηθλεὲμ τόκῳ διὰ τοῦ προστάγματος τῆς ἀπογραφῆς ipse etiam Augustus inserviit partui in Bethlehem edendo, per edictum descriptionis. Similia multa apud Patres alios. Conferatur *Jacobus Hottingerus* in Pentade dissertationum Biblico-Chronologicarum, qua tum ex indicibus temporis adventui Messiæ assignati, tum ex Scriptura S. Jesum & in plenitudine temporis natum, & Christum esse adversus Judæos demonstratur, & S. etiam Codicis sinceritas passim defenditur, dissertatione IV. & præter *Jo. Lightfootum* in Harmonia IV. Evangelistarum *pag.* 289. addatur *Steph. Curcellæus* in Instrutione Religionis Christianæ *lib.* V. *cap.* V. §. 3. At quæritur: *An ad Censum illum peragendum libris Genealogicis opus fuerit?* Recte id ipsum affirmat *Altingius* de Schilo *lib.* III. *cap.* XI. *pag.* 181. & probat ex I. *Sam.* XI. 8. XV. 4. 2. *Chronic.* XIII. 22. *coll.* XII. 15. XXVI. 22. I. *Chronic.* V. 17. IX. I. Idem *Altingius lib.* IV. *cap.* 2. *pag.* 212. eandem sententiam tuetur, & tandem *lib.* IV. *cap.* 13. *pag.* 262. hæc addit: *arcano divinæ providentiæ consilio factum est, ut* Judæam universam juxta familias describi *imperator voluerit: quo serviret* complemento vaticiniorum prophеticorum, *occasionemque præberet opportunissimam, qua fieret* ut Messias & nasceretur Bethlehemi & mox authenticis insereretur *regiæ prosapiæ surculus, quemadmodum ex Justino Martyre* & *Tertulliano liquet*. Et recte quidem judicat *Altingius*, sed *Christ. Noldius* in Historia Idumæa *pag.* 339. contra *Altingium* affirmat, *singulorum professionem* sufficere potuisse, atque adeo ἀπογραφὴν æque peragi in Judæa sine accuratis Genealogiis ac fuit peracta in populo Romano. Tenemus autem, quid erret *Noldius*, eidemque verba hæc *Grotii* opponimus: *Romani in singulis* provinciis *ac regnis* morem censendi antiquitus ibi usurpatum retinebant. *Judæorum autem mos hic erat*, ut census fieret per tribus, gentes & familias, *ut docet nos inquisitio per Josuam facta, sortitio, qua Saul rex creatus est, & postremo census a Davide institutus. Hæc autem post multas Judæorum disjectiones fieri non poterat nisi singuli se ad ea loca conferrent, quæ olim genti & familiæ suæ obvenerant*. Plura adhuc, quæ *Noldium* meliora docerent, habet *Jac. Perizonius* in Dissertatione de Constitutione Divina super ducenda defuncti fratris uxore *pag.* 40. Ceterum quando *Guilielmus Whistonus* in brevi Harmoniæ Evangelistarum examine apud Matthæum per βίβλον γενέσεως tantummodo *Genealogiam Christi* innui existimat, persuasus in Matthæo consilium fuisse, ut Christum *Bethlehemi* natum ostenderet, ea in re fallitur *Whistonus* a *Godofredo Oleario* in Observationibus in Matthæum *pag.* 29. ad examen vocatus.

IV. *Herodi* successit filius *Archelaus* ἐθνάρχου honores adeptus, cum dimidia parte ditionis, quæ Herodis olim fuerat, nimirum Idumæa, Judæa & regione Samaritana: ex quibus 600. *talenta annua* accipiebat, teste *Ludovico Cappello* in Historiæ Judaicæ compendio ex *Josepho* contracto, vel ut mavult *Robertus Cenalis* in libro de vera Mensurarum Ponderumque ratione *pag.* 1601. *Tom.* V. Thesauri *Grævii*, *quadringenta talenta*, sive *quatuor ducatorum milliones*: verum a suis accusatus, exacto nono, vel, ut alii malunt, decimo imperii anno Viennam Galliæ ab Augusto relegatus est. Tum vero *magna* fuit *rerum Judaicarum conversio*: etenim ab eo tempore *Judæa in provinciam redacta* & *Syriæ* attributa fuit, concessa tamen genti αὐτονομίᾳ in sacris, & jurisdictione, quæ penes Synedrium erat. Recte equidem memini *Johannis Sibrandæ* dissertationem de Statu Judææ provinciæ sub Procuratoribus commendari, at nulla adhuc dum ejus dissertationis mi-

hi facta est potestas: quamobrem pro instituti præsentis rationem *statum Judææ post exsilium Archelai in provinciam redactæ* describere volui. Quid multa? Nummus quidam *spica*, fertilitatis symbolo, & *palma* Judææ gloria insignitus non alius quam ΚΑΙΣΑΡΟΣ nomen haber, & anni notam ΑΘ, ex quo conjicitur, *in Judæa jam provincia* cusum esse non in Archelai ethnarchia. Vide de hoc nummo *Christoph. Cellarii* Dissertationem, qua Flavii Josephi de Herodibus Historia a νοθέιας suspicione contra *Jo. Harduinum* justis vindiciis asseritur & nummis antiquis conciliatur §. XI. & *N.* de *Grainville* Lettre sur l'usage qu'on peut faire des Medailles par report à la Religion. In hac rerum mutatione, *dum Judæa facta est provincia Roma*, *Syriæ appendix*, vaticiniorum quorundam divinorum vel allusiones vel implementa quærunt docti homines. Testis est inter alios *Jo. Lightfootus*, qui in Harmonia quatuor Evangelistarum *pag.* 288. *Tom.* I. Operum in hanc sententiam differit: *quoniam maximæ calamitates*, *quas unquam senserunt* Judæi, *quamdiu* Canaaneam *incoluerunt*, *ut a Gogo & Magogo Ezech.* 38. *ex* domo Septentrionis *Dan.* II. S. Lucas *autem dum descriptionem hanc* e Syria *profluxisse notat*, *Judæos præteritarum rerum commonefacere videtur*, *& ad ultimum versum* II. *Cap. Danielis*, *cum versu* I. *cap.* 12. *collatum*, *allusisse*. Speciosa quidem videtur hæc sententia, si vero penitus inspicitur, debiliora illius sunt argumenta, cum paulo inferius appareat, cum *Judæa provincia facta*, *Syriæ appendix fuerit*. Pergit *Lightfootus* tum in Harmonia IV. Evangelistarum *pag.* 287. tum in Chronicis Tempurum & Ordine Textuum N. T. *pag.* 3. 122. 126. *Tom.* II. Operum, huc referre *vaticinium Bileami* Numer. XXIV. 24. de *Citthæi* & *Assyrios* & *Hebræos* affligentibus, quasi *Romani* per *Citthæos* denotati, Judæam fecerint provinciam multis malis in eandem congestis. At vero quemadmodum *Lightfootus* tantummodo *Judæorum antiquorum* in illa verborum interpretatione *vestigia* premit, ita videmus, multos doctos homines suo loco commemorandos a *Lightfooto* & *Judæis* diffidere. Porro autem in *Statu Provinciali*, *Jo. Cloppenburgius* in disput. de Prom. venturi Messiæ §. 13. *Jo. Coccejus* ad *Esaiæ* VII. 8. & in Scholiis ad *Matthæum* I. 23. *Guil. Momma* Œconomiæ *Tom.* II. *cap.* 4. §. 118. aliique existimarunt se certissimum *characterem* reperisse *temporis*, *quo natum esse oportuit Messiam*. Trahunt illuc verba *Esaiæ* VII. 8. quasi sensus sit: *Damascus non erit caput Judææ sed tantum Syriæ ante natum Christum*, *eo autem nato*, *Judææ simul & Syriæ caput erit*, *quia Judæa in provinciam redacta Syriæ attribuetur*. At vero rem exacte perpendenti facile patebit, neque *Esaiam* dicere, quod sibi sumunt viri docti, neque, quæ ipsi dicunr, *veritati historiæ* esse consona. Non dicit propheta, Damascum caput Syriæ fore usque ad natum Immanuelem non magis quam, Retzin ad illud usque tempus fore caput Damasci: hæ enim duæ enunciationes ita junguntur, ut una ab altera divelli non debeat; multo minus dicit propheta, post natum Immanuelem Damascum fore caput Judææ: Sed tantummodo dicit, *non esse futurum*, *ut Damascus cum suo Rege Retzin potiatur Judæa*, uti metuebat Achazus: *sed futurum*, *ut Damascus Syriæ metropolis aliquamdiu maneat*, *Judææ autem metropolis non fiat*; *& Retzin Damasci regnet non Hierosolymis*. Ad cujus promissionis confirmationem deinceps signum de partu virginis adjicitur. Confer *Jacobum Altingium* in Paraphrasi in *cap.* VII. Esaiæ *pag.* 104. Heptade I. dissertationum Academicarum. Porro illa verbotum *Esaiæ interpretatio* non convenit cum *Historia*. Quod si concederem Syriam, sive Syriæ Reges ante Christum natum sibi subjectos non habuisse Judæos, si concederem, inquam (malim enim contrariam si ita res ferat tueri sententiam) falsum tamen est, Damascum caput Judææ factam esse post natum Christum, quando Judæa Syriæ fuit attributa. Nam eo tempore *Roma* potius, quam *Damascbus* imperium in Judæam habuit. *Præsides Syriæ* a Romanis missi non *Damasci* sed *Antiochiæ* degebant, uti tum ex *nummis Antiochensium* (81) tum ex scriptoribus antiquis passim (82) apparet, *Damascus* autem sub Areta Rege Arabiæ fuit 2. *Corinth.* XI. 22. (83) Denique Præsides illi Romani, fateor, resederunt in Syria: sed an ideo Judæa dici potest Syriæ vel Damasco fuisse subjecta? Sane enim potestas, quam exercebant Præsides illi in Judæam, non erat Syrorum, sed Romanorum, quia Syrorum æqua erat cum Judæis conditio. Utrique Archelao in exilium misso, gemebant sub jugo & imperio Romanorum & avarorum Præsidum, a quibus regebantur. Et recte omnino *Josephus* ait Antiq. *lib.* 18. *cap.* I. *Judæam* factam esse προσθήκην τῆς Συρίας, quasi tu dicas *appendicem Syriæ*: (84) neque enim fuit Syriæ subjecta Judæa, sed cum Syria Romanis. Quæ omnia efficiunt, ut istam interpretationem Esaiæ, observationemque Characteris Chronici, magno consen-

sensu receptam, pro minus solida habeamus, monitosque velimus sacrarum literarum cultores, ne rei non satis exploratæ, tanquam eximiæ & singulariter eruditæ traditione plebis Christianæ aures obtundere pergant. Confer singularem Jo. *Marckii* de hoc argumento dissertationem, *Herm. VVitsium Tom.* II. Miscellaneorum Sacrorum Exercitatione XI. §. *62. seq. pag.* 322. & *Camp. Vitringam* Observation. Sacrarum *lib.* V. *cap.* I. §. 10. *seq. pag.* 9. Ceterum antequam *statum provincialem* Judææ, & *fisci* in illa *Historiam* describamus, necesse fuerit, quædam de *Herodianis* addere: quorum sacra Evangelii Historia passim meminit *Matth.* XXII. *16. Marci* III. *6.* VIII. 15. & XII. 13. sed *Marci* XII. eadem refertur, quæ *Matthæi* XXII. historia habetur. Herodianos interpretatur Syrus Paraphrastes בית הרורס & Hebræus interpres Evangelii secundum Matthæum eodem sensu עבדי הרודוס optime judicio *Samuelis Petiti* in Variis Lectionibus *cap.* 18. *Nam Herodiani*, inquit, *isti fuerunt* servi *sive* liberti Herodis & Archelai, *ab Herode ita appellati, ut solenne est, qui* tributis exigendis præerant: *cum enim olim*, Herode *atque* Archelao *rerum in Judæa potientibus*, tributis præfuissent, *postquam tota* Archelai *familia fisco est adjudicata*, tributis *quoque* præfuisse videntur exigendis: *itaque ubi de* tributis exigendis *agitur*, & jure Romanorum, *in consilium advocantur* a Pharisæis, *si qua ratione possent Christum in crimen adducere: eademque causa est, ut puto, quare capita conferant* Pharisæi & Herodiani Marci III. *nam cum ista acciderint paulo post* Sabbatum δευτερόπρωτον, *omnino* mense Nisan *ista gesta sunt, cum adhuc* tribnta Cæsari *exigerentur*. Hactenus *Petitus*, (85) eandem sententiam, consimilem certe, tuetur *P. D. Huetius* in observationibus & notis ad *Origenis* commentaria *pag.* 83. Docet enim, cum *tributis præesset Herodes*, iisque *per vim exigendis milites* promtos *haberet* & expeditos, (86) ipsius *cultores* & *asseclas* pendenda tributa prædicasse, *Judæos* vero, & ex iis potissimum *Pharisæos*, *Herodianorum* nomine tum *milites* tum *exactores* insignivisse: mortuo autem Herode magno & Viennam deinde relegato *Archelao*, cum Judæa provinciæ formam accepisset, superfuisse etiamnum, qui Herodis præcepta, leges & placita pertinaciter tuerentur, & propugnarent, in quibus præcipuum illud erat, *Cæsari pensitanda esse tributa*. Ex *Origenis*, *Hieronymi* & *Cyrilli* præterea *Alexandrini lib.* II. in Esaiæ *cap.* II. sententia, *Herodiani* appellabantur, qui *vectigalia Romanis esse solvenda*, prędicabant. Quę si legisset *Beza* id sane non annotasset ad *Matthæi* XXII. *16. alii igitur existimant Herodianos appellari, qui censerent tributa Cæsari solvenda, quibus videlicet colligendis Rex Herodes, Antipatri filius ab Augusto esset constitutus. At ego fateor me nusquam hoc legisse*. At vero post *Archelai* exilium, *duo* supererant *Tetrarchæ Herodes Antipas* & *Philippus*, hic Trachonitidis & Gaulonitidis, iste Galilææ: quorum uterque omnibus obsequiis favorem Cæsaris demereri studebat. Testis *Josephus lib.* XVIII. *Antiquit. cap.* 3. (87) *Et verisimile est utrumque subditos sibi populos, ipsosque adeo Judæos, cervicosam gentem, refractariam & Cæsaris mandata facile respuentem, tributa autem ægre pensitantem pro virili compescuisse*. Nullos autem *Herodianorum* nomine *milites Hierosolymæ* tum fuisse, cum *Herodis Antipæ* potestati neutiquam esset permissa; sed precibus solum, autoritate, ac consilio, non per vim tributorum coactionem ipsum promovisse perspicuum est. Audivimus adhuc *Huetium*: jam vero audire quoque operæ pretium fuerit *Augustinum Calmetum*: is enim diversam longe sententiam sequitur, persuasus *Herodianos & Judæ Galilæi sectatores unum idemque hominum genus fuisse*, cum dicti sectatores *Galilæorum* nomen acceperint inde, quod Judas Gaulonites patriam in superiori Galilæa haberet, nomen itidem *Herodianorum* induerint, quia Judæ patria erat sub *Herodis Antipæ* imperio & potestate. Vide *Calmetum Tomo* I. *pag.* 348. & *Tomo* III. *pag.* 320. *sequ.* Dictionaire Historique, Critique, Chronologique, Geographique & Literal de la Bible, itemque in Dissertatione de sectis Judæorum *artic.* IV. *pag.* 39. *sequ.* quæ dissertatio ejusdem Commentario in Marcum præmissa legitur. Neque vero nova hæc est *Calmeti* sententia, sed eadem jam olim a *Nicolao Serario* in Trihæresio est proposita, quamvis fatendum sit *Serarii* sententiam a *Calmeto* interpolatam quodammodo in scenam produci, (88) cum intellexisset *Josephum Scoligerum* in Elencho Trihæresii *cap.* I. *sequ.* una cum aliis *Serarii* sententiam satis accurate ad examen vocasse. (89) In illo sententiarum divortio dicemus id, quod res erit. Negamus Gaulonitas sive Galilæos Judæ sectatores & Herodianos unum idemque hominum genus fuisse: cum enim Herodiani Christum captantes ab eo quærerent, liceretne Cæsari censum pendere, ex eo satis apparet, eos terrenis Regibus favisse, ac Romanorum partes secutos, contra ac Gau-

lo-

lonitæ faciebant, qui Romanos dominos aspernabantur, & non nisi cœlesti Regi Judęos subjici debere prędicabant. Si Galilęi propter patriam coryphęi, quę sub Herodis imperio erat, Herodiani appellati essent, cur *Josephus* tacet? qui si non expressis verbis, saltem non obscure indicat a Juda Gaulonita ἰδίας αἱρέσεως patre Galilęos & Gaulonitas potius quam aliter vocandos fuisse. Galilęi rejiciebant reges mortales: igitur ἀντιβασιλεῖς, aut ἀντιδυνάσται aut tale quid cognominandi erant, non autem ab Herode, qui βασιλεὺς & δυνάστης fuit. Imo Herodiani dicendi erant potius, qui mortales reges agnoscunt, & illis parent, qualis fuit Herodes. Quæ cum ita sint per *Herodianos* non solum *milites* aut *tributorum exactores*, sed & omnes *aulicos Herodis* intelligimus, βασιλικῶν etiam nomine satis commode appellatos. Talis fuit βασιλικὸς ille *Johannis* IV. 46. (90) sive minister in aula Herodis Antipæ (91) sive ut alii mallent, cognatus Herodiadum (92) Plura de *Herodianis* non addimus: cum vero *scriptores*, qui de *Herodianis* differuerint, agmine quasi facto indicet J. C. *Wolfius* P. II. Bibliothecæ Hebrææ *pag.* 819. *seq.* tantummodo scriptores a *VVolfio* omissos adjungemus, *Huetium*, *Calmetum*, *Scaligerum* locis jam citatis, J. G. *Pritium* in Introductione in Lectionem Novi Testamenti, *Joh. Clericum* dans la Bibliotheque Ancienne & Moderne *Tomo* XXII. *pag.* 82. *Joh. Lighfootum* in Chronicis Temporum & Ordine Textuum N. T. *pag.* 13. & 19. *Tomo* II. Operum. *Adrianum Relandum* in Antiquitatibus Sacris Veterum Hebręorum delineatis *Par.* II. *cap.* 7. §. II. *pag.* 226. J. H. *Hottingerum* ad *Thomæ Goodvvini* Mosen & Aaron *pag.* 249. *Humfredum Prideaux* dans l'Histoire des Juifs *Tomo* V. sive *lib.* XIII. *pag.* 123. Auctorem Fortuitorum Sacrorum apud *Joh. Clericum* dans la Bibliotheque Ancienne & Moderne *Tom.* XXVII. *pag.* 236. *Joh. Henr. Othonem* in lexico Rabbinico-Philologico *pag.* 241. *Joh. Leusdenium* in Philologo Hebręo mixto differtat. XXIII. *pag.* 157. *Constantinum l'Empereur* ad *Bonav. Corn. Bertramum* de Republica Hebręorum *cap.* XIX. *Christ. Noldium* in Historia Idumęa seu Diatriba de vita & gestis Herodum *pag.* 266. *Marquardum Freherum* in Differtatione de Numismate Census, *Joh. Drusium* de tribus sectis Judęorum *lib.* I. *cap.* 3. *Nicolaum Serarium* in Minervali *lib.* III. *cap.* I. & in libro singulari, cui titulus: Herodes *cap.* 23. *Augustum Pfeifferum* Σκιαγραφίᾳ Systematis Antiquitatum Hebraicarum *pagin.* 731. Operum Philologicorum, *Petrum Possinum* in Spicilegio Evangelico §. 37. *pag.* 89. *Abrah. Scultetum* Exercitationum Evangelicarum *lib.* II. *cap.* 87. *Campegium Vitringam* in Hypotyposi Historię & Chronologię Sacrę *pag.* 159. J. M. *Dilberrum Tom.* II. Disputationum Academicarum *pag.* 317. *Ludov. Cappellum* in templi Hierosolymitani ex *Josepho* delineatione *pag.* 3089. *Tom.* VII. Criticorum Anglorum, *Jac. Benign. Bossuetum* in libro, cui titulus: Discours sur l'Histoire Universelle pour expliquer la suite de la Religion & les changemens des Empires *pag.* 286. *Joh. Lundium* in den Judischen Heiligthumern *lib.* IV. *cap.* 16. *num.* 17. *sequ. pag.* 811. Sed satis affatimque de *Herodianis* & de Scriptoribus huc referendis: jam vero necesse erit de *Publicanis & Portitoribus* præmittere, ut melior observari possit ordinis ratio. Erant in Judęa, ut cum *Sam. Petito* loquar, *prædia stipendiaria* ex *bonis* Archelai *fisco adjudicatis*, quę redimebant *Publicani*, erant quoque *portoria*, quę a *Portitoribus* conducebantur & exigebantur, unde tam crebra *Publicanorum*, aut ut rectius dicam *Portitorum* (93) in N. T. occurrit memoria, ut viri docti necesse habuerint (94) illud argumentum pertractare, ex quo sacris literis multum lucis affunderetur. Quamvis autem illud hominum genus sive *publicanorum*, sive *portitorum* satis molestum fuerit Judæis, multo tamen gravior iisdem fuit ἀπογραφὴ illa, quam *Cyrenius* instituit, a priori illa, quam idem instituerat, probe distinguenda. Nimirum *Cirenii duplex* fuit ἀπογραφὴ, quam recte statuunt *Sebastianus Lenain de Tillemont* dans l'Histoire des Empereurs & des autres Princes qui ont regnè durant les six premiers Siècles de l'Eglise *Tomo* I. *pag.* 699. *Antonius Bydæus* in libris de Natali Jesu Christi, *Fried. Spanhemius* Dubiorum Evangelicorum *P.* II. *dubio* 3. *Camillus de Sylvestris* in Chronologia, *Antonius Pagius* in Critica Historico-Chronologica in Annales Ecclesiasticos Baronii, *Johan. Lesueur* dans l'Histoire de l'Eglise & de l'Empire *P.* I. *sect.* 8. *pag.* 12. *Paulus Pezronus* dans l'Antiquitè des Tems dèfendue *cap.* III. *pag.* 129. *Petrus Possinus* in Spicilegio Evangelico §. 24. *Rich. Montacutius* Originum Ecclesiasticarum P. I. *pag.* 8. *sequ. If. Casaubonus* Exercitatione I. ad Apparatum Annalium *Baronii num.* 30. & 31. *pagin.* 125. 128. *Camp. Vitringa* in Hypotyposi Historiæ & Chronologiæ Sacræ *pag.* 166. *Jac. Usserius* in Annalibus Vet. & Novi Testamenti *pag.* 160. *Joh. Drusius*, *Theodorus Beza*, *Hugo Grotius*, *Josephus Scaliger* li-

libro VI. de emendatione temporum & in animadversionibus Eusebianis, *Dionysius Petavius* in Rationario temporum, *Corn. Dietericus Kochius* in dissertatione II. de Natali Anno Christi §. 7. *Sal. Deylingius* P. I. Observationum Sacrarum *pag.* 125. J. M. *Dilherrus Tom.* I. *disput. Acad. pag.* 438. *Jac. Altingius* de Schilo *lib.* 3. *cap.* 11. *pag.* 182. At vero dissensum suum testantur *Joh. Clericus* dans la Bibliotheque Choisie *Tom.* IV. *pag.* 78. & *Abrah. Scultetius* exercitationum Evangelicarum *libro* I. *cap.* 48. imo vero argumentis in partem contrariam allatis pugnant *Lud. Wolzogenius* (95) & *Henric. Valesius*, (96) quæ tamen argumenta levioris momenti esse judicamus. (97) Quemadmodum autem *Quirinus bis missus* est ad *censum habendum*, semel extra ordinem, quo tempore Præses ordinarius Syriæ erat Sentius Saturninus, iterum, damnato Archelao, ad regendam provinciam simul & bonorum descriptionem faciendam, ita ejusdem Quirini *duplex* ἀπογραφὴ duplicem habet notionem rite explanandam. In illa priori ἀπογραφῇ *Lucæ* II. I. nec tributi exactio fuit, nec solutio ulla. Neque enim Quirinus venerat φορολογησόμενος, vel δασμολογησόμενος, tantummodo ἀπογραψόμενος. Existimamus hic designari non *censum proprie* ita *dictum*, sed *descriptionem hominum* & *facultatum*, eum in finem institutam, ut Augustus sciret, quæ essent vires Judææ. Confer *Stephanum Curcellæum* in Institutione Religionis Christianæ *lib.* V. *cap.* 5. §. 3. *pag.* 225. *Nicolaus* tamen *Bergierius libro* I. de Publicis & Militaribus Imperii Romani Viis *sect.* XII. §. 8. *pag.* 40. *censum proprie ita dictum* intelligit. En ejusdem verba: *posteaquam paullatim* Tributorum & Vectigalium exactiones Provincialibus *fierent intolerabiles*, Augustus *Imperator & publicæ pacis fundator* omnes extraordinarias Tributorum Vectigaliumque ærufcationes, *quas avaritia Magistratuum Romanorum Provincialium*, *Proconsulum*, *Prætorum*, *Præsidum malo publico repererat*, *velut uno ictu præcidit*, & *neglecta veterum ratione*, nova tributa ordinaria *instituit*, *alia* in agros, *alia* in caput: *atque hæc ut tanto majore æquitate in singulos distribuerentur*, jussit censum totius imperii fieri. *Hic est ille* census, cujus in Evangelii sui initio meminit D. Lucas: exiit edictum a Cæsare Augusto, ut describeretur universus orbis. *Hac descriptione*, *quæ Census dicebatur*, *pernosse voluit*, *quantum hominum esset in imperio*, *quantumque singuli in bonis & facultatibus haberent*, *ut* in Tributis imperandis æquitatis & portionis ratio *posset haberi*. At vero nemo facile in sententiam *Bergierii* descendet, qui cogitabit, primam illam Quirini ἀπογραφὴν sine ulla tributi exactione & solutione fuisse. *Erat enim*, inquit *Montacutius*, *alia mens Imperatori Augusto*, *consilium aliud*, *nempe ut imperii vires recognosceret*. *Quot civium Romanorum capita restarent: quæ populorum per singulas provincias*, *vires*, facultates, opes: *ut*, *si res exigeret*, *exhausto per bella civilia ærario*, & *orbe terrarum attrito*, delectus exigi, (98) *commeatus suppeditari*, *tributa solvi non incommode possent*. *Erat etiam e republica*, *ut cognosceret*, *quæ affinitates*, *cognationesque ubique essent*: *unde genus & prosapiam derivabant*, *ut si vellent rebellare*, *quibus auxiliis freti id facere possent*, *intelligeretur*. *Et hinc est*, *quod dicitur*: ibant singuli, ut profiterentur in suis civitatibus, *id est audientes dicto & edicto erant Augusti*: *se omnino præbebant morigeros quaqua versum*, *nusquam tunc temporis ad arma itum*, *nusquam vel minimum tumultuatum*. Hæc *Montacutius*, at *Henr. Valesius* qui in notis ad *Eusebii Historiam Eccles. lib.* I. *cap.* 5. *pag.* II. tantum unam ἀπογραφὴν Quirini fuisse contendit, miratur hanc primam descriptionem a *Josepho* prætermissam fuisse, qui tamen patriæ suæ historiam tanta diligentia persecutus sit, ut & Præsides Syriæ omnes recensuerit, sed mirari desinet, si vel ejus silentii causas ex *Possino*, (99) *Grotio*, (100) *Joh. Clerico* (101) & *Jac. Basnagio* (102) intellexerit, vel cum *Nathaniele Lardnero* viam inierit, ut quidam inter Lucam & Josephum consensus appareat. Ne multa. Transeamus ad alteram Quirini ἀπογραφὴν, quam *Lucas Actorum* V. 37. & ipse *Josephus* commemorant. Lucæ verba torquet & pervertit (103) *Henr. Valesius*, *Josephi* autem fidem præpostero quodam consilio sugillat *Baronius*, (104) neque id mirum alicui videatur, cum *Baronius* πρώτην illam ἀπογραφὴν quam *Lucas* II. I. commemorat, frigide & jejune exponat (105) nescius, utramque ἀπογραφὴν conjungendam & inter se conferendam esse, si vel de Luca, vel *Josepho* judicium ferre velis. Et vero hæc altera ἀπογραφὴ fuit ἀποτίμησις οὐσιῶν *descriptio facultatum* (106) Ita quidem est, Lucas vocem ἀπογραφὴ non illas voces ἀποτίμησις, δασμὸς, ἐπιδασμὸς, quæ hoc in loco & argumento maxime propriæ sunt, adhibet, at facile tamen intelligimus, quid sibi divinus scriptor velit, dummodo animum intendamus. Antiqui Glossarii auctor: census ἀπογραφὴ οὐσίας, ἀποτίμησις, *Censitor* ἀπογραφεὺς, τιμητής. Jam vero talem ἀπογρα-

φὴν

φὴν Romani in populis bello victis *tributi causa* instituebant, quæ gentibus Romano imperio obnoxiis molestissima fuit, & cum in Judæa sub Quirino fieret, magnas turbas dedit *auctore Juda Gaulanita*, sive *Galilæo*: is enim Judæos sollicitabat ad defectionem, *censum* nihil aliud quam *manifestam servitutis professionem* dictitans. Vide Lucam *Actor.* v. 37. *Josephum* Veterem Scriptorem Christianum in Hypomnestico *lib.* v. *cap.* 41. & illum Judæum *Josephum* (107) Graviter autem errat *Pitiscus Tomo* 1. lexici antiquitatum Romanarum *pag.* 977. quando de censu hoc Quirini addit: *erat hoc opus Judæis tum novum & inadsuetum, neque unquam in ea gente factitatum.* Et vero Judæi olim *Persidis Regibus* & *vectigalia* & *tributa* pendebant. Quamvis autem *Barnabas Brissonius* in libris de Regio Persarum Principatu & *Carolus Rollinus* dans l' Histoire Ancienne *libro* IV. de Regno Medorum & Persarum *cap.* IV. *art.* I. §. 5. *pag.* 299. de vectigalium & tributorum sub Imperio Persarum exactione differant, incuria tamen nescio qua observare hanc in rem neglexere, quæ hoc in loco a nobis addenda erant. Nimirum Judæi ut est in libro *Esdræ* IV. 13. Persis pendebant *censum*, *tributum & vectigal*, מנדה בלו והלך. Quæ verba judice *Herm. Witsio Tomo* II. Miscellaneorum Sacrorum *Exercitat.* XI. §. 21. *pag.* 289. sic exponi possunt, ut מנדה, quasi מדה *dimensum*, notet tributum quod quisque e facultatibus suis æstimatis, ac veluti dimensum, Regi pendebat. בלו sit *census*, qui dabatur pro singulis *capitibus*, aut *tributum provinciale*, sic dictum quod sit *afflictio* & onus populi. Nam בלו Arabibus est *probare*, *affligere*. הלך sit *vectigal* quod in viis exigitur, & penditur ab itinera conficientibus, quando merces invehunt, vel evehunt. Eadem Esdræ verba repetit *Joh. Henr. Hottingerus* in notis ad *Thomam Goodvvinum pag.* 51. & hæc addit: *sunt certæ tributorum species, quæ non satis accurate intelliguntur. Ultima, quæ ab* הלך ire *descendit*, *probabiliter* portiora *notat*. *Consimiliter sub Græcis* Publicanis *fuerunt*, *unde* Jaddus *ab Alexandro non nisi* τὸ ἕβδομον ἔτος ἀνεπίφορον εἶναι septimo anno tributorum immunitatem *petit apud Josephum* in *Antiquit. lib.* XI. *cap. ult.* Plura adhuc *ex Historia gentis Judaicæ*, quod ad illius *Fiscum* sub *exteris Regibus* attinet, *Pitisco* opponenda leguntur apud *Petrum de Marca libro* II. de Concordia Sacerdotii & Imperii *cap.* V. §. 5. Sed quæret aliquis, quod nam tributum hæc posterior Quirini ἀπογραφὴ a Judæis exegerit? *solam capitationem* nominat *Sam. Petitus* Variarum Lectionum *cap.* XVIII. *tributum*, inquit, *didrachmi capitatim impositum: nam Judæa cum est in Provinciæ formam redacta, Archelao pulso in exilium, Cæsari tributa est: provinciæ autem Cæsaris tributum præstabant alendis militibus, ut quæ armis essent tenenda*. Fidem facit *Petitus* tum ex *Josepho* (108) tum ex Paraphraste Chaldæo *Jonathane*; (109) at præter *Carolum Sigonium libro* v. de Republica Hebræorum *cap.* 11. *Marquardus Freherus* multo rectius *sub Augusto tributum soli & capitationem* Judaicam conjungit. En ejus verba *libro* III. Parergon *cap.* X. *tributi*, *stipendiive duo sunt genera*, quæ Capitibus, & quæ Solo imponuntur *l. ult. D. de censibus*, quæ prædiis & quæ moventibus, *ut* Scævola *loquitur l. generali* 32. §. *ult. D. de usufr. leg. Utrumque* tributum *vocatur*, *utrumque* census, *ut apparet ex loco* Ulpiani *in l.* 3. *in princ. D. de censib.* Utrumque *erat* ordinarium, utrumque *simul pendebant* in provinciam redactæ regiones, *nisi quæ* Juris Italici *essent*: *qui nominis bonos eas utroque eximebat*. *Atque uno remisso non etiam continuo alterum remissum censebatur*, *nisi fieret expresse*, *aut* Juris Italici (*ut dictum*) prærogativa *tribueretur d. l. ult.* Judææ *quidem duræ & rebelli* utrumque initio ab Augusto impositum *non dubitatur*: *eoque nomine* descriptionem *factam* capitum *primo*, *quotquot* Judæam *inhabitarent*, *deinde* facultatum, *quantum singuli in bonis haberent*. *Nam & Quirinum Præsidem missum* ἀπογραφὴν & ἀποτίμησιν *fecisse* τῶν οὐσιῶν Josephus *diserte scribit*. Hactenus *Freherus*, audiamus quoque *Petrum de Marca lib.* II. de Concordia Sacerdotii & Imperii *cap.* 5. §. 5. posteaquam enim observaverat, Judæam ejecto Archelao in provinciam esse redactam, hæc addit: *tunc* Judæi capite censi *sunt teste Hieronymo in Matthæi cap.* XVII. *integrumque Regis imperium in Cæsarem translatum*. Quirinus *enim Syriæ Præses* novum censum egit *in Judæa*, tributa agris imposita *auxit*, & capitatim didrachmum *indixit*. *De utraque functione capiendus Appiani locus in Syriacis*, *qui* duriorem in Judæa fuisse capitationem scribit præ tributis, quæ ex facultatibus exigebantur: ἐστὶ Ἰουδαίοις ἅπασιν ὁ φόρος τῶν σωμάτων βαρύτερος τῆς ἄλλης περιουσίας. Quemadmodum autem Petrus *de Marca* ex *Appiano tributum soli* & *capitationem* Judaicam colligit, ita & *Bulengerus* in libro de Tributis & Vectigalibus Pop. Romani *cap.* XVII. *pag.* 863. *Tomo* VIII. Thesauri *Grevii*, consimili ratione verba illa antiqui scriptoris de tributo, quod & *Judæorum capitibus*

& eo-

& eorundem *solo* imponebatur, intelligit. Et profecto ex *fisco Judaico hujus temporis* colligere possumus, & miseram & miserandam tunc Judæorum fuisse conditionem. Quod si enim tributa ordinaria tam in capita quam in solum, sive agros & possessiones, singulis annis exigebantur, si teste *Appiano* in Lybicis Romanorum mos fuit gentibus per vim ultimam & bello pertinace victis *φόρον ἐπὶ τῇ γῇ καὶ ἐπὶ τοῖς σώμασι tributum in agros, & in corpora* sive *capita hominum* (ut Latini magis loquuntur) *definire*, si, ut alibi *Cicero* loquitur, pessima eorum conditio fuit, *qui stipendiarii ipsi atque agri*, si denique utrumque tributum, ut ait *Tertullianus*, (110) nota captivitatis est, quilibet facile de *fisco Judaico hujus temporis* judicare poterit, nostrisque observationibus suffragari. Ceterum nullum est dubium, quin hæc tributa sub Augusto aliquanto severius sint exacta. Audiamus *Ratbodum Herm. Schelium* in notis ad *Polybii* Scriptum de Castris Romanorum ex Historiarum *libro* VI. *pag.* 1225. *Tom.* X. Thesauri *Grævii*: *Augustus, non sufficientibus stipendio tot legionum consuetis reditibus, ærarium militare, & novos reditus instituit, vicesimam hæreditatum, quintam & vicesimam venalium mancipiorum, & centesimam rerum venalium. Præter hæc* in omnibus pene provinciis tributa & capita in solum *conferebantur*. *Schelio* adde *Vincentium Contarenum* in Syntagmate de Stipendio Militari apud Romanos *pagin.* 1522. *Tomo* X. Thesauri *Grævii* & *Justum Lipsium* de Magnitudine Romana *lib.* II. *cap.* 4. *pag.* 704. *Tomo* III. Operum. Quæ cum ita sint, *tributa sub Augusto in Judæa provincia severius exacta* esse, constabit. Etenim cum Quirino Præside Syriæ missus est Coponius, primus Judææ *Procurator*, qui vice Præsidis fungeretur jure gladii instructus, eaque autoritate, ut non tantum *fisci rationes* moderaretur, sed etiam *jus vitæ ac necis* in gentem Judaicam exerceret. Non incommodum fuerit hic quædam *generatim* de *Procuratorum Cæsaris nomine & officio* inserere, ut *Coponii* dignitas & amplitudo tanto luculentius appareat. *Procuratores Cæsaris* dicebantur etiam simpliciter *Curatores Cæsaris*, quod fugerat *Leunclavium*, *Lipsium* & *Bachovium*, qui frustra *Xylandrum* notant, quod *ἐπιτρόπους* apud *Dionem* verterit *curatores*, non *procuratores*. Vide *Corn.* van *Bynkershoek* Observationes Juris Romani *ll.* 20. Iidem etiam Procuratores *Principis* in *l.* 32. D. *ex quibus causis maj.* & Procuratores *Imperatoris* in l. fin. D. *de jure fisci* nominantur. Neque vero hic intelligimus *Procuratores rei privatæ*, sed *Procuratores redituum fiscalium*. Reditus fiscales ii dicebantur reditus publici, quos P. R. tuendæ dignitatis ergo principi concesserat, quibus præter vectigalia, & tributa, bona damnatorum, vacantia, commissa, caduca, thesauri & vicesimarum vectigal adnumerabantur. E contrario *res privata Principis* fortunas & facultates eas complectebatur, quas Princeps uti privatus, nullo dignitatis respectu possidebat, & quæ in hæredes Principis transissent, etiamsi non successissent in imperio. Vide *Gotter. Mascovium Exercitatione* I. de Procuratore Cæsaris §. I. *Corn.* van *Bynkershoek* Observationum Juris Civilis *lib.* II. *cap.* 20. 21. *Joh. Clericum* dans la Bibliotheque Choisie *Tomo* XIX. *pag.* 340. & *Jac. Gutherium* de Officiis Domus Augustæ *libro* III. *cap.* 33. *Procuratorum* autem *Cæsaris* & quidem *rerum fiscalium* quidam per provincias ab imperatoribus constituti erant, ut rationes Cæsaris agerent, & simul Præsidis vice fungerentur: alii, ut tributa & vectigalia, & ceteros reditus fiscales tantum colligerent. Inter hos, qui Præsidis vice cum Jurisdictione & imperio fungebantur, minoribus saltem provinciis præerant. Hujus generis Procuratoribus vice Præsidum *Judæa* quoque tradita fuit. Testis *Coponius*, qui Judææ teste *Josepho* præfuit *τῇ ἐπὶ πᾶσιν ἐξουσίᾳ*, *lib.* II. *cap.* II. *πέμπεται, μέχρι τοῦ κτείνειν λαβὼν παρὰ τοῦ Καίσαρος ἐξουσίαν mittitur ad necis usque jus accipiens a Cæsare potestatem*. Fuit autem hic Coponius vir ordinis equestris, uti *Josephus* nos docet *Antiquit. lib.* XVIII. I. En ejus verba: Κωπώνιός τε αὐτῷ συγκαταπέμπεται, τάγματος τῶν ἱππέων, ἡγησόμενος Ἰουδαίων τῇ ἐπὶ πᾶσιν ἐξουσίᾳ *Coponius cum eo*, Quirinio scilicet Præside Syriæ, *simul mittitur vir ordinis equestris cum omni in Judæos potestate*: quæ tamen verba cum vulgatis *Josephi* interpretibus perperam intellexit *Deylingius Par.* II. Observationum Sacrar. *pag.* 331. Etenim vox *ἡγησόμενος* secundum *Deylingium* cum illis *τάγματος τῶν ἱππέων* jungitur uno tenore, quasi Coponius *turmæ equitum præfectus* fuerit, succinctus copiis militaribus, ut Judæam assidue tumultuantem & tributa Cæsari dare detrectantem compesceret atque in officio contineret. Ante *Deylingium* consimili ratione verba *Josephi* interpretatus est *Ludov. Cappellus* in Historiæ Judaicæ Compendio ex *Josepho* contracto, itemque *Joh. Lightfootus* in Descriptione Templi Hierosolymitani *cap.* V. *sect.* I. *pag.* 559. *Tom.* I. Operum, quibus etiam addere licet *Joh. Henr. Hottingerum* in notis ad *Goodwinum pag.* 244. (111) At ve-

vero *Casaubonius exercit.* I. ad Apparatum Annal. Baronii *num.* 30. *pag.* 125. & *Sigebertus Havercampius* in novissima *Josephi* editione, multo rectius post verba τάγματος ἱππέων comma ponunt, & vocem ἡγησόμενος cum insequentibus nectunt verbis, eo quo diximus modo Coponii *equestrem dignitatem* intelligentes. Certe & ipse *Josephus* de Bello Judaico *lib.* II. *cap.* 2. nominat Coponium virum ἱππικῆς παρὰ Ῥωμαίοις τάξεως *equestris apud Romanos ordinis*. Quæ cum ita sint, *Coponius* addendus erat *Procuratoribus Cæsaris* ex *equestri ordine*, quos Coponio omisso, recenset *Mascovius* in laudata exercitatione §. 4. Hic autem *Coponius primus* fuit *Cæsaris in Judæa Procurator*, contra quam *Pitisco* videtur, qui in lexico Antiquitatum Romanarum in vocibus *Procurator Cæsaris* Sabinum primum Procuratorem Augusti nominat, & huic Coponium successisse contendit. At vero cum *Sabinus* in Syria Procurator fuerit, utriusque provinciæ Syriæ & Judææ Procuratores *Pitiscus* temere confundit. Ante *Pitiscum Ludov. Cappellus* in Appendice ad Historiam Apostolicam Tabula III. & in Compendio Historiæ Judaicæ, *Jac. Gutherius* de Officiis Domus Augustæ *lib.* III. *cap.* 34. *pag.* 615. *Tom.* III. Thesauri novi *de Sallengre* eundem admiserunt errorem non facile excusandum, nisi quis dixerit, *Sabinum & Syriæ & Judææ simul Procuratorem fuisse*, quemadmodum præter *Cornel.* van *Bynkersboek* Observationum Juris Romani *lib.* II. *cap.* 21. *Mascovius* §. 5. recenset quosdam, qui multarum provinciarum simul Procuratores fuerunt. Neque porro audiendus erat *Pitiscus*, quando ibidem tradit, jam ante Augustum Procuratores Judææ constitutos esse. Procul autem dubio *Pitiscum* in hunc errorem induxit *Jac. Gutherius* de Officiis Domus Augustæ *lib.* III. *cap.* 33. *pag.* 610. primus, quantum memini, hujus erroris autor. Ita quidem est Antipater Herodis M. pater a Cæsare tanquam ἐπίτροπος *Procurator* Judææ præfectus est, sed longe diversa ratio illorum fuit, quos *procuratores provinciarum* Cæsares vocaverunt. Id quod contra *Pitiscum*, & *Baronium* tum in Apparatu ad Annales Ecclesiasticos *num.* 87. tum in *Tomo* I. Annalium ad A. C. 8. *num.* I. bene observandum erat. Etenim Antipater Hyrcano fuit subjectus, ejusque in rebus gerendis administer, quamvis apud *Josephum* ἐπιμελητὴς Ἰουδαίων *Judæorum Procurator* dicatur, quod eo in administranda republica Hyrcanus semper usus fuerat. Confer *Cellarium* in dissertatione de Cn. Pompeii M. expeditione Judaica §. 9. & 12. Ceterum dum *Vice Præsides Romanos* in Judæa seu *Procuratores Cæsaris*, ut *Tacitus* illos proprio vocabulo appellat *lib.* XV. *cap.* 44. commemoramus, videndum adhuc, an *eorundem potestas & amplitudo cum tanta procuratione regnorum intelligantur Matthæi* IV. 8. Nimirum *Joh. Laurentius Mosbemius libro* I. Cogitationum in novi fœderis locos selectiores existimat per κόσμον *Palæstinam*, & per βασιλείας ejusdem *provincias* innui, ita quidem, ut Diabolus Christum *in montem templi* adduxerit, atque inde tum *regiones* quæ *ditionis Romanæ* erant, tum *magnificentiam Procuratoris Romani Hierosolymis* ostenderit. Quorsum hæc, inquies? Diabolus non solum persuadere voluit Christo, *Romanos* hęc omnia sibi debere, tantarum rerum largitori, sed & Christo promisit, se ea omnia *Romanis erepturum*, & ipsi larga manu daturum, modo procumberet & adoraret eum, qui tanta promitteret. Hactenus *Mosbemius*, cujus sententiam satis luculenter expositam videas in denen Deutschen Actis Eruditorum *Par.* CXIII. *num.* 5. *pag.* 335. Et largimur quidem *Mosbemio* per vocem κόσμον *mundum* Palæstinam tantummodo intelligi; quemadmodum enim apud Hebręos minor pars *orbis terrarum* & ipsa quoque Judęa תבל *orbis habitabilis* dicitur, ita & vox κόσμος in sacris literis novi fœderis angusto sensu de Palæstina adhibetur. Vide Joannis XII. 19. & confer Commentarium nostrum in *Hecatæi Abderitæ* Eclogas *pag.* 100. De *monte sublimi*, unde Christo regna sint ostensa, nihil certi addere licet. *Theodorus Hasæus* in Observatiuncula de eodem monte *pag.* 991. Bibliothecæ Bremensis *Classis* VI. *fascic.* V. existimat *partem Sionis*, quippe *montis* τοῦ ὑψηλοῦ λίαν innui: at *Isebrandus Eilbardus Harkenrothius* in Dissertatione Topographico-Theologica de Monte sublimi, in quo Christus a Diabolo tentatus perhibetur *pag.* 969. *seq. Biblioth. Brem. Classis* VI. *fascic.* V. *montem Thabor* mavult intelligi. In neutram partem movetur *Joh. Christoph. Harenbergius*, namque in dissertatione, cui titulus: Oculus Mosis & Christi e monte editissimo Palęstinam spectantium *pag.* 853. *seq. Biblioth. Brem. Classis* VIII. *fascic.* V. *montem Nebo* inprimis designari judicat. Tantam de *monte illo* litem nec libet nec vacat in pręsenti componere: neque tamen accedere possumus *Mosbemio*, qui per βασιλείας τοῦ κόσμου *regiones Palæstinæ in ditione Procuratoris Romani* tantummodo intelligit. Quod si enim *Tetrarchiæ* tum in sacris literis, tum apud *Josephum* subinde βασιλειῶν nomine insigniuntur, uti præter *Joh. Gothofr.*

thofr. Lakemacherum in Obfervationibus Philologicis *Parte* IX. *Obfervat.* IV. *pag.* 78. *fequ.* copiofe probavit *Chrift. Noldius* in Hiftoria Idumæa *pag.* 247. *præter ditionem Procuratoris Romani fimul intelligenda erant tetrarchiæ indito regnorum nomine*. Referas huc omnino verba *Lucæ* III. I. Præterea illarum tetrarchiarum & regionum, quæ ditionis Romanæ erant, δόξαν commemorari videmus, hoc eft lucupletem urbium, munimentorum, & fubditorum numerum: *nam in multitudine populi eft Regum gloria* Proverb. XIV. 28.

V. Reftat adhuc, ut videamus, quid de *Augufto*, fub quo hanc *Fifci Hiftoriam* habemus, *Judæi* fentiant, judicentque. Nimirum R. *Schelomo ben Virga* in שבט יהודה fceptro Judæ tradit, *Auguftum Imperatorem Judæos magna affeciffe clade*: qua de re a domeftico Scriptore R. *David Ganz* in צמח דוד ad An. 3775. reprehenditur, cum de clade illa nulli fcriptores mentionem fecerint. Vide *Joh. Chriftoph. VVolfium* Bibliothecæ Hebrææ *P.* I. *pag.* 1052. & *Jac. Bafnagium* dans l'Hiftoire des Juifs *lib.* VII. *cap.* 8. §. 5. *pag.* 206. Et profecto *Auguftus gentis Hebrææ libertatem & religionem fatis comiter confervavit*, & præ aliis populis in provinciam redactis, eidem genti favit. De Augufto *Philo* teftatur Legat. ad Cajum Imperatorem, eum non tantum in Palæftina eorum religioni aut reipublicæ nihil derogaffe, fed & bonam urbis partem trans Tiberim tenentes Judæos toleraffe, nec eorum profeuchas, in quibus cœtus fuos, præfertim Sabbatis haberent, impediiffe. Confer *Marquardum Freherum* in differtatione de Numifmate Cenfus qui *Baronium Tomo I.* Annalium ad A. C. I. *num.* 16. fecutus, omnino *Philoni* addere debebat *Jofephum*, quippe qui *Antiquit.* XVI. 10. multa *de Augufti in Judæos clementia* fatis bona fide tradit, hanc in rem laudatus a *Samuele Pitifco* in notis ad *Suetonii* Augufti *cap.* 93. §. 15. & præcipue a *Campegio Vitringa*, qui de Synagoga Vetere *lib.* I. P. I. *c.* 4. *pag.* 130. *Jofephi* verba de Augufti in Judæos clementia accurate explanat.

VI. Et adhuc quidem *Primam Periodum*, eamque *Hiftoricam Fifci Judaici* tum ex facris tum ex profanis fcriptoribus defcripfimus. Reftat nunc ut in hac *Hiftorica Fifci Judaici Periodo* quæramus *initium ablati Judæorum fceptri*, cum docti homines credant, interitum Reipublicæ Judæorum, quem ante tot fæcula Jacobus prædixerat, alio tempore incepiffe, alio effe promotum, alio denique effe confummatum. *Initium ablati fceptri a Pompeji tempore* multi repetunt, (112) ut qui capris Hierofolymis, Judæi libertatem ademerit, & ab iifdem tributa exegerit. Qui autem ita fentiunt, illi cum *Cellario* & *Cafaubonio* præfidium fententiæ fuæ quærunt in verbis *Jofephi*, cum dicit: *libertatem perdidimus, & Romanorum imperio fubjecti fumus*. Et fateor quidem verba illa *Jofephi* fi prima adfpiciantur fronte, aliquam veri fpeciem fententię illi addere, pręcipue cum *Joannes* quoque *Barbeyrac* (113) eadem fcriptoris Judęi verba de fervitute Judaica accipiat, intelligatque, *Henricus* item *Valefius* ad *Ammiani Marcellini lib.* XIV. *cap.* 8. *pag.* 48. ex verbis *Jofephi* colligat, Judęam jam illa ętate a Pompejo in provincię fpeciem redactam effe: at vero docti illi homines *Jofephi* verbis parum penfitatis, falluntur, quia illa adhuc ętate *Judæa*, ut more Romano loquar, *libera fuit cum fuis legibus*. (114) Nolim hic repetere, quę de libertate & αὐτονομίᾳ libertatum gentium fub Imperio Romano fupta *cap.* 11. §. 1. ex doctis hominibus obfervavi, (115) mitto nunc etiam, quæ fpeciatim de αὐτονομίᾳ Judæorum dixi, ab *Ægidio Bucherio* in Tractatu de Pafchali Judæorum cyclo *cap.* 6. *pag.* 385. *Jo. Seldeno* in Prolegomenis ad librum fingularem de Succeffionibus ad Legem Hebræorum in Bona Defunctorum, & *Hugone Grotio* confirmata; (116) id tamen monendum Pompejum Romanorum more Judæos devictos clementer habuiffe. Notum eft illud Scipionis Africani apud *Livium lib.* XXVI. *populum Romanum beneficio quam metu obligare homines malle, exterafque gentes fide ac focietate junctas habere quam trifti fubjectas fervitio*: nec omittendum illud, quod apud *Salluftium* legimus: *populo Romano vifum amicos quam fervos quærere: tutiufque rati volentibus quam coactis imperitare*. (117) Quæ cum ita fint, Judæos illa ætate fub Imperio Romano degentes, eo modo defcriberem, quo *Tacitus* in vita Agricolæ fuæ ætatis Britannos: *delectum ac tributa & injuncta imperii munera impigre obibant, fi injuriæ abeffent, has ægre tolerabant: jam domiti ut parerent, nondum ut fervirent*. Quod fi quis nobis objiciat *conventus Juridicos a Gabinio inftitutos*, is fibi in memoriam revocabit ea quæ *Humfredus Prideaux* obfervavit a nobis laudatus, idemque confulet *Herm. Witfium Tom.* I. Mifcellaneorum *lib.* II. *differt.* III. de Synedriis Hebræorum §. 76. *pag.* 555. *Jo. Vorftium* in differtatione de Synedriis Hebræorum §. 15. *Jacobum Altingium* de Schilo *lib.* II. *cap.* 7. *pag.* 115. *Seldenus lib.* II. de Synedriis *cap.* IX. §. 5. *Petrus* de *Marca* de

de Concordia Sacerdotii & Imperii *lib.* II. *cap.* 5. §. 5. *Jo. Lundium* in den Judischen Heiligthiimern *lib.* III. *cap.* 17. *pag.* 477. & *Jac. Basnagium lib.* VI. *cap.* I. §. II. *pag.* 16. *Prideauxio* suffragantes. Sed quæritur an propter *illam* ὑποταγὴν *Herodis sub Romanis sceptrum a Judæis* dici debeat *ablatum esse? Campegius Vitringa* recte negavit sceptrum a Judæis regnante Herode ablatum esse. En ejusdem verba Observationum Sacrarum *lib.* IV. *cap.* 5. §. 29. *pag.* 951. *bene alibi ipse* Herodes *coram Hierosolymitanis de regni sui statu apud Josephum Antiquitat.* XVI. 8. *verba faciens, ait:* omnes ipsum oportere respicere καὶ βασιλέα καὶ δεσπότην ἁπάντων δοκεῖν & regem ac dominum omnium censere. *Quid magis* absolute *de regno suo prædicare potuit? Ergo cum apud* Herodem *Regem vere summum fuerit* imperium *in Hebræam gentem: summa in civilibus & criminalibus* judicandi potestas (*quæ duo per insigne* sceptri *figurantur*) *cum illam potestatem non nomine* populi Romani, *sed nomine* populi Judaici, *tanquam* Rex Judææ *exercuerit* (118) *& Judæum populum rexerit secundum antiquas illius Reipublicæ leges* (*quæ duo* sceptrum Judæ *conficiunt*) *sequitur Judam* sceptro *suo nondum fuisse privatum, quo tempore* Herodes Rex *rerum apud Judæos potitus est*. Atque hæc sententia nostra de *sceptro Judæ nato Christo adhuc superstite* non solum a *Vitringa*, sed & a *Salomone Deylingio P.* II. Observationum Sacrarum *pag.* 98. jure defenditur, quamvis in contrariam nobis sententiam transierit *Jac. Basnagius* dans l'Histoire des Juifs *lib.* I. *cap.* 7. §. 8. *pag.* 188. infirmis tamen si quid judico innixus argumentis.

VII. Quæ cum ita sint, *initium sceptri Judaici ablati in statu provinciali* cum *Bernardo Lamyo* in Commentario in Harmoniam sive Concordiam IV. Evangelistarum, *Campegio Vitringa* Observationum *lib.* IV. *cap.* 6. §. 11. *pag.* 959. *Herm. Witsio Exercitat.* XV. in Symbolum Apostolicum §. 26. *pag.* 231. & *Ludov. Cappello* in Historiæ Judaicæ Compendio ex *Josepho* contracto, *Judææ* statuimus, quia regio apud Romanos in provinciam redacta, servitute multata esse credebatur. Plura hanc in rem nos præter *Franc. Hotomannum* in notis ad *Ciceronis* Orat. de Provinciis Consularibus & ad *lib.* II. ejusdem in Verrem, docebit *Carolus Sigonius* in libris suis de Antiquo Italiæ Jure, de antiquo jure Provinciarum, de antiquo jure Civium Romanorum, quos ut digni sunt, commendant J. C. *Wagenseilius* in Confutatione Carminis R. *Lipmanni pag.* 315. itemque in dissertatione ad Christoph. Arnoldum de Loco Classico Genes. XLIX. 10. pag. 271. Fasciculo V. Opusculorum, & *Pitiscus* in lexico Antiquitatum Romanarum in voce *Provincia*: Paucis tamen multa complectitur Critognatus ille apud *Cæsarem lib.* VII. de Bello Gallico: *respicite*, inquit, *finitimam Galliam, quæ in Provinciam redacta, jure & legibus commutatis, securibus subjecta, perpetua premitur servitute*. Et profecto Johannes Baptista *initium sceptri a Judæis ablati inde a statu provinciali Judææ* numerat, dum illam *securibus Romanis subjectam* esse his verbis *Matth.* III. 10. indicat: *Jam vero securis arborum radici admota est*. Arbores apud Prophetas, *Esaiam* X. 19. LV. 12. *Ezech.* XXXI. 18. sunt *proceres Reipublicæ*: quemadmodum Paraphrastes Chaldæus apud *Josephum Medum* in Clavi Apocalyptica *pag.* 68. pro quercubus Basan *Esaiæ* II. 13. substituit principes provinciarum, pro cedris *Esaiæ* XIV. 8. divites, pro abietibus modo reges *Esaiæ* XIV. 8. modo Principes *Esaiæ* XXXVII. 24. Ecce arbores, id est proceres Reipublicæ hoc in loco Judaicæ: quos & hic Johannes per *arbores* intelligit, cum addit, harum *arborum radici securim admotam esse*, *Romanorum* nempe, qui jam illa ætate *secures fascibus suis insertas*, tanquam *potestatis* atque *imperii* sui *insignia* in Judæa provincia circumferebant, jure & legibus Judæorum commutatis. Vide de hac *verborum Johannis* interpretatione *Johannem* d'*Espagne* in libro, cui titulus: L'Harmonie des Temps *Part.* II. *pag.* 440. itemque observationes nostras *Tom.* I. der Erorterung der dunckelsten Schriftstellen, des Neuen Testaments *pag.* 529. Et profecto *Judæi* ipsi facile verborum *Johannis* sensum percipere poterant, modo ea quæ in recenti adhuc erant memoria, secum expendere & *de tristi exitu familiæ Asmonæorum* pro eo ac fas erat, cogitare voluissent. Tristia ejus familiæ tempora prædixit *Ezechiel* XXI. 25. 26. uti judicat *Theodorus Akerslootus* in Commentario in Epist. ad Hebræos *pag.* 507. (119) quia regnum & sacerdotium contra quam Deus jusserat, præpostero consilio conjunxerant, Pontificatum insuper affectantes, cum ex genere ἀρχιερέων non fuerint. Plura hanc in rem monuimus *Tom.* II. der Erorterung der dunckelsten Schriftstellen des A. Testaments *pag.* 568. *seq.* audiamus nunc *Jo. Braunium* in disputatione Theologica de cessatione oraculi per Urim & Thummim §. 10. *seq. permisit divina providentia, fateor*, tanta mala: *nam quemadmodum ex tenebris Deus deducere solet lucem, ita* everso sacerdotio

tio, solo ejus schemate relicto, *populum admonere voluit* legis Mosaicæ instare *ἀφανισμὸν* appropinquante Messia, *tot sæculis per Prophetas patribus promisso*, totius Reipublicæ atque religionis ad portas esse interitum, *adducta æterna justitia, unoque die peccatis totius populi expiatis, alia lege Deum esse colendum*; mutato enim sacerdotio, *mutari etiam debere legem, de quo Paulus Hebr.* VII. 12. In *tristi* autem ejus *familiæ exitu* apparent in primis *secures Romanorum*. Alexander Aristobuli filius, secundum Pompeji literas, Antiochiæ a Scipione *securi* est *percussus*, accusatione pro tribunali prius habita super his, quæ in Romanos admiserat. Alter filiorum Antigonis vinctus ad Antonium deducitur, qui primum quidem triumpho adservandum destinaverat, sed ubi audivit Judæorum gentem ad res novas spectare, & odio Herodis favere Antigono, magis placuit, accedente etiam Herodis sollicitatione, apud Antiochiam, *flagellatum prius & palo alligatum securi subjici*, novo & ignoto adhuc Romanis in Regem exemplo, quod *Dioni Hist. Rom. lib.* 49. & *Plutarcho* in vita Antonii observatum. Confer *Hermannum VVitsium Tom.* II. Miscellaneor. Sacror. Exercit. XI. §. 42. *pag.* 305. *Christ. Noldium* in Historia Idumæa *pag.* 154. *Jac. Usserium* in Annalibus Vet. & Novi Testamenti *pag.* 484. 548. 549. Audivimus Sanctum Johannem *de initio sceptri ablati*, ecquis majoris fidei testem sibi dari velit? interim tamen præter *Humfredum Prideaux Tom.* VI. sive *lib.* XVII. *pag.* 241. hic nobis quoque suffragantem habebimus *Vitringam*. En ipsa verba *Vitringæ lib.* IV. *cap.* 6. §. 11. *pag.* 959. de *statu provinciali Judææ* hunc in modum disserentis: *tum vere ablatum fuit sceptrum a Juda: & hoc ipsum quoque indicaverat Patriarcha dicens*: sceptrum non recedet a Juda *usque quo* veniat Schilo: *quippe quibus innuit*, Sceptrum *quidem superstes futurum in Juda* usque ad adventum Messiæ, *veruntamen* brevi post illud adventum auferendum. *Vide illam vim voculæ* עד usque *stricte & in emphasi sumta* I. *Cor.* XV. 25.

N O T Æ.

(1) *Epiphanius* omnia miscens, nec Historiæ satis consultus, affirmat Judæam post Actiacam demum victoriam ad Romanos pervenisse & ὑπόφορον fuisse: etenim longe ante pugnam Actiacam Judæa Romanorum in potestatem venit. & tributa persolvit sub Pompejo, uti ex præsenti *Josephi* loco probat *Dionysius Petavius* in Animadversionibus in Epiphanium p. 128.

(2) Cum *Archelao* fuerint *fundi patrimoniales* ac *Emphyteutici*, hic omninos conferendus erat *Ezech. Spanhemius*, qui in Observationibus ad *Juliani* Orat. I. p. 222. non pauca habet *de istiusmodi fundorum conductoribus*. Ceterum multa paucis complectitur *Jac. Gutherius* de Officiis Domus Augustæ *libro* III. *cap.* 25. *pag.* 582. Tomo III. Thesauri *De Sallengre*: emphyteutici juris prædia *Comes rerum privatarum* locabat, & *fundos rei privatæ* postulantibus addicebat, *salvo Canone*. L. 7. C. de locat. fund. jur. emphyt. Adde *Gutherio*, quæ ex *Brissonii lib.* V. de verb. significat. excerpsit *Jo. Casp. Suicerus* in Thesauro Ecclesiastico in voce Ἐμφύτευσις.

(3) *Hist. Eccles.* libro I. *cap.* 6. ita de Pompeio: πᾶν δὲ τὸ Ἰουδαίων ἔθνος ἐξ ἐκείνου Ῥωμαίοις ὑπόφορον κατεστήσατο *universam autem Judæorum gentem exinde Romanis tributariam fecit*. Miror hæc verba a *Petito* omitti, qui maluit illa ex Chronicis *Eusebii* substituere: *Judæi Romanorum per Pompeium vectigales facti*.

(4) Vide plura hanc in rem apud *Guil. Budæum* in Commentariis Græcæ Linguæ p. 282. *Justum Lipsium* de Magnitudine Romana *lib.* II. *cap.* 2. *Abrah. Scultetum* exercitationum Evangelicarum libro I. *cap.* 18. *Salomonem Deylingium P. I.* Observationum Sacrar. *p.* 109. *Augustum Pfeifferum* in Antiquitatibus Selectis Ebraicis *cap.* XIII. *H. Valesium* ad *Eusebii H. E.* III. 20. *Nicolaum Bergierium* de Publicis & Militaribus Imperii Romani Viis *lib.* I. *sect.* XII. §. 1. & 3. *Jo. Casp. Suicerum* in Thesauro Ecclesiastico in voce φόρος num. I. *Jul. Cæs. Bulengerum* in libro de Tributis ac Vectigalibus Populi Romani cap. II. *p.* 825. Tom. VIII. Grævii. Inprimis autem hic audire juvat *Henricum Valesium l. c.* φόροι *tributa sunt, quæ ex agris solvebantur, atque in ipsis speciebus fere pendebantur, id est in tritico, hordeo, vino, & similibus, ut patet* ex Codice Theodosiano. *Vectigalia vero sunt, quæ Græce dicuntur* τέλη, *quæ a* Publicanis *conducebantur, & exigebantur*, cum tributa a Susceptoribus, vel ab Apparitoribus Præsidum ac Præfectorum exigi solerent. Interim tamen addimus, utramque vocem τέλος & φόρος sæpius confundi. Vetus Glossarium, τέλος ὁ ἐνιαύσιος τοῖς βασιλεῦσι διδόμενος φόρος, *vectigal est tributum annuum, quod regibus penditur*. Glossæ aliæ: *vectigal*, φόρος, τέλος.

(5) Etenim paulo ante hæc præmiserat verba: *vectigalia, ut portoria, & emphyteumata conducta habebant Publicani, non tributa, Lege* XII. §. *ult.* D. De publ. & vect. *Lege* eum qui D. De ver. sing. *Hinc diligenter distinguuntur Vectigalia a Tributis apud* Tacitum *Annal.* 13. *& Vectigalia a Publicanis conducta fuisse, non autem Tributa, omnino colligitur. Qua de causa Cæsar, dum vult levare Asiam Publicanis apud* Dionem *lib.* XII. *quod redigebatur ex Vectigalibus, in Tributi collationem transformabat*. Hactenus Petitus: & profecto *tributum* & *vectigal* distinguuntur ab auctoribus & præcipue Jureconsultis. *Tributa* quidem erant, quæ conferebantur a provincialibus, id est a prædiorum possessoribus pro modo agrorum, quos possidebant & colebant: ac fuere duplicia, capitis & soli. *Vectigal* vero est portorium, & id, quod pro mercibus, quæ exportantur & importantur, solvitur. Vide *Petrum Burmannum* in singulari de Vectigalibus Imperii Romani dissertatione, & *Julium Cæsarem Bulengerum* in libro integro de tributis ac vectigalibus Populi Romani. Neque vero hic omittendi erant *Carolus Sigonius* libro I. de Antiquo Jure Civium Romanorum cap. 16. *Nicol. Bergierius* loco antea citato. Quamvis autem *tributum* & *vectigal* diversa sint, uti dictum est, ex ipsis tamen antiquis Jurisconsultis *Papinianus* & *Ulpianus tributum pro vectigali* usurpant, uti nos docet *Jac. Gutherius* de Officiis Domus Augustæ *lib.* III. *cap.* 17. *pag.* 545. E. Tomi III. Thesauri *De Sallengre*.

(6) Hæc sunt verba *Ezechielis Spanhemii* de Orbe Romano, seu ad Constitutionem Antonini Imperatoris de qua *Ulpianus Leg.* XII. Digestis de Statu Hominum, Exercitatione II. *cap.* X. *p.* 215. *Franciscus Hottomannus* in notis ad libr. III. Ciceronis in Verrem inter *vectigales* & *stipendiarios* distinguit, hisce verbis usus: *provinciales alii sunt vectigales, alii stipendiarii, vectigales qui incertum, stipendiarii, qui, certum solvunt*. Cum Hottomanno facit *Paulus Manutius* in notis ad Ciceronis divinat. in Verrem

cap.

cap. III. *stipendiarii*, iniquit, *distinguuntur a sociis, non quod ipsi quoque inter socios non essent, sed ut arbitror, quia conditione omnium deterrima: fuere enim sociorum tria genera, immunes, vectigales, stipendiarii: id mihi videor ex ipso* Cicerone *posse colligere: nam lib. 4. in Verrem:* majores, *iniquit*, nostri facile patiebantur hæc esse quam plurima apud socios, ut imperio nostro quam ornatissimi, florentissimique essent. *Hoc de sociis immunibus dici, quis non putet? cum sequatur*: apud eos autem, quos vectigales aut stipendiarios fecerant, tamen hæc relinquebant illi, quibus ea jucunda sunt, quæ nobis levia videbantur, haberent hæc oblectamenta & solatia servitutis. *Stipendium gravius quam vectigal: non enim certum & inequale, sed arbitrio Populi Romani pendebatur: & in eadem provincia civitates erant aliæ vectigales, aliæ stipendiariæ: utriusque generis apud* Plinium *leguntur multæ*. Idem *Manutius* in Orat. Ciceronis in L. Pisonem c. 36. hæc addit: *& hic & in extrema oratione, & in ea pro Balbo, & in Verrem & alibi stipendiarii distinguuntur a sociis. nam socii vectigales quidem, stipendiarii tamen non sunt.* At vero *Grevius* in orat in L. Pisonem *Manutium* hisce refellit verbis: *male* Manutius *distinguit inter stipendiarios cum iidem sint tributarii, vectigales, & stipendiarii, quod multis doceri posset, si quis de hac re nunc dubitaret*. Nunc his præmissis, ad alia pergimus. *Bulengerus* in libro de Tributis & Vectigalibus P. R. c. 11. de discrimine provinciarum Romanarum in hanc sententiam disserit: *cum omnes provinciæ populi Romani excepta Italia* vectigales *fuerint, statuendum est, alias* stipendiarias *fuisse, quæ* Populo Rumano *attributæ sunt, alias* tributarias, *quæ* Cæsari. *Provinciales pauca quadam ex suis rebus collecta mittebant ad* populum, *ut hæc in proprios usus & voluptates impenderet*. Provinciæ *vero* Principis *dictæ sunt* tributariæ, *quoniam ut ait* Theophilus lib. Instit. tit. 1. *tributum est grave vectigal, quod suis provincialibus Imperator indicebat, ut qui multa in milites impenderet*. At vero in partem contrariam nititur *Franciscus Robortellus* in Dissertatione de Provinciis Romanorum, & earum distributione atque administratione pag. 3. Tomo III. Thesauri Grævii: *stipendiarias*, inquit, *non puto a tributariis differre. Hinc tributarium Gallum* Suetonius *in Augusto vocat*.

(7) Ita verba *Josephi* ab *Eusebio* Hist. Eccles. lib. II. cap. 5. repetita vertit *Henricus Valesius*, rectius ad verbum vertes, *vectigales*.

(8) In hoc libro multa occurrunt obelis configenda, uti observant *Maturinus Veyssiere Lacroze* in Vindiciis Veterum Scriptorum contra *Harduinum* p. 13. & 35. *Christoph. Cellarius* in dissertatione, qua *Flavii Josephi* de Herodibus a νόθου suspicione contra V. Cl. Jo. *Harduinum* justis vindiciis asseritur & nummis antiquis conciliatur *Campegius Vitringa* in Hypotyposi Historiæ & Chronologiæ Sacræ p. 131. 168. *Henricus Norisius* in Parænesi ad V. C. Jo. *Harduinum*, *Jacobus Hottingerus* in Pentade Dissertationum Biblico-Chronologicarum Dissertatione III. (vide Deutsche Acta Eruditorum Parte 88. num. 2. pag. 256.) *Jac. Basnagius* dans l'Histoire des Juifs, *Salomo Deylingius* P. II. Observationum Sacrarum p. 251. sequ. Ceterum Anonymus ille Anglus, qui scripsit Traite de l'Incertitude des Sciences, præpostero quodam consilio affirmat incertam esse ex nummis Chronologiam, quia *Harduinus* historicam veritatem ex nummis impugnet. Utinam *Nicolai Tainardi* Historia Herodiadum ex nummis, quam promiserat, per ultima fata in lucem prodire potuisset, inde enim Anglus cognoscere poterat, quid distent æra lupinis. Fragmentum aliquod ex illa Historia Herodiadum insertum videas Tomo I. Bibliothecæ nostræ Antiquariæ & Exegeticæ pag. 125. sequ.

(9) Ita enim dans l'Histoire des Juifs libro I. cap. II. §. 3. p. 32. contra *Harduinum* de Pompeio Judææ victore disserit: *il ordonna tout, en Conquerant, a qui rien ne pouvoit plus resister. Il fit perdre la tete a ceux qui avoient, ou excite ou conseille la Guerre.* Il imposa un Tribut a la Ville de Jerusalem. *Il restitua au Gouverneur de la Coele-Syrie, ou de la Syrie Creuse, les Villes, que les Juifs avoient prises. Il rendit la liberte a Samarie & a un grand nombre de Villes maritimes. C'est pourquoi je ne sai comment on veut*, que Pompee n'ait pas ete le Maitre de la Judee; *puis qu'il y agissoit en Souverain. Auroit-on souffert qu'il eut detache tant de Villes de cette Souverainete, si on avoit pu s'y opposer? Tout plioit sous le Vainqueur, & la* Judee, aussi bien que la Syrie, depuis les Frontieres de l'Egypte, jusques a l'Euphrate, fut confiee a Scaurus, sous la garde de deux Legions, destinees a empecher les Soulevemens. *Il changea le Gouvernement, & traita la Judee comme un Pais de Conquete que les Romains avoient faite*. Confer *Campegium Vitringam* in Hypotyposi Historiæ & Chronologiæ Sacræ p. 137.

(10) De *Conventibus Juridicis* Romanorum in oppidis Provinciarum vide *Gerh. Noodt* de Jurisdict. & imp. I. 10 *Gutherium* de Offic. Dom. Aug. I. 43. & *Grævium* Thesauro antiqu. Rom. Tomo I. præfat. 4. & in notis ad Ciceronis lib. II. & lib. V. in Verrem, ut nunc taceam *Nicolaum Abramium* in notis in Orat. Ciceronis pro Ligario, *Baronium* Tomo I. Annalium ad A. C. 57. num. 180. sequ. An ἡμέρα ἀνθρωπίνη 1 Corinth. IV. 3. istiusmodi *conventuum forensium* seu *sessionum diem* designet, non ausim dicere, id ipsum tamen affirmat *Jac. Gutherius* de Officiis Domus Augustæ lib. II. cap. 15. p. 454. Tomo III. Thesauri de *Sallengre*. Quicquid ejus rei erit, de illa singulari *Gutherii* interpretatione prorsus tacent *Christ. Schoettgenius* in Dissertatione Philologica de Ἀνθρωπίνη ἡμέρᾳ, & J. C. *Wolfius* in Curis Philologicis & Criticis. Istiusmodi conventus Actorum XIX. 38. his verbis indicantur: ἀγοραῖοι ἄγονται. Vide ad illum locum Lucæ egregias observationes *Alberti Rubenii* in dissertatione de Urbibus Neocoris, & *Isaaci Casauboni* in Commentario ad *Theophrasti* Characteres pag. 201. Nos unum alterumque locum ex antiquis scriptoribus addemus ab illis Duumviris omissum. In *Cyrilli*, *Philoxeni* & aliorum veterum autorum Glossariis Græco-Latinis a *Carolo Labbæo* collectis: ἀγόραιος *conventus*, subintellige, *juridicus*. Publius Servilius Proconsul in literis ad Milesios apud *Josephum* Antiquit. XIV. 10. μοι ἐν Τράλλεσιν ἄγοντι τὸν ἀγόραιον *Trallibus mihi conventum agenti*. Quid multa? Operæ pretium fuerit audire Jo. *Fried. Gronovium* libro III. Observationum cap. 22. p. 640. forum vel conventum agere Græcis τὰς ἀγοραίους ἄγειν, quæ & ipsa designatio temporis est: intelligitur enim τὰς ἡμέρας. In Actis Apostolorum scribendum ἀγόραιοι, προσπαρεξόντας, & τὸ ἡμέραι intelligendum, primus quod sciam, ex *Suida* monuit *Joachimus Camerarius* & confirmavit *Casaubonus* ad *Theophrastum*. Actum agunt, qui τὸ ἀγοραῖοι ex Syro & Arabe, penes quos nihil hic sani sensus, pingere atque ornare conantur. Interpres vetus, *conventus forenses aguntur*: quem & qui carpserunt, & qui excusarunt, vix sese, quid in eo boni esset aut secus, intelligere ostenderunt. Nam *conventum agi* pulcrum & non modo ad sensum recte, sed illis verbis dictum, ut magis proprie non possis: sed *conventus forenses aguntur* parum ῥωμαΐζει: non enim *conventum forensem agi*, sed *conventum agi* dicebant, per *conventum* nihil aliud intelligentes quam forum. Nec valde idem defenditur, cum χώρα vel καιρὸς subaudisse dicitur: non enim χρόνος vel καιρὸν subaudire debuit, sed ἡμέραι. *Strabo* lib. XIII. de Romanis: διατάξεις τὰς διοικήσεις, ἐν αἷς τὰς ἀγοραίους ποιοῦνται καὶ δικαιοδοσίας. Glossarium Latino-Græcum: *conventus* ἀγόραιος συνοδος, ὀχλαγωγία. Et rursus: *cum res aguntur*, ὅτι ἀγόραιός ἐστι. Ita legendum: non *agitatur*. Rem ipsam, ut magnifice transtulit ad Alexandrum *Trogus Pompeius* lib. XII. *velut conventum terrarum orbis actum*: quod est, omnibus populis legem pacis dictaro, jura reddituro, tanquam sibi subjectis. Hactenus *Gronovius*, cui præter Jo. *Priceum* ad Actor. XIX. 38. *Jac. Gutherium* de Officiis Domus Augustæ lib. II. cap. 15. pag. 454. J. G. *Grævium* in notis ad Ciceronis libr. V. in Verrem, & *Jo. Casp. Suicerum* in Thesauro Ecclesiastico in voce Ἀγοραῖος & Ἀγόραιος. addatur *Lambertus Bos* in Mysterio Ellipseos in voce ἡμέρα. Cave autem credas consimiles *conventus a Gabinio* institutos, in quibus *Romani jus dicerent*, id quidem cum *Baronio* Tomo I. Annalium ad A. C. 57. num. 183. credidit ὁ πάνυ *Spanhemius*, aliquid humani passus: namque aliud Gabinii consilium, aliud fuit institutum, ut nempe Judæi haberent suos conventus Juridicos, sive Synedria, ad Principis, & Synedrii Magni autoritatem debilitandam & frangendam. Docebit id nos *Hermannus Conringius* in Præfatione, quam Paradoxis suis de Nummis Ebræorum præmisit. Cum vero *Conringius* hic justo sit brevior,

in

in præsenti repetenda erunt, quæ monet *Humfredus Prideaux* dans l'Histoire des Juifs Tomo V. sive libro XV. pag. 276. *Gabinius alla ensuite a Jerusalem; il y retablit Hyrcan dans la Souveraine Sacrificature; mais il fit de grands Changemens au Gouvernement Civil; car il le rendit* Aristocratique *de* Monarchique *qu'il etoit. Jusques-la le Prince avoit gouverne la Nation par le Ministere de deux especes de Conseils, ou Cours de Justice; l'une de vingt & trois personnes, appellee* le petit Sanedrin; *& l'autre de soixante & douze, qui etoit* le grand Sanedrin. *De la premiere espece il y en avoit un en chaque Ville, pour le grand, il n'y en avoit qu'une pour toute la Nation: & il tenoit ses assemblees dans le Temple, & les y avoit toujours tenues jusques a ce tems-la.* Les petits Sanedrins *prenoient connoissance de toutes les affaires qui regardoient la Justice, pour la Ville & le territoire dans laquelle ils se tenoient.* Le grand presidoit *sur les affaires de la Nation en general*, recevoit les appels des Cours inferieures, *interpretoit les Loix & de tems en tems faisoit de nouveaux reglemens pour les faire mieux executer. Gabinius cassa les uns & les autres; & a leur place introduisit* cinq differentes Cours ou Sanedrins, *dont chacune etoit independante des autres, & Souveraine dans son ressort. Tout le pais fut partage* en cinq Provinces ou departemens, *& chaque Province obligee d'avoir recours pour la Justice a une des Cours qu'il venoit d'etablir; c'est-a dire à celle qu'il lui avoit assignee & les affaires s'y terminoient sans appel. En effet ce reglement transportoit tout le Gouvernement des mains du Prince entre celles des grands qui entroient dans ces cinq Cours Souveraines; & la Monarchie se trouvoit par la changee en Aristocratie.* Hæc *Prideaux* qui hac in re sequitur *Jac. Usserium* in Annalibus Vet. & Novi Testamenti p. 463. nunc quoque videamus aliorum doctorum de *Josephi* loco judicia. *Jo. Coccejus* in annotationibus ad Titulum Talmudic. Sanhedrin cap. I. §. 5. p. 16. hæc allatis *Josephi* verbis subdit: quæ *Synedria* sive ad *jus reddendum*, sive alio fine instituta sint, *ex Romanis sive indigenis constiterint*, magnam ea res reipublicæ Judaicæ inclinationem tum temporis factam arguit. *Abrah. Scultetus* exercitationum Evangelicarum lib. II. cap. 58. ex *Josephi* loco illustrare conatur verba Christi Matthæi X. 17. *tradent vos in Synedria*, sed quæ ad præsens institutum pertineant, non addit. Omnium autem gravissime errat *Dionysius Petavius*, quando lib. II. de Doctrina temporum cap. 27. pag. 156. a *Gabinio* demum *Synedrii Magni Judæorum* arcessit *originem*, recte notatus ab *Erico Frondin* in Dissertat. Historico-Ecclesiastica cap. II. §. 3.

(11) Observationum Sacrarum libro IV. cap. 5. de sceptro Judæ superstite, nato Christo. §. 30. p. 951.

(12) Inde legati Regis Antiochi in congressu cum Romanis apud *Livium* libro XXXV. cap. 16. *specioso titulo uti vos, Romani, Græcarum civitatum liberandarum video, sed facta vestra orationi non conveniunt.* Vide plura hanc in rem apud *Spanhemium* exercitat. II. cap. X. p. 219. Vere itaque judicat *Jac. Benignus Bossuetus* his verbis usus, cum de *Romanis* mentio facta esset: leurs *injustices* etoient d'autant *plus dangereuses*, qu'ils sçavoient mieux les *couvrir du pretexte specieux de l'equite*, & qu'ils mettoient *sous le joug insensiblement* les Rois & les Nations, *sous couleur de les proteger & de les defendre.* Vide *Bossueti* Discours sur l'Histoire Universelle pour expliquer la suite de la Religion & les changemens des Empires p. 427. *Bossueto* autem adde inprimis *Justum Lipsium* de Magnitudine Romana lib. IV. c. 3. pag. 818. Tomo III. Operum.

(13) Romani humaniore vocabulo sæpe socios sive *συμμάχους* appellabant eos, qui non erant homines liberi & sui juris, sed in servitutem & provinciam redacti, atque ideo Tributarii. Vide *Jac. Perizonium* in notis ad *Æliani* lib. II. cap. 10. p. 75. & *Manutium* de Civit. Rom. Tomo I. thesauri *Grævii* p. 20. D. p. 22. C. Nec omittenda sunt verba illa *Grævii* in notis ad Orat. Ciceronis in L. Pisonem: *amici sunt, qui suis legibus utuntur, & tantum fœdere nobis sunt juncti, ut multi erant amici reges, populi, urbes: sed* socii *honestiore vocabulo dicebantur etiam ipsi* provinciales homines *ad servitutem, quam iis imposuerant Romani, molli vocabulo leniendam.* Confer eundem *Grævium* in notis ad Orat. Ciceronis pro Ligario.

(14) Gentes vel civitates ἐλεύθεραι & αὐτόνομοι, quibus jus suarum legum datum erat, non ideo statim erant ἀτελεῖς φόρων aut ἀφορολόγητοι *immunes a tributis*. Discrimen igitur inter *liberas* seu αὐτονόμους & ἀφορολογήτους sive *immunes a tributis* tangit *Polybius* exc. Legat. XXXVI. quemadmodum etiam *Plinius* Senior lib. III. cap. V. 3. suo ævo discrimen observat inter *liberas* vel *fœderatas* urbes, ac *immunes a tributis*. Vide *Spanhemium* exercitatione II. c. X. pag. 215. & cap. XIX. p. 325. ubi hæc verba apprime notatu digna leges: *præcipui cujusdam beneficii loco habita olim* hæc immunitas: *adeo ut vel sociis ac fœderatis aut subjectis alioquin gentibus vel civitatibus*, libertas *potius & αὐτονομία seu sui juris suarumque legum arbitrium, quam ejusmodi ἀτέλεια concederetur. Ita olim e sociis Atheniensium urbibus quasdam fuisse αὐτονόμους, sed non αὐτοτελεῖς* suis legibus utentes, *non autem* a tributis immunes *docebit Thucydides. Eadem ratione etiam* a Romanis *cum* sociis *aut redactis in eorum ditionem populis vel civitatibus actum est. Ut* Judæos *nunc mittam, quibus αὐτονομία quidem seu patriis institutis utendi libertas a Romanis, ut e Philone, Josepho ac aliunde constat, est relicta, non vero* immunitas tributorum φόρων ἀτέλεια.

(15) Verba hæc sunt *Proculi* J. C. in libris juris Romanorum civilis Leg. VIII. D. de Captiv. quæ illustrat *Spanhemius* Exercitatione II. p. 209. dum addit, *unum idemque esse populi Romani Majestatem comiter conservare, eumque superiorem agnoscere.* Cujus rei sive conservandæ a fœderatis Regibus vel nationibus populi Romani majestatis eam rationem ab iisdem Romanis habitam, ut etiam majestatis tenerentur secundum *Scævolam* J. C. Leg. IV. D. Ad Leg. Jul. Maj. quorum dolo malo factum erat, ut Rex externæ nationis Populo Romano minus obtemperaret. Quamvis autem *Grotius* in illo *Proculi* loco interpretando versetur libro I. de Jure Belli & Pacis cap. III. §. 21. *Joannes* tamen *Barbeyrac* in animadversionibus in versionem Gallicam librorum *Grotii* a se procuratam observat, *Grotium* operam ludere, cui præferendus sit *Spanhemius* optimus hoc in loco *Proculi* interpres. Ceterum de dictione illa: *Majestatem Populi Romani comiter observare sive conservare*, vide *Nicolaum Abramium* in notis ad Orationem Ciceronis pro L. Cornelio Balbo, & *Carolum Sigonium* de Antiquo Jure Italiæ libro I. cap. I. pag. 1396. Tomo II. Thesauri Grævii. Fuit autem tempus, cum data occasione de illa dictione aliquanto accuratius disquirerent viri docti. Vide *Nicolaum Rigaltium* in Epistola ad Petrum & Jacobum Puteanos de populis fundis, de statu, sive conditione populorum, qui fundi facti esse dicebantur lege Julia de civitate Romana, *Ismaelem Bullialdum* in Epistola de eodem argumento. Conferatur *Burcardus Gotthelff Struvius* in Historia Juris Romani cap. I. §. 38. pag. 137. Scripsit quidem *Jo. Mitzel* singularem dissertationem de Populis Fundis, itemque *Ernst. Wilh. Bielfelds* disseruit de Fœdere inæquali, de comiter conservanda alterius majestate occasione L. VII. Dig. de capt. & postl. sed dissertationes illas me legere, non memini.

(16) In libro, cui titulus: Discours sur l'Histoire Universelle pour expliquer la suite de la Religion & les changemens des Empires pag. 220. nonnulla habet *Bossuetus*, quæ huc referas. Primum observat Pompejum lites inter fratres Hasmonæos diremisse, cum Aristobulo catenis vincto, Hyrcanum ea lege regnare permisisset, ut in fide & clientela Romanorum permaneret. Deinde addit, eodem propemodum tempore, Antiocho ultimo Syriæ Rege a Pompejo victo, Syriam factam esse provinciam Romanam. Denique inde conjicit *vaticinium* illud Zachariæ XI. 8. de *tribus pastoribus uno mense exscindendis* per Pompejum impletum esse. Ecce autem ipsa *Bossueti* verba: *Pompee*, que les *deux freres* appellerent pour les regler, les *assujetis tous deux*, en meme tems qu'il *depossedas Antiochus* surnomme l'Asiatique dernier Roy de Syre. *Ces trois Princes, degradez ensemble* & comme par un seul coup, furent le signal de la decadence marquee en termes precis *par le Prophete Zacharie*. Il est certain par l'Histoire, que *ce changement des affaires de la Syrie & de la Judee* fut fait en meme tems par Pompee, lorsqu' apres avoit acheve la guerre de Mithridate, pret a retourner a Rome, il regla les affaires d'Orient.

Le

Le Prophete n'a remarque que ce qui faifoit a la ruines des Juifs, qui de *deux freres* qu' ils avoient veu *Reit*, en virent l' un prifonnier fervir au triomphe de Pompee, & l' autre (c'eft le foible Hyrcan) a qui le meme Pompee, ota avec le Diademe une grande partie de fon Domaine, ne retenir plus qu' un vain titre d' autorite qu' il perdit bien tot. Ce fut alors que les Juifs furent faits tributaires des Romains; & la ruine de la Syrie attira la leur, parce que ce grand Royaume reduit en Province dans leur voifinage, y augmenta tellement la puiffance des Romains, qu' il n'y avoit plus de falut qu' a leur obeir. *Les Gouverneus de Syrie firent de continuelles entreprifes fur la Judee*, les Romains s' y rendirent maitres abfolus, & en affoiblirent le gouvernement en beaucoup de chofes. Hactenus *Boffuetus*, qui bene oftendit, *quomodo Præfides Syriæ fe rebus Judææ nondum provinciæ Romanæ immifcere potuerint*, idem tamen *vaticinium Zachariæ* perperam illuc trahit. Quemadmodum enim *tres illi paftores*, quos nominat Zacharias, aliquanto accuratius apud *Malachiam* II. 12. defignantur, ita utriufque divini fcriptoris vaticinia ad *excidium ultimum Hierofolymorum* multo rectius accommodantur. Confer Tomum noftrum I. der Erorterung der dunckelften Schriftftellen im Alten Teftament p. 374. fq

(17) M. V. *Lacroze* Vir Celeberrimus dans les entretiens fur divers fujets d' Hiftoire de Litterature, de Religion & de Critique p. 108. mavult ibi legere apud *Ciceronem*, *quod fervit*, aut *quod ferva eft*, Ita etiam hunc vertit locum: *cette nation a fait connoitre quel cas faifoient d' elle les Dieux immortels, en ce que nous la voions vaincue, donne a ferme, & reduite en efclavage*. Sed & *Jacobus Gronovius* in fua Operum Ciceronis editione hæc addit: forte *ferva* cum Patre (*J. F. Gronovium* innuit,) fcribendum.

(18) Vide *Vitringam* Obfervationum Sacrarum libro IV. cap. 5. §. 38. pag. 950. & *Bafnagium* dans l' Hiftoires des Juifs libro I. cap. 5. §. 3. p. 125. cujus verba hic repetam: *il eft fi vrai que le* Privilege d' Hircan *etoit* perfonnel, *que Cefar ordonna aux Habitens de Jerufalem de* paier le Tribut annuel, *& de le porter tout les deux ans a Sidon, parce qu' il n' y avoit poin d' Intendant dans la Judee. Il en exceptoit feulement les Annees Sabbatiques*.

(19) Romani Imperatores *Regibus amicis* atque ὑπηκόοις non dedere aditum, nifi *pofitis diadematibus*. Præter hoc *Herodis* exemplum, aliud eft in *Tiridate* Parthorum Rege apud *Tacitum* Annal. lib. XV. cap. 29. *progreffus ille ad fedem, qua effigiem Neronis fuftinebat. cæfis ex more victimis*, fublatum capite diadema *imagini fubjecit*. Confer *Campegium Vitringam* in Ἀνακρίσει Apocalypfios ad cap. IV. 10. p. 255.

(20) Hanc quæftionem magni momenti etiam difceptavit *Nathaniel Lardner* in libro, quem infcripfit: the Credibility of the Gofpel Hiftory, uti videre licet excerptis, quæ nobis dedit *Jo. Bleritus* dans la Bibliotheque Ancienne & Moderne Tomo XXVIII. p. 93. Certe mirum non eft fub Herode tali Rege, qui in clientela Cæfaris erat, ἀπογραφὴν in Judæa quoque actam fuiffe. Confer *Spanhemium* Dub. Evang. Part. II. Dub. VII *Huetium* demonftrat. Evang. Propof. IX. cap. X. §. 3. *Ludovic. Wolzogenium* in Commentario in Lucam p. 555. A. 556. & Witfium Tomo II. Mifcellaneorum Sacrorum Exercit XI. §. 43. p. 306. Graviffime autem errat *Henricus Valefius*, quando in notis ad *Eufebii* Hift. Ecclef. lib. I. *cap.* 5. *p.* II. hæc verba fibi excidere patitur: *prior illa defcriptio* (Lucæ II. I.) *quomodo fieri potuit a Magiftratu Romano, regnante Herode? cum* Herodes *optime jure Rex effet Judææ a Senatu appellatus, nec jus effet magiftratui Romano quicquam in Judæa pro imperio agere, quamdiu* Rex Herodes *vixit*. Et paulo inferius: *in textu pro Quirinio Saturninum reftituimus, ejufque tempore defcriptionem non a Magiftratu Romano, fed ab ipfo* Herode *factam effe dicimus*.

(21) Innuo *Noldii* Hiftoriam Idumæam, feu de vita & geftis Herodum Diatriben, in qua nullum prorfus verbum occurrit de hac quæftione.

(22) In libro, cui titulus: Les Moeurs des Ifraelites c. 31. p. 265. hæc paucula habet de Herode locutus: on ne peut pas dire que les Juifs fuffent libres de fon tems. Il ne l' eftoit pas luy-mefme, & dependoit entierement des Empereurs Romains.

(23) Ex illa differtatione luculenta admodum excerpta videas apud *Jo Clericum* dans la Bibliotheque Univerfelle & Hiftorique Tomo XVIII. pag. 281. Sic autem inquit *Clericus* in excerptis ex *Perizonio*. Il montre que le denombrement qu' Augufte fit faire en Judee n' etoit point pour regler *un Tribut* que ce pais lui paiat, *parce qu' il n' etoit pas tributaire, pendant qu' il etoit fous un Roi ami*. Ce n' etoit que pour favoir le nombres des hommes, qui etoient dans la Judee. Que fin l' on demande pourquoi donc Augufte faifoit faire *ce denombrement*? M. *Perizonius* repond, que ce n' etoit que pour favoit *le nombre des habitans de la Judee*, afin de juger combien d' hommes on pourroit demander a Herode, dans un befoin. *Les Rois alliez des Romains, tout exempts qu' ils etoient des Tributs*, n' etoient pas exempts de fournir des Troupes, quand on leur en demandoit. C' eft pour cela qu' Augufte fit faire un denombrement exact, non feulement *des Provinces tributaires* del' Empire, mais encore *de tous les Roiaumes*, de qui il pouvoit tirer du fecours. C' eft que S. Luc. exprime par les mots de *tout la terre* en non fimplement la Judee, comme l' ont cru quelques uns, que notre Auteur refute au long.

(24) Placet fubjungere verba *Bafnagii* libro I. cap. 5. §. 4. p. 126. *Augufte pouvoit auffi appeller Herode fon Ami, & le menacer de le traiter en Sujet, s' il ne lui obeiffoit pas; car Herode etoit tellement dans la Dependance, qu' on pouvoit lui oter la Couronne & le remettre dans la Baffeffe d' ou on l' avois tire, s' il ne confervoit l' Amitie de l' Empereur. Ces Paroles d' Augufte prouvens donc inconteftablement, qu' Herode n' etoit qu' un Roi de Grace, & toujours dans la Dependance de fon Souverain*. Confer omnino *Ezech. Spanhemium* Exercit. II. de Orbe Romano cap. X. p. 205.

(25) Verba *Bafnagii* hæc funt libro I. cap. §. 4. p. 126. *la Maxime de* Marc Antonie, *qui vouloit, qu' on donnat le Pouvoir des Rois a ceux qui en portoient le Titre, ne prouve rien. Car, outre que les Princes dimentent tres fouvent leurs Maximes, par une Pratique contraire, elle eft fi vague, & fi generale, qu' on pourroit en conclurre egalement, qu' il n' y avoit aucun Roi Tributaire de l' Empire Romain; quoique cela foit evidemment faux & que les Hiftoriens n' aient excepte de cette Loi qu' un tres petit nombre des Rois*.

(26) Confer judicium *Bafnagii* lib. I. cap. 5. §. 10. p. 137. de temeritate atque audacia *Petiti* ad arbitrium fuum *Appiani* verba refingentis aut ut rectius dicam, corrumpentis. Adde confimile de *Petito* verborum *Appiani* interpolatore judicium *Petri de Marca* de Concordia Sacerdotii & Imperii *lib.* II. *cap.* 5. §. 5.

(27) *Bell. Civ. lib.* V. *pag.* 674. Hæc eadem verba *Appiani*, quippe magni momenti futura, repetit *Ufferius* in Annalibus Vet. & Novi Teftamenti pag. 536.

(28) Leg. I. C. Th, de Collat. Donat. & L. V. C. Juft. de Colon. Thrac.

(29) Ad. *Leg. Unic. C.* de *Capitat. A.* Cenfu &c.

(30) Com. Ad *Leg.* II. C. *Th.* de *Cenfu*.

(31) *Leg.* I. *C. Th. de Annon.* & *L.* VI. *C. Juft. Eodem*.

(32) *Leg.* VIII. *C. Th.* de Cenfu & *L.* I. *C. Juft. de immun. N. Conced.*

(33) *Leg.* I. *C. Th. de Annon. & Tribut.*

(34) Dans la Bibliotheque Ancienne & Moderne Tomo XXVIII. p. 94. ubi hæc ejufdem leguntur verba: *mais fuppofe, que cette correction foit bien fondee, quoique contraire aux MSS. & aux Editions* de Jofeph; *on peut bien, ce me femble, demander, comment en fait, que ce tribut la, ne fut pas une impofition d' Archelaus, ou de fon Pere, fans que les Romains y euffent aucune part. Si cela etoit vrai, comme il le pourroit etre; on diroit que le Tribut, dont il s' agit, etoit une inftitution d'* Herode, *qui ne pouvoit pas foutenir les grandes depenfes, qu' il faifoit, fi fes Sujets ne lui euffent paye d' affez grands revenus. Or rien n' empeche que l' on ne dife qu'* Augufte *fit oter aux Juifs le quart des droits qu' ils avoient paye a Herode. Si l' on nous eut garde la vie* vie d' Herodes, par Nicolas de Damas, *qui etoit en une fi grande faveur aupres de lui, nous y trouverions apparement la folution de biens des difficultez.*

Ce-

Ceterum quando *Clericus* meminit *Nicolai Damasceni*, consulere & conferre fas fuerit *Francisci Sevini* Recherches sur l' Histoire de la vie & des Ouvrages de Nicolas de Damas p. 486. Tomo VI. des Memoires de Litterature tirez des Registres del' Academie Royale des inscriptions & belles Lettres.

(35) Hæc ejus est sententia dans l' Histoire des Juifs libro VII. *cap.* XI. §. 5. *pag.* 299, Cum docti homines in Judæa nullum Procuratorem Romanum, nullos tributorum exactores, nullos vectigalium conductores ex eadem gente ante Archelai exsilium commemorari intellexissent, iidem inde collegerunt, Herodem a tributis immunem fuisse: at quam infirmum hoc sit argumentum, nemo non videt. Species quædam libertatis relinquenda erat Judæis, qui Romanos exactores exosi, facilius tributa pendebant Regis sui Herodis ministris sive exactoribus.

(36) Dans l' Histoire des Juifs Tomo VI. sive libro XVII. p. 225. ita differit: *a legard des taxes, les choses alloient toujours leur train ordinaire; les Provinces les payoient aux Romains: & les Etats dependans a leurs Princes, & ce, que les Romains en tiroient etoit un Tribut, qui leur etoit paye par le Prince & non pas immediatement par le Peuple: car le Peuple payoit les taxes a son Prince: & son Prince le Tribut aux Romains.*

(37) *Etsi Judaa*, inquit *Scultetus exercitat. Evangelicae. libro* I. *cap.* 48. *provincia non esset, tamen quia Herodes beneficio Antonii & Augusti regiam ejus gubernationem obtinuerat, ideo Augusto ut Domino suo cogebatur permittere census indictionem in Judaa. Tum igitur in Tabulas subditarum nomina relata sunt.* Adde *Ludov. Wolzogenium* in Commentario in Lucam *p.* 580.

(38) Quando *Joannes Clericus* dans la Bibliotheque Ancienne & Moderne Tomo XXVIII *p,* 89. ex *Lardnero* observationes quasdam affert, quæ ad *censum ab Augusto actum* pertinent, addit: *ceux qui ne savent riens des usages des Romains, avec leurs Voisins, ne sont pas en etat de rendre raison de plusieurs choses, que l'on voit dans le Nouveau Testament, comme nostre Auteur (Lardnerum designat) le fait bien voir. Les Predicateurs sur tout, qui prêchent tous les ans sur ces matieres, devroient s' instruire de ces sortes de choses, pour ne pas tomber en quelque faute: lorsqu' ils sont obligez de parler de matieres, qui leur sont tout a fait inconnues.*

(39) *Joannes Bodinus* spectatæ impietatis homo a *Judæorum* partibus contra fidem atque autoritatem Christianæ religionis stare sustinuit. *Hugo Grotius* inter Epistolas ad Gallos Epistola 166. ad *Jo. Cordesium* scribit: *Bodinum* Ebraicorum morum & sententiarum satis gnarum esse, non ex interiore linguæ illius cognitione, sed ex amicitia, quam coluit cum doctissimis Ebræorum, quæ in illo πληροφορίαν eam, quæ in Christianis requiritur, non parum labefactarit. Alia aliorum de *Bodini Judaismo* judicia, nempe *Jo. Gilloti*, *Jo. Capellani*, *Herm. Conringii*, vide apud *Henr. Scharbau* in Judaismo detecto *J. C. Wolfium* Bibliothecæ Hebrææ *P.* IV. *pag.* 523. *sequ. p.* 38. & *Woldebrandum Vogtium* in dissertatione de Joanne Bodino Judaismi postulato quæ legitur in Apparatu literario Societatis Colligentium, collectione prima specimine IV. *p.* 67. *Paulum Colomesium* in Gallia Orientali & *Jo. Diecmannum* in Schediasmate inaugurali de Naturalismo cum aliorum, tum maxime *Jo. Bodini* ex opere ejus *Msc.* ἀνέκδοτον de abditis rerum sublimium arcanis: ex quo Schediasmate *Diecmanni* nobis excerpta dedit *Petrus Baelius* dans le Nouvelles de la Republique des Lettres A. 1684. mense Junio, artic. III. *p.* 65. Tomo I. Oeuvres diverses. Quid multis opus est suffragiis? *Colloquium* ejus *Heptaplomeres de abditis rerum sublimium arcanis* satis hominem prodit. *Christ. Thomasius* Tomo I. seiner Juristischen Handel hanc quæstionem proponit: ob dieses Werck *Bodini* ein furchterlich Buch sey? *Tres Frieder. Arpius* in Feriis æstivalibus promittit, se ex variis doctorum hominum in illum *Bodini* librum observationibus quas collegerit, accuratissimam de fide & religione *Bodini* editurum notitiam. Vide Deutsche Acta Eruditorum Parte CXXIII. num. 2. *pag.* 189. *P. D. Huetius* quam diligentissime illud opus *Bodini* excussit, uti ex pluribus *Huetii* locis intelligere licet. In Demonstrat. Evang. Propos. III. §. 9. vocat pestilentem Dialogum, in quo *Bodinus* *Judaicum* omne suum *virus* evomuit, *Propos.* IX. *cap.* 25. §. 1. Dialogi autorem *Bodinum* appellat *Judæorum gregalem*. Confer *Huetium Proposit.* VII. §. 16. *Proposit.* IX. *cap.* 9. §. 4. 7. Nemo igitur mirabitur, quando *Bodinus* libro V. de abditis rerum sublimium arcanis tanquam infensissimus religionis Christianæ hostis pluribus argumentis probare voluit, *censum ab Augusto indictum & a Cyrenio actum*, cum historia Jesu haudquaquam congruere. Et sane hæc impietas *Bodini* ita commovit *Huetium*, ut in Demonstratione Evangelica *Proposit.* IX. *cap.* X. §. 2. sequ. Bodini argumenta ad veritatis lucem exigeret,

(40) *Martinus Helvicus* in Sceptro Judæ, seu Brevi Explicatione ac vindicatione Vaticinii Jacobæi Gen. XLIX. 10. affert *nummum Augusti*, cui incusa fuit hæc inscriptio ΚΑΙΣΑΡ ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ *Cæsar Augustus* ex una, & ΙΟΥΔΑΙΑΣ ΕΑΛΩΚΥΙΑΣ *Capta Judæa* ex altera parte. Addit deinde *Helvicus*: *ex moneta illa quotidie admonebantur Judæi se esse sub aliorum jurisdictione.* Unde hunc Augusti nummum *Helvicus* acceperit, me nescire fateor: ejusdem tamen nummi meminit *Adolphus Occo* in Imperatorum Romanorum Numismatibus *p.* 52. Hæc ex nostris *Helvicus*; ejusdem nummi apud *Occonem* ut genuini prorsus meminit *Henr. Hammondus* in notis ad Matthæi XXII. 20.

(41) Arrident nobis verba *Jo. Seldeni* de Jure Naturæ & Gentium libro VI. *cap.* 17. *pag.* 801. *Augusti quale describit Occo numisma nullibi hactenus mihi visum, nec apud alios, qui ectypa chartis diligentius, exibent, repertum. Vespasiani autem complura vidi, quæ & passim occurrunt.* Quæ sit ita sunt: amplian dum censeo.

(42) Verbis utor *Pitisci* in lexico Antiquitatum Romanarum in voce *Census*.

(43) In Anti-Baronio, sive animadversionibus in annales *Baronii* apud J. B. *Ottium* in Centura Locorum Novi Testamenti cum *Fl. Josepho* collatorum.

(44) In apparatu ad Annales Ecclesiasticos num. 81. allatis Lucæ verbis: *ibant omnes ut profiterentur singuli in civitatem suam*, hæc subjungit ex mente ipsius notanda: *nec aliud erat ipsa* professio, *quam* census solutio, *ut docet Jurisconsultus* l. 1. & *seq. ff. de censibus*. Cum *Baronio* facit *Joannes Lightfootus* in Harmonia IV. Evangelistarum *pags* 285. & 288. Tomi I. Operum certe de voce ἀπογράφεσθαι confuse loquitur.

(45) In Rationario Temporum P. II. *lib.* 4. *cap.* 2. *p.* 200. ait in *priori descriptione* Quirini *tributi* nihil aut *capitationis* exactum puto. Non enim id in Herodis regno, rege adhuc superstite Augustus usurpavit. Neque vero ἀπογράφεσθαι aliud est quam *censeri*, ac *nomen profiteri*, quod *citra pensitationem* potest fieri. Confer *Petavii* animadversiones in *Epiphanium pag.* 129.

(46) In notis ad *Æliani lib.* IV. *cap.* 25. *pag.* 358. ita differit: *licet* ἀπογραφὴ & ἀπογράφεσθαι *etiam* censum bonorum ἀπογραφὴ οὐσιῶν *recte notet, & sua significatione aliquando complectatur, potissimum tamen, seu certe generatim denotat qualemcunque relationem in tabulas & plerumque ipsorum tantum hominum: hinc sæpe etiam* ὄνομα *additur.*

(47) Pater I. Observationum Sacrarum *p.* 124. fidem quoque facit ex Epist. ad Ebræos XII. 23. ubi electi dicuntur ἀπογεγραμμένοι ἐν τοῖς οὐρανοῖς in *tabulas censuales* relati, peridonea a *breviario Romanorum* tralatione facta: nisi quis malit respici ad *Ephemerides* sive *matriculas* prudentissimorum *Regum* apud veteres, qui, ut ait *Grotius* in notis ad Danielis XII. 2. solebant habere matriculas virorum optime meritorum, quos deinde ad honores proveherent. Confer librum Esther VI. 2. & quæ de istiusmodi *Ephemeridibus & Diariis Principum* apud Veteres observarunt *Humfredus Hody* in Dissertatione contra Historiam *Aristeæ* de LXX. Interpretibus c. II. *pag.* 38. *Cornelius Adami* in Observationibus Theologico-Philologicis *p.* 47. *Barnabas Brissonius lib.* I. de Regno Persarum §. 229. *p.* 303. *Jo. Christoph. Wolfius* Bibliothecæ Hebraicæ *P.* II. *pag.* 244. & *Carolus Rollinus* dans l' Histoire Ancienne Tomo II. libro IV. de Regno Persarum & Medorum *cap.* IV. artic. I. §. 2. *p.* 280.

(48) In lexico Antiquitatum Romanarum de Censu Augusti differens addit: *censum intelligimus non* annuum *esse* proventum, *ut falso nonnulli existimarunt,*

runt, sed rerum ac bonorum alicujus existimationem, secundum quam tributa pendebantur. Miror a *Pitisco Sigonium* omitti, qui libro v. *cap.* xi. de Republica Ebræorum cum *Baronio* graviter errat. *Cæsar Augustus*, inquit *Sigonius*, *sublatis vectigalibus tributa ordinaria in caput & agros indixit, atque ab id totum censeri orbem Romanum instituit, ita ut Judæam etiam quam Herodi Regi a se appellato subjecerat, censeri, ac tributum in caput pendere jusserit.* Confer *Sigonium* de *Jur. antiq. Ital. lib.* 1. *cap.* 21. quem locum laudat *Baronius* in Apparatu *num.* 94. ut nunc manifestum, fit, unde *Baronius* errorem, suum hauserit.

(49) Hæc ejus verba sunt in Demonstratione Evangelica *Proposit.* ix. *cap.* x. §. 3. *census agebantur non ad exigenda solum tributa sed ad* cognoscendas *etiam singulorum* facultates, ætates, familias, artes, & officia. *Intererat autem Romanorum perspectas habere vires Judeæ terræ, cujus supremum dominium ad se pertinebat: & ex qua stipendia* Pompejus *aliique Romanorum magistratus, jam ante perceperant. Venerunt ergo in censum Judæi, sed pro sua conditione: alius enim fuit eorum* census, *qui* jure Quiritium, *alius eorum, qui* jure Latii, *vel qui* jure Italico, *vel qui* jure Provinciarum, *vel qui* jure beneficiario censebantur. *Nec* regno *solum &* provinciarum, *sed &* urbium *etiam diversa erant jura. Patet id ex Digestorum titulo De censibus. Suo ergo jure ad censum venit Judæa, cum ab Augusto census est institutus, nempe citra indictionem tributi.*

(50) Nullum est dubium, quin illud *rationarium* & *breviarium imperii* ab *Augusto* confectum *interciderit*: quod enim Augusti nomine imposito apud Græcos circumfertur, fictitium prorsus est. Vide plura hanc in rem apud *Jo. Alb. Fabricium* Bibliothecæ Latinæ *Vol.* 1. *lib.* iv. *cap.* 5. *p.* 748. Ceterum quid sit apud veteres Scriptores *Breviarium Imperii Romani*, exponit *Jac. Gutherius lib.* 1. de Officiis Domus Augustæ Publicæ & Privatæ, *cap.* 11. *pag.* 296. Tomo III. Thesauri novi *De Sallengre*.

(51) Neque tamen sibi satis constat *Capellus*, quod ex hisce ejus verbis apparet: *si parenthesis est Lucæ, forte errore librarii irrepsit* Κυρηνίου *pro* Κυιντιλίου *aut vero etiam pro* K. Οὐάρου *hoc est* Quint. Vari. *Nam certum est ex Josepho non Cyrenium sed Quintilium Varum fuisse Syriæ Præsidem ante & post Herodis mortem (quo tempore natus est Dn. N. Jesus Christus) ipso enim Præside & judice damnatus est Antipater Herodis filius accusante patre: & post Herodis obitum, dum Archelaus Romæ adhuc hærebat, a Q. Varo repressi sunt in Judæa Pseudochristi, qui tyrannidem affectabant.*

(52) Loco paulo ante citato. *Huetium* tamen pluribus argumentis confutavit *Salomo Deylingius* P. I. Observat. Sacrar. p. 127. Et profecto mirum est *Huetium* hic insignem agere prævaricatorem. Dixerat paulo superius *Huetius*, *censum Augusti*, de quo invita cœlesti veritate disserit *Bodinus*, *nodum esse vindice dignum, in quo suam industriam ipse experiatur*, idem *Huetius Bodino Semijudæo* in hoc argumento modo manifestam inscitiam, modo summam imperitiam ac supinitatem, modo non minorem sarditatem & stuporem objicit, sed videat nunc ipse *Huetius*, quid æquis Censoribus respondeat. An vivus adhuc vidensque clam *Pyrrhonismo* proludere voluit, quem palam tuetur in opere posthumo, cui titulus: Traite Philosophique de la foiblesse, de l'Esprit Humain. Plura hanc in rem Deo volente & propitio dicam in Antiquitatibus profanis & sacris Daphnes Antiochenæ P. II. cap. IV. §. 2. Quicquid erit: *Ghateletus* autor libelli: la Politique du Clerge de France P. I. p. 58. de demonstratione Evangelica *Huetii* scribere non veretur, *confirmari potius ex ejus lectione Atheos in sua impietate, quam emendari*. Illud quidem judicium *Chateletii* de *Huetii* demonstratione Evangelica improbandum videtur Jo. *Franc. Budeo* in Isagoge Historico-Theologica ad Theologiam Universam p. 432. sed vel præsens audacia *Huetii* textum Sacrum pro suo lubitu refingentis fidem faciet, *Chateletium* a veritate non aberrasse.

(53) At si *Valesius* hunc Lucæ textum ex Patrum scriptis dijudicandum existimavit, cogitare debuit *Justinum* M. antiquiorem *Tertulliano* tum in Dialogo cum Tryphone tum in Apologia ad Antoninum eo tempore Christum Bethlehemi natum affirmare, quo Cyrenius seu Quirinius censum in Judæa egit. Confer *Thomam Ittigium* in Selectis Capitib. H. E. sæculi I. p. 336. & Jo. *Clericum* dans la Bibliotheque Choisie Tomo IV. p. 71.

(54) Dans les dissertations sur plusieurs Medailles & pierres gravees de son Cabinet & autres Monumens d'antiquite Epist. VII. ex nummo quodam Raphaneotarum de Cyrino disserit eodem modo, quo *Harduinum* nugari mox videbimus. Conferatur Journal des Scavans Tomo XLIX. An. 1711. p. 561.

(55) In Chronol. Vet. Testamenti Operum Selectorum p. 618. *Cyrinum* tantum, ut est in editione Vulgata scribi oportere contendit, cum male scriptum sit in Græco & apud *Josephum* Κυρηνίου Cyrenio & in Mscto Alexandrino Κυρηνίου Cerynio. Quam conjecturam probaturus nummum affert A. *Aureliæ Faustinæ*, eximium ut vocat, & singularem ex ære magno, qui in Cimelio *Stephani Chamillarti* adservatur, in quo legitur:

ΕΠΙ ΣΤΡΑ. ΚΥΡΙΝΟΥ
ΡΑΦΑΝΕΩΤΩΝ

hoc est ἐπὶ στρατηγοῦ Κυρίνου *sub Prætore Cyrino. Nummus Raphaneotarum*, quæ civitas est in Decapolitana regione, teste *Plinio*. Ex hac inscriptione præterea tria colligit, primo *Cyrinum* nomen Græcum esse hominis Græci, qui esset in Græca civitate Prætor. Esse enim ut Cyrus ex Græco Κῦρος ita Cyrinus ex Græco Κύρινος. Dein illum *Syriæ Præsidem*, cujus *Lucas* meminit in Evangelio, hominem Græcum quoque fuisse, cum Κύρινος Græcum sit nomen. Tandem cum Raphanea in Decapolitana regione Syriæ sit, videri haud immerito per *Syriam*, cujus Præsidem Lucas eum faciat, non *Syriam Antiochenam*, sed *Decapolitanam* intelligi oportere, quæ in S. literis non semel *Syria* vocetur Esaiæ VIII. 8. 2. Reg. V. 10. Lucæ IV. 27. Matth. IV. 23. 24.

(56) Qui Latino sermone *Quirinus* dicitur, Græcorum lingua Κυρῖνος effertur, quia Græci literam Q ignorant & per suum K exprimunt. Nec minus solenne illis est Romanor. cognominibus, quamvis desinant in US dare terminationem in ΙΟΣ quomodo *Pupienus* scribitur Πουπιῆνος. Vera igitur est lectio Κυρήνιος apud Lucam, quam tuentur & defendunt *Jac. Perizonius* in dissertatione de Augustea orbis descriptione §. 30. *Sam. Pitiscus* in lexico Antiquitatum Romanarum in voce Cognomen, *Christ. Fried. Boernerus* in disputatione de Claris Quirinis §. 4. pag. 29. & *Sal. Deylingius* P. II. Observat. Sacrar. p. 328. quibus adde *Ryckii* notas ad *Taciti* Annales p. 37. quas inprimis commendat *Petrus Balius* in lexico in voce Quirinus. Nimirum *Ryckius* a prioribus, quibus additur, scriptoribus, dissentit, uti hisce verbis declarat *Henr. Leonardus Schurtzfleischius* in Notitia Bibliothecæ Principalis Vinariensis pag. 279. *recte* Quirinus *legitur, nec scribendum ullo modo est* Quirinius, *qua de re omnino videndus* Theodorus Ryckius *ad Tacitum animadv.* pag. 37.

(57) Excerpta ex *Norisio* hanc in rem luculenta legas dans la Bibliotheque Italique ou Histoire Litteraire de l'Italie Tomo X. pag. 247. & apud *Jo. Clericum* dans la Bibliotheque Choisie Tomo IV. p. 69. sequ.

(58) *Lucas*, inquit, *Cyrenii potius quam Saturnini præfecturæ mentionem facere hic maluit, quia præsentem descriptionem cum altera post decennium, relegato in exsilium Archelao, ab eodem Quirinio peracta conferre voluit, ex duobus Quirinii censibus, eum, qui cum nativitate Christi conjunctus erat, primum fuisse declarans.*

(59) Existimat autem *Allixius* Cyrenium, quem Lucas commemorat aliis scriptoribus tacentibus, propterea missum esse in Judæam ad censum agendum, quod tunc Augustus iratus Herodi scripserat, antehac se Herode tanquam amico usum esse, nunc usurum tanquam subdito.

(60) Vide quæ de vocibus ἡγεμών, ἡγεμονεύων hanc in rem observant *Casaubonus*, *Montacutius*, *Usserius* in locis citatis, *Rathodus Hermanus Schelius* in notis ad *Polybii* Scriptum de Castris Romanorum pag. 1265. Tomo X. Thesauri Grævii. *Jo. Bapt. Ottius* in Centuria Locorum N. T. cum Fl. *Josepho* collatorum, *Dilherrus* Tomo I. disputat. Academ. pag. 437. *Antonius Pagius* in Critica Historico-Chronologica in Annales Ecclesiasticos Baronii.

(61) In Commentario in Lucam pag. 567. ita differit de hac nostra sententia: *hæc sententia nihil quidem habet in se absurdi, sed tamen hoc in ea desideratur, quod monstrari nequeat apud Romanos ac præsertim sub Augusto usitatum fuisse ut ejusmodi descriptiones per alios, quam per Præsides ordinarios, quorum id proprium munus erat, perageretur*. At vero hic mos Imperatorum ut ad census agendos extra ordinem primarios Reipublicæ viros in provincias destinarent, uti aliquot exempla videre licet apud *Casaubonum* Exercit. I. ad Apparatum Annalium *Baronii* num. 31. pag. 127. *Corn. Dieter. Kochium* in dissertatione II. de Natali Anno Christi §. 3. sequ. *Huetium* in Demonstratione Evangelica Proposit. IX. cap. X. §. 4. *Rich. Montacutium*. Originum Ecclesiasticarum P. I. p. 11. & *Jac. Basnagium* dans les Annales del' Eglise & du Monde.

(62) In Annalibus Politico-Ecclesiasticis p. 109. hæc objicit: *falsum est sive a Quirino, sive Saturnino descriptionem actam esse, quia Herodes jure regio Judæum administrabat, in qua Syriæ Præsides nullo officio fungebantur*. At vero Præsidibus Syriæ in Judæa etiam Herode Rege aliquid negotii fuisse vel ex *Josepho* patet. Is XVII. 3. scribit: Judæos Regi & Cæsari jurasse, itemque observat quod Præsides Syriæ Saturninus & Varus filios Herodis accusatos judicarint. Vide plura hanc in rem apud *Kochium* l. c. Quando igitur *Henr. Valesius* in notis ad *Eusebii* H. E. libr. I. cap. 5. pag. 11. ejusdem est cum *Basnagio* sententiæ, facile ex dictis refellitur. Cur autem *Campegius Vitringa* in Hypotyposi Chronologiæ & Historiæ Sacræ p. 166. dicat Herodem ipsum hanc *ἀπογραφὴν* fecisse jussu Augusti, me nescire fateor.

(63) Posteaquam Jo. *Clericus* dans la Bibliotheque Choisie Tomo IV. pag. 78. observaverat de illa *extraordinaria Quirini potestate* Historicos scriptores prorsus tacere, subdit: *Ajoutez a cela qu'encore que le verbe Grec ἡγεμονεύω, dont S. Luc se sert, signifie* conduire *en general, neanmoins dans cette construction ἡγεμονεύειν τῆς Συρίας* gouverner la Syrie, *il ne peut pas signifier avoir un pouvoir extraordinaire en Syrie, mais seulement en etre le Gouverneur ordinaire. Cela paroitra d' autant plus sensiblement etre le sens de S. Luc, que l'on sait par* Joseph *&* par Dion, *que Quirinus fut en effet Gouverneur ordinaire de la Syrie, apres la mort d' Archelaus*. Eandem fere observationem legas apud *Henr. Valesium* in notis ad *Eusebii* H. E. l. 5. & *Huetium* Propos. IX. c. 10. §. 3.

(64) *Justini* tamen verba *commoda interpretatione* sunt adjuvanda. Neque enim ignorabat *Justinus*, post divisionem provinciarum ab Augusto factam, semper & ipsum & ejus successores in omnes provincias tam populi quam suas procuratores suos missitasse. Verum *Justinus* non de illo *communi genere procuratorum Augustalium* loquitur, sed de iis opinor, qui per temporum intervalla ad *census agendos* mittebantur. De istis vere potuit dicere, Quirinum primum ab Augusto missum in Syriam & Judæam ad censuum descriptionem peragendam. Hæc *Casaubonus* Exercit. I. ad Apparatum Annalium Baronii num. 31. p. 127. cui subjunge *Ric. Montacutium* Originum Ecclesiasticarum P. I. pag. 12. & *Jac. Usserium* in Annalibus Vet. & Novi Testam. pag. 600.

(65) In Antirrhetico de Nummis antiquis Coloniarum & Municipiorum ad Joannem Foy-Vaillant. Excerpta inde luculenta videas apud Jo. *Clericum* dans la Bibliotheque Universelle & Historique Tomo XV. p. 242. sequ.

(66) Junctis ad *Tertulliani* lib. IV. contra Marcionem cap. 7.

(67) Hæc ex *Perizonii* dicta dissertatione affert *Jo. Clericus* dans la Bibliotheque Universelle & Historique Tomo XVIII. p. 282. M. *Perizonius* prefere a toutes les autres celle que *Jean George Herwart* avoit autrefois avancee, dans sa Chronologie; quoiqu'il l' eut assez mal soutenue, ce qui a donne lieu a *Casaubon*, de le refuter d' une maniere fort specieuse. Cependant *Reinesius* & *Cocceius* l'ont embrassee, malgre ces raisons. Elle consiste a traduire les paroles de S. Luc, en cette sorte: *ce denombrement se fit, avant que Quirinius fut Gouverneur de Syrie*. La difficulte etoit de faire voir que les paroles Greques se pouvoient traduire ainsi, & c'est ce que personne n'avoit encore prouve si clairement, & si fortement, que M. *Perizonius*. On ne peut pas apporter ici ses raisons, parce qu'il faudroit remplir cet Extrait de Latin & de Grec; mais ceux, qui se connoissent en matieres de Grammaire & de Critique, liront cet endroit avec satisfaction. M. *Perizonius*, qui a commente (a) la *Minerve de Sanctius*, & qui s'est beaucoup applique a penetrer les fondemens de la Grammaire Latine, montre qu'une expression, que *Casaubon* avoit jugee tout a fait irreguliere, est selon les Regles. C'est ainsi que des choses, que l'on meprise souvent mal a propos, servent a se tirer d'un pas, d'ou il n'est pas possible autrement de sortir.

(68) In libris de Natali Jesu Christi, unde hæc excerpsit Jo. *Clericus* dans la Bibliotheque Universelle & Historique Tomo XX. p. 47. M. *Bynæus* pretend qu'on doit ainsi traduire les Paroles del' Evangeliste, *ce premier denombrement se fit avant que Quirinus fut Gouverneur de Syrie*. L'Auteur, par une Ellipse assez ordinaire aux Grecs, n'a pas repete la preposition πρὸ, renfermee dans le mot πρώτη, & a dit, *πρώτη ἐγένετο ἡγεμονεύοντος τῆς Συρίας Κυρηνίου*, pour dire, *πρώτη ἐγένετο πρὸ ἡγεμονεύοντος* &c. & il ne faut pas s' etonner que Saint Luc fasse cette remarque. Il se fit *un second denombrement* bien plus considerable, lorsque Cyrenius gouvernoit la Syrie; & il etoit necessaire de distinguer celui, dont il s'agissoit, de ce second, de peur qu'on ne les confondit, comme il est arrive dans la suite, malgre les precautions del' Auteur Sacre.

(69) In annotatis in IV. Evangelistas p. 118. hanc sententiam ita tuetur, ut *Casauboni* opposita argumenta simul refellat, persuasus Lucæ dictionem hoc in loco non purum Atticismum, sed potius *τῶν* LXX. phrasin sapere atque inde metiendam esse.

(70) Exercit. I. ad Apparatum Annalium *Baronii* num. 32. p. 130. hunc in modum differit: *fingamus scripsisse Lucam ut ille (Herwartus) vult, observabunt tum Græci sermonis periti, participium esse positum pro verbo πρότερα ἡγεμονεύοντος K. pro eo quod dicendum erat πρότερον ἢ ἡγεμονεύειν* vel *τῇ ἡγεμονίᾳ Κυρηνίου, hæc locutio novitatis & insolentiæ multo plus habet quam illa cui asserendæ tantopere sine causa vir doctissimus insudat*. Idem paulo inferius: *hac nova interpretatione admissa, Lucas descriptionem, qua de loquitur, nulla ipsi propria nota insigniverit, neque autoris, qui egit, neque temporis, quo est acta, sed rei duntaxat adnotatione, quæ decem post annis evenit: hanc vero accuratorum scriptorum non esse consuetudinem, nemo, opinor, negaverit*.

(71) Postquam mentionem fecerat *Erasmi Schmidii*, hæc addit P. I. Observation. Sacrar. pag. 126. *ne veri quidem similitudinem contorta hæc explicatio habet, & scriptore divino, qui contra primas artis historicæ leges graviter peccasset, plane indigna est, utpote qui sub narrationis initium ἀκριβῶς promisit, &, qui officio Historici satisfacturus, verum rei gestæ autorem necessario nominare debuit, non illum ad quem negotium haud pertinebat*. At vero tenendum est, Lucam habuisse causam non parvam indicandi, se non loqui de illa descriptione, quæ sub Cyrenio contigit, cum ista tunc, cum Lucas suum scriberet Evangelium, sola in ore populi fuerit. Hæc enim erat illa descriptio, quam Judæi ægerrime ferebant, dum omnes ac singuli bonorum, domorum ac capitum suorum censum Cæsari dare coacti sunt, eamque ob causam tumultus ac seditio gravissima per Iudam Galilæum excitata est. Quocirca Lucæ multum interfuit, monere, se non de hac passim nota ac trita descriptione sub Cyrenio facta loqui, sed de alia, quæ aliquot annis hanc præcessit. Vide L. Wolzogenium in Commentario in Lucam pag. 568. & *Vitringam* in Hypotyposi Chronologiæ & Historiæ Sacræ pag. 166.

(72) Tomo 1. disputationum Academicarum *pag.* 436. de *Herwarti* interpretatione ita judicat: *hac tortuosa*, inquiens, *ambage supersedere nullo negotio possumus*.

(73) Exercitationum Evangelicarum libro 1. *cap.* 48. ideo hanc interpretationem rejiciendam putat, quia dicendum fuerat: *ὥστε ἡ ἀπογραφὴ πρώτη ἐγένετο πρὸ τοῦ Κυρηνίου ἡγεμονεύοντος τῆς Συρίας*.

(74) In libris de Natali Jesu Christi *pag.* 304. existimat dictionem illam *πᾶσαν τὴν οἰκουμένην*, cum respondeat illi Ebræorum כל ארץ tantummodo hic denotare *terram Judæam*. Confer Josuæ 11. 3. 1. *Sam.* XXX. 16. *Gen.* XIII. 9. & Esaiæ XIII. 9. Hæc ex-

excerpta debemus *Jo. Clerico* dans la Bibliotheque Universelle & Historique *Tomo* xx. *p.* 46. qui & hæc ex *Bynæo* addit: en sorte que *ce denombrement*, dont parle *Saint Luc*, ne regardoit que la *Judee*, & se faisoit non pour *y mettre des impots*, comme on le croit ordinairement, puisqu' *Herode etoit Roi independent & seulement Allie des Romains*, mais pour savoir *le nombre des Soldats* qu' il pourroit fournir dans le besoin. Cela etant, il n' est pas etonnant que les *Auteurs Prophanes* n' en ayent rien dit, non pas meme *Joseph*, puisque ce denombrement n' avoit rien de considerable. Hactenus *Bynæus*, cujus sententiam ad examen vocat *Samuel Basnagius* in Exercitationibus Historico-Criticis adversus Baronium. En hæc ex *Basnagio* excerpta apud *Clericum* dans la Bibliotheque Universelle & Historique *Tomo* XXII. *pag.* 497. M. de Flottemanville croit que tous les passages du Vieux Testament que M. *Bynæus* a citez ne peuvent favoriser cette exposition, puisque c' est contre la coutume du Nouveau, d' employer les mots de *πᾶσαν τῆς οἰκουμένης* pour ne signifier que le Pays des Israelites. Il ajoute de plus que S. Luc les ayant employez dans le verset 28. du Chap. XI. du Livres des Actes pour designer incontestablement tout l' Univers, il n' y a aucune raison, qui nous doive engager a lui donner une autre signification dans le II. *Chap.* de son Evangile. Pour repondre a la question que l' on fait *pourquoi les Auteurs prophanes n' ont point parle de cette Description*, si elle a ete faite dans tout l' Empire Romain; M. *de Flottemanville* conjecture, que cela peut venir de ce que *cet ordre* de l' Empereur donne & execute en divers tems fut communique seulement *par des letres aux Proconsuls* qui etoient dans les Provinces; de sorte qu' *Herode* ayant su qu' elles etoient les intentions d' Auguste, & cherchan d' ailleurs les occasions de lui plaire, ordonna, sans attendre davantage, que l' on fit dans son Royaume, la meme chose qui se faisoit par tout ailleurs *par des ordres assez secrets*. Quoi qu' il en soit, on pretend que M. *Bineus* ne leve nullement la difficulte, puisque quand meme cette Description ne se seroit faite que *dans la Judee*, c' etoit assez qu' elle eut ete ordonnee par Auguste pour la rendre digne d' avoir place dans l' Histoire, qui rapporte beaucoup de choses moins importantes. En tout cas, il semble que *Josephe* en devoit parler, & d' autant plus qu' elle etoit particuliere a la Judee, selon le sentiment de M. *Bynæus*.

(75) Locos παράλληλοι afferunt *Genes.* XIII. 9. Josuæ II. 3. I. *Sam.* XXX. 16. Esaiæ XIII. 5. XIV. 26. Lucæ IV. 25.

(76) Vide de istiusmodi *Augusti nummis Jo. Mich. Dilherrum Tomo* I. disputationum Academic. *pag.* 433. itemque observationes nostras Tomo II. Opusculorum nostrorum sacrorum *pag.* 497.

(77) Hoc monumentum *Leunclavius* in Pandectis suis Turcicis, *Gruterus* in suis Inscriptionibus, *Casaubonus* in calce Notarum in *Suetonium* aliique repræsentant, quos videre licet apud *Jo. Alb. Fabricium* Biblioth. Latinæ *Vol.* I. *p.* 747. & *Vol.* III. *pag.* 565. Conferatur *Jo. Guil. Baieri* Historia Monumenti Ancyrani.

(78) Hos inter reperias *P. D. Huetium* in Demonstratione Evangelica *Proposit.* IX. *cap.* 10. §. 3. *Melchiorem Leideckerum* in Dissertatione Theologica de Gloria Templi Secundi §. 40. *Ludov. Wolzogenium* in Commentario in Lucam *pag.* 565. *Humfredum Peideaux* dans l' Histoire des Joifs *Tomo* VI. sive libro XVII. *pag.* 222. & *Georg. Wolffg. Wedelium* Centuria II. Exercitationum Medico-Philologicarum Decade I. exercitatione I. de Censu Augusti, at vero *Huetium*, qui aliis præire sustinuit, perperam ad illud monumentum Ancyranum provocare, atque inde Lucam illustrare, monet inter alios *Camillus* de *Sylvesteis* in Chronologia. Vide Deutsche Eruditorum *P.* CXXIII. *num.* I. *pag.* 168.

(79) *Jo. Bodinus*, cum libro V. de abditis rerum sublimium arcanis negaret *censum ab Augusto indictum* & a Cyrenio actum cum Historia Jesu congruere, inter alia objicit, nullum unquam fuisse tam acerbum censorem, qui homines *censendi causa loca mutare* coegerit, molestiæ futurum id fuisse intolerabilis, & sumtus infiniti, sed illic censum fuisse unumquemque, moribus Romanorum, ubi domicilium habuit. At vero falsum est, neminem coactum fuisse censendi causa locum mutare. Neque enim modo moris Judaici, sed & Romani fuit, ut *in suis civitatibus censerentur*. *Jacobus Perizonius* in Dissertatione de Augustea Orbis terrarum Descriptione & loco Lucæ eam memorantis apud *Jo. Clericum* dans la Bibliotheque Universelle & Historique Tomo XVIII. *pag.* 281. ita judicat: le denombrement n' etoit que pour savoir *le nombre des hommes*, qui etoient dans la Judee; & comme *les Romains* faisoient *leur Cens*, ou denombrement, *par familles, on obligea chacun de se rendre dans les lieux d' ou il tiroit son origine*, ce qui contraignit Joseph d' aller a Bethlehem, avec son Epouse. Quod si hæc nondum sufficiant dubiis tollendis: Vide quæ *Bochmo* exponit *Huetius* in demonstratione Evangelica Proposit. IX. *cap.* X. §. 5. ut nunc taceam *Antonii Bynæi* observationes, quas ex ejusdem libris de Natali Jesu Christi, cum erudito lectore communicat Jo. *Clericus* dans la Bibliotheque Universelle & Historique Tomo XX. *pag.* 47. Quando igitur *Larduerus* in libro suo, cui titulus: the Credibility of the Gospel History *p.* 50. negat Mariæ illam commigrationem census causa necessariam fuisse, in eo fallitur, jure notatus a Jo. *Clerico* dans la Bibliotheque Ancienne & Moderne Tomo XXVIII. *pag.* 93. Quemadmodum autem *Lardnerum* recte notari diximus, ita consimilem errorem a *Stephano Curcellæo* admissum esse, nunc addimus. *Quamvis Joseph*, inquit, *videatur non fuisse obligatus vi edicti Cæsaris Mariam Bethlehemum deducere, tamen quia pariendi tempus ei instabat, eam Nazareth solam relinquere nolebat*. Inde autem error est *Curcellæi*, quod credidit tantummodo *moris Judaici* fuisse, ut in suis civitatibus censerentur homines: sed meminisse debebat, id quoque *moris Romani* fuisse. Audiamus primum *Paulum Manutium*, qui a nobis dissentiens in libro de Civitate Romana *pag.* 27. Tomo I. Thesauri *Grævii* hisce verbis utitur: post legem Juliam, civitate universæ Italiæ impertita, mirum videri posset, tantam multitudinem (dixerat autem antea: censebantur & municipes & coloniæ civium Romanorum) ut censeretur, in urbem confluxisse: nec desunt, qui opinentur, omnes in suis oppidis atque urbibus, a suis magistratibus esse censos, deinde censorum numerum Romam ad Censores missum: me *Ciceronis* & *Pediani* testimonium adducit, ut omnino Romæ censos existimem: ait enim *Cicero* in Verrem: *cum hac frequentia totius Italiæ Roma discesserit*. Et subjungit *Pedianus*: *frequentiam dicit plebis rusticæ, cui voluit judicii exitu notam esse integritatem suam: convenerat autem ex municipiis cujuscunque modi multitudo, aut propter comitia, suffragiorum causa, aut ludorum votivorum Romanorum, victoria plebejorum aut*, ut censeretur apud censores *Gellium & Lentulum*. At vero ut *Manutio*, aliisque, qui cum *Bodino* faciunt, primum *generatim* respondeamus, opponimus illis verba *Baronii* in Apparatu ad Annales Ecclesiasticos num. 93. *sæpe census descriptionis mutatam esse formam qui Livium & Dionysium legerit, facile intelliget*. Deinde inprimis notatu digna sunt verba illa LIVII. *lib.* XLII. *cap.* 10. *censa sunt civium Romanorum capita ducenta sexaginta novem millia & quindecim. Minor aliquando numerus, quia L. Postumius Consul pro concione edixerat, qui socium Latini nominis ex edicto* C. Claudii *Consulis*, redire in civitates suas *debuissent, ne quis eorum* Romæ, *sed omnes* in suis civitatibus *censerent*. Objiciet nobis aliquis *Suetonium*, ut qui dixerit, Cæsarem *Populi Romani censum vicatim per dominos insularum egisse*: at vero verba *Suetonii* huc referenda non erant. Neque enim Cæsar *censum* aut lustrum *egit*, sed *recensum*, id est examen & disquisitionem brevem in eos, qui jure aut injuria capiebant publicum frumentum. Vide J. C. *Bulengerum* in libro de Tributis & Vectigalibus Populi Romani *cap.* II. *pag.* 851. Tomo VIII. Thesauri *Grævii*, *Justum Lipsium lib.* I. Electorum *cap.* 8. *pag.* 660. & *cap.* 27. *p.* 740. Tomo I. Operum.

(80) De nihilo est, quod objicit *Bodinus pueros & fœminas a censibus exclusos* fuisse. Nam & *infantum capita* censebantur: & Jesu Nomen tabulis censualibus adscriptum esse affirmant *Justinus*, *Tertullianus*, *Chrysostomus*. Confer omnino *Huetium l. c.* §. 6. *Grotium* in notis ad Lucæ II. *Altingium* de Schilo *lib.* III. *cap.* XI. *pag.* 183. Ac ne quis ea de re dubitet paulo altius rem repetemus. Recte scripsit *Baro-*

ro-

ronius in Apparatu ad Annales Ecclesiasticos num. 92. *constat jure antiquo Romanorum* (*vide Dionysium Halicarnasseum* & l. ætatem ff. de censibus) *omnes* cujusque ætatis & sexus, quantumlibet infantes censeri solitos; *itemque & Jurisconsultum postea respondisse, eum qui post descriptionem natus infans esset, ante tamen quam eadem descriptio absoluta esset, in ipsas census tabulas adscribendum*. *Baronio* subjungatur *Justus Lipsius*, qui *lib.* I. de Magnitudine Romana *cap.* 3. *pag.* 700. Tomo III. in hanc sententiam disserit: *etsi pueri non censerent, tamen & eorum nomina scripta probabile est, contra fraudes, & pro cetera diligentia, aut curiositate Romanorum*. *Paulus* etiam *Manutius* in libro de Civitate Romana *pag.* 32. Tomo I. Thesauri *Grævii*, quærit, *quo ætatis anno censerentur?* & respondet: censebantur cives Romani, non ubi ad ætatem ferendis armis idoneam, hoc est ad annos XVII. pervenerant; quod video quosdam existimasse, sed *a quo primum die nati erant*. *Manutio* adde *Onuphrium Panvinium* in libro de Civitate Romana *cap.* 52. *pag.* 295. Tomo I. Thesauri *Grævii*, Porro autem quærit *Manutius* libro citato, *maresne tantum an mares pariter & fœminæ censerentur?* Affirmat, & testem adducit *Livium*. *Livius* cum ait *lib.* IV. Q. *Fabio*, T. *Quinctio* *Coss. censa civium capita* CIV. & XX. *millia* CCXIV. *præter orbos orbasque*, nullam ætatem, orbis exceptis, nullumque sexum censu exclusum satis indicat. Idemque libro LIX. significat, cum inquit: *censa sunt capita* CCCLXIIX. *millia*, DXXIII, *præter orbos & viduas*. Dubia fortasse colligere videmur argumenta: sit ita: unum certissimum, cui fidem non habere nemo debeat, ex accurata *Dionysii Halicarnassei* sumtum historia proferemus: is igitur libro III sic: *his ita institutis jussit omnes cives dare nomina*, ἅπαντας ἀπογράφεσθαι, *suaque bona censere* καὶ τιμᾶσθαι τὰς οὐσίας πρὸς ἀργύριον, *addito jurejurando legitimo, se vere illa & bona fide æstimasse, adscriptis etiam ætatis annis & parentum nominibus, atque adeo conjugum & liberorum*. Quibus verbis non modo cujusque rem esse æstimatam, quod unum *Livius* scriptor interdum parum diligens tradidit, verum etiam *ætates omnium, uxores, liberos publicis in tabulis notari* planissima ostenditur. Hæc *Manutius*, cui adde *Panvinium* in libro paulo ante itidem laudato. Interim fatemur, tempus quandoque fuisse, cum *apud Romanos nec pueri nec fœminæ in censum venirent*. Ejus instituti rationem nos edocet *Carolus Sigonius* libro I. de Antiquo Jure Civium Romanorum cap. XIV. pag. 109. Tomo I. *Grævii*: *profitebantur*, inquit, *nomen suum in censu omnes, atque omnium, quos in potestate haberent: verum censores in summa* civium subducenda *eos tantum numerasse*, qui ferre arma possent, *prodit Livius in primo censu referendo, quem Ser. Tullius fecit*. Interim *Dionysius* de septimo censu scribens, *ex censu pueros aperte & fœminas omnes* excludit, dum *puberum capita censa* commemorat. *Sigonio* subjungendus erat Jo. *Bapt. Donius*, cujus verba, quæ huc pertinent, leguntur in Opere Posthumo de Restituenda Salubritate Agri Romani pag. 940. Tomo I. Thesauri Novi de *Sallengre*: *notum est præsertim ex Livii historiis, in censibus referendis non separatim urbanos, sed omnes simul Romanos cives liberæ conditionis*, demtis pueris ac mulieribus, *quotquot ubique gentium erant, adnumerari*. Quamvis igitur *Romani* sæpe *pueros* ac *fœminas ex censu excluserint*, certis rationibus, quas vidimus, inducti, in *censu* tamen *Augusti* non solum *suum nomen Josephus*, sed & *pueri*, *conjugisque nomina* dare debuit *tabulis censoriis* inserenda. Cæterum cum Maria, virgo ἐπίκληρος non solum ejusdem tribus Juda cum Josepho, sed etiam ex eadem gente & cognatione, nempe Davidica fuerit, Bethlehemum cum Josepho census causa venire debuit. Vide plura de Maria virgine ἐπικλήρῳ apud *Casaubonum* Exercitat. I. ad Apparatum Annalium Baronii num. 13. pag. 88. *Gerh.* Jo. *Vossium* in dissertatione de Genealogia Jesu Christi cap. I. thesi 12. sequ. *Taconem Haio* vanden *Honert* in libro Belgico: Christus afkomst uyt David pag. 692. aliosque quos laudat Celeberrimus *Jacobus Elsnerus* in Commentatione in illustre Jacobi Oraculum Genes. XLIX. 10. §. 22. Interim *Ægidius Strauchius* in Dissertatione Historico-Theologica de B. Virginis Mariæ Natalibus §. 10. & *Stephanus Curcellæus* Institutione Religionis Christianæ libro V. cap. 4. §. 1. pag. 223. observant argumenta illorum, qui Mariam virginem ἐπίκληρον fuisse contendunt, vix extra omnem dubitationis aleam poni posse.

(81) Vide omnino *Vaillantium* dans la dissertation sur l'anne de la Naissance de Jesus-Christ decouverte par les Medailles antiques pag. 532. Tomo II. des Memoires de litterature tirez des Registres de l'Academie Royale des inscriptions & belles lettres, *Henr. Norisium* de Epochis Syro-Macedonum, & *Corn. Dieteric. Kochium* in dissertatione II. de Natali Anno Christi.

(82) Quos vide apud *Vitringam* Observationum Sacrarum libro V. cap. 1. §. 13. pag. 11. sequ.

(83) Vide præter *Vitringam* c. etiam *Christoph. Cellarium* in Historia Antiqua pag. 205. itemque in Amœnitatibus Historicis & Geographicis ex Itineribus S. Pauli Apostoli collectis §. 6.

(84) Singulis ferme provinciis unus Rector a Romanis impositus, nisi, ubi ob viciniam, quæ peculiarem præfectum non desiderabat, una quandoque regio alterius veluti provinciæ appendix accessit. Vide plura exempla apud *Ezech. Spanhemium* in Observationibus ad *Juliani* Orationem I. p. 289. Conferatur *Wilh. Hieron. Bruckneri* dissertatio de Præsidibus Provinciarum apud Romanos.

(85) Levioris momenti argumenta sunt, quæ *Balthasar Stolbergius* in dissertatione de Herodianis §. 18. *Petito* opponit: *minus verisimile videtur*, inquit, *exactores tributorum a Pharisæis fuisse adductos, cum sic facile fraus patuisset. Atque præterea distinctæ ditiones Herodis & Pilati non admittunt, ut Herodis exactores tributum colligant Hierosolymis*.

(86) Scriptores illos, qui per *Herodianos*, milites Herodis intelligant, videre licet apud *Stolbergium* in dicta de Herodianis dissertatione §. 21. & *Nicolaum Serarium* in libro, cui titulus: Herodes cap. 23. *Joannes* quidem *Lightfootus* in Harmonia IV. Evangelistarum *pag.* 321. Tomo I. Operum, Lucæ III. 14. *milites tantummodo Romanos* vult intelligi, at ego malim simul innui *milites Herodiadum*. De Herodis M. & Archelai militibus passim loquitur *Josephus*, cujus testimonia videre licet apud *Usserium* in Annalibus *Vet.* & N. Testamenti *pag.* 603. sequ. & *Cappellum* in Historiæ Judaicæ compendio ex *Josepho* contracto.

(87) Quantum fuerit *utriusque Tetrarchæ* erga imperatores Romanos obsequium, ex ipsorum nummis colligere licet. *Herodis Antipæ nummos*, qui fidem faciant, indicat *Nicolaus Toinardus* in Fragmento Historiæ Herodiadum, quod excerpsimus Tomo I. Bibliothecæ nostræ Antiquariæ & Exegeticæ *pag.* 126. Confer etiam N. *De Grainville* Lettre sur l' Usage qu' on peut faire des Medailles par raport a la Regilion, *Joannis Foy-Vaillant* Dissertation sur l'annee de la naissance de Jesus Christ decouverte par les Medailles antiques (legitur hæc Dissertatio Tomo II. des Memoires de Literature tirez des Registres de l' Academie Royale des inscriptions & belles lettres *pag.* 532. sequ.) *Jo. Petri Rigordi* Dissertationem de nummo Herodis Antipæ, & *Henrici Norisii* ad Antonium Pagium de eodem Herodis Antipæ nummo Epistolam. *Philippi* autem *Tetrachæ nummus* singularis in honorem Augusti cusus adhuc ostenditur, in quem exstat singularis commentatio *Ludov. Francisci de Fontenu*, quæ legitur dans l' Histoire de l' Academie Royale des inscriptions & belles lettres Tomo V. *p.* 270. sequ. Idem Philippus ex summa erga Cæsarem demissione urbem condidit, quæ *Cæsarea Philippi* nominata Matthæi XVI. 13. Marci VIII. 27. Confer omnino *Theodorum Hasæum* P. I. Dissertationis Historico-Theologicæ de Monimento Paneadensi *Baronium* Tomo I. Annalium ad A. C. 19. *num.* 10. *Ludov. Cappellum* in Historiæ Judaicæ Compendio ex *Josepho* contracto, *Sebastianum Castellionem* in Continuatione Historiæ Judaicæ ex *Josepho*. *Hubertus Goltzius* in Augusto producit nummum, in quo occurrit *Col. Cæsarea Philippi*, sed de ejus fide non sine rationibus dubitant viri docti. Idem in Thesauro *pag.* 136. affert Nummum Otacillæ, in quo memoratur ΚΑΙΣΑΡΙΑΣ ΦΙΛΙΠΠΟΠΟΛΙΣ ΜΗΤΡΟΚΟΛΩΝΙΑΣ. Inde incolæ civitatis ΚΑΙΣΑΡΕΟΙ ΦΙΛΙΠΠΟΛΙΤΑΙ dicti in nummo, quem laudant *Adolphus Occo* & *Lucas Holstenius*. Unde & nova exsurgit urbis nuncupatio, *Philippopolis*. *Incolæ* autem *Cæsareæ Philippi* se *Neocoros Augusti* vocant in

num

nummo æreo, qui ab una parte exhibet caput radiatum ΘΕΙΟΥ ΣΕΒΑΣΤΟΥ ΠΑΤΕΡΟΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ, ab altera, *templum ipsum ab Herode Augusto consecratum* cum inscriptione ΚΑΙΣΑΡΕΩΝ ΦΙΛΙΠΠΟΛΙΤΩΝ. Confer *Albertum Rubenium* in Diatriba de Urbibus Neocoris. Ceterum restat, ut *de utriusque Tetrache reditibus* adhuc pauca addamus. Ex beneficio *Augusti Herodi Antipæ* Galilæa cessit & Peræa fertilissima trans Jordanem inter duos lacus, Tiberiadis & Asphaltiten, regiuncula, quarum *annui reditus* erant 200. *talenta*, sive *ducenti milliones ducatorum*. Vide *Robertum Cenalem* in libro de vera Mensurarum Ponderumque ratione *pag.* 1601. Tomo. v. Thesauri *Grævii*. *Philippo* cessit Batanæa cum Trachonitide, & Auranitis cum parte quadam Zenodori (ut vocabant) domus, quæ pendebant *annua talenta* 100, sive ut summam facit *Cenalis l. c. millies mille ducatos*. §. 9. *pag.* 11.

(88) *Serarius* putat Galilæos Herodianos itidem dictos esse, quia Herodes Judæ sectatores defenderit: *Calmetus* autem eosdem homines Herodianos dici mavult, quia Judæ Galilæorum coryphæi patria sub imperio Herodis fuerit.

(89) In his nomino *Balthasarem Stolbergium*, qui in dissertatione de Herodianis §. 31. vestigia *Scaligeri* premit in *Serario* confutando.

(90) *Baronius* Tomo 1. Annalium ad A. C. 31. num. 55. reclamante meliorum codicum lectione pro βασιλικὸς legit βασιλίσκος quasi loci alicujus in Decapoli Galilææ dominus, sive regulus, qui Herodi Antipæ, vel saltem Romano Præsidi subesset, hic apud Joannem intelligeretur: ac vero hanc *Baronii* sententiam rejicit & confutat *Isaacus Casaubonus* Exercitatione XIII. *num.* 29. *p.* 256. *Baronio* modestior est *Petrus Possinus* in Spicilegio Evangelico §. 63. *pag.* 135. *videtur*, inquit, *qui* Regulus *vertit legisse in Græco* βασιλίσκος, *cum* plerique *hodie* codices βασιλικὸς *legant*. *Ceterum utrumvis in fonte sit, recte res ipsa Latine* Reguli *vocabulo exprimitur*: *id enim significat hominem autoritate ac dignitate, etsi non in Republica suprema, supra ceteros eminentem*; *quales plerumque sunt*, *qui* negotia Regum *administrant*, *&* *inde* βασιλικοὶ Regii *vocantur*. Si *Jo. Lightfootum* audiamus in Chronicis Temporum & Ordine Textuum N. T. *pag.* 13. *Tomo* II. Operum, βασιλικὸς hic est, qui *partes Regis*, Herodis scilicet senioris *sequebatur*: cui plurimi illustres Judæi operam dare in se susceperant, victi scilicet *aulæ blanditiis*, licet ea res male alios haberet, & reclamante eorum animo, facta fuerit. Juchasin *fol.* 19. Quæritur autem an inter illos βασιλικοὺς referendus sit *Manahemus*, cujus meminit Lucas Actor. XIII. 1. Et *Joannes* quidem *Lightfootus* in Chronicis Temporum citatis *pag.* 73. ex Juchasin *fol.* 19. colligit, hunc *Manahemum* fuisse *Herodis Tetrachæ aulicum* & *collectaneum*. Pater hujus Manahemus ejusdem nominis Herodi Seniori gratus fuit acceptusque, quamvis probus vir esset, contra quam videtur *Lightfooto*, cui jure opponimus *Vitringam lib.* VI. Observationum *cap.* 8. §. 9. *pag.* 350.

(91) Ita judicat cum aliis *Casaubonus* loco paulo ante laudato. *Casaubonum* in eadem vocis βασιλικὸς interpretatione sequitur *Stolbergius* in Dissertatione de Herodianis §. 22. & *Jo. Caspar Suicerus* in Thesauro Ecclesiastico in voce Βασιλικός.

(92) Βασιλικοὶ Græcis dicuntur vel filii vel agnati Regum, quales Latinis Regales appellantur. Videantur *Lambertus Bos* in Diatribis *pag.* 41. & *Henricus Valesius* in notis ad *Ammiani Marcellini libr.* XVI. *cap.* 12. *pag.* 156. Idcirco hæc addimus. quia teste *Suicero* l. c. soli fere inter optimos interpretes referuntur, qui existimant *Chusam*, *Herodis Procuratorem* fuisse, de quo Lucæ VIII. 3. ipse cum tota familia credebat, ut patet ex cap. IV. Joannis, versu 53. Neque vero longius a veritate recedunt, qui per βασιλικὸν *cognatum* quendam *Herodiadum* intelligunt. Ceterum *Genealogiam* & *familiam Herodum* in dissertatione de nummis Herodiadum exponere voluit *Harduinus*, unde nobis excerpta dedit *August. Calmetus* T. III. Dictionarii Biblici *pag.* 319. integrum autem *Harduini* Systema discussere *Christoph. Cellarius*, *Jac. Hottingerus*, *Jac. Basnagius* & *Salomo Deylingius* suo loco a nobis laudat: præter hos de *Genealogia Herodum* vide *Calmetum* Tomo 1. Dictionarii Biblici *p.* 345. sequ. *Christ. Noldium* in Historia Idumæa sive Diatriba de Vita & gestis Herodum, *Nicolaum Toinardum* in Fragmento Historiæ Herodiadum ex nummis, *Nicolaum Serarium* in libro, cui titulus: Herodes. *Jo. Lightfootum* in Harmonia Quatuor Evangelistarum P. III. *sect.* 15. *pag.* 453. Tomo 1. Operum, *Campegium Vitringam* in Hypotyposi Historiæ & Chronologiæ Sacræ, *Adr. Relandum* in Palæstina *pag.* 173. sequ. *Nath. Lardnerum* in libro, cui titulus: The Credibility of the Gospel History, *Lud. Cappellum* in Appendice ad Historiam Apostolicam, Tabula 1. *Jo. Seldenum* de Jure Naturæ & Gentium *lib.* v. *cap.* 19. In primis autem industriam atque ἀκρίβειαν suam doctis viris probavit *Ezechiel Spanhemius*, qui nobis dedit in conspectum Herodis stemma & prosapiam, item Collectanea ad stemma Herodiadum, & Chronologiam Herodiadum, quæ omnia leguntur Tomo II. Operum *Josephi pag.* 402. ex editione *Sigeberti Havercampii*. Ceterum de *Herodis progenie* memoratu dignissima est illla *Josephi* observatio *lib.* XVIII. Antiquit. *cap.* 7. eam fere totam licet admodum numerosam, intra centum annos interiisse. Neque vero hic silentio prætereundus erat *Jo. Gothofr. Lakemacherus*: etenim in Observationibus Philologicis Parte X. observat. v. *pag.* 243. sequ. probare annititur, *Historiam, res gestas, & fata Herodiadum Apoc.* XVII. 9. 10. adumbrari & quasi designari. An huic sententiæ subscripturi sint docti homines, ipse viderit Fundamenti loco ponit, in *libro Apocalypseos* agi de rebus potissimum ad primam Christianismi ætatem pertinentibus, cum *Judæi* graviter quidem *Christianos* affligerent, sed & Deo justissimo vindici pœnas darent *tristissima* perpessi *fata*. Eandem sententiam jam antea defenderunt *Grotius*. *Hammondus*, *Lightfootus* in Chronicis Temporum & Ordine Textuum N. T. & in Tractatu de Spiritu Prophetiæ §. 5. *pag.* 78. Operum Posthumorum, *Hermannus* von der *Hardt* in Apocalypsi ex tenebris in veteri Judæorum Historia, *Autor Historiæ Bileami*, qui *Josephum* optimum in Apocalypsin Commentatorem esse affirmat & contendit notatus a *Jac. Basnagio* dans l' Histoire de Juifs *lib.* 1. *cap.* 19. §. 4. *pag.* 549.

(93) Quamvis Jureconsulti Romanorum, inter quos *Ulpianus* l. 1. ff. de publican. illos generatim dixerint esse *Publicanos*, qui publica vectigalia & alios Populi Romani reditus exteris nationibus imperatos, itemque ultro tributa, quæstus sui gratia, constituto pretio exigenda in foro conspectuque populi Romani a Censoribus conducerent (Vide *Sam. Pitiscum* in lexico Antiquitatum Romanarum in Vocibus *Publicani* & *Vectigal*!) malim tamen vocem τελώνας toties in novis fœderis tabulis obviam, *portitores* verteres quam *publicanos*, hac in re usum veterum autorum secutus. Glossarium: *portitor* τελώνης, *portorium* τελωνεῖον Et sane τελώνης proprie est *vectigalia-rius* & *telonarius* in Codice Theodosiano, uti me docuit *Casaubonus* in Commentario ad *Theophrasti* Characteres *pag.* 208. Confer *Pitiscum* in vocibus, *Portitor*, *Portorium*, *Teloneum*, & præcipue J. F. *Gronovium* Observationum *lib.* III. *cap.* 20. *pag.* 619. *sequ.* J. C. *Bulengerum* in libro de Tributis & Vectigalibus *Pop.* Romani *cap.* III. *pag.* 837. *cap.* VI. *pag.* 843. Tomo VIII. Thesauri *Grævii*, *Jo. Casp. Suicerum* in Thesauro Ecclesiastico in voce Τελώνης. Atque hinc apparet *Matthæum* (vide ejus Evangelium) *Portitorem* recte appellari, sive *collectorem vectigalis* & *portorii* transfretantium, aut in mari Galilææ negotiantium. Vide *Lightfootum* in Chronicis Temporum & Ordine Textuum N. T. *pag.* 17. Tomo II. Operum, itemque in Harmonia IV. Evangelistarum *pag.* 525. Tomo 1. Operum.

(94) Scriptores, qui in hoc argumento utramque paginam faciunt, commendamus, *Sam. Petitum* Variarum Lectionum *cap.* XVIII. *Angelum Caninium* in disquisitionibus in locos aliquot N. T. obscuriores *cap.* VIII. *Baronium* Tomo 1. Annalium ad A. C. 31. *num.* 71. sequ. *Isaac. Casaubonum* exercitatione XIII. adversus *Baronium num.* 37. *pag.* 269. *Jo. Buxtorfium* in lexico Talmudico voce טרכם *Constantinum L' Empereur* in notis ad בבא קמא sive Codicem primum de Damnis *pag.* 95. P. IV. Mischnæ *Guil. Surenhusii*, *Jo. Henr. Othonem* in lexico Rabbinico Philologico *pag.* 493. *Jo. Henr. Hottingerum* in notis ad *Goodwinum pag.* 52. C. S. *Schurzfleischium* in singulari dissertatione de Ordine Publicanorum, *Jo.*

Casp.

Casp. Suicerum in Thesauro Ecclesiastico, in voce Τελώνης *Bulengerum* in libro de Tributis & Vectigalibus Pop. Romani c. III. *pag.* 839. Tomo VIII. Thesauri *Grævii*, *Carol. Sigonium* libro II. de Antiquo Jure Civium Romanorum *cap.* II. *p.* 149. sequ. Tomo I. Thesauri *Grævii*, *Raphaelem Volaterranum* in Commentario de Magistratibus & Sacerdotiis Romanorum, *Cornelium Adami* in Exercitationibus Exegeticis *pag.* 460. & in Observationibus Theologico-Philologicis *p.* 142. *Bernard. Lauredanum* in Commentario ad *Ciceronis* Orat. de lege Agraria contra Rullum, J. G. *Grævium* in notis ad *Ciceronis* Orat. pro Domo sua ad Pontif. *Georg. Vauchopium* in Tractatu de Magistratibus Veteris Populi Romani, sect. 24. *Justum Lipsium* de Magnitudine Romana lib. II. cap. 2. pag. 696. Tomo III. Operum, *Nicolaum Abramum* in notis ad Orat. *Ciceronis* de Provinciis Consularibus, *Petrum Burmannum* in singulari de Vectigalibus Populi Romani dissertatione, *Jo. Clericum* in animadvers. in Hammondum ad Matth. XI. 19. *H. Grotium* in notis ad Lucæ III. 13. XIX. 9. *Guilielmum Saldenum* libro V. Otiorum, exercit. VI. *pag.* 707. *Alexand. Morum* in notis ad loca quædam Novi Fœderis *pag.* 34. *Guil. Caveum* in Vitis Apostolorum *pag.* 555. *Casp. Waserum* de Antiquis Ebræorum Nummis libro I. *cap.* 18. *Abrah. Scultetum* Exercitat. Evangelicarum libro I. *cap.* 18. *Jo. Lightfootum* in Horis Ebraicis ad Matthæi v. 46. Lucæ XIX. 2. *Jo. Bened. Carpzovium* in animadversionibus ad *Schickardi* Jus Regium *pag.* 277. *Jo. Mich. Dilherrum* Tomo I. disput. Academicarum *pag.* 196. *Sal. Deylingium* P. I. observationum Sacrarum *pag.* 109. *Aug. Pfeifferum* in Antiquitatibus Selectis Hebraicis *c.* 13. *Jo. Seldenum* de Jure Naturæ & Gentium libro II. *cap.* 5. *pag.* 179. *Claudium Fleury* in libro, cui titulus: Les Moeurs des Israelites *cap.* 32. *pag.* 168. Ceterum verba illa Zachæi publicani apud Lucam XIX. 8. *quod si quem ulla re fraudavi, reddo quadruplum*, singulari quadam dissertatione illustravit *Zachar. Huberus*, inde luculenta excerpta videas apud *Jo. Clericum* dans la Bibliotheque Ancienne & Moderne Tomo XIII. *pag.* 103. seq. Quando etiam J. G. *Pritius* in Introductione ad Lectionem Novi Testamenti de *Publicanis* parum accurate disserit, idem meruit censuram *Jo. Clerici* dans la Bibliotheque Ancienne & Moderne Tomo XXII. *pag.* 65. cujus verba repetere haud pigeat. *Notre Auteur semble vouloir egaler* S. Matthieu, *en qualite a ceux qu' on nommoit* Publicani, *a Rome. C' etoient des* Chevaliers Romains, *qui prenoient a ferme les revenus de la Republique; mais ces gens la ne se tenoient pas aux* Buraux. *ou l' on payoit les droits, que les* Romains exigeoient *de leurs Sujets; cela se faisoit* par des Commis, *qui n' etoient pas* Chevaliers Romains, *& qui etoient souvent des Esclaves; comme on le pourroit prouver, par plusieurs passages de* Ciceron. Tanto autem libentius *Clerici* verba excerpsimus, quanto facilius inde emendare licebit *Lightfootum*, qui tum in locis supra citatis, tum in Harmonia IV. Evangelistarum *pag.* 324. 525. consimiles fere errores admittit in *Publicanis Romanorum* describendis.

(95) Ita enim censet Comment. in Lucam pag. 567. A. non facile quis exemplum inveniet, alicui *Provinciam unam bis fuisse datam* maxime sub Augusto. Nam sub Consulibus id facilius contingere potuit, ut quispiam tanquam Proconsul aut Prætor provinciæ præfuerit & postea belli tempore rursus tanquam Consul eandem obtinuerit. Sed *Syria* erat *Augusti Provincia*, quæ non sorte, sed pro arbitrio Augusti dabatur.

(96) In annotationibus ad *Eusebii* Hist. Eccles. libr. I. cap. 5. p. 10. ita disserit: in hac *Scaligeri* sententia, qua *duas* fuisse censet *Judææ descriptiones*, utramque a Quirinio factam, multa occurrunt parum verisimilia. Primo enim *Quirinium bis missum* fuisse oportet *Legatum in Syriam*, bis ad eandem rem, videlicet ad census agendos: primum quidem circa ortum Christi, deinde vero decem circiter post annis, cum relegatus fuisset Archelaus. Atqui non est probabile, eundem hominem bis missum fuisse ad regendam provinciam. Quod si jam facta fuerat descriptio, cur iterum fit per eundem virum? Nam si recte & sine fraude facta fuerat, novam facere nihil necesse erat: sin male & inique facta, alium mitti oportebat, qui æquiorem faceret descriptionem.

(97) At enim *exempla* illorum, qui in *easdem provincias cum eodem vel diverso munere* sunt missi, collegit *Casaubonus* exercit. I. ad Apparatum Annalium Baronii num. 32. pag. 130.

(98) Jo. *Barbeyrac* in notis ad versionem Gallicam librorum H. *Grotii* de Jure Belli & Pacis ad lib. I. cap. 3. §. 21. num. 25. pag. 161. observat hanc ἀπογραφὴν a Luca commemoratam spectasse ad *delectus* in posterum *habendos*, sive milites conscribendos. Quid? quod idem *Barbeyrac* cum Jo. *Clerico* Tomo XVIII. Bibliothecæ Universalis & Historicæ pag. 281. hanc in rem laudat *Jac. Perizonii* dissertationem de Augustea Orbis descriptione. Utut erit, *solam nominum descriptionem* hic apud *Lucam* juxta cum aliis intelligit *Jac. Altingius* de Schilo libro III. cap. 11. pag. 182. Et profecto ejusmodi ἀπογραφαὶ in *tabulis censoriis*, utramque faciebat paginam: neque enim inde solum scire poterant Romani *numerum militum*, quos *sociis* imperabant (vide *Justum Lipsium* de Militia Romana libr. I. Dialogo VII. pag. 45. Tomo III. Operum) sed & *ætatis militaris* certissimam habebant rationem. Apud *Hebræos* annum vigesimum excedentes arma ferebant. Vide Numerorum I. 3. 20. XXVI. 2. 4. coll. Numer. XIV. 29. Exodi XXXVIII. 26. 2. Chronic. XXV. 5. & adde *Jac. Lydium* in Syntagmate Sacro de Re Militari libro I. cap. 4. p. 17. *Bonaventuram Cornel. Bertramum* in Lucubrationibus Franeckeranensibus cap. II. Autorem Anonymum, qui edidit dissertationem sub hoc titulo: Essai d' une nouvelle Vie de David, ou dissertation Critique sur le Pseaume CX. pag. 60. apud *Massonum* Tomo II. Histoire Critique de la Republique des Lettres, tant Ancienne que Moderne. Apud *Romanos ætas militaris*, sive qua militare solebant, erat annus decimus septimus: quæ vero vacationem a militia dabat, erat annus quadragesimus quintus finitus. Confer *Sam. Pitiscum* lexici Antiquitatum Romanarum Tomo I. pag. 52. Firmiorem igitur ætatem elegit Deus ad militiam in populo suo: vacatio autem non dabatur nisi post annum quinquagesimum absolutum: id S. Scriptura non meminit: docet vero *Josephus* Antiquit. Jud. lib. III. cap. 11. aut aliis 15. ἀπὸ εἴκοσι ἐτῶν ἕως πεντήκοντα Judæos stipendia fecisse scribens.

(99) *Prima descriptio*, inquit in Spicilegio Evangelico §. 24. *innoxia neminem movit, ac propterea non digna memoratu visa a Josepho præterita fuit.*

(100) En ejus verba in notis ad Lucæ II. 2. *de censu hoc, quem* Lucas *hic attingit, Josephus memorare insuper habuit, quia cum tributorum indictio non accederet, nihil in eo evenerat memorabile.*

(101) Dans la Bibliotheque Ancienne & Moderne Tom. XXVIII. p. 92. existimat *Josephum* ideo de hoc censu tacere, quod inde nulla rerum conversio facta esset apud Judæos, sed Augustus tantummodo cupidus cognoscendi opes & copias imperii, censum egisset sine ullius in præsens exigendæ pecuniæ studio.

(102) Posteaquam dans l' Histoire des Juifs libro I. cap. VI. §. 3. pag. 153. observaverat Quirinum extra ordinem missum fuisse ad hunc censum peragendum, addit; ita demum & Lucæ fidem confirmabimus, & *Josephum* recte tuebimur.

(103) Ita enim loquitur *Valesius*, dum contra *Scaligerum* disputat: *non addit* Lucas ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς δευτέρας ἀπογραφῆς *sed tantum dixit* τῆς ἀπογραφῆς, *unicam fuisse innuens descriptionem*. At vero hanc insignem esse *Valesii* cavillationem quis non videt, neque enim opus erat hic vocem δευτέρας addi, cum Lucas alteram illam ἀπογραφὴν ab hac distinguendam alio loco & tempore πρώτην sive primam appellasset.

(104) *Josephum Baronius* Tomo I. Annalium ad A. C. I. num. 57. & ad A. C. XVI. num. 4. accusat, & gravissimis quidem verbis, quod dicat *Judam* turbas movisse in *posteriore censu*: nam id accidisse *prioris census* tempore, quando natus est Christus. Audio quid dicat hic *Baronius*, rationem cur hoc dicat, solidam nullam audio. *Josephus* scriptor gravis & vernaculus seditionem Judæ accidisse affirmat propter censum posteriorem, neque hoc semel, aut obiter, sed bis serio idem confirmat. Nam & libro XVIII. historiam narrat, & libro XX. cap. 3. eandem repetit. Quemadmodum autem *Baronius* frustra

stra sugillat *Josephi* fidem, ita *Joannes* quoque *Lightfootus* in Harmonia quatuor Evangelistarum pag. 288. Tomo I. Operum præpostero quodam consilio *Josephum* notat. Confer de fide *Josephi* in hoc argumento judicia *Hugonis Grotii* in notis ad Lucæ II. 2. & *Petri Possini* in Spicilegio Evangelico §. 24.

(105) *Baronius* in Apparatu ad Annales Ecclesiasticos num. 87. negat posse hanc *primam descriptionem* dici, quia jam inde *a Pompeji temporibus censum solverint Judæi*: at vero illud argumentum parum firmo nititur fundamento. Quid enim? non potuerunt Judæi pensitare Romanis certum tributum, nisi Romani prius mitterent, qui *tabulas censuales* conficerent? non potuerunt ipsi per se exsolvendi tributi, quod esset imperatum, rationem inire, nisi aliquis veniret Roma Quirinus, qui *fortunas* ipsorum *describeret*? nimis hoc quidem absurdum est: neque *Josephus* & alii Historici hoc observare prætermisissent. Apud *Josephum* libro XIV. cap. 8. & iterum cap. 18. magna vis pecuniæ a Judæis dicitur extorta, de *facta* tum per Romanos *descriptione* verbum nullum. Vide *Casaubonum* Exercit. I. ad Apparatum Annalium *Baronii* n. 31. pag. 128. n. 32. pag. 130. itemque *Petavium*, qui in animadversionibus suis in *Epiphanium* pag. 129. eandem *Baronii* sententiam obelis configendam esse judicat.

(106) Etsi autem *Josephus* solet *Quirinum* appellare τιμητὴν Ἰουδαίας quasi *in sola Judæa censum* habere jussus esset, ut libro XV. c. 4. & Excidii lib. VII. c. 30. egit tamen *Quirinus* censum non in *Judæa* duntaxat, verum in tota *Syria*: quod ista declarant libri XVII. extremo: ἀποτιμησόμενος τὰ ἐν Συρίᾳ *ut censum ageret bonorum in Syria*. Quæ cum ita sint, fallitur *Scaliger*, jure ab *Henr. Valesio* in annotationibus in lib. I. Hist. Eccles. *Eusebii* cap. 5. pag. 11. notatus, cum ait posteriorem descriptionem ad Tetrarchiam Archelai, & ejus bona duntaxat pertinuisse. Etenim *Josephus* diserte scribit, *Quirinium* a Cæsare missum ad *census agendos per Syriam ac Judæam*. Ceterum vox τιμητὴς apud *Josephum* minus recte vertitur a *Ruffino censor*: *censitores* enim illi, non censores dicti. Vide titulum Pandectarum de Censibus. Quid? quod *Hesychius* hæc habet: κηνσίτωρ ὁ τὴν γῆν μετρῶν, qui dicitur ἐξισωτὴς *Gregorio Nazianzeno* in Oratione de Juliano Censitore: In Cod. Theodos. *peræquatores* ad verbum ἐξισωταὶ sic dicti, quod libros censuales emendarent, & onus tributi, habita ratione census, ex æquo inter cives dividerent. Confer *Henr. Valesium* in notis ad *Eusebii* lib. IV. de vita Constantini cap. 3. *Casaubonum* Exercit. I. adversus *Baronium* num. 30. pag. 125. exercitat. XVI. num. 6. pag. 399. *Huetium* in Demonstratione Evangelica Propofit. IX. cap. 10. §. 5. *Pitiscum* in lexico Antiquitatum Romanarum in vocibus *Peræquatores* & *Censitor*. J. C. *Bulengerum* in libro de Tributis & Vectigalibus Populi Romani cap. XII. p. 853. Tomo VIII. Thesauri *Grævii*, *Carol. Emanuelem Vizanium* de mandatis Principum cap. VIII. *Jac. Gutherium* de Officiis Domus Augustæ lib. III. cap. 9. *Sertorium Ursatum* in Commentario de Notis Romanorum pag. 602. Tomo XI. Thesauri *Grævii*.

(107) *Judæ* huic *nomen duplex* imo *triplex* imponitur ab urbe natali, a loco educationis, & habitationis. Ipse *Josephus* qui solicite Galilæam & Gaulanitin distinguit, cum Galilæum appellat Ant. XX. 3. Gaulaniten Ant. XVIII. 1. & urbs Gamala patria Judæ erat urbs Gaulanitidis. Vide *Josephum* Ant. XVIII. 1. erat autem eodem teste *lib.* III. de Bello *cap.* 2. Gaulanitis ad ortum Galilææ. Vide plura de hoc *Juda* sive *Gaulanite* sive *Galilæo* apud *Sebast. Lenain De Tillemont* dans l' Histoire des Empereurs & des autres Princes qui ont regne durant les six premiers Siecles de l' Eglise Tomo 1. *pag.* 699. *Jo. Lundium* in den Judischen Heiligthumern libro IV. *cap.* 16. *pag.* 810. *Rich. Montacutium* P. 1. Originum Ecclesiasticarum *p.* 315. 323. *Jac. Altingium* de Schilo *lib.* IV. *cap.* 20. *pag.* 289. *Jo. Le Sueur* dans l' Histoire de l' Eglise & de l' Empire P. 1. ad A. C. 9. *pag.* 42. *Jo. Seldenum* de Titulis Honorum P. 1. *cap.* 4. §. 1. *pag.* 59. *Jo. Christoph. Wolfium* in notitia Karæorum *p.* 32 *Paulum Pezronum* dans l' Antiquitè des Tems defendue *cap.* 4. *pag.* 245. P. D. *Huetium* in Observationibus & Notis ad *Origenis* Commentaria *pag.* 82. *sequ. Balthas. Stolbergium* in Dissertatione de Herodianis §. 29. seq. *Adrianum Relandum* in Palæstina *pag.* 181. Jo. *Henr. Hottingerum* in notis ad *Goodwinum* p. 243. *Ludov. Capellum* in Historiæ Judaicæ compendio ad A. C. 2. 6. 9. *Is. Casaubonum* Exercit. II. adversus *Baronium n.* 18. *pag.* 177. *Besnagium* dans l' Histoire des Juifs libro 1. *cap.* 17. §. 11. *pag.* 491. *Usserium* in Annalibus Vet. & N. Testamenti *pag.* 609. *Bonav. Cornel. Bertramum* de Republica Ebræorum *cap.* XIX. & *Constantinum L' Empereur* in Commentario in eundem.

(108) De Bello Judaico *lib.* VI. *cap.* 26. *poscunt Romani* τὸν συνήθη δασμὸν solenne tributum, *quod Patribus eorum Patres nostri præstiterunt, quod si receperint, nec civitatem populantur*, οὔτε ψαύσειν τῶν ἁγίων *nec sancta omnino tangunt*.

(109) In fine Habakuk: *delebuntur Romani*, & *non exigent* קיסטא *censum ex Hierosolymis*.

(110) In Apolog. cap. 13. *agri tributo onusti, viliores: & hominum capita stipendio censa, ignobiliora: nam hæ sunt notæ captivitatis*. Confer *Lipsium* de Admirandis, sive Magnitudine Romana *lib.* II. *cap.* 2. & *Grotium* ad Matthæi XXII. 17. qui huc *Tertulliani* locum afferunt, at magnam illi lucem affundit *Henr. Valesius* in notis ad *Ammiani Marcellini lib.* XVI. *cap.* 5. *pag.* 128. Hæc enim ejus verba sunt: in Orientalibus provinciis *plebs urbana* a *capitatione* erat immunis, & *rusticana plebs* sola pro capitatione sua conveniebatur, ut est in lege 2. Cod. Th. de censu. Hinc lucem accipit dictus *Tertulliani* locus. Soli enim *plebeji* ac *viles capitis tributum* pendebant non pro suis duntaxat capitibus, sed etiam pro uxoribus & adultis liberis, ut docet lex 4. & 6. Cod. Th. de censu & adscript. & lex 4. de excusatione artificum Cod. eodem. Auctor Panegyrici Flaviensium nomine Constantino dicti: *certe & nunc liberi parentes suos cariores habent, & mariti uxores non gravate tuentur, & parentes adultorum non pœnitet filiorum, quorum onera sibi remissa lætantur*. Adde legem X. in Cod. Just. de agricolis & censitis.

(111) *Judæos* autem illa ætate multa mala a *militibus Romanis* pati debuisse, vel ex eorundem militum *pravis moribus* colligere licet, quos tangit Joannes Baptista apud Lucam III. 14. *Duplex* erat *militia* apud *Romanos*, altera *Castrensis* seu *legionaria*, altera *civilis*, quæ etiam *cohortalis militia* dicitur in *Codice Theodosii*. Qui in hanc cohortalem militiam adscripti erant, vulgo a *Latinis Officiales* seu *apparitores* vocantur: a *Græcis* autem communi vocabulo ταξεῶται. Sic *Themistius* in Oratione 1. *p.* 28. & *Chrysostomus* Homilia 1. in Epistolam 1. ad Corinthios *pag.* 8. & 10. & in Homilia LXII. in Evangelium Matthæi. Quin etiam στρατεύεσθαι est *apparitoris officio fungi* apud eundem *Chrysostomum* Homilia 1. in Matthæum. Ceterum hi milites sive apparitores Præsidum *fiscalia tributa* exigebant. Vide *Henr. Valesium* in Annotationibus ad *Eusebium pag.* 197. qui & pag. 156. vocem στρατευόμενοι qua Joannes Baptista utitur, egregie explanat. Veram notionem vocis συκοφαντεῖν quæ ibidem occurrit, satis luculenter exponit *Constantinus L' Empereur* in notis ad בבא קמא sive Codicem primum de Damnis pag. 87. P. IV. Mischnæ *Guil. Surenhusii*. Ut nunc taceam Jo. *Lightfootum* in Harmonia IV. Evangelistarum, & *Guil. Budæum* in Commentariis Linguæ Græcæ pag. 384. Ceterum in *minoribus provinciis*, quæ a *Procuratoribus* regebantur, qualis erat *Judæa*, solæ *cohortes* aut *alæ* fuerunt. Vide *Lipsium* de Magnitudine Romana lib. 1. cap. 4. pag. 676. Operum. Interim hoc loco subjungenda sunt verba *Samuelis Petiti* in Variis Lectionibus cap. XVIII. *procul dubio* provinciæ Cæsaris, *ut quæ armis essent tenendæ, graviori onere premebantur, quam* provinciæ populi: *vectigalia enim pendebant non minus quam* provinciæ populi, *ut exemplo* Judææ *docemur, & præterea tributum quoque alendis militibus*. Et *Augustus* quidem *novam formam provinciis* induxit, aliis sibi servatis, in quibus *armorum* opus *præsidio* erat, quæ inde *Cæsaris provinciæ* dictæ, aliis *Senatui & Populo Romano* redditis, quas *provincias populi* dixerunt. Vide omnino *Andream Alciatum* in Dissertatione de Magistratibus, Civilibusque & Militaribus Officiis *pag.* 330. *Tomo* I. Thesauri Novi de *Sallengre*, *Nicolaum Bergierium* de Publicis & Mili-

tari-

taribus Imperii Romani Viis *lib.* IV. *sect.* 29. §. 2. *Buiengerum* in libro de Tributis & Vectigalibus Pop. Romani *cap.* II. *Petrum de Marca lib.* V. de Concordia Sacerdotii & Imperii *cap.* 1. §. 3. *Onuphrium Panvinium* in libro de Imperio Romano *cap.* 15. & 16.

(112) Præclarum illud *Jacobi vaticinium Genes.* XLIX. 10. certatim doctissimi homines explanarunt, quorum magnam seriem videre licet apud *J. A. Fabricium* in Syllabo Scriptorum, qui veritatem religionis Christianæ asseruerunt *cap.* 31. *pag.* 585. *C. M. Pfaffium* in Introduct. in Hist. Theol. Parte III. *pag.* 530. *Jo. Henr. a Seelen* in Meditationibus Exegeticis *pag.* 27. *Jac. Frieder. Wildeshausen* in Biblioth. disputation. Exegeticarum *pag.* 34. In tanto autem scriptorum numero inprimis huc referendos nominamus *Cellarium* in dissertat. de Cn. Pompeji M. expeditione Judaica sive initio ablati ab Juda Sceptri, §. 20. & *Casaubonum* Exerc. I. *num.* 2. *pag.* 20.

(113) In animadversionibus suis ad versionem Gallicam librorum *Grotii* de Jure Belli & Pacis *lib.* 1. *cap.* 3. §. 23. *pag.* 166.

(114) Vide *Livium* lib. XXXVII. cap. 54. n. 25.

(115) Adde *Grotium* de Jure Belli & Pacis *lib.* III. *cap.* 15. §. 4. & 10. *Franc. Guillimannum* de rebus Helvetiorum *lib.* 1. *cap.* 8. & *Corn.* van *Bynkershoek cap.* 9. dissert. ad legem IX. Digest. de lege Rhod. *pag.* 90

(116) Libro I. de Jure Belli & Pacis *cap.* 23. §. 23. in notis *pag.* 166. editionis *Barbeyraci*. Sed & *Grotio* adde *Wagenseilium* in Confutat. Carminis R. *Lipmanni pag.* 303. itemque in dissertatione ad Christoph. Arnoldum de Loco Classico *Genes.* XLIX. 10. *pag.* 247. Fasciculo V. Opusculorum, quæ ad Historiam & Philologiam Sacram spectant.

(117) Plura veterum de *Romanorum erga victos moderatione* testimonia collegit Anonymus Scriptor dissertationis, cui titulus. Essai d'une nouvelle Vie de David, ou Dissertation Critique sur le Pseaume CX. *pag.* 26. apud *Massenum Tome* II. Histoire Critique de la Republique des Lettres tant Ancienne que Moderne.

(118) Neque tamen negandum esse qui existiment *sceptrum a Judæis ablatum esse* cum imperium gentis ad *Herodem peregrinum hominem* devolutum esset. At vero docti homines, quisque pro suo captu respondent. Quando enim *Nicolaus Damascenus* apud *Josephum lib.* XIV. *cap.* 2. genus Herodis deducit ἐκ τῶν πρώτων Ἰουδαίων *ex primariis Judæis*, qui ex Babylonia reverterunt, in eandem sententiam præter *Petrum Possinum* in Spicilegio Evangelico §. 26. *pag.* 68. transit *Augustinus Torniellus* in Annalibus Sacris ad A. M. 4028. affertque argumenta speciosa magis quam solida, quæ ad examen vocat *Fried. Spanhemius* Dubior. Evang. P. II. dub. 16. pag. 236. Quid? quod Jesuita *Poussinetus* in singulari quadam ad *Huetium* Epistola (quæ legitur dans les Dissertations sur diverses matières de Religion & de Philologie; contenues en plusieurs Lettres ècrites par des Personnes savantes de ce tems; recueillies par M. l'Abbè *de Tilladet*,) Herodis genus ex tribu Juda deducit: quam Jesuitæ sententiam ita exponit Journal Literaire *Tomo* I. *pag.* 249. le Pere *Poussinet*, celebre Jesuite, avoit avancé un sentiment tout a fait particulier touchant *Herode*, dont fait le *Legislateur*, ou *le Chef*, qui devoit sortir *de la cuisse de Juda*, & ainsi il avoit entrepris de prouver, qu' *Herode descendoit en ligne directe de Juda*, *fils de Jacob*. Dans ce dessein il avoit refuté *Casaubon*, *Scaliger*, & l'Historien *Josephi* meme, qui pretendoient tous qu'Herode etoit de race *Idumeenne*, de la Ville d'*Ascalon*, nè d'un Pere Proselyte, & par consequent ni ètranger proprement, ni Juif. At vero cum *Nicolaus Damascenus* multa fecerit, scripseritque *in gratiam Herodis*, cujus amicus erat & ad Cæsarem legatus, *fidem* clarissimi scriptoris quidem *non sugillamus*, *nec vero tuto satis in illa innitemur*. Confer *Cellarium* in Dissertatione de Cn. Pompeji M. expeditione Judaica sive Initio ablati a Juda sceptri §. 15. & *Jac. Usserium* in Analibus Veteris & Novi Testamenti *pag.* 413. Esto ergo *Idumæum Herodem* fuisse & *Ascalonitam*, tamen inde non probabitur ab Herode sceptrum Judæis ablatum esse. Vide omnino *Campegium Vitringam lib.* IV. Observationum Sacrarum *cap.* VI. §. 8. *pag.* 957.

(119) At vero *Jacobus Altingius* de Schilo *lib.* II. *cap.* 6. *pag.* 110. & *cap.* 9. *pag.* 121. vaticinium Ezechielis de Zedekia exponit, utpote cum huic Deus illud exitium minetur.

CAPUT III.

Historia Fisci Judaici inde a pulso Archelao, ad exscidium Hierosolymitanum.

I. Altera Periodus Historiæ, quæ ad *Fiscum Judaicum* pertinet, sistit nobis *Tiberium*, & tributa ab eodem Judæis imposita. Nullum autem dubium est, quin adhuc illa ætate multi *Judæ illius Galilæi*, quem diximus, *sectatores* exstiterint in sacris literis vel tacito vel expresso nomine designati. Et *Galilæos* quidem illos, quorum sanguinem *Pilatus* cum eorum sacrificiis miscuit (1) teste *Luca* XIII. 1. pro *Judæ Galilæi sectatoribus* habent viri doctissimi (2) si a *Joh. Clerico*, qui reliquis refragatur (3) discesserit. *Josephus* quidem ejus cladis, aut, ut rectius dicam, stragis non meminit (4) & dubium adhuc est, an ejus rei funestissimæ memoria apud Talmudicos occurrat: quamvis id ipsum affirmet *Jac. Alringius* de Schilo *lib.* IV. *cap.* 4. *pag.* 220. & *Jo. Bened. Carpzovius* (5) sed, utut erit, *silentium* scriptorum Judaicorum *fidem sacrarum literarum* elevare haud poterit. Quid porro de *sicariis* dicendum sit, quorum Lucas in *Actis* XXI. 38. meminit, audiamus necesse est. *Thomas Goodwinus* in Mose & Aarone *lib.* 1. *cap.* XIII. §. 5. *pag.* 246. digitum intendit puta ad *Judæ Galilæi sectatores*, a qua sententia non recedit longius *Sebast. Lenain de Tillemont* dans l'Histoire des Empereurs & des autres Princeps, qui ont regnè durant les six premiers Siècles de l'Eglise *Tom.* 1. (6) Alia adhuc alii de istiusmodi *Judæis sicariis* observant, uti videre licet apud *Jo. Drusium* de tribus Sectis Judæorum *lib.* II. *cap.* 24. *pag.* 118. *lib.* IV. *cap.* 21. *pag.* 213. *Nicol. Fullerum lib.* II. Miscellaneorum Sacrorum *cap.* 3. *Josephum Scaligerum* in Animadversionibus Eusebianis, *Jo. Casp. Suicerum* in Thesauro Ecclesiastico in voce Σικάριος, *Jac. Usserium* in Annalib. V. N. T. *pag.* 676. & *Ægidium Menagium* in Juris Civilis Amœnitatibus *cap.* 39. *pag.* 351. Cum vero *Judæ Galilæi sectatores* iniquissimo animo Romanorum Magistratuum imperia ferrent, negantes homini Judæo licere cuiquam servire, præterquam Deo, quem *solum Dominum ac rectorem* vocabant, vide *Josephum Ant. Jud. lib.* XVIII. *cap.* 2. cum hancce doctrinam a multis libenter exceptam doceat *Josephus* (initio ejusdem libri) qui sane si non

ore, saltem animo ei doctrinæ favebant, tales nonnullos Christianorum cœtui sese adjunxisse mirum non est, a D. Juda Apostolo notatos in sua Epistola v. 8. Eide Vide Jo. *Clericum* in Animadversionibus in Paraphrasin *Hamondi* ad h. l. qui *Clericus* de Judæ sectatoribus hæc addit dans la Bibliotheque Ancienne & Moderne *Tom.* XXII. *pag.* 81. *il semble en effet, que le soin que* S. Paul *&* S. Pierre *ont pris d'avertir les* Chrètiens d'ètre soumis à la Puissance Souveraine, *n'est que pour les emplecher de se laisser* sèduire par ces gens-là, *& de donner sujet de dire que* les Chrètiens ètoient des sèditieux, & que leur religion n'ètoiet qu'une Doctrine factieuse, *ce qui est la plus facheuse objection que l'on puisse faire à unt Secte*. Voyez *Rom.* XIII. I. 2. I. *Pier.* II. 13. II. *Per.* II. 10. Idem est de *Judæ sectatoribus* judicium *Francisci Hare* in duabus concionibus sub hoc titulo editis: Two Sermons on *Rom.* XIII. I. 2. I. concerning the Duty of the Subject. II. Setting forth the sin & folly of entring in to Conspiration against the present Government. Nimirum, quemadmodum *Judæ sectatores* nulli subjecti esse volebant, ita *Franc. Hare* suspicatur, etiam inter *Christianos* quosdam eandem sententiam secutos esse, vel saltem simile quid ab illis qui inter Judæos & Christianos non distinguebant, exprobratum fuisse, ut adeo Paulus hoc præceptum de obsequio Magistratibus præstando, Epistolæ suæ inserere voluerit. Vide hæc excerpta ex dicto libro Anglico apud *Mich.* de la *Roche* dans les Memoires de la Grande Bretagne *Tom.* XV. *pag.* 248. *seq.* Transimus nunc ad alios Scripturæ locos, in quibus *Judæ sectatores* designantur Judæi. Quid? Judæi illi, qui Johannis VIII. 32. Christo dicebant: *Abrahæ progenies sumus, neque cuiquam servivimus, qui fit, ut tu dicas: nos liberos factum iri?* ex Judæ Galilæi sectatoribus fuisse creduntur, judicio *Johannis* le *Sueur* dans l'Histoire de l'Eglise & de l'Empire *P.* I. ad A. C. 9. *pag.* 42. *Ludov. Capelli* (7) *Joh. Nicolai Schulini* in dissertatione de numismate Census §. 7. & *Nicolai Serarii* in Minervali *lib.* III. *cap.* I. *pag.* 55. neque vero me fugit, *Danielem Heinsium* (8) *Joh. Seldenum* (9) & *Johann. Christoph. Wagenseilium* (10) aliam iterumque aliam verborum illorum apud Johannem afferre interpretationem. Si ad *vaticinia in antiquo fœdere* pergere velimus, nullum est dubium, quin illi *Judæ sectatores* tacito saltem nomine designentur. Ita enim verba Esaiæ *lib.* II. de istiusmodi hominibus, eorumque exitio optime interpretatur *Camp. Vitringa Tom.* II. Commentarii in Esaiam *pag.* 614. ita quidem, ut horum verborum sensus sit: *vos omnes, qui concitatis ignem*, qui institutis motus adversus Romanos, prurientes ad bella & pugnam, gentemque totam nitentes concitare in seditionem & rebellionem. (11) *Quique circumpositis maleolos*, hoc est initiis seditionis & rebellionis subministratis materiam ac fomites, ut ignis in flammam exeat (12) *ite*, licet, *in flamma ignis vestri, & in malleolis, quos accendistis*, hoc est (13) si omnino hoc vobis stat consilium, ite, & experimini, quem exitum habiturum sit bellum, nempe funestum. *A manu mea vobis hoc evenit*. Certe Christum apud *Matthæum* XXVI. 64. sibi expertis verbis judicium in rebelles Judæos & præsertim Hierosolymitanos vindicat, quemadmodum & ipse Titus Hierosolymorum domitor fateri voluit, debuit, (14) nec inter Judæos *Josephus* (15) observare neglexit.

II. Jam vero videndum erat, quid *profani Scriptores de Judæis sub Tiberio tributariis* referant. *Tacitus lib.* II. Annalium testis est, sub Tiberio *provincias Syriam atque Judæam fessas oneribus, diminutionem tributi orasse*: quæ *Taciti* verba hoc modo illustrat *Jacobus Basnagius* dans l'Histoire des Juifs *lib.* I. *cap.* V. §. 6. *pag.* 128. les Exactions ètoient rigoureuses *sous Auguste*, puisqu'on paioit *le centieme Denier*; *Tibere* la rèduisit à la moitiè, mais, immèdiatement aprés la mort de Sèjan, il remit le prèmier Impot. Ce fut ce qui fit crier les Juifs & les Syriens, qui avoient goutè la Douceur du Soulagement, & qui le voioient finir. Ils furent plus heureux *sous Caligula*, qui l'abolit entièrement dans son troisieme & quatrieme Consulat l'an 792. ou 793. comme les Medailles produites par Mr. Patin le prouvent evidemment. (16) Nec alienum nec incommodum fuerit hoc in loco quædam de *relevatione censuum* addere. Nimirum quoties seu privati, seu civitates *fundos suos nimio censu gravatos* esse, conquesti erant, adeo ut agri steriles & inculti *modum adscripti census* ferre non possent: mittebatur a Principe *peræquator*, seu *inspector*, qui an justæ essent querimoniæ diligenter inspiceret: qui prout retulerat ad Principem, *censum* Princeps *relevabat*. Hanc *relevationem* intellexit *Spartianus* in Nigro: *Palæstinis*, ait, *rogantibus ut eorum* censitio levaretur, *respondit: vos* terras vestras levari censitione vultis; *ego vero etiam aerem vestrum censere vellem*. Et autor Panegyrici Flaviensium ad Constan-

ſtantinum : *Relevaturus cenſum definiſti numerum*. Et paulo poſt : *ſeptem millia capitum remiſiſti, quartam amplius partem noſtrorum cenſuum*. Et hæc de *relevatione* paſſim loquuntur Imperatores in Cod. tit. de Cenſitoribus peræquat. Vide plura hanc in rem apud *Henr. Valeſium* in notis ad *Ammiani Marcellini lib.* XIX. *cap.* II. *pag.* 244. *Bulengerum* in libro de Tributis & Vectigalibus Pop. Romani *cap.* 17. *pag.* 862. Jam vero mitimus *Tacitum*. Ad *Appianum* pergimus in Syriacis itidem hujus rei ſatis dignum teſtem (17) ἐστιν, inquit ille, Ἰουδαίοις ἅπασιν ὁ φόρος τῶν σωμάτων (18) βαρύτερος τῆς ἄλλης περιουσίας· ἔστι καὶ Σύροις καὶ Κίλιξιν ἐπέτειος ἑκατοστὴ τοῦ τιμήματος ἑκάστῳ *Judæis cunctis* tributum capitis *gravius eſt*, *quam* reliquarum facultatum. *Eſt etiam* Syris *&* Cilicibus annum centeſimum *pro modo cujuſque cenſus*. Ex hiſce *Appiani* verbis *Job. Camero* in Myrothecio Evangelico ad *Matthæi* XVII. 24. *Juſtus Lipſius* (19) *Marquardus Freherus lib.* III. Parergon *cap.* X. & *Jac. Baſnagius* (20) colligunt, *Judæis* quoque *tributum centeſimæ* impoſitum eſſe, at negat id ipſum *Job. Seldenus* (21) & diverſo modo verba *Appiani* interpretatur. Eandem cum *Seldeno* verborum *Appiani* interpretationem tueri videtur *Bulengerus* in libro de Tributis & Vectigalibus Populi Romani *cap.* 17. *pag.* 863.

III. Miſſis ſcriptoribus profanis, audiamus *ſacrarum literarum de fiſco Judaico teſtimonia*. Occurrunt autem nobis verba *Matthæi* XVII. 24. de *didrachmorum penſitatione :* quæ verba non adeo perſpicua & clara ſunt, uti ex tot doctorum hominum diſſenſu colligere licet. Falluntur inprimis, qui *didrachmorum penſitationem* de *portoriis* intelligunt. Quamvis enim *Capernaum*, ubi de hiſce didrachmis ſermo inſtituitur, *urbs* fuerit *maritima* Matthæi IV. 13. & *celeberrimum emporium*, quamvis *telonia* eſſe ſoleant *circa maria*, ubi a præternavigantibus aut applicantibus vectigalia exiguntur, (22) nondum tamen inde efficies *didrachma* ad *portoria* referenda eſſe. Et profecto doctiſſimi quique viri, non tam de *portoriis*, quam de *tributo capitis* cogitant, etiamſi magnus ſit de hoc capitis tributo doctorum hominum diſſenſus. Sunt qui (23) per *didrachmorum penſitationem* intelligunt *tributum Cæſari debitum*, cujus tunc modus *didrachmum* fuerit, nec *tributo ſacro* omnino diſpar. Sunt qui (24) didrachma hæc ad *penſitationem a Deo* in uſum tabernaculi aut templi *inſtitutam* referunt. Utriuſque ſententiæ viros doctiſſimos recenſui, eorundem argumenta utrinque allata nec libet in præſenti nec vacat ad veritatis lancem exigere : ſi quæres *Job. Bened. Carpzovium* (25) & *Sebaſt. Schmidium* (26) quænam ſententia ſit præferenda? utraque horum virorum judicio bona eſt, & divino Chriſti ſenſui accommodata, utraque potius conjungenda quam ſeparanda, ut ad Petrum veniſſe dicantur *exactores non tantum ſicli templo ſolvendi*, *ſed & cenſus Imperatori Tiberio dandi*, *& de utroque ſiclo ſeu didrachmo quæſiviſſe*, an Jeſus ſolveret? qui Petro mox imperaverit, ut ejecto hamo captum piſcem traheret, & inventum ſtaterem quatuor δίδραχμα continentem vulgaria, vel duo ſacra pro utroque, Chriſto & Petro ſolveret. At vero hæc conciliatio diverſarum ſententiarum, quæ tantopere commendatur, aut nulla fere eſt, aut exigui ſaltem momenti. Pro certo primum affirmant *duplicem fuiſſe Siclum*, *alterum communem*, *alterum Sanctuarii* : qua in re quidem habent multorum ſcriptorum conſenſum (27) non diffiteor, ſed alii multo rectius negant illam inter Siclos diſtinctionem. (28) Atque inter hos adjectis noſtris obſervationibus, præcipue audire juvat *Ludovicum* de *Compeigne* de *Veil* in notis ad *Maimonidis* tractatum de inſtrumento, apparatu & miniſtris templi *cap.* I. *pag.* 84. Faſciculi VI. Opuſculorum, quæ ad Hiſtoriam & Philologiam Sacram ſpectant: *erat* Siclus *ut videre licet Exodi* XXX. 13. *& Ezech.* XLV. 12. obolorum viginti. *Flavius autem Joſephus* lib. III. Antiquit. cap. 10. *teſtatur* ſiclum *fuiſſe* drachmarum Atticarum quatuor, (29)

unde ſequitur, *ut* duarum *eſſet* drachmarum Hebraicarum. *Etenim* pondera Hebraica *itemque* Alexandrina *erant altero tanto majora* Atticis, *ut cuivis ex* Varone *cognoſcere licet*. *Qua de cauſa* LXX. ſiclum *ubique reddiderunt non* τετράδραχμον ſed δίδραχμον, *quia legem interpretabantur* Alexandriæ, cujus pondera ponderibus Hebraicis plane congruebant. (30) *Quæ cum minus perſpecta fuiſſent nonnullis*, *commenti ſunt* duplicem *fuiſſe* ſiclum, unum ſanctum drachmarum Atticarum quatuor, & alterum communem, *qui tamen nuſquam & nunquam reperitur*, duarum tantum drachmarum. *Non eſt ita*: *ſed enim quod* ſicli *paſſim in literis ſacris jubentur* examinari pondere ſicli ſancti, *vel ut textus* He-

Hebraicus ad verbum habet, juxta ſiclum ſanctuarii, *ea cauſa fuit*, *quia in* Sanctuario ſervarentur cuncta pondera, *quæ erant reliquorum omnium certa & perpetua norma*. (31) *Quod &* apud Ethnicos *uſitatum eſſe*, *ut* in delubris *ſuis aſſervarent* pondera, menſuraſque, *atque adeo ſacra putarent*, *ad quorum normam cetera exigerentur*, *literis proditum eſt*. Præterea iſta utriuſque ſententiæ tam diverſæ conciliatio infirmo eſt ſuffulta tibicine: nam judice *Joh. Lundio* (32) ita ſe res habet: *ſi Chriſtus & Petrus utrumque tributum ſimul ſolverunt*, *non unus ſufficiebat ſtater*, *quem Chriſtus nominat*, *ſed peropus erat duobus ſtateribus*.

IV. Sed mittimus illam de *Didrachmis* controverſiam tot tantiſque difficultatibus implicatam, interim tamen ex verbis Chriſti conſtat, *fiſcum Judaicum* illo præſertim tempore *longe graviſſimum* fuiſſe, *cum Reges terræ*, ut Chriſtus ait, *vectigalia aut cenſum exigerent*, Sunt autem *Reges terræ* ipſi *Romanorum Imperatores*, qui apud Scriptores ſacros, itemque profanos, ſive illi Pagani, ſive Judæi ſint, *Regum* nomine inſigniuntur. *Johannes* quidem *Harduinus* in Proluſione Chronologiæ ex nummis reſtitutæ *pag. 39.* νοθέιας ſcriptores accuſat, qui Romanos Imperatores vocat βασιλέας & imperium illorum βασιλείαν, at quantopere fallatur, oſtendere ſecum conſtituerat *Giſbertus Cuperus*, (33) niſi fato ultimo tanti viri conſilium fuiſſet interceptum. Præter hunc autem dignis *Harduinum* modis excepere *Maturinus Veiſſiere la Croze* (34) & *Chriſtophorus Cellarius* (35) ut nunc ſilentio prætermittam, quæ ipſe *Harduino* oppoſui in Commentario meo in Epiſtolam *Juliani* τῦ Παραβάτυ ad Arſacium *pag.* 5. & vel alii ex ſcriptoribus antiquis, vide *Ezech. Spanhemium* in Obſervationibus ad *Juliani Orat.* 1. *pag.* 43. & *Caſp. Barthium libro* 1. *Animadverſ.* ad Claudium Rutilium Numatianum *pagin.* 184. vel ex nummis veterum (36) opponi poſſe judicarent. Ita quidem eſt, uti judicat *Claudius Sarravius* in Epiſtolis, *Epiſt.* 72. ad Salmaſium, reperiri fortean poſſe in N. T. aliquot locos, in quibus vox Βασιλεὺς non abſolute ponatur pro ſummo aliquo imperio, ſed tantum pro magna aliqua poteſtate, licet non ſuprema, ut Matthæi *cap.* II. 22. *Harduinus* quidem ex illo Matthæi loco colligit, *Archelaum* æque *regem* ac patrem fuiſſe, quia Βασιλεύειν *regnaſſe* dicatur, & in locum Patris ſucceſſiſſe. Idem judicat N. *de Grainville* dans la Lettre ſur l'uſage qu'on peut faire des Medailles par raport à la Religion. En ipſa verba: *S. Matthieu dit qu'* Archelaus regna après Herode ſon pere. *N'eſt-ce pas ce que veut dire cette* Mèdaille d'Archelaus, *frappèe dans quelque Ville de Grece*, *parcequ' on y a mis* la tète de ce Prince couronnèe d'un Diadème, *avec cette inſcription* ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΕΘΝΑΡΧΟΥ le Roi Ethnarque, *pour marquer qu' Auguſte l'avoit fait Roi*, *& qu'il ſuccedoit à ſon pere Herode*, *qui eſt nommè Ethnarque dans ſes Mèdailles?* Ejuſdem quoque nummi meminit *Nicolaus Toinardus* in fragmento Hiſtoriæ Herodiadum, quod legitur *Tomo* I. Bibliothecæ noſtræ Antiquariæ & Exegeticæ *pag.* 126. at vero quæ & quanta ſit illius nummi fides, alii diſquirant. Nam Archelaum ἐθνάρχυ *ethnarchæ* honores, non regios ab Auguſto accepiſſe refert *Joſephus lib.* XVII. *Antiquit. cap.* 13. ipſumque antequam poſſeſſionem Auguſtus confirmaret, φειδεσθαι τῦ βασιλέως ὀνόματος *regio nomine abſtinuiſſe* (ibidem *cap.* XI.) quod illud unice a Cæſaris auctoritate & adſenſu dependeret. Quid multa? fidem *Joſephi* confirmat alter Archelai nummus, cujus antica pars racemum exhibet cum epigraphe ΗΡΩΔΟΥ, nam Archelaum appellatum fuiſſe Herodem ex *Matthæi* II. & ex *Dione* intelligimus, apud quem *lib.* LV. dicitur Herodes Palæſtinus: in poſtica eſt epigraphe ΕΘΝΑΡΧΟΥ. Vide de hoc nummo *Tomum* I. Bibliothecæ noſtræ Antiquariæ & Exegeticæ *pag.* 126. de voce autem βασιλεύειν *Matthæi* II. 22. obvia *Ægidium Strauchium* in Diſſertatione de Ægyptiaco Servatoris noſtri exilio §. 23. Ceterum quis neſcit, ſacros ſcriptores ſæpe cum vulgo loqui, cui Judaico præſertim, etiam minores principes *reges* dicuntur, quemadmodum *Herodes Antipas* in una eademque Hiſtoria a *Matthæo cap.* XIV. ineunte & *Luca cap.* IX. 7. recte & ex Romanorum genio & decreto τετράρχης *tetrarcha*, a Marco autem *cap.* VI. 14. βασιλεὺς *rex* populari loquendi modo appellatur. Quemadmodum autem *Herodis Antipæ* nummi vocem ΤΕΤΡΑΧΗΣ ſatis luculenter exhibent (vide hoſce nummos apud *Toinardum* in fragmento Hiſtoriæ Herodiadum & *Grainvillium* in Epiſtola ſæpius commemorata,) ita notionem illam vocis βασιλεὺς, qua magnam non ſupremam poteſtatem denotari intelligimus, pluribus illuſtrant *Chriſtoph. Cellarius* in Diſſertatione, qua *Flavii Joſephi* de Herodibus Hiſtoria a νοθέιας ſuſpicione contra *Joh. Harduinum* juſtis vindiciis aſſeritur, §. 9. *Chriſtianus Noldius* in Hiſtoria Idumæa *pagin.* 243. 247. *Jac. Baſnagius* dans l'Hiſtoire des Juifs *lib.* I. *cap.* II, *Salomo Deylingius* P. II, Ob-

Observationum Sacrarum *pag.* 258. & *Part.* III. earundem Observationum *pag.* 203. *Joh. Gothofr. Lakemacherus* Observationum Philologicarum *Parte* IX. *Observ.* IV. *pag.* 78. *Balth. Stolbergius* in dissertatione de Herodianis §. 5. *Isaac. Casaubonus Exercitatione* XIII. ad annales Baronii *num.* 29. *pag.* 257. *Godofr. Olearius* in Observationibus ad *Matthæum pag.* 274. *Laurentius Begerus Tomo* I. Thesauri Brandenburgici *pag.* 293. *Ludov. Francis. de Fontenu* in Commentatione in nummum Philippi Tetrarchæ, quæ legitur dans l' Histoire de l' Academie Royale des inscriptions & belles lettres *Tomo* V. *pag.* 270. *sequ.* Sed fac in his atque aliis Sacri Codicis locis vocem βασιλεὺς tantum pro magna aliqua, licet non suprema potestate poni, *Petrus* tamen in priori Epistola *cap.* II. 13. 17. Imperatorem Romanum nunc τῷ βασιλεῖ, nunc βασιλεῖ ὡς ὑπερέχοντι nominat. Intercedit quidem *Harduinus*, & *Polemonem* nescio quem Regulum Ponti aut partis Ciliciæ intelligit a Petro quasi intento digito demonstratum, at suo more hic difficiles agit nugas. Sit *Polemo iste* a Romanis *Rex & amicus salutatus*, *fiduciarium* tamen & *precarium* habuit *regnum* cum aliis Regibus inter servitutis instrumenta numeratus. (37) Quæ cum secum reputarent doctissimi homines, (38) *Imperatorem Romanum* apud *Petrum* intelligere maluerunt. Et recte quidem *Augustum*, qui in hac *Fisci Judaici Historia* utramque paginam facit, Judæi in Bereschit Rabba majori apud *Raymundum Martini* in Pugione Fidei P. II. *cap.* 10. §. 5. *pag.* 397. & *Petrum Galatinum* de Arcanis Catholicæ Veritatis *lib.* IV. *cap.* 26. appellant hoc modo: קיסר אגוכטא מלך ד רומי: *Cæsarem Augustum Regem Romanorum* qui שיח פשט בכל העולם *dominatus sit in toto mundo*, sicut dictum est *Danielis* II. 40. *& regnum quartum erit forte, sicut ferrum, quemadmodum ferrum erit comminuens & domans omnia: & velut ferrum quod est conterens universa hoc comminuet & conteret.* Quid multis verbis opus? namque Judæi sub *Tiberio Augusti successore Johannis* XIX. 15. clamant, se non habere Regem, præter Regem illum, quem per eminentiam quandam *Cæsarem* vocabant, id est *Principem* vel *Regem*. (39) Judæis enim Synonyma sunt אגושטוש קיסר בסיליוס Βασιλεὺς, Cæsar, Augustus, uti ex veterum Judæorum scriptis satis luculenter probavit R. *David Cohen de Lara* in עיר דויד sive de Convenientia vocabulorum Rabbinicorum cum Græcis, & *Joh. Seldenus* de Jure Naturæ & Gentium *libro* VI. *cap.* 17. *pag.* 803. (40) Quando itaque *Imperatores Romani* a Christo *Reges terræ* appellantur, per *terram* hic more scriptorum sacrorum (41) itemque ipsorum Judæorum *sola Judæa* intelligenda erat. Neque enim ita ad rem attinuisse videntur Christum de aliarum terrarum more interrogare, quid de tributo ibi solvendo consequeretur. Neque enim regni aut reipublicæ Israeliticæ jura ad aliorum regnorum, neque horum ad illius amussim exigere voluit Christus (42) sed ad illam ætatem, illamque conditionem, in quo erat *Judæa in provinciam redacta & a Procuratoribus Cæsaris administrata.* Nominat autem Christus τέλη quæ exigantur, *vectigalia generatim* quidem, sed cum præcipue Romanis in usu fuerint *vectigalia*, quæ vel *ex agris*, vel *ex pascuis*, vel *ex portibus* redigebantur, cum tria hæc fuerint dicta, *Decimæ*, *Scriptura*, *Portorium*, (43) ea omnia Christus per vocem τέλη intellexisse videtur. Addit Christus, Imperatores Romanos τέλη ἢ κῆνσον *vectigalia aut censum exigere*, uti in vulgatis sacri scriptoris codicibus legimus. Jam vero inde aliquis colliget, tolerabilem adhuc fuisse Judæorum conditionem, cum *particula disjunctiva* nos doceat, ab Judæis Imperatores Romanos vectigalia, non item tributa simul exegisse. At vero hæc falsa verborum Christi interpretatio vel ex antiquo JCto *Paulo* refutari potest, qui sæpe disjuncta pro conjunctis accipi *in Pandectis* observavit. Præterea nonnulli codices hoc in loco pro ἢ legunt καὶ, ut satis appareat, *cum vectigalibus tributa conjuncta* fuisse ad *populi Judaici* vexationem magis intendendam. Vox Κῆνσος apud Hebræos posteriores frequens, *Romanorum morem* redolet (44) cœpta apud eosdem usurpari inde a *Pompejanis temporibus*: *de vera hujus vocis notione* varia atque inter se discrepantia docti homines tradunt. Ut enim nunc sacrarum literarum interpretes silentio prætermeam, sive illi prisci (45) sive recentioris ævi (46) sint, *ipsi Jureconsulti*, quorum tamen res, hic agitur, in diversum eunt, suumque inter se dissensum testantur. Quemadmodum enim apud *Ezech. Spanhemium* de Orbe Romano *Exercitatione* II. *cap.* X. *pag.* 216. videmus inter *Cujacium* & *Jac. Gothofredum* de vera notione vocis *Capitatio* dissensum esse, ita & hic de notione vocis *Census* sive Κῆνσος consimilem observare licet disceptationem. Etenim præter *Isaacum Casaubonium Exercitatione* XVI. ad Annales Ecclesiasticos *Baronii numer.* 6. *pag.* 400. *Jac. Gothofredus Syrum interpretem* N. T. reprehendit, quod vocem

Κῆν-

Κῆνσος de *pecunia ob caput & personam exacta* intelligit. Ac ne frustra interpretem illum notasse videretur, ad inscriptionem tituli Codicis. *Sine censu & rel.* hæc addit: *census est tributum*, *vectigal*, *publica pensitatio*, *onus agrorum non personarum*. Eandem sententiam tuetur J.C. *Bulengebus* in libro de Tributis & Vectigalibus Populi Romani *cap.* 12. *pag.* 852. *Tomo* VIII. Thesauri *Grævii*: *tributum in caput*, inquit, *capitatio*, *tributum in solum vel agros*, *census*. Et paulo post ita pergit: *Christus denarium obtulit pro censu*, *quanquam census agrorum erat non personarum*. At vero quod ad veram notionem vocis *census* attinet, præclara est hanc in rem *Henrici Valesii* observatio in notis ad *Ammiani Marcellini lib.* XIX. *cap.* 11. *pag.* 244. *Gothofredo* utique opponenda. En *Valesii* verba: *censualis professio* duo continebat, *modum agrorum*, & *numerum capitum* tam liberorum quam servilium. *Modus agrorum jugatio*, *numerus capitum capitatio dicitur* in Codice utroque. Hinc *jugatio* & *capitatio* interdum jungi solent, ut in lege 9. *Cod.* de agricolis & censitis: *terrenæ* & *animales functiones* in *lege* 23. & *censit.* quæ sunt Synonyma. *Terrenæ* enim *functiones jugationem* significant; *animales capitationem*. Adde legem unicam in *Cod.* de colonis Thracensibus. Utrumque etiam jungit Auctor Panegyrici Constantino dicti Flaviensium nomine. *Habemus enim*, inquit, *& hominum numerum*, *qui delati sunt*, *& agrorum modum*. Hactenus *Valesius*, cujus observationem etiam summopere commendat *Stephanus Baluzius* in notis ad *Lactantii* librum de Mortibus Persecutorum *pagin.* 403. *Tomo* II. Miscellaneorum. Quod vero ad *Syrum interpretem* attinet, is utique *Matthæi* XVII. 25. & XXII. 19. pro voce Κῆνσος habet כסף רישא id est *argentum capitis*, sive pecuniam magis ob caput & personam, quam res, & patrimonium, exactam. An vero Syrus interpres erraverit? nunc dispiciendum erat. *Gothofredus* quidem dictum interpretem errasse existimat, at *Joh. Christoph. Wagenseilius* in Commentario perpetuo in Sota *pag.* 11. tum vindicias *Syri interpretis* adornare tum dissensum suum a *Gothofredo* hisce quidem verbis testari voluit: *equidem haud refragari velim hac notione* vocem Census a plerisque veterum adhibitam, *sed tamen ne gravem dicam scribamus* ejus ætatis & optimæ notæ interpreti, *citra hæsitationem*, *accedo erudito* Grotio, *qui in Comment. ad Matt.* XXII. census nomen *non tantum* ad prædiorum *sed & capitum* onera *referri posse existimat*, *ac se tuetur tum* lib. 8. §. 7. *D.* de Cens. *ubi Cæsariensibus narratur remissum a Vespasiano tributum*, *tum in primis* Ulpiani *illo* in *lib.* 3. *ejusd. titul.* ætatem in censendo significare necesse est, quia quibusdam ætas tribuit, ne tributo oneretur, veluti in Syriis a XIV. annis masculi &c. Hæc *Wagenseilius*, qui & aliud adhuc *Grotii* testimonium (47) itemque *Marq. Freberi* (48) aliorumque (49) consensum addere poterat, ut nunc taceam quæ de voce *Census* hanc in rem observavit *Josephus Binghamus* in Antiquitatibus Ecclesiasticis *libro* V. *cap.* 3. atque inde repetita leguntur apud *Michaelem de la Roche* dans la Bibliotheque Angloise *Tomo* IV. *pag.* 174. Haud pœniteat ipsum legisse *Binghamum*, quæ enim *Justus Henningius Boehmerus* in Dissertatione de vario Censuum Significatu & Jure, aliique Jureconsulti vulgo observant, hic in lite finienda nullum fere habent usum.

V. Pergimus ad *Numisma Census*, cujus fit mentio *Matthæi* XXII. 19. *Suidas genus pecuniæ*, quo solveretur *annuum tributum* sic dictum putavit voce Græca: Κῆνσος, τὸ νόμισμα, ἐτήσιον τέλος. *Hesychius* itidem: Κῆνσος, εἶδος νομίσματος ἐπικεφαλαίου, at quantum hic ineptiarum, inquit *Casaubonus*, & hæc addit: Primo *census* nunquam legitur *pro aliquo certo pecuniæ genere*: (50) nam qui in Evangeliis sic accipiunt, parum firma conjectura nituntur, cum non solum *Lucæ* XX. 22. κῆνσος & φόρος (51) sint unum idemque, sed & apud Romanos scriptores, unde hæc vox desumta est, *tributum* significet. (52) Deinde cum dicit Dominus: *ostendite mihi* τὸ νόμισμα τοῦ κήνσου *numisma census*, manifeste discrimen ponit inter *censum* hoc est *tributum*, & *pecuniam* quæ tributi nomine pensitabatur. Hæc *Casaubonus*, veniamus ad *Baronium*, is *Tom.* I. Annalium ad A. C. 34. *num.* 10. existimat, hic *numisma census peculiare* fuisse *monetæ genus*, non tantum, quo tributa rite solvi quibant, sed quo tantummodo illa solvi debebant, ut *in tributi solutionem*, *nec alios usus duntaxat esset cusum*. Ita quidem est, *Guilielmus Camdenus* in Britannia *pag.* 72. sententiæ huic *Baronii* subscribit, sed eadem doctis viris displicuit vel tacito vel expresso *Baronii* nomine. Videantur *Justus Lipsius* de Magnitudine Romana *lib.* II. *cap.* 3. *pagin.* 700. *Tom.* III. Operum, *Claudius Salmasius* in notis ad *Lampridium*, *Joh. Seldenus* de Jure Naturæ & Gentium *lib.* VI. *cap.* 17. *pagin.* 798. *Marquardus Freberus* & *Nicol. Schulinus* in dissertationibus de Numismate Census, *Joannes Hermanssonius* in singulari Dispu-

ta-

tatione de Denario Census (cujus summa exhibetur in denen Hamburgischen Berichten von gelehrten Sachen *A.* 1733. *num.* 85. *pag.* 705.) *Joh. Henricus Hottingerus* in Dissertatione de nummis Orientalium Judæorum, maxime Muhammedanorum. *Is. Casaubonus exercit.* XVI. adversus *Baronium num. 6. pag.* 398. *Joh. Henr. Otho*, (53) *Carol. Maria de Veil.* (54) *Grotius* (55) & *Petrus de Marca*. Jam pridem ante *Baronium* de *numismate census* suam sententiam dixerat *Sebastianus Erizius* in tractatu, quem de numismatibus conscripsit. Scilicet credidit *Judæis olim argenti drachmam pro censu* tantum *imperatam* fuisse quam ipsos, ut majorem Imperatori exhiberent honorem, *ejus effigie* percussisse, eamque ob caussam a *vulgari commerciorum & monetæ usu* segregasse, præsertim cum *siclos* haberent, quibus solis publice in commerciis usi fuerint. Quando autem *Erizius* statuit Judæis olim non nummum signatum, sed materiam tantum cudendæ monetæ aptam tributi loco imperatam fuisse, non destituitur veri specie, quandoquidem ex utroque Codice Titulo *de susceptorib. præpos. & arcariis* apparet, permissum olim fuisse *infecto metallo tributum solvere:* id quod etiam probatur ex titulo *de ponderatoribus & auri illatione* eorundem Codicum. Vide plura apud *Ludov. Savotum* in Dissertationibus de Nummis Antiquis *Parte* I. *cap.* 2. *pag.* 1153. *Tomo* XI. Thesauri *Grævii Erizium* quidem *Baronius* haud nominat, dum de census numismate disserit, crediderim tamen *Baronium* aliquid de *Erizii* sententia inaudivisse, cum passim in Annalibus suis Ecclesiasticis nummos Romanorum apud *Erizum* obvios in medium afferre soleat. Quicquid erit hujus conjecturæ: certe *Erizius Baronio* prolusisse putandus est. Quemadmodum enim *Erizius* existimavit nummos effigiebus Imperatorum notatos neutiquam monetæ usum præbuisse, falsoque sibi persuasit cessurum hoc fuisse in contemtum nominis & imaginis principalis, vide *Savotum* l. c. itemque *Justum Lipsium* in Tractatu de Re Pecuniaria Veterum Romanorum *cap.* IV. *pag.* 1469. *Tom.* III. Operum, a quibus hæc sententia rejicitur, quemadmodum deinde idem *Erizius*, cum *nummus census* objiceretur *imagine Imperatoris percussus*, eundem ex suo ingenio interpretatur, persuasus nummum fuisse peculiarem, cujus nullus esset in commerciis usus: ita & *Baronius* existimat numisma census peculiare fuisse monetæ genus, in tributi solutionem duntaxat, nec alios usus cusum. (56) Et profecto hic *Baronii* error non erat ferendus: cum enim vario & multiplici genere nummorum illa ætate Judæi uterentur (habebant enim proprium gentis suæ, vicinarum regionum & Romanorum) nullum est dubium, quin *tributum*, quod Cæsari pendebatur, *in pecunia Romana* exigeretur, *non Judaica*, aut quavis alia. (57) Dominus igitur *numisma census* appellat, *non certum genus numismatis*, quo solo tributa solverentur, sed *pecuniam Romanam*, quæ sola ab exactoribus ejus tributi accipiebatur. *Denarius* autem Christo ostenditur velut *in exemplum pecuniæ Romanæ*: neque id fuit peculiare aliquod monetæ genus ad tributi solutionem cusæ: verum omnes denarii erant pecunia Romana, & tam denarii, quam alii nummi Romani dici poterant numisma census. Ac ne quis forte existimet, hanc contra *Baronium* observationem minoris momenti esse, monemus eandem insignem nobis præbere usum, si quis *Julii Cæsaris Vanini* nugas hac data occasione explodere velit. Nimirum impurus ille homo apud *Joh. Mauritium Schrammium* in tractatu singulari de vita & scriptis Julii Cæsaris Vanini *cap.* II. §. 7. *pag.* 130. affirmat Christum cum exactoribus census Romani rem suam callide simulando egisse: *Petierunt*, inquit, *Scribæ*: *an Cæsari tributo solvendo essent obnoxii*: negare veritus est ne læsæ majestatis reus dijudicaretur, affirmare noluit, quia Mosis legem evertebat. *Respondit igitur*: *cujus est hæc imago? at illi*: *Cæsaris*. *Concludit*: *reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei*, *Deo*. At vero nullum vel timoris vel prævaricationis indicium in sermone Christi apparet: allato enim Denario censuali, qui Cæsaris nomen & vultum referebat: quærit, non quod nescierit, ut ait *Hieronymus*, sed, ut ad quæstionem illorum commode respondeat, (58) quemadmodum Judex bonus quædam ex partibus etiam ultro quærere solet, ut confessionibus eorum acceptatis congruam meritis sententiam ferat. Venerant illi Jesum illaqueare verbis ipsius, at eos potius ille capit, captosque tenet ipsorum responsis. Respondent enim ei quod res est, Cæsaris nummum esse, a Christo eo redigendi, ut tributorum pensitationem justam esse, vel inviti confiteantur. Quamvis autem Christi responsio faveret Cæsari, nedum ut tributi solutionem improbaret: attamen quia concepta eo modo erat, ut Pharisæi nullum inde ejus accusandi prætextum haberent, ideo quidam ea abusi accusabant illum quasi *prohibuisset dare tributum Cæsari Lucæ* XXIII. 10. Fortasse su-

ſuſpicabantur Chriſtum Judæ Galilæi ſententiæ favere, quia vulgo Galilæus habebatur. Plura argumenta *Vanino* opponere nec libet in præſenti nec vacat, cum inter alios ſcriptores *Marquardus Freberus* tum in diſſertatione de Numiſmate Cenſus, tum in *lib.* II. de Re Monetaria Veterum Romanorum *cap.* II. *pag.* 1410. *Tom.* XI. Theſauri *Grævii* divinam Chriſti in reſpondendo ſagacitatem, ἀκρίβειαν, & prudentiam dignis modis commendaverit. Quid multa? Chriſtus viſo & reddito numiſmate cenſus, ſubdit: ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος, Καίσαρι. Eſt vox propria in hac re. *Philo pag.* 19. τὸν ἐτήσιον ἀποδιδόναι δασμὸν τῷ βασιλεῖ annuum tributum Regi pendere. Vide *Johannem Albertum* in Specimine Annotationum Philologicarum in Novum Teſtamentum ex *Philone* Judæo collectarum *pag.* 107. *Vol.* I. Muſei Hiſtorico-Philologico-Theologici *Parte* I. Sed ad *Baronium* redeundum eſt: is vero iterum errat, quando *Tom.* I. Annalium ad A. C. 34. *num.* 10. in hanc ſententiam diſſerit: *quanti eſſet pretii dictum* numiſma cenſus, *dicere aliud non poſſumus, niſi quod* Marcus & Lucas *pro numiſmate dixerunt* denarium, modeſtum plane tributum. *Sane quidem cum non niſi poſt debellatos Judæos a Tito, ipſos didrachma Imperatori ſolvere cœpiſſe, ſuperius ſit demonſtratum: æquum exiſtimare hoc tempore non niſi* denarium ratione tributi *ſolviſſe*. Multa hic ponit *Baronius*, quæ certa ipſi, aliis incerta eſſe videntur non ſine ratione. Primum affirmat, *numiſma cenſus* & *denarium* unum idemque eſſe, ſed quis ſtatim fidem habebit *Baronio*? Audiamus *Joh. Seldenum* de Jure Naturæ & Gentium *libro* VI. *cap.* 17. *pag.* 796. דינרא *denarius* Syriaca lingua, *aut* Helleniſtica, *aut* Talmudica *non ſolum* certam nummi, *ut interdum* ſpeciem, *id eſt quartam* Rabbinis (59) *ſicli partem, ſeu drachmam Atticam denotat, ſed pro* pecuniæ *ſeu* monetæ qualicunque genere, *ut &* nummi Latinis, *non raro* Hebræis *uſurpatur*. Unde דינרא ערבא *pro* Denario *ſeu* nummo Arabico & דינרא הדריינא *pro* nummo *ſeu* moneta Hadriani, דינרא טריינא *pro* nummo *ſeu* moneta Trajani *in Talmude Babylonico* (60) *occurrit*, & *illud* (61) רב דינרי הוי ליה: *pro eo, quod eſt*, multum pecuniæ ei erat, *atque id genus alia plurima. cum hæc ſe ita habeant, non videtur dubitandum, quin id, quod oſtendi ſibi rogavit Dominus de ſolvendo tributo interrogatus*, non aliud omnino ſignificaret præter ipſum monetæ genus, quodcunque illud eſſet, quo tunc tributum Romanis ſolvi ſoleret. *Nam & diu ante*, poſt Pompeii victoriam, & *tunc* ſolutum Romanis a Judæis tributum, *idque diverſimode non eſt cur ambigamus. Perinde ac ſi fuiſſet dictum, ex eo quod* vobiſmet *etiam* ipſis, captioſe interrogantibus, *ex ipſo* numiſmate cenſus, *ſeu, quod idem eſt, ex* denariorum genere, *quod tributo, de quo quæritis, Cæſari ſolvendo adhiberi ſolet, ſatis manifeſtum eſſe poſſit, reſpondebo. Oſtendite igitur mibi numiſma ejuſmodi aliquod ſeu denarium*. Hactenus *Seldenus*: Quod vero *Baronius* unum *tantummodo* denarium *ratione* tributi hic intelligit, in eo ſibi adverſantes habebit omnes doctos homines, qui verba *Matthæi* XVII. 24. de *didrachmis* ratione *tributi Cæſari* ſolutis intelligunt, atque adeo *duos denarios* ratione tributi conſtituunt. Inter alios hic audiamus *Ludov. de Dieu* in Appendice in Evangelium *Matthæi pag.* 532. *etſi* duobus denariis *abſolveretur* cenſus, *recte tamen* numiſma cenſus *dicitur fuiſſe* denarius, *quia ea moneta erat, quæ in cenſu perſolvendo adhibebatur*. Quod autem *Cœlius Sedulius lib.* III. *Carm. v.* 315. dicit Judæos *didrachmum aureum* Cæſari ſolviſſe, id falſum eſt, fuit nummus argenteus uti obſervat *Cuperus* apud *Cellarium* ad h. l. *Sedulii*. Quando etiam *Sebaſtianus Munſterus* poſt *Sedulium* in eundem incidit errorem, hunc ipſum merito notavit *Robertus Cenalis* in libro de vera Menſurarum Ponderumque ratione *pag.* 1525. *Tomo* V. Theſauri *Grævii*. Denique dicat nobis *Baronius, utrumne hic per* denarium ſolam capitationem, *an illud* tributum *pendi ſolitum* pro modo agri, *quem quiſque poſſideret* (intelligat. Sed *Baronius* tacet, dubioſque nos & ſuſpenſos relinquit, quo magis hæc omnia accurate exponenda erunt. Fac hic loci per νόμισμα κήνσου *ſolam capitationem* intelligi, etenim Chriſtus nullum tributum pro agris quos non habebat, pendere poterat, ſola capitatio in eundem cadebat, attamen *vox cenſus utrumque tributum capitis & ſoli a Judæis aliis exactum innuit*. Vide quæ ex *Wagenſeilio*, *Grotio* (62) & *Frebero* (63) ſuo obſervavimus loco, nunc operæ prætium fuerit audire *Freberum libro* III. Parergon *cap.* X. ſubjectis tamen noſtris obſervationibus. *Sit Denarius*, inquit, *decem cupreorum aſſium nummus* (64) *drachmali pondere* (qui enim aureum Denarium (65) *uſpiam legit?*) *tamen hoc &* in capita ſingula ſupra bonorum cenſum quotannis petitum, *tenuioribus non ita leve, & in* tanta gente immenſam victoribus opum vim *cumulavit. Dum itaque Phariſæi juſſi numiſma cenſus exhibere*, Denarium *exhibent* Tiberii Cæſaris imagine percuſſum, capitationis num-

nummum *exhibent*. *Puto enim illos* de capitis potissimum censu, *quem tantopere sua conditione indignum oderant*, *&* *aversabantur*, *cum Domino agere &* *anquirere voluisse*. (66) *Quodsi* de tributo soli *potius aut* conjunctim de utroque *actum fuit*, *ut* Denarius unus ei rei non suffecerit, *hoc saltem ex eo loco observare operæ pretium fuerit*, *quandoquidem non* Staterem, *non* Drachmam, *non* Siclum, *sed* Denarium *protulerunt*, mori Romanorum *ea ratione satisfactum*, *qui* tributa *&* indictiones *suas non tantum* rigide exegerunt, *sed nec in alio quam* Romano nummo *acceperunt*. *Itaque aut* singulis Denariis pro capitis censu *defungi* Judæi *potuerunt*, *aut* capitationem simul & soli tributum *ad* denariam rationem *ab exactoribus redigi consuevisse*, *& in Denario*, *notissimo Romanæ monetæ genere*, *a provincialibus persolvi debuisse hinc videmus*. Hæc *Freherus*. Quando autem idem *rationem Denariam* nominat: dictio illa rite explananda erat. Quomodo ad Denarium rationes conficerentur, docuit egregie *Volusius Mecianus* in distributione, quam disputationem bene illustravit *Gronovius lib.* III. de Pecunia vet. Romanorum *cap.* 10. cui subjunge *Jacobum Menardum* in Commentario in Orat. *Ciceronis* pro P. Quintio *cap.* II. De *fructu utriusque tributi*, reliquum est, ut loquamur. *Jac. Basnagius* dans l' Histoire des Juifs *libro* VII. *cap.* XI. §. 8. *pag.* 304. *magnum* illum *fructum* tempore Tiberii fuisse hisce indicat verbis: *jusques là* la Judée *ne payoit qu' une* Taille sur les terres *& la* Capitation, *qui produisoient* quatre (67) Millions quatre cens cinquante mille Livre *au Trésor de l' Empire*: at major utique fructus fuit, si aliquanto accuratius rem expendere velimus. *Immensa* fere fuit *hominum* in Judæa *multitudo*, (68) majorem itaque ex *capitatione* fructum mente nostra concipere possumus. Quid de *summa Palæstinæ fertilitate* addam, quam tot scriptores summopere commendarunt (69) *Joanne Tolando* frustra reclamante? (70) quid in primis commemorem in terra illa *magnitudinem pastionis* & tantos *armentorum* atque *ovium* greges? (71) inde sane maxima facta est Romanis vectigalium accessio, sive ad *decimas*, sive ad *scripturam*, ut de Romano more loquar, respicias. Huc quoque accedunt *fructuum venalium vectigalia* τέλη τῶν ὠνουμένων καρπῶν, quæ Vitellius imperante Tiberio, Syriæ Præses, remisit Hierosolymitanis teste *Josepho* Antiquitatum *lib.* XVIII. *cap.* 6. uti bene observat *Ludov. Cappellus* in Compendio Historiæ Judaicæ ex *Josepho* contracto ad A. C. 36. Ceterum graviter errat *Guilielmus Caveus*, quando in Prolegomenis ad vitas Apostolorum *pag.* 123. affirmat *Romanos hac ætate a Judæis propter templum Hierosolymitanum tributum exegisse*, utpote cum eidem templo ejus rei causa præsidium militum imposuerint. Neque vero præsidium militum Romanorum cogebat Judæos ad tributa propter templum pendenda, sed in arce Antonia collocatum erat ad *custodiam templi*, hoc est *ad servandam urbis & templi quietem*. Vide plura hanc in rem in dissertatione nostra de S. Pauli singularibus Fatis in Carcere Castrensi Arcis Antoniæ, quæ dissertatio legitur in Museo Historico-Philologico-Theologico *Volum.* II. *Parte* III.

VI. Non incommodum fuerit hic aliquanto accuratius disquirere de *Pontio Pilato* sub *Tiberii* imperio *Judææ Procuratore*. Quod ad nomen ejus attinet, inquit *Johannes Pearsonius* in Expositione Symboli Apostolici *pagin.* 344. *duo ipsius nomina legimus*, *neque ullum aliud exstat*, *tametsi more Romanis consueto*, *trinominis esse deberet*; *Primum horum est* Pontius, *quod est* nomen generis, & illius quidem pervetusti. *Alterum est* Pilatus, *quo*, *ut* cognomine *a reliquis* sui generis *distinguitur*. Genere erat *Romanus*, ordine *eques*, a Tiberio Imperatore missus ad regendam Judæam. Officium, quo Pilatus fungebatur, hoc erat, ut esset Procurator Judææ. Pilatum ἐπίτροπον vocant *Josephus* de bello Judaico *lib.* II. *cap.* 14. *Philo* de Legat. ad Cajum, *Just. Martyr Apolog.* II. & in Dialogo cum Tryphone, *Eusebius Hist. Eccles. lib.* I. *cap.* 10. *Procuratorem* autem nominant *Tacitus Annal.* XV. 44. *Tertullianus in Apologet. c.* 21. *Cyprianus* de Idolorum vanitate *cap.* VII. Antequam pergamus: *quæritur cur Judæorum Proceres Luc.* XXIII. 2. *Jesum coram Pilato accusarint non tantum ut perduellionis reum*, *qui populum ad turbas excitandas incitarint*, *sed etiam*, *qui probiberet Cæsari censum dare*? Prius accusationis membrum veri speciem habebat, quod Jesus semper discipulis comitatus incederet, & undique turba ad eum confluerer, sed alterum nullam veri speciem habuit, quia *Jesus & censum dederat*, & edixerat: *Cæsari danda*, *quæ Cæsaris sunt*. Hoc factum est ob *duplicem personam*, quam *Pilatus* sustinebat. Erat ille ἐπίτροπος sive Procurator Cæsaris in Judæa. Ut *Procurator Cæsaris Fiscum* curare debebat, nec sinere, ut ille detrimenti aliquid acciperet. *Tiberii* enim *Fiscus* erat, Principis, si quisquam alius, avaritiæ deditì.

diti. Sed erat *Procurator cum potestate*, quales in lapidibus veteribus *Procuratores & Præsides* dicebantur, cui provinciæ cura commissa erat, quam pacatam conservare debebat. Erat tamen *Pilatus non proprie Præses, sed vice Præsidis Syriæ*. Cum duplicem personam sustineret, Judæi eum quasi moverunt, ut ad utramque attenderet, nec Cæsaris fiscum, nec provinciæ curam negligeret: hinc in Jesum ut Majestatis violatæ reum in rebus Fisci, & perduellionis, severe animadvertendum esse. Nota interim etiam singularem *Evangelistæ ἀκρίβειαν, & quam exacte illi cum historia exotica conveniat:* notat enim Judæos non dixisse, *Censum Romanis* pendere prohibet, sed *Cæsari*. Nam *Syria*, cujus προσθήκη *Judæa* fuit, *Provincia Cæsaris erat, non populi Romani*: hinc Syriæ & Judææ Census non deferebatur in ærarium populi Romani publicum, sed in privatum Cæsaris, cui proinde Census pendendus erat. Vide *Herm. van de Wall* in Observationum Miscellanearum Decade, Observat. II. *pag.* 192. Bibliothecæ Bremensis *Clas.* III. *fascic.* II. cujus verba in medium attulimus, superiorem quæstionem & discrepantis & judicantis. Sed, ut ad *Procuratorium Pilati munus* redeamus, *Josephus, Justin. Martyr, Eusebius*, videntur id ad *solam Judæam* referre, cum *Tertullianus* & *Cyprianus* locis jam citaris, *universam Syriam* eum *procurasse* dicant: *Lactantius* vero divinarum Institutionum *libro* IV. *cap.* 18. plane *Pontium Cæsaris in Syria legatum* fuisse asseveret. Equidem utrique, & *Tertulliano*, & *Lactantio* fidem abrogat *Edmundus Merillius* in notis Philologicis ad passionem Christi ad Joannis XIX. 10. cui, quod ad *Tertullianum* attinet, accedit *Desiderius Heraldus* in Commentario ad *Tertulliani* d. l. quemadmodum *Cyprianum* in notis ad d. l. refellit *Christoph. Cellarius*. At pro *Tertulliano* quædam attulit *Cornel.* van *Bynkershoek* Observationum Juris Romani *libro* II. *cap.* 21. quæ, ut specie non carent, (cum enim nonnulli plurium provinciarum uno eodemque tempore Procuratores fuerint, quid vetat Pilatum & Judææ & Syriæ procuratorem dicere?) sic ab erroris labe *Lactantium* non absolvit conjectura, qua *Caspar Barthius* Adversariorum VII. 2. verbis ejus: *qui tum legatus Syriam regebat*, vim infert, eaque ita legenda censet: *qui sub Syllano Judæam regebat*, ratus Syllanum Syriæ Præsidem, indicari, a quo Pilatus in Judæam procurator missus sit. Fuit, qui *Lactantio*, salvis ejus verbis, suppetias ferret. Observaverat is, deficere in veteribus monumentis per biennium legatum Cæsaris consularem in Syria, cum per hæc tempora Lucio Pomponio Flacco, proprætori, A. V. 786. defuncto, An. 788. demum successerit Lucius Vitellius, legatus Cæsaris. Suspicabatur igitur, Pilatum Syriæ Procuratorem, forsitan etiam per hoc tempus in Syria Præsidis munere functum, & inde recte a *Lactantio* legatum Cæsaris in Syria dici, cum Præsidem etiam Legatum Cæsaris dici, *Papinianus* fere innuit in *lib.* 20. D. de officio præsidis. Vide omnino *Gotter Mascovium* in Exercitatione de Procuratore Cæsaris §. 11. De hac *Pontii Pilati procuratione præsidali in Syria* acerrime olim disputarunt *Job. Robertus* & *Jac. Cujacius*. Affirmaverat *Cujacius* in Observationibus suis XIX. 13. Pontium Pilatum fuisse Procuratorem Cæsaris in Syria vice Præsidis, quod *Job. Robertus* in Animadversionibus Juris Civilis *cap.* 21. somnio tribuit, Pilatum ipsis Syriæ Præsidibus accensens. Non tulit contradictionem *Cujacius*, intercessionis omnis impatientissimus, qui in notis, quas ad *Roberti* animadversiones, sub *Antonii Mercatoris* nomine edidit, magno eruditionis apparatu, nec minori animi impotentia, mutata paulisper sententia comprobare tentat *cap.* 21. tantum abesse, ut Pilatus Syriæ Præses fuerit, ut nequidem ejus vice præses, sed tantum procurator fuerit, fretus inprimis loco *Taciti* supra indicato. Quæ his, pro se, in notis ad annotationes *Antonii Mercatoris* opposuit *Job. Robertus cap.* 21. parum faciunt ad corroborandam viri sententiam, qui, si Præsidatum Pilati non ad Syriam, sed ad Judæam retulisset, sententiam sane admodum verisimilem tuendam suscepisset. Vide de hac lite inter *Cujacium* & *Robertum* agitata, *Mascovium* in laudata dissertatione §. 12. *Corn.* van *Bynkershoek* Observationum Juris Civilis *lib.* II. *cap.* 21. & *Job. Clericum*, qui dans la Bibliotheque Choisie *Tom.* XIX. *pag.* 343. luculenta admodum ex *Bynkershoekio* excerpta cum erudito Lectore communicavit. Quæritur autem an *Pilatus*, si ad *Judæam* redeamus, ejusdem *Procurator cum præsidali potestate hoc est Procurator & Præses simul fuerit?* Affirmat id ipsum *Mascovius* in Exercitatione I. de Procuratore Cæsaris §. 9. probatque exinde, quia *Josephus*, qui Pilatum appellaverat ἐπίτροπον, etiam ἡγεμόνα *Antiquitat.* XVIII. *libro cap.* 4. & 5. nominet. Addit, quod *Matthæus* XVII. 2. Pilato ἡγεμόνος nomen imponat, quo alias *Præsides* constanter designentur. At vero hoc argumentum non est satis validum. Quamvis enim

vox

vox Græca *magis proprie Præsidem* significet, eadem tamen apud *Josephum* interdum *Procuratores* denotat, uti videre licet apud *Isaac. Casaubonum* Exercitatione I. ad Apparatum Annalium *Baronii num.* 30. *pag.* 123. & *num.* 31. *pag.* 127. *Richardum Montacutium Parte* I. Originum Ecclesiasticarum *pag.* 12. & *Jac. Usserium* in Annalibus Ver. & Novi Testamenti *pag.* 600. Quando etiam *Lucæ* III. I. Pilatus dicitur ἡγεμονεύων, vulgatus interpres judice *Joh. Pearsonio* in expositione Symboli Apostolici *pagin.* 346. proprie vertit: *procurante Pontio Pilato Judæam*. Probat porro *Mascovius* Pilatum cum præsidali potestate Procuratorem fuisse, quia ipse Christum apud *Johannem* XIX. 10. ita alloquitur: *nescis me potestatem habere tui vel crucifigendi, vel absolvendi?* Ita quidem est, ἐξουσία fere de majoribus judicibus dicitur, qui habent jus gladii, vide *Henr. Valesium* in annotationibus ad *Eusebium pag.* 86. & 166. quid? quod vocem ἐξουσία apud Joannem vulgatus interpres recte vertit *potestatem* quo verbo jus animadvertendi continetur *lib.* III. D. *de Jurisdiction.* uti *Edmundus Merillius* dudum observavit in Notis Philol. in Passionem Christi *num.* 16. in *cap.* XIX. *Johannis*. Nec difficulter intelligitur, Pilatum, qui potestatem habuit crucifigendi, habuisse etiam potestatem absolvendi. *Nemo* quippe, *qui condemnare potest, absolvere non potest*, Ulpianus *in L. Nemo* 37. *D. de regulis Juris. Et qui damnare potest, is absolvendi quoque potestatem habet*, Paulus *in L.* 3. *D. de re judicat*. Sed in explicando *jure gladii*, quod hoc loco *Pilatus* sibi tribuit, dissentiunt adhuc interpretes, hærentes, qua ratione potestas animadvertendi penes Pilatum fuerit, qui *Judææ* tantum *procuratorem* agebat. Antequam autem veram verborum illorum Pilati sententiam exponamus, monendum, sententiam *Mascovii* de *Præsidali Procuratoris Pilati potestate*, cui assensum præbere nequeo, invalidis plerumque argumentis frustra impugnari. Inter alia *generatim* cum *Deylingio Part.* II. Observationum Sacrarum *pag.* 329. *Procuratorem Judææ Syriæ Præsidi obnoxium fuisse contendunt*, at id *non perpetuum* fuit. Falsum certe est, quod de Judææ Procuratore alicubi scribit J. C. *Bulengerus* in suis Diatribis, quas *Casauboni* Exercitationibus adversus *Baronium* opposuit, *Procuratorem Judææ semper fuisse sub dispositione Præsidis Syriæ* ante Vespasianum. Falsum est enim de Cuspio Fado & T. Volumnio Procuratoribus cum Saturnino & Q. Marso Præsidibus. Confer *Montacutium* Originum Ecclesiasticarum *P.* I. *pag.* 12. At instant cum eodem *Deylingio*, non posse Pilatum Præsidem dici, quem *Josephus* Vitellii viri Consularis & legati Cæsaris imperio subjiciat, illumque ab hoc potestate exutum, Romam allegarum fuisse scribat Antiquit. *lib.* XVIII. *cap.* 6. at vero Vitellius non uni Syriæ Præses datus sed *cunctis*, ut *Tacitus* Annal. *lib.* VI. *cap.* 32. refert, *quæ apud Orientem parabantur*, a Tiberio præfectus est. Hinc cum Cæsaris vice ubivis in Oriente fungeretur, sine dubio de Judææ, provinciæ modicæ Procuratore decernendi facultatem habuit, qua tamen ita utitur, ut nihil sibi in Pilatum vindicarit, sed Romam eum ad Tiberium remiserit, responsurum Cæsari ipsi ad objecta a Judæis crimina. Denique contendunt falsum videri, *Judæam*, quæ per hæc tempora, *Syriæ accessio* teste *Josepho* facta sit, non ejusdem *Syriæ Præsidi paruisse:* at vero hoc argumentum exigui est momenti: neque enim inde minus, *Josepho* teste, *Syriæ accessio fuit Judæa*, cum *reditus publicos Palæstinæ* idem Procurator Pontius Pilatus *colligeret*, qui in *Syria rationes Cæsaris* ex codicillis ab illo datis agebat. Esto autem, *Mascovii* sententiam plerumque levioribus argumentis impugnari, nolim tamen eandem sententiam extra omnem dubitationis aleam ponere: id quod facit sub præsidio *Joh. Jac. Syrbii*, *Joh. Caspar Arletius* in Exercitatione Historico-Theologica de Pauli in urbem Romam ingressu *pag.* 69. Circumspectis enim rationibus malim cum *Jac. Gutherio* facere, qui de Officiis Domus Augustæ *lib.* III. *cap.* 34. *pag.* 616. *Tomo* III. Thesauri Novi de *Sallengre Pilatum* inter *Procuratores Judææ* refert, qui *vicem Præsidis* gesserint. Nimirum *duo genera Procuratorum* Cæsaris erant. Alii duntaxat *res ad fiscum pertinentes* curabant, & *nulla judicia*, multo minus capitalia exercebant, in *provincias majores missi*, quæ aut a *Proconsule* aut a *Legato Cæsaris* regebantur. Alii contra in *minores provincias*, qualis & *Judæa* fuit, missi, non tantum *res fisci* procurabant, sed præterea provinciæ quoque, *Vice Præsidis*, præerant cum aliqua potestate & jurisdictione, quam sæpe in causa capitis inter provinciales, *nullo Præside præsente* exercebant, gladioque animadvertebant exemplo Præsidum. Tales Procuratores discriminis causa dicebantur *vice Præsidis fungi*, Procuratores *vice Præsidis*, aut *cum potestate Leg.* II. *C. de pœnis*, & *lib.* IV. *C. ad Legem Fabiam de Plagiariis & apud* Ulpianum lib. IX. *de Officio Proconsulis*, ut citatur in

in veteri Collatione legum Mosaicarum cum Romanis. Confer *Cl. Salmasium* in notis ad *Spartianum*, *Theodoricum Ruinartum* in notis ad Acta Martyrum Sincera & Selecta *pag.* 231. *Gottfr. Mascovium* Exercitat. I. de Procuratore Cæsaris §. 14. *Joh. Pearsonium* in Expositione Symboli Apostolici *pag.* 348. Quibus præmissis, facile definiri potest, *qua ratione Pilatus potestatem animadvertendi sibi tribuere potuerit?* Non fuit Pilatus ex illo Procuratorum genere, qui *reditibus duntaxat colligendis* vacabant, talis enim Procurator, qui *vice Præsidis* non fungebatur, ne exilii quidem pœnam potuit irrogare, teste Imp. Antonino *ad A. Valerium* lib. IX. *Cod.* Tit. XLVII. *de pœnis* § 2. Confer. *lib.* III. Cod. *Tit.* XXVI. *ubi causa* §. 3. sed fuit Pilatus Procurator *vice Præsidis* fungens, jure gladii instructus, eaque autoritate missus a Tiberio in Judæam, ut non tantum *fisci rationes moderaretur*, sed etiam jus vitæ ac necis in gente Judaica exerceret, eandemque assidue tumultuantem, & tributa Cæsari dare detrectantem, datis in ejus rei finem copiis militaribus compesceret, & in officio contineret. Atque hæc dixisse sufficiat de *Procuratore Judææ Pilato*, (qui ibidem *non proprie Præses* fuit, sed *vice Præsidis* functus jus gladii habuit) adde *Corn.* van *Bynkersboek* Observationum Juris Civilis *lib.* II. *cap.* 21. *Joh. Pearsonium* in Expositione Symboli Apostolici *pag.* 346. *Edmundum Merillium* in notis Philolog. in passionem Christi *num.* 16. in *cap.* XIX. Johannis, *Jo. Jac. Wissenbachium* in notis Nomico Philologicis in passionem Christi ad Johannis XIX. 10. *Jac. Gutherium* de Officiis Domus Augustæ *lib.* III. *cap.* 34. *Anton. Bynæum lib.* II. de morte Jesu Christi *cap.* 7. §. 16. *pag.* 410. *Salomonem Deylingium* Observat. Sacrar. P. II. Observar. 34. *pag.* 325. *seq. Pessimus* autem fuit *Judææ Procurator Pilatus*: Rex enim Agrippa apud *Philonem* in Legatione ad Cajum, qui flagitia ipsius Pilati suis oculis spectaverat, inter cetera ejusdem crimina detegit, *venditas sententias*, *rapinas*, *injurias*, *clades*, *tormenta*, *crebras cædes indemnatorum*, *crudelitatem sævissimam*. *En* subjicit *Jac. Gutherius* de Officiis Domus Augustæ *lib.* III. *cap.* 34. *Procuratorum rapacitatem & infandam autoritatem in uno Pilato, quæ ad successores transierunt*. Et sane talem hominem esse oportuit, qui nequicquam animi reclamante conscientia, tam immania adversus *Christum* illud innocentissimum caput, sanctissimum virtutum exemplar, licere sibi voluerit. Vide *Herm. Witsium* Exercit. XV. in Symbolum Apostolicum §. 24. *pag.* 230. & *Henr. Valesium* in Annotationibus ad *Eusebium pag.* 29. Ceterum nostrum nunc quoque erit aliquanto accuratius disquirere *de Judæorum iure gladii tempore Tiberii*. Nimirum *Judææ Procuratores* potestatem vitæ ac necis majoremque animadversionem habuisse, vel solum *Coponii* exemplum probat, qui primus post ejectum Archelaum cum potestate Vice-Præsidis eo mittebatur μέχρι τοῦ κτείνειν λαβὼν παρὰ τοῦ Καίσαρος ἐξουσίαν ut loquitur *Josephus lib.* II. de bello Judaico *cap.* 12. Quæritur an Judæi, cum Judæa facta esset provincia Romana χώρας εἰς ἐπαρχίαν περιγραφείσης uti *Josephus* loquitur *lib.* II. de Bello *cap.* II. omni omnino vitæ necisque jure fuerint exuti? & an penes solum Procuratorem Romanum jus illud fuerit? Quæstionem hanc disceptant *Cherubinus* de *S. Josepho* in Bibliotheca Criticæ Sacræ *Vol.* III. *dissert.* 12. *Hugo Ferrandus* in singulari de Synedrio Hebræorum dissertatione, quam adjecit libro suo, cui titulus: Reflexions sur la religion Chrestienne contenant les Propheties de Jacob & de Daniel sur la venuë du Messie, *J. Charon* dans la Demonstration Evangelique, ou Traitè de l'unitè & perpetuitè de la veritable religion pour servir d'instruction à la lecture de l'Evangile avec l'explication des LXX. semaines de Daniel, aliique ejus generis scriptores, qui de sceptro a Judæis ablato data opera scripserunt. Est autem in hoc argumento magnus inter ipsos autores dissensus. Permulti censent דיני נפשות judicia criminalia penes Judæos illa ætate cessasse, iisdemque a Judæis fuisse ademta. Vide hujus sententiæ autores *Augustinum Calmetum* dans la dissertation sur la Police des Hebreux, ou sur la Maniere d'administrer la Justice parmi les Hebreux & en particulier sur le Sanhedrin, *J. B. Carpzovium* in Animadversionibus in *Schickardi* Jus Regium *pag.* 253. *Sam. Pitiscum* in lexico Antiquit. in vocibus *Procurator Cæsaris*, *Jac. Gutherium* de Officiis Domus Augustæ *lib.* III. *cap.* 34. *pag.* 617. *Tom.* III. Thesauri Novi de *Sallengre*, *Adrianum Relandum* in Antiquitatibus Sacris veterum Hebræorum delineatis *P.* II. *cap.* 7. §. 9. *pag.* 223. *Jo. Vorstium* in Dissertatione de Sceptro ac Magistratu non recessuris a Juda antequam venisset Messias §. 34. & in Dissertatione de Synedriis Hebræorum §. 42. *Isaacum Casaubonum* Exercit. XVI. adversus Baronium *num.* 71. (72) *Joh. Pearsonium* in Expositione Symboli Apostolici *pag.* 349. *Herm. Witsium* exercit.

XV.

xv. in Symbolum Apostolicum §. 26. *pag.* 231. & *Tom.* I. Miscellan. Sacror. *lib.* II. *dissert.* III. *thesi* 67. *pag.* 555. *Raymundum Martini* in Pugione Fidei *P.* II. *cap.* 4. §. 9. *Petrum Galatinum* de Arcanis Catholicæ Veritatis *lib.* IV. *cap.* 7. *Petrum Possinum* in Spicilegio Evangelico §. 22. *pag.* 48. *Guilielmum Caveum* in Prolegomenis ad Vitas Apostolorum *pag.* 123. *Isaac. Jaquelotum* dans les Differtations fur l' Existence de Dieu differtat. III. *cap.* 2. *pag.* 482. J. C. *VVolfium* Bibliothecæ Hebrææ P. II. *pag.* 813. Jo. *Ericum Ostermannum* in disputatione de confultationibus Veterum §. 2. *Jac. Benignum Bossuetum* in libro cui titulus: Discours sur l' Histoire Universelle pour expliquer la suite de la Religion & les changemens des Empires *pag.* 284. (73) P. D. *Huetium* in Observationibus & Notis ad Origenem *pag.* 30. *Petavium* in doctrina temporum *lib.* XII. *cap.* 19. Jo. *Buxtorfium* in lexico Talmudico *pag.* 514. *Constantinum* l' *Empereur* in notis ad *Bertramum* de Republica Judaica *cap.* 13. *Josephum Scaligerum* in Animadversionibus Eusebianis *num.* MMLXXXVI. & Epistola XII. *Georg. Calixtum lib.* VI. Harmoniæ Evangelicæ *cap.* 10. *Theod. Bezam*, *Ant. Goveanum* ad *l.* 12. D. de jurisdict. *num.* 4. *seq. Scipionem Gentilem* III. de Jurisd. *cap.* 13. *August. Pfeifferum* in Antiquitatibus Hebraicis Selectis *cap.* XII. §. 9. *Jac. Altingium* de Schilo *lib.* I. *cap.* 17. *pag.* 67. & in addendis *pag.* 437. Jo. *Clericum* in animadversionibus ad *Hammondi* Paraprasin ad Johann. VIII. 29. *Henr. Verduyn* in quæstione Juridica de testamento atque hæreditate Lazaribis mortui Jo. *Drusium* Præteritorum *lib.* IV. ad Johannis XVIII. 31. *Jac. Perizonium* in singulari Epistola de Jure suppliciorum apud Judæos Christi tempore ad locum Johannis XVIII. 31. (74) *Samuelem Basnagium* in Exercitationibus Historico-Criticis contra Baronii Annales ad A. C. 37. *num.* 14. *Jac. Basnagium*, (75) *Zachar. Huberum*, (76) *Gerb.* Jo. *Vossium*, (77) *Campegium Vitringam*, (78) Jo. *Barbeyrac* in notis ad versionem Gallicam librorum Grotii de Jure Belli & Pacis *pag.* 82. *Hugonem Grotium* ad Matthæi V. 22. & ad Johannis *cap.* XVIII. (79) Jo. *Marckium* Exercit. Scripturar. XV. in N. T. (80) Sunt autem qui in partem contrariam nitantur persuasi Judæos sub ipsis Procuratoribus Romanis etiam potestate gladii usque ad templi propemodum excidium gavisos esse. Hanc sententiam tuentur Jo. *Henr. Otho* in Historia Doctorum Mischnicorum *pag.* 65. & in lexico Rabbinico Philologico *pag.* 634. *Christoph. Cartwrightus* in Mellificio Hebraico *lib.* II. *cap.* 6. *Joh. Seldenus* de Synedris Hebræorum *lib.* II. *cap.* XV. §. 10. *seq.* (81) *Joh. Lightfootus*, (82) *Bened. Bacchinus*, (83) *Christ. Noldus* in Historia Idumæa, seu Diatriba de Vita & gestis Herodum pag. 165. *Cæsar Baronius* Tomo I. Annalium ad A. C. 34. n. 76. *Hermannus Versteeg* in Commentario Philologico in Passionem Servatoris J. C. p. 4. & 93. (84) Jo. *Lundius* in den Judischen Heiligthumern *lib.* III. *cap.* 17. *n.* 15. *pag.* 479. Jo. *Christoph. VVagenseilius* in Confutatione Carminis *R. Lipmanni p.* 299. fequ. & in Differtatione ad Christophorum Arnoldum de Loco Classico Genes. XLIX. 10. (quæ legitur Fasciculo V. Opusculorum quæ ad Historiam ac Philologiam Sacram spectant *pag.* 205. sequ.) *Salomo Deylingius* P. II. Observationum Sacrarum Observat. 33. *pag.* 314. *seq. Antonius Bynæus lib.* III. de Morte Jesu Christi *cap.* I. *Emundus Merilius* in notis Philologicis in Passionem Christi *pag.* 589. Fasciculi III. Opusculorum quæ ad Historiam ac Philologiam Sacram spectant, *Joh. Jac. VVissenbachius* in Notis Nomico-Philologicis in Passione Jesu Christi Servatoris nostri *pag.* 681. ejusdem Fasciculi III. Opusculorum, *Joh. Henr. Hottingerus* in notis ad *Goodvvinum pag.* 806. In tanto autem doctorum hominum dissensu *Bernardus Lamyus* Conciliatorem agere voluit. Nimirum in Apparatu Chronolog. ad Harmoniam Evang. *P.* II. *cap.* 3. *pag.* 142. docet *Synedrium Magnum non omni caruisse judiciaria potestate, sed illam non potuisse exercere nisi impetrata a Præsidibus venia*. Idem Harmoniæ *lib.* V. *cap.* 31. *pag.* 562. existimat, sine Præsidis Romani consensu Judæos neminem mortis supplicio afficere potuisse, si tamen accederet *consensus Præsidum*, potuisse de more suo Synedrii judices pœnis addicere reos violatarum legum suarum. At vero hæc *Lamyi* sententia perpaucis probabitur scriptoribus, quia ex ingenio duntaxat, ad evitandas utriusque opinionis difficultates, est excogitata, & cum *historia illius temporis* ac *statu regiminis Judaici* minus consentit. Negamus enim Judæis sub potestatem Romanorum redactis ante devastationem templi omne omnino jus vitæ ac necis ademtum fuisse. Nam si *Romani leges patrias*, quæ ad *religionem* pertinent, illis illibatas reliquerunt, potuerunt Judæorum judices violatæ religionis reos punire, & blasphemos atque adulteros lapidare, sicuti apud Johannem legimus, eos mulierem adulteram *Johann.* VIII. 7. & ipsum Christum lapidare voluisse. *Johann.* VIII. 59. Equidem

dem agnosco, Judæos, cum de Servatore occidendo ageretur, professos esse apud *Johannem* XVIII. 31. nobis ὐκ ἔξεστιν *non licet interficere quemquam*. Enimvero expendendum quoque est, quod ibidem præcedit: nimirum potestatem facere Pilatum Procuratorem Judæis, ut de eo secundum patrias leges supplicium sumant. *Accipite eum vos*, inquit, *& secundum legem vestram judicate eum*. Et iterum *cap.* XIX. 6. dixisse fertur: *accipite eum vos & crucifigite*. Numquid autem verisimile est, voluisse Pilatum derogare hactenus supremæ Jurisdictioni Romanorum Imperatorum, eumque, si omnino a Cæsaribus facultas capitaliter animadvertendi in sontes Judæis adempta erat, hanc illis exercendæ gratiam suo ausu indulgere sustinuisse? Imo vero nec poterat per leges & instituta Romanorum id facere, si maxime voluisset. Præsides enim Provinciarum, *habebant quidem jus gladii & in metallum dandi potestas eis permissa lib. 6.* §. 8. D. de Offic. Præs. sed hanc potestatem, quæ aliis vocibus jure Quiritium, & nominatim *lib.* 3. D. de jurisd. *Merum imperium* appellatur, mandari non potuisse, certum est, & nota in hanc rem *lib.* 1. §. 1. D. de offic. ejus cui mand. *qui mandatam jurisdictionem suscepit, proprium nihil habet: sed & ejus, qui mandavit, jurisdictione utitur. Verius est enim, more majorum jurisdictionem quidem transferri: sed merum Imperium, quod Lege datur, non posse transire.* Utique si his adversum facinus Pilatus cœptasset, merito ei objectum fuisset: non es Cæsaris amicus, quæ Judæorum apud Johannem XIX. 12. vel, τὸ ὕβριν Καίσαρα φέρειν *hoc cum Cæsaris injuria conjunctum esse*, quæ ipsius Pilati apud *Josephum lib.* 18. *Antiq. cap.* 4. dictio est, cujus rei suspicionem tantopere a se amotam volebat. Vide *VVagenseilium* in Confutatione carminis *R. Lipmanni pag.* 300. & in dissertatione ad Christophorum Arnoldum de Loco Classico *Genes.* XLIX. 10. *pag.* 242. Fasciculi V. Opusculorum. Quamobrem, *salva adhuc utcunque Judæorum Republica*, & cum nondum summa imis permiscuisset temporum fatalitas, *sacras causas ad Synedrii tribunal* pertinuisse, affirmandum est, ita ut liceret huic sontes cum *leviori castigatione* tum *pœnis capitalibus* coercere. Ceterum, si quæ crimina, ab ipsismet Judæis, non adversus sacra sua proprie commissa viderentur, sed civilem quietem turbarent, Reipublicæ detrimentum afferrent, aut læderent Imperatoriam majestatem, in his nullam Judaici magistratus fuisse cognitionem, sed omnem rem ad Præsidis tribunal pertinuisse, credendum, ut de his casibus vere dicere possent Judæi: nobis non licet interficere quemquam. Atque hęc omnia quæ diximus, Historiæ passionis Christi insignem lucem fœnerantur. Nimirum Christus ad *Senatum Synedrii* (quam vocem *Matth.* XXVI. 29. *Marcus* XIV. 55. *Lucas* XXII. 16. diserte usurpant) est pertractus: etenim *ad hoc forum spectabant crimina*, quæ intentabantur, violata nimirum blasphemiis religio, seductio plebis, & templi profanatio. Unde præter alios *duo* quoque *testes* contra illum producti, qui *Matthæi* XXVI. 61. dicerent & affirmarent: ille dixit, posse se Dei templum diruere, & triduo instaurare. Cumque insuper, in ipso illo consessu Judicum se filium Dei jactasse videretur: *jure suo* in hac causa usus est *Senatus*, & *capitalem sententiam* pronunciavit. Cum enim *Pontifex*, qui *suffragia colligebat*, sententiam rogasset, verbis conceptis, quid vobis videtur? omnes *concordibus suffragiis* clamitabant, reus est mortis, uti *Matthæus* XXVI. 60. in literas retulit. Quæ verba secus quam *Casaubonus* censuit, non de *privata opinione*, sed, de *vero jure pronanciandi sententiam cum effectu*, accipienda esse, fit verisimile. Atque, ne hac in re tergiversemur, *Marcus* XIV. 64. facit, quando paulo distinctius ait: *omnes condemnaverunt eum esse reum mortis*. Non igitur animo tantum & voto, sed solemni validaque judicum condemnatione, Servatori nostro mortem irrogatam fuisse credimus, qua affici ab ipsis Judæis potuisset, nisi alia obstitissent, seditionis puta metus, si ipse Senatus de Christo supplicium sumeret. Ergo remedium aliquod reperiendum erat, ut sine Synedrii culpa, Christus interimi crederetur, & sceleris invidia, in alios omnes potius, quam in ejus autores redundaret. Tandem callide placuit Pilati Procuratoris opera uti, atque in id loci illum redigere, ut Christum suis præjudiciis jam damnatum, ipse interimere cogeretur. Ita gestum esse negotium *Matthæus* XXVII. 1. 2. & *Marcus* XV. 1. fidem faciunt, qui, cum narrassent, pridie a Synedrio Christum jam condemnatum fuisse, postridie in consultationem venisse referunt, quomodo id, quod decreverant, reddi posset effectum. Ad Pilatum enim, cum saxum, quod satis diu volutabant, devolvissent Judæi, quoniam ad impetrandum ab eo, quod volebant, necesse erat, ut ipse Pilatus quoque Christum capitis damnaret, idcirco apud hunc similiter accusationes suas fastirant. At enim, non licet falsæ & avitis præceptis contrariæ doctrinæ, Servatorem nostrum in-

insimulant: non queruntur, illum extrema quæque templo atque supremo Numini dicatis ædibus comminatum esse, non affectatam divinitatem exprobrant: quippe prævidebant facile, responsurum Pilatum, procul facessere ipsos debere cum istius generis querelis, & operam dare, ut hæc sua ita miscerent, ne se admisceant: neque enim sui muneris esse, lites circa superstitiones ipsorum enatas componere. Nequaquam igitur illa criminum capita, quæ coram Synedrio in disquisitionem venerant, ultimisque pœnis digna judicata fuerant, apud Pilatum recensentur, sed mutata accusationis formula, eorum malefactorum Christus reus fit, quorum cognitionem subterfugere non posse Præsidem, accusatores certo sciebant. Nimirum seditio, & læsæ Majestatis crimen scelerum omnium, quæ committi adversus Romanas leges poterant, longe atrocissima objectabantur. Vide *Lucæ* XXIII. 1. 2. Sane cum nihilo secius Pilatus judicis officio fungi detrectaret, ac sententiam pronunciare nollet his verbis usus *Johann.* XIX. 6. *capite eum vos, & crucifigite: nam ego crimen in eo non deprehendo*. Respondebant quidem Judæi: *nos legem habemus, ex qua lege nostra debet mori*, quoniam se Dei filium fecit: non tamen ideo concessam a Pilato potestatem sibi vindicant, & Christum neci tradere sustinent, sed ista tantum eos dixisse apparet, ut significarent, bis illum mortem promeritum esse, contemnendo videlicet & violando, tam suas quam Romanorum leges, temerando & Numinis & Imperatoriam Majestatem. Proinde, non insistunt huic rei, sed cum paulo post Pilatus Christum tanquam insontem liberare conaretur, ad antiquum redeunt, & sublata voce immodice clamitant. Sic igitur postremo effectum est, ut Christus a Pilato condemnaretur & ageretur in crucem. Namque ut *Theophylactus* notat: *Romani regni affectati reos*. Confer omnino *Just. Lipsium lib.* 1. de Cruce *cap.* 14. *pag.* 1173. *Tomo* III. Operum. *Cruci affigunt*. Ceterum hic subsistimus, & tantummodo de *αὐτονομίᾳ* Judæorum sub *Tiberio* verba *Spanhemii* Exercit. II. de Orbe Romano *cap.* XII. *pag.* 248. subjicimus: jus patriarum legum & gentis rituum Judæis a *Tiberio* conservatum tradit *Josephus*, & quidem quasi agnoscente Tiberio Judæorum *νόμιμα, ὡς ἀλείφοντα πρὸς εὐστάθειαν leges, tanquam quæ conferrent ad tranquillitatem publicam*. Ita tamen, ut in iis demum quæ ad eorum *superstitionem* seu *religiosum cultum* spectarent, illa *suarum legum libertate* fruerentur sub Romanis Imperatoribus Judæi, in aliis autem, quod docent non Christianorum solum Principum constitutiones, sed antiquorum etiam Jurisconsultorum leges, *Romano seu communi jure* ii viverent: ac Romanis proinde legibus, etsi inviti illi ferme, quod vel ex *Juvenale* & aliunde notum, iidem subjacerent.

VII. Properamus ad tempora *Caji Caligulæ* & *Claudii* Imperatorum Romanorum, ut inde eruamus *fisci Judaici Historiam*, quatenus ad præsens nostrum pertinet institutum. Et *Cajus* quidem in Judæos aliquantum humanior fuit, siquidem iisdem *centesimam* remisit. Audiamus *Jac. Basnagium* dans l'Histoire des Juifs *lib.* 1. *cap.* V. §. 6. *pag.* 128. *les Juifs furent plus heureux* sous Caligula, *qui l'abolit entièrement dans son troisieme & quatrieme Consulat, l'an* 792. *ou* 793. *comme* les Medailles *produites par* Mr. Patin *le prouvent èvidemment*. Confer omnino *Sam. Pitiscum* in Lexico Antiquitatum Romanarum in voce Centesima. Idem *Cajus Caligula* Agrippam Majorem Herodis M. ex Aristobulo nepotem, quem Actus Apostolici XII. 1. etiam *Herodem* vocant, non solum vinculis, quæ ei a Tiberio fuerant injecta, liberavit, sed & diademate imposito *regem* constituit tetrarchiæ Philippi & Lysaniæ, post tertium annum addita quoque *Herodis Antipæ* relegati possessione. Quibus Claudii liberalitate universa accedunt, quæ avus Herodes possederat: atque ita etiam *Judæa, quæ tum desiit provincia esse*. Vide *Christoph. Cellarium* in Historia antiqua *pag.* 118. *Christ. Noldium* in Historia Idumæa seu de vita & gestis Herodum Diatriba, *Jacobum Usserium* in Annalibus Veteris & Novi Testamenti *pag.* 649. 656. & *Ludovicum Cappellum* in Compendio ex *Josepho* contracto, ad illustrationem Historiæ Evangelicæ & Apostolicæ Novi Testamenti accommodato. Et vero hic sese aperit magnus dicendi campus. Etenim primum omnium hic nobis res erit cum *Johanne Harduino*, is in Prolusione Chronologiæ ex nummis restitutæ negat Herodem Actuum Apostolicorum Judææ imperasse, aut Judæam, postquam semel a morte Archelai provinciæ formam induerat, unquam rursus regni habitum, ut *Josephus* prodit, recepisse. (85) At quot exempla in Asia sunt, Ciliciæ, Ponti, Syriæ Commagenæ, ubi, provinciæ formulis abrogatis, regna restituta sunt? Ex *Spanhemii* Exercit. II. de Orbe Romano *cap.* XII. *pag.* 249. itemque ex tabulis Historiæ Antiquæ *Cellarii* subjectis omnia clarif-

rissime dilucent. Sed Hierosolymæ forsan hospes fuit, ut tetrarches Herodes, cui vinctum Servatorem Pilatus submisit; Apostolos itaque tanquam Galilæos, ad Galilææ principem, forte præsentem, procurator Cæsaris remisit, præsertim in causa non civili, sed religionis Judaicæ. Ita sentit, & interpretatur *Harduinus*. Verum haudquaquam hæc sufficiunt ad sensum Lucæ *Actor.* XII. 2. 3. interpretandum. Si hospes tantum fuit, unde potestatem supplicii in milites præsidis Romani habet, neglectæ custodiæ reos? nam commate 19. ejusdem capitis, *ἐκέλευσεν ἀπαχθῆναι duci ad supplicium* & securi feriri jussit, quod Latini etiam simpliciter duci dicunt. *Plinius* de Christianis ad Trajanum Epistola, *perseverantes duci jussi*. Syrus interpres rursus perspicue: *condemnavit illos custodes & præcepit interfici*. Adde, si hospes tantum fuit, cur Hierosolymis Cæsaream discessit, & διέτριβεν habitavit ibidem tanquam in regia sua? *Actor.* XII. 19. Quando autem provincia erat Judæa, non Galilæi principis, sed Præsidis Romani sedes Cæsarea erat, uti ex Felici & Festi historia longe est clarissimum. Vide Actuum Apostolicorum XXIII. 33. XXV. 13. & confer omnino *Jac. Basnagium* dans l'Histoire des Juifs *lib.* 1. *cap.* 11. §. 16. *pag.* 271. itemque *Casaubonus* Exercit. XVI. 11.71. *pag.* 530. *Christoph. Cellarium* in Dissertatione singulari, qua *Flavii Josephi* de Herodibus Historia a νοθείας suspicione contra *Joh. Harduinum* justis vindiciis asseritur, & nummis antiquis conciliatur §. 20. & *Henricum Norisium* in Parænesi ad *Joh. Harduinum pag.* 65. cujus verba in medium attulimus *Tom.* 1. Bibliothecæ nostræ Antiquariæ & Exegeticæ *pag.* 1135. Mirandum autem est, censuisse *Origenem nullam amplius Herodi ejusque successoribus fuisse potestatem animadvertendi in reos*: nam (uti monet P.D. *Huetius* in Observationibus & notis ad *Origenis* Commentaria *pag.* 29.) ad Herodem Jesum misit Pilatus, qui capitis causam coram eo diceret, postquam hunc Galilæum esse, ad ejusque ditionem pertinere intellexit, ut est apud *Lucam* XXIII. 7. Et ab eo damnando ideo se tantum abstinuit Herodes, & ad Pilatum remisit, vel quo par ejus comitati referret, vel quod insontem Christum reperiret. Ita quidem *Huetio* videtur, malumus cum *Joh. Lightfooto* in Chronicis Temporum & Ordine Textuum N. T. *pag.* 55. *Tomo* II. Operum ita respondere: *senex iste vulpes olim vitæ Christi insidias struxerat* Luc. XIII. 31. 32. *jam vero captum, (spretum, illusum & splendida indutum veste) remittit ad Pilatum, non eo, ut elaberetur Jesus, sed ut Pilatum deliniret*. Vide *Actor.* IV. 27. Quicquid ejus rei erit: Agrippa etiam Herodis Antipæ successor, ejusque fratris filius, Jacobum Zebedæi filium capite plexuit, ut docet idem Lucas *Actorum* XII. 2. Integra igitur fuit illis & plane regia post Johannis mortem reos puniendi potestas. Cum vero *Judæa Agrippa Majore* regnante *Provincia* esse desierit, uti satis luculenter probatum esse crediderim, inde simul apparet, Judæos iterum non Romanis sed suo Regi Agrippæ Majori tributa pependisse. Certe Hierosulymitanis *tributum*, quod in singulas ædes pendere soliti erant, remisit. Vide *Josephum* in Antiquitatibus XIX. 5. Quod vero *Josephus Scaliger* in Animadversionibus Eusebianis ait, semper ad *patrimonium Archelai* & *Jerosolyma* Procuratorem Romanum missum fuisse, in eo ipsi nemo facile fidem habebit. Agrippa enim Majore regnante in Judæa, quis creder *Procuratorem Romanum* Roma venisse Jerosolyma, sed eo mortuo Judæa est in provinciam rursum redacta, Syriæque attributa, res ejus a Cuspio Fado fuerunt procuratæ. Vide sis *Abrahamum Sculterum* Exercitationum Evangelicarum *lib.* 1. *cap.* 12. Ceterum Rex Agrippa secundum *Philonem* Legat. ad Cajum, ait se φόρων ἄφεσιν *immunitatem tributorum* pro Hierosolymitanis a Caligula non audere petere, postquam *Hierosolymorum urbs*, ut ait *Josephus* Antiquit. *lib.* X. ὑποτελής *tributaria* Romanis evaserat. Obtinuit tamen idem Agrippa a Claudio, ut Judæi in Palæstina tributa penderent ipsi ut Regi, non item Romanis, uti observat Jo. le *Sueur* dans l'Histoire de l'Eglise & de l'Empire P. I. ad A. C. 41. *pag.* 143. At *quousque*, inquiet aliquis, *Judæa provincia esse desiit?* Dicam id quod res est: *Agrippa major* tantummodo omnem Palæstinam sive Israelis terram per *triennium* ad fatalem usque mortis pœnam possedit. Etenim septem regni annos Agrippæ Majori tribuit *Josephus*, quatuor sub Cajo (demtis videlicet tribus vel quatuor mensibus: neque enim quatuor integros annos in imperio exegit ipse Cajus) & tres sub Claudio (tribus itidem aut quatuor mensibus additis) atque ex *annuis reditibus* 1200. *myriadas* (86) percepisse cum addit: neque eas tamen, propter summam ejus munificentiam, semtibus ejus suffecisse, sed mutuas præterea pecunias accepisse. Confer *Jac. Usserium* & *Ludov. Cappellum* locis supra citatis. *Herodis* hujus *Agrippæ Majoris* vitam, res gestas, & fata copiose describit

bit *Joh. Gothofr. Lakemacherus Parte* IX. Observationum Philologicarum *Observat.* II. §. 3. *seq.* eo quidem consilio, ut probet hunc ipsum Herodem Apocalypseos XIII. 1-10. per bestiam illam priorem adumbrari & designari. Quicquid ejus rei erit, malumus considerare conditionem Judæorum ejus ætatis. *Status* itaque *populi Judaici* in hac periodo *non fuit populi liberi*, suo arbitrio rempublicam administrantis, sed subjecti Romanis, eorumque majestatem revereri coacti. Simulacrum aliquod libertatis habuit Populus sub hoc Agrippa Majore; quantopere tamen ipse quoque ille Agrippa obnoxius fuerit Præsidibus Syriæ, liquet ex iis, quæ inter ipsum & Cajum in historia statuæ in templum inferendæ, tum quoque inter ipsum & Marsum, Syriæ præsidem, gesta leguntur apud *Josephum* Videantur *Campegius Vitringa* in Hypotyposi Historiæ & Chronologiæ Sacræ *pag.* 194. & *Jac. Basnagius* dans l' Histoire des Juifs libro I. *cap.* XI. §. *16. pag.* 271. §. 17. *pag.* 273. ut nunc taceam, quæ observavit *Ezech. Spanhemius* Exercit. II. de Orbe Romano *cap.* X. *pag.* 205. hæc enim nobis præferunt lucem, cum ex *Josephi* Antiquit. XIX. 18. refert, eundem Marsum quinque simul Regibus, Commagenes nempe, Emisenorum, minoris Armeniæ, Ponti Ptolemoniaci & Chalcidos jussisse, ut sine mora discederent. Cum itaque *Herodes* sive *Agrippa Major* in clientela esset Romani Imperatoris & fiduciaria lege teneret regnum, id ipsum signatis etiam nummis indicare voluit. Nimirum ut *Claudi Augusti* memoriam aliquo apud subditos monumento celebraret, urbi *Tiberiadi* Galilææ Metropoli, cujus fit mentio *Joann.* VI. 23. quam *Herodes Antipas* in amicitiam *Tiberii* receptus, a se conditam de Tiberri nomine Tiberiadem appellaverat, *Claudiæ* nomen imposuit. Testis est nummus cum hac Epigraphe: ΚΛΑΥΔΙΟ ΤΙΒΕΡΙέων *Claudio. Tiberiensium*: testis & alter nummus, cum hac inscriptione: ΤΙΒΕΡΙΕΩΝ ΕΠΙ ΚΛΑΥΔΙΟΥ ΕΤ. ΑΠ. Difficiles *Jo. Harduini* de hoc nummo nugas discussit, veramque ejusdem nummi explanationem cum erudito Lectore communicavit *Henr. Norisius* de Anno & Epochis Syro-Macedonum Dissertatione V. *cap.* V. *pag.* 553. Nimirum jocularem errorem admittit *Harduinus*: dum Epigraphen nummi vertit: *Tiberiensium, sub Claudio Prætore*, civitatis cognomine in Prætoris nomen commutato. Urbs olim, quam condidit Herodes Antipas, Tiberiadis nomen accepit de Tiberii nomine ita appellata, uti supra dictum est. Sunt nummi hujus urbis, unus scriptus ΤΙΒΕΡΙΑΣ sub *Tiberio* ipso, cum recens civitas esset, alter cum capite Hadriani signatus ΤΙΒΕΡΙΕΩΝ *Tiberiensium*. At insignis est nummus, de quo egit *Norisius* in Epistola subjuncta operi de Epochis Syro-Macedonum, in quo ΤΙΒΕΡΙΑΣ legitur intra lauream, & ab altera faciæ ΗΡΩΔΟΥ ΤΕΤΡΑΧΟΥ. L. ΛΔ. cum ramo palmæ. Quemadmodum igitur Tiberias ab Herode condita in nummis apparet, ita & eadem conspicitur, postquam *Claudiæ* acceperat nomen: ut satis mirari nequeam ἀβλεψίαν *Christoph. Cellarii*, qui itidem *Tom.* II. Geographiæ Antiquæ *lib.* III. *cap.* 13. *pag.* 497. verba dicti nummi vertit: *Tiberiensium sub Claudio Trajani Præfecto*. Transimus nunc ad alios *nummos Herodis Agrippæ* testes de *summæ erga Claudium adulatione*. Certe in nummo quodam, quem *Ezech. Spanhemius* primus protulit atque illustravit, ΦΙΛΟΚΛΑΥΔΙΟΣ dicitur, *Claudii amicus*, quemadmodum Judæi generatim ab eodem Herode Agrippa φιλοκαίσαρες appellati apud *Philonem* Legat. ad Cajum *pag.* 1031. Quemadmodum autem *Agrippa*, dum se φιλοκλαύδιον nominat, satis luculenter testatur, se in fide & clientela Imperatoris Romani fuisse (vide de nummo hoc, & voce Græca ibidem obvia *Spanhemium* de Usu & Præstantia Numismatum Dissertatione VIII. *pag.* 525. & *Basnagium* dans l' Histoire des Juifs *lib.* I. *cap.* 12. §. 10. *seq. pag.* 291.) ita istiusmodi assentationibus Imperatoris gratiam captare debuit non sine magno suo, gentisque Judaicæ commodo. Certe id precibus etiam dedit Agrippæ Claudius, ut secundum publicum edictum *Judæi ubivis terrarum suis legibus viverent*. Edictum illud Claudii *Herm. Witsius Tomo* II. Miscellaneor. Sacror. Exercit. XI. §. *66. pag.* 325. recitat. *Filius Agrippa minor* (87) Patri non succedit, sed *regulus* fit *Calcidenæ* in *Syria*, quæ postmodum a Claudio cum Philippi tetrarchia & Abilena permutata fuit. Hic Agrippa filius Romæ apud Claudium erat septemdecim annorum adolescens, cum de morte patris nuncius adferretur. Cui successorem hunc Claudium constituisset, nisi amici admonuissent, periculosum esse limitaneum regnum, ut Judaicum erat, puero regi committere. *Rursus* itaque *in provinciæ formam Judæa* cum ceteris Agrippæ possessionibus *redacta*, Cuspio Fado misso, qui *præses* ordinaret, regeretque. Negat *Harduinus*, *Judæam iterum provinciam factam*, quæ nunquam cessaverit, postquam semel facta sub Augusto fuerat. Respon-

dimus supra exemplis regionum in Asia, quæ ex Romanis provinciis regna, & rursus provinciæ factæ fuerant: prout suasores erant amici Imperatorum, qui cum æquum dixisse videri vellent, revera inhiabant præfecturis illarum regionum, ex quibus possent ditescere. Quo referendum illud *Taciti lib.* v. Histor. *cap.* 9. *Claudium defunctis Regibus aut ad modicum redactis, Judæam provinciam equitibus Romanis, aut libertis permisis.* Neque cum *provincia Judæa* esset, cessavit *templum Hierosolymitanum* renovari, nec vero auspiciis *Romani* illud *Præsidis* fiebat. Cæsares enim principi cuidam Judaici generis hanc sacrorum & templi curam permisere, ut Agrippa Majore sublato, Claudius Herodi fratri, Chalcidensi regulo, concessit. Vide *Josephum lib.* xx. *cap.* I. & III. quod jus postmodum Agrippæ minori mansit usque ad templi & urbis eversionem. Vide ibidem *cap.* VII. & cumprimis *cap.* VIII. ubi de Agrippa Rege dicitur, ἐπεπίστευτο ὑπὸ Κλαυδίου Καίσαρος τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ ἱεροῦ *templi curam ei Claudius Cæsar concrediderat*: quamvis neque Herodi illi, nec Agrippæ juniori in Judæam vel Hierosolyma quidquam juris fuerit, quod omne penes præsidem seu procuratorem erat. Confer *Jac. Basnagium* dans l'histoire des Juifs lib. I. cap. 13. §. 7. pag. 313. sequ. & *Cellarium* in Dissertatione, qua *Flavii Josephi* Historia a νοθείας suspicione contra *Jo. Harduinum* justis vindiciis adseritur, & nummis antiquis conciliatur §. 27 itemque *Jo. Christoph. VVaGenseilium*, qui (præter *Jacobum Usserium* in Annalibus Veteris & Novi Testamenti p. 679 *Christianum Noldium* in Historia Idumæa *pag.* 376. *Is Casaubonum* Exercit. XVI. ad Annales *Baronii* num. 71. *p.* 530.) in Confutatione carminis *R. Lipmanni p.* 309 & in dissertatione ad Christoph. Arnoldum de Loco Classico Genes. XLIX. 10. *pag.* 259. sequ. Fascic. *V.* Opusculorum quæ ad Historiam ac Philologiam Sacram spectant, haud pauca habet huc referenda: *postquam*, inquit, *Claudius Imperator*. Herodi *Chalcidis Dynastæ*, potestatem in templum Hierosolymitanum, & sacrum ærarium, *facultatemque* eligendorum summorum Pontificum, hæreditario jure *concessisset* (*quod ita factum esse asseverat Josephus lib.* XX. *Antiquit. cap.* I.) is gradus fuit, ad Judæos sacra autonomia privandos. *Postea Anano ab Agrippa ablata est Pontificalis dignitas, Synedrio vero autoritas tantum non omnis tum videtur simul esse adempta. Ipse* Josephus *lib.* XX. *Antiquit. cap.* 8. *hanc historiam referens, audiendus est, cum addit:* ex illo maxime tempore labare cœpit nostra Respublica, & indies in deterius ruere. Ceterum provincia facta cum procuratores acceperit, nonnulla adhuc de *jure gladii apud Judæos* subjungere licet. Sed antequam eo deveniamus, res ipsa postulat, ut *Procuratores Judææ*, qui huc referendi erant, aliquanto accuratius consideremus. Neque vero vacat Procuratores omnes adducere, qui Judææ præfuerunt: duos tantummodo nominabimus, quorum in Actis Apostolorum mentio fit, *Felicem* puta, & *Festum*. *Joh. Pearsonius* in expositione Symboli Apostolici *pag.* 346. posteaquam observarat, Pontium Pilatum Judææ Procuratorem ex *equestri ordine* fuisse, addit: *officium illud Procuratoris usitate ejus ordinis hominibus committebatur: quod accipiendum est* de Procuratoribus Provinciarum Imperialium: *etenim in Provincias Populi Procuratores a Cæsare missi ex libertis erant. Imperator enim in omnes provincias Procuratores suos mittebat, sed cum differentia, ut* Dio *observat* Hist. lib. LIII. ἐς πάντα ὁμοίως τὰ ἔθνη, τά τε ἑαυτοῦ καὶ τὰ τοῦ δήμου, τοὺς μὲν ἐκ τῶν ἱππέων, τοὺς δὲ ἐκ τῶν ἀπελευθέρων πέμπει. Præter *Pearsonium* contendunt *Reinesius* in Commentario ad inscriptionem veterem, qua *Diadumenus Aug. Libertus Procurator* sistitur, (vide ejus Inscriptiones CLIX. 18.) & *Humphridus Prideaux* in notis ad marmor Tingitanum inter Oxoniensia. *Procuratores Fisci* ex *equitibus* solum delectos, *libertos* vero nonnisi *privato patrimonio* præfectos fuisse: quæ vero sententia verisimilitudine plane destituitur. Etenim obvii sunt in inscriptionibus veteribus hujus generis liberti Procuratores satis multi, uti videre licet apud *Mascovium* Exercitat. I. de Procuratore Cæsaris §. 6. Adjiciendus his *Felix*, Pallantis, qui apud Claudium omnia potuit, frater, qui *libertini generis homo*, ita Judææ cum Ventidio Cumano præfectus est, ut huic Galilæorum natio, Felici Samaritæ parerent. Vide *Campegium Vitringam* in Hypotyposi Historiæ & Chronologiæ Sacræ *pag.* 193. Tum vero, cum *Judæa duos* uno tempore haberet *Procuratores*, discordes olim gentes, & tunc æmulatione Procuratorum excitæ, componere insidias, raptare inter se, spoliaque & prædas ad Procuratores referre, instituerant, atfissetque bello provincia, ni *Quadratus Syriæ Præses* subvenisset. Narrat hæc *Tacitus lib.* XII. Annalium, qui simul annotat, Claudium, auditis causis rebellionis, Quadrato *jus statuendi* etiam *de Procuratoribus* dedisse, indicans, alias solum Principem de hujus generis Procuratoribus cognoscere solitum. Judicio damna-

na-

natus Cumanus, & in Italiam ad Imperatorem missus, *Felix* studio Quadrati procurationi suæ restitutus est. Atque hęc de Felice & Cumano Procuratoribus ex *Tacito* commemorat *Mascovius* Exercitat. I. de Procuratore Cęsaris §. 13. sed addendus erat quoque *Josephus*, ut plenior esset horum Procuratorum inter se contendentium Historia. Confer omnino *Jac. Gutherium* de Officiis Domus Augustę *lib.* III. *cap.* 34. *pag.* 616. *Tom.* III. Thesauri Novi de *Sallengre*, *Joh. Pearsonium* in Annal. Paul. An. LIII. *pag.* 13. *Jac. Basnagium* dans l'Histoire des Juifs *lib.* I. *cap.* 17. §. 6. *pag.* 478. *seq. Camp. Vitringam* in Hypotyposi Historiæ & Chronologiæ Sacræ *pag.* 262. *Baronium Tom.* I. Annalium ad A. C. 50. *num.* 8. *Jac. Usserium* in Annalibus Vet. & Novi Testamenti ad A. C. 53. *pag.* 667. Quod ad *Felicem* attinet, is *Tacito Procurator*, ἡγεμὼν autem in Actis Apostolorum XXIII. 26. 34. XXIV. 10. dicitur: inde colligit *Mascovius Felicem Procuratorem* fuisse cum *Præsidali potestate*. At vero malim cum *Jacobo Gutherio* Felicem *Procurationem Cæsaris vice Præsidis* peregisse. *Felix*, inquit, *in Actis Apostolorum* ἡγεμὼν *vocatur: nam qui in partem administrationis Provinciarum veniebant*, *quasi* Legati, *vel* Præsides ἡγεμόνες *dicebantur*, *Cujacius* Observationum *lib.* XIX. *cap.* 13. Porro autem Felix Procurator vice Præsidis fungens in Actis XXIII. 26. XXIV. 3. κράτιστος appellatur. Vulgatus vertit: *Optimus*: at versionem illam repudiat *C. A. Heumannus* in Dissertatione de Theophilo, cui Lucas Historiam Sacram inscripsit §. 7. *pag.* 498. Biblioth. Bremensis Classe IV. fascic. III. persuasus rectius versiones Gallicam & Anglicam reddere per *virum excellentissimum*, *Eure Excellenz*. Ante *Heumannum*, Vetus Interpres *Modestini* in lege 2. §. ult. D. de Excusationibus Tutorum, & in lege 4. §. 1. eodem Titulo, & in lege 2. §. 3. D. Qui petant Tutores, vocem κράτιστον *nobilem* & *nobilissimum* interpretatur, eo nomine ab *Antonio Augustino* reprehensus teste *Ægidio Menagio* in Juris Civilis Amœnitatibus *cap.* 16. *pag.* 86. Quicquid ejus rei erit, Vulgati versionem, quam repudiat *Heumannus* recte tuentur *Casp. Sanctius* in Commentariis in Actus Apostolorum teste *Samuele Massonio* dans l'Histoire Critique de la Republique des Lettres tant Ancienne que Moderne *Tom.* V. *pag.* 258. *Baronius Tom.* I. Annalium ad A. C. 58. *num.* 33. *Nicol. Abramus* in notis ad Orat. *Ciceronis* de Provinciis Consularibus, *Jo. Pricæus* in notis ad *Lucæ* I. 4. & ad *Actor.* XXIII. 26. *Jac. Hasæus* in Vindiciarum Vulgati Interpretis Tentamento §. II. *pag.* 347. Bibl. Brem. classe IV. fascic. III. *Theod. Hasæus* in Sicilimento ad dictam *Heumanni* Dissertationem §. 14. *pag.* 523. Biblioth. Brem. Classe IV. fascic. III. Ceterum de voce κράτιστος, confer *J. A. Fabricium* Bibliothecæ Græcæ *lib.* IV. *cap.* III. *pag.* 90. & *Guil. Saldenum* in Otiis Theologicis *lib.* IV. *Exercit.* IX. *pag.* 770. Quomodo se in illo officio gesserit, nunc videndum, aut, ut rectius dicam, dispiciendum erit. Tertullus ille Judæorum orator in Actis Apostolorum XXIV. 3. sic Felicem coram in os laudare sustinuit: *quod multa pace per te fruimur*, *quodque tua providentia hæc natio recte administratur*, *id & semper*, *& ubique approbamus*, *& maximas agimus gratias*. Et vero, uti hoc initium orationis paucula trahit ex vero, ita putidis plerumque mendaciis fœdum est. Quamvis enim *latrones* aliquos pacem publicam infestantes coercuisset, vide *Josephum* Antiquitatum *lib.* XX. *cap.* 6. Quamvis eodem *Josepho* teste l. c. & de Bello Judaico *lib.* II. *cap.* 62. *Magi* & *impostoris illius Ægyptii* (quem Actorum XXI. 38. innui putant *Ludov. Cappellus* in Compendio Historiæ Judaicæ ad A. C. 53. *August. Calmetus*, *Joh. Lightfootus* in Chronicis Temporum & Ordine Textuum N. T. *pag.* 101. *Tom.* II. Operum, *Henr. Valesius* in Annotationibus ad *Eusebium pag.* 38. *Jac. Usserius* in Annalibus Vet. & N. Testamenti *pag.* 671.) sectatores & pacis publicæ turbatores, & partim occiderit, partim vivos ceperit, & vinculis tradiderit, reliqua multitudine in regiones proprias dispersa: perquam tamen avare, crudeliter ac libidinose in tota provinciæ suæ administratione se gessit. Nimirum cuncta malefacta impune sibi forte ratus summa fratris Pallantis gratia & potentia apud Claudium imperatorem subnixo, per omnem sævitiam ac libidinem *jus regium servili ingenio in Judæa provincia exercuit*. Vide *Tacitum* Annal. XII. 54. & Historiar. *lib.* V. *cap.* 9. ut nunc taceam, quæ de pessimo hoc Judææ Procuratore observat *Joh. Lightfootus* in Chronicis Temporum & Ordine Textuum N. T. *pag.* 102. *Tom.* II. Operum, & *Herm. Witsius* in Prælectionibus de Vita & rebus gestis Pauli Apostoli sect. X. §. 21. *pag.* 165. *Annos procurationis* indicat Paulus in Oratione ad Felicem in Actis Apostolorum XXIV. 10. *scio*, inquit, *te multos jam annos huic genti jus dicere*. *Jac. Usserius* in Annalibus Vet. & Novi Testamenti ad A. C. 60. *pag.* 675. existimat Felicem, cum hæc diceret Paulus, decimum gubernationis annum egisse, ean-

eandem sententiam tuetur *Calmetus*. At *Basnagius* dans l'Histoire des Juifs *lib.* I. *cap.* 17. §. 7. *pag.* 481. & *Henr. Valesius* in notis ad *Eusebium pag.* 38. minorem annorum numerum qui vel sex, septemque, vel quinque tantum fuerint, a Paulo innui putant. Quicquid ejus rei erit: *Joh. Pearsonius* etiam quinque annos cum dimidio putat: alii aliter. Ante omnes operæ pretium fuerit hic audire *Baronium*, eundemque ad examen vocare. Ita autem inquit *Baronius Tom.* I. Annalium, ad A. C. 50. *num.* 8. *patentis erroris* Josephus *arguitur*, *dum* Antiquit. *lib.* XX. cap. 5. *ait esse damnatum Cumanum Romæ*, *ac inde Claudium Felicem* Pallantis *liberti Claudii Augusti germanum missum esse in* Judæam. *Nam Felix* (*si* Tacito *fidem præbemus*, *quem certe in his præsertim quæ ad Romanos pertinent Magistratus*, *quivis eruditus* Josepho *facile anteferret*) *simul cum Cumano in eam provinciam missus est*, *sic ea inter eos divisa*, *ut Felix Samariam administraret*, *Cumanus vero reliquam provinciæ partem* : *sed* (*ut idem autor tradit*) *Cumanus a Quadrato Syriæ Præside in provincia est damnatus*, *simul considente inter judices Felice*. Cum vero ibidem *Baronius* verba *Taciti* ex *lib.* XII. Annalium integra adscripsisset, pergit: *hactenus* Tacitus *sub Coss. Sulla & Othone*, *anno Domini secundum initam a nobis temporis rationem*, *quinquagesimo quarto*. *Ex his videas* Josephum *ignorasse causam primariam illarum dissensionum*, *& multos simul involvisse errores*. Jam vero videamus, quantum insit ponderis *Baronii* argumentis. Erroris, imo plurium errorum arguit *Josephum*, & soli *Tacito* fidem habendam censet, quemadmodum etiam judicat *Baronium* secutus *Joh. Casp. Arletius* in Exercitatione Historico-Theologica de Pauli in Urbem Romam ingressu *pagin.* 111. At vero quanta etiam sit *Taciti* scriptoris pagani in rebus Judæorum alioquin fides, major est tamen hic *Josephi* Judæi, scriptoris domestici in domesticis rebus gentis suæ fides, uti recte judicant *Jac. Basnagius* dans l'Histoire des Juifs *lib.* I. *cap.* 17. §. 6. *pag.* 479. & *Jac. Gutherius* de Officiis Domus Augustę *lib.* III. *cap.* 34. *pag.* 616. Successit Felix Cumano in Pręfectura Judęę, ut ex *Josepho* colligendum videtur, anno Claudii XII. Samaritis equidem ante hoc tempus pręfuisse Felicem, affirmat *Tacitus*, non confudisset tamen Paulus Samaritas cum Judęis, nec dixisset: *quia te a multis annis* τῷ ἔθνει τούτῳ *genti huic judicem præfuisse scio*. Imo *Josephus* duplici loco in historia Cumani hujus pręfecturę Felicis ne verbo quidem meminit, & in narratione *Taciti* aliquid vel desideratur, vel supponitur, judice *Vitringa* in Hypotyposi Historię & Chronologię Sacrę *pag.* 262. Porro autem alii docti homines habebunt satis abunde, quod respondeant *Baronio*. Quod si enim contendent, scriptores *Josephum* & *Tacitum* salva utriusque fide atque autoritate, conciliari posse, cum prima fronte diffidere videantur, *Baronii* utique censura in *Josephum* intempestiva erit. Judicio *Joh. Pearsonii* Felix Judęę Procurator fuit duabus vicibus, semel Procurator fuit duabus vicibus, semel cum Cumano, iterum illo damnato, cum solus provinciam regeret. Esto autem, illam *Pearsonii* conciliationem vacillare: (certissimum enim ex *Josepho* Judęam pertinuisse ad pręfecturam Cumani, non Felicis: nec favet adversę sententię locus *Josephi* de Bello Judaico *lib.* II. *cap.* 21. recte intellectus. Vide *Vitringam* l. c. *pag.* 193.) pręstabit tamen assensionem cohibere, dum aliquid certius & exploratius afferatur a *Baronio* nullo non tempore acerrimo *Josephi* Censore. Ad alia nunc pergimus, quia *Baronius Tom.* I. Annalium ad A. C. 58. *num.* 158. *de annis Felicis in Judæa Procurateris* disquirit, & tum *Josephum* frustra reprehendit (vide *Lightfootum* in Chronicis Temporum & Ordine Textuum N. T. *pag.* 99. *Tom.* II. Operum) tum *Lucæ verbis* caliginem potius, quam lucem affundit: persuasus secundum Imperii Neronis annum, Præfecturæ Felicis ultimum annum esse. *Quod vero Felix*, inquit, *hoc ipso anno* (Imperii Neronis secundo) *suæ functionis munus absolverit*, *successorem accipiens* Porcium Festum, *Acta inprimis testantur* XXIV. 27. *dum hæc habent de ejusdem Felicis præfectura:* biennio autem expleto, accepit successorem Felix Porcium Festum. *Porro hoc* biennium *intelligendum est de* Neronis imperio, *ad quod usque tempus Felix eam administravit provinciam*: *non autem quod idem tantum biennio eo perfunctus sit munere*: *quippe qui*, *ut vidimus*, *jam a Cumani* temporibus a Claudio Imperatore *in eandem provinciam missus fuerat: unde ipsum alloquens Paulus*, *merito dixit*: ex multis annis te esse judicem huic genti sciens. *Sic igitur expleto* biennio *ejus* functionis sub Nerone, *qui hoc anno pridie Idus Octobris exacto sui Imperii biennio*, *jam tertium inchoarat annum*, Festus successit Felici. *Verum nec ratio aliqua persuadet*, *amplius* biennio Neronis, Felicem in provincia remansisse: *redacto enim semel in ordinem* Pallante fratre, *penes quem erat summa rerum*, *cujus*, *ut en* Tacito *vidimus*, *pa*-

tro-

trocinio ac studiis fovebatur, nec res Felicis diutius substitisse, facile est opinari, cum Judæorum præsertim accusationibus assidue esset exagitatus. Post exstinctum igitur Claudium, *cum nondum* sub Nerone mutatus esset status Pallantis, *literis novi Imperatoris* prorogatam *fuisse* Felici provinciam ad biennium *certo constat: quo (ut numerat Lucas) expleto, successorem idem accepit Porcium Festum*. Hactenus *Baronius*, at vero idem fallitur; etenim docti homines ad unum fere omnes consentiunt, *biennium illud*, post quod expletum Paulus Romam a Festo missus fuisse dicitur, ad *vincula Pauli Cæsariensia*, non vero ad præfecturam Felicis, pertinere. Vide inter alios *Tillemontium* in Vita Pauli nota 56. in præsenti autem non incommodum fuerit subjungere verba *Augustini Calmeti* recte *Baronium* castigantis. Antequam vero id fiat, observamus *Joh. Lightfootum* in Commentario Chronologico & Critico in Acta Apostolorum *pag.* 800. *Tom.* II. Operum *Baronii* sententiam quodammodo emendare voluisse, dum ita inquit: *non de biennio ab incarceratione Pauli intelligi debet, id quidem omni fundamento caret, nec de biennio, a quo Felix Judææ præpositus fuerat: ille enim* multis annis provinciam procurarat, *sed de* biennio, *a quo* Nero Cæsar regnum auspicabatur, *hoc est, cum* sedisset Nero duobus annis. *Sacra pagina haud raro calculos suos ab æra non nominata ponit, prout videre est* Ezec. 1. 1. 2. Sam. XV. 7. 2. *Paralip.* XXII. 2. *quin imo ut in isto sensu hæc sumi debeant, fusius, si opus esset, e* Josepho *ostendi posset Antiquit. lib.* XX. *cap.* 7. Idem *Lightfootus* in Chronicis Temporum & Ordine Textuum N. T. *pag.* 99. *Tom.* II. Operum in hanc sententiam ita differit: *probabilior sententia hæc est*, hoc biennium denotare tempus, quo Paulus incarceratus fuerat, *Præfecto Felice scilicet, ex quo primum per Lysiam Tribunum prehensus erat, ad id temporis, cum Felix præfectura sua cederet. In hac sententia sunt* Beda, Beza, Salmeron, Onuphrius, *& alii. Adeo hæc sententia Lucæ scopo convenit, ut nec illustratione aut probatione indigeat: porro S. Scripturæ computandi consuetudini, aliis in locis usitatæ passim, maxime congrua est. Duobus hisce satis confirmatis, sequitur*, Paulum secundo Neronis prehensum, & Felicem præfectura sua defunctum *Neronis quarto, priusquam Poppæa ad gratiæ fastigium evecta esset*. Porro biennium, *quo Paulus incarceratus fuerat*, Felice Præfecto, *secundum hanc rationem sequentem intelligendum esse. Sub Pentecosten* secundo Neronis *prehensus erat, porro sub Pentecosten*, tertio Neronis, *annum integrum in carcere egerat: sub* Pentecosten, quarto anno Neronis, biennium, *quo in carcere egerat*, impletum fuit: *istius anni verno tempore præfectura sua cessit Felix, & Romam profectus fuit causam dicturus, & ipsius* frater Pallas (*qui nondum plene e Cæsaris gratia exciderat*) *ei Neronem conciliat*. Baronius *les ans compte du* commencement de Nèron: *mais Saint Luc n'ayant pas dit un mot* de ce Prince, *est-il naturel qu'il nous parlè ici du* commencement de son regne. Fromond *l'entend de* deux ans, *pendent lesquels* Nèron continua Felix dans son gouvernement de Judèe. *Quand le fait seroit certain, il n'est pas croyable qu'on nous parlè ici de* ces deux dernières annèes *sans faire attention aux prècedentes*. Neque vero *Calmetum* falsa tenet opinio: etenim ante ipsum *Henric. Hammondus* hisce *Baronium* confutaverat verbis: *quod* biennium *referri ad* procurationem Felicis *putat* Baronius, *existimatque indicari* biennium, *quo Felix imperante* Nerone *res Judææ administravit. Verum* Claudius *quinquennio ante Felici Judæam regendam dederat, nec ratio ulla est, quæ persuadeat, Lucam tempus procurationis Felicis a* Neronis imperio, *qui eum revocavit, numerasse, potius quam a* Claudii regno, *qui eum constituerat Procuratorem*. Præterea Historia tota rerum Judaicarum adversatur sententiæ, quæ *Festum jam successisse statuit Felici in Præfectura Judææ Anno Neronis secundo vel tertio*, sive historia Festi, sive sequentis temporis, Pontificum puta, & Procuratorum, Albini & Flori, usque ad excidium Reipublicæ. Exemplo sit, *Festum*, qui non adeo diu Judæis præfuit, & in provincia decessit, illo tempore adhuc administrasse Judæam, quo Poppæa, spreta & occisa Octavia, jam erat uxor Neronis, ut patet ex *Josephi Antiquitat. lib.* VII. *cap.* 7. atqui hæc Poppææ fors obtigit eodem anno, quo Doryphorus & Pallas veneno interfecti sunt (*Tacitus Ann lib.* XIV. *cap.* 65.) qui est *Neronis nonus*. Vide *Vitringam* in Hypotyposi Historiæ & Chronologiæ Sacræ *pag.* 262. qui antea *pag.* 193. ita subduxerat rationes: *Claudius* (Tacito Antonius) *Felix* missus in provinciam Judæam ut Procurator A. Æ. V. 52. *Anno* XII. Claudii, Felici successit Porcius Festus A. Æ. V. 60. Neronis *Anno* 7. Cum hisce *Vitringæ* rationibus conferri meretur *Job. Pearsonii* calculus apud *Witsium* in Prælectionibus de Vita & rebus gestis Pauli Apostoli *sect.* X. §. 27. *pag.* 170. patebit inde etiam, falsa esse, quæ de *biennio a Felice Procuratore sub Imperio Neronis exacto* tradidit

Baro-

Baronius. Atque hæc de annis *Felicis* in Judæa Procuratoris observasse sufficiat: transeamus ad *Porcium Festum*, Felicis successorem, sive διάδοχον, uti eum appellat *Lucas in Actis* XXIV. 27. Διάδοχοι proprie sunt, qui in Imperio, aut Prætura succedunt: unde colligimus *Festum*, cum aliis Procuratoribus Judææ Procurationem Cæsaris vice Præsidis peregisse. Vide *Jac. Gutherium* de Officiis Domus Augustæ *lib.* III. *cap.* 34. Quamvis autem *Lucas Actor.* XXV. 1. Procurationem Festi ἐπαρχίαν appellet, nemo tamen inde colliget, *Festum* fuisse *Procuratorem cum Præsidali potestate*. Ita omnino est: *Procuratores Cæsaris* vocabantur a Græcis ἐπίτροποι, *Præsides* ἔπαρχοι ad magnum illud inter *Præsidem* & *Procuratorem* apud Romanos discrimen indicandum, vide *Deylingium Par.* II. Observationum Sacrarum *pag.* 325. & *Henricum Valesium* in annotationibus ad *Eusebium pag.* 47. at vero Lucas hic non indicat Festum *proprie* fuisse *Præsidem*, sed tantum *Præsidis vice fungi*, subinnuit, qua mente etiam *Actorum* XXVI. 30. eundem ἡγεμόνα appellat. Voces itaque illæ ἔπαρχος & ἡγεμών, quod ad *veram* illarum *significationem* attinet, *ex ratione* & *varietate temporum* sunt considerandæ, atque explicandę. Neminem enim turbare debet, quod *Palæstina* postea *Legatum Augusti* habuit, quę *Christi* & *Apostolorum* ętate *Procuratori* paruerat. Nam Imperatores pro arbitratu mutabant administrationem provinciarum: & modo *Legatos*, modo *Procuratores* mittebant, prout usus Reipublicę exigebat. Ita *Trajanus*, cum Palęstinam assiduis Judęorum motibus turbari videret, *Legatum* ei pręfecit Lusium Consularem, virum strenuum, qui dignitate sua & armis provinciam contineret. Quando igitur Lusius ille ab *Eusebio lib.* IV. Historię Ecclesiasticę *cap.* 2. Ἰουδαίας ἡγεμών appellatur, male *Hieronymus* & *Rufinus Procuratorem Judææ* verterunt: nec melius *Christophorsonus*. Fuit enim Lusius *Legatus Augusti pro Prætore Provinciæ Palæstinæ*: quam dignitatem gessit Tinius Rufus sub *Adriano*, Eusebio *lib.* IV. *cap.* 6. ἐπάρχων τῆς Ἰουδαίας appellatus. Male *Langus* & *Christophorsonus Præfectum Judææ* vertit. Nam Romani Imperatores non mittebant *Præfectos* ad regendas provincias, sed tantum ad *gentes barbaras*, quę Romanis *fœderatæ* erant. Sic gentes Maurorum per Pręfectos a Romanis Imperatoribus missos regebantur, ut ex *Augustino*, aliisque Scriptoribus ad *Ammianum Marcellinum* notavit *Henr. Valesius*. Sola ex provinciis Ægyptus erat, quam Pręfecti regebant loco Regum. Quare apud *Eusebium* ἐπάρχων τῆς Ἰουδαίας non est exponendus *Præfectus Judææ*, cum Judęa a Pręfectis non administrata sit, sed potius *Pręses* aut *Legatus provinciæ Palæstinæ*. Nam Palęstina seu *Judæa*, tunc temporis per *Legatos Cæsaris* regebatur. Fuit ergo Tinius Rufus Legatus Cæsaris pro Prætore provinciæ Judææ, seu Palæstinæ, sicut antea Lusius Quietus fuerat sub Trajano. Confer *Henr. Valesium* in annotationibus ad *Eusebium pag.* 59. Hisce præmissis, redimus ad *Festum* quem Paulus in Actis Apostolorum XXVI. 25. appellat κράτιστον *Optimum*, quam dictionem *Cornelius Jansenius* perperam interpretatur, persuasus, sic Festum a Paulo vocari, ut potius, quid esse deberet, quam quid esset, elogii splendore moneretur. Eadem fere sententia est *Petri Bælii* dans la Critique General de l'Histoire de Mr. *Maimburg Epist.* 30. *pag.* 150. *Tom.* II. Oeuvres diverses. Nunquam illud Paulo in mentem venit, sed idem citra assentationem, Festum κράτιστον hoc est *Optimum* appellavit, *propter dignitatem*, quam sustinebat, Procuratoris puta Præsidis vicem tuentis. Vide de hoc *Jansenii* errore *Ægidium Menagium* in Juris Civilis Amœnitatibus *cap.* 16. *pag.* 86. Quamobrem autem Paulus in Actis Apostolorum XXV. 10. *tribunal Festi*, *tribunal Cæsaris* appellet, porro disquirendum erat. Nimirum quicquid a Festo pro tribunali gerebatur, non gerebatur nisi nomine & autoritate Cæsaris: & quicquid a Festo fiebat, quasi a Cæsare gestum reputabatur. *Quæ acta gesta sunt a Procuratore Cæsaris, sic ab eo comprobari, ac si a Cæsare gesta essent. Ulpianus lib.* 1. *Digest.* Confer omnino *Joh. Pearsonium* in Expositione Symboli Apostolici *pagin.* 347. *Ratbodum Hermannum Schelium* in notis ad *Hyginum Gramaticum* de Castrametatione Romanorum *pag.* 1066. *Tomo* X. Thesauri *Grævii*. Præterea observat J. C. *Arletius* in Exercitatione Historico-Theologica de Pauli in urbem Romam ingressu *pag.* 78. eandem vim esse dictionis: *Cæsarem appello*, & *ad Cæsaris tribunal adsto*. Primum Festus dicit *Actor.* XXV. 12. Cæsarem appellasti, ad Cæsarem ibis, *coll.* v. 21. Deinde *Actorum* XXVI. 31. Agrippa Festo dixit, Paulum absolvi posse, nisi Cæsarem appellasset. Observat porro Lucas in *Actis* XXV. 12. Festum συμβούλιον habuisse, quod in causa Pauli alloqueretur. *Henricus Hammondus* per συμβούλιον intelligit *Judæos e Synedrio magno*, at vero fallitur, cum intelligendum sit *concilium amicorum*. Nimirum Provinciæ Præsides *amicos* secum habere solebant *juris peritissimos* subinde

in

in gravioribus causis ante latam sententiam consulendos. Sic apud *Josephum Antiquit. lib.* XIV. *cap.* 17. *ipse Julius Cæsar Imperator iterum & Pontifex Maximus* μετὰ συμβουλίου γνώμης ἐπέκρινα *de concilii sententia decrevi*. Vide plura de hisce Præsidum aut Procuratorum amicis apud *Grotium* in notis ad *Matthæi* XXVII. 19. inprimisque *Petrum de Marca lib.* V. de Concordia Sacerdotii & Imperii §. 7. *pag.* 467. Præterea absurdum est inducere Præsidem aut Procuratorem Romanum, antequam sententiam ferat, colloqui cum accusatoribus pro tribunali, cum præsertim iis gratificari nequeat. Quemadmodum autem *Hammondum* recte confutavit *Johannes Clericus* in suis in *Hammondum* animadversionibus, ita satis mirari nequeo, cur *Guilielmus Caveus* in Antiquitatibus Apostolicis in Vita Pauli *cap.* VI. §. 4. *pag.* 480. per συμβούλιον itidem *Synedrium Magnum Judæorum* intelligat. Nusquam enim in tabulis novi fœderis συμβούλιον, sed συνέδριον supremus Judæorum Senatus appellatur. Præterea tum temporis non universum Judæorum Synedrium Cæsaream venerat, sed tantum quidam δυνατοὶ ἐν Ἰουδαίοις *Actor.* XXV. 5. Denique Lucas evidenter Judæos Hierosolyma a Synedrio Cæsaream ad accusandum Paulum missos secernit atque distinguit a συμβουλίῳ. Illi *Actor.* XXV. 7. dicuntur Judæi, qui Hierosolymis descenderant, & *v.* 9. Judæi tantummodo: Confer *Joh. Casp. Arletium* in Exercitatione Historico-Theologica de Pauli in urbem Romam ingressu *pag.* 72. *seq.* Et quid multis adversus *Caveum* argumentis opus erit? Ipse Lucas optimus verborum suorum interpres, per συμβούλιον intelligit *Actor.* XXV. 23. viros τοὺς κατ' ἐξοχὴν ὄντας τῆς πόλεως *excellentes urbis Romæ*. Vide *Jac. Perizonium* in dissertatione de vocis Prætorii usu §. 19. & Commentarium nostrum in *Hecatæi Abderitæ* Eclogas *pag.* 102. Quid? idem Lucas in *Actis* XXVI. 30. diserte συγκαθημένους *assessores* nominat. Ceterum *a Procuratore Festo Paulus appellat Cæsarem*, & recte quidem, vide quæ de illa *appellatione Pauli* ex Jureconsultorum ordine observarunt *Jacobus Gutherius* de Officiis Domus Augustæ *lib.* I. *cap.* 23. *pag.* 334. & *lib.* III. *cap.* 34. *pag.* 618. *Tomo* III. Thesauri Novi *de Sallengre*, *Hugo Grotius* in notis ad Acta Apostolorum, *Ulricus Huberus* in libro singulari de Prætorio Pauli *cap.* 21. *Johan. Sam. Strykius* in Dissertatione de Jurisprudentia Pauli. Dictis autem Jureconsultis addimus Theologos, qui de *appellatione Pauli* erudite differunt, *Hermannum Witsium* in Prælectionibus de Vita & rebus gestis Pauli Apostoli *sect.* X. §. 29. *pag.* 172. *Joh. Casp. Arletium* in laudata exercitatione §. 17. *seq. pag.* 61. De eadem quidem *provocatione Pauli* disserit *Baronius Tomo* I. Annalium ad A. C. 58. *num.* 161. sed verba ejusdem virus alunt. Quando enim existimat legitime agere Episcopos qui adversus hostes Ecclesiæ Principum sæcularium implorant auxilium, primum indicat *Baronius*, se ne intellexisse quidem, quas causas provocationis habuerit Paulus, deinde Pauli exemplo abusus, haud obscure prodit sacram illam Romanensium carnificinam, cum Magistratuum auxilia implorant, ad hæreticos per omnia crudelitatis genera de medio tollendos. Confer justam *Arletii* censuram in *Baronium*, quam legere licet in Exercitatione de Pauli in urbem Romam ingressu *pag.* 83. Nullum amplius addimus verbum de *Procuratoribus Judææ vice Præsidum fungentibus*: restat, ut de *Jure gladii apud Judæos* agamus. Nimirum Synedrium ultimo supplicio eos, quos religionis avitæ violatores credebat, affecisse, satis luculenter confirmant Tertulli Judaici Oratoris verba apud Felicem Procuratorem *Actor.* XXIV. 5. *seq.* memoriæ prodita: *nos hominem hunc nacti pestilentem & seditiones omnibus toto orbe Judæis moventem, ac sectæ Nazaræorum principem, eo usque, ut etiam templum profanare conatus sit*, comprehendimus, & ex lege nostra judicare voluimus: *sed intervenit Lysias tribunus, qui eum magna vi ex manibus nostris abduxit, jussitque, ut ejus accusatores apud te adessent*. Constitutum igitur fuerat Judæis ex patriis legibus in Paulum animadvertere, quod clarissimo indicio est, fas illis fuisse jus administrare, & quidem jus necis vitæque, nec enim aliam, quam *capitalem pœnam*, secundum mores & instituta gentis meruerat homo pestilens, qui seditiones omnibus toto orbe Judæis moveret, qui sectæ Nazaræorum princeps existeret templum profanare conatus. Imo Lysias tribunus diserte in suis ad Felicem literis *Actor.* XXIII. 27. *hunc virum cum Judæi comprehendissent* & interfecturi essent, *ego cum exercitu superveni & eum eripui ac Romanum esse didici*. Ex quibus id simul discimus, nisi Lysias compertum habuisset, *Paulum civem Romanam* esse, non eum impediturum fuisse, quo minus e medio tolleretur. (88) Liberavit igitur Paulum ab imminente exitio, illud civitatis Romanæ jus, ut tanto magis appareat Synedrio jus vitæ necisque fuisse in suæ gentis homines sacrorum suorum violatores. Interim Præsides aut Procuratores pro suo erga Judaicam gentem

odio

odio aut affectu sæpe res temperasse, dubitari nequit, eoque factum esse, ut Synedrium modo liberiore modo restricta potestate, etiam circa sacra uteretur. Vide J. C. *Wagenseilium* in Dissertatione de Loco Classico *Genes.* XLIX. 10. ad Christoph. Arnoldum *pag.* 250. Fasciculi v. Opusculorum & in Confutatione carminis R. *Lipmanni* pag. 304. *Wagenseilio* subjunge *Gutberium* de Officiis Domus Augustæ *lib.* III. *cap.* 34. *pag.* 617. *Tom.* III. Thesauri Novi *de Sallengre*, *Basnagium* dans l' Histoire des Juifs *lib.* I. *cap.* 13. §. 6. *pag.* 312. *Duravit Judæis patientia* inquit *Tacitus lib.* v. *Histor. cap.* 10. *usque ad Gessium Florum procuratorem. Sub eo ortum bellum*, mense videlicet Artemisio sive Majo anno imperii Neronis 12. regni Agrippę 17. pręfecturę Gessi Flori 2. Ejus belli historiam a *Josepho* plenissime habemus descriptam: Breviarium autem inde ex *Ludovici Cappelli* Judaicę Historię Compendio desumtum in annales suos Veteris & Novi Testamenti retulit *Jac. Usserius pag.* 682. Quemadmodum *Joh. Lightfootus* in Tractatu de Spiritu Prophetię §. 7. *pag.* 81. Operum Posthumorum, ex eodem *Josepho* compendium anni cladis Hierosolymitanę collegit & descripsit. (89) Et *Tacitus* quidem l. c. causam belli deducit ex *Felicis* & *Flori Præsidum* tyrannide. Non immerito. Fuit enim *Flori* ea certe crudelitas, ut non ad regendam provinciam, sed ad damnatorum pœnas velut carnifex missus, nec rapinis nec cędibus modum fecerit. Qui accuratius tamen rem inspiciunt, perditissimos gentis Judaicę mores, & tyrannidem in Christum & Ecclesiam deprehendunt: quod & Christus eo pœnam referat *Matthæi* XXIII. 37. 38. *Lucæ* XIII. 34. & ipse scriptor Judaicus *Josephus* semel iterumque rem ita esse testetur apud *Christianum Noldium* in Historia Idumęa *pag.* 436. Ceterum hic quoque *de causis excidii illius* consulendi erant *Joh. Lightfootus* in Concione ex 1. *Cor.* XVI. 22. de Anathemate Maran Atha *pag.* 785. *seq. Tom.* I. Operum. *Herm. Witsius Tom.* II. *Miscellaneor. Sacr. Exercitat.* XI. §. 82. *pag.* 336. *seq. Campegius Vitringa* in Hypotyposi Historię & Chronologię Sacrę *pag.* 200. aliique apud *Joh. Christ. Wolfium* Bibliothecę Hebręę P. II. *pag.* 1100. Inter illos *Joh. Jacobus Schudt* in Judęo Christicida gravissime peccante & vapulante, ceteris omnibus, tanquam spuriis vel certe non sufficientibus, rejectis, causam omnem *in cæde & rejectione Jesu Nazareni* versari ostendit. Quam in rem notandę sunt ipsorum Judęorum confessiones apud *Schudtium pagin.* 254. Additur illis merito *Salomon Ben Jehuda* in Scheveth Jehuda *pag.* 341. versionis Latinę a *Gentio* curatę: quando enim ibi *pag.* 349. *seq.* causas septem exsilii & calamitatum recenset, septimam facit, *eadem Nazareni*. Vide hoc Judęi hominis testimonium apud *Joh. Hoornbeekium* de convincendis sive convertendis Judęis *lib.* III. *cap.* 4. *pag.* 284. & *Wolfium* loc. c. An inter istiusmodi testes quoque nominandus sit *Moses Maimonides*, quęritur? Sunt qui illud recte fieri judicaverint, sed pręstat hic audire *Joh. Christoph. Wolfium Volum.* III. Bibliothecę Hebręę *pag.* 790. Nimirum inter commentitios numerat librum שפירן, quem a R. *Mose Ægyptio* id est *Maimonide* confectum exstare quidem inter Judęos, sed rarius inveniri *Philipp. Nicod. Leberecht* Ex Judęus, vir alioquin eruditus & probus, testatur in Tractatu Germanico, quem inscripsit: Geistlich todte Jude *pag.* 121. In eo autem idem autor est, hęc de causa pręsentis Judęorum exsilii legi: *Jesus Nazarenus gessit se ut Messias, sed occisus est a Synedrio, & causa exstitit, cur Israel gladio sit devastatus.* Interim tamen idem *Moses Maimonides cap.* XI. Hilk. Melachim pręclarum nobis reliquit testimonium, quod hic utramque paginam facit: *ille Nazarenus*, inquit, *qui videbatur Messias esse, a Synedrio est occisus, & in causa fuit, quamobrem Israel gladio perierit, & dispergerentur reliquiæ ipsorum, & humiliarentur ipsi, & mutaretur lex.* Quandoquidem autem illud *Maimonidis* testimonium quantivis pretii excerpunt *Christ. Noldius* in Historia Idumęa *pag.* 403. & *Joh. Frischmuthus* in dissertatione de Gloria Templi Secundi *cap.* III. §. 8. id ipsum quoque hic repetere volui, cum apud J. C. *Wolfium* nulla exstet ejus testimonii mentio.

VIII. Et operæ quidem pretium fuerit, hic admirari & laudare *divinam providentiam* sese hic *in tanto excidio* exserentem. Judæi apud *Matthæum* XXVII. 24. præ furore occœcati clamaverant, *se suosque natos Christi sanguinem luere velle:* at quanta sit facta Judæorum in hoc excidio strages, satis constat. Audiamus *Campegium Vitringam* in Hypotyposi Historiæ & Chronologiæ Sacræ *pag.* 207. *non est dubitandum*, numerum *eorum qui tempore obsidionis perierunt, & a Romanis expugnata urbe mactati sunt, & capti*, fuisse ingentem, *an tantum tamen, quantum* Josephus *consignat*, captorum *scilicet* 97000. *consumtorum fame aut ferro*, 1100000. *merito dubitem.* Tacitus (90) obsessorum *solummodo* sexcentia millia *numerat: qui ipse quoque numerus est in-*

ingens, *&* *conditionis urbis Hierosolymitanæ*, *quæ non fuit e maximis*, *magis respondet*. *Stirpes utique*, *ubi* ex collectis ab *Usserio* (91) numeris, *qui sunt in Historia* Josephi, *intelligis*, *periisse toto belli tempore* 1337490. Tantam autem Dei severitatem insigne oraculum Amosi *cap.* VII. 8. 9. jam olim indicaverat. Nempe uti judicat *Campegius Vitringa Tomo* II. Commentarii in Esaiam *pag.* 122. *tria* ibi occurrunt *visa* accurate deformantia *tres gradus judiciorum*, quibus Deus ordine animadverteret in Populum Ephraimiticum usque ad plenam reipublicæ eversionem, scilicet per Pulem, Tiglath-Pulassarem, & Salmanassarem. Tertius autem gradus, extremus scilicet conjungendus cum pleno Reipublicæ excidio, hoc modo exhibetur: *&* *dixit Jehova ad me*: *quid tu vides*, *Amos?* *&* *dixi*: *perpendiculum*. (92) *Et dixit Jehova*: *ecce ego ponam perpendiculum in medio populi mei Israelis*: *non pergam amplius ipsum præterire*. (93) *Et desolabuntur celsa Isaaci*, *&* *sanctuaria Israelis vastabuntur*. Habuit itaque *Deus* in Excidio Hierosolymitano *perpendiculum* suum, sive ut Esaias loquitur *cap.* XXVIII. 17. *disposuit judicium ad canonem* *&* *justitiam ad perpendiculum*, hoc est (94) sine temperamento gratiæ & moderamine clementiæ justitiam exercuit כמדת הדין secundum mensuram judicii, ut Judæi loquuntur: quod fit, ubi merita hominum beneficiis aut pœnis exacte pensantur. (95) Sunt qui huc etiam referant *Christi Parabolam Matthæi* XXIV. 51. & *Lucæ* XII. 46. *de servo dissecto* *&* *in infidelium numero habito*. Nimirum Celeberrimus Vir *Gustav. Georg. Zeltnerus* sub ficto *Georgii Augusti Pancomii* nomine in Epistola quadam ad *Gothofr. Olearium* scripta de servi negligentis Διχοτομίᾳ per cultrum, conjicit respici ad tristissima fata, quibus *multi tempore obsidionis* sunt admoti, cum teste *Josepho lib.* VI. de Bello Judaico *cap.* 36. iidem *profecto per milites Romanos ventre*, *miserandum in modum interirent*. Probat hanc sententiam variis argumentis, tandemque vocem διχοτομῶ hoc sensu interdum venire, rationibus quibusdam confirmat, præcipue provocat ad Alexandrinos interpretes, quibus in victimarum mactatione dissecti ventris actum in aperiendo abdomine atque pectore primo occupatum, primario διχοτομίας nomine appellari, haud paucis testimoniis evicit. Quemadmodum autem hanc *Zeltneri* sententiam tuetur *Joh. Georg. Schelbornius* in dissertatiuncula de Διχοτομίᾳ Servi Nequam §. 6. *pag.* 1118. Bibliothecæ Bremensis Classis V. fascic. VI. ita *Carol. Frid.* *Krumbholzius* in disquisitione de Servi maleferiati pœna per τὸ διχοτομεῖν significata §. II. *pag.* 250. ejusdem Bibliothecæ Classis VII. fascic. II. eandem sententiam ad examen revocatam repudiat. Quid? quod *Joh. Georgius Altmannus* in Spicilegio de Pœna servi mali & injusti *pag.* 95. *seq. Vol.* I. *Parte* I. Musei Historico-Philologico-Theologici, itemque *Campegius Vitringa Tom.* I. Commentarii in Esaiam *pag.* 324. *sequ.* affirmant per διχοτομίαν servi illius maleferiati Antichristi fata adumbrari judicant. Non est nostri instituti *diversas* adeo *interpretationes dictæ Parabolæ* ad examen vocare, faciant id, quibus majus est otium: interim addimus *Joh. Lightfootum Epocham Excidii Hierosolymitani* toties in *sacris literis* celebratam, ad earundem ductum aliquanto accuratius exponere voluisse in Chronicis Temporum & Ordine Textuum N. T. *pag.* 48. 81. 116. *Tom.* II. Operum, itemque in Concione ex I. *Corinth.* XVI. 22. de Anathemate Maran Atha *pagin.* 785. *sequ. Tom.* I. Operum, & in Tractatu de Spiritu Prophetiæ §. 5. *pag.* 78. Operum Posthumorum. Est autem hæc mens & sententia *Lightfooti*. Ut omnes homines *excidium illud* arrectis intentisque animis considerarent, id ipsum describitur, ac si *excidium* foret *totius universi*, & dissolutio totius machinæ mundi *die extremo*. Vide *Matthæi* XXIV. 29. 30. *coll. Jerem.* IV. 23. adde 2. *Petri* III. 10. *coll. Deuteron.* XXXII. 22. *Haggai II.* 6. *Hebr.* XII. 26. *Apoc.* VI. 12. 13. *Dies*, *tempusque* vindictæ istius & *excidii* vocatur *dies Domini* & *adventus Christi in nubibus* & *gloria*, ac si de *extremo judicio* sermo fiat. Vide *Actor.* II. 20. 2. *Thessal. II.* 2. *Matthæi* XVI. 28. XIX. 28. & XXIV. 30. *Johannis* XXI. 22. *Hebr.* X. 37. *Jacobi* V. 9. *Apocal.* I. 7. XXII. 20. *Tempora excidium* illud *antecedentia* vocantur אחרית הימים *ultimi dies*, aut *ultima tempora* Oeconomiæ & gentis Judaicæ *Esaiæ* II. I. *Timoth.* IV. I. 2. *Timoth.* III. I. I. *Petri* I. 20. IV. 7. 2. *Petri* III. 2. *Excidium Hierosolymitanum subsequentia tempora* appellantur *nova creatio*, & *novi cœli* & *nova terra*, Esaiæ LI. 16. LXV. 17. 2. *Petri* III. 15. *Apocal.* XXI. I. Huc pertinent, quæ dicuntur de עולם הבא *mundo futuro*, cum ad tempora Messiæ referuntur. Nam erat excidium Hierosolymæ τέλος τοῦ αἰῶνος *Matthæi* XXIV. 3. *finis sæculi Judaici* (vel עולם istius, per quod duratura erant Mosaica, de quibus dicitur, quod futura erant לעולם) & exinde *exordium novi mundi* & *sæculi regnante Christo* inter gentiles, & universis genti-

bus sub sceptro Evangelii ejus sese submittentibus. Hactenus *Lightfootus*, cujus sententia non facile omnibus arridebit. Quando enim *Matthæi* XXIV. 29. 30. de excidio Hierosolymorum interpretatur ad *allegorias* confugiens, habet quidem sibi ex civibus suis ὁμοψήφους *Henr. Hammondum* & *Josephum Medum* in explicatione Vaticinii 2. Epistolæ *cap.* III. *pag.* 615. at multa *Lightfooti* sententiæ ideo rejiciendæ opponi possunt, quæ videre licet apud *Gottfr. Olearium* in Observationibus Sacris in *Matthæum pag.* 696. & 1701. Porro *Lightfootus* 2. *Petri* III. 15. de *excidio Hierosolymitano* exponit, *Joh. Ouveno* in Theologumenis *lib.* III. *cap.* 1. *sequ.* & *Guil. Caveo* in vita Apostoli Petri *cap.* 10. §. 6. suffragantibus, at quam contorta sit illa *verborum Petri* interpretatio, pluribus argumentis declaravit *Vitringa* Observationum Sacrarum *lib.* IV. *cap.* 16. §. 6. *sequ. pag.* 1118. Denique *Lightfootus Matthai* XXIV. 3. συντέλειαν τῦ αἰῶνος cum *Hammondo* perperam de excidio Hierosolymitano intelligit. Vide *Olearium* in Observat. Sacris ad Matthæum *pag.* 665. Quid autem per *dies ultimos* & *mundum futurum* designetur, pluribus exposuimus in Dissertatione de Judæis Christi ætate Μισοπροφήταις §. 4. *pag.* 347. *Volum.* II. Musei Historico-Philologico-Theologici *Par.* II.

N O T Æ.

(1) Quomodo hæc verba intelligenda sint, ostendit *Joh. Henr. Otho* in Indice locorum Scripturæ, quem subjicit lexico Rabinico Philologico. *Nimirum Lucas vult*, inquit, *Pilatum* Galilæos *mactasse* sacrificantes, *cum in* atrio Israelis *occupabantur circa suas victimas*, *more consueto*, manus victimis imponentes, *& peccatorum suorum confessiones edentes*. Ceterum cum per id tempus, quo vixit Christus, suum *Judææ Procuratorem* haberet, non item *Galilea*, quæ *Herodi Antipæ Tetrarchæ* parebat. Pilatus Galilæos in ipso templo adortus, eosdem trucidari jussit. An ex cæde illa *inter Pilatum & Herodem* exorta sint odia, quorum *Lucas* XXIII. 12. meminit, disquirent alii. Rem ita esse affirmat *Christ. Noldius* in Historia Idumæa *pag.* 249. Confer *Tomum* 1. Bibliothecæ nostræ Antiquariæ & Exegeticæ *pag.* 1034. & *Balthasarem Stolbergium* in Dissertatione de Herodianis §. 38.

(2) Præter interpretes *Grotium*, *Hammondum*, *Wolzogenium* vide *Baronium Tomo* 1. Annalium ad A. C. 1. *num.* 61. ad A. C. 33. *num.* 42. *Thomam Goodwinum* in Mose & Aarone *libro* 1. *cap.* XIII. §. 5. *pag.* 246. *Sam. Bochartum* in Epistola, qua respondetur ad III. quæstiones *pag.* 56. *Balth. Stolbergium* in Dissertatione de Herodianis §. 20. *Joh. Franc. Buddeum* in Exercitatione Historico-Theologica de Origine, Dignitate & usu Nominis Christiani §. 17. *pag.* 40. *Joh. Lundium* in den Judischen Heiligthumern *libro* IV. *cap.* 16. *num.* 15. *pag.* 810. itemque celeberrimos viros *De Beausobre* & *L'Enfant* in Breviario Historiæ Evangelicæ (Abregè de l'Histoire Evangelique) *pag.* 260. *August. Calmetum* in singulari dissertatione de Pharisæis, Sadducæis, Herodianus & Essenis *pag.* 46. quæ ejusdem Commentario in Marcum præfixa legitur.

(3) Dans la Bibliotheque Ancienne & Moderne *Tomo* XXVIII. *pag.* 109. ita differit: cela pourroit etre, mais il se peut aussi, que S. Luc parle des Galilèens, ou d'habitans de la Galilèe, qui n'auroient point èiè dans le sentiment de Judas, dont on a parlè. Quand rien n'oblige de pencher d'un cotè, plutot que d'un autre, il vaut mieux ne rien prononcer; & c'est à quoi l'Auteur (*Nathan. Lardnerum* intelligit) se tient aussi avec raison. Autrement on peut, sans y penser, faire *un Roman d'une Histoire veritable*, en supplèant, par conjecture, ce qui semble manquer à l'Histoire; reproche qu'on a fait au bon *Docteur Prideaux*, à l'ègard de quelques endroits de son Histoire; où il a supplèe, d'imagination, ce qui sembloit manquer, pour mieux lier la narration.

(4) Confer *Joh. Bapt. Ottium* in Animadversionibus in *Fl. Josephum*, ubi de variis a *Josepho* omissis *Ottio* tamen adversatur *Ludov. Cappellus*, qui in Compendio Historiæ Judaicæ ex *Josepho* contracto ad A. C. 29. probare annititur, *Josephum* hujus cladis meminisse, agit, *num.* XI.

(5) In Animadversionibus ad *Schickardi* Jus Regium *pag.* 465.

(6) *Tillemontii* mentem hisce verbis nobis aperit *Joh. Clericus* dans la Bibliotheque Universelle & Historique *Tomo* XXIV. *pag.* 76. L'Auteur croit que ce fut ceux de cette Secte, qu'on nomma *Galilèens*, & qui se rendirent depuis si celebres sous le nom de *Zelateurs* & de *Sicaires*. Car bien que Judas perit enfin, & que ceux de son Parti eussent etè dissipez pour quelque tems *sa Secte* commenca *sous Neron*, par la mauvaise conduite de *Gessius Florus*, qui obligea les Juifs à se revolter.

(7) In Historiæ Judaicæ Compendio ex *Josepho* contracto, & ad illustrationem Historiæ Evangelicæ & Apostolicæ N. T. accommodato.

(8) Judæi multa proferunt *Paradoxa* de *Legis* suæ *excellentia* atque utilitate, uti videre licet apud *Christoph. Cartwrightum* Mellificii Hebraici *lib.* IV. *cap.* 7. inter alia dicunt: *nullus liber est*, *nisi qui legi operam navat*. Vide *Relandum* in Dissertationibus de Nummis Veterum Hebræorum Samaritanis *pag.* 157. Quæ cum ita sint, *Heinsius* in Aristarcho Sacro *pag.* 903. hunc verborum apud Johannem sensum esse putat: non negant se serviisse unquam, sed *ex prærogativa fœderis ac legis liberos* se esse ostendunt: plane ut in *Stoicorum scriptis*, sapientem esse liberum, Epictetum item nunquam serviisse, ad electionem sive τὴν προαίρεσιν refertur, sicut sapientem, etiam cum servit, servire negant *Stoici*.

(9) De Jure Naturæ & Gentium *libro* VI. *cap.* 19. *pag.* 814. primum ex Judæorum libris affert discrimen inter *servitutem* personæ inhærentem sive *intrinsecam*, quæ statum hominis personalem mutat, & inter *extrinsecam* sive eam, quæ in operis & munerum præstationibus ac obedientia civili tantum consistit, deinde addit, a Judæis hoc in loco tantummodo servitutem illam intrinsecam negari. Atque hanc *Seldeni* interpretationem commendat *Josephus De Voisin* in Observationibus suis ad Prooemium Pugionis Fidei *Raymundi Martini pag.* 174.

(10) In confutatione Carminis R. *Lipmanni pag.* 277. & in dissertatione ad Christoph. Arnoldum de dicto Classico *Genes.* XLIX. 10. *pag.* 219. Fasciculi V. Opusculorum quæ ad Historiam & Philologiam Sacram spectant, existimat, verba hæc Judæorum ex insolentissimo fastu profecta esse, quo ne suis quidem antiquis regibus subditi fuisse, sed liberiore semper republica usi esse, videri volunt. Ceterum regnum veterum Hebræorum fuisse vere μοναρχικὴν imo δεσποτικὸν ex Salomonis Ecclesiaste VIII. 2. 3. contra Judæos probat, additque id ipsum *Hermannum Conringium* in dissertatione de Republica Hebræorum inprimis eleganter ostendisse. Potuit *Wagenseilius* addere *Conringio Joh. Wandalinum* in libris de Jure Regio summopere laudatis a J. B. *Carpzovio* in Animadversionibus ad *Schickardi* Jus Regium *pag.* 238.

(11) De his motuum initiis videndus *Josephus* de Bello Judaico *lib.* II. *cap.* 17.

(12) Nihil hic in Historia verius & accuratius. *Seditiosi*, *Zelotæ*; audacis ingenii homines, cum cognitum haberent, moderatioris ingenii Proceres & Cives abhorrere a rebellione adversus Romanos, tanquam Reipublicæ futura exitio; operam sibi dandam putarunt, ut rebellionis initia corroborarent insigni-

bus

bus quibusdam editis sceleribus, quæ spem omnem pacis & conciliandæ Romanorum amicitiæ præscinderent: cujusmodi fuerunt expugnatio Massadæ, cædes commissa in Romanis militibus, qui præsidium habebant Antoniam arcem: & in Regils, qui confugerant in Palatium Herodis, contra datam fidem, & quidem die Sabbathi jugulatis, & quæ alia ex historia patent.

(13) *Albertus Schultens* in *lib. de Origin.* Hebræis verba Prophetæ vertit: *dispereatis, inquo maximam malam rem eatis*, adstruitque emphasin vocis ילך ex *Job* VII. 9. XXVII. 21. imo vero ipse Esajas vocem ילך eadem significatione innuit *cap.* XXVIII. 13. *ut eant* (ילכו) *& offendantur retrorsum & confringantur*.

(14) Memorabile admodum est, quod *Philostratus* narrat in vita Apollonii Thyanæi *lib.* V. *cap.* 14. Cum vicinæ gentes Tito, ob victoriam Judaicam, coronas ex more oblatum venirent, quibus eum redimire vellent, eo se honore indignum dictabat: neque enim se hæc patravisse, sed *Deo iram demonstranti suas commodasse manus*. Vide de hoc *Philostrati* testimonio H. *Witsium Tom.* II. *Miscellan. Sacror. Exercit.* XI. §. 80. *pag.* 335. Eadem Titi verba eadem occasione, quam *Philostratus* dixit, audita esse, commemorat *Joh. Antiochenus in exc. Vales. pag.* 816. unde deinde Titi verba repetit *Campegius Vitringa Tomo* I. Commentarii in Esaiam *pag.* 134.

(15) De Bello Judaico *lib.* VII. *cap.* 4. ait: *Deus ipse cum Romanis ei* (templo) *ignem lustrationis infert, totque scelerum plenam e medio tollit civitatem.* Adhuc alia hanc in rem *Josephi* testimonia diligenter collegit *Vitringa Tomo* II. Commentarii in Esaiam *pag.* 126. & *Joh. Clericus* in animadversionibus in *Hammondi* Paraphrasin ad *Matthæi* XXIV. 4.

(16) Quia hic *Basnagius* justo est brevior, operæ utique pretium fuerit majoris lucis causa quædam addere. Nimirum *Centesima vectigal*, sive *Centesima auctionem* apud Romanos scriptores, τέλος τῆς ἑκατοστῆς apud Græcos in hoc argumento est *centesimus rerum in auctione venditarum, qui fisco numerabatur nummus*. Vide plura apud *Sam. Pitiscum* in lexico Antiquitatum Romanarum in voce Centesima & in notis ad *Suetonii* Caligulam *cap.* 16. §. 16. Ceterum ut ad *Caligulæ nummos* veniamus, quos hic cum *Patino* innuit *Basnagius*, observandum est literas hasce in dictis Caligulæ nummis RCC. testes esse *liberalitatis Caligulæ*, quia designant *Remissam Ducentesimam*. Vide omnino *Ezech. Spanhemium* de Usu & Præstantia Numismatum *Dissert.* IX. *pag.* 708. *Laurentium Begerum* in Continuatione Thesauri Brandenburgici *pag.* 618. *Sertorium Ursatum* in Commentario de Notis Romanorum *pag.* 943. *Tomo* XI. Thesauri *Grævii*, *Joh. Carolum Schott* in Epistola quadam ad G. G. *Leibnitzium* sub titulo: Explication d'une Medaille ènigmatique d'Auguste, sur laquelle d'habiles Antiquaires ont diversement prononcé *pag.* 43. *Tomi* V. Histoire Critique de la Republique des Lettres tant Ancienne, que Moderne, & *Antonium Gallandium* in Literis ad Amicum perscriptis de Nummis nonnullis antiquis, in quibus Ludi notati existimantur, quos Romani Imperatores in delectationem populi ediderunt. Leguntur hæ *Gallandii* literæ in Memoriis Trivultianis MDCCII. *Sept. pag.* 225. Quando autem *Basnagius* dicit *Centesimam* a Caligula *remissam* esse, fallitur: decepit eum vitiosa lectio apud *Suetonium*, ubi pro *Centesima* multo rectius legitur *Ducentesima*. In eundem cum *Basnagio* errorem incidit *Pitiscus* locis citatis. Quid? quod *Casaubonus* frustra apud *Suetonium Centesimam* legendum contendit, cum nummi Caligulæ, Manuscriptorum consensum etiam contra *Dionem* fulciant, sive mendum historiæ ejus irrepserit, sive ipse autor erraverit *Ducentesimam in Centesimam a Tiberio mutatam* scribens: *Tacitus* enim *Ann.* II. *cap.* 42. *regnum in provinciam*, inquit, *redactum est, fructibusque ejus levari posse* Centesimæ vectigal *professus Cæsar*, Ducentesimam *in posterum statuit*. Videmus vectigal Centesimæ Tiberium in Ducentesimam mutasse, Cajum autem etiam hanc sustulisse. Fuit autem vectigal hoc rerum venalium. *Tacitus* enim *Annal.* I. *cap.* 78. *centesimam rerum venalium* vocat, quam postea in *Ducentesimam* Tiberius mutavit. & *Suetonio Ducentesima Actionum Italiæ* dicitur. Ceterum ex hisce, quæ dicta sunt, apparet. *Lipsium* quoque de Magnitudine Romana *lib.* II. *cap.* 4. *pag.* 706. *Tomo* III. Operum, falsa *Suetonii* lectione deceptum esse. Quicquid autem ejus rei erit: a *centesima rerum venalium* diversa & alia fuit *centesima*, cujus meminit *Appianus* in Syriacis, qui Syros & Cilices *tributi* nomine quotannis *centesimam census* quemque sui solvisse ait. Confer *Bulengerum* in libro de Tributis & Vectigalibus Populi Romani *cap.* 44. *pag.* 881. *Tomo* VIII. Thesauri *Grævii*, qui tamen cum *Lipsio* subinde errat, quia veram apud *Suetonium* lectionem observare neglexit.

(17) Cur H. *Grotius* in notis ad *Matthæi* XVII, 24. & *Phil. Jac. Hartmannus* in Commentario de rebus gestis Christianorum sub Apostolis *cap.* 21. *pag.* 511. φόρον σωμάτων cujus *Appianus* meminit, ad *didrachmum Vespasianeum*, de quo paulo inferius dicendi locus erit, restringant, me nescire fateor. Ad *Quirini censum* Judæa in provinciam redacta, verba *Appiani* refert *Petrus de Marca* de Concordia Sacerdotii & Imperii lib. 2. cap. 5. §. 5. his verbis usus: *Quirinus Syriæ Præses novum censum egit in Judæa, tributa agris imposita auxit & capitatim didrachmum indixit*. De utraque functione capiendus *Appiani* locus in Syriacis: *qui duriorem in Judæa fuisse capitationem scribit præ tributis, quæ ex facultatibus exigebantur*: ἐστὶν Ἰουδαίοις ἅπασιν ὁ φόρος τῶν σωμάτων βαρύτερος τῆς ἄλλης περιουσίας.

(18) Allato hoc *Appiani* testimonio, *Pitiscus* in voce capitatio, mox subdit: unde apparet, *aliquid in capita pensitatum* esse, cum *Christus pro capite* suo solverit, cui nulli agri fuerunt: & aliud esse *tributum pro capite*, aliud *pro æstimatione bonorum*, quanquam interdum *utrumque tributum pro capite & ex censu conjunctim solutum est*. *Josephus* in Judæa *censeri* scribit *septingentas & quinquaginta hominum myriadas*, idque liquere ex *tributo*, quod singuli *in capita pendunt*. Et vero eadem est observatio *Bulengeri* in libro de Tributis & Vectigalibus Populi Romani, cap. 17. pag. 861. quam tacito ejusdem nomine, sibi vindicat *Pitiscus*. Quicquid ejus rei erit: *Justus Lipsius* de Magnitudine Romana lib. 2. cap. 3. p. 700. Tomo III. Operum verba *Josephi* non de *Judæa*, sed de *Ægypto* accipit, quam habuisse tradit *septingentas & quinquaginta myriadas hominum*, hoc est *septem milliones cum dimidio*.

(19) Velim hæc ejus verba observari lib. 2. de Magnitudine Romana cap. 1. efficiatur ex sermonis (*Appiani*) nexu Judæos centesimam dare, sicut & Syros & Cilices pro capitis tributo. Quo sensu inquies? Ut magis capias: solvere quidem illos & pro agris & pro opibus, sed æstimatione omnium facta etiam centesimam pro ipso capite dare. Hoc tale est, ut, si decem millia aureorum in censu habeam, solvam ex eis annua centena.

(20) En ejus verba lib. 7. cap. 11. §. 6. pag. 300. en effet, on paioit deux sortes des Impots: l'un etoit *une Taille* qu'on levoit *sur les Terres*, dont on paioit le *centieme Denier*. Mais outre cela *Appien* remarque qu'il y avoit *une Capitation* plus insupportable aux Juifs que tous les autres Tributs. C'est pourquoi la Judee presenta Requete a Tibere pour etre dechargee des Impots dont elle etoit accablee aussi bien que la Syrie.

(21) *Capitationem Judæorum*, inquit lib. 6. de Jure Naturæ & Gentium cap. 18. pag. 812. *ut singularem & gravissimam commemorat Appianus*. Centesimum *ad Cylices & Syros tantum spectat: nec quomodo trahi possint* ad centesimum Judæi *ibi*, *non video*.

(22) Circa mare contigisse Matthæi vocationem, Marcus satis innuit, nam quorsum alioquin præmisisset cap. 3. 7. Dominum ad mare concessisse. Vide *Pitiscum* in voce Teloneum, & *Waserum* de Antiquis Numis Hebræorum lib. 1. cap. 18.

(23) Huc referas *Irenæum* lib. 5. cap. 24. *Isidorum Pelusiotam* lib. 1. Epist. 206. *Coelium Sedulium* lib. 3. Carminum v. 315. *Hilarium* Pictaviensem in libro contra Constantium Augustum, *Carolum Sigonium* de Republica Hebræorum libro 5. cap. 11. *Josephum Scaligerum* in Animadversionibus MSC. in *Beza* Novum Testamentum pag. 24. Actorum Literariorum *Henr. Leonardi Schurtzfleischii*, *Joac. Camerarium* teste *Abrahamo Sculteto* exercitationum Evangelicarum lib. 2. cap. 88. *Sam. Petitum* Variarum Lectionum cap. 18. *Guil. Budæum* libro V. de asse, *Robertum Cenalem* in libro de vera mensurarum, ponderumque ratione pag. 1525. Tomo V. Thesauri *Grævii*, *Claudium Salma-*

sium in Epistola ad Joannem Walæum n. 67. pag. 141. *Thomam Brown* in libro Anglice scripto primum, deinde Gallice verso, cui titulus: Essai sur les Erreurs Populaires, ou Examen des plusieurs opinions recues comme vrayes, qui sont fausses ou douteuses, lib. 7. c. 11. pag. 290. *Otthonem Sperlingium* in Dissertatione de Nummis non cusis tam veterum quam recentiorum, teste *Basnagio* dans l'Histoire des Ouvrages des Scavans A. 1700. mense Junio pag. 262. Jo. *Maldonatum*, *Gerh.* Jo. *Vossium* Harmoniæ Evangelicæ lib. 1. cap. 8. §. 1. pag. 55. *Petrum de Marca* de Concordia Sacerdotii & Imperii lib. 2. cap. 5. §. 5. *Franc. Duarenum* de Sacris Ecclesiæ Ministeriis ac Beneficiis lib. 7. cap. 10. pag. 385. Autorem illum, qui scripsit librum sub hoc titulo: *Relazione Istorica* delle Vertenze, che si trovavano pendenti tra la Corte di *Roma*, e quella del *Re di Sardegna*, allorchè fu assonto al Pontificato *Benedetto XIII.* di Santa e gloriosa memoria; Dei Trattati su di esse seguiti, e delle *Determinazioni* prese, con i *Motivi*, ai quali si sono appoggiate; come anche di tutto ciò ch' è succeduto nel Pontificato della Santità di *Clemente XII.* (inde excerpta, quæ huc pertinent, videre licet dans la Bibliotheque Italique ou Histoire Litteraire del' Italie Tomo XI. pag. 93.) Jo. *Seldenum* de Jure Naturæ & Gentium lib. 6. cap. 18. pag. 806. *Rich. Montacutium* Originum Ecclesiasticarum P. II. pag. 197. *Hunnium* Comment. in h. l. Tomo III. Oper. Latinor. pag. 405. *Lyserum* in Hasmon. Evang. cap. 91. pag. 473. *Gerhardum* Tom. VI. LL. CC. §. 443.

(24) Innuimus *Baronium* Tomo I. Annalium ad A. C. 33. num. 31. *Casaubonum* exercit. XV. adversus Baronium, num. 19 pag. 390. *Jul. Cæsarem Bulengerum* in Diatribis suis, quas *Casauboni* exercitationibus adversus Baronium opposuit, & in libro de tributis & Vectigalibus Populi Romani cap. 17. pag. 862. Tomo VIII. Thesauri *Grævii*. *Jac. Saurinum* Tomo II. Discours Historiques, Critiques, Theologiques & Moraux sur les Evenemens les plus memorables du Vieux & du Nouveau Testament p. 277. *Justum Lipsium* de Magnitudine Romana lib. II. cap. 3. *Franc. Hotomannum* in libro de Re Nummaria, Jo. *Bapt. Villalpandum* Tomo II. Explanat. in Ezech. P. II. lib. V. disp. 3. c. 37. *Petrum Possinum* in Spicilegio Evangelico, *Marq. Freherum* in Dissertatione de Numismate Census, Jo. *Leusdenium* in Philologo Hebræo Mixto dissertat. 28. p. 201. *Jac. Basnagium* dans l'Histoire des Juifs lib. III. cap. 2. §. 9. pag. 43. *Fried. Spanhemium* in Dissertatione Historica de Apostolatu & Apostolis §. 7. seq. *Guil. Caveum* in Vitis Apostolorum p. 227. *Eduardum Brerewood* in libro de Ponderibus & Pretiis veterum nummorum cap. I. *Ijsebrandum Eilhardum Harken. Rothium* in Dissertatione Topographico-Theologica de Monte sublimi, in quo Christus a Diabolo tentatus perhibetus §. 16. p. 989. Bibliothecæ Bremensis Classis VI. fasciculo V. *Christoph. Cellarium* in notis ad *Coelii Sedulii* lib. III. Carminum v. 316. Jo. *Cameronem* in Myrothecio Evangelico, Jo. *Henr. Hottingerum* in notis ad *Goodwinum* p. 968. Jo. *Lightfootum* in Horis Hebraicis ad h. l. in Chronicis Temporum & Ordine Textuum N. T. pag. 34. Tomo II. Operum, & in Decade Chorographica Marco præmissa cap. 3. §. 3. Jo. *Lundium* in den Judischen Heiligthumern libro 2. cap. 25. pag. 356. *Wilh. Schickardum* de Jure Regio Hebræorum cap. III. theorem. 11. p. 253. Jo. *Henr. Othonem* in lexico Rabbinico Philologico pag. 602. *Adr. Relandum* in dissertationibus de nummis veterum Hebræorum Samaritanis pag. 188. quibus adde magnes Matthæi interpretes *Bezam*, *Grotium*, *Salomonem van Til*, *Henr. Hammondum*, Jo. *Clericum*, *Aug. Calmetum*, *de Beausobre* & *l'Enfant*, *Carolum Mariam de Veil*, *Ludov. Wolzogenium*.

(25) In Animadversionibus ad *Schickardi* Jus Regium Hebræorum pag. 214.

(26) In singulari dissertatione de Didrachmis a Christo solutis.

(27) Vide Jo. *Henr. Othonem* in lexico Rabinico Philologico, *Claudium Salmasium* in Epistola ad Jo. Vvalæum num. 67. pag. 541. *Rich. Montacutium* P. II. Originum Eccles. pag. 195. *Ludov. de Dieu* in Appendice ad Evangelium Matthæi pag. 532. *Waserum* de antiquis nummis Hebræorum lib. 2. cap. 3. & 5. *Matth. Frieder. Beckium* in notis ad Paraphrasin Chaldaicam libri Chronic. pag. 200. *Gerh.* Jo. *Vossium* in Harmonia Evangelica lib. 1. cap. 11. §. 10. p. 89. *Henr. Hammondum* in notis ad Matthæi XVII. 24. *Constantinum l'Empereur* in notis ad בבא קמא sive Codicem primum de Damnis pag. 76. P. IV. Mischnæ *Guil. Surenhusii* & in notis ad Tractat. Middoth pag. 334. P. V. ejusdem Mischnæ, Io. *Leusdenium* in Philologo Hebræo Mixto dissert. 28. pag. 189. *Ludov. Wolzogenium* in Comment. in Matthæum pag. 405. Io. *Lundium* in den Iudischen Heiligthumern lib. 1. cap. 36. num. 24. pag. 204. *Stanislaum Grsepsium* in libello de multiplici Siclo & Talento Hebraico, *Kircherum*, *Buxtorfium*, *Cappellum* quos vide apud *Hermannum Conringium* in Paradoxis de Nummis Hebræorum cap. X. Inepta autem inprimis est sententia Jo. *Harduini* de *Siclorum distinctione*, quam in Dissertatione de Nummis Hebræorum, Græcorum, & Romanorum commendat, a Jo. *Clerico* merito rejectam: sic enim ille judicat dans la Bibliotheque Choisie Tomo XVIII. pag. 281. *il dit qu'il a vu* deux sortes de Sicles d'argent, *dont les* plus gros valoient 40. sols monoie de France, & les moindres la moitie. *Mais* Mrs. Cumberland & Bernard, *qui ont calcule le poids & les prix des Sicles Hebreux sur ce qui nous en reste dans l'Antiquite, ont fait voir qu'ils pesoient justement* une demi-once Romaine, *& qu'ils valoient environ* 28. *sols d'Angleterre & 25. de la monoie de Hollande, ou a peu pres, qui fait trente sols de France. Il s'ensuit de la que* les pretendus Sicles de notre Auteur sont des Sicles faits a plaisir, *par des gens qui n'en savoient pas le poids; & en effet cette* double espece de Sicles *n'est qu'une pure chimere*.

(28) Vide Anonymum illum Gallum in Opere ἀνεκδότῳ de ponderibus & mensuris veterum teste M. *de Vigneul-Marville* dans les Melanges d'Histoire & de Litterature Tomo I. pag. 539. Jo. *Clericum* in notis ad Exodi XXX. 13. Jo. *Henr. Hottingerum* in notis ad *Goodwinum* p. 970. *Brianum Waltonum* in Prolegomenis in Biblia Polyglotta, prolegomeno III. §. 34. *Robertum Cenalem* in libro de vera Mensurarum Ponderumque ratione pag. 1528. Tomo V. Thesauri *Grævii*, *Stephanum Morinum* in Exercitationibus de Lingua Primæva, *Guil. Schickardum* in peculiari de Nummis Hebræorum dissertatione, J. C. *Harenbergium* in Observatione Critica in voces דרכון item דרכמון, אדרכון §. 5. pag. 630. Bibl. Brem. Classis VIII. fascic. IV. P. D. *Huetium* in Observationibus & Notis in *Origenis* Commentaria p. 56. sequ. *Dionys. Petavium* in animadversionibus ad *Epiphanium* de mensuris & ponderibus pag. 427. *Rich. Cumberlandum* in libro cui titulus: An Essay tovvards the Recovery of the Jevvish Measures and Vveights comprehending their Monies cap. IV. p. 180. teste Jo. *Clerico* dans la Bibliotheque Universelle & Historique Tomo V. pag. 181. *Herm. Conringium* in Paradoxis de nummis Hebræorum cap. X. ut nihil addam de *Villalpando*, & *Bonfrerio*, quos in hunc scriptorum censum refert Jo. *Lundius* loco paulo ante citato.

(29) Tomo I. editionis Operum *Josephi*, quam curavit *Havercampius* pag. 159. oculis tuis subjectum videas *tetradrachmum Atticum argenteum siclo æqualem*. Inde vero ejusdem *tetradrachmi Attici figuram* transtulimus, & in Tabula huic Historiæ Fisci Judaici præfixa inspiciendum curavimus. Ceterum *Josephum* de *valore Sicli* tuentur *Villalpandus* in Apparatu p. 386. J. H. *Heideggerus* P. I. Historiæ S. Patriarcharum Exercit. 1. §. 34. pag. 41. *Bened. Arias Montanus* in Ephron sive de Siclo, *Robertus Cenalis* in libro de vera Mensurarum Ponderumque ratione p. 1526. Tomo V. Thesauri Grævii, *Eduardus Brerewood* de Ponderibus & Pretiis Veterum Nummorum cap. 1. *Waserus* de antiquis nummis Hebræorum lib. 15. cap. 3. *Ciacconius* de Ponderibus pag. 96. *Ottho Sperlingius* de nummis non cusis tam veterum quam recentiorum pag. 54. *Herm. Conringius* in Paradoxis de nummis Hebræorum cap. 4. & 10. *Hooperus* paulo post laudandus, Ge. *Wolfg. Wedelius* Exercitationum Medico-Philologicarum Centur. 51. Dec. 5. exercit. 7. de Nummis Novi Testamenti, & *Adr. Relandus* in dissertationibus de nummis veterum Hebræorum Samaritanis pag. 188. seq.

(30) Confer præter *Grotium* in notis ad Matth. XVII. 24. etiam *Hooperum* in libro, cui titulus: An Inquiry in to the state of the Ancient Measures, the Attik, the Roman, & especielly the Jevvish (apud *Armandum de la Chapelle* dans la Bibliotheque Angloise

gloise Tomo IX. pag. 393.) *Hermannum Conringum* in Paradoxis de numis Hebræorum cap. X. & *Brerewodum* l. c. Ut nunc taceam *Jac. Usserium* in Syntagmate de LXX. Interpretum versione cap. III. pag. 24. *Salomonem Deylingium* P. III. Observationum Sacrarum pag. 183. aliosque Scriptores, qui a Jo. *Christiano Klemmio* in Libello Academico de Nummis Hebræorum passim hanc in rem citantur.

(31) Ita apud Ægyptios *τὰ ἱερογραμματεῖα τά περὶ μέτρων εἰδέναι ἔχειν* quæ ad mensuras pertinent, scire oportebat, quæ etiam in Thouthi libris in adytis asservati solitis, scripta erant. Vide *Clementem Alexandrinum* libro VI. Stromat. pag. 633.

(32) En ejus verba in den Judischen Heiligthumern libro 11. cap. 25. num. 26. pag. 356. beyde Meinungen setzet *Carpzov* mit *Schmidio* zusammen, dass Petrus von beyden halben Sekeln gefraget sey, dia sie dem Tempel und dem Kayser schuldigvvaren: aber auf die Weise hatte Christus fur sich und Petro 2. Statergeben mussen: nu aber giebt er fur sich und Petro nur einen Stater oder zvvene halbe heilige Sekel: kan dahero beyderley Schatzung nicht verstanden vverden.

(33) Historiæ suæ quatuor vel trium Gordianorum, si quando novis typis describeretur, præter alias dissertationes etiam hanc additurus erat, in qua disquireret: *an Imperatores Romani sint vocati βασιλεῖς, & annon illi designentur* in Epist. B. Petri *& aliis* Novi Testamenti locis. Vide *Massonii* Tomum XI. d' Histoire Critique de la Republique des Lettres tant ancienne que moderne pag. 197.

(34) In Vindiciis Veterum Scriptorum contra *Harduinum* pag. 49.

(35) In calce dissertationis, qua Fl. *Josephi* historia a *νόθου* suspicione contra *Harduinum* justis vindiciis adseritur, & nummis antiquis conciliatur.

(36) Auctor ille Anonymus, qui est *Ludov. Jobertus* quique A. 1693. Parisiis edidit librum sub hoc titulo: La Science des Medailles, pour l'Instruction de ceux, qui s'appliquent à la connoissance des Medailles Antiques & Modernes, nonnulla habet, quæ huc referas. Ita enim ex illo disserit Jo. *Clericus* dans la Bibliotheque Universalle & Historique Tom. XXIV. pag. 417. on remarque que *les villes Greques* ont souvent donne aux *Empereurs le nom de Roi*, *βασιλεύς* quoi que jamais en latin ils n' ayent soufert celui de *Rex*. Confer omnino *Basnagium* dans l' Histoire des Juifs lib. III. cap. 23. §. 16. sequ. pag. 634. Anonymum quendam Gallum in explicatione Nummi Antonini Imp. filii Severi eximiæ raritatis (quæ explicatio exstat in Memoriis Trivultianis A. 1701. Tom. 1. pag. 222.) *Antonium Gallandum* in Observationibus in explicationem præcedentem numismatis Caracallæ Græci (quæ observationes leguntur in iisdem Memoriis A. 1701. Sept. & Octobr. p. 309. seq.) & *Ezech. Spanhemium* Tomo 2. de Præstantia & Usu numismatum antiquorum Dissertat. XII. observante *Anselmo Bandurio* in Bibliotheca Nummaria p. 163. Ceterum cum *Romani regnum ipsum*, dummodo *nomen abesset*, ferre possent, habemus hic extra scholam insignem quandam in Politica Romanorum logomachiam, quam aliquanto luculentius indicat *Sam. Werenfelsius* in Dissertatione de Logomachiis Eruditorum cap. 4. p. 497. Operum.

(37) Nolumus nunc repetere, quæ supra de *Regibus amicis*, *fidelibus*, *ὑπηκόοις* & *inservientibus* observavimus, vide quæso *Spanhemium* dissertat. VIII. de usu & præstantia numismatum, *Salmasium* ad Historiæ Augustæ Scriptores, *Grotium* de Jure Belli & Pacis lib. 1. cap. 3. §. 22. pag. 165. & libro 3. cap. 15. §. 9. pag. 915. editionis *Barbeyraci*, *Casaubonum* Exercitat. 1. ad apparatum Annalium Baronii num. 3. pag. 23. *Marq. Freberum* in dissertatione de numismate census, *Basnagium* dans l' Histoire des Juifs libro 1. cap. 12. §. 12. pag. 293. & lib. 7. cap. 11. pag. 299.

(38) Vide *Grotium* ad h. 1. Petri, *Cellarium* in calce dissertationis jam laudatæ, *Freberum* de Numismate Census, *Campegium Vitringam* in Ἀνακρίσει Apocalypsios ad cap. 13. pag. 768.

(39) In formula illa precum Judaicarum יראו עינינו hæc legas: videant oculi nostri, & lætetur cor nostrum, & exultet anima nostra in salute tua, in veritate, in eo quod dicas Zioni (Jes. LII. 7.) regnat Deus tuus. *Dominus regnat*, *Dominus regnavit*, *Dominus regnabit in sæculum & sempiternum*, nam regnum ad te pertinet, & in sæcula sæculorum regnabis in gloria, *quia nullus nobis præter te Rex est*. אין לנו מלך אלא אתה *nullus nobis rex est*, *nisi tu*. Quam enim mutatus est sermo hujus gentis in exsilio ab eo majorum suorum apud *Joannem*, huic directe opposito: *non habemus Regem nisi Cæsarem*. Postquam igitur Cæsar eorum Rex esse desiit, tollunt oculos suos in cœlum, Lucæ XVI. 23. Hactenus *Campegius Vitringa* de Synagoga Vetere lib. I. P. I. cap. XI. pag. 216.

(40) Idem *Seldenus* de Titulis Honorum P. I. cap. 1. §. 3. pag. 28. hæc observat notatu digna: *Drusius* Præteritorum lib. IX. refert, se habuisse librum cum inscriptione, מלכי רומי *Reges Romani*, seu vitæ Imperatorum: ac Lucæ III. capite versu 1. dicitur *τῆς ἡγεμονίας* id est, *imperante Tiberio*, Syriaca versio reddit, ומלכותה *regni*. Pauli appellatio, juxta Arabicam versionem, est facta ad *Cæsarem Regem*: quod congruit titulis Imperatorum in vitis Evangelistarum quatuor lingua eadem scriptis.

(41) Vide Ruth. I. 1. Lucæ IV 25. Epistolam Jacobi V. 17. Confer etiam Jo. *Gothofr. Lakemacherum* P. II. Observationum Philologicarum Observat. III. pag. 70. *Petrum Keuchenium* in Annotatis in IV. Evangelistas pag. 116. Jo. *Seldenum* de Jure Naturæ & Gentium lib. VI. cap. 18. pag. 807. *Relandum* in Palæstina pag. 29. & in Antiquitatibus Sacris veterum Hebræorum delineatis Parte I. cap. 1. §. 1. *Salom. Glassium* in Rhetorica Sacra Tractatu I. cap. 16. pag. 893.

(42) Vide sis S. *Augustinum* quæst. Evangelic. 23. & *Sixtum Senensem* Bibliothecæ Sanctæ lib. VI. annot. 76.

(43) *Decumæ* ita veteres pro *Decima* frumenti proprie *decimam* fructuum partem significabant, a quibus *Cicero* Verr. III. cap. 43. *ager vectigalis populi Romani ex parte decima* dicitur. *Tacitus* Germ. cap. 29. n. 5. *decumales agros* vocat. *Decumani* autem dicebantur *publicani*, qui decumas ab aratoribus exigendas conduxerant. *Scriptura* proprie & vulgo appellabatur vectigal, quod publicum, quibus pascua fuerunt locata, accipiebant e pastionibus. Appellatur ita, quia pastores numerum pecudum, quas in publica pascua immittere vellent, profiteri debebant; & publicani in tabulis suis annotabant, & scribebant, ex qua *scriptura* postea ratio inter pastorem & publicanum conficiebatur. Inde ager, sive pascuum ipsum dicebatur *ager scripturarius*, sed & *pecuarii* vocabantur, qui pascua publica conduxerant, ut inde vectigal colligerent. *Portorium* fuit vectigal, quod capiebatur ex rerum venalium importatione & exportatione: *portorium* item vectigal, quod in pontibus pro transitu exigebatur: *portitores* erant telonarii, portum obsidentes, omnia sciscitantes, ut ex eo vectigal acciperent. Atque hæc quæ nunc paucis observamus, multo copiosius exponunt Jo. *Frieder. Franckens Teinius* in Dissertatione de Ærario Populi Romani, *Petrus Burmannus* & J. C. *Bulengerus*, uterque de Vectigalibus Populi Romani, quibus adde *Carolum Sigonium* libro I. de Antiquo Jure Provinciarum cap. I. & de Antiquo Jure Civium Romanorum c. 4. *Jac. Gutherium* de Officiis Domus Augustæ libro III. cap. 17. *Nicolaum Bergierium* de Publicis & Militaribus Imperii Romani Viis lib. I. sect. 12. §. 4. *Paulum Manutium* & *Franc. Hottomannum* in notis ad Orat. *Ciceronis* pro Lege Manilia, *Adrianum Turnebum* in notis ad Orat. *Ciceronis* de Lege Agraria contra Rullum, *Justum Lipsium* de Magnitudine Romana lib. II. cap. 1. pag. 692. Tomo III. Operum.

(44) Inde colligit *Seldenus* de Jure Naturæ & Gentium lib. VI. cap. 18. pag. 807. exactam a Christo & Petro *didrachmorum pensitationem* non de *tributo sacro* in usum templi pendendo, sed de *tributo Romanis debito* intelligendam esse.

(45) De *Paraphraste Syro* hæc observat *Seldenus* l. c. pag. 811. non puto, inquiens, paraphrasten Syrum aliud omnino præter *tributum Cæsarianum* hic intellexisse. Nam eodem ipso nomine quo Tributum, seu Censum tum in Gamalielis oratione, ubi *Judas Galilæus* memoratur, tum in altero illo Evangeliorum loco de numismate census indigetat, etiam didrachma hæc vocat: scilicet כסף רישא *argentum capitationis*.

(46) Unus omnium instar erit *Carolus Maria de*

Veil

Veil in explicatione literali Evangelii secundum Matthæum & Marcum pag. 246. hæc enim ejus verba sunt: *census est tributum*, *ut explicant* Marcus *&* Lucas. *Cum enim* census proprie *diceretur* descriptio agrorum *&* reliquarum fortunarum, *ex quibus tributi pro sua virili cuique præstandi ratio constabat*, *obtinuit* in Provinciis, *ut* ipsum tributum *appellaretur* census, *quæ vox in ipso Evangelio Græco Matthæi ter*, *& Marci semel legitur*, *etsi* Latina dictio *sit*; *tamen* census specialiter dicebatur nummus solvendæ capitationi *apud Hesychium*. Pensitatio *ista* census per capitationem, *quæ cæpit post* Cæsarem Augustum in Judæa, *ut ait Hieronymus* in Matthæi XVII. professio *erat* apertissima & Judææ ad formulam provinciæ redactæ & summi imperii, *quo Cæsar potiebatur in Judæos*, *ex quo* Archelaus *Regis Herodis filius in exilium pulsus est*, *& bona ejus fisco sunt adjudicata*.

(47) In notis ad Matthæi XVII. 25. hæc habet: census *vocantur* onera quævis *aut* personarum *aut* prædiorum, *ut ex* titulo Digestorum De censibus *apparet*.

(48) In libro III. Parergon *cap.* 10.

(49) Pro voce κῆνσον, quæ est in editis exemplaribus Matthæi XXII. 19. est in antiquo codice Græco Latino, quem ad Cantrabrigiensem Academiam misit *Theodorus Beza*, ἐπικεφάλαιον, hoc est tributum, quod unum quodque caput solvebat. Vide *Hammondum* a h. l. *Joannes* autem *Clericus* addit: vel hinc liquere eo Codice MS. contineri, non mera Evangelistarum verba, sed eorum quandam paraphrasin. Vocem enim Latinam Κῆνσον exposuit Græcis quibus nota non erat, voce notiori.

(50) At vero *Suidæ* & *Hesychii* interpretatio satis commoda erit, dummodo sine ulla vitilitigatione recte accipiatur. Quando enim apud dictos scriptores itemque in Glossis verborum Juris a *Carolo Labbæo* editis Κῆνσος exponitur εἶδος νομίσματος inde colligere est, *censum oportuisse certo genere nummorum solvi*. *Denariis* nempe, quibus impressa erat Cæsarum imago, ut conjecerat *Marquardus Freherus*.

(51) Alias quidem φόρους vocant εἰσφοράς, ut *Justinus* M. Apolog. II. sed *Josephus* de bello Judaico *lib.* II. *cap.* I. φόρους & εἰσφοράς recte distinguit. Nam εἰσφορὰ τῶν χρημάτων dicitur de *civibus pecuniam in ærarium* & ad publicos usus *conferentibus*, ut φόρος de *tributo*, quod *populi tributarii* illis ferunt, quibus parent. Vide plura hanc in rem apud *Grotium* in notis ad I. Maccab. X. 39. *Guil. Budæum* in Commentariis Græcæ Linguæ *pag.* 213. & *Jac. Perizonium* in notis ad *Æliani* Variam Historiam *lib.* II. *cap.* 10. Cæterum ut ad vocem φόρος redeamus, quæ hujus loci est, addimus. Capitationem dixit *Appianus* in Syriacis φόρον τῶν σωμάτων *tributum corporum*. Confer *Sam. Pitiscum* in lexico Antiquitatum Romanarum in voce *Capitatio*, J. C. *Bulengerum* in libro de Tributis & Vectigalibus Populi Romani *cap.* XVII Jo. *Casp. Suicerum* in Thesauro Ecclesiastico in voce Φόρος, *Ludov. De Dieu* in Animadversionibus ad *Rom.* XIII. 7. & *Freder. Lindenbrogium* in notis ad *Ammiani Marcellini lib.* XVI. *cap.* 5. *pag.* 128. ubi hæc leges: Gloss. *tributum capitulare* ἐπι κεφάλαιον φόρος. Atque ita de *nomine* quidem constat, sed *indictionis ratio intricatior*, quam tamen explicare conati sunt *Barn. Brissonius* explicationum quæ ad Jus pertinent verbor. *lib.* III. & *Justus Lipsius* in Admirandis *lib.* II. *cap.* 2. & 3. sed quam bene nunc non disputo, & res est alterius atque majoris tractationis quam ut hic expediri possit. Hactenus *Lindenbrogius*: interim Jo. *Bapt. Vicecomes* Jurisconsultus Mediolanensis *libellum* scripsit de *Capitatione*, quem *eximium* appellat *Hermannus Conringius* in dissertatione ad Leg. I. Codicis Theodosiani de Studiis Liberalibus urbis Romæ & Constantinopolis.

(52) Romanis scriptoribus *census* est *descriptio agrorum* & *reliquarum fortunarum* in census deferri solitarum. Sic *Cicero* dixit IV. in Verrem: *Siculos ex censu quotannis tributa conferre*. Cum autem *pensitationis præstandæ modus* penderet a *censu*, obtinuit *in provinciis*, ut ipsum *tributum* appellaretur κῆνσος *census*. Sane etiam apud Romanos scriptores *census* interdum non *descriptionem* aut *æstimationem bonorum* significat, sed ipsa *bona*, ut *homo tenuis census* & apud Satyricum *misera est magni custodia census*, id est magnæ pecuniæ, vel ingentium opum. Hactenus *Casaubonus*, sed jejune admodum de voce *census* disserit.

(53) Posteaquam in Lexico Rabbinico Philologico p. 157. de Denariis Judæorum disseruerat, hæc addit: denarius ille, qui Christo allatus fuit Marci XII. 16. fuit *Denarius Cæsareanus* דינרא קיסרנא id est fuit *alius formæ* & *inscriptionis*, quam *communes Susæi* זוזים erant. De tali Denario mentio fit Bab. Avoda Zarah fol. 6. 2. *ethnicus quidam misit R. Jehudæ principi Denarium Cæsareanum &c.* Probabile etiam est illum fuisse *argenteum* secundum illum Canonem, qui legitur in Bava Bathra fol. 166. 1. *Denarii absolute positi*, *intelligendi sunt denarii argentei*.

(54) In Matthæi explicatione literali pag. 247. ita disserit: obtulerunt denarium scilicet in exemplum pecuniæ Romanæ: *neque enim denarius fuit peculiare aliquod monetæ genus ad tributi solutionem cusæ*, verum omnes denarii erant pecunia Romana; & tam denarii, quam alii nummi Romani dici poterant *numisma census*.

(55) In notis ad Matthæum XXII. 19. ita loquitur: *date mihi* nummum *aliquem* ejus monetæ, *in qua* tributum exigi *soles*: *in eo autem nummorum genere* usitatissimus *erat* denarius. *Itaque merito a viris doctissimis reprehensus est eorum* error, *qui* Denarium tributi modum *existimabant*.

(56) Lib. II. de Concordia Sacerdotii & Imperii c. 5. §. 5. in hanc sententiam disserit: *census specialiter dicebatur* nummus solvendæ capitationi *apud Hesychium*: κῆνσος εἶδος νομίσματος ἐπικεφάλαιον. *Pecunia qua* capitatio *præstabatur*, numisma census *dicitur in Evangelio*: non quasi aliquod peculiare monetæ genus ad census solutionem cuderetur, *sed quod pecunia Cæsaris nomine percussa in eam rem impenderetur*.

(57) *Freherus* in dissertatione de Numismate Census: *non dubito* Judæos *eo tempore* nummos suos *&* monetas proprias *etiam in commerciis adhuc habuisse*, *si non cudisse*. *Et hinc est*, *quod requirit Dominus* non simpliciter *exhiberi sibi* eorum numisma *sed* numisma census νόμισμα τοῦ κήνσου *id est* genus monetæ huic functioni proprium, *quo defungerentur censu sua provinciæ indicto*.

(58) Conferri hic meretur Scriptor ille, qui Historiam litium inter Regem Sardiniæ & Curiam Romanam Benedicto XIII. P. R. sermone Italo conscripsit: ita enim dicti Scriptoris mens exponitur dans la Bibliotheque Italique Tomo XI. *pag.* 105. il est si vrai que le Droit d' imposer des Tributs, est propre & naturel a la Souverainete, que les Saints Peres Pont remarque sur la Reponse de N. S. *rendez a Cesar*, *ce qui est a Cesar*. L' Empreinte de Cesar gravee sur la Monnoye dont on paye le Tribut, contient aussi, ajoute notre Auteur, celle des Biens pour le; quels on le paye. C' est là l' obligation & hypotheque *innee* (nata in esli) a la quelle ils sont assuiettis & qui les accompagne toujours; ou qu' ils passent, ils portent cette Charge avec eux a tout possesseur; & cela parceque la propriete qu' il acquiert sur eux, nait & depend toujours de cette propriete Eminente, qui appartient au Souverain. Hactenus Scriptor ille Romano-Catholicus, cujus verba *Vanini cavillationibus* merito opponnenda erant.

(59) Vide *Maimonidem hal.* Siklim *cap.* 1. §. 3.

(60) *Gem. Bab.* ad *tit.* *Bechoroth.* *cap.* 8. *fol.* 49. & 50.

(61) *Gem. Bab.* ad *tit.* Baba Metzia *cap.* 4. *fol.* 44. b.

(62) In notis ad Matthæi XXII. 17. scribit: census *nomen &* ad prædiorum *&* ad capitum onera *refertur*, *ut videre est* in Pandecte Justinianeo tit. de censibus, *ubi Cæsareensibus narratur remissum a Vespasiano* tributum capitis. *Ad* utramque censum *necessaria erat* ἀπογραφή. Panegyricus in laudibus Constantini: *septem millia capitum remisisti*, *quartam amplius partem nostrorum censuum*. Unde discimus *provincias Romani imperii* non *agrorum* tantum pependisse *tributa*, sed & *humanorum capitum*, extra *colonias municipia* & *civitates* Juris *Italici*. Judæam ex quo provinciis accensa est, melioris fuisse juris quam alias provincias vix credibile est. Confer eundem *Grotium* in notis ad Matthæi XVII. 25.

(63) Verba *Freheri*, quæ innuimus, leguntur supra *cap.* II. §. 4.

(64) De *Denario Romano* accuratissime egit Jo. *Gravius* in singulari de Denario Romano libro. Confer *Richardum Cumberlandum* in libro cui titulus:

An

An Eſſay tovvards the Recovery of the Jevviſh Meſures and Weights comprehending their Monies indico *Jo. Clerici* dans la Bibliotheque Univerſelle & Hiſtorique Tomo v. *pag.* 184. Adde *Iſaacum Barrovvium* in Opuſculis, (unde excerpta videas apud *Jo. Clericum* dans la Bibliotheque Univerſelle & Hiſtorique Tomo x. *pag.* 58.) *Eduardum Brerevvodum* in libro de ponderibus & pretiis veterum numorum *cap.* 14. Ceterum ſatis mirari nequeo negligentiam *Sam. Pitiſci*, ut qui de *Grævii* libro quantivis pretii, ne minimam quidem mentionem fecerit in lexico ſuo Antiquitatum Romanarum.

(65) Videamus paucis, quo tendat hæc *Freheri* Oratio. Nimirum *Lipſius* libro II. de Magnitudine Romana *cap.* III. 50. affirmaverat, *numiſma cenſus fuiſſe denarium pro capite pendendum*, ſed ita, ut, cum *capitis tributum inæquale* fuerit, ditiores *aureum Denarium* pendere debuerint. Quam ſententiam merito rejicit *Freherus*, docetque *uniforme in omnia capita capitationis tributum* fuiſſe, in eo tamen aliquid humani paſſus eſt, quod negat *denarium aureum Romanis* unquam fuiſſe. Contrarium ex *Dione* docent *Baronius* Tomo I. Annalium ad A. C. 34. *n.* 10. *Ludov. Savotus* in Diſſertationibus de Nummis Antiquis P. III. *cap.* 9. *pag.* 1222. Tomo XI. Theſauri *Grævii*, *Erycius Puteanus* in libro ſingulari de Pecuniæ Romanæ ratione facillimo ad noſtram calculo revocata *cap.* IV. *p.* 1181. Tomo III. Theſauri Novi *De Sallengre*, *Jo. Chriſtoph. Wagenſeilius* in diſſertatione de Re Monetali Veterum Romanorum *cap.* XI. *pag.* 54. & *Caſp. Waſerus* de nummis antiquis Ebræorum *lib.* II, *cap.* 20.

(66) Facile fidem faciunt illa *Ulpiani* lege 3. D. de Cenſibus: *in Syriis a quatuordecim annis maſculi, a duodecim feminæ, uſque ad ſexageſimum quintum annum, tributo capitis obligantur*. Confer omnino *Petrum de Marca* libro II. de Concordia Sacerdotii & Imperii *cap.* 5. §. 5.

(67) Hanc notam ſubjicit *Baſnagius* loco citato: 890. Talens d' Argent. Les Tributs ſe paioient toujours en Argent.

(68) Vide quæſo librum Judicum XX. 15. 17. 1. Paralip. XXVII. 2. Paralipom. XVII. 14. 2. Regum XXIV. 9. Ac ne quis fidem ſacrarum literarum, quæ de *tanta Judæorum multitudine* loquuntur, labefactare ſuſtineat, conferendi hic erunt *Claudius Fleury* in libro, cui titulus: les Moeurs des Iſraelites *cap.* VII. *pag.* 35. ſequ. *Henr. Maundrellus* in libro cui titulus: Voyage d' Alep a Jeruſalem *pag.* 107. *Jo. Clericus* in animadverſionibus in *H. Hammondi* Paraphraſin ad Apocal. VII. 3. & dans la Bibliotheque Choiſie Tomo XVI. *pag.* 119. ſequ. *Ludov. Cappellus* in Obſervationibus ad delineationem templi Hieroſolymitani ex *Villalpando p.* 3040. ſequ. Tomo VII. Criticorum Anglorum, *Joannes Servilius* de Mirandis Antiquorum Operibus, Opibus, & Veteris ævi Rebus, pace belloque magnifice geſtis libro III. *cap.* 25. ſequ. *pag.* 1203. Tomo I. Theſauri Novi *De Sallengre*, *Jo. Alphons. Turretinus* in Tractatu de Veritate Religionis Chriſtianæ, & quidem ſectione III. de Veritate Revelationis *Judaicæ* (inde excerpta dedit Bibliotheque Raiſonnee des Ouvrages des Savans de l' Europe Tomo VIII. Parte 1. *pag.* 210. quæ huc referenda erant) *Matthias Frid. Beckius* in notis ad Paraphraſin Chaldaicam libri 1. Chronicorum *p.* 217. *Bonaventura Cornelius Bertramus* in Lucubrationibus Franckrallenſibus cap. II. Autor Anonymus, qui edidit diſſertationem ſub hoc titulo: Eſſai d' une nouvelle Vie de David ou Diſſertation Critique ſur le Pſeaume CX. pag. 53. & 64. apud *Maſſonum* Tomo II. Hiſtoire Critique de la Republique des Lettres, tant Ancienne que Moderne, *Guil. Lovvth* in libro, quem inſcripſit: A Commentary upon the Prophecy & Lamentations of Jeremiah, unde excerpta videas apud *Michaelem De la Roche* dans la Bibliotheque Angloiſe ou Hiſtoire Litteraire de la Grande Bretagne Tomo XIV. P. II. artic. 1. *pag.* 298. Nec omittendæ hic erunt aliorum doctorum hominum obſervationes, quas damus in Commentario noſtro in *Hecatæi Abderitæ* Eclogas ſive Fragmenta *pag.* 84. & 202.

(69) Magnam horum ſcriptorum ſeriem dedimus in conſpectum in Commentario noſtro in *Hecatæi Abderitæ* Eclogas *pag.* 76. ſequ. quibus nunc addimus *Bonaventuram Burchardum* vel *Brocardum* in Deſcriptione Jeruſalem & terræ promiſſionis, *Jo. Chriſtoph. Wagenſeilium* in Commentario in Sota *p.* 722. *Jo. Chriſtoph. Wolfium* Bibliothecæ Ebrææ P. IV. *pag.* 440. *Jo. Dougtæum* P. II. Analectorum Sacrorum, excurſu 10. p. 15. *Brianum Waltonium* in Apparatu Biblico p. 107. *Jo. Lightfootum* in Horis Ebraicis ad Matthæi XIII. 8. *Jac. Baſnagium* dans les Antiquitez Judaique ou Remarques Critiques ſur la Republique des Hebreux (inde excerpſit haud pauca Journal des Scavans Tomo LVI. p. 126.) *Jo. Clericum* in Quæſtionibus Hieronymianis quæſt. XIV. *pag.* 471. *Adrianum Relandum* tum in Palæſtina, tum in Diſſertationibus Miſcellaneis P. 1. diſſertat. III. §. *pag.* 128. Autorem Diſſertationis Criticæ ad loca quædam *Homeri* & Sacræ Scripturæ *pag.* 223. Tomo XI. de l' Hiſtoire Critique de la Republique des Lettres, tant Ancienne, que Moderne, *Sandys* in Itinerario *lib.* III. *pag.* 117. edit. Londin. 1673. in folio, *Claudum Fleury* in libro, cui titulus: les Moeurs des Iſraelites c. VII. *pag.* 33. ſequ. *Danielem Gerdeſium* in Veſperis Vadenſibus ſive Diatribis Theologico-Philologicis de Hyperbolis ex Scriptura S. eliminandis *p.* 114. *Henr. Maundrellum* in libro, cui titulus: Voyage d' Alep. a Jeruſalem (unde luculenta excerpta videas apud *Mich. De La Roche* dans la Bibliotheque Angloiſe ou Hiſtoire Litteraire de la Grande Bretagne Tomo II. Parte 1. artic. 7. pag. 122.) aliosque, qui *Tolandum* confutarunt. Quid multa? addimus *nummos de ſumma fertilitate Cananææ teſtes*. Botrus, folium vitis & palma, ut ex nummis apparet, ſymbolum erant Judææ: ſolebant Romani quoque agrorum fertilitatem in nummis indicare per ſpicas, uvarum racemos, & palmas arbores. Quod *Vaillantius* in Præfatione ad Numiſmata Ærea, Imperatorum, Auguſtarum, & Cæſarum notavit, teſte *Salomone Deylingio* P. III. Obſervationum Sacrarum *pag.* 186.

(70) In Originibus Judaicis. Nolim jam diſquirere, an *Tolando* jam pridem in eadem de *Cananææ ſterilitate* proluſerit *Michael Servetus* (vide *Jo. Laur. Moshemium* in Hiſtoria Michaelis Serveti *pag.* 184. *Michaelem De La Roche* dans la Bibliotheque Angloiſe Tomo II. Parte 1. *artic.* 7. *pag.* 120. & excerpta Epiſtolæ *Dn. Des Maizeaux* ad *Dn. De La Motte* ſur l' accuſation intentee a *Servet* au ſujet de ſon edition de la Geographie de *Ptolemee*, quæ excerpta inſerta videas dans la Bibliotheque Raiſonnee des Savans de l' Europe Tomo III. Parte 1. *pag.* 172. ſequ.) docti certe homines *Tolandum* recte refutarunt, præter alios *Dan. Gerdeſius* l. c. *Huetius* in Epiſtola quadam ſub *Morini* nomine contra *Tolandum* edita (legitur hæc apud Abbatem *De Tilladet* dans les diſſertations ſur diverſes matieres de Religion & de Philologie contenues en pluſieurs Lettres ecrites par des Perſonnes ſavantes de ce tems recueillies. Vide Journal Litteraire T. IV. *pag.* 253.) *Elias Benoiſt* in libro, cui titulus: Melange de Remarques contre Mr. Toland, *Salomo Deylingius* P. II. Obſervationum Obſervat. IX. Confer etiam animadverſiones noſtras in *Tolandum* inſertas Commentario noſtro in *Hecatæi Abderitæ* Eclogas a *p.* 59. ad *p.* 78.

(71) Cantic. IV. 2. commemorantur *oviculæ* & quidem omnes *gemellipare*, nulla earum ſterili. Quid quod ſæpe etiam tres aut quatuor ſimul peperere teſte *Thoma Brovvn* in libro cui titulus: certain Miſcellany Tracts. Addit *Brovvn* ad fidem faciendam verba illa Pſalmi CXLIV. 12. balantes noſtræ millecuplis, decies millecuplis per vicos noſtros fœtibus augentur. Quemadmodum autem hæc ex *Brovvnio* excerpta debemus *Nich. De La Roche* dans le Memoires Literaires de la Grande Bretagne Tomo VIII. *pag.* 475. ita cum *Brovvnio* omnino conferendus erat *Jo. Lundius* in den Judiſchen Heiligthumern *lib.* III. *cap.* 55. p. 632. ſequ. Quid hic addam *paſcua Palæſtinæ* a me commemorata in Commentario ad *Hecatæi Abderitæ* Eclogas *pag.* 72. Inprimis huc pertinet *Regio campeſtris Saron quam maxime paſcuoſam*, quam pluribus deſcribunt *Conſtantinus L' Empereur* in notis ad בבא קמא ſive Codicem primum de Damnis *pag.* 104. P. IV. Miſchnæ *Guil. Surenhuſii*, aliique doctiſſimi viri, quos videre licet apud *Conr. Ikenium* in Diſſertatione Theologico-Philologica de Lilio Saronitico Emblemate Sponſæ §. 10. pag. 19. ſequ. Pene omiſeram *greges ovium* in *montibus* paſcentes Jerem. L. 6. in *deſertis* Palæſtinæ Pſ. LXV. 13.

Je-

Jerem. ix. 10. Joel. i. 19. ii. 22. & 13. Plura hanc in rem de vera vocum ἔρημος & מדבר in Sacris Literis notione observat *Theod. Hasaeus* in Dissertatione ad Lucæ xv. 7. de Nonaginta novem Justis Pœnitentia non indigentibus §. 21. seqq. *pag.* 123. Bibliothecæ Bremensis Classis i. Fasciculo ii. Idem vir doctus §. 22. p. 124. inter alia hæc addit verba: *cum tam frequenter in Sacris* desertorum Palæstinæ *fit mentio, illam autem provinciam & incolarum innumerabili multitudine exultam, tantaque ubertate, atque omnium rerum copia adfluentem fuisse sciamus, ecquis illud de prorsus incultis, atque incolis suis plane destitutis locis interpretabitur?*

(72) *Casaubonum* tamen in hoc argumento semel iterumque ad examen vocat *Jo. Christoph. Wagenseilius* in Confutatione Carminis R. *Lipmanni pag.* 299. 306. & in dissertatione ad Christophorum Arnoldum de loco Classico Genes. xlix. 10. *pag.* 241. fasciculo v. Opusculorum & *pag.* 253. ibidem.

(73) Posteaquam observaverat *Bossuetus* & aliquot argumentis probaverat, *Judæis illa ætate nullum jus gladii fuisse*, hæc addit de Judæis: ils ne purent voir cette perte, *sans se souvenir de l' ancien Oracle de Jacob*, qui leur predisoit que dans le temps du Messie il n' y auroit plus parmi eux ni puissance, ni autorite, ni Magistrature. Un de leurs plus anciens Auteurs le remarque: & il a raison d' avouer que le Sceptre n' etoit plus alors dans Juda, ni l' autorite dans les Chefs du peuple, *puisque la puissance publique leur etoit otee*, & que le *Sanedrin* etant *degrade*, les membres de ce grand Corps n' etoient plus considerez comme *Juges*, mais comme *simples Docteurs*. Ainsi selon eux memes, il etoit temps, que le Christ parut.

(74) Legitur hæc *Perizonii* Epistola in Musei Historico-Philologico-Theologici Volumine ii. Parte i. p. 141. *Censeo*, inquit, *Judæos ea conditione* in provinciam redactos, *ut* patrios religionis ritus *retinerent, ac si aliqui ex ipsis contra eos deliquissent, coercere possent Josepho teste* Ἀρχαιολ. l. xix. c. 4. & 6. *at* de Bello Jud. l. vii. c. 34. *& quod tale* jus coercendi *habuerint, patet ex* Actis Apost. vi. 12. xi. 1. xxii. 5. *Potuerunt ergo &* judicare, *&* damnare reos, *sic Christum Matth.* xiv. 55. 64. Stephanum Act. vi. vii. *judicarunt Paulum* κατὰ νόμον Actor. xiii. 35. xxiv. 6. xxvi. 10. *quæ loca abunde hoc declarant & demonstrant. Sed* in omnibus provinciis *usitatum erat, quod* magistratui *incumberet noxios apprehendere, eos in custodiam dare, examinare, ac damnare* & tum ad Præsidem mittere. *Vide Legem* iii. & vi. Digest. de Custodia & exhib. -- *at vero* capitalem animadversionem *aut* exsecutionem supplicii capitalis *non habuerunt: hinc usitatum ut* damnatos a se ad Præsidem ducere & mittere debuerint, *eumque rogare, ut de talibus supplicium sumere vellet, vel ipsis concedere ejus sumendi potestatem: hinc Præses quoque* κατ' ἐξοχὴν *erat* κρίτης τῷ ἔθνει τούτῳ *Actor.* xxiv. 10 *Et sic* in omnibus provinciis *se res habebat: nam manifesta res est de judiciis ex Judæorum responso ad Pilatum Jo.* xviii. 31. *quod cum sine ulla exceptione aut restrictione sit datum de suo ipsorum jure, quod sibi negant, non patiuntur* leges Hermeneuticæ *interpretandi, ut nos* restrictionem *addamus, quam ipse divus scriptor non addidit, tanto magis, cum ipsa textus verba sint simplicissimi sensus & constructionis, nec quicquam ambigui contineant. Liquet porro ex eo, quod Judæi Christum sine ratione a Synedrio jam condemnatum* adduxerunt ad Præsidem Pontium Pilatum, *quod neutiquam fecissent, si ipsimet* jus *eum scilicet* Jesum Christum supplicio mortis afficiendi, *habuissent ex Joan.* xviii. 30. *accedit, quod & alibi dicuntur* Judæi quæsivisse occasionem *&* causam eum tradendi Præsidi ac puniendi. *Quod vero omnem hæsitationem extra dubium locat, est quod Pilatus legatur alios quoque solenni supplicio affecisse, & (quod adhuc magis stringit) solitus fuerit in festo paschatis aliquem de noxiis & damnatis dimittere in gratiam Judæorum, quæ agendi & loquendi ratio me convincit*, non fuisse in Judæorum potestate supplicia capitalia. *Quod Pilatus ait: accipite eum & juxta vestram legem judicate: referendum sit ad* coercitionem verborum *&* flagellorum, *ut ex responso Judæorum liquet, eum morte dignum esse, sed quod idem Pilatus ait* Joannis xix. 16. *verba sunt hominis a se amolientis factum, quod etsi gentilis in conscientia detestabatur, & quod alios malebat exequi quam se ipsum; quæ enim sequuntur, declarant manifeste improbitatem facti ac innocentiam illius, quem Judæi volebant crucifigi.*

(75) Dans l' Histoires des Juifs libro vi. *cap.* 2. pleraque autem *Basnagii* argumenta refellit *Salomo Deylingius* P. ii. Observat. Sacrar. *p.* 317. 322.

(76) In libris iii. Dissertationum, quibus explicantur ac observationibus Philologicis & humanioribus illustrantur selecta Juris Publici, Sacri, Privatique capita. Inde excerpta satis luculenta nobis exhibet *Jo. Clericus* dans la Bibliotheque Ancienne & Moderne Tomo xiii. *pag.* 96. seqq. qui ibidem *Huberi* sententiæ subscribit, & inter alia hæc addit verba *pag.* 100. ceux qui ont quelque teinture du Droit & des Usages des Romains se rendront facilement a ses raisons. Il remarque fort bien, qu' il paroit, par *toutes les circonstances du jugement de Pilate*, que toutes *les regles du Droit Romain* y furent exactement observees; & que cela peut nous convaincre de la verite de cette Histoire. Des gens du petit peuple, parmi les Juifs, tels qu' etoient *les Evangelistes*, ne pouvoient pas etre si bien instruits de cela; & s' ils n' avoient vu la chose, ou s' ils ne l' avoient aprise de temoins oculaires, ils n' auroient jamais pu la raconter, comme ils ont fait; sans dire quelque chose qui se trouveroit contraire a l' usage des Gouverneurs, dans les Provinces Romaines.

(77) In Harmonia Evangelica *lib.* ii. *cap.* 5. §. 31. *p.* 241. affirmat Judæis ademtum fuisse jus capitalis supplicii, sed solum in iis, quæ ad crimen læsæ Majestatis, aliterve ad Rempublicam & imperium pertinerent: in quibus ne cognitionis quidem, nedum exsecutionis iis fuit. At *permissu Præsidis* licuit iis decernere *de delictis ad legem suam pertinentibus*: imo in talibus non leviores modo pœnas sumere concessum fuit, sed etiam capitales. *Potuerunt igitur cognoscere de Christo, ut blasphemo, non potuerunt ut majestatis reo.*

(78) In Hypotyposi Historiæ & Chronologiæ Sacræ *pag.* 282.

(79) Vide quæso, quæ *Grotio* opponit J. C. *Wagenseilius* in Confutatione carminis *R. Lipmanni pag.* 300. & in dissertatione ad Christoph. Arnoldum de Loco Classico Genes. xlix. *pag.* 242. Fasciculo v. Opusculorum.

(80) Hujus argumenta discussit *Deylingius* P. ii. Observat. *Sacrar. pag.* 319.

(81) Aliquot tamen *Sekleni* observationes ad examen vocat *J. C. Wagenseilius* in confutatione carminis R. *Lipmanni pag.* 318. & in dissertatione ad Christoph. Arnoldum de Loco Classico *pag.* 276. Fasciculo v. Opusculorum.

(82) In *Lightfooti* sententia excutienda inprimis versatur *J. C. Wagenseilius* locis paulo ante citatis. Vide autem *Lightfooti* sententiam in Chronicis Temporum & Ordine Textuum N. T. *pag.* 55. *Tomo* ii. Operum, ut nunc alios ejusdem Scriptoris locos taceam, qui huc pertinent.

(83) Is teste *Joh. Alb. Fabritio Tomo* ii. Codicis Apocryphi N. T. *pag.* 469. in Originibus Hierarchiæ Ecclesiasticæ *pag.* 145. existimat, jus blasphemos plectendi lapidandique Synedrio Judaico relictum esse, potestatem autem de majestatis læsæ crimine cognoscendi, crucifigendique a Romanis ademtam.

(84) Ejusdem est cum *Lightfooto* sententiæ.

(85) Ante *Harduinum Isaacus Casaubonus* exercit. i. adversus Baronium *num.* 2. *pag.* 20. eandem fere sententiam defendit his verbis usus: Archelao Viennam relegato, Judæa in formulam provinciæ est redacta &c. Ab eo tempore nullus unquam postea Judææ neque Rex fuit, neque Ethnarcha, & *Judæi sic proprie dicti*, ὑπὸ ἴδιον βασιλέα ἐτάξαντο εἶναι *proprio sibi regi desierunt esse subjecti*. Nam quod *Eusebius*, & eum secutus *Baronius*, *Agrippam Juniorem*, Regem ultimum Judæorum appellant: quasi ille *Jerosolymorum Rex* fuerit, mera est virorum eruditissimorum hallucinatio. *Fuerunt quidem & senior Agrippa* & junior Reges Judæorum, sed non Jerosolymorum, neque τῶν κυρίως λεγομένων hoc est proprie dictorum Judæorum. Hactenus *Casaubonus*, cujus sententiam rejicit *J. C. Wagenseilius* in Commentario ad Sotah *pag.* 270. *P.* iii. Mischnæ *Guil. Surenhusii*, nullis argumentis in medium allatis. Quæ cum ita sint, aliquanto accuratius res ipsa exponenda

da erit. *Herodes Agrippa major* non solum *Judæorum Rex fuit*, (ita enim *Philo* in Oratione adversus Flaccum hunc Agrippam, qui tum adhuc *solius Trachonitidis Rex* erat, nihilominus vocat *Regem Judæorum*) sed & *proprie ita dictorum Judæorum Rex* fuit, itemque *Judææ*, cujus caput erat *urbs Hierosolymorum*, quamque ut *Rex Judææ* suo arbitratu regebat. Vide *Henr. Valesium* in annotationibus ad *Eusebium pag.* 27. Porro non negamus *Agrippam Juniorem Judæorum Regem* dici posse, cum Rex fuerit Galilææ, & inter *Judæorum Reges* recenseatur a *Justo*, sed negamus illum *Judææ* unquam *Regem* fuisse. Nam post obitum senioris Agrippæ, *Judæa in provinciæ formam* redacta est, missique in eam *Procuratores Cæsaris*. Confer *Valesium* in Annotationibus ad *Eusebium pag.* 37. Videamus porro originem erroris a *Casaubono* admissi, cum antiquos sequeretur Scriptores. Nihilo magis verum est, quod scribit *Origenes lib.* IV. περὶ ἀρχῶν cap. I. *ex temporibus Christi ultra Reges apud Judæos non extiterunt*; nam Agrippa regnum Herodis ex asse possedit antea in partes sectum: quo mortuo Syriæ adjecta est Judæa. Vide *P. D. Huetium* in Observationibus & Notis ad *Origenis* Commentaria *pag.* 29. Falsus etiam est *Nicolaus Serarius*, quando in libro, quem inscripsit: Herodes *cap.* 20. tradit, Judæam post Archelai exsilium semper mansisse provinciam Romanam, nec Agrippæ Magni sive Majoris regno adjectam esse. Quid? quod *Franc. Robortellus* in Dissertatione de Provinciis Romanorum, & earum distributione atque administratione nihil prorsus habet præter illa: *sub Vespasiano Judæa cum Hierosolymis accessit Imperio Romano*. Sed & *Guidus Pancirolus* in Commentario ad Notitiam Dignitatum Occidentis scilicet & Orientis ultra Arcadii, Honoriique tempora *pag.* 1594. *Tomo* VII. Thesauri *Grævii* inscitiam suam satis prodit, cum scribit: *Judæa antea a Pompejo domita, primo Herodi, deinde Archelao, Philippo & alteri Herodi est concessa, & illis exstinctis* provincia facta, *sed etiam rebellantem Vespasianus imperio Romano adjecit*.

(86) *Drachmarum* scilicet, hoc est, uti numeramus *tres milliones librarum Turonicarum*. Hæc *Ludovicus Cappellus* in Historiæ Judaicæ Compendio ex *Josepho* contracto & ad illustrationem Historiæ Evangelicæ & Apostolicæ N. T. accommodato, nos docet.

(87) Hic est, apud quem Paulus captivus pro se & pro Christiana fide dixit Actorum XXV. 22. XXVI. I. 26. 28. Ut autem hæc verba Lucæ de Agrippa referentis multo rectius intelligantur, operæ pretium fuerit adire *Christian. Noldium* in Historia Idumæa *pag.* 382. qui multam nobis præfert lucem. Ceterum verba *Agrippæ* ex *Josepho lib.* II. excid. Inprimis hic notanda erant: *Ægyptus tributorum multo amplius Romanis per singulos menses pendit, quam vos, o Judæi, toto anno: & præter pecuniam, annonam frumentumque quatuor mensium urbi Romæ*. Ita Rex Agrippa Judæos in concione alloquitur, & duo ex iis discat, grande aliquod Ægyptios intulisse, & Judæos vix duodecimam eorum partem. Vide quæso *Justum Lipsium* de Magnitudine Romana lib. II. cap. 3. pag. 702. Tom. III. Operum. Eadem Agrippæ Regis verba ex *Josepho* observant *Jul. Cæs. Bulengerus* in libro de Tributis & Vectigalibus Populi Romani *cap.* 17. *pag.* 861. Tomo VIII. Thesauri *Grævii*, & *Henr. Christ. Henninius* in notis ad *Bergierii lib.* IV. de Publicis & Militaribus Imperii Romani Viis *pag.* 769. at *Vincent. Contarenus* in libro de Frumentaria Romanorum Largitione *cap.* X. *p.* 972 Tomo VIII. Thesauri *Grævii* verba Agrippæ omnium optime explanat aut, ut rectius dicam, ad examen vocat: quo magis miror ejusdem observationes a *Sigeberto Havercampio* nuperrimo *Josephi* editore omissas esse.

(88) Neque vero licuit *Synedrio* in *plane peregrinos*, etiamsi sacris Judæorum contumeliam fecissent, animadvertere sumto de iisdem supplicio. Certe miles ille, qui celebrantibus Judæis in templo azymorum festum stans super porticum, reductis turpiter vestimentis posticas corporis partes nudas populo obverterat, & huic schemati convenientem ediderat vocem, de quo est apud *Josephum* libro II. de Bello Judaico cap. II. & lib. XX. Antiquit. cap. 4. minime Judæis castigandus tradebatur, quamvis tota multitudo *Cumanum Præsidem* circumstaret, ac inverecundum hominem ad necem deposceret. Quin & (quod ex iisdem *Josephi* locis constat) cum alius miles, libros Mosaicos in vico quodam inventos protulisset, eosque lacerasset in conspectu omnium, multis debacchatus & in legem & in gentem totam convitiis; similiter facinus Judaico Magistratui vindicare non licuit, sed *Cumani Præsidis* jussu, miles securi percussus est.

(89) Inter ipsos Judæos recentiores varii *historiam excidii illius* descripserunt. Ita *Jo. Christoph. Wolfius* Bibliothecæ Hebrææ P. II. *pag.* 1301. citat inter scripta Anonyma Ebræorum *num.* 211. *Chorban beth Hammikdasch* id est librum de excidio templi Hierosolymitani a Judæis scriptum, cujus Latinam versionem promiserit *Jo. Saubertus* in præfatione ad versionem Latinam Paraschæ I. Geneseos Rabbinicis interpretationibus illustratæ. Et vero deinde *Saubertus* versionem Latinam dicti libri in publicam edidit lucem sub hoc titulo: De vastatione Hierosolymæ & templi sanctissimi Historia a Judæis ipsis concinnata, una cum devastatione urbis Beter & Tur Malca, nunc primum Latine recensita. Confer Bibliothecam Fabricianam P. V. *pag.* 340. Idem *Wolfius* ibid. num. 227. pag. 1304. commemorat librum inscriptum: *Chorban beth Elohenu* de excidio templi Dei, ubi ea exhibentur quæ in Gittin de excidio templi Hierosolymitani leguntur, & quidem illustrata commentario Raschii.

(90) Egregium prorsus est hujus scriptoris Romani de excidio Hierosolymitano testimonium, quod præter *Dominicum De Colonia* in libro, cui titulus: le Religion Chretienne autorisee par le temoignage des Anciens Auteurs Payens, *Jerem. Philadelphum* in Meditatione de Valle Josaphati ex Joelis III. 2. 12. nec non Valle Excidii Joelis IV. 14. §. 35. seq. p. 32. Biblioth. Brem. Classis VIII. fascic. I. *Christianum Noldium* in Historia Idumæa p. 435. sequ. singulari dissertatione *Kirchmaierus* illustravit. Ad *præsagia templi per Romanos destruendi* pertinet illud *Taciti Hist. lib.* V. *cap.* 13. *expassæ repente Delubri fores, & audita major humana vox, excedere Deos: simul ingens motus excedentium*. Quo loco *Taciti* allato addit *Vitringa* Tomo II. Commentarii in Esaiam *pag.* 219. *inde Ezechieli* IX. 3. *in eleganti emblemate exhibitus est excessus Dei ex templo & domo sua, eandem deserentis*. Quid? quod *Andreas Cirino* in libro singulari Antiquarum Lectionum de Urbe Roma *cap.* IV. §. 52. *pag.* 58. cum adduceret *Taciti* testimonium, addit: *fateor Dæmones pranovisse Hierosolymorum excidium, ex quo tempore relicta a Deo orationis domo urbs corruit, æmulaque contentione indixisse Gentilibus urbium ruinam propter excessum, &* Apollonius *indigitat tantæ urbis subversionem*. Alterum prodigium quod *Tacitus* de foribus ædis sacræ sponte apertis commemorat, ex Gem. Joma 39. 2. confirmatur, cum enim R. Jochanan Ben Sacchi mane fores templi sponte apertas conspiceret, exclamavit, prope esse tempus excidii a Zacharia XI. I. prædictum: Vide *Relandum* in Antiquitatibus Sacris Veterum Ebræorum delineatis P. I. *cap.* 9. §. 16. *pag.* 104. & *Carpzovium* ad *Schickardi* Jus Regium Ebræorum *pag.* 467. ut nunc taceam *Jo. Buxtorfium* in recensione Operis Talmudicis, *Isaacum Casaubonum* Exercitatione XVI. adversus *Baronium* §. 91. *pag.* 571. *Jo. Lightfootum* in Descriptione Templi Hierosolymitani *cap.* XX. sect. I. *pag.* 604. Tomo I. Operum J. C. *Wagenseilium* in Confutatione Carminis *R. Lipmanni pag.* 311. Ceterum non video, quomodo *Antonius* van *Dalen* de Origine & Progressu Idololatriæ *cap.* 7. *pag.* 135. illa *prodigia excidium templi Hierosolymitani antecedentia* pro *fictis* aut *incertis* venditare possit. Vide, quæ *Dalenio* jure opponit *Gottfr. Olearius* in Observat. Sacris ad Matthæum *pag.* 648.

(91) In Annalibus Vet. & N. Testamenti *pag.* 688. ubi & *Justum Lipsium* laudat, qui in libro II. de Constantia *cap.* 21. exhibuerit ex *Josepho* eorum indicem, qui extra semestrem Hierosolymorum obsidionem per totum septennium interierunt. Confer Tomum nostrum I. der Erörterung der dunckelsten Schriftstellen des Neuen Testament *pag.* 174. sequ. *Jac. Basnagium* dans l' Histoire des Juifs *lib.* I. *cap.* 19. §. 18. *pag.* 579. *Baronium* Tomo I. Annalium ad A. C. 72. *num.* 19. *Jo. Servilium* de Mirandis Antiquorum Operibus, Opibus, & veteris ævi rebus pa-

pace belloque magnifice gestis *lib.* III. *cap.* 34. *pag.* 1207. Tomo I. Thesauri Novi *De Sallengre*. Neque vero hic omittendus *Josephus* vetus ille Christianus scriptor, qui in Hypomnestico *lib.* V. *cap.* 124. *pag.* 257. apud *Jo. Alb. Fabricium* Tomo II. Codicis Pseudepigraphi Vet. Testamenti, tradit in ultima vastatione sub Vespasiano decies centena millia interfecta, & alia centena millia vendita esse.

(92) אנך *plumbum*, *stannum*, quod usum *perpendiculi* præbet.

(93) *Non addam ipsi preterire*, ut aliqua ratione impunitum prætermittam atque scelera condonem, quæ est vera notio verbi עבר sequente ל vel על Vide quæ ex *Jac. Altingio* hanc in rem observavimus Tomo I. der Erorterung der dunckelsten Schriftstellen des Alten Testaments *pag.* 182.

(92) Phrasis elegans est ab Esaia iterum adhibita *cap.* XXXIV. 11. cum quo conferri debent loci 2. Regum XXI. 13. Thren. II. 8.

(95) Confer omnino *Vitringam* Tomo II. Commentarii in Esaiam *pag.* 713. unde verba retulimus Tomo II. der Erorterung der dunckelsten Schriftstellen des A. Testaments *pag.* 527.

CAPUT IV.

Historia Fisci Judaici post excidium Hierosolymitanum & quidem sub Vespasianis.

I. CONsummata utiquæ fuit *sceptri ablatio*, quando *Titus* & urbem & templum Hierosolymitanum solo æquavit. Quamvis autem Judæis ex ira & odio *Titum* הרשע *malum* sive *nequam* appellent, vide *Guil. Henr. Vorstium* in Observationibus ad *R. Ganz* צמח דוד *pag.* 266. *Adr. Relandum* in libro singulari de Spoliis Templi Hierosolymitani Arcu Titiano Romæ conspicuis *cap.* XIII. *pag.* 130. *Paulum Pezronum* dans l'Antiquitè des Tems dèfendue *cap.* IV. *pag.* 251. *Christ. Noldium* in Historia Idumæa *pag.* 433. *Raymundum Martini* in Pugione Fidei P. II. *cap.* 4. §. 21. *pag.* 321. P. III. *dist.* III. *cap.* 21. §. 8. *pag.* 903. *seq.* divina tamen providentia factum est, ut *triumphi*, quem de *Judæis* egit, memoria esset perpetua, & monumentis publicis apud seram posteritatem consecrata. *Josephus lib.* III. ἀγώνας *Vespasiani agmen*, Ptolemaide *castra moventis* in Galilæam describit non quidem accurate admodum, haud paulo tamen distinctius, quam solent Græci & Romani Scriptores. Quem locum, cum itineris & agminis ordinem Romanorum ejus ætatis complectatur, egregie explanavit *Rathbodus Hermannus Schelius* in notis ad *Polybii* Scriptum de Castris Romanorum, ex ejusdem Historiarum *lib.* VI. *pag.* 1262. *seq. Tom.* X. Thesauri *Grævii*. Notæ certe *Schelii* in dictum *Josephi* locum, cum lectu dignæ sint, præpostero quodam consilio a *Sigeberto Havercampio* sunt omissæ. Idem *Josephus* accurate describit *expugnationem Hierosolymorum*, cujus verba ut recte intelligas, opus erit quam maxime *Justi Lipsii* observationibus in *lib.* V. Poliorceticon, inde ab *Havercampio Josephi* verbis adjiciendis. Idem *Josephus lib.* VII. *cap.* 24. *triumphum T. Vespasiani* accurate descripsit, dummodo in illum locum *Josephi* legantur observationes *Alexandrini Donati* lib. I. de Roma Veteri ac Recenti *cap.* 22. *pag.* 542. *seq. Tom.* III. Thesauri *Grævii*. Sed & hasce *Donati* notas temere prætermisit *Havercampius*: quædam autem excerpta ex *Josepho* dedit *Joh. Servilius* de Mirandis Antiquorum Operibus & veteris ævi rebus pace belloque magnifice gestis *lib.* III. *cap.* 76. Mittimus nunc *Josephum*, sed ita, ut addamus, eundem, si cum vaticiniis Christi de exscidio Hierosolymorum editis, conferatur, egregium inprimis esse veritatis cœlestis testem, quasi ideo scripserit, ut vel invitus veritati Christi perhiberet testimonium. Vide *Baronium*, qui *Tom.* I. Annalium ad A. C. 72. *num.* 5. 9. 13. 14. ex *Josepho* illustrat *Matthæi* XXIV. 23. *Marci* XIII. 21. *Lucæ* XVII. 23. XIX. 43. XXIII. 29. adde *Baronio Jacobum Benignum Bossuetum*, qui idem institutum tenet, in libro, quem inscripsit: Discours sur l'Histoire Universelle pour expliquer la suite de la Religion & les changemens des Empires *pag.* 269. 274. Transeamus nunc ad *Arcum Triumphalem Titi Vespasiani*, qui, ut ait *Adr. Relandum* in libro singulari de Spoliis Templi Hierosolymitani in Arcu Titiano Romæ conspicuis *cap.* I. *pag.* 3. *non sine singulari Dei providentia, cum tot numero & tam præclara Romæ ornamenta vetustate atque injuria dejecta sint, conspicuus exstat*. Hunc arcum ejusque inscriptionem uno tantummodo alteroque verbo commemorat *Poggius Florentinus* de Fortunæ Varietate Urbis Romæ, & de ruina ejusdem descriptione, at eundem alii aliquanto accuratius describunt. *Lucius Faunus* de Antiquitatibus Urbis Romæ *lib.* II. *cap.* 19. *pag.* 236. *Tom.* I. Thesauri Novi de *Sallengre* ita differit: *in Titi fornice* currus triumphantis, *sive* arca fœderis, *cui fasces duodecim præcedunt*, *conspicitur*. Spolia *item ex altera parte ac triumphali pompa*, aureum candelabrum septem ramos continens, *in quibus septem lumina accendebantur: duæ præterea* tabulæ *ex marmore*, *in quibus* tota lex Mosis *scripta erat*: *vasa templi*, aurea mensa, *atque alia pretiosissima*. Præter *Faunum Christianus Adrichomius* in Descriptione Hierosolymæ *num.* 77. arcum illum commemorat, in eoque *arcam fœderis* conspici simul tradit. At vero tum *Faunus* tum *Adrichomius* fallitur. Primum in templo secundo non fuit *arca fœderis*,

ideo-

ideoque in arcu triumphali non potuit exprimi. Vide *Joh. Buxtorfium* in Historia Arcæ Fœderis *cap.* XXII. & *Joh. Ben. Carpzovium* in Quæstione Sacra: quonam Arca Fœderis pervenerit? Porro autem, quod ad *Faunum* attinet, is *duo fercula* in arcu conspicua perperam pro *duabus tabulis marmoreis legis* habet. Audiamus *Alexandrum Donatum lib.* III. de] Roma Veteri ac Recenti *cap.* IV. *pag.* 666. *Tomo* III. Thesauri *Grævii*: *tabulæ utrimque sub fornice, hæ sunt*: Titus in triumphali quadriga: *a tergo* victoria, Idumæam palmam altera gerit manu, *alteraque super ejus caput*, *lauream sustinet*. *Roma ipsa*, *hasta galeaque insignis equorum habenas regit*. *Incedunt Magistratus laureati*, *ramos ferentes*, *lictoresque* XII. *In opposita tabula cernitur* triumphi pompa, *atque inter laureatos arcum ingredientes* duo præcipue fercula cum mensa aurea & septilustre candelabro. Redeamus ad *Adrichomium*, qui itidem errat. Quod enim ante currum Titi illic portari visitur, & *arcam* dicit *Adricomius*, id non *arcam*, sed *mensam panum propositionis* fuisse, præter *Villalpandum Tom.* VII. in Ezech. ad calcem, & *Cornelium a Lapide* in Exod. *cap.* 25. egregie probavit *Relandus* in libro singulari de Spoliis Templi Hierosolymitani in Arcu Titiano Romæ conspicuis. Quæ cum ita sint: *Augustinus Torniellus Tomo* II. Annalium Sacrorum A. M. 3885. *pag.* 440. *seq.* arcus illius triumphalis delineationem æneis formis excusam ante oculos ponit, confessus: *arcam non conspici*, quia ejusdem cælatura vel temporum diuturnitate deciderit, vel, ut quidam non immerito suspicantur, a *Judæis Romæ commorantibus*, qui *visibile illud perfidiæ suæ a Deo castigatæ monimentum ferre non possunt*, posterioribus temporibus clam abolita fuerit, vel potius ab his, præsertim Rabbinis, vel de ipsorum consilio abrasa, qui Fœderis Arcam adhuc in antro montis Nebo abditam esse, & in fine mundi, ad eorundem Judæorum consolationem, revelandam fore, mordicus tenent, & credi ab aliis volunt. Sed quis non videt, meram divinationem esse, dum id definit *Torniellus*, quod ipsemet fatetur, amplius plane non apparere? Confer *Buxtorfium* in Historia Arcæ Fœderis *cap.* 22. *pag.* 202. & *Jac. Basnagium* dans l'Histoire des Juifs *lib.* I. *cap.* 19. §. 25. *pag.* 589. ut nunc taceam *Julium Bartoloccium* Bibliothecæ Rabbinicæ *Tom.* IV. *pag.* 156. *Bartolomæum Marlianum* reprehendisse, cum *Torniello* multo audacior, se arcam fœderis in Arcu Titiano expressam vidisse, affirmaret. Vide *Relandum* Dissertationum Miscellanearum P. I. Dissertatione III. §. 14. *pag.* 158. Quid multa? *Theodorus Hasæus* in אבן שתיה sive in Dissertatione Historico-Philologico-Theologica §. 12. *pag.* 60. in hunc modum rectissime differit his verbis usus: *ego quidem firmiter mihi persuadeo*, arcam in domo secunda non fuisse, multo minus cum reliquis spoliis a Tito Romam fuisse deportatam, *quod utrumque viris etiam eximiis excidisse miror*. Antequam vero de spoliis templi Hierosolymitani in arcu Titiano conspicuis differere pergamus, non incommodum fuerit quædam interserere, quæ lucem dicendis præferant. *Titus* ipse *in Sanctum ingressus* fuit, & quæ ibi erant, spectavit, cum jam flamma depopularetur exteriora, uti *Josephus* narrat *lib.* VII. *cap.* 10. vel Græcis *cap.* 26. Quæ sunt ea, quæ in Sancto vidit, teste *Josepho* πολὺ μὲν τῆς παρὰ τοῖς ἀλλοφύλοις φήμης ἀμείνω, τῷ δὲ κόμπῳ ϗ τῆς παρὰ τοῖς οἰκείοις δόξης οὐκ ἐλάττω, *longe præstantiora fama, quæ apud extraneos erant apud Judæos non minora*. Quæ sunt ea, inquam, quæ Titus vidit in Sancto adeo clara & celebrata? Certe illa, quæ alibi *lib.* V. de Bello Judaico *cap.* 14. nuncupat θαυμαστότατα ϗ περιβόητα πᾶσιν ἀνθρώποις ἔργα, λυχνία, τράπεζα ϗ θυμιατήριον. Ita ipsum templum erat περιβόητον, qua voce utitur in fine *lib.* I. contra Apionem, quam *Plinius* reddit nobile, & *lib.* II. Antiquit. *cap.* 2. τὸ πᾶσιν ἀνθρώποις περιβόητον ἱερὸν τοῦ Θεοῦ. Confer Commentarium nostrum in *Hecatæi Abderitæ* Eclogas *pag.* 114. Vidit itaque Titus tria illa quæ *Josephus* nominat, Sancti ornamenta, inprimis de vasis his sanctissimis sollicitus, ut illa flammæ subtraheret, & *in pompa triumphali circumferret*: cum enim hæc excellerent, quod sanctissima essent, & in loco sancto divino cultui consecrata, nihilque evidentius ostenderet *magnitudinem triumphi de Judæis*, quam quod sanctissima spolia ex penetrali Templi Hierosolymitani interiore erepta Romæ conspicerentur ab unoquoque, quæ solis antea Judæorum Sacerdotibus patebant: ideo imperator gloriabatur, & se præcipue efferebat ob illa sacra Judæorum spolia. Ne plura addamus: ipsi Judæi in Gemara Gittin *fol.* 56. 2. docent nos, Titum vasa omnia templi velo ejusdem sacro imposita navi commisisse, ut Romæ ea ostentaret, σεμνύνανος ἐπ' αὐτοῖς, uti *Josephus* loquitur *lib.* VI. de Bello Judaico *cap.* 24. Multum erat, cum *Pompejus* jure victoriæ templum ingressus vidit *illud grande gentis arcanum patens*, *sub aureo vitem cælo*: verum plus erat adyti interioris vasa,

sa, mensam & lychnuchum, per plateas urbis Romanæ circumferri spectanda oculis omnium. *Josephus* in Prologo *lib.* I. de bello, de Tito narrat, eum sacra *κειμήλια* ex igne rapuisse: quis credat illum, aliis rapiendis intentum, hæc, quæ ut videret, ingressus est cum suis in Sanctum, igni prædam concessisse? Tum adhuc illud attendendum: *lychnuchum*, quem in triumpho Titus circumtulit, unicum fuisse, unicam & *mensam*, vel, ut rectius loquamur, unicum hunc lychnuchum, unamque mensam, digna fuisse censita, quæ præ multis aliis vasis & cimeliis, tanquam pretiosissima spoliorum in arcu triumphali sculperentur in signum triumphi Judaici. Habuit tamen Titus, & sine dubio in triumphum tulit, alios *lychnuchos aureos*, & *mensas*, quæ ipsi data fuerunt a sacerdote transfuga, filio Thebuti, teste *Josepho lib.* VII. de Bello Judaico *cap.* 15. sed nec illa, nec alia in arcu Titi sculpta sunt, præter *unum lychnuchum*, *mensam*, *acerras*, & *tubas duas*, quibus nonnulli addunt *volumen legis Mosaicæ*, cujus indicium aliquod in arcu ipso sibi deprehendere visi sunt, inprimis cum & *Josephus* Legis meminerit inter alia spolia circumlatæ. Confer *Relandum* in libro singulari de Spoliis Templi Hierosolymitani in Arcu Titiano conspicuis *cap.* 11. *pag.* 26. qui & alias ejus rei subjungere poterat rationes a nobis nunc commemorandas. Erat Romanis consuetudo satis cognita & testata, qua eo adducebantur, ut *gentium devictarum Numina*, secum *in triumphum* ducerent, vide *Franciscum Monceæjum* in Aarone Purgato, sive de Vitulo Aureo *lib.* I. *cap.* 9. *Sam. Bochartum* Tomo I. Hierozoici *lib.* II. *cap.* 34. *pag.* 358. *Hermannum Witsium* in Ægyptiacis *lib.* II. *cap.* 12. §. 17. *pag.* 150. *J. B. Bossuetum* in libro, quem inscripsit: Discours sur l'Histoire Universelle pour expliquer la suite du la Religion & les changemens des Empires *pag.* 309. Quid multa? Pompejo triumphanti præferebantur Deorum barbaricorum figuræ cum ornatu patrio, uti ex *Appiano* observat *Jacobus Usserius* in Annalibus Veteris & Novi Testamenti *pag.* 458. Cum vero *Tacitus*, *Strabo*, aliique Pagani faterentur, nullum *Supremi Numinis* in templo Hierosolymitano *simulacrum* fuisse (vide Commentarium nostrum in *Hecatæi Abderitæ* Eclogas *pag.* 147.) Romani non solum spolia templi Hierosolymitani in triumphum duxerunt, sed & eadem in fornice Titi exstare voluerunt, ut cum Cæcilio illo religionis Judaicæ post exscidium Hierosolymitanum derisore apud *Minucium Felicem* in Octavio *cap.* x. *n.* 4. quodammodo dicere possent: *Judæorum sola & misera gentilitas unum & ipsi Deum, sed palam, sed templis, aris, victimis, cærimoniisque coluerunt: cujus adeo nulla vis nec potestas est, ut sit Romanis Numinibus cum sua sibi natione captivus.* Quemadmodum autem Cæcilius impie loquebatur (neque enim Judæi cum Deo suo sunt capti, sed uti apud *Minucium Felicem cap.* 33. *num.* 9. Cæcilio respondetur, a Deo, ut disciplinæ transfugæ, dediti,) ita *spolia templi in arcu Titiano conspicua* miserrimam Judæorum post exscidium illud conditionem satis luculenter declarant, quamvis nec Judæi, nec Romani ipsi ad veritatis divinæ sensum intelligentiamque pervenerint. Inter *Judæos* non desunt, qui putent *lychnuchum & mensam loco suo removeri nunquam licuisse*, quia Deus dixerat, illa esse debere לפני תמיד *coram facie sua semper*. Vide *Relandum* in libro singulari de Spoliis Templi Hierosolymitani *pag.* 14. At vero per Titum lychnuchus loco suo motus, in trimphum ductus, & in arcu Titi conspicuus, denotat ablationem & translationem regni Dei, quemadmodum Christus dicit *Matthæi* XXI. 43. *scitote a vobis auferendum Dei regnum, & genti dandum fructus edituræ*, coll. Apocal. II. 5. *Par vasculorum* mensæ impositum non videtur nisi geminas thuris acerras exhibere. Præter *panes*, quos hic nullos conspicimus, quoniam Titus eos in mensa non invenit, cessante diu cultu sacro, nihil aliud in mensa solebat poni præter duo illa vascula. Quamvis autem plura vasa sacra Hierosolymis delata ad manum fuerint, dicta tamen vascula sola *super mensam* conspiciuntur, ut quæ vix illustriori loco in pompa circumferri & spectatorum oculis exponi possent quam supra mensam. Hoc vasculorum par idem est quod כפות nuncupatur *Exodi* XXV. 9. *φιάλαι Apocal.* V. 8. etenim nomen כפות si quis ex vocis origine judicium de figura ferre deberet, istiusmodi vascula notare, quæ uti hæc *cava* sunt, & *recipiendo thuri aptissima*, qualia hic exhibentur, unusquisque nec injuria existimaret. Quid ita vero? attendendum ad horum vasculorum magnitudinem, quæ satis bene convenit cum iis, quæ Judæi de illa tradunt. Volunt *pugillum thuris* singulis fuisse impositum. Capacia ergo vasa debuerunt esse pugilli, qualia hæc omnino sunt vascula, ex quibus thus in ignem altaris exterioris effundebatur præcipue stante templo secundo, quando eadem illa vascula, quæ in mensa Sancti fuerant ad altare exterius deferebantur, ut

ut inde thus, uti dictum eſt, in ignem effunderetur. Confer *Relandum* in dicto libro de Spoliis Templi Hieroſolymitani *cap.* II. & *Salomonem Deylingium P.* II. Obſervationum Sacrarum *pag.* 121. Cum vero hæc *vaſcula thuris plena preces Sanctorum* denotaverint, vide *Pſalm.* CXXI. 2. *Malach.* I. II. *Apoc.* v. 8. Judæi ex vaſculis illis in triumphum ductis, & adhuc in arcu Titiano conſpicuis colligere debebant, preces ſuas poſt illud excidium nec ſanctorum hominum eſſe, nec Deo, ut olim, gratas. Quartum & ultimum ſpoliorum ſacrorum genus per triumphum a Tito latum, & in arcu ei erecto conſpicuum, *tubæ* ſunt, eæque *geminæ*. Tot numero Deus olim eas fabricari juſſit. *Num.* x. I. Semel & vigeſies ad minimum quotidie inflatas fuiſſe tubas in templo docetur in Codice Succa *cap.* v. *miſn.* 5. ubi videre eſt quando & quamobrem. Plura de *uſu tubarum in Sacris Hebræorum* videre licet apud *Relandum* in dicto libro de Spoliis Templi Hieroſolymitani *cap.* 12. *Jo. Lightfootum* in Deſcriptione Miniſterii Templi *cap.* VII. *ſect.* 2. *pag.* 698. *ſeq. Tom.* I. Operum, *Vitringam* in Ἀνακρίσει Apocalypſeos ad *Apocal.* VIII. 6. & *Salomonem* van *Til* in libro von der Docht, Sing, Sing, und Spiel-Kunſt de Hebreer *pag.* 434. cujus verba hic repetere haud pigeat. *der vornehmſter Dienſt der Trompetten blieb innerhalb des Heiligthums in den Vorhofen: und kein Wunder, wveil dieſes Spielgerathe heilig wvar*, indem Gott bey dieſem Blaſen ſeines Volcks wvolte eingedenck ſeyn, ihnen in der Npth entwveder mit Hulffe beyzuſpringen, oder im Gebrauch der Opffer ihnen Gnade zu bevveiſen, und zu bezeigen, daſs er Jehovah ihr Gott vvare. *Weswvegen dieſer Laut ſie auch erinnerte*, daſs Gott ihre glaubige Verrichtungen ſich auch vvolte vvohlgefallen laſſen. *Zum wvenigſten horte man das Trompetten Blaſen ſiebenmahl des Tages. In der Morgen-Stunde da ſie den Thurhutern mit Eroffnung der Pforte zur Wacht r,effen: Unter dem Geſange des Morgen-Dienſtes, zwviſchen dem Pauſiren der Sanger, wvann die ſtille hielten, dreymahl: und eben alſo bey dem Abend-Dienſte. Auf heilige Tage und hohe Feſte wvurde dieſes Blaſen vermehret, wveil der Dienſt zunahm. Ein jedes Blaſen, das auf ein vollendetes Singlied folgete, wvar als ein Gottliches Zujauchzen und Zuſtimmung desienigen wvas die Sanger geſungen hatten*. Quæ cum ita ſint, Judæi ex tubis illis in arcu Titiano conſpicuis colligere debent, ſacrificia omnia, mutato numinis cultu, ceſſare, Deumque, qui olim ipſi propitius erat, nunc infenſiſſimum hoſtem eſſe. Judæi ſemper loquuntur de חוקות תלויות בארץ id eſt *præceptis terræ annexis* ſeu *ritibus ſacris terræ annexis*, cujuſmodi erant ea, quæ ad templum, ſacrificia, ſacerdotium &c. pertinent, vide *Johann. Lightfootum* in Chronicis Temporum & Ordine Textuum N. T. *pag.* 109. *Tom.* II. Operum, ac ſpolia illa in arcu Titiano Judæos nunc meliora docebunt, finem nempe impoſitum eſſe cultui Levitico. *Tubæ*, inquit *Lightfootus* in Deſcriptione Miniſterii Templi l. c. *idem præſtabant ac campanæ ad Judæos ad cultum divinum vocandos*. Satis abunde de *Spoliis Templi Hieroſolymitani in arcu Titiano conſpicuis* diximus, reſtat, ut de eorundem *Spoliorum fatis* quædam jubjungamus, *Joſephus lib.* VII. de Bello Judaico *cap.* 24. meminit *velorum templi* καταπετασμάτων & *libri legis Judaicæ*, quæ Romæ in Palatio fuerint repoſita. Poſteaquam autem Romæ in triumpho Titi Veſpaſiani lychnuchus circumlatus eſt, uti liquet ex arcu triumphali adhuc ſuperſtite, collocatus fuit in templo Pacis teſte *Joſepho lib.* VII. de bello Judaico *cap.* 24. ἀνέθηκε δ' ἐνταῦθα ϗ τὰ ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῶν Ἰουδαίων χρυσᾶ κατασκευάσματα *depoſuit illic quoque aurea vaſa templi Judæorum*. Quærit *Baronius Tomo* I, Annalium ad A. C. 77. *num.* 2. cur Veſpaſianus nullo majorum exemplo *Paci* primus *templum erexerit*, cum alias ſæpius hoſtibus gravioris momenti ſuperatis, Urbeque tranquilla pace donata, ut Auguſti temporibus præſertim accidit, nullus unquam repertus ſit, qui ei numini templum exſtruxerit? Et vero *Baronius* exiſtimat, Veſpaſianum ejus templi conſtructionem aggreſſum eſſe, quod quæ a Prophetis, præcipue ab *Eſaia* IX. 6. de *Chriſto Principe pacis* dicta eſſent, in ſe translata Judæorum adulatione, inprimiſque *Joſephi* Hiſtorici, Imperator crederet. Eandem ſententiam, tacito tamen *Baronii* nomine tuetur *Laurentius Begerus* in Continuatione Theſauri Brandenburgici *pag.* 632. At vero cum *Juſto Lipſio lib.* III. de Magnitudine Romana *cap.* 6. *pag.* 779. *Tom.* III. Operum & *Joſepho Caſtalione* in Opuſculo de Templo Pacis *pag.* 1850. *Tom.* IV. Theſauri *Grævii*, arbitror Verpaſianum aliud ſpectaſſe, cum templum illud exſtrueret. Eſto enim, divinationi, prodigiiſque plurimum tribuerit ante adeptum imperium Veſpaſianus, Vitellio certe ſuperato, bellis civilibus confectis, regia poteſtate ſuſcepta, republica conſtituta, pace terra, marique parta, tale quid ut auſcultarit, haud facile mihi perſuaſerim. *Templum*

ſane

ſane *pacis* Veſpaſianus poſuit, opinor, monumentum virtutis & felicitatis ſuæ, ſtabilitique in domo ſua Imperii, quod antea crebra temporum mutatione nutaverat. Nam paucis menſibus Galba, Otho, Vitellius regnarunt, alius alium inſidiis belloque perſecutus, (1) quam ſententiam confirmat antiqua inſcriptio, quæ legitur apud *Caſtalionem* l. c. *Baronium Tom.* I. Annalium ad A. C. I. *num.* 13. & *Purpurinum a Faventia* in Comment. ad Kalendarium Romanum Amiterni effoſſum *pag.* 876. *Tom.* III. Theſauri Novi de *Sallengre*. Et ipſam inſcriptionem:

PACI ÆTERNÆ
DOMUS
IMP. VESPASIANI
CÆSARIS AUG.
LIBERORUMQ. EJUS SACRUM.

Firmat etiam, quod dictum eſt, *Svetonius* in Veſpaſiano: *rebellione*, inquit, *trium Principum*, & *cæde incertum diu*, & *quaſi vagum imperium ſuſcepit*, *firmavitque gens Flavia*. Et ibidem: *per totum Imperii tempus nihil habuit antiquius*, *quam prope afflictam nutantemque Rempublicam ſtabilire primo*, *deinde* & *ornare*. Quid? quod apud *Paulum Oroſium lib.* VII. *cap.* 6. traditur, *Janum Geminum a Veſpaſiano clauſum*, ut adeo majorum ritu idem *pacis templum* exſtruxerit. Nam cui Senatus claudendi Jani Gemini honorem decreviſſet, ob pacem Populo Romano terra, marique partam, ei & *pacis ſimulacrum*, *pacis aram* (2) *pacis* & *templum* excitare jus erat, quod ex Senatus conſulto cuſa numiſmata oſtedunt. Hæc igitur vera exſtitit cauſa, cur Imperator Veſpaſianus templum pacis magnificentiſſime conſtruxerit, atque exornaverit. Cum vero Romani ex antiquo more, *ſpolia hoſtibus erepta*, quæ *Silius Italicus* lib. III. eleganter *captiva dona* dixit, in templis collocarent, vide Jo. *Phil. Tomaſinum* in libro ſingulari de Donariis ac Tabellis Votivis Veterum cap. 22 *pag.* 830. Tomo XII. Theſauri *Grævii*, idcirco etiam Veſpaſianus *ſpolia Templi Hieroſolymitani in Templo Pacis* collocavit loco aptiſſimo, cum etiam Jeruſalem nil niſi poſſeſſionem pacis ſignificet. (3) Tranſeamus nunc ad *inſcriptiones veteres arcus Titiani*, quas divina providentia conſervandas ad noſtram ætatem curavit, a multis doctis hominibus diligenter excerptas. Vide hanc in rem *Manutium* in Orthographia, *Baronium Tom.* I. Annalium ad A. C. 73. *num.* 2. *Bartholomæum Marlianum* in Urbis Romæ Topographia *lib.* III. *cap.* 8. *pag.* 112. *Tom.* III. Theſauri *Grævii*, *Famianum Nardinum* de Roma Veteri *lib.* III. *cap.* 13. *pag.* 1642. *Tom.* IV. Theſauri *Grævi*, *Alexand. Donatum* de Roma Veteri ac Recenti *lib.* III. *cap.* 4. *pag.* 666. *Tom.* III. Theſauri *Grævii*, *Lucium Faunum* de Antiquitatibus Urbis Romæ *lib.* II. *cap.* 19. *pag.* 236. *Tom.* I. Theſauri Novi de *Sallengre*, *Jac. Baſnagium* dans l' Hiſtoire des Juifs *lib.* I. *cap.* 19. §. 21. *ſeq. pag.* 583. *Hermannum VVitſium Tom.* II. Miſcellaneorum Sacrorum Exercitatione XI. §. 77. *pag.* 334. *Salom. Deylingium* P. III. Obſervationum Sacrarum *pag.* 159. *Godofr. Olearium* in Obſervationibus ad Matthæum *pag.* 655. Prima inſcriptio hæc eſt in arcu Titiano:

SENATUS. POPULUSQ. ROMANUS.
DIVO. TITO. VESPASIANI. F.
VESPASIANO. AUGUSTO.

Baronius ſine ullis obſervationibus hanc inſcriptionem l. c. repetit, cum tamen illa aliquot obſervationibus illuſtranda ſit. Titus hic *Divus* appellatur, quod cognomen in altera ejuſdem arcus inſcriptione deinde a nobis afferenda, omittitur. Inde *Nardinus* colligit arcum hunc vivente Tito inchoatum, verum ob breve illius Imperii tempus nondum abſolutum fuiſſe: contra *Franciſcus Angelonus*, in libro, qui inſcribitur: L' Hiſtoria Auguſta da Giulio Ceſare a Conſtantino il Magno, illuſtrata con la verità dell' Antiche Medaglie, de hoc ipſo Tito agens, cenſet *Divi* titulum, ſeu cognomen vivis quoque nonnunquam Imperatoribus tribui ſolitum. Neutra harum ſententiarum mihi placet, malim enim cum *Alexandro Donato*, arcum illum *non triumphanti*, ſed *mortuo Tito* decretum & dicatum fuiſſe. Tria quæ habet Inſcriptio, quod arcus *Tito* fuerit erectus, quod ille cum Patre Veſpaſiano vocetur *Divus*, quod idem dicatur *Auguſtus*, oſtendunt, arcum poſt ejus obitum fuiſſe exſtructum: quæ omnia ſigillatim *Donatus* multis argumentis probat, & tandem hæc addit: *ſub arcu Titi ejuſdem* effigies volanti aquilæ inſidens *inſculpta eſt: quod certum eſt argumentum* conſecrationis *factæ poſt mortem*. *His conficitur* Divorum *cognomenta non convenire Tito ac Veſpaſiano triumphantibus*: & *arcum illum poſt obitum utriuſque erectum fuiſſe a Senatu Populoque Romano*, *vel ſub Principe* Domitiano, *qui Titum Divum fecerat*, *vel* Trajano *imperante*, *quem certe in honorem Titi nonnulla ædificaſſe conſtat*. Typum vero conſecrationis Titi aquilæ inſidentis, *ſub*

sub arcus fornice, *insculptus exhibet lapis: adde* Apotheoseos *sive* Consecrationis pompam, *quæ sub inscriptione*, *per totum epistylium orientalis frontis*, *paucis quidem figuris*, victimarios flamines, arasque designat; lectum item cum imagine Imperatoris accumbentis. *Testimonio Scriptorum constat*, *Titum cum Patre triumphasse*: *at solus hic adspicitur in curru*, *quod arcus erectus fuit*, *post ejus mortem* a S. P. Q. R. Transimus ad alteram Inscriptionem ejusdem arcus, quæ ita se habet:

S. P. Q. R.
IMP. TITO. CÆSARI. DIVI. VESPASIANI. F. VESPASIANO. AUGUSTO. PONTIFICI. MAXIMO
TRIBUN. POT. X. IMP. XVII. COS. XIII. P. P. PRINCIPI SUO,
QUI. PRÆCEPTIS PATRIS. CONSILIISQUE. ET
AUSPICIIS. GENTEM. JUDÆORUM. DOMUIT. ET.
URBEM. HIEROSOLYMAM. OMNIBUS. ANTE. SE.
DUCIBUS. REGIBUS. GENTIBUSQUE. AUT. FRUSTRA.
PETITAM. AUT. OMNINO. INTENTATAM. DELEVIT.

Hanc quoque Inscriptionem *Baronius*, nullis adjectis observationibus repetit, quæ tamen hic utramque facere debebant paginam. Observamus igitur primo varias esse hujus inscriptionis apud varios scriptores, qui eam excerpsere, lectiones, ex quibus *Gisbertus Cuperus* in Epistola quadam (4) probare voluit, hanc inscriptionem falsam esse. At vero nihil agit *Cuperus*, siquidem inscriptionem vitiose a *Lucio Fauno* exscriptam tantummodo legit, cum alios scriptores, qui eandem inscriptionem accuratius ex lapidibus descripserunt, consulere debuisset. *Jo. Harduinus* in Oper. pag. 75. inscriptionem hanc rejicit: *egregia*, inquit, *apud Gruterum inscriptio*, *si genuina*. Ita addubitat *Harduinus*, fortasse ideo, quia de Hierosolyma affirmatur, eam *ab omnibus ante Titum Regibus*, *Ducibus*, *gentibusque aut frustra petitam*, *aut omnino intentatam fuisse*. Nam nec prima, nec secunda, vel obsidio, vel expugnatio hæc Titiana fuit: ex divinis quippe oraculis constat, quoties ea urbs capta fuerit vel obsessa. Si *Josepho* credimus *lib.* VII. de Bello Judaico *cap.* 18. sexto demum loco numeranda est Titi occupatio. Quinquies prius captam esse dicit Hierosolymam, ab Ægyptiis videlicet, Chaldæisque, nec non ab Antiocho Epiphane, & Pompejo M. Sosioque & Herode. Confer *Ludov. Cappellum* in Compendio Historiæ Judaicæ ex *Josepho* contracto ad A. C. 70. Quicquid ejus rei erit, verum certe est, & ab Historiæ Judaicæ gnaris citra hæsitationem conceditur, simile exscidium huic, quod Titus intulit urbi, in omni historia non occurrere. *Titus enim eam prorsus delevit*. Atque hoc pacto *Deylingius* & *Gottfr. Olearius* illos refellunt, qui fidem inscriptionis sublestam & suspectam argumento antea allato, reddere conantur. Quod igitur ad *Harduinum* attinet, qui, uti dictum est, inscriptionem hanc confictam & subdititiam esse judicat, vix unum alterumque sibi habebit assentientem, præcipue cum *Jac. Basnagius* assensionem cohibeat, atque in hac inscriptione, quam nec fictam, nec falsam esse dicit, majorem veritatis Historicæ curam tantummodo desideret. En ipsa *Basnagii* verba: *ce Monument flatteur nos apprend qu'on débite souvent des* Mensonges sensibles dans les Inscriptions, *& que les Preuves qu'on en tire*, *pour la Vérité de certains Faits*, *ne sont pas toujours incontestables*, *ni solides*. Quemadmodum autem adhuc in medium attulimus inscriptiones, quarum fides nemini suspecta esse debet, ita e re fore judicamus, si *inscriptio quædam*, cui nulla habenda est fides, subjungatur. Incertus quidam Scriptor interpretationem edidit Inscriptionum & Epitaphiorum, quæ Antiquariæ, quæ urbs est Bæticæ in Hispania, reperiuntur: ibi autem hæc inscriptio legitur *cap.* IX.

DIVO TITO VESPAS. AUG. IMP. ET CÆS. DELIT. GENER. HUMANI. COS. VII. P. P. OPTVMO MAXUMOQUE. ET HIEROSOLYMIT. URB. EXPUGNAT. VERUS POLLIO COS. D. S. P. D. D.

De hac inscriptione ita judicat *Alb. Henr.* de *Sallengre* in Præfatione ad Tomum III. Thesauri Novi Antiquitatum Romanarum: *non dissimulabimus videri nobis hanc inter eas reponendam*, *quæ ab* Hispanis *marmori incisæ*, *ut* posteritatem fallerent, pia ut loquuntur fraude putantur. *Titus semel* Augustus *dictus*, *nunquam* Augustus *&* Cæsar *simul vocatus est*, *cum posterior titulus priori sit inferior*. Quamvis autem Inscriptionum veterum, quæ ad hoc præsens argumentum pertinent, minor esset copia, aut apparatus, *hujus & Patri nummi* de excidio Hierosolymitano testes ad seram usque posteritatem pervenerint. Ad hosce nummos provocant *Cæsar Baronius Tomo* I. Annalium ad A. C. 73. *num.* I. (5) *Marq. Freberus* in dissertatio-

tione de Numismate Census, *Campegius Vitringa Tomo* II. Comentarii in Esaiam *pag.* 524. *Herm. VVitsius Tomo* II. Miscellaneor. Sacrorum Exercitatione XI. §. 78. *Caspar VVaserus* de antiquis nummis Hebręorum *lib.* II. *cap.* IV. *Joh. Gregorius*, (6) *Jac. Usserius*, (7) *Jac. Basnagius* dans l'Histoire des Juifs *lib.* I. *cap.* 19. §. 20. *pag.* 582. *Carolus Patinus* ad *Svetonium*, *Sertorius Ursatus* in Commentario de notis Romanorum *pag.* 788. *Tom.* XI. Thesauri *Grævii*, *Albertus Rubenius* in fine Dissertationis de Nummo Augusti, cujus Epigraphe: Asia recepta, *Laurent. Begerus* in Continuatione Thesauri Brandenburgici *pag.* 630. (8) *Ezech. Spanhemius* in Dissertationibus de Præstantia & Usu Numismatum Antiquorum, *Joh. Facsius* de Hebdomade M. *pag.* 335. *Gerh. Joh. Vossius* de Origine & Progressu Idololatriæ *lib.* V. *cap.* 40. *pag.* 157. *Laur. Ramiresius* de *Prado*, (9) *Joh. Hoornbeekius* in Prolegomenis, (10) quæ libris suis de Judæis convincendis & convertendis præmisit, *Jacobus* de *Strada*. (11) Inprimis hic commendanda sunt verba Jo. *Bapt. Otthii* in Centuria Locorum Novi Testamenti cum Flavianis vel phrasibus vel historiis aliquid commune habentium. Posteaquam enim autor ille verbis Pauli ad Coloss. II. 15. θριαμβεύσας αὐτοὺς lucem aliquam affundere secum constituerat, hæc addit: *triumphi* D. N. J. *Christi* super principatus *&* potestates *per servos suos* Vespasianum & Titum *habiti &* extrema deletio chirographi *a* Josepho *domestico Scriptore fuse describitur Belli Judaici lib.* VII. *cap.* 24. 24. *pag.* 977. *cum pag.* 679. *ubi* τῆς πομπῆς τὸ τέλος *describitur* Simonis Gioræ ad templum Jovis Capitolini deductio *atque cæsio*, πιπομπευκὼς ἐν τοῖς αἰχμαλώτοις. *Eo enim actu arbitror centrum, summumque finem sepulturæ cerimoniali solenniter impositum, quem mire illustrat & confirmat nummus cum inscriptione* Triump. Aug. *qui in tabula nostra VI. conspicitur primus.* (12) Hæc *Otthius*, cujus interpretationem verborum Pauli veram esse solidamque, omnes fatebuntur, qui plura ejus interpretationis argumenta legenr apud *Casp. Svicerum* in Coment. in Epist. ad Coloss. *pag.* 135. *Joh. Braunium lib.* I. Selectorum Sacror. *cap.* 8. *Ruarum Andala* in Exegesi Illustrium Locorum, ut & duorum Typorum S. Scripturę, Serpentis ænei & Suspensi eodem die sepeliendi, *Hermannum* van de *VVall* in Observationum Miscellanearum Decade, observar. VI. *pag.* 203. Biblioth. Brem. Class. III. Fascic. II. & *Christoph. VVitsiebium* in Commentario in Epist. ad Hebræos *pag.* 13. Ceterum confer commentationem nostram ad *Ectypon spoliorum templi Hierosolymitani in arcu triumphali Titi Vespasiani Romæ conspicuorum:* quę commentatio legitur inserta *Tom.* I. Bibliothecę nostrę Antiquarię & Exegeticę *pag.* 840. *seq.* Adhuc autem illud inprimis observari velim, quod verę verborum Pauli interpretationi magnum addit momentum. *Josephus* de Bello Judaico *lib.* VII. *cap.* 24. de Triumpho Titi hęc addit: *lex Judæorum ultimum spoliorum circumferebatur:* & vero inde apparet, tum demum *extremam deletionem chirographi* factam esse. Nunc ad alia pergimus & B. L. ante oculos ponimus verba *Joh. Christoph. VVagenseilii* in Commentario Perpetuo in Sota *pag.* 1084. subjectis infra observationibus nostris: *non sunt mihi ulli veterum nummi, quos parare licuit, majori in pretio quam isti* (Vespasiani nummi) (13)

quos innui: imo meo judicio liquido debetur his palma præ reliquis, quotquot exstant (14) Nunquam illos adspicio, adspicio autem sæpissime, quin me sacra religio occupet, ut cœlestis providentiæ consulta & veritatem vaticiniorum, quæ tum Prophetæ veteres (15) tum inprimis Servator meus adversus Politiam Judaicam ediderunt, in iis agnoscam & religiose venerer. *Hos sæpe* Judæis *exhibui, ut viderent faciem illius, ad cujus nomen penitus horrent*, Vespasiani, *semper addens, cogitarent*, inde a cusis istis nummis, ab his trophæis erectis, gentem suam toto orbe, sine aris, sine focis, sine Duce imo sine Numine hac illac circumcursare, omnium mortalium ludibriis & injuriis exponi, nec vel tandem post tot longa sæcula de libertate ac meliori forruna σκιᾶς ὄναρ καὶ τούτου ἀδαμαντώτερόν τι (ut S. *Chrysostomi* verba mea faciam) adesse. *Ergo cum tutum momentum* ad pietatem & ad urendos Judæos *nummi de Judæa Victa, afferant, est omnino operæ pretium, tam eorum, quos nos possidemus, quam quos apud alios, inprimis vero* Cl. Patinum *in Numismat. Imperat.* pag. 141. *vidimus, effingere sculpturas ectypas, haud minorem, ipsi nummi quam habent, vim in Bonorum animis exercituras.* Hactenus *Wagenseilius*, qui

&

& consimilia verba repetit in dissertatione de Re Monetali veterum Romanorum *cap.* xx. *pag.* 87. Restat ut ad N. *de Grainville* transeamus, is epistolam singularem scripsit, cui titulus: Lettre sur l'usage qu'on peut faire des Medailles par raport à la Religion. Integram hanc Epistolam habent Diaria Trevoltiana Ann. 1715. mense Augusto *pagin.* 1411. & Journal des Scavans *Tom.* LIX. *pag.* 565. Posteaquam autem autor nummos Vespasiani, qui huc pertinent, commemorare constituerat secum, hæc præmittit verba: *Mais il faut avouer que le plus grand service que les Mèdailles rendent à Christianisme, c'est de reprèsenter clairement l'accomplissement de la Prophètie de Jesus-Christ sur la ruine de Jerusalem & de toute la Judèe. Il ne s'est peut-ètre rien prèdit d'une plus grande consèquence. Les disciples du Sauveur du Monde avoient recu cette prèdiction de la propre bouche de leur maitre, & l'avoient publièe comme la plus terrible punition du plus horrible des crimes: tout le monde ètoit dans l'attente de cet ètrange èvenement, qui devoit, ce semble, dècider au moins aux yeux des hommes de la Divinitè & de la saintetè de Jesus-Christ; & voilà qu'il se trouve encore aujourd'hui après plus de seize cens ans une infinitè de Mèdailles de tout mètal frappèes dans le tems mème où la chose est arrivèe, lesquelles nous donnent cent preuves incontestables de l'accomplissement de cette Prophetie, nous mettant devant les yeux la dèsolation entiere de la Judèe.* Posteaquam autem *de Grainville* magna cum cura nummos Vespasiani, qui ad præsens institutum referendi erant, recensuerat, subdit: *enfin, on n'a rien oubliè dans les Mèdailles pour rendre èclatante cette Victoire des Empereurs Vespasiens, & jamais on ne frapa tant de Mèdailles pour une conquète, comme si on avoit voulu exprimer l'importance de cette expedition par la multitude & la varietè des images de la dèsolation parfaite de la Judèe.*

II. *Plerique* veterum *Patrum* urbem *Hierosolymorum* non totam dirutam aut solo a Tito æquatam esse, sed *dimidiam partem* superfuisse dicunt. Prius dimidium a *Vespasiano* expugnatum, alterum ab *Adriano*, idque ex *Zacbariæ* XIV. 2. colligi. Vide *Eusebium* in Demonstrat. Evang. *lib.* VI. *cap.* 18. & *Theodoritum* Histor. Ecclesiast. *lib.* III. *cap.* 20. teste *Laurent. Ramiresio de Prado* in Pentecontarcho *cap.* 43. *pag.* 252. At *Josephus Scaliger* in Animadversionibus ad *Eusebii* Chronicon *pag.* 211. falsitatis hæc omnia arguit, ob Jesu Christi vaticinium prædicentis nullum lapidem super alium relictum iri *Matth.* XXIV. 2. *Lucæ* XIX. 44. ob *Josephi*, qui rebus præsens interfuit iterata de totali Hierosolymæ destructione testimonia, ob Titi de devicta urbe triumphum. Adhuc alia argumenta affert *Scaliger*, quibus contra Patrum auctoritatem pugnat, fidemque vaticinii Christi magis magisque confirmat. Eadem argumenta repetunt, & nullo facto argumentorum discrimine *Scaligeri* sententiæ prorsus subscribunt *Henricus Valesius* in notis ad *Eusebium pag.* 61. *Hermannus VVitsius Tomo* II. Miscellaneorum Sacrorum *exercit.* XII. §. 8. *pag.* 347. *Abrah. Scultetus* Exercitationum Evangelicarum *lib.* II. *cap.* 91. *Thomas Ittigius* in selectis Capitibus Historiæ Ecclesiasticæ *cap.* 7. *sect* 10. §. 3. *pag.* 491. at vero pleraque *Scaligeri* argumenta a viris illis probata recte ad examen vocant *Sebast. le Nain de Tillemont*, (16) *Jac. Basnagius* dans l'Histoire de Juifs *lib.* 1. *cap.* 19. §. 27. *pagin.* 603. *Dionysius Petavius* in *Animadvers.* in *Epiphanium pag.* 394. & *Godofredus Olearius*, (17) quos consulere operæ pretium fuerit. Quod ad nos attinet, vaticinio Christi respondit eventus, dummodo audiamus *Josephum*, (18) is sub finem *libri* VI. *cap.* 44. Titum ait τὴν ἄλλην ἀφανίσαι πόλιν ϗ τὰ τείχη κατασκάψαι *reliquam urbem delevisse, murosque evertisse*, tantummodo quasdam reliquisse turres intactas, fortunæ suæ monimentum, qua sibi militante, his potitus fuisset, quæ capi non posse viderentur. Plenius vero idem sub *libri* VII. *cap.* 1. initium, κελεύει, ait, τήν τε πόλιν ἅπασαν ϗ τὸν νεὼν κατασκάπτειν (19) *& urbem universam & templum evertere eum jussisse.* Templi structura constabat lapidibus candidissimis, quorum nonnulli erant longi 25. cubitos, lati 12. alti 8. Hinc intelligas illud *Marci* XIII. 1. ποταποὶ λίθοι, ποταπαὶ οἰκοδομαί. Vide *Ludov. Cappellum* in Compendio Historiæ Judaicæ. Temploque adeo pariter ac urbi evenit, quod Salvator prædixerat, ut lapis scilicet super lapidem non relinqueretur. Confer omnino *Baronium Tom.* 1. Annalium ad A. C. 72. *num.* 20. & *Jac. Basnagium* dans l'Histoire des Juifs *lib.* 1. *cap.* 19. §. 27. *pag.* 594. qui simul addit victores auri argentique cupidos, ut illud defossum invenirent, passim terræ cavernas reclusisse, saxa ipsa convellentes, & subruentes. Neque adeo dirutis omnibus ædificiis, quæ urbem absolverent, quidpiam veritati vaticinii Salvatoris ex eo decedit, quod idem addit, paucas quasdam turres, quæ inter alias eminebant in munimentis urbis, Phasaelum, Hippicum, & Ma-

& Mariamnen, murique partem, quæ civitatem ab occidente cingebat, superstites eum esse sivisse: turres quidem, ut monimento essent ad posteros urbem quam munitam virtus Romana obtinuisset: murum autem, ut castrum muniret militis in præsidio ibi relicti: sane enim satis est, quod ἄλλον ἅπαντα τῆς πόλεως περίβολον, οὕτως ἐξωμάλισαν, ὡς μηδὲ πώποτ᾽ οἰκηθῆναι πίστιν ἂν ἔτι παρασχεῖν τοῖς προσελθοῦσι, *reliquum omnem civitatis ambitum solo ita æquarunt, ut eis, qui accederent, unquam eam habitatam fuisse, fidem vix faceret*. (20) Huic igitur *Josepho* tam luculento testi, vaticinii Christi fidem præclare adeo tuenti merito cedat auctoritas Patrum *Eusebii*, *Hieronymi* atque *Epiphanii*, insignem partem urbis a Tito integram relictam esse affirmantium. Inter Patres quidem & *Josephum* dissensum tollere allaboravit *August. Calmetus* (vide ejus Supplement au Dictionaire Historique, Critique, Chronologique, Geographique, & Litteral de la Bible *Tomo* III. *pag.* 356.) at, si quid judico, multa agendo, nihil agit. Nemini non patet, *Eusebium* quidem in errorem diunxisse vaticinium *Zachariæ* XIV. 2. ad quod vaticinium respondet *Scaliger*, cum non dirutæ urbis, sed captæ duntaxat & expilatæ mentionem faciat, ut pars populi deportata sit, pars remanserit: illud ad *Ptolomæi Lagi* tempora referendum esse: de quo dubitare non possit, qui verba *Agatharchidæ* apud *Josephum* legerit: alii ad *Antiochi Epiphanis* vastationem referunt: alii aliter. At non satis certum prophetam de urbe Hierosolyma *literaliter* loqui: cum fieri possit, quod doctis allubescit interpretibus, ut *symbolice* intelligatur Ecclesia Christiana. *Epiphanium* de mensuris & ponderib. *cap.* 14. credulitas decepit, & veneratio in domum, quæ ejus ævo ostendebatur, illaque esse tradebatur, in qua Spiritus Sanctus in pentecoste, post adscensionem Domini, proxima, in Apostolos fuerat effusus. *Hieronymum* vero, quæcumque erroris sit causa, decipi manifestum est, *montem enim templi, & Sion, in quo arx erat, integra remansisse putat*. Quis vero credat Titum, qua erat imperatoria prudentia, duo munitissima urbis loca, quæ scilicet receptaculum denuo genti rebelli præbere possent, intacta reliquisse? quem *Josephus lib.* VII. *cap.* 34. narrat vix silicerniis quibusdam ac femellis imbellibus permisisse, ut templi sui busto assiderent: præsidiario milite ibi relicto, omnia, quæ receptui inservire possent, demolituro. Ceterum non omittenda hic erat *Johannis d' Espagne* singularis observatio. Posteaquam enim dans l' Harmonie des Temps *Part.* II. *pag.* 496. monuerat ex Johannis VIII. 59. *Judæos in templo lapides sustulisse, quos in Christum conjicerent*, inde colligit factum deinde esse divino consilio, ut templum illud tanto facinore contaminatum funditus everteretur, nullo lapide super lapidem relicto. En ipsa autoris verba: *dans le Temple où les Juifs avoyent levè des pierres pour lapider Jesus Christ*, il ne demeura pas une pierre sur l'autre. *Ce Temple ne fut pas seulement* brulè, *comme l'avoit estè le premier; mais* son lieu fut mis en tel estat qu'il n'y restoit aucune trace de bastiment, non pas mème de pierres. *L' Histoire rapporte que les Romains convertirent en un champ labourable : & mème y firent passer la charrue. Ainsi disparut non seulement le Temple, mais aussi le pavè duquel les pierres avoyent estè employèes à un si horrible attentat.*

III. Victa, incensa, diruta a Tito Hierosolyma, quæ in Judæa supererant, Romanæ fortitudini cessere brevi in eorundem ditionem redacta. Eodem tempore *Vespasianus* ad Liberium Maximum tunc Procuratorem scripsit, ut *omnem terram Judæorum venderet*: neque enim ullam in ea condi civitatem voluit, proprium sibi servans eorum agrum. Solis octingentis militibus illic relictis, locum dedit, quem incolerent, qui vocabatur *Emmaus*, & distabat Hierosolyma XXX. stadiis: mutato autem antiquo nomine, & novo ex parta victoria indito *Nicopolis* appellatus fuit. Interim *Cæsarea* maritima, olim turris Stratonis dicta, ubi necatis antea Judæis, gentiles qui eam incolebant rerum potiebantur, totius Palæstinæ metropolis remansit: & ob egregiam a civibus navatam contra Judæos operam, ab Imperatore Vespasiano facta est *Colonia Romanorum*, immunis a censu capitis & possessionum. Vide *Baronium* Tom. I. Annalium ad A. C. 73. *num.* 7. *seq. Relandum* in Palæstina *pag* 672. *Henricum Norisium* in Parænesi ad *Job. Harduinum*, *Job. Clericum* dans la Bibliotheque Choisie *Tom.* XVIII. *pag.* 314. *Sam. Pitiscum* in Lexico Antiquitatum Romanorum in voce Cæsarea, *Herm. Witsium Tom.* II. Miscellaneorum Sacrorum *exercitat.* XII. §. 2. *pagin.* 342. & *Christ. Noldium* in Historia Idumæa *pag.* 451. Ceterum *Josephus Scaliger* in Prolegom. in Euseb. merito redarguit id, quod dicitur in *Justiniani Novell.* CIII. Vespasianum Stratonis Turrim *Cæsaream* a se vocasse, quia is in Partibus Palæstinæ Cæsar fuit salutatus &c. sed imposuit

fuit

fuit *Triboniano* Colonia deducta in eam urbem a Vespasiano non Patre, sed Tito, cujus nummus habet ΚΑΙΣΑΡΕΩΝ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΝ, in nummis: *Aug. Cæsarea*. Quorum nummorum notitiam cum nullam haberet *Guidus Pancirolus*, in eundem cum *Triboniano* errorem incidit. Vide ejus Commentarium ad Notitiam Dignitatum utriusque Imperii *pag.* 1626. *Tom.* VII. Thesauri *Grævii*. Hactenus de *nova colonia Cæsareæ a Tito condita*: *Judæis* autem, ubicunque terrarum degerent, *imperatum tributum* est: ut quas *in templum* olim solebant inferre *binas drachmas*, illas ipsas ex eo tempore penderent *Jovi Capitolino*. Audiamus hanc in rem *Marquardum Freherum* in dissertatione de numismate census: *hoc Tito Victore* capitatio illa Judæorum prior *aggravata est*, *ut* pro Denario totam Didrachmam, *quæ in templum Solymæum quotannis inferri solebat*, *ubicunque gentium agerent*, *deinceps* penderenr Jovi Capitolino, *ut* Josephus XVIII. 12. & *de Bello Judaico* VII. 28. & *Romani scriptores testantur*. Nimirum *templum Hierosolymitanum* cum adhuc staret, *commune* fuit *Judæorum* omnium, ubicunque gentium essent *ærarium*, (21) huc capitatio illa sacra annua, quam Deus *Exodi* XXX. 13. conceptis adeo verbis imperavit, (22) mittebatur, ut in eo tanquam in ærario publico ad usus gentis publicos reponeretur. Hanc capitationem annuam sacram innuunt *Cicero*, (23) *Tacitus* (24) & ipse Titus in oratione ad Judæos habita apud *Josephum* (25) Et vero hic *capitis census*, sive ut *Castalio* loquitur, *sacri sicli semissis* erat supremi numinis honorarium ad Deum Judæis propitiandum, unde in lege Dei בכף הכפורים *propitiatorium argentum* appellatur, quia non solum ad omnia templi farta tecta conservanda, sed & ad coemenda sacrificia illa publica, diurna, sabbatica, menstrua, annua, quæ populo erant expiatoria, pertinebat. Cum vero post *templi excidium* desineret *sacrificiorum usus*, cum Deus non amplius esse vellet populi Judaici Deus, *Vespasianus* illud *donarium Dei* intervertit. *Baronius Tom.* I. Annalium ad A. C. 72. *num.* 12. in eo *mysterium* aliquod quærit, quod *Vespasianus Capitolium restituit*. *Dum in Judæa*, inquit, *templum olim sanctissimum exuritur*, *prorsusque disjicitur*, *ac solo penitus adæquatur*, Romæ Capitolium *bello civili nuper concrematum a* Vespasiano sumtuosissime restituitur. *Unde magis etiam* flagrans Dei ira in Judæos *ostenditur*, *dum* in eorum odium atque invidiam *non tantum* ipsorum templum miserrime dejici, *sed* delubrum Jovis eodem tempore *in sublime magna gloria* exædificari permittit, *secundum quod olim dixeras* per Isaiam *cap.* I. *heu consolabor super hostibus meis*, & *vindicabor de inimicis meis*. Ecquis autem *Baronio* aliud ex alio fingenti statim habebit fidem? *Tertullianus* in libro de Spectaculis tradit, *Capitolium omnium Deorum templum fuisse*. P. Victor observat, *in Capitolio omnium Deorum simulacra celebrata esse*. A Tullio Deorum *domicilium* appellatur. *Lipsius* post hæc addit *lib.* III. de Magnitudine Romana *cap.* 5. *pag.* 770. *Tomo* III. Operum: *ipse mons passim* & *pene totus Deorum aris*, *statuis*, *templis insessus*. Conferatur omnino *Andreas Cirino* in libro singulari Antiquatum Lectionum de Urbe Romana *cap.* 48. DXCII. *pagin.* 543. *Tom.* II. Thesauri Novi *de Sallengre*. Cum itaque *Capitolium* tanta majestate excelleret, ut *omnium Numinum simul cum Jove esset templum*, id ipsum *Vespasianus* reparare & dedicare voluit, debuit. Quod vero idem *Judæorum Didrachmum* in templum *Jovis Capitolini* inferri voluit, id a *Baronio* multo rectius considerandum atque explicandum erat. *Donaria Jovis Capitolini* omnem fere fidem superant. *Augustus*, ait *Suetonius*, *una donatione in cellam Jovis Capitolini contulit* XVI. *millia pondo auri*, (id est, *Lipsio lib.* III. de Magnitudine Romana *cap.* 5. *pag.* 775. enarrante, *Phillipæos* 1600000.) & *quingenties* H. S. *in gemmis*, *Philippeos* 1250000. Inter *donaria ejusdem Jovis* referas quoque *insigne* illud *donarium* ex gente *Hasmonæorum*, quod commemorat *Josephus* Antiquitatum *lib.* XIV. *cap.* 5. *venit ex Judæa sive hortus*: *quod opus* Τερπωλὴ *id est* delectamentum *vocabatur*. *Hoc donum vidimus etiam nos* Romæ in Jovis Capitolini templo *dedicatum*, *cum inscriptione* Alexandri Judæorum Regis: *æstimabaturque* quingentis talentis, hoc est, uti *Robertus Cenalis* in libro de vera Mensurarum Ponderumque ratione *pag.* 1596. *Tomo* V. Thesauri *Grævii*, judicat, *quinque ducatorum millionibus*, seu *quinquagies centenis millibus*. Dictum autem donarium ab *Alexandro Jannæo* in *templo Hierosolymitano* positum, & a filio ejus *Aristobulo* ad *Pompejum* inde transmissum, ex Pompeji triumphorum actis *Plinius lib.* XXXVII. *cap.* 2. fuisse refert, *montem aureum quadratum cum cervis* & *leonibus*, & *pomis omnis generis*, *circumdata vite aurea*. Confer *Baronium Tomo* I. Annalium ad A. C. 34. *num.* 158. & qui illo multo accuratius de hac *aurea vite* differunt, *Justum Lipsium* Electorum *lib.* II. *cap.* 5. *pag.* 772. *Tomo* I. Operum, & *Jac. Us-*

ſerium in Annalibus Veteris & Novi Teſtamenti *pag.* 445. Ecce autem inſigne *donarium Templi Hieroſolymitani* inter *donaria Jovis Capitolini* relatum, quod proluſit *Didrachmo Judæorum Jovi Capitolino* inſerendo. *O Deus*, inquit *Vitringa* in Hypotypoſi Hiſtoriæ & Chronologiæ S. *pag.* 209. *quam tua ſunt tremenda & imperſcrutabilia! Judæi, quorum audita vox fuit tempore paſſionis Chriſti:* non habemus Regem niſi Cæſarem: *poſt exciſam Rempublicam jubentur* a Veſpaſiano Didrachma tributum ſacrum, *a ſingulis maribus majorennibus & liberis quotannis inferendum in templum Hieroſolymitanum, inferre in templum Jovis Capitolini*. Inſigne admodum vaticinium *Malachiæ* II. 11. nunc ſuccurrit: *Proditor eſt Judæus, ſitque nefas in Iſraelitis, ac Hieroſolymis, ſiquidem profanat Judæus Sanctum Jehovæ, peregrinique Dei puellam, uxorem ducit*. Dei alieni filia dicitur *gens Romanorum*, quæ *Jovem Capitolinum*, cui omnem ſuum ortum & fortunam adſcribit, ſalutat *Patrem*. Vide *Silium Italicum* IV. 103. *Virgilium Æneid.* II. 680. XII. 200. & *Georg.* I. 328. Hanc Dei alieni *Judæi* uxorem duxerunt, ad indicandum *fœdus*, quo ſeſe arctiſſime cum illa gente conjunxerunt, eidem addicentes ſe totos. Dum vero hoc agunt Judæi, concipiuntur ſibi anſam formaſſe ad *Chriſtum rejiciendum*, quod etiam notatur *Jeſaiæ* XXVIII. 15. 16. ubi *fœdus illud cum morte & inferno* concipitur anſam daturum Judæis ad ſpernendum lapidem angularem Chriſtum. Ita etiam *fœdus illud* concipitur *cum filia Dei alieni*, quod in ſe cauſam atque occaſionem continebat *profanandi Sanctum Jehovæ*. Cum enim *Judæi* in hoc *fœdere* cum gente ſocia carnaliter ſecuri eſſent, regnum Romanorum ex ratione temporis poſt initum fœdus, putarunt præ regno Chriſti eligendum eſſe, utpote quod utilius ad pacem populi periculoſo iſto tempore conſervandam ſtatuerent. Audiamus *Salomonem* van *Til* in Malachia Illuſtrato *pag.* 250. *Judæi in iſta cum Romani pace & confœderatione ex ſuis hypotheſibus ſe implicabant laqueis, ex quibus ſe, cum ſemel manifeſtaret Chriſtus, expedire non poſſent*, plus ſalutis pro populo in amicitia Romanorum, quam in exſpectatione regni Chriſti collocantes; *adeo ut dies doceret*, hanc confœderationem cum Romanis quæſitam fuiſſe, ut munimentum, ad excludendum regnum Chriſti, illudque eludendum. *Ex hac enim hypotheſi natum eſt illud alterum judicium, intempeſtivum fuiſſe* (propter illud fœdus cum Romanis initum) *Chriſti regnum eo tempore admittere: quoniam id nonniſi* cum irritatione Romanorum *fieri poſſe putabant. Quod judicium aperte protulit* Cajaphas Pontifex *Johannis* XI. 47. 48. *Vide, quam aperto ore ſalutem gentis in morte Chriſti collocent, affirmanter hunc accipere Principem, eſſe in eo rerum ſtatu crimen contra Romanos, ſublatione loci & gentis luendum. Hinc illæ voces Johannis* XIX. 12. omnis, qui ſe Regem facit, contradicit Cæſari, & *verſu* 15. non habemus Regem, niſi Cæſarem. *Ita contigit, ut in gratiam Cæſaris ſpem Meſſiæ abdicarint Judæi, atque per adoptionem Cæſaris in regem, ſibi comperiantur viam præcluſiſſe ad acceptionem regni Chriſti*. Profanaverunt certe Sanctum Jehovæ, quem diligit, *quando in eum non inquiſiverunt, cum ut rem nihili neglexerunt, ejus adventum ut intempeſtivum horruerunt, nihil ab eo, aut Deo ipſo, omnia a Cæſare ſibi ſpondentes, haud memores, quantum crimen eſſet in Deum non confidere, ſed brachio niti humano, præprimis auxilium quærere apud gentes, Deo inimicas, idololatricas, & in patrocinio alieni Dei glorîantes*. Quæ cum ita ſint, divino conſilio factum eſt, ut *Judæi Jovi ſuo Capitolino* deditiſſimi, Jehovæ vero intus & in cute infenſiſſimi, *quotannis didrachmum Jovi Capitolino* inferre juberentur, poſteaquam ipſis Regem Chriſtum abnegantibus, & Regi Cæſari aſſentantibus, Zachariæ XI. 6. exſcidium per Regem Cæſarem, hoc eſt Veſpaſianum prædictum erat judicio *Joh. Lightfooti* in Chronicis Temporum & Ordine Textuum N. T. *pag.* 55. *Tomo* II. Operum. *Xiphilinus* in Veſpaſiano: καὶ ἀπ' ἐκείνου δίδραχμον ἐτάχθη τοὺς τὰ πάτρια αὐτῶν ἔθη περιστέλλοντας, τῷ Καπιτωλίῳ Διῒ κατ' ἔτος ἀποφέρειν *ex eo conſtitutum eſt, ut Judæi, qui patrios ritus ſervare vellent, Didrachmum quotannis Jovi Capitolino inferrent*. Allatis hiſce *Xiphilini* verbis, ſubdit *Baſnagius*: les Romains faiſoient acheter par la *la Liberté de Conſcience* -- La Religion Judaique étant donc devenue ſouverainement odieuſe après la Révolte, on obligea ceux qui profeſſoient à paier tous les Ans une Somme pour en avoir la Liberté. Confer *Joh. Lightfootum* in Parergo de excidio urbis Hieroſolymiticæ nec non de ſtatu Judæorum poſt urbem exciſam *ſect.* 11. *pag.* 141. *Vol.* II. Operum *Jul. Cæſ. Bulengerum* in libro de Tributis & Vectigalibus Populi Romani *cap.* 73. *pag.* 899. *Tom.* VIII. Theſauri *Grævii*, & *Ezech. Spanhemium* in Orbe Romano *pag.* 238. qui itidem ex *Dione* aut *Xiphilino* colligunt Judæos δίδραχμον Romanis pependiſſe, ut jus illud ſuarum legum adipiſcerentur. Certe Titum poſt ur-

urbis excidium Antiochenos, qui petebant, ut *Judæorum privilegia* abolerentur, repulisse testatur *Josephus* indicio *Marquardi Freberi* in dissertatione de Numismate census. Judæus *Michael Barrios* in libro, quem inscripsit: Historia Universal Judaica *pagin.* 3. affirmat Titum Romæ Pontificiæ Ducem fuisse, atque inde Romam Pontificiam Judæis adhuc savere. En ipsa verba Judæi: *la Pontificia Roma siempre los ha patrocinado desde que destruyo à Jerusalem su Gèneral Tito.* At vero quemadmodum crassum hunc Judæi errorem merito exagitat *Basnagius* dans l'Histoire des Juifs *lib.* IX. *cap.* 38. §. 16. *pag.* 1085. (neque enim Titus unquam Dux Pontificiæ sed Romæ adhuc Paganæ fuit) ita certum est Titum Judæis sacrorum libertatem concessisse, modo didrachmum solverent. Qua in re idem *antiquum Romanorum morem* observavit, & *antecessorum suorum* vestigia pressit. Nimirum quomodo *Romani publica aliarum gentium sacra* toleraverint, *Cornelius* van *Bynkershoek* in singulari dissertatione *de Cultu Religionis peregrinæ apud Romanos* inter Opuscula varii argumenti edita declaravit. Confer quæ ex illa *Bynkershoekii* dissertatione excerpunt *Joh. Barbeyrac* Traitè de la Morale de Peres de l'Eglise *cap.* XII. §. 49. *pag.* 191. & *Joh. Clericus* dans la Bibliotheque Ancienne & Moderne *Tom.* XII. *pag.* 211. *seq.* Quid? quod *Decreta Romana & Asiatica pro Judæis ad cultum divinum per Asiæ Minoris urbes secure obeundum* ab *Josepho* collecta in *libro* XIV. Archæologiæ, sed male interversa & expuncta in publicam lucem utilitatemque restituit *Jacobus Gronovius* Lugduni A. 1712. in 8. Videatur de hoc labore *Gronovii* Journal des Savans *Tom.* 53. *pag.* 54. Ipsa enim dicta Romanorum & Asiaticorum decreta cum *Gronovii* Animadversionibus repetiit, & *Tom.* I. Operum *Josephi pag.* 712. *seq.* inseruit *Sigebertus Havercampius*. Quando autem inter Judæos *David de Pomis* in sua Enarratione Apologica de Medico Hebræo *sect.* XII. decreta Principum in Hebræorum favorem constituta affert, memineris illa ex *Josephi* Antiquitatibus petita esse, uti observat *Joh. Christophorus Wolfius* Volumine III. Bibliothecæ Hebrææ *pag.* 197. Neque tamen is primus est illius observationis Autor, cum jam pridem *Joh. Seldenus* in Prolegomenis mox laudandis, *Davidis de Pomis* in hoc argumento mentionem fecerit. Ceterum de istiusmodi *Decretis Romanorum in favorem Judæorum* vide Observationes *Johan. Driebergue* in annotationibus ad *Humfredi Prideauxii* Historiam Judæorum Belgice conversam, *Salomonis Deylingii Part.* III. Observationum Sacrarum *pag.* 308. *Jac. Augustini Franckensteinii* in Dissertatione Juridica de Juribus Singularibus circa Judæos maxime in Germania *cap.* II. §. 4. *Nathan. Lardneri* in libro: the Credibility of the Gospel History apud *Joh. Clericum* dans la Bibliotheque Ancienne & Moderne *Tom.* XXVII. *pag.* 385. *Joh. Seldeni* in Prolegomenis ad librum de Successionibus ad Leges Hebræorum in Bona Defunctorum, *Hugonis Grotii* de Veritate Religionis Christianæ *lib.* III. §. 10. in notis lit. (c) & de Jure summarum potestatum circa Sacra *cap.* VII. §. 3 *pag.* 89.

N O T Æ.

(1) Fata illa tristia Imperii Romani prædixerat Christus Matth. XXIV. 6. 7. Marci XIII. 7. Lucæ XXI. 9. 10. Vide *Bossueti* Discours sur l'Histoire Universelle pour expliquer la suite de la Religion & les changemens des Empires p. 272. itemque Jo. *Lightfooti* Chronica Temporum & Ordinem Textuum N. T. pag. 48. Tomo II. Operum, paulo tamen aliter dicta divinorum Scriptorum loca explicat *Baronius* Tomo I. Annalium ad A. C. *69.* num. 51.

(2) Audiamus *Lucium Faunum* de Antiquitatibus Urbis Romæ lib. II. cap. 17. *non me latet, aram Paci ab Augusto positam, quam Agrippa auxerit, ubi tamen fuerit, non liquet.* Cum vero *Faunus* justo sit brevior, conferendus hic erit *Purpurinus a Faventia* in Minusculis Commentariis ad Kalendarium Romanum Amiterni effossum pag. 872. Tomo III. Thesauri Novi de *Salengre*.

(3) Verba hæc sunt *Adriani Relandi* in libro singulari de Spoliis Templi Hierosolymitani in Arcu Titiano conspicuis cap. XIII. pag. 132.

(4) Apud *Basnagium* dans l'Histoire des Juifs lib. I. cap. 19. §. 24. pag. 587.

(5) Tomo I. Annalium ad A. C. 73. num. 1. ita disserit: *sunt & alia Vespasiani signo notata numismata, quorum aliis inest muliebris figura sedens humi ad tropheum, aliis eadem mulieris effigies mœstæ sedentis sub palma, quæ erat Judaicæ provinciæ hieroglyphicum hac inscriptione signatis:* Judæa Capta S. C. *quorum subjecimus tibi has, quas intueris, expressas formas. Quis, amabo te, ista videns, consideransque* Judææ sub mœroris confectæ forma mulieris imaginem *repræsentari, non continuo* Hieremiæ lamentationes *in memoriam revocet? Vide harum lamentationum cap.* I. 1. Ita quidem *Baronio* videtur: ego vero crediderim nummos illos fidem facere *vaticinio Christi*, quod Lucæ XXIII. 28. 29. legitur. Quæ enim tum prædixit Christus, ea omnia ad vivum expressa videas in nummis: quamvis haud ignorem tum in nummis, tum in monumentis veterum *urbes muliebri forma* ut plurimum repræsentari. Ut enim nunc taceam *Petri Possini* in Spicilegio Evangelico §. 32. observationes, quæ huc pertinent: Vide insigne illud monumentum Puteolanum primum ab *Antonio Bulifonio* commentario illustratum, quem inscripsit: Ragionamento d'un antico marmo ritrovato nella Città di Pozzuoli. Adde in idem monumentum observationes *Bernardi de Montfaucon* dans l'Antiquite expliquee Tomo III. P. I. lib. V. cap. 10. pag. 192. itemque *Laur. Theodori Gronovii* commentationem in marmoream basin Colossi Tiberio Cæsari erecti ob civitates Asiæ restitutas post horrendos Asiæ tremores, quæ commentatio legitur Tomo VII. Antiquitatum Græcarum *Jac. Gronovii*. Ceterum silentio præterire nequeo *nummum Hadriani*, in quo *Judæa* tanquam fœmina *supplex* flexis genibus ruinam suam deplorat, & *tribus pueris* comitata ab Imperatore frustra veniam petit. Vide de hoc nummo *Harduinum*, *Erizzum* pag. 252. *Oudaa-*

danum Tab. XX. num. 1. *Adolph. Occonem* pag. 230. *Freherum* libro III. Parergon cap. 11. *Theod. Hasæum* P. II. dissertationis de Monimento Paneadensi pag. 12. & *Jac. Basnagium* dans l'Histoire des Juifs lib. VII. cap. 12. §. 35.

(6) In notis ad loca aliquot S. Scripturæ cap. IV. hæc habet: *observandum nullam devictam civitatem aut regionem* (*præsertim* ante Titum, *quod observare potui*) *designari* in numismatibus per mulierem sedentem in terra. *Non me latet hunc morem sedendi etiam apud Romanos in luctibus obtinuisse, sed* --- devictam urbem exprimere per mulierem sedentem in terra, *mere Judaicum est, vel saltem ab illis derivatum. Ideoque Reversam hanc Imperatoris arbitrarer* ex Jeremiæ lamentat. II. 10. *desumtam. Et cum mecum reputo, quem locum tenuerit Josephus Judeus in Aula Imperatoris, eumque interfuisse huic actioni memorabilè ad Hierosolymas, facile suspicor quis contulerit huic Reversæ designandæ.*

(7) In Annalibus Veteris & N. Testamenti ita differit p. 687. *habentur Titi* numismàta, trophæo & quadriga triumphali insignita: *ut & Vespasiani* cum mulieris effigie mœstæ sedentis sub palma *& inscriptione Judæa Capta* S. C. *ut & nummus, sub finem anni 21. Agrippæ regis cusus, cum Græca hac inscriptione*: ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ Ο ΤΕCΠΑCΙΑΝΟC ΚΑΙΣΑΡ. ΙΟΥΔΑΙΑC ΕΑΛΩΚΥΙΑC. ΕΤΕΙΚΑ. ΑΓΡΙΠΠ. Ecquid autem ΕΑΛΩΚΥΙΑC an *captæ*? non aliud: est enim perfectum participii medii a verbo ἁλίσκω capio, cujus futurum est ἁλώσω, præteritum ἥλωκα Attice ἑάλωκα, indeque ἑαλωκυῖα descendit. Et recte quidem ita nummum hunc exponit *Laurentius Begerus* Tomo III. Thesauri Brandeburgici pag. 105. contra *Antonius Pagius* in Critica Baroniana ad A. C. 70. turpiter se dedit, cum ita Græca nummi vertit: *Imperator Vespasianus Cæsar Judaicus, Elliacus*. Etenim Vespasiani a triumphis dici noluerunt Judaici, vide *Christ. Noldium* in Historia Idumæa & *Jacobum Usserium* in Annalibus Vet. & Novi Testamenti pag. 687. pag. 463. deinde quid sibi velit vox *Elliacus*, ipse *Pagius* ignoravit. Quæ cum ita sint, ita interpretare nummum: *Imperator Vespasianus Cæsar Judæa Capta Anno* XXI. *Agrippæ*. Confer Tomum I. Opusculorum nostrorum sacrorum p. 38. Itemque *Jac. Basnagium* dans l'Histoire des Juifs lib. I. cap. 13. §. 14. pag. 324.

(8) Ejusdem *Begeri* verba Tomo I. Thesauri Brandenburgici pag. 147. inprimis notatu digna sunt, hic repetenda. *Scrofam cum succulis in Vespasiani & Titi numismatibus* interpretes communiter ad *Judæorum contumeliam* referunt, quasi scrofis, *post victoriam Titi Judaicam*, una cum succulis suis, libere per universam Judæam vagari & oberrare liceret, unde ante a Judæis excludebantur. Ita *Oiselius* ab Tab. XVI. n. 11. Ita & Illust. *Mediobarbus* sub Tito pag. 121. *Nec contumeliam nec opprobrium Judæorum inficior*: licet enim nulla in nummis illis *subactæ Judææ* mentio sit, ex facto *Hadriani* tamen, qui Judæos rebellantes denuo compressit, & *portæ Æliæ Capitolinæ*, quo nomine *Hierosolymam* vocavit, *suem imposuit*, facile apparet, eodem etiam Vespasianum & Titum respexisse: quod autem *Judæis contumeliæ* cessit, *Romanis gloriosum* putamus. *Romanorum gloriæ suem cum succulis appositam* esse facile dabis, si memineris *inter auspicia Progenitorum* eam numerari, indeque sub ilice cum fœtu jacentem etiam ab *Antonino Pio* signatam esse, plane qualiter Æneæ apparuit, qualiter & Helenus apud *Maronem* vaticinatus est. Res nota est: an autem ad *nummos Vespasiani & Titi* rite allegetur, addubitem. Minimum Suem cum succulis probant, etiam absque respectu ad Judæos, Romanis gloriosam fuisse, indeque cum gentem suibus inimicam devicissent, eo concinnius ad exprimendum id facinoris assumi potuisse. Non meo conjecturam ex genio hausi. *Cassiodorus* eam suppeditat, de Sue Hadriani in Chronico locutus: *his* (Severo scilicet & Sylvano) *Coss.* inquit, *Ælio Hadriano condita est, & in fronte ejus portæ, qua Bethlem egredimur, Sus sculptus in marmore, significans Romanæ potestati subjacere Judæos*. Nulla hic contumeliæ Judæorum mentio, sed *Sus tanquam signum Romanæ potentiæ* allegatur. Unde? si non a notissima illa sub Ilice jacente, quæ Trojanis errorum finis, sedisque certæ auspicium fuit? Et quid si *sub Sue hac* non tam animal, quam *ipsi Romani* lateant? Romanos a Trojanis oriundos, nemo dubitat: *Scrofam* autem non tantum *Trojanorum* quorundam *insigne* fuisse, sed & Italis *Trojam* dictam, *Messala Corvinus* observat. En verba: *Troja*, inquit, *vulgo Italice, Latineque Scrofa vel Sus dicitur, cui vocabulo licentia sui allusit Poeta: quod animal, quia ejus nomen Urbi Trojæ congruebat, aureo vexillo armorum statuit Antenor, absumta Urbis Trojæ memoria*. Vides, animal hoc, licet alias obscœnum, tamen & Trojanis patria profugis & ortis inde Romanis, tantæ gloriæ fuisse, ut illi patriam, hi autem Imperium eo adumbrarent, adeoque non miraberis, si *in nummis Vespasiani & Titi* ipsos *Romanos* intelligam *libere per Judæam vagantes* Non *Sues* tantum sed & *Romanos* odio prosequebantur *Judæi*: indeque cum & nomen & res conveniebant, *quo symbolo potuerunt aptius & gentem devictam exagitare, & suam simul victoriam, potestatemque significare?* Hactenus *Begerus*, cujus verba insignem lucem dabunt iis, quæ paulo inferius cap. VII. §. 3. observavimus. Interim addimus falli *Jac. Basnagium* dans l'Histoire des Juifs lib. VII. c. 12. §. 33. pag. 370. quando existimat *porcum portæ ab Adriano impositum* non tam *potentiæ Romanæ* quam *Judæi devicti* agnoscere debebant, quam animalis iisdem tantopere exosi symbolum fuisse, *ut vel adspectus solus porci Judæos aditu urbis prohiberet*.

(9) In Pentecontarcho cap. XX. pag. 130. nummum æreum Titi Vespasiani exhibet cum inscriptione *Judæa Capta*. Ceterum in aversa facie nummi pro *galea clypeo Romano imposita* male *pavo* exprimitur.

(10) Is quoque in aversa facie nummi sui pro galea clypeo imposita perperam *pavonem* expressit.

(11) In Epitome Thesauri Antiquitatum pag. 50. *numisma*, inquit, *Vespasianus fecit, in quo Imperator ipse currui triumphali, qui quatuor equis trahitur, cum filio Tito insidet. Currum precedunt milites* spolia templi Hierosolymitani *ferentes cum inscriptione Triumphus de Judæis* & S. C.

(12) Hunc ipsum nummum aureum Vespasiani quantivis pretii præter *Patinum* & *Mezabarbam*, egregie idem J. B. *Ottius* illustrat in Epistola de Numis quibusdam Samaritanis ad Adrianum Relandum pag. 89.

(13) In eo autem graviter errat, quod nummum apud *Hoornbeekium* l. c. uti diximus, obvium cum pavone reperit, itemque adhuc alios nummos male exprimit. Audiamus, quæ hanc in rem observat *Cornelius Dietericus Kochius* in Epistola quadam ad Brandanum Meibomium in Annalibus Academiæ Juliæ Semest. III. §. 28. pag. 95. sequ. Posteaquam enim *nummum* quendam *aureum Titi Vespasiani*, cum inscriptione *Judæa Capta* æri incidendum curaverat, qui admissos doctorum hominum errores vel solo adspectu emendet, subdit: *miles Romanus, sive is est* Tiberius Alexander totius militiæ præfectus, *sive alius* magister legionum, *qui cum Tito ad Jerosolymam militavit, togatus stat ad palmam, victoris specie & depositis armis*, scuto, galea, gubernaculo, *quod ad pugnam maritimum Titi cum Judæis juxta lacum Genesaret spectat, & ceteris tanquam bello confecto*. Judæa autem provincia sedet lugens quasi exprimens illud Esaiæ XLVII. 1. Sinistro brachio caput fulcit demissum ut solent lugentes, & lacrymantis speciem præbet. *Dextra manu genu sinistrum prehendit & clypeos Judaicos duos pedibus interjectos habet: id quod observari a quoquam non memini*. Clypeos *quidem* Hebræorum *descripsit Ortlobius & unum numus Seleuciensium pulcre repræsentat, sed quem Patinus* pag. 149. *laudavit*, numum Titi aureum *in gaza Vindobonensi conspicuum* cum trophæo & armis Judæorum circumjectis, *hac inscriptione: de Judæis, videre etiam atque etiam velim* ... J. C. *Wagenseilius inter nummos in Commentario in librum Sotha non modo* pavonem *Hoornbeekii in nummo repræsentavit, verum etiam in illo suo numo* (*qui Judæam captam cum consulatu Vespasiani II. præfert*) *infeliciter* Judæum barbatum pro milite Romano *reposuit, & in altero* clypeum *unum tam longum fecit, ut latus numi utrumque pene contingeret, ne quid de* vexillo quasi fluenti *addam: nisi pictor potius erravit*. Hactenus *Kochius*, ceterum miror *Wagenseilium* silentio præterire nummos Vespasiani & Titi ad contumeliam Judæorum referendos, quia in illis *scrofa cum succulis* apparet. Vide *Begerum* Tomo I. Thesauri Brandenburgici pag. 147. & verba inde paulo ante a nobis relata.

(14) Aliter judicasset *Wagenseilius* si idem contigis-

tigis-

tigiſſet videre *nummos Hadriani Imperatoris*. Præcipue hic commemorandus erat ejuſdem Imperatoris nummus cujus epigraphe eſt *Adventui Aug. Judeæ*. Adducunt illum nummum *Vaillantius* Tomo I. *pag.* 89. *Harduinus pag.* 760. Operum. Typus exhibetur ab *Erizzo p.* 253. *Rubenio* in Croy. tab. 38. *n.* 20. *Oudano tab.* 20. *n.* 2. In eo cernitur figura muliebris Judæam repræſentans, læva tenens palmam Judeæ ſymbolum: Imperator adſtat. Inter utrumque eſt ara, in qua mulier adolere thus cernitur, illam cingunt pueruli duo, quorum unus pariter palmam geſtat. Operæ hic pretium fuerit audire *Jac. Baſnagium* dans l' Hiſtoire des Juifs *lib.* VII. *cap.* 12. §. 35. *p.* 373. l' Empereur vouloit marquer par l' Autel & le Sacrifice, que l' ancienne Religion etoit abolie dans cette Province, ou il avoit tranſporte de nouveaux Habitans. Sed & *ara in nummo adſtat ſus*, quem a viris doctis non obſervatum miratur *Theodorus Haſæus* P. II. differtat. de Monimento Paneadenſi *p.* 16. *haud dubie*, inquiens, *id factum eſt ut ægre fieret Judæis, ſicut & deinde portæ Hieroſolymorum, quam de ſuo nomine Æliam appellavit*, porcum ex marmore inſculpi *in gentis illius opprobrium voluit Hadrianus*. Quicquid erit, extſtat ejuſdem Hadriani nummus qui repræſentat porcum cum porce lis ubera ſugentibus. Vide de hoc nummo *Baronium* Tomo II. Annalium ad A. C. 137. *n.* 3 & *H. Witſium* Tomo II. Miſcellaneor. Sacror. exercit. XXI. §. II. *pag.* 751.

(15) Cavendum tamen maximopere ne *vaticinia de excidio Hieroſolymorum* intelligamus, quæ eo referenda non erant. Ita *Chriſtoph. Aug. Heumannus* in Pœcile Tomi II. *lib.* III. *pag.* 32. vaticinium Ezechielis XXXVIII. de *excidio Hieroſolymorum* interpretatur perſuaſus *Romanos* per *Gogum* & *Magogum* innui: at vero hæc ſententia nullo fere interpretum conſenſu nititur. Confer *Auguſt. Calmetum* in ſingulari diſſertatione de Gog & Magog. *Iſaacum Jaquelotum* dans les Diſſertations ſur l' Exiſtence de Dieu diſſert. I. *cap.* 18. *pag.* 216. & dans les diſſertations ſur le Meſſie, ou l' on prouve aux Juifs, que Jeſus-Chriſt eſt le Meſſie promis & predit dans l' Ancien Teſtament, diſſertat. I. *cap.* II. *pag.* 138. *Paulum Pezronum* in libro cui titulus: Eſſay d' un Commentaire literal & Hiſtorique ſur les Prophetes (unde excerpſit nonnulla Journal des Scavans Tomo XXI. A. 1693. *pag.* 346) *Hermannum Hardtium* in Opuſculo ſingulari de hoc argumento, *Sam. Bochartum* in Geographia Sacra, *Jo. Seldenum* de Synedriis Ebræorum lib. II. *cap.* 3. teſte *J. C. Wolfio* Bibliotheeæ Hebrææ P. II. *pag.* 160. itemque Tomum noſtrum II. der Erorterung der dunckelſten Schrifſtellen des A. T. *pag.* 403. *Bochartus* in Phaleg. III. 2. Numer. XXIV. 4. per *naves* צים מיד כתים e *parte Chittim* Ebræos appulſuras intelligit naves Romanorum, at vero tantum virum falli pluribus probat *Jo. Clericus* in notis ad Geneſ. x. 4. ſiquidem Chitthim non *Italiam*, uti conjicit *Bochartus*, ſed *Macedoniam* denotat vel *Ciliciam* ut mavult *Dionyſius Petavius* in Animadverſionibus in *Epiphanium pag.* 60. *Clerici* ſententiam quoque tuetur *Jo. Gotofr. Lakemacherus* Obſervationum Philologicarum P. x. obſervat. III. *pag.* 202. Vide tamen quæ pro ſententia *Bocharti* ſtabilienda affert *Vitringa* Tomo I. Commentarii in Eſaiam *p.* 647. & quæ de *Judæorum conſenſu* obſervant *Guil. Voſtius* in Obſervationibus ad *Gansii* צמח דוד pag. 246. *Theodor. Hackſpanius* in Cabbalæ Judaicæ brevi expoſitione §. 130. *Matthias Frider. Beckius* in notis ad Paraphraſin Chaldaicam libri I. Chronicorum. Ceterum a Tito & Adriano patratum novimus, quicquid de gente ingrata tamdiu præſagierat Moſes Deuter. XXVIII. 48. XXIX. 24. XXXI. 16.—43. Vide *Eduardum Bernardum* in notis ad *Joſephi* Antiquitat. *lib.* IV. *cap.* 8. §. 46. & *Salomonem* van *Til* in Phoſphoro Prophetico. Quid? ipſi Judæi verba ſingularia Deuteron. XXVIII. 48. 49. 50. in excidio Hieroſolymitano Titi auſpiciis implementum ſuum habuiſſe fatentur. Vide ex *R. Moſche Bar Nachman* & *Abarbenele* præclara admodum teſtimonia apud *Jo. Andr. Eiſenmenger* in dem entdeckten Judenthum P. II. *cap.* 18. *p.* 1024. Sunt qui exiſtimant Pſalmo LI. contineri *vaticinium de Judæis* poſt ultimum illud exſcidium viventibus. *Petrus Allixius* in ſuis brevibus & claris Pſalmorum expoſitionibus Anglico ſermone editis, Pſalmum totum propheticum eſſe, nec ad Davidis tempora ſpectare, contendit. *Joſephus Halleius* in libro, cui titulus: Collection of Notes on ſome Text of Scripture idem de ſenſu Pſalmi judicat, additque *Jac. Pierce* virum etiam ſcriptis editis celebrem rejeciſſe Rabbinicam Pſalmi inſcriptionem, qua Pſalmus ille ad Davidis cum Bathſeba congreſſum refertur. Quid? quod Anonymus quidam in ſua conſideratione in Pſalmum LI., (quam legendam ſiſtit Journal Literaire Tomo XVIII. *pag.* 315. ſequ.) non ſolum affirmat falſam eſſe Pſalmi inſcriptionem, ſed & in textu Ebræo pro לך לברך *tibi ſoli*, unicæ literæ exigua differentia, legit לך לברך *tibi*, *filio tuo peccavi*, perſuaſus verba Judæorum eſſe culpam rejecti Meſſiæ deprecantium. Valeant dicti Pſalmi interpretes: verba Zachariæ XIV. 4. 5. de exſcidio Hieroſolymorum, & triſtiſſimis inde Judæorum fatis interpretatur *Jo. Lightfootus* in Chronicis Temporum & Ordine Textuum N. T. *pag.* 45. Tomo II. Operum, itemque *Salomo Deylingius* P. III. Obſervationum Sacrarum, obſervat. 22. *pag.* 158. Apud *Eſaiam* quoque extſtant ſatis clara vaticinia de hoc excidio *cap.* V. 26. 27. VI. 10. ſequ. VIII. 21. 22. ſequ. Quæ cum ſecum expenderet *Vitringa* Tomo I. Commentarii in Eſaiam *pag.* 136. hæc addit verba: quæ nemo legat Dei reverens abſque horrore: & tamen prophetia nihil hic gravius & majus habet implementum, ſi iſtud quæramus *in ſtatu Judæorum poſt exciſam Rempublicam a Tito & novas illorum ſpes everſas ab Hadriano*. Vagabundi inter populos, extremis preſſi malis, a Deo & hominibus deſtituti, & rodentis atque accuſantis conſcientiæ præjudicio damnati, atque adeo omni ſolatio vacui, hue uſque triſtiſſimum mundo præbuerunt ſpectaculum, & divinæ iræ documentum. Lege mihi Pſalmum LXIX. 23.—26. & CIX. 5.—20. & contremiſce.

(16) Dans l' Hiſtoire des Empereurs & des autres Princes qui ont regne durant les ſix premiers Siecles de l' Egliſe, Tomo II. inde *Jo. Clericus* dans la Bibliotheque Univerſelle & Hiſtorique Tomo XXV. pag. 101. ſequ. multa excerpſit, quæ hic utramque paginam faciunt.

(17) In Obſervationibus in Matthæum pag. 660.

(18) Cum *Tillemontius* dans l' Hiſtoire des Empereurs & des autres Princes, qui ont regne durant les ſix premiers Siecles de l' Egliſe Tomo I. viam inter Patres & *Scaligerum* mediam ingredi vellet, Jo. *Clericus* dans la Bibliotheque Univerſelle & Hiſtorique Tomo XXIV. pag. 80. *Tillemontii* mentem his verbis indicat. Il croit que l' autorite de *Joſeph* nous empeche de croire, qu' il y ait eu aucune partie de la Ville, qui ſoit demeuree entiere; mais qu' il n' en demeura pas meme quelques maiſons: ou qu' on n' y en rebatit pas bientot quelques unes, particulierement dans l' endroit qu' on laiſſoit pour la Garniſon, ou aux environs. Une Legion devoit y attirer beaucoup de monde, & *Joſeph* meme nous aprend, qu' il y reſta du moins des femmes & des vieillards. Atque hanc *Tillemontii* obſervationem in primis laudat *Campegius Vitringa* in Hypotypoſi Hiſtoriæ & Chronologiæ Sacræ p. 206. neque ab eadem ſententia recedit longius *Diony. Petavius* in Animadverſ. in *Epiphanium* p. 394.

(19) Vix crediderim Joſephum, qui adeo exacte omnia delineavit, quæ ad Hieroſolymam a Tito deletam pertinent, prætermiſſurum fuiſſe *aratri inducti memoriam*, ſi tum quidem id factum fuiſſet, ut non ſolum urbs eſſe defineret, ſed & in poſterum nemini liceret illi ſolo aliquid immoliri, ædificare, ſuperſtruere. *Joannes* quidem *Lightfootus* in Horis Ebraicis ad Matth. XXIV. 2. & in Diſquiſitione Chorographica Joanni præmiſſa cap. IV. §. I. itemque Jo. *Cocceius* in notis ad Excerpta Gem Sanhedrin pag. 276. verba *Joſephi* de inducto aratro intelligunt, at vox [illegible] illam aratri inducti cerimoniam notare non poteſt, uti recte monet *Godofredus Olearius* in Obſervationibus in Matthæum pag. 662. fruſtra in partes *Coccejii* diſcedente *Salomone Deylingio* P. III. Obſervationum Sacrarum pag. 150. Neque vero ſolum *Henricus Valeſius* graviter errat, quando in annotationibus ad *Euſebium* pag. 61. ſcribit: *conſtat ex Joſepho Hieroſolymas prorſus everſa fuiſſe a Tito, ita, ut aratrum etiam ejus ſolo fuerit impreſſum*: Sed & Jo. *Le Sueur* fallitur, quando dans l' Hiſtoire de l' Egliſe & de l' Empire

CAPUT V.

Historia Fisci Judaici, ejusque calumnia sub Domitiano.

I. AD *Domitianum* transeamus necesse est *Judææ* itidem *domitorem* & *victorem*. Quamvis enim *Judæam* a *Vespasiano Titoque captam* complures referant *nummi* cum pluribus typis atque inscriptionibus a Græcis pariter & Romanis in horum honorem cusis: insignis tamen & rarus est itidem *Domitiani nummus*, quem adhuc ineditum in publicam lucem dedit *Sigebertus Havercampius* in Tabulis duabus Numismaticis pro illustrandis variis *Josephi* locis. Nempe cernitur in illo numo caput Domitiani laureatum cum literis ΔΟ .... ΚΑΙΣΑΡ. ab altera parte Victoria, pedem globo imprimens, clypeo, palmæ arbori appenso, inscribit: in circuitu *Judæa capta* hisce ipsis Græcis literis designatur: ΙΟΥ-ΔΑΙΑΣ ΕΑΛΟΣΙΑΣ. Et profecto sub illius Domitiani puta imperio cum Judæis multo iniquius actum est: Neque id mirum videri debet; bonis enim per luxum cito absumtis, nova vectigalia, novos census, novas exactiones commentus, nihil eorum intermisit, quæ ad corradendam pecuniam faciebant. Quod Caracalla unus ex deterrimis illis Principibus dicere crebro erat solitus teste *συγχώρω* eidem auctore *Dione* lib. 77. pag. 875. *pecuniam mihi soli esse oportere, præterea nulli mortalium*, id ipsum Domitianus quoque cogitavit, & quovis modo effectum reddere voluit. *Vincentius Contarenus* in Commentario de Militari Romanorum Stipendio *pag.* 1522. *Tom.* x. Thesauri *Grævii*, existimat *Domitianum*, stipendio exhaustum, quod militibus adjecerat, eo devenisse, ut *Fiscum acerbissime ageret*. Quicquid ejus rei erit: Fidem inprimis faciet in Domitiano *Svetonius* cap. XII. *præter ceteros Judaicus fiscus acerbissime actus est: ad quem deferebantur, qui vel improfessi Judaicam intra urbem viverent vitam, vel dissimulata origine imposita genti tributa non pependissent. Interfuisse me adolescentulum memini, cum a procuratore frequentissimoque concilio inspiceretur nonagenarius senex, an circumsectus esset*. Et tristem quidem *fisci acerbissime acti imaginem* ante oculos nobis ponit *Lactantius* in libro de Mortibus Persecutorum §. 23. hisce verbis usus: *illud publicæ calamitatis & communis luctus omnium fuit*, census in provincias & civitates semel missus, censitoribus ubique diffusis & omnia exagitantibus: *hostilis tumultus & captivitatis horrendæ species erant*. Agri glebatim metiebantur, vites & arbores numerabantur, animalia omnis generis scribebantur, hominum capita notabantur: *in civitatibus urbanæ ac rusticæ plebes adunatæ*, fora omnia gregibus familiarum referta, *unusquisque cum servis aderant, tormenta ac verbera personabant, filii adversus parentes suspendebantur, fidelissimi quique servi contra dominos vexabantur, uxores adversus maritos. Si omnia defecerant, ipsi contra se torquebantur: & cum dolor vicerat*, adscribebantur, quæ non habebantur. *Nulla ætatis, valetudinis excusatio. Ægri & debiles deferebantur*, æstimabantur ætates singulorum; parvulis adjiciebantur anni, senibus detrahebantur .... *Post hoc* pecuniæ pro capitibus pendebantur, *& merces pro vita dabatur. Non tamen iisdem censitoribus fides habebatur: sed alii super alios mittebantur, tanquam plura inventuri: & duplicabantur semper, illis non invenientibus, sed, ut libuit, addentibus: ne frustra missi viderentur. Interea minuebantur animalia & mortales obibant: & nihilominus* solvebantur tributa pro mortuis, *ut nec vivere jam, nec mori saltim gratis liceret*. Ita quidem *Lactantius* fiscum sub Maximiano acerbissime actum describit: nullus dubito quin sub Domitiano consimili modo actus sit, etiamsi *περιστάσεις* quædam & circumstantiæ fuerint diversæ. Certe cum præcipue ætates singulorum æstimarentur, parvulis adjiciebantur anni, senibus detrahebantur, quod nos senis nonagenarii exemplum docet sub Domitiano. Senex ille post annum sexagesimum quintum tributo capitis non obligabatur, sed cum fiscus acerbissime agendus esset, nonagenarius capitis adhuc tributum pendere debuit. Taceo alias *fiscales calumnias*, sub Domitiano. Interim subjungimus verba *Caroli Sigonii lib.* 1. de Antiquo Jure Civium Romanorum *cap.* 14. *pag.* 110. *Tom.* 1. Thesauri *Grævii*: *census fortunarum eam habuit vim, ut singuli patres familias singula prædia & urbana & rustica in censu deferrent, pecuniæ summam, servorum, pecudumque numerum, fundorum instrumenta sigillatim profiterentur*.

II. Ante omnia autem de vera & genuina lectione apud *Svetonium* disquirendum erit. *Baronius* Tom. 1. Annalium ad A. C. 94. num. 2. *Joh. Seldenus* in Prolegomenis libro de Successionibus ad leges Hebræorum in Bona Defunctorum præmissis, & *Phil. Jac. Hartmanus* in Commentario de Rebus gestis Christianorum itemque *Jul. Cæsar Bulengerus* in libro de Tributis & Vectigalibus Populi Romani *cap.* 73. *pagin.* 899. *Tomo* VIII. The-

Thesauri *Grævii*, sub Apostolis *cap.* xx. *pag.* 511. legunt *velut professi*, alii cum *Samuele Petito* in Variis Lectionibus *cap.* 18. malunt legere *vel*, *ut professi*, neutra illarum lectionum J. F. *Gronovio*, J. G. *Grævio*, *Samueli Pitisco* & *Christoph. Cellario* arridet, qui legunt *vel improfessi*. *Jacobus Gutherius* de Officiis Domus Augustæ *lib.* III. *cap.* 31. *pag.* 601. *Tomo* III. Thesauri Novi *de Sallengre* legit verba *Svetonii* in hunc modum: *vel qui professi Judaicam intra Urbem venerunt vitam*, *vel qui dissimulata religione*: at vero malim cum illis facere, qui legunt *vel professi*. Nimirum *improfessi* sunt illi, qui Judæorum cultui & ceremoniis erant addicti, neque id dissimulabant interrogati, sed tamen non erant professi hanc suam sectam apud fiscum (1) De *Judæis proprie* agi non negamus, idque exemplum nonagenarii senis manifestat; (2) an vero etiam *Christiani* per improfessos aut originem dissimulantes intelligendi sint, disputatur ab interpretibus. *Lævinus Torrentius*: *fiscum Judaicum vocat*, *quacunque ratione non adversum Judæos tantum*, *sed etiam Christianos ageretur*. Contra *Casaubonus* ad hunc locum: *interpretes*, *qui ad persecutionem secundam Christianorum sub Domitiano hæc verba referunt*, *falluntur*. Solos Judæos etiam intelligunt *Joh. Lightfootus* in Parergo de excidio urbis Hierosolymiticæ, nec non de statu Judæorum post urbem excisam *sect.* 3. *pag.* 142. *Vol.* II. Operum, H. *Grotius* & *Aug. Calmetus* in notis ad *Matthæi cap.* XVII. 24. *Baronius Tom.* I. Annalium ad A. C. 94. *num.* 2. J. C. *Bulengerus* in libro de Tributis & Vectigalibus Populi Romani *cap.* 73. *pag.* 899. *Tomo* VIII. Thesauri *Grævii*, *Jacobus Gutherius* de Officiis Domus Augustæ *lib.* III. *cap.* 31. *pagin.* 601. *Tom.* III. Thesauri Novi *de Sallengre*, *Samuel Petitus* in Variis Lectionibus *cap.* 18. *Jo. Seldenus* in Prolegomenis ad librum singularem de Successionibus ad Leges Hebræorum in Bona Defunctorum. *Daniel Clericus* dans l' Histoire de la Medecine *Part.* II. *lib.* IV. *sect.* 2. *cap.* 5. *pag.* 534. Nos cum *Philippo Jac. Hartmanno* (3) itemque *Cellario* (4) *media via* incedemus, ut fiscum illum Judæorum causa institutum censeamus, cujus origo a Titi victoria est, qui, quod antiqui scriptores referunt, Judæis imperavit, ut singuli quotannis δίδραχμον *didrachmum* Jovi Capitolino referrent: cui *alia tributa* sunt adjecta, (5) ut qui in urbe habitarent, id beneficium quoque redimerent. Quod cum negligerent *Christiani*, & ipsi *vulgo* Judæi *visi* (6) ab improfessis non videntur excludendi esse. J. F. *Gronovius* aliique ad *Proselytos* restringunt, sed horum pauci tum in urbe erant, (7) *Christianorum* autem numerus in dies crescebat, ita ut calumnia fisci Judaici ad Christianos æque aut magis, quam ad Judæos referri possit. Audiamus *Joh. le Sueur* dans l' Histoire de l' Eglise & de l' Empire *Part.* 1. ad A. C. 95. *pag.* 360. il persècuta aussi *les Juifs*, faisant exiger d' eux *fort rigoureusement un grand tribut pour demeurer dans la ville*, & *pour faire publique profession de leur religion*. Les *Chrestiens* furent enveloppez dans cette persecution, parcequ' on les vouloit faire tous passer indifférement pour des Juifs, qui dissimuloient leur origine, afin de s' exempter de payer le tribut, tellement que malgrè eux, il faloit, *qu' ils souffrissent d' estre visitès*, *pour voir s' ils estoient circoncis*.

III. Nolim jam contra *Henr. Dodvvellum* (8) disputare aut disquirere, utrum *vexatio* illa, qua *Domitianus Christianos* ævi sui afflixit, mitis, an gravis fuerit? Quamvis enim *Isaacus Jaquelotus* dans les dissertations sur l' Existence de Dieu *dissert.* IV. *cap.* 5. *pag.* 617. existimet controversiam illam certa ratione (9) vix componi posse, alii tamen docti homines, circumspectis rationibus rem ipsam extra omnem dubitationis aleam ponunt: etenim *Dodvvellum* merito ad examen vocant *Jac. Basnagius* dans l' Histoire des Juifs *lib.* VII. *cap.* XI. §. 10. *pag.* 306. *Christoph. Cellarius* in dissertatione de VII. Ecclesiis Asiæ in Apocalypsi memoratis §. 19. *seq.* *Thomas Ittigius* in Selectis Capitibus Historiæ Ecclesiasticæ *sæculi* I. *pag.* 331. *Theodoricus Ruinartus* in præfatione generali in Acta Martyrum *pag.* 33. Sic & nunc omitto dispicere, an in *nummo* quodam *Domitiani* memoria ejus vexationis adversus Christianos institutæ occurrat, (10) satius fuerit ex antiquis scriptoribus afferre, quæ *calumniam fisci Judaici*, quatenus *in Christianos* fuit gravissima, ob oculos ponent. *Josephus* Vetus scriptor Christianus in Hypomnestico *lib.* V. *cap.* 139. *pag.* 297. *Tom.* II. Codicis Pseudepigraphi Veter. Testamenti, quem edendum curavit *Joh. Alb. Fabricius*, persecutiones ab ethnicis adversus Christianos institutas recenset, & de Domitiano addit: Δομετιανὸς μέγαν κινεῖ καθ' ἡμῶν διωγμὸν, πονηρὸς καὶ οὗτος γενόμενος *Domitianus magnam adversus nos persecutionem movit pessimus & ipse*. *Dio Cassius*, cujus epitomen *Xiphilino* debemus, in Domitiano conceptis verbis ait: *Domitianus Flavium Clementem Consulem eodem anno* κατέσφαξεν *capitali supplicio adfecit propter* ἔγκλημα ἀθεότητος *crimen contem-*

ptio-

ptionis Deorum, *quæ Christianæ pietatis*, (11) in uno & vero Deo confisæ, non *atheismi*, ut vertit *Dodwellus*, descriptio est. Confer *Vitringam* in Hypotyposi Historiæ Sacræ & Chronologiæ *pag.* 287. 291. Quando vero *Suetonius* in Domitiano Clementem *contemtissimæ inertiæ* hominem vocat, eo ipso Christianum fuisse demonstrat. De quo injuria in Christianos titulo, quod inertes & inutiles & infructuosi dicerentur, *Tertullianus* in Apolog. cap. 42. *alio quoque*, inquit, *injuriarum titulo postulamur*, *& infructuosi in negotiis dicimur*. Confer *Baronium Tomo* 1. Annalium ad A. C. 98. *num.* 1. & *Christ. Kortholtum* in Pagano Obtrectatore *lib.* III. *cap.* 12. *pag.* 639. Unum adhuc est apud *Dionem*, quod inprimis calumniam fisci Judaici ad Christianos pertinuisse declarat: posteaquam enim ἔγκλημα ἀθεότητος nominaverat, non obscure *Christianos* tangens, addit: *cujus rei causa multi*, *qui in mores Judæorum transierant* ἐς τὰ τῶν Ἰουδαίων ἤθη ἐξοκέλλοντες damnati sunt, quorum pars occisa est, pars spoliata facultatibus. Recte *Baronius Tomo* 1. Annalium ad A. C. 98. *num.* 4. *Theodorus Hasæus* in Diatriba de Ὀνολατρείᾳ *cap.* IV. §. 20. *pag.* 88. *Joh. Le Sueur* dans l'Histoire de l'Eglise & de l'Empire *Part.* 1. ad A. C. *96. pagin.* 365. *Steph. Baluzius* in notis ad *Lactantium* de Mortibus Persecutorum *pag.* 358. *Tomo* II. Miscellaneorum, *Isaacus Jaquelotus* dans les Dissertations sur l'Existence de Dieu *Dissert.* IV. *cap.* 2. *pag.* 596. & *Christ. Noldius* in Historia Idumæa *pag.* 462. affirmant Christianos a *Dione* notari: quod si autem Domitianus multos Christianos bonis spoliavit, quis negabit, calumniam fisci ad Christianos æque aut magis quam ad Judæos referri posse? Addamus *Dioni* testem *Eusebium* Historiæ Ecclesiasticæ *lib.* III. *cap.* 17. *pag.* 88. *Domitianus*, *cum jam multa in multos crudelitatis suæ specimina edidisset*, *nec paucos nobilium atque illustrium virorum urbis Romæ injuste interemisset*, *alios præterea innumerabiles summæ dignitatis viros licet innocentes* exilio *&* bonorum proscriptione *multasset*, *ad extremum Neronianæ impietatis bellique & odii adversus Deum*, *successorem se ipsum professus est: quippe hic secundus persecutionem in nos concitavit*, *quamvis Pater ipsius Vespasianus nullam umquam injuriam nobis inferre tentasset*. Quemadmodum autem Flavius Vespasianus nihil mali fecit Christianis, ita credimus Titum eodem in Christianos fuisse animo. Exstat hæc de Tito inscriptio hic repetenda:

FELICITATI AUG.
ET PROVIDENTIÆ
DIVI TITI IMP. VESPASIANI
AUG. F.
SUBLATIS POP. ROM. HOST.
PERNICIOSISSIMIS
COELIUS SUCCENSIS
L. COCCEJUS FOELIX.

Quando autem *Tristanus* inde colligit, Titum quoque *Christianos* pro *perniciosissimis Populi Romani hostibus* habuisse, in eo fallitur, uti recte judicat *Jacobus Basnagius* (12) existimans solos Judæos innui, cum Christianis in illo excidio nullæ fuerint partes. Et profecto *Christianos* partem habuisse in hac calamitate, non liquet, quin probabile est, secundum *traditionem Ecclesiasticam*, quæ apud *Eusebium* & *Epiphanium* conservatur, illos obsecutos monitis Domini Jesu *Lucæ* XXI. 20. post primam Cestii Galli obsidionem saluti suæ consuluisse, *sedibus suis Pellam translatis*, urbem Trans Jardenensem in confiniis Decapolios & Peræz, in ditione Agrippæ. Vide *Baronium Tom.* 1. Annalium ad A. C. 68. *num.* 48. *seq. Johannem Lightfootum* in Decade Chorographica Marco præmissa *cap.* VII. §. 4. *Adr. Relandum* in Palæstina *pag.* 914. *Joh. le Sueur* dans l'Histoire de l'Eglise & de l'Empire *Part.* 1. ad A. C. 67. *pag.* 277. & ad A. C. 71. *pag.* 303. *Henr. Hammondum* in notis ad *Matth.* XXIV. 16. & *Apoc.* VII. 3. VIII. 7. *Salomonem* van *Til.* in Malachia illustrato *pag.* 398. *Campegium Vitringam* in Hypotyposi Historiæ & Chronologiæ Sacræ *pag.* 208. *Thomam Ittigium* in Selectis Capitibus Historiæ Ecclesiasticæ sæculi 1. *cap.* VII. *sect.* 10. §. 3. *pag.* 491. *Augustinum Calmetum* in Dictionatio Biblico in voce *Pella*, *Jac. Benignum Bossuetum* in libro, cui titulus: Discours sur l'Histoire Universelle pour expliquer la suite de la Religion & les changemens des Empires *pag.* 277. *sequ.* (13) J. G. *Bajerum* in singulari dissertatione de migratione Christianorum in oppidum Pellam, *Paulum Pezronum* dans l'Antiquité des Tems défendue *c.* 5. *pag.* 305. 321. *Johannes* quidem *Lightfootus* in Harmonia IV. Evangelistarum *pag.* 333. *Tomo* II. Operum sententiam illam de *Christianis Pellam adeuntibus* recipit, at in Chronicis Temporum & Ordine Textuum N. T. *pag.* 116. *Tom.* 1. Operum, eandem sententiam repudiat, his verbis usus: *vulgo fertur Christianos* Pellam urbem trans Jordanem sitam *migrasse: at viderint docti*, *qua ratione hæc cum* Josepho *convenerint*, *qui* de bello lib. II.

cap. 33. *Pellam unam ex eis civitatibus narrat, quam Judæi ad ulciscendam stragem viginti millium cæsorum ad Cæsaream funditus everterant.*

IV. *Causas vexationis* in *Christiano* institutæ exponit *Vitringa* in Hypotyposi Historiæ & Chronologiæ Sacræ *pag.* 292. Una est, quod Principi conjurationes omnes ob pessimam scelerum conscientiam metuendi, *pavido semper*, ut *Svetonius* ait, *atque anxio, qui minimis etiam suspicionibus præter modum commovebatur*, persuasum sit, religionem Christianam spectare coitionem & factionem in Republica, quæ imperium ad cognatos Christi, regia Davidis domo ortos, transferat; vel Christi regnum aliquod gloriosum cum illustri ejus adventu exspectet. Conferatur *Hegesippus* apud *Eusebium* Hist. Eccles. lib. III. cap. 17. *de Christi consanguineis ad Domitianum delatis*. (14) Altera vexationis causa fuit, quod ex consanguineis Domitiani essent; qui se hujus religionis sectæ aggregarent, qualis fuit *Flavius* ille *Clemens* Patruelis Domitiani, & Flavii illius ex sorore neptis *Domitilla*. Auxit id firmavitque suspicionem hominis meticulosi: & quanto Christianismo gloriosius fuit, tam illustres habere fidei confessores, tanto magis adversarii odium adversus illum concitavit. Accessit haud dubie, quod Christiani titulum *Domini*, (15) quem soli Christo reservabant, Imperatori superbo negarint, nec Dei indere voluerint, quibus nominibus ille præ cæteris gaudebat. Quamvis enim *Statius* lib. I. Sylv. carm. 6. indicio *Ezech. Spanhemii* in Observationibus ad *Juliani Orat.* I. *pag.* 81. dicat Domitianum *Domini* titulum rejecisse: *Statii* tamen verba, judice *Joh. Seldeno* de Titulis Honorum *Part.* I. *cap.* 4. §. 1. *pag.* 58. referre oportet vel ad adulationem meram, vel dissimulationem, vel inscitiam imperii ejus: nam expresso mandato ejus tituli Epistolarum & similium erant apud *Svetonium* in Domitiano *cap.* XIII. *Dominus & Deus noster sic fieri jubet*. *Martialis* de Domitiano: *edictum Domini Deique nostri*, at sub Trajano illa evitat nomina his verbis usus:

Frustra blanditiæ venitis ad me,
Attritis miserabiles labellis.
Dicturus Dominum Deumque non sum;
Jam non est locus hac in urbe vobis.
Non est hic Dominus, sed Imperator.

Ceterum conferas hic velim *Baronium Tomo* I. Annalium ad A. C. 89.

V. De *duratione calumniæ fisci* multus erit forte dissensus, siquidem de *duratione persecutionis* in Christianos moræ viri docti non idem sentiunt. *Baronius* sex annos tribuit a *Jacobo Basnagio* notatus; (16) alii vexationem intra biennium finitam putant, (17) alii arctius tempus, videlicet annum nominant. (18) Quicquid erit, *fiscus Judaicus intra urbem* acerbissime actus est, cum ibidem Judæi (19) suas haberent *Synagogas*, quamvis eorundem *summa* esset *egestas*. (20) Porro autem Judæi ita per totum orbem dispersi fuere, ut velut ex amputato trunco mira fertilitate pullulantes, paulatim se in terra sua magno numero se colligerent, & indultu Domitiani, Nervæ, Trajani, civitates non plane destructas incolerent. Vide *Herm. Witsium Tomo* II. Miscellaneorum Sacrorum *Exercit.* XII. §. 3. *pag.* 342. Quando autem *Josephus Scaliger* (21) negat Judæos post excidium in ruderibus Hierosolymorum vel remansisse vel sensim pro virium modulo se recollegisse, quando *Joh. Harduinus* (22) affirmat, Domitiani indulgentia factum esse, ut *Græci* solum Hierosolymitanum anno XXII. ab urbis excidio occupantes *novam* ibidem *coloniam*, quæ Καπιτωλιὰς dicta sit, conderent: quilibet emunctæ naris facile videt, ab istis *παραδιορθωταῖς* allata esse, quæ incerta sunt, ne dicam, falsa. Non dubitem post illam cladem quam plurimos, Christianos inprimis, Hierosolymam rediisse, cum ab iis quidem nihil periculi esset, neque alias ad tempora Hadriani usque edictum promulgatum fuerit, quo sedes illas adire cuipiam interdiceretur. Quid? quod jussu Titi, confidentis ad bustum Hierosolymorum exercitus mora necessario postulavit, hominibus, qui de commeatu, aliisque necessariis, ei prospicerent, sedes ibi relinqui, quibus sensim sensimque alii aggregari potuerunt. Præter *Sebastianum le Nain de Tillemont* (23) id ipsum pluribus argumentis probavit *Jac. Basnagius*. (24) Quæ autem *Harduinus* tradit de *Hierosolyma, nova Græcorum colonia*, quæ *Capitolias Domitiani* dicta sit, ea omnia falsa sunt, uti videre licet apud *Adrianum Relandum* in Palæstina *pag.* 693. *Henr. Norisium* de Epochis Syro-Macedonum *pag.* 325. *Jac. Basnagium* dans l'Histoire des Juifs *libro* VII. *cap.* XII. §. 21. *sequ. pag.* 357. *Godofredum Olearium* in Observationibus ad *Matthæum pag.* 658. & quem primo loco nominare debebam *Ezech. Spanhemium* Exercitatione II. de Orbe Romano *cap.* XV. *pag.* 280. *sequ.* Atque hos Scriptores ideo commendamus, quia illa Capitolias Domitiani ab *Harduino* conficta decepit *Salomon. Deylingium Part.* III. Observationum Sacrarum *pag.* 160. incaute credulum.

NO-

N O T Æ.

(1) Ita *improfessum* dicunt *Quintilianus* declamat. 341. *res furtiva improfessa apud publicanos improfessum transtulerit, commissum sit*. *Martianus* Digest. XXIX. 4. 16. §. 2. *si quis improfessus servus fuerit, & probabitur in commissum cecidisse*. Confer J. C. *Bulengerum* in libro de Tributis & Vectigalibus Populi Romani cap. 3. p. 837. Tomo VIII. Thesauri *Grævii*.

(2) Hinc *Martialis* libr. VII. Epigr. 14.

Sed, quæ de Solymis venit perustis
Damnatam *modo* mentulam tributis.

Confer *Baronium* Tomo I. Annalium ad A. C. 94. num. 2. Neque vero dubitamus, quin inter *Judæos* multi *præputium attraxerint*, ne tributum penderent. Audiamus hanc in rem *Danielem Clericum* dans l'Histoire de la Medicine P. II. lib. IV. sect. II. cap. 5. pag. 534. Postquam enim ex *Celso de attracto præputio*, & de *fisco Judaico* sub *Domitiano* acerbissime acto disserere instituerat, hæc addit: *quoique cette operation fut fort cruelle*, il se rencontroit plusieurs Juifs assez patiens pour s'y soumettre, *dans la vue de cacher leur naissance & leur religion*, qui les exposoit a payer des impots extraordinaires, *& qui les empechoit de parvenir aux charges de l'Empire Romain*. Hebræi appellant eum מושך *attractum*, qui fuit circumcisus, & post fit præputiatus. Ejusmodi ἐπίσπασις præputii innuitur a Paulo 1. Corinth. VII. 18. Quid? quod *Josephus* Antiquitatum XII. 6. hujus rei meminit. Refert enim Menelaum & Tobiam, cum a Judaica religione ad sacra Paganorum defecissent, adduxisse sibi præputia, ut nudi quoque non essent Græcis dissimiles. Vide plura hanc in rem apud Jo. *Buxtorfium* in lexico magno sub radice משך & in singulari quadam de hoc argumento Epistola ad Jo. Casp. Bauhinum (unde excerpta luculenta videas apud Th. *Bartolinum* de morbis Biblicis pag. 115.) *Christoph. Cartwrightum* in Mellificio Hebraico lib. III. cap. 2. Jo. *Spencerum* de legibus ritualibus Hebræorum lib. I. cap. 4. sect. 6. pag. 86. *Baronium* Tomo I. Annalium ad A. C. 57. num. 70. seq. Jo. *Bapt. ottium* in Annotationibus in Fl. *Josephum* pag. 315. Operum Josephi ab *Havercampio* editorum, *Dionysium Petavium* in Animadversionibus in *Epiphanium* pag. 401. *Gabrielem Grodeckium* in dissertatione de Judæis præputium attrahentibus, G. VV. *Wedelium* Decade V. Exercitationum Medico-Philologicarum Exercitat. I. de Epispasmo Judæorum, *Casp. Hofmannum* Variarum Lectionum lib. IV. cap. 33. pag. 178. Jo. *Coch* sive *Cocceium* in notis ad Excerpta Gemaræ Talmudicæ tractatus de Synedrin cap. VI. pag. 249. H. *Grotium* ad 1. Maccab. I. 16. *Jobum Ludolfum* in Hist. Æthiop. p. 270. J. H. *Hottingerum* in notis ad *Goodwinum* pag. 848. *Tanaquillum Fabrum* lib. II. Epist. 26. *Rich. Montacutium* P. I. Originum Eccles. pag. 79. *Petrum Cunæum* de Republica Hebræorum lib. III. cap. 5. aliosque scriptores, quos vel Jo. *Alb. Fabricius* in Bibliographia Antiquaria cap. 11. pag. 384. vel *Aug. Pfeifferus* in Antiquitatibus Hebraicis Selectis cap. 27. commendat. Confer Tomum nostrum II. der Eroerterung der dunckelsten Schriftstellen des N. Testaments pag. 420.

(3) Audiamus, quæ in Commentario de rebus gestis Christianorum sub Apostolis cap. XXI. p. 511. ad illustrationem verborum *Suetonii* attulit: *tributo* sive *didrachmo* Jovis Capitolini duplici prætexto se *quidam subduxere*; alii hoc titulo, quod *intra urbem*, Romam scilicet degerent, adeoque *oneribus provincialium* non tenerentur; alii, quod *se Judæos negarent*. Priori excusatione illis non opus erat, qui se Judæos negabant, quippe cum ab his, qui non Judaicæ essent professionis, intra urbem degentibus nuspiam tributum exactum legatur, neque de Ægyptiis, Syris, Græcis intra Romam aliquis census unquam actus. Verum inter illos, qui *Judæorum originem dissimularunt*, in quibusdam videtur excusatio locum habuisse: non unius enim generis fuerunt, qui dissimulatæ originis sunt accusati: alii contra conscientiam, ut qui revera & origine & religione essent Judæi, adeoque manifesti falsarii, qui nullam merebantur veniam: alii qui *origine* quidem erant *Judæi*, *sed religione puri puti Christiani*, qui Judaicis cærimoniis nuncium miserant, alii, qui *origine* quoque *Judæi*, *sed religione* partim Judæi, partim Christiani, quales *Ebionæi* & *Nazaræi* erant, quos *Hieronymus* propterea *Semi Judæos* & *Semi Christianos* appellat. Alii denique, qui *nec origine nec religione Judæi erant*, Gentilibus autem tales apparebant, quod V. T. fidem haberent, quales fuerunt *fideles ex gentibus*. Postremos dissimulatæ originis accusare iniquum foret: hi igitur ab onere tributi merito erant eximendi. De fidelibus autem Catholicis ex circumcisione, aut etiam de fidelibus schismaticis cum circumcisione, *Ebionæis*, *Nazaræis* quæstio fuerit, annon hi merito tributum illud pendere debuerint, &, si Judæos se negarint, annon dissimulatæ originis jure accusari potuerint? Utrosque rigore legis obstrictos teneri puto, ex illo, quod tanquam signum certum Judaicæ originis & vitæ *circumcisio* in foro Romano obtinuit, uti ex hoc loco *Suetonii* & ex illis, quæ *Hieronymus* in Epist. ad Galat. VI. 12. annotavit, liquere autumo. Hæc itaque inquisitio Romæ occasionem persecutioni dederit, cum Procuratores Domitiani secundum rigorem legis, & non secundum æquitatem sua jura administrarent, exemplo a *Suetonio* prolato omnia ista illustrante.

(4) In dissertatione de VII. Ecclesiis Asiæ in Apocalypsi memoratis §. 40.

(5) *Lucus Egeriæ* in via Appia fuit a Numa Camœnis sacratus: hunc sua ætate *Judæis elocatum* dolet *Juvenalis* Sat. III. 21. Videntur Judæi in illo tunc temporis habuisse *Synagogam* & pro illa *locarium* solvisse. Hæc *Pitiscus* in Lexico Antiquit. Rom. in voce Lucus. *Dionys. Lambinus* apud *Juvenalem* per *Judæos* mavult intelligere *Christianos*, qui edicto *Domitiani* urbe pulsi, sylvas illas inhabitare cogebantur, quæ sacræ erant superstitioni gentilium. *Lambino* subscribere videtur *Nortonus Knatchbullus* in Animadversionibus in libros Novi Testamenti pag. 128. at *Bulengerus* in libro de Tributis & Vectigalibus Populi Romani cap. XI. pag. 851. *Judæos* innui putat, præsertim cum a Censoribus sylvæ interdum locarentur, ut ex *arboribus vectigal* exigeretur. Præterea *Judæi onera agrorum* perferre coacti sunt, excepto *Josepho* qui in vita sua §. 76. Domitiani in se clementiam laudans, addit: *quin & mihi*, *quod attinet ad agros in Judæa provincia*, ἀτέλειαν ἔδωκεν tributorum immunitatem dedit: *id quod ei qui acceperit honorificentissimum censetur*.

(6) Id jam dudum plures observarunt scriptores, quos videre licet Tomo II. Opusculorum nostrorum sacrorum *pag.* 66. Inter alios hic commemorandus erat *Bernardus Aldrete* in libro Hispanico, cui titulus: Varias Antiguedades de España, Africa, otras provincias *lib.* II. *cap.* 4.

(7) Placent inprimis verba illa *Baronii* Tomo I. Annalium ad A. C. 98. *num.* 4. quis sibi persuadeat, Romanorum nobilissimos, hoc potissimum tempore, quo Judæorum civitas & templum a Romanis ipsis esset excisum, & ipsi penitus profligati, & infames ubique redditi, tam cupidos fuisse Judaicæ superstitionis, ut ejus assequendæ causa, bonorum omnium ac vitæ etiam dispendium subire vellent? quibus vero contumeliis Romæ præsertim, proscinderetur Judaica superstitio, *Martialis* & *Juvenalis* locupletes testes sunt.

(8) Dissertationis XI. Cyprianicæ sect. 16. Domitiani persecutionem quovis modo mitigare satagit.

(9) En ipsa *Jaquelots* verba, quando de *Dodwello* Martyrum paucitatem defendente sermonem instituit: *je ne m' arreterai pas a rechercher si la persecution de Neron s' etendit hors de la Ville de Rome*; si celle qui se fit sous Domitien commenca long tems avant sa mort, ni si ella continua sous Nerva, ou si elle cessa entierement. *Ce sont des faits qu' on ne peut certainement prouver par des temoignages formels des Historiens: on ne sçauroit gueres se determiner que par des conjectures*. Confer eundem *Jaquelotum* Traite de la Verite & de l' Inspiration des libres du vieux & du nouveau Testament P. II. cap. 15. pag. 443. ubi hæc legas: *Domitien ce pe-*

sit

tit Neron en excita une autre persecution, qui n' eut pas de grandes suites durant sa vie, mais continua apres sa mort jusqu' a Trajan.

(10) Quod *Domitianus* stiam contra Christianos *persecutionem* in *argenteo nummo* expresserit, falsum esse notavit *Ulricus Obrechtus* in Epistola de nummo Domitiani Isiaco, & ex eo *Antonius Pagius* in Critica Baroniana ad A. C. 95. Confer *Thomam Ittigium* in Selectis Capitibus Historiæ Ecclesiasticæ sæculi I. *pag.* 333. *Casp. Sagittarium* in introductione in Histor. Eccles. *p.* 605. Jo. *Christoph. Wagenseilium* in dissertatione de Re Monetali Veterum Romanorum *cap.* XVII. *p.* 76. & Jo. *Alb. Fabricium* in notulis ad *Anselmi Bandurii* Bibliothecam Nummariam pag. 83.

(11) Confer hanc in rem plures scriptores apud Jo. *Christoph. Wolfium* in dissertatione de Atheismi falso suspectis sect. 2. *pag.* 15. & *Jac. Fried. Reimmannum* in Historia Universali Atheismi & Atheorum falso & merito suspectorum *pag.* 313. itemque illos, quos commendavimus in Commentario nostro in *Juliani τῦ Παραβάτυ* Epistolam ad Arsacium *pag.* 22.

(12) Dans l' Histoire des Juifs *lib.* I. *cap.* 19. §. 20. hæc habet: Tristan s' est imagne qu' on feliciroit Tite d' avoir maltraite les Chretiens, qu' on regardoit comme des Ennemis tres pernicieux de l' Empire, & qu' on confondoit alors avec les Juifs. Mais les Chretiens n' eurent aucune part a la Rinne de Jerusalem, ni au Soulevement de la Judee. Ainsi les Juifs etoient les Ennemis tres pernicieux, que Tite avoit tuinea.

(13) *Bossuetus* recte *duplicem Hierosolymorum obsidionem* distinguit: una est Cestii Galli, quæ cum nulla de causa solveretur, omnes pii Christo monente Lucæ XXI. 20. fuga salutem quæsivere, altera Titi, quarto post illam priorem obsidionem anno, quæ ut Christus prædixerat Lucæ XIX. 43. urbem vallo circumdedit, & circumsedit & pressit undique: tum vero nulla spes elabendi reliquæ fuit, cum inter utramque obsidionem satis temporis esset fugam arripiendi, & alio commigrandi. Ceterum *Bossueto* omnino addendus erat *Fried. Adolph. Lampius* in Dissertatione de *τῷ Βδελύγματι τῆς ἐρημώσεως* ad Matthæi XXIV. 15. §. 40. *pag.* 1035. Biblioth. Bremensis, Classis III. fasciculo III.

(14) Hac in re *Hegesippi* fidem vacillare existimat *Josephus Scaliger* in Animadversionibus ad Chronicon Eusebii. *Scaligero* haud obscure subscribit *Herm. Witsius* Tomo II. Miscellan. Sacror exercit. XII. §. 5. pag. 345. at *Hegesippi* fidem auctoritatemque tuentur *Henr. Valesius* in notis ad *Eusebium*, *Petrus Halloixius* in notis ad vitam Egesippi *pag.* 728. *Jac. Basnagius* dans l' Histoire des Juifs lib. I. cap. XIX. §. 27. pag. 597. sequ.

(15) *Tertullianus* Apol. cap. 34. *dicam plane imperatorem Dominum, sed more communi, sed quando non cogar, ut Dominum Dei vice dicam.* Inde etiam est, quod *Polycarpus* apud *Eusebium* lib. IV. H. E. cap. 15. martyrium subire maluerit, quam dicere Κύριε Καῖσαρ Vide quæ ex *Antonii Borremansii* Vesperis Gorinchemensibus hanc in rem observat *Jo. Clericus* dans la Bibliotheque Universelle & Historique Tomo V. p. 362.

(16) En ejus verba dans l' Histoire des Juifs lib. VII. cap. XI. §. 10. pag. 306. cette persecution commenca l' An 95. de Jesus Christ. Je ne suis point etonne que *Baronius* soit d' un autre Sentiment, & qu' il la fasse durer six Ans. La seule Envie de mettre *le Pape Cletus au rang des Martyrs*, suffisoit pour l' obliger a deranger l' *Histoire des Empereurs*. Mais, il est etonnant qu' on s' inscrive en faux contre le Temoignage de *Brutus*, Auteur ancien & Paien, qui l' a fait commencer l' An 15. de Domitien; & cela s' accorde parfaitement avec les recits de *Tertullien* & de *Lactance*, qui soutiennent qu' elle fut tres cuorte; car en effet, elle ne dura qu' un An.

(17) Ita judicat *Cellarius* in dissertatione de septem Ecclesiis Asiæ in Apocalypsi memorasis §. 18. *non diuturna*, inquit, *hæc vexatio fuit, sed* intra biennium *forte finiit, Senatu rescindente Domitiani post mortem acta, & Nerva exsules insontes revocante.*

(18) Ita sentiunt *Dodwellus*, *Basnagius* & *Vitringa* in Hypotyposi Historiæ & Chronologiæ Sacræ pag. 290.

(19) *Juvenalis* testis Sat. III. v. 296. *ede, ubi consistas, in qua te quæro Proseucha?* Judæi stantes Deum precabantur: hinc עמידה *statio*, unum ex septem nominibus orationis. Confer *Jo. Drusium* in Præteritis ad Matthæi VI. 5. *Ludov. De Dieu* in Commentario in Marci XI. 25. *Herm. Witsium* Exercit. IV. in Orationem Dominicam §. II. *pag.* 47. *Jo. Saubertum* de precibus Ebræorum *cap.* 4. Quæ cum ita sint, *Jac. Triglandius* in Diatriba de Secta Karæorum cap. X. *pag.* 171. vocem *consistere* apud *Juvenalem de precibus sive stationibus Judæorum* intelligit. Porro autem *Proseucha* hic, ut fere nunc doctissimi viri consentiunt, est *Judæorum oratorium*. Vide imprimis *Adrianum Turnebum* Adversar. lib. I. cap. 19. & scriptores de *Proseuchis Judæorum*, quos adduxi T. II. Opusculorum Sacrorum *pag.* 153. Idem *Juvenalis* eadem Satyra v. 11. 12. commemorat *Synagogam* conditam *extra portam urbis Romæ*, quæ *Capena* vocatur; apud quam copiosæ fuere aquæ, unde *porta madida* & a *Festo* fontinalis dicta est. Locus vero hic Synagogæ exstruendæ commodissimus visus, quia Judæi obstricti erant ad manus suas ante preces abluendas. Ita hunc locum *Juvenalis* interpretatur *Campegius Vitringa* de Synagoga Vetere lib. I. P. II. cap. II. pag. 216. sequ. Idem Satyricus ibidem commemorans, lucum olim sacrum Camœnis nunc locatum esse Judæis, addit:

> *Omnis enim populo* mercedem pendere jussa est
> Arbor, *& ejectis mendicat sylva Camœnis.*

Quæ verba *Juvenalis Baronius* Tomo I. Annalium ad A. C. 94. num. 2. ad tempora Domitiani, cum Judaicus fiscus acerbissime ageretur, refert, & hæc verba addit: *dicta persecutione tributi Judæos fuisse Romæ vexatos, ut pro singulis arboribus ruris, quod conduxissent, tributum pendere cogerentur Juvenalis declarat.* Diximus jam ante Judæorum Synagogam hic a *Juvenale* designari, quæ cum *Baronium* fugerent, a vera verborum interpretatione idem longius aberravit. Nimirum *locus* ille *fonte irriguus*, uti vidimus, *arbores* habuit; hinc *Judæi*, qui amant *synagogas arboribus consitas* (vide *Josephum Scaligerum* in notis ad Veterum fragmenta pag. 25. cujus verba excerpsimus in Commentario nostro in *Hecatæi Abderitæ* Eclogas *pag.* 160. adde etiam *Vitringam* de Synagoga Vetere *lib.* I. P. I. cap. 12. pag. 230.) ejusmodi locum delegerunt Synagogæ & proinde locarium solverunt. Ceterum non negamus apud Romanos *arbores & earum fructus vectigali subjacuisse*, ut loquitur *Sam. Pitiscus* in lexico Antiquitatum Romanarum Tomo II. *pag.* 441. at in hoc loco *Juvenalis* ad ejusmodi vectigal, quod Judæi pependerint, respici, quotus erit, qui credet?

(20) De *mendicitate Judæorum* testis *Judæorum* testis *Juvenalis* Satyra III. 15. ejectis mendicat sylva Camœnis. Et Satyra VI. 542. Judæa tremens mendicat in aurem. Judæi autem cum reliqua fæce plebis Romanæ sive colluvie trans Tiberim habitarunt, uti pluribus probant *Sam. Pitiscus* Tomo I. lexici Antiquitatum Romanarum *pag.* 997. *Baronius* in Apparatu ad Annales Ecclesiasticos n. 29. *Famianus Nardinus* de Roma Veteri lib. VII. cap. II. pag. 1406. Tomo IV. Thesauri *Grævii*, *Alexander Donatus* de Roma Veteri ac Recenti lib. III. cap. 21. pag. 782. Tomo III. Thesauri *Grævii*, *Julius minutolus* in Dissertationibus Historico-Criticis Romanam Antiquitatem illustrantibus Dissertat. IV. pag. 96. Tomo I. Thesauri Novi *De Sallengre* & *Jac. Basnagius* dans l' Histoire des Juifs lib. VII. cap. 8. §. 9. pag. 210. Audiatur de *regione* illa *Transtiberina Juvenalis* Sat. XIV. 200.

> *nec te fastidia mercis*
> *Ullius subeant ablegandæ Tiberim ultra,*
> *Neu credas ponendum aliquid discriminis inter*
> *Unguenta, & corium.*

Inter fœtidas merces Transtiberinas corium in primis nominat. quæmadmodum *Martiali* commemoratur detracta cani transtiberina cutis, monente *Sam. Pitisco* in lexico Antiquitat. Roman, in voce Cerdo. Si quis autem *Judæos* vel *Christianos* ignominiæ causa a *Juvenale* Satyra IV. 153. *cerdones* appellari crederet, erraret prorsus. Ita quidem *Baronius* Tomo I. An-

Annalium ad A. C. 98. n. 9. verba dicta Juvenalis intelligit, sed inepte ad modum, uti ex vero judicat *Is. Casaubonus* in Prolegomenis Exercitationum suarum ad Annales Ecclesiasticos *Baronii*. Interim de Judæis intelligendus *Martialis* cum in Epigrammate ad Sparsum ait:

> A matre doctu nec rogare Judæus,
> Nec *sulphurata* lippus *institor mercis*.

Idem de iisdem:

> Urbanus tibi, Cæcili, videris,
> Non es, crede mihi: quid ergo? Verna es,
> Hoc quod *Transtiberinus Ambulator*,
> *Qui pallentia Sulphurata fractis*
> *Permutat Vitreis*.

Nempe Romæ rupta vitra sulphuratis permutari solita, præter *Martialem* etiam *Statius* & *Juvenalis* nos docent apud *Baronium* Tomo I. Annalium ad A. C. 94. num. 6. qui hæc addit: *Judæus institor mercis sulphuratæ ad vendenda illa, vel ad permutanda fracto vitro cista gestare solebat, prout hodie quoque eosdem æque miserrimos facere videmus*. Quid? quod *Juvenalis* Sat. VI. 541. sequ. Judæos refert inter *conjectores* & homines divinantes: *qualiacunque voles Judæi somnia vendunt*. Neque Judæos a mimis obscœna jocantibus abhorruisse patet e *Flavii Josephi* vita, qui narrat Alityrum μιμολόγον Neroni charissimum Judæum genere fuisse. Vide *Jo. Alb. Fabricium* Bibl. Lat. Vol. I. lib. I. cap. 16. pag. 285. An huc quoque pertineat *Juvenalis* Sarcasmus in Judæorum supellectilem & fœnum, singulari dissertatione disquirere volui.

(21) In animadversionibus in *Eusebii* Chronicon.

(22) In Chronologia Vet. Testam. pag. 638. Oper. & in Nummis urbium illustratis.

(23) Dans l' Histoire des Empereurs & des autres Princes, qui ont regne durant les six premiers Siecles de l' Eglise, Tomo I. apud *Jo. Clericum* dans la Bibliotheque Universelle & Historique Tomo XXIV. *pag.* 80.

(24) Dans l' Histoire des Juifs libro I. cap. XIX. §. 17. p. 594. in hanc sententiam disserit: *Joseph* dit deux choses considerables: 1. qu' on y laissa six mille Hommes de Garnison: il falloit donc qu' il restat la des Casernes & quelques Batimens pour les loger, & que meme on y laissat habiter ce Nombre de Gens, qui vendent, & qui fournissent aux Troupes ce qui leur est necessaire. 2. *Joseph* ajoute qu' il y eut quelques Vieillards & quelques Femmes qu' on laissa autour des Ruines. Si dans les Commencemens, ou tout etoit a craindre, on laissa encore quelques Habitans inutiles, il est apparent que dans la suite on permit a quelques autres de s' y venir retablir — Les Artisans y revinrent en suite peu apeu, & commencerent a former la une Espece de Ville, avec la Garnison.

C A P U T VI.

Calumnia Fisci Judaici per Nervam sublata.

I. JOhannes quidem *Lightfootus* in Fragmentis quibusdam Historiæ Romanæ & Christianæ de rebus & personis IV. primorum sæculorum *cap.* III. *pag.* 153. Operum posthmorum de *Imperio Nervæ* disserit, sed, quod mirum alicui videatur, de *calumnia Fisci Judaici per Nervam sublata*, ne verbum quidem addit. Idem in parergo de excidio urbis Hierosolymitinæ nec non de statu Judæorum post urbem excisam *sect.* 5. *pag.* 142. *Vol.* II. Operum, meminit ex *Svetonio fisci Judaici a Domitiano acerbissime acti*, at de *calumnia ejusdem fisci per Nervam sublata* prorsus tacet. (1) *Paulus Pezronus* dans l' Antiquitè des Tems defenduè semel iterumque *Nervæ in Judæos clementiam* commendat, at nihil addit de præsenti ejusdem in Judæos favore. Quicquid autem ejus rei erit. Nerva certe calumniam fisci Judaici sustulit, & de futuro etiam cavit, vetuitque ut *Dion* refert, οὔτ' ἀσεβείας οὔτ' Ἰουδαϊκοῦ βίου καταιτιᾶσθαί τινας *neque contemptionis Deorum neque Judaici ritus crimino aliquos in posterum accusare* Vox ἀσέβεια illa ætate præsertim apud *Dionem* duplicem habuit significationem. Cum Imperatores pene pro Diis colerentur, & *Domitianus* tantos gereret spiritus, ut divino fastigio parem se putaret, ἀσέβειαν *impietatem* interpretabatur *quodvis læsæ majestatis crimen*. Apud *Dionem* LVII. 607. vox ἀσέβεια eo sensu legitur, uti recte observavit *Sam. Pitiscus* ad *Suetonii* Domitianum cap. X. §. 9. Deinde vox eadem ἀσέβεια apud eundem *Dionem* denotat *contentum Deorum*, respectu ad Christianos habito. Puta *Christianorum ritus & professionem*, qui quod orbi ab *Judæis* erant, & in Diis spernendis consentiebant, ipsi quoque a Paganis illo tempore *Judæi* sunt appellati. Testis iterum *Dio Cassius* in Excerptis *Xiphilini* ὁ Νερούας τούς τε κρινομένους ἐπ' ἀσεβείᾳ ἀφῆκε καὶ τοὺς φεύγοντας κατήγαγε Nerva eos, qui rei facti erant impietatis (id est Christianos, qui Deorum cultum negabant) absolvit, exsulesque restituit. O egregium sane Principem! *Flavio Vespasiano* vel parem vel adhuc multo meliorem. De Vespasiano dicitur in *Dionis* excerptis Valesianis *pag.* 702. cum iis omnibus qui *sub Nerone* ac secutis principibus *majestatis crimine* erant damnati, sive superstites, sive mortui essent, *famam restituisse*, nempe prout ibi *Dionis* verba ἀτιμίαν καταλύειν bene reddit *Valesius*. De Nerone *Dio lib.* 63 *pag.* 722. *quod & ipsa virtus apud ipsum fuerit* δημόσιον ἔγκλημα publicum crimen, *præter opes & nobilitatem*. Neque aliter de Domitiani temporibus *Tacitus* Hist. lib. I. *cap.* 2. *nobilitas, opes, omissi gestique honores*, pro crimine, & ob virtutes *certissimum exitium*. Sicuti igitur *Vespasianus Neronis*, ita *Domitiani acta Nerva* rescindere voluit, debuit cum maximo rei Christianę incremento: idem major Vespasiano, quod ad *fiscum* attinet, simillimus Costantio Chloro Augusto, de quo *Eutropius* lib. X. *Fisci commoda non admodum affectans, dicensque melius publicas opes a privatis haberi, quam intra unum claustrum reservari*. Certe *Vigesimam* quoque ex hereditatibus & legatis *Nerva* mitigavit, ut ex *Plinii* Panegyrico obser-

servat *Lipsius* de Magnitudine Romana *lib.* II. *cap.* 4. *pag.* 705. *Tomo* III. Operum.

II. Hęc quidem nos docent, *Hugonem Grotium* (2) & *Baronium* (3) falli, cum uterque existimat, *ipsa tributa a Nerva sublata esse*. Non est ita: non est: neque enim *Fiscum*, sed *Fisci calumniam* sustulit. Per *Fiscum* designatur tributum a Judęis Fisco Romano solvendum, per *calumniam* autem delationes, quibus innumeri impietatis & ritus Judaici accusabantur, & damnabantur. Verbo dicam: *Nerva fiscales calumnias, id est delationes falsas, adversus Judæos & Christianos pro fisco intentas repressit*. Pręter *Dionem Cassium* testis est *Sextus Aurelius Victor: iste*, inquit de Nerva locutus, *quicquid antea pœnæ nomine tributis accesserat, indulsit*. Nimirum vox *indulsit* hic inprimis observanda est & urgenda. Neque enim commemorat *relevationem rei tributariæ*, χαρισμὸν τῶν δημοσίων, sed *indulgentiam quandam* laudat, invitis delatoribus, qui non modo crimina majestatis, sed & quęvis alia objiciebant, modo inde ad fiscum aut ęrarium aliquid rediret. Ceterum *Bulengerus* in libro de Tributis & Vectigalibus Populi Romani *cap.* III. *pag.* 832. vocem *indulsit* apud *Victorem* exponit, persuasus *Nervam*, in *tributis* & *vectigalibus solvendis moræ pœnam*, quę in duplum, aut quadruplum erat, *remisisse*. Vidimus veram nummi interpretationem: Confer omnino viros doctos, qui nobiscum eodem modo *nummum Nervæ*

interpretantur, *Christoph. Cellarium* in Dissertatione de VII. Ecclesiis Asię in divina Apocalypsi memoratis §. 40. *Marquardum Freberum* in dissertatione de Numismate Census, (4) *Jac. Guterium* de Officiis Domus Augustę *lib.* III. *cap.* 31. *pag.* 601. *Tom.* III. Thesauri Novi de *Sallengre*. *Samuelem Petitum* in Variis Lectionibus *cap.* 18. (5) *Laurentium Begerum Tom.* III. Thesauri Brandenburgici *pag.* 111. *Jac. Basnagium* dans l'Histoire des Juifs *lib.* VII. *cap.* XI. §. II. *pag.* 308. (6) & N. de *Grainville*. (7) Pręter hosce doctissimos viros etiam *Ezechiel Spanhemius Tom.* II. de Pręstantia & usu numismatum antiquorum dissertatione XIII. *Nervæ Cocceji nummum* egregie illustravit: at *Johannes Harduinus* non solum in dissertatione de Nummis Herodiadum apud. *Anselmum Bandurium* in Bibliotheca Nummaria *pag.* 200. sed & sub ficto *Eumeni Pacati* nomine in Epistola quadam ad Valentem apud *Sigbertum Havercampium Tomo* II. Operum *Josephi pag.* 406. *Fisci Judaici calumniam* idcirco *sublatam* dici existimat, *quod Judæa fisco Augusti addicta post Archelai obitum, Nervæ Imperio Senatui Populoque Romano reddita sit*. Enimvero hęc interpretatio nummi nullo tibicine nititur: quis enim credet Judęam, quę provincia Cęsaris erat, Populi tandem Romani provinciam sub Nerva Coccejo fuisse? Erat gens Judaica cervicosa admodum & refractaria, inde semper fuit *Judæa Cæsaris provincia*, in qua Cęsar non solum omnia ordinabat, sed & milites alebat pro sua non item Senatus Populique Romani auctoritate. Atque hęc cum ita se habeant, mittimus *Harduini* interpretationem longius petitam, & priori ejusdem nummi interpretationi, quam doctissimi quique tuentur, calculum nostrum merito addimus.

III. Et quid multis aliorum suffragiis opus? *calumnia* exactionis sublata, *tributum* tamen deinceps tum *Judæi*, tum *Christianis* pependerunt. De *Judæis* suæ ætatis testis est *Origenes*, ut mirari subeat, cur *Baronius* alio loco & tempore ad *Originem* provocans (8) nunc sui oblitus, aut *Origenis*, in crassum satis inciderit errorem. De *Judæis* alter testis est *Tertullianus*, (9) hujus in hoc argumento identidem alio tempore meminit ipse *Baronius*, (10) sed nunc passus *Tertulliani* memoriam sibi excidisse, ad scopulum quendam impingit. Quod ad *Christianos* attinet, iisdem *libertas vectigalis* fuit teste *Tertulliano*, (11) qui tamen censorem agit difficilem & morosum infectus *Montani* erroribus. (12) Ceterum quando *Hieronymus* ad Matthæi XVII. negat *Christianos Principibus Paganis tributa pendere*, (vide de hac *Hieronymi* sententia *Ludov. Ellies Du Pin* in Bibliotheca Ecclesiasticorum Scriptorum & *Jo. Barbeyrac* Traitè de la Morales des Peres de l'Eglise *cap.* XV. §. 5. *pag.* 241.) immane quantum fallitur. Etenim contrarium docent primi Christiani sub Imperatoribus Paganis, uti colligere licet ex satis luculentis testimoniis *Just. Martyris*, *Tertulliani* & *Origenis* apud *Richardum Montacutium* Originum Ecclesiasticarum P. I. *pag.* 322. & *Baronium Tom.* II. Annalium ad A. C. 201.

num.

num. 34. Quando autem *Baronius Tom.* I. Annalium ad A. C. 33. *num.* 32. sententiam *Hieronymi* laudat, *quod scilicet immunes essent sacerdotes, ac omnis Ecclesiasticus ordo a pensione tributi, Christi causa, cujus respectu Principes Christiani nullum illis de ea re negotium exhiberent*, idem *Baronius* sensum verborum *Hieronymi* pervertit, judice *Montacutio P.* II. Origin. Ecclesiast. *pag.* 209. cum enim *Hieronymus* suo tempore immunes esse dicit sacerdotes, non ille jus divinum obtendit scriptum, vel naturale, sed in gratia Principum & munificentia, situm esse, sicut res erat, profitetur. Fac autem *Hieronymo* eam fuisse sententiam, quam eidem tribuit *Baronius*, singularis tamen illa sententia *Hieronymi* a reliquis primæ Ecclesiæ Patribus deseritur. Vide sis, quæ inter ipsos Romano-Catholicos ex primis Ecclesiæ Patribus hanc in rem observavit scriptor ille, qui librum sub hoc titulo edidit: *Relazione Istorica* delle Vertenze, che si trovavano pendenti tra la Corte di *Roma*, e quella del *Re di Sardegna*, allorchè fu assunto al Pontificato *Benedetto* XIII. di Santa e gloriosa memoria; Dei Trattati sopra di essi seguiti, e delle *Determinazioni* prese, con gli *Motivi*, ai quali si sono appoggiate; come anche di tutto ciò che è succeduto nel Pontificato della Santità di *Clemente* XII. Præclara ex dicto Scriptore excerpta leguntur dans la Bibliotheque Italique ou Histoire Litteraire de l'Italie *Tom.* XI. *pag.* 90. *seq.*

IV. Unum adhuc alterumque est, quod silentio prætermittere haud licet, cum ad præsens pertineat institutum. Quod ad *nummum Nervæ* attinet in aversa ejus parte *palma* apparet, cujus rei rationem hisce verbis exponit *Baronius Tom.* I. annalium ad A. C. 98. *num.* 12. *quod ad* palmam *spectat*: Judæam provinciam eo signo exprimi solitam, *tum ex his tum ex aliis veteribus monumentis, omnes æque consentiunt. Sed cur ita? quod* ferax *sit* provincia *illa* palmis, *quod non solum divinæ scripturæ testificationibus compertum habetur, sed & Scriptorum Gentilium assersione* Plinii *lib.* V. *cap.* 17. Strabonis *lib.* XVI. *&* *aliorum*: & si quidem aliæ provinciæ in Oriente palmis abundent, Judæam ceteris præstare, ob eamque esse inclytam *Plinius lib.* XIII. *cap.* 4. *æque tradit*. Recte commendat *Baronius palmarum in Judæa nobilitatem*, vide *Ezech. Spanhemium* in Dissertationibus de Usu & Præstantia Numismatum dissert. VI. *Adrianum Relandum* tum in Palæstina, tum in Dissertationibus Miscellaneis P. II. dissertat. IX. de Persicis Vocabulis Talmudis §. 62. *pag.* 301. *Hilerum* in Hierophyt. *lib.* I. *pag.* 139. J. C. *Wagenseilium* in Commentario in Sota *pag.* 1083. & Commentarium nostrum in *Hecatæi Abderitæ* Eclogas *pag.* 65. & 176 Recte etiam addit *Baronius Judæam palmæ signo exprimi solitam*: sed alias ejus rei rationes addit, jejunas prorsus & ridiculas, siquidem ita pergit: *sed & ab ipsis Judæis* palmæ figuram intra templi ornamenta *frequenter receptam esse docent divinæ scripturæ* I. Regum VI. 29. 32. 35. II. Paralipom. III. 5. Ezechiel. XL. 16. 22. 31. 37. XLI. 18. 20. 25. 26. *Erat & apud* Ægyptios *palma hieroglyphica anni, quod* (*ut* Orus Apollo *testatur*) *ipsa sola arbor ex omnibus ad singulos lunæ ortus singulos etiam ramos protreet: ita ut duodecim ramorum productione annus expleatur*: fortasse & hanc ob causam apud Judæos lunarium mensium observantissimos, *majori quam ceteræ arbores in pretio habita*. Ecquis autem *Baronii* Ambages æquo audire vel legere poterit animo? prima ratio ab eodem allata vel sola hic sufficit, præcipue cum palma Judææ symbolum in ipsis veterum Hebræorum nummis appareat. Vide quæso nummos apud *Adr. Relandum* in Dissertationibus de Nummis veterum Hebræorum Tabulam V. Nummorum *pag.* 51. itemque observationes Anonymi cujusdam in Epistola ad *Relandum* de Nummis Hebræorum cum literis Samaritanis *pag.* 91. apud *Massonum Tom.* II. Histoire Critique de la Republique des Lettres tant Ancienne que Moderne. Sed mittimus *Baronium*: quid? quod *Wagenseilius* in commentario in Sota *pag.* 1084. existimat *palmam in nummis Romanorum Judæam captam repræsentantibus, victoriæ Romanæ signum esse*, at vero vir magnus fallitur. *Rami palmæ* non additis *fructibus* ubique in lætitia leguntur adhibiti, Nehemiæ VIII. 15. I. Maccab. XIII. 51. II. Maccab. X. 7. Apocal. VII. 9. Tales *palmæ rami* φοίνικες appellantur: quid vero φοίνιξ; palmæ, quales *victoribus* in ludis dabantur. Ita *Pausanias*, *Plutarchus* & alii eas appellant: qualem hæ figuram habuerint, numi plurimi urbium Νικόφορ docent: scilicet *rami palmæ* erant, at *sine fructu & oblongi*. Fateor, appellantur & βάϊα *Johannis* XII. 13. verum per βάϊα necessario spadices debere intelligi, quæ & ramum & fructum complectantur, nondum videre potuit *Adr. Relandus* dissertatione III. de nummis veterum Hebræorum *pag.* 113. Interim confer *Gabrielem Grodeckium* in duabus dissertationibus de ceremonia palmarum apud Judæos in festo tabernaculorum aliosque scriptores, quos commendat J. C. *Wolfius*

sius in Notitia Karæorum *pag.* 85. Quid multa? in *nummis Vespasiani*, itemque in *nummo Nervæ* non ramus solum victoriæ signum, sed summum totius palmæ cacumen cum *duobus balanis* ab utroque latere pendentibus (uti in omnibus nummis palma pingi solet) & trunco, cujus cortex gradus illos præfert quos in palmis esse novimus, certo certius conspicitur. Nihil addo, sed lectores, ne *VVagenseilii* sententiæ temere subscribant, ad ipsorum nummorum conspectum remitto: id tamen adhuc moneo *duabus balanis* innui *vinum præstantissimum*, quod Judæi ex palmis conficiebant, vide de hoc vino *Henr. Valesium* in notis ad *Ammiani Marcellini lib.* XXIV. *cap.* 3. *pag.* 432. *Joh. Bapt. Ottium* in Epistola de Numis quibusdam Samaritanis ad Adrianum Relandum *pag.* 64. aliosque scriptores, quos hanc in rem commendavimus in Commentario nostro in *Hecatæi Abderitæ* Eclogas *pag.* 176.

V. Satis de aversa *nummi Nervæ* parte: addimus ex literis S.C. quæ in *nummo eodem* leguntur, intelligi nummum *Senatus consulto* sive Senatus autoritate cusum esse. *Nummus* quidem *Nervæ*, qui *in Thesauro Regio Prussico* conspicitur, & a nobis in Tabula Historiæ Fisci Judaici præfixa ante oculos ponitur, *æreus* est, sed & idem *argenteus* literis S. C. adscriptis passim a doctis hominibus commemoratur. Quando igitur *Marquardus Freberus lib.* I. de Re Monetaria Veterum Romanorum *cap.* I. *Henr. Thomas Chifflетius* in Dissertatione de Othonibus Æreis *cap.* III. *Ludovicus Jobertus*, in libro, cui titulus: La Science des Medailles pour l'Instruction de ceux, qui s'appliquent à la connoissance des Medailles Antiques & Modernes, J. C. *VVagenseilius* in Dissertatione de Re Monetali Veterum Romanorum, aliique contendunt, *jus cudendæ monetæ æræ* penes solum *Senatum* remansisse, & inde legi in talibus S. C. *auream* vero, atque *argenteam monetam* ab *Augustis* & *Cæsaribus* signatam esse: idcirco magis periti Antiquarii sententiam hanc tanquam falsam & erroris plenam merito rejecerunt. Vide omnino *Gisbertum Cuperum* Exercitatione II. de Elephantis in Nummis obviis *cap.* IX. *pag.* 215. *Tom.* III. Thesauri Novi de *Sallengre*, *W. E. Tentzelium* in Colloquiis Menstruis A. 1692. *pag.* 954. Autorem Anonymum, qui A. 1692. excerpta ex *VVagenseilii* Dissertatione de Re Monetali Veterum Romanorum, Actis Eruditorum Lipsiensibus, & quidem mensi Januario inseruit, *Joh. Georg. Eccardum* in Epistola de Nummis quibusdam explicatu difficilioribus ad Gerhardum Abbatem Luccensem. Quid multa? *Titi Vespasiani nummus aureus*, quem æri incidendum & Historiæ nostræ Fisci Judaici præfigendum curavimus, S. C. ex auro est confectus: quemadmodum etiam *Freberus* in Dissertatione de Numismate Census, cum aliis doctis hominibus, non *æreum Nervæ nostri nummum* qualis est *in Thesauro Regio Prussico*, sed *argenteum* cum literis S. C. commemorat. Quid autem discriminis sit inter S.C. hoc est *Senatus consulto*, & inter EX S. C. quæ distinctæ voces in nummis Romanorum leguntur, pluribus declaravit *Antonius Gallandus* in singulari Disquisitione, quæ legitur *Tom.* I. de l'Histoire de l'Academie Royale des Inscriptions & belles Lettres *pag.* 261. *seq.* Confer *Gisbertum Cuperum* Exercitatione II. de Elephantis in Nummis obviis *cap.* IX. *pag.* 215. *Tom.* III. Thesauri Novi de *Sallengre*. Restat igitur, ut de ipso *Nerva Cocceio* quædam adhuc dicamus. In nummo quodam Græco Nervæ A.Γ. *annus tertius* designatur, qui quidem *tertius Imperii annus* attribuitur Nervæ in *nummis* etiam *Latinis* apud *Occonem* & *Goltzium*, & in antiquo lapide Gruteriani Thesauri *pag.* 185. cum tamen certum sit, *Nervam*, A. 96. Epochæ vulgaris die 18. Septembris post occisum Domitianum, *ad Imperium evectum*, & decimo septimo postea mense *imperandi & vivendi finem fecisse*, ex *Dionis* Excerptis, *Clemente Alexandrino lib.* I. Stromat. & *Theophilo Antiocheno lib.* III. ad Autolycum. Quare obiit Nerva mense VII. *Trib. Pot.* II. Itaque vel ubique erratum est in assignando eidem anno tertio; vel forte idem Kalendis Januariis *præter morem cum Tribunis plebis Tribunitiam Potestatem bis iteravit*. In *nummo Græco Nervæ* apud *Goltzium* legitur diserte ΕΤΟΥΣ ΤΡΙΤΟΥ, *Anno tertio*. Ex aliis tamen nummis error plane corrigendus est. Etenim tum apud *Occonem* tum apud *Goltzium* exstant nummi ejusdem inscripti, *Tr. P.* II. *Cos.* IV. *Imp.* Gessit autem consulatum IV. A. 98. quo ineunte, nempe die 27. Januarii diem obiit. Vide *Henricum Norisium* in Dissertat. II. de Numismate Liciniani Licinii Augusti *cap.* 6. *pag.* 452. *Tom.* I. Thesauri Novi de *Sallengre*. Nunc ad alia transeamus, necesse est. Nimirum *Nerva*, qui *calumniam fisci Judaici* sustulit, *Judæis circumcisione* interdixit, (13) cujus interdicti, dummodo factum sit, rationes satis graves habuit, cum Judæi id darent operam, ut plures sibi adsciscerent adventitios sive *Proselytos*. Indicio sunt *Horatii*, (14) *Taciti*, (15) & *Juvenalis*

te-

testimonia. (16) Quando igitur *R. David Ganz* in צמח דוד *pag.* 180. scribit: *Nerva dilexit Judæos, effecit iis quietem, atque cervice eorum excussit jugum Romanorum præfectorum*, immane quantum fallitur. Nihil enim historici (uti recte observat *Guil. Henric. Vorstius*,) (17) de tanta Nervæ in Judæos benevolentia referunt, quod illis quasi pristinæ libertati restitutis ademerit præfectos Romanos: sub nullo enim Imperatorum hoc factum est. Quæ cum ita sint, fallitur *Ericus Frondin*, qui sub Præsidio J. F. *Mayeri* iin Dissertatione Historico-Ecclesiastica de Patriarchis Hebrçorum *cap.* III. §. I. *pag.* 28. incaute credulus Judço *Gansio* fidem habet. Interim sunt, qui credant *sub Nerva Patriarchas Judæorum* suam habere originem: qua de re Deo propitio dicam in singulari dissertatione *de Patriarcharum Judaicarum Auro Coronario*, sive *Canone Anniversario* in Codice Theodosiano.

N O T Æ.

(1) Idem de *Balthasare Bonifacio* observandum erat: hic quidem *calumniam fisci Judaici* sub *Domitiano* commemorat in Historia Ludicra libro XX. cap. 8. pag. 578. at de eadem *calumnia Fisci Judaici per Nervam sublata* ne verbum quidem addit. Eandem incuriam, negligentiamque notamus in *Bulengero*. Vide ejus librum de Tributis & Vectigalibus Populi Romani cap. 73. p. 899. Tomo VIII. Thesauri *Grævii*.

(2) En *Grotii* verba in notis ad Matthæi XVII 24. *neque dubium, quin de* didrachmo *hoc* Vespasianeo *agat Martialis, cum τὸν τῶν Ἰουδαίων* [illegible] *obscœnitus eloquens* damnatam *ait* tributo. *Et hæc est, ni fallor*, calumnia fisci Judaici sublata *postea*, *ut* nummi veteres *testantur*. *Nullum enim aliud onus impositum peculiariter ois* Ἰουδαΐζουσι *legimus*.

(3) Tomo I. Annalium ad A. C. 98. num. 12. Ita conceptis verbis loquitur: *sustulit & Nerva Imperator* gravissima illa tributa, *quibus Judaicus populus, ut dictum est, sub Domitiano gravissime pressus erat: argenteus enim nummus id exprimit hujusmodi inscriptione atque imagine: Fisci Judaici Calumnia sublata* S. C. *palmaque est in medio posita. Quod autem* ad tributum Judaicum sublatum: *quam calumniose a Domitiano Imperatore impositum fuerit, & quam acerbissime exactum, suo loco superius dictum est ex Suetonio & aliis*.

(4) Nerva bonus Imperator, inquit, illi belluæ (Domitiano) succedens, *vexationem calumniosam sustulit*, & ne liceret amplius majestatis aut Judaismi quenquam deferre edicto vetuit, *Dione* autore. Argenteus nummus ejus id exprimit hac inscriptione, *Fisci Judaici Calumnia Sublata. Sed tamen calumnia exactionis sublata, tributum ipsum mansit*.

(5) Ita enim inquit: tributum imperante Domitiano non acerbissime tantum agebatur, sed etiam *non sine calumnia*: verum *calumniam* tolli jussit Divus *Nerva*, eoque pertinet inscriptio nummi illius, *Calumnia Fisci Judaici Sublata*, & intelligenda sunt ad hunc modum, quæ de Nerva scribit *Dio*: *neque contemtionis Deorum, neque Judaici ritus crimine aliquos in posterum accusari concessit*. Non enim Divus Nerva Judæos levavit tributi onere.

(6) Ejus verba satis perspicua & luculenta sunt: *Nerva* dechargea les Juifs des Impots dont *Domitien* les avoit accablez. Une Medaille en fait foi, puisqu' on y lit ces Paroles: *Calumnia Fisci Judaici Sublata*. Quelques-uns ouvrent cette Medaille, en soute-nant que *l'Impot annuel de la Didrachme* avoit ete *aboli*; car *Origene* assure si positivement qu'on paioit encore de son tems, qu'il n'y a pas lieu d'en douter. La Medaille porte seulement qu'on abolit *la Calomnie*, c'est à-dire, qu'on cessa de condamner les *Juifs* à de *grosses Amendes* sous de *faux Pretextes*, comme on avoit fait sous *Domitien*.

(7) Dans la lettre sur l'usage qu'on peut faire des Medailles par raport à la Religion ea habet, quæ hic suo loco repetenda erant: on croit que *Vespasien* apres le renversement de Jerusalem & de tout le pais imposa encore des subsides à ces peuples, & *Domitien* pour fournir à ses folles depenses porta *ce tribut jusqu'à l'exces*. On s'en plaignit, on en murmura publiquement, & meme a Rome, on condamna son avarice. *Nerva* etant monte sur le Trone fit cesser ces plaintes, *moderant les impots de la Judee*; & le Senat, pour lui en faire honneur, fit graver dans quantite de Medailles, que ce Prince avoit arrete les mauvais discours qu'on avoit tenus sur le tribut de la Judee, *Fisci Jud ici Calumnia Sublata*. S. C. On ne peut mieux entendre cette Medaille, & on ne peut l'entendre ainsi sans justifier ce qui est dans l' Evangile, que les Juifs payoient un tribut a Cesar, comme parle S. Luc.

(8) Tomo I. Annalium ad A. C. 72. num. 28. testatur *Origenem* in Epistola quadam ad Africanum nos docere, quod sua ætate Judæi didrachmum a Tito imperatum adhuc persolverint. Confer etiam Tom. II. Annalium ad A. C. 224. num. 9. Ceterum *Origenis* illud testimonium quantivis pretii faciunt *Pitiscus* & *Basnagius* locis laudatis.

(9) *Tertulliani* verba quæ hic innuimus a *Baronio* adducta, paulo inferius exponentur.

(10) Vide Tomum II. Annalium ad A. C. 231. num. 35.

(11) En ejus verba in libro de fuga cap. 13. *nescio dolendum, an erubescendum sit, cum in matricibus* Beneficiariorum & Curiosorum, *inter tabernarios & lanios, & fures balnearum & aleones, & lenones* Christiani *quoque* vectigales *continentur*. *Beneficiarius* vocabatur, qui tributa, aut census fisco debitos exigebat. *Curiosi* erant, qui vectigalium exigendorum curam gerebant. Vide *Pitiscum* in lexico Antiquitatum Romanarum in vocibus *Beneficiarius* & *Curiosi*. Intelligit igitur *Tertullianus Christianos pensitasse pecuniam beneficiariis* aut *Curiosis*, ne accusarentur quod essent Christiani, quemadmodum pensitabant flagitiosæ & viles personæ ob artem, quam exercebant. Confer in *Tertulliani* verba observationes J. C. *Bulengeri* in libro de Tributis & Vectigalibus Populi Romani cap. 38. pag. 877. cap. 49. pag. 884. cap. 95. pag. 915. Tomo VIII. Thesauri *Grævii*, & *Jac. Gutherii* de Officiis Domus Augustæ lib. III. cap. 13.

(12) Fatetur quidem *Tertullianus* Christianos Imperatoribus etiam Paganis tributa pendere, idemque eosdem hac in re laudat & commendat alio loco & tempore, sed id male habuit *Tertullianum* quod *Christianis sanctorum libertas vectigalis esset*. Quo in errore secutus est Montanum suum *Tertullianus*, quem ideo notant *Baronius* Tomo II. Annalium ad A. C. 205. num. 16. Jo. *Henr. Heideggerus* Tomo II. dissertationum selectarum dissertatione X. de Martyrio §. 20. pag. 298. & *Abrah. Andreæ* in [illegible] Sacra pag. 114. Inter alios Patres a *Tertulliano* dissidet *Petrus Alexandrinus*, qui credidit Martyrium, dummodo recte [illegible] observentur, nonnunquam pretio redimi posse, integra & salva conscientia. Hanc *Petri Alexandrini* sententiam singulari dissertatione Deo propitio exponemus, & tuebimur.

(13) *Jac. Basnagius* dans l' Histoire des Juifs lib. VII. cap. 12. §. 5. pag. 335. ex *Spartiano* in vita Adriani probare annititur & *Domitianum* & *Nervam* Judæis *circumcisione* interdixisse: ego vero nullum vestigium ejus rei apud *Spartianum* invenire potui.

(14) Libro I. Satyra IV.

numero plures sumus; ac veluti te
Judæi cogemus in hanc concedere turbam,

id est, interprete Jo. *Seldeno* in præfatione ad dissertationem de Anno Civili & Calendario veteris Ecclesiæ seu Reipublicæ Judaicæ, *Proselytum*, ut secta illa numerosissima solet, etiam renitentem suadendo faciemus.

(15) Hist. lib. V. cap. 5. *pessimus quisque* (loquitur de Proselytis) *spretis religionibus patriis tributa & stipem illuc* (Hierosolymam) *congerebant*, *unde aucta Judæorum opes*, quos ille *Proselytos* mox appellat *transgressos in eorum morem*. Confer notas nostras in *Hecatai Abderita* Eclogas sive Fragmenta pag. 47.

(16) Satyra XIV. v. 95. tradit, quosdam *sortitos metuentem sabbata patrem* mox etiam *præputia posuisse*.

(17) In Observationibus ad dictum librum R. *David Ganz* pag. 307. Alio autem sensu verba Judæi *Gansii* accipit *Paulus Pezronus* dans l' Antiquite des Tems defendue cap. IV. pag. 275. & cap. VI. pag. 403. persuasus innui *Judæorum Patriarcham*, quem iisdem *Nerva Coccejus* concesserit. En ipsa *Pezroni* verba: apres la mort de *Domitien*, il arriva du changement dans la Police des Juifs. Il n'y avoit eu ches eux depuis la prise de Jerusalem jusqu'à la mort de ce Prince, que des *Chefs d' Ecoles*, qui s'etoient acquis du credit en enseignant la Loy; mais *sous Nerva* les choses changerent de situation. Il y a apparence que ce Prince, qui fut benin a tout le monde, *permit aux Juifs de la Palestine de creer un Patriarche* qui les pust gouverner selon leurs Loix & leurs Coutumes. C'est ce qu'insinuent les Historiens de cette Nation, quand ils disent, que Nerva a aime les Juifs, qu'il les a mis en repos en les exemtant d' assujettissement qu'ils avoient aux Gouverneurs des Romains.

CAPUT VII.

Historia Fisci Judaici sub Trajano & Adriano.

I. INgens ubique Judæorum renata est multitudo, tam in Palæstina quam extra eam, & myriades per totum terrarum orbem dispersæ. Adeo vero gravissimis illis afflictionibus ad mansuetudinem domini non sunt, ut *sub Trajano*, nescio quo furore perciti, quove malo genio agitati, in perniciem eorum, apud quos hospitia nacti erant, in *Palæstina*, *Ægypto*, *Libya*, (t) *Cyrenaica*, *Cypro* & vicinis oris, conspiraverint: ubique & in omnibus proterve ac ferociter se gerentes. Vide plura apud *Baronium Tom.* II. Annalium ad A.C. 116. *seq.* *Josephum Medum* in Clavi Apocalyptica *pag.* 17. *Her. Valesium* in Annotationibus ad *Eusebium pag.* 58. itemque *Herm. Witsium Tom.* II. Miscellaneorum Sacrorum Exercit. XII. §. 10. *pag.* 349. *Jacobum Basnagium* dans l'Histoire des Juifs *lib.* VII. *cap.* XI. §. 20. *seq. pag.* 321. Quemadmodum autem dicti scriptores clades, quas Judæi illa ætate acceperint, commemorant, ita, quod illi observare neglexerunt addemus, cum docti viri nobis hujus rei auctores exsistant. *Trajanus* a Judæis טרניאנוס dictus, Judæos *Lolianum* & *Pipum*, qui a gente sua pro *Sanctis* & *Martyribus* & habentur, & coluntur, interfecit. Vide *Jo. Seldenum* libro III. de Synedriis Veterum Ebræorum *cap.* 13. *pag.* 247. Judæi in Talm. Babylon. Avodah Zarah *fol.* 8. 2. ita differunt: *Judæi edicto vetabantur*, *ne* sacris initiari *se audeant*, *pœna capitis tam ejus*, *qui sacra conferret*, *quam ejus*, *qui ea susciperet*. *Nec non loci prorsus delendi*, *ubicunque sacrorum facultas permittebatur*. Quæ verba *Jo. Lightfootus* in Parergo de excidio urbis Hierosolymitica, necnon de statu Judæorum post urbem excisam sect. 5. *pag.* 142. *Vol.* II. Operum ad *tempora Trajani* referenda esse conjicit, at de iisdem temporibus multo asseverantius præter *Jo. Henric. Hottingerum* in Thesauro Philologico lib. I. *cap.* 2. *sect.* 3. *pag.* 89. addit *Petrus Cunæus lib.* I. de Republica Hebræorum *cap.* XVIII. his verbis usus: *ipse* Trajanus, *qui omnium principum fuit* lenissimus, *decrevit*, *ne Judæi legem legerent*: *quod ab aliis quoque Imperatoribus crebro factum postea est*. *Ea fuit maxima afflictio*, *& a* R. Zacuth *inter* שמרות persecutiones *numeratur*, *cum ait:* decreverunt persecutionem, ne Judæi legem lectitarent. Ita quidem visum est *Cunæo* ad *Trajani* tempus ista *de interdicta lege decreta* referri, at vero multo rectius crediderim ad tempora *Adriani* respici. Certe insignis quidam locus in tractatu *Berachoth* fol. 61. col. 2. apud *Raymundum Martini* in Pugione fidei P. II. *cap.* 4. §. 24. *pag.* 328. & *Jo. Andr. Eisenmenger* im entdeckten Judenthum P. I. *cap.* 17. *pag.* 758. *fata Judæorum sub Adriano* inprimis designant. Ceterum quando *Judæi* illam *legis lectionem* sibi a Romanis *probibitam* esse indicant, simul addunt *interdictionem circumcisionis* & reliquorum *sacrorum*. Vide locum insignem in *massecbet meilah*, in distinctione, quæ incipit *Kodschè hammizbeach* apud *Raymundum Martini* in Pugione fidei P. II. *cap.* 14. §. 19. *pag.* 456. & *Petrum Galatinum* de Arcanis Catholicæ Veritatis *lib.* XI. *cap.* 13. Fidem quoque ejus rei quam dixi, facit locus alius ex *Rosch haschana*, quem adducunt docti homines infra *cap.* VIII. §. I. a me laudati. Cumque Judæi suos habeant הרוגי מלכות *haruge Malcuth*, hoc est *Martyres*, qui ob bonum publicum vel in gloriam Dei se morti objecerunt, *ab Imperatoribus Romanis occisi* (vide *Jo. Christ. Wolfium* Bibliothecæ Hebrææ P. II. *pag.* 832.) & P. IV. ejusdem Bibliothecæ *pag.* 394. inter eos quoque *R. David Ganz pag.* 28. recenset quendam *R. Chananja ben Tardejon*, qui ob *explicatam legem*, Romanorum jussu, post expugnatam Bitther A. C. 120. flammis fit ustulatus. Plura forte videre licet in libro הרוגי מלכות *haruge Malkuth*, *occisi regni*, sive de *Martyribus Bether*, sed *Gilb. Gaulminus pag.* 281. *ad tract.* de vita & morte Mosis nondum editum putat. Confer *Wolfium* Bibliothecæ Hebrææ P. II. *pag.* 1291.

1291. Quicquid erit ejus rei, de *fatis Judæorum sub Adriano* hæc addit *Jac. Altingius* in Historia Academiarum Hebræarum: nec prætereunda *Bitter*, (cui *quadringenta Collegia*, *quadringentos* singula *præceptores* habentia, quorum unicuique *quadringenti auditores* fuerint, Talmudici adscribunt) deleta ab Imperatore *Adriano*, cum ob defectionem Ben Cosba Duce institutam, bello Judæos subjugasset: quo tempore idem se passos tradunt, quod postmodum in Christianos statuit Julianus Apostata, *ut scholæ omnes abolerentur*; lege lata, qua omni ipsis χειροθεσίᾳ seu Doctorum promotione deinceps interdicebatur: ordinantibus & ordinatis, nec non urbe, ubi sollenitas ista perageretur, internecioni addictis.

II. Transimus ad *Adrianum* sed ita, ut quædam præmittamus, quæ deinde dicendis aliquid lucis afferant. Vulgo consuluntur *Scriptores Judæi*, quasi illi primas partes habeant in pertexenda hujus temporis historia: at majori cautione opus est, ne circumventi & decepti erremus. Præter Dominum de *Simonville* sive *Richardum Simonium* dans la Comparaison des Ceremonies des Juifs & de la Discipline de l' Eglise *cap.* XV. *pag.* 110. *Grotius* in Matthæi XXIV. 24. affirmat, *Judæos esse pessimos historiæ magistros: nam ex quo patria expulsi sunt, omnis apud illos historia crassis erroribus & fabulis est inquinata: quibus proinde nihil credendum est, nisi aliunde testes accedant*. *Brianus VValtonus* in Prolegomenis in Biblia Polyglotta Prolegomeno III. non solum dicta *Grotii* verba commendat, sed & addit; Judæos in historia propria, ob exilia & dispersiones frequentes, peregrinos esse, & post excidium vix aliquem historicum fide dignum habuisse: hoc omnibus notum, nec a Judęis negari posse. *Jo. Henr. Otho* in pręfatione ad Historiam Doctorum Mischnicorum apud *Jo. Christoph. VVolfium* Bibliothecę Hebręę P. II. *pag.* 673. ita disserit: *Judaicæ gentis incuria est, quod ubique antichronismos committat inexcusabiles, & maxime, quod Hierosolymitanam eversionem sub* Tito & Adriano *confundat*. Audiamus denique *Jo. Jacob. Schudtium* in Compendio Historię Judaicę pag. 437. *a destructo per Titum templo*, inquit, Judæi *pessimi sunt Historici, res, personas, & tempora confundentes, sæpius, præsertim ubi vana spe sibi blandiuntur, sine omni fronte multa confingere non verentur*. Quę cum ita sint, in nonnullis, quę *scriptores* Judæi tradunt, cohibebimus assensionem, dum aliquid certius & exploratius afferatur, in aliis, quæ certa sunt, & *exterorum* quoque suffragiis firmantur, non repugnabimus, id simul operam daturi, ut, si inter *Christianos scriptores* de eodem argumento lis componenda sit, mediam insistamus viam. Interim pene hic omiseram *Samaritanos*, qui uti ex *Epitome Capitum libri Josuæ*, quem jactant apud se esse, videre licet, ima summis miscent. Nimirum cap. 45. *obsidio urbis Hierosolymitanæ per Adrianum* fuse pertexitur: cap. 46. legimus, *Romanos prohibuisse ne quenquam Samaritani ex infantibus suis circumciderent*. En hominum illorum somnia apud *Joh. Alb. Fabricium Tomo* I. Codicis Pseudepigraphi Vet. Testamenti *pag.* 887. nobis nunc e diverticulo in viam redire placet. Nimirum intervallo LX. circiter annorum, qui inde ab *excidio templi* & *urbis* ad *Adriani tempora* effluxere, sensim, sensimque aucto eorum, qui habitare in patrio solo amabant, numero, effectum est, ut *urbis speciem* rursus induerent *Hierosolyma*. Sane enim quæ *Dio*, *Xiphilinus*, *Appianus*, & post illos *Chrysostomus* de statu illius urbis, qui *Adriani* ævo fuerit, dixerunt, clariora sunt, quam ut *Scaligeri* arte eludi possint: minime omnium vero scriptoribus illis fidem derogare audemus, dum de rebus non ita diu ante ævum suum gestis disserunt. Sed ut *Servatoris* tandem *vaticinium*, quo prædictum erat *Matthæi* XXIV. 2. *Lucæ* XIX. 44. Hierosolymis nullum lapidem super alium relictum iri, implementum suum haberet, & ne minima quidem parte defecisse videri posset, novis rebellionis furiis incensa pectora Judæorum, *Adriano* Imperatori occasionem dedere penitus demoliendi, si quid *Titus* reliquisset, vel ab ejus inde ævo si quid esset instauratum. Id diserte adeo testatur *Appianus*, & ex nostris *Eusebius*, *Hieronymus* & *Chrysostomus*, ut ratio nulla pateat, cur scriptoribus illis fidem derogare audeamus. Certe cum horum Scriptorum in ea re fidem satis diligenter *Tillemontius* contra *Scaligerum* vindicaverit, (2) non est cur illis inhæreamus. Et ad hæc *Adriani* tempora verba Christi inprimis (3) pertinere putat *Dionysius Petavius* in Animadversionibus in Epiphanium *pag.* 394. & *Godofredus Olearius*, (4) qui id quod Judæi in tractatu Sanhedrin dicunt de *aratro templo inducto* etiam ad tempora Adriani refert. Recte quidem & jure, quamvis haud ignorem *Adr. Relandum* in notis ad *Joh. Henr. Othonis* Historiam Doctorum Misnicorum *pag.* 143. Judæos, quos sequitur *Olearius*, redarguere, quoties *Turnum Rufum*, qui *aravit templum*, ad *Hadriani* tempora referunt. Antiquus est ille ritus, ab aliis copiosius (5) a nobis

bis

(vide *Joh. Christoph. Wolfium* Bibliothecæ Hebrææ P. I. *pag.* 956.) procul omni dubio multa proferet, quæ hic utramque paginam facient. Cumque more nostro nummos in subsidium afferre solemus, omittere nolumus *nummos Judæorum Samaritanos*, qui *Simonis nomen* præferunt. In Gallia *Henrion* & *Pinartus* de istusmodi nummis differuerunt, uti videre licet dans l' Histoire de l' Academie Royale des Inscriptions & belles Lettres *Tom.* VI. *pag.* 199. alter existimavit, Simonem Maccabæum intelligi, cui, uti legimus I. *Maccabæorum* XV. 6. Antiochus permisit, propria patriæ nota monetam percutere, alter mavult *Simonem Barcochebam* fictitium illud Judæorum Regem intelligi, ut qui jus usurpaverit monetam percutiendi. Non est nostri instituti litem illam disceptare: faciant id, quibus majus est otium: Interim *Parabolam Christi de divite epulone & Lazaro* Lucæ XVI. *Henricus Teelmannus* singulari Commentario Critico & Theologico illustravit, persuasus in illa Parabola sensum parabolicum & propheticum rectissime referri *ad statum Judæorum infelicissimo illo defunctorum sub Adriano*. Vide excerpta inde satis luculenta a nobis edita *Tomo* I. der Erorterung der dunckelsten Schriftstellen des Neuen Testaments *pag.* 943. *seq.* An vera sit illa institutio, in præsenti disquirere nolim: *Campegius Vitringa Tom.* II. Commentarii in Esaiam *pag.* 617. *Teelmanni* sententiam summopere commendat, *Johannes* autem *Lomeierus* in Observationibus Analytico-Didacticis in *cap.* XVI. Lucæ itidem fata Judæorum quærit & invenit, persuasus *pag.* 122. in Parabola illa in primis tangi atque adumbrari eorundem fata sub *Tito Vespasiano*, Hierosolyma vastante. Sed & tristissima *Judæorum* sub *Adriano* fata non obscuris verbis prædicuntur Esaiæ VI. 11. ut aliquanto luculentius ad ipsum probat *Vitringa Tom.* I. Commentarii in Esaiam *pag.* 167.

III. Bellum Judaicum, quod in *Palæstina* gerebatur, finem accepit anno XVIII. *Adriani*, ex eo deinceps tempore *universa Judæorum gens in regionem circa Hierosolymam sitam, pedem inferre prohibita est*, lege & constitutione Imperatoris Adriani, adeo ut ne prospicere quidem e longinquo patrium solum ipsis licuerit. Vide *Eusebium* Hist. Eccles. *lib.* IV. *cap.* 6. in Commentariis in Psalmos *pag.* 267. 382. *Tom.* I. Collectionis Novæ Patrum & Scriptorum Græcorum, quam curavit *Bernardus* de *Montefaucon*, & in Commentariis in Esaiam *pag.* 379. *Tomo* II. ejusdem Collectionis Novæ. Ac ne solum hic sistamus testem *Eusebium*: ejusdem interdicti præter *Justinum* Apol. II. *Hilarium* in Psalm. 58. *Hieronymum* ad *cap.* VI. Esaiæ, & *Sulpitium Severum lib.* II. *cap.* 45. meminit *Tertullianus* contra Judæos *cap.* XV. & Apologet. *cap.* 21. uti hæc ipsa Patrum testimonia diligenter collegerunt *Thomas Ittigius* in Selectis Capitibus Historiæ Ecclesiasticæ Sæculi II. *pag.* 298. *Jacobus Gothofredus* in Dissertationibus ad *Philostorgium* pag. 302. *Tillemontius* dans l' Histoire des Empereurs *Tomo* II. *pag.* 502. (cujus observationes hanc in rem diligenter excerpsit *Petrus Bælius* in Lexico in voce Barcoohebas) *Marquardus Freherus* Parergon *lib.* III. *cap.* II. Permissio autem aliqua propius accedendi *una* duntaxat *die quotannis* data est, X. nimirum Augusti, idque eo solum fine, ut vastatæ urbis ædisque rudera deflerent. Vide *Gregorium Nazianzenum* in Orat. XII. *pag.* 202. apud *Petavium* in rationario temporum P. I. *pag.* 236. & *Henr. Valesium* in notis ad *Eusebium pag.* 60. adde & Itinerarium Burdigalense apud *Scaligerum* in animadversionibus ad *Eusebii* Chronicon *Gerh. Joh. Vossium* de Origine & Progressu Idololatriæ *lib.* VI. *cap.* 39. *pag.* 298. *Theodor. Hasæum* in Dissertatione Historico-Philologica de Lapide Fundamenti, cui olim Arca Fœderis imposita fuit *cap.* II. §. 14. *pag.* 19. & *Campegium Vitringam Tom.* II. Commentarii in Esaiam *pag.* 752. *pag.* 206. Atque illud ipsum *pretio* illis constitit, de qua re *Hieronymus* in Sophoniæ *cap.* I. usque in præsentem diem perfidi coloni, post interfectionem servorum & ad extremum filii Dei, excepto planctu, prohibentur ingredi Jerusalem: *& ut ruinam suæ iis flere liceat civitatis, pretio redimunt:* ut qui quondam *emerant sanguinem Christi*, *emant lacrymas suas*. Videas in die, quo capta est a Romanis & diruta Jerusalem, venire populum lugubrem, confluere decrepitas mulierculas, & in habitu suo iram Domini demonstrantes, congregatur turba miserorum, & patibulo Domini coruscante, ac radiante *ἀναστάσει* ejus, de oliveti monte quoque crucis fulgente vexillo, plangere ruinas suas populum miserum, (9) & tamen non esse miserabilem. Adhuc fletus in genis, & livida brachia, & sparsi crines, *& miles mercedem postulat*, ut illis flectere liceat. Quæ verba *Hieronymi* summopere commendant *Baronius Tom.* I. Annalium ad A. C. 72. *num.* 32. *Herm. Witsius Tomo* II. Miscellaneorum Sacrorum exercitatione XII. §. 16. *pag.* 354. *Sam. Petitus* Variarum Lectionum *cap.* XVIII. Porro autem *Gregor. Abulpharagius*

in

in Hist. Dynast. *pag.* 121. teste *J. H. Otthone* in Historia Doctorum Mischnicorum *pag.* 121. hęc de Judęis commemorat: *jussit Adrianus præcidi aures Judæorum superstitibus: atque hanc iis legem indixit, ne quis vel e longinquo Hierosolymam intueretur.* Sed nec illud dicere prętermittamus, *cur super portam* (quod ait *Eusebius*,) *qua egrediebantur Bethlehem, porcum in marmore sculptum Hadrianus voluerit collocari?*

Audiamus *Baronium Tomo* II. Annalium ad A. C. 137. *num.* 2. num ad designandum *Judæos* esse omnium hominum *scelestissimos?* quippe quod ejusmodi simulacrum esse soleret *Hieroglyphicum* apud *Horum* in Hieroglyph. & *Pierium* in Hieroglyph. *lib.* IX. hominum veritatem spernentium, profanorum, perniciosorumque, atque eorum denique, qui a Deo penitus essent aversi. An potius quod *porcus* videretur ob *infractum* in bello *robur* esse *Romanorum insigne?* Nam & tradit *Festus* in verbo porcus, quintum signum militare fuisse porci imagine effigiatum, quod & belli finis (ut tradit) symbolum esset: *porcorum imagines in militaribus signis* etiam Diocletiani temporibus, imo & Honorii Imperatoris visa esse satis liquet apud *Pierium* l. c. An potius quod (ut dicemus) eadem via in Bethlehem fuerit ab Hadriano erectum *templum Adonidi*, quem aper occidit? cum alioqui sciamus *Plutarchum* in Sympos. *lib.* IV. *quæst.* 5. cultum *Adonidis*, itidemque *Bacchi* Judęis impingere. Verum licet hæc omnia recte dici possint, tamen quod Hadrianus novam illic condidit civitatem, quam *Æliam* nominavit: cum sciret olim ejusmodi animal primum fuisse signum Ænee condendæ civitatis Lavinii, (ut inter alios *Virgilius* octavo Æneidum cecinit) existimari potest, ejusdem quoque animalis signum super portam recens a se exstructæ civitatis erigi voluisse, ut redderet in eodem opere idem antiquitatis egregium monumentum, quo & *numisma* ejusdem *Hadriani* expressum vidimus, nempe *porcum cum porcellis sugentibus ubera*, ut Ænee diximus demonstratum, quod ex *Sebastiano Erizzo* hic tibi effigiandum curavimus. Ejusmodi quoque formę fuisse credi potest exemplar *super portam Æliæ* collocatum, licet porci unius *Eusebius* meminisse videatur. Ceterum & illud in dubitationem minime revocari debet, Hadrianum eo *signo Judæis inter cetera omnia infensissimo* significare voluisse *propria civitate patrioque solo esse penitus interdictos*: ejusmodi enim animalium genus ex *Josepho* de bello Judaico *lib.* V. *cap.* I. diximus alibi Judæis fuisse nefandum, atque visu etiam exsecrandum: quamobrem ne istęc signa militaria viserentur in regione Judęorum, principes ipsorum olim a Vitellio eodem *Josepho* teste *antiquit. lib.* VIII. *cap.* 7. in Arabes profecturo, deprecati sunt transitum. Hęc *Baronius* quem tacito ejusdem nomine exscripsit *Hermannus VVitsius Tom.* II. Miscellaneorum Sacrorum Exercitatione XII. §. II. *pag.* 350. Nobis placuit, *nummum* illum, ad quem uterque provocat, *æri incisum*, Historiæ nostrę Fisci Judaici pręfigere, præsertim cum *Antonini Pii nummus*, huic quam simillimus conspiciatur apud *Laurent. Begerum* in Continuatione Thesauri Brandenburgici *pag.* 666. Interim restat, ut adhuc alios scriptores audiamus. *Samuel Pitiscus Tomo* I. lexici antiquitat. Romanar. *pag.* 42. existimat, quod *sus in marmore portæ insculptus* significarit *Romanæ potestati subjacere Judæos*. Ejusdem sententiæ est *Tiro Prosper Aquitanus* in Chronico *pag.* 602. *Tomo* XI. Thesauri *Grævii* & *Jo. le Sueur* dans l'Histoire de l'Eglise & de l'Empire P. I. ad A. C. 135. *num.* 433. Confer hic *Begeri* judicium, & verba supra a nobis allata *cap.* IV. §. I. at *Marquardus Freherus* Parergon *lib.* III. *cap.* II. negat suem potestatem Romanam in Judæos designasse, persuasus *ludibrii* potius *signum* fuisse, quasi *Judæi porcinum numum adorarent*, cum nec porcos sacrificarent, nec ederent, sed vel *nomen* illorum *inter res scævas & mali ominis* numerarent. Confer *Petrum Cunæum lib.* II. de Republica Hebræorum *cap.* 24. *Bochartum* P. I. Gierozoici *lib.* II. *cap.* 57. *pag.* 696. *Spencerus* lib. I. cap. 5. sect. 4. pag. 171. *Urban. Chevreau* in Chevræanis P. II. pag. 299. J. C. *VVagenseilium* in Confutatione carminis *R. Lipmanni* pag. 557. J. B. *Carpzovium* ad *Schikardi* Jus Regium Hebræorum pag. 391. *Ang. Pfeifferum* Decad. I. Antiquitat. Sacr. posit. 10. pag. 26. Quæcunque autem Hadriani mens fuerit, ad ejus exemplum inde ab antiquo tempore *Papatus* puta *in multis Christianorum civitatibus scrofam in frontispicio templorum*, collocatam, &

Ju-

Judæorum adſpectui objectam videmus, eo quidem conſilio, ne forſan limina templi profanarent, & loca ſacra acceſſuo inquinarent. Plenius hanc rem ejuſque cauſas depingit *Laurentius Fabricius* in Orat. de Schemhamphoraſch uſu & abuſu, ubi de iſtiuſmodi monumento in templo Wittebergenſi multa habet, quæ inde excerpſit *Juſtus Henningus Boehmerus* in diſſertatione de Jure Sacro & Profano circa Infideles ſectione I. *cap.* I. §. *pag.* 59. *ſeq.* niſi quis audire malit *Johannem Paſchium*, qui in Gripho Rabbinico-Philologico de Schem Hammephoraſch *cap.* I. §. 6. aliam cauſam ſubeſſe putat, cur antiquitus talia monumenta in contemtum Judæorum erecta ſint. Neque vero Judæi hanc contumeliam patiuntur inultam. Etenim *Imperium Romanum* adeoque Chriſtianos ex *Pſalmo* LXXX. 14. appellant חזיר מיער *porcum de ſylva*, præ impatientia ſervitutis ſuæ. Vide omnino *Guil. Schickardum* de Jure Regio Hebræorum *cap.* V. theorem. 18. *pag.* 393. *Joh. Buxtorfium* in Epiſtola quadam ad Matthiam Martinium, quæ legitur in Biblioth. Brem. Claſſ. IV. Faſcic. III. *pag.* 602. & *Bochartum* P. I. Hieroz. lib. III. cap. 30. pag. 984. At vero Judæos verba Davidis perperam de imperio Romano & Chriſtianis interpretari, evicit *Bochartus* l. c. cui adde *Antiochum Epiphanem* infenſiſſimum Judæorum hoſtem a Davide denotari. Vide *Campegium Vitringam Tomo* I. Commentarii in Eſaiam *pag.* 296. & *Tom.* II. *pag.* 228. adde etiam Tomum noſtrum II. der Erorterung der dunckelſten Schriftſtellen des A. Teſtam. *pag.* 507.

IV. Quemadmodum autem Adrianus quovis modo cavit, *ne Judæi priſtinam incolerent ſedem*, non in patria ſua domicilia figerent, ſic & alii Imperatores Romani, quos paulo inferius nominabimus, eoſdem Judæos patriæ aditu arcere ſuſtinuerunt. Ita quidem eſt, *Judæi ſummum amorem, affectumque nullo non tempore erga terram ſanctam, ejuſque rudera & cineres habuere*, vide *Auctorem libri Coſri* Part. II. §. 22. *pag.* 96. aliquoſque ſcriptores, quos hanc in rem teſtes citat J. B. *Carpzovius* in notis & animadverſionibus ad *Schickardi* Jus Regium Hebræorum *pagin.* 202. Conſtat etiam, *poſt aliquot ſeculorum intercapedinem Judæos in patriam ſuam rediiſſe*, ſed vel in ipſa patria miſerrima ſemper fuit ſervitutis conditio: id quod vel *ex præſenti Judæorum in Palæſtina ſtatu* colligere licet. Ita *Moſes Chagis* de ſtatu Judæorum in terra ſancta calamitoſo in שפת אמת differit. Confer Unſchuldige Nachrichten A. 1713. *pag.* 411. & J. C. *Wolfium* Bibliothecæ Hebrææ *Pars.* II. *pag.* 1073. Ita quidem eſt, a Turcis benignius ſe & clementius quam a Chriſtianis haberi, nonnunquam profitentur, ſed aliud affirmat R. *Salomon Zevi*. Vide *Daniel Wulferum* ad Theriacam Judaicam *pag.* 170. Ne plura addam: R. *Schimon Luzzatus* Rabbinus Italus fidem faciet dictis. Edidit is librum ſermone Italico ſub hoc titulo: Diſcorſo circa il Stato degl' Ebrei: in hujus libri *cap.* XVIII. *de Judæis per varias orbis partes diſperſis* agit, &, ubi ad *Judæos in Palæſtina* perventum eſt, ita differit: *in terram ſanctam atque ſpeciatim* Hieroſolymas *annuatim defertur non tantum numerus ingens Hebræorum ex omnibus totius mundi nationibus, ſed &* ampliſſima redituum annuorum pecunia, *quæ offertur* ad alendos pauperes *& ſuſtentandas Academias*. Locum hunc inſignem debeo J. C. *Wagenſeilio*, & *Jac. Baſnagio*: alter enim in Confutatione Carminis R. *Lipmanni pagin.* 214. alter dans l'Hiſtoire des Juifs *lib.* IX. *cap.* 38. §. I. *pag.* 1061. *Luzzati* verba excerpſit. *Luzzati* teſtimonio addimus aliud *Leonis Mutinenſis*, ſic enim ex verſione Domini de *Simonville* ſive *Richardi Simonii* dans les Ceremonies & Couſtumes, qui s'obſervent aujourd' huy parmy les Juifs *P.* I. *cap.* 14. §. 7. *pag.* 42. differit: *de tous les endroits du monde où les Juifs ſe trouvent, ils envoyent tous les ans des aumones* en Jeruſalem, *pour* l'entretien de pauvres, qui demeurent là, & qui prient pour le ſalut de commun: *ils envoyent auſſi quelque choſe en d'autres endroits de la* Judée, *comme a* Jaffé, *à* Taberia, *& en* Hebreon, *où eſt le ſepulchre des Patriarches Abraham, Iſaac & Jacob, & de leurs femmes*. En miſerrimam *Judæorum in Palæſtina conditionem*, ut qui ex aliorum liberalitate vix *egeſtatem ſuam* ſublevare poſſint. Ita R. *Chajim Moſche* filius Abraham *Koregal* קארינאל *Rabbinus Hieroſolymitanus* Synagogæ Hiſpanorum inde *ad Eleemoſynas pro Judæis Hieroſolymitanis colligendas* in varias regiones & ſpeciatim Belgium profectus eſt, obſervante J. C. *Wolfio* Volumine III. Bibliothecæ Hebrææ *pagin.* 259. Quid? quod *Georgius Diodati* Damaſcenus refert nonnulla, quæ hic omitti nefas eſſe duxerim. Nimirum *Diodati* ille libellum Lipſiæ 1724. ſub titulo iſto edidit: Anfang der Weisheit iſt die Furcht Gottes. Ein warhafftiger Bericht, und ein heilſames Project fur die gantze wertheſte Chriſtenheit, wo Juden wohnen, und ſich ſelbige aufhalten, aber ſehr nutzlich fur die einfaltigen Juden. Autor ibi (10) ex-

exponit de *Ferdinando Simon Tof*, (11) qui *Hierosolymis Judæis, ibi commorantibus, & vehementer a Turcis afflictis*, trecentos nummos aureos mutuos dederit, eosdemque deinde Constantinopoli a Rabbinis, postea vero Pragæ a R. David Oppeuheimero ex *ærario pauperum* (12) *quod Hierosolymitanum vocant*, solvendos frustra repetierit. Hujus hominis causam apud Judices Christianos Pragenses, hinc vero apud Imperatorem Augustissimum egerat noster, atque ea occasione significaverat, *ingentem pecuniæ summam quotannis ex Germania in terram sanctam per eleemosynas a Judæis collectas, ad sublevandos pauperes ibi versantes, mitti, atque adeo Imperatori aliisque Principibus Christianis subtrahi*. Quæ dum ex *Diodato* repeto, in memoriam venit *Wilhelmus Sebickardus*, qui in Oratione de *Festo Purim* ejusdem festi cerimonias explicans tradit, *Semisiclum* illum, quem Judæi omnes nullo excepto *Exodi* XXX. 11. 12. ex lege quotannis tenebantur templo inferre, post destructam Hierosolymam jussu Titi illatum Capitolio, *hoc tempore ab ipsis circa festum Purim colligi pro pauperibus terræ Canaan, eoque transmitti*. Enimvero cum *Sebickardus* nullum scriptorem adducat, qui fidem faciat, cum scriptores, qui vel de *festo Purim* agunt (13) vel historiam *semisicli sacri* recensent, (14) de *dimidio siclo*, quem *Judæi ad suos in Canaane religionis causa habitantes*, taceant prorsus, hinc *Campegius Vitringa* de Synagoga Vetere *lib.* III. *Part.* I. *cap.* 13. *pag.* 811. rem in medio relinquit, usque quo eam certius edoctus fuerit: interim tamen video *Jac. Basnagium* dans l'Histoire des Juifs *lib.* III. *cap.* 2. §. 10. *pagin.* 45. itidem nullo adducto autore, affirmare, quod *Judæi* adhuc hodie *semiclum sacrum* ubivis terrarum collectum in Palæstinam transmittant. En ipsa *Basnagii* verba: *on a même retenu* cet ancient Usage; *car* les Deniers, *que cette Nation leve en Hollande, & dans les autres Lieux*, où elle jouit de quelque Prosperité, *sont envoiés a Vénise, & de là a Thessalonique. On en achete les choses nécessaires pour habiller les Docteurs de la Terre Sainte, & en suite on les remet entre les mains* des Maitres de l'Académie de Tibérias, *qui en font la Distribution selon leur Prudence, au commencement de l'Anné, lorsque le Vaisseau échape à la Vigilance des Corsaires*.

V. Et hæc quidem de *miserrimo Judæorum in Palæstina statu* loco satis commodo addere hic collibuit, nunc e diverticulo in viam redimus, pertexentes, quæ de *Adriano* adhuc dicenda restant. Quemadmodum autem Imperator ille gravissime *Judæis circumcisione interdixit*, (15) ita & cavit *ne libros sacros legerent*, nisi *vectigali pensitato*, cujus meminit *Tertullianus* Apolog. cap. XVIII. his verbis usus: *sed & Judæi palam lectitant: vectigalis libertas vulgo aditur Sabbatis omnibus*. Cum *Tertullianus Hadriani* expressis verbis non meminerit, dispiciendum, an *Tertulliani* verba ad Hadriani tempora debeant referri? Negat id ipsum *Jac. Basnagius*, (16) itemque *Paul. Pezronius*; (17) contra *Samuel Petitus* in Variis Lectionibus *cap.* XVIII. affirmat. En ejus verba; *Vectigal istud non a* Vespasiano, *aut ejus* filiis *fuit institutum*, *ut constat ex* Josepho, *needum quicquam a* Severo *adversus* Judæos *fuerat constitutum*, *quando ista scribebat* Tertullianus, *qui* Apologeticum *scripsit*, *quo tempore* Severus *Pescenniniani belli reliquias persequebatur*, *& expeditionem in Parthos parabat*, *qui Pescennii partibus faverant*. Severus *autem a Parthico bello rediens* primum in Judæos sæviit, & Judæos fieri sub gravi pœna vetuit, *ut est apud* Spartianum. *Inter* Vespasianum *autem ejusque filios &* Severum *nullus intervenit præter* Hadrianum, qui Judæos afflixerit. Hadrianus igitur is est, qui vectigal Judæis imperavit, ut liceret palam in Synagogis, Sabbatis omnibus libros Mosis & Prophetarum Hebraice legere, *quæ libertas vectigalis publice concessa*, *singulis privatim videtur denegata*. Hactenus *Petitus*, cum *Joh. Lightfootus* in Horis Hebraicis ad 1. *Corinth.* 11. itemque in Δευτερώσεις de rebus ad LXX. versionem spectantibus *cap.* II. *pag.* 8. Oper. posthumorum vectigalem illam Judæorum libertatem ad *Severi tempora* malit referri. At paulo distinctius quæritur, quid *Tertullianus* per *vectigalem* illam Judæorum *libertatem* designet? *Hugo Grotius* (18) & *Jac. Basnagius* (19) existimant a *Tertulliano* generatim innui, quod Judæis licuerit suam religionem impune profiteri: ab illa sententia *Henric. Valesius*, (20) *Joh. Wowerius* in *Syntagm. de Græc. & Lat. Bibl. Interpretat.* *Joh. Henr. Hottingerus* in Thesauro Philologico *Lib.* 1. *cap.* 3. *pag.* 336. *Guil. Ernest. Tentzelius* in Exercitatione Philologica de Proseuchis Judæorum §. 8. & *Baronius* (21) non recedunt longius. Neque vero negandum speciatim plerosque doctos viros vectigalem illam libertatem apud *Tertullianum* de ritu prælegendæ legis nominatim intelligere velle. Audiamus *Campegium Vitringam* de Synagoga Vetere *lib.* III. *Par.* 2. *cap.* 9. *pag.* 978. *sensus est* Tertulliani, inquit, *libertatem* legis divinæ in publico prælegendæ a Ju-

dæis

dæis Tertulliani ætate pecunia *redemtam fuisse* : *unde tamen neutiquam colligo cum Petito*, privatam Scripturæ Hebrææ lectionem illis prorsus fuisse interdictam. *Quomodo enim publice leu prælegi potuit absque exercitatione privata?* aut quæ ratio, publicam legis lectionem concedendi, privatam prohibendi? *Vel etiam, cur prohibuissent Romani, in Religionibus aliarum gentium tolerandis ceteroquin faciles, quod in sua potestate non fuit per interdicta impedire? Quod* Judæorum *aut* Christianorum persecutores, Epiphanes, Diocletianus, Maximianus, sacros libros per edicta tradi jusserint, & in eos flammis devovendos, inquiri voluerint, rarum omnino & extraordinarium fuit, *& a communi instituto* Imperatorum Romanorum *alienum. Et quicquid etiam* Romani Imperatores Gentiles *hic moliti sint adversus* Christianos, *non memini legere*, (22) in Judæorum religionem dira ejusmodi persecutione ab iis unquam sævitum esse. *Et si omnino ad idem exemplum sævire voluissent, interdicta lectione legis privata, certus sum permissuros non fuisse publicam.* Fac autem Judæis privatam legis *lectionem* concessam; at *publicam certa pecunia redemtam* fuisse, magna tamen adhuc superest controversia *de ipso codice*, quem *in publica lectione* adhibuerunt, *Hebræus* ne ille fuerit, an *Græcus* ex septuaginta interpretum versione? *Jacobus* quidem *Basnagius* (23) deridet illos, qui hanc disceptant quæstionem, at satius tamen fuerit nonnulla hic monere, quæ ad verba *Tertulliani* interpretanda faciant. Nimirum codicem Hebræum a *Tertulliano* intelligi affirmat *Sam. Petitus* in Variis Lectionibus *cap.* XVIII. in hanc sententiam differens: *duo docet Tertullianus his verbis. Prius est*, Judæos *habuisse* libros *antiquissimos*, *sua*, *hoc est* Hebræa lingua descriptos, *alterum vero ne notitia vacarent*, in Græcam fuisse versos *a septuaginta duobus interpretibus*, Ptolomæo Philadelpho *curante. Nequis vero posset suspicari, hos libros Græce fuisse conscriptos, non Hebraice, duobus pugnat argumentis*, Hebraice scriptos esse. *Nam apud Serapæum Ptolomæi Bibliothecæ cum ipsis Hebraicis literis* exhibentur: & hac ipsa lingua Judæi eos palam lectitant. Hactenus *Petitus*, cujus sententiam quoque tuetur *Vitringa* de Synagoga Vetere *lib.* III. *Par.* 2. *cap.* 7. *pag.* 956. siquidem pluribus insuper argumentis probat *Judæorum Canones lectionem legis ex versione instituenda proscribere*, etsi nihilominus *Scripturæ versionem Græcam in privatos usus* non improbarint. Pergimus ad doctos viros, qui codicem Græcum apud *Tertullianum* intelligunt. Atque hanc sententiam præter *Josephum Scaligerum*, (24) *Paulum Pezronum*, (25) *Joh. Buxtorfium* in lexico Talmudico *pag.* 101. J. H. *Hottingerum* in Thesauro Philologico *lib.* 1. *cap.* 3. *quæst.* 12. *pag.* 336. *Brianum Waltonum*, *Usserium* in Syntagmate de LXX. Interpretum versione *cap.* III. *pag.* 24. & *Joh. Lightfootum*, (26) inprimis tuetur *Baronius Tomo* II. Annalium ad A. C. 231. *num.* 35. Operæ pretium fuerit *Baronii* verba repetere adjectis aut infra positis observationibus, quæ meliora *Baronium* doceant: *quod pertinet ad Judæos*, inquit, *tantæ ea translatio apud omnes fuit autoritatis, ut quam plurimis descriptis* exemplaribus, *eisdem uterentur in* synagogis, *in* lectionibus illis, *quæ ex more per omne sabbatum legebantur. Extat ea de re insigne testimonium apud* Lucam (27) *cap.* IV. 17. *ubi habet*, *Dominum ingressum in Synagogam*, *cum illud legeret Esajæ*: Spiritus Domini super me &c. *plane constat* secundum Septuaginta legisse: *quod positus a* Hieronymo *uterque textus significat. Confirmatur hoc ipsum* de lectione Septuaginta *ex eo quod Tertullianus* in *Apolog. cap.* 18. *in fine tradit his verbis*: sed & Judæi palam lectitant, vectigalis libertas vulgo editur sabbatis omnibus: *nimirum quod* suos conventus collata pecunia redimere *solerent*, *cum pro* qualibet Synagoga Romano Imperio tributum *penderent. Fuisse quidem ejus editionis Judæos studiosissimos pariter & cupidissimos, oblato libello supplice* Justiniano Imperatori (28) *aperte significarunt*, *quo petierunt eandem*, *sicut antea factum erat*, (29) *in suis ipsorum Synagogis leges debere*. Hæc *Baronius*, at vero sunt, qui sibi persuadent *in uno Codice Synagogæ textui Hebræo versionem Græcam adjectam fuisse*. Audiamus hanc in rem J. C. *Wolfium* in Bibliothecæ Hebrææ *Part.* II. *pag.* 445. *in Judæorum Hellenistarum Synagogis* non versionem illam Græcam solam, *quod nonnulli sibi persuadent*, *sed* contextui Hebræo junctam legi consuevisse *recte adstruit Rich. Simon* in Historia Critica V. T. *lib.* II. *cap.* 17. *pag.* 92. *edit. Latin. Quod ipsum non solum ex* pervulgata illa Justiniani novella *veri fit simile*, *sed hodierna quoque Judæorum consuetudine confirmatur*, *qui in Synagogis suis*, *non habita ratione supina*, *quæ inter vulgus dominatur*, *ignorantiæ in Hebraismo* Legem Hebraice prælegunt, ne adjecta quidem interpretatione, *quam ad scholas suas & ludos librarios remittunt. Illustris præterea locus est* Tertulliani *cap.* 18. Apologetici: *ex hoc loco recte omnino, me judice Humfredus Hody* de Bibliorum textibus Ori-

ginalibus *pag.* 224. *sequ. contra Job. Lightfootum* in Horis Hebraicis ad *Actor.* VI. 1. *lectionem Græcæ versionis in Synagogis receptam confirmat. Si quid autem video, ex eodem patet*, eam cum lectione contextus Hebraici conjunctam fuisse, *quia ipsum illud exemplar Bibliothecæ Ptolomæi* Hebraicum codicem versioni Græcæ junctum *exhibuit, ad morem scilicet, inter Judæos utroque utentes, receptum. Recte enim* Havercampius *in notis ex illis* Tertulliani *verbis efficit* bigloſſon fuisse hoc monumentum, *nec video, quomodo* Hodius *pag.* 225. *aliam horum verborum interpretationem satis tueri possit*. Et hæc quidem de vectigali Judæorum apud *Tertullianum* libertate, collatis doctorum hominum sententiis dicere collibuit: aliam eamque prorsus singularem viam in verbis *Tertulliani* interpretandis insistit *VVilhelmus* a *Loon* in Eleutheria, sive *lib.* IV. de manumissione servorum apud Romanos. (30) Etenim pro certo habet ad *libertatem vectigalem servorum manu missorum apud Romanos* hoc in loco respici, cum ejusmodi liberti vectigalis hujus præfectis qui vigesimarii inde appellabantur, impetrata manumissione vigesimam partem pretii illius, quo æstimabantur manu missi servi, ærario publico penderent. Nostrum non est nunc dispicere an a dicto Jurisconsulto verba *Tertulliani* recte sint explanata, interim monendum *Petrum Burmannum* in Dissertatione de Vectigalibus P. R. nonnulla de *vicesimariis* habere huc referenda. En *Basnagium* interpretem *Burmanni* dans l' Histoire des Ouvrages des Savans Ann. 1694. mens. August. *pag.* 529. l' auteur fait encore l' ènumeration de quelques autres impots; tel ètoit celui qui se prenoit *sur l' affranchissement des Esclavages*. On donnoit la 20. partie de la valeur de l' Esclave. C' est pourquoi on nommoit *vicesimarius* celui qui ètoit prepose à recevoir ce droit. Il ne s' exigeoit que des citoyens Romains qui mettoient leurs Esclaves en libertê; les ètrangers en ètoient exemts, parceque leurs Esclaves affranchis n' acqueroient point le privilege de bourgeoisie Romaine. Ceterum confer adhuc *Samuelem Pitiscum* in lexico Antiquitatum Romanarum in vocibus Vigesima & Vigesimarius.

N O T Æ.

(1) Judæos illic plurimos fuisse etiam docemur Actor. II. 10. Αἴγυπτον, καὶ τὰ μέρη τῆς Λιβύης τῆς κατὰ Κυρήνην, quare sæpe junguntur *Judæi Libyes, Cyrenenses* & *Alexandrini*. Actor. VI. 9. junguntur Synagogæ Judæorum Λιβερτίνων, Ἀλεξανδρέων, Κυρηναίων. Neque vero dubitat *Adrianus Relandus* ad *Josephi* Antiquitatum lib. XVI. cap. 5. quin ibi apud Lucam *Judæi Libyes* intelligantur, & corrupta sit ibidem lectio Λιβερτίνων. *Notum est*, inquit *Relandus*, *Libystinos formari a Libya æque ac Libys*. Nec vacat jam nec libet illam *Relandi* conjecturam ad examen vocare, interim observamus ante *Relandum* eandem emendationem in Lucæ verbis instituendam *Jacobo Gothofredo* semel iterumque in mentem venisse. Vide Tomum I. Bibliothecæ nostræ Antiquariæ & Exegeticæ pag. 159. sequ.

(2) Dans l' Histoire des Empereurs & des autres Princes qui ont regne durant les six premiers Siecles de l' Eglise Tomo II. Confer inde excerpta apud *Jo. Clericum* dans la Bibliotheque Universelle & Historique Tomo XXV. *pag.* 102. sequ.

(3) Ante *Petavium* & *Olearium* jam pridem *Raymundus Martini* in Pugione Fidei P. II. *cap.* 4. §. 16. *pag.* 319. verba Christi sub Adriano suum implementum habuisse, observavit. Quæ sententia quoque arridet *Theophylacto* in *cap.* XIII. Marci apud *Jo. Casp. Suicerum* in Thesauro Ecclesiastico in voce Λίθος num. 1.

(4) In Observationibus ad Matthæum pag. 660.

(5) Vide præter *Philippum Rubenium* lib. I. Electorum *cap.* I. etiam *Andream Cirino* in Libro Singulari Antiquarum Lectionum de Urbe Roma cap. I. §. 10. Jo. *Dougtæum* P. I. Analect. *pag.* 283. & *Jac. Lydium* in Syntagmate S. de Re Militari *lib.* VI. *cap.* 5. *pag.* 234. qui ex hoc ritu illustrant verba Dei de excidio Hierosolymitano Jerem. XXVI. 18. Michæ III. 12. Ceterum adde Tomum I. Bibliothecæ nostræ Antiquariæ & Exegeticæ *pag.* 1093. itemque *Sam. Pitiscum* in lexico Antiquitatum Romanarum in voce Urbs.

(6) Vide quæso *Laurentium Begerum* in Continuatione Thesauri Brandenburgici *pag.* 607. sequ. *pag.* 679. *Ezech. Spanhemium* de Orbe Romano Exercit. I. *cap.* 15. *pag.* 92. *Vaillantium* in libro de Nummis Coloniarum, *Nicol. Abramum* in notis ad *Ciceronis* Orat. II. Philippic. *Andream Cirino* in Libro Singulari Antiquarum Lectionum de Urbe Roma, *cap.* 33. §. 430. *pag.* 374. Tomo II. Thesauri Novi *De Sallengre*, *Burcardum Gotthelff Struvium* in Historia Juris Romani *cap.* I. §. 35. *pag.* 131. & *Eliam Blanchardum* dans la Dissertation des Ceremonies observees par les Romains a la fondation des Villes p 63. Tomo III. de l' Histoire de l' Academie Royal des Inscriptions & belles Lettres.

(7) Ex *Tillemontii Tomo* II. Historiæ Imperatorum hæc repetit *Jo. Clericus* dans la Bibliotheque Universelle & Historique Tomo XXV. *p.* 103. pour ce qui regarde *la remarque de Scaliger*, que la charrue avoit ete passee sur la Ville, lorsqu' elle fut prise par Tite; il n' en allegue d' autres preuve, que ce qu' il a avance *dans ses Canons Isagogiques*, sur l' autorite des Juifs, qui disent que *Turnus Rufus avoit passe la charrue sur le Temple*, ce qui est fort different. Il pretend de plus que ce fut apres que le Temple eut ete ruine par Tite: mais il ne cite personne qui le dise. *Joseph* n' en parle point, & S. *Jerome* dit assez positivement, que ce fut *apres la prise de Bether*, qui apartient certainement *au tems d' Adrien*: en sorte qu' il y a aparence que ce *Turanus Rufus*, n' est autre que *Tinnius Rufus*, qui commandoit en Judee sous Adrien, dans le tems de la Revolte, & qui y traita les Juifs avec une etrange rigueur.

(8) In Observationibus ad Matthæum *pag.* 661. refellit *Scaligerum*, qui sui oblitus in notis ad Chronicon Eusebianum pro *Turano Ruso Musonium Tyrrhenum* nescio quem tanquam aratri inductorem substituit.

(9) Quo minus mirum videatur, eundem lugendi morem Judæos nullo non tempore retinuisse. Ita R. *Jehuda filius Jechija*, *f.* R. *David*, *f. Gedalia Jacchia* scriptor sæculi XIV. composuit קינה *lamentationem*, quam Judæi IX. Julii (est autem ille *dies jejunii* quod vocant תשעה בעב in memoriam excisi templi primi & secundi institutum) recitare consueverunt, obviam adhuc in Machsore Hispanico *pag.* 174. Hactenus *J. C. Wolfius* Bibliothecæ Hebrææ P. I. n. 729. *pag.* 433. Non alienum fuerit hic subjungere verba *Josephi Scaligeri* in Elencho Tri-

Tribæresii *Nic. Serarii* cap. xxii. p. 103. quot *Benjamin* vocat אבילי ירושלם ii sunt Ἀπενθοῦντες qui nulli alii rei, quam desolationi Sanctuarii deflendæ operantur. si ab excidio templi semper fuerunt apud Judæos, & quotannis Jerosolyma semel ex edicto Hadriani ingressus illis parebat, ad urbis eversionem lacrymis & lamentis prosequendam, puto nona mensis Ab, quod non dubito. Hactenus *Scaliger*.

(10) Excerpta hæc ex *Diodati* libro debemus J. C. *Wolfio* Bibliothecæ Hebrææ Vol. III. *pag.* 937. cujus verba ipsa hic repetimus.

(11) nimirum *Girdimand. Schimon Tof*, Smyrnensis, Rabbinus olim Hierosolymitanus, & inter suos *Jacob Simon Topf* dictus, deinde vero, cum Pragæ A. 1717. baptizaretur, altero nomine insignitus, hic intelligitur.

(12) *Simon Luzattus* in libri Italici paulo ante citati *cap.* IX. *tria* describit *æraria*, quæ Gens Judaica *in usum pauperum* instituerit, teste *Wolfio* Vol. III. Bibliothecæ Hebrææ *pag.* 1155.

Vide *Buxtorfium* de Synagoga cap. 29. & adde *Leonem De Modena* P. I. cap. 14.

(14) Vide inter hos præcipue *Waserum* de antiquis nummis Ebræorum *lib.* II. *cap.* 9.

(15) *Spartianus* in Hadriano: *moverunt ea tempestate & Judæi bellum*, *quod vetabantur mutilare genitalia*. Confer omnino ad hanc verborum illustrationem *Jac. Basnagium* dans l' Histoire des Juifs *lib.* VII. *cap.* 12. §. 5. *pag.* 335. sequ. & *Adrianum Relandum* in notis a J. H. Otthonis Historiam Doctorum Mischnicorum *pag.* 146.

(16) Dans l'Histoire des Juifs libro VII. cap. 12. §. 38. *pag.* 377. ita disserit: on n' a jamais parle de cet Impot leve sur les Juifs par Adrien. Cependant, il devroit etre beacoup plus connu, si on l' avoit paie depuis le Commencement du second Siecle jusqu' a *Tertullien*. Mais *Tertullien* ne parle ni d' Adrien, ni de la Lecture de la Bible en Hebreu plutot qu' en Grec: il indique seulement *la Liberte de Conscience & l' Exercice public de la Religion*, qu' on achetoit par quelque Tribut. --- *Cet Impot* est plutot celui *de Didragmes*, que les Empereurs exigeoient encore du tems d' *Origene* & de *Tertullien*.

(17) Dans la Defense de l' Antiquite des Tems c. 5. p. 153. hæc habes: Tertullien parle de la sorte, parce que l' Empereur Severe a l' exemple d' Adrien & d' Antonin, avoit defendu aux Juifs de lire les Ecritures; & ils n' obtenoient cette liberte des Magistrats Romains qu' a force d' argent; d' ou viens qu' elle est appellee par luy vectigalis libertas. Et c' est ce que mon Censeur (*Ja. Martianæum* innuit, qui contra *Pezronium* scripsit Defense du texte Hebraïque & de la Chronologie de la Vulgate, itemque Continuation de la Defense du texte Hebreu) ne sçavoit pas, non plus que beaucoup d' autres choses semblables.

(18) De veritate religionis Christianæ *lib.* III. §. 10. in notis lit. (e) ubi simul addit verba *Tertulliani* illustrari posse ex Actor. IX. 20. XIII. 5. 14. *Philone* contra Flaccum & de Legatione, & *Josepho* passim.

(19) Dans l' Histoire des Juifs *lib.* VII. *cap.* 12. §. 38. *pag.* 377.

(20) In notis ad *Eusebium* *pag.* 28.

(21) Tomo II. Annalium ad A. C. 231. num. 35.

(22) Ita quidem loquitur *Vitringa*, at in Talmud in libro Taanit, in distinctione, quæ incipit Bischloschua perakim hæc verba leguntur: *in* XVII. *die mensis qui dicitur Tammus* (Junius est) combussit Posthumus legem *& statuit imaginem in templo*. Quæ verba mihi indicavit *Raymundus Martini* in Pugione Fidei P. II. *cap.* 14. §. 18. *pag.* 456.

(23) Dans l' Histoire des Juifs lib. VII. *cap.* 12. *pag.* 375. in hanc sententiam disserit: quelques Critiques soutiennent, que ce Prince ajouta un nouveau Degre a la Misere des Juifs, en leur imposant un Tribut pour avoir la Liberte de lire la Bible en Hebreu, & que ce Tribut se paioit encore du tems de *Tertullien*, sur l' Autorite duquel ils s' appuient. On soutient que les Juifs, apres avoir souverainement estime *la Version des Septante*, commencerent a l' avoir en horreur lorsqu' ils s' apperceurent qu' elle etoit plus favorable aux Chretiens que l' Hebreu. Mais, Adrien leur ordonna de ne se servir que de cette Version; tellement qu' il falloit donner de l' Argent pour pouvoir lire l' Hebreu dans les Synagogues le Jour du Sabbat. Les Critiques sont souvent hardis a faire des Systemes imaginaires. Il est vrai, que les Chretiens trouverent que la Version des Septante leur etoit d' autant plus avantageuse, qu' il y avoit peu de Gens qui entendissent l' Hebreu, au lieu que la Langue Grecque etoit repandue dans tout l' Empire: & cela la rendit odieuse aux Juifs. Ce fut le meme Motif qui les engagea *sous l' Empire de Justinien*, a faire un Proces a ceux qui lisoient cette Version dans les Synagogues; & on comprend aisement que ce Prince interesse a favoriser le Progres de la Religion Chretienne, maintint dans leurs Droits ceux qui lisoient l' Ecriture en Grec. Mais, on ne concoit point qu' *Adrien* ait eu aucun Motif semblable: il lui etoit egalement indifferent qu' on lut le Grec ou l' Hebreu dans les Synagogues, ou dans les Maisons. Au contraire, la derniere Langue etant barbare a la plupart des Latins & des Grecs de l' Empire, le Judaisme devenoit moins dangereux.

(24) In animadversionibus ad *Eusebium* pag. 174. plurimis præivit, qui post ipsum scripserunt, versionem Græcam, quæ LXX. interpretum dicta est, in Synagogis Judæorum Hellenistarum olim solenniter esse prælectam. Inter alia argumenta ad stabiliendam suam sententiam, argumentum quoque ex præsenti *Tertulliani* loco desumit, sed infelici admodum eventu, cum verba *Tertulliani* per transennam tantum inspexerit a *Campegio Vitringa* de Synagoga Vetere lib. III. P. II. *cap.* 7. *pag.* 957. recte notatus & confutatus. Quæ *Scaligero* falso verborum *Tertulliani* interpreti respondet *Vitringa*, eadem opponenda itidem erant *Briano Waltono*, qui in Prolegomenis in Biblia Polyglotta Prolegom. IX. §. 14. consimili ratione verba *Tertulliani* pervertit, ut jam nihil addam de *Jacobo Usserio*, qui in Syntagmate de LXX. Interpretum versione cap. III. p. 24. verba *Tertulliani* cum *Scaligero* perperam interpretatur.

(24) Dans la Defense de l' Antiquite des Tems cap. 5. p. 353. itidem affirmat a *Tertulliano* Codicem Græcum intelligi hoc in loco.

(26) Alibi hanc quorundam eruditorum sententiam de Versione LXX. Interpretum in Synagogis prælecta in dubium vocat, in Horis autem Hebraicis ad I. Cor. II. allato hoc *Tertulliani*, loco fere concedit, versionem illam lectam fuisse Romæ ejus ætate in Synagogis Judæorum. Confer eundem *Lightfootus* in *Aogerus* de rebus ad LXX. versionem spectantibus. cap. II. pag. 8. Oper. posthumorum.

(27) Quid? *Brianus Waltonus* in Prolegomenis in Biblia Polyglotta Prolegom. IX. de Versione Græc. §. 14. non rejicit prorsus sententiam, *Christum Dominum in Synagoga Nazarethana textum Esaiæ ex translatione Græca prælegisse*, & prælectum in Syriacum idioma convertisse. Mirandum vero & dolendum doctos viros in disputando sæpe plus consulere affectus, quam rationem. In ipsius nempe *Galilææ Synagogis vigente Republica* & diffusis per Canaanem literarum sacrarum studiis, *Græca versio* prælecta fuerit, cum *Hebræus textus*, apud Judæos omnes variis nominibus quavis versione commendatior, intellectu multo facilior esset (Græca nempe Lingua, ceu ex *Josepho* constat, a paucissimis intellecta, a plurimis neglecta, contemtaque) & a doctis omnibus illo tempore diligentissime excoleretur! Quod autem *Lucas* textum a Domino prælectum fere descripserit, quemadmodum apud LXX. Interpretes habetur, nullum equidem cordatum virum movebit, qui Lucam Evangelium Græce scribentem, in citandis textibus, Græcis hominibus se accommodare debuisse intelligit. Hactenus *Vitringa* l. c. cujus verba itidem opponenda sunt *Paulo Pezrono*: etenim dans l' Antiquite des Tems defendue cap. IV. pag. 161. ex Lucæ IV. 17. idem cum *Waltono* repetit argumentum pro stabilienda versionis τῶν LXX. autoritate. Ceterum sunt quidam docti homines, qui existimant verba a Christo ex *Targum aliquo* recitata esse, eo quod nec cum Hebræo fonte nec cum textu Græco τῶν LXX. conveniant. Vide J. C. *Wolfium* Bibliothecæ Hebrææ P. II. pag. 1142.

(28) Ex sola *Novella Justiniani* CXLVI. liquet, exstitisse Judæos, qui circa medium *seculi sexti* usum versionis Græcæ, sive quod prælegeretur ipsa, sive

quod

quod interpretationi Hebræi textus inserviret, in Sacra Synagogæ inferre conati sunt, & cum in eo a Synagogæ præfectis præpedirentur, post prolixas lites rem detulisse ad Justinianum, qui rescripto suo *meliores judicat esse eos, qui* Græcam quoque editionem ad librorum sacrorum lectionem assumere volunt, *& quamcumque Linguam simpliciter, quam locus commodiorem & aptiorem audientibus facit*. Tum igitur temporis, quando editum hoc a Justiniano Rescriptum est, fieri potest, ut Synagogæ aliquot *Græcam editionem ad librorum sacrorum lectionem assumserint*. Nec tamen sic satis exploratum habemus, quid per hanc phrasin intelligere oporteat, an, quod, misso textu Hebræo, Græcum textum solum in Synagoga prælegerint, an vero quod lectioni Hebræi textus Græcam interpretationem ex libro aliquo, contra communem Synagogarum consuetudinem subjunxerint. Posterius, ut simplicissimum, suadent verba constitutionis Justinianææ, & probatur a Jo. *Creio* Observat. in N.T. cap. 31. & *Waltono* in Prolegom. l. c. *Quod si jam*, inquit *Vitringa*, *antiqui & recepti moris fuisset* apud Judæos versionem Græcam in Synagogis prælegere, *non præbuisset utique hæc ipsa Græcæ versionis prælectio materiam prolixæ contentionis sub Justiniano*, Ceterum de sensu Novellæ in hoc argumento disputat quoque *Jacobus Altingius* Heptad II. dissertation. Academicar. dissertatione II. de tempore cœptarum & modo usurpatarum in Ecclesia versionum Sacræ Scripturæ thesi 28. pag. 141. ut alios doctos homines nunc taceam, quos videre licet apud J. C. *Wolfium* Bibliothecæ Hebrææ P. II. pag. 679. sequ.

(29) *Baronio* opponimus verba *Vitringæ*: notam mererer *temeritatis*, si *absolute affirmarem*, versionem Græcam in Synagogis Judæorum ante illa tempora (Justiniani) nunquam fuisse prælectam, quia neque Synagogarum singularum mores certa Historiarum fide ad nos translati, neque etiam, quæ certa fide recepimus, a me perspecta sunt omnia. Quare tutissimum fuerit, judicium hac de re suspendere, usque quo certioribus & solidioribus argumentis, quod mihi dubium hactenus & incertum est, adstructum videro.

(30) Videamus Journal des Scavans Tomo XVI. Anno MDCLXXXVIII. pag. 69. ubi autoris sententia his verbis exponitur. Les affranchis payoient aux Receveurs des impositions publiques la vintieme partie de tout ce qu'ils possedoient. L'auteur est persuade que *Tertullien* avoit cette redevance en vue quand dans le dix-huitieme chapitre de son Apologie pour la Religion Chretienne, il dit, que *la liberte est sujette a un impot*. Il faut une penetration d'esprit toute extraordinaire pour decouvrir dans les paroles de *Tertullien* un sens aussi caché que celui-là. Le commun des lecteurs n'y entendra rien autre chose sinonque les Juifs avoient la liberte de s'assembler les jours de Sabat dans leurs Synagogues pour y lire l'Ecriture, mais qu'ils ne l'avoient pas gratuitement, & que pour en jouir il faloit qu'ils payassent une certaine somme d'argent aux Romains, a l'obeissance desquels ils estoient soumis.

CAPUT VIII.

Historia Fisci Judaici sub aliis Imperatoribus Romanis & præcipue sub Juliano Apostata.

1. AD alios Imperatores Romanos dum ire perreximus, notamus ante omnia, de rebus gestis *Antonini Pii* adversus Judæos nullam penitus esse mentionem, nisi quæ apud *Julium Capitolinum* in vita Antonini Pii occurrit. *Judæos*, inquit, *rebellantes contudit*. Circumcisio ab Adriano Judæis interdicta tantorum motuum causa fuisse videtur: certe Antoninus cognita causa, Judæis etiam devictis *circumcisionis sacra integra* esse permisit. (1) Colligimus id inter alia ex *Justini Martyris* Dialogo cum Tryphone Judæo, hic enim Judæus apertis admodum verbis non solum testatur se circumcisum esse, sed & absolutam circumcisionis necessitatem urget, ut quæ fœderis divini sit sigillum. Quamvis autem Antoninum *sacra circumcisionis* Judæis permiserit, eodem tamen *Justino* in dicto Dialogo teste, Judæos graviter afflixit, urbes illorum incendio delevit, *& ne Hierosolyma adirent, aut inviserent, interdixit*. Interim Judæi passim jactitant, *Antoninum Pium* sibi impensius favisse, eundem *Proselytum* faciunt, sacrisque Judaicis initiatum, eidem *institutorum Mischnicorum collectionem* acceptam ferunt. Vide plura hanc in rem apud *Adr. Relandum* in notis ad *Otthonis* Historiam Doctorum Mischnicorum *pag. 146. Joh. Seldenum* in Prolegomenis ad librum de Successionibus ad leges Hebræorum in Bona defunctorum, & *Joh. Christoph. Wolfium* Bibliothecæ Hebrææ *Part. II. pag. 840.* At vero quis emunctæ naris homo fidem habebit istis fabulis? *Judæi* nunquam non apud *Romanis* in magno odio & contemtu fuerunt, ut vel *ex conviciis in Judæos collatis* constat. Vide plures scriptores huic rei testes apud J. C. *Wolfium* Bibliothecæ Hebrææ *Part. II. pagin.* 1100. quibus addimus *Balth. Bonifacium* in Historia Ludicra *lib.* XX. *cap.* 4. *pag.* 572. *Emonem Lucium Vriemoet* in Oratione de variis *Gentilium*, ipsorumque *Christianorum* quorundam *in gentem Judaicam conviciis* ex ignorantia rerum Orientalium maximam partem ortis, & *Joh. Spencerum lib. II. cap. 2. sect. 1. pagin. 366.* ut nunc taceam *Theodorum Hasæum* integrum librum conscribere voluisse de calumniis Gentilium in Judæos. Vide *Tomum* X. Histoire Critique de la Republique des Lettres tant Ancienne que Moderne *pag.* 416. Quamvis autem Judæi *Antoninum Pium* faciant, *Proselytum*, nos oportet in memoriam revocare verba illa *Guil. Henr. Vorstii* in Observationibus ad R. *David Ganz pag.* 307. *Thalmudici fabulatores, ut splendorem addant suæ legi, etiam* proselytis *suis lubenter* augusta Imperatorum ac Regum nomina *inferunt*. Nunc e diverticulo in viam redimus, & ad alios Imperatores Romanos pergimus. Judæi utique *Marco Antonino Philosopho* contemti exosique fuere: namque idem teste *Ammiano Marcellino lib.* XXII. *c.* 4. cum Palæstinam transiret Ægyptum petens *fœtentium Judæorum & tumultuantium sæpe*, *tædio percitus*, *dolenter dicitur exclamasse*: *o Marcomanni! o Quadi! o Sarmatæ! tandem alios vobis deteriores inveni*. Per contemtum *Judæi fœtentes*

ap-

appellantur, quemadmodum etiam *Rutilius* in Itinerario *obscœnam gentem* Judæos vocat, & *Martialis* eisdem *fœtorem* objicit, uti ad h. l. *Marcellini* observat *Freder. Lindenbrogius*. Quæ calumnia Judæis semper gravis visa est: hinc *Isaacus Cardoso* Doctor Medicus Hispanus & Judæus relapsus edidit Amstelodami Ann. *1679*. in 4. Excelencias de los Hebreos: in hujus libri parte altera, quæ inscribitur: Las Excelencias y calunias de les Hebreos autor, gentem suam ab objecto *odore fœtido* vindicare conatur, uti nos docent *Jac. Basnagius* dans l'Histoire des Juifs *lib.* IV. *cap.* 14. §. 11. *pag.* 315. & J. C. *VVolfius* Bibliothecæ Hebrææ *P.* II. *pag.* 1053. Quicquid erit de illo *Judæorum fœtore*: Vide ante omnes *Thomam Brovvn* in libro Anglice primum scripto, deinde Gallice verso, cui titulus: Essai sur les Erreurs Populaires, ou Examen de plusieurs Opinions recues comme vrayes, qui sont fausses ou douteuses *lib.* IV. *cap.* 10. *pag.* 478. *seq.* Hæc tunc Marcus Imperator, cujus judicio omnibus barbaris nationibus Judæi deteriores sunt habiti, uti recte observat *Baronius Tomo* II. Annalium ad A. C. 178. *n.* 4. Imo vero idem teste *Jacobo Basnagio* dans l'Histoire des Juifs *libro* VIII. *cap.* 1. *pag.* 20. leges ab Adriano contra Judæos scriptas, ne intermortuæ viderentur, renovavit: quamvis legum fulmina sprevisse videantur Judæi, in Asia præsertim, ubi Roma procul tanto licentius multa fecerunt, quanto major esset illorum numerus. Fidem facit *Claudius Apollinaris* apud *Eusebium* Historiæ Ecclesiasticæ *lib.* V. *cap.* 16. satis ille antiquus adversus Montanum ejusque sectatores scriptor: *quis illorum*, inquit, *qui vel a Judæis sit persecutionem perpessus, vel a nefariis & facinorosis Gentibus neci traditus? nemo certe: neque quisquam illorum prehensus aliquando pro Christi nomine cruci adfixus est: neque* in Judæorum Synagogis *mulier ulla inter eos aliquando* flagris cæsa, (2) *aut lapidibus usquam obruta*. (3)

II. Infelicissima fuit primis *Severi* temporibus *conditio Judæorum*; quippe qui inprimis a *Pescennio Nigro* Orientale Imperium invadente fuerunt tributis vehementer oppressi: de quo illud commemorasse satis, quod *Spartianus* in Pescennio his tradit verbis: *idem Palæstinis rogantibus* (nempe Judæis) *ut eorum censitio levaretur, idcirco quod esset gravata, respondit: vos terras vestras levari censitione vultis: ego vero etiam aerem vestrum censere vellem*. Nimirum innuitur *vectigal pro aere*, quem adspirando trahimus, institutum. Vide *Sam. Pitiscum* in Lexico Antiquitatum Romanarum *Tomo* II. J. C. *Bulengerum* in libro de Tributis & Vectigalibus Populi Romani *cap.* 74. *pag.* 900. *Tom.* VIII. Thesauri *Grævii*, *Henricum Christ. Henninium* in notis ad *Nicolai Bergierii lib.* I. de Publicis & Militaribus Imperii Romani Viis *pag.* 648. *pag.* 1038. Occiso autem Pescennio, qui eos adeo affligebat, visi sunt Judæi aliquantulum respirasse. Tunc enim illorum Rabbini illud *Danielis* XI. 34. *cumque corruerint, sublevabuntur auxilio parvulo*, perperam usurpantes de *Severo* & *Antonino* filio putarunt intelligendum, quod Judæi ab eis diligi visi essent. Vide quæ ex *Hieronymi* Commentario in Danielem refert *Baronius Tomo* II. Annalium ad A. C. 199. *num.* 2. & *Herm. VVitsius* in Diatriba de Legione Fulminatrice Christianorum §. 63. Sed quam mendaces essent eorum interpretes, & quam falsam de Severo concepissent exspectationem, plane declaravit eventus. Nam primum in expeditione agente Severo, Claudius ex Pescennii partibus homo Romanus latronem agens, Judæam ac Syriam incursavit teste *Dione* in Severo. Posthæc sub Severo ipso rebellantes, ab eodem devicti sunt. Decretum fuisse de Judæis a Senatu triumphum autor est *Spartianus*, licet ipsum bellum Judaicum ab antiquorum nemine reperiatur esse descriptum. At de miserrima Judæorum conditione horum temporum fidem facit *Tertullianus* in *Apol. cap.* 21. *dispersi, palabundi, & cœli & soli sui extorres vagantur per Orbem, sine homine, sine Deo Rege: quibus nec advenarum jure terram patriam saltem vestigio salutare conceditur*. Hæc *Tertullianus*, ex quibus apparet, Judæos sicut olim sub Adriano, ita nunc pariter *sub Severo* patrio solo exclusos, ac magna pecunia coercitos. Certe idem *Tertullianus* contra Judæos *cap.* hæc repetit: *interdictum est, ne in confinio ipsius regionis demoretur quisquam Judæorum*: ut hoc quoque esset adimpletum per propheram Esaiam I. 7. terra vestra deserta, civitates vestræ igni exustæ, *id est, quod belli tempore eis veneris*: regionem vestram in conspectu vestro exteri comedent, & deserta & subversa erit a populis alienis. *Et alio loco sic per prophetam Esaiam* XXXIII. 17. *dicitur*: regem cum claritate videbitis, id est, *Christum facientem virtutes in gloria Dei Patris*: & oculi vestri videbunt terram de longinquo: *quod vobis pro meritis vestris post expugnationem Hierusalem, prohibitis ingredi in terram vestram, de longinquo eam oculis tantum videre permissum est*. Nolim jam disquire-

re,

re, an *Tertullianus vaticinia Esajæ ad illum statum Judæorum* recte accommodaverit, (*Tertullianum* quidem & *Justinum Martyrem* tum in Apologia I. tum in Dialogo cum Tryphone vaticinia Esajæ illuc perperam trahere pluribus declarat *Vitringa Tomo* I. Commentarii in Esajam *pag.* 31.) interim tamen ex *Tertulliano* miserrimam gentis Judaicæ illa ætate conditionem recte colligimus. Unum adhuc est, quod de *Tertulliano* addi volumus. Nempe cum *Eusebio lib.* VIII. de Demonstratione Evangelica, scribit, Judæos non modo in urbem sacram, sed universam Palæstinæ regionem ingredi vetitos. Vide *Henr. Valesium* in adnotationibus ad *Eusebium pag.* 60. Ceterum idem Severus Judæos fieri sub gravi pœna vetuit teste *Spartiano*, hoc est circumcidere tantum filios suos Judæis permisit, non vero in non ejusdem religionis: idem aliquanto mitior postea in Judæos (4) eosdem *jure civitatis Romanæ*, aliisque *honoribus* donavit. Ita omnino est: etenim hic audire juvat *Ezech. Spanhemium Exercitat.* I. de Orbe Romano *pag.* 100. *Judæi extra Judæam in variis Romani orbis provinciis nati, aut domicilium ibi figentes* pari jure & conditione cum reliquis eorundem locorum civibus agebant, *indeque ad* munera civilia in iis obeunda, *aut* ad curiales etiam honores ac administrationes *latis quoque Romanorum Imperatorum constitutionibus sunt admissi. Leg.* III. D. de Decurionibus. *Exstant in thesauro Romanarum legum cum* Ulpiani *tum* Modestini (5) *verba ea de re, ut de posterioribus Christianorum Principum*, (6) Constantini, (7) Gratiani, Honorii, *aliorumque, quæ idem sanciunt, vel renovant, & quæ in* Codice Theodosiano *prostant, edictis; donec postea* (8) Leonis constitutione *sunt eadem abolita, nihil nunc dicam*. Adeo etiam ut iidem *Judæi*, non *Romano* solum & *communi* jure, ut de iis (9) ab Arcadio dicitur, *viverent*, sed & *cives Romanos* eos jam olim habitos, (10) vel inde liquere possit, quod a *tutela*, quæ erat civilis Quiritium juris, a quo exclusi erant peregrini, haud immunes essent iidem Judæi. Docent id *Modestini* (11) Dig. de Excusatione Tutorum ea de re verba: *Jam autem &* Judæi, *non Judæorum* (nempe Gentilium) tutores *erant, sicut & reliqua administrabant: constitutiones enim in iis solis sine molestia eos esse jubent, per quæ cultus inquinari videtur*. Neque enim *Alciato*, vel *Budæo* accedimus, qui per Judæos Christianos intelligi volunt, sed ipsos Judæos innui credimus, quibus ea quæ ad religiosum eorum cultum pertinent, peragere conceduntur. Hæc *Spanhemius*, adde *Justum Henningium Boehmerum* in Dissertarione de Jure Sacro & Profano circa Infideles *sect.* II. *cap.* I. §. 8. & in Dissertatione Juridica de cauta Judæorum tolerantia §. 3. *pag.* 5. *Dionys. Gothofredum* ad *l.* 3. §. f. de decur. *Josephum Castalionem* in Commentario de Columna Triumphali Imp. Antonini *pag.* 1947. *Tomo* IV. Thesauri *Grævii*, itemque *Jacobum Basnagium* dans l'Histoire des Juifs *lib.* VIII. *cap.* 2. §. 7. *pag.* 49. Porro autem *Ulpianus leg.* III. D. de Decurionibus, hæc habet: *eis, qui* Judaicam *superstitionem sequuntur, Divi Verus & Antoninus honores adipisci permiserunt: sed & necessitates eis imposuerunt, quæ superstitiones eorum non læderent*. Quæ verba præter *Theodorum Hasæum* in Diatriba de Ὀνολατρίᾳ *cap.* IV. §. 20. *pag.* 87. infelicem verborum horum interpretem, itemque *Hieron. Magium* in libro posthumo de Tintinnabulis *cap.* II. *pagin.* 1174. *Tom.* II. Thesauri *Novi de Sallengre*, & *Andream Tiraquellum* de Jure Primigenitorum *quæst.* 66. *num.* 42. *pag.* 458. *Tomo* I. Operum, non satis hac in re sagacem sive cautum, etiam *Baronius Tomo* II. Annalium ad A. C. 177. *num.* 7. in medium affert, sed ita, ut & falsam verborum lectionem, & falsam eorundem interpretationem cum lectore communicet. Primum haud omnino opus fuerit, ut in illo *Ulpiani* loco pro recepta ibi & venerandi Codicis Medicei firmata lectione, *D. Severus & Antoninus*, reponatur D. *Verus & Antoninus*, idque præter solennem in eadem Romani juris penu morem, quo nuspiam *Veri* nomen, nempe *Lucii Veri* generi, *Marco Antonino* Socero ac Seniori Imperatori præmissum legitur. Quod alioquin de duobus illis, qui eam de Judæis constitutionem tulerunt, *Severo* & *Antonino*, Patre quanquam & Filio factum subinde constat, nempe ab iis Jurisconsultis *Paulo* & *Ulpiano*, qui Severo Patre jam mortuo & Antonino Caracalla superstite, constitutiones ab iis latas referunt (12) *Imperatores Antoninus & Severus Augusti*, vel (13) *Rescripti Imperatoris nostri & Divi Patris*, aut (14) ab Imperatore nostro & Divo Patre ejus, aut vero ab ejusdem Caracallæ obitu, ut a *Modestino* alibi (15) D. *Magnus Antoninus cum Patre rescripsit*. Et hæc quidem contra *Baronium* de vera lectione apud *Ulpianum* observare æquum erat: quando autem *Baronius*, per eos, qui *Judaicam superstitionem sequuntur*, & ad honores, Severi & Antonini constitutione admissi ab *Ulpiano* dicuntur, Christianos intelligi putat, fallitur, quamvis in hac sen-

ſententia ſequatur *Alciatum* ducem in *diſpunct. lib.* III. *cap.* 8. Non negamus *Tertullianum* ad Scapulam *cap. 6.* teſtem eſſe creſcentis ita Chriſtianæ rei ſub Severo & filio Antonino Caracalla, ut in aula etiam tolerati & officiis admoti fuerint Chriſtiani, vide *Chriſtoph. Cellarium* in Diſſertatione de Primo Principe Chriſtiano §. 20. Fatemur etiam *Romæ*, cum adhuc Pagana eſſet, fuiſſe *ſummæ dignitatis viros*, qui ſubinde *Chriſto nomen dederint*, vide *Phil. Jac. Hartmannum* in Commentario de Rebus geſtis Chriſtianorum ſub Apoſtolis *cap.* IX. *pag.* 183. *Joh. Mich. Heineccium* in Diſſertatione de Miniſtris Cæſarum Gentilium Chriſtianis, eorumque in Eccleſia meritis, *Theodor. Haſæum* in Sicilimento ad C. A. *Heumanni* Diſſertationem de Theophilo, cui Lucas Hiſtoriam Sacram inſcripſit §. 17. *pag.* 517. *Biblioth. Brem. Claſſis* IV. *Faſciculo* III. at ex verbis allatæ conſtitutionis delatos Chriſtianis honores nunquam probabis: ſiquidem etiam *Marquardus Freherus* in diſſertatione de Numiſmate Cenſus itidem hic loci ſolos Judæos intelligi putat. Quamvis enim primis Eccleſiæ temporibus Chriſtianos cum Judæis confuderint Romani, notiores tamen *Ulpiani* temporibus erant Chriſtiani, quam ut ab *Ulpiano* & quidem e Phœnice oriundo, cum Judæis confunderentur. Adde jam hanc ipſam conſtitutionem ab Imperatoribus, ſub quibus Chriſtiani ſævam ſunt perſecutionem paſſi, de Judæorum honoribus latam eſſe: cum alioquin nec iis immunitatibus vel privilegiis ſub gentilibus Imperatoribus uſi fuiſſent Chriſtiani, quæ Judæis ſolennibus pridem Romanis Senatus & Imperatorum edictis, uti *Philo* & *Joſephus* paſſim teſtantur, indulta fuerant. Præterea obvia eſt de *Judæorum ſuperſtitione* apud Romanos autores, qui eorum meminere, mentio, ut apud *Ciceronem* pro Flacco: *huic autem barbaræ ſuperſtitioni*, Judæorum nempe *reſiſtere*, & apud *Tacitum* Hiſt. v. 13. *gens ſuperſtitioni obnoxia, religionis adverſa*. Hæc ex *Ezechiele Spanhemio* ad Reſcriptum Severi & Antonini de *Judæis*, nunc adire quoque liceat *Herm. Witſium* in Diatriba de Legione Fulminatrice Chriſtianorum. Poſteaquam enim obſervarat, *Gothofredum* & *Franc. Balduinum* in libro ad Edicta Principum Romanorum de Chriſtianis, in dicto reſcripto Severi & Antonini, non *Chriſtianos*, ſed *Judæos proprie ſic dictos* intelligi, hæc verba addit §. 63. *id autem certum* magnum fuiſſe Imperatorum Severi atque Antonini adverſus Judæos favorem: *non tamen ſemper*. Multatos *fuiſſe* a Severo Palæſtinos e Spartiano *liquet, quod pro Nigro diu in armis ſtetiſſent*: *ſed & idem teſtatur*, Severum Palæſtinis pœnam remiſiſſe, *quam ob cauſam Nigri meruerant*. *Porro cum pœna iis inflicta fuerit*, excidiſſe jure civitatis Romanæ; *remiſſio pœnæ, eſt juris illius reſtitutio*. Samuel *quidem Petitus* in Diatriba de Jure Principum edictis Eccleſiæ quæſito pag. *66. dubitat, num* Palæſtinorum (16) nomine Judæi *intelligantur: neque nobis libet contendere*. *Id conſtat*, anno Severi nono Judæos bello fuiſſe vexatos, *unde Antonino Senatus* Judaicum triumphum *decrevit*. *Cumque Romam rediret, anno imperii ſui decimo, Coſſ. ipſo Severo* III. *& Antonino Auguſto*, in itinere Judæos & Chriſtianos fieri ſub gravi pœna vetuit: *ſed* animum *videtur* in Judæos mutaſſe Severus, *& quantum oderat prius tantum dilexiſſe*: *hactenus ut* Judæis honores adipiſci *edicto permiſerit*. Quæ cum ita ſint, verba illa conſtitutionis: *ſed & neceſſitates eis impoſuerunt, quæ* ſuperſtitionem eorum *non læderent* omnino reſpiciunt ad eas Edictorum in Judæorum gratiam ſubinde conceſſorum formulas, quibus liberorum circumciſionem, ſtataſque ſabbati, aliorumque ſolennium ferias, quæ ad religioſum eorum *cultum*, ſecundum *Modeſtinum*, aut *ſuperſtitionem* ſecundum *Ulpianum*, pertinerent, Judæis, citra ullum impedimentum & moleſtiam, peragere concedebatur. Ceterum nulli dubitamus, quin Judæi, cum *ſub Severo tot honoribus præ Chriſtianis donati* eſſent, more ſuo Chriſtianis illuſerint, quippe graviſſime afflictis: an vero nebulo ille ex Judæorum grege fuerit, (17) qui hac ætate teſte *Tertulliano lib.* 1. ad Nationes *cap.* XIV. & in *Apologet. cap.* 16. exhibuit *Chriſtum pictum auribus aſininis, pedum altero ungulato, librum geſtantem ac togatum*, cum hujuſmodi inſcriptione: *Deus Chriſtianorum Ononychites*, (18) non habeo dicere temporis anguſtia excluſus.

III. Quod rurſum pertinet ad Judæos, non mediocria *Alexandri Severi* ſtudia erga ipſos fuiſſe videntur: quippe qui didrachma pendentes, ſi non Regem, Præfectum tamen ejus permiſſu habuerint, qui eis jus diceret, poſteaquam idem Imperator conceſſerat Judæos in Palæſtina habitare. Quæ omnia teſtatur *Origenes* in Epiſtola de Suſanna ad Africanum, unde nobis luculenta excerpta dedit *Baronius Tom.* II. Annalium ad A. C. 224. *num. 9.* Verba *Origenis* memoratu digna Deo propitio aliquanto accuratius conſiderabimus in ſingulari diſſertatione *de Auro coronario Patriarcharum Judaicorum* ſive *Canone Anniverſario in Codice Theodoſiano*

no §. IV. Certe Severum Judaicæ religioni deditum fuisse, satis liquet ex *Ælio Lampridio*, sic enim scribit: *Judæis privilegia reservavit*. Quid? quod ob hanc ipsam causam, eodem *Lampridio* teste, quodam tempore festo, ut solent, Antiochenses, Ægyptii Alexandrini lacessiverunt eum convitiolis, *Syrum Archisynagogum* eum vocantes & *Archiereum*. Quod vocabulum *Archiereus* hic tantundem sonet ac alterum illud Archisynagogus, id ex prima verborum consideratione clarum est. Quid enim? an dicere voluerunt, Alexandrum vel Pontificem vel Sacerdotum Judæorum aliquem principem esse? Non opinor. Potius est, ut putemus, Orientales illos populos Alexandro per lusum sic voluisse exprobrare origines Judaicas, dignitatis autem & honoris causa illum comparasse cum nobilissimis Judęę gentis Pręfectis, quos Archisynagogos & Archiereos ab ipsis vocari intellexerant. Vide plura ad illustrationem horum verborum apud *Campegium Vitringam* de Synagoga Vetere *lib.* II. *cap.* 5. *pagin.* 527. & *cap.* 11. *pagin.* 589. & in libro singulari de Decemviris Otiosis ad sacra necessaria Veteris Synagogę curanda deputatis *cap.* XX. *pag.* 285. Fortasse autem mirificam illam *Alexandri Severi* erga *Judæos propensionem* inde derivare licebit, quod ex *Phœnicis* oriundus diu multumque inter Judæos, qui ibidem frequentes erant, vixit. Confer quę de *patria Alexandri Severi* Anonymus quidam observavit in dissertatione Critica ad *Gisbertum Cuperum*, in qua locus quidam *Callimachi* emendatur & illustratur. Hanc dissertationem *Samuel Massonius* inseruit *Tom.* IV. Histoire Critique de la Republique des Lettres tant Ancienne que Moderne *pag.* 11.

IV. M. *Julius Philippus*, Romanus Imperator, vulgo *Arabs* a patria nominatus Judęos mitius tractasse creditur, quia in Arabia ejus patria Judęi mercaturas faciebant amplissimas. Inter Imperatores Romanos eosque Paganos cum filio merito ponimus & rei veritate, & magnorum virorum consensu (19) magis magisque confirmati. Ex *nummo* quodam Philippi filii, *Christianismum Philipporum* perperam colligit *Baronius Tom.* II. Annalium ad A. C. 249. *num.* 4. merito refutandus. (20) Quemadmodum autem *Baronius* in illo nummo interpretando se turpiter dedit, ita & illi gravissime errant, qui ex *nummo* quodam *Apamensium* (21) Christianismi illius indicia, nescio quæ, exsculpere conantur. Quid multa? Exstat adhuc *nummus Apamensium*, ex quo satis aperte colligitur Philippos Paganos fuisse, non Christianos. In adversa dicti nummi parte apparet caput Philippi filii vultu juvenili, adjectis hisce literis ATT. K. M. IOTΛ. ΦΙΛΙΠΠΟΣ. ATT. *Imperator Cæsar Marcus Julius Philippus Augustus*. In aversa parte hæc leges verba: ΕΠΙ. M. ATP. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΤ. B. BEΛ. APXI. ΑΠΑΜΕΩΝ, ἐπὶ Μάρκου Αὐρελίου Ἀλεξάνδρου, δεύτερον βελτίστου Ἀρχιερέως Ἀπαμέων, *sub Marco Aurelio Alexandro secundum præstantissimo Pontifice Apamensium*. Posthæc in eadem nummi parte præter alia *Sacrorum Bacbi insignia*, *cista* etiam *mystica* apparet. Vide de hoc nummo *Josephum Monterchium* in Commentariis ad rariora maximi moduli Numismata *pag.* 103. & *Philipp. Buonarotti* in libro, cui titulus: Osservationi Istoriche sopra alcuni Medaglioni antichi, is vero *Buonarotti* a Pontifice Apamensium ideo *insignia Sacrorum Bacchi* in nummo adjecta esse judicat, quod sciret *Philippum iisdem Sacris initiatum* esse.

V. An *Judæorum res sub Valeriano* eo loco, statuve fuerint, ut Christianis alioquin infensissimi, dicto Valeriano vel suasores, vel auctores esse potuerint gravissimæ ab ipso in Christianos vexationis institutæ, nunc dispiciendum. *Dionysius* Episcopus Alexandrinus in Epistola quadam ad Hermammonem apud *Eusebium* Historiæ Ecclesiasticæ *lib.* VII. *cap.* 10. postquam explicaverat, quam clementer Valerianus Imperator initio principatus sui Christianos habuisset, sic pergit: *verum ei tandem persuasit* ὁ διδάσκαλος καὶ τῶν ἀπ' Αἰγύπτου μάγων Ἀρχισυνάγωγος magister & archisynagogus Magorum Ægypti, *ut ab hoc instituto descisceret*, *jubens ut castos & sanctos viros occideret & persequeretur*, *quippe qui scelestis ac detestandis incantationibus adversarentur atque obstarent*. Quis hic *Archisynagogus*? Judæi haud nominantur: neque enim ullæ iis partes in hac vexatione fuerunt, uti recte affirmat *Jac. Basnagius* dans l'Histoire des Juifs *lib.* VIII. *cap.* 2. §. 25. *pag.* 73. *ecquis* igitur *ille Archisynagogus Magorum Ægyptiorum*? *Valesius* ex universa verborum serie evicit, intelligendum esse *Macrianum* Valeriani adjutorem, & administrum in gerenda Republica: idem tamen addit, obscurum sibi esse, quid in hoc loco significet vocabulum ἀρχισυνάγωγος. Et vero hoc dubium *Campegius Vitringa* de Synagoga Vetere *lib.* II. *cap.* 11. *pagin.* 589. commode posse expediri judicat, si dicamus *Dionysium*, Episcopum Alexandriæ, ubi familiaris erat usus vocis *Archisynagogus*, illam potius adhibuisse, quam aliquam aliam, ut osten-

de-

deret, Macrianum fuiſſe *principem* quaſi & *præfectum* complurium Magorum Ægyptiorum, præſertim cum vocabulum *συναγωγὴ* apud Chriſtianos illius temporis ſæpe jam uſurpari cœperit *in malam partem* pro cœtu hominum neſariorum ad exemplum locorum Apocalypticorum II. 9. III. 9. in quibus mentio *τῆς συναγωγῆς τοῦ Σατανᾶ synagogæ Satanæ*.

VI. Tandem *ſub Julianum* criſtas *Judæi* erigere cœperunt, qui cum Chriſtianorum ſacris eſſet initiatus, eadem deinde deſeruit, & ad Sacra Paganorum rediit. Ita quidem eſt, Anonymus quidam in Obſervationibus Halenſibus ſelectis ad rem literariam ſpectantibus *Tom.* III. Obſervatione IX. *pag.* 185. *negat Julianum unquam Chriſtianum fuiſſe*; at vero Anonymus ille infirmis admodum utitur argumentis, quemadmodum ſatis luculenter declaravit Vir Celeberrimus *Maturinus Veyſſiere la Croze* dans les Diſſertations Hiſtoriques ſur divers Sujets *pagin.* 74. Quid multa? *Arabes* teſte *Bartholomæo Herbelotio* dans la Bibliotheque Orientale *pag.* 405. *Julianum* nunc *Alkafer*, nunc *Barabatbis* appellant: quorum alterum nomen infidelem hominem ſignificat, alterum ex voce Græca Παραβάτης vel corruptum, vel conflatum, ſatis luculenter indicat, Julianum Sacra Chriſtianorum deſeruiſſe. Quicquid erit: Judæi omne præſidium in ipſo ponebant, & teſte *Hieronymo* apud *Baronium Tomo* IV. Annalium ad A. C. 363. *num.* 18. ex verbis *Danielis* XI. 34. ad ipſum tranſlatis optima ſibi ſata promittebant, cum ipſe Imperator quovis modo vaticinia Chriſti de ultimis Judæorum ſatis mendacii convincere anniteretur. Et ſatis quidem ſuperque animum ſuum prodidit in Epiſtola illa, quam ad Judæos ſive ad τὸ Κοινὸν Ἰουδαίων Judæorum nationem ſcripſit, apud *Baronium Tom.* IV. Annalium ad A. C. 363. *num.* 8. atque inter Epiſtolas *Juliani num.* 25. *pag.* 396. Operum *Juliani* legendam. Erunt fortaſſe nonnulli, qui Epiſtolam illam judicabunt *Juliano* eſſe ſuppoſitam (certe cum *Aldus Manutius* hanc Epiſtolam *Juliani* cum aliis ejuſdem inter Variorum Epiſtolas Græce excuſas exhiberet, addidit *εἰ γνήσιος ſi genuina*) at docti homines eandem veram & germanam eſſe exiſtimabunt, circumſpectis omnibus rationibus, quæ ad rem hanc facere videntur. *Henricus Valeſius* in notis ad *Sozomenus lib.* V. *cap.* 22. *pag.* 136. Julianum pro autore habet hujus Epiſtolæ aſperiori licet ſtylo conſcriptæ, *Ezech. Spanhemius* in Præfatione ad Opera Juliani eandem Epiſtolam genuinam eſſe judicat. *Jacobus* etiam *Baſnagius* dans l'Hiſtoire des Juifs *lib.* III. *cap.* 2. §. 12. *pag.* 46. eandem Epiſtolam *Juliano* adſcribit, perſuaſus illos falli, qui negent hujus Epiſtolæ auctorem *Julianum* fuiſſe. Denique ſcriptoribus illis, qui hanc Juliani Epiſtolam νοθείας accuſant, opponimus etiam *Jac. Benignum Boſſuetum* in libro, quem inſcripſit: Diſcours ſur l'Hiſtoire Univerſelle pour expliquer la Religion & les changemens des Empires *pag.* 311. J. C. *Bulengerum* in libro de Tributis & Vectigalibus Populi Romani *cap.* 64. *pag.* 892. *Tom.* VIII. Theſauri *Grævii*, *Joh. Caſp. Suicerum* in Theſauro Eccleſiaſtico in voce Ἱερουσαλὴμ *numer.* II. & ſexcentos alios, qui Epiſtolæ Juliani γνησιότητα recte agnoſcunt. Quoquo autem modo ſeſe res habet, *Julianus* in illa Epiſtola ſatis luculenter prodit amoris ſui in gentem Judaicam & propenſionis benevolę ſigna, cum eorum vicem dolet propter acerbiſſimas tributorum exactiones, quas antea perpeſſi lugebant. En ipſa *Juliani* verba: *ſuperiora tempora non tam vobis ob ſervitutem moleſta fuere, quam quod tabulis injuſſu Principis emiſſis* (22) *obnoxii eſſetis*, immenſumque aurum in ærarium inferretis. *Quam rem ego magna ex parte meis vidi oculis, ſum multo magis ex ipſis tabellis, quæ contra vos aſſervabantur, perſpexi*, εὑρὼν τὰ βρέβια τὰ καθ' ὑμῶν φυλαττόμενα. *Quin & paratum jam iterum contra vos* vectigal *ἀποφορὰν probibui, & impietatem hanc deteſtabilem compreſſi*, tabulaſque τὰ βρέβια *incendi, quæ in meis ſcriniis τοιαῦται ad vos opprimendos cuſtodiebantur: ut nemini liceat deinceps tantæ impietatis rumorem in vos ſpargere. Neque ſane harum injuriarum cauſa* Conſtantio fratri, *viro memorabili potius tribuenda videatur* (23) *quam nonnullis animo barbaris & mente impiis, qui ejus menſa utebantur: quos ego manibus meis arreptos, atque in foveam conjectos perdidi, ut ne memoria quidem ulla de eorum interitu apud nos ſuperſit*. Hactenus *Julianus*, Quod ad vocem Græcam βρέβια attinet, eadem etiam alio modo, nempe βρεβία ſcribitur, uti obſervat *Suicerus* in Theſauro Eccleſiaſtico in voce Βρέβιον. Apud Latinos *Breves cenſuum* ſunt libelli, ſive catalogi, qui ex ſcrinio Principis manabant & nomina & debita Fiſci debitorum continebant, uti nos docet *Jacobus Gutherius* de Officiis Domus Auguſtæ *lib.* III. *cap.* 9. *pag.* 517. *Tom.* III. Theſauri Novi *de Sallangre*. Nunc pergimus in Juliani Epiſtola illuſtranda: quorſum autem illa animi benevoli in Judæos propenſio ſpectet, ſatis aperte ipſe *Julianus* nobis exponit. Poſteaquam enim ſcripſerat, ſeſe id maximopere vel-

le, ut *Judæi acerbissimis vectigalibus* τοιαύτοις φόρων ἀπηλλαγμένοι *liberati*, (24) in summa securitate & otio pro ipsius regno ejusque optimo statu vota Deo faciant, hæc statim subdit: *id vos inprimis curare, atque contendere debetis, quo & ipse Persico bello ex animi sententia gesto,* (25) sanctam urbem Hierusalem, quam multos jam annos habitatam videre desideratis, meis laboribus refectam incolam, *& una vobiscum in ea optimo Deo gratias agam.* Quæ verba clarissime testantur *Juliani* cœptum templi Hierosolymitani instaurandi irritum fuisse, uti ex hac ipsa Epistola colligit *Jac. Gothofredus* in dissertationibus ad *Philostorgium pag.* 296. ut nunc taceam *Henr. Valesium*, qui in notis ad *Ammiani Marcellini lib.* XXIII. *cap.* 1. *pagin.* 380. hæc addit: *de hac* eversione templi Hierosolymitani, *loquitur* Julianus *ipse in fragmento Epistolæ, quam* D. *Petavio viro doctissimo debemus.* Egregium sane est illud ipsius *Juliani* testimonium, quod cum verbo tantummodo indicare voluerit *Valesius*, hic integrum apponemus. Nimirum *Julianus* in dicto fragmento *pag.* 295. Operum *Juliani* a *Petavio* editorum, divinos sacri codicis prophetas aliquanto acerbius insectatus, sic inquit: *qui ista nobis objiciunt Judæorum prophetæ, quid de* templo suo *dicent, quod cum* tertio *sit* eversum, nondum ad hodiernum usque diem instauratur? *hæc ego non ut illis exprobrarem in medium adduxi: utpote qui* templum illud tanto intervallo a ruinis excitare voluerim, *in ejus honorem numinis, quod ibidem invocatum.* Audivimus *Julianum*, nunc operæ pretium fuerit audire Christianos, aliosque, qui veritatem tanti miraculi tuentur. Et de irrita Hierosolymitani templi sub Juliano restitutione testes adsunt *Gregorius Nazianzenus* στηλιτευτ. 1. adversus Julianum, (26) *Ammianus Marcellinus* initio *lib.* XXIII. *Ambrosius Epist.* 29. ad Theodosium, *Chrysostomus Orat.* III. adversus Judæos, (27) quod Christus sit Deus, & in Matthæum *homil.* IV. & in Acta Apostolor. *homil.* 47. *Rufinus lib.* 1. *cap.* 38. 39. *Socrates lib.* III. *cap.* 17. *Theodoretus lib.* III. *cap.* 17. *Sozomenus lib.* V. *cap.* 21. *Qua parte*, inquit *Jac. Gothofredus* loc. c. *omnes convenientia tradunt, ac* nominatim de terræ motu & igne, *quo opus istud turbatum, & in his quoque Gentilis scriptor Ammianus Marcellinus.* Multi etiam *tertium miraculum* addunt, puta cruces in vestibus visas, pariter ut crucis signum visum in cœlo, quod *Gregorius Nazianzenus* refert στηλιτ. 2. Imo quemadmodum jam tum eo ipso tempore *Cyrillus* Episcopus Hierosolymitanus (28) oraculorum vim Danielis (29) & Christi prophetiam super Hierosolymæ ἀφανισμῷ, sic ut lapis super lapidem non maneret, (30) denunciavit, teste *Rufino lib.* X. *cap.* 37. & *Socrate lib.* III. *cap.* 17. ita & multi pariter deinceps & in his *Chrysostomus* quoque eandem prophetiam denunciationemque repetiere, oraculorumque adeo dominicorum vim, quæ Julianus labefactare hoc cœpto cogitaverat, eo magis stabilitam firmatamque fuisse dixere. Et *Theodoretus* inter alios similiter prorsus *lib.* III. *cap.* 17. ὑπολαμβάνων ὁ μάταιος πρόῤῥησιν διελέγχειν, ἔδειξε δὲ μᾶλλον τὴν ταύτης ἀλήθειαν. Hactenus *Gothofredus*. Ac ne quis existimet solum *Gothofredum* divina hic agnoscere miracula, eidem tanquam ὁμοψήφους addere placet *Baronium Tomo* I. Annalium ad A. C. 72. *num.* 28. & *Tomo* IV. Annalium ad A. C. 363. *num.* 10. *seq. Herm. Witsium Tomo* II. Miscellaneorum Sacrorum *Exercit.* XII. §. 32. *seq. pag.* 375. *Jac. Abbadie* Traitè de la Veritè de la Religion Chretienne *Part.* III. *sect.* 4. *cap.* 8. §. 9. *pag.* 484. & *Tomo* I. libri, cui titulus: le Triomphe de la Providence & de la Religion ou l' Ouverture des sept Seaux par le Fils de Dieu *pag.* 586. *Joh. le Sueur* dans l'Histoire de l'Eglise & de l' Empire *Part.* III. ad A. C. 362. *pag.* 235. *Joh. Hoornbeekium* de convincendis sive convertendis Judæis *lib.* II. *cap.* I. *pag.* 193. *Joh. Andr. Eisenmenger* in dem Entdeckten Judenthum *Part.* II. *cap.* 15. *pag.* 864. *seq. Camp. Vitringam Tomo* I. Commentarii in Esajam *pag.* 321. *Abrah. Scultetum* Exercitationum Evangelicarum *lib.* II. *cap.* 91. J. C. *Wagenseilium* in Confutatione Carminis R. *Lipmanni pag.* 227. & in Commentario in Sota *pagin.* 236. *Salom. Deylingium* in S. Cyrillo Hierosolymitano a corruptelis Romano-Catholicis, quas recentissimus ejus elucidator *Anton. Augustinus Tovittæus* aliique ei affinxerunt, purgato & vindicato §. 3. *Laur. Ramiresium de Prado* in Pentecontarcho *c.* 43. *pag.* 252. *Joh. Lomejerum* in Observationibus Analytico-Didacticis in *Caput* XVI. *Lucæ pag.* 108. *Frider. Lindenbrogium* in notis ad *Ammiani Marcellini lib.* XXIII. *cap.* I. *pag.* 380. *Steph. Curcellæum* in Institutione Religionis Christianæ *lib.* V. *cap.* 24. §. 10. *pag.* 331. *Isaacum Jaquelotum* dans les Dissertations sur l' Existence de Dieu, *dissertat.* IV. *cap.* 6. *pag.* 631. H. *Grotium* de Veritate Religionis Christianæ *lib.* V. §. 16. in notis lit. (d) *Joh. Lundium* in den Judischen Heiligthumern *lib.* II. *cap.* 34. *pag.* 401. *Joh. Mullerum* in Judaismo *pag.* 254. *Phil. Mornæum* de la Veritè de la Religion Chrestienne *cap.*

29. *pag.* 737. *Joh. Henr. Hottingerum* in notis ad *Th. Goodvvinum* pagin. 368. *Fried. Spanhemium* in Compendiosa introductione ad Historiam Ecclesiasticam N. T. *pag.* 139. *Guilielm. Caveum* P. II. Antiquit. Eccles. pag. 71. & 732. *Laurent. Dav. Bollhagen* in Dissertatione Inaugurali de templo Judæorum tertio §. 17. *Godof. Olearium* in Observationibus in Matthæum *pag.* 662. P. D. *Huetium* in Demonstratione Evangelica *Proposit.* IX. *cap.* 8. §. 13. *Melchior. Leideckrerum* in Dissertatione Theologica de Gloria Templi Secundi §. 50. *Balth. Bonifacium* in Historia Ludicra, *lib.* XIV. *cap.* 16. *pag.* 422. *Rodolph. Hospinianum* de Templis *lib.* I. *cap.* 3. *pag.* 19. *Jac. Benignum Bossuetum* in libro, cui titulus: Discours sur l'Histoire Universelle pour expliquer la suite de la Religion & les changemens des Empires *pag.* 279. *Dominicum de Colonia* in libro, cui titulus: la Religion Chretienne autoritée par le tèmoignage des Anciens Auteurs Payens, *VValterum Moyle* in libro Anglice scripto, cui titulus: the Miracle of the thundering Legion examined in several Lettres botvveen Mr. Moyle & M. K. (31) Neque vero negandum est, præter *Joh. Clericum* (32) id in primis agere *Jac. Basnagium*, (33) ut miraculi hujus veritas quovis modo labefactetur, reclamante Viro Celeberrimo *Maturino Veyssiere la Croze*. Certe tantus vir dans les Entretiens sur divers Sujets d' Histoire de Literature, de Religion & de Critique *pag.* 214. argumenta *Basnagii* ad lancem veritatis exacta in minimis ponit. En ipsa verba: Mr. B... parle assez au long de la permission que Julien l' Apostat donna aux Juifs de rebâtir le Temple de Jerusalem. *Plusieurs Anciens Auteurs raportent un Prodige*, qui empècha nos gens de profiter de cette indulgence de l' Empereur, à propos de quoi *l' Historien des Juifs*, *en chicanant sur de lègères variations*, inèvitables dans les faits les plus certains, en vient à conclure que tout ce que *Socrate*, *Sozomene* & quelques autre Anciens ont dit de cette cause de l' interruption de l' entreprise des Juifs, est un conte fait à plaisir. Pour bien ètablir cette suposition, il auroit falu raporter le tèmoignage *d' Ammien Marcellin*, qui est un *Auteur Paien*, & par consèquent *desinteressè*, & voir si on avoit quelque chose à y rèpondre. Comme il a raportè le fait avec beaucoup de force & de brièvetè, je vous lirai ce qu'il en dit, si vous voulez me mettre pour un momenr le Livre entre les mains. Voici le Passage au Chapitre premier du Livre vingt-troisième ... Voila *le tèmoignage d' un Paien*, *Ami de l' Empereur Julien*, *& tèmoin de la plùpart de ses actions*. Quand on examine un fait, il faut aller à la source. *Sozomène*, & *Socrate*, quoique peu èloignez de ces tems-là, sont pour tant postèrieurs à *Ammian Marcellin*, aussi-bien qu' à *Grègoire de Nazianz*, Condisciple de Julien, qui raporte le mème fait, *avec quelque diversitè de circonstances*. Prennez quel èvènement vous voudrez de l' Histoire Ancienne, ou de l' Histoire Moderne, par exemple le passage du Granique, celui du Rubicon, la prise de Barcelone par le Roi Charles III. en les examinant selon la mèthode de l' Historien des Juifs, vous y trouverez autant & peut-ètre plus de variations, qu' on n' en raporte ici sur le fait dont il s' agit. *Quand un fait est bien attestè, il ne faut point chicaner sur les circonstances*. Si Mr. B.... avoit voulu debrouiller les pensèes confuses, qui rouloient dans son esprit, pendant l' examen de cette affaire, il auroit, sans doute, trouvè qu' il raisonnoit ainsi. *Saint Ambroise*, *Socrate*, *Sozomène*, *Thèodoret* & d' autres Anciens Auteurs raportent cette Histoire: mais elle est fausse, autrement ce seroit un Miracle: au lieu que pour raisonner consèquemment; il faloit dire, *Gregoire de Nazianze*, Auteur contemporain, raporte ce prodige, & bien loin que les Paiens de ce tems-là l' aient pù nier, *Ammian Marcellin*, homme fort attachè à l' Empereur Julien, raporte le mème fait; donc il est vèritable. Du reste, afin qu' on pùt faire *quelque chose de l' Argument nègatif*, qu' emploie *l' Historien des Juifs*, & qu' il tire *du silence de Cyrille de Jerusalem*, il faudroit prouver auparavant que ce Père n' a point parlè du Prodige, dont il s' agit, dans quelqu' un *de ses Ouvrages perdus*: car il n' y a pas d' aparence qu' il n' ait ècrit que le petit nombre d' Homèlies qui sont parvenuès jusqu' à nous. Et vero tanto fulgore veritas coruscat, ut *ipsi Judæi* etsi pro pertinaci sua malitia, caliginem ei inducere conati sint, tamen illam admittere fuerint coacti. R. *David Ganz* in Zemach veterator insignis est: neque enim negare audet, Deo ita disponente, Judæos in ædificando templo fuisse impeditos, sed interim veram rationem qua id factum est, malitiose dissimulat, Juliani tantum mortem Judæos ædificantes sufflamine strinxisse perhibens, cum tamen certum sit ante cessatum esse ab opere penitus, quam Julianus adversus Persas expeditionem susciperet. Ceterum inter narrat R. *Gedalia* in Schalsch. Hakkab. Judæos magis candide & sine fuco rem

pag.

pag. 109. *in diebus R. Channan & Sociorum ejus, anno circiter orbis conditi* 4349. *memorant libri Annalium, magnum in Orbe universo fuisse terræ motum, collapsumque esse templum, quod struxerant Judæi Hierosolymis, præcepto Cæsaris Juliani Apostatæ, impensis maximis. Postridie ejus diei (quo mota fuerat terra) de cœlo ignis multus cecidit, ita ut omnia ferramenta illius ædificii liquescerent & amburerentur Judæi multi, atque adeo innumerabiles.* Hæc ex Judæis diligenter excerpsit J. C. *VVagenseillus* in Confutatione carminis R. *Lipmanni pag.* 232. & in Commentario in Sota *pag.* 236. *VVagenseilio* adde *Herm. VVitsium Tomo* II. Miscellaneorum Sacrorum *Exercit.* XII. §. 33. *pag.* 375. *J. C. VVolfium* Bibliothecæ Hebrææ *Part.* II. *pag.* 1425. J. A. *Eisenmenger* im entdeckten Judenthum *Part.* II. *cap.* 15. *pag.* 871. aliosque.

N O T Æ.

(1) Ioterim Judæi nonnunquam prohibiti ab *Imperatoribus Romanis* vel se vel alienæ nationis homines *circumcidere* & Proselytos facere. Vide *Basnagium* dans l' Histoire des Juifs lib. VII. cap. 12. §. 5. pag. 335. *Guil. Spencerum* in notis ad *Origenem* contra Celsnm *pag.* 34. *Dionys, Petavium* in Animadversionibus in *Epiphanium* p. 400. *J. B. Carpzovium* in Animadversionibus ad *Schickardi* Jus Regium pag. 326. & *Jo. Alb. Fabricium* in Bibliographia Antiquaria cap. XI. pag. 384. Inprimis huc pertinent duo ipsorum *Judæorum testimonia* in libro Ben daath apud *Jo. Andream Eisenmenger* im entdecktem Judenthum P. I. cap. 16. pag. 678. & in Tractatu Rosch haschana fol. 19. col. 1. apud eundem *Eisenmenger* cap. 17. pag. 768. itemque apud *Bartoloccium* Biblioth. Rabbin. Tomo II. pag. 270. & *Basnagium* dans l' Histoire des Juifs lib. VII. cap. 12. §. 38. pag. 377.

(2) Quemadmodum Christi atque Apostolorum ætate *exempla flagellationis in ipsis Synagogarum ædibus* commemorantur. Vide Matth. X. 27. XXIII. 34. Actor. XXII. 19. Cumque doctis quibusdam hominibus incredibile sit visnm Christianos in Synagogis, quæ precibus ac religioni dicatæ erant, flagellatos esse ex antiquitatibus Ebræorum id ipsum luculenter probarunt *Hermannus VVitsius* in Prælectionibus de vita & rebus gestis Pauli Apostoli *sect.* 1. §. 20. pag. 19. *Campegius Vitringa* de Synagoga Vetere lib. III. P. I. cap. II. pag. 769. seqq. *Jac. Rhenferdius* in differt. Philog. I. de Decem Otiosis Synagogæ §. 73. pag. 88. Discrimen autem inter *flagellationem & fustigationem* sive מכה מרדות *plagam rebellionis* luculenter exponunt *Jo. Henr. Otho* in lexico Rabbinico Philologico p. 212. *Jo. Lightfootus* de Ministerio templi cap. I. sect. 3. *Prideauxius* ad cap. 7. *Maimonidis* de Jure Pauperum, aliique scriptores, qnos hanc in rem laudavit *Jo. Bened. Carpzovius* in animadversionibus & notis ad *Wilh. Schickardi*, Jus Regium p. 143. Confer etiam Tomum II. Opusculor. nostror. sacror. pag. 312.

(3) Nimirum *Christianos* in publicum prodeuntes *lapidibus petebant* aut insectabantur. Confer *Basnagium* dans l' Histoire des Juifs lib. VIII. *cap.* 1. § 16. *pag.* 22. Hac de causa Constantinus in l. 3. Cod. de Judæis constituit: quod si quis post hanc legem aliquem qui eorum feralem fugerit sectam, & ad Dei cultum respexerit, *saxis* aut alio furoris genere (quod nunc fieri cognovimus) ausus fuerit *attentare*, mox flammis dandus est, & cum omnibus suis participibus, concremandus. Vide de hac lege Constantini, ejusque caussis *Baronium* Tomo III. Annalium ad A. C. 327. num. 35. itemque *Jo. Andr. Eisenmenger* im entdekten Judenthum P. II. cap. 18. pag. 1029.

(4) Varias ejus rei causas commemorat *Basnagius* dans l' Histoire des Juifs *lib.* VIII. *cap.* 2. §. 5. pag. 48. inter alia observat *Severum avarissimum hominem* facile largitionibus *Judæorum* induci potuisse, ut in ea gente viris principibus, præ *Christianis*, patrocinii partes daret.

(5) Leg. XVII. 6. de excusation. Tutor.

(6) Leg. II. Cod. Th. Judæis.

(7) Leg. V. Cod. Just. Leg. XXIV. Cod. Th. de Judæis.

(8) Leon. Const. LV.

(9) Leg. II. C. Th. de Judæis.

(10) *Jo. Tolandus* in libro, cui titulus: Reasons for naturalizing the Jevvs probare conatnr, Judæos non minus quam ceteras nationes, civitate Anglicana donandos esse. Vide J. C. *Wolfium* in Bibliotheca Hebræa P. II. *pag.* 1090. An vero *Tolandus* in dicto libro istiusmodi argumenta quoque ex Antiquitatibus Romanis attulerit, me nescire fateor, cum ejus libri legendi nondum potestas nobis facta sit. Interim *Jo. D' Espagne* opponendus erat *Tolando*, siquidem in libro, cui titulus: Shibboleth ou Reformation de quelques Passages dans les versions Francoises &c. pag. 215. Tomo II. Operum multis argumentis contendit, Judæos in Anglia non esse tolerandos. Ceterum de *Civitate Romana Judæis olim data*, vide *Christoph. Cellarium* in Dissertatione de Pauli Apostoli Romana Civitate §. 26. *Jo. Arntzenium* in singulari Dissertatione de Civitate Romana Apostoli Pauli, *Jo. Aug. Franckensteinium* in Dissertatione Juridica de Juribus singularibus circa Judæos, maxime in Germania *cap.* II. §. 4. & *Salomonem Deylingium* P. III. Observationum Sacrarum, Observatione XL. de S. Pauli Romana Civitate *pag.* 303. seqq.

(11) Leg. XV. S. 6.

(12) Leg. VIII. S. 1. D. de Jur. Immunit.

(13) Leg. VI. D. de Nundin. & Leg. I. S. 10. de Extraord. Cognit.

(14) Leg. XV. D. de Adquir. Rer. Domin.

(15) Leg. XI. S. 3. D. de Muneribus.

(16) Sed & *Christoph. Cellarius* in Dissertatione de Gentis Samaritanæ Historia & Ceremoniis §. 27. non *Judæos* sed *Samaritanos* intelligit, non contemnendis utens argumentis,

(17) Hanc imaginem Dei Christianorum Romæ a nebulone nescio quo risui expositam fuisse contendit *Baronius* Tomo II. Annalium ad A. C. 201. num. 21. Cur ita sentiat *Baronius*, non difficile erit dictu. Nimirum credidit *Apologeticum* a *Tertulliano Romæ* scriptum esse: qua in re quidem habet multos [illegible], sed si dicendum, quod res est, eiusdem erroris socios. Certissimum est perlegenti *Apologeticum*, eundem in *Africa* esse elaboratum, & quidem apud *Carthaginem*, uti contra *Baronium* pluribus argumentis probavit *Petrus Allixius* in dissertatione de *Tertulliani* Vita & Scriptis cap. IX. pag. 75. sequ. Ceterum *Jacobo Basnagio* nebulo ille Judæus quidam Carthaginiensis videtur fuisse. Posteaquam enim dans l' Histoire des Juifs lib. II. cap. 2. §. 8. pag. 51. observaverat Judæos ex Ægypto in Africam commigrantes Carthagine domicilia habuisse bona pace fruentes, hæc addit: les Juifs etoient fort tranquilles pendant que l' Eglise souffroit; car, on badine rarement aux Depens des Persecutez, lorsqu' on l' est soi-meme. Cependant Tertullien auroit du laisser passer cette Mascarade dans les rues de Charthage, sans la faire entrer dans son Apologetique. Les Juifs ont essuie des Chretiens beaucoup d' autres Outrages. Ces insultes contre des Malheureux partent d' une Ame basse; mais, le Vulgaire se les rend tour-à-tour a proportion de sa Prosperite; & cela ne s' appelle pas Persecution. Et vero hæc omnia aliquanto distinctius exponenda erant. Qui figuram proposuit *Judæus* putatur, sed *Apostata*, quo novissima *Tertulliani* verba referunt: *suæ religionis desertor, solo detrimento cutis Judæus.* Et vero *Jo. Philippo Heinio* Observationum Sacrarum lib. II. cap. 5. §. 3. *pag.* 67. & *Jacobo Hasæo* in Epistola ad *J. P. Heinium* de *Onomyctoete*, Christianis cujusdam

dam Verpi nequitia, afficto Numine, §. 7. seq. *pag.* 1054. Bibliotgecæ Bremensis Classis III. fascic. VI. pictor ille ignominiosus *Judæus* est, verum nequaquam *Apostata*. Nam primo *Tertullianus* disertissime eum Judæum appellat: *credidit vulgus Judæo*: atqui abjuraverat cultum Judaicum, quod ajunt. Vel itaque *Paganus* vel saltem *Apostata* nominandus fuisset. Deinde clare *Tertullianus*: *solo detrimento cutis Judæus*. Ergo Judæus erat, qui in circumcisione glorians, nihil minus agebat, quam quod Judæum decuit. Nec obstant verba: *suæ religionis desertor*: nam & Servator nostes negat, *Judæos Abrahamo esse genitos*, cujus actiones non imitabantur Joan. VIII. 39. Illum igitur, qui, quod suæ religioni minime conveniebat, fecit, jure optimo *desertorem* vocat *Tertullianus* & solo cutis detrimento Judæum. Quæ postrema verba nullo prorsus modo applicari possunt Pagano. Errat utique *Jacobus Gaffarellus*, quando in Curiositatibus inauditis pag. 59. existimat Principem Romanum fuisse, qui odio Christi & Christianorum statuam asini specie erigi curaverit cum dicta inscriptione. Ceterum quæritur utrum Carthagine an Romæ visa fuerit hæc ludicra imago? Carthagine, cum *Basnagio* affirmaverim: dicit enim *Tertullianus in ista civitate*. *Heinius* quidem verba *Tertulliani* ita accipit, ut dicat Judæum perditum Romæ idolum pudendum appendisse: ecquæ autem hujus sei ratio? Roma, inquit, non solum *urbis* sed & *civitatis* nomine κατ' ἐξοχὴν frequentissime venit. *Livius* lib. I. *ut fides & jusjurandum, proximo legum ac pœnarum metu* civitatem *regerent*. At vero non tam *Livius* hic loci, quam ipse *Tertullianus* optimus sui interpres. Primum est, quod eos alloquitur, qui non *in urbe* sed in ipso fere *civitatis* vertice præsidentes judicabant. Notum omnibus Romam *urbem* non *civitatem* dictam. Ipse ita loquitur *Tertullianus* Romam designans cap. 6. Apolog. *Liberum Patrem cum mysteriis suis Consules Senatus auctoritate non modo* Urbe, *sed universa Italia eliminaverant*. Eodem modo bis loquitus cap. 25. & passim in aliis ejus operibus, ubi *urbem* a *civitate* ita distinguit, ut Romam primo vocabulo, cum solum est, designatum usque eat, *civitatis* nomini alium longe sensum tribuere constanter videatur: Plura vide apud *Petrum Allixium* in laudata dissertatione l. c. & *Jacobum Hasæum* in Epistola de Ononychoete §. 8. sequ. inde apparebit, pes istam civitatem non Romam, sed Charthaginem denotari hoc quidem in loco.

(18) De extrema inscriptionis voce non consentiunt Codices. In editis quidem est ononychites, sed MSS. habent onocholtes, œnecholtes, onochoetes, onochoitis, onochorsitis, onochotasis. Onocorsites propter Vaticanorum autoritatem, in quibus ita perscriptum, comprobat *Franc. Junius* ut sit ἀπὸ τῆς τοῦ ὄνου κάρας ab asinino capite. *Jac. Gothofredus* onochoetes quasi dicas, ὁ τοῦ ὄνου χοεύς asini sacerdos, voce ex eo ficta, quod χοαὶ sint sacrificia. *Nicol. Rigaltius* prætulit ὀνογένης, hoc est *asinina prosapia*. Vide *Gerh. Jo. Vossium* de Origine & Progressu Idololatriæ lib. III. cap. 75. pag. 1136. qui varias dictorum virorum sententias recenset, nos alia aliorum judicia adhuc subjungemus *Isaacus Vossius* in notis ad *Pomponium Melam* pag. 48. legit ὀνοχοιρίτης quasi *asinus porcinus*, sive monstrum quoddam ex asino & porco compositum. *Jo. Crojus* in fine speciminis conjecturarum in *Origenem*, *Irenæum*, *Epiphanium* &c. legit ὀνοτοχαίτης, *asini per setaceus*. *Morellus* in sua *Tertulliani* editione legit ὀνόχηλος *ungulam* seu *pedem asininum* habens. *Stephanus Lemonius* in Vasiis Sacris pag. 290. mavult ὀνοχόης *asini sacerdos*. *Fried. Spanhemius* in Hist. Eccles. N. T. pag. 690. mentem suam his verbis explicat: *quidni legamus* ὀνοχευτὴς asinus admissarius, *vel potius* ὀνοχουμένος asino sublimis vectus. *Sam. Basnagius* in Annalibus Tomo II. p. 226. scribi mavult ὀνονυχοίδης, ὄνος enim *asinus* est, ὀνυχοίδης *ungulatus*. Ceterum cum has varias doctorum hominum sententias quod ad maximam partem attinet, expenderint rejecerintve *Stephanus Morinus* dissertat. VII. de calumnia Gentilium, caput asininum esse Christianorum Deum, *Theodorus Hasæus* in Diatriba de Ὀνολατρείᾳ sive calumnia cultus asinini a gentilibus olim Judæis & Christianis impacta cap. I. §. 11. pag. 15. *Jac. Hasæus* in Epistola de Ononychoete sæpius laudata, *Anton. del Monaco* in libro, cui titulus: Discorso in cui si pruova la calumnia del culto Asinino imputato agli antichi Christiani, s'illustra un luogo di Tertulliano, *Robertus Turnerus* in libro, quem inscripsit: the Calumnies upon the Primitive Christians accounted for, *Jo. Phil. Heinius* lib. II. Observation. Sacrar. cap. V. nos hic merito labore illo discussionis supersedemus. Nobis inprimis arridet *Vossii* in Etymologico in voce Onos & *Heinii* loco citato conjectura, ut ὀνονύχωτος legatur, vocabulum ex ὄνος *asinus*, ὄνυξ *ungula*, οὖς, ὠτὸς *auris* compositum. Etenim in ignominiosa tabula conspiciebatur *monstrum auribus asininis & ungulato pede*. *Asini* ergo pars inerat, puta *aures*, inerat etiam *ungula*, Cuncta simul complectitur vox *ononychotus*, quæ cum vulgari lectione *ononychites* quam maxime convenit, & in formatione nihil anomali habet. Nam οὖς *auris* in compositis in ωτος degenerat. Sic ἄμφωτος utrinque auritus, δίωτος duas habens aures, πολύωτος multas habens aures,

(19) *Philippum* Christianum fuisse nobiscum negant *Josephus Scaliger* ad *Eusebii* Chronicon n. 2260. *David Clericus* in Quæstionibus Sacris, Quæst. 19. pag. 203. sequ. *Christoph. Cellarius* in dissertatione de primo Principe Christiano §. 21. sequ. *Dion. Petavius* in doctrina temporum lib. II. cap. 25. J. G. *Neumannus* in dissertat. de Philippo Arabe inter ejus Primitias Academicas recusa, *Christianus Kortholtus* in dissertatione Historica de Philippi Arabis, Alexandri Mamææ, Plinii Junioris, & Annæi Senecæ Christianismo, *Theod. Hornius* in Exercitatione Academica de Philippi Arabis Augusti fide Christiana contra *Baronium*, C. S. *Schurzfleischius* in dissertatione de Philippis Augusti, *Christ. Thomasius* in Cautelis circa Historiam Eccles. c. XII. §. 2. pag. 140. *Frieder. Spanhemius* in dissertatione de temere credito Philippi Christianismo *Jo. Alphonsus Turretinus* in Quæstionibus Academicis de Ludis Sæcularibus *pag.* 643. *seq. Tomo* I. Opusculorum Vasii Generis.

(20) *Quod vides*, inquit Baronius, *in posteriori numismate Philippum juniorem* virga templi aditum demonstrare; *cum* novo sæculo novam illum religionem servandam proponere (*secundum ea, quæ de ipso jam addicto cultui Christianæ religionis superius dicta sunt*) *haud insulse dici posse videtur*. Verum quis non videt hunc nummum ad *Sacra Sæcularia Paganorum* a Philippis agitata alludere? Confer *Turretinum* l. c. *pag.* 650. qui *Baronium* recte notavit. Quamvis enim *Petrus Taffinus* in Opere Historico, Chronico & Critico de Veterum Romanorum Anno Sæculari, ejusque potissimum per ludos sæculares celebritate, eorumque Chronologia Parte II. *cap.* 12. *pag.* 620. *Tomo* VIII. Thesauri *Grævii*, *dicti nummi interpretationem*, quam *Baronius* attulit, probet, laudetque, assensum tamen cohibemus, præcipue cum *Taffinus* addat: *Philippos prætermissis Deorum sacrificiis, non observatis ritibus aliis idololatriam sapientibus, ludos sæculares celebrasse*. Primus, qui ita judicavit, est *Orosius lib.* VII. *cap.* 20. nobis vero *Orosii* fides valde dubia est, quia nec ullus idoneus autos ostendit, vel deorum templa clausisse, vel Christo aliquid dedicasse, vel aliud egisse, quod Christianam vitam & confessionem probaret. In festis enim sæculasibus quid egit? *ingenti ludorum apparatu, spectaculorumque celebravit* Eutropio referente *lib.* IX. *cap.* 3. Nihil in his Christianorum rituum: vana, prosana sunt omnia: uti videre licet in *nummis Philipporum* apud *Onuphrium Panvinium* in libro de Ludis Sæcularibus, & *Ezech. Spanhemium* de Usu & Præstantia Numismatum.

(21) In Apamensium nummi antica caput Philippi, in postica vir & mulier in arca sedentes, itidem extra *arcam*, desuper *duæ columbæ*, & adscriptæ tres literæ ΝΩΕ, quibus quidem Noachi diluvium atque adeo Christiana doctrina designari existimans. Huic sententiæ subscribunt *Claudius Gros de Bose* in Dissertatione de Jano Veterum, & de nummis eum respicientibus, *N. de Grainville* dans la Lettre sur l'Usage qu'on peut faire des Medailles par raport à la Religion, aliique quos indicavimus *Tomo* I. Bibliothecæ nostræ Antiquariæ & Exegeticæ *pag.* 9. *seq.* Verum non alios hic exhiberi, quam *Deucalionem & Pyrrham*, & literas ΝΩΕ, sicubi occurrant, pro ΝΕΩ (quod est initium vocis Νεώκορος) cælatoris vitio positas esse, pro certo statui potest. Extat hic nummus plane ut dico apud *Vaillantium* in

Nu-

Numism. Imp. Græc. *pag.* 161. in antica est Philippus Pater, in postica figuræ illæ tum in arca, tum extra arcam cum hac epigraphe: ΕΠΙ. Μ. ΑΥΡ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΒΕΛ. ΑΡΧΙ. ΑΠΑΜΕΩΝ ΝΕΩΚ. sub Marco Aurelio Alexandro Optimo (vel Bellio uti vult *Harduinus* in Nummis Popul. & Urbium) Pontifice Apamensium Neocororum. Scilicet hæc est *Apamea* Phrygiæ, ad Mæandrum & Marsyam sita, dicta vulgo *κιβωτὸς arca*, non quod arca ibi resederit, ut perperam *versus Sibyllini*, sed vel ob ipsum situm utpote circumfusa Marsya, Obrima & Orga, fluminibus in Mæandrum cadentibus, ut autor est *Plinius*, vel ob emporii celebritatem, quod velut arca quædam ac receptaculum totius Asiæ esset, prout *Strabo* testatur. Cum vero celebre in Græcia fuisset *Deucalionis diluvium*, hinc in variis hujus urbis nummis diluvium illud exhibetur. Sic unus est Sept. Severi, huic Philippi plane similis cum hac Epigraphe: ΕΠΙ ΑΓΩΝΟΘΕΤΟΥ ΑΡΤΕΜΑ Γ. ΑΠΑΜΕΩΝ ΝΕΩ. *sub Agonotheta Artema tertium Apamensium Neocororum*. Ergo ut in hoc Severi nummo, ita & in simili Philippi nec *Noachus*, nec *Christiana fides* ullatenus est quærenda. Contra dum *Pontifex Apamensium* his in numis nominatur, & *Apamea Νεώκοροι* hoc est *Sacris præfecta* dicitur, quis non videt, hæc plane profana esse & non Christiana? Vide plura de hac vera numi interpretatione apud *Turretinum* in Academicis quæstionibus de Ludis Sæcularibus *pag.* 651. Ceterum *Franciscus* quoque *Blanchinus* in Historia Veteri ex monumentis antiquis illustrata & Italice edita *cap.* 17. *pag.* 190. *seq.* observat in Philippi nummo, in quo nomen ΝΩΕ deprehendere sibi visus est *Octavius Falconerius* in Dissertatione ad *Petrum Seguinum* de Numo Apameensi, Deucalionei diluvii typum exhibente, legi ΝΕΩ non ΝΩΕ, adeoque literis illis notari Apameenses Νεωκόρους. Confer *Joh. Alb. Fabricium Tomo* 1. Codicis Pseudepigraphi Vet. Testamenti *pag.* 141.

(22) Initium hujus Epistolæ nequaquam intellectum est ab interprete. Ait enim Julianus quovis onere ac servitutis jugo graviores fuisse *Judæis descriptiones improvisas, & auri pensiones*, quæ ipsis indicebantur, sic enim verba illa διαγραφὰς ἀπροόπτους interpretatur *Henr. Valesius* in notis ad *Sozomeni lib.* v. *cap.* 22. *pag.* 136. *Bulengerus* autem in libro de Tributis & Vectigalibus Populi Romani cap. 64. pag. 892. Tomo VIII. Thesauri *Grævii* vel aliud, vel nihil agit, cum *Epistolam* illam *Juliani* interpretandam suscipit: præmittit autem hæc verba: *Palæstina Juris Italici fuit* l. 1. & ult. d. de censibus: *Judæa tamen post Constantinum M. gravissimo onere oppressa est*.

(23) Cum mos sit *Juliano* antecessores suos reprehendere, suamque illis notatis gloriam quærere, inde colligit *Basnagius* dans l' Histoire de Juifs lib. III. cap. 2. §. 12. pag. 47. hanc Juliani Epistolam non suppositam sed genuinam esse, hæc addens verba: on voit meme qu' il tache d' adoucir ce qu' il dit de *Constance*, en rejettant la Faute sur *ses Ministres*, qui signoient sans Ordre les Edits, pour en tirer l' Argent, & qui en avoient prepare de nouveaux, lorsque le Prince mourut.

(24) In Glossis antiquis ἀναγκαστὴς est *compulsio*. Compulsores autem erant, qui fiscalia debita exigebant, & lentos debitores ad solvendum compellebant. Vide plura apud *H. Valesium* in notis ad *Ammiani Marcellini* lib. XXII. cap. 6. pag. 328.

(Juliani cœptum de templo Hierosolymitano instaurando mox irritum, narratur paulo ante procinctum Persicum: in quo conveniunt, qui id eidem tempori adsignant & quidem initio anni 363. ut *Marcellinus* initio lib. XXII. *Socrates* lib. III. cap. 17.

(26) Excerpta inde luculenta afferunt *Baronius* Tomo IV. Annalium ad A. C. 363. num. 13. sequ. & *Jo. Clericus* dans la Bibliotheque Universelle & Historique Tomo XVIII. pag. 49. sequ.

(27) Luculenta inde excerpta repetunt J. C. *Wagenseilius* in Confutatione carminis R. *Lipmanni* p. 226. Jo. *Andr. Eisenmengers* im entdeckten Judenthum P. II. pag. 865. sequ. & *Baronius* Tomo IV. Annalium ad A. C. 363. num. 10. sq.

(28) Vide *Salomonem Deylingium* in S. Cyrillo Hierosolymitano purgato & vendicato §. 3. itemque *Baronium* Tomo IV. Annalium ad A. C. 363. num. 18.

(29) Ita & Paulus 1. Thessal. II. 16. ait *iram Dei Judæis* incumbere *εἰς τέλος ad summum* gradum & Reipublicæ illorum extremum exitium alludens ad verba Danielis IX. 27. ubi devastatio dicitur עד כלה *usque ad consummationem*. Quando etiam Christus dicit Matth. XXIII. 38. *ecce relinquitur vobis domus vestra ἔρημος deserta*, *Vitringa* Tomo I. Commentarii in Esaiam pag. 118. existimat, hoc in loco Christum respexisse ad verba illa Danielis IX. 26. *& usque ad finem erit bellum* נחרצת שממות *definitum vastationum*. Et profecto quanta sit vis argumentorum, quæ ex hoc vaticinio Danielis de LXX. hebdomadibus pro veritate Messiæ nostri petunt, vel ipse *R. Schimon Luzattus* publicæ disputationis de hoc argumento arbiter, suo ipsius exemplo testari debuit. Vide quæ ex *Julii Mauroceni* Ex-Judæi דרך אמונה sive libro: Via della Fede mostrata a gli Ebrei hanc in rem diligenter excerpsit *Jo. Christoph. Wolfius* Volum. III. Bibliothecæ Hebrææ pag. 1127. sequ.

(30) Hoc vaticinium Christi Matth. XXIV. 2. Lucæ XIX. 44. *Scultetus*, *Romiresius de Prado*, *Olearius* aliique hoc inprimis tempore impletum esse judicant, cum instauratio Hierosolymorum igni erumpente & terræ motu impediretur. Cum enim noctu ingens terræ motus lapides ex veteribus templi fundamentis evulsos excussit, & cunctos cum contiguis ædificiis disjecerit: vere & κατὰ τὸ ῥητὸν evenit, *quod predixit Servator*: non tantum solo æquato templo & aratro ejus solo inducto, sed ne in fundamentis quidem lapide super lapidem relicto.

(31) Inde hæc excerpta nobis dat Jo. *Clericus* dans la Bibliotheque Acienne & Moderne Tomo XXVII. pag. 191. *cette histoire*, dit Mr. Moyle, *est si extraordinaire, en toutes ses circonstances & si pleinement attestre*, par les Historiens Chretiens & Payens *de ce tems la; que je ne voit pas avec quel front on en pourroit contester la verite. Cela*, continue-t-il, *n' est nullement contraire a la notion, que je me suis forme des Miracles. Peut etre, depuis le commencement du Christianisme, n' y avoit-il eu aucune conjoncture*, ou un Miracle fut plus necessaire qu' alors: *que le monde retomboit insensiblement dans l' Idolatrie, que* l' Empereur Julien *tachoit de retablir. Il se peut encore faire que Dieu, dans son infinie sagesse, jugeat qu' il etoit necessaire qu' il intervint d' une maniere miraculeuse: pour prevenir* le retablissement des Juifs; *a fin qu' ils continuassent a vivre, comme des Exilez & comme des Fugitifs, que tout le Genre Humain meprisoit & abhorroit, & qu' ils fussent toujours un monument de la Vengeance Divine*.

(32) In recensione Operum *Gregorii Nazianzeni pag.* 40. dans la Bibliotheque Universelle & Historique Tomo XVIII. ita judicat: *S' il est arrive quelque* chose de miraculeux, *en cette occasion, il faut avoüer que l' on n' a eu gueres de soin de l' ecrire fidelement: puisque* l' Histoire varie extremement sur ce sujet, *comme on le peut voir, en conferant seulement* Socrate *&* Sozomene *avec* Gregoire. *Neanmoins ce dernier parle a l' egard de ce feu, qui sortit, ou des fondemens, ou du Temple, d' un ton tout a fait assure*.

(33) Dans l' Histoire de Juifs lib. VIII. cap. 5.

P E-

PETRI ZORNII
DISSERTATIO
DE
PATRIARCHARUM JUDAICORUM
AURO CORONARIO sive CANONE ANNIVESARIO
In Codice Theodosiano & Justinianeo.

I. PRimo statim loco ex utroque Codice *leges*, quæ quidem hic utramque paginam faciunt, ante oculos ponenendæ erant, ut debito ordine dissertatio nostra pertexi possit. *Honorius*, monente itidem *Baronio Tomo* v. Annalium ad A. C. 399. *num.* 79. *pag.* 126. ad Messalam Præfectum Prætorio *lib.* 14. de Judæis cod. Theod. ita rescripsit: *Superstitionis indignæ est, ut* Archisynagogi, *sive* Presbyteri Judæorum, *vel quos ipsi* Apostolos *vocant, qui ad* exigeodum aurum *atque* argentum *a* Patriarcha *certo tempore diriguntur, a* singulis Synagogis exactam summam *atque* susceptam *ad eundem reportent. Qua de re, omne quicquid considerata temporis ratione confidimus esse collectum, fideliter ad* nostrum *dirigatur* ærarium. *De cetero autem nihil prædicto decernimus esse mittendum. Noverint igitur* populi Judæorum, *removisse nos* prædationi hujusmodi functionem. *Quod si qui ab illo* depopulatore Judæorum *ad hoc* officium exactionis *fuerint directi: judicibus offerantur; ita ut tanquam in legum nostrarum violatores sententia proferatur. Dat.* III. *Idus April. Mediol. Theod.* V. C. *Cons.* Porro autem, uti observant *Baronius* loc. cit. *Samuel Petitus* Variarum Lectionum cap. 24. *Jac. Rhenferdius* dissertatione Philologica II. de Decem Otiosis Synagogæ, *cap.* 4. *pagin.* 193. adhuc aliæ *leges* ex utroque Codice huc pertinent. *Theodosius* & *Valentinianus* ita ad Johannem Comitem Sacrarum Largitionum *lib.* XVII. C. de Judæis & Cœlicolis rescribunt: *Judæorum* Primates, *qui in* utriusque Palæstinæ Synedriis *dominantur, vel in aliis provinciis degunt, periculo suo* anniversarium canonem *de* Synagogis *omnibus, Palatinis compellentibus*, exigant *ad eam formam, quam* Patriarchæ *quondam* coronarii auri nomine *postulabant, & hoc, quod de Occidentalibus partibus* Patriarchis *conferri consueverat, nostris largitionibus inferatur. Dat.* III. *Kalend. Jun. Constantinop. Florentio & Dionysio Conss.* Eadem constitutio habetur Lege ultima Cod. Theod. eodem: *Judæorum* primates, *qui in utriusque* Palæstinæ Synedriis *nominantur, vel in aliis provinciis degunt, quæcunque post* excessum Patriarcharum pensionis nomine *suscepere, cogantur exsolvere. In futurum vero periculo eorundem* anniversarius canon *de* Synagogis *omnibus, Palatinis compellentibus*, exigatur, *ad eam formam, quam* Patriarchæ *quondam* coronarii auri nomine *postulabant. Quæ tamen quanta sit solerti inquisitione discutias, & quod de Occidentalibus partibus* Patriarchis *conferri consueverat, nostris largitionibus inferatur. Dat.* III. *Kalend.* Jun. *Constantinop. Florentio & Dionysio Conss.*

II. Notum autem est & ἐξαγώνιον habuisse *Judæos* etiam post urbem captam *Principes*, id est summos rerum suarum moderatores & *Synedrii Præsides*. Eorum unus in *Babylonia* erat *Aichmalotarcha* ראש הגלות vulgo dictus: alter in *Palæstina Summi Synedrii Præses* & plerumque etiam *Academiæ supremus Rector*, quem נשיא *Principem* vocabant. Hunc posteriorem Græci Romanique Scriptores ceu sibi propiorem & notiorem, Imperioque Romano subjectum, passim memorant, & *Patriarcham* appellant. Vide de hac *summa præfectura* sive *Aichmalotarcharum*, sive *Patriarcharum*, qua Judæi, indulgentibus imperatoribus Romanis, per aliquot secula post eversam eorum Rempublicam gavisi sunt, plura adhuc apud *Is. Casaubonum* exercit. I. ad apparatum Annalium *Baronii num.* 2. *p.* 17. & Exercitatione XIV. ad Annales Ecclesiasticos Baronii *num.* 2. *pag.* 275. *Fr. Spanhemium* in Dissertat. Historico-Theo-

techesi XII. de vaticinio Jacobæo agens. Vere quoque idem negat *Theodoretus*, sed parum vere addit, omnes istos *Patriarchas* e stirpe *Herodis* fuisse, non autem *Davidis* prognatos. Neque vero Judæorum omnium ista fuit sententia de *Patriarcharum* e tribu Juda origine. Sic referebat *Josephus* Patriarcharum Hillelis & Judæ quondam *Apostolus* Epiphanio, *Patriarchas Tiberiadenses* genus suum retulisse ad *Gamalielem* illum, cujus nomen legitur in Actibus Apostolicis v. 34. plura de hac fictitia sive *Aichmalotarcharum* sive *Patriarcharum ex tribu Juda origine* apud *Alphonsum* de *Spina* in fortalitio fidei contra Judæos, Sarracenos, aliosque Christianæ fidei inimicos (excerpta inde luculenta nobis suggerit *Joh. Henr.* a *Seelen* in Meditationibus Exegeticis *pag.* 33.) Dominum de *Simonville* sive *Rich. Simonium*, (14) *Mart. Helvicum* de Sceptro Judæ, seu brevi explicatione ac vindicatione vaticinii Jacobæi, *Jac. Saurinum*, (15) *Joseph. Voisinum* in Observationibus ad *Raym. Martini* Pugionem fidei P. II. *cap.* 4. §. 10. *pag.* 330. *Jac. Altingium* de Schilo *lib.* I. *cap.* 3. *pag.* 8. *cap.* 13. *pag.* 55. *cap.* 15. *pag.* 63. *cap.* 19. *pag.* 75. *lib.* IV. *cap.* 5. *pag.* 228. & *Jac. Basnagium* dans l'Histoire des Juifs *lib.* III. *cap.* 2. §. 6. Paucis multa complectitur *Humfredus Prideaux* dans l'Histoire des Juifs & des Peuples Voisins *Tom.* I. *lib.* II. *pag.* 200. cujus verba hic repetere haud pigeat: Jehojachin étant mort, Salathiel son fils (16) devint *Prince titulaire des Juifs*. Depuis qu'ils avoient *perdu l'autorité*, ils n'avoient pas laissé d'en *conserver le titre*. Plusieurs siècles meme apres il y eut toujours dans les pais voisins de *Babylone* quelqu'un *de la maison de David* (17) qui sous le nom de *Chef de la captivité*, étoit reconnu & reveré comme Prince par ce Peuple, exerçoit sur eux *une espèce de jurisdiction*, autant qu'elle pouvoit compatir avec le gouvernement auquel ils étoient soumis, étoit installé dans cette Dignité, & y étoit même *confirmé quelque fois par les Souverains du pais*. On prétend même, que cette Dignité fastueuse (18) subsiste encore parmi eux, dans la vuë apparemment, *d'avoir dequoi repondre aux Chrétiens, lors qu'ils pressent contr'eux l'Oracle de Jacob*. Car toutes les fois qu'on leur prouve par cette prophètie, que le Messie doit être venu, puisque le Sceptre s'est départi de Juda & de Législateur d'entre ses pieds, ils ne manquent pas de nous objecter *ce chef de la captivité*, dans lequel ils prétendent pròsseder encore le Sceptre; comme dans leur (19) *Nasi* ou *Prince du Sanhedrin*, autre Officier titulaire parmi eux, ils ont, si on les en croit, *un Legislateur d'entre les pieds de Juda, c'est-à-dire, de sa race*. Mais si ces Dignitez ne subsistent plus parmi eux, comme quelques-uns de leurs Docteurs le reconnoissent, *cette réponse n'est plus d'usage & la prophètie retombe sur eux dans toute sa force. Comment donc resistent-ils encore à son évidence, & à la preuve que nous en tirons en faveur de notre Jesus*. Et profecto tanto facilius *Judæos* redarguere possumus, quanto major est inter ipsos de re quam tantopere jactitant, *dissensus*, aut *inconstantia*, mobilitas, levitas. Certe *Johannes Coch* sive *Coccejus* in notis ad Exerpta Gemaræ Thalmudicæ tractatus de Synedrio *cap.* I. *pag.* 127. *Judæos de fictitia Patriarcharum ex tribu Juda origine inter se disputantes* eo redigit, ut ne hiscere quidem audeant. En ipsa *Coccejii* verba: *de ipso* Jacobi vaticinio *hic agendi locus non est: neque adeo necesse est Iliada post Homerum scribere*. Videsis cl. v. *D. Sixtini Amama* Antibarbarum pag. 444. seq. *Hoc certum est, quantumvis in particulis ejus vaticinii explicandis dissideant interpretes*, Judæos *vel sola hac glossa sua convinci satis posse pervicacia. Nam ubi jam* æchmalotarchæ Babylonici ex stirpe Davidis orti? *quæ in* successione illorum *certitudo? ubi* Hillelis posteri? *quæ in horum* stirpe *designanda constantia? quæ utrorumque majestas? ubi judicia? ubi sacra? ubi tribus? ubi imperia & magistratus?*

IV. Principes illi fuerunt omnium *Synedriorum* & *Synagogarum* suæ ἐπαρχίας sive in *terra Canaan*, sive *in Babylonia*, primum quidem *in causis religionis*, cujus summum apud ipsos fuit arbitrium, deinde etiam in *Civilibus* & *Criminalibus*, quatenus *Imperatores Romani* potestatis illius exercitium non restrinxerunt, aut id tolerarunt. Et fuerunt sane illi ad tempus *Patriarchis*, quos *Illustres*, *Spectabiles*, & *clarissimos viros* vocant, indulgentissimi. Atque hæc ipsa est sententia *Vitringæ* de *Patriarcharum Judaicorum in causis civilibus & criminalibus potestate*, quæ tamen sententia infirmis admodum nititur argumentis. Largimur Imperatores Romanos dictis Patriarchis *Illustrium*, *Spectabilium* & *Clarissimorum virorum* titulos dedisse: negamus tamen eorundem potestatem tantam fuisse, quanta est ipsorum Ministrorum, qui apud Imperatores magnum tenebant amicitiæ gradum, paremque dignitatem. Vide *Guidum Pancirolum* in Commentario ad Notitiam Dignitatum utriusque Imperii Orientis sci-

licet, & Occidentis ultra Arcadii, Honoriique tempora *pag.* 3342. *Tomo* VII. Thesauri *Gravii*, & *Jac. Gutherium* de Officiis Domus Augustæ *lib.* IV. *cap.* 4. qui de titulis dictis magnorum apud Imperatores Romanos Ministrorum differunt, adde etiam *Petrum Balium*, qui dans la Critique General de l'Histoire du Calvinisme de Mr. *Maimbourg* pag. 150. Epist. 30. Tomo II. des Oeuvres diverses, disquirit, cur *Imperatores Christiani*, *Patriarchis Judæorum* tot & tantos honorum titulos indulserint. Pergit autem *Vitringa* ad stabiliendam suam sententiam, in hunc modum differendo. Quod cum ex aliis multis argumentis constat, tum præcipue ex insigni testimonio *Origenis* in Epistola Responsoria ad Africanum: *certe nunc temporis Romanis imperantibus* καὶ Ἰουδαίων τὸ δίδραχμον αὐτοῖς τελούντων, ὅσα συγχωροῦντος Καίσαρος ὁ ἐθνάρχης παρ' αὐτοῖς δύναται & Judæis didrachmum ipsis pendentibus, *quanta* permissu Cæsaris Ethnarcha (20) *apud ipsos possit*, *ut non aliter vivant*, *quam dum regnaret ille populus*; *id experti sumus*. Pergit Origenes: *fiunt autem interdum clam judicia secundum legem*, καὶ καταδικάζονταί τινες ἐπὶ τῷ θανάτῳ ut condemnentur nonnulli eorum ad mortem (21) *non equidem cum omni omnino ad hoc licentia*, *nec tamen clanculum & inscio eo*, *qui regnat*: *id quod cum in regione hujus gentis longo tempore essemus commorati*, *didicimus*, & *certo persuasi sumus*. Quæ *Origenis* verba excerpit *Vitringa*; (22) tantum autem abest, ut in illa debitam exerceat censuram, ut potius, quod nollem factum, sine ulla cautione *Origeni* statim habeat fidem. Ita quidem est, *Paulus Pezronus* dans l'Antiquitè des Tems defenduè *cap.* IV. *pag.* 278. *P. D. Huetius* in Observationibus & notis in *Origenis* commentaria *pag.* 29. & *Baronius Tom.* II. Annalium ad A.C. 224. *num.* 9. ut de *Tillemontio* nunc taceam dans l'Histoire des Empereurs & des autres Princes qui ont regnè durant les six premiers Siècles de l'Eglise *pag.* 984. verba *Origenis* identidem afferunt, nulla addita nota: sed *Vitringam* id fecisse miramur, cum alioquin repugnantia sibi scripsisse videatur. Quæ enim de *Synedriis Judæorum* illa ætate observavit alio tempore *Vitringa*, eadem hic quoque de *Patriarcharum potestate* præcipue observanda sunt. Audiamus ipsum *Vitringam* de Synagoga Vetere *lib.* I. P. I. *cap.* 7. *pag.* 163. *Curiæ juridicæ* post Reipublicæ Judaicæ destructionem mutatæ fuerunt in *Academias*. Ex Chronicis Judæorum apparet, quod *Synedria* post eversionem Hierosolymæ farta manserint tecta in terra Canaan: *jursdictio* tamen iis est ademta. Quare cum Judicibus *jus* amplius *dicere* negatum est, id inceperunt *docere*. Hinc נשיא *Princeps Synedrii* habitus est pro *Summo Scholarum Judaicarum Rectore*, atque ut jam dixi, *curiæ* acquisiverunt formam *Academiarum*. Idem *Vitringa* de Synagoga Vetere *lib.* III. P. I. *cap.* 13. *pag.* 817. hæc verba ponit notatu inprimis digna. Judæorum *Synedria* certum est in exilio non habuisse *potestatem jus dicendi* in caussis *civilibus* & *secularibus*, nisi quatenus id illis *per concessionem Supremi Magistratus* indultum est. Etsi jam *Romani Imperatores* Judæos sæpe summa tractarint indulgentia, & *Patriarcharum* potestati in pluribus excessibus connivarint, *criminalia* tamen fere reservata fuerunt *tribunalibus Romanorum*, & de *civilibus* non judicarunt, nisi *ex Compromisso partium litigantium*. Synedria quidem sibi sæpe arrogarunt potestatem de civilibus caussis jus dicendi, & inobedientes ad jurisdictionem suam agnoscendam aliquando instituerunt cogere per *Anathematismos*, aut *Perinoeas* (Pœnas) Ecclesiasticas. Quas tamen pœnas si spernerent partes litigantes, nullum illis plane superfuit medium, quo partes litigantes compellerent ad sententiæ admittendam executionem. *Exercita itaque Jurisdictio in Civilibus est ex pacto*: quod fundatum fuit in Principiis religionis & communionis sacrorum (Romanis indulgentibus, aut conniventibus) vel ex Compromisso electis promiscuis de Gente Arbitris, quorum sententiis litigantes se libere subjicerent. Utique constat, Romanos sæpe nullam aliam *Jurisdictionem* apud Judæos in exsilio tolerasse, quam *Arbitrorum Compromissariorum*. Manifestum id ex Lege Imperatorum Arcadii & Honorii Lib. 9. Tit. de Jud. & Cœlic. *Judæi communi Romano jure viventes in his* caussis, *quæ* tam ad superstitionem eorum, *quam* ad forum & leges ac jura pertinent, *adeant solenni more judicia*, *omnesque Romanis legibus inferant & excipiant actiones*. *Si qui vero ex his communi pactione ad similitudinem Arbitrorum apud Judæos* in civili duntaxat negotio *putaverint litigandum*, *sortiri eorum judicium jure publico non vetentur*. *Eorum etiam sententias Judices exequantur*, *tanquam ex sententia cognitoris arbitri dati fuerint*. Per hanc Legem omnis Jurisdictio solennis Judæis est ademta. Et in genere certum est, post excisam Rempublicam speciem Regiminis & Jurisdictionis superfuisse *Synedriis*, sed rem ipsam procul ab iis abfuisse, agnoscente etiam *Seldeno* de Syned. *lib.* II. *cap.* 4. etsi Syne-

nedriis illis ab Imperatoribus modo major, modo minor libertas in judiciis concessa sit (& etiamnum in Regnis aut Rebuspublicis concedatur) ut facile liquet ex Legibus de Regimine Synagogarum a *Petito* & *Morino* congestis. Hactenus *Vitringa*, cum vero ille ad *Joh. Seldenum* tanquam optimum hac in re judicem nos ablegaverit, operæ pretium fuerit, ejusdem verba ex *lib.* II. de Synedriis *cap.* IV. §. 10. hic repetere: *accipis*, seculis in illis, *Hebræorum sub imperio Romano rebus*, & evanescente aut minuta cum eorundem politia veteri etiam pristina Synedrii illius continuatione & usu, habuere quidem *tam extra terram Sanctam*, *quam intra*, *velut umbras quasdam tribunalium pristinorum* (qualia *Synedria* illa Judæorum in *utraque Palæstina* in codice utroque (23) pro *collegiis* & *coitionibus* ipsorum qualibuscunque memorata) sed interim *institutas non tam regiminis & jurisdictionis causa*, seu *ut tribunalia* vera, *quam doctrinæ tradendæ gratia* ut *Scholas* seu *Auditoria*. Neque enim tunc permissum est imperium ejusmodi eis, ut libere inde possent in suos illud *cum jurisdictione* exercere. Attamen quoad permissum est a Principibus, sub quibus dogerent, etiam in Scholis illis ex summa erga Doctores reverentia, & confœderata inter se, quemadmodum etiam superioribus Captivitatis sæculis, disciplina, *imitatio quædam erat imperii ac jurisdictionis*, civilisque obedientiæ, quæ potius *Scholastica* erat, quam *Forensis*; sed interim mixta. Plura addit *Seldenus*, quæ si placet ab ipso repetes: audiamus etiam *Jac. Altingium* in Orat. de Doctore Hebræo, *hinc eadem* inquit, *fuit* Schola, *quæ* Curia, juri dicundo destinata: *nec ulla inter veterum* ישיבה Academiam & סנהדרין *seu* בית דין Synedrium *sive* dicasterium *datur differentia*. *Quin qui* Judices, *iidem* Professores *nuncupari merentur*, *quoniam iisdem docendi facultas concedebatur*, *quibus* jurisdictio *demandata fuit*. Sed & *Jac. Rhenferdius* in dissertat. Philologica II. de Decem Otiosis Synagogæ §. 14. *pag.* 196. contra illos, qui per *Synedria Judæorum* in *Codice Theodosiano* non *Synagogas*, sed *Dicasteria* intelligunt, recte eandem sententiam tuetur hisce verbis: tum temporis Judæos non tantum de religione sua, sed etiam causis civilibus sententiam habuisse; atque adeo non tantum in utraque Palæstina, sed etiam in reliquis provinciis *Synedria*, sive *tribunalia*: id vero cum illorum statu istis temporibus minus convenire videtur. Unde vox *Synedrii* κατεχρηστικῶς potius de *Synagoga* accipienda videtur, ejusque *Senatu*, in quo Archisynagogi & Presbyteri nominabantur, (24) quam de *Dicasteriis* vel *judiciis* proprie dictis. Quod si quis tamen omnino contendat, hos Primates ad *Synedria proprie* dicta pertinere: id nobis tanti non erit, ut vehementer obluctemur, neque eos ratione officii sui ἀποσυναγώγους fieri facile patiamur, modo nos in posterum in Synagoga non interturbent. Hactenus *Rhenferdius*, cui ex ipso Jureconsultorum ordine addimus *Hugonem Grotium* in Dissertatione de Imperio Summarum Potestatum circa Sacra *cap.* IX. §. 15. *pag.* 125. & *Jacobum Gothofredum*, quem inprimis laudat, & sequitur *Ericus Frondin* in Dissertatione Historico- Ecclesiastica de Patriarchis Hebræorum cap. III. §. 8. *pag.* 38. Neque vero diffitemur *Guidum Panciroluum* Jureconsultum Patavinum in libro de Magistratibus Municipalibus *cap.* VI. *pag.* 54. *Tomo* III. Thesauri *Grævii*, longius hinc recedere, & per *Synedria Judæorum*, quæ in Codice Theodosiano commemorantur, intelligere collegia Judæorum, in quibus causæ decidebantur, nec extra illa determinari poterant, quibus præerant *Decurionum* locum tenentes, & sine *Duumviris municipiorum* judicantes: at vero fallitur *Pancirollus*, & multa agendo, nihil agit, uti mecum judicabunt, qui rem ipsam ad veritatis lancem exigent, secum reputantes omnia, quæ paulo ante tum ex *Philologis* tum ex *Jureconsultis* observavimus.

V. Quæ cum ita sint, suavia sunt *Judæorum somnia* de *Principibus* suis post excidium Hierosolymitanum, quasi illi sua autoritate probare possent, *sceptrum a Juda nondum ablatum esse*. Turbæ Judaicæ in una alterave urbe sedentis Magistri, *Alabarchæ* (25) ראשי ישיבה *Academiarum Rectores* fuere, alieno prorsus arbitrio & durissima servitute constricti, cum gente sua, quam regunt. Præter *Maimonidem* in Commentario ad Mischnam Berachoth, etiam *Davidem Kimchium* ejus rei testem habemus, (26) ut nunc taceam consimilia hac de re testimonia *Abarbanelis*, *Menasse ben Israel* aliorumque Judæorum, quæ leguntur apud *Joh. Hoornbeekium lib.* II. de convincendis sive convertendis Judæis *cap.* I. *pag.* 131. & *Joh. Andr. Eisenmenger* in entdeckten Judenthum P. II. *pag.* 573. Certe *Synedria* Judæorum in *Synagogas* degeneraverant, *Principes Synedrii* in *Professores*, jurisdictione ademta. Namque Academiarum Principes sequioribus sæculis titulum אבות בתי דינין, *Patrum Synedrii* sibi vindicarunt, sive judicii, quia juris patrii periti sunt, & Synedrium vetus in Captivitate quali quali modo re-

præ-

præsentantes, quantum licet de *mundo* & *immundo*, *licito* & *illicito* sententiam ferunt. Vide, quæso *Paulum Pezronum* dans l'Antiquitè des Tems defenduè *cap.* IV. §. *6. pag.* 274. *Vitringam* in libro singulari de Decemviris Otiosis ad sacra necessaria Veteris Synagogæ curanda deputatis *cap.* XX. *pag.* 281. & de Synagoga Vetere *lib.* II. *cap.* 5. *pag.* 525. Quamvis autem hæc ipsa veritas satis clara & perspicua sit, quippe ipso rerum usu comprobata, quidam tamen docti homines existimant, Judæos *Babylonios Patriarchas* habere, quorum tanta fere sit dignitas & potestas, quanta vel Regum vel Principum solet esse. *Eusebius Renaudotus* edidit librum, cui titulus: Anciennes Relations des Indes & de la Chine, de deux Vojageurs Mahometans, traduites de l'Arabe. In notis autem ad hunc librum *pag.* 332. sequ. affirmat *Renaudotus* vera esse omnia, quæ Judæi de *Babylonio* suo *Patriarcha*, ejusque dignitate tradunt. At vero quemadmodum illud Mahomedanorum Itinerarium multis est mendaciis, nugisque refertum, ita & *Renaudoti* notæ multos continent errores, sublestæ fidei testes. Vide hanc in rem singularem Jesuitæ de *Premare* Epistolam, quæ legitur inter Epistolas ita inscriptas: Lettres Edifiantes & Curieuses, ècrites des Missions Etrangeres, par quelques Missionaires de la Compagnie de Jesus. XIX. Recueil a Paris Ann. 1729. Quod ad eundem Judæorum *Patriarcham Babylonium* attinet, *Beniamin* quoque Tudelensis in Itinerario suo multa jactantius, quam verius tradit, uti pluribus probat *Ericus Frondin* in Dissertatione Historico-Ecclesiastica de Patriarchis Hebræorum, *cap.* IV. quod sigillatim agit de Patriarchis Hebræorum in Babylonia. Addamus verba *Adr. Relandi* in notis ad *Otthonis* Historiam Doctorum Mischnicorum pag. 75. *R. Pesachias edidit* סבוב *hoc est itinerarium suum, quod proinde ac illud* R. Benjaminis *ad extollendum gentis Judaicæ decus, & fingendos, nescio quos, Hebræorum Reges e stirpe Davidis, plane est compositum.*

VI. *Patriarchæ* autem ex omnibus vel plerisque orbis Romani provinciis (quemadmodum *Aichmalotarcha Babylonius* (27) ex orientis regionibus) *tributum* quoddam *annuum* seu *pensionem coronarii auri* nomine a singulis Synagogis accipiebant. Exigebant autem ab *Synagogis* suis *Archisynagogi* & *Presbyteri*, acceptamque summam per *Apostolos* eo nomine missos ad Patriarchas mittebant. De istiusmodi *Patriarchæ Judaici Apostolis* plura vide apud *Sam. Petitum* Variarum Lectionum cap. 24. *Laurens. Dav. Bollhagen* in singulari Dissertatione de Apostolis Hebræorum, *Jac. Gothofredum* ad *lib.* 14. *Cod.* Theodosiani de Judæis, *Sam. Perisium* in lexico Antiquit. Romanarum in voce Apostole, *Rich. Montacusium* in Originibus Ecclesiasticis P. II. *pag.* 121. *Guil. Caveum* in Vitis Apostolorum *pag.* 155. *Frid. Spanhemium* in dissertatione Historico-Thelogica de Apostolaru & Apostolis §. 7. seq. *Henr. Valesium* in annotationibus in *Eusebium* pag. 22. *Paul. Pezronum* dans l'Antiquitè des Tems defendue *cap.* VI. *pag.* 405. Dominum *de Simonville* sive *Richard. Simonium* dans la Comparaison des Ceremonies des Juifs & de la Discipline de l'Eglise *cap.* XI. *pag.* 77. *Petrum* de *Marca* in dissertatione de discrimine Clericorum & Laicorum *cap.* III. §. 13. *Petrum Molinæum* de Var. *lib.* II. *cap.* 3. *pag.* 53. *Henr. Dodwellum* in dissertatione de Jure Laicorum Sacerdotali *cap.* III. §. 13. *pag.* 211. *Herm. Witsium* in Prælectionibus de Vita & rebus gestis Pauli Apostoli *sect.* II. §. 18. *pag.* 31. *Baronium Tom.* III. Analium ad Ann. C. 327. num. 18. *Joh. Henr. Hottingerum* Hist. Eccles. Parte I. cap. 4. §. 3. pag. 208. *Vitringam* de Synagoga Vetere *lib.* II. *cap.* 10. *pag.* 577. *Jac. Basnagium* dans l'Histoire des Juifs *lib.* III. *cap.* 2. §. 8. *pag.* 41. *Adr. Relandum* in Antiquitatibus Sacris Vet. Hebræorum delineatis P. I. *cap.* 10. §. 11. *Dionys. Petavium* in notis ad Epist. XXV. *Juliani* τῷ Παραβάτῃ, *Ezech. Spanhemium* in præfatione ad Opera dicti *Juliani*. Nimirum *Judæorum Patriarchæ anniversarium Canonem* a Synagogis exegere per *Apostolos* suos adsessores, ac inde ἀποστολῆς seu *Adostolatus* nomine dictum, uti vocem illam ἀποστολῆς de *tributo illo* accipit *Ezech. Spanhemius* l. c. & *Sam. Pitiscus* in lexico Antiquitatum Romanarum in voce Apostole: quamvis *Petrus* de *Marca* l. c. existimet per vocem ἀποστολὴ tantummodo dictorum Apostolorum *functionem* designari. Quod ad J. C. *Bulengerum* attinet, is in libro de Tributis & Vectigalibus Populi Romani *cap.* 44. *pag.* 885. *Tom.* VIII. Thesauri *Grævii*, vocem ἀποστολὴ perperam interpretatur, persuasus, per illam intelligi *tributum*, quod ad *Imperatorem* mittebatur a Judæis. Verum age videamus, quodnam illud fuerit, quod ad Patriarcham ditioni illius subjecti Judæi aurum mittebant atque argentum. *Coronarium* appellant Imperatores Theodosius & Valentinianus Lege XVII. Cod. Theod. *Anniversarium Canonem de Synagogis omnibus, Palatinis compellentibus, exigant ad eam formam* quam

quam Patriarchæ quondam auri coronarii nomine postulabant. Quod his verbis Græci explicant, idque recte, ut *Cujacio* videtur ad *lib.* x. *Cod. Titul.* LXXV. de auro coronario ἐπειδὴ οἱ Ἰουδαῖοι παρεῖχον ὑπὲρ τοῦ γενέσθαι στέφανον τῷ οἰκείῳ ἱερεῖ καθ' ἕκαστον ἔτος ῥητὴν ποσότητα χρυσοῦ, putatque id aurum Judæos quotannis contulisse *Patriarchis Hierosolymitanis*, atque huc pertinere verba *M. Tullii* pro L. Flacco: *cum aurum Judæorum nomine, quotannis ex Italia & ex omnibus vestris provinciis Hierosolymam exportari soleret*. Sed fallitur *Cujacius* & confundit *Patriarchas* cum *Pontificibus Hierosolymitanis*. Atqui neque fuerunt Judæorum Patriarchæ de Pontificum aut Sacerdotum gente: neque item quamdiu fuerunt Pontifices Hierosolymæ: nam *Patriarchæ* instituti sunt ἐν τῇ ὑστέρᾳ διασπορᾷ *post excidium Hierosolymitanum*. Adde quod neque Hierosolymæ tantum fuerunt Patriarchæ, sed etiam alibi, ut *Alexandriæ Ægypti*, *Tiberiade*, & in partibus Occidentalibus. Quod vero ad *Ciceronis* verba attinet, sciendum est *Hierosolymitanum templum* fuisse *commune Judæorum omnium*, ubicunque gentium essent, *ærarium*. Nolumus hic repetere, quæ hanc in rem diximus in Historia Fisci Judaici *cap.* IV. §. 3. *De Gazophylaciis templi Hierosolymitani* conferendi erunt *Jac. Phil. Tomasinus* in libro singulari de Donariis ac Tabellis Votivis Veterum *cap.* 22. *pag.* 832. *Tomo* XII. Thesauri *Grævii*, *Constantinus l'Empereur* in notis ad Codicem Middoth *pag.* 47. *Jo. Lightfootus* in Decade Chorographica Marco præmissa *cap.* III. §. 1. *seq. Bonaventura Corn. Bertramus* de Republica Judaica *cap.* XV. J. B. *Carpzovius* in Animadversionibus & notis ad *Wilh. Schickardi* Jus Regium *pag.* 212. *Joh. Lundius* in den Judischen Heiligthumern *lib.* II. *cap.* 25. *pag.* 354. *seq. Jo. Gothof. Lakemacherus* Observationum Philologicarum P. V. Observatione VI. Quæ cum ita sint, *Tacitus* Hist. *lib.* V. *cap.* 8. templum Hierosolymitanum *immensæ opulentiæ templum* nominat, & quando *Cicero* in Oratione pro lege Manilia meminit *fani locupletissimi & religiosissimi*, idem templum Hierosolymitanum intelligi putat *Gabriel Albaspinæus* in notis ad *Tertullianum*. Nisi quis malit cum *Paulo Manutio* a *Cicerone* Ponticum Bellonæ fanum designari. Quodnam autem fuerit illud *aurum*, quod *Hierosolymam* exportabatur, docet *Josephus*, τὸ δίδραχμον nempe, quod Israelitarum singuli annos nati XX. tenebantur Deo pendere, cujus lex habetur apud Moysem, inferebaturque templo præter aliam votivam pecuniam. Aurum igitur hoc mittebatur ad summum Pontificem, sed Hierosolymam exportabatur, inferebaturque in templum, ut in eo tanquam ærario publico reponeretur ad usus gentis publicos. *Aurum* vero, quod exigebant *Patriarchæ*, ad illos mittebatur non e *didrachmis* (28) aut *votiva* alia *pecunia*, sed proprio Judæorum amore, appellaturque *aurum Coronarium* familiari voce apud Romanos, sed hic per aliquam similitudinem generaliter sumta. Ceteroquin enim *coronarium aurum* dictum est veteribus, quod specie triumphorum vel oblatum vel exactum est, siquidem origo vetusta tulit, ut socii & amici, ipsi Victori Imperatori *coronas aureas* obtulerint, quasi gratulantes, & meritum ei caput cingentes, quæ ante ipsum in triumpho prælatæ & populo ostensæ fuerunt, ut a doctissimis viris (29) observatum est. Ex *Josepho* quoque *Antiquit. lib.* XII. *cap.* 3. XIII. 5. & 8. constat, quod Judæi tributum hoc nomine στεφανίτης φόρος Asiæ Regibus, Victoribus suis pependerint. Confer *Grotium* ad 1. *Maccab.* X. 29. Quod cum locum non habuerit in Patriarchis, *Auri Coronarii* hoc in casu interpretatio ita accipienda, ut denotetur *oblatio pecuniæ voluntaria*, statuta tamen, quæ Patriarchæ, ceu gentis Principi facta sit. *Est aurum coronarium, quæ diversarum ordines curiarum vel amore proprio, vel indulgentiarum lætitia, vel rebus prospere gestis admoniti in coronis aureis signisque diversis obtulerint*. Leg. IV. Cod. Theod. de auro coronario. Quod Patriarchis mittebatur aurum atque argentum a Judæis, & appellatur *aliqua similitudine aurum coronarium*, missum est, ut videtur, primo amore Judæorum proprio in suos Patriarchas: postea a Patriarchis coactum est, quia consuetudo id tulerat: nam non poterat ab ullo, *absque consuetudine cogi:* Lege unica C. De auro coronario. Cogebant autem & exigebant *Archisynagogi* sive *Presbyteri*, ceterique, vel *Apostoli a Patriarchis directi*, exigebant, inquam, aurum illud & argentum a Judæis ex uniuscujusque *decimis* atque *primitiis frugum*. *Epiphanius* de *Josepho* Patriarchæ Apostolo: μετ' ἐπιστολῶν ὁ Ἰώσηππος ἀποστέλλεται εἰς τὴν Κιλίκων γῆν, ὃς ἀνελθὼν ἐκεῖσε ἀπὸ ἑκάστης πόλεως τῆς Κιλικίας τὰ ἐπιδέκατα, καὶ τὰς ἀπαρχὰς παρὰ τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἰουδαίων εἰσεπράττετο. Non tenebantur Judæi, templo non stante, nec obtinente sacrorum usu, ad primitias, therumoth, & decimas frugum; & si tenerentur, pendere non tenerentur nisi Levitis ac Sacerdotibus. At vero, quia primum amore proprio in suos Patriarchas, qui non erant de gente Levitica

tica aut Sacerdotali, contulerunt Judæi *adærationem primitiarum & decimarum ſuarum frugum;* propter hanc conſuetudinem factum eſt, ut poſtea jure Patriarchæ ab iis aurum atque argentum cogerent ex *decimis* & *primitiis* illorum *adæratis*, idque *quotannis*, ut judicat *Petitus* (30) Quanquam *non una vice* cogebatur & exigebatur iſtud aurum, ſed *pluribus in ſingulis annis vicibus*, quod ſuſpicari licet ex verbis *Legis* XIV. *Codice Theodoſ.* de Judæis & Cœlicolis: *ſuperſtitionis indigna eſt, ut &c.* vide §. 1. hujus diſſertationis. Vides enim III. Idus Aprilis, ante quem diem data eſt Mediolani hæc conſtitutio, nondum coactum fuiſſe omne illud aurum atque argentum, ſed pro temporis ratione *partem aliquam*; nimirum *aurum* atque *argentum ex adæratis primitiis* & *decimis muſti* & *olei* illius anni Judaici vertentis a menſe Tiſri. Supererat cogendum *ex adæratis primitiis* atque *decimis frugum*, quod nondum cogi poterat a. d. III. Id. April. Nam cum exigeretur & cogeretur aurum illud coronarium, quod Patriarchæ poſtulabant e primitiis & decimis, non poterant exigi niſi jam collectis & elaboratis frugibus. Quare ſtatuit *Petitus*, *tribus vicibus quotannis* exactum fuiſſe *coronarium* hoc *Patriarcharum aurum*, prima quidem novo anno, poſt feſtum *σκηνοπηγίας*, elaborato jam vino, altera, elaborato jam oleo; tertia, denique poſt Pentecoſtes feſtum, elaborato frumento. Atque ita, ut ſtatueretur *modus* & *forma*, ad quam exigeretur, ſcilicet modius frumenti, aut hemina vini, aut quartarium olei, tot æra pendebat, atque formam hanc poſtulabant, & ad eam exigebant *coronarium aurum* nomine *Patriarchæ* a Synagogis *Archiſynagogi*, *Hierei*, *Presbyteri*, *Azanitæ*, ab his *Apoſtoli*. Jam vero Patriarchæ ex illis oblationibus non familiam modo ſuam quam ſplendidiſſime aluerunt, ſed & *partem* earum *Apoſtolis* diſtribuerunt, quam, ut nonnulli conjiciunt, *τὴν τῆς Ἀποστολῆς ἐπιχαρπίαν* vocat *Epiphanius*. Hactenus de *auro coronario*, quod Judæi *Patriarchis* ſuis pependerunt, confer de eodem auro *Samuelem Petitum* in Variis Lectionibus *cap.* 24. *Julium Cæſarem Bulengerum* in libro de Tributis & Vectigalibus Populi Romani *cap.* 18. *pag.* 864. *Tomo* VIII. Theſauri *Grævii*, *Ericum Frondin* in Diſſertatione Hiſtorico-Eccleſiaſtica de Patriarchis Hebræorum *cap.* III. §. 11. *Fried. Spanhemium* in diſſertatione Hiſtorico-Theologica de Apoſtolatu & Apoſtolis §. 8. *ſeq. Joh. Morinum* in Exercitationibus Biblicis, *Jacob. Rhenferdium* Diſſertatione Philologica II. de Decem Otioſis Synagogæ §. 11. *pag.* 195. *Camp. Vitringam* de Synagoga Vetere *lib.* III. *Part.* 1. *cap.* 18. *pag.* 884. *Herm. Witſium Tomo* II. Miſcellaneorum Sacrorum *Exercitatione* XII. §. 4. *pag.* 344. *Cæſar. Baronium Tomo* V. Annalium ad A. C. 399. *num.* 79. *ſeq.* (31) *Jac. Baſnagium* dans l'Hiſtoire des Juifs *lib.* III. *cap.* 2. §. 9. *ſequ. pag.* 42. & *lib.* VIII. *cap.* 6. §. 17. *pag.* 229. An *Judæi* adhuc *aurum*, quod cum illo *auro coronario* aliquam ſimilitudinem habeat, *exportent*, (32) nec libet jam nec vacat diſquirere: videndum tamen, quid de illo *auro coronario Patriarcharum* Judaicorum *Imperatores Romani* conſtituerint? *Dionyſius Petavius* in notis ad *Juliani Epiſtolam* XXV. *Jac. Gothofredus* ad *Cod. Theodoſ. pag.* 231. *Tomo* VI. & *Jac. Baſnagius* dans l' Hiſtoire des Juifs *lib.* III. *cap.* 2. §. 12. *pag.* 46. exiſtimant *Julianum* Apoſtatam in *Epiſt.* XXV. quam ad τῶν Ἰουδαίων Κοινὸν ſcripſit, edicto quodam prohibuiſſe, ne Patriarchæ illud tributum a ſuis exigerent: at vero hæc ſententia infirmo admodum tibicine nititur. Id enim tantummodo dicit *Julianus*, *ſe Judæorum Patriarcham hortatum, ut ab illo tributo exigendo vellet abſtinere:* τὸν ἀδελφὸν Ἴουλον τὸν αἰδεσιμώτατον Πατριάρχην παρῄνεσα. Confer *Ezech. Spanhemium* in præfatione ad Opera *Juliani*. Neque vero Parriarcha ille admonitioni *Juliani* ob inſecutam ejuſdem cædem, paruit, ſed ei, ſeu ejus ſucceſſoribus eundem *Canonem* adhuc *pendi ſolitum*, aliunde patet. Nimirum Honorius A. 399. ſingulari quadam conſtitutione *Dat.* III. Idus Aprilis Mediol. Theod. V.C. Conſ. Judæos ſibi nimium arrogantes compreſſit, & aurum illud ab eis ex more colligendum inhibuit. Verum quod hoc anno Honorius Imperaror Judæis ademtum voluit, haud poſt diu, ſub ſuo ſexto Conſulatu cum Ariſtæneto pro iiſdem datis reſcriptis *lib.* 15. & 17. de *Jud. Cod. Theod.* reſtituendum putavit, anno videlicet Domini quadringenteſimo quarto. Exſtat ramen de eadem re Theodoſii junioris reſcriptum, quo ſibi vendicat, quæ ab Occidentalibus Patriarchis a Judæis exigi vidimus, *l. ultim.* de *Jud. Cod. Theod.* & *lib.* 16. *Cod. Juſt. eod. tit.* Confer *Baronium Tomo* V. Annalium ad A. C. 399. *num.* 80. & *Baſnagium* dans l' Hiſtoire des Juifs *lib.* VIII. *cap.* 6. §. 17. *p.* 229

VII. *Tempus* quo eſſe *deſierunt Patriarchæ* inveſtigandum eſt. Sua ætate nullos fuiſſe Judæorum Patriarchas teſtatur *Theodoretus* Dialogo 1. hiſce verbis: ἄλλως τε καὶ αὐτοὶ παντελῶς ἠφανίσθησαν, καὶ χρόνος διελήλυθεν ἐξ οὗ καὶ ἡ τούτων ἡγεμονία τὸ πέρας ἐδέξατο *quanquam & hi quoque prorſus*

abo-

aboliti sunt : & dudum est ex quo horum etiam principatus finem accepit. Nempe A. C. 429. Florentio & Dionysio Coss. jam non erant Patriarchæ. Liquet ex Constitutione Imperatorum Theodosii & Valentiniani data his Coss. ad Johannem C. S. L. L. XVIII. de Jud. & Coel. magisque liquebit ex eadem constitutione, ut legitur L. ultima *Cod. Theod. eod.* Legis ibi *excessum Patriarcharum*, id est Patriarchas non amplius esse, idque jam ab aliquot annis, itaque dicunt Imperatores, *Patriarchas quondam postulasse aurum coronarium*, quando scilicet erant, erant autem adhuc Patriarchæ A. C. 404. qui Consules habuit Honorium *Aug.* VI. & Aristænetum: nam eo anno scripta est Lex XVII. *Cod. Theod.* de *Jud.* & *Cœlicol.* qua cavetur, licere Patriarchis aurum a Judæis suæ ἰπαρχίας ϗ ἀποδασμῶ exigere. Restat igitur, ut intra illud annorum intervallum, quod est ab A. C. 404. ad A. C. 429. Patriarchæ esse desierint. Postquam autem esse desierunt, sive *post excessum Patriarcharum*, ut loquuntur Imperatores, *Judæorum Primates*, (33) ex auro illo coronario quod *Patriarchis* pendebatur quotannis, *pensionis nomine* quædam susceperunt: sed id omne a Primatibus refundi voluerunt Imperatores, ut suo ipsorum inferretur ærario: atque in posterum voluerunt *aurum* illud *coronarium*, quod *Primates Judæorum* ubique terrarum a Synagogis omnibus exigebant, ut Patriarchis a Primatibus qui illorum ἰπαχρίας & ditionis essent, mitteretur, sibi pendi, iisdem Primatibus exigentibus.

N O T Æ.

(1) Bibliothecæ Hebrææ P. I. *pag.* 230.
(2) De antiquitatibus Hebr. Scholastico Acad. *pag.* 135.
(3) Sub nomine Domini de *Simonville* dans la Comparaison des Ceremonies des Juifs & de la discipline de l' Eglise *cap.* II. *pag.* 76. *sequ.*
(4) Historiæ Ecclesiasticæ P. I. *cap.* IV.
(5) In libris de Schilo passim & quidem in iis locis, quæ paulo inferius indicabimus.
(6) In dissertatione de Synedriis Hebræorum §. 44.
(7) In notis ad *Beniamini* Itinerarium p. 192.
(8) Dans l' Histoire des Empereurs & des autres Peinces, qui ont regne durant les six premiers Siecles de l' Eglise. Tomo I. *pag.* 984. sequ. Luculenta ex *Tillemontio* excerpta videre licet apud *Jo. Clericum* dans la Bibliotheque Universelle & Historique *pag.* 87. *sequ.*
(9) Dans l' Antiquite des Tems defendue *cap.* II. *pag.* 71. *cap.* IV. *pag.* 277.
(10) Ita enim disserit de Synagoga Vetere *lib.* III. P. I. *c.* 17. *pag.* 867. post Hierosolymam destructam *summum gentis Synedrium* non mox penitus sublatum sed, etsi *autoritas* illius variis modis *infracta* sit, aliquandiu post id tempus continuatum est. Primum quidem post exscidium resedit illud Synedrium sive suprema Palæstinæ Academia in *Jasne*, dein *Tsippori* & *Tiberiade*, ubi tandem, ceu colligere licet ex Legibus Romanis, desiit *sæculo quinto*. Verum *tertio* post natum Dominum *sæculo* inceperunt *curia* sive *Schola Babylonicæ* (primum *Sorana*) summopere florere, nec cesserunt Præsides summæ Academiæ Babylonicæ vel doctrina, vel autoritate Præsidibus Acedemiæ supremæ Palæstinæ, imo, evanescente sensim splendore pristino Synedriorum sive Scholarum Palæstinæ, magnis aucta est incrementis Babylonicæ institutionis auctoritas; eaque celebria *Synedria Ecclesiastica Babylonia* continuata sunt usque ad *undecimum* a Christo nato *sæculum*. *Benjamin* equidem Tudelensis sæculi XII. scriptor, *Bagdadenses* adhuc agnoscit *Ethnarchas*, sed quorum tamen autoritas (si *Benjamini* in his fides adhibenda sit) in *docendo* & decernendo de dogmatis religionis non sane potest comparari cum eruditione & autoritate Præfectorum Scholarum Soranæ, Nehardeensis & Pumbeditanæ.
(11) Dans l' Histoire des Juifs lib. III. *cap.* I. §. 10. *pag.* 18. Nimirum si Titus Rabban Jochanan concessisset *Synedrium Jasnæ* erigere, summam imprudentiam prodidisset, cum genti rebelli in loco maritimo suo permitteret uti Synedrio.
(12) Vide *Jac. Basnagium* dans l' Histoire des Juifs *lib.* III. *cap.* 2. §. 3. *pag.* 35. & *Paulum Pezronum* dans l' Antiquite des Tems defendue *cap.* IV. *pag.* 275. & *cap.* VI. *pag.* 403.
(13) In Epistola quadam ad Servianum apud *Flavium Vopiscum* in Vita Saturnini. *Baronius* quidem Tomo II. Annalium ad A. C. 112. *num.* 2. *Casaubonum* & *Salmasius* in notis ad *Vopiscum* volunt intelligi ab Adriano *Patriarcham Alexandrinum* eundemque *Christianum*, sed multo rectius *Patriarcham Judæorum* hoc in loco innui contendunt *Jo. Morinus* in Exercitationibus Biblicis *lib.* II. Exercit. III. *cap.* 2. *Petrus De Marca* de Concordia Sacerdotii & Imperii *lib.* I. *c.* 3. §. 5. *Fried. Spanhemius* in dissertatione Historico Theologica de Apostolatu & Apostolis §. II. *Jac. Basnagius* dans l' Histoire des Juifs *lib.* III. *cap.* 2. §. 1. *p.* 33. *Paulus Pezronus* dans l' Antiquite des Tems defendue *cap.* IV. *p.* 275. & *cap.* VI. *p.* 403. *Campegius Vitringa* de Synagoga Vetere *lib.* II. *cap.* 5. *pag.* 523. *Guil. Beveregius* in notis ad Canonem VI. Concilii Nicæni, *Jo. Pearsonius* in Vindiciis Ignatianis P. I. *pag.* 174. *Jo. Casp. Suicerus* in Thesauro Ecclesiastico in voce Πατριάρχης num. II. *Ericus Frondin* in Dissertatione Historico-Ecclesiastica *cap.* III. §. 2. Ceterum *Larroquanus* in Observationibus ad *Pearsonii* Vindicias Ignatianas, & *Thomas Ittigius* in selectis Capitibus Historiæ Ecclesiasticæ Sæculi II. *pag.* 275. malunt hic neutri accedere parti.
(14) Dans la Comparaison des Ceremonies des Juifs & de la Discipline de l' Eglise *cap.* II. p. 76. ita scribit: il est parle dans le Talmud de *deux Chefs de la Tribu de Juda*, dont l'un estoit dans la *Palestine* & l' autres dans le territoire de *Babylone*. Les Juifs memes sont *les genealogies de ces deux Chefs*, & plusieurs d'entr' eux pretendent que *le Messie* qu'ils attendent viendra d' un de ces *Chefs imaginaires*, qui est celui de *Babylone*.
(15) Tomo I. Discours Historiques, Critiques, Theologiques & Moraux sur les Evenemens les plus memorables du Vieux & du Nouveau Testament p. 558. 583.
(16) II. Esdras v. 16.
(17) De eo vide notas *Constantini L' Empereur* ad *Benjamini* Itinerarium *pag.* 192. sequ.
(18) Vide *Jacobi Altingii* Schilo lib. I. cap. 3. 13. 14. 15. & *Seldenum* de Synedriis lib. II. c. 7. §. 5.
(19) Vide *Buxtorfii* lexicon Rabbinicum pag. 1399. & *Seldenum* de Synedriis *lib.* II. *cap.* 6.
(20) De vera notionis vocis ἐθνάρχης, ubi de rebus *Judæorum* sub Imperatoribus *Romanis* sermo est, vide omnino *Nicolaum Fullerum* Miscellaneor. Sacror. lib. IV. cap. 16. & *Vitringam* de Synagoga Vetere lib. II. c. 9. p. 559. Ceterum *Cocceius* in Comment. ad Zachar. IX. 2. & 2. Cor. XI. 32. hujusmodi aliquem Judæorum ἄρχοντα *Præfectum* vel *Principem* designari existimat per ἐθνάρχην Aretæ Regis, qui Paulum studuit prehendere Damasci. Μεγάλοι etiam nomine *Principes* intelligendi, Matthæi XX. 25. quales fuerunt *Ethnarchæ Judæorum*, quos ἐθνάρχας dictos videre est apud *Josephum* Anti-

quitat. Judaicar. XIII. 2. unde lux dicti apud Lucam XXII. 25. Vide *Hugonem Grotium* in Dissertatione de Imperio Summarum Potestatum circa Sacra *cap.* IV. *pag.* 44.

(21) Res majoris adhuc indaginis erit, an *Ethnarchis Judæorum* præsertim hoc ipso tempore tanta fuerit potestas, ut in suos jus vitæ necisque habuerint. *Origenis* hæc scribentis fidem non satis firmam esse judicat *Jac. Basnagius* dans l' Histoire des Juifs *lib.* III. *cap.* 2. §. 14. *pag.* 49. itemque *Ericus Frondin* in Dissertatione Historico-Ecclesiastica de Patriarchis Hebræorum *cap.* IV. §. 9. *pag.* 59.

(22) De Synagoga Vetere lib. II. cap. 5. pag. 522.

(23) L. 29. C. Theodos. lib. 16. tit. 8. & l. 17. C. Justin. tit. de Jud. Videsis *Cujacium* lib. VII. Observ. 30.

(24) In Rescripto Theodosii II. & Valentiniani AA. ad Johannem *Sacrarum* Largitionum Comitem in Codices Theodosiano lib. 16. tit. 8. l. 29. hæc verba a *Rhenferdio* designantur: *Judæorum Primates qui in utriusque Palæstinæ Synedriis* nominantur *vel in aliis provinciis degunt, quæcunque post excessum Patriarcharum pensionis nomine suscepere, cogantur exsolvere*. In Codice Justinianeo Tit. de Judæis l. 17. pro *nominantur*, legitur *dominantur*, aliaque ibi haud parum a Theodosiani hic verbis discrepant, uti observat *Jo. Seldenus* in Dissertatione de Anno Civili, & Calendario Veteris Ecclesiæ seu Reipublicæ Judaicæ cap. XVII. pag. 81. & *Jo. Andreas Schimidius* in Historia Cœlicolarum ad Tit. Codicis de Judæis & Cœlicolis. Certe quando *Petitus occidentis partibus Judæos Patriarchas præfuisse* censuit inductus lege 17. Cod. Justinian. de Judæis & Coel. restituendum textum esse ex Cod. Theodos. lege ult. de Jud. & Coel. legendumque *de occidentalibus partibus* non *de Occidentalibus Patriarchis*, alii monent apud *Petrum De Marca* de Concordia Sacerdotii & Imperii lib. I. cap. 3. §. 5.

(25) Ἀλαβάρχαι summus apud Judæos in Alexandria jus civitatis habentes, Magistratus. Vide de hac voce atque officio *Ludov. Cappellum* in Historia Apostolica, *Henr. Valesium* in notis ad *Eusebium* p. 27. *Adr. Turnebum* advers. XXVII. 25. *Vossium* in Etymologico, *Gyraldum* in Dial. XXIX. *pag.* 450. T. II. thes. Crit. *Gruteri*, *Nicol. Fullerum* Miscellan. Sacror. lib. IV. cap. 16. *Christ. Noldium* in Historia Idumæa pag. 437. *Julium Cæsarem Bulengerum* in libro de Tributis & Vectigalibus Populi Romani cap. 21. pag. 869. Tomo VIII. Thesauri *Grævii*, *Jo. Lightfootum* in Commentario Chronologico & Critico in Acta Apostolorum pag. 817. Tomo II. Operum, *Jacobum Hasaum* in Dissertatione de Theophilo Alexandrino, cui Lucas Historiam Sacram inscripsit, §. 14. pag. 1075. Bibliothecæ Bremensis Classis IV. fascic. 6. *Jo. Clericum* dans la Bibliotheque Ancienne & Moderne Tomo XVII. pag. 111. sequ. *Sam. Pitiscum* in lexico Antiquitatum Romanarum in voce Alabarches, *Jacob. Basnagium* dans l' Histoire des Juifs *lib.* VII. c. 7. §. 19. *pag.* 178. *Ludov. Cappellum* in Historiæ Judaicæ compendio ex Josepho contracto & ad illustrationem Historiæ Evangelicæ & Apostolicæ N. T. accommodato, *Jac. Rhenferdium* in Dissertatione de Arabarchis. An Alexander Alabarcha Alexandrinus Hierosolymis in Concilio adversus Apostolos Actor. IV. 6. sederit? quæritur. Affirmat *Baronius* Tomo I. Annalium ad. A. C. 34. num. 265. & ad A. C. 42. num. 30. *Baronii* vestigia premere videtur *Jac. Usserius* in Annalibus Vet. & Novi Testamenti p. 646. & *Jo. Pearsonius* in Acta Apost. pag. 43. & *Noldius* l. c. *pag.* 416. conferri merentur.

(26) Ad Hoseæ III. 4. ita commentatur: diebus multis sedebunt filii Israel *sine rege & sine principe:* hi sunt *dies exiliis*, in quo nos hodies sumus, *neque nobis rex est*, *neque princeps ex Israele*: sumus enim in potestate gentium & in potestate regum, & principum ipsarum.

(27) Vide de *auro coronario Patriarchæ Babylonii Benjamini* & *Abrahami Zacuthi* verba apud *Campegium Vitringam* de Synagoga Vetere lib. III. P. I. cap. 18. pag. 882.

(28) Verba hæc sunt *Petiti*, sed alii aliter sentiunt. Ita enim *Spanhemius* in Dissertatione Historico Theologica de Apostolatu & Apostolis §. 8. *Apostoli a Patriarcha deferebant* ἐγκύκλια γράμματα circulares literas *ad Synagogas* pecuniis per capita colligendis *speciatim* auro coronario, *coronæ scilicet Patriarchali ornandæ*, *quod* loco didrachmi sacri *exigebant* Patriarchæ, *in modum annuæ pensionis tam in Orientis quam in Occidentis partibus*. Eadem verba sunt *Witsii* Tomo II. Miscellaneor. Sacrorum Exercit. XII. §. 4. p. 344. Ceterum hanc ipsam quoque sententiam tuetur *Basnagium* dans l' Histoire des Juifs lib. III. c. 2. §. 9. sequ. postquam enim de *Didrachmis Sacris* mentionem fecerat, addit: les Empereurs s' emparerent de ce Tribut apres la ruine de Jerusalem. *Domitien* l' exigea avec cette Severite. *Nerva* en relacha une Partie, que le Patriarche, qui commencoit alors a paroitre chez les Juifs s' appropria. Huc denique referas *Relandum* in Antiquitatibus Sacris vet. Hebræorum delineatis P. I. cap. 10. §. 11. *semisiclum*, inquit, *appellabant* aurum coronarium *ob convenientiam aliquam cum auro coronario Imperatoribus offerri solito*. Ejusdem sententiæ autor est *Guidus Pancirolus* in Commentario ad Notitiam Dignitatum utriusque Imperii Orientis scilicet & Occidentis ultra Arcadii, Honoriique tempora pag. 1524. Tomo. VII. Thesauri *Grævii*. Ceterum *Petiti* sententia magnam habet verisimilitudinem. Ex *Philone* discimus, quod tempore ipsius *Judæi in exteri regionibus* agentes *aurum* & *argentum* quamplurimum e *primitiis* collectum, & in *æraria* oppidatim fere sacrata, depositum, per legatos quosdam e viris cujusque civitatis probatissimis selectos *Hierosolymam* quotannis miserint. *Philonis* testimonia, quæ hic utramque faciunt paginam, leguntur lib. II. de Monarch. pag. 565. & de Legat. ad Cajum *pag.* 697. De hac Judæorum consuetudine nihil reperimus in lege: quamvis lex de *decimis*, quas Deus ob longiorem viam vendere, & pretium inde redactum ad urbem sacram perferre jusserat Deuteron. XIV. 24. 25. occasionem illi dedisse videatur. Confer. *Jo. Christianum Biel* in Observationibus ad Actorum II. 5. de Judæis ex omni gente sub cœlo Hierosolymis commorantibus §. 8. pag. 671. Bibliothecæ Bremensis Classis III. fascic. IV. Quamvis autem destructo templo, & diruta Hierosolyma, *didrachmis*, itemque *pecuniæ ex primitiis & decimis colligendæ*, nullus esset locus, Judæi tamen ex more quodam longo jam tempore firmato, *auri coronarii canonem anniversarium* Patriarchis suis pendere voluerunt.

(29) Vide Monumentum Ancyranum Augusti, & titul. Cod. Th. de Auro Coronario, & ibi *Jac. Gothofredum*, *Petavium* ad Synesium pag. 7. *Valesium* ad *Ammiani lib.* XXV. cap. 4. p. 461. *Carolum Du Fresne* in Glossario mediæ & infimæ Latinitatis in vocibus Aurum Coronarium, *Gisbertum Cuperum* Exercitat. II. de Elephantis in Nummis obviis cap. IX. pag. 211. Tomo III. Thesauri novi *De Sallengre*, *Nicolaum Abramum* in notis ad *Ciceronis* Orationem in L. Pisonem, *Adrianum Turnebum* in notis ad *Ciceronis* Orat. de Lege Agraria contra Rullum, *Joannem Dougtæum* in Analectis Sacris P. II. pag. 185. *Julium Cæsarem Bulengerum* in libro de Tributis & Vectigalibus Populi Romani *cap.* 27. *pag.* 874. Tomo VIII. Thesauri *Grævii*, itemque in libro de Triumpho veterum Romanorum cap. 29. *Justum Lipsium* de Magnitudine Romana *lib.* II. cap. 9. pag. 716. Tomo III. Operum, & quem primo loco commendare debebam *Sam. Pitiscum* in Lexico Antiquitatum Romanarum Tomo I. p. 224.

(30) Atque id inde colligit *Petitus*, quia *aurum* Patriarcharum *coronarium* in Jure vocatur *canon anniversarius* LXVII. C. *de Judæis & Cælicol.* quæ lex est ultima Cod. Theod. eod. Ceterum de vera notione vocis *Canon* in hoc argumento, ubi de *tributis* sermo est, vide *Justum Lipsium* libro I. Electorum cap. 8. pag. 670. Tomo I. Operum, *Octavium Falconerium* in Epistola ad Carolum Datum de Latere ex edificii veteris ruderibus eruto pag. 1490. Tomo IV. Thesauri *Grævii*, *Barn. Brissonium* de verborum significationibus lib. III. & in Appendice, J. C. *Suicerum* in Thesauro Ecclesiastico in voce Κανὼν num. VI. *Guidum Pancirolum* in Commentario ad Notitiam Dignitatum utriusque Imperii pag. 1542. Tomo VII. Thesauri *Grævii*, *Jacobum Gutherium* de Officiis Domus Augustæ lib. III. cap. 4. pag. 499. Tomo. III. Thesauri Novi *De Sallengre*.

(31) Qui tamen verba *Claudii Rutilii Numatiani* Poetæ in itinerario inepte prorsus huc trahit, merito ad examen vocatus a *Jac. Basnagio* dans l' Histoire des Juifs lib. VIII. cap. 6. §. 17. p. 230.

(32) Confer. tamen Historiam nostram Fisci Judaici cap. VII. §.

(33) In rescriptis Juris memorantur *Primates*, qui illustrium & clarissimorum Patriarcharum arbitrio de Religione sententiam habere & in utriusque Palæstinæ Synedriis dominari dicuntur. Vox *Primatum* itaque generalis est & Magistratibus Judæorum quibusvis sive Politicam sive Ecclesiasticam rem curantibus competit. Vide plura de *Primatibus Judæorum* apud *Sam: Petitum*, *Jac. Rhenferdium* dissertatione Philol. II. de Decem Otiosis Synagogæ §. 12. pag. 195. *Vitringam* de Synagoga Vetere lib. II. cap. 5. pag. 523. & in libro singulari de Decemviris Otiosis ad sacra necessaria veteris Synagogæ curanda deputatis cap. 20. pag. 277.

D. SALOMON. DEYLINGII

OBSERVATIO

DE

SCEPRO JUDÆ

Vaticinium Jacobi, Genes. XLIX. 10.

I. JUdæi, Messiam a Vet. Test. vatibus promissum, advenisse negantes, nullo Scripturæ argumento arctius constringi, & in angustias cogi possunt, quam illo, quod ex oraculo Jacobæo Theologi depromunt. Nam quemcunque venire oportuit, antequam omnis ἐξουσία ὑπερέχουσα, αὐτονομία & potestas gladio animadvertendi, a gente Judaica auferretur, eum dudum venisse demonstrat omnis illius potestatis ac dominii post dirutam Remp. exustionemque Templi, Judæorum dispersionem ac turpem captivitatem ante tot secula ablatio. Atqui secundum Jacobi morituri vaticinationem venire debuit Schilo, sive Messias, antequam illud dominium & potestas a Judæis auferretur. Ergo Messiam a Jacobo promissum jamdudum, & ante XVII. secula minimum, advenisse oportet. Q. E. D.

II. Oraculum Patriarchæ his conceptum verbis legitur Gen. XLIX. 10. לא יסור שבט מיהודה ומחקק מבין רגליו עד כי יבא שילה ולו יקהת עמים׃ *Non recedet sceptrum a Juda, nec legislator de pedibus ejus, dum adveniat Messias, & ipsi congregatio populorum* adhærebit.

III. His verbis Messiæ prædictionem inesse, constans perpetuaque Christianorum non solum, sed priscorum etiam Judæorum opinio fuit, quorum testimonia collegerunt, *Galatinus*, *R. Martini*, *Jac. Altingius*, aliique, qui ex instituto de hoc oraculo scripserunt. Recutiti vero recentiores nova suæ doctrinæ, dudum confutatæ atque proscriptæ, præsidia quærentes, illustris oraculi sententiam alio deflexerunt, ut argumenta Christianorum declinarent, & præfracte negarunt, ullam prædictionem de Messia his verbis inesse. Judæis frigidam suffuderunt haut pauci ex Christianis, qui splendidissimum oraculum Disputationibus suis obscurarunt magis, & depravarunt, quam illustrarunt. Nos illud non tam a Judæorum, quam recentiorum quorundam Criticorum censuris vindicabimus, rejectisque perincommodis aliorum interpretamentis, nostram sententiam, suis probationibus, & argumentis instructam exponemus, quam Ecclesiæ Evangelicæ judicio submittimus, non illubenter eam emendaturi, si rectiora edoceamur.

IV. Primum ψευδερμηνείας vitium, que verus vaticinii sensus pervertitur, in eo latet, quod vulgo vocem שבט interpretantur de *scepro Regio*, sive tanta αὐτοκρατορεία & imperandi ἐξουσία, quam Galli appellant *la souveraineté*, qua Rex alii superiori non est obnoxius, nec tributa solvit. Ex hac enim interpretatione sequeretur, *sceptrum* a Juda non solum paullo post ætatem Salomonis, & in captivitate Chaldaica, sed multo antea sub Judicibus, ablatum esse. Nam quoties vicinis gentibus, Philistæi videlicet, Assyriis & Ægyptis Judæi facti sunt obnoxii? Quoties tributa pendere coacti fuerunt eorum Reges, Achazus, Hiskias, Manasses, 2. *Reg.* XVI. 7. XVIII. 14. aliique,

que, qui lege beneficiaria regnum tenuerunt? Hanc difficultatem nuper quoque animadvertit *Basnagius lib.* IV. *Histoire des Juifs cap.* XXI. §. VII. *pag.* 302. (*Ceux, qui se laissent èblouir par le mot de sceptre, & qui y attachent l'autoritè Royale, se jettent dans une difficultè insurmontable.*) Neque enim a Mosis inde ætate usque ad Davidem, neque post reditum ex captivitate usque ad excidium Reipublicæ Reges Judæis præfuerunt. Tempore Mosis nihil de sceptro & majestate Regia in Judæ, fratrumque tribubus notum erat. Nec primus Israelitarum Rex ex Judæ, sed ex Benjaminis tribu desumtus fuit. Ergo per שבט *sceptrum* præcise *Regium* intelligi nequit, uti ex nostratibus nonnulli contenderunt. Hæc enim vox diu ante introductam, in gentem Israeliticam, dignitatem Regiam, nota, usitata, ac Judæ tribui adscripta fuit.

V. Vulgaris vocis expositio de שבט מלכות *sceptro Regio* & כסא מלכות *solio Regio* Judæos non tam emendavit, quam confirmavit in impietate. *R. Lipmannus*, rabidus Christiani nominis hostis, hac expositione ad risum quasi provocatus, in promtu habet responsionem: *Regnum videlicet domus Davidicæ desiisse universos quadringentos annos ante nativitatem & suspensionem* Jesu *Nazareni, cum Nebucadnezar Judaicam gentem in captivitatem abduceret, & Zedekiæ erueret oculos*, in execrabili illo Carmine, quod, memoriæ tribulium consulturus, *Lipmannus* scripsi, ad Christianorum objectiones promte diluendas, & quod *B. Wagenseilius* edidit & erudite confutavit.

VI. Fateri cogimur, rem revera ita se habere, neque Reges amplius post reditum ex captivitate Reipublicæ Judaicæ præfuisse. Quo vero modo oraculi fides vindicabitur, aut ostendetur, ejus complementum in Jesu Nazareni nativitate figendum esse, cum Jacobus prædixerit, ante ablationem שבט a Juda adventurum esse Messiam? Aut igitur dicendum est, *Regium sceptrum* in Zedekia non esse ablatum a Juda, sed post solutam etiam captivitatem ad natum usque Servatorem, perpetua Regum successione, Tribum Judæ possedisse illud, id quod a fide sacræ historiæ alienissimum est: aut affirmandum, Christum jam tum ante excidium Urbis & Templi, a Chaldæis illatum, venisse, quod itidem falsum est, & absurditatem vulgaris interpretationis satis manifestat.

VII. P. D. Huetius *in Demonstr. Evangel. Prop.* IX. *cap.* IV. §. VIII. *p. m.* 697. difficultatem tollere conatur distinctione inter κτήσει & χρήσει *possessionem & usurpationem* facta. Sed non animadvertit eruditissimus Præsul, se Judæis imprudenter subministrasse arma ad vim argumenti, verumque vaticinii sensum eludendum; dum docuit, firmam sceptri possessionem κτήσει mancipio ac prodrietate ad Judæ posteros Pertinuisse, etiamsi χρήσις & usufructus ad alios interdum, Maccabæos exempli caussa, ex Tribu Levi oriundos, transierit. Quid si Judæi, qua sunt nequitia, eadem distinctione usi, negent, sceptrum hodie a Juda ablatum esse? Quid si dicant, sceptrum. sive jus Regium hodienum ad Judæ posteros κτήσει pertinere, eidemque aliquando restituendum esse, quamvis in diuturna hac captivitate, quam Edomiticam vocant, χρήσει ejus, & usufructu destituantur?

VIII. Neque res continuo confecta est & expedita difficultas, si cum Celeb. *Wagenseilio* in *Confutatione Carminis Lipmanniani p. m.* 298. dicamus, *ablato sceptro Regio saltim* מחקקים *sive Duces Judæis relictos esse?* Ita enim Jacobę prędictioni sua veritas nondum constat, etsi id credidit Vir summus, quemadmodum nunc ostensuri sumus, bona cum venia lectoris, a pręjudicatis opinionibus alieni.

IX. Non ignoro, particulam ו aliquando disjungendi notione sumi, & per *aut* verti posse. Sed hęc significatio ad hunc casum, repugnante orationis serie, non potest applicari, nec verti: *Non recedet sceptrum a Juda*, aut *legislator*. Ita enim incerti dubiique mansissent Jacobi posteri, utrum *sceptrum* perseverare apud Judam, an *Legislator* dumtaxat debeat, usque ad adventum Messię. Neque consentaneum mihi est, Patriarcham, morti vicinum, ultimorumque temporum facta, & Messię imprimis adventum definiturum, tam ambigue & obscure voluisse loqui? Mea sic fert ratio, Judę hoc loco promitti, & *sceptrum* & *legislatorem*, quorum neutrum ante Messię adventum auferendum erat. Nam I. dicitur, sceptrum non esse recessurum a Juda. II. neque etiam esse recessurum legislatorem a Juda. III. Quousque? Usque dum veniat Schilo. Prędixit igitur Patriarcha divino Spiritu agitatus, nec legislatorem, nec sceptrum, ante Messię adventum a Juda ablatum iri: sed שבט *sceptrum* non minus, quam מחקק *legislatorem* apud Judam superfuturum esse, cum nasceretur Messias, quoniam beneficium non recessuri sceptri peręque conjungitur cum tempore adventus τῦ Schilo, ac pręrogativa non recessuri legislatoris. Imo verba לא יסור שבט מיהודה עד כי בא שילה: *non re-*

recedet sceptrum a Juda, sensum absolvunt integrum cum verbis עד כי בא שילה *usque quo veniat Schilo*, non minus ac verba ומחקק מבין רגליו *& legislator e medio pedum ejus* connexa sunt cum iisdem illis verbis, *usque quo veniat Schillo*, uti rectissime observavit *Camp. Vitringa Observat. Sacr. lib.* IV. *cap.* V. §. V. *pag.* 903. Duplex igitur promissio Jacobi vaticinationi inest:

I. Non minus *sceptrum*, quam *legislatorem* penes Judam permansurum esse.

II. Judam *utrumque* & sceptrum & legislatorem, adhuc dum, cum venerit Messias, possessurum.

Neglecta hęc oraculi analysis in ambages, innumerasque difficultates ac dissensiones veteres ęque ac recentiores interpretes induxit, & recentissimum doctissimumque Annalistam S. *Basnagium* Flottemanvillęum *Annalium Ecclesiastico-Politic. Ann.* XL. *ante Christ. num.* 24. *Thom.* I. *p. m.* 21. in eas redegit angustias, ut oraculi Jacobęi sensum redditurus diceret, sceptrum non ablatum iri in perpetuum, quoniam Schilo venturus sit. Sceptrum equidem a Juda auferendum prædici, sub captivitate videlicet, & post reditum ex illa, sed non in perpetuum; fore quippe, ut sub Messia & ab ipso restituatur. Quantam vim hoc interpretamentum a Judæis, uti postea ostendemus, mutuo acceptum, verborum proprietati, & vaticinio inferat, nemini obscurum esse potest. Patriarcha loquitur de sceptro temporali, Messiæ autem sceptrum & regnum, quod in terrarum orbe constitutum habet, est spirituale & mysticum. Conf. *Jacobi Basnagii Histoire des Juifs lib.* IV. *cap.* XXI. *p. m.* 302. §. VII.

X. His præmissis haut difficulter intelligi potest, quid שבט h. l. sit? Proprie notat *virgam & baculum:* sigillatim *virgam*, quæ autoritatis indicium est, vel baculum, quo pastores & milites ordinum antesignani utuntur. Unde cum Tribuum Principes haberent virgas Num. XVII. 2. factum est, ut, שבט significaret *Tribum*, quæ sub uno Principe regebatur. Quæritur autem, quid hoc in loco שבט significet? Non desunt ex recentiorum verporum colluvie, qui ad eludendum vaticinii sensum commenti sunt, per vocem שבט *virgam* afflictionis & calamitatis intelligi, qua hodienum cædantur. Hoc Judæus quidam Amstelodamensis a Patre suo se didicisse refert apud *Wagenseilium in Confutatione* Carminis Lipmanniani *p.* 327. sed idem expositionis commentum in Libro *Beer Mosche* jam suo tempore vidit *Rittangelius* apud *Basnagium in Histoire des Juifs l. c. p. m.* 317. Hanc vero significationem in hunc locum non posse convenire, vel inde liquet, quod Patriarcha non infausti quid Judæ ominatur. Et quomodo hanc vocis detorsionem conciliabunt cum eo, quod paullo ante dicitur, *manum Judæ instar leonis fore in cervice inimicorum suorum?* Repugnat præterea sacrorum Annalium memoria, in quibus proditum est, Judæorum gentem nec perpetuis calamitatibus, nec duris imperiis semper fuisse pressam. Nam tempore saltim Davidis & Salomonis, qui æquissimi mitissimique fuerunt Reges, res Israelitarum floruerunt. Neque vox שבט, si solitaria est, tyrannicum imperium notat. Hæc enim significatio alius vocis adjectione determinatur, sicut *Psalm.* II. *9.* שבט ברזל *virga ferrea* dicitur. Repugnat vox מחקק, quæ non tyrannum, sed legislatorem notat. Dissentiunt interpretes Chaldæi, quos Paraphrastas appellant, veteresque Judæi, sicut multis testimoniis evincunt, qui de hoc vaticinio integros ediderunt Tractatus, inter quos eminet velut inter sidera luna minora, *Jacobi Altingii Schilo*, qui exstat *Tom.* V. *Operum*, ubi Libro *primo* varias Judæorum interpretationes recenset.

XI. Nostra opinione שבט h. l. non notat præcise sceptrum Regium, *αὐτοκρατορεῖον* & *τὸ αὐτεξούσιον πολιτικόν*, quod summa pacis ac belli, aliaque jura complectitur, ut vulgus interpretum opinatur: sed generatim non nisi dominationem significat, summamque potestatem Judæ inter fratres, quocumque demum nomine illa potestas in Republica exerceatur, sive Regis, sive Ducis, sive senatus summi, aliusve magistratus titulo exerceatur. Laxioris hujus significationis exempla passim in Scripturis exstant, *Ezech.* XIV. 5. legitur: שבט מושלים *sceptrum dominantium*, Es. XIV. 5. Ezech. XIX. 11. *& in eodem Capite* versu 14. שבט למשול *sceptrum ad dominandum*. Quæ aliaque loca, imprimis *Judic.* V. 14. satis probant, falsum esse, quod plerique interpretes asseruerunt, hac voce semper & ubique :שבט מלכות uti *Psal.* XLV. *v.* 7. hoc est, *ἀνυπεύθυνον ἀρχὴν* summam Regiamque potestatem, nullis circumscriptam limitibus designari. Nam שבט adeo generale est nomen in allatis Scripturæ locis, ut commune sit sceptro Regio, & scipionibus magistratuum inferiorum, qui populo sub Regibus præsunt. Quæ igitur caussa impulit interpretes, ut, relicta signi-

gnificatione laxiori, ad specialem dominandi rationem, *τὰ κύρια τῆς πολιτείας*, supremum belli jus, & dominium, & multa alia *τῆς αὐτοκρατορίας* jura complexam, dilaberentur? Recte *Onckelos* עָבֵד שׁוּלְטָן: *exercens dominium*, οἱ LXX. *ἄρχοντα*, sensus magis quam verborum curiosi, & *Symmachus ἐξουσίαν* interpretati sunt. *Theodotion* & *Aquila* paullo obscurius reddiderunt *σκῆπτρον*. Male reliqui duo Paraphrastæ, *Hierosolymitanus*, & *Jonathan*, illam autoritatem, cujus שבט signum erat, ad Regiam dignitatem restrinxerunt, & מלכיא *Reges* verterunt. Nam vox שבט in gente Israelitica ante Reges constitutos usurpata, signum fuit cujuscunque dominationis & autoritatis in genere. De generaliori ejusmodi *ἐξουσίᾳ ὑπερεχούσῃ*, dignitate eminentiori cum imperandi jure conjuncta, *αὐτονομίᾳ* item, autoritate legislatoria, ac jure animadvertendi in violatores legum patriarum, cujus insigne olim fuisse videtur *virga* vel *scipio*, Numer. XVII. שבט h. l. interpretari satius est, quam de speciali & Regia potestate. Alioquin vaticinium Jacobæum, in quo שבט ad Messiæ usque adventum Judæ promittitur, eventu non fuisset ratum. Regium quippe sceptrum a Juda ablatum esse novimus, multo tempore ante Messiæ adventum, Zedekia, ultimo Judæorum Rege Babylonem deportato. Quapropter sensus vaticinii esse nequit, *Regnum a Juda non esse auferendum*, sed *αὐτονομίαν* & *ἐξουσίαν ὑπερέχουσαν*, dominium ac jurisdictionem secundum patrias leges ante Messiæ adventum a Juda non esse auferendam, sed usque eo in Republica Judaica perpetuo exercendam sive per Judices & Reges, sive Principes & Duces, sive Proceres populi, summum gentis senatum constituentes, aut denique per Ethnarchas, (quales sub ipsum vaticinii complementum Herodes & Archelaus fuere,) penes quos futura esset ea potestas, cujus שבט sive *virga*, quam gerebant, erat indicium. Videatur *Bern. Lamyus*, doctissimus Oratorii Presbyter in Gallia, *Part. II. cap. III. Apparatus Chronol. ad Harmoniam Evangel. p. m. 133. & sequ.* & William Nicholls *Conferense with a Theist. P. III. p. 39.*

XII. Sicut potestas imperandi, ita judicandi quoque potestas & *αὐτονομία* sive facultas & libertas secundum patrias leges vivendi usque ad Messiæ adventum in gente Judaica duratura ac superfutura dicitur. Nam per שבט h. l. generatim potestas *administratoria*, & per מחקק potestas *legislatoria*, sigillatim jus ferendi leges, & in violatores earum gladio animadvertendi, mihi significari videtur. Vocem מחקק, quam LXX. *ἡγούμενον*, & vetus Latinus interpres eos imitatus *Ducem* reddunt, eruditissimi viri de Duce bellico exponunt, sed perperam, & male, si quid judico. Diu enim ante Christum natum jus belli ac pacis amiserant Judæi: Hic autem מחקק ante Messiæ adventum recessurus ab ea gente haut erat. Nec ullo evidenti Scripturæ exemplo probari potest, מחקק *Ducem bellicum* notare. Verbum חקק, unde est Participium מחקק significat *statuere*, *decernere*. Et quoniam apud veteres leges, tabulis insculptæ, vel lapidibus incisæ, prostabant, notat etiam *incidere*, *insculpere*. Recte *Kimchius* ad *Jud.* XV. 9. נקראו הגרולים חקקים שמשימים החקים בעם: *Magnates vocantur* חוקקים *quia leges populis condunt*. Nomen חק, quod a dicto verbo derivatur, est *lex* aut *edictum*, *statutum*. Inde מחקק est, qui aut leges condit, aut ex legibus latis jus dicit, & in violatores pro conditione delicti, secundum latas receptasque patriæ leges, animadvertit. Quam Jurisdictionem non solum Reges ex Juda oriundi exercuerunt, sed Judices etiam, Duces, S. Sacerdotes, summus Judæorum Senatus, Herodes aliique, penes quos summa in Republ. Judaica potestas fuit.

XIII. Antequam ulterius progrediamur, breviter strictimque indicare oportet, quid voce יהודה significetur, in cujus explicatione eruditissimi interpretes dissentiunt. De tota gente Hebraica, etsi Tribus Juda primas in illa tenuit, vox accipi nequit, quia Patriarcha unicuique Tribui sigillatim suam prædicit sortem & fata. Et in antecedente commate dicitur: *Juda te laudabunt fratres tui*. Et rursum: *adorabunt te filii Patris tui*, quæ sane non ad integrum populum Hebræum, sed proprie ad Judam, ejusdemque nepotes pertinent. Nec ullum Scripturæ exemplum prostat, ubi ante captivitatem Babylonicam universus Israel *Juda* vocetur. Quapropter de Tribu *Juda* illam vocem interpretamur. Qui secus sentiunt, & vaticinium de universa Hebræorum gente accipiunt, ne ortum quidem Messiæ, quem his verbis prædixit Jacobus, ex Judæ familia adstruere possunt.

XIV. Ubi tamen observandum, & illud submonendum est, *Judæ* Tribum spectari h. l. secundum varium suum statum & conditionem debere. Ego non memini, ante Babylonicam captivitatem ullum Israelitam, ex alia Tribu natum, ad *Judæ* Tribum vel relatum, vel denominatum ab ea fuisse. At post cladem a Chaldæis illatam, & reditum in patriam Tribui Judæ adnumerari cœperunt

Le-

Levitæ & Benjaminitæ, jam antea cum Tribu Judæ commixti, & ab eo tempore *Judæi* dicti, ob eminentem istius Tribus dignitatem. Quamvis igitur permulti Judæorum Duces, & ipsi Assamonæi ex Tribu Levi fuerint; quod *Cæsar Baronius*, & *Genebrardus in Chronologia*, atque *Brunus Scotus*, Ordinis Minimorum in Academia Complutensi quondam, dein Avenionensi, Theologiæ Professor, in *Commentariis & Quæstionibus Analyticis in Benedictiones* XII. *Patriarcharum*, Venetiis 1604. excusis, *p. m.* 158. temere & impudenter negarunt, adversus historiæ sacræ, & *Josephi*, scriptoris domestici, fidem, contra quos legatur *Basnagius* lib. IV. *Histoire des Juifs* cap. XXI. §. XIV. *p. m.* 311. hoc tamen non obstat, quo minus dici queat, שבט & מחקק illo quoque tempore penes *Judæ* Tribum fuisse. Nam, ne commemorem, Judam, tempore Saulis, τὸ שבט vere habuisse, etsi ὁ σκηπτοῦχος, Saul, qui sceptrum gestavit, ex Tribu Juda non fuit oriundus, Levitæ Maccabæorum ætate Judæis accensebantur, summusque gentis Senatus, סנהדרין dictus, Proceribus, ex Judæ Tribu lectis, maximam partem constabat.

XV. Ordo & instituti ratio requirit, ut ad illa oraculi verba מבין רגליו nos conferamus, &, quo sensu illa accipi debeant, investigemus. Hic vero interpretes longe doctissimos, innumeris difficultatibus constrictos, hærere, & in diversas opiniones abire videas. Permulti ad illam consuetudinem, quæ in scholis obtinebat, quando Doctores instituebant suos discipulos, respici arbitrantur, qua Judæorum Magistri olim in cathedra excelsiore, eorum vero discipuli humi, & ad Præceptorum pedes consedisse dicuntur. Qui in hac opinione sunt, verba oraculi in hunc exponunt sensum: *Non deerunt Doctores inter Judæos, ad quorum pedes discipuli sedeant, donec veniat Messias*. De loco Doctorum, institutioni discipulorum vacantium, sive loco, qui muneri eorum obeundo destinatus erat, verba מבין רגליו exposuit etiam *Jac. Altingius in Schilo lib.* III. *cap.* V. *f. m.* 53. *Tom.* V. *Op.* Sed multa graviaque in promtu sunt argumenta, quibus pervulgata receptissimaque illa sententia refelli potest. Nam de discipulis dici nequit, quod בין רגלים μεταξὺ vel ἐν μέσῳ τῶν ποδῶν *inter pedes, vel in medio pedum* sedeant, sed dici debuisset לרגלים, παρὰ τὰς πόδας, לרגליו vel אל רגליו *ad*, vel *juxta pedes*. Neque tollit difficultatem hæc explicatio, sed auget magis, quia de Doctore vel Legislatore sermo est, in quem formula *sedere ad pedes*, vel *recedere a pedibus* non quadrat: quippe qui non ad pedes, sed ad caput nepotum Judæ discentium sedere dicendus erat. Huc accedit, quod eruditissimi viri *Sam. Petitus* lib. III. Observ. cap. 2. & *Wagenseilius in Confutatione* Carminis Lipmanniani *p. m.* 265. & in *Commentario* ad *Sota f. m.* 316. *Edit. Surenbusianæ*, perbelle observarunt, a Mosis inde temporibus ad ætatem usque Gamalielis, atque sic ad exhibitum usque Messiam, & amplius non sedisse discipulos, sed stantes in pedibus a sedentibus Magistris fuisse institutos, quod ex Tractatu *Megilla* Talmudis Babylonici *cap.* III. f. 21. 1. probant, & ex ipso Evangelio haud obscuris indiciis demonstrant, ne quis Talmudici testimonii fidem temere solicitare ausit.

XVI. Non desunt, qui verba מבין רגליו de generandi modo, & naturali ortu per generationem exponunt, Chaldæos Paraphrastas, *Onckelosum*, *Jonathanem*, & *Hierosolymitanum*, sequuti, nec non seniores Græcos, ut videtur, qui reddiderunt ἐκ τῶν μηρῶν αὐτῶν. Latinus interpres habet: *de femore ejus*. Qua interpretatione significari putant, ad adventum usque Messiæ non defuturos Legislatores, vel Principes, qui ex Tribu Juda continue nascerentur. Verum Linguæ Hebrææ usus repugnat. Quamvis enim posteri dicantur *ex femore* γενάρχου *egredi*, attamen e mediis pedibus ejus nusquam leguntur. *Deut.* XXVIII. *vers.* 57. secundina dicitur *e mediis pedibus* mulieris egredi, sed de viro nihil ejusmodi usquam occurrit, uti recte annotavit ad h. l. *Joh. Clericus f. m.* 304. *sui Commentarii*. Idem interpretamentum prolixe & solide refellit *Jac. Altingius in Schilo lib.* II. *cap.* VIII. *f. m.* 42.

XVII. B. *Vejelius*, Theologus Ulmensis, in literis ad *Wagenseilium* datis, per רגליו *pedites* intellexit, sive exercitum pedestrem, quo Hebræi olim magis valuerunt, quam equitatu, ut nomen adeo sit רגלי quod legitur *Exod.* XII. 37. 1. *Chron.* XVIII. 4. *Jerem.* XII. 5. & indicetur, *non recessurum esse Ducem belli ex medio militum ejus*. Hæc interpretatio nobis violenta, & ab indole sermonis Hebræi aliena videtur, quia pronunciari deberet רגליו quemadmodum עניו *Esaja* XLIX. 13. Vocem מחקק de Duce belli nullibi usurpari in Scripturis, antea jam monuimus.

XVII. Verborum difficultas summis eruditissimisque Viris tanta visa est, ut abjecta idoneæ interpretationis fiducia, ipsam textus Hebræi integritatem solicitarint, locumque in mendo cubare, & ad Codicis Samaritani fidem emendandum, vel potius genuinam lectionem exinde resti-

ftituendam esse, existimarint. Samaritanus Codex a fonte Hebræo levi unius elementi, τῦ ר in ד immutatione differt, & pro רגל quod *pedem* notat, habet דגל, quod *vexillum* significat. Quod si מחקק de belli Duce & דגליו de vexillis, & signis militaribus interpreteris, sensus erit: *Non ablatum iri sceptrum sive principatum de Juda, neque Ducem belli de vexillis ejus, inter quæ scilicet versari solet, donec venerit Schilo.* Sive quod idem est: *Tribum Judam habiturum tamdiu suos Duces & Principes, aut jura pacis & belli, donec venerit Messias.* Hanc conjecturam, rejectis vulgi interpretamentis, perbelle exornatam superiori seculo eruditis examinandam proposuit Nobilissimus summæque existimationis Vir *Jobus Ludolphus*, primus linguæ Æthiopicæ inter Christianos Magister. Non displicuit illa *Joh. Clerico* in *Comment. ad h. l. f. m.* 305. *Sed forte hoc in loco emendatior videatur Samariticus Codex, qui habet* דגליו *daglau* e mediis ejus vexillis. *Facile mutari* Daleth *in* Resch *cum in Hebraico, tum in Assyriaco charactere propter figuræ affinitatem potuit.*

XIX. Ego cum Celeb. *Wagenseilio* in Dissertationem de hoc loco ad v. C. *Christoph. Arnoldum* scripta, quæ inserta est Fasciculo v. *Opusculorum*, quæ ad Historiam & Philologiam S. spectant, & Roterodami aliquot abhinc annis a *Th. Crenio* edi cœperunt, *p. m.* 211. fateor ingenue, solertem, ingeniosamque esse hanc conjecturam, & omnino talem, ut ejus nunquam autorem pœnitere debeat. Ego quoque si de ullo alio, præter S. literas, scriptore ageretur, citra hæsitationem assensum præberem. At vero, quia ipsius S. Codicis lectio, constanti Codicum MSS. fide, & vetustissimorum interpretum testimoniis, confirmata, in controversiam vocatur, nolim ego cum *Jobo Ludolffo* & *Jo. Clerico* fontes ex versione adeo temere emendare. Nam quid fiet tandem de Codice sacro, si corrigendi mutandique arbitrio non statuitur modus? Descriptores equidem & librarii non fuerunt ἀναμάρτητοι & θεόπνευστοι. Unde fieri potuisse fateor, ut in nonnulla Codicis Hebræi exemplaria, negligentius descripta, unum ulterumve mendum irreperet. Sed affirmare velle, illud in omnes omnino Codices MSS. se diffudisse, veteremque ac genuinam lectionem exturbasse, hoc profecto providentia divina, quæ in tuenda S. literarum incolumitate, plane singularis fuit, indignum, impieque ac temere dictum videtur. Tantæne Samariticus Codex, aut interpres autoritatis est, ut ex eo solo contra Chaldaicorum, aliorumque veterum interpretum fidem, de integritate vel corruptione veritatis Hebraicæ tuto judicari possit? Imo vero tot crassis manifestisque erroribus ac vitiis, quæ partim casu, partim ἐκ προαιρέσεως in eum illata sunt, scatet, ut hodie apud æquos rerum æstimatores parum fidei habeat & autoritatis, quando a fontibus dissentit. Provoco ad *Hottingeri Exercitationes Anti-Morinianas*, & ad Epistolam *Arnoldi Bootii* ad *Jacobum Usserium*, Archi-Episcopum Armachanum, scriptam, Parisiisque A. C. 1650. typis expressam. Provoco ad ipsum *Waltonum* acerrimum Samaritani Codicis defensorem, qui in *Prolegomenis ad Biblia Polyglotta f. m.* 370. negare non potuit, impostorem quendam *Dositheum*, qui se pro Messia venditavit, & qui cujusdam sectæ inter Samaritanos Dux fuit, exemplaria Samaritana corrupisse, & adulterasse. Provoco denique ad *Wasmuthum*, qui *in Vindiciis p.* 98. non pauca Samaritani Codicis vitia adnotavit, ubi pro ר *Resch* substitutum invenitur ד *Daleth*. Quo, quæso, argumento, Viri eruditissimi fidem dabunt, similem depravationem hunc locum non subiisse? sed Codicem Samaritanum solum sapere præ omnium aliarum nationum & linguarum exemplaribus? Nonne Judæi, si oraculum Jacobæum ad Samaritani Codicis lectionem refingi audient, *Dei* hominumque fidem continuo inclamabunt, & tam desperatam Christianorum caussam esse criminabuntur, ut nobis necesse sit, a Scripturæ depravatione remedium petere. Hoc expertus est *Wagenseilius*, ubi cum Judæo de ista lectionis varietate nonnihil egit. Videatur ejus *Confutatio* Carminis Lipmanniani, *in Telis igneis Satanæ p. m.* 273. qui reliqua quoque interpretationis Ludolffinæ momenta solide examinavit.

XX. Nos igitur de vaticinii integritate certi, receptam lectionem non solicitamus, sed tuemur, ne Judæos offendamus, & in contumacia magis confirmemus, cum præsertim non incommoda oraculi expositio dari possit. Perplacet opinio eorum, qui verbis מבין רגליו morem ac habitum leonis exprimi censent, dum incubat prædæ suæ, quam accubando inter pedes suos ita servat, ac tenet, ut nemo eam ipsi facile eripiat. Ad hunc morem alluditur *in Numeris Cap.* XXIII. vers. 24. XXIV. 9. & Esaiæ v. 29. Huic interpretationi valde favent ea, quæ proxime antecedunt vers. 9. *Catulus est leonis Juda. Ascendisti fili mi post prædam, instar leonis, & leanæ crura flexit, recubuit, quis illum excitabit?* Quibus

bus verbis graphice describitur leæna saturа, in antrum redux. Et quamvis a sumia esca leo mitior sit, ut autor est *Aristoteles Libr.* IX. *cap.* XLIV. *Hist. Animal.*, tamen si quis cubantem in antro excitare, vel prædam eripere eggrediatur, collecta ira formidandam ferocitatem prodit. Talicum leone comparatur Tribus Juda, cui dominium αὐτονομίαν, & potestatem ὑπερέχουσαν, prius haut ereptum, nec feralem cladem, excidiumque illatum iri, prædicit Jacobus, quam advenerit Schilo. Hoc sensu vaticinium Jacobæum ipso eventu ratum fuit. Nam quamvis, sub adventum *Christi* Servatoris, Romanis essent obnoxii Judæi, tamen αὐτονόμους adhuc fuisse, ipse *Josephus* testatur. Nec ab Herode M. ἀλλοφύλῳ, cui eo tempore parebant, sceptrum ablatum erat, quia Judæis patriis adhuc legibus & vivebant, & servato pristino Reipublicæ statu, atque Synedrii autoritate & potestate, regebantur. Quemadmodum enim Romanum Imperium sub Trajano non dicebatur eversum, etiamsi ille Hispanus erat, nec sceptrum sub Decio, aut Diocletiano ablatum, quia hic Dalmata, ille Pannonius erat: ita nulla etiam est ratio statuendi cum vulgo, sceptrum recessisse a posteris Judæ, ob collatam potestatem Judaici populi in Herodem ἀλλόφυλον, & gente Idumæum, perinde ac hodie Poloni non dici possunt alieni juris facti, quando rerum summam ad Potentissimum Saxonum Electorem detulerunt, qui eos suetis receptisque patriæ legibus regit.

XXI. Properamus ad tertium oraculi membrum, primo loco de particula עד כי disquisituri. Verpi quidam recentiores ad enervandam argumenti vim & telum, adversus eos efficacissimum, nobis extorquendum, illustre vaticinium nequiter obscurant, particulam עד כי, quam Lexica reddunt *donec*, dissolventes, & duas inde facientes, quarum primam עד *de æternitate* exponunt, & alteram vertunt *quando*, ut hunc eliciant sensum: *Sceptrum a Juda non auferetur in æternum, quando venerit Schilo.* Ablatum est sceptrum a Juda, inquiunt, Ergo nondum venit Schilo, sive Messias. Videatur omnino *Josephus* de *Voisin in notis* ad *Raymundi Martini Pugionem fidei f. m.* 332. Sed fundamentum, quod Judæi in Accentu *Jethib* dinstinctivo quærunt, perinfirmum est. Refelluntur commatis sequentis voce כבס, quæ etsi adnexum hunc Accentum habet, tamen a sequentibus non divellitur. Propterea Paraphrastæ Chaldæi, & LXX. seniores Græci, illam particulam non discerpunt. Nec Judæi ullo idoneo exemplo istam dissolutionem tueri possunt. Præterea legibus Grammaticis adversa est, & intentioni Jacobi, ac rerum eventui repugnat, sicut viri harum literarum periti, qui collato pede cum verporum colluvie dimicanr, demonstrarunt.

XXII. Vox שילה ut nomen est ἅπαξ λεγόμενον, ita crucem interpretibus fixit non levem, & Judæos non solum, sed Christianos etiam, in diversas sententias traxit. Disputatur enim & de *lectione*, & de *significatione* vocis Jo. *Clerico* lectio Samaritani Codicis placet, qui literam *Jod* in voce שילה omissam habet. Pontificii, Vulgati interpretis errorem sequuti, & *H. Grotius* olim שלח, quod contra analogiam Grammaticam de *mittendo* exponunr, quasi שלוח esset, scriptum, sed a Judæis, vaticinii evidentia constrictis, corruptum esse in vocem שילה prolixe contendunt: sed nullam afferunt caussam, cur Judæis locum ita corruperint? Nec ulla utilitatis ratio apparet, vel emolumentum, ex ejusmodi corruptione in eos redundaturum. Nonne ipsimet Judæi, veteres Paraphrastæ Chaldæi, *Onkelos*, *Jonathan* & *Hierosolymitanus* suffragantibus non paucis sequiorum temporum magistris, fassi sunt, *Schilo* esse Messiæ nomen? Certe inter Messiæ nomina recensetur in Codice *Sanhedrin Cap.* IX. Nos igitur vulgatam receptamque lectionem servandam, ruendamque esse arbitramur, consensu Codicum, Masorethаrum fide, ac Talmudicorum Doctorum testimoniis, multisque aliis rerum argumentis confirmati. Adeundus interea legendusque est *Johann. Buxtorffius*, Fil. *in Anti-Critica*, seu *Vindiciis veritatis Hebraicæ*, adversus *Lud. Cappellum Part.* II. *Cap.* X. *p. m.* 714.

XXIII. Major difficiliorquem disceptatio est de origine & significatione. Nonnulli cum *Ludovico* de *Dieu* in Arabia ejus natales quærunt, & ab usitato Arabum verbo שול *fluxit* nomen שיל *fluxus* derivant, cui *Ob* affigunt, ut efforment שילה *fluxus ejus*, sive *semens ejus*, quod ex Juda profluxerit. In Græca LXX. seniorum translatione leguntur verba: ἕως ἂν ἔλθῃ τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ, *donec veniat, cujus sunt reposita*, quæ idoneo sensu destituuntur. Quod manifestum est indicium, vel interpretes Græcos erraſſe, vel textum Græcum in mendo cubare. Quamvis enim ad fidem nonnullorum Codicum verba refingas, & legas ᾧ ἀπόκειται, *cui repositum est*, sc. βασιλεία *regnum*, ut οἱ LXX. legisse videantur שלו pro אשר לו *cujus est*, vel *cui debetur* regnum, quemadmodum Chaldæum

quoque legisse suspicor, qui vertit רדוליה היא מלכותא *cujus est regnum*: tamen *subjectum* deest, ad supplendum sensum, quod Chaldæus habet. Vertit enim עד דייתי משיחא: *donec veniat Messias, cujus est regnum*. Suspicio igitur non levis est, veteres interpretes Græcos eodem sensu, quem Chaldæus habet, Græce reddidisse cum expressa mentione vocis *Schilo*, vel *Christi*, ᾧ ἀπόκειται, *cui repositum est* regnum, quæ tamen vox lapsu temporis, & librariorum incuria, extrusa & amissa est. Quidquid sit, certe vocis Χριστῦ suppletio ad sensus restitutionem necessaria est, ut recte animadvertit nuper doctissimus *Basnagius Libr.* IV. *Cap.* XXI. *Historiæ Judaicæ* §. V. *p. m.* 299. *Afin de decouvrir un sens juste dans ces paroles* (Grecs) *il faut remplir le hiatus le vuide, & remettre le terme de Scilo, ou de Christ, qu' on a peutetre retranche.*

XXIV. Multi ex recutitis, quos Christiani interpretes agminatim sequuti sunt, exponunt שילה *filium ejus*, existimantes, primævum hujus vocis thema esse שליה quod *secundinam* notat, sive involucrum illud, quo partus obvolutus ex utero prodit, quod figurate de *fœtu* seu *filio* exponunt. In hac opinione *Jonathan* fuit, qui vertit זעיר בנוי *parvulus filiorum ejus*, quem sequuti sunt *R. Aben Esra*, *R. Bechai*, & alii quam plurimi. *R. David Kimchi ad Radicem* שיל citato hoc Jacobi oraculo, scribit: שילה פירושו בנו *Schilo, expositio ejus est, filius ejus*, cui respondere ait τὸ שליה *secundina*, & τὸ שליל *embryo.* Multa vero in hac interpretatione desiderari, erudite monuit *Jac. Altingius in Schilo Libr.* III. *Cap.* VIII. *f. m.* 58.

XXV. *Jacobus Gussetius*, Theologus Grœningensis, ut nova subinde consectatur, ita hic confidenter asserit, שילה eum significare, *qui laboribus gravissimis premitur, & qui purificationem gentium penes se habet, eamque suscepit*, in Commentario Linguæ Hebraicæ *f. m.* 425. Sed post magnum circuitum, molestamque literarum mutationem, ac trajectionem, vix aliquam conjecturæ verisimilitudinem conciliavit. Nomen quippe שילה a להה deducit, quod significat *languere, misere laborare, molestia & ægritudine deficere*, *Genes.* XLVII. 13. *Prov.* XXVI. 18. Quoniam vero radix in Scripturis præter loca allegata non exstat, ad vim verbi plenius cognoscendam, in subsidium vocavit cognatum verbum לאה, quod frequentius est in Scripturis: existimans, vocem שילה componi ex ש pronomine, אשר æquipollente, & ילה futuro apocoptico verbi להה, quod in שלה sueta ratione coalescat. Ego miror, Virum doctissimum ingenio suo, in fingenda tam difficili & obscura vocis interpretatione, quæ genio linguæ adversatur, nec usu, & Scripturæ exemplis firmari potest, adeo indulgere potuisse!

XXVI. Multo audacior est *Jo. Clericus in Commentario ad b. l. f. m.* 304. opinatus, שילה esse ἀντὶ τῦ שילו, & sensum eundem, ac verbi קצו *finis ejus*. Quod ut confirmet, sic pergit, שיל secundum analogiam Hebraicæ Linguæ deduci posse a radice שול, ut ניל ἀπὸ τῦ גול, חיל ἀπὸ τῦ חול, ציץ ἀπὸ τῦ צוץ, עיר ἀπὸ τῦ עור, aliaque similia. Verbum autem שול idem significare, ac חלה, ut חיל idem est, ac חלה, prout soleant earum formarum verba confundi. Apud Chaldæos porro שלה esse *cessare, desinere*, unde & Arabicum שאל *schaala* est, *defecit, imminutus fuit*. Inde quoque Hebræorum שול esse *limbum, oram vestis*, & ejus quasi *finem*; atque שיל per *finem* aut cessationem exponi posse, arbitratur.

XXVII. Ego nihil solidi in tanti Critici conjectura deprehendo. *Primo* enim שול & שיל tanquam vera & certa supponuntur, quæ Hebræis plane sunt inusitata. Sola ἀναλογία, quæ talem flexionem permittit, non sufficit ad demonstrandam vocis originem, & significationem, nisi usus, & alia indicia accedant. Nullum *deinde* præsidium invenit in radice שלה, tanquam cognata, quia radices cognatæ non solum diversas sæpe significationes habent, sed שלה etiam apud Hebræos nunquam significat *finire*. Nec plus roboris illud habet, quod *schaala* apud Arabes notat *desinere, deficere*. Norunt harum literarum periti, radices Linguarum cognatarum non semper *significatione*, sed persæpe *sono* dumtaxat convenire. Et quamvis nomen שול apud Hebræos *fimbriam & oram vestis* significet, & quasi *finem*, nemo tamen colligat inde, τὸ שול *finem* cujusvis rei significare. *Tandem* interpretationis infirmitatem ac falsitatem exinde etiam intelligas, quod Criticus noster in sensu, quem ex Jacobæo oraculo, tam violenter extorsit, eligendo, admodum fluctuat & Proteo mutabilior est. Modo enim vertit: *Semper erunt Reges in Juda, donec ejus erit finis:* Modo ita sensum exprimit: *Donec Judæ Tribus incolumis erit, nunquam regnum amittet, semel sibi in Davidica familia collatum*. Parum interesse putat *Clericus*, sive hunc, sive superiorem sensum, sequaris: Quod mihi secus videtur. Nam si priorem tuearis sententiam, & verba, *donec erit finis*, re-

fe-

feras ad sceptrum, sensus erit: *Semper erunt Reges, usque dum non amplius erunt, sive donec finis veniet.* Quæ mera ταυτολογία, tanto *Dei* vate indigna, & idem est, ac si dicerem: *Ego semper vivam, donec moriar.* Sin vero referas illa verba ad Tribum Juda, hac ratione: *Semper erunt Reges ex Tribu Juda, donec ejus, nempe Tribus, finis erit*, falsum elicis sensum, & a temporum ratione, ac fide Historiarum peralienum. Multo enim antea cessarunt Reges ex Tribu Juda oriundi, quam Respublica Judaica interiret. Denique non video, quomodo שילה *incolumitatem* notare possit, quod *finem*, *cessationem* & *interitum* significare *Clericus* affirmarat. Non ita pridem nonnemini vocis שילה origo tam difficilis & obscura visa est, ut desperatis rebus omnibus ad extremos Indos excurrendum, & inde vocis originem repetendam esse existimaret. Quam perinde ac genuinam vocis significationem sibi invenisse visus est in lingua Chinensium, persuasus, illam componi ex *Chi*, quod *seculum*, & *Lo*, quod *gaudium* notet, ita ut *Schilo* sit *Gaudium Seculi* vel *Seculorum*. Videatur *Historia Critica Reipubl. Tom.* II. *pag.* 123.

XXVIII. Nos eorum tuemur interpretationem, qui שילה exponunt de *Tranquillatore & Servatore Messia* a radice שלה, *pacificari*, *tranquillum esse*, *felicem*, *salvum*, *fortunatum*, ita ut שילה sit veræ felicitatis & salutis autor. *Lutherus* ea propter eleganter reddidit Held/ id est, *victoriosus heros*, Castalio *sospitator*. Versio Tigurina retinuit *Schilo*, sed in margine exponit *felicitator*. Similis interpretatio legitur in *notis Belgarum* & *Ainsvvortbi*. Favet huic expositioni analogia, & linguæ indoles. Ita vox גלה *Gilo*, in Tribu Juda, *Josue* xv. 51. *a* גלה *exultavit* oritur, & vi originis suæ locum notat amœnum, de quo exultare licet. Neque officit valde, quod per *Jod* scribatur שילה, ut *Clericus* objicit. Habemus enim non pauca hujusmodi flexionis exempla, in nominibus a verbis *Lamed He* deductis. Sic פישון *Genes.* II. 11. a פשה *divisit*, *diffudit*, *crevit*, itemque פינן *Genes.* XXXVI. 41. a פנה *adspexit*. Confirmant hanc vocis שילה significationem alias vaticinia de Messia, quæ eum ut felicissimum describunt, & ut omnis felicitatis ac salutis autorem, *Es.* IX. 5. *Jerem.* XXIII. 6. *Es.* XI. & LII. 13. LIII. 10. Confer *Psalmum* XLV. quem de Messia exponit *Kimchius*, scribens inter alia ימות המשיח יהיו שלום: *dies Messiæ erunt pax*. Discat ab hoc Judęo, infensissimo Christi hoste, *Tenebrio* iste Helmstadiensis, qui integrum *Psalmum* XLV. qui perillustre continet vaticinium de Messia, aliquo abhinc tempore, de amoribus Salomonis, & filię Pharaonis, nequissime, & inaudito inter Christianos exemplo, interpretatus est.

XXIX. Objicit *Jacobus Gussetius in Comment. Linguæ Hebrææ, f. m.* 426. O. שלה *nihil ponere reale, nihil sui communicativum, nihil laudabile, sed removere tantum labores & difficultates, ac solam exprimere facilitatem, quæ alicui se offert in potiendo, vel quiete optata, vel successu inceptorum; ita ut hæc notio* שילה *prorsus contraria sit vitæ ac morti Christi*. Conferatur *f. m.* 857. 858. *sub radice* שלה. Paucis: vocem שילה eum notare putat *Gussetius*, *qui pace fruitur*, *non vero aliis illam confert*. Faciam, ut intelligas L. B., quam falsa scripserit Criticus Grœningensis. Falsum est, vocem שלה nihil *boni* dicere, nec *tranquillitatem*, e morali bonitate, nec e temporali rerum prosperarum possessione, natam, indicare. Hanc opinionem refellit vel solus locus *Psalm.* CXXII. *vers.* 7. ubi David per שלה bene precatur Urbi Hierosolymæ, quæ Regii vatis precatio procul dubio *bonorum* communicativa fuit, & *reale* quid inclusit. Ut Messias dicitur צמח *germen*, non tantum quod ipse *crevit*, sed ideo etiam, quod sub eo *florere* debuerunt omnia, *Zach.* VI. 12. ita Messias *Schilo* dicitur, non propterea tantum, quod pace fruatur & pacificus sit, sed & quod sit pacis instaurator. Vid. *Jac. Altingius in Schilo* lib. III. cap. VIII. *f. m.* 59.

XXX. Nostram interpretationem innumera Scripturæ oracula, Messiæ personam & officium describentia, confirmant, quæ Messiam summo consensu felicem & felicitatis autorem, salvum, & Salvatorem repræsentant, ut adeo *Schilo* vi significationis idem sit ac Hebraicum ישוע *Jesus*, & Græcorum ΣΩΤΗΡ, quod nomen Messiæ ideo imponebatur, quod, ΣΩΖΕΙΝ debebat τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν, ex Angeli prædictione *Matth.* I. *ver.* 21. hoc est, *a peccatis & miseriis, salvare populum suum, & in libertatem, & pristinum salutis statum vindicare*. Nam elogia ΣΩΤΗΡΟΣ, *Servatoris*, *Conservatoris* & *Liberatoris* illis Principibus olim tribuebantur, qui civitatem, aut provinciam, a patriæ hostibus oppressam, liberarant & vindicarant. Ita in nummo, a civitate Nicopolitana cuso, legimus:

ΑΥΤ. ΚΑΙΣ. ΤΡΑΙΑΝΟΣ
ΣΩΤΗΡ ΤΗΣ
ΠΟΛΕΩΣ
Imperator Cæsar Trajanus Urbis Conservator.

Et in postica: ΝΙΚΟΠΟΛΙΣ. Trajanus liberaverat hanc urbem ab incursionibus & depopulationibus Dacarum. Ita in nummis Constantini & Maxentii tituli Latini apparent:

CONSERVATORES URB. SUÆ.

Quo significatur, urbes quasdam suam salutem non Jovi tantum, cujus imaginem antica; sed & illis Imperatoribus, quorum imaginem postica exhibet, tribuere & acceptam ferre. Perillustris nobilissimaque hujus generis inscriptio apparet in nummo quodam Imperatoris Aureliani. Nam imago Solis exhibetur in antica cum inscriptione:

SOL DOMINUS IMPERII ROMANI.

In postica apparet Aurelianus cum hac inscriptione:

AURELIANUS AUG. CONS. id est,

Aurelianus Augustus Conservator. Qui nummum hunc cuderunt, indicare voluerunt, Solem quidem, quem Romani colebant, summum Romani Imperii autorem, & Dominum: sed Aurelianum Imperatorem ejus *Conservatorem* esse. Ad eundem fere modum rarissimum Justiniani Imperatoris nummum explicat *Joh. Harduinus f. m. 907. & 908. Operum Select.*, quæ Amstelodami nuper prodierunt. Nomen ΣΩΤΗΡΟΣ Medicis olim tribuebatur, præsertim Hippocrati. Sic *Paetus Epistol.* ad Artaxerxem eum appellat ὑγιείας πατέρα & σωτῆρα. Eodem nomine Soteris Verres olim insigniebatur apud Siracusanos, quod ægerrime tulit Cicero, qui Soteris vocem exponit de eo, qui salutem dedit. Eodem nomine Reges Syriæ & Ægypti ornabantur. Sic Ptolomæus Lagi, Seleucus, Antigonus & Demetrius dicebantur. Σωτῆρες. Idem titulus adulatorie datus est Hadriano a Græcis in inscriptione apud *Sponium* in Itinerarii *Tomo* II. ubi Αὐτοκράτωρ, Σωτὴρ κ̀ κτίστης dicitur. Nec ipsos Romanos a tali adulatione liberos fuisse, inscriptione ex eodem *Sponio* allata ostendit *Ant.* van *Dalen* Differt. *Sexta cap.* IV. *pag.* 471. Conferantur *Ez. Spanheimii* Notæ in *Callimachum pag.* 432. Gentiles eo impietatis prolapsi sunt, ut Jovem, Apollinem, Herculem, Neptunum, Bacchum, ac ipsum Priapum appellarent Soteres. In libro, qui inscribitur *le Grand Cabinet Romain* sub finem Priapus aere expressus verba habet inscripta: ΣΩΤΗΡ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ. Ægyptios Nilum, qui toti regno plurima commoda afferebat, σωτῆρα vocasse, ex *Platonis* Timæo docuit *Steph.* le *Moine V. S. Tom.* II. *pag.* 134. Hos profanarum gentium Σωτῆρας detestamur, nec æstimamus veterum Servatores, & Sospitatores & Liberatores. Nobis solus Christus est *Salvator*, quia solus ille nos vindicavit, salvosque fecit, ac salutem dedit, quæ vocis Σωτῆρος excelsa significatio est, interprete Cicerone, cujus vim Servatoris nomen non exhaurit. Aliud quippe est servare, aliud salutem dare. Servat is, qui ne salus amittatur, aliqua ratione præstat. Salutem dat, qui amissam restituit. Servator est verbum Martiale, & usurpatur de victore, qui hostibus devictis, quos occidere poterat, in prœlio parcit, sed libertate exutos in servitutem redigit. Inde servus vocatur a servando, quia jure belli poterat occidi. Sed Christus plus nobis præstitit tribuitque *Joh.* XV. 15. Unde rectius dicitur *Salvator*, qua voce Patres Latini, ac ipse *Lactantius*, vir eloquentissimus, usus est, vel *Salutificator* cum *Tertulliano* in Libro *de Carne Christi* cap. XIV. pag. 559. & *de Resurrectione Carnis Cap.* XLVII. *pag.* 585. *ac lib.* V. *adversus Marcionem cap.* XV. *p.* 707.

XXXI. Reliquum est, ut de voce יקהה breviter strictimque agamus. Dissentimus a *Jac. Gussetio*, qui nomen hoc deducit a נקה *mundus, purus fuit*, quod in Niphal significat *innocentem asseruit se, insons fuit, vel declaratus fuit*. Hinc nomen יקהה derivat, ut sensus sit, & ipsi *purgatio vel purificatio populorum*, scilicet competit Hebr. I. 3. Nam hæc derivandi ratio analogiæ Hebrææ linguæ repugnat, & loco *Proverb.* XXX. 17. ubi idem nomen occurrit, sed sensu diversissimo. *Joh. Clericus in h. l. f.* 305. illud derivat a קוה *expectavit*, mutato *Vau* in *He* & exponit per *conventum & aggregationem Israelitarum in agrum Tribus Judæ*, quia radix קוה in Niphal *aggregari* significat. Sed hanc etiam conjecturam reliquis Critici commentis accensendam esse censemus. Nam post tempora Salomonis non conveniebant Israelitæ ad Judices regios Jerosolymitanos, aut ad Regem ipsum, nec eo ibant amplius ad S. Sacerdotem & Levitas consulendos, & sacra ibi frequentanda, quia, separatione facta, sua sacra & idola in Dan & Be-

Bethel conſtituerant. Unde tot Prophetarum querelæ de populo rebelli, & tot comminationes audiuntur propter ſœdam illam idololatriam. Neque numerus multitudinis עמים in Iſraelitas, qui Tribui Judæ h. l. opponuntur, ſatis convenit, nec ſimile denominationis exemplum ſuccurrit. Rectius igitur יקהת עמים *de collectione populorum* ex quavis natione ad Chriſtum interpretamur, qui Regi huic obedientiam præſtituri, & vera fide illum amplexuri erant. Nam cum Scriptura alioquin gentes appellet גוים, Patriarcha non aliam ob cauſſam voce עמים h. l. uſus mihi videtur, quam quod norat, in Meſſia benedicendas eſſe omnes familias terræ ob promiſſiones *Dei* Abrahamo & Iſaaco factas. Deinde nomen יקהה percommode derivari poteſt a radice יקה quæ *obedire*, *revereri* notat, ſicut V. C. *Ludovicus* de *Dieu* ex Arabiſmo probavit. Suffragantur nobis *Onkelos*, *Jonathan* & *Hieroſolymitanus* & LXX. Græci, qui habent ϗ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν, nec non R. *Kimchius in Libro Radicum*, qui יקהת עמים exponit אליו ישמעון העמים לקבל עליהם מה שיצום: *ipſi obedient populi, ut in ſe recipiant, quodcunque ſibi præceperit*. Conſentiunt R. Menaſſe Ben Iſrael, R. Iſ. Abarbanel, & plurimi ex Chriſtianis, ſigillatim *Jac. Altingius in Schilo lib.* III. *cap.* IX. *ſ. m.* 59. aliique. *Conſ. Eſ.* XI. 10. *Michæ* VII. 12. *Hagg.* II. 8.

XXXII. In *Jeſu* Nazareno, vero pacis ac ſalutis inſtauratore, vaticinium hocce Jacobæum impletum eſt. Nam in eo ſolo duo iſti characteres, a Patriarcha indicati, quibus fideles Vet. Teſt. verum Meſſiam dignoſcere debuerunt, eluxerunt. *Alter* eorum *civilis* eſt, & in collapſa regiminis forma, adempta αὐτονομία, & Reip. excidio: *alter* vero *ſpiritualis* eſt, & in congregatione gentium ad Eccleſiam Chriſti conſiſtit. Uterque character in noſtro oraculo ſolis quaſi radiis ſcriptus eſt.

XXXIII. Diſſentiunt tamen interpretes in definiendo tempore, quando שבט & מחקק a Juda receſſerint. Permulti in Herode M. ἀλλοφύλῳ ac Idumæo, vaticinii complementum figunt, quam opinionem ſupra erroris convicimus. Alii vaticinium impletum eſſe ajunt, quando Archelaus, Herodis M. filius, non regnum integrum, ſed mediam dumtaxat ejus partem, ſolo *Ethnarchæ*, non Regis titulo, ab Auguſto impetravit. At vero, quid harum partium patroni dicent de Rege Agrippa, ad quem, Imperatoris Romani gratia, rerum ſumma paullo poſt rediit? Num ſceptrum in Archelao a Juda ablatum, in Agrippa ei reſtitutum eſſe dicent? Alii, hoc incommodum evitaturi, putant, characterem in Auguſto Imperatore conſtitui oportere, de quo conſtet, quod & Monarcha univerſi terrarum orbis fuerit, & Judæam in Provinciæ formam redegerit, cujus inſigne ſit argumentum, magna illa ἀπογραφή, cujus Lucas meminit in Evangelio. Haſce interpretum diſſenſiones, & errores, ex duplici potiſſimum fonte dimanaſſe, exiſtimo. *Primo* enim Judaici regiminis abolitionem, ſive *ablationem ſceptri*, in puncto quaſi mathematico quæſiverunt, qua occupati opinione, *deinde* haut difficulter crediderunt, ſceptrum ante adventum Meſſiæ auferendum hoc loco prædici, quorum utrumque tamen longe eſt falſiſſimum. Vates enim divinior clariſſimis verbis denunciat, illo demum tempore auferendum eſſe ſceptrum a Juda, quando jam adveniſſet Schilo. Exinde ſequitur hoc, ſub nativitatem *Chriſti* Servatoris ſceptrum in Herode Rege nondum fuiſſe ablatum, ſed aliquo demum tempore poſt, imminuta ſenſim paullatimque Judæorum αὐτονομία, afflictaque & valde acciſa eorum poteſtate tum *adminiſtratoria*, quam voce שבט & *legislatoria*, quam voce מחקק, ſubindicavit Patriarcha, auferri cœpit, ex illo præſertim tempore, quo Judæa, Archelao in exilium ejecto, Romanæ Provinciæ formam ſubiit, & Procuratori Romano obtemperavit. Cum tamen iſta tempeſtate magna etiamnum Synedrii eſſet autoritas, in ſacris ſaltim, ita ut gladio quoque animadvertendi poteſtatem haberet, uti ſuo loco oſtendemus, & Judæi ſuis adhuc legibus in Republica viverent, dici nequit, ſceptrum ab iis ablatum fuiſſe. Dum tandem exciſa Republica, Urbe ac Templo everſo, de priſtino αὐτονομίας, & reſiduæ libertatis ſtatu penitus dejicerentur, diſperſique per omnes terrarum angulos, miſera fierent mancipia. Poſt id tempus, ſceptrum de Juda penitus ablatum eſſe, dici poteſt, ſive per שבט intelligas Regiam dignitatem, ſive ſummam dumtaxat poteſtatem præ reliquis Tribubus, & αὐτονομίαν, ſive quamcunque juriſdictionem, qua conſtitui poteſt, ac regi populus, in Rempublicam congregatus. Nam feralem ejuſmodi cladem Judæi antea nunquam erant paſſi. Abſciſſis enim X. Tribubus a Juda, iiſdemque in captivitatem abductis, regnum Judæ ſub Regibus, ſua ex Tribu ortis, non minus floruit. Et quamvis poſtea Tribus Juda idem experiretur fatum, ut, dirutis Hieroſolymis, Temploque devaſtato, & opibus a Chaldæorum exercitu expilatis, Judæi, patria mulctati,

Ba-

Babylonem deportarentur; tamen non plane abjecti extinctique fuerunt, aut tribus Juda cum aliis permixta, aut Respublica in perpetuum abolita. Nam servitus illa non nisi LXX. annorum fuit, sicut *Deus* per Jeremiam aliquoties prædixerat, quibus expletis libertatem & patriam receperunt. Nec in ipsa illa captivitate sceptrum de Juda penitus ablatum fuisse dixerim, quia in ipsa etiam servitute non omni jurisdictione caruisse videntur. Nonne Evilmerodachus extulerat caput Jechoniæ, Judæorum Regis & thronum ejus aliorum Regum soliis antepofuerat? Nonne Daniel, qui ex semine Regio & cognatus Zedekiæ fuit, Judæos judicavit? Ipsimet Judæi fatentur, Patres suos in captivitate Babylonica propriis legibus vixisse, habuisseque suos αἰχμαλωτάρχας, qualis Zerobabel fuit, sub cujus auspiciis in patriam reversi, Urbis mœnia instaurarunt cum Templo, ac cultu publico, pristinamque Reipublicæ formam reddiderunt. Ab illo tempore floruerunt res Judæorum, ac steterunt ad ea usque tempora, quibus iterum afflicti fuerunt a Græcis Syriæ Regibus, ab Antiocho maxime, quorum tamen violentiam represserunt Maccabæi, excusso jugo, & religione ac libertate vindicata. Et quamquam sub Maccabæis, qui ex ordine sacerdotum erant, sceptrum e manibus posterorum Judæ exciderat, non tamen ab ipsa Republica Judaica ablatum erat, quippe quæ perdurabat, quamvis Duces ejus & Rectores essent ex Tribu Levitica, quæ non erat gens ab ea separata. Præterea summus Judæorum senatus, a quos Respublica secundum antiquas patriæ leges regebatur, magnam partem ex primoribus Tribus Judæ constabat. Qui rerum status perduravit usque ad adventum & mortem Servatoris, ac aliquot annos ultra, ita tamen, ut res Judaicæ jam tum a capta per Pompejum Hierosolyma, quotidie in pejus ruerent. Procuratores enim a Romanis dati, ac ipse Herodes M., beneficiaria lege regnum adeptus, peregrinis ritibus politiam Judaicam subinde defœdabat, in Cæsaris honorem Athletica certamina instituebat, theatrum in Urbe, & amphitheatrum in campis exstruebat, movebat sacerdotio ac promovebat, quos volebat, quin imo ipsam stolam Pontificiam in munito loco custodiebat, quæ non nisi precario, a sacerdotibus ad sacrum brevis temporis usum, obtineri poterat. Interim tamen affirmari nequit, regnante Herode M. sceptrum a Juda penitus fuisse ablatum, gentemque ac Remp. suo statu excidisse, eo videlicet sensu, quo vaticinium Jacobæum exponi & intelligi debet. Nam tunc temporis Judæi suis adhuc legibus vivebant, usque dum magis a Procuratoribus Rom. vexati, & ad desperationem adacti, contra Romanos rebellarent, eorumque Respublica, cum ipso templo, funditus everteretur. Post illud ferale Reipublicæ excidium Judæis ubique occisis, flagris cæsis, & membratim dissectis, ac reliquis miserrimæ servituti mancipatis, vere dici potest, sceptrum a Juda ablatum esse, quia post destructam Rempublicam res eorum sic pessumdatæ sunt, ut exules sint extorres, sine Rege & Principe, sub absoluta gentium potestate, nec habeant amplius leges condendi facultatem, sicut *Maimonides in Commentario* ad Mischnam *Berachot*, & R. *David Kimchius* in Hos. III. 4. fatentur. Videatur *Bernardus Lamyus P.* II. *cap.* III. *Apparat. Chronol. ad Harmoniam Evangelicam* §. *IV. p. m.* 139. 140. nec non *VVilliam Nicholls in Collatione cum Deista P. III. p. m.* 41.

XXXIV. Ex ingenua hac *Maimonidis* & *Kimchii* confessione intelligitur, quam vana & inania sint commenta, quæ *Beniamin Tudelensis in itineris sui historia* de infinitis Judæorum copiis, versus Eurum habitantibus, & rerum omnium ubertate affluentibus, de eorum gloria, jure, dominio, & de Æchmalotarcha, ex Tribu Juda oriundo, & summum Judæorum imperium in Asia tenente, aliique ex eo tradunt. Hoc commentum dicendo dilatavit *R. Isaac Ben Aramah in suis Legis Explanationibus*. Multa quoque de maximis Judæorum ἀποδασμοῖς, & regnis in deserto Chabor, & ad mare Rubrum sitis, differit *R. Abraham Peritzol in Orchoth Olam cap.* XIV. nec pauca congessit insignis mendaciorum & ineptiarum fictor *Eldad Danita*, qui quatuor Israelitarum Tribus Danitidem, Gaditidem, Aseritidem, & Naphthalitidem in Æthiopia locat, Sabbathio flumine septas, & omnibus copiis adfluentes: reliquas sex in Asia, suis legibus utentes. De eodem commento *R. Simeon in Jalkut* nonnulla habet. *Peritzolum* Judæos versus orientem Solem locasse, & montibus immensis circumclusos finxisse, non admodum miror. Hoc autem male me habet, quod *Postellus*, Vir magni quidem, sed immoderati & effrenati ingenii, *in Histor. Orient. Part.* I. *cap.* V. & VI. asseverat, intra has montium angustias diu latitasse decem Tribus, tandem vero, prognatos ex iis Tartaros, & Turcas, inde erupisse, vastissimasque regiones armis occupasse. Quod figmentum cum ex *Histor. Orient. Haythoni*, Armeni, *cap.* XVII. probare conatus fuerit, viris gravi-

bus

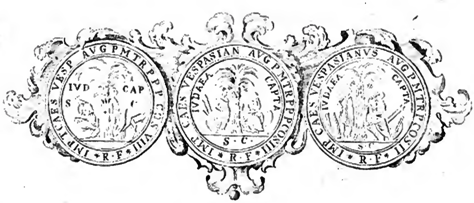
bus & eruditis persuasit, merito propterea notatus a *P. D. Huetio in Demonstr. Evang. Prop.* IX. *cap.* IV. §. XIV. *p. m.* 707. & 708. cui præterea mirum videtur, tantam hominum multitudinem, bonis omnibus florentem, qualem Judæi in oriente fingunt, & quorum imperium ipsis Asiæ finibus circumscribi tradunt, ita delituisse ad hanc diem, ut post tot ac tantas hominum nostrorum peregrinationes, adiri non potuerit? Hac enim ætate frequentibus mercatorum commerciis, & longinquis viatorum peregrinationibus, tam accuratam habemus orbis habitabilis notitiam, ut nulli Judæorum fabulosa ejusmodi imperia, ab impura Verporum colluvie in Asia constituta, impune fingere liceat. Omnes quotquot Orientem perlustrarunt, miro affirmant consensu, Judæos ibi miseram servire servitutem, in Asia perinde, ac in Europa nostra, despicatui & ludibrio, & atroces atque promeritas scelerum suorum pœnas ubique luere. Conferantur *L'Empereur in Notis ad itinerarium Benjaminis*, *Bern. Lamyus*, & *P. D. Huetius* l. c.

XXXV. Dissentimus tamen a laudato Præsule Gallicano, qui in erudita *Demonstratione Evang. l. c.* §. VII. *p. m.* 693. explosis aliorum interpretum sententiis, novam attulit, qua verba, *non recedet sceptrum a Juda*, non ad sequentem termini circumscriptionem, *usque quo veniat Schilo*, retulit, sed seorsim ab illa temporis definitione intellexit, ac separavit, existimans, prima hac prædictionis parte *non auferetur sceptrum de Juda*, æternam sceptri possessionem Judæ sponderi: altero autem vaticinii membro, *& Dux de femore ejus*, temporarium & caducum Judæ præsignificari principatum. Hæc nobis interpretatio violenta atque coacta, & ab orationis serie, & consuetudine loquendi, per aliena semper visa est. Supra §. IX. ostendimus, verba עדכי יבא שילה *usque dum veniat Schilo*, non minus ad prius prophetiæ membrum, *non recedet sceptrum a Juda*, quam ad posterius, *& legislator de pedibus ejus*, referri debere. Falsum est, æternam sceptri possessionem Judæ hoc loco promissam ac collatam esse, cum illud aliquando auferendum esse, disserte prædicatur. Sin æternam sceptri possessionem exponas *de perennitate regni Messiæ* aut verba *Dux de femore ejus* temporarium & caducum regnum denotare dicas, per humanam generationem, & personarum mortalium successionem reparandum, sub vocabulo מחקק quod ad potestatem judiciariam in sacris, vi suæ originis, non tantum ducit, intelligendi etiam erunt *Reges*, quos Tribus Juda habuit, quod durum est & admitti vix potest. Tandem hæc *Huetii* interpretatio perobscurum, & impeditum reddit Jacobi vaticinium, quod multo facilius in hunc aut alium modum enunciari potuisset מחקק לא יסור מבין רגלי יהודה עדכי יבא שילה ולו שבט עולם ויקהת עמים: quemadmodum *Camp. Vitringa* notavit *Libr. IV. Observ. Sacr. Cap. V. p. m.* 904.

XXXVI. Restat nova *Jo. Harduini*, famosissimi in Gallia Critici, & sodalitatis Ignatianę Patris, conjectura, quam ad Jacobęi vaticinii depravationem magis, quam illustrationem prodit in *Chronologia Vet. Test. f. m.* 523. *Operum Selectorum*, Amstelodami nuper impressorum. Hanc enim prophetiam, quam post Archelaum, in provinciam redacta Judæa, alias impletam fuisse credidit, ita nunc παραφράζει: *Erunt ex Juda Reges*, *Principes*, *Duces*, *nec defuturi sunt ex ea Regum stirpe primogeniti*, *masculi ex masculis ejusdem familiæ nati*, *qui sint propterea hereditario jure*, *etsi non semper facto*, *ut ICti loquuntur*, *Reges ac Duces populi*, *donec veniat appareatque is*, *qui mittendus est*, *ut sit Dux*, *& Salvator populi sui*, *& idem futurus expectatio*, *sive spes omnium gentium*. Initium nempe Regum in Tribu Juda a Davide petendum censet, post quem ab ipsius familia non sit ablatum sceptrum, seu *jus ad sceptrum*, usque ad Josephum, *Christi* Patrem, cum masculi semper a masculis ejusdem familiæ geniti fuerint hęreditario jure gaudentes. Josepho autem hęrede postremo mortuo, transmissum jure sponsaliorum jus etiam hęreditatis paternæ, ad *Christum* ibi manifestandum, cum agnoscerent jam Judæi, deficere post Josephum masculos Davidici Regni hęredes.

XXXVII. Nolim ego alicui Judæo nonovum hoc *Harduini* interpretamentum enarrare; quantopere, quæso, risurus esset, & Critici nostri, atque Christianorum interpretum impudentiam in vaticiniorum depravatione! Jam enim prævideo, inepta hac illustrissimi oraculi interpretatione ipsam fidem Christianam, hostibus exagitandam, prodi. Quæ *Harduinus* pro fulcienda conjectura supponit, tanquam indubitato vera, eorum pleraque vel manifesto sunt falsa, vel dubia, & valde incerta. Πρόδηλον equidem & *manifestimum* est, ut *Paullus* ait *Ebr.* VII. 14. ὅτι ἐξ Ἰούδα ἀνατέταλκεν ὁ Κύριος ἡμῶν, *Servatorem nostrum ex Tribu Juda*, & Regia Davidis familia, *ortum esse*, quod tabulæ in Templo olim adservatæ, quas *Matthæus* βίβλον γενέσεως appellat, & Evangelistarum Apostolorumque testimonia cumulate probant: sed hoc incertum du-

dubiumque manet, fueritne Davidici regni heres? Quibus, obsecro, argumentis fidem faciet Criticus, *Ducem de femore ejus* significare primogenitum familiæ Davidicæ, ejusdemque caput? שבט notare dumtaxat *jus ad sceptrum* atque solium Regium? Nemo sane *Harduino* credet, מחקק esse *familiæ caput*, & *primogenitum*, nisi Scripturæ exemplis hanc expositionem, aliisque rationibus, confirmet, quod negligentissime ab eo video prætermissum. Unde porro probabit, Josephum, *Christi* Patrem, solum fuisse Davidicæ familiæ masculum, & postremum regni Davidici, jure natalium, heredem? Hoc enim non nisi precario a Lectore obtinere potest, ut credatur, cum deficiant *Harduino* argumenta. Sed simus paullo liberaliores, & demus aliquantisper, jus regni adeundi penes Josephum fuisse, quomodo, quæso, hoc paternæ hereditatis jus transmitti potuit ad *Christum*, qui per matrem dumtaxat ex semine Davidis oriundus erat? Quis credat, *solo sponsaliorum jure* transmitti potuisse? Unde probatur, præter *Christum* nullum tunc superfuisse masculum, ex masculis genitum, qui regni Davidici post Josephi mortem hæres esset? Certe diu post natum Servatorem superfuisse masculos, ex Regio Davidis semine ortos, ex *Eusebio* disci potest, qui *H. E. lib.* III. *cap.* XII. *f. m.* 87. tradit, Vespasianum post expugnatam Hierosolymorum civitatem *πάντας τοὺς ἀπὸ γένους Δαβίδ*, *omnes, qui a Davide genus ducerent*, perquiri jussisse, ne quisquam apud Judæos ex regia stirpe superesset; eaque ex caussa gravissimam rursus vexationem Judæis illatam fuisse. Non ignoro hanc *Eusebii* narrationem fabulis accenseri ab *Harduino*, sed temere omnino, ac impudenter, nec aliam ob caussam, quam quia novo interpretamento minus favet. Quod reliquum est, titulus *Filii Davidis*, quo gentiles æque ac Judæi Jesum frequenter cognominarunt, genus & natales dumtaxat indicat, non autem illum, qui jure natalium solus sit Davidici regni heres, sicut *Harduinus* contendit. Tandem, quod matri ab Angelo dictum est de *Christo*, Luc. I. vers. 32. *Dabit illi Dominus* Deus *sedem Davidis patris ejus, & regnabit in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis*, non de jure successionis in perexiguum ac temporale Judææ regnum, quod David olim obtinuerat, intelligi debet, sed de regno spirituali & æterno. Cujus rei ipsum Servatorem habemus testem, & Angelici oraculi fidum interpretem, coram tribunali confitentem: *ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου*, Joh. XVIII. 36. Conf. *Jo. Clerici Bibl. Selecta Tom.* XVIII. *p. m.* 271.

D. SA-

D. SALOMON. DEYLINGII
OBSERVATIO
DE
JUDÆORUM JURE GLADII
Tempore Christi, ad Johann. XVIII. 31.

I. JUdææ Procuratores potestatem vitæ ac necis, *majoremque animadversionem* habuisse, vel solum *Coponii* exemplum probat, qui primus post ejectum Archelaum cum potestate *Vice-Præsidis* eo mittebatur μέχρι τοῦ κτείνειν λαβὼν παρὰ τοῦ Καίσαρος ἐξουσίαν, ut loquitur *Josephus lib.* II. *de bello Judaico cap.* XII. Quæritur autem, *an Judæi*, sub Romanorum potestatem redacti, tempore Christi, *omni omnino vitæ necisque jure fuerint exuti?* Et an penes solum Procuratorem Romanum jus illud fuerit?

II. Permulti interpretes in ea versantur opinione, judicia criminalia penes Judæos cessasse tempore Christi, iisdemque fuisse ademta a Romanis. Hoc enim nec ipsos Judæorum Proceres potuisse diffiteri, dicentes ad Pilatum: ἡμῖν οὐκ ἔξεστιν ἀποκτεῖναι οὐδένα, *nobis non licet interficere quemquam*, *Joh.* XVIII. *v.* 31. Ita sentiunt magni Viri *Isaacus Casaubonus Exercit.* XVI. *cap.* LXXI. *p. m.* 431. *Sunt*, inquit, *e Patribus, qui illud* non licet *interpretantur de festo Paschatis, & Azymorum, dies septem duraturo. Sed verior sententia est doctiorum e recentioribus, qui e libris Talmudicis*, Juchasin, *& aliis, demonstrarunt, judiciorum capitalium potestate Judæos tum caruisse, ademta sibi paullo ante.* Suffragantur *Buxtorffius* in *Lex. Talm. f.* 514. 515. Constantinus l'Empereur *in Notis ad* Bertramum *de Rep. Jud. cap.* XIII. & Jos. Scaliger *ad Joh.* XVIII. 31. qui dixisse Pilatum λάβετε αὐτὸν ὑμεῖς, καὶ κατὰ τὸν νόμον ὑμῶν κρίνατε αὐτόν, *insultabundum*, & εἰρωνικῶς, suspicatur. Judæis jam olim jus vitæ ac necis a Romanis fuisse ablatum P. D. *Huetius* sentit in *Observ. & Notis ad Origen. f.* 30. ne quid de Jo. *Drusio*, *Th. Beza*, aliisque ex recentioribus subjungam, Jo. *Marckius Exercit. Scriptur. in N. T.* XV. & *Basnagius* nuper *Tom.* III. *l'histoire des Juifs lib.* V. *cap.* II. §. III. *pag.* 518. *& seq.* idem probare conati sunt.

III. Verum est, Doctores Judæorum Talmudicos *variis in locis*, aliosque eorum Magistros affirmasse, jus vitæ & necis Judæis ademtum, *quadraginta* annis ante eversionem Hierosolymæ fuisse, quorum testimonia & verba exhibent *Buxtorffius*, & *l'Empereur* l. c. & *Ligtfootus in Horis Talm. ad Joh.* XVIII. 31. *p. m.* 1123. Ita in Codice *Aboda Zara cap.* I. *fol.* 8. *col.* 2. hæc leguntur verba, quæ brevitatis caussa contraxit *l'Empereur*, quoniam inseruntur illis nihil ad rem facientia ארבעים שנה מדלא חרב הביח גלחה סנהדרין למאי הלכתה לומר שלארנו דיני רנסות אמר רב נחמן כר יצחק לא תימא דיני קנסות אלא שלא דנו דיני נפשות מאי טעמא כיח דחזו דנפשי להו רוצחים ולא יכלי למיח אמרו מוטב נגלי ממקום למקום כי הכי דלא ליחייב דכתוב ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא מלמד שהמקום גורם: *quadraginta annis, antequam Ædes vastaretur, migravit Sanhedrin, & consedit in tabernis. Quorsum ista traditio*, Patris Ismaelis? *Ut indicaret, non decidisse caussas criminales. At Magister Nachman, F. Isaaci, Ne dicas* Caussas Criminales, *sed* non *decidisse Caussas Capitales. Quæ ratio? Cum viderent, quod animas occiderent, & se non posse judicia exercere, dicebant, præstat, migremus de loco in locum, ne rei fiamus. Nam scribitur* Deuter. XVII. 10. Deinde facies ex præstituto sententiæ illius, quam indicaverint tibi e loco illo.

IV. *Jos. Scaliger* hanc Judæorum traditionem de sublatis sibi judiciis a Romanis, annis XL. ante excidium Templi, hoc est, anno Tiberii Cæsaris XV. explodit, tanquam ridiculam. Hoc enim accidisse ait LXI. annis ante Jerosolymorum casum, Archelao Viennam relegato, *in Animadvers. Euseb. n.* MMLXXXVI. *& Epist.* XII. Cum *Scaligero* consentiunt *Joh. Drusius*, *Th. Beza*, & *P. D. Huetius* l. c.

V. Contra multi ex eruditis pernegant, capitalia supplicia Judæis ademta esse, aut XL. annis ante excidium Hierosolymitanum, aut post Archelaum in exilium actum, & contendunt, Judæos sub ipsis quoque Procuratoribus Romanis, non sacrorum modo immunitate, sed etiam potestate gladii, usque ad Templi propemodum excidium, gavisos esse. Pro hac sententia pugnant *Joh. Seldenus* de Syn. Hebr. lib. II. cap. XV. §. X. & XI. B. *Wagenseilius in Confut. Carminis R. Lipmanni p. m.* 299. & in peculiari Dissertatione de loco Classico, *Gen.* XLIX. 10. ad Virum Cl. *Christoph. Arnoldum* scripta, quæ continetur Fasciculo *quinto*, *Opusculorum*, quæ ad Historiam & Philologiam S. spectant *p. m.* 241. aliique complures, qui diversa tamen ratione interpretantur Judæorum verba ἡμῖν οὐκ ἔξεστιν ἀποκτεῖναι οὐδένα. *Edm. Merillius in Notis ad h. l.* de eo supplicii genere illa intellexit, cui Christum addici postularunt, videlicet de *supplicio crucis*, Judaicis legibus incognito. Eam mentem Judæorum fuisse sequentibus Johannis verbis indicari putat, neque aliter voluisse Christum occidi, quam supplicio crucis, ut sermo *Jesu* impleretur, quem dixerat, significans, qua morte esset moriturus. Hoc genus mortis Servator sibi prædixerat, *Joh.* XII. 37. Addit *Merillius*, Judæos Christum non solum ut blasphemum, aut violatæ religionis reum, accusasse; sed etiam ut seditiosum, ut turbas concitantem, & prohibentem dare tributa Cæsari. At secundum Romanas leges pœnam seditiosorum fuisse crucem. *Paullus* lib. V. *sentent. tit.* 22. Hac igitur pœna Judæos voluisse affici Christum, sed ipsos afficere non potuisse. Assentitur *Joh. Jac. Wissembachius*, Professor Juris Franeckeranus, in *Notis Nomico-Philologicis in h. l.* quæ una cum *Notis Merillii* insertæ sunt Fasciculo *tertio* Opusculorum, quæ ad Historiam & Philologiam S. spectant. Idem visum est *Theophylacto*, & *Wolffgango Musculo* in h. l. & B. *Calovio* in *Bibliis illustratis in h. l. f.* 815.

VI. *Bernardus Lamyus*, pereruditus Oratorii Presbyter in Gallia, concordiam iniri posse putat inter discordes sententias, de tempore, quo dicitur ablatum judicium animarum a Synedrio magno, si dicatur, illud non omni caruisse judiciaria potestate, sed illam non potuisse exercere, nisi impetrata venia a Præsidibus, in *Apparatu Chronol. ad Harmoniam Evang. Part.* II. *cap.* III. *p. m.* 142. In *Harmoniæ lib.* V. *cap.* XXXI. *p. m.* 562. existimat, sine Præsidis Romani consensu neminem mortis supplicio afficere licuisse Judæis: si tamen accederet consensus Præsidum, potuisse de more suo Synedrii judices pœnis addicere reos violatarum legum suarum, modo non dissentiret Romanus Præses. Nobis hæc *Lamyi* hypothesis parum probatur, quia ex ingenio dumtaxat, ad evitandas utriusque opinionis difficultates, est excogitata, & cum historia illius temporis, ac statu regiminis Judaici minus consentit.

VII. Nos iis adsentimur, qui existimant, supplicia capitalia Judæis non ademta, vel XL. annis ante ultimum Templi & Reipublicæ Judaicæ excidium, vel, cum Judæa, post Archelaum in exilium missum, in formam Provinciæ redigeretur, sed Judæos sub ipsis Procuratoribus Romanis, & tam diu fere, quoad Urbs & Templum superfuit, potestate gladii, seu jure vitæ & necis gavisos, eodemque adversus religionis & legis suæ violatores usos esse. Permulta ac gravia rerum argumenta me in hac opinione confirmant. De Romanis constat, quanta usi sint erga devictos populos humanitate. Nam *pro magnanimitate, modestiaque sua, subjectos non cogebant patria jura transcendere*, quam laudem iis tribuit *Flavius Josephus L.* II. *contra Apionem*, quamvis hæc verba Latine dumtaxat in codicibus nostris exstent. Ut plerosque populo secundum constitutas in unaquaque gente leges regebant, & moribus eorum, ac consuetudinibus se accommodabant: ita erga Judæos quoque, devictos, ac subjugatos, eadem humanitate atque clementia usi sunt. Iis quippe permiserunt τοῖς πατρίοις ἔθεσι καὶ ἱεροῖς χρῆσθαι *patriis moribus & sacris uti*, quod privilegium a Romanis concessum, commemorat *Fl. Josephus Libr.* XIV. *Antiqu. Cap.* XVII. *Julius Cæsar* perindigne tulit decretum, quo vetabantur Judæi τοῖς πατρίοις ἔθεσι καὶ ἱεροῖς uti, *l. c. f. m.* 487. Decrevit quoque, jura omnia Pontificalia habere *Hyrcanum*, & filios. Et si qua controversia exorta fuerit de Judaica disciplina, judicium penes ipsum esse, *loc. cit. f.* 486. C. Nefas erat, Judæum Sabbatho vadari. Ita reliquis Judæorum ritibus pro sua sapientia indulgebant Romani, quod vel ex solius Pilati exemplo haut obscure apparet. Nam cum Judæi, Christum accusantes, extra Prætorium manerent, ne polluerentur, tantam erga eos declaravit benevolentiam Romanorum Procurator, ut *exire ad eos* non gravaretur, *Joh.* XVIII. 29.

VIII. Cum igitur Romani Judæos tam comiter haberent, indulserunt etiam αὐτονομίαν, seu patriis utendi legibus potestatem & libertatem, *Josepho* id aliquoties

ties attestante. Si quis Judæus in patrias peccaret leges, & adversus religionem aliquid committeret, poterat a summo gentis senatu, sive *a Synedrio* puniri, non modo carcere, flagris, aliisque minoribus pœnis, sed capitis etiam supplicio, pro facinoris enormitate. *Titus* Hierosolymitanis civibus inter beneficia Judæis a Romanis collata hoc etiam numerat, quod permiserint Romani Judæis eos, qui in Templo cancellos transissent, & in sanctum locum irrupissent, necare, quamvis etiam Romanus esset, apud *Josephum de B. Jud. lib.* VII. *p. m.* 949. *cap.* X. *&* *pag.* 963. Hanc gratiam tanto facilius impetrarunt Judæi, quanto magis ignari erant Romani Præsides rituum, religionis, & legum Judaicarum, quæ cuncta tanquam ineptas & ridiculas superstitiones explodebant, indignasque cognitu, vel auditu, judicabant, sicuti *Festi* exemplum declarat, *Act.* XXV. 18. 19. 20.

IX. Multa & luculenta Jurisdictionis Judaicæ exempla, & indicia in Evangelii historiis exstant. Habuit summus gentis Judaicæ senatus tempore Christi suum *στρατηγὸν τοῦ ἱεροῦ*, & alios ipsius officio additos, qui *στρατηγοὶ τοῦ ἱεροῦ* vocantur, quibus parebant *ὑπηρέται*, hoc est, publici judicii ministri, quorum omnium munus erat, sontes & facinorosos prehendere, & vinculis constrictos judicibus Judaicis sistere. Rem nobis declarant exempla Apostolorum, qui in Templo docentes, prehenduntur, & coram Senatu sistuntur, ubi consilia agitantur de iis interficiendis, *Actor.* V. 33. quod procul dubio fuissent facturi judices, nisi Gamaliel eos ab instituto revocasset. Luculentius potestatis Judaicæ exemplum habemus in Stephano, quem *ἐκβαλόντες ἔξω τῆς πόλεως ἐλιθοβόλουν*, *ejectum extra urbem lapidarunt*, *Actor.* VII. 58. Equidem non ignoro, H. *Grotium lib.* IV. *de Jure B. & P. cap.* XX. §. IX. hoc factum retulisse *ad judicium zeli*, & cum *Th. Beza* aliisque quam plurimis affirmasse, *omnia ista per seditionem & tumultum popularem esse facta*, & quidem violata Præsidis Provinciæ autoritate. H. *Grotium* nuper secutus est *Basnagius* in *Historia Judæorum l. c.* §. VIII. *pag.* 524. ubi ait: *Ce fut une multitude furieuse, qui avant la fin du plaidoier se saisit de l'accusé, & le tua par un mouvement de zele*. Hoc falsum esse, & orationis series, & singulæ textus circumstantiæ ostendunt, præeunte nobis *Antonio Bynæo lib.* III. *de Morte Jesu Christi cap.* I. *p. m.* 29. Distincte enim narratur, quod, cum Judæi non possent obsistere sapientiæ & Spiritui, per quem Stephanus loquebatur, subornarint viros, qui dicerent, se eum audivisse loquentem verba blasphema in Mosem & Deum. *Καὶ ἐπιστάντες συνήρπασαν αὐτὸν, καὶ ἤγαγον εἰς τὸ συνέδριον*, *& eum adorti, corripuerunt eum, & adduxerunt ad Synedrium*, *Act.* VI. 10. 11. 12. Stiteruntque falsos testes contra eum, dicentes: *ὁ ἄνθρωπος οὗτος οὐ παύεται ῥήματα βλάσφημα λαλῶν κατὰ τοῦ τόπου τοῦ ἁγίου τούτου, καὶ τοῦ νόμου*, *homo iste non cessat verba blasphema loqui adversus locum hunc sanctum & Legem*. Recitat deinde Stephanus insignem orationem, defensionis, & probandæ innocentiæ caussa, coram senatu Judaico, a quo capitis damnatur, & ad *lapidationis* supplicium, quod de blasphemis sumi solebat, non tantum ducitur, *Act.* VII. *vers.* 58. sed testes etiam, more majorum, & secundum legem *Dei*, saxa in eum conjecerunt primi, *Deuter.* XVII. 7. Hoc intelligimus ex his *Lucæ* verbis: *Et testes deposuerunt vestimenta sua ad pedes adolescentis, qui vocabatur Saulus*, *v.* 58. Et ipse Saulus fatetur, *Act.* XXII. 20. se cum effunderetur sanguis Proto-martyris, adstitisse, & consensisse in ejus cædem, & custodivisse vestimenta ΤΩΝ ΑΝΑΙΡΟΥΝΤΩΝ ΑΥΤΟΝ, *interficientium illum*, testium scilicet. Quæ cuncta antiquo Judæorum more fiebant, nec *per tumultum*, aut ex *judicio zeli*, sed per suetum summi Synedrii Judicium ac ordinarium secundum legem Mosaicam processum, in solenni judicum consessu, auditis testibus, accusatore, reo. Nec dubitaverim ego, solennem Synedrii formulam, ac sententiam damnatoriam contra Stephanum latam, ac pronunciatam fuisse, etsi Lucas eam non memoravit. Hæc manifeste probant, crimen blasphemiæ, aliaque facinora, & delicta, adversus legem *Dei* commissa, pertinuisse ad S. Synedrii tribunal, & licuisse Judæorum senatui, eo adhuc tempore, non modo carcere, & flagris, sed pœnis etiam capitalibus afficere legis Mosaicæ violatores. Hanc sententiam confirmat *Paullus* in oratione, quam coram civibus Hierosolymitanis habuit, *Act.* XXII. 4. & 5. & *Tertullus*, orator Judæus, Paullum accusans nomine Ananiæ, Pontificis Maximi, & Senatus Judaici apud *Felicem*, Procuratorem Romanum, *Actor.* XXIV. 5. 6. 7. 8. ubi de Apostolo dicit: *τοῦτον καὶ ἐκρατήσαμεν, καὶ κατὰ τὸν ἡμέτερον νόμον ἠθελήσαμεν κρίνειν*, *hunc etiam prehendimus, & secundum nostram Legem voluimus judicare, ni Lysias tribunus superveniens cum magna vi e manibus nostris abduxisset*. Si Judæis jam tum ademtum fuisset jus vitæ & necis in legis Mosaicæ transgressores, nunquam profecto ausus fuisset *Ter-*

tullus coram Romano Præside in hunc modum loqui. Quoniam vero *Festus* hæc omnia placido audivit animo, in ea confirmor opinione, Romanos, sicut plerisque gentibus a se devictis, ita Judæis etiam permisisse, ut suis legibus uterentur, & inter se agerent. Hinc *Titus* apud *Josephum lib.* VII. *de Bello Jud. cap.* XIII. Judæis exprobrat, quod iis τὰς πατρῴους νόμους Romani servarint. Idem *Titus* apud eundem *Josephum*, sicut antea monuimus, refert, Judæis expresse concessum fuisse, ut possent eum, qui septa Templi transiret, licet Romanum, impune occidere. Nego igitur, Judæis, sub Romanorum potestatem redactis, ante devastationem Templi omne omnino jus vitæ ac necis ademtum fuisse. Nam si Romani, leges patrias, ad Religionem pertinentes, illis illibatas reliquerunt, potuerunt Judæorum judices violatæ religionis reos punire, & blasphemos, atque adulteros, lapidare, quemadmodum legimus apud Johannem, eos mulierem adulteram, & ipsum Christum lapidare voluisse. Conf. *Edm. Merillius in Notis Philolog. in Pass. Christi ad Johannem* §. VII. VIII. *p. m.* 587. *&* 589. & *Ant. Bynæus* l. c.

X. Huc tandem accedit, quod ipse Romanorum Procurator Pontius Pilatus aliquam Judæorum jurisdictionem, & potestatem animadvertendi in Religionis Judaicæ, & legum patriarum violatores, agnovisse videtur, quando Judæis dixit *Joh.* XVIII. 31. λάβετε αὐτὸν ὑμεῖς, καὶ κατὰ τὸν νόμον ὑμῶν κρίνατε αὐτόν, *accipite eum vos, & secundum legem vestram judicate eum*, apud *Vulgatum*, seu *condemnate eum* apud *Bezam*. Quibus verbis, cum *versu* 30. collatis, de judicio capitali, & condemnatione hominis malefici agitur, ad subeundam quamcunque pœnam, ac ipsum adeo supplicium, divina Judæorum lege constitutum. Vult igitur Pilatus *serio*, non per *ironiam*, aut *sarcasmum* mordacem, cujus nullum exstat in textu indicium, ut ipsi Judæi supplicium de Christo secundum patrias leges sumant. Neque ulla ratione consentaneum est, Romanum Procuratorem supremæ Romanorum Imperatorum jurisdictioni derogasse, & potestatem gladii, Judæis dudum ademtam, proprio ausu, ac nova venia indulsisse. Hoc quippe per leges, & instituta Romanorum facere non poterat, si vel maxime voluisset. *Præsides enim provinciarum habebant quidem jus gladii, & in metallum dandi potestas ipsis permissa, erat*, lib. 6. §. 8. D. de Offic. Præs. *sed hanc potestatem, quæ aliis vocibus in jure Quiritum, & nominatim* lib. 3. D. de Jurisd. *Merum Imperium appellatur, mandari non potuisse, certum est, & nota in hanc rem* lib. 1. §. 1. D. de Offic. ejus, cui mand. *Qui mandatam jurisdictionem suscepit, proprium nihil habet; sed & ejus, qui mandavit, jurisdictione utitur. Verius est enim, more majorum jurisdictionem quidem transferri, sed merum imperium, quod lege datur, non posse transire. Utique si his adversum facinus Pilatus coeptasset, merito ei* οὐκ εἶ φίλος τοῦ Καίσαρος, *quæ Judæorum apud* Johannem XIX. 12. vel τοῦτο ὕβριν Καίσαρι φέρειν, quæ ipsius Pilati apud *Josephum* lib. XVIII. Ant. cap. IV. *phrasis est, objectum fuisset: cujus rei suspicionem tantopere a se amotam volebat*, ita Celeb. *Wagenseilius* l. c.

XI. Multiplices equidem responsiones ad hoc argumentum a viris eruditis, & sigillatim a *Joh. Marckio* in *Exercitation. Scriptur. ad N. Test. p. m.* 481. dari solent, sed nulla earum accuratum sustinet examen. Primo verbum κρίνειν, quod *judicandi* notionem habet, adoriuntur, contendentes, illud caussæ dumtaxat cognitionem, & sententiæ dictionem, nequaquam vero ejus exsecutionem absque Præsidis, vel Procuratoris consensu, indicare. Imo si vel maxime includat exsecutionem, eam tamen ad sententiam mortis necessario non extendi, sed potius restringi ad verbera, ad ejectionem ex synagoga, & alia minoris coercitionis genera. At vero quæ subest caussa, aut quæ nos urget necessitas, ut a *judicandi* verbo, absolute, & citra ullam restrictionem posito, quod sane latissime patet, & quævis judiciorum ac suppliciorum genera includit, condemnationem capitalem hoc in loco excludamus? Nec veri fit simile, dictum hoc ad Judæos esse a Pilato *insultabundo*, & εἰρωνικῶς quæ *Jos. Scaligeri* conjectura fuit, ita ut mordaci dicto tacti fuerint Judæi. Nulla quippe orationis ejusmodi εἰρωνικῆς indicia apud Evangelistas prostant, sine quorum tamen consensu nihil tradi, nedum fingi debet. Multo minus induci possum, ut credam, Pilatum verbis aliud præ se tulisse, & longe aliud pectore clausum gessisse, quod *Zach. Hubero*, JCto & Antecessori Franeckerano, placuisse miror, *Dissertat. Jurid. Philolog.* 1. *cap.* 11. & V. Illorum effugium restat, qui opinantur, Judæos non αὐθεντικῶς, sed alieno beneficio, meraque Pilati benevolentia, supplicii Christo inferendi copiam tunc habuisse. Ut adeo Pilati concessio Judæis facta de Christo interficiendo, non fuerit traditio Imperii Meri, quam in Procuratoris arbitrio non fuisse fatentur, sed vel generalis & cœca approbatio ejus, quod judicaturi erant Judæi, vel remissio quædam

par-

particularis de communi jure, facta intuitu unius personæ vilis, & caussæ religiosæ potissimum, & ob furiosum plebis, procerumque impetum, quo agi Judæos Pilatus videbat, nec non ob majora evitanda mala, quæ ex tumultu populi potuissent oriri. At enim vero nonne milites in promtu erant, quibus populi turbas daturi audacia compesci, & Romani Imperatoris jura asseri, ac illibata servari potuissent? Num credemus, Pilatum omnem rei male actæ accusationem his rationibus apud Tiberium, suspicionibus nimis indulgentem, acerrimumque jurium majestaticorum assertorem, qualem annales nobis ubique describunt, satis diluere, ac amoliri potuisse? Ipse *Joh. Marckius*, deprehensa responsionis vanitate, noluit ei inhærere, quia verba Pilati non antecedunt, sed sequuntur post illa Judæorum ἡμῖν οὐκ ἔξεστιν ἀποκτεῖναι οὐδένα, *quibus illi etiam adversus factam modo feriam concessionem præscribere videntur, tam ingrate eam non repudiaturi in suo adversus Jesum insano impetu*, l. c. *Exercit.* XV. §. XIV. *p. m.* 484.

XII. Quo vero sensu dicunt Judæi *Joh.* XVIII. *vers.* 31. ἡμῖν οὐκ ἔξεστιν ἀποκτεῖναι οὐδένα? Non *propter diei festi sanctitatem, quam celebrare jam cœperant*, quod *Augustino* visum est, *Tractatu* CXIV. *in Johannem*; Nec propter *supplicii genus*, cui Christum addici postulabant, videlicet supplicium crucis, Judaicis legibus incognitum, quod *Merillio* in mentem venit. Nec *propter ablatam potestatem* gladio animadvertendi, ut plerique putant, sed hanc ob caussam, quia facinora contra leges Romanas, Majestatem Imperatoris, & status publici tranquillitatem commissa, *seditio*, *perduellio*, *conjuratio*, *tumultuationes*, & similia crimina, non ad Senatus Judaici, sed ad Procuratoris Romani tribunal pertinebant. Judæos autem *Jesum* de crimine læsæ Majestatis, & seditionis accusasse apud Pilatum, historiæ Evangelistarum fidem faciunt non obscuram. Idcirco Romanus Procurator, introiens in prætorium, Jesum interrogat: σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; *Tune es Rex Judæorum*? Ergo de affectato Regis titulo, & seditione, ac tumultu ab eo metuendo, a Judæis eum delatum fuisse indicat. Judæorum videlicet proceres metuentes tumultum, iras ac furorem innumeræ ad Paschatos celebrationem confluentis plebis, quam doctrina melliflua, innumerisque prodigiis obnoxiam sibi Servator Sanctissimus reddiderat, supplicium de eo, tanquam blasphemo, sumere noluerunt, quamvis potuissent: sed consultius ducunt, si per Romanum Procuratorem, tanquam rebellis, & criminis læsæ Majestatis reus, ac turbator tranquillitatis publicæ, e medio tolleretur. Hac ratione invidiam odiumque plebis declinari, & nihilo tamen minus Jesum ad supplicium duci, ac minori eum periculo, ac strepitu occidi posse, confidebant, quia populus autoritatem, ae potestatem Procuratoris Rom. valde metuebat. Cum igitur dicunt Judæi: *nobis non licet interficere quemquam*, subintelligunt, seditionis ac læsæ Majestatis reum, cujus facinoris Jesum accusarant, uti recte observavit *Ant. Bynæus l. c. p. m.* 32. *Lucas* testis illius accusationis est luculentus, *cap.* XXIII. 1. 2. *Et surgens omnis multitudo eorum, duxerunt eum ad Pilatum. Cœperunt autem illum accusare, dicentes:* Τοῦτον εὕρομεν διαστρέφοντα τὸ ἔθνος, καὶ κωλύοντα Καίσαρι φόρους διδόναι, λέγοντα ἙΑΥΤῸΝ ΧΡΙΣΤῸΝ ΒΑΣΙΛΈΑ εἶναι, *Hunc invenimus subvertentem gentem nostram, & probibentem tributa dare Cæsari, & dicentem se Christum Regem esse.* Cumque Pilatus Christum tanquam insontem liberare conaretur, repetunt accusationem de læsa Tiberii autoritate & alta voce exclamant, *Joh.* XIX. *vers.* 12. Οὐκ εἶ φίλος τοῦ Καίσαρος, *non es Cæsaris amicus, si hunc dimittis*, vel, hoc esse ὕβριν Καίσαρι φέρειν, *cum Cæsaris injuria conjunctum*, quæ ipsius Pilati formula est, apud *Josephum lib.* XVIII. *Antiq. cap.* IV. His rebus ac contentionibus Judæorum, effectum est, ut Servator innocentissimus capitis damnaretur, tanquam perduellis, & supplicio Romanis usitato, in crucem ageretur, quia, ut *Theophylactus* recte adnotavit, Οἱ Ῥωμαῖοι σταυρῷ τοὺς αὐθάρτας δικάζουσι, *Romani, regni affectati reos, cruci affigunt.*

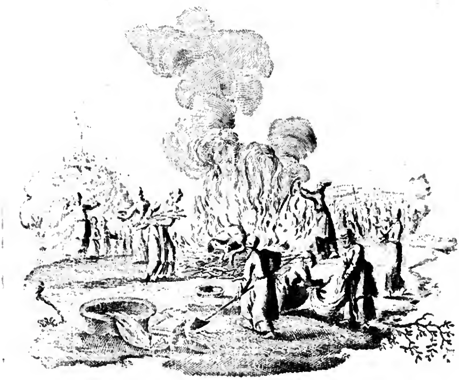
XIII. Maximum in hac controversia dubium facit Judæorum testimonium, quo confitentur, *quadraginta annis ante excidium Urbis Hierosolymitanæ, pulsum esse Synedrium loco suo*. Exinde enim dissentientes colligunt, capitalia judicia apud Judæos ad postrema usque Urbis tempora non durasse? Cel. *VVagenseilius* in erudita, ac antea laudata *Vaticinii Jacobæi* explicatione *p. m.* 264. suspicatur, codicem Thalmudis vitio librariorum corruptum esse, eosque cum scribere debuissent *quatuor annos* ארבע שנים, expressisse ארבעים שנה *quadraginta annos*, facili ae obvio lapsu, sive habuerint voces integras in iis, quibus utebantur exemplaribus, sive suo fine truncas. Hæc conjectura minus placuit *Bernardo Lamyo in App. Chronol. ad Harm. Ev. Part.* II. *cap.* III. *pag.* 142. & *Jac. Basnagio* in *Historiæ Judaicæ Tom.* III. *p. m.* 520. nec no-

nobis etiam probatur satis. Nam *Maimonides* in Tract. *Sanbedrin cap.* XIV. hunc Thalmudis locum non aliter legit, ac hodie scriptus reperitur. Nec necesse est, ut locum in mendo cubare suspicemur, ac emendari oportere contendamus. Sufficit, Thalmudicum hoc testimonium, ob rerum falsarum admixtionem, semetipsum evertere, & veritati, ac sigillatim *Josepho*, domestico, ac fide digno illorum temporum scriptori, adversari, ex quo discimus, summum Judæorum Senatum, decennio adhuc ante Urbis excidium, *meri Imperii* jus exercuisse. Nam Synedrium paullo ante *Albini* Præsidis adventum, qui, secundum calculum H. *Valesii* ad *Eusebii* H. E. *lib.* II. *cap.* XXIII. anno Neronis quarto administrare Judæam cœpit, capitalem lapidationis sententiam adversus aliquos & pronunciavit, & adimpleri curavit quo supplicio nullum aliud apud Judæos erat gravius, ut observavit l. c. *pag.* 263. *VVagenseilius*, qui falsitatem testimonii Judaici prolixe & erudite demonstravit.

XIV. Objicit *Jacob. Basnagius lib.* V. cap. II. §. IV. *Histoire de Juifs pag.* 520. *Christum* prædixisse discipulis, *qu' on les fouetteroit dans les Synagogues, & qu' on les livreroit aux Gouverneurs.* Hic duos persecutionis gradus distingui opinatur. Habuisse quidem tunc temporis Judæos jus, flagris cædendi eos, qui legem violabant: sed adire debuisse Præsides & Provinciarum procuratores, si quem capitis supplicio affici vellent. *Basnagius*, ni fallor, respexit loca *Matth.* X. 17. & *Marc.* XIII. 9. ubi Servator, discipulos ad annunciandum Evangelium emissurus, iis fatorum seriem, durissimasque vexationes, tum a Judæis, tum a gentilibus inferendas, generatim prædixit. Judæorum violentiam his depinxit verbis: *Matth.* X. 17. *παραδώσουσι γὰρ ὑμᾶς εἰς συνέδρια, καὶ ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν μαστιγώσουσιν ὑμᾶς.* Vexationes ab ethnicis expectandas ita descripsit commate sequente: Καὶ ἐπὶ ἡγεμόνας δὲ καὶ βασιλεῖς ἀχθήσεσθε, ἕνεκεν ἐμοῦ. Non id vult sanctissimus Servator, Apostolos coram Judæis, & Synedrii sententia flagellandos, & *Ab His* ad Romanos Procuratores, & Provinciarum Rectores, mittendos esse, ad supplicium de iis sumendum: nec negat, Judæis jus vitæ ac necis competere: sed hoc dumtaxat docet, gentiles æque ac Judæos in Apostolos, & reliquos Evangelii præcones, sæyituros esse. Quod utrosque etiam gnaviter fecisse, & *Acta* Apostolorum, & Historiæ Ecclesiasticæ monumenta satis superque confirmant.

XV. Quod reliquum est, Jo. *Marckius*, aliquoties a nobis laudatus, & qui sequiorem sententiam novissime propugnavit, apud *Josephum*, gravem, domesticumque rerum Judaicarum scriptorem, multa exempla, & argumenta sibi observasse visus est, quæ de potestate necis, a Judæis sub illa tempora ablata, testentur. Nec ego ignoro, reperiri illic, a Romanis Præsidibus sublatos esse homines sceleratos, uti a *Fado* Annibam seditiosum, & Tholomæum *τὸν ἀρχιλῃστὴν latronum principem*, cum aliis vel occisis, vel e Judæa ejectis, ad eam a latronibus purgandam, *Antiquit. lib.* XX. *cap.* I. *f. m.* 682. *Felix* tantam latronum turbam sustulit, ut scripserit *Josephus lib.* II. de *B. Jud. cap.* XII. *f.* 796. τῶν δὲ ἀνασταυρωθέντων ὑπ' αὐτοῦ λῃστῶν, καὶ τῶν ἐπὶ κοινωνίᾳ φωραθέντων, οὓς ἐκόλασεν, ἄπειρόν τι πλῆθος ἦν, *eorum, quos in crucem sustulit, latronum, vel in communione sceleris deprehensorum popularium, fuit pene innumerabilis multitudo.* Tradit idem *Antiq. lib.* XX. *cap.* VIII. *f. m.* 699. ab *Albino* sublatos, ὅσοι ἦσαν προδήλως θανάτου ἄξιοι, *quotquot erant in culpa manifeste capitali.* Ego vero non video, quid exempla hęc latronum, a Procuratoribus Romanis e medio sublatorum, magnopere faciant ad confirmandam dissentientium opinionem? Quęstio enim est de legum Judaicarum violatoribus, ac Judęis natione, patria & religione, non de latronibus, aut illis, qui pacem publicam turbabant. Adversus hoc nebulonum genus animadvertendi potestatem solus habebat Procurator Romanus: in religionis vero Judaicę transgressores, & impiorum Numinum cultores summus Judęorum Senatus. Exinde etiam haut difficulter intelligitur, Romanos milites, in sacra Judęorum peccantes, non a Judęis, sed a Pręside, vel Procuratore Rom., sub cujus potestate erant, fuisse puniendos, salva Judaici Senatus jurisdictione. Quapropter nihil huc pertinet exemplum illius militis, ad Judęorum rogationem securi percussi a *Cumano*, Judęę Pręside apud *Josephum Antiquit. lib.* XX. *cap.* IV. *f. m.* 691. quod Libros Mosaicos, in vico inventos, lacerarit in conspectu omnium, multis debachatus convitiis, & in legem, & in gentem totam. Longe plus ad rem pręsentem facere *Joh. Marckius p. m.* 474. opinatur, historiam *Ananis Pontificis, cum Synedrio sævientis in Jacobum, fratrem Domini, aliosque ob violatam specie senus religionem, quo tempore post* Portii Festi *obitum, & ante* Albini *adventum, Judæi essent absque Præside; ob quod factum tanquam indecens, querelæ Judæorum institutæ sunt, non modo apud* Agrippam *Ju-*

Juniorem, *sed & apud* Albinum *advenientem*, *quamobrem & in Pontificem severe animadversum fuit*, apud *Josephum Antiquit. lib.* XX. *cap.* VIII. *f. m.* 698. Ego vero ex hoc exemplo nequaquam evinci posse puto, *quod Ananus cum Synedrio non potuisset secundum temporis istius jus ista de* Jacobo, *aliisque Christianis supplicia sumere*, imo ne absente quidem Præside hoc illi licuisse, id quod *Joh. Marckius* exinde collegit. Ego potius existimaverim, nostram sententiam ex hac historia confirmari posse. Ordine enim, & secundum receptam judiciorum consuetudinem egit *Albinus* Pontifex, Judicum advocat concilium, statutumque coram eo Jacobum, & una quosdam alios, impietatis accusat, damnatosque judicum suffragiis lapidandos tradit. Neque tam ipsum Judaici Senatus concilium, quam injusta *Albini*, hominis audacis, ingenioque ferocis, sententia in Jacobum, eximiæ spectatæque probitatis virum, lata, nonnullis ex civibus Hierosolymitanis, qui Viri boni, & legum studiosi erant, displicuit, quorum nonnulli, missis ad Regem *Agrippam* nunciis, rogaverunt, mandaret Anano, ne quid tale posthac ageret: Quidam etiam *Albino* occurrentes, docuerunt eum, non licuisse Anano, sine ipsius consensu advocare concilium. Horum igitur verbis persuasus, ut diserte scribit *Josephus*, non ob violatam Romanorum jurisdictionem incitatus, iracunde scripsit Pontifici. Quapropter vix aliud quid ex hac narrationis & rerum gestarum serie colligas, nisi hoc, licuisse a Senatus Judaici sententia ad Regem Agrippam, vel Rom. Procuratorem provocare, nec cogi potuisse Judæorum & S. Pontificis consilium absque Præsidis Romani consensu. Quod tanto minus mirari oportet, quanto magis ex ipso *Josepho* constat, illo tempore res Judæorum magis magisque collapsas esse, Ἐξ ἐκείνου μάλιστα τοῦ καιροῦ συνέβη τὴν πόλιν ἡμῶν νοσεῖν, προκοπτόντων πάντων ἐπὶ τὸ χεῖρον. κ. τ. λ.

CHRI-

CHRISTOPH. CELLARII
DISSERTATIO
DE
CN. POMPEII M.
EXPEDITIONE JUDAICA,

Sive initio ablati ab Juda Sceptri, habita Ann. 1693.

I. Quum propitio cœlo beatum istud sæculum exortum esset, quo humani generis Servator in conspectum hominum prodiret, & homo ipse factus cum hominibus versaretur; *percrebuerat Oriente toto*, ut Svetonius Vespasiano *cap.* IV. refert, *vetus & constans opinio, esse in fatis, ut eo tempore Judæa profecti rerum potirentur*. Divinum oraculum fuisse, sacris illis literis consignatum, quarum Judęi custodes erant; nec Tacitus, profanus quidem at fide dignus homo, nos finit dubitare. Libro enim v. *Hist. cap.* VIII. ubi idem vaticinium attingit, *antiquis* ait *sacerdotum literis contineri*.

II. Vir summus Isaacus Casaubonus in d. l. Svetonii ad illud *Michææ* v. refert, quod *Matth.* II. *cap.* repetitum scimus, ἐκ σοῦ ἐξελεύσεται ἡγούμενος, motus, ut apparet, historicorum consensu, quod uterque, Tacitus & Svetonius, eodem verbo *Judæa profectos rerum potituros* tradidissent. Sane verbo *proficiscendi* ἐξέρχεσθαι, quo LXX. h. l. & Apostolus usi sunt, & ipsum, quod in fonte est, יצא, *exire*, non male nec coacte convenire potest: quum vero & temporis notam oraculum illud expressam habeat, quæ in Michææ verbis non clare conspicitur; originem rumoris, qui Orientem pervaserat, aliunde demonstrare, pretium, ut puto, non nullum operæ erit. Svetonius enim clare addidit *eo tempore*, & Tacitus, *eo ipso tempore* fore, ut Judæa profecti rerum potirentur. Hegesippus quoque *lib. v. cap.* XLIV. prædictum fuisse scribit, *secundum illud tempus futurum esse, qui de regione Judæorum imperium adsumeret in orbem terrarum*. Malim ad patriarchæ supremam vocem *non auferetur Sceptrum de Juda*, referre, quod ibi etiam secundum LXX. interpretes ἡγούμενος, *dum & dominator*, Judæis promittitur, qui sit *Schiloh*, hoc est, ut Targum Onkelosi vertit, משיחא *Messias*; aut Jonathanis & Hierosolymitanum, מלכא משיחא *Rex Messias*: & simul tempus, quo venturus sit, accurate definitur, *quum sceptrum de Juda ablatum fuerit*.

III. Judæorum regnum a Babylonio monarcha destructum fuisse, & Persas illis reddidisse quandam rempublicam, nemo est qui ignoret. Qui ex Babylonia Judæi reverterant, magnis quidem immunitatibus, Persarum indulgentia, fruebantur, non autem ita liberi penitus erant, ut nullum munus subjectionis liberatoribus deberent. Dario sane, ultimo Persarum regi, pontifex Judæorum ὅρκους ἐνδεδωκώς, *jure jurando obstrictus fuit*, ut ipse apud Josephum XI. *Antiq. Jud. cap.* VIII. fatetur: nec ab Alexandro, Persarum victore, perpetuam, sed septimi tantum anni immunitatem (ἑβδόμου ἔτους ἀνείσφορον) petebat. Mortuo Alexandro, & divisis inter duces provinciis, in Lagidarum, hoc est Ægyptiorum regum potestatem Judæi venerunt, durius habiti a Ptolemæo primo, qui plures αἰχμαλώτους, *captivos*, in Ægyptum deduxit, ut ibidem sedem figerent, aut castella regia custodirent, quod idem Josephus ineunte *lib.* XII. memoravit. Bellis autem inter Ægypti atque Syriæ reges exortis, Seleucidarum ditionis Judæi facti, a Seleuco Philopatore, Antiochis Epiphane atque Eupatore, nec non a Demetrio Sotere aliisque multa & gravia damna acceperunt.

IV. Num vero sceptrum in his calamitatibus servatum Judæis fuit? Absit, ut de oraculi veritate dubitemus, cui cum historia rerum omnino convenire necesse est. Regalem quidem dignitatem & diadema, ut Ambrosius in Lucæ *cap.* III.

III. observat, captis Jechonia & Zedekia ultimis regibus, tribus Juda in tantum amisit, ut nullo posthac tempore recuperaret. Qui enim post captivitatem Judæis præfuerunt sacerdotes Hasmonæi, ex alia, quam Judæ tribu, suum genus deducebant, quibus deficientibus illuxit illud auspicatum tempus, quod votis & desideriis sancti patres exspectaverant. Nec vero vis oraculo illata, quum sacerdotes rempublicam administrarent. Nam sive שבט *tribum*, ut multis placet, sive *sceptrum* & regiam virgam interpretamur, bene divinæ prædictioni & sæculari historiæ inter se convenit, quod Judæ posteri, etsi Beniaminitis atque Levitis permisti, dignitatem & prærogativam tenuerunt, ut illorum nomen evilesceret, *Judæorum* solum ubique valeret, & ipsi principes Hasmonæi se Judæos appellare non erubescerent, quod Eusebius *lib.* III. Demonstr. Evang. *pag.* 95. θαυμαστῶς καὶ προφητικῶς, *mirando & prophetico modo* ita factum dicit, ut aliæ etiam tribus imperantes sub Judæ nomine laterent, propter eximiam βασιλικῆς φυλῆς, *regalis hujus tribus* prærogativam, qua nomen suum toti genti esset impositura. Cetera privilegia ipse *lib.* VIII. ejusdem operis *pag.* 376. enarrat, quæ brevitatis studio intacta nunc præterimus.

V. Quid? quod Justinus Martyr, antiquissimus facile Christianorum, qui post Apostolos aliquid literis mandaverunt, Dialogo cum Tryphone Judeo *pag.* 272. vocabulum שבט (quod LXX. ἄρχων, *Aquila* σκῆπτρον, Symmachus ἐξουσία, Hierosolymitanus Targumista סלבין, junior Jonathan סלבין ושליטין *reges & dominatores*, verterunt) tam laxe interpretatur, ut non tantum βασιλεῖς, verum etiam κυρίους, ἄρχοντας, ἡγεμόνας, aut quocunque nomine imperantes sint, contineat. Sed non est nostrum, oraculi verba interpretari, quod aliis relinquimus: sufficiet ex antiquorum monumentis ostendisse, prædictionem historiæ nostræ non repugnare. Unum adjicimus Hugonis Grotii ex commentariis suffragium, quod forsan illustrandæ historiæ aliquid conferre potest. *Sub Hasmonæis*, inquit, *imperium penes Judam fuit non minus, quam penes Romam Gallis aut Thracibus in imperium electis*. Intercessiones fuere breves, si ad spatium annorum prope MD. comparentur, atque ita etiam LXX. captivitatis annos interpretatur, quibus sine sceptro Judæi, non autem sine spe recuperandi, propheticis testimoniis sustentata, vixerint. Prius de aliena tribu ex Eusebio hausit Demonstr. *pag.* 373. posterius ferme ex Justino Martyre contra Tryphon. c. l. Adde Casaubonum Exercit. I. in Baron. *cap.* II. & III.

VI. Sed satis de iis, quę historiis explicandis pręmittenda videbantur, quas non longius, quam ab Hasmonęis ducibus in pręsentia repetemus. Hos principatum cum sacerdotio conjunxisse, & a Seleucidis vexatos, tandem in libertatem se vindicasse, percusso cum Romanis Spartanisque fœdere, ex Maccabæorum & Josephi monumentis constat. Ex eo tempore Pontifices fuerunt supremi principes, nemini mortalium subjecti, sed sine diademate ac regali dignitate, quam in hac gente primus post Babyloniam captivitatem Aristobulus, Johannis Hyrcani filius, adsumsit, huncque sequuti frater Jannæus Alexander, & fratris hujus filii Hircanus ac Aristobulus, sed infelici hi discordia dissidentes, constanter sunt imitati. Mater horum Alexandra, Hyrcano sacris præfecto, IX. annis rempublicam rexit: qua defuncta Hyrcanus cum fratre minore controversiam habuit de regno, qui multorum sibi studium consequutus majorem fratrem & regno & pontificatu ejecit, quo ad Aretam, Arabiæ regem, confugiente, victus ab Arabe Aristobulus, occasionem dedit, ut libertas, qua usi adhuc fuerant, ab Judæis auferretur. Quæ plenius Josephus sub initium XIV. libri enarravit.

VII. Iisdem temporibus, Mithridate victo, Cn. Pompejus Magnus contra Armeniæ regem Tigranem bellum gerebat, unde in Syriam, quam Tigrani ademit, Scaurum præmisit, apud quem per legatos utroque fratre, Hyrcano & Aristobulo, conquerente, Aristobulus Romanis copiis adjutus, fratrem & Aretam uno prœlio vicit, sed Pompejo adveniente Aristobulus, quum pecunias, quas promiserat, prohibitus ab Judæis, exsolvere non posset, in custodiam a Pompejo datus, & Hierosolymis tum primum Romanus exercitus admotus fuit. Intus autem dissidio exorto, qui Hyrcano studebant, Romanos intra mœnia admiserunt, ceteris in templum confugientibus, quod quia natura & arte munitissimum erat, multum negotii Pompejo expugnanti fecit adeo, ut vix περὶ τρίτον μῆνα, *tertio mense*, sicut Josephus *cap.* VIII. d.l. ait, seu ut Ben Gorin *cap.* XXXIX. tradit, בחדש הרביעי *mense quarto*, hoc est, post trimestrem obsidionem expugnarit, neque tum expugnare potuisset, nisi sabato die, quo Judæi feriantur, nec repugnant obsidioni, valle aggeribus planata, in munitiones irruisset. Quod præter Josephum etiam Dio Cassius *lib.* XXXVII. no-

notavit, atque ita Cn. Pompejus, ut idem ait *pag.* 36. *τὸ ἱερὸν ὐκ ἀπόνως εἷλε*, *templum non sine magno labore cepit*.

VIII. Captum templum Pompejus *victoriæ jure*, ut Tacitus ait *lib.* v. Hist. *cap.* IX. *ingressus est*, & ea vidit, quæ videre fas nemini erat, præter sacerdotes, quod ægre Judæi ferebant, prohibere autem non poterant. Nihil vero ex sacris thesauris Pompejus abstulit, & *ὐκ ἥψατο δὲ ὐσεβείᾳ*, *ne attigit quidem præ pietate*, ut Josephus *lib.* XIV. *cap.* VIII. judicavit, quod Cicero pro Flacco *cap.* XXXIII. alii caussæ tribuit. *Pompejus*, inquit, *captis Hierosolymis*, *victor ex illo fano nihil attigit*; quod ait *sapienter factum*, ne *sermoni obtrectatorum* locum daret: non autem credit, *religionem Judæorum impedimento*, sed *imperatoris pudorem fuisse*. Quoquo autem animo intactam illam gazam reliquit, sua laude non destituendus est; Crassus e contrario vituperandus, qui contra jusjurandum, cui se obstrinxerat, omnia, quæ intus in templo erant, rapuit: de quo Josephus lib. XIV. *Antiquit. cap.* XII. consulatur. Quum ergo tanta fuerit Cn. Pompeii continentia, mirari omnino subit, quo autore Gorionides Hebræus d. l. scripserit, Pompejum misisse ante oppugnationem, qui *vasa & lapides pretiosos* acciperet מהיכל ה׳ אשר בירושלם: *exemplo Dei, quod Hierosolymis est*. Vetus enim & Græcus Josephus libro sæpius dicto *cap.* VII. nihil memoravit, quam Aristobulum promisisse *χρήματα*, *pecunias*, & Gabinium missum fuisse a Pompejo *ἐπὶ τὰ χρήματα*, templi & sacrorum nulla facta mentione.

IX. Quum vero inanem Gabinium Judæi remisissent, Pompejus Aristobulum, quasi elusus ab eo, *ἐν φυλακῇ κατέστησε*. *in custodiam dedit*, & quod Hebræus Ben Gorion addit. ויאסרהו בנחושתים *& catenis eum constrinxit*. Tunc urbem oppugnatum accessit, ejusque deditione facta, templum, quod Aristobuli fautores tenebant, vi expugnavit. Sic sceptrum de Judæis auferri cœpit, quum uterque rex & templum, quod eis sanctissimum, in potestate Romanorum esset. Pompejus Hyrcano *τὴν ἀρχιερωσύνην ἀπέδωκεν*, *pontificatum reddidit*, ut Josephus XIV. Antiq. *cap.* VII. adnotavit, nec idem *lib.* I. Belli Jud. *cap.* V. plus dixit, quam Hyrcanum *ἀρχιερέα*, *pontificem* a Pompejo declaratum esse. An vero etiam *regnum* Hyrcano restituit? negant multi. Carolus Sigonius, vir eximius in antiquitate historica, lib. VII. de Rep. Hebr. cap. IV. *Pompejus*, inquit, *Aristobulo rege capto*, *Judæam occupavit*, *& in provinciæ formulam redegit*, *atque ei procuratorem Antipatrum Ascalonitam imposuit*. Si conjecturæ locus est, Ammianum Marcellinum Sigonius sequutus videtur. Is enim *lib.* XIV. *cap.* XXVI. *Pompejus*, inquit, *Judæis domitis & Hierosolymis captis in provinciarum speciem*, *rectori delata jurisdictione*, *formavit*. Nec aliter Henr. Valesius f. 43. Marcellini verba interpretatur, quam *Judæam a Pompejo captam & in provinciæ speciem redactam esse*, eamque opinionem cum indignatione tuetur contra dissentiens. Idem Sigonius in Sulp. Severi *lib.* II. *f.* 874. *Judææ* (Pompejus) *procuratorem reliquit*, *ita tamen*, *ut prætori aut proconsuli Syriæ obediret*. Quod & Josephus videtur approbasse, *Syriam & Judæam* Pompejum Scauro *διέπειν ad. ministrandam* dedisse, *lib.* I. de Bello *cap.* V. extr. professus. Alii vero, & in his Casaubonus maxime, ante Archelai relegationem, provinciam Judæam factam esse, strenue negant, quando primus procurator Coponius eo anno fuit constitutus, quo Quirinus proconsul Syriæ factus fuit, quod ex Josephi *lib.* XVIII. ineunte manifestum est. Ubi enim reges & etnarchæ relinquuntur, quos tamen ad extrema Augusti toleratos scimus; provinciæ Romanę forma locum non potest habere. Scauro non eodem modo Pompejus Syriam & Judæam commisit, sed illam, ut provinciam: hanc, tanquam ex Syria, si opus foret, defendendam. Quid? quod *procuratoris* nomen, quoad libera respublica Romanorum stetit, in provinciis auditum non fuit. Antipater amicus regis Hyrcani jam ante Pompeii adventum fuerat, quo postea, per Pompejum restitutus, administro in rebus gerendis ut plurimum usus est. Vid. Joseph. *lib.* XIV. *cap.* II. & V. Sed longe diversa ratio illorum fuit, quos *procuratores* provinciarum Cæsares vocaverunt.

X. Alii præter pontificatum, etiam *regnum* Hyrcano concessum fuisse non dubitant. Dio Cassius d. l. clarissime p. 37. *ἥ τε βασιλεία Υρκανῷ ἐδόθη*, *regnum Hyrcano redditum*, quum Aristobulus Romam abduceretur. Et ipse Josephus vel solo *cap.* VIII. *lib.* I. *Bell. Jud.* ter quaterve Hyrcanum *βασιλέα*, *regem* vocat, post Pompeii discessum, quum civili jam bello cum Cæsare certaret. Nec aliter R. Ganz in Zemach David *pag.* 33. ed. Prag. וימליך פומפיוס את הורקנוס למלך על כל ישראל: *Pompejus Hyrcanum Regem totius Israelis constituit* Jacobus quoque Cappellus sub finem Hist. Sacræ & Exoticæ, *Pompejus sacerdotium & regnum restituit*. Casaubonus quidem ab Baron. Exerc. I. *num.* XXX. rem fatetur; nomen & externam

nam dignitatem negat. *Palæstina*, inquit, *Hyrcano permissa: verum honos regii nominis ademtus.* Sed Josephum nomen regis non semel Hyrcano ultimis Pompeji temporibus tribuisse, supra ex *lib.* I. de Bello Jud. probavimus. Jacobus Usserius, Armachanus archiepiscopus, in Annal. *pag.* 261. eodem ferme modo: *Cum pontificatu principatum quoque suæ gentis* (Hyrcanus) *accepit: sed diadema eum ferre Pompejus vetuit.* Velim uterque, ut fecerunt alibi, etiam heic adnotassent, quo veteri scriptore confisi de Hyrcano ita sentirent. Josephus *lib.* XIV. *cap.* XVII. Cæsaris dictatoris literas, & decretum æri incisum profert, quibus Hyrcanus ἀρχιερεὺς καὶ ἐθνάρχης, *pontifex & ethnarcha*, Pompejo jam exstincto, vocatur & confirmatur. Et Cæsare interfecto Dolabella, quum Asiæ præesset, literis ad Ephesios magistratus, Hyrcanum non regem, sed *pontificem ac ethnarcam* vocat, quod ibidem quoque Josephus recitavit. Scilicet *Ethnarchæ* nomen minus, quam *Regis* apud Romanos erat, & *lib.* XVII. *cap.* XIII. ineunte Josephus tradit, ab Augusto Archelaum, Herodis filium, ὁ μὲν βασιλέα, *non regem*, sed tantummodo ἐθνάρχην constitutum esse: promissum autem eidem, tunc ἀξιώματι βασιλείας, *Regis titulo* etiam ornatum iri, ἤπερ ἐς αὐτὴν ἀρετὴν προσφέροιτο, *quum meruerit*.

XI. Sic cognovimus, quo in honore dictator Cæsar, & post eum Dolabella, Hyrcanum Judæorum principem habuerint: quo loco apud Pompejum fuerit, tam liquido nobis non constat, nisi quod βασιλείαν *regnum*, ei Pompejum reddidisse supra ex Dione adprobavimus. Qui Antiocho Commageno & multis aliis Romanorum clientibus *Regis* nomen relinquere non dubitavit; non puto eum parciori liberalitate erga Hyrcanum exstitisse. Nec enim testimonia nobis deesse possunt, quibus probari videatur, etiam post decretum Julii Cæsaris Hyrcano *Regis* nomen in gente sua tributum fuisse. Supra ad *lib.* I. Josephi de Bello *cap.* VIII. provocavimus, quo sæpe numero *Rex* Hyrcanus appellatur: nunc addo, quod ibidem amici Hyrcano subgessisse feruntur, nisi crescenti potentiæ Antipatri resistat, fore, ut τοὔνομα μόνον βασιλείας, ἔρημον ἐξουσίας, *nudum nomen Regis, vacuum potestate possideat*.

XII. De Antipatro, quem *provinciæ* Judææ, *procuratoris* nomine, Pompejum præfecisse, supra Sigonius dixerat, nunc ut dispiciamus, non alienum erit a proposito. Nec solus Sigonius, sed ex veteribus etiam Sulpicius Severus *lib.* II. *cap.* XXVI. idem tradit, Antipatrum a Pompejo Judææ procuratorem præpositum esse. Fuisse autem amicum Hyrcani, antequam Romani in Palæstinam venirent, & legatione pro illo ad Pompejum functum esse, *num.* IX. supra ostendimus. In eo gradu amicitiæ mansit apud Hyrcanum, postquam ex Judæa Pompejus discesserat. Quum enim Scaurus, Syriæ primus Romanorum præses, cum Areta Arabum rege bellum gerens, frumento deficeretur, κατ' ἐντολὴν Ὑρκανοῦ *jussu Hyrcani* Antipater & frumenta & alia necessaria ettulit, Josepho *lib.* XIV. *cap.* IX. testante: quod idem *lib.* I. de bello *cap.* VI. dixit δι' Ἀντιπάτρου, *per Antipatrum*, sive ministerio ejus, Hyrcanum Scauro, quæ ad victum pertinent, suppeditasse. Antipater etiam Cæsari Ægyptum oppugnanti tria millia militum auxilio adduxit, sed ἐξ ἐντολῆς, *ex mandato Hyrcani*, quod Josephus notat *lib.* XIX. *cap.* XIV. Ergo tum subjectus Hyrcano Antipater fuit, ejusque in rebus gerendis administer, quamvis ἐπιμελητὴς Ἰουδαίων, *Judæorum procurator* ibidem & sequenti capite dicatur, quod eo in administranda republica Hyrcanus semper usus fuerat. Quum vero Cæsar Hyrcano pontificatum confirmasset; etiam Antipatrum ob rem ad Pelusium præclare gestam, (restituta, quæ inclinabat, acie, & muro capiendæ urbi perfracto, Joseph. dicto *cap.* XIV.) Judææ ἐπίτροπον, *procuratorem*, quod proprium ejus muneris vocabulum est, declaravit; ut ibidem *cap.* XV. extremo, & I. de Bello *cap.* VIII. narratur. Nec vero Hyrcano hoc modo imperium omne subtractum fuit, sed ipse Antipater eodem capite VIII. Judæis rerum novarum cupidis, minatus dixit, si pergerent vana spe tumultuari, futurum esse, ut Hyrcanum ἀντὶ βασιλέως, *pro rege* tyrannum, & se ἀντὶ κηδεμόνος (quod mollissimum procurationis verbum est) δεσπότην, *dominum* experiantur. Atque ita nec auctus honoribus, firmatusque a Cæsare, regiam dignitatem Hyrcano abjudicavit.

XIII. Hæc sunt initia ablati sceptri ante Herodem, quæ ut illustriora faciamus, ex sæpe laudati Josephi *lib.* XIV. *cap.* VIII. adjungimus, Pompejum Hierosolyma ὑποτελῆ φόρου *stipendiaria* Romanis reddidisse, & brevi tempore *plus quam decem millia talentorum* ab Judæis Romanos exegisse, quibus immunitates & privilegia primum a Pompejo concessa, deinde aucta ab Julio Cæsare (ut supra ex decreto ejus *num.* X. ostensum) nequaquam repugnant. Umbra enim libertas fuit, quam Romani Judæis reliquerunt; & regnum precarium, quo Hyrcanus & He-

Herodes usi sunt, quum Tacito autore *Agricol. cap.* XIV., *vetus & jam pridem recepta populi Romani consuetudo fuerit, ut haberet instrumenta servitutis & Reges*. Initium ergo ablati ab Juda sceptri in eo tempore statuendum est, quo Pompejus templum expugnavit, Aristobulum catenis strinxit, Hyrcanum rebus quidem præesse, sed ut clientem Romani populi, permisit. Ipse Josephus, quum illam Pompeii victoriam descripsit, sæpe dicto *cap.* VIII. *libri* XIV. hoc ingenue confessus est, τὴν ἐλευθερίαν ἀπεβάλομεν καὶ ὑπήκοοι Ῥωμαίων κατέστημεν, *libertatem* (Aristobuli & Hyrcani discordiis) *perdidimus, & Romanorum imperio subjecti sumus*. Quod Hebræus interpres sub finem *cap.* XXXIX. expressius ita transtulit: ומאז ירדנו מגדולתינו והיינו כנועים תחת יד מלכות רומה: *Ex eo tempore dejecti sumus de dignitate nostra, humiliati sub potestatem imperii Romani*. Non possumus, quin Germanicam translationem adjiciamus ex *pag.* 134. *B. ed. Amsterd.* ut elegantia sermonis patrii, quo utuntur hi homines, una innotescat: Von demselbigen Tag an und für bat, da seyn mir genidriget von unser Achbarkeit, und mir seyn gewesen unterthänig, unter dem Gewalt des Königreich Rom. Similia ferme in libro Juchasin *pag.* 15. A. leguntur.

XIV. Hæc de Pompeii expeditione, qua se subjugatos fuisse ipsi Judæi non diffitentur, ut adeo non audiendi sint, qui demum ab Herode sceptrum Judæis ablatum existimant. Eusebius *Hist. Eccles. lib.* I. *cap.* VI. facile princeps hujus sententiæ, *Quum Herodes*, inquit, πρῶτος τὸ γένος ἀλλόφυλος, *primus genere alienigena Judaicæ gentis regnum obtineret, completa esse videbatur Mosis prædictio, quæ sic habet: Non deficiet Princeps de Juda*. Loquitur enim cum Græcis LXX., qui שבט verterunt non *sceptrum*, sed ἄρχων *princeps*. Sequuti sunt Hieronymus in *Matth.* XXII. 16. & Sulpicius Severus *lib.* II. *cap.* XXVII. Herodem vocantes *alienigenam*, & hic etiam *externum regem*, quasi prius compleri vaticinium non potuerit, quam imperium gentis ad peregrinum hominem devolutum esset. Quod si vero peregrinitas Herodis infringi potuerit, sponte ruet, quod ei impositum est, de initio ablati sceptri argumentum.

XV. Justinus Martyr contra Tryphon. *pag.* 272. Herodem *Ascalonitam* vocat, & Eusebius *Demonst. Evang. lib.* VIII. *pag.* 374. ac Sulpicius Severus c. l. patrem ejus Antipatrum *Idumæum* appellat, quæ quidem minus forsan inter se convenire videbuntur. Idumæa enim Judææ ab Austro subdita, Arabiam Petræam attingit. Ascalon autem ad mare sita est urbs in termino occidentali. Sed laxi tum fines Idumææ erant ad mediterraneum usque mare protensi. Plinius enim *lib.* V. *cap.* XII. quum oram maritimam a Pelusio per Ostracinen descripsit, subjicit principio *cap.* XIII. *Mox Idumæa incipit*: & Ptolemæus *lib.* V. *cap.* XVI. extremo Idumæam ponit ἀπὸ δύσεως, *ab occasu* Jordanis fluminis, quod quidem ἀκύρως dictum, ut tamen occiduum Idumææ situm, quod satis nobis est, perspicue declaret. Strabo clarius *lib.* XVI. *pag.* 523. *Judææ* ἑσπέρια ἄκρα, *extrema occidentalia, Casio monti proxima, attingunt Idumæi*. Aut Idumæus dictus fuit Antipater, quia pater ejus ejusdem nominis, Herodis avus, ab Alexandro & Alexandra, Judæorum regibus constitutus erat στρατηγὸν ὅλης Ἰδουμαίας *præfectus militiæ per totam Idumæam*, Josepho prodente *lib.* XIV. *cap.* II. Nicolaus Damascenus, ut ibidem refertur, genus ejus deducit ἐκ τῶν πρώτων Ἰουδαίων, *ex primariis Judæis*, qui ex Babylonia reverterunt. Sed quia multa fecit scripsitque in gratiam Herodis Nicolaus, cujus amicus erat & ad Cæsarem legatus; fidem clarissimi scriptoris quidem non sugillamus, nec vero tuto satis in illa innitemur. Esto ergo, Idumæum Herodem fuisse & Ascalonitam, quam civitatem avus ejus, quum Idumææ præesset, sibi conciliaverat; tamen inde non probabitur, alienigenam Herodem & externum regem, quod Sulpicius cum aliis volebat, exstitisse.

XVI. Etenim Idumęi jam olim adjuncti Synagogę fuerant, admisso in se circumcisionis ritu, & aliis Judęorum ceremoniis adsumtis, quum Hyrcanus Aristobuli, primi regis ex Hasmonęis pater, rebus Judaicis pręesset. Ex quo tempore factum est, εἶναι τὸ λοιπὸν Ἰουδαίους, *ut Idumæi imposterum Judæi censerentur*, Josepho fatente *lib.* XIII. *cap.* XVII. Et Strabo *lib.* XVI. *pag.* 523. de Idumęis, προσεχώρησαν τοῖς Ἰουδαίοις καὶ τῶν νομίμων τῶν αὐτῶν ἐκείνοις ἐκοινώνησαν, *accesserunt Judæis, etiam sacrorum illorum participes facti*. Qua de caussa idem Strabo *pag.* 526. Herodem, Antipatri filium, ἄνδρα ἐπιχώριον, *indigenam* vocat, non peregrini generis hominem: & Hieronymus d. l. *proselytum regem*, quod quidem *alienigenæ*, quem ibidem vocaverat, conciliari non potest, *Quis* enim, (quod Scaliger dixit ad Euseb. *pag.* 162.) *vetustissimos proselytos unquam legit alienigenas vocari?*

XVII. Ut suam sententiam confirmaret, Eusebius dicto *lib.* I. *Hist. Eccles. cap.* VI. ex Africano admiscet, quibus peregrinitatem Herodis manifestissime putat demonstrari. Quę quoniam ab Ambro-

brosio Latine repetita sunt (in *Lucæ cap.* III. *pag.* 52. ex ejus interpretatione potius, quam Grece, recitabimus. *Fertur*, inquit Ambrosius, ---- *quia Idumæi latrones Ascalonem urbem Palæstinæ ingressi, de fano Apollinis, quod vallatum muris erat, Antipatrum, Herodis cujusdam bieroduli filium, inter alios abdunere captivum, quem pater redimere propter paupertatem nequivit. Is igitur imbutus disciplinis & mysteriis Idumæorum, Hyrcano Judææ regi amicitia copulatur, quem pro se ad Pompejum Hyrcanus legatum direxit.* Sed fabulam esse, quę Africanus de Antipatri genere scripsit, in odium Herodis confictam, cum Scaligero ad *Euseb. Chr. pag.* 161. censemus, quia Josephus omnia his contraria docet, Herodi genus clarum usque ab avo, qui sub Alexandro, pontifice & rege, Idumęę prefectus fuit, contigisse. De quo supra *num.* XV. diximus.

XVIII. Sed ajunt, qui alienigenam Herodem credunt, multa pagano more potius, quam Judaico egisse. At si ex moribus de origine judicare liceret, quot quęso ex longa avorum serie Christianos posses gentilitatis arguere, quia pejus quam pagani & gentiles vivunt? Deinde urgent, Antigonum, quum ab Herode & Sosio obsideretur, populum admonuisse, ne Herodi urbem & regnum traderent homini *Idumæo*, τουτ' ἔστιν ἡμιουδαίῳ, *hoc est, semijudæo*, apud Josephum *lib.* XIV. *Antiquit. cap.* XXVII. Sed hoc hostis jurati convicium est; non veritatis, ut vidimus, argumentum, quum a XC annis aut amplius omnes. Idumęi Judaicę professionis & vere Judęi fuerint. Josephus pariter indignatione adductus *lib.* XIV. extremo eundem dicit οἰκίας δημοτικῆς καὶ γένους ἰδιωτικοῦ, *plebejæ familiæ & privati generis*. Verum & hęc non aliter, nisi respectu sacerdotalis dignitatis, quę nobilissima apud Judęos erat, intelligenda sunt, quum claro Herodem loco natum fuisse, supra ex eodem Josepho probaverimus. Quid multa? Idem Josephus *lib.* XX. *cap.* VI. de Cęsariensibus Judęis refert, in certamine cum Syris sibi primas partes poposcisse, quia Herodes conditor civitatis, τὸ γένος Ἰουδαῖος, *genere Judæus* fuerit; & ipse *lib.* XV. *cap.* XIV. Judęos compellat, ἄνδρες ὁμόφυλοι, *viri ejusdem generis*. Ergo Herodes non ἀλλόφυλος, id est alienigena sive peregrinus fuit.

XIX. Sic initium ablati Judęorum sceptri a Pompeii victoria, nec demum ab imperio Herodis cœpisse, satis, putamus, demonstratum est. Licet vero per legem, quam ipsi nobis posuimus, non postulari a nobis possit, ut ultra principium, seu Pompeii expeditionem, in narrandis rebus progrediamur: quod tamen initiis lux etiam non parva accedit, si illis quodammodo adjiciatur; quis medius status, qui finis tandem rerum fuerit, brevissime tantummodo & per summa capita de illis quoque disseremus, uberiori deductione in aliud tempus & opportunitatem reservata.

XX. Initium, ut sępe dictum est, a capto templo numeramus, per cujus munimenta primus irrupit Faustus, Syllę dictatoris filius, ob id egregie ornatus a Pompejo: quę gesta sunt M. Cicerone & C. Antonio *Coss.* quod Josephus observavit *lib.* XIV. *cap.* VIII. Ex eo tempore Hyrcanus reipublicę vel vere vel titulo tenus pręfuit, expulsus post XI. annos ab Antigono, & auribus pręcisis in Parthiam abductus, quod Josephus *lib.* XV. *cap.* IX. plenius exponit. Herodes, Romanorum ope ejectis, & Antigono securi percusso, XXXIV. annos rempublicam vexavit magis quam rexit, de quo Josephus *lib.* XVII. *cap.* X. consulendus: quibus si IX. annos Archelai adjicimus, post quos in Galliam relegatus & Judęa in provincię formam redacta fuit; veniemus ad alteram ablati sceptri periodum, quę statum Judęę provincialem tenet. Tunc enim Judęa Romanos pręsides habuit, seu *procuratores* Cęsaris; ut Tacitus illos proprio vocabulo appellat *lib.* XV. *cap.* XLIV. usque ad supremum tumultum, qui caussa fuit ruinę atque eversionis, quum Gessius Florus ab Judęis pelleretur. Tertia periodus habet Vespasiani Titique expeditionem, cum urbis exscidio & gentis dispersione. Consummata enim sceptri ablatio fuit, quando Titus & urbem & templum Hierosolymitanum solo ęquavit. Primam periodum Antigoni tumultus; secundam Agrippę majoris imperium; postremum interrupit quodammodo, sed breve & vix memorandum erat, quod extransverso intercucurrit. *Dei* autem misericordia est, quod ita sensim & pedetentim amovit, quę uno impetu destruere potuisset.

ADDITAMENTUM.

QUum humani generis Servator homo Bethlehemi nasceretur, *Cyrenium* quendam, sive, ut Romani vocant, *Quirinium* Syrię ἡγεμονεύοντα fuisse, ex sanctissimis & indubitatis tabulis constat. Quis ille Quirinius fuerit, & quo officii genere defunctus eo anno, si quid aliud ex vetustis historiis, difficile admodum est explicatu. Josephus, diligentissimus rerum Judaicarum scriptor, ni-

CHRISTOPH. CELLARII
DISSERTATIO
QUA
FLAVII JOSEPHI
(*) DE HERODIBUS HISTORIA,

A νοθείας suspicione contra V. Cl. JOHANNEM HARDUINUM *justis vindiciis adseritur, & nummis antiquis conciliatur.*

I. DE Herodibus dissertturi principio indicamus, cujus fide in enarratione innitamur. Is *Flavius Josephus* est, Judæorum historiæ auctor locupletissimus, cui tantum antiqui, recentes, & medii tribuerunt, ut nemini historicorum plus potuerint. Quantum enim est, quod Hieronymus illum *Epist.* XXII. ad Eustochium *cap.* XV. cum optimo comparat, dum *Livium Græcum* appellat? hoc est eum, cujus in condenda historia ingenium, industriam, & fidem non minus omnes mirentur, quam T. Livii Patavini, *cujus visendi caussa Gaditanum quamdam ab ultimo terrarum orbe videret, abiisse*, cum Plinius *lib.* II. *epist.* III. tum idem Hieronymus epist. CIII. *cap.* I. referunt. Eusebio, probatissimo & ipsi auctori, H. E. *lib.* III. *cap.* IX. Josephus est ἄξιος πιστεύεσθαι, *dignus cui fides habeatur*: & ut unum tantummodo ex recentioribus, sed facile principem, adjungamus, magno Scaligero prolegom. Emend. Temp. idem φιλαληθέστατος, *veritatis studiosissimus* non immerito censentur.

II. Quanto igitur laus est illustrior, ab laudatis viris, non interrupto consensu, laudari: tanto maior admiratio subit, quod clarissimus vir, & tam Plinio illustrato, quam urbium & populorum ex nummis geographia eximiam laudem doctrinæ consequutus *Joannes Harduinus*, Prolusione Chronologiæ ex nummis restitutæ Lutetiæ nuper excusa, in tantum derogat de Josephi auctoritate, ut pro inepte ficto & supposititio auctore habeat, ad id nummorum, ut ait, fide inductus, qui passim Flavianis narrationibus in Herodiadum historia aversentur. Nos ut omnino magni antiquos nummos facimus, & ex iis multa in historiis & chronologia emendari censemus; ita commoveri nondum possumus, ut præ hisce nummis, quos Harduinus producit, omnis antiquitatis & memoriæ in Josepho consensionem negligamus, aut penitus elusam illam contemni vel everti patiamur. Quanta igitur fieri industria potest, doctissimi viri nummos & rationes quibus nititur, ita exponemus omnium conspectui, adjecta veritati consona interpretatione, ut & nummis genuinis sua fides, & Josephi simul historiæ sua intemerata constet auctoritas.

III. Nota est Josephi de Herodum familia traditio, a doctis omnibus huc usque magno consensu approbata, & in Antiqua nostra Historia, locis ubique ex Josepho significatis, breviter repetita. Scilicet Herodem, Antipatri filium, illustri genere proselytorum Idumææ ortum, summam rerum in Palæstina a patre acceptam (is autem Cæsari Julio debuerat) Antigoni Hasmonæorum ultimi, quem Parthi inaubant, inausione amisisse, sed brevi post Antonii ope cum titulo Regis recepisse, atque ita satis multos annos totam Palæstinam, quæ inter Syriam, Arabiam & Aegyptum patet, Augusti Cæsaris auspiciis, qui confirmaverat regnum, severo imperio tenuisse. Hujus filium Archelaum, quum IX. annos Judææ & Samariæ imperitasset Ethnarchæ nomine, in Galliam relegatum esse, & ex possessione ejus provinciam Romanam factam, quam procuratores Cæsaris rexerint, reliquos filios, Herodem Antipam & Philippum, utrumque suæ tetrarchiæ præfuisse, illum quidem Galilææ & Perææ; hunc Iturææ & Trachonitidi; & hoc mortuo; illo itidem relegato, Agrippam, primi Herodis ex interfecto filio Aristobulo nepotem, Claudii Cæsaris favore totum

(*) Hanc, & quæ consequitur dissertationem, quæ collocandæ erant post librum Harduini de Nummis Herodiadum, hoc non inopportuno loco. Edendas curavimus.

tum avitum regnum, sublata provinciæ forma recepisse, sed hoc post paucos annos exstincto Judæam iterum provinciam factam, filium vero, Agrippam minorem, Chalcidenæ regulum, deinde Abilenes & Philippi tetrarchiç exstitisse.

IV. Ab his dissentit non una ratione Harduinus. Primum ait, Herodem per Julium Cęsarem ingressum dominationem esse: nec illum totam Palæstinam, sed tantum Judęam & Samariam rexisse: in eodemque regno, cum regio etiam titulo, Archelaum patri successisse: Galilęam autem cum ceteris partibus sub potestate Zenodori tetrarchę fuisse, cui vivo patre, Herodes, Herodis filius, Philippus frater ejus, uterque tetrarcha, sed divisa possessione, successerint. Et hunc tetrarcham Herodem, Baptistę interfectorem, non Judęum, nec proselytum, sed gentilem, postea regem factum, eundem esse qui Jacobum sustulerit, & Petrum conjecerit in vincula, eumque perperam sub Agrippę nomine a tetrarcha distingui. Neque Judęam postquam semel a morte Archelai (nam & hujus exsilium negat) provinciæ formam induerit, unquam rursus regni habitum, ut Josephus prodit, recepisse. Et quæ reliquæ de hisce rebus paradoxæ opiniones sunt, Singula ordinatim examinabimus.

V. Vir celeberrimus de initio dominationis Herodis ita sensit pag. 24. *Judæa Herodi data est hanc, ut nunc videtur, ob caussam: Erat Julius Cæsar dictator in magno ære alieno Herodis, ut conjicere est ex illa Tullii voce ad Atticum lib.* VI. *epist.* I. *Sed Heustu! Jamne a Cæsare per Herodem Talenta Attica quinquaginta extorsistis?* Mira res ne dicam, ridicula. Scripta epistola in Asia est a proconsule Cicerone, quum Cæsar adhuc in Gallia esset. Quo pacto igitur ad illum Herodis Idumæi pecunia? qui ante Alexandrinum bellum ne notus quidem Cæsari fuit. Præterea variatis scripturis vexatus ita locus est, ut quidam non *Herodem*, sed *Orodem* legant: quidam pro *jamne vor* monstrose *Gennarios;* unde sunt, quæ *Genua vos*, quod nomen Allobrogum civitatis est, exsculpant. Quam clarior explicatiorque est Josephi historia, Antipatrum, Herodis patrem, Hyrcani regis amicum, in Pelusiaca expugnatione, & in prœliis ceteris egregiam Cæsari operam in Aegypto præstitisse, a quo id præmium laboris acceperit, ut Hyrcano regi in gerenda republica adjungeretur, aut solus illam administraret, atque iste, quod simul pontifex erat, rebus sacris magis, quam civilibus præ esset. Vide Joseph. lib. I. de Bello cap. VII. & VIII.

VI. Nunc fines regno Herodis constituendi sunt Patre superstite præfectus Galilææ erat, unde in amicitiam Sexti Cæsaris, Syriç proconsulis, venit. Sed patre, Malichi fraude, hoc est veneno, sublato, incidit Antigoni bellum, Parthorum auxilio gestum, quo Hyrcanus rex captivus abductus, Phasaelus, Herodis frater, in carcere se interfecit; ipse Herodes ęgre evasit in Italiam: ubi rex ab senatu Romano, Antonii ope, declaratus, aliquamdiu de regno cum Antigono certavit, donec ille Romanis armis, & Sosio duce oppressus, captusque, & securi percussus fuit. Sic Herodes in totum regnum Hasmonçorum venit, cujus pars etiam Galilęa & vicinę regiones erant. Vir contra clarissimus Jo. Harduinus pag. 24. *Herodis ethnarchiam regiamque potestatem ad Judæam tantummodo cum Samaria pertinuisse* contendit.

VII. Argumenta, quibus persuasus est, fere hęc sunt: primum, quia Lucę I. comm. 5. vocetur βασιλεὺς τῆς Ἰουδαίας tantum *Judææ rex*. At si arcte sumitur *Judæa*, neque Samarię imperitavit, quod contra Harduinum est: sin laxe, tam Galilęam & Peręam, quam Samariam comprehendit. Deinde objicit Archelai successionem in his duabus tantum partibus, qui tamen Matth. cap. II. comm. 22. dicatur ἀντὶ τοῦ πατρὸς *pro parente suo regnasse*, quę formula integram hereditatem, a patre filio relictam significet. Verum est, significat id, quod vult vir clarissimus, nisi testamentum interveniat, aut superioris domini, qui Augustus erat, alia dispositio: quibus duę tantum ex quatuor regni partibus majori filio cesserunt: reliquę fratribus tetrarchis Antipę & Philippo. Etiam illud putat, pag. 26. Herodis regnum coarctare, quod nullas urbes in Galilęa, fidei erga Romanos & reverentię monimenta, condiderit, sicut alibi Cęsaream & Sebasten. At nec in Idumęa condidit, & si accurate loquimur, nec in ipsa Judęa, quia Cęsarea, ut ex Act. Apost. XII. comm. 19. apparet, extra limitem Judęę fuit. Sufficit aliquibus regni locis condidisse: in singulis partibus ędificare necessarium non erat.

VIII. Tandem illud tanquam pręcipuum urget, quod Herodis temporibus Galilęa Zenodori tetrarchę fuisset, a quo Herodis filii vel adfinitate vel alio titulo acceperint, non autem ex paterna hereditate. Id credit fide nummi unius alteriusque, qui Octaviani vultum pręferant, & in postica vultum Zenodori sine diademate, cum inscriptione ΖΗΝΟΔΩΡΟΣ ΤΕΤΡΑΡΧΗ .... ΓΗ .... & in altero, ΖΗΝΟΔΩΡΟΥ ΤΕΤΡΑΡΧΟΥ .... detri-

tritis literis ceteris, ut legi nequeant. Priore annus Græcorum ita expressus conspicitur, L. ΒΠΣ, id est CLXXXII. Sed quid inde conficitur ad minuendos Herodiaci regni fines? Josephus Antiq. Jud. lib. XV. cap. XIII. Zenodoro Trachonitidem cum vicinis partibus adsignat, easque diserte a Galilæa distinguit, quas Augustus post mortem Zenodori donaverit Herodi. Id quod & Dio Cassius confirmat lib. LIV. pag. 526. sub urbis annum DCCXXXIV, τῷ Ἡρώδῃ Ζηνοδώρου τινὸς τετραρχίαν ἔδωκεν, *Herodi Zenodori cujusdam tetrarchiam donavit*: Augustus. Hæc tetrarchia fere illa erat, quam postea Philippus ex paterna hereditate accepit, Paneadem etiam, quod Josephus addit, complexa: sed tota extra Galilæam. Harduinus autem *p.* 30. *Eo*, inquit, *animus ut credam inclinat, Galilææ simul tetrarcham fuisse* Zenodorum. Quoniam vero nihil præter inclinationem suam, hoc est conjecturam, adfert; nos potiori jure, id est regni Hasmonæi, in quo Herodes successit, adseveramus, extra Zenodori hujus possessiones Galilæam exstitisse. Quod de *vultu* obvertit, insueto in nummis Judaicis, contra ipsum auctorem invertimus; quia Galilæa ubique ab Judæis habitata erat, uti pernotum est ex evangeliis; nummi vultum præferentes, ut Zenodori sunt, ad Galilææ dominum non possunt pertinere. Unum, antequam ad reliqua pergamus, de Herode non prætereundum est, post patris mortem, sed ante bellum Parthicum, *tetrarcham* ab Antonio, quemadmodum & Phasaelus frater; constitutum fuisse, quod Josephus tradit lib. XIV. cap. XXIII; Hyrcano autem capto, & exstincto fratre Phasaelo, *ethnarchæ* nomen sibi usurpasse, quod nos vir illustrissimus & princeps in his literis *Ezechiel Spanhemius* docet de Præst. & Usu Numism. pag. 447. producto nummo, cui inscriptum est ΗΡΩΔΟΥ ΕΘΝΑΡ.... quem is pro summo judicio suo non alium, quam primum Herodem censet fuisse, antequam regium nomen ab Romanis impetraret.

IX. Nunc de *Archelao* disquiremus, quem Josephus ἐθνάρχην, *Ethnarchæ* honores, non regios, ab Augusto accepisse refert l. XVII. Antiq. cap. XIII. ipsumque antequam possessionem Augustus confirmaret, φυλάξασθαι τοῦ βασιλέως ὀνόματος, *regio nomine abstinuisse*. (ibidem cap. XI.) quod illud unice a Cæsaris auctoritate & adsensu dependeret. Harduinus autem æque regem, ac patrem, fuisse sibi persuasum habet, quia Matth. cap. II. comm. 22. βασιλεύειν, *regnasse* dicatur, & in locum patris successisse. Quis vero nescit, sacros scriptores sæpe cum vulgo loqui, cui Judaico præsertim, etiam minores principes *reges* dicuntur, quemadmodum Herodes alter in una eademque historia a Matthæo cap. XIV. ineunte, & Luca cap. IX. comm. 7. recte & ex Romanorum genio & decreto, τετράρχης *tetrarcha*; a Marco autem cap. VI. comm. 14. βασιλεύς, *rex*, populari loquendi modo, appellatur. Successit in locum quidem patris Archelaus, sed ex parte, quæ ibidem ad Judæam (ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας) restricta est: non in toto regno: neque in nomen etiam regium, quod non hereditarium erat, sed Romanorum liberalitate concedendum.

X. In annis etiam Archelai, & exitu non levis est dissensus. Josephus ait extremo lib. XVII. Archelaum δεκάτῳ ἔτει τῆς ἀρχῆς, *decimo principatus anno*, id est ex acto nono imperii, accusatum a suis & Viennam Galliæ ab Augusto relegatum esse. In re consentit Dio Cassius lib. LV. p. 567. Ἡρώδης ὁ Παλαιστινός, αἰτίαν τινὰ ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν λαβών, ὑπὲρ τὰς Ἄλπεις ὑπερωρίσθη. *Herodes* inquit, *Palæstinus a fratribus accusatus trans Alpes relegatus est*. Quod is octavo ante mortem Augusti anno, qui & Christi ætatis ferme octavus erat, contigisse, per consules annorum singulorum enumerat. Ex Josephi autem calculo non ante undecimum annum Christi potest accidisse. Quod Harduino *pagin.* 38. videtur cum sacro codice pugnare, quo *Christus Dominus dicatur, ante annum ætatis duodecimum, singulis annis templum frequentasse, id quod post annum ætatis fere octavum intelligendum videtur: ut saltem per annos quatuor ante id tempus in templum se contulisse credatur, quod adire Archelao vivo, quem fugerat, noluisset*. Quod vix ex Lucæ contextu, (cap. II.) probaveris, ubi κατὰ τὸ ἔθος, non ad Christum puerum, sed ad parentes vel ad festos dies eorumque ritus referendum est, nisi ex verbis *comm.* 44. νομίσαντες ἐν τῇ συνοδίᾳ εἶναι quod multi interpretes faciunt, idem velimus colligere. Cui opinioni non repugnamus, nec vero ex eo firmiter, quod Archelaum fugerit, probari credimus, vivente illo in templum non venisse. Ex Ægypto reversi cum puero parentes non tam Archelaum, ut Herodis filium, refugerunt (sic enim nec se filio alteri credidissent Galilææ imperanti) sed proditionem ex habitationis loco in Bethlehemitico agro, timuerunt.

XI. Sed de annis faciliores sumus, quum numeris, præsertim per notas scriptis, per facile aliquid erroris adlabi possit. Nulli genuini nummi, ab Archelao per-

percussi, superant, ex quibus decidi controversia possit: id solum ex nummo, quem Harduinus ostendit, clarum probatumque videtur ante annum XXXIX receptæ Asiæ, seu pugnæ Actiacæ sublatum Archelaum fuisse. Is enim nummus *spica*, fertilitatis symbolo, & *Palma*, Judææ gloria, insignitus non alius quam ΚΑΙΣΑΡΟΣ nomen habet, & anni notam ΛΘ, ex quo conjicitur, in Judæa jam provincia cusum esse, non in regno, aut ethnarchia. Quoquo autem anno Archelai imperium cessavit, de modo cessationis major est controversia. Josepho is relegatus est: Harduino sine herede obiit. Quod vero, ut supra diximus, Josepho Dio Cassius consentit, qui communi nomine *Herodem* vocat, quem alii *Archelaum*, ut in Antipa quoque & Agrippa consuevit fieri; huic receptę sententię eo constantius inhęremus, quo propius ad illam etiam Judæi accedunt. Ben Gorion enim cap. LXI. extremo: ויהי מקץ ה' ימים עלה על ארקילאוס חיל הרומיים ויאסרהו שר החיל בנחשתים וישלחהו אל רומי וימת שם: *Post quintum diem* (a somnio Archelai) *adscendit contra Archelaum exercitus Romanorum, cujus dux illum catenis constrinxit, misitque Romam ubi mortuus est.* Consentit autor in deportatione, licet modi & loci definitione aberret.

XII. Sed gravissima lis, ut prædiximus, de *Herode* tetrarcha est, & *Agrippa* rege, quos distinguit Josephus ut filium Herodis, Baptistæ interfectorem, Antipam singulari nomine, eundemque tetrarcham Galilææ, non regem, in Galliam a C. Cæsare relegatum: & alterum Agrippam Herodem, Herodis magni ex Aristobulo, quem interfecerat, nepotem, a Cajo Cæsare tetrarchiis Philippi & Lysaniæ, ac regio nomine ornatum, postea etiam tetrarchia Antipæ a Claudio Judææ quoque & Samariæ regionibus auctum sed brevis imperii regem, vix tertio Claudii expleto anno fataliter peremtum. Harduino autem unus idemque est Herodes longo tempore tetrarcha, tandem etiam rex, atque sic idem qui Baptistam & Jacobum, Johannis fratrem, interfecit. Quam sententiam nunc nostrum est diligentius examinare.

XIII. Primum in eo Harduinus est, ut tetrarcham Herodem non Judæum, nec proselytum, sed gentilem fuisse persuadeat *pag.* 54. *seq.* At vero qui natus est Judæo patre; & ea gente oriundus, quæ tota ante nonaginta annos proselytorum lege Judæis adscripta fuerat: & qui præfuit genti Judaicæ, ut Galilæi erant: ac quotannis ad sacra Judæorum profectus Hierosolymam est, & Johannem Baptistam libenter audivit; hunc Judæis ritibus initiatum fuisse negabimus? Natus is erat Herode rege, Judaismi observatore, ut præter Josephum vel ex Augusti joco apud Macrobium *lib.* II. *Saturn.* cap. IV. *Melius est Herodis porcum esse quam filium*, apparet. Non exstat in Scripturis sanctis, tetrarcham hunc regis Herodis filium esse, quod Josephus adfirmat; sed si Josepho non credemus, evincit vetus inscriptio, a diligentissimo viro Jac. Sponio *Miscell. Erud. Antiq. f.* 338. in lucem producta: ΗΡΩΔΗΝ ΗΡΩΔΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΥΙΟΝ ΤΕΤΡΑΡΧΗΝ &c. Nec illa ætate Idumæi, unde Genus Herodes ducebant, proselyti, sed Judæi erant, a longo tempore in Judaismum recepti, adeo, ut Scaliger ad *Euseb. Animadvers. pag.* 165. probet, Herodem majorem proselyti abnepotem exstitisse. Quæ satis confirmant, non ita tetrarcham, ut ἕλληνες, *Græci*, *Johann.* XII. *vers.* 20. quod Harduinus credit, Hierosolymam sacrorum caussa profectum, sed tanquam Judæum & Judaica sacra plenissime professum, quod autem *pag.* 56. ex illicito conjugio, cum fratris uxore inito, & ab Johanne improbato, contra Judaismum tetrarchæ argumentum petit; nobis plane contrarium videtur; nec dignum, cui multis verbis respondeamus.

XIV. Deinde ex nummo & nummero annorum tetrarchiæ Josephum falsitatis incusat. Is ita scalptus Græcis literis est: ΗΡΩΔΗΣ ΤΕΤΡΑΡΧΗΣ. ΜΓ. & in altera facie ΓΑΙΩΚΑΙΣΑ, ΓΕΡΜ. ΣΕΒ. sive ut eminentissimus vir Henric. Noris, singulari dissertatione *de Nummo Herodis Antipæ*, æri incisum expressit, in anticæ laurea ΓΑΙΩΚΑΙΣΑ. ΓΕΡ.... ΝΙΚΩ: in postica circa palmam ΗΡΩΔΗΣ ΤΕΤΡΑΡΧΗΣ, cum anni literis ΜΓ. Ex quo constare videtur sub Cajo Caligula XLIII. annum tetrarchiæ Herodem egisse. Sed nec hoc Josephi historiæ repugnat, qui non sub alio, quam Cajo principe, relegatum tetrarcham dixit, & postremo quidem illius anno. Vide *Antiq. Jud. lib.* XVIII. *cap.* IX. Et laudatus Norisius pro docta sua computandi ratione ita calculum disponit, ut hinc XLIII. tetrarchæ annus cum ultimo Caligulæ bene conveniat. Quod si vero aliam & vulgarem rationem numerus tetrarchiæ excedere videatur; non inconveniens erit dicere, Antipam a vivo patre, seu aliquot ante mortem annis, Galilææ fuisse præfectum, sicut ipse pater Herodes ab Antipatro parente suo, adhuc superstite & principatum tenente, ut supra diximus, eidem Galilææ præpositus fuerat. Hæc satis tuendo calculo sunt, si utique

non

non alia æra, quam tetrarchiæ acceptæ, intelligenda sit.

XV. Ad hæc unum esse tetrarcham & regem ex communi nomine *Herodis* Harduinus putat, quum Scriptura neque *Antipæ*, neque *Agrippæ*, majoris, nempe, nomen habeat. Sed nihil proficit. Etiamsi enim discriminationis nomina, quæ Josephus pandit, Scriptura, non usurpaverit; habet tamen alios discernendi satis claros characteres, dum v. gr. *Act.* XII. & XIII. utroque ineunte capite, alterum Herodem *regem*, alterum *tetrarcham* nominat, qui sane diversi honores & munia sunt. Et quoties alii scriptores *Antiochos*, *Ptolemæos* nominant, non apposito, quo differant invicem, ullo cognomine? Justinus quidem Martyr Dial. contra Tryph. *pag.* 330. Herodem quoque Herodis, sub quo natus Christus est, filium βασιλέα, *regem*, vocat, sed dum βασιλέα Ἰουδαίων, *Judæorum regem*, & διάδοχον *successorem patris* appellat, satis imperitiam historicarum rerum prodidit.

XVI. Ad alium itaque nummum *pag.* 48. vir clarissimus provocat, in quo scriptum est ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΗΡΩΔ.... ΥΔΙΟΣ: & in altera parte ΚΛΑΥΔΙΩ ΚΑΙΣΑΡΙ ΣΕΒΑΣΤΩ Ε Τ.Γ. *Rex Herodes Philoclaudius & Claudio Cæsari Augusto, an.* III. Quid cogis vero, ut de Herode Herodis filio hæc intelligamus, aut quid impedit, quo minus cum summo viro, quem iterum honoris caussa nominamus, Ezech. Spanhemio, *pag.* 443. de Agrippa Majore interpretemur? Is sane, Josepho teste *lib.* XIX. extremo, tres annos vixit in aucto sibi a Claudio regno, in cujus beneficii professionem *Philoclaudius* censeri voluit, & aliquot regni sui urbes, ut Gabam, Tiberiadem, *Claudias* appellavit, quod supra laudatus Henricus Noris in Epoch. Syro-Maced. *pag.* 389. & 463. itidem ex nummis declaravit. Quo & illum nummum referendum putamus, quem Lucas Holstenius, Germanorum quondam inter Italos decus in Stephan. Byz. *pag.* 154. ex Barberina gaza ostendit, ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΗΡΩΔΗΣ, & in aversa. ΚΛΑΥΔΙΑ ΚΑΙΣΑΡΙΑ, *Rex Herodes Claudia Cæsaria.*

XVII. Hic est ille Herodes, Josepho *Agrippa major* cognominatus; cujus mentio facta est XII. *cap.* Apostol. Actuum. Quod si Josephi testimonium pro more spreverit vir doctissimus Harduinus; nequaquam tamen contemni licebit antiquissimi interpretis Syri suffragium, qui ut omnem scrupulum eximeret, non tam interpretem quam paraphrastam egit, dubitabilem locum *cap.* XII. *comment.* I. summa perspicuitate, ita interpretatus, ܗܪܘܕܣ ܡܠܟܐ : ܗܘ ܕܡܬܟܢܐ ܐܓܪܝ ܦܘܣ *Herodes rex, qui cognominatur Agrippas*. Quid clarius dici potuisset, & quidem in tanta antiquitate, qua vix majorem habere possumus? Sic omnes codices ferunt, nec quidquam variantis lectionis observatum unquam est, unde de novitate, aut interpolatione conjici fortassis possit.

XVIII. Quum ergo vir clarissimus nihil ex nummis adferat, quo recepta ex Josepho de Herodibus sententia evertatur; utique in ea perstantes, Act. XII. Herodem Agrippam, Aristobuli filium, cui Claudius Cæsar avitum regnum donaverat, intelligendum esse censemus. Hinc a Tiberio, cui maledixerat, in vincula conjectus, a Cajo Cæsare solutus & rex tetrarchiæ Philippi & Lysaniæ factus, post tertium annum ab eodem tetrarchæ Herodis possessionem accepit: mox a Claudio Samariam quoque & Judæam, ut sic omnem Palæstinam sive Israelis terram, per triennium, ad fatalem usque mortis pœnam, ab Josepho non minus quam a S. Luca licet ab illo obscurius) notatam, possederit. Vide *Antiq. Jud. lib.* XIX. *extr.* & *Dion. Cass. lib.* LIX *pagin.* 645. & *lib.* LX. *pag.* 670.

XIX. Accedit egregium ab hoste testimonium, Justo nempe Tiberiensi, Galilæo, cui graves inimicitiæ cum Josepho, æquali suo intercesserunt, nihilominus cum isto in Herodum distinctione consentiente. Ex ejus chronico Photius *Biblioth. cod.* XXXIII. hæc excerpsit: Ἄρχεται τῆς ἱστορίας ἀπὸ Μωϋσέως, καταλήγει δὲ ἕως τελευτῆς Ἀγρίππα τοῦ ἑβδόμου μὲν τῶν ἀπὸ τῆς οἰκίας Ἡρώδου ὑστάτου δὲ ἐν τοῖς Ἰουδαίοις βασιλέων. Ὃς παρέλαβε μὲν τὴν ἀρχὴν ἐπὶ Κλαυδίου ηὐξήθη δὲ ἐπὶ Νέρωνος, καὶ ἔτι μᾶλλον ὑπὸ Οὐεσπασιανοῦ. τελευτᾷ δὲ ἔτει τρίτῳ Τραϊανοῦ. Hoc est, in Herodum regnatrice familia septimum ac ultimum fuisse Agrippam minorem, qui sub Claudio regnare cœperit: vita excesserit anno tertio Trajani. Bene autem hic numerus cum Josepho convenit, cui I. est *Herodes Magnus*: II. *Archelaus*: III. *Philippus*: IV. *Antipas*: V. *Agrippas major*: VI. *Herodes Chalcidus*: VII. *Agrippa minor*.

XX. Negat Harduinus Herodem Actuum Apostolicorum Judææ imperasse, aut provinciam Romanam rursus regnum fieri potuisse. At quot exempla in Asia sunt, Ciliciæ, Ponti, Syriæ Commagenæ, ubi, provinciæ formulis abrogatis, regna restituta sunt? Ex Tabulis, Historiæ Antiquæ nostræ subjectis, omnia clarissime dilucent. Sed Hierosolymæ forsan hospes fuit, ut tetrarches Herodes, cui victum Ser-

vatorem Pilatus submisit. Apostolos itaque tanquam Galilæos, ad Galilææ principem, forte præsentem, procurator Cæsaris remisit, præsertim in caussa non civili, sed religionis Judaicæ. Ita sentit & interpretatur sæpe laudatus Harduinus *pag.* 55. Verum haudquaquam hæc sufficiunt ad sensum Lucæ interpretandum. Si hospes tantum fuit; unde potestatem supplicii in milites præsidis Romani habet, neglectæ custodiæ reos? nam XIX. commate ejusdem capitis, ἐκέλευσε ἀπαχθῆναι, *duci ad supplicium* & securi feriri *jussit*, quod Latini etiam simplicirer *duci* dicunt. Plinius de Christianis ad Trajanum epistola, *perseverantes duci jussi*. Vide quę ibi adnotavimus. Syrus interpres rursus perspicue, ܘܕܢ ܐܢܘܢ ܠܢܛܘܪܐ ܘܦܩܕ ܕܢܬܩܛܠܘܢ *condemnavit illos custodes, & præcepit interfici*. Addo: si hospes tantum fuit, cur Hierosolymis Cæsaream discessit, & διέτριβεν, *habitavit* ibidem tanquam in regia sua? Quando autem provincia erat Judęa; non Galilęi principis, sed pręsidis Romani sedes Cęsarea erat, uti ex Felicis & Festi historia longe est clarissimum.

XXI. Ipse nummus, quo Harduinus gloriatur, inscriptus ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΜΕΓΑΣ ΑΓΡΙΠΠΑΣ ΦΙΛΟΚΛΑΥΔΙΟΣ, *Rex magnus Agrippas Claudii amicus*, pro Josephi sententia cum primis facit. Si enim *magnus rex* ille fuit, uti fuit, nummo pręferente; omnino sequi oportet, ut majores possessiones, quam geminam tetrarchiam, ab Harduino ipsi tributam, Galilęę & Philippi, (vide *pagin.* 65.) tenuerit, quę vix *regis* aut *reguli* nomine, ne dicam *magni*, dignę habebantur. Josepho autem hic Agrippa amplioris regni, aviti nempe, seu totius Palęstinę dominus laudatur, a quo minus ambitiosus ille titulus abhorret.

XXII. Diximus supra de religione Herodis illius tetrarchę: a quo diversum Herodem regem esse, *Act.* XII. memoratum, quum demonstraverimus; de ejus etiam religione dispicere non nullum in historia pretium erit. Harduinus, cui unus est tetrarcha & rex, eodem loco negat, qui Jacobum occiderit, Judęum fuisse. *Nec proselytum*, inquit, *pag.* 55. *neque Judæum fuisse, Lucas aperte declarat; qui eum non studio religionis impulsum, sed*, Quia placeret Judęis, *bellum Christianis indixisse narrat*. Anne vero Judęi non sunt, qui *Judæis student placere*? Sic neque Romani fuissent, qui *populare* dicebanrur effusis patrimoniis, ut populo placerent, ejus favorem sibi & studium populi conciliantes: nec ex imperatoribus Romani, qui ob eandem caussam *civilissime*, ut Eutropius ait, sese imperio gesserunt.

XXIII. Hujus Agrippę frater fuit *Herodes*, *rex Chalcidensis*, Josepho autore *lib.* II. de Bello *cap.* XIX. *Gr.* (Lat. cap. X.) cujus nummum Petrus Seguinus, vir hujus studii peritissimus, produxit, ita signatum in laurea: ΚΛΑΥΔΩΚΑΙΣΑΡΙ ΣΕΒΑΣΤΩ ΕΤ. Ε. id est, *Claudio Cæsari Augusto anno* V. & in aversa parte, senili capiti, & fascia regali pręcincto circumscriptum: ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΗΡΩΔ..... ΥΔΙΟΣ, *Rex Herodes* φιλοκλαύδιος Harduinus contra pag. 58. *Quid si non tantum nullus Herodes Chalcidicus, sed neque regnum Chalcis ullum fuit*? Ita facillime censet pręjudicio occupatus, falsa omnia esse, quę ex sola Josephi historia promuntur. Hic vero Herodem, Agrippę fratrem, *lib.* XIX. *cap. ult.* dicit τῆς Χαλκίδος δυναστεύοντα, *Chalcidis dynastam*: & *lib.* II. de Bello *cap.* XIX. de eodem, ἦρξε τῆς Χαλκίδος, *regnabat in Chalcide*. Immo *rex* a Claudio appellatus in epist. apud Joseph. *lib.* XX. *cap.* I. Momentum quęstionis ex eo pendet, an quinto Claudii anno superfuerit Herodes Agrippa, quod vero simile non est, etiam contra Eusebium, qui in Chronicis *quarto* imperii anno interiisse dicit, quod laudat & approbat Scaliger Animadvers. *pag.* 189. Quid? quod Dio Cassius, incorrupta fide Autor, *lib.* LX. *pag.* 670. de Claudio Cęsare: ἀδελφῷ αὐτοῦ Ἡρώδῃ δυναστείαν τινὰ ἔδωκε, *fratri* (majoris Agrippę) *principatum quemdam dedit*, quem Josephus *lib.* XIX. *cap.* IV. &c. nominatim significat non alium, quam *Chalcidium* fuisse. Nondum ergo satis rationis est, ut ab Josepho & Eusebio refugiamus, quibus cum bene etiam Dio, ut cognovimus jam, concordat.

XXIV. Filius *Agrippa*, superest, in Actibus Apostolorum *cap.* XXX. cum sorore *Berenice* memoratus. Hic Romæ apud Claudium erat septemdecim annorum adolescens, quum de morte patris nuntius adferretur. Cui successorem hunc Claudius constituisset, nisi amici admonuissent, periculosum esse limitaneum regnum, ut Judaicum erat, puero regi committere. Rursus itaque in provinciæ formam Judæa cum ceteris Agrippæ possessionibus redacta, Cuspio Fado misso, qui præses ordinaret regeretque. Vide Josephum extremo lib. XX. Negat Harduinus Judæam iterum provinciam factam, quæ nunquam cessaverit, postquam semel facta sub Augusto fuerat. Respondimus supra sectione XIX. exemplis regionum in Asia, quæ ex Romanis provinciis regna,

& rur-

& rursus provinciæ factæ fuerant. Nunc Taciti suffragium accedat ex lib. v. Histor. *cap.* ix. *Claudius defunctis regibus, aut ad modicum redactis, Judæam provinciam equitibus Romanis aut libertis permisit.*

XXV. Nec vero Agrippæ filius, regno caruit, sed id non statim post mortem patris consequutus est. Josephus Scaliger in Euseb. *pag.* 189. *Non statim, ait ab obitu patris regnum illi traditum, sed nomine Cæsaris tamdiu administratum, quo ad Rex tutelæ suæ fieret.* Idem paucis interjectis ad Taciti verba annali xii. *cap.* xxiii. Ituræi & Judæi, defunctis Regibus Sohemo atque Agrippa, Provinciæ Syriæ additi, *Intelligendum*, inquit, *Ituræos Syriæ perpetuo additos fuisse: Judæos autem, quoad Agrippa Junior ad tutelam suam perveniret. Sed quinquennio post obitum Agrippæ senioris hoc contigisse quis credat, nisi qui in ratione temporum, & historia externa. Corn. Tacitum non semel, neque leviter peccasse memineris.* Malim aliter scripsisse vir maxime dignitatis. Bene enim inter Tacitum atque Josephum convenit. Mors Agrippæ majoris, ut supra ex Josepho & Eusebio ostensum, in annum iv. Claudii incidit. Minor Agrippa, xvii. annorum puer, non successit patri, cujus regnum provinciæ formam subiit, aut Syriacæ provinciæ adjectum fuit. Nono imperii anno, ineunte, hoc est C. Pompejo & Q. Verannio Coss. in Chalcidico regno, Herodi patruo, haud dubie tum morituro, Agrippam, Agrippæ filium, imperator Claudius sufficit: sed quadriennio post, hoc est imperii sui duodecimo anno, demta Chalcide, eidem Philippi & Lysaniæ tetrarchias, hoc est Trachonitidem, Baranæam, & Abilenam donavit, quum interea Judæa, Samaria, & Galilæa, ac reliqua ejusdem juris, a præside Romano usque ad excidium urbis regerentur. Vide Josephum *lib.* xx. *cap.* v. Diu præfuit regno suo Agrippa, per quinquaginta annos, ab ix. Claudii ad iii. Trajani. Photius enim patriarcha, *Cod.* xxxiii. Bibliothecæ, ex Justo Tiberiensi, qui æqualis Josepho fuit, verbis supra adlegatis hæc recenset: Ἄρχεται τῆς ἱστορίας ἀπὸ Μωσέως, καταλήγει ἕως τελευτῆς Ἀγρίππα τοῦ ἑβδόμου μὲν τῶν ἀπὸ τῆς οἰκίας Ἡρώδου ὑστάτου δὲ ἐν τοῖς Ἰουδαίων βασιλεῦσιν· ὃς παρέλαβε μὲν τὴν ἀρχὴν ἐπὶ Κλαυδίου, ηὐξήθη ἐπὶ Νέρωνος, καὶ ἔτι μᾶλλον ὑπὸ Οὐεσπασιανοῦ. τελευτᾷ δὲ ἔτει τρίτῳ Τραϊανοῦ. Hoc est: *Incipit* (Justus) *historiam a Mose: desinit in morte Agrippæ, septimi illius e familia Herodis, & ultimi inter Judæorum reges. Qui regnum sub Claudio accepit, quod auctum a Nerone est, magisque a Vespasiano. Mortuus anno tertio Trajani.* Multa numismata hujus regis supersunt cum Vespasiani, Titi, Domitiani iconibus percussa, quæ summus patronus noster Ez. Spanheimius de Præst. & usu numism. *pag.* 864. ostendit, quorum illud, quod cum Vespasiani effigie est, in postica habet: ΕΤΟΥ ΚΘ ΒΑ. ΑΓΡΙΠΠΑ *anno* xxix. *regis Agrippæ*, quod satis argumentum est longævæ dominationi.

XXVI. Hæc de Herodibus eorumque ordine & successione. Quod reliquum eorum est, quæ contra Josephum Harduinus urget, nunc vindicandum nobis sumimus. Cujus fidem ille ut omnibus suspectam faciat, primum objicit, *Antipæ* nomen, quod Josepho debemus, in nummis & inscriptione supra *num.* xiii. adducta non apparere. At vero si id valeret, etiam *Archelai* nomen suspectum foret, quod, ut ipse Harduinus fatetur, in nummis non occurrit, & pro illo *Herodes* apud Cassium invenitur. Quale autem sit *Antipæ* nomen, Gorionides *cap.* lxiii. ineunte ostendit, qui אנטיפטר, *Antipatrum*, Græco nomine appellat, ex quo fit *Antipas*, sicut ex Harpocrates *Harpocras* apud Plinium *lib.* x. *epist.* v. Pergit Harduinus Josepho falsitatem objicere, dum Herodem Antipam modo in Galliam, modo in Hispaniam relegatum dicat. Sed & hæc perfacile conciliari possunt, quum in Galliam primum, deinde ut gravior pœna esset, in Hispaniam usque, atque sic longissime a patria, abduci potuerit. In Hispaniam missum fuisse Gorionides quoque *cap.* lxiii. & Rabbi Ganz. *pag.* 36. confirmant, ספרד locum exsilii nominantes, quæ Judæis Hispania est. Ad hæc ex eo etiam suspectum vult Josephum reddere *pag.* 51. quod Claudium in imperio capessendo ab Agrippa, qui forte Romæ erat, adjutum scribat, quum non pronum ad fidem sit, ditionis barbaræ regulum consiliorum senatus arbitrum fuisse. Sed & heic non deest, qui Josephi fidem tueatur, Dio Cassius *lib.* lx. *pag.* 670. de Claudio: τῷ Ἀγρίππᾳ τῷ Παλαιστινῷ, συμπράξαντί οἱ τὴν ἡγεμονίαν (ἔτυχε γὰρ ἐν τῇ Ῥώμῃ ὤν) τὴν ἀρχὴν προσεπηύξησε *Aggrippæ Palæstino, qui eum in potiundo principatu adjuverat, regnum auxit.*

XXVII. Alia via vir clarissimus Josephum adgreditur, templi Hierosolymitani novam structuram, quam ille *lib.* xv. *cap.* xiv. Herodi tribuat, *confictam* in magnificentiæ prædicationem esse, *pag.* 32. objiciens. Non autem confictam esse illam templi instaurationem, etiam ex divino scriptore Joann. cap. ii. comm. 20. non ob-

obscure probatur. Illi enim XLVI. anni *οἰκοδομήσεως*, ad Zorobabelis templum, quod quadriennio perfectum fuit (Esdræ VI. 15.) referri non possunt. Neque cum provincia Judæa esset, cessavit templum renovari, nec vero auspiciis Romani illud præsidis fiebat. Cæsares enim principi cuidam Judaici generis hanc sacrorum & templi curam permisere, ut Agrippa majore sublato, Claudius Herodi fratri, Chalcidensi regulo, concessit, Joseph. lib. xx. cap. I. & III. quod jus postmodum Agrippæ minori mansit, usque ad templi & urbis eversionem. Vide ibidem cap. VII. & cum primis cap. VIII. f. 699. ubi de Agrippa rege dicitur, *ἐπεπίστευτο ὑπὸ Κλαυδίου καίσαρος τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ ἱεροῦ*, *templi curam ei Claudius Cæsar concrediderat;* quamvis neque Herodi illi, nec Agrippæ juniori in Judæam vel Hierosolyma quidquam juris fuerit, quod omne penes præsidem seu procuratorem erat.

XXVIII. Aliud crimen Josepho Harduinus impingit, ex quo constare purat, auctoriali Palæstinam non fuisse conspectam, quia *lib.* xv. *cap.* XIII. Cæsaream Palæstinæ *ἐν τῇ Φοινίκῃ*, *in Phœnice*, posuisset, Novum crimen & ante inauditum, cujus si reus Josephus agendus est, ante hunc princeps geographorum Strabo quoque condemnari debet. Hic enim *lib.* XVI. *pag.* 520. *Jam Cœlesyria peragrata*, *ἐπὶ τὴν Φοινίκην μέτιμεν*, *in Phœnicem transimus*. Recensitis urbibus, tandem claudit *pag.* 523. hisce verbis: Τοιαύτη μὲν ἡ Φοινίκη *Hactenus de Phœnicia*. Medio sermone & in mediis Phænices urbibus infit: Μετὰ τὴν Ἄκην, *Στράτωνος πύργος προσορμὸν ἔχων*, *post Alcen* (quæ Ptolemais est) *Stratonis turris*, *navale habens*. Hæc autem ipsa Cæsarea. Plinius *lib.* v. *cap.* XIII. *Stratonis turris*, *eadem Cæsarea*, *ab Herode rege condita*. Quo jure nunc Josephus accusatur, qui idem sensit quod Strabo, quod alii geographorum historicorumque? quibusdam longior in austrum Phœnicia procurrit, licet aliis angustiori limite definiatur. Livius *lib.* XXXV. *cap.* XIII. *Antiochus rex*, *ea hyeme Raphiæ in Phœnice Ptolemæo regi Ægypti filia in matrimonium data*, -- *extremo jam hiemis Ephesum pervenit*. Raphia autem prope Ægypti fines ad mare est.

XXIX. Tandem etiam de *Hasmonæorum regno*, Josephum Harduinus sublestæ fidei insimulat. At vero diu ante Josephum Strabo *lib.* XVI. *pag.* 524. in Syriæ & Judææ enarratione: *πρῶτος δ' ἀνθ' ἱερέως ἀνέδειξεν ἑαυτὸν βασιλέα* Ἀλέξανδρος, *primus pro pontifice se regem fecit Alexander*, qui & Jannæus erat; Hyrcani & Aristobuli pater: quod satis ad *fabulam*, quam objicit Harduinus, diluendam est, licet in eo corrigendus Strabo sit, quod Alexander hic non primus fuerat, qui diademate & regis titulo uteretur, sed frater ejus Aristobulus eodem honore antecessit. Ad hoc, credo, inductus est vir clarissimus, quod nummos forsan Hasmonæorum regum non repererat. Sed sic multæ & præstantissimæ partes historiarum negandæ forent. v. gr. Imperium Trapezuntinum, quod per CCL. annos stetit, ab Alexio Comneno conditum, quum Constantinopolis in Latinorum potestatem venisset; ex nummis adhuc illustrari nondum potuit, nec peritissimi viri eos videre se meminerunt. Nec vero propterea fabula est quod Nicetas, Paullus Venetus, Chalcocondyles de illo narraverunt.

XXX. Denique in foro quoque Grammaticorum Harduinus reum Josephum facit: *Taceo*, inquit *pag.* 64. *de Josephi solœco*, Ἀγρίππου, *quod etiam in codd. MSS. legitur*, *pro* Ἀγρίππα, *ut nummi exhibent ipsius Agrippæ*, *quicum vixisse vult videri*. Sed bona verba, quæso. Solœcum non est, quo optimi Græcitatis scriptores usi sunt. Gemina formæ gignendi casus in his nominibus est, & Ἀγρίππα quidem *Act. Apost.* xxv. 23. & apud Xiphilinum Vespasiano tam Stephani editione *pag.* 222. quam Sylburgii *pag.* 322. reperitur, nec vero solœca est altera in ου terminata, qua Plutarchus in Antonio *pag.* 946. Dio Cassius ineunte *lib.* LII. Appianus Alexandrinus B. Civ. *lib.* v. & elegantiorum imitator Zonaras in Augusto, usi sunt. Hosne ergo solœcismi accusabit Harduinus? Nec in aliis propriis, in ας finitis, inusitatum est. v. gr. Ἀινέου Ἀρέτου Μαλχίου· Theodorus Gaza, Isagog. *lib.* I. *pag.* 4. κλίνεται Ἀινείας, Ἀινέου & nummus ab Andr. Morellio, sagacissimo antiquitatis scrutatore, in Specim. *Tab.* XXIII. nuper productus: ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΡΕΤΟΥ ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ: & ipse Dio Cassius d. l. *μετὰ τοῦ Ἀγρίππου καὶ τοῦ Μαλχίου*. Neque alterius formæ, quam solam Harduinus Græcam putat, ignarus fuit Josephus noster, quod vel uno exemplo satis sit ostendisse. *Lib.* XIV. *Antiquit. cap.* II. *pag.* 469. Πέτρα, τὰ βασίλεια τοῦ Ἀρέτα.

XXXI. Super est, quod infantium eadem de industria præterierit, *ne legisse sacras Novi Testamenti literas videretur: pag.* 36. Etiam Scaligero in Euseb. Animadvers. *pag.* 176. *mirum est*, *tam belluinæ crudelitatis exemplum ab Josepho præteritum esse*, *qui tanta diligentia*, *reliqua sævitiæ Herodianæ facinora persequitur*. Mi-

Miramur ipſimet; nec vero id ſatis putamus eſſe ad fraudem ſcribentis, quo Harduinus refert, evincendam. Fieri enim alia de cauſſa potuit, & ſi qua culpa eſt in Nicolaum Damaſcenum potius, quam Joſephum, illa rejicienda. Iſte enim haud dubie preteriit, quia vivente Herode ſcripſit, cujus amicus & orator ad Auguſtum fuit; quem dum preſſe, uti non diffitetur, Joſephus inſequutus eſt: forte accidit, quod aliis pluribus accidiſſe novimus, ut non dedita opera, ſed partim memorię lapſu, partim tenaci pręeuntis perſequutione, deteſtabile factum effugerit animum, memoriam & manum ſcribentis.

CL. V. Joh. Harduinus *pag.* 39. *νοθάως* ſcriptores accuſat, qui Romanos *imperatores* vocant *βασιλέας*, & *imperium* illorum *βασιλέαν*. Eſto, exoſa Latine fuiſſe vocabula *regnum* & *rex*: Gręca tamen mitius fuerunt, nec invitis Romanis, habita. Herodianus *lib.* 1. *cap.* 11. de Marco imperatore, *βασιλέως Μάρκου*: & *cap.* VII. de Commodo, *τὴν τοῦ βασιλέως ἀρχὴν*; ac ibidem de Fauſtina auguſta, *βασίλισσα*. Et ante Herodianum Pauſanias Phoc. *cap.* XVI. *βασιλεὺς Αὔγουστος*: & Dionyſius Perieg. v. 1052.

Αὐσονίου βασιλῆος, ...

Auguſtum Cęſarem, ſub quo ſcripſit, deſignans: ac Diodorus Siculus ecloga *lib.* XXXV. ΙΝΠΕΡΑΤΩΡ *αὐτὸν ἀναγορεύων καὶ ἀποκαλῶν, ὅ ἐστι βασιλέα*. Non eſt itaque quod cum Harduino *τὸν βασιλέα ὑπερέχοντα* 1. Petri II. comm. 14. de Polemone malimus, quam cum Grotio de Romano imperatore, interpretari. Sequiori ęvo ita *βασιλέως* vocem ſibi Conſtantinopolitani vindicarunt, ut ceteros reges, etiam ipſos Germanicos imperatores, ęgre *βασιλέας*, ſed tantum *ῥῆγας* (a *ῥὴξ*, *rex*) appellaverint. Exempla proſtant paſſim in Hiſtoria Byzantina.

D. SA-

D. SALOMON. DEYLINGII
OBSERVATIO
DE
FAMILIA ET GENEALOGIA
HERODIADUM.

I. FRequens in Scriptura Novi Testamenti *Herodiadum* mentio est, & cognitio hujus familiæ, ad plurima Evangelistarum loca recte intelligenda, & illustranda, summe necessaria videtur. Regnante Herode Johannes Baptista, & *Christus*, nati sunt, *Luc.* I. *Matth.* II. Regnante Herode Johannes interficitur, *Matth.* XIV. Herodes *Christo* insidiatur, *Luc.* XIII. 31. eidemque illudit, *Luc.* XXIII. 11. Regnante Herode Jacobus interimitur, & Petrus in vincula conjicitur, *Actor.* XII. Permultum igitur refert, nosse seriem familiæ, & explicare posse, de quo Herode in quolibet Scripturæ loco sermo sit.

II. Vir doctissimus *Bernardus Lamyus in Apparatu Chronol. Part.* II. *cap.* III. §. IV. *pag.* 141. Herodem generis obscuri & incerti fuisse ait, quia *Josephus* eum vocat οἰκίας δημοτικῆς, ϗ γένους ἰδιωτικοῦ *plebeii generis*, & *privatæ domus*. Verum *Jos. Scaliger* in *Eusebianis* dudum animadvertit, *Josephum* his verbis tantum indicare voluisse, quod Herodes non fuerit ἐκ τοῦ ἱερατικοῦ γένους *ex ordine sacerdotali*, sicut Hasamonæi, & quod in ejus majoribus nullus Rex fuisset. Vid. *Casaubonus Exercit.* I. *contra Baronium p. m.* 24.

III. Pervetus traditio est, Herodis M. avum servum in Templo quodam Apollinis Ascalonitico fuisse, quam *Africanus* in *Epistola* ad *Aristidem*, tanquam verissimam, & a Servatoris nostri cognatis acceptam, ennarravit. Latrones scilicet Idumæos, cum Ascaloni Palestinæ civitati supervenissent, ex delubro quodam Apollinis, quod ad ipsos urbis muros positum erat, Antipatrum, Ἡρώδου τινὸς Ἱεροδούλου παῖδα *Herodis cujusdam Hieroduli filium* simul cum reliqua sacra præda captivum duxisse. Cum vero pro redemtione filii minister templi pretium solvere non valeret, Antipatrum Idumæorum more institutoque educatum, postmodum Hyrcani summi Judæorum Pontificis amicum effectum esse. Hanc de obscurioribus Herodiadum natalibus narrrationem, ex *Africani* Epistola descripta, *Eusebius* nobis conservavit in *H. E. lib.* I. *c.* VII. *f. m.* 22. Sunt, qui legunt ἹΕΡΟΘΥΤΟΥ, pro ἹΕΡΟΔΟΥΛΟΥ, ut efficiant, Herodis avum, non servum sacerdotalem, sed ipsum Apollinis sacerdotem fuisse At vero Hæc loci Eusebiani emendatio audax, vana, & a mente *Eusebii* peraliena mihi videtur, quippe qui illam cognatorum *Christi* traditionem eo narravit fine, ut Herodiadum gloriam, & dignitatem obscuram esse ostenderet, & multa alia inde deduceret, quæ Christianæ religioni faverent. *H. Valesius in Notis ad Euseb. H. E. f. m.* 14. hanc narrationem pro fabulosa & commentitia habet, quia Antipater patrem habuit non Herodem, Hierodulum Templi Apollinis, sed Antipatrum Idumæum, ut scribit *Josephus* Libr. XIV. Cap. II. Quem Antipatrum Alexander Judæorum Rex Præfectum totius Idumææ constituit. Et hic ipse Antipater primus fuisse videtur auctor hujus potentiæ, ad quam posteri ipsius postea pervenerunt. Nam & præfecturam Idumææ gessit Alexandro & Alexandra regnantibus; & hospitio atque amicitia cum Ascalonitis & Gazæis, & Arabibus inita, maximas sibi opes comparavit. Hoc *Valesii* est judicium de illa *Africani* apud *Eusebium* narratione, quod ex *Josepho* fuse confirmari potest. *Valesio* plerique ex eruditis suffragantur, sigillatim *Is. Casaubonus Exerc.* I. *contra Baronium p.* 21. Hoc tamen non impedivit *V. Cl. Basnagium*, quo minus Libr. I. Cap. II. *de Historia & Religione Judæorum* §. VIII. *p.* 30. in aliam discederet opinionem, existimas, hanc cognatorum Christi traditionem non esse spernendam, quod paullo post Herodiadum excessum e vita, illi vixerint in Palæstina, & familiæ seriem atque initia longe melius cognoscere potuerint, atque describere, quam recentio-

tiores. Nec ullam obstare difficultatem, aut rationem satis idoneam censet, quo minus Herodis avus servus sacerdotalis in templo Apollinis esse potuerit? Quidquid ejus rei sit, tres certe generationes sufficiunt, accedente rerum gestarum gloria, & summa munerum dignitate, ad familiam altius evehendam & illustrandam, ut adeo dici hautquaquam possit, Herodis M. natales fuisse obscuros. Avus quippe Antipas Idumæus, vir acer & militaris, ac Idumææ præfectus: Antipas autem, Patri cognominis, qui postea Antipater dici maluit, Vir insignis Dynastarum, ac Regum amicus, Judææ provinciæ Procuratoris nomine præpositus fuit a Pompejo M. Hic enim Antipater Hyrcani Judæorum principis administer & amicus Romanis Præsidibus ac Ducibus maximopere se commendavit. Quum Scaurus, primus Syriç Præses a Romanis constitutus, cum Areta Arabum Rege bellum gereret ac frumento deficeretur, Antipater jussu Hyrcani & frumenta & alia ad victum necessaria attulit, *Josepho* testante *Libr.* XIV. *Cap.* IX. idem Antipater Cæsari etiam Ægyptum oppugnanti tria millia militum auxilio adduxit, ut notavit *Josephus* Libro XIX. Cap. XIV. Quum vero Cęsar Hyrcano pontificatum confirmasset, etiam Antipatrum ob rem ad Pelusium pręclare gestam, & aciem, quę inclinabat, restitutam, Judęę ἐπίτροπον ac procuratorem declaravit, &. Hyrcano in gerenda Republica adjunxit. Videatur *Josephus* Libro XIX. Cap. XV. & de B. J. Libro I. Cap. VII. & VIII.

IV. Ut de natalibus, ita de *religione* quoque Herodiadum disputatur. *Epiphanius* traditionem cognatorum Servatoris nostri ex *Eusebio* & *Africano* repetens, addit, Antipatrum cum filio de amplectenda religione Judaica ne cogitasse quidem, usque dum viderent, suam gentilis fidei professionem, saluti, ac fortunæ amplificandæ, apud Judæos valde sibi obstare. In hac opinione veterum plerique fuerunt, sigillatim *Justinus Martyr in Dialogo cum Tryphone p.* 272. *Cyrillus Alexandr. Glaphyr. in Genes. Cap.* VII. *p.* 223. quos ex recentioribus secuti sunt *Is. Casaubonus Exercit. in Baronium p.* 44. *Serarius in Herodem p.* 20. aliique. Ab hac sententia discessionem fecit *Jo. Scaliger* Notis *in Eusebii Chronicon p.* 150. ubi contendit, Herodem fuisse Judæum. Idem *Basnagius* nuper erudite probavit *l. c.* §. VIII. *&* IX. *p. m.* 31. 32. Certe consentaneum est, Antipam, Herodis M. avum, cum Idumææ præficiendus esset, ad sacra Judaica accessisse, non solum utilitatis, & suæ salutis firmandæ caussa, sed ob hanc imprimis rationem, quod Hyrcanus, qui istam regionem sibi subjecerat, omnes incolas ad amplectendam religionem Mosaicam coegit. Antipatrum Patris religionem secutum esse, propterea credo, quod minus verisimile videatur, hominem sacris Judaicis non initiatum, summum consiliorum & arcanorum arbitrum fuisse apud Maximum Judæorum Pontificem Hyrcanum. Nusquam etiam legimus, superstitionem paganam, aut idololatriam ei objectam fuisse. In eadem igitur religione, & Phazaelum, & Herodem, filios educasse censendus est. Quapropter Herodes, qui Patrem Antipatrum, & avum Antipam, factos ex Idumæis Judæos, & ut ipsi loquebantur, מתיהדים Ἰουδαιωμένους habuit, optimo jure inter Judæos refertur. Hinc gravissimus illorum temporum scriptor, *Strabo* libro XVI. eum ἄνδρα ἐπιχώριον, *hominem Judæorum popularem* appellavit. Vid. *Is. Casaubonus in Exercit. S. I. p. m.* 19. 20. In contentione Cæsareæ orta inter Syros & Judæos, de qua *Josephus lib.* XX. *cap.* VII. Judæi sibi principalem locum vindicant διὰ τὸ τὸν κτίστην τῆς Καισαρείας Ἡρώδην αὐτῶν βασιλέα γεγονέναι τὸ γένος Ἰουδαῖον, *quod Conditor Cæsareæ rex Herodes fuisset genere Judæus.*

V. De *patria* Herodum, quod ego sciam, parum disputatum est inter eruditos. Nam communi docetur consensu, Hascalonem Herodiadum patriam fuisse. Nuper tamen *Joh. Harduinus*, Criticus in Gallia satis famosus, in Libro *de Nummis Herodiadum* nova eaque peraudaci conjectura affirmare ausus est, Herodem fuisse Atheniensem, quod homines hujus nominis Athenis vixerint, & quia hæc Urbs Herodem suum benefactorem appellarit, facta in illius honorem Inscriptione:

ΕΠΙ. ΕΤΕΡΓΑΣΙΑΣ. ΚΑΙ. ΕΤΝΟΙΑΣ.
ΤΗΣ. ΠΡΟΣ. ΤΗΝ. ΠΟΛΙΝ.

Verum dudum observarunt eruditi, non solum Athenis, sed in multis aliis Romanorum, Græcorumque provinciis vixisse Herodes, & Inscriptionem ab *Harduino* laudatam non ad Herodem Ascalonitam, cujus Patêr fuit Antipater, & avus Antipas, sed ad alius familiæ Herodem pertinere, qui fuerit Imperatorum in sua patria sacrificulus. Conf. *Basnagius l. c.* §. X. *p. m.* 34. Et quamvis verum esset, cives Athenienses εὐεργασίαν καὶ εὔνοιαν Herodis, Judæorum Regis erga se, publica Inscriptione laudasse, num colligi exinde posset, Herodem Hthenis natum fuisse?

VI. Sed tanta eſt Critici noſtri audacia, tanta fingendi libido, ut univerſam Herodiadum feriem, qualem *Joſephus*, ſcriptor domeſticus, deſcripſit, corruperit, novumque ſyſtema Genealogicum, ex proprio ingenio vane excogitatum, obtruſerit orbi erudito, in *Proluſione de Herodiadum nummis*, quod tale eſt:

HERODES, ETHNARCHA

Primum Judææ atque Samariæ, deinde Rex

ARCHELAUS Rex Judææ ac Samariæ, *Matth.* II. 22. ubi *regnaſſe* dicitur *in Judæa pro Patre ſuo*, h. e. regnum obtinuiſſe paternum cum regio titulo.

PHILIPPUS Tetrarcha Ituræ & Trachonitidis. Uxor Herodias.

HERODES Tetrarcha primum Galilææ, deinde Magnus Rex adjecta Ituræa & Trachonitide.

AGRIPPA Magnum Rex Galilææ & Ituræ cum Trachonitide, cujus ætate capta ſunt Hieroſolyma. Uxor Berenice, *Actor.* XXV.

JULIUS AGRIPPA Rex, vice Cæſaris præfectus rei militari in Judæa & Palæſtina, uſque ad ſuprema fere Domitiani tempora.

JULIA BERENICE, Regina Magna.

VII. Hanc Herodiadum genealogiam nuper ſibi impugnandam ſumſit Celeb. *Baſnagius* in erudito & eleganti Opere, quod aliquoties laudavimus, *de Hiſtoria & Religione Judæorum lib.* I. *cap.* II. & III. quam tamen *Joh. Harduinus*, literis ad *Ballonffeaux*, Hiſpaniarum Regis in Ducatu Luxemburgico Conſiliarium datis, quæ exſtant in *Operibus* Harduini *Selectis*, ſuperiori anno Amſtelodami excuſis, *f. m.* 357. 358. partim vindicavit, partim ita emendavit, ut novum plane in hac Editione Genealogiæ Herodum exſtruxerit ſyſtema, quod collectores *Actorum Erudit. Lipſ.* MDCCX. *pag.* 58. cum Genealogica Herodum ſerie prioris Editionis collatum, exhibuerunt.

Plinium duæ fuerunt Tetrarchiæ. Hujus Philippi uxorem Herodiadem fuisse, Herodi Antipę postea nuptam, communi interpretum consensu, Evangelistæ affirmare videntur, *Matth.* XIV. 3. *Marc.* VI. 17. *Luc.* III. 19. Sed contradicit *Josephus*, scriptor rerum Judaicarum domesticus, & qui familiam Herodiadum ignorare haut potuit, asserens, Herodiadem Herodis fuisse uxorem, antequam raperetur, *Libr.* XVIII. *Antiquit. Cap.* VII. *f. m.* 626.

XIX. Hanc difficultatem, quæ non exigui est momenti, varia diversaque ratione tollere conati sunt eruditi, ut Evangelistas cum Josepho conciliarent. Audacissima *Conzenii* Jesuitæ conjectura fuit, nomen Philippi apud Matthæum additum esse ex glossa. *Jo. Millius in prolegominis ad N. T.* §. 394. *f. m.* 42. nomen φιλίππου, Matth. XIV. 3. *Marci* esse, auctoritate nixus interpretis Vulgati, & Codicis Cantabrigiensis, qui *Theod. Bezæ* fuit, suspicatus est. *Huic enim moris esse*, ait, *in historiolis, ipsi cum Matthæo communibus, circumstantias quasdam insigniores, ab altero isto haut memoratas, adjicere, quomodo hic nomen mariti Herodiadis.* Sed quamvis φιλίππου nomen in Vulgata & Codice Cantabrigiensi desit, tamen in universis Codicibus MSS. & antiquissimis versionibus, *Syra*, *Arabica*, *Æthiopica*, & *Persica* hic exstat. Apud Lucam probatiora exempla pleraque, apud Marcum omnia, imo ipse Cantabrigiensis Codex, ut & *Vulg. Goth. Copt. Syr.* nomen hoc retinent, fatente ipso *Jo. Millio* ad *Matth.* XIV. 3. *f. m.* 32. & intercedente, ne expungatur. Apud vulgatum interpretem error quidem satis est vetustus, sed simul manifestus, quem Codicum & Evangelistarum consensus arguit, qui errare non potuerunt. Ex veteri Latina versione vitium in Codicem Cantabrigiensem, cujus textus Græcus satis corruptus ac depravatus est, irrepsisse suspicor, descriptoris culpa, quem Latinum fuisse *R. Simonius* erudite ostendit *Hist. Critic. N. T. Cap.* XXX. & *Bibliotheca Cap.* XVIII. *p. m.* 276. Qui cum a dextra Codicis pagina collocaret Latina verba, & a sinistra Græca, ut utraque sibi invicem responderent, servato plerumque eodem ipso verborum ordine, cumque videret, *Philippi* vocem in Latina versione deesse, ipsum φιλίππου nomen e Græco textu, tanquam irreptitium, sibi omittendum esse censuit.

XX. Alii cum videant, lectionem apud Evangelistas solicitari non posse, *Josephum* adoriuntur, eumque vel malæ fidei accusant, vel dissensum hunc pro certo ac manifesto suppositionis indicio habent, quod nuper *Jo. Harduino* visum est, a cujus criminationibus supra vindicavimus *Josephus*. Cujus diligentia & fides, & quæ passim in eo apparet, intima rerum, ac familiæ Herodiadum cognitio, nos impediunt, quo minus grave quid contra eum, ac temere pronunciemus, cum præsertim rem istam, ut omnibus notissimam, sicut res Regum & Principum esse solent, memoriæ mandarit. Quare cum *H. Grotio ad Matth.* XIV. 3. *f. m.* 309. verissimum credo, inter Herodis M. filios, qui *novem* fuere, duos appellatos fuisse Philippos: Quorum alter, ex Simonis Pontificis filia natus, dictus fuit Philippus Herodes, & alter, de quo hęc narratur historia, Antipater, aut Antipas Herodes. Neque duos in tot liberorum numero dictos fuisse Philippos magis mirum videri debet, quam duos itidem eodem in numero dictos fuisse Antipatros. Nam Antipatri & Antipæ idem est nomen. Nec obscura apud ipsum *Josephum* argumenta exstant, quæ evincunt, Herodem illum, cui frater rapuit & abduxit uxorem, nequaquam fuisse, nec esse potuisse, Philippum Tetrarcham Trachonitidis, sed alium obscurioris nominis Herodem, quem etiam Philippum appellatum fuisse, Evangelistæ docent. Hunc enim *Josephus* filium Mariamnæ facit, filię Simonis Pontificis, cum e contra Philippus, Tetrarcha Trachonitidis, Cleopatra esset natus. Hos duos fratres historiæ Judaicæ conditor accurate distinguit. Raptum quippe Herodiadis enarraturus, observat, Herodem Tetrarcham, Romam iter facientem, divertisse ad Herodem fratrem οὐχ ὁμομήτριον, *alia genitrice natum*, videlicet ex Mariamna τῆς Σίμωνος τοῦ Ἀρχιερέως θυγατρός, *ex Simonis Pontificis filia*. Hic obscurior Mariamnę filius, exheredatus a Patre, pręter *Herodis* nomen, quo *Josephus* eum appellat, nomen etiam *Philippi* habuit, quod apud Evangelistas exstat, qui hunc ipsum Herodem Philippum, nequaquam vero Philippum Tetrarcham intellexerunt. Nec mirum est, *Josephum* Herodem Philippum appellasse dumtaxat *Herodem*, cognomine Philippi omisso. Nam in eodem *Capite* Herodem Antipam, Galilęę Tetrarcham, *Herodem* tantum appellat, cognomine *Antipæ* etiam suppresso. Hac ratione omnis inter Evangelistas & *Josephum* contradictio evanescit. Videatur *Basnagius* in *Libro* sępius laudato §. XIX. *p. m.* 60.

XXI. *Agrippa* Major, quo de sacri scriptores loquuntur, Herodis M. & Mariamnę nepos, & Aristobuli ac Berenices filius,

N.

HERODES Ethnarcha Judææ ac partis Samariæ. — **ZENODORUS** Tetrarcha Galilææ & Ituræ.

- (HERODES) → **ARCHELAUS** Rex Judææ & Samariæ, *Matth.* II. 22. ubi *regnasse* dicitur *in Judæa pro patre suo*, h. e. regnum obtinuisse paternum integrum.
- (ZENODORUS) → **PHILIPPUS** Tetrarcha Ituręę & Trachonitidis, Uxor Herodias. — **HERODES** Tetrarcha primum Galilææ, deinde Rex.
  - (PHILIPPUS) → **AGRIPPA** Magnus Rex Galilææ & Ituræ cum Trachonitide, cujus ætate capta sunt Hierosolyma.
    - **BERENICE.** — **AGRIPPA** Rex vice Cæsaris Præfectus rei militaris in Judæa & Palestina, usque ad suprema fere Domitiani tempora.

Ad novum hoc systema suas etiam *Adnotationes* accommodavit *Harduinus*, in quibus rationes dissensionis suæ a priori opinione reddit. Herodem M. nunc fratrem facit Zenodori Ethnarchæ, Philippum & Herodem II. non affines, ut antea, sed filios ejusdem. Inscriptionem Sponianam, quam olim Herodi Tetrarchæ positam existimaverat, nunc spuriam, ut plerasque ex Græcia, judicat, quod Herodis Regis in illa dicatur filius. Sententiam de origine Herodum ex Athenis deserit *p.* 350. cum indignum censeat, niti eam lapide, cujus generis monumenta omnia spuria esse pronunciat. Elevat igitur Inscriptionis olim a se probatę, fidem, eo potissimum argumento, quod τῆς βουλῆς τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου faciat mentionem, cum talis Senatus nunquam fuerit. Hæc omnia eo tendunt, ut lectoribus persuadeat, vetustis scriptoribus non esse credendum. *Harduinus* enim in scriptis suis nulla adhibet veterum monumenta, præter Latinam Editionem Vulgatam, & scripta *Herodoti*, *Ciceronis*, *Pliniique*, nec non nummos, quando iis locus est, Ecclipsis Solis ac Lunæ, & Kalendarium Judaicum, quod, a Mosis inde temporibus, usu receptum fuisse arbitratur. Reliqua antiquitatis monumenta fere omnia in suppositititiis habet. Hoc ei exprobravit *Bernardus Lamius in Apparatu Chronologico ad Concordiam IV. Evangelistarum pag. m.* 188. & 189. *Harduinus* repetit quidem hanc *Lamyi* objectionem *f.* 895. *Operum Sel.*, sed nihil expectatione dignum, aut, ad amoliendam adeo absurdæ opinionis invidiam, idoneum, respondet, nisi hoc, reliquos scriptores ne inter se quidem ipsos consentire, jure igitur negligi eos atque contemni.

VIII. Apud animum constitueram ire per singula capita, & insectari *Harduinum* κατὰ πόδα, ad vindicandam S. literarum, *Josephi*, *Dionis*, & veterum monumentorum fidem, quæ Criticus noster, qua est audacia ac petulantia, seculo post Christum natum XIII. in Gallia conficta esse, affirmavit, a cœtu hominum, quorum ætas & officina probe sibi sit nota, qui ducem suum & præsidem Severum Archontium appellaverint, quod nominis apud *Vopiscum* est illi, qui Firmi Tyranni nummos protulit. Hunc vero tam insignis fraudis architectum *Severum Archontium Harduino* nostro non alium esse, quam Fridericum II. Imperatorem, in quem characteres ænigmatici, quos suppeditat, optime conveniant, demonstrare annisus est Dn. la *Croze*, Potentissimo Borussiæ Regi a Bibliotheca, *in Vindiciis Veterum Scriptorum p. m.* 22. Verum re diligentius considerata, consilium mutavi, non propterea tantum, quod ipse *Harduinus*, Superiorum suorum jussu, hanc de veterum autorum suppositione sententiam abjecit, publiceque, ac solemni formula, quę *Tom.* XVIII. *Biblior. Sel. Joh. Clerici* exstat, recantavit, sed quia ipsa hęc hypothesis, cui systema Herodum Genealogicum superstruxit, tam absurda & ab omni similitudine veri aliena est, ut ad eam

XXIV. Ceterum magno conatu mihi nugati videtur *Harduinus*, quando Agrippam perinde ac alios Herodes *paganos* fuisse asserit, Platonicorum placitis addictos, & receptas Judaicæ religionis ceremonias spernentes. De Rege Agrippa rem probat ex *Capite* XII. *Actuum*, ubi narratur, eum τινὰς τῶν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας κακῶσαι, *quosdam ex cœtu Christianorum afflixisse*, vexationemque continuasse, cum videret, ὅτι ἀρεστόν τοῖς Ἰουδαίοις, *quod Judæis id placeret*. Exinde colligit noster Criticus, Herodem Agrippam non ex amore Judaicæ religionis, & illius defendendæ caussa, *Christi* discipulos persecutum esse, sed ut Judæis rem faceret gratam, non dissimili fere instituto, quo Pilatus Servatorem ad crucem damnarit.

XXV. Negari nequit, Herodes olim fuisse paganorum religioni addictos. Certam hujus rei fidem facit vetus Inscriptio in via Appia non procul ab urbe Roma, quæ certam paganæ superstitionis notam habet:

> ΥΜΜΙ ΓΑΡ ΗΡΩΔΗΣ ΙΕΡΗΝ ΑΝΑ ΓΑΙΑΝ ΕΗΚΕ.
>
> *Vobis enim Herodes hanc terram consecravit.*

Frequens fuit Herodum nomen, & usu obvium apud Parthos, Syros, Romanos, Athenienses, aliosque. Ejus meminerunt non solum *Josephus*, sed *Cicero* etiam, *Plutarchus*, *Philostratus*, *Trebellius Pollio*, *Appianus*, *Justinus*, & A. *Gellius*. Verum Herodes Agrippa, Judæorum Rex, citra controversiam religionem Judaicam professus est. Nam ad Cajum Imperatorem scribit: Γεγένημαι, ὡς οἶδας, Ἰουδαῖος, *Judæus natus sum, ut nosti*. Addit in eadem *Epistola* apud *Philonem f. m.* 1031. *se Judæorum genti, patria, Templo, multis modis esse conjunctissimum*. Ut libenter & continue degebat Hierosolymis, & institutorum ac rituum patriæ servator religiosissimus erat: ita nullam prætermittebat diem absque sacrificio, *Josepho* teste *lib.* XIX. *cap.* VII. *f. m.* 677. Ipsius Caji testimonio apud *Philonem f.* 1030. Agrippa tantum tribuit patriis ritibus, ut ne verbo quidem eos violari ferret. Idem Agrippæ Regis in Judaicam religionem studium Publius Petronius, Legatus Claudii, confirmat in *Epistola* ad Doritas pro Judæis scripta apud *Josephum l. c. cap.* VI. *f. m.* 675. Verum est, Herodem Agrippam in vincula conjecisse Petrum, *ut Judæis placeret*. Hoc ipso tamen non negatur religionis Judaicæ studium, quia unius actus plures esse possunt caussæ. Si Agrippa non tam religionis Judaicæ zelo, quam Judæis placendi studio fidelium cœtum vexare cœpit, num colligi inde potest, eum fuisse paganum? Rex Galliarum Ludovicus XIV. ambitione, & vanæ gloriæ studio, & ad applausum clericorum, Pontificisque gratiam captandam, in Reformatos sæviit, eosque regno expulit. Num *Harduinus* colliget exinde, Regem Christianissimum esse paganum?

XXVI. Agrippa Rex, divinitus percussus, interiit, unicumque *septendecim* annorum filium, *Agrippam Minorem* dictum, post se reliquit. *Eusebius in Chron. pag.* 160. refert, Claudium Imp. Juniori huic Agrippę regnum paternum concessisse, eumque statim ab obitu Patris regnare cœpisse. *Tacitus* contra *Annal. lib.* XII. *pag.* 155. affirmat, *Judæam Syriæ additam* esse post majoris Agrippæ mortem. Utrumque falsum est. Quamvis enim Claudius, audito Agrippę obitu, confestim successorem paterni regni Agrippam Juniorem in aula Imperatoris educatum, & tum Romę pręsentem, mittere destinarit, liberti tamen, & amici, qui multum apud Imperatorem poterant, dissuaserunt, negantes, tutum esse adolescenti tantum regnum committere, cui administrando sit impar, quodque etiam viriles gravare possit humeros. Cumque visi essent ęquum dicere, Cęsar Pręsidem Judęę, totiusque regni misit Cuspium Fadum, *Josepho* teste, *lib.* XIX. *cap. ult. f. m.* 680. Octavo demum anno Claudii, mortuo Herode patruo, Chalcidos Syriacę Rege, eo regno Agrippa donatus est, quod ei initium regnandi fuit, anno Ærę Christiane XLVIII. ut *Baronius* censuit, sive anno XLIX. uti *Ant. Pagio* in *Critica Baroniana* visum est. Post *quatuor* annos Chalcidem ei aufert Claudius, Imperii sui anno duodecimo, & donat Agrippę loco illius *Tetrarchiam* Philippi & *Batanæam*, cum *Trachonitidem* & *Abyla*, quę Tetrarchia Lysanię fuerat, apud *Josephum lib.* XX. *c.* V. *f.* 693. Nero postea ejus regno adjecit partem Galilęę, jubens *Tiberiada*, & *Tarichæas* parere ejus imperio: addita his & *Juliade* trans Jordanem sita, agroque ejus habitato vicis quatuordecim. Idem *Josephus l. c. f.* 694. Nescio igitur, quid in mentem venerit *Harduino*, quod Agrippam hunc Minorem, Imperatoris locum tenentem, & Præfectum militum in Judæa fuisse contendat, usque ad finem imperii Domitiani? (*Lieutenant de l'Empereur, & General des troupes de l'Empire.*)

XXVII. Non minus falsum, & commen-

territus, occidit infantes Bethlehemiticos.

XI. *Herode* mortuo, in tres filios regnum fuit divisum ab Augusto Cęsare, Herodis mortui Testamentum confirmante, ita ut *Archelao* dimidium attribueretur, cum Ethnarchę nomine, & reliquus regni semissis bifariam divisus, *Antipa* & *Philippo* daretur. Sic Archelaus semissem, reliqui singulos quadrantes acceperunt, *Tetrarchias* vocatos, *eo quod terrantes essent totius regionis*, secundum *Scaligerum in Eusebianis*, & qui unius tetrantis Dominus esset, Tetrarcha jure appellaretur, etsi non continuo tres alii essent Tetrarchę. Juxta *Salmasium* apud *VValæum ad* Luc. III. vers. 2. *p. m.* 567. Tetrarchię vox proprie significat *quaternorum simul in una eademque provincia vel gente principatum*, ita ut, quando regio aliqua vel natio a quatuor viris regebatur, singuli dicerentur *Tetrarchæ*, & singulorum administratio Τετραρχία. Consentit *Frider. Spanhemius* Part. II. *Geographiæ S. Operum Tom.* I. *f. m.* 71. qui nominis originem a Galatis arcessendam esse censet ex *Strabone lib.* XII. ubi de Galatis, qui in Asia sedes posuere, narratur: *Universa gens in tres populos divisa*, tertiam quamque partem *quaternis* rectoribus administrandam tradidit, qui hinc *Tetrarchæ*. Unde Τετραρχία ea primum regio, quæ a viris quatuor regeretur, aut μερίδες singulæ quatuor, quæ Τετραρχίαι dictæ. Hæc vocis est origo, hoc olim, & ab initio, Tetrarchiæ fuerunt. Postea vero mutata sunt dominia, & plures sæpe Tetrarchiæ in unam junctæ, ita ut nomen remanserit, mutata ditionis ac dominationis forma. Usu enim ad alios Regulos *Tetrarchæ* nomen translatum est, qui aliquam majoris regni partem administrarent, *Tetrarchiam* appellatam. *Ex Plinio* constat, singulis Cœle-Syriæ Urbibus præfuisse *Tetrarchas*. Sic singulæ Urbes Phœniciæ, totidem quondam regna, ex *Strabone*, post *Tetrarchiæ* sunt nuncupatæ. Deinceps vero plures Tetrarchiæ in unam conjunctæ, ampliato dominatu, etiam Regio axiomate ornatæ fuerunt. Sic Herodes M. & Tetrarcha & Rex fuit, uti Dejotarus Gallo-Græciæ modo *Tetrarcha*, modo *Rex* ipsi *Tullio* est. Herodes enim *Tetrarcha* primum ab Antonio constitutus, postmodum vero ab Antonio & Augusto *Rex* proclamatus est. Hoc mortuo regnum denuo in Τετραρχίας divisum est, ut ex *Josepho* constat. *Herodi* Antipæ cessit *Galilæa*, & magna *Trans-Jordanicæ* regionis pars: & *Philippo Trachonitis*, *Batanæa*, *Auranitis*, *Ituræa*, & *Paneas*; titulo Ethnarchæ in *Judæam*, *Samariam*, & *Idumæam*, *Archelao* relicto. *Josephus. lib.* XVII. *cap.* XIII. *f.* 611. Ceterum Galliam quoque in *Tetrarchias* olim distributam fuisse *Petrus* de *Marca*, Archiepiscopus Parisiensis, observavit de *Concordia Imperii & Sacerdotis tom.* II. *p.* 136.

XII. Intelligitur exinde, eos falli, qui putant, Τετραρχίαν esse *quatuor* provinciarum, aut oppidorum principatum. Quo in casu Syria Tetrapolis, in quatuor satrapias divisa a Seleuco Nicanore, *Seleucidos*, *Antiochiæ*, *Apameæ*, *Laodiceæ*, dicenda fuisset primitus Tetrarchia, uti harum singulæ. Nec acu rem tetigit *Bern. Lamyus*, qui in *Apparatu Geographico cap.* VI. §. II. *p. m.* 51. & in *Apparatu Chronolog. Part.* II. *cap.* I. *p. m.* 98. *Tetrarchiam* de quarto Imperii Rom. gradu interpretatus est, & *Tetrarchas* putavit, quotquot in quarto dignitatis gradu, post *Imperatorem*, *Proconsulem* & *Regem*, fuerunt, Conf. *Frider. Spanhemius loc.* antea *cit. f.* 72.

XIII. Augustus Cæsar Archelaum non declaravit Regem, sed dimidia parte ditionis paternæ ei concessa, *Ethnarcham* eum constituit, regnum quoque pollicitus, quamprimum ille se tali honore dignum redderet, *Josepho* teste *lib.* XVII. *cap.* XIII. Errat igitur *Harduinus*, qui Archelaum Regem facit Judææ & Samariæ, quem Augustus pro Rege nunquam agnovit. Cl. *Salmasius Exercitat. Plin. cap.* XXXV. *Tom.* I. *p. m.* 406. existimavit, Archelao postea regium etiam nomen ab Augusto datum fuisse; quod *Baronius* etiam & *Frid. Spanhemius l. c.* credidisse videntur, Evangelistæ testimonio freti, cui Archelaus ΒΑΣΙΛΕΥΕΙΝ dicitur ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας ἀντὶ Ἡρώδου τοῦ πατρός, *Matth.* II. 22. Verum recte observavit *Basnagius lib.* I. *Historiæ Judaicæ cap.* II. *p. m.* 55. titulum ΒΑΣΙΛΕΩΣ apud Græcos vagum fuisse, ac valde generalem, qui honoris caussa iis persæpe datus fuerit viris, qui nec regnum nec subditos haberent, quales Imperatorum generi, & principes Imperii administri fuerint. Altum præterea apud *Josephum* silentium est de nomine regio Archelai. Equidem Herodes M. in tabulis Testamenti Archelaum scripserat Regem, *Josepho* teste de *B. Jud. lib.* I. *cap. ultimo f. m.* 774. Sed Cæsar Augustus eum pro Rege nec agnovit nec confirmavit. Hoc regnante Josephus ab exilio rediit cum puerulo *Jesu Matth.* II. 2. Timens autem crudelitatem Archelai, abiit in Galilæam, ubi regnabat alius ex filiis Herodis, nempe Herodes Antipas, qui cum Archelao de toto regno contendens, abe-

rat tunc temporis a Galilæa, & Romæ commorabatur, prioris Testamenti, ab Herode conditi, executionem urgens, quo totius regni paterni heres constitutus erat. Præterea longe mitior erat Archelao, nec adeo inquisiturus videbatur in eos, qui Archelaum solio deturbaturi videri poterant.

XIV. *Archelaus* a Judæis & Samaritanis apud Augustum crudelitatis accusatus, Viennam in exilium mittitur, omni prius pecunia mulctatus, teste *Josepho Libr.* XVII. *Cap.* XV. *f.* 613. In re ipsa consentit *Dio Cassius L.* LV. *p. m.* 567. Quo facto Judæa provinciæ Syriæ attribuitur, & accipit Procuratorem, anno post Christum natum *septimo*, secundum *Calvisium*, aut *decimo* secundum alios. Judæa in formam provinciæ redacta, venit Coponius, vir equestris ordinis, ut eam tanquam Procurator Cæsaris administraret; apud *Josephum Libr.* XVIII. *Cap.* I. *f. m.* 616.

XV. Illo igitur tempore, quo Joannes Baptista prædicare cœpit, terra Israelitica, quæ in universum Tiberio, Romano Imperatori parebat, triplici regebatur dominio. Suberat enim Rom. Procuratori, & duobus Tetrarchis. Judæam procurabat Pontius Pilatus: Regiones vero sibi concessas Herodes Antipas, & Philippus tenebant. Hoc diversum dominium descripsit Lucas Cap. III. vers. I. *Eusebius in Chronico p.* 190. hæc misere corrupit, & non solum contra omnem historię finem Lysaniam Herodi filium supposuit, quem nulla ex novem uxoribus ei peperit, sed totam præterea Herodis M. ditionem in quatuor partes distribuit: & unam Antipatro, alteram Herodi Antipæ, tertiam Philippo, quartam Lysanię adscripsit, merito propterea a *Scaligero* in *Eusebianis* castigatus apud *Walæum* in *h. l. p. m.* 565. Historia non novit Lysaniam Herodis filium. Videatur. *Josephus Antiquit. Jud. L.* XVII. *Cap.* X. *f.* 599. *& de B. J. L. I. Cap.* XXI. *f.* 773. Novit autem, Antipatrum quinque diebus ante obitum patris laqueo strangulatum fuisse, adeoque in tres tantum filios regnum Herodis fuisse divisum, & Archelao quidem dimidium attributum, & reliquum semissem bifariam divisum, Antipę & Philippo, quorum Lucas h. l. meminit, cessisse. Ceterum quis iste Lysanias, a Luca commemoratur, fuerit, pereruditе exponunt *Is. Casaubonus Exercit.* XIII. *adversus Baronium* III. *p. m.* 174. *& seq.* & *Frid. Spanhemius in Geographia S. P. I. Sect.* II. *f.* 43. *Opp. T. I.*

XVI. Plurimum proinde refert, nosse triplicis hujus dominii limites, nec non urbes, vicos & regiones, quæ in Evangelio memorantur. Servator quippe pro sua sapientia subinde sedem mutabat, prout hic vel illic tutior erat ab hostibus, donec statuto demum tempore & loco, annis ministerii & prædicationis elapsis, crucis supplicium subiret. Quando igitur novimus, cui Principi quæque regio paruerit, protinus intelligemus caussam susceptorum a Servatore itinerum, quæ ab Evangelistis studiose describuntur. Legatur in hanc rem *Bern. Lamyi*, doctissimi Oratorii Parisiensis Presbyteri *Apparatus Geographicus* ad Commentarium *Harmoniæ suæ Evangelicæ* MDCXCIX. Parisiis editus.

XVII. *Herodes* II. cognomine *Antipas*, secundus Herodis M. filius, Tetrarcha Galilææ fuit, *Luc.* III. I. Frequens hujus Herodis mentio est in Evangeliis. Herodiadem quippe rapuit fratri Philippo, Matth. XIV. 4. & Joannem Baptistam interfecit *l. c.* Ut *Vulpes* insidias struxit Christo, *Luc.* XIII. 31. Est illusor Christi, *Luc.* XXIII. II. Ejus procurator Chuza, *Luc.* VIII. 3. memoratur. Cum eo educatus legitur Manahen, *Actor.* XIII. I. Conspirat cum Pilato adversus discipulos Christi, *Actor.* IV. 27. Appellatur ab Evangelistis Ὁ ΒΑΣΙΛΕΥΣ, *Matth.* XIV. 9. *Marc.* VI. 14. honoris caussa, & generali vocis notione, qua idem h. l. est, quod ΤΕΤΡΑΡΧΗΣ, uti ipse Matthæus explicat *Cap.* XIV. I. & Lucas *Cap.* IX. 7. Hic enim Herodes nunquam veri nominis Rex fuit, sed Galilęę dumtaxat, & Peręę Tetrarcha. Hoc adeo certum est, ut vel sola regiæ dignitatis affectatio ei exitio fuerit. Herodias quippe, quam fratri raptam, in conjugem sibi adjunxerat, invidens regio titulo Agrippæ fratris sui, Herodi persuasit, ut Romam profectus, regiam dignitatem & ipse ab Imperatore peteret. Sed Caligula certior ab Agrippa factus, & de armamentario Herodis, & de amicitia ejus cum Artabano, Parthorum Rege, Antipam in Galliam relegat, cui Herodias voluntaria comes accessit. Tetrarchiam Herodi ademtam ad Agrippę regnum adjecit. Hęc prolixe enarrat *Josephus Antiqu. Libr.* XVIII. *Cap.* IX. *Basnagii* conjectura est, Evangelistas Herodem Antipam ΒΑΣΙΛΕΑ *regem* appellasse, *aulicorum forte morem secutos*, *pour suivre peutetre le langage des Juifs de sa cour*, l. c. §. XVIII. *p. m.* 58.

XVIII. *Philippus* tertius Herodis M. filius a Patre accepit Paneada & Trachonitim, cum Batanea, & Auranitide, ut eas haberet nomine Tetrarchiæ. Sic plures Tetrarchiæ in unam coaluerunt, quia Paneas, & Trachonitis secundum

Pli-

coincidit. Hucusque saltim Agrippam vixisse oportet, & in hoc ipso anno laudatus *Basnagius* mortem Agrippæ figit, ut regno adeo præfuerit ab anno XLIX. usque ad annum Chr. XCIV. Quam supputandi rationem cum nummis ab *Harduino* in contrarium allatis, & *Justo Tiberiadensi*, qui ipsi Regi Agrippæ *Chronologica* sua obtulit, &, *Photio* teste *in Bibliotheca Cod.* XXXIII. ejus mortem ad annum Trajani *tertium* retulit, non incommode conciliat, ita tamen, ut *Photii* textum nequaquam solicitarit, aut emendarit, sicut *Pearsonus Op. Posth.* & *Dodvvellus pag.* 173. fecerunt. Uterque enim & *Pearsonus* & *Dodvvellus* apud *Photium* l. c. pro ΤΡΑΙΑΝΟΥ legi volunt τῦ αὐτῦ, ut tertio nempe ejusdem *Vespasiani* anno, cujus paullo antea meminerat *Justus Tiberiensis*, decesserit Agrippa.

XXX. Restant duæ Agrippæ II. sorores, *Berenice* & *Drusilla*, quarum utraque a *Luca* in Actis memoratur. Utramque Cypros peperit Agrippæ Majori, *Josepho* teste *lib.* XVIII. *cap.* VII. *f.m.* 628. Berenicen Agrippa Pater Herodi fratri suo in matrimonium dedit, impetrato illi regno Chalcidis a Claudio, *Josephus lib.* XIX. *cap.* IV. *f.* 673. Hoc mortuo marito & patruo aliquandiu in viduitate egit. Sed cum rumor spargeretur, cum fratre Agrippa Juniore eam congredi, Polemoni Ciliciæ Regi nupsit, quod conjugium tamen diuturnum haut fuit. Nam propter intemperantiam maritum deseruit Berenice, & fratrem Regem, Agrippam II. sectari cœpit, non sine manifesta incesti suspicione. Videantur *Josephus libr.* XX. *cap.* V. *f.* 693. & Lucas in *Actis cap.* XXV. 23. & XXVI. *vers.* 30.

XXXI. Hic denuo figmentis & conjecturis suis indulsit Jo. *Harduinus*. Hanc enim Berenicen Agrippæ Junioris facit filiam, *Magnamque* ac ultimam Judæorum *reginam*, ut Athenienses eam appellarint in quadam Inscriptione. Nobis satis certum & exploratum est, Berenicen Agrippæ Minoris fuisse sororem, cui tam arcte adhæsit, ut nemini non incesti suspicionem præberet. Hoc non solum *Josephus*, sed externi etiam scriptores docent, sigillatim *Xiphilinus*, *Dionis Cassii* Epitomator *in Vespas. pag.* 222. ex quo apparet, univesam Romam hanc Berenicen, quam Titus amabat, pro Junioris Agrippæ sorore habuisse. Idem confirmat *Juvenalis Satyr. VI. v.* 156. incestuosos ejus amores ita perstringens:

> *Deinde adamas notissimus & Berenices*
> *In digito factus pretiosior, hunc dedit olim*
> *Barbarus*; incestæ dedit hunc Agrippa Sorori.

Prævidit *Harduinus* hoc telum. Idcirco in *Notis* ad *Plinii Libr.* XXXVII. *Cap.* VIII. 4. 5. *pag.* 392. persuadere conatur lectori, hunc adamantem, Berenicæ datum, fuisse *topazium* a *Plinio* commemoratum, & uxori Ptolomei Lagi, Ægyptiorum Regis, missum. Verum, quæ Critici est temeritas, & inaudita audacia, ut adamantem digiti ornamentum, in statuariæ magnitudinis topazium, & in Ægyptum transmutare non dubitarit Judæam? De Judæa enim *Juvenalis* loquitur:

> *Observant ubi festa mero pede sabbata Reges,*
> *Et vetus indulget senibus clementia porcis.*

Nec *Philemonem*, Insulæ Topaziæ Rectorem, qui Berenicæ, Ptolomei uxori, pretiosum istum lapidem apud *Plinium* donasse legitur, sed Agrippam, *Juvenalis* memorat, de incestu cum sorore Berenice suspectum. Non minus falsum est, & nugas *Harduini* commentum, quod Berenice hæc, post Agrippæ II. mortem, Judææ facta fuerit regina. Nam Inscriptio Attica apud *Sponium*, in qua *Regina Magna*, & *Agrippæ filia* vocatur, nihil probat, nec peculiare quid habet. Omnes quippe auctores externi *Reginæ* titulum ei tribuere solent. Nec solum Agrippæ, Majoris videlicet, filia, sed *Regina* etiam vere fuit, quia primum in matrimonio habuerat Herodem patruum, Chalcidis Regem, & post hujus mortem Polemoni, Ciliciæ Regi, nupta erat. Cum vero in ipsa viduitate titulo Regio uteretur, & μετὰ πολλῆς φαντασίας *Actor.* XXV. 23. ac apparatu regio ubique se ostentaret, quid mirum, si adulatores quidam, gratię captandę caussa, *Magnam Reginam* eam appellarunt?

XXXII. *Drusilam* sororem frater Agrippa II. collocavit Azizo, Emesenorum Regi, circumcisionem admittenti. Postea precibus & pollicitationibus solicitata, Felici Judęę procuratori nupsit, religione patria ejurata, desertoque priori marito. *Josephus lib.* XX. *cap.* V. *f.m.* 693. Conf. Actor. *Cap.* XXIV. 24.

FINIS TOM. XXVI.